

Library of the University of Michigan

*Bought with the income
of the*

*Ford-Messer
Bequest*

H. STODOLSKY

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,
SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB AYO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PER QUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIDUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS ADCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE ADCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULES INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DOCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ARSQUE ILLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET TMEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SPORUM LOCIS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPTIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PER QUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER

SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA; LATINA, JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DEPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCAITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTRORIQUE VERO, UT PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARARE NECESSE ERIT; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLI-TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXVI.

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITORUM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUX.

SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, ETC., NECNON AD COMMELINIANAS LECTIONES CASTIGATA,
MULTIS AUCTA : NOVA INTERPRETATIONE, PREFATIONIBUS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS
ILLUSTRATA : NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, ONOMASTICO, ET COPIOSISSIMIS
INDICIBUS LOCUPLETATA, OPERA ET STUDIO MONACHORUM ORDINIS
S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI,

NOVISSIMIS NUNC CURIS EMENDATIORA, ET QUARTO VOLUMINE AUCTA ;

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA 45 FRANCIS GALICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUË.

1837

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXVI CONTINENTUR

Quæ stellula prænotantur nunc primum inter Athanasii opera comparent.

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

OPERA HISTORICA ET DOGMATICA.

Orationes adversus Arianos.	col.	12
Epistolæ ad Serapionem.		525
Epistola de synodis Arimini in Italia et Seleuciæ in Isauria celebratis.		681
Tomus ad Antiochenos.		793
Epistola ad Jovianum imp.		813
Vita S. Antonii.		835
Epistolæ duæ ad Orsisiu.		978
Narratio Athanasii ad Ammoniu episc. et alios de fuga sua sub Juliano.		989
Liber de incarnatione Verbi Dei et contra Arianos.		984
Epistola ad Afros.		1029
Epistola ad Epictetum.		1049
Epistola ad Adelphiu.		1071
Epistola ad Maximum philosophu.		1085
De incarnatione Domini nostri Jesu Christi contra Apollinariu.		1093
Epistolæ duæ ad Amunem monachum.		1169
Epistola ad Rufinianu.		1179
Epistolæ duæ ad Luciferu.		1181
Epistola ad monachos.		1185
Liber de Trinitate et Spiritu sancto.		1191
Fragmenta varia.		1217
Sermo major de fide.		1262
Fragmenta et sermones.		1293
* Opusculu de azymis.		1327
* Epistolæ heortasticæ.		1339

possit perillustrare. Satis interim sit generatim observare, Arianam impietatem plene hic confutari, variaque Arianorum argumenta et responsa referri et refelli. Nec vero solum Arianorum hæresim conteriit S. Pater, sed aliorum etiam hæreticorum, qui circa Christum Dominum erraverunt, commenta obiter dissolvit, sive qui Christum purum esse hominem, sive qui eum nominis phantasticum habuisset corpus, sive qui quid aliud finxerunt. Quin etiam ita nitide veram de Christo Domino fidem exponit, ut ipsorum quoque, qui post ipsum exorti sunt, confodiat hæresim. Hinc Nestorium prostigat cum docet Christum, Deum licet et hominem, unum tamen esse, uniusque esse ejus cum divina tum humana opera; cum Verbum non in hominem descendisse, sed hominem factum esse ostendit: cum denique beatam Virginem Mariam, Θεοτόκον, Deiparam sæpius appellat. Non minus etiam Eutychie errori adversatur, cum passim demonstrat distinctas Christi naturas, variaque earum munia diserte explicat. Hinc sancti Patres in conciliis, in quibus illorum hæreticorum damnata impietas est, tanti doctoris testimonia adducere, fidemque catholicam ejus confirmare auctoritate non omiserunt, uti ad propria loca monuimus.

319 IV. Photii, qui quidem ipse quinque S. Athanasii orationes contra Arianos numerat, de iisdem orationibus iudicium non hic duximus prætermittendum. Sic igitur ille Bibliothecæ codicis cxi: 'Ανεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ἀγίου (Ἀθανασίου) ἡ κατὰ Ἀρειοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ δογμάτων πεντάβιβλος. Τὴν μὲν οὖν φράσιν σαφῆς τέστιν, ὡς καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ἀπέριττος καὶ ἀφέλης, ἄριμῶς καὶ βαθεῖς, καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασιν εὐστόνος. Καὶ τὸ γόνιμον δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις ἤλικον, ἔσον καὶ θαυμάσιον ὡς γυμνῶς καὶ ἀπὸ ἐκείθεν ἰδέσθων, ὡς περ οἱ παῖδες καὶ ἀρτιμαθεῖς μετράκωδῶς φιλοεπιμύαν ἐπιθεκνύμενοι πράττουσιν, ἀλλ' ἐμφυλοσόφως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς, καὶ ταῖς ἐννοιαῖς μόναις καὶ ταύταις διεσχηματισμέναις ἀποκρίθηται ὑφαντικῶς καὶ μυστηριακῶς καὶ ἀποδείξεισιν εἰς τὸ καρτερόν κατωχύρωται καὶ ἀπλῶς ἀρκεῖ τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ πάσης Ἀρειανῆς παρατάξεως. Καὶ εἰ τις τὸν θεολόγον Γρηγόριον καὶ τὸν θεῖον Βασίλειον ἐκ ταύτης, ὡς περ πηγῆς, σφουσαμένους φάη τῆς βίβλου τοὺς καλοὺς ἐκείνους καὶ διειδές τῶν οὐραίων λόγων κατὰ τῆς πλάνης ρεύσαι κοταμούς, οὐκ ἂν, οἶμαι, σφαλῆτῃ τοῦ παραδείγματος. Id est: *« Lecti sunt ejusdem sancti (Athanasii) libri quinque contra Arium et ejus dogmata. In his ut in omnibus ejus operibus, dictio nitida est, simplex nec redundans. Acrem hic se præbet et profundum, vehementemque in argumentando: tantaque ejus ubertas est quam et admiranda. Logicis autem methodis ita utitur, ut non nude nec in ipsis vocibus versetur, uti pueri et tiro-nis adolescentes qui docti videri cupiunt, solent agere, sed philosophice et magnifice, solisque verborum sententiis hisque diverse innititur. Scripturæ similiter testimoniis et probationibus firmis si se communit. Denique istud opus adversus universam Arianorum aciem possit sufficere. Atque si quis ex eo libro tanquam ex fonte Theologum Gregorium et divinum Basilium hauisset dixerit pulchros illos et perlicidos suarum controversiarum errores orationum fluviis, hunc ego non putem a veri similitudine aberraturum. »* Hæc Photius.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ (1).

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

ADVERSUS ARIANOS ORATIO PRIMA.

1. Omnes quidem hæreses, quotquot hactenus a veritate recessere, evidens est insanas sibi excogi-

(1) Ita Regius codex ms. et Basiliensis. Seguerianus, τὸ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγος δεύτερος. Anglicanus, Goblerianus, Felckmanni 1, 2 et 5 habent item cum editis, λόγος δεύτερος. Omnibus na hanc orationem inscribit, contra Arianos sermo primus. Sed idem epistolam ad episcopos Ægypti

1. Αἱ μὲν αἰρέσεις (2) ὅσαι τῆς ἀληθείας ἀπέστησαν, ἐπινοήσασαι μανθάνειν ἐαυταῖς φανεραὶ τυγχάνουσι, καὶ et Libyæ sic inscribit, Athanasii liber primus contra hæreticos.

(2) Seguer., & μὲν αἰρέσεις. Idem et Reg. Basil. Gobler. Felckm. 1 et 5, ὅσαι τῆς ἀληθείας ἀπέστησαν, ἐπινοήσασαι. Alii cum editis, ὅσαι κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπινοήσασαι.

τούτων ἡ ἀσέβεια πάλαι πᾶσιν ἐκδηλῶς γέγονε (3). Α τὰς ἑξαπένη ἀπ' ἡμῶν τοὺς ταῦτα ἐφευρόντας δῆλον ἂν εἴη, ὡς ἔγραψεν ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὅτι τῶν τοιούτων οὐτε ἦν (4), οὐτε νῦν ἐστὶ μεθ' ἡμῶν πῶ φρόνημα. Δὲ καὶ, ὡς εἶπεν ὁ Σωτῆρ, Μὴ συνάγοντες μεθ' ἡμῶν, σκορπίζουσι (5) μετὰ τοῦ διαβόλου, παρατηρούμενοι τοὺς κοιμωμένους, ἵνα, τὸν ἴδιον τὸν τῆς ἀπωλείας ἐπισπειράντες, ἔχωσι τοὺς συναποθνήσκοντα· ταυτοῖς (6). Ἐπειδὴ δὲ ἡ μία τῶν αἰρέσεων ἡ ἐσχάτη, καὶ νῦν ἐξεληθῆσα πρόσδρομος τοῦ Ἀντιχριστοῦ, ἡ Ἀρειανὴ καλουμένη, δόλιος οὖσα καὶ πανούργος, βλέπουσα τὰς πρὸς τοὺς αἰρέσεις (7) ἀδελφῶν ἄλλας αἰρέσεις ἐκ φανεροῦ σπληνιθεύσασα, ὑποκρίνεται περιβαλλομένη τὰς τῶν Γραφῶν λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῆς ὁ διάβολος, καὶ βιάζεται πάλιν ἐισέλθειν εἰς τὸν παράδεισον τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα, πλάσασα ἑαυτὴν ὡς Χριστιανὴν, ἀπατήσῃ τινὰς κατὰ Χριστοῦ φρονεῖν τῇ πιθονότητι τῶν παραλογισμῶν· εὐλογον γὰρ οὐδὲν παρ' αὐτῆ· καὶ ἐκπλήρωσέ γε (8) τῶν ἀφρόνων φθὴ τινὰς, ὥστε τοὺς μὴ μόνον φησῆναι τῇ ἀκοῇ, ἀλλὰ καὶ λαβόντας κατὰ τὴν Ἐὐαγγελίσασθαι, καὶ λοιπὸν ἀγνοοῦντας νομίζεν τὸ πικρὸν γλυκί, καὶ τὴν βδελυκτὴν αἵρεσιν λέγειν καλὴν ἀναγκαῖον ἡγήσαται προτραπεῖς παρ' ὁμῶν διελεῖν τὴν πᾶσιν (9) τοῦ θώρακος τῆς καρδίας αἰρέσεις ταύτης, καὶ δεῖξαι τὴν δυσωδίαν τῆς ἀφροσύνης αὐτῆς· ἵνα οἱ μὴ πᾶρῶθεν δυεὶς αὐτῆς (10) εἴη φύγων· αὐτὴν, αἷ δ' ἀπατηθέντες ἀπ' αὐτῆς μεταγνώσι, καὶ ἔνεψυγμένοι τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας νοήσωσι (11), εἴ, ὥσπερ τὸ σκότος οὐκ ἐστὶ φῶς, οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀλήθεια, οὕτως οὐδὲ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστὶ καλὴ. Ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦτους καλοῦντες (12) Χριστιανούς, πολλοὶ καὶ λίαν πλανῶνται, ὡς μήτε τὰς Γραφὰς ἀνεγνωκότας (13), μήτε ὅπως εἰδότες τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πίστιν.

2. Τί γὰρ ὅμοιον ἐωρακότας τῆς αἰρέσεως πρὸς τὴν εὐσεβῆ πίστιν φησὶ οὖσαν ὡς μηδὲν κακὸν λεγόντων ἐπιφώνω; Τοῦτο ἐστὶν ἀληθῶς (14) καὶ τὸν Καίσαρα αὐτοῖς εἰπεῖν Χριστιανὸν, καὶ τὸν προδότην Ἰούδαν αὐτὸν συναριθμεῖν τοῖς ἀποστόλοις, τοὺς τε τὸν Βαραβδὸν (15) αἰτησάμενους ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος, λέγειν μηδὲν κακὸν πεποικέναι· καὶ Ὑμέναιον δὲ καὶ Ἀλέ-

A tasse opinionones, illarumque impietas omnibus jam dudum est patefacta. Dubitari enim non potest quia earum auctores ex nobis exierint, quemadmodum scripsit beatus Joannes¹, quandoquidem neque fuit unquam, neque nunc nobiscum est illorum doctrina. Idcirco, ut dixit Salvator², non colligentes nobiscum, dispergunt cum diabolo, dormientesque observant, ut sparsa suo exitiali veneno, mortis socios habeant plurimos. Quia vero una et postrema haeresum, quae praevia Antichristo, modo exorta est, Arianaque appellatur, vafa et callida, animadvertens antiquiores se sorores alias haereses palam notatas, ipsa sese Scripturarum vocabulis, sui patris diaboli exemplo, simulate induit, nihilque non molitur ut in Ecclesiae paradisum sibi regredi liceat, ut Christiana specie assumpta, aliquos ad prave de Christo sentiendum possit falsis argumentationibus adducere; siquidem nihil in se habet quod rationi sit consentaneum: cum, inquam, nihilominus nonnullos insipientes jam circumvenierit, adeo ut illi non tantum auribus sint decepti, sed etiam Evae similes acceptum errorem gustaverint, indeque ignorantia obcaecati amarum dulcèstiment³, atque detestandam haeresim appellent bonav: vobis hortantibus necessarium duxi thoracis nefandae hujusce haeresis sinus explicare, atque ejus stultitiae patefacere fetorem, **320** ut qui procul ab ea sunt remoti, eam magis adhuc fugiant, qui autem ab ea decepti fuerunt, respiciant, apertisque cordis oculis intelligant, quemadmodum tenebrae non sunt lux, nec mendacium veritas, ita Arianam haeresim bonam minime esse, imo vero eos qui Arianos Christianos vocant, multum profecto errare, tanquam qui nec Scripturas legerint, nec quid sit Christianismus et Christianae religionis fides omnino sciant.

2. Quid enim simile haeresim inter et rectam piamque fidem animadvertenter, ut nugatorie asseverent nihil illos mali dicere? Si ita est, illis ac ne liceat Caiapham Christianum nuncupare, proditorem Judam inter apostolos numerare, contendere nihil eos mali fecisse qui Barabbam praev Salvatore petierunt; Hymenaeum et Alexandrum⁴ tanquam

¹ I Joan. II, 20. ² Luc. XI, 25. ³ Isa. V, 20. ⁴ I Tim. I, 20.

(3) Regius, πάλαι πρόδηλος γέγονε. Mox Seguer., D τὸς ταύτην ἐφευρόντας.

(4) Sic nss., excepto Felckm. 2, qui, ut et editi, omittit, οὐτε ἦν, quod in Basiliensi recenti manu additum est. Seguer. habet οὐτ' ἦν.

(5) Felckm. 2 et editio Commel., σκορπάζουσι. Seguer. ibid., μετὰ διαβόλου.

(6) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. At alii et editi, αὐτοῖς.

(7) Seguer. Gobler. Felckm. 1, αὐτῆς. Paulo post Gobler. et Felckm. 1, post περιβαλλομένη addunt iterum, δόλιος οὖσα καὶ πανούργος.

(8) Γε deest in Regio. Idem et Basil., Anglic. et Felckm. 5, ἀφρόνων φθὴ τινὰς. Seguer. Gobler. Felckm. 1, δὲ τινὰς. Editi, ἀφρόνων τινὰς.

(9) Sic Reg. Seguer. Anglic. Gobler. Felckm. 1 et in Basil. emendatum, in quo legebatur τάξιν Felckm. 5, πηξίν. Editi, πῶξιν, mendose.

(10) Seguer. Gobler. Felckm. 1, αὐτῆς omittunt. Mox Felckm. 5, ἀπατηθέντες ὑπ' αὐτῆς. Gobler. et Felckm. 1, ἐπ' αὐτῆς.

(11) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, διανοηθῶσιν. (12) Seguer., οἱ τοῖς Ἀρειανούς καλοῦντες. Mox πολλοὶ καὶ abest a Gobler. et Felckm. 1. At Felckm. 5, πολλοὶ καί, etc.

(13) Seguer. Gobler. Felckm. 1, γινώσκοντες Basil., ἀνεγινώσκοντες, et alia manu, ἀνεγνωκότας, Reg., ἀνεγνώντες. Mox Seguer., Gobler. et Felckm. 1, μήθ' ὅπως.

(14) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἐστὶ γὰρ ἀληθῶς, etc. Ibid. Seguer. Angl. Gobler., αὐτοῖς εἰπέην. Reg. Basil. Felckm. 2, αὐτοῖς εἰπέην. Editi, αὐτὸν εἰπέην.

(15) Seguer. Gobler. Felckm. 1, Βαραβδῶ. Editi et alii, Βαραββῶ.

recte sentientes commendare, affirmareque Apostolum falsa illis affinxisse. Verum nemo Christianus ista vel audire voluerit: nemo eum, qui haec ausit dicere, sana mente esse putaverit. Enimvero pro Christo Arius illis est, uti Manichaeus Manichaeus. Similiter pro Moysae aliis viris sanctis, nescio quem Sotadem qui ipsi gentilibus ludibrio est, et filiam Herodiadis repererunt. Namque et illius quoque ipse scribendo, imitatus est, et hujus saltatrix saltationem suis in Dominum maledictis saltando et ludendo est aemulatus, adeo ut qui in hujusmodi haeresim inciderint, mente conturbentur et desipiant, et nomen Domini gloriae mutant in similitudinem imaginis corruptibilis hominis³, ac denique pro Christianis Ariani nominentur, hocque saepe impietatis habeant insigne. Nec enim seipsos conentur defendere, nec quod illis probro est in eos false conciant, qui sui similes non sunt, ut etiam Christianos a propriis magistris velint appellare, quo nimirum hoc pacto ipsi quoque videantur Christiani appellari. Ne, inquam, in tam probroso hoc suo nomine erubescentes velint nugari: aut si vere erubescunt, vel sese abscondant, vel a propria resiliant impietate. Nec enim unquam populus a propriis episcopis nomen accepit, sed a Domino in quem et fidem habemus. Hinc licet beati apostoli magistri nostri et Evangelii Salvatoris administri fuerint, ex illis tamen non nominamur, sed a Christo Christiani et sumus et dicimur. Hi autem qui ab aliis habent suae fidei originem, congruenter illorum nomine notantur, utpote qui ad eosdem pertineant.

3. Sane cum nos omnes a Christo Christiani et essemus et nominaremur, ejectus olim est **321** Marcion haeresis auctor: atque hi quidem qui cum illo permanserunt qui Marcionem expulsi, Christiani nomen retinuerunt: qui vero secuti sunt Marcio-

³ Rom. 1, 25.

(16) Seguerian., ταῦτ' ἄν ἀκούσαι. Regius, ταῦτα ἀκούσας. Alii et editi, ταῦτα ἀκούσαι. Mox Anglic. Basil. Felckm. 2 et 5, λέγειν τοῦτο, ὑγιαίνειν ἂν τις τοῦτον ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι. Sic item Goller. et Felckm. 1, sed τοῦτον omitunt. Seguer., τοῦτο λέγειν, ὑγιαίνειν ἂν τις ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι. Regius, λέγειν τοῦτον, ὑγιαίνειν ἂν τοῦτον ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι. Editi, λέγειν τοῦτον ὑγιαίνειν ἂν τις ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι.

(17) Seguer., Goller. et Felckm. 1, Σωτᾶτης. Sic etiam emendatum legitur in Anglicano. Porro duos poetas hujus nominis commemorat Suidas, de quibus haec habet: Σωτᾶτης Ἀθηναῖος, κωμικός τῆς μέσης κομῆδας. *Sotades Atheniensis, poeta comicus mediae comediae.* Σωτᾶτης Κρης, Μαρωνεῖτης, δαιμονιστής, λαβουργός, Ἐγραφε Φλύακας ἦτος Κιναιβους διαλέκτω Ἰωνικῇ. *Sotades Cretensis, Maronita, Iamboniacus, iamborum scriptor, composuit Phylaxas (id est acurrus) sive cinaxos, a Ionica dialecto.* De isto ultimo sermo hic habetur.

(18) Basiliensis, γενόμενος, et a. f. a. manu, γελώμενος, Anglicanus, γενόμενος.

A ξανθὸν συνιστάνειν ὡς καλῶς φρονούντας, καὶ φέρεσθαι κατ' αὐτῶν τὸν Ἀπόστολον. Ἄλλ' οὕτε ταῦτ' ἂν ἀκούσαι (16) Χριστιανὸς ἀνάχατο, οὕτε τὸν τομῶντα λέγειν τοῦτο ὑγιαίνειν ἂν τις τοῦτον ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι. Ἄντι γὰρ Χριστοῦ παρ' αὐτοῦς Ἄρειος, ὡς παρὰ Μανιχαίους Μανιχαῖος, ἄντι δὲ Μουσιᾶος καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων Σωτᾶτης (17) τις ἐξεύρηται παρ' αὐτοῖς ὁ καὶ παρ' Ἑλλήνι γελώμενος (18), καὶ ἡ θυγάτηρ Ἡρωιδάδος. Τὸ μὲν γὰρ τὸ κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος μεμίμηται (19) γράφων Ἄρειος καὶ αὐτὸς θαλάσας· τῆς δὲ τὴν ἐρχομένην ἐξήλωσεν ἐφορχούμενος καὶ παύων ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος εὐσηφμαῖς (20), ὥστε τοὺς ἐμπιπτοντας εἰς τὴν αἵρεσιν διαστρέφεται μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν, ἀλλάσσειν δὲ τὸ νομα τοῦ Κυρίου τῆς δόξης ἐν ὁμοιωματι εἰκόνοσ φαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἄντι Χριστιανῶν λοιπὸν Ἄρειανούς ὀνομάζεσθαι, τοῦτὲ τὲ (21) τῆς ἀσεβείας ἔχειν τὸ γνώρισμα. Μὴ γὰρ προφασίζεσθωσαν, μηδὲ ὀνειδιζόμενοι καταφευδέσθωσαν κατὰ τῶν μὴ ὄντων ὡς εἶπεν, οὕτω καλούντες (22) καὶ αὐτοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τῶν διδασκάλων, ἵνα δόξωσι καὶ αὐτοὶ οὕτως καλεῖσθαι Χριστιανοί· μηδὲ αἰσχύνόμενοι τὸ ἐπνοειδίστον ἐαυτῶν ὄνομα, παίζεσθωσαν· εἰ δὲ αἰσχύνονται, ἐγκαλυπτεσθωσαν, ἢ ἀποπηδάσωσαν ἀπὸ τῆς ἐαυτῶν ἀσεβείας. Οὐδὲ πώποτε (23) γὰρ λαὸς ἀπὸ τῶν οικίων ἐπισκόπων ἔσχε τὴν ἐπινομίαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Κυρίου, εἰς ὃν καὶ τὴν πίστιν ἔχοντων γούν μακαρίων ἀποστόλων διδασκάλων ἠρώων γενομένων, καὶ διακονησάντων τὸ τοῦ Σωτῆρος (24) Εὐαγγέλιον, οὐκ ἐξ ἐκεῖνων ἐκλήθησαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανοὶ καὶ ἱερῆν, καὶ ὀνομαζόμεθα. Οἱ δὲ παρ' ἑτέρων ἔχοντες τὴν ἀρχὴν τῆς νομίζουσι πίστεως, ἐκεῖνων εἰκότως ἔχουσι καὶ τὴν ἐπινομίαν, ὡς αὐτῶν γενόμενοι κτήμα.

3. Ἄμειλοι πάντων ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανῶν ὄντων καὶ καλούμενων, ἐξεβλήθη πάλαι (23) Μαρκίων αἵρεσιν ἐρευνῶν· καὶ οἱ μὲν παραμένοντες μετὰ τοῦ ἐκβαλόντος ἐκεῖνον ἔμειναν Χριστιανοί· οἱ δ' ἀκολουθήσαντες Μαρκίων (26) οὐκέτι μὲν Χρι-

(19) Seguer., Goller. et Felckm. 1, μεμίται, et

mox, θαλάσας.

(20) Reg., βλασφημαῖς. Mox Seguer. Anglic. Goller. Felckm., τὸν νοῦν καὶ φρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν.

(21) Sic Seguer. At alii et editi, τοῦτο τ.

(22) Seguer. Goller. Felckm. 1, ὡς εἶπεν αὐτοί, καλούντες, εἰς. Mox Seguer., δόξωσι. Anglic. διδάξωσι. Editi et alii, δείξωσι. Ibidem Seguer. Reg. Anglic. Goller. Felckm. 1, καλεῖσθαι Χριστιανοί. Alii et editi, καλεῖσθαι Ἄρειανοί.

(23) Seguer., οὐδέποτε. Item et Reg., ἀπὸ τῶν οικίων ἐπισκόπων ἔσχε. Felckm. 5 habet item ἔσχε. Editi et alii, ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων ἔσχε.

(24) Sic Seguer. Goller. et Felckm. 1. At Reg. Anglic. et Basil., τὸ τοῦ Κυρίου. Editi et alii, τοῦ Κυρίου.

(25) Πάλαι deest in Seguer. Reg. Goller. et Felckm. 1. Pro eo Anglic., πάλιν.

(26) Seguerian. Gollerian. et Felckm. 1, Μαρκίων ἐκείνων. Mox idem et Anglican., Μαρκιωνισταί. Editi et alii, Μαρκιωνοί. Paulo post Seguer., Βασιλειῆς.

ετιανοί, Μαρκιωνισταὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν. Οὕτω καὶ Ὀσάλεντινος, καὶ Βασίλειδος, καὶ Μανιχαῖος, καὶ Σίμωνος ὁ μάγος τοῖς ἀκολουθήσασιν μεταθεβόκασιν τοῦ ἰδίου ὀνόματος· καὶ οἱ μὲν Ὀσάλεντιναιοὶ (27), οἱ δὲ Βασιλιδιανοὶ, οἱ δὲ Μανιχαῖος, καλεῖσθαι Σιμωνιανοὶ, καὶ ἄλλοι κατὰ Φρύγας ἀπὸ Φρυγίας (28), καὶ ἀπὸ Νοουάτου Νοουατιανοὶ προσαγορεύονται. Οὕτω καὶ Μιλίτιος, ἐκβλήθεις παρὰ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος, οὐκ εἶ Χριστιανὸς ἀλλὰ Μελιτιανός (29) ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους· οὕτως ἄρα καὶ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τὸν Ἄρειον ἐκβαλόντος, οἱ μὲν μετὰ Ἀλεξάνδρου μέναντες ἔμειναν Χριστιανοί· οἱ δὲ συνεξελθόντες Ἄρειον τὸ μὲν ἔνομα τοῦ Σωτήρος ἡμῶν (30) τοῖς μετὰ Ἀλεξάνδρου καταλελοιπίσιν, Ἄρειανοὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν ἐκείνοι. Ἰδοὺ γοῦν καὶ μετὰ θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ κοινωνούντες τῷ διαδεξαμένῳ τούτου Ἀθανασίῳ, καὶ οἱς ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος (31) κοινωνεῖ, τὸν αὐτὸν ἔχουσι τύπον· καὶ οὕτως ἐκείνων τὸ τοῦτο τιμὴς ἔχουσιν ἔνομα, οὗτοι αὐτὸς ἐξ ἐκείνων ὀνομάζεται, ἀλλὰ πάντα πάλιν καὶ συνήθως (32) Χριστιανοὶ καλοῦνται. Κἄν γὰρ δεασκάλων διαδόχους ἔχομεν, καὶ μαθηταὶ τούτων γινώμεθα· ἀλλὰ γε τὰ τοῦ Χριστοῦ παρ' αὐτῶν διδασκόμεναι, Χριστιανοὶ οὐκ ἔτι τὸν ἴσμεν καὶ καλοῦμεθα. Οἱ δὲ γε τοῖς αἰρετικοῖς ἀκολουθοῦντες, καὶ μυρίους διαδόχους ἔχουσιν (33), ἀλλὰ πάντως τὸ ἔνομα τοῦ τῆν αἵρεσιν ἐφευρόντος φέρουσιν. Ἀμείβει τελευτήσαντος Ἄρειου, πολλῶν δὲ (34) τῶν ἰδίων αὐτὸν διαδεξαμένων, ὅμως οἱ τὰ ἐκείνου φρονούντες ἐξ Ἄρειου γνωριζόμενοι Ἄρειανοὶ καλοῦνται. Καὶ θαυμαστὸν γε τοῦτο τεκμήριον, οἱ μὲν ἐξ Ἑλλήνων καὶ νῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐρχόμενοι, ἀφιέντες τὴν τῶν εὐδίων (35) δεισιδαιμονίαν, οὐ τῶν κατηγόρων λαμβάνουσι τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Σωτήρος (36), καὶ ἀντὶ Ἑλλήνων ἀρχοντας Χριστιανοὶ καλεῖσθαι· οἱ δὲ ἀντὶ ἐκείνους ἀπέντες, ἧ ὅσοι δ' ἂν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν αἵρεσιν (37) μεταβάλλονται, τὸ μὲν Χριστοῦ καταλιμπάνουσιν ἔνομα, καὶ λοιπὸν δὲ Ἄρειανοὶ καλοῦνται, ὡς οὐκ εἶ τὴν Χριστοῦ πίστιν

χοῖ (38).

nem, Marcionista deinceps sunt appellati. Similiter Valentinus, Basilides, Manichaeus et Simon Magus proprium nomen suis aseculis impertierunt : unde alii Valentiniani, alii Basilidiani, alii Manichaei, Simoniani alii, aliique Cataphryges a Phrygia, et a Novato Novatiani nuncupantur. Ita similiter Meletius a Petro episcopo et martyre ejectus, suos non jam amplius Christianos sed Meletianos vocavit. Sic igitur etiam postquam beate memorie Alexander Arium eiecit, hi qui cum Alexandro perstiterunt, Christiani, ut antea, dicti sunt ; qui autem cum Ario recesserunt, Salvatoris nomen nobis, qui cum Alexandro remansimus, reliquerunt, et illi jam inde Ariani sunt appellati. Hinc ergo qui item post Alexandri mortem cum Athanasio ejus successore et aliis quibuscum ipse communicat, communicant, eandem illi retinent formam, neque aliqui inter eos nomine ejus insigniuntur, neque ipse illorum, sed omnes rursus et consucto more Christiani vocantur. Tametsi enim magistrorum successores habemus, quorum effimur discipuli : tamen quia ea, quae sunt Christi, nos illi docent, Christiani nihilominus et sumus et dicimur. At qui sequuntur haereticos, innumerabiles licet successores haberint, ejus semper nomine, qui haeresis inventor fuit, appellabuntur. Certe etiamsi mortuus sit Arius multique ex suis illi successerint, tamen qui ejus propugnant opiniones, ex Ario noti, Ariani vocantur. Et vero non leve bujuse rei argumentum mihi esse videtur, quod qui e gentilibus etiam nunc ad Ecclesiam accedunt, dimissa idolorum superstitione, non illorum a quibus instruuntur, cognomen accipiunt, sed Salvatoris, ita ut qui gentiles dicebantur, Christiani incipiunt vocari. Qui autem ad illos abeunt, vel quicunque ab Ecclesia ad hanc haeresim discedunt, Christi depositio nomine, Ariani deinceps nuncupantur, ut qui Christi fidem non amplius habeant, sed Arij furoris sint facti haeredes.

ἔχοντες, ἀλλὰ τῆς Ἄρειου γενόμενοι μανίας διάδο-

(27) Sic Seguer. Basil. Angl. Felckm. 4 et Gobler. At Reg. et editio Commel., Ὀσάλεντιανοί. Seguer. ibidem, Βασιλειανοί.

(28) Sic Seguerian. Anglican. Basiliens. Goblerian. Felckm. 1, 2 et 5. In Regio erat quoque κατὰ Φρύγας, sed male emendatum est, κατὰ Φρυγίας. Editi, Καταφρύγες. Mox Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1. Νοουάτου, Νοουατιανοί. Felckm. 5, Ναδάτου, Ναδατιανοί. Editi et alii, Ναυάτου, Ναυατιανοί. Mox Basiliens. Μελίτιος.

(29) Basil. et Felckm. 5, Μελιτιανός. Paulo post Seg. μακαρίτου Ἀλεξάνδρου. Editi et alii, μακαρίτου Ἀλεξάνδρου.

(30) Sic Seguerianus, Goblerianus et Felckm. 1. Editi vero et alii, ἡμῶν.

(31) Seguerianus et Regius codex. αὐτὸς ὁ Ἀθανάσιος. Paulo post editio Commel., οὕτως ἐξ ἐκείνων. Sed ix abest a Seguer. Regio et Felckm. 5.

(32) Sic Seguer. Goblerian. et Felckm. 1. At editi et alii, πάλιν συνήθως. Paulo post Seguer. Gobler. et Felckm. 1, μαθηταὶ τούτων. Editi et alii, ἀρχονταὶ τούτων. Mox Seguer., τὰ τοῦ Χριστοῦ. Alii et editi, τὰ Χριστοῦ.

(33) Goblerian. et Felckm. 1, ἔχουσι.

(34) Seguer., πολλῶν δὲ. Mox Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1, ἐξ Ἄρειου γνωριζόμενοι. Editi et alii ἐξ ομῖτων.

(35) Sic Seguer. Editi autem et alii τῆν Ἑλλήνων. Ibid. Seg. Reg. Basil. Anglican. Gobler. Felckm. 4 et 5, κατηγόρων. Editi et Felckm. 2, κατεχόντων, mendose.

(36) Seguer., ἀλλὰ τοῦ Σωτήρος Reg., ἀλλὰ τῆν τοῦ Σωτήρος. Editi et alii, ἀλλὰ τὴν τοῦ Σωτήρος κατέχουσι. Ibid. Seguer., ἀντὶ Ἑλλήνων. Gobler. et Felckm. 1, ἀντὶ τῶν Ἑλλήνων, ut et legit Nannius. Basil. Anglican. Felckm. 5, ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων. Regius, ἀπὸ Ἑλλήνων, ut legit Ombivonius. Editi, καὶ ἀρχονταί.

(37) Seguerian. Reg. Goblerian. Felckm. 1, εἰς τὴν αἵρεσιν. Ibid. Seguer., μεταβάλλονται. Reg., μεταβάλλονται. Felckm. 2 et editio Commel., μεταβάλλουσι. Alii mss., μεταβάλλονται. Mox Seguer., καὶ λοιπὸν δὲ. Goblerian. et Felckm. 1, ἔνομα, καὶ Ἄρειανοὶ καλοῦνται. Alii et editi, ἔνομα, ἰσοπῶν, etc.

(38) Διάδοχοι abest a Seguer. Gobler. et Felckm. 1.

4. Num igitur æquum fuerit eos Christianos dicere, qui non Christiani, sed Ariani sunt? An ad catholicam Ecclesiam illi pertinent, qui apostolicam fidem excusserunt, et novorum malorum auctores fuerunt? qui divinarum Scripturarum oraculis relictis, Arii *Thalias* novam sapientiam appellant? quod quidem non immerito aiunt: novam quippe hæresim annuntiant. Quocirca mirari subit, quod cum multi plurimos commentarios et sermones scripserint in Vetus et Novum Testamentum, nec apud ullos, vel etiam apud **322** graviore gentilium auctores *Thalia* reperitur, sed ab his duntaxat sœcæ adhiberi, qui inter pocula cum plausu et faciliis ista in ludis canunt, ut ab aliis irrideantur: mirificus Arius nihil honestum sectatus, imo ignarus quid probos homines deceat, maximamque partem aliarum hæresum furans, solius Sotadæ scurriles facietas æmulatus fuit. Quid enim eum agere conveniebat, cupientem contra Dominum tripudiaré, quam misera sœæ impietatis voculas dissolutis et luxuriosis modis significaret? ut, quemadmodum sapientia ait, *Ex verbis suis cognosceret vir*; sic huiusmodi numeris, scriptoris animus effeminatus ejusque mentis corruptio pateret. Et vero latere non potuit homo versutus: verum quamvis sapissime sese serpentis more sursum deorsumve contorsit et vertit, tamen in Pharisæorum lapsu errorem est. Nam ut illi in animo habentes legem violare, se legis verba meditari sungebat, cumque expectatum jamque præsentem Dominum vellet negare, simulabant Deum eum appellare, eorumque nihilominus convicta impietas est cum dicerent, *cur tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum, et dicis, Ego et Pater unum sumus*? ita quoque fucatus et Sotadeus Arius simulat quidem se de Deo loqui, cum Scripturarum vocibus utitur; at nihil id impedit quominus atheus et impius esse undique convincatur, quippe qui Dei Filium audeat negare, eumque inter res creatas annumeret.

5. Ipsum itaque Ariana *Thalia* et futilitatis exordium, quod mores modosve effeminatos præ se fert, huiusmodi est: « Juxta eorum fidem qui electi Dei, periti Dei, filii sancti et orthodoxi sunt, quique sanctum Dei Spiritum acceperunt, hæc ego didici a viris, qui sapientiæ participes, comes, a Deo docti,

Joan. x, 33, 30.

(39) Seguer., τὰ μὲν Χριστοῦ λόγια. Mox Seguer., ὡλλας, et ad marginem alia manu, *Thalias*, ut et habet Goblirianus et Felckm. 1. Editi vero et alii *Thalias*.

(40) Felckm. 5, λέγουσι. Ibid. Seguerian. Goblir. Felckm. 1, καινήν γάρ, etc. Editi et alii γάρ omitunt. Regius, καὶ νῦν αἴρεσιν καταγγέλλουσι.

(41) Seguerian., εἰς τε. Paulo post idem et Goblirian. et Felckm. 1, *Thalias*. Alii et editi, *Thalias*.

(42) Seguer. Goblir. et Felckm. 1, Σωτάτου. Anglic. Felckm. 2 et 5, Σωσάτου. Editio Commel., Σωτάδου.

(43) Seguer. Anglic. Goblir. Felckm. 1, ἐπιγνωσθήσεται. Reg. et Felckm. 5, γινώσκειται. Editi, γι-

4. Πῶς τοίνυν Χριστιανοὶ οἱ μὴ Χριστιανοί, ἀλλὰ Ἄρειομανεῖς; Ἡ πῶς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν οἱ τὴν ἀποστολικὴν ἀποτιναξάμενοι πίστιν, καὶ καινῶν κακῶν ἐφευρεταὶ γενόμενοι, οἱ τὰ μὲν τῶν θεῶν Γραφῶν λόγια (39) καταλέξαντες, τὰς δὲ *Thalias* Ἄρειου σοφίαν καινὴν ὀνομαζόντες; Εἰκότως τοῦτο λέγοντες (40)· καινὴν γὰρ αἴρεσιν ἀπαγγέλλουσι. Διὸ καὶ θαυμάσιον ἄν τις, εἶτι πολλά πολλῶν συντάγματα καὶ πλείστα μετὰ κρότους καὶ σκιμμάτων ἐν παιδείᾳ, ἕνεκεν τοῦ γελᾶσθαι παρ' ἑτέρων, ὁ θαυμαστὸς Ἄρειος οὐδὲν σεμνὸν μιμησάμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν σπουδαίων ἀγνοήσας, πλείστα τε τῶν ἄλλων αἰρέσεων ὑποκλέψας, ἐν τοῦ Σωτάδου (42) μόνου γελιολογίᾳ ἐζήλωσε. Τί γὰρ ἐσπερε ποιεῖν αὐτὸν, ἢ θέλοντα κατὰ τοῦ Σωτήρος ὀρχήσασθαι, τὰ δύστηνα ἑαυτοῦ ῥημάτια τῆς ἀσέβειας ἐν ἐκλότοις καὶ παρειμέναις μέλεσι σημαίνειν; ἢ ὡσπερ ἡ σοφία φησὶν, Ἄπὸ ἐξέδου λόγου ἐπιγνωσθήσεται (43) ἀνὴρ, οὕτως ἀπ' ἐκείνων τὴ τῆς ψυχῆς μὴ ἀνδρώδες, καὶ τῆς διανοῆς ἢ φθορὰ τοῦ γράψαντος γινώσκειται. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἑλαθεν ὁ δόλιος (44), ἀλλὰ καίτοι πολυλάκις, ὡς ὁ ἔφει, ἄνω καὶ κάτω στρέφων ἑαυτὸν, ὤμους πέπτωκεν εἰς τὴν πλάνην τῶν Φαρισσαίων (45). Ὡς γὰρ ἐκεῖνοι, θέλοντες παρανομεῖν, ἐπισηματίζοντο τὰ τοῦ νόμου μελετᾶν ῥήματα, καὶ θέλοντες ἀρνεῖσθαι τὸν προσδοκῆθέντα καὶ παρόντα Κύριον, ὑπεκρίνοντο μὲν ὀνομαζεῖν τὸν Θεόν, ἐλέγχοντο δὲ βλασφημοῦντες ἐν τῷ λέγειν, διὰ τὸ σὺ, ἀνθρώπος ὦν Θεὸν σεαυτὸν ποιεῖς, καὶ λέγεις, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἓν ἐσμεν, οὕτω καὶ ὁ κίβδηλος καὶ Σωτάδεις (46) Ἄρειος ὑποκρίνεται μὲν ὡς περὶ Θεοῦ λέγων, παρεντιθεῖς; (47) τὰς τῶν Γραφῶν λέξεις, ἐλέγχεται δὲ πανταχῶθεν Ἄρειος ἄθεος, ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, καὶ τοῖς ποιήμασιν αὐτὸν συναριθμῶν.

5. Ἡ μὲν οὖν ἀρχὴ τῆς Ἀρειανῆς *Thalias* (48) καὶ κορυφολογίας, ἦθος ἔχουσα καὶ μέλος θηλυκὸν, αὐτῆς ἐ κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, συνετὸν Θεῷ, παιδῶν ἀγιῶν, ὀρθοτόμων, ἀγιῶν Θεοῦ πνεύμα λαβόντων, τὰδε ἔμαθον ἔγωγε ὑπὸ τῶν σοφῶν μετεγγόντων, ἀσπίτων, θεοδιδάκτων, κατὰ πάντα σοφῶν τε. Τούτων

νῶσκειται. Ibid. conjunctio καὶ post ἀνὴρ in editis posita deest in Seguer. Reg. Basil. Anglic. Goblir. Felckm. 1.

(41) Sic Seguer. Goblir. Felckm. 1. Editi vero et alii δεῖλαιος.

(45) Seguer. Goblir. Felckm. 1, τῶν ὄντων Φαρισσαίων.

(46) Seguer. et Reg. Σωτάτιος. Anglican. Felckm. 2 et 5, Σωσάτιος.

(47) Sic Seguer. Goblir. et Felckm. 1. At editi et alii, παρατιθεῖς. Mox Seguer. παρόθεν, qui ibid. ut et Goblirian. et Felckm. 1 omitit Ἄρειος.

(48) Seguer. Goblir. et Felckm. 1, *Thalias*. Alii, *Thalias*.

καὶ Ἰγνος ἦλθον ἐγὼ βαίνων ὁμοδόξως (49) ὁ περι-
 κλυτός, ὁ πολλὰ παθὼν διὰ τὴν Θεοῦ δόξαν, ὑπό γε
 Θεοῦ μαθὼν σοφίαν καὶ γνῶσιν ἐγὼ Ἰγνων. * Τὰ δὲ
 ἐν αὐτῇ κροτούμενα (50) παρ' αὐτοῦ σκώμματα φευ-
 γὰ καὶ μετὰ δυσσεβείας τοιαῦτά ἐστιν. * Οὐκ ἀεὶ
 ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεός (51) μόνος ἦν,
 καὶ οὕτω Πατὴρ ἦν ὑστερον δὲ ἐπιγγέγονε Πατὴρ.
 Οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ Υἱός· πάντων γὰρ γενομένων ἐξ οὐκ ὄντων
 ὄντων, καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων καὶ ποιημάτων
 γενομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐξ οὐκ ὄντων
 γέγονε, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ οὐκ ἦν πρὶν
 γένεσθαι (52), ἀλλ' ἀρχὴν τοῦ κτίσεσθαι ἔσχε καὶ αὐ-
 τός. * Ἦν γὰρ, φησὶ, μόνος ὁ Θεός, καὶ οὕτω ἦν ὁ Λό-
 γος καὶ ἡ σοφία. Ἐτα θελήσας ἡμεῖς δημιουργήσασθαι,
 τότε δὴ (53) πεποίηκεν ἕνα τινα, καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν
 Λόγον, καὶ Σοφίαν καὶ Υἱόν, ἕνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δη-
 μιουργήσῃ. Δύο γοῦν σοφίας φησὶν εἶναι, μίαν μὲν
 τὴν Ἰδίαν καὶ συνυπαρχούσαν τῷ Θεῷ, τὴν δὲ Υἱὸν ἐν
 ταύτῃ (54) τῇ σοφίᾳ γεγενῆσθαι, καὶ ταύτης με-
 τέχοντα ὠνομάσθαι μόνον Σοφίαν καὶ Λόγον. Ἡ Σοφία
 γὰρ, φησὶ, τῇ σοφίᾳ ὀπίσθῃ σοφοῦ Θεοῦ βελήσασα.
 Οὕτω καὶ Λόγον ἕτερον εἶναι λέγει παρὰ τὸν Υἱὸν ἐν
 τῷ Θεῷ, καὶ τοῦτου μετέχοντα τὸν Υἱὸν ὠνομάσθαι
 πάλιν κατὰ χάριν Λόγον καὶ Υἱὸν αὐτόν. * Ἔστι δὲ
 καὶ τοῦτο τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἴσον φρόνημα, δηλού-
 μενον ἐν ἑτέροις αὐτῶν συγγράμμασιν, * ὅτι πολλὰ
 δυνάμεις εἰσὶ· καὶ ἡ μὲν μία τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἰδία
 φύσις· καὶ ἀίδιος· ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν οὐκ ἐστὶν ἀλη-
 θινή δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μία τῶν λογιζομένων δυ-
 νάμεων ἐστὶ καὶ αὐτός, ὧν μία καὶ ἡ ἀκρις (55) καὶ
 ἡ κάμπη οὐ δύναμις μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλη προσα-
 γορεύεται· αἱ δ' ἄλλαι πολλὰ καὶ ἑμοιαί εἰσι τῷ Υἱῷ,
 περὶ ὧν καὶ Δαυὶδ φέλλει λέγων· Κύριος τῶν θυρά-
 μων (56) καὶ τῇ μὲν φύσει, ὥσπερ πάντες, ὁὕτω
 καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος ἐστὶ τρεπτός, τῷ δὲ ἰδίῳ ἀπεξου-
 σίῃ, ἕως βούλεται, μένει καλός· ὅτε μέντοι θέλει,
 δύναται τρέπεσθαι καὶ αὐτός ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, τρε-
 πτῆς ὧν φύσεως. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶ, καὶ προγινώ-
 σκων ὁ Θεὸς εἶσθαι καλὸν αὐθῶν, προλαβὼν αὐτῷ
 ταύτην τὴν δόξαν δέδωκεν (57), ἦν ἀνθρώπος καὶ ἐκ
 τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα· ὥστε ἐξ ἔργων αὐτοῦ,
 ὧν προέγνω ὁ Θεός, τοιοῦτον αὐτὸν νῦν γεγονέναι πε-
 ποίηκε (58).

6. * Εἰπεὶν δὲ πάλιν ἐτόλμησεν, ὅτι οὐδὲ Θεὸς ἀλη-

* Joel II, 2. * Psal. XIII, 10.

(49) Seguer. Reg. et Felckm. 5, ὁμοδόξων. Ibid. editi et Felckm. 2, περικλυτός. Alii mss., περικλυτός. Mox Seguer. ὑπό γε Θεοῦ μαθὼν.

(50) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi κροτούμενα. Mox Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, μετὰ δυσσεβείας. Editi et alii, μετὰ δυσσεβείας.

(51) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ὁ Θεὸς Πατὴρ, Πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεός, etc. Editi et alii, ὁ Θεός Πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε Θεός, etc. Mox hæc verba, καὶ οὕτω Πατὴρ ἦν, desunt in Reg. qui idem, Segnerian. et Anglic., ὑστερον δ' ἐπιγγέγονε. Editi, ὑστερον δὲ ἐπὶ γέγονε. Ibid. Reg. οὐκ ἀεὶ ὁ Υἱός.

(52) Anglic., καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν πρὶν γένεσθαι. Mss. item omnes et editi. Commel. habent, γίνεσθαι.

(53) Δὲ ἀβειτὰ Seguer.

et in omnibus sunt sapientes. Horum ego, eadem ac illi sentiens, vestigiis innotiti; ego, inquam, celeberrimus ille, qui quamplurima propter Dei gloriam passus sum, et a Deo ductus sapientiam et scientiam accēpi. * Faciæ autem ejus exsecrandæ et plene impietatis quæ in ea continentur, tales sunt. * Non semper Deus fuit Pater: sed fuit, cum Deus solus esset, nondumque Pater erat; postea vero factus est Pater. Non semper fuit Filius: nam cum omnia ex nihilo sint orta, resque omnes creatae sint et factæ, ipsum quoque Dei Verbum ex nihilo factum est, et fuit aliquando cum non esset: nec erat antequam fieret, sed habuit quoque creationis initium. Erat enim, inquit, solus Deus, nondumque erat Verbum et Sapientia. Cum autem nos postea voluit creare,

tunc profecto unum quemdam fecit, quem et Verbum et Sapientiam et Filium nominavit, ut nos per ipsum crearet. Duas ergo sapientias esse ait, unam quæ propria sit et cum Deo simul existat; Filium vero in ista sapientia factum fuisse, ejusque participem, Sapientiam et Verbum nomine tenus esse appellatum. Sapientia enim, inquit, per sapientiam, Dei sapientis voluntate, exstitit. Sic aliud Verbum in Deo esse dicit præter Filium, cuius

323 Verbi participem factum Filium, ipsum quoque gratia Verbum et Filium vocatum fuisse. * Est autem etiam propria hæc illorum hæresis sententia, quam alii suis in operibus explicarunt, nempe multas virtutes seu potentias esse, quarum una quidem, natura, Dei propria sit atque æterna, Christum autem non esse veram Dei virtutem, sed unam earum quæ virtutes solent dici, inter quas et locusta et eruca, non virtus tantum, sed magna virtus appellatur?; alias porro multas esse similesque Filio, de quibus David psallit. Dominus virtutum: item, Verbum natura, ut nos omnes, esse mutabile, suoque arbitrio, quosdasque velit, bonum perseverare: quod si voluerit, posse quoque ut et nos mutari, cum mutabili sit natura. Quia enim Deus, inquit, bonum cum fore præscivit, idcirco hanc ei gloriam præveniendum donavit, quam homo postea ex virtute consecutus est: quapropter ex ejus operibus quæ præscivit Deus, talem illum nasci voluit. *

6. * Præterea ausus est dicere Verbum non esse

(54) Seguer. Gobler. Felckm. 1. Editi vero et alii αὐτῇ. Ibid. Seguer. γεγενῆσθαι, ταύτης τε μετέχοντα. Mox Seg. Reg. Angl. Gobler. et Felck. 1, ὀπίσθῃ. Editi et alii, ὀπίσθῃ.

(55) Sic Seguer. At Reg., ὧν μία ἐστὶ καὶ ἀκρις, etc. Editi et alii, δυνάμεων ἐστὶ καὶ αὐτός ὧν μία καὶ ἡ ἀκρις.

(56) Gobler. et Felckm. 1, Δαυὶδ λέγει· Κύριε, τῶν θυράμων.

(57) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felckm. 1 et 5. Editi autem et alii, ἔδωκεν. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἦν ἀνθρώπος καὶ ἐκ τῆς, etc. Alii et editi, ἦν ἄν καὶ ἐκ τῆς.

(58) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felckm. 1 et 5. In aliis et editis deest πεποίηκε. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Εἰ γὰρ καὶ λέγεται.

verum Deum. Nam tametsi dicitur Deus, inquit, A
non tamen verus est Deus; sed gratia factus partici-
piceps non aliter quam alii omnes, ipse quoque
nomine duntaxat dicitur Deus. Quemadmodum
item, pergit ille, res omnes secundum naturam
diverse et dissimiles Dei sunt: ita et Verbum
omnino alienum et dissimile est naturae proprietatis
Dei Patris, sed ad res factas et creatas pertinet,
quarum una ipsam est. Insuper temeritatis diaboli
hæres veluti factus scripsit in *Thalia*, Patrem a
Filio videri non posse, neque Verbum perfecte et
plene suum Patrem posse intueri vel cognoscere,
sed quidquid cognoscit et cernit, convenienter pro
suis viribus cognoscere et cernere, quemadmodum
et nos pro nostra facultate cognoscimus. Enimvero,
inquit, non solum Filium Patrem non accurate co-
gnoscit, utpote cui comprehendendi facultas desit,
verum nec suam ipse naturam notam habet. Addit
similiter natura divisa, diversas, disjunctas alienae-
que nec invicem participes esse Patris, Filii, et
sancti Spiritus substantias: quin etiam, ut ipse ait,
penitus inter se et substantia et gloria sunt infinite
dissimiles. Itaque quod ad naturam et gloriam simili-
tudinem attinet, Verbum ab utrisque, Patre videlicet
et Spiritu sancto, alienum omnino esse docet: hæc
enim ipsa sunt impii illius verba, qui item ait
Filium ex se a Patre esse divinum, nullaque in re
participem ejus esse. Et hæc quidem sunt particu-
larum fabellarum quæ in ridiculo Arii exstant volumine.

7. Quis ergo his et carmine *Thalia* auditis, A
Arium quasi in scena de hujusmodi rebus jocante-
rem jure non oderit? Quis non agnoscit illum, cum
Dei nomen proferre et de Deo loqui videtur, simili-
tudinem esse serpentis mulieri dantis consilium? Eco-
nomis vero aliis quæ ibidem sequuntur perlectis, non
tam clare ejus perspicit impietatem, quam fraudem
in quam serpens mulierem dolose induxit? Quis,
quæso, ad hæc impietates non obstupescat? Cælum
quidem, **324** ut ait propheta*, obstupuit, et terra
tremuit ob violatam legem. Sol autem vehementius
indignatus, nec ferens injurias quas communis
omnium nostrum Dominus sponte pro nobis corpore
toleravit, seseipsum avertit, contractisque raliis
diem illum privavit luce. Qui vero ad impia

Jerem. II, 12.

(59) Sic Seguer. At alii et editi omittunt *μόνον*. D
Mox Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 5, *ὄντων* του
Θεοῦ. Editi et alii, *ὄντων* τῷ Θεῷ.

(60) Reg. Anglic. Basil., του Θεοῦ Πατρὸς. Editi
et alii, του Πατρὸς. Ibid. Seguer. et Reg., *ἰδιότητος*.
Editi et alii, *αὐτιότητος*, ut et legerunt Nannius et
Omnibonus. Felckm. 5. *ibid.* γεννητῶν.

(61) Gobler. et Felckm. 1, *γινόμενος*. *ibidem* et
Seguer., *Θαλία*. Alii, *Θαλία*. Mox Seguer. Gobler.
et Felckm. 1, ὁ Πατὴρ ἐβήρητος ὑπάρχει. *Ibid.*, *τε-
λειως* καὶ δεest in Reg.

(62) Vide S. Alexandri Alexandrini Epistolam ad
clerum Alexandriam, contra Arii fautores, n. 3,
quæ exstat *Patr. Gr.*, t. XVIII.

(63) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, καὶ βλέπει,
ἀναλόγως τοῖς ἐαυτοῦ μέτροις.

θινός ἐστιν ὁ Λόγος. Εἰ δὲ καὶ λέγεται Θεός, ἀλλ' οὐκ
ἀληθινός ἐστιν· ἀλλὰ μετοχῇ γάρ τοι, ὡς περ καὶ οἱ
ἄλλοι πάντες, ὅστω καὶ αὐτὸς λέγεται ὀνόματι μόνον
(59) Θεός. Καὶ πάντων ξένων καὶ ἀνομοίων ὄντων
τοῦ Θεοῦ κατ' οὐσίαν, ὅστω καὶ ὁ Λόγος ἀλλότριος
μὲν καὶ ἀνόμιμος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς (60)
οὐσίας καὶ ἰδιότητος ἐστὶ· τῶν δὲ γεννητῶν καὶ κτι-
σμάτων ἴσως καὶ εἰς αὐτῶν τυγχάνει. Μετὰ τούτων δὲ
ὡς περ καὶ διάδοχος τῆς προπετείας τοῦ διαβόλου γε-
νόμενος (61), ἐβήρην ἐν τῇ *Θαλίᾳ*, ὡς ἄρα καὶ τῷ
Υἱῷ ὁ Πατὴρ ἀβάρτος ὑπάρχει (62), καὶ οὕτως ὄρῳν,
ὅστω γινώσκων τελείως καὶ ἀκριβῶς δύναται ὁ Λόγος
τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα· ἀλλὰ καὶ ὁ γινώσκων καὶ ὁ βλέ-
πει, ἀναλόγως τοῖς ἰδίῳις μέτροις (63) οἶδε καὶ βλέ-
πει, ὡς περ καὶ ἡμεῖς γινώσκωμεν κατὰ τὴν ἰδίαν δύ-
ναμιν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς, φησὶν, οὐ μόνον τὸν Πα-
τέρα ἀκριβῶς οὐ γινώσκων· λείπει γὰρ αὐτῷ εἰς τὸ
καταλαβεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς (64) ὁ Υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ
οὐσίαν οὐκ οἶδε· καὶ ὅτι μεμερισημένοι τῇ φύσει, καὶ
ἀπεξενωμένοι καὶ ἀπεσχονισμένοι, καὶ ἄλλοτριοι,
καὶ ἀμύητοι εἰσι ἀλλήλων αὐ οὐσίαν τοῦ Πατρὸς καὶ
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ, ὡς αὐτὸς
ἐβήρηξεν, ἀνόμιμοι κάμψαν ἀλλήλων ταῖς τε οὐσίαις
καὶ δόξαις εἰσι ἐπ' ἀπειρον. Τὸν γοῦν Λόγον φησὶν
εἰς ὁμοιότητα δόξης καὶ οὐσίας ἀλλότριον εἶναι παν-
τελῶς ἐκατέρων τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος· τούτοις γὰρ ἐβήρηξεν τοῖς βήμασι ὁ ἀσε-
βῆς· καὶ ἐτηρημένον δὲ εἶναι καὶ ἑαυτὸν, καὶ ἀμύη-
τον κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἐφησε. Ταῦτα
μέρη τῶν ἐν τῷ γελοίῳ συγγράμματι κειμένων
μυθῶν ἐστὶν Ἄρειον.

7. Τίς τόνων, τῶν τοιούτων καὶ τοῦ μείλιος τῆς
Θαλίαις (65) ἀκούσας, οὐ μισήσεν ἐν δικῇ παίζοντα
τὸν Ἄρειον ὡς ἐπὶ σκηνῆς περὶ τοιούτων; Τίς οὐ
θεωρεῖ τούτων διὰ τοῦ δοκεῖν ὀνομαῖεν Θεὸν καὶ περὶ
Θεοῦ λέγειν, ὡς τὸν ἐριν συμβουλευόντα τῇ γυναίκα;
Τίς δὲ, τοῖς ἐξῆς ἐντυγχάνων (66), οὐ βλέπει τὴν
ἀσέβειαν αὐτοῦ, ὡς περ καὶ τοῦ ἄερος τὴν μετὰ ταῦτα
πλάνην, εἰς ἣν παρῆγαγε σοφισάμενος τὴν (67) γυ-
ναῖκα; Τίς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις βλασφημίαις οὐκ ἐξ-
ίσταται; Ὁ μὲν οὖν οὐρανός, ὡς ὁ προφήτης (68) φη-
σὶν, ἐξέστη, καὶ ἡ γῆ ἐκρίβεν ἐπὶ τῇ παραβάσει τοῦ
νόμου· ὁ δὲ ἥλιος πλῆον ἀγανάκτων, καὶ μὴ φέρων
τότε τὰς κατὰ τοῦ κοινῶ πάντων ἡμῶν ἀεσπότους γε-
νομένας (69) σωματικὰς ὑβρεῖς, ἄς ἐκὼν αὐτὸς ὑπάρ

(64) Seguer., ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸς, etc.

(65) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, τῆς *Θαλίαις*.
Basil., τῆς *Θαλίαις*. Alii et editi, *Θαλίαις*.

(66) Seguer., ἐντυχῶν.

(67) Sic Seguer. Basil. Gobler. et Felckm. 1. At
alii et editi τὴν omittunt.

(68) Seguer. Basil. Anglic. Gobler. Felckm. 1 et
5, ὡς ὁ προφήτης. Editi et alii, ὡς προφήτης. *Ibid.*
Gobler. et Felckm. 1, ἡ δὲ γῆ ἐκρίβεν. *Ibidem* et Se-
guer., ἐπὶ τῷ παραβάσει νόμου. Editi et alii, ἐπὶ
τῇ παραβάσει τοῦ νόμου.

(69) Seguer., γινόμενας. Reg., γενομένας. Mox
Seguer., καὶ τὰς ἀκτίνας συσταίας, τὴν ἡμέραν, etc.
Editi et alii, ἀπεστράφη τὰς ἀκτίνας συσταίας, καὶ
τὴν ἡμέραν

φωμεν ὑπέμεινεν, ἀπεστραφη, καὶ τὰς ἀκείνας συ-
 στελάς, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον εἰδειξεν· ἐπὶ δὲ
 ταῖς Ἀρείου βλασφημίαις πῶς οὐ πάσα τῶν ἀνθρώ-
 πων ἡ φύσις (70) ἀρασίξῃ πληγῆσθεται, καὶ κλείσει
 μὲν τὰς ἀκοὰς, καμύσει δὲ τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα
 μήτε ἀκούσῃ τοιοῦτων (71), μήτ' ἴδῃ τὸν ταῦτα
 γράψαντα δυνηθῇ; ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς πῶς οὐ μᾶλλον
 δικαίως κατὰ (72) τοῦτων, ὡς ἀσεβῶν, ἀλλὰ καὶ
 ἀχαρίστων βοήσῃ, ἀ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ἰσοὴ
 προείρηκεν, Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ'
 ἐμοῦ· δειλαῖοι (73) εἰσιν, ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ.
 Ἐγὼ δὲ ἐλυτρώσαμην αὐτούς· οὐτοὶ δὲ καταλά-
 λησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. Καὶ μετ' ἔλιγα· Καὶ εἰς
 ἐμέ ἐλογίσαντο (74) πονηρὰ, ἀπεστραφέντες εἰς
 εὐδὲν. Τὸν γὰρ ὄντα τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀποστραφέν-
 τες, πλάσαντες δὲ ἑαυτοῖς τὸν οὐκ ὄντα, εἰς τὸ μὴδὲν
 πεπίπικον. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ οἰκουμένη ἡ συνόδος
 ταῦτα λέγοντα τὸν Ἀρειὸν ἐξέβαλε τῆς Ἐκκλησίας,
 καὶ ἀνεβεμάτισεν οὐ φέρουσα τὴν ἀπίθειαν· καὶ λοι-
 πὸν αἵρεσις ἐλογίσθη ἡ Ἀρείου πλάνη ἔχουσα τι πλεόν
 τῶν ἄλλων αἱρέσεων, ἧ καὶ χρυσομάχος ἐκλήθη,
 καὶ πρόδρομος ἐλογίσθη τοῦ Ἀντιχρίστου (75). Εἰ καὶ
 τὰ μάλιστα τοίνυν, ὡς προείπον, αὐτάρκεις ἡ τοσαύτη
 κρίσις κατὰ τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως· πεῖσαι πάντας
 ρεῦντας ἀπ' αὐτῆς· ὅμως, ἐπειδὴ τινες τῶν λεγομέ-
 νων Χριστιανῶν, ἧ (76) ἀγνοοῦντες, ἡ ὑποκρινόμε-
 νοι, καθάπερ εἰρηταί προέθεν, ἀδιάφορον πρὸς τὴν
 ἀλήθειαν ἡγούνται τὴν αἵρεσιν, καὶ τοὺς ταῦτα φρο-
 νούντας Χριστιανοὺς ὀνομάζουσι, φέρε κατὰ δύναμιν
 ἐρωτῶντες αὐτοὺς, ἀποκαλύψωμεν τὴν πανουργίαν
 τῆς αἱρέσεως. Τάχα κἄν οὕτω συμποδοσθέντας (77)
 ἐπιστομοσθῶσι καὶ φύγωσιν ἀπ' αὐτῆς ὡς ἀπὸ προσ-
 ὄπου βρεῶς.

8. Εἰ μὲν οὖν, διὰ τὸ λέξεις (78) τινὲς τῆς θείας
 Γραφῆς ἐν τῇ θαλασσῇ γράψαι, νομίζουσι καὶ τὰς βλα-
 σφημίας εὐφροσύνας εἶναι, πάντως που (79) καὶ τοὺς
 νῦν Ἰουδαίους ὀρῶντες ἀναγινώσκοντας τὸν νόμον
 καὶ τοὺς προφήτας, ἀρνήσονται καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦτο
 οὐκ ἐκαίνοισ τὸν Χριστὸν· ἀκούοντες δὲ τάχα καὶ Μα-
 ριχαίτων λεγόντων μέρη τινὰ τῶν Εὐαγγελίων, ἀρνή-
 σονται οὐκ αὐτοὺς τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας. Εἰ
 δὲ ἀγνοοῦντες οὕτω χειμάζονται καὶ τοιαῦτα βαττο-
 λογοῦσι, μαθῆτωσαν ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι καὶ ὁ τὰς
 αἱρέσεις ἐπινοήσας (80) διάβολος διὰ τὴν ἰδίαν τῆς
 κακίας ὁσσοῦσαν κυχρᾶται τὰς λέξεις τῶν Γραφῶν,
 ἵνα, αὐτὰς ἔγων ἐπικάλυμται, τὸν ἴσον ἰὸν ἐπισπεί-
 ρας, ἀπατήσῃ τοὺς ἀκεραλοῦς. Οὕτω τὴν Ἐβαν ἠπά-
 ὠσε. vii. 15. 11. Ibid. 15.

(70) Seguer., ἡ φύσις. Editi et alii, φύσις.

(71) Seguer. Basil. et Anglic., τοιοῦτων. Editi et alii, τοῦτων.

(72) Sic Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et Felckm. 1. At in editis et aliis deest κατὰ. Ibid. Basil. Anglic. et Felckm. 5, ἀσεβῶν ἅμα καὶ ἀχαρίστων.

(73) Sic Seguer. Editi, δειλαῖοι, mendose.

(74) Sic Seguer. et alii mss. prater Felckm. 2 et Reg. in quibus, ut et in editis, ita legitur, καὶ μετ' ἔλιγον· καὶ ἐβουλεύσαντο κακὰ, καὶ εἰς ἐμέ ἐλογί-
 σαντο, etc. Mox Seguerian., τὸν παρόντα τοῦ Θεοῦ
 Λόγον.

Arii verba, universa hominum natura stupore non
 exhorrescat, aures non obstruat, oculos non clau-
 dat, ut nec illa audiat, nec eum qui ista conscrip-
 sit aspiciat? An non potius jure merito contra
 ipsos tanquam impios et valde ingratos clamaverit
 ipse Dominus, quæ per prophetam Oseam prædixit:
*Vae eis, quoniam recesserunt a me, miseri sunt quia
 impii in me fuerunt. Ego vero redemi eos: et ipsi
 locuti sunt contra me mendacia*¹⁰. Et paulo post:
*Contra me cogitaverunt mala, in nihilum conversi
 sunt*¹¹. Nam postquam a Dei Verbo, quod ipsum
 vere est, sese avertere, et eum, qui nou est, sibi
 confingere, in nihilum utique sunt ipsi dilapsi. Sane
 hæc causa fuit cur generalis synodus Arium ista
 effluentem repulerit ex Ecclesia; cujus cum im-
 pietatem ferre non posset, eum anathemate per-
 cussit: ex quo jam tempore credita est Arii impie-
 tatis quid amplius quam cæteras hæreses contigere,
 quippe quæ et Christi inimica dicta sit, et prænun-
 tia Antichristi adus habita. Etsi igitur, nti jam dixi,
 tam amplum adversus impiam hanc hæresim inju-
 dicium maxime sufficit, ut ejus horror omnibus inji-
 ciat: attamen quia nonnulli qui Christiani vocan-
 tur, vel inscienter, vel dissimilanter istam hære-
 sim ad fidem nihil pertinere, ut antea dictum est,
 existimant, eosque, qui ita sentiunt, Christianos
 non dubitant appellare; age, quo retegatur hæresis
 astutia, illos pro nostra facultate interrogemus.
 Forte enim hoc pacto futurum est ut irretiti taceant,
 et ab ea non secus quam a conspectu serpentis
 C fugiant.

8. Itaque si idcirco arbitrantur impiam *Thaliam*
 esse piam, quia aliquot divinæ Scripturæ voces
 continent, profecto sequetur ut, cum nunc vident
 legi a Judæis legem et prophetas, Christum quoque
 ipsi cum illis negent. Quin etiam si acciderit ut
 Manichæos quasdam Evangeliorum particulas reci-
 tantes audiant, legem et prophetas cum illis repu-
 dient necesse fuerit. Quod si per ignorantiam ita
 æstuant et hæc garrunt, discant ex Scripturis
 ipsum diabolum hæresum auctorem, ob propriam
 perversitatis fetorem, verba Scripturarum usurpare
 solere, ut illis quodammodo oblectus, suum vene-
 num possit facilius spargere simpliciores circum-
 venire. Sic Evam sefellit ille: sic alias effinxit hæ-

(75) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ὅτι χρυσομά-
 χος καὶ πρόδρομος ἐκλήθη τοῦ Ἀντιχρίστου.

(76) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At in editis
 h deest.

(77) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 4.
 Editi autem et alii, οὕτως αἰδοσθέντες.

(78) Felckm. 2 et editi, εἰ μὲν δὲ τὸ λέξεις οὖν. Mox
 Gobler. et Felckm. 1, θαλασσῇ. Alii, θαλά.

(79) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, πάντως που.
 Editi et alii, πάντως γούν.

(80) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et
 editi, ὅτι καὶ τὰς αἱρέσεις ὁ ἐπινοήσας.

veses : sic etiam hoc tempore Ario persuasit ut in hæreses ipse invehere, illisque adversari simularet, quod latenter suam posset hæresim inducere. Verumtamen ne ita quidem latere potuit veterator. Ut enim suam contra Dei Verbum exprompsit impietatem, omnibus statim rebus excidit, cunctisque **325** compertum est eum in cæteris quoque ignarum esse, nihilque omnino quod verum sit sentire, sed tantum simulatione uti. Qui enim vera de Patre is proferat, qui Filium, a quo Patris cognitio omnis imperitur, audeat negare? Vel qui recte de Spiritu sancto ille opinabitur, qui de Filio, a quo ipse datur, impie non veretur loqui? Quis illi credat de resurrectione disserenti, qui Christum propter nos factum primogenitum ex mortuis ¹¹ negat? Qui vero fieri potest ut is, qui germanam ac veram Filii ex Patre generationem plane ignorat, circa ejusdem corporeum adventum non erret? Ita enim et olim Judæi, postquam Verbum negaverunt, et dixerunt, *Non habemus regem nisi Cæsarem* ¹², rebus omnibus continuo spoliati sunt, ac luce lucernæ, vuguenti odore, prophetiæ cognitione, ipsaque veritate nudi sunt destituti, qui et modo nihil intelligentes tanquam in tenebris ambulantes. Enimvero quis talia audivit unquam? Aut undè vel a quo hujusce hæresis adulescentes corrupti ista didicerit? Quis illos, cum Christianæ religionis elementis informabantur, quidquam simile docuit? Quis illis dixit, rerum creaturam cultu dimisso, iterum accedite ut rem creatam et factam colatis? Quod si ipsi nunc primum hæc se audire fatentur, non ergo inficiuntur alienam esse hanc hæresim neque a Patribus traditam. Quod autem a Patribus traditum non est, sed novissime est excogitatum, cujus, quæso, generis esse censendum est, quam ejus de quo dixit beatus Paulus : *In postremis temporibus discedent quidam a sana fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis demoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium, et cauteriatam habentium*

9. Ecce enim nos quidem ex divinis Scripturis libere et confidenter de pia rectaque fide loquimur, quam et tanquam lucernam super candelabrum collocamus, dicentes : Filius verus natura et genitius est Patris, ejusque substantiæ proprius, Sapientia unigenita, Verbum verum ac unicum Dei ipse est, non res creata vel facta, sed proprius substantiæ Patris fetus. Quocirca Deus est verus, veroque Pa-

A τρην· οὕτω καὶ τὰς ἄλλας αἰρέσεις ἐπλάσας (81)· οὕτω καὶ νῦν Ἄρειον ἐπεισαν εἰπεῖν καὶ σχηματίζεσθαι ὅθεν κατὰ τῶν αἰρέσεων, ἵνα λάθῃ τὴν ἰδίαν ἐπιβάλλον (82), αἴρεισιν. Καὶ ὁμοῦ οὐκ ἔλαθεν οὐδὲ οὕτως ἁ πανούργος· εἰς γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀσεβήσας· πάντων ἐπιβῆς ἐξέπεισε, καὶ δεικνύεται πᾶσιν, ὅτι καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἠγνόησε, καὶ μηδὲν ὄλωσεν (83) ἀληθῆς φρονίᾳ ὑποκρίνεται. Πῶς γὰρ ἂν ἀληθεύσῃ περὶ τοῦ Πατρὸς ὁ τὸν Υἱὸν ἀρνούμενος, τὸν ἀποκαλύπτουσα περὶ αὐτοῦ; Ἡ πῶς περὶ τοῦ Πνεύματος ὁρθά φρονήσει, δυσφημῶν εἰς τὸν (84) τοῦτο χορηγούνα λόγον; Τίς δὲ πιστεύσει λέγοντι τοῦτω περὶ ἀναστάσεως, ἀρνούμενῳ τὸν ἐκ νεκρῶν δι' ἡμᾶς πρωτότοκον γενομένον Χριστόν (85); Πῶς δὲ οὐκ, ἀντικρυς ἀρνούσας τὴν ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γνησίαν καὶ ἀληθινὴν γέννησιν, πλανηθήσεται καὶ περὶ τῆς ἐνοσφρου παρουσίας αὐτοῦ; Οὕτω γὰρ καὶ ὁ τότε Ἰουδαῖοι, ἀρνούσασιν τὸν Λόγον, καὶ λέγοντες, *Οὐκ ἔχομεν βασίλειαν εἰ μὴ Καίσαρα*, πάντων ἀθρόως ἀφῆρθσαν, καὶ γεγόνασιν ἔρημοι φωτὸς λυχνίου, ὁσμῆς μύρου, προφητείας γνώσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας, καὶ νῦν οὐδὲν συνέντες, ὡς ἐν σκότει περιπατοῦντές εἰσι. Τίς γὰρ ἤκουσε ποτέ τοιαῦτα; Ἡ πῶθεν ἢ παρὰ τίνος οἱ κολάσαι καὶ δωροδόκοι τῆς αἰρέσεως ἤκουσαν τοιαῦτα; Τίς, ὅτε κατηγοροῦντο, τοιαῦτα λελάληκεν αὐτοῖς; Τίς αὐτοῖς εἶρηκεν, ὅτι, τὴν εἰς τὴν κτίσιν (86) λατρεῖαν ἀφέντες, κτισματι καὶ ποιήματι πάλιν προσέρχεσθε λατρεύειν; Εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ πρώτων νῦν ὁμολογοῦσιν ἀκηκοέναι τὰ τοιαῦτα (87), μὴ ἀρνεσθῶσαν ἄλλοτρίαν καὶ μὴ ἐκ πατέρων εἶναι τὴν αἴρσιν ταύτην. Τὸ δὲ μὴ ἐκ πατέρων, ἀλλὰ νῦν ἔφωρεθὲν, τί ἂν εἴη (88) ἕτερον ἢ περὶ οὗ προεῖρηκεν ὁ μακάριος Παῦλος· Ἐν ὑστεροῖς καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως (89), προσέχοντες ἀνεύματι πλάγιῳ καὶ διδασκαλίᾳ δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδοδόγῳ, κεκατηρασμένῳ τὴν ἰδίαν συνειδήσιν, καὶ ἀποστρεφόμενῳ τὴν ἀλήθειαν.

9. Ἴδου γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν παρρησιαζόμεθα περὶ τῆς εὐσεβῆς πίστεως, καὶ ὡς λυχνιον ἐπὶ τῆς λυχνίας τιθάμεν (90) λέγοντες· Υἱὸς ἀληθινὸς φύσει καὶ γνήσιος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ἴσως τῆς οὐσίας αὐτοῦ, Σοφία μονογενῆς, καὶ Λόγος ἀληθινὸς καὶ μόνος τοῦ Θεοῦ οὐτός ἐστιν· οὐκ ἐστὶ κτίσμα οὐτε ποιήμα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας· γέννημα. Διὸ Θεὸς ἐστὶν ἀληθινὸς, ἀληθινοῦ Πατρὸς

¹¹ Coloss. i, 18. ¹² Joan. xix, 15. ¹³ I Tim. iv, 1. ¹⁴ Tit. i, 4.

(81) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, οὕτω τὰς ἄλλας, Mox Felckm. 2 et editi, ἐπλάσας, ut et legit Nannius, qui vertit *confinxit*. Alii, ἐπλάσασιν.
(82) Sic Reg. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero, ἐπιβάλλων.

(83) Seguerian. Basiens. et Anglican., μηδὲν ὄλωσεν. Alii et editi, μηδὲ ὄλωσεν. Ibid. Felc. 5, ἀληθῆς φύσιν. Mox Seguerian. Πῶς γὰρ ἂν ἀληθεύσῃ. Alii et editi, πῶς γὰρ ἀληθεύσει.

(84) Sic Seguer. et Reg. At Gobler. et Felc. 1, εἰ τὸν τοῦτο. Felc. 5, εἰς τοῦτο. Editi, εἰς τὸν τοῦτο.
(85) Goblerian. et Felc. 1, Κόρπον.

(86) Anglican., κτίσιν.

(87) Seguerian., τὰ τοιαῦτα omittit.

(88) Seguerian. TI δ' ἂν εἴη.

(89) Felc. 2 et editi, τῆς ἰδίας πίστεως τῆς ὑγιαίνουσας. Alii omnes τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως. Mox Seguer., πνεύματι πλάγιῳ, idemque et Anglic. Gobler. Felc. 1, δαιμονίων. Alii et editi, δαιμόνων. Quæ illud sequuntur, exstant in mss. Seguer. et Anglic., in aliis vero et editis sic legitur, δαιμόνων, ἀποστρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν.

(90) Seguer., ἐπὶ τὴν λυχνίαν τιθέμεν. Idem ibid. et Gobler. Felc. 1 et Anglic., καὶ γνήσιος. Editi et alii καὶ omittunt.

ὁμοούσιος ὑπάρχων. Τὰ δ' ἄλλα, ὡς εἶπεν, Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστέ, μόνον (91) μετοχῇ τοῦ Λόγου διὰ τοῦ Πνεύματος ταύτην ἔχουσι τὴν χάριν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Χαρακτήρ γάρ ἐστι τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, καὶ φῶς ἐκ φωτός, καὶ δύναμις καὶ εἰκὼν ἀληθινή τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας. Τοῦτο γὰρ πάλιν εἶπεν ὁ Κύριος (92)· Ὁ ἐμὲ ἑωρακώς ἐώρακε τὸν Πατέρα. Ἄλι δὲ ἦν καὶ ἐστίν, καὶ οὐδέποτε οὐκ ἦν. Ἄλλου γὰρ ἄνευ τοῦ Πατρὸς, ἴδιος ἂν εἴη καὶ ὁ τοῦτο Λόγος καὶ ἡ Σοφία. Αὐτοὶ δὲ τί ἄρα ἦμιν (93) ἐκ τῆς πανεργαλῆτου θαλάσσης προφέρουσιν; Ἡ πρῶτον ἀναγνώτων αὐτῆν, μιμούμενοι τὸ ἦθος τοῦ γράσαντος, ἕνα κἂν παρ' ἑτέρων χλευαζόμενοι μάθουσιν ἐν πῶλε κελύων πτόματι, καὶ οὕτω λοιπὸν λεγέτωσαν. Τί δ' ἂν εἴποιεν ἐξ αὐτῆς, ἢ (94) οἷ· Οὐκ ἀλλ' ὁ Θεὸς Πατήρ ἦν, ἀλλ' ὑστερον γέγονεν· οὐκ αἰὶν ἦν ὁ Υἱός, οὐ γὰρ ἦν πρὶν γεννηθῆναι. Οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ὑπέστη καὶ αὐτός. Οὐκ ἐστὶν ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα. Καὶ (95) οὐκ ἐστὶν ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Χριστός, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς θεοποιήθη. Οὐκ οἶδεν τὸν Πατέρα ἀκριβῶς ὁ Υἱός, οὐτε ὁρᾷ ὁ Λόγος τὸν Πατέρα τελείως, καὶ οὐτε συνίει, οὐτε γινώσκει ἀκριβῶς ὁ Λόγος τὸν Πατέρα· οὐκ ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς καὶ μόνος αὐτὸς τοῦ Πατρὸς (96) Λόγος, ἀλλ' ὄνοματι μόνον λέγεται Λόγος καὶ Σοφία, καὶ χάριτι λέγεται Υἱός καὶ δύναμις. Οὐκ ἐστὶν ἀρρεπτός, ὡς ὁ Πατήρ, ἀλλὰ τρεπτός ἐστι φύσει, ὡς τὰ κτίσματα, καὶ λείπει αὐτῶν εἰς κατάληξιν τοῦ γνώαι τελεῖως τὸν Πατέρα. Ἐθαυμασθῆ γὰρ ἡ ἀρεσις μὴδὲ τὸ πιθανὸν ἔχουσα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι (97) κατὰ τοῦ ὄντος φανταζομένη, καὶ ἀντὶ εὐφημίας δυσφημίας διόλου προσβαλλομένη. Εἰ τις ἄρα, τὰ παρ' ἀμφοτέρων ἐξετάσας, ἐρωτησθεῖ τὴν ὁμοτέρου πιστὴν ἂν εἴητο, ἢ τὸ τίνας ἂν εἴποι (98) ῥήματα πρέποντα εἶναι θεῶν· μάλλον δὲ καὶ εἰπάτωσαν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀσθελας κόλλας, τί πρέπει περὶ Θεοῦ (Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος;) ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι; ἀπὸ γὰρ τοῦτου καὶ τὸ ὅλον ἑκατέρων τῶν προβληθέντων γνωσθήσεται τί πρέπει λέγειν, τὸ ἦν, ἢ τὸ οὐκ ἦν· τὸ αἶν, ἢ τὸ πρὶν γενέσθαι· τὸ αἶδιον, ἢ τὸ ἀπ' οὐ καὶ ἐξέτε· ἀληθινὸν, ἢ θέσει καὶ μετοχῇ καὶ κατ' ἐπίνοιαν· τῶν γεννητῶν ἕνα λέγειν αὐτὸν, ἢ τῷ Πατρὶ συνάπτειν αὐτὸν· ἀνόμοιον αὐτὸν (99) εἶναι

⁹¹ Psal. LXXI, 6. ⁹² Hebr. I, 3. ⁹³ Joan. xiv, 9.

(91) Seguer. Anglican. Goller. et Felc. 1. μόνη. D Paulo post Seguer. χαρακτήρ ἐστίν.

(92) Ὁ Κύριος αἰετὰ Γοβλιαν. et Felc. 1. Μοx Seguer. Goller. et Felc. 1. αἶν ἦν καὶ ἐστίν. Felc. 2 et editi, ἀλλ' δὲ καὶ ἐστίν. Αἱ, αἶν δὲ ἦν καὶ ἐστίν.

(93) Sic Seguer. Goller. et Felc. 1. At alii et editi, αὐτὸ δὲ ἄρα τί ἦμιν. Seguer. ibid., πανεκλύτω θαλάσσει.

(94) Ἡ deest in Seguer. Goller. et Felc. 1.

(95) Seguer. καὶ omittit.

(96) Sic Seguer. Goller. et Felc. 1. Editi vero et alii, αὐτὸς ὁ τοῦ Πατρὸς. Ibid. Goller. et Felc. 1, ὄνοματι μόνω.

(97) Sic Seguer. Goller. et Felc. 1. At alii et editi, ἀλλ' αἶν τὸ μὴ εἶναι. Paulo post Seguer., προσβαλλομένη. Editi, προσβαλλομένη.

(98) Seguerianus, Gollerianus et Felckman. 1, εἰπὼτο, et mox, μάλλον δὲ εἰπάτωσαν. Ibidem, Seguerian. τί πρέπει περὶ Θεοῦ (Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λό-

A tri consubstantians existit. Alii autem quibus dicitur, *Ego dixi, Dii esit* ⁹¹, Filii per Spiritum participes tantum facti hanc a Patre habent gratiam. Figura enim est substantiæ Patris ⁹², lux ex luce, virtus et vera naturæ Patris imago. Id enim ipse Dominus dixit : *Qui me vidit, vidit Patrem* ⁹³. Semper item fuit, et est, ac nunquam non fuit : cum enim Pater æternus sit, ejus quoque Verbum et Sapientiam æternam esse necesse est. Illi vero quid tandem nobis ex nefanda Thalia queant proferre ? Eam saltem prius legant scriptoris mores imitati, ut vel ab aliis irrisi discant quanto lapsu ceciderint, atque ita deinde loquantur. Quid vero amplius ex illa dicendum habeant, quam ista : « Non semper Deus fuit Pater, sed postea factus est. Non semper fuit Filius, nec enim fuit antequam natus est. Non est ex Patre : sed ipse quoque ex nibilo existit. »

³²⁶ Non proprius est naturæ Patris : nam et creatus est et factus. Christus non est verus Deus : sed ipse etiam nonnisi participatione Deus effectus est. Filius Patrem non novit accurate, nec Verbum perfecte Patrem videt : nec item verum et unicum est Patris Verbum ; sed solo nomine Verbum dicitur et Sapientia, gratia Filius et virtus appellatur. Non est immutabilis ut Pater, sed natura mutabilis est, sicuti res creatæ, ipsique deest quod ad comprehensionem et perfectam Patris cognitionem requiritur. Mira sane hæresis, quæ nihil continet credibile, sed cum qui est, non esse fingit, perpetuoque pro laudibus profert maledicta. Si quis igitur utraque examinata sententia rogetur quænam fides sibi videatur eligenda, vel eujusnam voces Deo magis convenire arbitretur : imo vero vel ipsi impietatis assentatores dicant, quid de Deo (nam *Deus erat Verbum* ⁹⁴) quempiam interrogatum deceat respondere ? inde enim sententia utraque proposita omnino constabit, quid respondere conveniat ; nempe, erat vel non erat : semper vel antequam natus est : æternum esse, vel, a quo et ex quo : verum esse, vel, adoptione, participatione et secundum cogitationem : unum enim ex factis rebus dicendum esse, vel, cum Patre conjungendum : ipsum Patri secundum naturam esse dissimilem, ⁹⁵ Joan. I, 1.

γοs.) ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι; Sic item Goller. et Felckm. 1. At non notat Felckman. utrum etiam ἐρωτώμενον, an ἐρωτώμενοι, cum editis habeant. Editi, τί πρέπει περὶ Θεοῦ, Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ἐρωτώμενοι ἀποκρίνασθε. Ibid. Seguer. Ἀπὸ γὰρ τούτων. Αἱ, et editi, Ἀπὸ γὰρ τούτων. Item Seguer. Goller. et Felckm. 1, ἑκατέρων τῶν προβληθέντων. Editi et alii, ἑκατέρων τῶν προβληθέντων. Ibid. Seguer. Τί πρέπει λέγειν, τὸ ἦν, ἢ τὸ οὐκ ἦν τὸ αἶν, ἢ τὸ πρὶν γενέσθαι τὸ αἶδιον, ἢ τὸ ἀπ' οὐ, etc. Reg. Goller. et Felckm. 1. Τί πρέπει λέγειν, ἦν, ἢ τὸ οὐκ ἦν τὸ αἶν ἦν, ἢ τὸ πρὶν γενέσθαι, τὸ αἶδιον ἢ τὸ ἀπ' οὐ, etc. Αἱ, et editi, τί πρέπει λέγειν, ἦν ὅτε οὐκ ἦν, ἢ τὸ αἶν ἦν τὸ πρὶν γενέσθαι, ἢ τὸ αἶδιον, ἢ τὸ ἀπ' οὐ, etc.

(99) Seguerian. Reg. et Felckm. 5, ἀνόμοιον αὐτὸν. In editis αὐτὸν deest. Mox Seguer. Reg. Goller. et Felckm. 1, ἴδιον εἶναι. Editi et alii, αἶδιον εἶναι.

vel, Patris similem et proprium esse : rem creatam esse, vel, per ipsum res creatas factas fuisse : eum esse Patris Verbum, vel, alterum esse præter istum, ipsamque per illud aliud Verbum, et per aliam sapientiam factum esse, eundem denique nomine tantummodo Sapientiam et Verbum vocatum esse, illiusque sapientiæ participem et secundum fuisse factum.

10. Quorum igitur verba magis Deo digna sunt ostenduntque Dominum nostrum Jesum Christum Deum esse et Filium Patris? Eane quæ vos evomistis, annon potius ea quæ nos ex Scripturis sacris et attulimus et asserimus? Itaque is Saluator nec Deus nec Verbum nec Filius est : liceat sane vobis, quemadmodum gentilibus et nostri sævi Judæis, quidquid libuerit dicere : sed si et Verbum Patris et Filius verus est; si Deus est ex Deo, et super omnia benedictus in sæcula **: an non prorsus æquum fuerit alias voces et Arianam *Thaliam*, veluti malorum imaginem omnique plenam impietate, delere et obliterare? in quam qui incidit, nescit gigantes ibi perire, ipseque in inferorum foveam occurrat. Nec vero id illi ignorant, hincque fit ut illam, utpote callidam, occultent, nec audeant pervulgare, sed alia omnino usurpent verba. Nam si impia illa verba proferre audent, non dubium quin condemnarentur. Quin etiam si vel in suspicionem ita sentiendum venirent, profecto undique Scripturarum obruerentur auctoritatibus. Idecirco igitur, tanquam filii hujus sæculi, veriti ne sua lucerna oleastri oleo accensa cito exstinguatur (næm *lux impiorum exstinguatur* **), eam sub 327 simulationis modium abscondunt, alia loquuntur, amicorum præsidia et Constantii metum ostentant, ut qui ipsos conveniunt, sordes Ariusæ hæresis propter illorum simulationem et ostentationem non animadvertant. An non ergo vel hac de causa odio prosequenda fuerit, quod etiam a suis occultetur ut timida, ac veluti serpens foveatur? Unde enim has sibi coacervarunt voculas, aut a quonam acceptas prodere non sunt veriti? Sane neminem hominum qui sibi illas tradiderit poterunt indicare. Quis enim hominum sive Græcus sive barbarus (10) eum, quem Deum confitetur, unam e rebus creatis ausit dicere, nec fuisse antequam factus est? vel quis est qui ei, quem Deum credidit, fidem derogat dicenti : « Hic est Filius

κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, ἢ ὅμοιον καὶ ἴσιν τοῦ Πατρὸς εἶναι· κτίσμα εἶναι, ἢ δι' αὐτοῦ τὰ κτίσματα γεγενῆσθαι· αὐτὸν εἶναι τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, ἢ ἕτερον παρὰ τούτων, καὶ δι' ἐκείνου τούτων γεγενῆσθαι καὶ δι' ἄλλης σοφίας· καὶ (1) τοῦτον ὀνόματι μόνον Σοφίαν καὶ Λόγον κεκλήσθαι, κἀκείνης τῆς σοφίας τούτων μέτοχον καὶ δεύτερον γεγενῆσθαι.

10. Τὰ τίνων ἄρα ῥήματα θεολογεῖ καὶ δεικνύει θεὸν εἶναι καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; Ταῦθ' ἄπερ ὑμεῖς ἐξημέσατε (2), ἢ ἄπερ ἡμεῖς ἐκ τῶν Γραβῶν εἰρήκαμεν καὶ λέγομεν; Εἰ μὲν οὐνοὺς ἐστὶ Θεὸς οὐδὲ Λόγος οὐδὲ Υἱὸς ὁ Σωτήρ, ἐξέστω λέγειν, ὡς περ τοῖς Ἑλλήσι καὶ τοῖς νῦν Ἰουδαίοις, οὕτω καὶ ὑμῖν, ἃ βούλαθε· εἰ δὲ Λόγος τοῦ Πατρὸς (3) καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς ἐστὶ, καὶ ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἐστὶ, καὶ ἐπὶ πάντων ἐπιολογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας, πῶς οὐκ ἔδειον ἀφανίσαι καὶ ἀπαλεῖψαι τὰ τε ἄλλα ῥήματα καὶ τὴν Ἀρειανὴν *Θαλίαν* (4), εἰς εὐκλόνα κακῶν καὶ πάσης ἀσθελέας γέμουσαν; εἰς ἣν ἐμπέτων οὐκ οἶδεν, ὅτι γηγενεὶς παρ' αὐτῆς ἔλλυνται, καὶ ἐπὶ πέταυρον ἤϊον συνανατῆ. Καὶ τοῦτο ἴσασιν καὶ αὐτοὶ, καὶ οὐ πανοῦργοι κρύπτουσι, μὴ θαρβόουντες ἐκλαλεῖν (5) αὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα φβεγγόμενοι παρὰ ταῦτα. Ἐάν τε γὰρ εἴπωσι, καταγνωσθήσονται· ἐάν τε ὑπονοηθῶσι, βληθήσονται παρὰ πάντων τοῖς ἐκ τῶν (6) Γραβῶν ἐλέγγως. Διὰ τοῦτο γούν ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ὄντες, πανούργως τὸν νομιζόμενον ἐαυτῶν λόγον ἀφαντες ἐκ τῆς ἀγριελαιῶ, καὶ φοβοῦμενοι μὴ ταχέως ἀποσθεσθῆ, (Φῶς γὰρ, φησὶν, ἀσθεσθῶν σθέννυται·) τούτων μετὰ κρύπτουσαν ὑπὸ τὴν μόδιον τῆς ὑποκρίσεως, ἕτερα εἰς φβεγγονται, καὶ προστασίας φίλων, καὶ Κωνσταντίου φόβον ἐπαγγέλλονται, ἢ οἱ εἰσισφύμενοι πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας μὴ βέλωσι τὴν τῆς ἀρεῆσεως ῥυπαρίαν (7). Πῶς οὐκ ἄξιτα καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν μίσους ἢ ἀρεσεῖς, ἐπουγε καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἡμῶν ἡ Γουσσα παρῆρσαν κρύπτεται, καὶ ὡς βρῖς θάλλεται; Πόθεν γὰρ ἑαυτοὺς συμφερόμεσαν (8) τὰ ῥήματα ταῦτα; Ἡ παρὰ τίνος ἄρα λαβόντες, τοιαῦτα τετομήκασι λέγειν; Ἀνθρώπων μὲν οὖν (9) οὐδένα ἂν εἰποιεν τὴν ταῦτα παρασχόντα. Τίς γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπων ἢ Ἑλλήν ἢ βάρβαρος, ὅστις ἐν ὀμολογεῖ θεόν, τούτων τομῆ λέγειν ἕνα εἶναι τῶν κτισμάτων, καὶ, οὐκ ἔν πρὶν ποιηθῆ; ἢ τίς ἐστίν, ὅστις ὃ πιστεύουσε θεῷ, ἀπιστεῖ λέγοντι, οὐτὸς

** Rom. ix, 5. ** Job. xviii, 5.

(1) Seguerian. καὶ omittit. Idem mox, Basil. Goblarian. Felckm. 1 et 5, τούτων μέτοχον καὶ δεύτερον. Anglican. τούτων δεύτερον. Editi τούτων μέτοχον γεγενῆσθαι. Seguerian., paulo post, θεολογεῖ καὶ δεικνύει.

(2) Seguerian. Gobler. et Felckm. 4, ἐξημέσατε. Felckm. 5, ἐξεμέσατε. Paulo post Seguerian., εἰρήκαμεν ἢ καὶ λέγομεν. Mox idem et plerique miss. οὐκ ἐστὶ Θεὸς οὐδὲ Λόγος. Felck. 2 et editi, οὐκ ἐστὶ Θεὸς Λόγος. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἐξέστω λέγειν. Alii et editi, ἐξέστω λέγειν.

(3) Anglican., τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ibid. Seg., υἱὸς ἀληθινὸς ἐστὶ. In aliis et editis deest ἔστι.

(4) Goblarian. et Felckm. 1, Θαλίαν. Seguerian. et alii. Θαλίαν.

(5) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At ἐστὶ καὶ alii, λαλεῖν. Mox miss. omnes, Ἐάν τε γὰρ. Editi vero, Ἄλλ' ἐάν τε γὰρ.

(6) Seguer. Gobler. Felckm. 1. τοῖς ἀπὸ τῶν.

(7) Editi mendose, ῥυπαρίαν.

(8) Felckman. 5. συμφερόμεσαν

(9) Seguerian. οὐκ οὐ. Itii Mox idem et Gobler. et Felckm. 1, ἢ Ἑλλήν, Editi. alii ἢ omittunt.

(10) Similia supra habentur in epistola de sententia Dionysii, num. 2.

ἔστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς, φάσκων, ὅτι (11) οὐκ ἔστιν υἱὸς, ἀλλὰ ποιῆμα; Πῶς γὰρ ἀνανακτῆσουσι πάντες κατ' αὐτῶν τοιαῦτα μαινομένων. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν Γραφῶν ἔχουσι τὰς προφάσεις. Ἐδείχθη γὰρ πολλάκις, δείχθησεται δὲ καὶ νῦν ἀλλότρια (12) ταῦτα τῶν θεῶν λογίων. Οὐκοῦν ἐπειδὴ λείπει λατῶν εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τὸ διαβόλου λαβόντας ἐμάνησαν· (τοῦτων γὰρ ἐκείνους μόνος ἐστὶ σπορεύς·) φέρε, πρὸς αὐτὸν ἀντιτίθεται· πρὸς ἐκείνον γὰρ ἔστιν (13) ἡμῖν διὰ τούτων ἡ πάλῃ· ἵνα, τοῦ Κυρίου βοηθού-
 τος, κἀκεῖνου συνήθως πίπτοντος τοῖς ἑλλέχοις, αἰσχυνθῶσιν οὗτοι, βλέποντες ἀπορούνα τὸν (14) ἐπι-
 σπείραντα τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς, καὶ μάθουσι κἄν ὀφέ-
 ποτε, ὅτι, Ἀρειανοὶ ὄντες, οὐκ εἰσὶ Χριστιανοί.

11. Εἰρήκατε καὶ φρονεῖτε, ὑποβάλλοντος ὑμῖν ἑκείνου, ὅτι ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς· τοῦτο γὰρ πρῶτον ὑμῶν τῆς ἐπινοίας (15) ἀποδοῦσαι τὸ ἔνδυμα δεῖ. Τί τόνων ἦν ποτε ὅτε ὁ Υἱὸς οὐκ ἦν, εἶπατε, ὡ δὲσσημοὶ καὶ δυσσεβεῖς. Εἰ μὴ οὖν τὸν Πατέρα λέγετε, μετῶν ὑμῶν ἡ βλασφημία (16)· οὐ γὰρ ὀέμεις εἰπεῖν, ὅτι ποτὲ ἦν, ἢ ἐν τῷ ποτὲ σημαίνει αὐτόν· ἐστὶ γὰρ ἀεὶ, καὶ νῦν ἔστιν, ὅπως τε καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ, καὶ αὐτὸς ἔστιν ὁ ὢν (17) καὶ τοῦ Υἱοῦ Πατῆρ. Εἰ δὲ λέγετε ὅτι ὁ Υἱὸς ἦν ποτε, ὅτε αὐτὸς οὐκ ἦν· μωρὰ καὶ ἀνόητός ἐστιν (18) ἡ ἀπόκρισις. Πῶς γὰρ ἦν αὐτός, καὶ οὐκ ἦν αὐτός; Οὐκοῦν ἐν τούτοις ἀπο-
 ρουναὶ ὁμᾶς ἀνάγκη λατῶν λέγειν, Ἦν ποτε χρό-
 νος, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Λόγος· τοῦτο γὰρ φύσει (19) ση-
 μαίνει καὶ αὐτὸ τὸ ποτὲ ὑμῶν ἐπιβόημα. Καὶ ὅπερ
 δὲ πάλιν γράφομεν εἰρήκατε, Οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν
 γεννηθῆ (20), ταυτὸς ὅτι λέγειν ὁμᾶς, Ἦν ποτε
 ὅτε οὐκ ἦν· χρόνον γὰρ εἶναι κἀκεῖνο καὶ τοῦτο πρὸ
 τοῦ Λόγου σημαίνει. Πόθεν οὖν ὑμῖν ἐξεύρηται (21)
 ταῦτα; Ἴνα τί καὶ ὁμᾶς, ὡς τὰ ἔθνη, ἐφροῦξάτε,
 καὶ μαλετᾶτε κενὰ λεξεῖα κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ
 κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ; Οὐδέμια γὰρ τῶν ἁγίων
 Γραφῶν τοιούτων ἐκ περὶ τοῦ Σωτῆρος εἰρηκέν, ἀλλὰ
 μᾶλλον τὸ ἀεὶ, τὸ ἀίδιον (22), καὶ τὸ συνεχεῖν ἀεὶ τῷ
 Πατρί. Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος
 ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ἐν
 τῇ Ἀποκαλύψει τάδε λέγει· Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ
 ἀρχόμενος. Τοῦ δὲ ὢν καὶ τοῦ ὄν τὶς ἀν ἀείδοντο
 τὸν αἰδίον (23); Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς
 Ρωμαίους Ἰουδαίους μὲν ἤλεγξε γράφων· Ἐξ ὧν
 ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς
 ἀλόγητός εἰς τοὺς αἰῶνας· Ἑλληνας δὲ ἐντέτρων
 εἶπε· Τὰ γὰρ ἀράματα αὐτοῦ ἀπὸ κτεσεως κόσμου
 ποῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται, ἢ τε ἀίδιος

A meus dilectus v., et eumque non Filium, sed rem
 factam esse velit? Nempe fieri non potest quin om-
 nes adversus illos adeo insanientes acrius indignen-
 tur. Verum nec etiam ad Scripturas confugere illis
 integrum fuerit: jam enim sepius ostensum est
 moxque ostendetur voces hujusmodi a divinis ora-
 culis esse penitus alienas. Itaque quando illis restat
 dicendum se his a diabolo acceptis insanisse (si
 quidem tantorum malorum solus ille sator est), age,
 ei ohsistamus (namque cum illo nobis per illos cer-
 tamen est) ut, Domino adjuvante, et illo, ut solet, vi
 argumentorum prostrato, ipsi tandem erubescant
 argumentum videntes qui hæresim ipsi insumnavit,
 saltemque vel sero discant eos, quia Ariani sint,
 Christianos non esse.

B 11. Dixistis igitur et sentitis, illo vobis sugge-
 rente, fuisse aliquando, cum non esset Filius:
 nam hoc primum vestri commenti velum detrahen-
 dum est. Quod ergo fuit aliquando, cum Filius non
 esset? Nam hæc vestra sunt verba, o maledicti et
 impij. Si Patrem esse respondetis, major vestra est
 impietas: nefas quippe est de illo dicere, aliquando
 fuit, vel eundem voce, aliquando, significare. Nam-
 que et semper et nunc est, et Filio existente est:
 ipse est qui est, et Filij Pater. Si vero respondetis
 Filium fuisse aliquando cum ipse non esset, stulta
 profecto et fatua est responsio. Nam qui fieri
 potest ut et ipse esset, et idem ipse non esset? Itaque
 necessario restat ut hic hæsitantes respondeatis
 fuisse aliquando tempus cum non esset Verbum.
 C Hoc enim vestrum adverbium, aliquando, id ex se
 significat. Quod item rursus scripsistis: Non erat
 Filius priusquam uasceretur, idem omnino est ac
 illud quod dicitis: Fuit aliquando, cum non esset:
 siquidem interque loquendi modus tempus ante Ver-
 bum: esse indicat. Undenam igitur hæc a vobis sunt
 excogitata? Ut quid et vos, tanquam gentes, fre-
 muistis, et inanes voculas adversus Dominum et
 adversum Christum ejus meditamina? Nulla enim
 in parte sauctarum Scripturarum tale aliquid de
 Salvatore exsistat, sed potius ex illis perspicuum est
 sempiternum eum et æternum esse, semperque cum
 Patre exsistisse. Nam In principio erat Verbum et
 Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum.
 D Et in Apocalypsi hæc habentur: Qui est, qui erat, et
 qui venturus est. Quis autem æternitatem ei, qui
 est, et qui erat, possit detrahere? Sic enim et ipse
 Paulus, ut Judæos convinceret, in Epistola ad Roma-
 nos scripsit: Ex quibus Christus secundum carnem,

11 Matth. xvii, 5. 12 Psal. ii, 1. 13 Joan. i, 1.

14 Apoc. i, 4.

(11) Ὅτι deest in Seguer. Gobler. et Felckman. 1.

(12) Seguerian. ὡς ἀλλότρια.

(13) Sic Seguer. In aliis deest istum.

(14) Seguer. ἐπισπείραντα, ἐπὶ παντο πυστ, ὑποδα-
 λόντας.

(15) Basil. ἀπονοίας, ut et habet Anglic. in mar-
 gine.

(16) Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἡ δυσσημία.

(17) Seguer. Ἐστὶ γὰρ ἀεὶ καὶ νῦν ἐστὶ, καὶ αὐ-
 τὸς ἐστὶν ὁ ὢν. Gobler. et Felck. 1, σημαίνειν αὐ-

τόν, καὶ νῦν ἐστὶν, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ὢν.

(18) Sic Seguer. In editis et aliis, deest istum.

(19) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, φύσιν.

(20) Reg., γεννηθῆ, Seguer., γεννηθῆναι.

(21) Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἐξεύρηται.

(22) Sic Seguer. et Regius codex. At editi, μᾶ-
 λον ἀεὶ τὸ ἀίδιον.

(23) Seguerian. et Reg. ἀφελος τὸ ἀίδιον. Mox S-
 guer. Gobler. et Felckm. 1, τούτοις γὰρ καί.

qui est super omnia Deus benedictus in 328 *saecula* 11. Cum item gentiles confutaret, ait: *Invisibilia enim ipsius ex creatione mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas* 12. Quae vero sit virtus Dei, idem iterum his verbis docet, *Christus Dei virtus et Dei sapientia* 13. Nec enim hoc in loco Patrem voluit significare, ut soletis inter vos dicitare, aientes: Pater sua ipsius est sempiterna virtus. Non ita sane est. Nec enim dixit, ipse Deus est virtus, sed, eius est virtus. Nemini porro dubium fuerit quin id, quod ejus est, non idem sit quod ipse: nec tamen hoc ipsum ab eo est alienum, sed potius ejus proprium est. Verum legite quae postea sequuntur, et convertimini ad Dominum, (*Dominus autem Spiritus est* 14) illudque de Filio intelligi facile perspicietis.

12. Nempē postquam creationis meminisset, valde congruenter de opificis in ipsa creatione virtute loquitur, quae quidem virtus Verbum est Dei per quod omnia facta sunt. Si igitur rerum creatarum natura Deum ex se sola sine Filio possit notum facere, videte ne ruatis, arbitrantes etiam sine Filio illam esse factam. Si porro omnia per Filium facta sunt et in eo consistunt: is qui rite creatam naturam voluerit contemplari, Verbum quoque, a quo est condita necessarie contemplabitur, ac Patrem per ipsam intelligere incipiet. Quod si secundum naturam Salvatorem, *Nemo novit Patrem nisi Filius, et qui voluerit Filius revelare* 15, si item Philippo dicenti, *Ostende nobis Patrem*, non respondit, intueri res creatas, sed, *Qui vidit me, vidit Patrem* 16: admodum convenienter Paulus gentiles increpans quod concenitum et ordinem rerum creatarum contemplantes, nihil de Verbo earum opifice cogitarent (naupque res create suum indicant opificem), ut per ipsas etiam verum Deum agnoscerent, abstererentque a rerum creatarum cultu, aduodum, inquam, convenienter dixit, *sempiterna quoque eius virtus et divinitas* 17, ut his Filium significaret. Porro cum aiunt sancti, *Qui existit ante saecula, et per quem fecit saecula*, non minus Filium aeternum sempiternumque praedicant, eumque hac ratione Deum esse significant. Nam Isaias dicit: *Deus sempiternus qui creavit terminos terrae* 18. Susanna quoque aiebat: *Deus sempiternus* 19. Baruch item scripsit: *Glamabo ad Deum sempiternum in diebus meis* 20. D

αὐτοῦ δὴνάμις καὶ θεϊότης. Τίς δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, αὐτὸς πάλιν διδάσκει (24) λέγων· Χριστὸς Θεοῦ δὴνάμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Οὐ γὰρ ἦν τοῦτο λέγων τὸν Πατέρα σημαίνει, ἢς πολλάκις πρὸς ἀλλήλους (25) ἐπιθώριστα λέγοντες· Ὁ Πατήρ ἐστὶν ἡ αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις. Οὐκ ἐστὶ δὲ οὕτως· οὐ γὰρ εἰρηκεν, αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐστὶν ἡ δύναμις· ἀλλ' αὐτοῦ ἐστὶν ἡ δύναμις. Εὐδὴρλον δὲ πᾶσιν ἐστὶν, ὡς τὸ αὐτοῦ (26) οὐκ ἐστὶν αὐτὸς, ἀλλ' οὐδὲ ξένον, ἴσων δὲ μᾶλλον αὐτοῦ. Ἀνάγνωτε δὲ καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν βημάτων (27), καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς Κύριον· (Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι·) καὶ βίβασθε περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸ σημαίνόμενον.

12. Περὶ γὰρ τῆς κτίσεως μνημονεύων, ἀκολουθῶν γραφαί καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ κτίσει τοῦ δημιουργοῦ (28) δυνάμεως, ἥτις ἐστὶν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰ· οὐ καὶ τὰ πάντα γέγονεν. Εἰ μὲν οὖν αὐτάρκτης ἐστὶν ἡ κτίσις ἀπ' ἐαυτῆς μόνῃς χωρὶς Υἱοῦ γυνωρίσει τὸν Θεόν, σκοπεῖτε μὴ πείσσητε, νομίζοντες καὶ χωρὶς Υἱοῦ τὴν κτίσιν γεγονέναι· εἰ δὲ εἰ· Υἱοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἐξ ἀνάγκης ὁ τὴν κτίσιν ὀρθῶς θεωρῶν θεωρεῖ καὶ τὸν ταύτην δημιουργήσαντα Λόγον, καὶ εἰ· αὐτοῦ τὸν Πατέρα νοεῖν ἀρχεται· εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸν Σωτήρα (29), Ὁδοὶς γνωσκεί τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἄν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ· τῷ τε Φιλιππῷ λέγοντι, Ἰδεῖσον ἡμῖν τὸν Πατέρα, οὐκ εἰεγε, βλέπει (30) τὴν κτίσιν, ἀλλ' Ὁ ἐμὲ ἐσωρακῶς ὄρασκε τὸν Πατέρα· εἰκότως ὁ Παῦλος, αἰτιώμενος τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι, τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν τάξιν τῆς κτίσεως θεωροῦντες, οὐ διανοοῦνται (31) περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ δημιουργοῦ Λόγου· (τὰ γὰρ κτίσματα μνησεί τὸν ἐαυτῶν δημιουργόν·) ἵνα εἰ· αὐτῶν (32) καὶ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν νοήσωσι, καὶ παύσωνται τῆς εἰς τὰ κτίσματα λατρείας, εἰρηκεν, ἡ τε αἰδὶος αὐτοῦ δὴνάμις καὶ θεϊότης (33), ἵνα τὸν Υἱὸν σημαῖν. Λέγοντες δὲ οἱ ἄγιοι, Ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ εἰ· οὐ ἐκόλησε τοὺς αἰῶνας, οὐδὲν ἤρτων πάλιν τὸ αἰδιον εὐαγγελίζονται τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ αἰώνιον, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν σημαίνονται. Ὁ μὲν γὰρ Ἡσαίας φησὶ· Θεὸς ἀἰώνιος (34), ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς· ἡ δὲ Σουσάννα εἰεγεν· Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος· ὁ δὲ Βαρὺχ· ἔγραφε· Κεκράξομαι πρὸς τὸν αἰώνιον (35) ἐν ταῖς ἡμέραις μου· καὶ μετ' ὀλίγα·

11 Rom. ix, 5. 12 Rom. i, 20. 13 I Cor. i, 24. 14 Rom. i, 20. 15 Isa. xl, 28. 16 Dan. xiii, 42. 17

18 II Cor. iii, 17. 19 Matth. xi, 27. 20 Joan. xiv, 9. 21 Bar. iv, 26, 22.

(24) Seguerian. Goblerian. Felckm. 1, Basil. et Anglie., Παῦλος διδάσκει. Ibid. Basil. γράφων.

(25) Sic Seguer. At editi cum aliis, ἀλλήλους.

(26) Gobler. et Felckm. 1, πᾶσιν ὡς τὸ αὐτοῦ.

(27) Seguerian., τῶν βημάτων. Ibid. Goblerian. et Felckm. 1, καὶ ἐπιθώριστα.

(28) Sic Seguer. In aliis verq̄ deest τοῦ.

(29) Sic Seguerian. Reg. atque ita legerat Nannius. Editi, ut et legit Omnibonus, Λόγον, καὶ οὐδεὶς γνωσκεί τὸν Πατέρα, etc. Mox Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1, ᾧ ἄν ὁ Υἱός. Editi, ᾧ τῶν ὀλίγ.

(30) Seguer., βλέπει, ut etiam legerat Nannius. (31) Seguerian., διανοοῖσθε.

(32) Sic Seguerianus et Reg., ut et Omnibonus legit. Felckm. 5, εἰ· αὐτῶν, quemadmodum videtur legisse Nannius, qui vertit, ut per eum, rerum Deum intelligant. Mox Seguer. νοήσητε καὶ παύσθητε.

(33) Sic Seguerian. Reg. Basil. Anglican. Gobler. et Felckm. 1. At editi, θεότης.

(34) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1, et in textu Graeco Isaias. Editi, ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος. Mox Reg. et Felck. 1, Σουσάννα.

(35) Sic Seguer. et textus Graecus Scripturae. Editi, πρὸς τὸν Θεὸν τῶν αἰώνων. Mox Seguer. καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν. Ib. Seg. Gobler. Felck. 1 et Graecus Scripturae textus, ἐπὶ τῷ αἰώνιῳ τὴν σωτηρίαν ἔμω. Editi et alii, ἐπὶ τῷ αἰώνιῳ Σωτηρί ἡμῶν.

Ἐγὼ γὰρ ἠλπίσα ἐπὶ τῷ αἰωνίῳ τῆν σωτηρίαν ὁμῶν, καὶ ἡλθέ μοι χαρὰ παρὰ τοῦ ἁγίου. Ἐπειδὴ δὲ (36) καὶ πρὸς Ἑβραίους γράφων ὁ Ἀπόστολος φησιν, Ὅς ὦν ἀπαύρασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ἀποστόσεως αὐτοῦ· ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ὀρθοκωστῷ ἐνὰ τῷ ψαλμῷ, Καὶ ἡ λαμπρότης Κυρίου ἐστὼ ἐν ἡμῶν, καὶ, Ἐν τῷ φωτὶ σου ὀφύμεθα ἑστώ· τίς οὐτως ἐστὶν ἀνόητος, ὡς ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ αἰεῖ εἶναι τὸν Υἱόν; Πότε γὰρ τις εἶδε φῶς χωρὶς τῆς τοῦ ἀπαυάσματος λαμπρότητος, ἴνα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἴπῃ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἢ, ὅτι Πρὶν (37) γεννηθῆναι οὐκ ἦν; Καὶ τὸ λεγόμενον δὲ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ πρὸς τὸν Υἱόν, Ἡ βασιλεία σου βασιλεῖα πάντων τῶν αἰώνων, οὐκ ἐπιφέρει τινὰ κἄν τὸ τυχερὸν διάστημα λογισασθαι, ἐν ᾧ μὴ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος. Εἰ γὰρ πᾶν διάστημα ἐν τοῖς αἰώσι μετρεῖται (38), πάντων δὲ τῶν αἰώνων βασιλεὺς ἐστὶ καὶ ποιητὴς ὁ Λόγος· ἀνάγκη, μὴ ἔντος κἄν τοῦ τυχεροῦ διαστήματος πρὸ αὐτοῦ, μανία τὸ λέγειν, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ αἰώνιος (39), καὶ, Ἐξ οὐκ ἔστων ἐστὶν ὁ Υἱός. Αἰώνιος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ οὐ λέγοντος, Ἐγενόμην ἀλθίβεια, ἀλλ' αἰεὶ τὸ, Εἰμι, λέγοντος, Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιητὴς· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς· καὶ πάλιν, Οὐχ ὁμοῖς λέγετέ με, ὁ Κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε, Εἰμι γὰρ· τίς, τὸ τοιοῦτον ἀκούων βῆμα παρὰ Θεοῦ καὶ Σοφίας καὶ Λόγου (40) Πατρὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος, εἰ ἐπιτάξαι περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ οὐκ εὐθὺς πιστεύσει, ὅτι ἐν τῷ, Εἰμι, τὸ αἰδίον καὶ τὸ πρὸ πάντων αἰώνων ἀναρχὸν τοῦ Υἱοῦ (41) σημαίνεται;

13. Ὅτι μὲν οὖν τὸ αἰδίον περὶ τοῦ Υἱοῦ αἱ Γραφαὶ δέκνουνται λέγουσαι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δὲ ἄπερ φθέγγονται ὁ Ἀρειανὸν λέγοντος τὸ οὐκ ἦν, καὶ τὸ πρὶν, καὶ τὸ ὅτε, αἱ αἰται Γραφαὶ τῶν κτισμάτων λέγουσι, δηλώσει πάλιν τὰ μέλλοντα λέγεσθαι. Ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενέσεως διηγουμένος φησὶ (42)· Καὶ πᾶν χλωρὸν ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι. ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάντα χάρσον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι· οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀνθρώπος οὐκ ἦν ἐργάζομαι τὴν γῆν· καὶ ἐν μὲν τῷ δευτερονόμιῳ· Ὅτε διεμέριξεν ὁ Ὑψίστος θῆνη. Ὁ δὲ Κύριος διὰ μὲν αὐτοῦ εἶπεν· Εἰ ἠρηκαῖτέ (43) με, ἐχάρητε ἄν, ὅτι εἶπον· Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστὶ· καὶ νῦν προσήκα μὲν,

A El paulo post: *Ego enim speravi in sempiternum, salutem vestram, et venit mihi gaudium a Sancto. Cum autem Apostolus ad Hebræos scribat: Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus* 36: et David in octogesimo nono psalmo canat: *Et sit splendor Domini super nos* 37: et: *in lumine tuo videbimus lumen* 38: quis adeo demens sit ut dubitet, utrum semper fuerit Filius? Quando eum quis lucem vidit absque splendoris fulgore, ut de Filio audeat dicere: Fuit aliquando cum non esset, vel: Non erat antequam nasceretur? Jam illud quod in centesimo quadragesimo quarto psalmo ad Filium dicitur: *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum* 38, certe non sinit quemquam vel minimum intervallum cogitare, in quo non existerit Verbum. Si enim omne 329 intervallum sæculis definitur, omniumque sæculorum rex et opifex est Verbum; cum ante ipsum nullum vel tantillum sit intervallum, non est dubium quin is insanit vel vehementer, qui dixerit: *Fuit aliquando cum non esset æternus*; et: *Ex nihilo est Filius*. Præterea cum dicat Dominus: *Ego sum veritas* 39, nec dicit: Ego factus sum veritas, sed ubique verbum, sum, adhibeat, ut, *Ego sum pastor, ego sum lux* 41: et rursus: *Nonne vos vocatis me Dominum et Magistrum, et bene dicitis. sum etenim* 42: quis Deum et Sapientiam et Verbum Patris ea voce, cum de seipso loquitur, utentem audiens, de veritate adhuc ambiget, nec statim credet hoc verbo, sum, indicari Filium æternum esse, et sine initio ante omnia sæcula existere?

C 13. Quod ergo Scripturæ sacræ Filium æternum esse asseverant, patet ex dictis; quod autem quæ dicitant Ariani, non erat, priusquam, quando, eadem Scripturæ de rebus creatis affirmant, ex dicendis constabit. Moyses enim hujus mundi procreationem enarrans ait: *Omne virgultum agri antequam nasceretur in terra, et omne fenum agri priusquam exoriretur: non enim pluerat Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram* 42. Et in Deuteronomio: *quando dividebat Altissimus gentes* 43. Dominus autem per scipsum aiebat: *Si diligeretis me, gauderetis utique quia dixi, vado ad Patrem, quia Pater major me est: et nunc dixi vobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis* 44. Ita quoque de rebus creatis per

36 Hebr. 1, 3. 37 Psal. lxxxix, 17. 38 Psal. xxxv, 10. 39 Psal. cxlv, 13. 40 Joan. xiv, 6. 41 Joan. x, 14; viii, 12. 42 Joan. xiii, 13. 43 Gen. ii, 5. 44 Deut. xxxii, 8. 45 Joan. xiv, 28.

(36) Gohlerian. et Felck. 1, ἐπειδὴ δὲ, omissio καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ἑβραίους φησὶν. Et mox iidem, αὐτῶν, καὶ ὁ Δαβὶδ. Ibid. Seguerian. omittit ψαλμῷ. Item Seguer. ibid. χωρὶς τῆς τοῦ ἀπαυάσματος λαμπρότητος. Gohlerianus et Felckm. 1, χωρὶς τοῦ ἀπαυάσματος λαμπρότητος. Editi, χωρὶς τοῦ ἀπαυάσματος, ἢ τῆς λαμπρότητος.

(37) Sic Seguer. Editi vero, ὅτε οὐκ ἦν· ὅτι ἐπὶ, etc.

(38) Sic Seguer. Editi vero, μεμέριται.

(39) Sic Seguerianus, Gohlerian. et Felckm. 1, utque ita legerat Nannius. Basil. Anglican. Reg.,

ut et legit Omnibonus, ἦν ὁ Λόγος ὁ αἰώνιος. Editi, ἦν ὁ Λόγος. Paulo post Felckm. 2 et editi, ἐγενόμην ἢ ἀλθίβεια.

(40) Sic Seguerian. Gohlerian. et Felckm. 1. Alii autem et editi, Σοφίαν καὶ Λόγον.

(41) Gohlerian. et Felckm. 1, περὶ τοῦ Υἱοῦ.

(42) Gohler. et Felckm. 1, Ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς ἐν τῇ γενέσει φησὶ, et infra, ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐν τῷ δευτερονόμιῳ.

(43) Sic Seguer. et Reg. At editi, ἀγαπήτε. Mox εἶπον ahest a Seguer. Item paulo post, εἰρηκα πρὸ τοῦ γενέσθαι.

Salomoniém loquitur : *Antequam terram faceret, et antequam abyssos produceret, antequam fontes aquarum erumperent, antequam montes collocarentur; ante omnes colles gignit me* ¹⁴. Et, *Antequam Abraham fieret, ego sum* ¹⁵. De Jeremia item dicit : *Præquam te formarem in utero, novi te* ¹⁶. Et : *David his verbis psallit : Domine, refugium factus es nobis in generatione et generatione. Præquam montes fierent, et formaretur terra et orbis, a sæculo et usque in sæculum tu es* ¹⁷. Et apud Danielelem. *Excitavit voce magna Susanna et dixit : Deus æternæ, qui absconditorum es cognitor, qui nocti omnia antequam fiant* ¹⁸. Itaque hæc dictiones, *Aliquando non erat, antequam nasceretur, quando, et similes alizæ voculæ de rebus factis ac creatis quæ ex nihilo sunt factæ, aptissime dicuntur : sed a Verbo omnino sunt alienæ. Si porro hæc de rebus creatis habent Scripturæ, cumque de Filio agitur, vocabulum, semper, adhibent : non igitur, o Dei hostes, ex nihilo factus est Filius, neque ullo modo est ex rebus factis, sed Patris imago est æternumque Verbum, quod sane non aliquando non fuit, sed semper fuit, tanquam æternæ lucis splendor æternus. Quid igitur tempora ante Filium comminiscimini, vel cur post tempora impie affirmatis Verbum existitisse, per quod ipsa sæcula facta sunt? Nam qui prorsus fieri queat ut vel tempus existitit vel sæculum, cum nondum, ut quidem putatis, exortum fuerit Verbum, per quod omnia facta sunt, et sine quo nihil omnino factum est? Aut quare, cum tempus significetis, non aperte dicitis : Fuit tempus quando non erat Verbum? **330** Verum nomen quidem ipsum temporis, simpliciores decipiendi causa, retectis : ac mentem et sententiam vestram celare penitus non valetis, quanquam si celaveritis, latere certe nunquam poteritis ; siquidem tempora ipsi rursus significatis, cum dicitis, « Fuit aliquando cum non esset, » et, « Non erat priusquam ortus est. »*

14. Verum his licet ita probatis, eo impudentius hujusmodi argutis nobis insultant. Si non fuit aliquando, inquit, cum non esset Filius, sed ipse æternus est, nnaque cum Patre existit, nolite jam

πρὶν γενέσθαι, ἴνα, ὅταν γένηται, πιστεύσητε· περὶ δὲ τῆς κτίσεως διὰ Σολομῶνός (44) φησι· Πρὸ τοῦ τῆν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ προσθεῖναι τὰς πηγὰς τῶν ὕδατων, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννῶ με· καὶ, Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. Περὶ δὲ (45) Ἱερειῶν λέγει· Πρὸ τοῦ με πλάσαι· σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπισημαίω σε. Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει· Κύριε, καταφυγὴ ἐσθνηθῆς ἡμῖν ἐν γενεῇ καὶ γενεῇ. Πρὸ τοῦ ὄρη γενεθῆναι καὶ πλάσθῆναι τῆν γῆν καὶ τῆν οὐκουμένην, ἀπὸ τοῦ (46) αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ· ἐν δὲ τῷ Δανιὴλ· Ἀνεβόησε ψαῆνὴ μεγάλη Σουσαννά, καὶ εἶπεν· Ὁ Θεὸς ὁ αἰῶνιος, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσθαι αὐτῶν. Τὸ ἄρα, Ὅτι ἦν πρὸς, καὶ τὸ, πρὶν γενέσθαι, καὶ τὸ, ὅτε, καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι λεξείδια ἐπὶ μὲν τῶν γεννητῶν καὶ κτισμάτων, τῶν ἐξ οὐκ ὄντων (47) γενομένων, ἀρμόζει λέγεσθαι, ἄλλοτρια δὲ τοῦ Λόγου ἐστίν. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν γεννητῶν, τὸ δὲ, ἀεὶ, ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ λέγουσιν αἱ Γραφαί, οὐκ ἄρα, ὡ θεομάχοι, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ Υἱός, οὐδὲ ὅπως τῶν γεννητῶν ἐστὶν ὁ Υἱός, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς ἐκίχον καὶ Λόγος ἀίδιος (48) ἐστίν, οὐδὲ πόποτε οὐκ ὦν, ἀλλὰ ἀεὶ ὦν, ὡς αἰετοῦ βροντῆς ἀίδιον ἀπαύγασμα. Τί τοίνυν χρόνους πρὸ τοῦ Υἱοῦ φαντάζεσθε; ἢ διὰ τί μετὰ χρόνους βλαστημαίετε τὸν Λόγον, δὲ οὐ καὶ οἱ αἰῶνες γέγονασι; Πῶς γὰρ ὅπως χρόνος ἢ αἰὼν ὑπέστη μήπω φανερός καθ' ὑμᾶς τοῦ Λόγου, δι' οὐ τὰ πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν; ἢ διὰ τί, χρόνον (49) σημαίνοντες, οὐ λέγετε φανερώς· Ἦν χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ Λόγος; Ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ χρόνου σκέπτεται (50) πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκραίων, τὸ φρόνημα δὲ ὅπως ἑαυτῶν οὐ κρύπτετε, ἀλλ' οὐδὲ κρύπτοντες λαθεῖν δύνασθε· πάλιν γὰρ χρόνους σημαίνετε λέγοντες, « Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, » καὶ « Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ (51). »

14. Τούτων οὕτω διεκρινόμενων, ἐτι πλέον ἀνακτεῖονται λέγοντες· Εἰ μὴ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀίδιος ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ συνυπάρχει τῷ Πατρὶ, οὐκέτι Υἱὸν, ἀλλ' ἀδελφὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς λέγετε αὐτόν (52).

¹⁴ Prov. viii, 25. ¹⁵ Joan. viii, 58. ¹⁶ Jerem. i, 5. ¹⁷ Psal. lxxxix, 1. ¹⁸ Dan. xiii, 42.

(14) Sic Seguerianus, Gohlerian, Felckm. 1. Alii vero et editi, Σολομῶντος. Paulo post Seguer. Gohler. Felckm. 1 et 5, ποιῆσαι πρὸ τοῦ, etc. Mox Seguer. et Reg. καὶ omittunt post ὕδατων.

(45) Seguerian., παρὰ εἶ, etc. Idem et Reg. πρὸ τοῦ με πλάσαι σε, etc. In editis με deest. Mox Seguer., καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει, Κύριε, etc. Reg. habet item Κύριε. Gohlerian. et Felckm. 1, καὶ ὁ Δαβὶδ· Κύριος καταφυγὴ, etc. Editi, καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει, Κύριος, etc. Ibid. Segner. Gohler. et Felck. 1, ἐν γενεῇ καὶ γενεῇ. Reg. εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν. Editi, εἰς γενεὰν. Seguer. ibid. cum Psalmita, γεννηθῆναι. Editi et alii, ἐδρασθῆναι.

(46) Seguerian. Gohler. Felck. 1, καὶ ἀπὸ τοῦ. Ibid. καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος deest in Seguer. Mox Gohler. et Felckm. 4, ἐν δὲ τῷ Δανιὴλ Σουσαννά εἶπεν. Idem et Seguer. ὁ Θεὸς ὁ αἰῶνος. Editi, ὁ Θεός ὁ οὐ-

ρῶνος. Basil. Anglic. Reg. et Felckm. 5, Σουσαννά. (47) Sic Seguerian. Gohlerian. et Felckm. 1. Editi, κτισμάτων ἐξ οὐκ ὄντων.

(48) Seguerian., ἴσως, et mox, ἀλλ' ἀεὶ ὦν, ὡς αἰετοῦ φωτὸς αἰετοῦ ἀπαύγασμα. Alii et editi, ἀίδιος, et, ἀλλὰ ἀεὶ ὦν, ὡς αἰετοῦ βροντῆς, φωτός, etc. Ibid. Seguer., χρόνος πρὸ Υἱοῦ.

(49) Seguerian., χρόνους. (50) Seguer., σκέπτεται. Mox idem, et Gohler. et Felck. 1, τὸ φρόνημα δὲ ὅπως ἑαυτῶν.

(51) Seguer. Gohler. et Felck. 1, γεννηθῆ, et mox, ἐναεζοῦνται, Editi et alii, γεννηθῆ et ἀναεζοῦνται. Reg. ibid. hæc habet ad marginem, Ὅτι οὐκ ἀδελφός τοῦ Πατρὸς, et καὶ συναίσιος αὐτοῦ, ἀλλ' Υἱός. Id est, Quod non sit Patris frater, licet coæternus ipsi sit, sed Filius.

(52) Seguerian., τούτων.

Ἄνοητοι καὶ φιλόνοστοι! εἰ μὲν γὰρ ἀξίως συνείναι
 μόνον αὐτὸν λέγομεν, καὶ μὴ Ἰῶν, πιθανῆ (53) τις
 ἦν αὐτῶν ἢ προσποίητος εὐλάβεια· εἰ δὲ ἀδίων λέ-
 ροντες ὁμολογοῦμεν αὐτὸν Ἰῶν ἐκ Πατρὸς, πῶς ὁ
 γεννηθεὶς ἀδελφὸς τοῦ γεννησαντοῦ δύναται νομιζε-
 σθαι; Καὶ εἰ τίς Πατέρα καὶ Ἰῶν ἡμῶν ἔστιν ἢ πῆ-
 σται, ποῖα ἀδελφότης ἐν τούτοις ἔστιν; ἢ πῶς δύνα-
 ται ὁ Λόγος ἀδελφὸς λέγεσθαι (54) τούτου, οὐ καὶ ἔστι
 Λόγος; Οὐκ ἔστιν ἀντιβῆρσις αὐτῆ ὡς παρὰ ἀγνωσύν-
 των γινομένη· συνωρῶσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν·
 ἀλλὰ πρόφασίς ἔστιν Ἰουδαϊκῆ, καὶ θελότων, ὡς
 εἶπεν ὁ Σολομὼν (55), ἀπὸ τῆς ἀληθείας χωρίζεσθαι.
 Οὐ γὰρ ἐξ τίνος ἀρχῆς προδιπαροῦσης ὁ Πατὴρ καὶ
 ὁ Ἰῶς ἐγεννήθησαν, ἢ καὶ ἀδελφοὶ νομισθῶσιν· ἀλλ' ὁ
 Πατὴρ ἀρχὴ τοῦ Ἰοῦ καὶ γεννητὸρ ἔστι (56),
 καὶ ὁ Πατὴρ πατὴρ ἔστι, καὶ οὐχ υἱὸς τίνος γέγονε·
 καὶ ὁ Ἰῶς δὲ υἱὸς ἔστι, καὶ οὐκ ἀδελφός. Εἰ δὲ ἀδίων
 γέννημα τοῦ Πατρὸς λέγεται, καλῶς λέγεται. Οὐ γὰρ
 ἀτελὲς οὐσία τοῦ Πατρὸς ἦν ποτε, ἢ καὶ τὸ ἴδιον (57)
 αὐτῆς ἐπισυμβαλὴν ταύτῃ· οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἐξ
 ἀνθρώπου γεγέννηται ὁ Ἰῶς, ἢ καὶ ὑστερήσῃ τῆς
 πατρῶας ὑπάρξεως· ἀλλὰ Θεοῦ γέννημά ἐστι, καὶ
 ὡς Θεοῦ (58) τοῦ ἀει ὄντος ἴδιος ὢν Ἰῶς, ἀδίδως
 ὑπάρχει. Ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἴδιον τὸ (59) ἐν χρόνῳ
 γενῆσθαι διὰ τὸ ἀτελεὲς τῆς φύσεως· Θεοῦ δὲ ἀδίων τὸ
 γέννημα, διὰ τὸ ἀει τέλειον τῆς φύσεως. Εἰ μὲν οὖν
 οὐκ ἔστιν Ἰῶς, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα γέγονε, δε-
 κνύωσαν πρότερον, καὶ ὡς περὶ ποιήματος φαντα-
 ζόμενοι κραζέτωσαν, ὅτι (60), Ἦν ποτε οὐκ ἦν·
 οὐκ ὄντα γὰρ γέγονε τὰ γεννητά. Εἰ δὲ Ἰῶς ἔστι·

τούτου γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι·
 τὸ δὲ Ἰῶς οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ (61) Πατρὸς
 Λόγος ἔστιν αὐτοῦ καὶ Σοφία καὶ ἀπαύλαγμα· τί δεῖ
 λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, Ἦν ποτε οὐκ ἦν ὁ Ἰῶς,
 ὡς ἠρῶσι τινες ἀποσπύλατοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀντικρως κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν
 ποτε τοῦ Ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ
 φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐτῆς, καὶ ἀγνοῦς ἦν ἢ πηγὴ
 καὶ ἑστρά; Κἄν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιώ-
 μενα φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδιζόντας αὐτοὺς, λέγωσι
 περὶ χρόνων αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁμῶς ὅτι διαστήματά
 τινὰ διδάσκει, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται,
 οὐδὲν ἤττον χρόνους σηματοῶντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

Ἰδὲντα γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι·
 τὸ δὲ Ἰῶς οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ (61) Πατρὸς
 Λόγος ἔστιν αὐτοῦ καὶ Σοφία καὶ ἀπαύλαγμα· τί δεῖ
 λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, Ἦν ποτε οὐκ ἦν ὁ Ἰῶς,
 ὡς ἠρῶσι τινες ἀποσπύλατοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀντικρως κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν
 ποτε τοῦ Ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ
 φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐτῆς, καὶ ἀγνοῦς ἦν ἢ πηγὴ
 καὶ ἑστρά; Κἄν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιώ-
 μενα φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδιζόντας αὐτοὺς, λέγωσι
 περὶ χρόνων αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁμῶς ὅτι διαστήματά
 τινὰ διδάσκει, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται,
 οὐδὲν ἤττον χρόνους σηματοῶντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

Ἦν ποτε οὐκ ἦν ὁ Ἰῶς,
 ὡς ἠρῶσι τινες ἀποσπύλατοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀντικρως κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν
 ποτε τοῦ Ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ
 φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐτῆς, καὶ ἀγνοῦς ἦν ἢ πηγὴ
 καὶ ἑστρά; Κἄν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιώ-
 μενα φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδιζόντας αὐτοὺς, λέγωσι
 περὶ χρόνων αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁμῶς ὅτι διαστήματά
 τινὰ διδάσκει, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται,
 οὐδὲν ἤττον χρόνους σηματοῶντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

Ἰδὲντα γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι·
 τὸ δὲ Ἰῶς οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ (61) Πατρὸς
 Λόγος ἔστιν αὐτοῦ καὶ Σοφία καὶ ἀπαύλαγμα· τί δεῖ
 λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, Ἦν ποτε οὐκ ἦν ὁ Ἰῶς,
 ὡς ἠρῶσι τινες ἀποσπύλατοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀντικρως κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν
 ποτε τοῦ Ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ
 φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐτῆς, καὶ ἀγνοῦς ἦν ἢ πηγὴ
 καὶ ἑστρά; Κἄν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιώ-
 μενα φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδιζόντας αὐτοὺς, λέγωσι
 περὶ χρόνων αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁμῶς ὅτι διαστήματά
 τινὰ διδάσκει, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται,
 οὐδὲν ἤττον χρόνους σηματοῶντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

Ἰδὲντα γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι·
 τὸ δὲ Ἰῶς οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ (61) Πατρὸς
 Λόγος ἔστιν αὐτοῦ καὶ Σοφία καὶ ἀπαύλαγμα· τί δεῖ
 λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, Ἦν ποτε οὐκ ἦν ὁ Ἰῶς,
 ὡς ἠρῶσι τινες ἀποσπύλατοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀντικρως κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν
 ποτε τοῦ Ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ
 φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐτῆς, καὶ ἀγνοῦς ἦν ἢ πηγὴ
 καὶ ἑστρά; Κἄν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιώ-
 μενα φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδιζόντας αὐτοὺς, λέγωσι
 περὶ χρόνων αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁμῶς ὅτι διαστήματά
 τινὰ διδάσκει, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται,
 οὐδὲν ἤττον χρόνους σηματοῶντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

Ἰδὲντα γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι·
 τὸ δὲ Ἰῶς οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ (61) Πατρὸς
 Λόγος ἔστιν αὐτοῦ καὶ Σοφία καὶ ἀπαύλαγμα· τί δεῖ
 λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, Ἦν ποτε οὐκ ἦν ὁ Ἰῶς,
 ὡς ἠρῶσι τινες ἀποσπύλατοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀντικρως κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν
 ποτε τοῦ Ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ
 φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐτῆς, καὶ ἀγνοῦς ἦν ἢ πηγὴ
 καὶ ἑστρά; Κἄν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιώ-
 μενα φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδιζόντας αὐτοὺς, λέγωσι
 περὶ χρόνων αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁμῶς ὅτι διαστήματά
 τινὰ διδάσκει, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται,
 οὐδὲν ἤττον χρόνους σηματοῶντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

Ἰδὲντα γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι·
 τὸ δὲ Ἰῶς οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ (61) Πατρὸς
 Λόγος ἔστιν αὐτοῦ καὶ Σοφία καὶ ἀπαύλαγμα· τί δεῖ
 λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, Ἦν ποτε οὐκ ἦν ὁ Ἰῶς,
 ὡς ἠρῶσι τινες ἀποσπύλατοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀντικρως κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν
 ποτε τοῦ Ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ
 φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐτῆς, καὶ ἀγνοῦς ἦν ἢ πηγὴ
 καὶ ἑστρά; Κἄν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιώ-
 μενα φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδιζόντας αὐτοὺς, λέγωσι
 περὶ χρόνων αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁμῶς ὅτι διαστήματά
 τινὰ διδάσκει, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται,
 οὐδὲν ἤττον χρόνους σηματοῶντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

Ἰδὲντα γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι·
 τὸ δὲ Ἰῶς οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ (61) Πατρὸς
 Λόγος ἔστιν αὐτοῦ καὶ Σοφία καὶ ἀπαύλαγμα· τί δεῖ
 λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, Ἦν ποτε οὐκ ἦν ὁ Ἰῶς,
 ὡς ἠρῶσι τινες ἀποσπύλατοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀντικρως κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν
 ποτε τοῦ Ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ
 φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐτῆς, καὶ ἀγνοῦς ἦν ἢ πηγὴ
 καὶ ἑστρά; Κἄν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιώ-
 μενα φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδιζόντας αὐτοὺς, λέγωσι
 περὶ χρόνων αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁμῶς ὅτι διαστήματά
 τινὰ διδάσκει, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται,
 οὐδὲν ἤττον χρόνους σηματοῶντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

Ἰδὲντα γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει, καὶ αἱ Γραφαὶ βοῶσι·
 τὸ δὲ Ἰῶς οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ (61) Πατρὸς
 Λόγος ἔστιν αὐτοῦ καὶ Σοφία καὶ ἀπαύλαγμα· τί δεῖ
 λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, Ἦν ποτε οὐκ ἦν ὁ Ἰῶς,
 ὡς ἠρῶσι τινες ἀποσπύλατοι (62) τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἀντικρως κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν
 ποτε τοῦ Ἰδίου Λόγου καὶ Σοφίας (63) χωρὶς, καὶ τὸ
 φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐτῆς, καὶ ἀγνοῦς ἦν ἢ πηγὴ
 καὶ ἑστρά; Κἄν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιώ-
 μενα φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδιζόντας αὐτοὺς, λέγωσι
 περὶ χρόνων αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁμῶς ὅτι διαστήματά
 τινὰ διδάσκει, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται,
 οὐδὲν ἤττον χρόνους σηματοῶντες, καὶ ἀλογίαν περὶ
 τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦσιν.

A eum Filium, sed fratrem Patris dicere. O stolidos
 admodum et litigiosos! Si enim eum ab aeternitate
 tantum simul existitisse cum Patre, nec Filium esse
 asseveraremus, aliquid utique probabilitatis habe-
 ret simulata illorum religio. Sin autem cum eum
 aeternum dicimus, eundem confitemur genitum ex
 Patre Filium, quia, quæso, ratione genitus genito-
 ris frater possit existimari? Si item nostra fides
 est in Patrem et Filium: quænam inter illos inter-
 cedit fraterna cognatio? aut quomodo potest Ver-
 bum, ejus dici frater, cujus est Verbum? Nec
 vero hæc illis ignota est repugnantia, nam verita-
 tem et ipsi perspicunt: sed est sane Judaica excu-
 satio et hominum qui, ut ait Salomon⁵¹, a veritate
 volunt discedere. Neque enim ex aliquo principio
 prius existente Pater et Filius geniti fuerunt, ut
 censentur esse fratres: sed Pater quidem princi-
 pium et genitor est Filii, et Pater pater est, nec ali-
 cujus fuit filius: Filius autem filius est, non frater.
 Si idem porro aeternus Patris fetus dicitur, recte
 omnino dicitur. Nam non aliquando imperfecta
 fuit Patris natura, ut quod illius proprium esset,
 eidem postea accederet: neque ut homo ex homine
 genitus est Filius, ut Pater existeret posterior,
 sed Dei fetus est, qui, utpote proprius Dei semper
 existentis Filius, ab aeternitate et ipse existit.
 Hominum quidem proprium est in tempore gignere,
 propter naturæ defectum: at aeternus est Dei fetus,
 quia semper perfectissima fuit Dei natura.
 Itaque si non est Filius, sed e nihilo est factus:
 id primum ipsi probent, ac deinde liceat illis tan-
 quam de re facta clamitare, Fuit aliquando, cum
 non esset: res quippe quæ factæ sunt, antea certe
 non erant. Sed si est Filius, uti Pater testatur et
 Scripturæ prædicant, Filius autem nihil aliud est
 quam quod ex Patre gignitur, idem quod ex Patre
 gignitur, ejus est Verbum et Sapientia et splendor;
 quid aliud inde concludendum est, quam eos qui
 dicunt, Fuit aliquando, cum non esset Filius, velut
 fures quosdam Verbum a Deo detrahere, aperte-
 que adversus eum contendere, ipsum fuisse ali-
 quando sine splendore, fontem sterilem et aridum
 esse? Nam tametsi temporis nomen, metu id sibi
 exprobrantium, refugere simulantes, fatentur eum
 ante tempora existitisse: tamen quia quædam de-
 sinit intervalla, in quibus ipsum non fuisse volunt,
 valde impii sunt habendi, quod tempora si-
 gnificent, et Rationis sive Verbi expertem audeant
 Deum ipsum fingere.

B prius existente Pater et Filius geniti fuerunt, ut
 censentur esse fratres: sed Pater quidem princi-
 pium et genitor est Filii, et Pater pater est, nec ali-
 cujus fuit filius: Filius autem filius est, non frater.
 Si idem porro aeternus Patris fetus dicitur, recte
 omnino dicitur. Nam non aliquando imperfecta
 fuit Patris natura, ut quod illius proprium esset,
 eidem postea accederet: neque ut homo ex homine
 genitus est Filius, ut Pater existeret posterior,
 sed Dei fetus est, qui, utpote proprius Dei semper
 existentis Filius, ab aeternitate et ipse existit.
 Hominum quidem proprium est in tempore gignere,
 propter naturæ defectum: at aeternus est Dei fetus,
 quia semper perfectissima fuit Dei natura.
 Itaque si non est Filius, sed e nihilo est factus:
 id primum ipsi probent, ac deinde liceat illis tan-
 quam de re facta clamitare, Fuit aliquando, cum
 non esset: res quippe quæ factæ sunt, antea certe
 non erant. Sed si est Filius, uti Pater testatur et
 Scripturæ prædicant, Filius autem nihil aliud est
 quam quod ex Patre gignitur, idem quod ex Patre
 gignitur, ejus est Verbum et Sapientia et splendor;
 quid aliud inde concludendum est, quam eos qui
 dicunt, Fuit aliquando, cum non esset Filius, velut
 fures quosdam Verbum a Deo detrahere, aperte-
 que adversus eum contendere, ipsum fuisse ali-
 quando sine splendore, fontem sterilem et aridum
 esse? Nam tametsi temporis nomen, metu id sibi
 exprobrantium, refugere simulantes, fatentur eum
 ante tempora existitisse: tamen quia quædam de-
 sinit intervalla, in quibus ipsum non fuisse volunt,
 valde impii sunt habendi, quod tempora si-
 gnificent, et Rationis sive Verbi expertem audeant
 Deum ipsum fingere.

C Itaque si non est Filius, sed e nihilo est factus:
 id primum ipsi probent, ac deinde liceat illis tan-
 quam de re facta clamitare, Fuit aliquando, cum
 non esset: res quippe quæ factæ sunt, antea certe
 non erant. Sed si est Filius, uti Pater testatur et
 Scripturæ prædicant, Filius autem nihil aliud est
 quam quod ex Patre gignitur, idem quod ex Patre
 gignitur, ejus est Verbum et Sapientia et splendor;
 quid aliud inde concludendum est, quam eos qui
 dicunt, Fuit aliquando, cum non esset Filius, velut
 fures quosdam Verbum a Deo detrahere, aperte-
 que adversus eum contendere, ipsum fuisse ali-
 quando sine splendore, fontem sterilem et aridum
 esse? Nam tametsi temporis nomen, metu id sibi
 exprobrantium, refugere simulantes, fatentur eum
 ante tempora existitisse: tamen quia quædam de-
 sinit intervalla, in quibus ipsum non fuisse volunt,
 valde impii sunt habendi, quod tempora si-
 gnificent, et Rationis sive Verbi expertem audeant
 Deum ipsum fingere.

D ante tempora existitisse: tamen quia quædam de-
 sinit intervalla, in quibus ipsum non fuisse volunt,
 valde impii sunt habendi, quod tempora si-
 gnificent, et Rationis sive Verbi expertem audeant
 Deum ipsum fingere.

E ante tempora existitisse: tamen quia quædam de-
 sinit intervalla, in quibus ipsum non fuisse volunt,
 valde impii sunt habendi, quod tempora si-
 gnificent, et Rationis sive Verbi expertem audeant
 Deum ipsum fingere.

F ante tempora existitisse: tamen quia quædam de-
 sinit intervalla, in quibus ipsum non fuisse volunt,
 valde impii sunt habendi, quod tempora si-
 gnificent, et Rationis sive Verbi expertem audeant
 Deum ipsum fingere.

G ante tempora existitisse: tamen quia quædam de-
 sinit intervalla, in quibus ipsum non fuisse volunt,
 valde impii sunt habendi, quod tempora si-
 gnificent, et Rationis sive Verbi expertem audeant
 Deum ipsum fingere.

H ante tempora existitisse: tamen quia quædam de-
 sinit intervalla, in quibus ipsum non fuisse volunt,
 valde impii sunt habendi, quod tempora si-
 gnificent, et Rationis sive Verbi expertem audeant
 Deum ipsum fingere.

I ante tempora existitisse: tamen quia quædam de-
 sinit intervalla, in quibus ipsum non fuisse volunt,
 valde impii sunt habendi, quod tempora si-
 gnificent, et Rationis sive Verbi expertem audeant
 Deum ipsum fingere.

⁵¹ Prov. xviii, 1.

(53) Basil., πιθανότης. Seguer. Ibid., ἡ προσποίη-
 τος. Editio Commel., ἡ πρὸς τούτου προσποίητῃ. Alii,
 ἡ πρὸς τούτου προσποίητος.

(54) Seguer. et Felckm. 5, γενέσθαι.

(55) Gobler. et Felckm. 1, ὡς φησι Σολομῶν.

(56) Sic Seguer., Gobler. et Felckm. 1. At Angli-
 can. γεννητὸς ἐστὶ. Alii et ed. Commel., γεννητὸς ἐστὶ.

(57) Sic Seguer., Gobler. et Felckm. 1. Editi vero
 et alii, ἀδίων.

(58) Seguerianus., καὶ ὡς Θεοῦ, ut et Nannius legit:
 Alii et ed., καὶ Θεοῦ. Mox Felckm. 5, ἀδίδως ὑπάρχων.

(59) Τὸν δεest in Seguertan.

(60) Ὅτι δεest in Seguer. Gobler. et Felckm. 1.
 Mox Seguer., τὰ γεννητά. Idem mox, τούτου γὰρ ὁ
 Πατὴρ.

(61) Sic Seguer., Reg. Gobler. et Felckm. 1. Editi
 vero et alii, ἐκ τοῦ Θεοῦ.

(62) Sic Seguerianus, Regius et editio Commel.
 At Gobler. et Felckm. 1, ἀποσπύλατοι. Mox idem
 Gobler. et Felck. 1, τὸν Λόγον ἀπὸ Θεοῦ.

(63) Seguerianus., τῆς σοφίας.

15. Quod si Filii nomen et ipsi admittunt, ne palam ab omnibus condemnentur, sed tamen eum propriam naturam Patris factum esse inficiantur, quasi 331 scilicet absque partium et divisionum suspicione id fieri non queat; sane eum negant nihilominus, quippe qui illum non verum, sed solo nomine Filium esse velint. Ceterum anuon graviter errant, qui eodem modo de re non corporea ac de corporea ratiocinantur, quique ob propriam naturam imbecillitatem, quod proprium et naturale est Patris non verentur negare? Profecto si ita est, superest ut cum minime intelligant quomodo sit Deus vel qualis sit Pater, eundem quoque plane negent, quandoquidem factum Patris nonnisi ex seipsis insani metiuntur. Verum illos ita affectos, arbitantesque esse non posse Dei Filium, miserari æquum mihi videtur: haud tamen ab re fuerit illos interrogare et convincere, si forte vel hoc pacto ad sensum et rationem queant revocari. Si secundum vos Filius est ex nihilo, nec fuit antequam natus est, prorsus sequitur ut ipse quoque nonnisi participatione Filii, Deus et Sapiencia sit appellatus. Nam ita etiam res aliæ omnes sunt constitutæ, quæ et sanctificatæ glorificantur. Cujus ergo ille sit particeps, vos dicere necesse omnino est. Res enim aliæ omnes Spiritus sunt participes: ipsum autem cujusnam rei participem dicetis? Spiritus? Atqui Ipse Spiritus a Filio potius accipit, ut idem Filius testatur²², absurdumque dictum est hunc ab illo sanctificari. Filium Patris fit participes: id enim superest, et necessario dicendum. Sed quid tandem, vel unde illud est? Si aliquid extrinsecus excogitatum a Patre, non jam Patris erit particeps, sed ejus quod extrinsecus est, nec proinde secundum post Patrem locum obtinebit, cum rem illam ante se habeat: nec item Patris erit dicendus Filius, sed illius, cujus factus particeps, et Filius et Deus est nuncupatus. Quod quidem si absurdum et impium merito videatur, cum dicat Pater, *Hic est Filius meus dilectus*²³, ipseque Filius proprium suum Patrem Deum esse affirmet: liquet utique nihil extrinsecus, sed ex substantia Patris esse id cujus fit particeps. Si porro istud fuerit aliud præter Filii naturam, æque absurdum erit, cum hoc natura Filii quæcumque tandem illa sit.

16. Quoniam ergo has sententias absurdas atque a veritate alienas esse evidens est, dicendum est necessario id quod est ex substantia Patris, proprium

²² Joan. xvi, 14. ²³ Matth. xvii, 5; Joan. viii, 54.

(64) Sic Seguerian., Reg. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi non omittunt.

(65) Sic Seguerian. At Regius, Ithou καὶ φύσει. Alii et editi, φύσει Ithou.

(66) Seguerianus, Υἱὸν Θεοῦ. Mox Gobler. et Felckm. 1, καὶ ἐγέννητο αὐτούς.

(67) In Seguer. deest, ἐστιν. Felckm. 2 et 5, ἐστιν ὁ Θεός.

(68) Basil. et Anglican., μετέγον. Mox Basil., Goblerian. et Felckm. 1. τοῦ ἐξωθεν ἐπιγενομένου.

15. Et deo καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ πάλιν συνομολογοῦσι, διὰ τὸ μὴ βουλεσθαι φανερώς παρὰ πάντων καταγινοσκήσθαι, τὸ δὲ εἶναι τούτων τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἴθιον γέννημα ἀρνούσθαι, ὡς μὴ (64) δυναμένου τούτου εἶναι χωρὶς τῆς ἐκ μερῶν καὶ διαιρέσεων ὑπόστασις· οὐδὲν ἦγον πάλιν ἀρνούσθαι μὴ εἶναι μὲν ἀληθινὸν Υἱὸν, ὀνόματι δὲ μόνον λέγοντας Υἱὸν. Πῶς δὲ οὐ σφάλονται μεγάλους περὶ τοῦ ἀσωμάτου τὰ ἀσμάτων ἐνθυμούμενοι, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως ἀρνούμενοι τὸ φύσει καὶ ἴθιον (65) τοῦ Πατρὸς; Ἦρα γὰρ αὐτοὺς μὴ νοούσας καὶ πῶς ἔστιν ὁ Θεός, ἡ ποταπὸς ἔστιν ὁ Πατήρ, ἀρνεῖσθαι καὶ αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ τὸ γέννημα τοῦ Πατρὸς ἐξ ἑαυτῶν μετροῦσιν οἱ ἄφρονες. Ἄλλ' οὕτως αὐτοὺς διακρινόμενους, καὶ νομίζοντας μὴ δύνασθαι εἶναι Υἱὸν τοῦ Θεοῦ (66), οἰκτερεῖν μὲν ἀξιὸν ἔρω: ἴθιν δὲ καὶ ἀελέγειν αὐτοὺς ἀκολουθεῖν ἔστι, τάχα καὶ οὕτως εἰς ἀσθησὶν ἔλθουσιν. Εἰ καθ' ἑμὰς ἐξ οὗκ ὄντων ἔστιν (67) ὁ Υἱός, καὶ οὗκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, πάντως πῶς κατὰ μετουσίαν καὶ αὐτὸς Υἱός, καὶ Θεός, καὶ Σοφία ἐκλήθη· οὕτω γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα συνέσχητέ τε καὶ ἀγασζόμενα ἐδόξασται. Τίνος τοίνυν ἐστὶ μέτοχος, εἰπεὶ ἑμὰς ἀνάγκη. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα τοῦ Πνεύματος μετέχει, αὐτὸς δὲ ἄρα καθ' ἑμὰς τίνος ἂν εἴη μέτοχος; Τοῦ Πνεύματος; Καὶ μὴ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα μέλλον παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει, ὡς αὐτὸς εἴρηκε, καὶ ἄλογόν ἐστιν εἰπεὶν τούτων ἀγιάζεσθαι παρ' ἐκείνου. Οὐκοῦν τοῦ Πατρὸς μετέχει· τούτου γὰρ λείπεται, καὶ ἀνάγκη λέγειν. Καὶ τί τοῦτο ἄρα ἢ πόθεν ἔστιν; εἰ μὴ οὖν ἐξωθεν ἔστιν ἐπινοηθὲν παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐκέτι πάλιν τοῦ Πατρὸς μετέχων (68) ἂν εἴη, ἀλλὰ τοῦ ἐξωθεν γενομένου, καὶ οὐκέτι αὐτὸς οὐδὲ δεύτερος ἔσται μετὰ τὸν Πατέρα (69), ἔχων πρὸς ἑαυτοῦ ἐκεῖνον· οὐδὲ τὸ Πατρὸς Υἱὸς ἂν λεγθεῖν, ἀλλ' ἐκείνου, οὗ καὶ μετέχων Υἱός καὶ Θεός ἐκλήθη· εἰ δὲ τούτου ἄπομον καὶ ἀσθεῖς, λέγοντος μὲν τοῦ Πατρὸς, *Οὕτως ἔστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός*, λέγοντος δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ, *Πατέρα ἴθιον εἶναι τὸν Θεὸν ἴθιον*, ὅτι (70) οὗκ ἐξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἔστι τὸ μετεχόμενον. Τούτου δὲ πάλιν ἔδωκεν ἑτερον ἢ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ, τὸ ἴσον ἄπομον ἀπαντήσεως, μέτρου πάλιν εὐρισκομένου τούτου (71) ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ, ἥτις ποτὲ ἔστιν.

idem medium quod reperitur esse ex Patre et ex 16. Τοιοῦτων δὲ οὖν ἀτόπων καὶ παρὰ τὴν ἀληθειαν ἀνακαινομένων λογισμῶν, ἀνάγκη λέγειν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἴθιον αὐτοῦ σύμψαν εἶναι τὸν

Ibid. Seguer., Gobler. et Felckm. 1, καὶ οὐκέτι δὲ αὐτός.

(69) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, μετὰ τοῦ Πατρὸς.

(70) Sic Seguerian., Basiliens., Goblerian. et Felckm. 1. At editi, ἐπινοητός. Ibid. Seguer., ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας. Editi et alii, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας.

(71) Seguerian., Anglican., Goblerian. et Felckm. 1, τούτου. Basil., τούτου.

Υἷόν τὸ γὰρ βλῶς μετέχουσαι τὸν Θεόν, Ἰσὺν ἐστὶ λέγειν, ὅτι καὶ γεννᾷ· τὸ δὲ γεννᾷν (72) τί σημαίνει ἢ Υἷόν; Αὐτοῦ γοῦν τοῦ Υἱοῦ μετέχει τὰ πάντα κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος γινωμένην (73) παρ' αὐτοῦ χάριν· καὶ φανερόν ἐκ τούτου γίνεσθαι, ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ Υἷος οὐδαμῶς μετέχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς μετέχον, τοῦτο ἐστὶν ὁ Υἷος. Αὐτὸν γὰρ τοῦ Υἱοῦ μετέχοντες (74), τοῦ Θεοῦ μετέχοντες λεγόμεθα· καὶ τοῦτο ἐστίν, ὃ εἰλεγεν ὁ Πέτρος, Ἰνα γέννησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ὡς φησι καὶ ὁ Ἀπόστολος (75), Ὅτι οὐδαμῶς, δεῖ τοῦ Θεοῦ ἐσσε; καὶ, Ἡμεῖς γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν ζῶντος. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Υἷον βλέποντας, ὁρῶμεν τὸν Πατέρα. Ἡ γὰρ τοῦ Υἱοῦ ἔννοια καὶ κατάλληλος γνώσις ἐστὶ περὶ τοῦ Πατρὸς, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴσως εἶναι γέννημα. Ὅσαυτ' δὲ τὸ μετέχουσαι οὐκ ἂν τις ὁμῶν εἰ πάθος εἴποι καὶ μερισμὸν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας; (δεδοικῶται γὰρ καὶ ἀκαλόγηται (76) μετέχουσαι τὸν Θεόν, καὶ ταῦτ' εἶναι μετέχουσαι καὶ γεννᾷν) οὕτως τὸ γέννημα οὐ πάθος, οὐδὲ μερισμὸς ἐστὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας. Οὐκ ἄπιστον ἄρα ἐστὶν Υἷον ἔχειν τὸν Θεόν, τῆς βλῶς οὐσίας τὸ γέννημα· οὐδ' ἄρα πάθος καὶ μερισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ σημαίνονμεν, λέγοντες Υἷον καὶ γέννημα· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ γέννησιν καὶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τὸ μονογενὲς τοῦ Θεοῦ (77) γινώσκοντες, οὕτω πιστεύοντες. Τοῦτο δὲ οὕτω περὶ αὐτοῦ καὶ δεκνυμένον, ὅτι τὸ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα τοῦτο ἐστὶν ὁ Υἷος, οὐδενὶ λοιπῶν ἀμφισβόλον, ἀλλὰ καὶ πρόδηλον ἂν εἴη, ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἡ Σοφία καὶ ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα κτίθεται καὶ ποιεῖται καὶ τοῦτο ἐστὶν αὐτοῦ τὸ ἀκαύγασμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα (78) φωτίζεται, καὶ ἀποκαλύπτεται ὅς ἐστιν ὁ Θεός· τοῦτο ἐστὶν αὐτοῦ χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν, ἐν ᾧ θεωρεῖται καὶ γινώσκειται, ὃδὸ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἔν εἰσι· καὶ γὰρ ὁ τοῦτον βλέπων βλέπει καὶ τὸν Πατέρα· τοῦτο ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα λελύτρωται, καὶ πάλιν τὴν καινὴν ἐργασίαν κτίσιν. Τοῦ δὲ Υἱοῦ (79) πάλιν οὕτως ὄντος, οὐκ ἀρμυζαί, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικινδυνὸν ἐστὶν εἰπεῖν τοῦτον ἐξ οὐκ ὄντων ποιῆμα, ἢ, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι. Ὁ γὰρ τὸ ἴσως τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὕτω λέγων καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα φθάνει βλασφημίαν, τὰ τοιαῦτα φρονῶν περὶ αὐτοῦ, οἷα καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννημένου φανταζόμενος καταφεύδεται.

17. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἀνατρέπειν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν· ὅμως δὲ καὶ ἐκ τούτου ἂν τις βῶι τὸ ἀλλόθεον αὐτῆς. Εἰ ποιητῆς καὶ κτί-

10 ἢ Peir. i, 4. 11 ἢ Cor. iii, 16. 12 ἢ Cor. v, 17.

(72) Sic Seguer., alii vero, τὸ δὲ γεννᾷ.
(73) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 4, atque ita legit Nannius. Editi, Πατὴρ γινωμένην. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐκ τούτου γίνεσθαι. Editi, ἐκ τούτου δεκνυται.

(74) Seguer., Basil., Anglic., Gobler. et Felc. 1, τοῦ Υἱοῦ μετέχοντες. Editi, τοῦ Υἱοῦ μετέχοντος.

(75) Gobler. et Felc. 1, ὡς καὶ Παῦλος φησιν. Mox Seguer.: Ἡμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐσμεν ζῶντος, ut et habent aliqui codices mss. Novi Testament. Gobler.

omnino ejus esse Filium. Deum enim participat idem prorsus est ac Deum generare. Quid porro vox, generare, aliud significat quam Filium? Itaque res omnes Filii sunt participes secundum Spiritus gratiam, quæ ab eo datur: idque inde sit manifestum, quod ipse quidem Filius nullus est particeps; quod autem ex Patre alios sui participes facit, hoc ipsum est Filius. Nos enim cum ipsius Filii participes efficiamur, Dei participes esse dicimur, idque ipsum est quod siebat Petrus, *Ut efficiamini divina consortes naturæ* **, quemadmodum et Apostolus dicit, *Nescitis quia templum Dei estis?* et, *Nos enim templum Dei viventes sumus* **. Ipsum similiter Filium intuentem, Patrem intuemur. Cognitio enim et comprehensio Filii, Patris est agnitio, quia proprius est ex ejusdem natura fetus. Porro ut nemo vestrum jam dixerit Dei participem fieri, esse diviuz **332** naturæ passionem et divisionem (nam ostensum et concessum est Deum participari, idemque esse illum participari, ac generare): ita quocumque cum genitum a Deo Filium dicimus, nec passionem ullam nec divisionem beatæ Illius naturæ significamus. Non itaque incredibile est Deo esse Filium, qui propriæ ejus naturæ sit fetus: neque passionem aut divisionem divinæ naturæ innuimus, cum Filium et fetum dicimus; sed potius ita credimus, quia id quod genuinum, verum et unigenitum Dei est, cognoscimus. Quod cum hoc modo expositum probatumque fuerit, nempe id, quod ex Patris natura est genitum, ejusdem esse Filium; nemini jam dubium esse debet, sed imo planum et perspicuum, in hunc ipsum esse Sapientiam et Verbum Patris, in quo et per quod omnia creat et efficit. Hic ipse, inquam, ejus splendor est in quo omnia illuminat, et quibus voluerit se patefacit: hic ipse figura ac imago ejus est, in quo conspiciatur et cognoscitur, quam ob causam et ipse et Pater unum sunt: hic ipse denique est Christus, in quo omnia redempta sunt **, et novam rursus perfecit creaturam. Cum igitur hujusmodi sit Filius, non convenit, imo valde periculosum esse asseverare eum ex nihilo esse factum, vel non fuisse antequam natus est. Qui enim ita de eo quod Patris naturæ proprium est loquitur, in ipsum etiam Patrem profert blasphemiam, eadem de illo sentiens, quæ de ejus fetu false comminiscitur.

17. Id sane unum satis fuerit ad Arianam hæresim penitus evertendam: verumtamen quam a recta fide aliena illa sit, licet etiam ex hoc ratiocinio

et Felc. 1, Ἡμεῖς γὰρ ναὸς ἐσμεν Θεοῦ ζῶντος. Editi, Καὶ ἡμεῖς ναὸς ἐσμεν, etc.

(76) Sic Seguer. Gobler., et Felc. 1. Editi autem et alii, δεδούκατε γὰρ καὶ ἀκαλόγητα.

(77) Seguer. et Reg., ἐκ τοῦ Θεοῦ.

(78) Sic Seguer. et Reg. At editi, ἐν ᾧ πάντα. Mox Basil., Reg. et Anglic., ἐν ᾧ Θεῷ. Seguer., ἐν ᾧ Θεῷ. Editi, ἐν ᾧ Θεῷ.

(79) Reg. et Felc. 3, τοῦ τε Υἱοῦ.

perspicere. Si Deus effector et creator est; si item res factas creavit per Filium, nullaque res facta est, quæ per Filium non sit facta: annon maxime impium est, cum Deus sit rerum effector, contendere opifex ejus Verbum et Sapientiam aliquando non fuisse? Idem enim plane est ac si diceretur Deum rerum effectorem omnino non esse, quippe cum propriam ex seipso opificem Rationem seu Verbum non habeat, sed adventitium atque ab eo alienum, naturaque dissimile sit Verbum illud, in quo res creat. Deinde nobis explicant, imo snam inde agnoscat impietatem, qua dicunt, Fuit aliquando, cum non esset, et, Non fuit antequam natus est. Nimirum si Verbum cum Patre non est ab omni æternitate, non est profecto æterna Trinitas; sed primo quidem fuit unitas, postea vero ex accessione facta Trinitas est, ac progressu temporis, crevit ex illorum sententia constitutaque est theologiae cognitio. Insuper, si Filius non est proprius naturæ Patris fetus, sed enihilo esse factus, ex nibilo igitur constabit quoque Trinitas, fuitque aliquando, cum non esset Trinitas, sed unitas: fuit item Trinitas aliquando imperfecta, et aliquando perfecta: imperfecta quidem antequam fieret Filius, perfecta autem postquam idem factus est: atque exinde res facta cœpit creatori annumerari, et is, qui aliquando non fuit, cum eo, qui semper fuit, Deus agnosci et coli. Quinetiam, quod gravior est, ipsa Trinitas sui ipsius erit dissimilis, quippe quæ ex externis alienisque naturis et substantiis sit constituta; quod sane nihil aliud est quam factam sive creatam Trinitatis constitutionem **333** dicere. Cujusmodi igitur illa censenda est religio, quæ nec sui similis est, sed temporum progressu perficitur, quæque modo non ita, modo ita sit. Siquidem verisimile est illam iterum incrementum accepturam, idque infinite, quemadmodum primum ex addimento possit decrescere: constat enim ea quæ adduntur

18. Verum ita non est: absit. Non est, inquam, facta Trinitas; sed æterna atque una est in Trinitate divinitas, una pariter est sanctæ Trinitatis gloria: vos tamen eam in diversas naturas dividere audetis: cumque Patrem æternum esse concedatis, ipsi de Verbo quod illi assidet dicitis, Fuit ali-

Α στις ἐστιν ὁ Θεός, διὰ Υἱοῦ δὲ τὰ ποιήματα κτίζει, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἰδεῖν τὰ γινόμενα ἢ διὰ τοῦ Λόγου γινόμενα πῶς οὐ βλάσφημον, ποιητοῦ ὄντος τοῦ Θεοῦ, λέγειν τὸν δημιουργικὸν (80) αὐτοῦ Λόγον καὶ τὴν Σοφίαν μὴ εἶναι ποτε; Ἴσον γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι μὴδὲ ποιητῆς ἔστιν ὁ Θεός, οὐκ ἔχων ἴσων ἐξ αὐτοῦ δημιουργικὸν Λόγον, ἀλλ' ἐξῴθεν ἐπισταγόμηνός ἐστι καὶ ξένος αὐτοῦ, καὶ ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν τυγχάνων, ἐν ᾧ (81) δημιουργεῖ. Ἐπειτα λεγέτωσαν ἡμῖν, μάλλον δὲ κἂν ἐκ τούτου βλεπέωσαν τὴν δυσσέθειαν αὐτῶν ἐκ τοῦ λέγειν, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ, Οὐκ ἦν (82) πρὶν γεννηθῆ. Εἰ γὰρ οὐκ ἀδίκως σύνεστιν ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, οὐκ ἔστιν ἡ Τριάς ἀδίκως ἀλλὰ μονὰς μὴ ἦν πρότερον, ἐκ προσθήκης δὲ γέγονεν ὑστερον Τριάς, καὶ προϋόντος (83) τοῦ χρόνου κατ' αὐτὸς ἠέξησε καὶ συνέστη τῆς θεολογίας ἡ γνώσις. Πάλιν τε, εἰ οὐκ ἔστιν ὁ Υἱὸς ἴσων τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν, ἐξ οὐκ ὄντων (84) συνίσταται Τριάς, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν Τριάς, ἀλλὰ μονὰς καὶ ποτὲ μὴ ἔλλειπτης Τριάς, ποτὲ δὲ πλήρης ἔλλειπτης μὴ πρὶν γένεσθαι ὁ Υἱός· πλήρης δὲ, ὅτε γέγονε καὶ λοιπὸν καὶ τὸ γεννητὸν τῷ κτίσῃ (85) συναριθμεῖται, καὶ τό ποτε μὴ θν τῷ ἀεὶ θναι συνθεολογεῖται (86) καὶ συνδοξάζεται καὶ τό γε μείζον, ἀνόμοιος αὐτῆς ἡ Τριάς εὐρίσκειται, ξέναις καὶ ἀλλοτρίαις φύσεσιν τε καὶ ταῖς οὐσίαις συνισταμένη. Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον ἔστιν εἰπεῖν ἡ γεννητὴν τὴν (87) τῆς Τριάδος οὐσίαν. Ποσάτη οὖν αὕτη θεοσέβεια ἡ μὴδὲ αὐτῆ ὄμοια τυγχάνουσα, ἀλλ' ἐκ προσθήκης χρόνων πληρουμένη, καὶ ποτὲ μὴ μὴ οὕτως, ποτὲ δὲ (88) οὕτως οὐσα; Εἰκόθς γὰρ αὕτην καὶ πάλιν λήψεσθαι προσθήκην, καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον, ὡς ἀπαξ (89) καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. Οὐκ ἀμφίβολον δὲ, ὅτι καὶ δυνατὸν αὕτην μειοῦσθαι. Τὰ γὰρ προστιθέμενα, φανερόν, ὅτι καὶ ἀραιεῖσθαι δύναται.

C ἐκ προσθήκης χρόνων πληρουμένη, καὶ ποτὲ μὴ μὴ οὕτως, ποτὲ δὲ (88) οὕτως οὐσα; Εἰκόθς γὰρ αὕτην καὶ πάλιν λήψεσθαι προσθήκην, καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον, ὡς ἀπαξ (89) καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. Οὐκ ἀμφίβολον δὲ, ὅτι καὶ δυνατὸν αὕτην μειοῦσθαι. Τὰ γὰρ προστιθέμενα, φανερόν, ὅτι καὶ ἀραιεῖσθαι δύναται.

constituta est. Nec vero dubium est quin eadem tolli similiter posse.

18. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτως· μὴ γένοτο! Οὐκ ἔστι γεννητὴ ἡ Τριάς (90): ἀλλ' ἀδίκως καὶ μὴ θεῶτης ἔστιν ἐν Τριάδι, καὶ μὴ δόξα τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ σχιζεῖν αὐτὴν εἰς διαφόρους φύσεις τολμάει· τοῦ Πατρὸς ἀδελφίου ὄντος, τὸν συγκαθήμενον αὐτῷ Λόγον λέγετε, ὅτι (91), Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· τοῦ δὲ Υἱοῦ συγκαθί-

(80) Basil., δημιουργόν. Felckm., 5, δημιουργικὸν D πᾶσιν.

(81) Segner., τυγχάνει ὁ Λόγος, ἐν ᾧ. Paulo post idem, κἂν ἐκ τούτων. Felckm., 2 et editio Commel., δὲ ἐκ τούτου.

(82) Sic Segner., Basil. et Felc., 5, quæ et vertunt Nannius et Omnibonus. In aliis et editis deest καὶ οὐκ ἦν.

(83) Segner., προϋόντος τοῦ χρόνου τοῦ ὄντος. Idem paulo post, πάλιν δὲ, εἰ οὐκ ἔστιν.

(84) Sic Segner. et fleg., ut et legerant Omnibonus et Nannius. In editis desant γέγονεν, ἐξ οὐκ ὄντων.

(85) Sic Segner. Editi vero et alii, πρὸ τοῦ γένεσθαι Υἱός. Mox Goblerian., Reg. Felckm., 1 et 5, τὸ γεννητὸν τῷ κτίσῃ, et infra, ἡ γεννητὴν τὴν τῆς Τριάδος.

(86) Segner., οὖν τῷ ἀεὶ θναι θεολογεῖται.

(87) Segner., τὴν ομιλίτι. Mox idem, Gobler. et Felck., 4, ποσάτη οὖν. Editi et alii, ποσάτη δὲ. Idem Segner., Gohl., Felckm., 1, θεοσέβεια ἡ μὴδὲ αὐτῆ ὄμοια. Basii., Reg. et Felckm., 5, μὴδὲ ἰtem, θεοσέβεια ἡ μὴδὲ. Editi et alii, θεοσέβεια μὴδὲ αὐτῆ ὄμοια.

(88) Segner., Gobler. et Felckm., 1, μὴ οὐσα, ποτὲ δὲ, etc.

(89) Segner., Anglie., Gobler. et Felckm., 1, ὡς ἀπαξ. Editi et alii, ὡς ἀπαξ.

(90) Felckm., 2 et editio Commel., γενετὴ ἡ Τριάς. Mox Segner. et Reg., κἂν σχιζεῖν. Alii vero et editi, καὶ σχιζεῖν, ut et legit Omnibonus.

(91) Sic Segner. In aliis et editis deest ὅτι.

μίνου τῷ Πατρὶ, ἀνθυμισθε τοῦτον μακρύνειν ἀπ' αὐτοῦ. Κτίζουσά ἐστι καὶ δημιουργὸς ἡ Τριάς· καὶ οὐ φοβείσθε καταφέροντες αὐτὴν εἰς τὰ ἐξ οὐκ ὄντων· οὐκ αἰδέεσθε τὰ δοῦλα συνεξισάζοντες τῇ εὐγενεῖ τῆς Τριάδος, καὶ τὸν βασιλεὺς Κύριον Σαβαῶθ τοῖς ὀπῆσιν συντάττοντες. Παύσασθε συμφύροντες (92) τὰ ἄμικτα, μᾶλλον δὲ τὰ μὴ ὄντα τῷ ὄντι. Οὐκ ἐστὶ ταῦτα λέγοντας ἐνεργεῖν ὄζαν καὶ τιμὴν τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ δόξα καὶ ἀτιμίαν· ὁ γὰρ ἀτιμάζων τὸν Υἱὸν ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Εἰ γὰρ νῦν ἐν Τριάδι ἡ θεολογία (93) τελεία ἐστὶ, καὶ αὕτη ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θεοσεβεία ἐστὶ, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια· ἔδει τοῦτο οὕτως ἀεὶ εἶναι, ἵνα μὴ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐπιγένηται (94), καὶ ἐκ προσθήκης συνιστάται (95) τὸ τῆς θεολογίας πλήρωμα. Ἐδει οὖν τοῦτο αἰδιῶς εἶναι· εἰ δὲ μὴ αἰδιῶς ἦν, ἔδει μὴδὲ νῦν οὕτως αὐτὴν εἶναι, ἀλλ' οὕτως εἶναι, ὡς περ ἐξ ἀρχῆς ὁμείε αὐτὴν ὑποτίθεσθε, ἵνα μὴδὲ νῦν Τριάς ἦ. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο (96) τὶς Χριστιανῶν τῶν ταῦτων αἰρετικῶν· Ἕλληνων γὰρ ἴδια ταῦτα, ὥστε γενετὴν εἰσάγειν Τριάδα, καὶ τοὺς γενετοὺς αὐτὴν συνεξισάζειν. Τῶν γὰρ γενετῶν ἐστὶν ἐλλείψεις καὶ προσθήκας δέχεσθαι· Χριστιανῶν δὲ (97) ἡ πίστις ἔκρηπτον καὶ τελείαν ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσαν τὴν μακαρίαν οὐδὲ Τριάδα, καὶ οὕτε πλέον τι τῇ (98) Τριάδι προστιθῆναι, οὕτε ἐνδεῖ ποτε ταύτην γενετῆσθαι λογίζεται· ἕκαστον γὰρ τούτων δυσσεβές· διὸ καὶ ἀμνητὴ μὲν αὐτὴν γινώσκει τῶν γενετῶν (99), ἀμείρετον δὲ τὴν ἐνότητά τῆς θεότητος αὐτῆς φυλάττωσα προσκυνεῖ· καὶ φεύγει μὲν τὰς τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίας, ὁμολογεῖ δὲ καὶ ὁδὸν ἀεὶ εἶναι τὸν Υἱὸν· ἐστὶ γὰρ αἰδιῶς ὡς (1) ὁ Πατὴρ, ὅς καὶ ἐστὶ Λόγος αἰδιῶς· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πάλιν ἴσωμεν.

19. Εἰ πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς ἐστὶ καὶ λέγεται ὁ θεός, ὡς δὲ μὲν Ἱερειμίου, Ἐπέδρακελίμου πηγὴν ὕδατος ζωῆος· καὶ πάλιν, Θρόνος δόξης ὀψυμύρον, ἀγίασμα ἡμῶν (2), Δεσποτὴ Ἰσραὴλ, Κύριε, πάντες ὁ ἐγκαταλιπόντες εὐ ἀσχυρῆσων ἀπεστηκότες, ἐπὶ τῆς γῆς γραφῆσων· οὗ ἐγκατελίπον πηγὴν ζωῆς τὸν Κύριον· ἐν δὲ τῷ Βαρούχ γέγραπται (3)· Ἐγκατελίπετε τὴν πηγὴν τῆς σο-

⁹² Jer. II, 13. ⁹³ XVII, 12. ⁹⁴ Baruch. III, 12.

(92) Sic Seguer., Gohler. et Felckm., 1. Editi vero et alii, φύροντες. Mox Seguer., τὰ μὴ ὄντα τῷ ὄντι. Editi et alii, τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα τῷ ὄντι.
(93) Sic Seguer., Reg., Gohler. et Felckm., 1. At Basil. et Felckm., 5. Eī γὰρ νῦν ἐν Τριάδι θεολογία. Editio Commel., 1. H γὰρ νῦν ἐν Τριάδι θεολογία. Mox Seguer., αὕτη ἀληθὴς, etc. Idem ibid. Anglic., Reg., Gohler., Felckm., 1 et 5, θεοσεβεία. Editi et alii, εὐτίθεια.
(94) Seguer., ἐπιγένηται. Alii et editi, ἐπιγίνεσθαι.
(95) Forte συνιστάται.
(96) Sic Basil., Anglic. Reg., Felckm., 2 et 5. At Seguer. et Felckm., 1, οὐκ ἀνάσχοιτο. Gohler., οὐκ ἀνάσχοιτο. Mox Felckm., 2 et editio Commel., Ἐλλήνων γὰρ ταῦτα. Ibid. Reg. et Felckm., 5, γενετὴν εἰσάγειν, et mox, γενετοὺς et γενετῶν.
(97) Sic Seguer., Reg. Basil. et Anglic. At editio

A quando cum non esset, Filiumque Patri assistentem ab eodem removere non dubitatis. Creatrix est et opifex Trinitas: haud tamen reformidatis eam inter res e nihilo factas dejicere, nec veremini servos pares facere nobilissimam Trinitati, summumque regem Dominum Sabaoth inter subditos collocare. Desinite ea quae commiseri non queant, imo ea, quae non sunt, cum illo qui est, simul permiscere. Qui ista proferunt, non gloria et honore, sed ignominia et contumelia Dominum afficiunt. Nam qui Filio infert injuriam, infert et Patri. Si enim nunc perfecta est in Trinitate theologia, ejusque agnitio vera et sola est religio, atque hoc est quod et rectum et ipsa veritas est: id certe semper ita fuisse oportuit, ne id, quod rectum et veritas est, quid adventitium esse, aut theologiae complementum ex accessione constitui putetur. Id, inquam, necesse omnino fuit esse ab aeternitate: nam si ab aeternitate non fuisset, nec nunc haec ipsa theologia sive divinitatis notio talis esse oporteret, sed qualem ab initio fuisse singitis, ut neque nunc esset Trinitas. Verum nemo Christianus tam petulantes pertulerit hereticos. Haec enim gentilium propria sunt, ut factam inducant Trinitatem, eamque cum rebus factis conjungant. Siquidem rerum factarum esse, defectiones et accessiones suscipere. At Christianorum fides immutabilem ac perfectam, sui que semper similem, beatam agnoscit Trinitatem, nec quidquam amplius Trinitati addit, neque eam unquam defecisse cogitat. Nam utrumque dictum impium est. Hinc eam non ignorat cum rebus factis nequaquam esse permistam, individuumque ejus divinitatis unitatem et servat et adorat: ab Arianorum abhorret impietatibus, confiteturque et novit semper fuisse Filium. Aeternus enim est, ut Pater, cujus est Verbum aeternum. Id enim iterum libeat dispicere.

19. Si sapientiae et vitae fons est et dicitur Deus, uti per Jeremiam ait, *Me dereliquerunt fontem aquae vivae*⁹²: et rursus, *Thronus gloriae excelsus, sanctificatio nostra, expectatio Israel, Domine, omnes qui dereliquerunt te, confundantur: qui recesserunt, in terra scribantur, quoniam dereliquerunt fontem vitae Dominum*⁹³: item apud Baruch scriptum est, *Dereliquistis 334 fontem sapientiae*⁹⁴: consenta-

D Commel., Χριστιανοῦ δὲ.
(98) Sic Seguer., Gohler. et Felckm., 1. Reg. vero, πλέον τι τῇ. Felckm., 2 et editio Commel., πλέον τῇ. Ibid. Seguer., οὕτε ἐνδεῖ ποτε ταύτην. Editi et alii, οὐδὲ ἐνδεῖ ταύτην.
(99) Reg. et Felckm., 5, τῶν γενετῶν.
(1) Sic Reg. et Seguer. In editis ὡς deest. Mox Seguer., καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πάλιν. Editi et alii, καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ πάλιν. Ibid. Anglic., ἡ πηγὴ τῆς σοφίας.
(2) Sic Seguer. et Jeremiae XVII, 12. Editi vero et alii, ὑπόμνητος ἀγίασμα ἡμῶν. Ibid. Seguer., πάντες ὁ καταλιπόντες εὐ κατασιγυνθῆσονται· ἀπεστηκότες ἀπὸ τῆς γῆς γραφῆσονται.
(3) Felckm., 2 et editi, γέγραπται· Ἐγκατελίπον πηγὴν ζωῆς τὸν Κύριον, καὶ ἐγκατελίπετε, etc. Ibid. Reg., Anglic. et Basil., ἐνοσ-ἀλλετρετε.

neum valde fuerit, vitam et sapientiam non quid alienum, sed proprium naturæ fons esse, neque aliquando non existisse, sed semper fuisse. Atqui hæc omnia ipse est Filius, qui dicit, *Ego sum vita* **, et, *Ego sapientia, habito in consilio* **. An non igitur impius habendus ille est qui ait: Fuit aliquando, cum non esset Filius? Namque idem est ac si diceretur, Fuit aliquando, cum fons esset aridus absque vita et sapientia. Atqui si hujusmodi esset, fons certe non esset; nam quod non ex seipso gignit, fons utique non est. At quam istud absurdum est! Etenim Deus eos, qui suæ ipsius voluntati parent, promittit instar fontis futuros a quo nunquam deficiet aqua. Sic enim ipse per Isaiam prophetam loquitur: *Et satiaberis, quemadmodum concupiscit anima tua, et ossa tua pingua fient, et erunt retuli hortus irriguus, et tanquam aqua a quo aqua non deficiet* **. Illi autem Deum, qui quidem dicitur et est fons sapientiae, sterilem atque sine propria Sapientia aliquando fuisse improbissime audent affirmare. Verum falsa sunt quæ ab illis dicuntur. At testatur Veritas Deum propriæ Sapientiae æternum fontem esse: ac proinde cum fons æternus sit, necesse quoque est Sapientiam æternam esse. In ipsa siquidem omnia facta sunt, ut psallit David, *Omnia in Sapientia fecisti* **. Salomon item ait, *Deus Sapientia fundavit terram, præparavit caelos prudentia* **. Hæc porro Sapientia Verbum est, et per ipsum, ut ait Joannes, facta sunt omnia, et sine ipso factum est nihil **. Denique ipse est Christus. Nam unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illum: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum **. Si porro omnia per ipsum, ipse profecto inter omnia numerandus non est. Qui enim cum, per quem omnia, unum omnium esse dicere ausus fuerit, ille de Deo, ex quo omnia, idem plane sentiet. Quod si quis id tanquam maxime absurdum procul rejiciat, Deumque ab omnibus ut alium discriminet, consequens sane fuerit ut unigenitus Filius, qui Patris naturæ est proprius, alius quoque ab omnibus esse censeatur. Atqui si ipse non est ex omnibus, de illo nefas est dicere, Fuit aliquando, cum non esset; et, Non erat antequam nasceretur. Hujusmodi enim voces de factis quidem rebus apte usurpantur: et ipse Filius talis est, qualis Pater, cujus naturæ proprius quoque est fons, Verbum ac Sapientia. Namque id proprium

Α *φίας* ἀκλόουθον ἀν (4) εἴη τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν μῆτε ἕνα τῆς οὐσίας τῆς πατρὸς εἶναι, ἀλλ' ἅτα, μῆτε ἀνυπαρκτά ποτε εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ εἶναι. Ἔστι δὲ ταῦτα ὁ Υἱὸς ὁ λέγων (5), Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ, Ἐγὼ ἡ σοφία κατασκερῶσα βουλὴν. Πῶς τοίνυν οὐκ ἀσέβη ὁ λέγων, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός; Ἴσων γὰρ εἶσιν εἰπεῖν, Ἦν ποτε ὅτε ἡ πατρὶς ἔρηρ ἦν χωρὶς τῆς ζωῆς καὶ τῆς σοφίας. Ἡ δὲ τοιαύτη (6) οὐκ ἀν εἴη πατρὶς τὸ γὰρ μὴ εἶξ ἑαυτοῦ γεννῶν οὐκ εἶσι πατρὶς. Ὅστις δὲ ἀποτίας γέμων ἐστὶ τοῦτο! Ὁ μὲν γὰρ θεὸς τοὺς ποιοῦντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐπαγγέλλεται ὡς πατρὶν ἐσσεῖσθαι, ἦν (7) μὴ ἐξέλειπεν ὕδωρ, λέγων δὲ Ἐαλοῦ τοῦ προφήτου, Καὶ ἐμπλησθήσῃ, καθάπερ ἐπιθυμῆι ἡ ψυχὴ σου, καὶ δὲ ὁρᾷ σου κτανθήσεται (8), καὶ ἔσται ὡς κήπος μεθῶν, καὶ ὡς πατρὶς, ἦν μὴ ἐξέλειπεν ὕδωρ. οὗτοι δὲ τὸν θεὸν λεγόμενον καὶ ὄντα πατρὶν τῆς σοφίας, ἔχονον αὐτὸν καὶ λαβάντά ποτε τῆς βίτας σοφίας δυσφημεῖν τολμῶσιν. Ἄλλα τὰ μὲν παρὰ τούτων ἐστὶ φεῖδη ἡ δὲ Ἀλήθεια μαρτυρεῖ πατρὶν ἀδίδον εἶναι τὸν θεὸν τῆς βίτας σοφίας. Ἀδίδου δὲ τῆς πατρὸς οὐσίας, εἰς ἀνάγκης καὶ τὴν σοφίαν ἀδίδον εἶναι δεῖ. Ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ τὰ πάντα γέγονον, ὡς φάλλει Δαβὶδ Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, καὶ Σολομὸν ἔφησεν Ὁ θεὸς τῆς σοφίας ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἠτόκουσε δὲ ὀρανούς ἐν ζρονήσει. Αὐτῆ τε (9) ἡ σοφία ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς Ἰωάννης ἔφησιν, ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένεθον οὐδὲν· καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστός. Εἰς γὰρ θεὸς ὁ Πατὴρ (10), ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. Εἰ δὲ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, αὐτὸς οὐκ ἀν εἴη συναριθμούμενος τοῖς πᾶσιν. Ὁ γὰρ τολμῶν τὸν δι' οὗ τὰ πάντα λέγειν ἕνα εἶναι τὸν πάντων, πάντως δὴ που καὶ περὶ θεοῦ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, τὸ αὐτὸ λογίζεται (11). Εἰ δὲ τοῦτο ὡς σκοπον φεύγει τις, καὶ διδιστῆν ὡς ἄλλον ἀπὸ τῶν πάντων τὸν θεὸν, ἀκλόουθον ἀν εἴη καὶ τὸν μονογενῆ Υἱὸν ἴσον ὄντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἄλλον λέγειν εἶναι τὸν πάντων μὴ ὄντος δὲ αὐτοῦ τῶν πάντων, οὐ θέμις ἐπ' αὐτοῦ λέγειν τὸ, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ, οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆ (12). Αἱ τοιαῦται γὰρ φωναὶ κατὰ τὸν ποιημάτων ἀρμύζουσι λέγεσθαι· αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς τοιοῦτός ἐστιν, οὗς ἐστὶν ὁ Πατὴρ (13), οὗ καὶ ἐστὶ τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα, λόγος, καὶ σοφία. Τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τοῦτο τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ δεικνύσιν ἴδιον, ὥστε μῆτε (14) τὸν θεὸν λέγειν ποτὲ ἄλογον, μῆτε τὸν Υἱὸν ἀνύπτ

** Joan. xiv, 6. ** Prov. viii, 12. 12. ** Is. lviii, 11. ** Ps. ciii, 24. ** Prov. iii, 19. ** Joan. i, 3. ** I Cor. viii, 6.

(4) Editio Commel., εἴη ἀκλόουθον ἀν. Ibid. Seguer., Gohler. et Felckm., 1, ἀκλόουθον ἀν εἴη τὴν πατρὶν. Paulo post Seguer., ἀλλ' ἅτα. μῆτε ἀνυπαρκτά.

(5) Sic Seguer., Reg., Basil., Anglic., Felckm. 5. Editi vero, ταῦτα Υἱὸς ὁ λέγων. Mox Gohlerian. et Felckm. 1, ἡ σοφία κατασκερῶσα.

(6) Sic Seguer. In editis, et aliis deest ὅτε. Paulo post Reg. et Felckm. 5, Εἰ δὲ τοιαῦται. Et mox Seguer., Reg., Basil., εἰ ἑαυτοῦ. Editi et alii, εἰ αὐτοῦ.

(7) Seguer., 7, Idem et Gohler. et Felckm. 1, εἰ-διδόντων.

(8) Sic Seguer., Reg. et Isaiæ lviii, 11. Basil., Anglic., Felckm. 5, ποιηθήσεται. Editi, κτανθήσονται. Mox Seguer., ἡ μὴ ἐξέλειπεν.

(9) Reg. et Basil., αὐτῆ τε. Anglic., αὐτῆ δέ.

(10) Seguer., omittit ὁ Πατὴρ.

(11) Seguer., Gohler. et Felckm. 1, λογίζεται. Basil., λογίζεται. Paulo post Seguer., τῶν πάντων τὸν θεόν. Editi, πάντων θεόν.

(12) Sic Seguer., Basil., Anglic. et Felckm. 2. At Reg., γεννηθῆ. Editi, γεννηθῆναι.

(13) Seguer., Gohler. et Felckm. 1 omittunt ὁ Πατὴρ.

(14) Seguer., μῆτε. Editi et alii, μῆ.

αρκούν ποτε λέγειν. Ἐπεί δὲ τὴ Ἰδέα εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ; A est Filius Græ Patrem, idemque Patrem Filii proprium ostendit, ita ut dici nequeat vel Deum aliquando sine Verbo seu Ratione fuisse, vel Filium aliquando non existisse. Cæterum cur diceretur Filius, nisi esset ex ipso? vel quare Verbum et Sapientia appellaretur, nisi et semper et proprius illius esset?

20. Πότε γοῦν τοῦ ἰδίου χωρὶς ἦν ὁ Θεός; ἢ πῶς τις παρὰ τοῦ ἰδίου, ὡς παρὰ ξένου καὶ ἀλλοτριουοῦσίου (16) δύναται λογισσάσθαι; Τὴ μὲν γὰρ ἄλλα εἶα ἔστι τὰ γενετὰ, οὐδὲν ὁμοιον κατ' οὐσίαν ἔχει πρὸς τὸν πεποιηκότα· ἀλλ' ἔξωθεν αὐτοῦ ἔστι (17), χάριτι καὶ βουλήσει αὐτοῦ τῷ Ἀδῶν γενόμενα, ὥστε πάλιν δύνασθαι καὶ παύεσθαι πότες, εἰ θελήσειεν ὁ ποιητὴς ταύτης γὰρ ἐστὶ φύσεως τὰ γενετὰ (18). Τὸ δὲ εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς (ὡμολογῆται γὰρ ἦδη τοῦτο εἶναι ὁ Ἰδέα)· πῶς οὖν τοιμηρὸν καὶ διουσιεῖ; εἰπεὶν ἐξ οὗκ ὄντων, καὶ οὗτοι οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ (19), ἀλλ' ἀπειρομέθερχε, καὶ δύναται πάλιν μὴ εἶναι ποτε; Τοῦτο δὲ καὶ μόνον ὁ ἐνθυμούμενος κατανοεῖται, πῶς τὸ τέλειον καὶ τὸ πῆρες τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀραιρεῖται· καὶ γὰρ παρῶτερον ἂν τις ἴδοι πάλιν τὸ ἀποκον τῆς αἰρέσεως, ἢ ἐνθυμηθῆ, ὅτι ὁ Ἰδέα εἰκὼν ἔστι καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, καὶ χαρακτήρ, καὶ ἀλήθεια. Εἰ γὰρ ὑπάρχοντος φωτὸς, ἔστιν εἰκὼν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα (20)· καὶ οὕτως ὑποστάσεως, ἔστι ταύτης ὁ χαρακτήρ ὀλόκληρος· καὶ ὄντος Πατρὸς, ἔστιν ἡ ἀλήθεια (21)· σκοπεῖται οὖν ἐπὶ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ εἶδος τῆς θεότητος χρόνῳ μεταρρῦνται, εἰς πόσον ἀσβελάς βάραθρον πίπτουσιν. Εἰ γὰρ οὐκ ἦν ὁ Ἰδέα, πρὶν γεννηθῆ (22), οὐκ ἦν αἰεὶ ἐν τῷ Θεῷ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις· τοῦ γὰρ Πατρὸς ὄντος, ἦνάει ἐν αὐτῷ (23) ἡ ἀλήθεια, ἥτις ἔστιν ὁ Ἰδέα ὁ λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ Ἀλήθεια· καὶ τῆς ὑποστάσεως ὑπαρχούσης, πάντως εὐδὺς εἶναι δεῖ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν εἰκόνα ταύτης· οὐ γὰρ ἔξωθεν ἔστι γραφομένη ἡ (24) τοῦ Θεοῦ εἰκόνη· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς γεννητὴς ἔστι ταύτης, ἐν ἣ ἑαυτὸν ὁρῶν προσχαίρει ταύτη, ὡς αὐτὸς ὁ Ἰδέα λέγει· Ἐγὼ ἡμῖν ἢ προσέχαίρει. Πότε γοῦν οὐκ ἔώρα (25) ἑαυτὸν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ εἰκόνι; ἢ πότε οὐ προσέχαίρειν, ἵνα τοιμησῆ τις εἰπεῖν, Ἐξ οὗκ ὄντων ἔστιν ἡ εἰκόνη, καὶ, οὐκ ἦν χαίρων ὁ Πατὴρ, πρὶν γέννηται ἡ εἰκόνη; Πῶς δὲ καὶ ἑαυτὸν ἂν ἴδοι ὁ ποιητὴς καὶ κτιστὴς ἐν κτιστῇ καὶ (26) γεννητῇ οὐσίᾳ; Τοιαύτην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα, οἷός ἐστι· ὁ ταύτης Πατὴρ.

¹⁷ Joan. xiv, 6. ¹⁸ Prov. viii, 30.

(15) Sic Seguer., ut et legit Nannius. Editi et alii, ἀδίκον.

(16) Seguer., ἀλλοτριουοῦσίου. Reg., Gobler. et Felckm. 1, ἀλλοτριουοῦσίου. Editi, ἀλλοτριου. Mox Felckm. 2 cum editis, ὅσα ἐστὶ. Alii mss., εἶα ἔστι.

(17) Sic Seguer. In editis et aliis deest ἐστὶ. Ibid. Seguer., τῷ λόγῳ αὐτοῦ.

(18) Sic Seguer., Gobler. et Felckm. 1. Alii autem et editi, Τοιαύτης γὰρ ἔστι φύσεως τὰ γενετὰ. Paulo post Seguer., τοῦτο εἶναι Ἰδέα.

(19) Seguer., γεννηθῆ.

(20) Sic Seguer. Editi vero et alii, εἰκὼν ἔστιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα.

(21) Sic Seguer. At alii et editi, ἡ ἀλήθεια ὁ Ἰδέα.

20. Quandam igitur Deus sine illo fuit quod ipsis proprium est? vel quis id quod proprium est, tanquam quid externum et quod diversæ sit naturæ, possit concipere? Eumvero res alie quales sunt res factæ, nihil natura simile habent cum suo auctore, sed extra eum, ejusdem gratia et voluntate, per Verbum sunt conditæ, adeo ut possint aliquando esse desinere, si nempe placuerit Creatori : quippe cum ea sit rerum factarum 335 natura. At quod naturæ Patris est proprium (hoc enim esse Filium jam concessum est), annon temerarium et impium esse ex nihilo esse dicere, nec fuisse antequam nasceretur, sed adventitium esse, posseque iterum aliquando non esse? Quod qui vel solum cogitat, intelligat, quæso quomodo possit detrahi perfectio et plenitudo naturæ Patris. Hinc enim clarius licebit perspicere quam absurda sit Ariana hæresis, si nimirum attendatur Filium Patris imaginem, splendorem et figuram, atque veritatem esse. Nam si existente luce, imago ejus existit splendor : si item substantia existente, ejusdem existit integra figura : si denique existente Patre, existit veritas ; videant qui divinitatis imaginem et figuram tempore metiuntur, in quantum incidunt impietatem. Si enim non fuit Filius antequam nasceretur, nec igitur semper fuit in Deo veritas. Verum id nefas dictu est. Siquidem Patre existente, fuit semper in illo veritas, quæ Filius est, qui et idem dicit : Ego sum Veritas ¹⁷. Substantia similiter existente, ejus figuram et imaginem continuo esse prorsus necesse est. Nec enim extrinsecus depicta est Dei imago, sed ipse Deus ejusdem est genitor, in qua seipsum intuens, eadem delectatur, ut ait Filius : Ego eram quæ delectabatur ¹⁸. Quandam ergo seipsum Pater non intuebatur in sui ipsis imagine, aut quandam eadem non delectabatur, ut quis dicere audeat ex nihilo esse imaginem, nec Patrem delectatum esse antequam imago nasceretur? Qui vero effector et creator seipsum in creata et facta natura posset contemplari? Etenim D talis imago esse debet, qualis est ejus Pater.

20. Quandam igitur Deus sine illo fuit quod ipsis proprium est? vel quis id quod proprium est, tanquam quid externum et quod diversæ sit naturæ, possit concipere? Eumvero res alie quales sunt res factæ, nihil natura simile habent cum suo auctore, sed extra eum, ejusdem gratia et voluntate, per Verbum sunt conditæ, adeo ut possint aliquando esse desinere, si nempe placuerit Creatori : quippe cum ea sit rerum factarum 335 natura. At quod naturæ Patris est proprium (hoc enim esse Filium jam concessum est), annon temerarium et impium esse ex nihilo esse dicere, nec fuisse antequam nasceretur, sed adventitium esse, posseque iterum aliquando non esse? Quod qui vel solum cogitat, intelligat, quæso quomodo possit detrahi perfectio et plenitudo naturæ Patris. Hinc enim clarius licebit perspicere quam absurda sit Ariana hæresis, si nimirum attendatur Filium Patris imaginem, splendorem et figuram, atque veritatem esse. Nam si existente luce, imago ejus existit splendor : si item substantia existente, ejusdem existit integra figura : si denique existente Patre, existit veritas ; videant qui divinitatis imaginem et figuram tempore metiuntur, in quantum incidunt impietatem. Si enim non fuit Filius antequam nasceretur, nec igitur semper fuit in Deo veritas. Verum id nefas dictu est. Siquidem Patre existente, fuit semper in illo veritas, quæ Filius est, qui et idem dicit : Ego sum Veritas ¹⁷. Substantia similiter existente, ejus figuram et imaginem continuo esse prorsus necesse est. Nec enim extrinsecus depicta est Dei imago, sed ipse Deus ejusdem est genitor, in qua seipsum intuens, eadem delectatur, ut ait Filius : Ego eram quæ delectabatur ¹⁸. Quandam ergo seipsum Pater non intuebatur in sui ipsis imagine, aut quandam eadem non delectabatur, ut quis dicere audeat ex nihilo esse imaginem, nec Patrem delectatum esse antequam imago nasceretur? Qui vero effector et creator seipsum in creata et facta natura posset contemplari? Etenim D talis imago esse debet, qualis est ejus Pater.

Paulo post Seguer., εἰς ὅσον ἀσβελάς.

(22) Seguer., γεννηθῆ. Idem ibid. et Reg., οὐκ ἦν αἰεὶ ἐν τῷ Θεῷ. Editi et alii αἰεὶ omittunt.

(23) Sic Seguer., Reg., Gobler. et Felckm. 1. Editi autem, ἦν ἂν ἐν αὐτῷ. Ibidem in Gobler. et Felckm. 1. desunt, ἥτις ἔστιν ὁ Ἰδέα ὁ λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια.

(24) Sic Seguer. et Reg. In editis deest ἡ. Paulo post Felckm. 2 et editio Commel., ἑαυτὸν ὁ ὁρῶν.

(25) Sic Seguer., Anglic., Gobler. et Felckm. 1. Editi vero ὁρῶ.

(26) Καὶ abest ab editione Commel. P. uolo post Seguer., Gobler. et Felckm. 1, Ἰδέα ἔστιν. Editi et alii, ὡς ἔστιν.

21. Age itaque, quæ ad Patrem pertinent inspiciamus, quæ possimus dignoscere utrum imago ejus sit. Æternus est Pater, immortalis, potens, lux, rex, omnipotens, Deus, Dominus, creator et effector. Hæc sane eadem in imagine esse oportet, ut vere qui Filium viderit, videat Patrem. Nam nisi ita sit; sed, ut Ariani sentiunt, factus est, non vero æternus Filius, non est hæc vera imago Patris, nisi forte, pudore omni exuto, dicant quod Filius imago appellatur, non id esse similis substantiæ indicium, sed ejus duntaxat nomen esse. Atqui, o impij et hostes Christi, hoc nec imago, nec figura est. Quæ enim similitudo rerum e nihilo facturam cum illo qui ea, quæ non erant, ut essent creavit? aut quo pacto id, quod non est, ejus, qui est, simile esse quædam, cujus is defectus est, ut aliquando non fuerit, et inter res factas collocatum sit? Ariani igitur cum Filium ita esse velint, sibi ipsis hujusmodi excogitare ratiunculas. Si Filius, inquit, factus et imago est Patris: si perfecto similis est Patri: debet certe, quemadmodum genitus est, sic et ipso generare ferique et ipse Filii Pater: qui item ex ipso genitus fuerit, generare et ipse debet, et ita deinceps infinite. Id siquidem genitoris genitum similem ostendit. Blasphemiarum næ illi inventores, qui Dei ipsius hostes, ne fateantur Filium Patris esse imaginem, corporea et terrestria de ipso Patre cogitant, excisiones, effluentes, influxionesve in illo prave fingunt. Equidem 336 si Deus hominis similis est, fiat etiam eo modo genitor quo homo: ut Filius fiat pater alterius, atque ita deinceps alii ex aliis procreentur, ut, secundum illos, in deorum multitudinem crescat æ progenies. At si Deus non est ut homo, uti revera non est: sane nec humana de eo liceat cogitare. Etenim brutæ animantes atque homines, vi primæ creationis, alii ex aliis successione gignuntur, et is qui gignitur, ex genito patre genitus, convenienter et ipse alterius filii pater, eam in seipso virtutem a patre habens, ex qua et ipse factus est. Hinc in filijs non est proprie pater vel proprie filius, nec stabilis vel constans est patris et filii conditio. Idem quippe et filius et pater fit, filius, inquam, genitoris, pater autem ejus qui ex ipso gignitur. Verum in divinitate non ita se res habet. Nec enim hominum similis est Deus, nec Pater ex patre est, unde nec patrem geniturum gignit: nec Filius est ex effluvio

21. Φέρε τοίνυν, ὁμοιωμὰ τὰ τοῦ Πατρὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα ἐπιγνώμην, εἰ αὐτοῦ ἐστίν. Αἰδιὸς ἐστὶν ὁ Πατὴρ, ἀθάνατος, δυνατὸς, φῶς, βασιλεὺς, παντοκράτωρ, θεὸς, Κύριος, κτίστης (27), καὶ ποιητὴς. Ταῦτα εἶναι δεῖ ἐν τῇ εἰκόνι, ἵνα ἀληθῶς ὁ τὸν Υἱὸν ἑωρακῶς ἴδῃ τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ μὴ οὕτως ἐστίν, ἀλλ' ὡς οἱ Ἀρειανοὶ φρονούσιν, γενετὸς ἐστὶ, καὶ οὐκ αἰδιὸς ὁ Υἱὸς, οὐκ ἐστὶν αὐτῷ τοῦ Πατρὸς ἀληθῆς εἰκόνη, εἰ μὴ ἄρα λοιπὸν ἀπευθριάσαντες εἰπωσιν, ὅτι καὶ τὸ εἰκόνα λέγεσθαι τὸν Υἱὸν, οὐχ ὁμοίας οὐσίας ἐστὶ γνώρισμα, ὅμοια δὲ μόνον ἐστὶν αὐτοῦ. Ἄλλα τοῦτο πάλιν, ὡ Χριστομάχοι, οὐκ ἐστὶν εἰκόνη, οὐδὲ χαρακτὴρ. Ποτα γὰρ ἐμφέρεται τῶν ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς τὸν κτίσαντα τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι; ἢ πῶς τῷ ὄντι τὸ οὐκ ὄν ὁμοιον εἶναι δυνατόναι, λειπόμενον τῷ ποτε μὴ εἶναι, καὶ τῷ πρὸς τὰ γενόμενα τὴν σύνταξιν ἔχειν (28); Τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν εἶναι θέλοντες οἱ Ἀρειανοὶ, λογισμοὺς ἑαυτοῖς ἐπένησαν, λέγοντες· Εἰ γέννημά ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς καὶ εἰκόνη, καὶ ὁμοίος ἐστὶ κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, ὀφείλει πάντως, ὡσπερ γέννηται, γενεῖν καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς πατὴρ υἱοῦ· πάλιν τε ὁ (29) ἐξ αὐτοῦ γεννώμενος γενεῖν, καὶ αὐτὸς, καὶ καθεστῆς ἕως εἰς ἄπειρον· τοῦτο γὰρ ὁμοιον δεῖκναι τὸν γεννηθέντα τοῦ γεννήσαντος. Ἐφευρετὰ δυσφημιῶν (30) ἀληθῶς οἱ θεομάχοι, ὄντινες, ἵνα μὴ τὸν Υἱὸν εἰκόνα τοῦ Πατρὸς ὁμολογήσωσι, σωματικὰ καὶ γῆινα περὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς φρονούσιν, τομὰς, καὶ ἀπορροίας καὶ ἐπιβρόχας κατηγοροῦντες κατ' αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν ὡς ἀνθρωπῶς ἐστὶν ὁ θεὸς (31), γινέσθω καὶ γεννητὴς, ὡς ἀνθρώπος, ἵνα καὶ ὁ Υἱὸς ἐτέρον γίγηται πατὴρ, καὶ οὕτως καθεστῆς ἐξ ἀλλήλων γινέσθωσαν, ἵνα καὶ εἰς πλήθος θεῶν ἡ διαδοχὴ κατ' αὐτοὺς αὐξάνῃ; εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ὡς ἀνθρώπος ὁ θεός· οὐκ ἐστὶ γὰρ· οὐ δεῖ τὰ ἀνθρώπων ἐπ' αὐτοῦ (32) λογιέσθαι. Τὰ μὲν γὰρ ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἀνθρώποι ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς κατὰ διαδοχῆς ἀλλήλων γεννῶνται· καὶ ὁ γεννώμενος, ἐκ γεννωμένου πατρὸς γεννηθεὶς, εἰκότως καὶ αὐτὸς ἐτέρον γίγεται πατὴρ, ἔχων ἐκ πατρὸς ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἐξ οὗ καὶ αὐτὸς γέγονε. Διὸ οὐδεὶς ἐστὶν ἐν τοῖς τούτοις κυρίως πατὴρ καὶ κύριως υἱός, οὐδὲ ἕστηκεν ἐπ' αὐτῶν τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱός (33)· ὁ γὰρ αὐτὸς υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος, πατὴρ δὲ τοῦ γεννωμένου ἐξ αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἐστὶν οὕτως· οὐ γὰρ ὡς ἀνθρώπος ὁ θεός· οὐτε γὰρ ὁ πατὴρ ἐκ πατρὸς ἐστὶ· διὸ οὐδὲ γενεῖν τὸν γεννησόμενον (34) πατέρα·

(27) Seguer., Καὶ κτίστης, et paulo post pro ἴδῃ, idem habet, ἑωρακῶς ἦ.

(28) Sic in Seguer. exstat totus hic locus. Alii vero et editi, πρὸς τὸ εἶναι, ἢ πῶς τῷ ὄντι τὸ μὴ ὄν ὁμοιον εἶναι δυνατόν; λειπόμενον οὖν τῷ, ποτε μὴ εἶναι, καὶ τὸ πρὸς τὰ γενόμενα τὴν σύνταξιν ἔχειν. In Felck., I et Gobler. deest οὐδὲ post λειπόμενον.

(29) Sic Seguer. et Reg. In editis autem o mittitur. Ibid. ad marginem hæc habet Reg.: Διὰ τί μὴ καὶ ὁ Υἱὸς γενεῖ, ἵνα καὶ πατὴρ ἦ, ἀλλὰ μόνον ἐστὶν Υἱός; Cur non Filius et ipse gignit, ut et pater sit, sed est duntaxat Filius?

(30) Seguer., Gobler. et Felck., I, δυσφημίας. Mox Seguer. ὁμολογῶσι, σωματικὰ, etc. Paulo post idem

Seguer., Gobler. et Felck., I, ἀπορροίας καὶ ἐπιβρόχας.

(31) Sic Seguerianus. At alii et editi ὁ Υἱὸς. Paulo post Seguer., Basil., Gobler. et Felckm., I, ἐτέρον γίγεται. Ibid. Seguer., καὶ οὕτως δὲ καθεστῆς.

(32) Basil., ἐπ' αὐτῷ. Mox Seguer., Reg., Gobler. et Felckm., I, Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ζῶα. Post paulo Seguer., ὁ γεννώμενος ἐκ γεννωμένου πατρὸς. Idem quo infra et Reg., Goblerian., Felckm. I, ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἐξ οὗ. Editi, ἐν αὐτῷ τοῦτο, etc.

(33) Seguerian., τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱός. Reg., τὸ κυρίως πατὴρ καὶ υἱός. Editi, τὸ πατὴρ καὶ υἱός.

(34) Segner., Reg., Anglic., Gobler. et Felckm., I, γεννησόμενον. Mox idem præter Anglie. et Regm. ἔξ ἐπιβρόχας. Seguer., ibid., οὕτως ἐκ γεννηθέντος.

ὅτι ο Ἰῶδς ἐξ ἀποφθοίας ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ἐκ γεννηθέντος Πατρὸς γεγέννηται· διὸ οὐδὲ γεγέννηται εἰς τὸ γεννῆν. Ὅθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνως ὁ Πατὴρ κυρίως πατὴρ ἐστὶ, καὶ ὁ Ἰῶδς κυρίως υἱὸς ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τούτων (35) καὶ μόνων ἰσχυρῶς τὸ Πατὴρ ἀεὶ πατὴρ εἶναι, καὶ τὸ Ἰῶδς ἀεὶ υἱὸς εἶναι.

22. Οὐκ οὖν ὁ ζῆτων διὰ τὴ μὴ γεννητικῆς υἱοῦ ὁ Ἰῶδς, ζητεῖται διὰ τὴ μὴ πτέρηρα ἰσχυρῶς ὁ Πατὴρ. Ἀλλὰ ἀποπὰ γε ἀμφοτέρω καὶ πάσης μετὰ ἀσεβείας. Ὡς γὰρ ὁ Πατὴρ (36) ἀεὶ πατὴρ, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο υἱὸς, οὕτως ὁ Ἰῶδς ἀεὶ υἱὸς ἐστὶ, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πατὴρ· καὶ ἐν τούτῳ γὰρ μάλλον χαρακτηρῶν καὶ εἰκῶν τοῦ Πατρὸς δεικνύνται, μένων ὁ ἐστὶ καὶ οὐκ ἀλλασσόμενος, ἀλλ' ἔχων ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν ταυτότητα. Εἰ μὲν οὖν ὁ Πατὴρ μεταβάλλεται, μεταβαλλόμεθω καὶ ἡ εἰκὼν πρὸς γὰρ τὸν γεννησάμενον οὕτω καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγαμα ἰσχυρῶν· εἰ δὲ ἀτρέπτως ἐστὶν ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ ἐστὶν οὕτως (37) διαμένει, ἐξ ἀνάγκης καὶ εἰκὼν ὁ ἐστὶ διαμένει, καὶ οὐ κρηνησεται. Ἔστι δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς (38) Ἰῶδς οὐκ ἔρα ἑταρῶν τι γενήσεται, ἢ ἔπερ ἐστὶ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον. Μάτην ἔρα καὶ ταῦτο ἐπένοήσαν οἱ ἕρρονες, ἐξάραι θέλοντες ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὴν εἰκὼνα, ἵνα τοὺς γενητοὺς (39) τὸν Ἰῶδν ἐξισάσωσιν. Ἐν τούτοις γοῦν αὐτὸν συντάττοντες οἱ περὶ Ἄρειον ἐκ διδασκαλίας Εὐσεβίου, καὶ τοιοῦτον εἶναι νομίζοντες οἶα τὰ δὲ αὐτοῦ γενόμενά ἐστιν, ἀπεπιθῆσαν μὲν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, συμφορησάντες (40) δὲ ταυτοῖς ῥημάτια πανουργίας, περιήρχοντο κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτι τὴν αἴρεσιν ταύτην ἔλασσον, καὶ μέχρι δὲ νῦν τινας συναντῶντες ἐξ αὐτῶν παιδαριῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν, πυθάνονται αὐτῶν, ὅτι γε ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, ἀλλ' ὥσπερ τὰ περισσέματα τῆς καρδίας αὐτῶν ἐρευγόμενοι (41) λέγουσιν· Ὁ ὄν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ ὄντος πεποηκεν, ἢ τὸν ὄντα; ὄντα οὖν (42) αὐτὸν πεποηκεν, ἢ μὴ ὄντα; Καὶ πάλιν, Ἐν τὸ ἀγένητον, ἢ ὄνο; καὶ αὐτεξούσιός ἐστι καὶ ἰδία προαιρέσει οὐ τρέπεται, τρεπτῆς ὄν φύσεως; Οὐ γὰρ ὡς λίθος ἐστὶν ἀφ' ἑαυτοῦ (43) μένων ἀκίνητος. Εἶτα καὶ ελασγόμενοι πρὸς γυναϊκάρια, πάλιν αὐταῖς ἐκτεθλωμένα ῥημάτια (44) φθέγγονται. Εἰ εἶχε υἱὸν πρὶν τῆρη; ὥσπερ δὲ οὐκ εἶχε, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Ἰῶδς οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆ. Τοιοῦτοις ῥήμασιν ἐξορχούμενοι παίζουσι οἱ ἄτιμοι, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις ἀπεικάουσι· φάσκοντες τε εἶναι Χριστιανοί, ἀλλὰ-

* Luc. vi, 45.

(35) Seguer., Gobler. et Felckm., 1. καὶ ἐπὶ τούτων μόνων. Felck. 5, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων. Editi et alii, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων.

(36) Sic Seguerianus. Editi autem, ἀλλὰ γε ἀμφοτέρω μετὰ πάσης δυσσεβείας. Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ, etc. Hic autem in margine codicis Regii hæc exstant: Ὅτι καὶ κατὰ τὸ μὴ γεννῆν ὁ Ἰῶδς χαρακτηρῶν καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ μάλλον δεικνύται. *Imago Patris etiam quatenus non gignit, [figura et imago Patris maxime ostenditur.*

(37) Sic Seguerianus, Reg., Goblerian., Felckm., 1 et 5. Editi autem, ὄντως. Mox Seguerian., ἡ εἰκὼν ὁ ἐστὶ διαμένει. Editi et alii, ἡ εἰκὼν ὡς ἐστὶ διαμένει. Gobler. et Felckm., 1, μένει.

38) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἐκ Πατρὸς.

A Patris, nec ex genito Patre genitus est: ideoque nec gignitur ut gignat. Hinc in sola Divinitate Pater proprie pater est, et Filius proprie filius, atque in his solis constans firmaque est patris et filii conditio, ita ut Pater sit semper pater, et Filius semper filius.

22. Qui igitur inquirat cur Filius filii alius gignendi vim non habeat, idem inquirat cur Pater non habuerit patrem. Verum utrumque perabsurdum est impietateque omni plenum. Ut enim Pater semper est pater, nec unquam filius potest esse: ita Filius semper est filius, nec unquam pater esse potest: quo utique modo maxime ostenditur figura et imago Patris esse, manendo quod est, mutationemque nullam subeundo, sed acceptam a Patre servando immutabilitatem. Itaque si Pater mutatur, ejus quoque imago mutetur. Sic enim erga genitorem se habet ejus et imago et splendor. At si immutabilis est Pater, et id quod ipse est perpetuo manet: ita necesse est ejus imaginem, id quod ipsa est, similiter permanere, nec mutari. Atqui Filius est ex Patre: non igitur aliud fiet quam quod est Patris naturæ proprium. Itaque frustra et istud stulti commenti sunt, imaginem a Patre cupientes abstrahere, ut Filium rebus factis parem facerent. Hinc ergo Ariani illum in rerum factarum numero ex Eusebii doctrina reponentes, talemque esse arbitrantur, qualia quæ ab ipso sunt facta, procul a veritate discessere, fallacibusque sibi comparatis voculis, cum primum hanc formarent hæresim, circumcirca concubant, imo etiam ad hoc usque tempus nonnulli illorum pueris in forum occurrunt, quos interrogant, non quidem ex divinis Scripturis, sed velut ex cordis abundantia **, hujusmodi verba cruantur: Qui est, eumne, qui nondum esset, fecit ex nihilo, an qui jam esset? Fecit igitur eum qui jam erat, an qui non erat? Et rursus: Urumne est non factum, vel duo? Num Filius libero præditus est arbitrio, propriaque voluntate non mutatur, cum naturæ sit mutabilis? Nec enim instar lapidis est per se manens immobilis. Deinde **337** mulierculas quoque conveniunt, quas indecoris hisce sermonibus aggrediuntur: Num filium habuisti priusquam pareres? atqui quemadmodum non prius habuisti, sic nec fuit Dei Filius antequam

(39) Basili. et Felckm. 5, γεννητοῖς. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Ἐν τούτοις γοῦν αὐτοῖς.

(40) Basil., συμφορησάντες. Felckm. 5, συμφορησάντες.

(41) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, ἔρρευγόμενοι.

(42) Sic mss. At editi ὄν οὐμνται.

(43) Seguerian., ἐφ' ἑαυτοῦ.

(44) Seguerian., ῥήματα. Ibid. id. Goblerian. et Felck. 1, φθέγγονται. Εἰ εἶχε υἱὸν, πρὶν τῆρη; Editi et alii, φθέγγονται. Εἶχε υἱὸν, πρὶν ἡ εἶχε; Paulo post Basili. et Felckm. 5, ἐξερῶμένοι παίζουσι. Ibidem Seguerian., Anglic., Reg., Gobler. et Felckm. 1, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις. Editi, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις. Item ibid. Seguer., Gobler. et Felckm. 1, φάσκοντες τε εἶναι. Editi, φάσκοντας εἶναι.

nascetur. Hujusmodi dictis tripudiant in gloria A
illi homines, Deumque similem hominum linguunt,
qui cum se Christianos esse prædicant, Dei gloriam mutant in similitudinem imaginis corruptibilis hominis⁷⁰.

23. Sane ad ista ne respondere quidem æquum
esset, adeo insulsa sunt et inepta. Verum ne illo-
rum hæresis aliquid soliditatis habere videatur,
eos hic vel saltem obiter confutare operæ pretium
fuerit, maxime propter mulierculas quæ ab illis cir-
cumveniuntur facillime. Et vero illi, qui ista dicunt,
architectum etiam ita debuissent interrogare: Po-
tesne sine subiecta materia ædificare? ut autem non
potes, sic nec Deus absque subiecta materia res
universas potuit efficere. Debuissent quoque a sin-
gulis hominibus sciscitari, An potes esse sine loco? B
atqui ut non potes, ita etiam Deus in loco est. Sic
enim illi vel saltem ab audientibus cogenter eru-
bescere. Quare enim cum Filium Deo esse audie-
riunt, tum ipsi ad seipsos respicientes, eum audent
negare: cum vero Deum creare et facere audierint,
non itidem humana opponunt? Atqui par erat etiam
eos in rerum creatione intelligenda, humana cogi-
tare, et materiam Deo suppeditare, ut Deum crea-
torem esse insipientes, demum cum Manichæis vol-
lutarerent. Quodsi ipsa Deo notio his majora cogit
cogitare, atque ubi vel tantum quis audierit, statim
credit certumque habet Deum non eo modo esse
quo nos sumus, sed esse ut Deum, nec creare ut
homines creant, sed creare ut Deum: similiter quo-
que clarum est eum gignere, non ut gignunt homi-
nes, sed ut gignit Deus. Neque enim Deus hominem
imitatur: sed potius homines propter Deum, qui
proprie et solus vere Pater sui ipsius Filii est, pa-
tres quoque suorum liberorum sunt appellati. Nam
ex ipso omnis paternitas in cælis et in terra nomi-
natur⁷¹. Ea porro quæ dicunt illi, si nemo ex-
penderit, prudenter sapienterque dicta esse forte
videbitur: at si quis ea ratione examinaverit, nihil
illos inde nisi risum multum et contemptum sibi concilia-
sse comperiet.

24. Namque prima illorum interrogatio stulta
perfecto incertaque est. Nec enim indicant qua de
re interrogent, ut interrogatus queat respondere,
sed absolute aiunt, Num qui est, eum qui non erat,
etc. Quis ergo ille est qui est, et que sunt ea quæ

⁷⁰ Rom. i, 25. ⁷¹ Ephes. iii, 15.

(45) Sic Seguerian., Gobler. et Felc. 1. Editi au-
tem, Θεοῦ εἰκόνα ἐν ὁμοιωματι εἰκόνας φηρατῶν Ἀ-
θῶντων. Ibid. Seguerian., μηδὲ ἀποκρίνασθαι πρὸς
τὰ ταῦτα. Gobler. et Felckm. 1, μηδὲ ἀποκρίνα-
σθαι, etc.

(46) Sic Seguerianus. Editi vero. κἂν οὕτως. Mox
Seguerianus, Goblerian. et Felckm. 5, καὶ ἐν τοῦ-
τοις αὐτοῖς. Editi, καὶ ἐν τοῦτοις αὐτοῖς.

(47) Sic Seguerian., Gobler. et Felc. 1. In editis
autem ἔξ post ἔδει, et καὶ post αὐτοῖς deest. Ibi-
dem Seguer., ἀρχιτέκτονας. Anglican., ἀρχιτέκτονα.

(48) Sic Seguerian. At alii et editi omittunt ὑπο-
κειμένης.

(49) Seguer., καὶ ἔδει ἕκαστον. Gobler. et Seguer.,
καὶ ἔδει καὶ ἕκαστον. Iuid. editi mendose habent τῶν
ἀνθρώπων.

(50) Sic Seguerian., ubi et omnes mss. habent

σοὺς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐν ὁμοιωματι εἰκόνας φηρα-
τοῦ ἀνθρώπου (45)

25. "Εἰς μὲν οὖν μῶδον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ
τοιαῦτα, οὕτως ἀνόητα ἔντα καὶ μωρὰ ἵνα δὲ τῆ
δοκῆ. τι βέλαιον ἔχειν ἡ ἀρεῖσις αὐτῶν, προσήκει κἂν
ὡς (46) ἐκ παρέργου διελέγξαι καὶ ἐν τοῦτοις αὐτοῖς
μάλιστα διὰ τὴ εὐχερῶς ἀπατώμενα παρ' αὐτοῦ
γυναϊκάρια. "Εἰ δὲ (47) ταῦτα λέγοντας αὐτοῖς,
καὶ ἀρχιτέκτονας πυνθάνεσθαι, Εἰ δύνασαι χωρὶς ὕλης
ὑποκειμένης (48) οἰκοδομεῖν; ὡσπερ δὲ οὐ δύνασαι,
οὕτως καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἔδύνατο χωρὶς ὕλης ὑποκειμέ-
νης ποιῆσαι τὰ ἅλα. "Εἰ δὲ ἕκαστον (49) αὐτοῖς
τῶν ἀνθρώπων ἐρωτᾷν, Εἰ δύνασαι εἶναι χωρὶς τό-
που; ὡσπερ δὲ οὐ δύνασαι, οὕτως καὶ ὁ Θεός ἐν τόπῳ
ἔστιν ἢ οὕτως κἂν παρὰ τῶν ἀκούοντων (50) ἐντρέ-
πεσθαι δυνθῶσιν. "Ἡ δὲ τί, ἐάν μὲν ἀκούωσιν, ὅτι
Υἱὸν ἔχει ὁ Θεός, εἰς ἑαυτοῦς (51) ἀποδιέποντες ἀρ-
νοῦνται τοῦτον ἐάν δὲ ἀκούωσιν, ὅτι κτίζει καὶ
ποιεῖ, οὐκέτι τὰ ἀνθρώπινα ἀντιτιθέσασιν; ἔδει δὲ
καὶ ἐν τῷ κτίζειν ἀνθρώπινα νοεῖν αὐτοῦς καὶ ὕλην
ὑποβάλλειν τῷ Θεῷ, ἵνα καὶ τὸ εἶναι κτίστην τὸν
Θεὸν ἀρνηθῶσιν, καὶ λοιπὸν μετὰ Μανιχαίων κυ-
λίωσιν. Εἰ δὲ ταῦθ' ὑπερβαίνει ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια,
καὶ μόνον τις ἀκούσας πιστεύει καὶ οἶδεν, ὅτι ἔστιν
οὐχ ὡς ἡμεῖς ἔσμεν, ἔστι μέντοι ὡς Θεός, καὶ κτίζει
οὐχ ὡς ἀνθρώποι κτίζουσι, κτίζει μέντοι ὡς Θεός (52)
ἄλλον, ὅτι καὶ γεννᾷ οὐχ ὡς ἀνθρώποι γεννοῦσι, γεννᾷ
μέντοι ὡς Θεός· οὐ γὰρ ὁ Θεός ἀνθρώπων μιμεῖται (53)
ἀλλὰ μᾶλλον ὁ ἀνθρώποι δὲ τὸν Θεὸν κυρίως καὶ
μόνον ἀληθῶς ἔντα Πατέρα τοῦ ἑαυτοῦ Υἱοῦ, καὶ
αὐτοὶ πατέρες ὀνομάσθησαν τῶν ἰδίων τέκνων. "Εξ
αὐτοῦ γὰρ πάντα κατὰ τὴν οὐρανῶν καὶ ἐπὶ τῆς
ἐπιγῆς. Καὶ ἂ λέγουσιν, ἐάν ἀνεξέταστα μετῆν,
ὡς εἰρηχότατοι τὴ φρόνησον νομιζόμεναι ἐάν δὲ τις αὐτῶ
λογικῶς ἐξετάσῃ, πολλὴν εὐρεθῆσονται γέλωτα καὶ
χλευασμῶν ἔπιλακάνοντες.

26. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ πρώτη καὶ τοιαύτη αὐτῶν
ἐρωτήσις ἐστὶ μωρὰ καὶ ἀόητος (54). Οὐ γὰρ σημαί-
νουςι περὶ τίνος πυνθάνονται, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος
ἀποκρίνηται· ἀλλ' ἀπλῶς λέγουσιν, "Ὁ ὢν τὸν μὴ
ἔντα. Τίς οὖν (55) ὁ ὢν, καὶ τίνα τὰ μὴ ἔντα, ὧ

ἀκούοντων. Editi, ἵνα οὕτως καὶ παρὰ τῶν ἀκούοντων.
Mox Seguerian., ἐάν μὲν ἀκούωσιν.

(51) Sic Seguerianus, Goblerian. et Felckm. 1.
Reg., item Basil. et Felckm. 5, habent ταυτοῖς.
Editi, εἰς αὐτοῖς μὲν ἀποδιέποντες.

(52) Seguerian., κτίζει δὲ ὡς Θεός. Ibidem Busi-
liens., ἄλλον ἔντα. Alii et editi, ἄλλον ἔντα.

(53) Seguerian., οὐ γὰρ Θεός ἀνθρώπων μιμεῖται.
Ibid. Gobler. et Felckm. 1, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον.
Ibidem et Seguer., διὰ τὸν Θεὸν. Seguer. ibid.,
τὸν κυρίως, etc. Editi, διὰ τὸν Θεὸν.

(54) Sic Seguer. Editi et alii omittunt αὐτῶν.
Ibid. mss. omnes μωρὰ καὶ ἀόητος. Editi, μωρὰ καὶ
εὐόητος.

(55) Sic Seguerianus, Reg., Anglic., Gobler. et
Felckm. 1 et 5. In editis οὖν deest.

'Αρειανοί (56): Ἡ τίς ὁ ὢν, καί τίς ὁ μὴ ὢν, καί τίνα λέγεται ὄντα, ἢ μὴ ὄντα; Δυνατὸν γὰρ καὶ τὸν ὄντα ποιεῖν καὶ τὰ μὴ ὄντα καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ πρόῃοντα. Τέκτων γούν καὶ χρυσοχόοι καὶ κεραμαῖς τὴν οὐσαν καὶ πρὸ αὐτῶν τυγχάνουσαν ἕλην ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν τέχνην ἐργάζεσθαι, ποῖον δὲ βούλεται πλεῖον αὐτοῦ δὲ ὁ τῶν ὄλων θεός, τὸν ὄντα καὶ γενόμενον ἴση παρ' αὐτοῦ γούν ἐκ γῆς λαθεῖν πλάττει τὸν ἀνθρώπων καὶ (57) αὐτὴν μένει τὴν γῆν, οὐκ οὖσαν πρότερον, ὕστερον εἰς τὸ εἶναι πεποίηκε διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου. Εἰ μὲν οὖν οὕτω πυνθάνονται, ὅθλον ἐστίν, ὡς ἡ μὲν κτίσις οὐκ ἦν, πρὶν γένηται (58). οἱ δὲ ἀνθρώποι τὴν οὐσαν ἕλην ἐπεργάζονται, καὶ ἀσύστατος αὐτὸν ὁ λόγος φανήσεται, γινόμενον καὶ ὄντων, γινόμενον καὶ μὴ ὄντων (59), ὡσπερ εἶπαμεν. Εἰ δὲ περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ λαλοῦσι, προστιθέσασαν τὰ λεγόμενα (60) τῇ ἐρωτῆσει, καὶ οὕτως ἐρωτάσασαν Ὁ ὢν θεός ἦν ποτε ἄλογος; καὶ, Φῶς ὢν, ἀπεργῆς ἦν; ἢ, Ἄει ἦν τοῦ Λόγου Πατήρ; ἢ καὶ πάλιν οὕτως Ὁ ὢν Πατὴρ τὸν Λόγον μὴ ὄντα πεποίηκεν, ἢ τὸν Λόγον ἴδιον ὄντα τῆς οὐσίας αὐτοῦ γένημα ἔχει ἀπὸν αὐτῷ, ἵνα γνωσθῶσιν, ὅτι ὄλος περὶ Θεοῦ (61) καὶ τοῦ εἰς αὐτοῦ περιεργάζονται καὶ σοφίζεσθαι τολμῶσι. Τίς γὰρ ἀνέξεται λεγόντων αὐτῶν ἄλογόν ποτε τὸν Θεόν; Πάλιν γὰρ εἰς ταῦτον τοῖς πρότεροις περιπετώσασι, καίτοι φεύγειν αὐτὸ καὶ ἀκρίβειαν σπουδάζαντες τοῖς ἑαυτῶν σοφίσμασιν (62) ἄλλ' οὐ δεδιόντων. Οὐδεὶς γὰρ ὄλος κἀν ἀκούσας θελήσειεν ἀμφιβαλλόντων αὐτῶν, ὅτι ὁ θεός (63) οὐκ ἦν ἀπὸ Πατρός, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν, ἵνα καὶ φαντασθῶσιν, ὅτι καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ ποτε οὐκ ἦν πολλῶν ὄντων τῶν προσηρμένων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, καὶ τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος, Ἐν ὁ Λόγος (64), τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος πάλιν, Ὅς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ, Ὁ ὦν ἐπὶ πάντων θεός ἐπιλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

quæ supra adversus illos allata sunt argumenta, tum scribit, Qui est splendor gloriæ⁷², et Qui est super

25. Καὶ βέλτιον ἦν μὲν αὐτοὺς ἡμεῖν ἐπειθεῖν ὅτι οὐ παύονται, λοιπὸν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀναλαχνόντων ἐρώτησιν αὐτῶν τοῦτο ἂν τίς ἐπίσης αὐτοῖς τολμησᾶς ἀνερωτῆσειεν ἴσως ἐκ τῶν ὁμοίων ἀτοπημάτων βλέποντες ἑαυτοὺς συγχειρομένους, ἀναχωρήσοσι (65)

⁷² Joan. 1. ⁷³ Hebr. 1. ⁷⁴ Rom. ix, 5.

(56) Seguerian., ὦ Ἀρειανοί; Τίς ὁ ὢν ἢ τίς ὁ μὴ ὢν· καί τίνα τὰ μὴ ὄντα λέγετε; Δυνατὸν γὰρ τὸν ὄντα. Gobler. et Felckm. 1, καί τίνα λέγετε μὴ ὄντα; Δυνατὸν γὰρ τὸν ὄντα. Anglic. et Felckm. 5 habent quoque λέγετε. Reg. vero, λέγονται. Mox Seguerian., ποιεῖν καὶ τὰ μὴ ὄντα, καὶ τὰ πρόῃοντα.

(57) Seguerian. qui omittit. Paulo post Felc. 5, πεποίηκεν ὁ θεός διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου.

(58) Sic Seguerian. Goblerian. et Felck. 1, Editi vero, πρὶν ἢ γένηται. Mox Seguerian. et Reg. et Felc. 5, ἕλην ἐπεργάζονται. Editi., ἕλην ἀπεργάζονται.

(59) In Seguerian. desunt γινόμενων καὶ μὴ ὄντων. Ibid. idem, Anglicanus, Goblerian. et Felc. 1, ὡσπερ εἶπαμεν. Editi., ὡσπερ εἶπαμεν.

(60) Sic Seguer., Gobler. et Felc. 1. Editi vero et alii, τὰ λεγόμενα. Mox Seguerian., καὶ οὕτως ἀνερω-

A non erant, o Ariani? Quis ille est qui est, quisve ille qui non erat? Quenam esse dicuntur vel non esse? Nam qui est, facere potest tum quæ non sunt, tum quæ sunt, tum etiam quæ prius erant. Siquidem faber, aurifex et figulus, pro sua singuli propria arte, materia ipsis prius existente utuntur, et quæ volunt vasa fingunt ex ea. Ipse autem universorum Deus, pulvere, qui jam erat. 338 quemque produserat, e terra assumpto, hominem formavit: verum hanc ipsam terram, quæ quidem prius non erat, per proprium ipse Verbum, ut esset fecit. Si igitur ista illi inquirunt, palam est res creatas non fuisse antequam fierent, hominesque uti materia quæ jam sit: ac proinde nulla erit illorum ratio, cum et fiant ea quæ sunt, et ea similiter fiant quæ non erant, eo nempe quo diximus sensu. Sed si de Deo ejusque Verbo sermonem habent, addant quæ desunt suæ interrogational, eamque in hunc modum efferant: An qui est Deus, fuit aliquando sine Verbo? An qui lux est, sine splendore erat? vel, An semper fuit Verbi Pater? aut rursus hoc modo, Num qui est Pater, Verbum, cum antea non esset, fecit? Annon potius Verbum, qui suæ naturæ proprius est fetus, secum semper habet? Ita enim perspicuum erit, illos de Deo et de eo qui ex Deo est, curiosos quam par est indagare, andereque sophistarum more disputare. Ecquis enim illos Deum sine Ratione seu Verbo fuisse dicentes possit ferre? Namque eodem ac supra revolvuntur, etiamsi suis argutiis scopulum hunc conunter vitare et occultare: sed frustra. Nemo enim illis vel saltem aures præbere volucrit contententibus Deum non semper fuisse Patrem, sed postea factum esse, ut scilicet inde fingant ejus Verbum aliquando non fuisse. Nemo, inquam, hæc eos disputantes patienter audierit, cum propter plurima cum Joannes dicat, Erat Verbum⁷⁴, et Paulus omnia Deus benedictus in sæcula. Amen⁷⁵.

25. Profecto satius quidem fuisset eos prorsus silere: at quoniam nolunt quiescere, si quis impudentissimas illorum quæstiones refutare voluerit, similia vicissim ab illis audacter perquirat. Fortassis enim cum seipos similibus viderint absurdis

25. Profecto satius quidem fuisset eos prorsus silere: at quoniam nolunt quiescere, si quis impudentissimas illorum quæstiones refutare voluerit, similia vicissim ab illis audacter perquirat. Fortassis enim cum seipos similibus viderint absurdis

D τάπτουσαν.

(61) Seguerian., περὶ τοῦ Θεοῦ.

(62) Sic Seguer., Gobler. et Felc. 1. Alii vero et editi, σπουδάζασαι.

(63) Seg. Gobler. et Felc. 1. ὅτι θεός. Paulo post Seguer., Λόγος αὐτοῦ. In aliis et editis deest αὐτοῦ.

(64) Sic Seguerian. Editi autem et alii, καὶ τοῦ Ἰωάννου, λέγοντος Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Nannius non item legitur ἐν ἀρχῇ. Mox Seguer., Goblerian. et Felc. 1, τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος. Ibidem πάλιν deest in Seguerian., qui et habet ἀπαύγασμα τῆς δόξης. In aliis et editis omittitur γράφοντος; et τῆς δόξης. Item ibid. Gobler. et Felc. 1, ἐπὶ πάντων θεός. Βέλτιον μὲν ἦν, etc.

(65) Seguerian., Gobler. et Felc. 1, ἀναχωρήσωσιν. Mox Seguer., Δεῶν τὸν Θεόν.

impeditos, tandem cum veritate pugnare desistent. A Multis igitur cum precibus divinia prius implorata clementia, sic ipsis quibus occurrerit : Num qui est Deus, cum antea non esset, postea factus est, vel estne etiam priusquam fieret? Ergo is cum esset, seipsum fecit, vel est ex nullo ortus, cumque nihil antea esset, subito apparuit? Verum absurda est huiusmodi questio; ita plane fateor, absurda est valdeque impia : at est tamen questioni ipsorum similibus. Nam utrumvis dixerint, id omni plenum impietate est. Si porro hæc de Deo quaerere impium et quam maxime impium est : non minor saepe impietas fuerit eadem de Verbo interrogare. Verumtamen ad stultam hanc et insanam illorum interrogationem evitendam, necessaria videtur huiusmodi responsio. Nimirum semper est Deus; ac proinde B cum semper sit Pater, semper quoque est ejusdem splendor, quod est ipsius Verbum. Præterea qui est Deus, Verbum quod item est habet ex seipso, neque Verbum est postea adnatum, quod prius non esset, neque Pat: r unquam sine Verbo fuit. Nam impia, qua Filius lacessitur, audacia, in ipsum Patrem relundat, si nomen sapientiam, 339 Verbum et Filium extrinsecus sibi excogitasse dicatur : quodlibet enim horum dixeris, id quod ex Patre natum est significat, quemadmodum dictum est. Levis igitur futillisque hæc illorum est questio, et merito quidem. Nam quoniam Verbum sive Rationem negant, hinc nihil etiam rationis est in illorum quaestione. Ut enim si quis solem aspiciens de splendore ejus quaereret ac diceret, An qui est, splendorem cum non esset, fecit, aut qui jam esset? Ut, inquam, is non sapiens sed stolidus existimaretur, quia splendorem, qui est ex luce, extraneum ille fingeret, et de illo quaereret, quando, ubi, cum, et factusne esset; sic sane qui ista de Filio et Patre cogitat, quæque ista interrogat, multo dementior censendus est, quippe qui Verbum, quod ex Patre est, externam ipsi inducat, idque quod natura est genitum, tanquam quid factum exiliens dicat, Non fuit antequam nasceretur. Verum id etiam responsi ad ea quæ interrogaverunt accipiant : Pater qui est, Filium qui erat, fecit. Nam, Verbum caro factum est⁷⁰, et cum ipse esset Filius Dei, cum in fine sæ-

⁷⁰ Joan. 1, 14.

(66) Sic Reg., Basiliens., Anglican. et Felc. 5. D omnes mss., "Ο ὢν Θεός, ὢν γέγονε. Editio Commel., "Ο γὰρ ἰάν, etc. Ib. Seguer., ἄν.

(67) Seguer., Gohler., Felc. 1, πλάτων. Basili. Anglic., Reg. et Felc. 5, πλέων. Ibid. Seguer., ὁμοία τῆς, etc. Mox idem, Gohler. et Felc. 1, "Ὅπότερον γὰρ εἴπωσι.

(68) Sic mss. præter Felc. 2, in quo et in editis desunt, Et δὲ τὸ οὕτως ἐρωτήθη περὶ Θεοῦ βλάσφημον καὶ πλάον ἀσεβείας ἐστὶ. Gohlerian. et Felc. 1, Anglican. et Basili., πλάον πάσης ἀσεβείας.

(69) Sic Gohler. et Felc. 1. At Seguerian., ἔν ἐστιν ἀπίστος. Editi et alii, ὄν ἐστι καὶ ἀπίστος.

(70) Seguer., Gohler. et Felc. 1, ἐξ αὐτοῦ ὄντα.

(71) Sic Seg. At Basil., αὐτῷ. Editi, αὐτῷ. Mox

τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχης. Πολλὰ τοίνυν πρότερον Ἰακωβ τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, οὕτως αὐτοῖς τὰς ἀπαντήθειεν "Ο ὢν Θεός, οὐκ ὢν γέγονε (66), ἢ καὶ πρὶν γέννηται, ἐστίν; "Ὁν οὖν ἐαυτὸν ἐποίησεν, ἢ ἐξ οὐδενός ἐστι, καὶ μὴδὲν ὢν πρότερον ἐξαίφνης αὐτὸς ἐφάνη; "Ἄσποπος ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ ἄσποπος καὶ πλέα (67) διασημίας ἀλλ' ὁμοίω τῆς ἐκείνων ὁπότερον γὰρ ἂν εἴπωσι, τούτο μεσῶν ἐστὶ πάσης ἀσεβείας. Εἰ δὲ τὸ οὕτως ἐρωτήθη περὶ Θεοῦ βλάσφημον καὶ πλάον ἀσεβείας ἐστὶ (68), βλάσφημον ἂν εἴη καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα ἐρωτήθη. "Ἀποκρίνασθαι δὲ ὅμως πρὸς ἀναίρειαν τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀλόγου καὶ μωρᾶς ἐρωτήσεως ἀναγκαῖον οὕτως: "Ὅτι ὢν ἐστὶν ἀπίστος ὁ Θεός" ἄντος οὖν δαὶ τοῦ Πατρὸς, ἐστὶ καὶ ἀπίστος (69) καὶ τὸ τοῦτο ἀπαύγαγμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ" καὶ πάλιν ὁ ὢν Θεός, ἐξ αὐτοῦ καὶ ὄντα (70) τὸν Λόγον ἔχει" καὶ οὕτε ὁ Λόγος ἐκί γέγονεν οὐκ ὢν πρότερον, οὕτε ὁ Πατὴρ ἄλογος ἦν ποτε. "Ἢ γὰρ κατὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἔλεμα εἰς τὸν Πατέρα τὴν βλάσφημίαν ἀνάγει, εἴγε ἐξῴθεν ἐπένοησεν ἐαυτῷ (71) σοφίαν, καὶ Λόγον, καὶ Υἱόν. "Ὁ γὰρ ἂν τούτων εἴπη, τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα σημαίνει, ὡσπερ εἴρηται. "Ὡστε ἀούσιτος αὐτῶν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ εἰκότως ἀρνούμενοι γὰρ τὸν Λόγον, ἄλογον ἔχουσι καὶ τὴν ἐρώτησιν. "Ὡς γὰρ εἴ τις τὸν ἕλιον ὄρων πυθάνοντο περὶ τοῦ ἀπαυγάματος, καὶ λέγοι, "Ὁ ὢν τὸ μὴ ὄν πεποίηκεν, ἢ ὄν αὐτὸ ποίηκεν; οὐ σώφρονα (72) ἔχειν ὁμοίους λογισμῶν νομισθήσεται, ἀλλ' ἐμβρόντους ἂν εἴη, ὅτι ἑλκεὺς ἐστὶν ἐκ τοῦ φωτός, τοῦτο ἐξῴθεν (73) ἐπινοεῖ καὶ περὶ τοῦτο ἐρωτᾷ, ποῦ, καὶ πῶς καὶ ὅτε, καὶ εἰ πεποίηται οὕτως καὶ ὁ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς τοιαῦτα λογίζομενος, καὶ οὕτω πυθθανόμενος, πολλῶ μᾶλλον τὴν μανίαν μείζονα ἂν ἔχοι (74), ὅτι τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς Λόγον ἐξῴθεν αὐτῷ ἐπεισάγει, καὶ τὸ φύσει γέννημα ὡς ποίημα σκιαλογῶν (75) λέγει, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ. "Ἀκούεωσαν δὲ ὅμως καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν, ὅτι "Ὁ ὢν Πατὴρ τὸν ὄντα Υἱὸν ἐποίησεν. "Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὄντα αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ ἐποίησεν ἐπὶ συνουσίᾳ τῶν αἰώνων καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου (76), εἰ μὴ ἔρα κατὰ τὴν Σαμοσατεία μὴδὲ εἶναι αὐτὸν πρὶν ἀνθρώπου γενέσθαι εἴπωσι. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην αὐτῶν ἐρώτησιν ἰκανὰ ταῦτα παρ' ἡμῶν.

D omnes mss., "Ο γὰρ, etc. Editio Commel., "Ο γὰρ ἰάν, etc. Ib. Seguer., ἄν.

(72) Seguer., ὁ σώφρονος. Mox idem, Gohler. et Felckm. 1, νομισθήσεται. Editi et alii, λογισθήσεται.

(73) Sic Seguer. et Reg. Editi autem, τὸ ἐξῴθεν. Paulo post Seguer., οὕτως ἢ περὶ τοῦ Υἱοῦ. Reg., οὕτως καὶ ὁ περὶ τοῦ Υἱοῦ. Editi, οὕτως καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ.

(74) Sic Seguer. et Gohler. et Felckm. 1, τὴν μανίαν μείζονα ἂν ἔχει. Reg., πολλῶ μᾶλλον ἂν ἀτιμίαν ἔχη. Editi, πολλῶ μᾶλλον τὴν ἐπιτίμιαν μείζονα ἂν ἔχοι. Paulo post Seguer., ἐξῴθεν αὐτοῦ.

(75) Seguer., σκιαλογῶν. Editi et alii, σκιαλογῶν.

(76) Seguer., Gohler. et Felckm. 1, Υἱὸν ἀνθρώπου. Editi, Υἱὸν αὐτὸν ἀνθρώπου.

culorum fecit filium hominis : nisi forte cum Samosatensi respondeant illum non prius fuisse quam homo fieret. Et hæc quidem satis sint ad primam illorum interrogationem.

26. Ἵμενες δὲ, ὡς Ἀριανοὶ, τῶν ἰδίων λατῶν ῥη-
μάτων (77) μνημονεύοντες, εἴπατε· Ὁ ὤν τοῦ μὴ
θνῶτος ἔχρηξεν εἰς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, ἢ
θνῶτος αὐτοῦ ἔχρηξεν; Εἰρήχκατε γὰρ, Ὅργανον ἑαυτῶ
τὸν Ἰῶν ἐκ τοῦ μὴ θνῶτος κατασκευάσαν, ἵνα δὲ αὐτοῦ
ποίησθαι τὰ πάντα. Τί οὖν ἔστι (78) βέλτιον, τὸ χρῆ-
ζον, ἢ τὸ τὴν χρεῖαν ἀναπληροῦν; ἢ ἀμφοτέρω τὰ
ἐκείνῃ ἀλλήλων ἀναπληροῦσι; Τοιαῦτα γὰρ λέγον-
τες, τοῦ κατασκευάσαντος (79) μὴ μόνον ἀσθένειαν
δεικνύσκει, εἰ μὴ καὶ μόνος ἴσχυος δημιουργῆσαι τὰ
πάντα, ἀλλ' ἐξῴθεν ἑαυτῷ ὄργανον ἐπινοεῖ, ὥσπερ
τέκτων ἢ ναυπηγὸς τις, μὴ δυνάμενος ὅτιοῦν ἐργά-
σασθαι (80) χωρὶς σκεπάρνου καὶ πρίνου. Τί οὖν
τούτου ἀσθετέρον; ἢ τί δὲ διαστρίβει ὄλιγος ἐν τού-
τοις ὡς θειοῦς, αὐταρκῶν θνῶτων τῶν προειρημένων
διδῆαι, φαντασίαν μόνον εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν; Πρὸς
δὲ τὴν ἑτέραν αὐτῶν εὐθύη πάνω καὶ μαρῶν ἐξέτα-
σιν, ἢν πρὸς τὰ γυμνακάρια ποιοῦνται, οὐδὲν μὲν πάλιν
οὐδὲ περὶ ταύτης ἔχρηξεν ἀποκρίνασθαι, ἢ τοῦτο
μόνον ὁ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήχκαμεν, ὅτι μὴ
ἔδον (81) τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννησιν συμμετερεῖν τῇ
τῶν ἀνθρώπων φύσει· Ἴνα δὲ ὁμοῦς καὶ ἐν τούτῳ κα-
ταγνώσιν ἑαυτῶν, καλῶν ἐκ τῶν αὐτῶν (82) πάλιν
ὄντως αὐτοῖς ἀπαντήσῃ. Ὅλιγος εἰ περὶ Ἰοῦ πυνθά-
νωται γονεῖον, ἐνθυμισθῶσαν πόθεν ἐστὶ τὸ γεννώ-
μενον τέκνον. Εἰ γὰρ καὶ οὐκ εἶχεν ὁ γονεὺς υἱὸν
πρὶν γενήσθαι· ἀλλ' ἐσχηκώς, οὐκ ἐξῴθεν οὐδὲ ἀλλό-
τερον, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ (83) καὶ ἰδίου τῆς οὐσίας καὶ
ἀπαράλλακτον ἔσχεν εἰκόνα, ὥστε τούτων ἐν κείνῳ
βλέπεσθαι, κἀκεῖνον ἐν τούτῳ θεωρεῖσθαι. Εἰ τοίνυν
ἐν τῶν ἀνθρώπων παραδειγμάτων (84) τὸν χρόνον
τῶν γεννώμενων λαμβάνουσι, διὰ τί μὴ ἐκ τῶν αὐ-
τῶν (85) καὶ τὸ κατὰ φύσιν καὶ τὸ ἰδὸν ἐνθυμοῦν-
ται τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ κατὰ τοὺς
θεοῖς μόνον τὸ πρὸς τὸν ἰὸν ἐπιπέθειον ἐκ τῆς γῆς
ἐκλόγηται; Ἐδει δὲ πυνθανόμενος αὐτοῦ γονεῖον (86)
καὶ λέγοντας, οὐκ εἶχε· υἱὸν πρὶν γενήσθαι; προσθεῖ-
ναι καὶ εἰπῆναι, Ἐάν δὲ σῆξῃ υἱὸν, ἀρὰ γὰρ ἐξῴθεν
ὥσπερ οἰκίαν, ἢ τι ἕτερον κτήμα ἀγοράζει; Ἴνα σοὶ
ἀποκρίνηται· οὐκ ἐξῴθεν, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ ἐστὶ. Τὰ μὲν
γὰρ ἐξῴθεν κτήματα ἐστὶ, καὶ ἀπ' ἑτέρου εἰς ἕτερον
μετρέγεται· ὁ δὲ υἱὸς δὲ ἐμοῦ ἐστὶ, καὶ τῆς ἐμῆς
οὐσίας ἴδιος καὶ ὁμοιος, οὐκ ἀπ' ἑτέρου εἰς ἐμὴ γεγο-
νός (87), ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γεγεννημένος διὰ καὶ ἐν
κεινῷ ὅλος ἐμὴ, μένων αὐτὸς ὁ ἐμὴ. Οὕτω γὰρ ἔχει·

26. Vos autem, o Ariani, proprias vestras vocu-
las memoria repetentes, nobis jam interrogantibus vocu-
las respondete. Qui est eone, qui non erat, indigebat,
ut res omnes procrearet, an eodem, cum jam esset,
opus habuit? Dixistis enim Patrem ex nihilo Filium
sibi tanquam instrumentum comparasse, ut per
eum omnia efficeret. Quis igitur præstantior est?
Isne qui indiget, an qui indigentiam explet? An
ambo quæ sibi desunt, mutuo subministrant? Nam
cum ista dicitis, ejus, qui instrumentum sibi adhibuit,
imbecillitatem evidentius ostenditis, si nempe
solutus omnia non potuerit efficere, sed extrinsecus
paraverit sibi instrumentum, veluti faber quidam
aut navium fabricator, qui nihil sine securi et
serra queunt efficere. Quæ major possit esse impie-
tas? Vel quid hic diutius insistimus, quasi hæc esse
difficilia, cum ex his quæ supra diximus clarissimum
sit mera illorum mentis commenta esse quæcunque
proferunt? Ad alteram autem insulsam admodum
stultamque eorum questionem, quam proponunt
mulierculis, nihil quoque aliud respondere oporteret,
quam quæ supra a nobis jam sunt dicta, nempe non
debere nos modum, quo Deus gignit, hominum
natra metiri. Ut tamen etiam hic seipsos cogantur
condemnare, haud ab re erit ex his, quæ ipsi
proponunt, illis hoc modo occurrere. Nempe si
parentes de Filio velint prorsus interrogare,
intelligent ipsi unde sit filius qui gignitur. Etsi
enim genitor filium non habet antequam eum
genuerit: tamen postquam eum habuerit, non illum
certe extrinsecus, nec alienum, sed ex seipsis,
propriumque esse naturæ, atque sui simillimum
imaginem habuit, ita ut ille in ipso, et ipse in illo
videatur. Si igitur humanis exemplis tempus
ignemium definiunt, cur non ex iisdem filius naturæ
similes propriosque snorum parentum esse percipiunt;
sed 340 serpentum more, id solum quod veneno
aptum est e terra seligunt? Sane cum illi parentes
his verbis interrogabant, Habuistine filium
antequam gigneret? hæc oportuerat addere, Si
habes filium, num extrinsecus, velut domum aut
aliquid aliud emis? ut scilicet tibi responderet, Non
extrinsecus, sed ex me est. Quæ enim extrinsecus
habentur, possessiones sunt, atque ab alio ad alium
transeunt: at filius ex me est, meæque naturæ pro-

(77) Seguer., ῥηματιων τούτων. Gobler. et Felck. 1, D ῥημάτων τούτων.

(78) Sic Seguer., Gobler., Felckm. 1 et Reg. Editi, Τί τίνος ὄν ἐστι, etc. Paulo post Seguer., χρεῖαν ἀναπληροῦν. Ibid. idem Seguer., Gobler. et Felckm. 1, ἀμφοτέρω. Editi vero et alii, ἀμφοτέροι.

(79) Seguer., Gobler. et Felckm. 1, κατασκευάζοντος.

(80) Seguer. et Reg., ἐργάσασθαι. Gobler. et Felckm. 1, ἐργάσασθαι, mendose. Editi, ἐργάζεσθαι.

(81) Seguer., εἶναι.

(82) Sic Seguer., Reg., Basil. et Felckm. 5. In editis deest αὐτῶν.

(83) Seguer., ἐξ ἑαυτοῦ. Editi et alii, ἐξ αὐτοῦ.

(84) Gobler. et Felckm. 1, ἀνθρώπων πραγμάτων καὶ παραδειγμάτων.

(85) Sic mss. Editi vero, διὰ τί μὴν ἐκ τῶν αὐτῶν· αὐτῶν abest a Felckm. 2.

(86) Sic Reg. et Seguer. At editi, αὐτοῦς περὶ γονεῖον. Mox Anglic., πρὶν γενήσθαι. Ibid. Seguer., Reg., Basil., Anglic., προσθεῖναι. Felckm. 5, προσθεῖναι. Editio Commel., προσθεῖναι. Seguer. ibid., ἀν δὲ σῆξῃ υἱὸν ἀπὸ ἐξῴθεν.

(87) Sic mss. Editi vero, γέγονος. Mox Anglic. et Felckm. 5, ὅλος ἐμὴ. Ibid. Seguer., Gobler. et Felckm. 1, ὅλος ἐμὴ. Οὕτω γὰρ καὶ ἔχει.

prius est ac similis, non ex alio in me factus, sed ex me genitus: uide totus et integer in illo sum, manens ipse quod sum. Nempe ita se res habet: tametsi genitor tempore a filio differt, ut homo, qui et ipse quoque in tempore natus est; simul tamen semper secum existens filium etiam ipse habet, nisi obstaret repugnaretque natura imbecillitas. Hinc Levi tum quidem in luabris proavi erat, cum nondum ipse esset genitus, eumque avus genuisset. Quocirca cum homo id ætatis attigerit, in qua natura ab omni jam libera impeditio, filii qui ex

27. Itaque si parentes de propriis interrogaverint liberis, compererint filios naturales non extrinsecus nasci, sed ex parentibus; fateantur quoque igitur Verbum Dei totum esse ex Patre. Quod si de tempore movent difficultatem, respondeant quidnam Deo possit esse impedimento? Par enim est eos, ex tibi ipsis quæ ridendo quærunt, impietatis convinci. Dicant igitur, quid impediatur quominus Deus sit semper Filii Pater? Nam concessum est, id quod gignitur ex patre esse. Ut autem hi qui ista de Deo cogitant, in seipsis ferant sententiam: quemadmodum ipsi mulieres de tempore interrogare, sic solem de suo splendore, fontem de fluvio ex se manante interrogent, ut discant hæc, quamvis sint quid prognatum, semper cum illis esse ex quibus fuere exorta. Porro si huiusmodi accidit genitoribus, ut id, quod ex ipsis oritur, et ex natura et semper habeant: cur Deum rebus factis inferiorum suspicent, non apertius suam expromunt impietatem? Quodsi id palam non audent dicere, concessumque præterea est Filium non extrinsecus, sed ex Patre naturaliter nasci, nec denique quidquam est quod Deus impediri possit: (nec enim hominis similis est Deus: imo sole major est, vel potius Deus est solis:) perspicuum sane fuerit et ex ipso et cum ipso Patre semper una existere Verbum, per quod omnia quæ antea non erant fecit Pater ut essent. Itaque Filium non ex nihilo, sed æternum atque ex Patre esse, res ipsa demonstrat: atque adeo illa hæreticorum interrogatio, qua parentes circum-

κἄν ὁ γονεὺς τῷ χρόνῳ διαφέρει (88), ὡς ἄνθρωπος ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεγενῆσθαι· ἀλλ' ἔσχεν ἂν καὶ αὐτὸς ἀεὶ συνπαρῆχον τὸ τέκνον, εἰ μὴ ἡ φύσις ἀνεπέδιδε καὶ ἐκάλυψε τὸ δύνασθαι. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Λεβὶ ἔτι ἦν ἐν τῇ σφύρῃ τοῦ προπάππου, πρὶν αὐτὸς γεννηθῆ, καὶ ὁ πάππος γεννηθῆ. Ὅταν οὖν (89) εἰς τοῦτ' ἤλκισ (90) ἔλθοι ὁ ἄνθρωπος, ἐν ἧ καὶ τὸ δυνατὸν ἡ φύσις παρέχει, εὐθύς ἀνεμποδίστω τῇ φύσει πατρὸς ὁ ἄνθρωπος γίνεται τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ (91) υἱοῦ. generandi facultatem tribuit natura, statim homo, ipso est sit pater.

27. Οὐκοῦν εἰ γονέων περὶ τέκνων ἐπιθόητο, καὶ ἐγνώσαν ὅτι τὰ φύσει τέκνα οὐκ ἐξῴθεν ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων εἰσὶν ὁμολογεῖσθαι καὶ περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἔλωσ (92) ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστι. Καὶ περὶ τοῦ χρόνου ζητούντες, τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν λεγέτωσαν. Χρὴ γὰρ εἶναι ὡς χλωδύζοντες ἐπυσθάνοντες, ἐκ τούτων αὐτοὺς ἀσθεύοντα διαλέγειν. Εἰπάτωσαν, τοίνυν τί τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν, ἀεὶ τοῦ Υἱοῦ Πατέρα αὐτὸν εἶναι; Τὸ γὰρ ἐκ πατρὸς (93) εἶναι τὸ γεννώμενον ὁμολογῆσαι. Ἴνα δὲ καὶ ἔλωσ τι τοιοῦτον λογισάμενοι περὶ τὸν Θεὸν, καταγνώσκοντες αὐτῶν ὡς περὶ ἡρώτησαν γυναῖκα περὶ τῶν χρόνων (94), ὅτι πυνθανέσθωσαν καὶ τοῦ ἡλίου περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος αὐτοῦ, καὶ τῆς πηγῆς περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς, ἵνα μάθωσιν, ὅτι, καίπερ ὅσα γεννήματα ταῦτα, ἐστὶ (95) καὶ ἀεὶ σὺν ἐκείνοις, ἐξ ὧν καὶ εἰσιν. Εἰ δὲ καὶ τὸ φύσει καὶ τὸ ἀεὶ οἱ τοιοῦτοι γονεῖς ἔχουσι πρὸς τὰ τέκνα, διὰ τί τὸν φανερότατον τῶν γεννητῶν (96) ὁμολογούντες, οὐ φανερώτερον αὐτῶν τὴν ἀσθεῖαν ἐξάγουσιν; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐ τολμῶσιν ἐκ φανεροῦ λέγειν, ὁμολογεῖται δὲ ὁ Υἱὸς μὴ ἐξῴθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς (97) εἶναι φύσει γέννημα, οὐδὲν δὲ οὐδὲ τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ τὸν Θεὸν (οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ πλεον ἐστὶ τοῦ ἡλίου, μᾶλλον δὲ Θεὸς ἐστὶ τοῦ ἡλίου) δῆλον, ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀεὶ ἐστὶ συνπαρῆχον ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, εἰ ὅτι τὰ πάντα οὐκ ὄντα (98) εἰς τὸ εἶναι πεποιήκεν ὁ Πατὴρ, καὶ τῆς ὀτι μὲν οὖν ὁ Υἱὸς οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τε καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δείκνυσι καὶ ἡ ἔρωτησις δὲ τῶν αἰρετικῶν πρὸς τοὺς γονεῖς (99)

(88) Sic Seguer., Reg. Basil., et Anglic. At alii et editi, διαφέρει. Mox Seguer., ἔσχεν ἂν καὶ ἄνθρωπος. Editi et alii, ἔσχεν ἂν καὶ αὐτὸς ἀεὶ.

(89) Seguer., ὁ Λεβὶ ἔτι ἐν τῇ σφύρῃ τοῦ προπάππου ἦν, πρὶν αὐτὸς γε γεννηθῆ, καὶ ὁ πάππος γεννηθῆ. Ὅταν γούιν.

(90) Sic Seguer. Gohler. et Felckm. 1. At Basil. Reg. et Anglic., ἄνθρωπος ἦ καὶ τὸ, etc. Editi, ἔλωσ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ δυνατὸν. Ibid. Seguer., παρέχει. Gohler., Felckm. 1 et Reg., παρέχει. Editi, παρέχει. Item ibid. Seguer. Gohler. et Felckm. 1, ἀνεμποδίστω τῇ φύσει. Editi, ἀνεμποδίστω.

(91) Seguer., τοῦ ἐξ αὐτοῦ. Mox idem, Gohler. et Felckm. 1, ἐπιθόητο. Editi, ἐπυσθάνοντο. Ibid. Seguer., ὅτι τὰ φύσει τέκνα οὐκ ἐξῴθεν ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων. Editi et alii, ὅτι τὰ φυσικὰ τέκνα οὐκ ἐξῴθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ γονέως.

(92) Seguer., Reg., Gohler., Felckm. 1 et 5, ἔλωσ. Editi, ἔλωσ.

(93) Sic Seguer., Gohler. et Felckm. 1. Alii autem et editi, ἐκ τοῦ πατρὸς.

(94) Reg. et Felckm. 5, πρὸ τῶν χρόνων. Ibid.

Seguer., πυνθανέσθωσαν καὶ τοῦ ἡλίου περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος. Gohler. et Felckm. 1, πυνθανέσθωσαν καὶ τοῦ ἡλίου πρὸ τοῦ ἀπαυγάσματος. Editi et alii, πυνθανέσθωσαν καὶ περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος. Item ibid. Seguer. et Gohler., καὶ τῆς πηγῆς περὶ τοῦ. Editi, καὶ τῆς πηγῆς καὶ περὶ τοῦ.

(95) Sic Seguer. At alii et editi, ἀεὶ σὺν ἐκείνοις ἐστὶν.

(96) Sic Seguer. et Reg. Editi, γεννητῶν. Mox Felckm. 2 et editi, αὐτῶν τὴν ἀσθεῖαν. Caeteri mss., αὐτῶν τὴν ἀσθεῖαν. Ibid. Seguer., ἐξάγουσιν.

(97) Sic Seguer., Gohler. et Felckm. 1. Editi vero, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς. Paulo post Seguer., Gohler. et Felckm. 1, ἀλλὰ πλεον ἐστὶ. Ibid. Seguer. et Reg., μᾶλλον δὲ ὁ Θεὸς. Editi, μᾶλλον δὲ Θεὸς.

(98) Sic Seguer. At alii et editi omittunt οὐκ ὄντα. Mox Felckm. 2 et editi, ὅτι ὁ μὲν οὖν Υἱὸς. Alii mss., ὅτι μὲν οὖν ὁ Υἱὸς. Ibid. Seguer., ἀπὸ τῆς τε καὶ ἐκ τῶ, etc. Editi et alii, ἀπὸ τῆς τε καὶ ἐκ τοῦ, etc.

(99) Seguer., ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς.

διελγῆ τὴν κακίαν αὐτῶν. Ἐγώσων γὰρ τὸ ἀκατὰ φύσιν, καὶ λοιπὸν καὶ περὶ (1) τῶν χρόνων ἠσχύνθησαν.

28. Ὅτι δὲ οὐ δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ γέννησιν παραβίλλειν τῆ τῶν ἀνθρώπων φύσει, καὶ νομίζειν μέρος εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἢ ὅπως τι πάθος σημαίνει τὴν γέννησιν, φθάσαντες μὴ εἴπωμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ νῦν δὲ τὰ αὐτὰ (2) φάμεν· Οὐκ ἔστιν ὡς ἀνθρώπος ὁ Θεός· Ἀνθρώποι μὲν γὰρ παθητικῶς γεννῶσι, βευστήν ἔχοντες τὴν φύσιν (3), καὶ χρόνους ἀναμείνοντες διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως· ἐπὶ δὲ Θεοῦ τοῦτο λέγειν οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ (4) ἐκ μερῶν συγκαίμενος ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθὴς ὡς καὶ ἀπλοῦς, ἀπαθῶς καὶ ἀμεριστός τοῦ Υἱοῦ Πατρὸς ἔστι· καὶ τούτου πάλιν μέγα τεκμήριον καὶ ἀπόδειξις ἐκ τῶν ἑλισων Γραφῶν. Ὁ Λόγος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ (5) Υἱός ἔστιν αὐτοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς Λόγος ἔστι τοῦ Πατρὸς καὶ Σοφία· Λόγος δὲ καὶ Σοφία, ὅτε κτίσμα (6) οὐτε μέρος ἔστι τούτου, οὐ καὶ ἔστι Λόγος, οὐτε κατὰ πάθος ἔστι γέννημα. Ἀμφότερα γοῦν ἡ Γραφὴ συνάπτουσα, Υἱὸν μὲν (7) ἔφησεν, ἵνα τὸ φύσει καὶ ἀληθινὸν τῆς οὐσίας γεννηθῆσιν εὐαγγελίσταί. Ἴνα δὲ μὴ τις ἀνθρώπων ὑπολάβῃ (8) τὸ γέννημα, πάλιν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνον, Λόγον αὐτὸν εἶναι καὶ Σοφίαν καὶ ἀπαύγαμῶ φησιν. Ἐκ γὰρ τούτου καὶ τὸ ἀπαθὴς τῆς γενήσεως, καὶ τὸ ἀίδιον, καὶ τὸ θεῶν κέρον λογίζομεθα. Ποῖον οὖν πάθος, ἢ ποῖον μέρος ἔστι τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος, καὶ ἡ Σοφία, καὶ τὸ ἀπαύγαμῶ; Καὶ τοῦτο δυνατόν ἐστὶ αὐτοῦ τοῦς ἀφρανας μαθεῖν. Ὡς γὰρ γυναικῶν ἐπίθοντο περὶ υἱοῦ, οὕτως καὶ ἄνδρες ἐπερωτάτωσαν (9) περὶ τοῦ λόγου, ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐτε πάθος αὐτῶν, οὐτε μέρος ἔστι τῶ τοῦ τούτων ὁ Λόγος ἐν προφέρονται. Εἰ δὲ τῶν ἀνθρώπων, καίτοι παθητῶν ὄντων καὶ μεριστῶν ὄντων, τοιοῦτος ὁ λόγος, διὰ τί περὶ τὸ ἀσμάτου καὶ ἀμεριστοῦ Θεοῦ πᾶσι καὶ μέρη λογίζονται, ἵνα, τοῦτο προσποιούμενοι ἤθδεν εὐλαβεῖσθαι, ἀρνήσονται τὴν ἀληθῆ καὶ φύσει γέννησιν τοῦ Υἱοῦ; καὶ ὅτι μὴ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ (10) γέννημα οὐκ ἔστι πάθος, ἰκανῶς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδείκνυται· δέδεικται δὲ καὶ ἰδίᾳ νῦν ὁ Λόγος οὐ κατὰ πάθος γεννόμενος. Ἀκούετωσαν δὲ καὶ περὶ τῆς σοφίας τὰ αὐτὰ (11)· οὐκ ἔστιν ὡς ἀνθρώπος ὁ Θεός· μὴ ἀνθρώπινον φανταζέσθωσαν καὶ ἐν τούτῳ περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων πάλιν δεκτικῶν σοφίας γεγενῶσιν, ὁ Θεὸς οὐδενὸς μετέχων, αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ σοφίας πατήρ ἔστιν. ἢς ὁ μετέχοντες εἰσῆσαι σοφοὶ καλεῖσθαι· καὶ

veniunt, eorum coarguit malitiam. Nam quod naturæ proprium est coacti sunt ipsi agnoscere, nihilque nisi pudorem retulere ex hujusmodi questionibus, quas circa tempora excogitarunt.

341 28. Quod autem Dei generationem cum humana natura conferre, vel partem Dei esse ejus Filium nefas sit putare, nec ullam prorsus passionem generatio significet, antea quidem diximus, eademque modo repetimus. Deum non esse hominis similem. Nam homines quidem, quiddam patiendi, gignunt, quippe qui fluxam naturam, et tempus propter propriam naturæ infirmitatem expectent. At de Deo id dici non licet. Neque enim ex partibus est compositus, sed passionis expertus est et simplex, nihilque omnino patiens, et alpeque ulla divisione, Filius est Pater; cujus utique rei insigne argumentum ac documentum divinæ nobis Scripturæ suppeditant. Nimirum, Verbum Dei, Filius ejus est; et vicissim Filius, Verbum et Sapientia est Patris: Verbum porro et Sapientia nec res est creata nec pars ejus cujus est Verbum, nec passione aliqua nascitur. Igitur utrumque Scriptura conjungens, Filium quidem esse declaravit, ut naturalem et verum esse naturæ fetum doceret: ne quis autem humanum fetum esse suspicaretur, rursus ejusdem indicat naturam, cum cum Verbum, Sapientiam et splendorem esse dicit. Inde siquidem intelligimus divinam generationem, passionis immunem æternamque, et Deo dignam esse. Quæ enim passio, vel quænam est pars Patris, Verbum, Sapientia et splendor? Id certe ipsi etiam amentes possint discere. Ut enim mulieres de Filio interrogavere, sic viros de verbo interrogant, ut doceantur nec passionem nec partem eorum esse mentis suæ verbum quod enuntiant. Quodsi hominum, quorum patibilis et dividua est natura, hujusmodi sit verbum; quare in Deo, qui nec corporeus est nec dividuus, passionem partesve cogitant, ut scilicet id cavere simulantes, veram ac naturalem Filii generationem negent? Igitur id quod ex Deo genitum est, absque ulla passione genitum esse satis supra probatum est: nunc etiam speciatim ostendimus Verbum absque passione generari. Jam vero eadem similiter de sapientia audiant: Non est Deus ut homo, nihil hic humanum de illo fingant. Nam sapientiam accipiunt homines: at Deus qui nullius sit particeps, ipse suæ sapientiæ pater est, cujus qui particeps sunt, sapientes solent appellari. Hæc autem sa-

(1) Reg. et Seguer., καὶ λοιπὸν καὶ περὶ. Editi, καὶ λοιπὸν περὶ. Ibid. Reg. et Felckm. 5, περὶ τὸν χρόνον. Mox Seguer., τὴν τοῦ Θεοῦ γέννησιν. Editi, τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ γέννησιν.

(2) Sic Seguer., Gobler. et Felc. 4. Editi autem, ταῦτα.

(3) Seguer., Reg., Basil., Anglic. et Felc. 5, ἔχοντες τὴν φύσιν. Editi, ἔχοντες φύσιν.

(4) Seguerian., Ὁ γὰρ. Editi et alii, Ὁδὲ γὰρ.

(5) Seguerian., Ὁ Λόγος γὰρ τοῦ Θεοῦ. Editi et alii, Ὁ Λόγος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ.

(6) Sic Seguer., Regius codex aliiqve, præter Felc. 2, a quo et ab editis abest quod sequitur, Λόγον δὲ

καὶ Σοφία οὕτε κτίσμα.

(7) Sic Seguer. In editis μὲν deest.

(8) Seguerian., ὑπολάβῃ.

(9) Seguer., ὅπως ἄνδρες ἐρωτήσασιν. Mox Seguer. et Reg. οὕτε. Ibid. Seguer., Gobler. et Felc. 4, πάθος αὐτῶν οὕτε. Reg. item οὕτε. Editi et alii, οὐδὲ πάθος οὐδὲ μέρος.

(10) Reg. et Seguer., ὅτι μὲν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Gobler. et Felc. 4, ὅτι τὸ ἐκ Θεοῦ. Editi, ὅτι μὲν τὸ ἐκ Θεοῦ.

(11) Sic Seguer., Gobler. et Felc. 4. At Basili. Anglican., Reg. et Felc. 5, ταῦτα. Editi, ταῦτα. Mox Seguer., μὴ ἀνθρώπινως. Reg., μὴ ἀνθρώπων.

piencia non passio, non pars, sed proprius Patris est fetus. Idcirco semper fuit Pater, nec patrem esse Deo postea accidit, nec esse existimetur mutabilis. Nam si illum Patrem esse, bonum fuit, nec semper fuit pater; non igitur semper fuit in illo bonum.

29. Atqui, inquit, semper postquam Deus fuit effector, nec efficiendi facultas illi quæ accessit: num ergo quia opifex est, æterna quoque sunt ejus opera, nec de iis dicere licet, Non erant antequam fierent? Næ insani Ariani! Quid enim simile est filium inter et opus, ut eadem de patre quæ de opificibus dicant? Qui porro postquam tantam esse fetus et operis differentiam supra ostensum est, in eadem hæret inciscitia? Idem igitur repetendum est, videlicet opus extra opificem esse, ut dictum est,

342 filium vero proprium esse naturæ fetus. Quocirca necesse non semper opus existitisse: siquidem cum vult opifex, opus facit. At fetus subjectus voluntati non est, sed naturæ est proprietas. Præterea recte opifex quis vocari potest, etiamsi nondum existent opera: at pater nec dici nec esse potest, quando non existit filius. Quod si scrutari velint, cur cum Deus semper possit opera facere, non semper facit: sane insanientium hominum temeritas ista est. *Quis enim cognovit senem Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* Aut quomodo figmentum dicit fictori, *Quid me fecisti sic?* Verum ne vel levi abjecta ratione, silentio atamur, audiant illi res factas æternas esse non potuisse, etiamsi eas semper potuerit facere Deus. Illæ enim ex nihilo sunt, nec erant antequam fierent: quæ autem non erant antequam fierent, quomodo simul cum Deo, qui semper est, possint existere? Hinc Deus rerum ipsarum commodo propiciens, nunc omnia fecit, cum vidit posse facta permanere. Ac quemadmodum tametsi ab initio, Adami aut Noe aut Moysis tempore Verbum suum potuit mittere, nec tamen misit, nisi in fine temporum; id quippe universæ naturæ esse utile noverat: ita et res factas produxit cum et ipse voluit, et illis conveniebat. At vero Filius cum non opus, sed naturæ Patris sit proprius, semper idcirco est. Cum enim semper sit Pater, semper quoque esse oportet quod ejus naturæ est pro-

” Rom. xi, 34. ” Rom. ix, 20.

(12) Felckman. 5, αὐτῆ.

(15) Sic Seguer. et Reg. Editi, καλὸν καὶ τὸ εἶναι. Paulo post Seguer., φησὶ, καὶ ἀεὶ ποιητὴς ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν. Gobler. et Felc. 1, φασὶ, καὶ ἀεὶ ὁ Θεὸς ἦν ποιητὴς καὶ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν. Reg., φησὶ, καὶ ἀεὶ ὁ Θεὸς ἦν ποιητὴς καὶ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν. Editi, φασίν, ἀεὶ ὁ Θεὸς ἦν ποιητὴς καὶ ἐστὶ, οὐκ ἐπιγέγονεν. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et Reg., ἀρ' οὖν. Editi, ἀρ' οὖν.

(14) Sic Seguer. Editi vero et alii, γεννηθῆ. Ibid. Seguer., Gobler. et Felc. 1, ἀρρονες οἱ Ἀρειανοί. Editi et alii, ἀρρονες Ἀρειανοί.

(15) Sic Seguer. At alii et editi, δημιουργημάτων.

(16) Seg., Gobler. et Felc. 1, διδιδότης. Ib. editi

ἐστὶ καὶ αὐτῆ (12) ἡ σοφία, οὐ πάθος, οὐδὲ μέρος, ἀλλὰ γέννημα Ἰσίου τοῦ πατρὸς. Διὰ τοῦτο ἀεὶ Πατήρ, καὶ οὐκ ἐπιγέγονε τῷ Θεῷ τὸ πατήρ, ἵνα μὴ καὶ τρεπτός εἶναι νομισθῆ. Εἰ γὰρ καλὸν τὸ εἶναι (15) αὐτὸν Πατέρα, οὐκ ἀεὶ δὲ ἦν πατήρ· οὐκ ἀεὶ ἄρα τὸ καλὸν ἦν ἐν αὐτῷ.

29. Ἄλλ' ἰδοῦ, φασὶ, καὶ ἀεὶ ποιητὴς ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν αὐτῷ τοῦ δημιουργεῖν τῆ δύναμις· ἀρ' οὖν, ἐπειδὴ δημιουργός ἐστιν, ἀιδία ἐστὶ καὶ τὰ ποιήματα, καὶ οὐ θέμις εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ (14); Ἀρρονες οἱ Ἀρειανοί· τί γὰρ ὁμοῖον υἱὸς καὶ ποίημα, ἵνα τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργῶν (15) εἴπωσι; Πῶς δὲ, τοσαύτης διαφορᾶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δευχθείσας γεννήματος καὶ ποιήματος, ἰμμενόμενοι τῆ ἀσθαλί; Πάλιν οὖν τὸ αὐτὸ λεχθέν, τὸ ποίημα ἔξωθεν τοῦ ποιούτος ἐστὶν, ὡς περ εἴρηται, ὁ δὲ υἱὸς Ἰσίου τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι· διὸ καὶ τὸ μὲν ποίημα οὐκ ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι· ὅτε γὰρ βούλεται ὁ δημιουργός, ἐργάζεται· τὸ δὲ γέννημα οὐ βούλησι ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐστὶν ἰδέσσης (16). Καὶ ποιητὴς μὲν ἂν εἴη καὶ λέγοιτο, καὶ μὴ μῆτις ἢ τὰ ἔργα· πατήρ δὲ οὐκ ἂν λεχθῆι (17) ἂν εἴη, μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. Ἐὰν δὲ περιεργάζωνται, διὰ τί ὁ Θεός, ἀεὶ (18) ἐνήμερος ποιεῖ, οὐκ ἀεὶ ποιεῖ; μαινομένων μὲν καὶ αὐτῆ ἡ τόλμα. Τίς γὰρ ἔργω τοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; Ἡ πῶς ἐπεὶ τὸ πάσμα τῷ κεραμεῖ, *Τι με οὕτως ἐποίησας;* Ἴνα δὲ, καὶ ἀμυδρόν τινα λογιζομέν εὐρόνες, μὴ σιωπήσωμεν, ἀκούσωσαν· Ὅτι, εἰ καὶ τῷ Θεῷ ἔδυνάτο ἀεὶ ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ ἔδύνατο τὰ γενητὰ (19) ἀιδία εἶναι· ἐξ οὐκ ὄντων γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γέννηται. Τὰ δὲ οὐκ ὄντα πρὶν γέννηται, πῶς ἔδύνατο συναρᾶν τῷ ἀεὶ ὄντι Θεῷ; ἀεὶ καὶ πρὸς τὸ λυσιτελεῖς αὐτῶν ἀπορῶν ὁ Θεός, ὅτε εἶδεν, ὅτι δύνάται γινόμενα διαμένειν, τότε καὶ πεποίηκε πάντα. Καὶ ὡς περ δυνάμενος καὶ (20) ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, ἢ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Μωσέως ἀποστείλας τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, οὐκ ἀπέστειλεν εἰ μὴ ἐπὶ συντελεσῆ τῶν αἰώνων· τοῦτο γὰρ εἶδεν λυσιτελεῖν πάσῃ τῇ κτίσει· οὕτω καὶ τὰ γενητὰ (21), ὅτε ἤθελος καὶ λυσιτελεῖς ἦν αὐτοῖς, ἐποίησεν. Ὅ δὲ γε Υἱὸς, οὐκ ὦν ποίημα ἀλλ' ἴσως (22) τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀεὶ ἐστὶν· ἀεὶ γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἀεὶ εἶναι δεῖ καὶ τὸ Ἰσίου τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία. Καὶ τὰ μὲν κτίσματα

addunt, καὶ τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι, quæ aousant ab omnibus manuscriptis.

(17) Reg. et Felc. 5, κληθείη.

(18) Seguer. omittit ἀεὶ. Mox idem, αὐτῆ ἡ τόλμα. Editi et alii, αὐτῆ τόλμα.

(19) Felc. 5, γεννητὰ.

(20) Sic Seguerian. Reg., Gobler. et Felc. 1. In aliis et editis καὶ deest. Mox Seguer., ἢ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Μωσέως. Goblerian. et Felc. 1, καὶ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Μωσέως. Editi, καὶ ἐπὶ Νῶε ἐπὶ τε Μωσέως.

(21) Felc. 5, τὰ γενητὰ.

(22) Seguer., Gobler. et Felc. 1, ἀλλ' ἀιδίως. Mox idem et Basili., Anglic. et Felc. 5, τοῦ Πατρὸς ἀεὶ ἐστὶν. In aliis et editis ἀεὶ omittitur.

ἐν μηδέπω ὑπάρχει (23), οὐκ ἔλαττοι τὸν ποιητὴν ἔχει γὰρ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν, οἷοι βούλεται τὸ ἄ γέννημα, ἐὰν μὴ αἰὲ συνῆ (24) τῷ Πατρὶ, ἐλάττωμα τῆς τελειότητος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἔστιν. Ὅθεν τὰ μὲν ποιήματα, ὅτε ἠθροίσαν, ἐδημοουργήθη διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ (25) ὁ δὲ Ἰῶς αἰὲ ἔστιν ἴσων γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας.

30. Ταῦτα τοὺς μὲν πιστοὺς εὐφραίνει, τοὺς δὲ κηρυκτοὺς λυπεῖ βλέποντας ἀναρουμένην αὐτῶν τὴν εἰρήσιν καὶ γὰρ κάκεινῃ πάλιν αὐτῶν ἡ ἐρώτησις ἐν τῷ λέγειν, ἐν τῷ ἀγένητον, ἡ δὴ οὐ; ὅς ὀρθῶν αὐτῶν δεῖκνυσαι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὑποπτον καὶ δόλου μεστήν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τιμῇ τοῦ Πατρὸς οὕτως ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ἐπὶ ἀτιμίᾳ τοῦ Λόγου. Ἄν γοῦν τις, ἀγνοῶν τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἀποκρίνηται, ἐν τῷ ἀγένητον (26), εὐθὺς τὸν ἑαυτῶν ἴσων ἐφημοῦσι λέγοντες. Οὐκοῦν ὁ Ἰῶς τῶν γεννητῶν ἔστι, καὶ καλῶς εἰρήκαμεν. Οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆ. Πάντα γὰρ φερούσι (27) καὶ κυκῶσιν, ἵνα μόνον διαστήσῃσι τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸν δημιουργὸν τῶν ὧων (28) τοὺς ποιήμασι συναριθμήσῃσι. Πρῶτον μὲν ὄν καὶ κατὰ τοῦτο καταγνώσθεις εἰσὶν ἔξιοι, ὅτι μεμψόμενοι τοὺς ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐπισκόπους εἰς ἀγράφοις χρησαμένους λέξαι, καίτοι μὴ δυσφήμοις, ἀλλ' ἐπ' ἀναίρεσι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν κειμένων (29), ἠτομολήσαν εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν αὐτοὶ εἰς ἀγράφων φθεγγόμενοι, καὶ ἑπινοοῦντες λοιδορίας κατὰ τοῦ Κυρίου, μὴ γινώσκοντες, μήτε ἄ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεδαιοῦνται. Ἐρωτησάσων γοῦν Ἑλλήνας, παρ' ὧν ἤκουσαν οὐ γὰρ τῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐκείνων ἔστιν ἔλεγμα (30). Ἴνα ἀκούσαιε ποῶσα σηματούμενα ἢ λέξεις ἔχει, μάθοναι, ὅτι οὐδέ, περὶ ὧν λέγουσιν (31), ἐπίστανται καλῶς ἐρωτῆν. Κάτω γὰρ δι' αὐτοὺς ἐπιθυμῶν λέγεσθαι ἀγένητον τὸ μηδέπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, ὡς τὸ ἔξλων τὸ μήπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι σκάφος. Καὶ αὖθις ἀγένητον λέγεσθαι (32) τὸ μήτε γενόμενον, μήτε δυνάμενον γενέσθαι ποτὲ, ὡς τὸ τρίγωνον τετράγωνον, καὶ ὁ ἄρτιος ἀρτιμῆς (33) περιττός. Ὅτε γὰρ τὸ τρίγωνον γέγονε ποτε τετράγωνον, οὕτε γένοιτ' ἂν ποτε· ἀλλ' οὕτε ὁ ἄρτιος γέγονε ποτε περιττός, οὕτε γένοιτ' ἂν ποτε περιττός. Λέγεται δὲ πάλιν ἀγένητον (34) τὸ ὑπάρχον μὲν, μὴ

A prium, quod idem et Verbum et Sapientia ejus est. Caterum res creatæ, licet nondum existant, nihil tamen suo detrahunt effectori, cum eas pro sua voluntate possit producere : at fetus nisi semper simul sit cum Patre, perfectionis ejus naturæ sequetur imminutio. Hinc opera quidem, cum voluit, per suum produxit Verbum : Filius vero semper est proprius naturæ felus.

50. Et hæc quidem fidelibus lætationi, dolorem parant hereticis, quippe qui prostratam penitus suam videant hæresim. Nam alia hæc illorum interrogatio, an unum sit non factum vel duo, argumentum est non rectam esse illorum mentem, sed suspectam esse et dolo plenam. Non enim ad Patris honorem, sed ad Verbi dedecus ista sciscitantur. B Itaque si quis illorum artificii ignarus unum esse non factum responderit, statim suum venenum his verbis effundunt : Ergo Filius e rebus factis est, recteque contendimus non fuisse atquequam nasceretur. Omnia enim conturbat et misceat, eo tantum animo ut Verbum disjungat a Patre, et omnium opificem inter opera numerent. Sane illi etiam idcirco damnatione digni fuerint, quod cum episcopis Nicææ congregatis crimini dent vocabulis non scriptis usos esse, tametsi non impiis, sed potius ad illorum impietatem evertendam aptissime positus, ipsi sua sponte eandem non dubitent subire criminationem, dum voces non scriptas usurpant, conviciaque excogitant adversus Dominum, nec ea cognoscunt quæ ipsi dicunt et asseverant. Interrogent itaque gentiles, a quibus hujusmodi dicere dictionem (nec enim Scripturarum, sed illorum vox ista commentum est), ut variis ejus significationibus auditis intelligant se ne de his quidem, de quibus disserunt, recte 343 nosse interrogare. Ego enim propter illos didici non factum dici quod nondum factum est, sed fieri potest, ut lignum, quod quidem nondum scapha est factum, sed fieri potest. Rursus non factum vocant quod neque factum est neque unquam fieri potest, ut triangulus quadrangulus, et numerus par impar. Nec enim triangulus quadrangulus unquam fuit, aut unquam futurus est : nec item numerus par fuit vel erit unquam impar. Præterea dicitur non factum

(23) Sic Seguer. et Regi. Editi vero, ὑπάρχει.

(24) Sic Seguer. At editi et alii, ἐὰν μὴ συνῆν ἀπ.

(25) Sic Seguer. At ab aliis et editis abest ἀποσ.

(26) Sic Basili. et Anglic. At alii et editi, ἀγένητον. Vide que supra pag. 163, num. 7, hæc de re disserimus. Paulo post Felc. 5, ὁ Ἰῶς τῶν γεννητῶν ἔστι.

(27) Seguer., φύρουσι. Ib. idem, Gobl. et Felc. 1, κυκῶσιν.

(28) Sic Seguerian. ut et legit Nannius. In editis et aliis deest τῶν ὧων.

(29) Sic Seguer. Anglic. Goblirian. et Felc. 1 et 5. At editi mendose κειμένων.

(30) Sic Seguer. Reg. et Felc. 1 et 5. Editi vero, εὐφραίνω.

(31) Seguer. Goblir. et Felc. 1, ὁδουσι. Paulo post iidem et Reg. sc Felc. 3, λέγεσθαι μὲν ἀγένητον.

D τον. In Seguer. deest μὲν. Alii autem et editio Commel., λέγεσθαι μὲν ἀγένητον. Ibid. Seguerian., τὸ μήπω.

(32) Seguerian., ἔξλων μήπω μὲν γενόμενον σκάφος, δυνάμενον δὲ ποτὲ γενέσθαι. Reg., ἔξλων μήπω μὲν γενόμενον σκάφος, δυνάμενον δὲ γενέσθαι. Ibid. Seguerian. Basili. Anglican. Reg. et Felc. 5, καὶ πάλιν. Alii et editi καὶ αὖθις. Item ibid. Seguerian. Reg. et Felc. 5, ἀγένητον. Editio Commel. et alii, ἀγένητον. Addunt item ibidem Seguerian. Reg. Basiliens. Anglican. et Felc. 5, λέγεσθαι, quod in editis et aliis deest.

(33) Sic Regius codex. Editi vero et alii, ὡς τὸ τρίγωνον, καὶ ὁ ἄρτιος ἀρτιμῆς. Ὅτε γὰρ, etc. Paulie post Seguerian., οὐδέ ὁ ἄρτιος..... οὐδέ γένοιτ' ἂν.

(34) Seguerian. Goblirian. et Felc. 1, ἀγένητον, et mox, μὴ γεννηθέν. Editi et alii, ἀγένητον et μὴ γεννηθέν.

quod quidem existit, sed ex nullo est natum, neminemque prorsus sui patrem habet. Asterius quoque, sophista vaferimus et haeresis patronus, in proprio opusculo addidit nou factum esse id quod non est factum, sed quod semper est. Itaque quoniam sensu vocem non facti intellegent necesse erat eos, interrogando, explicare, ut videlicet is qui interrogabatur, rite posset respondere.

31. Quod si se recte putant interrogare cum aiunt: Unumne est non factum, an duo? primum quidem, ut imperiti, audiri sunt et multa et nihil esse: plurima, inquam, quae esse possunt; nihil vero quod fieri non queat, quemadmodum dictum est. Sed si, ut Asterio placuit, non id quod factum est, sed quod semper est, non factum esse, sic illi hoc sensu interrogant; audiant nec semel sed saepius, Filium secundum hanc significationem non factum posse dici. Namque nec est ex rebus factis, nec opus, sed semper una cum Patre est, uti iam fuit probatum, etiamsi varias illi formas induant, ut impia haec adversus Dominum possit proferre verba: Ex nihilo est: et. Non erat antequam nasceretur. Quod si omni ex parte explosi, demum velint illa voce significari id, quod existat quidem, non sit autem ex aliquo ortum, neque sui ipsius habeat patrem; respondebimus eum quem hoc modo significant, unum ac solum esse non factum Patrem: quo quidem responso nihil magis sunt profecturi. Nec enim ex eo, quod Deus hac ratione non factus dicatur, sequitur factum esse Filium, cum ex superioribus argumentis clarum sit tale esse Verbum, qualis est qui ipsum genuit. Quocirca etiamsi Deus sit non factus, non idcirco facta sed vere genita est ejus imago, quae ejus et Verbum et Sapientia est. Equa enim intercedit similitudo inter rem factam et non factam? Nam eadem saepius dicere nil grave videatur. Si enim id quod factum est, velint simile esse ejus quod non factum est, adeo ut qui unum viderit, aliud quoque videat; parum omnino aliter quin dicant id quod non

γενηθέν δὲ ἐκ τίνος, μὴ δὲ ὅλως ἔχον αὐτοῦ τινα πατέρα. Προσέθηκε δὲ καὶ ὁ πανούργος σοφιστὴς Ἀστέριος, ὁ καὶ τῆς αἰρέσεως συνήγορος, ἐν τῷ ἰδίῳ συγγραμμάτῳ (35) λέγων, ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθέν, ἀλλ' αἰεὶ ὄν. Κατὰ πόλον οὖν σημειωμένου νοοῦσι τὸ ἀγέννητον, εἶαι προστιθέντας αὐτοῦ ἐρωτᾶν, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ὀρθῶς ἀποκρίνηται.

31. Εἰ δὲ νομίζουσι καλῶς ἐρωτᾶν, ἐν τῷ λέγειν, Ἐν τὸ ἀγέννητον (36), ἡ δύο; ἀκούσονται πρῶτον μὲν, ὡς ἀμαθεῖς, πολλὰ τε εἶναι καὶ οὐδὲν, πλεῖστα μὲν τὰ δυνάμενα γενέσθαι, οὐδὲν δὲ τὸ μὴ δυνάμενον, ὥσπερ εἴρηται. Εἰ δὲ, ὡς Ἀστέριος ἤρεσε (37), τὸ μὴ ποιηθῆναι, ἀλλ' αἰεὶ ὄν ἀγέννητον εἶναι, οὕτως ἐρωτῶσιν ἀκούεωσαν οὐχ ἅπασι, ἀλλὰ πολλοῖσιν, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς οὕτω κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν ἀγέννητος (38) ἂν λεγθεῖη. Οὕτε γὰρ τῶν γεννητῶν, οὕτε ποιητῆμα ἐστίν, ἀλλὰ καὶ αἰδίως συνέστι τῷ Πατρὶ, ὥσπερ καὶ ἡδὴ δέδεικται, καὶ πολλοῖσιν μεταβάλλονται, ἵνα μόνον κατὰ τοῦ Κυρίου λέγωσιν, Ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ, καὶ, Οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆναι. Πάντων δὲ οὖν ἐκπίπτουσαι, ἐὰν καὶ ἐκείνο (39) θελήσωσι λοιπὸν ἐρωτᾶν κατὰ τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γεννηθὲν ἐκ τίνος, μήτε ἔχον αὐτοῦ πατέρα· ἀκούσονται μὲν καὶ παρ' ἡμῶν τὸν οὕτω σημειωμένου ἕνα καὶ μόνον ἀγέννητον (40) εἶναι τὸν Πατέρα, οὐδὲν δὲ πλεόν ἐξουσίαν ἐκ τοῦ τοιαῦτα ἀκούειν αὐτοῦ. Οὕτε γὰρ τὸ οὕτως ἀγέννητον λέγεσθαι τὸν Θεὸν δεῖκνυσσι γενηθὲν (41) εἶναι τὸν Υἱὸν, δῆλου ὄντος κατὰ τὰς προσηρημένας ἀποδείξεις τοιούτου εἶναι τὸν Λόγον, οἷός ἐστιν ὁ γενήσας αὐτὸν. Οὐκ οὖν εἰ ἀγέννητος (42) ὁ Θεός, οὐ γεννητὴ ἀλλὰ γεννητῆμα ἐστὶν ἡ τοῦτο εἰκὼν, ἣτις ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία. Πόλα γὰρ ἐμφέρεται τῷ γενητῷ (43) πρὸς τὸ ἀγέννητον; Πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐκ ὀκνητόν ἐπεὶ εἰ ὅμοιον τὸ γενηθὲν τῷ ἀγεννητῷ θέλουσιν, ὡς τὸν ὀρώντα τοῦτο βλέπειν ἐκεῖνον, οὐ μακρὰν εἶναι εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ ἀγέννητον (44) καὶ κτισμάτων ἐστὶν εἰκὼν, καὶ λοιπὸν πέφυκται πάντα παρ' αὐτοῦ, γεννητῶν (45) μὲν ἐξίσωσις πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀγεννητοῦ δὲ καθάρσεις μετροῦσιν πρὸς τὸ ποιήματα,

(35) Segnerian., συγγραμμάτῳ. Editi et alii, συγγραμμάτῳ. Ibid. Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, λέγων ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν, ἀλλ' αἰεὶ ὄντων. Editi et alii, λέγων ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν, ἀλλ' αἰεὶ ὄν. Ibid. Seguerian. et Reg., κατὰ πόλον τοίνυν. Editi, κατὰ πόλον οὖν. Item Seguerian. ibid., νοοῦσι τὸ ἀγέννητον. Editi, νοοῦσι τὸ ἀγέννητον. Felc. 5 Ibid., εἶαι προστιθέντας.

(36) Seguerian., ἀγέννητον. Editi ἀγέννητον.

(37) Sic mss. præter Felc. 2, qui, ut editi, mendose habet ἤρεσε. Mox Seguerianus, Basiliensis, Anglicanus, Goblerian. et Felc. 1, ἀγέννητον εἶναι. Editi et alii, ἀγέννητον εἶναι. Paulo post Anglican., ἀλλὰ καὶ πολλοῖσιν.

(38) Seguerianus, Regius, Basiliensis, Anglicanus, Goblerian. et Felckman. 1, ἀγέννητος. Editi, ἀγέννητος. Mox Felc. 5, τῶν γεννητῶν. Alii et editio Commel., γενητῶν.

(39) Seguer., κατ' ἐκείνο. Paulo post Reg., γενηθὲν ἐκ τίνος. Alii et editi, γεννηθὲν.

(40) Seguer. Basil. Anglic. Goble. et Felc. 1, ἀγέ-

νητον, hic et mox. Alii vero et editi, ἀγέννητον.

(41) Reg., γεννητῶν. Editi et alii, γενητῶν.

(42) Basiliensis, Anglican. Goble. et Felc. 1, ἀγέννητος. Alii et editi, ἀγέννητος. Ibid. Felc. 5, οὐ γεννητὴ. Cæteri et editi, οὐ γεννητὴ.

(43) Felc. 5, τῷ γεννητῷ. Idem ibid. et Regius, πρὸς τὸ ἀγέννητον. Cæteri mss. cum editione Commel., τῷ γενητῷ πρὸς τὸ ἀγέννητον. Mox Seguerian., ἐπεὶ ὅμοιον. Ibid. Felc. 5, τὸ γεννηθὲν τῷ ἀγεννητῷ. Reg., τὸ γενητῶν τῷ ἀγεννητῷ. Alii et editio Commel., τὸ γενητῶν τῷ ἀγεννητῷ. Item ibidem Seguer. Goblerian. et Felc. 1, ὀρώντα τοῦτο βλέπειν ἐκεῖνον. Editi et alii, ὀρώντα τούτου βλέπειν ἐκεῖνον.

(44) Regius codex et Felc. 5, ἀγέννητον. Alii et editio Commel., ἀγέννητον. Ibid. καὶ ante κτισμάτων deest in Seguerian. et Reg.

(45) Felckman. 5, γεννητῶν. Cæteri et editio Commel., γενητῶν. Ibid. Reg. et Felc. 5, πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀγεννητοῦ δὲ καθάρσεις. Alii cum editione Commel., πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀγεννητοῦ δὲ, etc.

ἴνα μόνον τὸν Υἱὸν ἐν τοῖς ποιήμασι καταγάγω-
σιν (46).

factas cum eo qui non factus est adaequant, et eum,
qui non factus 344 est, usque ad res factas de-

primunt, idque tantum at Filium inter ipsas res factas collocant.

32. 'Αλλ' οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι θελήσει λέγειν ἔτι
τὰ τοιαῦτα, ἐὰν Ἀστερίῳ γε τῷ σοφιστῇ πεθῶνται.
Ἐκείνους γάρ, καίπερ (47) σπουδαίων συνηγορῶν τῇ
Ἀρειανῇ ἀπέσει, καὶ λέγων ἐν εἶναι τὸ ἀγέννητον,
τὰ ἐναντία τούτοις ἀντιφθέγγεται, λέγων καὶ τὴν
σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἀγέννητον (48) καὶ ἀναρχὸν εἶναι,
καὶ ἔστι μέρος, ὃν ἐγραφε, ταῦτα· « Οὐκ εἶπεν ὁ
μακάριος Παῦλος, Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ
δύναμιν, ἣ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ ὄχι τῆς
προσθήκης, δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν (49), δι-
λιν μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν
ἐμφυτον αὐτοῦ καὶ συνπαράχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως
κηρύσσειν. » Καὶ πάλιν μετ' ἄλλα· « Καίτοι γε ἡ μὲν
ἀδῶς αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἣν ἀναρχὸν εἶναι
ἀγέννητον (50) οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοί,
μία ἂν εἴη δῆπουθεν καὶ αὐτῇ. » Εἰ γὰρ καὶ μὴ κα-
λοῦς νοήσας τὸ τοῦ Ἀποστόλου βρῆτον, ἐνόμισεν εἶναι
δύο σοφίας, ἀλλ' ὅμως συνπαράχουσαν αὐτῷ (51)
ἀγέννητον σοφίαν εἰρηκῶς, οὐκ εἶναι τὸ ἀγέννητον,
ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔργον ἀγέννητον εἶναι σὺν αὐτῷ.
Τὸ γὰρ συνπαρῶν οὐχ ἑαυτῷ ἀλλ' ἑτέρῳ συνπαρ-
χει. Ἡ τοίνυν Ἀστερίῳ πεθόμενοι, μαρτὴ ἐρωτά-
τωσαν, Ἐν τῷ ἀγέννητον (52), ἡ δῶ; ἴνα μὴ ὡς ἀμ-
φιβάλλοντες μάχωνται πρὸς ἐκεῖνον ἢ εἰ ἐναντιού-
νται· κακείνῳ μὴ ἐπεριδέσθωσαν αὐτῷ τῷ συνπαρ-
τή, ἴνα μὴ (53) ἀλλήλους δάκνουσες ὑπὸ ἀλλήλων
ἀναλωθῶσι. Καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων πρὸς τὴν ἀμα-
θίαν αὐτῶν εἰρήσθω. Πρὸς δὲ γε τὴν πανούργον αὐ-
τῶν προαίρεσιν τί τοσοῦτον τί τις εἴποι; Τίς αὖ-
τὸς οὐκ ἂν οὕτως μαινομένους μοῖσσειε δικαίως;
Ἐπειθὲ γὰρ οὐκ εἶπα παρρησίαν ἔχουσιν ἐν τῷ λέγειν,
Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ. Οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆ, ἐπενόησαν
ἑαυτοὺς (54) τὴν τοῦ ἀγενήτου λέγειν, ἴνα τὸν Υἱὸν
γεννητὸν παρὰ τοῖς ἀκραίοις λέγοντες, αὐτὰ πάλιν
ἐκείνα τὰ ῥήματα, τὸ Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ Οὐκ ἦν

A factum est verum creaturarum imaginem esse : pro-
indeque omnia ab ipsis confunduntur; nam et res
qui non factus 344 est, usque ad res factas de-

32. Verum nec ipsos arbitror ea amplius ausu-
ros dicere, si Asterio sophistae velit obtemperare.
Ille enim, tametsi Arianæ hæresi studet suffragari
unumque esse non factum affirmat, contraria tamēn
illis loquitur, quippe qui dicat Dei sapientiam non
factam et principii expertem esse, ut ex ejus scri-
ptis, quorum hæc pars est, licet perspicere. « Non
dixit, inquit ille, beatus Paulus se Christum præ-
dicare Dei virtutem vel Dei sapientiam, sed absque
adjunctione, Dei virtutem et Dei sapientiam », a-
B aliam quidem esse docens propriam ipsius Dei vir-
tutem, ipsique innatam, ac simul cum eo existentem,
et non factam. » Et paulo post : « Quamvis sempi-
terna ejus virtus et sapientia, quam principii ex-
pertem et non factam esse vera ratio declarat, una
sane et eadem fuerit. » Licet enim verbis Apostoli
non bene intellectis duas esse sapientias existima-
rit; tamen cum dixerit sapientiam, quæ simul cum
Deo existit, non factam esse, non jam unum non
factum, sed aliud quoque non factum cum illo esse
declaravit. Nam quod simul existit, non simul
cum seipso sed cum alio existit. Vel igitur Asterio
auscultantes, non amplius interrogent : Unumne
sit non factum, an duo? ne tanquam dissidentes
cum eo pugnent. Aut si ei adversantur, ejusdem
C libro inniti desinant, ne se invicem lacerantes, a
seipsis mutuo conficiantur. Et hæc quidem pauca
adversus illorum inscitiam sint dicta. Quis vero in
sceleratam eorum astutiam vehementer satis in-
vehi possit? Quis eos ita insanientes merito non
oderit? Cum enim jam non sit eis integrum his uti
vocibus : E nihilo est, et, Non fuit antequam nascere-
tur, vocabulum non facti excogitare, ut cum apud
simpliciores Filium factum esse dicunt, eadem
rursus illa significant vocabula, nempe : Ex nihilo

¹¹ I Cor. 1, 24.

(46) Anglic., κατάγωσιν. Mox Seguer. Reg. Basi-
liens. Anglic. Gobler. et Felc. 1, ἔτι τὰ τοιαῦτα.
Editi et alii, ἔτι τοιαῦτα.

(47) Seguer. Gobl. Felc. 1, καίτοι. Editi et alii,
καίπερ. Paulo post Seguer. Basil. Anglic. Gobl. et
Felc. 1, ἐν εἶναι τὸ ἀγέννητον. Editi et alii, ἐν εἶναι
τὸ ἀγέννητον.

(48) Seguer. et Felc. 5, ἀγέννητον. Alii et editio
Commel. ἀγέννητον. Mox Seguer. Gobler. et Felc.
1, ταῦτα. Οὐκ εἶπεν. Editi et alii, ταῦτα. Καὶ οὐκ
εἶπεν.

(49) In Seguer. Gobler. et Felc. 1 desunt ὄχι
τῆς προσθήκης δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν. Mox
idem, τὴν ἐμφυτον αὐτοῦ καὶ συνπαράχουσαν αὐτῷ.
Reg. τὴν ἐμφυτον αὐτῷ καὶ συνπαράχουσαν αὐτῷ.
Ibid. Seguer., ἀγενήτως. Editi, τὴν ἐμφυτον αὐτῷ
καὶ συνπαράχουσαν ἀγενήτως.

(50) Reg. et Felc. 5, ἀγέννητον. Alii cum editione
Commel., ἀγέννητον.

(51) Αὐτῷ abest a Seguer. Gobl. et Felc. 1. Ibi-
dem Reg. et Felc. 5, ἀγέννητον σοφίαν εἰρηκῶς,
οὐκ εἶναι τὸ ἀγέννητον. Cæteri et editio Commel.,

ἀγέννητον σοφίαν εἰρηκῶς, οὐκ εἶναι τὸ ἀγέννητον.
Seguer. habet, σοφίαν εἰρηκῶς ἀγέννητον, οὐκ εἶναι, etc.
Mox Reg. et Felc. 5, ἔργον ἀγέννητον. Alii vero et
D editio Commel., ἔργον ἀγέννητον.

(52) Reg. et Felc. 5, ἀγέννητον. Alii cum editione
Commel., ἀγέννητον.

(53) Seguer. μὴ omittit, nec legit Mannius. Sed
alii et editi habent.

(54) Seguer. Reg. Basil. et Felc. 5, ἑαυτοὺς. Alii
et editio Commel., αὐτοὺς. Ibid. Reg. et Felc. 5,
ἀγενήτου, et, γεννητόν. Alii vero et editi, ἀγενή-
του, et, γεννητόν. Paulo post Seguer. Reg. Gobler.
et Felc. 1, αὐτὰ πάλιν ἐκείνα τὰ ῥήματα, τὸ Ἐξ οὐκ
ὄντων, καὶ τὸ Οὐκ ἦν ποτε. Editi, αὐτὰ πάλιν τὰ
ῥήματα, τὰ Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ Οὐκ ἦν ποτε, πρὶν
γεννηθῆ, σημαίνουσιν. Ibid. Seguer. et Reg., ἐν γὰρ
τούτοις, ut et legerant Omnibonus et Naunius. Editi,
ἐὰν γὰρ τούτοις. Item ibid. Seguer. Basil. Gobler.
Felc. 1 et 5, γεννητὰ καὶ τὰ κτίσματα. In editis et
aliiis καὶ τὰ desunt. Reg. et Felc. 5, γεννητὰ. Seguer.
Gobler. et Felc. 1 ibidem, σημαίνονται. Editi et alii,
σημαίνετα.

est, et, Aliquando non fuit. Namque hujusmodi vocabus res facte et creatae indicantur.

33. Sane si his quae propugnant confiderent, ea ipsa essent retinenda, nec varias opus esset formas assumere. Verum id minime voluit, seque omnia facile posse arbitrantur, si haeresi hoc nomine co-operta, vocabulum non facti objecerint. Sed enim haec ipsa non facti dictio nequaquam ad Filium refertur, quidquid illi contra obganniant, sed ad res factas: cujus quidem rei quid simile videre est in istis vocibus, Omnipotens, et, Dominus virtutum. Nam si Pater omnia per Verbum in sua potestate habet, quae gubernat et regit; si eodem Patris regno potitur Filius, omnibusque imperat ut Verbum et imago **345** Patris: manifestum est neque hoc modo Filium inter res omnes collocari, neque Deum propter ipsum, Omnipotentem et Dominum appellari, sed propter res per Filium factas, quibus per Verbum et imperat et dominatur. Similiter igitur nec vox non facti ad Filium refertur, sed ad res per Filium factas: idque non immerito. Nec enim Deus rerum factarum est similis, sed earum creator per Filium et effector est. Porro ut haec dictio, non factum, ad res factas referenda est, ita vox ista, Pater, ad Filium refertur. Hinc qui Deum effectorem, opificem et non factum appellat, res creatas et factas perspicit et intelligit: qui autem Deum Patrem vocat, statim Filium concipit et agnoscit. Quocirca miris profecto videatur illorum in propria impietate perverbia. Nam quamvis vox non facti rectum quem supra diximus sensum habet, pieque postit usurpari: illi, ut suae patrocinentur haeresi, eadem voce ad Filii contumeliam abutuntur. Nimirum non legerunt eum qui Filium honorat, Patrem quoque honorare, et qui Filium injuria afficit, Patrem similiter eadem afficere injuria. Enimvero si gloria et honor Patris illis curae fuisset, debuissent potius, quod et convenientius fuisset et dignius, Patrem, Deum agnoscere et dicere, quam eum hoc nomine indicare. Nam cum Deum non factum appellant, eum, quemadmodum dixi, ex factis operi-

⁷⁹ Joan. v, 23.

(55) Sic Seguer. Gohl. et Felc. 1. At editi et alii, θελήσαντων. Paulo post Reg. Basil. Anglic., προσβόλονται. Reg. ibid., τὸ ἀγέννητον, et μοχ, τοῦ ἀγενήτου. Editi vero et alii, ἀγέννητον, et, ἀγενήτου. Ibid. Seguer. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ εὐc. Basil. item, Anglic. Reg. Gohl. Felc. 1 et 5, αὐτὸ τὸ τοῦ. Editi, καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τοῦ.

(56) Seguer. γογγύζουσιν. Ibid. Reg. et Felc. 5, ἀλλὰ πρὸς τὰ γεννητά. Alii et editi, ἀλλὰ πρὸς τὰ γεννητά. Mox Seguer. Basil. et Anglic., Παντοκράτωρ. Editi et alii, Παντοκράτωρ. Ibid. Seguer., καὶ Κύριος, Gohl. et Felc. 1, καὶ Κύριε. Editi et alii, καὶ τὸ Κύριε.

(57) Sic Seguer. Gohl. et Felc. 1. At editi et alii hic addunt καὶ βασιλεύς. Paulo post mss. καὶ τὸ κράτος. In editis καὶ deest. Mox Seguer., ὡς Ἄδωc. ὡς εἰκόν.

(58) Seguer., ὧν καὶ κρατεῖ. Editi et alii, ὧν κρατεῖ. Mox Reg. et Felckm. 5, ἀγέννητον. Editi et alii, ἀγέννητον.

(59) Seguer. Gobler. et Felckm. 4, δὲ Υἱοῦ. Editi

αὐτε, σημαίνουσιν ἐν γὰρ τοῖσι τὰ γενητά καὶ τὰ κτίσματα σημαίνονται.

33. Ἐπει οὖν, εἴπερ θαρροῦσιν οἷς λέγουσι, τοῖσι καὶ ἐπιμένειν, καὶ μὴ ποικίλως μεταποιεῖν ἑαυτοῦς. Ἄλλ' οὐ θέλουσι (55), νομιζόντες εὐχερῶς ἅπαντα διύλασθαι, ἐὰν τῷ ὀνόματι τοῦτο ἀπέκρινται τὴν ἀφρῖν προσβάλλουσι τὸ ἀγέννητον· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ τὸ ἀγενήτου λεξιθῖον οὐ πρὸς τὸν Υἱὸν ἔχει τὴν σημασίαν, καὶ οὕτω γογγύζουσιν (56), ἀλλὰ πρὸς τὰ γενητά· καὶ ὁμοίον ἀν τις ἴδοι τοῦτο τὸ, Παντοκράτωρ, καὶ τὸ, Κύριος τῶν δυνάμεων. Εἰ γὰρ τῶν πάντων ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου κρατεῖ, καὶ κυριεύει, καὶ τὴν βασιλείαν (57) τοῦ Πατρὸς βασιλεύει ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ κράτος πάντων ἔχει, ὡς Λόγος καὶ ὡς εἰκὼν τοῦ Πατρὸς· εὐθὺς ὡς οὐδὲ ὡς τοῖς παῖσι συναριθμηταῖ ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ δὲ αὐτὸν λέγεταῖ Παντοκράτωρ καὶ Κύριος, ἀλλὰ διὰ τὰ δὲ Υἱοῦ γενόμενα, ὧν καὶ κρατεῖ (58) καὶ κυριεύει διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ τὸ ἀγέννητον ἀρα οὐ διὰ τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ διὰ τὰ δὲ Υἱοῦ (59) γενόμενα σημαίνεται: καὶ καλῶς, ὅτι οὐκ ἔστιν ὡς τὰ γενητά ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ τοῦτων κτίστης διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ δημιουργός ἐστιν. Ὅσπερ δὲ τὸ ἀγέννητον, πρὸς τὰ γενητά (60) σημαίνεται, οὕτως καὶ ὁ Πατὴρ δηλωτικῶς ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὁ μὴ ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ἀγέννητον (61) ὀνομάζων τὸν Θεὸν τὰ κτίσματα καὶ τὰ γενητά βλέπει καὶ καταλαμβάνει· ὁ δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα καθῶν, εὐθὺς τὸν Υἱὸν νοεῖ καὶ θεωρεῖ. Διὸ καὶ θαυμάσειεν ἀν τις αὐτῶν (62) τὴν ἐπ' ἀσβελεῖ φιλονεικίαν, ὅτι, κατὰ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀγενήτου καλῶν ἔχοντος τὴν ποσειρημένην διὰ νοίαν, καὶ δυναμένου μετ' εὐσεβείας ὀνομάζεσθαι, αὐτὸ κατὰ τὴν ἰδίαν ἀφρῖν προφέρουσι ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἀναγόντες ὅτι ὁ τιμῶν τὸν Υἱὸν τιμᾷ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τὸν Υἱὸν ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν Πατέρα. Εἰ γὰρ ὁλων αὐτοῦς εὐφρημας, καὶ τῆς εἰς τὸν Πατέρα τιμῆς ἔμελεν, ἔδει μᾶλλον, καὶ τοῦτο (63) βέλτιον καὶ μᾶλλον ἦν, Πατέρα τὸν Θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτοῦς, ἢ ἐκείνους ὀνομάζειν αὐτόν. Ἀέγοντες μὲν γὰρ ἐκείνοι τὸν Θεὸν ἀγέννητον (64), ἐκ τῶν γενομένων ἔργων αὐτόν, καθάπερ εἰρηται, ποιητὴν μόνον καὶ δημιουργὸν λέγουσι, νομιζόντες, ὅτι

et alii, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Seguer. ibid., καὶ καλῶς. In aliis et editis deest καὶ. Mox idem, γενητά Θεός. Editi et alii, γενητά ὁ Θεός. Reg., γενητά.

(60) Reg. et Felckm. 5, ἀγέννητον πρὸς τὰ γεννητά. Editi et alii, ἀγέννητον πρὸς τὰ γενητά. Ibid. Seguer., ὅτι τὸ ἀγέννητον, et μοχ, οὕτως ὁ Πατὴρ. Editi, ὅτι ἀγέννητον, et οὕτως καὶ τὸ Πατὴρ.

(61) Reg. et Felckm. 5, ἀγέννητον, et μοχ, γεννητά. Editi et alii, ἀγέννητον, et γενητά. Ibidem Gobler. et Felckm. 1, δημιουργὸν ὀνομάζων.

(62) Seguer. αὐτῶν ομιτῖθι. Idem et Basil. et Anglic., ἐπ' ἀσβελεῖ. Editi et alii, ἀσβελεῖς. Seguer. ibid., κατὰ καὶ τοῦ. Editi et alii, κατὰ τοῦ. Ibid. Reg. et Felckm. 5, ἀγενήτου. Editi et alii, ἀγενήτου.

(63) Seguer., ἔδει μᾶλλον δὲ, καὶ τοῦτο. Mox omnes mss. praeter Felckm. 2 habent, ἢ ἐκείνους ὀνομάζειν αὐτόν, quae absunt ab editione Commel. et Felckm. 2.

(64) Reg. et Felckm. 5, ἀγέννητον. Alii et editi Commel., ἀγέννητον.

καὶ τὸν Λόγον ποιήμα ἐκ τούτου σημαίνει δύναται· ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἡσυχίαν· ὁ δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα λέγων, ἐκ τοῦ Υἱοῦ τούτων σημαίνει, οὐκ ἀγνοῶν, ἔτι, Υἱοῦ ὄντος, ἐξ ἀνάγκης διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ γενητὰ πάντα ἐκτίσθη. Καὶ οὕτως μὲν ἀγένητον (65) λέγοντες, μόνον ἐκ τῶν ἔργων σημαίνουσιν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἴσασιν καὶ αὐτοὶ τὸν Υἱόν, ὥσπερ Ἕλληνας· ὁ δὲ Πατέρα λέγων τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ Λόγου σημαίνει τούτον. Εἰδὼς δὲ τὸν Λόγον (66), οἶδεν αὐτὸν δημιουργὸν ὄντα, καὶ καταλαμβάνει ἔτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν.

34. Οὐκοῦν εὐσεβέστερον καὶ ἀληθές ἂν εἴη μᾶλλον τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ Υἱοῦ σημαίνει καὶ Πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν (67) καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγένητον. Τούτω μὲν γὰρ μόνον ἕκαστον, καθάπερ εἶπον, καὶ κοινή πάντα τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου γινόμενα ἔργα σημαίνει· τὸ δὲ Πατὴρ (68) ἐφ' Υἱοῦ μόνον σημαίνεται καὶ ἴσεται. Ὅσῳ δὲ ὁ Λόγος τῶν γεννητῶν διαφέρει, τοσούτω καὶ πλεον τὸ λέγειν τὸν Θεὸν Πατέρα τοῦ λέγειν ἀγένητον (69) διαφέρει ἂν. Καὶ γὰρ τούτω μὲν ἀγραπτον καὶ ὁσπικτον ἄτε ποικίλην ἔχον ἐστὶ τὴν σημασίαν, ὥστε τοῦ ἐρωτημένου περὶ αὐτοῦ εἰς πολλὰ τὴν διάνοιαν περιφέρεισθαι· τὸ δὲ Πατὴρ ἐπιπλύνει καὶ ἔγγραφον, καὶ ἀληθέστερον, καὶ σημαίνει μόνον (70) τὸν Υἱόν ἐστι. Καὶ τὸ μὲν ἀγένητον, παρ' Ἑλλήνων εὐρηται τῶν μὴ γνωσκόντων τὸν Υἱόν· τὸ δὲ Πατὴρ παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν (71) ἀγνώσθη καὶ κηρύσσεται. Καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς τίνας ἐστὶν Υἱὸς, Πατέρ· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστὶ (72)· καὶ, Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν (73). καὶ οὐδαμῶν φαίνεται τὸν Πατέρα καλῶν ἀγένητον αὐτόν· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὐχεσθαι διδάσκων αὐτὸς εἶπεν· Ὅταν δὲ προσεύχησθε (74) λέγετε, Θεὲ ἀγένητε· ἀλλὰ μᾶλλον (75)· Ὅταν δὲ προσεύχησθε, λέγετε, Πάτερ ἡμῶν, ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τούτω συνταίνειν ἠθέλησε, καλεῖσθαι ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου,

“ Joan. xiv, 10. “ Ibid. 9. “ Joan. x, 30. “ Matth. vi, 9; Luc. xi, 2.

(65) Felckm. 5, ἀγένητον. At alii et editio Commel., ἀγένητον. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἀγένητον λέγοντες. Editi et alii, ἀγένητον εἶναι λέγοντες.

(66) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, εἰδὼς δὲ τὸν Λόγον. Editi et alii, εἰδὼς δὲ καὶ τὸν Λόγον.

(67) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, σημαίνειν. Editi et alii, ὀνομάζειν. Mox Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον. Alii et editio Commel., ἀγένητον. Ibid. Seguer., τούτω μὲν γὰρ καὶ μόνον. Editi et alii, τούτω μὲν γὰρ μόνον.

(68) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, τὸ δὲ Πατέρα. Ibid. Seguer., ἐφ' Υἱοῦ μόνον. Paulo post Seguer., τοσούτω καὶ πλεον τῷ λέγειν. Gobler. et Felckm. 1, τοσούτων καὶ πλεον τῷ λέγειν.

(69) Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον. Cæsteri cum edit. Commel., ἀγένητον. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, διαφέρει. Paulo post Seguerian., ἄτε ποικίλην. Editi, καὶ ποικίλην.

(70) Μόνον deest in Seguer. Mox ibid. Reg. et Felckm. 5, ἀγένητον. Editio Commel. et alii mss., ἀγένητον.

A bus effectorem duntaxat et opificem vocant, rati se posse inde pro sua libidine innuere Verbum opus et rem factam esse. Qui autem Deum, Patrem nuncupat, eum ex Filio significat, non ignarus quod, cum esset Filius, res factæ omnes, per eundem Filium necessario fuerunt creatæ. Atque illi quidem cum Deum non factum dicunt, eum ex solis operibus indicant, nec ipsi, haud secus ac gentiles, Filium agnoscunt. At qui Deum Patris nomine insignit, illum ex Verbo significat. Cognito autem Verbo, ipsum quoque agnoscit esse opificem, omniaque per ipsum facta esse intelligit.

34. Quocirca pietati et veritati magis fuerit consentaneum, Deum ex Filio nominare Patremque appellare, quam ex solis operibus eum significare ac non factum dicere. Hoc enim nomen vel singulatum, ut dixi, vel generatim omnia solummodo opera, quæ ex Dei voluntate per Verbum facta sunt, significat. At Patris nomen ad solum Filium respicit, atque in eo sistit. Quantum porro discriminis est Verbum inter et res factas, ita aliud, imo longe majus aliquid est Deum, Patrem appellare, quam non factum dicere. Hæc enim dictio in sacris Scripturis non exstat, suspectamque, utpote variam, habet significationem, ita ut interpretantis animum distrahat multiplicem in sensum. At vox Patris simplex est atque in divinis Scripturis usitata, magisque veritati congruit, et Filium duntaxat significat. Deinde vocabulum non facti a gentilibus, qui Filium 346 ignorant, est excogitatum: Patris autem vocabulum ab ipso Domino nostro est agnitum et beneficii loco nobis concessum. Siquidem ipse non ignarus cuius erat Filius, siebat: *Ego in Patre, et Pater in me est* : et, *Qui vidit me, vidit Patrem* : et, *Ego et Pater unum sumus* . Nusquam autem ipse Patrem, non factum appellat : nec cum nos orare docuit, dixit : *Cum vero oratis, dicite, Pater noster, qui es in caelis* . Eo etiam summam nostræ fidei pertinere voluit, cum nos jussit bapti-

(71) Seguer. omittit ἡμῶν. Paulo post idem Seguer. Basil. Reg. et Felckm. 5, τίνας ἐστὶν Υἱός. In aliis et editis deest ἐστὶν.

(72) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἐν ἐμοὶ εἶμι. In aliis et editis deest ἐστὶν.

(73) Sic Seguer. Reg. Basil. Felckm. 5 et editio Commel. ut et Nannius et Omnibus legerant. Alii et editi omittunt, καὶ οὐδαμῶν φαίνεται τὸν Πατέρα καλῶν ἀγένητον αὐτόν. Reg., ἀγένητον, idemque cum Seguer., τὸν Πατέρα. Nam ab aliis deest art. τὸν.

(74) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii, προσεύχησθε. Ibid. Seguer., Θεὲ ἀγένητε. Reg., Θεὲ ἀγένητε, uterque omissio ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, quod alii et editi hic addunt. Gobler. et Felckm. 1, Θεὲ ἡμῶν ἀγένητε. Anglic., Πάτερ ἡμῶν ἀγένητε. Editio vero Commel. et alii, λέγετε, ἀγένητε. Felckm. 5, ἀγένητε.

(75) Sic Seguer. At alii et editi, ἀλλὰ Πάτερ ἡμῶν, etc. Paulo post Seguer. et Reg., ἠθέλησε, καλεῖσθαι. Alii et editi, ἠθέλησεν οὐ καλεῖσθαι.

zari non in nomine facti et non facti, neque in nomine creatoris et rei create, sed in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ⁷⁶. Nos enim, qui inter res factas numeramur, ita initiati, jam efficitur filii, et cum Patris nomen pronuntiamus, ex hoc nomine Verbum quoque quod in Patre est, agnoscimus. Vanum itaque illorum conatum esse in hac dictione non facti adhibenda, eamque nihil præter meram speciem habere, probatum luculenter est.

55. Jam de eo quod illi inquirunt, utrum Verbum sit mutabile, supervacaneum est disputare. Siquidem satis omnino fuerit, si quæ ab eis dicuntur ipse excrībans, quam impia sit illorum temeritas ostendero. Hæc enim sunt quæ iugatorie interrogant: « Num libero præditus est arbitrio, vel non? An voluntate pro sui arbitrii libertate bonus est, et si velit potest mutari, cum mutabili sit natura: vel, ut lapis et lignum, liberam non habet voluntatem in utramque partem se movendi et vergendi? » Ea utique et dicere et sentire alienum non est ab illorum hæresi. Cum enim Deum e nihilo exortum et Filium creatum sibi finxerit, non immerito hujusmodi usurpavere voces quæ rebus creatis conveniant. Quandoquidem vero ipsi, in disputationibus, quas cum Ecclesiæ viris habent, eosque cum de vero et solo Patris Verbo disserentes audiunt, talia non verentur de eo loqui, quid, quæso, illa doctrina impurius videri possit? Quis si illos vel tantum audierit, etiamsi contradicere non valeat, non statim perturbetur, auresque non obstruat, novis bis merito percussus vocabulis quæ et illi usurpant et ipse audit, quæque ipsa ex se vel solum prolata apertam præferunt blasphemiam? Nam si Verbum verti et mutari potest, ubi, quæso, stabit, qualisve ejus incrementi finis futurus est? vel quomodo mutabilis immutabili poterit esse similis? Quomodo item qui mutabilem viderit, immutabilem se vidisse arbitrabitur? In quonam autem ejus statu poterit in illo videri Pater? Certe liquet quod nemo semper in illo Patrem est visurus, cum semper mutetur Filius mutabilisque sit naturæ. Namque Pater **347** immutabilis est omnisque expertus conversionis, semperque et idem et eodem modo est. Sed si Filius,

καὶ γεννητοῦ (76), οὐδὲ εἰς ὄνομα κτίστου καὶ κτίσματος. ἀλλ' εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος. Οὕτω γὰρ τελειούμενοι καὶ ἡμεῖς ἐκ ποιμάτων ὄντες, υἱοποιούμεθα λοιπὸν, καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκουμεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ Πατρὶ λόγον. Μάλιστα ἄρα καὶ ἡ περὶ τῆς τοῦ ἀγενήτου (77) λέξεως ἐπιχειρήσις αὐτῶν δέδεικται, καὶ μηδὲν πλεῖον ἔχουσα ἢ μόνην φαντασίαν.

55. Περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτοῖς εἰ τρεπτός (78) ἐστὶν ὁ λόγος, περιττὸν ἐστὶ περὶ τούτου ζητεῖν· ἀρχαὶ γὰρ, καὶ μόνον ἐγγράφαντά με τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα, δεῖξαι δὲ τοὺς μὲν τῆς ἀσεθείας αὐτῶν. Ἔστι γὰρ ταῦτα ἃ ὡς ἔρωτωντες φηραροῦσιν· « Αὐτεξούσιός ἐστιν ἡ οὐκ ἐστὶ; Προαίρεσις κατὰ τὸ (79) αὐτεξούσιος καλὸς ἐστὶ, καὶ δύναται, ἐὰν θελήσῃ, τραπῆναι, τρεπτής ὢν φύσεως· ἢ ὡς λίθος καὶ ἔξωλον (80), οὐκ ἔχει τὴν προαίρεσιν ἐλευθέραν εἰς τὸ κινεῖσθαι καὶ ῥέπειν εἰς ἑκάτερα; » Τῆς μὲν οὖν αἰρέσεως αὐτῶν οὐκ ἀλλοτρίων ἐστὶ τοιαῦτα λέγειν τε καὶ φρονεῖν· ἅπασ γὰρ πλάσαντες ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων θεῶν καὶ κτιστῶν Υἱὸν, ἀκούσθους ὡς ἀρμόζοντα κτίσται τὰ (81) τοιαῦτα καὶ συνέλεξαν ἑαυτοῖς ῥήματα· ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας διαμαχόμενοι, καὶ ἀκούοντες παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου λόγου τοῦ Πατρὸς, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ φθέγγεσθαι τολμῶσι, τίς τούτου τοῦ ὄνοματος μαρώτερον ἂν ᾖσι; Τίς τούτων καὶ μόνον ἀκούων (82), καὶ μὴ ἀντιλέγειν δύνῃται, οὐ ταράττειται, καὶ τὴν ἀκοὴν ἀποκλείσει, ξενίζόμενος ἐπ' οἷς ἐκείνοι τε λαλοῦσι, καὶ αὐτοὺς καινῶν (83) ἀκοῖαι βημάτων, ἔχόντων αὐτοῦθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς προφορᾶς τῆν βλασφημίαν; Εἰ γὰρ τρεπτός καὶ ἀλλοιωμένος ἐστὶν ὁ λόγος, ποῖ (84) ἄρα στήσεται, καὶ ποῖον αὐτοῦ τὸ τέλος ἔσται τῆς ἐπιδόσεως; ἢ πῶς ὁμοίος τῷ ἀτρέπτῳ ὁ τρεπτός εἶναι δυνήσεται; Πῶς δὲ ὁ τὸν τρεπτὸν ἑωρακώς, ἑωρακέναι τὸν ἀτρεπτον νομίσειεν; Ἐν ποίᾳ δὲ ἄρα ἐὰν γένηται καταστάσει, δυνήσεται τίς τὸν Πατέρα ἐν αὐτῷ βλέπειν; ὁθλον γὰρ, ὅς οὐκ αἰεὶ τίς ὄψεται ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, διὰ τὸ αἰεὶ τρέπασθαι τὸν Υἱὸν, καὶ ἀλλοιωμένης αὐτὸν εἶναι φύσεως. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ ἀτρεπτός καὶ ἀναλλοιώτος, καὶ αἰεὶ καὶ ὡσαύτως (85) ἔχει, καὶ ὁ αὐτὸς ἄριστος· ὁ

⁷⁶ Matth. xxviii, 19.

(76) Reg. et Felckm., ἀγενήτου καὶ γεννητοῦ. D. Anglic. item γεννητοῦ. Alii vero et editio Commel., ἀγενήτου καὶ γεννητοῦ. Mox Seguer., Gobler. et Felckm. 1, κτίστου καὶ κτίσματος, ubi Gobler. et Felckm. 1 circumflectunt ultimam in κτιστοῦ. Sed periuste est, nam utrumque scribitur κτιστής et κτίστος. Alii et editi, ἀκτίστου καὶ κτίσματος.

(77) Reg. et Felckm. 5, ἀγενήτου. At alii et edit. Commel., ἀγενήτου. Mox Seguer., εἰδείκται μηδὲν πλεῖον ἔχουσα ἢ μόνην φαντασίαν. Caeteri vero et editi, καὶ μηδὲν πλεῖον ἔχουσα ἢ μόνην φαντασίαν.

(78) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1, ut et legerunt Omnibus et Nannius. Alii et editi, ἀτρεπτός, mendose.

(79) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii autem et editi, ἢ οὐ; Προαίρεσις οὖν κατὰ τὸ. Mox Gobler. et Felckm. 1, καὶ οὐ δύναται.

(80) Sic Seguer. et editi, atque ita legit Nannius. Alii, ὡς ἄθος καὶ ἔξωλον, ut et Omnibus legit. Paulo post Seguer. Gobler. et Felckm. 1 et 5, et Regius, καὶ ῥέπειν. Editi et alii, καὶ τρέπειν.

(81) Seguer. τὰ omittit. Paulo post καὶ ante ἀκούοντες deest in Gobler. et Felckm. 1.

(82) Seguer., μόνον ἀκούων. Basil. Anglic. Reg. et Felckm. 5, μόνων, idemque cum editis omittunt ἀκούων. Seguer. ibid. δύναται.

(83) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἐκείνοι λαλοῦσι, καὶ αὐτοὺς καινῶν. Seguer. ibid. ἀκούων. Caeteri et editi, ἐκείνοι τε λαλοῦσι καὶ αὐτοὺς καινῶν ἀκούει.

(84) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felckm. 5. At alii et editi, ποῖον.

(85) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, καὶ αἰεὶ ὡσαύτως.

ὁ Ἰῶς εἰ κατ' ἐκείνους τρεπτός, καὶ οὐκ ἀεὶ ὁ αὐτός, ἀλλ' ἀεὶ ἀλλοιομένης φύσεός ἐστι, πῶς ὁ τοιοῦτος εἰκόων τοῦ Πατρὸς εἶναι δύναται, οὐκ ἔχων τὸ ὅμοιον τῆς ἀρεφίας; Πῶς δὲ καὶ ἕως ἐν τῷ Πατρὶ ἔστιν, ἀμφοῖνον ἔχων τὴν προαίρεσιν (86); Τάχα δὲ καὶ τρεπτός ὢν, καὶ καθ' ἡμέραν προκόπτων, οὕτω τελείος ἐστιν. Ἄλλ' ἢ μὲν τοιαύτη τῶν Ἀρειανῶν οὐχέστω μανία, ἢ δὲ ἀλήθεια λαμπρῶτα, καὶ δεικνύτων τοῦτους παραφρονοῦντας. Πῶς γὰρ οὐ τελείος, ὁ ἴσος Θεῶς (87); Ἡ πῶς οὐκ ἀτρεπτός, ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐν ὄν, καὶ τῆς οὐσίας ἴσιος ὢν Ἰῶς αὐτοῦ; Τῆς δὲ οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀτρεπτόν, ἀτρεπτόν ἂν εἴη καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἴδιον γέννημα. Εἰ δὲ τοῦτου οὕτως ἔντος (88), τοῦ Λόγου τροχὸν καταφεύδοντα, μανθάνωσαν πού τοῦτον ὁ λόγος κινδυνεύει; ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ καὶ τὸ δένδρον ἐπιγινώσκεται διὰ τοῦτο καὶ ὁ (89) ἑωρακῶς τὸν Ἰῶν ἑώρακε τὸν Πατέρα, καὶ ἡ τοῦ Ἰοῦ γνῶσις γνῶσις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς.

36. Οὐκὼν ἀναλλοιώτως ἡ εἰκόων τοῦ ἀτρεπτοῦ Θεοῦ ἂν εἴη· Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ φάλο- νος (90) περὶ αὐτοῦ φησὶ· *Kal sū kar' ἀρχαίς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται σὺ δὲ διαμῆνεις, καὶ πάντες ὡς ἡμίονοι πωλαωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβάλοιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλογήσονται* (91). *Σὺ δὲ ὁ αὐτός εἰ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν.* Ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ προφήτου λέγει· *Ἴδετέ με, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ, οὐκ ἠλλοιώμας.* Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς δύναται λέγειν τις εἶναι τοῦτο τὸ σημαίνωμενον (92), ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰῶν ἄρμῳκι τοῦτο λέγειν, ὅτι μάλιστα γενόμενος ἀνθρώπου δεικνύων τὴν ταύτητά καὶ τὸ ἀτρεπτόν αὐτοῦ τοῖς νομίζουσι διὰ τὴν σάρκα ἠλλοιώσθαι (93) αὐτόν, καὶ ἔτερον τι γεγενῆσθαι. Ἀξιοπιστότεροι δὲ οἱ ὄντιοι καὶ μᾶλλον ὁ Κύριος τῆς τῶν ἀπειθῶν κακονομίας. Καὶ γὰρ κατὰ τὸ εἰρημένον ἀνάγνωσμα (94) τῆς ὁμηρίας, πάντων τῶν γεννητῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως, διὰ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς σημασίας, τρεπήτη καὶ ἀλλοιωτὴν ἢ Γραφῆ τὴν φύσιν λέγουσα, καὶ τὸν Ἰῶν ὑπεξείρουσα (95) τοῦτων, δεικνύσι μὲθόλις γεννητὸν αὐτὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀλλοιοῦντα τὰ ἄλλα, καὶ μὴ ἀλλοιοῦμενον αὐτὸν διδάσκει, δι' ὧν φησι·

A ut sentiunt, est mutabilis, nec semper idem, sed ejus naturæ quæ semper mutetur: qui fieri potest ut ille sit imago Patris, qui similem non habeat immutabilitatem? Imo quomodo in Patre esse omnino possit, qui ambigua est voluntate? Forte vero cum sit mutabilis, et singulis diebus proficiat, perfectus nondum est. Sed valeat tam insanus Arianorum error, fugeatque veritas, qui et eos desipere palm ostendat. Qui enim fieri potest ut ille perfectus non sit, qui æqualis Deo est? Aut quomodo immutabilis non est, qui unum cum Patre est, ejusque naturæ proprius est Filius? Cum igitur Patris natura sit immutabilis, non dubium est quin immutabilis quoque sit proprius qui ex ea exoritur fetus. Quæ cum ita sint, si Verbum mutabile esse pergant falso contendere, videant quantum sit in ejusmodi sermone periculum. Namque ex fructu arbor cognoscitur: hinc qui vidit Filium, vidit Patrem **, et Filii cognitio, Patris est cognitio.

36. Quapropter immutabilis Dei imago, immutabilis quoque ipsa sit necesse est. Siquidem *Jesus Christus, heri et hodie idem et in sæcula* **. De eo David etiam sic psallit: *Et tu, Domine, initio terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt: tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut amictum solves eos, et mutabuntur. Tu autem idem es, et anni tui non deficiunt* **. Ipse porro Dominus de seipso per prophetam ait: *Videte me, videte quod ego sum, et, Non mutatus sum* **. Nam licet his Patrem significari possit quis respondere; eadem tamen in Filium optime quadrant, quatenus scilicet homo factus se eundem semper et immutabilem esse iis ostendit, qui ipsum ob carnem mutatum et aliud factum esse autamant. Certe viri sancti et ipse Dominus longe fide digniores sunt quam impiorum perversitas. Cum enim Scriptura in psalmo, cujus verba retulimus, rerum omnium factarum et creaturarum, quæ cæli et terræ nomine comprehenduntur, mutabilem esse affirmet naturam, Filiumque ex illis eximam, apertissime declarat eum nullo modo factum esse, sed potius omnia ab illo immutari, ipsum vero non mutari docet hisce verbis, *Tu autem idem es, et anni tui non deficient*. Et merito quidem. Namque res D factæ, cum sint ex nihilo, nec fuerint priusquam

** Joan. xiv, 9. ** Hebr. xiii, 8. ** Psal. ci, 26-28. ** Deut. xxxii, 39; Malach. iii, 6

(86) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αριστων.
 (87) Seguer. Reg. et Basili., ὁ ἴσος Θεῶς.
 (88) Sic Seguer. At Basiliensium. et Anglic., *Ei δὲ τὸ ἔντος ἄνωτος Λόγου. Gobler. Felc. 1 et 5, Ei δὲ τοῦ τῶσθ' οὕτως τοῦ Λόγου. Reg. Ei δὲ τοῦ τῶσθ' οὕτως ἔντος τοῦ Λόγου. Editi, Ei δὲ τὸ ἔντος ἄνωτος.*
 (89) Sic Seguer. Alii vero et editi, γινώσκεται, καὶ διὰ τοῦτο ὁ.
 (90) Ψάλλον et mox καὶ σὺ abest a Gobler. [et Felckm. 1.
 (91) Sic mss. omnes Sed in editis desunt, καὶ ὡσεὶ περιβάλοιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλογήσονται. Ibidem Gobler. et Felck. 1, ἐκλείψουσιν, καὶ δι' ἐτέρου προφήτου πάλιν φησὶν Ἴδετε, etc. Item ibid.

Seguer. Basili. Reg. Anglic., *ἐαυτοῦ διὰ τοῦ προφήτου. Editio Commel., ἐαυτοῦ τοῦ διὰ τοῦ, etc.* Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1, Ἴδετέ με, ἴδετε, ὅτι. Alii et editi, ἴδετέ με, ὅτι.
 (92) Sic Seguer. Editi vero, τοῦτο σημαίνωμενον.
 (93) Seguer., ἀλλοιοῦσθαι.
 (94) Ἀνάγνωσμα abest a Gobler. et Felckm. 1. Mox Felc. 5, γεννητῶν. Cæteri et editi γεννητῶν.
 (95) Sic Seguer. et Reg. Editi, Ἡ γραφὴ φύσιν λέγουσα, καὶ τοῦτων τὸν Ἰῶν ὑπεξείρουσα. Ibidem Seguer. Reg. Basili. Goblerian. Felc. 1 et 5, γεννητῶν αὐτὸν εἶναι. Et mox, ἀλλοιοῦντα τὰ ἄλλα. Editi, γεννητῶν εἶναι, et, ἀλλοιοῦντα ἄλλα.

factæ sunt, prorsus quia ipsæ sunt cum antea non essent, hinc mutabiles sunt natura. At Filius qui est ex Patre, ejusque naturæ proprius est, mutationis et conversionis est expertus, non aliter quam ipse Pater. Nec enim fas est dicere ex natura immutabili mutabile Verbum et mutabilem sapientiam gigni. Quomodo enim Verbum esse possit, si mutabile est? vel quomodo id quod mutatur, sapientia esse queat? Nisi forte velit sic rem se habere, ut accidens est in substantia, ita scilicet ut in privata aliqua substantia quædam gratia acciderit virtutisque habitus, qui hac ratione Verbum, Filius et Sapientia sit appellatus, qui proinde decrecere possit et crescere. 348 Ista enim, prout sentiunt, sæpius respondere. Verum ea non est Christianorum fides. Nam id non ostendit vere esse Verbum et Filium Dei, vel sapientiam veram esse sapientiam. Nam quod mutatur et convertitur, nec in uno et eodem perseverat statu, quomodo verum esse potest? Atqui Dominus dicit, *Quo sum veritas* 39; ergo si ipse Dominus id de se asseverat, et se ipse immutabilem testatur esse, idemque didicerunt et confirmant sancti, imo ipsa Dei notio hoc pietati consonum esse innuit, unde, quæso, ista commentis sunt impij? Profecto illa ex corde tanquam ex corruptione vomuerunt.

37. Quando vero divinis oraculis abutuntur, eaque ad suam mentem adulterare totis moluntur viribus; necesse est illis ita respondere, ut Scripturæ indicemur verba, palamque faciamus ea quidem recte posse intelligi, sed illos prave sentire. Ajunt igitur ab Apostolo scriptum esse: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum* 40; et apud David: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo latitæ præ consoribus tuis* 41. Deinde ut acutum aliquid assumunt: Si idcirco exaltatus est, gratiamque accepit et uectus est, mercedem igitur recepit suæ voluntatis. Quod si voluntate egit, sane mutabilis est naturæ. Hæc non solum dicere sed etiam scribere ausi sunt Eusebius et Arius, cademque per medium forum divulgare non verentur eo-

39 Joan. xiv, 6. 40 Philip. ii, 9, 10. 41 Psal. xlv, 8.

(96) Fele. 5, γεννητά. Alii et editi, γενητά.

(97) Gobler., Felc. 1 et Reg., οὐσίας τῶν ἀτρέπτου.

(98) Sic mss. omnes, præter Felc. 2, in quo et in editis sic legitur, εἰ μὴ ἔρα ὡς ἐν οὐσία συμβεβηκέναι τινὰ χάριν, etc. Ibid. Anglican., καὶ κεκλήθηται αὐτή.

(99) Seguerian., οὕτε. Mox idem, Goblerian. et Felc. 1, Ἰδὼν ἀληθῶς Θεοῦ. Alii vero et editi, Ἰδὼν καὶ ἀληθῶς Θεῶν. Ibid. Seguer. et Reg., οὕτε τὴν σοφίαν ἀληθῆ σοφίαν. Editi et cæteri mss., οὕτε τὴν σοφίαν τὴν ἀληθῆ σοφίαν.

(1) Seguerian., ἰστάμενον τε. Mox idem et Reg., Ὁ δὲ Κύριος.

(2) Sic Seguerian., Gobler. et Felc. 1, Anglican. vero, Ἄτρεπτον γὰρ τούτου δεικνυσιν. Cæteri et editi,

Α Ἐν δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἐξη σου οὐκ ἐκλείψουσι. Καὶ εἰκότως γὰρ τὰ μὴ γὰρ γενητά (96) εἰ οὐκ ὄντων ὄντα, καὶ οὐκ ὄντα πρὶν γένηται, ὅπως οὐκ ὄντα γίνονται, ἀλλοιομένην ἔχει τὴν φύσιν· ὁ δὲ Ἰδὼν, ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄν, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιος, ἀναλλοιωτὸς καὶ ἀτρέπτος ἔστιν, ὡς αὐτὸς ὁ Πατήρ. Οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἀτρέπτου (97) τρεπτόν γεννάσθαι Λόγον καὶ ἀλλοιομένην σοφίαν. Πῶς γὰρ ἐστὶ Λόγος, εἰ τρεπτός ἔστιν; ἢ πῶς ἐστὶ σοφία τὸ ἀλλοιοῦμενον; εἰ μὴ ἔρα ὡς ἐν οὐσία συμβεβηκός, οὕτως εἶναι θέλουσιν, ὡς ἐν ἰδιαζούσῃ τινὲ οὐσίᾳ συμβεβηκέναι τινὰ χάριν (98) καὶ ἔξιν ἀρετῆς, καὶ κεκλήθηται ταύτην οὕτως Λόγον, καὶ Ἰδὼν καὶ Σοφίαν, ὥστε καὶ ἀραιεῖσθαι καὶ προστιθεῖσθαι αὐτῇ δύνασθαι. Τοιαῦτα γὰρ φρονούντες πολλαῖς εἰρηκασιν. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ Χριστιανῶν ἡ πίστις αὕτη. Οὐδὲ (99) γὰρ τούτου δεικνυσιν εἶναι Λόγον καὶ Ἰδὼν ἀληθῶς Θεοῦ, οὕτε τὴν σοφίαν ἀληθῆ σοφίαν. Τὸ γὰρ τρεπτόμενον καὶ ἀλλοιοῦμενον, οὐχ ἰστάμενον δὲ (1) ἐν εἰν καὶ τῷ αὐτῷ, πῶς δύναται εἶναι ἀληθές; Ὁ δὲ γὰρ Κύριος λέγει: Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· εἰ τούτων ὁ Κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τούτου λέγει, καὶ τὸ ἀτρέπτον ἑαυτοῦ δεικνυσιν (2), οἳ τε ἅγιοι μαθόντες τούτου μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸν περὶ Θεοῦ ἔνομοι τούτου ἰσασιν εὐσεβῆς, πῶθεν ταῦτ' ἐπένοησαν οἱ δυσσεβεῖς; Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς καρδίας ὡς ἀπὸ φθορᾶς αὐτὰ ἐξήμασαν.

37. Ἐπειδὴ (3) δὲ προσαίχονται τὰ θεῖα λόγια, καὶ βιάζονται παρεξηγεῖσθαι ταῦτα κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν, ἀναγκαῖον τοσούτων ἀποκριθῆναι τούτους, ὅσον ἐκδοκῆσαι τὰ βήτα καὶ δεῖξαι ταῦτα μὲν (4) ὀρθῆν ἔχοντα τὴν δόξαν, ἐκείνων δὲ κακῶς φρονούντας. Φατὶ τούτων, οὐ γέγραπται παρὰ μὲν τῷ Ἀποστόλῳ (5) Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερψύωσε, καὶ ἐχρημάτω αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἰνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ (6) πᾶν γένῃν κἀμύθη ἐπουρανίων καὶ ἐπιγῶν, καὶ καταχθονίων· παρὰ δὲ τῷ Δαυτῷ: Διὰ τούτου ἐχρησέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλασιν ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Εἶτα ἐπιφέρεισιν ὡς σοφὸν τὴν λέγουσιν: Εἰ διὰ τούτου ὀβώθη, καὶ χάριν ἔλαθε, καὶ διὰ τούτου κέχρισται, μισθὸν τῆς προαιρέσεως ἔλαθε. Προαιρεῖται δὲ πρᾶξας, τρεπτικὸς ἐστὶ πάντως (7) φύσεως. Ταῦτα, οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τετολμηκασιν Εὐσεί-

D ἀτρέπτον αὐτοῦ τούτου δεικνυσιν. Paulo post Seguer., ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸν. Editi et alii, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν.

(3) Anglic. Gobler. et Felc. 1, ἐπει. Ibid. Seguer., προσαίχονται τὰ θεῖα. Editi cum aliis, προσαίχονται καὶ θεῖα.

(4) Seguer. Gobler. et Felc. 1, τὰ βήτα καὶ δεῖξαι ταῦτα μὲν, etc. Alii et editi, τὰ βήματα καὶ δεῖξαι τούτους ταῦτα.

(5) Sic Seguerian. At alii et editi, πρὸ τῷ Ἀποστόλῳ.

(6) Felc. 5, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Paulo post Gobler Felc. 1, διὰ δὲ τοῦ Δαυτῆ, διὰ τούτου.

(7) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, ἐστὶ πάντως, et mox, ἀλλὰ καὶ γράψαι. Editi vero et alii, ἐστὶν ὄντως, εἰ, ἀλλὰ καὶ πρᾶξαι.

δύοις τε καὶ Ἄρειος, καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν δὲ λαλεῖν οὐκ ἔδωκεν κατὰ μέσσην τὴν ἀγορὰν (8), οὐχ ὀρώντες ἔσην μαριανῶδ λόγος· αὐτῶν ἔχει. Εἰ γὰρ μισθὸν προαιρέσεως διαδεῖν ἔστιν, οὐκ ἂν ἐσχηκώς αὐτὰ εἰ (9) μὴ τοῦ θεομένου τοῦ ἔργου ἐκείνησαν· ἐξ ἀρετῆς δὲ καὶ βελτιώσεως ταῦτα ἐσχηκώς (10), εἰκότως ἐλέγχθη διὰ ταῦτα καὶ Υἱὸς καὶ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς Υἱὸς. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ τίνος κατὰ φύσιν ἀληθινὸν ἔστι γέννημα, οἷος ἦν Ἰσαὰκ τῷ Ἀβραάμ, καὶ Ἰωσήφ τῷ Ἰακώβ, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῷ ἡλίῳ· οἱ δὲ ἐξ ἀρετῆς καὶ χάριτος λαγόμενοι μόνον εἰσὶν ἔχοντες ἐντὶ τῆς φύσεως τὴν ἐκ τοῦ λαθεῖν χάριν, καὶ ἄλλοι παρὰ (11) τὸ δοῦν αὐτοῖς δεῖται, ὅσοι εἰσὶν οἱ ἀνθρωποι οἱ κατὰ μετοχὴν Πνεῦμα λαβόντες, περὶ ὧν καὶ ἔλεγεν Ἰησοῦς ἐγέννησα καὶ θύσωσα, αὐτοὶ δὲ μετέστησαν. Ἄμφω ἐπιπλὴν κατὰ φύσιν ἦσαν υἱοί, ἑὰ τοῦτο καὶ τραπίτων αὐτῶν ἀφηρηθῆναι τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀπεκρυφθῆσαν· καὶ πάλιν δὲ μετανοοῦντας αὐτοὺς δέχεται, καὶ διδοὺς τὸ φῶς, πάλιν υἱοὺς (12) καλεῖται· οἱ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν Θεὸς οὕτω τὴν χάριν αὐταῖς δεικνύει.

38. Εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν Σωτῆρα λέγουσι (13), λαμβάνεται μήτε ἀληθινός, μήτε Θεός, μήτε Υἱός, μήτε ὁμοῖος τῷ Πατρὶ, μήτε ἕως τοῦ εἶναι κατ' οὐσίαν Πατέρα ἔχων τὸν Θεόν, ἀλλὰ τῆς δοξολογίας αὐτῷ μόνος χάριτος, τοῦ δὲ εἶναι κατ' οὐσίαν κτίστην τὸν Θεόν, καθ' ὁμοίωτα τῶν πάντων, ἔχων. Τοιούτος δὲ ὢν, ὅσων οὕτοι (14) λέγουσι, φανήσεται μᾶλλον μὴ δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐσχηκώς τὸ ὄνομα Υἱός, εἰ γὰρ τοῦτο τῶν ἔργων ἰσχυρὸν ἔσχε καὶ προκοπῆς, οὐκ ἄλλης ἢ τῆς ἐκ τῆς γένου ἀνθρωπος, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἀνέλαθε (15). Τότε γὰρ ἔστιν, ὅτε γένωμενος ὑπέτακτο μέχρι θανάτου, ὑπερυψώθη λέγεται, καὶ χάριν εὐαγγέλιον τὸ ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ κἀμῆ καὶ ῥύνη. Τί οὖν ἦν πρὸ τούτου, εἰ νῦν ὑψώθη, καὶ νῦν ἤρξατο προκυβεῖσθαι, καὶ νῦν Υἱὸς (16) ἐλέγχθη, ὅτε γένου ἀνθρωπος; Φαίνεται γὰρ μὴ βελτιώσεως αὐτὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δὲ αὐτῆς βελτιωθείς, εἰ γὰρ κατὰ τὴν κακονομίαν αὐτῶν τότε ὑψώθη καὶ Υἱὸς ἐλέγχθη, ὅτε γένου ἀνθρωπος. Τί οὖν ἦν πρὸ τούτου; Πάλιν γὰρ αὐτοὺς ἐρωτῶν ἀνάγκη, ἵνα καὶ τὸ τέλος τῆς δοξολογίας αὐτῶν θεωρηθῆ. Εἰ γὰρ ἔστιν ὁ Κύριος Θεός, Υἱός, λόγος, οὐκ ἦν δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ γέννηται ἀνθρώπος· εἰ ἄλλο τι ἦν παρὰ ταῦτα, καὶ ὑστερον τούτων ἐξ ἀρετῆς μετέστη, ὡσπερ εἶπαμεν (17) ἢ τὸ ἔτερον, ὅπερ εἰς τὸς ἐκείνων κεφαλὰς τραπέζην, ἀνάγκη λέγειν αὐτοῖς, μὴ εἶναι πρὸ τούτου αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ὅλον ἀνθρώπον (18) εἶναι φύσει, καὶ μὴ πᾶν πᾶν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ δὲ Σαμοσατέως ἔστι

" Isa. 1, 2. " Philip. 11, 10.

(8) Seguerianus, μέσσην τὴν ἀγορὰν. Editi et alii, μέσση ἀγορὰν.

(9) Seguerianus, αὐτὰ ἦν. Ibid. idem cum Gobler. et Felc. 1, τοῦ διδομένου. Reg. τοῦ ἐσπομένου.

(10) Sic Seguerianus, Basiliensis, Anglicanus, Goblerian. Reg. et Felc. 5. At editi, ἔσχηκώς.

(11) Goblerian. et Felc. 1, περὶ Paulo post Seguerian., οἱ ἀνθρωποὶ κατὰ, etc. Et mox, περὶ ὧν καὶ ἔλεγεν. Editi et alii, περὶ ὧν ἔλεγεν.

rum assecit, non attendentes quantum redoleat insaniam ejusmodi illorum sermo. Nam si ipsa quae habuit merces est suae voluntatis, eaque non habuisset nisi indigentis opus exhibuisset: igitur quia ob suam virtutem vitæque sanctimoniam illa est consecutus, expropter et Filius et Deus merito dictus est, non autem verus est Filius. Quod enim est ex aliquo secundum naturam, verus est fetus. Sic Isaac Abrahæ, Joseph Jacobi, et splendor solis est fetus. Qui vero ob virtutem et gratiam nomen filii consequuntur, non natura sed tantummodo gratia hæc accipere dignitatem, alique omnino sunt ab eo quod ipsi datur: eujusmodi sunt homines qui Spiritus sancti participes facti sunt, de quibus etiam dicit, *Filius genui et exaltavi, ipsi autem me repulerunt* ". Certe quia non natura filii erant, idcirco in pejus mutatis ablati sunt Spiritus, et abdicati sunt; quos tamen idem, qui initio illis hujusmodi gratiam largitus est Deus, poenitentes iterum suscipiet, luceque impertita rursus filios eos appellabit.

38. Quod si hæc illorum est de Salvatore sententia, sequitur eum neque verum Deum, neque verum Filium, neque Patris esse similem; nec Deum, sui ipsius secundum substantiam Patrem habere, sed solius sibi concessæ gratiæ: ac denique Deum creatorem sui ipsius secundum substantiam, acuti res alias omnes, habere. Quod si sit ejusmodi, ut illi volunt, inde clarum erit eum ab initio non habuisse Filii nomen, 349 si nimirum id nominis illi tributum sit, tanquam factorum siveque præmium progressus, qui quidem nullus fuit alius, quam cum factus est homo et servi formam accepit. Tunc enim est, cum factus obediens usque ad mortem, exaltatus esse et hoc nomen tanquam singulari gratiam accepisse dicitur, *ut in nomine Jesu omnes genua flectantur* ". Quid ergo fuit antea, si tunc exaltatus est, cepitque adorari, ac Filius est appellatus, cum factus fuit homo? Videtur enim nulla in re carnem meliorem reddidisse, sed ipsum potius per eam meliorem fuisse effectum, si nimirum tunc, ut impie putant, exaltatus est et Filius dictus, cum factus est homo. Quid igitur erat antea? Nam necesse est eos iterum interrogare, ut finem illorum impietatis tandem inspiciamus. Si enim Dominus est Deus, Filius, et Verbum, nihilque horum erat priusquam homo fieret: vel certe aliquid aliud erat præter illa, quorum postea ob virtutem est participes effectus, uti diximus: vel aliud, quod quidem in ipsorum reciderit capita, illos necesse est dicere,

(12) Seguerianus, υἱὸς αὐτοῦς.

(13) Seguerianus, θελοῦσι.

(14) Seguerianus, Goblerianus et Felc. 1, αὐτοί. Editi et alii, οὗτοι. Ibidem μᾶλλον abest a Seguer.

(15) Seguerian., εἶπε.

(16) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, καὶ νῦν Υἱός. Editi, καὶ Υἱός.

(17) Seguerian., εἶπομεν.

(18) Sic Seguer. At alii et editi, ἀνθρώπος.

eum scilicet neque antea existisse, sed totum natura hominem solum esse, nihilque amplius. Verum hæc non est Ecclesiæ doctrina, sed Samosatenensis hujusque temporis Judæorum. Cum igitur eadem atque illi sentiant, cur non ut Judæi circumdantur, sed fide Christianam profitentur fidem, et contra eam decertant? Nam si antea non erat, aut ita erat ut postea melior sit redditus, quomodo per ipsum facta sunt omnia? Vel si perfectus non erat, quomodo in ipso oblectatur Pater? Si porro ipse melior effectus est, quomodo antea coram Patre letabatur? Præterea, si post mortem illi datum est ut adoraretur, quomodo illum Abrahamus in tabernaculo³⁹ et Moyses in rubo⁴⁰ adorasse memorantur, et, ut vidit Daniel, millia plurima ministrabant ei⁴¹? Si item secundum illos melior nunc factus est, quomodo celestis gloriæ, quæ ante mundum fruebatur, memor ipse Filius dicebat, *Glorifica me tu, Pater, gloria quam apud te habui, priusquam mundus esset*⁴². Quod si nunc, ut putant, exaltatus est, quomodo antea inclinavit celos et descendit; et iterum: *Dedit Altissimus vocem suam*⁴³? Quocirca si etiam priusquam fieret mundus, gloria potius est Filius, et Dominus gloriæ et altissimus fuit, atque e celis descendit, semperque adorandus est: non ergo postquam descendit melior est effectus, sed potius ea quæ indigebant ut meliora fierent, reddidit meliora. Quod si ut nos meliores redderet descendit; non igitur præmiis instar accepit nomen Filii et Dei: sed ipse potius effecit ut nos sui Patris filii essemus, et homines deos reddidit factus ipse homo.

39. Non igitur cum homo esset, factus est postea Deus; sed contra, cum Deus esset, postea homo factus est, quo nos ipse potius deos efficeret. Alioquin si tunc tantum, cum factus est homo, Filius et Deus est appellatus: si item, antequam fieret homo, pristinos populos Deus filios vocavit, et Moysen deum constituit Pharaonis, idque nominis multis Scripturæ attribuit, cum ait: *Deus stetit in synagoga deorum*⁴⁴; patet eum post 350 illos et Filium et Deum esse dictum. Quomodo ergo omnia per ipsum creata sunt, ipseque est ante omnia⁴⁵? Aut quomodo omnium rerum creaturarum primogenitus est, qui ante se alios habet, qui et filii et dii dicti sint? Quomodo vero primi participes Verbi

καὶ τῶν νῦν Ἰουδαίων τὸ φρόνημα. Διὰ τί οὖν τὰ ἐκείνων φρονούντες, οὐχὶ καὶ ὡς Ἰουδαῖοι περιτέμνονται, ἀλλ' ὑποκρίνονται τὸν Χριστιανισμόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχουσι τὴν μάχην; Εἰ γὰρ οὐκ ἦν, ἢ ἦν μὲν, ἡβελτιώθη δὲ ὕστερον, πῶς δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα, ἢ πῶς ἐν τούτῳ, εἴ γε (19) μὴ τέλειος ἦν, προσέχαιρον ὁ Πατήρ; Καὶ αὐτὸς δὲ, εἰ νῦν ἡβελτιώθη, πῶς πρὸ τούτου ἠεφραίνετο ἐν προσώπῳ τοῦ Πατρὸς (20); Πῶς δὲ, εἰ μετὰ τὸν θάνατον ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Ἀβραάμ αὐτὸν ἐν τῇ σκηνῇ προσκυνῶν καὶ Μωσῆς ἐν τῇ βάρῳ; καὶ, ὡς εἶδε Δανιὴλ, μύρια μυριάδες καὶ χίλια χιλιάδες ἐλαιοῦργον αὐτῷ; Πῶς δὲ, εἰ νῦν κατ' αὐτοὺς ἔσχε τὴν βελτίωσιν, τῆς πρὸ κόσμου καὶ (21) τῆς ὑπερκόσμου δόξης αὐτοῦ μνημονεύων ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Υἱὸς Ἀδάσάν με σὺ, Πάτερ, τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. Εἰ δὲ νῦν ὑψώθη κατ' αὐτοὺς (22), πῶς πρὸ τούτου ἔκλειπεν οὐρανῶν καὶ κατέβη; καὶ πάλιν ἴσχυεν ὁ Ὑψίστος φωρῆν αὐτοῦ; Οὐκοῦν εἰ καὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι τὴν δόξαν εἶχεν (23) ὁ Υἱὸς, καὶ Κύριος τῆς δόξης ὑψίστος ἦν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατέβη, καὶ ἀεὶ προσκυνητός ἐστιν, οὐκ ἄρα καταβάς ἡβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἡβελτιώσων αὐτὸς τὰ ἐδόμμενα βελτιώσων· καὶ εἰ τοῦ βελτιώσων χάριν καταδέδωκεν, οὐκ ἄρα μισθὸν ἔσχε τὸ λέγεσθαι Υἱὸς καὶ Θεὸς (24), ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς υἰοποίησεν ἡμᾶς τῷ Πατρὶ, καὶ ἡθεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους γενόμενος αὐτὸς ἄνθρωπος.

filii essemus, et homines deos reddidit factus ipse

39. Οὐκ ἄρα ἄνθρωπος; (25) ὡν, ὕστερον γέγονε Θεός· ἀλλὰ Θεὸς ὦν, ὕστερον γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα μᾶλλον ἡμᾶς θεοποιήσῃ. Ἐπεὶ εἰ, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, τότε Υἱὸς καὶ Θεὸς ἐβλήθη, πρὸ δὲ τοῦ γένεσθαι ἄνθρωπος, υἱὸς ἔλεγε τοὺς πάλαι λαοὺς (26) ὁ Θεός, καὶ Μωσῆν ἐτίθει θεὸν τοῦ Φαραὸν, καὶ ἐπὶ πολλῶν ἢ Γραφῇ φησιν, Ὁ Θεός (27) ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἄλλο ἐστίν, ὡς μετ' αὐτοὺς καὶ Υἱὸς καὶ Θεὸς οὗτος ἐβλήθη. Πῶς οὖν πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἔστι πρὸ πάντων; Ἢ πῶς πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως, ἔχων τοὺς πρὸ αὐτοῦ (28) κληθέντας υἱοὺς καὶ θεοὺς; Πῶς δὲ ὁ μέτοχος πρώτος οὐ μετέχουσι λόγου; οὐκ ἔστιν ἀληθὴς αὐτῇ δόξᾳ· παρεύρεταις (29) ἔστι τῶν νῦν λουδαϊζάντων. Πῶς γὰρ

³⁹ Genes. xviii. ⁴⁰ Exod. iii. ⁴¹ Dan. vii, 10. ⁴² Joan. xvii, 5. ⁴³ Psal. xvii, 10, 14. ⁴⁴ Psal. lxxxi, 4. ⁴⁵ Joan. i, 3; Coloss. i, 16, 17. ¹ Coloss. i, 15.

(19) Sic Seguerianus, Basilienensis, Anglicana. Reg. Goblerian. et Felc. 1 et 5. Alii vero et editio Commel., εἰ νῦν τέλειος. Mox Seguerian., καὶ αὐτὸς γε. (20) Seguerian., προσώπῳ Πατρὸς. Idem paulo post αὐτὸν ἐν τῇ σκηνῇ, ut et legit Nannius. In aliis et editis deest ἐν τῇ σκηνῇ.

(21) Seguerian., καὶ ὑπερκόσμου δόξης αὐτοῦ. Idem mox, με σὺ, Πάτερ, ut et habetur Joan. xvii, 5. Editi vero et alii, με Πάτερ.

(22) Seguerian., εἰ δὲ καὶ νῦν, et mox, ἔκλειπεν οὐρανῶν.

(23) Seguerianus, Goblerian. et Felckman. 1, εἶπεν. Editi et alii, ἔσχεν. Ibid. Seguer., Κύριος τῆς δόξης. Cæteri et editi, Κύριος δόξης. Item ibid. Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, ὑψίστος τε ἦν.

D Editi et alii, ὑψίστος ἦν. (24) Sic mss. præter Felckm. 2, qui cum editione Commel. habet, μισθὸν ἔσχεν Υἱὸς καὶ Θεός.

(25) Seguerian., Οὐ γὰρ ἄνθρωπος, et paulo post, ἐπεὶ ὅτι γέγονεν.

(26) Basilienensis, Anglicana., παλαιῶν λαῶν. (27) Seguerian., ἢ Γραφῇ ὡς φησιν ὁ Θεός. Reg. item ὁ Θεός. Editi et alii, ἢ Γραφῇ φησὶ, Θεός.

(28) Sic Seguer. At alii et editi, πάσης κτίσεως, ἔχων τοὺς πρὸ αὐτοῦ. Ibid. omnes mss., υἱὸς καὶ θεοὺς. Editi, υἱὸς καὶ θεῶν. Item ibid. Seguer., οἱ μετοχῇ πρώτοι.

(29) Sic Seguerian. At alii cum editis, αὐτῇ ἢ δόξᾳ, παρεύρεταις.

ὡς δύναται τινες ἐπιγνώσει Πατέρα τὸν Θεόν ; A
 οὔτε γὰρ υιοθεσία (30) γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ ἀλη-
 θινοῦ Υἱοῦ, λέγοντος αὐτοῦ· Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν
 Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ.
 Πῶς δὲ (31) καὶ θεοποίησι γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ
 Λόγου, καὶ πρὸ αὐτοῦ, καίτοι λέγοντος αὐτοῦ πρὸς
 τοὺς ἀδελφοὺς τούτων Ἰουδαίους, *Εἰ ἐκεῖνους θεοὺς*
εἶπε, πρὸς οὗς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ; Eὶ
 δὲ πάντες οὗτοι υἱοὶ τε καὶ θεοὶ ἐκλήθησαν, εἴτε ἐπι-
 γῆς, εἴτε ἐν οὐρανοῖς, διὰ τοῦ Λόγου υιοποιήθη-
 σαν καὶ θεοποιήθησαν, αὐτὸς δὲ (32) ὁ Υἱὸς
 ἔστιν ὁ Λόγος· ὅπλον οὖν αὐτοῦ μὲν οἱ πάν-
 τες, αὐτὸς δὲ πρὸ πάντων, μᾶλλον δὲ μόνον αὐτὸς
 ἀληθινὸς Υἱὸς, καὶ μόνος ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ
 ἀληθινὸς ἔστιν, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ταῦτα λαβὼν,
 οὐδὲ ἄλλως ὢν παρὰ ταῦτα, ἀλλὰ φύσει κατ' οὐσίαν B
 ὢν ταύτα. Γέννημα γὰρ τῆς τοῦ (33) Πατρὸς οὐσίας
 ὑπάρχει, ὥστε μηδὲνα ἀμφιβάλλειν, ὅτι κατ' ὁμοι-
 οτητα τοῦ ἀτρέπτου Πατρὸς ἀτρέπτος ἔστι καὶ ὁ
 Λόγος.

40. Τέως μὲν οὖν, ταῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐνοιαῖς χρώ-
 μωνι, οὕτως πρὸς τὰς ἀλόγους αὐτῶν ἐπινοίας, ὡς δέ-
 δικαν αὐτὸς (34) ὁ Κύριος, ἀπηγγέλαμεν· καλὸν δὲ
 καὶ τὰ βεβαία λόγια παραθέσθαι λοιπὸν, ἵ' ἔτι καὶ
 πλείον (35) τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸ ἀτρέπτου ἀποδείξῃ, καὶ
 ἡ ἀναλλοίωτος αὐτοῦ πατρικὴ φύσις, τούτων δὲ ἡ κα-
 κωπροσύνη. Γράφων τοίνυν Φιλίππιστοις ὁ Ἀπόστο-
 λὸς φησὶ· *Τούτω φρονησάτω ἐν ὑμῖν, ὅ καὶ ἐν*
Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ
ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαν-
τὸν ἐκένωσε μορφῆν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοί-
ματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι ἐδρε-
θειώσας ἑαυτὸν, ὡς ἀπεινώσας ἑαυτὸν, γενόμενος
ὡς ἄνθρωπος. Ὡς ἄνθρωπος ἕως θανάτου, θανάτου δὲ
στεινοῦ. Διὰ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέβυωσε, καὶ ἐχηρι-
σάτο αὐτῷ ἔννομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄντων, ἵνα
ἐν τῷ ὄνματι Ἰησοῦ πάντων τῶν κἀμύνη ἐπουρα-
νίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα
κτίωσκα ἐξομολογήσῃται (36), ὅτι Κύριος Ἰησοῦς
Χριστὸς εἰς ὄψαν Θεοῦ Πατρὸς. Τί τοῦτου λευ-
κίτερον καὶ ἀποδεικτικώτερον γένοιτο (37) ἂν ; Οὐ
 γὰρ εἴ ἐλαττωθὼν βελτίων γέγονεν· ἀλλὰ μᾶλλον Θεὸς
 ὑπάρχων ἐν θούλῳ (38) μορφῆν ἔλαβε, καὶ ἐν τῷ
 λαβῆν, οὐκ ἐβελτιώθη, ἀλλ' ἐταπεινώσας ἑαυτὸν. D
 Πῶς τοίνυν ἐν τούτοις μισθὸς τῆς ἀρετῆς, ἢ ποία
 προκοπὴ καὶ βελτίωσις ἐν ταπεινώσει ; Eὶ γὰρ Θεὸς
 Math. xi, 27. * Joan. x, 35. * Philip. ii, 5-11.

(30) Seguerian., οὕτως ἡ υιοθεσία. Paulo post
 idem, Reg. Goblerian. Felckm. 4 et 5, et μὴ ὁ Υἱός.
 Alii et editio Commel., et ὁ Υἱός. Ibid. Felck. 5, καὶ
 ὃν αὐτὸς ἀποκαλύψῃ.

(31) Sic Seguer. et Reg. Alii et editi, πῶς ὃ ἂν
 καὶ.

(32) Sic Seguer. Et alii et editi δὲ omittunt. Ibid.
 Seguer. et Reg., ὁ Λόγος· ὅπλον οὖν. Habent item
 ὅπλον οὖν Basil. Anglic. et Felck. 5. At alii et edit.
 Commel., ὁ Λόγος καὶ ὁπλον οὖν. Mox Seguer., μᾶ-
 λον δὲ μόνον αὐτός. Editi et alii, μᾶλλον δὲ αὐ-
 τός.

(33) Seguerian., ὢν ταῦτα, γέννημα τῆς τοῦ, etc.
 Item mox et Reg. Anglican. et Bastilien., μετὰ ἀμ-
 φισβλήτων. Paulo post editio Commel. mendose ha-

non sunt participes ? Vera profecto non est tam per-
 versa opinio, sed commentum eorum est qui nunc
 judicant. Nam si ita est, qui fieri potest ut Deum
 Patrem aliqui agnoscant ? Nec enim adoptio sine
 vero Filio fieri potest, cum ipse dicat, *Nemo cog-
 noscit Patrem nisi Filius, et cui Filius revelaverit*
 *. Quomodo item sine Verbo et ante Verbum
 Deus qui effici queat, cum ipse ad Judæos istorum
 fratres sic loquatur, *Sillos deos dixit ad quos Ver-
 bum Dei factum est* ? Porro si omnes, quotquot
 cum filii tum dii appellati sunt sive in terris sive
 in cælis, per Verbum et filii et dii sunt effecti,
 ipseque Filius Verbum est : perspicuum sane fue-
 rit omnes per ipsum filios effici, ipsum vero ante
 omnes, imo vero solum eum verum Filium, et solum
 ex Deo vero verum Deum esse, nec mercedem
 virtutis hæc accepisse, neque alium ab illis esse,
 sed natura et substantia ipsa esse. Namque
 substantiæ Patris fetus ipse est, ita ut nullus sit
 dubitandi locus, quin ad Patris immutabilis simi-
 litudinem sit quoque Verbum immutabile.

40. Hæcenus quidem Filii notionibus in hæren-
 tes, sic absurdis illorum commentis, prout ipse de-
 dit Dominus, occurrimus. Jam vero præsterit divi-
 na exponere oracula, ut et Filii immutabilitatis ma-
 gis confirmetur, sitque exploratius paternam ejus
 naturam mutationis esse expertem, et clarius illo-
 rum appareat improbitas. Itaque his verbis ad Phi-
 lippenses scribit Apostolus : *Hoc vos sentite, quod*
et Christus Jesus, qui cum in forma Dei esset, non
rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed
semetipsum exinanivit, forma servi accepta, similis ho-
minum factus, et figura inventus ut homo. Humilia-
vit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mor-
tem autem crucis. Idcirco et Deus exaltavit il-
lum, et donavit illi nomen quod est super omne no-
men, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium,
terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitea-
tur quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei
Patris *. Quid his luculentius et evidentiùs proferri
 potest ? Nec enim ex deteriore melior factus est :
 sed potius cum Deus esset, formam servi accepit,
 in qua accipienda non melior est effectus, sed se-
 metipsum humiliavit. Ubi igitur hic merces virtutis
 est, vel qualis progressus quæleve in melius incre-
 mentum in hujusmodi humiliatione ? Nam si qua-
 tenus cum Deus esset, homo factus est, et ex ali-

bet, ἀτρέπτος ἔστι περὶ καὶ ὁ Λόγος. Sed per
 abest ab omnibus inss.

(34) Sic Seguer. Gobler. et Felck. 4. Alii vero et
 editi, ὡς δέδικαν ὁ Κύριος, αὐτοῖς. Ibid. Seguerian..
 ἀπαντήσωμεν.

(35) Seguer. Gobler. et Felckm. 4, πλείον. Editi
 et alii, πλείον. Paulo post Seguer., τούτων τε ἡ
 κακωπροσύνη. Γράφων τοίνυν Φιλίππιστοις.

(36) Seguer. Gobler. et Felckm. 4, ἐξομολογή-
 σται.

(37) Sic Seguer. Alii autem et editi, ἂν γένοιτο.

(38) Seguerian., τὴν ἐθούλῳ. Editi, τὴν τοῦ θεοῦ
 λου.

tudine descendit, exaltari dicitur : quo, quæso, extolli sive exaltari potest is qui Deus est? Ex eo enim quod Deus sit altissimus, liquet ejus quoque Verbum necessario esse altissimum. Quo ergo altus extolli potuit is qui in Patre est, et Patris est in omnibus simillimus? Itaque nullo incremento opus habet, nec is est quem falso suspicantur Ariani. Nam si ut exaltaretur, Verbum descendit, idque indicat Scriptura: quid erat necesse seipsum **351** humiliare, ut id quod jam habebat accipere nitetur? Quam porro gratiam accipit ipse gratiæ dator? Aut quomodo nomeu, quo adoraretur, accipit is, qui semper suo nomine fuit adoratus, et quem, antequam factus esset homo, sancti hisce vocibus invocant: *Deus, in nomine tuo saluum me fac* ; et, *Hi in curribus et hi in equis, nos autem in nomina Domini Dei nostri magnificabimur* *. Eum ergo patriarchæ adorabant. De angelis quoque scriptum est, *Et adorent eum omnes angeli Dei* †.

41. Quod si, ut etiam canit David septuagesimo primo psalmo, *Ante solem permanet nomen ejus, et ante lunam in generationes generationum* * : quomodo accipit quod semper habuit, ac priusquam nunc illud ipsum acciperet? Vel quomodo exaltatur is, qui antequam exaltaretur erat altissimus? Aut quomodo datum est illi ut ab aliis adoraretur, qui etiam antequam hunc honorem unuc consequeretur, adoratus semper est? Non est ænigma, sed mysterium divinum: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* *; quod idem Verbum postea nostri causa caro factum est. Itaque ista dictio, *exaltavit*, non significat naturam Verbi exaltatum fuisse; nam semper et fuit et est æqualis Deo: sed humanæ naturæ exaltationem indicat. Igitur ista non ante dicta sunt quam ubi Verbum caro factum est, ut evidens esset has voces, *humiliavit et exaltavit*, de sola intelligi humanitate. Namque id solum quod humile est extolli potest. Quapropter si ob assumptam carnem scriptum est, *humiliavit*, clarum est vocem *exaltavit* de eadem esse intelligentiam. Hoc enim honore indigebat homo, carne et morte humilis. Quoniam ergo ille qui Patris imago et immortale Verbum erat, servi formam induit, ac mortem in sua carne, ut

A ὡν, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ, ἐξ ὕψους καταβάς, λέγεται ὑψοῦσθαι, πῶ ὑψοῦται θεὸς ὡν; Ἀλλοῦ ἔντος πάλιν τοῦτου, ὅτι, τοῦ θεοῦ (39) ὑψίστου ἔντος, ἐξ ἀνάγκης εἶναι δεῖ καὶ τὸν τοῦτου λόγον ὑψίστου. Πῶ οὖν πλέον εἶεν ὑψοῦσθαι καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὡν, καὶ ὁμοίως κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς; Οὐκ οὖν πάσης προσθήκης ἀπροσβέης ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν, ὡς ὑπονοοῦσιν οἱ Ἀρειανοί. Εἰ γὰρ διὰ τὸ ὑψοῦσθαι καταβέβηται ὁ λόγος, καὶ ταῦτα γέγραπται (40)· τίς χρεῖα ἦν ἔλως καὶ ταπεινώσει αὐτὸν, ἵνα τοῦτο ζητήσῃ λαβεῖν ὅπερ εἶχε; Ποῖαν δὲ καὶ χάριν ἔλαβεν ὁ τῆς χάριτος δοτῆρ; Ἡ πῶς ἔλαβε τὸ ἔνομα εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ δεῖ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προσκυνούμενος; Καὶ πρὶν γίνεσθαι γούν ἄνθρωπος, παρακαλοῦσιν οἱ ἄγιοι· Ὁ θεός, ἐν τῷ ὀνόματι σου σωσόν με. Καὶ πάλιν B Οὐκ οὖν ἐν ἄρμασι (41), καὶ οὐκ οὖτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνησόμεθα· καὶ ὑπὸ μὲν τῶν πατριαρχῶν προσκυνεῖτο· περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων γέγραπται· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ.

41. Εἰ δὲ καὶ ὡς ψάλλει Δαυὶδ (43) ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ· Πρὸ τοῦ ἡλλου διαμῆναι τὸ ἔνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς (43) γενεάς γενεῶν· πῶς ἐλάμβανεν ὁ εἶχεν δεῖ, καὶ πρὶν λαβεῖν νῦν αὐτό; Ἡ πῶς ὑψοῦται, ὁ καὶ πρὶν ὑψοῦσθαι ὑψίστος ὡν; Ἡ πῶς ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ καὶ, πρὶν τοῦτου νῦν λαβεῖν, δεῖ προσκυνούμενος; Οὐκ ἔστιν ἀίνγμα, ἀλλὰ μυστηρίου θεῶν· Ἐν ἀρχῇ ἦν (44) ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· δι' ἡμᾶς δὲ ὑστερον οὗτος ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ τὸ λεγόμενον νῦν, ἐπερῦψωσεν, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου ὑψομένην σημαίνει· ἦν γὰρ δεῖ καὶ ἔστιν ἰσα θεῷ· ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἐστὶν ἡ ὑψώσις. Οὐ πρὶν γοῦν εἰρηται ταῦτα, εἰ μὴ ἔτε γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἵνα γένετα φανερόν, ὅτι τὸ, ἐταπεινώσεν, καὶ τὸ, ἐπερῦψωσεν (45) ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λέγεται· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ ταπεινῶν, τοῦτου καὶ τὸ ὑψοῦσθαι ἐν εἴῃ· καὶ εἰ διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς τὸ, ἐταπεινώσεν, γέγραπται, ὅλον ἔστιν, ὅτι καὶ τὸ, ἐπερῦψωσεν, δι' αὐτὴν ἔστι. Τοῦτου γὰρ ἦν ἔνδεξο ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ ταπεινῶν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θανάτου. Ἐπεὶ οὖν εἰκόμ ὡν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀθάνατος ὡν ὁ λόγος, ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν, καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπος (46) ἐν τῇ αὐτοῦ σαρκὶ τὸν θάνατον, ἔν' οὕτως αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου προσενέγκη τῷ

* Psal. LIII 1. * Psal. XI, 8. † Heb. 1 6: Psal.

xcvi, 7. * Psal. LXXI, 17, 5. * Joan. 1.

(35) Sic Seguer. et Reg. Alii et editi, ὅτι καὶ τοῦ θεοῦ. Paulo post Seguer., πῶ οὖν πλέον. Reg., πῶς οὖν εἶεν, ὀμιση πλέον.

(40) Goblerian. et Felc. 1, ὁ λόγος, ταῦτα γέγραπται. Paulo post Seguerian., ἵνα τοῦτο ζητήσῃ λαβεῖν ὁ τῆς χάριτος δοτῆρ, ὀμιση intermediis.

(41) Gobler. et Felc. 1, καὶ, οὗτοι ἐν ἄρμασι. Mox mss. omnes θεοῦ ἡμῶν. Editio Commel., θεοῦ ὀμῶν, mendose.

(43) Gobler. et Felc. 1, ἀγγελοι θεοῦ. Καὶ Δαυὶδ λέγει· Πρὸ τοῦ ἡλλου.

(45) Seguer. Reg. G 5. er. Felc. 1 et 5 omittunt εἰς ante γενεάς, ubi Seguer. et Reg., γενεάς. Ibid.

Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1, πῶς ἐλάμβανεν. Felc. 5, πῶς ἔλαβε. Alii et editi, πῶς οὖν ἐλάμβανεν. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, ὁ καὶ πρὶν ὑψοῦσθαι. Editi et alii, ὁ πρὶν ὑψοῦσθαι.

(44) Seguer., Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν. Mox idem, Gobler. et Felc. 1, δι' ἡμᾶς δὲ ὑστερον οὗτος ὁ λόγος. Reg., δι' ἡμᾶς ὑστερον οὗτος ὁ λόγος. Alii et editi, δι' ἡμᾶς ὑστερον ὁ λόγος.

(45) Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ ἐπερῦψωσεν. Ibid. Gobler. et Felc. 1, ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου.

(46) Sic Seguer. Reg. Gobler. Anglie. et Felc. 1. At ab aliis et editis abest ὡς ἄνθρωπος.

Πατρι· διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν λέγεται ὑπερυψοῦσθαι (47), ἢ ὡσπερ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἀπαθάνομεν (48) ἐν Χριστῷ, οὐκ, ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ πάλιν ἡμεῖς ὑπερυψωθῶμεν, ἕκ τε τῶν νεκρῶν ἐγειρόμενοι, καὶ εἰς οὐρανὸς ἀναρχόμενοι, ἔθθα πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, οὐκ εἰς ἀντίστακα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἔμπαρνοσθῆναι τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Εἰ δὲ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, καί τοι καὶ πρὸ τοῦτου καὶ ἀεὶ Κύριος ἔν καὶ δημιουργός (49) τῶν οὐρανῶν· ὑπὲρ ἡμῶν ἄρα καὶ τὸ ὕψωθῆναι νῦν γέγραπται. Καὶ ὡσπερ αὐτὸς πάντας ἀγιάζων, λέγει πάλιν τῷ Πατρὶ καυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγιάζειν, οὐκ ἄρα ἅγιος ὁ Λόγος γένηται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἐν καυτῷ ἀγιάσῃ πάντας ἡμεῖς· οὕτως ἄρα καὶ τὸ νῦν λεγόμενον, ὑπερυψώσων αὐτὸν, οὐκ ἵνα αὐτὸς ὕψωθῇ· ὕψιστος γὰρ ἐστίν· ἀλλ' ἵνα αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ἡμῶν δικαιοσύνη γένηται, ἡμεῖς δὲ ὕψωθῶμεν ἐν αὐτῷ (50), καὶ εἰς τὰς πόλεις εἰσελθόμεν τῶν οὐρανῶν, ἃς αὐτὸς πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέψξε, λεγόντων τῶν προτρεχόντων· Ἄρατε πόλεις, οἱ ἀρχοντες, ἄρα, καὶ ἐκάρθητε, πόλεις αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Καὶ ὧδε γὰρ οὐκ αὐτῷ ἦσαν αἱ πόλεις κεκλεισμέναι Κυρίῳ καὶ ποιητῇ τῶν πάντων ὄντι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τοῦτο γέγραπται, οὗς ἦν ἡ θύρα κεκλεισμένη τοῦ παραδείσου. Διὸ καὶ ἀνθρωπίνως μὲν, δι' ἣν ἐφόρει σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ (51) τὸ, Ἄρατε πόλεις· καὶ τὸ, Εἰσελεύσεται, ὡς ἀνθρώπου εἰσερχομένου· θεϊκῶς δὲ πάλιν περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειθεὶ καὶ θεός (52) ἐστίν ὁ Λόγος, οὗ οὕτως ἐστίν ὁ Κύριος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τῆν δὲ τοιαύτην εἰς ἡμᾶς γενομένην βίωσιν προανεφώνει τὸ Πνεῦμα ἐν ἐγδοχοσῶν ὁδοῦ ψαλμῶν λέγων· Καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου θῆνωσονται, οὗτι τὸ (53) καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰ σὺ. Εἰ δὲ δικαιοσύνη ἐστίν ὁ Υἱός, οὐκ ἄρα αὐτὸς ἐστίν ὡς (54) ἐνδεθῆς ὑψόμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ ὑψόμενοι, ἕτις ἐστὶν αὐτός.

42. Καὶ γὰρ καὶ τὸ, ἐχαρίσατο αὐτῷ, οὐ δι' αὐτὸν ἐν Λόγῳ γέγραπται· ἦν γὰρ πάλιν, καὶ πρὶν ἀνθρώπου γένηται, προσκυνούμενος, ὡσπερ εἰνομεν(55), ὑπό τε τῶν ἀγγέλων καὶ πάσης τῆς κτίσεως, κατὰ τὴν παρικτὴν ἰδιότητα· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦτο πάλιν περὶ αὐτοῦ γέγραπται (56). Ὅσπερ

⁴² Hebr. vi, 20; ix, 24. ⁴³ Psal. xxiii, 7. ⁴⁴ Psal. lxxxviii, 17.

(47) Seguer., λέγεται ὑπερυψοῦσθαι. Editi et alii, λέγεται καὶ ὑπερυψοῦσθαι.
 (48) In Basil. deletum est ἀπαθάνομεν, proque eo factum ἐξωποσθῆμεν.
 (49) Seguer., πρὸ τοῦτου Κύριος καὶ δημιουργός. Mox idem, τὸ ὑπερυψώθη συγγέγραπται.
 (50) Seguer., ἐν αὐτῷ. Alii et editio Commel., ἐν καυτῷ. Seguer. ibid. εἰς omittit. Paulo post Reg. Anglican. et Felc. 5, ἀνέψξε. Caeteri et edit., ἠνέψξε.
 (51) Felc. 5, περὶ αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1 omittunt πύλας, et præterea Seguer. sic habet, καὶ εἰσελεύσεται, omisso τῷ.
 (52) Sic Seguer. Reg. Basil. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, καὶ ὁ θεός. Paulo post Seguer., καὶ ὁ βασιλεὺς. Editi et alii, καὶ βασιλεὺς. Mox Seguer.

A pro nobis Patri per mortem offerret : hinc quoque, ut homo, propter nos et pro nobis dicitur exaltari, ut quemadmodum ejus morte omnes in Christo mortui sumus; ita in ipso Christo rursus exaltaremur, cum nimirum a mortuis excitati in celos ascendemus, quo præcursor pro nobis introiit Jesus : non enim in exemplaria verorum, sed in ipsam caelum, ut apparet nunc vultus Dei pro nobis⁴². Si porro nunc pro nobis in ipsum caelum ingressus est Christus, quamvis etiam antea et semper Dominus et opifex esset caelorum : igitur nunc quoque eum pro nobis exaltari scriptum est. Insuper quemadmodum ipse qui omnes sanctificat, seipsum pro nobis Patri sanctificare dicit, non sane ut Verbum sanctum fiat, sed ut ipse in seipso nos omnes sanctos reddat : ita pariter his verbis, exaltavit eum, non intelligendum est cum exaltari (nam altissimus est), sed is est sensus, ut videlicet ille quidem pro nobis justitia fieret, nos autem in ipso exaltaremur, et caelorum ingredereur januas, quas ipse rursus pro nobis aperuit, dicentibus his qui præcurrebant : Tollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternæ, et introibit rex gloriæ⁴³. Siquidem non hic intelligendum est, clausas ei fuisse portas, qui omnium Dominus et effector erat. Verum id certum propter nos scriptum est, quibus 352 paradisi janua erat occlusa. Unde humano rore, propter carnem quam gestabat de illo dicitur : Tollite portas : et, Introibit, velut nempe homine introeunte. Rursus vero quia Verbum Deus est, et eodem divine dicitur Dominum eum et regem gloriæ esse. Hanc autem nostram exaltationem Spiritus sanctus psalmo octogesimo octavo his verbis prædicat, Et in justitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es⁴⁴. Si porro Filius justitia est, non ergo ille exaltatione opus habet, sed nos sumus qui in justitia exaltamur, quæ nempe ipse est.

42. Illa similiter verba, donavit illi, non propter ipsum Verbum scripta sunt. Nam atqueam homo fieret, ab angelis ab omnibusque rebus creatis secundum paternam proprietatem adorabatur, ut diximus. Verum illud de illo propter nos et pro nobis dictum est. Quemadmodum enim ut homo

D Gobler. Felc. 1, γενομένην ὕψωσιν. Alii et editi, λεγομένην ὕψωσιν. Ibid. Gobler. et Felc. 1, ὕψωσιν ὁ Δαυὶδ προανεφώνει ἐγδοχοσῶν ὁδοῦ ψαλμῶν λέγων· Ἐν τῇ, etc.
 (53) Sic Seguer., ut habetur in Græco Scripturæ contextu. In aliis et editis τὸ deest.
 (54) Seguer., ἐστίν ὁ Λόγος ὡς. Mox idem, ο. ἐν τῇ δικαιοσύνῃ. Caeteri et editi ἐν omittunt. Mox item Seguer., Καὶ γὰρ καὶ τὸ. Editi et alii, Καὶ γὰρ τὸ.
 (55) Reg. et Felc. 5, ἀπαμην, ἐτ μοx, πάσης κτίσεως.
 (56) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, εἰρήται. Mox ὁ Χριστὸς abest a Seguer. qui ibid. cum Basil. et Felc. 5 et Regio, ὑπερυψώθη.

mortuus est et exaltatus : sic quatenus homo accipere dicitur quod semper, ut Deus, habuit, ut scilicet huiusmodi etiam data gratia ad uos usque pertingeret. Nec enim Verbum carne assumpta diminutum est, ut quæreret accipiendam gratiam : sed potius divinum reddidit quod induit, eoque humanum genus munifice locupletavit. Ut enim quatenus Dei Verbum, et in forma Dei erat, semper fuit adoratum : ita idem etiam quatenus homo factus et vocatus Jesus, universas res creatas sub pedibus subjectas habet, omnesque in hoc nomine ipsi flectunt genua, confitenturque non ignominiosum ejus divinitati, sed gloriosum Deo Patri esse, quod Verbum caro factum sit, et mortem carne subierit. Patris scilicet gloria est, factum et postea perditum reperiri hominem mortuumque revocari ad vitam, ac templum Dei fieri. Cum enim cœli potestates, angeli et archangeli qui Dominum semper adorare, nunc enim in nomine Jesu adorant, nostra profecto gratia et gloria est, quod etiam homo factus Dei Filium adoratur : nec virtutibus cœlestibus mirum videbitur, cum nos omnes, qui ejusdem ac ille naturæ corpora habemus, in suam regionem viderint introduci. Quod utique aliter non contigisset, nisi ille qui in forma Dei erat, formam servi assumpsisset, seque adeo humiliasset, ut corpus suum mortem pati permisit.

43. Ergo quod per crucem stultitia Dei esse hominibus videbatur, omnibus factum est honoratius. In ipsa siquidem posita est nostra resurrectio : nec Israel solum sed etiam omnes gentes jam, uti propheta vaticinatus est, sua deserunt idola, verumque Deum Christi Patrem agnoscunt. Dæmonum quoque dissolutæ præstigiæ sunt, solusque verus Deus in nomine Domini nostri Jesu Christi adoratur. Quod autem Dominus etiam assumpto corpore et vocatus Jesus adoratur 353 crediturque Filius Dei, ac per ipsum Pater cognoscitur; id aperte indicat, ut diximus, non Verbum, quatenus Verbum, sed nos huiusmodi gratiam accepisse. Nam propter nostram cum ejus corpore cognationem nos quoque Dei templum effecti sumus janique filiorum Dei obtinuimus dignitatem : adeo ut etiam in nobis jam Dominus adoretur, et spectantes pronuntient, ut ait Apostolus ¹², quod vere Deus in illis sit. Id ipsum quoque Joannes in Evangelio ita des-

¹² I Cor. xiv. 25.

(57) Seguer., 'Ως γάρ.

(58) Seguer. Gobler. et Felc. 1 omittunt ὑπὸ πόδα.

(59) Seguer., θεότητος τοῦτο γέγονεν. Mox idem et Reg. γενόμενον ἄνθρωπον. Ab aliis et edit. aliest ἄνθρωπον.

(60) Seguer., ἐν οὐρανῷ. Ibid. Gobler. et Felc. 1, καὶ γὰρ τῶν ἐν οὐρανῷ.

(61) Seguer., αὐτῆ χάρις. Mox Gobler. et Felc. 1, ὅτι ἄνθρωπος γενόμενος.

(62) Seguer., αὐ οὐράνιοι. Editi et alii, αὐ οὐράνιοι. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰς τὰς

A γὰρ, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη· οὕτως, ὡς ἄνθρωπος, λέγεται λαμβάνειν ἕπερ εἶχεν αἰὶ ὡς Θεός, ἵνα εἰς ἡμᾶς φθάσῃ καὶ ἡ τοιαύτη δοθεῖσα χάρις. Οὐ γὰρ ἡλαττώθη ὁ Λόγος σῶμα λαβὼν, ἵνα καὶ χάριν ζητήσῃ λαβεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ θεοποίησεν ἕπερ ἐνδοξότεον, καὶ πλεον ἐχαρίσατο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τοῦτο. Πᾶσι (57) γὰρ αἰὶ γενόμενον ἄνθρωπον καὶ ἀπολλόμενον εὐρεθῆναι, καὶ νεκρωθέντα ζωοποιηθῆναι, καὶ ναὶν γενέσθαι Θεοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἐν οὐρανῷ (60) θυνάμενος, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων αἰὶ μὲν προσκυνούντων αὐτὸν, προσκυνούντων δὲ καὶ νῦν ἐν τῷ ὄνοματι Ἰησοῦ τὸν Κύριον, ἡμῶν ἐστὶν αὐτῆ ἡ χάρις (61) καὶ ὑπερφύσσις, ὅτι τε καὶ ἀνθρώπος γενόμενος, προσκυνεῖται ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, καὶ οὐ ξενοισθῆσονται αὐ οὐράνιοι (62) θυνάμενος βλέπουσαι τοὺς συσσίμους ἐκεῖνον πάντας ἡμᾶς εἰσαγομένους εἰς τὰς χώρας αὐτῶν. Ἄλλως δὲ οὐκ ἂν ἐγγίνετο τοῦτο, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων εἰλῆφει δούλου μορφὴν, καὶ ταπεινώσας ἦν αὐτὸν, μέχρι θανάτου συγχωρήσας φθάσαι τὸ σῶμα.

43. Ἰδοὺ γοῦν τὸ νομιζόμενον παρὰ ἀνθρώποις μωρὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν σταυρὸν γέγονε πάντων ἐντιμότερον (63). Ἦ μὲν γὰρ ἀνάστασις ἡμῶν ἐν αὐτῷ ἀπόκειται· οὐκ εἶ δὲ μόνος ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ πάντος τὰ ἔθνη λοιπῶν, ὡς προείρηκεν ὁ προφήτης, τὰ μὲν εἰβουλα αὐτῶν (64) καταλιμπάνουσι, τὸν δὲ ἀληθινὸν Θεὸν τὸν τοῦ Χριστοῦ Πατέρα ἐπιγινώσκουσι· καὶ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων φαντασία καθήρηται, μόνος δὲ ὁ δυνάτω Θεὸς ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖται. Τὸ δὲ καὶ ἐν σῶματι γενόμενον (65) τὸν Κύριον καὶ κληθέντα Ἰησοῦν προσκυνεῖσθαι, πιστεύεσθαι τε αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ, καὶ δὲ αὐτοῦ ἐπιγινώσκεισθαι τὸν Πατέρα, εἶλον ἂν εἴη, καθάπερ εἴρηται, ὅτι οὐχ ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστὶν, Ἐαθε τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλλ' ἡμεῖς. Διὰ γὰρ τὴν πρός (66) τὸ σῶμα αὐτοῦ συγγένειαν ναὶς Θεοῦ γεγέννημεν καὶ ἡμεῖς, καὶ υἱὸς Θεοῦ λοιπὸν πεποιήμεθα, ὥστε καὶ ἐν ἡμῖν ἔδη προσκυνεῖσθαι τὸν Κύριον, καὶ τοὺς ὁρόντας ἀπαγγέλλειν, ὡς ὁ Ἀπόστολος εἴρηκεν, ὅτι δυνάτω

χώρας αὐτῶν. Alii et editio Commel., εἰς τὰς χώρας αὐτῶν.

(63) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐντιμότερον. Alii et editi, προτιμότερον. Ibid. Gobler. et Felc. 1, Ἦ γὰρ ἀνάστασις. Seguer. ibid., Οὐ μὲν γὰρ ἀνάστασις ἡμῶν, et paulo post, οὐκ εἶ δὲ μόνον.

(64) Seguer., αὐτῶν. Reg., αὐτῶν. Alii et editio Commel., αὐτῶν.

(65) Sic Seguer. et Reg. Gohlerian. item et Felc. 1 habent γενόμενον. Alii et editi, ἐν τῷ σῶματι γενέσθαι τὸν Κύριον.

(66) Gobler. et Felc. 1, διὰ τὴν πρός, etc.

ἰθεὸς ἐν τούτοις ἐστὶ· καθάπερ καὶ ὁ Ἰωάννης (67) ἰν μὲν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἔξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ γράφει· Ἐν τούτῳ γενώσμεθα, ὅτι μόνον ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, οὐ ἔδωκεν ἡμῖν. Γνωρίσμα δὲ ἐστὶ καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ γενομένης ἀγαθότητος, ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψώθημεν, διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι τὸν ὑψίστον Κύριον, καὶ δι' ἡμᾶς ἡ χάρις διδοται, διὰ τὸ γενέσθαι ὡς ἡμεῖς (68) ἀνθρώπων τὸν χορηγούντα τὴν χάριν Κύριον· αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ ἐπακρίωνται λατὸν ἐν τῷ λαβεῖν τὴν ταπεινὴν ἡμῶν σῶμα· δοῦλον τι μορφήν ἔλαβεν, ἐνδυσάμενος τὴν δουλωθεῖσαν σάρκα τῆς ἁμαρτίας. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰς βελτίωσιν ἔσχηκεν (69)· ἀνεσθῆς γὰρ ἐστὶ καὶ πλεῖρος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· ἡμεῖς δὲ παρ' αὐτοῦ μάλλον ἐβελτιώθημεν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τὸ φῶς, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Καὶ μέγαν ἑπερείδονται οἱ Ἀριανοὶ τῷ, διὸ, συνδέσμων, διὰ τὸ λέγειν τὸν Παῦλον· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αἰτὸν ὑπερέψωκεν. Οὐ γὰρ ἄλλο ἀρετῆς, οὐδὲ (70) βελτίωσιν προκοπῆς αὐτοῦ σημαίνων ἔλαβεν, ἀλλὰ τὸ αἰτίου τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης ὑψώσεως. Τί δὲ τοῦτο ἐστὶν ἡ τὸν ἐν μορῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα (71), καὶ εὐγενεῖς Πατρός Υἱόν, ταπεινώσαι λατὸν καὶ δοῦλον ἀπὸ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενέσθαι; Εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐγενόνη, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀπὸ ἁμαρτιῶν λυτρωθέντες ἐκ νεκρῶν ἀνέστημεν, ἀλλ' ἐμένομεν ὑπὸ γῆν νεκροί· οὐδ' ἂν ὑψώθημεν εἰς οὐρανοῦς, ἀλλ' ἐκείθετα ἐν τῷ φῶι. Δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστὶ τὸ λεγόμενον ὑπερέψωκεν, καὶ, ἐχαρίσατο.

44. Τοιαύτην μὲν οὖν ἡγοῦμαι τὴν διάνοιαν τοῦ βήτου καὶ μάλα ἐκκλησιαστικῆν ὄσασιν. Καὶ δευτέρον δὲ ὁμοῦ τις ἐπιχειρήσειεν εἰς τὸ βήτον, ἐν παραλλήλῳ λέγων τὰ αὐτὰ· οὐκ οὐδὲν λόγον αὐτὸν, ἢ Λόγος ἐστίν, ὑψοῦσθαι σημαίνει· ἐστὶ γὰρ, ὡς προείρηται μικρὸν πρόθεν (72), ὑψίστος καὶ ὁμοῦς ὢν τῷ Πατρὶ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ βήτον. Λέγων γοῦν, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, εὐθύς ἐπιήγαγε τὸ, διὰ τοῦτο ὑπερέψωκεν· διέξει θελων, οὐ, εἰ καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγεται τεθνηκέναι, ἀλλ' ὡς ζωὴ ὢν ὑψώθη τῇ ἀναστάσει· Ὁ γὰρ καταβάς, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναστὰς (73). Κατέβη γὰρ σωματικῶς· ἀνέστη δὲ, οὐ θεὸς ἦν αὐτὸς ἐν σώματι. Καὶ τοῦτο πάλιν ἐστὶν ὁ χάριν ἐπήγαγε τῇ διανοίᾳ ταύτῃ (74) τὸν, διὸ, συνδέσμων, οὐ μισθὸν ἀρετῆς οὐδὲ προκο-

A clarat: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* 14; itemque in Epistola, ubi hæc scribit: *In hoc scimus, quia manet in nobis, ex spiritu ejus quem dedit nobis* 16. Id sane argumentum est ejus in nos benignitatis, quod nos ab altissimum Dominum, qui est in nobis, exaltati fuimus, ac propter nos data fuit gratia, eo quod Dominus, gratiæ largitor, homo nostri similis sit effectus. Cæterum ipse Salvator seipsum humiliavit, cum nostrum humile corpus accepit: servique formam induit, cum carne, quæ peccato mancipata erat, assumpsit. Nihil autem ipse quo melior fieret, a nobis habuit: siquidem nulla re indiget, sed plenum et perfectum est Dei Verbum. Verum nos ille potius effecti meliores. Nam ipse lux est quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum 16. Frustra porro Ariani conjunctione *idcirco* nituntur, ubi nimirum ait Paulus: *Idcirco et Deus exaltavit illum*. Nec enim hisce verbis præmium virtutis vel incrementum in melius significavit, sed nostri causa factam exaltationem. Quid vero illud aliud est, quam eum, qui in forma Dei, nobilissimique Patris Filium, seipsum humiliavit, ac nostri vice ac propter nos servum esse factum? Nisi enim Dominus homo fuisset factus, nunquam nos a peccatis redimi vel a mortuis excitari potuissemus, sed mortui sub terram remansissemus, neque unquam in cætos fuisset evecti, sed in inferis jacuissemus. Itaque propter nos et pro nobis illud dictum est, *exaltavit et donavit*.

C 44. Hunc ego sensum hujus loci esse, eundemque maxime ecclesiasticum arbitror. Alio tamen modo sed pari sententia idem ita licet interpretari, ut nempe illis verbis non indicetur Verbum ipsum, quatenus est Verbum, exaltari: nam, ut paulo ante est dictum, altissimum simileque Patri est; verum hujusmodi dicto resurrectione a mortuis significatur propter humanam et ab assumptam naturam. Hinc postquam dixit, *humiliavit semetipsum usque ad mortem* 17, statim addidit, *idcirco exaltavit*: quibus utique verbis vult ostendere eum, quatenus quatenus homo est, mortuus esse dicitur, at quatenus est vita, resurrectione exaltatum fuisse; nam *Qui descendit, ipse est, et qui ascendit* 18. Siquidem corpore descendit: resurrexit vero quia ipse Deus erat in corpore; hæcque rursus causa est, cur eo sensu conjunctionem, *idcirco*, adhiberit, quæ nec virtu-

14 Joan. i, 12. 16 I Joan. iii, 24. 16 Joan. i, 9. 17 Philip. ii, 8, 9. 18 Ephes. iv, 10.

(67) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, et Basil. Auglic. et Felc. 5, καθάπερ καὶ Ἰωάννης. Editio Commel. καθάπερ ὁ Ἰωάννης. Ibidem μὲν et paulo post γράφει abest a Gobler. et Felc. 1.

(68) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, ut et legit Nannius. Cæteri et editi, γενέσθαι δι' ἡμᾶς.

(69) Seguer., ἔσεν.

(70) Seguer. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο ἀρετῆς. . . . οὐτε. Idem paulo post, τῆς εἰς ἡμᾶς γεγεννημένης ὑψώσεως.

(71) Seguer., ὄντα. Idem et Gobler. et Felc. 1, καὶ εὐγενεῖς Πατρός Υἱόν, ut et Nannius legit. Alii

et editio Commel., καὶ ἐν ὁμοίᾳ Πατρός Υἱόν.

(72) Μικρὸν πρόθεν abest a Goblerian. et Felc. 1. Ibid. Seguer. et Reg. ὑψίστος ὁμοῦς ὢν τῷ. Gobler. item et Felc. 1, ὢν addunt. Editi alique, ὑψίστος καὶ ὁμοῦς τῷ Πατρὶ.

(73) Felckm. 5, καὶ ἀναστὰς. Ibidem Basiliensis κατέβη σωματικῶς, ἀνέστη δὲ ὡς θεός, οὐκ ὁ θεός. Alii vero et editio Commel., ἀνέστη δὲ, οὐ θεός. Γὰρ autem alii omnes et mss. et editi post κατέβη habent.

(74) Seguer., καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ ταύτῃ. Idem paulo post δὲ ἦν ἀνάστασις.

is nec incrementi alicujus mercedem indicaret, sed causam declararet, propter quam facta est resurrectio, et quare alii quidem homines ab Adam ad hoc usque tempus mortem obierint, mortuique manserint, solus vero ille integer ex mortuis resurrexerit. Hæc autem causa illa est, quam ipse prius nos docuit, quod scilicet, cum Deus esset, homo factus est. Nam cæteri quidem omnes puri homines ex Adam **354** exorti, mortui sunt, et mors adversus illos regnavit: iste vero secundus homo e caelo est, nam *Verbum caro factum est*. Qui homo e caelo et cælestis esse dicitur, quia Verbum e caelo descendit: quæ causa est cur mortis imperio subjectus non fuerit. Quamvis enim seipsum adeo humiliavit ut corpus suum permiserit mori, quia mori poterat: attamen idem e terra exaltatus est, quia in eo corpore Filius Dei erat. Quocirca quod hic dicitur, *Idcirco et Deus illum exaltavit*, videtur simile esse illius loci Actorum, ubi ait Petrus: *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus mortis, quatenus impossibile erat teneri illum ab ea*. Ut enim Paulus scribit, Quia cum in forma Dei esset, factus est homo, et humiliavit semetipsum usque ad mortem, idcirco et Deus exaltavit illum: sic etiam a Petro dicitur, Quia cum Deus esset, factus est homo, ipsumque Deum esse signa et prodigia videntibus ostenderunt, idcirco a morte teneri ille non potuit. Id profecto præstare homo non poterat, cum mors hominum sit propria. Quapropter Verbum, quod Deus erat, caro factum est, ut carne moriens vitam omnibus virtute sua redderet.

45. Quoniam autem ipse exaltatus esse, et Deus illi donasse dicitur, idque putant hæretici esse defectum et passionem naturæ Verbi: necesse quoque est qua ratione hæc sint intelligenda explanare. Nempe ipse ex inferioribus terræ partibus exaltatus esse dicitur, quia mors dicitur quoque ejus esse. Utrumque porro ejus esse dicitur, quoniam illius non autem alius erat corpus quod a mortuis excitatum, et in cælos est sublatum. Quia ergo illud corpus ad ipsum pertinet, neque Verbum extra idem est, jure merito exaltato corpore, ipse, ut homo, propter corpus dicitur exaltari. Itaque si

πῆς, ἀλλ' αἰτίας θηλωτικῶν, δι' ἣν ἡ ἀνάστασις γέγονε· καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὐ μὲν ὅλοι οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἀδὰμ καὶ (75) μέχρι νῦν ἀπέθανον καὶ ἔμεταν νεκροί, οὗτος δὲ μόνος ἀλώλητος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. Ἡ δὲ αἰτία αὕτη ἐστίν, ἣν αὐτὸς προείρηκεν. ὅτι, θεὸς ὢν, ἀνθρώπος γέγονεν. Οἱ μὲν γὰρ ὅλοι πάντες ἀνθρώποι μόνον ἐξ 'Αδὰμ ὄντας ἀπέθανον, καὶ τὸν θάνατον εἶχον βασιλεύοντα κατ' ἀπάντων· οὗτος δὲ ὁ δεύτερος ἀνθρώπος ἐξ οὐρανοῦ ἐστίν· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Καὶ λέγεται ὁ τοιοῦτος (76) ἀνθρώπος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπουράνιος, διὰ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβηθέντα τὸν λόγον· διὸ οὐδὲ κεκράτηται ὑπὸ τοῦ θανάτου. Εἰ γὰρ καὶ ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, συγχωρήσας μέχρι θανάτου φθάσαι τὸ ἴσθαι (77) ταυτοῦ σῶμα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ θεϊκῶν θανάτου· ἀλλ' ἐκ γῆς ὑπερψύθη, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σῶματι γῆν τοῦ θεοῦ. Ἰσὺν γοῦν ἐστὶ τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον· Διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερψύσασε· τῷ λεγομένῳ ἐν ταῖς Ἠραξοῖσι παρὰ τοῦ Πέτρου (78)· Ὅρ ὁ θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδύνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατόν κρατῆσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. Ὡς γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ γέγραπται· Ἐπειδὴ, ἐν μορφῇ θεοῦ ὢν, γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, διὸ καὶ ὁ θεὸς ὑπερψύσεν αὐτόν· οὕτως καὶ παρὰ τοῦ (79) Πέτρου λέγεται· Ὅτι, ἐπειδὴ θεὸς ὢν γέγονεν ἀνθρώπος, τὰ ἐξ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοῖς ὄρωσι θεῶν· διὰ τοῦτο δυνατόν οὐκ ἦν κρατῆσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου. Ἀνθρώπων δὲ δυνατόν οὐκ ἦν τοῦτο κατορθῶσαι· ἴσθιν γὰρ τῶν ἀνθρώπων (80) ὁ θάνατος· διὰ τοῦτο θεὸς ὢν ὁ λόγος γέγονε σὰρξ, ἴνα, θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιήσῃ πάντας τῇ αὐτοῦ δυνάμει.

45. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς λέγεται ὑψῶσθαι, καὶ οὗτος ὁ θεὸς αὐτῷ ἔχαρισται, καὶ νομιζοῦσιν οἱ αἰρετικοὶ ἐλάττωμα εἶναι ἢ πάθος (81) τῆς τοῦ λόγου οὐσίας, ἀναγκαῖον εἶπεν πῶς καὶ ταῦτα λέγεται. Ὑψῶσθαι γὰρ λέγεται αὐτὸς ἀπὸ τῶν κατωτέρων μερῶν τῆς γῆς, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς λέγεται ὁ θάνατος εἶναι. Αὐτὸ δὲ λέγεται ἀμφοτέρω, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦν, καὶ οὐκ ἑτέρου (82) σῶμα τὸ ὑψῶθαι ἀπὸ τε τῶν νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανοῦς ἀναληφθέν. Αὐτοῦ δὲ πάλιν ὄντος τοῦ σώματος, καὶ οὐκ ὄντος ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ λόγου, εἰκότως ὑψοῦμένου τοῦ σώματος, αὐτὸς ὡς ἀνθρώπος (83), διὰ τὸ σῶμα ὑψοῦσθαι λέγεται. Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν

¹¹ I Cor. xv, 47. ¹² Act. II, 24. ¹³ Philip. II, 6. ¹⁴ Act. II, 24. ¹⁵ Eobes. IV, 9.

(75) Seguer. καὶ omittit.

(76) Seguer., λέγεται, ὅτι ὁ τοιοῦτος.

(77) Ἰσὺν ἀβαστ ἄ Seguer. Paulo post idem, Gobl. et Felc. I, διὰ τὸ εἶναι τὸν ἐν σῶματι. Alii et editi, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σῶματι.

(78) Seguer., παρὰ τοῦ Πέτρου. Editi et alii, παρὰ Πέτρου.

(79) Seguer., οὕτως καὶ παρὰ τοῦ, etc. Cæteri et editi, οὕτω, παρὰ τοῦ, etc. Ibidem Seguer. Reg. Goblerian. Felc. I et 5, ἐπειδὴ θεός. Alii et editi, ἐπειδὴ θεός. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. I, ἀπέδειξεν αὐτῷ καὶ τοῖς. Cæteri et editi, ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοῖς.

(80) Seguer. Ἰσθιν γὰρ τῶν ἀνθρώπων. Editi et alii, ἴσθιν γὰρ ἀνθρώπων. Ibid. Seguer., θεὸς ὢν λόγος.

D (81) Seguer. Gobler. et Felc. I, εἶναι ἢ πάθος. Alii et editi εἶναι καὶ πάθος. Mox Seguerian. Reg. Basil. et Anglic., Ὑψῶσθαι γὰρ λέγεται αὐτός, etc. Editi et alii, Ὑψῶσθαι γὰρ, etc. Ibid. Seguerianus Basil. Gobler. et Felc. I, ἀπὸ τῶν κατωτέρων μερῶν. Item Seguerian. ibid., ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ. Editi et alii, ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ.

(82) Sic Reg. Gobler. et Felc. I. At Seguer., καὶ αὐτοῦ ἦν καὶ οὐκ ἑτέρου. Editi et alii, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦν, οὐκ ἑτέρου.

(83) Sic Seguer. Gobler. et Felc. I. Alii vero et editi, σώματος, ὡς ἀνθρώπος, καὶ διὰ τὸ σῶμα, etc. Paulo post idem Seguer. Gobler. et Felc. I, ἐγένετο σὰρξ. Cæteri et editi, γέγονε σὰρξ. Ibidem Seguer. et Reg., ὡς περὶ ἀνθρώπου. Felc. I et editi, ὡς περὶ ἀνθρώπου. Alii mss., καὶ περὶ ἀνθρώπου.

ἄνθρωπος, μὴ λεγέσθω περὶ αὐτοῦ ταῦτα· εἰ δὲ ὁ Λόγος γέγονε σὰρξ, ἀνάγκη ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγεσθαι αὐτοῦ τὴν τε ἀνάστασιν καὶ τὴν ὑψώσιν, ἴν' ὁ μὲν (84) θάνατος λεγόμενος αὐτοῦ λύτρον ἦ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας· καὶ κατὰ γρηγορίου τοῦ θαυμάτου· ἡ δὲ ἀνάστασις καὶ ἡ ὑψώσις βεβαία δι' αὐτὸν εἰς ἡμᾶς διαμένη (85). Ἐπ' ἁμφοτέρων δὲ εἰρηκεν· Ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψυσε, καὶ, ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο· ἴνα καὶ ἐκ τούτου διέβη (86) πάλιν, ὅτι μὴ ὁ Πατὴρ ἴστιν ὁ γενόμενος σὰρξ, ἀλλ' ὁ τούτου Λόγος ἴστιν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος, ὁ λαμβάνων ἀνθρωπίνως παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὑψούμενος παρ' αὐτοῦ, ὡς περὶ εἰρη-
ται. Δῆλον δὲ, καὶ οὐκ ἂν ἀμφιβάλοι (87) τις, ὅτι ἂν ἔδωκεν ὁ Πατὴρ, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἔδωκεν. Καὶ ἐστὶ παρὰ τοῦτον καὶ ἐκπλήξει· δυνάμενον ἀληθῶς· ἦν γὰρ ἔδωκεν ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς χάριν, ταύτην αὐτὸς ὁ Υἱὸς λέγεται εἰσέλασθαι· καὶ τὴν ὑψώσιν, ἦ ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ποιεῖ, ταύτην αὐτὸς εἰσέλασθαι ἴστιν ὁ Υἱὸς. Αὐτὸς γὰρ ὁ ὢν τοῦ Θεοῦ Υἱὸς (88), αὐτὸς γέγονε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ὡς μὲν Λόγος, τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰσέλασθαι· πάντα γὰρ, ἃ ποιεῖ καὶ εἰδῶκεν ὁ Πατὴρ, δι' αὐτοῦ ποιεῖ τε καὶ παρέχει· ὡς δὲ Υἱὸς ἀνθρώπου, αὐτὸς ἀνθρωπίνως λέγεται τὰ παρ' ἐκείνου εἰσέλασθαι, διὰ τὸ μὴ ἕτερον, ἀλλ' αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, τὸ φῶσιν ἔχον τοῦ δέχεσθαι τὰ χάριν, καθάπερ εἰρηκεν. Ἐλάβανε γὰρ κατὰ τὸ (89) ὑψοῦσθαι τῶν ἀνθρώπων. Ὑψώσας δὲ ἦν τὸ θεοποιεῖσθαι αὐτόν. Αὐτὸς δὲ ὁ Λόγος εἶχεν ἀπὸ τοῦτο κατὰ τὴν πατρικὴν ἐκείνου θεότητα καὶ τελειότητα (90).

46. Τὸ μὲν οὖν παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ γεγραμμένον, τοιοῦτον ἔχον τὸν νοῦν, ἐλέγχει τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ ἐκεῖ παρὰ τῷ ἰμηνωδῷ λεγόμενον (91) τὴν αὐτὴν πάλιν ἔχει διάνοιαν ὁρθήν, ἣν παρεξηγοῦνται μὲν οἱ οὗτοι, ὁ δὲ ψαλμωδὸς δεικνύσιν εὐσεβῆ· φησὶ γὰρ καὶ αὐτὸς· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ῥάβδος ἐυθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ῥάβδος δικαιοσύνης, καὶ ἐμίσσησας ἀδικίας (92)· διὰ τοῦτο ἐχριστὸς σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Ἰδετε, ὦ Ἀρειανοί, καὶ ἐπιγινώσκετε ἅν ἐνεπέθεν τὴν ἀλήθειαν. Μετόχους τοῦ Κυρίου πάντας ἡμᾶς (93) εἰρηκεν ὁ ψάλλων. Εἰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἦν καὶ τῶν γεννητῶν εἰς, εἰς ἦν ἂν τῶν μετεχόντων καὶ αὐτῶν· ἐπιπέθῃ δὲ αὐτὸν μὲν Θεὸν αἰώνων ὀμνησε λέγων· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· τὰ δὲ ἄλλα πάντα μετέχειν αὐτοῦ δεδιόκων, τὶ εἰδ

⁸⁴ Psal. XLIV, 7, 8; Heb. I, 8, 9.

(84) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἴν' ὁ μὲν, etc. Editi et alii, ἴν' ὁ μὲν. Paulo post omnes inss., ἁμαρτίας· καὶ κατὰ γρηγορίου, præter Felc. 2, qui ut et editi, qui omittit.

(85) Seguer. et Anglic., διαμένη. Fele. 5, διαμέ-
νως. Alii et editi, ἐπιμένη.

(86) Anglic. et Reg., ὄβη. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1, Πατὴρ ἴστιν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος. Et mox Cobl. et Felc. 1, ὁ Λόγος ἦν ὁ λαμβάνων ἀν-
θρωπίνως, etc.

(87) Reg., ἀμφιβάλη. Fele. 5, ἀμφιβάλλον.
(88) Seguer., τοῦ Πατρὸς Υἱός. Ibidem in Regio ad marg. hæc adnotantur, κατὰ Νεστορίου, et mox, κατὰ Εὐτυχοῦς, ac deinde, κατὰ Σεβαστιανῶν καὶ Ἀρείου.

A homo non est factus, fas non sit ista de illo dici. Sed si Verbum caro factum est, necesse est ejus et resurrectionem et exaltationem tanquam de homine dici : tum ut mors, quæ ejus esse dicitur, sit precatur hominum pretium, et mortis destructio : tum ut resurrectio exaltatiõe firma per ipsum in nobis perseveret. De utroque autem dixit, *Deus illum exaltavit*, et, *Deus illi donavit*, ut hinc etiam ostenderet non Patrem factum esse carnem, sed ejus Verbum hominem factum esse ab eoque humanitus accipere et exaltari, ut jam est dictum. Constat autem, nec id in dubium vocari potest, ea quæ dat Pater, per Filium dare. Quocirca illud profecto singulare planeque admirabile est, quod gratiam quam Filius, Patre donante, aliis impertit, ipse dicitur accipere, et exaltatione, quam idem Filius, Patre item exaltante, perficit, ipse quoque exaltatur. Ille nimirum qui Dei Filius erat, hominis quoque exaltatur Filius est factus, atque ut Verbum, Patre dante dat omnia : nam omnia, quæ facit et dat Pater, per ipsum facit et præbet. Idem vero ut Filius hominis, ea, quæ ipse dat, humanitus **355** accipere dicitur, quia scilicet non alterius sed ipsius sit corpus, quod ex sua natura gratiam potest accipere, uti diximus. Namque accipiebat quatenus exaltabatur homo, cujus exaltatio erat, Deum ipsum effici. Verbum autem semper istud habuit, ex paterna sui divinitate et perfectione

46. Itaque is verus est verborum Apostoli sensus, eoque valide confutantur impii. Quod item ait cantor sacer, rectum similiter sensum obtinet, quem prava illi quidem interpretatione corrumpunt, sed pietati esse consonum patet ex ipso psalmo, cujus hæc sunt verba : *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi. Virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem : idcirco unxit te Deus, Deus tuus, oleo latissimæ præ consortibus tuis*⁸⁴. Attende, o Ariani, solumque hoc ex loco agnoscite veritatem. Consortes Domini nos omnes Psalmista appellavit. Quod si ex nihilo et una e rebus factis esset Filius, ipse quoque inter consortes numeraretur. Cum autem illum Deum æternum his verbis cecinerit, *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi*, res vero alias declaraverit ejus fieri participes, quid intelligendum aliud occurrit

(89) Basil. et Auglic., Ἐλάβανε γὰρ καὶ τὸ.

(90) Sic Seguer., ut et legit Nannius. Alii et editi omittunt τελειότητα. Mox Seguer., παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ. Editi, παρὰ τοῦ Ἀποστόλου. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, τοῦ Ἀποστόλου ἠγού.

(91) Λεγόμενον abest a Goblerian. et Felckm. 1. Paulo post Seguerian., ὁ δὲ ψαλμωδός. Ibid., γὰρ καὶ αὐτὸς desunt in Gobler. et Felckm. 1.

(92) Seguer., ἀνομίας. Mox idem, Ἰδετε, ὦ Ἀρειανώ. Editi et alii, Ἰδετε, Ἀρειανώ.

(93) Seguer. ἡμᾶς omittit. Mox idem, Εἰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τῶν γεννητῶν εἰς ἦν, ἦν ἂν τῶν.

quam cum a rebus factis alium esse, solumque esse Patris Verbum, splendorem et sapientiam, cujus res omnes create sunt participes, et sanctæ ab eodem Spiritu reddantur. Quocirca hic ungi dicitur, non ut Deus fiat; nam Deus antea ipse erat: nec ut rex sit; ab æternitate enim idem regnavit, utpote qui Dei sit imago²², quemadmodum Scriptura testatur. Verum id quoque pro nobis scriptum est. Nam reges Israelite, cum ungebantur, tunc reges fiebant, qui antea reges non erant, ut David, Ezechias, Josias aliique. At vero Salvator, tametsi antea Deus, semperque Patris regno potius, atque Spiritum sanctum ipse imperitens, tamen nunc ungi dicitur, ut, cum quatenus homo Spiritu ungi significatur, quemadmodum vobis hominibus dedit ut exaltaremur et resurgeremus, sic nos etiam Spiritus habitationem amicosque efficeret. Id ipse Dominus his suis verbis indicabat, ut legitur in Joannis Evangelio: *Ego misi eos in mundum, et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate*²³. Quibus utique verbis patefecit se non esse qui sanctificetur, sed qui sanctificet. Nec enim ab alio sanctificetur, sed se ipse sanctificat, ut nos in veritate sanctificemur. Qui autem seipsum sanctificat, sanctificandi Dominus est. Qui porro istud efficitur, quidve alius dicit quam verba hujusmodi: Ego qui Patris Verbum sum, ipse mihi facto homini dono Spiritum, meque factum hominem in illo sanctifico, ut deinceps in me, qui veritas sum (nam *Verbum tuum veritas est*)²⁴, omnes sanctificentur?

47. Quod si nostri gratia se ipse sanctificat, idque tunc facit cum homo est factus, certe liquet Spiritum, cum in eum apud Jordanem descendit, in 356 nos ipsos, quia nostrum ille gestaret corpus, descendisse, neque id contigisse ut Verbum melius fieret, sed ut nos sancti efficeremur, ejusque unctionis essemus participes, ac de nobis diceretur: *An nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis*²⁵? Cum enim Dominus tanquam homo lavaretur in Jordane, nos ipsi in illo et ab illo

²² II Cor. iv, 4; Coloss. i, 15. ²³ Joan. xvii, 18, 19. ²⁴ ibid. 17. ²⁵ I Cor. iii, 16.

(94) Felckm. 5, γεννητῶν. Mox Seguer., μόνος αὐτὸς ἐστὶ Λόγος. Gobler. et Felckm. 1, μόνον ἐστὶν αὐτὸς Λόγος. Editi aliique, μόνος ἐστὶν αὐτοῦ Λόγος.

(95) Felckm. 5, γεννητὰ. Mox Segner., παρ' αὐτοῦ, Πνεύματι. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, χανταῦθα.

(96) Sic Seguer. Basil. Anglic. et Reg. At Gobler. et Felck. 1, Δαβὶδ, Σαλομῶν καὶ οἱ ἄλλοι. Felck. 5, Δαβὶδ, Ἐζεκιᾶς, etc. Ibid. Seguer., Ἰωσῆς καὶ οἱ ἄλλοι. Editi et alii, ὡς Δαβὶδ καὶ Ἐζεκιᾶς, ὡς Ἰωσῆς, ὡς οἱ ἄλλοι.

(97) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero et editi, τῆ βασιλείᾳ. Mox Seguer., χορηγὸς ὡν αὐτὸς, ὅμως δὲ λέγεται. Alii et editi, αὐτὸς ὡν χορηγὸς μόνος, ὅμως λέγεται.

(98) Seguer., καὶ ἀναστῆναι.

(99) Felckm. 2 et editi, αὐτὸς δὲ Κύριος Ἐλεγεν. Alii omnes mss., αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ, etc.

νοεῖν ἢ εἶ τι τῶν μὲν γεννητῶν (94) ἄλλος ἐστὶ, τοῦ δὲ Πατρὸς μόνος αὐτὸς ἐστὶ Λόγος ἀληθινὸς, ἀπαύγασμα καὶ σοφία, ἧς τὰ γεννητὰ (95) πάντα μετέχει, καὶ ἀγιάζεται παρ' αὐτοῦ τῷ Πνεύματι. Καὶ ἐνασθὰ γούν χρεῖται, οὐχ ἵνα Θεὸς γένηται· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου· οὐδ' ἵνα βασιλεὺς γένηται· ἦν γὰρ διδῶν βασιλεύων, εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐπὶ λόγιον δεικνυσσιν· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάλιν καὶ τοῦτο γέγραπται. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ βασιλεῖς, ὅτε ἐχρῶντο, τότε βασιλεῖς ἐγένοντο, οὐκ ὄντες πρότερον βασιλεῖς, ὡς Δαβὶδ, ὡς Ἐζεκιᾶς, ὡς Ἰωσῆς καὶ οἱ ἄλλοι (96)· ὁ δὲ Σωτὴρ τὸ ἐμπάλιν Θεὸς ὢν καὶ τὴν βασιλείαν (97) τοῦ Πατρὸς ἀεὶ βασιλεύων, τοῦ τε Πνεύματος τοῦ ἁγίου χορηγὸς ἐν αὐτοῖς, ὅμως δὲ λέγεται νῦν χρεῖσθαι, ἵνα πάλιν, ὡς ἄνθρωπος λεγόμενος τῷ Πνεύματι χρεῖσθαι, ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις, καθάπερ τὸ ὕψωθῆναι καὶ τὸ ἀναστῆναι (98), οὕτως καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνοήσῃν καὶ οικειότητα κατασκευάσῃ. Τοῦτο δὲ σημαίνειν καὶ αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ ὁ Κύριος ἔλεγεν (99) ἐν τῇ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· Ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὑπερ αὐτῶν ἐγὼ (1) ἀγιάζω ἑμαυτὸν, ἵνα ὡς καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ. Τοῦτο δὲ λέγων εἰδείξεν, ὅτι μὴ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀγιάζόμενος, ἀλλ' ὁ ἀγιάζων· οὐ γὰρ παρ' ἑτέρου ἀγιάζεται, ἀλλ' ἑαυτὸν αὐτὸν ἀγιάζει, ἵνα ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἀγιασθῶμεν. Ὁ δὲ ἑαυτὸν ἀγιάζων Κύριος ἐστὶ τοῦ ἀγιάζειν. Πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; πῶς δὲ (2) τοῦτο λέγει ἢ εἶτι, Ἐγὼ Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἑμαντῶ ἀνθρώπων γενόμενος διδώμι τὸ Πνεῦμα· καὶ ἑμαυτὸν ἀνθρώπων γενόμενον ἐν τούτῳ ἀγιάζω, ἵνα λοιπὸν ἐν ἐμοὶ ἀληθεῖα ὦσι (Ὁ δὲ Λόγος (3) ὁ σὸς ἀληθεῖα ἐστίν·) οἱ πάντες ἀγιασθῶσιν.

47. Et δὲ ἡμῶν χάριν ἑαυτὸν ἀγιάζει, καὶ τοῦτο ποιεῖ, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, εὐθὺς (4), ὅτι καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοῦ Πνεύματος γενόμενῃ κἀνοδος, εἰς ἡμᾶς ἦν γινομένη, διὰ τὸ φορεῖν αὐτὸν τὸ ἡμέτερον (5) σῶμα. Καὶ οὐκ ἐπὶ βελτιώσει τοῦ Λόγου γέγονεν, ἀλλ' εἰς ἡμῶν πάλιν ἀγιασθῆν, ἵνα τοῦ χρισματοῦ αὐτοῦ μεταλάβωμεν, καὶ περὶ ἡμῶν λεχθεῖ (6)· Οὐκ οὐδεὶς ἐστὶν πατὴρ Θεοῦ ὅστις, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οικεῖ ἐν ἡμῖν; Τοῦ γὰρ Κυρίου, ὡς ἀνθρώπου, λογιόμενον εἰς τὸν Ἰσραὴλν,

(1) Sic Segner., ut et legitur Joan. xvii, 19. Alii vero et editi omittunt ἐγὼ, et mox habent, ἐν τῇ ἀληθείᾳ.

(2) Gobler. et Felckm. 1, ἢ πῶς δὲ, etc. Ibid. omnes mss., ἢ εἶτι. præter Felckm. 2, in quo et in edit. Commel. dicit ἦ. Item ibid. mss., αὐτὸς ἑμαυτῷ ἀνθρώπων. Editi, αὐτὸς ἐμοὶ τῷ ἀνθρώπων.

(3) Reg. Felckm. 5 et Basil., ὁ γὰρ Λόγος. Mox Gobler. et Felckm. 1, ἵνα δὲ ἡμῶν χάριν.

(4) Sic mss. At editio Commel., ἀβηλον, mendose. Ibid. Seguer., ὅτι καὶ ἡ εἰς αὐτὸν. Regius et Felckm. 5, ὡς καὶ εἰς αὐτὸν. Alii et editi, ὡς καὶ εἰς αὐτὸν.

(5) Sic Seguer., ut et Nannius legit. Alii et editi omittunt τὸ ἡμέτερον.

(6) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero et editio Commel., λεχθῆ. Paulo post Felckm. 5, οικεῖ ἐν ἡμῖν.

ἡμεῖς ἤμεν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ λουόμενοι. Καὶ δεχομένοι δὲ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα, ἡμεῖς ἤμεν (7) οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι τοῦτο δεκτικοί. Διὲ τοῦτο οὐδ' ὡσπερ Ἀαρὼν, ἢ Δαβὶδ, ἢ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτως καὶ αὐτὸς ἐλαίω κέχρηται, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ πάντας τοὺς μετόχους αὐτοῦ, ἐλαίω ἀγαλλιάσεως ὅπερ (8) ἐρημητεύων αὐτὸς ἐστὶν τὸ Πνεῦμα, διὰ τοῦ προφήτου φησὶ· Πνεῦμα Κυρίου ἐκ' ἐμέ, οὐ εἰρεκεν ἐχρῆσε με· καθὼς καὶ (9) ὁ Ἀπόστολος εἰρηκιν· Ὡς ἐχρῆσεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἀγίῳ. Πότε οὖν καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ εἰρηται, ἢ ὅτε καὶ ἐν σαρκὶ γινόμενος ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ καταβέβηκεν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα; Καὶ μὴν αὐτὸς ὁ Κύριός (10) φησὶ· Τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήθηται· καὶ, Ἐγὼ αὐτὸ ἀποστείλω (11)· καὶ, Ἀδέθε Πνεῦμα ἀγίου, τοῖς μαθηταῖς. Καὶ ὅμως ὁ ἄλλως παρὲν ὡς Ἀλόγος καὶ ἀκαύγασμα τοῦ Πατρὸς λέγεται νῦν ἀγαλλεσθαι, ἐπειδὴ πάλιν γέγονεν ἀνθρωπος, καὶ τὸ ἀγαλλόμενον σῶμα αὐτοῦ ἐστίν. Ἐξ ἐκείνου τοῦν (12) καὶ ἡμεῖς ἠρξάμεθα τοῦ τὸ χρίσμα καὶ τὴν σφραγίδα λαμβάνειν, λέγοντος τοῦ μὲν Ἰωάννου, Καὶ ἡμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἀγίου· τοῦ δὲ Ἀποστόλου, Καὶ ἡμεῖς ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἀγίῳ. Οὐκοῦν δὲ ἡμεῖς, καὶ ὅπερ ἡμῶν ἐστὶ τὸ λεγόμενον. Ποῖα τοῦαν καὶ ἐκ τοῦτο (13) προκοπὴ βελτιώσεως καὶ μισθὸς ἀρετῆς ἢ ἀπλῶς πράξεως τοῦ Κυρίου δείκνυται; Εἰ μὲν γάρ, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι Θεός, Θεὸς ἐγεγόνει· εἰ, μὴ βασιλεὺς (14) ὄν, εἰς βασιλείαν προήκοι, εἶχεν ἀν ὁμῶν ὁ λόγος σκιάς τινοσ πεισανόνητα. Εἰ δὲ Θεός ἐστι, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ τῆς βασιλείας αἰώνως ἐστίν, τοῦ εἶχε προκόβει Θεός; ἢ τί εἶλατε τῷ ἐπὶ τὸν θρόνον καθήμενῷ τοῦ Πατρὸς; Εἰ δὲ, καὶ ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἰρηται, αὐτοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, αὐτὸς τε αὐτὸ ἀποστέλλει· ὡκ ἄρα ὁ Ἀλόγος ἐστίν, ἢ (15) Ἀλόγος ἐστὶ καὶ σοφία, ὁ τῷ παρ' αὐτοῦ διδομένῳ Πνεύματι χριόμενος, ἀλλ' ἢ προσηρθηται παρ' αὐτοῦ σάρξ ἐστίν, ἢ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ χριόμενῳ· ἴνα καὶ ὁ ἁγιασμός, ὡς εἰς ἀνθρωποσ τὸν Κύριον γινόμενος, εἰς πάντας ἀνθρώποσ· γένηται παρ' αὐτοῦ. Οὐ γάρ ἀφ' ἐαυτοῦ, φησὶ, τὸ Πνεῦμα λαλεῖ, ἀλλ' ὁ Ἀλόγος ἐστίν, ὁ τοῦτο διδοὺς τοῖς ἀξίως. Ὅμοιον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ προσηρμένῳ θητῷ· ὡς γάρ ὁ Ἀπόστολος ἐγραφε· Ὡς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὕπαρχων, οὐκ ἀραχτῶν ἠήσαντο, τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ.

A lavabamur. Cum item Spiritum acciperet, nos dignos redderet, qui illum acciperemus. Quocirca non ut Aaron, vel David, aut alii omnes, ita et ipse oleo est unctus, sed aliter prae omnibus sui consortibus, nempe oleo laetitiae; quod esse Spiritum Domini super me, eo quod unxerit me. Idem quoque ait Apostolus: Quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto. Quando igitur ista de illo dicta sunt, nisi cum assumpta carne baptismum in Jordano suscepit, atque in ipsam descendit Spiritus? Et vero ipse quidem Dominus ita loquitur, Spiritus de me accipiet; et: Ego illum mitto; et ad discipulos: Accipite Spiritum sanctum. Nihilominus ipse ille qui, ut Verbum et splendor Patris, Spiritum alii impertit, nunc dicitur sanctificari, quia scilicet factus homo est, ejusque sanctificatur corpus. Inde itaque nos etiam unctionem et sigillum habere incepimus, dicente Joanne: Et vos unctionem habetis a sancto. Apostolus quoque scribit: Et vos signati estis Spiritu promissionis sancto. Illud igitur propter nos et pro nobis dicitur. Quidnam vero incrementum in melius, quae virtutis vel factorum Domini merces possit ex his probari? Namque si cum Deus non esset, factus fuisset Deus: si cum non esset rex, regiam fuisset consecutus dignitatem; inesset sane vestra in oratione umbra saltem aliqua verisimilitudinis. Sin autem Deus ille est, ejusque aeternus est thronus, qui, quæso, potuit proficere Deus, quidve illi deerat qui in Patris solio sedebat? Præterea si, ut ipse affirmat Dominus, ejus est Spiritus, ex eoque accipit, ipseque illum mittit: non igitur Verbum, quatenus Verbum et sapientia est, a Spiritu, quem ipse dat, ungitur, sed caro quam assumpsit, in ipso et ab ipso ungitur, ut infusa in Dominum tanquam in hominem sanctitas, in omnes homines ab ipso dimanaret. Non enim a seipso, inquit, Spiritus loquitur, sed dignus a Verbo datur. Nam hic Psalmistæ locus superioris haud est dissimilis. Ut enim Apostolus scripsit: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, forma servi accepta; ita David Domini hymnis celebrat, ut æternum Deum et regem, qui ad nos missus, nostrum mortale induit corpus.

⁷ Isa. lxi, 1. ⁸ Act. x, 58. ⁹ Joan. xvi, 14. ¹⁰ Ibid. 7. ¹¹ Joan. xx, 22. ¹² I Joan. ii, 20. ¹³ Ephes. ii, 13. ¹⁴ Joan. xvi, 13. ¹⁵ Philipp. ii, 6, 7.

(7) Sic Seguer., ut etiam videtur Nannius legisse, quippe qui verit, nos oramus. Alii et editi, ἡμεῖς ἐσμεν. Paulo post Seguer., ἢ οἱ ἄλλοι. Alii et editi, ἢ ἄλλοι.

(8) Felckm. 5, ὡσπερ.

(9) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Cæteri vero et editi alii omittunt. Mox Seguer. Reg. Basil. Anglie. et Felckm. 5, ἐχρῆσεν αὐτόν. Editi et alii, ἐχρῆσεν αὐτός. Ibidem Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 5, Θεὸς Πνεύματι. Cæteri et editi, Θεὸς ἐν Πνεύματι.

(10) Gobler. et Felckm. 1, Καὶ μὴν ὁ Κύριος.

(11) Seguer. Gobler. et Felckm., ἀποστέλλω. Alii et editio Commel., ἀποστέλλω. Mox Seguerian., ὁ

ἄλλος. In aliis et editis ὁ deest.

(12) Seguer. Gobler. Felckm. 1, οὖν. Ibid. Seguer., τοῦ τὸ χρίσμα. Cæteri et editi, τοῦτο τὸ χρίσμα. Mox Seguer. Anglie. Gobler. et Felckm. 1, καὶ ἡμεῖς χρίσμα ἔχομεν.

(13) Seguer., τοῦαν καὶ ἐκ τούτων. Gobler. et Felckm. 1, τοῦαν ἐκ τούτων.

(14) Sic Seguer. Anglie. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero et editi, βασιλείων. Mox Seguer., ὁ Ἀλόγος ὁμῶν σκιάς τινα.

(15) Sic Seguer., ut et legit Nannius. Sed ἢ pro ἢ scribitur in Seguer., ut sæpe aliis etiam in locis contingit. Alii et editi, ὡκ ἄρα ὁ Ἀλόγος ἐστὶ καὶ ἢ σοφία.

Id enim significat hęc psalmsi verbis: *Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis*³³; quod idem confirmant cum Nicodemus tum Maria socięque ejus: hic cum venit ferens *misturam myrrhae et aloes libras centum*³⁴; 357 illar, aronatae portantes, quę ad sepulturam corporis Domini preparaverant³⁵. *Ἰματίω σου. Παρὰ δὲ Νικοδήμου καὶ τῶν περὶ Μαριάμ μαθητῶν καὶ ἀλόης λίβρας ἑκατὸν, αἱ δὲ ἄπερ ἦσαν ἐτοιμάσσαι ἀρώματα εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.*

48. Quale ergo incrementum immortalī mortale assumpti, vel quę mutatio in melius æterno temporale induenti accessit? Quęnam item major merces Deo æterno et regi, qui in sinu Patris est, contingere queat? An non perspicitis istud quoque propter nos et pro nobis factum scripturam esse, ut homo factus Dominus nos, qui mortales et temporales sumus, immortales redderet atque in æternum cęlorum regnum introduceret? An non erubescitis, qui divinas litteras auditis falsa advenit interpretatione? Enimvero postquam advenit Dominus noster Jesus Christus, nos quidem a peccato liberati, meliores effecti fuimus: ipse autem idem omnino est: nec quia homo est factus (nam idem repetendum est), mutatus est: sed sicut scriptum est, *Verbum Dei manet in æternum*³⁶. Profecto quemadmodum priusquam homo fieret, tanquam Verbum, Spiritum, ut sui proprium sanctis subministrabat: ita etiam homo factus, Spiritu omnes sanctificat, atque discipulis, *Accipite Spiritum sanctum*³⁷. Hunc quoque dedit ipse Moysi aliisque septuaginta³⁸, per quem et David Patrem his verbis precabatur: *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me*³⁹. Denique homo factus aiebat: *Mittam vobis Paracletum, Spiritum veritatis*⁴⁰: quem utique misit verax Dei Verbum. Itaque *Jesus Christus heri et hodie idem, et in sæcula*⁴¹ monens immutabilis, ipse est qui dat et qui accipit: dat, ut Dei Verbum; accipit, ut homo. Non ergo Verbum ut Verbum in melius proficit. Nam omnia habuit semperque habet. Sed homines sunt, qui in illo et per illum habent accipiendi initium. Hinc enim, cum ille secundum humanam naturam unigeni dicitur, nos sumus qui in illo unguimur: cum item baptizatur, nos

³³ Psal. xlv. 9. ³⁴ Joan. xix. 39. ³⁵ Luc. xxiv. 1. ³⁶ Isa. xl. 8. ³⁷ Joan. xx. 22. ³⁸ Num. xi. 16. ³⁹ Psal. l. 15. ⁴⁰ Joan. xv. 26. ⁴¹ Hebr.

ἄλλ' αὐτὸν ἐκένωσε, μορφήν δεύλου λαβὼν· οὕτως ὁ Δαβὶδ ἔμεινεν τὸν Κύριον, αἰῶνον μὲν ὄντα Θεὸν καὶ βασιλέα, ἀποσταλέντα δὲ πρὸς ἡμᾶς, καὶ προσλαβόντα (16) τὸ ἡμέτερον σῶμα θνητὸν τοῦτο γὰρ παρ' αὐτοῦ σημαίνεται (17) ἐν τῷ ψάλλειν· Ἐμύρρα, καὶ στακτὴ, καὶ κασία ἀπὸ τῶν

48. Ποῖα οὖν πάλιν (18) προκοπὴ τῷ ἀθάνατῳ προσλαβόντι τὸ θνητὸν; ἢ ποῖα βελτιώσεισ τῶ αἰωνίῳ ἐνδουσαμένῳ τὸ πρόσκαιρον; Ποῖος δὲ καὶ μισθὸς μείζων γίνετ' ἂν Θεῷ (19) αἰωνίῳ καὶ βασιλεῖ, καὶ θνι ἐν τοῖς κέλοις τοῦ Πατρὸς; Ἄρ' ὡ θεωρεῖτε, ὅτι καὶ τοῦτο δὲ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ γέγραπται, ἵνα ἀνθρώπος γενόμενος ὁ Κύριος, θνητὸς ὄντας καὶ πρόσκαιρος ἡμᾶς ἀθάνατος κατασκευάσῃ, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ; Ἄρ' οὐκ (20) ἐρρυθρίατα, καταφερόμενοι τῶν βέλων λογίῳ; Καὶ γὰρ τοῦ Κυρίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, ἡμεῖς μὲν ἐβελτιώθημεν, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας· αὐτὸς δὲ ὡ αὐτὸς ἔστι· καὶ οὐκ ἐπειθὴ γέγονεν ἀνθρώπος, (πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ ἰεκέτον) ἐτράπη· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα (21). Ἄμλιε ὡσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως Λόγος ὢν ἐχορήγησ τοῖς ἁγίοις ὡς ἴδιον τὸ Πνεῦμα, οὕτως καὶ ἀνθρώπος γενόμενος, ἁγιάστῃ τοῖς πάντας τῷ Πνεύματι, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· Ἀδέετε Πνεῦμα ἅγιον· καὶ Μωσῆς (22) μὲν εἶδον καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς Ἑβραίοι· καὶ αὐτὸς δὲ τῷ Θεῷ Δαβὶδ τῷ Πατρὶ λέγων· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀνταπέλθῃς ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ ἀνθρώπος δὲ γενόμενος ἔλεγεν· Ἀποστειλὼ (23) ἐμὴν τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ ἐπιμύην ἀνευθὴς ὢν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Οὐκὼν Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὡ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας (24) μένων ἀτρέπτος, καὶ ὡ αὐτὸς ἔστι διδοὺς καὶ λαμβάνων, διδοὺς μὲν ὡς Θεοῦ Λόγος, λαμβάνων δὲ ὡς ἀνθρώπος. Οὐκ ἄρα (25) ὁ Λόγος ἐστίν, ἢ Λόγος ἐστίν, ὡ βελτιούμενος· εἶχε γὰρ πάντα καὶ ἀπ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὡ ἀνθρώποι ἐσίν, οἱ ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ λαμβάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δὲ αὐτοῦ. Αὐτοῦ γὰρ νῦν λεγομένου ἀνθρωπίνως χολύσας, ἡμεῖς ἐσμεν ὡ ἐν

Editi et alii, διαμένει.

(22) Sic Seguer. Regius, Μωσῆς. Basili. Angue. Felc. 5, Μωσῆ. Cæteri et editi, Μωσῆς et Μωσῆς. Paulo post Seguer. et Reg., Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον. Ibidem, sub abest a Goblerian. Felc. 1 et 5.

(23) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1 et 5. At alii et editio Commel., ἀποπέλλω.

(24) Seguer., καὶ αὐτὸς ἐστίν εἰς τοὺς αἰῶνας.

(25) Sic Seguer., ubi ἢ pro ἢ scribitur. Gobler., Οὐκ ἄρ' ὁ Λόγος ἐστίν, ἢ Λόγος ἐστίν ὡ, etc., ubi ἢ item pro ἢ. Basili. Anglie. et Felc. 2, Οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἢ Λόγος ἐστίν ὡ βελτιούμενος. Reg. Οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἐστίν, ἢ Λόγος, ὡ βελτιούμενος. Felckm. 5, Οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἐστίν ὡ βελτιούμενος. Editi, Οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἢ Λόγος ἢ ἐστίν ὡ βελτιούμενος. Ibid. Seguer. Reg. Basili. Anglie. omittunt πάντα. Abest item a Seguer. Gobler. et Felc. 1.

(16) Sic Seguer. Anglie. Gobler. et Felckm. 1. Regius autem et Felckm. 5, ἀποσταλέντα δὲ καὶ προσλαβόντα. Editi et alii, ἀποσταλέντα δὲ προσλαβόντα.

(17) Gobler. et Felckm. 1, σημαίνεται, σμύρρα, fidem et Seguer. Reg. et Felckm. 5, κασία. Mox Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1 et 5. Παρὰ δὲ Νικοδήμου, Cæteri et editi, Παρὰ δὲ Νικοδήμου.

(18) Πάλιν abest a Seguerian.

(19) Seguer., τῷ Θεῷ. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, Ἄρ' ὡ θεωρεῖτε, ὅτι καὶ τοῦτο δὲ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Editi et alii, Ἄρ' ὡ, omituntque καὶ ante ὑπὲρ ἡμῶν.

(20) Sic Seguer. Reg. et Felc. 5. At alii et editi, Ἄρ' οὐκ.

(21) Sic Seguer. ut et Isa. xl. 8, ubi ita legitur, τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μένει, εἰς τὸν αἰῶνα.

αὐτῶν χρεθόμενοι· ἐπειδὴ καὶ βαπτιστέμενοι αὐτοῦ, ἡμεῖς ἔσμεν ἐν ἐν αὐτῶν βαπτιστέμενοι. Περὶ δὲ τούτων πάντων μᾶλλον ὁ Σωτὴρ φανερῶν ποιεῖ (26) λέγων τῷ Πατρὶ· *Καθὼς τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὡσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐστμεν* (27). Δὲ ἡμεῖς ἄρα καὶ δόξαν ἔχει, καὶ τὸ, *ἐλαβε*, καὶ τὸ, *ἐχαρίσαστο*, καὶ τὸ, *ὑπερῴψωσε*, λέγεται· ἢ ἡμεῖς λάθωμεν, καὶ ἡμῖν χαρίσται, καὶ ἡμεῖς ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῶν, ὡσπερ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐαυτὸν ἀγαίνει, ἢ ἡμεῖς ἀγιασθῶμεν ἐν αὐτῶν (28).

49. Εἰ δὲ διὰ τὸ προσκείμεθα ἐν τῷ ψαλμῷ, διὰ τοῦτο *ἐχρισέ σε ὁ θεός, ὁ θεός σου*, ἐκ τῆς διὰ τοῦτο λέξεως πρόρασις πάλιν ἐαυτοῖς, εἰς ἃ βλέπεται, πορίζεται· γνώσασαι ἐπὶ τῶν Γραφῶν ἀμαθεῖς, καὶ τῆς ἀσεβείας ἐκταραταί, ὅτι καὶ ἐναυθῶ (29) πάλιν τὸ, διὰ τοῦτο, οὐ μισθὸν ἀρατῆς ἢ πράξεως ἢ ἡμαῖς τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὸ αἴτιον πάλιν τῆς εἰς ἡμεῖς αὐτοῦ καθέου, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γινόμενης τοῦ Πνεύματος χρίσεως· οὐ γὰρ εἶπε, διὰ τοῦτο ἐχρισέ σε, ἵνα γένῃ θεός, ἢ βασιλεὺς, ἢ Υἱός, ἢ λόγος· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἔστιν ἀεὶ, καθάπερ δέδοικται· ἀλλὰ μᾶλλον, Ἐπειδὴ θεός εἰ (30) καὶ βασιλεὺς, διὰ τοῦτο καὶ ἐχρισθῆς· ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλου ἦν συνάψαι τὸν ἀνθρώπον τῷ Πνεύματι· τῷ ἁγίῳ, ἢ τοῦ τῆς εἰκόνης τοῦ Πατρὸς, καθ' ἣν καὶ (31) ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν· σοὺ γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ Πνεῦμα. Τῶν μὲν γὰρ γεννητῶν ἡ φύσις οὐκ ἦν ἀξιώσιμος εἰς τοῦτο, ἀγγέλων μὲν παραβάτων, ἀνθρώπων δὲ παρακουσάντων. διὰ τοῦτο θεοῦ χρεῖα ἦν, (θεός δὲ ἐστὶν ὁ λόγος) ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γινόμενους αὐτὸς ἐλευθέρωσιν. Εἰ μὲν οὖν ἐξ οὐκ ἔντων ἦν, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς εἰς ἅν πάντων (32) καὶ μέτοχος συγγένων καὶ αὐτὸς· ἐπειδὴ δὲ θεός ἐστὶ, θεοῦ Υἱὸς ὢν, βασιλεὺς τε ἀδελφός ἐστιν, ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων· διὰ τοῦτο εἰκότως αὐτὸς ἐστὶν ὁ προσδοκώμενος Χριστὸς (33), ὃν ὁ Πατὴρ ἀπαγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις, ἀποκαλύπτων τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ προφήταις· ἵνα, ὡσπερ δὲ αὐτοῦ γεγόναμεν, οὕτω καὶ ἐν αὐτῶν τῶν πάντων λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν γένηται, καὶ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ βασιλεύηται. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς εἰς αὐτὸν γινομένης (34) χρίσεως, καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ λόγου, ἦν προορῶν καὶ ὁ ψαλμῶδης, τὴν μὲν θεογονία καὶ τὴν πατρικὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὑμῶν ἀναρωρεῖ· Ὁ θρόνος σου, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· βάθος εὐθύτητος ἢ βάθος τῆς βα-

in eo baptizavimus. De quibus omnibus ipse Salvator clarior sic Patri loquitur: *Et ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi illis, ut unum sint, quemadmodum nos unum sumus* 27. Propter nos igitur etiam postulabat gloriam, illaque verba, *acceptis, donavit, exaltavit*, dicta sunt, ut scilicet nos acciperemus, nobis donaret, atque in illo exaltaremur, quemadmodum se ipse quoque sanctificat, ut nos in eo sanctificemur.

49. Quod si hæc psalmi verba, *Idcirco unxit te Deus, Deus tuus* 28, in suum sensum detorquere contendant, intelligant Scripturarum imperiti inventoresque impicitatis rursus voce illa, *idcirco*, non mercedem virtutis vel actionum Verbi significari; sed causam ejus ad nos adventus, unctioisque Spiritus, quæ pro nobis in illo peragebatur. Nec enim dixit: *Idcirco unxit te*, ut fieres Deus, vel rex, vel Filius, vel Verbum; id enim antea erat et semper est, uti probavimus: sed potius, *Quia et Deus et rex es, idcirco unctus es*: quandoquidem nemo alius poterat hominem cum Spiritu sancto conjungere, præter te, qui imago es Patris, ad cujus similitudinem nos quoque ab initio sumus creati. Nam tuus est ipse Spiritus. Nec enim rerum factarum natura ad hoc munus erat idonea, cum et angeli peccaverint, et homines Deo parere noluerint. Quapropter Deo opus erat (Deus autem est Verbum) ut eos liberaret, qui jugo maledictionis premebantur. Itaque si ex nihilo esset, ipse non esset Christus, quippe qui inter res alias creatas et ipse locum haberet, et esset similiter particeps. At quia Deus est, cum sit Dei Filius: quia item rex est sempiternus, cum sit splendor et figura Patris: idcirco convenienter admodum ipse est qui expectabatur Christus, quem Pater hominibus prænuñtiavit, cum eum sanctis suis prophetis revelaret, ut, quemadmodum per ipsum facti fuimus, ita omnium peccatorum redemptionem in eo fieret, omniaque ejus subderentur imperio. Hæc causa est cur in ipso facta fuerit unctio, et cur carnem Verbum assumpsit; quod prænoscent Psalmista, ejus divinitatem paternamque regnum hisce celebrat verbis: *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi: virga æquitatis, virga regni tui* 29. Cum autem ejus ad nos adventum de-

27 Joan. xvii, 22. 28 Psal. xlii, 8. 29 ibid. 7.

(26) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi et alii, φανεροποιεῖ.

(27) Ἐσμεν deest in Seguer. et Reg. Mox Seguer., ἔχει. Alii et editi, αἰτεῖ. Ibid. Seguer. et Mox, ἢ ἡμεῖς. Alii et editi, ἵνα ἡμεῖς.

(28) Hæc verba, ὡσπερ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐαυτὸν ἀγαίνει, ἢ ἡμεῖς ἀγιασθῶμεν ἐν αὐτῶν, habent Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, legeratque Nannius: desunt in cæteris et editis. Ibid. Seguerian. Reg. Basili. Anglican. et Felc. 5, προσκείμεθα. Alii et editi, προσκείμεθα. Mox Seguer. et Reg., θεός, ὁ θεός σου. In aliis et editis deest, ὁ θεός σου.

(29) Gobler. et Felc. 1, κἀνταῦθα.

(30) Sic Seguer. et Reg. At Gobler. et Felckm. 1,

θεός ἢ, pro θεός εἰ. Editi et alii εἰ omittunt.

(31) Sic Seguerian. et Reg. In aliis et editis καὶ deest. Paulo post Felc. 5, γεννητῶν. Ibid. Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, οὐκ ἦν ἀξιώσιμος. Cæteri et editi, οὐκ ἔστιν ἀξιώσιμος.

(32) Seguerian., εἰς τῶν πάντων. Mox idem, θεός ἐστὶ, θεοῦ Υἱὸς ὢν. Editi et alii, θεός ἐστὶ, καὶ θεοῦ, etc.

(33) Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, Χριστός. Alii et editi, Κύριος. Mox Seguer., ἀπαγγέλλει, ut et Nannius legit. Cæteri et editi, ἀπέστειλε.

(34) Sic Seguer. At editi et alii, γινόμενης. Mox Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, ἦν προορῶν. Editi alii, ἦν προορῶν.

nuntiat, hæc ait : *Idcirco unxit te Deus, Deus tuus, oleo lactitiae pro consortibus tuis* ⁹⁰.

50. Quid porro mirum vel incredibile, si Dominus qui dat Spiritum, nunc ipse Spiritu ungi dicitur, qui, ubi postulavit necessitas, seipsum Spiritu inferiorum propter humanam suam naturam dicere non renuit? Nam Judæis objicientibus, in Beelzebub nomine illum ejicere dæmonia ⁹¹, ipse, ut illorum convinceret impietatem, ita respondit : *Si porro ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia* ⁹². Ecce enim ille qui Spiritum donat, se nunc Spiritu dæmonia ejicere profertur, quod non certe aliter quam propter carnem est dictum. Nam ut hominum natura ex seipsa non potest dæmones ejicere, sed sola Spiritus virtute; idcirco ut homo dicebat : *Si porro ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia*. Quin etiam blasphemiam in Spiritum sanctum majorem ea esse dicit, quæ in se ut hominem profertur. *Quicumque, inquit, dixerit verbum contra Filium hominis, veniam obtinebit* ⁹³; quales illi erant qui aiebant : *Nonne hic est fabri filius* ⁹⁴? Qui vero adversus Spiritum profertur blasphemiam, et Verbi opera diabolo ascribunt, hi certe supplicio inevitabili sunt puniendi. Et hæc quidem Dominus ad Judæos, tanquam homo, loquebatur; at discipulis suam divinitatem majestatemque ostendens, nec se Spiritu minorem, sed æqualem esse significans, dabat ipse Spiritum ac dicebat, *Accipite Spiritum sanctum* ⁹⁵: et, *Ego illum mitto*: et, *ille me glorificabit*: et, *quicumque audiet, loquetur* ⁹⁶. Ut igitur hic Dominus, dator Spiritus, fateri non dubitavit se, ut hominem, Spiritu dæmonia ejicere: eodem modo ipse qui Spiritum donat, **359** hæc dicere gravatus non est : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me* ⁹⁷; quia videlicet caro factus ipse est, ut ait Joannes: quo palam fieret duo

σπείρας σου: τὴν δὲ εἰς ἡμᾶς (55) αὐτοῦ κάθον ἀπαγγέλλων, λέγει· Διὰ τοῦτο ἐχρῆστέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἑλαίον ἀγαλλιῶσθως παρὰ τοὺς μετέχους σου.

50. Τί ἐστὶν θαυμαστόν ἢ τὴν ἀπίστον, εἰ ὁ Πνεῦμα διδοὺς Κύριος λέγεται νῦν αὐτὸς (56) τῷ Πνεύματι χρῆσθαι, ὅπου γὰρ, χρῆσαι πάλιν ἀπαιτούσης, οὐ παρητήσατο διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ εἶπεν εἶναι καὶ ἐλάττωα τοῦ Πνεύματος; Τὸν γὰρ Ἰουδαίους λεγόντων, ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλει αὐτὸν τὰ δαιμόνια, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς εἰς τὸ ἐλέγχει (57) βλασφημοῦντας αὐτοῦ· *Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια*. Ἰδοὺ γὰρ ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ἐν Πνεύματι λέγει νῦν ἐκβάλλει αὐτὸν τὰ δαιμόνια· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως εἰρημένον ἢ διὰ τὴν ἀσάρκα. Ὡς γὰρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως οὐκ ὄσης Ἰκάνῃς ἀφ' ἑαυτῆς ἐκβάλλει τοὺς δαίμονας εἰ μὴ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, διὰ τοῦτο ὡς ἀνθρώπος ἔλεγεν· *Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ (58) ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια*. Ἀμέλει καὶ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν (59) γινόμενῃ μελιζονα τῆς ἀνθρωπότητος σημάτων ἔλεγεν· Ὅς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν γῆν τοῦ ἀνθρώπου, ἔξει ἄρσεν· οἱ ἦσαν αἰ λέγοντες· Ὅχι οὗτος ὅστις ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; Οἱ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες, καὶ τὰ τοῦ Λόγου ἔργα τῷ διαβόλῳ ἐπιγράφοντες, ἄφικτον τιμωρίαν ἔξουσιν (40). Τοιαῦτα μὲν οὖν τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἀνθρώπος, ἔλεγεν ὁ Κύριος· τοῖς δὲ μαθηταῖς τὴν θεότητα καὶ τὴν μεγαλειότητα δεικνύς αὐτοῦ, οὐκέτι (41) δὲ ἐλάττωα τοῦ Πνεύματος αὐτὸν, ἀλλὰ ἴσον σημάτων, εἰδοῦ μὲν τὸ Πνεῦμα καὶ ἔλεγεν· *Λάβετε τὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ, Ἐγὼ αὐτὸ ἀποστείλω· κἀκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, καὶ, ὅσα ἀκούει λαλήσει* (42). Ὅσπερ οὖν ἐνεαῦθα αὐτὰς ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὁ Κύριος οὐ παραίτηται εἶπεν, ἐν Πνεύματι ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, ὡς ἀνθρώπος· τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ αὐτὸς ὄν τοῦ Πνεύματος δοτὴρ οὐ παρητήσατο λέγειν· *Πνεῦμα (43) Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἐνε-*

⁹⁰ Psa. XLIV. 8. ⁹¹ Matth. XII, 24. ⁹² ibid. 28. ⁹³ Joan. XVI, 7, 13, 14. ⁹⁴ Isa. LXXI, 1.

(35) Seguer. et Reg., τὴν δὲ εἰς ἡμᾶς. Alii et editi, τὴν εἰς ἡμᾶς.

(56) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglie. et Felck. 5. At cæteri et editi, λέγεται καὶ αὐτός. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἀνθρώπινον αὐτοῦ. Editi et alii, ἀνθρώπινον αὐτοῦ.

(57) Seguer. Reg. et Felc. 5, μετὰ τὸ ἐλέγχει, ut et quedam catena ms. in Lucam, cuius meminit Felc., ubi sic leg., μετὰ τὸ ἐλέγχει βλασφημοῦντας αὐτοῦ, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς· *Εἰ δὲ ἐγὼ, etc.* Seguerian. itan et Basiliens., et id. In aliis et editis deest ἔ.

(58) Θεοῦ ἀβέστ a Seguer. Gobler. et Felc. 1.

(59) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et catena ms. in Lucam. Alii et editi, δυσφημίαν. Ibid. γινόμενῃν ἀβέστ a Gob. et Felc. 1. In catena sic item ibid. legitur, μελιζονα τῆς εἰς τὴν ἀνθρωπότητα δεικνύς ἔλεγεν· Ὅς ἂν εἴπῃ. Seguer. habet item ἔν.

(40) Seguer. Reg. Anglie. et catena ms., ἔξουσιν. Editi et alii, ἀφίξουσιν. Seguer. ibid. Gobler. Felc. 1, οὐν omitunt. Ibidem Seguerian., τοῖς Ἰουδαίοις ὡς ἀνθρώποις, mendose.

(41) Sic Seguer. et catena ms., ut et Nannius

⁹⁵ ibid. 32. ⁹⁶ Matth. XIII, 55. ⁹⁷ Joan. IX, 29.

legit. Catena in margine habet, μελιζονα καὶ ἴσον. Cæteri mss. et editi, οὐκέτι ἐλάττωα αὐτὸν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μελιζονα καὶ ἴσον ἔντα σημάτων, id est, non jam se Spiritu minorem, sed majorem et æqualem significans. Ad quem locum in margine codicis Basiliensis hæc notat ὁ διοργανητής· Ὅσα πῶς ὁ γῆς ἴσος καὶ μελιζονα τοῦ Πνεύματος ἴσος μὲν κατὰ τὴν θεότητα, μελιζονα δὲ διὰ τὴν αἰτίαν, ὡς ἴσων, ὡς καὶ αὐτοῦ ὁ Πατήρ. Id est, Vide quomodo *Filius equalis est major sit Spiritu: equalis quidem secundum divinitatem, major vero ratione causæ, ut et Pater ipso Verbo est major*. Ibidem hæc verba, *Λάβετε τὸ Πνεῦμα ἅγιον καὶ, desunt in Seguerian. Reg. Anglie. Gobler. Felc. 1, 2 et 5.*

(42) Sic mss., ut et legerunt interpretes. Editi omitunt, καὶ, Ὅσα ἀκούει λαλήσει. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1, ἐνεαῦθα αὐτὸς ὁ (Gobler. Felc. 1 et omitunt) τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὁ Κύριος. Editi et alii, ἐνεαῦθα τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὄν ὁ γῆς.

(43) Seg., Πνεῦμα ἅγιον. Paulo post idem, *Ἐνα εἰρηθῆ. Gobler. et Felc. 1, εἰρηθῆ, mendose pro εἰρηθῆ. Editi, εἰρηθῆ. Seguer. ibid., κατὰ τὰ ἀρχαιότερα. Cæteri et editi, κατ' ἀρχαιότερα.*

περ ἔχριστέ με, διὰ τὸ γεννηθῆσαι αὐτὸν σάρκα, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἵνα διεγθῆ, ὅτι κατὰ τὰ ἀμφοτέρωτα ἡμεῖς εὐμεν, οἱ καὶ ἐν τῷ ἀγατάσθαι δόξομενοι τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καὶ μὴ δυνάμενοι δαίμονας ἐκβάλλειν ἄνευ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως. Διὰ τίνος δὲ καὶ παρὰ τίνος ἔδει τὸ Πνεῦμα διδοῦναι ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὐ καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστι; Πότε δὲ λαμβάνει ἡμεῖς ἐξανάμεθα, εἰ μὴ ἐτι ἐλόγος γέγονεν ἀνθρώπου; Καὶ ὡσπερ (44) τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενον δεῖκνυσιν, ὅτι οὐκ ἂν ἐλυτρώθημεν καὶ ὑπερφύθημεν, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Ἐλεος δούλου μορφῆν· οὕτως καὶ (45) ὁ Δαβὶδ δεῖκνυσιν, ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως μετέσχομεν τοῦ Πνεύματος καὶ ἠγιασθῆμεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ αὐτός (46) ὁ Λόγος ἔλεγεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Πνεύματι χρισθεῖσθαι. Διὰ καὶ βεβαίως ἐλάθουεν, αὐτοῦ λεγόμενου κεχρισθαι σαρκί. Τῆς γὰρ (47) ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἀγιασθείσης, καὶ αὐτοῦ λεγομένου δι' αὐτὴν ἐληφέναι, ὡς ἀνθρώπου· ἡμεῖς ἐπακολουθοῦσαν ἔχομεν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνοντες.

51. Τὸ δὲ, *Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν* (48), πρόκειται ἐν τῷ ψαλμῷ, οὐχ, ὡς ἡμεῖς πάλιν νοεῖτε, τρεπτήν δεικνύν (49) τοῦ Λόγου τὴν φύσιν, ἀλλὰ μέλλον καὶ ἐκ τούτου τὸ ἀρεπτον αὐτοῦ σημαίνον. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν γεννητῶν (50) ἡ φύσις ἐστὶ τρεπτή· καὶ οἱ μὲν παρέδωκαν, οἱ δὲ παρέσχουσιν, ὡσπερ εἴρηται· ἢ τε πρῆξι αὐτῶν οὐκ ἐστὶ βεβαία, ἀλλὰ πολλαῖς ἐνδέχεται τὸν νόον ἀγαθὸν μετὰ ταῦτα τρέπεισθαι, καὶ ἕτερον γίνεσθαι (51), ὡς τὸν ἀρετὴ δίκαιον ἀδικον μετ' ὀλίγου εὐρέθησθαι· διὰ τοῦτο πάλιν ἀρέπτου χρεῖα ἦν (52), ἵνα τὸ ἀμετέδελχτον τῆς τοῦ Λόγου δικαιοσύνης ἔχουσιν εἰκόνα καὶ τύπον πρὸς ἀρετὴν οἱ ἄνθρωποι. Ἡ δὲ τοιαύτη διάνοια ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ εὐφρονοῦσιν εὐλογον. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρώτος ἄνθρωπος Ἄδὰμ ἐπάτηρ, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ (53) θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον Ἄδὰμ ἐπρεπον ἀρεπτον εἶναι· ἄν, κἂν πάλιν ὁ θεὸς ἐπιχειρήσῃ, αὐτοῦ μὲν τοῦ θεως ἡ ἀπάτη (54) ἐξασθενήσῃ, τοῦ δὲ Κυρίου ἀρέπτου καὶ ἀνυλλοιώτου ὄντος, πρὸς πάντας ὁ θεὸς ἀσθενῆς τοῖς ἐπιχειρήμασι γίνηται. Ὡσπερ γὰρ, τοῦ Ἄδὰμ παραδάντος, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐφθασεν ἡ ἀμαρτία (55), οὕτως, τοῦ Κυρίου γενομένου ἀνθρώ-

illa ad nos pertinere, qui nempe gratia Spiritus indigemus, ut sanctificemur, nec daemones sine eisdem Spiritus virtute possumus ejicere. Per quem porro et a quo dari convenit Spiritum, nisi per Filium, cujus ipse est Spiritus? Quando vero nos eum poteramus accipere, nisi cum Verbum factus esset homo? Porro et locus Apostoli⁴⁴ probat nos non fuisse redimendos vel exaltandos, nisi ille qui in Dei forma erat, formam servi accepisset: sic David ostendit nos non futuros Spiritus participes vel sanctificandos, nisi ipsum Verbum, a quo datur Spiritus, seipsum pro nobis Spiritu ungi diceret. Hinc nos eum constanter accepimus, eum Verbum carne unctum esse dicitur. Quia enim caro primum in illo saneta effecta est, et ipse, ut homo, Spiritum per eam accepisse dicitur, nos subsequentem Spiritus gratiam ex ejus plenitudine accepimus⁴⁵.

51. Jam vero illud quod in psalmo exstat, *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem*⁴⁸, non, ut et vos rursus intelligitis, mutabilem Verbi significat naturam, sed potius ejus immutabilitatem inde confirmat. Cum enim rerum facturarum natura sit mutabilis, quippe cum alii leges violaverint, alii noluerint obedire, uti supra dictum est: cum illorum vita nec stabilis sit nec constans, sed saepe accidat ut is qui nunc bonus est, postea mutetur aliusque evadat, ita ut qui modo justus est, paulo post injustus fiat: idcirco immutabilis nobis opus erat, quo Verbi justitia immutabilis hominibus esset exemplar et forma ad virtutem amplectendam. Haec autem sententia his qui recte sentiunt rationi a-modum consentanea videbitur. Cum enim Adam primus homo fuerit mutatus, et mors per peccatum in modum intraverit, eam ob rem secundum Adam deinde esse immutabilem, ut, si serpentes insidias iterum tenderet, ejus fraudes irritae forent, summamque propter Domini immutabilitatem, vim nullam adversus quemquam haberent omnes ejus conatus. Nam quemadmodum, peccato Adamo, peccatum in omnes homines pertransiit⁴⁹: ita post-

⁴⁴ Philip. II, 6, 7. ⁴⁵ Joan. I, 16. ⁴⁶ Psal. XLIV, 8. ⁴⁷ Rom. V, 12

(44) Sic Segner. Reg. Anglic. Gobler. et Felck. D. Editi vero aliique, ὡσπερ παρὰ Ἰβιδ. Seguerian., τοῦ Ἀποστόλου. Alii et editi, τῷ Ἀποστόλῳ. Mox Seguerian. Anglican. Goblerian. Felckman. 4, ut et Namius legit, ἐλυτρώθημεν καὶ ὑπερφύθημεν. In caeteris et editis deest καὶ ὑπερφύθημεν.

(45) Καὶ abest a Seguerian.

(46) Seguerian. Goblerian. et Felckm. 4, οὕτως.

(47) Γὰρ deest in Felckman. 5. Paulo post Seguerian. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 4, ὡς ἀνθρώπου. Alii et editi, ὡς ἀνθρώπου, mendose. Mox Seguerian., τοῦ χρισματος χάριν. Caeteri et editi, τοῦ Πνεύματος χάριν.

(48) Seguerian., ἀνομίαν, ut et Reg. in margine. Ibid. Gobler. Felckman. 4, πρόκειται κατὰ τὸν ψαλμῶδον. Seguerian. et Reg. ibidem, οὐχ ὡς ἡμεῖς. Editi, οὐχ ὡς ἡμεῖς, mendose.

(49) Seguer. Gobler. Felc. 4, ἐκκύνοντος. Angl. Felc. 5, ἐκκύνοντος.

(50) Felc. quintus anonymus ms., γεννητῶν. Mox Seguer., ὡς προεῖρηται.

(51) Sic Gobler. et Felc. 4. At Seguerian., ἕτερόν τι γίνεσθαι. Alii et editi, ἕτερόν τινα γενέσθαι.

(52) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 4. n aliis et editis deest ἦν. Mox Seguer., τῆς τούτου δικαιοσύνης.

(53) O abest a Seguerian. et Reg

(54) Gobler. et Felc. 4, αὐτοῦ ἡ ἀπάτη.

(55) Sic Seguerianus, Anglican. Goblerian. et Felc. 4. Sed in Goblerian. et Felc. 4, pro ἀμαρτία habetur διαπτή: et in Anglicano additur λοιπὸν ante διαπτήσεται. Editi et alii, εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀπάτη διέδθη· οὕτω, τοῦ Κυρίου ἰαχύσαντος ἢ τοιαύτη ἰαχὺς λοιπὸν εἰς ἡμᾶς διαπτήσεται.

quam Dominus factus homo serpentem devicit, vis illa permanabit in omnes homines, ut singuli nostrum dicant, *Non enim ignoramus cogitationes ejus* 49. Meritissimo igitur Dominus, qui semper et natura immutabilis est, qui justitiam amat, et iniquitatem odio habet, ungitur et mittitur, ut idem ipse et existens et permanens, carne mutabili assumpta, peccatum in ipsa condemnet 50, eamque reddat liberam, ut legis justitiam possit deinceps in ipsa implere. Hinc jam licet dicere: Nos autem non in carne, sed in Spiritu sumus, siquidem Spiritus Dei habitat in nobis 51.

360 52. Frustra igitur, Ariani, vobis hujusmodi oborta suspicio est: frustra Scripturarum verba præteridit. Verbum enim Dei immutabile est, semperque idemque est, neque id alio modo quam ipse Pater. Alioquin quomodo illius esset simile, nisi tale esset? Aut quomodo omnia quæ Patris sunt, Filii quoque essent, nisi Patris immutabilitatem haberet? Nec vero veluti legibus subjectus, aut alterutram in partem flexibilis, hoc amat, et illud odit, ne, corruendi metu, aliud quam oporteat amplectatur, atque ita rursus alia quadam ratione mutabilis inducatur. Verum, ut Deus et Verbum Patris, justus est iudex amansque virtutis, vel potius virtutem donans. Quia ergo natura justus et sanctus est, idcirco justitiam diligere et iniquitatem odio habere dicitur, quod perinde est ac si dicas eum homines virtute præditos amare et admittere, injustos vero repellere et odisse: quod idem de Patre testantur divinæ Scripturæ, *Justus Dominus et justitias dilexit* 53. Et, *Odio habuisti omnes qui injuste agunt* 54. Et, *Portas Sion diligit; tabernacula autem Jacob non magni facit* 55. Et, *Jacob quidem dilexit, Esau vero odio habuit* 56. Item secundum Isaiam, vox Dei est rursus dicentis: *Ego sum Dominus, qui justitiam diligo, et rapinas iniquitatis odi* 57. Vel ergo illa verba perinde ac ista intelligant; nam et illa de Dei imagine sunt scripta: vel ista ut illa male interpretantes, mutabilem fingant Patrem. Quod si talia vel etiam, aliis dicentibus, audire, non vacat periculo: idcirco igitur ea recte intelligimus, nempe Deum justitias diligere, et injustas rapinas odisse dici, non quasi in alter-

κου, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀνατρέψαντος, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ τοιαύτη ἰσχύς διαθήσεται, ὥστε λέγειν ἕκαστον ἡμῶν· Ὁ γὰρ ἀπὸ τοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. Οὐκοῦν εἰκότως ὁ Κύριος ὁ ἀεὶ καὶ φῶς ἀτρέπτος (56), ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀδικίαν, χρεῖται, καὶ αὐτὸς ἀποστέλλεται, ἵνα ὁ αὐτὸς τε ὦν καὶ αὐτὸς διεκίμων, τὴν τραπεζὴν σάρκα λαβὼν, τὴν μὲν ἀμαρτίαν ἐν αὐτῇ κατακρίνη, ἐλευθέραν (57) δὲ αὐτὴν κατασκευάσῃ εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦν ἐν αὐτῇ, ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι· Ἡμεῖς (58) δὲ οὐκ ἔσμεν ἐν σαρρῇ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, ἐπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκᾷ ἐν ἡμῖν.

52. Μάτην ὡμῖν ἄρα καὶ νῦν, ὁ Ἀρειανὸς, ἡ τοιαύτη ὑπόνοια γεγένηται, καὶ μάτην ἐπιπροσάσσοσθε τὰ ῥήματα τῶν Γραφῶν· ὁ Λόγος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀτρέπτος ἐστὶ, καὶ ἀεὶ (59) καὶ ἀσάτους ἔχει, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς ὁ Πατὴρ. Ἐπιπὶ πῶς ὄμοιος, εἰ μὴ οὕτως ἐστίν; Ἡ πῶς πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, εἰ μὴ καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀλλοιωτόν τοῦ Πατρὸς ἔχει; Οὐχ ὡς ὑποκείμενος δὲ νόμοις, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα ῥοπήν ἔχων, τὸ μὲν ἀγαπᾷ, τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα μὴ, φόβῳ τοῦ ἐκπεσεῖν, τὸ ἔτερον προσλαμβάνη, καὶ ἄλλως πάλιν τραπεζὸς εἰσάγηται· ἀλλ' ὡς Θεὸς ὢν καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, κρατὴς ἐστὶ (60) δικαίους καὶ φιλάρετος, μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς. Δικαίους οὖν φύσει καὶ ὅσιος ὢν· διὰ τοῦτο ἀγαπᾷ λέγεται δικαιοσύνην καὶ μισεῖν ἀδικίαν· ἴσον τῷ εἰπεῖν, ὅτι τοὺς μὲν ἐναρέτους ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται, τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ. Καὶ γὰρ καὶ περὶ (61) τοῦ Πατρὸς τὸ αὐτὸ λέγουσιν αἱ θεῖα: Γραφαί· *Δίκαιος Κύριος* (62) *καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε*· καὶ, *Ἐμίσησας πάντας τοὺς ἐργυζόμενους τὴν ἀνομίαν*· καὶ, *Τὰς μὲν πόλεις Σιών ἀγαπᾷ, τὰ δὲ σκηνώματα Ἰακώβ οὐ περιπαλοῦ ποιεῖται*· καὶ, *Τὴν μὲν Ἰακώβ ἠγάπησε, τὸν δὲ Ἠσαὺ ἐμίσησε*· κατὰ δὲ τὸν Ἠσαῖαν, φωνὴ Θεοῦ ἐστὶ πάλιν λέγοντος· *Ἐγὼ εἰμι Κύριος, ὁ ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀρπάγματα ἐξ ἀδικίας* (63). Ἡ τοίνυν κἀκεῖνα τὰ ῥήματα ὡς ταῦτα ἐκλαβανέτωσαν· καὶ γὰρ κἀκεῖνα περὶ τῆς εἰκόνης, τοῦ Θεοῦ γέγραπται· ἡ καὶ ταῦτα ὡς ἐκεῖνα κακῶς διανοοῦμενοι, τραπεζῶν καὶ τὸν Πατέρα ἐπινοήτωσαν (64). Εἰ δὲ καὶ μόνον ἀκούειν τοῦτο λεγόντων ἑτέρων οὐκ ἐστὶν ἀκλόνητον, διὰ τοῦτο καλῶς διανοοῦμεθα τὸ λέ-

49 H Cor. II, 11. 50 Rom. VIII, 3. 51 ibid. 9. 52 Psal. X, 8. 53 Psal. V, 7. 54 Psal. LXXXVI, 2. 55 Malach. I, 2. 56 Isa. LXI, 8.

(56) Sic Seguerianus, Regius et Felc. 5. Alii vero et editio Commel., ἀτρέπτος. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἵνα ὁ αὐτὸς τε ὦν καὶ αὐτὸς διεκίμων.

(57) Seguerian., ἐλευθέρων. Felc. 2 et editi, ἐλευθέρων. Alii mss., ἐλευθέρων. Paulo post Anglic. Basil. et Felc. 5, πληροῦν ἐν αὐτῇ.

(58) Sic Seguerianus. Caeteri vero et editi, ἡμεῖς οὐκ.

(59) Sic Seguerianus. At Reg. ἐστὶν ἀεὶ, etc. Editi alique, ἐστὶν ὡς ἀεὶ. Mox Reg. Basilens. Anglican. Felc. 5, ὡς ὁ Πατὴρ. Caeteri et editi, ὡς Πατὴρ.

(60) Sic Seguerianus. Reg. et Felc. 5. At alii et editi, ἵτι.

(61) Sic Seguerianus. At Reg. Gobler. et Felc. 1, καὶ γὰρ περὶ. Editi et alii, καὶ περὶ.

(62) Seguerianus. Gobler. et Felc. 1, δίκαιος ὁ Κύριος. Mox Seguer. Reg. Anglic. et Felc. 5, ἐμίσησας. Alii et editi, ἐμίσησε.

(63) Seguerianus. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, ἀρπάγματα ἀδικίας. At Anglic., ἀρπάγματα ἐξ ἀδικίας, ut et habetur Isa. LXI, 8. Alii vero et editio Commel., ἀρπάγματα ἢ ἀδικίας. Ibid. Seguerianus. Gobler. et Felc. 1, μὴ τοίνυν.

(64) Seguerianus, Goblerianus et Felc. 1, ἐπινοήσωσι. At Reg. et Felc. 5, ἐπινοήτωσαν. Editi et alii, ἐπινοήσωσαν. Paulo post Seguerianus, διὰ τοῦτο.

γεσθαι τὸν Θεὸν δικαιοσύνας ἀγαπᾶν, καὶ μισῶν ἀρ-
 πάγματα ἐξ ἀδικίας, οὐχ ὡς ἐπὶ θάτερα βροτῆν ἔχον-
 τοῦ αὐτοῦ καὶ δεκτικοῦ τοῦ (65) ἐναντίου, ὥστε
 τοῦτο μὴ ἐκλέγεσθαι. ἔκτισεν δὲ μὴ ἀρραίσθαι· τοῦτο
 γὰρ τῶν γεννητῶν ἰσὺν ἔστιν· ἀλλ' ὅτι, ὡς κριτῆς,
 τοὺς μὲν δικαίους (66) ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται, τῶν
 δὲ φαύλων μακρὰν γίνεται· ἀκούσθων ἂν εἴη καὶ
 περὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα νοεῖν, ὅτι οὕτως
 ἀγαπᾷ καὶ μισᾷ. Τοιαύτην γὰρ εἶναι τὴν φύσιν τῆς
 εἰκόνας (67) δεῖ, οἷός ἐστιν ὁ ταύτης Πατὴρ, καὶ οἱ
 Ἀρειανοὶ, ὡς τυφλοὶ, μήτε ταύτην, μήτε ἄλλο τι τῶν
 θείων λόγων βλέπωσιν. Ἐκπεσόντες (68) γὰρ τῶν
 ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἐνοητῶν, μᾶλλον δὲ παρανοητῶν,
 ἐπὶ βῆτά πάλιν τῶν θείων Γραφῶν καταφεύγουσιν,
 εἰς ἃ καὶ αὐτὰ συνθῆλας ἀναίσθητους, οὐχ ὁρῶσι
 πρὸς, μὴ εἰδότες τὸς Γραφεῖς, μηδὲ τὴν δέξαμιν
 τοῦ Θεοῦ. Ἄν δὲ καὶ ἐπιμένωσι (70), πάλιν ἐντρέ-
 πσθαι καὶ ἀκούσειν, Ἀπόδοτε τὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ
 ἀνθρώπῳ, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.

53. Γεγράφθαι τοῖνυν, φατίν, ἐν μὲν ταῖς Παροι-
 μιαι· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ἐδῶν αὐτοῦ εἰς
 ἔργα αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ, τοῦ
 Ἀποστόλου λέγοντος· Τοσοῦτο (71) κρείττω γενέ-
 σμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσω διαφορώτερον παρ' ἑν-
 τοῦς κεκληρονόμηκεν ἔνομα· καὶ μετ' ὀλίγα· Ὅθεν,
 ἀδελφοὶ ἀγαθοί, κληίσεως ἐκουργήσαντο μέτοχοι, κα-
 τανοήσατε τὴν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμο-
 λογίας ἡμῶν, Ἰησοῦν, πιστὸν ἔντα τῷ ποιήσαντι
 αὐτόν· καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι δὲ, Γνωστὸν οὖν (72)
 ἔστω πάντιν ὑμῶν, πᾶς οἴκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ
 Κύριον αὐτόν καὶ Χριστὸν ἐποίησαν ὁ Θεὸς τοῦ-
 τού (73) τὸν Ἰησοῦν, ἐν ἡμέρις ἐσταυρώσατε.
 Ταῦτα ἔνω καὶ κάτω προφέροντες, καὶ πλανώμενοι
 περὶ τὴν διάνοιαν, ἐνόμισαν (74) ἐκ τούτων κείμενα
 καὶ ποίμα εἶναι καὶ ἕνα τῶν γεννητῶν τῶν τοῦ Θεοῦ
 λόγων· οὕτω τε ἀπατῶσι τοὺς ἀνόητους, πρόφασιν
 μὲν προβαλλόμενοι τὰ βῆτά (75), ἀντὶ δὲ τῆς ἀληθι-
 νῆς διανοίας τὸν ἴσον τῆς αἰρέσεως ἰδὸν ἐπισταίρου-
 τας· εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν ἤθελλον εἰς τὸν Κύ-
 ριον ἐπιλάσθαι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν.

A utram partem propendere, et contrarium amplecti
 possit, ita ut illud eligat, istud rejiciat; id enim
 rerum facturum proprium est: sed quod, ut iudex,
 justus amat et suscipit, procul autem a malis re-
 cedit. Eadem porro de Dei imagine sentire quoque
 convenit, eam scilicet simili modo et amare et
 odisse. Siquidem talis esse debet imaginis natura,
 qualis ejus est Pater, etiamsi Ariani neque illam,
 neque quidquam aliud divinarum litterarum prae
 caecitate non percipiant. Cum enim suas videant
 cogitationes vel potius delirationes inanes et vanas
 esse, rursus ad divinarum Scripturarum verba con-
 fugiunt. Verum cum hic pro suo more pariter ex-
 cutiant, horum sensum non possunt percipere: sed
 suam impietatem tanquam regulam secuti, divina
 omnia oracula ad eam detorqueunt, quae cum vel
 tantum proferunt, nihil certe aliud audire digni
 sunt, quam, *Erratis nescientes Scripturas, neque
 virtutem Dei*. Quod si pertinacis resistent, hisse
 rursus verbis sunt confutandi, Reddite quae sunt
 hominis, homini et quae sunt Dei Deo.

53. Atqui, inquit, in Proverbiis scriptum est :
 Dominus creavit me initium viarum suarum in opera
 sua. In Epistola quoque ad Hebraeos haec scribit
 Apostolus : Tanto prestantior angelis factus, quanto
 excellentius prae illis nomen hereditate accepit. Et
 paulo post : Unde, fratres sancti, vocationis
 caelestis participes, considerate apostolum et ponifi-
 cem confessionis nostrae Jesum, qui fidelis est ei qui
 fecit illum. Et in Actibus : Notum sit igitur vo-
 bis omnibus, omnis domus Israel, quod et Dominum
 eum et Christum fecit Deus hunc Jesum quem vos
 crucifixistis. Haec illi loca sursus deorsum ver-
 sant, quorum non assecuti sensum, inde Dei Ver-
 bum creatum et opus, ac unam ex rebus factis esse
 arbitrantur, atque ita stultos in errorem inducunt,
 specie quidem verba et sacris litteris excerpta pro-
 ponentes, sed loco verae sententiae quam continent,
 proprium suae heresis spargentes venenum. Nam-
 que si quod illis Scripturae locis significatur, ha-
 berent exploratum, in Dominum gloriae impii non

71 Matth. xiii 29. 72 ibid. 21. 73 Prov. viii, 22.

74 Hebr. i, 4. 75 Hebr. iii, 1. 76 Act. ii, 36.

(65) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 4 et 5. In
 aliis autem et editis tunc deest.
 (66) Sic mss., praeter Felckm. 2, in quo ut et in
 editis sic legitur, δικαίους ἀγαπᾷ, τοὺς δὲ ἀδίκους
 μισᾷ, καὶ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν γίνεται.
 (67) Sic Seguerian. Gobler. et Felc. 1. At Reg.,
 εἶναι φύσει τὴν εἰκόνα. Editi, εἶναι τῇ φύσει (men-
 dose pro φύσει) τὴν εἰκόνα.
 (68) Sic Seguerian. Reg. et Felck. 5. At alii et
 editio Commel., ἐμπεσόντες.
 (69) Sic mss., praeter Felc. 2, ubi ut et in editis
 sic habetur, ἀλλὰ κανὼνα ἐπὶ καρδίαν ἀσθεῖαν θέ-
 μενος.
 (70) Sic Seguerian. et Reg. Editi, ἐπιμένωσι.
 Mox Seguerianus, Goblerian. et Felck. 4, καὶ
 ἀκούειν, Ἀπόδοτε. Alii et editi post ἀκούειν addunt
 πάλιν.

(71) Sic Seguerian. Gobler. et Felc. 1. At alii et
 editio Commel., τοσοῦτον. Paulo post mss. omnes,
 καὶ μετ' ὀλίγα. In editis καὶ deest.
 (72) Οὖν abest a Felckm. 5 et Reg. Ibid. Seguer.,
 πᾶσιν ὑμῶν. Gobler. et Felckm. 4, καὶ πᾶς οἴκος.
 Editi et alii, ἔστω ὑμῶν πᾶς οἴκος.
 (73) Sic Seguer., ut videtur Vulgata legisse. Alii
 vero et editi, Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτόν ὁ Θεὸς
 ἐποίησε τούτων, etc.
 (74) Gobler. et Felckm. 1, ἐνόησαν. Mox Seguer.,
 καὶ ποίμα εἶναι καὶ ἕνα τῶν γεννητῶν τῶν τοῦ Θεοῦ
 λόγων. Caeteri et editi, καὶ ποίμα καὶ ἕνα τῶν γε-
 ννητῶν εἶναι καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ, etc. Felckm. 5, γεν-
 νητῶν.
 (75) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et
 editi, προφάσει μὲν προβαλλόμενοι τὰ βῆματα.

essent, neque ea, quæ recte scripta sunt, prave interpretarentur. Quod si Caiphæ more palam jam aplexati, Judæos sequi decreverit, ita ut ignoret quod scriptum est ⁷⁶, nimirum vere Deum in terris habitaturum: voces igitur apostolicas nolint excutere. Id enim Judæorum nou est. Sin autem sociate inita cum impiissimis Manichæis, Verbum carnem factum esse, corporeumque ejus adventum negant; nobis Proverbia non opponant. Nam hoc etiam alienum a Manichæis est. Quod si propter dignitatem quam obtinent, et avaritiæ lucrum quod ex ea fecere, aut famæ conservandæ gratia gloriæque cupiditate, inficiari non audent Verbum carnem factum esse, quia scilicet id scriptum est: vel ergo verba de illo scripta de corpore ipsius Salvatoris præsentia recte intelligant vel, si id quod significant velint rejicere, pernegent quoque Dominum factum fuisse hominem. Valde enim dedecet Verbum carnem factum esse confiteri, et in his quæ de eo scripta sunt erubescere, ob eamque rationem depravare genuinum Scripturæ sensum (76).

54. Itaque scriptum est ⁷⁷, tanto præstantiorem factum esse angelis. Nam id primum expendere necesse est. Cæterum hic, ut in omnibus aliis divinæ Scripturæ locis agere convenit, observandum est, quæ occasio locutus sit Apostolus: quæ sit persona, quæ res cujus gratia scripsit, accurate et fideliter attendendum est, ne quis illa ignorans, aut aliud præter ea intelligens, a vera aberret sententia. Hæc profecto non ignorabat studiosus ille enuchus, qui Philippum ita rogabat: *Obscuro te, de quo propheta dicit hoc? de se, an de alio alio* ⁷⁸? Nam verebatur ne alteri personæ verba Scripturæ attribuendo, a recto sensu deflecteret. Similiter discipuli tempus rerum, quas futuras prædicebat Dominus, discere cupientes, eum hoc modo interrogabant: *Dic nobis quando hæc erant, et quod signum adventus tui* ⁷⁹? Idem quoque cum ea quæ finem mundi spectabant a Salvatore audirent, ejus præterea tempus discere peroptabant ⁸⁰, ut nec ipsi errarent, et alios possent docere. Quod cum didicissent, Thessaloniceuses,

⁷⁶ Zachar. II, 10. ⁷⁷ Hebr. I, 4. ⁷⁸ Act. VIII, 34.

Α ριον τῆς δόξης, οὐδὲ τὰ καλῶς γραφέντα παρηρμήνευον. Εἰ μὲν οὖν ἐκ φανεροῦ λατῶν ἀναδεξάμενοι (77) τὸν τοῦ Καίφα τρέπον, Ἰουδαίῳ ἐκρίναν, ὥστε ἀγνοεῖν τὸ γεγραμμένον, ὅτι θεῶς ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς κατοικήσει· μὴ ἐξεταζέτωσαν τὰς ἀποστολικὰς λέξεις· οὐ γὰρ Ἰουδαίῳ τοῦτο· εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀθέοις Μανιχαίοις ἐαυτοὺς ἐγκαταμίξαντες, ἀρνοῦνται τὸ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τὴν ἑσαρκίαν αὐτοῦ παρουσίαν, μὴ προφερέτωσαν τὰς Παροιμίας· ἀλλότριον γὰρ καὶ τῶν Μανιχαίων (77) τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ πρόβλημα, καὶ ὅπερ ἐκ τούτου κέρδος τῆς φιλοχρηματίας ἐσχίκασι, διὰ τε τὴν ἐν τῷ δοκίμῳ φιλοδοξίαν οὐ τομῶσιν ἀρνεῖσθαι τὴν, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐπειδὴ καὶ γέγραπται (78)· ἢ καὶ τὰ ῥήματα τὰ περὶ τούτου γεγραμμένα διανοήσῃσαν ὀρθῶς εἰς τὴν ἐνομάτωσαν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος· ἢ εἰ τὴν διάνοιαν ἀρνοῦνται, ἀρνεῖσθωσαν, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. Ἀπερὸς γὰρ ὁμολογεῖν μὲν, ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐρυθρεῖν δὲ ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις περὶ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τούτων διάνοιαν διαφθεῖραν.

54. Γέγραπται μὲν (79) γὰρ, τοσούτω κρείττω γενόμενος τῶν ἀγγέλων· τοῦτο γὰρ ἐξετάσαι πρῶτον ἀναγκαῖον· δεῖ δὲ, ὡς ἐπὶ πάσης τῆς θείας Γραφῆς προσήκει ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἐν ταῦτα, καθ' ὃν εἶπεν ὁ Ἀπόστολος καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὸ πρῶγμα (80), διόπερ ἐγράφη, πιστῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρὰ ταῦτα ἢ καὶ παρ' ἑτέρον τι τούτων ἀγνοῦν ὁ ἀναγινώσκων ἔξω τῆς ἀληθινῆς διανοίας γένηται. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ φιλομαθῆς εὐνοοῦχος ἐκεῖνος εἶδεν, παρεκάλει τὸν Φιλιππῶν λέγων· *Δέομαί σου, περὶ τίνας ὁ προσήτης λέγει τοῦτο* (81); *περὶ αὐτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρου τίνος;* Ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ, παρὰ πρόσωπον ἐκλαθῶν τὴν ἀνάγνωσιν, πλανηθῆ ἢ τῆς ὀρθῆς διανοίας. Καὶ οἱ μαθηταὶ εἰ θέλοντες τὸν καιρὸν τῶν λεγομένων μαθεῖν, παρεκάλουν τὸν Κύριον λέγοντες· *Εἰπέτέ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται;* καὶ εἰ τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας; Καὶ αὐτὸς, ἀκούωντος (82) παρὰ τοῦ Σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ τέλους, ἤθελον μαθεῖν καὶ τὸν καιρὸν, ἵνα μῆτε αὐτοὶ πλανῶνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους εἰ δάσκωιν δυνήθωσι. Μαθόντες γοῦν, διαυρθώσαντο μέλ-

⁷⁹ Matth. XXIV, 3. ⁸⁰ *ibid.* 36.

(76) Alii loci num. 53 propositi expenduntur in sequenti oratione.

(77) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editio Commel., ἀναδεξάμενοι. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1, ὄντως ὁ Θεός. Basil. et Anglic., ὄντως Θεός. *Ibid.* Seguer., ἐπὶ τῆς γῆς. Alii et editi, ὄντως Θεός ἐπὶ γῆς.

(77) Seguer., ἀλλότριον γὰρ καὶ τοῦτο Μανιχαίων. *Ibid.*, πρόβλημα reddimus dignitatem, quam scilicet Ariani episcopi, presbyterique et alii e clero amisissent, si negare ausi fuissent Verbum carnem factum esse. Et vero cum προβάλλεσθαι, præsentium ecclesiasticis apud auctores, interdum significat promovere in dignitates, et πρόβλημα ipsam promotionem: recte quoque πρόβλημα ipsam designare potest dignitatem. Nannius hunc locum ita vertit, *Sin autem simulandi Christianismi gratia, et ejus qui inde provenit quæstus et famæ causa non audent inficiari, etc.* Omniboni hæc quoque est versio: *At*

si propositi sui gratia et lucri, quod inde avare faciunt, et opinionis sui ambitio student, etc.

(78) Felckm. 5, ἐπειδὴ γέγραπται. Seguer. *ibid.*, ἢ καὶ τὰ ῥήα. Mox editi et Gobler. et Felckm. 1; ἐνομάτωσαν αὐτοῦ παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος. *Ibidem*, *idem* et Reg. ac Basil. et Anglic., ἢ εἰ τὴν. Felckm. 5, Σωτῆρος, εἴη τὴν, mendose, forte pro εἰ ἢ τὴν. Editi et alii, ἢ εἰ εἰς τὴν.

(79) Sic Seguer. At in aliis et editis μὲν δεσν.

(80) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ut et infra habent mss. et editi. At hic cæteri et editi, τὸ παράδειγμα. Mox Seguer. et Anglic., παρὰ ταῦτα ἢ. *Ibidem* Seguer. et Reg., παρ' ἑτέρον τι. Basil. et Anglic., παρ' ἑτέρον τι. Editi aliique, παρὰ ταῦτα ἢ καὶ ἑτέρον τι.

(81) Sic Seguer. codex, ut et habetur Aetor. cap. viii, vers. 34. Editi et alii omittunt τοῦτο.

(82) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, αὐτοὺς ἀκούοντες. Editi et alii, αὐτοὶ γὰρ ἀκούοντες.

λontας πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονικίης. Ὅταν μὲν (83) οὖν τῶν τοιοῦτων τις ἐξη καλῶς τὴν γνώσιν, ὀρθὴν ἔχει καὶ ὑγιαίνουσαν τὴν τῆς πίστεως ὁμόνοιαν· ἴδαν δὲ παρ' ἑτέρων τις (84-85) ἐκλαμβάνῃ τὰ τοῦτων, εὐθὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπίπτει. Παρὰ καιρὸν μὲν οὖν ἐπιλανθῆσαν οἱ μὲν παρὶ Ὑμνείων καὶ Ἀλέξανδρον λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἦδη γεγενημένην· οἱ δὲ Γαλιταίους μὲν καιρὸν, ἀγαπήσαντες νῦν τὴν (86) περικοπὴν. Παρὰ πρόσωπον δὲ πεπὸνθασι καὶ πάσχουσι μέχρι νῦν Ἰουδαῖοι, νομιζόντες περὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι τὸ, Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ (87), ὃ ἔστι μεθερμηνεύμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· καὶ ὅταν τὸ μὲν, Προφήτην ἡμῶν ἀναστήσει ὁ Θεός, νομιζῶσι (88) περὶ ἐνὸς προσωπεῖον λέγεσθαι· τὸ δὲ, Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, μὴ μανθάνουσι παρὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ὑπολαμβάνουσι περὶ τοῦ Ἡσαίου (89) λέγεσθαι, ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν γενομένων προφητῶν.

55. Τοιαῦτα δὴ ὅταν καὶ οἱ χριστομάχοι παθόντες, εἰς μυστῶν αἵρεσιν ἐκπετώσκωνται. Εἰ γὰρ ἐγνώκεισαν τὸ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἀποστολικοῦ βήτου, οὐκ ἂν, τὰ ἀνθρώπων εἰς τὴν θεότητα ἐκλαμβάνοντες, τοσούτων ἤσθεον οἱ ἄφρονες. Τοῦτο δὲ δυνατόν ἵδεν, εἰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματος τις καλῶς (90) ἐλάβοι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· Πελημερίας καὶ πολυτρόπως πάσαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις (91), ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τοῦτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰωῶ· εἶτα μετ' ὀλίγα φησὶ· Δὲ ταυτοῦ καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν (92) ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλειότητος ἐν ὑψηλοῖς, τοσούτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅση διαφορώτερον παρ' αὐτοῦς κεκληρονόμηκεν ὄνομα (93). Περὶ τοῦ καιροῦ ἄρα καθ' ὃν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰωῶ, ὅτε καὶ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρισμὸς γέγονε, μνημονεύει τὸ ἀποστολικὸν βήτον. Πότε δὲ ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰωῶ; καὶ πότε γέγονε καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτιῶν; πότε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ἢ μετὰ τοὺς (94) προφήτας ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν; εἶτα τοῦ διηγῆματος ὄντος περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οικονομίας, λέγων περὶ τῶν (95) ἐσχάτων καιρῶν, ἀκολούθως ἐμνημόνευσεν, ὅτι μὴτε τοὺς προτέρους χρόνους ἐκώπησε τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεός· ἐλάλησε γὰρ αὐτοῖς διὰ τῶν προφητῶν. Καὶ ἐπειδὴ

qui in proximo erroris erant periculo, correxerunt. Ubi 362 igitur ista quis probe noverit, recta ac sana fide res esse intelleturus. Sin autem alio modo horum aliquid explicaverit, statim incidit in hæresim. Hinc Hymeneus et Alexander, qui resurrectionem jam factam esse affirmabant⁸⁴, tempus præveniendo, erraverunt: Galatæ vero post tempus, circumcisionem nunc amplectendo. Erraverunt similiter in persona intelligenda et etiamnum errant Judæi, qui existimant de aliquo ex ipsis istud dici: Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus⁸⁵: cum item hæc verba. Prophetam vobis suscitabit Deus⁸⁶, de aliquo prophetarum intelligi arbitrantur: et verborum istorum, Sicut ovis ad occisionem ductus est⁸⁷, interpretationem non a Philippo discunt, sed illis Isaiam aut alium aliquem prophetam designari opinantur.

55. Idem profecto istis Christi hostibus accidit, indeque in nefandam lapsi sunt hæresim. Nam si personam, rem et tempus verborum Apostoli cognovissent, non ea, quæ ad humanam pertinent naturam, transtulissent in divinitatem, nec eo impietatis insani devenissent. Id autem is facile perspiciet, qui initium hujus loci recte intellexerit. En enim Apostoli verba: Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus per prophetas, hæc ultimis diebus locutus est vobis in Filio⁸⁸. Deinde paulo post ait: Per seipsum purgatione peccatorum nostrorum facta, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tanto præstantior factus angelis, quanto excellentius præ illis nomen hæreditate accepit⁸⁹. Itaque Apostoli dictum temporis meminit, quo nobis Deus in Filio locutus est, et peccatorum facta est purgatio. Quando porro nobis in Filio locutus est, et peccatorum purgatio facta est, vel quando factus est homo, nisi post prophetas in postremis diebus? Deinde cum sermo sit de dispensatione quæ nostri causa suscepta est; de ultimis temporibus verba faciens convenienter admonet neque prioribus temporibus Deum tacuisse: siquidem per prophetas locutus est. Quomiam igitur prophetæ ministraverunt. et lex promulgata per ange-

⁸³ 1 Tim. 1, 20.

⁸⁴ Isa. vii, 14; Matth. 1, 23.

⁸⁵ Deut. xviii, 15. ⁸⁶ Isa. lxi, 7. ⁸⁷ Hebr. 1, 4.

⁸⁸ ibid. 3, 4.

(83) Gobler. et Felckm. 4. ὅταν ὁὖν.

(84-85) Sic Seguer. At Anglie. Gobler. et Felckm. 4 τας ομῖτουν. In Reg. vero et deest. Cæteri et editi, παρ' ἑτέρον ἐκλαμβάνῃ τις τοῦτων.

(86) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi τὴν ομῖτουν.

(87) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 5. Alii autem et editio Commel., Ἐμανουήλ.

(88) Seguer., ἀναστήσει, νομιζουσι. Gobler. item et Felckm. 1 habent νομιζουσι.

(89) Sic Seguer. Reg. Felckm. 5. Cæteri vero et editi, παρὰ τοῦ Ἡσαίου.

(90) Sic Seguer. Anglie. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi καλῶς ομῖτουν.

(91) Seguer. addit ἐν τοῖς προφήταις, alii et editi

omittunt. Iliid. Seguer. Basil. Anglie. Reg., ἐπ' ἐσχάτου.

(92) Sic Seguer. et Anglie. In aliis et editis deest ἡμῶν. Paulo post ἐν ὑψηλοῖς abest a Seguer. Gobler. et Felckm. 1.

(93) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi alique omittunt ὅση διαφορώτερον παρ' αὐτοῦς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. Mox ἄρα abest a Regio et Felckm. 5.

(94) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At editi et alii, ἢ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος μετὰ τοὺς, etc. Iliid. Seguer. Reg. Basil. et Anglie., ἐπ' ἐσχάτου.

(95) Seguer., λεγόντων τε περὶ τῶν. Gobler. et Felckm. 1, λέγων τῶν τε περὶ τῶν.

gelos est, deindeque advenit Filius, ut ipse ministraret, necessario hæc verba intulit, *Tanto præstantior factus angelis*, ut scilicet ostenderet, quantum servo præstat Filius, tanto etiam Filii administrationem servorum administratione præstantiorem fuisse. Veterem itaque et novam administrationem distinguens Apostolus fidenter hæc ad Judæos scribit: *Tanto præstantior factus angelis*. Quapropter nulla hic usus est comparatione, nec dixit, major, vel, honoratior, ne quis illum ejusdem ac illos esse generis suspicaretur; sed, *præstantior*, dixit, ut naturæ Filii et rerum creaturarum differentiam demonstraret: idque verum esse ex divinis patet Scripturis. Nam **363** David ita psallit: *Præstantior dies una in atris tuis super millia* ⁹⁷. Hæc item sunt Salomonis verba: *Accipite disciplinam et non argentum, et cognitionem præ auro probato. Præstantior est enim sapientia lapidibus pretiosis: nihilque est pretiosum quod sit illa dignum* ⁹⁸. An non enim diversæ sunt naturæ et substantiæ, sapientia et lapides terreni? Quænam autem cognatio aulis celestibus cum terrenis domesticis? Vel quid simile potest esse res æternas spiritualesque inter ac res caducas et mortales? Id enim ipsum est quod Isaias ait: *Hæc dicit Dominus cumuchis: Qui custodierint Sabbata mea, et elegerint quæ ego volo, et tenerint sedes meum, dabo illis in domo mea et in muro meo locum celebrem: præstantius quam filius et filius nomen sempiternum dabo eis, quod non deficiet* ⁹⁹. Similiter igitur nulla est cognatio Filio cum angelis: se proinde non comparationis sed distinctionis causa vocabulum, *præstantior*, usurpavit Apostolus, propter discrimen videlicet quod inter naturam Filii et naturam angelorum intercedit. Hinc ipse Apostolus vocem illam, *præstantior*, explicans, id quod ea significatur, non alia de re intelligit quam de Filii et rerum factarum differentia. Nam hunc quidem, Filium appellat; illos autem, servos. Hinc ille, ut Filius cum Patre ad dexteram sedet, isti autem stant, mittuntur ac ministrant.

A καὶ προφήται· (96) διεκρίθησαν, καὶ δι' ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη, καὶ ὁ Υἱὸς ἐξ ἐπιπέδητος, καὶ ἦλθε διακονῆσαι, ἀναγκαιῶς ἐπήγαγε τὸ (97), *Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων*, δεῖξαι θέλων, ὅτι ὅσον ὁ Υἱὸς διαφέρει δούλων, τοσοῦτον καὶ τῆς διακονίας τῶν δούλων ἢ τοῦ Υἱοῦ διακονία κρείττων γέγονε. Τὴν διακονίαν (98) ἄρα διεκρίνων ὁ Ἀπόστολος τὴν τε παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν, παρῆρθεταί πρὸς τοῦταυτὰ γράφων καὶ λέγων *Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων*. Διὰ τοῦτο γοῖν οὐδὲ τὸ εἶλον συγκριτικῶς εἶρηκε (99), μείζων, ἢ, τιμώτερος γενόμενος, ἔνα μὲν ὡς περὶ ὁμογενῶν τοῦτον κἀκείνων τις λογίσθηται· ἀλλὰ, *κρείττων*, εἶρηκεν, ἵνα τὸ διαλλάττον τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γεννητὰ (1) γνωρίσθῃ. Καὶ τούτων ἔχοντων τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν ἑσίων

B Γραφῶν, τοῦ μὲν Δαβιδ ἐφ' ἄλλοιόντος, *Κρείττων ἡμέα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιῶν*· τοῦ δὲ Σολομῶνος (2) ἀναρωπιούτος· *Λάθετε παιδεῖναι, καὶ μὴ ἀργύριον, καὶ γνώσιν ὑπὲρ χρυσίου δεδοκιμασμένον· κρείσσον γὰρ σοφία λόγων πολιτευῶν πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστί* (3). Πῶς γὰρ οὐκ εἰσὶν ἑτεροῦται καὶ ἄλλα τὴν φύσιν ἢ σοφία καὶ εἰ ἀπὸ γῆς· λῆθοι· Ποία δὲ συγγένεια ταῖς οὐρανίους (4) αὐλαῖς καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς οἴκοις· Ἡ τί ὁμοίων τῶν αἰωνίων καὶ πνευματικῶν τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ θνητὰ· Καὶ τοῦτο γὰρ ἦν ὁ Ἡσαίας (5) φησί· *Τίθει λέγει Κύριος τοῖς ἐνοούχοις· Ὅσα ἐν οὐραῖς ἔσονται τὰ εὐχέλαιά μου, καὶ ἐκτέλεσονται (6) ἃ ἐγὼ θέλω, καὶ ἀντέχονται τῆς διαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ εἶπον μου καὶ ἐν τῷ τελεῖν μου τόπον ὀνομαστόν·*

C *κρείσσον υἱὸν καὶ θνητέτερον ὄνομα ἀκίμων· δώσω αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐκλείψει*. Οὕτως καὶ οὐδεμία συγγένεια τῷ Υἱῷ (7) πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἐστὶ· μηδεμίαν δὲ ὄσσης τῆς συγγενείας, οὐκ ἄρα συγκριτικῶς ἐλέγξει τὸ, *κρείττων* (8), ἀλλὰ διακριτικῶς διὰ τὸ ἀλλάττον τῆς τοῦτον φύσεως ἀπ' ἐκείνων. Καὶ αὐτὸς οὖν ὁ Ἀπόστολος τὸ, *κρείττων*, ἐξηγεῖται, οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ ἢ ἐν τῇ διαφορῇ (9) τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γεννητὰ τῆσιν λέγων, ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς, τὰ δὲ δούλοι· καὶ ὁ μὲν ὡς Υἱὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐν δεξιᾷ καθήσεται, τὰ δὲ ὡς δούλοι παρέσθαι, καὶ ἀποστέλλεται, καὶ λειτουργεῖ.

⁹⁷ Psal. LXXXIII, 11. ⁹⁸ Prov. VIII, 10, 11. ⁹⁹ Isa. LVI, 4, 5.

(96) Gobler. et Felckm. 1, Καὶ ἐπιπέδη προφήται. D editi omittunt ἐστὶ. Mox Seguer. Anglic. et Felc. 5, οὐκ ἐπεροῦται.
 (97) Sic Seguer. At editi et alii τὸ omittunt. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, δεῖξαι θέλων, ὅτι ὅσον ὁ Υἱὸς. Alii et editi, διεξελθόν, ὅτι, καὶ ὅσον Υἱὸς. Ibid. Seguer., τοσοῦτον καὶ τῆς, in aliis et editis καὶ deest.
 (98) Seguer., Τὰς δὲ διακονίας. Alii et editi, τὴν διακονίαν. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἄρα διεκρίνων ὁ Ἀπόστολος τὴν τε παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν. Editi et alii, ἄρα κρίνων ὁ Ἀπόστολος τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς. Mox Felckm. 2 et editi omittunt τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων.
 (99) Seguer., εἶρηται. Mox idem et Anglic. Gobler. et Felckm. 1, τιμώτερος γενόμενος. In editis et aliis deest γενόμενος. Paulo post Seguer., κἀκείνων τις λογίσθηται.
 (1) Felckm. 3, γεννητὰ.
 (2) Seguer. Gobler. et Felc. 1, Σολομῶντος.
 (3) Sic Seguer., et Prov. VIII, 10, Alii vero et

D editi omittunt ἐστὶ. Mox Seguer. Anglic. et Felc. 5, οὐκ ἐπεροῦται.
 (4) Sic Seguer. At Gobler., et Felc. 1, ταῖς οὐρανίαις. Editi aliique, ταῖς ἐν οὐρανόις.
 (5) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, At in Seguer. καὶ omittitur. Alii et editi, Καὶ τοῦτο γὰρ ὁ Ἡσαίας.
 (6) Sic Reg. Basil. et Anglican., ut et legitur Isai, I, VI, 4. Seguerian., ἐκτέλεσονται. Alii et editio Cummel., ἐπέδονται.
 (7) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, τοῦ Υἱοῦ. Mox Seguer., ὄσσης συγγενείας.
 (8) Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1, κρείττων. Mox Seguer., διὰ τὸ διαλλάττον τῆς τοῦτον, etc. Ibid. Felc. 2 et editi, ἐπ' ἐκείνων. Caeteri autem mss., ἀπ' ἐκείνων. Paulo post Reg. Basil. Gobler. et Felc. 1, κρείττων ἐξηγεῖται.
 (9) Seguer., ἀλλ' ἐν τῇ διαφορῇ. Idem paulo post, καὶ ὁ μὲν Υἱὸς μετὰ τοῦ, etc.

5b Τούτων δὲ οὕτως γεγραμμένων, οὐ γενητός (10) A
 ἐκ τούτων ὁ Υἱὸς σημαίνεται, ὡς Ἀρειανοί. ἀλλὰ
 μᾶλλον ἄλλος μὲν τῶν γεννητῶν, ἴδιος δὲ τοῦ Πατρὸς,
 ἐν τοῖς κλάποις ὢν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ τὸ γεγραμμέ-
 νον ἐνταῦθα, *γενόμενος*, οὕτως γεννητὸν σημαίνει τὸν
 Υἱὸν, ὡς περ ὕμεις νομίζετε. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς ἐ-
 ρήκει τὸ (11), *γενόμενος*, καὶ ἰσώθησεν, ἢ *πρῶτα-*
σις ἦν τοῖς Ἀρειανοῖς· ἐπιπέθῃ δὲ τὸν Υἱὸν προσέειπε,
 δι' ἧς (12) τῆς περιτομῆς ἀποδείξας αὐτὸν ἄλλον
 εἶναι τῶν γεννητῶν, οὐδὲ τὸ, *γενόμενος*, ἀπολελυμέ-
 νως ἔθηκεν, ἀλλὰ τὸ, *κρείττωρ*, συνήψε τῷ (13), *γε-*
όμενος. Ἀδιάφορον γὰρ ἤγητατο τὴν λέξιν, εἰδὸς,
 ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένου γενήσου Υἱοῦ ὁ λέγων τὸ, *γε-*
όμενος, ἴσον τῷ γεγενῆσθαι (14), καὶ ὅτι ἐστὶ κρείτ-
 τω, λέγει. Τὸ μὲν γὰρ γεννητὸν οὐ διαφέρει, καὶ
 λέγει (15) τις, γίνοντι, ἢ, *παύονται*· τὰ δὲ γενη-
 τὰ ἀόριστον, δημουργήματα ὄντα, λέγεσθαι γεννη-
 τὰ, εἰ μὴ ἄρα, μετὰ ταῦτα μετατρέχοντα τοῦ γεννη-
 τῶ Υἱοῦ, γεγενῆσθαι καὶ αὐτὰ (16) λέγονται· οὗτοι γὰρ
 διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετουσίαν τοῦ Υἱοῦ
 ἐν τῷ Πνεύματι (17). Καὶ τοῦτο πάλιν οὐδὲν ἡθεῖα
 Γραφή· ἐπὶ μὲν τῶν γεννητῶν λέγουσα, *Πάντα δι-*
αυτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ
ἓν (18)· καὶ, *Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας*· ἐπὶ δὲ τῶν
 υἱῶν τῶν γεννητῶν (19), *Ἐγένετο τῷ Ἰῶβ υἱοὶ*
ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς· καὶ, *Ἀβραάμ δὲ ἦν*
ἑκατὸν ἔτων, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐ-
τοῦ. Ὁ δὲ Μωϋσῆς ἔλεγεν· *Ἐὰν γένωνται τινα υἱοί.*
 Οὐκ οὖν εἰ μὲν τῶν γεννητῶν (20) ἄλλος ἐστὶ, τῆς δὲ
 τοῦ Πατρὸς οὐσίας μόνον ἴδιον γέννημα ὁ Υἱὸς, με-
 ματρίσθαι τοῖς Ἀρειανοῖς ἢ περὶ τοῦ, *γενόμενος*,
 πρόσφατος. Κἂν γὰρ ἐν τούτοις ἀσχυρθέτως βιάζων-
 ται πάλιν λέγειν συγκριτικῶς εἰρησθαι τὰ ῥητὰ, καὶ
 διὰ τοῦτο εἶναι τὰ συγκριθόμενα ὁμογενῆ, ὥστε τὸν
 Υἱὸν τῆς τῶν ἀγγέλων εἶναι φύσεως· ἀσχυρθέσονται
 μὲν προσηγουμένως ὡς τὸ Ὑψάλεινός καὶ Καρπο-
 κράτους (21) καὶ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν ζηλοῦντες καὶ
 φθεγγόμενοι, ὧν ὁ μὲν τοὺς ἀγγέλους ὁμογενεῖς ἐ-
 φηκε τῷ Χριστῷ· ὁ δὲ Καρποκράτης ἀγγέλους τοῦ
 κόσμου δημιουργοὺς εἶναι φησι. Παρ' αὐτῶν γὰρ
 ἴσως (22) μαθόντες καὶ οὗτοι, συγκοίνουσιν τὸν τοῦ
 Θεοῦ Λόγον τοῖς ἀγγέλοις.

“ Joan. 1, 3. “ Psal. ciii, 24. “ Job 1, 2. “ Genes. xxi, 5.

(10) Seguer., οὐ. At alii et editi, οὐτε. Ibid. Felc. 5

γενητός, et infra, γεννητῶν et γεννητός.
 (11) Sic Seguer. At τὸ abest ab aliis et editis.
 Mox Seg., σωπῆσας ἦν. Gobli., et Felc. 1, σωπῆσας
 ἦν, mendose. Editi et alii, ἰσώπησεν.

(12) Seguer., ἐπιπέθῃ δὲ τὸν Υἱὸν προσέειπε καὶ δι'
 αὐτῆς, etc.

(13) Sic Seguer. Gobler. Felc. 2 et 5. At alii et
 editio Commel., τῷ Paulo post Seguer. Reg. Gobler.
 et Felc. 1, ἐπὶ ὁμολογουμένου. Alii vero et editi, ἐπὶ
 ὁμολογουμένου.

(14) Reg. et Seguer., τῷ γεγενῆσθαι. Mox Basil.
 et Felc. 5, γεννητῶν. Alii et editi, ἰσώπησεν.

(15) Seguer. et Reg., λέγει. Caeteri et editi, λέγει.
 Mox Seguer. Reg. Basil. Felc. 5, δημουργήματα
 ὄντα λέγεσθαι· γεννητὰ. Anglican. Goblerian. et Felc. 1
 habent item ὄντα λέγεσθαι. Alii et editio
 Commel., δημουργήματα εἶναι καὶ λέγεσθαι γε-
 νητὰ.

(16) Sic Reg. et Seguer. Sed in Seguer., pro αὐτὰ

D legitur, αὐτοῦ. Gobler. Felc. 2 et 5, του γεννητοῦ
 Υἱοῦ γεγενῆσθαι καὶ αὐτοῦ λέγονται. Anglic., του
 γενητου Υἱου γεγενῆσθαι καὶ αὐτοῦ λέγονται. Editi
 vero et alii, μετατρέχοντα τοῦ γενῆσθαι τοῦ Υἱοῦ καὶ
 γεγενῆσθαι ὑπ' αὐτοῦ λέγονται. Felc. 5 habet λέ-
 γοντας, mendose.

(17) Basilicens., ἐν τῷ Πατρὶ.

(18) Reg. Gobler. et Felc. 1 addunt, καὶ χωρὶς
 αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. Alii omittunt.

(19) Seguer., τῶν γεννητῶν υἱῶν. Alii, τῶν υἱῶν
 τῶν γεννητῶν, præter Felc. 2, qui ut editi habet,
 γενητῶν.

(20) Felc. 5, γεννητῶν.

(21) Sic Basil. Anglic. et Felc. 5. Seguer., Καρ-
 ποκράτῃ. Editi Καρποκράτου. Infra Seguer. Rux.
 Felc. 5, Καρποκράτῃ, ut et habet Epiphanius hæresis
 xxvii. Goblerian. et Felc. 1, Καρποκράτῃ.

(22) Seguerian., Παρὰ γὰρ τὸν τῶν. Goblerian.
 et Felc. 1, παρὰ γὰρ τῶν ἰσων. Caeteri et editi, Παρ'
 αὐτῶν γὰρ ἴσως.

57. At certe eos tam impia cogitantes coget erubescere sacer cantor, cuius hæc sunt voces : *Quis similis erit Domino in filiis Dei* **? Et, *Quis similis tui in diis, Domine* **? Nihilominus illis quoque respondebimus, ut vel se interum discant, comparationem solere institui verum ea quæ ejusdem constat esse generis, non autem inter ea quæ diversam habent naturam. Itaque nemo Deum cum homine comparaverit, neque etiam hominem cum belluis, neque ligna cum lapidibus, propter naturæ dissimilitudinem. Sed Deus quidem cum nulla re comparari potest : homo vero cum homine, lignum cum ligno, lapis cum lapide recte potest conferri, nec in his vox, *præstantius*, usurpabitur, sed vox, *magis*, vel, *plus*. Sic Joseph magis pulcher erat suis fratribus : Rachel magis pulchra quam Lia. Stella vero non stella præstantior, sed magis una ab alia differt in gloria **. Cum autem res diversæ naturæ inter se comparantur, tunc vox, *præstantius*, aut, *præstantius*, differentię significandæ gratia, adhibetur, quemadmodum de sapientia et lapidibus est dictum. Si igitur Apostolus dixisset : Tanto magis Filius antecellit, vel, Tanto major est angelis : vobis sane ex hæc Filii cum angelis comparatione contendendi ansa præberetur. At cum eum deat esse præstantiorem, tantumque differre, quantum filius a servis differt, manifeste utique ostendit alium esse a natura angelorum. Cuius item eum omnia fundasse affirmet **, alium profecto ab omnibus factis rebus esse probat. Quapropter cum diversæ sit naturæ a rerum factarum natura, quænam, quæso, comparatio aut quæ similitudo ejus naturæ cum rebus factis? Verum si rursus simile aliquid excogitent, illos his verbis confutabit Paulus : *Ad quem autem angelorum dixit unquam : Filius meus es tu, ego hodie genui te ? Et ad angelos quidem dicit : Qui facit angelos suos spiritus. et ministros suos flammam ignis* **.

58. Fieri ergo proprium esse rerum factarum, quas opera esse dicit. At cum de Filio loquitur, non utitur factionis vocabulo, nec fieri ait : sed eum æternum regem, et creatorem hisce verbis agnoscit : *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi, et tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes* **. Ex quibus, si vellent isti, perspicere possent alium esse epifcem et alia opera : illam nimirum esse

57. Ἄλλ' ἐντραπήσονται τοιαῦτα φανταζόμενοι παρὰ μὲν τοῦ ἠμυνοῦ λέγοντες, *Τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ*; καὶ, *Τίς ὁμοίος σοι ἐν θεοῖς, Κύριε*; Ἀκούσονται δὲ ὅμως, ἐν ἄρα πᾶν οὕτω (25) μάθωσιν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμογενέσιν ὁμολογοῦμένους φιλεῖ τὰ τῆς συγχριστώσεως ἵνεσθαί, καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑτερογενέσιν. Οὐδαίς γοῦν Θεὸν συγχρίνει (24) πρὸς ἄνθρωπον, οὐδὲ πάλιν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα, οὐδὲ ζῦλα πρὸς λίθους, διὰ τὸ ἀνόμοιον τῆς φύσεως· ἀλλὰ Θεὸς μὲν ἀσύγκριτον ἔστι πρᾶγμα· ἄνθρωπος δὲ πρὸς ἄνθρωπον συγχρίνεται (25), καὶ ζῦλον πρὸς ζῦλον, καὶ λίθος πρὸς λίθον· καὶ οὐκ ἂν τις ἐπὶ τούτων εἴποι τὸ, *κρεῖττον*, ἀλλὰ τὸ, *μᾶλλον*, καὶ τὸ, *πλέον* (26)· οὕτως ἱερωτῆς ὡραῖος ἦν μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ Ἰακώβ τῆς Λείας ἀστὴρ δὲ ἀστέρους οὐχὶ χρισίαν, ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει ἐν δόξῃ. Ἐπὶ δὲ τῶν ἑτερογενῶν, ὅταν ταῦτά (27) τις παραβάλλῃ πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ, *κρεῖττον*, πρὸς τὸ διαβάλλτον λέγεται, καθάπερ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν λίθων εἰρηται. Εἰ μὲν οὖν εἰρηκῶς ἦν ὁ Ἀπόστολος· Τοσοῦτω μᾶλλον ὁ Υἱὸς τῶν ἀγγέλων προάγει, ἢ, τοσοῦτω μείζων ἐστίν· ἦν ἂν ὁμῖν προφασίς, ὡς (28) συγχριστομένου τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους· νῦν δὲ λέγουν κρεῖττονα αὐτὸν εἶναι, καὶ τοσοῦτω διαφέρειν, ὅση ἐλάττωκεν υἱὸς (29) δούλων, δείκνυσιν αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως. Λέγουν δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸν θεμελιώσαντα τὰ πάντα, δείκνυσιν ἄλλον αὐτὸν εἶναι πάντων τῶν γενητῶν. Ἄλλου δὲ καὶ ἑτεροουσία αὐτοῦ ὄντος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ποτα τῆς οὐσίας αὐτοῦ σύγκρισις ἢ ὁμοίτης πρὸς τὰ γενητὰ; Κᾶν γὰρ πάλιν ἐνδομηθῶσι ἰ τοιοῦτον, διελέγξει τοῦτοσ ταῦτά λέγων ὁ Παῦλος· *Τίτι γὰρ εἶβας ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱὸς μου εἰ σὺ· ἔγω σήμερον γεγέννηκά σε* (30); *Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα* (31)

58. Ἴδοι τῶν μὲν γενητῶν τὸ ποιεῖσθαι, καὶ ταῦτα ποιήματα εἶναι λέγει· πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν οὐ ποίησιν, οὐδὲ τὸ γενέσθαι, ἀλλὰ τὸ εἶδον, καὶ τὸ βασιλεῖα (32), καὶ τὸ εἶναι δημιουργόν, προσφωνεῖ λέγων· Ὁ ὁρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ σὺ κατ' ἀρχᾶς, Κύριε, τῆν γῆν ἔθεμενωκας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ δαλοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις (33). Ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ συνιδεῖν ἤρῶναντο, εἴπερ ἤβελον, ὅτι ἄλλος μὲν ἐστιν

** Psal. LXXXVIII, 7. ** Psal. LXXXV, 8. ** I Cor. xv, 51. ** Hebr. i, 10. ** ibid. 5, 7. ** ibid. 8, 10, 11.

(23) Sic Seguerian. At alii et editi, καὶ οὐτος.
(24) Sic Seguerian. et Reg. Alii vero et editi, συγχρίνει.

(25) Συγχρίνεται abest a Gohler. et Felc. 1.
(26) Seguerian., καὶ πλέον. Idem mox post ἀδελφός omittit αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Gohler. et Felc. 1, Δίας. Item Seguer. Ibid., ἀστὴρ δὲ. Alii et editi, ἀστὴρ γάρ. Ibid. Seguer. Gohler. et Felc. 1, οὐχὶ χρισίαν. Gohl. et Felc. 1, χρισίαν, inendose. Editi et alii, οὐ κρεῖττον.

(27) Seguerian., ὅταν τις ταῦτα. Reg. ταῦτα omitit. Ibid. Felc. 5, παραβάλλῃ. Editio Commel. et

alii, παραβάλλῃ.

(28) Seguerian. ὡς omittit.

(29) Seguerian., ὁ Υἱός.

(30) Seguerian. Gohlerian. et Felc. 1 addunt, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Sed Gohlerian. et Felc. 1 habent ἐγέννησά σε. Ea autem ab aliis et editis desunt.

(31) Seguerian., πῦρ φλόγον. Mox Felc. 5, γεννητῶν.

(32) Seguerian. Gohler. et Felc. 1, καὶ βασιλεῖα.

(33) Seguerian., διαμένεις. At alii et editi, διαμένεις.

ὁ δημιουργῶν, ἀλλὰ δὲ τὰ δημιουργήματα· καὶ ὁ μὲν θεός ἐστι, τὰ δὲ γενητά (34) ἔστιν ἐκ ὧν ὄντων πεποιημένα. Τὸ γὰρ λεγόμενον ὦν, αὐτοὶ (35) ἀπολοῦνται, οὐχ ὡς εἰς ἀπόλειαν ἰσομένης τῆς κτίσεως φησιν, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν γενητῶν δεῖξη (36) φύσιν. Τὰ γὰρ δοκίμα αὐτοῦ εἶναι, καὶ μὴ ἀπόλειαν διὰ τὴν χάριν τοῦ πεποιητῆτος ταῦτα, ὅμως ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε, καὶ τὸ μὴ εἶναι ποτε αὐτὰ μαρτυρεῖται. Διὰ τοῦτο γοῦν ὡς τούτων τοιαύτην ἔχοντων τὴν φύσιν, λέγεται ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ, Ἐν δὲ διαμένεις (37), ἵνα τὸ ἀίδιον αὐτοῦ δεῖξη· οὐ γὰρ ἔχων τὸ δύνασθαι ἀπολέσθαι, ὡσπερ ἔχει τὰ γενητά, ἔχων δὲ τὸ διαμένειν αἰεὶ, ἀλλότριον μὲν ἐστὶν αὐτοῦ τὸ λέγεσθαι, ὡς ἦν, πρὶν γεννηθῆ, ἔσον δὲ τὸ αἰεὶ εἶναι, καὶ συνδιαμένειν σὺν τῷ Πατρὶ (38). Εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα γράφας ἦν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων Ἐπιστολῶν αὐτοῦ, καὶ πάσης τῆς Γραφῆς ἀληθῶς ἐκωλύοντο τοιοῦτον φαντάζεσθαι περὶ τοῦ Λόγου (39)· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς τε ἔγραψε, καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δίδεικται γέννημα (40) τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὡς ὁ Υἱός· καὶ αὐτὸς μὲν δημιουργός, τὰ δὲ δημιουργεῖται παρ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς μὲν ἀπαύγασμα αἰὶν ἁλόως, καὶ εἰκόων, καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, τὰ δὲ γενητά κάτω πού τῆς Τριάδος ἐστὶ (41) παραστήσονται καὶ δουλεύοντα· ἔτερογενῆς ἄρα καὶ ἑτεροσιός ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῶν γενητῶν, καὶ μέλλον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιος καὶ ἑμοφῆς τυγχάνει. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς οὐκ εἶπεν, Ὁ Πατὴρ μου κρείττων μου ἐστίν (42), ἵνα μὴ ξένον τις τῆς ἐκείνου φύσεως αὐτὸν ὑπολάβοι· ἀλλὰ μείζων εἶπεν, οὐ μέγθει τι, οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν· πλὴν τῆς οὐσίας ἰδιότητα

59. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ αὐτὸς οὐκ ἐν οὐσίᾳ τοῦ Λόγου προηγουμένου συγκρίνας (43) θέλων πρὸς τὰ γενητά εἶπε, Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· ἀσύγκριτος γὰρ, μέλλον δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστίν (44)· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑσαρκίαν ἐπιδημίαν τοῦ Λόγου βλέπων καὶ τὴν τότε παρ' αὐτοῦ γενομένην οικονομίαν, ἠθέλησε δεῖξαι οὐχ ὅμοιον εἶναι τοῦτον (45)

¹ Joan. xiv, 28.

(34) Felc. 5, γενητά.

(35) Sic Seguerian. Basili. Anglic. et Felc. 5. At editi autē, mendose. Ibid. Seguerian. Reg. Basili. et Anglican., οὐχ ὡς εἰς ἀπόλειαν. Editi et alii, οὐχ εἰς ἀπόλειαν. Mox mss., κτίσεως φησιν. Editi, κτίσεως φύσιν, mendose.

(36) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, ut et Anglie. in margine, τὴν ἀρχὴν τῶν γενητῶν δεῖξη. Paulo post Seguer., καὶ μὴ ἀπολύεται. Basili. Goblerian. Felc. 1 et Reg., ἀπόλυνται. Anglican., ἀπόλυνται. Mox Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, ὅμως οὐκ τῶν μὴ ὄντων γέγονε.

(37) Seguer., διαμένεις. Alii et editi, διαμένεις. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἔχων τὸ δύνασθαι. Editi et alii, ἔχει τὸ δύνασθαι. Paulo post Seguerian., αὐτοῦ λέγεσθαι, οὐκ ἦν, etc. In aliis et editis desunt τὰ.

(38) Sic Seguerian. et Reg. At Gobler. et Felc. 1, διαμένειν σὺν τῷ Πατρὶ. Ceteri et editi, συνδιαμένειν Πατρὶ.

(39) Seguerian., πάσης τῆς ἁλλης θείας Γραφῆς

Deum : hæc facta esse et ex nihilo producta. Nam quod hic dicitur, ipsi peribunt, non ita dictum est quasi peritura sint res creatæ : sed ut 365 rerum factarum licet beneficio effectoris non pereant, tamen ex nihilo sunt facta, eaque aliquando non fuisset, ipsa testantur. Quia igitur ea est illorum natura, idcirco de Filio dicitur, Tu autem permanes, ut ejus inde ostendatur aternitas. Nam quia interire non potest, ut possunt res factæ, sed potius vim habet semper permanendi, hinc alienum quidem est de ipso dici, Non fuit, priusquam esset genitus : ut proprium ejus est, semper esse et cum Patre permanere. Etsi autem Apostolus in Epistola ad Hebræos hæc non scripsisset : ex aliis tamen ejusdem Epistolis atque ex universa alia Scriptura talia de Verbo comminisci sane prohiberentur. Cæterum quandoquidem ipse quoque scripsit, et supra ostendimus Filium ex natura Patris esse genitum ; et illum quidem esse effectorem, res autem alias ab eo effici : illum esse splendorem, Verbum, imaginem, et sapientiam Patris ; res vero factas infra Trinitatem assistere et servire : alius ergo generis et nature est Filius, quam factarum rerum factarum, ac potius proprius est substantiæ Patris, eandemque ac ille naturam habet. Hinc enim et ipse Filius non dixit, Pater meus prestantior me est, ne quis eum alium a Patris natura esse suspicaretur, sed major dixit, non quidem magnitudine quadam aut tempore, sed quia ex ipso Patre gignitur. Quin etiam cum dixit, C major est, nature proprietatem ostendit.

59. Et vero ipse Apostolus non ut Verbi naturam cum rebus factis potissimum compararet, dixit : Tanto prestantior factus angelis. Namque simul comparari non queunt, cum sint inter se diversæ. Sed ad corporeum Verbi adventum et ad dispensationem ejus attendens, indicare voluit ipsum aliorum qui antecesserant simile non esse, ut, quan-

ἐκωλύοντο τοιοῦτον τι φαντάζεσθαι περὶ τοῦ Υἱοῦ. Basili. Gobler. et Felc. 1 et Reg., τι τοιοῦτον. Item Goblerian. et Felc. 1, περὶ τοῦ Υἱοῦ.

(40) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1 omittunt γέννημα, ἐκ ὧν, moxque habent δημιουργεῖται.

(41) Seguer. Reg. Felc. 1 et 5, ἐστίν. Editi et alii, ἐστίν.

(42) Sic Reg. et Seguerian. Ceteri vero et editi, μου κρείττων ἐστίν. Ibid. Seguerian., ξένον τις τῆς. Editi et alii, ξένον τις. Mox Gobler. et Felc. 1, ὑπολάβωσιν.

(43) Seg. et Felc. 5, συγκρίνας. Editi et alii, διακρίνας.

(44) Sic Seguerian. Idemque mox et Angue. Gobler. et Felc. 1, ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστίν. Basili., ἀσύγκριτος γὰρ ἀληθῶς μέλλον. Editi et alii, ἀσύγκριτος γὰρ, μέλλον δὲ ἄλλο ἐστίν.

(45) Sic Seguerian. Basili. Anglican. et Felc. 5. At alii et editi, τοῦτο. Ibid. Seguerian., ἐν φύσει διαφέρει.

tum natura ab iis quæ antea miserat differt, tanto etiam longeque præstantior esse intelligeretur gratia quæ ab ipso et per ipsum datur, quam angelorum administratio. Siquidem servorum erat, fructus duntaxat reposcere: at Filii et Domini erat debita donare et vitem transferre. Unde ea, quæ subjicit Apostolus, differentiam, quæ Filium inter et res factas intercedit, demonstrant. Propterea, inquit, oportet nos maxime attendere ad ea quæ audivimus, ne forte effluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis pravavritutio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ob eis qui audierunt, in nos confirmata est? Quod si Filius esset e rebus factis, non illis non esset præstantior, neque majori supplicio propter eum puniretur inobedientia. Nec enim in administratione angelorum, pro singulis illorum majus vel minus erat in his qui peccabant: sed lex erat una, unaque in peccantes animadversio. Quia vero Verbum non est e rebus factis, sed est Filius Patris, idcirco 366 quanto præstantior est, et ea, quorum auctor ipse est, præstantiora sunt et ab aliis diversa, tanto etiam gravius esse debet supplicium. Itaque datam per Filium considerant gratiam, eumque ex suis operibus agnoscant vere alium esse a rebus factis, solumque illum verum Filium in Patre esse, et Patrem in ipso. Discant legem ab angelis promulgatam esse, sed neminem reddidisse perfectum, quippe quæ, ut docet Paulus, Verbi adventu indigeret. At Verbi adventus, Patris opus perfecit. Hinc antea ab Adam ad Moysen mors quidem regnavit: sed Verbi præsentia mortem penitus destruxit: nec amplius in Adam moritur, sed omnes in Christo vita donamur. Præterea antea a Dan usque ad Bersabee lex divulgabatur, atque in sola Judæa notus erat Deus: nunc autem in omnem terram exivit sonus eorum, et omnis terra Dei cognitione est repleta, gentesque universas edocuerunt discipuli, ac denique hoc tempore illud Scripturæ impletum est: *Erunt omnes docti a Deo*. Et enim quæ tunc quidem apparebant, meræ erant figure: nunc autem ipsa patefacta veritas est: quod Apostolus

τοῖς πρότερον ἔνα, ὅσην τῆ φύσιν διαφέρει τῶν προ-
 αποσταλμένων παρ' αὐτοῦ, τοσοῦτον καὶ πλεόν ἢ παρ'
 αὐτοῦ (46) καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη χάρις κρείττων
 τῆς δι' ἀγγέλων διακονίας γένηται. Δουλοῦν μὲν γὰρ
 ἦν ἀπατεῖν μόνον τοὺς καρπῶς· Ἰοῦ δὲ καὶ θεσπύ-
 του χαρίσασθαι τὰς ὀρελάς, καὶ μεταβαίνει (47) τὸν
 ἀμπελόνα. Καὶ τὰ ἐπιφερόμενα γούν παρὰ τοῦ Ἀπο-
 στόλου δείκνυσιν τὴν διαφορὰν τοῦ Ἰοῦ πρὸς τὰ γε-
 νητὰ (48) λέγοντος· διὰ τοῦτο δει περισσοτέρως
 προσέχευεν ἡμᾶς τοῖς ἀκουσθεῖσι, μήποτε παραβ-
 ρύωμεν. Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος
 ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ ἀρ-
 ἀκοή ἔλασεν ἐνδοκίμω ματαποδοσθαι· πῶς ἡμεῖς
 ἐκφρευζόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτη-
 ρίας; ἦτις, ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ
 Κυρίου (49) ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων, εἰς ἡμᾶς ἐθε-
 θαῖωθη. Εἰ δὲ τῶν γεννητῶν εἰς ἦν ὁ Ἰῶς, οὐ κρεί-
 ττων αὐτῶν ἦν, ὅτε ἐν τῇ (50) παρακοῇ τὸ μείζον
 τῆς τιμωρίας δι' αὐτὸν ἀπέκλιτο. Οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ
 διακονίᾳ τῶν ἀγγέλων ἐτῆν καθ' ἕναστων αὐτῶν τὸ
 μείζον καὶ ἐλαττον ἐν τοῖς παραβαίνουσιν· ἀλλ' εἰς
 ἦν ὁ νόμος, καὶ μία ἡ κατὰ τῶν παραβαίνοντων (51)
 ἐκδικία. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστι τῶν γεννητῶν ὁ Λόγος,
 ἀλλ' Ἰῶς τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο ὅσην κρείττων αὐτὸς,
 καὶ τὰ δι' αὐτοῦ κρείττονα καὶ παρηλλαγμένα ἐστὶ,
 τοσοῦτον καὶ ἡ τιμωρία χειρῶν γένοιτο (52). Θεασά-
 σθωσαν γούν τὴν διὰ τοῦ Ἰοῦ χάριν, καὶ ἐπιγνώτω-
 σαν καὶ ἐκ τῶν ἔργων μαρτυρούμενον αὐτὸν, ὅτι τῶν
 μὲν γεννητῶν ἄλλος ἐστὶ, μόνος δὲ αὐτὸς Ἰῶς (53)
 ἀληθινὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ. Ὁ νό-
 μος δὲ δι' ἀγγέλων ἐλαλήθη, καὶ οὐδένα τετελεσῶκε
 δεόμενος τῆς τοῦ Λόγου ἐπιδημίας, ὡς εἰρηκεν ὁ Παῦ-
 λος. Ἡ δὲ τοῦ Λόγου ἐπιδημία τετελεσῶκε τὸ ἔργον
 τοῦ Πατρὸς. Καὶ τότε μὲν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μουσῆως
 ὁ θάνατος ἐβασίλευεν· ἡ δὲ τοῦ Λόγου παρουσία
 καθήργησε τὸν θάνατον· καὶ οὐκέτι μὲν ἐν τῷ Ἀδάμ
 πάντες (54) ἀποθνήσκουσιν· ἐν δὲ τῷ Χριστῷ πάντες
 ζωοποιουμθα. Καὶ τότε μὲν ἀπὸ Δάν (55) μέχρι·
 Βηρσαβὲ ὁ νόμος κατηγγέλλετο, καὶ ἐν μόνῃ τῇ
 Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ἦν ὁ Θεός· νῦν δὲ εἰς πᾶσαν τὴν
 γῆν ἐξηλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ πᾶσα (56) ἡ γῆ
 πεπλήρωται τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως, ὅτε τα μαθηταὶ
 ἐμαθήτευσαν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πεπλήρωται νῦν τὸ
 γεγραμμένον· Ἐκονται πάντες διδασκατοὶ Θεοῦ.
 Καὶ τότε μὲν τύπος ἦν τὰ δεκνύμενα· ἄρτι δὲ ἡ

¹ Hebr. II, 1-3. ² Psal. LXXV, 2. ³ Isa. LIV, 15; Joan. VI, 45.

(46) Seguerian., παρ' αὐτοῦ. Editi et alii, παρὰ τοῦτου. Regius et Felc. 5, παρὰ τοῦτου καὶ διὰ τοῦτου. Ibid. Seguerian., κρείττων.

(47) Seguerian., μεταβαίνει.

(48) Sic Seguerian. Reg. Gobler. et Felc. 1. Cæteri vero cum editione Commel., γεννητὰ.

(49) Basili., ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Paulo post Seguerian., Εἰ τῶν γεννητῶν Ἰῶς ἦν, ὅτε κρείττων. Gobler. et Felc. 1, Εἰ δὲ τῶν γεννητῶν ὁ Ἰῶς ἦν, οὐ κρείττων.

(50) Seguer., ὅτε ἐν τῇ. Reg., οὐδὲ ἐν τῇ. Basili. et Anglic., οὐδὲν τῇ. Alii et editi, οὐδὲ τῇ. Mox Seguer., ὅτε γὰρ, et paulo post, ἐνῆν τὸ καθ' ἕναστων αὐτῶν μείζον καὶ τὸ ἐλαττον.

(51) Seg. Gobler. et Felc. 1, παραβαίνοντων. Alii et editi, παρακούοντων. Paulo post Seguer., ἀλλ'

Ἰῶς τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτου. Cæteri et editi, ἀλλ' Ἰῶς ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτου.

(52) Sic Seguer. At alii et editi, τιμωρία ἂν γένοιτο. Paulo post Seguer., τὴν διὰ τοῦ Ἰοῦ χάριν. Editi et alii, τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ χάριν. Ibid. Gobler. et Felc. 1, καὶ ἐπιγνώτωσαν ἐκ τῶν ἔργων.

(53) Seguer. Gobler. et Felc. 1 omittunt Ἰῶς. Paulo post Seguer., ὁ νόμος δι' ἀγγέλων.

(54) Seguer. omittit πάντες.

(55) Sic Reg. At Seguer., ἀπὸ Δάμ. Basili. Anglic. et editi, ἀπὸ Ἀδάμ.

(56) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐξηλθεν ὁ νομος, καὶ πᾶσα. Mox Seguer., οὐ τὰ μαθητὰ ἐμαθήτευσαν. Alii et editi, οἱ δὲ μαθητὰ ἐμαθήτευσαντο.

ἀλήθεια πεφανέρωται· καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ὁ Ἀποστολος μετὰ ταῦτα φανερώτερον ἐξηγεῖται (57) λέγων· Κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔργος Ἰησοῦς (58)· καὶ πάλιν· Νῦν δὲ διαφορώτερας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονος ὅστι διαθήκης μυστηρίαι, ἧτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις γενομένηται· καὶ, Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν (59) ὁ νόμος, ἐκείσεργῶν ἢ κρείττονος ἐλείδος. Καὶ αὖθις φησιν· Ἀνάγκη ὄν τὰ μὲν ἰσοδιδραγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τοῦτοις καθαρῖσθαι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας. Τὸ ἄρα κρείττον (60) καὶ νῦν καὶ δι' ἑῶν τῷ Κυρίῳ ἀνατίθῃσι, τῷ κρείττονι καὶ ἄλλῳ παρὰ τὰ γενητὰ τυγχάνουσι. Κρείττον γὰρ ἢ ἑ' αὐτοῦ θυσία· κρείττον ἢ ἐν αὐτῷ ἐλίπς· καὶ αὖ δι' αὐτοῦ ἐπαγγελία, οὐχ ὡς πρὸς μικρὰ μεγάλα συγκρινόμενα, ἀλλ' ὡς ἄλλα (61) πρὸς ἄλλα τὴν φύσιν τυγχάνουσα· ἐπὶ καὶ δὲ ταῦτα οἰκονομήσας κρείττων τῶν γενητῶν ἐστὶ.

60. Καὶ τὸ λεγόμενον πάλιν, γέγονεν ἔργος (62), τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἔργον τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην σημαίνει. Ὡς γὰρ Λόγος ὢν, σὰρξ ἐγένετο, καὶ τὸ γενέσθαι τῆ σαρκὶ λογίζομεθα· (γενητὴ γὰρ ἐστὶν αὐτὴ καὶ κτιστὴ τυγχάνει (63) ὅσα·) οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ, γέγονεν, ἵνα τοῦτο κατὰ δευτέρον σημαίνωμεν ἐκλάδωμεν, διὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ γινώσιν οἱ φιλονεικοῦντες, ὅτι καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς κακωνίας ἐαυτῶν ἐκπίπτουσι, ἀκούεσσαν, ὅτι οὗ τὴν ὁσίαν αὐτοῦ γεγενῆσθαι σημαίνει ὁ Παῦλος, ὁ εἰδὼς αὐτὸν Ἰῶν καὶ Σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' εἰς τὴν τῆς διαθήκης διακονίαν τὸ γενέσθαι καὶ νῦν λογίζεται, καθ' ἣν ὁ ποτὲ βασιλευσίων θάνατος κατηργήθη. Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τοῦτο (64) κρείττων ἢ δι' αὐτοῦ διακονία γέγονεν, ὅτι καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθέει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν αὐτοῦ Ἰῶν πέψας ἐν ὀμώματι συγκρὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἐκώστας ἀπ' αὐτῆς τὸ παράπτωμα, ἐν ᾧ διαπαντός ἠχμαλωτίζετο, ὥστε μὴ δεχέσθαι τὸν θεῖον νοῦν. Τὴν δὲ σάρκα δεκτικὴν τοῦ Λόγου κατασκευάσας, ἐποίησεν ἡμᾶς μηκέτι κατὰ (65) σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, καὶ πολλάκις λέγειν· Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι· καὶ, Ὅτι ἦλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Ἰῶς εἰς τὸν κόσμον οὐχ ἵνα κρῖνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα πάντας (66) λυτρώσῃται, καὶ σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. Τότε μὲν γὰρ ὡς ὑπεύθυνος ὁ κόσμος ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ νόμου· ἀρτι δὲ ὁ Λόγος εἰς ἐαυτὸν

^a Hebr. vii, 22. ^b Hebr. viii, 6. ^c Hebr. vii, 19. iii, 17.

(57) Seguer. et Reg., ἐξηγεῖται. Editi et alii, ἐξηγεῖτο.

(58) Sic Seg. Gobl. et Felck. 1. et 1703 cum Reg., τετύχηκε λειτουργίας. Alii et editi, ἔργος ὁ Ἰῶς, et, τετύχε λειτουργίας.

(59) Basilii., οὐδὲν δὲ ἐτελείωσεν.

(60) Anglie., παρὰ ταῦτα· τὸ ἄρα κρείττον.

(61) Reg., ὡς ἄλλα. Mox idem et alii mss., πρὸς ἄλλα. Editi, πρὸς ἄλλας.

(62) Sic mss. At editi addunt καὶ post ἔργος. Paulo post Seguer., σὰρξ γέγονε.

(63) Sic Seguer. At alii et editi, τυγχάνουσα. So-

A postea Iulientius ipse explicat his verbis: *In tantum præstantioris Testamenti sponsor factus est Jesus*. Et rursus: *Nunc autem excellens sortitus est ministerium, quanto et præstantioris Testamenti mediator est, quod in præstantioribus promissionibus sancitum est*. Nam nihil ad perfectionem adduxit lex: sed erat introductio spei præstantioris. Et paulo post: *Necessæ est ergo exemplaria celestium his mundari: ipsa autem celestia præstantioribus hostiis quam ista*. Vocem igitur præstantioris hic et per totum Epistolæ contextum Domino, qui præstantior et alius est a rebus factis, attribuit. Siquidem præstantior est sacrificium quod per ipsum peragitur: præstantior spes, quæ in eo collocatur; ac promissa, quæ nobis per illum sunt facta, non ut magna cum parvis comparantur, sed ut diversa ab aliis natura; quia is, qui ista administravit, rebus factis est præstantior.

60. Jam vero quod dicitur, *factus est sponsor*, sponsonem quam ille pro nobis fecit significat. Quomadmodum enim ille cum Verbum esset, caro factus est, hocque, quod dicimus factum esse, carni ascribimus (hæc enim facta et creata est), ita etiam hæc dictio, *factus est*, juxta secundam significationem hic est intelligenda, quatenus videlicet factus homo est. Noverint prinde pertinaces homines vanum quoque pravum hoc illorum commentum esse: audiant Paulum, cui perspicissimum erat eum et Filium ac Sapientiam, splendoremque et imaginem Patris esse, minime his verbis significare ejus factam fuisse naturam, sed eam dictionem referre ad Testamenti administrationem, qua scilicet mors, quæ olim regnaverat, destructa est. Siquidem ea ratione ejus administratio præstantior facta est, quia *quod lex facere non poterat, ubi per carnem infirma erat, fecit Deus in Filio suo in similitudine carnis peccati, et de peccato condemnavit peccatum in carne*, remoto ab ea delicto, quo captiva perpetuo tenebatur, adeo ut divinum sensum non valeret recipere. Cum autem carnem dignam reddidit quæ Verbum reciperet, **367** fecit ut nos non amplius secundum carnem, sed secundum spiritum ambularem¹⁰, sæpeque dicamus: Nos vero non sumus in carne, sed in spiritu. E^q: Quia venit Dei Filius in mundum, non ut judicaret mundum, sed ut omnes redimeret, et mundus per ipsum servaretur¹¹. Tunc enim mundus, tanquam reus, a lego

¹⁰ Hebr. ix, 23. ¹¹ Rom. viii, 3. ¹² ibid. 4. ¹³ Joan.

guor., καὶ ἐνταῦθα γέγονεν, ἵνα καὶ τοῦτο.

(64) Sic Seguer. et Anglie. At Reg. Basil. et Felck. 5, καὶ τούτω. Editi et alii, καὶ τοῦτο. Paulo post Seg. Anglie. Goblter. et Felck. 1, ἀδύνατον. At alii et editi, δυνατόν, mendose.

(65) Κατὰ ἀhest a Seguer. Gobl. et Felck. 1. Paulo post Seguer. et Basilii., πολλάκις λέγειν. Cæteri et editi, πολλάκις λέγει. Ibidem Seguer., ἡμεῖς οὐκ ἐσμ.

(66) Felck. 2 cum editis πάντας. Alii omnes mss., πάντας.

Judicabatur : nunc vero Verbum in se suscepit A
 judicium, et corpore pro omnibus patiendo, salu-
 tem donavit omnibus. Quod cum exploratum habe-
 ret Joannes, exclamabat : *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est* 12. Præstantior autem est gratia quam lex, et veritas quam umbra.

61. Hoc ergo quod præstantioris vocabulo exprimitur, quemadmodum dictum est, per alium fieri non poterat, nisi per Filium qui ad dexteram Patris sedet. Quid autem istud significat, nisi verum illum esse Filium, eandemque Patris et Filii esse divinitatem? Quia enim eodem Patris regno potitur Filius, in eodem similiter throno quo Pater sedet; eumque ipse Patris divinitate videatur, hinc sane Deus est Verbum, et qui videt Filium, Patrem videt, atque hoc pacto unus est Deus. Itaque a dextris sedens, sinistrum non reddit Patrem: sed quod dextrum et honorabile est in Patre, hoc etiam habet Filius, qui ipse ait: *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt* 13. Quocirca Filius a dextris Patris sedens, videt ipse similiter Patrem a dextris sedentem, quamvis ut homo factus dicat: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quia a dextris est mihi, ne commovear* 14. Inde enim etiam palam fit et Filium in Patre et Patrem in Filio esse. Quamvis enim dexter est Pater, a dextris tamen etiam est Filius; et Filio a dextris sedente, in Filio est ipse Pater. Et angeli quidem ascendendo et descendendo ministrant: de Filio autem dicit, *Et adorent eum omnes angeli Dei* 15. Insuper cum angeli ministrant, aiunt: *Missus sum ad te; et, Dominus præcepit. At Filius, licet ut homo dicat, se missum esse et venisse ad opus perficiendum et administrandum, tamen ut Verbum et imago ait: Ego in Patre, et Pater in me est* 16; et, *Qui vidit me, Patrem vidit; et, Pater in me manens ipse facit opera* 17. Nam quæ in ista videntur imagine, ea ipsa sunt Patris opera. Hæc igitur satis sunt ad veritatis hostes pudore afficiendos. Quod si, quia scriptum est, *præstantior factus, nolunt hanc vocem, factus, ita intelligi de Filio, ut ideam sit ac si diceretur, factus est, et, est; vel quod ejus administratio præstantior aliis facta fuerit, uti diximus: sed hoc ex vocabulo arbitrantur factum dici Ver-* D

εδέξατο τὸ κρῖμα, καὶ τῷ σώματι παθὼν ὑπὲρ πάντων, σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἐχαρίσατο. Τοῦτο δὲ βλέπων (67) ἐκράγαγεν Ἰωάννης· Ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Κρείττων δὲ ἡ χάρις ἢ ὁ νόμος, καὶ ἡ ἀλήθεια παρὰ τὴν σκιά.

61. Το οὖν, κρείττων (68), ὡσπερ εἰρηται, οὐχ οὐδὲν τε ἦν δι' ἑτέρου τινὸς γενέσθαι ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ καθήμενου ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς. Τί δὲ τοῦτο σημαίνει, ἢ τὸ γνήσιον τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς ταύτη εἶναι τοῦ Υἱοῦ (69); Τὴν τε γὰρ τοῦ Πατρὸς βασιλείαν βασιλείων ὁ Υἱὸς, ἐπὶ τὴν αὐτὴν θρόνον τῷ Πατρὶ καθῆται, καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, Θεὸς ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ ὁ βλέπων (70) τὸν Υἱὸν βλέπει τὸν Πατέρα· καὶ οὕτως εἰς Θεὸς ἐστίν. Ἐκ δεξιῶν γούν καθήμενος, ἀριστερὸν ἐὼ ποιεῖ τὸν Πατέρα· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ δεξιὸν καὶ τίμον ἐν τῷ Πατρὶ, τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει, καὶ λέγει· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πάτηρ, ἐμὲ ἔχει. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ καθήμενος ἐκ δεξιῶν ὁ Υἱὸς ἔρξῃ τὸν Πατέρα καὶ αὐτοῦ (71) ἐκ δεξιῶν, κὰν ὡς ἀνθρώπος γενόμενος λέγῃ· Προωρόμηρον τὸν Κύριόν μου ἐνώπιόν μου διὰ παντός (72), ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. Δεικνύεται γὰρ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ, ὡς ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πάτηρ (73) ἐν τῷ Υἱῷ. Δεξιῶν γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἐν τῷ δεξιῷ ἐστὶν ὁ Υἱὸς· καὶ καθήμενου τοῦ Υἱοῦ ἐκ δεξιῶν, ὁ Πάτηρ ἐστὶν ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι διακονοῦσιν ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι περὶ εὐὸ τοῦ Υἱοῦ· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· καὶ ὅτε μὲν ἄγγελοι διακονοῦσι, λέγουσιν ὅτι (74), Ἀπεστάλην πρὸς σέ· καὶ, Κύριος ἐνετείλατό· ὁ δὲ Υἱὸς, κὰν λέγῃ ἀνθρωπίνως, ὅτι, Ἀπεστάλην (75), καὶ ἔρχεται ἐν ἔργῳ τελειώσει καὶ διακονῆσαι, λέγει ὁμοίως, ὡς (76) Λόγος καὶ εἰκὼν ὑπάρχων· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πάτηρ ἐν ἐμοὶ ἐστὶν καὶ, Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ὁ Πάτηρ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς τὰ ἔργα ποιεῖ (77)· ἃ γὰρ ἐν τῇ εἰκόνι τις ταύτη θεωρεῖ, ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἔργα. Ἐστὶ μὲν οὖν ἱκανὰ ταῦτα δισυποψῆσαι τοὺς μαχομένους πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν· εἰ δ' ἐπιγέγραπται, γενόμενος κρείττων, τὸ, γενόμενος, οὐ θέλωσιν, ὡς περὶ Υἱοῦ (78) λεγόμενον, ἴσον ἀκούσαι, γεγενῆσθαι, καὶ, ἐστίν, ἢ διὰ τὸ

12 Joan. i, 17. 13 Joan. xvi, 15. 14 Psal. xv, 8.

15 Hebr. i, 6. 16 Joan. xiv, 10. 17 ibid. 9, 10.

(67) Seguer., τοῦτο βλέπων.

(68) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, τὸ δὲ, κρείττων.

(69) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felc. 5. In aliis vero et editis desunt hæc verba, καὶ τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς ταύτην εἶναι τοῦ Υἱοῦ.

(70) Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ βλέπων. Mox Seguer., καὶ οὕτως εἰς.

(71) Sic Seguer. At alii et editi, αὐτόν.

(72) Sic Seguer. Editi vero, προωρόμηρον τὸν Κύριον, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶ διαπαντός. Paulo post Seguer., ὡς ὁ Υἱὸς. Editi et alii, ὡς Υἱὸς. Mox Gobler. et Felc. 1, καὶ ὁ Πάτηρ. Alii et editi, καὶ Πάτηρ.

(73) Reg. Gobler. et Felc. 1, ὁ Πάτηρ. In aliis et

editis ὁ deest.

(74) Seguer. Gobler. et Felc. 1 omittunt ὅτι.

(75) Gobler. et Felc. 1, ἀνθρωπίνως, ἐστάλην. Basil., ἀπεστάλην. Ibidem Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ ἔρχεται. Editi et alii, καὶ εὐχρηται.

(76) Ὡς abest a Seguer. Gobler. et Felc. 1. Mox iidem, ἐν ἐμοὶ ἐστίν. In aliis et editis deest ἐστίν.

(77) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri autem et editi, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων τὰ ἔργα ποιεῖ. Ibid. Seguer., Ἄ γὰρ ἐν τῇ εἰκόνι τις ταύτη. In aliis et editis deest ταύτη.

(78) Seguer., περὶ Ἰησοῦ. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, γεγενῆσθαι τὸν κρείττων. Felc. 5 item γεγενῆσθαι. Alii et editi, γενέσθαι τὸν κρείττων.

γεννησθαι τὴν κρείττονα διακονίαν τὸ, γενόμενος, λαβεῖν καὶ νοεῖν. ὡς περ εἶπομεν· ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ ταύτης τῆς λέξεως γεννητὸν εἰρῆσθαι τὸν λόγον· ἐρημέτων (79) ἐπελάθοντο.

A hunc : hæc iterum breviter audiant, quandoquidem quæ supra disputavimus jam sunt obliiti.

ἀκούεισσαν συντόμῳ λόγῳ ταῦτα πάλιν, ἐπειδὴ τῶν

62. Εἰ μὲν ἂν τῶν ἀγγέλων ἑστὶν ὁ Υἱός, ἔστω καὶ ἐκ' αὐτοῦ (80) ὡς ἐπ' ἐκείνων τὸ, γενόμενος, καὶ μὴδὲν αὐτῶν κατὰ τὴν φύσιν διαπερθεῖτω· ἀλλ' ἔστωσαν ἢ (81) καὶ οὗτοι υἱοί, ἢ κακῆσιν ἀγγελος, καὶ κοινῇ πάντας καθεζέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· ἢ μετὰ πάντων καὶ ὁ Υἱός παρεστηκένω (82) ὡς λειτουργικὸν πνεῦμα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενος καὶ αὐτὸς ὁμοίως (83) ἐκείνων. Εἰ δὲ διόστησιν ὁ Παῦλος τὸν Υἱὸν ἀπὸ τῶν γεννητῶν, λέγων· *Τίνι γὰρ εἶπέ μοι τῶν (84) ἀγγέλων Υἱός μου εἶ σύ*· καὶ οὗτος ποτε θεμουργεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, αὐτοὶ δὲ παρ' αὐτοῦ γίνονται· καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τοῦ Πατρὸς καθέζεται, οἱ δὲ παρεστήκασιν (85) λειτουργοῦντες· τῆσι πάλιν οὐκ ἔστι φανερόν, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ λόγου ἔλαγε τὸ (86), γενόμενος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δι' αὐτοῦ γενομένης διακονίας· Ὅς γὰρ λόγος ὢν, γέγονε ἄρρεθ, οὕτως, γενόμενος ἀνθρώπος, γέγονε τοσοῦτον κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς διὰ τῶν ἀγγέλων γενομένης διακονίας, ὅσῳ διαφέρει δούλων υἱός, καὶ δὲ θεμουργὸς τῶν θεμουργουμένων (87)· ὡς τε παυσάσθωσαν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ, γενόμενος· οὐκ ἔστι γὰρ τῶν γεννητῶν καὶ γνώτων, ὅτι τῆς διακονίας καὶ τῆς γενομένης οἰκονομίας σημαντικόν ἐστι τὸ, γενόμενος. Πῶς δὲ γέγονε κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ, κρείττων ἐν τῇ φύσει παρὰ τὰ γεννητὰ, δεκτικὸν τὰ προεπιρημένα, καὶ ἡγούμεναι μὲν καὶ οὕτως αὐτοὺς ἀλογίζεσθαι. Ἄν δ' ἄρα φιλονεικῶσιν, ἀποδοῦθον ἂν εἴη πρὸς τὴν ἀλόγιστον αὐτῶν θέλειν ἄλλοσε χωρῆσαι τοῦτους (88), καὶ τὰ ὅμοια ῥητὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἰρημέτῃ ἀντιθεῖναι τοῦτοις, ἵνα ἢ δυσωπηθέντας παύσωσιν ἑαυτῶν (89) τὴν γλῶσσαν ἀπὸ κακῶν, ἢ γνώσιν εἰς ὅσον βάθος εἰσὶν ἀνοίας. Γέγραπται τοίνυν· *Γενού μοι εἰς θεὸν ὄψαρος πτωχῆς, καὶ εἰς οἶκον (90) καταφυγῆς, τοῦ σώσαι με· καὶ πάλιν· Ἐγένετο Κύριος καταφυγῆ τῷ πτωχῆτι· καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν ταῖς θείαις (91) Γραφαῖς εὐρίσκονται. Εἰ μὲν οὖν εἰς τὸν Υἱὸν εἰρῆσθαι ταῦτα λέγουσιν, δὲ καὶ τάχα καὶ μάλλον ἀληθές ἐστιν· ἐπιγνώτευσαν, ὅτι μὴ βυτα γεννητὸν αὐτὸν ἀξιοῦσι γενέσθαι βοηθὸν ἑαυτοῖς (92) καὶ οἶκον καταφυγῆς οἱ*

63. Si Filius unus ex angelis est, æque ipsi ac illis hæc vox factus conveniat, nihilque natura ab illis differat; verum vel ipsi sicut filii vel ille sit angelus, omnesque pariter ad dexteram Patris sedeant, vel cum omnibus assistat quoque ipse Filius tanquam spiritus administri, in administrationem, 368 ut illi, missus 10. At vero si Paulus Filium a rebus factis hisce verbis discriminet : *Cui enim angelorum dixit unquam : Filius meus es tu ?* Præterea si cœlum ille et terram creat, hique ab eo sunt; si ille cum Patre sedet, hi autem ministrantæ assistunt : cui non perspicuum est nequaquam de Verbi substantia vocem factus intelligi ab Apostolo, sed de administratione quæ peracta per ipsum est? Nam quemadmodum cum esset Verbum, caro factum est; ita factus homo, tanto præstantior in administratione factus est angelis, quantum filius a servis et opifex ab operibus differt. Desinant itaque vocem factus de natura Filii interpretari; nec enim est e rebus factis : sed agnoscant hoc vocabulo factus factam significari administrationem et dispensationem. Quomodo autem præstantior factus fuerit in administratione, qui ipse natura præstantior est quam res factæ, ea quæ supra diximus, manifesto ostendunt, indeque illos arbitror erulescere. Verum si contumaces esse pergunt, e re fuerit insanæ ipsorum occurrere temeritati, similique de ipso Patre dicta illis opponere, ut vel fracti pudore suam linguam a malis cohibeant, vel intelligant in quantum devenerint inscitia. Itaque scriptum est : *Fias mihi in Deum protectorem et in domum refugii, ut saltem me facias* 11. Et rursus : *Factus est Dominus refugium pauperi* 11, et alia id genus quæ in divinis leguntur Scripturis. Quod si ista de Filio dicta esse contendunt, quod forte vel etiam magis verum est, agnoscant sanctos eum, qui res facta non erat, rogare ut sibi adjutor et in domum refugii fieret : ac deinceps vocabula factus, fecit et creavit de corporea ejus intelligant præsentia. Tunc siquidem adjutor et domus refugii fa-

10 Hebr. 1, 14. 11 ibid. 1, 5. 12 Psal. xxx, 3.

Psal. 11, 10.

(79) Seg. . προεπιρημένον. Ibid. Basilii. Ang. et D Felc. 5. ἐπέλαθον.

(87) Seguer., δούλων ὁ Υἱός, καὶ ὁ θεμουργὸς τῶν θεμουργουμένων. Basil. et Anglic., θεμουργημένων. Felc. 5 et Reg., θεμουργημάτων. Editi, θεμουργημένων, mendose. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1, παυσάσθωσαν. Editi et alii, παύσθωσαν.

(80) Sic Seg. . qui mox cum Gobler. et Felc. 1, ἐπ' αὐτῷ. Alii et editi, ἔσται καὶ ἐπ' αὐτοῦ. Paulo post Seguer., κατὰ φύσιν.

(88) Seguerian. Reg. et Felc. 5. At in aliis et editis ἢ deest. Ibid. Segner. Gobler. et Felc. 1, καὶ οὗτοι. Editi aliiquæ καὶ αὐτοῦ. Paulo post Basilii., παρακαθεζέσθωσαν.

(81) Sic Seguerian. Reg. et Felc. 5. παρεστηκένω.

(89) Seguer. Gobler. et Felc. 4. Cæteri vero et editi, αὐτῶν.

(82) Seguerian. Reg. et Felc. 5. παρεστηκένω.

(90) Seguer., καὶ οἶκον. Mox Gobler. et Felc. 1 omittunt πάλιν.

(83) Seguerian. Reg. et Felc. 5. παρεστηκένω.

(91) Segner. omittit θείαις, et paulo post καὶ ἀρτὰ τάχα.

(84) Sic Seguer. et Reg. Cæteri autem et editi τῶν omittunt. Mox mss., καὶ οὗτος μὲν. Editi, καὶ οὗτος μὲν.

(92) Seguer. Gobler. et Felc. 4, αὐτοῖς.

(85) Seguer., παρεστήκισσαν.

(92) Seguer. Gobler. et Felc. 4, αὐτοῖς.

(86) Sic Seguer. et Alii et editi, ἐλάγετο.

(92) Seguer. Gobler. et Felc. 4, αὐτοῖς.

ctus est, cum nostra peccata suo corpore in lignum austulit, dixitque: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos ⁹².

φυγῆς, ὅτι τῷ σώματι αὐτοῦ (93) τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνήγειραν ἐπὶ τὸ ξύλον, καὶ ἔλαγε· Ἄστυε πρὸς μὲ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περιστριμμένοι, καθ' ὡ

63. Sin autem illas voces de Patre putant intelligi; Num quia hic quoque scriptum est, *fiat, et factus est, eo devenient impudentiae, ut Deum factum esse dicant?* Ita sane id audebunt „quemadmodum idem de ejus Verbo fingere non sunt veriti. Nam sequitur ex ipsorum dictis, ut eadem opinentur de Patre, quæ de ejus Verbo comminiscuntur. Verum absit ut cogitatio nec impia in mentem fidelium unquam veniat! Nec enim Filius e rebus creatus est, nec quod hic scribitur, *fiat, et, factus est*, principium existendi significat, sed datum indigentibus adiutorium. Namque Deus et semper et idem est: homines autem per Verbum postea facti sunt, quando ipse voluit Pater: nec Deum videre aut ad eum accedere queunt res ullæ factæ, præsertimque homines in terris degentes. Quapropter cum infirmi homines ejus implorant opem, cum vexati precantur auxilium, cum injuria affecti orant: tum ille, qui est invisibilis, cum perhumanus sit, se præsentem suo beneficio exhibet, quod per proprium Verbum 369 et in ipso tribuit, ac deum ad cujusque utilitatem sese accommodat divina præsentia, ita ut infirmis fiat robor, afflictis refugium et domus salutis, hisque, qui patiuntur injuriam, dicit: *Adhuc te loquens dicam, Ecce adsum* ⁹⁴. Quod igitur in protogendis singulis fit per Filium, hoc Deum sibi factum esse singuli temptant, quia per Verbum fit auxilium ab ipso Deo. Nec vero insolens est inter homines loquendi genus, quod rectum esse nemo non fatebitur. Sæpe siquidem hominibus adiutorium factum est ab hominibus. Nam alius illi qui injuriam accepit, opem tulit, ut Abraham Lot ⁹⁵: alius domum persecutionem fugienti aperuit, ut Abdias filiis prophetarum ⁹⁶: alius peregrinum refecit, ut Lot angelos ⁹⁷: alius indigentibus suppeditavit necessaria, ut Job his qui quidpiam ab ipso petebant ⁹⁸. Quem ⁹⁹ Matth. xi, 28. ¹⁰⁰ Isa. lvi, 9. ¹⁰¹ Genes. xiv, xix, 15, 16.

(93) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτοῦ. Mox Seguer., ἐπὶ τοῦ ξύλου.

(94) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, ῥήματα. Ibid. Seguer., ἀρ' ἐπέειθ'. Alii autem et editi, ἀρα ἐπέειθ'. Mox Seguer., τὸ, γενού, γέγραπται καὶ, ἐγένου. Gobler. et Felc. 1, γέγραπται καὶ ἐγένου, τοσοῦτον, etc.

(95) Seguer., εἶπας τὸν Θεόν; Ναὶ τολμήσουσιν ὡς περὶ τοῦ. Editi vero et alii, καὶ τολμήσουσιν ὡς περὶ τοῦ. Mox Gobler. et Felc. 1, ἐπιλογίζονται· ἀλλὰ μὴ γένοιτο, omissis intermediis.

(96) Sic Seg. At in aliis et editis deest αὐτοῦ. Mox Seg., ποτὲ τινος τῶν πιστῶν ἔλθειν. Editi et alii, τινὸς ποτὲ τῶν πιστῶν παρελθεῖν.

(97) Sic Basil. Anglic. Gobler. et Felc. 1. At Seguer., γεγραμμένον λεγόμενον. In editis et aliis deest καὶ τὸ λεγόμενον. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, γενομένην βοήθειαν.

(98) Seguer., ὅτι αὐτὸς. Gobler. et Felc. 1, ὅτ' αὐτὸς. Alii et editi, ὡς αὐτὸς. Mox Seguer. Reg.

Ἄ ἅγιοι· καὶ λοιπὸν τὸ, γενόμενος, καὶ τὸ, ἐποίησα, καὶ τὸ, ἔκεισεν, εἰς τὴν ἑνοαρκον αὐτοῦ παρουσίαν λαμβανέτωσαν. Τότε γὰρ γέγονε βοήθης καὶ οἶκος καταπαύσας ἡμᾶς.

63. Ἄν δὲ εἰς τὸν Πατέρα λέγωσιν εἰρηθῆσαι τὰ ρητὰ (94), ἀρ' ἐπέειθ' καὶ ἐναυθα γέγραπται τὸ, γενού, καὶ τὸ, ἐγένετο, τοσοῦτον ἐπιχειρήσουσιν, ὥστε εἰπεῖν γενητῶν εἶναι τὸν Θεόν; Ναὶ τολμήσουσιν, ὡς περὶ τοῦ (95) Λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα διαλογίζονται· φέροι γὰρ αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς ὑπονοεῖν, οἷα καὶ περὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ (96) φανερῶνται. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο μῆδὲ εἰς τοῦν ποτὲ τινος τῶν πιστῶν ἔλθειν τὸ τοιοῦτον! Ὅτι γὰρ ὁ Υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστιν, ὅτι ἐκ γεγραμμένου καὶ τὸ λεγόμενον (97) ὧδε, γενού, καὶ, ἐγένετο, ἀρχὴν τοῦ εἶναι σημαίνει, ἀλλὰ τὴν γενομένην βοήθειαν τοῖς δεομένοις. Ὁ μὲν γὰρ Θεός· ἀεὶ καὶ ὁ αὐτὸς ἐστίν· οἱ δὲ ἄνθρωποι μετὰ ταῦτα γέρονται διὰ τοῦ Λόγου, ὅτι αὐτὸς (98) ὁ Πατὴρ ἠθέλησεν· καὶ ἐστὶν ὁ Θεὸς ἀόρατος καὶ ἀπρόσιτος τοῖς γενητοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις. Ὅταν τοίνυν ἀσθενούσιν· οἱ (99) ἄνθρωποι παρακαλοῦνται, ὅταν διωκόμενοι δέονται βοήθειας, ὅταν ἀδικούμενοι προσεύχονται· τότε φιλόανθρωπος ὢν ὁ ἀόρατος (1) ἐπιφαίνεται διὰ τῆς αὐτοῦ εὐεργεσίας, ἣν διὰ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ Λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ποιεῖται καὶ λοιπὸν πρὸς τὴν χρείαν ἐκάστη γίνεται τὰ τῆς θεοφανείας· καὶ γίνεται τοῖς μὴ ἀσθενούσιν λογίς, τοῖς δὲ διωκόμενοις λέγει· Ἐπιλοοῦντός σου ἐρῶ, Ἴδοὺ πάριμι. Ὅσον οὖν εἰς ἀντιλήψην ἐκάστη (2) διὰ τοῦ Υἱοῦ γίνεται, τοῦτο τὸν Θεὸν ἕκαστος αὐτῷ γενεῖσθαι λέγει· ἐπέειθ' καὶ βοήθεια παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου γίνεται. Τοῦτο οἶδε καὶ ἡ συνθήκη τῶν ἀνθρώπων, καὶ (3) τοῦτο καὶ πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσει καλῶς εἰρήσθαι. Ἡλλάξις καὶ παρὰ ἀνθρώπων γέγονεν ἀνθρώποις βοήθεια· καὶ ὁ μὴ ἀδικουμένην συνέλαμην, ὡς ὁ Ἀβραὰμ τῷ Λώτ· ὁ δὲ διωκόμενον τὸν οἶκον ἠνέμψεν (4), ὡς ὁ Ἀβδίας τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν· καὶ ὁ μὲν τὸν ξένον ἀνέπαυσεν, ὡς ὁ Λώτ τοὺς ἀγγέλους· ὅτι τοῖς δεομένοις κεχωρήγηκεν (5). 15-16. ¹⁰² III Reg. xviii, 4. ¹⁰³ Genes. xix, 3. ¹⁰⁴ Job

D Gobler. et Felc. 1, ἐστὶν ὁ Θεός. Editi aliique ἐστὶ Θεός.

(99) Oī deest in Seguer.

(1) Seguer. Gobler. Felc. 1 et Reg., ὃν ὁ ἀόρατος. Ceteri et editi, ὃν ἀόρατος. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1, διὰ τῆς αὐτοῦ. Editi, διὰ τῆς αὐτοῦ.

(2) Seguer., ἐκάστη. Editi et alii, ἐκάστου. Ibid. Felc. 5, τοῦτον τὸν Θεόν. Item ibid. Seguer., ἕκαστος αὐτῷ. Gobler. et Felc. 5, ἕκαστος αὐτῶν. Alii et editi, ἕκαστος αὐτοῦ.

(3) Κατ' deest in Seguerian. Mox Seguerian. Goblerian. et Felckm. 4, ὁμολογήσει. Alii et editi, ὁμολογήσειεν.

(4) Seguerian. et Angucan., ἠνέμψεν.

(5) Sic Seguerianus, Goblerian. et Felckman. 1. Item Basil. Reg. et Anglican. habent κεχωρήγηκεν. Editi et alii, τῷ δεομένῳ κεχωρήγηκεν. Ibid. Reg. et Seguer., ὡς ὁ Ἰωβ. Ceteri et editi, ὡς Ἰωβ.

futandos tum ad veritatem patefaciendam tractavi, contenti, deinceps quiescerent, ipsosque pœniteret tam male de Salvatore sensisse et locutus 370 esse. Verum illi, nescio quo pacto, ne ita quidem recedunt: sed, porcorum canumve more, scese in suæ vomitionis luto et sordibus volutantes, nova commenta defendendæ impietatis causa sibi excogitant. Itaque nec illud intelligentes quod in Proverbiis scriptum est, *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua* **, nec istud Apostoli, *Qui fidelis est ei qui fecit illum* ***, temere altercantur sicutque Dei Filium rem factam et creatam esse (18). Sane ex his, quæ supra dicta sunt, licebat ipsis perspicere, nisi sensus penitus amississet, Filium, teste veritate, ex nihilo non esse, neque ad res factas ulla ratione pertinere. Cum enim Deus ipse sit, nec factus esse potest, nec fas est eum creatum dicere. Eiquidem rerum creaturarum et factarum proprium est dici ex nihilo esse, nec fuisse antequam gignerentur. Quando vero, tanquam veriti a propriis discedere fabulis, supradictas divinarum Scripturarum voces objicere solent, quæ quidem recte sunt scriptæ, sed quas illi malitiose interpretantur: age, quis sit verborum illorum sensus repetamus, cum ut fidelium animos confirmemus; tum ut illos ex singulis his locis ostendamus Christianismi ignaros penitus esse: quem si cognoscerent, sese in Judæorum nostræ ætatis infidelitate nequaquam concluderent **, sed sciscitandum discedent, quod *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* **: cum autem volente Patre ipsum Verbum homo est factus, tunc jure merito de illo dictum est a Joanne quidem, *Verbum caro factum est* **: et a Petro, *Dominum et Christum eum, eciit* **: et per Salomonem velut ex ipsius Domini persona, *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua* **: item a Paulo, *Tanto præstantior factus angelis* **: et alibi, *Senetipsum ezinaniæ, forma servi assumpta* **: et

των ἐλέγχος, καὶ ταῖς περὶ τῆς ἀληθείας ἀποδείξεις ἀρκεῖσθαι, καὶ παυομένους λοιπὸν, μεταγνώσκου ἐφ' οἷς ἐφρόνησάν τε καὶ ἐλάλησαν κακίως περὶ τοῦ Σωτῆρος· αὐτοὶ δὲ, οὐκ εἰδ' ὅπως, οὐδὲ οὕτως καταδύονται· ἀλλ' (16) ὡς χοῖροι καὶ κύνας περὶ τὰ θῆλα ἐξεράματα, τὸν ἐαυτῶν βόρβωρον κυλιόμενοι, μᾶλλον ἐφρονησοῦσιν ἑαυτοῖς ἐπινοίας εἰς ἀσέβειαν. Μὴ νοούντες γοῦν μήτε τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις γεγραμμένον, Κύριος ἐκτίσθ' με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, μήτε τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου (17) εἰρημνόμενον, Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, φιλονεικοῦσιν ἀπλῶς, λέγοντες ποίημα καὶ κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Καὶ ἔρχεται μὲν ἀπὸ τῶν προσηρημένων αὐτοῖς συνειδὲν, εἰ μὴ τέλειον καὶ τὰς ἀσέβειας ἀπώλεσαν, ὡς τῆς ἀληθείας μαρτυρησάσης, μὴ εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων μηδὲ ὄλως τῶν γεννητῶν τὸν Υἱόν· Θεὸς γὰρ ὢν, οὐδ' ἂν εἴη ποίημα (19), οὐδὲ θέμις λέγειν αὐτὸν κτίσμα. Κτισμάτων γὰρ καὶ ποιημάτων ἴσον τὸ λέγεσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ· ἀλλ' ἐπειθ', ὡς περὶ θεοῦ ἀποστήναι (20) τῆς ἰδίας μυθοπλαστίας, προφασίζονται συνήθως τὰ προσηρημένα ῥητὰ τῶν θεῶν Γραφῶν, τὰ καλῶς μὲν (21) γεγραμμένα, βιβλιογραφηθέντα δὲ παρ' αὐτῶν φέρε, πάλιν ἐπαλασθόντες τὸν νοῦν τῶν προσηρημένων, τοὺς μὲν πιστοὺς ὀνομαζόμενους, τοὺτους δὲ δεξιόμενους (22) καὶ ἐξ ἐκάστου τούτων, μηδ' ὄλως εἰδέναι τὸν Χριστιανισμὸν. Εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν ἑαυτοῖς συνέκλειον εἰς τὴν (23) τῶν νῦν Ἰουδαίων ἀπίστην, ἀλλ' ἐρωτῶντες ἐμάθονον, ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· ὅτε δὲ εὐδοκῆσαντος τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος (24) αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος, τότε εἰκότως εἰρηται περὶ αὐτοῦ παρὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου τὸ (25), Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· παρὰ δὲ τοῦ Πέτρου, Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἔποίησε· καὶ διὰ μὲν Σολομῶνος (26), ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, Κύριος ἐκτίσθ' με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· παρὰ δὲ τοῦ Παύλου· Τοσοῦτον κρείττωρ γενόμενος τῶν ἀγγέλων· καὶ πάλιν, Ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφῆν

** Prov. viii. 22. ** Hebr. iii. 2. ** Rom. xi. 32. viii. 22. ** Hebr. i. 4. ** Philipp. ii. 7.

** Joau. i. 1. ** ibid. 14. ** I Petr. iii. 15. ** Prov.

Theodoretus similiter dialogo, *Ἀσύγχυτος, Inconfusus*, inscripto, eamdem orationem ita citat, Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τοῦ πρὸς τὰς ἀναστάσεις λόγου δευτέρου. *S. Athanasii episcopi Alexandriæ, ex oratione secunda adversus hæreses*. Seguer., τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγος τρίτος. Cæteri quoque et editi, λόγος τρίτος. In editis præterea præmittitur consuetus titulus, Τοῦ ἐν ἀγίοις, etc.

(16) Goblerian. et Felc. 1, ὡς ὅς καὶ κύνας περὶ τοὺς θῆλας ἐμάτους. Ibidem ibidem et Seguerian. Reg. Felc. 4 et 5, καὶ τὸν ἐαυτῶν. In editis καὶ deest.

(17) Sic Seguerian. et Goblerian. et Felc. 1, τὸ τοῦ Ἀποστόλου. Felc. 4, μήτε τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου. Editi, μήτε τὸ τῷ Ἀποστόλου. Mox pro φιλονεικοῦσιν Seguerian., φιλονεικῶς.

(18) Vide orationem primam num. 53 et 54.

(19) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1 et 4, εἶναι τὸν Υἱόν· οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ποίημα. Ibidem Goblerian. et Felc. 1 et 4, habent γεννητῶν, nisi mendum sit

D typographi. Seguerian. Reg. et editi, γεννητῶν.

(20) Seguerian. et Felc. 4, ἀπὸ τῆς. Paulo post Seguerian. Gobler. Felc. 1, προσηρημένα ῥητὰ. Editi et alii, προσηρημένα ῥήματα.

(21) Mên abest a Gobler. et Felc. 1. Ibidem ibidem et Seguerian. ac Felc. 4, βιβλιογραφημένα. Cæsteri et editi, βιβλιογραφηθέντα.

(22) Reg., εὐδοκῶμεν. Gobler. et Felc. 1, εὐδόξωμεν. Reg. ἀποδείξομεν. Alii et editi, εἰδέξωμεν. Ibidem Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1 et 4, καὶ ἐξ ἐκάστου τούτων, quæ desunt in Regio. Editi et alii, καὶ ἑκαστον τούτων.

(23) Sic Seguerian. Reg. Felc. 2, 4, 5, et editio Commel. In aliis in editis vix deest.

(24) Reg. et Felc. 5, ὁ Λόγος αὐτοῦ. Ibidem Seguerian. Gobler. et Felc. 1, ἐγένετο ἄνθρωπος.

(25) Tό abest a Seguerian.

(26) Reg. Felc. 2, et editio Commel., Σολομῶνως.

θούλου λαδών²² καὶ αὐδῆς (27), Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἄγιοι, Ἀπίθσεως ἑκουραίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπὸστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν (28) πιστὸν ὄντα τῷ ποιῆσαι αὐτὸν τὰ τοιαῦτα γὰρ πάντα ρητὰ τὴν αὐτὴν. ἔχει δύναμιν καὶ δίκαιον βλέπουσαν εἰς εὐσέβειαν, καὶ δεικνύουσαν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, καὶ τὰ ἀνθρωπίνως λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, διὰ τὸ γεννηθῆναι (29) αὐτὸν καὶ υἱὸν ἀνθρώπου. Καὶ εἰ καὶ αὐτάρκη ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν κατ' αὐτῶν, ὅμως ἐπειδὴ μὴ νοοῦντες τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενον, ἵνα τοῦτον πρῶτον μνησθῶ, νομίζουσιν ἐν τῶν ποιημάτων εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, διὰ τὸ γεγράφαι, Πιστὸν ὄντα τῷ ποιῆσαι αὐτὸν, ἀναγκαῖον ἠγγισθῆναι (30) τοῦτο πάλιν λέγοντας αὐτοὺς ἐντρέψαι, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐλέγομεν, λαμβάνοντες (31) παρ' αὐτῶν τὸ ἴημμα.

2. Εἰ μὲν οὖν (32) οὐκ ἔστιν Υἱός, λεγέσθω καὶ ποιῆμα· πάντα τε τὰ ἐπὶ τῶν ποιημάτων κατηγορήσθω καὶ ἐπ' αὐτοῦ· καὶ μόνος μὴ λεγέσθω Υἱός· μὴ Λόγος, μὴ Σοφία· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς μὴ λεγέσθω Πατήρ, ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης τῶν γινόμενων ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ἔστω ἡ μὲν εἰκότις, εἰκόνη καὶ χαρακτήρ τῆς δημιουργικῆς βουλήσεως αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ κατ' ἐκείνους μὴ ἔστω γεννητικῆς φύσεως· ὥστε τῆς ἰδίας οὐσίας αὐτοῦ (32) μὴ εἶναι Λόγον, μὴ Σοφίαν, μὴ ὁλως εἰκόνα. Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν Υἱός, οὐδὲ εἰκόνη. Μὴ ὄντος δὲ Υἱοῦ, πῶς ἔρα τὸν Θεὸν κτίστην εἶναι λέγετε, εἰ γὰρ διὰ (33) Λόγου καὶ ἐν Σοφίᾳ πάντα τὰ γινόμενα γίνονται, χωρὶς τε τοῦτο οὐκ ἂν τε γένοιτο, οὐκ ἔχει δὲ καθ' ἑμᾶς ἐν ᾧ καὶ C εἰ οὐ τὰ πάντα ποιεῖ; Εἰ δὲ μὴ καρπογενὲς ἔστιν αὐτῆ (34) ἡ θεία οὐσία, ἀλλ' ἔρημος, κατ' αὐτοὺς, ὡς φῶς μὴ φωτίζον, καὶ πηγὴ ἕρηρὰ, πῶς δημιουργικὴν ἐνέργειαν ἔχειν αὐτὸν λέγοντες οὐκ αἰσχύνονται; Καὶ ἀναρπύοντες δὲ τὸ κατὰ φύσιν, πῶς τὸ κατὰ βούλησιν προηγεῖσθαι θέλοντες (35) οὐκ ἐρυθρῶσιν; Εἰ δὲ τὰ ἐκτός καὶ οὐκ ὄντα πρότερον, βουλόμενος δὲ αὐτὰ εἶναι, δημιουργεῖ, καὶ γίνονται τούτων ποιητῆς· πολλῶν πρότερον εἴη ἂν πατὴρ γεννηματος ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας. Εἰ γὰρ τὸ βούλεσθαι (36) περὶ τῶν μὴ ὄντων διδοῦσαι τῷ Θεῷ, διὰ τὴ μὴ τὸ ὑπερκειμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; Ὑπερ-αναβέβηκα δὲ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι αὐτὸν πατέρα (37) τοῦ ἰδίου Λόγου. Εἰ τοίνυν τὸ πρότερον, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν, οὐχ ὑπῆρξεν κατὰ D

²² Hebr. iii, 1, 2.

(27) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. 4 et 5. Alii vero et editi, πάλιν.

(28) Sic Seguer. Anglic. et Felc. 4. In aliis deest Ἰησοῦν. Paulo post Reg. omittit δύναμιν καί, quae et in Segueriano punctis, ut expungenda, notatur, desuntque in editione Commel., sed leguntur in Goblerian. et Felc. 1, eaque veritū Nannius.

(29) Sic Seguerian. At alii et editi, γενέσθαι αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου, et καί.

(30) Felc. 4, ἀναγκαῖον οὖν.

(31) Sic Seguerian. Basil. et Felc. 4. At alii et editio Commel., λαμβάνοντας.

(32) Οὖν deest in Seguerian. Paulo post idem et Anglican. Regius, Goblerian. et Felc. 1, κατηγορήσθω. Editi et alii, κατηγορήσθωσαν. Ibidem So-

guerian. et Felc. 1 et 4, καὶ μόνον.

(32^a) Sic Seguer. At in aliis et editis deest αὐτοῦ.

(33) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero et editi, et γὰρ διὰ. Paulo post Seguer., χωρὶς τε. Editi et caeteri, χωρὶς δὲ. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, 4, 5, οὐκ ἔχει δὲ καθ' ἑμᾶς. Alii et editi, οὐκ ἔχει καθ' ἑμᾶς.

(34) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, αὐτῆ.

(35) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, προηγεῖσθαι θέλοντες. Editi et alii, προβάλλοντες.

(36) Seguer. et Felckm. 4, βουλόμεσθαι.

(37) Seguer., αὐτὸν φύσει Πατέρα. Mox idem et Reg., Et τοίνυν τὸ πρότερον. Anglic. Gobler. Felck. 1 et 4, Et τοίνυν φύσει πρότερον. Editi, Et τοίνυν πρότερον.

nimirum est ex voluntate, poterit, quæso, fieri? Atqui prius est Verbum, posterior res creata. Verum existit Verbum, etiam si majora contra moliantur impii: nam per ipsum factæ sunt res creatæ. Et certe clarum est Deum, ut effectorem, Verbum etiam efficiens habere non externum, sed quod sui sit proprium. Idem enim rursus dicendum est. Nimirum si voluntatem habet, ejusque voluntas efficax est, et sufficit ad rerum factarum constitutionem: si præterea Verbum ejus est efficax et orifex; dubium utique non est quin idem quoque sit Patris vivens consilium sive voluntas, substantialis efficientia, et verum Verbum, in quo omnia et constant et recte administrantur. Nunc vero vel ambigere possit quin compositor et compositione et rebus compositis prior sit. Posterius item est, ut jam dixi, Deum creare, quam gignere. Namque Filius proprie et vere ex beata illa semperque existens: natura est exortus: quæ autem ex ejus voluntate producuntur, extrinsecus sunt, ac per proprium et ex ipsa natura exortum fetum procreantur.

3. Cum igitur ostenderitimus perabsurdam esse eorum sententiam qui Dominum Dei Filium esse negant, sed opus esse contendunt; jam profecto necesse fuerit Dominum Filium esse confiteri. Quod si Filius est, uti revera est, concessumque est Filium non extrinsecus sed ex gignente esse: ne ergo amplius de verbis, ut supra monuimus, disputent, si sancti de Verbo ipso loquentes, loco, qui genuit, dixerint, qui fecit. Modo enim de eo quod ex natura est, consentiant, parvi omnino refert quæ voce hac in re utantur. Nec enim voces naturam perimunt, sed potius ipsa natura voces ad se accommodat et convertit. Nam non voces naturæ sunt priores; sed naturæ priores sunt, et voces naturæ posteriores. Unde quando naturæ factæ sunt vel **372** creatæ, tunc proprie de illis hæc dicentes usurpantur, *fecit, facta est, creavit*, quibus opus significatur. Quando autem natura est et fetus et filius, tunc eadem dictiones, *fecit, facta est et creavit*, non proprie ei attribuantur, neque opus significant: sed pro dictione, *genuit*, dictio, *fecit*, absque nulle discrimine usurpatur. Certe non raro patres filios ex se genitos, suos servos appellat; nec tamen quod naturæ proprium est inficiantur. Sæpe etiam servos, benevolentia gratia, filios vocant, quo sane nomine non dissimulant illos ab

τὴν ἐκεῖνων ἄνοιαν, πῶς τὸ θεύτερον, ἔπειρ ἐστὶ κατὰ βούλησιν, γένοιτ' ἄν; Πρῶτερον δὲ ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ θεύτερον ἡ κτίσις. Ἄλλ' ἐστὶν ὁ Λόγος, κὲν πλεονα τολμῶσιν οἱ ἀσεβεῖς· δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν ἡ κτίσις· καὶ ἔβλον ἄν εἶη, ὅτι, ποιητὴς ὡς ὁ Θεός, ἔπει καὶ τὸν δημιουργικὸν Λόγον οὐκ ἐξῴθεν, ἀλλ' ἦσαν αὐτοῦ· πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ βήτερον. Εἰ τὸ βούλεσθαι ἔχει, καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ποιητικὸν ἐστὶ, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλημα αὐτοῦ πρὸς σύστασιν τῶν γενομένων· ὁ δὲ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ ποιητικὸς (38), καὶ δημιουργός· οὐκ ἀμφέβολον, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἡ τοῦ Πατρὸς ζῶσα βούλησις, καὶ ἐνοήσιος ἐνέργεια, καὶ Λόγος ἀληθινός, ἐν ᾧ καὶ συνέστηκε καὶ δικαιοῦται τὰ πάντα καλῶς. Οὐδέ τις δὲ οὐδὲ διατάξειεν (39), ὡς ὁ ἀρμαζῶν τῆς ἀρμονίας καὶ τῶν ἀρμολογούμενων πρόσει. Καὶ δευτέρον ἐστὶ, καθὰ προείπον, τὸ δημιουργεῖν τῷ γεννῶν τὸν Θεόν. Τὸ μὲν γὰρ Υἱὸς ἴδιον καὶ ἀληθῶς (40) ἐκ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀει ὄσσης οὐσίας ἐστὶ· τὰ δὲ ἐκ βουλῆσεως αὐτῆς ἐξῴθεν συνιστάμενα γίνεσθαι, καὶ δημιουργεῖσθαι διὰ τοῦ (41) ἰδίου καὶ ἐξ αὐτῆς γεννήματος.

3. Οὐκοῦν τοῦ Λόγου θεικνόντος πολλὴν δροπίαν κατὰ τῶν λεγόντων μὴ εἶναι Υἱὸν Θεοῦ, ἀλλὰ ποιημᾶ· ἀνάγκη λοιπὸν ἡμῶς συνομολογεῖν Υἱὸν εἶναι τὸν Κύριον. Εἰ δὲ Υἱός ἐστιν, ὡσπερ οὖν καὶ ἐστὶν, ὡμολογήσεται δὲ ὁ Υἱὸς οὐκ ἐξῴθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννούντος εἶναι (42)· μὴ διαφερέσθωσαν ταῖς λέξεσι, καθὰ προείπον, ἐὰν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἀντί τοῦ, τῷ γεννήσαντι, τῷ ποιήσαντι ὀνομάζουσιν (43) οἱ ἅγιοι, ὡς ἀδιαφόρου τοῦ ῥήματος ὄντος ἐπὶ τῶν ποιούτων, ἕως τὸ κατὰ φύσιν ὁμολογεῖται. Οὐ γὰρ αἱ λέξεις τὴν φύσιν παραιροῦνται· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις τὰς λέξεις εἰς αὐτὴν ἔλκουσα μεταβάλλει. Καὶ γὰρ οὐ πρότερον τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις (44), ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶται, καὶ δευτέραι τούτων αἱ λέξεις. Διὸ καὶ ὅταν ἡ οὐσία ποιήμα ἢ κτίσμα (45) ἦ, τότε τὸ, *ἐποίησεν*, καὶ τὸ, *ἐγένετο*, καὶ τὸ, *ἐκτίσεν*, κυρίως ἐπ' αὐτῶν λέγεται τε καὶ σημαίνει τὸ ποιήμα. Ὅταν δὲ ἡ οὐσία γέννημα ἢ καὶ υἱός, τότε τὸ, *ἐποίησεν*, καὶ τὸ, *ἐγένετο*, καὶ τὸ, *ἐκτίσεν* (46), οὐκ εἶναι κυρίως ἐπ' αὐτοῦ κείται, οὐδὲ ποιήμα σημαίνει· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, *ἐγέννησεν*, τῷ, *ἐποίησεν*, ἀδιαφόρως τις κέχρηται (47) ῥήματι. Πολλὰ τις γούν πατέρας τοὺς ἐξ αὐτῶν φροντάς υἱὸς δούλους αὐτῶν ὀνομάζουσι· καὶ οὐκ ἀφνοῦνται τὸ γήσινον τῆς φύσεως· καὶ πολὺ τις τοὺς ἰδίους δούλους φιλοφρονούμενοι, τέκνα καλοῦσι· καὶ οὐ κρύπτουσι τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν κτη-

(38) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ὁ ποιητικὸς. Ibid. Seguer. r., δημιουργικὸς. Mox idem et Felck. 4, ὅτι καὶ αὐτός.

(39) Basil. Oὐδέ τις δὲ διατάξειεν.

(40) Seguer. omittit καὶ ἀληθῶς.

(41) Gobler. et Felckm. 1, δημιουργεῖται τὰ διὰ τοῦ.

(42) Gobler. et Felckm. 1, γεννούντός ἐστι καὶ εἶναι Ibidem idem et Seguer. ac Felckm. 4, καὶ διαφέρει τῶσαν, et inna. προείπον.

(43) Seguer., ὀνομάζουσιν.

(44) Felckm. 5, αἱ λέξεις· δὲ καὶ ὅταν, etc.,

omissis intermediis.

(45) Sic Segner. Gobler. Felckm. 1 et 4. At a Reg. et Felckm. 5 abest ἢ. Editi, ποιήμα ἢ ἡ κτίσμα. Paulo post Seguer. Basil. Anglie. Reg. Gobler. et Felckm. 1 et 5, ἐπ' αὐτῶν. Alii et editi, ὅπ' αὐτῶν. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, λέγεται τε. Sed in aliis et editis deest τε. Item ibidem mss. omnes σημαίνει. Editio Commel., σημαίνη, mendose.

(46) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4 omittunt καὶ τὸ ἐκτίσεν.

(47) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, κρηται α;

σιν (48) · τὸ μὲν γὰρ ἐπ' ἔξουσίας, ὡς πατέρες λέγουσι · τὸ δὲ φιλανθρωπίας ὀνομάζουσι. Σάρρα γοῦν τὸν Ἀβραὰμ κύριον ἐκάλει, καίτοι μὴ δούλη, ἀλλὰ σκίχυρος οὖσα · καὶ ὁ μὲν Ἀπόστολος Φιλῆμονι τῷ κτησαμένῳ συνήπιπεν ὡς ἀδελφόν Ἀνθίσμον τὸν δούλον · ἢ δὲ Βηρσαβέε, καίτοι μήτηρ οὖσα, τὸν υἱὸν ἐκάλει δούλον, λέγουσα τῷ πατρὶ · *Τὸν δούλόν σου Σολομῶνα* (49) · εἶτα καὶ Νάθαν ὁ προφήτης, εἰσελθὼν, τὰ αὐτὰ ἐκείνη ἔλεγε τῷ Δαβὶδ, ὅτι *Σολομῶνα τὸν δούλόν σου* · καὶ οὐκ ἔμελλεν (50) αὐτοῖς τὸν υἱὸν εἶπαι δούλον. Ἀκούουσιν γὰρ κἀκαίως ἐπεγίνωσκε τὴν φύσιν, καὶ οὕτοι δὲ λέγοντες οὕτως, οὐκ ἔγινον τὸ γινῆσιν. Κληρονομοῦν γοῦν ἤξιον αὐτὸν τοῦ πατρὸς γενέσθαι, ὅν ὡς δούλον ἐκάλουν · ἦν γὰρ υἱὸς τῆ φύσεως τοῦ Δαβὶδ.

4. Ὅσοι τολοῦν ἀναγινώσκοντες ταῦτα διανοούμεθα καλῶς · καὶ ἀκούοντες δούλον τὸν Σολομῶνα, οὐ νομίζοντες αὐτὸν εἶναι δούλον, ἀλλὰ φύσει καὶ γνησίῳ υἱὸν · οὕτως ἔαν καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος τοῦ ἀληθοῦς ὁμολογουμένου Υἱοῦ, καὶ φύσει Λόγου ἰσχυροῦ λέγωσιν (51) οἱ ἄγιοι · *Πιστὸν ἔστι τῷ ποιήσαντι αὐτόν* · ἢ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἔαν λέγῃ · *Κύριος ἐπέσειέ με* · καὶ, *Ἐγὼ δούλος σός, καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου* · καὶ ὅσα τοιαῦτα · μὴ δὲ τοῦτο ἀρνησώσάν τις τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἰούθητα · ἀλλ', ὡς ἐπὶ Σολομῶνος καὶ τοῦ Δαβὶδ, διανοοῦσθαι ὀρθῶς περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐπεὶ, εἰ ἀκούοντες (52) Σολομῶνα δούλον, ὁμολογοῦσιν υἱὸν, πῶς οὐ πολλὰκις ἀπολωλέναί δικαιοί εἰσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ Κυρίου δύνανται οὐ σώζουσι; ἀλλ' ἔταν μὲν ἀκούωσι (53) γέννημα, καὶ Λόγον, καὶ Σοφίαν, βιάζονται παρερμηνεῖν καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν φύσιν καὶ γνησίαν γέννησιν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ · ἀκούοντες (54) δὲ ποιήματος φωνῆς καὶ λέξεως, εὐθύς εἰς τὸ νομίζειν φύσει ποίημα τὸν Υἱὸν καταφέρνται, καὶ ἀρνούται τὸν Λόγον · καίτοι δυνάμενοι, διὰ τὸ γεγενῆσθαι (55) αὐτὸν ἄνθρωπον, πάσας τὰς τοιαύτας λέξεις ἐπιβρίπτειν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ. Πῶς οὖν καὶ οὕτοι οὐ βδελυκτοὶ παρὰ τῷ Κυρίῳ δύνανται, διασὰ στάθμια κατὰ αὐτοὺς ἔχοντες, καὶ τῷ μὲν ἑαῖνα λογιζόμενοι, τῷ δὲ τὸν Κύριον (56) βλασφημοῦντες; Ἄλλ' ἴσως τὸ μὲν, δούλος, ὡς κατὰ διὰ τὸν λεγόμενον συντίθενται (57) · τὸ δὲ, τῷ ποιήσαντι, κατέχουσιν, ὡς μέγα τι βοήθημα τῆς αἰρέσεως αὐτῶν. Ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦτο κλάμας θελασμέων. *111 Reg. 1, 19. 22 ibid. 26. 11 Hebr. 11, 2. 12, 23.*

(48) Felckm. 5, τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν φύσιν καὶ πλάσιν.

(49) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, ut et infra. At alii cum editione Commel., Σολομῶνα. Mox Gobler. et Felckm. 1, pro εἰσελθόν, habent συναθρόν.

(50) Anglic. Reg. Gobler. et Felckm. 1, ἔμελλεν.

(51) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. et Felckm. 1 et 4. At Felckm. 5, λέγωσιν ἄν. Editi, λέγουσιν.

(52) Sic Seguer. At Gobler. et Felckm. 1, Ἐπειδὴ εἰ ἀκούοντες. Reg. et Felckm. 5, Ἐπεὶ δὲ οἱ ἀκούοντες. Editi et alii, Ἐπειδὴ οἱ ἀκούοντες.

(53) Seguer., ἀκούωσι. Felckm. 4, ἀκούουσι. Ca-

A initio in sui fuisse ditione: sed patres filios suos, servos pro sua auctoritate vocant; et contra servos, filios, pro sua erga eos benignitate. Sic Sara Abrahamum dominum dixit, quamvis non ejus esset ancilla sed uxor. Apostolus quoque Onesimum servum cum Philemone hero tanquam fratrem conjunxit. Bersabee item, tametsi mater, filium, servum appellavit, cum patri ait: *Servum tuum Salomonem*: ingressusque postea Nathan propheta eadem quæ illa Davidi dixit: *Salomonem servum tuum*: nec curabant illi quod filium servum dicerent. Nam et ille audiens, naturam agnoscebat, et hi cum ita loquerentur, verum enim esse filium haud ignorabant. Itaque rogabant ut ille patris hæres fieret, quem servi nomine appellabant. Salomon enim erat natura filius Davidis.

B Quemadmodum ergo nos qui ista legimus, ea recte intelligimus, neque cum Salomonem servum appellatum audimus, illum fuisse servum existimamus, sed naturale et verum filium: ita si de Salvatore, quem vere Filium esse constat, quicquid naturale Verbum est, sancti hæc dicunt, *Qui fidelis est ei qui fecit illum*, vel si ipse de seipso ait, *Dominus creavit me*, et, *Ego servus tuus et filius ancilla tuæ* **, aliaque hujus generis; non ideo eum Patris proprium esse negare licet, sed ita de Patre et Filio, ut de Salomone et Davide, recte est sentiendum. Alioqui si cum Salomonem servum dici audiunt, eum nihilominus filium esse fatentur; annon eos sæpius perire æquum est, qui idem de Domino nolint sentire, sed cum eum fetum, Verbum et Sapientiam vocari audierint, falsas excogitant interpretationes, negantque Filium natura et vero genitum esse ex Patre: cum vero iidem voces et dictiones operis audiunt, statim eo feruntur ut et potent Filium ex natura opus esse, et Verbum esse negent: quanquam ex eo quod ille factus homo est, possunt hujusmodi vocabula ad humanam ejus naturam referre. Annon igitur et illi detestabiles apud Dominum esse convincuntur, quibus duo sunt pondera **, quorum altero illa recte expendunt, altero autem blasphemias adversus Dominum proferrunt? At forte consentiunt Salomonem ex animi affectione servum esse appellatum: hæc autem verba de Domino dicta, *qui fecit illum*, velut maritimum suæ hæresis præsidium tumentur. Verum hu- ** Eccli. xxiv, 12. ** Psal. cxv, 16. ** Prov.

teri et editi, ἀκούωσι. Paulo post Seguer., τὴν φύσιν καὶ γνησίαν. Alii et editi, τὴν φύσιν καὶ γνησίαν.

(54) Seguer., ἀκούοντες. Editi et alii, ἀκούσαντες.

(55) Felckm. 4, γεγενῆσθαι. Paulo post Seguer. et Felckm. 4, πῶς οὖν καὶ οὕτως. Editi et alii, πῶς οὖν καὶ οὕτοι. Ibid. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, παρὰ τῷ Κυρίῳ. Reg. et Felckm. 1, περὶ τοῦ Κυρίου. Cæteri et editio Commel., παρὰ τοῦ Κυρίου.

(56) Gobler. et Felckm. 1, τὸν δὲ τὸν Κύριον.

(57) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felckm. 1. At alii cum editione Commel., συντίθενται. Mox Reg. et Felckm. 5, Μέγα βοήθημα. Ibid. Basil., ἴστα.

jusmodi fulcrum calamus quassatus illis est. Cito enim semetipsos suat condemnaturi, si proprium Scripturæ didicerint loquendi modum. Nempe quemadmodum Salomon, tametsi filius erat, tamen servus est dictus: ita, ut ea quæ supra dixi repetam, licet parentes, 373 filios, quos ex se genuerunt, formari, creari et fieri dixerint, tamen eos natura filios esse non negant. Hinc ergo Ezechias, ut apud Isaiam legitur, orando aiebat: *Namque ab hodierno die liberos faciam, qui annuntiabunt justitiam tuam, Domine solutis meæ.* Ipse igitur dixit, *faciam* 22. Propbeta vero in eodem libro et quarto Regum sic loquitur: *Et filii tui qui egredientur ex te* 22. Itaque, *faciam*, pro *gignam*, usurpavit, et eos qui ex se nascerentur, tanquam qui fierent appellavit. Nemo tamen in dubium vocaverit, quin de fetu naturali sermo habeatur. Eva quoque postquam peperit Cain, dixit: *Possedi hominem per Deum* 21. Nempe pro, *peperi*, dixit, *possedi*. Nam quia partum prius viderat, postmodum dixit, *possedi*. Nec tamen propter hanc dictionem, *possedi*, arbitrandum est Cain extrinsecus emptum fuisse, non vero ex ipsa esse natum. Similiter patriarcha Jacob dixit Joseph: *Duo ergo filii tui, qui tibi facti sunt in Ægypto, antequam venirem ad te in Ægyptum, mei sunt, Ephraim et Manasses* 22. De Job item hæc habet Scriptura: *Facti sunt ei septem filii et tres filiae* 24. Quo etiam modo Moyses in lege locutus est: *Si alicui filii facti fuerint, et, si fecerit filium*.

5. En ergo illi eos, qui geniti sunt, factos et formatos appellavere, quippe qui non ignorarent nihil referre, si de filiis dicatur, *facti sunt, possedi, vel, feci*, modo filios esse concedatur. Namque natura et veritas mentem ad se intelligendum attrahunt. Quocirca si qui disputent utrum Dominus res facta vel creata sit, primo ab illis querendum est, num ille sit Filius, Verbum et Sapientia? Hoc enim probato mox evanescit omnis hæc de re suspicio. Neque enim res facta, Filius et Verbum potest esse; neque pariter Filius, res facta esse potest. Quæ cum ita sint, profecto omnibus patet hæc voces, *qui fecit illum*, nullo adjumento ad illorum hæresim esse, sed eam his potius condemnari. Siquidem osensus est verbum, *fecit*, etiam cum de veris et naturalibus filiis sit mentio, a Scriptura divina usurpari; unde cum probatum sit Dominum

22 Isai. xxxviii, 19, juxta LXX. 23 Isai. xxxix, xlviii, 5. 24 Job. 1, 2.

(58) Seguer., λέγεται Σολομών.

(59) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri et editio Commel., ἐξ αὐτῶν.

(60) Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 4, ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ καὶ ἐν τῇ. Ibid. pro οὕτω, Seguer. αὐτῷ.

(61) Seguer. et Felc. 4, ὁ Λόγος.

(62) Gobler. et Felc. 1 omittunt, καὶ οὐ διὰ τὸ, ἐκτεσάμην. Ibidem paulo ante sic scribunt, ἄρα. Felc. 5, ibid., οὐ διὰ τοῦτο τὸ, ἐκτεσάμην.

(63) Οὐν abest a Gobler. et Felc. 1.

(64) Felc. 2, cum editis omittit αὐτῷ, quod in aliis mss. omnibus legitur. Mox Seguer. Gobler. et

vos τὸ ἔρεισμα· καταγνώσκοντα γὰρ εὐθὺς ταυτῶν, εἰ μάθειεν τὸ τῆς Γραφῆς ἰδιώμα. Καὶ γὰρ ὡς περ δοῦλος λέγεται ὁ Σολομών (58), καί περ ὡν υἱός· οὕτως, ἵνα τὰ ἐν τοῖς προτέροις εἰρημένα πάλιν εἴπωμεν, εἰ καὶ ποιουμένους καὶ κτεζόμενους καὶ γινόμενους τοὺς ἐξ ταυτῶν (59) φρονομένους υἱούς λέγοιεν οἱ γονεῖς, οὐ δὲν ἦσαν οὐκ ἀρνούμενοι τὴν φύσιν. Ὁ γοῦν Ἐζεχίας, ὡς ἐν τῷ Ἰσαΐα γέγραπται, εὐχόμενος ἔλεγεν· Ἄπὸ γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω, ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου. Καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε, ποιήσω· ὁ δὲ προφήτης ἐν τε αὐτῷ τῷ βιβλίῳ (60), καὶ τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν οὕτω φησὶ· Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οἱ ἐξελεῦθόντα ἐκ σου. Ἄντι τοῦ γεννᾶν, ἄρα τὸ, ποιήσω, εἴρηκε· καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ φρονομένους, ὡς ποιουμένους φησὶ. Καὶ οὐ διαφέρεται τὸ, ὡς περ τοῦ φύσει γεννηματός ἐστιν ἡ λέξις (61). Καὶ Εὐλὰ δὲ πεποισὰ τὸν Κάιν, εἶπεν· Ἐκτεσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ. Ἄντι τοῦ, τεκεῖν, ἄρα καὶ αὐτὴ τὸ, ἐκτεσάμην, εἴρηκε. Καὶ γὰρ πρότερον ἰδοῦσα τὸν τόκον, ὕστερον εἶπε τὸ, ἐκτεσάμην. Καὶ οὐ διὰ τὸ, ἐκτεσάμην (62), νομισαὶεν ἄν τις ἐξουθεν ἠγοράσαι τὸν Κάιν, καὶ μὴ ἐξ αὐτῆς τετέχθαι. Καὶ ὁ πατριάρχης δὲ Ἰακώβ ἔλεγε τῷ Ἰωσήφ· Νῦν σὺν (63) οἱ δύο υἱοὶ σου, οἱ γενόμενοι σοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρὸς σὲ εἰς Αἴγυπτον, ἐμοὶ εἰσίν, Ἐφραῖμ καὶ Μανασσῆς. Καὶ ἡ Γραφή δὲ περὶ τοῦ Ἰωβ φησιν· Ἐγένοντο αὐτῷ (64) υἱοὶ ἑπτὰ, καὶ θυγατέρες τρεῖς· ὡς περ καὶ Μωϋσῆς εἴρηκεν ἐν τῷ νόμῳ· Ἐὰν δὲ γένῳνται τινι υἱοὶ· καὶ, ἐὰν ποιήσῃ υἱόν.

5. Ἰδοὺ πάλιν τοὺς γεννηθέντας, ὡς γεννομένους καὶ ποιηθέντας εἰρηκασίν, εἰδότας, οὗτι νῦν ὁμοιογούονται υἱοὶ (65), κἂν λέγῃ τις, ἐγένοντο, ἢ ἐκτεσάμην, ἢ ἐποίησα, οὐδὲν διαφέρει. Ἡ γὰρ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια ἔλατῃ τὴν δέκταναι εἰς ταυτῶν. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας, εἰ τίσιμα καὶ ποιήμα (66) ἐστὶν ὁ Κύριος, χρὴ πρότερον ζητεῖν εἰ Ἰῶς ἐστὶ, καὶ Λόγος, καὶ Σοφία. Τοῦτων γὰρ ἀποδεικνυμένων, ἐκβάλλεται εὐθὺς καὶ παύεται ἡ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτεσματος ὑπόνοια· οὔτε γὰρ τὸ ποιήμα Ἰῶς καὶ Λόγος ἂν εἴη, οὔτε ὁ Ἰῶς ποιήμα (67) ἂν εἴη. Τοῦτων δὲ πάλιν οὕτως ὄντων, φανερὰ πᾶσιν ἀπόδειξις, ὡς ἡ λέξις ἡ λέγουσα, τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, οὐκ εἰς ἰσθησὶν ἐστὶ τῇ αἰρέσει αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς κατάγνωσιν. Δέδεικται γὰρ οὗτι ἡ τοῦ, ἐποίησεν, λέξις, καὶ ἐπὶ τῶν γνησίων καὶ φύσει τέκνων ἐν τῇ θεῷ καίται (68) Γραφῇ· ὅθεν τὸ τοῦ Κυρίου ἀποδεικνυμένου

7; IV Reg. ix, 18. 27 Genes. iv, 1. 28 Genes.

Felc. 1, ὡς περ καὶ Μωϋσῆς. Alii et editi, ὡς περ Μωϋσῆς.

(65) Seguer., οἱ υἱοὶ. Mox Felc. 2, pro ἐγένοντο, ut in aliis legitur mss. habet cum edit. Commel. ἐγένετο.

(66) Reg. et Felc. 5, ποιήμα ἢ κτεσμα. Mox Gobler. et Felc. 1, ζητεῖν ἢ Ἰῶς.

(67) Seguer. Gobler. et Felc. 1, addunt ἢ κτεσμα.

(68) Gobler. et Felc. 1, καίται. Paulo post Seguer. Felc. 4, φύσει καὶ γνησίου. Alii vero et editi, φύσει γνησίου.

φύσει καὶ γενησίου Υἱοῦ, Λόγου, καὶ Σοφίας τοῦ Πατρὸς, καὶ λέγεται ἐπ' αὐτοῦ τὸ, ἐποίησεν, ἢ τὸ, ἐγένετο (69), οὐκ ὡς ποιήματος ὄντος αὐτοῦ λέγεται, ἀλλ' ἀδιαφόρως τῇ λέξει χρῆνται οἱ ἄγιοι, ὡς ἐπὶ τοῦ Σολομῶνος, καὶ τῶν Ἐξελχού τίνων. Καὶ γὰρ καὶ αὐτῶν γεννησάντων ἐξ αὐτῶν, γέγραπται ἡ ἀπορία, καὶ (70), ἐκτεράμην, καὶ, ἐγένετο. Οὐκ οὖν τὰ τοιαῦτα λεξείδια πολλὰκις προσασιζόμενοι οἱ θεολόγοι, ὀφείλουσι καὶ ἀνάγκη ποτε ἐκ τῶν εὐρημάτων ἀποθέσθαι τὴν ἀσέβη φρονήσιν, καὶ φρονῆσαι περὶ τοῦ Κυρίου ὅτι Υἱὸς (71) ἐστὶν ἀληθινός, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, οὐ ποιήμα, οὐ κτίσμα. Εἰ γὰρ ποιήμα ἐστὶν ὁ Υἱός, ἐν ποίῳ ἄρα λόγῳ καὶ (72) ἐν ποίῳ σοφίᾳ γέγονεν αὐτός; Πάντα γὰρ τὰ ποιήματα διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας γέγονε, καθὼς γέγραπται Πάντα ἐν Σοφίᾳ ἐκποίησας καὶ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. Εἰ δὲ αὐτός ἐστιν ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία, ἐν ἧ πάντα (73) γίνονται, οὐκ ἄρα τῶν ποιουμένων ἐστὶν, οὐδὲ ὅπως τῶν γενητῶν, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς γέννημα.

6. Σκοπεῖτε (74) γὰρ ὁπόσον ἔχει πνεῦμα τὸ λέγειν ποιήμα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Λέγει πού Σολομῶν ἐν τῷ Ἐκκλησιαστήῃ, ὅτι Σύμπαν τὸ ποιήμα ἔδει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν, ἐν παντὶ παρερωμήσθην, ἐπὶ (75) ἀγαθόν, καὶ ἐπὶ κακόν. Οὐκοῦν εἰ ποιήμα ἐστὶν ὁ Λόγος, ἀχθήσεται (76) καὶ ὁμᾶς καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν; Καὶ πῶς λοιπὸν ἡ κρίσις, κρινόμενον τοῦ κριτοῦ; τίς δὲ τοῖς μὴ δικαίοις τὰς εὐλογίας; ὅσοι, τοῖς δὲ ἀναίσις τὰς ἐπιτιμίας, ἐπιτηκότος τοῦ Κυρίου καὶ ὁμᾶς μετὰ πάντων ἐν κρίσει; Ποίῳ δὲ καὶ νόμῳ κριθήσεται αὐτὸς ὁ νομοθέτης; Ταῦτα τῶν ποιημάτων ἴδια ἐστὶ, τὸ κρινόμενος, τὸ κατὰ τοῦ Υἱοῦ εὐλογεῖσθαι (77) καὶ ἐπιτιμᾶσθαι. Φοβήθητε λοιπὸν τὸν κριτὴν, καὶ πείσθητε τῷ Σολομῶνι λέγοντι. Εἰ γὰρ σύμπαν τὸ ποιήμα ἔδει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν, ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἐστὶ τῶν κρινομένων, ἀλλὰ καὶ μέλλον (78) συμπάντων τῶν ποιημάτων αὐτός ἐστιν ὁ κριτής· πῶς οὐ λαμπρότερον ἡλίῳ δεικνύεται μὴ ποιήμα ὢν ὁ Υἱός, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς; (79) Λόγος, ἐν ᾧ τὰ ποιήματα γίνονται τε καὶ κρινόμενα; Εἰ δ', ὅτι γέγραπται, πιστὸν ὄντα, πάλιν ταράττει αὐτοὺς νομίζοντας, ὡς ἐπὶ πάντων λέγεσθαι, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ, πιστὸν, ὅτι πιστεύουσιν ἐκδέ-

A naturalem verumque Filium, Verbum, atque Sapientiam Patris esse: etiamsi, cum de illo habetur sermo, dictio, fecit, vel, factus est, adhibeatur, non id dicitur quasi ille opus esset, sed sancti hisce verbis promissive utuntur, uti de Salomone et Ezechiae liberis ostendimus. Licet enim eos ex seipsis genuissent, scriptum est nihilominus, feci, possedi, factus est. Quocirca jam necesse est ut illi Dei hostes, qui propugnandae heresis causa hujusmodi saepe obijcere voculas, seto saltem ex his quae diximus suam deponant sententiam, ac deinceps sentiant Dominum verum Filium, Verbum et Sapientiam Patris esse, non autem rem factam vel creatam. Nam si res facta esset Filius, in quoniam ipse verbo quanamve in sapientia factus esset? Omnia siquidem opera per Verbum et Sapientiam facta sunt, uti scriptum est: Omnia in Sapientia fecisti⁴²: et, Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil⁴³. Si porro ipse est 374 Verbum et Sapientia in qua omnia sunt, non igitur eorum numero est quae sunt, ac nullo modo res est creata, sed Patris est fetus.

6. Namque attendite quantus sit error, Dei Verbum opus appellare. Salomon aliquo in loco Ecclesiasticus ait: Universum opus Deus adducet in iudicium pro omni errato, sive bonum sive malum illud sit⁴⁴. Num ergo, si opus est Verbum, in iudicium quoque secundum vos adducetur? Ubi igitur jam iudicium futurum est, si ipse iudex iudicatur? Quis iustis benedictiones, et indignis supplicia retribuatur? cum ipse Dominus secundum vos cum omnibus aetate in iudicio? Qua porro lege ipse legislator iudicabitur? Haec nique rerum factarum propria sunt, iudicari, a Filio benefici et puniri. Jam ergo iudicem timeat, et Salomoni auscultat. Nam si universum opus Deus adducet in iudicium, ipse autem Filius non numeratur inter eos qui iudicantur, sed potius ipse universorum operum iudex est: annon sole clarior est Filius non esse opus, sed Patris esse Verbum, in quo opera et sunt et iudicantur? Quodsi illud quod scriptum est, qui fidelis est⁴⁵, rursus illos conturbet, perindeque de illo ac de omnibus vocem, fidelis, dictam putent, quia scilicet credendo fidei mercedem recipit: profecto restat ut eadem de causa Moysen increpent, qui nempe ait:

⁴² Psal. ciii, 24. ⁴³ Joan. i, 3. ⁴⁴ Eccles. xii, 14. ⁴⁵ Hebr. iii, 2.

(69) Seguer. et Felc. 4, ἢ ἐγένετο. Felc. 5, καὶ D ἐγένετο. Paulo post Seguer. Reg. Felc. 5, ἀλλ' ἀδιαφόρως. Alii et editio Commel., ἀλλὰ διαφόρως, mendose.

(70) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 4. In editis et aliis καὶ δεστ.

(71) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4. In aliis autem et editis δεστ ἐστὶν.

(72) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 4. Caeteri et editi omittunt ἐν ποίᾳ. Ibidem Seguer., γέγονε καὶ αὐτός. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, τῆς Σοφίας γέγονε καθὼς γέγραπται. Felc. 4, τῆς Σοφίας γέγονε καὶ αὐτὸς ὡς γέγραπται. Editi aliique, τῆς Σοφίας, ὡς γέγραπται.

(73) Seguerian., τὰ πάντα. Mox Felck. 4, Οὐδὲ ὅπως τῶν γεννητῶν.

(74) Reg., σκοπεῖται. Alii omnes mss., σκοπεῖτε, ditio Commel., σκοπεῖν τε. Ibid. Seguerian., ὁπόσον ἔχει. Editi et alii, πόσον ἔχει.

(75) Seguerian., καὶ ἐπὶ.

(76) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 4 et 5. Editio Commel. et alii, παρ' ὁμῶν. Paulo post mss. omnes, τοῖς μὴ δικαίοις, ubi editio Commel. μὴ omittit.

(77) Seguerian. et Felckman. 4 addunt, καὶ ἐπιτιμᾶσθαι, quae in aliis et editis desunt. Mox Seguerian., πείσθητε καὶ τῷ Σολομῶνι: et γὰρ σύμπαν.

(78) Gobler. et Felckm. 1, ἀλλὰ μέλλον πάντων. Mox Seguer. et Felckm. 4, ἐκτείνονται. Editi et alii, ἐδέονται.

(79) Sic Seguerian. et Reg. Editi vero et alii, ὁ Λόγος. Ibidem Seguerianus. Goblerian. et Felckman.

Deus fidelis et verus 42; nec non Paulum scriben-
tium: *Fidelis Deus, qui non putietur eos tentari su-
pra id quod potestis* 43. Verum sancti qui ita loque-
bantur, non humana de Deo cogitabant, sed nove-
rant duplicem esse vocis, *fidelis*, apud Scripturam
significationem: scilicet interdum eum qui credit
significare, interdum vero eum qui dignus est col-
credatur: priorem porro significationem hominibus
convenire; posteriorem, Deo. Itaque *fidelis* est
Abraham, quia loquenti Deo credidit: *fidelis* au-
tem *Deus* est, quia, ut cavit *David*, *Fidelis est Do-
minus in omnibus verbis suis* 44, dignusque fide est,
nec fieri potest ut ipse mentiatur. Item, *Si qua fi-
delis viduashabet* 45, hæc *fidelis* appellatur quia
recte credit. *Fidelis* autem sermo est 46, quia quod
dixit, credi debet: siquidem illi verum est, nec ali-
ter fieri potest. Itaque illud etiam quod scriptum
est, *Qui fidelis est ei qui fecit illum*, nihil simile cum
aliis habet, nec is ejus est sensus, quod ille cre-
dendo gratus est effectus, sed quod cum veri *Dei*
sit *Filius*, *fidelis* ipse quoque est, eique in omnibus,
quæ dixerit fecerit, fides est adhibenda. Namque
immutabilis permanet, nec in sua humana admi-
nistratioue aut corporeo adventu ullam subit mutationem.

7. Sic ergo retundi potest illorum impudentia,
solaque ex hac dictione, *fecit*, errantes eos arbi-
trantesque *Dei Verbum* factum esse, facillimum est
refellere. Quapropter cum rectus sit illorum verbo-
rum sensus, consistique ex eo, quandonam **375** et
ad quid vox, *fecit*, refractur: necesse est ex ea ipsa
hereticorum ostendere stupiditatem, maxime si, ut
antea diximus, ad ejus tempus et usum attende-
rimus. Non igitur cum hæc diceret *Apostolus*, de
his, quæ ante creationem erant, verba faciebat, sed
de his duntaxat quæ *Verbum* carnem factum spe-
ctarent; sic enim scriptum est: *Unde, fratres san-
cti, vocationis celestis participes, considerate aposto-
lum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fi-
delis est ei qui fecit illum* 47. Quandonam igitur mis-
sus est, aut quandonam nostram induit carnem?

χεται τῆς πίστεως τὸν μισθὸν ὥρα καὶ διὰ τοῦτο
πάλιν αὐτοὺς ἐγκαλεῖν Μωσὶ (80) μὲν λέγοντι Ὁ
θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινός· τῷ δὲ Παύλῳ γρά-
φοντι· Πιστὸς ὁ θεός, ὃς οὐκ ἔδωκε ὑμᾶς κειρα-
σθῆναι ἕκαστὸν ἐξ ὁσίων. Ἄλλὰ ταῦτα λέγοντες οἱ
ἄγιοι, οὐκ ἀνθρώπινα περὶ τοῦ θεοῦ διεννοοῦντο· ἀλλ'
ἐγνώσκον διελκύν εἶναι τὸν νοῦν ἐν τῇ Γραφῇ περὶ
τοῦ πιστοῦ· τὸ μὲν εἰς πιστεύον (81), τὸ δὲ, εἰς ἀξιό-
πιστον· καὶ τὸ μὲν ἐπ' ἀνθρώπων, τὸ δὲ ἐπὶ θεοῦ
ἀρμύζειν. Πιστὸς γοῦν ὁ Ἀβραάμ (82), ὅτι τῷ λα-
λοῦντι πεπιστεύκε Θεῷ, πιστὸς δὲ ὁ θεός, ὅτι, καθ-
ὼς ψάλλει Δαβὶδ, Πιστὸς ἔστι ἐν παντί τοῖς λό-
γοις αὐτοῦ ὁ Κύριος, καὶ ἀξιόπιστός ἐστι, καὶ ἀδό-
κωτόν ἐστιν, αὐτὸν ψεύσασθαι. Καὶ, Εἰ τίς ἐστι πιστὴ
χώρα (83) ἔχουσα, διὰ τὸ καλῶς πιστεύειν, πιστὴ
καλεῖται. Πιστὸς δὲ ὁ λόγος, ὅτι ἐ εἶρηκεν, ὁρῆλαι
πιστεύεσθαι· ἀληθὲς γὰρ ἐστι, καὶ οὐκ ἐστιν ἄλλως.
Καὶ τὸ (84) γεγράφαι τοῖνυν, Πιστὸν ὄντα τῷ ποι-
ήσαντι αὐτόν, οὐ πρὸς ἄλλους ἔχει τὴν ὁμοίτητα·
οὐδ' ὅτι πιστεύον, εὐάρεστον γέγονεν, ἀλλ' ὅτι Ἰη-
σοῦν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, πιστὸς ἐστὶ καὶ αὐτὸς ὁρῆ-
λων πιστεύεσθαι, ἐν οἷς ἂν λέγῃ (85) καὶ ποιῇ. αὐτὸς
ἀτρεπτος μένων, καὶ μὴ ἀλλοσιούμενος ἐν τῇ ἀνθρω-
πίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνοσίχρῳ παρουσίᾳ.

7. Οὕτως μὲν οὖν ἂν τις, πρὸς τὴν ἀνάβιβαν αὐ-
τῶν χωρῶν, δύναται καὶ ἐκ μόνῃς τῆς, ἐποίησε, λέ-
ξεως (86), διελέγγειν αὐτοὺς πλανωμένους, καὶ
νομίζοντας εἶναι ποιήματα τῶν τοῦ θεοῦ λόγων. Ἐπειδὴ
δὲ (87) καὶ ἡ διάνοια τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ὀρθή,
δεικνύουσα τὴν, ἐποίησε, λέξιν, πότε καὶ πρὸς τί
λεγομένη σημάζεται· ἀναγκαῖον καὶ εἰς αὐτῆς (88)
δείξει τῶν αἰρετικῶν τὴν ἀλογίαν, ἐὰν μάλιστα, εἰς
ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν, καὶ τούτου τὸν καιρὸν
καὶ τὴν χρῆσαν λάβοιμεν (89). Οὐ τοῖνυν τὰ πρὸ τῆς
κτίσεως διηγουμένους ὁ Ἀπόστολος ταῦτα εἶρηκεν,
ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· οὕτω γὰρ γέγραπται·
Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἄγιοι (90), κλήσεως ἐπουρανίου
μέτχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπίστολον καὶ ἀρ-
χιερέα τῆς ἡεροσολίτης ἡμεῶν Ἰησοῦν (91), πιστὸν
ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. Πότε οὖν ἀπεπέδη, ἢ

42 Deut. xxxii, 4.

43 I Cor. x, 13.

44 Psal. cxliv, 13.

45 I Timoth. v, 16.

46 I Timoth. iii, 1.

47 Hebr. iii, 1, 2.

γίνεται τε καὶ. In aliis et editis τε omittitur. D
Mox Seguerian. Goblerian. et Felckman. 1, πιστὸν
ὄντα, πάλιν ταρτάει αὐτοῖς. Editi vero, πιστὸν
ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, σπαράττει πάλιν αὐτοῖς.

(80) Sic Seguerian. Regius vero, Μωσὶ. Editio
Commel., Μωσὶ. Ibid. Seguerian. Goblerian. et
Felic. 1, ὁ θεός... τῷ δὲ Παύλῳ. Alii et editi, θεός...
καὶ τῷ Παύλῳ.

(81) Sic Basil. et Felic. 5. At omnes alii et
editi, πιστεύον. Paulo poste Goblerian. et Felckm. 1,
ἐπὶ τοῦ θεοῦ ἀρμύζειν.

(82) Seguerianus, Goblerian. et Felic. 1, ἐπιδή.
Ibidem Basil., πεπιστεύκε τῷ θεῷ. Mox Seguer., ἐν
παντί τοῖς λόγοις. Gobler. et Felic. 1, ἐν παντί τῶν
ἔργων. Alii et editi, ἐν λόγοις. Ibid. Seguer. Gobler.
Felic. 1 et 5, καὶ ἀ καλῶν ἀξιόπιστός ἐστι.

(83) Sic Felic. 4, ut et legitur I Timoth. v, 16.
Seguerian., χώρας mendose pro χώρας. Alii et editi,
χώρα. Ibidem Seguerian. et Felck. 4, διὰ τὸ καλῶς.

D Alii et editi, διὰ τοῦ καλῶς.

(84) Felic. 4, τῷ.

(85) Seguerian. ἐὰν λέγῃ. Idem ibid. et Goblerian. Felic. 1 et 4, αὐτὸς omittunt.

(86) Goblerian. et Felic. 1, δύνασθαι. Ibid. Seguerian., τῆς, ἢς ἐποίησε, λέξεως.

(87) Reg. et Felic. 5, δὲ omittunt. Mox Seguerian. Gobler. et Felic. 1, τῆν, ἢν ἐποίησε, λέξιν.
Ibid. Felic. 4, πρὸς τί λεγόμενον.

(88) Felic. 5, ἀναγκαῖον εἰς αὐτῆς. Editio Commel.,
ἀναγκαῖον καὶ ταύτης. Alii mss., ἀναγκαῖον καὶ εἰς
αὐτῆς.

(89) Sic Seguer. Gobler. et Felic. 1. At Felic. 5,
λαμβάνομεν. Alii et editi, λάβομεν. Mox ταῦτα, ut
habent cæteri mss. et editio Commel., abest a Felic.
5, et Reg.

(90) Sic Seguer. Gobler. et Felic. 1, et Scriptura.
Alii vero editi, ἀδελφοὶ μου.

(91) Reg. et Felic. 5 omittunt Ἰησοῦν.

ἐπιγίνακα τὴν ἡμετέραν ἐνεδύσατο σάρκα; Πότα δὲ ἄρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γέγονεν, ἥ ὅτε, προσενώγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα, καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτοῦ (92) τῇ πίστει προσάγει καὶ προσφέρει τῷ Πατρὶ, λυτρωμένος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἰασομένους τὰ πρὸς τὸν Θεόν; Οὐδὲν οὖσαν ἄρα τοῦ Λόγου, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικὴν γέννησιν (93) σημαίνει θέλων ὁ Ἀπόστολος εἰρηκᾶ, *πιστὸν ὄντα τῷ κοινῶσται αὐτὸν*· μὴ γένοιτο! ποῶν γὰρ ἔστιν ὁ Λόγος, οὐ ποιοῦμενος αὐτός· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθοδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἣν καλῶς ἀν τις ἴσῃ ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸν Ἀαρὼν (94) ἱστορίας. Οὕτως Ἀαρὼν οὐ γεγέννηται ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ ἄνθρωπος, καὶ μετὰ χρόνον, ὅτε ὁ Θεὸς ἠθέλησεν, γίγονεν ἀρχιερεὺς· καὶ γέγονεν οὐκ ἀπὸ αὐτοῦ, οὐδὲ ἐκ τῶν συνήθων ἱματίων γυρωζόμενος, ἀλλ' ἐκπευδισσόμενος (95) τὴν ἐπιμιμίαν, τὸ λογιεῖον, τὸν ποδῆρη, καὶ αἰ γυναικὲς μὲν εἰργάζονταν προστάζει τοῦ Θεοῦ, ἐν τούτοις δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἅγια, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θυσίαν προσέφερε· καὶ ἐν τούτοις ὡσπερ ἐμεσάτευσεν τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων θυσίαις. Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ Κύριος ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος (96)· ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὁ Πατήρ ὑπὲρ πάντων λύτερα δοθῆναι, καὶ πᾶσι χαρίσασθαι, τότε ἦν ὁ Λόγος, ὡς Ἀαρὼν τὸν ποδῆρη, εἰτως αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα (97). Μαρτὶαν ἀντὶ τῆς ἀνεργάστου γῆς ἐσχηκώς μητέρα τοῦ σώματος, ἵνα ἔχων τὸ προσερόμενον αὐτὸς, ὡς ἀρχιερεὺς (98), ἑαυτὸν προσενώγκῃ τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρίσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσῃ.

8. Τούτου γὰρ ἦν τὰ παλαιὰ σιὰ· καὶ ὅπερ πεποίηκεν ἑλθὼν ὁ Σωτῆρ, τοῦτο κατὰ τὸν νόμον ἐσκηνώρηται ὁ Ἀαρὼν (99). Ὡσπερ οὖν ὁ Ἀαρὼν ὁ αὐτὸς ὄν οὐκ ἠλλόαστο περιετιθέμενος τὴν ἀρχιερατικὴν ἐσθῆτα, ἀλλὰ μὲν ὁ αὐτὸς, ἐκαλύπτετο μόνον· καὶ εἰ ἐλεγέ τις ἐπιμακῶς αὐτὸν προσφέροντα, Ἰδοὺ γέγονε σήμερον ὁ Ἀαρὼν ἀρχιερεὺς, οὐκ ἐσθίμαιεν (1) αὐτὸν ἄνθρωπον τότε γεγενῆσθαι· ἦν γὰρ, καὶ πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀρχιερεῖα γενέσθαι, ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅτι τῇ λειτουργίᾳ πεποιθῆται ἀρχιερεὺς, περιεθήμενος τὰ πεποιημένα καὶ κατασκευασθέντα (2) ἱμάτια τῆ ἀρχιερατείας· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ὄντος ἔστι καλῶς νοεῖν, ὡς οὐκ ἄλλος γέγονε τὴν

⁹² Exod. xxviii et xxxix. ⁹³ Joan. i, 1.

(92) Felc. 5, αὐτῷ. Ibidem Felc. 4, προσφέρει τῷ Πνεύματι καὶ Πατρὶ.

(93) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, sed in solo Seguer. additur articulus τοῦ. Alii et editi, τὴν ἐκ Πατρὸς φύσιν γέννησιν. Ibidem Gobler. et Felc. 1, εἰρηκᾶ αὐτὸν πιστὸν ὄντα, etc.

(94) Reg. et Felc. 5, καὶ τῆς Ἀαρὼν. Mox Reg. Anglic. et Felc. 4, γεγέννηται. Alii et editi, γεγέννηται.

(95) Sic Seguer. Basil. Anglic. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5. Ceteri vero et editi, ἐκπευδισσόμενος. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἐπιμιμίαν, τὸν ποδῆρη, τὸ λόγιον.

(96) Gobler. et Felc. 1 omittunt, καὶ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.

Quandam nostrae confessionis pontifex est factus? Nonne tunc cum, postquam pro nobis se ipse obtulisset, corpus excitavit ex mortuis, nuncque eos, qui ipsius amplectuntur fidem, adducit et offert Patri, omnes redimens, et pro omnibus Deo satisfaciens eumque propitiū reddens? Non itaque Apostolus Verbi naturam vel naturalem ejus ex Patre ortum his significabat vocibus, *Qui fidelis est ei qui fecit illum*: abait! siquidem efficiens, non effectum est Verbum: sed ejus ad homines adventum, et factum pontificatum indicabat, ut ex legis et Aeronis historia licet perspicere. Nec enim Aaron pontifex genitus est, sed homo, qui postea, cum Deo placuit, factus est pontifex; quod quidem non quovis modo actum est, nec ille consuevit ex vestimentis pontifex est agnitus, sed epomidem, poderem et rationale induit, quas vestes Dei jussu texuerant mulieres; quibus ille indutus in sancta ingrediebatur, ut sacrificium pro populo offerret: ac velui medius constituiebatur inter Dei visionem et hominum sacrificia⁹². Sic igitur ipse quoque Dominus in principio quidem erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum⁹³: cum autem voluit Pater ut pretium pro omnibus redimendis solveretur, et gratia in omnes conferretur, tunc Verbum carnem, ut Aaron poderem, accepit e terra, et Mariam, rudis iustar terrae, corporis sui matrem habuit, ut quid ad offerendum, tanquam pontifex, habens, seipsū offerret Patri, omniumque peccata proprio ahueret sanguine, et cunctos ex mortuis excitaret.

8. Vetera siquidem hujusce rei umbra erant, quodque Salvator post suum adventum peregit, id Aaron in lege adumbrabat. Igitur quemadmodum Aaron idem erat, nec mutabatur pontificalem induens vestem, sed idem manens, ea solummodo operiebatur, ita ut si quis illum offerentem intuitus dixisset, Ecce Aaron factus est hodie pontifex; non his verbis significasset illum tuuc hominem factum esse, quippe cum homo esset antequam fieret pontifex: ut ipsum indicasset vestibus factis destinatisque pontificatui indutum, pontificem sacerdotio factum fuisse. Sane simili modo hujusmodi dictiones, *factus est, aut, effectus est, recte de Domino*

(97) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero et alii, οὕτως; καὶ αὐτὸς ἔλαβεν ἀπὸ γῆς ἀνθρωπίνην σάρκα. Felc. 5, ἀπὸ ἀνθρωπίνης σαρκᾶ.

(98) Seguer., ὄν ἀρχιερεὺς. Paulo post idem, πάντας ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν.

(99) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. At editi et alii, σκηνώρηται ὁ Ἀαρὼν, ὁ αὐτὸς ὄν καὶ οὐκ ἠλλόαστο περιετιθέμενος τὴν ἱερατικὴν ἐσθῆτα.

(1) Sic Seguer. et Reg. Ceteri et editi, ἐσθίμαιεν. Mox Seguer., πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀρχιερεῖα, etc. Reg. et Felc. 5, πρὸ τοῦ ἀρχιερεὺς γενέσθαι. Editi et alii, πρὸ τοῦ ἀρχιερεῖα γενέσθαι.

(2) Gobler. et Felc. 1, κατασκευασθέντα. Ibidem Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 5, τῇ ἱερατείᾳ. Alii et editi, τῇ ἀρχιερατείᾳ.

possumus interpretari, eum videlicet carne assumpta non alium fuisse factum, sed **376** eundem esse, illaque solum contegi: nefas autem est Verbum, quatenus Verbum, factum esse cogitare; sed intelligendum est Verbum, cum esset opifex et creator, corpore facto et creato, quod pro nobis posset offerre, postea indutum, pontificem factum fuisse, quæ causa est cur factum dicatur. Itaque si Dominus homo non est factus, decertent Ariani; sin autem Verbum caro factum est, quid aliud de homine factum dicendum erat, quam, *qui fidelis est ei qui fecit illum?* Ut enim proprie de Verbo dicitur, *In principio erat Verbum* **, ita hominum proprium est fieri et creari. Quis ergo, si Dominum viderit tanquam hominem ambulantiem, Deumque se factis declarantem, nou sciscitetur, quisnam istum fecerit hominem? Quis autem ita interrogatus non responderet, Patrem, illum fecisse hominem, ipsamque pontificem nobis misisse. Atqui hanc ipsam sententiam, tempusque et personam ex ipso Apostolo qui scripsit, *qui fidelis est ei qui fecit illum*, melius licet discere, si nempe ad ea quæ antecedunt attenderimus. Una enim series est, ac de eodem agitur hoc in Scripturæ loco. Hæc itaque scribit in Epistola ad Hebræos: *Quia ergo pueri carnis et sanguinis participes facti sunt, ipse quoque similiter eorumdem participis fuit, ut per mortem eum destrueret, qui mortis imperium habet, id est diabolum, et liberaret eos qui timore mortis per totum vitum obnozii erant servituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus similis fieri, ut misericors fieret et fidelis pontifex in his quæ ad Deum spectant, ut expiaret peccata populi. In eo enim in quo ipsam tentari conigit, potest his qui tentantur auxiliari. Unde, fratres sancti, vocationis celestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum.*

9. Quis hæc verba possit legere, quin Arianos statim condemnet, beatumque admiretur Apostolum, qui tam præclare est locutus? Quando enim factus

** Joan. 1; 1. ** Hebr. II, 14-18; III, 1, 2.

(3) Seguer. et Felc. 4, αὐτῆ. Gobler. et Felc. 1, αὐτῆν. Editi et alii, ταύτη. Mox ἢ Λόγος abest a Felc. 5. Seguer., ἢ Λόγος, mendose.

(4) Felc. 4, γεννητόν. Cæteri et editio Commel., γεννητόν.

(5) Sic Seguer. Anglican. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4, At Basil. et Felc. 2, εἰ δὲ ὁλος σὰρξ. Editi, εἰ δὲ ὁλος σὰρξ. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. τί ἐστὶ. Alii et editi, τί ἐστὶ. Item ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5, περὶ γεγονότος. Basil., περὶ τοῦ γινόμενου. Anglican., περὶ γινόμενου. Editi, περὶ γινόμενου. Mox Felc. 4, καὶ γὰρ ἴδιον.

(6) Sic Seguer. Reg. Basilii. Anglic. et Felc. 4. At cæteri et editi, ἦν Λόγος. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, γίνεσθαι καὶ ποιέσθαι, et mox, ὡς ἄνθρωπον. Alii et editi, γενέσθαι καὶ ποιέσθαι, qui et ὡς omittunt.

(7) Basil. Reg. et Felc. 5, ἐποίησεν ἄνθρωπον καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν, omissis intermediis Ibidem Seguer.

σάρκα λαβών, ἀλλ' ὁ αὐτός ὢν, ἐκαλύπτετο ταύτη (5) καὶ τὸ, γέγονε, καὶ τὸ, πεποιήται, οὐχ ὅτι ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστὶ, πεποιήται νοεῖν θέμας· ἀλλ' ὅτι Λόγος ὢν δημιουργός, ὑστερον πεποιήται ἀρχιερέως, ἐνδοξάμενος σῶμα τὸ γεννητόν (4) καὶ ποιητὴν, ὅπερ καὶ προσεινεχθὲν ὑπὲρ ἡμῶν θάναται, διὰ καὶ λέγεται πεποιήσθαι. Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Κύριος, μαχέσθωσαν οἱ Ἀρειανοὶ (5)· εἰ δὲ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τί ἐστὶ περὶ γενομένου ἀνθρώπου λέγειν ἢ, πιστὸν ὅσα τῷ ποιήσαντι αὐτόν; Ὡς γὰρ ὤσιν περὶ τοῦ Λόγου εἰπεῖν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος (6), οὕτως ἀνθρώπων ἴδων ἐστὶ τὸ γίνεσθαι καὶ ποιέσθαι. Τίς γοῦν ἴδων τὸν Κύριον, ὡς ἄνθρωπον περιπατοῦντα, καὶ θεὸν ἐκ τῶν ἔργων δεικνύμενον, οὐκ ἂν ἠρώτησε, τίς τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον (7);

Τίς δὲ πάλιν οὕτως ἐρωτηθεὶς οὐκ ἂν ἀπεκρίνητο, ὅτι ὁ Πατὴρ τοῦτον (8) ἐποίησεν ἄνθρωπον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτόν ἡμῖν ἀρχιερέα; τὴν δὲ τοιαύτην διάνοιαν καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον, αὐτός ὁ Ἀπόστολος ὁ καὶ γράφας, πιστὸν ὅσα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, θηλώσαι μᾶλλον ἰκανός ἐστιν, ἔάν τὰ ἐμπροσθεν λάθωμεν· μία γὰρ ἀκολουθία ἐστὶ (9), καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ ἀνάγνωσμα τυγχάνει. Γράφει τοίνυν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ἑβραίους ταῦτα· Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοιμήθησαν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτοὶ παρακλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, Ἰνα διὰ τοῦ θανάτου καταρτίσει τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τούτους τὸν διὰβολόν, καὶ ἀπαλλέξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διαπαντός τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας (10). Οὐ γὰρ δὴλον ἀγγέλων ἐπιλαβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐκπλαμάνεται. Ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, Ἰνα ἐλεῆμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερέως τὰ πρὸς τὸν θεόν, εἰς τὸ λύσασθαι τὰς ἁμαρτίας (11) τοῦ λαοῦ· ἐν ᾧ γὰρ ἀπέορθεν αὐτὸν κειραστοὺς, θάναται καὶ πειραζομένοις βοηθῆσαι. Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἀγαθοὶ, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ἑμοιοῦσας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὅσα τῷ ποιήσαντι αὐτόν.

9. Τίς τὴν περικοπήν ταύτην ὀλην ἀναγνώσκων, οὐ τῶν μὲν Ἀρειανῶν καταγινώσκαι, τὸν δὲ μακάριον Ἀπόστολον θαυμάζει (12), δυνάως εἰρηκότα;

D guer. Gobler. et Felc. 1, Τίς δὲ πάλιν οὕτως. Editi et alii, ἢ τίς οὕτως. Item Seguer. ibid., ἀπεκρίνητο. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀπεκρίνατο. Alii et editi, ἀπεκρίθη.

(8) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτόν. Cæteri et editi, τοῦτον.

(9) Sic Seguer. Anglican. Goblerian. Felc. 1 et 4, ut et Naomius legerat. In aliis et editis desunt, ἔάν τὰ ἐμπροσθεν λάθωμεν· μία γὰρ ἀκολουθία ἐστὶ. Gobler. et Felc. 1 habent ἔάν τῶν ἐμπροσθεν. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ. Editi et alii, καὶ περὶ τούτου. Mox Seguer. Felc. 4 et 5, τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ.

(10) Felc. 4, θανάτου καὶ δουλείας. Idem pauio post omittit κατὰ πάντα.

(11) Seguer. Gobler. et Felc. 1, τὰς ἁμαρτίας. Editi aliique, τὰς ἁμαρτίας.

(12) Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, Ἀπόστολον θαυμάζει. Alii et editi, Ἀπόστολον οὐ θαυμάζει.

Πότε γὰρ ποιήσεται, καὶ πότε ἀποστόλος γέγονεν, εἰ μὴ ὅτι παρακλητικός ἦν μετέωρε καὶ αὐτός (13) αἵματος καὶ σαρκός: Καὶ πότε γέγονεν ἐλεῆμων καὶ πιστός ἀρχιερέυς, ἢ ὅτε κατὰ πάντα τοὺς ἀδελφοὺς ὁμοιώθη; ὁμοιώθη δὲ τότε, ὅτε γέγονεν ἀνθρωπος, ἐνωσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα. Ὀκιοῦν περὶ τῆς κατὰ τὸν ἀνθρώπου (14) οἰκονομίας τοῦ Λόγου γράφων ὁ Παῦλος εἶπε, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, καὶ οὐ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου. Μηκέτι πῶνιν μαίνεσθε λέγοντες ποίημα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (15). Ἔστι γὰρ αὐτὸς ὕψος μονογενῆς. Τότε δὲ ἔσχεν ἀδελφούς, ὅτε τὴν ὁμοίαν ἡμῖν ἐνέδωσαν σάρκα, ἣν καὶ προσέφερν αὐτός (16) δι' αὐτοῦ, ἀρχιερέυς ὀνομάσθη, καὶ γέγονεν ἐλεῆμων καὶ πιστός ἐλεῆμων μὲν, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν (17) προσενέγκας αὐτὸν ἤλεσεν ἡμεῖς πιστός δὲ, οὐ πίστεως μετέωρον, οὐδὲ εἰς τινα πιστεύων ὡσεὶ ἡμεῖς: ἀλλὰ πιστεύεσθαι ὁραδῶν περὶ ὧν (18) ἐὰν λέγη καὶ ποιῆ, καὶ ὅτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν καὶ μὴ διαπίπτουσαν. Αἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι οὐκ εἶχον τὸ πιστὸν, καθ' ἡμέραν παρεργόμεναι, καὶ δεόμεναι πάλιν καθαρῶσι: ἢ δὲ τοῦ Σωτήρος θυσία ἅπαξ γενομένη (19) τετελειώθη τὸ πᾶν, καὶ πιστὴ γέγονε μενοῦσα ἐπὶ παντός. Καὶ Ἄαρὸν μὲν ἔσχε τοὺς διαδεχόμενους, καὶ ὁμοῦ ἢ κατὰ νόμον ἱερατεία χρόνῳ καὶ θανάτῳ παρήμυθε τοὺς προτέρους: ὁ δὲ Κύριος ἀπαράβατον καὶ ἀδιάδεκτον ἔχων τὴν ἀρχιερωσύνην πιστὸς γέγονεν ἀρχιερέυς, παραμένων δὲ, καὶ τῇ ἐπιγέλῳ πιστὸς γενόμενος (20), εἰς τὸ ἐπακούειν καὶ μὴ πλανᾶν τοὺς προσερχομένους. Τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου (21) μαθεῖν ἔξεστι, λέγοντος: Ὅστε καὶ οἱ πᾶσχοιτες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πιστῶς κτιστὴ παρατιθέσθωσαν τὰς αὐτῶν ψυχὰς πιστῶς γάρ ἐστιν, οὐκ ἄλλασόμενος, ἀλλ' ἀεὶ διαμένων, καὶ ἀποδοῦς ἃ ἐπηγγελάσθη.

10. Ἐλλήνων μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτοὺς φεβόμενοι θεοὶ οὕτε τῷ εἶναι, οὕτε τῷ ἐπαγγελλεσθαι εἶσι πιστοί: οὕτε γὰρ οἱ αὐτοὶ εἶσι πανταχοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τόπους (22), τῷ χρόνῳ διαφθεῖρονται, καὶ περὶ αὐτοὺς καταβρέουσι: διδὲ καὶ κατ' αὐτῶν ὁ Λόγος βοᾷ, ὅτι πίστις οὐκ ἔσχυεν (23) ἐν αὐτοῖς, καὶ ὕβρε ψευδῆς εἶσι, καὶ οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς. Ὁ δὲ τὸν ὅλον καὶ μόνος τῷ ὄντι ὄντως καὶ ἀληθινὸς ὢν θεὸς (24) πιστός ἐστιν, ὁ αὐτὸς ὢν, καὶ

Hebr. vii, 24. I Petr. iv, 19. Jerem.

(13) Seguer. et Reg., ἡμῖν. Editi, ὅμν. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 5, μετέωρε καὶ αὐτός. Caeteri et editi, μετέωρον αὐτός.

(14) Seguer., κατὰ τὸ ἀνθρώπου. Mox idem et Anglican. Gobler. Felc. 1 et 4 habent, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, καὶ οὐ περὶ τῆς οὐσίας Λόγου, quae in aliis et editis desunt: sed et ea Nannius legerat.

(15) Sic Seguerian. Gobler. item, Felc. 1 et 4 habent, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Felc. 5, ποίημα εἶναι λέγοντες τὸν Λόγον. Alii et editi, ποίημα λέγοντες τὸν Λόγον.

(16) Sic Seguer. Reg. Basil. Gobler. Felc. 1 et 4. Editi vero et alii, ἤς. Ibidem mss. omnes, προσέφερν αὐτός. Editi, προσέφερν αὐτόν.

(17) Seguer. et Felc. 4. At alii et editi, περὶ

effectusque est apostolus, nisi cum ipse, ut nos, carnis et sanguinis fuit particeps? Quando vero misericors et fidelis pontifex est factus, nisi cum per omnia fratribus similis fuit effectus? quod utique tunc accidit cum nostra carne assumpta factus homo est. Itaque de humana Verbi dispensatione non de natura Verbi haec scripsit Paulus, qui fidelis est ei qui fecit illum. Jam ergo insanire desinit, nec amplius contendite Dei Verbum rem factam esse. Siquidem ipse est unigenitus natura Filius. Tunc autem habuit fratres, cum carnem nostri similem induit, quam per se ipse offerens, pontifex appellatus

377 est, factusque est misericors et fidelis: misericors quidem, quia cum seipsum pro nobis obtulit, nostri est misertus: fidelis vero, non quia dei particeps est, aut in aliquem credit, uti nos, sed quia in his quae vel dixerit vel fecerit, credi debet, ac fidele constansque sacrificium non fluxum offert. Nam legis sacrificia nihil fidele sive firmum habebant, cum singulis diebus praeteriret, novaque rursus indigerent purgatione; at Salvatoris sacrificium semel peractum omnia perfecit, fideleque est factum, cum maneat perpetuo. Praeterea Aaroni fuero successores, omninoque legis sacerdotum, tempore et morte interveniente, priores mutabant sacerdotes. At Dominus pontificatum habet qui nec transit, nec cui succeditur: unde fidelis factus est pontifex, quia semper manet. Fit quoque promissione fidelis, cum eos qui ad illum accedunt exaudiat, nec fallat unquam. Id item ex Epistola beati Petri licet discere. Itaque, inquit, ei qui patienter secundum voluntatem Dei, fidei Creatori commendat animas suas. Fidelis enim est, qui non mutatur, sed semper permanet, et ea reddit quae est pollicitus.

10. Falsi autem gentilium dii neque quoad naturam neque quoad promissa fideles sunt. Nec enim ipsi ubique existunt, quin etiam his in locis, ubi sunt, tempore deperunt ac per se destruantur. Hinc adversus illos clamat Verbum fidem in illis non valuisse, et falsam eos esse aquam, fidemque in illis non esse. At solus et verus omnium Deus fidelis est, qui idem et est, et ait: Videte me, videte quod ego sum, et, non sum mutatus.

ix, 3. Deuter. xxxii, 39. Malach. iii, 6.

ἡμῶν. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, προσενέγκας αὐτόν. In aliis et editis deest αὐτόν.

(18) Περὶ ὧν abest a Felc. 5. Ibidem Seguer. et Felc. 4, ἀν λέγη. Alii et editi, ἐὰν λέγη.

(19) Γενομένη deest in Felc. 4. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ ὁμοῦ ἢ κατὰ. Seguer., ibidem, τὸν νόμον. Caeteri et editi, καὶ ὄντως ἢ κατὰ νόμον.

(20) Seguer., γινόμενος.

(21) Gobler. et Felc. 1, τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Mox idem, Reg. et Seguer., κατὰ τὸ θέλημα. Alii et editi Commel., κατὰ θέλημα.

(22) Seguer. κατὰ τοὺς τόπους.

(23) Basil., ἐνίσχυεν.

(24) Gobler. et Felc. 1, ὢν ὕψος καὶ θεός. Mox Seguer., ἔστέ με, ἔστε. Alii et editi postremum ἔστε omitunt.

Hinc etiam ejus Filius fidelis est, qui et ipse semper est, nec mutatur, nec natura nec promissis fallax est, ut iterum scribit Apostolus ad Thessalonicenses: *Fidelis est qui vos vocat, qui et faciet*²⁵. Cum enim ea quae promittit efficit, fidelis est in verbis suis. Quod autem hoc vocabulum immutabilitatem significat, idem bis verbis Hebraeos docet: *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non poterit*. Itaque jure merito Apostolus de corpore Verbi praesentia sermonem habens dixit: *Apostolum et qui fidelis est et qui fecit illum*²⁶; quibus utique verbis ostendit Jesum Christum etiam factam hominem, heri et hodie eundem esse, atque in perpetuum tempus esse immutabilem. At vero quemadmodum humanae illius naturae, sacerdotii nomine, meminit Apostolus: sic etiam non diu de ejus divinitate siluit, sed mox meminit ejusdem, quo nos ubique redderet securos, praesertim ubi de ejus humilitate loquitur, ut ipsius altitudinem paternamque majestatem statim cognosceremus. Ait igitur: *Moyses famulus, Christus autem Filius erat*²⁷: et ille quidem fidelis erat in domo, iste vero super domum, utpote qui eam aedificaverit, ejusque dominus sit ac opifex, et eam tanquam dominus sanctam efficiat. Siquidem Moyses, qui homo natura erat, fidelis est factus, cum Deo; qui per Verbum loquebatur, crederet: Verbum autem, non veluti res quaedam facta, erat in corpore, aut ut res creata in creatura, sed Deus erat in carne, et opifex ac fabricator in opere a se constructo. Praeterea **378** homines carne circumdantur, ut sint et consistant: at Dei Verbum homo factus est, ut carnem sanctam redderet; et qui Dominus erat, servi figuram assumpsit. Verbi enim serva est res omnis creata, quae ab ipso facta et condita fuit. Inde porro constat illud ab Apostolo dictum, *fecit*, minime significare factum fuisse Verbum, sed corpus duntaxat quod simile nostri appellat: hincque factus homo, frater noster est appellatus.

11. Quod si ostensum est, cum quis de ipso Verbo loquens, vocabulo, *fecit*, utitur, eum illud loco, *genitit*, usurpare: quam illi, quae, pravam inter-

²⁵ 1 Thessal. v. 24. ²⁶ 1 Tim. ii. 11. ²⁷ Hebr. iii. 5.

(25) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii autem et editio Commel., post.

(26) Seguer., καὶ τό. Editi et alii καὶ omitunt. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀρνησασθαι ταυτὸν. Alii et editi, ἀρνησασθαι γὰρ ταυτὸν.

(27) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, φησιν. Editi et alii, ἔφησεν.

(28) Seguerian., ἐστὶ. Καὶ ὡσπερ τῆς. Editi et alii, ἐστὶ. Διὸ καὶ ὡς περὶ τῆς.

(29) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, γράφων ὁ Παῦλος, οὗτο πάλιν. Paulo post idem pro ἐνθα, habent ἐνταῦθα.

(30) Seguer., ἐνίωτο Paulo pos' Felc. 4, τις τῶν

λέγων: *Ἰστέ με, ἴσθε. ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ, οὐκ ἠλόλομαι*: διὸ καὶ ἐ τοῦτο γινώσκω πιστὸς ἐστίν, ἀλλ' ὢν, καὶ οὐκ ἀλλοιούμενος, οὐδὲ διαμενόμενος ὅτε ἐν τῷ εἶναι, οὕτε ἐν τῷ ἐπαγγέλλεσθαι, καθάπερ πάλιν ὁ Ἀπόστολος γράφων Θεσσαλονικεῖσι μὲν φησὶ: *Πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσας* (25) ἐν γὰρ τῷ ποιεῖν ἃ ἐπαγγέλλεται, πιστὸς ἐστὶ λαλῶν. Ἐβραῖος δὲ περὶ τοῦ σημαίνειν τὴν λέξιν ταύτην καὶ (26) τὸ ἀναλλοίωτον οὕτως γράφει: *Εἰ ἀπιστήσομεν, ἐκείνους πιστὸς μένει ἀρνησασθαι ἐαυτὸν ὃ δύνανται*. Οὐκοῦν ἐκείνους ὁ Ἀπόστολος τὴν σωματικὴν τοῦ Λόγου παρουσίαν διηγούμενός φησιν (27): *Ἀπόστολον καὶ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, διενεύς, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γενόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀναλλοίωτός ἐστι*. Καὶ ὡσπερ τῆς (28) ἀναπρωπίστου; αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρχιερουργίας μνημονεῖ γράφων ὁ Ἀπόστολος: (29) οὕτω καὶ πάλιν οὐκ ἐσιώπησε μακρὰν, ἀλλ' εὐθὺς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μνημονεῖ, πανταχοῦ τῆς ἀσφαλείας γινόμενος, ἐνθα μάλιστα τὸ ταπεινὸν ἐνομαζέει, καὶ εὐθὺς αὐτοῦ τὴν ὑψηλότητα ἐπὶ τὴν πατρικὴν μεγαλειότητα γνωσσομεν. Φησὶ γοῦν: *Ὁ μὲν Μωϋσῆς θεράπων, ὁ δὲ Χριστὸς γινώσκω καὶ πιστὸς εἰς τὸν οἶκον, οὗτος δὲ ἐπὶ τὸν οἶκον, ὡς αὐτὸς αὐτὴν κατασκευάσας, καὶ κύριος αὐτοῦ καὶ δημιουργὸς τυγχάνων, καὶ ὡς θεὸς ἀγιάζων αὐτόν*. Ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς, ἄνθρωπος φύσει ὢν, πιστὸς ἐγένετο (30), πιστεύων τῷ διὰ τοῦ Λόγου λαλοῦντι αὐτῷ θεῷ: ὁ δὲ Λόγος οὐχ ὡσπερ τις τῶν γεννητῶν ἦν ἐν σώματι, οὐδὲ ὡς κτίσμα ἐν κτίσμασι, ἀλλὰ θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ δημιουργὸς, καὶ κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ ὑπερτάτοιαν σάρκα περιβεβληνται (31): ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἕνεκα τοῦ ἀγιάζειν τὴν σάρκα γέγονεν ἄνθρωπος: καὶ Κύριος ὢν, ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου ἦν: βούλη (32) γὰρ τοῦ Λόγου ἡ πᾶσα κτίσις, ἡ παρ' αὐτοῦ γενομένη καὶ ποιηθεῖσα. Ἐκ δὲ τούτου συνέστηκεν, ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, *ἐποίησεν*, οὐ πικρούμενον δείκνυσαι τὸν Λόγον, ἀλλ' ὅπερ ἐλαβεν ὄμιον ἡμῖν (33) σῶμα: διὸ καὶ ἀδελφοὶ; ἡμῶν ἐχρημάτισε γενόμενος ἄνθρωπος.

11. Εἰ δὲ δίδεσται, ὅτι, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου τις (34) λέγῃ τὸ, *ἐποίησεν*, ἀντὶ τοῦ, *ἐγέννησε*, λέγει: ποῖαν ἔρα παρεξέρχεται ἐπινοῖαν ἐπὶ μᾶλλον κακο-

γεννητῶν.

(31) Sic mss. omnes. Editio Commel., περιβεβληται. Mox Seguer., ἕνεκα τοῦ ἀγιάζειν τὴν σάρκα γέγονεν. Ceteri et editi, ἕνεκα τοῦ ἀγιάζειν τὴν σάρκα, γενόμενος.

(32) Auglic., δούλο. Ibidem Seguer., Gobler. et Felc. 1, ἡ παρ' αὐτοῦ γενομένη. Editi alique, δι' αὐτοῦ γενομένη. Paulo post Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, παρὰ τοῦ Ἀποστόλου. Alii et editi, παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ.

(33) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἡμῖν. Ceteri et editio Commel., ἡμῶν.

(34) Seguer. Reg. et Felc. 4, λέγῃ: alii et ed.

νοιας εις ταυτο διηθησονται, ἔπου γε πανταχθεν ὁ Λόγος τὸν ἄνθρωπον διακαθάρατος, ἕκεις μὴ εἶναι ποιήμα τὸν Ἰῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς μὲν οὐσίας γέννημα τοῦ Πατρὸς (35-36), τῆ δὲ οἰκονομίας κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς, ἐποικήθη δ' ἡμῶς ἀνθρώπος καὶ συνίσταται; καὶ διὰ τοῦτο (37) ἔρα λέγεται (38) παρὰ μὲν τῶν Ἀποστόλων, πιστὸν ἕνα τῶν ποιήσαντι αὐτὸν, ἐν δὲ ταῖς Παροιμίαις καὶ τὸ κτίσθαι (39). Ἔως γὰρ ὁμολογεῖται γενόμενος ἀνθρώπος, οὐδὲν διαφέρει λέγειν, καθάπερ προεῖρηται (40), εἰτε ἐγένετο, εἰτε παροίχεται, εἰτε ἐκίσταται, εἰτε κέκλιται, εἰτε δοῦλος, εἰτε διὰ τῆς κωδίσκου, εἰτε υἱὸς ἀνθρώπου, εἰτε κατεστῆθη, εἰτε ἀπεδήμησεν, εἰτε νυμφίος, εἰτε ἀδελφιδεὺς, εἰτε ἀδελφός. Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ λεξιθία τῆς ἀνθρώπου (41) συστάσκει ἴσα τυγχάνει ἕνα καὶ τὰ τοιαῦτα οὗ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπου αὐτὸν γεγενῆσθαι σημαίνει. Τοιαύτην ἔχει διάνοιαν καὶ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι παρ' αὐτῶν πάλιν προφερόμενον ἔρητον τοῦ Πέτρου (42) λέγοντος Ὅτι Κύριος (43) καὶ Χριστὸν ἐποίησε σούτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ἡμεῖς ἑσταυρώσαμε. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐναυθα γέγραπται, Ἐποίησεν ἐαυτῷ Ἰῶν, ἢ Ἐποίησεν ἐαυτῷ Λόγον, ἢ καὶ τοιαῦτα φανερῶς ἐθώσω. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἐπαλάθοντο, ὅτι παρὰ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ λαλοῦσιν (44), ἀρηνάτωσαν εἰ που γέγραπται, Ἐποίησεν ἐαυτῷ Ἰῶν ὁ Θεός, ἢ Ἐκτίσεν ἐαυτῷ Λόγον ἢ πάλιν, εἰ που γέγραπται φανερώς, ποιημᾶ ἔστιν ἢ κτίσμα ὁ Λόγος καὶ ἔτετα προφασίζεσθαι, ἢ καὶ οὕτως ἐληγθῶσιν οἱ ἀνόητοι (45). Εἰ δὲ μὲν ἐτι τοιοῦτον εὐρίσκουσι μόνον δὲ εἰ που γέγραπται, ἐποίησε, καὶ παροίχεται, θεογενοῦσιν φοδοῦμαι μὴ κατ' ὀλίγον ἀκούοντες. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ Ἐποίησε τὸν ἔριτον καὶ τὴν σελήνην, καὶ Ἐποίησε τὴν θάλασσαν, ἐπιπῶσιν αὐτὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ τῆ πρώτῃ ἡμέρᾳ γενόμενον φῶς, καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν γῆν, καὶ ἔκαστον τὸν ποιηθέντων, ἢ καὶ αὐτὸν ὁμοιωθῶσι καὶ (46) ταῖς λεγομένοις Στωϊκοῖς. Ὅτι ἐκείνοι μὲν αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐξαπλοῦσιν εἰς τὰ πάντα· οὗτοι δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰς ἕκαστον τῶν ποιημάτων (47) συντάττουσιν εἰ καὶ φθάσαντες εἰρήκασιν τὰ ἕνα, λέγοντες ἕνα τῶν ποιημάτων αὐτὸν εἶναι.

42. Ἄλλὰ πάλιν ἀκούετωσαν τὰ αὐτὰ, καὶ μανθάνωσιν.

43. Prover. viii, 22. 44. Act. ii, 36. 45. Genes. i, 7, 16.

Commel. λεγος. Ibidem Seguer. λέγειν ποίαν, etc. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5, ἐπίνοιαν ἐπι μάλλον χακονοίας. In aliis et editis deest, ἐπι μάλλον χακονοίας.

(35-36) Seguer. et Felc. 5, γέννημα τοῦ Πατρὸς. Alii et editio Commel. γέννημα οὐ τοῦ Πατρὸς. Ibidem Gobler. Felc. 1 et 4, omittunt τῆ δὲ οἰκονομίας, κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς.

(37) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ubi Seg. παρὰ μὲν τῶν, alii, μὲν παρὰ τῶν. Anglic. διὰ τοῦτο παρὰ μὲν τῶν. Editi et alii, διὰ τοῦ λέγεσθαι παρὰ μὲν τῶν, etc., μὲν deest in Regio.

(38) Forte legendum ἀνθρώπος; καὶ συνίσταται καὶ διὰ τοῦτο ἔρα λέγεται.

(39) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ κτίσθαι. Ibidem Seguer. Ἔως μὲν γὰρ, etc.

(40) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii vero et editi, εἰτε παροίχεται.

(41) Seguer. ἀνθρώπου. Paulo post Felc. 3, ἀλλὰ

pretationem sunt excogitaturi, postquam nostra Oratioe dictum illud tam dilucide enucleavimus, ostendimusque Filium non rem factam, sed natura quidem Patris fetum esse, oconomia vero sive dispensatione eundem, cum Patri visum est, hominem propter non factum esse: a quam ob causam, ait Apostolus, *qui factus est ei qui fecit illum*, et in Proverbiis idem creari dicitur⁴³. Dummodo enim factum eum esse hominem concedatur, nihil sane interest, si, uti jam est observatum, de eo dicatur *sive factus est, sive effectus est, sive creatus est, sive formatus est, sive servus, sive filius ancillae, sive filius hominis, sive constitutus est, sive peregrinatus est, sive sponsus, sive patruelis, sive frater*. Siquidem omnia hæc vocabula hominum conditionis propria sunt, eaque et similia non naturam Verbi significant, sed eum hominem factum esse demonstrant. Eodem similiter modo intelligendus est locus ille Actuum, quem illi quoque obijciunt, ubi scilicet Petrus ait: *Quis et Dominum et Christum fecit hunc Jesum, quem vos crucifixistis*⁴⁴. Nec enim hic scriptum est: *Fecit sibi ipsi Filium, vel, fecit sibi ipsi Verbum, ut ista comminiscerentur*. Si igitur obijti non sunt se de Dei Filio loqui, scrutentur usum alicubi scriptum⁴⁵: sibi ipsi Filium fecit Deus, vel, sibi ipsi Verbum creavit: vel, an usquam aperte dictum sit: *Verbum res est facta et creata; idque tunc obijciant, ut etiam hæc ex parte stulti confutentur*. Quod si nihil hujusmodi reperiant, sed tantum seculò observant sicuti scriptum est, *fecit, et, factus est, vercor* ne audientes, in principio fecit Deus cælum et terram, et, fecit solem et lunam, et, fecit mare⁴⁶, eo sensim veniant ut dicant eum esse cælum et lucem quæ prima die facta est, terramque et singulas res factas, ut jam scilicet his, quos Stoicos vocant, similes babeantur. Stoici enim ipsum Deum in omnia extendunt (47): illi autem Dei Verbum collocant in singulis rebus factis: quanquam similia jam propugnant, cum ipsum contenderint usam ex rebus factis esse.

42. Verum iterum eadem audiant, ac primum

τὸν ἀνθρώπου. Ibidem Felc. 4, γεγενῆσθαι. (42) Anglic. ἔρητον Πέτρου. Ibidem λέγοντος deest in Gobler. et Felc. 1.

(43) Seguer. ὅτι καὶ Κύριος. Idem ibid. et Reg. ἐποίησε τοῦτον. At in aliis et editis deest τοῦτον. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἐποίησεν ἐαυτῷ Ἰῶν, ἢ ἐποίησεν ἐαυτῷ Λόγον. Reg., ἐποίησεν αὐτὸν Ἰῶν, ἢ ἐποίησεν Λόγον. Editio Commel., ἐποίησεν αὐτῷ Ἰῶν ἢ ἐποίησεν αὐτῷ Λόγον.

(44) Felc. 5, hic et mox, αὐτῷ.

(45) Seguer. Gobler., et Felc. 1, ἐλεγγθῶσιν ἀνόητοι.

(46) Kal deest in Seguer. Ibidem Felc. 2, ἀπὸ τῶν Θεῶν. Reg., et editio Commael., ἀπὸ τῶν Θεῶν. Alii, αὐτὸν τὸν Θεόν.

(47) Sic Seguer. Gobler., et Felc. 1 et 4. At alii et editi, ποιηθέντων.

(47) Vide Plutarchum *De placitis philosophorum* lib. i, cap. 6, 7.

discent Filium ipsum esse, ut supra dictum est, A nec Verbum rem factam esse, nec illa loca 379 de ejus divinitate esse intelligenda, sed expendendum qua de causa novae modo scripta fuerint: quod si quisi exquirat, ea de humana dispensatione, quae nostri causa suscepti, dicta esse reperiet. Hinc enim cum Petrus dixisset, *Dominum et Christum eum fecit*, continuo addidit, *hunc Jesum quem vos crucifixistis* 38: ex quibus profecto nemini non est manifestum, idque et istis patebit, modo velint sermonis contextum observare, his Petri verbis indicari non quidem naturam Verbi, sed ipsum secundum naturam humanam factum esse. Quid enim crucifixum est praeter corpus? qui vero id quod Verbi corporeum est potuit aptius significare quam vocabulo, *fecit*? quanquam haec ipsa dictio, *fecit*, B rectam hic obtinet significationem. Nec enim dixit, ut supra annotavimus, *Fecit eum Verbum*, sed, *Dominum eum*: neque id tantum, sed, *apud vos*, et, *in medio vestri fecit*, quod idem est ac ostendit. Sane id Petrus ipse, primariam hanc doctrinam promulgare incipiens, verbis hujusmodi annotavit: *Viri Israelitae, audite verba haec: Jesum Nazarenum, virum quem Deus apud vos ostendit virtutibus, prodigiis et signis, quae Deus per illum fecit in medio vestri, sicut ipsi scitis* 39. Itaque quod in fine ait, *fecit*, idem initio, vocabulo, ostendit, dixerat. Namque ex signis et miraculis quae edidit Dominus, ostensus est non simplex homo, sed Deus esse in corpore, et Dominus ac Christus. Simile quoque est quod a Joanne in Evangelio dicitur: *Idcirco ergo eum Judaei magis persequuntur, non tantum quod solvebat Sabbatum, sed et Patrem proprium dicebat Deum, aequalem se faciens Deo* 40. Nec enim tunc Dominus seipse Deum finxit: cum Deus omnino fieri non queat; sed se Deum esse operibus ostendebat, uti ipse ait, *Si mihi non creditis, saltem operibus credite, ut cognoscatis quia ego in Patre et Pater in me est* 41. Sic ergo Dominum et Regem eum fecit Pater in medio nostri et apud nos qui prius non credebamus. Unde etiam perapicuum est eum, qui eo tempore Dominus ac Rex esse ostendebatur, non tunc incepisse Regem et Dominum fieri, sed coepisse dominatum ostendere

νέτωσαν (48) πρώτων, ὅτι Υἱὸς ἐστίν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρηται, καὶ οὐ ποιῆμα ὁ Λόγος, καὶ οὐ δεῖ τὰς τοιαύτας λέξεις εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ λαμβάνειν, ἀλλ' ἐρευνᾶν διὰ τί καὶ πῶς ταῦτα (49) γέγραπται, καὶ πάντως ἀπαντήσῃ τοῖς ζητοῦσιν ἢ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ, ἣν δι' ἡμᾶς ἀνεβέβατο. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Πέτρος εἰρηγῶν, *Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν*, εὐθὺς ἐπέηγαγε, *τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε* καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν γένοιτο δ' ἂν καὶ τοῦτοι, ἐκ τὴν (50) ἀκολουθίαν τερῆσων, οἱ οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, αὐτὸν πεποιῆσθαι ἔλεγε. Τί γὰρ ἔστι τὸ σταυρούμενον ἢ τὸ σῶμα; τὸ δὲ σωματικὸν τοῦ Λόγου πῶς εἶχε σημαίαι ἢ διὰ τοῦ εἰπεῖν, *ἐποίησεν*; ἄλλως τε καὶ τὸ λεγόμενον ἐν ταῦτα, *ἐποίησεν*, ὁρῆθῃ ἔχει τὴν διάνοιαν. Οὐ γὰρ εἰρηκε, κατὰ προαίτιον, Ἐποίησεν αὐτὸν Λόγον, ἀλλὰ, *Κύριον αὐτὸν καὶ* (51) *οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς, καὶ, ἐν μέσῳ ὑμῶν ἐποίησεν, Ἰσὺν τῷ εἰπεῖν, ἀπέδειξε. Καὶ τοῦτο αὐτὸ (52) ὁ Πέτρος, ἀρχόμενος τῆς τοιαύτης ἀρχιδιασκάλιας, μετὰ παρατηρήσεως ἐσημάνει, ἦν καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν Ἐνδρος Ἰερραλίτας, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἑνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδοθεῖν ἡμῶν εἰς ὑμᾶς (53) δυνάμει, καὶ τέρασι, καὶ σημεῖσι, οἳ ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς αὐτοὶ οἴδατε. Τὸ δὲ πρὸς τῷ ἐλεῖν λεγόμενον, *ἐποίησε*, τοῦτο ἐν τῇ ἀρχῇ εἰρηκεν, ἀπέδειξε ἀπὸ γὰρ τῶν σημείων καὶ ὧν ἐποίησε (54) θαυμασίων ὁ Κύριος, ἀπέδειχθη οὐχ ἀπλῶς ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεὸς ὡν ἐν σῶματι, καὶ Κύριος αὐτὸς (55) ὡν ὁ Χριστὸς. Τοιοῦτον ἔστι καὶ τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λεγόμενον παρὰ τοῦ Ἰωάννου Διὰ τοῦτο οὐκ ἄλλοι ἔδωκεν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ οὐ μόνον ἔλεγε τὸν Θεόν, Ἰσὺν ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. Οὐ γὰρ ἔπιπτανε ταυτὸν ὁ Κύριος τὸς Θεόν οὐδὲ γὰρ ἔλεγε (56) ἐν τοῖς ῥησίν τοῦ Θεοῦ; ἀλλὰ ἀπέδεικνε διὰ τῶν ἔργων, λέγων *Κἀν ἔμοι μὴ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου (57) πιστεύετε, Ἰνα γινῆτε, οἱ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Οὕτως τοῖνυν Κύριον καὶ Βασιλέα αὐτὸν πεποιῆκεν ὁ Πατὴρ ἐν μέσῳ ἡμῶν (58), καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πρότερον ἀπειθοῦντας. Καὶ ὄφλον ἐστίν, ὡς ὁ νῦν Κύριος καὶ Βασιλεὺς ἀναδεικνύμενος, οὐκ**

38 Act. II, 36. 39 ibid. 22. 40 Joan. v, 16, 18. 41 Joan. x, 38.

(48) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, quae et D Nannius legit. Editi vero et alii omittunt τὰ αὐτὰ καὶ κατανάτωσαν. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 4, εἰρηται. Anglic., εἰπομεν. Ceteri et editi, εἰπαμεν.

(49) Ταῦτα abest a Seguerian.

(50) Seguerian., ἐκ τὴν. Ibid. Reg., et Felc. 5, ἀκολουθίαν φυλάξωσιν. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Alii et editio Commel., κατὰ τὸν ἀνθρώπινον.

(51) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ omittunt. Ibidem Gobler., et Felc. 1, ἀλλ' εἰς ἡμᾶς καὶ ἐν μέσῳ ἡμῶν. Alii et editio Commel., ὑμᾶς et ὑμῶν habent.

(52) Reg. Gobler., et Felc. 1, τοῦτο αὐτό. Mox Seguer. Goblerian., et Felc. 1, ἀρχιδιασκάλιας, ut

et Nannius legit. Alii et editi, διδασκαλίας.

(53) Gobler., et Felc. 1, εἰς ἡμᾶς. Alii et editi, εἰς ὑμᾶς.

(54) Seguerian., et Reg., ἐποίησε. Alii et editi, ἐποίησι.

(55) Seguerian. Κύριος καὶ αὐτός.

(56) Seguerian., et Felc. 7, οὐδὲ γὰρ ἔλεγε. Alii et editi, οὐδὲ ἔλεγε.

(57) Mox abest a Seguerian., et Felc. 4.

(58) Goblerian., et Felc. 1, ἡμῶν. Felc. 4, αὐτῶν. Ibid. Seguerian., et Felc. 4, εἰς ἡμᾶς. Alii et editio Commel., ὑμῶν, et, εἰς ὑμᾶς. Mox Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, ὁ καὶ ὄφλον. In aliis et editis ὁ deest. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ὡς ὁ νῦν. Alii et editio Commel., ὡς νῦν.

ἀρχὴν ἔχει τοῦ γενέσθαι τότε Βασιλεὺς καὶ Κύριος, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι κυριότητα ἑαυτοῦ δικνύειν, καὶ ἰσχυρίζεσθαι καὶ πρὸς τοὺς ἀπειθήσαντας.

13. Εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν, ὅτι, καὶ πρὶν γέννηται (59) ἄνθρωπος καὶ σταυρὸν ὑπομεῖναι, οὐκ ἦν Κύριος καὶ Βασιλεὺς ὁ Σωτῆρ, ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε (60) τοῦ εἶναι Κύριος, φώτισαν, ὅτι τὰ τοῦ Σαμοσατέως ἐκ φανεροῦ πάλιν φηγγόντα ῥήματα· αἱ δὲ, ὡς περ ἀνιγόμεναι καὶ προελπομέναι ἐν τοῖς προτέρους, Κύριος καὶ Βασιλεὺς (61) ἔστιν αἰδιός, τοῦ μὴ Ἀβραὰμ Κύριον αὐτὸν προσκυνούντος, τοῦ δὲ Μωσῆος λέγοντος· Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῖρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ τὸ δαδὲ φλόγαντος· Ἐλεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου καὶ, Ὁ θρόνος σου (62) ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· βῆδος εὐθύτητος ἢ βῆδος τῆς βασιλείας σου· καὶ, Ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων (63) τῶν αἰώνων· ἔγγλον ἔστιν, ὡς καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, Βασιλεὺς καὶ Κύριος ἦν αἰδιός, αἰδιὸν καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων. Αἰδιὸν δὲ ἔντος τοῦ Λόγου Κυρίου καὶ Βασιλέως, πρὸ ἔγγλον κέλευν, ὅτι οὗ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ πεποιησθαι ἔλαγνεν ὁ Πέτρος, ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κυριότητα γενομένην, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τῷ σταυρῷ πάντας λυτρωσάμενος, πάντων γέγονε Κύριος καὶ Βασιλεὺς. Ἐὰν δὲ διὰ τὸ γεγράφθαι, ἐποίησε, φιλοκεικιστῶ, μὴ θέλοντες ἴσως εἰρησθαι τὸ, ἐποίησε, τῷ, ἀπέδειξεν, ἢ μὴ νοούντας, ἢ διὰ τὴν (64) χριστομάρτυρον αὐτῶν προαιρέσειν ἀκούεινσαν, ὅτι καὶ οὕτως ὀρθρὴν ἔχει διδόναν τὰ τοῦ Πέτρου ῥήματα. Ὁ γὰρ γινόμενος τινων κύριος τοὺς ἦδη ἔντας κτᾶται ὅψ' ἑαυτὸν (65)· εἰ δὲ ὁ Κύριος δημιουργὸς ἔστα πάντων καὶ βασιλεὺς αἰδιός, ὅτι δὲ γέγονεν ἄνθρωπος (66), τότε καὶ ἡμᾶς ἐκτίησαστο· ἔγγλον ἂν εἴη καὶ κατὰ τοῦτο, ὡς τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου λεγόμενον οὐδ' οὕτω ποιήματα σφαλναι τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν πάντων ἐπισταγῆν, καὶ τὴν εἰς πάντας γενομένην τοῦ Σωτῆρος κυριότητα· καὶ ἔστιν ἕμιον τοῦτο τοῖς ἐμπροσθεν. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖ παρετίθεμα (67) τὰ ῥητὰ τὸ, Γενού μοι εἰς θεὸν ὑπερασπιστήν, καὶ τὸ, Ἐγρέψω Κύριος καταστρεφτῆ τῷ πᾶντι καὶ ἰδεῖσκων ὁ

13. Si igitur existimant Salvatorem, Dominum et Regem non fuisse, antequam fieret homo et crucis supplicium subiret, sed tunc tantum Dominum esse coepisse; nobiscum e eadem quae Samosatensis aperte proferre. Siu autem, ut vidimus supraque ostendimus, Dominus et Rex est aeternus, quippe cum Abraham eum tanquam Dominum adoret, et Moyses dicat: *Igitur Dominus placit super Sodomam et Gomorham sulphur et ignem a Domino* 62; et David canat: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis* 63; et, *Thronus tuus, Deus, in saecula saeculi, virga aequitatis, virga regni tui* 64; et, *Regnum tuum, regnum omnium saeculorum* 65; liquet sane eum prius etiam quam homo fieret, Regem et Dominum 380 aeternum fuisse, utpote qui sit imago et Verbum Patris. Cum igitur Verbum aeternius fuerit Dominus et Rex, manifestum profecto est Petrum non dixisse naturam Filii fuisse factam, sed ejus in nos dominatum factum fuisse, quando factus homo est, et omnibus cruce redemptis omnium Dominus et Rex est factus. Sine vero propterea quod scriptum est *fecit*, insistent pertinaciter, nec idem hic esse voluit, *fecit* ac *ostendit*, vel quia non intelligunt, vel quia adversus Christum dimicare stauerunt: audiant etiam hoc modo Petri verba recte posse explicari. Nam qui aliquorum fit dominus, eos qui jam existunt in suam recipit ditionem. Sed si Dominus omnium est creator rexque sempiternus, cumque factus homo est, tunc etiam nos possedit: clarum utique fuerit nec etiam hoc pacto illis Petri verbis significari factam esse Verbi naturam, sed omnia poethac ei fuisse subiecta, ac Salvatoris dominatum apud omnes factum fuisse, quod saue simile est his quae supra tractata sunt. Ut enim ibi in medium attulimus haec verba, *Fias mihi in Deum protectorem* 66; et, *Factus est Dominus refugium pauperi* 67, ostendimusque his non doceri Deum factum esse, sed gra-

60 Genes. xix, 24. 61 Psal. cix, 1. 62 Psal. cxlv, 7. 63 Psal. cxliv, 15. 64 Psal. xxx, 3. 65 Psal. ix, 40.

(59) Seguerian. Goblerian., et Felc. 1, πρὶν γέννηται. Alii et editi, πρὸ τοῦ γέννηται. Mox Seguerian., ὑπομείναι. Felc. 5, et Reg., ὑπομείναι. Editi et alii, ὑπομείναι.

(60) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, εἴχε. Cæteri et editio Commel., ἔσχε. Mox Seguerian., et Reg., τὰ τοῦ Σαμοσατέως. Editi et alii τὰ omittunt.

(61) Seguerian. Gobler., et Felc. 1, Κύριος βασιλεὺς. Ibidem mox omittunt τοῦ δὲ Μωσῆος λέγοντος.

(62) Felc. 2, et editi addunt, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἑγρόους σου, quæ in aliis desunt. Mox Seguerian. εἰς αἰῶνα αἰώνων.

(63) Sic Seguerian. Reg. Basil. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5. Editi vero aliique, βασιλεία σου, βασιλεία πάντων. Mox Seguer. Gobler., et Felc. 1, πρὶν γέννηται. Felc. 4, πρὸ τοῦ γέννηται. Alii et editi, πρὸ

τοῦ γενέσθαι.

(64) Seguerianus, Goblerian., Felc. 1 et 5, ἢ μὴ νοούντας, ἢ διὰ τὴν, etc. Alii et editi, ἢ καὶ μὴ νοούντας, ἢ καὶ διὰ. Mox Felc. 5, αὐτῶν αἰρέσειν.

(65) Goblerian., et Felc. 1, εἰς αὐτόν. Ibidem et δὲ abest a Felc. 5, qui habet, καὶ δημιουργός.

(66) Seguerian. Goblerian., et Felc. 1, ὅτι ἐγένετο ἄνθρωπος. Mox Seguerian. Basil. Anglic., et Felc. 5, ὡς τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου. Reg., ὡς τὸ κατὰ τοῦ Πέτρου. Alii et editi, ὡς τὸ ἐπὶ τοῦ Πέτρου.

(67) Basil. παρετίθεμα. Alii et editio Commel. παρετίθεμα. Ibidem Seguerian., et Felc. 4, τὰ ῥητὰ. Alii et editi, τὰ ῥήματα. Item ibid. Seguerian., εἰς θεὸν ὑπερασπιστήν. Felc. 4, εἰς θεὸν γεννητῆν. Editi et alii, εἰς θεόν, tantum. Ibid. Seguer. Goblerian. Felc. 1 et 4, καὶ ἐγένετο. Cæteri et editi, καὶ τὸ ἐγένετο.

tiam ab eo in singulos collatam indicari: ita eadem est verborum Petri significatio.

14. Verbum enim cum sit ipse Dei Filius, omnium est Dominus: nos autem, antequam essemus, servituti corruptionis et legis maledictioni obnoxii ab initio tenebamur: deinde cum paulatim ea, quæ non essent, nobis ipsi effinxissemus, his qui natura dii non erant, ut docet beatus Apostolus¹⁴, servivimus, verique Dei ignari, ea quæ nulla erant veritati anteposivimus. Postea vero, ut vetus ille populus in Ægypto oppressus ingemiscebat: ita cum nos naturali ornatu lege, inenarrabiles Spiritus gemitus edebamus¹⁵, aiebamusque: *Domine, Deus noster, posside nos*¹⁶; quemadmodum factus est in domum refugii et in Deum protectorem: sic et ipse Dominus noster est factus. Nec ille tunc esse cepit, sed nos eum Dominum habere incepimus. Nam Deus qui bonus est et Pater Domini, misericordia motus, volensque notus omnibus fieri, fecit ut suus Filius corpus humanum indueret, homoque fieret, et vocaretur Jesus, ut in eo corpore pro omnibus se offerens, omnes idololatria et corruptione liberaret, ac omnium Dominus et Rex fieret. Eum ergo hac ratione Dominum et Regem factum esse, idipsum est quod Petrus ait, *Fecit eum Dominum et Christum misit*¹⁷, quod idem est, ac si diceret Patrem eum fecisse hominem. Fieri enim proprium est hominum. Nec vero eum solummodo fecit hominem, sed ut in omnes dominaretur, eosque unctione sanctos redderet. Nam etsi Verbum in forma Dei existens servi formam accepit, carnis tamen assumptio Verbum, qui Domini natura erat, servum non effecit, sed universam potius hominum naturam ipsum Verbum liberavit, quod Verbum, qui natura Dominus **381** erat, etiam factus homo, per servi formam. omnium factus est Dominus et Christus, id est, ut omnes per Spiritum sanctificaret. Atque ut Deus factus in Deum protectorem et dicens, *Ero illis Deus*¹⁸, non tunc magis sit Deus, vel fieri incipit: sed quod semper est, id etiam sit indigentibus, cum ipsi placuerit: ita quæ Christus qui natura Dominus et Rex sempiternus est, non magis sit Dominus tum cum mittitur,

¹⁴ Rom. i, 25. ¹⁵ Rom. viii, 26. ¹⁶ Isa. xxvi, 43.

(68) Felc. 4, γαννητόν. Alii et editio Commel. γανητόν.

(69) Seguer., ἔπειτα δὲ κατ. Alii et editi, καὶ ομιττῶν.

(70) Φύσει abest a Bas. f. Mox Seguer., καὶ τὸν ἀληθινόν.

(71) Seguerian., ὁ παλαιός. Mox Felc. 4, ἐστὲν αὐτός.

(72) Seguer., νόμον κατὰ τοὺς. Cæteri et editi, νόμον καὶ κατὰ τοὺς.

(73) Felckm. 4, κτίσται.

(74) Seguerian. Reg. Goblerian., et Felc. 1, 4 et 5, τοῦ εἶναι. Editi et alii, τῷ εἶναι.

(75) Seguerian., καὶ θελῶν καὶ πᾶσι.

(76) Sic Reg. Felc. 4 et 5. At editi et alii, γίνω.

(77) Seguerian., ἀπὸ τε τῆς θεοπλασίας. Felc. 4,

λόγος, οὗ μὴ ταῦτα γανητόν (68) δεῖκνυσι τὸν θεόν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἑκαστον γινωμένην εὐεργεσίαν παρ' αὐτοῦ· οὕτως καὶ τὸ τοῦ Πέτρου βῆθον τὴν αὐτὴν εἶχει δειάνοιαν.

14. Λόγος μὲν γὰρ ὢν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, Κύριός ἐστι τοῦ παντός· ἡμεῖς δὲ τὸ πρὶν ἤμην ὑπεθῆναι ἐξ ἀρχῆς μὲν τῇ δουλείᾳ τῆς φθορᾶς καὶ τῇ κατάρξαι τοῦ νόμου, ἔπειτα δὲ καὶ (69) κατ' ὀλίγον ταυτοῖς ἀναπλάσαντες τὰ μὴ ὄντα, ἰδουλομένοι, ὡς εἶπεν ὁ μακάριος Ἀπόστολος, τοὺς φύσει μὴ οὐσι θεοῖς· καὶ τὸν μὲν ἀληθινόν (70) θεόν ἠγνωσμένον, τὰ δὲ μὴ ὄντα προσιτώμενον τῆς ἀληθείας. Ἄλλ' ὕστερον ὡσαύτῃ ὁ πάλαι λαὸς (71) ἐν Αἰγύπτῳ βαρῶν ἰσχυρῶν ἐστρέφον, οὕτως καὶ ἡμῶν ἐγένοντο τὸν ἐμυρτὸν νόμον καὶ κατὰ τοὺς (72) ἀλαλήτους στεναγμούς τοῦ Πνεύματος ἐντυγχανόντων καὶ λεγόντων· *Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, κτίσσαι* (73) *ἡμᾶς*· γέγονεν ὡσαύτῃ εἰς οἶκον καταφυγῆς καὶ εἰς θεόν ὑπερασπιστήν, οὕτως καὶ Κύριος ἡμῶν γέγονε. Καὶ οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸς ἔσχε τότε· ἀλλ' ἡμεῖς ἀρχὴν ἔσχομεν τοῦ εἶναι (74) αὐτὸν Κύριον ἡμῶν. Ἀποτὴν γὰρ ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεός, καὶ Πατὴρ ὢν τοῦ Κυρίου, ἐλεῆσας καὶ θέλων πᾶσι γνωσθῆναι (75), ποιεῖ τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν ἐνδοξασσάσαι σῶμα ἀνθρώπινον, καὶ γενέσθαι ἀνθρώπον, κληθῆναι τε αὐτὸν Ἰησοῦν (76), ἢ, ἐν τούτῳ ἑαυτὸν προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς θεοπλανησίας (77) καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ πάντων γένῃται Κύριος καὶ Βασιλεὺς αὐτός. Τὸ δὲ (78) οὖν γενέσθαι αὐτὸν οὕτω Κύριον καὶ Βασιλέα, τοῦτ' ἐστὶν ὁ Εὐαγγ. ἢ Πέτρος· *Ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον, καὶ Χριστὸν ἀπέστειλεν*· ἴσον τῷ εἶπειν, ὅτι καὶ ἀνθρώπον αὐτὸν ποιήσας ὁ Πατὴρ· ἴσον γὰρ ἀνθρώπων τὸ ποιέσθαι. Οὐχ ἀπίλως δὲ (79) ἐποίησεν ἀνθρώπον, ἀλλ' εἰς τὸ κυριεύσαι πάντων αὐτὸν, καὶ ἀγαθῶς ἐν πάντα διὰ τοῦ χριστέματος πεποιτήκεν. Εἰ γὰρ καὶ δούλου μορφῆν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Λόγος, ἀλλ' ἡ πρόσληψις τῆς σαρκὸς οὐκ ἰδούλου (80) τὸν Λόγον φύσει Κύριον ὄντα· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλευθερώσας μὲν ἦν ἡ γινωμένη παρὰ τοῦ Λόγου πάσης τῆς ἀνθρωπότητος· αὐτὸς δὲ ὁ φύσει (81) Κύριος Λόγος, καὶ ἀνθρώπος ποιηθεὶς, διὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς Κύριος πάντων καὶ Χριστὸς, τουτέστιν, εἰς τὸ ἀγιασθῆναι τῷ Πνεύματι πάντα, πεποιτήκεν. Καὶ ὡσαύτῃ ὁ Θεός γινόμενος εἰς θεὸν ὑπερασπιστήν, καὶ λέγων· *Ἔσομαι αὐτοῖς Θεός*· οὐ μᾶλλον τότε γίνεται Θεός, οὐ

¹⁸ Act. ii, 36. ¹⁹ II Cor. vi, 16.

D item, θεοπλασίας. Mox Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 4 et 5, Κύριος καὶ βασιλεὺς. Editi et alii, Κύριος καὶ θεός, βασιλεὺς.

(78) Δὲ abest a Seguerian. Gobler. Felc. 4 et 4. Ibidem mss., οὕτω Κύριον, prater Felc. 2, in quo, ut et in editis, desert οὕτω. Mox Seguer., τουτέστιν. Ibid. Anglic., τὸ Εὐαγγ. Item Seguer., ibid. Gobler., et Felc. 1 et 4, Εὐαγγ. Πέτρος.

(79) Seguerian. Reg. et Felc. 4, εἰ ομιττῶν.

(80) Felc. 4, ἰδούλου. Paulo post Seguerian., τὸν γινωμένην. Ibidem Goblerian., et Felc. 1, περὶ τοῦ Λόγου.

(81) Seguerian. Goblerian., et Felc. 1, Κύριος Λόγος, ut et Nannius legit. In aliiis et editis desert Λόγος. Ibidem καὶ amittunt Goblerian., et Felc. 1.

ἢ (82) τότε ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι Θεός· ἀλλ' ὅπερ ἂν ἔστιν ἀεὶ, τοῦτο καὶ τοῖς θεομύθεσι γίνεται, ὅταν αὐτῷ. ὁμοίᾳ ὅσῳ καὶ ὁ Χριστὸς (83) φύσει Κύριος καὶ Βασιλεὺς αἰδίου ὄν, οὐχ ὅτε ἀποστείλλεται, μᾶλλον γίνεται Κύριος, οὐδὲ τότε ἀρχὴν λαμβάνει τοῦ εἶναι Κύριος καὶ Βασιλεὺς· ἀλλ' ὅπερ ἔστιν ἀεὶ, τοῦτο καὶ τότε κατὰ σάρκα πεποιθῆται, καὶ λυτρωσάμενος (84) πάντας γίνεται καὶ ὅσῳ ζώντων καὶ νεκρῶν Κύριος· αὐτῷ γὰρ λοιπὸν τὰ πάντα δουλεύει· καὶ τοῦτ' ἔστιν, ὅπερ ψάλλει καὶ ὁ Δαβὶδ (85)· Ἐπίγειος ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Οὐ γὰρ ἔπειρατε· εἰ ἔπειρα τὴν λύτρωσιν γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τοῦ φύσει Κυρίου (86), ἵνα μὴ διὰ Υἱοῦ μὲν μὲν εἰς τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀφροσύνην πάντα Θεῶν.

15. Αὕτη τοῦ ῥητοῦ κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν οὐδέναίαν ἢ θιάνα. Καὶ γὰρ ἀληθῆ καὶ χρηστὴν ἔχει τὴν αἰτίαν τὰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τοιαῦτα ῥήματα τοῦ Πέτρου. Ἰουδαίος γὰρ (88) πλανηθῆναι ἀπὸ τῆς ἀληθείας, προσδοκῶσι μὲν ἐρχόμενον τὸν Χριστὸν οὐχ ἡγούμενον ἐκ αὐτὸν καὶ πάθος ἀναδέχεσθαι, λέγοντες ὅπερ οὐ νοοῦσιν· Ἡμεῖς οἴδαμεν εἶ, ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς, μένει εἰς τὸν αἰῶνα καὶ (89) πᾶς οὐ λέγει, εἰ δεῖ αὐτὸν ἐφώθηται· ἔπειτα οὐ λόγον γινόμενον ἐν σαρκί, ἀλλὰ ψιλὸν αὐτὸν ἀνθρώπου γίνεσθαι, ὡς πάντας γεγέννησιν οἱ βασιλεῖς ὑπολαμβάνουσιν. Ὁ μὲν οὖν Κύριος, τοὺς περὶ Κλεόπαν (90) ἐντρέπων, ἔβλασεν, εἰ τὸν Χριστὸν εἰς πρῶτον παθεῖν καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ Ἰουδαίους, εἰ θεὸν ἐπιδημῆσαι, λέγων· Εἰ ἐκείνους εἶπε θεός, πρὸς οὗς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ θύναται λυθῆναι ἢ Γραφῆ· ἐν ὁ Πατὴρ ἠγάπησε, καὶ ἀπέστειλεν (91) εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε εἰ, Βλασφημεῖ· εἰ εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶμι.

16. Ὁ τοίνυν Πέτρος, μαθὼν ταῦτα περὶ τοῦ Σωτήρος, κατ' ἀμφοτέρωθεν διορθούμενος τοὺς Ἰουδαίους, φησὶν· Ὁ Ἰουδαίος, τὸν Χριστὸν (92) καταγγέλλουσιν ἔρχεσθαι εἰς θεὰς Γραφὰς, καὶ ὑμεῖς μὲν ψιλὸν ἀνθρώπου αὐτὸν, ὡς ἕνα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ, νομίζετε· τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ οὐ τοιοῦτον αὐτὸν, οἷον ὑμεῖς λέγετε, σημαίνουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον Κύριον καὶ θεόν, καὶ ἀθάνατον, καὶ χορηγὸν ζωῆς καταγγέλλουσιν. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς εἶπεν· Ὁψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλ-

neque Dominus et Rex esse tunc incipit; sed quod semper est, hoc ipsum tunc etiam secundum carnem factus est, omnibusque redemptis, fit quoque hoc modo viventium et mortuorum Dominus. Jam enim inde omnia ipsi servant, idque ipsum est quod canit David: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* ⁸². Neque enim decebat per alium redemptionem fieri quam per eum qui natura Dominus erat, ne per Filium creati, alium appellaremus Dominum, atque in Arianorum et gentilianum delaberemur dementia, rebus creatis potius quam Deo omnium creatori servientes.

κτιζόμεθα, ἄλλον δὲ Κύριον ὀνομάζομεν, καὶ πᾶσι κτίσασαν τὰ κτίσει δουλεύοντες, (87) παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ

15. Hic est, ut pro mea quidem tenuitate judico, hujus loci sensus. Non enim absque vera et recta causa hæc ad Judæos dixit Petrus. Nimirum Judæi a veritate decerrantes, Christum expectant venturum, nec eum passurum arbitrantur, aientes quod minime intelligunt, *Nos scimus Christum, cum venerit, in æternum permanurum, et quomodo tu dicis ipsum extolli oportere* ⁸⁷? Deinde non putant Verbum in carne nasci, sed purum eum hominem esse, quales omnes fuerunt reges. Hinc Dominus ut Cleopham ejusque socium convinceret, eos docebat Christum primum pati oportuisse ⁸⁸. Cæteros item confutavit Judæos, Deum advenisse his ostendens verbis: *Si illos dixit deos ad quos Verbum Dei factum est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis quia, Blasphemus: quia dixi, Filius Dei sum* ⁸⁹.

16. Itaque Petrus qui hæc a Salvatore didicerat. Judæos utraque ex parte coarguens ait: O Judæi, divinæ Scripturæ Christum venire annuntiant, vosque eum purum esse hominem ut unum ex David posteris arbitramini. Verum quæ de illo sunt scripta, non talem eum indicant, qualem vos dicitis, sed potius Dominum eum et Deum, immortalem atque auctorem vitæ esse declarant. Namque Moyses dixit: *Videbitis vitam vestram pendentem ante oculos vestros* ⁹⁰. Et David psalmo centesimo

⁸² Psal. cix, 1. ⁸³ Joan. iij, 34. ⁸⁴ Luc. xxiv, 26. ⁸⁵ Joan. x, 35. ⁸⁶ Deuter. xxviii, 66.

(82) Sic Seguer. Reg., et Felc. 4. At Gobler., et Felc. 1, τότε γίνεται Θεός, ἀλλ' ὅπερ, etc., ommissis intermediis. Alii et editi post γίνεσθαι omittunt Θεός. Ibid. Felc. 4, καὶ τοῖς ἀνθρώποις γίνεται θεομύθεος.

(83) Seguerian. Reg. Felc. 4 et 5, καὶ ὁ Χριστὸς. Alii et editi, καὶ Χριστὸς.

(84) Seguerian. Goblerian., et Felc. 4, καὶ ὅτε κατὰ σάρκα πεποιθῆται, λυτρωσάμενος.

(85) Seguerian., et Felc. 4, ψάλλει καὶ ὁ Δαβὶδ. Alii et editi, ψάλλει Δαβὶδ.

(86) Seguerian. Gobler., et Felc. 1, ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ φύσει Κυρίου, ἵνα διὰ Υἱοῦ μὲν, etc.

(87) Seguerian., τῇ κτίσει λατρεύοντες. Alii et

editi, κτίσει δουλεύοντες. Paulo post Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν οὐδέναίαν, ut et videtur legisse Nannius, qui veritit, *pro mea imbecillitate*. Editi et alii, κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν νοουθεσίαν. Ibidem Goblerian., et Felc. 1, καὶ ἀληθῆ.

(88) Seguerian., γὰρ omittit. (89) Καὶ deest in Seguerian., et Felc. 4.

(90) Seguerian., τοὺς περὶ τὸν Κλεόπαν.

(91) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4; sed in solo Seguerian. ἔτι habetur. Reg. item habet, Βλασφημεῖς. Alii et editi, καὶ ἀπέστειλεν, ὑμεῖς λέγετε Βλασφημεῖς.

(92) Sic Seguerianus, Reg. Goblerian. Felc. 1 et 4. In aliis et editis deest τὸν.

νοου, Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum⁸². Et psalmo decimo quinto: Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctuarium tuum videre corruptionem⁸³. Hæc autem verba non ad David pertinere, testatur idem ipse, cum eum, qui venit, ut appellet Dominum. Vos vero ipsi perspicite illum esse mortuum, ejusque reliquias apud vos esse. Christum vero talem esse oportere qualem eum describit 382 Scripturæ, vos quoque una certe fatebimini, cum illa verba sint a Deo dicta, nec in illis ullus esse possit mendacii locus. Si igitur talem aliquem antea advenisse eumque Deum esse ex signis et prodigiis quæ ediderit potestis ostendere, jure merito nobiscum contendite. Sin autem talem aliquem advenisse non potestis probare, sed eum adhuc expectatis: tempus ex Davicle cognoscite; nam quæ ab illo dicta sunt, in præsens quadrant tempus. Porro si præsens tempus illud ipsum est quod olim fuit prædictum, vosque ipsi ea quæ nunc apud nos gesta sunt estis intui, nolite in dubium vocare quin iste Jesus, quem vos crucifixistis, ipse sit Christus expectatus: siquidem David et omnes propheta mortui sunt, exstantque apud vos eorum monumenta. At resurrectione, quæ modo est facta, argumento est ad istum ea quæ scripta erant spectare. Eum enim crucifigendum fuisse hæc verba ostendunt, Videbitis vitam vestram pendentem⁸⁴: et in vulnere quod ejus lateri lancea est inflicium, istud prophetæ impletur, Sicut ovis ad occisionem ductus est⁸⁵. Quod autem non solum ipse revixit, sed etiam priscos mortuos e monumentis excitavit (hos enim plerique vestrum viderunt), hoc ipsum est, Non derelinques animam meam, in inferno⁸⁶, et Absorbuit mors invalescens⁸⁷, et rursus, Abstulit Deus⁸⁸. Illa porro quæ edidit signa, eum Deum esse in corpore, vitamque ac Dominum mortis esse prorsus persuadent. Siquidem decebat Christum, qui vitam aliis impertit, a morte non teneri, quod certe fieri non potuisset, si, ut vos sentitis, purus homo esset christus. Verum ipse est Filius Dei. Nam omnes homines mortali sunt subiecti. Itaque nemo jam am-

Α μὴν ὁμῶν ὁ δὲ Δαβὶδ (93) ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ· Ἐίπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ὡς ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ἐν δὲ τῷ πεντηκαιδέκῳ· Οὐκ ἐγκαταλείψει τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾄδην (94), οὐδὲ δώσεις τὸν δούλῳ σου ἰδεῖν διαφθοράν. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ εἰς τὸν Δαβὶδ ἦθάναι τὸ ταυτα ῥητὰ (95), αὐτὸς μὲν μαρτυρεῖ, Κύριον ἑαυτοῦ φάσκον εἶναι τὸν ἐρχόμενον συνορθεῖ δὲ (96) καὶ ὑμεῖς, ὅτι ἀπέθανε, καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ παρ' ὑμῶν ἔστιν. Ὅτι δὲ τὸν Χριστὸν τοιοῦτον εἶναι δεῖ, οἷον αὐτὸν λέγουσιν εἶναι (97) αἱ Γραφαί, πάντως καὶ ὑμεῖς συνομολογήσατε· παρὰ Θεοῦ γὰρ εἰρηναῖοί οἱ λόγοι, καὶ οὐ δύναται ψεῦδος (98) ἐν αὐτοῖς εἶναι. Εἰ μὲν οὖν δύνασθε εἰπεῖν, ὡς ἐλθόντος πρότερον τοιοῦτου (99), καὶ δύνασθε δεῖξαι Θεὸν αὐτὸν εἶναι, ἀπ' ὧν ἐποίησε σημεῖον καὶ τεράτων· εἰκότως ἡμῖν διαμάχεσθε· εἰ δὲ δεῖξαι μὲν οὐ δύνασθε ὡς ἐλθόντα, προσδοκᾶτε δὲ ἀκριβῶς τοιοῦτον· ἐπίγνωτε (1) τὸν καιρὸν ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ· εἰς τὸν παρόντα γὰρ χρόνον τὰ λεγόμενα παρ' αὐτοῦ ἦθάναι. Εἰ δὲ ὁ παρῶν καιρὸς οὐδὲς ἔστιν ἐκείνος ὁ πάλαι προκαταγγελλόμενος (2), καὶ τὰ γεγόμενα δὲ νῦν ἀπ' ἡμῶν ἐκράκατε, γινώσκετε, ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος· ὁ μὲν γὰρ Δαβὶδ καὶ πάντες οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ τὰ μνημόματα πάντων παρ' ὑμῖν (3) ἔστιν ἢ δὲ γενομένη νῦν ἀνάστασις εἰδείξειν εἰς τοῦτον ἦθάναι τὰ γεγραμμένα. Τὸ μὲν γὰρ σταυρωθῆναι, δείκνυσιν τὸ, Ὁσέσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμασμένην· καὶ τὸ τῆ λογῆ δὲ (4) τραθῆναι τὴν πλευράν, πληροῖ τὸ, Ὡς πρῶτατεν ἐπὶ σφαγῆν ἤχη· τὸ δὲ μὴ μόνον ἐξανασθῆναι, ἀλλὰ καὶ παλαιὸς νεκρὸς ἐκ τῶν μνημείων ἐγεῖραι (τούτους γὰρ ἐκράκαον ὑμῶν ὁ πλείστους), τοῦτέστι τὸ (5), Οὐκ ἐγκαταλείψει τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾄδην· καὶ τὸ, Κατέπινε ὁ θάνατος ἰσχύσας· καὶ πάλιν· Ἀπέπινε ὁ Θεός. Τὸ δὲ καὶ ταυτα σημεῖα ποιῆσαι αὐτὸν, ὅσα γέγονε, δείκνυσιν Θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι, καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν ζωὴν καὶ Κύριον τοῦ θανάτου. Ἐπρεπε γὰρ τὸν Χριστὸν, τὸν ἄλλοις ζωὴν δίδόντα, αὐτὸν μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου (6)· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐγγεγόναι εἰ, ὡς ὑμεῖς νομίζετε, ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός. Ἀλλὰ μὴν (7)

⁸² Psal. cix, f. ⁸³ Psal. xv, 10. ⁸⁴ Deuter. xxviii, 66. ⁸⁵ Isa. liii, 7. ⁸⁶ Psal. xv, 10. ⁸⁷ Isa. xlv, 8. ⁸⁸ ibid.

(93) Gohler., et Felc. 4, ὁ δὲ Δαβὶδ· εἶπεν ὁ Κύριος. Cæteri et editio Commel. addunt post Δαβὶδ, ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ.

(94) Sic mss. et editio Commel. Mox Seguerian., εἰς τὸν ᾄδην. Reg. emendatum habet, εἰς ἔδου.

(95) Sic Seguer., et Felc. 4. At alii et editi, ῥήματα. Mox Seguer. Gohler. Felc. 4, Κύριον αὐτοῦ. Alii et editi, Κύριον ἑαυτοῦ.

(96) Δὲ deest in Felc. 4. Paulo post Seguer. Reg. Gohler. Felc. 1 et 5, ὑμῖν. Alii et editio Commel., ἔμην. Ibidem Seguerian., τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι.

(97) Εἶναι abest a Seguerian. Gohler., et Felc. 1. Paulo post idem et Felc. 4, συνομολογήσατε. Editi et alii, συνομολογεῖτε.

(98) Gohlerianus et Felc. 1, ψεῦδος.

(99) Sic Seguerian. Reg. Gohler. Felc. 1, 4 et 5. At alii et editi, τοῦτου.

(1) Seguer., ἐπιγνώσαι. Paulo post idem τὸν λεγόμενα.

(2) Felc. 4, παραγγελλόμενος.

(3) Seguerian., et Felc. 4, παρ' ἡμῶν. Alii et editi, παρ' ὑμῶν. Mox Seguerian. Basili. Golderian. Felc. 4 et 4, εἰς τοῦτον. Cæteri et editi, εἰς τοῦτο.

(4) Seguer. Reg., et Felc. 5, καὶ τὸ τῆ λογῆ δὲ. Felc. 4, καὶ τὸ τῆ δὲ λογῆ. Editi et alii, καὶ τὸ τῆ λογῆ τραθῆναι.

(5) Seguer., τοῦτέστι, mox idem εἰς τὸν ᾄδην, καὶ κατέπινε. Felc. 5, et 4δου. Felc. 4, item, καὶ κατέπινε.

(6) Seguerian., et Felc. 4, ὑπὸ τοῦτου· τὸ δὲ οὐκ ἂν ἐγγεγόναι. Gohler. Felc. 1, ὑπὸ τοῦτου. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν.

(7) Sic Seguerian. Reg. Basili. Anglican. Felc. 4 et 5. Alii vero et editi, ἀλλὰ μὲν.

αὐτὸς ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἄνθρωποι γὰρ πάντες **A** ὑπαύθινοι θανάτου εἰσι. Μήκει· τοιγαροῦν ἀμφιβαλλέτω (8) τις, ἀλλ' ἀσφαλῶς γνωσάτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ἐπὶ οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὃν ἀθεωρήσατε σχήματι ἀνθρώπων, ποιοῦντα σημεῖα καὶ ταυταῦτα ἔργα, ἃ μηδεὶς πάποτε πεποίηκεν, αὐτὸς ἔστιν ὁ Χριστὸς καὶ Κύριος (9) πάντων. Καὶ γὰρ καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ κληθεὶς Ἰησοῦς, ὥσπερ ἐν τοῖς προτέροις εἴπομεν (10), οὐκ ἠλαττώθη τῷ ἀνθρωπίνῳ πάθει, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῷ ποιηθῆναι (11) ἀνθρώπος, ζώντων καὶ νεκρῶν ἀποδεικνύοντα Κύριος. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔργω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, ἠδὲ δόξασεν ὁ Θεὸς (12) διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύττου· οὕτως οὖν τοὺς πιστεύοντας· οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ οὐκ ἠδελώσαμεν διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ ἐπιγινώσκοντες τὸν Θεόν, καὶ δουλεύοντες τῷ φέσει δεσποτῆ ἡμῶν τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ· ἠδὲ δόξασεν ὁ Θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ δεῖξαι τὴν αὐτοῦ κυριότητα, καὶ πάντα ἐκλύσαι πρὸς αὐτόν. Δι' ἀνθρώπου δὲ (13) ψλοῦ τοῦτο ποιῆσαι· ἀπρεπὲς ἦν ἵνα μὴ, ἀνθρώπων Κύριον ἔχοντες, ἀνθρωπολάτραι γενώμεθα διὰ τοῦτο αὐτῷ ὁ Λόγος ἀρξῆ ἐγένετο. καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν (14), καὶ οὕτως ἐποίησεν αὐτὸν Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ Πατήρ· Ἰσὺν τῷ εἰπεῖν, Εἰς τὸ κυριεύειν αὐτὸν καὶ βασιλεύειν ἐποίησεν, ἵν' ἐν τῷ κήπτει, οὕτω καὶ Κύριον καὶ Βασιλέα αὐτὸν τε τὸν Υἱὸν ἐπιγινώσκωμεν, καὶ δὲ αὐτοῦ τὸν Πατέρα.

17. Ἰουδαίῳ μὲν οὖν (15) οἱ πλείστοι, ταῦτα **C** ἀκούοντες, ἐνετρέψθησαν, καὶ λοιπὸν ἐπέγνωσαν τὸν Χριστόν, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι γέγραπται· ἐπειδὴ δὲ ἃ Ἀρετομανῆται αἰρουῦνται ἀπομένει Ἰουδαῖοι καὶ μῆσσοι τῷ Πέτρῳ, φέρε, τὰς ὁμοίας λέξεις αὐτοῖς παραδώμεθα· ἴσως κἄν οὕτως ἐνετραπῶσι, μαθόντες τὴν συνήθειαν τῆς θείας Γραφῆς. Ὅτι μὲν οὖν ἄλιος (16) Κύριός ἐστι καὶ Βασιλεὺς ὁ Χριστὸς, δῆλον γέγονεν ἐκ τῶν προειρημένων. καὶ οὐδεὶς ἔστιν, ὃς ἀμφιβάλλει περὶ τούτου. Υἱὸς γὰρ ὢν τοῦ Θεοῦ, ὁμοῖος αὐτοῦ (17) ἂν εἴη· ὁμοῖος δὲ ὢν, πάντως ἐστὶ καὶ Κύριος καὶ Βασιλεὺς· αὐτὸς γὰρ φησιν· Ὁ ἐμὲ ἑωρακώς ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ μόνον τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Πέτρου, (18) Κύριον αὐτὸν ἐποίησε καὶ Χριστόν, οὐ ποῖμα ἐἶναι τὸν Υἱὸν σημαίνει, ἔξεστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰσαάκ· κἄν ἀμυδρὰ πως ἡ εἰκὼν αὐτῆ πρὸς τὸ προκείμενον ἦ. Ἐφη τὸν οὖν τῷ μὲν Ἰακώβ, Ἰνὸν κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου· τῷ δὲ Ἰσάκ, Ἰδοὺ Κύριον αὐτὸν ἐποίησά σου. Εἰ μὲν οὖν τὸ ἐποίησε, τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν (19) τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακώβ ἐσήμαινε,

A bigat, sed pro certo habeat omnis domus Israci hunc Jesum quem signa hominem vidistis, signorum tantorumque auctorem operum, quae nullus unquam egit, ipsum esse Christum et Dominum omnium. Namque factus licet et vocatus Jesus, ut antea diximus, non est tamen humana conditione diminutus, sed potius, cum homo factus est, viventium et mortuorum Dominus est declaratus. Quia enim, ut ait Apostolus, in Sapientia Dei non cognovit mundum per sapientiam, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes". Sic etiam, quia nos homines per ejus Verbum no luimus Deum agnoscere, nec Dei Verbo, qui natura noster Dominus est, servire placuit Deo in homine suum ostendere dominatum, omnesque ad seipsum attrahere. Per eum autem hominem id deducebat fieri, ne hominem dominum habentes, hominis cultores efficeremur. Quapropter ipsum Verbum caro factum est, et vocavit nomen ejus Jesum, atque ita eum Dominum et Christum fecit Pater, id est, fecit ut dominaretur et regnaret, ut in nomine Jesu, quem vos crucifixistis, quemadmodum omne genu flectitur, ita et Dominum et Regem ipsum Filium, et Patrem per eum agnosceremus.

B ὄνοματι Ἰησοῦ, ὃν ἡμεῖς ἑσταυρώσατε, ὥσπερ πᾶν γόνυ ἰδοῦν ἐπιγινώσκωμεν, καὶ δὲ αὐτοῦ τὸν Πατέρα.

C 17. His auditis plerique Judaeorum ita fuere commutati ut Christum agnovissent, quemadmodum in Actibus scribitur". Verum quandoquidem Ariani Judaei permanere atque adversus Petram contendere decreverunt: 383 age, similes loquendi modos eis proponamus: futurum forte est ut hoc pacto tandem cedant, ubi divinae Scripturae morem didicerint. Itaque Christum aeternum Dominum et Regem esse constat et supra dictis, nullusque est qui hac de re dubitet. Cum enim Filius Dei sit, illius similem ipsum esse necesse est. Quia porro similis ejus est, Dominus et Rex necessarius est. Ipse enim ait: Qui me vidit, vidit Patrem". Quod autem sola haec Petri verba, Dominum eum et Christum fecit", Filium opus esse non significent, ex benedictione Isaac licet perspicere: quamquam haec imago ad rem de qua agimus exprimentam paulo obscurior est. Igitur ille ad Jacob dixit: Fias dominus fratris tui"; et ad Esau ait, Ecce sum tui dominum feci". Quod si dictio, fecit, hic naturam Jacob ejusque ortus principium significaret, neque tamen

" I Cor. i, 21. " Act. ii, 37. " Joan. xiv, 9. " Act. ii, 36. " Genes. xxvii, 29. " ibid. 37.

(8) Sic Seguerian. Reg. Anglican., et Felc. 4. At ceteri et editi, ἀμφιβαλλέτω.

(9) Seguerian., καὶ ὁ Κύριος.

(10) Sic Seguerian. Reg. Gohlerian. Felc. 4. et 5. Alii autem et editi, εἴπαμεν.

(11) Seguer., γεννηθῆναι. Gohler., et Felc. 1, γεννηθῆναι.

(12) Ὁ Θεὸς deest in Seg., et Felc. 4. Seguer., ibid., ἀλλ' ἠδὲ δόξασεν. Paulo post idem, οὕτως ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι, οὕκ.

(13) Ad absc. a Seguerian. Gohler. Felc. 1 et 4.

(14) Gohler., et Felc. 4. ἐκάλεσε καὶ ἐποίησεν αὐτόν Κύριον, omissis intermediis.

(15) Οὐν deest in Segueriano.

(16) Segueriana, Gohlerian. Felc. 1 et 4, ἀλιός. Editi et alii, ἀλιος.

(17) Basil. Gohler. Reg. Felc. 1 et 4, αὐτῷ.

(18) Gohlerian., et Felc. 1. περὶ τοῦ Πέτρου.

(19) Sic mas., praeter Felckm. 2, qui, ut editi, habet: τὴν οὐσίαν καὶ τῆς γενέσεως ἀρχὴν. Ibid. Seguerian., ἐσήμαινε. Gohler. et Felckm. 1, ἐσήμαινε. Alii et editi σημάτω.

idcirco idem de Dei Verbo esse cogitandum; nec enim Filius Dei res facta est, sicuti Jacob: quanquam possent, si vellent alios interrogare, non amplius desipere. Verum si ista neque de natura neque de ortu principio intelligunt, cum tamen Jacob natura creatus sit et factus, an non furioso magis quam diabolus insanire dicendi sunt qui ea, quae rebus natura factis non audent similes ob dictiones attribuere, Dei Filio ipsi affingant, eumque rem factam esse contendunt? Et vero Isaac cum diceret *fias, et, fesi*, nec principium ortus Jacob nec ejus significabat naturam. Siquidem post triginta et amplius annos, ex quo Jacob natus erat, hæc ille niebat, sed ejus in fratrem potestatem, quæ postea facta est, indicabat.

18. Ergo multo magis Petrus non his verbis significavit factam esse Verbi naturam: ipsum siquidem Filium Dei esse noverat confessusque fuerat, cum ait: *Tu es Christus, Filius Dei viventis* **; sed ejus in nos imperium et dominatum ex gratia factum intelligebat. Hinc etiam hæc dicendo, de æterna et paternæ Filii Dei divinitate non siluit, sed prius dixerat, illum in nos Spiritum effudisse **'. Atqui Spiritum cum potestate dare non rei creatæ est, vel factæ, sed Dei donum est. Nam res creatæ sanctæ quidem efficiuntur a Spiritu sancto: Filius autem non sanctus efficitur a Spiritu sancto, sed ipse eum dat omnibus, indeque patet non creatum, sed verum Patris esse Filium. Is nihilominus qui dat Spiritum, ipse quoque factus esse dicitur. Nimirum factus esse apud nos Dominus dicitur ob humanam naturam: dat autem Spiritum, quia Dei Verbum est. Siquidem semper fuit et est, sicut Filius, ita et Dominus et summus omnium imperator, in omnibus Patri similis, omniaque habens quæ Patris sunt, ut ipse dixit *. Jam vero, si placet, istud Proverbiolum: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua* †, dispiciamus: quanquam cum Verbum rem factam non esse ostenderit, plane nec rem creatam esse simul probatum est. Idem enim est si rem factam vel creatam dixeris: proindeque argumenta quibus probatur eum non esse factum, eadem ostendunt creatum non esse. Quocirca permixtum sane est illos 384 confirmandæ iurietatis

αὐτῷ ὅτι μὲν ἔχρησεν αὐτοὺς ταῦτα περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ κἀν ἐνθυμησθαι· οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποιήματα, ὡς ὁ Ἰακώβ· πλὴν ἐδυνάτω πως πωθόμενοι, μὴ κέτι παραφρονεῖν· εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως λαμβάνουσι, καίτοι κατὰ φύσιν ὄντος τοῦ Ἰακώβ κτίσματος καὶ ποιήματος· τὴν οὐ πλὴν τοῦ διαβόλου μαίνοινται, εἰ ἄρα ἂ μὴδὲ (20) τοῖς φύσει γεννητοῖς ταλμῶσιν ἐκ τῶν ὁμοίων λέξεν συνάπτειν, ταῦτα τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσπλέκουσι, λέγοντας (21) αὐτὸν ποιήματα εἶναι; Ἐλεγε γὰρ ὁ Ἰσαὰκ, γίνου, καὶ, ἐποίησα, οὕτως τὴν ἀρχὴν (22) τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακώβ, οὕτως τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων· μετὰ γὰρ τριάκοντα καὶ πλεον ἔτη τῆς γενέσεως αὐτοῦ ταῦτα ἔλεγε· ἀλλὰ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἔφρουσαν αὐτῶν, τὴν μετὰ ταῦτα γενομένην.

18. Οὐκ οὖν πολλῶ μᾶλλον ὁ Πέτρος οὐ ποιήματα τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου σημαίνων ταῦτ' ἔλεγε· ἴδου γὰρ αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογήσας· Ἐν εἰ ὁ Χριστός. ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος· ἀλλὰ τὴν κατὰ χάριν ποιηθείσαν καὶ γενομένην καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ (23) βασιλείαν καὶ κυριότητα. Καὶ γὰρ ταῦτα λέγων, οὐκ ἐσώπησε περὶ τῆς αἰδίου καὶ πατρικῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (24)· ἀλλὰ καὶ προσηρῆως ἦν, ὅτι κοινὸν τὸ Πνεῦμα ἐξέλεγε ἐφ' ἡμᾶς. Τὸ δὲ μετ' ἐξουσίας δοδῆναι τὸ Πνεῦμα οὐ κτίσματος οὐδὲ ποιήματος ἐστίν, ἀλλὰ Θεοῦ δῶρον. Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα ἀγιάζονται παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἀγιάζομενος παρὰ τοῦ Πνεύματος (25), ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς διδοὺς αὐτὸ τοῖς πᾶσι, δείκνυται μὴ κτίσμα, ἀλλὰ Υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Πατρὸς ὄν. Πλὴν οὐκ ὁ διδοὺς τὸ Πνεῦμα, ὁ (26) αὐτὸς λέγεται καὶ πεποιθῆσθαι· πεποιθῆσθαι μὲν ἐν ἡμῖν Κύριος διὰ τὸ ἀνθρώπινον, διδοὺς δὲ, ὅτι τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστίν. Ἦν γὰρ ἀπὸ καὶ ἐστίν, ὡς περὶ Υἱὸς, ὅτι καὶ Κύριος καὶ παμβασιλεύς τῶν πάντων, ὁμοῖος ὄν κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, καὶ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς (27) ἔγων, ὡς εἴρηκεν αὐτός. Φέρει λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον· Κύριος ἐκτίσθη με ἀρχὴν ὀδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεωρησόμενοι· εἰ καὶ μάλιστα (28), δευθέντος τοῦ Λόγου, ὅτι μὴ ποιήμα ἐστὶ, δείκεται, ὅτι μὴδὲ κτίσμα ἐστὶ. Ταῦτ' οὖν γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν ποιήματα καὶ κτίσματα· ὅσα καὶ τὴν ἀπόδειξιν τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναι (29) ποιήματα τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι κτίσματα. Ἐπὶ καὶ τὰ θαυμάσιον ἂν τις αὐτοῖς ἐπινοοῦντας ἑαυτοῖς (30)

** Matth. xvi, 16. ** Act. ii, 47. † Joan. xvi, 15.

† Prov. viii, 22.

(20) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, et 2 μὴδὲ. D Editi et alii, et ἄρα ἂ μὴδὲ. Ibid. Felc. 5, γεννητοῖς.

(21) Felc. 5, οὕτως λέγοντας.

(22) Sic Seguerian. Gollerian. Felckm. 1 et 3. At alii et editio Commel., οὕτως τὴν ἀρχὴν. Paulo post Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 3, πλεον. Alii et editi, πλεον.

(23) Seguerian., εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ.

(24) Seguerian., τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. In aliis et editis deest τοῦ Θεοῦ. Mox Seguerian. Gollerian. et Felckm. 1, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα. Alii et editi, ὅτι τὸ Πνεῦμα.

(25) Gollerian. et Felc. 1, περὶ τοῦ Πνεύματος. Felc. 1, παρὰ τοῦ Πατρὸς.

(26) Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, ὁ οὐκ οὐκ. Mox Seguer. Gollerian. Felckm. 1 et 4, καὶ πεποιθῆσθαι· πεποιθῆσθαι μὲν. Alii vero et editi, semel tantum habent πεποιθῆσθαι.

(27) Sic Seguerian. Reg., et Felckm. 2. At editi, τὰ τοῦ Πνεύματος.

(28) Seguerian., et καὶ τὰ μάλιστα.

(29) Sic Seguerian. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, ut et Nannius legerat. Alii et editi, εἰπεῖν ποιήματα τὸν αὐτὸν μὴ εἶναι καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι, etc.

(30) Seguer. omittit ἑαυτοῖς. Mox idem habet, εἰσγνομένους. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἐπὶ τοῖς γενομένοις καὶ ἑκαστον ἐλέγγους. Reg., γενομένοις· καθ' ἑκάστην. Alii et editi, καθ' ἑκάστην γενομένοις.

προφασίς εις ἀσέβειαν, καὶ μὴ αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς γενομένοις καθ' ἕκαστον ἰλέγχους. Πρῶτον μὲν γὰρ ἑπ' αὐτῶν ἀπατῆν πυθανοῦμενοι τὸν ἀκαρῶνα · « Ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐποίησεν, ἢ τὸν ὄντα; » καί, « Ἄ ἐίχεσ ὕδιν, πρὶν γεννηθῆν; » ὡς δὲ (31) δέδεικται τοῦτο σαφῶς, ἐπεὶ λέγειν · « Ἐν τῷ ἀγέννητον, ἢ οὐκ; » εἰς' ἐν τούτῳ ἐκλεγμένους συνήξαν εὐθύς · Ἄτε ἐξουσιᾶς ἐστὶ, καὶ τρεπτοῦ ἐστὶ φύσεως; » Ἀλλὰ ἐκδηλῶσθε καὶ τοῦτου, πάλιν ἐπεὶ λέγειν · Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. Ἦς δὲ καὶ τοῦτο ἡ ἀλήθεια διελέγετο, νῦν λοιπὸν ἐκείνῳ πάντα συνέγραψας, διὰ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος (32), τῆν αἴρεσιν αὐτῶν συνιστῆν νομίζουσι. Πάλιν γὰρ ἐκεῖνα σημαίνουσι, καὶ οὐκ ἀντιστοιχοῦν τῶν ἰδίων κακωσιῶν, τὰ αὐτὰ ποικίλως ἀντιμεταβάλλοντες καὶ μεταστρέφοντες (33), ὅπως ἴσως τῇ ποικιλίᾳ τινὰς ἀπατῆσι δυνήθωσιν. Εἰ καὶ τὰ μέγιστα τοῖνον καὶ τὰ προειρημένα (34) δεικνύειν αὐτῶν καὶ ταύτην τῆν ἐπίνοιαν ματαίαν · ὅμως, ἐπειδὴ τῶν Παρομιῶν ῥητῶ τεθρῦλλῆσαι τὰ πανταχοῦ, καὶ παρὰ πολλοῖς τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν Χριστιανῶν πίστιν δοκοῦσι τὴν λέγειν, ἀναγκαῖον καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν, ὡς περὶ τῶν Πιστῶν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτῶν, οὕτω καὶ τὸ, ἔκτισας, καθ' ἕνα τὸν (35) ἕξετάσαι· ἔν', ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσι μηδὲν πλεον ἐχόντες ἢ φαντασίαν.

19. Καὶ πρῶτὰ γε ἴδωμεν ἄπερ ἐπιδεδώκασι κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἤνικα ἡ αἴρεσις (36) ἐπλάττετο παρ' αὐτῶν, τῷ μακαρίτῳ Ἀλεξάνδρῳ. Ἐγραψαν τοῖνον λέγοντες · Κτίσμα ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων · ποιημὰ ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων · γέννημὰ ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων. Θεασάσθω (37) ἕκαστος τὸ πανούργον καὶ δόλιον τῆς αἰρέσεως ταύτης · εἰδοῦσα γὰρ τὸ μικρὸν τῆς ἰδίας προσησόντης, καλλωπίζετο ἐαυτὴν ὑβιάσει πηθανότητι ῥημάτων καὶ λέγει μὲν, ὅπερ φρονεῖ, οἷ (38) κτίσμα ἐστὶ, νομίζει δὲ δύνασθαι κρύπτειν ἐαυτὴν ἐν τῷ λέγειν Ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων. Μᾶλλον δὲ οὕτω γράφοντες, διὰ τούτων (39) πλεον ἠλεγξαν ἐαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. Εἰ γὰρ ὅπως καθ' ὁμάς κτίσμα ἐστὶ, πῶς ὑποκρίνεσθε λέγοντες, Ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων; καὶ (40) εἰ ὅπως ποιημὰ ἐστὶ, πῶς οὐχ ὡς

* Hebr. 1, 4. * Hebr. iii, 2.

(31) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5. At in aliis et editis deest. Mox Felc. 4, ἀγέννητον. Alii et editi, ἀγέννητον.

(32) Sic Seguer. Reg. Basili. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii vero et editi omitunt, καὶ κτίσματος. Ibidem Felc. 4, τῆν αἴρεσιν ἐαυτῶν.

(33) Gobler. et Felc. 1 addunt, καὶ λέγοντες. Ibidem Seguer. Gobler., et Felc. 1 et Anglic. omitunt, ὅπως. Reg. habet, ὅπως τῆ. Editi, ὅπως ἴσως τῆ.

(34) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τοῖνον καὶ τὰ προειρημένα. Reg., τοῖνον τὰ προειρημένα. Editi et alii, τοῖνον προειρημένα. Paulo post Seguer. et Reg., ἐκ τῶν Παρομιῶν. In aliis et editis τῶν deest.

(35) Seguer., καθ' ἑαυτὸ. Gobler., et Felc. 1, καθ' ἑαυτῶν. Alii et editio Cominel., καθ' ἑαυτῶν.

(36) Seguer., ὅπερ. Mox Seguer., et Reg., ἤνικα

A causa varia comminisci, nolleque allatis cedere argumentis. Namque primo quidem simpliciores circumvenire conati sunt, ita interrogantes: Qui est eumne qui non erat factus ex non existente, an qui erat? Et, habuistine alium priusquam genuisses? quod esse futile ut probatum est, aliam sunt commentum questionem, nempe, Unumne est non factum an duo? sed ibi quoque devicti, istam rursus excoGITAVERE: Num liberi est arbitrii naturaeque nutabilis? Quod cum pariter explosum fuisset, illud Apostoli perperam sunt interpretati, Tanto praestantior factus angelis. Verum cum hoc etiam illorum commentum dissolverit veritas, jam omnia illa simul colligentes, rei factae et creatae vocabulis, eam sperant confirmare haeresim. Eadem enim illa iterum B significant, nec impia sua deserunt commenta, sed ea varie mutant et vertunt, ut aliquos possint varietate in errorem inducere. Quapropter licet ex his quae jam dicta sunt, vanum hunc illorum conatum esse perspicuum sit: quia tamen illum Proverbiorum locum ubique circumferunt et pervulgant, atque plurimis, qui Christianae fidei ignari sunt, aliquid dicere videntur; necesse est quemadmodum de his verbis, Qui fidelis est ei qui fecit illum, disserimus, sic et istam dictionem, creavit, seorsim expendere, ut, hoc in loco sicuti in aliis omnibus, nihil praeter mera mentis commenta sibi esse convincerent.

19. Primo ergo videamus quamnam initio, cum ab ipsis fingeretur haeresis, beatae memoriae Alexandro tradiderint. Haec nempe illi scripserunt: Creatus est, sed non ut una e rebus creatis: factus est, sed non ut una e rebus factis: genitus est, sed non ut una e rebus genitis. Quilibet, quae, attendat ad artificium doluntae hujusce haeresis; quae cum non ignoraret quam amara esset impia sua doctrina, verborum furore sese exornare nisa est, ita ut id quidem, quod sentiebat, promeret, cum scilicet creatum esse, seipsam autem occultare arbitrareretur, cum subjungeret: sed non ut una e rebus creatis. Verum hujusmodi verbis suam apertius patefecerunt impietatem. Nam si secundum vos creatus plane est, cur simulatione utimini addentes, sed non ut una e rebus creatis? si item vere factus est, quid illud significat, sed non

ἢ αἴρεσις. Editi aliique, ἤνικα καὶ ἡ αἴρεσις. Ibidem in mss. Seguer., et Reg., haec verba, τῷ μακαρίτῳ Ἀλεξάνδρῳ, recte referuntur ad praecedentia, ut et videtur legisse Nannius, qui vertit, quae per id temporis, cum ista haeresis ab his fingeretur, apud beatam memoriam Alexandrum suis scriptis ediderunt. Scripserunt enim, etc. At in editione Parisiensis et Coloniensi male junguntur cum Ἐγραψαν τοῖνον.

(37) Seguer., θεασάσθω. Gobler. et Felc. 1, θεασάσθαι.

(38) Sic Seguer., et Felc. 4. In aliis et editis deest ὅτι.

(39) Seguer., Μᾶλλον γὰρ καὶ οὕτω γράφοντες πλεον ἠλεγξαν διὰ τούτων.

(40) Sic mss. At in editis et deest. Mox Seguer. et Felc. 4, ἐν οἷς καὶ τὸν ἰόν, etc. Editi et alii, ἐν ἢ καί, etc.

ut una e rebus factis? qua profecto in re venenum hæreticis percipere licet. Cum enim dicunt eum esse genitum, sed non ut unam ex rebus genitus, multos inducunt filios, quorum unum esse Dominum opinantur, ita ut secundum illos jam non sit Unigenitus, sed unus et ipse inter plures fratres et genitus et Filius appelleretur. Quid igitur simulatione opus est, ut eum et creatum dicant et non creatum? Nam etiamsi addatis, non ut una e rebus creatis, insulsum sane videbitur vestrum hujusmodi sophisma. Eum quippe unam ex rebus creatis esse asseveratis, ac quæcumque de aliis rebus creatis dici possint, vos eadem Filio ascribitis, vere stulti et cæci. Quæ enim alia etiam res creata 385 talis est, qualis facta alia est, ut id de Filio tanquam præcipuum aliquid prædicetis? Certe universa rerum aspectabilium natura intra sex dies facta est, ita ut prima die lux facta sit, quam vocavit diem; secunda, firmamentum; tertia, congregatis aquis aridam patefecit, variosque in ea produxit fructus; quarta, solem et lunam omnemque astrorum cœtum creavit; quinta autem, animalia maris et aves acris; sexta denique, terræ quadrupes ac deinde hominem fecit. Invisibilia autem ipsius ex creatione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Atqui neque lux ut nox est, neque sol ut luna, nec brutæ animantes ut homo ratione præditus, nec angeli ut throni, nec throni ut potestates; sed res illæ omnes creatæ quidem sunt, at singule in propria natura, uti factæ fuerunt et sunt et permanent.

πάντα μὲν ἔστι κτίσματα, ἕκαστον δὲ τῶν γενομένων μένει (49).

20. Vel igitur Verbum ex factis rebus eximatur, atque ut creator, reddatur Patri, et Filius natura esse concedatur. Aut si vere res est creata, eundem ordinem habere fateantur, qualem inter se ha-

* Rom. 1, 20.

(41) Gobler., e: Felc. 1 omittunt λέγειν δι' αὐτὸν μὴ κτίσμα. Ibid. Seg. Gobler., et Felc. 1, λέγητε. Felc. 4, λέγετε. Alii et editio Commel., λέγηται. Reg. ibid. ἀλλ' οὐχ ὡς.

(42) Seguer., εἶναι λέγετε. In aliis et editis deest εἶναι. Paulo post Seguer., περὶ Υἱοῦ φρονεῖτε.

(43) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4., καὶ πᾶσα. Alii et editi omittunt καὶ. Hic autem locus affertur a Justiniano Imperatore, Tractatu sive Epistola adversus Origenis errores, inserta Concilio. tom. V post concilium v generale, excerptusque esse dicitur ex τοῦ κατὰ Ἀρειτινῶν δευτέρου λόγου.

(44) Felckm. 4, συνάγων.

(45) Seguer., ἐποίησας.

(46) Sic Seguer. At τὰ ἀβὲσ ab aliis et editis. Mox in Justiniani imperatoris tractatu, post τὸν ἀνθρώπων ἀδίδου, τὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, quæ verba mirum est abesse ab Athanasii mss. et editis. Quin autem ea Justiniani ætate exstarent in hac sancti Athanasii Oratione, nulla videtur dubitandi ratio, cum ex his ipsis verbis, τὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, errore Origenis carpat Justinianus, qui sic ibi prosequitur: Ἰδοὺ καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος παραδίδωσιν, ὅτι μετὰ πάντα τὰ κτίσματα ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπων τὸν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς νοεράς καὶ λογικῆς. Οὐ γὰρ εἶπε τὸ σῶμα μετὰ

ἐν τῶν ποιημάτων; ἐν οἷς καὶ τὸν ἰὸν τῆς αἰρέσεως θεωρεῖν ἔξεστι. Λέγοντες γὰρ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων, πολλοὺς υἱοὺς συντάττουσι, καὶ τούτων ἓνα εἶναι τὸν Κύριον δογματίζουσιν· ὡς μηκέτι κατ' αὐτοὺς Μονογενῆ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀδελφῶν ἓνα καὶ αὐτὸν γέννημα καὶ Υἱὸν χρηματίζειν. Τίς οὖν χρεῖα τῆς ὑποκρίσεως, ὥστε λέγειν μὲν αὐτὸν κτίσμα, λέγειν δὲ αὐτὸν μὴ κτίσμα (44); Καὶ γὰρ καὶ ἰδὸν λέγητε, οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, ἀνόητον ὡμῶν τὸ τοιοῦτον σόφισμα δευθῆσεται· Ἐν γὰρ πάλιν τῶν κτισμάτων αὐτὸν εἶναι λέγετε (42) καὶ ὅσα ἐν τις ἐπει καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἀνάστα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ φρονεῖτε, ὡς ἀληθῶς μωροὶ καὶ τυροί. Ποῖον γὰρ καὶ ἕτερον τῶν κτισμάτων τοιοῦτον ἔστιν, οἷον γέγονε καὶ τὸ ἕτερον, ἓνα τοῦτο περὶ Υἱοῦ ὡς ἐξαιρέτων τι λέγητε; Καὶ πᾶσα (43) ἡ φαινόμενη κτίσις ἐν ἑξ ἡμέραις γέγονε· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ τὸ φῶς, ὅπερ ἐκάλεσεν ἡμέραν· τῇ δὲ δευτέρῃ τὸ στερέωμα· καὶ τῇ τρίτῃ, συναγῶν (44) τὰ ὕδατα, ἔδειξε τὴν ξηρὰν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ποικίλους προήγαγε καρπούς· καὶ τῇ μὲν τετάρτῃ πεποήσε (45) τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ πάντα τὸν τὸν ἀστέρων χορὸν· τῇ δὲ πέμπτῃ τὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζῶον, καὶ τὸν ἐν τῷ ἀέρι πετεινῶν τὴν γένεσιν ἔκτισε· τῇ δὲ ἕκτῃ τὰ τετραπόδα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πεποήσε (46), καὶ λοιπὸν τὸν ἀνθρώπων· τὰ τε ἀράτα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κέσμου, τοῖς ποιήμασι ροοῦμενα, καθωρίσται· καὶ οὕτε τὸ φῶς ὡς ἡ νύξ (47), οὕτε ὁ ἥλιος ὡς ἡ σελήνη, οὕτε τὰ ἀίγια ὡς ὁ λογικὸς ἀνθρώπος ἔστιν· οὕτε οἱ ἐργαλοὶ ὡς οἱ θρόνοι, οὕτε οἱ (48) θρόνοι ὡς αἱ ἐξουσίαι· ἀλλὰ κατὰ γένος τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ, ὡς γέγονε, ἐστὶ τε καὶ

20. Ἦ τοίνυν ὁ Λόγος ἐξαιρέσιμω τῶν ποιημάτων, καὶ ὡς κτίσις ἀποκείσθω (50) τῷ Πατρὶ, καὶ ὁμολογεῖσθω φύσει Υἱός· ἢ εἰ ὁμοῦς κτίσμα ἐστὶ, τὴν αὐτὴν ὁμολογεῖσθω τάξιν ἔχειν, οἷαν εἶναι καὶ τὰ ἕτερα.

20. Ἦ τοίνυν ὁ Λόγος ἐξαιρέσιμω τῶν ποιημάτων, καὶ ὡς κτίσις ἀποκείσθω (50) τῷ Πατρὶ, καὶ ὁμολογεῖσθω φύσει Υἱός· ἢ εἰ ὁμοῦς κτίσμα ἐστὶ, τὴν αὐτὴν ὁμολογεῖσθω τάξιν ἔχειν, οἷαν εἶναι καὶ τὰ ἕτερα.

πάντα γενέσθαι, ἓνα προὔπεργουσα ἡ ψυχὴ εἰσέλθῃ ἐν αὐτῷ· ἀλλ' εἶπε, μετὰ πάντα τὰ κτίσματα τὸν ἀνθρώπων γεγενῆσθαι τὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, δεικνύς, ὅτι ἀμύφερος, τοῦτοῖσι σῶμα τε καὶ ψυχὴν, ὁ Θεὸς κατὰ ταῦτον ἐδημιούργησεν. Id est, Ἐccē sanctus quoque Athanasius tradit post omnes creaturas Deum fecisse hominem ex corpore et anima intelligente et rationali constantem. Neque enim dixit corpus post omnia factum esse, nisi præexistens anima in id ingrederetur: sed dixit post omnes creaturas hominem esse factum ex anima rationali et corpore constantem, ostendens utrumque, id est corpus et animam, Deum simul fabricatum esse.

(47) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4., ὡς ἡ νύξ. Alii et editio Commel., ὡς νύξ.

(48) Sic Seguer. et Felckm. 4. At alii et editi, οὕτος. Mox Gobler. et Felckm. 1, γινόμενον.

(49) Seguer., διαμένει.

(50) Sic Seguer. Regius autem et editi, ἀποκείσθω. Ibidem Seguer. Reg. Gobler. Felckm. 1 et 5, καὶ ὁμολογεῖσθω. Editi et alii, ἢ ὁμολογεῖσθω. Item ibid. Felckm. 2 et editi, καὶ ὁμολογεῖσθω τάξιν, οἷαν εἶναι, omissis intermediis, quæ in aliis habentur. Felckm. 5, καὶ φύσει Υἱός. Et paulo post, λεγέσθω τε κἀκείνω.

πρὸς ἄλληλα · λεγέσθω δὲ καθέκαστον κτίσμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, γέννημα (51) ἢ ποιήμα, οὐδ' ὡς ἐν τῶν ποιημάτων ἢ γεννημάτων. Ταυτὸν γὰρ εἰρήκατε τὸ γέννημα καὶ τὸ ποιήμα, γράφαντες, γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα · καὶ γὰρ ὑπερέβη (52) τῶν ἄλλων τῇ συγκρίσει ὁ Υἱὸς, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ἐστὶ κτίσμα, ὡσαύτῃ καθέκαστον · καὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὅροις κτισμασιν εὐρέθην ἔστιν ἕτερα ἕτερον (53) ὑπερέχοντα. Ἀσπὴρ γοῦν ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ · τὰ τὶ ἄλλα ἕκαστα πρὸς ἄλληλα κατὰ σύγκρισιν ἔχει τὴν διαφορὰν · καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὰ μὲν κύρια, τὰ δὲ τοῖς βελτίοις δουλεύει · οὐδὲ τὰ μὲν ποιητικὰ ἀφείδει, τὰ δὲ παρ' αὐτῶν γίνονται · ἀλλὰ πάντα τοῦ γίνεσθαι καὶ κτίζεσθαι τὴν φύσιν ἔχει, ὁμολογούσα δ' ἐαυτὸν τὸν δημιουργὸν ἑαυτῶν, ὡς ψάλλει *David*. *Οἱ οὐρανὸς δημιουργοῦνται δόξαν Θεοῦ · ποιητῶν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ σπέρμα* · καθάπερ καὶ *Zorobabel* ὁ σφοδρὸς λέγει · *Πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ · καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ · καὶ πάντα τὰ ἔργα σείσται καὶ κρέμει*. *Εἰ δὲ πᾶσα ἡ γῆ (54) τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὁμνεῖ, καὶ εὐλογεῖ, καὶ κρέμει · δημιουργὸς δὲ ταύτης ὁ Λόγος ἐστὶ, καὶ αὐτὸς λέγει · 'Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια' (55) οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος, ἀλλὰ μόνος ὢτος (56) τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἤρμωσται, καὶ αὐτὸς ὁμνεῖται παρὰ πάντων, ὡς δημιουργός · Ἕμην γὰρ, ὡς αὐτὸς φησι, *παρ' αὐτῷ ἠρμώσθησα* · καὶ · *Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι*. *Τὸ δὲ, εἰς ἄρτι, δεικνύει (56) τὸ ἀίδειον, ὡς Λόγος, ὑπέρχεν αὐτὸν ἐν τῷ Πατρὶ · Λόγος γὰρ ἴδιον ἐργάζεσθαι τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα, καὶ μὴ εἶναι ἐκτός αὐτοῦ.**

21. *Εἰ δὲ ὁ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ἐργάζεται · καὶ ὁ κτίσει ὁ Υἱὸς, ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ κτίσματα · ἔργον δὲ καὶ κτίσμα ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἢ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐργάσεται (57), καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἴσται κτίζων (ἀπειδὴ ἂ ἐργάζεται ὁ Πατὴρ, ταῦτα καὶ τοῦ Υἱοῦ ἴσται ἔργα) ὅπερ ἀποπον εἰν εἴη καὶ ἀδύνατον · ἢ τὰ τοῦ Πατρὸς κτίζων καὶ ἐργαζόμενος, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη ἔργον οὐδὲ κτίσμα, ἢνα μὴ, ὁ αὐτὸς (58) ποιητικὸν αἰτίον ὦν, ἐν τοῖς ποιουμένοις εὐρίσκηται ποῖόν, ὅπερ γέγονεν αὐτὸς (59) · μᾶλλον δὲ μηδὲ πικρὴν δυνάμειος. Πῶς γὰρ, εἰ καθ' ὁμᾶς εἰς οὐκ δυνατὸν γέγονεν, οὐδὲ τὰ ἐστὶ τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι δη-*

* I Cor. xv. 41. * Psal. xviii. 2. * III Esd. iv. 36. * Joan. xiv. 6. * Prov. viii. 30. * Joan. v. 17.

(51) Seguer. Reg. Basil. Gobler. Felckm. 1 et 4, γέννημα, quomodo legendum esse clarum est ex his que paulo ante habentur num. 19. Λέγοντες γὰρ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων, πολλοὺς υἱοὺς συνάπτουσι, etc. Alii vero et editi mendose habent γέννημα. Ibid. Seguer., οὐδ' ὡς ἐν τῶν ποιημάτων, ἢ γεννημάτων. Felckm. 4 habet item γεννημάτων. Reg. vero et Felckm. 5, γεννητῶν. Editi et alii, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων, ἢ ὡς ἐν τῶν γεννητῶν. Item ibid. Seguer. Gobler. Basil. Reg. Felckm. 1, 4 et 5, Ταυτὸν γάρ. Cæteri et editi, αὐτὸν γάρ. Ibidem Seguer. Reg. Basil. Anglican. Felckm. 4 et 5, τὸ γέννημα. Editi et alii, γέννημα. Not mss. omnes inveniebantur. Editi, γεννηθέντα.

(52) Anglic. Gobler. et Felckm. 1, ὑπερέβη.

(53) Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. Felckm.

A bent res cæteræ. Singulæ itaque creatæ dicantur, non vero, ut una ex rebus creatis; genitæ similiter et factæ dicantur, non tamen, ut una ex factis aut genitis rebus. Siquidem idem esse dixistis γέννημα et ποιήμα, id est, rem genitam et factam; nam scriptisistis, γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα, id est, genitum vel factum. Tametsi enim Filius aliis rebus comparatur, longe illis excellit, nihil tamen minus res est creatæ ut illæ: quippe cum etiam inter res quæ natura creatæ sunt, aliæ aliis sint præstantiores. Stella enim a stella differt in gloria^a, resque aliæ omnes inter se comparatæ differunt. Nec tamen idcirco aliæ dominæ sunt, aliæ præstantioribus servant, aliæ causæ sunt efficientes, aut aliæ ab aliis sunt; sed omnes ex naturæ suæ conditione fiunt et creantur, summæ creatorem per se ipsæ constentur, ut psallit David: *Cæli enarrant gloriam Dei, et opus manuum ejus annuntiat firmamentum*^b. Sapiens item Zorobabel ita loquitur: *Omnis terra veritate invocat: cælum etiam ipsi benedicit, omniaque opera concussantur et tremunt*^c. Atqui si universa terra opificem sive creatorem et veritatem laudat, benedicit et tremat; ejus autem opifex est Verbum quod et ipsum ait, *Ego sum veritas*^d: non ergo Verbum est creatum, sed ipsum solum Patris proprium est in quo omnia sunt coagmentata, atque idem ab omnibus tanquam opifex hymnis celebratur. **383** Nam, ut ipsum Verbum ait, *Eram apud illum componens*^e. Et, *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*^f. Quæ dictio, *usque modo*, significat ipsum, ut Verbum, semper in Patre existere. Siquidem Verbi proprium est, Patris opera efficere, nec extra eum esse.

21. Quod si quæ Pater facit, eadem et Filius facit, et quæ creat Filius, Patris sunt creaturæ: certe si Filius creatura est Patris, vel ergo ipse seipsum efficit, proindeque se ipse creat (quandoquidem quæ Pater facit, eadem Filii sunt opera), quod profecto absurdum est, nec fieri nullo modo potest; vel si Patris opera creat et facit, igitur nec opus nec creatura est, ne cum ipse sit causa efficiens, in rebus quæ fiunt facere reperiat quod ipse facit est: cum potius ne facere quidem possit. Qui enim fieri queat, ut ea quæ non sunt efficiat ut sint, si, ut putatis, factus e nihilo est? Quod si ille, licet creatus,

D 1 et 4, ἕτερα ἕτερον. Cæteri et editi omittunt ἕτερον. Ibidem Basil. et Felckm. 4, ἀσπὴρ γάρ. Item ibid. Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, διαφέρει ἐν δόξῃ · τὰ δὲ ἄλλα ἕκαστα. Alii vero et editi, ὑπερέβη ἐν δόξῃ · τὰ δὲ ἄλλα ἕκαστα.

(54) Felckm. 4, 'H δὲ πᾶσα γῆ.

(55) Seguer. Reg. Felckm. 4 et 5, ἴδιος. Alii et editi Commel., ἴδιος.

(56) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, δεικνύει. Cæteri et editi, δεικνύει.

(57) Mss. omnes, ἐργάσεται. Editi, ἐργάζεται. Seguer. ibid., καὶ αὐτὸς ἑαυτῶν. In aliis et editis deest αὐτὸς. Regius vero sic habet, αὐτὸ ταυτὸν ἐργάσεται, καὶ ταυτὸ ἐστὶ κτίζων.

(58) Seguer., μὴ ὁ αὐτὸς. Editi et alii, ἢ ὁ αὐτὸς.

(59) Felckm. 5, αὐτὸ.

possit producere creaturam: certe idem de singulis A creaturis erit intelligendum, nempe illas quoque creare posse. Quod si a vobis conceditur, quid Verbo opus fuit, cum inferiores a superioribus effici queant: vel saltem cum res singulae factae potuerint a Deo initio audire, Fias, et, Efficere, atque ita fuissent productae. Verum neque id scriptum est, neque fieri potuit. Nulla enim rerum quae fiunt causa est efficiens: uam omnia per Verbum facta sunt, quod sane non fecisset omnia, si ipsnm quoque Verbum e rebus creatis esset. Nec enim vel angeli possunt creare, cum ipsi sint creati, licet ita senserint Valentinus, Marcion et Basilides, quorum vos amulatores estis; nec sol, ut pote creatus, quod non est faciet ut sit; nec homo hominem formabit, nec lapis effingit lapidem, nec lignum lignum dabit incrementum. Sed Deus ipse est qui hominem in utero format, qui montes collocat, qui lignum producit: ipse autem homo, qui scientiae capax est, istam materiam varie format et componit, atque ea quae suot, uti didicit, effingit et figurat; satisque illi est quod sint facta: tum vero naturae non ignarus suae, si re aliqua indigeat, a Deo id novit esse poscendum. καὶ ἀγαπᾷ, ὅτι μόνον γέγονε· τὴν τε φύσιν ἐπιγινώσκων τὴν (67) αὐτοῦ, ἐάν τις οὐκ ἔδειξαι, τὸν Θεὸν οἰδὲν αἰτεῖν.

22. Itaque si Deus quoque ipse ex materia res fa- C cere et componere dicitur: haec sane sententia Gentilium est, artifexque, non autem effector erit Deus. Materiam tamen hoc modo Verbum Deo iubenti ministrans efficiat. Sed si ea quae non sunt, per proprium Verbum vocat ut sint: certe Verbum non est inter ea quae non sunt et vocatur, ne aliud nobis querendum sit Verbum, per quod istud vocatum fuerit. Nam Verbo omnia facta sunt. Quod si per Verbum Deus res creat et facit, ipsum profecto non est e rebus erratis et factis, sed potius Dei creatus Verbum est, quod etiam ex Patris operibus, quae ipsum Verbum facit, cognoscitur, quoniam ipsnm est in Patre, et Pater in eo, et qui ipsum vidit, vidit Patrem¹¹, ob naturae scilicet proprietatem summamque Filii in omnibus 387 cum Patre similitudinem. Quomodo itaque res per ipsum creat, nisi ejus sit Verbum et Sapientia? Quomodo vero Verbum et Sapientia possit esse, si ejus naturae non sit factus proprius, sed ex nihilo quoque factus ipse sit?

¹¹ Joan. xiv, 10, 9.

(60) Felckm. 4, κτίσματα.

(61) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4. At alii et editi, δύνασθαι ποτε καὶ αὐτά.

(62) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4. Caeteri vero et editi, οὐτε γέγραπται τοῦτο, οὐτε δυνατὸν ἦν.

(63) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, κτίσματα. Alii et editi, κτίσμα.

(64) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4. At alii et editi, τυγχάνεται.

(65) Felckm. 4, πλάσσει. Mox Seguer., ἀλλ' ὁ Θεὸς μὲν ἐστὶν ὁ πλάσσειν ἐν κοιλίᾳ ἀνθρώπων. Alii et editi, ἀλλὰ Θεὸς μὲν ἐστὶν ὁ πλάσσειν ἐκ κοιλίας τῶν ἀνθρώπων.

(66) Felckm. 4, ταύτην.

(67) Seguer. τὴν οὐκ οἰκίει. Idem ibidem et Gobler., Felckm. 1 et 4, ἐάν τις οὐκ ἔδειξαι. Editi et alii, ἐν τι-

μιουργεῖν; Εἰ δὲ κτίσμα ὡν δημιουργεῖ καὶ αὐτὸς κτίσμα (60)· ἔσται καὶ ἐπ' ἐκείνου κτισματος τὸ αὐτὸ νοούμενον, ὥστε δύνασθαι καὶ αὐτὰ (61) δημιουργεῖν. Καὶ εἰ τοῦτο οὕτω βούλοσθε, τίς ἡ χρεια τοῦ Λόγου, δυναμένου τῶν ὑποβεβηκότων παρὰ τῶν ὑπεραχόντων γίνεσθαι; ἡ ἑως δυναμένη καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκείνου τῶν γενομένων ἀκούσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ· Γενού, καὶ, Ποιῆσθαι· καὶ οὕτως ἂν ἕκαστος ἐδημιουργεῖτο. Ἄλλ' οὐδὲ γέγραπται τοῦτο, οὐτε δυνατὸν ἦν (62). Τῶν γὰρ γενομένων οὐδὲν ἐστὶ ποιητικὸν αἴτιον· πάντα γὰρ διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν· οὐκ ἂν ἐργασαμένου καὶ αὐτοῦ τὰ πάντα, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τῶν κτισμάτων ἦν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἄγγελοι δημιουργεῖν δυνήσονται, κτίσματα (63) οὐτε καὶ αὐτοί, κἂν ὁμολογήσονται καὶ Μαρτῖνων καὶ Βασίλειου τοιαῦτα φρονέωσι. B καὶ ὁμεις ἐκείνων ζηλωταὶ τυγχάνετε (64)· οὐδὲ ὁ ἥλιος, κτίσμα ὡν, ποιήσει ποτὲ τὸ μὴ ἂν εἶναι· οὐδὲ ἀνθρώπος ἀνθρώπων πλάσει (65). οὐδὲ ἄλλος ἴσθον ἐπινοήσει, οὐδὲ ἕξωλον ἕξωλον αὐξήσει· ἀλλ' ὁ Θεὸς μὲν ἐστὶν ὁ πλάσσειν ἐν κοιλίᾳ ἀνθρώπων, καὶ ἔρη τιθεῖς, καὶ ἕξωλον μηχανῶν· ὁ δὲ ἀνθρώπος ἐπιστήμης ὡν δεκτικὸς, ταύτην (66) τὴν ἕλην συντίθεται καὶ μεταρρυθμίζει, καὶ τὰ ἄντα ἐργάζεται, ὡς ἔμαθα· καὶ ἄντιον ἐκείνου (67) αὐτοῦ, ἐάν τις οὐκ ἔδειξαι, τὸν Θεὸν οἰδὲν αἰτεῖν.

22. Et si non solum sed et Deus ex materia res C C 22. Et si non solum sed et Deus ex materia res fa- C cere et componere dicitur: haec sane sententia Gentilium est, artifexque, non autem effector erit Deus. Materiam tamen hoc modo Verbum Deo iubenti ministrans efficiat. Sed si ea quae non sunt, per proprium Verbum vocat ut sint: certe Verbum non est inter ea quae non sunt et vocatur, ne aliud nobis querendum sit Verbum, per quod istud vocatum fuerit. Nam Verbo omnia facta sunt. Quod si per Verbum Deus res creat et facit, ipsum profecto non est e rebus erratis et factis, sed potius Dei creatus Verbum est, quod etiam ex Patris operibus, quae ipsum Verbum facit, cognoscitur, quoniam ipsnm est in Patre, et Pater in eo, et qui ipsum vidit, vidit Patrem¹¹, ob naturae scilicet proprietatem summamque Filii in omnibus 387 cum Patre similitudinem. Quomodo itaque res per ipsum creat, nisi ejus sit Verbum et Sapientia? Quomodo vero Verbum et Sapientia possit esse, si ejus naturae non sit factus proprius, sed ex nihilo quoque factus ipse sit?

νος, etc., ubi mendose editio Commel., δέξται pro ἔδειξαι. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felckm. 1, 4 et 5, Et si non solum sed et Deus. In alii et editis deest kaf.

(68) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi μὲν οὐκ οἰκίει.

(69) Basil., ἐργάζεσθαι. Haec autem verba, Ἐργάζεσθαι δὲ ἕως οὗτω τὴν ἕλην ὁ Λόγος προσταττόμενος καὶ ὑποργῶν τῷ Θεῷ, deleta sunt in mss. Seguerian.

(70) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, οὐτος. Editi et alii, αὐτός. Mox mss., καὶ εἰ δὲ αὐτοῦ κτίσει. Editio Commel. et omittit.

(71) Seguer., ὡν, mendose.

(72) Seguerian. Reg. Felckm. 5, καὶ Σοφία. Alii et editi, καὶ ἡ Σοφία.

Πῶς δὲ πάντων (73) ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτισμάτων ὄντων, καὶ τοῦ Υἱοῦ κατ' ἀκρίβους ἕως ὄντος τῶν κτισμάτων, καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποτὲ, μόνος ὄντος ἀποκαλύπτει τὸν Πατέρα; καὶ οὐδὲς ἴδιος εἰ μὴ μόνος αὐτὸς γινώσκει τὸν Πατέρα; Εἰ γὰρ δυνατόν ποῖμα (74) ὄντα τοῦτον γινώσκων τὸν Πατέρα, γινώσκῃσθε καὶ παρὰ πάντων κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐκείνου μέτρων· ποιήματα γὰρ πάντα (75), ὡσπερ καὶ αὐτός. Εἰ δὲ οὐ δυνατόν τοῖς γεννητοῖς οὕτε βλέπειν οὕτε γινώσκειν, ἀλλ' ὑπερβαίνει πάντας (76) ἢ τε ἕως καὶ ἢ περὶ τοῦτου γινώσκεις· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Θεὸς εἶπεν· Οὐδὲς δύναται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζῆσαι· ὁ δὲ Υἱὸς εἶπεν· Οὐδὲς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός· ἄλλος ἂν εἴη τῶν γεννητῶν ὁ Λόγος, μόνος γινώσκων καὶ μόνος βλέπων τὸν Πατέρα, ὡς εἶπεν, Οὐχ οὐκ τὸν Πατέρα τις εὐρασκεν εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς (78)· καὶ, Οὐδὲς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός· κἴν Ἀραῖα μὴ δοκῆ. Πῶς οὖν ἔγωγ μόνος, εἰ μὴ μόνος ἦν ἴδιος αὐτοῦ; Πῶς δ' ἂν ἦν ἴδιος (79), εἰ τίσιμα ἦν, καὶ μὴ Υἱὸς ἦν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ; (80) Τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν καὶ πολλάκις περὶ εὐσεβείας οὐκ ὀκνησέν. Ἀσεβῆς ἄρα τὸ φρονεῖν ἔνα τῶν πάντων εἶναι τὸν Υἱόν (81)· βλάσφημον δὲ καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν κτίσιμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων· καὶ ποιήματα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων· γέννημα (82), ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων. Πῶς γὰρ οὐχ ὡς ἐν τούτων, εἰ γε κατ' αὐτοὺς οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆ; Ἴδιον γὰρ τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων τὸ μὴ εἶναι πρὶν γενέσθαι, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων (83) ὑφίστασθαι, κἴν τῆ ὤσῃ τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις κτίσιμασι πρὸς ἑαυτὰ διαφέροντα εὐρεθῆσεται, ὡσπερ καὶ βλεπόμενα δεικνύται (84).

93. Ἄλλ' εἴπερ κατὰ τοὺς αἰρετικούς κτίσιμα μὲν ἢ ποιήματα ἦν, οὐχ ὡς ἐν δε τῶν κτισμάτων, δεῖ τὸ ἐν ὧσῃ διαφέρειν αὐτῶν, εἶδει (85) πρὸς τὰ ἄλλα ποιήματα τῆ κατὰ τὸ βέλτιον συγχαρίσαι σημαίνεσθαι τα

⁷³ Exod. xxxiii, 20. ⁷⁴ Matth. xi, 27. ⁷⁵ Joan.

(73) Basili. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 5, Καὶ πῶς δὲ πάντων. Ibidem Felc. 4, ἐξ οὐκ ὄντων ὄντων. Mox Seguer. Basili. Reg. Anglie. et Felc. 4, καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποτὲ. Alii et editio Commel., καὶ οὐ τῶν ὄντων ποτὲ.

(74) Seguerian. Basili. Anglie. Gobler. Felc. 1 et 5, Πατέρα; Εἰ γὰρ δυνατόν ποῖμα, etc., omissis intermediis.

(75) Πάντα abest a Felc. 4. Mox idem et Felc. 5, γεννητοῖς.

(76) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4. Regius autem et Felc. 5, γινώσκων ὑπερβαίνει πάντας. Editi et alii, γινώσκων ὑπερβαίνει γὰρ πάντας. Mox Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, ἢ γὰρ τοῦτου γινώσκεις. Editi aliique, ἢ περὶ αὐτοῦ γινώσκεις. Ibidem Seguerian. καὶ γὰρ αὐτὸς μὲν, etc. Gobler. et Felc. 1, Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς φησὶν· Οὐδὲς, etc. Editi et alii, Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μὲν, etc.

(77) Sic Seguerian. Reg. Basili. Anglie. Felc. 4 et 5. Editi vero et alii, γινώσκων τὸν Πατέρα καὶ μόνος βλέπων αὐτόν.

(78) Goblerian. et Felc. 1, περὶ Πατρὸς, et paulo post κἴν Ἀραῖα μὴ δοκῆ.

(79) Sic Seguerian. Reg. Basili. Anglie. Gobler. Felc. 1, 4 et 5. At ceteri et editi, μόνος ἴδιος ἂν αὐ-

Deinde qui sit ut cum omnia ex nihilo producta sint et creata, Filiusque, ut volunt, una sit e rebus creatis et quæ aliquando non fuerunt, solus tamen isto Patrem revelet, nullusque alius, præter illum, Patrem cognoscat? Nam si fieri potest ut ille, qui opus est, Patrem cognoscat, quidam ab omnibus quoque pro uniuscujusque dignitate ac facultate cognoscat? omnia siquidem opera sunt, uti et ipse. Quod si fieri nequit ut res factæ Patrem vel videant vel cognoscant, sed ejus visio et cognitio omnes superet: namque ipse Dens ait, Nemo videbit faciem meam et vivet ¹⁴, et Filius, Nemo, inquit, novit Patrem nisi Filius ¹⁵; fatendum sane est Verbum aliud esse a rebus factis, utpote a quo solo Pater videatur et cognoscatur, ut hæc ejus verba ostendunt: Non quod Patrem quis vidit, nisi is qui apud Patrem est ¹⁶, nemoque Patrem cognoscit nisi Filius ¹⁶, quidquid repugnet Arius. Quomodo ergo solus cognosceret, nisi solus proprius ejus esset? Quomodo vero proprius ejus esset, si esset creatus, non autem verus ex ipso Filius? Nec enim grave debet esse eadem æquius pietatis causa dicere. Itaque Impium esse sentire Filium unum ex omnibus esse. Nefarium vero et stultum est eum creatum dicere, sed non ut unam e creatis rebus; factum, sed non ut unam e factis rebus; genitum, sed non ut unam e rebus genitis. Nam qui fieri potest ut non sit sicut una ex hisce rebus, si, ut illi quidem opinantur, non erat antequam esset genitus? Siquidem rerum creatarum et factarum proprium est non esse antequam fiant, atque ex nihilo procreari, licet aliæ aliis gloria præcellant. Ut enim res aspectabiles inter se differre cernimus, sic idem etiam in omnibus aliis rebus creatis licet deprehendere

93. Atqui ai, ut putant hæretici, Filius res creata esset vel facta, sed non ut una ex rebus creatis, quia scilicet gloria ab illis differat: sane id debuisset significare Scriptura, ipsumque cum aliis rebus factis, 46. ¹⁴ Matth. xi, 27.

τοῦ; Πῶς δ' ἂν ἦ ἴδιος. Ibidem Seguerian. Basili. Angliean. Goblerian. et ceteri mss. omnes Felc., εἰ κτίσιμα ἦν. Editi, ἂν κτίσιμα ἦν. Reg. et et ἂν omitit. Item ibidem Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, Υἱὸς ἦν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ. Alii et editi, Υἱὸς ἀληθινός, ὁ ἐξ αὐτοῦ.

(80) Felc. 2. et editi, ταῦτα. Ibid. mas. omnes per εὐσεβείαν. Editi, περὶ εὐσεβείας. Item ibidem. Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1 et 4, οὐκ ὀκνησέν. Editi et alii, οὐκ ὀκνησέν.

(81) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 5, τὸν Υἱόν. Ceteri et editi, τὸν Θεόν. Mox Seguerian. et Felc. 5, ἀλλ' οὐχ ὡς. Editi et alii, καὶ οὐχ ὡς.

(82) Goblerian. et Felc. 1, καὶ γέννημα. Ibidem Seguerian. Reg. et Felc. 1, γέννημα et γεννημάτων. Ceteri et editio Commel., γέννημα et γεννημάτων. Item ibidem Seguerian., Πῶς γὰρ οὐχ ὡς ἐν. In aliis et editis deest ὡς. Mox Reg. et editi, πρὶν γεννηθῆ. Alii mss., πρὶν γεννηθῆ.

(83) Reg. et Basili., καὶ οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, mendose.

(84) Felc. 4, πρὸς ἑαυτὰ διαφέρουσιν εὐρεθῆσεται, ὡσπερ βλεπόμενα.

(85) Seguerian. Anglie. Goblerian. et Felc. 1, πρὸς τὰ ἄλλα. Editi et alii, πρὸς ἄλλα. Mox Segue-

ctis, ratione præstantiæ, comparando, ostendere quomodo modo major archangelis, thronis honorator, sole et Inna splendidior, cœlisque amplior dicendus sit. Nihil autem tale de illo habetur, sed Pater eum solum et proprium sui Filium esse his verbis declarat: *Filius meus es tu*¹⁷; et, hic est *Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Hinc quoque angeli et ministrabant¹⁸ tanquam qui alius ab illis esset, eumque adorant non ut gloria majorem, sed ut alium tum ab omnibus rebus creatis tum a seipsis, atque ut solum **388** Patris propriumque et natura Filium. Nam si eum tanquam gloria præcellentem adorant, singule res inferiores eas, quæ superiores et præstantiores sunt, debent adorare. Sed non ita se res habet. Nec enim res creata aliam creatam adorat: sed servus Dominum, et res creata Deum adorat. Unde Petrus apostolus Cornelium se adorare volentem his verbis retinet: *Ego etiam homo sum*¹⁹. Similiter angelus Joannem se in Apocalypsi volentem adorare hoc modo arceat: *Vide ne feceris: conersus enim tuus sum, et fratrum tuorum prophetarum, et eorum qui servant sermones hujus libri. Deum adora*²⁰. Itaque solus Deus adorandus est, noruntque ipsi angeli, etiamsi res alias gloria superent, se tamen omnes esse res creatas, nec in eorum esse numero qui adorantur, sed qui Dominum adorant. Hinc angelus Manue Samsonis patrem, qui sibi sacrificium volebat offerre, his dictis coercuit: *Non mihi, sed Deo offer*²¹. Porro Dominus ab angelis adoratur; scriptum enim est: *Et adorant eum omnes angeli Dei*²²; ah omnibus item genibus adoratur, ut ait Isaias: *Laboravit Ægyptus et negotiatio Æthiopia, et Sabaim viri sublimes ad te transibunt, et tibi servi erunt*: deinde, et *te adorabunt teque precabuntur, quia in te est Deus, et non est Deus præter te*²³. Præterea discipulos seipsum adorantes laudat, hisque verbis eos hac de re confirmat: *Nonne vos vocatis me, Domine et magister, et bene dicitis: sum etenim*²⁴. Thomam quoque ipsi dicu-

A παρὰ τῆς Γραφῆς καὶ δείκνυσθαι αὐτὸν, ὅν ἔδει λέγεσθαι αὐτὸν μείζονα (86) ἀρχαγγέλων· ἔδει ἐντιμότερον τὸν θρόνον, καὶ λαμπρότερον μὲν ἦλθον καὶ σέληνης, μείζονα δὲ τῶν οὐρανῶν. Νῦν δὲ οὕτω μὲν αὐτὸς ὁ σημαίνεται· Ἰὼν δὲ αὐτὸν ἴδιον καὶ μόνον δείκνυσιν αὐτοῦ (87) ὁ Πατήρ, λέγων· Ἰός μου εἶ σὺ· καὶ, Ὁδὸς ἐστὶν ὁ Ἰός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠὲ ἠδύθησα· διὰ καὶ διεκόνουν αὐτῷ οἱ ἀγγελοι, ὡς ἄλλοι παρ' αὐτοῦσιν ἦν· καὶ προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς τῆ δόξῃ μείζων, ἀλλ' ὡς ἄλλοι παρὰ πάντα τὰ κτίσματα καὶ παρ' ἐκείνουσιν ὄν, μόνος (88) δὲ τοῦ Πατρὸς ἴσιος ὢν κατ' οὐσίαν Ἰός. Εἰ γὰρ ὡς ὑπέρχων τῆ δόξῃ προσκυνεῖτο, ἔδει καὶ ἑκαστοὶ τὸν ὑποβαθῆσθαι τὸν ὑπέρχοντα προσκυνεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω· κτίσμα γὰρ κτίσματα (89) οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ δοῦλος δεσπότην, καὶ κτίσμα Θεόν. Πέτρος μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν Κορνήλιον καλοῦσι, λέγων, ὅτι *Κἀγὼ ἀνθρώπος εἰμι* (90)· ἀγγελος δὲ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει καλοῦσι, λέγων· Ὅρα μὴ. *Σύνδουλός σου εἰμι, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου. Τῷ Θεῷ προσκυνήσου*. Οὐκ οὖν Θεοῦ ἐστὶ μόνον τὸ προσκυνεῖσθαι· καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγγελοι, ὅτι κἀν ἄλλων (91) ταῖς δόξαις ὑπέρχωνσιν, ἀλλὰ κτίσματα πάντες εἰσὶ, καὶ οὐκ εἰσὶ τῶν προσκυνουμένων, ἀλλὰ τῶν προσκυνούντων τὸν δεσπότην. Τὸν γοῦν πατέρα τοῦ Σαμψὸν τὸν Μανωὴ, θέλοντα θύσιαν προσερχεῖν τῷ ἀγγέλω, ἐκάλυθεν ὁ ἀγγελος λέγων ἐν, *Μὴ ἔμολ* (92), ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσερχεσθε. Ὅ δὲ Κύριος καὶ παρ' ἀγγέλων προσκυνεῖται· γέγραπται γάρ· *Θεὸς καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἀγγελοι Θεοῦ*· καὶ παρὰ πάντων δὲ (93) τῶν ἐθνῶν, ὡς ὁ Ἡσαίας φησὶν· *Ἐκκλιαντες Αἰγυπτίας καὶ ἔμποροι Αἰθιοπίων, καὶ οἱ Σαβαίμ ἀνδρες ὀψήλοισι ἐπὶ σὲ διαθήσονται, καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι*· εἶτα ἐξῆς· *Καὶ προσκυνήσουσιν σοὶ, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται* (94)· *ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεός πληρῶσού. Τούτῃ τε μαθητάς προσ-*

¹⁷ Psal. II, 7. ¹⁸ Math. III, 17; IV, 11. ¹⁹ Act. X, 26. ²⁰ Apocal. XXII, 9. ²¹ Judic. XIII, 16. ²² Psal. xcvi, 7; Hebr. I, 6. ²³ Isa. XLV, 14. ²⁴ Joan. XIII, 15.

rian., σημαίνεσθαι τῆς. Gobler. Felc. 1 et 4, σημαίνεσθαι παρὰ τῆς. Editi, σημαίνεσθαι τὴ παρὰ τῆς. In Felc. 5, τὴ plane deest.

(86) Felc. 5, αὐτὸν μείζονα, ὅν ἔδει. Mox Goblerianus et Felc. 1, καὶ λαμπρότερον ἦλθον.

(87) Reg., αὐτῷ. Felc. 4, αὐτοῦ. Mox Seguerianus, Regius, Basilienis, Anglican., Felc. 1 et 4, ὁ ἀγαπητός. In aliis et editis ὁ deest.

(88) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, μόνου. Alii et editi, μόνος. Ibidem nss. κατ' οὐσίαν. Editio Commel. κατ' οὐσίαν. Seguerian. ibid. pro Et γὰρ, habet Ὁ γὰρ.

(89) Feickman. 5, κτίσμα γὰρ κτίσμα.

(90) Seguerian. Goblerian. et Feickm. 1, λέγων Ὅρα μὴ. Σύνδουλός σου εἰμι, omissis intermediis.

(91) Sic Seguerian. et Felc. 4, qui tamen ultimus habet, τῶν ἄλλων. Editi et alii, κἀν ἀλλήλους δόξαις ὑπέρχωνσιν. Mox Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, κτίσματα πάντες. Felc. 4, κτίσματα πάντοτε. Alii et editi, κτίσματα πάντα.

(92) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ὅτι μὴ

ἐμοί. In aliis et editis deest ὅτι. Seguerian. ibid. Anglican. et Felc. 4, προσέγγισαι. Reg. et Felc. 5, προσέγγισαι. Editi et alii, προσέγγισον. Ibidem Seguerian., ὁ δὲ Κύριος καὶ παρ' ἀγγέλων. At καὶ abest ab aliis et editis.

(93) Seguerian. Anglican. Goblerian. Felc. 1 et 4, πάντων δὲ. In aliis et editis δὲ omittitur. Ibidem Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, καθὼς pro ὡς, ut alii et editi habent, ubi etiam Seguerian. ὁ omittit. Mox Seguerian. Gobler. Feickm. 1 et 4, καὶ οἱ ἔμποροι. Anglican., καὶ ἔμποροι. Editi et alii, ut et Scriptura, καὶ ἔμποροι. Ibidem Seguerianus, Goblerian. Feickm. 1 et 4, Σαβαίμ, ut Scriptura. Alii vero et editi, Σεβαίμ.

(94) Goblerian. et Feickman. 1, προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ προσεύξονται, καὶ οὐκ ἔστι Θεός πληρῶσού. Seguerian., προσκυνήσουσι, καὶ ἐν σοὶ, etc. Idem et Feickm. 4, ὅτι ἐν σοὶ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ, etc. ut Scriptura. Editi omittunt, ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι. Editio autem Commel. sic mendose habet, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός πληρῶσού.

κυνώντας λέγεται, καὶ πληροφoρεῖ τοὺς, ὅτις ἐπιλέγων· Ὅχι ὁμῆς λέγετέ με, ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; καὶ καλῶς λέγετε· εἰμι γάρ (95). Καὶ τὸν Θωμᾶν ἐκ λέγοντα αὐτῷ, Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου, συγχωρεῖ λέγειν, καὶ μάλλον ἀποδέχεται, μὴ καλῶν αὐτόν. Ἔστι γὰρ αὐτός, ὡς οἱ τε ἄλλοι (97) προφήται λέγουσι, καὶ Δαβὶθ ψάλλει, Κύριος τῶν δυνάμεων, Κύριος Σαβαώθ, ὃ ἐρμηνεύεται, Κύριος τῶν στρατιῶν (98), καὶ Θεός ἀληθινός καὶ παντοκράτωρ, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τούτῳ διμυθροῦσιν αὐτούς.

24. Οὐκ ἂν ἐκ οὐδὲ αὐτὸς προσκυνηθῆ, οὐδὲ ταῦτ' ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, εἰ ὄλιος τῶν κτισμάτων ἦν. Νῦν δὲ ἐπιθεὶς οὐκ ἐστὶ κτίσμα, ἀλλ' ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ προσκυνομένου Θεοῦ γέννημα, καὶ φύσις· Ἰός ἐστὶ· ἐκ τοῦτο προσκυνηταί, καὶ Θεός πιστεύεται, καὶ Κύριος στρατιῶν καὶ ἐξουσιαστής καὶ παντοκράτωρ ἐστίν, ὁ ὁ Πατήρ· αὐτὸς γὰρ εἶρηκε (99)· Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστίν· Ἰούθ' ἴδιον τὸ τοῦ Πατρὸς ἔχειν (1), καὶ τοιούτων αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι τὸν Πατέρα· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιθῆσαι, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν τῶν πάντων γίνεσθαι τε καὶ συνίστασθαι (2)· ἐπεὶ καὶ αὐτοῦς ἰεραθεῖαι καὶ τοῦτο, ἵν' ἐστὶ μάλλον ὁ ἐλεγχος τῆς αἰρέσεως αὐτῶν φαίνεται· Διὰ τί πάντων ὄντων κτισμάτων, καὶ πάντων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔχοντων τὴν σύστασιν (3), τοῦ τε Ἰούθ' αὐτοῦ ὄντος καθ' ὁμᾶς κτισματος καὶ ποιήματος, καὶ ἐνός τῶν οὐκ ὄντων ποτὲ (4), δι' αὐτοῦ μόνου τὰ πάντα πεποιθῆκαί, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν· Ἡ δὲ ἐστὶ, ὅταν μὲν τὰ πάντα λέγηται, οὐ τὸν Ἰόν τῶν ἐν τοῖς πάλιν σημαίνεσθαι νοεῖ, ἀλλὰ τὰ γενητά (5)· ὅταν δὲ περὶ τοῦ Λόγου λέγουσιν αἱ Γραφαί, οὐκ ἐκ τῶν πάντων πάλιν αὐτὸν ὄντα νοοῦσιν, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ συντάττουσιν αὐτὸν, ἐν τῷ τὴν πάντων πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν ἐργάζεται καὶ ποιεῖ ὁ Πατήρ· καὶ μάλιστα δυναμένον τῶν πάντων τῷ αὐτῷ προστάγματι, ἢ κάμινος παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγνε, γενέσθαι· Οὐ γὰρ κάμνει ὁ Θεός προστάτων· οὐδὲ ἀσθενεῖ γὰρ τῶν τῶν πάντων ἐργασίαν, ἵνα τὸν μὲν Ἰόν μόνος μόνον κτίσῃ (6), εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων δημιουργίαν ὄπουργε τοῦ καὶ βοηθοῦ χρεῖαν ἔχη τοῦ Ἰούθ'. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὑπάρθουσι ἔχει, ὅτερον ἂν ἐθέλησῃ (7) γενέσθαι· ἀλλὰ

tem, Dominus meus et Deus meus", ita loqui sinit, nec prohibet, sed potius comprobat. Ipse enim est, ut alii prophetae testantur, et canit David, Dominus virtutum "et Dominus Sabaoth (96)", id est Dominus exercituum, ac Deus verus et omnipotens, hic licet disrumpantur Ariani.

24. Atqui ipse non certe adoratus fuisset, nec ista de eo dicerentur, si prorsus e numero esset rerum creaturarum. Quia vero non est creatus, sed proprius est substantiae Dei adorandi fetus ac naturalis Filius, idcirco adoratur et Deus creditur, estque Dominus exercituum, dominator atque omnipotens, sicuti ipse Pater. Siquidem ipse dixit: Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt". Filii enim proprium est ea quae Patris sunt habere, ac talem esse ut in ipso Pater conspiciatur et per eum omnia facta fuerint, in eoque fiat et constet omnium salus. Nam hoc ab illis inquirere haud alis re erit, quo magis sit perspicua illorum haeresis refutatio: Quare nimirum cum res omnes sint creatae, atque ex nihilo existerint, ipsoque Filio secundum vos sit creatus et ex earum rerum numero quae aliquando non fuerint, omnia tamen per ipsum fecit Deus et sine illo factum est nihil"? Vel quare cum, omnia, dicitur, Filium inter omnia significari nemo intelligit; cum vero de Verbo loquuntur Scripturae, non ipsum e numero omnium esse intelligunt, sed cum Patre collocant, omniumque conservationi et salutem in eo providet ac prospectat Pater: maxime cum omnia eodem imperio, quo ipse a solo Deo factus est, fieri possint? Nec enim Deus jubendo defatigatur, vel ad omnia creanda est imbecillior, ut solum Filium creet, quo ad jutore et ministro indigeat ad res alias producendas. Nam nulla interponitur mora ut ea quae volunt rat fiant; sed satis fuit eum velle, statimque omnia existerent, nemoque ejus restitit voluntati. Quare igitur non a solo Deo omnia eodem jussu facta sunt, quo Filius factus est? Vel si factus ipse est, dicunt

" Joan. xx, 28. " Psal. xlvii, 9. " Psal. cxliii,

10. " Joan. xvi, 15. " Joan. i, 3.

(95) Sic Seguerian. Felc. 4, et Scriptura, iidem- que et Gobler. ac Felc. 4, etiam γάρ. Editi et alii, καὶ omisso, καλῶς λέγετε· καὶ γὰρ εἰμι. Ibidem Segue- rian. Anglican. Goblerian. Felc. 1 et 4, Θωμᾶν ἐκ λέγοντα. At δὲ abest ab aliis et editis. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, ut et Scriptura, καὶ ὁ Θεός μου. Alii et editi, καὶ Θεός μου.

(96) In Hebraeo textu habetur יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, ubi Graeca versio, Κύριος τῶν δυνάμεων: et Vulgata, Dominus virtutum.

(97) Ἄλλος abest a Felc. 5. Mox Seguerian. et Felc. 4, τῶν δυνάμεων καὶ Σαβαώθ.

(98) Felc. 4, στρατιῶν. Mox Basiliensis, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τούτῳ διαβόηρονουσιν. Ibidem Segue- rian. Goblerian. et Felc. 1, οὐκ ἂν ἐκ αὐτός. Editi et alii, οὐκ ἂν ἐκ οὐδὲ αὐτός. Mss. ibid., οὐδὲ ταῦτ' ἐλέγετο. Editio Combel., οὐ ταῦτ' ἐλέγετο.

(99) Seguerian. et Felckman. 4, εἶπεν. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1, Ἰούθ' γὰρ ἴδιον. Editi et alii, Ἰούθ' ἴδιον.

(1) Anglic., ἔχειν, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα, omisiss intermediis.

(2) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, Solum tamen Seguerian. habet τε. Alii et editi omittunt καὶ συνίστασθαι. Ibidem Felc. 2 et editi, πάλιν ἐπέλ. In aliis deest πάλιν.

(3) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 4. Editi vero et alii, ὄπουργου. Ibidem Seguerian., ὄντος καθ' ὁμᾶς. At ceteri et editi ὄντος omittunt. Item ibid., καὶ ποιήματος deest in Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4.

(4) Sic mss. omnes. Editi vero, ποτὲ.
(5) Sic Seguerianus, Regius, Basiliensis et Angli- can. At Gobler. Felc. 1, 4 et 5, ἀλλὰ τὰ γενητά. Editi voc; ὅταν δὲ, etc.

(6) Sic Seguer. At alii et editi τῶν omittunt. Ibidem Seguer. Regius, Basiliensis, Gobler. Felc. 1, 4 et 5, μόνος μόνον κτίσῃ. In aliis et editis, deest μόνον.

(7) Seguer. ὅτερον ἂν ἐθέλησῃ. Reg. ὅτερον ἂν ἐθέλησῃ. Editi et alii, ὅτερον ἂν ἐθέλησῃ.

velim quare omnia per ipsum facta sunt? sane nihil nisi perabsurdum habent quod respondeant. Hæc sunt nihilominus quæ hac de re effluunt. « Cum Deus, inquit, factam naturam vellet creare, vidit meræ manus Patris ejusque creationis seu actionis participem fieri non posse: quam ob causam primo solus solum unum creavit, quem Filium et Verbum appellavit, ut illo intermedio facto, ita deinceps omnia per ipsum possent fieri. » Hæc non tantum dixere, sed etiam scribere ausi sunt Eusebius et Arius, atque Asterius qui idolis immolavit.

Ενα, τούτου μέσου γενομένου (10), ὅπως λοιπὸν καὶ τὰ πάντα ἐκ αὐτοῦ γενήσονται δι' αὐτοῦ γενήσονται διηγουμένης τε καὶ Ἄρειου, καὶ ὁ θύσας Ἀστέριος.

25. Annon igitur ex his summæ sunt merito condemnandi impietatis, quam insigni cum amentia conjungentes, non erubescunt contra veritatem tam impudenter bacchari? Nam si aiunt Deum procreasse solum Filium, quod ipse impar erat ad res alias efficiendas: adversus illos tanquam indigna de Deo loquentes reclamabit univversa rerum creaturarum natura, nec non Isaias qui hæc scribit: *Deus æternus, qui terminos terræ construxit, non esuriet neque laborabit, nec est investigatio sapientiam ejus* *. Quod si Deus res alias a se fieri indignum se arbitratus, solum produxit Filium, cætera autem Filio veluti adjutori dimisit: hoc ipsum profecto valde indignum est Deo. Nec enim ulla in Deo est superbia. Verumtamen illos quoque, si ita senserint, silere coget Dominus, ejus nimirum hæc sunt verba: *Nonne duo passeris sine reneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestra, qui in cælis est* †? Et rursus: *No solliciti sitis omninæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester cælestis pascit illa. Nonne vos illis præstantiores estis? Quis vero est vobis sollicitè cogitans potest adjectere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescut: non laborant* 390 *neque nent. Dico autem vobis, qui nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est sicut*

* Isa. xl, 28. † Matth. x, 29.

(8) Sic Seguer. Gobler. et Felckman. 1. In aliis D editis deest ὄν. Paulo post Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, ὁ θῶν ὁ θεός. Alii et editi, ὁ θῶν ὁ τῶν ὁλων θεός. Ibidem Seguer. Gobler. et Felc. 1, τὴν γεννητήν. Felc. 5, τὴν γεννητήν. Alii et editio Commel. τὴν γεννητήν. Item ibid. Felc. 4, ἐπὶ δὲ ἔωρα.

(9) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii et editi, τοῦ θεοῦ. Ibid. Seguer. et Felc. 1, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ. Cæteri et editi, καὶ παρ' αὐτοῦ. Mox Reg. et Felc. 5, καὶ ἐπὶ πρώτως. Alii et editi, πρώτως.

(10) Seguer. Reg. Basiliens. et Felc. 4, γενομένου. Cæteri et alii γενομένου. Ibidem mss. καὶ τὰ πάντα, præter Felc. 2, in quo ut in editis, deest καὶ.

(11) Felc. 2, et editi, τῷ ἔργῳ. Alii omnes mss. τῷ γῶν. Ibidem Seguer. ἐνεχείρισεν. Idem et Gobler. Felc. 1 et 4, ὡς βοηθῶ. Editi et alii ὡς omitunt. Felc. 4, ibidem, καὶ αὐτὸ μὲν. Idem et Seguer. ac Gobler., ἀνάξιν θεοῦ. Editi et cæteri, ἀνάξιν θεῶν.

μόνον ἠθέληκε, καὶ ὑπέστη τὰ πάντα, καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκε. Τίτος οὖν ἕνεκα οὗ γέγονε τὰ πάντα παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ τῷ προτάγματι, ὃ γέγονε καὶ ὁ γῶς; Ἢ δὲ τὶ τοῦτο πάντα γέγονε, καίτοι καὶ αὐτοῦ γεννητοῦ τυγχάνοντος, λεγέτωσαν. Ἄλογια μὲν ὄν (8) πᾶσα παρ' αὐτοῖς· φασι δὲ ἁμῶς περὶ τούτου, ὡς ἄρα « Ὁ θῶν ὁ θεός τὴν γεννητὴν κτίσαι φάσιν, ἐπειθεῖ ἔωρα μὴ δυναμένη αὐτὴν μετασχεῖν τῆς τοῦ Πατρὸς (9) ἀκράτου χειρὸς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτεῖται πρώτως μόνος μόνον ἕνα, καὶ καλεῖ τούτον γῶν καὶ λόγων, καὶ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ γενήσονται διηγουμένης. » Ταῦτα οὖν μόνου ἠθέληκε, καὶ ὑπέστη τὰ πάντα, καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκε. Τίτος οὖν ἕνεκα οὗ γέγονε τὰ πάντα παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ τῷ προτάγματι, ὃ γέγονε καὶ ὁ γῶς; Ἢ δὲ τὶ τοῦτο πάντα γέγονε, καίτοι καὶ αὐτοῦ γεννητοῦ τυγχάνοντος, λεγέτωσαν. Ἄλογια μὲν ὄν (8) πᾶσα παρ' αὐτοῖς· φασι δὲ ἁμῶς περὶ τούτου, ὡς ἄρα « Ὁ θῶν ὁ θεός τὴν γεννητὴν κτίσαι φάσιν, ἐπειθεῖ ἔωρα μὴ δυναμένη αὐτὴν μετασχεῖν τῆς τοῦ Πατρὸς (9) ἀκράτου χειρὸς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτεῖται πρώτως μόνος μόνον ἕνα, καὶ καλεῖ τούτον γῶν καὶ λόγων, καὶ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ γενήσονται διηγουμένης. » Ταῦτα οὖν μόνου ἠθέληκε, καὶ ὑπέστη τὰ πάντα, καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκε. Τίτος οὖν ἕνεκα οὗ γέγονε τὰ πάντα παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ τῷ προτάγματι, ὃ γέγονε καὶ ὁ γῶς; Ἢ δὲ τὶ τοῦτο πάντα γέγονε, καίτοι καὶ αὐτοῦ γεννητοῦ τυγχάνοντος, λεγέτωσαν.

25. Πῶς οὖν οὐκ ἂν τις αὐτῶν ἐκ τούτων τῶων καταγνοῖ τῆς ἀσθελείας, ἦν, μετὰ πολλῆς τῆς ἀπροσῆνης ἑαυτοῦ κριθάναντες, οὐκ ἐμβριθῶσιν οὕτω καταμεθούσους τῆς ἀληθείας. Εἰ μὲν γάρ, διὰ τὸ κάμειν τὸν θεὸν πρὸς τὴν τῶν ἁλλῶν ἐργασίαν, ψήσους μόνον αὐτὸν πεποισκῆναι τὸν γῶν· καταδοῆσαι μὲν τούτων πᾶσα ἡ κτίσις, οὐκ ἄρα φεγγουμένην περὶ τοῦ θεοῦ· ἐγγράφως δὲ ὁ Ἡσαίας λέγων· θεός αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἀκρα τῆς γῆς, οὐ παιρῶσαι, οὐδὲ κοπιᾶσαι, οὐδὲ ἔστιν ἐξέστρεψος τῆς γροηθῆς αὐτοῦ. Εἰ δὲ, ὡς ἀπαξίον ὁ θεός τὰ ἄλλα ἐργάσασθαι, τὸν μὲν γῶν μόνον ἐργάσατο, τὰ δὲ ἄλλα τῷ γῶν (11) ἐνεχείρισεν ὡς βοηθῶ· καὶ τοῦτο μὲν ἀνάξιν θεοῦ· οὐκ ἔστι γάρ ἐν θεῷ τύφος· ἐντρέψαι δὲ αὐτοῖς ἁμῶς ὁ Κύριος· λέγων· Οὐχὶ εἶς στρουθία ἀσπαρίου κοπιεῖται; καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσοῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρὸς ὁμῶν (12), τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; καὶ πάλιν· Μὴ μερμυᾶται τῇ ψυχῇ ὁμῶν, τί φάγηται, μηδὲ τῷ σώματι ὁμῶν, τί ἐνδύσθησθε. Οὐχὶ ἡ ψυχὴ ἀλείων ἔστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, οὗτοι οὐ σκελρουνσιν, οὐδὲ θεριζουνσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς τὰς ἀποθήκας (15)· καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. Οὐχ ὁμῶς μᾶλλον διατρέφετε αὐτῶν; Τίς δὲ ἐξ ὁμῶν, μερμυῶν, δύναται προσδοεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα; Καὶ περὶ ἐνδύματος (14) τὶ μερμυᾶται; Κυμαμῶθετε τὰ κρινα τοῦ ἀγροῦ, πῶς ἀξέδραυσεν· οὐ κοπιᾶσιν, οὐδὲ τῆθουσι. Λέγω δὲ ὁμῶν (15), οὗτοι οὐδὲ Σολο-

(12) Sic mss. Editio autem Commel., ἀνευ Πατρὸς. Ibidem Seguer. Basili. Anglic. et Felc. 4, ὁμῶν, ut et Scriptura habet. Reg. et Felc. 5, ἡμῶν. Alii et editi, μου. Mox Gobler. et Felc. 1, φάγηται. Ibidem Basili. Anglic. Reg. et Felck. 4, τί ἐνδύσσεσθε.

(13) Felc. 5, εἰς ἀποθήκας. Paulo post Seguerian. Basil. Anglic. et Felc. 4, οὐχ ὁμῶς μᾶλλον. Alii et editi, οὐχ ἡμῶς, mendose.

(14) Goblerian. et Felckman. 1, προσδοῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα, καὶ τὰ ἐξ ἑξ. Εἰ γάρ οὐκ ἀνάξιν, etc. omissis intermedias.

(15) Δὲ ὁμῶν abest a Felc. 5. Ibidem idem et Seguer., ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ, ut et Matth. vi, 29, legitur. Editi et alii, ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ. Ibidem pro αὐτοῦ, ut Seguer. Reg. Basiliensis, Anglicana. Felc. 4 et 5, habet. Felc. 2 habet αὐτῶν: editio autem Commel., αὐτοῦ, ut Scriptura. Felc. 4, ibidem, περιεβάλλετο.

μῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιβάλλοτο, ὡς ἐν ἄλλοις. Εἰ δὲ τὸν χέρτου τὸν ἄγρον ὄντα, καὶ αἴριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιένυσσι· οὐ πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς, ἀλλοτρίως; Εἰ γὰρ οὐκ ἀνάξιον Θεοῦ προ-
 ροιδεντία καὶ μέγρι τῶν οὐτῶ μικρῶν (16), τριχῶς κα-
 φαλῆς, καὶ στρούβιου, καὶ τοῦ χέρτου τοῦ ἀγροῦ,
 οὐκ ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι; Ἄν γὰρ
 εἴην πρόνοιαν ποιῆται, τούτων καὶ ποιητῆς; ἔστι διὰ
 τοῦ ἰδίου Λόγου. Ἄλλως τε καὶ μεζῶν ἄποιν τοῖς
 τοῦτο (17) λέγουσιν ἀπαντᾶ· διαίρουσι γὰρ τὰ κτί-
 σματα καὶ τὴν δημιουργίαν· καὶ τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς
 ἔργον, τὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ διδάσκειν ἔργα· ὅσον ἢ καὶ τὰ
 πάντα (18) μετὰ τοῦ Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς γίνε-
 σθαι, ἢ εἰ διὰ τοῦ Υἱοῦ πάντα τὰ γενετὰ γίνεται, μὴ
 λέγειν αὐτὸν ἕνα τῶν γεννητῶν εἶναι (19).

26. Ἐπειτα δὲ κἀκεῖνος ἐλέγξειεν ἂν τις αὐτῶν
 τὴν ἀνοιαν. Εἰ καὶ ὁ Λόγος τῆς γεννητῆς φύσεως ἔστι,
 πῶς, ταύτης (20) ἀδυνατόν τυγχανούσης χωρεῖν τὴν
 τοῦ Θεοῦ αὐτουργίαν, μόνος αὐτὸς ἐκ πάντων ἡδυνήθη
 παρὰ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀκαρφηνοστάτης οὐσίας τοῦ
 Θεοῦ γενέσθαι (21), ὡς ὑμεῖς λέγετε; Ἀνάγκη γὰρ
 ἢ τοῦτο δυναμῆναι καὶ πᾶσαν δύνασθαι· ἢ πάσης
 ἀδυνατόν τυγχανούσης, μὴ δύνασθαι μηδὲ τὸν Λόγον·
 εἰς γὰρ ἔστι τῶν γεννητῶν (22) καὶ οὕτος καθ' ὑμᾶς.
 Πάλιν δὲ (25), εἰ, διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι τὴν γεννητὴν
 φύσιν μετασχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτουργίας, μεσίου
 χρῆτα γέγονεν· ἀνάγκη πᾶσα, γενητῶ καὶ κτισμα-
 τῶν ὄντων τοῦ Λόγου, μέσου χρῆται εἶναι καὶ ἐπὶ τῆς
 τοῦτο δημιουργίας, διὰ τὸ εἶναι ἕνα καὶ αὐτὸν τῆς
 γεννητῆς φύσεως, τῆς μὴ δυναμῆνης μετασχεῖν τῆς
 παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, ἀλλὰ μέσου δεομένης· κἴν
 ἐκείνου δὲ τις εὐρεθῆ μέσος, πάλιν ἑτέρου χρῆτα με-
 σίου δι' ἐκείνου, καὶ οὕτω τις ἐπαναβαῖον καὶ διε-
 ρευνῶν τῷ λογισμῷ, εὐρήσεται πολὺν ἔχλον ἐπιβρέον-
 των (24) μεσίων, καὶ οὕτως ἀδύνατον ὑποστῆναι τὴν
 κτισιν ἀεὶ τοῦ μεσίου δεομένην, καὶ τοῦ μεσίου μὴ
 δυναμένου γενέσθαι χωρὶς ἑτέρου μεσίου, διὰ τὸ
 πάντας εἶναι (25) τῆς γεννητῆς φύσεως, τῆς μὴ δυνα-
 μῆνης μετασχεῖν τῆς παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ ἐργασίας,
 ὡς ὑμεῖς λέγετε. Πόσης τοίνυν ἀρροσύνης εἰσὶ πλή-
 ρεις, δι' ἣν καὶ τὰ ἤδη γενόμενα νομίζουσιν ἀδύνατον
 εἶναι γενέσθαι; Ἡ τάχα οὐδὲ γεγενῆσθαι αὐτὰ φαν-
 τάζονται, ζητοῦντες ἔτι τὸν μεσίτην. Κατὰ γὰρ τὴν

22 Math. vi, 25-50.

(16) Sic Seguer. et Reg. Felc. 4 omittit. τῶν οὐτῶ
 μικρῶν. Editi et alii, μέγρι τῶν οὐτῶ μικρῶν, μέγρι
 τριχῶς, etc. Ibidem Seguer. Reg. et Felc. 4, καὶ τοῦ
 χέρτου. Ceteri et editi, καὶ χέρτου.

(17) Sic Seguer. Basil. Reg. Anglie. Felc. 4 et 5.
 Αἰεδίον ἄτι, οὐκ αἰεδίον. Ibidem Seguer., μεζῶν ἄπο-
 νων τοῖς τοῦτο. Editi, μεζῶν τὸ τοῖς ἀπόνημα τοῖς
 τοῦτο.

(18) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἢ καὶ πάντα.
 Paulo post Felc. 5, et post ἢ omittit. Ibidem Seguer.
 et Reg. δι' Υἱοῦ. Felc. 4, ibid. γεννητᾶ.

(19) Seguer. Gobler. et Felc. 4, τῶν γεννητῶν εἶναι.
 Felc. 4, τῶν γεννητῶν εἶναι. Alii et editi, τῶν ποιη-
 τῶν εἶναι. Paulo post Seguer. et Felc. 4, αὐτῶν
 τὴν ἀνοιαν. Editi et alii, αὐτῶν τὴν ἀνοιαν.

(20) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ταύτης. Ceteri

et cras in clibanum mittitur, Deus sic restitit : nonne
 multo magis vos modicæ fidei *? Si ergo non in-
 dignum Deo videtur res tantulas, ut capitis cri-
 nem, passerem, agrique fenum sua complecti
 providentia, certe ne ipsas creare indignum ei
 fuit. Quibus enim Deus providentia sua consulit,
 eorum per proprium Verbum est effector. Præterea,
 qui hæc audent dicere, turpiorem in errore
 incidunt. Illi enim res creatas et creationem divi-
 dunt, ita ut hanc velint Patris opus esse, illas au-
 tem Filii esse opera : cum necesse sit vel omnia
 cum Filio a Patre fieri, vel, si res omnes factæ,
 per Filium fieri, non affirmare eum unam e rebus
 factis esse.

26. Insuper hoc etiam pacto redargui potest il-
 forum inscitia. Si ipsum quoque Verbum factæ
 est naturæ, qui fieri potest ut cum ipsa Dei ac-
 tionem sustinere non queat, solum Verbum ex
 omnibus a non facta et purissima Dei natura fieri
 poterit, uti vos asseveratis? Nam necesse est, si
 possit Verbum, res omnes similiter posse : aut si
 nulla possit, nec Verbum item posse, utpote quod
 secundum vos una sit e factis rebus. Rursus si,
 ideo quod facta natura non possit actionis ipsius
 Dei esse particeps, intermedii alicujus opus fuit,
 sane eum Verbum factum sit et creatum, ut pos-
 sit creari, necessarius omnino fuerit aliquis item
 intermedius, quandoquidem ipsum quoque est ex
 numero factarum naturarum, quæ actionis Dei
 participes esse non queunt, sed intermedio indig-
 ent aliquo. Quod si intermedius aliquis inter illum
 intermedium et Deum reperitur, alio iterum in-
 termedio propter istum opus crit, itaque quis
 progrediendo et mente indagando, maximam con-
 fluentium intermediorum turbam offendet, ac
 proinde nulla res creata poterit existere et consti-
 tuti, cum semper intermedio aliquo indigeat, unus-
 que intermedius sine alio intermedio non possit
 fieri, ideo quia omnes factæ sunt naturæ, quæ ac-
 tionis solius Dei, ut vos contenditis, particeps esse
 non potest. Quanta igitur illorum est dementia, ex
 qua res jam factas fieri non potuisse arbitrari illos

D et editi, αὐτῆς. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4,
 μόνος αὐτὸς. Alii et editi, μόνος οὐτός.

(21) Seguer. Gobler. et Felc. 4, γενέσθαι. Ceteri
 et editi, γενέσθαι. Mox Goblerian. et Felckman. 1.
 Ἀνάγκη γὰρ εἶ τούτου. Ibidem idem et Seguer.
 Anglie. Felckm. 4 et 5, καὶ πᾶσαν δύνασθαι. Alii et
 editi, καὶ πάντα δύνασθαι. Item ibid. mss. omnes,
 ἢ πάσης. Editi, πάσης, perperam.

(22) Felc. 4 et 5, γεννητῶν. Ibidem καὶ abest
 Gobler. Felc. 1 et 4.

(23) Seguerian., πάλιν τε.

(24) Seguer. et Felc. 4, ἐπιβρέοντων.

(25) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, πά-
 ντας εἶναι. Alii et editi, πάντα εἶναι. Ibidem Seguer.
 Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, τῆς γεννητῆς τῆς φύσεως.
 Ceteri et editi, τῆς γεννητῆς τῆς φύσεως.

neesse est. An vero necdum factas esse opinantur, intermediumque aliquem adhuc quaerunt? Nam juxta impiam hanc et stultam illorum sententiam, intermedius non reperitur.

27. At vero quid objiciant videamus. Ecce, inquit, Deus per Moysen populum deduxit ex Aegypto, per eundem legem dedit, tametsi homo ipse erat: ac proinde similia per simile possunt fieri. Utiq; maxime decuit hæc eos latenter loqui, ne summo afficerentur pudore. Nec enim Moyses missus est ad creandum, neque ut ea, quæ non 391 sunt, vocaret ut sint, neque ut homines similes formaret, sed tantum ut apud populum et apud regem Pharaonem sermonum esset administer: quæ profecto multum inter se differunt. Nam ministrare rerum factarum est tanquam servorum: res vero producere et creare solius Dei est propriumque ejus Verbi et sapientiæ. Hinc nemo alius in rebus creandis occurrit præter solum Dei Verbum: omnia siquidem in sapientia facta sunt²⁶, et sine Verbo factum est nihil²⁷. Quod autem ad eos qui ministrant spectat, non unus certe, sed ex omnibus plurimi sunt, quos nimirum Domino placuerit mittere. Etenim multi archangeli, multi throni et potestates ac dominationes milliaque millium et decies milia dena millia ministrant ac præsto sunt ad missionem²⁸. Multi quoque sunt propheta: duodecim sunt item apostoli, et Paulus. Et vero ipse Moyses non solus, sed Aaron cum eo, ac deinde alii septuaginta sancto Spiritu repleti sunt²⁹: ac Moysi Jesus filius Nave successit, cui succedere iudices, iudicibus vero non unus sed multi reges. Si igitur creatus et factus esset Filius, multos quoque hujusmodi filios esse oporteret, ut multos pariter ejus generis ministros haberet Deus, quemadmodum aliorum magna est multitudo. Quod si id verum non est, sed res quidem creatæ multæ sunt, unum autem est Verbum; quis non inde perspicit Filium ab omnibus differre, nec res creatas illi esse æquales, sed cum proprio esse Patris? Unde non multa sunt Verba, sed solum unum unius Patris Verbum, unaque unius Dei imago est. Atqui, inquit, etiam sol unus est, et terra una. Adiant insani unam aquam nuncupare ignem esse, ut deinde audiant, quamlibet quidem rerum factarum nram

αὐτως ἀπεθεῖ καὶ μῶρὰν δῖοναι αὐτῶν, οὐδ' ἂν ἔπειτα τὰ θντα (26), μὴ εὐρισκομένου τοῦ μέσου.

minime existerent etiam ea quæ existunt, cum in-

27. 'Αλλ' ἐκεῖνο φάσκουσιν, Ἰδοὺ δὴ καὶ διὰ Μωϋσέως ἐξήγαγε τὴν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον δέδωκε (27), καίτοι καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἀνθρώπου· ὥστε δυνατὸν διὰ τοῦ ὁμοίου τὰ θμια γίνεσθαι. Τοῦτο δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐγκαλυπτομένους ἔπραξε, ἵνα μὴ πολλὴν ἀσχύρην ἀπενέγκωνται. Μωϋσῆς γὰρ οὐ δημιουργεῖν ἐπέμπετο, οὐδὲ τὰ μὴ θντα (28) εἰς τὸ εἶναι καλεῖται, καὶ πλάσαι τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ διακονῆσαι μόνον ῥήματα πρὸς τὸν λαὸν καὶ πρὸς τὸν βασιλεῖα (29) Φαραῶ. Ἐχει δὲ τοῦτο πολλὴν τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ μὴ διακονεῖν τῶν γεννητῶν ὡς δούλων ἐστὶ· τὸ δημιουργεῖν δὲ καὶ κτίρειν μόνου τοῦ Θεοῦ ἐστι, καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ Λόγου καὶ τῆς σοφίας. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν οὐκ ἂν τις ἄλλον εὐροί, ἢ μόνου (30) τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ γέγονε, καὶ χωρὶς τοῦ Λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἓν. Πρὸς δὲ τὰς διακονίας, οὐχ εἰς, ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοὶ εἰσιν, οὓς ἂν θέλῃ πείμπειν ὁ Κύριος. Πολλοὶ μὲν γὰρ ἀρχάγγελιοι (31), πολλοὶ δὲ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι, καὶ κυριότητες, χιλιά τε χιλιάδες, καὶ μύρια μυριάδες παρεστήκασι λειτουργοῦντων καὶ ἐτοίμων εἰς τὸ ἀποστῆλθεσθαι (32). Καὶ προφῆται μὲν πολλοὶ, καὶ ἀπόστολοι δὲ δέκα καὶ δύο, καὶ ὁ Παῦλος (33)· καὶ Μωϋσῆς δὲ αὐτὸς ὁ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν τὸν αὐτῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλοι ἐβδομήκοντα Πνεύματος ἐπληρώθησαν ἄγιοι· καὶ Μωϋσῆν διεδέξατο Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, κάκεινον οὐ κριταί, κάκεινους οὐχ εἰς, ἀλλὰ πλείστοι βασιλεῖς. Ἐπερ οὖν καὶ κτίσμα (34) ἦν καὶ τῶν γεννητῶν ὁ Υἱὸς, ἔδει καὶ πολλοὺς εἶναι τοιοῦτους υἱούς, ἵνα καὶ πολλοὺς τοιοῦτους διακόνους ἔχη ὁ Θεός, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πληθὸς ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἰδεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα πολλὰ, ὁ δὲ Λόγος εἰς ἐστὶ· τίς οὐ συναρᾷ καὶ ἐκ τούτων (35), ὅτι ὁ Υἱὸς διέστηκε τῶν πάντων, καὶ οὐ πρὸς τὰ κτίσματα τὴν ἐξίσωσιν ἔχει, ἀλλὰ πρὸς τὸν Πατέρα τὴν ἰδιότητα; Ὅθεν οὐδὲ πολλοὶ Λόγοι, ἀλλὰ μόνος εἰς τοῦ ἐνὸς Πατρὸς Λόγος, καὶ μὴ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ (36) εἰκῶν ἐστίν. Ἄλλ' ἰδοὺ, φασί, καὶ ἥλιος μόνος εἰς καὶ ἡ γῆ μία. Ἄφρονες εἰπάτωσαν ὅτι καὶ ὕδωρ ἓν, καὶ πῦρ ἓν, ἵνα ἀκούσωσιν, ὅτι τῶν γενομένων (37) ἕκαστον

²⁶ Psal. ciii, 24.

²⁷ Joan. i, 5.

²⁸ Daniel. vii, 10.

²⁹ Num. xi, 25.

(26) Seguerian. Goblerian. et Felckman. 1, τὰ θντα. Editi et alii, τὰ γενητά. Ibidem Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, τοῦ μέσου. Editi et alii, τοῦ μεσίου. Mox Felc. 4, ἰδοὺ δὲ καί.

(27) Seguer. Gobler. et Felc. 4, δέδωκε. Cæteri et editi, ἔδωκε.

(28) Seguerian. Reg. Goblerian. et Felc. 1, οὐδὲ τὰ μὴ θντα. Alii et editi, οὐδὲ μὴ θντα. Mox, καὶ πλάσαι, deest in Seguer.

(29) Seguerian., πρὸς βασιλεῖα.

(30) Goblerian. et Felckman. 1, ἢ μὴ μόνου.

(31) Sic Seguerian. Reg. Basilii. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii et editi γὰρ omittunt. Ibidem Felc. 4, ἀγγέλους.

(32) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi, λειτουργῶν καὶ ἐτοίμων εἰς τὸ ἐξαποστῆλθεσθαι.

(33) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi, καὶ Παῦλος. Ibidem Gobler. et Felc. 1, αὐτὸς καὶ Ἀαρὼν.

(34) Seguerian., καὶ κτίσμα, et mox, ἔδει καὶ πολλοὺς. In aliis et editis, καὶ utrobique deest.

(35) Seguerian., ἐκ τούτων.

(36) Seguerian., τοῦ ἐνὸς Θεοῦ. Editi et alii omittunt ἐνός. Seguer. ibid., καὶ ἥλιος μόνος εἰς ἐστὶ, καὶ γῆ μία. Editi, καὶ ὁ ἥλιος εἰς, ἡ γῆ μία.

(37) Felc. 1, et Goblerian., γενομένων.

Deum non natura sed arte opificem esse dicant, A
ita ut ea facultate privari possit. Deinde, si Dei
Sapientia facultatem creandi, discendo, comparat-
iv: quomodo sapientia appellari potest, quæ do-
ctrina indigeat? Quid vero ipsa erat antequam di-
sceret? Nec enim sapientia erat, quæ doctrina opus
habuit. Iuanis nempè et vacua res aliqua fuit, non
autem substantialis sapientia, sed sapientia nomen
proficiendo obtinuit, quæ tandiu futura est sapien-
tia, quandiu quod didicit conservata est. Nam
quod aliquis non natura sed studio consecutus est,
id aliquando potest dediscere. Hæc autem de Dei
Verbo dicere, non profecto Christianorum sed gen-
tilium est.

29. Etenim si facultas creandi doctrina compari-
rari queat, invidiam vel etiam imbecillitatem stulte
in Deum inducunt: invidiam quidem, quia non
multos docuerit creandi artem, ut quemadmodum
multi circa illum sunt archangeli et angeli, ita et
multi essent creatores: imbecillitatem vero, quia
non solus res potuerit facere, sed adiutore et admi-
nistro opus habuerit: quamquam factam naturam a
suo Deo fieri posse ostensum iam est, quandoquidem
Filius qui, ut putant, est factus, a Deo solo potuit
fieri. Verum nulla re certe opus habet Deus: absit.
Ipse enim dixit: *Plenus sum* 29. Nec item Verbum
discendo factus est creator: sed cum sit imago et
sapientia Patris, ea quæ sunt Patris efficit. Nec
etiam Filium creavit, rerum factarum efficiendarum
causa: namque quamvis existat Filius, Pater nihilominus agit, ut ipse Dominus his verbis docet: *Pater
meus nunc modo operatur, et ego operor* 30. Quod
si, ut putatis, idcirco Filius factus est, ut ea quæ
post illum existunt, produceret: et ipse tamen
Pater post editum Filium operatur: supervacua
sane est huiusmodi Filii procreatio. Præterea cur,
quæso, cum nos creare vellet, intermedium aliquem
quæsitivum administrum, quasi scilicet non sufficeret
ejus voluntas ad ea efficienda quæ ipse voluerit?
Clamant quippe Scripturæ: *Omnia quæcumque vol-
luit, fecit* 31; et: *Voluntati enim ejus quis resistit* 32?
Si porro sola ejus voluntas sufficit ad res omnes
producendas, inutilis secundum vos erit intermedii
illius adjutoris opera. Illa 393 enim Moysis,
solis et luæ exempla quæ adduxistis, futilia esse

Θεὸν εἰπωσι μὴ φύσει, ἀλλ' ἐπιστήμη δημιουργὸν
εἶναι, ὥστε καὶ δυνατόν μεταπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ.
Ἐπειτα εἰ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εἰς διδασκαλίαν ἐκτῆ-
σατο τὸ δημιουργεῖν, πῶς εἰς σοφίαν ἐστὶ, θεωρίαν
μαθημάτων; Τί δὲ ἦν καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν; Σοφία
γὰρ οὐκ ἦν λιπομένη διδασκαλίας. Κενὸν ἄρα τι
πρᾶγμα (45) ἦν, καὶ οὐκ ἔστιν οὐσιώδης σοφία· ἀλλ'
ἐκ προκοπῆς; Ἔσχε τὸ θύομα τῆς σοφίας, καὶ ἐπὶ το-
σοῦτον ἔστα αἰσoria, ἔως ἂν δὲ μεμάθηκε φυλάττει (46).
Ὁ γὰρ μὴ φύσει τι, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως προσγέ-
γωνα, δυνατόν ἐστι καὶ ἀπομαθεῖν ποτε. Τοιαῦτα δὲ
λέγειν περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, οὐ Χριστιανῶν, ἀλλὰ
Ἑλλήνων ἐστὶ.

29. Καὶ γὰρ εἰ ἐκ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν
τινι (47) προσγίνεται, φθόνον καὶ ἀσθένειαν περὶ τὸν
Θεὸν εἰσάγουσιν οἱ ἄφρονες· φθόνον μὲν, ὅτι μὴ πολ-
λοὺς δημιουργεῖν (48) ἐδίδαξαν, ἢ ὥσπερ πολλοὶ ἀρ-
χάγγελοι καὶ ἄγγελοι, οὕτω καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ
περὶ αὐτὸν ὄντι· ἀσθένειαν δὲ, ὅτι μὴ μόνος ἡδυνήθη
ποιῆσαι, συναεργῶ δὲ ἢ ὑπουργῶ χρεῖαν ἔσχε· καίτοι
δεχθεὶς καὶ τῆς γεννητῆς φύσεως δυνατικὸς οὗτος
γίνεσθαι (49) παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ. εἰ γὰρ κατ' αὐτοῦ
ὁ Υἱὸς γεννητὸς ὢν ἡδυνήθη παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ
γενέσθαι. Ἄλλ' οὐδένος ἐστὶν ἐνδεῆς ὁ Θεός· μὴ γέ-
νοιτο! αὐτὸς γὰρ εἶπε· Πλήρης εἰμι. Οὐδέ τις διδα-
σκαλίας γέγονε δημιουργοῦ ὁ Λόγος· ἀλλ' εἰκὼν καὶ
σοφία ὢν τοῦ Πατρὸς, τὰ τοῦ Πατρὸς ἐργάζεται.
Οὐδὲ τῆς τῶν γεννητῶν ἔσκεν ἐργασίας τὸν Υἱὸν πα-
ποίηκεν (50)· Ἰδοὺ γὰρ καὶ τοῦ Υἱοῦ ὄντος, φαίνεται
πάλιν ἐργάζομενος ὁ Πατήρ, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος φη-
σιν· Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐρ-
γάζομαι. Εἰ δὲ καθ' ὁμᾶς διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ Υἱὸς (51),
ἴνα τὰ μετ' αὐτὸν ἐργάσῃται· φαίνεται δὲ ὁ Πατήρ
καὶ μετὰ τὸν Υἱὸν ἐργάζομενος· περιττὴ καθ' ὁμᾶς
καὶ κατὰ τοῦτο ἡ τοῦ τοιοῦτου Υἱοῦ (52) ποίησις.
Ἄλλως τε διὰ τὴν ὁμᾶς, θέλων ἡμᾶς κτίσαι, ζητεῖ τὸν
μαστῆρα, ὡς οὐκ ἀρκουμένου τοῦ βουλήματος αὐτοῦ
σοστήσαι περὶ ὢν ἂν αὐτῷ (53) δοκῇ; Καὶ μὴ αἱ
Γραφαὶ λέγουσι· Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε·
καὶ· Τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν;
Εἰ δὲ καὶ τὸ βούλημα μόνον ἱκανὸν ἐστὶν αὐτοῦ πρὸς
τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν· περιττὴ πάλιν καθ'
ὁμᾶς ἡ τοῦ μαστῆρος χρεῖα. Καὶ γὰρ καὶ τὸ παρά-
δειγμα τὸ περὶ Μωυσέως (54) καὶ τοῦ φίλου καὶ

29 Isa. i, 11. 30 Joan. v, 17. 31 Psal. cxviii, 11.

32 Rom. ix, 19.

(45) Anglican., κενὸν ἄρτι πρᾶγμα.

(46) Seguer. Anglic. Felc. 5, διαφυλάττει.

(47) Sic mss. præter Felc. 2, qui, ut et edit. Commel. omittit τινι. Mox Seguerian., φθόνον ἢ καὶ ἀσθένειαν.

(48) Sic Regius et Felc. 4. At alii et editi, δημιουργοῦς. Ibidem Seguerian. Anglic. Goblerian. Felc. 1 et 4, πολλοὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἄγγελοι. Alii et editio Commel., πολλοὶ ἄγγελοι.

(49) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5, γίνεσθαι. Cæteri et editi, γενέσθαι. Paulo post Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, αὐτὸς γὰρ εἶπε. Alii et editi, αὐτὸς εἶπε.

(50) Seguerian. et Felc. 4, ἐποίησεν.

(51) Seguerian., γέγωνεν Υἱός.

D (52) Υἱὸς abest ab Anglic. Mox Felc. 4 et Seguerian., θέλων ἡμᾶς κτίσαι. Alii et editi, θέλων κτίσαι.
(53) Seguerian. Reg. Gobler. et Felc. 1, ἂν αὐτῷ. Editi et alii, ἐν αὐτῷ. Paulo post Seguer., ἐποίησε· καὶ τῷ γὰρ βουλήματι. Gobler. Felc. 1 et 4, ἐποίησε· τῷ γὰρ βουλήματι. Alii et editio Commel., ἐποίησε· καὶ, τῷ βουλήματι. Ibidem Goblerian. et Felc. 1, Ἰδοὺ καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ ἱκανὸν ἐστὶ μόνου. Ibidem Basili., ἱκανὸν ἐστὶν αὐτῷ.

(54) Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ γὰρ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ Μωυσέως. Ibid. Seguerian. Reg. Basili. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, φίλου καὶ ἀσκή-
νης ὁμῶν δέδεικται. Editio Commel., φίλου καὶ πάνου πατρὸς ἡμῶν. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, κἀκαίω ἐστὶ. In aliis et editis deest δέ.

σελήνης ὁμῶν δίδαικατα σαθρῶν. Κάκιστο δὲ πάλιν ἅμα ἐντρέφει. Εἰ θέλων ὁ Θεὸς τὴν γενετὴν (55) κρίσαι φύσει, περὶ δὲ ταύτης βουλευσάμενος, ἐπινοεῖ καὶ κτίζει τὸν Υἱὸν καθ' ὁμάς, ἵνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ· σκοπεῖτε πόσῃ ἀσέβειαν φθγγεσθαι τιτολήκατα.

30. Πρώτον μὲν, ὅτι φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς ὁ Υἱὸς δι' ἡμᾶς γεγονώς, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτόν· οὐ γὰρ δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν (56), ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποιήται· ὥστε χάριν αὐτοῦ ἡμῖν μᾶλλον ἔχειν, καὶ μὴ ἡμᾶς αὐτῷ, καθάπερ (57) καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. *Ὁ γὰρ ἐκτίσθη, φησὶν ἡ Γραφή, ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἀνδρα.* Ἄρ' οὐν ὡσαπερ ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχει, ἡ δὲ γυνὴ δόξα ἀνδρός ἐστίν· ὁὕτως ἡμεῖς μὲν τοῦ Θεοῦ εἰκὼν, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ γεγόναμεν· ὁ δὲ Υἱὸς ἡμῶν ἐστὶν εἰκὼν καὶ εἰς ἡμῶν δόξαν ὑπέστη. Καὶ ἡμεῖς μὲν εἰς τὸ εἶναι γεγόναμεν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος καθ' ὁμάς, οὐκ εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν χρεῖαν, ὡς ἔργονον πεποιήται· ὥστε μὴ ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρεῖας συνίστασθαι (58). Καὶ πῶς οὐ πᾶσαν ἄνοιαν περιβάλλουσιν οἱ ταῦτα καὶ μόνον ἐνθυμούμενοι· Καὶ γὰρ εἰ δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Λόγος, οὐκ ἐστὶν οὐδὲ πρῶτος ἡμῶν παρὰ τῷ Θεῷ. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον ἔχον ἐν ἑαυτῷ περὶ ἡμῶν (59) βουλευέται· ἀλλ' ἡμᾶς ἔχον ἐν ἑαυτῷ, βουλευέται, ὡς ἐκείνῳ φασί, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ Λόγου. Εἰ δὲ τοῦτο ἐστὶ, τάχα οὐδὲ βίβλος ἤθελε (60) τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ· οὐ γὰρ θέλων αὐτὸν ἐκτίσεν· ἀλλ' ἡμᾶς θέλων, δι' ἡμᾶς αὐτὸν ἐδημιούργησε· μὴ ἡμᾶς γὰρ αὐτὸν ἐπενόησεν· ὥστε κατὰ τοὺς ἀσεβούντας περιετὸν εἶναι λοιπὸν τὸν Υἱὸν τὸν γενομένον ὡς ἔργονον, γενομένων ὧν ἕνεκα καὶ ἐκτίσθη. Εἰ δὲ ὡς (61) δυνατὸς ὁ Υἱὸς μόνος παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι παρὰ τοῦ Λόγου γεγόναμεν· διὰ τὸ μὴ καὶ πρῶτον, ὡς δυνατὸς ὄντος αὐτοῦ (62), περὶ αὐτοῦ βουλευέται, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν· ἢ διὰ τὸ ὅτι δυνατὸν οὐ προκρίνει τῶν ἀσθενῶν· ἢ διὰ τὸ πρῶτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὲ καὶ περὶ (63) τοῦ πρώτου αὐτοῦ βουλευέται· ἢ διὰ τὸ περὶ ἡμῶν πρώτον βουλευόμενος, οὐ πρώτους ἡμᾶς ἐργάζεται, ἵκανοῦ ὄντος τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν πάντων (64)

“ I Cor. xi, 9. “ *ibid.* 7.

(55) Reg. et Basil. τὴν γενετὴν. *Ibidem* Seguer. D et Felc. 4, περὶ τῆς ταύτης. Alii et editi, περὶ δὲ ταύτης.

(56) Sic Seguer. et Reg. Gohler. Felc. 4 et 5, δι' αὐτόν· οὐ γὰρ ἡμεῖς δι' αὐτόν ἐκτίσθημεν. Caeteri et editi, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτόν ἐκτίσθημεν, omissis intermediis. Mox Seguerian. Gohler. et Felc. 1, γὰρ ἂν αὐτὸν ἡμῶν. Alii et editi, χάριν αὐτοῦ ἡμῖν. *Ibid.* Seguerian. Reg. Basili. Anglic. Felckm. 4 et 5, μὴ ἡμᾶς αὐτῷ. Editi, μὴ ἡμεῖς αὐτῷ.

(57) Seguerian. Gohlerian. Felc. 1 et 4, καθάπερ. Editi et alii, ὡσαπερ. Mox Seguerian. Gohlerian. et Felc. 1, ἡ Γραφή, ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ, etc. Editi et alii, ἡ Γραφή, ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνὴ. *Ibidem* Seguer. Basili. Anglican. Gohlerian. et Felc. 1, ἄρ' οὐν. Caeteri et editi, ἄρ' οὐν.

(58) Felc. 4, περιστασθαι. Paulo post Seguerian. καὶ μόνον. Alii et editi, καὶ μόνον. *Ibidem* Anglican., καὶ εἰ-δ' ἡμᾶς.

probatum est. Verumtamen sic etiam vos possumus refellere. Si factam naturam volens Deus create, deque ipsa facienda deliberaas, Filium secundum vos excogitat et creat, ut nos per ipsum postea producat, quantam proferre audeatis impietatem aumadvertisite.

30. Primo enim inde sequitur, ut ipse Filius nostri potius causa factus fuerit, quam nos propter ipsum. Nec enim nos propter eum creati sumus, sed ipse propter nos factus est, ita ut ille nobis potius habeat gratiam, quam nos illi, ut et mulier viro. *Etenim, ut ait Scriptura, non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum* “⁵⁵. Igitur quemadmodum vir imago et gloria Dei est, mulier autem gloria viri est “⁵⁶, ita nos Dei imago et ad ejus gloriam facti sumus : Filius autem nostri imago et ad nostram gloriam factus dicendus erit. Deinde nos quidem facti sumus ut existeremus : at Dei Verbum non ut existeret, sed nostri gratia, instar instrumenti, factum est, proindeque non nos propter illum, sed ipsum propter nos existit. An non vero qui hæc vel tantum cogitant, omnium dementissimi sunt habendi? Nam si propter nos factum est Verbum, nobis certe prius non est apud Deum. Neque enim cum illud in se ipse haberet, de nobis creandis deliberavit Deus ; sed potius cum nos in se ipse haberet, de suo Verbo, ut illi dicitur, producendo deliberavit. Quod si verum est, forte nec omnino Pater Filium voluit. Nam non ipsum volens, creavit, sed nos volens, ipsum propter nos creavit. Siquidem eum post nos excogitavit, adeo ut jam, ex impia illorum sententia, inutilis sit Filius, quem instar instrumenti factum esse voluit, quandoquidem ea sunt effecta, quorum causa creatus ipse est. Quod si Filius a solo Patre factus est, quia solus potuit ab illo fieri, nos autem quia non potuerimus, a Verbo facti fulimus : cur non de illo, quippe qui ab ipso posset fieri, sed de nobis creandis primum deliberavit? Vel cur eum qui ab ipso fieri poterat his qui non poterant non anteposuit? Vel quare cum primum eum fecerit, de illo non primum deliberavit? Aut denique cur eum de nobis primum deliberavit, non tamen primum nos

(59) Basil. et Felc. 2, omittunt περὶ ἡμῶν. *Ibid.* Seguer. Gohlerian. Felc. 1 et 4, ἀλλ' ἡμᾶς βουλευέται.

(60) Reg. οὐδ' ἤθελε.

(61) Seguerian. Et δὲ καὶ ὡς. Mox idem et Reg. Gohlerian. et Felc. 1, ἡμεῖς δὲ. Alii et editio *Commet.*, ὁμῆς δὲ. Anglic. et Felc. 2, *ibid.*, δυνατὸς. Reg. et Felc. 5, δυνατὸς. *Ibid.* Seguerian., παρὰ τοῦ Λόγου. Alii et editi, διὰ τοῦ Λόγου.

(62) Sic Seguerian. Reg. Basili. Anglic. et Felc. 4. At editi et alii, δυνατὸς ὄντος περὶ αὐτοῦ.

(63) Felc. 4, ὡς περὶ. *Ibidem* Seguerian. Gohlerian. et Felc. 1, περὶ πρώτου βουλευέται. Reg. Basili. Felc. 4 et 5, περὶ πρώτου αὐτοῦ βουλευέται. Alii et editi, περὶ τοῦ πρώτου αὐτοῦ βουλευέται. Mox Seguerian. Reg. Gohler. Felc. 1, 4 et 5, βουλευόμενος. Alii et editi, βουλευόμενος.

(64) Seguerianus, Gohler. Felc. 1 et 4, τῶν πάντων. Alii et editi, τῶν ὄντων.

fecit, cum ad res omnes procreandas satis sit eum velle? Equidem primum illum creare dicitur Deus: sed tamen de nobis primum deliberat, nosque prius vult quam ipsum intermedium: ac nos quidem creare volens, et de nobis deliberans, res creatas vocat: illum vero, quem nostri causa creat, Filium atque hæredem nominat. Atqui nos potius quorum gratia illum facit, filios oportuit appellari: vel certe illum, qui Filius est, prius debuit cogitare et velle, propter quem scilicet etiam nos omnes facit. Hæc sunt quæ evomunt et effluentes nascantur hæretici.

394 31. Non est autem silentio prætermittendum quæ sit veritatis sententia, sed ea potius ample declaranda est. Igitur Verbum Dei propter nos non est factum, sed potius nos propter ipsum facti sumus, atque omnia in ipso creata sunt⁴⁴. Neque vero quia nos ab ipso Deo fieri non possemus, ille autem posset, idcirco a solo Patre est factus, ut nos per ipsum, tanquam per organum, crearet; absit: non ita se res habet. Nam etiamsi Deo placuisset nullas res factas producere, Verbum nihilominus esset apud Patrem, atque in ipso esset Pater. At vero res factæ non poterant sine Verbo fieri; quæ causa est cur per ipsum factæ fuerint; et merito quidem. Quia enim Verbum natura est proprius substantiæ Dei Filius, estque ex eo et in eo, ut ipse dixit: liquet sane res creatas non potuisse non per ipsum fieri. Ut enim lux omnia splendore illuminat, nihilque sine splendore potest illuminari: ita et Pater, veluti per manum, omnia in Verbo effecit, nihilque sine illo facit. Itaque Deus, ut narrat Moyses, dixit: *Fiat lux, et, Congregetur aqua, et, Producat terra, et, Faciamus hominem*⁴⁵; atque ut canit beatus David: *Ipse dixit et facta sunt, ipse præcepit et creata sunt*⁴⁶. Dixit, inquam, non ut, quemadmodum apud homines fieri solet, tanquam minister niquis audiret, ac ubi loquentis didicisset voluntatem, ad opus peragendum properaret. Hoc enim rerum creaturarum proprium est, quod de Verbo co-

συστασιν; Ἄλλ' ἐκεῖνον μὲν πρῶτον κτίζει, περὶ δὲ ἡμῶν πρῶτον βουλευέται, καὶ πρῶτος ἡμᾶς θέλει τοῦ μισθοῦ· καὶ ἡμᾶς μὲν θέλων κτίσαι, καὶ περὶ ἡμῶν βουλευόμενος, κτίσματα καλεῖ· ἐκεῖνον δὲ, ὃν δι' ἡμᾶς δημιουργεῖ, Ἴψὸν καλεῖ καὶ ἴσον κληρονόμῳ (65). Ἐδεῖ δὲ ἡμᾶς, ὡν ἕνεκα καὶ τοῦτον ποιεῖ, υἱοῦς μᾶλλον καλεῖσθαι· ἢ ἀρροῦναι τοῦτον Ἰϋδόντα, τοῦτον καὶ προεθυμειῖσθαι καὶ θέλειν, δι' ὃν καὶ πάντας ἡμᾶς ποιεῖ. Ταῦτα μὲν οὖν τῶν ἀπειρηκῶν ἕμετοι καὶ νουεῖαι (66).

31. Ὅ μὲν τό γε τῆς ἀληθείας φρόνημα δεῖ σωφῶν, ἀλλὰ μέγιστα τοῦτο καὶ μεγαλῶροειν πρέπει. Ὁ τοῦ Θεοῦ γὰρ Λόγος οὐ δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡμᾶς δι' αὐτὸν γεγόναμεν, καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· οὐδὲ διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν οὗτος, ὡν δυνατὸς (67), ὑπὸ μόνου τοῦ Πατρὸς γέγονεν, ἐν ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὄργανου δημιουργήσῃ· μὴ γένοιτο! οὐκ ἔστιν οὕτως. Καὶ γὰρ καὶ εἰ δόξαν ἦν (68) τῷ Θεῷ μὴ ποιῆσαι τὰ γενητὰ, ἀλλ' ἦν οὐδὲν ἔργον ὁ Λόγος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Πάτερ. Τὰ μέντοι γενητὰ ἀδύνατον ἦν χωρὶς τοῦ Λόγου γενέσθαι· οὗτω γὰρ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ, καὶ ἐκώκυε. Ἐπειδὴ γὰρ Λόγος ἐστὶν ἴσος φύσει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς (69), εἰς αὐτοῦ τὸ ἐσσι, καὶ ἐν αὐτῷ ἐστὶν, ὡς εἶπεν αὐτός· οὐκ ἔδύνατο μὴ δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ δημιουργήματα. Καθάρπρ γὰρ τὸ φῶς τῷ ἀπαυγάσματι τὰ πάντα (70) φωτίσθη· οὕτω καὶ ὁ Πάτερ, ὡς διὰ χειρὸς, ἐν τῷ Λόγῳ εἰργάσατο τὰ πάντα (71), καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖ. Εἶπε γοῦν ὁ Θεὸς, καὶ Μωϋσῆς ἐμνημόνευσε· Ἐγενήθη τὸ φῶς, καὶ· *Ποιήσαμεν ἄνθρωπον*· ὡς (72) καὶ ὁ ἄγιος ψάλλει Δαυὶδ· *Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν*. Εἶπε δὲ οὐχ ἵνα ὡς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπουργός τις ἀκούσῃ, καὶ μεθῶν τὸ βούλημα τοῦ λέγοντος ἀπειθῶν ἐργασθῆται (73). Τοῦτο γὰρ τῶν μὲν κτισμάτων ἴσον, ἐπὶ δὲ τοῦ Λόγου

⁴⁴ Coloss. 1, 16. ⁴⁵ Genes. 1, 3, 9, 11, 26. ⁴⁶ Psal. xxxii, 9.

(65) Seguerian. Anglic. Goblerian. Felckm. 1 et 4, ἴσον κληρονόμον. Alii et editio Commel., ἴσον καὶ κληρονόμον. Paulo post Seguer. Anglic. Felckman. 1, et Gobler., δηλονότι. Cæteri et editi, ἴσον ὅτι. Ibidem Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1 et 4, τοῦτον προεθυμειῖσθαι. Editi et alii, τοῦτον καὶ προεθυμειῖσθαι.

(66) Sic Seguerian. Reg. Basil. Anglic. Goblerian. Felc. 1 et 4. At τῶν in aliis et editis deest. Mox Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, ναῖσται. Anglican., ναῖσται. Editi et alii, ναῖσται. Paulo post Felc. 5, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοῦτο μεγαλῶροειν. Ibidem Felckm. 4, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος.

(67) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii vero et editio Commel., οὗτος ὡς δυνατός.

(68) Sic Seguerian. At Goblerian. Felckman. 1 et 4, καὶ γὰρ καὶ εἶσα ἦν. Felc. 5, καὶ γὰρ ἡ εἶσα ἦν. Alii et editi, καὶ γὰρ εἰ εἶσα ἦν.

(69) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, Θεοῦ ὁ Υἱός. Editi et alii, Θεοῦ Υἱός. Mox Seguer et Felc. 4, καὶ

ἐπ' αὐτῷ. Cæteri et editi, καὶ ἐν αὐτῷ. Ibidem Gobler. Felc. 1 et Anglic., οὐκ ἔδύνατο δι' αὐτοῦ γενέσθαι.

(70) Seguerian. Felc. 5, τὰ πάντα. Gobler. et Felckm. 1, πάντα. Editi et alii, πάντας Ibidem Seguer. Reg. et editio Commel., ἀνευ τοῦ ἀπαυγασματος. Alii, ἀνευ ἀπαυγασματος. Item ibid. Seguer. et Felc. 4, οὐκ ἔν τι φωτισθεῖν. Basilii. Anglic. Felc. 5, et Reg., οὐδεὶς ἔν τις φωτισθεῖν. Editi et alii, οὐδεὶς ἄν φωτισθεῖν.

(71) Seguerian. et Felc. 4, τὰ πάντα. In aliis et editis τὰ δεστ. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, εἶπεν οὖν. Alii et editi, εἶπε γοῦν. Ibidem Goblerian. Felc. 1 et 5, καὶ Μωϋσῆς.

(72) Ὡς abest a Gobler. et Felc. 1, qui habent, καὶ Δαυὶδ ψάλλει. Ibidem Seguer. et Felc. 4, ὁ μακρίστος ψάλλει, etc. Mox autē ενετείλατο, deest αὐτός in Seguer. et Felc. 4.

(73) Felc. 4, ἐπειθῶν ἐργασται.

τοῦτο νοεῖν (74) ἢ λέγειν ἀπερπεί. Ἐστὶ γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δημιουργός, καὶ ποιητικὸς, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ τοῦ Πατρὸς βουλή. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ εἶπεν ἡ θεὰ Γραφή, ὅτι ἤκουσε καὶ ἀπεκρίνατο ὁ ἀκούων, πῶς ἢ ποῖα (75) βούλεται τὰ γινόμενα γενέσθαι· ἀλλὰ μόνον εἶπεν ὁ Θεός, *Γενήθητω*· καὶ ἐπήγαγε· *Καὶ ἐγένετο οὕτω*. Τὸ γὰρ ἔδειξεν καὶ βουλευθῆν εὐθὺς ἐγένετο (76) τῷ Λόγῳ καὶ ἀπεκριζέτω. Ὅταν μὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἄλλως ἢ ἀγγέλους ἐνελέθηται, ἢ τῷ Μωϋσῆϊ ἐμίλη, ἢ τῷ Ἀβραάμ ἐπαγγέλλεται· τότε ὁ ἀκούων ἀποκρίνεται· καὶ ὁ μὲν λέγει· *Κατὰ τί γνώσομαι; ὁ δὲ Προχέρισται ἄλλον*· καὶ πάλιν· *Εἰν ἁρωτήσωσί με, τί ὄνομα αὐτῶν; τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς;* καὶ ὁ ἄγγελος (77) τῷ μὲν *Ζαχαρίᾳ* εἶπε· *Τόδε ἔσθαι Κύριός σου*· τὸν δὲ Κύριον ἠρώτα· *Κύριε παντοκράτωρ* (78), *ἕως τίνας οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ;* καὶ ἐκδέχεται ἀκούσας λόγους καλοῦς καὶ παρακλητικούς. Ἐχει γὰρ τούτων ἕκαστος (79) τὸν μετέην Λόγον, καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν γνωρίζουσαν τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς. Ὅταν δὲ ἐργάζεται αὐτὸς, καὶ κτίζῃ ὁ Λόγος, οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις· ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστὶν ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ· ἀλλ' ἀρκεῖ (80) τὸ βουλευθῆναι, καὶ τὸ ἔργον γίνεσθαι· ἕνα τοῦ μὲν βουλήματος ἢ γνώσεως δι' ἡμᾶς τὸ, *Εἶπε, τὸ δὲ, Καὶ ἐγένετο οὕτω*, τὸ τὴν ἔργον σημαίνοντα τὸ διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας, ἐν ἧ καὶ ἡ βούλησις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ, *Εἶπε ὁ Θεός*, ἐν τῷ Λόγῳ γνωρίζεται· *Πάντα γὰρ, φησὶν, ἐν Σοφίᾳ ἐποίησας*· καὶ, *τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*, καὶ, *Εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ.*

32. Ἀπὸ δὲ τούτων (81) ἐστὶ συνορθν, ὡς οὐ πρὸς ἡμᾶς ἔχουσι τὴν μάχην ὁ Ἀρειανὸς περὶ τῆς αἰρέσεως, ἀλλὰ σχηματίζονται (82) μὲν πρὸς ἡμᾶς, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν Θεότητα μάχονται. Εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν ἦν ἡ φωνὴ ἢ λέγουσα (83)· *Οὐδὲς ἐστὶν ὁ Υἱός μου*, μικρὰ ἦν αὐτοῦ ἢ παρ' ἡμῶν μέμψις· εἰ δὲ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἡ φωνὴ, καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ ἤκουσαν, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς περὶ ἑαυτοῦ (84) λέγει· *Πρὸ δὲ πάν-*

A gitare vel dicere valde dedecet. Siquidem Verbum Dei opfex est, et efficiens, ipsumque est Patris consilium⁴². Hinc sane divina Scriptura non dixit ipsum audivisse atque respondisse, quoniam modo vel quales vellet esse res factas, sed dixit tantum Deus, *Fiat*; deindeque subditur: *Et factum est ita*⁴³. Quod enim Deus fieri voluit, statim Verbo factum et absolutum est. Quando autem aliis vel angelis præcipit, aut cum Moysæ loquitur, aut promittit Abrahamo, tunc qui audit respondet; atque hic quidem ait: *Unde scire possum*⁴⁴? Ille vero: *Alium elige*⁴⁵: Et rursus: *Si me interrogaverint quod est nomen ejus, quid dicam eis*⁴⁶? Ait quoque ad Zachariam angelus: *Hæc dicit Dominus*⁴⁷. At idem ipse Dominum ita interrogaverat: *Dominus omnipotens, usquequo non misereberis Jerusalem*⁴⁸? Expectatque ut bonos et consolatorios sermones audiat. Illi nempe singuli intermedium habebant Dei Verbum et Sapientiam, quæ Patris voluntatem declarabat. Cum autem ipsum Verbum agit et creat, nulla ihi est interrogatio, nulla responsio; in illo enim est Pater, et Verbum in Patre: sed ut opus fiat, voluisse satis est; ita ut hoc verbum, *Dixit*, sit nostri gratia divinæ voluntatis indicium, his autem verhis, *Et factum est ita*, opus per Verbum et Sapientiam **395** factum significetur, qua quidem in Sapientia est etiam Patris voluntas. Itaque istud, *Dixit Deus*, in Verbo cognoscitur. Namque omnino, inquit, in Sapientia fecisti⁴⁹; et, *Verbo Domini cæli firmati sunt*⁵⁰; et, *Unus Dominus Jesus Christus per quem omnia, et nos per ipsum*⁵¹.

32. Ex quibus perspicuum certe est Arianos hæc sua hæresi bellum nobis minime inferre, sed potius contra nos quidem simulate pugnare; revera autem contra ipsam Divinitatem. Si enim nostrum esset vox illa: *Hic est Filius meus*⁵², nonnulla illis esset de nobis conquerendi causa. Sed si vox est Patris, et a discipulis audita, et ab ipso etiam confirmata Filio qui de se ipse ait: *Ante omnes colles*

⁴² Isa. ix, 6. ⁴³ Genes. i, 3, 7, 9, 11, 15.

⁴⁴ Genes. xv, 8. ⁴⁵ Exod. iv, 13. ⁴⁶ Exod. iii, 13.

⁴⁷ Zach. i, 17. ⁴⁸ ibid. 12. ⁴⁹ Psal. ciii, 24.

⁵⁰ Psal. xxxii, 6. ⁵¹ I Cor. viii, 6. ⁵² Matth. xvii, 5.

(74) Seguerianus, Goblerian, et Feickman. 1, D
ἐπὶ τοῦ Λόγου τὸ νοεῖν. Reg. ἐπὶ τοῦ Λόγου καὶ
νοεῖν.

(75) Seguer., ὁποῖα. Ibidem Anglic. Reg. Felc. 4
et Seguer., γινόμενα. Editi et alii, γένεμα. Paulo
post Seguer., γενήθητω καὶ ἐποίησε, καὶ ἐγένετο οὕ-
τω. Felc. 4, γενήθητω· καὶ ἐπήγαγε, καὶ ἐποίησε,
καὶ ἐγένετο, etc. Editi et alii, γενήθητω· καὶ ἐπ-
ήγαγε· καὶ ἐγένετο, etc.

(76) Anglic. et Felc. 5, ἐγένετο. Ibidem. mss. ad-
dund τῷ Λόγῳ quod deest in edit. Commel. Mox Seg-
guer. Gobl. et Felc. 1, ἐνελέθηται.

(77) Seguer., ἀγγελος δὲ. Editi et alii δὲ omit-
tant.

(78) Reg. Anglic. Gobl. Felc. 1, 4 et 5, παντο-
κράτωρ, itaque habetur Zachar. i, 12. Editi vero
et alii, παντοκράτωρ. Mox Reg. et Anglican. Ἐλεψ-
θη.

(79) Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felc. 4, ἕκα-

στος. Editi et alii, ἕκαστα. Ibid. Seguerian. et Felc.
4, τὸν μετέην, ut et legendum esse in margine
Anglicani mss. notatur. Ceteri et editi, τὸν μετε-
πέοντα. Mox Seguer., τοῦ Θεοῦ τὴν γνωρίζουσαν.
Editi et alii τὴν omitunt.

(80) Seguer. Reg. Felc. 4 et 5, ἀλλ' ἀρκεῖ. Alii
et editi, καὶ ἀρκεῖ. Mox Reg. Anglic. et Felc. 5, ἦν
γνώσεμα. Ibidem Seguerian., τῷ ἐπέην τὸν Πατέρα.
Gobl. Felc. 1 et 4, τὸ εἰπεῖν τὸν Πατέρα. Item
ibid. Seguer. Gobl. Felc. 1 et 5, σημαίνονται. Alii
et editi, σημαίνεται.

(81) Felc. 4, ἀπὸ δὲ τούτων. Reg., ἀπὸ τούτων.
(82) Felc. 4, ἀλλὰ καὶ σχηματίζονται. Ibid.
πρὸς deest in Reg. Basil. Anglic. et Felc. 5.

(83) Seguer. omitit ἢ λέγουσα.

(84) Felc. 4, περὶ αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Reg. Go-
bler. et Felc. 1, ut et Scriptura, πάντων ἡ βουλή.
Ceteri et editi, πάντων τῶν βουλήν.

gignit me ⁸⁵; nonne et ipsi, more gigantum quos celebrant fabule, bellare cum Deo dicendi sunt, qui lingua, ut cum Psalmista loquar, tanquam gladio acuto ⁸⁶, pro asserenda impietate utuntur? Si quidem nec Patris vocem nec Salvatoris verba sunt reverit: nec satis fidei habent, quorum unus quidem sic scribit: *Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus* ⁸⁷; et: *Christus Dei virtus et Dei sapientia* ⁸⁸; alius vero ita psallit: *Quia apud te est fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen* ⁸⁹; et: *Omnia in sapientia fecisti* ⁹⁰. Prophete item aiunt: *Ei factum est Verbum Domini ad me* ⁹¹. Et Joannes: *In principio erat Verbum* ⁹². Et Lucas: *Sicut traderunt nobis, qui ab initio ipsi dixerunt, et ministri Verbi fuerunt* ⁹³. David etiam dicit: *Misit Verbum suum, et sanavit eos* ⁹⁴. Hæc enim omnia Ariasum ubique profligant hæresim, Verbiq; asserunt æternitatem, nec ipsum alienum, sed naturæ Patris proprium esse. Quis enim unquam lucem absque splendore vidit? Vel quis characterem substantiæ audebit alienum ejus esse dicere? Aut qui si non maxime insanit, qui vel cogitat Deum aliquando sine Verbo sive Ratione et Sapientia fuisse? Namque ideo hujusce modi exempla ac imagines proposuit Scriptura, ut quoniam res divinas comprehendere hominum non valet natura, saltem ex his aliqua ex parte et obscure, pro nostris viribus, intelligere possemus. Ac quemadmodum ipsa rerum natura satis ex se est ad probandum Deum et providentiam esse: *Siquidem ex magnitudine et pulchritudine rerum creatarum, illarum Creator convenienter conspicitur* ⁹⁵; nec verba exigimus ut discamus, sed et Scripturis auditis credimus, et huncce omnium rerum ordinem ac cœcumentum contemplantes, illum intelligimus omnium opificem, Dominum ac Deum esse, ejusque in res omnes providentiam admirabilem et gubernationem agnoscimus; ita similiter cum ea, quæ hactenus dicta sunt, plane sufficient ad Filii probandam divinitatem, vana, imo stultissimum fuerit hæc de re dubitare, atque hæretice interrogare, quomodo Filius potuit esse ab æternitate, vel quomodo ex Patris est substantia, nec tamen ejus pars, cum id quidem, **396** quod ex ali-

των βουνών γεννή με πῶς οὐ κατὰ τοὺς μυθευμένους γίγαντας καὶ αὐτοὶ τὸν θεομαχοῦσι. τὴν γλῶτταν ἔχοντες, ὡς εἶπεν ὁ ψάλλων (85), μάχηραν ὄφειλαν εἰς ἀσέβειαν; Ὅτε γὰρ τὴν φωνὴν τοῦ Πατρὸς ἐφοβήθησαν, οὐτε τοῦ Σωτῆρος ἠδέσθησαν (86) τὰ ῥήματα· Ἄλλ' οὐδὲ τοῖς ἁγίοις ἐπίσθησαν, τοῦ μὲν γράφοντος: *Ὅς ὡν ἀπαύσασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ* (87)· καὶ· *Χριστὸς θεοῦ* (88) *δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία*· τοῦ δὲ ψάλλοντος: *Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου ἐφύεθα φῶς, καὶ· Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας*· καὶ τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων· *Καὶ ἐγένετο ἄλογος Κύριον πρὸς με*· τοῦ δὲ Ἰωάννου, *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ ἄλογος*· καὶ τοῦ Λουκᾶ, *Καθὼς παρεδωκεν* (89) *ἡμῖν εἰ ἀπ' ἀρχῆς αὐτότητα καὶ ἀπηρέται γενόμενοι τοῦ Λόγου*· ὡς καὶ πάλιν Δαυὶδ λέγει (90)· *Ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ ἴδαστο αὐτοῦς*. Ταῦτα γὰρ πάντα τὴν μὲν Ἀρειανὴν αἵρεσιν στηλιτεύει πανταχοῦ, τὴν δὲ τοῦ Λόγου ἀϊδιότητα σημαίνει, καὶ ὅτι οὐ ἔξενος, ἀλλ' ἴδιος (91) τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἐστὶ. Πότε γὰρ εἶδε τις φῶς χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος; Ἡ εἰς τοῖμα λέγεται ἀλλοτρίον εἶναι τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως; Ἡ πῶς οὐ μαίνεται πλέον ὁ κἄν ἐνθυμομιμνος ἄλογον καὶ ἀσοφὸν ποτε τὸν θεόν; Ταῦτα γὰρ τὰ παραδείγματα (92) καὶ τοιαῦτα τὰς εἰκόνας ἔθηκεν ἡ Γραφῆ, ἐν' ἐπειθεῖ ἀδύνατος ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις περὶ θεοῦ καταλαβεῖν, κἄν ἐκ τούτων ἄλλοστώς τις καὶ ἀμυδρῶς, ὡς ἔφικτόν ἐστι, διανοιῆσαι ἐνηθῶμεν. Καὶ ὥστερ περὶ τοῦ εἶναι θεόν (93) καὶ πρόνοιαν αὐτάκρητος ἡ κτίσις πρὸς τὴν γνῶσιν· Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλοῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται· καὶ οὐ φωνᾶς ἀπειτούνης παρ' αὐτῶν μαθῶμεν, ἀλλ' ἀκούοντες μὲν τῶν Γραφῶν πιστεύομεν, καὶ αὐτῆν δὲ τὴν τάξιν τῶν πάντων θεωροῦντες καὶ τὴν ἁρμονίαν, ἐπιγινώσκομεν τοῦτον εἶναι πάντων ποιητὴν καὶ ἀεσπότην καὶ θεόν, τοῦτου τε (94) τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν τε θαυμαστήν καὶ ἡγεμονίαν καταλαμβάνομεν· τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἱκανὸν ὄντων τῶν προειρημένων ῥητῶν, περὶ τὸν, μᾶλλον δὲ καὶ μαρτυρίας πλέον ἐστὶν ἀμφιβάλλειν, καὶ αἰρετικῶς πυνθάνεσθαι, πῶς οὐ δύναται ἀδύτως εἶναι ὁ Υἱός (95); ἢ πῶς δύναται ἐκ τῆς εἰ-

⁸⁵ Prov. vii, 25. ⁸⁶ Psal. lvi, 5. ⁸⁷ Hebr. i, 3. ⁸⁸ I Cor. i, 24. ⁸⁹ Psal. xxxv, 10. ⁹⁰ Psal. ciii, 24. ⁹¹ Jerem. ii, 1. ⁹² Joan. i, 1. ⁹³ Luc. i, 2. ⁹⁴ Psal. cvi, 20. ⁹⁵ Sapient. xiii, 5.

(85) Gobler. et Felc. 1, εἶπεν ὁ ψάλλων.
(86) Felc. 4, ἐφοβήθησαν ἢ ἐφοβήθησαν. Ibid.
Felc. 5, mendose, τὰ τοῦ Πατρὸς ἠδέσθησαν.
(87) Ἄντῳ ἀβεστ ἡ Seguerian.
(88) Seguer. καὶ Χριστὸς δὲ Θεοῦ, etc. Mox Gobler. et Felc. 2, τοῦ δὲ ψάλλοντος.
(89) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4. Editi vero et alii, καθὼς καὶ παρεδωκεν.
(90) Gobler. et Felc. 1 ὡς ἐστὶ λέγει omittunt.
(91) Sic Seguer. At Anglic. ἀλλὰ, ἴδιος, Cæteri et editi, ἀλλὰ ἴδιος. Paulo post Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος. Alii et editi, χωρὶς ἀπαυγάσματος.
(92) Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, τοιαῦτα γὰρ τὰ παραδείγματα. Ibid. Seguer., τοιαῦτα εἰκόνας· Editi et alii, Τοιαῦτα γὰρ παραδείγματα καὶ

D τοιαῦτα τὰς εἰκόνας. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἀλλοστώς, Cæteri et editi, αἰλίως.
(93) Seguer., τὸν θεόν. Mox idem et Reg., Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλοῆς κτισμάτων ἀναλόγως. Reg. habet, τὸν κτισμάτων. Gobler. Felc. 1 et 5, ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλοῆς καὶ κτισμάτων ἀναλόγως. Felc. 4, Ἐκ γὰρ μεγάλῃς καλλοῆς καὶ μεγέθους καὶ κτισμάτων ἀναλόγως. Editi vero et alii, Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλοῆς καὶ κτίσεως κόσμου ἀναλόγως. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, γενεσιουργὸς αὐτῶν. Alii et editi omittunt αὐτῶν.
(94) Seguer. Regius, Basilienus, Anglicanus, Germanicus et Felc. 1, τοῦτου τε. Editi et alii, τοῦτου ἐξ. Ibid. Seguerianus, Goblerian, et Felckman. 4, πρόνοιαν τε. At in aliis et editis deest τε.
(95) Felckman. 4, εἶναι Υἱός

κίας είναι τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴ μέρος εἶναι; τὸ γὰρ Α quo esse dicitur, ejus pars ait, id autem, quod dividitur, integrum non sit?

ἐκ τίνος εἶναι (96) λεγόμενον μέρος ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ δὲ μεριζόμενον οὐκ ἐστὶν ἀλόκληρον;

33. Ταῦτα γὰρ τὸν ἐτεροβύζαν ἐστὶ τὰ σοφὰ καυροῦργήματα. Καὶ εἰ καὶ φθάσαντες (97) ἐν τοῖς ἐμπροσθεν διελέξαμεν τὴν ἐν τούτοις αὐτῶν κενολογίαν ὁμοῦ καὶ τούτων τῶν βητῶν ἡ ἀκρίβεια, καὶ τῶν (98) παραδειγμάτων ἡ διάκονα διέλεξαί τὴν σπαρχαρίαν τοῦ μικροῦ δόγματος αὐτῶν. Ὀρίομεν γὰρ τὸν Λόγον αἰὲν ὄντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ ὄντα, καὶ τῆς οὐσίας ἴσιον, οὐ καὶ ἐστὶν ὁ Λόγος (99), καὶ μὴ ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ τὸ ὑστερον. Ὀρώμεν καὶ τὸ ἀπύγασμα ἐκ τοῦ ἡλίου ἴσιον ἐν αὐτοῦ ὄν (1), καὶ μὴ δεαιρουμένην μηδὲ μειουμένην τὴν οὐσίαν τοῦ ἡλίου· ἀλλ' αὐτὴν ἐν ἀλόκληρον ὄσαν, καὶ τὸ ἀπύγασμα εἴσιον καὶ ἀλόκληρον, καὶ μὴ μειοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός, ἀλλ' ὡς γέννημα ἀληθινὸν ἐξ αὐτοῦ (2). Συνωρώμεν καὶ τὸν Υἱὸν οὐκ ἐξῆθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννώμενον, καὶ ἀλόκληρον μένοντα τὸν Πατέρα, τὸν δὲ χαρακτῆρα τῆς οὐσιότητος αἰὲν ὄντα, ἐμφερέειν τε καὶ εἰκόνα ἀπαράλλακτον οἴζοντα πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς τὸν ἴδιον (3) τούτου, ὅρῃ ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ἐπιπέτασιν, ἥς καὶ χαρακτῆρ ἐστίν. Ἐκ τε τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτῆρος διανοούμεθα τὴν τῆς οὐσιότητος ἀληθείας θεότητα· τούτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐδάσκαλον εἶπεν· Ὁ μένων ἐν ἐμοί, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ· καὶ· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑομέν· καὶ· Ἐγὼ (4) ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Οὐκοῦν ἡ χριστομάχος αἵρεσις πειρασάτω πρῶτον τὰ ἐν τοῖς γενητοῖς (5) παραδείγματα διελθὲν καὶ εἰπὼν ἦν ποτε ὁ ἥλιος χωρὶς τοῦ ἀπαιυγάσματος· ἢ, οἷ τοῦτο οὐκ ἐστὶ τῆς τοῦ φωτός οὐσίας ἴσιον· ἢ, ἴσιον μὲν ἴσιν, κατὰ διαίρεσιν δὲ μέρος ἐστὶ τοῦτο τοῦ φωτός· καὶ πάλιν διελθὲν τὸν Λόγον, καὶ εἰπάτω τούτων ἀλλότριον εἶναι τοῦ νοῦ· ἢ, οἷ ποτε οὐκ ἦν, ἢ, οὐκ ἐστὶν ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἢ, οἷ μέρος κατὰ διαίρεσιν ἐστὶν οὐτος ἐκείνου. Περὶ δὲ τοῦ (6) χαρακτῆρος καὶ τοῦ φωτός καὶ τῆς δυνάμεως οὕτω διελθὲν ὡς ἐπὶ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ ἀπαιυγάσματος· καὶ εἴτε περὶ ὧν ἐάν θελήσῃ (7) φανταζέσθω. Εἰ δὲ ἀδύνατος αὐτοῖς ἐκείνοις ἡ πόλις, πῶς οὐ μαινόνται μεγάλως (8), εἰς τὰ ὑπερέκεινα τῶν γενητῶν καὶ τῆς ἐαυτῶν φύσεως μάτην ἐπεκτείνοντες ἐαυτοὺς καὶ ἀδυνατοῖς ἐπιχειροῦντες;

⁹⁶ Hebr. 1, 3. ⁹⁷ Joan. xiv, 12. ⁹⁸ Joan. x, 30.

(96) Seguer. Ἐκ τίνος εἶναι. In aliis et editis deest ebat. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, οὐκ ἐστὶν ἀλόκληρον. Reg. οὐκίτι ἐστὶν αὐτοῦ. Editi et alii, οὐκίτι ἐστὶν ἀλόκληρον.

(97) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1. At Felc. 4 et 5, καὶ εἰ φθάσαντες. Editi et alii, καὶ φθάσαντες.

(98) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri vero et editi, καὶ πάντων τῶν.

(99) Sic Reg. Basili. Gobler. Felc. 4, 4 et 5. At Seguer., οὐ καὶ ἐστὶ Λόγος. Editio Commel., οὐ ἐστὶν ὁ Λόγος.

(1) Seguer., ὄντα. Mox idem addit μηδὲ μειουμένην. Reg. vero, καὶ μειουμένην, quæ desunt in aliis et editis.

(2) Sic Seguer. Anglie. Gobler. Felc. 1 et 4. At alii et editi, καὶ ἐξ αὐτοῦ. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, συνωρώμεν. Editi et alii, ἐξ αὐτοῦ

33. Hæ sunt enim flagitiosæ hæreticorum argutie, quarum inutilitatem tametsi supra confutavimus, nihilominus accurata dictorum illorum explicatio, rectaque p-receptio exemplorum, nefariorum sententiarum vanam speciem repellat. Quippe videmus semper esse Verbum, ex illoque esse et ejus proprium esse naturæ cujus est Verbum, nihilque in eo vel prius vel posterius esse. Videmus item splendorem ex sole esse, illiusque esse proprium, nec tamen idcirco dividi aut minui naturam solis, sed et eam integram manere, et splendorem integrum et perfectum esse, neque ab eo lucis naturam immitti, sed tanquam verum factum ex illa esse. Similiter intelligimus Filium non extrinsecus sed ex Patre esse genitum, simulque tum Patrem integrum permanere, tum substantiæ figuram ⁹⁶ semper esse, ac perfectam absque ulla varietate cum Patre servare similitudinem et imaginem, adeo ut qui hunc viderit, in ipso quoque naturam et substantiam, cujus figura est, contineatur. Ex effluencia item figuræ, veram substantiæ divinitatem percipimus, quemadmodum Salvator ipse his verbis docuit: *Qui manet in me, ipse faciet opera quæ ego facio* ⁹⁷; et: *Ego et Pater unum sumus* ⁹⁸; et: *Ego in Patre, et Pater in me est* ⁹⁹. Itaque impia et Christo inimica hæresis primum tentet res factas, quæ in exemplum proponuntur, dividere, ac dicere: Fuit aliquando sol sine splendore; vel, splendor non est proprius naturæ lucis; vel, splendor lucis proprius quidem est, sed divisione pars ipse est lucis; ac postea Verbum illi separant, affirmantque alienum esse a mente, aut aliquando non fuisse, vel substantiæ divinæ mentis proprium non esse, aut denique ejus partem divisione esse. Figuram quoque, lucem, et virtutem eodem modo separant ac Verbum et splendorem, atque tunc quod ipsis collibitum fuerit opinentur. At si talia nullo modo audere queunt, an ne vehementer insanire sunt existimandi, qui se in res illas inferant quæ ipsorum natura et creatis rehus adeo sunt superiores, quibus ea aggrediantur quæ omnino fieri non possunt?

⁹⁷ Joan. xiv, 10.

D συνὸν ὀρώμεν. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, μένοντα τὸν Πατέρα. Cæteri et editi, μὲν ὄντα τὸν Πατέρα. Ibidem Seguer., τὸν τε χαρακτῆρα.

(3) Seguerian. ὄντα.

(4) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4. Cæteri autem et editi, καγὼ.

(5) Seguer. Reg. et Felc. 4, ἐν γενητοῖς. Mox Seguer. Gobler. Reg. Felc. 1 et 4. Ἦν ποτε ὁ ἥλιος. Alii et editio Commel., εἰ ποτε ὁ ἥλιος.

(6) Felc. 4, περὶ τε. Ibidem Seguer., χαρακτῆρος καὶ τοῦ φωτός, ut et Nannius legit. Alii et editi καὶ omittunt.

(7) Seguer., ἀν θελήσῃ. Editi et alii, ἐάν θελήσῃ.

(8) Sic Seguer. et Felc. 4, ut et videtur legisse Nannius, qui vertit *magnifice*. Editi et alii, πολλάκις. Paulo post Seguer. Reg. Basili. et Felc. 4, ἐπεκτείνοντες. Cæteri et editi, ἀπεκτείνοντες.

34. Namque si in factis his et porcoris rebus A quidam reperitur fetus, qui naturam, unde sunt exorti, partes non sint, nec patibili producti sint modo, neque parentum minuerint naturam; nonne rursus dementes sunt, qui in vero et incorporeo Deo partes ac patiendi modos quaerant et suscipiantur, eique qui immutabilis est nec aliquid pati potest, attribuant divisiones, ut scilicet simplicium aures hac ratione conturbent aqua veritate avertant? Quis enim audiendo nomen Filii, non statim intelligat quod Patris naturæ proprium est? Quis vero, cum primis Christianæ religionis elementis informaretur, Deo Filium esse audiens, omniaque cum proprio Verbo 397 fecisse, id non eo sensu perceperit quo nos nunc intelligimus? Quis cum impura Aristorum hæresis nata est, non continuo audita illorum sententia obstupuit, utpote aliena loquentium, aliamque superseminantium doctrinam ab ea quæ ab initio seminata est? Doctrina siquidem quæ primum in qualibet anima est seminata, hujusmodi est, Deo Filium esse qui ejus sit Verbum, sapientia et virtus, hæcque ejus esse imaginem et splendorem: ex quibus ultro sequitur Filium semper esse, ex Patre esse, similem illius esse, æternamque naturæ esse fetum, nihil denique hic factum aut creatum debere cogitari. At ubi inimicus homo dormientibus hominibus hæc de Filio opiniones superseminavit¹¹, nempe eum creatum esse, aliquando fuisse cum non esset, et quomodo igitur id fieri potest? tunc veluti zizaniam facta est perversa Christi inimicorum hæresis, qui illieo, tanquam omni recto sensu destituti, furum instar, circumire cœperunt, eoque devenerunt temeritatis ut hæc dicerent: « Qui fieri potest ut Filius semper cum Patre fuerit? Namque apud homines post aliquod junctat tempus ex hominibus filii nascuntur, ita ut verbi gratia pater triginta sit annorum, cum genitus filius ortum accipit: omninoque quisvis hominis filius non prius existit quam genitus est. » Rursus vero ita murmurant: « Qui fieri potest ut Verbum sit Filius et imago Dei? nam hominum voluntatem solummodo indicat, posteaque desinit et evanescit. »

¹¹ Matth. xiii, 25.

(9) Anglic. γενήματα. Paulo post ins. omnes, ὑπερτάματα. Editio Commel., ἀριστάματα. mendose.

(10) Gobler. et Felc. 1, περὶ τοῦ. Mox iidem et Seguer. ac Felc. 3, πάθη, διαίρεσεις δὲ προσάπτουτες. Alii et editi, πάθη καὶ διαίρεσεις προσάπτουτες.

(11) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4. Cæteri et editi, ἀκραίων. Ibidem Seguer., καὶ διαστρέψουσιν.

(12) Sic Seguer. Reg. et Anglic. In aliis et editis deest δὲ. Ibidem Felc. 3, παρὰ τὴν ἀρχὴν. Idem paulo post, λόγῳ πάντα πεποίηκεν.

(13) Sic Seguerian. Reg. Basili. Anglic. Felc. 4 et 5. At alii et editi, παρ' αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς.

(14) Basili., ψυχῇ σπάρντα λόγον, ὅτι. Alii mss., ψυχῇ, ὅτι. Editi, ψυχῇ καὶ ἄιδιον, ὅτι. Paulo post Gobler. et Felc. 1, τὴν σοφίαν, καὶ τὴν δύναμιν.

(15) Sic Seguerian. At Gobler. Felc. 1 et 4, τὸ

34. Et γὰρ καὶ ἐπὶ τούτων τῶν γενητῶν καὶ σωματικῶν εὐρίσκεται τὰ γεννήματα (9) μὴ μέρη ὄντα τῶν οὐσιῶν ἐξ ὧν εἰσι, μηδὲ παθητικῶς ὑπερτάματα, μηδὲ μειοῦντα τὰς οὐσίας τῶν γονέων· πῶς πάλιν οὐ μαίνονται ἐπὶ τοῦ (10) ἀσωμάτου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ζητούντες καὶ ὑπονοοῦντες μέρη καὶ πάθη, διαίρεσεις δὲ προσάπτουτες τῷ ἀπαθεί καὶ ἀκαλλώτῳ Θεῷ, ἵνα τὰς ἀκοὰς ἐν τούτοις ταράσσουσι τῶν ἀκραιστέρων (11), καὶ διαστρέψουσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας; Τίς γὰρ ἀκούσας Ἰῶν, οὐκ ἐνθυμεῖται τὸ ἔβην τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας; Τίς δὲ (12), ἀκούσας, ὅτι κατηχεῖτο κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ Θεὸς Ἰῶν ἔχει, καὶ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκεν, οὐχ οὕτως ἐδέξατο κατὰ τὴν διάνοιαν ὅς οὖν ἡμεῖς φρονοῦμεν; Τίς, ὅτε γέγονεν ἡ μαρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἀφροσύνη, οὐκ εὐθύς, ἀκούσας ἃ λέγουσιν, ἐξέινθη, ὡς ἄλλοτρια λεγόντων αὐτῶν, καὶ παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς (13) σπαρμένα λόγον ἐπισταυρόντων; Τὸ μὲν γὰρ σπειρομένον ἔστιν ἐξ ἀρχῆς ἐκάστη ψυχῇ, ὅτι (14) ὁ Θεὸς Ἰῶν τὸν λόγον, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν ἔχει, καὶ ταῦτά ἐστιν αὐτοῦ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα· φέρεται δὲ εὐθύς ἐκ τῶν βηθέντων τὸ ἀελ, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ ὅμοιον, τὸ ἄιδιον τοῦ γεννήματος τῆς οὐσίας (15)· καὶ οὐδέμια περὶ κτίσματος ἢ ποιήματος ἐν τούτοις ἔννοια. Ὅτε δὲ ἐχθρὸς ἀνθρώπων κοιμημένων τῶν ἀνθρώπων ἐπέσπειρε τὸ κτίσμα, καὶ τὸ, ἦν ποτε (16) ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τὸ, πῶς οὖν δύναται· τότε λοιπὸν ὡς ζιζάνιον γέγονεν ἡ κακοῦργος αἵρεσις τῶν χριστομάχων καὶ εὐθύς, ὡς ἐρημωθέντες πάσης ὀρθῆς φρονήσεως, εἰς τὴν ληστον περιεργάζονται καὶ λέγειν τολμῶσι: « Πῶς οὖν δύναται (17) ὁ Υἱὸς αἰῶνος συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ; Καὶ γὰρ οἱ ἀνθρώποι μετὰ χρόνον ἐξ ἀνθρώπων υἱοὶ γίνονται: καὶ ὁ μὲν πατήρ τριάκοντα ἔτων ἔστιν· ὁ δὲ υἱὸς ἀρχὴν ἔχει τότε γεννηθεὶς· καὶ ὅμως (18) πᾶς υἱὸς ἀνθρώπου οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆναι. » Πάλιν τε ψευδοῦνται: « Πῶς δύναται ὁ Υἱὸς Λόγος εἶναι, ἢ ὁ Λόγος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; Ὅ γὰρ ἀνθρώπων Λόγος ἐκ συλλαβῶν συγχεῖται, μόνον ἐσήμανε τὸ βούλημα τοῦ λαλήσαντος, καὶ εὐθύς πάπται καὶ ἡφάνισται. »

nam hominum verbum ex syllabis compositum, loquentis

D ὅμοιον καὶ αἰῶνον τοῦ γεννήματος τῆς οὐσίας. Felc. 5, τὸ ὅμοιον καὶ αἰῶνον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήματος. Reg., τὸ ὅμοιον καὶ αἰῶνον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήσαντος. Felc. 2, τὸ ὅμοιον καὶ αἰῶνον τῆς οὐσίας γεννήσαντος, id est similem eum et proprium esse naturæ genitoris. Editi et alii, τὸ ὅμοιον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήσαντος, similem eum esse naturæ genitoris. Nannius, αἰῶνον quoque legerat. Mox pro ἔννοια, Basili., ἐπίνοια.

(16) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, καὶ τὸ ἦν ποτε, ἰδέμετο et Reg. ac Felc. 5, πῶς οὖν δύναται. Cæteri et editi omittunt τὸ et οὖν.

(17) Οὖν abest a Basili. Ibidem Felc. 4, δύναται Ἰῶς. Idem ibid. et Seguerian. Goblerian. Felc. 1, ὑπάρχειν τῷ Θεῷ; Καὶ γὰρ ἀνθρώποι.

(18) Felckman. 4, καὶ ὅμως τούτος. Mox Goblerian. et Felc. 1, Πάλιν γὰρ.

35. Ἐκείνοι μὲν οὖν, ὡς περ ἐπιλαθόμενοι (19) τῶν προλεχθέντων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, τοιοῦτος πάλιν αὐτοῦς θεομοίς ἀσεβείας περιπέτρωντες διαλογίζονται τοιαῦτα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος ἐλέγχει τοῦτους οὕτως (20). Εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπου τινὸς διαλογίζονται, ἀνθρωπίνως καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ (21) αὐτοῦ λογιζέσθωσαν· εἰ δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κτισάντος τοὺς ἀνθρώπους, μὴ καὶ ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ ἄλλως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν (22) διανοεῖσθωσαν. Ὅποιος γὰρ ἂν ᾗ ὁ γεννῶν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι· καὶ ὅποιος ἂν ᾗ ὁ τοῦ Λόγου Πατὴρ, τοιοῦτος ἂν εἴη καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ. Ὁ μὲν οὖν ἀνθρώπος ἐν χρόνῳ γεννόμενος (23), ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεννᾷ τὸ τέκνον· καὶ ἐπειθεῖ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ παύεται, καὶ οὐ μένει· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ ὡς ἀνθρώπος ἐστὶ· τοῦτο γὰρ εἶπεν ἡ Γραφή· ἄλλ' ὢν ἐστὶ καὶ ἀπ' ἐστὶ (24)· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ ὢν ἐστὶ καὶ αἰδίως ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀπαύγασμα φωτός. Καὶ ὁ μὲν τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν ἐστὶ συγκαίμενος, καὶ οὕτε ζῆ, οὕτε τ ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μόνος (25) ἐστὶ σημαντικῶς τῆς τοῦ λαλοῦντος διανοίας, καὶ μόνον ἐξῆλθε καὶ παρήλθε μὴ καὶ φαινόμενος, ἐπειθεῖ οὐδὲ ἦν ὄλιος, πρὶν λαλήσῃ· ἐκ οὕτε ζῆ, οὕτε τ ἐνεργεῖ, οὕτε ὄλιος ἀνθρωπίνως ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος· πάσχει δὲ τοῦτο, καθὰ προείπον, ἐπεί (26) καὶ ὁ τοῦτον γεννῶν ἀνθρώπος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔχει τὴν φύσιν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐχ, ὡς ἂν τὴν εἶποι, προσωρινῶς ἐστὶν, οὐδὲ ψόφος ἔχματμος, οὐδὲ τὸ προστάζει θεῶν, τοῦτο ἐστὶν ὁ Υἱός (27)· ἀλλ' ὡς φωτὸς ἀπαύγασμα, οὕτως ἐστὶ γέννημα τελείου ἐκ τελείου. Διὰ καὶ Θεὸς ἐστὶν εἰκὼν (28) τοῦ Θεοῦ· καὶ Θεός γὰρ ἦν, φησὶν, ὁ Λόγος. Καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων ὁδὲν εἰσὶν εἰς ἐνέργειαν διὰ οὐδὲ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ χειρῶν ἀνθρώπου ἐργάζεται, οἱ αἰτῆται μὲν ὑπάρκουσιν, ὁ δὲ Λόγος αὐτῶν οὐχ ὑφίσταται (29). Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ζῶν ἐστὶν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πάντων μάχαιραν θλοστομον, καὶ διακρίμενος ἀκρι μερισμοῦ (30) ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμών τε καὶ μελῶν, καὶ κριτικῶς ἐνθυμήσεων καὶ ἐνοσιῶν καρδίας· καὶ οὐκ ἐστὶ

35. Sic illi, quasi jam argumentorum, quæ adversus se supra allata sunt, oblitæ, iterum sese his impietatis constringunt vinculis. Verum ita eos ipsa confutat veritas. Si de aliquo homine sermo illis est, humana etiam de ejus verbo et filio cogitent: sed si de Deo hominum creatore disputant, nihil humani, sed potius nihil nisi supra hominum naturam concipiant. Nam qualis est genitor, talem et genitum esse necesse est; et qualis est Verbi Pater, tale quoque ejus debet esse Verbum. Itaque homo quidem qui in tempore gignitur, ipse quoque in tempore gignit filium; et quia ex nihilo est factus, idcirco ejus verbum desinit, nec permanet. Deus autem non ut homo est, quemadmodum testatur Scriptura: sed is est qui est: et ac proinde vere pariter est ejus Verbum, semperque est cum Patre, tanquam lucis splendor. Præterea verbum hominum ex syllabis est compositum, nec vivit, nec quid efficit, sed loquentis tantum mentem significat, statimque ut exiit evanescit, quippe cum nullum esset omnino antequam proferretur, hinc nec vivit nec quid efficit, nec denique homo est hominum verbum. Cujus utique rei ea est ratio quam diximus, quia scilicet hominis, qui illud gignit, natura est ex nihilo. At Dei Verbum, non est aliquid quod proferatur, ut forte dixerit aliquis, nec vocis sonus est, nec quod Deus præceperit, hoc Filius est: sed ut lucis splendor, sic ille perfectus est ex perfectio fetus. Hinc item Deus est ipsa imago Dei. Nam Deus, inquit, erat Verbum. Insuper, verba hominum nihil ad efficiendum valent, unde homo non verbis sed manibus agit, quia hæc quidem existunt, at verbum illorum nihil est consistens. Verbum autem Dei, ut ait Apostolus, vivens et efficax est Dei Verbum et penetrabilis omni studio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et iudex est meditationum et cogitationum cordis, nec ulla res creata illi occulta est, sed omnia nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quod nobis est sermo. Opifex igitur est et sine ipso factum est nihil, nec aliquid absque illo potest fieri.

κτίσει ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυνῆ

¹⁹ Judith viii, 15. ²⁰ Exod. iii, 14. ²¹ Joan. i, 1.

²² Hebr. iv, 12, 13.

(19) Seguerian., ἐπιλανθάνομενοι. Felc. 4, λαθωάνομενοι. Paulo post Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, περιπέτρωντες. Basilii. et Anglican., περιπετρωντες. Cæteri et editi, περιπετρωντες.

(20) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4. At alii et editi, ὄντως.

(21) Gobler. et Felc. 1, καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ. Ibidem, Reg. ac Seguer., Υἱοῦ αὐτοῦ. At αὐτοῦ ab aliis et editis abest. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 4 et 4, περὶ Θεοῦ. Alii et editi, περὶ τοῦ Θεοῦ.

(22) Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Mox ibidem, præter Felc. 4, γὰρ ᾗ, ubi Anglie. et Felc. 4, ἦν. Paulo post Seguer. et Felc. 4, ὅποιος ἂν ᾗ. Alii et editi, ὅποιος ἂν εἴη.

(23) Seguerianus, Reg. Anglican. Felc. 4 et 5, ἐν χρόνῳ γεννόμενος, quæ in aliis et editis desunt.

(24) Sic Seguerian. Reg. Anglie. Goblerian. Felc. 1 et 5. Alii vero et editi, ἀλλ' ὢν ἐστὶ, καὶ αἰδίως, ommissis interjectis.

(25) Felc. 4, οὕτε ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μόνος. Paulo post

D Seguerian., ἐπεί μὴ δὲ γυν. Goblerian. Felc. 1 et 4, ἐπειθεῖ μὴ δὲ γυν. Cæteri et editi, ἐπειθεῖ οὐδὲ ἦν. Mox Seguerian., οὕτε ἐνεργεῖ.

(26) Seguerian. et Reg., ἐπειθεῖ.

(27) Reg., τοῦτο ἐστὶν Υἱός. Ibidem Seguerian. et Felc. 4, ὡς φωτὸς ἀπαύγασμα. Alii et editi, ὡς φῶς καὶ ἀπαύγασμα. Item ibid. Seguerian. et Reg., οὕτως ἐστὶ. Editi et alii, οὕτως ἐστὶ.

(28) Reg. Basilii. Anglican. et Felc. 5, ἐστὶ καὶ εἰκὼν. Paulo post Seguer. Reg. Basilii. Anglie. Gobler. Felc. 1 et 4, ὁδὲν εἰσὶν. Cæteri et editi, ὁδὲν ἐστὶν. Ibidem Seguerian., ἐκ οὐδὲ διὰ λόγων. Editi et alii, ἐκ καὶ οὐδὲ, etc.

(29) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, ὑφίσταται. Editi aliique, ὑφίσταται. Mox Reg. Felc. 4 et 5, ζῶν ἐστὶ καὶ ἐνεργῆς, ommissis ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

(30) Seguerian., μερισμῶν. Basilien. paulo post pro μερισμῶν, habet μελῶν.

καὶ τετραχλιόμενα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος. Δημιουργὸς οὖν ἐστὶ (31), καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, οὐδὲ δυνατὸν τι γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ.

36. Nec vero querenda est ratio cur Dei Verbum non tale sit quale nostrum : quandoquidem non talis est Deus quales nos, uti jam diximus. Nec etiam investigare convenit quomodo Verbum ex Deo est, quove modo splendor sit Dei, aut quomodo gignit Deus, quisve ille sit Dei gignendi modus. Iosanus enim is est aestimandus, qui ista scrutari non verrebatur, quippe qui existimet rem inexplicabilem divinæque propriam naturæ, soli Deo ac Filio cognitam, posse verbis exprimi. Idem enim est profecto ac si ipsi quaerent, ubinam quove modo sit Deus, et qualis sit Pater. Ut ergo de istis rebus sciscitari, nisi impiorum et Deum ignorantium est : ita talia de Filii Dei generatione audere indagare, Deum que ac ejus sapientiam nostra natura et infirmitate metiri, prorsus nefas est. Non idcirco tamen quid præter veritatem cogitare licet, nec si quis in his exquirendis defecerit, debet etiam fidem Scripturæ derogare. Siquidem præstat hæsitantes silere et credere, quam nolle credere quia hæsitaverimus. Nam is qui hæsitat, veniam aliquo modo potest consequi, propterea quod, tametsi scrutatus est, tamen conquievit. Qui autem quia ipse hæsitat, ea quæ minime decent audet comminisci, atque indigna Deo loquitur, nullam is profecto temeritatis suæ veniam obtinebit. Namque in hisce difficultatibus potest solatium aliquod ex divinis haurire Scripturis, ita ut quæ scripta sunt recte intelligat, nostrumque verbum habeat instar exempli et imaginis. Ut enim verbum nostrum ex nobis est, nec aliquid est opus extra nos factum, ita et Dei Verbum proprium ex illo est, nec opus aliquid est, nec etiam velut hominum verbum. Alioquin Deum hominem esse omnino esset intelligendum. Etenim plurima et diversa hominum verba quotidie prætereunt, quia priora non manent, sed evanescent. Cujus rei hæc causa est, quod illorum patres, cum homines sint, fluxas habent ætates, aliasque aliis succedentes cogitationes, ac qualia ipsi cogitant et meditantur, talia et loquuntur : quo fit ut multa habeant verba, nullumque tamen illorum postea supersit. Cum enim is, qui loquitur siluerit, 399 eorum statim deficit verbum. Dei autem Verbum unum et idem est, et, ut scriptum est, Verbum Dei in sæculum permanet *, nec mutatur,

* Psal. cxviii, 89.

(31) Seguerian. et Felc. 4, γούν. Idem paulo post et Reg., οὐδὲ δυνατὸν τι γενέσθαι. Felc. 4, ibid., οὐδὲ ζητεῖν.

(32) Seguerian. et Felc. 4, ὡςπερ εἰρηται. Mox Seguerian., καὶ πῶς ἀπαύσσημα.

(33) Seguerian., λόγος αὐτοῦ. Goblerian. Felc. 4 et 4, λόγος αὐτοῦ. Editi et alii, λόγῳ αὐτοῦ.

(34) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ποδαπός.

(35) Seguerian., ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο.

(36) Felc. 5, τοῖς γενομένοις.

(37) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 4, διὰ τὸ ἀπορεῖν. Editi vero et alii, διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν.

(38) Seguerian. Reg. Felc. 4 et 5, διὰ τὸ ἀπορεῖν.

36. Οὐδεὶς δὲ ζητεῖν, διὰ τί μὴ τοιοῦτος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος· ἐπεὶ μὴ τοιοῦτος ὁ Θεὸς οἷος καὶ ἡμεῖς, ὡς προσηρῆται (32)· ἀλλ' οὐδὲ πρέπει ζητεῖν πῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ λόγος, ἢ πῶς ἀπαύσσημα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ πῶς γεννᾷ ὁ Θεός, καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς τοῦ Θεοῦ γεννήσεως· μαλιστα γὰρ ἂν τις τοιαῦτα τολμᾷ, ὅτι πρόβητον καὶ φύσις ἴδιον Θεοῦ, μόνῳ τε αὐτῷ καὶ τῷ Υἱῷ γινωσκόμενον, ἀξίω λόγους αὐτοῦ (33) ἐρημνεύθηναι· ἴσον γὰρ ἐστὶ τοὺς τοιοῦτους ζητεῖν, τοῦ ὁ Θεός, καὶ πῶς ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ ποδαπός (34) ἐστὶν ὁ Πατήρ. Ἄλλ' ὡςπερ τὸ τοιοῦτο ἐρωτᾶν ἀσεβές ἐστὶ, καὶ ἀγνοοῦντων τὸν Θεόν, οὕτω καὶ οὐ θέμις οὐδὲ περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσεως τοιαῦτα τολμᾶν, οὐδὲ τῇ αὐτῶν φύσει καὶ ἀσθενείᾳ συμμαρτυρεῖν τὸν Θεὸν καὶ τὴν τοῦτου σοφίαν· ἀλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο (35) καὶ παρὰ τὴν ἀλήθειαν νοεῖν προσήκει· οὐδὲ εἰ ἀπορεῖ τις ζητῶν περὶ τούτων, ὀφείλει καὶ ἀπιστεῖν τοῖς γεγραμμένοις (36). Βέλτιον γὰρ ἀποροῦντας σιωπᾶν καὶ πιστεύειν, ἢ ἀπιστεῖν διὰ τὸ ἀπορεῖν (37)· διότι ὁ μὲν ἀπορῶν δύναται πως καὶ συγγνώμην εἶχειν, ὅτι ὅπως καὶ ζητήσας ἠρέμησεν· ὁ δὲ διὰ τὸ ἀπορεῖν (38) ἐπινοῶν αὐτῷ τὰ μὴ δέοντα, καὶ τὰ μὴ ἔξια περὶ Θεοῦ φθειρόμενος, ἀσύγγνωστον ἔχει τῆς τολμῆς τῆν ἔδικην. Δύναται γὰρ καὶ τῶν τοιοῦτων ἀπορῶν εἶναι τινὰ παραμυθίαν ἐκ τῶν θελων γραφῶν, ὥστε λαμβάνειν μὲν καλῶς τὰ γεγραμμένα, νοεῖν δὲ ὡς ἐν παραδείγματι τὸν ἡμέτερον λόγον· ὅτι ὡςπερ οὗτος ἴσως ἐξ ἡμῶν ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐξωθεν ἡμῶν (39) ἔργον, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἴσως ἐστὶν ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶ ποίημα, οὐδὲ ὡς ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος· ἐπεὶ καὶ τὸν Θεὸν ἀνάγκη νοεῖν ἀνθρωπων. Ἰσοῦ γὰρ πάλιν τῶν μὲν ἀνθρώπων πολλοὶ καὶ διάφοροι λόγοι καθ' ἡμέραν παρέρχονται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους μὴ μένειν, ἀλλ' ἀφανίζεσθαι. Γίνεται δὲ πάλιν (40) τοῦτο, ἐπεὶ καὶ οἱ τούτων πατέρες, ἀνθρωποι ὄντες, παρερχομένης μὲν ἔχουσι τὰς ηλικίας, τὰ δὲ νοήματα ἐπερχόμενα· καὶ πρὸς ἃ λογίζονται καὶ ἐπιλογίζονται (41), τοιαῦτα καὶ φθειρόνται· ὥστε καὶ πολλοὺς λόγους ἔχειν, καὶ μετὰ τούτων πολλοὺς μὲνέειν τούτων ὅπως πέπαιται γὰρ ὁ λαλῶν, καὶ ὁ λόγος εὐθύς ἀνήλωται. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος εἰς ἐστὶ καὶ ὁ αὐτός, καὶ, ὡς γέγραπται, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ (42) εἰς τὸν αἰῶνα διαμένει, μὴ ἀλλοτούμενος,

D Alii et editi, διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν

(39) Goblerian. et Felc. 4, ἔξωθεν ἐξ ἡμῶν.

(40) Seguerian. Basili. Anglic. Goblerian. Felc. 4 et 4, γίνεται δὲ πάλιν. Cæleri et editi, γίνεται πάλιν.

(41) Sic Seguerian. Anglic. Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi omittunt καὶ ἐπιλογίζονται.

(42) Goblerian. et Felc. 1 omittunt ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Idem et Seguer. ac Felc. 4, διαμένει, μὴ ἀλλοτούμενος. Editi et alii, διαμένει, καὶ μὴ ἀλλοτούμενος. Mox ἑτέρου deest in Seguerian. Goblerian. et Felc. 1.

μηδὲ πρῶτος ἢ δεύτερος ἑτέρου, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὑπάρ-
χων ἀεί. Ἐρεπε γάρ, ἐνὸς ἔντος τοῦ Θεοῦ, μίαν
εἶναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἓνα τὸν τοῦτου Λόγον, καὶ
μίαν τὴν τοῦτου σοφίαν.

37. Διὸ καὶ θαυμάζω, πῶς, ἐνὸς ἔντος τοῦ Θεοῦ,
οὗτοι κατὰ τῆς ἰδέας ἐπινοίας; (43) πολλὰς εἰκόνας
καὶ σοφίας καὶ λόγους εἰσάγουσι, καὶ ἄλλον μὲν εἶναι
τὸν ἴσον καὶ ψῆσι Λόγον τοῦ Πατρὸς λέγουσιν, ἐν ᾧ
καὶ τὸν Υἱὸν ποιεῖται, τὸν δὲ ἀληθῆς Υἱὸν κατ' ἐπι-
νοίαν (44) μόνον λέγουσιν Λόγον, ὡς ἄμπελον, καὶ
ὕδιν, καὶ οὖραν, καὶ ξύλον ζωῆς. Σοφίαν τε ἐνόματι
λέγεσθαι αὐτὸν φασιν, ἄλλον μὲντοι εἶναι τὴν ἰδίαν
καὶ ἀληθινήν σοφίαν τοῦ Πατρὸς, τὴν ἀγενήτως
συνυπάρχουσαν αὐτῷ, ἐν ἣ καὶ τὸν Υἱὸν ποιήσας,
ὠνόμασε κατὰ μετουσίαν ἐκείνης σοφίαν αὐτὸν. Ταῦτα
δὲ οὐχ ἕως λόγων μόνον αὐτοὺς ἔφρασαν, ἀλλ' Ἄρειος
καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ (45) *Θαλεία* συνήθηκεν, ὃ δὲ σοφί-
στης Ἀστέριος ἔγραψεν, ἄπειρ καὶ ἐν τοῖς προτέροις
ἐφομεν, οὕτως: « Οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος
Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἢ τὴν τοῦ
Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ ἄλλα τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης,
δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ (46) σοφίαν ἄλλην μὲν εἶναι τὴν
ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ
συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως κηρύσσων, γεννη-
τικὴν μὲν οὖσαν θεολογίαν τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικήν
δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, περὶ ἧς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους
Ἐπιστολῇ διδάσκων λέγει· Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ
ἀπὸ κτίσεως κόσμου (47) τοῖς ποιήματι νοούμενα
καθορῶνται, ἢ τε ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης.
Ὡσπερ γὰρ τὴν εἰρημμένην ἐνταῦθα θεότητα οὐκ
ἐν τῆς φατῆ Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν
Πατέρα· οὗτος οἶμαι καὶ ἡ ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις καὶ
θεότης, οὐχ ὁ Μονογενῆς Υἱὸς (48), ἀλλ' ὁ γενήσας
ὑπάρχει Πατὴρ. Ἄλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν δι-
δάσκει Θεοῦ εἶναι διὰ Χριστοῦ δεκνυμένην. » Καὶ
μετ' ὀλίγα ὁ αὐτὸς Ἀστέριος ἔφησιν: « Καίτοι γε ἡ
μὲν ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία (49), ἣν ἀναρ-
χῶν τε καὶ ἀγέννητον ὁ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται
λογοισμῶ, μία ἂν εἴη δῆπουθεν (50) καὶ ἡ αὐτῆ· πολ-
λαὶ δὲ αἰ καθ' ἑκάστων ὑπ' αὐτοῦ κτισθῆναι, ὡς
πρωτότοκος καὶ Μονογενῆς ὁ Χριστὸς· πᾶσαι γε μὴν
ὁμοίως εἰς τὸν κεκτημένον ἀνήρτηνται· καὶ πᾶσαι
δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτισαντος καὶ χρωμένου καλοῦν-

» I Cor. 1, 24. » Rom. 1, 20.

(43) Goblerian. et Felc. 1, ἐνοίας. Mox iidem et
Seguerian., ἐπεισόγουσι. Reg. et Felckm. 5, ἐπινο-
ήσαν. Caeteri et editi, ἐπινοοῦσι.

(44) Seguer. Basili. Reg. Anglic. Goblerian. Felc.
1 et 4, τὸν δὲ ἀληθῆς Υἱὸν κατ' ἐπινοίαν. Ibidem
Seguer. Anglican. et Felc. 4, addunt μόνον. Alii et
editi, τὸν δὲ ἀληθῆς κατ' ἐπινοίαν λέγουσιν.

(45) Seguer., ἀλλ' Ἄρειος μὲν ἐν τῇ ἑαυτοῦ. Reg.,
αὐτοῦ. Editi et alii, ἀλλὰ Ἄρειος ἐν τῇ αὐτοῦ.

(46) Seguerianus, Goblerian. et Felc. 1, ἢ τὴν
Θεοῦ σοφίαν, ἄλλην μὲν εἶναι. Mox Felc. 5, ἰδίαν αὐ-
τοῦ δύναμιν. Ibid. Seguerian. Reg. Basili. Anglic.
Felc. 4 et 5, τὴν ἔμφυτον. Alii et editio Gommel.,
τὴν ἔμφυτον. Item ibid. Seguerian., ἀγενήτως, et
γεννητικὴν. Idem tamen paulo antea habet cum aliis
mss. et editis, ἀγενήτως. Caeteri omnes mss. hic
quoque habent, ἀγενήτως, et γγεννητικὴν, ut legen-
dum esse videtur, cum haec dictio opponatur se-

nec primum aut secundum est, sed idem semper ex-
sistit. Nempe conveniebat unius Dei unam esse inci-
ginem, unum Verbum, unam sapientiam.

37. Quocirca non possum non mirari quomodo.
cum unus sit Deus, illi pro suis commentis multas
imagines, sapientias et verba inducant, aliudque
velint esse proprium ac naturale Patris Verbum, in
quo et Filium fecerit, quem Filium verum sola cogi-
tatione Verbum putant appellari, ut vitem, vicia,
januam, et lignum vitae. Sapientiam item nomine
tenus eum dici docent, aliamque propriam ac ve-
ram sapientiam Patris esse, una cum ipso exi-
stentem nec tamen genitam, in qua factum et ipsum
Filium sapientiam quoque appellavit, ut qui sapientie
illius esset particeps. Haec porro non solum
voce proferre auri sunt, sed et Arius in sua edidit
Thalia, et sophista Asterius, ut etiam supra (51) at-
tulimus, in huic scriptis modum: « Non dixit beatus
Paulus se Christum ipsam Dei virtutem vel ipsam
Dei sapientiam praedicare, sed sive pronomine,
virtutem Dei et Dei sapientiam », aliamque idem
ostendit esse virtutem Dei propriam et naturalem
quae non sit genita, sed una cum illo existat, quae et
genitrix sit, Christi videlicet, et totius mundi creatrix,
de qua ad Romanos ita scribit: *Invisibilia enim ip-
sius ex creatione mundi per ea quae facta sunt in-
tellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et
divinitas*». Ut enim divinitatem, de qua hic ser-
mo est, nemo Christum esse dixerit, sed ipsum
esse Patrem; ita, ut opinor, sempiterna ejus virtus
et divinitas non Unigenitus est Filius, sed ipse est
genitor Pater. Aliam autem virtutem et sapientiam
Dei esse docet, quae per Christum apparuit. »
Deinde paucis interiectis pergit idem Asterius: «
Quamquam sempiterna ejus virtus et sapientia,
quam principio carere nec genitam esse ratio vera
declarat, una certe et ipsa est. Complures vero
sunt sapientiae singularitatem ab ipso create, quae
primogenitus et Unigenitus est Christus, quae omnes
similiter ex domino pendent suo, ejusque virtutes,
qui eas creavit et qui his utitur, jure merito appel-
lantur. Hinc propheta locustam ad hominum pec-

quanti dictioni, δημιουργικήν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου,
etc. Namque Ariani Filium quoque aiebant esse
γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν γεννημάτων. Vide supra
pag. 384, num. 19, et Praefationem generalem.

(47) Sic Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4.
Alii et editi omittunt, ἀπὸ κτίσεως κόσμου.

(48) Seguerian., Υἱός, ut et Nannius legit. Caeteri
et editi, Θεός. Paulo post Seguer., διδάσκει Θεοῦ
εἶναι διὰ Χριστοῦ. In aliis et editis deest εἶναι.

(49) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5.
Alii vero et editi, αὐτοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.
Mox Seguerian. et editi, ἀγέννητον. Caeteri omni-
s mss., ἀγέννητον, quae vera hic lectio esse videtur.

(50) Seguerian., Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, δῆ-
πουθεν. Alii et editi, ἔθπουθεν. Ibidem mss., καὶ ἡ
αὐτῆ. Editi, καὶ αὐτῆ. Seguerian. ibid. et Felc. 4,
πολλά καὶ διὰ καθ' ἑκάστων. In aliis et editis, ad deest.

(51) Vide pag. 344, num. 52.

cata ulciscenda divinitus immisam, non virtutem tantum, sed magnam virtutem a Deo ipso testatur appellari ⁵¹. Beatus item David non tantum angelos, sed etiam virtutes ad Deum laudandum hortatur ⁵².

38. Hæc cum illi vel tantum loqui audent, nonne omnium odio dignissimi sunt? Si enim, ut ipsi quidem putant, Filius est, non quia ex Patre genitus est, nec propter naturæ proprietatem; 400 sed Verbum dicitur, sive Ratio ob res ratione præditas, et sapientia, propter illos qui sapientes fiunt; potentia seu virtus, eorum causa qui potentes redduntur; denique Filius, eos propter qui filii efficiuntur; fortasse quoque ob res quæ existunt ille cogitatione existit. Quid ergo tandem futurus ille est? Nihil enim illorum esse dici possit ipse, si hæc mera ejus sunt nomina, solaque cogitatione dicendus est existere, cum nostri tantum causa hujusmodi orietur nominibus. Sane ipsi potius censendi sunt diabolica aut etiam deteriore agitari insania, quippe qui se quidem vere existere velint, Dei autem Verbum solo nomine putent existere. An non vero monstrad dicunt, cum affirmant sapientiam simul cum Patre existere, eamque Christum esse negant, sed multas aiunt virtutes creatas et sapientias esse, quarum una sit Dominans, quem cum eruca et locusta conferre non dubitant? An non etiam dolose agunt, qui cum a nobis audiunt Verbum una cum Patre existere, continuo bis obmurmurant verbis: Igitur duo non facta (53) dicitis: cum autem ipsi autem non factam ejus esse sapientiam, non vident contra se ipsos vanam hanc factitare accusationem? Enimvero an non etiam valde stulta est hæc illorum sententia, nempe non factam illam sapientiam, simulque cum Deo existentem, ipsum esse Deum? Nam quod simul existit, non secum, sed cum aliquo simul existit, ut de Domino narrant Evangelistæ, cum nempe simul cum discipulis fuisse. Nec enim secum, sed cum discipulis simul erat. Nisi forte Deum velint dicere compositum, eumque permixtam habere sapientiam vel quæ sit suæ naturæ complementum, quæ ipsa

⁵¹ Joel II, 25. ⁵² Psal. CII, 21.

(53) Sic mss. At est in abest ab editione Commel. Ibid. Seguerian. Gobler. et Felc. 1, Et γὰρ ὡς αὐτοί. Alii et editi, Et γὰρ καὶ ὡς αὐτοί. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, καὶ τὸ ἴδιον. Alii et editio Commel., καὶ τὸ αὐτόν.

(54) Vel, si aliis magis arrieta, *ingenita*, et mox, *ingenitam*, ac deinceps.

(55) Sic Seguer. At alii et editi, διὰ τοὺς ποιουμένους.

(56) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀλλὰ καὶ τοῦτο. Cateri et editi, ἀλλὰ τοῦτο. Mox Basili., pro ἀπόνοια, habet ἐπίνοια. Ibid. Seguer., πλεον, ὅτι αὐτοῦς.

(57) Seguer., ταύτην εἶναι τὸν Χριστόν. In aliis et editis deest εἶναι.

(58) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4. At alii et editi, πῶς δὲ καὶ πανούργου. Ibid. Seguerian. Reg. et Felckman. 5, παρ' ἡμῶν μὲν. Cateri

ταὶ δικαίως· οἷον ὁ μὲν προφήτης τὴν ἀκριβία, δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων θελήσων γινόμενης, οὐ δύναμιν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ γε μακάριος Δαυὶδ ἐν πλείστοι τῶν ψαλμῶν οὐκ ἀγγέλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεσιν αἰετῶν παρακαλεῖται τὸν Θεόν.

38. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον φηγεζόμενοι, πῶς οὐκ ἄξειο παντὸς μίσους εἶσιν (53); Et γὰρ, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, οὐ διὰ τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας Ἰδὸς ἔστιν (53), ἀλλὰ διὰ τὰ λογικὰ Λόγος, καὶ διὰ τὰ σοφίζόμενα σοφία, καὶ διὰ τὰ δυνατούμενα δύναμις λέγεται· πάντως που καὶ διὰ τοὺς υἱοποιουμένους (54) Ἰδὸς ἐκλήθη· καὶ τάχα διὰ τὰ ἔντα ἔχει καὶ τὸ εἶναι κατ' ἐπίνοια. Τί οὖν ἄρα λόγιον ἐστὶν αὐτοῦ; Οὐδὲν γὰρ ἂν εἴη τούτων αὐτοῦ, εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶν αὐτοῦ ταῦτα, καὶ μόνον τοῦ εἶναι φαντασίαν ἔχει, δὲ ἡμᾶς καὶ τοὺς ὀνόμασι τούτοις καλλωπιζόμενος. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο (55) διαβολικῆ μαλλόν ἐστὶν ἀπόνοια, τάχα δὲ καὶ πλεον, ὅτι ἐαυτοῦ μὲν ἀληθῶς ὁρυστάναί θελοῦσι, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγον ὀνόματι μόνον εἶναι νομίζουσιν. Πῶς δὲ οὐ τερατολογία αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συναπάρχουσαν τῷ Πατρὶ, μὴ λέγειν δὲ ταύτην εἶναι τὸν Χριστόν (56), ἀλλὰ πολλὰς κτιστὰς δυνάμεις καὶ σοφίας εἶναι, τούτων δὲ μίαν εἶναι τὸν Κύριον, τὸν καὶ τῆ κήμη καὶ τῆ ἀκριβία παραβαλλόμενον παρ' αὐτῶν; Πῶς δὲ καὶ οὐ πανούργου (57), ὅτι, παρ' ἡμῶν μὲν ἀκούοντες συναπάρχει τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ, γογγύζουσι εὐθύς φάσκοντες· Οὐκὼν δύο ἀγέννητα (58) λέγετε; αὐτοὶ δὲ λέγοντες τὸ, Ἥ ἀγέννητος αὐτοῦ σοφία, οὐκ ὄρωσι κατ' αὐτῶν φθάνουσαν, ἢν αἰτιώωνται, ματαίαν μὲν μὲν; Καὶ γὰρ κἀκεῖνη (59) πάλιν αὐτῶν ἢ διάνοια πῶς οὐ πᾶν μωρὰ, λέγειν τὴν ἀγέννητον συναπάρχουσαν τῷ Θεῷ σοφίαν αὐτῶν εἶναι τὸν Θεόν; Τὸ γὰρ συναπάρχει οὐκ ἐαυτῷ, τινὲ δὲ συναπάρχει, ὡς περὶ τοῦ Κυρίου λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταί, ὅτι συνῆν τοῖς μαθηταῖς· οὐ γὰρ ἐαυτῷ, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς συνῆν· εἰ μὴ ἄρα (60) σύνθετον εἰποιεν τὸν Θεόν, ἔχοντα συμπελεγμένην ἢ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας ἐαυτοῦ σοφίαν, ἀγέννητον (61) οὕσαν καὶ αὐτήν, ἦντινα καὶ δημιουργὸν αὐτοῦ ἀντεισάγουσι τοῦ κόσμου, ἵνα καὶ τοῦ δημιουργοῦ τὸν Ἰὼν ἀπέλωται.

D et editi, παρ' ἡμῶν εἰ μὲν.

(53) Seguerian. Basili. et Anglic., ἀγέννητα, et mox, ἢ ἀγέννητος. Editi vero et alii, ἀγέννητα, et ἀγέννητος. Ibidem Seguerian. et Reg. τό addunt, quod in aliis et editis deest.

(54) Seguerian. Reg. Goblerian. Felckman. 1, 4 et 5, καὶ γὰρ κἀκεῖνη. Editi et alii, καὶ γὰρ ἐκεῖνη. Mox Seguerian. et Reg., λέγειν τὴν ἀγέννητον. Basili. Anglican. et Felckman. 2, λέγειν καὶ ἀγέννητον. Gobler. Felc. 1 et 5, λέγειν τὴν ἀγέννητον. Editi et alii, λέγειν μονογέννητον.

(60) Felc. 4, εἰ μὴ ἄρα.

(61) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀγέννητον. Editi et alii, ἀγέννητον. Mox Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, αὐτοί. Editio Commel., αὐτήν. Ibidem Gobler. et Felc. 1, συνεισάγουσι.

Πάντα γὰρ βιάζονται λέγειν, ἵνα μὴ περὶ τοῦ Κυρίου Ἄ

59. Ποῦ γὰρ ὅπως εἶδον παρὰ τῆ θείᾳ Γραφῇ λε-
γόμενον. ἢ παρὰ τίνος ἤκουσαν, ὡς ἄντος ἄλλου Λό-
γου καὶ ἄλλης Σοφίας παρὰ τούτων τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ
τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσσονται; Γέγραπται μὲν γάρ·
Ὅχι οὐ λόγος μου, ὡσαυτὰ πῦρ, ἢ πάλιν κέλευται
πέτρων (62); καὶ ἐν ταῖς Παραβολαῖς· Διδάξω δὲ
ὑμᾶς ἑμοῖς λόγοις. Ἄλλα ταῦτα ἐντολαὶ καὶ προ-
τάγματά εἰσιν, ἃ διὰ τοῦ ἰδίου καὶ μόνου ἀληθινοῦ
Λόγου τοῖς ἁγίοις λελάληκεν ὁ Θεός, περὶ ὧν ἔλεγεν
ὁ ψάλλον· Ἐκ πάσης ὁδοῦ ποιοῦσθε ἐκώλυται τοὺς
πόδας μου, ὅπως ἂν φυλάξω τοὺς λόγους σου.
Τὰ τοῦν τοιαῦτα σημάτων ἕλλα παρ' ἑαυτὸν εἶναι ὁ
Σωτῆρ, καὶ δι' ἑαυτοῦ εἶρηκε (63). Τὰ ῥήματα, ἃ
ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν. Οὐ γὰρ δι' οὐ τοιούτοις λόγοις
γενήματα ἢ υἱοὶ εἰσιν, οὐδὲ τοσοῦτοι δημιουργοὶ λό-
γοι, οὐδὲ τοσαῦτα εἰκόνας τοῦ ἐνὸς Θεοῦ (64), οὐδὲ
τοσοῦτοὶ εἰσιν οἱ γενόμενοι ἄνθρωποι ὑπὲρ ἡμῶν,
οὐδὲ ὡς ἐκ πολλῶν τοιούτων εἰς ἕστιν ὁ γενόμενος
κατὰ τὸν Ἰωάννην σάρξ· ἀλλ' ὡς ἄντος ὧν τοῦ Θεοῦ
Λόγος, εὐηγγελισθὲ παρὰ τοῦ Ἰωάννου· Ὁ Λόγος
σὰρξ ἐγένετο, καὶ Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Διὰ
καὶ περὶ αὐτοῦ μόνου (65) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητος
αὐτοῦ γέγραπται καὶ δεῖκνται τὰ μαρτύρια, τὸ
μὲν Πατὴρ δὲ σημάτων ἕνα εἶναι τὸν Υἱόν, τὸν δὲ
ἄγιων μαθόντων (66) τοῦτο, καὶ λεγόντων ἕνα τὸν
Λόγον εἶναι καὶ τούτων εἶναι Μονογενῆ· τὰ τε ἔργα τὰ
δι' αὐτοῦ δεῖκνται πάντα γὰρ τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ
ἀόρατα δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο
οὐδὲ ἓν. Περὶ δὲ ἐτέρου (67) ἢ ἄλλου τινὸς οὐ φαντά-
ζονται, καὶ ἀναπλάσσονται ἑαυτοῖς λόγους ἢ σοφίας,
ὧν οὐτε νομομα, οὐτε ἔργον σημάτων ἀπὸ τῆς Γρα-
φῆς, ἢ παρὰ μόνων τούτων ὀνομάζεται. Τούτων γὰρ
ἔστιν ἐξῆρμα (68) καὶ χριστομάχος ὑπόνοια, καὶ τῷ
μὲν ὀνόματι τοῦ Λόγου καὶ τῆς Σοφίας καταχρώνται,
ἕτερα δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες, ἀρνούνται (69) τὸν
ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τὴν θενικὴν καὶ μόνην
Σοφίαν τοῦ Πατρὸς (70), καὶ Μανιχαίους λοιπὸν ζη-
λοῦσιν οἱ ἄθλιοι. Κάκεινοι γὰρ, τὰ μὲν ἔργα τοῦ
Θεοῦ βλέποντες, ἀρνούνται αὐτὸν τὸν μόνον θεὸν καὶ
ἀληθινὸν θεόν, ἕτερον δὲ ἑαυτοῖς (71) ἀναπλάσσουσιν,
λογίων δεῖκνεται δύνανται.

⁶² Jerem. xxiii, 29. ⁶³ Prov. i, 25. ⁶⁴ Psal. cxviii, 401. ⁶⁵ Joan. vi, 64. ⁶⁶ Joan. i, 14, ⁶⁷ ibid. 3.

(62) Sic Seguer. Gobler Felc. 1 et 4. At alii et editio Commel. omittunt ἢ πάλιν κέλευται πέτρων. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, Διδάξω δὲ ὑμᾶς. In aliis et editis deest ἓν.

(63) Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, Εἶρηκε. Editi et alii, εἶρηκε.

(64) Seguer. Gobler. et Felc. 1, τοῦ ἐνὸς Θεοῦ. Alii et editi, τοῦ Θεοῦ.

(65) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. At caeteri et editi, περὶ τούτων μόνου.

(66) Sic Seguerian. Reg. Basil. Anglic. Goblerian. Felckman. 1, 4 et 5. Alii autem et editi, μαθητῶν. Mox Seguer. τὰ τε ἔργα τὰ δι' αὐτοῦ. Alii et editi, τὰ τε ἔργα δι' αὐτοῦ.

(67) Sic Seguer. Anglican. Gobler. et Felc. 1.

quoque non facta sit, quam et inducunt mundi creatricem, ut Filium rerum creatione spoliarent. Nihil enim non movent, ut ne de Domino secundum veritatem sentiant.

59. Quo enim in loco divinae Scripturae repererunt, vel a quonam audierunt aliud Verbum aliamve esse Sapientiam praeter huncce Filium, ut ista sibi confingant? Scriptum quidem est: *Numquid non verba mea sunt quasi ignis et quasi securis incidens petram* ⁶²? et in Proverbiis: *Docebo vos verba mea* ⁶³. Verum haec praeccepta et mandata sunt, quae per proprium ac solem verum Verbum Deum sanctis edixit, de quibus sic loquitur Psalmista: *Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua* ⁶⁴. Quae quidem verba alia a se esse ipse Salvator his dictis docuit: *Verba quae locutus sum vobis* ⁶⁵. Nec enim hujusmodi verba fetus sunt aut filii, neque tot sunt creatura verba, neque tot Dei imagines, neque tot sunt pro nobis homines facti, neque quasi ex multis talibus unum est, quod secundum Joannem caro factum est, sed de eo, ut de solo Dei Verbo a Joanne dictum est: *Verbum caro factum est* ⁶⁶; et *Omnia per ipsum facta sunt* ⁶⁷. Itaque de solo hoc Domino nostro Jesu Christo et de ejus cum Patre unitate et scripta sunt et exhibentur testimonia. Ipse enim Pater unum esse Filium declarat: **401** quod idem dicitur viri sancti, qui unum Verbum esse ipsumque esse Unigenitum affirmant: id ipsum quoque probant opera per ipsum facta. Siquidem res prorsus omnes sive quae videntur, sive quae non videntur, per ipsum factae sunt, et sine illo factum est nihil. Nihil autem de altero aut de aliquo alio cogitant, nec alia sibi fingunt verba aliasve sapientias, quarum nec nomen nec opus ullum indicat Scriptura, sed illi tantum memorant. Hoc enim eorum commentum est, et mentis Christo inimica fetus. Scilicet Verbi et Sapientiae nomine abutuntur, aliaque verba aliasve comminiscuntur sapientias, ut verum Dei Verbum; veramque ac unam Patris Sapientiam negent: quo utique facto Manichaeos miseri imitantur. Illi enim Dei cernentes opera, eum qui solus et verus est Deus negant, aliumque sibi ipsi fingunt, cujus nec opus nec testimonium aliquod ex divinis Scripturis queunt proferre.

οὐ μὴτε ἔργον, μὴτε τινὰ μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν θείων

Editi vero et alii, ἐτέρων. Ibidem Felc. 4 et Seguer., ἢ ἄλλου τινὸς φαντάζονται καὶ ἀναπλάττονται. Idem ibidem et Reg. ac Felc. 5, λόγους, ubi alii et editio Commel., λόγῳ. Item ibidem Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1, 4 et 5, ὧν οὐτε. Alii et editi ὧν omittunt.

(68) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5. At alii et editi, ἐξῆρμα.

(69) Felckman. 5, καὶ ἀρνούνται.

(70) Seguer. et Felc. 4, τοῦ Πατρὸς. Editi et alii, τοῦ Θεοῦ. Ibidem λοιπὸν habent omnes mss., quod in editione Commel., deest.

(71) Seguerian. Goblerian. et Felckman. 1, ἑαυτοῖς. Caeteri et editi, αὐτοῖς. Mox Seguerian. Gobler. Felckm. 1, 4, 5, et Reg., τῶν θείων λογίων. Alii et editio Commel., τῶν λογίων.

40. Igitur si in sacris litteris nulla alia præter
 ipsum Filium reperitur sapientia, si nihil hujus-
 modi a patribus audivimus, si contra ipsi pa-
 tres confessi sunt ac scriptum reliquerunt Sapien-
 tiam simul cum Patre existere, nec factam esse,
 sed propriam ejus esse, et mundi effectricem; sane
 nihil aliud esse potest nisi Filius, qui et, ut iidem
 ipsi sentiunt, ab æternitate simul cum Patre exi-
 stit. Siquidem ipse est opifex, uti scriptum est :
*Omnia in sapientia fecisti*⁸². Namque ipse quoque
 Asterius, veluti eorum oblitus quæ prius scripse-
 rat, contra gentiles postea disputans, non secus
 ac Caipbas, invitus, non jam multas sapientias nec
 erucam commemorat, sed unam esse sapientiam
 his verbis scribit : « Unus quidem Deus Verbum
 sive Ratio est, sed res multæ ratione sunt prædi-
 cæ : una item Sapientie substantia et natura est,
 sed res multæ sapientes et bonæ sunt. » Et paucis
 interjectis hæc addit : « Quinam fuerint quos Dei
 filios appellari dignos arbitratur? Nec enim verba
 quoque illos esse, nec multas contendunt existere
 sapientias. Nam fieri nequit ut, cum unum sit Ver-
 bum, unamque ostensum sit esse Sapientiam,
 filiorum multitudini attribuat natura Verbi, no-
 menque Sapientie concedatur. » Nihil ergo mirum vi-
 deri debet, si Ariani cum veritate pugnent, quan-
 doquidem secum ipsi invicem configunt. Modo enim
 complures esse sapientias asseverant, modo unam
 declarant esse, modo cum eruca collocant sapien-
 tiam, modo eam simul cum Patre existere, pro-
 priamque ejus esse fatentur : modo solum Patrem
 docent non factum esse, modo ejusdem sapientiam
 ac virtutem non factam **402** quoque esse con-
 cedunt. Nobis Dei Verbum semper esse affirmantibus
 repugnant illi quidem, sed iidem tamen propriæ
 sententiæ oblitæ, Sapientiam simul cum Deo exi-
 stere nec factam esse consentiunt. Ita illi in omni-
 bus laborant vertigine, veraque rejecta Sapientia,
 aliam quæ nulla est excogitant, non secus ac Manichæi,
 qui Deum qui vere est negantes, alium sibi
 ipsi fingunt.

⁸² Psal. ciii, 24.

(72) Anglic. et Felc. 4, ἐν τοῖς θεοῖς λογίοις. Goblcr. et Felc. 1, ἐν τοῖς λόγοις. Reg. et Basilii., ἐν θεοῖς λόγοις. Alii et editi, ἐν τοῖς λογίοις. Mox Seguer. Goblcr. et Felc. 1, παρ' αὐτῶν τὸν Υἱόν. Editi et alii, παρὰ τούτων τὸν Υἱόν.

(73) Seguer. Goblcr. et Felc. 1, ὁμολογεῖται. Editi et alii, ὁμολόγηται. Mox Reg. et Felc. 5, ἀγενήτως. Cæteri cum editione Commel., ἀγενήτως.

(74) Seguer. Reg. et Felc. 5, ἴδια αὐτοῦ. Alii et editi, ἴδια αὐτῶ.

(75) Sic Seguer. Reg. Goblcr. Felc. 4 et 4. At cæteri et editio Commel., ὁμολογεῖν, male.

(76) Seguer., εἰς μὲν Θεός. Ibidem Reg. et Felc. 5, πολλὰ δὲ τὰ λόγια. Item ibid., Seguer., καὶ μία μὲν ἡ τῆς Σοφίας. Felc. 4, ibid., οὐσα καὶ φύσις.

(77) Sic Seguer. Reg. Goblcr. et Felc. 1. At editio Commel., Et γὰρ εἰς λόγους, Paulo post Felc. 2 et editi, Οὐδὲ γὰρ δυνατόν. Alii mss. Οὐ γὰρ δυνατόν.

(78) Seguer. et Reg., ἐπινέμειν. Editi et alii, ἐπιπέμειν, mendose.

40. Οὐκ οὖν εἰ μήτε ἐν τοῖς θεοῖς λογίοις (72) εὐρίσκειται ἄλλη σοφία παρὰ τούτων τὸν Υἱόν, μήτε παρὰ τῶν πατέρων ἡκουσμένε τι τοιοῦτον ὁμολόγηται (73) δὲ καὶ γέγραπται παρὰ τούτων ἀγενήτως ἡ Σοφία συνπαρχουσα τῷ Πατρὶ, ἴδια αὐτοῦ οὐσα (74), καὶ κόσμου δημιουργός· αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Υἱὸς ὁ καὶ πατ' αὐτοῦ ἀδίδως συνπαρχὸν τῷ Πατρὶ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ καὶ δημιουργός, ὡς γέγραπται· Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἀστῆριος, ὡς περ ἐπιλαθόμενος ἦν πρότερον ἔγραψεν, ὑστερον κατὰ τὸν Καίσαρα ἔκρινεν καὶ αὐτὸς πρὸς Ἑλληνας ἐπιστάμενος, οὐκέτι μὲν πολλὰς σοφίας, οὐδὲ τὴν κάμπην ὀνομάζει. μίαν δὲ λοιπὸν ὁμολογεῖ (75), γράφον οὕτως· « Εἰς μὲν ὁ Θεὸς (76) Λόγος, πολλὰ δὲ τὰ λογικά· καὶ μία μὲν τῆς Σοφίας οὐσα τε καὶ φύσις, πολλὰ δὲ τὰ σοφὰ καὶ καλὰ. » Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν λέγει· « Τίνες ἂν εἴεν οὗς παῖδας Θεοῦ προσαγορεύειν ἄξιοισιν; Οὐ γὰρ εἰς λόγους (77) τε καὶ τούτους ὑπάρχειν φησούσιν, οὐδὲ σοφίας εἶναι πλεονάζοντες. Οὐ γὰρ δυνατόν, ἐνὸς ἔντος τοῦ Λόγου, καὶ μίαν ἀποδείξεισθαι τῆς Σοφίας, τῷ πληθει τῶν παιδῶν τοῦ Λόγου τὴν οὐσίαν ἐπινέμειν (78), καὶ τῆς Σοφίας χαρίζεσθαι τὴν ἐπωνυμίαν. » Θαυμαστὸν τοίνυν οὐδὲν, εἰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν οἱ Ἀρειανοὶ μάχονται, ὅπου γε καὶ τοῖς κατ' ἐκείνων προσκόπτοντες (79) ἀλλήλοις συμπέττουσι, ποτὲ μὲν λέγοντες πολλὰς εἶναι σοφίας, ποτὲ δὲ μίαν ἀποφανόμενοι· καὶ ποτε μὲν τῇ κάμπῃ συνάπτουσι (80) τὴν σοφίαν, ποτὲ δὲ συνπαρχεῖν τῷ Πατρὶ καὶ ἴδιαν αὐτοῦ λέγουσι· καὶ ἄλλοτε μὲν ἀγένητον μόνον τὸν Πατέρα· ἄλλοτε δὲ καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἀγένητον (81). Καὶ μάχονται μὲν ἡμῖν λέγουσιν ἀλλ' εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, αὐτὸ δὲ λέγοντες ἀγενήτως (82) συνπαρχεῖν τῷ Θεῷ τὴν Σοφίαν, ἐπιλανθάνοντες τῶν ἰδίων. Οὕτω πρὸς πάντα σκοποδινησῶσι, τὴν μὲν ἀληθινὴν Σοφίαν ἀρνούμενοι, καὶ τὴν μὲν οὐσαν ἐξευρίσκοντες, ὡς οἱ (83) Μανιχαῖοι πλάττοντες ἑαυτοῖς ἕτερον, καὶ τὸν ἄντα Θεὸν ἀρνούμενοι.

(79) Felc. 5, προκόπτοντες. Mox Felc. 4, πολλὰς μὲν λέγοντες πολλὰς εἶναι.

(80) Seguer. et Felc. 4 et 5, συγχρίνουσι. Alii et editi, συνάπτουσι. Mox Seguer. Reg. Felc. 4 et 5, καὶ ἄλλοτε. In aliis et editis deest καὶ. Ibidem Reg. et Felc. 5, ἀγένητον. Alii et editi, ἀγένητον. Item ibid., Seguer. Felc. 4 et 5 omitunt καὶ ante μόνον, iidemque et Gobl. ac Felc. 1 habent μόνον τὸν Πατέρα. Cæteri et editi, καὶ μόνον Πατέρα. Mss. omnes ibid., ἄλλοτε δὲ καὶ, etc. Editio Commel., ἄλλοτε καὶ.

(81) Seguer. Anglic. Goblcr. et Felc. 1, δύναμιν ἀγένητον. Reg. Felc. 4 et 5, δύναμιν ἀγένητον. Alii et editio Commel., δύναμιν αὐτοῦ γεννητὴν. Ibid. Felc. 4, Καὶ μάχονται ἡμῖν. Item ibid., Seguer. Goblcr. Felc. 4, 4 et 5, εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Reg., εἶναι τοῦ Θεοῦ Λόγον. Editi et alii, εἶναι τὸν Θεοῦ Λόγον.

(82) Anglic. ἀγενήτωρ. Reg. et Felc. 5, ἀγενήτως. Alii et editi, ἀγενήτως.

(83) Sic Seguer. Reg. Anglic. Goblcr. et Felc. 4, 4 et 5. At ob abest ab aliis et editio Commel.

41. Ἄλλ' ἀκούετωσαν μὲν αἱ ἄλλαι αἰρέσεις καὶ Ἀ
Μανιχαῖοι, οὗτοι εἰς ἔστιν ὁ τοῦ μὲν Χριστοῦ (84) Πα-
τῆρ, τῆς δὲ κτίσεως διαποίησις καὶ ποιητὴς διὰ τοῦ
ἰδίου Λόγου· ἀκούετωσαν δὲ ἰδιῶν καὶ Ἀρειομανεῖται,
οὗτοι εἰς ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ μόνος ἴδιος καὶ γνή-
σιος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὢν Υἱός, καὶ ἀχώριστον
ἔχων πρὸς τὸν Πατέρα (85) ἑαυτοῦ τὴν ἐνότητά τῆς
θεότητος, ὡς πολλῶν ἐξομην, μαθόντες παρ' αὐ-
τοῦ τοῦ Σωτήρος. Ἐπεὶ εἰ μὴ οὕτως ἔχει, διὰ τί εἰ-
αὐτοῦ κτίσει ὁ Πατὴρ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται
ὡς ἕαν θέλη. καὶ φωτίζει τούτους; Ἡ δὲ τί καὶ ἐν
(86) τῇ τελείῳσι τοῦ βαπτίσματος συγκατονομά-
ζεται τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός; Εἰ μὲν γὰρ αὐτάρκης οὐκ
ἔστιν ὁ Πατὴρ, ἀσεβὴς ἢ φωνῆ· εἰ δὲ αὐτάρκης,
τοῦτο γὰρ θέμις εἶπαι, τίς ἡ χρεῖα τοῦ Υἱοῦ ἢ εἰς
τὴν δημιουργίαν ἢ εἰς τὸ ἄγιον λουτρὸν; Ποία γὰρ
κοινωνία τῷ κτίσματος πρὸς τὴν κτίσιν; (87) Ἡ δὲ
εἰ τὸ πεποιημένον συναρμυρεῖται τῷ ποιήσαντι εἰς
τὴν τῶν πάντων τελείωσιν; Ἡ δὲ τί καθ' ἡμᾶς ἢ
κτίσις εἰς ἕνα κτίσιν (88) καὶ εἰς ἕνα κτίσμα παρα-
δοῦναι; Εἰ μὲν γὰρ ἵνα συναρμυρεῖται τῇ θεότητι, τίς
χρεῖα τοῦ κτίσματος; εἰ δὲ ἵνα ἐνωθῶμεν τῷ Υἱῷ
κτίσματος ἔντι, περιττὴ καθ' ἡμᾶς ἢ ἐν τῷ βαπτίσματι
τοῦ Υἱοῦ ὀνομασία. Ὁ γὰρ αὐτὸν υἱοποιήσας Θεὸς
ἱκανός ἐστι καὶ ἡμᾶς υἱοποιῆσαι. Ἄλλως τε εἰ κτίσμα
ἔστιν ὁ Υἱός, μὴ οὕτως τῆς φύσεως; (89) τῶν λογι-
κῶν κτισμάτων, οὐδεμία παρὰ κτίσματος κτίσματα
βοήθεια γενήσεται, διὰ τὸ πάντας δεῖσθαι τῆς παρὰ τοῦ
Θεοῦ (90) χάριτος. Ὀλίγα μὲν οὖν προλαβόντες ἐξομην
ὡς ἀκολουθῶντες δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα· ἐπειδὴ δὲ καὶ
τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡ ἀκολουθία (91) πεποιηθῶμεν
ἡμᾶς μνημονεῖσαι, ἀναγκαῖον, ὡς γε νοῦ καὶ πε-
πίστευκα, λέγειν, οὐκ ἔστι μὴ αὐτάρκους ἔντος τοῦ
Πατρὸς, συνονομάζεται καὶ ὁ Υἱός, οὐδὲ ἀπῶλος καὶ
ὡς ἔτιχεν· ἀλλ' ἐπειδὴ Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδιῶ
σοφία, ἀπαύγασμά τε ὢν αὐτοῦ (92), αἰεὶ ἐστὶ μετὰ
τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο ἀδύνατον, παρέχοντος τοῦ
Πατρὸς, μὴ ἐν τῷ Υἱῷ δεῖσθαι τὴν χάριν· ἐν τῷ
Πατρὶ γὰρ ἐστὶν ὁ Υἱός, ὡς τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ φωτί.
Οὐ γὰρ ὡς ἐνδεὴς ὁ Θεός, ἀλλ' ὡς Πατὴρ (93) τῇ
ἑαυτοῦ σοφίᾳ τεθεμελιώκει τὴν γῆν, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ
Λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκε, τὸ τε ἅγιον λουτρὸν ἐν τῷ
Υἱῷ βεβαίως. Ἐνθα γὰρ ὁ Πατὴρ, ἐκεῖ καὶ ὁ Υἱός
ἔστιν· ὡς ἐνθα τὸ-φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ

99 Prov. II, 19.

(84) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1, 4
et 5. Alii vero et editio Commel. οὗτοι εἰς ἔστιν ὁ
τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ μόνος, etc., intermediis omissis.

(85) Seguer. ἔχων πρὸς τὸν Πατέρα. Cæteri et
editi, ἔχων τὴν πρὸς τὸν Πατέρα.

(86) Sic Seguer. Reg. et Felc. 4. In aliis et editis
ἐν deest. Ibid. Felc. 4 et 5, τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Υἱός.

(87) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4. At
editi et alii, πρὸς κτίσιν. Ibidem Seguer. Basili.
Reg. et Felc. 4, ἢ διὰ τί. At ἢ abest ab aliis et
editione Commel. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰς
τὸν πάντων.

(88) Felc. 2 et editi, εἰς κτίσιν. Cæteri mss.
εἰς ἕνα κτίσιν. Ibid. Seguer. Anglic. Gobler. Felc.
1 et 4, καὶ εἰς ἕνα κτίσμα. Editi, καὶ ἐν κτίσμα. Mox
Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 5, συναρ-
μυρεῖται. Cæteri et editio Commel. συναρμυρεῖται. Ibi

41. Verum audiant cum Manichæi tum alii hære-
tici unum esse Christi Patrem, qui rerum creaturam
Dominus est et effector per proprium Verbum.
Audiant vero speciatim Ariani unum esse Dei Ver-
bum, ipsumque solum, proprium et genuinum ex
ejusdem natura ortum Filium esse, atque indivi-
dum divinitatis cum suo Patre unitatem habere,
ut sæpe diximus, idque ab ipso didicimus Salva-
tore. Alioquin si non ita sit, quare per ipsum creat
ejusdem divinitate cum suo Patre unitatem habere,
ut sæpe diximus, idque ab ipso didicimus Salva-
tore. Alioquin si non ita sit, quare per ipsum creat
Pater, seque in ipso quibus voluerit patefacit, illos-
que illuminat? Vel quare in baptismo una cum Pa-
tre nominatur Filius? Nam si respondeant Patrem
minime sufficere, impia est responsio. Si vero
sufficere dicatur, quod utique fas est dicere, quid,
quæso, opus est Filio sine in rerum creatione sive
in sancto lavacro? Ecqua enim rei creatæ cum
Creatore communitas? Aut quare id quod factum
est, cum ipso effectu conjungitur in omni
initiatione? Vel cur tandem fides secundum vos
in nomine unius Creatoris uniusque rei creatæ
traditur? Si enim id ita sit, ut cum divini-
tate conjungamur: quid re creatæ opus est? Si vero,
ut cum Filio qui res est creatæ ineam societatem:
inutiliter secundum vos Filii nomen adhibetur in
baptismo; siquidem Deus qui Filium illum effecit,
nos quoque similiter filios potest efficere. Quan-
quam si Filius res creatæ est, cum rerum creatarum,
quæ ratione sunt præditæ, una sit natura, nullum
auxilium rebus creatis ferre poterit res creatæ,
quippe cum omnes gratia Dei indigeant. Paucis
quidem antea explicavimus quam congruenter omnia
per ipsum facta fuerint: quando vero nostra ora-
tione incidimus in baptismi mentionem, necesse
est respondere, ut ego quidem sentio et credo, non
indicare Filium cum Patre nominari, quasi ipse non
sufficeret Pater; neque id temere et fortuito fieri:
sed quia Dei Verbum est propriaque ejus sapientia,
semperque est cum Patre, tanquam ejus splendor;
hinc fieri nequit ut, Patre præbente, non detur in
Filio gratia. Namque in Patre est Filius, ut splen-
dor in luce. Nec enim Deus quasi indigens, sed ut
Pater, sua ipsius sapientia terram fundavit, et
omnia Verbo, quod ex se est, fecit, sanctumque la-

dem, Seguer. et Felc. 4, τίς χρεῖα. Alii et editi, τίς
ἡ χρεῖα.

(89) Seguer. οὕτως τῆς φύσεως. Gobler. et Felc.
1 et 4, οὕτως τῆς κτίσεως. Editi et alii, οὕτως φύ-
σεως. Mox Seguerianus, Gobler. Felc. 1 et 5, γίνε-
ται. Anglic. γέννηται. Cæteri et editi, γενήσεται.

(90) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 3, παρὰ τοῦ Θεοῦ.
Alii et editi, παρὰ Θεοῦ.

(91) Felc. 2 et editi, ἡ ἀλήθεια. Cæteri omnes
mss., ἡ ἀκολουθία. Mox Felc. 2 et editio Commel.,
ὡς γε νοῦν, mendose. Alii et editi, ὡς γε νοῦ.

(92) Gobler. et Felc. 1, ἐν ἐξ αὐτοῦ. Basili. ibid.
αἰεὶ ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς, φανὴν ἐν Υἱῷ δεῖσθαι.
Ibidem Seguerianus, Gobler. et Felc. 1, ἐν τῷ Υἱῷ.
Alii et editi, ἐν Υἱῷ.

(93) Felc. 4, ἀλλ' ὡςπερ ὁ Πατὴρ. Paulo post
mss., ἐν τῷ Υἱῷ βεβαίως. Editio Commel. ἐν
omittit.

vacrum in Filio confirmat. Ubi enim Pater est, illic est et Filius, quemadmodum ubi lux est, ibi quoque est splendor. Ac sicut ea quæ Pater efficit, per Filium efficit, quod quidem ipse Dominus his verbis testatur: Quæ video Patrem facientem, hæc et ego facio⁹²; ita cum confertur baptismus, quem Pater baptizat, idem in Spiritu sancto initatur. Præterea, quemadmodum lucense solæ recte dici potest splendor illuminare; cum una et eadem sit lux quæ nec dividi nec discindi possit: ita ubi Pater est vel nominatur, ibi omnino est item Filius. Quocirca Filium necesse est nominari.

42. Eapropter cum ipse bona sanctis promitteret, sic ait: Veniemus ego et Pater, et mansioem apud vos faciemus⁹³. Et rursum: Ut sicut ego et tu unum sumus, sic et illi unum sint in nobis⁹⁴. Una similiter est gratia, quæ a Patre in Filio datur, ut in omnibus Epistolis scribit Paulus: Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo⁹⁵. Necessum enim est lucem una cum splendore esse, et splendorem cum propria luce videri. Qua de causa Judæi qui Filium cum istis negant, nec ipsi etiam Patrem habent. Nam cum funtem sapientie, ut illis exprobat Baruch⁹⁶, dereliquerint, sapientiam quoque ex fonte ipso promanentem, quæ est Dominus noster Jesus Christus, a se tunc projecerunt, cum dixerunt: Non habemus regem nisi Cæsarem⁹⁷. Christus enim, inquit Apostolus, Dei virtus et Dei sapientia est⁹⁸. Judæi itaque dignas impiæ negationis persolvunt pœnas: rationem enim una cum urbe sua amiserunt. Isti autem in periculum veniunt attendendæ mysterii (de baptismo loquor) integritatis (94). Nam si in Patris et Filii nomine initiamur, illi autem verum non pronuntiant Patrem, utpote qui id, quod ex ipso est, ejusque na-

92. ὡς περ ὁ Πατήρ ἐργάζεται, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐργάζεται, καὶ λέγει αὐτὸς ὁ Κύριος: Ἄ βλέπων τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ ἑγὼ ποιῶ· οὕτω καὶ (94) τοῦ βαπτισματος δεδομένου, ὃν βαπτίζει ὁ Πατήρ, τοῦτον καὶ ὁ Υἱὸς βαπτίζει, ὁ Υἱὸς βαπτίζει, οὗτος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τελειοῦται. Πάλιν τε ὡς περ τὸ ἥλιου φαίνοντος, λέγει (95) ἂν τις καὶ τὸ ἀπαύγασμα φωτίζει· ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἐστὶ διελεῖν, οὐδὲ ἀποσχίσαι· οὕτως ἐνθα πάλιν ὁ Πατήρ ἐστὶν ὁ νομαζόμενος, ἐκεῖ ὁπίσω καὶ ὁ Υἱὸς ὑπάρχει νομαζόμενος διὰ ἐν τῷ βαπτισματι ὁ Πατήρ, ἀνάγκη καὶ τὸν Υἱὸν συγκατονομαζέσθαι.

93. διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἁγίοις ἐπαγγελλόμενος, οὕτως ἔλεγεν· Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μοι ἦν παρ' αὐτῶν ποιήσομεν· καὶ πάλιν· Ἔν' ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἑσμεν (96), καθεῖνοι ἐν ὧσιν ἐν ἡμῖν. Καὶ ἡ δεδομένη δὲ χάρις μία ἐστὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐν Υἱῷ δεδομένη, ὡς ὁ Παῦλος διὰ πάσης ἐπιστολῆς (97) γράρει· Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δεῖ γὰρ τὸ φῶς εἶναι μετὰ τῆς αὐγῆς, καὶ τὸ ἀπαύγασμα συνορᾶσθαι (98) μετὰ τοῦ ἴδιου φωτός. Ὅθεν Ἰουδαῖοι μετὰ τούτων ἀρνούμενοι τὸν Υἱὸν, οὐκ ἔχουσι οὐδὲ τὸν Πατέρα· καταλείψαντες γὰρ τὴν (99) πηγὴν τῆς σοφίας, ὡς οὐκ ἐβίβων κατὰ τὴν εἰπὴν ὁ Βαρούχ, ἀπέβαλον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ αὐτὴ ταύτης σοφίαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· Χριστός γάρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, Θεοῦ δόξα καὶ Θεοῦ σοφία· λέγοντες· Οὐκ ἔχομεν βασιλεῦ εἰ μὴ Καίσαρα. Ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔχουσι τῆς ἀρνήσεως τὴν ἐπιχειρα τῆς ἐπιτιμίας· ἀπόλεσαν γὰρ σὺν τῇ πόλει καὶ τὸν λογισμόν. Οὗτοι δὲ κινδυνεύουσι λοιπὸν καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πληρωμα τοῦ μυστηρίου· φημὶ δὴ τὸ βάπτισμα. Εἰ γὰρ εἰς ὄνομα (1) Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δίδοται ἡ τελείωσις, οὐ λέγουσι δὲ Πατέρα ἀληθινόν, διὰ τὸ

⁹² Joan. v, 19.

⁹³ Joan. xiv, 23.

⁹⁴ Joan. xvii, 22.

⁹⁵ Rom. i, 7; I Cor. i, 3; Ephes. 4, 2.

⁹⁶ Baruch iii, 12.

⁹⁷ Joan. xix, 16.

⁹⁸ I Cor. i, 24.

(94) Ex hoc loco contendunt nonnulli fuisse sancti Athanasii sententiam, baptismum hæreticorum plane irritum esse, iterumque esse baptizandos qui ex hæreticis ad Ecclesiam catholicam convertuntur. Verum id clare non probant sancti doctoris verba, qui forte ea tantum ratione vacuum et inutile esse docet hæreticorum baptismum, quatenus nihil proficit ad pietatem sive verum Dei cultum, qui in sola catholica exhibetur Ecclesia. Nec vero inepte ait eos, quæ hæreticorum asperguntur aqua, fœdari potius impietate, quam redimi; quippe cum illi, baptismum ab hæreticis accipiendo, in eorum ascribantur numerum, flantque et ipsi hoc pacto hæretici, ac proinde veram extra religionem et salutis viam. Similia passim habet Augustinus ipse contra Donatistas. Exempli gratia lib. De unico baptismo contra Petilianum, n. 8, ait baptismum non solum nihil prodese hæreticis ad salutem, sed etiam abesse ad damnationem. Verba sancti Augustini sunt: Sicut nihil eis proderat ad salutem qui Verbum Deum ignorantes, eum tamen colebant, imo et aberat ad perniciem, quod falsos deos simul colentes, eidem vero Deo sacrilegam injuriam faciebant: sic nihil prodest hæreticis ad salutem quod extra Ecclesiam verum baptismum per ignorantiam et tradunt

et tenent; imo et aberat ad damnationem, quod in sacrilega iniquitate erroris humani, etiam divini sacramenti non per quam mundatur, sed per quam severius judicentur, detinetur veritatem. Hæc ille. Vide Præfationem generalem.

(94*) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. At in aliis et editis deest hæc.

(95) Seguer. λέγουεν.

(96) Seguer. Gobler. et Felck. 1, ποιησόμεθα, καὶ πάλιν· Ἔνα ὅπου ἐγὼ καὶ σὺ ἔσμεν, καὶ ἡ δεδομένη χάρις. Ibid. Seguer. παρὰ Πατρὸς ἐν Υἱῷ. Gobler. et Felck. 1, παρὰ τοῦ Πατρὸς Υἱῷ. Basil. Anglic. Reg. Felck. 4 et 5, ἕνα ὡς περ ἐγὼ, etc. Editi et alii, ἕν' ὡς ἐγὼ, etc.

(97) Διὰ πάσης ἐπιστολῆς abest a Goblerian. et Felck. 1.

(98) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, ὁρᾶσθαι. Ibid. Seguer. μετὰ τοῦ αἰδίου φωτός. Gobler. Felck. 1 et 5, ibid. ἔθεν ἐν Ἰουδαῖοι.

(99) Seguer. et Felck. 5, καταλείψαντες τε τὴν. Gobler. et Felck. 1, καταλείψαντες γὰρ τὴν. Cæteri et editio Commel. καταλείψαντες δὲ τὴν.

(1) Seguer. et Reg. et Felck. 4, Εἰ γὰρ εἰς ὄνομα. Alii et editio Commel. Εἰς γὰρ ὄνομα.

ἀρνούσθαι τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ὅμοιον (2) τῆς οὐσίας, ἀρνούσθαι δὲ καὶ τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν, καὶ ἄλλοις ἑαυτοῖς ἐξ οὗκ ὄντων κτιστὸν ἀναπλάττοντες ὀνομάζουσι, πῶς οὐ παντελῶς κενὸν καὶ ἀλυσιτελὲς τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενον ἐστὶ, προσποίησιν μὲν ἔχον, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἠδὲ μὴ ἔχον πρὸς εὐσέθειαν βοήθημα (3); Οὐ γὰρ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν διδῶσιν οἱ Ἀρειανοί, ἀλλ' εἰς κτιστὴν καὶ κτίσμα, καὶ εἰς ποιητὴν καὶ ποίημα. Ὅσπερ δὲ ἄλλο ἐστὶ κτίσμα παρὰ τὸν Υἱὸν, οὕτως ἄλλο ἂν εἴη (4) τῆς ἀληθείας τὸ παρ' αὐτῶν νομιζόμενον διδοῦσθαι, κἂν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, διὰ τὸ γεγραμμένον, ὀνομάζωσιν προσποίηται. Οὐ γὰρ ὁ λέγων ἀπλῶς, Κύριε, οὕτως καὶ διδῶσι (5)· ἀλλ' ὁ μετὰ τὸ ὄνομα καὶ τὴν πίστιν ἔχων ὀρθῶν. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Σωτὴρ οὐκ ἀπλῶς ἐντελεῖται βαπτίζειν, ἀλλὰ πρῶτον φησι, **Μαθητεύσατε**· εἰθ' οὕτω· **Βαπτίζετε εἰς ὄνομα** (6-7) **Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος**· ἵν' ἐκ τῆς μαθήσεως ἢ πίστεως ὀρθῆ γένηται, καὶ μετὰ πίστεως ἢ τοῦ βαπτίσματος τελειώσῃ (8) προσεσθῇ.

43. Πολλὰ γοῦν καὶ ἄλλα αἰρέσεις, λέγουσιν τὰ ὀνόματα μόνον, μὴ φρονούσιν δὲ ὀρθῶς, ὡς εἴρηται, μὴδὲ τὴν πίστιν ὑγιαίνουσαν ἔχουσαι, ἀλυσιτελὲς ἔχουσι· καὶ τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενον ὕδωρ, λειψόμενον εὐσεβεῖ· ὥστε καὶ (9) τὸν μανιζόμενον παρ' αὐτῶν ρυπαίνεσθαι μᾶλλον ἐν ἀσεβείᾳ ἢ λυτροῦσθαι. Οὕτω καὶ Ἕλληνας, καί τοι θεοὺν διὰ χειρῶν λέγοντες, ἀθεότῳτος ἔχουσιν ἐγκλήμα, ὅτι τὸν ὄντως ὄντα καὶ ἀληθινὸν θεοὺν οὐ γινώσκουσι, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτω Μανιχαῖοι καὶ Φρύγες, καὶ οἱ τοῦ Σαμοσατέως μαθηταί, τὰ ὀνόματα λέγοντες, οὐδὲν ἤτιον εἰσιν αἰρετικοί· οὕτω καθεξῆς (10) λοιπὸν καὶ οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες, κἂν ἀναγινώσκωσι τὰ γεγραμμένα, καὶ λέγωσι τὰ ὀνόματα, καὶ αὐτοὶ παίζουσι τοὺς λαμβάνοντας παρ' αὐτῶν, πλέον τῶν ἄλλων αἰρέσεων (11) ἀσεβέστεροι τυγχάνοντες, καὶ κατ' ὄλιγον (12) ὑπερκεῖμενοι ταύτας, καὶ ἄδικαιοντες αὐτάς ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀθρολογικῆς. Ἐκαίνα μὲν γὰρ πλέον τι τῆς ἀληθείας καταφεύδονται, καὶ ἢ περὶ τὸ σῶμα φάσμα ἔχουσι (13), λέγοντες μὴ ἐκ Μαρίας ἐσθληκίνας σάρκα τὴν Κύριον, ἢ ἐτι ὄλιως οὐ γέγονε θάνατος, οὐδὲ ὄλιως ἀνθρώπος γέγονε, ἀλλὰ μόνον ἐφάνη, καὶ οὐκ ἦν ἀληθῶς, καὶ ἰδέοι σῶμα ἔχειν, μὴ ἔχον, καὶ ἰδέοι ἀνθρώπος

'' Matth. vii, 21. '' Matth. xxviii, 19.

(2) Seguer. τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ὅμοιον, ut et videtur D Nannius legisse, qui uempe vertit, eo quod neget aliud ex ipso exsistere, et simile esse illius substantiæ. Reg. τὸ ἐξ αὐτοῦ ὁμοίως τῆς οὐσίας. Alii et editi, τὸ ἐξ αὐτοῦ ὅμοιον τῆς οὐσίας.

(3) Sic Seguer. Gobler Felck. 1 et 4. At alii et editio Commel. πρὸς βοήθειαν εὐσέθημα.

(4) Seguer. Reg. et Felck. 5, οὕτως ἄλλο ἂν εἴη. Alii et editio Commel. οὕτως ἄλλο εἴη. Mox Seguer. xiv τὸ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

(5) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, οὕτως καὶ διδῶσι. Reg. οὕτως καὶ διδῶσιν. Alii et editi, οὕτως διδῶσιν. Mox Seguer. διὰ τοῦτο γοῦν ὁ Σωτὴρ.

(6-7) Felck. 5, εἰς τὸ ὄνομα. Cæteri et editio Commel. εἰς ὄνομα. Ibidem Felck. 4 et 5, τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

A turæ est simile, uerget : cum item verum idem negat Filium, aliumque nominant, quem ex nihilo creatum esse comminiscuntur, qui fieri potest ut prorsus vacuus ac inutilis non sit baptismus, qui ab illis datur, in quo quidem insit religionis simulatio, sed reuera nihil ad pietatem queat conferre? Nec enim Ariani in Patris et Filii nomine dant baptismum, sed in nomine creatoris et rei creatæ, effectoris et rei factæ. Unde quemadmodum rea creatæ alia est a Filio, ita baptismus, quem illi dare putantur, a vero baptismo alius est, etiamsi nomen Patris et Filii, ut præcipit Scriptura, proferre assument. Non enim qui dicit, *Domine* &c., ille etiam dat, sed is tantum, qui cum nomine rectam quoque habet fidem. Ea de causa Saluator non solum baptizare iussit, sed primum ait : *Docete*, et deinde, *baptizate in nomine* **404** *Patris et Filii et Spiritus sancti* &c., ut ex doctrina oriretur recta fides, et cum fide baptismo initiaremur.

43. Itaque multæ quoque aliæ hereses nomina tantum pronuntiant : verum cum recte non sentiant, uti dictum est, nec sanam habeant fidem, inutilis est aqua quam donant, quippe cui desit pietas; ita ut quemcumque illi asperserint, impietate foedetur potius, quam redimatur. Sic et ipsi gentiles, tametsi Deum in ore habent, Deum tamen conuincuntur non colere, quia illum, qui uerus et vere est Deus, Patrem scilicet Domini nostri Jesu Christi non agnoscunt. Sic Manichæi, Phryges, et Samosatensis discipuli, quamvis proferunt nomina, nihilominus sunt hæretici. Sic etiam deinde hi qui cum Ario sentiunt, licet quæ scripta sunt recitent, et nomina pronuntient, eos tamen, qui ab illis accipiunt baptismum, decipiunt et eludunt, cum longe maior sit ipsorum impietas quam cæterorum hereticorum, quos sensim prætergrediuntur, ut etiam sua præ loquacitate, culpa liberi illi videantur. Enimvero alii hæretici quiddam præter veritatem sententiæ, ita ut vel eorum error circa Domini corpus versetur, eumque ex Maria Virgine carnem negent habuisse, uel contendant mortem non subiisse, nec factum ullo modo esse hominem, sed solum apparuisse, non autem reuera fuisse :

(8) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Gobler. et Felck. 1. Alii et editio Commel. ἢ πίστις ἢ τοῦ βαπτίσματος τελειώσῃ.

(9) Seguer. καὶ omitit. Ibidem Felck. 5, μᾶλλον ἀσεβεῖς.

(10) Seguer. Anglic. et Felck. 4, οὕτω καθεξῆς. Alii et editio Commel. οὕτω καὶ καθεξῆς.

(11) Seguer. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, et Reg. ἀρῶσιν. Editi et alii, αἰρετικῶν.

(12) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Felck. 1 et 4. At alii et editio Commel. κατὰ τὸ λογικόν. Ibid. Felck. 5, ὑπερκεῖμενοι αὐτούς. Cæteri et editio Commel. ὑπερκεῖμενοι ταύτας.

(13) Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, σῶμα ἔχουσι. Alii et editi, σφάλλοντα. Mox σάρκα abest a Basil. Ibid. Felck. 5, σάρκα τὸν Χριστόν.

corpore similiter specie, non vere habuisse; denique hominem visum duntaxat fuisse, eo modo quo visâ somniantibus occurruerunt. Ariani autem aperte in ipsum Patrem impij sunt, cujus divinitatem, quam in Filio itaque in imagine Scripturis testatam audiunt, blasphemis audent impugnare, eam creatam esse affirmantes, et quocumque se contulerint, voculam hanc, non erat, veluti cœcum in pera secum circumferunt, sicque, ut serpens virus, evomunt. Deinde vero quando illorum sententia nauseam parit omnibus, continuo humanum præsidium auctoritatemque, labantis hæresis fulcendæ causa, substituunt et supponunt, ut ejus aspectu aut metu, quam noxia sit impia ipsorum doctrina non intelligant incautores. An non igitur miseratione digni sunt qui ita decipiuntur? An non eos æquum est deslere, qui præsentî mendacique voruptatum specie victi, suum produnt commodum, et futura se cadunt? Qui enim in nomine ejus, qui nullus est, baptismum videntur accipere, nihil certe accipient, sed rei create conjuncti, nullum ab ea consequentur auxilium. Cum item in renatura a Patre alienam et dissimilem iidem credant, nullam quoque cum eo conjunctionem sunt habituri, quippe qui proprium et natura ex Patre genitum non habeant Filium, qui et ipse in Patre est, et in quo est similiter Pater, ut idem testatur Filius¹⁰; sed infelices, illorum circumventi improbitate, nudi plane et destituti Divinitate permanent. Nec enim ipsos morientes sequentur fallacia terræ bona, nec cum Dominum, quem negaverunt, in throno Patris 405 sui sedentem viderint, vivosque ac mortuos judicantem, aliqueum illorum, a quibus circumventi sunt, in sui auxilium licet eis advocare. Nam illis quoque judicari, et omnium, quæ ini-

44. Hæc porro, loci Proverbiorum explicandi gratia, hactenus præmissis, absurdisque illorum refellendis commentis insitimus; ut perspectum habentes, Filium Dei dici creatum non debere, recte legere discant illum Proverbiorum locum, cujus sana utique est sententia. Itaque scriptum quidem est: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*¹; verum quia proverbialia illa sunt, idque instar proverbii est dictum; hæc ideo verba non, ut nude jacent, sunt explicanda, sed attendendum est ad personam, itaque congruenter

¹⁰ Juan. xiv. 10. ¹ Prov. viii. 22.

(14) Felck. 4, ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυροῦσι, λέγοντες αὐτὴν εἶναι κτίσμα, καὶ βλασφημοῦσι, καὶ πανταχοῦ, etc.

(15) Reg. et Felck. 5, ὡς ἔχεις. Ibidem et Felck. 4, τοῦτου προβάλλονται.

(16) Felck. 2 et editio Commel. εὐθύς ἔρισμα. Ceteri mss. εὐθύς ὡς περ ἔρισμα.

(17) Seguer. et Felck. 1, κατανοεῖ.

(18) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, εἰς τῆς ἔθνας. Editi et alii, εἰς τῆς ἔθνας. Mox Anglic. Oī γὰρ τὸν οὐκ ἔντα, ut et lexii Nannius. Alii vero mss. omnes et editio Commel. Eīz γὰρ τὸν οὐκ ἔντα, etc.

(19) Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 5, ἔντα ἐν τῷ Πατρὶ. Alii et editio Commel. ἔντα τῷ Πατρὶ.

φαίνεσθαι, ὡς ἐν οὐεῖρω φαντασίας· οὗτοι δὲ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα φανερώς ἀσεβοῦσι. Τὴν γὰρ θεότητα αὐτοῦ εἰς τὸν Υἱὸν ὡς ἐν εἰκόνι μαρτυρουμένην ἀκούοντες ἀπὸ τῶν Γραφῶν, βλασφημοῦσι, λέγοντες αὐτὴν εἶναι κτίσμα καὶ πανταχοῦ (14) περὶ αὐτῆς τὸ, οὐκ ἦν, ὡς ἐν πῆρξ βόρβορον, τὸ λεξείδιον τοῦτο περιφέροισι, καὶ ὡς ἔχεις (15) τὸν ἴδν, τοῦτο προβάλλονται. Εἶτα, ἐπειδὴ ναυστρὸν παρὰ πᾶσι τὸ παρ' αὐτοῖς ἐστὶ δόγμα, εὐθύς ὡς περ ἔρισμα (16) τῷ πτώματι τῆς αἰρέσεως, τὴν ἀνθρωπίνην προστασίαν ὑποτιθέασι, ἵνα ταύτην βλέπωνὸ ἀπιούστερος, ἢ καὶ δεδιώξ, μὴ κατανοῖ (17) τὸ βλαβερὸν τῆς κακοφροσύνης αὐτῶν. Πῶς οὖν οὐκ ἄξιον εἰσφέρειν τοὺς παρ' αὐτῶν ἀπαυμένους; Ἡ πῶς οὐκ ἐπὶ τούτους δακρύσαι καλόν, ὅτι τῇ παρατυκία διὰ τὰς ἔθνας (18) φαντασίαν προβάσασι τὸ ἕναυτος συμμέρον, καὶ ἐκπίπτουσι τῆς μελλούσης ἐλπίδος; Εἰς γὰρ τὸν οὐκ ἔντα δοκούντες λαμβάνειν, οὐδὲν εὐληγότες ἔσονται· κτίσματι τε συντασσόμενοι, οὐδεμίαν παρὰ τῆς κτίσεως ἔξουσι βοῦθειαν. Καὶ εἰς ἀνάμειον δὲ καὶ ἀλλότριον κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς πιστεύοντες, οὐ συναφθήσονται τῷ Πατρὶ, μὴ ἔχοντες τὸν ἴδον καὶ ἐξ αὐτοῦ φύσει Υἱὸν, τὸν ἔντα ἐν τῷ Πατρὶ (19), ἐν ᾧ καὶ ὁ Πατὴρ ἐστιν, ὡς αὐτὸς εἶρηκεν· ἀλλὰ πλανηθέντες παρὰ τούτων, ἔρημοι καὶ γυμνοὶ λοιπὸν ἀπομένονσι τῆς θεότητος οἱ ἄθλιοι. Οὐδὲ γὰρ ἀκολουθήσει (20) τοῦτοις ἀποθηύσκουσιν ἢ τὸν ἐπὶ τῆς φαντασίας· οὐδ' ὅταν ἔθωσιν, ὅν ἠρήσαντο, Κύριον καθήμενος ἐπὶ τὸν θρόνον (21) τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ κρινόντα ζώντας καὶ νεκρούς, δυνήσεται τις εἰς βοῦθειαν επικαλέσασθαι (22) τινὰ τὸν οὐκ ἀπατηράντων. Κρινόμενος γὰρ καὶ αὐτοὺς θύονται καὶ μεταμοιόμενος ἐπ' οἷς ἔδίκησαν καὶ ἠσέθησαν.

44. Ταῦτα πρὸ τοῦ ῥητοῦ τῶν Παροιμιῶν τέως διελέδομεν, ἐνισταμένοι πρὸς τὰς ἀλόγους ἐκ καρδίας αὐτῶν μυθοπλασίας· ἵνα γνόντες, ὡς οὐκ ἀρμόζει λέγειν κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μάθωσι καλῶς ἀναγινώσκειν καὶ αὐτοὶ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις ῥητὸν, ὁρθῶν ἔχον καὶ αὐτὸ τὴν διάνοιαν. Ἐγράφται μὲν γὰρ· Κύριος ἐκτίσθ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ παροιμαί εἰσι, καὶ παροιμιῶδως ἐλέγηθ, οὐ δεῖ τὴν πρόχειρον λέξιν ἀπλῶς οὕτως ἐκλαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον (25) ζῆτειν, καὶ οὕτω μετ' εὐπέθελας τὸν νοῦν ἐφαρμόζειν αὐτῷ.

Mox Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 5, παρὰ τούτων. Editi et alii, ἀπὸ τούτων. Ibidem Basil. λοιπὸν ἀπομένονσι.

(20) Seguer. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἀκολουθήσει. Ibidem Felck. 5, τούτους.

(21) Reg. et Felck. 5, ἐπὶ τοῦ θρόνου. Seguer. ihid. Πατρὸς αὐτοῦ. Felck. 4, αὐτοῦ. Alii et editi, αὐτοῦ.

(22) Seguer. et Felck. 4, επικαλέσασθαι. Ibidem Seguer. et Regius. τὸν οὐκ ἀπατηράντων. Basil. Anglican. Gobler. Felck. 1 et 5, τὸν ἀπατηράντων. Editi, επικαλέσθαι τινὰ κρινόμενος γὰρ, etc. Ibid. Gobler. Felck. 1 et 4, κρινόμενος γὰρ αὐτοῦ.

(23) Gobler. et Felck. 1, ἀλλὰ πρόσωπον.

Τὰ γὰρ ἐν παροιμίαις λεγόμενα, οὐκ ἐν φανεροῦ λέγονται, ἀλλὰ κεκρυμμένως ἀπαγγέλλεται, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν (24) ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ λέγων· Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀ.λ.λ' ἔρχεται ὧρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀ.λ.λὰ παρήσεια. Οὐκ οὖν ἀποκαλύπτειν χρὴ τὸν νοῦν τοῦ ῥητοῦ, ὡς κεκρυμμένον τε τοῦτον ζητεῖν, καὶ μὴ ὡς ἐν παρήσεια εἰρημὸν ἀπλῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρεξηγούμενοι πλανηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Εἰ μὲν οὖν περὶ ἀγγελίου ἢ ἑτέρου τοῦδ' τῶν γεννητῶν (25) ἐστὶ τὸ γεγραμμένον, ὡς περὶ ἐνὸς ἡμῶν τῶν ποιημάτων, ἔστω λεγόμενον τὸ, *ἔκτισέ με· εἰ δὲ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἐν ἡ πάντα τὰ γενητὰ δεδημιούργηται, ἢ περὶ ἐαυτῆς (26) λέγουσα· τί δὲλ νοεῖν ἢ δεῖ τοῦ, ἔκτισε, φάσκουσα, οὐκ ἐναντίον τῷ, ἐγέννησε, λέγει· οὐδὲ ὡς ἐπιλαθομένη, δεῖ κτιζοῦσά ἐστι καὶ θεμιουρῶς, ἢ ὄρουσά τὴν διαφορὰν τοῦ κτιζοντος, καὶ τῶν κτισμάτων, ἐν τοῖς κτισμασιν ἐαυτὴν συναριθμεῖ· ἀλλὰ τῶν νοῦν, ὡς ἐν παροιμίαις, οὐ παρήσεια, κεκρυμμένον δὲ σημαίνει· ἐν τοῖς μὲν ἁγίοις ἐνέπνευε προφητείας, αὐτῇ δὲ (27) μετ' ἄλλα ἐκ παραλλήλων τὸ, *ἔκτισεν, ἐν ἑτέροις λέξει σημαίνουσά φησιν· Ἡ σοφία ψυχοδόμησεν ἐαυτῇ οἶκον. Ἀἴλιον δὲ ἐστὶν οἶκον εἶναι τῆς σοφίας· τὸ κτίματιν σῶμα, ἔπερ ἀναλαθῶν γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ ἐκείτω· παρὰ μὲν Ἰωάννου λέγεται· Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· διὰ δὲ Σολομῶνος (28) περὶ ἐαυτῆς ἡ σοφία μετὰ παρατηρήσεως φησιν, οὐχ ὅτι κτίσμα εἶμι, ἀλλὰ μόνον δεῖ Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ εἶναι με ἔκτισεν, οὐδὲ δεῖ κτισματος ἀρχὴν καὶ γένεσιν ἐγω.**

43. Καὶ ἐναυθα γὰρ οὐ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος αὐτοῦ (29), οὐδὲ τὴν ἐκ Πατρὸς ὄντων ἐαυτοῦ καὶ γρησάν γέννησιν ὁ λόγος σημαίνειν, διὰ Σολομῶνος (30) εἴρηκεν, ἀλλὰ πάλιν τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ. Διὸ καὶ, καθὼς (31) προσέπων, οὐκ εἶπε, κτίσμα εἶμι, ἢ, κτίσμα ἐγενόμεν, ἀλλὰ μόνον, *ἔκτισε*. Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, κτιστὴν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, τῶν γεννητῶν ἐστὶ (32), καὶ λέγεται κτίσθαι, καὶ πάντως τὸ κτίσμα κτιζέται· ἢ δὲ τοῦ, *ἔκτισε, μόνῃ λέξει* λεγομένη ὡς πάντως τὴν οὐσίαν ἢ τὴν γέννησιν σημαίνει, ἀλλὰ τι ἑταρον ὄλιον γέσκεθα περὶ ἐκείνου (33) περὶ οὐ λέγει· αὐτὸ καὶ πάντως τὸ

* Joan. xvi, 25. * Prov. ix, 1. * Joan. i, 14.

(24) Gobler. et Felc. 1. ὁ Κύριος ἐφη· Ταῦτα ἐν παροιμίαις. Ibidem Seguer. Εὐαγγελίῳ λέγων. Editi et alii omittunt, λέγων. Mox Seguer. et Felc. 4, λέλαληκα ὑμῖν· ἔρχεται.

(25) Felc. 5, γεννητῶν. Mox Seguer. Reg. Anglican. Basilii. Gobler. Felc. 1 et 4, ἡμῶν τῶν ποιημάτων. Alii et editi, ἡμῶν ποιημάτων. Ibid. in Segnerian. et Reg. deest μὲ post ἔκτισε.

(26) Goblerian. Felc. 1 et 4, περὶ αὐτῆς. Paulo post, Seguer. οὐδὲ ἐπιλαθομένη.

(27) Segnerian. Basil. et Anglic., αὐτῇ δὲ. Editio Commel. αὐτῇ δὲ, mendose. Mox Seguer. in omittit ante ἑτέρας. Ibidem Felc. 5, ψυχοδόμησεν αὐτῇ οἶκον.

(28) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, Σολομῶνος. Cæteri et editi, Σολομῶντος. Paulo post, Seguer.

pietati ea par est intelligere. Nam quæ proverbiorum instar dicuntur, non clare et aperte, sed obscure enuntiantur, ut ipse Dominus in Evangelio secundum Joannem his verbis docet : *Hæc in proverbis locutus sum vobis. Sed venit hora cum jam non in proverbis loquar vobis, sed palam* *. Itaque opus est ut dicti illius evolamus sensum, et tantquam abditum investigemus : nec verba illa quasi perspicue enuntiant, uti jacent, debemus excipere, ne a veritate, falsa interpretatione, aberremus. Igitur si de angelo vel de aliqua alia re facta, uti nos sumus, scripta sunt : hæc dicitio *creavit*, per me licet, proprie usurpetur. Sed si Sapientia Dei, in qua res factæ omnes productæ sunt, hic de se ipsa loquitur : quid cogitare convenit quam eam, cum verbo, *creavit*, usa est, nihil contrarium vocabulo, *geniit*, dicere, neque oblitam esse creatricem et effectricem esse, aut ignaram quid inter creatam et creatam intersit, seipsam inter res creatas annuerasse, sed sensum aliquem non apertum, sed abstrusum, proverbiorum more, significare, secundum quem sanctos ad vaticinandum excitavit, ipsaque paulo post eadem significacione vocem, *creavit*, hisce aliis denotari verbis : *Sapientia edificavit sibi ipsi domum* ? Certum est autem Sapientiæ domum, nostrum esse corpus, quo assumpto factus homo est, unde jure merito a Joanne dicitur : *Verbum caro factum est* * ; et Sapientia ipsa de se per Salomonem haud inconsulte ait, non, Ego sum creata, sed tantum, *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*, non autem ut essem me creavit, neque quod simile babeam rerum creatarum principium aut originem.

45. Non enim Verbum hoc in locum naturam sua divinitatis vel æternam germanumque sui ipsius ex Patre ortum, Salomonis verbis significavit : sed solam humanitatem et susceptam nostri gratia dispensacionem intellexit. Hinc, ut jam motui, non dixit : Res sum creata, vel, Creatura facta sum, sed tantum, *creavit*. Siquidem res create, quia creatam habent naturam, e numero rerum factarum sunt, et sola dicitur, omninoque creatura creatur. At sola dicitio, *creavit*, non necessario naturam **406** vel ortum significat, sed aliquid aliud circa

D Reg. et Felc. 4, κτίσμα εἶμι. Ibid. Seguer., ἀλλὰ μόνον δεῖ Κύριος, Felc. 4, ἀλλὰ μόνον δεῖ ὁ Κύριος. Reg., ἀλλ' ὅτι Κύριος.

(29) Seguer., ἐαυτοῦ.

(30) Seguer. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 5, Σολομῶνος. Anglican. et Felc. 4, Σολομῶνος. Alii et editi, Σολομῶντος. Ibid. Seguer. εἰσγεν προ εἴρηκεν.

(31) Seguer. et Reg. Διὸ καθὼς. Alii et editi, Διὸ καὶ καθὼς.

(32) Felc. 5, γεννητῶν. Ibidem Basilii. et Reg. λέγεται κτιζέσθαι. Angl. Felc. 4 et 5, λέγεται καὶ κτιζέσθαι. Cæteri et editio Commel. λέγεται καὶ κτιζέται.

(33) Anglican. ἐκεῖνο. Mox Seguerian. εἶδη καὶ τῇ φύσει. Editi, εἶδη τῇ φύσει.

rem de qua loquitur, fieri innuit : nec proinde id quod dicitur creati, etiam natura et substantia creatum est. Quod quidem discrimen non ignotum est divinæ Scripturæ, quæ de creatis rebus ait : *Impleta est terra creatura tua* * ; et : *Ipsa creatura congemit et condolescit* *. In Apocalypsi quoque scribitur : *Et mortua est tertia pars creaturarum quæ erant in mari, animas habentium* **. Ait item Paulus : *Omnia creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur* .³ Et in libro Sapientiæ legitur : *Et sapientia tua constituiti hominem, ut dominaretur creaturis quæ a te factæ sunt* *. Quod autem res istæ quæ creaturæ sunt, creari dicantur, id rursus a Domino licet discere, cujus nempe hæc sunt verba : *Qui autem ab initio homines creavit, masculum et feminam fecit eos* **. Idem quoque confirmat Moyses, qui in Cantico ita loquitur : *Interrogate dies, quæ priores te factæ sunt, a die qua Deus hominem creavit in terra, et ad summum cælum* **. Et Paulus Epistola ad Colossenses sic scribit : *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ; quoniam in ipso creata sunt omnia quæ in cælis sunt et quæ in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates : omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnia* **. 13.

46. Itaque ea, quæ ex natura sua substantiam habent creatam, creaturas dici, et vere creati, satis ex his patet, quæ commonefaciendi gratia attulimus, cum alioquin hujusmodi testimoniiis plena sit Scriptura. Quod vero sola dictio, *creavit*, non semper naturam significet vel originem, liquet ex Davide, qui in Psalmis ait : *Scribantur hæc in generationem alteram, et populus qui creabitur, laudabit Dominum* ** ; et rursus : *Cor mundum crea in me, Deus* **. Paulus item Epistola ad Ephesios scribit : *Legem mandatorum in decretis abrogans, ut duos in semetipso in unum novum hominem crearet* ** ; et iterum : *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis* **. Neque enim David de populo aliquo,

λεγόμενον κτίσθαι ἔβη καὶ τῆ φύσει καὶ τῆ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστὶ. Καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν οὐδὲν ἢ θεῖα Γραφή περὶ μὲν τῶν (34) κτισμάτων λέγουσα· Ἐπιπλώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεως σου· καὶ· Ἀδὴτῆ ἡ κτίσις συστενάξει καὶ συνωδίνει· ἐν δὲ τῇ Ἀποκαλύψει φησὶ· Καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον μέρος τῶν κτισμάτων τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ἔχοντα ψυχὰς· καθὼς καὶ ὁ Παῦλος (35) λέγει· Πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπέβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ἐν δὲ τῇ Σοφίᾳ (36) γέγραπται· Καὶ τῇ σοφίᾳ σου κατεσκεύασας τὸν ἄνθρωπον, ἵνα δεσπόσῃ τῶν ὀπλῶν σου γενομένων (37) κτισμάτων. Καὶ οὗ ταῦτα κτίσματα ὄντα λέγει κτίσθαι, οὕτω πάλιν ἔστιν ἀκούσται τοῦ μὲν Κυρίου (38) λέγοντος· Ἄπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Μωϋσῆως δὲ ἐν τῇ ᾠδῇ γράφωντος· Ἐπερωτήσατε ἡμέρας τὰς γενομένας προτέρας (39) σου ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἧς ἔκτισεν ὁ Θεὸς ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ· ὁ δὲ Παῦλος (40) ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαίαις φησιν· Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· οὗ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς (41), τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ ἐκ αὐτοῦ ἔκτισται, καὶ αὐτὸς ἐστὶ πρὸ πάντων.

46. Ὅτι μὲν οὖν τὰ φύσει τὴν οὐσίαν ἔχοντα κτίσματα λέγεται καὶ κτίσθαι (42), ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς ὑπόμνησιν εἰρηθεῖαι, πλήρους ὄψεως τῆς Γραφῆς· οὗτι δὲ ἡ τοῦ, ἔκτισε, μόνῃ λέξει λεγομένη οὐ πάντως τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν σημαίνει, ὁ μὲν Δαυὶδ φάλλει· Γραφήτω αὐτῆ (43) εἰς γεσθὸν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτίσόμενος ἀνέσει τὸν Κύριον· καὶ πάλιν· Κυριῶν καθαρὰν πίστιν ἐν ἑμοί, ὁ Θεός· ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσούς (44) φησὶ· Τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγματι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καιρὸν ἄνθρωπον· καὶ πάλιν· Ἐνδύσασθε τὸν καιρὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ οὐσίᾳ τῆς ἀληθείας. Οὕτε γὰρ ὁ Δαυὶδ λαὸν τινα κατ' οὐσίαν κτίζομενον ἔλεγεν,

* Psal. ciii, 24. * Rom. viii, 22. * Apocal. viii, 9. * I Tim. iv, 4. * Sap. ix, 2. * Marc. i, 6. ** Deuter. iv, 32. ** Coloss. i, 15, 16. ** Psal. ci, 19. ** Psal. l, 12. ** Ephes. ii, 15. ** Ephes. iv, 24.

(34) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, περὶ μὲν τῶν. Editi et alii, περὶ τῶν. Paulo post Seguerian. et Reg. συνωδίνει, ut habet Scriptura. Alii et editi, συνωδύει.

(35) Seguerian., καθὼς καὶ ὁ Παῦλος. Alii et editi, καθὼς καὶ Παῦλος.

(36) Seguerian. καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ. Ibid. idem et Felckman. 4 et 5, κατεσκεύασας ἄνθρωπον.

(37) Seguerian. et Felckm. 4, γενηνημένων. Mox Seguerian. et Reg., λέγει καὶ κτίσθαι. Editi et alii, καὶ omittunt.

(38) Goblerian. et Felckm. 1, τοῦ Κυρίου. Idem et Seguer. et Felc. 4, Ἄπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας. Editi et alii, Ἄπ' ἀρχῆς γὰρ ὁ κτίσας. Sic autem habetur Marci x, 6, Ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως. Vulgata, Ab initio antem creaturæ.

(39) Προτέρας deest in Goblerian. Felckm. 1 et 4.

D At Reg., προτέρας τὰς γενομένας προτέρας σου.

(40) Goblerian. et Felckman. 1, καὶ ὁ Παῦλος. Idem mox et Seguerian. Basilii. Anglican. et Felckman. 4, τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Editi, τοῦ Θεοῦ ἀοράτου.

(41) Seguerian., τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς.

(42) Seguerian. et Felckman. 4, καὶ κτίσθαι. Mox Seguerian. et Felc. 5, πλήρης ὄψεως, mendose.

(43) Seguerian., αὐτῆ.

(44) Goblerian. et Felc. 1, καὶ πρὸς Ἐφεσούς Παῦλος φησιν. Mox idem et Seguerian. ac Reg., εἰς ἓνα καιρὸν ἄνθρωπον. Editi et alii, εἰς ἓνα καὶ καιρὸν ἄνθρωπον. Ibid. hæc verba, καὶ πάλιν· Ἐνδύσασθε τὸν καιρὸν ἄνθρωπον, desunt in Basilii. Goblerian. et Felckman. 1.

οὐτε καρδίαν ἑτέραν ἤθετο λαβεῖν, παρ' ἣν εἶχεν· Ἄ
 ἔλλα τὴν κατὰ Θεὸν ἀνανέωσιν καὶ ἀνακαίνωσιν (46)
 ἐστῆσαν. Ὅτε δὲ ὁ Παῦλος κατ' οὐσίαν κτισζομέ-
 νων ἐν τῷ Κυρίῳ δύο τινὰς ἐδέξην, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλον
 τινὰ ἐνόησασθαι ἡμᾶς ἀνθρώπων συμβούλευεν (47)·
 ἀλλὰ τὸν μὲν κατὰ Θεὸν ἀνθρώπων, τὸν κατ' ἀρετὴν
 βίον ἔλεγε, τοὺς δὲ κτισζόμενους ἐν Χριστῷ τοὺς ἀνα-
 καινισζομένους ἐν αὐτῷ δύο λαοὺς ἐστῆμαιν. Τοιοῦτός
 ἐστὶ καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ· Ἐκτισος
 Κύριος σωτηρίαν καινὴν εἰς καταρτίσεισιν, ἐν ᾗ
 σωτηρία περιλειούσεται ἀνθρώποι (48)· τοῦτο δὲ
 λέγων οὐκ οὐσίαν τινὰ κτίσματος σημαίνει, ἀλλὰ τὴν
 ἐν ἀνθρώποις ἀνακαινισζομένην σωτηρίαν προφητεύει,
 τὴν γενομένην ἐν Χριστῷ πρὸς ἡμᾶς. Τοιαύτης δὲ (49)
 οὐσης καὶ τῆς διαφοράς, περὶ τῶν κτισμάτων καὶ
 τοῦ λεγομένου μόνου ἔκτισου, εἰ μὴ εὐρησῆτε (50) ποῦ
 τὸν Κύριον λεγόμενον ἐν τῇ θεῇ Γραφῇ κτίσμα, ἐλ-
 ξατε καὶ μάχεσθε· εἰ δὲ μή γέγραπται ποῦ κτίσμα
 εἶναι αὐτὸν, λέγει δὲ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐν Παροι-
 μίαις· Κύριος (51) ἔκτισέ με, ἐνράτητε ὑπὸ τῆς
 προσηρημένης διαφοράς, καὶ τῶν παροιμιωδῶς εἰρη-
 μούται· καὶ λατῶν τὸ, ἔκτισον, μὴ (52) κτίσμα
 ἀκούετε, ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν γενόμενον ἀνθρώπων·
 τοῦτο γὰρ ἴδιόν ἐστι καὶ τὸ κτισθῆσαι. Ἐπεὶ πῶς
 οὐκ ἀδικεῖτε, οὐτὶ παρὰ μὲν τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Παύ-
 λου ἀκούοντες τὸ, ἔκτισον, ὡς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γέ-
 νησιν νοεῖτε, ἀλλὰ τὴν ἀνανέωσιν· παρὰ δὲ τοῦ Κυ-
 ρίου ἀκούοντες τὸ, ἔκτισον, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῖς
 κτίσμασι συναριθμεῖτε· πάλιν τὸ ἀκούοντες, Ἡ Σο-
 φία φηκοδόμησεν αὐτῆς οἶκον, καὶ ὑπέστησεν στή-
 λους ἑστέα, τὸν μὲν οἶκον ἀλληγορεῖτε (53), τὸ δὲ,
 ἔκτισον, οὕτως λαμβάνοντες μεταποιεῖτε αὐτὸ εἰς
 κτίσμα· καὶ οὕτε τὸ εἶναι αὐτὸν δημιουργὸν ἐδου-
 κήσαν ἡμᾶς, οὕτε τὸ εἶναι αὐτὸν μόνον ἴδιον γέ-
 νημα (54) τοῦ Πατρὸς ἐροθήθητε· ἀλλὰ ἀπλῶς, ὡς
 πρὸς αὐτὸν ἀπογραφόμενοι, μάχεσθε, ἐλάττωκά τε
 περὶ αὐτοῦ μᾶλλον ἢ περὶ ἀνθρώπων νοεῖτε.
 σκίπυται, atque ad significationem creature transferre nihil dubitatis. Nec aliquid vero apud vos
 valet quod ille creator sit et opifex; nihilque formidinis vobis injicit quod idem solus proprius sit Pa-
 tris fetus: sed temere, veluti nomine contra illum dato, pugnat, vilisq; de eo quam de hominibus
 sentitis.

47. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ βρῆτον δείκνυσιν ὁμῶν (55)
 μόνον εὐρημα εἶναι τὸ λέγειν κτίσμα τὴν Κύριον.
 Τὴν γὰρ οὐσίαν ἑαυτοῦ γινώσκων ὁ Κύριος μονογενῆ
 σοφίαν καὶ γέννημα τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄλλην οὐσίαν
 (56) παρὰ τὰ γενητὰ καὶ τὰ φρεῖς κτισματα, φιλαν-
 θρώπως νῦν λέγει· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν

¹⁷ Jerem. xxxi, 22. ¹⁸ Prov. ix, 1.

(45) Eadem vide l. i, in Athanasii Expositione
 fidei, num. 3 init.

(46) Seguerian., ἀνακαίνωσιν.

(47) Sic Seguerian. Reg. et Felck. 4. Editi, συν-
 εβούλευσιν.

(48) Seguerian. Goblerian. Felck. 1 et 4, περι-
 λείουσιναι ἀνθρώπων, ut et legitur apud Jeremiam.
 Ceteri et editi, περιλειούσεται ἀνθρώπων.

(49) Reg. et Felck. 4. Τοιαύτης δὲ. Ibid. Seguer.
 Gobler. et Felck. 1, οὐσης δὲ τῆς. Editi et alii, οὐ-
 σης τῆς.

(50) Seguer. et Felck. 4, εὐρησατε.

(51) Seguer. Ὅτι Κύριος.

(52) Felck. 4 ἔκτισέ με.

A qui secundum substantiam crearetur, sermonem
 habebat, nec orabat ut cor acciperet aliud ab eo
 quod jam haberet: sed eam, quæ secundum Deum
 est, renovationem significabat et instaurationem.
 Nec item Paulus duos aliquos intelligebat, qui se-
 cundum substantiam in Domino crearentur, neque
 nos hortabatur ut alium quemdam indueremus homi-
 nem: verum per hominem, qui secundum Deum
 est, vitam virtute ornatam, et per eos qui in Christo
 creantur, duos populos qui in illo renovantur indi-
 cabat. Nec ab hac loquendi forma alienum est istud
 Jeremiæ: *Creavit Dominus salutem novam in planta-
 tionem, qua in salute circueibunt homines* (45): quibus
 verbis non significat substantiam aliquam creature,
 sed renovandam in hominibus salutem quæ nobis

R. 407 in Christo facta est, prædicit. Cum igitur
 tantum differat rem creatam esse, et dictionem,
creavit, de aliquo tantummodo usurpari: si aliqua
 in loco divinæ Scripturæ Dominum creaturam appel-
 lantur reperistis, exhibete et contendite. Si vero
 nusquam scriptum est illum esse creaturam, sed
 solum ipse de se in Proverbiis ait, *Dominus creavit
 me*: erubescite itaque cum ob hujusmodi differen-
 tiam, tum quod illa proverbiorum instar sint dicta:
 nec jam amplius ex hoc vocabulo, *creavit*, Domi-
 num creatum esse colligite, sed id de ejus humana
 natura interpretamini, cuius scilicet proprium est
 creari. Alioquin an non iniquissime agitis, qui cum
 hanc dictionem, *creavit*, a Davide vel a Paulo usur-

C pari auditis, non naturam et originem intelligitis,
 sed renovationem: cum vero eodem vocabulo, *cre-
 arit*, utemur Dominum auditis, ejus naturam inter
 res creatas auditis annumerare? Cum rursus hæc
 auditis verba, *Sapientia edificavit sibi ipsi domum,
 et erexit columnas septem* (5): domum quidem istam
 allegorice explicatis: vocem autem, *creavit*, ut jacet

47. Namque hoc ex ipso loco vincitur vestra
 vestrum commentum esse, quod Dominum crea-
 tum esse affirmatis. Quippe Dominus sciens suam
 naturam esse unigenitam Sapientiam, Patrisque fetu-
 tum, et aliam a factis et ex natura creatis rebus,
 nunc perhumaniter dicit: *Dominus creavit me in-*

(53) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felck. 1
 et 4. At alii et editi, τὸ μὲν ἀλληγορεῖτε. Mox Basil.
 οὕτως ἀναλαμβάνοντες.

(54) Seguer. εἶναι μόνον ἴδιον γέννημα, ut et le-
 git Nannius. Felck. 4, εἶναι αὐτὸν μόνον ἴδιον γέ-
 νημα. Editi et alii, εἶναι αὐτὸν μόνον ἴδιον λόγον.
 Ibidem Seguer. ἀλλ' ἀπλῶς ὡς πρὸς αὐτόν. Alii et
 editi, ἀλλὰ ἀπλῶς πρὸς αὐτόν. Ibidem Felck. 4, μά-
 χεσθαι. Item ibidem Seguer. ἐλάττωκα περὶ αὐτοῦ.

(55) Seguer. ὁμῶν.

(56) Seguer. Reg. Basil. et Felck. 4, ἄλλην οὐσίαν.
 Alii et editi, ἄλλην οὐσίαν. Mox Seguer. Reg.
 Gobler. Felck. 4 et 5, φιλανθρώπως νῦν λέγει. Id
 ahi et editis deest νῦν.

tium viarum suarum, quasi scilicet diceret : Pater corpus mihi perfecit⁵⁷ : et me ad homines pro hominum salute creavit. Quemadmodum enim cum a Joanne audimus, *Verbum caro factum est*⁵⁸, non totum Verbum carnem esse, sed carnem tantummodo induisse factumque esse hominem intelligimus : cum item audimus, *Christus pro nobis factus est maledictum*⁵⁹ ; et, *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*⁶⁰ ; non etiam totum ipsum intelligimus maledictum et peccatum factum esse, sed nostram maledictionem duntaxat suscepisse, ut Apostolus his verbis docet, *Redemit nos de maledictione*⁶¹, nostraque portasse peccata, ut ait Isaias⁶², atque ea, ut scribit Petrus⁶³, corpore in lignum sustulisse. Similiter ergo si vocem *creavit* in Proverbiis audierimus, non totum Verbum creaturam esse, sed creatum induisse corpus intelligendum est, Deumque pro nobis ipsum creasse, et illi creatum corpus, nostri causa, uti scriptum est, perfecisse⁶⁴, ut in ipso renovari diique effici possemus. Quid igitur vos, o insani, adeo sefelit, ut Creatorem creaturam diceretis ? Aut unde novum hoc commentum vobis ipsis comparastis, in eoque triumphatis ? 408 Proverbia omnium dictionem, *creavit*, habent : at Filium non creatum sed genitum esse aiunt, et juxta vocis, *creavit* et *creaturæ* differentiam, quam paulo antea ex Scripturis explicavimus, illum agnoscent Sapientiam esse unigenitam et rerum creaturarum opificem, quod quidem naturæ Filii proprium est. Cum autem vocem, *creavit*, usurpant, non de ejus loquuntur natura, sed eum multarum viarum principium fieri significant, ita ut vox *creavit*, voci, fetus, opponatur : quod autem principium viarum dicitur, ipsi Verbo opponitur quatenus est unigenitum.

48. Nam si genitus est, quare luum creatum dicitis ? Nemo enim quæ creat gignere dicit, nec proprius fetus vocat creaturas. Rursus, si unigenitus est, quomodo fit ipse viarum principium ? Nam si principium omnium ipse est creatus, necesse est non jam amplius unum esse, quippe qui alios post se habeat. Siquidem Juven qui principium fuit

⁵⁷ Hebr. x, 5. ⁵⁸ Joan. i, 14. ⁵⁹ Galat. v, 18. ⁶⁰ I Petr. ii, 24. ⁶¹ Hebr. x, 5.

(57) Sic Seguer. Reg. Felck. 2 et 4. At Gobler. et Felck. 1, κατηρτίσαστο. Editi et alii, κατειργάσαστο.

(58) Seguer. Gobler. et Felck. 1, οὐκ αὐτό.

(59) Seguer. ἀκούοντες δὲ, ὅτι Χριστός. Editi et alii, ἀκούοντες τε, Χριστός. Mox Anglican. τὸν μὴ ὄντα ἁμαρτίαν.

(60) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1. At alii et editi, τὴν καθ' ἡμῶν. Mox Gobler. et Felck. 1, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος.

(61) Seguer. et Reg. ἐξαγοράσας.

(62) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, ἐδάσταζεν. Editi et alii, ἐδάστασεν. Ibidem Seguer. ὁ Πέτρος ἔγραψεν. Felck. 4, ὁ Πέτρος ἔγραψεν. Gobler. Felck. 1 et 3, ὁ Πέτρος φησὶν. Editi et alii, ὁ Πέτρος εἶπεν.

(63) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. At alii et editi, ἀκούσωμεν. Gobler. et Felck. 1, ibid. et ἀκούο-

αὐτοῦ· Ἰσον τῷ εἰπεῖν· Ὁ Πατήρ σῶμα μὴ κατηρτίσαστο (57). καὶ εἰς ἀνθρώπους με ἔκτισεν, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας. Καὶ γὰρ ὡς περ Ἰωάννου ἀκούοντες, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ αὐτὸν (58) ὄλον σάρκα νοούμεν τὸν Λόγον, ἀλλὰ σάρκα ἐνδυσάμενον, καὶ γεωόμενον ἀνθρώπων· ἀκούοντες τε, Χριστός (59) γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατὰρα, καὶ, τὸν μὴ γινῶτα ἁμαρτίαν ἔμαρταν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, οὐκ αὐτὸ τοῦτο ὄλον κατὰραν μὴ ἁμαρτίαν αὐτὸν νοούμεν γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὅτι τὴν μὴ καθ' ἡμῶν (60) κατὰραν ἀνεδέξατο, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, Ἐξηγήρασεν (61) ἡμᾶς ἐκ τῆς κατὰρας· τὰς δὲ ἁμαρτίας ἡμῶν, ὡς μὲν ὁ Ἡσαίας εἶπεν, ἐδάστασεν (62), ὡς δὲ ὁ Πέτρος ἔγραψεν, ἀνῆνεγκεν αὐτάς τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον. Οὕτως ἐάν ἀκούσωμεν (63) ἐν ταῖς Παροιμίαις τὸ, ἔκτισεν, οὐ δεῖ κτίσμα τῆ φύσει ὄλον νοεῖν τὸν Λόγον, ἀλλ' ὅτι τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο σῶμα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεός, εἰς ἡμᾶς τὸ κτιστὸν αὐτῷ (64) κατηρτίσας, ὡς γέγραπται, σῶμα, ἔν ἐν αὐτῷ ἀνακαινισθῆναι καὶ θεοποιηθῆναι δυναθῶμεν. Τί τοίνυν ἡμᾶς ἠπάτησεν, ὧ ἀνόητοι, εἶπεν τὸν κτιστὸν κτίσμα ; Ἡ πόθεν (65) ἠγοράσατε ἑαυτοὺς τὸ καινὸν φρόνημα τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ πομπεύετε ; Αἱ γὰρ Παροιμίαι λέγουσι τὸ, ἔκτισεν (66)· ἀλλ' οὐ λέγουσι κτίσμα τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ γέννημα, καὶ κατὰ τὴν προειρητημένην δὲ ἐκ τῶν Γραφῶν διαστολήν (67). λέγου τοῦ ἔκτισαι καὶ τοῦ κτισματος ; Αἱ γὰρ ἔκτισαι, οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέγουσιν, ἀλλὰ πολλῶν ὁδῶν ἀρχὴν αὐτὸν γίνεσθαι σηματοῦσιν (68), ὡς εἶναι ἐναντίον τὸ μὴ ἔκτισαι τῷ γεννηματι, τὸ λεγόμενον ἀρχὴν ὁδῶν τῷ εἶναι αὐτὸν μονογενῆ Λόγον.

48. Et γὰρ γέννημά ἐστι, πῶς κτίσμα λέγεται αὐτὸν ; Οὐδέλις γὰρ, ἄπερ κτίζει, λέγει γενῶν, οὐδὲ τὰ ἔκτισα γέννηματα καλεῖ κτίσματα. Πάλιν τε εἰ μονογενὴς ἐστι, πῶς ἀρχὴ τῶν ὁδῶν αὐτὸς γίνεσθαι (69) ; Ἀνάγκη γάρ, αὐτὸν ἀρχὴν τῶν πάντων κτισθέντα, μηκέτι μόνον εἶναι, ἔχοντα τοὺς μετ' αὐτὸν γενομένους. Καὶ γὰρ καὶ Ρουθῆμ, ἀρχὴ τῶν τέκνων

⁶⁴ II Cor. v, 21. ⁶⁵ Galat. iii, 13. ⁶⁶ Isa. lxxx, 4.

μὲν. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, οὐ δεῖ κτίσμα τῆ φύσει ὄλον νοεῖν. Alii et editio Commel. οὐδέλις κτίσμα τῆ φύσει ὄλον νοεῖ.

(64) Sic Seguer. ut et Nannius legit. At alii et editi, ὁ Θεός εἰς ἡμᾶς, τὸ κτιστὸν αὐτῷ, virgula post ἡμᾶς.

(65) Seguer. Ἡ πότε. Gobler. et Felck. 1, Et πότε. Reg. Kal πόθεν. Mox Seguer. κανόν, ut legit quoque Nannius. Alii et editio Commel. κανόν.

(66) Seguer. λέγουσι μὲν ἔκτισαι. Editi et alii, λέγουσι τὸ ἔκτισαι.

(67) Sic Seguer. Basil. Reg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5. At editi et alii, τὴν διαστολήν.

(68) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. In alia et editis deest, σηματοῦσιν.

(69) Seguer. αὐτοῦ. Mox idem et Reg. αὐτὸν πρῶτον τῶν πάντων.

γενόμενος, οὐκ ἦν μονογενής, ἀλλὰ τῷ μὲν χρόνῳ A
 ἐπρώτος, τῇ δὲ φύσει καὶ τῇ συγγενείᾳ εἰς ὧν
 τῶν μετ' αὐτὸν ἐτύχχανεν. Οὐκοῦν εἰ καὶ ὁ λόγος
 ἀρχὴ τῶν ὁδῶν ἐστὶ, καὶ αὐτὸς ἄν εἴη οἶα καὶ
 αἱ ὁδοί, αἶ τε ὁδοὶ τοιαῦται (70) ἂν εἴεν οἶός ἐστι καὶ
 ὁ λόγος, κἀν πρώτος αὐτῶν τῷ χρόνῳ κτίζηται.
 Καὶ γὰρ καὶ πόλις (71) ἡ ἀρχὴ τοιαύτη ἐστίν, οἶα
 καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως ἐστὶ, αὐτὰ τε τὰ
 μέρη, συναπτόμενα τῇ ἀρχῇ, ὁλόκληρον καὶ μίαν
 τὴν πόλιν ἀποτελεῖ, ὡς ἐνὸς σώματος (72) πολλὰ
 μέλη· καὶ οὐ τὸ μὲν αὐτῆς τῶν ποιούντων ἐστὶ, τὸ
 δὲ τῶν γινόμενων, καὶ ὑπόκειται τῷ ἐτέρῳ μέρει,
 ἀλλὰ πᾶσα παρὰ τοῦ πεποιηκότος ἐπίσης ἔχει τὴν
 ἐπιμελειαν καὶ συνέστηκεν. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ Κύριος
 οὕτως ἀρχὴ τῶν πάντων (73) κτίζεται, ἀνάγκη μετὰ
 πάντων αὐτὸν μίαν τὴν κτίσιν ἀποτελεῖν, καὶ μήτε B
 (74) διαφέρειν τῶν ἄλλων, κἀν ἀρχὴ τῶν πάντων
 γίνηται, μήτε κύριον εἶναι τῶν ἄλλων μερῶν τῆς
 κτίσεως, κἀν τῷ χρόνῳ πρεσβύτερος ὧν τυγχάνη·
 μετὰ πάντων γὰρ καὶ αὐτὸς ἔνα τὸν τῆς δημιουργίας
 ἔχει λόγον καὶ θεοπότην. Πῶς δὲ ἔλω, εἰ κτίσμα (75)*
 καὶ ὄμᾳς ἐστὶ, δύναται μόνος καὶ πρώτος κτίζεσθαι,
 ὥστε καὶ ἀρχὴν εἶναι πάντων, δέλου ἐνὸς ἐκ τῶν
 προειρημένων, ὅτι ἐν ταῖς κτίσμασιν οὐδὲν ἐστὶν
 ἕμμελλον καὶ ἑαυτοῦ (76) καὶ πρώτον γενόμενον, ἀλλὰ
 μετὰ πάντων ἅμα τὴν γένεσιν ἔχει, κἀν τῇ δόξῃ δια-
 φέρη τῶν ἄλλων; Οὐ γὰρ ἕκαστος τῶν ἀστέρων,
 οὐδὲ τῶν μεγάλων φωστῆρων ὁ μὲν πρώτος, ὁ δὲ
 δεύτερος ἐφάνη, ἀλλὰ μᾶθ' ἡμέρας καὶ τῷ αὐτῷ
 προστάγματι οἱ πάντες ἐκλάσθησαν εἰς τὸ εἶναι. Οὕτω C
 καὶ τῶν τετραπόδων καὶ πεταυνῶν, καὶ νηκτῶν,
 καὶ κτηνῶν (77), καὶ τῶν φυτῶν ἡ γένεσις ἐκλάσθη·
 εἴτω καὶ τὸ κατ' εἰκόνα γένος γέγονε τῶν ἀνθρώ-
 πων· εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἄδᾰμ ἐκ γῆς μόνος ἐκλάσθη,
 ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς παντὸς τοῦ
 γένους.

49. Ἀπὸ δὲ τῆς φαινομένης κτίσεως τοῦ κόσμου
 τὰ ἄορατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοοῦμενα καθορώμεν,
 ὅτι καὶ καὶ οὐ καὶ ἓνα ἕκαστον ὀρώμεν (78)* οὐδὲ
 τὸ μὲν πρώτον, τὸ δὲ δεύτερον, ἀλλὰ ὁμοῦ πάντα
 κατὰ γένος συνέστη. Οὐ γὰρ ἕκαστον ἠρθῆμεν
 ὁ Ἀπίστολος, ὥστε εἰπεῖν, ὡς ἀγγελος, εἴτε
 θρόνος, εἴτε κυριότης, καὶ ἐξουσία· ἀλλ' ὁμοῦ
 πάντα κατὰ τὴν τάξιν λέγει (79)· *Εἴτε ἀγγελοι,*
*εἴτε ἀρχάγγελοι, εἴτε ἀρχαί** τῶν γὰρ κτισμάτων
 τοιαύτη ἡ γένεσις (80). Εἴπερ οὖν, καθὰ προσέπον,

* Rom. iv, 17. ** Rom. i, 20. *** Coloss. i, 16.

(70) Seguer., αἶ τε οἶα τοιαῦται. Alii mss. αἶ τε
 ὁδοὶ τοιαῦται. Editi omittunt, αἶ τε ὁδοί. Ibid. Basil.
 λόγος δὲ πρώτος αὐτῶν.

(71) Seguer. Reg. Gobler. et Felck. 1. Καὶ γὰρ καὶ
 πόλις, ἴδεναι et Felck. 4, praeter Regium, ἡ ἀρχὴ.
 Editi et alii, Καὶ γὰρ πόλις ἀρχὴ. Paulo post, Sa-
 guer. Gobler. et Felck. 1. αὐτὰ τε τὰ μέρη. Reg.
 Basil. et Anglic. ταῦτα τὰ μέρη. Editi et alii, αὐτὰ
 τε μέρη.

(72) Felck. 2 et editi, ὡς ἀνθρώπος ἐνὸς σώμα-
 τος, etc. In aliis vero mss. omnibus deest ἀνθρώ-
 πος.

(73) Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 4, ἀρχὴ
 πάντων. Editi aliique, ἀρχὴ τῶν πάντων. Ibid. Se-

gner. filiorum, non unigenitus erat, sed aetate quidem
 erat primus, natura autem et cognatione unus illo-
 rum erat, qui post ipsum nati fuere. Igitur si Ver-
 bum principium est viarum, tale profecto est quales
 sunt viae : et vicissim tales sunt viae quae ipsum est
 Verbum, licet tempore primum illarum creetur. Nam-
 que tale est alicujus urbis principium, quales sunt alic-
 uis urbis partes, quae partes cum ipso principio con-
 junctae integram et unam urbem perficiunt, non secus
 ac unius corporis membra : nec vero una ejus pars
 inter res condentes est, alia inter conditas, alteri-
 que parti subjicitur, sed omnes simul aequali archi-
 tecti cura reguntur et consistunt. Si ergo hoc etiam
 modo Dominus principium omnium creatur, necesse
 est ipsum simul cum omnibus unam perficere
 creatam naturam, neque ab aliis differre, etiamsi
 omnium sit principium, neque aliarum natura
 creatae partium esse dominum, licet sit tempore an-
 tiquior : quippe cum ipse quoque cum aliis omni-
 bus unam creationis rationem et dominum habeat.
 Porro si secundum vos creatus est, qui fieri potest
 ut solus et primus creetur, omniumque sit prin-
 cipium, cum ex his quae dicta sunt, constet nihil
 per se stabile esse et primum factum, sed unam-
 quamque rem una cum omnibus ortum habuisse,
 quamvis alicuius alii praesent. Nec enim singula astra,
 nec majorum luminarium aliud primum, aliud
 secundum apparuit : sed cuncta uno die eodemque
 imperio vocata sunt ut essent²⁷. Talis etiam qua-
 drupedum, avium, et piscium, et plantarum origo
 fuit, ut et generis hominum qui ad imaginem Dei
 facti sunt. Nam tametsi Adam solus et terra est for-
 ruatus : tamen in ipso inerat propagacionis humani
 generis rationes et semina.

49. Caeterum ex his mundi rebus quas videmus,
 perspicuum quoque ejus invisibilia, operibus intel-
 lecta²⁸, nec singula seorsum existere. Non enim
 aliud primum aut aliud secundum, sed simul omnia
 secundum suum genus existere. Nam non singulos
 recensuit Apostolus, ita ut diceret, sive angelus
 409 sive thronus, sive dominatio, et potestas,
 sed simul omnes ex ordine enumerat hujusmodi
 verbis : *Sive angeli, sive archangeli, sive principatus*²⁹.
 Propria scilicet ea est rerum creaturarum origo.

gner. κτίζηται.

(74) Seguer. Gobler. Anglic. Felck. 1 et 4, μήτε.
 Editi et alii, μη. Paulo post, Seguer. γίνηται.

(75) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Felck. 4 et
 5. At alii et editio Commel. Πῶς δὲ ἔλω εἰς κτί-
 σμα, etc., mendose. Mox Basil. πρώτος γίνεσθαι.

(76) Sic Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et
 editio Commel. οὐδὲ ἐστὶν ἐν μόνῳ καὶ ἑαυτοῦ, etc.

(77) Seguer. omittit καὶ κτηνῶν.

(78) Ὁρώμεν abest a Seguer.

(79) Sic Seguer. Gobler. et Felck. 1. In aliis et
 editis deest λέγει.

(80) Seguer. τοιαύτη γένεσις.

Igitur si, ut dixi, Verbum creatum esset, non prius sed una cum aliis virtutibus factum fuisset, quantumvis iisdem gloria antecellat. Ita enim se res habet in cæteris, quæ nempe simul factæ fuerunt, nullaque inter illas prima est vel secunda, licet gloria inter se differant, ita ut aliæ quidem a dextris, aliæ circum, aliæ a sinistris, sed tamen omnes simul Deum laudent, et Domino ministrent. Quocirca si Verbum creatum est, nec primum nec principium aliorum esse potest. Si vero ante res omnes est, uti revera est, ipsumque solum primum est et Filius est: non igitur secundum naturam omnium est principium. Nam inter omnia etiam omnium principium numeratur. Quod si principium non est; nec etiam creatum est, sed patet ipsum substantia et natura a rebus quidem creatis differre, aliudque ab illis esse, solius autem et veri Dei similitudinem esse et imaginem, solum denique et ipsum existere. Hinc ipsum inter res creatas non collocant Scripturæ. Imo David eos, qui id vel agere cogitant, his verbis arguit: *Quis similis tui in diis, Domine* ²²? et: *Quis similis erit Domino in filiis Dei* ²³? Et Baruch: *Hic est Deus noster, non æstimabitur alius adversus eum* ²⁴. Enimvero hic creat, illa autem creantur. Proprium ille est naturæ Patris Verbum et Sapientia: res vero factæ, cum antea non essent, per ipsum Verbum fuerunt productæ.

50. Hæc igitur quæ tam crebro jactitatis verba, Filius res est creata, vera nullo modo sunt, sed merum vestræ mentis commentum est, vosque Salomon ipse increpat quod sæpe illius auctoritate false abusi fueritis. Neque enim docuit Filium rem creatam esse, sed fetum et sapientiam Dei, ut ex his ejus verbis clarum est: *Deus sapientia fundavit terram* ²⁵; et: *Sapientia edificavit sibi ipsi domum* ²⁶. Quin etiam locus, quem hic expendimus, vestram plane confutat impietatem. Nam scriptum est: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua* ²⁷. Igitur si ipse est ante omnia, dicit autem, *creavit me*, non ut opera faciam, sed in opera: vel id, quod ista voce, *creavit*, significatur, ipso est posterius, vel ipse operibus posterior videbitur, quippe qui illa, cum creatur ipse, jam ante se existentia reperiat, et quorum causa idem ipse creetur. Quæ si vera sunt, qui potest fieri, ut ipse

²² Psal. LXXXII, 2; LXXXV, 8. ²³ Psal. LXXXVIII, 7. 1. ²⁴ Prov. VIII, 22.

(81) Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5. At alii et editi, μετ' ἄλλων. Paulo post, editi, ἐπὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων. In Seguer. recte deest vox κτισμάτων, nec eam videtur legisse Nannius: vertit enim: *Ita enim se rem habere etiam in aliis inveniens*. Porro τῶν ἄλλων referendum esse ad vocem δυναμῶν, patet ex his quæ ibidem sequuntur. Nec obstat quod masculinum genus ibi usurpetur: nam notum est sæpe Athanasium rationem generis non habere, sed rerum divinitatem.

(82) Gobler. et Felck. 1, καὶ Ἰηδός ἐστιν ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι, etc. male, omisis intermediis.

(83) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. Alii et

κτίσμα ἦν ὁ Λόγος, ἔθει μὴ πρῶτον αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων (81) δυνάμεων ἅμα γίνεσθαι, καὶ τῇ δόξῃ πλεον τῶν ἄλλων ὑπερέχει· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εὐρεῖν ἐστιν, ὅτι ἅμα μὲν γέγονασι, καὶ οὐκ ἐστὶ πρῶτος ἢ δεύτερος, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων ἐν δόξῃ, καὶ οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ ἀπὸ ἀριστερῶν, καὶ πάντες ὁμοῦσιν ἅμα, καὶ παροστήκασι λειτουργοῦντες τῷ Κυρίῳ. Οὐκοῦν εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος, οὐ πρῶτος ἂν εἴη, οὐδὲ ἀρχὴ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ πρὸ πάντων ἐστὶν, ὡς περ οὖν καὶ ἐστὶ, καὶ μόνος αὐτῶς πρῶτος καὶ Ἰηδός ἐστιν, οὐκ ἄρα οὐδὲ ἀρχὴ τῶν πάντων (82) τῇ οὐσίᾳ ἐστὶν· ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων συναρθεύεται. Εἰ δὲ μὴ ἀρχὴ ἐστὶν, οὐδὲ κτίσμα ἐστὶν, ἀλλ' εὐδῆλον ἂν εἴη, ὡς τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τῶν μὲν κτισμάτων δέσποτης, καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν· τοῦ δὲ μόνου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὁμοιωσις καὶ εἰκὼν ἐστὶ, μόνος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὸς κτισμασὶν αὐτῶν συντάττουσιν οἱ Γραφαί· ἀλλ' ὁ μὲν αὐτὸς (83) ἐπιπλήττει τοῖς τοιοῦτον αὐτῶν καὶ ἐνθυμείσθαι τολμῶσι, λέγων· *Τίς ὁμοίος σοι ἐν θεοῖς, Κύριε; καὶ· Τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ;* ²⁸ ὁ δὲ Βαρούχ· *Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν.* Ὁ μὲν γὰρ κτίζει, τὰ δὲ κτίζεται· καὶ ὁ μὲν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἰσὺς ἐστὶ Λόγος καὶ Σοφία· τὰ δὲ γενόμενα, οὐκ ἔντα πρότερον (84), δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου ποιεῖται.

50. Τὸ ἄρα πολυθρόλλον παρ' ἡμῶν εἰρημένον, Κτίσμα ἐστὶν ὁ Ἰηδός, οὐκ ἐστὶν ἀληθὲς, ἀλλ' ὁμῶν φαντασία μόνη, καὶ κατηγορήσθη παρὰ τοῦ (85) Σολομώντος, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ κατεψεύσασθε. Οὐ γὰρ εἴρηκεν αὐτὸν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα καὶ σοφίαν Θεοῦ, λέγων· Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ· Ἡ Σοφία φκοδόμησεν αὐτῇ οἶκον. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ῥητόν (86) ἐξεταζόμενον ἐλέγχει τὴν δυσσέβειαν ὁμῶν· γέγραπται γάρ· *Κύριος ἐκτίσθη με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.* Οὐκοῦν εἰ πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτός, λέγει δὲ, *ἐκτίσθη με*, οὐκ ἔνα ποιῆσθαι τὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα· ἡ δευτερόν ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἐκτίσθη, ἢ φανήσεται δεύτερος αὐτῶς τῶν ἔργων, εὐρίσταν αὐτὰ κτιζόμενος ἤδη πρὸ αὐτοῦ ὡφαστώτα (87), ἐπ' αὐτὰ καὶ γίνεται. Εἰ δὲ τὸ αὐτό, πᾶς ἐτι πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτός; Πῶς δὲ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν; Ἰδοὺ γὰρ κατ' ὁμᾶς καὶ πρὸ αὐτοῦ συνεστήκει τὰ ἔργα, εἰς αὐτὸν

²⁸ Baruch III, 56. ²⁹ Prov. III, 19. ³⁰ Prov. IX,

editi, ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Δαυὶδ. Mox Seguer. Gobler. et Felck. 1, καὶ· Τίς ὁμοιωθήσεται, ut et Psalmista habet. Item Felck. 5, anonym. ὁμοιωθήσεται. Editi et alii, ἢ τίς ὁμοιος.

(84) Reg. et Felck. 5, πρῶτον. Mox Seguer. Gobler. Felck. 1 et 5, πολυθρόλλον.

(85) Τοῦ δεστ in Gobler. et Felck. 1. Idem et Seguerian. Reg. Felck. 4 et 5, Σολομώντος. Alii et editio Commel. Σολομώντος.

(86) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 5. At alii et editio Commel. αὐτὸ δὲ ῥητόν.

(87) Reg. Gobler. Felck. 1 et 4, συνεστώτα.

κρίζεται καὶ ἀποστέλλεται. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὕτω ἂν μὴ γένοιτο! Ψευδὴς ἔστι τῶν αἰρετικῶν (88) ἡ διάνοια. Οὐ γὰρ κτίσμα ἔστιν, ἀλλὰ κτίστης μὲν ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· τότε δὲ λέγει παροιμιωδῶς, ἔκτισέ με, ὅτε τὴν κτίσιν ἐνεδύσατο σάρκα. Καὶ τοῦτο πάλιν δυνατὸν ἔστι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ βητοῦ διανοεῖσθαι. Ἰὼς γὰρ ὢν καὶ Πατέρα τὸν Θεὸν ἔχων, αὐτοῦ γὰρ ἴδιον ἔστι γέννημα, ὅμως Κύριον νῦν (89) ὀνομάζει τὸν Πατέρα· οὐ γὰρ ὅτι δούλος ἦν, ἀλλ' ὅτι τὴν τοῦ δούλου μορφήν (90) ἀνέλαβεν. Ἐπρεπε γὰρ αὐτὸν, ὡς περὶ πάντα Λόγον ἐκ τοῦ Πατρὸς, Πατέρα τὸν Θεὸν καλεῖν· τοῦτο γὰρ ἔβου (91) υἱοῦ πρὸς πτέρα· οὕτως ἐβόησαν τελευτῶσαι τὸ ἔργον, καὶ δούλου λαβόντα μορφήν, Κύριον ὀνομάζει τὸν Πατέρα. Καὶ ταύτην τὴν διαφοράν αὐτὸς ἐδίδαξε μετὰ καλῆς τῆς διαστολῆς, λέγων ἐν τοῖς ἑξαγγελίοις· Ἐξομολογήσαί σοι, Πάτερ· εἶτα· Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἐαυτοῦ μὲν γὰρ εἶναι Πατέρα τὸν Θεὸν λέγει, τῶν δὲ κτισμάτων αὐτὸν Κύριον ὀνομάζει· ὡς ἐκ τούτου δείκνυσθαι λευκῶς, ὅτι, ἡνίκα τὸ πνεῦτον (92) ἐνεδύσατο, τότε τὸν Πατέρα καλεῖ Κύριον. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Δαυὶδ τὴν αὐτὴν διαφοράν σημαίνει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διὰ τοῦ Ψαλμῶν λέγον· Ἄδὸς τὸ κράτος σου τῷ παιδί σου, καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης σου. Ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ φύσις καὶ ἀληθινὸς παῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλα τὰ τῆς παιδίσκης τέκνα, ἥτις ἔστι τῶν γεννητῶν ἡ φύσις (93). Ἄδὸς καὶ ὁ μὲν, ὡς Ἰὼς, ἔχει τὸ πατρικὸν κράτος, τὰ δὲ, σωτηρίας ἐστὶ δεόμενα.

hinc facturam natura. Hinc ille tanquam Filius, paterno gaudet imperio: hæc autem, salute opus habent.

51. Et ὅτι παῖς ἐκλήθη, φλυαροῦσι, γινωσκέτω· C 51. Quod si idcirco quod puer sit vocatus, nugarum, ὅτι καὶ Ἰσαὰκ παῖς ὀνομάσθη τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὁ υἱὸς τῆς Σουμανίτιδος (94) παιδάριον ἐκλήθη. Εἰκότως ἄρα, δούλον ἡμῶν ὄντων, ὅτε γέγονεν ὡς ἡμεῖς (95), Κύριοι τὸν Πατέρα καλεῖ καὶ αὐτὸς, ὡς ἡμεῖς· καὶ τοῦτο δὲ φιλανθρωπιωδῶς οὕτω πεποιθῆεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς, δούλοι κατὰ φύσιν ἄνετες, καὶ δεδάμενοι τὸ πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, θαρβήσωμεν τὸν φύσις Κύριον ἐαυτῶν, τοῖτον τῇ χάριτι Πατέρα καλεῖν. Ἄλλ' ὡς περὶ ἡμεῖς τὸν Κύριον Πατέρα καλοῦντες, ὅτι ἀρνησάμεθα τὴν κατὰ φύσιν δουλείαν· αὐτοῦ γὰρ ἔσμεν ἔργα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς· οὕτως ὅταν ὁ Υἱὸς τὴν τοῦ δούλου (96) μορφήν λαβὼν λέγῃ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὄδῶν αὐτοῦ, μὴ ἀρνησάμεθα τὴν ἀιδότητα τῆς τούτου θεότητος,

⁸⁸ Joan. 1, 3. ⁸⁹ Coloss. 1, 17. ⁹⁰ Matth. 24, 25. 17, 18. ⁹¹ Psal. cxxix, 3.

(88) Editi et Felck. 2, τῶν γὰρ αἰρετικῶν. Alii mss. τῶν αἰρετικῶν.

(89) Sic Seguer. Anglic. et Felck. 4. At νῦν abest ab aliis et editis.

(90) Seguer. τὴν τοῦ δούλου μορφήν. Editi et alii, τὴν τοῦ δούλου.

(91) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. Editi vero et alii, τοῦτο γὰρ καὶ ἴδιον. Ibid. Felck. 2, et editio Commel. Ἴδιον Υἱοῦ μορφήν λαβόντα, Κύριον ὀνομάζειν, etc. Cæteri mss. ut in textu habetur.

(92) Anglic. et Reg. τὸν πνεῦτον. Mox Seguer. et Reg. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ. Editi et alii, Καὶ γὰρ ἐν τῇ. Ibid. Seguer. Reg. Felck. 4 et 5, τὴν αὐτὴν διαφο-

A sit ante omnia? Quomodo porro omnia per ipsum facta sunt? et in ipso constituta? Namque secundum vos ante eum exsisterent opera, quorum causa ipse est creatus, et ad quæ missus fuit. Verum non ita se res habet: absit. Falsa hæc est hæreticorum sententia. Nec enim Dei Verbum res est creata, sed creator ipse est: tunc autem proverbii instar ait, Dominus creavit me, cum creatam induit carnem, ut etiam ex hoc ipso loco potest intelligi. Tametsi enim Filius est, et Deum habet Patrem, cum proprius ejus sit fetus: tamen Patrem hoc in loco Dominum appellavit, non quia servus esset, sed quia **410** servi formam accepit. Quippe quem admodum, quatenus Verbum est ex Patre, Deum convenienter Patrem appellat: namque id proprium B filii est erga patrem: ita cum opus venit absoluturus, et servi formam accepit, Patrem Dominum dicere eum omnino decuit. Hujusmodi porro discrimen suos ipse discipulos distincte admodum hisce Evangelii verbis docuit: *Confiteor tibi, Pater*; deinde: *Domine celi et terre*. Namque et Deum sui ipsius Patrem esse testatur, et eundem rerum creaturam Dominum appellat: ita ut ex hoc loco perspicuum sit eum, cum naturam creatam accepit, tunc Patrem appellasse Dominum. Quin etiam idem discrimen in Davidis oratione sanctus declarat Spiritus, sic in Psalmis loquens: *Da imperium tuum puero tuo, et saluum fac filium ancillæ tuæ*. Siquidem alius est naturalis et verus Dei Filius, et alii sunt ancillæ liberi, qualis est videlicet re-

rum facturam natura. Hinc ille tanquam Filius, paterno gaudet imperio: hæc autem, salute opus habent.

⁹³ Psal. lxxxv, 16. ⁹⁴ Genes. xxi, 8. ⁹⁵ IV Reg.

Reg. 1, 3. ⁹⁶ Ibid. idem, Reg. Gobler. et Felck. 1, Ἄδὸς καὶ ὁ μὲν, ὡς Ἰὼς. Alii et editio Commel. Ἄδὸς καὶ ὁ μὲν Ἰὼς.

(94) Mss. omnes, Σουμανίτιδος. Editi Σουμανίτιδος. Apud Scripturam legitur Reg. 4, Σουμανίτις. Vulgata habet, Sunamitidis, juxta Hebræum textum.

(95) Gobler. et Felck. 4, ὡς ἡμεῖς: καὶ τοῦτο, omis. intermediis. Ibidem Seguer. Anglic. et Felck. 4, καὶ τοῦτο δὲ φιλανθρωπιωδῶς. In aliis et editis δὲ deest.

(96) Seguer. ὅταν Ἰὼς τὴν τοῦ δούλου. Mox idem, Gobler. Felck. 1 et 5, ἔκτισέ με, μὴ ἀρνησάμεθα.

πάν. Cæteri et editi, αὐτὴν τὴν διαφοράν.

(97) Seguer. γεννητῶν φύσις. Ibid. idem, Reg. Gobler. et Felck. 1, Ἄδὸς καὶ ὁ μὲν, ὡς Ἰὼς. Alii et editio Commel. Ἄδὸς καὶ ὁ μὲν Ἰὼς.

(98) Mss. omnes, Σουμανίτιδος. Editi Σουμανίτιδος. Apud Scripturam legitur Reg. 4, Σουμανίτις. Vulgata habet, Sunamitidis, juxta Hebræum textum.

(99) Gobler. et Felck. 4, ὡς ἡμεῖς: καὶ τοῦτο, omis. intermediis. Ibidem Seguer. Anglic. et Felck. 4, καὶ τοῦτο δὲ φιλανθρωπιωδῶς. In aliis et editis δὲ deest.

(100) Seguer. ὅταν Ἰὼς τὴν τοῦ δούλου. Mox idem, Gobler. Felck. 1 et 5, ἔκτισέ με, μὴ ἀρνησάμεθα.

ejus divinitatis aeternitatem negare debent, vel in principio Verbum fuisse, omniaque per ipsum esse facta, et in ipso creata omnia esse. Hac autem Proverbiorum sententia, non Verbi natura, uti jam dixi, sed humanitas significatur. Nam si in opera se creatum esse dicit, manifestum est eum hisce verbia nolle suam indicare naturam, sed suam tantummodo in opera administrationem, quod quidem posterius est quam esse. Res enim creatae primo ac praecipue ea de causa sunt factae ut sint et existant, secundo vero habent ut agant quaecumque imperaverit Verbum, ut in omnibus licet perspicere. Siquidem Adam creatus est, non ut ageret, sed ut primum esset homo; nam postea agendi praecipuum accepit. Noe similiter non propter arcam creatus est, sed ut primum esset et fieret homo: nam postea arcam jussus est fabricari: idemque in aliis singulis quoisque potest animadvertere. Etenim magnus ille Moyses primum factus homo est, deinde populi imperium illi est conceditum. Idem ergo hic pariter licet intelligere. Vides enim Filium non creari ut sit: **¶** sed in principio quidem erat Verbum, postea vero in opera eorumque administrationem mittitur. Etenim aeternam facta essent opera, semper erat Filius, necdum tamen necesse erat eum creari. Postquam autem creata sunt opera, ac deinde administratione ad illa restauranda opus fuit: tunc etiam seipsum obtulit Verbum, eoque sese demisit, ut operum simile fieret: quod utique per vocem, *creavit*, nobis voluit significare. Simile item aliquid per Isaiam prophetam bis verbis docet: *Ei nunc haec dicit Dominus, qui me ex vero servum sibi formavit, ut Jacob et Israel ad ipsum congregarem, congregabor et glorificabor coram Domino* ⁴².

52. Ecce etiam hic non ut esset formatur, sed ut tribus congregaret, quae antequam ipse formaretur existebant. Nam ut illie scriptum est, *creavit*, ita hic, *formavit*, dicitur; et ut illie additur, *in opera*, ita hic sequitur, *ut congregarem*. Quocirca clarissim-

⁴² Isa XLIX, 3.

(97) Seguer. et Reg. αὐτοῦ. Mox iidem et Felck. 5, εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ. Editi et alii τὰ εἰ αὐτοῦ oomitunt.

(98) Seguer. καὶ ὑπάρχειν. Ibid. mss. καὶ δευτερον. In editis et aliis καὶ deest. Mox Seguer. et Reg. περὶ ὧν ἂν αὐτοῦ ὁ Λόγος προστάτη. Caeteri mss. περὶ ὧν ἂν ὁ Λόγος αὐτῶν προστάτη. Editio Commel. περὶ ὧν ἂν ὁ Λόγος αὐτῶν προστάτη.

(99) Sic Seguer. Reg. Felck. 4 et 5, sed Seguer. ὑπάρχοι. At editi, ὑπάρχει καὶ ἀνθρώπος γίνηται. Mox Seguer. Nūc τε.

(1) Gobler. et Felck. 1, ἐντολὴν τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ κατασκευάσαι. Ibidem itidem, καὶ ἐφ' ἐκάστου ζῴων, τοῦτο εὔροι τις ἄν. Καὶ γὰρ, etc. Felck. 4, ζῴων τούτ' ἂν εὔροι τις ἄν· καὶ γὰρ, etc.

(2) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, ἀνθρώπος γέγονε. Alii et editi, ἀνθρώπος γεγέννηται. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 4, ἤγγεμονίαν τοῦ λαοῦ, ut et Nannius legit. Editi et alii, ἤγγεμονίαν τοῦ Λόγου.

A καὶ οὗ ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη. Τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις ρητὴν, καθὰ προείπον, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Λόγου σημαίνει· εἰ γὰρ εἰς ἔργα φησὶν ἐκτίσθαι, φαίνεται μὴ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ (97) σημαίνει θέλων, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ ἔργα αὐτοῦ οἰκονομίαν γενομένην, ὅπερ δευτερον ἐστὶ τοῦ εἶναι. Τὰ γὰρ γινόμενα καὶ κτιζόμενα προγγουμῶς ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὑπάρχειν (98) πεποιοῦνται, καὶ δευτερον ἔχουσι τὸ ποιεῖν, περὶ ὧν ἂν αὐτοῖς ὁ Λόγος προστάτη, ὡς ἐπὶ πάντων ἔστιν. Ἴδεν τὸ τοιούτων. Ἄδῃ γὰρ ἐκτίσθη, οὐχ ἵνα ἐργάζηται, ἀλλ' ἵνα πρῶτον ὑπάρχει (99) ἀνθρώπος· μετὰ ταῦτα γὰρ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐργάζεσθαι. Nūc δὲ ἐκτίσθη οὐ διὰ τὴν κτιζομένην, ἀλλ' ἵνα πρῶτον ὑπάρχει καὶ ἀνθρώπος γένηται· μετὰ ταῦτα γὰρ ἔλαβεν ἐντολὴν κατασκευάσαι (1) τὴν κτιζομένην· καὶ ἐφ' ἐκάστου δὲ ζῴων ταῦτα εὔροι τις. Καὶ γὰρ καὶ Μωϋσῆς ὁ μέγας πρῶτον ἀνθρώπος γέγονε (2), καὶ δευτερον τὴν ἤγγεμονίαν τοῦ λαοῦ πεποίηται. Οὐκοῦν καὶ ἐναυθα τοῦτο νοεῖν ἔξεστιν· ἐρᾶς γὰρ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ εἶναι κτιζεται, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὰ ἔργα πέμπεται, καὶ τὴν τοῦτον οἰκονομίαν· καὶ γὰρ πρὶν γενέσθαι τὰ ἔργα (5), ἦν μὲν αἰὶ ὁ Ἰϋδς, οὕτω δὲ χρεῖα ἦν αὐτῶν καὶ κτιζομένη. Ὅτε δὲ ἐκτίσθη τὰ ἔργα, καὶ χρεῖα μετὰ ταῦτα (4) γέγονε τῆς εἰς διόρθωσιν αὐτῶν οἰκονομίας· τότε δὴ καὶ ὁ Λόγος δίδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ συγκαταθεῖν καὶ ἁμωοῦσθαι τοῖς ἔργοις· ὅπερ διὰ μὲν τῆς, C ἔκτισσε, λέξιας, ἡμῖν δεδωκίαι (5), διὰ δὲ τοῦ προφητοῦ Ἰσαίου τὸ ὅμοιον σημαίνει θέλων, πάλιν λέγει· Καὶ νῦν οὕτω λέγει Κύριος, ὁ πλάσας με ἕκ κοιλίας δοῦλον αὐτῶν (6), τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰακώβ πρὸς αὐτόν, καὶ Ἰσραὴλ· συναχθήσομαι καὶ δοξασθήσομαι ἐναντίον Κυρίου.

52. Ἰδοὺ καὶ ἐναυθα οὐκ εἰς τὸ εἶναι πλάττεται, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ συναγαγεῖν τὰς φυλάς, τὰς καὶ πρὸ τοῦ πλασθῆναι τοῦτον ὑπαρχούσας. Ὅπερ (7) γὰρ ἐκεῖ τὸ, ἔκτισσε, οὕτως ὡς τὸ, ἐπλάσας· καὶ ὡς ἐκεῖ, εἰς τὰ ἔργα, οὕτως ὡς, εἰς τὸ συναγαγεῖν· ὥστε

D Ibidem mss. τοῦτο νοεῖν. Editio Commel. τοῦτον νοεῖν.

(3) Sic Seguer. Reg. Goblerian. et Felck. 1, et mox, οὕτω δὲ χρεῖα. Caeteri et editi, καὶ γὰρ καὶ πρὶν γενέσθαι... οὕτω δὲ χρεῖα. In Felck. 4, deest τὰ ἔργα.

(4) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4 et legendum esse monet Anglie. in margine. Alii et editi, τὰ πάντα.

(5) Seguerian. Goblerian. Felck. 1 et 4, δίδωκε, mendose. Paulo post Seguerian. et Felck. 4, πάλιν ἔλεγε.

(6) Basil. αὐτοῦ. Mox Seguer. ut et Scriptura. πρὸς αὐτόν, καὶ Ἰσραὴλ. Reg. vero et editio Commel. πρὸς Ἰσραὴλ. Ibid. Seguerian. Felck. 4, ἐναντίον Κυρίου. Editi et alii, ἐναντίον Κυρίου. Item ibid. Felck. 2 et editio Commel. Ἰδοὺ ἐναυθα.

(7) Seguerian. Goblerian. Felck. 1 et 5, ὥσπερ. Ibidemque et Reg. ac Felck. 4, οὕτως ὡς Editi et alii, ὡς γὰρ ἐκεῖ τὸ ἔκτισσε, ὡς, etc.

ἀναγοθέν φαίνεσθαι τοῦ εἶναι τὸν Λόγον δευτέρου λέγεσθαι τὸ, *ἔκτισε*, καὶ τὸ, *ἐκλάσσε* (8). Καὶ γὰρ ὡς περὶ πρὴ τῆς πλάσεως ὑπῆρχον αἱ φύλα δ' ἄς καὶ ἐκλάσθη· οὕτως ὑπάρχειν καὶ τὰ ἔργα φαίνεσθαι, εἰς ἃ καὶ ἐκτίσθη. Καὶ ὅτε μὴ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, αὐτῶ ἦν τὰ ἔργα, καθὼς προείπον· ὅτε δὲ τὰ ἔργα γέγονε, καὶ ἡ χρῆσις ἀφῆρτες, τότε τὸ, *ἔκτισεν*, εἰρηται. Καὶ ὡς περ ἂν εἴ τις (9) υἱός, παραπολομένων κτημάτων καὶ παρὰ πολέμοις ὄντων, ἐξ ἀμελείας αὐτῶν, χρείας τε (10) καταλαβοῦσας εἰ πέμπουτο παρὰ τοῦ πατρὸς συλλαβίσουσας καὶ συναγαγεῖν αὐτὰ· καὶ οὕτως ἀπερχόμενος, ἐπενδιδύσκειο τὴν ὁμοίαν ἐκείνων ἐσθῆτα, καὶ σχηματίζοι αὐτῶν, ὡς ἐκείνοι, ἵνα μὴ ὡς δεσπότην αὐτῶν ἐπιγινώσκεις (11) εἰ κεινοχροντες φύγωσι, καὶ κωλυθῆ καταλίξιν καὶ πρὸς τοὺς ὀπίθην κρυπτομένους παρ' ἐκείνων· εἶτα εἰ τις πυνθάνοιτο τούτου (12). Διὰ τί οὕτως; ὁ τοιούτος εἶπεν ἂν (13)· Ὁ πατήρ οὕτως με ἐκλάσσε καὶ κατήρτισεν εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ· λέγων τε οὕτως, ὅτε δούλον αὐτῶν ὅτε ἵνα τῶν ἔργων εἶναι (14) σημαίνει· ὅτε δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ λέγει, ἀλλὰ τὴν ὑστερον αὐτῷ δοθείσαν εἰς τὰ ἔργα φροντίδα· τὴν αὐτὴν τρόπον καὶ ὁ Κύριος, ἐπενδυσάμενος (15) τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ σχηματίζων εὐρεθείς ὡς ἀνθρώπος, εἰ ἐρωτηθείη παρὰ τῶν οὕτως αὐτῶν ὁρώντων καὶ θαυμάζόντων, εἶποι ἂν (16)· Κύριος *ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ*· καὶ· *Ἐκλάσσε με τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰσραὴλ*. Τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸ Πνεῦμα προσημαῖον ἐν Ψαλμοῖς εἶπε· *Κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου*· ἔπει καὶ περὶ αὐτοῦ σημαίνει αὐτὸς (17) ὁ Κύριος φησὶν· *Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ*· ὡς περ δὲ, ὅτε ἐπὶ λαμπρῆ σωματικῶς τῇ Σιών, οὐκ ἀρχὴν εἶχεν (18) εἶναι οὐδὲ τὸ βασιλεύειν· ἀλλὰ ὡν Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ αἰῶνος βασιλεὺς, κατηξίωσεν ἀνθρωπίνως ἐπιλάμψαι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ (19) καὶ ἐν τῇ Σιών, ἵνα, ἀπὸ τῆς βασιλευσίου ἐν αὐτοῖς ἀμαρτίας λυτρωσάμενος αὐτοὺς τε καὶ ἡμᾶς, ποιήσῃ ὑπὲρ τὴν πατριχὴν βασιλείαν αὐτοῦ· οὕτως καθιστάμενος εἰς τὰ ἔργα, οὐκ εἰς τὰ μέγιστα ὄντα, ἀλλ' εἰς τὰ ἕδη ὄντα καὶ δεόμενα διορθώσεως καθίσταται.

53. Τὸ ἄρα, *ἔκτισε*, καὶ τὸ, *ἐκλάσσε*, καὶ τὸ, *κα-*

“ Philipp. ii, 8. “ Psal. viii, 7. “ Psal. ii, 6.

(8) Seguerian. Goblerian. Felc. 1, πεπλάσθη. Alii et editi, ἐκλάσσε.

(9) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii et editi et alii, ὡς περ ἂν τις. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 5, παραπολομένων. Felc. 4, παραπολλυμένων.

(10) Seguer. et Felc. 4, χρείας δέ. Editi et alii, χρείας τε. Ibid. mss. omnes, et πέμπουτο. Editio Commel. omittit et.

(11) Seguerian. αὐτῶν ἐπιγινώσκεις. Ceteri et editi, αὐτῶν ἐπιγινώσκοντες. Max Seguer. Goblerian. et Felc. 1, ὅπερ γῆν. Editi et alii, ἐπὶ γῆν.

(12) Seguerian. πυνθάνοιτο. Ibid. idem et Reg. διὰ τί οὕτως, ὁ τοιούτος, etc. In editis vero nulla interpositur distinctio. Commel. mendose praeterea habet, διὰ τὸ οὕτως.

(13) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4.

num undeliberat est nonnisi posterius quam fuerit Verbum, haec verba, *creavit, et formavit* de illo enuntiantur. Nam quemadmodum antequam Filius formaretur, tribus existebant, propter quas formatus ipse est: sic etiam opera, quorum causa creatus est, prius patet existitisse. Praeterea cum in principio esset Verbum, nondum, ut dixi, erant opera: cum autem facta sunt opera, et exegit necessitas, tunc dictum est, *creavit*. Ac quemadmodum si aliquis filius, servis perditis et apud hostes ipsorum negligentia detentis, cogente necessitate a patre mitteretur, ut illos adjuvaret et reduceret, ille qui in itinere similem illorum indueret vestem, eodemque ac illi se appellaret nomine, ne forte hi, qui servos retinebant, ipso ut domino agnito, fugerent, ipseque hoc pacto prohiberetur ad servos subter terram ab illis occultatis accedere: si quis deinde ab eo sciscitaretur, quare ita egisset, recte responderet: Sic me formavit et comparavit pater in opera sua: quibus quidem verbis neque se servum ut unum ex operibus esse significaret; nec etiam sui ortus indicaret principium, sed tantum commissam sibi postea operum curam. Simili ratione si Dominus, nostra induta carne, et figura inventus ut homo, ab his interrogaretur qui ipsum eo in statu suspiciant et admirantur, responderet: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua, et: Formavit me ut congregarem Israel*. Idem autem ipse quoque Spiritus in Psalmis praenuntians aiebat: *Constituiti eum super opera manuum tuarum*: quod et Dominus de seipso his confirmat verbis: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*. Porro quemadmodum cum monti Sion corpore illuxit, tunc non incepit esse aut regnare: sed cum esset ipse Verbum et rex sempiternus, humaniter voluit suum regnum illucere quoque in Sion, ut scilicet et nos et illos a peccato, quod in eis regnabat, redimeret, et in paternum sui imperium redigeret: qua utique ratione in opera est constitutus, non quae nondum essent, sed quae jam existerent, et emendatione indigerent

53. Igitur haec dictiones, *creavit, formavit, et*

Ἐδίτι, εἶποιεν. Ibid. Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, κατήρτισεν. Felc. 4, κατήγαγεν.

(14) Εἶναι, deest in Seguer. qui mox, τῆς γενέσεως αὐτοῦ.

(15) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ἐπενδυσάμενος.

(16) Seguer. et Felc. 4, εἶπουν ἂν. Editi et alii, εἶποι ἂν.

(17) Ἀτόν abest a Seguerian.

(18) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5, ἡν ὁ Λόγος. Alii et editio Commel. οὐκ ἀρχὴν εἶχεν, ἀλλὰ ὡν ὁ Λόγος.

(19) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, αὐτοῦ. Ceteri et editi, αὐτοῦ. Ibid. Seguer. καὶ ἐν τῇ Σιών. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ ἐν γῇ Σιών. Editi vero et alii, αὐτοῦ καὶ τῇ Σιών.

constituit, eandem habent significationem, nec ullo modo probant, vel eum incœpisse esse, vel creatam ejus esse naturam, sed intelligendæ sunt de renovatione, qua nos singulari beneficio refecit. Itaque licet hæc ejus sint verba, ipse nihilominus se ante res illas docuit existere cum ait: *Antequam Abraham fieret, ego sum* 47; et: *Cum caelos præparabam, aderam illi* 48; et: *Apud illum eram res apte componens* 49. Quemadmodum vero ipse erat, antequam fieret Abraham, Israel autem post Abraham factus est, certumque est ipsum cum prius existeret, postea formatum esse, idque non ejus existendi principium, sed humanam ab eo naturam assumptam significare, in qua videlicet tribus Israel congregat: ita cum ipse semper sit cum Patre, rerum creaturam est quoque opifex, palamque est opera ipso esse posteriora, et voce, *creavit*, non ostendi eum esse cœpisse, sed operum administrationem, quam in carne gessit, suscepisse. Quippe decuit ipsum, qui alius ab operibus, imo qui creator illorum erat, eorum quoque in se suscipere renovationem: ut ipse nostri causa creatus, omnia in seipso recrearet ac reficeret. Hinc ubi dixit, *creavit*, statim causam, nempe, *opera*, addidit, ut scilicet his verbis, in *opera creari*, significaretur illum hominem fieri ad ipsa opera instauranda. Namque ea est consuetudo Scripturæ divinæ, quæ quoties de Verbi ortu secundum carnem loquitur, causam subjungit propter quam homo factus est. Cum autem vel ipse vel ejus famuli de ejus divinitate verba faciunt; omnia simpliciter dictione absolutaque sententia, et nulla implicita causa proferuntur. Nempe Patris est splendor; ut autem Pater nou est ob aliquam causam, ita nec ejus splendoris causa est inquirenda. Itaque scriptum est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* 50: cuius quidem rei nulla affertur causa. Cum autem *Verbum caro factum est* 51, tunc causa propter quam factum est, his verbis indicatur, et *habitavit in nobis* 52. Similiter Apostolus cum ait: *Qui cum in forma Dei esset* 53, causam non protulit nisi post

47 Joan. viii, 58. 48 Prov. viii, 27. 49 ibid. 30.

ἄετις (20), τὴν αὐτὴν ἔχοντα εἰδιότιον, οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κτιστὴν δεῖκνυσιν (21), ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κατ' εὐεργεσίαν γενομένην ἀνανέωσιν. Ταῦτα γοῦν λέγων, ἐδίδασκεν ὁμοίως (22) καὶ πρὸ τούτων ὑπάρχεν ἑαυτὸν, ὅτε ἔλας· Πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγὼ εἶμι· καὶ Ἦν ἵκα τὸν οὐρανὸν ἡτοιμαῖε, συμπαρήμην αὐτῷ· καὶ Ἦμην παρ' αὐτῷ (23) ἀρμόδιον. Ὅπως δὲ ἦν αὐτὸς πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι, ὁ δὲ Ἰσραὴλ μετὰ τὸν Ἀβραάμ γέγονε, καὶ ὁθλὸν ἔστιν, ὅτι προὔπαρχον ὑστερον πλάττεται, καὶ ἡ πλάσις οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἐνανθρώπησιν σημαίνει, ἐν ἣ καὶ ἐπισυνάγει τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ· οὕτως ἄρα αἰὶ συνὸν τῷ Πατρὶ, αὐτὸς (24) τῆς κτίσεως δημιουργὸς ἔστι, καὶ ὁθλὸν ἔστιν ὅτι δευτέρᾳ ἔστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, καὶ τὸ, ἔκτισεν, οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ ἔργα γενομένην οικονομίαν, ἣν ἐν τῇ σαρκὶ πεποίηκε, γνωρίζει. Ἐπεριτε γὰρ, ἄλλον αὐτὸν ὄντα τῶν ἔργων, καὶ μᾶλλον δημιουργὸν αὐτῶν ὄντα αὐτὰν, καὶ τὴν τούτων ἀνανέωσιν εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχασθαι, ἴνα, αὐτοῦ κτισζόμενος εἰς ἡμᾶς, τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν (25) ἀνακτίσται. Καὶ γὰρ λέγων, ἔκτισεν, εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν ἐπέηγαγε, λέγων, τὰ ἔργα, ἴνα τὸ, εἰς τὰ ἔργα κτίσθαι, τὸ γίνεσθαι ἀνθρώπου ἐκλήρωσι εἰς τὴν τούτων ἀνανέωσιν. Καὶ τοῦτο ἔθος ἐστὶ τῆ εἰς Γραφῆ· ὅταν μὲν γὰρ σημαίῃ τὴν κατὰ σάρκα γένεσιν τοῦ Λόγου, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν, οἷ ἦν γέγονεν ἄνθρωπος· ὅταν δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ αὐτὸς τε λέγῃ (26), καὶ οἱ τούτου θεράποντες ἐπαγγέλλωσι, πάντα ἀπλῆ τῇ λέξει, ἀπολειμμένη τε τῇ διανοίᾳ, καὶ οὐδὲν μετὰ συμπεπλεγμένους αἰτίας λέγεται. Τοῦ γὰρ Πατρὸς ἔστιν ἀπαύγαμα· ὡς περὶ δὲ ὁ Πατὴρ οὐ διὰ τινος αἰτίας ἔστιν, οὕτως οὐδὲ τοῦ ἀπαυγάσματος τούτου χρῆ ζῆταίν τὴν αἰτίαν (27). Ἐν ἀρχῇ οὖν ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, γέγραπται· καὶ οὐκ ἔχει (28) τὸ διὰ τί· ὅτε ἐξ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τότε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, οἷ ἦν γέγονε, λέγων· Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Πάλιν τε ὁ Ἀπόστολος λέγων, Ὅς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἔθηκε (29) τὴν αἰτίαν εἰ μὴ, ὅτε τὴν

50 Joan. i, 1. 51 ibid. 14. 52 ibid. 53 Phillip. ii, 6.

(20) Seguerian. et Reg. καὶ τὸ κατέστησε. Editi D et alii, καὶ κατέστησε. Ibid. Seguer. τὴν αὐτὴν ἔχον. Cæteri et editi τὴν αὐτὴν ἔχοντα.

(21) Seguer. et Reg. δεῖκνυσιν. Alii et editi, δεῖκνύουσιν.

(22) Felc. 4, ὁμοίως. Ibid. Anglic. πρὸ τούτου. Idemque cum Seguer. Gobler. et Felc. 1 et 4, ὑπάρχεν ἑαυτὸν. Editi et alii, ὑπάρχεν αὐτόν.

(23) Sic Seguer. Felc. 4, et Scriptura. Alii et editi, σὺν αὐτῷ. Paulo post Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, μετὰ τὸν Ἀβραάμ. Alii et editi τὸν ομῖτου.

(24) Basil. ἄρα σὺν τῷ Πατρὶ συνὸν, αὐτός. Reg. ἄρα αἰὶ σὺν τῷ Πατρὶ αὐτός. Mox Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 5, addunt, καὶ ὁθλὸν ἔστιν, quæ absunt ab aliis et editione Commel.

(25) Seguer. εἰς αὐτόν. Ibid. Gobler. et Felc. 1, ἀνακτίσται. Καὶ γὰρ καὶ λέγων, Mox Anglic. λέγων τὸ εἰς ἔργα.

(26) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτὸς τε λέγῃ. In aliis et editis deest te. Mox Seguer. et Reg. ἐπαγγέλλωσι. Gobler. et Felc. 1, ἐπαγγέλλωσι. Alii, ἐπαγγέλλωσι. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀπλῆ τῇ λέξει. Alii et editi, ἀπλῆ λέξει. Item ibid. Seguer. ἀπολειμμένη τε τῇ διανοίᾳ. In editione Commel. deest te.

(27) Sic Seguer. Reg. Basil. Gobler. Felc. 1 et 4, Cæteri autem et editi, τούτου χρῆζει τὴν αἰτίαν. Ibid. Seg. Gobler. Felc. 1 et 4, Ἐν ἀρχῇ γοῦν, φησί, ἦν ὁ Λόγος. Basil. et Reg. Ἐν ἀρχῇ οὖν ἦν ὁ Λόγος. Cæteri et editi, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

(28) Felc. 2 et editio Commel. ἔχει, et paulo post, οἷ ἦς γέγονε. Cæteri vero, ἔχει et οἷ ἦν γέγονε.

(29) Basil. καὶ οὐκ ἔθηκεν. Ibidem τὴν deest in Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4.

μορφήν ἔλαβε τοῦ δούλου· τότε (30) γὰρ ἐπιφέρει λέγων· Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὰ ταῦτα γὰρ καὶ σὰρξ γέγονε καὶ μορφήν ἔλαβε δούλου.

54. Αὐτός τε ὁ Κύριος (31) πολλὰ μὲν ἐν παροιμίαις ἐλάληκε, περὶ δὲ αὐτοῦ σημαινών, ἀπολαυμάτως εἴρηκεν· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοί· καὶ· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν· καὶ, Ὁ ἑωρακὸς ἔμε, ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· καὶ· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀληθεῖα· οὐ τίθεις ἐφ' ἑκάστου τῶν αἰτίων, οὐδὲ τὸ διὰ τί, ἵνα μὴ δευτερός κείνουν εἶναι φαίνηται, ὡν χάριν καὶ γέγονεν. Ἀνάγκη γὰρ προηγεσθαι τὴν αἰτίαν τούτου, ἥς ἄνευ οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἐγγύοντι. Παῦλος γοῦν ἀφωρισμένος ἀπόστολος εἰς Εὐαγγέλιον, ὁ προσηγγελατὸς ὁ Κύριος διὰ τῶν προφητῶν, εἶχε πρὸ ἑαυτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον, οὐ καὶ γέγονε διάκονος· καὶ ὁ Ἰωάννης μὲν (32), προχειρισθεὶς εἰς τὸ προοδεῦσαι τοῦ Κυρίου, πρὸ ἑαυτοῦ εἶχε τὸν Κύριον· ὁ δὲ Κύριος οὐκ ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ (33) αἰτίαν τοῦ εἶναι Λόγος, ἡ μόνον ὅτι τοῦ Πατρὸς ἐστὶ γέννημα καὶ σοφία μονογενῆς, ὅταν ἄνθρωπος (34) γίνεταί, τότε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν μάλιστα σάρκα φορεῖν. Προηγείται γὰρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον ἢ τῶν ἀνθρώπων χρεῖα, ἥς ἄνευ οὐκ ἂν ἐνεδύσασθαι. Τίς δὲ ἡ χρεῖα, δι' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος, αὐτὸς μὲν ὁ Κύριος σημαινὼν ταύτην εἶπε· Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῆσω (35) τὸ θέλημα τοῦ ἐμῶν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψάντός με. Τοῦτο δὲ ὅστις τὸ θέλημα τοῦ πέμψάντός με, ἴνα πάν, ὁ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ (36) ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ· τοῦτο γὰρ ὅστις τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς ἔχει, ἴνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχη ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἴνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνη. Καὶ πάλιν (37) φησὶν· Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγένημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω πῆ ἀληθεῖα. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐγραφε λόγῳ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

55. Διὰ τὸ μαρτυρῆσαι ἄρα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναβέβησαι (39) θάνατον, καὶ διὰ τὸ ἀναστήσασθαι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ λύσαι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου ἐλήλυθεν ὁ

A hæc verba, formam servi accepit : tunc enim subiecit : Humiliavit semetipsum causa ad mortem, mortem autem crucis. Hæc enim causa est cur Verbum caro factum est et servi accepit formam.

54. Ipse etiam Dominus multa quidem in proverbiiis elocutus est, sed cum de seipso loquitur, absolute dicit : *Ego in Patre et Pater in me est* ; et : *Ego et Pater unum sumus* ; et : *Qui vidit me, vidit Patrem* ; et : *Ego sum lux mundi* ; et : *Ego sum veritas* ; quibus in locis nulla causa recensetur, nec affertur ratio cur ita sit, ne illis esse videretur posterior, quorum causa factus est. Siquidem necesse est causam illo priorem esse sine qua nec etiam ipse factus fuisset. Paulus quidem segregatus apostolus in Evangelium, **413** quod ante promiserat Dominus per prophetas ; Evangelium ejus administer factus est, prius se habuit. Joannes autem cum Domino præcedi munus fuerat commissum, priorem quoque se habuit Dominum. At Dominus qui nullam causam cur sit Verbum agnoscit, nisi tantum quod Patris et fetus et sapientia est unigenita ; cum fit homo tunc causam indicat, propter quam carnem gestare debeat. Illi enim facta homini antecedit hominum necessitas, sine qua carnem minime induisset. Quæ autem illa sit necessitas, propter quam factus homo est, ipse Dominus his verbis exponit : *Descendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. Hæc est enim voluntas Patris mei, ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die* . Et rursus : *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat* . Et, *Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati* . Scribit quoque Joannes : *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolveret opera diaboli* .

(38)· Εἰς τοῦτο ἐξαρρώθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα

55. Itaque idcirco venit Salvator ut testimonium perhiberet, et mortem pro nobis susciperet, hominesque ad vitam revocaret, ac diaboli opera dissol-

³⁰ Joan. xiv, 10. ³¹ Joan. i, 50. ³² Joan. xiv, 9. ³³ Joan. xiv, 6. ³⁴ Joan. i, 1. ³⁵ Joan. vi, 38, 40. ³⁶ Joan. vi, 46. ³⁷ Joan. xviii, 57. ³⁸ I Joan. iii, 8.

(30) Editio Commel. τὸδε. Mss. τότε.

(31) Seguer. et Reg. Αὐτός τε ὁ Κύριος. Alii et editi, Αὐτός δὲ ὁ Κύριος. Mox Seguer. et Felc. 5, ἐν παροιμίαις ἐλάλησεν.

(32) Seguer. καὶ Ἰωάννης δέ. Ibidem Felc. 2, et edit. Commel. προχειρισθείς, οὐ καὶ γέγονεν, εἰς τό, etc. In cæteris omittitur οὐ καὶ γέγονεν.

(33) Mss. omnes, πρὸ ἑαυτοῦ. Editi, πρὸς ἑαυτοῦ. Ibid. Seg. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, τοῦ εἶναι Λόγος, ut et Nannius videtur legisse, qui nempe veritatem non habuit causam ut esset Verbum. Cæteri et editi, τοῦ εἶναι αὐτόν.

(34) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ὅταν δὲ ἄνθρωπος. Alii et editio Commel. ὅταν ἄνθρωπος. Ibidem Seguer. γίνεταί. Alii et editi, γένηται.

(35) Seguer. ποιῶ.

(36) Seguer. Reg. et Felc. 4, αὐτό. Editi et alii, αὐτόν. Ibid. Seguer. αὐτὸ τῇ ἑσχάτῃ. Ibid. Seguer. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν. . . καὶ ἐγὼ ἀναστήσω, etc. - Hunc item versum habent Reg. Basil. Anglic. Felc. 4 et 5. Sed in Reg. deest ἐστὶ τὸ θέλημα : in aliis deest tantum ἐστὶ et ὁ. Versum autem integrum omittunt cæteri et editio Commel.

(37) Sic Seguer. At Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ πάλιν· Ἐγὼ εἰς. Alii et editi, καὶ πάλιν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην φησὶν· Ἐγὼ εἰς. Ibidem Seguer. et Felc. 5, γεγέννημαι. Cæteri et editi, γεγέννημαι.

(38) Gobler. et Felc. 4, φησὶν.

(39) Basil. δεξάσθαι.

veret: Hæc causa est cur carne assumpta ad nos ad-
venerit. Nec enim esse potuisset resurrectio, nisi
mors antecessisset. Quomodo vero mors antecessisset,
nisi mortale habuisset corpus? Id sane ab eo
dilexerat Paulus, cujus nempe hæc sunt verba:
*Quia ergo pueri sanguinis et carnis participes facti
sunt, ipse quoque similiter eorumdem particeps fuit,
ut per mortem, diabolum qui mortis imperium habet,
destrueret, et liberaret eos qui timore mortis per totam
vitam obnoxii erant servituti* ⁴³, et: *Quoniam enim
per hominem mors, et per hominem resurrectio mor-
tuorum* ⁴⁴; et iterum: *Nam quod impossibile erat legi,
in quo per carnem infirma erat, Deus sui ipsius misso
Filio sub specie carnis peccati, etiam de peccato con-
demnavit peccatum in carne, ut legis iustitia in nobis
impleretur qui non secundum carnem, sed secundum
spiritum ambulamus* ⁴⁵. Joannes vero scribit: *Nec
enim misit Deus Filium suum in mundum ut judicet
mundum, sed ut mundus per ipsum solvetur* ⁴⁶. Rur-
sus quoque per seipsum ita locutus est Salvator:
*Ego in iudicium in hunc mundum veni, ut qui non
vident videant, et qui vident cæci fiant* ⁴⁷. Non ergo
propter seipsum venit, sed propter nostram salutem,
ne non t mortem **41** & **42** destrueret, peccatum con-
demnaret, cæci viderent, omnesque e mortuis exci-
tarentur. Quod si non propter seipsum sed propter
nos venit: non igitur sui sed nostri causa creatur;
non ergo ipse est creatus, sed nostra assumpta carne
hæc ille ait. Quod autem is sit Scripturæ ad Ephesios
licet ab Apostolo discerni, qui Epistola ad Ephesios
ita scribit: *Qui medium septi parietem diruit, cum
inimicitiam in carne sua, legem mandatorum in de-
cretis abrogavit, ut duos crearet in semetipso in unum
novum hominem, faciens pacem* ⁴⁸. Quod si duo in
illo creantur, qui et sint in ipsius corpore: non im-
merito igitur, duos in se ferens, ipse quoque quasi
creatus est. Namque creatos in seipso conjunxit, et
ipse in illis erat, veluti illi. Sic porro duobus in illo
creatis dicere maxime ei convenit: *Dominus creavit*

Ἄωτηρ, καὶ αὐτὴ ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς ἐνοσάρκου παρο-
σίας αὐτοῦ. Ἄλλως γὰρ ἀνάστασις οὐκ ἂν ἐγένετο,
εἰ μὴ θάνατος ἐτεγγόνει (40)· θάνατος δὲ πῶς ἂν ἐτε-
γγόνει, εἰ μὴ τὸ ἀποθνήσκον ἐσχίρει σῶμα; Τοῦτο
παρ' αὐτοῦ μαθὼν καὶ δὲ Ἀπόστολος (41) ἔλεγεν· Ἐπεὶ
οὖν τὰ πᾶσιτα κεκοινωνήκειν αἵματος καὶ σαρκός,
καὶ αὐτὸς παραπλήσιως μετέσχε τῶν αὐτῶν, Ἰνα
διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἐχορ-
τα τοῦ θανάτου, τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλέξῃ τοῦ-
τους, ὅσοι φόβω θανάτου (42) διὰ παρτοῦ τοῦ ἕτην
ἐροχοῖ ἦσαν δουλείας· καὶ Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώ-
που ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις τε-
κρῶν· καὶ πάλιν· Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν
ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν
πέμψας ἐν ὁμοιώσει σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ
ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί·
Ἰνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου (43) πληρωθῇ ἐν ἡμῖν,
τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ
πνεῦμα. Καὶ ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν (44)· Οὐ γὰρ ἀ-
έστειλεν ὁ θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον,
Ἰνα κτήσῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' Ἰνα σωθῇ ὁ κόσμος
δι' αὐτοῦ. Πάλιν δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ δι' ἑαυτοῦ ἔλεγεν (45)·
Εἰς κρίμα ἐγὼ ἐλήλυθα εἰς τὴν κόσμον τούτου,
Ἰνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες
τυφλοὶ γένωσιν. Οὐ δὲ ἑαυτὸν ἔρα, ἀλλὰ διὰ τὴν
ἡμετέραν σωτηρίαν (46), καὶ διὰ τὸ καταργηθῆναι τὸν
θάνατον, καὶ διὰ τὸ καταργηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ
διὰ τὸ ἀναβλέψαι τυφλοῦς, καὶ διὰ τὸ ἀναστήναι πάν-
τας ἐκ νεκρῶν ἐλήλυθεν. Εἰ δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν ἐλήλυθεν,
ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, οὐ δὲ ἑαυτὸν ἔρα, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς κτί-
ζεται (47). Εἰ δὲ οὐ δὲ ἑαυτὸν κτίζεται, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς,
οὐκ ἔστιν ἔρα αὐτὸς κτίσμα, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν ἐνδυσά-
μενος σάρκα, ταῦτα λέγει. Καὶ ὅτι ταύτην τὴν διάνοιαν
ἔχουσιν αἱ Γραφαί, ἐξῆν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου μαθεῖν·
φησὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσούς (48)· Τὸ μεστόχορον
τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἐχθρὰν ἐν τῇ σαρκὶ αὐ-
τοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν ὁρίματι καταρ-
τήσας, Ἰνα τοὺς δύο κτήσῃ ἐν ἑαυτῷ (49) εἰς ἓνα
καὶνὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην. Εἰ δὲ ἐν αὐτῷ

⁴³ Hebr. II, 14, 15.

⁴⁴ I Cor. xv, 21.

⁴⁵ Rom. viii, 3, 4.

⁴⁶ Joan. iii, 17.

⁴⁷ Joan. ix, 39.

⁴⁸ Ephes.

(40) Sic Seguer. et Reg. At alii et editi, ἐτέγω-
ven, inendose. Ibid. Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4,
πῶς ἂν ἐτεγγόνει. In aliis et editis ἄν omittitur.

(41) Seguer. καὶ ὁ Παῦλος. Felck. 4, ὁ καὶ ὁ Παῦ-
λος. Gobler. et Felck. 1, καὶ Παῦλος. Editi et alii,
καὶ ὁ Ἀπόστολος. Ibidem ὁν abest a Seguer. Gobler.
Felck. 1 et 4, qui iidem mox omittunt δὲ αὐτὸς.

(42) Seguer. Reg. Gobler. et Felck. 1, φόβω θά-
νάτου. Editi et alii, φόβου τοῦ θανάτου. Mox δὲ deest
in Felck. 4 et 5. Ibid. Seguer. Gobler. Felck. 1 et
4, Ἐπειδὴ γὰρ. Alii et editi γὰρ omittunt. Item ibid.
Seguer. et Felck. 4, ὁ θάνατος. In aliis et editis ὁ
deest. Mox Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, ἀνάστα-
σις νεκρῶν. At alii et editi νεκρῶν omittunt.

(43) Τοῦ νόμου deest in Seguer.

(44) Seguer. δὲ ὁ Ἰωάννης δὲ φησιν. Gobler. et
Felck. 1, Δὲ Ἰωάννης· Οὐ γὰρ. Editi et alii, καὶ
Ἰωάννης φησὶν· Οὐ γὰρ. Et cetera.

(45) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. At Basil. ὁ
Σωτὴρ δι' αὐτοῦ ἔλεγεν. Alii et editi, ὁ Σωτὴρ ἔλε-
γεν. Mox Seguer. et Felck. 4 addunt τούτου post

κόσμον, alii et editi omittunt.

(46) Felck. 4, οὐ δὲ αὐτὸν ἔρα, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ
τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ibidem Seguer. τὸν θάνατον
καὶ διὰ τὸ καταργηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν. Sic etiam Go-
bler. et Felck. 1, sed διὰ τὸ omittunt. Ceteri et edi-
ti, διὰ τὸ καταργηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, omissis in-
termediis. Felck. 4, ibid. καταργῆται. Item ibidem
Gobler. et Felck. 1, καὶ ἀναβλέψαι. Seguer. ibid. ἀνα-
βλέψαι τυφλοῦς, καὶ διὰ τὸ ἀναστήναι, etc. Editi et
alii, ἀναβλέψαι τοὺς τυφλοῦς, καὶ ἀναστήναι.

(47) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. et Felck. 5.
In Seguer. tamen omittitur κτίζεται ante Εἰ δὲ οὐ
δι' ἑαυτὸν κτίζεται. Reg. sic item initio habet, κτί-
ζεται ἔρα οὐ δὲ ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς. Ceteri et
editi, ἐλήλυθεν· et δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν κτίζεται, ἀλλὰ
δι' ἡμᾶς, οὐκ ἔστιν ἔρα.

(48) Gobler. et Felck. primus anonymus omittit
ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσούς.

(49) Seguer. ἐν αὐτῷ. Idem mox et Anglic. Go-
bler. Felck. 1 et 4 addunt ποιῶν εἰρήνην, quod in
aliis et editione Commel. deest.

κτιζονται οι δύο, και οὗτοι εἰσιν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, εἰκότως ἄρα φορῶν (50) τοὺς δύο ἐν αὐτῷ, ὡς αὐτὸς ἐστι κτισθεὶς· τοὺς γὰρ κτισθέντας ἐν αὐτῷ ἦνωσε, καὶ ἦν αὐτὸς ἐν αὐτοῖς, ὡς ἐκαίτοι. Οὕτως δὲ τῶν δύο κτισθέντων (51) ἐν αὐτῷ, ἀρροζόντως ἂν λέγοι· Κύριος ἔκτισέ με. Ὅσπερ γὰρ τὰς ἡμῶν ἀσθενείας δεχόμενος, λέγειται αὐτὸς ἀσθενεῖς, καίτοι μὴ ἀσθενῶν αὐτὸς, δύναμις γὰρ ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἁμαρτία τε ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ κατάρα, καίτοι μὴ ἁμαρτήσας αὐτὸς, ἀλλ' ἔτι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὴν κατάραν ἐδόξασεν (52) αὐτὸς, οὕτως ἡμᾶς ἐν αὐτῷ κτιζῶν, λεγέτω ἔτι καὶ Ἐκτίσέ με εἰς ἔργα, καίτοι κτίσμα μὴ ὢν αὐτὸς.

56. Ἐπεὶ εἰ κατ' ἐκείνους, ὡς κτιστὴς ὁσως τῆς ὁσίας τοῦ Λόγου, λέγει, Κύριος ἔκτισέ με, κτίσμα ὢν· οὐ δὲ ἡμᾶς ἐκτίσθη. Δὲ ἡμᾶς δὲ μὴ κτισθέντος αὐτοῦ, οὐκ ἐκτίσθημεν ἐν αὐτῷ· μὴ κτισθέντες ἐκ ἐν αὐτῷ, οὐκ εἰχομεν αὐτὸν ἐν ταυτοῖς, ἀλλ' ἔξωθεν εἰχομεν, εἰ ἄρα παρ' αὐτοῦ (53) τὴν μάθησιν ὡς παρὰ διδασκάλου ἐδεξάμεθα. Οὕτως δὲ ἡμῶν ἦσαν, οὐδὲν ἤττον πάλιν ἡ ἁμαρτία τῆς σαρκὸς ἐσθλασεν ἐμεινωσα (54), καὶ μὴ ἐκλιθηθεὶσα ἐξ αὐτῆς. Ἀλλὰ ὁ Ἀπόστολος ἐναντιοῦται τοῦτοισιν πρὸ ὀλίγων τούτων φάσκων· Αὐτοῦ γὰρ ἐσμεν κτίσμα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Εἰ δὲ ἐν Χριστῷ (55) ἡμεῖς ἐκτίσθημεν, οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς ὁ κτιζόμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν ἐν αὐτῷ κτιζόμενοι (56)· καὶ δὲ ἡμᾶς ἐστὶν ἡ τοῦ, ἔκτισε, φωνή. Διὰ γὰρ τὴν ἡμῶν χρεῖαν, καίτοι κτιστὴς ὢν ὁ Λόγος, ὑπέμεινε, καὶ τὴν τῶν κτιζομένων ἰσότην (57)· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, ἢ Λόγος ἐστὶν, ἴδια ἡ φωνή· ἀλλ' ἡμῶν τῶν ἐν αὐτῷ κτιζομένων ἐστὶ τὸ, ἔκτισε. Καὶ ὡσπερ Πατὴρ ὄντος ἀεὶ, ἀεὶ ἐστὶ καὶ ὁ ποῦτος Λόγος, καὶ ὢν ἀεὶ, λέγει· Ἐγὼ ἦμην, ἢ προσέχημα· καὶ ἡμέραν δὲ εὐφρανόμενον ἐν προσώπῳ πατρὸς· καὶ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτως ὅτε διὰ τὴν ἡμῶν χρεῖαν γέγονεν ἀνθρώπος, ἀκαλοῦσα τὰ ἡμῶν, ὡς ἡμεῖς, αὐτὸς λέγει (58)· Κύριος ἔκτισέ με· ἴνα, αὐτοῦ ἐνοικησάντος ἐν τῇ σαρκί, τελείως ἡ ἁμαρτία ἐξωσθῆ τῆς σαρκὸς, καὶ ἡμεῖς ἐλευθερον ἔχομεν τὸ φρόνημα. Τί δὲ εἶδει γενόμενον αὐτὸν ἀνθρώπον εἶπεν; Ἐν ἀρχῇ ἦμην ἀνθρώπος; ἀλλ' οὕτε γε ἤρροζεν (59) αὐτῷ τοῦτο, ὅτε ἀληθὲς ἦν. Ὅσπερ δὲ τοῦτο οὐκ ἔπαρκεν εἶπαι, οὕτως οἰκτεῖον καὶ ἴσον ἐπ' ἀνθρώπου ἐστὶ λέγειν τὸ (60), ἔκτισε, καὶ, ἐποίησεν αὐτόν. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἡ αἰτία τοῦ,

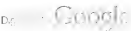
A me. Ut enim nostris infirmitatibus suscepta. Ipse infirmus esse dicitur, quamvis infirmus non sit, quippe qui sit Dei virtus: ut item peccatum et maledictio pro nobis factus est, licet ipse non peccaverit, sed quia ipse peccata nostra et maledictionem portavit: ita nos in seipso creans, recte dixerit: Creavit me in opera, licet ipse creatus non sit.

56. Nam si, ut illi sentiunt, quasi natura Verbi creata esset, dicit, Dominus creavit me, utpote qui sit creatus: sane non propter nos creatus erit dicendus. Si vero ille propter nos non est creatus: in ipso non creati sumus: quod si in illo creati non sumus, eum igitur non in nobis sed extra nos haberemus, ut si nimirum doctrinam ab eo tanquam a magistro accepissemus. Quod si ita de nobis sermo habet, proculdubio carnis peccatum, nihilominus quam antea, regnare perseverat, nec est illa expulsam est. Verum his adversatur Apostolus, qui paulo ante ita ait: Ipsius enim opus sumus creati in Christo Jesu. Si ergo nos in Christo creati sumus, non igitur ille est qui creatur, sed nos ipsi sumus qui in illo creamur, uostrique causa vox illa, creavit, scripta est. Nam nostram ob necessitatem Verbum, utiamsi sit creator, vocem tamen rerum creatarum non renuit, nec ista vox ejus propria est, quatenus est Verbum, sed nostrum est istud vocabulum, creavit, qui nempe in eo creamur. Ac quemadmodum ut Pater est semper, ita etiam ejus Verbum semper est, et quatenus est semper dicit: Ego eram qua delectabatur: ego vero per singulos dies ante factem ejus letabatur: et: Ego in Patre et Pater in me est: sic cum nostras necessitatis causa factus est homo, convenienter admodum, ut nos, quae nostra sunt usurpat ipse, nempe, Dominus creavit me, ut eo in carne habitante, peccatum ex carne penitus exterminaretur, et nos liberum seum haberemus. Fecit vero illum hominem factum loqui decebat? In principio eram homo? At minime hoc ei congruebat, nec 415 verum erat. Ut autem cum ita loqui deduc-

50 Prov. viii, 22. 51 ibid. 52 Ephes. ii, 10. 53 Prov. viii, 50. 54 Joan. xiv, 10.

(50) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1 et 5. At Basil. et Anglic., ἄρα λέγεται φορῶν. Omnes mss. ibidem habent ὡς αὐτὸς ἐστὶ. Editi, ἄρα λέγεται ὡς φορῶν τοὺς δύο ἐν αὐτῷ, αὐτὸς ἐστὶ κτισθεὶς. Anglie. et Reg. ibid., ἐν αὐτῷ.
 (51) Sic Seguer. et Reg. At Felck. 2, et editio Commel., Ὅτως δύο κτισθέντων. Ceteri, οὕτως τῶν δύο, etc. Mox Seguer. Reg. Felck. 1 et 4, λέγοντο· Κύριος.
 (52) Seguer. Reg. Basil. Anglie. Gobler. Felck. 1 et 4, ἐδόξασεν. Ceteri et editi, ἐδόξασεν. Ibidem Seguer., ἐν αὐτῷ. Item ibidem Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, λεγέτω. Reg., λέγει. Editi et alii, λέγεται. Ὅτι ibidem deest in Reg. et Felck. 5. Seguer. item ibid., εἰς ἔργα.
 (53) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1, 4, 5, et Reg. Sol Reg. et Felck. 5, et ἄρα αὐτοῦ. Editio Commel., εἰχομεν ἄρα αὐτῷ τὴν μάθησιν ὡς παρὰ διδασκάλου. Ὅτως δὲ ἡμῶν. Seguer. et Felck. 2, habent item

Ὅτως δὲ ἡμῶν. Ceteri mss., Ὅτως δὲ ἡμῶν.
 (54) Seguer., ἐσθλασε μένουσα. Ibidem idem et Gobler. Felck. 1 et 4, ἀπ' αὐτῆς.
 (55) Seguer., ἐν τῷ Χριστῷ.
 (56) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, οὐ κτιζόμενοι.
 (57) Sic Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editi, ἴσων φωνῆν. Quae sequuntur ibidem, existant in Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4. At in aliis et editis sic legitur, ἴσων φωνῆν, τὸ ἔκτισεν. Ὅσπερ δὲ τοῦ Πατρὸς ὄντος ἀεὶ, ἐστὶ δὲ ὁ ποῦτος Λόγος, ὢν ἀεὶ, καὶ ὢν ἀεὶ, λέγει. Seguer. ibidem habet Λόγος καὶ ὢν ἀεὶ λέγει.
 (58) Basil., αὐτὸς λέγει. Ibidem Anglie. omittit Κύριος ἔκτισέ με.
 (59) Seguer., οὕτε ἤρροζεν.
 (60) Sic Seguerianus et Felck. 4. In aliis et editis deest ἐστὶ.

cebat, sic proprium est et, conveniens de homine dici, *creavit, et fecit ipsum*. Hinc etiam causa cur hujusmodi dictio, *creavit*, adhibeatur, adjuncta est, quae uempe operam esse necessitas. Ubi porro adjecta causa est, ea lectionis difficultatem penitus tollit. Namque hic causam, cur vox, *creavit*, sit adhibita, opera assignat. At cum de ejus ex Patre generatione sermo aperte habetur, mox subditur: *Ante omnes colles gignit me*⁷¹. Causa utique hic non additur, ut in voce, *creavit*, ubi subjungitur, in *opera*: sed absolute dicitur, *gignit me*, ut et illud, *In principio erat Verbum*⁷². Nam etiamsi nulla fuissent creata opera, nihilominus Verbum Dei erat, et Deus erat Verbum. Ipsum autem Verbum nequaquam homo factus esset, nisi causa fuisset hominum necessitatis. Itaque Filius res creata non est: nam si res creata esset, non dixisset, *Gignit me*: cum res creatae exteriora sint effectoris opera, res autem genitae non sint quod exterum, ut opus, sed sunt ex Patre, cujus natura sunt quid proprium. Hinc illa res sunt creatae: hic vero Verbum Dei et Filius Unigenitus est.

57. Sane Moyses de rebus creatis non dixit, *In principio genuit, neque, In principio erat, sed, In principio Deus fecit caelum et terram*⁷³. Nec item David canebat, *Manus tuae genuerunt me, sed, fecerunt me et formaverunt me*⁷⁴, qui idem ubique de rebus creatis loquens, verbo *fecit* utitur, non autem, ubi de Filio illi est sermo. Nec enim dixit *feci, sed genui*⁷⁵, et *gignit me*, et *Erexitavit cor meum Verbum bonum*⁷⁶. Igitur de rebus creatis dicitur, *In principio fecit*⁷⁷, de Filio autem, *In principio erat Verbum*⁷⁸. Id porro est discriminis, quod res creatae sub principio sunt factae, habentque existendi principium temporis distinctum intervallis, ita ut haec verba, *In principio fecit*, idem valeant ac si dicatur *A principio fecit*, quemadmodum Dominus, qui quod fecerat, recte ipse noverat, docuit, cum Pharisaeis his confutavit verbis, *Qui illos a principio creavit, masculum et feminam fecit eos*⁷⁹. Res enim factae ab aliquo principio, cum aliquando non essent, et conditae sunt et creatae, quod ipse Spiritus sanctus ita in psalmis declaravit, *Et tu secundum principia, Domine, terram fundasti*⁸⁰; et iterum:

*Εκείσε, πρόσκειται, ητις ἐστὶ τῶν ἔργων ἡ χρεία. Ἐνθα δὲ ἡ αἰτία πρόσκειται, αὐτὴ ἡ αἰτία πάντως διακρίει τὸ ἀνάγκασμα καλῶς. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἐν μὲν τῷ, *ἔκτισε* (61), τὴν αἰτίαν τίθησι τὰ ἔργα· τὴν δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησιν ἀπολελυμένως σημαίνων, εὐθὺς ἐπέγραψε· *Πρὸ δὲ πάντων βουγιῶν* (62) *γεννᾷ με*· οὐ διὰ τί, ὡστερ ἐπὶ τοῦ, *ἔκτισέ με*, προσέθηκε λέγων, *εἰς ἔργα*, ἀλλὰ ἀπολελυμένως, *γεννᾷ με*, ὡστερ τὸ, *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος* (63)· καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ τὰ ἔργα ἔκτιστο, ἀλλ' ἦν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Τὸ δὲ γενέσθαι αὐτὸν ἀνθρώπων οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ τῶν ἀνθρώπων ἡ χρεία γέγονεν αἰτία. Οὐκ ἐστὶν ἄρα κτίσμα ὁ Υἱός· εἰ γὰρ κτίσμα ἦν, οὐκ ἂν εἶπε, *Γεννᾷ με*· ὅτι τὰ μὲν κτίσματα ἐξωθέν ἐστὶν ἔργα τοῦ ποιοῦτος, τὸ δὲ γέννημα οὐκ ἐξωθεν, ὡς ἔργον, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἴδιον τῆς οὐσίας. Διόστερ τὰ μὲν κτίσματα, ὁ δὲ λόγος (64) τοῦ Θεοῦ Υἱὸς μονογενῆς.*

Patre, cujus natura sunt quid proprium. Hinc illa res sunt creatae: hic vero Verbum Dei et Filius Unigenitus est.

57. Ἄμφει ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως οὐκ εἶρηκε Μωσῆς· Ἐν ἀρχῇ ἐγέννησεν, οὐδὲ, Ἐν ἀρχῇ ἦν· ἀλλ', Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὐδὲ ὁ Δαβὶδ ἐβόηεν (65)· *Αἱ χεῖρες σου ἐγέννησάν με, ἀλλ', ἐποίησάν με καὶ ἐκλασάν με*, πανταχοῦ τὸ, *ἐποίησεν*, ἐπὶ τῶν κτισμάτων λέγων· ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ ἑμπάλιν οὐ γὰρ εἶρηκεν, *ἐποίησα* (66), ἀλλ', *ἐγέννησα*, καὶ, *γεννᾷ με*, καὶ, *Ἐξηρέυετο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν*· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Διαφέρει δὲ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν κτίσματα ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ποιοῦνται, καὶ διασηματικῆν ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔχει (67)· διόστερ καὶ τὸ λεγόμενον ἐπ' αὐτῶν, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν πάλιν ἐπ' αὐτῶν τὸ, Ἄπ' ἀρχῆς ἐποίησεν, ὡστερ ὁ Κύριος, εἰδὼς ὅστερ ἐποίησεν, ἐβόησεν, ὅτε τοὺς Φαρισαίους ἐνέτριπε λέγων· Ἄπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας (68) αὐτοὺς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Ἄπὸ γὰρ ἀρχῆς τιος τοῦ μὴ εἶναι ποτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη τὰ γεννητὰ (69). Τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐσημαίνει ἐν ψαλμοῖς λέγων· *Καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐπέμειλλίσας*· καὶ πάλιν (70)· *Μηθήσθητι τῆς συναγωγῆς*

⁷¹ Prov. viii, 25.

⁷² Joan. i, 1.

⁷³ Genes. i, 1.

⁷⁴ Psal. cxviii, 75.

⁷⁵ Psal. ii, 7; cix, 5.

⁷⁶ Psal. xliii, 2.

⁷⁷ Genes. i, 1.

⁷⁸ Joan. i, 1.

⁷⁹ Matth. xix, 4.

⁸⁰ Psal. ci, 26.

(61) Seguerianus, Regius, Felc. 4 et 5, τῷ ἔκτισε. Gobler. et Felck. 1, τὸ ἔκτισε. Editi et alii, τῷ κτίσασα. Mox Seguerianus et Reg., ἐκ Πατρὸς.

(62) Sic Seguerianus, Regius, Anglic. Felc. 4 et 5, ut et Scriptura. Caeteri et editi, πάντων τῶν βουγιῶν. Mox Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, εἰς ἔργα. Editi et alii, εἰς τὰ ἔργα.

(63) Felc. 2, et editio Commel., γεννᾷ με· ὡστερ τὸ· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Τὸ δὲ γενέσθαι αὐτὸν ἀνθρώπων.

(64) Seguerian. Reg. Anglic. Goblerian. Felck. 1, 4 et 5, ὁ δὲ λόγος. Basil., τὸ δὲ λόγος. Caeteri et editi, τὰ δὲ λόγος. Mox Seguerian. et Felc. 4, οὐκ εἶπες Μωσῆς. Ibidem Goblerian. et Felc. 1, omittunt, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ ἦν.

(65) Seguerian., οὐδὲ Δαβὶδ ἐβόησεν. Ibidem idem et Goblerian. Felc. 1 et 4 addunt, καὶ ἐκλασάν με, quae in aliis et editis desunt. Item ibidem

D Seguerian. et Reg., ἐποίησεν ἐπὶ τῶν, etc. Alii et editi, ἐποίησέν με ἐπὶ τῶν.

(66) Sic Seguerian. Gobleri. Felck. 1 et 4. At Reg., ὅτι ἐποίησα. Editi et alii, ὅτι καὶ ἐποίησα.

(67) Seguerian. et Basil., τὸ εἶναι ἔχει τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν. ἴσον γὰρ ἐστὶ τῷ εἰπεῖν. Goblerian. et Felc. 1, τὸ εἶναι ἔχει τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν. Iuid. Felc. 4, τὸ λεγόμενον ἐπ' αὐτοῖς. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ὡστερ ὁ Κύριος. Editio Commel., ὅπερ.

(68) Seguerian., ἀπ' ἀρχῆς ὁ κτίσας.

(69) Felc. 5, γεννητὰ. Iuid. Seguerian., τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐσημαίνει. Goblerian. et Felc. 1, Πνεῦμα διὰ τοῦ Δαβὶδ ἐργ., καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς. Editi, Πνεῦμα ἐσημαίνει, etc.

(70) Goblerian. et Felc. 1, πάλιν omittunt. Idem ibidem, Anglican. et Felc. 4, ἥς ἐκτίσας.

σου, ἥς ἐκτίσω ἀπ' ἀρχῆς. Δῆλον δὲ ἔστιν ὅτι τὸ ἀπ' ἀρχῆς γινόμενον ἀρχὴν ἔχει τοῦ κτίσθαι, καὶ ὅτι τὴν συναγωγὴν ἀπὸ τινος ἀρχῆς ἐκτίσαστο (71) ὁ Θεός. Ὅτι δὲ τὸ, Ἐρ ἀρχῆ ἐποίησεν, ἐκ τοῦ λέγειν, ἐποίησεν, τὸ ἤρξατο ποιεῖν ἔστιν, αὐτὸς Μωϋσῆς τοῦτο δηλοῖ μετὰ τὴν (72) τῶν πάντων τελειουργίαν λέγων· Καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἠγάσεν αὐτήν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσε ἄπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι. Οὐκοῦν τὰ μὲν κτίσματα ἤρξατο (73) γίνεσθαι· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐκ ἔχων ἀρχὴν τοῦ εἶναι, εἰκότως οὐκ ἤρξατο τοῦ εἶναι, οὐδὲ ἤρξατο γίνεσθαι, ἀλλ' ἦν ἀεί. Καὶ τὰ μὲν ἔργα ἀρχὴν ἐν τῷ ποιεῖσθαι ἔχει, καὶ προάγει τῶν γινομένων ἢ ἀρχή· ὁ δὲ Λόγος, οὐκ ὢν τῶν γινομένων, μᾶλλον τῶν ἀρχῶν (74) ἐχόντων αὐτὸς δημιουργὸς γίεται. Καὶ τῶν μὲν γεννητῶν ὁ ἀπὸ τινος ἐν τῷ γίνεσθαι μετρεῖται, καὶ ἐπὶ τινος ἀρχῆς ἀρχεται ταῦτα διὰ τοῦ Λόγου (75) ποιεῖν ὁ Θεός, ἵνα καὶ τὸ μὴ εἶναι, πρὶν γενέσθαι, ταῦτα γινώσκῃται· ὁ δὲ Λόγος τὸ εἶναι οὐκ ἐν ἄλλῃ ἀρχῇ ἔχει, ἀλλ' ἐν τῷ Πατρὶ, τῷ καὶ κατ' ἐκείνους (76) ἀνάρχος, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀνάρχως ὑπάρχῃ ἐν τῷ Πατρὶ, γέννημα καὶ οὐ κτίσμα τυγχάνων αὐτοῦ.

58. Οὕτως ἀρα ἡ θεία Γραφή τὴν διαφορὰν τοῦ γεννηματος οὐδὲ καὶ τῶν ποιημάτων, καὶ τὸ μὲν γέννημα γίνω, οὐκ ἀπὸ τινος ἀρχῆς ἀρξάμενον, ἀλλ' ἀίτιον δείκνυσσι· τὸ δὲ ποίημα, ὡς ἔβωθεν ἔργον τοῦ ποιηπέως τυγχάνων, ἀρξάμενον τοῦ γίνεσθαι σημαίνει (77). Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης, περὶ τοῦ Υἱοῦ Θεολογῶν, καὶ γινώσκων τὴν τῶν λέξεων διαφορὰν, οὐκ εἶπεν· Ἐν ἀρχῇ γέγονεν, ἢ πεποιήται, ἀλλ'· Ἐρ ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· ἵνα τὸ γέννημα τῷ, ἦν (78), συνεξακουῆται, καὶ μὴ ἐν διαστάσει τις λογίσταται. ἀλλ' ἀεὶ καὶ ἀίδιως ὑπάρχοντα τὸν Υἱὸν πιστεύει. Τοῦτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, πῶς, ὡς Ἀρειανοὶ (79), μὴ νοήσαντες τὰ ἐν τῷ ἀνωτερονομῆν βῆτά καὶ ἐν τοῦτον πάλιν ἀσεβεῖν εἰς τὸν Κύριον ἐπολήσασσι (80) λέγοντες, ποίημα, ἢ κτίσμα, ἦτοι γέννημα εἶναι αὐτόν; Ταῦτόν γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα σημαίνειν φάσκετε· καὶ ἐντεῦθεν γὰρ οὐδὲν ἦτον ἀπαίδευτοι καὶ ἀσεβεῖς γνωσθήσοσθε. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον βῆτόν ἐστι τοῦτο· Οὐκ αὐτὸς οὐδὲς σου Πατρὸς ἐκτίσαστάς (81) σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἐκτίσέ σε; καὶ μετ' ὄλγα ἐν τῇ αὐτῇ ᾠδῇ φησι· Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἔγραυε ἑλπίες, καὶ ἐπαλάθου (82)

A Memor esto congregationis tuæ quam possedisti a principio⁶¹. Manifestum autem est id quod fit secundum principia, principium habere ex quo creatur, et Deum congregationem ab aliquo possedisse principio. Jam quod hæc verba, In principio fecit, ex eo quod dicitur, fecit, idem sit ac cepit facere, ipse docet Moyses, qui post absolutum rerum omnium creationem sic loquitur: Et benedixit Deus diei septimo, et sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat ab omnibus operibus suis quæ cepit Deus facere⁶². Itaque res creatæ fieri cœperunt. At Dei Verbum cum principium, ex quo sit, nullum habeat, merito nec esse nec fieri cœpit, sed semper fuit. Opera ipsius principium, cum sunt, habent, quod quidem principium rebus, quæ sunt, prius est: Verbum autem cum non sit ex numero rerum quæ sunt, ipse potius rerum principium habentium effectore est. Deinde, ipsum esse sive natura rerum factarum, in eo ipso quod sunt, modum et mensuram habet, easque Deus ab aliquo principio per Verbum facere incipit, ut nempe esset perspicuum illas non fuisse priusquam fierent: At Verbum non in alio principio habet ut sit quam solo in Patre, qui, ut illi etiam consentiunt, principi est expers, ut ipse quoque Filius sine principio existat in Patre, a quo genitus est, non autem creatus.

58. Id igitur inter eum qui genitus est et res factas discrimen novit divina Scriptura, quæ et eum qui genitus est, Filium esse nec ab aliquo cœpisse principio, sed æternum esse declarat; rem autem factam, tanquam opus extra effectorem existens, fieri incæpisse docet. Hinc enim Joannes de Filio disserens nec horum vocabulorum ignorans differentiam, non dixit: In principio factus aut formatus est, sed, In principio erat Verbum, ut per hanc vocem, erat, genitus esse agnosceretur, nullusque temporum fingeret intervalla, sed semper et ab æternitate Filium existisse crederemus. Quæ cum ita esse probatum sit, qui sit, o Ariani, ut his, quæ in Deuteronomio habentur, non intellectis, rursus impii in Dominum esse audeatis, cum dicitis illum factum vel creatum sive genitum esse? Contenditis enim rem genitam et rem factam idem significare? At nibilo secius ex hoc ipso loco, imperitiæ et impietatis convincemini. Itaque hic est primus, de quo agitur, locus: Nunquid non hic ipse Pater tuus possedit te, et fecit te, et creavit te⁶³? Et paulo post in

⁶¹ Psal. LXXII, 2. ⁶² Genes. II, 3. ⁶³ Deut. XXXII, 6.

(71) Anglican. Gobler. Felc. 1 et 5, ἐκτίσαστο.
 (72) Sic Seguerian. In aliis et editis τὸν δεοστ.
 (73) Seguer. et Reg., ἤρξατο. Editi et alii, ἤρξαντο. Paulo post Seguer., ἤρξατο εἶναι. Felc. 4, ἤρξατο οὐδὲ, etc.
 (74) Seguer. Gobler. et Felc. 1, τῶν ἀρχῶν. Editi et alii, τῶν τῆν ἀρχῶν.
 (75) Felc. 2, editio Commel. omittunt διὰ τοῦ Λόγου. Ibid. Seguer., ἵνα καὶ τὸ μὴ εἶναι. In aliis et editis deest καὶ.
 (76) Seguer., τῷ καὶ κατ' ἐκείνους. Editi et alii, τῷ κατ' ἐκείνους. Ibidem Seguer. et Regius, αὐτῶς ἀνάρχως. Cæteri et editi, αὐτῶς ἀναρχος.
 (77) Gobler. et Felc. 1, γίνεσθαι τυγχάνων σημαίνειν. Ibid. Seguer., Οὕτως γὰρ καὶ. Alii et editi,

D οὕτως καὶ.
 (78) Sic Seguer. et Felc. 4. At editi et alii, ἵνα τῷ γεννηματὶ τὸ, ἦν.
 (79) Sic Seguer. At alii et editi ὠmittunt. Mox Seguer., βῆτά. Cæteri et editi, βήματα.
 (80) Reg. et Felc. 5, ἐπολήσαν. Ibid. Seguer. et Felc. 4, λέγοντες ποίημα. Alii et editi, λέγοντες ἢ ποίημα. Item ibidem Seguer. et Felc. 4, ἦτοι γέννημα, quaquam iidem cum aliis mox habent, Ταῦτόν γὰρ τὸ γέννημα.
 (81) Regius et Felckman. 5, ἐκτίσαστο, quod item vertit Nannius.
 (82) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5. At alii et editi, ἀπαλάθου. Mox Seguer., τυγχάνωσά ἐστι.

eodem Cantico: *Deum qui te genuit dereliquisti, et a oblitus es Dei te nutientis* ⁷⁷? Quorum quidem verborum sententia admirabilis plene est. Nec enim primum dixit: *genuit*, ut id vocabulum idem posset significare ac *fecit*, indeque ansam illi haberent ita loquendi: *Moyseis quidem narravit Deum a principio dixisse, Faciamus hominem* ⁷⁸: idem autem post hæc dixit: *Deum qui te genuit dereliquisti* ⁷⁹, utpote cum hæc voces utrumque promiscue significent: siquidem idem est res genita ac facta. Verum post verba, *possedit, et, fecit*, addidit verbum, *genuit*, ut oratio suam secum interpretationem haberet. Nam dictione, *fecit*, vere id quod naturæ hominum proprium est significat, eos nempe facta esse opera: at dictione, *genuit*, summam Dei erga homines benignitatem postquam illos creavit indicat, in quam quia se præbuerunt ingratos, eos merito objurgat Moyseus. Hinc primo ait: *Hæcine Domino rependitis?* Deinde subiungit: *Nunquid non hic ipse Pater tuus possedit te, fecit te, et creavit te* ⁸⁰? **417** Postea vero pergit: *Immolaverunt demoniis et non Deo, diis quos ignorabant. Novi recentisque venerunt quos non coluerunt patres eorum. Deum qui te genuit dereliquisti* ⁸¹.

59. Deus enim non tantum hominem creavit, sed etiam filios vocavit, tanquam si illos genuisset. Nam vox, *genuit*, filium indicat, uti per prophetam dicit, *Filios genui et exaltavi* ⁸². Quocirca quoties Scriptura de Filio loquitur, non vocem, *creavi*, usurpat, sed vocem, *genui*. Id videtur Josnes his verbis significare ⁸³: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomen ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo geniti sunt*: quæ verba e re fuerit observare. Siquidem verbum, *fieri*, adhibet quia non natura, sed adoptione filii esse dicuntur: dictione autem, *geniti sunt*, usus postea est, quia illi quoque nomen filii acceperunt. Sed populus, ut ait propheta ⁸⁴, repulit benefactorem. Hæc est autem Dei benignitas,

⁷⁷ Deut. xxxii, 18. ⁷⁸ Genes. 1, 26. ⁷⁹ Deut. xxxii, 18. ⁸⁰ ibid. 6. ⁸¹ ibid. 17, 18. ⁸² Isa. 1, 2. ⁸³ Joan. 1, 12, 13. ⁸⁴ Isa. 1, 3.

(85) Seguer. Reg. et Felc. 4, ἐγέννησεν. Editi et alii, ἐγέννησα.

(84) S. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. At editi et alii, καὶ λέγων. Μωσῆς μὲν ἐξ ἀρχῆς οὕτως εἰρηκέναι. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, αὐτὸς δὲ μετὰ ταῦτα. Editi et alii, αὐτὸς καὶ μετὰ ταῦτα. Seguer. ibid., πάλιν ἐφήσα.

(85) Seguer., τὸ γέννημα. Gobler. Felc. 1, et 4, τὸ γέννημα. In aliis et editione Commel., deest τὸ. Mox pro, ἐκτίσαστο, ut habent editio Commel. et mss. aliquot: Seguer. Anglie. Gobler. Felc. 1 et 5, habent, ἐκτίσαστο. Ibid. Reg., ὑστερον ἐπάγει.

(86) Felc. 4, καὶ λοιπὸν ἐπαθῆ.

(87) Regius, Basili. et Anglie., ταῦτα τῷ Κυρίῳ. Ibid. Seguer. Anglie. Gobler. et Felc. 1 et 4, εἰτα ἐπάγει· οὐκ αὐτὸς, etc. At alii et editio Commel. omittunt, εἰτα ἐπάγει. Item ibid. Gobler. Felc. 1 et 4, ἐκτίσαστο ας. Ibidem Seguer. Felc. 4, καὶ ἐποίησέ ας: καὶ δεύτερον, etc. Felc. 5, ἐποίησέ ας: καὶ ἐποίησέ ας. Καὶ μετ' ἄλλα ἐν τῇ αὐτῇ ὀψῇ φησιν, Ἐθῶν.

Gobler. et Felc. 1, ἐποίησέ ας. Καὶ πάλιν Ἐθῶν. Seguer. ibid. et Scriptura, ἔθῶν. Alii et editi,

θεοῦ τοῦ τρέφοτός ας. Ἡ δὲ διάνοια πάνυ θαυμαστῆ τυγχάνει οὕσα. Οὐ γὰρ εἰρηκὲν πρώτων τὸ, ἐγέννησεν (83), ἵνα μὴ ἀδιάφορος ἡ λέξις ἢ πρὸς τὸ, ἐποίησεν, καὶ πρόφασιν εὐρώων οὕτω λέγειν (84). Μωσῆς ἐξ ἀρχῆς μὲν εἶπεν εἰρηκέναι τὸν θεόν· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον· αὐτὸς δὲ μετὰ ταῦτα ἐφήσα· θεὸν τὸν γεννήσαντά ας ἐγκατέλιπε· ὡς ἀδιαφόρων τὸν λέξων οὕτως· ταῦτον γὰρ τὸ γέννημα (85) καὶ ποιημά ἐστιν. Ἀλλὰ μετὰ τὸ, ἐκτίσαστο, καὶ, ἐποίησέ, λοιπὸν ὑστερον τὸ, ἐγέννησεν, ἐπήγαγε, ἵνα καὶ ἐρηκέναι ὁ λόγος ἔχων φανῆ. Ἐν μὲν γὰρ τῷ, ἐποίησεν, ἀληθῶς σημαίνει τὸν ἄνθρωπον τὸ κατὰ φύσιν, οἷα ἔργα εἶ ἐστι καὶ ποιήματα· ἐν δὲ τῷ, ἐγέννησεν, δηλοῖ τὴν τοῦ θεοῦ γενομένην εἰς ἄνθρωπον μετὰ τὸ κτίσαστο φιλανθρωπίαν· καὶ ἐπειθὶ (86) ἀγάριστοι γέγονασιν ἐπὶ ταύτῃ, λοιπὸν Μωσῆς ἐνεδιζῶν αὐτοὺς πρώτων μὲν φησι· Ταῦτα Κυρίῳ (87) ἀναποδοῖσας· εἰτα ἐπάγει· Οὐκ αὐτὸς οὐδὲς οὖν Πατὴρ ἐκτίσαστο ας, καὶ ἐποίησέ ας, καὶ ἐκτίσέ ας; Καὶ δεύτερον πάλιν λέγει· Ἐθῶν βαυμοίους καὶ οὐ θεῶν, θεοὺς οἷς οὐκ ἤδεισαν. Καίτοι πρόσφατοι ἦρασιν, οἷς οὐκ ἤδεισαν (88) οἱ πατέρες αὐτῶν· θεὸν τὸν γεννήσαντά ας ἐγκατέλιπε.

59. Ὁ μὲν γὰρ θεὸς οὐ μόνον ἄνθρωπον αὐτοὺς ἐκτίσεν, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς ἐκάλεισεν, ὡς γεννήσας αὐτούς. Τοῦ γὰρ, υἱὸς (89), καὶ ὡς σημαντικόν ἐστι τὸ, ἐγέννησεν· ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν· Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ἔθῶσα· καὶ ὡς δὲ ἡ Γραφὴ υἱὸν σημαίνει βούλεται, οὐ διὰ τῆς, ἐκτίσας, ἀλλὰ πάντως διὰ τῆς, ἐγέννησα, λέξεως σημαίνει. Καὶ τοῦτο πάλιν Ἰωάννης φαίνεται λέγων (90)· Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν· πάνυ καλῶς ἐχούσης καὶ (91) ἐπιταῦθα τῆς παρατηρήσεως. Τὸ μὲν γὰρ, γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φύσει, ἀλλὰ θέσει αὐτοὺς (92) λέγεσθαι υἱοὺς φησι· τὸ δὲ, ἐγεννήθησαν, διὰ τὸ

Ἐθῶν.

(88) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Anglie. et Reg. quorum tres nimen habent καίτοι, et, οὐκ οὐκ ἤδεισαν, alii vero, κενοί, et οὐκ οὐκ ἤδεισαν. Sed alii et editi sic hunc locum habent, οὐκ οὐκ οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν, aliis omissis. Ibidem Felc. 4, post ἐγκατέλιπε, addit καὶ ἐπελάθον τοῦ τρέφοντός ας.

(89) Seguer. Gobler. et Felc. 1, Τὸ γὰρ Υἱός.

(90) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Alii vero et editi, οὐκ ἐκ τῶν αἱμάτων λέγων. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, addunt, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, quæ in aliis et editione Commel. desunt. Solus Seguer. ibidem habet, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς.

(91) Sic Seguer. Reg. Basili. Anglie. Felc. quartus et quintus. At in aliis editis desest καί. Mox Seguer. et Felc. 4, Τὸ μὲν γὰρ γενέσθαι. Editio Commel. et alii mss., Τὸ μὲν γενέσθαι.

(92) Sic Seguer. Reg. Basili. et Felc. 4. At alii et editio Commel., αὐτοῦ.

ὡς ἄνομα υἱοῦ καὶ αὐτοὺς εἰληφέναι, εἶρηκεν. Α ἄλλ' ὁ λαὸς ὡς ὁ προφήτης ἠρῆσεν, ἠθέτησαν τὸν εὐεργέτην. Δεῖτε δὲ (93) τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ἐστίν, οἷον ὡς ἐστὶ ποιητὴς, τοῦτον καὶ πατὴρ κατὰ χάριν ὑπεριονοῦνται· γίνεται δὲ, ὅταν οἱ κτισθέντες ἄνθρωποι, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, λάβωσιν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ κρᾶζον (94), Ἀββᾶ, ὁ Πατὴρ. Οὗτοι δὲ εἰσιν θεοὶ, δεξάμενοι τὸν Λόγον, ἔλαβον ἕξωσιν παρ' αὐτοῦ τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν (95) γένοιτο υἱοί, ὅτε φῶσι κτίσματα, εἰ μὴ τοῦ ὄντος φῶσι καὶ ἀληθινοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ὑποδέχονται. Διὸ, ἵνα τοῦτο γένηται, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα τὸν ἄνθρωπον δεκτικὸν θεότητος ποιῆσθαι (96). Ταύτην τὴν διάνοιαν καὶ παρὰ Μαλαχίου τοῦ προφήτου μαθεῖν ἔξεστι λέγωντος· Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἔκτισεν ὁμᾶς; Οὐχὶ πάντων ὁμῶν εἰς πατὴρ; Καὶ ἵνα οὕτω γὰρ πάλιν πρῶτον τὸ, ἔκτισε, καὶ δεύτερον τὸ, πατὴρ, εἴρηκεν, ἵνα δεῖξῃ καὶ αὐτὸς (97), οἷον ἐξ ἀρχῆς μὴ κατὰ φύσιν ἐσμὲν κτίσματα, καὶ κτίστης ἡμῶν ἐστὶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου, ὑπεριονοῦνται, καὶ λοιπὸν ὁ κτίστης Θεὸς γίνεται καὶ πατὴρ ἡμῶν. Οὐκοῦν τὸ, Πατὴρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν ἴδιον (98), καὶ οὐ τὸ κτίσμα ἀλλὰ τὸ, Υἱὸς, τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἴδιον. Ὅσα καὶ ἐκ τούτου δεῖνυσθαι μὴ εἶναι ἡμᾶς φύσει υἱοὺς, ἀλλὰ τὸν ἐν ἡμῶν Υἱὸν καὶ μὴ εἶναι πάλιν ἡμῶν (99) φύσει πατέρα τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῶν Λόγου, ἐν ᾧ καὶ ἐκ' ὄν κρᾶζομεν, Ἀββᾶ, ὁ Πατὴρ. Ὅσαπερ δὲ τούτου, οὕτως ὁ Πατὴρ ἐν οἷς ἐκ' ἔβλεπε τὸν αὐτοῦ Υἱόν, τούτου καὶ αὐτὸς υἱὸς καλεῖται, καὶ λέγει, ἐβέννησα· ἵνα δὲ τὸ μὴ, γεννηθῆναι, σημαντικὸν ἐστὶν Υἱοῦ (1), τὸ δὲ, ποιῆσθαι, δηλωτικὸν ἐστὶ τῶν ἔργων. Διὸ τούτου γὰρ ἡμεῖς οὐ πρῶτον γεννώμεθα, ἀλλὰ ποιούμεθα· γέγραπται γάρ· Ποιῶμεν ἄνθρωπον· ὑπεριονοῦνται δὲ, δεξάμενοι τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, λεγόμεθα τὸ τε λοιπὸν καὶ γεννηθῆναι. Ἀμείβεαι καὶ ἐν τῇ ᾠῇ Μωσῆος ὁ μέγας μετὰ διανοίας καλῆς πρῶτον τὸ, ἐκτίσαστο (2), καὶ ὑπεριονοῦνται τὸ, ἐβέννησαν, εἶρηκεν, ὅτι οὐ κατὰ φύσιν, ἀκούσαντας ἀλλήλων τῆς τε φύσεως καὶ τῆς ἐκ τῶν λέξεων σημασίας, αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν αὐταῖς ταῖς Παρ-

quod quorum effector est, horum etiam pater gratia postea fiat, quod tunc contingit cum creati homines, ut ait Apostolus **, Spiritum Filii ejus clamantem, Abba, Pater, in suis cordibus suscipiunt. Hi porro sunt qui, suscepto Verbo, potestatem ab eo accipere filios Dei fieri. Nec enim alio modo filii possunt fieri cum ex natura sua sint creati, nisi Spiritum ejus qui naturalis et verus est Filius acceperint. Quod non fieret, Verbum caro factum est **, ut hominem ad divinitatem recipiendam idoneum redderet. Eandem haec sententiam licet discere ex Malaehia propheta ita loquente: Nunquid non unus Deus creavit vos? Nunquid non pater unus omnium vestrum **? Hic enim primum posuit, creavit, deinde, pater, ut nempe ostenderet nos a principio natura creatos esse, Deumque creatorem nostrum esse per Verbum, postea vero nos filios adoptione effici, cumque Deum creatorem, nostrum etiam fieri patrem. Itaque Pater proprius est Filii, nec aliquid creatum, sed Filius est quoque Patris proprius. Quocirca inde perspicuum etiam est nos non natura filios esse, sed Filium qui in nobis est; nec vicissim Deum, patrem nostrum natura esse, sed Verbi quod in nobis est, in quo et per quod clamamus, Abba, Pater. Similiter Pater illos in quibus suum Filium viderit, filios vocat, et dicit, genui, quandoquidem Verbum signat Filium significat, ut verbum facere ad opera refertur. Hinc nos non primum gignimur, sed facti, unde scriptum est: Faciamus hominem **. Postea vero gratia Spiritus accepta, gigni dicimur. Certe magnus Moyses in Caucico optime priore in loco dixit potestatem, deinde genuit, ne, audientes genuit, nostrae naturae qualis ab initio fuit oblivisceremur, sed ut disceremus nos ab initio creatos 418 esse, atque cum gigni gratia dicimur, nihilominus nos ex natura homines factos esse.

60. Quod autem non idem sit res creata et genita, sed inter se et natura et verborum significatione differant, ipse Dominus in hisdem Proverbiis decla-

90. Ὅτι δὲ οὐ ταῦτόν ἐστι κτίσμα καὶ γέννημα, ἀλλὰ δεοτήρασαν ἀλλήλων τῆς τε φύσεως καὶ τῆς ἐκ τῶν λέξεων σημασίας, αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν αὐταῖς ταῖς Παρ-

** Galat. iv, 6. ** Joan. i, 14. ** Malach. ii, 10.

** Genes. i, 26.

(95) Sic Seguer. Reg. Gobler. Fele. 1 et 5. Editi vero et alii, αὐτὴ δὲ. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 4, omittunt, καὶ Πατὴρ.

(94) Sic Seguer. et Felc. 4. At Basilii. Anglic. et Reg., τοῦ Υἱοῦ κρᾶζον. Alii et editi, τοῦ Θεοῦ κρᾶζον.

(95) Sic Segner. Gobler. et Felc. 4. Editi vero et alii, ἄλλως δὲ οὐκ ἐν.

(96) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. Editi vero et alii. ἵνα τὸ ἀνθρώπινον δεκτικὸν θεότητος ποιῆσθαι, καὶ ὕβν καλέσθαι. Ibidem omnes mss., ταύτην τὴν διάνοιαν. Editi, ταύτην διάνοιαν. Item ibidem Gobler. et Felc. 1, καὶ Μαλαχίας διδάσκει· Οὐχὶ. Ibidem ibidem et Seguer. Reg. Basil. et Anglic., εἰς post Θεὸς addunt: alii et editi omittunt. Ibidem Seguerian. Basil. Anglic. et Felc. 4, ὁμᾶς. Editi et alii, ἡμᾶς. Gobler. et Felc. 1, ibid., ἡμῶν. Caeteri et

D editi, ὁμῶν. Mox πάλιν deest in Seguer. et Felc. 4. (97) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglic. Felc. 4 et 5. At alii et editio Commel., καὶ αὐτὰ.

(98) Basil., ἄδων. Ibidem Seguer. Anglican. et Felc. 4, addunt, καὶ οὐ τὸ κτίσμα, ἀλλὰ τὸ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἴδιον, quae in aliis et editis desiderantur.

(99) Reg., ἡμᾶς, mendose. Editio Commel., ὁμῶν. Caeteri omnes, ἡμῶν.

(1) Seguer. Reg. Basil. Anglic. Felc. 4 et 5, ἐστὶν Υἱοῦ. Editi et alii, τὸν τοῦ Υἱοῦ. Seguer. ibid. omittit, δηλωτικὸν ἐστὶ.

(2) Seguer., πάλιν Μωσῆος. Gobler. et Felc. 4, ἐν τῇ ᾠῇ, πρῶτον τὸ ἐκτίσαστο. Ibid. Seguer. Basil. Anglic. et Felc. 4, ἐκτίσαστο. Editi et alii, ἐκτίσαστο.

rat. Nam postquam dixit: *Dominiis creavit me initium viarum suarum* **, subdidit: *Ante omnes colles gignit me* ¹. Quod si Verbum natura et substantia creatum esset, nihilque rem genitum inter et creatam differret, non subjunxisset *gignit me*, sed satis habuisset dictionem *creavit* usurpare, quippe quae idem ac, *genuit*, significaret. Verum ubi dixit: *Creavit me initium viarum suarum in opera sua*, non simpliciter addidit *gignit me*, sed cum conjunctione vero, ut hoc modo dictionem *creavit* confirmaret, cum dicit: *Ante omnes vero colles gignit me*. Nam verbum *creavit*, cum vocabulo *gignit me* conjunctum, unam perficit sententiam, indicatque aliquam ob causam dictum esse, *creavit*, ut et, *gignit me*, esse ante *creavit*. Quemadmodum enim si rursus dixisset, *Dominiis gignit me*, deinde quod addidisset *ante omnes vero colles creavit me*, profecto, *creavit*, prius esset quam *genuit*: ita quandoquidem primum dixit, *creavit*, deinde subjunxit, *ante omnes vero gignit me* ¹, necessario ostendit *genuit* prius esse quam *creavit*. Namque dicendo, *ante omnes vero gignit me*, se alium ab omnibus esse declarat, cum ex supra dictis constet, nullam e rebus creatis prius altera factam esse, sed res omnes factas uno eodemque mandato simul existisse. Hinc nec eadem adjuncta sunt dictionibus *creavit*, et *gignit me*: sed post, *creavit*, additur, *principium viarum*: at uon dixit *principium gignit me*, sed, *ante omnes gignit me*. Atqui is qui ante omnes est, non est omnium principium, sed alius est ab omnibus. Quod si alius est ab omnibus, inter quos ipsum quoque principium omnium comprehenditur: haud dubium est quin alius sit a rebus creatis. Et proinde cum Verbum aliud sit ab omnibus, atque ante omnia existat, evidens est ipsum postea, humana assumpta natura, creari principium viarum in opera, ut, quemadmodum ait Apostolus ², Ille qui principium et primogenitus est ex mortuis, idem ipse in omnibus primatum teneat.

61. Quapropter cum id discriminis intercedat inter, *creavit*, et, *gignit me*, atque, *principium viarum*, et, *ante omnes*, concludendum est Deum qui hominum creator est, per suum Verbum, quod in illis habitat, eorumdem Patrem postea fieri. De Verbo autem contraria omnino est ratio. Siquidem Deus,

** Prov. viii, 22. ¹ ibid. 25. ² Coloss. i, 18.

(3) Sic Seguerian. Gohlerian. Fele. 1 et 4. In aliis et editis tō deest. Mox Seguerian. Reg. et Felc. 5, πάντων βουῶν. Alii et editi, πάντων τῶν βουῶν.

(4) Seguerian., ἀπλῶς, γεννᾷ με.

(5) Seguerian., Reg. et Felc. 5, πάντων βουῶν. Editi et alii, πάντων τῶν βουῶν. Ibid. Seguerian., Τῷ γὰρ γεννᾷ με τὸ ἔκτισε. Felekman. 2, et editio Commel., βουῶν γεννᾷ με, τὸ ἔκτισε συμπλεκυμένως.

(6) Seguerian., πάντων ἔκτισέ με. Reg. Basil. Anglic. et Felc. 4, πάντων βουῶν ἔκτισέ με. Alii et editi, πάντων τῶν βουῶν ἔκτισέ με. Ibid. Seguer., τὸ ἔκτισε τοῦ ἐγέννησε. Editi, τὸ τοῦ ἐγέννησε, etc. Cæteri mss. ut in textu.

(7) Seguerian., τὸ, ἐγέννησε Editi et alii, τὸ γέννημα.

A αἰτιαὶς δεικνυσιν. Εἰρηκῶς γὰρ τὸ (5), Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἐπήγαγε· Πρὸ δὲ πάντων βουῶν γεννᾷ με. Εἰ μὲν οὖν ἦν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ὁ Λόγος, καὶ διαφορά ἦν τοῦ γεννηματος πρὸς τὸ κτίσμα, οὐκ ἔν ἐπήγαγε τὸ, γεννᾷ με, ἀλλ' ἤρκετο τῷ, ἔκτισε, ὡς τῆς λέξεως ταύτης σημαίνουσας τὸ, ἐγέννησε· νῦν δὲ εἰρηκῶς, Ἐκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἐπήγαγεν οὐκ ἀπλῶς τὸ, γεννᾷ με (4), ἀλλὰ μετὰ συμπλοκῆς τοῦ, δὲ, συνδέσμου, ὡς ἀσφαλίζόμενος ἐν τούτῳ τῆν τοῦ, ἔκτισε, λέξιν, λέγων· Πρὸ δὲ πάντων βουῶν (5) γεννᾷ με. Τὸ γὰρ, γεννᾷ με, τῷ, ἔκτισε, συμπλεκυμένως ἐπιφερόμενον μίαν ποιῆ τὴν διανοίαν καὶ δεικνυσιν, ὅτι τὸ μὲν, ἔκτισε, διὰ τι εἰρηται· τὸ δὲ γεννᾷ με, πρὸ τοῦ, ἔκτισε, ἔστιν. Ὅστις γὰρ εἰ ἐμπλήνως εἰρηται, Κύριος γεννᾷ με, καὶ ἐπέφερε· Πρὸ δὲ πάντων βουῶν ἔκτισέ με (6), πάντως προηγεῖτο τοῦ, ἐγέννησε, τὸ, ἔκτισε· οὕτως εἰρηκῶς πρῶτον, ἔκτισε, εἶτα ἐπαγαγόν, πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με, ἐξ ἀνάγκης δεικνυσί προηγεῖσθαι τὸ, ἐγέννησε (7), τοῦ, ἔκτισε. Καὶ γὰρ καὶ λέγων, πρὸ πάντων γεννᾷ με, ἄλλον ἑαυτὸν εἶναι τῶν πάντων σημαίνει, διεξάσης ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἀληθείας, ὅτι περὶ (8) τῶν κτισμάτων οὐδὲν ἕτερον τοῦ ἕτερου προτέγονεν, ἀλλ' ἀθρόως ἅμα πάντα τὰ γενητὰ (9) ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι ὤπισθη. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὰ ἐπὶ τοῦ, ἔκτισε, ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ, γεννᾷ με, κεῖται· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ, ἔκτισε, κεῖται, ἀρχὴν ὁδῶν· ἐπὶ δὲ τοῦ, γεννᾷ με, οὐκ εἶπεν, ἀρχὴν γεννᾷ με, ἀλλὰ, πρὸ πάντων γεννᾷ με. Ὁ δὲ (10) πρὸ πάντων ὧν οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τῶν πάντων ἀλλ' ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων. Εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων, ἐν οἷς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων σημαίνεται, ὅθλον δὲ ἄλλος ἐστὶ τῶν κτισμάτων· καὶ συνίσταται φανερώς, ὅτι (11) ἄλλος ὢν ὁ Λόγος τῶν πάντων καὶ πρὸ πάντων ὧν, ἕτερον κεῖσθαι ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἰς ἔργα διὰ (12) τὴν ἐνανθρώπησιν, ἔνα, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτοτύπου ἐκ τῶν νεκρῶν, ἔνα γίνηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων (13).

61. Τοιαύτης τοίνυν οὐσης τῆς διαφορᾶς τοῦ, ἔκτισε, καὶ τοῦ, γεννᾷ με, καὶ, τῆς ἀρχῆς ὁδῶν, καὶ τοῦ, πρὸ πάντων· τῶν μὲν ἀνθρώπων κτίστος ὢν ὁ Θεός, οὕτως (14), ὡςπερ εἰρηται, γίνεσθαι καὶ ἕτερον Πατῆρ, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς οἰκούντα Λόγον αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Λόγου τὸ ἐμπλήνως· Πατῆρ γὰρ (15) ὢν αὐτοῦ

(8) Seguerian., ὅτι τῶν.

(9) Seguerianus, Reg. et Felc. 5, τὰ γενητὰ. Cæteri et editi, τὰ γένη.

(10) Seguer. omittit ὁ δὲ. Mox idem et Reg. Gohler. Felc. 1, 4 et 5, addunt, Εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων, quæ in aliis et editis desiderantur. Gohlerian. et Felc. 1, ἄλλως.

(11) Sic Seguerian. Reg. Gohlerian. Felc. 1 et 4. Alii et editi, ἠθλονῶν.

(12) Seguerianus et Felc. 1, εἰς ἔργα. Cæteri et editi, εἰς τὰ ἔργα.

(13) Gohlerian. et Felc. 1, γίνεσθαι πᾶσιν πρωτεύων. Mox Seguerian. et Reg., οὐσης διαφορᾶς.

(14) Sic mss. At editi, οὕτως.

(15) Sic Seguerian. Gohlerian. Felc. 1 et 4. Alii vero et editi, γὰρ omittunt.

φύσει ὁ Θεός, γίνεται μετὰ ταῦτα καὶ κτίσις αὐτοῦ καὶ ποιητής, ὅταν τὴν κτισθεῖσαν ἐν-
δύσχηται σάρκα ὁ Λόγος, καὶ γένηται ἄνθρωπος.
Ὅσπερ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λαμβάνοντες τὸ ἕνευμα τοῦ
Υἱοῦ, γίνονται τέκνα δι' αὐτοῦ· οὕτως ὁ Λόγος τοῦ
Θεοῦ, ὅτε καὶ αὐτὸς ἐνεθέσαστο τῶν ἀνθρώπων τὴν
σάρκα, τότε λέγεται καὶ κτισθῆσαι καὶ πεποιθῆσαι.
Εἰ μὴν οὖν ἡμεῖς κατὰ φύσιν υἱοὶ, ὅηλον ὅτι κακέ-
ως κατὰ φύσιν κτίσμα καὶ ποίημα· εἰ δὲ ἡμεῖς θέ-
ται καὶ κατὰ χάριν γενόμεθα υἱοὶ, ὅηλον ὅτι (16)
καὶ ὁ Λόγος διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς χάριν γενόμενος ἄνθρω-
πος εἴρηκε· Κύριος ἐκτίσέ με. Εἶτα ἐπειδὴ τὸ κτι-
στὸν ἐνδυσάμενος γέγονεν ἡμῖν ὁμοῖος κατὰ τὸ σῶμα,
ὡς τοῦτο ἐκώσθη (17) καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ πρω-
τότοκος ἐκλήθη. Εἰ γὰρ καὶ μεθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς (18)
γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν διὰ τὴν τοῦ
σώματος ὁμοίωσιν, ἀλλὰ ἐν τούτῳ πρωτότοκος (19)
λέγεται καὶ ἔστιν ἡμῶν, ἐπειδὴ πάντων τῶν ἀνθρώ-
πων ἀπολλυμένων κατὰ τὴν παράθεσιν τοῦ Ἀδάμ,
πρώτη τῶν ἄλλων ἐσώθη καὶ ἡλευθερώθη ἡ ἐκείνου
σὰρξ, ὡς αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα γενομένη, καὶ λοι-
πῶν ἡμεῖς, ὡς σύσσωμοι τυγχάνομεν, κατ'
ὡκόμεθα. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ ἡμῶν καὶ ὀργῆς ὁ Κύριος
εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ
Πατέρα γίνεται, λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ
θύρα, καὶ δι' ἐμοῦ δεῖ πάντας εἰσελθεῖν. Ὅθεν καὶ
πρωτότοκος λέγεται πάλιν ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐχ ὅτι
πρώτος ἡμῶν ἀπέθανε· προετιθένηκαμεν γὰρ ἡμεῖς·
ἀλλ' ὅτι ἐν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατεθόμενος θάνατον, καὶ
τούτων καταργήσας, ἀνίστη πρωτός (20), ὡς ἄνθρω-
πος, ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστῆσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα. Λοιπὸν
γὰρ ἀναστάντος ἐκείνου, καθέστη καὶ ἡμεῖς ἀπ'
ἐκείνου καὶ δι' ἐκείνου ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγεγόμεθα.

62. Εἰ δὲ καὶ (21) πρωτότοκος τῆς κτίσεως λέ-
γεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐξισούμενος τοῖς κτίσμασι, καὶ
πρώτος αὐτῶν κατὰ χρόνον, πρωτότοκος λέγεται·
(πῶς γὰρ, ὅπου γε Μονογενὴς ἔστιν αὐτός;) ἀλλὰ διὰ
τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάθεσιν τοῦ Λόγου,
καθ' ἣν καὶ πολλῶν γέγονεν ἀδελφός. Ὅ γὰρ τοῖς μο-
νογενῆς, οὐκ ὄντων ἄλλων ἀδελφῶν, μονογενὴς ἔστιν·
ὁ δὲ πρωτότοκος διὰ πρὸς ἄλλους (22) ἀδελφούς πρω-
τότοκος λέγεται. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδαμοῦ τῶν Γρα-
φῶν εἴρηται, πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ, οὐδέ, κτίσμα
τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ, Μονογενὴς, καὶ τὸ, Υἱός, καὶ,
ὁ Λόγος, καὶ, ἡ Σοφία, εἰς τὸν Πατέρα τὴν ἀναφο-
ρὰν ἔχει καὶ τὴν ἰδιότητα (23)· Ἐθεσάσμεθα γὰρ
τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πα-
τέρα· καὶ, Ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν
Μονογενῆ· καὶ, Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριος, ὁ Λόγος

A qui Verbi Pater natura est, ejus post hæc creator
et effector factus est, cum scilicet Verbum creatum
et factam carnem induit, et homo factus est. Nam
sicut homines, Spiritu Filii accepto, filii per ipsum
efficiuntur: ita Dei Verbum cum humanam carnem
induit, tunc et creati et factum esse dicitur. Itaque
si nos natura filii sumus, fatendum quoque est
Verbum natura et creatum et factum esse. Sed si
nos adoptione tantum et gratia filii efficiamur, clarum
pariter est Verbum propter gratiam nobis donan-
dam factum hominem dixisse, *Dominus creavit me*.
Deinde quandoquidem creato corpore assumpto, no-
stri secundum corpus 419 similis factus est, ideo
non immerito et frater noster et primogenitus ap-
pellatus est. Nam tametsi post nos homo propter
nos factus est, ac proinde frater noster, ob corpo-
ris similitudinem: verum ea ratione dicitur et est
noster primogenitus, quatenus omnibus hominibus
Adæ peccato perditus, ejus caro, utpote Verbi cor-
pus facta, prima omnium servata est et liberata,
indeque nos, ut qui cum Verbo corpore sumus con-
juncti, per idem ejus corpus salvi efficiamur. In illo
siquidem nobis Dominus ad regnum cælorum et ad
suum Patrem se ducem præbuit, cum ait: *Ego sum
via et janua, ac per me omnes introire oportet*.
Quapropter primogenitus ex mortuis dicitur, non
quod primus nostrum mortuus est, nos enim prius
mortui fueramus: sed quia morte pro nobis susce-
pta et destructa, primus, ut homo, revixit, cum
suum corpus pro nobis ex mortuis excitavit. Hinc
enim postquam revixit ille, jam nos deinceps et ab
illo et propter illum revocamur quoque ad vitam.

62. Quod si *primogenitus creaturæ* dicitur: non
veluti rerum creaturarum æqualis, aut iisdem prior
tempore, hoc appellatur nomine (qui enim id fieri
posset, cum ipse sit Unigenitus?): sed ob singularem
Verbi erga res creatas benignitatem, qua etiam
multorum factus est frater. Siquidem is unigenitus
dicitur, cui nulli alii sunt fratres: is autem dicitur
primogenitus, cui alii sunt fratres. Hinc nullo in
loco Scripturarum legitur *primogenitus Dei*, aut
creatura Dei: sed ista, *Unigenitus, Filius, Verbum, et,
Sapientia*, ad Patrem referuntur, ad quem tanquam
quid-proprium pertinent *Vidimus enim gloriam ejus,
gloriam quasi Unigeniti a Patre*: Et, *Misit Deus Filium
suum Unigenitum*. Et: *In sæculum, Domine, Verbum
tuum permanet*. Et: *In principio erat Verbum,
et Verbum erat apud Deum*. Et: *Christus Dei*

¹ Joan. xiv. 6; x, 7. ² Coloss. 1, 15. ³ Joan. 1, 14. ⁴ Joan. iv. 9. ⁵ Psal. cxviii, 89. ⁶ Joan. 1, 1.

(16) Seguerian., φανερόν ἐστι.

(17) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. Alii vero et editi, σῶμα τοῦτο, εἰκότως.

(18) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. At alii et editi omitunt δι' ἡμᾶς.

(19) Seguerian. Reg. et Felc. 4, πρωτότοκος. Cas-
telli et editi, πρώτος.

(20) Seguerian., πρώτων. Alii et editi, πρώτος.

(21) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 5. In aliis et editis καὶ deest.

(22) Seguerian., πολλούς. Paulo post idem, τῶν
γραφῶν λέγεται. Mox idem, κτίσμα Θεοῦ.

(23) Basiliensis, ἀδιέτητα.

virtus et Dei sapientia *. Et : *Hic est Filius meus dilectus* **. Et : *Tu es Christus Filius Dei viventis* **. *Primogenitus* autem appellatur ex summa sua erga creatam naturam humanitatis : ejus quippe dictus etiam est primogenitus. Dictione autem, *creavit* **, significatur gratia quam in opera contulit : namque in illa creatur. Si ergo Unigenitus est uti revera est, vox ista, *primogenitus*, est sane explicanda. Sed si primogenitus est, Unigenitus dici non debet. Item enim non potest Unigenitus et primogenitus esse, nisi ad diversa respiciat, ita ut Unigenitus quidem dicatur, quatenus ex Patre genitus est, quemadmodum dictam est : primogenitus vero, quatenus singulari erga creatam naturam benignitate usus est, multosque sibi fratres reddidit. Certe, cum duo illa nomina inter se sint contraria, haud immerito possit adfirmari nomen Unigeniti proprie magis Verbo convenire quandoquidem nullum aliud est Verbum, nulla alia sapientia, sed solus ipse verus est Patris Filius. Etenim, ut supra observavimus, nulla adjuncta causa, sed absolute de illo dictum est, *Unigenitus Filius qui est in sinu Patris* **. At cum *primogenitus* dicitur, causa annectitur, creata nempe natura, ut Paulus ipse his indicat verbis, *Quia in ipso creata sunt 420 omnia* **. Si porro universæ res creatæ, in illo sunt creatæ, aliis certe est a rebus creatis, nec ipse res creatæ, sed rerum creatarum creator.

63. Non ergo primogenitus vocatus est, quia ex Patre est genitus, sed quia in illo factæ sunt res creatæ. Quocirca quemadmodum ante res creatas ipse erat Filius per quem res creatæ factæ sunt : ita antequam primogenitus omnium rerum creatarum dictus est, nihilominus ipsum Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Verum ea impii cum non intelligant, hæc dicitando circumcursant : Si omnium rerum creatarum primogenitus est, profecto ipse quoque una est e rebus creatis. Stulti ! nam contra, si omnium plane rerum creatarum primogenitus est, ergo alius est a rebus omnibus creatis. Nec enim dixit, primogenitus aliarum rerum creatarum, ne tanquam una e rebus creatis esse putaretur : sed scriptum est, *omnium rerum creatarum*, ut alius ab illis esse ostenderetur. Hinc

* I Cor. 1, 24.

** Coloss. 1, 16.

** Matth. iii, 17; xvii, 5.

** Matth. xvi, 16.

** Prov. viii, 22.

** Joan. i, 18.

(24) Seguerian. Golderian. et Felc. 1, omittunt καὶ Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, nec ea legit Nannius.

(25) Felc. 2 et editi, κατάβασιν. Alii mss., συγκατάβασιν.

(26) Sic Seguerian. Reg. Anglic. et Felc. 4. Sed Anglic. τό omittit ante πρωτότοκος. Felc. 2, Μονογενής ἔστιν. Ἑρμηνεύσθω πρωτότοκος. Alii et editio Commel., εἰ μὲν οὖν Μονογενής ἔστιν, μὴ ἔστω πρωτότοκος.

(27) Seguerian. Reg. Goblerian. et Felc. 1, 4 et 5, addunt, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀδελφοποίησιν, quæ in aliis et in editione Commel. desunt.

(28) Sic Seguerian. Basili. et Felc. 4. In aliis et editis μὲν desunt. Ibid. Seguerian. et Felc. 4, τὸ Μονογενής.

σον διαμένει· καὶ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος (24), καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· καὶ, Οὐδὲς ἔστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός· καὶ, Ἐν εἰ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὡς ὢντος. Τὸ δὲ, πρωτότοκος, εἰς τὴν κτίσιν ἔχει τὴν συγκατάβασιν (25)· αὐτὴς γὰρ καὶ πρωτότοκος ἐλέγηθαι. Καὶ τὸ, ἔκτισται, δὲ εἰς τὰ ἔργα τὴν χάριν ἔχει· εἰς (26) γὰρ καὶ κτίσεται. Εἰ μὲν οὖν Μονογενής ἔστιν (27), ὡςπερ οὐν καὶ ἔστιν, Ἑρμηνεύσθω τὸ, πρωτότοκος· εἰ δὲ πρωτότοκος ἔστι, μὴ ἔστω Μονογενής. Οὐ δύναται γὰρ ὁ αὐτὸς Μονογενής τε καὶ πρωτότοκος εἶναι, εἰ μὴ ἄρα πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο· ἵνα Μονογενής μὲν διὰ τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν, ὡςπερ εἴρηται, πρωτότοκος δὲ διὰ τὴν εἰς τὴν κτίσιν συγκατάβασιν, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀδελφοποίησιν (27). Ἄμφω, τῶν δύο τούτων βητῶν ἀντικειμένων ἀλλήλων, κρατεῖν ἂν τις εἴποι δικαίως ἐπὶ τοῦ Λόγου τὸ τοῦ Μονογενοῦς μᾶλλον ἰδίωμα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον Λόγον, ἢ ἄλλην σοφίαν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον ἀληθινὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς. Καὶ γὰρ, ὡςπερ ἔμπροσθεν εἴρηται, οὐ μετὰ τινας συμπλεγμένης αἰτίας, ἀλλὰ ἀποκλειστικῶς μὲν (28) εἴρηται ἐπ' αὐτοῦ τὸ, Ὁ Μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κέλευθον τοῦ Πατρὸς· τὸ δὲ, πρωτότοκος, συμπλεγμένην ἔχει πάλιν τὴν τῆς κτίσεως αἰτίαν, ἣν ἐπέφηγεν ὁ Παῦλος λέγων· Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. Εἰ δὲ πάντα τὰ κτίσματα (29) ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, ἄλλως ἐστὶ τῶν κτισμάτων, καὶ κτίσμα μὲν οὐκ ἔστι, κτίστης δὲ τῶν κτισμάτων (30).

63. Οὐ διὰ τὸ ἐκ Πατρὸς ἄρα πρωτότοκος ἐλέγηθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν κτίσιν. Καὶ ὡςπερ πρὸς τῆς κτίσεως ἦν αὐτὸς ὁ Υἱὸς, οὐ γέγονεν ἢ κτίσας· οὕτως καὶ πρὸς τοῦ κληθῆναι (31) πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως, ἦν οὐδὲν ἕτερον αὐτὸς ὁ Λόγος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Ἄλλα καὶ τοῦτο μὴ νοήσαντες οἱ θουσεβεῖς, περιέρχονται λέγοντες· Εἰ πρωτότοκος ἔστι πάσης κτίσεως, ἔηλον ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς ἔστι τῆς κτίσεως. Ἄφρονες ! εἰ ὅπως πάσης τῆς κτίσεως (32) πρωτότοκος ἔστιν, ἄρα πάσης τῆς κτίσεως ἄλλος ἔστιν. Οὐ γὰρ εἴρηκε, πρωτότοκος ἔστι τῶν ἄλλων (33) κτισμάτων, ἵνα μὴ ὡς εἰς τῶν κτισμάτων εἶναι νομισθῆ· ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως γέγραπται, ἵνα ἄλλος τῆς κτίσεως εἶναι δειχθῆ. Ὁ γοῖν Ρουθῆν (34) οὐκ εἴρηται πρωτότοκος πάντων τῶν τέκνων τοῦ Ἰακώβ, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Ἰακώβ καὶ τῶν ἀδελ-

(29) Anglican., κτίσιτά.

(30) Seguerian. et Reg., τῶν πάντων. Editi et alii, τῶν κτισμάτων.

(31) Seguerian. Felckman. 2 et 4, πρὸς τὸ κληθῆναι. Ibid. Seguerian. Golderianus, Felckmanni 1 et 4, πάσης τῆς κτίσεως. Editi et alii, πάσης κτίσεως.

(32) Seguerian. Goblerian. Felckm. 1 et 4, ὅλης· πάσης τῆς κτίσεως. Basiliens. item, πάσης τῆς κτίσεως. Editi et alii, εἰ ὅπως ἄρα πάσης κτίσεως.

(33) Goblerian. Felc. 1, πάντων τῶν ἄλλων. Ibid. Seguer., μὴ ὡς εἰς τῶν κτισμάτων εἶναι νομισθῆ. Editi, μὴ εἰς τῶν κτισμάτων νομισθῆ.

(34) Regius, Basil. et Felc. 1, Ρουθῆν.

φών, ἵνα μὴ ἄλλος παρὰ τὰ τέκνα (33) τοῦ Ἰακώβ εἶναι νομισθῆ. Ἄλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ὁ Ἀπόστολος οὐκ εἰρηκεν, ἵνα γένηται πρωτότοκος πάντων, ἵνα μὴ ἄλλο (36) παρὰ τὸ ἡμῶν σῶμα φορεῖν νομισθῆ, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς διὰ τὴν ὁμοίτητά τῆς σαρκός. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ Λόγος εἰς ἣν τῶν κτισμάτων, εἶπεν ἂν ἡ Γραφή καὶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων ἐστὶ· ὡν δὲ, λεγόντων τῶν ἁγίων, ἐστὶ πρωτότοκος ἐστὶ πάσης τῆς κτίσεως (37). Ἐντεταυρὸς δὲ αὐτοῦ ἐστὶ ἄλλος ὢν πάσης τῆς κτίσεως, καὶ μὴ κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός. Εἰ γὰρ κτίσμα ἐστίν, ἔσται καὶ αὐτός (38) ἐαυτοῦ πρωτότοκος. Πῶς οὖν δύναται, ὡ Ἀρειανοί, καὶ πρῶτος ἐαυτοῦ καὶ δεύτερος εἶναι; Ἐπειτα εἰ κτίσμα ἐστὶ, καὶ πάσα ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ συνίστηται, πῶς δύναται καὶ κτίζειν τὴν κτίσιν, καὶ εἰς (39) εἶναι τῶν ἐν αὐτῷ συνεστηκότων; Ἀπόμυ δὲ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἐπινοίας φαινομένης, ἐλέγχονται παρὰ τῆς ἀληθείας, ὅτι πρωτότοκος μὲν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ἐκλήθη διὰ τὴν τῆς σαρκὸς συγγένειαν· πρωτότοκος δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτῶν εἶναι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν· πρωτότοκος δὲ πάσης κτίσεως διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Πατρὸς, δι' ἣν ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ὁ μόνον τὰ πάντα συνέστηκεν (40), ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις, περὶ ἧς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· Ἀπεκδεχόμενη τὴν ἀποκαλύψιν τῶν υἱῶν (41) τοῦ Θεοῦ, ἐλευθερωθήσεται ποτε ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς σθοράς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Οὕτω δὲ αὐτῆς ἐλευθερωθείσης, ἔσται καὶ αὐτῆς μετὰ καὶ πάντων (42) τῶν τελοσκοπηθέντων πρωτότοκος ὁ Κύριος, ἴν', ἐν τῷ

λέγεσθαι πρῶτον (43) αὐτῶν, τὰ μετ' αὐτῶν διαμελῆν, ὡσπερ ἐκ τινος ἀρχῆς τοῦ Λόγου συνημμένα.

καὶ post ipsum sunt perseverant, utpote quae e Verbo tanquam ex aliquo principio pendeant.

64. Ἐγὼ οὐμὰ δὲ καὶ τοὺς ἀσεβεῖς αὐτοῦς ἐντραπισσάθαι ἐκ τῆς τοιαύτης διανοίας· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχοι, ὡσπερ εἶπομεν (44), ἀλλ' ὡς τῆ ὁσία κτίσιμα ἐν κτισμασι πρωτότοκον αὐτῶν θελήσουσιν εἶναι πάσης τῆς κτίσεως, σκοπεῖσθαι, ὅτι καὶ τῶν ἀδ-

A Ruben non dictus est primogenitus omnium liberorum Jacob, sed ipsius Jacob et fratrum¹², ne alius a liberis Jacob esse existimaretur. Quia etiam de ipso Domino non dixit Apostolus, Ut fiat primogenitus omnium, ne aliud corpus a nostro habere crederetur, sed, in multis fratribus¹³, ob suae carnis cum nostra similitudinem. Igitur si etiam Verbum una esset e rebus creatus, sane Scriptura dixisset ipsum esse aliarum rerum creatarum primogenitum. Verum cum sancti dicant primogenitum illum esse rerum omnium creatarum, evidens profecto est Filium Dei alium esse ab omnibus creatis rebus, non autem creatum esse. Alioquin si creatus esset, ipse sui ipsius esset primogenitus. Qui ergo fieri potest, Ariani, ut idem ipse seipso prior et posterior sit? B Insuper, si creatus est, resque universae creatae per ipsum factae sunt, et in ipso consistunt, quomodo et res creatas creare et una ex rebus quae in ipso consistunt potest esse? Quam illorum commenta cum absurda esse luculenter pateat, certe a veritate ipsa convincuntur, quae quidem nos docet, illum primogenitum in multis fratribus ob carnis cogenerationem vocatum fuisse, primogenitum vero ex mortuis, quia ex ipso et post ipsum mortuorum est resurrectio; denique primogenitum omnis creaturae, propter Patris in homines benignitatem, per quam non solum omnia in ipsius Verbo constituta sunt, verum ipsa etiam creatura, quae, ut ait Apostolus, revelationem filiorum Dei expectans, liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei¹⁴. Cujus hoc pacto libertatis nec non omnium, qui filii facti fuerint, Domium primogenitus futurus est, ut cum ipse primus dicitur, ea

64. Sane nec ego dubitem quin ipsos etiam impios pudeat suae hujusmodi sententiae. Nisi enim ita se res habeat, uti supra diximus, sed eum, natura creatum, inter res creatas velint esse rerum omnium creatarum primogenitum, animadvertent

¹² Genes. xiiij, 25. ¹³ Rom. viij, 29. ¹⁴ Ibid. 19, 21.

(35) Felck. 2, παρὰ τέκνα. Goblerian. et Felc. 1, παρὰ τὰ τέκνα νομισθῆ. Seguerian., παρὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἰακώβ νομισθῆ.

(36) Regius et Felc. 5, ἄλλος. Ibidem Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, σῶμα φορεῖν νομισθῆ. Reg. Basil. Anglican. et Felc. 5, σῶμα εἶναι νομισθῆ. Editio Commel., σῶμα εἶναι νομισθῆ. Paulo post Seguerian., Et τοίνυν καὶ ὁ Λόγος εἰς, et i mox, Γραφή καὶ περὶ αὐτοῦ. Editi et alii, Et τοίνυν εἰς, et, I graph περὶ αὐτοῦ.

(37) Seguerian. Gobler. et Felc. 1, πάσης τῆς κτίσεως. In cæteris et editis deest τῆς. Ibid. Seguerian. Gobler. Reg. Anglie. Felc. 1, 4 et 5, addunt ἄντικρυς δὲ αὐτοῦ ἄλλος ὢν πάσης τῆς κτίσεως, quae in aliis et editione Commeliana desunt. Anglicanus ibidem πάσης κτίσεως.

(38) Sic Seguerianus, Goblerianus, et Frickmanni 1. In aliis et editis deest αὐτός. Mox Goblerianus et Felc. 1, Πῶς οὖν δύναται, ὡ ὁσόν.

(39) Εἰς abest a Felc. 2 et 4. Ibid. Seguerian., τῶν ἐν αὐτῷ. Alii et editi, τῶν ἐν αὐτῇ.

(40) Seguer. Goblerian. Felc. 1 et 4, συ-

ίστησαν.

D (41) Seguerian. et Felckman. 4, τῶν υἱῶν, ut et habet Scriptura. Editi et alii, τῶν τέκνων. Ibid., ποτὲ abest a Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4.

(42) Gobler. et Felc. 1, ἔσται αὐτῆς μετὰ πάντων. Felc. 5, ἔσται καὶ αὐτῆς μετὰ ὅλων πάντων.

(43) Felckman. 5, πρωτότοκον. Ibid. Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, τὰ μετ' αὐτῶν διαμελῆν, ὡσπερ ἐκ τινος ἀρχῆς τοῦ Λόγου συνημμένα. Felckman. 4, mendose τὰ μὴ ἐν αὐτῶν, pro τὰ μετ' αὐτῶν. Basil. vero, τὰ μετ' αὐτῶν ὡσπερ ἐκ τινος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ Λόγου συνημμένα. Felckman. 5, τὰ μετ' αὐτῶν συνημμένα ὡσπερ ἐκ τινος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ Λόγου διαμελῆν. Regius, πρῶτον αὐτῶν, συνημμένα ὡσπερ ἐκ τινος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ Λόγου διαμελῆν. Alii et editi, τὰ μετὰ ταῦτα διαμελῆν, ὡσπερ ἐκ τινος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ Λόγου συνημμένα.

(44) Seguer. Goblerian. Felc. 1 et 5, ὡς προσπομην. Cæteri et editi, ὡσπερ εἶπομεν. Paulo post Felc. 4, θέλουσιν, idemque et Seguerian. ac Felc. 5, πάσης τῆς κτίσεως. Editi et alii, πάσης κτίσεως.

se eo progressuros ut illum brutarum animantium rerumque inanimatarum fratrem et similem esse opinentur. Siquidem hæc quoque partes sunt rerum omnium creaturarum. Necessæ est autem primogenitum solo tempore primum esse, genere vero et similitudine eundem esse ac omnes quorum est primogenitus. An non porro, cum hæc dicant, omnem prætergrediantur impietatem? Quis vero hæc illos dicentes ferat? aut potius quis vel talia cogitantes odio non prosequetur? Palam enim omnibus est neque enim propter se, tanquam si creatus esset, neque ob aliquam cognationem quam secundam naturam cum omnibus rebus creatis habeat, eorum esset primogenitum appellatum: sed quatenus Verbum, cum res creatas initio effecit, se ad eas benigne accommodavit, ut fieri possent. Nec enim ejus naturam, quæ purus et paternus est splendor, ferre potuissent, nisi se ad illas paterna benignitate accommodasset, lisdemque naturam ut essent dedisset. Alia autem ratio est, quod ejusdem Verbi benignitate, res creatæ filiorum dignitatem per ipsum consequantur, ut illarum, sicuti diximus, modis omnibus primogenitus fieret, tum eum eas creat, tum cum ipse in orbem terrarum, omnium causa, introducit. Namque illi scriptum est, *Cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adoret eum omnes angeli Dei* 44. Audiant Christi inimici, seque ipsi discerpant, quod nimirum ejus in orbem terrarum ingressus, causa est cur omnium primogenitus sit appellatus. Quocirca Patris quidem Unigenitus est Filius, quoniam solus ipse ex illo est: est autem rerum creaturarum primogenitus, quia omnes adoptionis filii efficiantur. Ut porro inter fratres primogenitus est, idemque ex mortuis, primitiæ eorum qui dormierunt 45, revixit: ita quia eum in omnibus primum locum decebat obtinere, ideo etiam principum viarum creatur, ut per illud iucedentes, et per Filium qui ait: *Ego sum via et Janua* 46, ingressi, facilius cognitionis Patris participes, nos etiam audiamus: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini* 47; et: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* 48.

44 Hebr. i, 6. 45 I Cor. xv, 20. 46 Joan. xiv, 6; x, 7. 47 Psal. cxviii, 1. 48 Matth. v, 8.

(45) Felc. 2, et editi, ἀφύγων αὐτῶν. Cæteri mss., ἀφύγων αὐτόν. Ibid. Seguerian. Reg. Basil. Anglic. Felc. 4 et 5, ὑπονοήσουσιν. Editi et alii, ὑπονοούσιν.

(46) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi, τοιαῦτα.

(47) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, οὕτως δ' αὐτόν. Reg. et Felc. 5, οὕτως δ' αὐτόν. Basil. et Anglic. οὕτως δ' αὐτόν. Cæteri et editi, οὕτως δ' αὐτόν.

(48) Seguerian., et Reg., αὐτῆς. Alii et editi, αὐτός.

(49) Seguerian. ηνεγκαν.

(50) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, ὅτι καὶ συγκαταβάτος. In aliis et editis καὶ deest. Ibid. Reg., υλοποιεῖται ἢ κτίσας ἴνα καὶ, etc. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1, καθάπερ εἴρηται. Felc. 4, καθὰ εἴρηται. Editi et alii, καθὰ προσήρτηται. Ibidem, Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1 et 4, κατὰ πάντα γέννηται. Alii et editi, κατὰ πάντα γεγέννηται.

(51) Felckm. 2, et editi, εἰς τῆν, etc. Cæteri

γων καὶ τῶν ἀφύγων αὐτῶν (45) ἀδελφὸν καὶ ὁμοιον ὑπονοήσουσιν εἶναι. Πίστης γὰρ τῆς κτίσεως καὶ ταῦτα μέρη τυγχάνει οὕτως ἀνάγκη δὲ τὸν πρωτότοκον μόνον μὴ τῶ χρόνῳ πρώτον εἶναι, τῷ δὲ γένει κατὰ τῆ μοιότητι τὸν αὐτὸν εἶναι πρὸς πάντας. Ὡς οὖν, καὶ τοῦτο λέγοντες, οὐ πᾶσαν ἀσθένειαν υπερβάλλουσιν; Ἡ τίς ἀνέχεται τούτων ταῦτα (46) λεγόντων; ἢ πῶς καὶ μόνον αὐτοῦς ἐνθυμουμένης τοιαῦτα οὐ μισήσειεν ἂν τίς; Πᾶσι γὰρ ἔστι δῆλον ὅτι οὐτε δ' αὐτὸν (47), ὡς κτίσμα ὢν, οὐτε διὰ τὸ συγγενεῖάν τινα κατ' οὐσίαν πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν ἔχειν, πρωτότοκος αὐτῆς (48) ἐκλήθη· ἀλλ' ὅτι κατ' ἀρχὴν μὲν δημιουργῶν ὁ Λόγος τὰ κτίσματα, συγκαταβέθηκε τοῖς γεννητοῖς, ἵνα γενέσθαι ταῦτα δυνηθῆ. Οὐκ ἂν γὰρ ηνεγκαν (49) αὐτοῦ τὴν φύσιν ἄκρατον καὶ πατρικὴν οὐσαν λαμπρότητα, εἰ μὴ φιλανθρωπία πατρικὴ συγκαταβάς ἀντιλάβετο, καὶ κρατήσας αὐτὰ εἰς οὐσίαν ηνεγκας. Καὶ δεύτερον δὲ πάλιν, ὅτι καὶ συγκαταβάτος (50) τοῦ Λόγου, ὑλοποιεῖται καὶ αὐτῆ ἢ κτίσις δ' αὐτοῦ· ἵνα καὶ αὐτῆς, καθάπερ εἴρηται, πρωτότοκος κατὰ πάντα γέννηται, ἔν τε τῷ κτίσει, καὶ ἐν τῷ εἰσαγέσθαι ὑπὲρ πάντων εἰς αὐτὴν (51) τὴν οἰκουμένην. Οὕτως γὰρ γέγραπται·

Όταν δὲ εἰσαγγῆν τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. Ἀκούεσθαι (52) οὐ χριστομάχοι, καὶ σπαρτατέωσαν αὐτούς, ὅτι τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκουμένην ἐποίησε καὶ πρωτότοκον πάντων κληθῆναι· ὥστε τοῦ μὲν Πατρὸς εἶναι Μονογενῆ τὸν Υἱόν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ μόνον αὐτὸν (53) εἶναι, τῷ δὲ κτίσεως πρωτότοκον διὰ τὴν τῶν πάντων υλοποίησιν. Ὡς δὲ ἀδελφοὺς πρωτότοκος, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἀνέστη· οὕτως, ἐπειδήπερ ἔκπερτεν ἐν πᾶσιν αὐτὸν πρωτεύειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀρχὴ ὄδῶν κτίζεται· ἵνα, ταῦτης (54) ἐπιβάντες καὶ εἰσελθόντες δὲ αὐτοῦ λέγοντος, Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα, μεταλαβόντες τῆς περὶ τοῦ Πατρὸς γνώσεως, ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς· Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁσῶ (55), καὶ, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

D mss., εἰς αὐτὴν τῆν, etc. Ibid. Felc. 5, οὕτως γέγραπται. Item ibid. Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ὅταν εἰσαγγῆν.

(52) Seguerian., ἀκουσάτωσαν. Alii et editi, ἀκούετωσαν.

(53) Αὐτόν abest a Felc. 4. Ibidem, Felckman. 2 et editi, τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοκος. Cæteri mss. habent πρωτότοκον.

(54) Basil. et Felc. 5, ταῦτη. Mox Felc. 2, et editio Commel., Ἐγὼ εἰμι ὁ Λόγος, pro Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, ut habent alii mss. Ibid. Seguer., μεταλαβόντες τῆς τοῦ Πατρὸς, etc. Gobler. Felc. 1 et 4, μεταλαβόντες τῆς περὶ τοῦ Πατρὸς, etc. Editi et alii, μεταλαβόντες τῆς περὶ τοῦ Πατρὸς, etc. Item ibid. Seguer., ἀκούσωμεν. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀκούσωμεν. Ibidem Reg., ποτὴ καὶ ἡμεῖς. Felc. 5, ποτὴ ἡμεῖς.

(55) Felckm. 5, addit, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου, quæ desunt in aliis et editione Commel. Ibidem, Goblerian. et Felckm. 1 omittunt ὅτι αὐ-

65. Τῆς ἀληθείας τοίνυν δεξιότης μὴ εἶναι κατὰ Ἀ
 φρίτην κτίσμα τὸν Λόγον, ἀκόλουθον λοιπὸν εἶπαι, **A**
 πῶς καὶ ἀρχὴ τῶν ὀδῶν εἴρηται. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ
 πρώτη ἡ διὰ τοῦ Ἀδάμ ὀδὸς ἀπόλετο, καὶ ἀντὶ τοῦ
 παραβάτου ἐφέλιξαμεν εἰς τὸν θάνατον, ἡκού-
 σαμέν τε, *Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰ*
 τοῦτο ὁ φιλόθεος τοῦ Θεοῦ Λόγος βουλῆσει
 τοῦ Πατρὸς ἐνδιδύσκειται τὴν κτίθεισαν σάρκα,
 ἵνα ἡν ἐνέκρουσεν ὁ πρῶτος ἀνθρώπος διὰ τῆς
 παραβάσεως, ταύτην αὐτὸς ἐν τῷ αἵματι τοῦ
 ἴδιου σώματος ζωοποιήσῃ, καὶ ἔγκαινη ἡμῶν ὀδὸν
 πρόσφατον καὶ ζῶσαν, ὡς εἴρηκεν ὁ Ἀπόστολος (56),
 διὰ τοῦ καταειδόματός, τοὔτοις διὰ τῆς σαρκὸς
 αὐτοῦ. Ὅπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ σημαίνων, φησὶν Ὅσα
 εἰ τις ἐν Χριστῷ κατῆ κτίσις, τὰ (57) ἀρχαῖα
 παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ. Εἰ δὲ **B**
 καινὴ κτίσις γέγονεν, ἴδει ταύτης τῆς κτίσεως πρῶ-
 τὸν τινα εἶναι· ἄνθρωπος μὲν οὖν ψιλὸς καὶ μόνον
 χοῦδος, οἷα γεγονάμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς παραβάσεως,
 οὐκ ἤθύναιτο εἶναι. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κτίσει
 ἄπστοι γεγονάσιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ δι' αὐτῶν ἀπό-
 λετο ἡ πρώτη· χρεῖα δὲ ἦν ἄλλου τοῦ ἀνανεούτου
 καὶ τῆν πρώτην, καὶ τὴν καινὴν γενομένην διατη-
 ρούτου. Οὐκοῦν φιλοθέουτος (58) οὐχ ἑτερέ τις,
 ἀλλ' ὁ Κύριος, ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως κτίεται
 ὀδὸς, καὶ εὐκρίτως λέγει· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν
 ὀδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ (59), ἵνα μικρὴ κατὰ
 τὴν πρώτην ἐκείνην ὁ ἄνθρωπος πολιτεύεται, ἀλλ'
 ὡς ἀρχῆς οὐσίας καινῆς κτίσεως, καὶ τὴν Χριστὸν
 ἔχοντες (60) ταύτης ἀρχὴν ὀδῶν, τοῦτ' αἰετὸν ἀκο-
 λουθῶμεν λέγοντι· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὀδός. Τοῦτο γὰρ δι-
 ῶσκον καὶ ὁ μακάριος (61) Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς
 Κολοσσαεῖς, Πλεγε· Αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ
 σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὃς ἐστιν ἀρχὴ πρω-
 τῶτος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν ἡμῶν
 αὐτῶν πρωτεύων.

66. Εἰ γὰρ, καθάπερ εἴρηται, διὰ τὴν ἐκ νεκρῶν
 ἀνάστασιν (62) λέγεται καὶ διὰ ταύτην αὐτὸς ἀρχή,
 τότε δε γέγονεν ἀνάστασις, ὅτε τὴν ἡμετέραν σάρκα
 νεκρῶν δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ· φα-
 νερόν ἂν εἴη, ὅτι καὶ ἐδ' ἐλογώμενον ὑπ' αὐτοῦ, Ἐκτίσέ
 με ἀρχὴν ὀδῶν (63), οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ
 τῆς ἐνωμάτου παρουσίας αὐτοῦ σηματικόν ἐστι.
 Τοῦ γὰρ σώματος ἴδιον (64) ἦν ὁ θάνατος· καὶ ὥσπερ **D**

65. Cum igitur ipsa declaret veritas Verbum na-
 tura non esse creatum, consequens est ut jam ex-
 plicemus, quare principium viarum appellatum fue-
 rit. Nempe quoniam perierat prima per Adamum via,
 nec amplius in paradiso tendebamus, sed ad mor-
 tem deflexeramus audieramusque, *Terra es, et in*
terram revertetur **, idcirco clementissimus Dei
 Verbum, volente Patre, circum carnem induit, ut
 quam primus homo, violata lege, morte affecerat,
 eidem, **422** sui corporis sanguine, vitam redderet,
nobisque viam novam et viventem per velamen, ut ait
 Apostolus **, id est, per carnem suam innovaret.
 Quod idem alibi his verbis significat, *Si qua in*
Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce omnia
nova facta sunt **. Si porro nova creatura facta est,
 sane inter novas has res creatas primum aliquem
 esse oportuit: atqui merus homo et tantummodo
 terrestriis, quales nos post violatam legem facti su-
 mus, is esse non poterat. Namque in prima crea-
 tione infideles facti sunt homines, ac per eos prima
 illa periit creatura, et proinde opus alio erat qui
 et primam renovaret, et novam factam conserva-
 ret. Itaque non aliquis alius, sed Dominus mira be-
 nignitate principium novæ creaturæ creator via,
 unde jure merito ait, *Dominus creavit me princi-*
pium viarum suarum in opera sua **, ut non jam
 secundum priorem illam vivat homo, sed ut exis-
 stente jam principio novæ creaturæ, Christumque
 ejus viarum principium habentes, ipsum deinceps
 sequamur dicentem: *Ego sum via* **. Id ipse beatus
 Apostolus Epistola ad Colossenses his verbis
 docet: *Ipse est caput corporis Ecclesie, qui est princi-*
pium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus
ipse primatum tenens **.

66. Namque si, ut dictum est, ob resurrectio-
 nem ex mortuis ipse principium appellatur: tunc
 autem facta est resurrectio, cum nos:ra indutus
 carne se ipse pro nobis morti tradidit: planius
 utique fuerit his ejus verbis, *Dominus creavit me*
initium viarum, non ipsius naturam sed corpo-
 re adventum significari. Mors enim ejus fuit
 propria corporis, ac proinde quemadmodum mors

** Genes. III, 19. ** Hebr. I, 20. ** II Cor. V, 18.

17. ** Prov. VIII, 22. ** Joan. XIV, 6. ** Co-

τοι τὸν Θεὸν ὄνοματι. In Felckm. 4, deest tantum
 τὸν Θεόν.

(56) Goblirianus et Felckman. 1, omittunt ὡς εἴ-
 ρηκεν ὁ Ἀπόστολος. Mox idem, et Seguerian. ha-
 bent τοὔτοις τῆς σαρκός.

(57) Sic mss. Al editi, καὶ τὰ, etc. Mox τὰ πάντα
 deest in Seguer. Ibid. Felckman. 5, et δὲ καὶ
 καινὰ.

(58) Sic Seguerianus, Goblirian. Felckman. 1 et
 4. Al editi et alii, Οὐκοῦν ὁ φιλόθεος.

(59) Seguerian. Goblirian. Felckm. 1 et 4, ad-
 dunt, εἰς ἔργα αὐτοῦ, quæ in aliis et editione Com-
 mel. desiderantur. Mox Seguerian. Goblirian.
 Felckm. 1 et 4, ἄνθρωπος πολιτεύεται. In aliis et
 editis ὁ deest.

(60) Seguer. et Reg., ἔχοντες. Editi mendose,
 ἔχοντες.

(61) Seguerian. et Felckman. 4, διδάσκων ὁ μα-
 κάριος. Goblirian. et Felc. 1, διδάσκων ὁ Ἀπόστολος.
 Alii vero et editi, διδάσκων καὶ ὁ μακάριος.

(62) Basiliensis, ἀνάστασιν, ὅτε τὴν ἡμετέραν,
 omisiss intermediis. Mox mss., φανερόν ὅτι καὶ.
 Editio Commel., φανερόν καὶ ὅτι.

(63) Sic Seguerianus, Regius, Basiliensis, Goblirianus,
 Felckmanni 1, 4 et 5. Alii autem et editi,
 ὀδῶν αὐτοῦ. Mox αὐτοῦ abest a Felckman. 5.

(64) Seguerian., ἴδιος. Editi, ἴδιον. In Basiliensi
 hæc desiderantur verba, ἴδιος ἦν ὁ θάνατος, καὶ
 ὥσπερ τοῦ σώματος.

est corporis propria, ita corporeæ presentie propria sunt illa verba, *Dominus creavit me initium viarum suarum*. Cum enim Salvator hac ratione secundum carnem creatus sit, eorumque qui recreantur factus fuerit principium, ac nostrum habeat primitias, humanam scilicet carnem quam assumpsit; convenienter post ipsum futurus creatur populus, de quo ait David: *Scribantur hæc in generationem alteram, et populus qui creabitur, laudabit Dominum* 22: et rursus psalmo vicesimo primo, *Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiantur iustitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus* 23. Nec enim amplius audituri sumus, *Quocunque die comederitis ex eo, morte moriemini* 24: sed, ubi sum ego, et vos eritis 25: adeo ut jam dicere liceat: *Ipsius enim factura sumus creati in operibus bonis* 26. Præterea postquam opus D. i. id est homo, perfectus creatus, prævaricationem inopa effectus est, et peccato mortuus; cum item dedecret Dei opus imperfectum remanere, unde sit ut omnes sancti psalmo centesimo trigesimo septimo Deum hanc de re ita precantur, *Domine, retivisti pro me: Domine, opera manuum tuarum ne despicias* 27: idcirco perfectum Dei Verbum, corpus imperfectum induit; atque in opera creati dicitur, ut pro nobis debito soluto, ea quæ homini deerant, per seipsum explet atque perficeret. Deerat autem homini immortalitas et via ad paradysum. Hoc ipsum Salvator his verbis indicat: *Ego te glorificavi in terra: opus perfeci quod faciendum mihi dedisti* 28. Et iterum: *Opera quæ Pater mihi perficienda dedit: ipsa opera quæ facio, testimonium perhibens de me* 29. Opera porro quæ sibi Patrem perficienda dedisse declarat, ipsa illa sunt in quæ creatur, ut in Proverbiis ait: *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua* 30. Nam idem est dicere, *dedit mihi Pater opera, et creavit me Dominus in opera*. Tunc γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν (76), "Ἐδωκέ μοι ὁ Πατήρ τὰ ἔργα.

τοῦ σώματος θιός ἐστιν ὁ θάνατος, οὕτω τῆς σωματικῆς παρουσίας (65) βίον ἂν εἴη τὸ λεγόμενον· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. Τοῦ γὰρ Σωτῆρος οὕτω κατὰ σάρκα πισθέντος, καὶ ἀρχῆς γενομένου (66) τῶν ἀνακτιζομένων, καὶ ἔχοντος ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν, ἣν προσλαβὼν ἀνθρωπίνην σάρκα, ἀκολούθως μετ' αὐτὸν καὶ ὁ μελλῶν λαὸς κτίσεται, λέγοντος τοῦ Δαβὶδ· Γραφήσω αὐτὴν (67) εἰς γενεὰν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος ἀνέσται τὸν Κύριον· καὶ πάλιν (68) ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ· Ἀναγγελησεται τῷ Κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη· καὶ ἀναγγελοῦσιν τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθῆσομένῳ, ὃν ἐποίησεν ὁ Κύριος. Οὐκέτι γὰρ ἀκουσόμεθα, "Ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγηται (69) ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἀλλὰ, "Ὅπου εἰμι ἐγὼ; καὶ ὅμοιαι ἔκτισθε· ὥστε λέγει ἡμεῖς· Αὐτοῦ γὰρ ἔσμεν ποιήμα κτισθέντες ἐκ ἔργου (70) ἀγαθοῖς. Πάλιν τε, ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, τοῦτέστιν ὁ ἄνθρωπος, τέλος κτισθεῖς, ἐλαπίθης γέγονε διὰ τῆς παραδόσεως, καὶ γέγονε τῇ ἀμαρτίᾳ νεκρὸς, ἀπερὶς δὲ ἦν μένειν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἀτάλῃς· διὰ καὶ ἐδίδοντο πάντες οἱ ἄγιοι περὶ τούτου λέγοντες (71) ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ καὶ ἑξῆδῳ ψαλμῷ, Κύριε, ἀνταποδώσεις ὑπὲρ ἡμοῦ· Κύριε, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ παρίθης· διὰ τοῦτο (72) ὁ τέλος τοῦ Θεοῦ λόγος τὸ ἀτάλῃς παρτίθεται σῶμα, καὶ λέγεται εἰς τὰ ἔργα κτίσθαι, ἴνα, ἀνθ' ἡμῶν τὴν ὀφειλὴν ἀποδώσῃς (73), τὰ λειπόμενα τῷ ἀνθρώπῳ δι' αὐτοῦ τελειώσῃ. "Ἐλαίτε δὲ αὐτῷ ἡ ἀθανασία, καὶ ἡ εἰς τὸν παράδεισον ὁδός. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Σωτῆρος· Ἐγὼ σε ἐδίδαξα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἴνα ποιήσω· καὶ πάλιν (74)· Τὰ ἔργα, ὃ δέδωκάς μοι ὁ Πατήρ, ἴνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα (75), ὃ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἡμοῦ· ὃ δὲ λέγει ἐν ταῦτα ἔργα δέδωκέναι αὐτῷ τὸν Πατέρα εἰς τελείωσιν, ταῦτά ἐστι, εἰς ἃ κτίσεται, λέγων ἐν ταῖς Παροιμίαις· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ Πατῆρ τὰ ἔργα, καὶ, "Ἐκτίσε με Κύριος (77) εἰς

22 Psal. ci. 19. 23 Psal. xxi. 32. 24 Genes. ii. 17. 25 Joan. xiv. 3. 26 Ephes. ii. 10. 27 Psal. cxxxviii. 8. 28 Joan. xvii. 4. 29 Joan. v. 36. 30 Prov. viii. 22.

(65) Seguerian., παρουσίας. Editi et alii, ούστας. Mox Κύριος deest in Seguerian. et Felc. 1.

(66) Seguerian. et Reg., γενομένου. Editi, γινόμενου.

(67) Seguerian., αὐτῆς.

(68) Goblerian. et Felc. 1, καὶ πάλιν, ἀναγγελησεται.

(69) Sic Seguerian. et Basil. ut et habetur Genes. 2. 17. Reg., φάγησθε. Felc. 4, φάγηται, mendose. Editi et alii, φάγησθε.

(70) Sic Seguerian. At alii et editi, κτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ἔργου. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, Πάλιν τε. Cæteri et editi, πάλιν ἐδ. Paulo post Goblerian. et Felc. 1, παραδόσεως, γέγονε.

(71) Sic Seguerian. Reg. et Anglican. At Goblerian. et Felc. 1, λέγοντος Δαβὶδ. Editi λέγοντες Δαβὶδ. Ibidem mss., cum; edita Commel. et Parisiensis habent, ἐξῆδῳ. Editio autem Coloniensis, ὀδῶν, nulla auctoritate, quod et passim aliis in Psalmorum locis commisit, socuta videlicet distin-

ctionem Psalmorum quæ hodie in Græcis Scripturæ codicibus habent. At Athanasius Psalmos solet numerare, prout in Vulgata notantur. Item ibid. Seguer. Goblerian. et Felc. 1, Κύριε, ἀνταποδώσεις. Alii et editi, Κύριος ἀνταποδώσει.

(72) Seguer. διὰ τοι τούτο. Alii et editi, διὰ τοῦτο.

(73) Seguer., Gobler. Felc. 1 et 4, ἀποδώσεις, et paulopost, ἔλαίτε. Cæteri et editi, ἀποδούς, et ἔλαίτε.

(74) Πάλιν deest in Gobler. et Felc. 1.

(75) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτὰ τὰ ἔργα. Basil. Reg. et Anglic., ταῦτα τὰ ἔργα. Editi, ταῦτα ἔργα. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, δέδωκέναι αὐτῷ. In aliis et editis deest αὐτῷ.

(76) Seguer. Basil. et Felc. 4, τῷ εἰπεῖν. At in Seg. τὸ supra τῷ ascriptum est. Auglic. Gobler. et Felc. 1, τὸ εἰπεῖν. Felc. 5, εἰπεῖν tantum. Editi vero et alii, εἰ εἰπεν. Ibid. Basil., τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειώσαι, καὶ ἔκτισέ με.

(77) Felc. 5, omittit Κύριος.

67. Πότε οὖν ἔλαβε τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειώσειν, ὡ θεο-
 μάχοι; Ἐκ γὰρ τούτου καὶ τὸ, *ἔκτισα*, γνωσθήσεται.
 Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν, ὅτε ἐκ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ
 εἶναι αὐτὰ ἵσίοις (78), ἐκ εἴηται, γὰρ χάριν οὐκ
 οὐκω γὰρ ἦν γινόμενα· φαίνεται δὲ λέγων, ὡς τὰ ἦδη
 ὄντα λαμβάνων. Ἄλλ' οὐδὲ τὸν πρὸ τοῦ γένηται ὁ Λό-
 γος αὐρὴ χρόνον εἰπεῖν εὐαγές, ἵνα μὴ περιττὴ λοι-
 πὴν αὐτὸ ἢ ἐπιθῆμα φανῆ· τούτων γὰρ χάριν καὶ
 ἢ ἐπιθῆμα ἐγένετο (79). Οὐκοῦν λείπει λοιπὸν εἰπεῖν,
 ὅτι, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε ἔλαβε τὰ ἔργα· τότε
 γὰρ αὐτὰ καὶ ἐτελείωσεν, ἰσάμενος τὰ τραύματα
 ἡμῶν, καὶ χαρισάμενος ἡμῖν (80) τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνά-
 στασιν. Εἰ δὲ ὅτε γέγονεν ὁ Λόγος αὐρὴ, τότε ἐδόθη αὐ-
 τῷ τὰ ἔργα, ὅθλον, ὅτι (81), ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε
 καὶ εἰς τὰ ἔργα κτίσεται. Οὐκ ἔρα τῆς οὐσίας αὐτοῦ
 σημαντικὸν ἐστὶ τὸ, *ἔκτισεν*, ὡπερ πολλάκις εἰρη-
 γται, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ γενέσεως. Τότε γὰρ
 διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς παραβάσεως ἀτελεῖ καὶ
 χαλὰ τὰ ἔργα, λέγεται σωματικῶς, ὅτι κτίσεται, ἵνα,
 τελειώσας αὐτὰ καὶ δόλοληρα ποιήσας, παραστήσῃ
 τῷ Πατρὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος·
Μὴ ἔχουσιν σκίλον ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων,
ἀλλ' ἵνα ᾖ ἅγια καὶ ἀμωμος. Τετλειώσεται ὡν ἐν
 αὐτῷ καὶ ἀποκαταστήθῃ, ὡπερ ἦν καὶ κατὰ τὴν ἀρ-
 χὴν γεγονός (82), τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ μείζονι
 μέλλον χάριτι· ἀναστάντες γὰρ ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι
 φοβούμεθα θάνατον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ βασιλεύσομεθα διὰ
 ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ
 τοῦ Θεοῦ Λόγος ὢτος καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡν ἐνεδύσατο
 τὴν σάρκα, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ κτίσμα
 ὡν ἐγγενέσι ἀνθρώπος, ἔμενε οὐδὲν ἦτον ὁ ἀνθρώ-
 πος (83), ὡπερ καὶ ἦν, οὐ συναφθεὶς τῷ Θεῷ. Πῶς
 γὰρ ἂν ποίημα ὢν, διὰ ποιήματος συνῆπτετο τῷ κτί-
 στῳ (84); Ἡ ποία βοηθεῖα παρὰ τῶν ὁμοίων τοῖς ὁμοίως
 γίνονται ἂν, δεομένων καὶ αὐτῶν τῶς αὐτῆς βοηθείας;
 Πῶς δὲ, εἴπερ κτίσμα ἦν ὁ Λόγος (85), τὴν ἀπόφα-
 σιν τοῦ Θεοῦ λυσαὶ δυνατὸς ἦν, καὶ ἀφείναι τὴν ἁμαρ-
 τίαν, γεγραμμένον (86) παρὰ τοῖς προφήταις, ὅτι
 οὐκ ὄντος Θεοῦ ἐστὶ; *Τίς γὰρ θεὸς ὡς περ σὺ ἐξάρων*
ἁμαρτίας, καὶ ὑπερβαίνων ἁνομίας; Ὁ μὲν γὰρ
 θεὸς εἶπε· *Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ*· οἱ δὲ ἀν-
 θρωποὶ γέγονασιν θνητοί. Πῶς τοίνυν (87) ὁλόν τε ἦν
 παρὰ τῶν γεννητῶν λυθῆναι τὴν ἁμαρτίαν; ἀλλ' ἔλυσε
 γε αὐτὸς ὁ Κύριος, ὡς εἶπεν αὐτὸς, *Ἐὰν μὴ ὁ Υἱὸς*
ὁμοῦς (88) *ἐλευθερώσῃ*, καὶ ἔδειξεν ἀληθῶς ὁ Υἱὸς
 ὁ ἐλευθερώσας, ὡς οὐκ ἐστὶ κτίσμα, οὐδὲ τῶν γενη-

67. Quandouam igitur opera perficienda suscepit, o
 Dei hostes? Hinc enim quid dictio *creavit* signifi-
 cet, facile intelligitur. Si responderis principio sus-
 cepisse opera perficienda, cum illa e nihilo fecit
 ut essent: falsum id utique est; necdum enim facta
 erant. Atqui de his tanquam quae jam essent appa-
 ret eum loqui. Neque etiam fas est istud de tem-
 pore intelligere quod prius fuit quam Verbum caro
 fieret, ne inutilis ejus videatur adventus, cum hu-
 jusce rei causa advenit. Itaque jam restat ut fa-
 teamur tunc accepisse opera cum homo factus est.
 Siquidem tunc illa perfecit, cum nostra sanavit
 vulnera, nobisque ex mortuis resurgere concessit.
 Quod si cum Verbum caro factum est, tunc ei data
 sunt opera, liquet ipsum, cum homo factus est,
 B tunc quoque in opera esse creatum. Non ergo hoc
 verbo, *creavit*, ejus natura significatur, ut saepius
 dictum est, sed ortus ipsius corporeus. Tunc enim,
 quod opera imperfecta et mutila peccato facta fue-
 rant, creari secundum corpus dicitur, ut illis per-
 fectis atque in integrum statum restituitis, Eccle-
 siae Patri exhiberet *non habentem maculam*, ut ait
 Apostolus, *aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut*
sit sancta et immaculata ⁸². In illo ergo perfectum
 est hominum genus, qualeque initio factum fuerat,
 vel potius ampliore cum gratia restitutum atque
 reparatum est. Siquidem ex mortuis excitati, mor-
 terti non amplius pertimescimus, sed in Christo
 semper in caelis sumus regnaturi. Quod ideo conse-
 quimur, quod ipsum Dei Verbum proprium atque
 ex Patre genitum carnem induit factisque homo
 est. Nam si creatam cum haberet naturam, factus
 postea fuisset homo: idem profecto quod antea
 mansisset hominum genus, neque cum Deo conjun-
 ctum fuisset. Qui enim res facta per rem factam
 cum Creatore conjugii posset? Aut quid auxilii
 similibus posset dari a similibus, cum ipsa eodem
 auxilio indigeant? Qui vero, si Verbum res creata
 esset, posset Dei sententiam abrogare, peccatum-
 que dimittere, cum hoc Dei proprium esse scripse-
 rint prophetae? Nam, *Quis, Deus, similis tui, qui*
auferis peccata, et transcendis iniquitates ⁸³? Siqui-
 dem Deus dixit: *Terra es, et in terram reverteris* ⁸⁴,
 eaque causa est cur homines facti mortales fuerint.
 Quomodo igitur peccatum possent ~~824~~ res factae
 D solvere? Verum ipse solvit Dominus, ut idem ipse

⁸² Ephes. v, 27. ⁸³ Mich. vii, 18. ⁸⁴ Genes. iii, 19.

(78) Reg. et Felc. 5, ἱστίσησεν.

(79) Seguer., ἐγίνετο.

(80) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1 et 4, ἡμῖν. Editi et alii, πῶσιν.

(81) Sic Seguerian. Reg. Anglic. et Felc. 4. At editio Commel., δηλονότι ὅτε, etc.

(82) Seguer. Reg. Basil. Anglic. Felc. 2, 4 et 5, γεγονός. Gobler. et Felc. 1, γεγονός. Editi, γέγονε.

(83) Seguer., ἔμενε ἂν οὐδὲν ἦτον ἄνθρωπος, et μοx, συναφθεὶς Θεῷ.

(84) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τῷ κτίστῳ. Anglican., τῷ κτίσματι, mendose. Alii et editi, τῷ κτίσσαντι. Paulo post Seguer., Gobler., Anglican. et

D Felc. 1, δεδομένα καὶ αὐτὰ τῆς αὐτῆς. Editi et alii δεομένων καὶ αὐτῶν τῆς αὐτῆς.

(85) Felckman. 2, et editio Commel., ἦν Λόγος. Alii mss., ἦν ὁ Λόγος.

(86) Seguer. et Reg., γεγραμμένον.

(87) Seguer. et Reg., Πῶς τοίνυν. Editi, Πῶς γὰρ.

(88) Seguer. et Felc. 4, ἡμῶς. Ibidem Seguerian., Regius, Goblerian., Felc. 1, 4 et 5, ἀληθῶς ὁ Υἱὸς ὁ ἐλευθερώσας, ὡς οὐκ ἐστὶ κτίσμα. Alii et editi, ἀληθῶς ὡς Υἱὸς ὁ ἐλευθερώσας, ὅτι οὐκ ἐστὶ κτίσμα. Ibid. Felc. 5, γεννητῶν.

ait, *Nisi Filius vos liberaverit*⁴¹, vereque ostendit Filius liberator se nec creatum nec factum esse, sed naturæ Patris, qui sententiam illam initio tulerat, solusque peccata condonat, proprium esse Verbum et imaginem. Cum enim in Verbo dictum fuerit, *Terra es, et in terram reverteris*, valde congruenter per idem ipsum Verbum atque in ipso libertas et solutio damnationis facta est.

68. Atqui, inquit, etiamsi Salvator creatus esset, poterat Deus tantummodo dicere, atque ita solvere maledictionem. At similis modo ipsis ita occurri possit: Etiam sine ullo ejus adventu poterat Deus tantummodo dicere, atque ita solvere maledictionem. Verum attendere oportet quid sit hominibus utile, non autem quid in omnibus possit Deus. Namque etiam ante Noe arcam, homines qui peccaverant poterat interimere: tamen id non nisi post arcam fecit. Poterat quoque absque Moysæ, solummodo dicere, populumque educere ex Ægypto: at id per Moysæ fieri conveniebat. Poterat item Deus populum sine iudicibus conservare: verum a re populi erat iudices pro tempore habere. Quin etiam ipse Salvator poterat ab initio advenire; vel postquam advenit, poterat non tradi Pilato: attamen in fine sæculorum advenit, et quæsitus dixit, *Ego sum*⁴². Quod enim ille facit, id hominibus expedit, nec aliter fieri decuit: quod autem et expedit et decet, id ipse curat et providet. Venit itaque non ut illi ministraretur, sed ut ipse ministraret⁴³, et nobis restitueret salutem. Certe tametsi legem e celo poterat enuntiare, vidit tamen hominibus conducere eam e monte Sina proferri: quod quidem fecit ut et Moyses posset ascendere, et illi, verba propius audiendo, facilius crederent. Verumtamen quanta cum ratione id factum fuerit, ex his perspicere licet. Si Deus per sua potentia dixisset, solutaque esset maledictio: apparuisset quidem jubentis potestas, talisq; factus fuisset homo qualis fuit Adam ante peccatum, qui nimirum gratiam extrinsecus acciperet, nec eam corpori connexam haberet. Enimvero cum istiusmodi esset Adam, in paradiso est collocatus: imo vero forte pejor factus est, quippe qui peccare didicerit. Quod si, cum talis fuisset, contigisset quoque ut a serpente deciperetur, Deum iterum jubere et maledictionem solvere opus fuisset, eoque modo nullum finem consecuta

των, ἀλλὰ ἴσως Λόγος, καὶ εἰκὼν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποφρηναμένου καὶ ἀφέντος μόνου εἰς ἡμαρτίας. Ἐπειδὴ γὰρ εἴρηται ἐν τῷ Λόγῳ, Γ' ἦ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελευθερῆσαι, ἀκολουθῶν δὲ αὐτοῦ τοῦ Λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ λύσις (89) τῆς κατακρίσεως γεγένηται.

68. Ἄλλ' ἤδύνατο, φασί, καὶ κτίσματος ὄντος τοῦ Σωτῆρος, μόνον εἰπεῖν ὁ Θεὸς καὶ λύσαι τὴν κατάραν. Τὸ αὐτὸ δ' ἂν ἀκούσαιεν καὶ αὐτοὶ παρ' ἑτέρου λέγοντος· Ἦδύνατο καὶ μὴ ὄλως ἐπιδημησάντος αὐτοῦ, μόνον εἰπεῖν ὁ Θεὸς καὶ λύσαι τὴν κατάραν. Ἄλλὰ σκοπεῖν δεῖ τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελεῖν καὶ μὴ ἐν πᾶσι τὸ δύνατον τοῦ Θεοῦ λογίζεσθαι· ἐπεὶ (90) ἡδύνατο καὶ πρὸ τῆς Νῦν κτιστοῦ τούτου τότε παραδυσίας ἀνθρώπου ἀπολέσαι· ἀλλὰ μετὰ τὴν κτιστὸν πεποίηκεν. Ἦδύνατο καὶ χωρὶς Μωσέως καὶ μόνον εἰπεῖν, καὶ ἐξαγαγεῖν τὸν λαὸν ἐξ Ἀιγύπτου· ἀλλὰ συνέφερε διὰ Μωσέως. Ἦδύνατο καὶ χωρὶς τῶν κριτῶν σώζειν τὸν λαὸν ὁ Θεός· ἀλλὰ συνέφερε τοῖς λαοῖς (91) κατὰ καιρὸν γέγερεσθαι κριτὴν αὐτοῖς. Ἦδύνατο καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ Σωτὴρ ἐπιδημῆσαι, ἢ ἐλθὼν μὴ παραδοθῆναι Πιλάτῳ· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ (92) συντελεῖσθαι τῶν αἰώνων ἔλθε, καὶ ζητούμενος εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι· ὁ γὰρ ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἄλλως οὐκ ἔπρεπε γενέσθαι· καὶ ὅπερ δεῖ συμφέρει καὶ πρέπει, τοῦτο καὶ πρόνοιαν ποιεῖται. Ἦλθε γοῦν, οὐχ ἵνα διακονῆσθαι, ἀλλ' ἵνα διακονήσῃ, καὶ τὴν ἡμῶν ἐργασθῆται σωτηρίαν. Ἀμέλει δυνάμενος (93) ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ λαλῆσαι τὸν νόμον, εἶδεν, ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ Σινᾶ λαλῆσαι, καὶ τοῦτο πεποίηκεν, ἵνα καὶ Μωσῆς ἀναβῆναι δυνηθῆσθαι, κάκεινοι (94) τὸν λόγον ἐγγύθεν ἀκούοντες, μᾶλλον πιστεύουσι διηγεῖσθαι. Πλὴν καὶ τὸ ἐύλογον τοῦ γενομένου θεωρεῖν ἔξεστιν ἐντεῦθεν· Εἰ διὰ τὸ δύνατον εἰρήμει, καὶ ἐλλυτο (95) ἡ κατάρα· τοῦ μὲν κελεύσαντος ἡ δύναμις ἐπέδεικνυτο, ὁ μὲντοι ἄνθρωπος· τοιοῦτος ἐγένετο, οἷος ἦν καὶ ὁ Ἀδάμ (96) πρὸ τῆς παραβάσεως, ἐξωθεν λαβὼν τὴν χάριν, καὶ μὴ συνηρμοσμένην ἔχων αὐτὴν τῷ σώματι· τοιοῦτος γὰρ ὢν καὶ τότε τέθειτο ἐν τῷ παραδείσῳ· τὰχα δὲ καὶ γέροντος ἐγένετο, ὅτι (97) καὶ παραβαλεῖναι μεμάθηκεν. Ἦν τοῖνον τοιοῦτος, εἰ καὶ παραπίπτειστο ὑπὸ τοῦ ὄψεως, ἐγένετο πάλιν χρεῖα προστάξαι τὸν Θεὸν καὶ λύσαι τὴν κατάραν· καὶ οὕτως εἰς ἀπειρον ἐγένετο ἡ χρεῖα, καὶ οὐδὲν ἤττον οἱ ἀν-

⁴¹ Joan. vii, 36. ⁴² Joan. xviii, 5. ⁴³ Matth. ix, 28.

(89) Seguerianus et Felckm. 4, λύσις. Alii et editi, λῆρωσις.

(90) Seguer., ἐπεὶ, et ibidem, πρὸ τῆς Νῦν κτιστοῦ. Alii et editi, ἐπειδὴ, et, πρὸ τῆς κτιστοῦ.

(91) Seguer., Basil., Gobler., Felc. 1 et 4, τοῖς λαοῖς. Alii et editi, τοῖς ἄλλοις.

(92) Seguer., Reg. et Felc. 4, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ. Editi et alii, ἀλλὰ ἐπὶ.

(93) Felckman. 2, et editio Commel., ἀμέλει καὶ δυνάμενος. Alii miss., ἀμέλει δυνάμενος. Mox Seguerian., Reg., Anglican., Goblerian., Felckman. 1, 4 et 5, εἶδεν. Ceteri et editi, εἶδεν.

(94) Sic miss. At editio Commel., κάκεινοι.

(95) Seguer., Gobler. et Felckman. 1, et 9, ἐέλυτο. Alii et editi, ἔλυτο. Mox Seguer., Reg., Anglic. et Felc. 2, ἐδείκνυτο. Ceteri et editi, ἐπέδεικνυτο. Seguer. paulo post, τοιοῦτος ἐγένετο.

(96) Seguer., Gobler., Felc. 1 et 4, οἷος ἦν καὶ Ἄδάμ. Reg., Basil., Anglic. et Felc. 5, οἷος ἦν καὶ ὁ Ἀδάμ. Editio Commel., οἷος ἦν ὁ Ἀδάμ. Mox Seguerian. et Reg., καὶ μὴ συνηρμοσμένην. Alii et editi, καὶ μὴ συγχορμημένην.

(97) Seguer., ἐπὶ, alii et editi, ὅτι. Mox Seguer., Anglican., Gobler. Felc. 1 et 4, εἰ καὶ παραπίπτειστο. In aliis et editis deest καὶ.

θρωποι ἔμενον ὑπεύθυνοι, δουλοῦντες τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλ' οὐδὲ ἁμαρτάνοντες, ἀλλ' ἐδέοντο τοῦ συγχωροῦντος, καὶ οὐδέποτε ἠλευθεροῦντο (98), σάρκες ὄντες καθ' ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλ' ἠτάμενοι τῷ νόμῳ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός.

69. Ἡδὴν τε εἰ κτίσμα ἦν ὁ Υἱός, ἔμενον ὁ ἀνθρώπος εὐδὲν ἦτον θνητός, μὴ συναπτόμενος τῷ Θεῷ (99)· οὐ γὰρ κτίσμα συνήπτε τὰ κτίσματα τῷ Θεῷ, ζῆτων καὶ αὐτὸ τὸν συνάπτοντα· οὐδὲ τὸ μέρος τῆς κτίσεως σωτηρίας τῆς κτίσεως ἀν' εἴη, δέδμενος καὶ αὐτὸ σωτηρίας. Ἴνα οὖν μὴδὲ τοῦτο γένηται (1), κέμεται τὸν ἑαυτοῦ Ἰὸν, καὶ γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου, τὴν κτιστὴν σάρκα λαβών· ἵν', ἐπειδὴ πάντες εἰσὶν ὑπεύθυνοι τῷ θανάτῳ, ἄλλος ὢν τὸν πάντων, αὐτὸς ὑπὲρ πάντων τὸ ἅγιον σῶμα τῷ θανάτῳ προσεγγέχη, καὶ λοιπὸν, ὡς πάντων δι' αὐτοῦ ἀποθανόντων, ὁ μὲν λόγος τῆς ἀποφάσεως πληρωθῆ (πάντες γὰρ ἀπέθανον ἐν Χριστῷ) (2)· πάντες δὲ δι' αὐτοῦ γίνονται λοιπὸν ἠλευθεροὶ μὲν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς δι' αὐτὴν κατάρτας, ἀληθῶς δὲ διαμείνωσι (3) εἰσαεὶ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀθανάσιαν καὶ ἀφάρτασαν ἐκδοσάμενοι. Τοῦ γὰρ Λόγου ἐκδοσαμένου τὴν σάρκα, καθὼς πολλάκις δέδεικται, πᾶν μὴ ἐγγρα τοῦ βρεῦς δι' ἑαυτοῦ κατεσθένυτο ἀπ' αὐτῆς· εἴ τι ἐκ τῶν σαρκικῶν κινήματων ἀνεφύετο κακὸν, ἐξεκόπτετο, καὶ συνανηρείτο (4) τοῖσις ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀκόλουθος θάνατος, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριός μὲν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐδὲν εὐρίσκεα (5) ἐν ἑμοί· καὶ, εἰς τοῦτο γὰρ ἐξαγαγερῶθη, ὡς ἐγραψεν ὁ Ἰωάννης, Ἴνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Τοῦτων δὲ (6) λυθέντων ἀπὸ τῆς σαρκός, πάντες ὅσων κατὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκὸς ἠλευθερώθημεν, καὶ λοιπὸν συνήφθημεν καὶ ἡμεῖς τῷ Λόγῳ. Συνάφθητες δὲ τῷ Θεῷ, οὐκέτι μὲν ἐπὶ γῆς ἀπομένωμεν (7), ἀλλ' ὡς αὐτὸς εἶπεν, ὅπου αὐτός, καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα· καὶ λοιπὸν οὐτε τὸν θρῶν ἐτι φοβηθῶσόμεθα· κατηργήθη γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ διωχθεὶς παρὰ τοῦ Σατάνου, καὶ ἀκούσας· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· καὶ οὕτως ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνει βαλλόμενος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· οὐτε δὲ (8) γυναῖκα παρατίθουσαν φιλαζόμεθα· Ἐν γὰρ τῇ ἀνάστασει οὐτε γαμοῦσιν, οὐτε γαμιζοῦται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι (9)· καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καινὴ κτίσις ἔσται· καὶ οὐτε ἄρσεν, οὐτε θῆλυ, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν

esset necessitas, hominesque nihilominus rei mansissent, ac peccato serviissent. Ita autem semper peccando, semper condonans opus habuissent, ac proinde nunquam feissent liberati, cum ex se toti sint carni, atque ob carnis infirmitatem legi semper succumbant.

69. Præterea si Filius res creata esset, homo nihilominus mortalis remaneret, utpote minime cum Deo copulatus. Nec enim res aliqua creata res alias creatas enim Deo potest conjungere, cum ipsa conjungentem aliquem quærat. Neque pars aliqua create nature salutem illi posset afferre 425 cum ipsa salute quoque indigeat. Quod ne fieret, Deus sui ipsius Filium misit, qui creata carne assumpta factus est filius hominis, ut quoniam omnes rei essent mortis, ille qui alius est ab omnibus, proprium corpus pro omnibus morti offerret, atque ita omnibus veluti per ipsum mortis, et sententia adversum nos lata completeret (omnes enim in Christo mortui sunt), et omnes deinceps a peccato et maledictione, quæ ex eo secuta est, per ipsum fierent liberi, vereque in perpetuum permanent, immortalitate et incorruptione, postquam resurrexissent, inditi. Namque postquam Verbum carnem induit, ut sæpe dictum est, ab ea extinctus penitus est serpentis morsus, et quidquid mali exoriebatur ex carnis motibus, præcisum omnino est, ac denique ipsa mors peccati comes fuit missa interempta, ut ipse Dominus hujusmodi verbis declarat: *Veni princeps hujus mundi, et nihil in me invenit* *. Et: *In hoc enim apparuit*, ut scripsit Joannes, *ut dissolvat opera diaboli* **. His autem carne dissolutis, omnes propter carnis cognationem liberati sumus, jamque nos etiam enim Verbo copulati fuimus. Porro cum Deo conjuncti, non amplius in terra remanebimus, sed, ut ipse dixit **, ubi ille erit, nos quoque erimus, nec serpentem amplius sumus formidaturi. Profligatus enim ille est a Salvatore cum in sua carne perseque ac dicente, *Vade post me, Satana* **: atque ita extra paradysum in ignem æternum est dejectus. Nec etiam ullæ muliebres illecebraz cavendæ nobis erunt: *In resurrectione enim nec nubent nec nubentur, sed sicut angelis* **. Et in Christi Jesu nova creatura erit **, neque masculus aut femina, sed omnia et in omnibus erit Christus **.

* Joan. xiv. 30. * I Joan. iii. 8. * Joan. xiv. 3. vi. 15. ** Galat. iii. 28.; I Cor. xv. 28.

** Matth. iv. 10. ** Matth. xxii. 30. ** Galat.

(98) Segner., ἠλευθεροῦντος ἀρκεσθέντες. Gobler., D Felc. 1, 4 et 5, ἠλευθεροῦντος ἀρκεσθέντες. Cæteri et editi, ἠλευθεροῦντος, σάρκες ὄντες. Ibid. καὶ deest in Gobler. et Felc. 1.

(99) Segner. et Felc. 4, συναπτόμενος Θεῷ. (1) Segner. ἵν' οὖν τοῦτο μὴ γένηται. Gobler. Felc. 1 et 4. Ἴνα οὖν μὴ τοῦτο, etc. Editi et alii, Ἴνα οὖν μὴδὲ τοῦτο, etc.

(2) Segner., ἀπέθανον Χριστῷ. Paulo post Segner. Reg. Gobler. Felc. 1 et 5, δι' αὐτοῦ γίνονται. Anglic. et Felc. 4, δι' αὐτοῦ γίνονται. Alii et editio Commel., πάντες δὲ γίνονται.

(3) Segner., διαμείνωσι.

(4) Segner., Gobler., Felc. 1 et 4, συνανηρείτο. Basili., Anglic., Reg., Felc. 2 et 5, συνανήρητο. Editi et alii, συναρήρητο.

(5) Gobler., Felc. 1 et 4, εὐρίσκεα. Ibid. Gobler. et Felc. 1, ἐν ἑμοί. Εἰς τοῦτο γὰρ, etc.

(6) Segner., Gobler., Felc. 1 et 4, τοῦτων δὲ. Alii et editi, τοῦτων οὖν.

(7) Gobler. et Felc. 1, ἀπομένωμεν. Paulo post, Segner., Gobler., Felc. 1 et 4, καὶ λοιπὸν. Ibid. Segner., οὐδέ. Editi et alii καὶ omittunt.

(8) Sic Segner., Gobler., Felc. 1 et 4. At in aliis et editis deest.

(9) Felckman. 5, ὡς οἱ ἄγγελοι.

Ubi autem Christus adest, quis timor vel quid periculi possit accidere ?

70. Id autem factum minime fuisset, si quid creatum esset Verbum. Nam diabolus, qui et ipse creatura est, perpetuum cum creatura gessisset bellum, et homo quocumque fuisset intermedius, morti semper subjectus fuisset, quippe qui nihil haberet in quo et per quod cum Deo conjunctus liber fieret ab omni metu. Quocirca ipsa Veritas ostendit Verbum non esse e factis rebus, sed illarum potius esse auctorem. Ita enim corpus factum et humanum assumpsit, ut illud tanquam opifex reflexerit, et divinum in seipso redderet, atque hoc pacto nos omnes ad illius similitudinem in caelum introduceret. Atqui homo cum re creata conjunctus non potuisset divinus effici, nisi Filius verus Deus esset, neque homo se Patri sistere ausus esset, nisi is qui corpus induit, naturale et verum ejus esset Verbum. Ac quemadmodum nunquam a peccato et a maledictione liberati fuisset, nisi caro, quam induit Verbum, natura humana esset; ita nunquam homo divinus effectus fuisset, nisi is qui caro factus est, natura esset verum et proprium Patris Verbum. Namque ideo hujusmodi **426** copulatio facta est, ut eum, qui natura homo est, cum illo, qui natura Deus est, conjungeret, hocque pacto stabilis et firma esset ejus salus et, ut ita loquar, deificatio. Qui ergo Filium natura esse ex Patre aut ejus substantia proprium esse inficiantur, negent quoque eum veram humanam carnem ex Maria semper virgine accepisse. Nihil enim nobis hominibus profuisset, si nec Verbum verus et naturalis Dei Filius esset, nec vera esset caro quam assumpsit. Sed profecto veram accepit carnem, quantumvis fuerat Valentinus. Erat item et natura et verum Dei Verbum, insaniant licet Ariani: atque in ea carne nostrum novae creationis fuit principium, homo pro nobis creatus, qui et nobis viam illam, ut dictum est, renovavit.

(10) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, addunt ἔσται, quod in aliis et editis deest.

(11) Sic mss. At editio Commel., Πρὸς γὰρ κτίσμα ὧν καὶ ὁ διάβολος.

(12) Anglic., γνήσιος.

(13) Seguer. Basil. Reg. Anglican. Gobler. Felc. 1 et 4, αὐτοῦ Λόγος. Caeteri et editi, αὐτοῦ ὁ Λόγος.

(14) Theodoretus Dialogo 2, qui ἀσύγγυτος, id est, *incomensus*, inscribitur, hunc locum assert cum hoc titulo, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ex τῷ πρὸς τὸς αἰρέσεις λόγῳ δευτέρῳ. Exstat quoque in concilio Chalcedonensi parte III, cap. 1, pag. 829 postremae editionis, ubi generatim inscribitur, τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ κατὰ αἰρέσεων λόγου.

(15) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1 et 4, et Theodoretus. At concil. Chalced. omittit, τῆς κατάρως. Alii et editi habent, καὶ ἀπὸ τῆς κατάρως.

(16) Felc. 3, αἰτός. Ibid. Seguer. Theodoret. et concil. Chalcedon., αὐτοῦ ἦν ὁ Λόγος. Editi et alii, ἦν αὐτοῦ Λόγος.

(17) Seguer. Felc. 4. Theodoret. et concil. Chalcedon., τῷ κατὰ φύσιν. Alii et editi, τὸ κατὰ φύσιν. Sic autem hunc locum vertit interpres concilii Chal-

A ἔσται (10) ὁ Χριστός. Ἐνθα δὲ ὁ Χριστός, πόλος φύλος ἢ πόλος κίνδυνος εἶναι γενήσεται;

70. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ κτίσμα ἦν ὁ Λόγος. Πρὸς γὰρ κτίσμα, κτίσμα ὧν καὶ ὁ διάβολος (11), εἶχεν αἰετὴν τὴν μάχην· καὶ μέσος ὧν ὁ ἄνθρωπος, ὑποπίπτος ἦν ἀπὸ τῶν θανάτων, μὴ ἔχων ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ συναφθεὶς τῷ Θεῷ κλειυθεὶς παντὸς φόβου γένηται (12). Ὅθεν ἡ ἀλήθεια βεβαιώσεται μὴ εἶναι τὸν γενητῶν τὸν Λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον τούτων αὐτὸν δημιουργόν· οὕτω γὰρ καὶ προσελάβετο τὸ γεννητὸν καὶ ἀνθρώπινον σῶμα, ἵνα, τοῦτο ὡς δημιουργὸς ἀνακαινίσας, ἐν αὐτῷ θεοποιήσῃ, καὶ οὕτως εἰς βασιλείαν οὐρανῶν εισαγάγῃ πάντας ἡμᾶς καθ' ὁμοιότητα ἐκείνου. Οὐκ ἂν δὲ πάλιν ἔθεοποιήθη κτίσματι συναφθεὶς ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ Θεὸς ἦν ἀληθινὸς ὁ Υἱός· καὶ οὐκ ἂν παρήτει τῷ

B Πατρὶ ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει καὶ ἀληθινὸς ἦν αὐτοῦ Λόγος (13) ὁ ἐνδοξάμενος τὸ σῶμα (14). Καὶ ὡς περὶ οὐκ ἂν ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς κατάρως (15), εἰ μὴ φύσει ἀπρὸς ἦν ἀνθρωπίνη, ἦν ἐνεδόξαστο ὁ Λόγος· οὐδὲν γὰρ κοινὸν ἦν ἡμῖν πρὸς τὸ ἄλλότριον· οὕτως οὐκ ἂν ἔθεοποιήθη ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἕως (16) αὐτοῦ ἦν ὁ Λόγος, ὁ γενόμενος σὰρξ. Διὰ τοῦτο γὰρ τοιαύτη γέγονεν ἡ συναφή, ἵνα τῷ κατὰ φύσιν (17) τῆς θεότητος συναφῇ τὸν φύσει ἄνθρωπον, καὶ βεβαία γένηται ἡ σωτηρία (18) καὶ ἡ θεοποίησις αὐτοῦ. Οὐκ οὖν οἱ ἀρνούμενοι ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φύσει καὶ ἴσον αὐτοῦ τῆς οὐσίας (19) τὸν Υἱὸν ἀρνεύσασθαι καὶ ἀληθινὴν σάρκα ἀνθρωπίνην αὐτὸν εἰληφέναι ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου (20). Οὐδὲν γὰρ πλεόν ἡμῖν κέρδος τοῖς ἀνθρώποις ἦν, εἰ μὴτε ἀληθινὸς καὶ φύσει ἦν Υἱός (21) τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος, μὴτε ἀληθινὴ σὰρξ ἦν, ἣν προσελάβετο. Ἄλλ' ἐλαβὲ γὰρ ἀληθινὴν σάρκα, καὶ μαίνεται Ὀυαλεντίος· ἦν γὰρ καὶ φύσει καὶ ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Λόγος, καὶ μαίνονται οἱ Ἀρειομαχίται· καὶ ἐν ἐκείνῳ γέγονεν ἡμῶν ἡ ἀρχὴ (22) τῆς καινῆς κτίσεως, κτισθεὶς ἄνθρωπος ὡς περὶ ἡμῶν, καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἐκείνην ἐγκαίνισας (23), ὡς περὶ εἴρηται.

cedonensis: *Idcirco namque talis est facta connectio, ut ei, qui juxta naturam divinitatis est, illum hominem, qui est humana natura, conjungeret. Ibi-que desinit hic locus.*

(18) Seguer., Reg. et Theodor., γέννηται ἡ σωτηρία. Alii et editi, γένηται σωτηρία. Mox Seguer., Gobler. et Felc. 1, οὐκ οὖν ἀρνούμενοι. Idem ibidem et Theodoretus, ἀρνούμενοι ἐκ τοῦ Πατρὸς. Alii et editi, ἀρνούμενοι μὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς.

(19) Sic Seguer. Reg. Theodoret. Gobler. Felc. 1 et 5. At alii et editi, τῆς ἰσῆας οὐσίας. Ibidem Felckm. 4, αὐτοῦ Υἱόν. Rursus ibid. Gobler. Felckm. 1, et Theodor., ἀρνησάσθωσαν. Item Theodoret. ibid., ἀρνησάσθωσαν ἀληθινὴν σάρκα καὶ ἀνθρωπίνην. Editio Commel. et alii mss., ἀρνεύσασθαι καὶ ἀληθινὴν σάρκα ἀνθρωπίνην.

(20) Theodoret., Παρθένου. Ibi-que locus desinit. Ibid. κέρδος adest a Felc. 2, et editione Commel.

(21) Seguer., ἀληθινὸς ἦν καὶ φύσει ἦν Υἱός, etc.

(22) Sic Seguer. Anglican. Gobler. et Felc. 1 et 4. At caeteri et editi, ἡμῶν ἀρχή.

(23) Seguerianus, Goblerianus, Felckmanni 1 et 4, ac Regius, ἐγκαίνισας. Editi et alii, ἀνακαινίσας. Sed Felckm. 5, sic habet ὡς περὶ ἡμῶν ὡς περὶ εἴρηται, unmissis intermediis. Idem ibidem, οὕτε κτίσμα.

71. Οὕτε οὖν κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος, οὕτε ἔργον· ταύτων γὰρ ἐστὶ κτίσμα καὶ ποιήματα, καὶ ἔργον· καὶ εἴπερ κτίσμα καὶ ποιήματα ἦν, ἦν ἂν καὶ ἔργον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἰρήκεν· Ἐκτίσθαι μὲν ἔργον· οὐδέ, ἔξω τούτου ἔργος ἐποίησεν, ἵνα μὴ τῇ φύσει (24) καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα εἶναι δόξῃ· οὕτε οὖν, διὰ τὸ ποιησάμενος ἔργα, ἔκτισεν, ἵνα μὴ πάλιν κατὰ τὴν κακότητα τῶν ἀσεβούντων ὡς ἡμεῖς γενόμενος νομισθῇ· ἀλλ' οὐδ' οὕτω· Ἐπιπρὸ τῶν ἔργων ἔκτισέ με, ἀνήγγελεν, ἵνα μὴ, ὡς περ ἐστὶ γέννημα ὧν πρὸ πάντων, οὕτω καὶ κτισθῆμαι πρὸ τῶν ἔργων, ταύτων ποιήσας (25) νομισθῆμαι τὸ, γέννημα, καὶ τὸ, ἔκτισεν· ἀλλὰ μετὰ παρατηρήσεως ἀκριβοῦς, εἰς ἔργα, εἰρήκεν· Ἴσον τῷ εἰπεῖν, εἰς σάρκα με (26) ποιησάμενος ὁ Πατὴρ γενέσθαι ἀνθρώπου· ὥστε καὶ ἐκ τοῦτου πάλιν δεκνίσθαι, μὴ εἶναι ἔργον αὐτῶν, ἀλλὰ γέννημα. Ὡς γὰρ ὁ εἰσερχόμενος (27) εἰς οἰκίαν οὐκ ἐστὶ μέρος τῆς οἰκίας, ἀλλὰ ἄλλος ἐστὶν παρὰ τὴν οἰκίαν· οὕτως ὁ εἰς τὰ ἔργα κτισθόμενος ἄλλος ἂν εἴη τὴν φύσιν παρὰ τὰ ἔργα· ἐπεὶ εἰ καθ' ἑμᾶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἔργον ἐστίν, ὡς Ἀρειανοὶ, ἐν (28) ποῖα ἄρα χειρὶ καὶ σοφίᾳ γέγονε καὶ αὐτός; Πάντα γὰρ τὰ γεγόμενα, ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ γέγονε, λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα (29)· τοῦ δὲ θαυδοῦ φάλλοντος· Καὶ σὺ κατ' ἀρχῆς, Κύριε, τὴν γῆν ἔθεμελιώσας, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· Ἐμνήσθη ἡμερῶν ἀρχαίων, καὶ (30) ἐμελέτησα ἐν πάσι τοῖς ἔργοις σου, ἐν ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέτησα. Οὐκ οὐκ εἰ ἐν χειρὶ τοῦ Θεοῦ (31) τὰ ποιήματα εἰργάσθη, γέγραπται δὲ, ὅτι Πάντα διὰ τοῦ Λόγου ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· καὶ πάλιν, εἰς Κύριον Ἰησοῦς, δὲ οὐ τὰ πάντα, καὶ οὐ· Ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνίστηεν· εὐθύνων, ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ Υἱὸς ἔργον, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σοφία. Τοῦτο γινώσκοντες καὶ οἱ (32) ἐν Βαβυλῶνι γενόμενοι μάρτυρες, Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαὴλ, ἐλλέγονον τὴν Ἀρειανὴν ἀσέβειαν. Εἰπόντες γὰρ (33)· Εὐλόγητε

71. Itaque Verbum nec res est creata, nec opus. Nam idem est res creata et facta, atque opus : unde si res creata et facta esset, esset quoque opus. Hinc non dixit : Creavit me opus, neque, Cum operibus fecit, ne natura et substantia res creata esse videretur : neque, Creavit me ad opera facienda, ne rursus eum tanquam organum nostri causa factum esse arbitrareremur, quæ prava est impiorum sententia : neque etiam dixit : Ante opera creavit me, ne quemadmodum est ante omnia genitus, ita quoque, si ante opera creatus diceretur, inde colligeretur idem significari vocabulis, *genitus*, et, *creavit* : verum cautissime addit, *in opera*, quod idem est ac si diceret : In carne me fecit Pater, ut homo fierem. Unde ex hoc etiam loco evidens sit illud non opus, sed genitum esse. Nam ut qui domum ingreditur, non est pars domus, sed alius est a domo : ita qui in opera creatur, alius sane est ab operibus. Alioquin si, ut putatis, o Ariani, Dei Verbum opus est, quanam, amabo, in manu et sapientia factum est ? Nam omnia quæ facta sunt, in manu et sapientia Dei facta sunt, ut Deus ipse ait : *Manus mea fecit hæc omnia* : et David : *Et tu instio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli* : et rursus psalmo centesimo quadagesimo secundo : *Memor sui dierum antiquorum, et meditatus sum in omnibus operibus tuis ; in factis manuum tuarum meditabar*. Itaque si in manu Dei facta sunt opera, scriptum autem est : *Omnia per Verbum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* : et rursus : *Unus Dominus Jesus, per quem omnia* : et : *In ipso omnia constituta sunt* : clarum utique est Filium non esse opus, sed Dei manum et sapientiam. Quod cum non **227** ignoraret Babylonis martyres Ananias, Azarias et Misael, Arianam, et ipsi impletatem redarguunt. Namque postquam dixissent, *Benedicite, omnia opera Domini, Domino*, ea quidem quæ cum in cælis tum in terra existunt, atque universas res creatas tanquam opera recensuerunt : at

²⁴ Isa. LXVI. 22. ²⁵ Psal. CI. 26. ²⁶ Psal. CXLII. 5. 17. ²⁷ Dan. III. 57.

(24) Seguer. Gobler. Felckman. 1 et 4, μὴ τῇ φύσει. Alii et editi, μὴ φύσει. Paulo post Reg. Basil. Anglic. et Felc. 5, ποιησάμενος ἔργα. Seg. Gobler. Felc. 1 et 4, ποιησάμενος τὰ ἔργα, mendose scilicet pro, ποιησάμενος μετὰ ἔργα. Alii vero et editi, ποιησάμενος ἔργα.

(25) Seguerianus. Goblerianus. Felckman. 1 et 4, ποιησάμενος.

(26) Seguer. εἰς σάρκα με. In aliis et editis me deest. Editio Commel. ibi mendose, εἰς σάρκα. Paulo post Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ὥστε καὶ ἐκ τούτου. Alii et editi, ὥστε καὶ ἐκ τοῦ τούτου.

(27) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ὁ εἰσερχόμενος. Basil. ὁ ἐργαζόμενος. Alii et editi, ὁ ἐρχόμενος. Paulo post, Felc. 4, ἀλλὰ ἄλλο.

(28) Sic Seguer., Felc. 2 et editi. At in cæteris miss. in deest. Mox Felc. 2 et editi, γέγονον αὐτός. Alii mss. γέγονε καὶ αὐτός. Ibidem Seguerianus. et Basiliensis. Πάντα γὰρ τὰ γεγόμενα, ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ. Anglicana. Πάντα ἄ γέγονε, ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ. Reg. Goblerianus. Felc. 1, 4 et 5, Πάντα γὰρ τὰ γεγόμενα ἔργα ἐν χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ. Alii et

editi, Πάντα γὰρ ἔργα ἄ γέγονε, τῇ χειρὶ καὶ σοφίᾳ.

(29) Gobler. et Felc. 1, τὰ πάντα. Paulo post Seguer. καὶ ἔργα τῶν χειρῶν. Ibidem Gobler. et Felckman. 1, καὶ αὐτός· Ἐμνήσθη ἡμερῶν. Vox ψαλμῷ ibidem deest in Seguer. et Felc. 4.

(30) Καὶ abest a Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4.

(31) Seguer. χειρὶ Θεοῦ. Mox idem et Gobler., Felc. 1 et 4, γέγραπται δὲ, ὅτι Πάντα διὰ τοῦ Λόγου ἐγένετο. Alii et editi, γέγραπται γὰρ, ὅτι Πάντα διὰ τοῦ Λόγου γέγονε.

(32) Seguerianus. et Reg. καὶ oi. In aliis et editis deest καὶ. Ib. Goblerianus. et Felckman. 1, γενόμενος παῖδες ἐλλέγονον.

(33) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. At alii et editio Commel. γὰρ omittunt. Ibidem Seguerianus. Reg. et Felckman. 4, τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον. Alii vero et editi, τὰ ἔργα τὸν Κύριον. Item ibidem, Seguer. et Felc. 4, τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ. At μὲν abest ab aliis et editione Commel. Ibidem Seguerianus. Basiliensis. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ ἐπ' ἡγῆς.

Filium prætermiserunt. Nec enim dixere : Benedic Verbum, et lauda, sapientia : nempe ut ostenderent res alias omnes et laudantes et opera esse, Verbum autem nec opus nec e laudantium esse numero, sed una cum Patre laudari, adorari, et Deum agnoscere, atque ejus quidem Verbum et sapientiam esse, operum vero creatorem. Id etiam Spiritus in Psalmis dilucide admodum distinxit his verbis : *Rectum est Verbum Domini et omnia opera ejus in fide* 34; et alibi : *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti* 35.

72. Atqui si Verbum opus esset, absque dubio in sapientia quoque fuisset factum, nec ipsum Scriptura ab operibus discriminasset, neque illa quidem opera; hoc autem, Verbum et propriam Dei sapientiam appellasset. Cum autem Scriptura ipsum ab operibus secerat, docet profecto sapientiam esse operum effectricem, non vero opus. Eadem distinctione usus est Paulus Epistola ad Hebræos, ubi hæc scribit : *Vivum enim est Verbum Dei et efficax et acutius omni gladio ancipiti, et pertingit usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque ac medullarum, et judex cogitationum et meditationum cordis, nec ulla est creatura invisibilis in conspectu ejus : omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quod nobis est sermo* 36. Ecce res quidem factas, creaturam, appellat : Filium vero Verbum Dei esse novit, utpote qui alius sit a rebus creatis. Cum item addit : *Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quod nobis est sermo*, alium certe eum ab omnibus esse significat. Hinc ille quidem judicat : singula vero res creatæ ei rationem referre tenentur. Ex eo etiam loco, ubi universa creatura nobiscum una dicitur congenerare ut liberetur a servitute corruptionis 37, Filium alium a rebus creatis esse ostenditur. Enimvero si creatus esset, unus et ipse esset gementium, qui alio pariter opus haberet, a quo simul ipse cum omnibus filius efficeretur et liberaretur. Si porro res omnis creatura congitur ut liberetur a corruptione servitutis, ipse autem Filius non unus est gementium, nec indigentium libertate, sed ipse est qui omnes et filios efficit et liberos reddit, ut olim

πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον· τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὡς ἔργα κατέλεξαν· τὸν δὲ Υἱὸν οὐκ ὠνόμαζαν· οὐ γὰρ εἰρήκασι (34)· Ἐὐλόγητε, Ἄγγελοι, καὶ ἄνθρωποι, σοφία· ἵνα δεξιῶσιν, ὅτι τὰ μὲν ἕλλα πάντα ὀνομαζέτω, καὶ ἔργα ἐστὶ· ὁ δὲ Λόγος οὐκ ἐστιν ἔργον οὐδὲ τῶν ὀνομαζόντων, ἀλλὰ σὺν τῷ Πατρὶ ὀνομαζόμενος, καὶ προσκυνοούμενός (35) ἐστὶ καὶ θεολογούμενος, Λόγος μὲν αὐτοῦ καὶ σοφία ὢν, τῶν δὲ ἔργων δημιουργός. Τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν Ψαλμοῖς (36) μετὰ καλλίστης διαστολῆς εἴρηκεν, ὅτι Ἐὐθὺς ὁ Λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ ἐτέρῃ φησιν· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε·

72. Et de Verbo hinc et Logos, πάντως ἄν (37) καὶ αὐτὸς ἐν σοφίᾳ ἐγγενέται, καὶ οὐδ' ἂν διαστειλὸν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων ἢ Γραφῆ, οὕτε τὰ μὲν ἔργα ὠνόμαζε, τὸν δὲ Λόγον καὶ σοφίαν ἰδίαν τοῦ Θεοῦ εὐηγγελίζετο. Νῦν δὲ, διαστειλοῦσα τῶν ἔργων αὐτὸν ἢ Γραφῆ, δεικνυσιν, ὅτι τῶν ἔργων δημιουργός ἐστιν ἡ σοφία, καὶ οὐκ ἔργον. Ταύτη τῆ διαστολῆ καὶ ἡ Παῦλος κέχρηται γράφων Ἐβραίοις· Ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργητὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον, καὶ δικνωκόμενος ἀρχὴ (38) μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικῶς ἐνθυμησῶν καὶ ἐννοῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἐστὶ κτίσις ἀφανῆς ἐπὶ ὅσιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ἐν ἡμῖν ὁ Λόγος. Ἰδοὺ γὰρ τὰ μὲν γενητὰ κτίσιν ὠνόμασε (39) τὸν δὲ Υἱὸν Λόγον οἶδεν ὄντα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἄλλων ὄντος αὐτοῦ παρά τὰ κτίσματα. Πάλιν δὲ λέγων· Πάντα δὲ (40) γυμνά καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ἐν ἡμῖν ὁ Λόγος· ἄλλον αὐτὸν εἶναι σημαίνει τῶν πάντων. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μὲν κρῖνει, τὸν δὲ γεννητὸν πάντων ἑκαστος ὑπευθύνος ἐστὶν αὐτῷ διδόναι λόγον. Οὕτως ἄρα καὶ τῆς κτίσεως πάσης συσταναζούσης ἡμῖν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἄλλος τῶν κτισμάτων δεικνύεται εἶναι (41) ὁ Υἱός. Εἰ γὰρ ἦν κτίσμα, εἰς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν στεναζόντων, καὶ ἐσόμενος τοῦ υἱοποιούντος καὶ ἐλευθερύντος καὶ αὐτὸν μετὰ πάντων. Εἰ δὲ πᾶσα μὲν ἡ κτίσις συσταναζέει ἐλευθερίας χάριν τῆς ἀπὸ τῆς φθορᾶς τῆς δουλείας, ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἐστὶ τῶν στεναζόντων, οὐδὲ τῶν δομένων ἐλευθερίας, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ υἱοποιῶν (42) καὶ ἐλευθερῶν τὰ πάντα, λέγων τοῖς τότε Ἰουδαίοις· Ὁ δὲ

34 Seguer. Anglican. et Felc. 4. οὐ γὰρ εἰρήκασι. Goblerian. et Felc. 1. οὐ γὰρ εἴρασαν. Alii et editi utrumque omittunt.
 35) Καὶ προσκυνοούμενος δεest in Basil. Gobler. et Felckman. 1.
 36) Seguer. Reg. et Felc. 4 addunt, ἐν Ψαλμοῖς, quod in aliis et editis deest. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, μετὰ καλῆς τῆς. Basil. ibid. ὁ Λόγος ὁ τοῦ Κυρίου.
 37) Felc. 5 ἄν omittit. Mox Felc. 4, καὶ οὐκ ἂν ἐισσελλαν.
 38) Seguer. et Felc. 4, μέχρι. Basil. ibid. μελῶν. Paulo post, Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, omittunt καὶ ἐννοῶν καρδίας.
 39) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τὰ γενητὰ κτίσιν ὀνομαζέει. Paulo post, Felc. 2 et editio Commel. ὄντος τοῦ παρά. Cæteri mss. ὄντος αὐτοῦ παρά.
 40) Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1, 2 et 4, Πάντα δὲ. Editi, Πάντα καὶ. Basil. omittit δὲ et καὶ. Ibidem Felc. 2 et editio Commel. τῶν ὀφθαλμῶν. Alii mss. τοῖς ὀφθαλμοῖς. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, αὐτὸν εἶναι σημαίνει. In aliis et editis deest εἶνα.
 41) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1. Alii editi et alii eἶνα omittunt.
 42) Seguer. ἔστιν ὁ υἱοποιῶν. Cæteri et editi, ἐστὶν υἱοποιῶν. Basil. ibid. ἔβλον, ὡς αὐτὸς ἐστὶν υἱοποιῶν. Mox Seguerian. ὁ δούλος.

δούλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ δὲ υἱὸς οὐ μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ἐὰν οὖν ὁ Υἱὸς ὁμοίως ἐλευθέρωσθαι, ὅπως ἐλευθέρου ἔσθεθε· λευκότερον φωτὸς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' Υἱὸς ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος τοῦ Πατρὸς. Περὶ μὲν οὖν τοῦ, Κύριος ἔκτισε μὴ ἀρχὴν ὁδῶν, εἰ καὶ δι' ἄλλων, ἀλλ' ἰκανά ἐστιν, ὡς γε νομίζω, πρόφρασι παραστῆσαι ταῦτα τοῖς λογιωτέροις πλείονα κατασκευάζειν εἰς ἀναίρεσιν τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως· ἐπειδὴ δὲ καὶ (43) τὸν ἐξῆς στίχον ἀναγινώσκοντες οἱ αἰρετικοί, κακῶς καὶ περὶ τούτου ἐνθυμούμενοι νομίζουσιν, ἐπειδὴ γέγραπται, Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου καὶ μὴ εἰς τὴν ἑναρκίαν αὐτοῦ παρουσίαν εἰρηθῆσαι καὶ ταῦτα (44), ἀναγκαῖον, καὶ τούτων τὸν στίχον διαλύοντας, δεῖξαι τὴν πλάνην ἐκείνων.

73. Γέγραπται· Ὁ Θεὸς ἐπὶ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· εἰ τούτων ἐπὶ σοφίᾳ ἡ γῆ τεθεμελιώται (45), πῶς ὁ θεμελιῶν θεμελιούται; Ἀλλὰ παροιμιώδως ἔστιν εἰρημένον καὶ τούτο· καὶ δεῖ καὶ τούτων τὸν νοῦν (46) ζητεῖν, ἵνα γινώσκωμεν, ὅτι τῇ μὴ σοφίᾳ ὁ Πατὴρ δημιουργεῖ, καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν εἰς τὸ εἶναι ἑδραῖαν καὶ διαμένειν αὐτῇ· αὐτὴ δὲ ἡ σοφία θεμελιούται (47) ἐξ ἡμῶν, ἵνα ἀρχὴ καὶ θεμελιὸς τῆς καινῆς ἡμῶν κτίσεως καὶ ἀνακαινίσεως γέννηται. Οὐκ εἰρηχε γοῦν οὐδὲ ἐν τούτοις (48), Πρὸ τοῦ αἰῶνος Λόγος ἦ Υἱὸν με πεποίηκεν, ἵνα μὴ ὡς ἀρχὴν ἔζη τοῦ ποιῆσθαι· τούτο γὰρ πρὸ πάντων δεῖ ζητεῖν, εἰ Υἱὸς ἐστὶ, καὶ περὶ τούτου τὰς Γραφὰς προηγουμένας ἔρευνῆν. Τούτο γὰρ (49) καὶ τῶν ἀποστόλων ἐρωτηθέντων ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο λέγων· Ἐν εἰ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος (50)· τούτο γὰρ καὶ ὁ πατὴρ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως ἐν πρώτοις ἠρώτησεν, Εἰ Υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ. Ἦξει γὰρ, ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ κύριον τῆς πίστεως ἡμῶν· καὶ ὅτι, ἐὰν μὴ αὐτὸς ἦ ὁ Υἱὸς (51), τίδως ἔξει ἡ διαβολικὴ τυρανία; ἐὰν δὲ κτίσμα ἦ, εἰς ἅπαντα καὶ αὐτὸς τῶν ἐκ τοῦ Ἄδμ καὶ ἀπατηθέντος παρ' αὐτοῦ (51*), καὶ οὐδέμια φρονιῆς ἦν αὐτῷ. Διὰ τούτου καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι ἠγανάκτουσαν, ὅτι ὁ Κύριος Υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν καὶ Πατέρα Ἴσον ἔλεγεν ἑαυτοῦ (52) εἰρηκώς. Εἰ γὰρ ἦν ἑαυτὸν ἕνα τῶν κτισμάτων εἰρηκώς, ἢ ὅτι Ποιητὰ εἶμι, οὐκ ἐξενίζοντο ἀκούοντας, οὐδὲ βλασφημίαν ἐνόμιζον τὰ τοιαῦτα ῥήματα, εἰδοὺς καὶ ἀγγέλιον ἐπισημίαν γενομένην πρὸς τοὺς πατέρας· ἀλλ' ἐπειδὴ Υἱὸν ἑαυτὸν ἔλεγεν (53), ἐθεώ-

* Joan. viii, 55. * Prov. viii, 22. * ibid. 25.

(43) Anglican. ἐπειδὴ καὶ al. Ibid. mss. οἱ αἰρετικοί. Editi vero omittunt articulum. Item Ibid. Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, περὶ τούτου ἐνθυμούμενοι. Alii et editi, περὶ τούτου διανοούμενοι.

(44) Seguer. Gohler. Felc. 1 et 4, καὶ ταῦτα. Editi, καὶ ταῦτην. Ibidem Felc. 4, ἀναγκαῖον τούτων.

(45) Seguer. τὴν γῆν τεθεμελίωσα.

(46) Sic mss. At editio Commel. τούτων τὸν νοῦν.

(47) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἐθεμελιούται. Alii et editi, θεμελιούται. Paulo post Seguer. Reg. Basil. Goblerian. Felc. 1 et 4, ἀνακαινίσεως. Editi et alii, ἀνακαινίσεως.

Judæis aiebat ipse: *Servus non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum. Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis* 43: ex his profecto loco ipsa clarius est Dei Verbum non creatum esse, sed verum et natura proprium Patris Filium. Hæc quæ de loco illo Proverbiorum, *Dominus creavit me initium viarum* 44, licet paucis disserimus, tamen, ut ejuidem reor, ampliore doctioribus dicendi copiam adversus Arianam hæresim queunt suppeditare. Quando vero hæretici etiam sequentem hunc versum 428 male interpretantur, *Ante ævum fundavit me* 44, quæ scilicet verba de divinitate, non de ejus adventu corporeo dicta esse autumant: necesse omnino est ut hunc etiam versum explicemus, illorumque errorem patefaciamus.

73. Scriptum est: *Dominus sapientia fundavit terram* 44. Si igitur sapientia terram fundavit, qui fieri potest ut is qui fundat, fundetur? Verum id etiam proverbii instar dictum est, ejusque nobis querenda significatio est, ut cognoscamus Patrem sapientia creare et fundare terram, ut firma et stabilis permaneat: ipsam vero sapientiam nostri causa esse fundatam, ut videlicet nostræ novæ creationis et renovationis principium fieret et fundamentum. Hinc nec eo in loco ait: *Ante ævum Verbum vel Filium me fecit, ne quasi initium, quo fieri cœpisset, habere crederetur*. Namque id ante omnia querendum est, si nempe Filius ipse est, eaque de re Scripturæ sunt præcipue scrutandæ. Id enim cum interrogarentur et ipsi apostoli, Petrus ita respondit: *Tu es Christus, Filius Dei viventis* 44. Idem vero et ipse pater Arianzæ hæresis in primis peruncutatus est, *Si Filius Dei es* 44. Hoc enim veritatem et præcipium nostræ fidei fundamentum esse non ignorabat, et, si ipse esset Filius, finem habituram esse diabolicam tyrannidem: sin autem creatus esset, unum quoque cum esse ex Adæ posteris quem olim decepit, proindeque nihil hoc curandum esse. Ea similiter de causa Judæi indignabantur, quod Dominus se Filium Dei, et Deum sui proprium Patrem diceret. Nam si se unam e creatis rebus vel factum esse dixisset, nihil illos perturbasset hujusmodi verba, nec impia esse judicasset, utpote quibus non latebat angelos olim ad

* Prov. iii, 19. * Math. xvi, 16. * Math. iv, 6.

(48) Felc. 2 et editio Commel. omittunt ἐν τούτοις. At in aliis legitur. Mox Seguer. Υἱὸν με πεποίηκεν. In aliis et editis deest μ.

(49) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τούτο γὰρ. Alii et editi, τούτο δὲ.

(50) Sic Seguer. Reg. Gobler. et Felc. 1 et 4. Alii vero et editi, Θεοῦ ζώντος.

(51) Regius et Felc. quintus, ἐὰν μὴ οὗτος ἦ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Mox Seguer. διαβολικὴ τυρανία· ἐὰν δὲ κτίσμα ἦ, εἰς ἅπαντα καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Ἄδμ.

(51*) Gobler. et Felc. 1, ὅπ' αὐτοῦ.

(52) Felc. 4, ἑαυτοῦ.

(53) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀλλ' ἐπειδὴ Υἱὸν ἑαυτὸν ἔλεγεν. Alii et editio Commel. Ἐπειδὴ οὖν Υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγεν.

suos patres accessisse. Verum quia se Filium dicebat, id non rei create sed-divinitatis ac paternæ naturæ notam esse perspiciebant.

74. Par itaque erat Arianos saltem suum imitari patrem diabolum, quidque rei esset inquirere, ita ut, si dixisset quidem, Verbum vel Filium me fundavit, idem sentirent atque nunc sentiunt: at si non hæc ejus essent verba, ea quoque quæ non essent non comminiscerentur. Nec enim dixit, Ante ævum Verbum vel Filium me fundavit, sed tantum, *fundavit me*, ut nimirum indicaret, quemadmodum jam observavi non propter se, sed propter illos qui super ipsum ædificantur, hæc, proverbii instar, locutum esse. Id optime intelligebat Apostolus cum ita scripsit: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus. Unusquisque autem videat quomodo superædificet* 44. Porro necesse est ut tale sit fundamentum qualia sunt quæ super ipsum ædificantur, ut inter se possint apte congruere. Atqui ut Verbum, tales, qualis 429 et ipse est, qui secum convenient habere non potest, quippe, cum sit unigenitus. At factus homo similes habet, quorum videlicet similem carnem assumpsit. Itaque secundam naturam humanam fundatur, ut et nos tanquam lapides pretiosi super ipsum ædificari possimus, et templum efficiamur sancti Spiritus in nobis habitantis. Cæterum ut ipse fundamentum est, nos autem sumus qui super ipsum ædificamur: ita etiam idem ipse vitis est, nos autem veluti palmites coherentes, non quidem secundum divinitatis naturam, nam hoc fieri nequit, sed secundum naturam humanam (necesse enim est vitis similes esse palmites), quia nos scilicet secundum carnem similes illius sumus. Quoniam vero hæretici nihil nisi humanum sapiunt, haud abs re fuerit eor humanis exemplis eodem ex loco depromptis confutare. Itaque non dixit, Fundamentum me fecit, ne inde eum rem factam esse atque ortus principium labuisse suspicari hæretici, impietatis stahliende

44 I Cor. III, 11, 10.

(54) Seguer. δὴ δὲ θεότητος. Alii vero et editi, δὴ δὲ θεότητος. Ibidem in codice Basiliensi hæc cætera nota, δὲ τὴν φύσιν τοῦ Υἱοῦ ἴσθαι τὴν οὐσίαν οὐ λέγει οὐδὲν, ἀλλὰ πατρικὴν καὶ ὡς καὶ πρὸ τοῦτα ἐκλάσεν αὐτὴν πατρικὴν, ἵνα μὴ τρεῖς φύσεις ἢ οὐσίαι τις τὴν ἀγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα νομίσθαι εἶναι ἢ τρεῖς θεότητες ὄντας: id est: *Filii naturam sive essentiali non dicit filialem sed paternam: ipsamque hic et ante paternam appellavit, ne quis tres naturas vel essentialis sanctam et consubstantiali Trinitatem esse vel tres omnino divinitates existimet.*

(55) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. At alii et editi, εἴρηκεν ὁ Λόγος, Υἱὸν μὲ, etc.

(56) Mss. ταυτοῖς, præter Felc. 2, qui, ut et editi, αὐτοῖς.

(57) Sic Seguerian. et Reg. Editi et alii, ἐποικοδομημένοι.

(58) Seguer. γράφει λέγων. Gobler. et Felc. 1, γρῶν. Editi et alii, γράφει, tantum. Ibidem Seguer. Gobler. et Felckman. 1, θεμίλιον ἄλλων. Alii et editi, θεμίλιον γὰρ ἄλλων.

(59) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, ἐποικοδομῶν,

αὐτὸν μὴ κτίσματος εἶναι τὸ τοιοῦτον γνωρίζμα, ἀλλὰ θεότητος (54) καὶ φύσεως πατρικῆς.

74. Ἐδει τοῦτον τοὺς Ἀρειανούς, κἂν τὸν πατέρα αὐτῶν τὸν διάβολον μιμουμένους, περιεργάσθαι καὶ εἰ μὴν εἴρηκε, Λόγον ἢ Υἱὸν μὲ (55) ἐθεμίλιωσι, φρονεῖν, ὡς φρονοῦσιν· εἰ δὲ μὴ οὕτως εἴρηκε, μὴ ἐπιστοῖν αὐτοῖς (56) τὰ μὴ θνα. Οὐ γὰρ εἴρηκε, ἰπρὸ τοῦ αἰῶνος Λόγον ἢ Υἱὸν μὲ ἐθεμίλιωσεν· ἀλλ' ἀπλῶς, ἐθεμίλιωσέ καὶ ὁ Ἀπόστολος γράφει (58)· *θεμίλιον γὰρ ἄλλων οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἔστιν Ἰησοῦς Χριστός.* Ἐκαστος δὲ βλεπέτω, πῶς ἐποικοδομῶν (59). Ἀνάγκη δὲ τὸν θεμίλιον τοιοῦτον εἶναι, ὅτι καὶ τὰ ἐποικοδομούμενα ἔστιν, ἵνα καὶ συναρμολογῆσθαι δυνηθῆ. Λόγος μὲν οὖν ὢν· ἢ Λόγος ἔστιν, οὐκ ἔχει τοιοῦτος, οὐκ ἔστι καὶ αὐτός (60), τοὺς συναρμολογούμενους αὐτῷ· μονογενῆς γὰρ ἔστιν· ἀνθρώπος δὲ γενόμενος ἔχει τοὺς ὁμοίους, ὧν καὶ τὴν ὁμοίαν ἐνεδύσατο (61) σάρκα. Οὐκοῦν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον θεμίλιωται, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐπ' αὐτὸν ὡς λίθοι τίμοι ἐποικοδομῶμεθα δυνηθῶμεν, καὶ γενόμενα ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν (62) οἰκοῦντος ἀγίου Πνεύματος. Ὅσπερ δὲ θεμίλιος αὐτός, ἡμεῖς δὲ λίθοι ἐποικοδομούμενοι ἐπ' αὐτόν· οὕτως αὐτὸς πάλιν ἀμπελὸς ἔστιν, ἡμεῖς δὲ ὡς κλήματα (63) συνημμένα, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος· ἀδύνατον γὰρ τοιοῦτο γὰ· ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ὁμοία γὰρ εἶναι δεῖ τὰ κλήματα τῇ ἀμπελῷ· ἐπεὶ καὶ αὐτοῖς ὁμοιοὶ κατὰ τὴν σάρκα τυγχάνομεν ὄντας ἡμέτεροι (64). Ἄλλως τὸ ἀνθρώπινα φρονοῦντας τοὺς αἰρετικούς, ἀνθρωπίνως παραδειγμάσι διελέγγειν προσήκει διὰ τῶν αὐτῶν λόγων. Οὐκ εἴρηκε γοῦν, ὅτι θεμίλιον (65) με πεποίηκεν, ἵνα μὴ, ὡς ποιήματος καὶ ἀρχῆν ἔχοντος αὐτοῦ τοῦ γίνεσθαι, κἂν ἐν τούτῳ πρόφασιν εὐρωσιν ἀναίσχυντον πρὸς ἀσθεῖαν· ἀλλ' ὅτι Ἐθεμίλιωσέ με. Τὸ δὲ θεμίλιωσέν μεν θεμίλιωται μὲν διὰ τοὺς ἐπιβαλλομένους ἐπ' αὐτὸ (66) λίθους· γίνεται δὲ οὐκ ἀπλῶς,

ut et habet Scriptura. Alii et editi, οἰκοδομῶν.

(60) Basiliensis, οὐκ ἔστι καὶ αὐτός. Hæc autem verba desunt in Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4. In editis et aliis καὶ deest. Ibid. Seguer., συναρμολογούμενους. Alii et editi, συναρμολογούμενους.

(61) Seguerian. ἀνεδύσατο. Editi et alii, ἐνεδύσατο.

(62) Seguerian. ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν.

(63) Seguerian. ὡς κλήματα. In aliis et editis deest ὡς.

(64) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At Basil. τυγχάνομεν αὐτῷ. Alii et editi, τυγχάνομεν αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Goblerian. Felc. 1 et 4, ἀνθρώπινα. Alii et editi, ἀνθρωπίνως. Mox Goblerian. et Felc. 1, ἐλέγγειν.

(65) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At Reg. οὐκ εἴρηκε, θεμίλιον. Editi et alii, οὐκ εἴρηκε γοῦν, θεμίλιον.

(66) Seguerianus, Goblerianus, Felc. 1 et 5, ἐπ' αὐτῷ. Reg. Basiliens. Anglican. Felc. 2 et 4, ἐπ' αὐτό. Alii et editi, ἐπ' αὐτόν.

ἀλλ' ὅταν ἐξ ἔρους μετενεχθῆ λίθος, καὶ εἰς τὸ βάθος Ἀ τῆς γῆς κατατεθῆ. Καὶ ὡς μὲν ἐν τῷ θρεῖ λίθος ἔστιν, οὕτω θεμελιωταί· ἀπειδὴν δὲ ἡ χρεῖα ἀπατηῆ, καὶ μετενεχθῆ (67), καὶ περιδάληται τὸ βάθος τῆς γῆς· τότε λοιπὸν, εἰ λάθοι φωνῆν ὁ λίθος, εἴποι ἄν· Νῦν ἐθεμελιώσαί με, (68) ὁ ἐξ ἔρους ὡς μεταθεῖς. Οὐκοῦν οὐχ ὁ Κύριος καὶ οὗτε θεμελιωταί, ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι (ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτοῦ Λόγος)· ἀλλ' ὅτε τὸ ἡμέτερον ἐνεῦσαστο σῶμα, ὅπερ ἐκ Μαρίας τμηθὲν ἔλαβε, τότε φησὶν, (69) Ἐθεμελιώσαί με· ἴσον τῷ εἰπεῖν· Λόγον ἔντα με περιέβαλε γῆριν σῶματι. Οὕτως γὰρ δὲ ἡμᾶς θεμελιωταί, τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενοι, ἵνα ἡμεῖς, ὡς σώσωμοι συναρμολογούμενοι καὶ συνθεθέντες ἐν αὐτῷ (70) διὰ τῆς ὁμοιώσεως τῆς σαρκὸς, εἰς ἄνδρα τέλειον καταναίησαντες, ἀθάνατοι καὶ ἀβήρατοι διαμεινώμεν. enim ille, qui nostra suscipit, nostri causa fundatur, ut nos, qui simile habemus corpus, carnis similitudine in illo aptati et colligati, in virum perfectum occurramus **, immortalesque et incorrupti maneamus.

75. Τὸ δὲ, Πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ, Πρὸ τοῦ τῆν γῆν Β κοίτηςαι, καὶ, Πρὸ τοῦ ἐρη ἐδρασθῆναι, μηδένα ταρατῆτω (71)· πάνν γὰρ καὶ τοῦτο καλῶς συνήψε τῷ, ἔθεμελιώσαί, καὶ τῷ, ἔκτισε· τοῦτο γὰρ πάλιν τῆς κατὰ σάρκα οικονομίας ἀπειται. Ἡ γὰρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰς ἡμᾶς γενομένη χάρις, ἄρτι μὲν ἐπεφάνη, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, καὶ γέγονεν ἐπιδημησαντος αὐτοῦ· προητοίμαστο δὲ αὐτῆ καὶ πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ (72) τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· καὶ ἡ αἰτία χρηστῆ καὶ θαυμαστῆ πῶς ἔστιν. Οὐκ ἔπρεπε τὸν θεὸν ὑπερον περὶ ἡμῶν βουλεύσασθαι, ἵνα μὴ ὡς ἀγνοῦν τὰ καθ' ἡμᾶς φαίνηται. Κατεῶν τοίνυν ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου ὁ τῶν ἔλων θεός, καὶ εἰδώς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, προηνώσκειν τε, ὅτι, καλὸν γένόμενοι, ὑπερον παραβάται τῆς ἐντολῆς ἐσόμεθα, καὶ ἐκ τοῦ παραλείπει ἐκλιθησόμεθα C διὰ τὴν παρακοῆν (73), φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς ὢν, προετοιμαζέει ἐν (74) τῷ ἰδίῳ Λόγῳ, δι' οὗ καὶ ἔκτισεν ἡμᾶς, τὴν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν οικονομίαν, ἵνα, καὶ ἀπατηθέντες παρὰ τοῦ θρεῖως ἐκπέσωμεν, μὴ τέλειον ἀπομεινώμεν νεκροί, ἀλλ' ἔχοντες ἐν τῷ Λόγῳ τὴν προητοίμασμένην ἡμῖν λύτρωσιν τε καὶ σωτηρίαν, πάλιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι διαμεινώμεν, ὅταν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχὴ τῶν ὁδῶν κτισθῆ, καὶ ὁ πρωτόκοκος τῆς κτίσεως γένηται πρωτόκοκος ἀδελφῶν, καὶ αὐτὸς ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν ἀναστῆ. Τοῦτο Παῦλος ὁ μακάριος ἀπόστολος (75) γράφου διδάσκει· τὸ

** Ephes. iv, 15. * Prov. viii, 25-25. * Tit. ii, 11.

(67) Seguerian. omittit καὶ μετενεχθῆ.

(68) Sic Seguerian. Gobl. Felc. 1 et 4. In editis vero et Gobl. et deest. Ibidem Seguerianus, et Gobl. et Felc. 1, Οὐκ οὖν καὶ ὁ Κύριος οὐχ ὅτι θεμελιωταί. Felc. 4, οὐκοῦν ὁ Κύριος οὐχ ὅτι θεμελιωταί. Caeteri et editi, Οὐκοῦν οὐτε ὁ Κύριος ὅτι θεμελιωταί.

(69) Sic Seguerian. Reg. Basil. Anglican. Goblarian. Felc. 1, 4 et 5, et mox περιέβαλε. Alii vero et editi, τότε λοιπὸν ἐθεμελιώσαί με, et, περιέβαλλε.

(70) Seguerian. Goblarian. Felckm. 1 et 4, ἐν αὐτῷ. In aliis et editis in deest.

(71) Anglicanus, μηδένα μηδὲν ταρατῆτω. Paulo post, Seguerian. et Felck. 4, καὶ τῷ ἔκτισται. Alii et editi, καὶ ἔκτισται.

occasionem impudenter arriperent; sed dixit: Fundavit me. Porro quod foudatur, lapidibus super ipsum projectis fundatur, quod quidem non quovis modo perficitur, sed cum lapis e monte translatus, in imis terris collocatur. Nam quandiu lapis est in monte, nondum positus est in fundamentum. Cum vero exigente causa, translatus fuerit, et terræ profundo cooperitus, tunc si vox lapidi daretur, hæc utique posset dicere: Qui me hæc transtulisti, nunc fundavit me. Igitur ipse quoque Dominus, non tunc esse coepit, cum fundatus est (siquidem antea erat Verbum), sed postquam nostrum induit corpus, quod ex Maria desectum accepit, tunc dixit, Fundavit me: quod idem est ac si diceret: Me, qui sum Verbum: terreno corpore cooperuit. Sic enim ille, qui nostra suscipit, nostri causa fundatur, ut nos, qui simile habemus corpus, carnis similitudine in illo aptati et colligati, in virum perfectum occurramus **, immortalesque et incorrupti maneamus.

75. Nemo vero his etiam loquendi modis conturbetur: Ante ævum, et, Priusquam terram faceret, et, Antequam montes collocarentur **. Recte enim ista coniecit cum verbis, fundavit, et creavit. Namque hæc ejus secundum carnem dispensationem spectant. Etenim gratia quæ nobis a Salvatore donata est, modo quidem apparuit, ut ait Apostolus **, exortaque est postquam ipse adventi: verum antequam nos nasceremur, vel potius ante mundi constitutionem præparata fuit, cujus hæc causa et recta est et admiranda. Deum de nobis posterius deliberare minime decebat, ne res nostras ignorare videretur. Quocirca cum nos rerum universarum Deus per proprium Verbum crearet, et ea, quæ ad nos pertinent, supra nos procrearet, prænosceretque nos postquam boni facti fuissimus, legem violaturos, atque idcirco e paradiso expellendos: ille qui perhumanus et benignus est, in proprio Verbo, per quod nos creavit, 430 nostræ salutis dispensationem præparavit, ut videlicet, etiamsi contingeret ut a dæmone circumventi caderemus, ne mortui penitus remaneremus, sed ut redemptionem et salutem in Verbo nobis præparatam habentes, revivisceremus et immortales essemus, postquam ipse pro nobis principium viarum est creatus, et qui creatura primogenitus est, fratrum factus fuit primogenitus, et ipse, mortuorum

D (72) Reg., μᾶλλον δὲ πρὸ, etc. Editio Commel. μᾶλλον καὶ πρὸ, etc. Caeteri mss. μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ, etc. Ibid. Seguerianus, Goblarianus, Felckm. 1 et 4, πρὸ καταβολῆς. Editi et alii, πρὸ τῆς καταβολῆς.

(73) Sic Seguerianus, Goblarianus, Felc. 1 et 4. Alii et editi Commel. διὰ τῆς παρακοῆς.

(74) Felc. 5 ἐν omittit. Mox Seguerian. Reg. Goblarian. Felc. 1 et 4, ἡμᾶς, τὴν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν οικονομίαν. Alii et editi, ἡμᾶς περὶ τῆς σωτηριώδους ἡμῶν οικονομίας. Ibidem Seguerianus, Goblarian. Felckm. 1 et 4, ἀπατηθέντες παρὰ τοῦ θρεῖως. Editi et alii, ἀπατηθέντες ἐκ τοῦ θρεῖως.

(75) Goblarian. et Felc. 1 omittunt ὁ μακάριος ἀπόστολος. Ibidem mox, διαρρηγνύων φησὶ Τιμόθεῳ Reg. φησὶ πρὸς τὸν Τιμόθεον.

primitiæ, revixit. Hæc ipsa est beati apostoli Pauli doctrina, qui illa Proverbiorum verba, *ante ævum, et, antequam terra ferret*, ita Epistola ad Timotheum interpretatur ⁷⁷: *Collabora Evangelio secundum Dei virtutem, qui salvos non fecit et vocavit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum proprium propositum et gratiam, quæ nobis data est in Christo Jesu ante æterna tempora, et nunc apparuit per adventum Salvatoris nostri Jesu Christi, qui mortem quidem destruxit, vitam autem illuminavit. Et ad Ephesios: Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali, in caelestibus, in Christo Jesu, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in caritate, qui prædestinavit nos in adoptionem per Jesum Christum in ipsum* ⁷⁸.

76. Quomodo ergo nos elegit antequam essemus, nisi, ut ipse dixit, in ipso fuisset præsignati? Qui vero fieri potuit, ut vos, priusquam homines crearentur, in adoptionem prædestinaverit, nisi ipse Filius autæ ævum fundatus esset, suscepta, nostri gratia, dispensatione? Vel quomodo, ut subjicit Apostolus, *sarte sumus prædestinati* ⁷⁹, nisi ipse Dominus ante ævum fundatus fuisset, ita ut ipsi propositum fuerit omnem judicii adversum nos lati sortem carne suscipere, quo nos deinceps filii in ipso cõsceremur? Quomodo item nos, qui nondum eramus, sed tempore existimus, ante æterna tempora accepimus, nisi gratia, quæ ad nos pervenit, in Domino fuisset reposita? Hinc ille in judicio, cum unusquisque pro suis factis mercedem esse accepturus, dicit: *Venite, benedicti Patris mei: possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi* ⁸⁰. Quomodo igitur, vel in quo, antequam essemus, paratum est, nisi in Domino, qui autæ ævum eam ob causam fundatus est, ut nos super ipsum tanquam ædificati, vitæ et gratiæ quæ ab illo oritur, velut apti lapides, participes essemus? Id autem eo factum est, quantum pie potest cogitari, ut, quemadmodum dixi, a morte temporaria excitati, perpetuo vivere possimus, quod nobis nequaquam licuisset qui terreni sumus

⁷⁷ II Tim. 1, 8-10. ⁷⁸ Ephes. 1, 3-5. ⁷⁹ ibid. 11.

A γὰρ ἐν ταῖς Παροιμίαις, Πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ, Πρὸ τοῦ τῆν γῆν γενέσθαι, διεμνησῶν, οὕτω φησὶ πρὸς μὲν Τιμόθεον· Συγκακοπάδησον τῷ Εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ ἀλάσκατους ἀλίησε ἀγά· οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν (76), ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰώνων, φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίζαντος δὲ τὴν (77) ζωὴν. Πρὸς δὲ τοὺς Ἐφεσίους· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐλόγησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἀπουρατίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (78)· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατ' ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν (79).

76. Πῶς οὖν ἐξελέξατο, πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, εἰ μὴ, ὡς αὐτὸς εἶρηκεν, ἐν αὐτῷ ἡμῶν προτετυπωμένοι; Πῶς δὲ ὄλω, πρὶν ἀνθρώπους κτισθῆναι, ἡμᾶς προώρισεν εἰς υἰοθεσίαν (80), εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Υἱὸς πρὸ τοῦ αἰῶνος θεμελιωτὸς, ἀναδεξάμενος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν; Ἡ πῶς, ὡς ἐπιπέθετο λέγων ὁ Ἀπόστολος, ἐκληρώθημεν προορισθέντες, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Κύριος, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἦν θεμελιωθεὶς, ὥστε αὐτὸν πρῶθειν ἔχειν ὑπὲρ ἡμῶν πάντα τὸν καθ' ἑαυτὸν κληρον τοῦ κριματος (81) ἀναδέξασθαι διὰ τῆς σαρκὸς, καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ υλοποιηθῆναι; Πῶς δὲ καὶ πρὸ χρόνων αἰώνων ἐλαμβάνομεν, μὴ ποτε γεγονότες, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες (82), εἰ μὴ ἐν τῷ Χριστῷ (83) ἦν ἀποκειμένη ἡ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα χάρις; εἰδὸς καὶ ἐν τῇ κρείται, ὅταν ἕκαστος κατὰ τὴν πρᾶξιν (84) ἀπολαμβάνῃ, φησὶ· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου· κληρονόμοι εἰστε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Πῶς οὖν ἦ ἐν τῷ, πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, ἡτοιμάσθη, εἰ μὴ ἐν τῷ Κυρίῳ τῷ πρὸ αἰῶνος εἰς τοῦτο θεμελιωθέντι, ἐν ἡμέλει, ὡς ἐπ' αὐτὸν ἐποικοδομούμενοι (85), μεταλάβομεν, ὡς λίθοι εὐάρμοστοι, τῆς παρ' αὐτοῦ ζωῆς τε καὶ χάριτος. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ὡς γε μετρίως (86) ἐπέργετο τινας νοεῖν εὐσεβῶς, ἵνα, καθὰ προείπον, ἀνασάντες ἀπὸ τοῦ πρὸς ὀλίγον πέναντος, αἰώνως ζῆσαι (87) δυνήθωμεν· οὐκ ἂν δυνήθεντες ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ

⁸⁰ Matth. xxv, *34.

(76) Regius et Felc. 5 omittunt, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ. Ibidem, pro ἰδίαν, Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, habent οἰκίαν. Seguerian. præterea τὴν omittit.

(77) In Seguerian. τὴν δεστ, et in Græco Scripturæ textu.

(78) Ἰησοῦ ἀβεστ a Seguerian. et Scriptura. Mox Seguerianus, Goblerian. Felc. 1 et 4, cum Scriptura, ἐν αὐτῷ, Editi et alii, εἰαυτῷ.

(79) Seguerian. Basil. Goblerian. et Felc. 1, cum Scriptura, αὐτόν. Alii et editi, εἰαυτόν.

(80) Felc. 2, et editio Commel. omittunt εἰς υἰοθεσίαν, quod habent alii mss. Paulo post, Goblerian. et Felc. 1, Ἡ πῶς, ὡς φησιν Ἀπόστολος.

(81) Goblerianus et Felckm. 1, Πνεύματος. Mox

ibidem et Seguerian. Reg. Felc. 4 et 5, ἐν αὐτῷ υλοποιηθῆναι. Cæteri et editi, ἐν αὐτῷ ζωοποιηθῆναι.

(82) Hæc verba, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες, desunt in Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4.

(83) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, Κυρίῳ. Editi et alii, Χριστῷ.

(84) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, τὰξιν. Basil. κρείται. Alii et editi, πρᾶξιν.

(85) Seguerianus et Reg. ἐποικοδομούμενοι. Alii et editi, οἰκοδομούμενοι.

(86) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ὡς γε μετρίως. In aliis et editis, γε δεστ. Ibidem Gobler. et Felc. 1, ἐπέργεσθαι.

(87) Sic mss. At editi, ζῶσαι, mendose.

γῆς, εἰ μὴ πρὸ τοῦ αἰῶνος ἦν προτοίμασθετα ἡμῖν ἂν Χριστῷ ἡ τῆς ζωῆς καὶ (88) σωτηρίας ἑλπίς. Οὐκ οὖν εὐκότως ἐπιβαίνων ὁ Λόγος εἰς τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ ἐν αὐτῇ κτιζόμενος ἀρχὴ δόξου εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεμελιούται οὕτως, ὥσπερ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς, καθάπερ εἰρηται (89), πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἐδραστήσθαι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς πηγὰς προσελθεῖν· ἵνα κτλ ἡ γῆ, καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ σχήματα τῶν φαινομένων παρελθῆν ἐν τῇ συντελεσῆ τοῦ ἐνεστώτος (90) αἰῶνος, μὴ κατ' αὐτὰ παλαιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ δυνηθῶμεν καὶ μετὰ ταῦτα ζῆν, ἔχοντες τὴν πρὸ τούτου ἐτοιμασθεσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ, κατ' ἐκλογὴν, ζῶν τε καὶ εὐλογίαν πνευματικῆν. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα μὴ πρόσκαιρον ἔχειν ζωὴν (91), ἀλλὰ μετὰ ταῦτα διαμειναι ζῶντες ἐν Χριστῷ· ἐπειδὴ καὶ πρὸ τούτων, ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐτεθεμελιώθη καὶ ἠροῦσσοτο ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (92).

77. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν ἄλλῳ θεμελιωθῆναι τὴν ζωὴν ἡμῶν ἔπρεπεν ἢ ἐν τῷ Κυρίῳ πρὸ αἰῶνος ὄντι, εἰ οὐ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν, ἢ ὡς ἐν αὐτῷ αὐτῆς εὐστῆς, δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς αἰώνιον κληρονομήσαι ζωὴν. Ἄγαθος γὰρ ὁ Θεός· ἀγαθὸς δὲ ὢν ἀεὶ, τοῦτο (93) βεβούληται, γίνωσκων τὴν ἡμετέραν ἀσθενῆ φῶσιν χρῆζούσαν τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας τε καὶ σωτηρίας. Καὶ ὥσπερ ἂν εἰ τις ἀρχιτέκτων σοφός, προθέμενος οἰκίαν οἰκοδομεῖν, βουλεύεται ἄμα, ἕνα, ἐὰν ποτε καὶ φθαρῆ μετὰ τὸ γενέσθαι ταύτην (94), πάλιν ἀνανεώσεται, τοῦτο δὲ βουλεύόμενος προτοίμαζει, καὶ δίδωσι τῷ ἐργασασμένῳ τὴν εἰς ἀνανέωσιν (95) παρασκευὴν, καὶ γίνεται πρὸ τῆς οἰκίας ἡ τῆς ἀνανεώσεως προπαρασκευῆ· τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸ ἡμῶν ἡ τῆς ἡμετέρας (96) σωτηρίας ἀνανεώτως θεμελιούται ἐν τῷ Χριστῷ, ἢ ἐν αὐτῷ καὶ ἀνακτιθῆναι (97) δυνηθῶμεν. Καὶ ἡ μὲν βουλὴ καὶ ἡ πρόθεσις πρὸ τοῦ αἰῶνος ἠτοίμασθη· τὸ δὲ ἔργον γέγονεν, ὅτε ἡ χρεῖα ἀπήτησε, καὶ ἐπαθήμενον ὁ Σωτὴρ· αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἀντὶ πάντων ἡμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται, προσλαμβάνων (98) ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἦρκει μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀλλὰ καὶ ὄρθην εἶναι τὴν τοῦ βῆτου διάνοιαν. Ἐπειδὴ δὲ διερευνηόμενον τὸ βῆτον (99), ὄρθην ἔχει πανταχόθεν

⁷⁴ Prov. viii, 23-25. ⁷⁷ Hebr. i, 2.

(88) Segnerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, omittunt B ζωῆς καὶ. Ibidem Seguerian. et οὕτως.

(89) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, καθὰ προεῖρηται. Alii et editi, καθάπερ εἰρηται.

(90) Sic Segner. Gobler. Felc. 1, 4 et 5. At Reg. ἐν τῷ ἰστώτος. Alii et editio Commel. συντελεσῆ τοῦ αἰῶνος. Seguer. ibidem, κατὰ ταῦτα.

(91) Sic Segner. Gobler. Felc. 1 et 4. At alii et editi, ἔχειν τὴν ζωὴν. Ibid. Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἀλλὰ μετὰ, etc. Alii et editi, ἀλλὰ καὶ μετὰ, etc.

(92) Segner. et Felc. 4, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. In aliis et editis deest Ἰησοῦ. Ibidem Gobler. et Felc. 4, οὐδὲ γὰρ ἐν ἄλλῳ. Mox idem et Seguer. ac Felc. 4, ἢ ἐν τῷ Κυρίῳ. Alii et editi, εἰ μὴ ἐν τῷ Κυρίῳ.

(93) Gobler. et Felc. 1, Ἄγαθος γὰρ ὁ Θεός ὢν ἀεὶ, τοῦτο. (94) Felc. 4, τοιαῦτην. Mox idem et Seguer. Gobler. ac Felc. 1, τοῦτο δὲ βουλόμενος. Editi et

A homines, nisi ante ævum nobis spes vitæ et salutis in Christo esset præparata. Itaque jure merito Verbum in nostram veniens carnem, in eaque principium viarum in opera sua creatum, hac ratione, ut erat in ipso Patris voluntas, fundatur, sicuti commemoratum est, ante ævum, et antequam terra fieret, et montes collocarentur, fontesque scaturirent⁷⁴, ne scilicet, cum terra, montes, 431 remaneret apparentium figuræ in fine præsentis ævi præerierint, nos, similiter, ut illa, vetustate conficeremur; sed potius ut etiam postea vivere valeamus, utpote qui nobis ante res illas præparatam in ipso Verbo habeamus secundum electionem vitam et benedictionem spiritualem. Sic enim vitam minime fluxam licebit consequi, constanterque in Christo vivemus, quoniam ante illa omnia vita nostra in Christo Jesu fundata et parata fuerit.

77. Nec enim in alio quam in Domino qui est ante sæcula, et per quem facta sunt sæcula⁷⁷, vitam nostram fundari par erat, ut, cum illa in ipso veluti esset nos etiam æternæ vitæ hæredes esse possemus. Bonus enim est Deus: proindeque cum sit semper bonus, id profecto voluit, quippe qui infirmam nostram naturam ejus auxilio et salute opus habere cognosceret. Ac quemadmodum si quis sapiens architectus domum statueret ædificare, simulque in animo haberet eandem, si forte postea destruat, reficere: ille utique prius præpararet daretque artificii ea quæ ad instaurationem essent necessaria, itaque fieret ante domum ipsam ejus instaurationis præparatio: haud aliter nostræ salutis renovatio in Christo ante nos fundata est, ut in ipso quoque refici possemus. Quapropter consilium et propositum ante ævum est paratum: tunc autem effectum opus est, cum exegit necessitas et Salvator advenit. Namque ipse Dominus instar omnium nobis in cælis erit, cum nos in æternam vitam admittet. Hæc profecto sufficere possint ad ostendendum Dei Verbum creatum non esse, rectamque Scripturæ esse sententiam. Verum quandoquidem æcœrate expensa illa verba rectum quaquæ ex parte sensum includere comperitur,

B alii, τοῦτο δὲ βουλεύόμενος.

(95) Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 4, τὴν εἰς ἀνανέωσιν. In aliis et editis εἰς deest. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, παρασκευῆν. Alii autem et editi, προπαρασκευῆν. Mox Seguer. ἀνανεώσεως προπαρασκευῆ. Gobler. Felc. 1 et 4, ἀνακαινώσεως παρασκευῆ. Basil. Reg. et Felc. 5, habent item ἀνακαινώσεως. Editi et alii, ἀνακαινώσεως προπαρασκευῆ.

(96) Seguer. τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Mox idem et Gobler. Felc. 1 et 4, ἐν τῷ Χριστῷ. Editi et alii, ἐν Χριστῷ.

(97) Felc. 4, ἀνακαινωθῆναι. Seguer. Gobler. Felc. 1, ἀνακτιθῆναι.

(98) Seguer. προσλαμβάνων, et paulo post, μήτε εἶναι κτίσμα.

(99) Seguer. τὸ βῆτον. Alii et editi, τὸ βῆμα. Paulo post, Felc. 5, ἢ τῶς.

e re esse videtur nec istum reticere : forte accidit A
 in multis afferendis pudore afficiantur iusani. His
 autem quæ jam tractata sunt opus nobis est : hic
 enim de eodem proverbio de eademque sapientia
 agitur. Nou dixit Verbum se natura esse creatum,
 sed in Proverbiis dixit, *Dominus creavit me* 70. Ma-
 nifestum esse autem hic sensum aliquem non ob-
 vium sed lateantem significari, quem quidem con-
 sequemur, si proverbii velum detrahamus. Ecquis
 enim opificem Sapientiam dicentem audiens, *Do-
 minus creavit me principium viarum suarum* 71,
 non continuo sensum exquirat, secumque cogitet
 quomodo creatrix creari possit ? Quis unigenitum
 Dei Filium se viarum principium creari aientem
 audiens, non qua ratione id dixerit investiget, ad-
 mireturque, qui fieri queat ut unigenitus Filius B
 multorum aliorum sit principium ? Ænigma sane
 illud est. Verum *vir intelligens*, inquit Scriptura,
*intelliget parabolas et obscurum sermonem, verba-
 que et ænigmata sapientum* 86.

78. Unigenita igitur ipsaque Dei sapientia, omnium
 creatrix est et effectrix. Omnia enim, inquit, in
 sapientia fecisti 81, et : **432** *Impleta est terra crea-
 tione tua* 82. Ut autem res factæ non tantum existi-
 terent, sed etiam bene existerent, placuit Deo ut
 sua Sapientia se ad res eretas accommodaret, ut
 formam speciemque aliquam ipsius imaginis cum
 in omnibus simul tum in singulis imprimeret, quo
 nimirum perspicuum fieret et sapientia ornatas
 esse res factas, et digna Deo esse opera. Ut enim
 nostrum verbum, Verbi, qui Dei est Filius, est C
 imago : ita sapientia in nobis facta ejusdem Verbi,
 quæ ipsa est Sapientia, imago quoque est, in qua
 cum vim sciendi et intelligendi habeamus, idcirco
 efficimur qui creatricem Sapientiam recipiamus,
 ejusdemque Patrem per ipsam possumus cogno-
 scere. Nam *qui habet Filium*, inquit, *habet et Pa-
 trem* 83, et, *Qui me recipit, recipit eum qui misit
 me* 84. Quoniam ergo hujusmodi Sapientia forma
 creata in nobis et in omnibus est, non immerito
 vera et opifex Sapientia ea quæ suæ formæ pro-
 pria sunt sibi ipsi asciscens ait, *Dominus creavit
 me in opera sua*. Quippe ea quæ sapientia, quæ in
 nobis est, loquitur, hæc ipse Dominus tanquam
 propria usurpat. Quocirca non ille creatur qui
 creator est, sed propter suam imaginem in ipsis D

70 Prov. viii, 22. 71 ibid. 86 Prov. i, 5, 6. 81

(1) Felck. 4, τὸ, Κύριος. Ibidem idem et Seguer. *Ἐκτίσθαι με εἰς ἔργα αὐτοῦ*. Alii et editio Commel. *Ἐκτίσθαι με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ*. Ibid. Seguer. et Felck. 4, omittunt φασκούσης. Item mss. et editio Com-
 mel. ibidem habent οὐκ εὐθύς. Editio Parisiensis, *παρευθύς* οὐ ζῆτα. Mox Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, ἡ κτίσις. In aliis et editis ἡ derst.

(2) Seguer. et Reg. *μονογενής* ὡς ἄλλων. Felck. 5, ibid. ἄλλως. Mox Seguer. Ὁ γὰρ νοήμων.

(3) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felck. 1, 1 et 5. Fduti vero et alii et omittunt. Paulo post Seguer. Basil. Gobler. Felck. 1 et 4, τὰ γενόμενα. In aliis

τὸν νοῦν, ἀκλόουθον καὶ τοῦτον τὸν νοῦν εἰπεῖν· ἴσως
 ἐκ πολλῶν ἐντραπήσιν οἱ ἀνόητοι. Χρεῖα δὲ πάλιν
 τῶν προειρημένων· περὶ γὰρ τῆς αὐτῆς παροιμίας
 καὶ τῆς αὐτῆς σοφίας ἐστὶ τὸ προειμένον. Οὐκ εἰρη-
 κεν αὐτὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα ὁ λόγος, ἀλλ' ἐν
 Παροιμίαις εἶρηκε τὸ, Κύριος ἔκτισέ με· καὶ δὴ λόγος
 ἐστὶν οἱ νοῦν αὐτοῦ οὐ παρήσει, ἀλλὰ τοῦτον κεκρυμ-
 μένον σημαίνει, ὄντινα καὶ ἡμεῖς δυνατὸν εὐρεῖν, εἰ
 Περιέλοιμεν τὸ κάλυμμα τῆς παροιμίας. Τίς γὰρ
 ἀκούων τῆς δημιουργοῦ σοφίας, Κύριος (1) ἔκτισέ με
 ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, φασκούσης, οὐκ εὐθύς ζητεῖ
 τὴν διάνοιαν, λογιζόμενος πῶς δύναται ἡ κτίσις
 κτίζεσθαι; Τίς, ἀκούσας τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ
 Θεοῦ λέγοντος, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτὸν κτίζεσθαι, οὐκ
 ἐρευνᾷ τὸν νοῦν, θαυμάζων, πῶς δύναται ὁ μονογε-
 νῆς Υἱὸς ἄλλων (2) πολλῶν ἀρχῆ γενεσθαι; Ἀνίγγμα
 μὲν ἐστίν· Ὁ δὲ νοήμων, φησὶ, νοήσει παραβο-
 λῆν καὶ σκοταεὶν λόγον, βήσεις τε σοφῶν καὶ
 αἰνίγματα.

78. Ἡ μὲν οὖν μονογενῆς καὶ αὐτοσοφία τοῦ Θεοῦ
 κτίσις καὶ δημιουργὸς ἐστὶ τῶν πάντων· Πάντα
 γὰρ, φησὶν, ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, καὶ (3), Ἐπιη-
 ρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. Ἴνα δὲ μὴ μόνον
 ὑπάρχη τὰ γενόμενα, ἀλλὰ καὶ καλῶς ὑπάρχη, τῷ-
 δόκησεν ὁ Θεὸς συγκαταβῆναι τὴν αὐτοῦ σοφίαν τοῦ
 κτίσματος· ὥστε τύπον τινὰ καὶ φαντασίαν εἰκότος
 αὐτῆς (4) ἐν πᾶσι τε κοινῇ καὶ ἐκάστῳ ἐθεθεῖναι, ἵνα
 καὶ σοφὰ τὰ γενόμενα, καὶ ἄξια τοῦ Θεοῦ ἔργα δεῖ-
 κνύνται. Ὡς γὰρ λόγος ἔντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰ-
 κῶν ἐστὶν ὁ ἡμέτερος λόγος, οὕτως ἔντος αὐτοῦ σο-
 φίας (5) εἰκὼν πάλιν ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν γενομένη σοφία·
 ἐν ἧ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ φρονεῖν ἔχοντες, δεκτικοὶ γενό-
 μεθα τῆς δημιουργοῦ σοφίας, καὶ δι' αὐτῆς γινώσκωμεν
 δυνάμει τὸν αὐτῆς Πατέρα. Ὁ γὰρ ἔχων, φησὶ,
 τὸν Υἱόν, ἔχει καὶ τὸν Πατέρα· καὶ, Ὁ δεχόμενός
 με (6), δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. Τοιούτου τοῦ-
 νον τύπου τῆς σοφίας κτισθέντος ἐν ἡμῖν τε καὶ ἐν
 πᾶσι τοῖς ἔργοις ἔντος, εἰκότως ἡ ἀληθινή καὶ θε-
 μιουργὸς σοφία, τὰ τοῦ τύπου αὐτῆς εἰς ἐπιτη-
 ἀναλαμβάνουσα, φησὶ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα
 αὐτοῦ. Ἄ γὰρ ἡ ἐν ἡμῖν σοφία εἶπε, ταῦτα αὐτὸς ὁ
 Κύριος ὡς ἴδια λέγει (7)· καὶ οὐκ ἐστὶ μὲν αὐτὸς
 κτισόμενος κτίσις ἄνη, διὰ δὲ τὴν ἐν τῆς ἔργου εἰ-
 κῶνα κτισθεῖσαν αὐτοῦ, ταῦτα αὐτὸς ὡς περὶ αὐτοῦ
 λέγει. Καὶ ὡς περ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶρηκεν· Ὁ δεχό-
 μῃ Psal. ciii, 24. 81 ibid. 83 I Ioan. ii, 23. 84 Matth.

et editis tā deest.

(4) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, αὐτός. Cæteri et editi, αὐτῆς. Ibid. Seguer. ἐν πάση.

(5) Seguer. ἔντος αὐτοῦ σοφίας. Editi et alii, ἔντος τῆς σοφίας αὐτοῦ. Paulo post Seguer. καὶ τὸ φρο-
 νεῖν. Editi et alii, καὶ φρονεῖν. Ibidem Gobler. et Felck. 1, δεκτικοὶ γενόμεθα.

(6) Seguer. δεχόμενος ἐμῇ. Paulo post, idem, τοιούτου τοίνυν τῆς σοφίας, omissionis τύπου.

(7) Felck. 2 et editio Commel. Κύριος ἴδια λέγει. Cæteri mss. Κύριος ὡς ἴδια λέγει. Mox Seguer. εἰς δὲ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις.

μετος ὁμᾶς ἐμὲ δέχεται, διὰ τὸ τὸν τύπον (8) αὐτοῦ ἐν ἡμῖν εἶναι· οὕτως, καίτοι μὴ ὄν τῶν κτισζομένων, ὁμῶς διὰ τὸ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τύπον ἐν τοῖς ἔργοις κτισθῆσαι, ὡς αὐτὸς ὢν (9), λέγει· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Οὕτω δὲ γέγονεν ὁ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σοφίας τύπος, ἴνα, καθὰ προείπον, ὁ κόσμος ἐν αὐτῇ γινώσκῃ τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν Λόγον, καὶ ἐν αὐτοῦ τὸν Πατέρα. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ Δελεγεν (10) ὁ Παῦλος· Διδίκε τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστι ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσεν. Τὰ γὰρ ἄρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορίζεται. Ὅτι οὐκ ἔστι (11) κτίσμα τῆ οὐραῆς ὁ Λόγος, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν οὐσίας καὶ λεγομένης σοφίας, ἐστὶ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις ῥηθὲν.

79. Εἰ δὲ καὶ τούτους ἀπιστοῦσαι, λεγέτωσαν ἡμῖν Β αὐτοί, εἰ ἔστι τις σοφία ἐν τοῖς κτίσμασι, ἢ οὐκ ἔστιν; Εἰ μὴ οὖν οὐκ ἔστι, πῶς ὁ Ἀπόστολος αἰτιάζεται, λέγων· Ἐπειδὴ γὰρ (12) ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν; Ἡ πῶς, εἰ μὴ ἔστι σοφία, πῶς ὁρῶν ἐν τῇ Γραφῇ εὐρίσκεται; Καὶ, Σοφὸς γὰρ (13) φησὶ θεὸς ἐξέλεγε ἀπὸ κακοῦ καὶ, Μετὰ σοφίας οικοδομοῦμαι οἶκος. Ὁ δὲ Ἐκκλησιαστής λέγει (14)· Σοφία ἀνθρώπου φωτίζει πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ μέμψεται τοῖς προπαινετομένοις, λέγων· Μὴ εἰσπῆ· Τί ἐγένετο, οὗτοι αἱ ἡμέραι αἱ πρότερον ἦσαν (15) ἀγαθαὶ ὑπὲρ ταύτας; Ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἠρώτησας περὶ τούτου. Εἰ δὲ ἔστιν, ὡς περὶ οὐκ ἔστι τοῦ Σιράχ φησιν· Ἐξέχεον αὐτὴν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ κόσης καρπὸς κατὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐχορήγησεν αὐτὴν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ἡ δὲ τοιαύτη (16) ἐκχυσι οὗ τῆς οὐσίας τῆς Αὐτοσοφίας καὶ μονογενοῦς ἐστὶ γινώσκοντα, ἀλλὰ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐξεικονοσέλης· τί δὲ οὐκ εἰ αὐτὴ ἡ δημιουργὸς καὶ ἀληθινὴ Σοφία, ἥς τύπος ἐστὶν ἡ ἐν κόσμῳ ἐκχυθεῖσα σοφία καὶ ἐπιστήμη, ὡς περὶ ἑαυτῆς (17) ἐστὶ, καθὰ προείπον, λέγουσα· Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἡ ἐν κόσμῳ σοφία κτισσοῦσα ἐστὶν, ἀλλ' ἡ (18) ἐκτεινομένη τοῖς ἔργοις, καθ' ἣν οἱ μὲν οὐρανοὶ δημιουργοῦνται δόξαν Θεοῦ, κολήσων δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμά. Οἱ δὲ ἀνθρώποι, εἰ ταύτη ἐν ἑαυτοῖς φέρουσαν, ἐπιγνώσκοντες τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν·

A operibus creatam, ista velut de se ipse ait. Hinc quemadmodum ipse Dominus dixit, *Qui vos recipit me recipit* **, eo quod ejus forma in nobis est: sic etiam inter res creatas non annumeretur, tamen quia ejus forma et imago in operibus creatur, quasi ipse esset, ait: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua* **. Porro idcirco sapientiae forma in operibus facta est, ut, quemadmodum supra memini, mundus in ipsa Verbum, suum opificem, et Patrem per Verbum agnosceret. Enimvero hoc ipsum est quod Paulus docet: *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestum fecit. Invisibilia enim ipsius ex creatione mundi operibus intellecta conspiciuntur* **. Quapropter Verbum natura nequaquam est creatum, sed ille Proverborum locus de sapientia, quae in nobis et vere est et ease dicitur, est intel-

79. Verumtamen si his fidem habere noluerint, ipsi nobis respondeant, utrum in rebus creatis aliqua sit sapientia, vel non? Si nulla sit, quare Apostolus his verbis conquireretur: *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum* **? Vel si nulla est sapientia, cur multitudo sapientium in Scriptura memoratur **? Namque, *Sapiens perterritus declinat a malo* **, et, *Cum sapientia edificatur domus* **. Ecclesiastes quoque dicit: *Sapientia hominis illuminabit vultum ejus* **: idemque temerarios his verbis increpat: *Ne dixeris: Quid factum est, quod priora tempora his praesentibus meliora fuerunt? Nec enim in sapientia istud sciscitatus est* **. Quod si in rebus creatis est sapientia, ut hisce verbis testatur filius Sirachi: *Effudit illam in omnia opera sua cum omni carne secundum donationem suam, et praebuit illam diligentibus se* **: quae quidem effusio minime significat naturam Sapientiae quae per se ipsa est atque unigenita, sed illius quae expressa in mundo est: quid ergo incredibile videtur, si ipsa opifex et vera Sapientia, cujus forma seu figura est sapientia ac scientia quae in mundum effusa est, tanquam de seipsa dicat, *Dominus creavit me in opera sua*? Nec enim sapientia quae in mundo est, creatrix est, sed in operibus est creata, secundum quam *caeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiant firmamentum* **. Eam si homines in seipsis habuerint, veram Dei Sapientiam

** Matth. 10, 40. ** Prov. viii, 22. ** Rom. i, 19, 20. ** I Cor. i, 21. ** Sap. vi, 26. ** Prov. xiv, 16. ** Prov. xxiv, 3. ** Eccl. viii, 1. ** Eccl. vii, 11. ** Eccl. i, 10. ** Psal. xviii, 2.

(8) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, διὰ τὸ τὸν τύπον. Basil. διὰ τὸ τύπον. Caeteri et editi, διὰ τὸν τύπον.

(9) Gobler. et Felck. 1, ὡσαύτως ὢν. Caeteri mss. et editio Commel. ὡς αὐτὸς ὢν. Mox mss. addunt, εἰς ἔργα αὐτοῦ, quae ab editis absunt.

(10) Sic Seguer. Reg. Basil. Anglie. Felck. 4 et 5. At Gobler. et Felck. 1, ὁ λέγει, qui idem ibidem, ἐστὶ τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστι τοῖς ἀνθρώποις.

(11) Gobler. et Felck. 1, οὐκ ἔστι. Mox iidem per omittunt.

(12) Seguer. et Felck. 4, Ἐπειδὴ γὰρ, ut et habet

D Scriptura. Alii et editi, Ἐπειδὴ γὰρ.

(13) Seguer. Gobler. Felck. 1 et 4, Καὶ σοφὸς γὰρ. In aliis et editis deest γὰρ.

(14) λέγει αἰσθὲς a Gobler. et Felck. 1. Mox idem et Seguer. et Felck. 4, φωτίζει πρόσωπον. Alii et editi, φωτίζει τὸ πρόσωπον.

(15) Seguer. πρότερον οὐκ ἦσαν. Paulo post. Gobler. et Felck. 1, Εἰ δὲ ἔστιν, ὡς καὶ Σιράχ φησιν.

(16) Gobler. Felck. 1 et 4, et δὲ ἡ τοιαύτη. Iidem paulo post, ἐν κόσμῳ.

(17) Seguer. Peg. Gobler. Felck. 1, 4 et 5, παρ- ἐαυτῆς. Alii et editi, περὶ αὐτῆς.

(18) H deest in Seguer.

agnoscent, patebitque illos ad imaginem Dei factos esse. Quemadmodum enim si quis imperatoris filius, patre urbem aliquam ædificare cupiente, suum nomen singulis ædificiis securitatis causa inscriberet, ut nempe ædificia, sui ob nominis speciem singulis impressi, possent persistere, eoque ex nomine cum sui ipsius tum patris memuisse: si is, inquam, urbe ædificata interrogaretur, quonam modo facta esset, recte responderet: Tute est ædificata; mea quippe imago, sicut voluit pater, in singulis expressa est ædificiis; meum enim nomen creatum in illis est. His autem ille verbis non suam sane naturam, sed suam duntaxat figuram suo nomine creatam esse significaret. Eodem plane modo juxta id exempli, his qui sapientiam, quæ in rebus creatis existit, admirantur, respondet vera Sapientia: *Dominus creavit me in opera*. Mea enim figura in illis est, et ego sic me ad res efficiendas accommodavi.

80. Nec vero mirum videatur, si Filius de sua quæ in vobis est figura, tanquam de seipso loquatur, cum (idem enim repetere nihil est reformidandum) Saulo Ecclesiam, in qua ejus figura et imago erat, persequente, quasi ipse esset quem ille persequeretur, dixerit, *Saule, quid me persequeris* **? Ut ergo nemini mirum videretur, uti diximus, si sapientie forma, quæ in operibus est, diceret, *Dominus creavit me in opera*; ita si ipsa vera et creatrix Sapientia, quod et unigenitum Dei est Verbum, ea quæ suæ propria sunt imaginis usurpaverit, ac velut de se ipsa dixerit, *Creavit me in opera*, nemo dimissa sapientia, quæ in mundo et operibus creata est, arbitretur verbum istud, *creavit*, de natura Sapientie quæ per se ipsa est dictum esse, ne vinum cum aqua miscens ***, veritatem subripere vidatur. Namque illa creatrix et opifex est sapientia: ejus autem forma in operibus creatur tanquam imaginis similitudo. Hujusmodi porro sapientia principium viarum esse dicitur, quia quoddam est principium et elementum cognitionis Dei. Eam enim quis primam veluti viam ingressus, et timore Dei custodiens, ut dixit Salomon, *principium sapientie timor Domini* ***, deinde mente progrediens, et creatricis Sapientie, quæ in rebus creatis apparet, cognitionem assecutus, in ipsa ejus quoque Patrem baud dubie contemplaturus

** Act. ix, 4. *** Isa. i, 22. **** Prov. i, 7.

(19) Sic Basil. Reg. et Felc. 5. In editis autem deest ὄνομα. Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4, καὶ γνωσθήσονται ἀληθῶς, ὅτι ὄνομα θεοῦ γέγονασι.

(20) Seguerian. γνωμῶν ἐν γραφῇ τῶ αὐτοῦ ὄνομα.

(21) Seguer. τελειώσας τε. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, ut et legit Nannius, πῶς γέγονεν. Alii et editio Commel. et γέγονεν. Iliid. Felc. 4, ἀσφαλῶς γεγονέναι.

(22) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, ἐξεκονίσθη.

(23) Seguer. τὸ αὐτὸ γὰρ λέγειν. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, τὸ γὰρ αὐτὸ λέγειν. At in aliis et

καὶ γνωσθήσονται, ὅτι ὄνομα (19) κατ' εἰκόνα θεοῦ γέγονασι. Καὶ ὡστερ' ἂν εἴ τις βασιλεὺς υἱός, θεοῦ πατρὸς οἰκοδομήσας πόλιν, καὶ ποιῶν ἐν ἐκάστῃ τῶν γινομένων ἔργων ἐγγραφήσας τὸ αὐτοῦ ὄνομα (20), ἀσφαλῶς τε χάριν τῷ διαμένειν ἐπ' ἔργα διὰ τὴν ἐν ἐκάστῃ τῶν ὀνόματος αὐτοῦ φαντασίαν. καὶ ἴν' ἐκ τοῦ ὀνόματος ἀναμνησθεσθαι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δύναται. τελειώσας δὲ (21) εἰ ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς πόλεως, πῶς γέγονεν, εἶποι ἂν. Ἀσφαλῶς γέγονε. κατὰ γὰρ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς, ἐν ἐκάστῃ ἔργῳ ἐξεκονίσθη (22). τὸ γὰρ ἐμὸν ὄνομα ἐν τοῖς ἔργοις ἐνεκτισθη. Τοῦτο δὲ λέγων, οὐ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν κτισθεῖσαν σημαίνει, ἀλλὰ τὸν αὐτοῦ τύπον ἐκ τῶν ὀνόματος. τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὴν ὁμοίτητα τοῦ παραδειγματός τοις θαυμάζουσι τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι σοφίαν ἀποκρίνεται ἡ ἀληθινή Σοφία. Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα. ἐμοὺ γὰρ τύπος ἐστὶν ὁ ἐν αὐτοῖς. κατὰ οὕτω συγκατέβη ἐν τῇ δημιουργίᾳ.

80. Οὐ δὲ ἐπὶ πάνιν ἐπιζητεῖσθαι, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν τύπον ἔντα ὡς περὶ αὐτοῦ ἐστὶ λέγων ὁ Υἱός, ὅπου γὰρ (τὸ αὐτὸ γὰρ λέγειν (23) οὐκ ἀνεκτόν) καὶ Σαῦλου τότε διώκοντος τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἧ τύπος ἦν αὐτοῦ καὶ εἰκὼν, ὡς αὐτὸς διωκόμενος εἶπε. Σαῦλε, εἰ με διώκεις; Οὐκοῦν ὡστερ' εἰρηται, εἰ εἶπεν αὐτὸς ὁ τύπος τῆς σοφίας ὁ ὢν ἐν τοῖς ἔργοις τὸ, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, οὐκ ἂν τις ἐξενόηθη. οὕτως ἐάν καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθινή καὶ δημιουργὸς Σοφία, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος (24), λέγῃ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ ὡς περὶ αὐτοῦ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, μηδὲς, ἀφείλες τὴν ἐν κόσμῳ καὶ τοῖς ἔργοις ἐγκτισθεῖσαν, νομίζῃ περὶ τῆς οὐσίας τῆς Αὐτοσοφίας εἰρησθαι τὸ, ἔκτισεν, ἴνα μὴ, τὸν οἶνον ὕδατι μεταγγῶν, κλέπτειν δοκῇ τὴν ἀληθείαν. Αὕτη (25) μὲν γὰρ κτίθουσα καὶ δημιουργὸς ἐστὶν. ὁ δὲ ταύτης τύπος ἐγκιζέται τοῖς ἔργοις, ὡστερ' καὶ τῆς εἰκόνης τὸ κατ' εἰκόνα. Ἀρχὴν δὲ ὀδῶν λέγει, ἵπειθὴ ἡ τοιαύτη σοφία, ἀρχὴ τις καὶ ὡστερ' στοιχειώσις τῆς ἐπὶ Θεὸν γνώσεως γίνεται. ταύτη γὰρ πρώτη ὡστερ' ἐπιβάς (26) τις τῇ ὁδῷ, καὶ ταύτην φυλάττων τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Σολομὼν, Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου, εἴτα ἵπταναβαίνων τῇ διανοίᾳ, καὶ νοήσας τὴν ἐν τῇ κτίσει δημιουργὸν Σοφίαν, νοήσας ἐν αὐτῇ καὶ τὸν αὐτῆς Πατέρα (27), ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἰρηταίεν. Ὁ ἐμὲ ἔωρακός, ἔώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ ὡς ὁ

editis deest γὰρ.

(21) Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, δημιουργὸς τοῦ Θεοῦ Σοφία ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος. Mox Seguer. Reg. Felc. 4 et 5, αὐτοῦ ὡς περὶ αὐτοῦ τὸ, ἐκτισέ με. At Gobler. et Felc. 1, αὐτοῦ ὡς περὶ αὐτοῦ τὸ, etc. Alii et editi, εἰκόνας αὐτοῦ τὸ, etc.

(25) Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1, 4 et 5, αὕτη. Alii autem et editi, αὐτή.

(26) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4. At alii et editi, πρώτον ὡστερ' καὶ ἐπιβάς. Iliid. Seguerian. τις ὁδῷ.

(27) Anglic. ἐν ἀρχῇ. Iliid. Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, τὸν ταύτης Πατέρα. Alii autem et editi, τὸν αὐτῆς Πατέρα.

Ἰωάννης (28) γράφει· Ὁ ὁμοιωτῶν τὸν Υἱὸν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει. Πρὸ τοῦ ἁλιώτος δέ, φησὶν, ἕθεμελιώσθη, ἐπειδὴ ἐν τῷ αὐτῆς τύπῳ (29) ἔδραται καὶ ἀεὶ μένει τὰ ἔργα. Ἐτα ἵνα μὴ τις, ἀκούων (30) περὶ τῆς οὕτως ἐν τοῖς ἔργοις κτισθείσης σοφίας, νομίση τῆ ἀληθινήν σοφίαν τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν εἶναι τῆ φύσει κτίσμα, ἀναγκαιῶς ἐπήγαγε· Πρὸ τοῦ ἔρη, καὶ πρὸ τοῦ τῆν γῆν, καὶ πρὸ τῶν ὀδάτων, καὶ πρὸ πάντων βουτῶν (31) γεννημῆ· ἵνα ἐν μὲν τῷ λέγειν πρὸ πάσης κτίσεως (τὴν γὰρ πᾶσαν κτίσιν ἐν τούτοις ἐδήλωσε·) δελξῆ, ὅτι μὴ κατ' οὐσίαν συνεκτίσθη τοῖς ἔργοις. Εἰ γὰρ εἰς τὰ ἔργα ἐκτίσθη, πρὸ δὲ τῶν ἔργων ἐστὶ, ὅθλον, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ἐκτίσθαι (32) ἐστίν. Οὐκ ἄρα τῆ φύσει καὶ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστίν, ἀλλ', ὡς αὐτὸς ἐπήγαγε, γέννημά ἐστι. Τί δὲ διαφέρει ἡ πᾶς διέσθηκε τὴν φύσιν (33) κτίσμα γεννηματος, δίδεσθαι ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

81. Ἐπειδὴ δὲ ἐπάγει λέγουσα, ἡρίκα ἡχοίμυς εἰν οὐρανόν, συμπαρήμην αὐτῷ, εἰδέναι χρῆ, ὅτι οὐχ ὡς μὴ δὲ· αὐτῆς· ἐτοιμάζοντος τὸν οὐρανόν (34) τοῦ Πατρὸς, ἢ τὰ ἄνω νέφη, ταῦτα φησίν· οὐ γὰρ ἀμφίβολον, ὅτι πάντα ἐν σοφίᾳ ἐκτίσθη, καὶ χωρὶς αὐτῆς (35) ἐγένετο οὐδὲ ἐν· ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶν ὁ λέγειν· Πάντα μὲν ἐν ἐμοὶ καὶ δι' ἐμοῦ γέγονε· χρεῖστας δὲ ὁσσης ἐγκλιθεῖσθαι (36) σοφίαν τοῖς ἔργοις, τὴν μὲν οὐσίαν ἤμην σὺν τῷ Πατρὶ, τῆ δὲ πρὸς τὰ γεννητὰ συγκαταβάσαι, ἤμην ἀρμολύσασα τὸν παρ' ἐμὸν τύπον τοῖς ἔργοις, ὥστε καὶ ὡς ἐνὶ σώματι (37) πάντα τὸν κόσμον μὴ στασιάσειν, ἀλλ' ὁμοιοεῖν πρὸς ἐαυτόν. Ὅσοι μὲν οὖν ὀρθῆ τῆ διαβολῆ κατὰ τὴν ταυτοῦς δοδεῖσαν (38) σοφίαν θεωροῦ τὸν κτισμάτων γίνονται, δύνανται λέγειν καὶ αὐτοὶ· Τῆ διατάξει σου διαμένει τὰ πάντα· οἱ δὲ τούτου κατωλιγωρήσαντες ἀκούσονται· Φάσκοντες (39) εἶναι σοφοί, ἐμπαρόνθησαν· τὸ γὰρ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ γαυρόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Ὁ Θεὸς γὰρ οὐτοῖς ἐγανέρωσε· τὰ γὰρ (40) ἀράματα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιημοσιν οὐούμενα καθαρᾶται, ἢ τε ἀθίως αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοῦς ἀναπαλογήτους, ἰδίᾳ, γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἀλλ' ἐλάτρευσαν τῆ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα

est, ut ipse Dominus his verbis testatur: *Qui vidit me vidit Patrem* 28. *Joannes item scribit: Qui confitetur Filium, Patrem quoque habet* 29. Ait autem: *Ante ævum fundavit me* 30, quia in ejus forma sivo figura constanter et semper maneat opera. Præterea ne quis, his de sapientia hoc modo in operibus creata auditus, Dei Filium qui vera est Sapientia, creatum esse existimaret, necessario addidit, *antequam montes, et antequam terras, et ante aquas, et ante colles gignit me* 31, ut, cum dicit, ante res universas creatas (universam siquidem creatam naturam his verbis comprehendit) ostenderet se non natura una cum operibus creatam esse. Namque si in opera creata est, et ante opera est, patet utique eam fuisse antequam creata est. Non ergo natura et substantia creata est, sed, ut ibidem subjicitur, genita est. Quid porro differentie et discriminis sit inter rem natura creatam et genitam antea exposuimus.

81. Quia vero addidit, *Quando præparabat celos cum illo aderam*, sciendum est hæc eam dicere, non quod Pater celos et superiores nubes per ipsam non paraverit. Nec enim dubium est quin omnia in Sapientia creata sint, nihilque sine ipsa factum sit. Verum hæc sunt quæ hisce verbis illa significat: Omnia quidem in me et per me facta sunt: quia autem opus erat ut sapientia in operibus crearetur, ego quidem secundum naturam cum Patre aderam, meo vero ad res factas benigne accommodans, meam figuram in illis apte imprimebam, ut universus mundus tanquam in uno corpore non secum discordaret sed concordaret. Quotquot igitur recta mente pro data sibi sapientia res creatas contemplantur, ipsis quoque licet dicere: *Dispositione tua permanent omnia* 2. Qui vero ista negligunt et contemnuunt, ad illos hæc spectant verba: *Cum se sapientes esse dicerent, stultii facti sunt* 3. Nam quod notum Dei est, manifestum est in illis. *Deus enim illis patefecit. Invisibilia enim ipsius, ex creatione mundi, operibus intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, adeo ut careant excusatione, quippe qui cum Deum cognoscerent, non ut Deum coluerunt, sed rebus creatis potius servierunt quam omnium crea-*

22. 2 Joan. xiv, 9. 1 Iouan. ii, 25. 3 Prov. viii, Rom. i, 22.

(28) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1 et 4. At Felc. 5, καὶ ὁ Ἰωάννης. Alii et editi, καὶ ὡς Ἰωάννης.

(29) Seguerian. ἐν τῷ οὕτω τύπῳ.

(30) Seguerian. Ἐτα ἵνα οὕτως ἀκούων περὶ τῆς οὕτω τοῖς ἔργοις. Ibidem ibidem et Seguerian. ἐγκλιθεῖσθαι, Alii et editi, κτισθείσης. Seguerian. item ibidem, ἀληθινήν τοῦ Θεοῦ σοφίαν τὸν Υἱόν.

(31) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, πρὸ τῶν βουτῶν. Paulo post, Seguerian. πρὸ πάσης τῆς κτίσεως.

(32) Seguer. et Felc. 4, ἐκτίσθαι. Cæteri et editi, κτίσθη. Seguerian. mox καὶ τῆ οὐσία.

(33) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, καὶ τί διέσθηκε τῆ φύσει. Alii et editi, ἢ πᾶς διέσθηκε τὴν φύσιν. Mox Gobler. Felc. 1 et 5, ἐπειδὴ ἀπάγει.

(34) Seguerian. χρῆ, ὡς μὴ δι' αὐτῆς ὡς μὴ δι' αὐτῆς ἐτοιμάζοντος τοῦ Πατρὸς τὸν οὐρανόν. Editi et zlii, χρῆ, ὅτι οὐχ ὡς μὴ δι' αὐτῆς ἐτοιμάζοντος τὸν

D οὐρανόν τοῦ Πατρὸς. Ibidem Seguerian. Goblerian. Felckm. 1 et 4, ἢ τὰ ἄνω νέφη. Reg. et Felckm. 5, ἢ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ νέφη. Alii et editi, ἢ τὰ ἐν οὐρανῷ νέφη.

(35) Seguer. ἐκτίσθησαν καὶ χωρὶς αὐτοῦ.

(36) Seguerianus, Gobler. Felckm. 1 et 4, ἐγκλιθεῖσθαι. Alii et editi, ἐκτίσθαι. Mox Seguerian. τὴν μὲν οὐσίαν ἤμην σὺν τῷ Πατρὶ. Editi et alii, τῆ μὲν οὐσία ἤμην ἐν τῷ Πατρὶ. Ibidem Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, πρὸς τὰ γεννητὰ. Felckm. 4, πρὸς τὰ γεννητὰ. Alii et editi, πρὸς τὰ γενόμενα.

(37) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, τύπον τοῖς ἔργοις, ὥστε καὶ ὡς ἐνὶ σώματι. Alii et editi, τύπον ἐν τοῖς ἔργοις, ὥστε καὶ ἐνὶ σώματι.

(38) Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 4, ἐν αὐτοῖς δεδομένῳ. Cæteri et editi, ἐκταῖς δοδεῖσαν.

(39) Felckman. 4, καὶ φάσκοντες.

(40) Felckman. 2 et editio Commel. γὰρ omitunt, quod cæteri habent.

tori, qui est benedictus in sæcula. Amen. Pudore quoque certe afficientur, hæc audientes: Nam quia in sapientia Dei, prout explicavimus, mundus Deum per sapientiam non cognovit, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Nec enim jam amplius, ut superioribus temporibus, Deis per imaginem et umbram sapientiæ quæ in rebus creatis est, cognosci voluit, sed placuit ipsi ut ipsa vera Sapientia carnem assumeret, homo fieret, et crucis mortem pateretur, ut per fidem quæ in ea consistit orgnes deceps credentes salvæ esse possent. Ipsa ergo Sapientia Dei est, quæ antea per suam imaginem in rebus creatis impressam (quam ob causam creari dicitur), et seipsam, et per se suam Patrem notum reddebat. Postea vero eadem ipsa, quæ et Verbum est, caro facta est, ut ait Joannes, destructaque morte, ac nostro genere liberato, et se et per se Patrem clarius patefecit: unde hæc ejus verba: *Da eis ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* 10.

82. Itaque universa terra cognitione ejus repleta est. Siquidem una est Patris per Filium, et Filii 435 ex Patre cognitio: ipso gaudet Pater, eodemque gaudio Filius in Patre delectatur dicens: *Ego eram quo delectabatur, per singulos dies in conspectu ejus delectabar* 11. Hæc procul dubio rursus probant Filium non alienum, sed proprium naturæ Patris esse. Ecce enim non propter nos, ut impii dicitant, factus est, neque omnino e nihilo est, neque Deus sibi autorem gaudii comparavit extrinsecus; sed illæ voces aliquid, quod proprium sit et simile significant. Quando ergo contigit ut Pater non gauderet? Quod si semper gavisus est, semper fuerit necesse est in quo gaudebat. In quo porro gaudet et lætatur Pater, quam cum se ipse cernit in propria imagine, quæ Verbum suum est? Quod si etiam post perfectum mundum filius hominum delectabatur, ut ibidem scriptum est, nec id utique alio modo intelligendum est. Ita enim delectabatur, non quasi gaudium ipsi accidisset, sed quatenus opera ad suam imaginem facta intuebatur. Illa proinde Dei oblectatio suam imaginem causam habet. Et ipse vero Filius in alio oblectatur modo, quam cum se ipse in Patre contemplantur? Idem enim hisce ejus verbis declaratur: *Qui vidit me, vidit Patrem* 12: et, *Ego*

10 Rom. i, 19. 21. 25. 11 Cor. i, 21. 12 Joan. i, 14.

(41) Felck. 5, omittit τὰ πάντα. Mox Seguerian. καὶ ἐντραπήσσονται γε ἀκούοντες. Gobler. et Felc. 1, καὶ ἐντραπήσσονται οἱ ἀκούοντες. Felc. 4, καὶ ἐντραπήσσονται γε οἱ ἀκούοντες. Cæteri et editi, καὶ ἐντραπήσσονται καὶ γε οἱ ἀκούοντες. Ibidem Seguerian. Reg. Anglic. Gobl. Felc. 1, 4 et 5, Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ. In aliis et editis deest γὰρ.

(42) Sic Seguerianus, Reg. Gohlerian. Felc. 1, 4 et 5. At alii et editi, ἀλλ' ἠρόδησεν.

(43) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 4, αὐτῆς. Alii et editi, ἐαυτῆς.

(44) Gohlerian. et Felck. 1, ὡς φησιν Ἰωάννης. Ibidem Seguerian. μετὰ τοῦ καταργῆσαι. Mox idem, et Gobler. Felc. 1 et 4, πλεόν. Reg. Basil. et Anglic. πλεόν. Editi et alii, πλεόντα. Seguer. ibidem, αὐτόν

τὰ πάντα (41), ὅς ἐστιν εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Καὶ ἐντραπήσσονται γε ἀκούοντες. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, ἠρόδησεν (42) ὁ Θεὸς διὰ τῆς σωφίας τοῦ κηρύττουτος σώσαι τοὺς πιστεύοντας. Οὐκ ἐτι γὰρ, ὡς ἐν τοῖς πρότεροις χρόνοις, δι' εἰκόνας καὶ σκιάς τῆς σοφίας, τῆς ἐν τοῖς κτίσματιν οὐσίας, ἠθέλησεν δινώσασθαι ὁ Θεός· ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀληθινὴν Σοφίαν ἐποίησε σάρκα λαβεῖν, καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον, θάνατον τε ὑπομεῖναι σταυροῦ, ἵνα διὰ τῆς ἐν τούτῳ πιστεύας πάντες λοιπὸν οἱ πιστεύοντες σώζονται δύνωνται. Ἡ αὐτὴ μὲντοι Σοφία τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἥτις πρότερον μὲν διὰ τῆς ἐν τοῖς κτίσματιν εἰκόνας ἐαυτῆς (43), δι' ἑν καὶ λέγεται κτίσθαι, Ἐπ' ἀνανέρον ἐαυτῆν, καὶ δι' ἐαυτῆς τὸν ἐαυτῆς Πατέρα· ὕστερον δὲ αὐτῆ, αἴσα λόγος, γέγονε σὰρξ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης (44), καὶ μετὰ τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον καὶ σώσαι τὸ γένος ἡμῶν ἐτι καὶ πλεόν ἀπεκάλυψεν ἐαυτὸν τε καὶ δι' ἐαυτοῦ τὸν ἐαυτοῦ Πατέρα, λέγων (45)· Ἄδς ἀποτίς, ἵνα γινώσκωσθε ὅτι τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν.

82. Ἐπληρώθη γοῦν πᾶσα ἡ γῆ τῆς γνώσεως αὐτοῦ· μία γὰρ γνώσις Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐστι, καὶ Υἱοῦ παρὰ Πατρός, καὶ γαίρει τούτῳ ὁ Πατήρ· καὶ τῆ γὰρ ταύτῃ εἴφραίνεται ἐν τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός, λέγων· Ἐγὼ ἡμῶν, ἢ προσέχαίρει· καθ' ἡμέραν δὲ ὑψοφραίνομαι ἐν προσώπῳ αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ δεῖκνυσι πάλιν μὴ εἶναι τὸν Υἱὸν ἀλλότριον, ἀλλ' ἴσον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας. Ἰσοῦ γὰρ οὐ δι' ἡμᾶς, ὡς οἱ ἀσεβεῖς λέγουσι, γέγονεν, οὐδὲ εἴως ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν· οὐδὲ γὰρ ἐξώθεν ἐαυτῷ ὁ Θεὸς περιποιησάτο χαρὰς ποιητικόν· ἀλλ' ἴθιου καὶ ὁμοίου γνώσιμά ἐστι τὸ λεγόμενον. Πότε οὖν ἦν ὅτε οὐκ ἔχαίρει ὁ Πατήρ; Εἰ δὲ ἀεὶ ἔχαίρει, ἀεὶ ἦν ἐν ᾧ ἔχαίρει (46). Ἐν τίνι δὲ ὁ Πατήρ χαίρει, ἢ βλέπων ἐαυτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι, ἥτις ἐστίν ὁ λόγος αὐτοῦ; Εἰ δὲ καὶ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων ὑψοφραίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας, ὡς ἐν αὐταῖς ταῖς (47) Περιποιμαῖς γέγραπται, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν. Ἠψοφραίνετο (48) γὰρ καὶ οὕτως, οὐκ ἐπιγενομένης αὐτῷ χαρᾶς, ἀλλὰ πάλιν βλέπων κατὰ τὴν ἐαυτοῦ εἰκόνα γενόμενα τὰ ἔργα· ὥστε καὶ τὸ οὗτω χαίρει τὸν Θεὸν τῆς εἰκόνας (49) αὐτοῦ τὴν πρόφασιν εἶναι. Πῶς δὲ καὶ ὁ Υἱὸς εὐφραίνεται, ἢ βλέπων ἐαυτὸν ἐν τῷ Πατρὶ; Ἴσον γὰρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ λέγειν· Ὁ ἐμὲ ἔφακός, ἔφακε τὸν Πατέρα, καὶ Ἐγὼ (50) ἐν τῷ

10 Joan. xvii, 3. 11 Prov. viii, 30. 12 Joan. xiv, 9.

τε καὶ δι' ἐαυτοῦ τὸν Πατέρα.

(45) Sic Seguerian. Reg. Gohler. Felc. 1, 4 et 5. In aliis vero et editione Commel. deest λέγων.

(46) Seguerian. ἐν ᾧ ἔχαίρειν. Alii et editi, ἐν ᾧ καὶ ἔχαίρειν.

(47) Seguer. et Felc. 4, ἐν αὐταῖς ταῖς. Alii et editi, ἐν ταῖς.

(48) Seguer. et Felc. 4, ὑψοφραίνετο. Editi et alii, εὐφραίνεται. Mox Seguer. Gohler. Felc. 1 et 4, γινόμενα τὰ ἔργα, ὥστε καὶ τὸ οὗτως. Reg. item habet ὥστε καὶ τὸ οὗτως. Cæteri et editio Commel. γινόμενα ἔργα, ὥστε καὶ οὗτως.

(49) Sic Seguerian. Reg. Gohlerian. Felc. 1, 4 et 5. At alii et editi, Θεὸν ἐν τῷ τῆς εἰκόνας.

(50) Seguerian. et Felc. 4, καγὼ.

Πατρι. καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοί. Κενὸν ὕμνον ἄρα τὸ ἀκούημά πανταχῶθεν δίδεσθαι, ὡς χριστομάχοι (51), καὶ μάτην ἐνεποιεῦσθε καὶ τεβρῆλῆκατε πανταχῶ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, παρεξηγούμενοι τὴν δianoian αὐτοῦ καὶ μᾶλλον τὴν ἐκτυτὸν ἐπίνοιαν, ἣ τὸν νοῦν τοῦ Σολομῶνος (52) ἀπαγγέλλοντες. Ἰδοὺ γὰρ τὸ μὲν ὕμνον φρόνημα δίδεσθαι μόνον φαντασία· τὸ δὲ ἐν ταῖς Παραομιαῖς βῆτον, καὶ πάντα τὰ προειρημένα δεῖκναι μὴ εἶναι τῆ φύσει καὶ τῆ οὐσίᾳ κτίσμα τῶν Υἱῶν, ἀλλ' ἴδιον γέννημα τοῦ Πατρὸς (53), σοφίαν καὶ Λόγον ἀληθινόν, ἐκ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.

in Patre, et Pater in me est¹². Probatur itaque omni ex parte est vanum et futile esse quod tantopere jactitatis, o Christi hostes. Frustra illa undique circumfertis et pervulgatis verba, Dominus creavit me principium vitarum suarum¹³, quæ nimirum perverse interpretamini, vestraque vos ipsi potius commenta quam Salomonis mentem proponitis. Jam enim ostendimus fictum totum esse quod ipsi quidem sentitis: at ille Proverbiorum locus, et quæcunque supra disputata sunt, probant profecto Filium non esse natura et substantia creatum, sed proprie ex Patre genitum, ejusque esse sapientiam et Verbum verum, per quod omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil¹⁴

(54) ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

EJUSDEM CONTRA ARIANOS ORATIO TERTIA.

1. Οἱ Ἀρειομάνται, ὡς εἶπες, κρίναντες ἀπαξ ἀποστᾶται γενέσθαι καὶ παραβάται τῆς ἀληθείας, φλοικουοῦσιν εἰς ἑαυτοὺς ἐκκύσαι τὸ γεγραμμένον· Ὅταν ἔλθῃ ἀσθεὶς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ· οὕτε γὰρ ἐλεγχόμενοι παύονται, οὕτε ἀπορούντες ἐντρέπονται· ἀλλ' ὡς πόρνης (55) εἶπες, ἀπηναισχύνθησαν πρὸς πάντας ἐν ταῖς ἀσθεῖαις. Καὶ γὰρ ὡν προεφασίζοντο βῆτων, τοῦ, Κύριος ἔκτισέ με, καὶ τοῦ (56), Κρεῖττον γενόμενος τῶν ἀγγέλων, καὶ τοῦ, Πρωτότοκος, καὶ τοῦ, Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ὁρῆν ἐχόντων τὴν δianoian, καὶ δευκύντων (57) τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, οὐκ οἶδ' ὅπως πάλιν αὐτοὶ ὡς περιχυθέντες τὸν ὄρεως ἴδν, καὶ μὴ βλέποντες ἃ δεῖ βλέπειν, μηδὲ νοοῦντες ἃ ἀναγινώσκουσιν, ὥσπερ ἐκ βάθους τῆς ἀσθεῖας αὐτῶν καρδίας (58) ἐρευνημένοι, ἤρξαντο λοιπὸν καὶ διασύρειν τὸ ὄπδ τοῦ Κυρίου λεγόμενον, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοί· λέγοντες· Πῶς δύναται οὕτος ἐν ἐκείνῳ, κακίονος ἐν τοῦτ' χωρεῖν; Ἡ πῶς διὰς δύναται ὁ Πατὴρ, μέλκων ὡν, ἐν τῷ Υἱῷ ἐλάττωι ὄντι χωρεῖν; Ἡ τί θαυμαστὸν (59), εἰ ὁ Υἱὸς ἐν

1. Quandoquidem semel Ariani, ut videtur, animum induxerunt a veritate desciscere, in seipso attrahere contendunt hæc Scripturæ verba: Impius cum in profundum malorum venerit, contemnit¹⁵. Neque enim convicti quiescunt, nec hærentes erubescunt: sed veluti frontem gerentes meretricis¹⁶, omnem pudorem exuerunt ut suam adversus omnes defendant impietatem. Postquam enim probatum a nobis est illorum Scripturæ locorum, nempe, Dominus creavit me¹⁷, et, Tanto præstantior factus angelis¹⁸, et, Primogenitus¹⁹, et, Qui fidelis est ei qui fecit eum²⁰, rectam esse significationem, lisdem quonam pacto illi tanquam serpentis veneno perfusi, nec videntes quæ videnda sunt, nec ea quæ legunt intelligentes, sed tanquam ex impii sui cordis 436 profundo ructantes, jam hæc Domini verba, Ego in Patre et Pater in me est²¹, exagitare cœperunt. Quomodo, inquit, iste in illo et ille in isto contineri potest? Vel qua prorsus ratione Pater, qui major est, in Filio qui minor est, potest

¹² Joan. xiv. 10. ¹³ Prov. viii. 22. ¹⁴ Joan. i. 3. ¹⁵ Hebr. i. 4. ¹⁶ Rom. viii. 29; Coloss. i. 15.

¹⁷ Prov. xviii. 3. ¹⁸ Jerem. iii. 5. ¹⁹ Prov. viii. 22. ²⁰ Hebr. iii. 2. ²¹ Joan. xiv. 10.

(51) Felc. 5, ὡ Ἀρειανοὶ καὶ χριστομάχοι. Ibid. Seguerian. Goblerian. Felc. 1, 4 et 5, ἐνεποιεῦσατε. Alii et editi, ἐποικεῦσατε. Seguerian. et Felc. 4, ibid. τεβρῆλῆκατε πανταχῶ. Alii et editi, τεβρῆλῆκατε ἀπανταχῶ.

(52) Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, Σολομῶνος. Reg. et Felc. 5, Σολομῶνος. Alii et editi, Σολομῶνος. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1 et 4, μόνον φαντασία. Reg. πάση φαντασία. Cæteri et editi, μὴ φαντασία.

(53) Felc. 5, τοῦ ἀοράτου Πατρὸς.

(54) Sic Regius codex, cujus hactenus meminimus in his adversus Arianos Orationibus. In alio item codice Regio optimæ note, ubi hæc et sequens Oratio contra Arianos exstat, inscribitur similiter λόγος τρίτος, in indice codicis. Nam ante ipsam Orationem nullus præfixus est titulus: sed initio tantum paginæ hæc legitur inscriptio, Βιβλίον δογματικῶν τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὶς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ

μεγάλου κατὰ Ἀρειανῶν, id est: Liber dogmaticus sancti Patris nostri magni Athanasii contra Arianos. Hunc codicem, quia præstantior est. Reg. 1 appellabimus: alterum vero, Reg. 2. In Basilienis quoque codice hæc Oratio inscribitur, λόγος τρίτος: in aliis vero, λόγος τέταρτος. Editi consuetum præferunt titulum, τοῦ ἐν ἁγίοις, etc. λόγος τέταρτος.

(55) Goblerianus et Felc. 1, βῆτον. Mox Reg. 1 et Seguer. προεφασίζοντο. Editi et alii, ἐπροφασίζοντο.

(56) Reg. 1 et Seguerian. καὶ τοσούτῳ. Mox Seguerian. καὶ τὸ, πρωτότοκος, καὶ τὸ, Πιστὸν.

(57) Regius primus et Seguer. δευκύντων. Ibid. Seguer. τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, πάλιν αὐτό. Alii et ed., πάλιν οὕτοι.

(58) Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, καρδίας. Alii et editi, καρδίας. Ibidem Reg. 1 et Seguerian. λοιπὸν καὶ διασύρειν. In aliis et editis deest καὶ.

(59) Regius primus et Seguerian. ἦ τί θαυμαστὸν. At alii et editi, καίτοι τί θαυμαστὸν.

comprehendi? Aut quid mirum est Filium in Patre esse, quandoquidem etiam de nobis scriptum est, *In ipso enim vivimus, et movemur et sumus* 22? Sane hoc illis merito pro sua perversitate accidit, ut Deum corpus esse existissent, nec intelligant quid sint verus Pater et verus Filius, quid lux invisibilis et aeterna, ejusque invisibilis splendor, quid invisibilis item substantia, quid figura et imago non corporea 23? Namque si cognoscerent, non profecto tam impie Dominum gloriae deriderent, neque res, quae corporeae non sunt, tanquam corporeas cogitantes, ea quae recte dicta sunt ipsi prave interpretarentur. Par erat utique illos his vel solum auditis, utpote Christi verbis, credere, cum simplex fides curiosa eloquentia sit praestantior. Verum quoniam hoc quoque Scripturae loco ad suam confirmandam haeresim profana temeritate abuti conantur; necessarium duximus et illorum convincere improbitatem, et quae vera sit hujus loci interpretatio, ad fidei securitatem patefacere. Non enim, ut illi opinantur, his verbis, *Ego in Patre et Pater in me est*, significatur eos in se invicem imitti, seseque, veluti vacua quaedam vasa, invicem implere, ita ut Pater Filii, et Filius Patris vacantem repleat, neuterque illorum plenus et perfectus sit. Siquidem id proprium est corporum, nec absque summa impietate vel etiam dici queat. Plenus enim et perfectus est Pater, et ipse Filius plenitudo est Patris. Nec vero eodem modo quo Deus est in sanctis ut eos corroboret, ita est et in Filio. Ipse enim virtus est sive robur et sapientia Patris: ejusque communione, res factae in Spiritu sanctificantur: ipse autem Filius non alicujus communione filius est, sed proprius est Patris fetus. Nec item Filius est in Patre eadem ratione quam indicant haec verba, *In ipso vivimus, et movemur, et sumus*. Nam ipse ex Patre existit tanquam ex fonte vita, in qua omnia cum vitam accipiunt tum consistunt. Non enim vita in vita vivit, alioquin vita non esset: sed potius vitam

2. Jam vero argutias quoque Asterii sophistae, haeresis patroni, si placet, dispiciamus. Hic enim Judaeus emulatus, ea quae sequuntur scripsit. Perspicuum enim est, inquit, illum idcirco di-

22 Act. xvii, 28. 23 Hebr. i, 5.

(60) Sic Regius primus, Seguerian. Gobl. et Felc. 1. At Basilienensis et Anglican. *μήτε τίς ἐστιν*. Alii vero et editi, *καὶ μὴ νοοῦντες τίς ἐστιν*, etc. Ibid. Regius primus et Seguerian. *μήτε τί ἐστι φῶς*. Caeteri et editi, *μήτε τίς ἐστι φῶς*. Mox Regius primus, Seguerian. Anglican. Gobl. et Felc. 1, *ἀδίων καὶ ἀπαύγασμα*. Editio Commel. *ἴδιον ἀπαύγασμα*.

(61) Sic Reg. 1, Seguerian. Gobl. et Felc. 1, ut et legit Nannius. At alii et editio Commel. *ἀσώματος*. Mox Reg. 1 et Seguerian. *εἰκὼν ἀσώματος*. Et γὰρ, etc. Editi, *εἰκὼν αὐτοῦ*. Et γὰρ, etc. Gobl. et Seguerian. vero et Felc. 1, *χαρὰ κτῆρ ἀσώματος*. Et γὰρ.

(62) Regius primus, Seguerian. Gobl. et Felc. 1, *δόξης μετὰ γέλωτος ἐδουστήριον*, etc. Editi *ἀθίγη*, *δόξης οὕτω μετὰ γέλωτος ἐδουστήριον*, οὐδέ.

(63) Reg. 1 et Seguerian. *ἀκούοντας*. Gobl. et Felc.

τῶ Πατρὶ, *ἔπουγε καὶ περὶ ἡμῶν γέγραπται: Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἔσμεν; Πάσχοι δὲ τοῦτο ἀκούουθες ἤ κακονοία ἐσόντων, σῶμα νομίζοντες εἶναι τὸν Θεόν, καὶ μὴ νοοῦντες μήτε τί ἐστιν (60) ἀληθινὸς Πατήρ, καὶ ἀληθινὸς Υἱός, μήτε τί ἐστὶ φῶς ἀόρατον, καὶ ἀδίων, καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ ἀόρατον, μήτε τί ἐστὶν ἀόρατος (61) ὑπόστασις, καὶ χαρὰ κτῆρ ἀσώματος, καὶ εἰκὼν ἀσώματος. Et γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης μετὰ γέλωτος ἐδουστήριον, οὕτε (62) τὰ ἀσώματα σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες, τὰ καλῶς λεγόμενα παρεγγύοντο. Ἦρξαι μὲν οὖν καὶ μόνον ἀκούοντας (63) ταῦτα, λέγοντος τοῦ Κυρίου, πιστεύειν· ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς ἀπλότητος πίστις βέλτερον ἐστὶ τῆς ἐκ περιεργίας πιθανολογίας· ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο βεβηλῶς ἐπεχειρήσαν πρὸς τὴν ἴδιαν αἵρεσιν, ἀναγκαῖον τὴν μὲν ἐκείνων κακονοίαν διελέγξαι, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας διάνοιαν δεῖξαι ἕνεκά γε τῆς τῶν πιστῶν ἀσφαλείας. Οὐ γὰρ, ὡς ἐκεῖνοι νομίζουσιν, ἀντεπιβιβάζομενοι εἰς ἀλλήλους εἶναι, ἐν τῷ λέγεσθαι, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί, ὡς περ ἐν ἀγγελίαις κενός ἐξ ἀλλήλων πληροῦμαι (64)· ὥστε τὸν μὲν Υἱὸν πληροῦν τὸ κενὸν τοῦ Πατρὸς, τὸν δὲ Πατέρα πληροῦν τὸ κενὸν τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐκάτερον αὐτῶν μὴ εἶναι πλήρη καὶ τελειον σωματῶν μὲν ἴδιον τοῦτο γε· διὰ καὶ τὸ μόνον εἶπειν τοῦτο πλὴν ἐστὶν ἀσέβειας· πλήρης γὰρ καὶ τελείος ἐστὶν ὁ Πατήρ, καὶ πλήρωμα θεότητος ἐστὶν ὁ Υἱός. Οὐδ' αὖ πάλιν, ὡς περ ἐν τοῖς ἁγίαις γινόμενος ὁ Θεός, ἐδυναμάσκει (65) αὐτοῦς, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ Υἱῷ· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ Πατρὸς δύναμις καὶ σοφία· καὶ τὰ μὲν γενητὰ μετοχῇ τοῦτον ἐν Πνεύματι ἀγιάζεται· αὐτὸς δὲ ὁ Υἱὸς οὐ μετουσιάζει οὐδὲ ἐστὶν, ἀλλὰ γέννημα τοῦ Πατρὸς ἴδιον ἐστὶν. Οὐκ ἐστὶ δὲ πάλιν οὕτως ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς τὸ, Ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἔσμεν· αὐτὸς γὰρ ὡς ἐκ πηγῆς τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἡ ζωὴ, ἐν ᾗ τὰ πάντα ζωογονεῖται τε καὶ συνέστηκεν (66)· οὐ γὰρ ἡ ζωὴ ἐν ζωῇ ζῆ· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ζωὴ ἀλλ' αὐτὸς μᾶλλον ζωογονεῖ τὰ πάντα.*

ipse omnibus impertit. 2. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ τοῦ συνηγόρου τῆς αἵρέσεως Ἀττερίου τοῦ σοφιστοῦ· γέγραφε γὰρ καὶ αὐτὸς, εἰς τοῦτο ζηλώσας τοὺς Ἰουδαίους, ταῦτα· Ἐβέβηλον γὰρ, οἷα διὰ τοῦτο εἰσρχεν ἑαυτὸν μὲν (67) ἐν τῷ

D et Felc. 1, ἀκούοντας. Caeteri et editi, ἀκούσαντας. Paulo post, Reg. 1 et Seguer. ἐκ περιεργίας. Alii et editi, ἐκ περιεργίας.

(64) Sic Reg. 1 et Seguerian. At editi et alii, πληροῦμαι. Mox Reg. 1 et Seguerian. τὸ κενὸν τοῦ Πατρὸς . . . τὸ κενὸν τοῦ Υἱοῦ. Reg. 2, τὸ κενὸν τοῦ Πατρὸς . . . τὸ κολῶν τοῦ Υἱοῦ. Editi vero, τὸ κολῶν τοῦ Πατρὸς . . . τὸ κολῶν τοῦ Υἱοῦ.

(65) Sic Reg. 1, Seguerian. Gobl. et Felc. 1. Alii autem et editio Commel. ἐδυναμάσκει.

(66) Sic Reg. 1 et Seguerian. At alii et editi, ἐστὶ ζωὴ, ἐν ᾗ τὰ πάντα ζωογονεῖται καὶ συνέστηκεν. Reg. 2 tamen habet ζωογονεῖται τε καὶ συνέστηκεν.

(67) Sic Regius primus et Seguerian. At alii et editi, διὰ τοῦτο εἰσρχετ μὲν ἑαυτῶν. Basilien. mox πάλιν omittit. Ibidem Reg. 1, Seguerian. Gobl. et Felc. 1, μήτε τὸν λόγον. Alii et editi, μηδὲ τὸν

Πατρι, ἐν ἑαυτῷ δὲ πάλιν τὸν Πατέρα, ἐπὶ μῆτις τὸν λόγον, ὃν διεξήρχετο, ἑαυτοῦ φησὶν εἶναι, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, μῆτις οὐκ εἶναι τὰ ἔργα, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς δεδωκότος τὴν δύναμιν. Ὁ τοῦτο δὲ εἰ καὶ παιδάρτον ἦν (68) ἀπλῶς· εἰρηκῆς, συγγνώμην εἶχεν ἐκ τῆς ἡλικίας· ἐπειδὴ δὲ ὁ καλούμενος σοφστής, καὶ πάντα γνωσκῆσκει ἐπαγγελλόμενος, ἔστιν ὁ γράφας, πόσης ἄξιος καταγνώσεως ὁ τοιοῦτος; Πῶς δὲ καὶ οὐκ ἀλ- λήτριον ἑαυτὸν τοῦ Ἀποστόλου δεικνυσιν, ἐπαιρούμενος ἐν παιθεῖς σοφίας λόγους (69) καὶ νομιζὼν ἐν τοῦτοις ἐξαπατῆν δύνασθαι, μὴ νεῶν αὐτὸς δὲ λέγει, μῆτις περὶ τίνων (70) διαβεδατοῦται. Ἄ γὰρ ὁ Υἱὸς Θεῶν καὶ ἀρμόζοντα μόνῳ Υἱῷ, Λόγῳ καὶ Σοφίᾳ εἶναι, καὶ εἰκότι τῆς τοῦ Πατρὸς ὁμοίας εἶρηκε, ταῦτα οὐτως εἰς πάντα τὰ κτίσματα καταφέρει, καὶ κοινὰ τῷ τε Υἱῷ καὶ τοῦτοις· ταῦτα ποιεῖ τὴν δὲ δύναμιν (71) τοῦ Πατρὸς λέγει λαμβάνειν δύναμιν ὁ παράνομος, ἢ ἀκολούθησεν τῇ ὑποσεβῆι αὐτοῦ εἰπεῖν ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἐν Υἱῷ (72) ὑποσεβῆθι, καὶ ὁ Λόγος Ἐλαβε Λόγον ἐξουσίαν καὶ οὐκ εἶπεν μὴν αὐτὸν, ὡς Υἱὸν, θέλει εἰρηκεῖναι ταῦτα, ὡς δὲ μόνοντα καὶ αὐτὸν ὁμοίως συντάσσει πᾶσι τοῖς ποιήμασιν. Εἰ γὰρ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὰ ῥήματα τοῦ Υἱοῦ, δὲ διεξήρχετο, ἀλλ' ὅτι τοῦ Πατρὸς ἦν, καὶ τὰ ἔργα, ἔλεγεν (73)· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὁ μὴ Δαυὶδ λέγει· Ἀκούσομαι εἰ λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός (74)· ὁ δὲ Σολομὼν· Οἱ ἐμοὶ λόγοι εἰρηκεῖται ἐπὶ Θεοῦ· καὶ ὁ μὴ Μωσῆς τοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ θεράσκων λόγους, ἕκαστος δὲ (75) τῶν προφητῶν οὐ τὰ Θεῶν, ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔλεγε, Τάδε λέγει Κύριος· καὶ τὰ ἔργα, δὲ ἐποίησεν οἱ ἄγιοι, οὐκ Θεῶν, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος τὴν δύναμιν Θεοῦ (76) ἔλεγον εἶναι· ὡς ὁ μὴ Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος ἐπικαλούμενοι τὸν Θεόν, ἢνα τοὺς νεκροὺς αὐτὸς ἐγείρῃ· ὅτε καὶ τῷ Ναυεμᾶν λέγει ὁ Ἐλισσαῖος, καθαρίσας αὐτὸν ἀπὸ τῆς λέπρας· Ἴνα γινῶς, ὅτι ἐστὶ Θεὸς ἐν Ἰσραὴλ· ὁ δὲ Σαμουὴλ καὶ αὐτὸς ἐν ἡμέραις θεριασμῶν ἤρχετο ἐν θεῶν δοῦναι ὀρέων οἱ ἐκ ἀπόστολοις ἔλεγον, οὐκ ἢλα δύναμις ποιεῖν τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τῇ τοῦ Κυρίου χάριτι· ὄφλον, ὅτι κατ' αὐτὸν κοινή ἂν εἴη πάντων καὶ ἡ τοιαύτη φωνή, ὥστε καὶ ἕκαστος λέγειν δύνασθαι· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ λοιπὸν μῆκετι ἢνα εἶναι τοῦτον Υἱὸν Θεοῦ καὶ

A *ipse seipsum in Patre et Patrem in seipso esse, quod nec ipsum quidem sermonem quem proferebat sui esse diceret, sed Patris, nec propria item sui esse opera, sed Patris, a quo videlicet agendi virtutem acciperet.* Ὁ Profecto is puerulus ista loqueretur, veniam esse ætate posset consequi. Cum autem hæc ille scribat qui sophista vocatur, et omnia se proficitur cognoscere; qua, quæso, damnatio dignus esse censendus est? Annou etiam seipsum ab Apostolo alienum probat, quippe qui persuasibilibus 437 sapientie sermonibus gloriatur, quibus et alios se decipere posse confidit, cum tamen nec ipse ea quæ dicit, nec de quibus contendit, intelligat. Ea enim quæ Filius sibi Filio, qui Verbum et Sapientia, ac Patris nature B *imago est, convenire et propria esse docuit, iste rebus omnibus creatis attribuit, illique cum Filio pugnat esse communia: quin etiam virtutum virtuti Patris impertiri impius asseverat, ut ex impia ejus doctrina efficiatur, Filium in Filio factum esse Filium, et Verbum potentiam Verbi accepisse. Nec item cum ad Filium ista vult dixisse, sed ipsum, ut qui ea quoque didicerit, una cum aliis operibus collocat. Si enim propterea quod verba quæ proferebat Filium, non ejus essent sed Patris, ut et opera, idcirco dicebat, Ego in Patre, et Pater in me est: cum ipse quoque David dicat: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: et Salomon: Sermones mei a Deo dicti sunt: cum similiter Moyses sermonum Dei administer fuerit, singulique prophete non propria, sed Dei verba annuntiauerint, unde aiebant, Hæc dicit Dominus: eum item opera ipsa quæ sancti effecere, non sua esse, sed Dei virtutem suppeditantis affirmarint, ut ex Elia et Eliseo patet qui Deum invocare ut mortuos ipse excitaret: unde idem Eliseus postquam Naamani lepram sanasset, ei dixit: Ut scias esse Deum in Israel: Samuel quoque messis tempore Deum ut pluviam daret oravit: apostoli denique se non propria virtute sed Dei gratia signa et prodigia facere fatebantur: ex his, inquam, dilucide secundum illum sequitur vocem hujusmodi omnium quoque esse communem singulosque posse dicere,*

11 I Cor. II, 4. 12 I Timoth. I, 7. 13 Psal. LXXXIV, 9. 14 III Reg. VIII, 59; x, 24.

λόγον. Item ibidem Reg. 1 et Segerian. φησὶν D (74) Sic Reg. 1 et 2, Segner. Gobler. et Felck. 1. At alii et editi, ὁ Κύριος Θεός. Ibid. Reg. 1, Segner. Basil. Gobler. et Felck. 1, Σολομῶν. Alii et editi, Σαλομῶν.

(75) Reg. 1, ἕκαστος τε. Mox idem et Regius 2, Segerian. Gobler. Felck. 1, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ. In aliis et editione Commel. et deest.

(76) Sic Reg. 1 et Seguer. Gobler. Felck. 1 et 5. At cæteri et editi, δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Paulo post, Reg. 1 et Seguer. αὐτὸς ἐγείρῃ· ὅτε δὲ τῷ Ναυεμᾶν λέγει. Alii et editi, αὐτοῖς ἐγείρῃ· ὅτε δὲ τῷ Ναυεμᾶν ἔλεγεν. Porro quæ sequuntur Ἐλισαῖο verba ad Naaman, non habentur in Scriptura: sed ipse Naaman sanatus et ad Elisæum reversus ait: Ἴσοῦ ἐγνώκα, ὅτι οὐκ ἐστὶ Θεὸς ἐν πάσῃ τῇ γῆ, ὅτι ἀλλ' ἦ ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Vere scio quod non sit alius Deus in universa terra, nisi tantum in Israel (IV Reg. v, 15).

(77) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At Reg. 2, Basil. Anglic. et Felck. 5, ἦν τὰ ἔργα, καὶ τὰ ἔργα, πῶς ἔλεγεν. Alii et editi, ἦν τὰ ἔργα, πῶς ἔλεγον...

(78) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἐν τῷ Υἱῷ. Mox Reg. 1 et Seguer. Ἐλαβε Λόγον ἐξουσίαν. Editio Commel. et alii quot mss. λόγον ἐξουσίαν.

(79) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At Reg. 2, Basil. Anglic. et Felck. 5, ἦν τὰ ἔργα, καὶ τὰ ἔργα, πῶς ἔλεγεν. Alii et editi, ἦν τὰ ἔργα, πῶς ἔλεγον...

Ego in Patre, et Pater in me est, nec proinde jam unum hunc esse Dei Filium et Verbum ac Sapientiam, sed eum unum quoque ex multis esse.

3. Atqui si hæc esset verborum Domini sententia, non ita eum loqui oportuisset, *Ego in Patre, et Pater in me est*, sed potius: *Ego etiam sum in Patre, et Pater in me etiam est*; ut videlicet nihil se proprium et singulare apud Patrem, tanquam Filium, habere, sed communi cum omnibus gratia gaudere significaret. Verum non ita se res habet, ut opiantur illi, qui cum eum verum ex Patre Filium esse non sentiant, falsa de vero fingunt, cui soli dicere convenit, *Ego in Patre, et Pater in me est*. Filius enim in Patre est, quantum licet intelligere, quia totum quod est Filius, hoc naturæ Patris proprium est, eo modo quo ex luce splendor, et ex fonte fluvius exoritur, adeo ut qui Filium videt, id quod proprium est Patris videat, intelligatque Filium idcirco in Patre esse quia ex Patre habet ut sit; et vicissim Patrem in Filio esse, quia Filius est id quod proprium est ex Patre, sicuti sol est in splendore, mens in verbo, et fons in fluvio. Ita enim qui Filium contemplatur, id quod naturæ Patris proprium est simul contemplatur, Patremque in Filio **438** esse intelligit. Nam cum forma et divinitas Patris hoc ipsum sit quod est Filius, omnino sequitur ut Filius sit in Patre, et Pater in Filio. Quocirca cum antea dixisset, *Ego et Pater unum sumus* **, hic recte ait, *Ego in Patre et Pater in me est* **, ut scilicet eandem amborum divinitatem unamque naturam esse doceret.

4. Unum enim illi sunt, non quod unum in duas partes sit divisum, quæ nihil sint præter unum; neque quod unum his nominetur, ita ut idem aliquando Pater, aliquando sui Filius fiat; quæ cum sentire Sabellius, hæreticus esse iudicatus. Verum duo quidem sunt, quia Pater, Pater est, nec ipse est Filius; et vicissim Filius est Filius, nec ipse Pater est. Una vero illorum natura est: nec enim genitoris genitus esse dissimilis, cum imago ejus sit, et omnia quæ Patris sunt, sint quoque Filii. Hinc Filius alius non est Deus, quia non extrinsecus effectus est: alioquin complures dii inducerentur, sic extranea excogitaretur divinitas præter Patris divinitatem. Tametsi enim (88) aliud est Filius, ut

** Joan. x, 30. ** Joan. xiv, 10.

(77) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Editi autem et alii, εἶναι τὸν τοῦ Πατρὸς Υἱὸν καὶ Λόγον. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἅλλ' εἴτερον. Editi et alii, ἅλλ' ἐπιτετερον.

(78) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἦν οὗτος ὁ Κύριος, ἔδει, etc.

(79) Felck. 2 et editi, δὲ ἐν ἑμοί. Cæteri mss. δὲ καὶ ἐν ἑμοί. Mox Reg. 1 et 2, et Seguer. πρὸς τὸν Πατέρα ὡς Υἱός. At alii et editi, πρὸς τὸν Πατέρα ὁ Υἱός.

(80) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἐκ πηγῆς. Alii et editio Commel. ὡς πηγῆς.

(81) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, οὕτως. Cæteri et editi, οὕτως.

(82) Reg. 1 et Seguer. ὁ ἕναος. In alii et editis, ὁ δεστ. Iud. Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, καὶ

A Λόγον (77) καὶ Σοφίαν, ἅλλ' ἐκ πολλῶν ἕνα καὶ τοῦτον τυγχάνειν.

3. Ἄλλ' εἴτερον ἦν οὕτως ὁ Κύριος εἰρηκώς, ἔδει (78) μὴ εἰπεῖν αὐτὸν· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοί· ἅλλ' ἄλλων· Κάτω ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ δὲ καὶ ἐν ἑμοί (79) ἔστιν, ἕνα μὴδὲ ἴδιον καὶ ἕξαιρετον ἐχη πρὸς τὸν Πατέρα ὡς Υἱός, κοινήν δὲ μετὰ πάντων ἐχη τὴν αὐτὴν χάριν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, ὡς νομίζουσιν ἔκτειναι· μὴ φρονούσας γὰρ Υἱὸν εἶναι γνήσιον· ἐκ Πατρὸς, καταφεύδοντας τοῦ γνησίου, ᾧ μόνῳ ἀρμόζει λέγειν· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοί. Ἔστι γὰρ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς γὰρ νοεῖν ἔξεστιν, ἐπειδὴ σύμπαν τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, τοῦτο τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστιν, ὡς ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ ἐκ πηγῆς (80) ποταμοῦ, ὡστε τὸν ὄρωτα τοῦ Υἱοῦ ὄραν τὸ τοῦ Πατρὸς ἴδιον, καὶ νοεῖν, ὅτι τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐν, οὕτως (81) ἐν τῷ Πατρὶ ἔστιν. Ἔστι δὲ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, ἐπειδὴ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἴδιον, τοῦτο ὁ Υἱὸς τυγχάνει ἐν, ὡς ἐν τῷ ἀπαύγασματι ὁ ἥλιος (82), καὶ ἐν τῷ λόγῳ ὁ νοῦς, καὶ ἐν τῷ ποταμῷ ἡ πηγὴ· οὕτω γὰρ ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν, θεωρεῖ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὸ ἴδιον, καὶ νοεῖ, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ ἔστι. Τοῦ γὰρ εἶδους (83) καὶ τῆς θεότητος τοῦ Πατρὸς οὐσης τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἀκολούθως ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ ἔστι, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἰκότως (84) εἰρηκώς πρότερον· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν, ἐπήγαγε γο· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοί· ἕνα τὴν μὲν ταυτέτητα τῆς θεότητος, τὴν δὲ ἐνότητα (85) τῆς οὐσίας δέδειξεν.

4. Ἐν γὰρ εἶναι, οὐχ ὡς ἐνὸς πάλιν εἰς δύο μέρη διαιρηθέντος, καὶ μὴδὲν ὄντων κληρ ἑνός· οὐδὲ ὡς τοῦ ἐνός δις ὀνομαζομένου, ὡστε (86) τὸν αὐτὸν ἀλοτε μὲν Πατέρα, ἄλλοτε δὲ Υἱὸν αὐτοῦ γίνεσθαι· τοῦτο γὰρ Σαβῆλιος φρονήσας, αἰρετικῶς ἐκρήθη. Ἄλλὰ δύο μὲν εἶναι, ὅτι ὁ Πατὴρ Πατὴρ ἔστι, καὶ οὐχ ὁ αὐτός Υἱός ἐστι· καὶ ὁ Υἱὸς Υἱός ἐστι, καὶ οὐχ ὁ αὐτός Πατὴρ ἔστι. Μία δὲ ἡ φύσις· οὐ γὰρ ἀνὸμοιον τὸ γέννημα τοῦ γεννησαντος· εἰκὼν γὰρ ἔστιν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἔστι. Διὸ οὐδὲ ἄλλος Θεὸς ὁ Υἱός (87)· οὐ γὰρ. Ἐξῆθεν ἐπινοήθη· ἐπεὶ πάντως καὶ πολλοί, ξένης παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπινοουμένης θεότητος· εἰ γὰρ καὶ ἑσπερὸν ἔστιν ὡς γέννημα ὁ Υἱός, ἅλλὰ ταῦτον ἔστιν ὡς Θεός· καὶ ἐν

D τῷ Λόγῳ. Alii et editi, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ.

(83) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, εἶδους. In Anglic. quoque margine notatur, γρ. εἶδους. Cæteri et editio Commel. ἴδου.

(84) Reg. 1, Seguer. γὰρ εἰκότως. Alii et editi, γὰρ καὶ εἰκότως.

(85) Seguer. τὴν ἐνότητα.

(86) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editi, οὐδὲ ὡστε. Paulo post, Felck. 5, Σαβῆλιος.

(87) Reg. 1 et 2, Seguer. Basil. Anglic. Gobler. Felck. 4 et 5, Θεὸς ὁ Υἱός. Editi et alii, Θεὸς Υἱός.

(88) Ita veritimus, textum Græcum secuti, licet vulgo doceant theologi Filium non *aliud*, sed *aliū* esse a Patre. Verum ista dictione, *aliū*, idem hic significat sanctus Athanasius, quod theologi dictione, *alius*, ut patet.

εἶσαν αὐτὸς καὶ ὁ Πατήρ τῇ ἰδιότητι καὶ οὐκ αἰετέται τῆς φύσεως, καὶ τῇ ταυτότητι τῆς μιᾶς θεότητος, ὡς περ εἰρηται. Καὶ γὰρ καὶ τὸ (89) ἀπαύγασμα φῶς ἐστίν, οὐ δευτέρον τοῦ ἡλίου, οὐδὲ ἕτερον φῶς, οὐδὲ κατὰ μετουσίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἕλον ἴδιον αὐτοῦ γέννημα. Τὸ δὲ τοιοῦτον γέννημα ἐξ ἀνάγκης ἐν (90) ἴσῃ φῶς· καὶ οὐκ ἄν τις εἴποι δύο φῶτα εἶναι ταῦτα, ἀλλὰ δύο μὲν ἡλίον καὶ ἀπαύγασμα, ἐν δὲ τὸ ἐξ ἡλίου φῶς ἐν τῷ ἀπαύγαματι φωτίζον τὰ πανταχοῦ. Οὕτω καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ θεότης τοῦ Πατρὸς ἐστίν ἴσῃ καὶ ἀδιαίρετος ἐστίν· καὶ οὕτως εἰς θεός, καὶ οὐκ ἐστίν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. Οὕτω γοῦν ἐν αὐτῶν ὄντων, καὶ μιᾶς αὐτῆς ὁμοῦς (91) τῆς θεότητος, τὰ αὐτὰ λέγεται παρὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅσα λέγεται καὶ παρὶ τοῦ Πατρὸς, χωρὶς τοῦ λέγεσθαι Πατὴρ· οἷον τὸ θεός (92)· Καὶ θεός ἦν ὁ Λόγος· τὸ Παντοκράτωρ· Τὰς λέγει ὁ ἦν, καὶ ὁ ὢν, καὶ ὁ ἐρχόμενος (93) ὁ Παντοκράτωρ· τὸ Κύριος· Εἰς Κύριος· Ἰησοῦς Χριστός· τὸ εἶναι φῶς· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς· τὸ ἐξαλειπνεν ἁμαρτίας· Ἰνα δέ, φησίν, εἰδῆτε, ὅτι ἔχει ἐξουσίαν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφαιρῆναι ἁμαρτίας (94)· καὶ ὅσα ἄλλα ἂν εὐρίσκῃ. Πάντα γὰρ, φησὶν αὐτὸς ὁ Υἱός, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστὶ (95)· καὶ πάλιν, Τὰ ἐμὰ σὰ ἐστίν.

5. Ὁ δὲ ἀκούων τὰ τοῦ Πατρὸς λεγόμενα ἐφ' Υἱοῦ ἔχεται καὶ οὕτω τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ θεωρεῖται δὲ καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ, ὅταν τὰ λεγόμενα ἐφ' Υἱοῦ ταῦτα λέγηται καὶ ἐπὶ Πατρὸς (96). Διὰ τὸ δὲ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐφ' Υἱοῦ λέγεται, ἥ ὅτι ἐξ αὐτοῦ γέννημα ἐστίν ὁ Υἱός· Διὰ τὸ (97) δὲ καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ ἰδία ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ἥ ὅτι πάλιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιον ἐστίν (98) γέννημα ὁ Υἱός· Τῆς δὲ οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἴδιον ὢν γέννημα ὁ Υἱός, εἰκότως καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς λέγει ἑαυτοῦ εἶναι· ὅθεν πρῶτον καὶ ἀκολούθως τῶ μὲν λέγει, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἴσῃ, ἐπήγαγεν· Ἰνα γινώσκῃ, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ τοῦτο δὲ πάλιν προσέτηκεν· (99)· Ὁ ἐσωκρίως ἐμὰ ἔλαρα τὸν Πατέρα· καὶ ἐστίν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς νοῦς

genitus: atque enim idem est, ut Deus: atque adeo ipse et Pater unum sunt cum naturæ proprietate, tum eadem et una divinitate, quemadmodum dictum est. Enimvero ipse quoque splendor lux est, nec sole potest, neque alia lux, neque quatenus eius sit particeps, sed totus proprius eius est fetus. Huiusmodi porro fetus necessario lux una est, nec dici potest duas illas esse lucas, sed duo quidem esse solem et splendorem, unam vero ex sole ortam lucem esse, quæ in splendore orbem illuminat universum. Ita similiter Filii divinitas, est quoque ipsa Patris, quam quidem ob causam individua est, atque hoc pacto unus est Deus, nec alius est præter illum. Quia ergo unum illi sunt, unaque ipsa est divinitas, ideo eadem de Filio quæ de Patre dicuntur, Patris excepto nomine. Sic ergo Filii dicitur Deus: *Et Deus erat Verbum* ¹¹; item Omnipotens, *hæc dicit qui erat, et qui est, et qui venturus est Omnipotens* ¹²; similiter Dominus, *Unus Dominus Jesus Christus* ¹³; lux quoque esse dicitur, *Ego sum lux* ¹⁴; nec non peccata delere: *Ut autem sciatis, inquit, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata* ¹⁵; et quæcumque alia similia invenire. Nam omnia, inquit ipse Filius, *quæcumque habet Pater, mea sunt* ¹⁶; et rursus, *mea tua sunt* ¹⁷.

5. Porro is qui ea quæ Patris sunt Filio attribui audierit, hæc ratione Patrem in Filio videbit; Filiumque similiter intuebitur in Patre, cum illa quæ de Filio dicuntur, eadem quoque de Patre dicantur. Cur vero ea quæ Patris sunt, Filio attribuantur, nisi quia Filius ex illo genitus est? Cur item quæ Filii sunt eadem propria sunt Patris, nisi quia Filius ejus naturæ proprius est fetus? Quare cum Filius proprius sit naturæ Patris fetus, jure merito ea, quæ Patris sunt, sui esse **439** asseverat. Quapropter bene ac congruenter post hæc verba, *Ego et Pater unum sumus* ¹⁸, subjicit, *Ut cognoscatis quia Pater in me est, et ego in Patre* ¹⁹; post quæ rursus addidit: *Qui vidit me, vidit Patrem* ²⁰, quorum utique trium locorum

¹¹ Joan. i, 1. ¹² Apocal. i, 8. ¹³ I Cor. viii, 6. ¹⁴ Joan. xvi, 1. ¹⁵ Joan. x, 30. ¹⁶ Joan.

¹⁷ Joan. viii, 12. ¹⁸ Luc. v, 24. ¹⁹ Joan. xvi, x, 38. ²⁰ Joan. xiv, 9.

(89) Reg. 1. Segner. Gobler. et Felck. 1. καὶ γὰρ τὸ. Alii et editi, καὶ γὰρ καὶ τὸ. Paulo post Reg. 1. Segner. Gobler. et Felck. 1. ἀλλ' ἕλον ἴδιον. Editi et alii, ἀλλ' ὄν ἴδιον.

(90) Sic Regius primus et Seguerianus. In editis vero et aliis, ἐν δεῦτε.

(91) Regius primus et Seguerianus, μιᾶς αὐτῆς ὁμοῦς. Alii et editi, μιᾶς ὁμοῦς.

(92) Segner. Reg. 2. Gobler. et Felckm. 1. οἷον θεός· καὶ θεός, etc. Sic etiam in Reg. 1, prima manu; sed altera manu scribitur, οἷον τὸ θεός· καὶ θεός, etc. Cæteri autem et editi, οἷον θεός· τὸ, καὶ θεός, etc.

(93) Sic Reg. 1 et 2, et Segner. In Reg. 2, tamen habetur, τὸ Κύριος εἰς· εἰς Κύριος. At alii et editi, ὁ ἐρχόμενος· τὸ Κύριος εἰς· εἰς Κύριος. Ibidem Christus abest a Reg. 1 et Segner.

(94) Sic Regius primus et secundus, Seguerianus et Scriptura. Alii et editi, τὰς ἁμαρτίας.

(95) Sic Regius primus et Seguerianus. At Reg. 2 et editio Commeliniana, ἐμὰ ἐστίν· ὁ δὲ ἀκούων, ommissis intermediis. Ibidem Regius primus et Se-

guerianus, τὰ τοῦ Πατρὸς Υἱοῦ λεγόμενα ἐπιφέρεται οὕτω τὸν Πατέρα.

(96) Regius primus et Seguerianus, λέγη ταῦτα καὶ ἐπὶ Πατρὸς. Goblerianus et Felckmanni primus, λέγηται καὶ ἐπὶ Πατρὸς. Alii et editio Commeliniana, λέγηται ἐπὶ Πατρὸς.

(97) Regius primus et Seguerianus, ἐστὶ γέννημα· δὲ τὸ. Ibidem ibidem et Reg. 2, Basil. Gobler. Felckm. 1 et 5, τὰ τοῦ Υἱοῦ, etc. In aliis vero et editio Commeliniana tæcst. Item ibidem Reg. 1, Segner. Gobler. et Felckm. 1. ἥ ὅτι πάλιν. Alii et editio Commeliniana ἡ omittunt.

(98) Ἐστὶ deest in Segueriano et Regio primo qui ultimus habet, γέννημα ὁ Υἱός, εἰκότως, ommissis intermediis. Segner. ibidem et Gobler. Felckm. 1 et Joannes Damascenus qui hunc locum citat, (ratione tertia de imaginibus, ἴδιον ὢν γέννημα. Editi et alii, ἴδιον ὄν γέννημα.

(99) Reg. 1 et Segner. τοῦτο δὲ πάλιν προσέτηκεν. Editi et alii, τοῦτο δὲ πάλιν προσέτηκεν. Mox Reg. 1 et Segner. εἰς δὲ ὁ αὐτὸς νοῦς. At alii et editi, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς νοῦς.

usa eademque est sententia. Qui enim ita scit unum esse Filium et Patrem, novit certe eum in Patre, et Patrem in Filio esse. Divinitas enim Filii, Patris quoque ipsa est, eademque est in Filio: quod qui comprehenderit, est persuasum facile habebit, eum qui Filium vidit Patrem vidisse: quippe cum Patris divinitas in Filio conspiciatur. Id autem facilius, imaginis imperatoris exemplo, poterit intelligi. Nempe in imagine species quidem et forma imperatoris est, in imperatore autem eadem species est quæ in imagine videtur. Perfecta enim similitudo est in imperatoris imagine, ita ut et is qui imaginem viderit, in ipsa imperatore intueatur, et vicissim qui imperatorem viderit, agnoscat illum ipsum esse qui in imagine conspicitur. Ex eo autem quod nulla discrepant dissimilitudine, si quis post imaginem, vellet imperatorem videre, recte illi imago diceret: Ego et imperator unum sumus; ego enim in illo sum, et ille in me: quodque in me vides, idem in illo aspicias, et quod in illo vidisti, idem in me cernis. Itaque qui imaginem adorat, in ea quæ imperatorem adorat: imago siquidem ejus species et forma est. Cum igitur Filius imago quoque sit Patris; intelligere necesse est divinitatem et proprietatem Patris, hoc ipsum esse quod est Filius. Hoc autem est quod his verbis significatur, *Qui in forma Dei existens* 41; et, *Pater in me* 42.

6. Cæterum non ex parte tantum divinitatis forma est, sed hoc quod est Filius, plenuitudo est divinitatis Patris, ita ut Filius totus sit Deus. Hinc cum æqualis Deo esset, non rapinam arbitratus est Deo æquallem esse 43. Similiter, quia Filii divinitas et species seu forma nullius alius quam Patris est, hoc ipsum est quod dixit, *Ego in Patre* 44. Sic *Deus in Christo erat mundum reconcilians sibi* 45. Namque utatur Patris propius est Filius, in quo natura creata cum Deo reconciliatur. Sic ea quæ Filius agebat opera Patris erant, quia Filius species seu forma erat Patris divinitatis, quæ ipsa opera efficiebat. Sic qui videt Filium, Patrem simul videt, quia in paterna divinitate et est et cernitur Filius; paternaque species quæ in illo est, Patrem in eodem exhibet, atque hoc modo Pater est in Filio. Proprietates autem et divinitas, quæ ex Patre in Filio existit, Filium in Patre commonstrat, eundemque ab eo dividi nunquam posse ostendit.

41 Philip. II, 6. 42 Joan. XIV, 10. 43 Philip. II, 6.

(1) Reg. et Seguer. *αὐτῆς*. Cæteri et editi, *αὐτῆ*. D Mox Reg. 1 et Seguer. *πέπειστα*. Damas. *ἐπίσταται*. Cæteri et editi, *πεπίστευκεν*.

(2) Sic mss. Damas. et concilium secundum Nicænum, act. 4, ubi hic locus affertur; Editio vero Commel. *τοῦτο καί*.

(3) Concil. Nicæm. ἐνορῶντα τὴν εἰκόνα. Damas., ὁρῶντα τὴν εἰκόνα. Mox Gohl. r. Felck. 1 et concil. Nicæm., καὶ πάλιν τὸν ὁρῶντα.

(4) Damas. *εἶποι ἂν τοῦτω ἢ εἰκόνη, ἐγὼ καὶ βασιλεύς ἐν τῇ εἰκόνι*.

(5) Damas. *Ὁ γὰρ προσκυνῶν*. Mox Reg. 1 et Seguer. *προσκυνοῦν καὶ τὸν*. In aliis et editis, *deest καί*.

(6) Damas. *τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐστίν, etc.*

A ἐν τοῖς τρεῖσι τοῦτοις ῥητοῖς. Ὁ γὰρ οὕτως ἐγκωμῶς, ὅτι ἐν εἰσὶν ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατήρ, οἷδεν, ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ ἐστίν, καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ· ἢ γὰρ τοῦ Υἱοῦ θεότης τοῦ Πατρὸς ἐστίν, καὶ αὐτὴ (1) ἐν τῷ Υἱῷ ἐστίν· καὶ ὁ τοῦτο δὲ καταλαβὼν πέπεισται, ὅτι ὁ ἑωρακὸς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα· ἐν γὰρ τῷ Υἱῷ ἢ τοῦ Πατρὸς θεότης θεωρεῖται. Τοῦτο δὲ καὶ (2) ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς εἰκόνης τοῦ βασιλέως προσεχέστηρον τις κατανοεῖν δύνησεται. Ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή τοῦ βασιλέως ἐστίν, καὶ ἐν τῷ βασιλεῖ δὲ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδος ἐστίν. Ἀπαράλλακτος γὰρ ἐστίν ἢ ἐν τῇ εἰκόνι τὸν βασιλέως ὁμοίότης· ὥστε τὸν ἐνορῶντα τῇ εἰκόνι (3) ὁρᾶν ἐν αὐτῇ τὸν βασιλέα, καὶ τὸν πάλιν ὁρῶντα τὸν βασιλέα ἐπιγνώσκων, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἐν τῇ εἰκόνι. Ἐκ δὲ τοῦ μὴ διαλλάττειν τὴν ὁμοίτητα, τῷ θεῶντι μετὰ τὴν εἰκόνα θεωρεῖται τὸν βασιλέα εἶποι ἂν ἢ εἰκόνη· Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεύς ἐν ἑσμεν (4)· ἐγὼ γὰρ ἐν ἐκείνῳ εἰμι, καί ἐκεῖνος ἐν ἐμοί· καὶ ὁ ὁρᾶς ἐν ἐμοί, τοῦτο βλέπει ἐν ἐμοί. Ὁ γὰρ προσκυνῶν (5) τὴν εἰκόνα, ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ καὶ τὸν βασιλέα· ἢ γὰρ ἐκείνου μορφή καὶ τὸ εἶδος ἐστίν (6) ἢ εἰκόνη. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ Υἱὸς εἰκόνη ἐστίν τοῦ Πατρὸς, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ νοεῖν, ὅτι ἢ θεότης καὶ ἢ ἰδιότης τοῦ Πατρὸς τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἐστίν. Καὶ τοῦτο ἐστίν, Ὅς (7) ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, καὶ, Ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί.

6. Οὐκ ἐκ μέρους δὲ τῆς θεότητος μορφή, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἅμα τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος ἐστίν τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὅλος (8) Θεὸς ἐστίν ὁ Υἱός. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰσα θεῶν ὢν, οὐχ ἀραγαχνὸν ἠγγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῶν· καὶ πάλιν ἐπειθεὶ τὸ Υἱοῦ ἢ θεότης καὶ τὸ εἶδος οὐδεὶς ἄλλου, ἢ τοῦ Πατρὸς ἐστίν, τοῦτό ἐστίν, ὅπερ εἶπε τὸ (9), Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ· Ὁὕτω Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον ἐσφυῖ καταλλάσσειν· τὸ γὰρ ἴδον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἐστίν ὁ Υἱός, ἐν ᾧ κτίσις πρὸς τὸν Θεὸν καταλλάσσειτο. Οὕτως ἀ ἐργάζετο (10) ὁ Υἱός, τοῦ Πατρὸς ἐστίν ἐργα· τὸ γὰρ εἶδος τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος ἐστίν ὁ Υἱός, ἥτις ἐργάζεται τὰ ἐργα· οὕτω δὲ ὁ βλέπων τὸν Υἱὸν ὁρᾶ τὸν Πατέρα· ἐν γὰρ τῇ πατρῷα θεότητι ἐστίν καὶ θεωρεῖται ὁ Υἱός· καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πατρικὸν εἶδος δεικνύσιν ἐν αὐτῷ (11) τὸν Πατέρα· καὶ οὕτως ἐστίν ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς δὲ ἐν Υἱῷ ἰδιότης καὶ θεότης δεικνύσιν τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ ἀεὶ (12)

44 Joan. XIV, 10. 45 II Cor. V, 19.

(7) Sic Reg. 4, Seguer. et Anglic., ut et habet Scriptura. Alii autem et editi, ὅ.

(8) Anglie. ὅλος Reg. 2, καὶ ὁ Λόγος; Θεός ἐστίν ὁ Υἱός. Felck. 3, καὶ ὁ Λόγος ἐστίν ὁ Υἱός.

(9) Reg. 4, Seguer, Gohl. et Felck. 1, εἴπομεν. Alii et editi, εἶπε. Ibid. post Πατρί, Felck. 3, addit, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί.

(10) Reg. 1, et Seguer. ἐργάζετο, et paulo post ἥτις ἐργάζετο. Cæteri et editi, ἐργάζεται et ὅστις ἐργάζεται.

(11) Sic Reg. 4 et Seguer. At alii et editi, δεικνύσιν ἐκαστῷ.

(12) Basil. et Anglic., καὶ τὸ ἀεὶ, etc. Alii et editio Commel., καὶ ἀεὶ. Ibidem in codice Seguer. abscissum est folium integrum.

ἀδιάρητον αὐτοῦ· καὶ ὁ ἀκούων δὲ καὶ βλέπων τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Πατρὸς, ταῦτα λέγόμενα περὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ κατὰ χάριν ἢ μεταχρῆν ἐπιγενομένα (13) τῆ οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἕκτον τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐστὶ γέννημα, νοήσι καλῶς τὸ εἰρημόνον, καθὰ προείπον, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ· καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. Ἔστι γὰρ ὁ Υἱός, οὗτος ὁ Πατὴρ, τῶ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχειν· διὸ καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς σημαίνεται. Πατέρα γὰρ οὐκ ἄν τις εἴποι, μὴ ὑπάρχοντος Υἱοῦ. Ὁ μόντοι ποιητὴν λέγων τὸν Θεόν, οὐ πάντως καὶ τὰ γενόμενα (14) ἔρησε· ἔστι γὰρ καὶ πρὸ τῶν ποιημάτων ποιητῆς· ὁ δὲ Πατέρα λέγων ἐθέως μετὰ τοῦ Πατρὸς (15) σημαίνει καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ ὑπαρξίν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν Πατέρα πιστεύει· εἰς γὰρ τὸ ἕκτον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας πιστεύει (16)· καὶ οὕτως μία ἐστὶν ἡ πίστις εἰς ἕνα Θεόν· καὶ ὁ προσκυῶν δὲ καὶ τιμῶν τὸν Υἱὸν ἐν Υἱῷ προσκυνεῖ καὶ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Μία γὰρ ἐστὶν ἡ θεότης· καὶ διὰ τοῦτο μία τιμὴ καὶ μία ἐστὶ προσκυνήσις ἢ ἐν Υἱῷ (17) καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη τῷ Πατρὶ· καὶ ὁ οὕτω προσκυῶν ἕνα Θεὸν προσκυνεῖ· εἰς γὰρ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος πληρὸν αὐτοῦ. Ὅτε γοῦν μόνος λέγεται ὁ Πατὴρ Θεός· καὶ ὅτι εἰς Θεός ἐστι, καὶ τὸ, Ἐγὼ εἰμι, καὶ, Πλήρ ἑμοῦ (18) οὐκ ἐστὶ Θεός· καὶ τὸ, Ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καλῶς λέγεται· εἰς γὰρ Θεός καὶ μόνος καὶ πρῶτος ἐστίν. Οὐκ εἰς ἀναρίσειν δὲ τοῦ Υἱοῦ λέγεται. Μὴ γένοιτο· ἐστὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἐνὶ, καὶ πρῶτος, καὶ μόνος, ὡς τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου καὶ πρῶτου καὶ μόνου Λόγου (19), καὶ σοφίας, καὶ ἀπαύγασμα ὄν. Ἔστι δὲ καὶ πρῶτος (20) καὶ αὐτός, πληρωμα τῆς τοῦ πρῶτου καὶ μόνου θεότητος, ὅλος καὶ πλήρης ὄν Θεός. Οὐκ οὐδ' ἐν αὐτῶν εἰρηται, ἀλλ' εἰς ἀναρίσειν τοῦ μὴ εἶναι ἕτερον, οὗτος ἐστὶν ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ τούτου Λόγος· καὶ ἐστὶ μὲν αὐτὸς ὁ νοῦς (21) τοῦ προφήτου φανερός καὶ πᾶσι πρόδηλος.

7. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀσεβεῖς καὶ ταῦτα φέροντες δυσφημοῦσι μὲν τὸν Κύριον, ἀνειδίξουσιν δὲ ἡμῖν λέγοντες· Ἰδοὺ εἰς, καὶ μόνος, καὶ πρῶτος λέγεται ὁ Θεός, πῶς ὁμοίως λέγετε τὸν Υἱὸν εἶναι Θεόν (22); Εἰ γὰρ ἦν Θεός, οὐκ ἄν εἴλεγον, Ἐγὼ μόνος, οὐδὲ ὅτι εἰς ἕτερον ὁ Θεός· ἀναγκαῖον τὸν νοῦν καὶ τούτων (23)

¹³ Joan. xiv. 10. ¹⁴ Joan. i. 30. ¹⁵ Exod. iii. xxxii, 39 ¹⁶ Deut. vi. 4.

(13) Reg. 1, ἐπιγενομένα. Editi, ἐπιγενομένα. Mox D mss., αὐτὸ τὸ εἶναι. Editio vero Commel., αὐτὸ εἶναι.

(14) Regius primus, τὰ λεγόμενα, ut et Nannius legit. Alii et editi, τὰ γενόμενα.

(15) Reg. 1, μετὰ τοῦ Πατρὸς. Editi, μετὰ Πατρὸς.

(16) Hæc verba, εἰς γὰρ τὸ ἕκτον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας πιστεύει, desunt in Gobler. et Felck. 1.

(17) Reg. 1, ἢ ἐν Υἱῷ. Editi ἢ omitunt. Paulo post Reg. 1, Ὅτε γοῦν μόνος λέγεται. Editi, Ὅτε γοῦν καὶ μόνος, etc.

(18) Reg. 1, Goblerian., Felck. 1, καὶ πληρὸν ἐμοῦ. Editi, καὶ τὸ, πληρὸν ἐμοῦ. Ibidem Reg. 1, οὐκ ἐστὶ Θεός. Editi, οὐκ ἐστὶν ἄλλος Θεός. Item Reg. 1, ibid., καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα. Editi, καὶ τὸ, ἐγὼ μετὰ ταῦτα.

(19) Sic Reg. 1. At Reg. 2. λέγει ταῦτα· μὴ γέ-

A dit. Quocirca qui audit et videt ea, quæ de Patre dicuntur, de Filio quoque dici, non quod hæc per gratiam ejus accidant naturæ, aut quatenus sit horum particeps, sed quia hoc ipso quod est Filius, proprius est naturæ Patris fetus: ille, procul dubio optime, ut jam dixi, hæc verba intelliget, *Ego in Patre et Pater in me est* ¹³; et, *Ego et Pater unus sumus* ¹⁴. Talis siquidem est Filius qualis Pater, eo quod **440** omnia habent quæ Patris sunt: quo fit ut et ipse una cum Patre significetur. Nemo enim Patrem appellaverit, nisi existat Filius. Nec vero qui Deum effectorem dicit, idcirco res effectas necessario significat; siquidem opifex etiam est ante opera. Sed qui Patrem dicit omnino cum Patre Filium quoque existere significat. Unde qui credit in B Filium, in Patrem credit, quippe qui in eum credat, qui proprius est naturæ Patris: atque hoc pacto una est fides in unum Deum: et ille vero qui Filium adorat et honorat, in Filio adorat et honorat Patrem, quia una est amborum divinitas. Qua de causa unus est honor, unaque adoratio, quia Pater in Filio et per Filium colitur, et qui ita adorat, unum Deum adorat, cum unus est Deus, nec alius est præter eum. Cum ergo solus Pater dicitur Deus: cum item dicitur unus esse Deus, et, *Ego sum* ¹⁵; et, *Præter me non est Deus* ¹⁶; et, *Ego primus, et ego post hæc* ¹⁷: hæc, inquam, omnia recte dicuntur, quia unus et solus et primus est Deus. Nec vero hujusmodi verbis excluditur Filius. Absit. Ipse enim est in uno, primo et solo, tanquam unus, solius et primi solum item Verbum, sapientia et splendor. Ipse item primus est, quippe qui divinitatis primi et solius plenitudo sit, totusque et plenus Deus. Itaque non ejus causa illa dicta sunt, sed ad declarandum non esse alium qualis est Pater ejusque Verbum: camque prophetæ mentem esse clarum manifestumque est ab omnibus.

7. Verum quandoquidem impii hæc circumferentes, impie de Domino loquuntur, nobisque hujusmodi verbis obtrant: Ecce unus et solus et primus dicitur Deus, quare ergo vos Filium Deum quoque esse contenditis? si enim esset Deus, non diceret, *Ego solus* ¹⁸, neque quod, *unus est Deus* ¹⁹:

14. ²⁰ Deut. xxxii, 39. ²¹ Isa. xl, 6. ²² Deut.

νοστο! ἐστὶ δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἐνὶ καὶ μόνος καὶ πρῶτος, ὡς τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου καὶ πρῶτου μόνου Λόγου, εἰς. Editi, λέγει ταῦτα· μὴ γένοιτο! ἐστὶ δὲ καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐν τῷ ἐνὶ καὶ μόνος καὶ πρῶτος, ὡς τοῦ ἐνὸς καὶ πρῶτου καὶ μόνου μόνου Λόγου.

(20) Felck. 2 et editi, ἔστι καὶ πρῶτος. Cæteri mss., ἐστὶ δὲ καὶ πρῶτος. Paulo post Anglic., Gobler. et Felck. 1, ὅλος καὶ πλήρης. Sic etiam in Reg. 1, prima manu scriptum erat, sed altera emendatam est.

(21) Sic Reg. 4, Goblerian. et Felck. 1. At alii et editi, οὗτος ὁ νοῦς.

(22) Reg. 1, τὸν Χριστόν.

(23) Reg. 1, τὸν νοῦν καὶ τούτων. Goblerian. et Felck. 1, τὸν νοῦν καὶ τὰ τούτων. Editi, τὸν νοῦν καὶ τὰ τούτων. Ibidem Reg. 1, ὡς ὁμοίαν, εἰπεῖν.

eam ob rem opera pretium est, etiam de hujusmodi A dictis pro nostra facultate disserere, ut inde omnibus pateat vere Arianos Dei hostes esse. Si igitur Filio contentio esset cum Patre, non immerito hujusmodi ille audiret voces; et si quemadmodum David de Adonia et Absalone audivit, ita Pater Filium videret, recte item hæc verba sibi ipsi diceret et proferret, ne forte Filius, seipsum Deum dicendo, alique a Patre abduceret. Sed si contra se res habet, illeque qui Filium cognoscit, Patrem melius cognoscit, quem nempe illi Filius ipse patefacit: si, inquam, melius quoque in Verbo, uti dictum est, videbit Patrem: si item postquam advenit Filius, non seipsum sed Patrem honoravit, unde cuidam ad se accedenti ait, *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus* ²²; et interroganti quodnam majus mandatum esset in lege, respondit, *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* ²³: turbis similiter ait: *Ego de celo descendi, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem Patris qui misit me* ²⁴: sic quoque docebat discipulos, *Pater meus major me est* ²⁵; et, *Qui me honorat, honorat eum qui misit me* ²⁶. Quod si Filius talem se erga Patrem præbet, quid illis esse contrarium, ut quis illa Scripture loca hoc modo velit intelligere? In primis vero, si Verbum Filius est Patris, quis præter Dei hostes adeo demens sit, ut suspicetur Deum hæc locutum esse, quo suum Verbum calumniaretur et tolleretur. Non est hæc Christianorum sententia: absit! Nec enim propter Filium ista scripta sunt, sed ad falsorum deorum, qui ab hominibus facti sunt, eversionem: idque hæud absque recta ratione.

8. Quia enim qui falsis diis sunt addicti, a vero Deo recedunt: ideo Deus qui bonus est curamque hominum habet, cum errantes revocat, ait: *Ego Deus solus* ²⁷; et, *Ego sum* ²⁸; et, *Propter me non est Deus* ²⁹, aliaque id genus, cum ut ea que nulla sunt exploderet, tum ut omnes ad seipsum converteret. Ac quemadmodum si quis per diem et sole lucente lignum temere pingeret, in quo ne species quidem esset luminis, diceretque hanc imaginem causam esse lucis: quod sol animadvertens si diceret, Ego

των ρητων, ως δυνατός εστιν, ειπειν, ινα πάντες γνωσας και εκ τούτων, ότι θνητός εστιν ο 'Αρειανός θεομάχος. Ει μὲν οὖν ἀμιλλα τῷ Υἱῷ ἐστι πρὸς τὸν Πατέρα, τοιαύτας ἀκούεται φωνάς· καὶ εἰ ὡσπερ Δαβὶδ (24) ἤκουσε περὶ τοῦ 'Αδωνίου καὶ τοῦ 'Αβεσσαλῶμ, οὕτως καὶ ὁ Πατὴρ βλέπει τὸν Υἱόν· πρὸς ἐαυτὸν λέγειται καὶ προφερέτω τοιαῦτα ῥήματα, μήποτε ὁ Υἱός, λέγων ἐαυτὸν Θεόν, ἀποστήσῃ τινὰ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς· εἰ δὲ ὁ γινώσκων τὸν Υἱὸν γινώσκει μᾶλλον τὸν (25) Πατέρα, ἀποκαλύπτοντας τοῦτον αὐτῷ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἤλθῃται μᾶλλον τὸν Πατέρα, καθάπερ εἰρηται· ἐλθὼν δὲ ὁ Υἱός· οὐχ ἐαυτὸν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα ἰδούσα, λέγων μὲν τῷ προσερχομένῳ· *Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδὲις ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός*· ἀποκρινόμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι, *ποία* (26) ἐντολὴ ἐν τῷ νόμῳ μείζων, ὅτι, *Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος ἐς ἔσθι*· καὶ τοὺς μὲν ἕλκιος λέγων· *Ἐγὼ ἐκ τοῦ* (27) *οὐρανοῦ κατεβέβηκα οὐχ ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς* (28)· τοὺς δὲ μαθητάς διδάσκων, ὅτι, *Ὁ Πατὴρ μου μείζων ἐστὶ καὶ ἐγώ, Ὁ ἐμὲ τιμῶν τιμᾷ τὸν πέμψαντά με*. Καὶ εἰ τοιοῦτός ἐστιν ὁ Υἱός πρὸς τὸν ἐαυτοῦ Πατέρα, ποία ἐναντιότης, ἵνα καὶ τοιαύτην τις ὀπίνοιαν λάθῃ (29) περὶ τῶν τοιούτων ρητῶν; Ἄλλως τε εἰ λόγος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, τίς οὕτως ἐστὶν ἀφρων, πλὴν τῶν χριστομάχων, ὡς νομίζειν ὅτι, τὸν ἐαυτοῦ λόγον διαβάλλων καὶ ἀναίρων, τὰ τοιαῦτα λελάληκεν ὁ Θεός; Οὐκ ἐστὶν οὕτος ὁ νοῦς Χριστιανῶν· μὴ γένοιτο! Οὐ γὰρ εἰς (30) τὸν Υἱὸν ταῦτα γέγραπται, ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τῶν πλᾶσθέντων παρὰ τῶν ἀνθρώπων ψευδωνύμων θεῶν· καὶ ἡ δόξα τῶν τοιούτων ρητῶν ἔχει τὴν αἰτίαν εὐλογίαν.

8. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ προσκείμενοι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀρίστανται τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο ἀγαθός ὢν καὶ κηδόμενος (31) τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός, ἀνακαλοῦμενος τοὺς πλανηθέντας, φησὶν· *Ἐγὼ Θεός μόνος*· καὶ, *Ἐγὼ εἰμι*· καὶ (32), *Πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἐστὶ Θεός*· καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐστὶ ρητά· ἵνα τὰ μὲν μὴ ὄντα διαβάλλῃ, ἐπιστρέψῃ δὲ πάντας εἰς ἐαυτὸν. Καὶ ὡσπερ ἂν εἰ τις ἡμέρας ὄσσης καὶ ἡλίου φαίνοντος ζωγραφῆσθαι εἶλον ἀπόδωξ, οὐδὲ κἄν φαντασίαν ἔχον φωτός, καὶ λέγοι τὴν εἰκόνα ταύτην αἰτίαν εἶναι

²² Luc. xviii, 49. ²³ Marc. xii, 29, 30. ²⁴ Joan. vi, 38. ²⁵ Joan. xiv, 28. ²⁶ Joan. v, 25. ²⁷ Deut. xxxiii, 39. ²⁸ Exod. iii, 15. ²⁹ Deut. vi, 4.

(24) Reg. 1, ἀκούεται φωνάς· καὶ εἰ ὡσπερ ὁ Δαβὶδ, etc. Editi, ἀκούεωσαν φωνάς· καὶ εἰ ὡς Δαβὶδ, etc. Ibidem Reg. 4, Goblerian. et Felck. 4, Ἄβεσσαλῶμ. Reg. 2, Basil. et Anglican., Ἄβεσσαλῶμ. Editi, Ἄβσαλῶμ. Item ibidem Reg. 1, Goble. et Felck. 4, οὕτως καὶ ὁ Πατὴρ βλέπει. Editio Commel., καὶ ὁ Πατὴρ οὕτως βλέπει. Reg. 1, ibidem πρὸς ἐαυτὸν λέγειται. Editi, πρὸς αὐτὸν λέγειται.

(25) Sic Reg. 1, Goble. et Felck. 1. Editi vero, μᾶλλον καὶ τόν.

(26) Reg. 1, ἀποκρινόμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι, ποία, etc. Editi, ἀποκρινόμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι αὐτόν, ποία.

(27) Sic Reg. 1 et Anglic. At Goble. et Felck. 1, λέγων, ὅτι· Ἐγὼ ἐκ τοῦ. Editi, λέγων, ἐκ τοῦ.

(28) Sic Reg. 1 et 2, Goble., Felck. 1 et 4. At in

D editione Commel. deest Patris.

(29) Reg. 1, Seguer. et Basil., λάθῃ. Ibidem Reg. 1 et Seguer., ρητῶν. Alii et editi, λάθοι, et ῥημάτων.

(30) Sic Reg. 1, Seguer. Goble. et Felck. 1. At alii et editi, οὐδὲ διὰ.

(31) Sic Reg. 1 et Seguer. Cæteri autem et editi, ὃν κηδόμενος.

(32) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Basil. Anglican. et Felck. 5. In aliis vero et editis καὶ deest. Mox Reg. 1, et Seguer. διαβάλλῃ: alii et editi, διαβάλλῃ. Ibidem Reg. 1 et 2, Seguer., πάντας εἰς ἐαυτόν. Editi, πάντα εἰς ἐαυτόν. Item ibidem Reg. 1 et Seguer. ὡσπερ ἂν εἰ τις ἡμέρας. Alii et editi, ὡσπερ ἂν εἰ τις ἡμέρας.

τὸ φῶς (33)· ὁ δὲ ἥλιος τοῦτο βλέπων εἰ λέγει· Ἐγώ A
 μόνος εἰμι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο
 φῶς τῆς ἡμέρας πλὴν ἐμοῦ· οὐ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύ-
 γασμα βλέπων ταῦτα λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὴν πλάνην
 διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ἔξω καὶ ἀνομοίωτα τῆς ματαίας
 φαντασίας· οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ, Ἐγώ εἰμι, καὶ, Ἐγώ
 μόνος (34) Θεός, καὶ, Οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ·
 ἡ τῶν ψευδωνύμων ἀποστρέψις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ
 ἰνα τῶν αὐτῶν λοιπῶν τῶν ἀληθινῶν Θεῶν. Ἀμείβει
 ταῦτα λέγων ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου ἑαυτοῦ ἔλεγεν· εἰ
 μὴ ἄρα καὶ τοῦτο προσθῆναι οἱ νῦν Ἰουδαῖοι, ὅτι μὴ
 εἶπὲ τοῦ Λόγου ταῦτα λαλάσκειν· ἀλλ' οὕτως εἰρηται,
 κἀν μαίνονται οἱ διαβολικοί. Ἐγένετο γὰρ Λόγος (35)
 Κυρίου πρὸς τὸν προφήτην, καὶ ταῦτα ἤκούετο. Εἰ
 δὲ αὐτοῦ ἦν ὁ Λόγος, καὶ εἰ αὐτοῦ ταῦτ' ἔλεγεν· καὶ
 οὐκ ἔστι τὸ δὲ λέγει καὶ ποιεῖ ὁ Θεός, ὁ μὴ ἐν τῷ Λόγῳ
 λέγει (36) καὶ ποιεῖ· οὐκ ἀρεῖ δ' αὐτὸν εἰρηται, ὡ θεομά-
 χου, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀλλότρια καὶ μὴ ὄντα παρ' αὐτοῦ.
 Καὶ γὰρ κατὰ (37) τὴν εἰρημένην εἰκόνα, καὶ ὁ
 ἥλιος εἰ τὰς φωνὰς ἔλεγεν ἐκείνας, οὐκ ἐπέδωκε ἔχων
 τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα, ἀλλ' ἐν τῷ ἀπαύγασματι δεικνύς
 ἑαυτοῦ τὸ φῶς ἤλεγχε τὴν πλάνην (38), καὶ εἶπεν ἄν
 τοιαῦτα. Οὐκοῦν οὐκ εἰς ἀναίρεσιν τοῦ Υἱοῦ, οὐδὲ δι'
 αὐτὸν ἐστὶ τὰ τοιαῦτα ῥητά, ἀλλ' εἰς ἀθέτησιν τοῦ
 ψεύδους. Ἐξ ἀρχῆς γοῦν ὁ Θεὸς οὐκ εἶπε τῷ Ἀδάμ
 τὰς τοιαύτας φωνὰς, καίτοι ἔντος τοῦ Λόγου σὺν αὐ-
 τῷ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· οὐ γὰρ ἦν χρεῖα, μήπω
 γενομένων εἰδῶλων. Ὅτε δὲ ἀντίβαν ἀνθρωπινοῦ κατὰ
 τῆς ἀληθείας καὶ ἀνομάσας ἑαυτοῖς οὐκ ἤβελον θεοῦς,
 τότε δὴ καὶ τοιοῦτον χρεῖα γέγονε ῥημάτων εἰς ἀναί-
 ρεσιν τῶν μὴ ὄντων θεῶν. Ἐγὼ δ' ἄν εἰποίμι προσ-
 θεῖ, ὅτι καὶ πρὸς τὴν τῶν χριστομάχων ἀφροσύνην
 προεἴρηται τὰ τοιαῦτα ῥητά (39), ἵνα γινώσκιν, ὅτι ἐν
 ἄν ἐξῆθεν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐπινοήσῃσι Θεὸν,
 οὕτως οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς, οὐδὲ τοῦ μόνου (40) καὶ πρώ-
 του εἰκῶν καὶ υἱός.

9. Ἐὰν τοίνυν καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Πατὴρ
 λέγηται, οὐκ εἰς ἀθέτησιν τοῦ λέγοντος. Ἐγὼ εἰμι
 ἡ ἀλήθεια, εἴρηται, ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν πάλιν (41)
 τὴν μὴ πεφυκότων εἶναι ἀληθινῶν, οὗς ἐστὶν ὁ Πα-
 τὴρ καὶ ὁ τοῦτου Λόγος. Οὕτως γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύ-
 ριος αὐθὺς συνήψε, Καὶ ἐν ἀπέστειλας Ἰησοῦν

“ Joan. xiv. 6. “ Joan. xvi. 3.

(33) Hæc verba, hæc λέγει τὴν εἰκόνα ταύτην αἰ-
 τῶν εἶναι τοῦ φῶτος, desunt in Basil. Ibidem Reg. 1.
 et Seguer., βλέπων εἰ λέγει. Alii et editi, βλέπων λέ-
 γει. Paulo post Reg. 1 et 2, Seguer. Gobler. Felck.
 1 et 5, ἄλλο φῶς, et post pauca, τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύ-
 γασμα. Alii et editi, ἄλλο τὸ φῶς, et, τὸ αὐτοῦ ἀπαύ-
 γασμα.

(34) Reg. 1, et Seguer., καὶ, Ἐγὼ μόνος. Gobler.
 et Felckm. 1, καὶ μόνος. Editi et alii, καὶ τὸ, Ἐγὼ
 μόνος.

(35) Reg. 1, ἐγένετο Λόγος. Seguer. Gohlerian. et
 Felck. 1, Ἐγένετο γὰρ Λόγος. Editi, Ἐγένετο γὰρ ὁ
 Λόγος.

(36) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, qui
 paulo post, Λόγῳ λέγει. Alii et editi, ἐκ τοῦ Λόγου,
 et, Λόγῳ καὶ λέγει.

(37) Reg. 1 et Seguer., Καὶ γὰρ καὶ κατὰ. Alii et

A solus sum lux diei, nec est alia lux præter me; nemo
 profecto hæc a sole dicta esse arbitraretur, ut eum
 excluderet splendorem, sed tantum illius erroris tol-
 lendi causa, qui in lignea imagine inanisque figuræ
 dissimilitudine objiceretur: ita similiter dixit Deus,
 Ego sum; et, Ego solus Deus; et, Non est alius præ-
 ter me, ut homines a falsis diis averteret, indeque
 discerent verum eum esse Deum. Cæterum cum hæc
 Deus diceret, e sine duljio per suum Verbum ipse
 dicebat, nisi forte hodierni Judei addunt ista Deum
 minime per suum Verbum locutum fuisse. Verum
 ita illa dicta sunt, quantumvis furant diabolici viri.
 Nam Verbum Domini factum est ad prophetam,
 hæcque audita sunt. Quod si ejus erat Verbum, æe
 per ipsum hæc dicebantur, nihilque est quod dicat

B per ipsum hæc dicebantur, nihilque est quod dicat
 vel faciat Deus, nisi in Verbo: non igitur propter
 ipsum dicta ista sunt, o Dei hostes, sed propter aliena
 et quæ ab ipso non sunt. Etenim, ut in eodem insi-
 stamus exemplo, si sol illa verba protulisset, non his
 utique dictis indicasset se splendorem suum extra
 se habere, sed potius lumen suum in splendore esse
 ostendens, erroneu illum refellisset. Nec ergo pa-
 riter dicta illa sunt ad excludendum Filium, neque
 propter illum, sed ad confutandum mendacium.
 Hinc Deus initio mundi nusquam illis est usus vocibus,
 cum Adamo loqueretur, quamvis Verbum, per quod
 omnia facta sunt, cum illo esset. Nec enim tum his
 opus erat, sed nondum idola fuerant inventa. Po-
 stea autem quam homines a veritate defecerunt, si-
 bique deos ad arbitrium confinxerunt, tunc ad fal-
 sos deos exterminandos verba hujuscemodi fuere
 necessaria. Mihi vero liceat etiam addere, illa ante
 hæreticorum insaniam dicta esse, ut inde exploratum
 haberent, eum quem extra Patris naturam Deum
 fingunt, non esse verum Deum, neque solius primi-
 que imaginem et Filium.

9. Quocirca etsi Pater solus verus Deus dicitur,
 non profecto dicitur ad repudiandum eum qui dicit,
 Ego **42** sum veritas, sed ad illos rejiciendos quæ
 natura veri non sunt, qualis ipse est Pater ejusque
 Verbum. Sic enim Dominus ipse statim conjunxit,
 Et quem misisti Jesum Christum. Qui si res esset

D editi, Καὶ γὰρ κατὰ. Mox Seguer., εἰς τὰς φωνὰς,
 mendosa. Ibidem Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck.
 1, ἔλεγεν ἐκείνας. Editi et alii, εἰκόνας. Gobler. et
 Felck. 1, ibidem pro ἔχων, habent, ἔχων.

(38) Gobler. et Felckm. 1, ἔλεγε καὶ τὴν πλάνην.
 Ibidem ibidem et Reg. 1, ac Seguer. ἄν τοιαῦτα. Alii
 et editio Commel., ἄν τὰ τοιαῦτα.

(39) Reg. 1 et Seguer., ῥητά. Editi et alii, ῥή-
 ματα.

(40) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii
 et editi, οὕτε δὲ τοῦ μόνου. Mox Reg. 1 et Seguer.,
 ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Πατὴρ. In aliis et editis deest
 Θεός.

(41) Sic Regius primus et Seguerianus. At alii
 et editi pάλιν omittunt Paulo post Reg. 1, et Se-
 guerian., Οὕτως γὰρ αὐτός. Alii et editi, οὕτως γὰρ
 καὶ αὐτός.

creata, non certe conjunxisset, nec se cum suo Creatore numerasset. Quæ enim societas vero cum non vero? Cum igitur se cum Patre conjunxerit, utique hoc factò declaravit se naturæ Patris esse, nosque docuit vere se ex vero Patre esse genitum. Idem docuit Joannes, ut et ipse quoque didicerat, sic in Epistola scribens: *Et sumus in vero, in Filio ejus Jesu Christo: ipse est verus Deus et vita æterna*⁴². Cum item propheta de creatione dicit: *Qui solus extendit cælos*⁴³; cumque Deus ipse ait: *Ego solus cælos extendi*⁴⁴; perspicuum sane omnibus est in solo solius quoque Verbum, in quo omnia facta sunt et sine quo factum est nihil, significari. Igitur si per Verbum facti sunt cæli, dicit tamen Deus, *Ego solus*, sed cum solo intelligitur Filius, per quem facti sunt cæli: similiter ergo etiamsi dicatur, *Unus Deus, et, Ego solus, et, Ego primus*, in nno, solo et primo simul esse Verbum, ut in luce splendorem, haud dubie est intelligendum: quod quidem de nullo alio præterquam de Verbo intelligi potest. Namque res cæteræ omnes per Filium e nihilo sunt factæ, multumque ab illo natura differunt: ipse autem Filius vere et naturaliter est ex Patre genitus. Hæc proinde verba, *Ego primus*⁴⁵, quæ stultis adhibere visum est suæ hæresis propugnandæ causa, ipsorum impietatem magis redarguunt. *Ego*, inquit Deus, *primus et ego postea*. Quod si igitur velint eum, inter res se posteriores numerari, earumque primum dici, ut et illæ ipso sint posteriores, inde certe efficietur ut ipse opera solo tempore antecedit: quod quidem unum omnem superat impietatem. Sin autem hæc verba, *Ego primus*, protulit, ut se non esse ex aliquo, nec aliquem ante se fuisse, sed se omnium esse principium et causam ostenderet, atque ut genitum primogenitum appellari, non quod inter res creatas numeretur, sed ad indicandum omnium creationem et adoptionem per Filium esse effectam. Siquidem quemadmodum Pater primus est, ita et ipse primus est, quatenus nimirum imago primi est, et in eo est primus, ipseque ex Patre est genitus, in quo item omnis natura creata cum creatur tum adoptatur.

A *Χριστόν*. Εἰ δὲ κτίσμα (42) ἦν, οὐκ ἂν συνήψε, καὶ συνηρέθησεν ἑαυτὸν τῷ κτίσαντι αὐτόν. Ποία γὰρ κοινωνία τῷ ἀληθινῷ καὶ τῷ μὴ ἀληθινῷ; Νῦν δὲ, συνάψας ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ, ἔβηξεν, ὅτι τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, καὶ ἔβωκεν ἡμῖν (43) γενόμενος, ὅτι τοῦ ἀληθινοῦ Πατρὸς ἀληθινόν ἐστι γέννημα. Τοῦτο καὶ Ἰωάννης μαθὼν εἰδίδασκε γράφων ἐν τῇ Ἐπιστολῇ· *Καὶ ἔσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὐδὲς ἔστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς (44), καὶ ζωὴ αἰώνιος*. Καὶ τοῦ μὲν προφήτου περὶ τῆς κτίσεως λέγοντος, *Ὁ ταῦσας τὸν οὐρανὸν μόνος*· τοῦ δὲ θεοῦ, *Ἐγὼ μόνος τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινα* παντὶ ὄσῳ γέγονεν, ὅτι ἐν τῷ μόνῳ καὶ ὁ τοῦ μόνου σημαίνεται Λόγος, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. Οὐκ οὐκ εἰ διὰ τοῦ Λόγου γέγονε, φησὶ δὲ, *Ἐγὼ μόνος*, νοεῖται δὲ σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ Υἱός, δι' οὗ γέγονεν ὁ οὐρανός (45)· ὅπως ἄρα καὶ ἐὰν λέγηται, *Εἷς Θεός*, καὶ, *Ἐγὼ μόνος*, καὶ, *Ἐγὼ πρῶτος*, ἐν τῷ (46) ἐνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρῶτῳ συνὸν νοεῖται ὁ Λόγος, ὡσπερ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγαμα. Τοῦτο δὲ ὅσα ἂν ἐπὶ ἄλλοις (47) νοηθῆιν, εἰ μὴ ἐπὶ μόνου τοῦ Λόγου. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπέστην διὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ πολλὰν ἔχει τῇ φύσει τὴν διάστασιν· αὐτὸς δὲ ὁ Υἱός ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ φύσει καὶ ἀληθινὸν γέννημα· διὸ καὶ ὁ προσφέρων ἔβωκεν οἱ ἀνόητοι ῥητόν, τὸ, *Ἐγὼ πρῶτος*, εἰς ἀπολογία τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχε αὐτῶν τὴν κακάνοιαν. Φησὶν ὁ Θεός· *Ἐγὼ πρῶτος*, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα. Εἰ μὲν οὖν ἄλλο συναρθρομούμενος τοῖς μετ' αὐτὸν λέγεται ἴσους πρῶτος, ἵνα κακίαινα βεῦτερα τοῦτο (48) ἦ, ἔσται καθ' ὅμας τῶν ποιημάτων καὶ αὐτὸς μόνῳ τῷ χρόνῳ προάγων· ἀλλὰ τοῦτο μόνον πᾶσαν ἀσέθειαν ὑπερβάλλει. Εἰ δὲ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν ἐκ τίνος, μὴδὲ πρὸ αὐτοῦ τινα, ἀλλ' αὐτὸν εἶναι τῶν πάντων ἀρχὴν καὶ αἰτίον, καὶ εἰς ἀναίρεσιν τῶν παρ' Ἑλλήσι μύθων εἴρηκεν, *Ἐγὼ πρῶτος*· ὅσῳ, ὅτι (49) καὶ τὸ λέγεσθαι τὸν Υἱὸν πρῶτόσῳ, οὐ διὰ τὸ συναρθρομῆσθαι αὐτὸν τῷ κτίσει, λέγεται πρῶτόσῳ, ἀλλ' εἰς ἀπόδειξιν τῆς τῶν πάντων διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργίας καὶ υἰοποιήσεως. Καὶ γὰρ ὡσπερ ὁ Πατὴρ πρῶτός ἐστιν, οὕτω καὶ αὐτὸς πρῶτος μὲν ἐστίν, ὡς εἰκόσιν τοῦ πρώτου, καὶ ἐν αὐτῷ ὄντος τοῦ πρώτου, γέννημα δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσα ἡ κτίσις κτίσεται καὶ υἰοποιεῖται.

⁴² Joan. v, 20. ⁴³ Job ix, 8. ⁴⁴ Isa. xlv, 24. ⁴⁵ Isa. xlv, 6.

(42) Reg. 1, Seguer. Gohlerian. et Felckm. 1, Et D κτίσμα. Editi et alii, εἰ δὲ κτίσμα.

(43) Regius primus et Seguerianus, ἔβωκεν ἡμῖν. Reg. 2, Basiliensis et Anglic., ἔβωκεν ἡμῖν. At alii cum editione Commel. ἡμῖν omittunt. Ibidem Reg. 1 et Seguer., ὅτι ἀληθινῷ. Editi et alii, ὅτι τοῦ ἀληθινοῦ. Mox Regius primus et Seguerianus, τοῦ καὶ Ἰωάννης μαθὼν εἰδίδασκε. Gohlerian. et Felck. 1, Τοῦτο καὶ Ἰωάννης εἰδίδασκε ἐν τῇ Ἐπιστολῇ. Alii et editio Commel., τοῦτο μαθὼν Ἰωάννης.

(44) Reg. 2, et Felckm. 5, ἀληθινὸς Χριστός, ut et in Basiliensi prima manu scriptum fuerat. Ibid. Reg. 1 et Seguerian., καὶ ζωὴ αἰώνιος. Editi et alii, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. Mox Reg. 1 et 2 et Seguerian., περὶ τῆς κτίσεως. Alii et editi, περὶ τῆς κτήσεως, mendose.

(45) Reg. 1, Seguer. Gohler. et Felckm. 1, νοεῖται δὲ σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ Υἱός, δι' οὗ γέγονεν ὁ οὐρανός. Alii et editi, νοεῖται σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ Υἱός, δι' οὗ γέγονε καὶ ὁ οὐρανός.

(46) Reg. 1 et Seguer., καὶ ἐν τῷ. In aliis et editis deest καὶ.

(47) Seguerian., ἐπ' ἄλλοις, forte pro ἐπ' ἄλλων.

(48) Reg. 1, τοῦτο. Seguer. Gohler. et Felck. 1, τοῦτων. Ibidem Reg. 1, et Seguer., ἔστω καθ' ὅμας. Mox Reg. 1 et Seguerian., μόνον τῷ Χριστῷ. Ibidem ibidem, ἀλλὰ τοῦτο πᾶσαν.

(49) Reg. 1 et 2, et Felckm. 5, ὅσῳ, ὅτι. Alii et editi, δηλονότι. Seguer., ibidem λέγεσθαι καὶ τόν. In aliis et editis, deest καὶ. Mox Reg. 1, et Seguerian., συναρθρομῆσθαι. Editi et alii, συναρθρομῆσθαι.

10. Ἄλλα καὶ πρὸς (50) ταῦτα πάλιν ἐπιχειροῦσι ἅ
 φιλονεικεῖν ταῖς ἰδίαις μυθοπλαστίαις, λέγοντες μὴ
 οὕτως εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα ἕν, μηδὲ ὁμοιον,
 ὡς ἡ Ἐκκλησία (51) κηρύττει, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ θέλου-
 σι. Φασὶ γάρ· Ἐπεὶ ἂ θέλῃ οὗ Πατὴρ, ταῦτα θέλει
 καὶ ὁ Υἱός, καὶ ὅτε τοῖς νοήμασιν ὅτε τοῖς κρίμα-
 σιν ἀντίκειται, ἀλλ' ἐν πλείον ἔστι σύμφωνος αὐτῷ,
 τὴν ἀνεπίστατα τῶν δογματικῶν καὶ τὸν ἀκόλουθον καὶ
 συνρηγημένον (52) τῇ τοῦ Πατρὸς διδασκαλίᾳ ἀπο-
 δότους λόγον· διὰ τοῦτο αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἕν εἰσι.
 Ταῦτα γὰρ οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράφει τινὲς
 ἐξ αὐτῶν τεταλιμῆκασι. Τοῦτο δὲ τί ἂν τις ἀποπύτε-
 ρον ἢ ἀλογώτερον εἴποι; Εἰ γὰρ διὰ ταῦτα ἕν εἰσιν
 ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ εἰ οὕτως ὁμοίος ἔστιν ὁ Λόγος
 τῷ Πατρὶ (53)· ὦρα καὶ τοῖς ἀγγέλοις, καὶ τὰ ἄλλα
 τῶν τὰ ὑπερκείμενα, ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ
 θρόνους καὶ κυριότητας, καὶ τὰ φαινόμενα, ἤλιόν τε
 καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἀπέρτας εἶναι καὶ αὐτοὺς, ὡς
 τὸν Υἱὸν (54), υἰούς· λέγεσθαι δὲ καὶ περὶ τούτων,
 ὅτι αὐτοὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ ἕκαστος εἰκὼν καὶ
 Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ (55). Ἄ γὰρ θέλει ὁ Θεός, ταῦτα
 θέλουσι καὶ αὐτοὶ· καὶ οὕτως τοῖς κρίμασιν ὅτε τοῖς
 δόγμασι διαφωνοῦσιν (56), ἀλλ' ἐν πλείον εἰσιν ὁμή-
 κωι τῷ παποιηκῶτι. Οὐκ ἂν γὰρ ἐμείναν ἐν τῇ ἰδίᾳ
 δόξῃ, εἰ μὴ, ὅπερ ἤθελεν ὁ Πατὴρ, ταῦτα καὶ αὐτοὶ
 ἠθέλουσαν. Ὁ γοῦν μὴ μείνας (57), ἀλλὰ παραφρο-
 νήσας ἤκουσε· Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ καὶ οὐρανοῦ ὁ
 Ἐωσφορός, ὁ πρῶτὸ ἀνατέλλων; πῶς οὖν, τούτων
 οὕτως ὄντων, μόνος οὕτως Υἱὸς (58) μονογενὴς καὶ Λό-
 γος καὶ Σοφία ἐστίν; ἢ πῶς, τοσούτων ὄντων ὁμοίων
 τῷ Πατρὶ, μόνος οὕτως εἰκὼν ἐστίν; Καὶ γὰρ καὶ ἐν
 ἀνθρώποις εὐρεθῆσονται πολλοὶ ὁμοιοὶ τῷ Πατρὶ, πλεί-
 ονος μὲν μάρτυρες (59) γενόμενοι, καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ
 ἀπόστολοι καὶ προφῆται, καὶ πάλιν πρὸ τούτων οἱ
 πατριάρχαι· πολλοὶ τε καὶ νῦν ἐφύλαξαν (60) τὴν τοῦ
 Σωτῆρος ἐντολήν, γενόμενοι οἰκτιρήμενοι, ὡς ὁ Πατὴρ
 ὁ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τηρήσαντες τὸ, Γίνεσθε οὖν
 μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα (61) ἀγαπητὰ· καὶ
 περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπη-
 σεν ἡμᾶς. Μιμητὰί ἐξ γενέσθαι καὶ τοῦ Παύλου πολ-
 λοι, ὡς κακεῖνος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁμοῦ σὺδεῖς τού-
 των ὅτε Λόγος (62), ὅτε Σοφία, ὅτε μονογενὴς Υἱός,

10. Verum ista illi propriis commentis conantur
 dissolvere. Aiunt itaque Filium et Patrem non ita
 unum et quid simile esse, ut Ecclesia prædicat, sed
 ut ipsi docent. Quia enim, inquit, quæ vult Pater,
 eadem etiam vult Filius, ejusque cogitationibus et
 judiciis non adversatur, sed in omnibus plane cum
 illo consensit, eaque sermonibus suis docet quæ
 Patris dogmatis et doctrinae sunt admodum consen-
 tentia: idcirco ipse et Pater unum sunt. Hæc illa-
 sunt quæ nonnulli eorum non tantum dicere, sed etiam
 scribere ausi sunt, quibus quid, quæso, absur-
 dum et ineptius dici queat? Namque si propterea
 Pater et Filius unum **443** sunt, hocque modo Pa-
 tris simile est Verbum, sequitur profecto ut etiam
 angeli, aliique nobis superiores spiritus, Principatus,
 Potestates, Throni, Dominationes, res item as-
 pectabiles, sol, lunaque et stellæ sint filii uti Filius,
 ac de iisdem dicatur illos et Patrem unum esse, singu-
 losque Deesse Verbum. Quæ enim vult Deus, eadem
 et illi volunt, nec ab ejus sententia et judicio dis-
 sentiunt, sed in omnibus Creatori obediunt. Siqui-
 dem in propria gloria non permansissent, nisi quæ
 Pater voluit, illi quoque vólissent. Hinc ille qui non
 permansit, sed mente depravatus est, hæc audivit:
*Quomodo cecidit e caelo Lucifer, ille qui mane orie-
 batur* *? Cum igitur tales sint, quare solus iste,
 Filius unigenitus, Verbum et Sapientia est? Vel cur
 si tot sunt Patris similes, solus iste imago est? Nam-
 que inter ipsos etiam homines multi reperientur qui
 Patris sint similes, plurimi scilicet martyres et, aut
 martyres, apostoli et prophetae, atque ante istos pa-
 triarchæ. Quinetiam complures quoque hodie Sal-
 vatoris mandatum servant, sicutque misericordes ut
 Pater celestis **, atque hisce monitis obsequuntur,
*Estote itaque imitatores Dei sicut Filii dilecti: et am-
 bulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos* **:
 multi etiam Pauli imitatores effecti sunt ut et ille
 Christi. Atqui nemo tamen illorum vel Verbum aut
 Sapientia, vel unigenitus Filius, vel imago est, nec
 ansus est dicere, *Ego et Pater unum sumus* **,
Ego in Patre et Pater in me est ** : sed hoinium qui
 dem nomine dictum est, *Quis similis tui in diis, Do*

* Isa. xiv, 12. ** Luc. vi, 36. ** Ephes. v, 1, 2. ** Joan. i, 30. ** Joan. xiv, 10.

(50) Reg. 1 et Seguer., ἀλλὰ καὶ πρὸς. Alii et D editi, ἀλλὰ πρὸς.

(51) Reg. 1 et 2, Seguer. Basil. et Felckm. 5, ὡς ἡ Ἐκκλησία. Alii et editi, ὡς Ἐκκλησία.

(52) Gnslierian. et Felckm. 1, συνρηγημένον.

(53) Sic Reg. 1, et Seguerian. At editi, ἕν εἰσιν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, καὶ οὕτως ὁμοίος ἔστιν ὁ Υἱός τῷ Πατρὶ.

(54) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cæteri vero et editi, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ὅτι αὐτοί. Reg. 2, ὅτι καὶ αὐτός. Alii et editi, ὅτι καὶ αὐτοί.

(55) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, τοῦ Θεοῦ. Alii et editi, τοῦ Πατρὸς.

(56) Gobler. Felc. 1, et Reg. 2, διαφέρουσιν. Felc. 5, διαφωνοῦσιν. Alii et editio Commel., διαφωνοῦσιν. Paulo post uterque Reg. Seguer. Anglie. et Felc. 5, ἔμειναν. Editio Commel., ἔμεινεν, male.

(57) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἐβούλοτο. Οὐκ οὖν μὴ μείνας.

(58) Sic Reg. 1, et Seguer. At alii et editi, οὕτως ὁ Υἱός. Itid. Reg. uterque, Basil. Gobler. Felc. 1 et 5, μονογενὴς καὶ Λόγος. Alii et editio Commel., μόνον γέννημα καὶ Λόγος.

(59) Sic Reg. 1, et Seguer. At Felc. 2, et editio Commel., ὁμοιοὶ τῷ Πατρὶ, ἄριστοι μὲν μάρτυρες. Alii, ὁμοιοὶ τῷ Πατρὶ, πλείστοι μὲν μάρτυρες. Mox Reg. 1, et Seguer., οἱ ἀπόστολοι καὶ προφῆται. Reg. 2, Felc. 5, Basil., οἱ προφῆται καὶ ἀπόστολοι. Editi, οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι.

(60) Sic uterque Reg. Basil. Gobler. et Felc. 1. At alii et editio Commel., πολλοὶ τε καὶ ἄλλοι ἐφύλαξαν.

(61) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1, ut et Scriptura. Alii vero et editio Comm., μιμητὰι μὴ ὡς τέκνα. Mox uterque Reg. Seguer. Basil. Anglie. et Scriptura, ἠγάπησαν ἡμᾶς. Alii et editi, ἠγάπησαν ἡμᾶς.

(62) Sic mss. At editio Commel. omittit ὅτε Λόγος. Paulo post Gobler. et Felc. 1, ἐπατόλιμην.

mine⁷²; et, *Quis similis erit Domino in filiis Dei*⁷³? *Ille autem solus vera et naturalis imago Patris esse dicitur. Nam tametsi ad imaginem quoque Dei facti sumus, Deique imago et gloria appellamur⁷⁴, at non nostri causa huiusmodi nomen sumus consecuti, sed propter inhabitantem in nobis imaginem veramque Dei gloriam, quæ ejus Verbum est, quod propter nos caro postea est factum.*

λιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν ἐν ἡμῖν (64) εἰκόνα καὶ δι' ἡμᾶς ὑπερὸν γενόμενος σὰρξ, ταύτην τῆς κλήσεως ἔχομεν τὴν χάριν.

14. Cum igitur ex his dilucidum sit adeo ineptum et absurdum esse illorum sententiam, certe similitudo illa et unitas ad Filii naturam est necessario referenda. Nisi enim ita intelligatur, nihil ille supra res factas habiturus est, ut diximus, neque Patris futurus est similis, sed Patris dogmatum duataxat: imo ab ipso Patre differet, quandoquidem Pater est Pater, dogmata autem et doctrina, Patris sunt. Si igitur Filius secundum dogmata et doctrinam Patri est similis; profecto ex illorum sententia Pater solo nomine Pater futurus est, nec Filius similis ejus imago erit: imo nullam plane proprietatem, nullam Patris similitudinem habere videbitur. Quæ enim similitudo vel quæ proprietatis Patris in illo esse potest, qui diversus est a Patre? Namque Paulus ipse qui doctrinæ Salvatoris consimilia docebat, similis eidem natura non fuit. Errant igitur qui ita sentiunt: verèque unum sunt Filii et Pater, quemadmodum supra dictum est: utque ita Filius, Patris est similis et ex ipso Patre genitus, qualem videlicet intelligimus et cernimus filium se habere erga patrem et splendorem erga solem. Quia enim hoc modo se habet Filius, idcirco cum agit Filius, Pater similiter agit, et cum Filius ad sanctos accedit, Pater quoque ad illos in Filio accedit, ut ipse hisce pollicitus est verbis, *Ego et Pater veniemus et mansionem apud eum faciemus*⁷⁵. Siquidem Pater in imagine cernitur et in luce splendor existit. Hinc, ut paulo ante diximus, cum Pater dat gratiam et pacem, eandem pariter dat Filius,

οὐτε εἰκὼν ἐστίν, οὐτε τις τούτων ἀπειλόμησεν εἶπαι· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ὅσῳ, ἢ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Ἄλλὰ περὶ μὲν πάντων (63) εἴρηται, *Τίς ὁμοίος σοι ἐν θεοῖς, Κύριε; καὶ, Τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ;* περὶ δὲ αὐτοῦ, ὅτι μόνος εἰκὼν ἀληθινή καὶ φύσις τοῦ Πατρὸς ἐστίν. Ἐὶ γὰρ καὶ κατ' εἰκόνα γεγόναιμεν, καὶ εἰκὼν καὶ ὅσα Θεοῦ ἐχρηματίσαμεν, ἀλλ' οὐ δι' αὐτοῦ πά- ἀληθῆ ὄξαν τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστίν ὁ Λόγος αὐτοῦ, ὁ ἔχομεν τὴν χάριν.

14. Ἀπρεπὸς δὲ οὐ καὶ ἀλόγος καὶ τῆς τοιαύτης φρονήσεως ἐκείνων φαινομένης, ἀνάγκη τὴν ὁμοίωσιν καὶ τὴν ἐνόητα ἐπ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ φέρειν· εἰ γὰρ μὴ οὕτω τις λάθοι (65) οὐτε πλὴν τῶν γενητῶν ἔχων φανήσεται, ὁσπερ εἴρηται, οὐτε τοῦ Πατρὸς ὁμοίος ἐσται, ἀλλὰ τῶν τοῦ Πατρὸς ὁμοίος ἐσται δογματικῶν καὶ τοῦ Πατρὸς διαφέρει· ὅτι ὁ μὲν (66) Πατὴρ πατὴρ ἐστίν, τὰ δὲ δόγματα καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Πατρὸς ἐστίν. Εἰ τοίνυν κατὰ τὰ δόγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν ὁμοίος ἐστίν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ (67), ὁ μὲν Πατὴρ κατ' αὐτοῦς ὀνόματι μόνον Πατὴρ ἐστίν· ὁ δὲ Υἱὸς οὐκ ἀπαράλλοκτος εἰκὼν, μᾶλλον οὐδὲ ὅπως ἰδιότης ἢ ὁμοίωσις τινα τοῦ Πατρὸς ἔχων φανήσεται. Ποία γὰρ ὁμοίωσις καὶ ἰδιότης τῶ παρεξήλλαγμένῳ παρὰ τὸν Πατέρα (68); Καὶ γὰρ κατ' ὁμοίωσιν ὁμοία τῷ Σωτῆρι διδάσκων, οὐκ ἔν κατ' οὐσίαν ὁμοίος αὐτοῦ. Ἐκείνους μὲν οὖν, τοιαῦτα φρονούντες, ψεύδονται· ὁ δὲ γε Υἱὸς (69) καὶ ὁ Πατὴρ οὕτως εἰσὶν ἓν, καθάπερ εἴρηται· καὶ οὕτως ἐστίν ὁ Υἱὸς ὁμοίος καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐστίν ἰδεῖν καὶ νοεῖν υἱὸν πρὸς πατέρα, καὶ ὡς ἐστίν ἰδεῖν τὸ ἀπαύγαμα (70) πρὸς τὸν ἥλιον. Διὰ γὰρ τὸ οὕτως εἶναι (71) τὸν Υἱὸν, ἐργαζόμενον τοῦ Υἱοῦ, ὁ Πατὴρ ἐστίν ὁ ἐργαζόμενος, καὶ ἐρχόμενον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγίους, ὁ Πατὴρ ἐστίν ὁ ἐρχόμενος ἐν τῷ Υἱῷ, ὡς αὐτὸς ἐπηγγελῆσθαι λέγων· Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ μοιῆν παρ' αὐτῶ ποιήσομεν (72). Ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι θεωρεῖται ὁ Πατὴρ, καὶ ἐν τῷ ἀπαυγάματι ἐστὶ τὸ φῶς. Διὰ τοῦτο, καθάπερ μικρῶ πρὸσθεν εἴπομεν, καὶ διδόντος (73) τοῦ Πατρὸς χάριν

⁷² Psal. LXXXV, 8. ⁷³ Psal. LXXXV, 7. ⁷⁴ 1 Cor. xi, 7. ⁷⁵ Joan. xiv, 25.

(65) Reg. 1, et Seguer., παρὸ μὲν πάντων. Αἱ εἰ εἰδὶ, περὶ μὲν πάντων. Mox Reg. 4 et Seguer., Καὶ τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς; Cæteri et editi, Ἡ τίς ὁμοιωθήσεται σοι ἐν υἱοῖς;

(64) Reg. 1, et Seguer., ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν ἐν ἡμῖν. Reg. 2, item, ἐν ἡμῖν. Αἱ εἰ εἰδὶ, διὰ δὲ τὴν ἐνοικήσασαν ἡμῖν. Mox Reg. 1, et Seguer., Λόγος αὐτοῦ. Αἱ εἰ εἰδὶ, Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ibid. mss., δι' ἡμᾶς. Editio Commel., δι' ἡμῶν.

(65) Sic Reg. 1, et Seguer. At cæteri et editi, οὕτω τις λέγοι. Ibidem Felc. 1, πλὴν τῶν γεννητῶν.

(66) Reg. 1, et Seguer., ἀλλὰ τῶν τοῦ Πατρὸς. Διαφέρει δὲ τι, ὅτι ὁ μὲν, etc. Sic item Gohler, et Felc. 1, sed omittunt τι post δὲ. Felc. 2 omittit ibidem, ἀλλὰ τῶν τοῦ Πατρὸς ὁμοίος ἐσται.

(67) Sic Reg. 1, et Seguer. At alii et editi, τοῦ Πατρὸς. Mox Regius primus et Seguer., ὀνόματι μόνου Πατὴρ ἐστίν. Gohler, et Felc. 1, ὀνόματι μόνου Πατὴρ ἐστίν. Αἱ εἰ εἰδὶ, ὀνόματι

D Πατὴρ ἐστίν. Ibidem Reg. 1, et Seguer., ἀπαράλλοκτος εἰκὼν, μᾶλλον δὲ ὅπως οὐδὲ ἰδιότης.

(68) Sic Regius primus et Seguerian. Editi vero, παρὰ τοῦ Πατρὸς. Felc. 2, et editio Commel. mendose habent παρεξήλλαγμένῳ. Ibid. Reg. 1, et Seguer., Καὶ γὰρ καὶ ὁ Παῦλος. Αἱ εἰ εἰδὶ, Καὶ γὰρ ὁ Παῦλος.

(69) Sic Reg. 1, et Seguer. At alii et editi, ὁ δὲ Υἱός.

(70) Sic uterque Regius et Seguer. Gohler. Felc. 1 et 5. Cæteri autem et editi, καὶ ἀπαύγαμα.

(71) Gohler, et Felc. 1, Διὰ γὰρ τοῦτο εἶναι. Mox Reg. 1, et Seguer., ἐστίν ὁ ἐργαζόμενος. Editi et alii, ἐστίν ἐργαζόμενος.

(72) Reg. 1, Seguer. et Scriptura, ποιήσομεν. Αἱ εἰ εἰδὶ, ποιησόμεθα.

(73) Reg. 1, et Seguer., καὶ διδόντος, et mox, αὐτὴν καὶ ὁ Υἱός. Αἱ εἰ εἰδὶ, διδόντος, ταύτην ὁ Υἱός. Ibidem Gohler, et Felc. 1, ἐπιστημάνεται ἐν τῷ ἐπιστάτῳ γράφων.

καὶ εἰρήνην, αὐτὴν καὶ ὁ Υἱὸς δίδωσιν, ὡς ὁ Παῦλος ἂν ἐπισημαίνεταί διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφων *Χάρις ἡμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ χάρις ἐστὶ παρὰ Πατρὸς ἐν Υἱῷ, ὡς ἔστιν ἐν τῷ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάματος (74), καὶ τὸ φωτίζειν τοῦ ἡλίου διὰ τοῦ ἀπαυγάματος γίνεται. Οὕτω γοῦν πάλιν ἐπαυχόμενος Θεσσαλονικεύσι καὶ λέγων· Ἀντίς δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς (75) *κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ἑμᾶς*, τὴν ἐνότητά τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐφύλαξεν· οὐ γὰρ εἶπα, *κατευθύνοντες*, ὡς παρὰ δύο διδομένης, παρὰ τούτου καὶ τούτου, ἐπιπλῆς χάριτος, ἀλλὰ, *κατευθύναι*, ἵνα δείξῃ, ὅτι ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ δίδωσι ταύτην· ἐξ ὧν καὶ ἐρυθρίβῃ οἱ ἀσεβεῖς ἐνθάδε, οὐ βούλονται (76).

12. Εἰ γὰρ μὴ ἦν ἐνότης καὶ ὅμοιος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα ὁ Λόγος, ὡς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός, ἀλλὰ διεστῆκε τῆ φύσει ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς (77)· ἔρχεται τὸν Πατέρα δοῦναι μόνον, οὐδενὸς τῶν γεννητῶν ἐπικοινωνούντος πρὸς τὸν πεποιητότα ἐν τοῖς διδομένοις· νῦν δὲ ἡ τοιαύτη (78) ὁδὸς δείκνυσται τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Οὐκ ἂν γοῦν ἐξαιρέτως λαθεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ (79) καὶ τῶν ἀγγέλων, ἢ παρὰ τίνος τῶν ἄλλων κτισμάτων, οὐδ' ἂν εἴποι τις, λέγει σοὶ ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄγγελος (80), ἀλλὰ παρὰ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ διὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἐνοσηθῆ ὁδόν. Διὰ γὰρ τοῦ Υἱοῦ δίδονται τὰ διδόμενα· οὐδὲν δὲ ἔστιν, ὃ μὴ δι' Υἱοῦ ἐνεργεῖ ὁ Πατὴρ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ λαβὼν ἀσφαλῆ τὴν χάριν ἔχει. Εἰ δὲ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ, εὐλογῶν τοὺς ἐγγόνους Ἐφραΐμ καὶ Μανασσὴ εἶπεν· Ὁ Θεὸς ὁ ἐρέσων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· ὁ ἄγγελος ὁ βρῦόμενος με (81) *ἐκ πάντων τῶν κακῶν*, εὐλογησάτω τὰ παιδία ταῦτα· οὐ τῶν κτισθέντων καὶ τὴν φύσιν ἀγγέλων ἔστων· ἕνα συνῆπτε (82) τῷ κτιστάτῃ αὐτοῦ Θεῷ· οὐδὲ ἀφ' ἑλπίδος τὸν τρέφοντα αὐτὸν Θεόν, παρ' ἀγχιῶν τὴν εὐλογίαν ἔπει τοὺς ἐγγόνους, ἀλλ' εἰρηκῶς, Ὁ βρῦόμενος με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, ἔδειξε μὴ τῶν κτισθέντων τινὰ ἀγγέλων, ἀλλὰ τὸν Λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὃν τῷ Πατρὶ συνάπτων ἤλεγχε, δι' οὗ καὶ ὁδὸς ἐκείνη, βύεται ὁ Θεός. Τοῦτον γὰρ καὶ μεγάλης βουλῆς ἄγγελον τοῦ Πατρὸς εἰδὼς καλούμενον, οὐκ

uti Paulus in omnibus suis Epistolis significat, dum ita scribit : *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo* 74. Una enim eademque est gratia quæ a Patre in Filio datur, quemadmodum una est lux solis et splendoris, et sol- nonnisi per suam lucem illuminat. Sic item Th-ssalonicensibus precatur : *Ipse autem Deus et Pater noster et Dominus Jesus Christus dirigit viam nostram ad vos* 75, quibus verbis Patris et Filii unitatem servavit. Nam non dixit, *dirigant*, quasi duplex gratia a duobus, nempe ab illo et illo daretur, sed, *dirigit*, ut illam a Patre per Filium dari significaret : quæ quidem impios cogere saltem erubescere, nisi erubescere nolent.

B

12. Namque si non esset unitas, nec Verbum nature Patris proprius esset fetus, ut lucis splendor, sed Filius a Patre natura differret, satis certe esset si solus Pater daret, cum nullam rem creatam in dandis gratiis sociam habeat Creator. Quapropter hic dandi modus signum est unitatis Patris et Filii. (80) Nemo igitur quid a Deo et ab angelis aut aliqua alia re creata precatus fuerit, nemoque cuiquam dixerit, *Dei tibi Deus et angelus* : sed quæ precamur, a Patre et Filio precamur, ob eorum unitatem unicamque donationem. Quæ enim dantur, per Filium dantur, nihilque omnino est quod non per Filium efficiat Pater : hincque certa et secunda est gratia quam accipimus. Quod si patriarcha Jacob suis nepotibus Ephraim et Manasse benedicens dixit, *Deus qui pascit me a juventute mea usque in presentem diem : Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis* 78 : nequaquam ex hisce verbis aliquem ex creatis et qui natura sunt angelus, cum Deo, a quo creati sunt, conjunxisse existinandus est, neque Deo auctore suo dimisso benedictionem pro nepotibus ab angelo poposcisse, sed his dictis, *Qui eruit me de cunctis malis*, ostendit non aliquem ex creatis angelis, sed Dei esse Verbum, quod cum Patre in oratione consociavit, quia per ipsum 445 Deus quos voluerit liberat. Nam cum nescitus non

C

74 Rom. 1, 7; I Cor. 1, 3; Ephes. 1, 2, etc.

77 I Thess. III, 11. 78 Genes. XLVIII, 15, 16.

(74) Sic Reg. 1, Seguer. Angl. Gobler. et Felc. 1. D. At editi, ἐν τοῖς φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάματος γίνεταί οὕτω. Ibidem Anglic., Οὕτω ἔξ πάλιν.

(75) Reg. 1, et Seguer., ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Al. i et editi, ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

(76) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1; sed duo ultimi rivo xñv. habent καὶ. Anglic., καὶ ἐρυθρίβῃ οἱ κατὰ Σαβέλλιον καὶ Ἄρειον ἀσεβεῖς ὀπιλοῦσι, καὶ ἐνθάδε οὐ βούλονται. Sic item alii et editi, sed ommissis his verbis, κατὰ Σαβέλλιον καὶ Ἄρειον. Ibidem Reg. 1, et Seguer., Εἰ γὰρ μὴ ἦν. Editi, Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἦν.

(77) Reg. 1, Seguer., ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. In aliis et editis deest ἀπὸ.

(78) Reg. 1, et Seguer., ἡ αὐτὴ. Editi et alii, ἡ τοιαύτη.

(79) Reg. 1, et Seguer., τοῦ Θεοῦ. Editi et alii, τοῦ Πατρὸς.

(80) Nemo hæc S. Athanasii verba putet officere sanctorum invocationi. Namque cum angelos aut sanctos invocamus, non ab illis, sed a Deo honorum omnium auctore quæ petimus, ipsis intercedentibus, obtinentur speramus.

(81) Uterque Rigius et Segner., καὶ ὁ ἄγγελος. Cæteri et editi, καὶ ἄγγελος. Mox Rigius 1, et Seguer., καὶ ἐνοσηθῆ. Editi et alii, καὶ τὴν ἐνοσηθῆ.

(82) Reg. 1, Seg. et Grævus Scripturæ textus, ὁ βρῦόμενος με. Editi et alii, ὁ βρῦαμένος με.

(83) Sic uterque Rigius et Seguer. At alii et editi, συνῆπται, menduse.

esset illum magni consilii Angelum Patris vocari ⁷⁹, non alium præter ipsum esse significavit, qui et benediceret et de malis erueret. Nec enim arbitrandum est cum voluisset, ut sibi quidem Deus, nepotibus vero angelus benediceret: sed quem ipse ita rogabat, *Non te dimittam, nisi mihi benedixeris* ⁸⁰ (is porro Deus erat, ut idem testatur, *Vidi Deum facie ad faciem*), eundem precabatur ut filiis Joseph benediceret. Proprium quidem angeli est Deo imperanti ministrare: hincque multoties scribitur prævisse ut Amorrhæanum expelleret, missusque fuisse ut populum in itinere tueretur ⁸¹. Verum nec ista ejus sunt opera, sed Dei Imperantis et mittentis, cujus esse liberare quos voluerit: qua de causa non alius quam ipse Dominus Deus illi apparuit et ait: *Ecce, ego tecum ero, ad te custodiendum quocumque ieris* ⁸². Nec item alius quam ipse Deus apparuit Laban, ejusque cohibuit insidias, cui et jussit ut in verbis asperis cum Jacob ageret. Ipse autem Jacob non alium sane quam Deum his verbis invocabat, *Erue me de manu fratris mei Esau, quia eum timeo* ⁸³. Hæc etiam ad uxores dixit: *Deus non permisit Laban ut mihi noceret* ⁸⁴.

15. Non alium quoque præter Deum precabatur David ut se liberaret: *Ad te, Domine, cum affligeris, clamavi, et exaudivisti me. Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa* ⁸⁵. Eidem rursus gratias agens, hæc psalmi decimi septimi verba cecinit, die qua Dominus eum de manu omnium inimicorum eruit: *Diligam te, Domine, fortitudo mea, Dominus firmamentum meum et refugium meum et liberator meus* ⁸⁶. Paulus etiam multas passus vexationes non alii quam Deo gratias hoc modo agebat, *Ex omnibus eripuit me Dominus, et erepturus est, in quem speravimus*. Nec item alius quam Deus Abraham atque Isaac benedixit. Ipse autem Isaac Deum his verbis pro Jacob orabat, *Deus autem Deus benedicat tibi, et crescere te faciat atque multiplicet, ut sis in turbas populorum, et det tibi benedictionem Abraham patris mei* ⁸⁷. Si porro nullius

⁷⁹ Isa. ix, 6, *v. c.* LXX. ⁸⁰ Genes. xxiii, 26. Amos ii, 9. ⁸¹ Gen. xviii, 15. ⁸² Gen. xxxii, xvii, 25. ⁸³ I Cor. i, 40. ⁸⁴ Gen. xxxviii, 13, 4.

(84) Sic Reg. 4, Seguer. Gohler. et Felc. 4. At alii et editi, ἄλλον ἄλλ' ἢ αὐτόν. Paulo post Reg. 4, et Seguer., παρά Θεοῦ ἤξιου εὐλογεῖσθαι, τοῦ δὲ ἐκγόνου. Cateri et editi, ἤξιου παρά τοῦ Θεοῦ εὐλογεῖσθαι, τοῦ δὲ ἐγγόνου.

(85) Regius 1, et Seguer., τοῦ Ἰωσήφ. Editio τῶ ομιτταν. Ibid. uterque Regius, Seguer. Gohler. et Felc. 4 et 5, Ἀγγέλου μὲν οὖν. In aliis et editis οὖν deest. Reg. 1, et Seguer. ibid., τὸ ἐξακουεῖν. Ab aliis τὸ ἀλει.

(86) Reg. 4, et Seguer., ἐκβάλλειν. Alii et editi, ἐκβάλεν.

(87) Reg. 4, et Seguer., οὗς ἀν' αὐτὸς θελήσῃ βύσσει. Gohler. item et Felc. 4, βύσσει. Editi et alii, οὗς ἀν' αὐτὸς βύσσει. Mox ut et infra Reg. 4, et Segueian., ὁ Θεὸς ὁ ὀρθεῖς. Editi et alii, ὁ Θεὸς ὁ ὀρθεῖς.

(88) S'c mss. At editio Commel., ἐξελού μου,

ἄλλον ἢ αὐτόν (84) εἶναι τὸν εὐλογεῖντα, καὶ βύσσεινον ἐκ τῶν κακῶν ἐλεγεῖν. Οὐ γὰρ αὐτὸς μὲν παρά Θεοῦ ἤξιου εὐλογεῖσθαι, τοῦ δὲ ἐκγόνου ἤθελε παρ' ἀγγέλου· ἀλλ' ἢν αὐτὸς παρεκάλει λέγων, Οὐ μὴ σε ἀποστελω, εἰ μὴ με εὐλογήσῃς (Θεὸς δὲ ἦν οὗτος, ὡς αὐτὸς φησιν· Ἐίδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον), τοῦτον εὐλογῆσαι καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωσήφ (85) ἤρχετο. Ἀγγέλου μὲν οὖν ἴστων τὸ διακοπεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ προσταξί· πολλάκις δὲ καὶ προπορεύεται ἐκβάλλειν (86) τὸν Ἀμορραῖον, καὶ πέμπεται φυλάξαι τὸν λαὸν ἐν τῇ ὁδῷ· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, τοῦ δὲ προσταξάντος καὶ ἀποστελλάντος αὐτὸν Θεοῦ, οὐ καὶ τὸ βύσσειν ἔστιν, οὗς ἀν' αὐτὸς θελήσῃ βύσσειν (87)· διὰ τοῦτο οὐκ ἄλλος ἢ αὐτὸς Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ὀρθεῖς εἶπεν αὐτῷ· Καὶ ἴδου ἐγὼ μετὰ σοῦ, διαφυλάξω σε ἐν τῇ ὁδῷ πάσης, ὃν ἀν' ἀπορευθῆς· καὶ οὐκ ἄλλος, ἀλλὰ πάλιν ὁ Θεὸς ὁ ὀρθεῖς ἐπέσει τοῦ Ἀδάμ τὴν ἐπιβουλὴν, κελύσας αὐτῷ μὴ λαλήσαι πονηρὰ τῷ Ἰακώβ· καὶ αὐτὸς δὲ οὐκ ἄλλον ἢ τὸν Θεὸν παρεκάλει λέγων· Ἐξελού με (88) ἐκ χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου Ησαῦ, οὗι φοβοῦμαι αὐτόν· καὶ γὰρ καὶ ταῖς γυναῖξιν ἐμίλων ἐλεγεῖν, ὅτι (89) Οὐκ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀδάμ κακοποιῆσαι με.

13. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ οὐκ ἄλλον ἢ αὐτόν τὸν Θεὸν παρεκάλει περὶ τοῦ βύσσειναι· Πρὸς σέ, Κύριε, ἐν τῷ θλίβεσθαί με, ἐπέκραξα, καὶ ἐπήκουσάς μου· Κύριε, βύσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειρῶν ἀδελφῶν, καὶ ἀπὸ γλώσσης δόστας· τοῦτω καὶ τὴν χάριν ἀνατιθεῖς ἐλάλησεν (90) καὶ τοὺς λόγους τῆς ψῆξης ἐν τῷ ἑπτακαδικῶν ψαλμῷ, ἐν ἧ ἡμέρᾳ ἐβύσαστο αὐτὸν ὁ Κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς Σαούλ, καὶ εἶπεν· Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου, Κύριος στερέωμά μου καὶ καταστροφή μου, καὶ (91) βύσσειναι μ.υ. Ὁ δὲ Παῦλος, πολλοὺς διωγμοὺς ὑπομείνας, οὐκ ἄλλω ἢ τῷ Θεῷ τῷ χαρίσσει λέγων· Ἐκ πάντων (92) με ἐβύσαστο ὁ Κύριος, καὶ βύσσειται, εἰς ἐν ἡλιπιαμεν· καὶ οὐκ ἄλλος δὲ ἢ ὁ Θεὸς ὑλόγησεν τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰσαάκ· καὶ ὁ Ἰσαάκ δὲ ἐπιουχόμενος τῷ Ἰακώβ (93), ἐλεγεῖν, Ὁ Θεὸς μου εὐλογῆσαι σε,

⁸⁸ Ibid. 50. ⁸⁹ Numer. xxi, 24; Deuter. ii, 26; ⁹⁰ Gen. xxxi, 44. ⁹¹ Psal. cix, 4, 2. ⁹² Psal.

et mendose.

(89) Ὅτι deest in Reg. 4, et Segueian. (90) Gohler. et Felc. 1, δόστας· καὶ πάλιν· Ἀγαπήσω σε, etc., omisiss intermediis. Ibid. Regius 1, et Seguer.. ἐλάλησε καὶ τοὺς λόγους τῆς ψῆξης ἐν τῷ ἑπτακαδικῶν ψαλμῷ ἐν ἧ ἡμέρᾳ ἐβύσαστο αὐτὸν Κύριος. Cateri autem, ἐλάλησε τοὺς λόγους τῆς ψῆξης ἐν τῷ ἑπτακαδικῶν ψαλμῷ ἐν ἡμέρᾳ ἧ ἐβύσαστο αὐτόν ὁ Κύριος.

(91) S'c mss. At editio Commel. καὶ ομιτταν.

(92) Reg. 1, et Seguer., λέγων· ἐκ πάντων. Alii et editi, λέγων· ἀλλ' ἐκ πάντων. Mox Itc. 4, et Seguer., ἡλιπιαμεν· καὶ οὐκ ἄλλος ἢ ὁ Θεός. Editi et alii, ἡλιπια· καὶ οὐκ ἄλλος δὲ ἢ Θεός.

(93) Regius primus, Seguer. Gohler. et Felc. 1, omittunt καὶ τὸν Ἰακώβ, quæ alii et editi habent ante καὶ ὁ Ἰσαάκ ἐλ, etc. Mox Regius primus et Seguer., ut et Scripture Græcus textus, Ὁ δὲ Θεός,

καὶ ἀβέησαι σε καὶ πληθυνεῖ σε, καὶ ἔση εἰς συναγωγὰς ἔθνῶν, καὶ δῆψ σοι τὴν εὐλογίαν ἁβράμ τοῦ πατρὸς μου. Εἰ δὲ οὐκ ἄλλου τινὸς ἔστι τὸ εὐλογεῖν καὶ τὸ βύεσθαι (94), ἢ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἄλλος τις ἦν ὁ βύμενος τὸν Ἰακώβ ἢ αὐτὸς ὁ Κύριος, τὸν δὲ βύμενον αὐτὸν ὁ πατριάρχης ἐπεκαλεῖται ἐπὶ τοῖς ἐκγόνοις (95) ὀπλόν ἔστιν, ὡς οὐκ ἕλλον ἐν τῇ εὐχῇ συνήψτε τῷ Θεῷ ἢ τὸν τότε Λόγον, ὃν διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέλον ἐκάλεσεν, ὅτι μόνος οὗτός ἐστιν ὁ ἀποκαλύπτων τὸν Πατέρα. Ὅτι καὶ ὁ Ἀπόστολος ἵπνοει λέγων· Χάρις ὕμῖν καὶ εἰρήνη ἐκὸς Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτω γὰρ καὶ ἀσφαλῆς (96) ἦν ἡ εὐλογία διὰ τὸ ἀβαιρεῖτον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἡ δεδομένη χάρις. Κἂν γὰρ ὁ Πατὴρ ᾄψη, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἔστι τὸ διδοῦμενον (97)· κἂν ὁ Υἱὸς λέγηται χαρίζεσθαι, ὁ Πατὴρ ἐστὶν ὁ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐν τῷ Υἱῷ παρῶν· Εὐχαριστῶ γὰρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος γράφων Κορινθίοις, τῷ Θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ (98) τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ φωτὸς καὶ ἀπαυγάζματος ἂν τις ἴδω· καὶ γὰρ ὅπου φωτίζει τὸ φῶς, τοῦτο τὸ ἀπαυγασμα καταυγάζει· ὅπερ δὲ καταυγάζει τὸ ἀπαυγασμα, ἐκ τοῦ φωτὸς ἐστὶν ὁ φωτισμός. Οὕτω καὶ βλεπομένου τοῦ Υἱοῦ, βλέπεται ὁ Πατὴρ· τοῦ γὰρ Πατρὸς ἐστὶ τὸ ἀπαυγασμα· καὶ οὕτως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἓν εἰσι.

14. Τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν γεννητῶν καὶ κτισμάτων (99) οὐκ ἂν τις εἴπω. Ὅτε γὰρ, ἐργαζομένου τοῦ Πατρὸς, ἐργάζεται τις αὐτὰ τῶν ἀγγέλων, ἢ ἄλλος τις τῶν κτισμάτων οὐδὲν γὰρ τοῦτων ποιητικὸν αἰτιόν ἐστίν, ἀλλὰ τῶν γνομένων εἰσὶν ἄλλως τε καὶ κερωρισμέ- C νου, καὶ διεστηκότες (1) τοῦ μόνου, καὶ ἄλλο τὴν φύσιν ὄντες, καὶ ἔργα τυγχάνοντες, ὅτε ἅπερ ἐργάζεται ὁ Θεός, δύναται ἐργάζεσθαι, ὅτε, καθὰ προεἶπον, χαρίζομένου τοῦ Θεοῦ, συχαρίζεσθαι· ὅτε βλεπομένου ἀγγέλου, εἴπω ἂν τις εὐρακαμένα τὸν Πατέρα. Ἀγγελοὶ μὲν γὰρ, ὡς γέγραπται, λειτουργικὰ πνεύματά εἰσιν εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι (2), καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Λόγου δωρεὰς δεδομένας ἀπαγγέλλοντες εἰσι τοῖς λαμβάνουσι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀγγέλος, ὁράμενος, ὁμολογεῖ ἀπεσταῖλαι παρὰ τοῦ Δεσπότη, ὡς ἐπὶ Ζαχαρίου ὁ Γαβριήλ, καὶ ἐπὶ τῆς Θεοτόκου Μαρίας ὁ αὐτὸς (3) ὠμολόγησε. Καὶ ὁ βλέ- D πόμενος ἀγγέλου ὅπασσεν οἶδεν, ὅτι τὸν ἀγγέλον εἶδε, καὶ οὐ τὸν Θεόν. Εἶδε γὰρ Ζαχαρίας ἀγγέλον· εἶδε καὶ

A alius quam Dei est benedicere et liberare. si nullus praeter ipsum Dominum, Jacob liberavit, quem liberatorem ipse patriarcha pro nepotibus invocabat: perspicuum inde est eum nullum alium cum Deo in sua oratione conjunxisse praeter Verbum quod idcirco Angelum appellavit, quod solum ipsum Patris impertitist cognitionem. Simile item est quod scribit Apostolus, Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Ita enim tuta erat benedictio cum ob individuum Filii et Patris naturam, tum quia una et eadem erat data gratia. Nam licet dederit Pater, quod tamen datur, per Filium datur. Similiter licet Filius dare dicatur, Pater est qui per Filium et in Filio dat. Hinc Apostolus ad Corinthios scribit, Gratias ago Deo meo semper pro vobis pro B 446 Dei gratia, qua vobis in Christo Jesu est data. Quin etiam idem istud in luce et splendore animadvertere est. Nam quod lux illuminat, idem quoque splendor illuminat, et vicissim quod splendor illuminat, hoc lux quoque illuminat. Sic Pater videtur, cum videtur Filius, quia ipse Patris est splendor, atque hoc pacto Pater et Filius unum sunt.

14. Idem autem de factis et creatis rebus nequit dici. Neque enim Patre aliquid efficiens, id etiam angelus aliquis aut alia res creata efficit, cum nihil horum causa sit efficiens, sed omnes omnino sint res factae ab eo qui solus est, separatae et disjunctae, neque ea quae Deus efficit, possunt efficere, neque uti supra dixi, Deo gratiam impertiente, eam eum illo impertire queat: nec quis, si angelum videret, ac Patrem vidisset recte posset dicere. Nam angeli, ut scriptum est, ministratores sunt spiritus ad ministrandum missi, qui dona, quae ab ipso per Verbum dantur, his annuntiant qui ea accipiunt. Hinc ipse apparens angelus, se a Domino missum esse faetur, uti Gabriel Zachariae et Deiparae Mariae confessus est. Hinc etiam qui angelum vidit, se angelum non Deum vidisse novit. Vidit enim angelum Zacharias, vidit vero Isaias Dominum; angelum vidit Manue pater Samsonis, Deum autem Moyses intui-

94 Rom. 1, 7. 95 I Cor. 1, 4. 96 Hebr. 1, 14.

μου. Editi et alii, Ὁ Θεός μου. Ibidem post ἀβέησαι σε, Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, addunt τὸ πληθυνεῖ σε, quae in aliis et editis desunt. (94) Regius 1, et Seguer., ἐστὶν εὐλογεῖν καὶ βύεσθαι. (95) Regius primus et Seguer., ἐκγόνοους. Alii autem et editi, ἐγγόνους. (96) Gobler. et Felc. 1, γὰρ ἀσφαλῆς. Paulo post uterque Regius et Seguer., μία καὶ ἡ αὐτὴ. Alii et editi, μία καὶ αὐτῇ. (97) Regius uterque, Seguer. Gobler. Felc. 1 et 2, ἐστὶ τὸ διδοῦμενον. In aliis et editis desunt τὸ. Mox Reg. 1, et Seguer., λέγηται χαρίζεσθαι. Caeteri et editi, λέγει χαρίζεσθαι. Paulo post Reg. 1, et Seg., ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Caeteri et editi, ἐν Υἱῷ. (98) Sic mss. praeter Felc. 2, qui, ut et editio

Commel., omittit τοῦ Θεοῦ. (99) Felc. 5, γεννητῶν κτισμάτων. (1) Seguer., δεσπότης. Ibid. Reg. 1 et 2, Basil. Anglic. et Felc. 5, τοῦ μόνου, καὶ ἄλλο. Editi, τοῦ μόνου, ἄλλο. Mox Gobler. et Felc. 1, ὅτε ἂ ἐργάζεται. Reg. 1, ὅτε ὡςπερ ἐργάζεται. Ibid. post δύναται ἐργάζεσθαι, addunt editi et plerique mss., ἐπὶ καὶ αὐτοῖς ἐργάζεσθαι δεῖξασθαι. Seguerian. et Reg. 2, δεῖξασθαι. Sed haec desunt in Reg. 1, et videntur proorsu inutilia. (2) Regius primus et Seguer., ἀποστελλόμενοι. Alii et editi, ἀποστελλόμενα. (3) Haec verba, Μαρίας ὁ αὐτὸς, desunt in Gobler. et Felc. 1. Paulo post pro εἶδε, Regius 1, ubique habet, εἶδεν, idemque habet, οὐ τὸν Θεόν. Editi, οὐ Θεόν.

tus est; Gedeon angulum asperit, at Abrahæ Deus A
ipse apparuit: atque adeo nec qui Deum videbat, is
cernebat angelum: nec qui videbat angelum is se
Deum videre existimabat. Multum siquidem, imo se
totis a Deo creatore res factæ natura differunt. Quod
si aliquando apparente angelo, is qui spectator erat
Dei audivit vocem, ut in rubo evenit: namque An-
gelus Domini e rubo apparuit instar flammæ ignis, et
locutus Dominus Moysen de rubo dicens: Ego sum
Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus
Jacob⁹². Atqui non erat angelus, Deus Abraham: sed
Deus erat qui in angelo loquebatur: unde quod
quidem apparebat, angelus erat, Deus autem in illo
loquebatur. Ut enim in tabernaculo Moysi loqueba-
tur in columna nubis, ita etiam Deus in angelis
loquens apparet: qua quidem ratione cum Jesu fi-
lio Nave per angelum loquebatur⁹³. Quæ porro lo-
quitur Deus, manifestum est ea illum, per Verbum
non vero per alium aliquem loqui. Verbum autem,
quod a Patre nec separatum est, nec Patris nature
dissimile est aut alienum, quidquid efficit, ea ipsa
sunt Patris opera, ita ut idem et unum opus efficiat,
et quæ dat Filius, Patris sint quoque munera. Qui
item vidit Filium, novit se, cum illum vidit, non
angelum, neque aliquem angelis majorem, neque
prorsus rem aliquam creatam vidisse, sed Patrem.
Similiter qui Verbum audit, se Patrem audire no-
vit, non secus ac ille qui splendore illuminatus, a
sole se illuminari non ignorat.

447 15. Idcirco enim divina Scriptura nobis hu-
jusmodi exempla suppeditavit, ut rem ita intelligere-
mus, sicuti supra docuimus. Ex quibus certe cum
proditores Judæos confutare, tum gentilium ca-
lumnias facile est refellere, qui, quoniam Trinita-
tem colimus, multos a nobis deos agnoscere aiunt et
arbitrantur. Nec enim, ut etiam ex allato exemplo
constat, tria principia vel tres patres inducimur, uti
Marcionistæ et Manichæi: quandoquidem nec tres
soles in exemplum proposuimus, sed solem et

⁹² Exod. iii, 2, 6. ⁹³ Josue i, 2, 9.

(4) Regius 1, et Segner., του Σαμὺὸν ἄγγελον
ἔθεωρησε καὶ Μωϋσῆς. Felc. 1, et Gobler., Μανωὺ
ἄγγελον εἶδε ἐκ καὶ Μωϋσῆς, iidemque mox post
ἔθεωρ., omittunt ἐκ καί.

(5) Reg. 1, et Seg., ὄρων. Editi et alii, θεωρῶν.

(6) Sic utriusque Regius, Basil. Gobler. et Felc. 1.
At in aliis et editis ὁ deest.

(7) Regius 1, et Seguer., κτίσαντα Θεόν. Et δὲ
καὶ ποτε. Alii vero et editi, κτίσαντα αὐτὰ Θεόν. Et
δὲ ποτε. Mox Regius 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1,
ἤκουε. Editi et alii, ἤκουσε. Reg. 1, et Seguer. ibid.,
ὡς ἐστ. Editi, aliique, ὡςπερ ἐστ. Regius 1, hic et
mox habet, τοῦ βάρου.

(8) Regius 1, et Seguer., τοῦ πατρὸς σου Ἀβραάμ,
καὶ ὁ Θεός Gobler. et Felckm. 1, τοῦ πατρὸς σου
Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ. Ἄλλ' οὐκ ἦν ἄγγελος
Θεός αὐτόν.

(9) Sic mss. At editio Commel., οὕτω δὲ ἐν ἀγ-
γέλῳ. Paulo post Reg. 1, et Seguer., δι' ἀγγέλου
λάλει.

Ἦστας τὸν Κύριον εἶδε Μανωὺ ἐκ πατρὸς τοῦ Σαμ-
ζὼμ ἄγγελον ἐθεώρησε καὶ καὶ Μωϋσῆς (4) τὸν Θεόν
εἶδε Γεδεὼν ἄγγελον. ὡσθη δὲ καὶ τῷ Ἀβραάμ ὁ
Θεός· καὶ οὕτε ὁ τὸν Θεὸν ὄρων (5), ἄγγελον ἐθεώ-
ρηκεν, οὕτε ὁ (6) τὸν ἄγγελον ὄρων ἐνόμιζε τὸν Θεὸν
ὄρῶν· πολὺ γάρ, μᾶλλον δὲ τὸ ἴδιον ἐπέτηκε τῇ φύσει
τῆ γενετῆ πρὸς τὸν κτίσαντα Θεόν. Et δὲ καὶ ποτε (7)
ἐφθέετος ἀγγέλου, ὁ ὄρων φωνῆς ἤκουε Θεοῦ, ὡς ἐπὶ
τῆς βάρου γέγονε· Ὁσθη γὰρ ἄγγελος Κυρίου ἐν
φλογὶ σπυρὸς ἐκ τῆς βάρου καὶ ἐκάλεσε Κύριος
Μωϋσῆν ἐκ τῆς βάρου λέγων· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός
τοῦ πατρὸς σου, ὁ Θεός Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεός (8)
Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεός Ἰακώβ. Ἄλλ' οὐκ ἦν ὁ ἄγγελος,
ὁ Θεός Ἀβραάμ, ἐν δὲ ἀγγέλω λαλοῦν ὁ Θεός.
Καὶ ὁ μὲν φαινόμενος ἦν ἄγγελος· ὁ δὲ Θεός ἐν αὐτῷ
ἐλάλει. Ὅς γὰρ ἐν στήλῃ νεφέλης ἐλάλει τῷ Μωϋσῆ
ἐν τῇ σκηνῇ, οὕτω καὶ ἐν ἀγγέλῳ (9) φαίνεται
λαλοῦν ὁ Θεός· οὕτω καὶ τῷ τοῦ Ναυῆ δι' ἀγγέλου
ἐλάλει. Ἄ δὲ λαλεῖ ὁ Θεός, πρόδηλον, ὅτι διὰ τοῦ
Λόγου λαλεῖ, καὶ οὐ δι' ἄλλου. Ὁ δὲ Λόγος οὐ κει-
ρισμένος τοῦ Πατρὸς (10), οὐδὲ ἀνόμιος καὶ ξένος
τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τυγχάνων, ἀ ἐργάζεται, ταῦτα
τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἔργα, καὶ μίαν ποιεῖ τὴν δημιουρ-
γίαν (11)· καὶ ἀ δίδωσιν ὁ Υἱός, ταῦτα τοῦ Πατρὸς
ἐστὶν ἡ δόσις. Καὶ ὁ ἑωρακὸς τὸν Υἱόν, οἶδεν, ὅτι,
τοῦτον ἑωρακώς, οὐκ ἄγγελον, οὐδὲ μετρίζον τινα τῶν
ἀγγέλων, οὐδὲ ὅπως τινὰ τῶν (12) κτισμάτων, ἀλλ'
αὐτόν ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ ὁ τοῦ Λόγου ἀκούων,
οἶδεν, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἀκούει· ὡςπερ καὶ ὁ τῷ ἀπαυ-
γάσματι καταυγαζόμενος (13) οἶδεν, ὅτι καὶ ὑπὸ
ἡλίῳ φωτίζεται.

15. Οὕτω γὰρ ἡμᾶς βουλομένη νοεῖν ἡ θεία Γραφή.
τοιαῦτα τὰ παραδείγματα δέδωκεν, ὡς καὶ ἐν τοῖς
προτέροις (14) εἰρήκαμεν, ἐξ ὧν καὶ τοὺς προδότας
Ἰουδαίους δυσωπεῖν δυνάμεθα, καὶ τὴν Ἑλλήνων
διαλείπει κατηγορίαν, φασκόντων καὶ νομιζόντων διὰ
τὴν Τριάδα λέγειν καὶ ἡμᾶς πολλοὺς Θεούς. Οὐδὲ
γὰρ, ὡςπερ καὶ τὸ παράδειγμα δείκνυσιν, τρεῖς ἀρχὰς
ἢ τρεῖς πατέρας εἰσάγομεν, ὡς οἱ περὶ Μαρκίωνα καὶ
Μανιχαίων ἐπέμ τριῶν (15) ἡλίων ὑπεθέμεθα
τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, καὶ ἐν τῷ

(10) Τοῦ Πατρὸς ἀεστὰ Gobler. et Felc. 1, qui
mox iidem omittunt τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. In

Reg. 1, autem et Seguer. deest tantum, τοῦ Πατρὸς.

(11) Gobler. et Felc. 1, καὶ μίᾳ τῇ δημιουργίᾳ.
Ibid. Reg. 1, et Seguer., καὶ ἀ δίδωσιν ὁ Υἱός, τοῦ
Πατρὸς ἐστὶν ἡ δόσις. Ibidem editio Commel., καὶ
ἑωρακός. Mss. vero. καὶ ὁ ἑωρακός.

(12) Regius primus et Seguer., ὅπως τινὰ τῶν.
Alii et editi τινὰ omittunt.

(13) Sic Reg. 1, Gobler. et Felc. 1. At ceteri et
editi, ὡς καὶ τῷ ἀπαύγασματι ὁ καταυγαζόμενος. Go-
bler. et Felc. 1, ibidem, οἶδεν, ὅτι ὅσο.

(14) Sic Regius primus et Seguerianus. Alii et
editi, τοιαῦτα παραδείγματα δέδωκεν· ὡς καὶ ἐν τοῖς
πρὸ τούτων. Regius secundus mendiose, παρὰ τοῦ-
των.

(15) Anglican. et Felckm. 5, ἐπεὶ οὐδὲ τριῶν.
Paulo post Goblerian. et Felckm. 1, ἐξ ἡλίῳ ἀπαυ-
γάσματι φῶς.

ἐξ ἑλίου ἐν τῷ ἀπυράσματι φῶς· οὕτω μίαν ἀρχὴν ὀλομένην τὴν τε δημιουργὸν Λόγον (16) φάσκομεν οὐχ ἑτερόν τινα τρόπον ἔχειν θεότητος ἢ τὴν τοῦ μόνου Θεοῦ, διὰ τὸ ἐξ' αὐτοῦ περικεῖναι. Μᾶλλον μὲν οὖν εἰ Ἀρειομανεῖται δικαίως ἀν' σχολῆν (17) τὸ Ἐγκλημα τῆς πολυθεότητος ἢ καὶ ἀθεότητος, δεῖ ἐξῶθεν τὸν γινώσκοντα, καὶ πάλιν τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος βαττολοῦσιν. Ἡ γὰρ (18) οὐκ εἶναι Θεὸν τὸν Λόγον φησὺσιν ἢ λέγοντας Θεὸν μὲν διὰ τὸ γεγραμμένον, μὴ εἶναι δὲ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, πολλοὺς ἀν' εἰσαγαγεῖν διὰ τὸ ἑτεροειδῆς αὐτῶν· εἰ μὴ ἄρα κατὰ μακρῶν, ὡσπερ καὶ τὰ πάντα, Θεὸν λέγεσθαι καὶ αὐτὸν λέγειν τοὺς μὴσοῦσιν (19). Ἄλλὰ καὶ τοῦτο νομιζόντας ὁμοίως ἀπεδοῦσιν, ἔνα τῶν πάντων λέγοντας εἶναι τὸν Λόγον. Ἡμῶν δὲ τοῦτο μηδὲ εἰς τὸν νοῦν (20) ποτε εἰσέλθοι! Ἐν γὰρ αἰὸς θεότητος, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἐν τῷ Λόγῳ, καὶ εἰς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐφ' αὐτοῦ ὢν (21) κατὰ τὸ ἐπὶ πάντων εἶναι· καὶ ἐν τῷ γινώσκῃ φαινόμενος κατὰ τὸ διὰ πάντων ἐκτείνῃ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι δὲ κατὰ τὸ ἐν ἅπασιν (22) διὰ τοῦ Λόγου ἐν αὐτῷ ἐνεργεῖν. Οὕτω γὰρ καὶ ἔνα ἐστὶ τῆς Τριάδος ὁμοιοῦμεν εἶναι τὸν Θεόν, καὶ πολλὸ μᾶλλον εἰσαδέτερον λέγομεν (23) τῆς πολιτείου καὶ πολυμεροῦς τῶν αἰρετικῶν θεότητος, οὗ τὴν μίαν ἐν τριάδι θεότητα φρονούμεν.

nostra sententia longe melius cum pietate congruit, quam multiformis multiplexque hæreticorum divinitas, cum unum in Trinitate divinitatem propugnemus.

16. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ κτίσμα καὶ ποιήμα ὁ Λόγος· ἢ οὐκ ἔστι Θεὸς ἀληθινός, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἕνα τῶν κτισμάτων· ἢ εἰ Θεὸν αὐτὸν ὀνομαζέουσιν ἑντροπόμενοι παρὰ τὸν Γραφῶν, ἀνάγκη λέγειν αὐτοὺς δύο θεούς, ἕνα μὲν κτίστην, τὸν δὲ ἕτερον κτιστὸν καὶ δύο κυρίως λατρεύειν, ἐνὶ μὲν ἀγεννήτῳ (24), τῷ δὲ ἑτέρῳ γεννητῷ καὶ κτισματι· δύο τε πίστεως ἔχειν, μίαν μὲν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἑτέραν δὲ εἰς τὸν ποιηθέντα καὶ πλασθέντα παρ' αὐτῶν (25) καὶ λεχθέντα Θεόν. Ἀνάγκη δὲ αὐτούς, ὡς τὸν πλασθέντα, δεῖ μὲν προσκυνεῖν τῷ ἀγεννήτῳ (26), κατανωτίζεσθαι τὸν γεννητὸν, δεῖ δὲ προσερχομένους τῷ κτισματι, ἀποστρέφεσθαι τὸν κτίστην. Οὐ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν τοῦτον ἐν ἐκείνῳ, διὰ τὸ ξένος καὶ διαφόρος αὐτῶν (27) εἶναι τὰς τε φύσεις καὶ τὰς ἐνεργείας. Οὕτω δὲ φρονούντες, πάντως καὶ πλεονάζ

A splendorem, unamque lucem ex sole in splendore existentem. Ita unum agnoscimus principium: nec opifici Verbo diversum aliquem divinitatis modum, sed ipsam solius Dei divinitatem attribuimus, eo quod ex ipso natum sit. Verum multo æquius Arianus accusari possent multos vel etiam nullos deos admittere, quippe qui inepte contendant et Filium externum creatumque esse, et Spiritum sanctum e nihilo esse. Vel enim Verbum non esse Deum factum necessè est: vel si Deum esse, quia id scriptum est, iudicari non audeant, ipsumque velint naturæ Patris esse alienum: planum est multos deos propter diversam illorum naturam ab illis induci, nisi forte Deum illum nonnisi communicatione esse, uti res alias omnes, dicere non vereantur.

B Verum si hæc illorum est sententia, non minus impii sunt habendi, qui nempe Verbum inter res cæteras collucunt; quod absit ut nobis unquam in mentem veniat. Siquidem una est divinitatis forma quæ eadem est quoque in Verbo. Unus, inquam, est Deus Pater, in seipso existens, cum in omnibus est: in Filio autem apparens, cum per res omnes pervadit: itemque in Spiritu, cum in omnibus per Verbum in ipso Spiritu agit. Sic enim unum per Trinitatem Deum esse confitemur: quæ quidem

C 16. Namque si non ita se res habet, sed Verbum e nihilo factum et creatum est: vel ergo non est Deus verus, cum sit una e rebus creatis; vel si Scripturis refragari non audeant, Deum illum appellat, igitur necesse est ut duos deos admittant, unum creatorem, creatum alium, ac duobus proinde dominis serviant, uni nonfacto, alii facto et creato, hocque pacto duas habeant fides, unam in verum Deum, aliam in factum ab ipsisque fictum et dictum Deum. Necesse est autem eos adeo obcecatos a facto recedere, cum nonfactum adorant, et vicissim se a creatore avertere, cum ad creatum accedunt. Nec enim hic in illo videri potest, quippe cum alienæ et diversæ sint amborum cum naturæ tum effectus. Si igitur hæc illorum est sententia, complures profecto deos agnoscent: huc enim de-

(16) Regius 1 et Seguer., δημιουργὸν Λόγον. In aliis et editis deest Λόγον.

(17) Regius primus et Seguerianus σχολῆν. Cæteri et editi, ἔχουσι. Mox Reg. 1 et Seguer., ἢ καὶ ἀθεότητος. Cæteri et editi ἢ omittunt, et præterea Anglican. καὶ ἀθεότητος.

(18) Regius primus et Seguerianus, Ἡ γὰρ. Editi et alii, Ἐἰ γὰρ.

(19) Regius primus omittit λέγειν. Mox idem et Seguer. Gublerian. et Felckm. 1, ὁμοίως ἀπεδοῦσιν. Alii et editi, μετρίζουσιν ἀπεδοῦσιν. Ibidem Regius primus, pro ἕνα τῶν πάντων, habet ἕνα τῶν πάντων.

(20) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Gubler. et Felck. 1. At alii et editi, μὴ εἰς τὸν νοῦν. Ibidem Reg. 1, et Seguer. ἔλθοι. Cæteri et editi, εἰσέλθοι.

(21) Regius primus et Seguerianus ἐφ' αὐτῶν ὢν. Cæteri et editi, ἐφ' αὐτοῦ ὢν.

(22) Regius primus et Seguerianus addunt, ἐν

ἅπασιν, quod in aliis et editis deest. Mox Reg. 1, Seguer. Gublerian. et Felckm. 1, Οὕτω γὰρ καὶ ἕνα. Editi et alii, οὕτω καὶ ἕνα.

(23) Seguerianus λεγόμενον. Sic item in Regio primo, scriptum erat, sed οὐ deletum est.

(24) Reg. 1, Seguer. Anglie. Gubler. Felckm. 1 et 5, ἀγεννήτῳ. Cæteri et editi, ἀγεννήτῳ, Mox Gublerian. et Felckm. 1, γεννητῷ καὶ κτιστῷ. Reg. 2, ἰβηλικῶν γεννητῷ.

(25) Basilienensis, παρ' αὐτοῦ.

(26) Reg. 1, Seguer. Anglie. Gubler. et Felckm. primus, ἀγεννήτῳ. Editi et alii, ἀγεννήτῳ. Ibidem Reg. 1, Seguer. et Anglie. κατανωτίζεσθαι τὸν γεννητὸν. Felckm. 5, κατανωτίζεσθαι τὸ γεννητῷ. Alii et editio Commel., κατανωτίζεσθαι τὸ γεννητῷ.

(27) Sic Regius primus et Seguerianus. In aliis et editis deest αὐτῶν.

venit eorum impietas qui ab uno Deo desciscunt. Cur ergo Ariani ita sentientes 448 seipsos cum gentilibus non annumerant, cum ipsi perinde ac feutiles rei create potius serviant quam Deo omnium creatori? Verum ut credulos et simplices possint circumvenire, nomen quidem gentilis fugiunt, sed tamen similem occulte tenent sententiam. Si quidem autem illud dictum quod usurpare solent, Non confitemur duo nonfacta, nonnisi ad simplicium animos in errorem inducendos excogitavere. Nam cum dicunt, Non confitemur duo nonfacta, duos utique confitentur deos, qui diversas habeant naturas, hic factam, ille nonfactam. Quod si gentiles uni nonfacto et multis factis serviant, illi autem nonfacto et uni facto: non eos idcirco a gentilibus credendum est dissidere. Enimvero hic quem factum dicunt, unus est ex multis: et multi quos gentiles venerantur, eandem, ac iste unus, habent naturam, cum et iste et illi similiter sint creati. Miseri sane illi eoque magis quod tam perverse de Christo sentiendo non leve sibi ipsi damnum intulerint, utpote qui a veritate desciverint, et Christum negantes, ipsam Judæorum proditorem suam superarint impietate, ita ut Deo invisum jam cum gentilibus voluntur, rei create diisque diversis servientes. Unus enim est Deus, non multi; unum item ejus est Verbum, non multa; nam Deus est Verbum **, quod et solum pattern speciem habet. Hinc cum talis esset Salvator, Judæos his verbis coarguebat: *Qui misit me Pater, ille testimonium perhibuit de me: neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis, et Verbum ejus non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, hinc vos non creditis* **. Bene ille Verbum cum specie conjunxit, ut ostenderet Dei Verbum, imaginem, figuram et speciem sui Patris esse, Judæosque Verbum ipsum, quod Dei species est, non recepisse, cum eum qui illis loquebatur recipere noluerunt. Hunc ipsum cum vidisset Jacob patriarcha, benedictus est, et pro Jacob, Israel ab eo est appellatus, quemadmodum divina Scriptura his

** Joan. 1, 1. ** Joan. v, 37, 38.

(28) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Ἀρειανός. Editi et alii, Ἀρειομαχίται: sed Basil. et Reg. 2, acunt penultimam, ut etiam solent aliis in locis Regius primus et Seguerianus. Ibidem Goblerian. et Felckm. 1, λογίζομαι καὶ φρονούωτες.

(29) Regius primus et Seguerianus, ὡς περ καὶ οἱ ἄλλοι. Alii et editi, ὡς περ οὗτοι.

(30) Reg. 2, et Felckm. 5, ἀγέννητα. Mox Reg. 4, Seguer. Anglic. Gobler. Felckm. 1 et 5, ἀγέννητα. Alii et edito Commel., ἀγέννητα.

(31) Regius primus et Seguerianus, ἔχοντας τὰς φύσεις, τὸν μὲν γεννητὸν, τὸν δὲ ἀγέννητον. Alii et editi, ἔχοντας φύσεις, τὸν μὲν γεννητὸν, τὸν δὲ ἀγέννητον. Reg. 2, ἀγέννητον.

(32) Sic Regius primus et Seguerianus. At cæteri mss., ἐν γεννητῷ καὶ ἐν ἀγεννητῷ. Editi, ἐν γεννητῷ καὶ ἀγεννητῷ. Mox Seguer., Ὁ τε γὰρ ὁ παρ' αὐτῶν. Ibidem idem et Regius primus, λεγόμενος γεννητὸς εἰς ἐκ πολλῶν. Basilienis et Felckm. ianuis primus omittunt εἰς. Alii et editi, λεγόμενος εἰς γεννητὸς, ἐκ πολλῶν. Item ibidem Gobler. Felckm. 1, et Reg. 2,

ἁ συνάφουσι θεοῦ: τούτο γὰρ τὸν ἐκπεσόντων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς θεοῦ τὸ ἐπιχειρήμα. Διὰ τί οὖν οἱ Ἀρειανοὶ (28), τοιαῦτα λογίζομαι καὶ νοούωτες, οὐ συναριθμοῦσιν ἑαυτοὺς μετὰ τὸν Ἐλλήρω; καὶ γὰρ κἀκεῖνοι, ὡς περ καὶ οὗτοι (29), τῆ κτίσει λατρεύουσιν παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεόν. Ἄλλὰ τὸ μὲν ἔνομα τὸ Ἑλληνικὸν φερόμενοι διὰ τὴν τὸν ἀνοήτων ἀπάτην, τὴν ἐκ ὁμοίων ἐκείνων διάνοιαν ὑποκρίνονται. Καὶ γὰρ καὶ τὸ σοφὸν αὐτῶν, ὡς περ εἰῶθαι λέγειν, οὐ λεγόμεν δύο ἀγέννητα (30), φαίνονται πρὸς ἀπάτην τῶν ἀπειρῶν λέγοντες: φάσκοντες γὰρ, οὐ λεγόμεν δύο ἀγέννητα, λέγουσι δύο θεοὺς, καὶ τούτους διαφόρους ἔχοντας τὰς φύσεις, τὸν μὲν γεννητὸν, τὸν δὲ ἀγέννητον (31). Εἰ δὲ οἱ μὲν Ἑλληνας ἐν ἀγεννητῷ καὶ πολλοὺς γεννητῶν λατρεύουσιν, οἷτοι δὲ ἐν ἀγεννητῷ B καὶ ἐν γεννητῷ (32) οὐδ' οὕτω διαφέρουσιν Ἑλλημένων. Ὁ τε γὰρ παρ' αὐτῶν λεγόμενος γεννητὸς εἰς ἐκ πολλῶν ἐστὶ: καὶ οἱ πολλοὶ δὲ πάλιν τῶν Ἑλλήνων τὴν αὐτὴν τῷ ἐν τούτῳ φύσει ἔχουσι: καὶ οὗτος (33) γὰρ κἀκεῖνοι κτισματὰ εἰσιν. Ἀθλοῖ, καὶ πλεονόδοον ἐβλάβησαν κατὰ Χριστοῦ φρονήσαντες. Ἐξέπεισαν γὰρ τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν μὲν Ἰουδαίων προδοσίαν ὑπερέβησαν ἀρνούμενοι τὸν Χριστόν, τοὺς δὲ Ἑλλησι συγκαλοῦνται, κτισματὶ (34) καὶ διαφόροι θεοῖς λατρεύοντες οἱ θεοστυγεῖς. Εἰς γὰρ θεὸς ἐστὶ, καὶ οὐ πολλοὶ, καὶ εἰς ὁ τούτου λόγος, καὶ οὐ πολλοὶ θεοὶ γὰρ ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ μόνος αὐτὸς ἔχει τὸ πατρικὸν εἶδος: ὡς περ ὡν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, εἰδωσώπει τοὺς Ἰουδαίους λέγων Ὁ πέμψας με Πάτερ, ἐκεῖνος μαρτυρήθηκε περὶ ἐμοῦ: οὕτω σωτὴρ αὐτοῦ C πῶποτε ἀκηκόατε, οὗτε εἶδος αὐτοῦ (35) ἐώρακατε: καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ὁμῶν μύνοντα: ὅτι ἐν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὁμῶς οὐ πιστεύετε. Τὸν δὲ λόγον συνήψε τῷ εἶδει καλῶς, ἵνα δεῖξῃ, ὅτι ὁ τὸ θεοῦ λόγος, αὐτὸς καὶ εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ καὶ εἶδος ἐστὶ (36) τοῦ Πατρὸς ἑαυτοῦ: καὶ ὅτι οἱ τὸν λαλοῦντα μὴ δεξιόμενοι Ἰουδαῖοι οὐκ ἐδέξαντο τὸν λόγον, ὡς περ (37) ἐστὶ τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ. Τούτο καὶ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ ἑσρακῶς ὑπολόγησεν, καὶ ἀντι: Ἰακώβ Ἰσραὴλ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ, ὡς ἡ

καὶ οἱ πολλοὶ πάλιν

(35) Uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 4, οὗτος. At alii et editi, οὗτος. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, πλεόν. Alii editique, πλεόν. Ibidem Regius primus et Seguerianus, φρονήσαντες. Cæteri et editi, φρονούωτες.

(34) Regius primus et Seguerianus, κτισματὶ. Alii et editi, κτισμασι. Mox Regius primus et Seguerianus, Εἰς γὰρ θεὸς ἐστὶ, ἰδενόμεν ἰβιδem et Anglic. Gobler. Felckm. 1 et 5, καὶ εἰς ὁ τούτου λόγος. Alii vero et edito Comm. 1., Εἰς γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐ πολλοὶ, καὶ θεὸς ἐστὶν ὁ λόγος: μόνος γὰρ οὗτος ἔχει. At Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ μόνος αὐτὸς ἔχει.

(35) Αὐτοῦ deest in Regio primo et Segueriano. (36) Regius primus et Seguerianus omittunt καὶ εἶδος ἐστὶ, ἰδενόμεν et Reg. 2, Gobler. Felckm. 1, τοῦ Πατρὸς ἑαυτοῦ. Editi et alii, τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.

(37) Regius uterque et Seguerianus, ὡς περ. Editi et alii, ὡς περ. Mox Regius primus et Seguerianus, τούτο καὶ, etc. Editi aliique, τούτον καὶ, etc.

θεία Γραφή μαρτυρεῖ λέγουσα· Ἀνέτειλε δὲ ὁ ἥλιος ἅπασιν αὐτῶν, ἠνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ ἦν ὁ λέγων· Ὁ ἐμὲ ἑωρακὸς ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἔσται (38)· κἀγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν· οὕτω γὰρ εἰς ἔστιν ὁ Θεός, καὶ μία ἡ εἰς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν πιστεύει. Καὶ γὰρ τοῦ Λόγου ὄντος Θεοῦ, πάλιν Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν Κύριος· εἰς ἔστι (39). Τοῦ γὰρ ἐνὸς ἑῷος καὶ ἀδιαίρετος ἔστιν ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν ἰδιότητα καὶ οὐκαίποτε τῆς οὐσίας.

17. Ἄλλ' οὐδ' οὕτως ἐντραπένετος ὁ Ἀρειανὸς φαίνεται· Ὁὐχ ὡς ὑμεῖς λέγετε, ἀλλ' ὡς ἡμεῖς· θέλομεν ἀνατραπένομεν γὰρ (40) ὁμῶν τὰς προτέρας ὁμῶν ἐπινοίας, ἐκεῖνομεν καινότεραν καὶ λέγομεν· Οὕτως ἔστιν ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἓν, καὶ οὕτως ἔστιν ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γενόμεθα (41)· τοῦτο γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον γέγραπται, ἕπαρ περὶ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἡξίου λέγων· Πάτερ ἄριε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὄνοματί σου, ᾧ δέδωκάς (42) μοι, Ἰνα ὤσων ἐν, καθὼς καὶ ἡμεῖς· καὶ πάλιν μετ' ἄλλων· Ὁὐ περὶ τούτων δὲ ἔρωτα μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ Λόγου αὐτῶν, εἰς ἐμὲ· Ἰνα πάντες ἐν ὡμῖ (43), καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοὶ, Ἰνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὡσιν· Ἰνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ, ὅτι σὺ με ἀπέστειλας· κἀγὼ τὴν δόξαν (44), ἣν ἐδέδικασάς μοι, δέδωκάς αὐτοῖς, Ἰνα ὤσων ἐν, καθὼς σὺ, ἡμεῖς ἐν ἑσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοὶ· Ἰνα ὡς τετελειωμένοι εἰς ἐν, καὶ Ἰνα γενώσκη ὁ κόσμος (45), ὅτι σὺ με ἀπέστειλας. Ἐπειδὴ ὡσπερ ἑρῶντες πράξασι, ἐπιλέγουσιν οἱ ὀδλοῦ τὰυτα· Ἐἰ ὡσπερ ἡμεῖς ἐν τῷ Πατρὶ γινόμεθα ἓν, οὕτω καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, καὶ οὕτως ἐν τῷ Πατρὶ (46) ἔστι καὶ αὐτοῖς· πῶς ὑμεῖς ἐκ τοῦ λέγειν αὐτῶν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν, καὶ, Ἐγὼ ἐν

38 Genes. xxii, 21. 39 Joan. xiv, 9. 40 Joan. xiv, 10. 41 Joan. x, 50. 42 Deuter. vi, 4. 43 Joan. xvii, 11. 44 Joan. xvii, 20-25. 45 Joan. iv, 30. 46 Joan. xiv, 10.

(38) Regius primus et Seguerianus, ἐμὸς ἔστι. In aliis et editis est deest. Mox Reg. 1, Seguerian. Gobler. et Felek. 1, εἰς ἔστιν ὁ Θεός. Editi et alii, εἰς Θεός ἔστι. Ibidem Regius primus et Seguerianus, καὶ εἰς Υἱὸν πιστεύει.

(39) Reg. 1, et Seguer. Gobler. et Felek. 1, Κύριος εἰς ἔστι. Caeteri et editi, Κύριός ἔστι.

(40) Sic uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felek. 1. At in aliis et editis deest γὰρ. Mox Seguerian. ἐρεπόμενον καινότερον. Regius primus, καινότεραν. Editi et alii, καινότερα.

(41) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felek. 1, γενόμεθα. Regius secundus, γενόμεθα. Caeteri et editi, γινόμεθα. Paulo post Regius primus et Seguerianus, ἕπαρ περὶ ἡμῶν ὁ Χριστὸς. Editi, ὁ περὶ ἡμῶν ὁ Κύριος.

(42) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Anglic. Golderian. Felek. 1 et 2, ut in Oxoniensi editione Novi Testamenti habent multi mss., ubi ms. Cantabrig. et versio Gothica id habent. Editio vero et alii, οὓς δέδωκάς, etc. Ibidem Reg. 1, Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et Felek. 1, καθὼς καὶ ἡμεῖς. Alii et editio Commel. καθὼς ἡμεῖς. Post ἡμεῖς editi et aliquot mss. addunt ἐν. At abest a Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felek. 1, nec legit Nannius, nec exstat in Joannis Evangelio. Item ibidem Regius primus et Seguerianus, καὶ πάλιν μετ' ἄλλων. In aliis et editis deest πάλιν.

verbis memorat, Sol autem ipsi exortus est, quando transiit (47) speciem Dei. Hæc porro ille erat qui dicebat, Qui vidit me, vidit Patrem; et, Ego in Patre et Pater in me est; et, Ego et Pater unum sumus. Ita enim Deus unus est, unaque est fides in Patrem et Filium. Quocirca cum Verbum sit Deus, rursus sequitur ut Dominus Deus noster, Dominus unus sit, quippe qui secundum naturæ proprietatem proprius et individuus sit unius Filius.

17. Verum nec his frangitur Arianorum impudentia, sed eis illi respondent: « Non uti vos dicitis, sed ut nos volumus. Nam etsi ea quæ a nobis primo fuerant inexcogitata everitistis: attamen recentius aliquid invenimus, quod hujusmodi est. Ita scilicet Pater et Filius unum sunt, et ita Pater est in Filio, et Filius in Patre, quemadmodum nos quoque in illo existimus. Hoc enim in Joannis Evangelio scriptum est, ubi Christus hæc pro nobis postulare non est gravatus: Pater sancte, sermo eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut et nos. Et rursus paulo post: Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint sicut tu, Pater, in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut mundus credat quia tu me misisti, et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus, in eis et tu in me, ut sint perfecti in unum et ut cognoscat mundus, quia tu me misisti. » Quibus illi innixi verbis, sic subdolo assumunt: « Si quemadmodum nos in Patre unum efficiunt, ita et ille et Pater unum sunt, hocque modo ipse est in Patre; cur vos ex his ejus verbis, Ego et Pater unum sumus, et, Ego in Patre et Pater in me est, cum proprium et similem naturæ Patris esse concluditis? Siquidem necesse est vel nos etiam naturæ Patris proprios esse,

(43) Regius primus, ἐν ὡσιν, Ἰνα ὁ κόσμος, omisissis intermediis. Seguer. item Gobler. Felek. 1, necnon Scriptura, Ἰνα ὁ κόσμος. Caeteri et editi, Ἰνα καὶ ὁ κόσμος. Item ibidem Anglicanus post ἐν ἡμῖν, omittit ἐν, quod etiam abest a ms. Cantabrig.

(44) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felek. 1, κἀγὼ τὴν δόξαν. At alii et editio Commel. καὶ τὴν δόξαν. Sed hæc verba et sequentia usque ad ἀπέστειλας; deest in Basilicenis. Paulo post Regius uterque, Seguer. Anglican. Gobler. Felek. 1 et 2, καθὼς ἡμεῖς, καθὼς ἡμεῖς. Caeteri et editio Commel. καθὼς ἡμεῖς. Ibidem Reg. 1 et 2, Anglic. Gobler. et Felek. 1, post ἐν omittunt ἑσμεν, quod in aliis et editis habetur.

(45) Καὶ deest in utroque Regio. Segueriano et ms. Can abrig. Paulo post Gobler. et Felek. 1, Ἰνα ὡσπερ ἐρῶντες. Ibidem Regius primus et Seguer. ἐπιλέγουσιν οἱ ὀδλοῦ, ut et legit Nannius. Caeteri et editi, ἐπιλέγουσιν οἱ ὀδλοῦ.

(46) Regius primus et Seguerianus, καὶ αὐτοῖς καὶ ὁ Πατὴρ ἔστιν ἐν, καὶ οὕτως ἐν τῷ Πατρὶ, atque ita legit Nannius. Alii et editi, καὶ αὐτοῖς ὁ Πατὴρ ἐν ἔστι, καὶ οὕτως ἐν ἐν τῷ Πατρὶ.

(47) Sic veritimum, non vero, Species Dei. Nam nomen loci est quem petransiit Jacob oriente sole. In Vulgata legitur, Phamel, et in Hebræo, פחמל, et versu 30, פחמל, id est facies sive sweetes Dei.

vel illum alienum esse, sicuti nos alieni sumus. » A En quæ illi effusant. Ego vero nihil aliud in tanta illorum perversitate perspicio, præter inconsideratissimam temeritate: diabolicanque demantiam. Videntur enim perinde ac diabolus dicere, In cælum ascendemus, similes Altissimi erimus: quippe qui ea, quæ gratis donantur hominibus, donantis divinitati velint esse æqualia. Quia enim homines filios appellari audierunt, se etiam vero et naturali filio æquales esse arbitrati sunt: qui iidem his Salvatoris verbis auditis, ut *sint unum sicut et nos*, se iterum decipiunt, sicque se ipsos futuros esse arroganter existimant, ut Filius in Patre et Pater in Filio est: nec attendunt huiusmodi cogitationem causam casus et ruinæ sui patris diaboli fuisse.

τοῦς, καὶ θρασυμένοι νομιζοῦσιν οὕτως εἶσθαι Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ· οὐχ ὄρῶντες τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης πτώμα.

18. Itaque, ut sæpe diximus, si Dei Verbum idem ac nos est, nihilque a nobis differt nisi solo tempore: per me licet, esto nostri similis, eundemque locum apud Patrem occupet quem nos obtinemus: nec unigenitus, nec solum Verbum vel Patris Sapientia appelletur, sed idem quoque nobis omnibus, utpote similibus, concedatur nomine. Par enim est horum commune esse nomen, quorum una est natura, etiam si ætate inter se differant. Hinc homo est Adam, homo similiter Paulus, homo item qui modo gignitur: nec intervallis temporum immutari potest natura generis. Quocirca si etiam solo tempore a nobis differt Verbum, necesse omnino est nos similes ejus esse. Verum neque nos Verbum aut Sapientia sumus, neque Verbum creatum est aut factum. Alioquin si omnes 450 ex uno facti sumus, quare ipsum solum est Verbum? Sed si talia eos loqui decet, nos certe illorum impietates vel solum cogitare dedecet. Etsi vero nihil opus est verba illa curiosius expendere, cum tam aperte nihil nisi pium signifificent, rectaque sit nostra fides: ut tamen inde etiam impios illos esse appareat, age, ex hoc ipso loco breviter, ut a Patribus edocti sumus, eorum hæresim refutare ne gravemur. Mos est divinæ Scri-

* Isa. xiv, 13.

(48) Sic uterque Regius et Seguerianus. At alii et editi, ἐν τοιαύτῃ. Mox Reg. 1 et 2, Goblerian. et Felckm. 1, ἡ ἀλόγιστον πτώμα. Caseri et editio Commel. ἡ ἀλόγιστον πώμα. Ibidem Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, λεγόντων καὶ αὐτῶν. Alii et editi, λεγόντων αὐτῶν. Item ibidem Regius primus et Seguerianus omittunt εἰς τὸν οὐρανόν.

(49) Reg. 1, Seguer., Goblier. et Felckm. 1, χρηματίζοντας. Editi, χρηματίζεν.

(50) Regius primus et Seguerianus, ἑαυτούς. Alii et editi, αὐτούς.

(51) Reg. 1, Seguer. Goblier. et Felckm. 1, ἡ χρόνος. Caseri et editi, ἡ μόνος χρόνος.

(52) Felckm. 5, μήτε Σοφία.

(53) Reg. 1, Seguer. Goblier. et Felckm. 1, ἐστὶ φύσις. Editi et alii, ἐστὶν ἡ φύσις. Mox Regius primus et Seguerianus, κἂν τοῖς χρόνοις, iidemque et Goblier. et Felckm. 1, ἀλλήλων διαφέρουσιν. Alii et editi, et καὶ τοῖς χρόνοις ἀλλήλων διαφέρουσιν.

τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, ὅσον καὶ ἑμῶν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας αὐτὸν φάσκετε; Ἀνάγκη γὰρ ἡ καὶ ἡμεῖς ἰδίους εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἡ κἀκείνων ἀλλότριον εἶναι, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς ἐμῶν ἀλλότριον. » Ταῦτα μὴν κείνους ληροῦσι φιλοφροῦσιν· ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἔπειρον ἐν τῇ τοιαύτῃ (48) αὐτῶν κωνοία βλέπω ἢ ἀλόγιστον πτώμα καὶ διαβολικὴν ἀπίσταν, λεγόντων καὶ αὐτῶν κατ' ἐκείνων. Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβησόμεθα, ἐσόμεθα ὅμοιοι τῷ Ὑψίστῳ· τὰ γὰρ κατὰ χάριν δίδόμενα τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα θέλουσιν ἴσα τῆς τοῦ δίδόντος εἶναι θεότητος. Ἀκούοντες γοῦν υἱοῦς χρηματίζοντας (49) τοὺς ἀνθρώπους, ἐνομίσαν καὶ ἑαυτούς ἴσους εἶναι τῷ ἀληθινῷ καὶ φύσει Υἱοῦ· καὶ νῦν πάλιν ἀκούοντες τοῦ Σωτῆρος, ἴνα ὦσιν ἐν, καθὼς καὶ ἡμεῖς, πλανῶσιν ἑαυτούς (50), ὡς ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ

18. Et si enim, ut sæpe diximus, si Dei Verbum idem ac nos est, nihilque a nobis differt nisi solo tempore: per me licet, esto nostri similis, eundemque locum apud Patrem occupet quem nos obtinemus: nec unigenitus, nec solum Verbum vel Patris Sapientia appelletur, sed idem quoque nobis omnibus, utpote similibus, concedatur nomine. Par enim est horum commune esse nomen, quorum una est natura, etiam si ætate inter se differant. Hinc homo est Adam, homo similiter Paulus, homo item qui modo gignitur: nec intervallis temporum immutari potest natura generis. Quocirca si etiam solo tempore a nobis differt Verbum, necesse omnino est nos similes ejus esse. Verum neque nos Verbum aut Sapientia sumus, neque Verbum creatum est aut factum. Alioquin si omnes 450 ex uno facti sumus, quare ipsum solum est Verbum? Sed si talia eos loqui decet, nos certe illorum impietates vel solum cogitare dedecet. Etsi vero nihil opus est verba illa curiosius expendere, cum tam aperte nihil nisi pium signifificent, rectaque sit nostra fides: ut tamen inde etiam impios illos esse appareat, age, ex hoc ipso loco breviter, ut a Patribus edocti sumus, eorum hæresim refutare ne gravemur. Mos est divinæ Scri-

18. Et si enim, ut sæpe diximus, si Dei Verbum idem ac nos est, nihilque a nobis differt nisi solo tempore: per me licet, esto nostri similis, eundemque locum apud Patrem occupet quem nos obtinemus: nec unigenitus, nec solum Verbum vel Patris Sapientia appelletur, sed idem quoque nobis omnibus, utpote similibus, concedatur nomine. Par enim est horum commune esse nomen, quorum una est natura, etiam si ætate inter se differant. Hinc homo est Adam, homo similiter Paulus, homo item qui modo gignitur: nec intervallis temporum immutari potest natura generis. Quocirca si etiam solo tempore a nobis differt Verbum, necesse omnino est nos similes ejus esse. Verum neque nos Verbum aut Sapientia sumus, neque Verbum creatum est aut factum. Alioquin si omnes 450 ex uno facti sumus, quare ipsum solum est Verbum? Sed si talia eos loqui decet, nos certe illorum impietates vel solum cogitare dedecet. Etsi vero nihil opus est verba illa curiosius expendere, cum tam aperte nihil nisi pium signifificent, rectaque sit nostra fides: ut tamen inde etiam impios illos esse appareat, age, ex hoc ipso loco breviter, ut a Patribus edocti sumus, eorum hæresim refutare ne gravemur. Mos est divinæ Scri-

18. Et si enim, ut sæpe diximus, si Dei Verbum idem ac nos est, nihilque a nobis differt nisi solo tempore: per me licet, esto nostri similis, eundemque locum apud Patrem occupet quem nos obtinemus: nec unigenitus, nec solum Verbum vel Patris Sapientia appelletur, sed idem quoque nobis omnibus, utpote similibus, concedatur nomine. Par enim est horum commune esse nomen, quorum una est natura, etiam si ætate inter se differant. Hinc homo est Adam, homo similiter Paulus, homo item qui modo gignitur: nec intervallis temporum immutari potest natura generis. Quocirca si etiam solo tempore a nobis differt Verbum, necesse omnino est nos similes ejus esse. Verum neque nos Verbum aut Sapientia sumus, neque Verbum creatum est aut factum. Alioquin si omnes 450 ex uno facti sumus, quare ipsum solum est Verbum? Sed si talia eos loqui decet, nos certe illorum impietates vel solum cogitare dedecet. Etsi vero nihil opus est verba illa curiosius expendere, cum tam aperte nihil nisi pium signifificent, rectaque sit nostra fides: ut tamen inde etiam impios illos esse appareat, age, ex hoc ipso loco breviter, ut a Patribus edocti sumus, eorum hæresim refutare ne gravemur. Mos est divinæ Scri-

(54) Ad hic et mox post ἀνθρώπος deest in Goblier. et Felckm. 1.

(55) Regius primus et Seguerianus, κτίσμα ἡ ποιήμα. Editi et alii, κτίσμα καὶ ποιήμα. Ibidem uterque Regius et Seguerianus, ἐπεὶ διὰ τί οἱ πάντες. Felck. 2 et editio Commel., ἐπεὶ διὰ τί οὐ πάντες. Item ibidem Regius primus et Seguerianus, ἐκ τοῦ ἐνός. Alii et editi, διὰ τοῦ ἐνός.

(56) Uterque Regius et Felckm. 5, ἀκούειν. Alii et editi, λέγειν.

(57) Sic Regius primus et Seguerianus. At Regius secundus. Καὶ ἐὶ οὐδέ. Alii et editi, βλασφημίας. Οὐδέ περιεργάζεσθαι, etc.

(58) Sic Reg. 1, Seguer. Goblier. et Felckm. 2. At alii et editi, omittunt θεός. Mox ante εἰκόνας, in editione Commel. tib. deest. Eadem editio cum mas. Regio secundo, Goblier. et Felckm. 1 et 2, λαμβάνει. Reg. 1 vero, Seguer. Basil. Anglic. et Felck. 5, λαμβάνειν.

Γραφή τὰ κατὰ φύσιν ὄντα πράγματα, ταῦτα τοὺς ἄνθρωπος εἰς εἰκόνας κατὰ παραδείγματα λαμβάνειν· τοῦτο δὲ πρῶτῃ, ἢ ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἐκείνων τὰ ἐκ προαιρέσεως φανήσεται τῶν ἀνθρώπων κινήματα· καὶ οὕτως ἢ φαῦλος ἢ δικαίος ὁ τούτων δεικνύεται τρόπος. Ἐπὶ μὲν οὖν (59) τῶν φαύλων, ὡς ἐκ παραγγέλλει· *Μὴ γίνεσθε ὡς Ἰακὼς καὶ ἡμίονος, οὓς οὐκ ἔστι σύνεσις*· ἢ καὶ ὅταν, μωφόμενος τοὺς οὕτω γενομένους, λέγῃ· *Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὣν οὐ συνήκει· παρασυνεβλήθη τοῖς κτήρεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιωθῆ αὐτοῖς*· καὶ πάλιν· *Ἰακὼς θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν*. Καὶ ὁ Σωτῆρ δὲ, τὸν μὲν (60) Ἡρώδη γενόμενος ὁποῖός ἐστιν, ἔλεγεν· *Εἶπατε εἰ ἄλῳπευται οὗτος*· τοὺς δὲ μαθηταῖς παρηγγέλλεν· *Ἰδοὺ ἀποστελέτω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων*· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ἔρεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς οἱ περιστέραί. Ἐλεγε δὲ τοῦτο, οὐχ ἵνα τῇ φύσει γενώμεθα κτήνη, ἢ γενώμεθα ἔρεις (61) καὶ περιστέραί· οὐ γὰρ οὕτως ἡμᾶς αὐτοῖς πεποίηκε· διὸ οὐδὲ τοῦτο ὀδυνῆ ἢ φύσις· ἀλλ' ἢ ἡμεῖς τῶν μὲν τὰς ἀλόγους ὁρμὰς φεύγωμεν, τοῦ δὲ τὸ φρόνιμον ἵνα γινώσκοντες (62), μὴ ἀπατώμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ τῆς περιστερᾶς τὸ πρῶτον ἀναλάβωμεν.

19. Ἐπὶ δὲ τῶν θείων πάλιν εἰκόνας τοῖς ἀνθρώπων (63) λαμβάνων, φησὶν ὁ Σωτῆρ· *Γίνεσθε οὐκ ἔρμυες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὐκ ἔρμυς ἐστὶ*· καὶ· *Ἔσθε ὡς ἐμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρανόθεν τέλειός ἐστιν*. Ἐλεγε δὲ καὶ τοῦτο, οὐχ ἵνα γινώμεθα πάλιν ὡς ὁ Πατὴρ· γενέσθαι γὰρ ἡμᾶς ὡς ὁ Πατὴρ ἀδύνατον, κτίσμα ὄντας, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι (64) γενομένους· ἀλλ' ὥσπερ οὐχ ἵνα μὴ γινώμεθα κτήνη, παρηγγέλλει, *Μὴ γίνεσθε ὡς Ἰακὼς*, ἵνα δὲ μὴ τὸ ἄλογον ἐκείνων μιμησώμεθα· οὕτως οὐχ ἵνα γενώμεθα ὡς ὁ Θεός, ἔλεγε, *Γίνεσθε οὐκ ἔρμυες ὡς ὁ Πατὴρ*, ἀλλ' ἵνα πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἐκείνου βλέποντες, ἃ ποιοῦμεν καλὰ, μὴ δὲ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δι' αὐτὸν ποιοῦμεν (65), ὥστε παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ παρ' ἀνθρώπων τὸν μισθὸν ἔχειν. Ὡς γὰρ ἐκὸς ὄντος Υἱοῦ φύσει, καὶ ἀληθινῶς, καὶ μονογενοῦς, γινώμεθα καὶ ἡμεῖς υἱοί, οὐχ ὡς ἐκείνου φύσει καὶ ἀληθεῖα, ἀλλὰ κατὰ χάριν τοῦ καλέσαντος· καὶ ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, θεοὶ χρη-

pturæ res naturales hominibus in similitudinem et exemplum proponere, ut nimirum ex illis motus hominum, qui ex voluntate oriuntur, fiant manifesti, atque hoc pacto eorum mores vel malos vel bonos esse ostendatur. Hinc malos mores perstringit cum ait, *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus*· vel cum eos qui tales jam sunt effecti, his objurgat verbis: *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est cum jumentis intellectu destitutus, et similis factus est illis*· et rursus, *Equi salaces facti sunt*·. *Salvator quoque, quisliis esset Herodes hisce verbis indicavit, Dicite vulpi illi*·. Hæc item ad discipulos aiebat, *Ecce mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*·· quibus utique verbis non nos hortabatur ut pecora, serpentes, vel columbæ natura efficeremur, cum ipse nos tales non fecerit, ac proinde id natura fieri non queat; sed ut ferinos illorum devitarem impetus, et cognita serpentis prudentia, nos ab ipso non sineremus decipi, ac denique ut columbæ mansuetudinem amplecteremur.

19. Ex rebus similiter divinis exempla hominibus proponit Salvator. *Estote, inquit, misericordes, sicut Pater vester celestis misericors est*·· et, *Eritis vos perfecti, sicut Pater vester celestis perfectus est*·. Hæc autem dicebat, non ut nos tales efficeremur qualis est Pater: nam id fieri nequit, cum et creati et ex nihilo facti simus. Verum quemadmodum cum ait, *Nolite fieri sicut equus*, non nos cavere jussit ne jumenta efficeremur, sed ne eorum imitarem feritatem: ita non ut Dei similes efficeremur, dixit: *Estote misericordes sicut Pater*, sed ut ad ejus beneficia attendentes, quæ agimus bona, non propter homines sed propter ipsum agamus, atque ita ab ipso non ab hominibus mercedem consequamur. Ut enim tametsi unus ipse est natura Filius, verus, et unigenitus, nos tamen filii quoque efficitur, non ut ille quidem re et natura, sed vocantur duntaxat gratia: ut item quavis homines terreni simus, dii nihilominus appellamur, non quidem sicut verus

* Psal. xxxi. 9. * Psal. lxxviii. 13. * Jerem. v. 8. * Luc. xiii. 32. * Matth. x. 16. * Luc. vi. 36. * Matth. v. 48.

(59) Sic Regius primus et Seguerianus. In aliis D οὐχ ἵνα γενώμεθα. Editi, γινώμεθα.

(60) Goberianus et Felckmanni primus μέν ομιττονί. Mox Regius primus et Seguerianus, τοῖς δὲ μαθηταῖς παρηγγέλλειν. Goberianus et Felckmanni primus, τοῖς δὲ μαθηταῖς ἔλεγεν.

(61) Sic Regius primus et Seguerianus. At Goberianus et Felckmanni primus, γινώμεθα κτήνη ἢ ἔρεις. Sic item Anglicanus, sed recte habet γενώμεθα. Alii et editi, γινώμεθα ἔρεις καὶ περιστέραί.

(62) Seguerianus, τοῦ δὲ τὸ φρόνιμον ἀναγιγνώσκοντες.

(63) Reg. 1 et Felckm. 5, τοῖς ἀνθρώπου. Paulo post Regius primus et Seguerianus, Πατὴρ ὁμοῦν ὁ οὐρανόθεν οὐκ ἔρμυς. Gobl. et Felckm. 4, ibidem, οὐκ ἔρμυς ἐστὶν. Ἐλεγε δὲ τοῦτο, omissis intermediis. Idem ibidem et uterque Regius et Seguerian.,

(64) Regius primus et Seguerianus omittunt, εἰς τὸ εἶναι. Ibidem et Goberianus et Felckmanni primus, ἀλλ' ἢ ὥσπερ. Alii et editi, ἀλλ' ὥσπερ. Mox Seguerianus et Regius secundus, μὴ γίνεσθαι. Ibidem Reg. 2, Gobl. et Felckm. 4, ἵνα μὴ τὸ. Anglicanus, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ. Cæteri et editi, ἵνα δὲ μὴ τὸ. Paulo post Regius primus et Seguerianus, γινώμεθα ὡς ὁ Θεός. Editi et alii, γινώμεθα ὡς ὁ Θεός.

(65) Reg. 1, Seguer. Gobl. et Felckm. 1, δ' αὐτὸν ἐκείνου. In aliis et editis deest, ἐκείνου. Ibidem Seguerianus, ποιοῦμεν. Paulo post Reg. 1, Seguer. Gobl. et Felckm. 4, ὄντος Υἱοῦ. Alii et editi, ὄντος τοῦ Υἱοῦ. Mox editio Commel., γινώμεθα καὶ ἡμεῖς. Mss. vero, γινώμεθα, etc.

Deus ejusque Verbum, sed ut Deo id donanti visum est : ita etiam, sicut Deus, misericordes effimur, non quidem ipsi Deo exaequati, vel natura et revera benefici facti, cum non nostrum sed Dei sit beneficere ; sed ut ea, quae Deus gratis nobis tribuit, aliis absque delectu **45** impertiamur, in omnesque prorsus beneficentiam extendamus. Siquidem ea tantum ratione, non alia, possumus ejus esse quodammodo imitatores, cum ipsius dona nobis invicem subministramus. Ut igitur ista hoc modo recte et bene intelliguntur, sic locus ex Joanne allatus aliud nihil significat. Nec enim ait, ut Filius est in Patre, ita nos in illo esse. Qui enim id fieri queat, cum ille sit Verbum et sapientia Dei, nos autem ex terra formati sumus : cum, inquam, ille natura et substantia sit Verbum et Deus verus, ut scribit Joannes, *Scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum ; et sumus in vero, in Filio ejus Jesu Christo : hic est verus Deus et aeterna vita* ¹³ : nos autem non nisi adoptione et gratia ejusdem Spiritus facti participes, filii per ipsum efficiamur ? Quotquot enim, inquit, *repperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen ejus* ¹⁴. Hinc ille quidem est veritas, ut testatur ipse : *Ego sum veritas* ¹⁵, qui ideam Patrem alloquens ait : *Pater, sanctifica eos in veritate : Verbum tuum veritas est* ¹⁶ ; nos vero sola tantum imitatione cum praediti virtute, tum filii efficiamur.

γινώσκον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου ὁ Λόγος γινώμεθα ἑαυτοὶ καὶ υἱοί.

20. Non ergo ut sui similes efficeremur, ait, *Ut enim sint, sicut et nos* ¹⁷, sed ut quemadmodum ille, tanquam Verbum, ait in proprio Patre, ita et nos secundum aliquam similitudinem, in ipsumque inuenientes, unum inter nos animorum concordia et consensu efficiamur, nec dissideamus ab invicem, ut Corinthiis, sed idem omnino sentiamus, ut in Actibus de quinque illis millibus legitur, qui omnes veluti unus erant ¹⁸. Hinc dicitur, ut filii, non ut Filius ; et dii, non ut ipse : misericordes ut Pater, non vero ut Pater. Verum ita unum, quemadmodum

¹³ Joan. v, 20. ¹⁴ Joan. i, 12. ¹⁵ Joau. xiv, 6. ¹⁶ Joan. xvii, 17. ¹⁷ ibid. 21. ¹⁸ Act. iv, 52.

(66) Sic uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. D

1. In aliis autem et editis deest θεός.
(67) Regius primus et Seguerianus, γινώμεθα. Felckm. 5, γινώμεθα. Caeteri et editi, γινώμεθα. Mox Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, εὐρεμα τὸ εὐεργετῆν, etc., ut in contextu habetur. At alii et editio Commel., εὐρημα τὸ εὐεργετῆν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ εἰς ἡμᾶς κατὰ χάριν γενόμενον ἵνα ἐκ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδιδόμεν, etc. Ibidem Regius primus et Seguerianus habent γινώμενα, et καὶ εἰς ἑτέρουσ : alii et editi, γινόμενα, qui et καὶ omittunt.
(68) Regius primus et Seguerianus, γίνεσθαι. Editi et alii, γένεσθαι.
(69) Goblerianus et Felckmanni primus, οὕτω καὶ ἡμεῖς γινώμεθα φησι. Ibidem idem et Regius primus ac Seguerianus, ὅπου γὰρ ὁ μὲν Λόγος, Regius secundus, ὅπου ὁ μὲν Λόγος. Caeteri et editi, ὅπου ὁ μὲν Λόγος.

ματιζόμεν, οὐχ ὡς ὁ ἀληθινός θεός (66), ἢ ὁ τοῦτο Λόγος, ἀλλ' ὡς ἠθέλησεν ὁ τοῦτο χαρισάμενος θεός· οὕτω καὶ ὡς ὁ θεός οὐκ ἐκέρμονες γινόμεθα (67), οὐκ ἐξισούμενοι τῷ θεῷ, οὐδὲ φύσει καὶ ἀληθινῶ εὐεργεταὶ γινόμενοι· οὐ γὰρ ἡμῶν εὐρεμα τὸ εὐεργετῆν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ· ἵνα ἐκ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ κατὰ χάριν εἰς ἡμᾶς γενόμενα, ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδιδόμεν εἰς ἑτέρουσ, μὴ διακρινόμενοι, ἀπλῶς δὲ εἰς πάντας ἐκτείνοντες τὴν εὐποίαν· κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον δυνάμεθά πως αὐτοῦ μιμηταὶ γενέσθαι (68), καὶ οὐκ ἄλλως, ὅτι τὰ παρ' αὐτοῦ διακονοῦμεν ἀλλήλοις. Ὡς περὶ ταῦτα καλῶς καὶ ὀρθῶς διανοοῦμεθα, οὕτω καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην ἀνόγνωσμα τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν. Οὐ γὰρ ὡς ἔστιν ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς γινώμεθα φησι (69)· πόθεν, ὅπου γὰρ ὁ μὲν Λόγος καὶ σοφία τοῦ θεοῦ ἔστιν, ἡμεῖς δὲ ἐκ γῆς ἐπιπλασθημεν, καὶ ὁ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ Λόγος καὶ θεός ἀληθινός ἔστιν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης (70) φησὶν· *Οὐδωμ, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ ἦκει, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν θεόν· καὶ ἔσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ, Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινός θεός, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· ἡμεῖς δὲ θέοι καὶ χάριτι υἱοποιούμεθα δι' αὐτοῦ, ἡμέτερον τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ; Ὅσοι γὰρ, φησὶν, ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοὺς πιστεύουσιν εἰς τὸ ἔρομα αὐτοῦ. Διὸ καὶ ἀπὸ τῶν μὲν ἔστιν ἡ ἀλήθεια, λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια (71)· ὅτι καὶ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ προσομιλῶν ἔλε-*

δ ὁ δὲ ἀληθείᾳ ἔστιν· ἡμεῖς δὲ κατὰ μίμησιν γινώμεθα ἑαυτοὶ καὶ υἱοί.

20. Οὐκοῦν οὐχ ἵνα ὡς αὐτὸς γινώμεθα (72), εἰαγεῖν, ἵνα ὡς ἵνα, καθὼς καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ἵνα ὡς περὶ ἐκεῖνος Λόγος ὢν ἔστιν ἐν τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς, τύπον τινὰ λαβόντες, καὶ εἰς ἐκεῖνον βλέποντες, γινώμεθα ἕν πρὸς ἀλλήλους τῇ ὁμοφυλίᾳ, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἐνότητι, μὴ διαφωνώμεν (73) τε, ὡς οἱ Κορίνθιοι, τὸ αὐτὸ δὲ φρονώμεν, ὡς οἱ ἐν ταῖς Πράξεσι πεντακισχίλιοι, ὅτινες ὡς εἰς ἐτύγγανον ὄντες. Ἄς γὰρ υἱοί, οὐχ ὡς ὁ Υἱὸς (74)· καὶ θεοί, οὐχ ὡς αὐτός· καὶ οὐκ ἐκέρμονες ὁ Πάτερ, οὐχ ὡς ὁ Πάτερ. Ἄλλ' ὡς περὶ εἰρηται, οὕτω γινόμενοι ἕν, καθ-

(70) Regius primus et Seguerianus, οὕτω γὰρ ὁ Ἰωάννης. Alii et editi, οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης. Paulo post Regius secundus, Basilienis et Anglicanus, καὶ δέδωκεν ἡμῖν. Ibidem in Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, post ἀληθινόν, deest θεόν, ut et quae mox sequuntur verba, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινός θεός καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος.
(71) Sic uterque Regius et Seguerianus. In aliis et editis ἡ deest. Mox Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. primus, προσομιλῶν. Alii et editi, συνομαλιῶν.
(72) Regius primus et Seguerianus, γινώμεθα, et mox, καθὼς καὶ ἡμεῖς. At alii et editi, γινόμεθα, et, καθὼς ἡμεῖς.
(73) Angl. Felckm. 2 et 5, διαφωνώμεν, iidemque ibidem et Regius primus et Seguerianus, ὡς Κορίνθιοι.
(74) Reg. 2, Gobler. et Felckm. 1, οὐχ ὡς Υἱός. Ibidem Gobler. et Felckm. 1, οὐχ ὡς ὁ αὐτός.

ὡς ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, οὐχ οὕτως ἐσόμεθα, ὡς ἐστὶ φῶς ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὡς ἔχομεν φύσεως, καὶ δυνατόν ἡμῖν ἐστιν ἐκείθεν τυποθῆναι καὶ μαθεῖν, πῶς ἐφειλομένον ἐν γενέσθαι (75), ὡς περ καὶ τὸ οὐκ εἰρηρῆν ἐμῶσιν. Τὰ γὰρ ὁμοία πρὸς τὰ ὁμοία πέφυκε τὴν ἑνωσιν ἔχειν· ἐπειδὴ καὶ πᾶσα αἰσρὴ κατὰ γένος συνάγεται. Ἡμῶν μὲν οὖν ἀνώμοτος ἐστὶν ὁ Λόγος, τοῦ δὲ Πατρὸς ὁμοιος· διὰ τοῦτο ἐκεῖνος μὲν ἐστὶ φῶς (76) καὶ ἀληθεὶς ἐν μετὰ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς· ἡμεῖς δὲ ἀλλήλων ὄντες ὁμογενεῖς (ἐκ γὰρ ἐνός οἱ πάντες γεγόναμεν, καὶ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἡ φύσις [77]), ἐν πρὸς ἀλλήλους τῇ διαθέσει γινόμεθα, ἔχοντες ὑπογραμμὸν τὴν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φυσικὴ ἐνότης· καθάπερ γὰρ τὴν πρᾶξιν αἰ ἐξ αὐτοῦ (78) ἀπέσταξε λέγων· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ*· οὐκ ἔνα ἐξισωθῶμεν αὐτῷ· ἀδύνατον γὰρ· ἀλλ' ἔνα βλάπτοντες εἰς ἐκεῖνον διαμενῶμεν (79) πρῶτος δὲ πάντως· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θέλων ἡμεῖς ἀληθῆ καὶ βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον τὴν διάθεσιν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, εἰς αὐτοῦ λαμβάνει τὸ παράδειγμα, καὶ φησιν· *Ἦνα ὡσιν ἐν, καθὼς καὶ ἡμεῖς*· ἀδιαιρετος δὲ ἐστὶν (80) ἢ ἐν ἡμῖν ἐνότης· οὕτως ἔνα καὶ αὐτὸ μαθόντες εἰς ἡμῶν τὴν ἀδιαιρετον φύσιν, οὕτω καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν διαφυλάττωσιν· ἀσφαλεστέρη δὲ ἡ μέμησις ἐκ τῶν κατὰ φύσιν λαμβάνεται τοῖς ἀνθρώποις, ὡς περ εἴρηται (81). Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα μὲν μένει, καὶ οὐποτε μεταβάλλεται, ὁ δὲ τῶν ἀνθρώπων τρόπος εὐμετάβλητος· δύναται, πρὸς τὸ ἀμετάβλητον τῆς φύσεως (82) βλάπτον, τὰ μὲν φαῦλα φεύγειν, ἐν δὲ τοῖς βέλτιστοις αὐτὸν ἀνατυπῶν. Καὶ γὰρ οὕτω (83) καὶ τὸ λεγόμενον, *Ἦνα καὶ αὐτὸ ἐν ἡμῖν ἐν ὡσιν*, ὁρθὴν πάλιν ἔχει τὴν δέκνοιαν.

21. Εἰ τοῦν δυνατόν ἦν γενέσθαι ἡμεῖς ὡς ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, δεῖ λέγειν, Ἦνα καὶ αὐτοὶ ἐν σοὶ ἐν ὡσιν, ὡς περ ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ· νῦν δὲ τοῦτο (84) μὲν οὐκ εἴρηκε· λέγων δὲ τὸ, *ἐν ἡμῖν*, εἰσεῖς τὴν διάστασιν καὶ τὴν διαφορὰν· ὅτι αὐτὸς μὲν μόνος ἐν μόνῳ τῷ Πατρὶ ἐστὶν, ὡς μόνος Λόγος καὶ Σοφία, ἡμεῖς δὲ ἐν Υἱῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ.

²¹ Math. xi, 29.

(75) Felckm. 2, et editi, ἐσοθῆναι. Cæteri mss., γενέσθαι.

(76) Regius primus et Seguerianus, καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐστὶ φῶς. Goblerianus et Felckmanni primus, χάριτος μὲν ἐστὶ φῶς. At alii et editio Commel. ut in contextu.

(77) Reg. 1, Segner. Gobler. et Felckm. 1, πάντων λογικῶν ἡ φύσις. Basilienensis, πάντων ἡ φύσις. Cæteri et editi, πάντων ἀνθρώπων ἡ φύσις.

(78) Reg. 1, Seguer. Basil. et Anglic., ἐξ αὐτοῦ. Alii et editi, ἐξ αὐτοῦ. Mox Reg. 2, Basil. et Anglic., ὅτι πρῶτος εἰμι, iidemque et Felckm. 5, infra, πρῶτος διὰ παντός.

(79) Regius primus et Seguerianus, διαμενῶμεν, iidemque mox, ἡμεῖς ἀληθῆ. Alii et editi, διαμενόμεν, et, ἡμεῖς καὶ ἀληθῆ.

(80) Ἔστιν deest in Gobler. et Felckm. 1. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἢ ἐν ἡμῖν ἡ ἐνότης. Paulo post iidem, οὕτω τὴν πρὸς ἀλλήλους. Cæteri

dictum est, sicut Pater et Filius effecti, non eo modo erimus quo Pater est natura in Filio, et Filius in Patre, sed quantum per naturam et vires nobis licet aliquam inde exprimere similitudinem, discereque quamvis ratione unum esse debeamus, quemadmodum misericordes esse didicimus. Res enim similes cum similibus unitate quadam copulantur. Hinc uniuersa caro genere conjungitur. At Verbum nostri est reuera unum est cum suo Patre. Nos autem, qui eisdem sumus generis, cum ex uno omnes facti fuerimus, unaque sit omnium hominum natura, unum inter nos charitate effimur, qua in re Filii et Patris unitas nobis est exemplar. Ut enim cum mansuetudinem doceret, se ipsum in exemplum his verbis proposuit, *Discite a me, quia mihi sum et humilis corde*·, non quidem ut ei exquaremur, cum id fieri nequeat, sed ut in illum intuentes semper mansueti permaneremus; ita quoque, cum hic vellet veram, firmam et indissolubilem charitatem inter nos esse, se ipse in exemplum proponit, et ait, *Ut unum sint sicut et nos*, utque in nobis individua est unitas, sic et illi individuum naturam ex nobis ediscentes, concordiam inter se seruent. Tutior autem est illarum rerum iusitio quæ ad ipsam naturam pertinent, uti dictum est. Nam cum illæ perseverent et nunquam mutantur, mores autem hominum facile sint mutabiles: sane possumus ad rem naturam immutabilem contuentes, perversa fugere, atque in bonis sectandis nos ipsos optime conformare. Sic enim horum verborum, *Ut et ipsi in nobis unum sint*, recta omnino est sententia

21. Si igitur fieri posset, ut nos eo modo in Patre essemus quo ipse est Filius, dicendum fuisset: Ut et illi in te unum sint, quemadmodum Filius est in Patre. Atqui hoc nequaquam dixit, sed cum ait, *in nobis*, discrimen et differentiam rei indicavit, ipsum nempe in solo Patre ut solum Verbum et Sapientiam esse, nos vero in Filio, et per ipsum in Patre esse.

D et editi, οὕτω καὶ τῆν, etc. Seguerianus ibidem, διαφυλάττωσιν.

(81) Reg. 1, Seguer. Gobler. Felckm. 1, ὡς περ εἴρηται. At alii et editi, καθάπερ εἴρηται. Ibidem Regius 1 et Seguerianus, ταῦτα μὲν μένει καὶ Goblerianus et Felckmanni primus, ταῦτα μένει μὲν καὶ. In aliis et editis μὲν deest. Mox mss., τρόπος εὐμετάβλητος. Editio autem Commel., τρόπος ἀμετάβλητος.

(82) Regius primus et Seguerianus, τῇ φύσει. Cæteri et editi, τῆς φύσεως.

(83) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, καὶ γὰρ οὕτως. Alii et editi, καὶ γὰρ καὶ οὕτως. Mox uterque Regius et Seguerianus, αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὡσιν. Cæteri et editi, αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ὡσιν.

(84) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. Felck. 1, et ita legit Nannius. At alii et editio Commel., γενέσθαι ἡμεῖς ὡς ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ· νῦν δὲ τοῦτο, etc., omissis quæ interposita sunt.

Quibus utique dictis nihil aliud voluit significare quam hujusmodi sententiam : Ita illi nostra unitate unum sint inter se, ut nos natura et revera unum sumus : non possunt autem unum inter se esse, nisi in nobis discant unitatem. Hanc porro nostram expositionem Paulus his verbis confirmat : *Hæc autem transfigurati in me et Apollo, ut in nobis discatis non supra quod scriptum est inscribi* ²². Illa ergo dictione, *in nobis*, minime significatur nos esse in Patre, quem admodum in ipso est Filius, sed exemplum et specimen proponitur, idemque est ac si diceretur : Ex nobis discant. Ut enim Paulus Corinthiis, sic Patris et Filii unitas norma est omnibus et regula, juxta quam, naturalem Patris et Filii unitatem contemplantes, possunt discere, quoniam et ipsi modo unum inter se esse animum consensu debeant. Quod si etiam aliter hunc Scripturæ locum defendere oporteat, hæc voces, *in nobis*, idem valent ac si diceretur, virtute Patris et Filii ut unum flant, id ipsum dicentes ²³. Id enim sine Deo fieri nullo modo potest. Hanc autem interpretationem possumus aliis Scripturæ locis comprobare, istis, exempli causa, *In Deo faciemus virtutem* ²⁴; et, *In Deo transgrediar murum* ²⁵; et, *In te inimicos nostros ventilabimus cornu* ²⁶. Clarum est igitur nos in nomine Patris et Filii unum effectos, firmum charitatis vinculum habere posse. Hinc Dominus, eandem dilatans sententiam, ait : *Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus* ²⁷. Apposite hic quoque non dixit, *Ut sint in te sicuti ego sum, sed, sicut nos sumus*; qua quidem particula, *sicut*, aperte ostendit, non identitatem, ut ita loquar, significari, sed imaginem et exemplar proposui.

22. Itaque Verbum quidem vere eandem naturam habet ac Pater : nobis autem id duntaxat licet imitari, sicuti dictum est : ude continuo subjunxit, *Ego in eis, et tu in me, ut sint perfecti in unum* ²⁸. Quibus verbis majus et perfectius aliquid pro nobis poscit. Constat enim Verbum in nobis factum esse, quippe cum nostrum induerit corpus. *Et tu in me, Pater* : siquidem tuum ego sum Verbum, et pro-

²² I Cor. iv, 6. ²³ I Cor. i, 10. ²⁴ Psal. lxx, 14. ²⁵ *ibid.* 25.

(85) Uterque Regius, τούτο δὲ οὐδὲν ἕτερον λέγων ἄσμενος. Seguerianus, ἐστῆσαν, Regius primus et Seguerianus ibidem, γίνονται καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλων. Deest item Ev in Gobler. et Felckm. 1, ut et mox post ἡμεῖς, itemque post γίνονται. Regius primus et Seguerianus omittunt quidem Ev post γίνονται et ἡμεῖς, sed habent post ἀληθεῖα.

(86) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, μανθάνειν, inique paulo post, γίνεσθαι. Cæteri et editi, μαθεῖν et γενέσθαι.

(87) Regius primus et Seguerianus, δύναται τὸ, ἐν ἡμῖν, πάλιν ἴσον εἶναι τῇ δυνάμει τῷ λέγειν τοῦ Πατρὸς, etc.

(88) Regius primus et Seguerianus, οὐ δύναται. Gobler. et Felckm. 1, οὐ δυνατόν· καὶ τούτο πάλιν ἔστιν ἴδιόν ἐν τοῖς. Ibidem Regius primus et Seguerianus, λόγοις. Cæteri et editi, λόγους. Item ibidem Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. ὡς τὸ, ἐν τῷ,

Τούτο δὲ λέγων, οὐδὲν ἕτερον ἐστῆσαν (85), ἢ ἐτι τῇ ἡμῶν ἐνόητι γίνονται καὶ αὐτοὶ ἐν πρὸς ἀλλήλων; οὕτως, ὡς ἡμεῖς ἐν ἑσμεν φύσει καὶ ἀληθεῖ· ἄλλως δὲ οὐκ ἂν γίνονται ἐν, εἰ μὴ ἐν ἡμῖν μάθωσι τὴν ἐνόητα· καὶ ὅτι τὸ, ἐν ἡμῖν, ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν, ἀκούσαι Παύλου λέγοντος ἔτι· Ταῦτα ἐὰν μετεσχημάτισαι εἰς ἐμάνθη καὶ Ἀπολλῶ, ἴνα ἐν ἡμῖν μάθῃτε τὸ μὴ ὑπὲρ ἃ γέγραπται γνωσιόεσθαι. Τὸ ἄρα, ἐν ἡμῖν, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς ἔστιν ὁ Υἱὸς ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ παράδειγμα καὶ εἰκόνα, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, Ἐξ ἡμῶν μαθήσοσαν. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλος τοῖς Κορινθίοις, οὕτως ἢ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ἐνόητης, τοῖς πᾶσιν ὑπογραμμῶς καὶ μαθήσις ἐστι, καθ' ἣν δύναται μαθάνειν (86), βλέποντες εἰς τὴν κατὰ φύσιν ἐνόητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, πῶς καὶ αὐτοὶ ὀφείλουσιν ἐν πρὸς ἀλλήλων γνωσιόεσθαι τῷ φρονήματι. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἑτέρως ἀπολογησασθαι περὶ τοῦ ῥήτου, δύναται πάλιν τὸ, ἐν ἡμῖν, ἴσον εἶναι τῷ λέγειν, τῇ δυνάμει τοῦ Πατρὸς (87) καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἴνα ἐν γένωται, τὸ αὐτὸ λέγοντες· ἄνευ γὰρ Θεοῦ τούτου γενέσθαι ἀδύνατον (88)· καὶ τούτο πάλιν ἔστιν εὐρεῖν ἐν τοῖς θείοις λόγοις, ὡς τὸ, Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, καὶ, Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κεραιτώμεν. Οὐκὼν δὴλον, ὅτι ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δυνάμεθα, τὸ ἐν γενόμενοι, βέβαιον ἔχειν τῆς ἀγάπης τὸν σύνδεσμον. Πάλιν γὰρ, τὴν αὐτὴν διάνοιαν (89) ἐπεκτείνω, φησὶ ὁ Κύριος· Κάθῳ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἴνα ὦσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς (90) ἐν. Καλῶς καὶ ἐναυθῶ οὐκ εἶπεν, ἴνα ὦσιν ἐν σοὶ, ὡς καγῶ εἰμι· ἀλλὰ, καθὼς ἡμεῖς, εἶπεν· ὁ δὲ λέγων, καθὼς, οὐ ταυτότητα δείκνυσιν, ἀλλ' εἰκόνα καὶ παράδειγμα τοῦ λεγομένου.

22. Ὁ μὲν οὖν λόγος τὴν ἐνωτικὴν καὶ ἀληθεῶς ταυτότητα τῆς φύσεως τῷ Πατρὶ ἔχειν ἡμῖν δὲ ἄρα (91) τὸ μιμεῖσθαι πρόσεστιν, ὥστερ εἰρηται· καὶ γὰρ εὐθὺς ἐπήγαγε, λέγων· Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἴνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἐν· Ἐναυθῶ λοιπὸν (92) μιζόν τι καὶ τελειότερον περὶ ἡμῶν ὁ Κύριος αἰτεῖ, δὴλον γὰρ, ὡς ἐν ἡμῖν γέγονεν ὁ λόγος· τὸ γὰρ ἡμῆτερον ἐνεδύσατο σῶμα. Καὶ (93) σὺ δὲ

²⁴ Psal. xvii, 56. ²⁵ Psal. xliii, 6. ²⁷ Joan. xvii,

etc. Alii et editi tō omittunt. Anglicanus ibidem, ποιήσομεν. Basil. et Felckm. 5, ποιήσομαι. Mss. ibidem, καὶ ἐν τῷ Θεῷ. In editis ca. deest.

(89) Goblerianus et Felckmanni primus, τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Ibidem Regius primus et Seguerianus ἐπεκτείνω. Cæteri et editi, ἐκτείνω.

(90) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, καθὼς ἡμεῖς. Cæteri et editi, καθὼς καὶ ἡμεῖς.

(91) Uterque Reg. Seguer. Gobler. Felck. 1 et 5, et ἄρα.

(92) Λοιπὸν abest a Felckm. 5. Mox Regius primus et Seguerianus, καὶ θεώτερον pro τελειότερον, idemque et Goblerianus et Felckm. 1 addunt περὶ ἡμῶν, quod in aliis et editione Commel. deest.

(93) Καὶ deest in Gobler. et Felck. 1. Ibidem Reg. 1, ἐν ἐμοί· περὶ σοῦ γὰρ εἰμι λόγους. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, καὶ διὰ σοῦ, etc. Alii et editi καὶ omittunt.

ἐν ἔμοι, Πάτερ· σου γάρ εἰμι Λόγος, καὶ ἐπειδὴ σὺ μὲν ἐν ἔμοι, ὅτι σου Λόγος εἶμι, ἐγὼ δὲ ἐν αὐτοῖς διὰ τὸ σῶμα, καὶ διὰ ὅ ἐτελεῖσθαι ἐν ἔμοι τῶν ἀνθρώπων ἢ σωτηρία, ἐρωτῶ ἵνα καὶ αὐτοὶ γένησθαι ἐν, κατὰ τὸ ἐν ἔμοι σῶμα, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ τελειωσιν· ἵνα καὶ αὐτοὶ (94) γένησθαι τέλειον, ἔχοντες πρὸς τοῦτο τὴν ἐνόητα, καὶ εἰς αὐτὸ ἐν γενόμενοι· ἵνα, ὡς ἂν πάντες φορεσθέντες παρ' ἑμοῦ, πάντες ὡσιν ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καὶ εἰς ἀνδρα τέλειον καταστήσωσιν. Οἱ γὰρ πάντες, ἐκ τοῦ αὐτοῦ μεταλαμβάνοντες, ἐν (95) γινόμεθα σῶμα, τὸν ἕνα Κύριον ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς. Ταύτην ἔχοντος τοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν, μᾶλλον ἐλέγχεται ἡ ἀλλοδοξία τῶν χριστομαθῶν· πάλιν γὰρ ἐπιναλαβέσθων ῥημί· Εἰ μὲν ἀπλῶς καὶ ἀπολελυμένως εἰρηκεν, Ἴνα ὡσιν ἐν σοὶ ἐν, ἢ, Ἴνα (96) αὐτοὶ κατὰ ἐν σοὶ ἐν ὡμεν, ἔχον πλὴν ἀνασχυντον πρόφασιν οἱ θεολόγοι· νῦν δὲ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἀλλὰ, καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἔμοι, κατὰ ἐν σοὶ, ἵνα πάντες ἐν ὡσι. Λέγων δὲ πάλιν, καθὼς, πόρρωθεν δείκνυσαι τοὺς γινόμενους, ὡς αὐτὸ· ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ, πόρρωθεν δὲ ἔστιν (97), οὐ τόπου, ἀλλὰ τῆ φύσει· οὐδὲν γὰρ τόπου μακρὰν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνῃ τῆ φύσει πάντα μακρὰν ἔστιν αὐτοῦ· καὶ, καθὰ προσιπτον, οὐ ταυτῆτητα, οὐδὲ ἰσότητα δείκνυσιν ὁ λέγων τὸ, καθὼς, ἐπίρρηγμα, ἀλλὰ παράδειγμα τοῦ λεγομένου κατὰ τὴ (98) θεωρούμενον.

23. Καὶ τοῦτο πάλιν παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτήρος ἐστὶ μαθεῖν λέγοντος· καθὼς γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, C οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς γῆς. Οὕτε δὲ Ἰωνᾶς ἦν ὡσπερ ὁ Σωτήρ, ὅτε Ἰωνᾶς εἰς τὸν ἄβυσσον κατήβηκεν ὅτε τὸ κήτος ἦν ὁ ἄβυσσος· ἀλλ' οὐδὲ καταποθῆς ὁ Ἰωνᾶς, ἀνήγαγε τοὺς προκαταποθέντας (99) ὑπὸ τοῦ κήτους, ἀλλὰ μόνος προσταχθέντος τοῦ κήτους ἐξῆλθεν. Οὐκοῦν οὐδεμία ταυτῆτης οὐδὲ ἰσότης ἐν τῇ, καθὼς, λέξει σημαίνεται, ἀλλὰ ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο· ὁμοιωθέντα δὲ πως (1).

99 Ephes. iv, 4, 13. 99 Matth. xii, 40.

(94) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felch. 1, ἵνα καὶ αὐτοί. Alii et editi, ἵνα αὐτοί. Max Reg. 1, et Seg., εἰς αὐτό. Caeteri et editi, εἰς αὐτὸν. Ibidem Reg. 1, et Seguerian., ὡς ἂν πάντες φορεσθέντες παρ' ἑμοῦ. Editi, ὡς πάντες φορεσθέντες παρ' ἑμοῦ. Gobler. et D

(95) Reg. 1, Seguerianus, Guberlianus et Felc. 1., μεταλαμβάνοντες, ἐν, etc. Alii vero et editi, λαμβάνομεν καὶ ἐν, etc.

(96) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐν ἢ ἵνα. Caeteri et editio Commel. ἢ omittunt. Max Gobler. et Felc. 1, εἶχον ἄν. Caeteri et editio Commel., εἶχον. καὶν. Porro quod sequitur, ἀνασχυντον πρόφασιν, significat causam quæ sit pudoris expertus, sive quæ absque pudore possit proferri, non autem quæ sit impudens.

(97) Sic Reg. et Seguer. At alii et editi omittunt ἔστιν. Max utriusque Reg. Anglican. Basil. Gobler. et Felc. 1, μακρὰν τοῦ Θεοῦ. Caeteri et editi μακρὰν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

(98) Regius primus et Seguerianus, καθότι.

(99) Regius primus et Seguerianus, τοὺς προκαταποθέντας. Caeteri et editi, τοὺς καταποθέντας. Max utriusque Regius et Seguerianus. προσταχθέντος τοῦ

A inde cum tu in me sis, quia tuum sum Verbum : cum item sim in illis, propter corpus, cumque propter te in me hominum salus perfecta fuerit, rogo ut et ipsi unum fiant, corporis scilicet quod in me est ejusque perfectionis communione, quo et ipsi unitatem cum eo habentes, unumque in ipso effecti, perfecti reddantur, ut omnes a me veluti gestati unum sint corpus et unus spiritus, occurrantque in virum perfectum 99. Omnes enim ipsius facti participes unum efficimur corpus, qui nempie unum Dominum in nobis ipsis habemus. Cum igitur ea sit vera hujusce loci Scripturæ interpretatio, magis profecto inde redargitur hæretica Christi hostium sententia. Nam, ut quæ fuse a nobis sunt dicta, breviter repetam, si simpliciter et absolute dixisset, Ut sint in te unum, vel, Ut ipsi et ego in te unum simus, B aliquam saltem ex hujusmodi verbis cansam habuissem, quam et absque pudore potuissem proferre. Verum non ita locutus est, sed hæc sunt ejus verba, Sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut omnes unum sint. Qua particula, sicut, procul illos abesse significat a modo quo ipse est in Patre; procul, inquam, non loco, sed natura. Siquidem nihil loco procul est a Deo : sed sola natura procul ab ipso sunt res univærsæ. Quocirca, ut supra docui, particula, sicut, non identitatem vel æqualitatem significat, sed nota estalicujus similitudinis cum re de qua agitur.

23. Quin etiam idem diserece possumus ex his Salvatoris verbis, Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus : sic erit Filius hominis in corde terræ 99. Neque enim Jonas talis fuit qualis Saluator : neque Jonas in infernum descendit, neque cetus fuit infernus : præterea neque absorpsit Jonas eos quos cetus absorpserat reduxit, sed solus ex ceto, Deo jubente, egressus est. Non ergo identitatem aut æqualitatem, sed aliud et aliud. particula, sicut, significat, similitudinemque duntaxat aliquam ob illud triduum denotat. Nec igitur :

κῆτους. In aliis et editis τοῦ δεστ.

(1) Sic Regius 1, Seguerian. Guberlian. et Felc. 1. At alii et editi, πως omittunt. Paulo post Reg. 1 et Seguerian., ὅτε ὡς ὁ Υἱὸς γινόμεθα ἐν τῷ Πατρὶ. In editis et aliis ὅ ἐν τῷ desunt. Ibidem in Basilien. et Anglican. post καθὼς hæc addita sunt : Ἦ ἅγια καὶ θεοσοῦτος Τριάς. Ἡμεῖς δὲ, εἰ καὶ ὁμοούσιον ὅμοιον κατὰ πάντα, ἀλλὰ διαφαιρούμεθα καὶ τόπου καὶ χρόνου καὶ ἐνεργείας καὶ βουλῆς καὶ τοῦ ἄλλοις πᾶσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων. Id est, Sancta et consubstantialis Trinitas. Nos vero tametsi sumus in omnibus consubstantiales, attamen dividimus loco, tempore, efficientia, voluntate, omnibusque aliis. Idem etiam de angelis dicendum. Sed hæc ex margine in textum irrepsisse perspicuum est. Hinc in margine Felc. 2 et 5, atque etiam Basil. hæc ibidem existat integrior observatio : Ὅτι φυσικῆ ἕνωσις τέλειος ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος μόνῃ ἐστίν. Οὐ μόνον γὰρ μία φύσις ἢ τοιαυτὴ οὐσία ἢ ἅγια Τριάς, ἀλλὰ καὶ μία βούλησις καὶ δύναμις καὶ ἐνεργεία καὶ θέλημα· διὰ τοῦτο καὶ εἰς Θεὸς κυρίως ἅγια (Felc. 5, κυρίως καὶ ἅγια) καὶ ὁμοούσιος Τριάς. Ἡμεῖς δὲ, εἰ καὶ ὁμοούσιον ὅμοιον, ἀλλὰ κατὰ πάντα τὰ ἄλλα διαφαιρούμεθα καὶ τόπου καὶ χρόνου καὶ δυνάμεις καὶ ἐνεργείας.

ex hac Domini voce, sicut, intelligendum est nos ita esse posse, ut est Filius in Patre et Pater in Filio. Nos enim, sicut Pater et Filius, unum efficitur sententiarum et animorum concordia : Salvator vero sicut Jonas erit in terra. Sed ut Jonas Salvator non fuit, sic nec Salvator, quemadmodum absorptus est Jonas, ita ad inferos descendit : sed res omnium diversa est. Sic etiam 454 tametsi nos unum efficitur sicut Filius est in Patre, tamen non tales futuri sumus qualis est Filius, neque pares illi erimus : aliud quippe et aliud sumus. Quocirca particula, sicut, hic ubi de nobis sermo habetur, usus est, quia res natura diversae cum ad aliquid aliud referuntur, fiunt sicut illud. Quamobrem ipse quidem Filius absolute, nulla addita conjunctione, in Patre esse dicitur, quia hoc illi ex natura est : nos autem qui id ex natura non habemus, imagine et exemplo indigemus ut de nobis dicat : *Sicut tu in me, et ego in te* 21. Cum autem, inquit, illi ita perfecti fuerint, tunc cognoscat mundus quia tu me misisti. Nisi enim vanissem et eorum corpus gestassem, nullus sane illorum perfectus fuisset : sed omnes corrupti permansissent. Operare ergo in illis, Pater, et sicut mihi hoc corpus gestandum dedisti, tuum illis impertire Spiritum, ut in illo unum fiant, et in me perfecti evadant. Nam illorum perfectio argumento est Verbum tuum advenisse : ita ut mundum eos perfectos Deoque plenos videns, omnino crediturus sit me a te missum esse et advenisse. Unde enim illis perfectio accedere posset, nisi ego tuum Verbum, ipsorum corpore assumpto, homo essem factus, et opus quod mihi dedisti, Pater, perfectissem? Opus autem perfectum est, quia homines a peccato redempti, jam amplius mortui non manent, sed divini effecti, in nos influentes, vinculum mutuae inter se charitatis in nobis habent.

21 Joan. xvii, 21.

γεία καὶ βουλήσιν καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ ἀγγέλων. Id est, *Naturalis unio perfecta sola est in sancta Trinitate. Nec enim tantum una natura est ejusmodi substantia sancta Trinitas, sed etiam una est voluntas, virtus, efficientia, et arbitrium, unde unus Deus proprie est sancta et consubstantialis Trinitas. Nos autem tametsi unum consubstantiales, attamen in aliis omnibus dividimur loco, tempore, virtute, efficientia, voluntate, aliisque omnibus : quod idem de angelis dicendum.*

(2) Sic Seguerianus, Goblerianus et Felc. primus. At in codice Regio primo haec desunt verba, Ἡμεῖς γάρ, καθὼς ὁ Πατήρ καὶ Υἱὸς, οὕτως γινόμεθα. Caeteri et editi μέν tantum omittunt. Ibidem codex Regius secundus, ἐν τῷ φρονήματι, recte. Alii et editi, ἐν τῷ φρονήματι.

(3) Sic Regius primus, Segnerianus, Goblerianus et Felckm. 1. Editi vero et alii, ἐγένετο ἐν τῇ γῆ· ὡς δὲ οὐκ ἔστιν Ἰωνᾶς ὁ Σωτήρ. Goblerianus et Felc. 1 habent ibidem, ὁ Ἰωνᾶς. Mox Reg. 1 et 2, Seguerianus, Goblerianus et Felc. 1, οὕτως ὁ Κύριος. Alii et editi, οὕτως καὶ ὁ Κύριος.

(4) Sic Regius primus et Seguerianus. At Reg. 2, Goblerianus, et Felck. 1. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐάν. Alii et editio Commel., Οὕτως ἡμεῖς, ἐάν. Mox Reg. 2 et Basil., ὡς περὶ Υἱὸς.

(5) Regius 1 et Seguer, ἐπὶ καὶ κατὰ φύσιν. Et

A δεῖκνυσαι τοῦ Ἰωνᾶ διὰ τὸ τρεψίμερον. Οὕτως ἄρα καὶ ἡμεῖς, λέγοντος τοῦ Κυρίου, καθὼς, οὕτως ὡς ὁ Υἱὸς γινόμεθα ἐν τῷ Πατρὶ, οὕτως ὡς ὁ Πατήρ ἐστίν ἐν τῷ Υἱῷ, οὕτως γινόμεθα. Ἡμεῖς μὲν γάρ, καθὼς ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς, οὕτως γινόμεθα (2) ἐν τῷ φρονήματι καὶ τῇ τοῦ πνεύματος συμφωνίᾳ· ὁ δὲ Σωτήρ, καθὼς Ἰωνᾶς, ἐστὶ ἐν τῇ γῆ· ὡς περὶ δὲ οὐκ ἔστιν Ἰωνᾶς ὁ Σωτήρ (3), οὕτως ὡς ἐκεῖνος κατεπίθη, οὕτω καὶ ὁ Κύριος κατήλθεν εἰς τὸν ἄβυσσον· ἀλλὰ ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστίν. Οὕτως ἐάν (4) καὶ ἡμεῖς γενόμεθα ἐν, καθὼς ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, οὐκ ἐσόμεθα ὡς περὶ ὁ Υἱὸς, οὕτως ἔσται αὐτῷ ἄλλο γάρ καὶ ἄλλο ἐσμέν διὰ τοῦτο γάρ ἐφ' ἡμῶν τὸ, καθὼς, πρόκειται, ἐπὶ τὰ μὴ κατὰ φύσιν (5) ἐστὶ πρὸς ἄλλο τὸ βλέποντα γίνεται ὡς περὶ ἐκεῖνα. Ὅθεν αὐτὸς μὲν ὁ Υἱὸς, ἀπλῶς καὶ χωρὶς συμπλοκῆς τούτος ἐστίν (6) ἐν τῷ Πατρὶ· φύσει γάρ ὑπάρχει τοῦτ' αὐτῷ· ἡμεῖς δὲ, οὐκ ἔχοντες τὸ κατὰ φύσιν, δεόμεθα εἰκόνας καὶ παραδείγματος (7), ἵνα περὶ ἡμῶν ἐπιτη· *Καθὼς σὺ ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί.* Ὅταν δὲ, φησὶν, οὗτοι (8) τελειωθῶσιν οὕτω, τότε γινώσκει ὁ κόσμος, ὅτι σὺ με ἀπέστειλας· εἰ γὰρ μὴ ἡμῶν ἐλθὼν καὶ φερόσας τὸ τούτων σῶμα, οὐδέ τις ἀν' αὐτὸν ἐτελειώθη, ἀλλ' ἔμενον οἱ πάντες φθαρτοί. Ἐνέργησον τοίνυν ἐν αὐτοῖς, Πάτερ καὶ ὡς περὶ δέδωκάς μοι τοῦτο φερόσαι, ἕως αὐτοῖς (9) τὸ Πνεῦμά σου, ἵνα καὶ οὗτοι ἐν τοῦτ' ἐν γένουσι, καὶ τελειωθῶσιν ἐν ἐμοί. Ἡ γὰρ τούτων τελείωσις δεῖκνυσιν ἐπιδημίαν γεγενῆσθαι τοῦ σου Λόγου· καὶ ὁ κόσμος δὲ, βλέπων τούτους τελείους καὶ θεοφορούμενους (10), πιστεύσει πάντως, ὅτι σὺ με ἀπέστειλας, καὶ ἐπεδήμησα. Πόθεν γὰρ τοῦτοις ἡ τελείωσις, εἰ μὴ ἐγὼ ὁ σὸς Λόγος, τὸ σῶμα τούτων λαβὼν, ἐγενόμην ἀνθρώπος, καὶ ἐτελείωσα τὸ ἔργον ὁ δέδωκάς μοι, Πάτερ; Τετελείωται δὲ τὸ ἔργον (11), ὅτι, λυτρωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας οἱ ἄνθρωποι, οὐκέτι μόνουσι νεκροί (12)· ἀλλὰ καὶ θεοποιηθέντες ἔχουσιν, ἐν ἡμῶν βλέποντες, ἐν ἀλλήλοις τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης.

paulo post, ὡς περὶ ἐκεῖνο. Alii et editi, ἐπὶ τὰ μὴ κατὰ φύσιν, et, ὡς περὶ ἐκεῖνα.

(6) Reg. 1, Seguerianus, Goblerianus et Felckm. 1, ἐστίν. Editio Commel., ἐστὰ. Mox Felc. 2 et editio Commel., τοῦτο αὐτοῖς. Caeteri mss., τοῦτο αὐτῷ. Regius 1 et Seguerianus, τοῦτ' αὐτῷ.

(7) Reg. 2, Basil. et Felc. 5, παραδείγματον.

(8) Uterque Regius et Seguer. addunt quatuor, quod in aliis et editis desunt. Ibidem Regius primus et Seguer., γινώσκει ὁ κόσμος. Alii et editi, γινώσκει καὶ ὁ κόσμος.

(9) Reg. 1 et Seguer., ἕως αὐτοῖς. Alii, ἕως καὶ αὐτοῖς. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, οὗτοι ἐν τοῦτ'.

(10) Regius primus et Seguer., θεοφορούμενους, ut et legit Nannius. Editi alique, διαφορούμενους.

(11) Sic uterque Regius, Gobler. Felck. 1 et 5. At alii et editio Commel., Πατήρ. Ibidem haec verba, τετελείωται δὲ τὸ ἔργον, desunt in Gobler. et Felc. 1. Editi cum Regio 2 mendose habent, τελειώται. Paulo post uterque Regius, Gobler. et Felc. 1, οἱ ἄνθρωποι. In aliis et editis, οἱ δεσ.

(12) Nexpot abest ab Anglic. Ibid. Reg. 1 et Seguerianus., θεοποιηθέντες ἔχουσιν ἐν ἡμῶν βλέποντες ἐν ἀλλήλοις. Caeteri et editi, θεοποιηθέντες, ἐν ὧσιν ἐν ἡμῶν βλέποντες πρὸς ἀλλήλους.

24. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ὅσον αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ βρ-
 A τοῦ δουρατὸν ἦν ἀπλοῦστερον θεωροῦσαι, ταῦτα διὰ
 πολλῶν εἰρηκαμῶν ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης (13) ἐκ
 τῆς Ἐπιστολῆς ἐν ἀλίγοις καὶ τελειώτερον μέλλον
 ἡμῶν δελεῖ τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν, καὶ διαλέγεται
 μὲν τὴν τῶν ἀσεβῶν διάνοιαν, διδάσκει δὲ πὺς τε
 ἡμεῖς (14) ἐν τῷ Θεῷ γινόμεθα, καὶ ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν
 καὶ πὺς πάλιν ἡμεῖς μὲν ἐν αὐτῷ γινόμεθα ἐν, πό-
 σον δὲ διέστηκε τὴν φύσιν (15) ὁ Υἱὸς ἀφ' ἡμῶν καὶ
 παῦσαι λοιπὸν τοὺς Ἀρειανούς μακρὰ νομίζειν ἐαυ-
 τοὺς ἔσεσθαι ὡς τὸν Υἱὸν, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀκού-
 σονται· Σὺ δὲ εἰ ἄνθρωπος καὶ οὐ Θεός· καὶ, *Μὴ*
συμπαρεκτείνου πένθος ἄν πλουσίω. Γράφει τοίνυ-
 δ' Ἰωάννης οὕτω λέγων (16)· *Ἐν τούτῳ γινώ-
 σκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν,*
οἷον ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. Οὐκ
 B οὐκον δὲ τὴν δεδομένην ἡμῖν τοῦ Πνεύματος χάριν
 ἡμεῖς τε ἐν αὐτῷ γινόμεθα, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν καὶ
 ἐκπαῖθ' τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, διὰ τούτου γινόμε-
 νον ἐν ἡμῖν εἰκότως καὶ ἡμεῖς, ἔχοντες τὸ Πνεῦμα,
 νομίζομεθα ἐν τῷ Θεῷ γενέσθαι (17)· καὶ οὕτως
 ἐστὶν ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. Οὐκ ἄρα ὡς ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἐν τῷ
 Πατρὶ, οὕτω καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ἐν τῷ Πατρὶ (18)
 οὗ γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς μετέωρον ἐστὶ τοῦ Πνεύματος, ἵνα
 διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ Πατρὶ γένηται· οὐδὲ λαμβάνων
 ἐστὶ τὸ (19) Πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πᾶσι
 τοῦτο χορηγεῖ· καὶ οὐ τὸ Πνεῦμα τὸν Λόγον συνάπτει
 τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Λόγου
 λαμβάνει. Καὶ ὁ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ ἐστὶν, ὡς
 Λόγος ὄντος καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ χωρὶς
 C μὲν τοῦ Πνεύματος ἔβηον καὶ μακρὰν ἔσμεν τοῦ Θεοῦ·
 τῆ δὲ τοῦ Πνεύματος μετοχῇ συνεκτιθέμεθα τῇ θεο-
 τητι· ὥστε τὸ εἶναι ἡμεῖς ἐν τῷ Πατρὶ μὴ ἡμῖν ἐρον
 εἶναι, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος καὶ ἐν
 ἡμῖν μένοντος, ἕως αὐτὸ τῆ ὁμολογίας φυλάττομεν ἐν
 τῷ Υἱῷ· λέγοντος πάλιν (20) τοῦ Ἰωάννου· *Ὅς ἂν*
ὁμολογήσῃ, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ.
 Ποῖα τοίνυν (21) ὁμοίότης καὶ ποῖα ἰσότης ἡμῶν πρὸς
 τὸν Υἱόν· ἢ πὺς οὐκ ἐλέγχονται πανταχῶθεν οἱ
 Ἀρειανοί, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Ἰωάννου, ὅτι ἄλ-
 λως μὲν ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ, ἄλλως δὲ ἡμεῖς
 ἐν αὐτῷ γινόμεθα· καὶ οὕτως ἡμεῖς ὡς ἐκείνους ἐσ-
 μεθὰ ποτε, οὔτε ὁ Λόγος ὡς ἡμεῖς τυγχάνει ὢν, εἰ
 μὴ ἄρα τολμῆσοις, ὡς ἐν πᾶσι, καὶ νῦν εἰπεῖν (22), D

24. Nos itaque, quatenus allata Scripturæ verba,
 licuit simpliciter pendere, hæc fuse disserimus.
 Beatus autem Joannes breviter et longe nobis accu-
 ratius quæ sit illius loci sententia, ex Epistola sua
 declaraturus est, qua et pravam impiorum inter-
 pretationem refutabit, et simul docebit, quomodo nos
 in Deo esse possumus, et Deus in nobis: quo item
 pacto nos unum in ipso efficiamur, et quantum Fil-
 lius natura a nobis differat; tandemque Arianos
 coercēbit, quominus amplius sperent se ut Filium
 futuros aliquando esse, ne ipsos quoque hæc verba
 respiciant: *Tu autem homo es et non Deus* 22; et, *Ne*
tu, qui pauper es, te diviti æquaveris 23. Hæc sunt
 ergo quæ scribit Joannes: *In hoc cognoscimus quo-*
nam in eo manemus, et ipse in nobis: quoniam de
 B *Spiritu suo dedit nobis* 24. Itaque propter Spiritus
 gratiam, quæ nobis data est, et nos in illo sumus,
 et ille est in nobis: ac proinde cum Dei ille Spiritus
 sit, idcirco quando ille in nobis adest, nos, qui eum-
 dem Spiritum habemus, jure merito in Deo esse
 existimamur: eaque ratione Deus est in nobis. Non
 igitur ut est Filius in Patre, ita et nos in Patre su-
 mus. Namque Filius non fit Spiritus, particeps ut
 sit in Patre, neque ipse Spiritum accipit, sed eum
 patitur omnibus impertiri. Nec item Spiritus Verbum
 cum Patre conjungit, sed potius Spiritus hoc a
 Verbo accipit. Denique Filius in Patre 455 est
 tanquam proprium ejus Verbum et splendor: nos
 autem, siquidem absit Spiritus, alieni et procul a
 Deo sumus; sed Spiritus participes effecti, cum ipsa
 C conjungimur divinitate, ac proinde non nostrum est
 nos esse in Patre, sed Spiritus qui in nobis est et in
 nobis manet, quoadtu scilicet eum in nobis confes-
 sione servabimus, ut idem Joannes his verbis docet:
Quisquis confessus fuerit Jesum esse Filium Dei,
Deus in eo manet, et ipse in Deo 25. Quæ ergo nobis
 similitudo vel æqualitas est cum Filio? Vel potius,
 annon undique maximeque a Joanne convincuntur
 Ariani, aliter Filium in Patre esse, et aliter nos in
 eodem esse, neque nos nunquam sicut illum futuros,
 neque Verbum sicut nos esse, nisi forte, ut mos illis
 est, hic quoque temere contendant etiam Filium
 ipsum, nonnisi Spiritus participem effectum et recte
 factis meruisse ut in Patre esset, quod certe vel so-
 lum cogitari absque summa impietate non potest.

22 Ezech. xxviii, 2. 23 Prov. xxiii, 4. 24 I Joan. iv, 13. 25 ibid. 15.

(13) Gobler. et Felc. 4, ὁ δὲ ἀπόστολος Ἰωάννης.
 (14) Sic uterque Regius et Seguerian. At Basil.
 Gobler. Felc. 4 et 5, διδάσκει δὲ πὺς ἡμεῖς. Cæteri et
 editio Commel., διδάξει δὲ πὺς ἡμεῖς. Mox Reg. 4
 et Seguer, ἡμεῖς μὲν ἐν αὐτῷ. In aliis et editis μὲν
 deest.

(15) Basil., κατὰ φύσιν. Anglic., τῆ φύσει.

(16) Gobler. et Felc. 4, τὸν Ἰωάννην λέγων.

(17) Reg. 4, Seguer. Gobler. et Felc. 4, γεγενθ-
 ὄθαι.

(18) Sic Reg. 4, Seguerian. Anglican. Gobler. et
 Felc. 4, atque ita legit Nannios. At in aliis et edi-
 tione Commel. hæc desunt verba, οὕτω καὶ ἡμεῖς
 γινόμεθα ἐν τῷ Πατρὶ.

(19) Sic Reg. 4, Seguer. Gobler. et Felc. 4. At
 alii et editi τὸ omittunt. Ibid. hæc quæ sequuntur
 verba, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πᾶσι τοῦτο χορηγεῖ,
 καὶ οὐ τὸ Πνεῦμα συνάπτει τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ,
 desunt in Gobler. et Felc. 1. Ibidem Reg. 2, Felc. 5,
 et Anglic., παρὰ τοῦ Λόγου τοῦτο λαμβάνει. In aliis
 et editis deest τοῦτο.

(20) Regius primus et Seguer., λέγοντος πάλιν.
 Cæteri et editi, λέγοντος δὲ πάλιν.

(21) Sic Reg. 4 et Seguer. In aliis et editis deest
 τὸν Ἰωάννην. Mox Reg. 4 et Seguer., διέχονται πάντοθεν.

(22) Sic Reg. 4 et Seguer. At Gobler. et Felc. 4
 τολμῶσι ἐν πᾶσι καὶ νῦν εἰπεῖν. Cæteri et editio
 Commel., τολμῶσιν ἐν πᾶσι καὶ νῦν εἰς τὸ εἰπεῖν.

Numque, ut dictum est, ipse dat Spiritui, et quæcumque Spiritus habet, hæc a Verbo habet.

Αὐτὸ πάλιν ὑπερίπλαν ἐστὶν ἀσεβὲς κἀν ὁλωσ εἰς Πνεῦματι (24) εἶδωσι, καὶ ὅσα ἔχει τὸ Πνεῦμα παρὰ

25. Cum igitur de nobis dixit Salvator, Sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint²⁵, non nos eisdem ac seipsum fore significavit, ut ex Jonæ exemplo probavimus; sed est postulatio qua Patrem precatur, uti scribit Joannes, ut Spiritum per se impertiat credentibus, per quem videmur et in Deo esse, et per eundem in ipso conjungi. Quia enim Verbum est in Patre, et Spiritus ex Verbo datur, nos idcirco Spiritum cupit accipere, ut cum eum acceperimus, tunc Spiritum Verbi in Patre existentis habentes, etiam nos ipsi per Spiritum, unum in Verbo et per Verbum in Patre effecti esse videamur. Id autem quod ait, ut nos, nihil aliud indicat quam, ut hujusmodi Spiritus gratia in discipulos infusa, stabilis et irrevocabilis reddatur. Nempe, ut supra explicavi, id quod Verbo in Patre natura inest, hoc nobis per Spiritum ita vult dari ut sit irrevocabile. Quod cum non ignoraret Apostolus, ait: *Quis nos separabit a charitate Christi*²⁷? *Nam Dei dona et gratia vocationis* (25) *irrevocabilia sunt*²⁸. Itaque Spiritus est qui in Deo existit, non autem nos secundum nos. Unde quemadmodum filii et dii efficiuntur ob Verbum quod in nobis habemus: ita in Filio et in Patre erimus, unumque in iisdem effecti esse existimabimur, propterea quod in nobis sit Spiritus qui in Verbo est, quod ipsum Verbum est in Patre. Quocirca cum aliquis vitio aliquo a Spiritu defecerit, illa quidem gratia apud eos qui voluerint irrevocabilis permanet; si modo ipsos, postquam ceciderint, pœniteat: verumtamen ille qui cecidit, non amplius in Deo est, eo quod sanctus et paracletus Spiritus, qui in Deo est, ab ipso recesserit; sed hujusmodi peccator in illo erit cui sese ipso subjecit, quod utique Sauli evenit, a quo nimirum discessit Dei Spiritus, quemque malus spiritus vexavit²⁹. Profecto his auditis erubescere debent Dei hostes, nec se amplius Deo æquales fingere. Verum nec intelligunt; nam, *Impius*, 456 inquit, *scientiam non intelli-*

Α ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς μετοχή τοῦ Πνεύματος καὶ βελτιώσει πράξεως γέγονε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ. Ἀλλὰ καὶ ἐνθύμησιν λαβεῖν. Αὐτὸς γὰρ, ὡς περ εἰρηται, τῷ τοῦ Λόγου ἔχει.

25. Οὐκ οὐκ ὁ Σωτὴρ λέγων περὶ ἡμῶν τῶν, *Καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν, οὐ τὴν ταυτέτητα ἡμᾶς αὐτῷ μέλλοντας* (25) *ἔχειν σημαίνει: ἐδέχθη γὰρ ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωάνν παραδείγματος καὶ τοῦτο: ἀλλὰ ἀξίως ἐστὶ πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν* (26), *ἵνα τὸ Πνεῦμα χαρισθῆται δι' αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσιν, δι' οὗ καὶ δοκοῦμεν ἐν τῷ Θεῷ γίνεσθαι, καὶ κατὰ τοῦτο συνάπτεσθαι ἐν αὐτῷ. Ἐπιθετὴ γὰρ ὁ Λόγος ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Λόγου* (27) *ἔδωκεν, θέλει λαβεῖν ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα, ἵνα, ὅταν κείνῳ λάβωμεν, τότε ἔχοντες τὸ Πνεῦμα τοῦ Λόγου τοῦ ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ, ὀδύωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ Πνεῦμα ἐν γίνεσθαι* (28) *ἐν τῷ Λόγῳ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ. Τὸ δὲ, ὡς ἡμεῖς, ἐὰν λέγῃ, οὐδὲν ἕτερον πάλιν ἐστίν, ἢ ἵνα ἡ γινόμενη τοιαύτη τοῦ Πνεύματος χάρις εἰς τοὺς μαθητὰς ἀδιάπτωτος καὶ ἀμεταμέλητος* (29) *γένηται. Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν, ὡς προείπον, ὑπάρχον τῷ Λόγῳ ἐν τῷ Πατρὶ, τοῦτο ἡμῖν ἀμεταμέλητως διὰ τοῦ Πνεύματος δοθῆναι βούλεται: ὅπερ ὁ Ἀπόστολος γινώσκων, ἔλεγε: *Τίς ἡμᾶς χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ χάρις τῆς κλήσεως. Τὸ δὲ ἄρα Πνεῦμά ἐστι* (30) *τὸ ἐν τῷ Θεῷ τυγχάνον, καὶ οὐχ ἡμεῖς κατ' ἑαυτοῦς: καὶ ὡς περ υἱοὶ καὶ θεοὶ διὰ τὸν ἐν ἡμῖν Λόγον, οὕτως ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ἐσόμεθα, καὶ νομισθόμεθα ἐν Υἱῷ καὶ ἐν Πατρὶ* (31) *ἐν γεγενῆσθαι διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι Πνεῦμα, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ Λόγῳ τῷ ὄντι ἐν τῷ Πατρὶ. Ὅτε γοῦν ἐκπίπτει τίς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος διὰ τίνα κακίαν, ἢ μὴν χάρις ἀμεταμέλητος διαμένει* (32) *τοῖς βουλομένοις, κἀν τις ἐκπεσὼν μετανοῇ: οὕκτι δὲ ἐν τῷ Θεῷ ἐστὶν κείνῳ ὁ πᾶσι, διὰ τὸ ἀποστήναι ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐν τῷ Θεῷ ὄντων τῆς παράκλητον Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν κείνῳ* (33) *ἐστὶν ἑαυτοῦ ὑπέταξεν ὁ ἀμαρτάνων, ὡς ἐπὶ τοῦ Σαουλ γέγονεν: ἀπέστη γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐβλίθεν αὐτὸν πνεῦμα πονηρὸν. Ταῦτα ἀκούσαντες τοὺς θεομαχοὺς εἰς λοιπὸν ἐντρέπεσθαι, καὶ μηκέτι ἑαυτοὺς ἀναπλάπτειν**

²⁵ Joan. xvii, 21. ²⁷ Rom. viii, 35. ²⁸ Rom. xi, 25. ²⁹ I Reg. xvi, 14.

(25) Ita commodè vertimus. Vulgata habet, *Sine penitentia enim sunt dona et vocatio Dei*, id est, Eiusmodi sunt, ut Deum non peniteat illa dedisse, nec ea revocet, quod idem omnino est.

(24) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, τῷ Πνεῦματι. Alii et editi, τὸ Πνεῦμα.

(25) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1. Alii et editio Commel., οὐ τὴν ταυτέτητα ἡμᾶς μένοντας (mss. μέλλοντας) ἐν αὐτῷ ἔχειν σημαίνει. Mox Reg. 1 et Seguer., ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωάνν. Alii et editi tὸν οὐκ ἀντιλαμβάνονται.

(26) Gobler. et Felc. 1, φησὶν.

(27) Felc. 5, διὰ τοῦ Λόγου. Cæteri et editi, ἐκ τοῦ Λόγου.

(28) Regius primus et Seguer., γεγενῆσθαι. lidem

D paulo post et alter Regius, ἢ ἵνα ἡ γινόμενη. In aliis et editis deest ἢ. Ibidem Basil. et Felc. 5, γινόμενῃ.

(29) Basiliensis hic et mox, ἀμεταμέλητος.

(30) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii et editio Commel., Τὸ γὰρ Πνεῦμά ἐστι.

(31) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ut et legit Nannius. In aliis et editis desunt hæc verba, ἐν Υἱῷ καὶ ἐν Πατρὶ. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἶναι Πνεῦμα. Basil. Anglie. Reg. 2 et Felc. 5, εἶναι τὸ Πνεῦμα. Cæteri et editi, εἶναι καὶ Πνεῦμα.

(32) Reg. 1 et Seguer., διαμένει. Alii et editi, μένει.

(33) Reg. 1 et Seguer., ἀλλ' ἐκείνῳ.

ισα θεῶ. Οὕτε δὲ νοοῦσιν· Ὁ γὰρ ἀσεβής, φησιν, Α *gr* 44 : nec pius illi perferunt sermones, sed vel solo auditu ipsi sunt graves.

26. Ἰθού γάρ, ὡς περ οὐκ ἀποκείμενος ἐν ταῖς

δυσσεβείαις, ἀλλὰ κατὰ τὸν Φαρωῶ σιληρυνόμενος, τὰ

ἀνθρώπινα πάλιν τοῦ Σωτήρος ἀκούοντες· καὶ βλέ-

ποντες ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ἐπιλάθοντο τέλειον κατὰ

τὸν Σαμουεὴα τῆς περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ, καὶ

τολμηρῶ τῆ γλώσσει θρασυνομήναι, λέγουσι· Ἐπίσταται ὁ

Υἱὸς (35) ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φύσει καὶ ὁμοίως αὐτῷ κατ' οὐσίαν, ὁ λέγων· Ἐδόθη μοι

πᾶσα (36) ἐξουσία· καὶ, Ὁ Πατὴρ οὐδένα κρείτει, ἀλλὰ

τὴν κρείτειν πᾶσαν δέδωκε τῷ Ἰησοῦ· καὶ, Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν

Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων (37) εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν

αἰώνιον· καὶ πάλιν· Πάντα μοι παρέδωκεν ὁ

Πατὴρ μου καὶ οὐδεὶς ἐπιγνώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ

(38) ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ πάλιν· Πᾶν ὃ δέδωκεν

μοὶ ὁ Πατὴρ, πρὸς ἐμὲ ἤξει. Εἶτα ἐπιπέλουσιν· Εἰ ἦν, ὡς

λέγεται, Υἱὸς (39) κατὰ φύσιν, οὐ κρείτειν εἶχε λαβεῖν,

ἀλλ' εἶχε κατὰ φύσιν ὡς υἱός. Ἡ πῶς δύναται δύναμις

εἶναι φύσει καὶ ἀληθινῇ τοῦ Πατρὸς, ὁ παρὰ τὸν καιρὸν

(40) τοῦ πάθους λέγων· Νῦν ἡ ψυχὴ μου τεταραχται· καὶ εἰ εἴπω; Πάτερ, σὺ

σὺσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἤλθοις

εἰς τὴν ὥραν ταύτην. Πάτερ, δοξασόν σου τὸ ὄνομα

(40'). Ἐλθεν ὅτι φωνῆ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ δόξασα, καὶ

πάλιν δοξάσω. Πάλιν τε τὸ ὅμοιον εἶπε· Πάτερ, εἰ

δυνατὸν, παρελθέτω τὸ σπῆρμα τοῦτο· καὶ, Ταῦτα εἶπὼν ὁ (41) Ἰησοῦς

ἐταράχθη τῷ πνεύματι, καὶ ἔμαρτύρησε, καὶ εἶπεν· Ἀμήν.

Ἀμήν λέγω ὑμῖν, εἰς ἐξ ὧν ὁμοῦν παραδώσει με. Καὶ

(42) ἐπὶ τοῖσδε δέ φασιν οἱ κακοφρονεῖ· Εἰ δύναμις ἦν, οὐκ

ἂν ἰδεοίτασεν, ἀλλὰ μάλλον καὶ (43) ἰερότερο τὸ

δύνασθαι παρεῖχεν. Εἰτά φασιν· Εἰ σοφία ἦν φύσει ἢ

ἀληθινῇ καὶ ἴδια τοῦ Πατρὸς, πῶς γέγραπται· Καὶ

Ἰησοῦς (44) προέκοπτε σοφία, καὶ ἠλιθία, καὶ

χαίρει παρὰ θεῶ καὶ ἀνθρώποις· καὶ ἠθῶν εἰς μὲν τὰ

μέρη (45) Καισαρίας τῆς Φιλίππων.

40 Prov. xix, 7. 41 Matth. xxviii, 18. 42 Joan. v, 37.

43 Joan. xii, 27, 28. 44 Matth. xxvi, 50. 45 Joan. xiii, 21.

46 Luc. ii, 52. 47 Matth. xvi, 13.

(34) Reg. 1, Seguer. et Scriptura, voc. Cæteri et editi, νοήσι. Paulo post Regius 1 et Seguerian., ὡς περ οὐκ ἀποκαμινόμενος. Alii et editi, ὡς περ οὐκ ἀποκαμινόμενος.

(35) Reg. 1, Seguer., δύναται Υἱός.

(36) Uterque Regius et Seguer. omittunt πᾶσα.

(37) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, καὶ ὁ πιστεύων. Mox πάλιν abest a Gobler. et Felc. 1.

(38) Goblerian. et Felck. 1, βουλῆ. Paulo post R. 1 et Seguer., ut et Græcæ Scripturæ textus, πρὸς ἐμὲ ἤξει. Editi et alii, πρὸς με ἤξει.

(39) Reg. 1 et Seguer., ὁ Υἱός. Idem ibidem et Reg. 1, Seguer. Anglie. Gobler. et Felc. 1 omittunt κατὰ φύσιν. Item ibid. Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, οὐ κρείτειν εἶχε λαβεῖν, ἀλλ' εἶχε κατὰ φύσιν ὡς υἱός. Anglie., οὐ κρείτειν εἶχε λαβεῖν, ἀλλ' εἶχε κατὰ φύσιν· οὐ κρείτειν εἶχε ὡς υἱός. Cæteri et elsius Comm., οὐ κρείτειν εἶχε ὡς υἱός. Ἡ πῶς, etc.

(40) Gobler. et Felc. 1, ὁ ἐπὶ τὸν καιρὸν.

(40') Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, τὸ

26. Ecce enim illi veluti impietatibus nusquam defessi, sed non secus ac Pharo indurati, humana Salvatoris acta in Evangeliiis cernentes et audientes, Samosatensem imitati, paternæ Filii divinitatis penitus oblitii sunt, temerarieque lingua edentes, hæc rursus obijciunt : Qui fieri potest, inquit, ut Filius sit natura ex Patre, vel Patri secundum naturam similia, cum ipse dicat, Data est mihi omnis potestas 42; et, Pater neminem judicat, sed omne judicium dedit Filio 43; et, Pater diligit Filium et omnia tradidit in manu ejus. Qui credit in Filium, habet vitam æternam 44. Et iterum :

Omnia mihi tradita sunt a Patre meo : et nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare 45. Et rursus, Omne quod dedit mihi Pater, ad me veniet 46. Tum ita ratiocinantur : Si talis natura esset Filius, qualem vos affirmatis, nequaquam illi opus fuisset accipere, sed ea natura ut filius habuisset. Qui item naturalis et vera Patris virtus esse potest is qui, ubi patiens tempus adventi, ait, Numc anima mea turbata est : et quid dicam? Pater, sermo me ex hac hora : sed propterea veni in horam hanc. Pater, glorificavi nomen tuum. Venit ergo vox de cælo, Et glorificavi, et iterum glorificabo 47. Similia rursus alibi profert : Pater, si fieri potest, transeat calix iste 48; et, Cum hæc dixisset Jesus turbatus est spiritu, et contestatus est, et dixit, Amen, amen dico vobis, unus ex vobis me traditurus est 49. Ex quibus ita perversi concludunt :

Si virtus ille sive potentia fuisset, non profecto timuisset, sed ipse potius aliis vim et potentiam præbuisset. Addunt item : Si natura vera et propria Patris sapientia erat, cur igitur scriptum est, Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines 50 : idemque cum venisset in partes Cæsareæ Philippi, interrogavit discipulos, quem se esse dicerent homines 51 : cum item in Bethaniam

v, 22. 43 Joan. iii, 35. 44 Luc. x, 22. 45 Joan. vi, 57. 46 Joan. xii, 27, 28. 47 Matth. xxvi, 50. 48 Joan. xiii, 21. 49 Luc. ii, 52. 50 Matth. xvi, 13.

et editi, τὸν Υἱόν, ut et habet versio Cooptica Novi Testamenti. Paulo post hæc verba, Πάλιν τε τὸ ὅμοιον εἶπε, absunt a Goblerian. et Felc. 1.

(41) Sic uterque Regius et Seguer., ut et habet Scriptura. Cæteri et editi, ὁ Υἱός. Mox Regius 1 et Seguer. semel tantum habent, Ἀμήν.

(42) Καὶ abest a Gobler. et Felc. 1, idemque ibidem et Reg. 1, Seguer. et Anglie. habent, ἐπὶ τούτοις. Reg. 2, ἐπὶ τούτοις. Alii et editi, ἐπὶ τούτοις. Pro δὲ ibidem Gobler. et Felc. 1 habent οὐν.

(43) Καὶ drest in Gobler. et Felc. 1. Paulo post Regius 1 et Seguer., φύσει ἢ ἀληθινῇ. In aliis et editis ἢ deest.

(44) Reg. 1 et Seguer., καὶ Ἰησοῦς, ut et Scriptura. Alii et editi, Ὁ δὲ Ἰησοῦς.

(45) Reg. 1 et Seguer., εἰς μὲν τὰ μέρη. Cæteri et editi me omittunt. Mox Reg. 1, Seguer., ἐπυθάνετο τῶν μαθητῶν. Alii et editi, ἐπυθάνετο παρὰ τῶν, etc.

advenisset, sciscitatus est ubinam jaceret Lazarus⁴⁶: præterea discipulis ait: *Quot panes habetis*⁴⁷? Qui igitur, iniquunt, fieri potest, ut ille sit sapientia, qui in sapientia proficit, et ea nescit quæ ab aliis optat discere? Id etiam iidem dicunt: Qui potest ille proprium Patris Verbum esse, sine quo non fuit aliquando Pater, et per quod omnia efficit, ut vestra est sententia, qui in cruce clamabat: *Deus meus, quare dereliquisti me*⁴⁸? Sic etiam precatus erat, *Glorifica nomen tuum*⁴⁹: et, *Glorifica me, Pater, quia gloria quam habui apud te, priusquam mundum fieret*⁵⁰. Precatus item est in solitudine: discipulosque est hortatus ad orandum, ne intrarent in tentationem. Et, *Spiritus quidem, aiebat, promptus est, caro autem infirma*⁵¹. Et, *De die et hora illa nemo novit, neque angelus, neque Filius*⁵². Ex quibus locis ita improbi argumentantur: Si, ut vos putatis, semper Filius apud Patrem exstitisset, diem illum minime iguoraret, sed tanquam Verbum coegrederet: nec item a Patre derelingeretur, qui una cum ipso existeret, nec gloriam postularret, quam in Patre haberet, nec denique prorsus precaretur, quippe qui, ut Verbum, nulla omnino re indigeret. Verum quia et creatus erat et una e rebus factis, hinc ita loquebatur, hisque indigebat quæ non ipse habebat. Siquidem rerum creaturam proprium est his indigere quæ non habent. »

27. Hæc igitur sunt quæ impii insanendi profertur. Qui quidem, cum res hujusmodi cogitent, possent etiam audacius interrogare, Quare omnino Verbum caro factum sit; tumque subjungere: Quomodo enim ille qui Deus erat, homo potuit fieri? Vel quomodo ille qui corporis expertus est, corpus potuit gestare? Imb quin Judæos potius imitentur et cum Caipha clamant, Cur Christus, qui

⁴⁶ Joan. xi, 18. ⁴⁷ Marc. vi, 38. ⁴⁸ Matth. xxvii, 46 ⁴⁹ Joan. xii, 28. ⁵⁰ Joan. xvii, 5. ⁵¹ Matth. xvi, 41. ⁵² Marc. xiii, 32.

(46) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἐρωτά. Mox Reg. 1, Seguer. et Anglic., ελεγε δὲ μετὰ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς. Gobler. et Felc. 1, ελεγε δὲ τοὺς μαθητάς, forte, πρὸς τοὺς μαθητάς. Cæteri et editi, ελεγε δὲ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς.

(47) Reg. 1, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, ὁ ἐν σαρτί. In aliis et editis ὁ deest. Mox Seguer., & παρ' ἐτέρου. Idemque et Regius primus, μαθεῖν.

(48) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1 δύνανται ὁ λόγος. Cæteri et editi, δύνανται λόγος. Mox Reg. 1 et Seguer., ἦν ὁ πατήρ ποτε. Alii et editi, ἦν ποτε πατήρ.

(49) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ποιεί. Editi aliique, ἐποίησεν. Ibidem Gobler. et Felc. 1, ὡς ὁμεις φατε, ὁ ἐπὶ μὲν τοῦ σταυροῦ φάσκων. At μὲν ibidem abest a Reg. 1 et Seguer., qui item habent ἐγκατέλιπας; πρὸ δὲ τούτου.

(50) Σὺ abest a Regius 1 et Seguer., qui iidem paulo post habent, ἠγάπησέν τε, et, παρηγγεῖλα, et, προσύχουσα. Cæteri et editi, ἤγατο δὲ, et, παρηγγεῖλα. Reg. 2, εὐχέσθαι. Gobler. et Felc. 1, προσύχουσα. Alii et editi, εὐχέσθαι.

(51) Sic Reg. 1 et Seguer. Cæteri vero et editi, καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, ὅτε οὐ ἀγγελοι, ὅτε, paulo post Reg. 1, Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et

που, ἐπυνθάνετο τῶν μαθητῶν, τίνα λέγουσιν οἱ ἀνθρώποι αὐτὸν εἶναι· εἰς δὲ τὴν Βηθανίαν παραγενόμενος ἤρῳτα· (46) ποῦ Λάζαρος κεῖται· ελεγε δὲ μετὰ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς· Πόσους ἄρτους ἔχετε; Πῶς οὖν, φασίν, οὗτος σοφία, ὁ ἐν σοφίᾳ (47) προκόπτων, καὶ ἀγῶνῶν ἀ παρ' ἐτέρων μαθάνειν ἤξιον; Ἔστι δὲ καὶ τούτο παρ' αὐτῶν λεγόμενον· Πῶς δύνανται ὁ λόγος (48) ἴσως εἶναι τοῦ Πατρὸς, ὁ ἔστω οὐκ ἦν ὁ Πατήρ ποτε, δι' οὗ τὰ πάντα ποιῶν (49), ὡς ὁμεις φρονεῖτε, ὁ ἐπὶ μὲν τοῦ σταυροῦ λέγων· Θεέ μου, Θεέ μου, ἴνα τί με ἐγκατέλιπες; πρὸ δὲ τούτων εὐχόμενος· Ἀδελφός σου τὸ ἔνομα· καὶ, Ἀδελφός μου σὺ (50), Πάτερ, τῇ δόξῃ, ἣ ἔρχομαι ἀπὸ τοῦ τόν κόσμου εἶναι παρὰ σοί. ἤγατο δὲ ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ παρηγγεῖλα τοῖς μαθηταῖς προσύχουσαι μὴ εἰσιελθῆν εἰς πειρασμόν· καὶ, Τὸ Πνεῦμα κρούσθων, ελεγε, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· καὶ, Περὶ τῆς ἡμέρας ἡ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱὸς (51). Εἶτα πάλιν φασίν ἐπὶ τούτοις οἱ θεολογοί· Εἰ ἦν κατὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν ἀπίσως ὑπάρχων ὁ υἱὸς πρὸς τὸν θεόν, ὅτ' ἂν ἠγγύσθη περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐγένωσκεν ὡς ἄλογος, ὅτ' ἂν ἐγκατέλιπτο ὁ συνυπάρχων, ὅτε εἰκότως ἤξει λαθεῖν, ἔχων αὐτὴν ἐν τῷ Πατρὶ, ὅτε ὁμῶς ἤγατο· οὐδενὸς γὰρ λόγος ὢν (52) εἰδέετο· ἀλλ' ἐπειδὴ κτισμα ἐστὶ καὶ εἰς τῶν γενητῶν, διὰ τούτου ταῦτα ελεγε, καὶ εἰδέετο ὢν οὐκ ελεγε· κτισμάτων γὰρ ἴδιον τὸ χρῆσθαι καὶ δεῖσθαι ὢν οὐκ ἔχουσιν. »

27. Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ ἀσεβεῖς ἐξάγονται λαλοῦντες· εἶδε δὲ ταῦτα διαλογιζόμενος (53) εἰπὴν καὶ τολμηρότερον· Διὰ τί ὁμῶς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο; καὶ πάλιν ἐπιπέπν· Πῶς γὰρ ἠδύνατο θεὸς ὢν γενέσθαι ἀνθρώπος; Ἡ πῶς ἠδύνατο ὁ (54) ἀσώματος σῶμα φορέσθαι; ἢ καὶ Ἰουδαϊκώτερον κατὰ τὸν Καίσαρα εἰπὴν· Διὰ τί ὁμῶς, ἀνθρώπος ὢν ὁ Χριστὸς, θεὸν αὐτὸν ἐποίησεν. (55); ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τούτους

Felc. 1, κατὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν, ubi alii et editio Commel., ὑμετέραν, mendose. Ibid. Reg. 1, Seguer., ὑπάρχων ὁ υἱὸς πρὸς τὸν θεόν, ὅτ' ἂν ἠγγύσθη περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐγένωσκεν ὡς λόγος, ὅτ' ἂν ἐγκατέλιπτο ὁ συνυπάρχων. Editi, διάνοιαν ὑπάρχων πρὸς τὸν θεόν, ὅτ' ἂν ἠγγύσθη περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐγένωσκεν ὁ λόγος, ὅκ' ἂν ἐγκατέλιπτο ὁ συνυπάρχων. Reg. 2 habet, ὁ υἱὸς post διάνοιαν, idemque et Gobler. et Felc. 1 habent, ἐγένωσκεν ὡς λόγος. Felc. 5, ἐγένωσκεν ὡς λόγος.

(52) regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, γὰρ λόγος ὢν. Editi et alii, γὰρ ὡς λόγος ὢν. Ibidem Regius primus et Seguer., ἐπειδὴ. Alii et editi, ἐπεὶ.

(53) Reg. 1 et Seguer., διαλογιζόμενος. Cæteri et editi, λογιζόμενος. Ibid. Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰπὴν καί. Alii et editi, εἰπὴν αὐτούς καί.

(54) Sic Reg. 1, et Seguer. At alii et editi ὁ omitunt.

(55) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii autem et editio Commel., ποιεί. Paulo post uterque Regius, Anglic. et Felc. 5, μὲν Ἰουδαῖοι. Alii et editi, μὲν οὐ Ἰουδαῖοι.

παραλήσται τότε μὴ Ἰουδαῖοι βλέποντες ἐγγύρζον, ἅ
 οὐδὲ ἀναγινώσκοντες οἱ Ἀρειομανταὶ ἀπιστοῦσι, καὶ εἰς
 βλασφημίαις ἐκπεπτώκασι. Εἰ τις (56) οὖν ἐκ
 παραλήσει τὰ τούτων κἀκεῖνους ἐξτάξαι ῥήματα,
 εὐρήσει πάντως εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοῦς συναωνύτως
 ἀπιστίαν, καὶ ἴσῃν αὐτῶν (57) τὴν τῆς ἀσεβείας τόλ-
 μαν, καὶ κοινήν αὐτῶν οὖσαν τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην.
 Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἔλεγον· Πῶς, ἀνθρώπος ὢν, δύναται
 Θεὸς εἶναι; Ἀρειοὶ δὲ εἰς τὸ κατ' ἑαυτοῦ (58) ἀληθινὸς
 ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς ἠδύνατο ἀνθρώπος γενέσθαι; Καὶ Ἰου-
 δαῖοι μὲν ἐσκανδαλίζοντο, καὶ ἐχλεύαζον λέγοντες·
 Οὐκ ἂν οὕτως, εἰ ἦν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὑπέμεινε σταυ-
 ρόν· Ἀρειοὶ δὲ εἰς τὸ κατ' ἑαυτοῦ στήνοντες αὐ-
 τῶν, φάσκουσιν ἡμῖν· Πῶς τολμᾶτε λέγειν (59) Λόγον
 Ἵσον εἶναι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὸν ἔχοντα σῶμα,
 ὥστε τούτο ὑπομείναι; Εἴτα τὴν Ἰουδαίαν ζητούντων
 ἀπακτείνει τὸν Κύριον. ὅτι Πάτερ Ἵσον ἔλεγον τὸν
 Θεόν (60), καὶ ἴσον αὐτὸν ἐποίησε, ἐργαζόμενος ἃ ἐρ-
 γᾶται ὁ Πατήρ, ἔμαθον οἱ Ἀρειοὶ τὸν ἴσον καὶ αὐ-
 τόν, ὅτι οὕτως τῷ Θεῷ ἴσῃν (61), ὅτε Πατήρ
 ἴσῃς ἴσῃ καὶ φύσει τοῦ Λόγου ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ τοὺς
 ταῦτα φρονούντας ζητοῦσιν ἀπακτείνει. Πάλιν τε τῶν
 Ἰουδαίων λεγόντων· Οὐχ οὕτως ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ
 Ἰωσήφ (62), οὐδὲ ἡμεῖς οὐδὲμὲν τὸν πατέρα καὶ τὴν
 μητέρα; Πῶς οὖν λέγει· Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι,
 ἐγὼ εἰμι, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα; οἱ
 Ἀρειοὶ καὶ αὐτοὶ (63) ἐπακούουσιν ἐξ Ἰσοῦ λέγον-
 τες· Πῶς δύναται Λόγος εἶναι ἢ Θεὸς ὁ κοιμώμενος
 ὡς ἀνθρώπος, καὶ κλαῖον, καὶ πνιθανόμενος; Ἀμφό-
 τεροι γὰρ (64) ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων, ὧν ὑπέμεινε ὁ
 Σωτὴρ δι' ἧν εἶχε σάρκα, ἀρνούσιν τὴν ἀδιόγητα καὶ
 θεότητα τοῦ Λόγου.

quam induit, conditione se subiecit Salvator, Verbi

28. Ἰουδαϊκῆς τοῦτον οὐσίας, καὶ Ἰουδαϊκῆς τῆς ἐκ
 τοῦ (65) προδότου Ἰουδα εἰς τοιαύτης παρανομίας, ἢ
 ἐκ φρονεῖ πάλιν ὁμολογεῖσθαι αὐτοῦ τοῦ Κατάρτα
 καὶ Ἡρώδου μαθητὰς εἶναι, μὴ σκεπτόντας τὸν Ἰου-
 δαϊσμὸν τῷ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὀνόματι, καὶ ἀρνεῖσθαι
 οὐσαν τέλει, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρηκα-
 μεν (66), τὴν τοῦ Σωτῆρος ἔνσαρκον παρουσίαν τοῦτο

Joan. x, 35. Joan. vi, 42; viii, 58.

(56) Reg. 1 et Seguer., ἂν τις. Gohler. Felc. 1. B
 ἂν τις οὖν ἐκ παραλήσει τούτων καὶ τὰ κἀκεῖνους
 ἐξτάξαι. Reg. 2, et τις οὖν ἐκ παραλήσει τὰ τού-
 των τε κἀκεῖνους, etc. Ibid. mss., εὐρήσει πάντως,
 ubi editio Commel., πάντα, ut et videtur legis
 Nannius, qui in editione Commel. vertit, omnes.

(57) Sic primus codex Regius et Seguerianus. In
 aliis et editis tñ deest.

(58) Reg. 1 et Seguer. ἦν ομῖττον, ἰδὲμque
 μοx post Ἰουδαῖοι addunt μὲν, quod in aliis et edi-
 tis deest. Paulo post uterque Reg. Seguer. Basil.
 Anglic. et Felc. 5, sic habent, οὐκ ἂν οὕτως εἰ ἦν ὁ
 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὑπέμεινε, etc. Gohler. et Felc. 1.
 Εἰ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦν οὕτως, οὐκ ἂν ὑπέμεινε. Cæteri
 et editio Commel., οὐκ ἂν οὕτως ἦν Υἱὸς Θεοῦ, ὑπέ-
 μεινε, mendose.

(59) Λέγειν abest a Reg. 1 et Seguer.

(60) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, Πατέ-
 ρα τὸν Θεόν ἔλεγον Ἵσον εἶναι.

(61) Reg. 1, Seguer. Gohler. et Felc. 1, ἴσα Ἄλλοι
 et editi, ἴσος. Mox Reg. 1 et Seguer., καὶ τοὺς ταῦτα.

A homo est, seipsum Deum fecit? his enim et si-
 millibus sermonibus Judæi olim obstrepbant, cum
 hæc viderent, quæ nunc Ariani legentes, nolunt
 credere, sed ad blasphemias delapsi sunt. Si quis
 igitur Judæorum et Arianorum verba inter se velit
 conferre, si facile perspiciet illos in eandem omni-
 no infidelitatem incurrere, paremque eorum impie-
 tatem et audaciam, ac communem illis contra nos
 esse pugnam. Nam Judæi quidem alebant: Qui
 fieri potest ut ille qui homo est, Deus sit? Ariani
 vero: Si Deus verus est ex Deo, quo pacto potuit
 fieri homo? Judæi præterea scandalum patiebantur,
 hujusmodique cavillabantur verbis: Si Filius Dei
 esset iste, crucem non tolerasset. Ex adversa autem
 parte Ariani hæc nos interrogant: Quare asseve-
 rare audetis illum proprium naturæ Patris Verbum
 esse, qui corpus quod pati possit habet? Judæi item
 Dominum necandum quærebant, quod Deum,
 sum esse Patrem diceret, eique se parem faceret,
 cum se ad agere quæ ille agit testaretur. Eadem
 quoque est Arianorum doctrina, illum nempe neque
 parem esse Deo, neque Deum proprium ac natura-
 lem Verbi Patrem esse: quinetiam illos, qui ita
 sentiunt, ad necem perquirunt. Insuper is erat
 etiam Judæorum sermo: Nonne hic est Filius Jo-
 seph, cujus nos patrem et matrem novimus? Quo-
 modo igitur dicit, Priusquam Abraham fieret, ego
 sum, et de cælo descendi? Judeis consentiunt
 Ariani, atque ista pariter decantant: Qui fieri po-
 test ut ille sit Verbum vel Deus, qui dormit, ut
 homo, qui flet et interrogat? 458 Scilicet utriusque
 humanas propter affectiones, quibus pro carnis,
 proprietatem et divinitatem rejiciunt.

28. Cum igitur stulta ejusmodi doctrina tota sit
 Judaica, atque ex proditore Juda exorta: vel ergo
 palam illi fateantur se Caiphas et Herodis discipu-
 los esse, nec Judaismum Christianismi titulo occul-
 tent, sed corporeum Salvatoris adventum pevitus,
 ut supra diximus, negent: ea enim est propria il-
 lorum hæresis sententia: vel si, tum ut Constan-

Cæteri et editi, καὶ τοὺς τὰ ταῦτα.

(62) Sic Reg. 1, Seguer., Gohler. Felc. 1. At Ba-
 sil. Anglic. Felc. 5 et Reg. 2, ἴσῃν Ἰησοῦς ὁ υἱὸς
 Ἰωσήφ. Alii et editi, ἴσῃν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ. Paulo post
 Reg. 1 et Seguer., πῶς νῦν λέγει. Cæteri et editi,
 πῶς οὖν λέγει.

(63) Κατ'αὐτὸν abest a Basil. Ibid. Reg. 1, Seguer.
 Gohler. et Felc. 1, ἐπακούουσιν. Alii et editi, ἐπ-
 ακολουθοῦσιν.

(64) Sic Regius primus et Seguerianus. In aliis au-
 tem et editis deest γὰρ. Paulo post Regius primus,
 Seguerianus. Gohlerianus et Felckmanni 1, τὴν ἰδιό-
 τητα καὶ θεότητα. Alii et editi, τὴν ἀδιόγητα καὶ
 θεότητα.

(65) Reg. 2 et Felckm. 2, cum editis, Ἰουδαϊκῆς
 ἐκ τοῦ. Cæteri mss., Ἰουδαϊκῆς τῆς ἐκ τοῦ. Ibid.
 Reg. 1 et Seguer., τοιαύτης παρανομίας, ubi Gohler.
 et Felckm. 1, παρανομίας, alii et editi, παρανομίας.

(66) Sic Reg. 1 et Seguerianus. At alii et editi, καθά-
 περ καὶ ἔμπροσθεν εἶπομεν.

tio non displiceant, tunc illorum gratia quos de- A
perunt, Judæorum ritus palam amplecti et circum-
cidi non adnent, desinant ergo eadem ac Judæi
loqui. Convenit enim eos ab illorum mente disce-
dere, quorum nomen refugiant. Enimvero nos
Christiani sumus, o Ariani, nos, inquam, Christi-
ani sumus, propriumque nostrum est Evangelia de
Salvatore recte intelligere, non autem eum cum Ju-
dæis lapidibus percutere, si ipsum de sua divinitate
et æternitate loquentem audiamus, neque scandalum
vobiscum pati, ob humilia verba quibus ut homo
utilur. Quapropter si vos Christiani quoque esse
optatis, Arii insaniam deponite, vestrasque aures
impiis maledictis sordidatis, piis ablaite sermoni-
bus, exploratumque sit vobis, statim atque Ariani
esse destiteritis, Judæorum quoque perversitatem B
dimissuros, foreque ut tenebris dissipatis lux veri-
tatis vobis continuo affulgeat, nec nos jam amplius
calumniaturi sitis, quasi duo æterna agnoscamus :
vos quippe ipsi intelligetis Dominum verum et natu-
ralem Dei Filium esse, nec tantummodo æternum
esse agnoscis, sed etiam simul cum æternitate Pa-
tris existere. Alia siquidem sunt quæ æterna quo-
que dicuntur, quorum nam ipse effector est : nam
psalmo vicesimo tertio scriptum est, *Attollite portas,
principes, vestras, et elevamini, portæ æternæ* 66. Ve-
rum est autem hæc ab illo facta esse : quapropter
si ille rerum æternarum opifex est, quis nostrum
jam in dubium vocaverit ipsum esse ante res hujus-
modi æternas? At vero non tam ob æternitatem co-
gnoscitur Dominus, quam quod Dei Filius est. Quia
enim est Filius, hinc a Patre separabilis non est,
neque fuit unquam cum non esset, sed semper fuit,
cumque sit imago et splendor Patris, æteroitatem
quoque Patris possidet. Itaque qua quidem ratione
convicti fuerint male illa Scripturæ loca intelligere
que obtendebant, ex his quæ supra paucis dispu-
tata sunt disci potest : quod autem etiam ea, quæ
nunc et Evangelii opponunt, futilia admodum æ-
levia sint, facile perspicere est, si in primis quis sit

66 Psal. xliii, 7.

(67) Goblerian. et Felc. 1, ἀσέβεια, male. Ibid.
in margine Felc. 2, hæc habetur nota : Ἐσέπει πῶς
ἀδελφῶν τοῦ Κωνσταντίνου μέρμηται ὁ Πατὴρ. Vide
quæ secure Constantium meminist Pater.

(68) Sic Reg. 2 et Seguerian. At alii et editi γὰρ
omittunt. Paulo post Reg. 1 et Seguer., καὶ μὴτε
μετὰ, etc. Cæteri et editi, καὶ μὴ μετὰ, etc.

(69) Sic uterque Reg. et Seguer. At alii et editi ἀν
omittunt.

(70) Sic mss., atque ita legit Nann. Editio Com-
mel., ἀσέβεια, mendose. Paulo post Reg. 1 et Se-
guerian., τῶν νῦν Ἰουδαίων κακοφοροσύνῃς. Cæteri
et editi, τῶν Ἰουδαίων τῶν νῦν κακοφοροσύνῃς.

(71) Reg. 1 et Seguerian. ἐπιγνώσεσθε τε. Goble-
rian. et Felc. 1, ἐπιγνώσεσθε τε.

(72) Gohler. et Felc. 1, ἰδιότητι. Cæteri et editio
Commel., ἀιδιότητι. Paulo post Reg. 1 et Seguerian.,
αὐτῆς δημιουργοῦς ἐστίν· ἐν γὰρ τῷ κγ' ψαλμῷ γέ-
γραπτα. Gohler. et Felc. 1, αὐτὸς ὁς δημιουργοῦς
Κύριός ἐστι. Καὶ γὰρ Δαβὶδ φησιν. Alii et editi, αὐ-
τὸς ὡς δημιουργοῦς Κύριός ἐστιν· ἐν γὰρ Ψαλμοῦς γέ-
γραπτα.

γὰρ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν οἰκεῖον τὸ φρόνημα· ἢ εἰ
δεδοικασιν Ἰουδαίῃν ἐκ φανεροῦ, καὶ περιτέμνεσθαι,
διὰ τὴν πρὸς Κωνσταντίνου ἀρέσκειαν (67) καὶ τοὺς
ἀπατηθέντας παρ' αὐτῶν, μὴδὲ λεγέτωσαν τὰ τῶν
Ἰουδαίων· δικαίον γὰρ ὄν τὰ ὄνματα παραποιεῖται,
τούτων ἀποτρέφεται καὶ τὸ φρόνημα. Χριστιανὸς
γάρ (68) ἔσμεν, ὡς Ἀρειανὸς, Χριστιανὸς ἔσμεν ἡμεῖς·
ἡμῶν τε τῶν καλῶς τὰ Εὐαγγέλια νοεῖν περὶ τοῦ
Σωτῆρος, καὶ μὴτε μετὰ Ἰουδαίων λιβάζειν αὐτὸν,
ἐὰν περὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀιδιότητος ἀκούωμεν
αὐτοῦ, μὴτε μετ' ὁμῶν σκανδαλλίζεσθαι, ἐφ' οἷς
ἀν (69), ὡς ἀνθρώπος, ὑπὲρ ἡμῶν ταπεινὸς φθίγ-
γοτο βήματιν. Εἰ θέλετε γοῖν καὶ ὑμεῖς γενέσθαι
Χριστιανὸν, ἀποθέσθε τὴν Ἀρειανὸν μανίαν, τὴν τε
ἀκοήν ὁμῶν τὴν βυβαθεῖσαν ἀπὸ τῶν βλασφημιῶν
ρημάτων ἀπονήσαθε τοῖς τῆς εὐσεβείας λόγοις (70)·
γινώσκοντες, ὡς παύομενοι τοῦ εἶναι Ἀρειανὸν, παύ-
σεσθε καὶ τῆς τῶν νῦν Ἰουδαίων κακοφοροσύνῃς, ἐθ-
θῆς τε ὡς ἀπὸ σκότους ἢ ἀλήθεια ὁμῖν λάμψει· καὶ
οὐκέτι μὲν ἡμῖν οὐκ εἰδέσθε, ὡς δύο ἀδία λέγουσι,
ἐπιγνώσεσθε δὲ (71) καὶ ὑμεῖς, ὅτι τε ἀληθινὸς καὶ
φύσει Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀπλῶς
ἀδελφός, ἀλλὰ τῆ τοῦ Πατρὸς ἀιδιότητι (72) συνὸν γι-
νώσκειται. Ἔστι γὰρ λεγόμενα ἀδία, ὡν αὐτῆς
δημιουργοῦς ἐστίν· ἐν γὰρ τῷ κγ' ψαλμῷ γέγραπτα·
Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχοντες, ὁμῶν, καὶ ἐπάραθτε,
πύλας ἀκόνοι. Ἀἴθλιον δὲ ἐστίν (73), ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ
ταῦτα γέγονεν· εἰ δὲ καὶ τῶν αἰωνῶν αὐτὸς ἐστὶ
δημιουργός, τίς ἡμῶν ἐτι λατρεῖν ἀμφεβάλλειν δυνή-
σεται, ὅτι καὶ τούτων τῶν ἀδίων ἀνώτερός ἐστι; Καὶ
οὐ τοσούτων ἐκ τοῦ ἀδίου γνωρίζεται Κύριος (74),
ὅσον ἐτι Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· Υἱὸς γὰρ ὢν, ἀχώριστός
ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἦν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' αἰεὶ ἦν
καὶ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα ὢν τοῦ Πατρὸς, ἔχει καὶ
τὴν ἀιδιότητα τοῦ Πατρὸς (75). Ὅπως μὲν οὖν ἠλεγ-
χθησαν κακῶς νοούντες ἂ προσφασίζοντο βητά, δυνα-
τόν πως ἐκ τῶν ἐμπροσθεν δι' ἄλλων εληγμένων κα-
ταμαθεῖν· ὅτι δὲ καὶ ἐν οἷς πάλιν προσφασίζονται νῦν
ἐκ τῶν Εὐαγγελίων (76), γνωρίζονται σαφῶς ἔχον-
τες τὴν διάνοιαν, βῆδόν ἐστι συνδεῖν, ἐὰν μάλιστα

(73) Reg. 1 et Seguerian., ἀἴθλιον δὲ ἐστίν. In aliis
et editis deest δὲ. Paulo post Reg. 1 et Seguerian.,
τίς ἡμῶν ἐτι λατρεῖν, etc. Goblerian. et Felc. 1, τίς
ὁμῶν ἐτι λατρεῖν, etc. Alii et editio Commel., etc.
ὁμῶν ἐτι ἀμφεβάλλειν.

(74) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At
alii et editi, οὐ τοσούτων ἀδίων ἐκ τοῦ ἀδίου γνω-
ρίζεται ὁ Κύριος. Anglic. ibid., ἐκ τῶν ἀδίων. Item
ibid. Reg. et Seguer., ὅτι υἱὸς ἐστίν. Cæteri et editi,
ὅτι ὁ Υἱὸς ἐστίν.

(75) Hæc verba, ἔχει καὶ τὴν ἀιδιότητα τοῦ Πα-
τρὸς, aliusi a Goblerian. et Felc. 1, nec vertit in-
terpres in editione Commel. Ibidem Regius primus.
Seguerian. Anglican. Goblerian. et Felc. 1, ὅπως
μὲν οὖν. In aliis et editione Commel., οὐν deest.
Mox Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felc. 1, προσφα-
σίζοντο. Alii et editio Commel., ἐπροφασίζοντο.

(76) Reg. 1 et Seg., προσφασίζονται, ἐκ τῶν Εὐαγ-
γελίων δεικνύσονται. Alii et editi, προσφασίζονται νῦν,
ἐκ τῶν Εὐαγγελίων γνωρίζονται. Mox Reg. 1 et Se-
guerian. post βῆδόν, omittunt ὅτι.

καὶ τῶν τὸν σκοπὸν τῆς καθ' ἑμᾶς τοὺς Χριστιανούς
πίστεως λάβωμεν, καὶ τοὺς φύσει κανὼν χρῆσά-
μνοι, προσέχωμεν, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, τῆ ἀνα-
γκῶσι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Οἱ γὰρ χριστομάχοι,
τούτων ἀνοήσαντες, ἐπιλανθίσαν ἅπυ τῆς ὁδοῦ τῆς
ἀληθείας, καὶ προσέκοψαν (77) τῷ λόγῳ τὸν προσκόμι-
ματος, φρονούντες παρ' ὃ διὰ φρονεῖν.

29. Σκοπὸς τοίνυν οὗτος καὶ χαρακτήρ τῆς ἁγίας
Γραφῆς, ὡς πολλάκις εἶπομεν, διπλὴν εἶναι τὴν περὶ
τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν (78) ἐν αὐτῇ· ὅτι τε αὐτὸς
θεὸς ἦν καὶ Υἱὸς ἐστὶν Ἄλογος ὢν καὶ ἀπαύγασμα καὶ
σφῆρα τοῦ Πατρὸς· καὶ ὅτι ὕστερον, δι' ἡμᾶς σάρκα
λαβὼν ἐκ Παρθένου τῆς Θεοτόκου (79) Μαρίας, ἀν-
θρώπου γέγονε. Καὶ ἐστὶ μὴν τούτων εὐρεῖν διὰ πάσης
τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς σηματούμενον, ὡς αὐτὸς ὁ
Κύριος εἶρηκεν· Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς, ὅτι αὐ-
ταὶ εἰσὶν (80) αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· Ἰνα εἴ-
μῃ, πάντα τὰ βῆτα συνάγω (81), πολὺς ἐν τῷ γρά-
φειν γένομαι, ἀρκεσθόμενος ἐς πάντων μνημονεύσαι,
τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,
καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λό-
γος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι'
αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.
Εἶτα (82)· Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκή-
νωσεν ἐν ἡμῶν, καὶ θεωσάμεθα τὴν δόξαν αὐ-
τοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός· τοῦ δὲ
Παυλοῦ γράφοντος· Ὁς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ἐπέ-
θωρ, οὐχ ἀραγαθὸν ἠήρησατο τὸ εἶναι Ἰσα-
θεῶν· ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσεν, μορφῇ δοῦλου λα-
βὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος (83), καὶ
ἐκζηματι εὐφραθείς ὡς ἄνθρωπος. Ἐταπεινώσεν
ἐαυτὸν, γενόμενος ὁπίσθου μέχρι θανάτου, θά-
νάτου δὲ σταυροῦ. Ἀπὸ τούτων γάρ, τῇ αὐτῇ δια-
νοίᾳ διαρχόμενός τις πᾶσαν τὴν Γραφήν, βῆσαι πῶς
ἐν ἀρχῇ μὲν εἶπε τούτῳ ὁ Πατὴρ· Γενηθήτω φῶς,

Christianæ fidei scopus perceperimus, eoque tan-
quam regula utentes, lectioni Scripturæ divinitus
inspiratæ, ut 459 monet Apostolus, attenderimus⁴¹.
Hunc enim cum ignorarent Dei hostes, a via ve-
ritatis aberravere, et in lapidem offensionis offen-
dere⁴², et sapientes quæ sapere non oportet.

29. Hic igitur scopus et character est sanctæ
Scripturæ, ut sæpe diximus, nempe ut duo de Sal-
vatore demonstret, illum scilicet Deum semper
fuisse, et Filium esse, quippe cum sit Patris Ver-
bum splendorque et sapientia, ipsunque postea
propter nos, carne ex Virgine Deipara maxima as-
sumpta, hominem factum esse. Atque hunc quidem
scopum per universam divinitus inspiratam Scri-
pturam inculcari deprehendere est, quemadmodum
testatur ipse Dominus his verbis: *Scrutinamini Scri-
pturas, quia illæ sunt quæ testimonium perhibent de
me*⁴³. Verum ne, omnia loca adducendo, nullus
hac in re probanda videat, ea, quæ sequuntur, vice
omnium afferre satis fuerit. Hæc igitur sunt Joannis
verba: *In principio erat Verbum, et Verbum erat
apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in prin-
cipio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et
sine ipso factum est nihil*⁴⁴. Deinde: *Et Verbum
caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus
gloriam ejus, glorium quasi unigeniti a Patre*⁴⁵.
Paulus autem ita scribit: *Qui cum in forma Dei
esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem
Deo, sed semetipsum exinanivit, forma servi accepta,
in similitudinem hominum factus, et figura inventus
ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens
usque ad mortem, mortem autem crucis*⁴⁶. Ex his
porro, si quis eadem ratione universam Scriptu-
ram peritustrare voluerit, clare percipiet quare ini-

⁴¹ II Tim. iii, 16. ⁴² Rom. ix, 35. ⁴³ Joan. v,

39. ⁴⁴ Joan. i, 1-5. ⁴⁵ ibid. 14. ⁴⁶ Philip. ii, 6-8.

(77) Seguerian., προσέκοψαντες. Mox, Σκοπὸς τού-
των, etc., ad ἀνθρώπου γέγονε, habentur in Conci-
lior. tom. III, p. 22, in concil. Ephesino, epistola
Cyrilli Alexandrini ad monachos Ægypti, num. 4,
itemque apud Cassianum lib. vii De incarnatione,
cap. 29. Hæc sunt Cyrilli notanda verba: Ὁ τῆς
ἀοιδίου μνήμης Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος τῆς Ἀλεξαν-
δρείου Ἐκκλησίας κατασκοπέησας τὸν θρόνον ἐφ' ὅλοις
εἰσεπ τεσσαράκοντα καὶ ἕξ τὸν ἀριθμὸν, καὶ ταῖς τὸν
ἀνοσίτων αἰρετικῶν εὐρεσιλογίας ἀμαχὸν τινα καὶ
ἀποστολικὴν ἀντιτάκτων σύνεταν, καὶ ὅλον εὐδομοτάτῳ
τιμῇ μὲρ τοῖς ἰδίους συγγραμμάτι κατευφραίνων
τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἐπ' ὀρθότητι καὶ εὐσεβείᾳ
δογματικῶν παρὰ πάντων μαρτυροῦσας, τὸ περὶ τῆς
ἁγίας ἡμῶν καὶ ὁμοουσίου Τριάδος συνθεθείς βιβλίον,
ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ, εἶπε τε καὶ κάτω Θεοτόκον ἀπο-
καλεῖ τὴν ἁγίαν Παρθένον. Ille est, Percelebris memo-
ria Patris noster Athanasius, qui totos sex et quadra-
ginta annos Ecclesie Alexandrinæ sedem ornavit,
quique ineptis impiorum hæreticorum commentis in-
victam planeque apostolicam opposuit sapientiam, ac
suis libris, veluti unguentū flagrantissimum, totum or-
bem recreavit, cujus tum rectam doctrinam, tum in
dogmatis pietatem testantur omnes, de sancta et con-
substantiali Trinitate librum nobis composuit, in
cujus tertia oratione supra infraque Deiparam ap-
pellat sanctam Virginem. Hæc ille, qui deinde Atha-
nasii refert verba. Ibid. Reg. 1, Seguer. et Cyrillus,
τῆς ἁγίας Γραφῆς, ut et legit Cassianus. In aliis et

editis Ægypti deest.

(78) Regius primus, Seguer. et Cyrillus, ἐπαγ-
γελλαν. Cæteri et editi, ἀπαγγελλαν. Cassianus vero
sic habet, *Duplicem esse in eodem Salvatore signifi-
cationem*. Ibid. Reg. 1 et Seguer., καὶ Υἱὸς ἐστὶν Ἄ-
λογος ὢν καὶ, etc. Alii et editi ac Cyrillus, καὶ ἐστὶν
ὁ Υἱὸς Ἄλογος ὢν καὶ, etc. Cassianus, *Et est Filius,
Verbum et lumen et sapientia Patris*.

(79) Gobler. et Felc. 1 omittunt τῆς Θεοτόκου,
nec veritū Nannius in editione Commel. At legitur
in omnibus aliis mss. et editis, eamque tantum ob
vocem hic locus adducitur a Cyrillo et Cassiano.
Mox Reg. 1, τούτο, secunda manu v deleto. Ibidem
in Reg. 1 et Seguer. deest, τῆς θεοπνεύστου.

(80) Anglic. Gobler. et Felc. 4 et 5, αὐταὶ εἰσὶν.
Græcus Scripturæ textus, ἐκεῖνα εἰσιν.

(81) Reg. 1 et Seguer., τὰ βῆτα συνάγω, iidem-
que mox, ἀρκεσθόμενος ὡς πάντων. At alii et editi,
τὰ βῆματα συναγαγών, et, ἀρχεῖ τῶν ὡς πάντων.

(82) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, addunt
ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ut et legit Nannius. Anglican. et
Felc. 5, ὁ γέγονεν. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et
Felc. 1, hæc habent, καὶ θεωσάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ,
δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, quæ in aliis et
et in Commel. desunt. Ibid. Gobler. et Felc. 1, ἀπὸ
τοῦ Πατρὸς· ὁ δὲ Παῦλος· Ὁς ἐν, etc.

(83) Hæc verba, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμε-
νος, absunt a Reg. 1 et Seguer.

tio Pater illi dixit : *Fiat lux* ⁶⁷, et, *Fiat firmamentum* ⁶⁸, et, *Faciamus hominem* ⁶⁹ : cur item eum in sine sæculorum in mundum miserit, non ut mundum judicaret, sed ut mundus per ipsum salvus fieret ⁷⁰ : similiter cur scriptum sit : *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus* ⁷¹.

30. Qui igitur divinam Scripturam legerit, discat quidem verba ex Vetere Testamento, sed ex Evangelio attendat Dominum hominem factum esse. Nam, *Verbum, inquit, caro factum est. et habitavit in nobis* ⁷². Homo, inquam, factus est, non autem in hominem venit. Id enim scire etiam necesse est, ne forte in hujusmodi sententiam deflectentes impii, aliquos decipiant, illique existiment, quemadmodum oliu Verbum in unumquemque sanctorum descendit, ita etiam in hominem venisse, ut eum sanctum redderet, et in ipso appareret, uti in aliis contigit. Si enim ita se res haberet, et in homine tantummodo apparisset : nihil sane caset quod admirationem posset movere, nec qui eum **460** admirarentur, obstupefacti didissent : Undenam iste est ⁷³? et, *Cur tu homo cum sis, teipsum facis Deum* ⁷⁴? Audire siquidem illi conseruant : Factum est Verbum Domini ad singulos prophetas. Nunc autem postquam Dei Verbum, per quod omnia facta sunt, etiam filius hominis fieri non renuit, seque ipsum humiliavit, servi forma accepta : idcirco crux Christi Judæis est scandalum, nobis autem Christus Dei virtus et Dei sapientia est ⁷⁵. Nam *Verbum, ut ait Joannes, caro factum est* ⁷⁶. Si quidem mos est Scripturæ sacræ hominem carnem appellare. Hinc apud Joelem prophetam dicitur : *Effundam de Spiritu meo in omnem carnem* ⁷⁷. Item Daniel Astyagi dixit : *Ego idola manufacta non colo, sed Deum viventem, qui cælum et terram creavit, et in omnem carnem dominatum habet* ⁷⁸. Hic enim, ut et Joel, hominum genus carnis nomine significat.

31. Olim igitur ad singulos sanctos factum est Verbum, eosque, qui ipsum digne susceperunt, effecit sanctos : nec tamen cum illi nascerentur, dictum est ipsum hominem factum esse, nec cum paterentur, passum esse. Cum autem in fine sæculorum ad destruendum peccatum ex Maria prodiit (ita enim Patri visum est suum mittere Filium factum

A καὶ, *Γενηθήτω στερέωμα, καὶ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον* · ἐπὶ δὲ συντελεῖα τῶν αἰώνων ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ (84) ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ · καὶ γέγραπται · Ἰσοῦ ἢ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται Υἱὸν · καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἔστι μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.

30. Ὁ τόνων ἐντυγχάνων τῆ θεῖα Γραφῇ, ἀπὸ μὲν τῶν Παλαιῶν τὰ βῆτα καταμανθάνετω (85), ἀπὸ δὲ τῶν Εὐαγγελίων θεωρεῖτω τὸν Κύριον γενόμενον ἄνθρωπον · Ὁ Λόγος γάρ, φησί, *σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήρυσεν ἐν ἡμῖν*. Ἀνθρώπος δὲ γέγονε, καὶ οὐκ εἰς ἄνθρωπον ἦλθε · καὶ τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον εἶδέναι · μήποτε καὶ, εἰς τοῦτο πεισθέντες ὁ ἀσεβεῖς, ἀπαθησώσι τινὰς, κἀκαίνοι νομίωσιν (86), ὅτι, ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις εἰς ἕκαστον τῶν ἁγίων ἐγένετο, οὕτω καὶ νῦν εἰς ἄνθρωπον ἐπέδημυεν ὁ Λόγος ἡγιασμένον καὶ τούτων, καὶ φανερούμενος ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις. Εἰ γὰρ οὕτως ἦν, καὶ μόνον ἐν ἀνθρώπῳ φανεῖς ἦν, οὐδὲν ἦν παράδοξον (87), ὅτε οἱ ὄρῳντες ἐξενίζοντο λέγοντες · Ποταπὸς ἀρα ἔστιν οὗτος; καὶ, Διὰ τί σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; Εἶπον γὰρ τὴν συνήθειαν ἀκούοντες · Καὶ ἐγένετο Λόγος Κυρίου πρὸς ἕκαστον τῶν προφητῶν. Νῦν δὲ, ἐπειδὴ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δὴ οὐ γέγονε τὰ πάντα, ὑπέμενε καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου γενέσθαι, καὶ ἐκαταίνωσεν αὐτὸν, καθὼν δούλου μορφῇ · διὰ τοῦτο Ἰουδαῖοι μὲν σκάνδαλον ἔστιν ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς, ἡμῖν δὲ Χριστὸς Θεοῦ δυνάμις καὶ Θεοῦ σοφία · Ὁ Λόγος γάρ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, *σὰρξ ἐγένετο* · τῆς Γραφῆς ἔθος ἐχοῦσης λέγειν σάρκα τὸν ἄνθρωπον, ὡς διὰ Ἰωηλ τοῦ προφήτου φησὶν · *Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνευμάτων μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα* · καὶ ὡς (88) Δανιὴλ εἶρηκε τῷ Ἀστυάγῃ · *Οὐ σέβομαι εἰδῶλα χειροποίητα, ἀλλὰ τὸν ζῶντα Θεόν, τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἔχοντα πάσης σαρκὸς κυριαίαν* · σάρκα γὰρ καὶ οὗτος καὶ Ἰωηλ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λέγουσιν.

31. Πάλαι μὲν οὖν πρὸς ἕκαστον (89) τῶν ἁγίων ἐγένετο, καὶ ἠγίαζε μὲν τοὺς ἡρησίως δεχομένους αὐτὸν οὕτε δὲ, γεννωμένων ἐκείνων, εἰρηται, ὅτι αὐτὸς γεγέννηται ἄνθρωπος, οὕτε, πασχόντων ἐκείνων, εἰρηται · Πέπονθεν αὐτὸς · Ὅτε δὲ ἐκ Μαρίας ἐπέδημυεν ἀπ'αξ (90) ἐπὶ συντελεῖα τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας (οὕτω γὰρ εὐδοκίῃσας ὁ Πατὴρ

⁶⁷ Geo. 1, 5. ⁶⁸ ibid. 6. ⁶⁹ ibid. 26. ⁷⁰ Joan. III, 17. ⁷¹ Matth. 1, 23. ⁷² Joan. 1, 14. ⁷³ Joan. XIX, 9. ⁷⁴ Joan. X, 33. ⁷⁵ 1 Cor. 1, 24. ⁷⁶ Joan. 1, 14. ⁷⁷ Joel II, 28. ⁷⁸ Dau. XIV, 4.

(84) Gobler. et Felc. 1, εἰς τὸν κόσμον, ἵνα σωθῆ.

(85) Reg. 1 et Seguer., τὰ βῆτα καταμανθάνετω. Cæteri et editi, τὰ βῆματα μαθάνετω.

(86) Reg. 1 et Seguer., νομίωσιν.

(87) Reg. 1. Seguer. Gobler. et Felc. 1. At iu aliis et editis ἦν deest.

(88) Ὡς abest a Gobler. et Felc. 1. Ibid. uterque Reg. et Seguer., Ἀστυάγῃ. Alii et editi, Ἀστυάγῃ. Porro non ad Astyagem, qui jam decesserat, sed ad Cyrum ejus successorem hæc a Daniele dicta esse memorat Scriptura. Item ibid. Felc. 2 et editi, οὐ σέβομεν. At cæteri mss. et Scriptura, οὐ σέβομαι.

(89) Regius primus et Seguer., μὲν οὖν πρὸς ἕκαστον. Gobler. Felc. 1, μὲν οὖν εἰς ἕκαστον. Alii et editio Commel., μὲν εἰς ἕκαστον. Paulo post mss., γεννωμένων ἐκείνων. Editio autem Commel., γεννωμένων ἐκείνων. Ibid. uterque Reg. et Seguer., γεγέννηται. Alii mss., γεγέννηται. Editio Commel., γέννηται.

(90) Basil. et Anglic., ὅτι. Ibid. Reg. 1 et Seguer., ἐπέδημυεν ἀπ'αξ. Alii et editi, ἐπέδημυεν ἄνθρωπος ἀπ'αξ. Nannius non legit quoque ἄνθρωπος, Max Reg. 1 et Seguer., ἀθέτησιν ἁμαρτίας. Alii et editi, ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας.

Ἐπαίμει τὸν ἑαυτοῦ γῆν γενόμενον (91) ἐκ γυναικός, ἅ ex muliere, factum sub lege⁹⁰), tunc dictum est ipsum carne assumptum hominem factum esse, atque pro nobis in ea esse passum, ut ait Petrus: *Christo igitur pro nobis passo in carne*⁹¹, ut scilicet planum fletet, omnesque crederemus eum ipsum, qui semper Deus fuit, et eos, ad quos accessit, sanctos efficit, omniaque juxta Patris voluntatem administrat, propter nos hominem postea factum fuisse atque, ut loquitur Apostolus, divinitatem corporaliter in carne habitasse⁹², quod idem est ac si diceret, Cum Deus esset, proprium habuit corpus, quo ut instrumento utens, homo propter nos factus est. Hinc, quæ carnis sunt propria, illi attribuantur, quia nempe in ea existebat: sic ergo dicitur esurire, sitire, pati, laborare, et similia quæ ad carnem pertinent. Ad vitæ propria Verbi erant opera, ut mortuos ad vitam revocare, cæcis visum restituere, hæmorrhoidissam sanare, per proprium præstabat corpus. Proinde Verbum proprias carnis infirmitates portabat, quia caro sua erat: et vicissim caro divinitatis operibus faciendis inserviebat, quia in illa erat, quippe quæ Dei corpus esset. Aplo autem propheta voce, *portavit*⁹³, usus est, nec dixit, Infirmitates nostras sanavit, nec extra corpus esse, illudque duntaxat sanare, uti semper fecit, videretur, atque iterum homines morti obnoxios relinqueret. Verum nostras infirmitates nostraque peccata ipse portat, ut omnibus evidens sit, et hominem propter nos eum esse factum, et corpus, quod in illo nostra peccata portabat, proprium ipsis esse. Nihil autem ei nocuit peccata nostra suo corpore in lignum tulisse, ut ait Petrus⁹⁴: at nos homines 461 propriis affectionibus liberati sumus, et Verbi justitia repleti.

32. Ὅθεν τῆς σαρκὸς πασχούσης, οὐκ ἦν ἐκτὸς ταύτης ὁ Λόγος· διὰ τοῦτο γὰρ αὐτοῦ λέγεται καὶ τὸ πάθος· καὶ θεϊκὸς δὲ ποιούντος αὐτοῦ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἦν ἔξωθεν αὐτοῦ ἡ σὰρξ· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ταῦτα πάλιν ὁ Κύριος ἔποιε· διὰ τοῦτο

32. Hinc cum caro pateretur, extra eam non erat Verbum, quæ causa est cur ejus esse passio dicatur. Cum item ipse Patris opera divine efficeret, extra ipsum non erat caro, sed in ipso corpore hæc efficiebat Dominus. Idcirco enim factus homo aie-

⁹⁰ Galat. iv, 4. ⁹¹ I Petr. iv, 1. ⁹² Coloss. ii, 9. ⁹³ Isa. lxxxiii, 4; Matth. viii, 17. ⁹⁴ I Petr. ii, 24

(91) Regius primus, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. γενόμενον.

(92) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1 omittunt ἐπὲρ ἡμῶν. Ibid. Reg. 1 et Seguer., πιστεύσωμεν. Mox uterque Regius eum Seguer. πρὸς οὐς ἐγένετο, διακοσμήν τε κατὰ τὸ βούλημα. Reg. 2, κατὰ βούλημα, ut alii et editi, qui item habent πρὸς οὐς ἐγένετο.

(93) Καὶ deest in Gobler. et Felc. 1. Hic locus extat in concilio Lateranensi sub Martino I. t. VI Concilior., p. 501, diciturque esse ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγου γ', ἐξ oratione tertia contra Arianos: pro ὑστερον καὶ, ibi habetur, ὑστερον γὰρ.

(94) Reg. 1 et Seguer. et Lateran. concil. omittunt δὲ ἡμᾶς.

(95) Regius 1 et Seguer., ἰδοὺς. Alii et editi, ἰδοὺσθα. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτὸς ἔποιε. Concil. Lateran. omittit αὐτὸς, habetque item ἔποιε, ubi desinit locus. Alii et editi, παύε. Paulo post Anglic., ἐβάσταξε.

(96) Gobler. et Felc. 1, ἡ σὰρξ· ἡ δὲ σὰρξ, etc. (97) Regius primus et Seguer., ἔγενετο. Ibidem mox et Reg. 2, Anglic. Gobler. Felc. 1 et 5, ἐβάσταξε. Scriptura, ἐβάστασεν. Cæteri et editi, ἐβάσταξε.

(98) Regius 1, Seguer. et Anglic. addunt αὐτό, quod in aliis et editis deest. Paulo post Basil., πάλιν τῷ θανάτῳ. Alii et editio Commel., πάλιν τοῦ θανάτου.

(99) Regius 1 et Seguer., αὐτὸς βασιτάζει. Mox Felc. 2 et editi, οὐ καὶ ἄνθρωπος. Cæteri mss., οὐ καὶ ἄνθρωπος.

(1) Felc. 2 et editio Commel., αὐτὸς. Alii mss., αὐτὰς.

(2) Hæc verba, τῆς δὲ τοῦ Λόγου δικαιοσύνης ἐπιληρούμεθα, absunt a Goblerian. et Felc. 1, nec vertit Nannius in editione Commel. Ad habentur in utroque Regio, Seguerian. Basil. Anglic. Felc. 2, 3, et in editis.

hat : *Si Patris mei opera non facio, mihi credere nolite : si autem facio, si mihi credere nolitis, operibus saltem credite, ut cognoscatis Patrem in me esse, et me in illo* ²². Certe cum opus fuit socrum Petri febril laborantem curare ²³, humano quidem more manum extendit, sed morbum divinitus repressit. Similiter cum cæcum natum sanavit, humanum sputum e carne emisit, sed per lutum oculos ejus divine aperuit. In Lazaro quoque a mortuis excitando humanam quidem vocem, ut homo, edidit : sed divine, ut Deus, Lazarum ad vitam revocavit. Hæc autem idcirco ita palam fiebant, quod non specie sed revera corpus haberet. Nempe decebat Dominum, humanam carnem induentem, totam eam cum propriis affectionibus induere, ut quemadmodum proprium ejus esse corpus dicimus, ita etiam corporis affectiones, ejusdem solum propria esse dicerentur, tametsi ejus non attingebant divinitatem. Itaque si alterius esset corpus, illius etiam esse affectiones dicerentur : sed si Verbi caro est (*Verbum enim caro factum est* ²⁴), necesse est carnis affectiones illius dici cujus ipsa caro est. Cujus porro dicuntur affectiones, quales in primis sunt, condemnari, flagellis cædi, sitire, cruci affligi, mori, vitiæ corporis infirmitates, ejusdem quoque sunt tum præclare gesta tum gratia. Eam igitur ob rem congruenter et convenienter hujusmodi affectiones non alterius, sed Domini esse dicuntur, ut et gratia ab illo sit, et nullius alius, sed vere Dei cultores essemus, quippe qui nullam e rebus factis nec vulgare aliquem hominem, sed verum et naturam ex Deo genitum Filium invocemus, qui idem tametsi factus est homo, nihilominus et Dominus et Deus et Salvator est.

²² Joan. x, 37, 38. ²³ Matth. viii, 14. ²⁴ Joan. i, 14.

(3) Sic Regius primus et Seguerian. Gobler. et Felc. 1, habent item, *ἵνα γινώσκητε*. Cæteri et editi, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε καὶ γινώσκητε. At in Anglican. desunt hæc verba, et *ἕλθω*, *κἀν ἔμοι μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε*. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, *ὅτι οὐκ ἐπιτὸν* post Ἄμειλι, et secunda manu est in Reg. 1. Ibid. Reg. 1 et Seg., *πενθερῶν Πέτρου*.

(4) Goblerian. et Felc. 1, *ἐκ γεννητῆς*. Felc. 5, *ἐκ γεννητῆς*. Mox Reg. 1 et Seguer., *ἠφίετο πύσμα*.

(5) Regius uterque et Seguer., *ἔγένετο*. Cæteri et editi, *ἔγένετο*. Quæ sequuntur ibidem, citat Cyrillus in defensione xi et xii anathematismi contra Orientales episcopos, concilii Ephesini pag. 887 et 879, aique verba esse Athanasii ἐν τῷ Περὶ τῆς Τριῦδος λόγῳ. Hinc in codicibus Basil. Felc. 2 et 5, hæc ad hunc locum extat observatio : Ταῦτα προσήγαγεν ὁ μακάριος Κύριλλος κατὰ Ἀνδρόλου ὄπρω του εἰς κεφάλαιον. Ἀρμόδιε δὲ κατὰ Νεστορίου καὶ Εὐτυχίου καὶ Ἰουλιανου καὶ Διοκρητιῶν. Id est, *Hæc adduxit B. Cyrillus contra Andream pro defensione 12 capituli. Optime autem conveniunt contra Nestorium, Eutychem, Julianum et Docitas*. Ubi recte monet Felcmanius, Julianum Halicarnassæm hic indicari, cujus meminit Liberatus in *Breviario* cap. 49. Ibid. Reg. 1 et Cyrillus, *ἀλλὰ ἀληθῶς*, Seguer. *ἰάλλ' ἀληθῶς*. Alii et editi, *ἀλλὰ ἀληθῆς*.

(6) Cyrillus in defensione anathemat. xii, *παθῶν*

ἄλλὰ καὶ ἄνθρωπος γενόμενος ἔλεγεν · *Εἰ τοῦ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι · εἰ δὲ ποιῶ, κἀν ἔμοι μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύετε, ἵνα γινώσκητε* (3), *ὅτι ἐν ἔμοι ὁ Πατήρ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ*. Ἄμειλι *ὅτι χρεία γέγονε τὴν πενθερῶν τοῦ Πέτρου περιεσσοῦσαν ἐλεῖναι, ἀνθρωπίνως μὲν ἐξέτεινε τὴν χεῖρα, θεϊκῶς δὲ τὴν παύων τὴν νόσον*. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐκ γεννητῆς (4) τυφλοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ τοῦ σαρκὸς ἠφίετο ἐκ τοῦ πύσμα, θεϊκῶς δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἤνοιξε διὰ τοῦ πηλοῦ · ἐπὶ δὲ τοῦ Λαζάρου φωνῆν μὲν, ὡς ἄνθρωπος, ἀνθρωπίνην ἠφίε· θεϊκῶς δὲ, ὡς Θεοῦ, τὸν Λάζαρον ἠφίεεν ἐκ νεκρῶν. Ταῦτα δὲ οὕτως ἐγένετο (5), καὶ ἐδείκνυτο, ὅτι μὴ φαντασίᾳ ἀλλὰ ἀληθῶς τὴν ἔχων σῶμα · ἔπρεπε δὲ τὸν Κύριον, ἐνδιουσατόμενον ἀνθρωπίνην σάρκα, ταύτην μετὰ τὸν ἴδιον παθῶν αὐτῆς ἔλην (6) ἐνδύσασθαι, ἵνα, ὡς περ ἴδιον αὐτοῦ λέγομεν εἶναι τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη ἴδια μόνον αὐτοῦ λέγηται, εἰ καὶ μὴ ἤπτετο (7) κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν ἐτέρου ἦν τὸ σῶμα, ἐκείνου ἂν λέγοιτο καὶ τὰ πάθη · εἰ δὲ τοῦ Λόγου ἡ σὰρξ (ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο), ἀνάγκη (8) καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη λέγεσθαι αὐτοῦ, οὐ καὶ ἡ σὰρξ ἔστιν. Οὐ δὲ λέγεται τὰ πάθη, ἵδι ὅτι μάλιστα (9) τὸ κατακριθῆναι, τὸ μαστιγωθῆναι, τὸ διεψῆν, καὶ ὁ σταυρῶς, καὶ ὁ θάνατος, καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ σώματος ἀσθένειαι, τοῦτο καὶ τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ χάρις ἐστὶ. Διὰ τοῦτο τοῖνυν ἀκολούθως καὶ πρῶτονως οὐκ ἄλλου, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου λέγεται τὰ τοιαῦτα πάθη · ἵνα καὶ ἡ χάρις παρ' αὐτοῦ ἦ καὶ μὴ ἄλλου λάτραι γινώμεθα (10), ἀλλὰ ἀληθῶς θεοσεβεῖς, ὅτι μηδένα τῶν γενητῶν, μηδὲ κοινόν τινα θυρωποῦν, ἀλλὰ τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν Υἱὸν (11) τοῦτον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον, οὕθεν ἤτεον Κύριον αὐτὸν καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἐπικαλούμεθα.

ἔλην αὐτῆν. At altero in loco habet ut editi et mss. Ibidem uterque Regius, Seguer. Gobler. Felc. 1 et Cyrillus, ἴδιον αὐτοῦ. Cæteri et editi, ἴδιον αὐτῷ.

(7) Felc. 2 et editio Commel., *εἰ καὶ ἤπτετο*. At cæteri mss. et Cyrillus, *εἰ καὶ μὴ ἤπτετο*. Ibidem post αὐτοῦ desinit hic locus in defens. anathemat. xi. Ibidem omnes mss. et Cyrillus in defens. anathemat. xii, αὐτοῦ. Εἰ μὲν, ut et interpret legit. Editi vero αὐτοῦ. Οὐχ εἰ μὲν, etc. Item ibid. ἦν, post ἐτέρου, deest in Reg. 1, Seguer. et Cyrillo.

(8) Sic Reg. 1, Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1, et Cyrillus, ut et interpret legit. Alii autem et editi, τοῦ Λόγου ἡ σὰρξ ἐγένετο, ἀνάγκη.

(9) Reg. 1, Seguer. Gobler. Felc. 1 et Cyrillus addunt μάλιστα, quod in aliis et editis deest. Ibidem Gobler. et Felc. 1, τὸ διεψῆν, ὁ σταυρῶς, ὁ θάνατος.

(10) Sic uterque Regius et Seguer. Cyrillus vero, παρ' αὐτοῦ εἶναι, καὶ μὴ εἰδωλοτέραι γινώμεθα, ubi Felc. legit γινώμεθα. Alii et editi, παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ ἄλλου λάτραι γινώμεθα. Ibidem Gobler. et Felc. primus, ὅτι δὲ μηδένα. In aliis et editione Commel. δὲ deest.

(11) Uterque Regius, Seguer. Anglican. Gobler. et Felc. primus et quintus, ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ibidem ibidem cum Cyrillo, καὶ ἀληθινὸν Υἱὸν. Alii et editi, ἐκ Θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν Θεὸν Υἱὸν. Mox post ἐπικαλούμεθα, desinit hic locus apud Cyrillum.

33. Τοῦτο ἐστὶν οὐκ ἂν θαυμάσειεν; ἢ τίς οὐκ ἂν σὺνθῆτο θεῖον ἀληθῶς εἶναι τὸ πρῶγμα; Εἰ γὰρ τὰ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου ἔργα μὴ διὰ τὸ σῶματος γίνετο, οὐκ ἂν ἔθεοποίηθ' ἄνθρωπος· καὶ πάλιν, εἰ τὰ ἴδια τῆς σαρκὸς οὐκ ἐλέγητο τοῦ Λόγου, οὐκ ἂν ἔλευθερώθῃ παντελῶς ἀπὸ τούτων ὁ (12) ἄνθρωπος· ἀλλ' εἰ ἄρα πρὸς ὄλγον μὲν ἀνεπαίετο, ὡς προσέειπον, πάλιν δὲ ἔμενον (13) ἡ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φθορὰ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐμπροσθεν ἀνθρώπων γέγονε, καὶ τοῦτο δεῖκνυται. Πολλοὶ γοῦν ἅγιοι γεγόνασι καὶ καθαροὶ πάσης ἁμαρτίας (14)· Ἰερμίας δὲ καὶ ἐκ κοιλάδας ἠγγάσθη· καὶ Ἰωάννης ἐτι (15) κροαφορούμενος ἐσκήρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς Θεοτόκου Μαρίας· καὶ ὁμοῦς Ἐθαλίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἄδᾶμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοῦς καὶ ἁμαρτήσαντας, ἐπὶ τῷ ὁμοίωματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ· καὶ οὕτως ἔμενον οὐδὲν ἤττον οἱ ἄνθρωποι θνητοὶ καὶ φθοροὶ, δεκτικοὶ τῶν ἰδίων τῆς φύσεως παθῶν. Νῦν δὲ τοῦ Λόγου γενομένου (16) ἀνθρώπου, καὶ ἰσοποιουμένου ἐκ τῆς σαρκὸς, οὐκέτι ταῦτα τοῦ σώματος ἄπεται διὰ τὸν ἐν αὐτῷ γενόμενον Λόγον· ἀλλ' ὅπ' αὐτοῦ μὲν ἀνήλωται (17), λοιπὸν δὲ οἱ ἄνθρωποι οὐκέτι κατὰ τὰ ἴδια πάθη μένουσιν ἁμαρτωλοὶ καὶ νεκροὶ, ἀλλὰ κατὰ τὸν Λόγον δύναμιν ἀνιστάμενοι, ἀθάνατοι καὶ ἀφθοροὶ ἀεὶ διαμένουσιν. Ὅθεν καὶ γενομένης (18) τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, αὐτὴς λέγεται γεγεννηθεῖσα, ὁ τοῖς ἀλλοῖς γένεσιν εἰς τὸ εἶναι παρέχων· ἵνα τὴν ἑμῶν εἰς ἐκεῖνον μεταθῆ γένεσιν (19), καὶ μὴ κείνη ὡς γῆ μόνη ἔσται ἐξ γῆν ἀπέλωμεν, ἀλλ' ὡς τῷ ἐξ οὐρανοῦ ἄλλοῦ συναρθῆναι, εἰς οὐρανούς (20-21) ἀναχθῶμεν παρ' αὐτοῦ. Οὐκοῦν οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάθη τοῦ σώματος οὐκ ἀπεικότως εἰς ἐαυτὸν μετεβήχην· ἵνα μὴ κείνη ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ὡς ἴδιοι τοῦ Λόγου, τῆς αἰωνίου ζωῆς μετέσχωμεν. Οὐκέτι γὰρ κατὰ τὴν προτέρην γένεσιν ἐν τῷ Ἄδᾶμ ἀποθνήσκομεν· ἀλλὰ λοιπὸν τῆς γενέσεως ἡμῶν καὶ πάσης τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας μετατεθέντων εἰς τὸν Λόγον, ἐγεγρόμεθα

¹² Jerem. 1, 5. ¹⁷ Luc. 1, 44. ¹⁸ Rom. v, 14.

(12) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1. In aliis autem et editis d. deest.

(13) Felc. 5, ἔμενον. Ceteri et editi, ἔμενον.

(14) Hic locus citatur a Cyrillo Epistola ad monachos Ægypti, concilii Ephesini pag. 24, itemque a Cassiano lib. vii De incarnatione, cap. 29, apud quem ut et apud Cyrillum desinit post ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς Θεοτόκου Μαρίας. Habetur item Actione 1, concilii Ephesini pag. 507, cum hoc titulo, Ἐθνασίου τοῦ ἀγνωστάτου γενομένου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανὸν βιβλίου, Athanasii sanctissimi episcopi Alexandriae ex libro contra Arianos, eadēque omnino Latine habentur in Actione 1, concilii Chalcedonensis pag. 286. Ad hunc item locum hæc exstat nota in codicibus Basilienis et Felc. 2, Ταῦτα ἡ ἅγια σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῳ πρώτη προσήγαγε κατὰ Νεστορίου καὶ τῶν αὐτοῦ, ἀποδεικνύουσα, ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ Θεοτόκος ἡ ἅγια Μαρία τεκούσα αὐτὸν κατὰ σάρκα. Id est: Sancta prima Ephesina synodus ista addidit contra Nestorium ejusque assecutias, ostendens et Deum esse Christum; et Deiparam, sanctam Mariam que ipsum secundum carnem peperit. Ibidem, καὶ ante καθαροὶ deest in utroque

Regio et Seguerian. Sed in aliis et in editis habetur ut et in concilio Ephesino, et Chalcedonensi, atque etiam apud Cyrillum et Cassianum.

(15) Reg. 1, et Seguerian., καὶ Ἰωάννης δὲ ἐτι.

(16) Regius primus et Seguerianus, γενομένου. Ibidem Basilienis, ἰσοποιουμένου.

(17) Sic Regius primus, Seguerianus et concil. Ephesinum. At Anglicanus, ἀπ' αὐτοῦ μὲν ἀνήλωται. Ceteri et editi, ἀλλὰ ὅπ' αὐτοῦ μὲν ἀνήλωται.

(18) Hæc item exstant apud Cyrillum in defensione Anathemat. 1, in concilio Ephesino pag. 855. Mox Regius primus et concil. Ephes., γεγεννηθεῖσα. Ceteri et editi, γεγεννηθεῖσα.

(19) Cyrillus et concil. Ephesin., γέννησιν, ibique apud Cyrillum desinit locus. Mox Regius primus, Seguerianus, Gobler. Felc. 1, et concil. Ephesin., γῆ μόνη. Alii et editi, γῆ μόνη. Paulo post Regius primus, Seguer. concil. Ephes., τῷ ἐξ οὐρανοῦ Λόγῳ. Ceteri editique, τῷ ἐξ οὐρανοῦ Λόγῳ.

(20-21) Regius primus et Seguerianus, εἰς οὐρανούς· Alii et editi, εἰς οὐρανόν. Ibid. concil. Ephesinum, ἀναχθῶμεν δεῖ αὐτοῦ.

tatis, e terra excitamur, soluta peccati maledictione, A eius merito, qui in nobis, nostri gratia, maledictio factus est, idque admodum convenienter. Nam quemadmodum nos omnes, ut qui ex terra sumus, in Adam morimur: ita ex aqua et spiritu sursum regenerati, omnes in Christo vita donamur, quasi caro non jam terrestris, sed Verbum et ipsa effecta esset ob ipsum Dei Verbum, quod nostri causa caro factum est.

34. Ut autem accuratius cognosci possit natu-
rum Verbi pati nihil posse, carnisque infirmitates
propter carnem ipsi attribui, haud absre erit beatum
Petrum audire: dignus siquidem testis est cui de
Salvatore dicenti fides habeatur. Sic ergo in Episto-
la scribit: *Christo igitur pro nobis carne passo*⁹⁹.
Proinde cum esurire dicitur et sitire, laborare, igno-
rare, dormire, flere, postulare, fugere, nasci, calicem
deprecari, ac denique quaecunque carnis propria
sunt, desingulis recte dici possit: Christo igitur, car-
ne pro nobis, esuriente et sitiente, seque ignorare di-
cente, colaphis caeso, et laborante pro nobis carne:
exaltato item, ac nascente, crescente, carne; timente
ac latente, carne; ac dicente similiter, *Si fieri potest, 463*
*transseat a me calix iste*⁹⁹, vapulante et accipiente
pro nobis carne: in caeteris demum similibus rite addi
queat, *pro nobis carne*. Idcirco enim et ipse Aposto-
lus dicit, *Christo igitur passo*, non divinitate, sed
pro nobis carne, ut illae affectiones non propriae Verbi
nature, sed carnis natura propriae esse agnosce-
rentur. Nemini igitur haec humana sint scandalo,
sed omnes potius agnoscamus Verbum quidem pro
naturae suae conditione nihil pati posse, sed propter
carnem quam induit ista illi attribui, quia nempe
haec carnis propria sunt ipsumque corpus Salvato-
ris est proprium. Quocirca ille quidem, nullis ex
natura sua obnoxius affectionibus, sicuti est perman-
et, nec ab his leditur, sed eas potius delet et exter-
minat: homines autem, in ipsis affectionibus in
illum, qui earum expertus est, veluti translatis et de-
letis, iis et ipsi liberi pariter in perpetuum sunt,
quemadmodum his verbis Joannes docet: *Et scitis*
quod ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, et pec-

⁹⁹ I Petr. iv, 1. ⁹⁹ Matth. xxvi, 39.

(22) Sic Regius primus, Seguerianus et concilium
Ephesinum. Alii vero cum editis, δι' ἁμαρτίας. Mox
post γενομένου κατάραν desinit locus in concilio
Ephesino et Chalcedonensi.

(23) Reg. 2, et Basil., διὰ τὸν Θεὸν Λόγον.

(24) Regius primus, Seguerianus, Goblerianus et
Felckman: 1, γινώσκῃ τις ἀκριβέστερον ἔχειν.

(25) Gobler. et Felc. 1, περὶ τοῦ Σωτῆρος γράφων
οὕτως: Χριστοῦ, etc.

(26) Καὶ καθυέειν δεest in Goblerian. et Felc. 1,
idemque ibid. et Reg. 1, ac Seguer. omittunt καὶ
αἰτεῖν.

(27) Haec verba, μὴ εἰδῆναι λέγοντος, et mox,
ὕπερ ἡμῶν σαρκί, absunt a Goblerian. et Felc. 1.
Mox Regius primus, Seguer. et Anglican., αὐξάνον-
τος σαρκί. At σαρκί deest in aliis et editis, Gobler.
et Felc. 1, omittunt item σαρκί post κρυπτομένου.

(28) Ἄπ' ἐμοῦ deest in Reg. 1 et Seguer. Idem-
que ibidem et Gobler. ac Felckm. 1 omittunt, τού-

34. Ἴνα δὲ καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς τοῦ Λόγου φύσεως,
καὶ τὰς διὰ τῆν σάρκα λεγομένας ἀσθενείας αὐτοῦ
γινώσκων τὰς ἀκριβέστερον εἶη (24), καλὸν ἀκούσαι
τοῦ μακαρίου Πέτρου· ἀξιόπιστος γὰρ οὗτος γίνοται·
ἂν μάρτυς περὶ τοῦ Σωτῆρος· γράρει τοίνυν ἐν τῇ
Ἐπιστολῇ λέγων· Χριστοῦ (25) ὄν παθόντος ὕπερ
ἡμῶν σαρκί. Οὐλοῦν καὶ θανάτῳ λέγεται πεινᾶν, καὶ
διψᾶν, καὶ κάμνειν, καὶ μὴ εἰδῆναι, καὶ καθύ-
δειν (26), καὶ κλαίειν, καὶ αἰτεῖν, καὶ φεύγειν, καὶ
γεννᾶσθαι, καὶ παρατεῖσθαι ἐν ποτήριον, καὶ ἀλώ-
ματα πάντα τὰ τῆς σαρκὸς, λεχθεῖ ἂν ἀκολουθῶς ἐφ'
ἐκείνου· Χριστοῦ ὄν πεινῶντος καὶ διψῶντος ὕπερ
ἡμῶν σαρκί· καὶ μὴ εἰδῆναι λέγοντος (27) καὶ βα-
πτίζομένου, καὶ κάμνοντος ὕπερ ἡμῶν σαρκί· καὶ
θύουμένου πάλιν, καὶ γεννωμένου, καὶ αὐξάνοντος
σαρκί· καὶ κρυπτομένου, καὶ κρυπτομένου σαρκί·
καὶ λέγοντος, *Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ* (28)
τὸ ποτήριον τοῦτο, καὶ τυπτομένου, καὶ λαμβά-
νοντος ὕπερ ἡμῶν σαρκί· καὶ ὄλων πάντα τὰ τοιαῦ-
τα (29) ὕπερ ἡμῶν σαρκί. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ
Ἀπόστολος διὰ τοῦτ' εἶρηκε, *Χριστοῦ ὄν παθόν-
τος οὐ θεότητι, ἀλλ' ὕπερ ἡμῶν σαρκί*, ἵνα μὴ
αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἴδια κατὰ φύσιν, ἀλλ' αὐτῆς τῆς
σαρκὸς ἴδια φύσει τὰ πάθη ἐπιγυωσθῆ. Μὴ τοίνυν
ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τις σκανδαλίζεσθαι, ἀλλὰ μέλλο-
ν γινωσκέτω, ὡς τὴν φύσιν αὐτὸς ὁ Λόγος ἀπα-
θῆς ἐστὶ, καὶ ὅμως (30) δι' ἣν ἐνεδώσατο σάρκα, λέ-
γεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα, ἐπειδὴ τῆς μὲν σαρκὸς
ἴδια ταῦτα, τοῦ δὲ Σωτῆρος ἴδιον αὐτὸ τὸ σῶμα. Καὶ
αὐτὸς μὲν ἀπαθῆς τὴν φύσιν, ὡς ἐστὶ (31), διαμέ-
νει, μὴ βλαπτόμενος ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ μέλλον ἐξ-
αφανίζων καὶ ἀπολλύων αὐτὰ· οἱ δὲ ἄνθρωποι, ὡς (32)
εἰς τὸν ἀπαθῆ μεταβάδων αὐτῶν τῶν· παθῶν καὶ

το, καὶ τυπτομένου.

(29) Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 2 omittunt καὶ
ὄλων πάντα τὰ τοιαῦτα. At in utroque Regio, Basi-
liens. Anglic. et Felckm. 5, praeter illa verba addit
ὕπερ ἡμῶν σαρκί, quod in aliis et editis deest.
Mox Regius primus et Seguerianus, διὰ τοῦτ' εἶρη-
κε· Χριστοῦ ὄν παθόντος οὐ θεότητι. Goblerianus
et Felckmanni primus, διὰ τοῦτο εἶρηκε· Χριστοῦ
παθόντος οὐ θεότητι. Alii et editio Commel., διὰ
τοῦτο οὐκ εἶρηκε· Χριστοῦ παθόντος θεότητι.

(30) Reg. 2, et editio Commel. καὶ ὄμως. Mox
Basil. post περὶ αὐτοῦ omittit ταῦτα.

(31) Reg. 1, Seguer. Gobler. Felck. 1 omittunt ὡς
ἐστὶ.

(32) Sic Regius primus et Seguerianus. At in
aliis et editis deest ὡς. Mox Anglicanus, καὶ ἀπο-
λειμμένων, mendose. At Regius primus, Segueria-
nus et editio Commeliana, καὶ ἀπληγμένων.

ἀπληριμῶν, ἀπαθείς καὶ ἐλευθεροὶ τούτων λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς αἰῶνας γίνονται, καθὼς ἐβίβαζεν ὁ Ἰωάννης λέγων· *Καὶ οἴδατε, ὅτι ἐκαίρος ἐπαγγελία, ἴνα τὰς ἀμαρτίας* (33) *ἡμῶν ἀφῆ· καὶ ἀμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔσται.* Τούτου δὲ οὕτως ἔντος, οὐκ ἐγκαλεῖ τις αἰρετικῶς, διὰ τὴν ἀνάστασιν ἢ σὰρξ φύσει θνητῆ τυγχάνουσα (34); Εἰ δὲ καὶ ἀνάσταται, διὰ τὴν μὴ πάλιν πιεῖσθαι καὶ διψᾶν, καὶ πάσχει, καὶ μένει θνητῆ; Ἐκ γὰρ τῆς γῆς γέγονε, καὶ τὸ κατὰ φύσιν πῶς ἂν ἀπ' αὐτῆς παύσεται; Δυναμῆς τότε τῆς σαρκὸς ἀποκρινεσθαι (35) πρὸς τὸν οὕτω φιλόνοικον αἰρετικόν· Εἰμὶ μὲν ἐκ γῆς κατὰ φύσιν θνητῆ, ἀλλ' ὑστερον τοῦ Λόγου γέγονα σὰρξ, καὶ αὐτὸς ἐβάσταξέ (36) μου τὰ πάθη, καίτοι ἀπαθὴς ὢν· Ἐγὼ δὲ γέγονα τούτων ἐλευθέρω, οὐκ ἀφιζιμένη δουλείην ἐπι τούτων διὰ τὸν ἐλευθερώσαντά με Κύριον ἀπὸ τοῦ σῶμα. Εἰ γὰρ ἐγκαλεῖς, ὅτι τῆς κατὰ φύσιν ἀπληρίαν φοβᾶς, ἴρα (37) μὴ ἐγκαλίσσῃς, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τὴν ἐμὴν τῆς δουλείας ἔλαβε μορφήν (38). Ὡς γὰρ ὁ Κύριος, ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα, γέγονεν ἄνθρωπος, οὕτως ἡμεῖς ὁ ἄνθρωποι παρὰ τοῦ Λόγου τε θεοποιούμεθα (39) προσληφθέντες διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ,

35. (40) Ταῦτα ἀναγκαίως προεξητάσαμεν, ἴνα, ἔκ ἐκείνων αὐτὸν δι' ὄργανον τοῦ ἰδίου σώματος θεϊκῶς πράττοντά τι ἢ λέγοντα, γινώσκωμεν, ὅτι θεὸς ὢν, ταῦτα ἐργάσεται· καὶ πάλιν, ἔκ ἐκείνων αὐτὸν ἀνθρωπίνως λαλοῦντα, ἢ πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν, ὅτι σὰρκα φορῶν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ οὕτω ταῦτα πρᾶξι καὶ λαλεῖ. Ἐκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμφοτέρω ἐξ ἑνὸς πραττόμενα βλέποντες καὶ νοοῦντες, ὀρθῶς πιστεύομεν, καὶ οὐκ ἐν ποτε (41) πλανηθῶμεθα. Ἐκν δὲ τις, θεϊκῶς τὰ παρὰ τοῦ Λόγου γινόμενα βλέπων, ἀρνήσεται τὸ σῶμα, ἢ καὶ τὸ τοῦ σώματος ἴσα βλέπων, ἀρνήσεται τὴν τοῦ Λόγου (42) ἕνσαρκον παρουσίαν, ἢ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ταπεινὰ περὶ τοῦ Λόγου φρονισθῆ (43), ὁ τοιοῦτος, ὡς μετ' Ἰουδαίων κάπλιος μίσθων τὸν ὄνον ἕβατι, σκάνδαλον νομίζει (44) τὸν σταυρὸν, ὡς δὲ Ἕλληνας,

“ I Joan. III, 5. “ Isa. I, 22.

¶ 33) Felc. 2 et editio Commeliniana, -τῆς ἀμαρτίας, mendose.

(34) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Alii autem et editi, ὑπάργουσα.

(35) Sic primus codex Regius et Seguerianus. At caeteri et editi, ἀποκρινεσθαι.

(36) Sic primus codex Regius, Seguerianus, Gomerianus et Felckmanni primus. At Felck. 3 et Regius secundus, οὕτως ἐβάσταξε. Caeteri et editi, οὕτως ἐβάσταξε.

(37) Felckm. 2 et editio Commeliniana, ἴρα. Caeteri mss., ἴρα, ut et legit Nannius. Ibidem uterque Regius et Seguerianus, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ. In aliis et editis ὁ deest.

(38) Hic locus citatur in synodo vi, œcumenica, actione 15, in epistola Agathonis papæ, p. 655, ubi in Latino textu ita habetur: *Sauctus vero Aithanasius adasque Christi confessor in libro tertio adversus Arianos, etc.* In Græco autem, ὁ ἄγιος δὲ Ἀθανάσιος ὁμοίως ὁμολογητῆς τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ τετάρτῳ λόγῳ κατὰ Ἀρειανῶν, etc.

(39) Sic Regius primus et Seguerianus. At Regius secundus, synodus vi, θεοποιήθημεθα. Alii et editi, θεοποιούμεθα.

(40) Hæc citat Cyrillus in Defensione anathema-

A catum in eo non est 21. Quæ cum ita sint, nullus certo locus hæretico relinquatur hoc modo obtractandi: *Quare caro quæ natura mortalis est reviscitur?* Quod si reviscitur, cur non iterum exurit et silit, et patitur, mortalitasque manet cum ex terra sit facta? Quomodo vero quod illi naturale est ab ea discessit? Tuæ enim caro ad bujusmodi nugacem hæreticum posset respondere: Ego quidem ex terra sum secundum naturam mortalis, sed postea Verbi caro facta sum, quod meas affectiones, tametsi earum expers, portavit, hisque ipsa libera effecta sum, nec jam deinceps illis servio ob Dominum qui me ab iisdem liberavit. Nam si me reprehendis quod a naturali corruptione fuerim liberata: vide ne etiam reprehendas, quod Dei Verbum meam servitutis formam accepit. Ut enim Dominus, induto corpore, homo est factus; ita nos homines per Verbi carnem assumpti, divini ab eo efficiuntur, æternæque vitæ hæredes in posterum sumus.

35. Hæc primum expendere necesse fuit, ut si Dominum viderimus, sui corporis instrumento, aliqui divine agentem aut dicentem, meminerimus eum cum Deus sit, esse efficere. Si vero rursus eundem viderimus humano more loqui et pati, non ignoremus illum, caræ induta, factum esse hominem, sicque illa et agere et loqui. Si enim quod utriusque proprium est perceperimus, et utraque ab uno agi consideraverimus et intellexerimus, recta profecto erit fides nostra, nec unquam futurum est ut errenus. At si quis, his quæ a Verbo ditissime sunt conspectis, ejus corpus negaverit: vel si ea quæ corporis propria sunt intuius, corporeum Verbi adventum ausus fuerit inficiari, aut ex humanis gestibus abjecte de Verbo severit, isti non secus ac Judaico cauponi, vinum cum aqua miscenti 22, crux scandalum erit, idemque gen-

tismi xi, in concilio Ephesino, p. 879, habenturque Latine in concilio Lateranensi sub Martino I, p. 301. Ibidem uterque Regius et Seguerianus, προεξητάσαμεν, ut et legit interpres apud concilium Lateranensium; nam sic habet: *Hæc antea necessario examinavimus.* Alii autem et editio Commeliniana, προεξητήσαμεν. Item ibidem Cyrillus, ὡς δι' ὄργανον... πράττοντα ἢ λέγοντα. Concil. Lateran. legit quoque ὡς: *habet enim, eam tanquam per organum proprium corpus, etc.* Mox post ἐργάζεται, desinit hic locus apud Cyrillum.

(41) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, καὶ ὁμοίως. Ibidem post πλανηθώμεθα, desinit hic locus in synodo vi, et in concilio Lateranensi. Mox Regius primus et Seguerianus, γινόμενα βλέπων. Caeteri et editi, γινόμενα βλέπων.

(42) Rexius primus et Seguerianus, ἢ τὴν τοῦ Λόγου. In abis et editis deest ἢ. Mox Reg. 1 Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἢ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων. Alii et editi, ἢ καὶ ἐκ τῶν, etc.

(43) Regius primus codex et Seguerianus, φρονήσει. Alii et editi, φρονισθῆ.

(44) Regius primus et Seguerianus, νομίσθη. Caeteri et editi, νομίζει. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ὡς δὲ Ἕλληνας μορῶν. Alii et editi, ὡς δὲ

τῆς ἰσῆς, prædicationem stultitiam esse censebit **, quod jam Dei hostibus Arianis accidit, qui nimirum ob humanos Salvatoris actus, creatum eum esse arbitrati sunt. Quidni igitur etiam ob divina illius opera, ejus corporis procreationem negaverint seque deinceps Manichæis adjunxerint? Verum vel saltem sero illi quidem discant Verbum carnem esse factum : nos autem fidei scopum retinentes, agnoscamus eorum, quæ male illi intelligunt, rectam esse significationem. Nam hæc dicta, *Pater diligit Filium et omnia dedit in manu ejus* **; et, *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* **; et, *Non potsum ego a meipso facere quidquam, sed sicut audio, judico* **, aliaque id genus nequaquam demonstrant Filium aliquando ista non habuisse (40). Qui enim fieri possit, ut ea quæ Pater habet, ille non semper habuerit, qui solus natura Verbum et Sapientia Patris est : cujus item hæc sunt verba : *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* **, et, quæ mea sunt, Patris etiam sunt **? Si enim quæ Patris sunt, sunt quoque Filii, hæcque semper Pater habet, perspicuum sane est, ea quæ Filius habet, cum eadem sint Patris, semper in illo esse. Non igitur ista commemorabat, quasi ea aliquando non habuerit : sed quod Filium, qui ea quæ habet, semper habet, ipsa a Patre habet.

36. Ne quis enim Filium omnia quæ habet Pater, habere intelligens, ex summa illa similitudine, quæ absque ulla est differentia, et ex identitate, ut hoc verbo utar, eorum quæ habet, eo impietatis cum Sabellio errans deveniret, ut ipsum esse Patrem arbitraretur : idcirco his est usus vocibus, *Data est mihi* **, *accepti* ¹, *tradita sunt mihi* ², ut id solum ostenderet, se videlicet Patrem non esse, sed Patris Verbum æternumque esse Filium, qui ob suam quidem cum Patre similitudinem semper habet quæ ab eo habet; quia vero Filius idem ipse est, idcirco ex Patre habet quæ semper habet. Quod enim hæc verba, *data est, tradita sunt*, aliaque similia, Filii divinitatem non minuant, sed potius eum vere Filium esse argumento sint, ex iisdem illis vocabulis licet discere. Nam si omnia illi tradita sunt, primum

A *μωρίαν* ἠγῆσται τὸ κτήρυγμα, οἷα δὴ καὶ οἱ θεομάχοι Ἀρειανοὶ πεπύθησι. Τὰ γὰρ ἀνθρώπινα θεοποιεῖς τοῦ Σωτῆρος. ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι κτίσμα. Οὐκοῦν ἔδει καὶ τὰ θεϊκὰ βλέποντας αὐτοὺς ἔργα τοῦ Λόγου (45), ἀρνησασθαι τοῦ σώματος αὐτοῦ τὴν γένεσιν, καὶ λοιπὸν καὶ Μανιχαίους ἑαυτοὺς συγκαταριθμεῖν. Ἄλλ' ἔκεινοι μὲν κἂν ὀφεί ποτε (46) μανθανέτωσαν, ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο ἡμεῖς δὲ, τὸν σκοπὸν τῆς πίστεως ἔχοντες. ἐπιγινώσκωμεν (47) ἃ διανοοῦνται οὗτοι κακῶς, ὄρθην ἔχοντα τὴν διάνοιαν. Τὸ γὰρ, Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ, πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ τὸ, Πάντα μοι παρεδόθη ἕξ τοῦ Πατρὸς μου· καὶ τὸ, Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιῆν ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν (48)· ἀλλὰ καθὼς ἀκούω, κρῖνω· καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι βητὰ, οὐ μὴ ἐσχηκίμαι ποτὲ τὸν Υἱὸν ταῦτα δεικνύσαι. Πῶς γὰρ ἃ ἔχει ὁ Πατὴρ, οὐκ εἶχεν αἰδίως ὁ μόνος κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς Λόγος, καὶ Σοφία, ὁ (50) καὶ λέγων· Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐγὼ ἔστι· καὶ, τὰ ἐμὰ τοῦ Πατρὸς ἐστίν· Ἐγὼ γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, ἀεὶ δὲ ταῦτα ἔχει ὁ Πατὴρ, ὅλον (51) ὅτι ἃ ἔχει ὁ Υἱὸς, ταῦτα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἀεὶ ἐστίν ἐν αὐτῷ. Οὐ διὰ τὸ μὴ ἐσχηκίμαι οὐκ ποτε ταῦτα ἔλεγον· ἀλλ' ὅ ἔχων αἰδίως ὁ Υἱὸς ἃ ἔχει (52), παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχει.

36. Ἴνα γὰρ μὴ τις, βλέπων τὸν Υἱὸν ἔχοντα πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐκ τῆς ἀπαρἀλλάξου ὁμοιότητος καὶ ταυτοτήτος (53) ὧν ἔχει, πλανηθεὶς κατὰ Σαβέλλιον ἀπειθήσῃ, νομίσας αὐτὸν εἶναι τὸν Πατέρα· διὰ τοῦτο τὸ, ἐδόθη μοι, καὶ τὸ, ἔλαβον, καὶ τὸ, παρεδόθη (54) μοι, εἰρηκεν ὑπὲρ τοῦ μόνου δεῖξαι ὅτι οὐκ ἐστίν αὐτὸς ὁ Πατὴρ, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος, καὶ ὁ αἰθέριος Υἱὸς ἐστίν, διὰ μὲν τὴν ὁμοιότητα τοῦ Πατρὸς ἔχων αἰδίως ἄπερ ἔχει παρ' αὐτοῦ· διὰ δὲ τὸ εἶναι αὐτὸν Υἱὸν (53), ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει ἄπερ αἰδίως ἔχει. Ὅτι γὰρ τὸ, ἐδόθη, καὶ τὸ, παρεδόθη, καὶ τὰ ὅμοια τούτους, οὐκ ἐλαττοῦ τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δείκνυσιν οὐτὸν ἀληθῶς Υἱὸν, ἔξῃστι καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν βητῶν (56) καταμαθεῖν. Ἐγὼ γὰρ πάντα αὐτῷ παρεδόθη· πρῶτον μὲν ἄλλος ἐστὶ τῶν πᾶντων, ὧν παρέλασεν· ἔπειτα, πάν-

** 1 Cor. i, 23. ** Joan. iii, 35. ** Matth. xi, 27. ** Joan. v, 30. ** Joan. xvi, 15. ** Joan. xvii, 10. ** Matth. xxviii, 18. ¹ Joan. x, 18. ² Matth. xi, 27.

Ἐλλῆν ὧν μωρίαν. Mox Regius primus et Seguerianus, Ἀρειομανιχαῖοι πεπύθησσι.

(45) Sic Regius primus et Seguerianus. At alii et editi omittunt τοῦ Λόγου. Mox Regius primus et Seguerianus, καὶ λοιπὸν καὶ Μανιχαῖοι. Cæteri et editi, καὶ λοιπὸν Μανιχαῖοι.

(46) Regius primus et Seguerianus, ἐκείνοι κἂν ὀφεί ποτε. Alii et editi, ἔκεινοι μὲν καὶ ὀφεί ποτε.

(47) Seguer. Basil. Gobler. et Felckm. 1. ἐπιγινώσκωμεν. Cæteri et editi, ἐπιγινώσκωμεν. Mox Basil. Gobler. et Felckm. 1. ὄρθην ἔχοντες.

(48) Sic Regius primus, Seguerianus et Græcus Scripturæ textus. Alii vero et editi, οὐ δύναμαι ἀπ' ἑμαυτοῦ ποιῆν οὐδέν. Paulo post, Regius primus et Seguerianus, ταῦτα δεικνύσαι. Cæteri et editi, ταῦτα δεικνύουσι.

(40) Vide supra, p. 82.

(50) Sic Reg. 1 Seguer. Gobler. et Felckm. 1. In aliis autem et editis deest ὁ.

(51) S e Basil. Reg. 2, Gobler. Felckm. 1 et 5. At alii et editio Comneliniana, ὅλον.

(52) Goblerianus et Felckmanni primus mendose, ὅτι ἔχων αἰδίως ὁ Θεὸς ἔχον ὁ Υἱὸς ἃ ἔχει, ut forte etiam legit Naanius, ejus hæc est verso, sed quæ possidet ut Deus, ea postulat ut Filius. In editis Reg. 1 Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Ἴνα γὰρ μή τις. Cæteri et editi, Ἴνα οὐν μή τις.

(53) R-gius primus et Seguerianus omittunt καὶ ταυτοτήτος.

(54) S e primus codex Regius et Seguerianus. At alii et editi, καὶ παρεδόθη.

(55) Sic Regius primus et Seguerianus. Cæteri vero et editi, εἶναι τὸν Υἱὸν. Mox Regius uterque. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἄπερ αἰδίως ἔχει. Alii et editio Comneliniana, ἄπερ αἰδίως ἔχει.

(56) Basilicensis, τῶν βημάτων.

των ἂν κληρονόμος, μόνος ὁ Υἱὸς ἐστὶ καὶ (57) ὡς αὐτὸς κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς. Εἰ γὰρ εἰς ἦν τῶν πάντων, οὐ πάντων ἦν αὐτὸς κληρονόμος· ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἐλάβανεν, ὡς ἤθελε καὶ εἰδόνος ὁ Πατήρ. Νῦν δέ, πάντα λαμβάνων αὐτῶν, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων καὶ μόνος ὡς τοῦ Πατρὸς. Ὅτι δὲ πάλιν τὸ, εἰδόνος, καὶ παρεδόθη (58), οὐ τὸ ποτε μὴ ἔχειν αὐτὸν δεῖκναι, δυνατόν ἐστὶ τοῦ ὁμοίου ῥητοῦ καὶ περὶ πάντων συνιδεῖν τὸ τοιοῦτον. Φησὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Σωτήρ· Ὁσπερ ὁ Πατήρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ (59). Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ λέγειν, εἰδόνος, σημαίνει ἑαυτὸν μὴ εἶναι τὸν Πατέρα· ἐν δὲ τῷ λέγειν, οὕτως, δεῖκναι τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ φυσικὴν ὁμοίωσιν καὶ ἰδιότητα. Εἰ μὲν οὖν ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἔχειν ὁ Πατήρ, ὄντων, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἦν ὅτε οὐκ ἔχειν. Ὡς (60) γὰρ ὁ Πατήρ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει. Εἰ δὲ ἀσθεὺς μὲν τοῦτο λέγειν, εὐσεβὲς δὲ μάλλον ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι αἰετὶ ἔχει ὁ Πατήρ· πῶς οὐκ ἀποπον τοῦ Υἱοῦ λέγοντος, ὅτι, ὡς ὁ Πατήρ ἔχει, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει, τοῦτους λέγειν μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλ' ἄλλως ἔχειν; Μάλλον οὖν ὁ λόγος πιστός ἐστι, καὶ πάντα, ἃ λέγει εἰληφέναι, αἰετὶ ἔχειν, αὐτῶν ἔχει (61) παρὰ τοῦ Πατρὸς· καὶ ὁ μὲν Πατήρ οὐ παρά τινος, ὁ δὲ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχει. Ὡς γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπαυγάματος, εἰ αὐτὸ τὸ ἀπαύγασμα λέγοι· Πάντα τόπον δέδωκε μοι τὸ φῶς φωτίζειν· καὶ οὐκ ἀπ' ἑαυτοῦ φωτίζω, ἀλλ' ὡς τὸ φῶς βούλεται· τοῦτο δὲ λέγον (62), οὐ τὸ ποτε μὴ ἔχειν ἑαυτὸ δεῖκναι, ἀλλ' ὅτι τοῦ φωτὸς ὄντων εἶμι, καὶ τὰ ἐκείνων πάντα ἐμὰ ἐστίν. Οὕτως καὶ πλὴν (63) ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοεῖν ἔξεστι. Καὶ γὰρ πάντα θεωτικῶς ὁ Πατήρ τῷ Υἱῷ, πάντα πάλιν ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ ἔχει· καὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ ἔχοντος, πάλιν ὁ Πατήρ αὐτῶν ἔχει (64). Ἡ γὰρ τοῦ Υἱοῦ θεότης τοῦ Πατρὸς θεότης ἐστὶ· καὶ οὕτως ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ τῶν πάντων τὴν πρόνοιαν ποιῶναι.

Filio habet. Filio item habente, eadem quoque Pater atque ita Pater in Filio res omnes providentia gerit et

37. Τῶν μὲν οὖν τοιοῦτων ῥητῶν τοιοῦτος ὁ νοῦς· περὶ δὲ τῶν ἀνθρωπίνως λεγομένων περὶ τοῦ (65) Σωτήρος, καὶ ταῦτα πάλιν εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ (66) προεξητάσαμεν τὰ τοιαῦτα, ἵνα, εἰ ἀκούσωμεν ἐπερωτήτων αὐτοῦ, τὸν Ἀδάμαρον κείναι, καὶ ὅταν εἰς τὰ μέρη Καταραίας ἐλθόν

* Joan. v, 26. † Joan. xi, 54.

(57) Sic Reg. 1, Segner. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, κληρονόμος αὐτὸς ὁ Υἱὸς, ἐστὶ καί, etc.

(58) Basilienensis omittit καὶ παρεδόθη.

(59) Hæc verba, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, desunt in Reg. 1 et Seguer. Ibidem Basilienensis, ἐκ μὲν τοῦ λέγειν. Item ibidem Regius primus et Seguerianus, σημαίνει ἑαυτὸν. Alii et editi, σημαίνει αὐτόν.

(60) Basilienensis, Ὁσπερ. Cæteri et editi Commeliana, ὡς. Mox Regius primus et Seguerianus, ἀσθεὺς τοῦτο λέγειν, οἱ-σο μὲν. Ibidem Regius primus, ἀσθεὺς δὲ μάλλον ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι μὴ αἰετὶ ἔχει, sed μὴ habet secunda manu.

(61) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, αὐτῶν ἔχει. Alii et editi, ταῦτα ἔχει.

A sequitur eum alium esse ab omnibus quæ accepit. Deinde, cum omnium sit hæres, certe solus ipse quoque, Filius et proprius est Patris secundum naturam. Si enim e numero omnium esset, non omnium profecto esset hæres : sed quilibet etiam accepisset, uti voluisset ac dedisset Pater. Quapropter cum omnia ipse accipiat, alius utique est ab omnibus, solusque est proprius Patris. Quod vero his verbis data est, et, tradita sunt, non significetur eum his aliquando caruisse, ex simili loco perspicere cæteraque inde licet intelligere. 485 Ait nempe Salvator ipse : Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso. Nam cum dicit, dedit, se non esse Patrem declarat : particula autem, sic, utitur, ut naturalem Filii cum Patre similitudinem et proprietatem significet. Si igitur fuit aliquando cum Pater non haberet ea quæ habet : nullum dubium est quin etiam fuerit aliquando Filius, cum illa non haberet. Nam ut Pater habet, ita et Filius. Verum si id impium dictum est, e contrario autem pium est affirmare, semper Patrem habuisse, an non peralsurdum est, Filio asseverante quem admodum Pater habet ita et Filium habere, illos nihilominus contendere non ita sed aliter habere ? Utique Verbum magis fide dignum est, proindeque omnia quæ se a Patre accepisse testatur, ea semper habens, a Patre habet. Porro Pater illa a veniunt habet, sed Filius habet a Patre. Nam ut splendoris exemplo utar, si ipse splendor ita loqueretur : Omnem locum mihi lux ad illuminandum dedit, neque ex meipso illumino, sed ut luci placet : sane hisce verbis non indicaret se aliquando non habuisse, sed potius ea esset sententia : Ego lucis sum proprius, ejusque omnia mea sunt. Item similiter et multo magis de Filio intelligendum est. Omnia enim Pater Filio dedit, et rursus idem Pater omnia in

habet. Siquidem Filii divinitas, Patris est divinitas, administrat.

37. Hæc igitur est illorum verborum sententia. Quæ pariter de Salvatore humano more dicuntur, eorum quoque pia est significatio. Idcirco enim illa prius examinare visum est, ut, si Dominum interrogantem audierimus, ubi Lazarus jaceat : et cum, ubi in partes Cæsareæ venit percunctatur, Quem me

(62) Regius primus, λέγον. Cæteri et editi, λέγων. Ibidem Segner. Reg. 1, prima manu, μὴ ἔχειν ἑαυτὸν δεῖκναι. Regius secundus, μὴ ἔχειν ἑαυτὸν δεῖκναι. Alii et editi, μὴ ἔχειν ἑαυτὸν δεῖκναι.

(63) Καὶ πλὴν deest in Basilien. Mox Regius primus et Seguerianus, πάντα θεωτικῶς. Alii et editi, πάντα θεωτικῶς.

(64) Sic Reg. 1 et Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At in editione Commel. et in Felckm. 2 desunt hæc verba, καὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ ἔχοντος, πάλιν ὁ Πατήρ αὐτῶν ἔχει.

(65) Felckm. 3, παρὰ τοῦ, etc. Ibidem καὶ abest a Goldleriano et Felckman. primo.

(66) Καὶ deest in Goldleriano et Felckman. primo. Ibidem Regius primus et Seguerianus, προεξητάσαμεν. Cæteri et editi, προεξετάσαμεν.

nomines esse dicunt? et, Quot panes habetis? et Quid vultis ut faciam vobis? ex his quae explicavimus, ista etiam recte possimus intelligere, minimeque, ut Dei hostes Ariani, scandalum petiamur. Itaque primum ab impie sententibus requirendum est, undenam eum ignorare arbitrentur? Nec enim eum, qui interrogat, necesse est ignorare de quibus interrogat: verum licet etiam scientem de his quae cognoscit sciscitari. Certe ipse Joannes Christum interrogantem, Quot panes habetis, non scientem sed scientem agnoscit, hinc enim ait: Hoc autem dicebat tentans Philipppum: ipse enim sciebat quid rasset facturus. Quod si noverat quid faceret, non igitur nesciens sed sciens interrogabat. Hoc autem ex loco alia possumus intelligere. Nec enim ignorans Dominus interrogabat, ubinam jaceret Lazarus, neque, quem ipsum homines dicerent, sed hoc ipsum quod interrogabat cognoscens, sciensque quid esset facturus: atque ita facillime acutum illorum sophisma diluitur. Quod si in eo, quod interrogare dicitur, velit insistere, audiant nullam in divinitate ignorantiam esse, sed proprium esse carnis ignorare, uti dictum est. Quod quidem verum esse comperis, si observas quo pacto Dominus qui interrogavit ubi jaceret Lazarus, ipse non praesens sed procul absens dixerit Lazarum mortuum esse, quove in loco mortuus esset. Et vero ille ipse, quem ignorari esse existimant, is est qui cogitationes praenoscit discipulorum, et quae in singulorum corde geruntur, quidque sit in homine accurate novit: et quod majus est, solus ipse Patrem cognoscit et dicit: Ego in Patre, et Pater in me est.

58. Itaque omnibus percipuum est ignorantem ad carnem pertinere, ipsum autem Verbum, quatenus Verbum est, omnia prius etiam quam omnia orientur cognoscere. Nec enim eo quod homo factus sit, Deus esse desit: neque quia Deus est, id quod humanum est fugit: absit; sed potius Deus cum esset, carnem assumpsit, et cum esset in carne, carnem ipsam

* Matth. xvi, 15. * Marc. vi, 58. * Matth. xx, 52. * Joan. vi, 6. * Joan. xiv, 10.

(67) Sic uterque Regius et Seguerianus. At Goblirianus et Felckmanni primus, ἑρωτώντος αὐτοῦ, ποῦ Ἀδάραρος κεῖται, καὶ πυνθανομένου. Alii et editi, καὶ πυνθανομένου ὅταν εἰς τὰ μέρη Καταραίας ἔλθῃ. Ibidem uterque Reg. Seguer. Anglic. et Basil., τίνα με λέγουσιν. Goblirianus et Felckm. 1, τίνα αὐτὸν λέγουσιν. Caeteri et editio Commeliniana, τίνα λέγουσιν.

(68) Sic Reg. 1, Seguer. Goblirianus et Felckm. 1. In aliis autem et editione Commel. οὐν δεest.

(69) Regius primus et Seguerianus, ἐπερωτῶν. Alii et editi, ἐρωτῶν. Ibidem Regius primus et Seguerianus. Ἀμείλει καὶ ὁ Ἰωάννης. Basilienensis, ἀμείλει ὁ Ἰωάννης. Goblirianus et Felckmanni primus, ἀμείλει καὶ Ἰωάννης. Alii et editi, Ἀμείλει Ἰωάννης. Ibidem Regius primus, ἐπερωτώντα τὸν Κύριον.

(70) Regius primus et Seguerianus, ἐπερώτα. Ibidem Goblirianus et Felckmanni primus, ἀπὸ δὴ τοῦτοῦ.

(71) Regius primus et Seguerianus, ἐρωτῶν Κύριος. Mox iidem λέγουσιν αὐτὸν ὁ ἀνθρώπος. Ibidem Goblirianus et Felckmanni primus, ἐπερώτα. Alii et editi, ἐπερωτῶν. Ibidem haec verba,

πυνθάνεται (67), τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι: καὶ, Πόσους ἔχετε ἄρτους; καὶ, Τί θέλεις ἵνα ποιῶ οὗμῶν γινώσκωμεν ἐκ τῶν προειρημένων τὴν ὀρθὴν τῶν ῥητῶν διδόναι, καὶ μὴ σκανδαλιζώμεθα κατὰ τοὺς χριστομαχούς Ἀρειανούς. Πρῶτον μὲν οὖν (68) τοῖς ἀσεβοῦσι τοῦτο ῥητέον, πόθεν νομίζουσιν ἀγνοεῖν αὐτὸν; Οὐ γὰρ ὁ ἐπερωτῶν πάντως καὶ ἀγνοῦν ἐπερωτῶν ἄλλ' ἔξεστι τὸν εἰδῶτα καὶ ἐρωτῶν (69), περὶ ὧν ἐπίσταται. Ἀμείλει καὶ ὁ Ἰωάννης ἐπερωτώντα τὸν Χριστὸν, Πόσους ἄρτους ἔχετε, οὐδὲ μὴ ἀγνοοῦντα, ἀλλὰ γινώσκοντα: φησὶ γὰρ, Τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων τὸν Φίλιππον αὐτὸς γὰρ ἴδεται, τί ἐμελλε ποιεῖν. Εἰ δὲ ἴδεται ὑπερ ἑπολεῖ, οὐκ ἄρα ἀγνοῦν, ἀλλὰ γινώσκων ἐπερωτῶν (70). Ἀπὸ δὲ τούτου καὶ τὰ ὅμοια νοεῖν ἔξεστιν, ὅτι, ὅταν ἐρωτῶν ὁ Κύριος (71), οὐκ ἀγνοῦν, ποῦ Ἀδάραρος κεῖται, οὐδὲ τίνα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι οἱ ἄνθρωποι, ἐπερωτῶν, ἀλλὰ γινώσκων ὑπερ ἡρώτα αὐτοῦ, εἰδῶς τί μελλε ποιεῖν. καὶ ταχέως μὲν αὐτῶν οὕτω τὸ σφῆν ἐκβάλλεται. Ἄν δὲ φιλονεικῶσιν (72) ἐτι διὰ τὸ ἐπερωτῶν, ἀκουστέον, ὅτι ἐν μὴ τῇ θεότητι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, τῆς δὲ σαρκὸς ἴδιον ἔστι τὸ ἀγνοεῖν, καθάπερ εἰρηται. Καὶ διὰ τοῦτο ἀληθές ἐστιν, ἄρα πῶς ὁ Κύριος (73) ὁ πυνθανόμενος, ποῦ Ἀδάραρος κεῖται, αὐτὸς εἴπε μὴ παρὼν, ἀλλὰ καὶ μακρὰν ὄν, Ἀδάραρος ἀπέθανε, καὶ ποῦ ἀπέθανε. Ὁ δὲ κατ' αὐτοῦ νομίζόμενος ἀγνοεῖν, αὐτὸς ἔστιν ὁ τοὺς διαλογισμοὺς τῶν μαθητῶν προγινώσκων, καὶ εἰδῶς τὰ ἐν τῇ ἐκστάσει καρδίᾳ, καὶ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τὸ γὰρ μείζον, αὐτὸς μόνος γινώσκει τὸν Πατέρα, καὶ λέγει: Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ (74) ἐν ἐμοί.

58. Οὐκοῦν παντὶ τοῦτο δῆλον ἔστιν, ὅτι τῆς μὲν σαρκὸς ἐστὶ τὸ ἀγνοεῖν, αὐτοῦ δὲ ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστὶ, τὰ πάντα καὶ πρὶν γενέσεως γινώσκει. Οὐδὲ γὰρ (75), ἐπειδὴ γέγονεν ἀνθρώπος, πέπαιται τοῦ εἶναι Θεός· οὐδὲ, ἐπειδὴ Θεός ἐστι, φύγει τὸ ἀνθρώπινον· μὴ γένοιτο! ἀλλὰ μᾶλλον Θεός ὢν, προσελάμβανε (76) τὴν σάρκα, καὶ ἐν σαρκὶ ὢν ἐθεοποίησε τὴν

ἀλλὰ γινώσκων ὑπερ ἡρώτα αὐτοῦ, habent Reg. 1, Seguer. Goblirianus et Felckm. 1 et 5, Basil. Anglican. eaque legit Nannius. At in aliis et editione Commel. desiderantur. Goblirianus et Felckmanni primus omittunt ibidem ὄπισθ.

(72) Sic Regius primus et Seguerianus. Alii autem et editi, Ἄν δὲ καὶ φιλονεικῶσιν.

(73) Sic Reg. 1, Seguer. Goblirianus et Felckm. 1. In aliis et editis ὁ δεest. Ibidem Goblirianus et Felckmanni primus, Ἀδάραρος κεῖται, μακρὰν ὄν ἐστῖν. Regius primus et Seguerianus ibidem, ἀλλὰ καὶ μακρὰν ὄν. Alii et editi, ἀλλὰ μακρὰν ὄντων. Mox, Reg. 1, Seguer. Goblirianus et Felckm. 1, Ὁ δὲ κατ' αὐτοῦ. Caeteri et editio Commeliniana, Ὁ δὲ κατὰ τοῦ.

(74) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. Goblirianus et Felckm. 1. Alii et editio Commeliniana, καὶ πατὴρ. Ibidem Regius primus et Seguerianus, παντὶ τῷ ὄντι δῆλον ἔστιν. Caeteri et editi, παντὶ τοῦτο δῆλον ἔστιν.

(75) Regius primus et Seguerianus, οὐ γάρ.

(76) Regius primus et Seguerianus, προσελάμβανε. Ibidem Felckm. 2 et editio Commeliniana omittunt καὶ ἐν σαρκὶ ὢν ἐθεοποίησε τὴν σάρκα.

σάρκα. Καὶ γὰρ ὡσπερ ἐν αὐτῇ ἐπυθάνετο, οὕτω ἂν αὐτῇ τὸν νεκρὸν ἤγαγε· καὶ πᾶσι ἐδείξει, ὅτι ὁ νεκρὸς (77) ζῶστικόν καὶ τὴν ψυχὴν ἀνακαλούμενος, πολλῶ μᾶλλον τὰ χροπτά πάντων ἐπιγνώσκει, καὶ ἐγίνωσκε πῶς κείτῃ Ἀλάζρος· ἀλλ' ἐπυθάνετο· ἔπολε γὰρ (78) καὶ τοῦτο ὁ πανάγιος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ πάντα δι' ἡμᾶς ὑπομείνας, ἵνα καὶ οὕτω τὴν ἀγνοίαν ἡμῶν βασιτάξας, χαρίσθηται γίνωσκειν τὸν μόνον αὐτοῦ ἀληθινὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸν τὸν δι' ἡμᾶς; (79) ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀποσταλέντα, ἧς μεζῶν οὐκ ἂν γένοτο χάρις. Ὅταν τοίνυν καὶ περὶ ἡμῶν προφασίζονται βητῶν λέγει ὁ Σωτῆρ, Ἐξόθῃ μοι ἐξουσία, καὶ Δόξασόν σου τὸν Υἱόν, λέγει τε ὁ Πέτρος, Ἐξόθῃ αὐτῷ ἐξουσία, τῇ αὐτῇ διανοίᾳ ταῦτα πάντα γινώσκωμεν (80), ὅτι ἀνθρωπίνως διὰ τὸ σῶμα ταῦτα πάντα λέγει. Οὐ γὰρ χρεῖαν ἔχων, ὅμως αὐτὸς ὡς εὐληθὴς λέγεται (81) ἄπερ ἐλάμβανεν ἀνθρωπίνως· ἵνα πάλιν, ὡς τοῦ Κυρίου λαβόντος, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν ἀναπαυομένης τῆς δόσεως, βαθεῖα ἡ χάρις διαμείνῃ (82). Ἄνθρωπος μὲν γὰρ μόνος λαμβάνων δυνατὸν ἔχει καὶ τὸ ἀραιρεθῆναι· καὶ τοῦτο ἐπὶ τοῦ Ἀδᾶμ ἐδείχθη· λαθὼν γὰρ ἀπώλεσεν. Ἴνα δὲ ἀνααιρετός ἡ χάρις γένηται, καὶ βαθεῖα φυλαχθῆ τῷ ἀνθρώπῳ, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἰδοποιεῖται τὴν δόσιν, καὶ λέγει ἐξουσίαν εὐληθῆναι, ὡς ἀνθρώπος, ἦν αἰετὶ ὡς Θεός· καὶ λέγει, Δόξασόν με, ὁ Βίλλιος Δοξάζων, ἵνα δείξῃ, ὅτι σάρκα ἤχησεν ἔχει τοῦτον (83). Διὰ κακείνης λαθούσης, ἐπιπέθῃ ἡ λαθούσα ἐν αὐτῷ ἔστι, καὶ προσλαθὼν αὐτὴν ἀνθρώπος γέγονεν, ὡς αὐτὸς εὐληθὴς λέγεται.

39. Εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἴρηται, οὐ γέγονεν ἀνθρώπος ὁ Λόγος, ἔστω τοῦ Λόγου καθ' ἑμᾶς (84) τὸ λαθεῖν, καὶ τὸ χρῆζειν δόξης, καὶ τὸ ἀγνοεῖν (85)· εἰ δὲ γέγονεν ἀνθρώπος γέγονος γὰρ ἀνθρώπου δὲ ἔστι τὸ λαθεῖν, καὶ τὸ χρῆζειν, καὶ τὸ ἀγνοεῖν· διὰ τὴν δίδοντα ὡς λαμβάνοντα νομιζόμεν, καὶ τὸν Βίλλιος χορηγοῦντα χρεῖαν ἔχειν ὀνοσοῦμεν, καὶ τὸν μὲν Λόγον διαιροῦμεν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀτελῆ καὶ χρεῖαν ἔχοντα, τὴν δὲ ἀνθρωπότητα τῆς χάριτος ἐρημοῦμεν; Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἔστι, ἢ αὐτόν ἔστι λαθὼν καὶ δοξασθεὶς, καὶ εἰ ἐκεῖνος (86) κατὰ τὴν θεότητα ἔστιν ὁ ἀγίασθεὶς καὶ ἀναστῆς· ποῖα τοῖς ἀνθρώποις ἔστιν ἐλπίς; Μένουσι γὰρ,

10 Matth. xxviii, 18. 11 Joan. xvii, 1.

(77) Segnerianus, ὁ νεκρὸς, mendose. Mox idem et Seguer. Gobler. et Felckm. 1, πάντων γινώσκει. Alii et editi, πάντων ἐπιγινώσκει.

(78) Uterque Regius et Seguerianus, ἔπολε γὰρ. Alii et editi, ἔπολε δὲ.

(79) Sic Regius primus et Seguerianus. Caeteri vero et editi, ἀληθινὸν αὐτοῦ Πατέρα, καὶ αὐτὸν δι' ἡμᾶς. Mox editio Commeliniana, πάντων ἀποσταλέντων, mendose. Ibidem Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἧς μεζῶν. Alii et editi, ἧς τις μεζῶν.

(80) Regius primus et Seguerianus, γινώσκωμεν. Ibidem mox, διὰ τὸ σῶμα πάντα λαλεῖ. Goblerianus et Felckmanni primus habent item λαλεῖ.

(81) Sic uterque Reg. Basil. Anglic. Gobler. et Felckm. 1. At editio Commeliniana, λέγεται. Mox

divinam reddidit. Nam quemadmodum in ipsa interrogabat: ita in eadem mortuum excitavit, omniaque aperte indicavit eum qui mortuis vitam et animam restituit, multo magis res omnes occultas optime nosse. Sciebat igitur ubi jaceret Lazarus, sed tamen sciscitatus est. Id autem fecit sanctissimum Dei Verbum, quod omnia nostri causa sustinuit, cum ut hoc modo nostram ignorantiam portans, nobis solius veri sui Patris cognitionem impertiret, tum ut nos doceret seipsum propter nos ad omnium salutem missum esse, qua gratia nulla certe major possit esse. Illa igitur Salvatoris verba quae Ariani objiciunt, *Data est mihi potestas* 10, et *Glorifica Filium tuum* 11, ut et hunc Petri locum, *Data est illi potestas*, eadem prorsus ratione explicemus. Dicimus nempe ista omnia propter corpus eum humano more loqui. Nam licet nulla re indigeret, accepisse tamen dicitur quae ut homo accipit, ut nimirum tanquam Domino accipiente, et dono in ipso consistente, stabilis gratia permaneret. Purus enim homo his quae accipit spoliari potest, ut ex Adamo clarum est, qui scilicet quae acciperet perdidit. Quocirca ut gratia auferri non posset eamque constanter homines conservarent, proprium ille sibi vult esse collatum in nos beneficium; sequet, ut hominem potestatem accepisse testatur, quam semper habet ut Deus, et ait, *Glorifica me*, qui alios glorificat, ut nimirum carnem his rebus egentem se habere significaret. Unde illa accipiente, quandoquidem ipsa accipiens in eo est, qua assumpta factus est homo, idcirco quasi ipse esset qui acciperet, dicitur accipere.

39. Si igitur, ut saepius dictum est, Verbum homo non factum est: esto secundum vos proprium Verbi accipere, gloria egere, et ignorare. Sed si Verbum factum est homo, uti revera est, propriumque sit hominis accipere, egere et ignorare, cur dentem quasi accipientem cogitamus? cur illum, qui aliis necessaria suppeditat, indigere suspicamus? cur denique Verbum a Patre ut imperfectum et egens dividimus, humanumque genus gratia privare audeamus? Enimvero si ipsum Verbum quatenus Verbum est, per se ipsum accepisset et glorificatum fuisset: si item secundum divinitatem, sanctitatem esset adeptum, ac revixisset; quae spes, quæso, hominibus

Goblerianus et Felckmanni primus, λαθόντος, ὡς εἰς αὐτόν.

(82) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, διαμείνῃ. Ibidem idem et Seguerianus, ἀνθρώπος μὲν γὰρ μόνος, ubi alii et editio Commeliniana, μόνον.

(83) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, διὰ τοῦτο.

(84) Basilienensis, καθ' ἡμᾶς, mendose.

(85) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii vero et editio Commeliniana, καὶ τὸ ἀγνοεῖν.

(86) Sic Regius primus et Seguerianus. Alii et editi, ἔστι λαμβάνων, καὶ δοξασθεὶς ἕκτιστος, etc. At Goblerianus et Felckmanni primus unittunt, ἕκτιστος, κατὰ τὴν θεότητα ἔστιν ὁ ἀγίασθεὶς.

posset esse? Nudi enim profecto, timidiq̄ et mortui, quales erant, remanerent, nullamque eorum quæ Filio data sunt haberent communionem. Quid porro Verbum advenit et caro factum est? Si ut hæc acciperet quæ accepisse dicit: vacuum igitur his antea erat, omninoque futurum est ut potius ipsi corpori maximas habeat gratias, quo videlicet assumpto, ista a Patre accepit, quæ antequam in carnem advenisset, non habuit; ac proinde Verbum videbitur melius propter corpus effectum esse, quam corpus propter ipsum. Verum tota Judaica est ejusmodi sententia. At si Verbum venit ut hominum genus redimeret, atque ut sanctos illos et divinos redderet caro factum est (hujus enim gratia caro factum est): cui nondum exploratum est ea quæ cum caro factum est, se accepisse testatur, non propter seipsum, sed propter carnem se accepisse significare? Si quidem gratiæ per ipsam a Patre datæ ad illam pertinebant carnem, in qua ille ipse erat qui ista loquebatur. Videamus autem quænam petebat, et quæ tandem illa sunt quæ se accepisse dixit, ut saltem ita illi erubescant. Gloriam igitur petebat¹⁸, aiebatque, *Omnia mihi tradita sunt*¹⁹: post nam item resurrectionem s: omnem accepisse potestatem affirmat²⁰. Atqui antequam filius, *Omnia mihi tradita sunt*, omnium erat dominus: quippe cum omnia per ipsum facta sint²¹, et vovisset Dominus, per quem omnia²². Similiter cum gloriam postularet, Dominus utique gloriæ et erat et est, uti Paulus testatur: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*²³. Habebat siquidem quam hujusmodi posebat verbis: *Gloria quam habui, priusquam mundus esset, audivi te*²⁴.

40. Potestatem pariter, quam post resurrectionem accepisse dicit, habuit etiam priusquam eam acciperet, suamque ante resurrectionem. Etenim ipse per se ipsum Satanam sic increpabat, *Recede a me, Satana*²⁵; suis item discipulis potestatem adversus illum dedit²⁶, cum illis reversis ait, *Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem*²⁷. Verum iterum ostenditur illud quod accepisse dicit, etiam habuisse priusquam acciperet. Si quidem demones abigebat, et quæ ligaverat Satanas, ipse solvebat, ut patet in illa Abrahæ filia²⁸. Peccata idem condonavit, cum paralytico et mulieri quæ ipsius unxit pedes, dixit:

¹⁸ Joan. xvii, 1. ¹⁹ Luc. x, 22. ²⁰ Matth. xxviii, 18. ²¹ Joan. xvii, 5. ²² Matth. iv, 10. ²³ Luc. x, 19.

(87) Regius primus et Seguerianus, ἐγένετο. Cæteri et editi, ἐγένετο. Mox Regius primus et Seguerianus, ἄπερ λέγει εὐληθένα· κενός ἦν, etc. Goblerianus item et Felckmanni primus, εὐληθένα· κενός ἦν, etc. Alii et editi & λέγει εὐληθένα· καὶ κενός ἦν.

(88) Regius primus et Seguerianus, τὸ φρόνημα. Εἰ δ' ἔνα λυτρώσῃται. Goblerianus et Felckmanni primus ibidem, λυτρώσῃται τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Alii et editi, ἐστὶ φρόνημα. Εἰ δὲ ἔνα λυτρωθῆ τὸ γένος τὸ ἀνθρώπων.

(89) Sic Regius primus et Seguerianus. In aliis et editis desert γάρ. Mox Goblerianus et Felckmanni primus, ταῦτα, ἄπερ καὶ γέγονεν, εὐληθένα λέγει.

ἄπερ ἦσαν. γυμνοί, καὶ δειλοί, καὶ νεκροί, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς τὰ δοθέντα τῷ Υἱῷ. Τί δὲ καὶ ἐπέδῃμι, καὶ ἐγένετο (87) σὰρξ ὁ Λόγος; Εἰ μὴ ἔνα λάβῃ ταῦτα, ἄπερ λέγει εὐληθένα· κενός ἦν τούτων πρὸς τούτου, ἐξ ἀνάγκης δὲ καὶ χάριν ὁμολογήσει μᾶλλον αὐτὸς τῷ σώματι, ὅτι, ὅτε γέγονεν εἰς αὐτὸ, τότε λαμβάνει ταῦτα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἃ μὴ εἶχε πρὸ τῆς εἰς τὴν σάρκα καθόδου. Καὶ γὰρ ἐκ τούτου βελτιωθεὶς φαίνεται, πρὶλλαν αὐτὸς διὰ τὸ σῶμα ἢ τὸ σῶμα βελτιωθὲν δι' αὐτόν. Ἄλλὰ τοῦτο Ἰουδαϊκὸν ἐστὶ τὸ φρόνημα. Εἰ δ' ἔνα λυτρώσῃται (88) τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἐπέδῃμην ὁ Λόγος, καὶ ἔνα αὐτοὺς ἀγάθῃ καὶ θεοποιήσῃ, γέγονεν ὁ Λόγος σὰρξ (τούτου γὰρ (89) χάριν καὶ γέγονεν)· τίνα λοιπὸν οὐκ ἐστὶ φανερόν, ὅτι ταῦθ' ἄπερ εὐληθένα λέγει, ὅτε γέγονεν σὰρξ, οὐ δὲ ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν σάρκα λέγει; ἐν ἣ γὰρ ἦν λέγων, ταύτην ἦν καὶ τὰ διδόμενα χάρισματά δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς. Τίνα δὲ ἦν ἃ ἤτετο, ἴσμεν, καὶ τίνα ἦν ὧως (90), ἃ ἔλεγεν εὐληθένα, ἔνα καὶ οὕτως αἰσέσθαι δυναθῆσθαι ἐκείνοι. Δόξαν τοίνυν ἤτετο, καὶ ἔλεγε· Πάντα μοι παρεδόθη· καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐξουσίαν πᾶσιν φησὶν εὐληθένα. Ἄλλὰ καὶ πρὶν εἶπῃ, Πάντα μοι παρεδόθη, πάντων ἦν Κύριος· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ εἰς Κύριος ἦν, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ δόξαν μὲν αὐτῶν, Κύριος τῆς δόξης ἦν καὶ ἐστίν, ὡς Παῦλος φησὶν (91)· Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Εἶχε γὰρ ἦν ἤτετο λέγων· Τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί.

40. Καὶ τὴν ἐξουσίαν δὲ ἦν ἔλεγε μετὰ τὴν ἀνάστασιν εὐληθένα, ταύτην εἶχε καὶ πρὸ τοῦ λαθεῖν, καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐπέτιμα δι' ἑαυτοῦ τῷ Σατανᾷ (92) λέγων, Ἵπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· τοὺς δὲ μαθηταὶς εἶδον κατ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ὅτε καὶ, ὑποστρεφάντων αὐτῶν, ἔλεγεν· Ἐθεώρουσαν τὸν Σατανᾶν ὡς ὀπισθεῖν, πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ἄλλὰ καὶ πάλιν (93), ὅπερ ἔλεγεν εὐληθένα, τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ λαθεῖν ἔχον δεικνύεται· ἐούς τε γὰρ δαίμονας ἀπέλαυνε· καὶ ἄπερ ἔδρασε (94) ὁ Σατανᾶς, ἔλεγεν αὐτὸς, ὡς ἐπὶ τῆς Ἀβραμῆαις θυγατρὸς ἐποίησε· καὶ ἀμαρτίας ἤφειε, λέγων τῷ πα-

¹⁸ Joan. i, 5. ¹⁹ I Cor. vii, 6. ²⁰ I Cor. ii, 8. ²¹ ibid. 18. ²² Luc. xiii, 16.

(90) Regius primus et Seguerianus, τίνα δὲ ἴσμεν ἃ ἤτετο, ἢ τίνα ἦν, etc. Ibidem Goblerianus et Felckmanni primus, ἢ τίν' ἦν ὧως ἔλεγεν.

(91) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, καὶ ὡς ὁ Παῦλος φησὶν.

(92) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi Commeliniana omittunt τὸν Σατανᾶν.

(93) Goblerianus et Felckmanni primus, ἀλλὰ πάλιν.

(94) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἄπερ ἔδρασε. Alii vero et editi, ἄπερ ἦν δόξας. Ibidem uterque Regius et Seg., ἔλεγεν. Cæteri et editi, ἔλεγεν.

ραυτικῶν, καὶ τῇ τοῖς πόδας ἀλευσάσῃ γυναικί· Ἀφῆρται σου (95) αἱ ἀμαρτίαι. Καὶ νεκροὺς μὲν ἤγειρε, τοῦ δὲ τυφλοῦ τὴν γενέσιν ἀποκαθίστα, χαρῆς δόμενος αὐτῷ τὸ βλέπειν. Καὶ ταῦτα ἐποίησι, οὐ μόνον (96), ἕως λάρῃ, ἀλλ' ἐξουσιαστῆς ὢν ἴς ἐκ τούτων δῆλον εἶναι, ὅτι ἂ εἶχε λόγος ὢν, ταῦτα καὶ θεωπῆτικος ἄνθρωπος, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀνθρωπίνως ἐληφέναι λέγει (97), ἵνα εἰ' αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι, ἐπὶ μὲν τῆς γῆς ὡς κοινῆς γενόμενοι βίαις φύσεως, λοιπὴν ἐξουσίαν (98) ἔχουσι κατὰ δαιμονίων, ἐν δὲ τοῖς ὕψανοῖς, ὡς ἀλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς φθορᾶς, αἰωνίως βασιλεύσουσι. Καθόλου γὰρ τοῦτο χρῆ τῷ σωζομένῳ, ὅτι οὐδὲν ὢν λέγει ἐληφέναι, ὡς μὴ ἔχων ἔλαβεν· ἔχε γὰρ αὐτὰ ἀπὸ Θεοῦ ὢν ὁ λόγος. Λέγεται δὲ νῦν ἀνθρωπίνως, ὅτι ἔλαβεν, ἵνα, τῆς σαρκῆς ἐν αὐτῷ λαμβανούσης, λοιπὴν ἐξ ἑκατένης καὶ εἰς ἡμᾶς (99) διαμένῃ βεβαίως. Καὶ γὰρ καὶ τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου λεγόμενον· ὅτι *λαβὼν παρὰ Θεοῦ τιμὴν καὶ ὄξαν, ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων*, τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. Ὡς ἐκινῶντος ἀνθρωπίνως (1), ἤγειρε δὲ θεϊκῶς τὸν Λάζαρον· οὕτως τὸ μὲν, ἔλαβεν, ἀνθρωπίνως εἴρηται· ἢ δὲ τὸν ἀγγέλου ὑποταγῆ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου δεικνύσιν.

41. Παύσαθε τοιγαροῦν (3), ὃ θεοσυγεῖς, καὶ μὴ ταπεινοῦτε τὸν Λόγον· μὴδὲ παραιτήσθε τὴν ἰσχύα αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ὡς δομένου, ἢ ἀγνοούτος· ἵνα μὴ τὰ ἑαυτῶν ἐπιβρίβητε τῷ Χριστῷ (5), ὡς εἰ τότε λιθάζοντες αὐτὸν ἐποιοῦν Ἰουδαῖοι. Οὐ γὰρ τοῦ Λόγου, ἢ λόγος ἐστὶ, ταῦτα τυγχάνει ἵστα, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἴδια ταῦτα. Καὶ ὡς περ πύσαντος αὐτοῦ, καὶ ἐκτείναντος τὴν (4) χεῖρα, καὶ φωνήσαντος Λάζαρον, οὐκ ἐλέγμεν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κατορθώματα, εἰ καὶ διὰ τοῦ σώματος ἔγενετο, ἀλλὰ Θεοῦ (5)· οὕτως ἐκ τῶν ἀνθρώπων λέγεται περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Ἐὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν φύσιν τῶν λεγομένων ἐνορούμενος, καὶ ὡς ἀλλότρια ταῦτα Θεοῦ τυγχάνει ἵστα, μὴ τῇ (6) θεότητι τοῦ Λόγου ταῦτα λογίζομεθα, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἔγενετο, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴσα τὰ πάθη· καὶ εἰ ἡ σὰρξ θεωροῦται ἐν

¹¹ Matth. ix, 5; Luc. vii, 48. ¹² II Petr. i, 17; I Petr. iii, 22.

(95) Goblirianus et Felckmanni primus, ἀλευσάσῃ· Γυνή, ἀφέντα ὄψιν. Ibidem Regius primus, Seguerianus, σου αἱ ἀμαρτίαι. Alii et editi, σοι αἱ, etc. Mox Goblirianus et Felckmanni primus, τυφλοῦ τὴν ὄρασιν. Ibidem Reg. 2, Basil. et Felckm. 5, ἀποκαθίστα.

(96) Reg. 1, Seguer. Gobl. et Felckm. 1, οὐ μόνον. Caeteri et editi, οὐ μόνον. Mox, Regius primus et Seguerianus, ὡς ἐκ τούτου. Alii editique, ὡς ἐκ τούτων.

(97) Regius primus et Seguerianus, λέγει. Caeteri et editi, λέγεται.

(98) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. Anglican. Gobl. et Felckm. 1. At alii et editi, ἐξουσίας. Ibidem Regius primus et Seguerianus, κατὰ δαιμονίων, et mox, βασιλεύσουσι. Caeteri et editi, κατὰ τῶν δαιμόνων, et, βασιλεύσουσι.

(99) Regius primus et Seguerianus, εἰς ἡμᾶς. Alii et editi, ἐπ' ἡμᾶς. Ibidem uterque Reg. Seguer. Basil. et Felckm. 5, διαμένῃ. Alii et editi, διαμένη. Ibidem Regius et Seguerianus, Καὶ γὰρ καὶ τό, etc. Alii et editi, Καὶ γὰρ τό, etc. Mox, Reg. 1, Seguer.

A *Remittuntur tibi peccata* ²². Mortuus praeterea vitam reddidit, visumque caeco nato restituit: quae quidem omnia effecit non praelatus donec age agendi acciperet potestatem, sed ut huiusmodi potestate iam praeditus. Ex quibus dilucidum est quae, ut Verbum habuit, eadem et factum hominem et postquam revixit se accepisse dicere: semper ut homines in terris quidem, tanquam divinae naturae participes per ipsum effecti, potestatem adversus daemones consequerentur, in caelis vero, tanquam corruptione liberati, perpetuo regnare possint. Id enim generatim sciendum est, nihil eorum quae accepisse dicit, quasi ea non haberet accepisse: nam Verbum utpote Deus, illa semper habuit. Verum secundum humanam naturam accepisse nunc dicitur, ut, carne in ipso accipiente, inde in nobis quae data sunt constanter permanerent. Nam et illud quod a Petro dictum est, *Qui accepit a Deo gloriam et honorem, subjectis ipsis angelis* ²⁴, eodem modo est interpretandum. Quemadmodum enim, ut homo, sciscitabat, et Lazarum, ut Deus, a mortuis excitabat: ita haec vox, *accepit*, de humana natura dicta est: angelorum autem subjectio, Verbi divinitatem demonstrat.

41. Tandem ergo quiescite, o Deo invidi, Verbumque deprimere desinite, neve ejus divinitatem quae eadem est Patris, adimere velitis, utpote quem indigentem esse et ignorantem existimatis, ne vestra commenta, ut olim Judaei lapides, in Christum jaciatis. Nec enim ista ad Verbum, quatenus Verbum est pertinent, sed hominum propria sunt. Enimvero quemadmodum illo conspuit, manum extendente, et Lazarum vocante, ipsa miracula, tametsi per corpus fierent, non hominis, sed Dei esse dicimus: ita cum humana in Evangelio de Salvatore narratur, debemus ad naturam eorum quae referuntur attendere, perspicereque haec Dei verba aliena esse, nec proinde ejus divinitati sed humanitati esse attribuenda. Nam etsi Verbum caro factum est, propriae nihilominus sunt carnis affectiones: et vicissim quamvis caro in Verbo divine ge-

Gobl. et Felckm. 1, ὅτι λαβὼν. Regius primus et Seguerianus, παρὰ Θεοῦ. Alii et editi, ὅτι ὁ λαβὼν παρὰ τοῦ Θεοῦ. In Basiliensi deletum item est ὁ. Editio Commeliniana ibidem, ὑποταγέντων ἀγγέλων. At mss., ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων.

(1) Sic Reg. 1, Seguer. Goblirian. et Felckm. 1. Alii et editio Commeliniana, ὡς περ γὰρ πυνθανόμενος. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἤγειρε δὲ. Alii et editi, καὶ ἤγειρε.

(2) Sic Regius primus et Seguerianus. At alii et editi, Παύσασθε ὄν. Mox Reg. 1, Seguer. Gobl. et Felckm. 1, μὴδὲ παραιτήσθε. Alii et editi, καὶ μὴ παραιτήσθε.

(3) Regius primus et Seguerianus, τῷ Χριστῷ. Caeteri et editi, τῷ Κυρίῳ.

(4) Sic Reg. 1, Seguer. Gobl. et Felckm. 1. At in aliis et editis deest τῷ.

(5) Ἄλλα Θεοῦ deleta sunt in Basiliensi.

(6) Sic Reg. 1, Seguer. Gobl. et Felckm. 1. At alii et editi, ὁρῶντες, καὶ ὡς ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ τυγχάνοντα μὴ τῇ. Ibidem Goblirianus et Felckmanni primus, λογίζομεθα.

statur, gratia tamen et virtus Verbi est. Itaque Patris opera per carnem efflicebat, sed nihilominus carnis affectiones in illo exhibebantur, ut cum sciscitatus est, et Lazarum ad vitam revocavit : cum item matrem hisce verbis increpavit, *Nondum venit hora* **, et tamen continuo aquam in vinum convertit. Siquidem verus Deus in carne, et vera caro erat in Verbo. Idcirco ex operibus quidem se Filium Dei, suumque ostendebat Patrem : sed ex carnis affectionibus se verum corpus habere, illudque proprium sui esse probabat.

42. Quæ cum ita sint, jam, si placeat, hunc locum expendamus, *De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli neque Filius* **. Illi enim hisce in verbis, quamquam hic ignari admodum et cæci, certissimum suæ hæresis argumentum consistere arbitrantur. Ego vero cum hæreticos hæc obtendere, iisdemque sese instruere conspicio, gigantes mihi videre videor qui 469 rursus bellum Deo inferre audeant. Nempe cæli et terræ Dominus, per quem omnia facta sunt, ab illis de die et hora illi judicatur : et Verbum cui omnia nota sunt, ab illis accusatur tanquam qui diem illum ignoret : Filius denique qui Patrem ipsum cognoscit, diei horam nescire dicitur : quibus quid stultius dici, vel quæ par insaniam possit esse? Per Verbum omnia facta sunt, tempora, tempestates, nox, dies, res omnes creatæ : et tamen opifex, opus dicitur ignorare? Certe ipsa lectionis series horam et diem illam a Filio Dei cognosci docet, quantumvis Arianos præcipites agat sua inscitia. Siquidem ille qui dixit, *neque Filius*, idem ipsæ discipulis quæ diem illum antecedere debeant præarravit ejusmodi verbis **: *Hæc et hæc futura sunt, deinde sequetur finis. Atqui ille qui ea quæ diei illi præcurrunt novit, diem quoque ipsam, qui prædicta est secuturus, sine dubio cognatum habet. Namque si horam illam non nosset, neque ea quæ ipsam antecedunt posset significare, utpote ignarus quandomam futura illa hora esset. Enitævero quemadmodum si quis domum vel urbem aliquam ignorantibus indicare volens, ea quæ ante domum vel*

τῷ Λόγῳ, ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις ἐστὶ τοῦ Λόγου. Τὰ γούν ἔργα τοῦ Πατρὸς διὰ τῆς σαρκὸς ἐποίησεν καὶ οὐδὲν ἤτερον πάλιν τὰ πάθη τῆς σαρκὸς ἐδεδείκνυτο ἐν αὐτῷ· ὅσον ἐπινοήσαντο καὶ ἤγειρε Λάζαρον, ἐπέκλητε τῆ μητρὶ, λέγον· Ὁβῶα ἦκει (7) ἡ ὥρα μου, καὶ εὐθύς τὸ ὕδωρ ὄλων ἐποίησε. Ἀληθινὸς γὰρ θεὸς ἦν ἐν τῷ σαρκί, καὶ ἀληθὴς σὰρξ ἦν ἐν τῷ Λόγῳ. Διὰ τοῦτο ἐκ μὲν τῶν ἔργων ἐγνωρίζεν αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ (8), καὶ τὸν αὐτοῦ Πατέρα· ἐκ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν ἰδεϊκνεν, ὅτι ἀληθὲς ἐφόρει σῶμα, καὶ ἴδιον ἦν αὐτοῦ τοῦτο.

42. Τούτων οὕτως ὄντων, γέρε καὶ τὸ, *Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς (9) οἶδει, οὐδὲ οἱ ἀγγέλοι, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, διερευνήσωμεν.* Τοῦτο μὲν γὰρ μεγάλως μάλιστα ἀγνωστὰν, καὶ ἐν τούτῳ σκοποδυνάμιον, μαγὰν νομίζουσιν ἔχειν ἐν τούτῳ πρόσφιν τῆς αἰρέσεως αὐτῶν. Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο προσαρξίζομένους αὐτοῖς (10), καὶ ἐν τούτῳ παρασκευαζομένους τοὺς αἰρετικούς, ὡς τοὺς γίγαντας, πάλιν θεομαχοῦντας αὐτοὺς ἑρῶ. Ὁ γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆς Κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, κρίνεται παρ' αὐτοῦ περὶ ἡμέρας καὶ ὥρας· καὶ ὁ τὰ πάντα (11) γινώσκων Λόγος κατηγορεῖται παρ' αὐτῶν, ὡς ἀγνοῦν περὶ ἡμέρας· καὶ ὁ γινώσκων Υἱὸς τὸν Πατέρα λέγεται ἀγνοεῖν ἡμέρας ὥραν ὡν ἐν τῆς ἀρροδέστερον εἶποι (12), ἢ πόλιν τίς τούτους ἐξισώσει μανίαν; Διὰ τοῦ Λόγου γέγονε τὰ πάντα, καὶ χρόνοι, καὶ καιροί, καὶ νύξ, καὶ ἡμέρα, καὶ πάσα ἡ κτίσις, καὶ ἀγνοεῖν ὁ θεομυθῶν τὸ ποιῆμα λέγεται· καὶ αὐτὸς μὲν οὖν ὁ εἰρηδὸς τοῦ ἀναγιγνώσκοντος δεικνυσιν εἰδέναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὴν ὥραν, καὶ τὴν ἡμέραν, κἂν οἱ Ἀρειανοὶ τῆ ἀγνοίᾳ καταπίπτουσιν. Εἰρηκῶς γὰρ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, διεγείναι τοὺς μαθηταὶς τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας, λέγων· Τάδε ἔσται καὶ τάδε, εἴτα τὸ τέλος. Ὁ δὲ τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας λέγων οἶδε πάντως καὶ τὴν ἡμέραν, ἥτις μετὰ τὰ προειρημένα φανήσεται. Εἰ δὲ μὴ ἦδει τὴν ὥραν, οὐκ ἂν τὰ (13) πρὸ αὐτῆς ἐσημανεύει, οὐκ εἰδὼς πότε ἔσται ἡ ὥρα. Καὶ ὡσπερ ἂν τις οἰκίαν ἢ πόλιν τοὺς ἀγνοοῦσι σημαίνει θέλων, τὰ μὲν πρὸ τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως (14) διεξέροι ἐπειδὴν δὲ πάντα σημαίνας

** Joan. II, 4. ** Marc. XIII, 32. ** Matth. XXIV.

(7) Sic Regius primus et Seguerianus, ut et habetur in textu Græco Scripturæ. Alii et editi, ἤλθεν. Mox uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felck. 1, ἀληθὴς σὰρξ ἦν ἐν τῷ Λόγῳ. Cæteri et editi, ἀληθὴς ἦν ἡ σὰρξ ἐν τῷ.

(8) Regius primus, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

(9) Sic primus codex Regius et Seguerianus, ut et Nannius legit. Alii editique, Περὶ δὲ τῆς ὥρας οὐδεὶς. Mox Regius primus et Seguerianus, Τοῦτο μὲν γὰρ μεγάλως μάλιστα. Alii et editi, Τοῦτο γὰρ μάλιστα μεγάλως.

(10) Regius primus et Seguerianus, Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο προσαρξίζομένους τοὺς αἰρετικούς, omissis intermediis. Anglicanus autem, Ἐγὼ δὲ καὶ ἐν τούτῳ παρασκευαζομένους, omissis item intermediis. Cæteri et editi, Ἐγὼ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προσαρξίζομένους, etc.

(11) Sic uterque Regius et Seguerianus. Alii vero et editi, καὶ ὁ πάντα.

(12) Sic uterque Regius et Seguerianus. At in Segueriano post εἶποι, additur τούτων, quod in Re-

gio primo deletum est, et in altero deest. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἢ πόλιν τίς τούτους ἐξισώσει μανίαν. Anglicanus, ὅτι ἂν τις ἀρροδέστερον εἶποι τούτων; Πόλιν τίς τούτους ἐξισώσει μανίαν. Goblerianus et Felckmanni primus, ὡν τὶ ἂν τίς τούτους ἐξισώσει μανίαν. Alii et editi, ὅ τὶ ἂν τις ἀρροδέστερον εἶποι τούτων; Πόλιν τίς τούτους ἐξισώσει μανίαν;

(13) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 9. At alii et editi, ἦδει τὴν ὥραν, οὐκ ἂν τὰ, etc. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἐσημανεύει. Cæteri et editi, ἐσημανεύει.

(14) Regius primus et Seguerianus, ἢ τῆς πόλεως, iidemque ibidem et Goblerianus ac Felckmanni primus, διεξέροι. Alii et editi, καὶ τῆς πόλεως διεξέροι. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, λέγων, εἰτ' εὐθύς ἡ πόλις ἢ οἰκία. Regius primus, ἢ ἡ οἰκία. Reg. 2, Basil. Anglic. et Felckm. 3, εὐθύς ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία. At editio Commeliniana sic hunc locum habet, ἐπειδὴν δὲ πάντα σημαίνας, καὶ ὅπως ἔργῳ ἢ πόλις καὶ ἡ οἰκία.

λέγει, Ἐῖς· εὐθύς ἡ πόλις ἢ ἡ οἰκία· οὐδὲ πάντως ὁ A
σημαίνων, ποῦ τε (15) ἡ οἰκία ἢ ἡ πόλις ἐστίν· οὐκ
ἂν γὰρ εἰ μὴ ἰγνώσκεν, ἐσημίανε τὰ πρὸ ἐκείνων·
μή ποτε δι' ἄγνοιαν ἢ μακρὴν ἀποστήσῃ τοὺς ἀκού-
οντα, ἢ αὐτὸς λέγων, λάθῃ καὶ ὑπερβῆ τὸ σημαι-
νόμενον· οὕτω λέγων ὁ Κύριος τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας
καὶ τῆς ὥρας, οὐδὲν ἀκριβῶς, καὶ οὐκ ἀγνοεῖ, πότε
ἢ ὅρα καὶ ἡ ἡμέρα ἐνίσταται (16).

præcurrent, edicit, fatendum sane est accurate illum
hora diesve imminet.

43. Τίνος οὖν ἔνεκεν γινώσκων, οὐκ εἶπε φανε-
ρῶς τότε τοῖς μαθηταῖς, οὐδενὸς ἐστὶ περιεργασασθαι,
ἀ σεσοῦπηκεν αὐτός. Τίς γὰρ ἔγνω τοῦτ' Κυρίου;
ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἔβητο; Τίνος δὲ χάριν
γινώσκων ἔλεγεν, οὐκ οὐδὲ ὁ Υἱὸς οὐδὲν, οὐδένα τῶν
πιστῶν (17) ἀγνοεῖν οἶμαι, οὐ καὶ τοῦτο οὐδὲν ᾔστων
διὰ τὴν πάρα ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ
τοῦτο ἐλάττωμα τοῦ Λόγου ἐστίν, ἀλλὰ τῆς ἀνθρω-
πίνης φύσεως ἧς ἐστὶν ὄντων τὸ ἀγνοεῖν (18). Καὶ
τοῦτο πάλιν ἂν τις βλοῖ καλῶς, ἅν καὶ τὸν καιρὸν
ἐξετάσῃ (19) μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς, πότε καὶ
τίσιν ἔλεγε ταῦτα ὁ Σωτῆρ. Οὐ τόνον οὐκ ὁ οὐρανὸς
ἐκ αὐτοῦ ἐγένετο, οὐδ' ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ τῷ Πατρὶ
Λόγος ἀρμάζων τὰ πάντα, οὐδὲ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄν-
θρωπος (20) ἔλεγε ταῦτα· ἀλλ' ὅτε ὁ Λόγος σὰρξ
ἐγένετο. Διὰ τοῦτο καὶ πάντα, ὅσα μετὰ τὸ γενέσθαι
ἄνθρωπος, ἀνθρωπίνως λέγει (21), ταῦτα τῇ ἀνθρω-
πότητι δίκαιον ἀνατιθέναι. Τοῦ μὲν γὰρ Λόγου ὄντων
ἐστὶν εἶδέναι τὰ πεποιημένα, καὶ τούτων τὴν ἀρχὴν C
καὶ τὸ τέλος μὴ ἀγνοεῖν· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν ἔργα καὶ
οἶδεν ἄνωγα, καὶ ἕως τίνος τὴν σύστασιν αὐτῶν εἰργά-
σατο. Εἰδὼς δὲ τὴν ἀρχὴν ἐκάστου καὶ τὸ τέλος,
οὐδὲ πάντως καὶ τὸ καθόλου καὶ κοινὸν (22) πάντων
τέλος. Ἄμφω λέγων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ κατὰ
τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, Πάτερ, ἐλθέ, ἀλλ' ἄνθερ ἡ ὥρα, δό-
ξα σοὶ σου τὸν Υἱόν, δὴλός ἐστιν, οὐ καὶ τὴν περὶ
τοῦ πάντων (23) τέλους ὥραν, ὡς μὲν Λόγος, γι-
νώσκει, ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἀγνοεῖ· ἀνθρώπου γὰρ

** Rom. xi, 34. ** Prov. viii, 30. ** Joan. xvii, 1.

(15) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Est item, ποῦ τε in Regio secundo. Cæteri et editi, ὅπου τε ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία. Paulo post uterque Regius et Seguerianus, μακρὴν ἀποστήσῃ. Alii et editi, μακρὴν ἀποστήσει.

(16) Sic primus codex Regius. Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editio Commeliniana omittunt, καὶ ἡ ἡμέρα ἐνίσταται. Ibid. Reg. 1, Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, Τίνος οὖν. Alii et editi, Τίνος μὲν οὖν.

(17) Seguerianus, ἀπίστων, mendose.

(18) Sic Regius primus et Seguerianus. At alii et editi, οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐλάττωμα ἐστὶ τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως ὄντων καὶ τὸ ἀγνοεῖν. In Basil. καὶ deest.

(19) Regius primus, ἐξετάζει. Seguerianus, ἐξαγοράζει. Goblerianus et Felckmanni primus, ἐξαγοράζει. Alii et editi, ἐξετάζει. Paulo post, Regius primus et Seguerianus, ταῦτα ὁ Σωτῆρ. In aliis et editis deest ὁ Σωτῆρ. Mox Reg. 1, Seguer. Anglican. Gobler. et Felckm. 1, ἐγένετο, οὐδ' ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ τῷ Πατρὶ ὁ Λόγος ἀρμάζων. Cæteri et editio Commeliniana, ἐγένετο, οὐδὲ ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ ἀρμάζων.

(20) Regius primus et Seguerianus, οὐδὲ πρὸ τοῦ

urbem occurrunt referret, omnibusque enarratis diceret: Deinde statim urbs vel domus occurret; haud dubie nosset ille ubinam domus vel urbs extaret. Nisi enim cognosceret, nec illa, quæ aut ipsas occurrunt aunderet indicare, ne videlicet locorum ignoratione audientibus procul divertendi causa foret, vel ipse in re significanda insciens erraret. Ita quandoquidem Dominus ea quæ diei illi et horæ nosse, nulloque modo ignorare quandonam ill,

43. Cur autem quod probe sciebat, tunc non aperte dixerit discipulis, curiosius inquirere nemo debet, cum ille tacuerit. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Cur vero, cum sciret, dixit nihilominus, Neque Filius novit, neminem fidelium arbitror ignorare, cum propter carnem ut hominem ita esse locutum. Nec enim hujusmodi defectus ad Verbum pertinet, sed ad humanam naturam cujus ignorantia propria est. Quod quidem facile intelligi poterit, si quis sincero animo, quandonam quibusve hæc dixerit Salvator, velit perpendere. Non scilicet ista dixit, quando cæli per ipsum facti sunt, non quando Verbum apud ipsum Patrem omnia componebat, neque priusquam homo fieret, sed cum Verbum caro factum est. Quapropter quonia quæ ipse postquam factus est homo, humano more loquitur, ea humanæ naturæ æquum est ascribere. Nimirum Verbi proprium est res factas cognoscere, eartumque tum principium tum finem nosse, quippe cum ejus sint opera. Novit 470 proinde quot quamque diuturna cuncta effecerit, cumque singulorum principium et finem noscat, novit omnino generalem et communem omnium finem. Certe cum in Evangelio de se ut homine ita loquitur, Pater, venit hora, glorifica Filium tuum, clare demonstrat se ipsam quoque horam, qua omnium rerum finis est futurus, ut Verbum, cognoscere, sed (24) ut hominem ignorare. Homini enim pro-

γενέσθαι ἄνθρωπον. Goblerianus et Felckmanni primus habent item ἀνθρώπων. Alii et editi, οὐδὲ γὰρ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἀνθρώπος.

(21) Sic Goblerianus et Felckmanni primus. At primus codex Regius et Seguerianus, ἀνθρωπίνως λέγεται. Alii et editio Commeliniana, ἀνθρώπος λέγει, ommissa voce, ἀνθρώπων. Paulo post, Regius primus et Seguerianus, τούτων τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος. Alii et editi, τούτων ἀρχὴν καὶ τέλος.

(22) Regius primus et Seguerianus, κοινόν. Alii et editi, κοινῇ. Paulo post, Regius primus et Seguerianus, αὐτοῦ φησι· Πάτερ. In aliis et editis deest φησι.

(23) Sic Reg. 1, Segner. Gobler. et Felckm. 1, ibidemque Regius primus et Seguerianus, τὴν περὶ τοῦ πάντων. Goblerianus et Felckmanni primus, τὴν τοῦ πάντων. Cæteri autem et editi, δὴλόν ἐστιν, ὅτι καὶ τὴν τοῦ πάντος τέλους, etc.

(24) Multa in hanc rem possent disseri, sed satius duximus hæc ea tantum adducere, quæ habet Eulogius patriarcha Alexandrinus contra Agnoetas, quæque magnopere laudat Gregorius Magnus, epistola ad ipsum scripta. Sic igitur ille apud Photium codice 240, de his scriptoribus, qui Christo, ut homini, ignorantiam tribuerunt, non indocte disputat.

prium est ignorare, maximeque res hujusmodi. Verum hoc ipsum singularis Salvatoris benevolentiae et benignitatis est effectus. Quoniam enim homo factus est, idcirco propter carnem ignorantem dicere non erubescit, *Nescio*, ut scilicet ostendat se ut Deum scire, at secundum carnem ignorare. Itaque non dixit, Neque Filius Dei novit, ne divinitas ignorare videretur; sed tantummodo, *neque Filius*, ut nimirum ignoratio, Filii ex hominibus nati esse intelligeretur.

44. Hinc etiam cum de angelis asseveraret, non ultra progressus dixit, neque Spiritus sanctus: sed id reituit. Quo quidem facto duo significavit, primum si Spiritus novit, multo magis Verbum, quatenus Verbum est, nosse, utpote a quo Spiritus ipse nascitur: alterum, se, de Spiritu tacendo, aperte ostendisse de humana sua administratione se dixisse, *neque Filius*. Cujus quidem rei argumentum est, quod cum secundum humanam naturam dixisset, *neque Filius*, se tamen secundum divinam naturam omnia cognoscere ostenderit. Namque ab hoc ipso Filio, cui diem illam ignotam esse sit, Patrem cognoscere declarat. *Nemo enim, inquit, Patrem cognoscit nisi Filius***. Atqui nemo est praeter Arianos, qui non fateatur eum qui Patrem cognoscit, multo magis quidquid res creatas spectat, quod et earum finem comprehendit, compertum habere. Quod si

** Matth. xi, 27.

*'Ενοι δὲ φασιν αὐτὸν (Χριστὸν) ἀγνοεῖν φάνηι τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, τὸ ἰδίως πρὸς τὸν τῆ ἀνθρωπίνῃ φύσει γινώρισμα δεικνύοντά τε καὶ ἐμφανίζοντα· οὐχ ὡς οὐτοῦ ἀγνοοῦτος. Ἄπαγε! (οὐτε γὰρ κατὰ τὴν θεότητα, οὐτε κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἀγνοοῦν λέγειν ἐπ' αὐτοῦ, θράσους ἐπιπαύσιος; ἡλευθέρωται;) ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ὁ μακάριος Κύριλλος φησιν, ἐν ἰσχυραῖς διακρούσεσι ἐνόησι; ἦτοι οὐ φανασταίε, τῷ ὀρθῷ τῆς θεωρίας, ἐκατέρως φύσεως ὁρῶμεν ἰδίαι καὶ καθ' ἑαυτὰ γνωρίσματα· ἢ καὶ, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἦνκα αἱ φύσεις διίστανται ταῖς ἐπινοίας; συνδιαίρεται καὶ τὰ ὄνματα. Ἰδὸν δὲ γνώρισμα ψήλης ἀνθρωπότητος ἢ ἀγνοία· κατὰ τοῦτο βίβηθι ἂν ἐπὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότητος ὡς ἀπλῶς ἀνθρωπότητος θεωρεῖσθαι τὴν ἀγνοίαν. Καὶ τοῦτο καὶ ὁ θεολόγος ἐγράψασεν εἰπών· Γινώσκει ὡς θεός, ἀγνοεῖ δὲ ὡς ἄνθρωπος, ἂν τις τὸ φαινόμενον χωρίον τοῦ νοουμένου. Ταῦτα εἰπὼν ἐπάγει· Ὡς εἰ καὶ τινος τὸν Πατρῶν τὴν ἀγνοίαν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα παραδείξαντες ἀνθρωπότητος, οὐχ ὡς δόγμα τοῦτο προφηγῆκαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν Ἀρειανῶν μάχην ἀντιεργασμένοι, ὡ καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα ἐπὶ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς μετέφερον, ὡς ἂν κτίσμα τὸν ἄκτιστον Λόγον τοῦ Θεοῦ παραστήσωσιν· οἰκονομικώτερον ἰδοκίμασαν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος ταῦτα εἶραίνε, ἢ παραχωρεῖν ἐκείνους; μεθέλκειν ταῦτα κατὰ τῆς θεότητος. Hic est, Nonnulli vero ipsam Christum aiunt dicere se diem ultimam ignorare. ni propriam naturam humanam notam ostenderet et indicaret, non autem quasi ipse ignoraret; absit : (nec enim absque periculosa temeritate ascribi illi ignorantia potest, sive secundum divinitatem, sive secundum humanitatem) sed quod, ut ait beatus Cyrillus. mera cogitatione mentisque perceptione, quodam contemplandi modo, utriusque naturae propria et singularia considerare indicia; vel quod, ut docet theologus Gregorius, cum naturae cogitatione discernuntur, distinguantur et nomina. Proprium autem purae humanitatis indicium est ignorantia. Hae, inquam, ratione potest ignorantia humanitati Christi attribui, ut est mera humanitas. Et certo

Ἰδὸν τὸ ἀγνοεῖν, καὶ μάλιστα ταῦτα. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο τῆς φιλανθρωπίας Ἰδὸν τοῦ Σωτῆρος. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἐπιπαύσιος (25) διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοοῦσαν εἶπειν, οὐκ οἶδα, οὐκ δεῖξῃ, ἔτι, εἰδώς ὡς θεός, ἀγνοεῖ σαρκικῶς. Ὡς εἴρηκε γοῦν (26). Οὐδὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οἶδεν, ἵνα μὴ ἡ θεότητα ἀγνοοῦσα φαίνεται· ἀλλ' ἀπλῶς, Οὐδὲ ὁ Υἱὸς· ἵνα τοῦ ἐξ ἀνθρώπων γενομένου (27) Υἱοῦ ἡ ἀγνοία ἦ.

44. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ ἀγγέλων λέγων, οὐκ εἴρηκεν ἐπαναθαιῶν, ἔτι οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀλλ' ἐπέωπησε, δεικνύς κατὰ δύο ταῦτα (28), ἔτι, εἰ τὸ Πνεῦμα οἶδεν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστίν, οἶδε, παρ' οὗ καὶ τὸ Πνεῦμα λαμβάνει καὶ ἔτι, περὶ τοῦ Πνεύματος σαφήσεως, φανερῶν πεποιθῆκεν, ἔτι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ λειτουργίας ἔλεγεν, οὐδὲ ὁ Υἱός. Καὶ τοῦτο (29) τεκμήριον, ἔτι, ἀνθρωπίνως εἰρηκώς, οὐδὲ ὁ Υἱός οἶδε, δεικνύσιν ὅμως θεϊκῶς ἑαυτὸν τὰ πάντα εἰδόντα. Ὅν γὰρ λέγει (30) Υἱὸν τὴν ἡμέραν μὴ εἰδέναι, τοῦτον εἰδέναι λέγει τὸν Πατέρα· Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός. Πᾶς δὲ πλὴν τῶν Ἀρειανῶν συνομολογήσειεν (31) ὡς ὁ τὸν Πατέρα γινώσκων πολλῶ μᾶλλον οἶδε τῆς κτίσεως τὸ ὄλον· ἐν δὲ τῷ ὄλῳ καὶ τὸ τέλος ἐστὶ ταύτης (32). Καὶ εἰ ἤδη δὲ ὤρσεται ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἔγγλόν ἐστιν, ἔτι διὰ τοῦ

id dilucide declaravit Theologus ipse cum ait : *Novit ut Deus, ignorat vero ut homo, si quis videlicet id quod apparet ab eo quod innot intelligitur discernimet*. His dictis Eulogius subdit : *Quod si aliqui e Patribus ignorantiam in Salvatore ex parte humanitatis admiserunt, non id ut dogma protulerunt, sed ut Ariatorum insaniam repelleret, qui nimirum humana omnia in divinitatem transferebant, ut increatum Dei Verbum probarent esse creatum : cautius nemp̄ existimaverunt illi hoc humanitati ascribere, quam sine illo ea in ipsam divinitatem pertrahere*. Hae illae, ut exstant apud Photium. Adde fortassis licet huiusmodi sententiam in nemine videri damnatam olim fuisse, nisi cum alio errore conjunctam.

- (25) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Feickm. 1, ἐπιπαύσιος. Caeteri et editi, ἐπιπύσιος.
- (26) Goblerianus et Feickmanni primus, οὐκ εἴρηκε ὁ οὐν. Ibidem Reg. 1, Seguer. et Anglican. ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οἶδεν, ἵνα. Goblerianus et Feickmanni primus, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οἶδε τοῦτο, ἵνα. Caeteri et editi, ὁ Υἱὸς, τοῦ Θεοῦ, ἵνα.
- (27) Regius primus, γινόμενος. Mox Regius primus et Seguerianus post ἀγγέλων, addunt λέγων, quod ab aliis et editis abest.
- (28) Uerque Reg. Seguer. Gobler. et Feickm. 1, κατὰ δύο ταῦτα. Alii et editi, τὰ δύο ταῦτα. Paulo post, haec verba, ἢ Λόγος ἐστίν, desunt in Anglican.
- (29) Regius primus et Seguerianus, τοῦτο. Alii et editi, τοῦτο. Mox Regius primus, εἰρηκώς· Ὁ Υἱὸς οὐκ οἶδε.
- (30) Regius primus et Seguerianus, λέγει. Caeteri et editi, λέγουσιν.
- (31) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. Anglican. Gobler. et Feickm. 1. In Feickm. 5 legitur quous συνομολογήσειεν. Alii editique, συνομολογήσῃ, ὡς τὸν Πατέρα. Mox editi abest a Basil.
- (32) Regius primus, τέλος ἐστὶ ταύτης. Seguerianus, τέλος ἐστὶ ταύτης. Ibidem idem, et Anglie. Gobler. et Feickm. 1, καὶ εἰ ἤδη δὲ ὤρσεται. Alii et editi, καὶ τὸ τέλος ταύτης· εἰ δὲ ἤδη ὤρσεται.

Υιού ὤρισται, καὶ οἶδεν αὐτὸς τὸ δι' αὐτοῦ ὀρισθέν. Οὐδὲν γὰρ ἔστιν, ὃ μὴ διὰ Υἱοῦ γέγονε τε καὶ ὤρισται· οὐκοῦν αὐτὸς δημιουργὸς ὢν τοῦ παντός, οἶδεν ὅποιον καὶ ὅπως, καὶ ἕως τίνος αὐτὸ γενέσθαι βεβούληται ὁ Πατήρ· ἐν δὲ τῷ πῶπῳ καὶ μέχρι τίνος ἐστὶν ἡ τούτων ἀλλαγὴ (33). Πάλιν τε εἰ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἔστιν· τοῦτο γὰρ αὐτὸς εἴρηκε· τοῦ δὲ Πατρὸς ἔστι τὸ εἰδέναι τὴν ἡμέραν, ὄθλον ὅτι (34) καὶ ὁ Υἱὸς οἶδεν, ἴδιον ἔχων καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν, εἰ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ, οἶδε δὲ ὁ Πατήρ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν φανερόν, ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ ὢν καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῷ Πατρὶ, οἶδε καὶ αὐτὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν. Εἰ δὲ καὶ εἰκὼν ἔστιν ἀληθινή τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οἶδε δὲ ὁ Πατήρ τὴν ἡμέραν (35) καὶ τὴν ὥραν, ὄθλον, ὅτι καὶ τοῦ εἰδέναι (36) ταῦτα τὴν ὁμοιωτήκα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἔχει. Καὶ οὐ θαυμάστον, εἰ δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἐν ᾧ συνέστηκε τὰ ὅλα, οἶδεν αὐτὸς τὰ γενόμενα, καὶ τότε τούτων ἐκάστον καὶ κοινή τὸ τέλος· ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτῆ (37) ἡ πρόπτετα, πρέπουσα τῇ μαριᾷ τῶν Ἀρειομαντικῶν ὄσα, εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν ἠγάγκασεν Ἰθθεῖν. Συναριθμούντες γὰρ τοὺς γενετοὺς τὸν Υἱὸν τὸ Θεοῦ τὸν αἰδιον Λόγον, κατ' ἄλλιον καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα ἐλάττωνα τῆς κτίσεως μελετώσι λέγειν (38). Εἰ γὰρ ὁ τὸν Πατέρα γινώσκων οὐκ οἶδε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, φοβοῦμαι μὴ μαζικὸν ἔσται, ὡς ἂν ἐκεῖνοι μανέντες εἴποιεν, ἡ περὶ τῆς κτίσεως, μᾶλλον δὲ ἡ περὶ τοῦ ἐλάττωτος μέρους τῆς κτίσεως γινώσκων, τῆς περὶ τοῦ Πατρὸς γινώσκων.

reor ne (quod insani illi dixerint), rerum creaturam, major sit ipsa Patris cognitione.

43. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν, οὕτως εἰς τὸ Πνεῦμα βλασφημοῦντες, προσδοκᾶσαν (39) μὴ λαμβάνειν ποτὲ τῆς ἀσθεῖας ταύτης ἀφαισιν, ὡς ὁ Κύριος εἴρηκε· οἱ δὲ φιλόχριστοι καὶ χριστοφόροι γινώσκομεν, ὡς οὐκ ἀγνοοῦν ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἔστιν, ἔλεγεν (40), Ὅτι οὐκ οἶδα οἶδε γὰρ ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον θεικόν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων ἴδιον ἔστι τὸ ἀγνοεῖν, καὶ ὅτι σὰρκα (41) ἀγνοοῦσαν ἐνεδύσατο, ἐν ᾗ ὢν, σαρκικῶς ἔλεγεν· οὐκ οἶδα. Τότε γοῦν εἰρηκάς, ὅτι Ὁδδὲ (42) ὁ Υἱὸς οἶδε, καὶ τῶν κατὰ Νῦν ἀνθρώπων τὴν ἀγνοίαν παραθεῖς, εὐθὺς ἐπήγαγε· Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἰδατε οὐδὲ ἤματι, ποῦ ὄρα (43) ὁ Κύ-

³⁹ Joan. xvi, 15. ⁴⁰ Joan. i, 3. ⁴¹ Coloss. i, 17.

(33) Sic Reghus primus et Seguerianus. Alii autem et editi, πῶσον καὶ ἕως τίνος οὕτως αὐτὸ γενέσθαι βούληται ὁ Πατήρ· ἐν δὲ τῷ πῶπῳ ἔστι καὶ μέχρι τίνος ἡ τούτων ἀλλαγὴ.

(34) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. et Felckm. 5. At alii et editi, ὄθλον.

(35) Sic uterque Regius et Seguerianus. Alii autem et editi, καὶ τὴν ἡμέραν.

(36) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Basil. Anglican. Gobier. et Felckm. 1. Alii autem et editi, καὶ εἰδέναι. Mox, pro δι' οὗ, Goblerianus et Felckmanni primus, δι' Υἱοῦ.

(37) Sic omnes mss. præter Felckm. 2, qui, ut et editi habet, αὐτῆ. Ibidem Regius secundus et editi, ἡ πρόπτετα πρέπουσα τῇ μαριᾷ. Alii mss., ἡ πρόπτετα ἀπρεπασταὶ μαριᾷ. Mox Regius primus et Seguerianus, εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν. Regius

A dies illa et hora a Patre jam sit definita, perspicuum est eam per Filium fuisse definitam, eumque proinde quod ipse definiert cognoscere. Nihil enim est quod non per Filium factum sit et definitum. Ille igitur cum sit rerum omnium effector, novit profecto quales et quotas quamque diuturnas esse voluerit 471 Pater. Atqui illarum et numero et diuturnitate comprehenditur futura ipsarum mutatio 21. Præterea quæcumque Patris sunt, sunt etiam Filii, ut testatus ipse est, proindeque si Patris est etiam illud cognitum habere, dubium non est quin Filio quoque perspectus sit, idque etiam ex Patre proprio ille habeat. Insuper, Filius est in Patre, et Pater in Filio: unde si Pater diem et horam illam cognoscit, clarum est Filium, qui in Patre est, et quæ Patris sunt novit, hanc item et diem et horam non ignorare. Rursus, si Filius vera est imago Patris, ipse autem Pater diem et horam illam novit: plane liquet Filium hac quoque in re Patris esse similem. Nec vere mirum est illum per quem omnia facta sunt 22, et in quo omnia constant 23, res factas earumque cum proprio, tum communem finem cognoscere: sed mirum potius est me bujusmodi illorum proccacitate, quæ quidem Arianorum insanie admodum est consentanea, coactum hanc veritatis defensionem suscepisse. Cum enim Dei Filium, æternum Verbum, inter res creatas numerant, parum certe abest quin ipsam etiam Patrem rebis creatis inferiorem dicere medicentur. Nam si is qui Patrem novit, diem et horam illam non novit, ve-

B reor ne (quod insani illi dixerint), rerum creaturam, imo minime rerum creaturarum partis cognitio,

45. Verum illi quædam qui adeo impia in Spiritum proferunt, tantæ impietatis veniam expectent nullam, uti præmonuit Dominus 24: nos autem qui Christum et amamus et in nobis gerimus, agnoscamus Verbum non quasi ignorans, quatenus est Verbum, dixisse, Nescio, noverat quippe; sed id quod humanum est exhibens; quia scilicet et hominum proprium est ignorare, et ipse ignorantem induerat carnem, in qua cum esset, secundum eam dicebat, Nescio. Itaque postquam dixerat, Neque Filius novit, adduxeratque in exemplum ignorantiam hominum, qui Noe ætate degebat, continuo addidit: Vigilate

²⁴ Matth. xii, 32.

D secundus et editi habent εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν. Alii mss., εἰς τοσαύτην ἡμᾶς μαριᾷ.

(38) Basilienis, τῆς κτίσεως οὕτως λέγειν. Mox Regius primus et Seguerianus, οὐδὲ τὴν ὥραν. Alii et editi, καὶ τὴν ὥραν.

(39) Goblerianus et Felckmanni primus, προσδοκᾶσαν.

(40) Sic Regius primus et Seguerianus. At: alii et editi, γινώσκομεν, ὡς οὐκ ἀγνοοῦν, ἢ Λόγος ἔστιν, ἔλεγεν.

(41) Regius primus et Seguerianus, καὶ ὅτι σὰρκα. Caeteri et editi omittunt ὅτι.

(42) Regius primus et Seguerianus, ὅτι οὐδὲ. In aliis et editis deest ὅτι.

(43) Regius primus et Seguerianus, ποῦ ἡμέρᾳ. Ibidem ibidem omittunt sequentia verba, καὶ πάλιν ἢ οὐ δοκᾶτε ὄρα ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

itaque, quia vos nescitis qua die Dominus vester venturus sit ³³; et rursus: Qua non putatis hora, Filius hominis venturus est ³⁴. Ego enim similis vobis propter vos effectus, dixi: Neque Filius. Atqui si secundum divinam naturam ignorasset, dicendum illi erat: Vigilate itaque, quia nescio; et, qua non puto hora: quod cum non dixerit, sed, vos nescitis, et, qua non putatis, profecto demonstravit hominum esse ignorare, propter quos, similis ipse carne assumptus, et factus homo, dicebat, neque Filius novit. Nec enim carne noverat, licet, ut Verhum, cognosceret. Exemplum porro Noe Christi hostium impudentiam penitus confringit. Nec enim illic dixit, Non cognovi, sed, Non cognoverunt donec venit diluvium ³⁵. Eiusvero homines quidem non cognoverunt: at ille qui diluvium induxit, qui et ipse Salvator erat, diem et horam noverat, qua cœli catarractas aperuit disruptaque abyssos et Noe dixit: Ingredere tu et filii tui in arcam ³⁶. Quod si 472 ignorasset, non antea Noe his verbis denuntiasset: Post septem dies ego adducam diluvium in terram ³⁷. Quœcirca si in die illo significando, Noe exemplo utitur, ipseque diluvii noverat diem; certe sui quoque adventus non ignorat diem.

46. Quinetiam in fine parabole virginum aperitiam declaravit, quoniam sint qui diem et horam illam ignorent, cum dixit, Vigilate itaque quia nescitis diem neque horam ³⁸. Is nempe qui paulo ante dixerat, nemo novit neque Filius ³⁹, nunc non ait: Ego nescio, sed, Vos nescitis. Similiter igitur discipulis de fine sciscitantibus, recte tunc secundum carnem propter corpus dixit, Neque Filius, ut nempe doceretur, ut hominibus, non nosse. Hominum quippe proprium est ignorare. Et vero si Verhum ille est, si idem ipse venturus est, si iudex et sponsus est, novit utique quando et qua hora venturus et dicturus est, Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illucescet tibi Christus ⁴⁰. Nam quemadmodum factus homo, cum hominibus esurit, sitiit et patitur:

³³ Matth. xxiv, 42. ³⁴ ibid. 44. ³⁵ ibid. 39. ³⁶ Gen. vii, 1. ³⁷ ibid. 4. ³⁸ Matth. xxv, 15. ³⁹ Matth. xxiv, 36; Marc. xiii, 32. ⁴⁰ Eph.-s. v, 14.

(44) Ὅτι abest a Regio primo et Segueriano. D Sic Reg. 1, Seguer. Felckm. 2 et editi. In aliis mss. deest autem. Editio Commeliniana pro autem, mendose habet, autem.

(46) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Cæteri et editi, ἐπάγων.

(47) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Cæteri et editi, ἐν ἡ καὶ τοῦ.

(48) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Alii autem et editio Commeliniana. Et γὰρ ἦν. Mox Regius primus et Seguerianus, Ἐτι γὰρ ἡμερῶν ἐπτά, ἐγὼ ἐπάγω τὸν κατακλισμὸν. Editio vero Commeliniana, Ἐπὶ γὰρ ἡμερῶν ἐπτά ἐγὼ ἐπάγω δεσόν.

(49) Sic uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. At editio Commeliniana, κατὰ Νῶε σημαίνει, ὅτι ἴδεται τὴν ἡμέραν κατακλισμοῦ, οἶδεν ἄρα.

(50) Δὲ abest a Basil. Mox Regius primus et Seguer. omittunt πάλιν.

(51) Sic Regius primus et Seguerianus. At An-

glic. Gobler. et Felckm. 1, καὶ τὴν ὥραν ὃ πρὸ ἐλ-
γιων εἰπὼν. Mox Regius primus et Seguerianus, ἀλλ' ὅτι ὁμοίως οὐκ οἶδατε. Goblerianus, Felckmanni primus et Anglicanus omittunt ὅτι. Cæteri autem et editio Commel. sic totum hunc locum habent: Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἶδατε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν. Οὕτως ἄρα πυνθανομένων τῶν ἐπιδημῶν, περὶ τοῦ τέλους. Editi, περὶ τέλους.
(52) Regius primus et Seguerianus, τότε καὶ τὸ, οὐδὲ γιγνώσκουσιν ἰbidem et Regius secundus, Basilienus. Anglicanus. Gobler. et Felckm. 1, σαρκικῶς διὰ τὸ σῶμα. Cæteri et editi, τότε, οὐδὲ γιγνώσκουσιν ἰbidem et Regius secundus, Basilienus. Anglicanus. Gobler. et Felckm. 1, σαρκικῶς διὰ τὸ σῶμα. Cæteri et editi, τότε, οὐδὲ γιγνώσκουσιν ἰbidem et Regius secundus, Basilienus. Anglicanus. Gobler. et Felckm. 1, σαρκικῶς διὰ τὸ σῶμα.
(53) Regius primus et Seguerianus, αὐτὸς ὁ νεκρὸς. Alii et editi, αὐτὸς νεκρὸς.
(54) Seguerianus, ἔγχετε, mendose. Mox idem et Regius primus omittunt hæc verba, καὶ ἐπιπαύσεται σοὶ ὁ Χριστός.

46. Καὶ τὴν κατὰ τὰς παρθένους διὰ (50) ὁμοίωσιν εἰρηκῶς, φανερώτερον πάλιν εἰδείς, τίνας εἶσιν οἱ ἀγνοοῦντες τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, λέγων, Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἶδατε τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ὥραν, ὃ πρὸ ἐλγίου λέγων (51), Οὐδέ τις οἶδεν, οὐδὲ ὁ γιγνώσκων, νῦν οὐκ εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ οὐκ οἶδα, ἀλλ' ὅτι Ὑμεῖς οὐκ οἶδατε. Οὕτως ἄρα πυνθανομένων τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ τέλους, καλῶς εἶπε τότε καὶ τὸ, Οὐδὲ ὁ γιγνώσκων (52), σαρκικῶς διὰ τὸ σῶμα, ἵνα δείξῃ, ὅτι, ὡς ἀνθρώπος, οὐκ οἶδεν ἀνθρώπων γὰρ ἔσθαι τὸ ἀγνοεῖν. Et μένοιτο λόγος ἐστὶ, καὶ αὐτὸς ὅμοιος ὁ ἐρχόμενος, καὶ αὐτὸς κριτὴς, καὶ αὐτὸς ὁ νεκρὸς (53). οἶδα πότε καὶ ποῖα ὥρα ἐρχεται, καὶ πότε μέλλει λέγειν Ἐγχεῖται (54), ὃ καθυπακούων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιπαύσεται σοὶ ὁ Χριστός.

glic. Gobler. et Felckm. 1, καὶ τὴν ὥραν ὃ πρὸ ἐλ-
γιων εἰπὼν. Mox Regius primus et Seguerianus, ἀλλ' ὅτι ὁμοίως οὐκ οἶδατε. Goblerianus, Felckmanni primus et Anglicanus omittunt ὅτι. Cæteri autem et editio Commel. sic totum hunc locum habent: Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἶδατε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν. Οὕτως ἄρα πυνθανομένων τῶν ἐπιδημῶν, περὶ τοῦ τέλους. Editi, περὶ τέλους.
(52) Regius primus et Seguerianus, τότε καὶ τὸ, οὐδὲ γιγνώσκουσιν ἰbidem et Regius secundus, Basilienus. Anglicanus. Gobler. et Felckm. 1, σαρκικῶς διὰ τὸ σῶμα. Cæteri et editi, τότε, οὐδὲ γιγνώσκουσιν ἰbidem et Regius secundus, Basilienus. Anglicanus. Gobler. et Felckm. 1, σαρκικῶς διὰ τὸ σῶμα.
(53) Regius primus et Seguerianus, αὐτὸς ὁ νεκρὸς. Alii et editi, αὐτὸς νεκρὸς.
(54) Seguerianus, ἔγχετε, mendose. Mox idem et Regius primus omittunt hæc verba, καὶ ἐπιπαύσεται σοὶ ὁ Χριστός.

ὡς περ γὰρ, ἄνθρωπος γενόμενος, μετὰ ἀνθρώπων
 παύει καὶ διψᾷ καὶ πάσχει, οὕτως μετὰ μὲν τῶν
 ἀνθρώπων (55), ὡς ἄνθρωπος, οὐκ οἶδε θεϊκῶς δὲ,
 ἐν τῷ Πατρὶ ὡν λόγος, καὶ Σοφία, οἶδα, καὶ οὐδὲν
 ἔστιν, ὃ ἀγνοεῖ. Οὕτως καὶ περὶ Λαζάρου πάλιν ἀν-
 θρωπῶνως πυνθάνεται, ὃ (56) ἀπαλθῶν ἐγείραι αὐτόν,
 καὶ εἰδὼς πῶθεν ἀνακαλέσεται τὴν Λαζάρου ψυχὴν
 μείζον ἢ τὸ εἶδέναι, ποῦ ἦν ἡ ψυχὴ (57), τοῦ εἰδέ-
 ναι, ποῦ ἔκειτο τὸ σῶμα· ἀλλὰ ἀνθρωπῶνως ἐπι-
 ηρώτα (58), ἵνα θεϊκῶς ἀνεγείρη. Οὕτως καὶ τῶν
 μαθητῶν πυνθάνεται ἰθὺς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας,
 καί περ εἰδὼς καὶ πρὶν ἀποκρίνασθαι τὸν Πέτρον.
 Εἰ γὰρ ὁ Πατὴρ ἀπεκάλυψε τῷ (59) Πέτρῳ περὶ ὧν
 ὁ Κύριος ἐπυνθάνετο, ἔδηλον ἔστιν, ὅτι διὰ τοῦ Υἱοῦ
 γέγονεν ἡ ἀποκάλυψις· Ὁδοὺς γὰρ οἶδεν τὸν Υἱόν,
 ᾧσιν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, καὶ τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ
 Υἱός, καὶ ᾧ εἶναι θέλη ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι (60).
 Εἰ δὲ δι' Υἱοῦ ἦ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ γνώσις
 ἀποκαλύπτεται, οὐκ ἄμφισβητοῦν ὡς αὐτὸς ὁ πυνθανό-
 μενος Κύριος, πρότερον ἀποκαλύψας τῷ Πέτρῳ παρὰ
 τοῦ (61) Πατρὸς, ὕστερον ἀνθρωπῶνως ἐπυνθάνετο·
 ἵνα καὶ τοῦτο δείξῃ, ὅτι σαρκικῶς πυνθανόμενος, ἤδει
 θεϊκῶς ἃ ἐμίλλε λέγειν ὁ Πέτρος· οἶδεν ἄρα ὁ Υἱός,
 γινώσκων τὰ πάντα, καὶ γινώσκων τὸν ἑαυτοῦ Πα-
 τέρα (62), ἧς γνώσεως οὐτε μείζον οὐτε τελειότερον
 εἶναι γένοιτο.

47. Ἰκανὰ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἐλεγχον αὐτῶν
 ἐθουλόγησεν ἐκ ἐρωτήσεως (62), ἵνα καὶ οὕτως ἐχθροὶ
 μᾶλλον τῆς ἀληθείας δεκτικῶνται καὶ χριστομᾶχοι.
 Ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Κορινθίους Ἐπι-
 στολῇ γράφων ᾧσιν· Ὁὐδα ἀνθρώπων ἐν Χρι-
 στῷ (63) πρὸ ἐτῶν δεκαεπταεσάρων εἶπε ἐν σώματι,
 οὐκ οἶδα, εἶπε ἐκτός τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα·
 ὃ θεὸς οἶδε. Τί τοίνυν φασί; οἶδεν ὁ Ἀπόστολος ὃ
 πέποιθεν ἐν τῇ ὄψει, κἄν λέγῃ, οὐκ οἶδα, ἢ οὐκ
 οἶδεν; Εἰ μὲν οὖν οὐκ οἶδε, σκοπεῖτε, μὴ, μαθόντες
 πίπτειν, πέσῃτε καὶ εἰς τὴν τῶν Φρυγῶν (64) παρα-
 νομιαν τῶν λεγόντων μὴ εἶδέναι τοὺς προφήτας, μηδὲ
 τοὺς ἄλλους τοὺς διακονήσαντας τὸν λόγον, μήτε ἃ
 ποιοῦσι, μήτε περὶ τίνων ἀπαγγέλλουσιν· εἰ δὲ οἶδε
 λέγων, οὐκ οἶδα· εἶχε γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν

ita pariter cum hominibus, ut homo, non novit; ac
 cum sit in Patre Verbum et Sapientia, secundum
 divinitatem novit, nihilque prorsus est quod ne-
 sciat. Sic de Lazaro, ut homo interrogat, cum ta-
 men ipse, ut eum a mortuis excitaret, progredere-
 tur, sciretque undenam animam ejus revocaret :
 atqui majus aliquid est cognoscere ubinam sit anima
 quam ubi corpus jaceat. Verum, quatenus homo,
 percunctabatur, ut vitam Lazaro tanquam Deus red-
 deret. Sic item, cum in partes Cæsareæ venisset,
 interrogavit discipulos, tametsi id de quo interro-
 gabat, ante Petri responsum sciret. Etenim si Pater
 Petro ea quæ quærebatur Filius patefecit, non dubium
 est quin per Filium fuerint patefacta. Nemo enim,
 inquit, novit Filium nisi Pater, et Patrem nisi Fil-
 ius, et cui Filius voluerit revelare. Proinde, si
 Patris et Filii cognitio per Filium habetur, nullus
 dubitandi locus est, quin ipse Dominus qui interro-
 gabat, id prius Petro ex Patre revelaverit, deindeque
 ut homo interrogaverit, quo demonstraret ea, de
 quibus secundum carnem sciscitabatur, et quæ
 Petrus erat dicturus, se secundum divinitatem cog-
 nita habere. Fatendum ergo est illa cognovisse
 Filium, qui nempe omnia et suum Patrem novit,
 qua Patris cognitione nihil sane majus aut perfec-
 tius esse potest.

47. Et hæc quidem sufficiunt ad illos plene refel-
 lendos. Liberet tamen hæc ab illis requirere, quo
 evidentiussit eos et veritatis et Christi nefarios
 hostes esse : scilicet Apostolus secunda ad Corin-
 thios Epistola ita scribit : Scio hominem in Christo
 ante annos quatuordecim sive in corpore, nescio sive
 extra corpus, nescio, Deus scit. Quid ergo hic di-
 citis? Novit Apostolus quid sibi in visione contige-
 rit, licet dicat, nescio, vel non novit? Si non novisse
 473 respondetis, videte ne erroribus assueti, in
 Phrygum quoque impietatem incidatis (65), quorum
 nempe sententia est prophetas et alios Verbi ad-
 ministris ignorare tum ea quæ agunt, tum quæ an-
 nuntiant. Quod si nosset cum dixit, nescio, quippe
 qui Christum in seipso sibi omnia patefacientem

“ Luc. x, 22. “ II Cor. xii, 2.

(55) Regius primus et Seguerianus, τῶν ἀνθρώπων. In aliis et editis deest tunc, Paulo post, Regius primus et Seguerianus, θεϊκῶς δὲ, ἐν τῷ Πατρὶ ὡν λόγος. Alii et editi, θεϊκῶς δὲ, ὡν ἐν τῷ Πατρὶ ὡς λόγος.
 (56) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1 omitunt ὃ. Mox Regius primus et Seguerianus, ἀνακαλέσεται. Alii et editi, ἀνακαλεῖται.
 (57) Felckmanni secundus et editio Commel., ποῦ ἡ ψυχὴ. Mox Regius primus et Seguerianus, ἔκειτο τὸ σῶμα. At alii et editi, ἔκειτο σῶμα.
 (58) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, ἐπιηρώτα. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἵνα καὶ θεϊκῶς. Mox Goblerianus et Felckmanni primus, παρὰ τῶν μαθητῶν.
 (59) Sic uterque Regius et Seguerianus. At alii et editi τῷ omitunt.
 (60) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ᾧ εἶν ὃ

D Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. Editi, ᾧ εἶναι θέλη ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι.
 (61) Sic primus codex Regius et Seguerianus. At alii et editi, τὰ παρὰ τοῦ.
 (62) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editio Commeliniana οἶδεν ἄρα ὁ Υἱὸς γινώσκων τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα.
 (62*) Sic primus codex Regius et Seguerianus. Editi autem et Felckm. 2, ἃ εἰ ἐρωτήσῃ. Alii mss. δὲ αὐτοὺς ἐρωτήσῃ. Mox primus codex Regius, Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1, δεκτικῶνται. Felckmanni secundus, δεκτικῶνται. Felckm. 5, δεκχθήσωνται. Alii et editi, δεκχθήσονται.
 (65) Regius primus et Seguerianus omitunt, ἐν Χριστῷ.
 (64) Reg. 1 et Seguer., κἀν τῇ τῶν Φρυγῶν. Alii et editi, μαθόντες πίπτειν, πέσῃτε καὶ εἰς τὴν Φρυγίαν.
 (65) Vide Epirh., hæres. 48.

heberet : annon revera perversus et damnatione per se dignissimus est Dei hostium animus, qui apostolum dicentem, *nescio*, scire aiunt, et Dominum similiter dicentem, *nescio*, nescire contendunt? Nam si eo quod Christus in illo esset, scivit Paulus ea quae se nescire ait : annon multo magis scit Christus, licet se nescire dicat? Itaque Christus patetefaciens, noverat Apostolus quid sibi evenisset : siquidem idcirco ipse ait, *Scio hominem in Christo* 65. Nam qui hominem noverat non sane ignorabat quoniam modo raptus fuisset ille homo. Elisaeus item qui Eliam in caelum rapti viderat, noverat sane quomodo assumptus esset : atamen quamvis id non ignoraret. filiis prophetarum arbitrantiibus Eliam in aliquem montium a Spiritu projectum fuisse, ille, inquam, qui initio noverat quod viderat, eaque de re illos fecerat certiores, iisdem importune urgentibus et cogentibus, conticuit, et abire sivit 66. Num ergo quia conticuit, nescivit? Certe scivit : sed eos quasi rem ipse nesciret, dimisit ut tandem persuasi non amplius de Eliae assumptione ambigereut. Multo igitur magis Paulus, ipse raptus, noverat etiam quoniam modo raptus fuisset. Namque id ipsi Eliae minime latuit, ita ut si quis eum hac de re interrogasset, potuisset utique narrare, quoniam modo fuisset assumptus. Sed tamen Paulus se nescire testatur, duas, ut ego quidem reor, ob causas. Primo, ut ipse dixit, ne quis visionum excellentia, majorem eam putaret esse quam quod videret. Deinde, quandoquidem Salvator se nescire dixerat, idem illum decebat dicere, ne servus supra dominum et discipulus supra magistrum esse existimaretur.

48. Qui igitur Paulo dederat ut sciret, ipse multo magis sciebat. Qui enim ea quae illi diei praecurrunt enuncia, novit certe, quemadmodum dixi, quandoquam illa dies et hora ventura sit : et tamen, licet cognosceret, dicit, *neque Filii novi*. Cujus ergo gratia tunc dixit, *Nescio*, quae ipse, ut Dominus, noverat? Sane si conjectura uti licet, nostrae utilitatis causa, ut reor, id fecit. Faxit autem ipse ut hoc quod opinor verum sit! Utrobique Salvator ad no-

65 II Cor. xii, 2. 66 IV Reg. ii, 12, 15-18.

(65) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero, εν αυτω τον Χριστον τον αποκαλυπτοντα. Paulo post. Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, θεομαχον. Caeteri et editi, χριστομαχον.

(66) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, φρασκουσιν. Alii et editi, λεγουσιν.

(67) Regius primus et Seguer., επειδη, et mox, επιερ λεγει. Alii et editi, επει, et, επιερ λεγει. Paulo post, Reg. 1 et Seguer., αυτος ο Χριστος. Alii et editi, αυτος ο Χριστος.

(68) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, του Κυριου. Caeteri et editi, του Υιου. Mox Reg. 1 et Seguer., γαρ και ησθη. Alii et editi, γαρ ησθη.

(69) Regius primus et Seguer., οιδε πως.

(70) Μέν abest a Basil.

(71) Basil. Anglic. et Felc. 5, διαστασασι. Paulo post uterque Regius, Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1 et 3, ον ο αρπαγει. In aliis et editis ο δεσθ.

(72) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1,

Α αποκαλυπτοντα (65) αυτω τα παντα πως ουκ αληθως εξεστραμμενη των θεομαχων και αυτοκατακριτος εστιν αυτων η καρδια; την μεν απιστον λεγοντα, ουκ οιδε, λεγουσαν (66) ειδεναι, τον δε Κυριον λεγοντα, ουκ οιδε, λεγουσι μη ειδεναι; Ei γαρ, επειδη (67) Χριστος ην εν αυτω, οιδεν ο Παυλος επιερ λεγει, ουκ οδα πως ονυ μελλον αυτος ο Χριστος οιδε, καν λεγη, ουκ οιδε; Ο μεν ον Απιστολος αποκαλυπτοντος αυτω του Κυριου (68) οδεν ο πεπονθε δια τουτο γαρ και ησθη, οιδε ανθρωπον εν Χριστω ειδως δε τον ανθρωπον, οιδε και πως (69) ο ανθρωπος ηρπαγη. Ο γουν Επισκοπος, βλεπων τον Ηλιαν, οιδε και πως ανεληφθη; αλλα καιτερ γνωσκων, ομως των υτων των προφητων νομιζοντων τον Ηλιαν εις των οφρων υπο του Πνευματος εβριβθα, αυτος την μεν (70) αρχην γνωσκων ο ευρακεν, επειθε τους ανδρας βιαζομενον δε εκεινον, σεσιωπηκε και συνεχωρησεν απελθειν. Αρ ον, επειδη σεσιωπηκεν, ουκ εγινωσκεν; Εγινωσκει μεν ον αλλ ως ουκ ειδως συνεχωρησεν, εν εκεινοι, πεισθεντες, μηκει διαστασσει (71) περι της αναληφweis Ηλιου. Οδουον πολλω μελλον ο Παυλος αυτος ον ο αρπαγει, οιδε και πως ηρπαγη. Και γαρ Ηλιας (72) εγινωσκει και ει επυνθανετο τις ειπεν αν πως ανεληφθη. Λεγει δε ομως ο Παυλος, ουκ οιδε, δυο τουτων χαριν, ως γε νομιζω, ενος μεν, ως αυτος ειπεν, ινα μη δια την υπερβολην των αποκαλυφωων ετερον τις αυτον λογισται, υπερ ο (73) βλεπει ετερον δε, οτι, του Σωτηρος ειπόντος, ουκ οιδε, επρεπε και αυτον ειπειν, ουκ οιδε, ινα μη φαίνεται δουλος ον υπερ τον Κυριον αυτου, και μαθητης υπερ τον διδασκαλον.

48. Ουκουν ο τω Παυλω δεδωκως ειδεναι πολλω μελλον αυτος οιδε. Και γαρ και λεγων (74) τα πρ της ημερας, οδε, καθω προειπον και ποτε η ημερα και ποτε η ωρα και ομως οιδως, λεγει, οδδ ο Υιου οιδε. Τινος μεν ον χαριν τότε ειπεν, ουκ οιδε, α αυτος (75), ως Δεσποτης, οδεν; Ως διερευνησκει στοχαζεσθαι χρη, της ημων ενεκα λυσιτελειας, ως γε νομιζω, τουτο πεισθηκε παρασχοι (76) δε αυτος τη προβεσει τον νουν της αληθειας; Εν αμφοτεροις

και γαρ και Ηλιας. Paulo post, haec verba, αν πως ανεληφθη. Λεγει δε ομως ο Παυλος, desunt in Basil.

(75) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, υπερ ον. Ibidem Reg. 1 et Seguer., βλεπη.

(74) Anglic. Gobler. et Felc. 1, και γαρ λεγων. Ibid. Anglic., τα περι της ημερας. Paulo post, uterque Regius et Seguer. a dum και ποτε η ωρα, quae absum ab aliis et editis. Mox item uterque Regius et Seguer., Τινος μεν ον. Alii et editi ον omittunt.

(75) Sic Regius primus et Seguer., Gobler. et Felc. 1; sed duo ultimi omittunt αυτος, et, pro διερευνησκει, habent διερευνησας. Caeteri vero et editi, ουκ οιδε; αυτος ως Δεσποτης οδεν ως δε διερευνηστας.

(76) Reg. 4, Seguer. Gobler. et Felc. 1, παρασχοι, ut et Anglicanus in margine. Caeteri et editi, παρεχει. Paulo post, Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, Εν αμφοτεροις ημιν. Alii et editi, Εν αμφοτεροις δε ημιν.

ipse eminentius, dicat, Ego sum Christus, atque de die illo et sine loqui aggrediat, ut audientes decipiat, vos mecum hujusce vocis, *Neque Filius*, memores fidem illi denegatis. Præterea valde hominibus utile est finem et diem finis ignorare, ne, si eum cognoscerent, intermedium negligenter tempus, diesque fini proximis expectarent, ut tunc solum sibi vacarent et vigilarent. Quocirca tempus mortis singulorum reticuit, ne hujusmodi cognitione inflati homines, maximam temporis partem negligenter agerent. Utrumque ergo et omnium rerum et singulorum finem nos celat Verbum (nam singulorum finis, omnium quoque finis est, cum omnium finis in singulorum sine continetur) : ut, quandoquidem incertus ille est et semper a nobis expectatur, quotidie velut vocati proficiamus, ad ea quæ sunt priora nosmetipsos extendentes et quæ retro sunt obliuiscimus. Quis enim die ex. emi finis cognito non intermedium differret tempus? E contrario debet parare? Hinc subdidit Salvator: *Vigilate ergo, quia neque vos nostis qua hora Dominus vester venturus sit*; et, *Qua non putatis hora Filius hominis veniet*. Itaque hoc utilitatem, quæ ex hac oritur ignorantia, ita est locutus. His enim verbis nos hortatur ut semper parati simus. Vos enim, inquit, nescitis: ego vero Dominus novi, quando venturus sum, quamvis Ariani me, qui Patris sum Verbum, non expectent.

Ἔμελλε γὰρ, φησὶν, οὐκ οὐδαμᾶ ἐγὼ δὲ ὁ Κύριος προσδοκῶσι Λόγον ἔντα τοῦ Πατρὸς.

50. Sic ergo Dominus, qui quid nobis expediret melius quam nos noverat, suos discipulos firmavit ac munivit, illic hujusmodi instructi admonitione, emendaverunt Thessalonicenses, ea in re alioquin erraturos. Quando vero neque his cedunt Christi hostes, tametsi non me fugit durius illis cor esse quam Pharaoni, placet tamen illos iterum ea de re interrogare. Deus in paradiso percontatur, *Adam, ubi es*? Cainum quoque ipse interrogat: *Ubi est Abel frater tuus*? Quid hic itaque respondetis? Nam si eum nescire existimatis, et idcirco scisciari: cum Manichæis profecto consentitis, qui videntur

(91) Uterque Regius, Seguer. Basil. et Anglic., *ἐαυτὸν*. Cæteri et editi, *αὐτόν*. Mox Regius primus, *περὶ τῆς ἡμέρας τῆς συντελείας*. Seguer., *περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς συντελείας*. Cæteri et editi, *περὶ τῆς συντελείας*.

(92) Seguer., *προφασίζονται*. Mox idem et uterque Regius, τὸ ἐκάστου τέλους. Editi, τὸ ἐκάστου τέλους, mendose.

(93) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. et Fele. 1. Alii autem et editio Commel., τὸ ἐκάστου ἀπέκρυψεν. Mox Reg. 1 et Seguer., καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ. Alii et editi, καὶ γὰρ ἐν τῷ.

(94) Regius primus prima manu et Seguer., τὸ ἔντος. Sed Regius 1, secunda manu, τούτου ἔντος.

(95) Sic Regius primus et Seguer. atque ita legit Nannius. Alii et editi, *πολλὰ ἡμέρας*.

(96) Reg. et Seguer. τὸ οὐμίτουν. Mox iidem, et Gobler. et Fele. 1, καὶ γὰρ καὶ τούτου. Cæteri et edi-

στος μεταποίησας ἐαυτὸν (91) λέγει· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ πειράσῃ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς ἡμέρας καὶ συντελείας λέγειν, πρὸς τὸ πλανῆσαι τοὺς ἀκούοντας· ἔχοντες ὅμως παρ' ἑμοῦ τὴν φωνήν, οἷι Οὐδὲ δ' Ἰδοῦ, μηδὲ κρίνω πιστεύετε. Ἄλλως τε οὐδὲ εἶναι πάλιν πότε τὸ τέλος, ἢ πότε τοῦ τέλους ἡ ἡμέρα, συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ, γινώσκοντες, καταφρονῶνται τοῦ μεταξὺ χρόνου γένεσθαι, περιμένοντες τὰς ἐγγύς τοῦ τέλους ἡμέρας· τότε γὰρ μόνον ἐκπτῶν ἐπιμελεῖσθαι προφασίζονται (92). Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐκάστου τέλους τοῦ θανάτου σεαυτοῦ κεν, ἵνα μὴ, προφάσει τῆς γινώσκουσι φυσικῶν οἰ ἀνθρώπων, ἀμαλῆν ἐαυτῶν τὸ πλείστον ἀρῶνται τοῦ χρόνου. Ἀμφοτέρω δὲ οὐκ καὶ τὸ καθόλου τέλος, καὶ τὸ ἐκάστου πέρας ἐκρύψεν (93) ἀφ' ἡμῶν ὁ Λόγος (καὶ γὰρ καὶ ἐν καθόλου τὸ ἐκάστου τέλος ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ ἐκάστου τέλει τὸ καθόλου συνάγεται), ἵνα, ἀδύλου αὐτοῦ ἔντος (94) καὶ διὰ προσδοκωμένου, καθ' ἡμέραν ὡς καλούμενοι προκρίπτωμεν, τοὺς ἐμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, τὸν δὲ ἔσπινεν ἐπιλανθάνομενοι. Τίς γὰρ, γινώσκων μὲν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους, οὐκ ὑπερίθεται τὸν μεταξὺ χρόνον ἀγνοῦν δὲ, οὐ καθ' ἡμέραν ἐτοιμὸς γίνεται; Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπὶ τούτοις ἐπέφραξεν ὁ Κύριος, λέγων· *Γρηγορεῖτε ὅν, ὅτι οὐκ οἴδατε οὐδὲ ὅμοις, ποῦ ὥρα* (95) ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται· καί, *Ἢ οὐ δοκεῖτε ὥρα, ὁ Ἰδοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται* διὰ τὸ ἀμφέρον ἔρα τὸ (96) ἐκ τῆς ἀγνοίας τοῦτο εἴρηκε. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγων, βούλεται διὰ παντὸς ἡμᾶς ἐτοιμοὺς γενέσθαι (97)· οἶδα πότε ἔρχομαι, κἂν οἱ Ἀσεταινοὶ με μὴ (98)

50. Ὁ μὲν ὅν Κύριος, τὸ ἡμῶν συμφέρον ὑπὲρ ἡμᾶς γινώσκων, οὕτως ἠφαλιστά τοὺς μαθητὰς καὶ αὐτοὺ ταῦτα (99) μαθόντες, ἐιωρθώσαντο μέλλοντας ἐν τούτῳ πλανῆσθαι τοὺς ἀπὸ Θεσσαλονικῆς (1). Ἐπειδὴ δὲ οἱ Χριστομάχοι οὐδ' οὕτως καταδύονται, βούλομαι, καίπερ εἰδὼς σκληροτέρην ἔχοντας αὐτοὺς τὸ Φαραὼ (2) τὴν καρδίαν, ἐρωτήσῃ πάλιν καὶ περὶ τούτου. Ἐν τῷ παραδείσῳ πυνθάνεται ὁ Θεὸς λέγων· *Ἀδάμ, πού εἶ;* Ἐξέταξίς δὲ καὶ τὸν Κάθν· *Πού* (3) *Ἄδελφ, ὁ ἀδελφός σου;* Τί τοῖτον καὶ περὶ τούτου φασί; Εἰ γὰρ ἀγνοεῖν αὐτὸν νομίζετε, καὶ διὰ τοῦτο πυνθάνεσθαι (4)· Μανιχαῖοις μὲν

(91) Commel., καὶ γὰρ τοῦτο.
(92) Regius 1 et Seguerian., διὰ παντὸς ἐτοιμοὺς γενέσθαι.
(93) Reg. 1 et Segner., Ἀρειομανίτας. Gobler. et Fele. 1, Ἀρειομανίτας. Cæteri et editi, Ἀρειανός.
(94) Sic primus codex Regius et Seguerianus. In cæteris et editis deest ταῦτα.
(1) Sic uterque Regius et Seguerianus. At alii et editi, ἀπὸ τῆς Θεσσαλονικῆς.
(2) Sic Reg. 1, Seguer. Basil. Anglic. et Fele. 5. At alii et editi, Φαραῶ, circumflexa ultima. Mox uterque Regius et Seguer., ἐν τῷ παραδείσῳ. Cæteri et editi, ἐν δὲ τῷ παραδείσῳ. Ibid. Regius primus et Seguer., πυνθάνεται ὁ Θεὸς λέγων. Alii et editi, πυνθάνεται ὁ Θεὸς τῷ Ἀδάμ λέγων.
(3) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. et Fele. 1. At alii et editi, λέγων· Πού, etc.
(4) Seguer. et Reg. 2, πυνθάνεσθε, mendose.

ἦδη προσετίθητε αὐτῶν γὰρ τὸ τοιοῦτον ὀλίγημα· εἰ δὲ, φοβούμενοι φανεροῦς ὀνομαστῶν Μανιχαίων (5), βιάζεσθε ἑαυτοὺς εἰπαῖν, ὅτι γνώσκων πυνθάνεσθαι· τί ἄπονον ἢ τί ἔνον ὄροντες, οὕτω πεποιδάτε, εἰ δὲ Ἰῆς, ἐν ᾧ τότε ἐπυνθάνετο ὁ Θεός, ὁ αὐτὸς Ἰῆς καὶ ὡν σάρκα περιβεβλημένος (6) πυνθάνεσθαι τῶν μαθητῶν ὡς ἀνθρώπος; εἰ μὴ ἄρα Μανιχαῖοι γενόμενοι μέμφεσθαι θελήσητε (7) καὶ τῆν τότε γενομένην πρὸς τὸν Ἀδάμ ἐρώτησιν, ἵνα μόνον καὶ ὁμῆς νεανιεύησθε ἐν ταῖς κακονοιῖαις. Καὶ γὰρ ἐν πάλιν ἐλεγχόμενοι, τονθορύζετε (8) πάλιν διὰ τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ Λουκᾶ, ὃ καλῶς μὲν εἰρηται, κακῶς δὲ ὁμῆς διανοεῖσθε. Τί δὲ τοῦτο ἐστίν, ἀναγκαῖον παραθέσθαι, ἵνα καὶ οὕτως αὐτῶν ἡ διεφθαρμένη δάνοια δειχθῆ.

51. Φησὶ τοίνυν ὁ Λουκᾶ· Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφία, καὶ ἡλικία, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. Τὸ μὲν οὖν ῥηθέν ἐστὶ τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προσκόπτουσι, ἀναγκαῖον πάλιν αὐτοὺς ὡς τοὺς Φαρισαίους καὶ τοὺς Σαδδουκαίους (9) ἐρωτήσαι, περὶ οὗ φησὶν ὁ Λουκᾶς· Ἔστι δὲ οὕτως· Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνθρώπος ἐστίν, ὡς οἱ ἄλλοι πάντες ἀνθρώποι, ἢ Θεός ἐστι σάρκα φορῶν; Εἰ μὲν οὖν κοινὸς ἀνθρώπος κατὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ αὐτὸς ἐστίν, ἔστω πάλιν ὡς ἀνθρώπος προσκόπτων. Τοῦτο μέντοι τοῦ Σαρμοσάτιου (10) ἐστὶ τὸ φρόνημα, ὃ εἴ μὲν δύναιται καὶ ὁμῆς φρονεῖτε, τῷ δὲ ὀνόματι μόνον ἀρνεῖσθε διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Εἰ δὲ Θεός ἐστι σάρκα φορῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἐστίν ἀληθῶς, καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ Θεὸς ὦν ἐπὶ γῆς κατήλθε· ποῖαν εἶχε (11) προκοπήν ὁ Ἰσα Θεῷ ὑπάρχων; ἢ ποῦ εἶχεν ἀξάνειν ὁ Ἰῆς ἀεὶ ὢν (12) ἐν τῷ Πατρὶ; Εἰ γὰρ ὁ ἀεὶ ὢν ἐν τῷ Πατρὶ προέκοπτε, τί ἄρα ἐστὶν ἐπίκαινα τοῦ Πατρὸς, ἐν' ἀπὸ τούτου καὶ προκόψῃ (13); Ἔπειτα ὡς ἐπὶ τοῦ λαβεῖν καὶ δοξασθῆναι τὰ αὐτὰ καλὸν εἰπαῖν· Εἰ ἀνθρώπος γενόμενος προέκοπτε, ὅπλόν ἐστιν, ὡς, πρὸ τοῦ γενέσθαι ἀνθρώπος, ἀτελής ἦν καὶ μολῶν ἢ σὰρξ αἰτία τῆς τελειώσεως αὐτοῦ γέγονεν, ἢ αὐτὸς τῆς σαρκὸς. Πάλιν τε εἰ Λόγος ὢν προέκοπτε, τί μείζον ἔχει (15) γενέσθαι Λόγου καὶ Σοφίας, καὶ Ἰοῦ, καὶ Θεοῦ δυνάμεως; ταῦτα γὰρ ἐστὶν ὁ Λόγος, ὢν εἴ τις ὡς ἀκτίνα μετασχεῖν πως δύναται (16), ὁ τοιοῦτος παντελεῖος ἐν ἀνθρώποις,

51 Gen. iii, 9. 52 Luc. ii, 52.

(5) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Ἰουδαῖοι. D

(6) Sic Regia primus et Seguer. Alii autem et editi, περιβαλλόμενος. Ibidem Basil. et Felc. 5, pro τῶν μαθητῶν, habent αὐτῶν.

(7) Sic Regius primus, ut et emendatum est in Seguer. At alii et editi, ὀλεσθητε.

(8) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. At Reg. 1, τονθορύζετε. Anglic., ὑποτονθορύζετε. Reg. 2, θορυβεῖτε. Alii et editio Commel., θορυβίζετε. Ibidem, πάλιν deest in Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Item ibid. Reg. 1, παρὰ τῷ Λουκᾶ. Felc. 5 ibid., οὗ δὲ καλῶς.

(9) Sic primus codex Regius et Seguer. Legitur item Σαδδουκαίους in Reg. 2, Gobler. et Felc. 1. Alii et editio Commel., τοὺς Σαδουκαίους καὶ Φαρισαίους. Mox Reg. 1 et Seguer., Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς.

(10) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Τοῦ μέντοι Σαρμοσάτιου.

A licet ista audent docere. Sin autem verli ne Manichaei palam audiatia, vel inviti conceditis eum acieunt interrogare; quid, quæso, absurdum aut quid mirum vobis videtur, si Filius in quo tunc Deus interrogabat, idem, inquam, ipse Filius carne circumdatus discipulos tanquam homo interroget? nisi forte Manichaei jam facti, illum Scripturæ locum ubi Deus Adamum interrogat, velitis reprehendere, idque eo tantum animo, ut nova improbe excogitatis et sudeatis. Hinc enim in omnibus convicti, Lucæ verba jam insurratis, quæ quidem recte sunt dicta, sed a vobis perversè intelliguntur. Quænam autem illa sint afferre necesse est, ut hac etiam ratione pateat quam corruptam illi habeant mentem.

B 51. Hæc igitur sunt Lucæ verba: *Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines*. Hic, inquam, ille locus est, ad quem quoniam offendunt, ab illis non secus ac a Sadduceis et Phariseis sciscitandum est, quo de loquatur Lucas. Sic autem illos aggrediamur: *Jesus Christus homine est ut alii omnes homines, an vero Deus est carnem gestans? Si purus homo est ut cæteri homines; utique ut homo proficiat: quæ quidem est Samosatis sententia, quam toto vos animo amplectimini, sed nomine tenus præ metu hominum negatis. Si vero Deus est carnem gestans, uti revera est, et Verbum caro factum est, isque qui Deus erat, in terram descendit: quos progressus queat ille habere qui æqualis Deo existit, aut quo modo crescere possit Filius qui semper est in Patre? Nam si is qui est in Patre, proficere potest, quid, quæso, est, ultra Patrem, ut inde possit proficere? Deinde e re fuerit eadem hic dicere quæ supra disseruimus (14) cum explicarem quonam sensu aliquid accepisse et gloriam adeptus esse diceretur. Nimirum, si homo factus profecit, ergo antequam fieret homo, perfectus non erat, ac proinde ejus perfectionis causa fuit potius caro, quam ipse carnis. Insuper 476 si ille qui Verbum est profecit, quid majus potest fieri quam Verbum, Sapientia, Filius, et Dei virtus? hæc siquidem sunt ipsum Verbum, quorum si quis veluti radium posset accipere, is sane*

(11) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, Eyer.

(12) Sic Reg. 1 et Seguer. At Reg. 2, Anglic. Basil. et Felc. 5, ὁ Ἰῆς ὁ ἀεὶ ὢν, etc. Præterea Reg. 2, Anglic. Gobler. et Felc. 1, habent item. Et γὰρ ὁ ἀεὶ ὢν ἐν τῷ Πατρὶ προέκοπτε. Cæteri et editi, ὁ Ἰῆς ὁ ἀεὶ ὢν ἐν τῷ Πατρὶ; ἀεὶ γὰρ ὢν ἐν τῷ Πατρὶ οὐ προέκοπτε. Ibidem Basil., Τί γὰρ ἐστίν.

(13) Sic Regius primus, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. In aliis et editis καὶ deest.

(14) Vide supra, num. 35.

(15) Seguer. Regius 1, Gobler. et Felc. 1, εἶχε. Felc. 5, Eyer. Alii et editi, Eyer. Mox Regius 1 et Seguer., καὶ Θεοῦ δυνάμεως. Alii et editi omittunt Θεοῦ.

(16) Reg. 1 et Seguer., ὢν εἴ τις ὡς ἀκτίνα μετασχεῖν πως δύναται. At alii et editi, οὗ εἴ τις ὡς ἀκτίνας μετασχεῖν δύναται πως. Aliqui, ὡς δύναται.

summe perfectus inter homines esset, angelisque fieret æqualis. Etenim angeli ipsi atque archangeli, dominationes virtutesque omnes et throni, Verbi participes effecti, faciem Patris ejus perpetuo vident. Qui ergo fieri potest ut ille qui aliis imperit perfectionem, ipse post illos proficiat? Quomodo namque humanam ejus administraverunt nativitatem, et Lucæ verba post hujusmodi angelorum administrationem prolata sunt. Qui igitur possit id vel in mentem hominis prorsus venire? Quomodo, inquam, Sapia in sapientia proficit? Quomodo qui alia dat gratiam (uti Paulus suis in omnibus Epistolis, hisce verbis agnoscit, *Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis* **), ipse in gratia proficit? Vel enim Apostolus mentiri contendat, vel Filium non esse sapientiam audeant affirmare. Vel si est Sapientia, ut dixit Salomon, et Paulus scripsit, *Christus Dei virtus et Dei sapientia* ** : quem, quæso, progressum accepit Sapientia?

52. Homines quidem, utpote creati, in virtute progredi et proficere possunt. Hinc Enoch translatus est, Moysesque crescendo proficiebatur, et Isaac proficiendo magnus est effectus: Apostolus item ad ea quæ priora sunt se testatur in dies extendere **. Singuli scilicet ulteriorem ante se gradum quo progredierentur habuere. At Dei Filius, qui quidem solus ipse est, quomam se potest extendere? Omnia siquidem, in eum contuendo, proficiunt: ipse vero, cum solus sit, in solo est Patre, a quo non ultra progreditur, sed semper in eo manet. Itaque hominum est proficere: at Dei Filius, quia nihil quo progredieretur haberet, cum in Patre sit perfectus, seipsum pro nobis humiliavit, ut nos in ejus humilitate magis crescere possemus. Aliud autem nihil est incrementum nostrum quam ut a rebus quæ sensus movent recedamus, et ad ipsum accedamus Verbum: quandoquidem et ejus humilitas nihil aliud est quam quod carnem nostram accepit. Non ergo Verbum, ut Verbum, proficit, cum perfectum sit ex perfecto Patre, nullaque omnino re egeat, sed potius aliis proficiendi sit causa. Verum hic etiam humano more dictus est proficere, quoniam hominum sit proficere. Hinc caute

** II Thessal. iii, 18, et alibi. ** I Cor. i, 24.

(17) Sic Reg. 1, Segner. Gobler. et Felc. 1. At in Reg. 2 deest talis ἀρχάγγελος. Cateri item et editi καὶ omittunt. Mox uterque Regius, Seguer. Basil. Gobler. Felc. 1 et 5, πᾶσαι αἱ δυνάμεις. Alii et editi, πᾶσαι δυνάμεις.

(18) Regius primus et Seguer., παρασχών. Alii et editi, παρέχων. Mox Reg. 1 et Seguer., τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ γένεσιν. Editi et alii, τὴν ἀνθρωπίνην γενέσιν αὐτοῦ. Ibid. Reg. 1, Seguer. Basil. et Felc. 5, παρὰ τοῦ Λουκᾶ. Alii et editi, παρὰ τοῦ Λουκᾶ.

(19) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1. Cateri vero et editi, ὁ ἄλλος τὴν χάριν διδούς· ὁ γὰρ Παῦλος, etc.

(20) Sic Regius primus et Seguerian. At ὁ in editis deest. Ibidem Gobler. et Felc. 1, καὶ Παῦλος γράφει.

(21) Sic Regius primus, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, ut et Nannius legit. Alii et editio

καὶ ἴσος ἀγγέλους γίνεται. Καὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι, καὶ ἀρχάγγελοι (17), καὶ κυριότητες, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις, καὶ θρόνοι, καὶ Λόγος καὶ λόγος, βλέπουσαι διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Πῶς οὖν ὁ ἄλλος τὴν τελειότητα παρασχών (18), αὐτὸς μετ' ἐκείνων προκόπτει; Ἄγγελοι γὰρ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ γένεσιν διεκρίθησαν· καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Λουκᾶ μετὰ τὴν ἑακονίαν τῶν ἀγγέλων εἰρηται. Πῶς οὖν διώσκει εἰς ἐνθούμην ἐλθεῖν ἀνθρώπου δύναται; Ἡ πῶς ἡ Σοφία ἐν σοφίᾳ προκόπτει; Ἡ πῶς ὁ ἄλλος χάριν διδούς (καθὼς ὁ Παῦλος (19), διὰ πάσης ἐπιστολῆς δι' αὐτοῦ διδοῦσαι τὴν χάριν γνώσκων, φησὶν· Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν), αὐτὸς ἐν χάριτι προκόπτει; Ἡ γὰρ ψεύδεται τὸν Ἀπόστολον λεγέτωσαν, ἢ μηδὲ Σοφίαν εἶναι τὸν Υἱὸν λέγειν τολμάτωσαν. Ἡ εἰ Σοφία ἐστίν, ὡς εἶπεν ὁ Σολομών, καὶ ὁ Παῦλος ἔγραψε (20), Χριστὸς Θεοῦ δὴν ἰσχυρὸς καὶ Θεοῦ σοφία· ποῖαν ἡ Σοφία (21) προκοπὴν ἐπέδειχτο;

52. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ, κτίσματα τυγχάνοντες, ἐπεκτείνεσθαι πως καὶ προκόπτειν ἐν ἀρετῇ δύναται· Ἐνὼχ γοῦν οὕτω μετετέθη· καὶ Μωσῆς αὐξάνων ἐτελειώθη· Ἰσαὰκ δὲ προκόπτων ἐγένετο μέγας (22)· καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐπεκτείνεσθαι καθ' ἡμέραν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλεγεν· εἶπε γὰρ ἕκαστος ποῦ προκοπῆι (23), βλέπων εἰς τὸν ἔμπροσθεν αὐτοῦ βαθμὸν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ὁ μόνος ὢν, ποῦ εἶχεν ἐπεκτείνεσθαι; Πάντα γὰρ εἰς αὐτὸν βλέποντα προκόπτει· αὐτὸς δὲ μέγας ὢν, ἐν τῷ μόνῳ Πατρὶ ἐστίν, ἀπ' οὗ οὐδὲ ἐπεκτείνεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ μένων ἐστίν ἀεὶ. Ἄνθρώπων μὲν οὖν ἐστὶ τὸ προκόπτειν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἐπεὶ προκόπτειν οὐκ εἶχε, τέλειος (24) ὢν ἐν τῷ Πατρὶ, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν τῷ ἐκείνου ταπεινῷ μᾶλλον ἡμεῖς αὐξήσῃσι δυνήθωμεν. Ἡ δὲ αὐξήσις ἡμῶν οὐκ ἄλλη τις ἐστίν ἢ τὸ ἀφίστασθαι μὲν τῶν αἰσθητῶν, εἰς αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον γενέσθαι· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου ταπεινὸν οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ τὸ λαθεῖν τὴν ἡμετέραν σάρκα. Οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἦν (25), ἢ Λόγος ἐστίν, ὁ προκόπτων, ὁ τέλειος ἐκ τελείου ὢν τοῦ Πατρὸς, ὁ μηδὲν δεόμενος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς προκοπὴν ἀνάγων. Ἄλλὰ ἀνθρωπίνως εἰρηται καὶ ἐνταῦθα τὸ (26) προ-

Philipp. iii, 13.

Commel., omisso ποῖαν ἡ Σοφία, habent προκοπὴν οὐκ ἐπέδειχτο.

(22) Sic uterque Regius, Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, Ἰσαὰκ τε. Ibidem Felc. 5, ἐγένετο.

(23) Basilienensis, προκόχων. Regius primus prima manu, προκόθη, sed secunda, προκοπέι, ut ceteri et editi. Mox Regius primus et Seguer., ταυτοῦ βαθμὸν. Reg. 2, αὐτῶν βαθμῶν. Editi et alii, αὐτοῦ βαθμῶν.

(24) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, οὐκ εἶχεν, ἐπεὶ τέλειος. Ibid. Reg. 2, Basil. et Felc. 5, ἦν ἐν τῷ Πατρὶ. Editi utique alii, ὢν ἐν τῷ Πατρὶ.

(25) Hic deletum est in Reg. 4.

(26) Sic Regius primus et Seguer. In aliis et editis deest. Mox Reg. 1 et Seguer., καὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστής.

si Verbum extrinsecus existeret : sed in illo erat et ejus dicitur caro proficiens, ut scilicet dominum progressus, propter ipsorum cum Verbo societatem, stabilis posset perseverare. Nec ergo Verbum proficiebat, nec caro erat Sapientia, sed caro facta est Sapientia corpus. Quocirca, ut docuimus, non Sapientia, quatenus est Sapientia, ipsa per seipsam proficiebat; sed sola humanitas in Sapientia proficiebat, humanam paulatim transcendens naturam, divina reddita, ipsiusque Sapientia facta et omnibus apparendis instrumentum, quo ad agendum et elucendum ipsa uteretur Divinitas. Hinc nequaquam dixit, Verbum proficiebat, sed, Jesus, quod quidem nomen Dominus factus homo accepit; ita ut ad humanam naturam progressus ille pertineat, eo quo supra explicavimus modo.

54. Itaque quemadmodum, carne proficiente, ipse proficere dicitur eo suam cum corpore conjunctionem : ita quae illi tempore mortis accidisse legimus, ut turbari, flere, eadem ratione interpretari oportet. Eumvero illi in omnes sese vertunt partes, suamque haeresim ex his veluti commendantes ac confirmantes, hisce non verbis adoriuntur. Ecce, inquit, fleuit et dixit : *Nunc anima mea turbata est* : rogavit enim ut calix transiret : qui ergo fieri potest ut is, qui haec dixit, Deus sit et Verbum Patris? Ita sane, o Dei hostes, scriptum est eum flevisse, et dixisse, Turbatus sum, illa quoque verba in cruce pronuntiasset, *Eloi, Eloi, lamma sabachthani*, id est, *Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me* : Rogavit etiam ut transiret calix : namque haec fatemur scripta esse. Verum vos similiter velim vicissim respondere : necesse enim est idem ad singula quae objicitur retorque. Si parus homo est qui loquitur, lacrymetur utique et mortem reformidet, ut homo. Sed si Verbum est in carne (nam eadem semper dicere, grave esse minime debet), quem ille qui Deus est timere potuit? Vel quare ille, qui vita est et alios ex morte eripit, mortem ipse pertimesceret? Vel qui fieri potuit ut is qui aiebat, *Nolite timere eum qui occidit corpus*, timore ipse corripetur?

⁴⁴ Joan. xii, 27. ⁴⁵ Matth. xxvi, 39. ⁴⁶ Marc. xv, 34. ⁴⁷ Matth. x, 28; Lue. xii, 4.

(38) Regius primus et Seguerian., Διὰ τοῦθ' ὡς προσκρινόμενος.

(39) Sic interque Regius, Seguer. Basiliensis, Anglic. Gobler. et Felc. 1. At in aliis et editis deest tñv. Mox, post ὄργανον αὐτῆς, Regius primus et Seguerian. omittunt γένόμενος, quod hic alii et editi habent, sed infra transponunt post ἐκλαμψεν αὐτῆς, ibidemque habent, καὶ φαινόμενος πᾶσι, ubi alii et editi, φαίνων ἐν πᾶσι.

(40) Sic primus codex Regius, Gobler. et Felc. 1. At ceteri et editi, ἁλλὰ Ἰησοῦς.

(41) Regius primus et Seguerian., ὥσπερ καὶ ἐν. Gobler. et Felc. 1, ὥσπερ ἐν. Alii et editi, ὡς ἐν.

(42) Regius primus, συντεταγμένως.

(43) Gobler. et Felc. 1, val omittunt. Regius secundus et Basil. habent, καὶ γέγραπται. Mox Gobler. et Felc. 1, καὶ ὅτι ἐπαράχθη, καὶ θεέ μου, etc. omissis intermediis. Ibidem, Regius primus et Seguerian., καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. λέιμα σαβανῶν. Ibidem ibidem et Regius secundus, Basil. et Anglic., ἔγκρατιες. Ceteri et editi, κατέλιπε.

ἦν εἰρήκαμεν. Ἐν αὐτῷ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ ἡ προκοπιουσα καὶ αὐτοῦ λέγεται· καὶ τοῦτο ἵνα πάλιν ἡ τῶν ἀνθρώπων προκοπή ἀπικτωσὶ διὰ τὸν συνόντα Λόγον διαμαίηται. Ὅθεν οὐν τοῦ Λόγου ἡ προκοπή, ὅτε ἡ σὰρξ ἦν ἡ Σοφία, ἀλλὰ τῆς Σοφίας σῶμα γέγονεν ἡ σὰρξ. Διὰ τοῦτο, ὡς προείπομεν (38), οὐχ ἡ Σοφία, ἢ Σοφία ἐστίν, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν προκοπιεῖ· ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῇ Σοφίᾳ προκοπιεῖ, ὑπεραναισθητικῶν κατ' ἄλλογον τὴν (39) ἀνθρώπινην φύσιν, καὶ θεοποιούμενον, καὶ ὄργανον αὐτῆς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς Θεότητος καὶ τὴν ἐκλαμψεν αὐτῆς γένόμενον καὶ φαινόμενον πᾶσι. Διὸ οὐδὲ εἶπεν, Ὁ Λόγος προκοπιεῖ, ἀλλ', Ὁ Ἰησοῦς (40), ὅπερ ἔνομα γένόμενος ἀνθρώπος ὁ Κύριος ἐκλήθη· ὡς εἶναι τῆς ἀνθρώπινης φύσεως τὴν προκοπήν οὕτως ὡς (41) ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰπομένω.

54. Οὐκοῦν ὥσπερ, προκοπιούσης τῆς σαρκὸς, λέγεται αὐτὸς προκοπιεῖν διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ἰδιότητα· οὕτω καὶ τὰ περὶ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου λεγόμενα, τὰ παραχθῆναι, τὰ κλαῦσαι, χρῆ λαμβάνειν τῇ αὐτῇ διανοίᾳ. Ἄνω γὰρ καὶ κάτω περιούσιος, καὶ ὥσπερ ἐκ τούτων τὴν ἀρεσκίαν πάλιν συνιστύντες (42), φάσκουσιν· Ἰδοὺ ἐκλασε καὶ εἶπεν· Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετράραται· καὶ παρεκάλειτο παρελθεῖν τὸ ποτήριον· πῶς οὖν, εἰ ταῦτα εἴρηκε, Θεὸς ἐστὶ καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς; Ναὶ γέγραπται (43), ὅτι ἐκλασεν, ὡς Θεομάχος, καὶ ὅτι εἶπεν, Ἐπαράχθη, καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ εἶπεν, Ἐλωὶ, Ἐλωὶ λιμνασθαβανῶν, ὃ ἐστὶ, θεέ μου, θεέ μου, ἵνα εἰ με ἐγκατέλιπες. Καὶ παρεκάλει τὸ ποτῆριον (44) τὸ ποτήριον· γέγραπται γὰρ ταῦτα. Ἄλλ' ἡβουλόμην πάλιν ὑμᾶς ἀποκρίνασθαι· τὸ αὐτὸ (45) γὰρ ἐφ' ἐκάστου τῶν παρ' ὑμῶν προτεινομένων ἀντικρούειν ἀνάγκη. Εἰ μὲν ἀνθρώπος φίλος ἐστὶν ὁ λαλοῦν, κλειεῖται καὶ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον, ὡς ἀνθρώπος· εἰ δὲ Λόγος ἐστὶν ἐν σαρκὶ (τὰ αὐτῇ γὰρ λέγειν δεῖ οὐκ ἀνεπίτητον), τίνα θεὸς ὄν ἐιχε (46) φοβεῖσθαι; Ἥ διὰ τί τὸν θάνατον ἐφοβεῖτο ζωὴ ἢ αὐτὸς, καὶ ἄλλους ἐκ τοῦ θανάτου φοβόμενος; Ἥ πῶς λέγων, Μὴ φοβεῖσθε (47) τὸν ἀποκτείνοντα τὸ σῶμα, αὐτὸς ἐφοβεῖτο; Πῶς δὲ ὁ τῷ Ἀβραάμ λέγων, Μὴ φοβοῦ, δεῖ (48) μετὰ σοῦ εἶμι· καὶ τὸν Μωσῆν παραβαρύνων κατὰ τοῦ Φα-

ραῖον, καὶ τῷ τοῦ Ναυῆ (49) λέγων, Ἰσχυς καὶ ἀρ-
θροῖον, αὐτὸς ἰδεῖν τὸν Ἡρώδη καὶ τὸν Πιλά-
τον (50); Εἶτα, ἀλλοῖς γινώμενος βροθὸς εἰς τὸ μὴ
φοβηθῆσαι (Κύριος γὰρ, φησὶν, ἐμοὶ βροθός· οὐ
φοβηθήσομαι (51) τὴ κούνησει μοι ἀνθρώπος),
αὐτὸς ἠγεμόνας θνητοῦς ἀποθεῖται ἐροβόει; αὐ-
τὸς (52) ἐλθὼν κατὰ τοῦ θανάτου, ἰδεῖν τὸν θάνα-
τον; Πῶς δὲ οὐκ ἄποτον καὶ δυσσεβές, λέγειν τοῦτον
δεικνῦν τὸν θάνατον ἢ (53) τὸν βῆην, ὃν οἱ πωλοῦν
τοῦ θῆου βλέποντες ἐπείησαν; Εἰ δὲ καθ' ὁμᾶς ἰδεῖν
ὁ Λόγος, διὰ τί πρὸ πολλοῦ λέγων περὶ τῆς ἐπιβουλῆς
τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἐφραγεν (54), ἀλλὰ καὶ ζητούμε-
νος ἔλαγεν· Ἐγὼ εἶμι; Καὶ γὰρ τῷ θύνατο μὴ ἀποθα-
νεῖν, ὡς ἔλαγεν· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖται τὴν ψυχὴν
μου· καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν (55) λαβεῖν αὐτήν·
καὶ, Οὐδέεις αἶρει αὐτήν ἀπ' ἐμοῦ.

55. Ἄλλ' οὐκ ἦν βία φύσει τοῦ Λόγου ταῦτα, ἢ
Λόγος ἦν· ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ παραούσῃ (56) σαρκὶ ἦν
ὁ Λόγος, ὡς Χριστομάχοι καὶ ἄριστοι Ἰουδαῖοι. Καὶ
γὰρ οὐκ εἶρηται ταῦτα πρὸ τῆς σαρκὸς· ἀλλ' ὅτε ὁ
Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ γέγονεν (57) ἀνθρώπος, τὸ
τηνικαῦτα καὶ ἀνθρωπίνως εἰρηθῆσαι γέγραπται
ταῦτα. Ἀρμεῖται, περὶ οὗ γέγραπται ταῦτα, αὐτὸς
ἤγειρε τὸν Λάζαρον (58) ἐκ νεκρῶν, καὶ τὸ ὕδωρ
αἶων παποίησε, καὶ τῷ ἐκ γενετῆς τυφλῷ ἐχαρίσατο
τὸ βλέπειν, καὶ εἶπεν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν.
Ἐπερ οὖν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων προφασίζονται ταπεινά
αὐτὸν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· μᾶλλον δὲ ἀνθρώπων
αὐτὸν ἔλον ἐκ γῆς, καὶ οὐκ ἐξ οὐρανοῦ (59) νομιζουσι·
διὰ τί μὴ καὶ (60) ἐκ τῶν θεϊκῶν ἔργων ἐπιγινώ-
σκουσι τὸν ἐν τῷ Πατρὶ Λόγον, καὶ λοιπὸν ἀρνούονται
τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν; Ἐξέστι γὰρ αὐτοῖς (61) ὄρεθ, πῶς
ὁ τὰ ἔργα ποιῶν ὁ αὐτὸς ἔστιν ὁ καὶ τὸ σῶμα
παθητὸν δεκνὺς ἐν τῷ ἀρῆναι κλαίειν καὶ παινῆν
αὐτὸν (62), καὶ τὰ ἴδια τοῦ σώματος ἐν αὐτῷ φαίνε-
σθαι. Ἐκ μὲν γὰρ τῶν τοιούτων ἐγνωρίζειν, εἶτι,

⁵⁶ Genes. xxvi, 24.

⁵⁷ Josue i, 6.

⁵⁸ Psal. cxvii, 6.

⁵⁹ Joan. xviii, 5.

⁶⁰ Joan. x, 18.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid. 30.

(49) Editio Commel., τῷ Ἰησοῦ Ναυῆ. Mss., τῷ τοῦ
Ναυῆ.

(50) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1,
Πιλάτον. Alii et editi, Πόντιον.

(51) Sic Reg. 1 prima manna, Seguer. Gobler. et
Felc. 1. At Basilienensis, οὐ μὴ φοβηθήσομαι. Editi
et alii, καὶ οὐ φοβηθήσομαι. Mox Reg. 1, Seguer.
Gobler. et Felc. 1, αὐτὸς ἠγεμόνας. Cæteri editique,
οὐτος ἠγεμόνας.

(52) Regius primus et Seguer., ἀλλ' αὐτός.

(53) Gobler. et Felc. 1 addunt τὸν θάνατον ἢ,
quæ item legit Naunius: alii et editio Commel.
omittunt.

(54) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1,
ἐφραγεν. Cæteri et editi, ἔφραγεν. Ibidem Gobler. et
Felc. 1, ἀλλὰ ζητούμενος. Mox primus codex Regius,
Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἠθύνατο μὴ ἀποθανεῖν.
Alii et editi, ἠθύνατο καὶ μὴ ἀποθανεῖν. Ibidem,
Reg. 1, et Seguer., ὡς ἔλαγεν, pro quo alii habent
tantum λέγων.

(55) Πάλιν deest in Reg. 1, et Seguerian.

(56) Sic Gobler. Felc. 1, et uterque Regius. Seg-
uer. autem, τοιαύτῃ παραούσῃ. Editio Commel.,

A Quomam pacto ille qui Abraham dicebat, *Noli time-
re, quia ego tecum sum* ** : ille qui Moysen adver-
sus Pharaonem corroborabat : qui filio Nave aie-
bat, *Fortiter et viriliter age* ** : quomodo, inquam,
ipse Herodem et Pilatum potuit metuere? Præterea,
illene qui alios ad non timendum adjuvat (nam,
*Dominus, inquit, mihi adjutor, non timebo quid fa-
ciat mihi homo* **), ipse præsidēs mortales homines
metuebat? Illene qui contra mortem venit, mortem
timuit? Annon absurdum et impium est contende-
re, cum mortem et inferos extimuisse, quo con-
spicito inferorum janitores tremuerunt? Enimvero
si secundum vos Verbum timuit, cur cum longe
ante Judæorum prædixisset insidias, non aufugit,
sed quæsitus dixit, *Ego sum* **? Siquidem poterat
non mori, uti his verbis docet : *Potestatem habeo
ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum
sumendi eam* ** : et, *Nemo tollit eam a me* **.

55. Verum hæc non natura Verbi, quatenus Ver-
bum est, propria erant : sed Verbum, o Christi ho-
stes et ingrati Judæi, in carne hæc patiente existe-
bat. Hinc ista non ante carnem assumptam dicta
sunt : sed postquam Verbum caro et homo est fa-
ctum, hæc de humana natura dicta esse scriptum
est. Certe ille, de quo ista scripta sunt, Lazarum
a mortuis excitavit, aquam convertit in vinum,
cæco nato visum restituit, et dixit : *Ego et Pater
unum sumus* **. Quocirca si ex humanis ejus gestis
occasionem captat humiliter et abjecte de Dei Filio
sentendi ; imo vero hominem enim totum et terra
non autem e cælo esse arbitrantur : cur non etiam
ex divinis factis Verbum in Patre existens agnos-
cant, propriamque deponunt impietatem? Illis
enim licet perspicere eundem omnino esse qui il-
lorum operum auctor est, et qui patibile corpus se
habere ostendit, cum illud fieri, 479 esurire, et
quæ corporis propria sunt, in eo apparere permisit.
Hujusmodi quippe corporis affectionibus demon-

τοιαύτα παραούσῃ. Paulo post Basil., καὶ γὰρ οὐκ
εἶρηξε.

(57) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, καὶ
ὅτε γέγονεν. Mox Reg. 1 Seguer., εἰρηθῆσαι γέγρα-
πται ταῦτα. Gobler. et Felckm. 1, γέγραπται ταῦτα
εἰρηθῆσαι.

(58) Regius primus et Seguer., ἤγειρε καὶ Λάζα-
ρον. Idem mox et Anglican. Basil. ac Felc. 3, ἐχα-
ρίσατο. Editio Commel., ἐχαρίσατο.

(59) Uterque Regius, καὶ οὐκ ἐξ οὐρανοῦ. At alii
et editi οὐκ omittunt.

(60) Uterque Regius et Seguer., μὴ καὶ ἐκ. In
alii et editis καὶ deest.

(61) Sic uterque Regius et Seguer. At editi et
alii, αὐτός. Utrouque autem abest a Felc. 3. Quæ
Ibidem sequuntur, sic existant in Felc. 2, et in edi-
tis. In aliis autem mss. ita legitur, πῶς ὁ αὐτός ἐστιν.
ὁ καὶ τὰ ἔργα ποιῶν, ὁ αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ σῶμα.

(62) Seguer. Gobler. et Felc. 1, αὐτόν. Sic item.
prima manu in Reg. 1, at secunda manna, αὐτό, ut
in aliis et editis. Ibidem Felc. 2, cum editis, καὶ
ἴδια. Cæteri mss., καὶ τὰ ἴδια.

strabat se, cum Deus esset impassibilis, passibilem assumpsisse carnem : at ex operibus palam faciebat se, cum Dei Verbum esset, hominem postea factum esse, unde aiebat : *Si mihi, utpote quem humano corpore amictum cernitis, credere non vultis, saltem operibus credite, ut cognoscatis me in Patre et Patrem in me esse* ⁷⁶. Plane impudentes et impii admodum esse mihi videntur Christi adversarii, qui nimirum ubi adierunt, *Ego et Pater unum sumus* ⁷⁷, sensum verborum adulterare, et Patris ac Filii unitatem dividere totis canantur viribus : cum autem bevissse, sudasse, passum esse audiunt, non corpus aspeciant, sed ex his inter res creatas eum, per quem factæ illæ sunt, audent annumerare. Quid ergo adhuc illos inter et Judæos interest ? Ut enim illi Dei opera impie Beelzebub scribentibus ; ita isti, quia Dominum operum illorum auctorem iuter res creatas collocant, easdem ac illi pœnas pendunt in-expiabiles.

56. Atqui æquum fuisset illos ex his verbis, *Ego et Pater unum sumus*, uam divinitatem et naturæ Patris proprietatem percipere ; ex hac autem voce, *lacrymatus est*, et similibus, ea corporis propria esse agnosceret, maxime cum nitrobieque consentaneæ rationes illis suppetant, quippe cum illa quidem de eo ut de Deo, hæc autem propter humanum ejusdem corpus scripta sint. Nec enim in eo, qui corporis expertus esset, corporis proprietates fuissent, nisi corpus corruptioni obnoxium ac mortale assumpsisset. Mortalis siquidem fuit sancta Maria ex qua ejus productum corpus est ; ac proinde, quoniam in corpore patiente, lacrymante, et laborante esset, necesse fuit ut isthæc, quæ carnis propria sunt, de eo una cum corpore diceretur. Sive igitur flevit et perturbatus est, non Verbum, ut Verbum, flebat et perturbabatur, sed id pertinebat ad carnem : sive oravit ut trausiret calix, non ipsa divinitas reformidabat, sed illa affectio erat humanitatis propria, ut et voces istæ : *Uiquid dereliquisti me* ⁷⁷ quæ ejus esse eodem, quo supra explicavimus, modo sunt intelligenda. Nam tametsi nihil patiebatur, cum Verbum patibilem non habeat naturam, perinde tamen ac si vere pateretur, hæc ab evange-

⁷⁶ Joan. x, 38. ⁷⁷ ibid. 50. ⁷⁷ Marc. xv, 34.

(63) Seguer. Gobler. et Felc. 4, δτι τε θεός. Mox Reg. 4 et Seguer, εδέχοντο εν αυτόν.

(64) Primus codex Regius et Seguer., κἀν ἔμοι, βλέποντες ἀνθρώπινον, περιβεβλημένω σῶμα μη πιστεύετε· ἀλλὰ κἀν τοῖς ἔργοις πιστεύετε.

(65) Reg. 4 et Seguer., ἀποίσονται.

(66) Regius primus et Seguer., καὶ τὸ υἱον. Cæteri et editi, κατὰ τὸ υἱον.

(67) Primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. primus, τὸ μὲν, et mox primus codex Regius et Seguer., τὸ δὲ διὰ τὸ, etc. idem ibidem, αὐτοῦ σῶμα γέγραπται. Οὐ γὰρ ἐν.

(68) Primus codex Regius, Seguerianus. Gohlierianus et Felc. 4, ἦν ἡ Μαρία. Regius secundus, Basilien-sis et Anglicanus, ἦν ἡ ἁγία Μαρία. Ibidem Regius primus et Seguer., διὸ καὶ ἀνάγκη. In aliis et editis deest καὶ.

θεός (63) ὃν ἀπαθῆς, σάρκα παθητὴν ἔλαβεν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων εἰδείκνυεν αὐτὸν λόγον ὄντα τοῦ θεοῦ, καὶ ὑπεριον γενόμενον ἀνθρώπον, λέγων· *Κἀν ἔμοι μη πιστεύετε, βλέποντες ἀνθρώπινον με περιβεβλημένον σῶμα, ἀλλὰ κἀν τοῖς ἔργοις πιστεύετε* (64), *ἵνα γινώσκετε, ὅτι ἐγὼ εἶμι τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔμοι*. Πάνυ δὲ μοι δοκοῦσιν ἀναισχυντίαν ἐσχηκέναι καὶ βλασφημίαν οἱ Χριστοφόροι. Ἀκούοντες μὲν γὰρ, *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔμοι*, βιάσονται τὴν διάνοιαν παρεξηγεῖσθαι, καὶ διαίρειν τὴν ἐνότητά τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· ἀκούοντες δὲ, ὅτι ἐκλάουσιν, ἴδρωσιν, κέπνοθεν, οὐκ ἐνορῶσι τῷ σῶματι, ἀλλ' ἐκ τούτων τῆ κτίσει συναριθμοῦσι τὸν δι' οὐ γέγονεν ἡ κτίσις. Τί οὖν ἐτι λοιπὸν καὶ οὗτοι τῶν Ἰουδαίων διαφέρουσιν ; Ὡς γὰρ εἰκοίον τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα τῷ Βελζεβούλ ἐλογίζοντο βλασφημοῦντες· οὕτω καὶ οὗτοι, τὸν ταῦτα ἐργασάμενον Κύριον τοῖς ἐπιτομαί συναριθμοῦντες, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀσύγγνωστον ὑπόλοισται (65) κατὰδίκην.

56. Ἐδει δὲ ἀκούοντας μὲν αὐτοῦς, *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔμοι*, μίαν ὄρην τὴν θεότητα καὶ τὸ υἱον (66) τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· ἀκούοντας δὲ τὸ, *ἐκλάουσε*, καὶ τὸ ἴμοια, ταῦτα τοῦ σώματος ἴδια λέγειν, μάλιστα δὲ ἐν ἐκατέρω τούτων ἔγνωσι τὴν ἀφορμὴν εὐλογοῦν, ὅτι τὰ μὲν (67) ὡς περὶ θεοῦ γέγραπται, τὰ δὲ διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ σῶμα λέγεται. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἀσωμάτων τὰ τοῦ σώματος ἀν ἐγγίνονται, εἰ μὴ σῶμα λαβὼν ἦν φερατὸν καὶ θνητὸν· θνητὴ γὰρ ἦν ἡ ἁγία (68) Μαρία, ἐξ ἧς ἦν καὶ τὸ σῶμα. διὸ καὶ ἀνάγκη ἐν πάσχοντι σῶματι, καὶ κλαίοντι, καὶ κἀμόνοντι γενομένου αὐτοῦ, αὐτοῦ λέγεσθαι μετὰ τοῦ σώματος καὶ ταῦτα, ἀπερ ἔστιν ἴδια τῆς σαρκὸς. Εἰ τε τοίνυν (69) ἐκλάουσε, καὶ ἐταράχθη, οὐκ ἦν ὁ λόγος, ἢ λόγος ἔστιν, ὁ κλαίων καὶ ταρασσόμενος, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδιον ἦν τοῦτο· εἰ δὲ καὶ παρεκάλεισε παρελθεῖν τὸ ποτήριον, οὐκ ἦν ἡ θεότης ἢ (70) θειλώσα, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἦν ἴδιον καὶ τοῦτο τὸ πάθος, καὶ τὸ λέγειν· *Ἴνα εἰ με ἐγκατέλιπες* ; ὅς αὐτοῦ μένοιτο πάλιν, κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένω, καίτοι μηδὲν πασχόντος, ἀπαθῆς γὰρ ἦν ὁ λόγος (71), εἰρήκασιν ὁμοῦ οἱ ἐθαγγελιστὰι ταῦτα· ἐπεὶ καὶ ἀνθρώπος γέγονεν ὁ Κύριος (72), καὶ ὡς παρὰ ἀνθρώπου γίνεται καὶ λέγεται ταῦτα, ἵνα καὶ, ταῦτα τὰ

(69) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 4. At alii et editi, Εἰ τοίνυν.

(70) Sic Regius primus et Seguer. Alii autem et editi ἢ omittunt. Mox Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 4, ἦν ἴδιον. In cæteris et editis ἦν deest. Gohlierian. et Felcm. 4 omittunt ibidem καὶ τοῦτο.

(71) Regius primus et Seguer., ἀπαθῆς γὰρ ὁ λόγος, ἰδεντὸν καὶ ἰδεντὸν καὶ Gobler., ac Felc. 4, εἰρήκασιν ὁμοῦ.

(72) Regius primus et Seguer., γέγονεν ὁ Κύριος. In aliis et editis deest ὁ Κύριος. Ibidem pro γίνεσθαι, Basil. habet γέγονε. Mox Regius secundus et Basil., κομφήσας αὐτοῖς. Felc. 5, κομφήσας αὐτῆς. Ibidem Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 4, ἐλυθέρων αὐτὴν τούτων κατασκευάση.

παθήματα τῆς σαρκὸς κοφίσας αὐτὸς, ελευθέρων αὐτῶν ταύτην κατασκευάσας. Ὅθεν οὐδὲ ἔγκαταλείπεσθαι δύναται παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Κύριος ὁ ἐν αὐτῷ ὢν αἰ (73), καὶ πρὸ τοῦ εἰπεῖν, καὶ διε ταύτην ἤφειε τὴν φωνήν. Ἄλλ' οὐδὲ θέμις πάλιν εἰπεῖν δευτερον τὸν Κύριον, ὃν οἱ πολλοὶ τοῦ ἔξου πηξάντες ἐξαρτίκων τὸν ἄδην· καὶ τὰ μὲν μνήματα ἀνέφυγε, πολλὰ δὲ (74) σώματα τῶν ἁγίων ἀνέστησαν, καὶ ἐνεφανίσθησαν τοῖς ἰδοῖς. Φημιούσθω τοῖνυν πᾶς αἰρετικὸς, καὶ φοβείσθω λέγειν δευτερον τὸν Κύριον, ὃν ὁ θάνατος, ὡς ἐράκων, φεύγει, ὃν τρέμουναι διαίμονες, καὶ φοβέται θάλασσα· δι' ὃν οἱ ζούρανοι σχιζονται, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις σαλεύονται (75)· Ἰσοὺ γὰρ λέγοντος αὐτοῦ, Ἴνα τί με ἔγκαταλείπε; εἰδούκων ὁ Πατὴρ, ὡς αἰεὶ καὶ τότε ἦν ἐν αὐτῷ. Ἦ γὰρ γῆ, γινώσκουσα τὸν λαλοῦντα Δεσπότην, εὐθὺς ἔτρεψε, καὶ τὸ καταπάτασμα ἐσχίζετο, ὁ ἥλιός τε (76) ἐκρύπτετο, καὶ αἱ πέτραι διεβήγγυνον, καὶ τὰ μὲν μνημεῖα, ὡς προέφειον, ἠνοήγητο, οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς νεκροὶ γέροντο· καὶ τὸ γε θαυμαστὸν, οἱ τότε παρόντες (77) καὶ ἀρνούμενοι πρότερον αὐτὸν, ὕστερον ταῦτα βλέποντες, ὁμοιογενῶσιν ἀληθῶς τοῦτον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν (78). et quod in primis mirum est, qui tum aderant vere eum Filium Dei esse sunt confessi.

57. Περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτὸν, *Εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον*, μάθετε πῶς ταῦτα εἰρηκῶς ἐπειμα τῷ Πέτρῳ, λέγων· *Ὁὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων* (79). Ἦθελε γὰρ ὁ παρ-
 C
 γρητεῖτο, καὶ διὰ τοῦτ' ἦν ἐλθὼν· ἀλλὰ τὸ μὲν ἦν τὸ θέλει· ἀπὸ τοῦτο γὰρ ἤθελε· τὸς δὲ σαρκὸς ἦν τὸ δευτερον· διὸ καὶ ὡς ἄνθρωπος εἶπε τὴν τοιαύτην φωνήν. Καὶ ἀμφοτέρω πάλιν παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἐλέγητο (80), Ἴνα εἰδῆ, ὅτι Θεὸς ἦν θέλων μὲν αὐτὸς, γενόμενος δὲ ἀνθρώπος εἶχε δευτερον τὴν σάρκα, δι' ἣν συνεκράσετο τὸ ἑαυτοῦ θέλημα τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ, ἵνα καὶ τοῦτο πάλιν ἀφανίσαι, βαρβαλέον τὸν ἄνθρωπον πάλιν (81) πρὸς τὸν θάνατον κατασκευάσας. Ἰσοὺ γοῦν πρᾶγμα παράδοξον ἀληθῶς· ὃν ὡς κατὰ δευτερον λαλεῖν (82) νομίζουσιν οἱ Χριστομάχοι, οὗτος τῇ νομίζομένῃ δευτερον βαρβαλέου καὶ ἀφύθους τοὺς ἀνθρώπους κατασκευάζειν (83). Οἱ γοῦν μα-

listis scripta sunt, quia scilicet Dominus factus homo est, ac proinde ista tanquam ab homine et sunt et dicuntur, ut videlicet ipse levatis hujusmodi carnis affectionibus, eam his redderet liberam. Quapropter nec a Patre derelinqui potuit Dominus, utpote qui in illo semper existeret, tum antequam hac diceret, tum cum has emitteret voces. Neque etiam fas est dicere Dominum timore percussum fuisse, cujus metu perterriti inferorum janitores, captivos dimisere; hincque monumenta aperta sunt, et multa sanctorum corpora revixere, apueta apparuerunt. Taceant igitur omnes haeretici, nec affirmare audeant Dominum timuisse, quem mors ipsa, ut draco, fugit, quem daemones metuunt, quem mare 480 veretur, cujus causa scinduntur caeli, omnesque concutiuntur potestates. Ecce enim illo dicente, *Ut quid dereliquisti me?* demonstravit Pater se et semper, et tunc in eo fuisse. Terra enim Dominum loquentem agnoscens, statim tremuit, velum scissum est, sese sol abscondit, diruptae petrae sunt, monumenta, ut jam dixi, sunt aperta, quique in illis jacebant mortui revixerunt: eamque prius negaverant, postea hinc conspectis

57. Quod autem ad id spectat quod dixit, *Si fieri potest, transeat calix* 79, discite quomodo Petrum eadem dicentem his increpaverit verbis: *Non sapis quae Dei sunt, sed quae hominum* 80. Siquidem hoc ipsum volebat ille quod deprecabatur et refugiebat, quippe eam ob rem venisset: verum ejus quidem erat id velle, ad quod scilicet ipse venerat, sed carnis erat pavere. Unde ut homo has voces protulit, ipseque utrumque dixit, ut se ostenderet et Deum esse qui vellet, et factum hominem carnem paventem habuisse, cujus gratia suam ipse voluntatem humanae miscuit infirmitati, ut ea absumpta fidentem et audacem hominem adversus mortem redderet. En igitur rem plane admirabilem: ille nimirum quem Christi hostes praeter timiditate loqui arbitrantur, hujusmodi ipse timiditate homines intrepidos et fortes reddidit. Hinc beati apostoli hisce post eum

79 Matth. xxvii, 53. 79 Matth. xxvi, 39. 80 Marc. viii, 33.

(73) Regius primus et Seguer., ὁ Κύριος ὁ ἐν αὐτῷ. Alii et editi, ὁ Κύριος ἐν αὐτῷ.

(74) Regius primus et Seguer., πολλὰ τε. Ibidem ibidem et Gohler. ac Felc. 1, ἀνέστη, καὶ ἐφανίσθησαν τοῖς ἰδοῖς. Alii, ἀνέστησαν καὶ ἐφανίσθησαν τοῖς ἀνθρώποις.

(75) Sic primus codex Regius, Seguer. Gohler. et Felc. 1. At caeteri et editi, πᾶσα δυνάμις σαλεύεται.

(76) Seguer., καὶ ὁ ἥλιος δὲ. Reg. habet item δὲ. Alii autem et editi, ὁ ἥλιος τε. Mox Gohler. et Felc. 1, διεβήγγυνον, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς νεκροί, omissis intermedium. Reg. 1, ibid. et Seguer. pro ἠνοήγητο, habent ἠνοήγητο.

(77) Regius primus et Seguer., καίτοι, iidemque mox, ὕστερον ταῦτα λέγοντες. Basilienensis ibidem addit δὲ post ὕστερον.

(78) Primus codex Regius et Seguer. τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν, et mox, μάθετε πῶς. Caeteri et editi,

D εἶναι Θεοῦ Υἱόν, et, μαθέτωσαν πῶς.

(79) Primus codex Regius et Seguer. addunt, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, quae in aliis et editis desunt. Quae mox sequuntur, ita exstant in Reg. 1, Seguer. Gohler. et Felc. 1. ubi Reg. 1, secunda manu, ἀπὸ τοῦτο, non male. At in aliis et editione Commel. sic legitur, καὶ διὰ τοῦτο ἦν ἐλθὼν, ἀλλ' αὐτοῦ μὲν ἦν τὸ δευτερον· διὸ καὶ ὡς ἄνθρωπος, etc.

(80) Sic primus codex Regius. Seguer. Gohler. et Felc. 1. Caeteri autem et editi, ἐλέγοντο.

(81) Πάλιν, abest a Regio primo et Seguer., qui iidem paulo post habent, Ἰσοὺ γοῦν πρᾶγμα, ubi alii et editi, Ἰσοὺ γὰρ πρᾶγμα.

(82) Primus codex Regius et Seguer., λαλεῖν. Alii editique, λαλοῦντα.

(83) Regius primus, Seguer. Gohler. et Felc. 1, κατεσκευάζειν. Alii et editi, κατασκευάζει. Paulo post Reg. 1 et Seguer., ἐκ τῶν φωνῶν τούτων.

animati vocibus, mortem contempsero, ut etiam nihil de iudiciis curarent suis, sed audacter dicerent: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*⁸⁴. Alii item sancti martyres tanta, fuere fidentia et fortitudine, ut se potius in vitam migrare quam mortem pati existimarent. Nonne igitur perquam absurdum esse servorum Verbi constantiam admirari, ipsi autem Verbo ascribere timiditatem, per quod mortem illi despexerunt? Proinde ex invicta sanctorum martyrum animi magnitudine clarum est non divinitatem ipsam timuisse, sed nostram timiditatem fuisse a Salvatore sublatam. Ut enim morte mortem, et humanis factis humana omnia delevit: ita illa sua timiditate nostram prostravit timiditatem, fecitque ut homines mortem non amplius reformidarent. Itaque omnia illa simul et aiebat et efficiebat. Humanæ enim naturæ erant humani vocis: *Transeat calix*, et, *Uliquid me dereliquisti?* sed ipse divine efficiebat ut sol deficeret et mortui reviviscerent. Si item ut homo aiebat, *Nunc anima mea turbata est*⁸⁵; dixit pariter, ut Deus: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam*⁸⁶. Perturbari enim carnis proprium est: sed potestatem habere animam suo arbitrio ponendi et sumendi, id utique non hominum, sed potentie Verbi proprium est. Nec enim homo sua potestate, sed naturæ necessitate invitusque moritur (84). At Dominus, qui ipse quidem immortalis est, sed mortalem assumpserat **851** carnem, potestatem habuit, ut Deus, discedendi a corpore, illudque iterum assumendi, cum voluerit. Qua de re ita cecinit David: *Non derelinques animam meam in inferno, neque dabis Sanctum tuum videre corruptionem*⁸⁷. Si quidem decebat carne, quæ corruptionis erat obnoxia, non amplius pro natura sua mortalem manere, sed propter Verbum, quod illam induerat, corruptionis expertem esse. Nam ut ipse, nostro accepto corpore, nostra est imitatus: ita nos, suscepto Verbo, immortalitatis ejusdem participes efficitur.

58. Frustra ergo scandalum pati simulant, et vitia de Verbo sentiunt Ariani, quod ipsum perturbatum fuisse et flevisse scriptum sit. Nunc enim ne humanum quidem sensum habere videntur, quippe qui hominum ignorant naturam et proprietates, ob quas certe eo magis admirationi esse debuit, quod

⁸⁴ Act. v, 29. ⁸⁵ Joan. xii, 27. ⁸⁶ Joan. x, 18.

(84) Vide admonitionem in orationem *contra gentes*.

(84*) Reg. 4 et Seguer., *οι τε άλλοι*. Alii et editi, *οι δε άλλοι*. Mox Reg. 4, Seguer. Gobler. et Felc. 4, *νομίζουν αυτούς*. Alii et editi, *νομίζουν αυτούς*.

(85) Gobler. et Felc. 4 omittunt τοῦ θανάτου.

(86) Reg. 4 et Seguerianus, *οὕτως τῆ*. Cæteri et editi, *οὕτω καὶ τῆ*.

(87) Sic Reg. 4 et Seguer. In aliis et editis *καὶ δεσ*.

(88) *Hv abest a Reg. 4. et Seguer.

(89) Sic Reg. 4 et Seguer., *ut et videtur legibus Nannius, qui nempe habet, Dominus contra ipse*

κάριοι ἀπάστολοι μετ' αὐτὸν οὕτως εκ τῶν τοιούτων φωνῶν κατεφρόνουν τοῦ θανάτου, ὡς μηδὲ φρονεῖν τῶν ἀνακρινόντων αὐτοῦ, ἀλλὰ λέγειν *Πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις*· *οἱ τε άλλοι* (84*) *ἀγιοι μάρτυρες οὕτως ἐδάφρουν, ὡς μᾶλλον νομίζεν αὐτοὺς εἰς ζωὴν μεταβαίνειν, ἢ θάνατον ὑπομένειν*. Πῶς οὖν οὐκ ἄποπον τῶν μὲν θεραπεύοντων τοῦ λόγου θαυμάζειν τὴν ἀνδρείαν, αὐτὸν δὲ τὸν λόγον λέγειν *δειλῶν, δεῖ δὲ καίτοι τοῦ θανάτου* (85) *κατεφρόνησαν*; *Ἐκ δὲ τῆς τῶν ἁγίων μαρτύρων καρτερικωτάτης προθέσεως καὶ ἀνδρείας δείκνυται, ὡς οὐκ ἦν ἡ θεότης δειλιώσα, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἦν ἀφαιρούμενος ὁ σωτήρ*. *Ὡς γὰρ τὸν θάνατον θανάτω κατήγγησε, καὶ ἀνθρωπίνως πάντα τὰ ἀνθρώπινα, οὕτω τῆ* (86) *νομιζομένη δειλίᾳ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἀφαιρεῖται, καὶ πεπονηθεὶς μηκέτι φοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους τὸν θάνατον*. *Ἐλεγεν οὖν ταῦτα καὶ ἅμα ἔποιε*. *Ἀνθρώπινα μὲν γὰρ ἦν τὸ λέγειν· Παρελθὼν τὸ ποτήριον, καὶ, Ἴνα εἰ με ἐγκατέλιπες*; θεϊκῶς δὲ ὁ αὐτὸς ἔποιε τὸν ἥλιον ἐκλείπειν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐγείρεσθαι. Πάλιν τε λέγων ἀνθρωπίνως, *Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται*· *Ἐλεγε καὶ* (87) *θεϊκῶς· Ἐξουσίαν ἔχω θείναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν*. *Τὸ μὲν γὰρ παρότιμος τῆς σαρκὸς ἴδιον ἦν* (88), *τὸ δὲ ἐξουσίαν ἔχειν θείναι καὶ λαβεῖν, ὅτε βούλεται, τὴν ψυχὴν, οὐκ εἶται τοῦτο ἴδιον ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς τοῦ λόγου δυνατέως ἐστίν*. *Ἀνθρώπος γὰρ οὐ κατ' ἴδιον ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀνάγκη φύσεως καὶ μὴ θέλων ἀποδύνησκει*· ὁ δὲ Κύριος, ἀθάνατος αὐτῆς ὢν (89), *σάρκα δὲ θνητὴν ἔχων, ἐπ' ἐξουσίας ἔχειν, ὡς θεός, ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισθῆναι, καὶ τοῦτο πάλιν ἀναλαβεῖν, ὅτε βούλεται*. *Περὶ τοῦτου καὶ Δαβὶδ ψάλλει· Οὐκ ἐγκαταλείψει τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην* (90), *οὐδὲ δώσεις τὸν Ὄσιν σου εἶναι διασπορῶν*. *Ἐπερτες γὰρ, φθαρτὴν ὄσαν τὴν σάρκα, μηκέτι κατὰ τὴν αὐτῆς φύσιν μένειν θνητὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνδυσάμενον αὐτὴν λόγον ἀφθαρτον διαμένειν*. *Ὡς γὰρ αὐτός, γενόμενος ἐν τῷ ἡμῶν σώματι* (91), *τὰ ἡμῶν ἐμψύσαστο, οὕτως ἡμεῖς, δεξάμενοι αὐτόν, τῆς παρ' ἐκείνου μεταλαμβάνομεν ἀθάναστας*.

58. Μάτην τεύον σκανδαλιζέσθαι προσποιούνται, καὶ μικρὰ νοοῦσιν οἱ Ἀρειομανταὶ περὶ τοῦ λόγου, εἰ γέγραπται, *ἐταράχθη, καὶ ἐκλάσεν*. Ἐοικασί γὰρ μηδὲ ἀνθρωπίνην ἀσθένειν ἔχειν, ἀγνοοῦντες τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ τὰ τοῦτον ἴσα· *δεῖ δὲ μᾶλλον* (92) *εἶδει θαυμάζειν, ὅτι ἐν φοιτῆτι πασχούσῃ*

⁸⁸ Psal. xv, 10.

quidem immortalis. Alii autem et editi, ὁ Κύριος ἀθάνατος ὢν.

(90) Reg. 4 et Seguerian., *εἰς τὸν ἄδην*. Cæteri et editi, *εἰς ἄδην*.

(91) Regius primus et Seguer., *ἐν τῷ αὐτῷ σώματι*. *Idem mox et Reg. 2, Anglican. Goblerian. Felc. 4 et 5, δεξάμενοι τούτων*. Alii editique, *δεξάμενοι αὐτόν*.

(92) Primus codex Regius et Seguer., *δεῖ δὲ μᾶλλον*. Cæteri et editi, *εἰδὲ καὶ μᾶλλον*. Paulo post, *Regius primus et Seguer., οὕτως ἐκάλυσε*. Alii et editi, *οὕτως ἐκάλυσε*.

εαρά ἦν ὁ Λόγος, καὶ οὕτως ἐκάλωε τοὺς ἐπιβουλεύον-
 τας, οὕτως ἐξεδίκευ κατὰ τὴν ἀναιρουμένην, καίπερ
 θυνάμενος, ὁ ἄλλους κωλύσας ἀποθανεῖν, καὶ ἀποθα-
 νώντας ἑσέβρας ἐκ τῶν νεκρῶν· ἀλλ' ἠνείχετο πάσχειν
 τὸ ἴδιον σῶμα. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ (93) ἐλήλυθεν, ὡς
 προείπον, ἵνα σαρεὶ πάθῃ, καὶ λοιπὸν καὶ ἀπαθῆς
 καὶ ἀθάνατος ἢ σαρξ κατασκευασθῆ· καὶ ἵνα, καθὼς
 πολλάκις εἰρημον, ὡς εἰς αὐτὸν τῆς ἕβρας (94) καὶ
 τῶν γνωμένων φανόντων, μηκέτι τῶν ἀνθρώπων
 ἔπειται ταῦτα, ἀλλ' ἐξαφανισθῆ παντελῶς παρ' αὐ-
 τοῦ· καὶ λοιπὸν εἰ αἰῶνος ἀφάρτοι (95), ὡς ναὶς
 τοῦ Λόγου, διαμεινωσι. Ταῦτα εἰ οὕτως καὶ οἱ Χρι-
 στομάχοι διανοοῦντο, τὸν τε (96) σκοποῦν τὸν ἐκκλη-
 σιαστικὸν ὡς ἀγκυραν τῆς πίστεως ἐπιγνώσκον, οὐ-
 ὅτι ἂν ἐκαστάγησαν περὶ τὴν πίστιν, οὕτως (97) τοσοῦ-
 τος ἠναίσχυνον, ὡς ἀνάστασαι καὶ τοὺς βουλομέ-
 νους πεπεικῶσας αὐτοὺς γέιραι, καὶ μᾶλλον ἐγθροῦς
 ἤγεσθαι τοὺς νοουετούτας αὐτοὺς εἰς εὐσέβειαν.
 Ἄλλ' ὡς ἔσκε, πονηρὸν (98) ὁ αἰρετικὸς ἀληθῶς, καὶ
 πανταχόθεν ἐστὶν ἔγων διεφθαρμένην τὴν καρδίαν
 εἰς ἀσέβειαν. Ἰδοὺ γάρ ἐπὶ πᾶσιν ἐλεγγόμενοι, καὶ
 δεκνύμενοι πάσης συνέσεως (99) ἔρημοι, οὐκ αἰσχί-
 νονται· ἀλλ' ὥσπερ ἢ λεγομένη παρὰ τοὺς Ἑλλήνων
 μῦθος ὕδρα τὸ θηρίον, ἀναιρουμένων τῶν προτέρων
 βραχίον, ὠδινεν ἐτέρους βραχίον, φιλονεικοῦσα πρὸς τὸν
 ἀναιρουμένα τῆ τῶν ἐτέρων προδοῦσά· τὸν αὐτὸν τρό-
 πον καὶ οἱ Θεομάχοι (1) καὶ οἱ Θεοσυγῆς, ὥσπερ
 ὕδρα, τὴν ψυχὴν πίπτουσι ἐπ' οἷς προβάλλονται,
 ἕλκας ἐπερισσοῦσιν Ἰουδαϊκῆς καὶ μαρὰς ἑαυτοὺς
 ἐκζητήσας· καὶ ὥσπερ ἐγθραν (2) τὴν ἀλήθειαν
 ἔχοντες, ἐπινοοῦσι καινότερα, ὅπως μᾶλλον Χριστο-
 μάχους ἑαυτοὺς διὰ πάντων ἐπιδείξωσιν.

89. Μετὰ γὰρ τοὺς τοσοῦτους κατ' αὐτῶν ἐλέγχους,
 ἐπ' οἷς καὶ ὁ διάβολος (3) αὐτὸς ὁ τούτου πατὴρ ἑν-
 τραπεὶς ἂν ἀπῆλθεν ὀπίσω, πάλιν ὡς ἀπὸ στρεβλῆς
 τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπινοοῦντες γογγύζουσι, καὶ τοὺς
 μὲν ψιθυρίζουσι, τοὺς δὲ, ὡς κώνιας, περιβοηθοῦσι
 λέγοντες· Ἔστω, ταῦτα οὕτως ἐρμηνεύετε, καὶ νι-
 κᾶτε τοὺς λογισμοὺς καὶ ταῖς ἀποδείξεσιν· ἀλλὰ δεῖ
 λέγειν βουλῆσαι καὶ θέλησαι γεννηθῆσαι (4) τὸν Ἰῶν
 ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἐν τούτῳ γὰρ πολλοὺς ἀπατῶσι
 προβαλλόμενοι τὸ βούλημα καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.
 Τοῦτο δὲ εἰ μὲν τις τῶν ὁρθῶς πιστευόντων ἀπολού-

89 I Tim. 1, 19.

(95) Regius primus et Seguer., διὰ τοῦτο γὰρ κατ.
 In aliis et editis γὰρ deest. Paulo post, Regius pri-
 mus et Seguer., καὶ λοιπὸν καὶ ἀπαθῆς. Alii et editi,
 καὶ λοιπὸν ἀπαθῆς.

(91) Regius primus et Seguerian., εἰς αὐτὸν τῆς
 ἕβρας. Caeteri et editi, εἰς αὐτὸν καὶ τῆς.

(95) Ἀφάρτοι abest a Basil. Reg. 2 et Felc. 5.
 Ibid. Reg. 4 et Seguer., ὡς ναὶς τοῦ Λόγου. Alii et
 editi, ναὶς τοῦ Θεοῦ. Mox Basil., οὕτως οἱ Χριστο-
 μάχοι.

(96) Uterque Regius et Seguerian., τὸν τε. Alii et
 editi, τὸν δέ. Mox Reg. 1 et Seguer., ἐπιγνώσκον.
 Alii et editi, ἐγνώσκον.

(97) Reg. 1 et Seguerian., οὕτως. Caeteri et editi,
 οὕτως.

(98) Seguer., πονηρῶν.

A Verbum in hujusmodi carne fuerit, nec prohibe-
 rit insidiosos, nec interfectores altum sit, quam-
 vis id facile ille potuisset, qui ab aliis mortem
 prohibet, et mortuos ad vitam revocat. Verum cor-
 pus suum pati permisit, quandoquidem, ut supra
 dixi, idcirco venerat ut carne pateretur, eoque
 pacto caro in posterum impassibilis redderetur et
 immortalis, atque, quemadmodum saepe diximus,
 ut injurias caeteraque velut illo patiente, ea ad ho-
 mines jam non amplius auferent accedere, sed ab
 ipso penitus delerentur, illique deinceps perpetuo
 incorrupti, tanquam templum Verbi, permanerent.
 Si hæc secum Christi hostes cogitasset, ecclesia-
 sticamque scopum tanquam fidei anchoram agno-
 visset, neutiquam circa fidem fecissent naufr-
 agium **, neque adeo essent impedites, et in his resis-
 terent qui se lapsos conantur erigere; nec illos
 sibi infensos haberent, qui se ad veram pietatem
 amplectendam cohortantur. Sed enim, ut videtur
 mala profecto res est hæreticus, penitusque corru-
 ptum et ad impietatem proclive cor habet. En nam-
 que tametsi illos quavis ex parte refellimus, osten-
 dimusque omni prorsus intelligentia vacuos esse;
 tamen nullo modo erubescunt: sed quemadmodum
 hydra, Græcorum fabulis celebrata fera, novos, di-
 citur serpentes, occisis prioribus, peperisse, aliis-
 que semper producendis cum interfectore conten-
 disse: ita illi Deo infensi et invisī, non secus ac
 hydræ, anima emorientes in his quæ pretendunt
 argumentis, Judaicas alias stultasque sibi effin-
 gunt quæstiones, ac veluti inimicam ipsam ha-
 bentes veritatem, nova semper excogitant, ut eo
 magis se Christi hostes esse nullis non declarent
 modis.

89. Post tot enim contra ipsos allata arguments,
 quæ vel ipsum diabolum eorum patrem cogereut
 erubescere et retro recedere, ecce nova iterum alia
 commenta tortuoso ex corde suo eructant, aliisque
 illi obstrepunt, aliis hujusmodi verba, instar cul-
 cum, insusurrant. Per nos licet, inquit, ita hæc
 se habeant, uti vos interpretamini; rationibus et
 argumentis vincite: sed tamen fatendum est Fi-
 lium a Patre, voluntate et arbitrio, factum esse. Sic
 illi, voluntatis et arbitrii nomine objecto,
 multos seducunt: quæ quidem si quis e recte cre-

(89) Reg. 4 et Seguer., συνεδήσεως. I idem paulo
 post, παρὰ τοὺς Ἑλλήνων μῦθος, et Reg. 2, παρὰ
 τοὺς Ἑλλήνων ὕδρα. Alii et editi, παρὰ τοὺς Ἑλλήνων
 ἐν μύθοις, etc.

(1) Reg. 4 et Seguer. omittunt καὶ οἱ Θεομάχοι.
 Idem paulo post habent, ἐπισκοποῦσιν Ἰουδαϊκῆς, etc.

(2) Uterque Regius et Seguerian., ὥσπερ ἐγθραν.
 Caeteri et editi, ὡς πρὸς ἐγθραν. Mox Regius 4 et
 Seguer., ὅπως μᾶλλον, etc., ut et Nannius legit.
 Editi et alii, ὅπως μόνον. Ibidem, διὰ πάντων abest a
 Gobler et Felc. 1.

(3) Reg. 4 et Seguer., καὶ διάβολος. Idem mox ad-
 dunt, πάλιν ὡς ἀπὸ, quæ in aliis et editis desunt.

(4) Anglicanus et Regius secundus, γεγενῆσθαι,
 ut et videtur Nannius legisse; nam veritū, genitum
 esse. Alii et editi, γεγενῆσθαι.

dentibus paulo simplicius diceret, nullus esset suspicionis locus, sed recta mente corrigerentur verba simplicius prolata. Quando vero hæc vox hæreticorum est, quorum verba merito suspecta sunt, et, nisi scriptum esset, *Impii vero dolo administrant* **, et, *Sermonei eorum doli* **, etiamsi aliquid tantum innuerint, quippe cum corruptum cor habeant: age, istud quoque quod aiunt dispiciamus, ne forte omni ex parte convicti, vocabulum aliud recentius, velut hydrae, comminiscantur, ut subtili hujusmodi dicendi artificio et dolo suam alia iterum ratione disseminent impietatem. Siquidem ille idem omnino significat qui ait, *Voluntate factus est Filius*, ac qui dicit, *Fuit aliquando cum non esset*, et, *Ex nihilo factus est Filius*, et *res creata est*. Verum quia hæc dixisse illos jam pudet, aliis idem verbis significare subdole et versute conantur, nobisque voluntatis vocabulum, non secus ac septie atramentum, objiciunt, ut et simplicium animis offundant tenebras, et ne ipsos sæpe hæresis capiat oblivio. Nobis enim velim patefaciant, unde tandem illa voluntatis et arbitrii eruerint vocabula, vel quoniam ex Scripturæ loco ea expromperint impietatis inventores, quorum utique verba suspecta non absque causa habemus. Sane Pater nobis Verbum suum e caelo hujusmodi vocibus revelavit, *Hic est Filius meus dilectus* **. Sic item per Davidem loquitur, *Eructavit cor meum Verbum bonum* **. Joanni quoque dicere præcepit, *In principio erat Verbum* **. Ita etiam psallit David, *Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* **. Denique Apostolus scribit, *Qui cum sit splendor gloriæ* **: et rursus, *Qui cum in forma Dei esset* **: et, *Qui est imago Dei invisibilis* **.

60. Ubiq; omnes quid sit Verbum docent, neque prorsus ipsum vel ex voluntate esse, vel omnino factum esse ait. Illi vero ubinam, quæso, repererunt voluntatem et arbitrium Verbo Dei antecedere; nisi forte missis Scripturis, Valentini impietatem amplexi, simulatione utantur? Nam Pto-

** Prov. xii, 5. ** *ibid.* ** Matth. iii, 17. ** Psal. lxxv, 2. ** Joan. i, 1. ** Psal. cxlvi, 10. ** Hebr. i, 3. ** Philip. ii, 6. ** Coloss. i, 15.

(5-6) Basiliensis, τῆς ὀρθῆς διανοίας. (7) Regius primus et Seguerianus, κυβερνήτων ἀσπίδες, *idem ibidem* et Goblerian. Felckman. 1, *λόγοι τῶν ἀσπίδων*. Cæteri et editi, *λόγοι αὐτῶν*. Item Reg. 1 et Seguerianus, νεύσει. Goblerianus et Felckman. 1, νεύσει. Alii et editi, νεύσσει. Reg. 1, et Seguer. rursus *ibidem*, διαφθαμμὴν ἔχουσι τὴν διάνοιαν. Alii editique, διαφθαμμὴν γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν.

(8) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felckm. 1 τούτο ἐξετάσωμεν. At Reg. 2 et Felc. 3, τούτο τὸ λεγόμενον, etc. Cæteri et editi, τούτο λεγόμενον.

(9) Sic uterque Regius, Seguerian. Goblerian. Felc. 1 et 5. At in aliis et in editis deest *ita*. Mox Regius primus, Seguerian. Anglican. Goblerian. et Felck. 1, πάλιν ἄλλως. At editio Commel., omisso πάλιν, habet ἄλλως. *Idem* Regius primus, Seguerianus, Goblerianus et Felckman. 1, Ταῦτον γὰρ σημαίνει ὁ λόγος. Alii autem et editi post σημαίνει addunt πάλιν.

(10) Reg. 1 et Seguerian., γέγονε, καὶ κτίσθη.

στερον ἔλεγεν, οὐδὲν ἦν ὑποπίπτουσι παρὶ τοῦ λεγομένου, νικίωσης τῆς ὀρθοδόξου διανοίας (5-6) τὴν ἀπλουστεράν τῶν βημάτων προφορὰν· ἐπειδὴ δὲ παρ' αἰρετικῶν ἐστὶν ἡ φωνή, ὑποπτα δὲ τῶν αἰρετικῶν τὰ βήματα, καί, ὡς γέγραπται, *Κυβερνήσει δὲ ἀσπίδες* (7) *δόλου*, καί, *Οἱ λόγοι αὐτῶν εἰσι δόλιοι*, καὶ μόνον νεύσωσι, διαφθαμμὴν γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν· *ἔφερε*, καὶ τούτο τὸ λεγόμενον ἐξετάσωμεν (8), *μήπως*, ἐπὶ πάλιν ἐλεγχθέντες, λοιπὸν, ὡς ὕδρα, καινότερον ἐπενήσαν λεζτεῖον, *ἴνα* (9) διὰ τῆς τοιαύτης κομφολογίας καὶ πιθανῆς ὑφαρπαγῆς τὴν αὐτῶν ἀπίδειαν πάλιν ἄλλως ἐπισπειρώσω. Ταῦτον γὰρ σημαίνει ὁ λόγος, Βουλῆσει γέγονεν ὁ Υἱός, καὶ ὁ λόγος, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καί, Ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ Υἱός, καὶ κτίσθη (10) ἐστίν. Ἄλλ' ἐπεὶ ταῦτα λέγοντες ἠσχύνθησαν, ἐτέρως αὐτὰ πάλιν σημαίνει ἐπεχείρησαν οἱ δόλιοι (11), βουλῆσει προσβόλομενοι, ὡς τὸ μέλαν αἰ σπηλαί, *ἔν τούτῳ τοῖς μὲν ἀκαρτοῦς σκοτιζῶσιν*, αὐτοὶ δὲ τῆς ἰδίας ἀφίσεως μὴ ἐπιλάθονται. Πῶθεν γὰρ τὸ βουλῆσει καὶ θελῆσει, ἢ ἐκ ποίας (12) Γραφῆς τὸ τοιαῦτα πάλιν προσφέρουσιν, εἰπάτωσαν οἱ τοῖς βήμασιν ὑποπτοί, καὶ τῆς ἀσπίδας ἐφευρεταί. Ὁ μὲν γὰρ Πάτερ ἀποκαλύπτωσιν αὐ' ὀρανοῦ τὸν ταυτοῦ λόγον, ἐβέβηκεν, *ὅτι οὐδεὶς ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀραχέει*· καὶ διὰ μὲν τοῦ θαδὶθ ἔλεγεν· Ἐξηρσεύετο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· τῷ δὲ Ἰωάννῃ εἰπεῖν ἐνεταίλιο· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος*· καὶ ὁ θαδὶθ δὲ-ψάλλων φησὶν (13), *ὅτι Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, καὶ ἐν τῷ φωτὶ σοῦ ὄψόμεθα φῶς*· ὅ τε Ἀπόστολος γράφει· Ὅς ὡν ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ πάλιν· Ὅς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπέσχηται· καί, Ὅς ὄντων εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ὁρατοῦ.

60. Πανταχοῦ τὸ εἶναι τοῦ Λόγου πάντας καὶ οὐδαμοῦ ἐκ βουλῆσεως αὐτὸν οὐδὲ ὄλωσ πεποιθῆσαι λέγουσιν· αὐτοὶ δὲ ποῦ ἄρα βουλῆσιν ἢ θέλησιν προηγούμενην εἶρον τοῦ Λόγου τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ ἄρα, τὰς Γραφὰς ἀψέντες, ὑποκρίνονται καὶ τὴν οὐαλεντίνου κακόνουαν; Πτολιμαῖος γὰρ ὁ (14) οὐαλεντίνου ἐφη

D (11) Sic primus codex Regius, Segner. Gohler. et Felc. 1. At alii et editi, *οἱ δόλιοι*.

(12) Sic Reg. 4 et Seguerian. In Goblerian. et Felc. 1 legitur quoque καὶ θέλωσι. Cæteri et editi, ἐπιλαθάνονται. Πῶθεν γὰρ τὸ βουλῆσει ἢ θελῆσει· ἐκ ποίας.

(13) Goblerian. et Felck. 1, διὰ δὲ Ἰωάννου· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ πάλιν θαδὶθ, *ὅτι παρὰ σοί, etc.* *Idem* Reg. 4 et Seguerian. καὶ θαδὶθ δὲ. Alii et editi, καὶ ὁ θαδὶθ δὲ. Mox Reg. 1, Seguer. Felc. 2 et editio Commel. πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ. *Idem*, uterque Regius, Seguer. et Felc. 5, ὅ τε Ἀπόστολος. Goblerian. et Felc. 4, καὶ Παῦλος· Ὁ ὡν ἀπαύγασμα. Alii et editi, ὅτι ὁ Ἀπόστολος, etc. Mox Gobler. et Felc. primus, καί, Ὅς ἐν μορφῇ.

(14) Reg. 1 ὁ omittit. *Idem* pro ζυγούς, Cottelierius, in notis ad Patres primi sæculi pag. 314, suspicatur legendum συζούγος, ut habet Epiphanius hæresi 33. Verum integra stat sententia cum voce ζυγούς, ideoque retinenda, cum ita legatur in mss. omnibus. *Idem* *ibid.* Reg. 4, Anglic. et Felc. 5, τὸν

δὴο ζυγοὺς ἔχειν τὸν ἀγέννητον, ἕνωσαν καὶ θέλησιν A καὶ πρῶτον ἐνενόησαν, εἴτα ἠθέλησε· καὶ ἄπερ ἐν-
 ἀνθεῖ, οὐκ ἠδύνατο προβάλλειν (15), εἰ μὴ δεῖ καὶ ἡ
 τοῦ θελήματος δύναμις ἐπαγγέετο. Ἐνθεν οἱ Ἀρειαν-
 οὶ μαθηταί, θέλημα καὶ βούλησιν προηγίσθαι θέ-
 λουσι τοῦ Λόγου. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τὰ Οὐαλεντινοῦ
 ζηλοῦσασαν· ἡμεῖς δὲ, ἐντυχόντες (16) τοῖς θεοῖς
 λόγοις, ἐπὶ μὲν τοῦ Γίου τῷ, ἦν, εὐρόμεν· καὶ αὐτὸν
 μόνον ἠκούσαμεν ὄντα ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ εἰκόνα τὸν
 Πατρός· ἐπὶ δὲ μόνων τῶν γεννητῶν, ἐπεὶ καὶ τῇ φύ-
 σει οὐκ ἦν ποτε ταῦτα, ἀλλ' ἐπιγέγονε, προηγουμένην
 βούλησιν καὶ θέλησιν ἀνέγνωμεν, τοῦ Δαβὶδ ψάλλον-
 τος ἐν μὲν τῷ (17) ἑκατοστῷ δεκάτῳ τρίτῳ ψαλμῷ
 οὕτως· Ὁ θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ
 γῆ πάντα (18), ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν· ἐν δὲ τῷ
 ἑκατοστῷ δεκάτῳ· Μεγάλα τὰ ἔργα Κυρίου, ἐξ-
 εστημένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ· καὶ πάλιν
 ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ τετάρτῳ Πάντα, ὅσα ἠθέ-
 λησεν ὁ Κύριος, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ
 γῆ καὶ (19) ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πάσαις ταῖς
 δόξασσι. Εἰ μὲν οὖν ἔργον καὶ ποιήμα, καὶ εἰς
 τῶν πάντων ἐστὶ, λεγέσθω καὶ αὐτὸς βουλῆται γινό-
 μενος (20)· οὕτω γὰρ εἰδειξεν ἡ Γραφή τὰ ποιήματα
 γίνεσθαι. Καὶ Ἀστέριος δὲ ὁ συνήγορος τῆς αἰρέ-
 σεως, τοῦτε συντιθέμενος, οὕτως γράφει· Ἐστε γὰρ
 ἀνάξιον τοῦ Δημιουργοῦ τὸ θέλοντα ποιεῖν, ἐπὶ πάν-
 των ὁμοίως ἀνηρῆσθαι τὸ θέλειν, ἵνα ἀκέραιον (21)
 αὐτῷ σώζηται τὸ ἀξιωμα· εἴτε προσῆγον τῷ Θεῷ τὸ
 βούλεσθαι, καὶ ἐπὶ τοῦ πρῶτου γεννήματος ὑπαρχέτω
 τὸ κρείττον. Οὐ γὰρ δὴ δυνατόν ἐστὶ καὶ τῷ αὐτῷ
 Θεῷ τὸ θέλειν ἐπὶ τῶν ποιουμένων (22) ἀρμόττειν,
 καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι προσῆκειν. Ἡμεῖσιν ὄσιν
 ἀπέθειαν ἐν τοῖς ῥήμασιν αὐτοῦ συνθεῖς ὁ σοφιστής,
 οἷτι τε τὸ γέννημα καὶ τὸ ποιήμα ταῦτόν ἐστι, καὶ εἰς
 ἐκ πάντων τῶν ὄντων (23) γεννημάτων ἐστὶν ὁ Υἱός,
 εἰς τοῦτο συνέβλεπεν, οἷτι τὰ ποιήματα βουλήματι
 καὶ θελήματι προσῆκει λέγειν.

¹⁵ Psal. cxii, 11. ¹⁶ Psal. cx, 2. ¹⁷ Psal. cxxviii, 6.

ἀγέννητον. Alii et editio Commel., τὸν ἀγέννητον.
 Ibidem rursus Reg. 1 sic habet, ἕνωσαν καὶ θέλησιν
 οἷται, οὐκ ἠδύνατο.

(15) Regius primus et Seguer., προβάλλειν. Gobli.
 Felc. 1 et Anglican., προβάλλειν, ut et emendatum
 est in Basil. Sic item habet Epiphanius haeresi 33.
 Irenaeus lib. 1 Contra haereses cap. 6, verbum, emit-
 tere, hic usurpat. Felc. 2 et editio Commel., παρα-
 βάλλειν, ut et prima manu legebatur in Basiliensi.
 Reg. 2 et Felc. 5, παραγαγεῖν. Max Reg. 1, Seguer.
 Anglic. Gobler. et Felc. 1, δύναμις ἐπαγγέετο, ut et
 habet Epiphanius. Haec sunt item Irenaei verba,
 cum autem voluntatis virtus advenit. Editi alique,
 δύναμις ἔγινετο. Ibidem Regius primus et Seguer.,
 Ἐνθεν οἱ Ἀρειανοὶ. Goblerian. et Felc. 1, Ἐνθεν
 καὶ οἱ. Caeteri et editi, Ὅθεν καὶ οἱ.

(16) Regius primus et Seguer., ἐντυχόντες. Alii et
 editi, ἐντυγχάνοντες. Ibidem Regius primus, οὗς
 θεοῖς λόγοις. Max post ἠκούσαμεν, Felc. 2 et
 editio Commel. omittunt ὄντα, quod in aliis mss.
 legitur.

(17) Sic primus codex Regius et Seguer. At alii
 et editi, τοῦ μὲν Δαβὶδ ψάλλοντος ἐν τῷ. Ibidem Re-
 gius secundus, Basiliensis et Felc. 5, δεκάτῳ τρίτῳ.
 Regius primus et Seguer. γ.γ. Editio Commel. et
 Parisiensis, τριακαδικῶν. Edit. autem Coloniensis

Irenaeus Valentini discipulus docuit (24) non factio
 duo esse paria, cogitationem scilicet et voluntatem,
 primumque cogitasse, deinde voluisse, nec quae
 cogitaverit potuisse proferre, nisi cum voluntatis
 virtus accessisset. Hinc certe suam doctrinam mu-
 tuati, Ariani, voluntatem et arbitrium Verbo volunt
 antecedere. Verum illi quidem Valentini propugnent
 errores : nos autem qui divina evolvimus oracula,
 dictioem, erat, de Filio scriptam invenimus, 483
 audivimusque solum eum in Patre esse et Patris
 imaginem esse. Didicimus vero solis rebus factis vo-
 luntatem et arbitrium antecedere, quippe cum illae
 natura aliquando non essent. Haec nos docet David
 psalmo centesimo decimo tertio, ubi ita canit :
 Deus autem noster in caelo, et in terra omnia quae-
 cumque voluit fecit : et centesimo decimo psal-
 mo : Magna opera Domini, exquisita in omnes vo-
 luntates ejus : et psalmo centesimo tricesimo
 quarto : Omnia quaecumque voluit Dominus fecit
 in caelo et in terra, in mari et in omnibus abyssiis.
 Itaque si opus ille est et res facta atque unus ex
 omnibus, ipse quoque voluntate factus dicitur :
 ita enim opus fieri docet Scriptura. Ipse etiam
 Asterius, haeresis patronus, huic sententiae assenti-
 tur sic scribens : « Nam si Creatore indignum est
 eum volentem agere, ejus ergo voluntas ab omnibus
 similiter amoveatur, ut integra illi servetur digni-
 tas. Sin vero Deo velle convenit, sit igitur etiam
 in primogenito id quod praestantius est. Nec enim
 potest fieri ut uni eidemque Deo conveniat velle
 et nolle in rerum procreatione. » Quibus sophista
 verbis summam complexus impietatem, cum nempe
 rem factam et genitam confudit, Filiumque unam
 esse ex omnibus rebus genitis asseverat, postea
 concludit congruenter dici operi voluntate et arbi-
 trio facta esse.

nulla, ut solet, auctoritate, habet, πεντακαδικῶν.
 Ibidem pro ψάλλοντος, Goblerian. et Felc. 1 habent
 λέγοντος, iidemque οὕτως omittunt. Regius primus
 et Seguer. ibidem, Ὁ δὲ θεός. In aliis et editis δὲ
 deest.

(18) Sic uterque Regius, Seguer. Gobler. et Felc.
 D primus. At alii et editi omittunt πάντα. Max πάνιν
 abest a Gobler. et Felc. 1.

(19) Kai abest a Reg. 1 et Seguer. qui iidem
 ibid. et Reg. 2 habent καὶ ἐν πάσαις ταῖς. Alii et
 editi, καὶ ἐν ταῖς.

(20) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, γινόμε-
 νος. Alii et editi, γινόμενος. Max Gobler. et Felc. 1
 καὶ omittunt ante Ἀστέριος.

(21) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἵνα καὶ
 ἴδω.

(22) Felc. 2 et editi, πρᾶττομένων. Caeteri autem
 mss., ποιουμένων. Paulo post Reg. 1, et Seguer.,
 ῥήμασιν αὐτοῦ. Alii editique, ῥήμασιν αὐτοῦ.

(23) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. In
 aliis autem et editis deest ὄντων. Angl. ibid., γεν-
 νημάτων. Ibidem Reg. 4 et Seguer., etis τοῦτο. Alii
 mss., εἰς τοσούτων. Max Reg. 1 et Seguer., βουλή-
 σαι καὶ θελήματι.

(24) Vide Irenaeum libro 1, Contra haereses, cap. 6,
 et Epiphanius haeresi xxxiii.

61. Itaque si Filius alius est a rebus omnibus, A
 uti antea probatum est, potiusque opera per eum
 facta sunt; absit ut voluntate dicatur existisse, ne
 ipse eodem modo fiat, quod ea, quae per ipsum facta
 sunt, prodierunt. Namque Paulus per voluntatem
 Dei apostolus postea factus est **, cum id antea
 non esset. Vocatio item nostra, cum aliquando non
 facit, nunc autem facta sit, antecedentem habet
 Dei voluntatem, et, ut idem Paulus loquitur **, se-
 cundum propositum eius voluntatis facta est. Præ-
 terea, quod per Moysen dicitur, *Fiat lux* †, et,
Producat terra †, et, *Faciemus hominem* †, signa
 reor esse, quemadmodum supra dictum est, volun-
 tatis Creatoris. Nam ea quidem, quae aliquando non
 erant, sed extrinsecus postea fiunt, facere Creator
 deliberat: cum autem Verbum suum ex seipso
 natura gignit, præviam nullam adhibet delibera-
 tionem. Siquidem in eo Pater alia, quæcumque produ-
 cere statuit, facit et creat: uti nos etiam Jacobus
 apostolus his verbis docet, *Volens genuit nos Verbo*
œternitatis †. Itaque Dei voluntas, quæ sive illos qui
 regenerantur, sive ea quæ semel sunt spectat, in
 Verbo est, in quo res, prout sibi placuerit, facit et
 regenerat, ut Apostolus ad Thessalonicenses his
 verbis scribit, *Hæc est enim voluntas Dei in Christo*
Jesu erga vos †. Porro si is, in quo res Deus facit,
 idem est in quo ejus voluntas est; si item in Chri-
 sto voluntas Patris est: qui fieri potest ut ipse vol-
 untate et 484 arbitrio factus sit? Nam si ipse
 secundum vos voluntate factus est, necesse est ut
 voluntas eum creandi in alio quodam verbo, per
 quod et ipse fiat, constituatur. Siquidem ostendi-
 mus Dei voluntatem non in rebus quæ fiunt, sed in
 illo esse per quem et in quo res fiunt. Præterea
 quandoquidem idem est dicere voluntate aliquem
 factum esse, et fuisse aliquando cum non esset;
 satis illis sit affirmare fuisse aliquando cum non es-
 set, ut pudore suffusi, quod hujusmodi Verbis tem-
 pora significentur, intelligant se, cum Filium vol-
 untate factum esse dicunt, tempora similiter ante
 Filium existisse significare. His enim, quæ aliquan-
 do non fuerunt, ut omnibus rebus creatis, omnino
 antecedit deliberatio. Si vero Verbum rerum crea-
 turum est opifex, atque una cum Patre existit: qui
 illi, qui ab æternitate existit, quasi ipse antea non

** I Cor. 1, 4. ** Ephes. 1, 5. † Gen. 1, 3. † ibid. 11.

61. Οὐκοῦν εἰ ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων ὥστερ καὶ
 ἐν τοῖς (24') πρὸ τούτων εἰδείχθη, καὶ μᾶλλον τὰ ἔργα
 δι' αὐτοῦ γέγονε, μὴ λεγέσθω βουλήσει, ἵνα μὴ καὶ
 αὐτὸς οὕτως γίνηται, ὥστερ καὶ τὰ δι' αὐτοῦ γενό-
 μενα συνέστη. Καὶ γὰρ ὁ μὲν Παῦλος, οὐκ ὢν πρό-
 τερον, ὑστερον δμως διὰ θελήματος Θεοῦ ἀπόστολος
 γέγονεν· ἡ δὲ κλήσις ἡμῶν, ὅς ποτε καὶ αὐτὴ μὴ
 οὔσα, νῦν δὲ ἐπιγενομένη, προηγουμένη ἔχει τὴν
 βούλησιν (25), καὶ ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ Παῦλος φησι,
 κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ γέγονε. Τὸ
 τὴν (25') διὰ Μωσέως λεγόμενον, *Γενηθήτω φῶς*, καὶ,
Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ, καὶ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, ἡγοῦ-
 μαί (26), καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, τῆς
 βουλήσεως τοῦ ποιοῦτος εἶναι τοῦτο σηματοῦχον. Τὰ
 μὲν γὰρ μὴ ὄντα ποτὲ, ἀλλ' ἐξῆθεν ἐπιγενομένα, ὁ
 Δημιουργὸς βουλεύεται ποιῆσαι (27)· τὸν δὲ ἴδιον
 Λόγον ἐξ αὐτοῦ φύσει γεννώμενον οὐ προβουλεύεται
 ἐν τούτῳ γὰρ ὁ Πατὴρ τὰ ἄλλα, ὅσα βουλεύεται,
 ποιεῖ, καὶ δημιουργεῖ ἐν τούτῳ· καθὼς καὶ Ἰακώβος
 ὁ ἀπόστολος διδάσκων ἔλεγε· *Βουληθεὶς ἀπεκύησεν*
ἡμᾶς Λόγῳ ἀληθείας. Οὐκοῦν ἡ περὶ πάντων τῶν τε
 ἀναγενομένων (28) καὶ τῶν ἀπαξ γνωμένων τοῦ
 Θεοῦ βούλησις ἐν τῷ Λόγῳ ἔστιν, ἐν ᾧ καὶ τὰ δό-
 ξαστα ποιεῖ καὶ ἀναγενᾷ. Καὶ τοῦτο γὰρ πάλιν (29)
 ὁ Ἀπόστολος σημαίνει, γράφων εἰς Θεσσαλονικίαν·
Τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς
ὑμᾶς (30). Εἰ δὲ, ἐν ᾧ ποιεῖ, ἐν αὐτῷ καὶ ἡ βούλη-
 σις ἐστὶ, καὶ ἐν Χριστῷ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς·
 πῶς δύναται καὶ αὐτὸς ἐν βουλήσει (31) καὶ θελήματι
 γίνεσθαι; Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐν βουλήσει καθ' ἑμᾶς
 γίνετον, ἀνάγκη καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ βούλησιν ἐν
 ἑτέρῳ τινὲ γόγῳ συνίστασθαι, δι' οὗ καὶ αὐτὸς γίνε-
 ται· δέδεικται γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ βούλησις οὐκ ἐν τοῖς
 γενομένοις οὔσα, ἀλλ' ἐν τῷ δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ γίνεται
 τὰ ποιήματα πάντα (32). Ἐπειτα ἐπειδὴ ταῦτόν ἐστιν
 εἰπεῖν βουλήσει, καὶ, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἀρκεσθῶ-
 σαν τῷ λέγειν, Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· ἵνα, αἰσχυρό-
 μενοι διὰ τὸ ἐκ τούτου χρόνους (33) σημαίνεσθαι,
 γινώσκω, ὅτι καὶ βουλήσει λέγοντες χρόνους πρὸ Υἱοῦ
 σημαίνουσι· τῶν γὰρ ποτε μὴ ὄντων προηγείται τὸ
 βουλεύεσθαι (34), ὅς ἐπὶ πάντων τῶν κτισμάτων. Εἰ
 δὲ ὁ Λόγος τῶν μὲν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργὸς, αὐ-
 τὸς δὲ συνπάρχει τῷ Πατρὶ· πῶς δύναται τοῦ ἀδίδως
 ὄντος, ὡς μὴ ὄντος, προηγέσθαι τὸ βουλεύεσθαι; Εἰ
 γὰρ προηγείται βούλη, πῶς δι' αὐτοῦ τὰ πάντα;

(24') Sic Reg. H et Seguer. At alii et editi, ὥστερ D
 οὐκ ἐν τοῖς. Infra, post ὥστερ, deest καὶ in Reg. I
 et Seguer.

(25)· Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At
 in aliis et editis deest τῆν.

(26) Regius primus et Seguer., Τὸ εἶ.

(27) Gobler. et Felc. 1, ἡγοῦμεθα.

(28) Sic primus codex Regius et Seguer. hic et
 paulo post, iidemque mox γενώμενον. Alii autem
 et editi, βούλεται et γινώσκω.

(29) Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1, τῶν ἀναγ.
 Alii et editio Commel., τῶν τε ἀναγ.

(30) Regius primus et Seguerian., Καὶ τοῦτο γὰρ
 πάλιν. In aliis et editis deest γὰρ.

(31) Reg. 2, εἰς ἡμᾶς. Cæteri mss. et editio Com-

mel. εἰς ὑμᾶς. Ibid. Felc. 5, Εἰ οὐκ ἐν ᾧ ποιεῖ.

(31) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. In
 Reg. 2, Basil. et Felc. 5, habetur quoque γίνεσθαι.
 Alii et editi, ἐν θελήσει καὶ βουλήματι γενέσθαι. Ibi-
 dem Reg. 1 et Seguer., ἐν βουλήσει. Editi aliique,
 ἐν βουλήματι.

(32) Πάντα abest a Reg. 1 et Seguer. et Epistola
 a Gobler. et Felc. 1.

(33) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. et
 Felc. 1. At Felc. 5, ἐκ τοῦ χρόνους. Cæteri et editi,
 ἐκ τοῦ χρόνου. Ibidem Reg. 1, Seguer. Gobler. et
 Felc. 1, ὅτι καὶ βουλήσει. In aliis et editis καὶ deest.

(34) Regius primus et Seguer. hic et paulo post,
 βουλεύεσθαι. Alii et editi, βούλεσθαι.

Μάλλον γάρ εἰς τῶν πάντων (35) ἐστὶ βουλῆσαι καὶ αὐτὸς ἀποκυθηθεὶς Υἱός, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς Ἀδῶν ἀληθείας γηγόναιεν υἱός· καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἀνάγκη ζητεῖν, ὥσπερ εἴρηται, ἄλλον Λόγον, δι' οὗ καὶ οὗτος γέγονε, καὶ ἀπεκνήθη μὲτὰ πάντων, ὧν ἠθέλησεν ὁ Θεός.

aliud quaeramus Verbum, per quod istud quoque sit hui, procreatum.

62. Εἰ μὲν οὖν ἐστὶν ἕτερος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἔστω καὶ οὗτος Ἀδῶν γεγονός· εἰ δὲ μὴ ἐστὶν ἄλλος (οὐκ ἐστὶ γάρ), ἀλλὰ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἅπερ ὁ Πατήρ βεβούληται (36)· πῶς οὖο εἰκνυται τούτων πολυκέφαλος πανουργία; Ὅτι κατασκευθέντες ἐπὶ τῷ λέγειν ποιῆμα καὶ κτίσμα, καὶ, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἄλλως πάλιν κτίσμα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι, βούλησεν προβαλλόμενοι καὶ λέγοντες· Εἰ μὴ βουλῆσαι γέγονεν, οὐκ οὖν ἀνάγκη καὶ μὴ θέλων ἔσχεν ὁ Θεός Υἱόν. Καί τις ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλὼν αὐτῷ, πονηρότατος, καὶ (37) πάντα πρὸς τὴν ἀρετὴν αὐτῶν ἔκλοντες; Τὸ μὲν γάρ ἀντικείμενον τῇ βουλήσῃ ἐκωρῆσται· τὸ δὲ μείζον καὶ ὑπερκείμενον οὐκ ἐθεώρησαν. Ὅσπερ γάρ ἀντίκειται τῇ βουλήσῃ τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρεκείται καὶ προηγείται τοῦ βουλευέσθαι (38) τὸ κατὰ φύσιν. Οἰκίαν μὲν οὖν τις βουλευόμενος κατασκευάζει, υἱὸν δὲ γεννᾷ κατὰ φύσιν· καὶ τὸ μὲν βουλῆσαι κατασκευαζόμενον ἤρξατο γίνεσθαι, καὶ ἔξωθεν ἐστὶ τοῦ ποιοῦτος· ὁ δὲ υἱὸς ἴδιον ἐστὶ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα, καὶ οὐκ ἐστὶν ἔξωθεν αὐτοῦ (39)· διὸ οὐδὲ βουλεύεται περὶ αὐτοῦ, ἵνα μὴ καὶ περὶ αὐτοῦ δοκῇ βουλεύεσθαι. Ὅσῳ οὖν τὸ κτίσματος ὁ υἱὸς ὑπέρεκείται, τοσούτῳ καὶ τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν· καὶ ἔδει αὐτοῦ, ἀκούοντας, οὐ βουλῆσαι λογίζεσθαι τὸ κατὰ φύσιν. Οἱ δὲ ἐπιλαθόμενοι (40), οἷ περὶ Υἱοῦ Θεοῦ ἀκούουσι, ταμίσιαν ἀνθρωπίνας ἀντιθέσεις λέγειν ἐπὶ Θεοῦ, ἀνάγκην (41) καὶ παρὰ γνώμην, ἵνα τὸ εἶναι Υἱὸν ἀληθινὸν ἀρνήσωνται τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ ἐπάτωσαν ἡμεῖς αὐτοὶ· Τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ οὐκ ἐπιρριμονα τὸν Θεὸν ἐκ βουλήσεως πρόσσειν αὐτῷ, ἢ οὐ βουλῆσαι (42); Εἰ μὲν οὖν ἐκ βουλήσεως, σκοπεῖν δεῖ, οἷ ἤρξατο μὲν εἶναι ἀγαθός, καὶ τὸ μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν ἀγαθὸν (43) ἐνδεχόμενον ἐστὶ. Τὸ γάρ βουλεύεσθαι καὶ προαιρεῖσθαι εἰς ἑκάτερα τὴν βοήθην ἔχει, καὶ λογικῆς φύσεώς ἐστὶ τοῦτο πάθος (44). Εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τούτων ἄποπον οὐκ ἐκ βουλήσεως ἀγαθός καὶ οὐκ ἐπιρριμον ἐστίν, ἀκου-

fuisset, queat deliberatio antecedere? Si enim antecedit deliberatio, quomodo per ipsum omnia facta sunt? Quin potius ipse quoque Filius iuter res omnes numerandus erit, utpote voluntate procreatus, quemadmodum et nos Verbo veritatis facti sumus filii; ac proinde necesse est, uti dictum est, factum, et cum omnibus, quæ Deus producere vo-

62. Si igitur est aliud Dei Verbum: concedo Verbum Verbo esse factum. At si aliud nullum est, uti se res habet, sed omnia per ipsum facta sunt, quæ Pater fieri voluit: annon inde liquet multiforrem esse illorum versutiam? Namque verit Verbum Dei factum et creatum dicere, vel non fuisse priusquam genitum est, ipsum alia ratione creatum esse conatur ostendere, cum voluntatis nomen prætendunt, et hæc dicunt: Si voluntate non factum est, ergo necessitate et nolens Deus Filium habuit. Ecquis igitur necessitatem illi potest imponere, o sceleratissimi, qui omnia ad vestram hæresim atrahitis? Scilicet viderunt quidem quod voluntati opponitur: at quod majus et superius est, minime intellexerunt. Ut enim voluntati opponitur id quod est præter mentem: sic deliberationi antecellit et præit id quod ex natura est. Itaque domum quisque deliberans ædificat, sed filium ex natura gignit: unde id quidem quod voluntate ædificatur, fieri incipit, atque aliunde quam ab architecto est; at filius proprius est naturæ patris fetus, sed illo deliberat, ne etiam de se ipse deliberare videatur. Quanto igitur filius re creata superior est, tanto etiam id, quod ex natura est, rei illi præstat quæ est ex voluntate. Certe æquum erat eos his auditis id quod ex natura est voluntati non ascribere. Illi vero oblitii sermonem hic esso de Filio Dei, humanas oppositiones, necessitatem scilicet et quod præter mentem est, in Deum inducunt, ut videlicet verum Dei Filium esse inficiantur. Cæteroque nobis ipsi respondeant: Deum bonum et misericordem esse, num ipsi ex voluntate est vel non ex voluntate? Si ex voluntate; ergo comipit bonus esse, fierique potest ut bonus non sit. Siquidem deliberandi et eligendi facultas utramque in partem propendendi vim habet, estque rationalis

(35) Reg. 1 Seguer., τῶν πάντων, et mox, ἀποκυθηθεὶς Υἱός. Alii et editi, τῶν πάντων, et, ἀποκυθηθεὶς ὁ Υἱός.

(36) Gobler. et Felc. 1, βούληται.

(37) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ omitunt. Paulo post, Reg. 1 et Seguerian., οὐκ ἐθεώρησαν. Alii et editi, οὐκ ἐθεώρησαν.

(38) Regius primus et Seguerianus, βουλεύεσθαι. Cæteri et editi, βούλησθαι. Ibidem Reg. 1 et Seguer., Οἰκίαν μὲν οὖν τις βουλευόμενος. Gobler. et Felc. 1 Οἰκίαν μὲν βουλόμενος οὕτως. Alii et editi, Οἰκίαν τῶν τις βουλόμενος.

(39) Gobler. et Felc. 1, ἔξωθεν περὶ αὐτοῦ. Mox ibidem et Reg. 1 ac Seguer., ἵνα μὴ καὶ περὶ αὐτοῦ. Alii autem et editio Commel., ἵνα μὴ καὶ περὶ αὐτοῦ.

(40) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἐπιλαθόμενοι. Ibid. inss., περὶ Υἱοῦ Θεοῦ. In editione Commel. deest Θεοῦ.

(41) Sic Reg. 1 et Seguerianus. At alii et editi, ἀνάγκη.

(42) Sic uterque Regius, Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1 et 5. In aliis et editis deest βουλῆσαι.

(43) Αὐτὸν ἀβειτ ἀβειτ Reg. 1 et Seguerian. Mox ibidem et Reg. 2, Τὸ γάρ βουλεύεσθαι. Cæteri et editi, Τὸ γάρ βούλησθαι.

(44) Sic primus codex Regius et Seguerian. Alii autem et editi, τὸ πάθος τοῦτο. Paulo post Reg. 1 et Seguerian., ἀκούεσθαι. Cæteri et editi, ἀκούεσθαι.

485 naturæ affectio. Quod si, quia id absurdum sit, dici non potest Deus ex voluntate misericors et bonus esse, audiant quid ex ipsorum verbis sequatur: ergo necessitate et nolens bonus est. Quis igitur necessitatem Deo imposuit? Quod si per absurdum est necessitatem Deo attribuere, proindeque dicendus est natura esse bonus: multo magis et Filii esse.

63. Id præterea nobis velim edisserant (nam ad illorum contundendam impudentiam, eos rursus placet interrogare, audacius quidem, sed tamen tuenda pie fidei gratia; tu autem, Domine, mihi sis, queso, propitius): Num Pater prius deliberavit, deinde postea quam voluit, ita existit, vel num antequam deliberaret? Par est enim eos qui talia de Filio non dubitant dicere, eadem de Patre audire, ut intelligant se sua hac temeritate ipsum quodque Patrem impetere. Quod si hanc suam de voluntate sententiam propugnare ipsi deliberantes et stantes, Patrem ex voluntate existisse responderint: quid igitur erat antequam deliberaret, vel quid amplius habuit, uti vos dicitis, postquam deliberavit? Quod si absurda et valde futile est huiusmodi quaestio (uec ista fas est omnino dicere, cum satis sit vel solum nomen Dei audire ut sciamus et intelligamus eum esse qui est), annon pariter absurdum est talia de Dei Verbo cogitare, voluntatemque et arbitrium nobis obiectare? Siquidem satis est vel solum Verbi nomen audire, ad sciendum et percipiendum Deum, qui non ex voluntate existit, nec item voluntate sed natura proprium habere Verbum. Annon porro omnem insaniam is superat qui vel cogitet Deum deliberare, consultare, eligere, seque ipsum ad volendum adhortari, ut non sine Verbo et Sapientia sit, sed ut Verbum et Sapientiam habeat? Namque de seipso consultare videtur, qui de eo quod suæ naturæ proprium est deliberat. Cum igitur valde impia sit huiusmodi sententia, congruenter pietati dicendum est res quidem factas, Dei proposito et voluntate esse procreatas, Filium vero non voluntatis opus esse, ut res creatas, sed natura proprium esse substantiæ fetum. Cum enim

αὐτῶσαν ἔπερ εἰρήκασιν αὐτοί· οὐκὼν ἀνάγκη καὶ μὴ θέλων ἐστὶν ἀγαθός. Καὶ τίς ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλὼν αὐτῷ; Εἰ δὲ ἀποτόν (45) ἐστὶ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ἀνάγκην, καὶ διὰ τοῦτο φύσει ἀγαθός ἐστιν· εἴη ἂν πολλῶ μᾶλλον καὶ ἀληθέστερον τοῦ Υἱοῦ φύσει καὶ οὐκ ἐκ βουλήσεως Πατρὸς.

verius fatendum est natura non voluntate Patrem

63. Εἰπάτωσαν δὲ πάλιν ἡμῖν καὶ τοῦτο (πρὸς γὰρ τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν ἐρώτησιν αὐτοῖς ἐπαγαγεῖν ἐπὶ βούλομαι (46), τοῖς μῆτροτερον μὲν, βλέπουσαν δὲ ὁμοῦ εἰς εὐσεβίαν· Πλάσθητι, Δέσποτα)· Ὁ Πάτερ αὐτός, βουλεωσάμενος πρότερον, εἶτα θελήσας, οὕτως ὑπάρχει (47), ἢ καὶ πρὸ τοῦ βουλεῦσασθαι; Χρὴ γὰρ, καὶ περὶ τοῦ Λόγου τοιαῦτα τοῖς μόνως αὐτοῦς, τοιαῦτα καὶ ἀκούειν, ἵνα γινώσκῃ, ὅτι ἡ τοιαύτη αὐτῶν προπέτεια καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα φθάνει. Ἐὰν μὲν οὖν εἴπωσιν, ἀπαξ βουλεωσάμενος περὶ βουλήσεως, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ βουλήσεως· τί οὖν ἦν πρὸ τοῦ (48) βουλεῦσασθαι, ἢ τί πλέον ἔσχεν, ὡς ἡμεῖς λέγετε, μετὰ τὸ βουλεῦσασθαι; Εἰ δὲ ἀποτός καὶ ἀσύστατός ἐστιν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ οὐ θέμις ὅπως τοιαῦτα λέγειν (ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνως ἀκούοντας ἡμᾶς περὶ Θεοῦ εἰδένας καὶ νοεῖν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὢν), πῶς οὐκ ἄλογον (49) ἂν εἴη περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα ἐνθυμηθῆσαι, καὶ βούλησιν καὶ θέλωσιν προβάλλεσθαι; Ἄρκει γὰρ καὶ μόνως ἀκούοντας ἡμᾶς καὶ περὶ τοῦ Λόγου εἰδένας καὶ νοεῖν, ὅτι ὁ μὴ ἐκ (50) βουλήσεως ὑπάρχων Θεός οὐ βουλήσει, ἀλλὰ φύσει τὸν ἴδιον ἔχει Λόγον. Πῶς δὲ οὐχ ὑπερβάλλει πᾶσαν μανίαν, τὸ καὶ μόνως ἐνθυμηθῆσαι, ὅτι αὐτός ἐστιν Θεός βουλεύεται (51) καὶ σκέπτεται, καὶ προαιρεῖται, καὶ θέλειν ἑαυτὸν προτρέπεται, ἵνα μὴ ἄλογος καὶ ἀσοφὸς ᾖ, ἀλλὰ Λόγος καὶ Σοφίαν ἔχῃ (52); Περὶ ἑαυτοῦ γὰρ δοκεῖ σκέπτεσθαι ὁ περὶ τοῦ ἴδιου τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ βουλεύμενος. Παλλῆς τοίνυν δυσφημίας ὁμοῦ ἐν τῇ τοιαύτῃ φρονήσει, εὐσεβῶς ἀνελχθεῖ, ὅτι ὁ μὴ γεννητὰ εὐδοκίαν καὶ βουλήσει γέγονεν, ὁ δὲ Υἱὸς οὐ θελήματός ἐστι δημιουργημάτων (53) ἐπιγεγονόσας, καθάπερ ἡ κτίσις, ἀλλὰ φύσει τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα. Καὶ γὰρ ἴδιος ὢν Λόγος τοῦ Πατρὸς (54), οὐκ ἐξ πρὸ ἑαυτοῦ λογισθῆσθαι τινα βού-

(45) Reg. 1 et Seguerian., ἀποτόν. Alii et editi, ἄλογον.

(46) Gobler. et Felc. 1, αὐτός ἐπάγειν βούλομαι. Reg. 1, et Seguerian. ibid., ἐπαγαγεῖν. Alii et editi, ἐπάγειν.

(47) Sic mss. omnes. Editi vero, ὑπάρχειν. Ibid. Reg. 1 Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, πρὸ τοῦ βουλεύεσθαι. Reg. 1 et Seguer. item ibid., Χρὴ γὰρ περὶ τοῦ. Item Goblerian. et Felc. 1, ibid., τοῖς μόνως αὐτοῦς.

(48) Sic Regius primus et Seguerianus. At Reg. 2, Basil. Goblerian. Felc. 1 et 5, τί οὖν πρὸ τοῦ. Alii et editi, τί ἦν πρὸ τοῦ. Ibidem Regius primus, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, βουλεύεσθαι.

(49) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, πῶς οὐκ ἄλογον. Ibid. Reg. 1 et Seguer., ἂν εἴν

πρὸ τοῦ. Alii et editi, πῶς οὖν οὐκ ἄλογον ἂν εἴη καὶ πρὸ τοῦ.

(50) Regius primus, Seguer., ὅτι μὴ ἐκ.

(51) Uterque Regius et Seguerianus, βουλεύεται. Alii et editi, βούλεται.

(52) Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1 ἔχῃ. Alii et editi, οὐχ. Mss. ibid., περὶ ἑαυτοῦ. Editio Commel., περὶ αὐτοῦ. Mox uterque Regius et Seguer., οὐσίας αὐτοῦ. Ibidem Basil., βουλεωσάμενος.

(53) Uterque Regius, Seguer. Basil. et Felck. 5, ἐπιγεγονόσας. Ibidem uterque Reg. et Seguer., ἐπιγεγονόσας. Cæteri et editi, ἐπὶ τὸ δημιουργημάτων ἐπιγεγονόσας.

(54) Regius primus, Seguer. Basil., ὢν Λόγος. Alii et editi, ὢν ὁ Λόγος. Mox Reg. 1, Seguerian. Goblerian. et Felc. 1, πρὸ ἑαυτοῦ. Cæteri et editi, πρὸ αὐτοῦ.

λησιν, αὐτὸς ὢν βουλή ζωσα τοῦ Πατρὸς, καὶ (55) θύ-
λας, καὶ δημιουργὸς τῶν δοκούντων τῷ Πατρὶ. Καὶ
ταῦτα αὐτὸς ἐν ταῖς Παροιμίαις περὶ ἑαυτοῦ φησιν·
Ἐμὴ βουλή καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ
ἰσχύς. Ὡς γὰρ αὐτὸς ὢν ἡ φρόνησις, ἐν ἧ τοὺς οὐ-
ρανοῦ-ῆτοίμασε (56), καὶ αὐτὸς ὢν ἰσχύς καὶ δύνα-
μις· Χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· νῦν
παρακλήσων εἶπεν, Ἐμὴ φρόνησις, καὶ ἐμὴ ἰσχύς·
οὕτω λέγων, Ἐμὴ βουλή, αὐτὸς ἄν εἴη τοῦ Πατρὸς
ἡ ζωσα βουλή, καθὼς καὶ παρὰ τοῦ προφήτου μεμα-
θηκαμεν, ὅτι αὐτὸς τῆς μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος γί-
νεται, καὶ θέλημα τοῦ Πατρὸς αὐτὸς ἐκλήθη. Χρῆ
γὰρ οὕτω διελέχθην αὐτοῦ (57), ἀνθρώπινα περὶ
τοῦ Θεοῦ διανοομένους.

64. Οὐκοῦν εἰ τὰ ποιήματα βουλήσε καὶ εὐδοκίᾳ
ὑπῆσαν, καὶ ἡ κτίσις πάσα θελήματι γέγονεν (58)· ὁ
τε Παῦλος διὰ θελήματος Θεοῦ ἀπόστολος ἐκλήθη,
καὶ ἡ κλήσις ἡμῶν εὐδοκίᾳ καὶ θελήματι γέγονε,
πάντα δὲ διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν· ἐκτός ἐστιν οὗτος
τῶν βουλήσε γεγονότων, καὶ μᾶλλον αὐτός ἐστιν ἡ
ζωσα βουλή τοῦ Πατρὸς, ἐν ἧ ταῦτα πάντα γέγονεν·
ἐν ἧ καὶ ὁ ἅγιος Δαβὶδ εὐχαριστῶν ἔλεγεν ἐν τῷ
ἑβδομηκοντῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· Ἐκράτησας (59) τῆς
χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου· καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδή-
γησάς με. Πῶς οὖν δύναται βουλή καὶ θέλημα τοῦ
Πατρὸς ὑπάρχειν ὁ Λόγος γίνεσθαι καὶ αὐτὸς θελή-
ματι καὶ βουλήσε, ὡς (60) ἕκαστος, εἰ μὴ, καθὰ
προεῖπον, μανέντες πάλιν εἴπωσιν αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ
γεγονέναι, ἡ δὲ ἑτέρου τινός; Τίς οὖν ἐστι, δι' οὗ γέ-
γονε; Πλασάσθωσαν ἕτερον Λόγον, καὶ τὰ Οὐαλεντινίου
ζηλώσαντες, Χριστὸν ἕτερον ὀνομασάτωσαν· οὐ γὰρ
γέγραπται· Ἀλλὰ κἄν πλάσωνται, πάντως κἀκεῖνος
διὰ τινος γίνεσθαι· καὶ λοιπὸν οὕτως ἐπιλογιζομένους
ἤμεις, καὶ ἀνακρινόντων τὴν ἀκολουθίαν (61), εὐρί-
σκεται τῶν ἀθέων ἡ πολυεπίφοδος ἀπεισις εἰς πολυ-
θεότητα πίπτουσα καὶ ἀμετρον μανίαν, ἐν ἧ κτίσις
καὶ ἐξ οὗκ ὄντων θέλοντες εἶναι τὸν Υἱὸν, ἑτέρως τὰ
αὐτὰ (62) σημαίνουσι, βούλησιν καὶ θέλησιν προβαλ-
λέμενοι, & μάλιστα ἐπὶ τῶν γεννητῶν (63) καὶ κτιστῶν
ταῦτα εὐλόγως ἂν λέγοιτο. Πῶς οὖν οὐκ ἀσθεῖς τὰ
τῶν γεννητῶν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν ἀναφέρειν (64); Ἡ
πῶς ὁ ἐλάσσημον λέγειν βούλησιν πρὸ τοῦ Λόγου

A sit proprium Patris Verbum, non sinit aliquam ante
se cogitari voluntatem, utpote cum ipse sit vivens
Patris consilium et virtus, eorumque effector quas
Patri placuit, quemadmodum de se ipse in Pro-
verbiis ait, *Meum est consilium et securitas, mea est
prudentia, mea est fortitudo* *. Ut enim quatenus
est prudentia in qua caelos preparavit *, et ut item
quatenus est fortitudo et virtus (nam *Christus Dei
virtus * et Dei sapientia*), nunc paulum variato lo-
quendi modo dixit, *Mea est prudentia, et mea est
fortitudo* : ita cum dixit, *Meum est consilium*, se
Patris vivens esse consilium significat, quemadmo-
dum etiam a propheta didicimus, eum magni consilii
angelum fieri *, et 486 voluntatem Patris appella-
tū esse. Scilicet ita eos æquum est refellere qui hu-
mana de Deo cogitant.

B 64. Itaque si res factæ voluntate ac proposito
constat sunt : si universa creata natura voluntate
facta est : si item Paulus per Dei voluntatem voca-
tus est Apostolus **: si denique nostra vocatio
proposito et voluntate est facta **: omnia autem per
Verbum facta sunt : haud dubie ipsum Verbum ex-
tra eorum numerum est quæ voluntate facta sunt,
vel potius vivens est Patris consilium, in quo
omnia illa facta sunt : in quo et sanctus David
psalmo septuagesimo secundo gratias his verbis
agebat, *Tenuisti manum dexteram meam, et in con-
silio tuo deduxisti me* **. Qui igitur fieri potest ut
Verbum, quod consilium et voluntas Patris est,
ipsum quoque voluntate et arbitrio sit productum,
uti res alie singule? nisi forte, ut jam dixi, rursus
insauientes contendant ipsum per seipsum vel per
aliquid aliud esse factum. Quidam ergo tandem illud
est per quod factum est? Aliud illi conflant Verbum,
et Valentini commenta amplexati (65), Christum
alium nominant. Nihil enim ejusmodi habent Scri-
pturæ. Verum si alium ipsi excogitaverint, certe
ille quoque per aliquem fieri dicendus erit : atque
adco nobis ita ratiocinantibus, quidque ex illorum
sententia sequatur excutientibus, multiformis esse
deprehenditur impiorum hæresis, quæ et deorum
iuducit multitudinem, et in summam incidit insa-
niam, qua Filius et creatum et ex nihilo esse pu-
gnantes, hanc suam impietatem aliis verbis con-

* Prov. viii, 14. * Prov. iii, 19. * I Cor. i, 24.
** Psal. lxxii, 24.

(55) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. In
aliis et editione Commel. καὶ δεστ.

(56) Sic primus codex Regius, Seguerian. Gobler.
et Felc. 1. At alii et editi, ἐποίησας. Mox. Reg. 1 et
Seguer. omittunt καὶ θεοῦ σοφία.

(57) Sic primus codex Regius et Seguerian. At
alii et editi, αὐτὸς ὁ τῆς μεγάλης. Paulo post Reg. 1
et Seguerian., διελέχθην τοὺς ἀνθρώπινα.

(58) Sic Reg. 1, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1,
ut et Nannius legit. Cæteri autem et editio Com-
mel., γέγονε πάντα δὲ διὰ τοῦ Λόγου γέγονεν, omis-
sis intermediis.

(59) Gobler. et Felc. 1, ὡς Δαβὶδ εὐχαριστῶν φησὶ
Ἐκράτησας.

(60) Sic Reg. primus et Seguer. Habetur item in
Gobler. et Felc. 1, ὡς ἕκαστος, εἰ μὴ. Editi, Πῶς οὖν

βουλή καὶ θέλημα τοῦ Πατρὸς ὑπάρχειν ὁ Λόγος δι-
ναται γίνεσθαι καὶ αὐτὸς βουλήσε καὶ θελήσει;
ἐκτός εἰ μὴ.

(61) Regius primus et Seguerianus, τὴν ἀκολου-
θίαν. Alii et editi, τὴν ἀθήθειαν.

(62) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1,
καῦστα.

(63) Felckm. 5, hic et paulo post, γεννητῶν. Mox
Reg. 1, λέγοιτο. Seguerian., λέγοντο. Alii et editi,
γένεστο.

(64) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1,
ἀναφέρειν. Cæteri et editi, μεταφέρειν. Paulo post
uterque Regius, Seguer. Basil. et Anglic., εἶναι ἐν
τῷ Πατρὶ. Alii et editi, εἶναι ἐν θεῷ Πατρὶ.

(65) Vide Irenæum lib. 1. *Adversus hæreses*, cap. 1,
et Epiphanium hæresi xxxi.

tegnat, cum voluntatis et arbitrii prætendunt nomina, quæ quidem, cum de factis et creatis rebus sermo est, recte adhibentur. Annon ergo impium est ea, quæ rerum factarum propria sunt, ipsi ascribere Creatori? Annon nefas dictu est voluntatem ante Verbum in Patre esse? Si enim voluntas in Patre præcedit, non ergo verum dicit Filius cum ait, *Ego in Patre* ¹²; aut si ipse quoque in Patre est, certe secundus in illo esse existimabitur, nec eum convenit dicere, *Ego in Patre*, cum voluntas in qua omnia facta sunt, et in qua ipse secundum vos fuit productus, prior ipso sit. Nam etiamsi gloria differat, nihilominus unus est ex his quæ voluntate efficiuntur. Porro, ut ante diximus, si ita se alia in servorum numero habent? Nimirum Dominus ille est, quia Patris dominationi est unitus: res autem create in servorum sunt numero, quia aliquando non essent.

65. Certe cum Filium volunt voluntate factum esse, quidni etiam prudentia factum esse asseverent? Nam idem esse arbitror voluntatem et prudentiam. De quo enim quis consultat, hoc idem prudentia perpendit: vicissimque, quod quis prudentia perpendit, de hoc eodem consultat et deliberat. Hinc illa Salvator mutua inter se ratione veluti germana simul bis verbis copulavit: *Memus est consilium et securitas, mea est prudentia, mea est fortitudo* ¹³. Nam ut fortitudo et securitas idem est, cum eadem sit virtus et potentia: ita idem est prudentia et consilium, quæ ipse **487** Dominus est. At nolunt impli Filium Verbum et vivens consilium esse: sed prudentiam, consilium et sapientiam velut habitum quemdam Deo, humano more, modo adesse, modo abesse fingunt, omnemque lapidem movent, ac Valentini prætendunt cogitationem et voluntatem, ea tantum mente ut Filium separent a Patre, nec proprium illum Patris Verbum sed rem creatam esse fateantur. Hæc itaque illos audire convenit similia his, quæ olim ad Simonem Magum dicta sunt ¹⁴: *Impietas Valentini vobiscum sit in interitum! Quisque autem Salomonis potius credat Verbum sapientiam et prudentiam esse dicenti, cuius hæc nimirum sunt verba: Dominus sapientia fundavit terram, et caelos in prudentia paravit* ¹⁵. Ut vero hic caelos in prudentia, ita in Psalmis: *Verbo*

εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ; Εἰ γὰρ προηγεῖται βούλησις ἐν τῷ Πατρὶ, οὐκ ἀληθεύει λέγων ὁ Υἱός, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ ἦ εἰ καὶ αὐτός (66) ἐν τῷ Πατρὶ ἐστίν, ἀλλὰ δευτέρως λογισθήσεται, καὶ οὐκ ἔκπεσι λέγειν αὐτὸν, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, ὁμοῦς βουλήσεως πρὸ αὐτοῦ, ἐν ἧ τὰ πάντα γέγονε (67), καὶ αὐτὸς ὁπίσθη κατ' ὄψιν. Κἀν γὰρ τῆ βέβη διαφέρη, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον εἰς ἐστὶ τῶν ἐκ βουλήσεως γινομένων. Ὡς δὲ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν, εἰ οὕτως ἐστὶ, πῶς ὁ μὲν Κύριος, τὰ δὲ δοῦλα; Πάντων (68) δὲ Κύριος τυγχάνει οὗτος, ὅτι τῆ τοῦ Πατρὸς κυριότητι ἤνωται: καὶ πάντως ἡ κτίσις δοῦλη, ἐπει ἐκτὸς τῆς τοῦ Πατρὸς ἐνότητός ἐστι, καὶ οὐκ οὐσά ποτε γέγονε (69).

res habet, quare igitur ille Dominus est, res autem extra Patris unitatem existunt, et factæ sunt cum

65. Ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς, λέγοντας βουλήσει τὸν Υἱὸν, εἰπεῖν, ὅτι καὶ φρονήσει γέγονε ταῦτον γὰρ ἡγοῦμαι φρόνησιν (70) καὶ βούλησιν εἶναι. Ὁ γὰρ βουλεύεται τις, τοῦτο πάντως καὶ φρονεῖ: καὶ ὁ φρονεῖ, τοῦτο καὶ βουλεύεται. Αὐτὸς γοῦν (71) ὁ Σωτὴρ ἦς ἀδελφὰ ταῦτα τῆ ἀναλογία συνήψεν ἅμα λέγων· Ἐμὴ βουλή καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχύς. Ὡς γὰρ ἰσχύς καὶ ἀσφάλεια ταῦτον ἐστίν, ἡ αὐτὴ γὰρ δύναμις ἐστίν· οὕτω ταῦτον ἐστὶν εἰπεῖν τὴν φρόνησιν καὶ τὴν βούλην (72) εἶναι, ἄπερ ἐστὶν ὁ Κύριος. Ἄλλ' οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι μὲν Λόγον καὶ βούλην ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱὸν· περὶ δὲ τὸν Θεὸν φρόνησιν καὶ βούλην καὶ σοφίαν ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν ἀνθρωπίνως γίνεσθαι μυθολογεῖσι, καὶ πάντα κινεῖσι, καὶ τὴν Οὐαλεντινοῦ ἔνοιαν καὶ θέλησιν προβάλλουσι, ἵνα μόνον διασπῶσιν τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴ εἰπωσὶν ἵσον αὐτὸν τῷ Πατρὶ εἶναι Λόγον, ἀλλὰ κτίσμα. Ἐκεῖνα μὲν οὖν ἀκούεσθαι, ὡς Σίμων ὁ Μάγος ἤκουσεν· Ἡ ἀσάθεια Οὐαλεντινὸν οὖν ἡμῖν εἴη εἰς ἀπόλειαν! Ἐκαστος δὲ Σολομῶνι (73) μᾶλλον πεύθεσθαι λέγοντι αὐτὸν εἶναι σοφίαν καὶ φρόνησιν τὸν Λόγον. Φησὶ γὰρ· Ὁ Θεὸς τῆ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν (74)· ἠτοίμασε δὲ οὐρανὸς ἐν φρονήσει (75)· ὡς δὲ ὤβη ἐν φρονήσει, οὕτως ἐν ψαλμοῖς· Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. Ὡς δὲ τῷ Λόγῳ οἱ οὐρανοὶ, οὕτω πάντα, ὅσα (76) ἠθέλησεν, ἐποίησε: καὶ ὡς ὁ Ἀπό-

¹² Joan. xiv, 10. ¹³ Prov. viii, 14. ¹⁴ Act. viii, 20. ¹⁵ Prov. iii, 19.

(66) Felc. 2. et editi, ἡ εἰ μὴ αὐτός. Alii mss., ἡ εἰ καὶ αὐτός. Mox Reg. 1, Seg., λογισθήσεται. Cæteri et editi, νομισθήσεται.

(67) Sic Reg. 1 et Seguer. At alii et editi, ἐν ἧ πάντα. Paulo post Reg. 1, Seguer. Gobl. et Felc. 1 τῶν ἐκ βουλήσεως γινομένων, ubi alii et editi, γινομένων.

(68) Sic primus codex Regius et Seguer. In Anglic. habetur item πάντων, ut et Nannus legerat. Goblerian. et Felc. 1, τὰ δὲ δοῦλα τυγχάνει: οὗτος, ὅτι. Cæteri autem et editi sic habent: τὰ δὲ δοῦλα τυγχάνει: Πάντως δὲ Κύριος οὗτος, etc.

(69) Reg. 1, Seguer., γέγονεν. Editi et alii, ἐπυγέγονεν.

(70) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, φρόνημα. Idem mox, τοῦτο πάντως: καὶ φρονεῖ. Alii

D et editi, τοῦτο καὶ φρονεῖ.

(71) Regius primus, Seguer. Gobler. et Felc. 1, γοῦν, et mox, ταῦτα τῆ ἀναλογία συνήψεν. Alii et editi, οὖν, et, ταῦτα συνήψεν.

(72) Regius primus et Seguer. hic et paulo post, βούλην. Cæteri et editi, βούλησιν.

(73) Sic Reg. 1, Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1. At alii et editio Commeliniana, Σολομῶνι.

(74) Goblerianus et Felckmanni primus, τῆ σοφίᾳ ἐκοσμοῦσεν, ἔγουν ἐθεμελίωσε τὴν γῆν.

(75) Sic Reg. 1, Seguer. Anglic. atque ita legit Nannus. Goblerianus et Felckmanni primus, φρονήσει. Καὶ Δαβὶδ, Τῷ Λόγῳ. Alii et editio Commeliniana, φρονήσει, οὕτως ἐν ψαλμοῖς, Τῷ Λόγῳ.

(76) Sic primus codex Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At cæteri et editi, ἐστερεώθησαν· οὕτω

στολος γράφει Θεσσαλονικεύσι· *Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἔστιν ὁ Λόγος καὶ ἡ σοφία, αὐτὸς ἡ φρόνησις καὶ ἡ ζῶσα βουλή*· καὶ ἐν αὐτῷ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς ἔστιν αὐτὸς ἀλήθεια, καὶ φῶς, καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς ἔστιν. Εἰ δὲ ἡ βουλήσις τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἡ φρόνησις, ὁ δὲ Υἱὸς ἔστιν ἡ σοφία· ὁ δὲ Λόγος (77) βουλήσει τὸν Υἱὸν ἰσον λέγει τῷ τῆν σοφίαν ἐν Ἐσχίρα γεγονέναι, καὶ τὸν Υἱὸν ἐν Υἱῷ πεποιθῆσθαι, καὶ διὰ τοῦ Λόγου τὸν Λόγον ἐκτίσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ τῷ Θεῷ μάχεται, καὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ (78) Γραφαῖς ἐναντιοῦται· καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος οὐ βουλήσεως, ἀλλὰ αὐτῆς τῆς πατρικῆς (79) οὐσίας· ἴσον ἀπαύγαμα καὶ χαρακτηριστὰ τὸν Υἱὸν κηρύττει, λέγων· *Ὁς ὡν ἀπαύγαμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*. Εἰ δὲ, ὡς προειρήκαμεν (80), ἔκ βουλήσεως οὐκ ἔστιν ἡ πατρικὴ οὐσία καὶ ὑπόστασις, ἐβόηον, ὡς οὐτε τὸ ἴσον τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἔκ βουλήσεως ἂν εἴη. Ὅποια γὰρ ἡ καὶ ὡς ἐάν ἦ ἡ μακαρία (81) ἐκείνη ὑπόστασις, τοιοῦτον καὶ οὕτως εἶναι καὶ τὸ ἴσον ἐξ αὐτῆς γέννημα ἐστὶ. Καὶ αὐτὸς γοῦν ὁ Πατὴρ οὐκ εἶπεν· Οὐτός ἐστιν ὁ βουλήσει μου γεγενηὸς Υἱός, οὐδὲ, *Ὅν κατ' εὐδοκίαν ἔσχω Υἱόν· ἀλλ' ἀπλῶς, Ὁ Υἱός μου* (82), καὶ πᾶλλον, *Ἐν ᾧ ἠθρόδωκα*· δεκτικὸς ἐκ τούτων, εἶ, Φύσει μὲν οὐτός ἐστιν Υἱός, ἐν αὐτῷ δὲ τῶν ἐμοὶ βουλομένων ἡ βουλήσις ἀπόκειται. **Quid verborum significatio ejusmodi est: Hic est voluntas reposita est.**

66. Ἄρ' οὐκ ἐπεὶ φύσει καὶ μὴ ἐκβουλήσεως ἔστιν ὁ Υἱός, ἤδη καὶ ἀθελήτος ἐστὶ τῷ Πατρὶ, καὶ μὴ βουλομένου τοῦ Πατρὸς ἔστιν ὁ Υἱός; Ὁμοιωθῆναι ἀλλὰ καὶ θελήμενός ἐστιν (83) ὁ Υἱός παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ, ὡς αὐτὸς φησιν, *Ὁ Πατὴρ φιλεῖ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δεικνύσκει αὐτῷ*. Ὡς γὰρ τὸ εἶναι (84) ἀγαθὸς οὐκ ἔκ βουλήσεως μὲν ἤρξαστο, οὐ μὲν ἀβουλήτος καὶ ἀθελήτος ἔστιν ἀγαθός; ὁ γὰρ ἐστὶ, τοῦτο καὶ θελητόν ἐστιν αὐτῷ· οὕτω καὶ τὸ εἶναι τὸν Υἱόν, εἰ καὶ μὴ ἐκ βουλήσεως ἤρξαστο, ἀλλ' οὐκ ἀθελήτων, οὐδὲ παρὰ γνώμην ἐστὶν αὐτῷ. Ὅσαυτ' ἔστι τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἐστὶ θελητής, οὕτω καὶ ὁ Υἱός, ἴσιος ὡν αὐτοῦ τῆς οὐσίας, οὐκ ἀθελήτος ἐστὶν αὐτῷ. Θελεσθῶ καὶ φιλεσθῶ τοῦν ὁ Υἱός παρὰ τοῦ Πατρὸς· καὶ οὕτω τὸ θέλειν καὶ

17 Psal. xxxiii. 6. 18 Psal. cxxiiii. 6. 19 1 Thessal. v. 18. 20 Hebr. i. 3. 21 Matth. iii. 17. 22 Joan. 17. 23.

πάντα ὅσα. Ibidem post ἠθρόδωκα, Regius primus et Seguerianus omittunt ὁ Κύριος, quod in aliis et in editis legitur.

(77) Sic primus codex Reg. Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1, atque ita legit Nannius. Alii et editio Commeliniana, ὅρα μὴ ὁ λέγων.

(78) Reg. 1, Seguer. Basil. et Anglic., παρ' αὐτοῦ. Cæteri et editi, παρ' αὐτῷ. Mox Regius primus et Seguerianus, καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος. Alii et editi, καὶ posterius omittunt.

(79) Sic Regius primus et Seguerianus. At alii et editi, τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς. Mox Regius primus et Seguerianus, τὸν Υἱὸν κηρύττει. Cæteri et editi, τὸν Κύριον κηρύττει.

(80) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At alii et editi, ὡς προειπών. Ibidem Regius primus et Seguerianus, ἐκ βουλήσεως οὐκ ἔστιν. Basil. Gobler. Felckm. 1 et Reg. 2, οὐκ ἐκ βουλήσεως ἔστιν

A Domini firmatos esse 17 dicitur. Ut porro Verbo cæli firmati sunt, sic quæcumque voluit fecit 18, et ut Apostolus ad Thessalonicenses scribit, *Voluntas Dei in Christo Jesu est* 19. Igitur Dei Filius ipse est Verbum et sapientia, ipse prudentia et vivens est consilium, atque in eo voluntas Patris est. Ipse veritas, lux et virtus est Patris. Quod si voluntas Dei est sapientia et prudentia, si item Filius ipsa sit sapientia: igitur qui contendit Filium voluntate factum esse, idem omnino est ac si diceret Sapientiam in Sapientia factam esse, et Filium in Filio esse effectum, ac Verbum per Verbum creatum esse; quæ utique Deo divinisque ejus Scripturis maxime repugnant. Enimvero Apostolus Filium non voluntatis, sed proprium paternæ naturæ splendorem et figuram esse his verbis prædicat: *Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus* 20. Si ergo, ut supra diximus, paternæ natura et substantiæ ex voluntate non est, liquet neque id, quod paternæ substantiæ proprium est, ex voluntate esse posse. Siquidem qualis cujusvæmodi fuerit beata illa natura, talem et ejusmodi necesse est esse proprium ex ipsa ortum setum. Hinc Pater non dixit: Hic est voluntate mea factus Filius, neque, Quem meo arbitrio habui Filium, sed simpliciter, *Filius meus*, et potius, *In quo mihi complacui* 21; quorum natura Filius, in quo omnium quæ mihi placeat

66. Num ergo, quia ex natura non autem ex voluntate sit Filius, præter voluntatem Patris et volente Patre est Filius? Minime vero. Sed potius Pater vult Filium, atque, ut ipse loquitur, *Pater diligit Filium, et omnia ostendit illi* 22. Ut enim non ex voluntate bonus esse cæpit, nec tamen contra mentem et sententiam est bonus; namque hoc ipse vult quod est: ita licet Filius ex voluntate esse non inceperit, non tamen præter voluntatem et mentem Patris est. Nam quemadmodum suam vult ipse substantiam, sic cum Filius proprius sit ejus naturæ, non præter voluntatem ejus est. Filium ergo velit et diligit Pater, eaque ratione pie quis cogitet Deum non nolle, sed velle. Etenim Filius ea-

Alii et editi, οὐ βουλήσεως ἐστὶ. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ὡς οὐτε. Reg. 2, Basil. Anglic. Felckm. 1 et 5, ὡς οὐδὲ. Cæteri et editi, εἶτι οὐδὲ.

(81) Sic uterque Reg. Seguer. Basil. Anglican. Felckm. 2 et 5. At Goblerianus et Felckm. 1, Ὅποια γὰρ ἂν ἦ ἡ μακαρία. Cæteri et editi, Ὅποια γὰρ ἦ καὶ εἰς ἂν ἦ ἡ μακαρία. Mox Felckmanni secundus et editio Commeliniana omittunt καὶ post οὕτως εἰπας.

(82) Regius primus et Seguerianus μὲν omittunt.

(83) Uterque Regius et Seguerianus, θελούμενός ἐστιν. Alii et editi, στελλόμενός ἐστιν, ut et legit Nannius.

(84) Regius primus et Seguerianus, τὸ εἶναι. Ibidem ibidem et Regius secundus, οὐκ ἐκ βουλήσεως, ut item legit Nannius. Alii et editi, τοῦ εἶναι ἀγαθὸς ἐκ βουλήσεως μὲν ἤρξαστο.

dem voluntate, 488 qua eum vult Pater, Patrem ipse amat, vult et honorat, unaque est voluntas quæ ex Patre in Filio existit, ita ut inde Filius in Patre et Pater in Filio conspiciatur. Nemo igitur ex Valentini sententia antecedentem inducat voluntatem, nulliusque deliberationis obtentu seipsum medium inter solum Patrem solumque Filium audeat intrudere. Siquidem insanus ille fuerit qui voluntatem et deliberationem inter Patrem et Filium collocaverit. Enimvero alius est si dicas, Voluntate factus est, et aliud si dixeris, Eum Pater diligit et vult, utpote qui natura proprius sui sit Filius. Nam qui dixit, Ex voluntate factus est, primo illum aliquando non fuisse significat. Deinde voluntas in utramque partem propendeudi vim habet, uti supra dictum est, ac proinde cogitare liceret, Patrem potuisse nolle Filium. Atqui dicere, Filium potuisse non esse, summa certe impietas et audacia est, quæ ipsam Patris naturam læssat, si nimirum id quod proprium ejus est potuerit non esse. Idem enim est ac si diceretur Patrem potuisse non esse bonum. Verum quemadmodum et semper et natura bonus est Pater, ita semper natura est generans. Hic autem loquendi modus, Pater vult Filium, et, Verbum vult Patrem, non antecedentem denotat voluntatem, sed naturæ germanitatem, essentialique proprietatem ac similitudinem designat. Ut enim de splendore et luce dici potest: Splendor non habet voluntatem in luce antecedentem, sed est naturalis ejus fetus, quem vult lux a qua gignitur, non voluntatis deliberatione, sed natura et veritate; ita de Patre et Filio recte dici possit: Pater amat et vult Filium, et, Filius amat et vult Patrem.

67. Ne igitur voluntatis opus appelleretur Filius, nec Valentini error in Ecclesiam inducatur; sed vivens ille consilium verusque et naturalis Patris fetus esse dicatur, ut lucis splendor. Sic enim Pater ipse est locutus, *Eruclavit cor meum Verbum bonum* 22; cui Filius his verbis concinit, *Ego in Patre, et Pater in me est* 23. Itaque si Verbum est in corde, ubi est voluntas? Similiter si Filius est in Patre, ubi est arbitrium? Deinde, si ipse est vo-

22 Psal. xlv, 2. 23 Joan. xiv, 10.

(85) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, dicitur. Regius primus, τέλειται.

(86) Basil. τὴν προ τὴς habet. Mox post μέσον, Regius primus et Seguerianus addunt τις, quod in aliis et editis deest.

(87) Uterque Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, βουλεύεσθαι. Cæteri et editio Commeliniana, βούλευσαι.

(88) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Sed Goblerianus et Felckmanni primus habent ὡς et ἄλεγεν, ἰδὲμαque et Regius primus, εἰδύνατο. At alii et editi sic hunc locum habent, εἶπε τὸ ἴδιον αὐτῆς λέγοντο, ἡδύνατο μὴ εἶναι ἀγαθός, etc. Paulo post Regius primus et Seguerianus, ut et legit Nannius, οὕτως δὲ γεννητικός τῆς φύσεως ὁ Πατήρ. Regius secundus, οὕτω καὶ δὲ καὶ τῆς φύσεως γεννητικός ὁ Πατήρ. Alii autem et editi, ἀγαθός δὲ καὶ τῆ

τὸ μὴ ἀβούλητον τοῦ Θεοῦ τις εὐσεβῶς λογίζεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς τῆς θελήσεως ἢ θέλειται (85) παρὰ τοῦ Πατρὸς, ταύτῃ καὶ αὐτὸς ἀγαπᾷ, καὶ θέλει, καὶ τιμᾷ τὸν Πατέρα· καὶ ἐν ἑστὶ θελήματι τὸ ἐκ Πατρὸς ἐν Υἱῷ, ὡς καὶ ἐκ τούτου θεωρεῖσθαι τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ. Μὴ μένοιο κατὰ Οὐαλεντίνου προσηγομένην τῆς (86) βούλησιν ἐπισαγέτω· μηδὲ μέσον τις ἑαυτὸν οὕτως τὸ μόνου Πατρὸς πρὸς τὸν μόνον Λόγον, προφάσει τοῦ βουλεύεσθαι (87). Μαίνονται γὰρ ἂν τις μεταξὺ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ βούλησιν καὶ σκέψιν. Καὶ γὰρ ἕτερον ἐστὶ λέγειν, Βουλήσει γέγονεν, ἕτερον δὲ, ὅτι ἴδιον ὄντα φύσει τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἀγαπᾷ καὶ θέλει αὐτόν. Τὸ μὲν γὰρ λέγειν, Ἐκ βουλήσεως γέγονεν, πρῶτον μὲν τὸ μὴ εἶναι ποτε τούτων σημαίνει· ἔπειτα δὲ, καὶ τὴν ἐπὶ ἀμφω ῥοπήν ἔχει, καθάπερ εἰρηται· ὥστε δύνασθαι τινα νοεῖν, ὅτι ἡδύνατο καὶ μὴ βουλεύσασθαι τὸν Υἱόν. Ἐπὶ Υἱοῦ δὲ λέγειν, ἡδύνατο καὶ μὴ εἶναι, δυσσεβές ἐστὶ καὶ φθάνον ἐς τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν τὸ τέλειμα· εἶπε τὸ ἴδιον αὐτῆς ἡδύνατο (88) μὴ εἶναι. Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ ἐλάγγο, ἡδύνατο καὶ μὴ εἶναι ἀγαθός ὁ Πατήρ. Ἄλλ' ὥσπερ ἀγαθός δὲ καὶ τῆς φύσεως, οὕτως δὲ γεννητικός τῆς φύσεως ὁ Πατήρ· τὸ δὲ λέγειν, Ὁ Πατήρ θέλει τὸν Υἱόν, καὶ Ὁ Λόγος θέλει τὸν Πατέρα, οὐ βούλησιν προσηγομένην δείκνυσιν, ἀλλὰ φύσεως γνησιότητα, καὶ οὐσίας ἰδιότητα καὶ ὁμοίωσιν γνωρίζει. Ὡς γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ (89) ἀπαύγασματος ἂν τις εἴποι καὶ τοῦ φωτός, ὅτι τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἔχει μὲν βούλησιν προσηγομένην ἐν τῷ φωτὶ· ἐστὶ δὲ φύσει αὐτοῦ γέννημα θελούμενον παρὰ τοῦ φωτός του καὶ γεννησαντος (90) αὐτό, οὐκ ἂν σκέψαι βουλήσεως, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὁρθῶς ἂν τις εἴποι, ὅτι ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν Υἱόν, καὶ ὁ Υἱὸς ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν Πατέρα.

67. Οὐκ οὐκὸν μὴ λεγέσθαι θελήματος δημιουργημάτων ὁ Υἱὸς, μηδὲ τὰ (91) Οὐαλεντίνου ἐπισαγέσθαι τῆς Ἐκκλησίᾳς, ἀλλὰ βουλή ζωσα, καὶ ἀληθῶς φύσει γέννημα, ὡς τοῦ φωτός τὸ ἀπαύγασμα. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μὲν Πατήρ εἶρηκεν, Ἐξησθῆξαι ἡ καρδία μου Λόγον ἀγαθόν· ὁ δὲ Υἱὸς ἀκολουθῶν, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί. Εἰ δὲ (92) Λόγος ἐν καρδίᾳ, ποῦ ἡ βούλησις; Καὶ εἰ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ποῦ ἡ θέλησις; Καὶ εἰ ἡ βούλησις αὐτῶν, πῶς ἐν βουλήσει

φύσει γεννητικός ὁ Πατήρ. Ibidem Regius primus, Seguer. Goblerian. et Felckm. 1, τὸ δὲ λέγειν. At in cæteris et editis deest λέγειν.

(89) Regius primus et Seguerianus, Ὡς γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ. Alii et editi, Ὡσπερ ἐπὶ τοῦ.

(90) Regius primus et Seguerianus, τοῦ καὶ γεννησαντος. Alii et editi καὶ ομῖτουν. Paulo post uterque Regius et Seguerianus, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Cæteri et editi, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. Ibidem Regius primus, Seguer. Goblerian. et Felckm. primus, εἴποι, ὅτι. Alii et editi, εἶπον τούτου, ὅτι.

(91) Regius primus et Seguerianus, τὰ. Alii et editi, τὸ. Mox Basil., ἀλλὰ καὶ βούλη.

(92) Sic primus codex Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1. At in aliis et editis ὁ deest.

ἡ βουλή; Ἐποιοῦν γὰρ ἵνα μὴ καὶ ἐν Λόγῳ ὁ Λόγος, Α καὶ ὁ Υἱὸς ἐν Υἱῷ, καὶ ἡ Σοφία ἐν Σοφίᾳ γίνηται (95), καθάπερ πολλάκις εἰρηται. Πάντα γὰρ ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς· καὶ οὐδὲν ἐν τῷ Πατρὶ πρό τοῦ Λόγου· ἀλλ' ἐν τῷ Λόγῳ καὶ ἡ βούλησις· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ τοῦ βουλήματος εἰς ἔργον τελειοῦται, ὡς ἔδειξαν (94) αἱ βεβαί Γραφαί. Ἐβουλόμην δὲ τοὺς ἀσεβεῖς οὕτως εἰς ἀλογίαν πεπωκότας, καὶ περὶ βουλήσεως σκεπτομένων, νῦν ἐρωτῆσαι μηκέτι τὰς τεκτοῦσας αὐτῶν γυναῖκας, ὅς οὕτοι (95) πρότερον ἠρώτων λέγοντες, Εἰ εἶχες υἱόν, πρὶν γεννήσης; ἀλλὰ τοὺς πατέρας, καὶ εἰπεῖν αὐτοῖς· Πότερον βουλευόμενοι γίνεσθε πατέρες, ἢ κατὰ φύσιν καὶ τῆς ὑμῶν βουλήσεως; Ἡ τῆς φύσεως καὶ οὐσίας ὑμῶν ἐστὶν ὁμοία τὰ τέκνα; ἵνα κἄν παρὰ τῶν γυναικῶν ἐντραπῶσι, παρ' ὧν τὸ λῆμμα τῆς γενέσεως ἀπήτησαν, καὶ παρ' ὧν ἤλπισαν ἔχειν τὴν Β γνώσιν. Ἀποκρίθησονται γὰρ αὐτοῖς, ὅτι (96) Ἄ γεννώμεν, οὐ τοῦ θελήματος, ἀλλ' ἡμῶν ἐστὶν ὁμοία· οὐδὲ προβουλεύσαμενοι γινόμεθα γονεῖς, ἀλλὰ τῆς φύσεως ἰδίῳ ἐστὶ τὸ γεννᾶν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τῶν τεκόντων (97) ἐσμὲν εἰκόνας. Ἡ τοίνυν καταγνωσκέτωσαν ἑαυτῶν, καὶ πανέσθωσαν πυνθανόμενοι γυναῖκα πρὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἢ μανθανέτωσαν παρ' αὐτῶν (98), ὅτι οὐ βουλήσει γεννᾶται ὁ υἱὸς, ἀλλὰ φύσις καὶ ἀληθεύει. Πρῆπον δὲ καὶ ἀρμόδιον τοῦτοῦ ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἔλεγχος, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπινα περὶ τῆς θεότητος διαλογίζονται οἱ κακῶφρονες. Τί τοίνυν εἶ (99) μαρτυροῦν οἱ Χριστομάχοι; Καὶ τοῦτο γὰρ αὐτῶν ὥσπερ οὐκ καὶ τὰ ἄλλα προβλήματα δεδεδεικται καὶ ἀληθῆ φαντασία καὶ μυθοπλασία (1) μόνον ἐντα· καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλουσι, κἄν ὀψέ ποτε θεωρησαντες εἰς ὅσον ἀρροσύνης πεπωκόσαι κρημνῶν, ἀναθῶναι καὶ φύγειν (2) ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, τουτοῦ αὐμοῦ παρ' ἡμῶν. Φιλάνθρωπος γὰρ ἡ ἀλήθεια κρᾶζουσα διαπαντός· Εἰ ἐμολ μὴ πιστεύετε (3) διὰ τὴν τοῦ σώματος περιβολήν, κἄν τοῖς ἔργοις πιστεύσατε· ἵνα γινώτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, Ἐγὼ (4) καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔσμεν· καὶ, Ὁ ἐσωκρίως ἐμὲ, δώρακε τὸν Πατέρα. Ἄλλ' ὁ μὲν Κύριος συνήθως φιλιανθρωπεύεται, καὶ θέλει πάντας ἀνορθοῦσθαι τοὺς κατεβραγαμένους, ὡς ἡ ἀνεύσις λέγει τοῦ διαβί (5)· οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐ θέλοντες ἀκούειν Κυριακῆς φωνῆς, οὐδὲ φέροντες ὄρεῖν τὴν

95 Joan. x, 38. 96 ibid. 30. 97 Joan. xiv, 9.

(95) Sic Regius primus et Seguerianus. At editi, D γένηται.

(94) Sic primus codex Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 4. Cæteri autem et editi, ἔδειξαν. Ibidem Regius primus et Seguerianus, Ἐβουλόμην δὲ τοὺς. Regius secundus, Ἐβουλόμην οὖν τοὺς. Alii et editi, Ἐβουλόμην τοὺς.

(95) Primus codex Regius et Seguerianus, ἑαυτῶν γυναῖκας ὅς αὐτοί. Ibidem pōteron abest a Gobleriano et Felckm. primo, pro quo Anglic., πρότερον. Item ibidem Regius primus et Seguerianus, βουλευόμενοι, et mox, καὶ τῆς ὑμῶν. Alii editique, βουλόμενοι, iidemque καὶ omittunt.

(96) Reg. 4 et Seguer. addunt ὅτι, quod in aliis et editis deest. Itid. Felc. 2. et editio Commel., οὐ θελήματος ἡμῶν ἐστὶν ὁμοία.

(97) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. et

luntas, quomodo consilium sive voluntas in voluntate est? Valde enim hoc absurdum est: ut scilicet Verbum in Verbo, Filius in Filio, et Sapientia in Sapientia fieri existimetur, nisi saepius dictum est. Namque Filius omnia ipse est quæ Patris sunt, nihilque ante Verbum est in Patre: sed in Verbo etiam est voluntas, et per ipsum ea, quæ voluntatis sunt, opere perficiuntur, ut ex divina Scriptura didicimus. Vellem vero ut impii qui eo devenerunt amentia, et de voluntate disputant, vellem, inquam, ut non jam interrogarent mulieres, quæ ita prius percontabantur, Habuistine filium priusquam genuisses? verum patres potius hoc modo interrogent: An deliberaudo patres efficiam, an vero secundum naturam vestræ etiam voluistis? An liberi similes sunt vestræ naturæ et substantiæ? Hæc igitur inquit a parentibus, ut ab his ipsis confutentur, 489 a quibus quæ elicienda esset ex sua de nascendi modo questione conclusio tam impense flagitarunt, speraruntque rem ex ipsis plane cognituros. Hæc scilicet illi sunt responneri: Ea quæ gignimus, non voluntatis sunt, sed nostri sunt similia: neque prius deliberaudo patres efficiam, sed gigoere proprium est naturæ, quandoquidem nos quoque ipsi parentum sumus imagines. Veri ergo seipos condemnent, et mulieres de Filio Dei desinant interrogare: vel certe ab ipsis discant non voluntate, sed natura et revera filium gigni. Æquum enim est eos argumentis ex hominum natura petitis refelli, qui humana de divinitate improbe cogitant. Quid igitur adhuc insanient Christi hostes? Nam hanc illorum rationem ut et alios omnes ostendimus ac convincimus nihil nisi fabulis et mera commenta esse. Sero igitur saltem animadvertant in quantam insipientiæ voraginem sese præcipitaverint, ac nostris monitionibus excitati, tandem inde festinent emergere, seque ex diaboli laqueis expedire. Siquidem benigna est veritas quæ assidue clamat: Si mihi ob corporis amictum non creditis, operibus saltem credite, ut cognoscatis, quia ego in Patre, et Pater in me est 99, et, Ego et Pater unum sumus 99, et, Qui vidit me, vidit Patrem 99. Verum Dominus quidem pro more suo clementer

Felc. 4. At alii et editio Commel., τέκνων. Mox Reg. 4, Seguer. Gobler. et Felc. 4, παύσθησαν. Alii et editi, παύσθησαν.

(98) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 4. At alii et editi, καὶ παρ' αὐτῶν.

(99) Ἐτι et mox καὶ abest a Reg. 4 et Seguer.

(1) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 4. At alii et editi, μυθοπλασία.

(2) Regius 1, Seguerian., φύγειν. Cæteri et editi, φεύγειν.

(3) Regius primus, Seguerian.. Εἰ ἐμολ μὴ πιστεύετε, et mox, κἄν τοῖς ἔργοις. Gobler. et Felc. 4, item πιστεύετε. Alii et editi, Ἐὰν ἐμολ μὴ πιστεύετε, et omittunt κἄν.

(4) Regius primus et Seguer., κἀγώ.

(5) Gobler. et Felc. 4, ὡς αἶψα διαβί.

agit, et omnes elisos erigit, ut ait David ⁶⁶ : at impii Dominicam vocem nolentes audire, nec ferentes Dominum, Deum et Dei Filium palam ab omnibus agnoscere, veluti scarabæi, cum suo patre diabolico miseri circumveniunt, ut nova impietatis confirmandæ reperiant argumenta. Quid igitur ultra vel unde invenire possint, nisi a Judeis et Caipha impia mutentur maledicta, et cum gentilibus verum Deum negent? Siquidem clausæ illis sunt divinæ Scripturæ, ex quibus videlicet et stulti et Christi hostes esse omni ex parte sunt convicti!

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ (10).

EJUSDEM ORATIO QUARTA.

1. Ex Deo Deus est Verbum : namque *Deus erat Verbum* ⁶⁷ ; et rursus : *Quorum patres, et ex quibus Christus qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen* ⁶⁸. Quia porro ex Deo Deus est, et Dei Verbum, Sapientia, Filius et Virtus est Christus; idcirco unus Deus in divinis Scripturis annuntiatur. Cum enim Verbum unius Dei sit Filius, ad illum cujus est refertur, ita ut duo quidem sint Pater et Filius, unitas vero divinitatis individua sit nulloque modo separabilis : ac proinde dicendum est unum esse divinitatis principium, non duo principia : unde proprie et monarchia est. Ex ipso autem principio Verbum Filius natura existit, non ut aliud principium per seipsum subsistens, neque aliunde quam ex ipso uno principio natus, ne dyarchiam et polyarchiam, id est duo vel plurima principia diversitas inducat, sed unius principii proprius est Filius, propria sapientia, propriumque Verbum ex eo ⁶⁹ existens. Nam, ut docet Joannes, in isto principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum ⁷⁰. Deus enim principium est. Unde quia ex hoc principio est, idcirco etiam *Deus erat Verbum* ⁷¹. Porro quemadmodum unus est principium, et proinde unus Deus : ita quæ verissime est essentia et substantia, una est quæ dicit : *Ego sum qui sum* ⁷², non autem duæ, ne scilicet duo sint principia. Ex una autem illa substantia existit natura et vere Filius, Verbum, sapientia, propriaque ejus virtus, nec ab ea separabilis. Ut vero non alia est essentia seu substantia, ne duo sint principia : sic Verbum quod ex una existit, nihil fluxum, nec

1. 'Εκ Θεοῦ Θεός ἐστὶν ὁ Λόγος· καὶ Θεός γὰρ ἦν ὁ Λόγος· καὶ πάλιν· Ὅτι οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστός, ὁὖν ἐπὶ πάντων Θεός εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Καὶ (11) ἐπιθεὶ ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστὶ, καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος, Σοφία, Υἱός, καὶ δύναμις ἐστὶν ὁ Χριστός, διὰ τοῦτο εἰς Θεὸς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καταγγέλλεται. Τοῦ ἐνός γὰρ Θεοῦ Υἱὸς ὁ Λόγος, εἰς αὐτὸν, οὐ καὶ ἐστὶν, ἀναφέρεται· ὥστε δύο μὲν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν, μονάδα δὲ θεότητος ἀδιαίρετον καὶ ἀσχιστον. Λεχθεὶ δ' ἂν καὶ (12) οὕτως μία ἀρχὴ θεότητος, καὶ οὐ δύο ἀρχαί· ὅθεν κυρίως καὶ μοναρχία ἐστὶν. Ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχῆς ἐστὶ φύσει Υἱὸς ὁ Λόγος, οὐχ ὡς ἀρχὴ ἑτέρα καθ' ἑαυτὸν ὑφ' ἐστὼς οὐδ' ἔξωθεν ταύτης γεγονώς, ἵνα μὴ τῇ ἐτερότητι δυαρχία καὶ πολυαρχία γένηται, ἀλλὰ τῆς μίας ἀρχῆς ἴσιος Υἱός, ἴδια σοφία (15), ἴσιος Λόγος, ἐξ αὐτῆς ὑπάρχων. Κατὰ γὰρ τὸν Ἰωάννην, ἐν ταύτῃ τῇ ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· Θεός γὰρ ἐστὶν ἡ ἀρχὴ· καὶ ἐπιθεὶ ἐξ αὐτῆς ἐστὶ, διὰ τοῦτο καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος. Ὅσπερ δὲ μία ἀρχὴ· καὶ κατὰ τοῦτο εἰς Θεός· οὕτως ἡ τῷ ἑνὶ καὶ ἀληθῶς καὶ ὄντως οὕσα οὕσα καὶ ὑπόστασις μία ἐστὶν ἡ λέγουσα, Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, καὶ οὐ δύο, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί· Ἐκ δὲ τῆς μίας φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱός, ὁ Λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις ἴδια ὑπάρχουσα αὐτῆς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀχώριστος. Ὅσπερ δὲ οὐκ ἄλλη, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί. οὕτως ὁ ἐκ τῆς μίας Λόγος οὐ διαλελυμένος (14), ἢ ἀπλῶς φωνῇ σημαντικῇ, ἀλλὰ οὐσιώδης Λόγος καὶ οὐσιώδης σοφία, ἥτις ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἀληθῶς. Εἰ γὰρ δὴ μὴ οὐσιώδης εἴη, ἔσται ὁ Θεός λαλῶν εἰς ἀέρα, καὶ σῶμα οὐδὲν πλέον ἔχων τῶν ἀνθρώπων. Ἐπιθεὶ δὲ

⁶⁶ Psal. cxlv, 8. ⁶⁷ Joan. ij, 1. ⁶⁸ Rom. ix, 5. ⁶⁹ Joan. i, 1. ⁷⁰ ibid. ⁷¹ Exod. iii, 14.

(6) Reg. 1 et Seg., Κύριον. Alii et ed. Χριστόν.
(7) Sic Reg. 1 et Seguer. At in Gobler. et Felc. 1, deest ὡς, in aliis autem et editis oi. Ibid. Reg. 1 et Seguer., πατὴρ ἐαυτῶν. Cæ et ed., πατὴρ οὐτῶν.
(8) Πάλιν abest a Reg. 1 et Seguer.

(9) Sic Gobler. et Felc. 1. At Regius primus, παρὰ μὲν Ἰουδαίων τοῦ Καϊάφα. Seguer., παρὰ μὲν τῶν Ἰουδαίων τῶν τοῦ. Alii et editio Commel., παρὰ Ἰουδαίων καὶ τοῦ. Ibidem Seguer., δαεῖσονται. Alii et editi, δαεῖσονται.

(10) Seguerianus hunc habet titulum Τοῦ αὐτοῦ λόγος ε'. Regius quem primum Oratione superiore

appellabamus, τοῦ αὐτοῦ, tantum, sed idem in Indice addit λόγος τέταρτος. Hæc autem Oratio in altero Regio deest. Gobler. et Felc. 1, κατὰ Ἀρειανῶν λόγος ε'. Basilienensis, κατὰ Ἀρειανῶν λόγος ἔκτος. Vide Admonitionem p. 318, num. 2. Anglic., κατὰ Ἀρειανῶν λόγος, nihil addito numero.

(11) Gobler. et Felc. 1, addi omittunt.

(12) Καὶ abest ab Anglic.

(13) Sic mss. At editio Commel., Υἱός, ἴδια, etc.

(14) Sic Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, διαλελυμένως.

οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος· οὐκ ἂν εἴη οὐδέ ὁ Λόγος αὐτοῦ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν. Ὡσπερ (15) γὰρ μία οὐσία ἡ ἀρχή, οὕτως εἰς οὐσιώδεις καὶ ὑπερσώεις ὁ ταύτης Λόγος καὶ ἡ σοφία. Ὡς γὰρ ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστι, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία, καὶ ἐκ λογικοῦ Λόγος, καὶ ἐκ Πατρὸς Υἱός· οὕτως ἐξ ὑποστάσεως ὑπόστατος (16), καὶ ἐξ οὐσίας οὐσιώδης καὶ ἐνούσιος, καὶ ἐξ ἑνός ἓν. ita unum est essentialis et subsistens ejus Verbum et ex essentia essentialis, ac denique vere est ut qui

2. Ἐπεὶ εἰ μὴ οὐσιώδης σοφία, καὶ ἐνούσιος Λόγος, καὶ ἓν Υἱός, ἀλλὰ ἀπλῶς σοφία, καὶ Λόγος, καὶ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ· εἴη ἂν αὐτὸς ὁ Πατὴρ σύνθετος εἰς σοφίας καὶ Λόγους. Εἰ δὲ τοῦτο, ἀκολουθήσει τὰ προειρημένα ἄσπορα· ἔσται δὲ καὶ αὐτὸς αὐτοῦ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς αὐτοῦ αὐτοῦ γεννιών, καὶ γεννώμενος ὡς αὐτοῦ· ἡ ἰσομοία μόνον ἐστὶ Λόγος, καὶ Σοφία, καὶ Υἱός, οὐχ ὑπερσώτης δὲ, καθ' οὗ λέγεται ταῦτα, μᾶλλον δὲ ὅς ἐστι ταῦτα. Εἰ οὖν οὐχ ὑπερσώτης, ἀργὰ ἂν εἴη καὶ κενὰ τὰ ὀνόματα, ἐκτὸς εἰ μὴ ἂν τις εἴποι αὐτοσοφίαν εἶναι καὶ Ἀυτολόγον τὸν Θεόν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, εἴη ἂν αὐτὸς αὐτοῦ Πατὴρ καὶ Υἱός· Πατὴρ μὲν, ὅτε σοφός, Υἱὸς δὲ, ὅτε σοφία (17). Ἄλλὰ μὴ ὡς ποιήτης τις ταῦτα ἐν τῷ Θεῷ· ἀπαγε! ἀπρεπὲς τοῦτο· ἀρεπώταται γὰρ σύνθετος ὁ Θεός ἐξ οὐσίας καὶ ποιήτης. Πῶς γὰρ ποιήτης ἐν οὐσίᾳ ἐστὶ. Κατὰ τοῦτο δὲ ἡ θέα μόνος, ἀδιάρητος οὐσα, σύνθετος φανήσεται, τεμνομένη εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. Πενεστών οὖν τῶν προπετών· Ὁ Υἱὸς σοφία καὶ Λόγος ἐκρηρόχη τοῦ Θεοῦ· πῶς τοίνυν ἐστὶν; Εἰ μὲν ὡς ποιήτης, ἐδεύθη τὸ ἄσπορον· εἰ δὲ αὐτοσοφία ὁ Θεός, καὶ τὸ ἐκ τούτου ἄσπορον εἰρηται παρὰ Σαβελλίω. Οὐκοῦν ὡς γέννημα κυρίως ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὸ τοῦ φωτὸς παράδειγμα. Ὡς γὰρ ἀπὸ πυρὸς φῶς, οὕτως ἐκ Θεοῦ Λόγος, καὶ σοφία ἐκ σοφοῦ, καὶ ἐκ Πατρὸς Υἱός (18). Ταύτη γὰρ καὶ ἡ μόνος ἀδιάρητος καὶ ἀλόκληρος μένει, καὶ ὁ ταύτης Υἱὸς Λόγος οὐκ ἐνούσιος, οὐδέ οὐχ ὑπερσώτης, ἀλλ' οὐσιώδης ἀληθὺς. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἴη ἂν πάντα, ἀ λέγεται, κατ' ἐπίνοιαν καὶ ἀπλῶς λεγόμενα. Εἰ δὲ φερτέον τὸ ἐκ τῆς ἐπινοίας ἄσπορον, ἀρα ἀληθὺς Λόγος οὐσιώδης ἐστὶν. Ὡσπερ γὰρ ἀληθὺς Πατὴρ, οὕτως ἀληθὺς Σοφία, κατὰ τοῦτο οὖν δὴ μόνον, ὅτι μὴ κατὰ Σαβέλλιον ὁ αὐτὸς Πατὴρ καὶ Υἱός, ἀλλὰ ὁ Πατὴρ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς Υἱός· ἔν δὲ, ὅτι Υἱὸς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐστὶ φύσις, ἕως ὑπάρχων Λόγος αὐτοῦ. Τοῦτο ὁ Κύριος ἔλεγεν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν. Ὅτε γὰρ ὁ Λόγος κενώρηται τοῦ Πατρὸς, οὕτε ὁ Πατὴρ ἄλογος πῶποτε ἦν ἢ ἐστὶ. Καὶ ὁ Λόγος ἓν Θεός, καὶ ὁ Πατὴρ οὐκ ἄλογος· διὰ τοῦτο, Ἐγὼ ἓν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐμοί, εἴρηκεν.

sunt, quia Filius essentia Patris natura Filius est, ipse aiebat: *Ego et Pater unum sumus* 22. Nec enim Verbum separatum a Patre est, nec nunquam Pater igitur Deus est, nec Pater sine Verbo est: unde dixit: *Ego in Patre, et Pater in me est* 23.

22 Joan. i, 30. 23 Joan. xiv, 10.

(15) Anglicanus, Εἰπερ.

(16) Reg. et Seguer., ὑποστατικὸς, ultima gravi.

(17) Regius, Seguer. Basil. Anglic. Gobler. et

A vox tantum significans est, sed essentialis Verbum et essentialis est sapientia, quæ vere Filius est. Nam nisi essentialis Verbum esset, sequeretur Deum verba sua per aerem effundere, corpusque, ut homines, habere. Quoniam vero homo nou est, nec item ejus Verbum quiddam infirmitati simile habet. Ut enim principium una est essentia, et sapientia. Nam ut ex Deo Deus est, ex sapientia ex Patre Filius: ita] ex substantia substantialis est: sicut ab eo qui est.

2. Alioquin nisi essentialis esset sapientia Verbumque essentialis, et Filius qui vere sit, sed simpliciter sapientia, Verbum, et Filius in Patre, sane ipse Pater ex sapientia et Verbo esset compositus. Quod quidem si verum est, supra allata absurda sequuntur necessario: ipse autem suimet Pater et Filius futurus est, ipse seipsum est genuitur, et a seipso gignetur: vel certe merum nomen erit Verbum, Sapientia et Filius; ille autem, de quo hæc dicuntur, vel potius qui hæc omnia est, nihil erit subsistens. Si itaque nihil est subsistens, vana igitur et inutilia sunt illa nomina, nisi forte quis dicat ipsum Deum sapientiam ipsam et Verbum ipsum esse. Quod si concedatur: vere ipse suimet Pater et Filius erit; Pater videlicet cum sapientia dicitur: Filius, cum sapientia. Atqui ea in Deo non sunt ut qualitas. Apage igitur! id indignum Deo. Ex his enim efficitur Deum ex essentia et qualitate compositum esse. Siquidem omnis qualitas in essentia est: ac proinde divina unitas, quæ individua est, composita videbitur, utpote in essentiam et accidentia divisa. Sic itaque temerarios hosce homines interrogaui: Filius sapientia et Verbum Dei esse prædicatus est: quoniam igitur modo id ipse est? Si ut qualitas; id absurdum esse jam ostendimus. Si vero ipse Deus sapientia ipsa est: certe quod inane absurdum sequitur, dictum a Sabellio est. Quamobrem fatendum est eum tanquam factum proprie ex ipso Patre esse, juxta lucis exemplum. Ut enim, ab igne lux oritur: ita Verbum ex Deo est, sapientia ex sapiente, et ex Patre Filius. Hæc enim ratione unitas individua et integra manet, ejusque Filius Verbum non aliquid est essentia vacuum vel non subsistens, sed vere essentialis est. Alioquin nisi hæc ita esse concedatur, sane quiddam ipse dicitur, cogitatione et verbo tenuis existet: quæ sententia si est repudianda, igitur verum Verbum essentialis est. Namque ut vere Pater est, ita vero est Sapientia. Unde efficitur ut duo sint Pater et Filius, non vero idem, ut contendit Sabellius: sed Pater, Pater est; et Filius, Filius. Unum autem propriumque ejus Verbum existit. Id Dominum igitur Deus est, nec Pater sine Verbo est: unde

Felic. 1, ὅτε σοφός, Υἱὸς δὲ, ὅτε σοφία. Alii et editi, ὅτε σοφός, Υἱὸς δὲ, ὅτε σοφία.

(18) Sic mss. At Com., καὶ Σοφία ἐκ Πατρὸς Υἱός.

3. Præterea Christus Verbum Dei est: num ergo ex seipso existit, deindeque existens cum Patre est copulatus? An vero Deus ipsum fecit, et sui ipsius Verbum appellavit? Si primum concedatur, id est, si seipso existit et est Deus, duo igitur erunt principia, nec ille Patris proprius erit, et merito quidem, utpote qui non ipsius Patris, sed sui ipsius ait. Quod si extrinsecus factus est, res creata certe erit. Restat itaque ut eum ex ipso Deo esse dicamus: quod si verum est, aliud (19) sane fuerit id quod est ex aliquo, et aliud id ex quo est: ac proinde fatendum est duo esse. Nam si duo non fuerint, sed hæc de eodem dicantur: idem igitur sui causa et effectus erit, idem quod gignitur et gignit; quod quidem absurdum ex Sabellii errore manare ostensum est. Quod si ex ipso quidem est, nec tamen aliud ab eo: sequitur ut idem sit et gignens et non gignens, quia aliud ab eo non est. Quod postremum si admittatur, colligitur eundem cogitatione tantum, Patrem et Filium dici. Sed si id absurdum est, igitur duo erunt Pater et Filius. Unum item fidem eruit, quia Filius non extrinsecus, sed ex Deo genitus est. Si quis autem Verbum, fetum sive genitum dicere reformidat, ipsumque cum Deo existere putat tantummodo dicendum: caveat ille ne nomine Scripturæ usitato uti refugieus, in absurdum incidat opinionem, qua Deum duplicis naturæ inducat. Si enim non concedit Verbum ex natura esse, sed tantum cum Patre fuisse copulatum, duas certe admittit essentias, quarum neutra alterius parens est. Idem etiam de virtute sive potentia dicendum est. Id autem facilius poterit intelligi, si in Patre spectetur. Uuus enim est Pater, non duo, sed ex uno est Filius. Ut ergo non sunt duo Patres, sed ex uno essentialiter existit Filius. Rursus vero tores attinet, illi ex Filii notitia refellendi sunt:

4. Sic igitur disserendum est: Vel Deus est sapiens, nec sine Verbo sive Ratione; vel contra, sine sapientia est et Verbo sive Ratione. Si secundum admittitur, id per se absurdum esse liquet: si primum conceditur, rursus sciscitandum est, quonam modo sit sapiens, nec sine Verbo seu Ratione: extrinsecusne sapientiam et Verbum, an vero ex seipso habeat? Si extrinsecus habet: aliquis igitur prius illi dedit, ipseque, antequam acciperet, sine sapientia et Verbo sive Ratione erat. Quod si ex seipso habet Verbum, palam igitur est ipsum ex nihilo non esse, neque fuisse aliquando cum non esset. Siquidem semper fuit, quippe cum ille, cuius imago est, semper existat. At si responderint Deum sapientem quidem esse nec sine Verbo sive Ratione,

3. Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Πότερον οὖν ἀπ' ἑαυτοῦ ὑπέστη, καὶ ὑποστάς προσηκούληται τῷ Πατρὶ; ἢ ὁ Θεὸς αὐτὸν πεποίηκε καὶ ὠνόμασεν (20) ἑαυτοῦ Λόγον; ἢ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, λέγω δὴ τὸ, ἑαυτῷ ὑπέστη (21) καὶ Θεὸς ἐστίν, δύο ἂν εἴεν ἀρχαί, οὐκ ἔσται δὲ εἰκότως οὐδὲ τὸ Πατρὸς ἴσιος, διὰ τὸ μὴ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἑαυτοῦ εἶναι· εἰ δὲ ἔξωθεν πεποίηται, εἴη ἂν κτίσμα. Αἰσίνεται δὲ ἔξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγειν αὐτὸν· εἰ δὲ τοῦτο, ἄλλο ἂν εἴη τὸ ἕκ τίνος, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ ἐστίν· κατὰ τοῦτο ἄρα δύο. Εἰ δὲ μὴ δύο εἴη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοιτο, ἔσται τὸ αὐτὸ αἴτιον (22) καὶ αἰτιατὸν, καὶ γεννώμενον καὶ γεννῶν, ὅπερ ἄτοπον ἐπὶ Σαβελλίου δέδεικται. Εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ μὲν ἔστιν, οὐκ ἄλλο δέ· ἔσται καὶ γεννῶν, καὶ μὴ γεννῶν· γεννῶν μὲν, οὗτις ἐξ αὐτοῦ προφέρει, μὴ γεννῶν δὲ, οὗτις μὴ ἄλλο αὐτοῦ ἔστιν. Εἰ δὲ τοῦτο, εἴη ἂν κατ' ἐπίνοιαν λεγόμενος ὁ αὐτὸς Πατὴρ καὶ Υἱός. Εἰ δὲ ἀκρῶς οὕτως, εἴη ἂν δύο, Πατὴρ καὶ Υἱός· ἐν δὲ, οὗτις ὁ Υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται (25). Εἰ δὲ φεύγει τις τὸ λέγειν γέννημα, μόνον δὲ λέγει ὑπάρχειν τὸν Λόγον σὺν τῷ Θεῷ· φοβηθῆτω ὁ τοιοῦτος μὴ, φεύγων τὸ ὑπὸ τῆς Γραφῆς λεγόμενον, ἐμπόση εἰς ἀτοπίαν, διαφῆ τινα εἰσάγων τὸν Θεόν· μὴ διδοῦς γὰρ ἐκ τῆς μονάδος εἶναι τὸν Λόγον, ἀλλ' ἀπλῶς κεκολληθῆσθαι τῷ Πατρὶ Λόγον, διὰ δὲ οὐσίας εἰσάγει, μηδετέραν τῆς ἑτέρας Πατέρα τυγχάνουσαν. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ δυνάμεως. Θανερῶτερον δ' ἂν τις ἴσῃ τοῦτο, εἰ ἐπὶ Πατρὸς λάβοι· εἰς γὰρ Πατὴρ, καὶ οὐ δύο, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑνὸς ὁ Υἱός. Ὅσαπερ οὖν οὐ δύο Πατέρες, ἀλλ' εἷς, οὕτως οὐ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ μία, καὶ ἐκ τῆς μιᾶς οὐσιώδης ὁ Υἱός. Πρὸς Ἀρειανούς δὲ ἀνάπαλιν ἐρωτησέν· τοὺς μὲν γὰρ Σαβελλιζόντας ἀπὸ τῆς περὶ Υἱοῦ ἐνοίας ἐλεγχεῖν, τοὺς δὲ Ἀρειανούς ἀπὸ τῆς περὶ Πατρὸς.

sed unus: ita non duo principia sunt, sed unum, Arianus iuterrogemus. Nam quod ad Sabellii secta-

4. Λεκτέον οὖν· Ὁ Θεὸς σοφὸς καὶ οὐκ ἄλογος ἐστίν, ἢ τοῦναντίον ἄσοφος καὶ ἄλογος. Εἰ μὲν οὖν τὸ δευτέρον, ἀτόθεν ἔχει τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ τὸ πρῶτον, ἐρωτητέον, πῶς ἐστὶ σοφὸς, καὶ οὐκ ἄλογος· πότερον ἔξωθεν ἐσχηκώς τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ; Εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν, ἔσται τις ὁ προδεδικώς (24) αὐτῷ, καὶ πρὶν λαβεῖν ἄσοφος καὶ ἄλογος· εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, ὅπλον ἐστὶ (25) οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, οὐδ' ἦν ποτε οὗτος οὐκ ἦν· ἀεὶ γὰρ ἦν· ἐπὶ καὶ οὐ ἔστιν εἰκῶν, ἀεὶ ὑπάρχει. Ἐὰν δὲ λέγωσιν, οὗτις σοφὸς μὲν ἐστὶ καὶ οὐκ ἄλογος, ἴδιαν δὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ σοφίαν καὶ ἴδιον Λόγον, οὐ τὸν Χριστὸν δὲ, ἀλλ' ἐν ᾧ καὶ τὸν Χριστὸν ἐποίησεν· λεκτέον, οὗτις, εἰ ὁ Χριστὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ Λόγῳ γέγονε, ὅπλον ἐστὶ καὶ τὰ πάντα· καὶ αὐτὸς ἂν εἴη, καὶ οὐ λέγει· Ἰωάννης, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.

τοός. In aliis et editioe Commeliniana, το δεετ.

(22) Regius primus et Seguerian., τὸ αὐτὸ αὐτοαἴτιον.

(23) Basiliensis, γεγέννηται.

(24) Regius, προσδεδικώς.

(25) Regius et Seguer., ὅπλον ἐστὶ.

(19) Sic hic et mox, Græcum secuti, reddimus. non, aliis, ut solent loqui in scholis Theologi. Vid. supra. pag. 458, num. 4.

(20) Regius et Seguer., ὠνόμασεν.

(21) Regius, Gobler. et Felck. 1, ὑπέστη. Seguer. Basil. et Anglic., ὑπέστη. Editi, ὑπέστης. Pauli post Regius, Basil. et Anglic., μὴ αὐτοῦ τοῦ Πα-

καὶ ὁ Ψαλμῶδης δὲ, Πάντα (26) ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Α sed propriam in seipso habere sapientiam, propriumque Verbum, non autem Christum, sed in quo ipsum etiam Christum fecerit: dicendum quod, si Christus in illo Verbo factus sit, sine dubio omnia quoque in eodem facta sunt, ipsumque illud est Verbum de quo Joannes dicit: *Omnia per ipsum facta sunt* 26; et Psalmista, *Omnia in sapientia fecisti* 26. Quin et ipse Christus mentitus esse reperietur cum ait, *Ego in Patre*, quandoquidem alius est in Patre. Falsum item ex illorum sententia erit quod dicitur, *Verbum caro factum est* 26. Namque si illud Verbum caro factum 492 est in quo omnia facta sunt, nec Christus est in Patre Verbum per quod omnia facta sunt: igitur Christus non factus est caro, sed forte Christus Verbum appellatus est. Quod quidem si verum est, primo, alius erit quam qui nomine significatur: deinde, non per eum omnia facta erunt, sed in illo, in quo Christus quoque ipse factus est. Sin autem dixerint sapientiam in Patre instar qualitatis esse, vel eum sapientiam ipsam esse; quae supra recensuimus absurda, necessario consequentur, videlicet eum compositum esse, sique ipsius esse Patrem et Filium. Verum coarguendi illi sunt et confutandi. Siquidem Verbum, quod in Deo est, nec creatum, nec ex nihilo potest esse. Si item Verbum in Deo est; ipse certe Christus fuerit, qui ait, *Ego in Patre, et Pater in me est* 27; qui idem idcirco ignominis est, quia nullus alius ex eo sit genitus. Unus hic est Filius, qui et Verbum, sapientia et virtus

C sive potentia est. Nec enim ex his est compositus Deus, sed horum est genitor. Namque quemadmodum res creatas Verbo producit, ita secundum propriae essentialis naturam Verbum gignit, per quod omnia efficit, creat et administrat. Siquidem omnia Verbo et sapientia facta sunt, ejusque imperio universa perseverant 26. Idem autem de Filio dicendum: nimirum si nihil gignit Deus, nihil item agit sive efficit: nam ejus fetus est Filius per quem absurda impudentes hi homines revertentur.

5. Ἐκ τοῦ δευτερονομιῶν Ἑμῆς δὲ ὁ προσκείμενος Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἤτης (31) πάντες ἐν τῇ σήμερον. Ἐκ τούτου δυνατόν εἶδέναι τὴν διαφορὰν, καὶ γυνῶναι, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὁ μὲν (32) γὰρ Υἱὸς λέγει, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑμῶν· καὶ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί· τὰ δὲ γενητὰ, ὅτι ἂν προκίπτη, πρόσκειται τῷ Κυρίῳ. Ὁ μὲν γὰρ Ἄλογος, ὡς ἴσως, ἐν τῷ Πατρὶ ἔστι· τὰ δὲ γενητὰ, ἐξωθεν ἔντα, πρόσκειται, ὡς τῇ μὲν φύσει ἀλλότρια, τῇ δὲ προαιρέσει προσκείμενα.

5. Ex Deuteronomio: *Vos autem, qui adhaeretis Domino Deo vestro, vivitis universi hodierna die* 26. Ex his verbis discrimen Filii et rerum creaturarum licet perspicere, intelligereque Filium Dei creatum minime esse. Enimvero Filius dicit, *Ego et Pater unum sumus* 26, et, *Ego in Patre, et Pater in me est*: res autem factae cum proficiunt, Domino adherent. Nempe Verbum, tanquam proprium, est in Patre: at res factae, utpote quae extrinsecus existunt, adherent: nimirum natura alienae sunt, voluntate

26 Joan. 1, 3. 27 Psal. ciii, 24. 28 Joan. 1, 14. iv, 4. 29 Joan. x, 30.

27 Joan. xiv, 10. 28 Psal. cxviii, 91. 29 Deut.

(26) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, καὶ σαβίῃ πάντα, etc.

(27) Sic Reg. Seguer. Basil. Anglic. At Gobler., ἀπὸ ἁριστῶς.

(28) Gobler. et Felck. 1, γενόμενος.

(29) Regius, Seguer. Basil. et Anglic., ὁστος Υἱός. Alii et editi, ὁστος ὁ Υἱός.

(30) Gobler. et Felck. 1, ὁ Θεός. Mox Regius et Seguer., αὐτὰ αἱ ἐρωτήσιας.

(31) Sic Seguer. Basil. Anglic., ut et habetur Deuterom. iv, 4. At alii et editi, ἡμῶν. Ibidem miss. omnes, ἤτης. Editi, ἤτηςτε, male. Totum autem

hunc locum perperam intellexit Nannius, cujus haec est versio in editione Commel.: *Quod si illud non admittes, eadem controversia similisque importunitates impudentibus illis occurrent. Nos autem qui Deo appositi addictique sumus, quarumam eum in hoc ipso die. In aliis item editionibus non minus male emendatum est hoc modo: Quod si illud, etc., impudentibus istis occurrent, ex illo Deuteronomii: Vos autem qui Deo appositi addictique estis, quaerite eum in hoc ipso die.*

(32) Sic Reg. et Seguer. At alii et editi, μὲν omitunt.

autem 'adhærent. Etenim filius qui natura est, unum est cum genitore : qui vero extrinsecus adoptatur, generi adjoinitur sive adhæret. Hinc statim subdit : *Quæ natio magna, cui Deus appropinquat* ? Et alibi : *Deus appropinquans ego* ⁴². Nam rebus factis appropinquat, quippe cum illæ sint ipsi externæ : at Filio, utpote proprio, non appropinquat, sed in eo est : nec adhæret Filium, sed una eum Patre est. Unde rursus Moyses in eodem Deuteronomio sic loquitur : *Vocem ejus audietis, et ipsi vos adjungemini* ⁴³. Quod autem adjoinitur, extrinsecus adjoinitur.

6. Jam quod pertinet ad levem et humanam Ariatorum opinionem, qua nempe Dominum egenum fuisse ex his ipsis verbis suspicatur, *Data est mihi* ⁴⁴, *accepi*, ut et ex his Pauli locis, *Idcirco exaltavit illum* ⁴⁵, et, *Sedit a dextris* ⁴⁶, aliisque similibus; respondendum est Dominum nostrum, qui idem Verbum et Filius Dei est, corpus gestasse, et Filium quoque hominis factum ⁴⁹³ fuisse, ut medius Deum inter et homines effectus, quæ Dei sunt, nobis subministraret : quæ nostrî, Deo offerret. Quocirca cum esurire, flere, delatigari et clamare Eloi, Eloi, dicitur, quæ quidem humanæ nostræ sunt affectiones et miseræ, eas a nobis accipit ac Patri offert, et pro nobis intercedit, ut in ipso penitus deleantur. His autem verbis, *Data est mihi potestas* ⁴⁷, et, *accepi* ⁴⁸, et, *Idcirco exaltavit eum Deus* ⁴⁹, munera in nos a Deo per illum collata significantur. Nec enim indigens erat Verbum vel unquam factum est : nec rursus homines idonei erant qui ista sibi comparant : sed per Verbum nobis donata sunt; unde illa tanquam ipsi donata, nobis impertiantur. Siquidem eam ob rem homo factus est, ut illa velut sibi data, in nos transferrentur. Nec enim purus homo dignus unquam fuisset qui hæc acciperet; nec item purum Verbum his posset indigere : conjunctum igitur nobis est Verbum, tuncque nos potestatis participes reddidit et exaltavit. Verbum siquidem in homine existente, hominem exaltavit : et Verbo item in homine existente accepit homo. Quia ergo Verbo in carne existente, exaltatus homo est, potestatemque accepit, idcirco ista ad Verbum referuntur, quandoquidem propter ipsum data sunt. Hæc enim dona propter Verbum in homine existens concessa sunt. Unde quemadmodum

Καὶ γὰρ καὶ υἱὸς (53) μὲν ὁ φύσις, ἔν ἐστι μετὰ τοῦ γεννῶντος· ὁ δὲ ἔξωθεν υἱοποιούμενος προσκίεσται τῷ γένει. Διὰ τοῦτο καὶ εὐθύς ἐπιφέρει, ὅτι Ποιορ (54) ἔθνος μέγα, ὃ ἔστιν αὐτῷ Θεὸς ἐγγίμων; καὶ ἀλλὰ ὡς· Θεὸς ἐγγίμων ἐγώ· τοῖς γὰρ γενητοῖς ἐγγίλει, ὡς ἔξῆνος αὐτοῦ οὐσι· τῷ δὲ Υἱῷ, ὡς ἰδίῳ (55), οὐκ ἐγγίλει, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἐστι· καὶ ὁ Υἱὸς οὐ πρόσκυται, ἀλλὰ σὺνεστι τῷ Πατρὶ. Ὅθεν καὶ πάλιν λέγει Μωϋσῆς ἐν αὐτῷ τῷ Δευτερονομίῳ (56)· Τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσεσθε, καὶ αὐτῷ προστεθήσεσθε. Τὸ δὲ ποσθηθεὶς ἐξωθεν προσθηθεῖται.

6. Πρὸς δὲ τὴν ἀσθενῆ καὶ ἀνθρωπίνην ἔνοιαν τῶν Ἀρειανῶν, διὰ τὸ ὑπονοεῖν τὸν Κύριον ἐνδεῆ (57), ἔστιν λέγει· Ἐδόθη μοι, καὶ, ἔλαβον· καὶ ἂν λέγη ὁ Παῦλος, Διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτὸν, καὶ, Ἐξέθισεν ἐν δεξιῷ, καὶ τὰ τοιαῦτα, λεκτέον, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν, Λόγος ἦν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐφόρεσε σῶμα, καὶ γέγονε καὶ (58) Υἱὸς ἀνθρώπου, ἵνα, μισθὸς γενόμενος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὰ μὲν Θεοῦ ἦμῖν, τὰ δὲ ἡμῶν τῷ Θεῷ διακομῆ. Ὅταν οὖν λέγεται πεινᾶν, καὶ θακρῦναι, καὶ κοπιᾶν, καὶ ἔλαι, ἔλαι, ἀνθρώπινα ἔσθαι, καὶ ἡμέτερα πάθη (59), δεχέσθαι παρ' ἡμῶν, καὶ τῷ Πατρὶ ἀναφέρει, προσκυῖναι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐξαφανισθῆ· ἔστιν δὲ, ὅτι Ἐδόθη μοι ἐξουσία, καὶ, ἔλαβον, καὶ, Διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτὸν (40) ὁ Θεὸς, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἐστὶ χαρίσματα δι' αὐτοῦ δέδωκεν. Οὐ γὰρ ὁ Λόγος ἐνδεὴς ἦν ἢ γέγονε πώποτε· οὐδὲ πάλιν οἱ ἄνθρωποι ἰκανοὶ ἦσαν ἑαυτοῖς διακομῆσαι ταῦτα· διὰ δὲ τοῦ Λόγου δίδονται ἡμῖν· διὰ τοῦτο, ὡς αὐτῷ δίδόμενα, ἡμῖν μεταδίδονται (41)· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐνηθρώπησεν, ἵνα, ὡς αὐτῷ δίδόμενα, εἰς ἡμᾶς διαθῆ. Ἀνθρώπος γὰρ φύσις οὐκ ἂν ἐξέσθη τούτων· Λόγος δὲ πάλιν μόνος, οὐκ ἂν ἐδέσθη τούτων. Συνήσθη οὖν ἡμῖν ὁ Λόγος, καὶ τότε ἐξουσία ἡμῖν μετέδωκε, καὶ ὑπερύψωσεν. Ἐν ἀνθρώπῳ γὰρ ἦν ὁ Λόγος (42) ὑπερύψωσεν τὸν ἀνθρώπον· καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ἔσθαι τοῦ Λόγου, ἔλαβεν ὁ ἀνθρώπος. Ἐπεὶ οὖν τῷ Λόγῳ ἔσθαι ἐν σαρκὶ, ὑψώθη ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἔλαβεν ἐξουσία· διὰ τοῦτο εἰς τὸν Λόγον ἀναφέρεται ταῦτα, ἐπειδὴ δι' αὐτὸν ἐδόθη· διὰ γὰρ τὸν ἐν ἀνθρώπῳ Λόγον ἐδόθη ταῦτα τὰ χαρίσματα. Καὶ ὡς περ ὁ Λόγος ἀπὲρ ἐγένετο, οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπος τὰ διὰ τοῦ Λόγου εἴληψε. Πάντα γὰρ ὅσα ὁ ἀνθρώπος εἴληφεν, ὁ Λόγος (43) λέγεται εἴληφέναι· ἵνα δειχθῆ, ὅτι οὐκ ἄξιος

⁴² Deut. iv, 7. ⁴³ Jer. xxiii, 23. ⁴⁴ Deut. xiii, 4. ⁴⁵ Matth. xxviii, 18. ⁴⁶ Joan. x, 18.

(53) Regius, Καὶ γὰρ Υἱὸς. Seguer., Καὶ γὰρ καὶ Υἱὸς. Cæteri et editi, Καὶ γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς. Mox Felck. 2 et editio Commel., ὁ δὲ ἔξωθεν, mendose.

(34) Sic manuscripti codices. Qui editi, ποιῶν, perperam. Nannius item verit., Qui fecit gentem magnam, cui appropinquat Deus.

(35) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglie. At alii et editi, οὐκ ἐστὶν.

(36) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglie. At Gobler. et Felck. primus, καὶ φωνῆς ἐν Δευτερονομίῳ. Editio Commel., καὶ φωνῆς ἐν Δευτερονομίῳ.

(37) Gobler. et Felck. 1, ἐνδεὴς. Mox διὰ τοῦτο abest a Gobler. et Felck. 1.

(38) Sic Regius, Seguer. Basil. In aliis et editis καὶ deest.

(39) Sic Regius codex et Segner. At alii et editi, τὰ πάθη.

(40) Sic Regius, Seguer. et Basil. Cæteri autem et editi, ἐαυτῶν.

(41) Sic mss. omnes. Editi vero, δίδονται. Ibidem Reg. et Seguer., καὶ ἐνηθρώπησεν. In aliis et editis καὶ deest.

(42) Sic Reg. et Seguer. At Basil., τότε ἐξουσία. Alii et editi, τότε ἢ τῆς ἐξουσίας, mendose.

(43) Sic Regius et Segner. Editi vero, εἴληφεν· ὅσα γὰρ ὁ ἀνθρώπος εἴληψε, πάντα ὁ Λόγος, etc.

ὄν ὁ ἀνθρώπος λαβεῖν, ὅσον ἔκειν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν, ὅμως διὰ τὸν γενόμενον σάρκα Λόγον εἴληφεν. Ὅθεν εἰς τὸ λέγεται δίδοσθαι τῷ Κυρίῳ, ἢ τὸ τοιοῦτον, νοεῖν δεῖ μὴ αὐτῷ ὡς χριστῶντι δίδοσθαι (44), ἀλλὰ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ γὰρ πᾶς πρεσβύτων ὑπὲρ ἄλλου, αὐτὸς τὴν χάριν λαμβάνει, οὐ χριστῶν, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπὲρ οὗ πρεσβεύει.

7. Ὡς περὶ γὰρ τὰς ἀσθενείας (45) ἡμῶν λαμβάνει οὐκ ἀσθενῶν, καὶ πεινῶν οὐ πεινῶν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἀναπέμπει εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι· οὕτω τὰς ἀντὶ τῶν ἀσθενῶντων (46) παρὰ Θεοῦ δωρεὰς πάλιν αὐτὸς δέχεται, ἵνα συναφθεῖς ἀνθρώπου μεταλαβείναι δυναθῆ. Ἄγει γοῦν ὁ Κύριος· Πάντα ὅσα δέδωκάς μοι, δέδωκάς αὐτοῖς· καὶ πάλιν, Ὑπὲρ αὐτῶν ἔρωτώ. Ἡρώτα γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, καὶ εἰδὼς ἃ ἐλάμβανεν. Ἐπειδὴ οὖν, συναφθέντος τοῦ Λόγου τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς τὸν Λόγον ἀποδιέπων ἐγαρίζετο ὁ Πατήρ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὑψωθῆναι, τὸ ἔχειν πᾶσαν ἐξουσίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· διὰ τοῦτο αὐτῷ τῷ Λόγῳ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὡς αὐτῷ εἰδόμενά ἐστιν, ἃ εἰ αὐτοῦ ἡμεῖς λαμβάνομεν. Ὡς γὰρ εἰ ἡμεῖς ἐνηνθρώπησεν αὐτὸς, οὕτως ἡμεῖς εἰ αὐτὸν ὑψώσαμεθα. Οὐδὲν οὖν ἀποπον, εἰ, ὡς περὶ εἰ ἡμεῖς ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, καὶ εἰ ἡμεῖς (47) λέγεται ὑπερψῶσθαι. Ἐχαρίσαστο οὖν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, ἡμῖν εἰ αὐτὸν, καὶ ὑπερψῶσεν, ἀντὶ τοῦ, ἡμεῖς ἐν αὐτῷ. Καὶ αὐτὸς ἐξ ὁ Λόγος, ἡμῶν ὑψωμένον, καὶ λαμβανόντων, καὶ βοηθουμένων, ὡς αὐτὸς ὑψούμενος, καὶ λαμβάνων, καὶ βοηθούμενος, εὐχαρίστω τῷ Πατρὶ, τὰ ἡμέτερα εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρων καὶ λέγων Πάντα ὅσα δέδωκάς μοι, δέδωκάς αὐτοῖς.

8. Οἱ περὶ Εὐσέβιον οἱ (48) Ἀρειομαχίται, ἀρχὴν τοῦ εἶναι τῷ Υἱῷ διδόντες, προσκοινοῦνται μὴ βούλεσθαι ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν βασιλείαν. Ἔστι δὲ γελοῖον. Ὁ γὰρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι εἰδούς τῷ Υἱῷ, πρόδηλον, ὅτι καὶ τοῦ βασιλεύειν ἀρχὴν εἰδῶσιν αὐτῷ· ὥστε ὁμολογοῦντες ὃ ἀρνοῦνται, τυφλωττοῦσι. Καὶ πάλιν οἱ λέγοντες μόνον ὄνομα εἶναι Υἱοῦ, ἀνοσίσιον δὲ καὶ ἀνυπόστατον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦτέστι τὴν Λόγον τοῦ Πατρὸς, προσκοινοῦνται (49) ἀγανακτεῖν κατὰ τὴν λεγόμενον, Ἦν ποτε, ὅτι οὐκ ἦν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο γελοῖον. Οἱ γὰρ οὐκ εἰδὼς τὸ εἶναι αὐτῷ μὴ διδόντες, ἀγανακτοῦσι κατὰ τὴν κἀν χρόνῳ διδόντων. Καὶ οὕτοι οὖν ὡς ἀρνοῦνται, διὰ τοῦ ἐπιτιμῆν τοῖς ἄλλοις, ὁμολογοῦσι. Πάλιν τε οἱ περὶ Εὐσέβιον, Υἱὸν ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι φύσει Λόγον, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Λόγον λέγεσθαι τὸν Υἱὸν βούλοντας· οἱ δὲ ἕτεροι, Λόγον ὁμολογοῦντες,

A Verbum caro factum est : ita et homo quæ accepit, per Verbum accepit. Omnia enim quæ homo accepit, Verbum accepisse dicitur : ut videlicet ostenderetur, quoniam homo pro suæ naturæ conditione dignus non esset, qui illa acciperet, per Verbum carnem factum, ea illum accepisse. Quocirca si quid Domino datum esse, vel aliud hujuscemodi dicitur, intelligendum est non ei tanquam indigenti fuisse datum, sed homini per ipsum Verbum. Etenim quisquis pro alio intercedit, gratiam ipse accipit, non quia indigeat, sed propter illum cuius causa intercedit.

7. Nimirum quemadmodum nostras infirmitates ipse non infirmus suscepit, et esurivit quamvis non esuriens, ut nostra Patri offerens deleret : ita pro infirmitatibus, dona a Deo ipse accipit, ut homo ipsi conjunctus horum particeps esse queat. Hinc ipse ait : Omnia quæcumque dedisti mihi, dedi eis : et iterum, Pro eis rogo. Pro nobis nempe rogabat, his quæ nostra sunt susceptis, et dabat quæ ipse accipiebat. Quoniam igitur Verbo conjuncto cum homine, Pater propter ipsum Verbum homini dabat ut exaltaretur, omnemque potestatem haberet, et alia hujusmodi : idcirco omnia ascribuntur ipsi Verbo, cui et veluti dantur quæcumque nos per ipsum accipimus. Utenim propter nos homo factus est : ita nos propter eum exaltamus. Nihil igitur absurdum est si, quemadmodum seipsum propter nos humiliavit, ita et propter nos exaltari dicatur. Itaque donavit illi, id est, nobis propter ipsum, et exaltavit, id est, nos in ipso. Verbum porro, cum nos exaltamus, accipimus, et adjuvamus, quasi ipsum exaltaretur, acciperet et adjuvaretur, gratias agit Patri, nostraque in seipsum transfert, et ait : Omnia quæcumque dedisti mihi, dedi eis.

8. Ariani, Eusebii gregales, cum Filio principium existendi tribuunt, simulant se nolle eum regni principium habere. Atqui istud ridiculum fuerit. Siquidem qui Filio dat existendi principium, manifeste principium quoque regnandi illi dat : ac proinde fatendo quod negant, se cæcos ipsi esse produnt. Qui item aliud merum nomen Filii esse, Filium autem Dei, id est, Verbum Patris, essentia et substantia vacuum esse, fingunt se adversus illos indignari qui dicunt, Fuit aliquando cum non esset. Atqui id etiam ridiculum est. Nam qui illum ne eade quidem volunt, illis succensent, qui eum saltem in tempore esse concedunt. Itaque hi etiam confitentur quod negant, cum alios reprehendunt. Præterea, Eusebiani qui Filium confitentur, eum natura Verbum esse negant, solaque cogitatione Verbi nomen Filio volunt concedi : alii vero qui Verbum

** Joan. xvii, 7. ** ibid. 9. ** ibid. 7.

(44) Sic Regius, Seguer. et editio Commel. At alii, δέδοσθαι.

(45) Anglicanus, τὴν ἀσθενείαν.

(46) Sic Reg. et Seguer. At alii et editi, ἀσθενῶν.

(47) In Reg. et Seguer. desunt hæc verba, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν οὕτω καὶ εἰ ἡμεῖς.

(48) Sic Reg. et Seguer. At in aliis et editis id dicitur. Ibid. Reg. Seguer. Basil. Anglic., ἀρχὴν τοῦ εἶναι. Alii et editi, ἀρχὴν εἶναι. Paulo post Seguer., μὴ βουλεύεσθαι ἀρχὴν, etc.

(49) Sic Reg. et Seguerian. At alii et editi, προσκοινοῦνται.

confitentur, negant ipsum esse Filium, solaque co-
gitatione nomen Filii Verbo tribui volunt: vano
utriusque conatu.

9. *Ego et Pater unum sumus* ⁵⁰. Vel duo vos unum
esse dicitis, vel unum duplici nomine ornatum esse,
vel unum in duo esse dividit. Si unum in duo di-
visum est, necesse est corpus esse id quod divisum
est, neutrumque esse perfectum, quippe cum utrum-
que pars sit, non vero totum. Sed si unum est du-
plici ornatum nomine: hæc Sabellii sententia est,
qui Patrem et Filium eundem esse docet, et utrum-
que tollit, Patrem quidem, cum Filius est; Filium
vero, cum est Pater. Quod si duo unum sint, ne-
cesse est illos duos quidem esse, unum vero secun-
dum divinitatem, et quatenus Filius Patri est con-
substantialis, et ex ipso Patre Verbum est: ita ut
duo quidem sint, quia Pater est et Filius, quod est
Verbum; unum autem, quia Deus unus est. Nam
nisi ita sit, dicendum certe illi erat: Ego sum Pa-
ter, vel Ego et Pater sum. Nunc vero ista voce, *Ego*,
Filius significat; genitore autem, cum subdit, *et*
Pater: denique dictione, *unum*, unam divinitatem
suamque designat consubstantialitatem. Nec enim,
vel gentiles putant, idem est sapiens et sapientia,
vel idem Pater et Verbum; absurdum enim est
eundem sui ipsius patrem esse: verum divina do-
ctrina Patrem et Filium novit, sapientem et sapientiam
in Deo admittit.

10. Cæterum si quis duos esse Patrem et Filium
audiens, nos calumniatur quasi qui duos deos in-
ducamus (nonnulli enim id sibi fingunt, statimque
nos bis verbis irridet, Vos duos deos asseritis), hu-
jusmodi hominibus sic respondendum est: Si is,
qui Patrem et Filium agnoscit, duos deos dicit:
necesse est igitur ut Filio repudiato, a Sabellio
stet qui unum esse credit. Namque si is, qui duos
dicit, gentilis est: igitur ille, qui unum dicit, Sa-
bellianus est. Verum non ita se res habet; absit!
sed quemadmodum is, qui Patrem et Filium duos
esse agnoscit, unum Deum esse confitetur: ita ille
qui Deum unum credit, Patrem et Filium duos cre-
dat esse, sed unum divinitate, et quatenus ex Patre
natum Verbum, ab ipso Patre nec separari nec di-
vidi nec sejungi potest. Humano, si placet, utamur
exemplo. Ignis et splendor ex eo ortus, duo quidem
sunt quatenus existunt et cernuntur: unum vero
vidi potest.

⁵⁰ Joan. 1, 30.

(50) Hic in Basil. et Anglie. interseritur hujus-
modi titulus, et quidem miniatis litteris in Basil.,
Τὸς Σαβελλιζόντας καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὄντας
ἐρέσθαι οὕτως, id est, Sabellizantes et alios, qui
Genites sunt, sic interrogare. Quæ item habentur
ad marginem in Regio, Seguer. Gobler. et Felck. 1.
Mox Reg. et Seguer., ἢ πάλιν τὸ ἐν, etc. Cæteri et
editi, et πάλιν, etc.

(51) Basil. et Anglie., καὶ μὴ ἕτερον τέλειον.

(52) Regius dē omittit.

(53) Regius, ὅτι ὁ Πατήρ.

(54) Sic Regius, Seguer. et Anglican. At alii et

ἀρνούονται αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, καὶ κατ' ἐπινοίαν Υἱὸν
λέγεσθαι τὸν Λόγον βούλονται, ἐξ ἰσου κενωσα-
τοῦντες.

9. (50) Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. Τὰ δύο ἐν εἶναι
φατε, ἢ τὸ ἐν διάνομον, ἢ πάλιν τὸ ἐν εἰς δύο διη-
ρησθαι. Εἰ μὴ οὖν τὸ ἐν εἰς δύο διηρηται, ἀνάγκη
σῶμα εἶναι τὸ διαιεθῆν, καὶ μῦθετερον τέλειον (51),
μέρος γὰρ ἐκάτερον καὶ οὐχ ὅλον· εἰ δὲ τὸ ἐν διώ-
ωμον, Σαβελλίου τὸ ἐπιτήθευμα, τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ
Πατέρα λέγοντος, καὶ ἐκάτερον ἀναίρουστος, ὅτε μὲν
Υἱός, τὸν Πατέρα, ὅτε δὲ Πατήρ, τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ τὰ
δύο ἐν, ἀνάγκη δύο μὲν εἶναι, ἐν δὲ (52) κατὰ τὴν
θεότητα, καὶ κατὰ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ
Πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Λόγον·
ὥστε δύο μὲν εἶναι, ὅτι Πατήρ (53) ἐστὶ καὶ Υἱός,
δὲ ὅτι Λόγος, ἐν δὲ, ὅτι εἰς Θεός. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως
ἔστιν, ἔδει εἰπεῖν, Ἐγὼ εἶμι ὁ Πατήρ, ἢ, Ἐγὼ καὶ
ὁ Πατήρ εἶμι. Νῦν δὲ ἐν τῷ, Ἐγὼ (54), τὸν Υἱὸν
σημαίνει· ἐν δὲ τῷ, καὶ ὁ Πατήρ, τὸν γεννήσαντα·
ἐν δὲ τῷ, ἐν, τὴν μίαν θεότητα καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐ-
τοῦ. Οὐ γὰρ καθ' Ἑλληνας ὁ αὐτὸς σὸφὸς καὶ σοφία
ἐστίν, ἢ ὁ αὐτὸς Πατήρ καὶ Λόγος ἐστίν· ἀπρεπὲς
γὰρ αὐτὸν αὐτοῦ πατέρα εἶναι· ἢ δὲ θεία διδασκα-
λία οἶδε Πατέρα καὶ Υἱὸν, καὶ σοφὸν καὶ σοφίαν, καὶ
θεὸν καὶ Λόγον· καθόλου μάλιστα φιλῶνται: (55) διδασ-
κατον, καὶ διδασκαστον, καὶ ἀμέριστον κατὰ πάντα.

in Deum admittit.

10. Ἐάν δὲ, ὅτι δύο ἐστὶν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός,
ἀκούων τις διαβάλλοι, ὡς δύο θεῶν καταγγελλομένων
(τοιαῦτα γὰρ τινες αὐτοῦ ἀναπλάττονται, καὶ εὐ-
θὺς γελῶσιν, ὅτι Δύο θεοὺς λέγετε)· λεκτέον πρὸς
τοὺς τοιοῦτους· Εἰ ὁ Πατήρ καὶ Υἱὸν γινώσκων δύο
θεοὺς λέγει (56), ὥρα καὶ τὸν λέγοντα ἕνα, ἀναίρειν
τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Σαβελλιζέιν. Εἰ γὰρ ὁ λέγων δύο, Ἐλ-
ληνίζει, οὐκ οὖν ὁ λέγων ἐν (57) Σαβελλιζέιν. Τοῦτο
δὲ οὐκ ἐστὶ· μὴ γένοιτο! ἀλλ' ὥσπερ ὁ λέγων Πατέρα
καὶ Υἱὸν δύο ἕνα θεὸν λέγει, οὕτως ὁ λέγων ἕνα
θεὸν δύο φρονεῖτω (58) Πατέρα καὶ Υἱὸν, ἐν ὄντας
τῇ θεότητι, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ ἀμέριστον καὶ ἀδιαίρε-
τον καὶ ἀχώριστον εἶναι τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.
Ἔστω δὲ παράδειγμα ἀνθρώπινον, τὸ πῦρ καὶ τὸ ἐξ
αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι, ἐν
δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ (59) καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ἀπαύ-
γασμα αὐτοῦ.

10. sunt, quatenus splendor ab igne est, nec ab eo di-

editi, νῦν δὲ τὸ ἐγώ.

(55) Basil. et Anglie., φιλῶνται. Ibidem Regius,
Seguer. Gobler. et Felck. 1, καὶ διδασκαστον. Alii et
editi, καὶ διδασκαστον.

(56) Regius et Seguer., λέγων. Sed in Seguer.
enmendatum est, λέγει, ut et alii et editi habent.

(57) Anglicanus, ἕνα.

(58) Sic Reg. et Seguer. At Gobler. et Felck. 1,
φρονεῖ, τὸν Πατέρα. Alii et editio Commel., φρονεῖ
τῷ Πατρὶ. Mox Reg. Gobler. et Felck. 1, τὸ ἐξ αὐ-
τοῦ. Cæteri et editio Commel., τῷ ἐξ αὐτοῦ.

(59) Regius et Seguer., τὸ ἐξ αὐτοῦ. Mox αὐτοῦ,

11. Εἰς τὴν αὐτὴν μὲν θύοναι τοὺς Ἀρειανούς πῃ-
 τούσαι· κάκεινοι γὰρ φασὶ δι' ἡμᾶς αὐτὸν ἐκτί-
 σθαι (60), ἵνα ἡμᾶς κτίσῃ, ὡπερ τοῦ Θεοῦ περιμέ-
 νοντος τὴν ἡμετέραν κτίσιν, ἵνα ἢ προβάλῃται κατ'
 ἐκείνους, ἢ κτίσῃ κατὰ τοὺτους. Ἀρειανοὶ μὲν οὖν
 πλὸν ἡμῶν ἢ τῷ Ἰῶν χαρίζονται· οὐ γὰρ μιζῶντες δι'
 ἐκείνων, φασὶν (61), ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν·
 εἶγε διὰ τοῦτο ἐκτίσθη καὶ ὁπίσθη, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐ-
 τοῦ κτίσῃ ὁ Θεός. Οὗτοι δὲ, ἐξ ἰσῶ ἢ καὶ μειζόνως
 ἀσεβήσαντες, ἔλαττον τῷ Θεῷ ἢ ἡμῶν βούλονται· εἶγε σω-
 πῶν γὰρ πολλάκις καὶ (62) σωπῶντες μὲν, ἐνθυμούμενοι
 δὲ ἐνεργούμεν, ὥστε τὰ ἐκ τῆς ἐνθυμήσεως καὶ εἰδω-
 λοποιεῖσθαι· τὸν δὲ Θεὸν, σωπῶντα μὲν ἀνεργήρη-
 τον, λαλοῦντα δὲ ἰσχυρίων αὐτὸν βούλονται· εἶγε σω-
 πῶν μὲν οὐκ ἔδύνατο ποιεῖν, λαλῶν δὲ κτίζειν ἤρξαστο.
 Ἐρέσθαι (63) γὰρ αὐτοῖς δίκαιον, εἰ ὁ Λόγος, ἐν τῷ
 Θεῷ ὢν, τέλειος ἦν, ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι. Εἰ
 μὲν οὖν (64) ἀτέλης ἦν, ἐν Θεῷ ὢν, γεννηθεὶς δὲ
 τέλειος γέγονεν· ἡμεῖς αἰτίαι τῆς τελειότητος αὐ-
 τοῦ, εἶγε δι' ἡμᾶς γεγέννηται. δι' ἡμᾶς γὰρ καὶ (65)
 τὸ δύνασθαι ποιεῖν προσέληφεν· εἰ δὲ τέλειος ἦν ἐν
 Θεῷ, ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι, περιττὴ ἡ γέννησις
 αὐτοῦ· ἔδύνατο γὰρ, καὶ ἐν Πατρὶ ὢν, δημιουργεῖν·
 ὥστε ἢ οὐ γεγέννηται, ἢ γεγέννηται οὐ δι' ἡμᾶς,
 ἀλλ' ὅτι ἀεὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστιν. Ἡ γὰρ γέννησις
 αὐτοῦ οὐ τὴν ἡμῶν κτίσιν δείκνυσιν, ἀλλὰ τὸ ἐκ Θεοῦ
 εἶναι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἡμῶν.

semper est ex Patre. Ejus enim ortus non nostri

12. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τολμῶντες φα-
 νήσονται. Εἰ γὰρ σωπῶν οὐκ ἔδύνατο ποιεῖν, ἀνάγκη

προσελιθῆναι αὐτὸν δύναμιν γεννήσαντα, ὃ ἐστὶ,
 λαλήσαντα. Καὶ πῶθεν προσέληφες; καὶ διὰ τί; Εἰ
 δὲ ἔδύνατο, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Λόγον, ποιεῖν, περι-
 τῶς γενεῆ, δυνάμενος καὶ σωπῶν ποιεῖν. Ἐπειτα,
 εἰ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι (66), ἐν τῷ Θεῷ ἦν ὁ Λόγος, ἀρα
 γεννηθεὶς ἐκτός καὶ ἔξω τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο,
 πῶς νῦν λέγεις· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ
 ἐν ἐμοί; Εἰ δὲ νῦν ἐν τῷ Πατρὶ ἐστίν, ἀρα ἀεὶ (67)
 ἐν τῷ Πατρὶ, ὡπερ καὶ νῦν ἐστίν, καὶ περιττὸν
 τὸ λέγειν, δι' ἡμᾶς γεγέννηται, καὶ μεθ' ἡμᾶς ἀνα-
 τρέχει, ἵνα ἢ ὡπερ ἦν. Οὐ γὰρ ἦν ἕπερ οὐκ ἐστὶ
 νῦν, οὐδέ ἐστιν ἕπερ οὐκ ἦν· ἀλλ' ἐστίν. (68) ὡπερ
 ἦν ἀεὶ, καὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὰ ἀετὰ ἔχων· ἐπεὶ
 ἀτέλης καὶ τρεπτός φανήσεται. Εἰ γὰρ, ἕπερ ἦν,

** Joan. xiv, 10.

εἰς τὴν αὐτὴν, etc. Basil. et Auglic. hæc verba, in-
 sciar tituli, interserunt : Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι ἦν
 ὁ Λόγος ἐν τῷ Θεῷ σωπώμενος· ὕστερον δὲ προβέ-
 ληται δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς κτισθώμεν. Id est, Ad-
 verterus eos qui dicunt Verbum in Deo fuisse tacite
 sine silentio, postea autem propter nos, ut scilicet
 crearemur, emissum seu prolatum fuisse. Quæ item
 exstant ad marginem Regii, Seguerian. Gobler. et
 Felek. 1.

(60) Anglicanus, κτίσασθαι. Paulo post Regius et
 Seguerianus, προβάλῃται. Alii et editi, προβάλῃται.

(61) Regius, φησίν. Paulo post Anglicanus, ἐξ
 ἰσῶ καὶ μειζόνως.

495 11. Sane illi in eandem dementia incidunt ac Ariani. Nam et ipsi Verbum aiunt propter nos creatum esse, ut nos videlicet crearet, quasi Deus nostram expectasset creationem, ut vel æcundum illos ipsum emitteret, vel secundum istos crearet. Plus igitur nobis tribuunt Ariani quam Filio. Nec enim nos propter illum, inquam, sed ille propter nos factus est : si nempe idcirco creatus est et existit, ut nos Deus per eum crearet. Hi autem pari vel etiam majori impietate mius Deo quam nobis concedunt. Nos enim sæpe vel silentes et solum cogitantes agimus, ita ut ea quæ cogitamus, etiam imaginibus et simulacris exprimitur ; hi vero Deum silentem nihil agere, sed tantum loquentem vim habere volunt, si utique silens nihil potuerit efficere, sed loquens creare inceperit. Enimvero æquum est ut ab illis quærere, num Verbum, cum esset in Deo, perfectum fuerit, ita ut posset agere? Si imperfectum erat, cum in Deo esset, tuncque perfectum est, cum est genitum ; nos ergo ejus perfectionis causa sumus, si uempe propter nos genitum fuerit. Ita enim propter nos agendi potestatem accepit. Si vero perfectum erat, cum in Patre esset, ita ut etiam potuerit agere, frustra certe genitum est, siquidem creare poterat, cum adhuc in Patre esset : ac proinde, vel non genitum est ; vel non propter nos genitum est, sed quia creationem, sed ipsum ex Deo esse significat : erat

12. Quin etiam idem profecto audebunt de Patre ipso dicere. Namque si silens agere non potuit, ucesse est ut gignendo, id est, loquendo, virtutem accepit. At unde et per quid accepit? Quod si Verbum in se habens, potuit agere, inutiliter ergo gignit, cum silens possit agere. Deinde, si Verbum priusquam genitum est, in Deo erat ; igitur genitum foris et extra Deum est. Quod si verum est, quare ergo nunc dicit : Ego in Patre, et Pater in me est *. Si porro nunc est in Patre, ergo semper fuit in Patre, ut nunc quoque est, futileque dicta est ipsum propter nos genitum fuisse, ac post nos recurrere, ut sit quemadmodum erat. Nec enim erat quod nunc non est ; nec nunc est quod non erat : sed est quemadmodum erat semper, idemque ac eodem modo semper est. Alioquin imperfectum

12. Quin etiam idem profecto audebunt de Patre ipso dicere. Namque si silens agere non potuit, ucesse est ut gignendo, id est, loquendo, virtutem accepit. At unde et per quid accepit? Quod si Verbum in se habens, potuit agere, inutiliter ergo gignit, cum silens possit agere. Deinde, si Verbum priusquam genitum est, in Deo erat ; igitur genitum foris et extra Deum est. Quod si verum est, quare ergo nunc dicit : Ego in Patre, et Pater in me est *. Si porro nunc est in Patre, ergo semper fuit in Patre, ut nunc quoque est, futileque dicta est ipsum propter nos genitum fuisse, ac post nos recurrere, ut sit quemadmodum erat. Nec enim erat quod nunc non est ; nec nunc est quod non erat : sed est quemadmodum erat semper, idemque ac eodem modo semper est. Alioquin imperfectum

(62) Sic Regius et Seguerianus. At in aliis et editis deest καὶ.

(63) Regius et Seguerianus, ἐρέσθαι, acuta penultima. Alii et editi, ἐρεσθαι.

(64) ὄνν abest a Basil. et Anglicano.

(65) Regius et Seguerianus. δι' ἡμᾶς γὰρ καὶ. Alii et editi, δι' ἡμᾶς δὲ καὶ. Paulo post Basil. et Anglic., ἦν ἐν τῷ Θεῷ.

(66) Regius et Seguerianus, γεννηθῆ.

(67) Regius et Seguerianus, ἀρα εἰ, mendose, pro ἀρ ἀεὶ.

(68) Sic mss. At editio Commeliniana omittit ἐστίν.

et mutabile esse videretur. Si enim quod erat, id postea erit, quasi nunc non id ipsum esset; igitur nunc non est quod erat et erit. Rem clarius expono. Si in Deo antea erat, et postea rursus erit: perspicuum est Verbum nunc in Deo non esse. Verum revincuntur hac Domini voce: *Ego in Patre, et Pater in me est*. Sic enim nunc est, uti fuit semper. Si porro nunc est uti fuit semper: non igitur aliquando gignebatur, et aliquando non gignebatur; nec item aliquando in Deo silentium] et quies fuit, aliquando autem idem locutus est: sed semper est Pater, et Filius ejus Verbum, qui Filius non solo nomine Verbum est, nec Verbum cogitatione est Filius, sed Patri consubstantialis existit: nec ille propter nos est genitus, sed nos propter illum facti sumus. Cæteroque si propter nos genitus est, et B tunc, cum est genitus, creati sumus, ejusque ortu constitutæ sunt res creatæ, ac deinde recurrit ipse ut sit quod prius erat; primum 496 inde efficitur ut genitus, rursus non generetur. Nam si cum procedere, ipsum est gigni: igitur cum revertitur, gigni desinit. Postquam enim ad Deum revertitur, Deus rursus silebit. Atqui si silebit, erit quod eo silente erat, nempe quies, non autem rerum creatio, quæ proinde finem habebit. Nam ut procedente Verbo, factæ sunt et exstiterunt res creatæ: ita recurrente Verbo, jam non amplius existent res creatæ. Quid igitur eas fieri opus fuit, si esse desinent? Vel, quare locutus est Deus, ut post hæc sileret? Cur vero protulit quem deinde revocat? Cur cum gignat, ejus generationem finem voluit habere? Incertum autem est quid iterum erit. Vel enim semper taciturus est, vel rursus est geniturus, aliasque res creandas cogitaturus; nec enim eandem est effecturus, quippe quas factas permansisse satius fuisset: sed alias producturus est, quas delebit similiter, aliasque iterum cogitabit, idque infinite.

43. Forte autem bujusmodi opinio ex Stoicorum schola emanavit (69), qui nempe Deum putant contrahi rursusque cum rebus creatis dilatari, infiniteque quiescere. Quod enim dilatatur, contractum dilatatur; et quod extenditur, contractum extenditur: atque idem quidem est, nihil autem aliud præter affectionem quamdam patitur. Itaque si Unitas dilatata, facta est Trinitas; si item Unitas est Pater, Trinitas vero est Pater, Filius, et Spiritus san-

(69) Stoicorum sententiam sic explicat Diogenes Laertius in *Zenone*, prout legit Justus Lipsius *Physiologie Stoicorum* lib. xi, dissertat. 6: *Λέγουσι δὲ κόσμον τριγῶν· αὐτὸν τε τὸν Θεὸν τὸν τῆς ἀπάσης οὐσίας ἰδιοποιῶν, ὃς δὴ ἀφθάρτος ἐστὶ καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, κατὰ χρόνον ποιεῖς περιόδους ἀναλλοκῶν εἰς ἐαυτὸν τὴν ἀπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. Id est, Mundum vero tripliciter dicunt: primo ipsum Deum, universæ essentiae proprium effectorem, qui sane corruptionis expertus est et ingenitus, ordinis et dispositionis rerum artifex, per certas temporum periodos universam in seipsum absumens essentiam, iterumque ex seipso gignens. Suidas habet, Θεὸν, καὶ τὸν ἀπάσης, etc. In editione Henrici Stephani ann. 1570, mendose habetur, τὸν ἐκ τῆς ἀπάσης οὐσίας ποίῶν, vel ut in notis emendatur, ἰδίας ποίῶν.*

43. Τοῦτο δὲ ἰσως ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν ὑπέλαβε, διαβεβαιωμένον συστέλλεται καὶ πάλιν ἐκτείνεσθαι τὸν Θεὸν μετὰ τῆς κτίσεως, καὶ ἀπειρώς παύεσθαι. Τὸ γὰρ πλατυνόμενον ἀπὸ στενότητος πλατύνεται· καὶ τὸ ἐκτενόμενον συνεσταλμένον ἐκτείνεται· καὶ αὐτὸ μὲν ἐστὶ, πλεόν τε οὐδὲν ἢ πάθος ὑπομένει. Εἰ τοίνυν ἡ Μονὰς, πλατυθεῖσα, γέγονε Τριάς· ἡ δὲ Μονὰς ἐστὶν ὁ Πατὴρ, Τριάς δὲ Πατὴρ, Υἱὸς, ἄγιον (75) Πνεῦμα· πρῶτον μὲν πλατυθεῖσα ἡ

D (70) Goblerianus et Felckmanni primus hic et infra, *δηλονότι*.

(71) Regius et Seguerianus adducto ὁ Λόγος, quod in aliis et editis deest.

(72) Sic mss. et editio Commel.

(73) Goblerianus et Felckmanni primus, *ὑπέρβεν*. Ibidem Reg. Basil. Anglie, *Τίς οὖν ἡ χρεῖα*. Alii et editio Commeliniana, *Τίς οὖν χρεῖα*. Item ibidem Gohler et Felckm. 4, *τοῦτου χρεῖα*.

(74) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglie. At cæteri et editi, καὶ γὰρ, etc. Mox ad marginem Reg. Seg. Basil. Gohler et Felck. 4 hæc leguntur, *τά περι ἐξεδάτων καὶ περιτομῆς* (Basil. τομῆς) ἢ ὅδε ἐκτείνω. Id est, *Tractatus de sabbatis et circumcissione hic estatuit*. De eo agemus suo loco.

(75) Sic Regius et Segnerianus. At alii et editi, καὶ ἄγιον.

Μονάς, πάθος ὑπέμεινε, καὶ γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν ἡ ἐπικατύνθη γὰρ οὐκ οὕσα πλατεία ἔπειτα εἰ αὐτὴ ἡ Μονάς ἐπικατύνθη εἰς Τριάδα, Τριάς δὲ ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱός (76) καὶ ἄγιον Πνεῦμα ὁ αὐτὸς ἄρα Πατὴρ γέγονε καὶ Υἱός καὶ Πνεῦμα κατὰ Σαβέλλιον ἔκτος εἰ μὴ ἡ λαγομένη παρ' αὐτῶν Μονάς (77) ἄλλο τί ἐστὶ παρὰ τὸν Πατέρα. Οὐκ εἶναι οὖν πλατύνεσθαι εἶδει λέγειν (78), ἀλλ' ἡ Μονάς τριῶν ποιητικῆ, ὥστε εἶναι Μονάδα, εἶτα καὶ Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα. Εἰ γὰρ ἐπικατύνθη αὐτῆ, καὶ ἐξέτεινεν ἑαυτὴν, αὐτὴ ἂν εἴη, ὅπερ ἐξέτάθη. Καὶ Τριάς μὲν πλατύνθεισα οὐκ εἶναι Μονάς ἐστὶ· Μονάς δὲ οὕσα οὕτω ἦν Τριάς. Καὶ ὁ Πατὴρ ἄρα οὐκ οὕτω ἦν Υἱός καὶ Πνεῦμα· γενόμενος δὲ ταῦτα, οὐκ εἶναι Πατὴρ μόνον ἐστὶ. Ταῦτα δὲ καταφευδόμενος ἂν τις εἴποι, τοῦ Θεοῦ ὁμοία καὶ παθητὸν αὐτὸν εἰσαγάγων· τί γὰρ ἐστὶ πλατύνεσθαι ἢ πάθος τοῦ πλατυνομένου; Ἥ τί ἐστὶ τὸ πλατυνομένον (79), ἢ τὸ πρότερον μὴ τοιοῦτον, ἀλλὰ στενὸν τυγχάνον; ταῦτόν γὰρ ἐστὶ χρόνῳ μόνον διαφέρειν ἑαυτοῦ (80), τὰρι quam passio seu affectio rei dilatata? Vel quid est res dilatata, quam quæ antea non hujusmodi, sed contracta erat? Eadem quippe est, soloque temporis spatio a seipsa differt.

14. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς γινώσκεις Ἀπόστολος πρὸς Κορινθίους ἐπιστέλλων· *Μὴ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν· κλιανόθητε δὲ καὶ ὑμεῖς, Κορίνθιοι.* Τοὺς γὰρ αὐτοὺς ἀπὸ στενότητος εἰς πλατυσμὸν μεταβάλλειν συμβουλεύει. Ὡσπερ δὲ εἰ (81) ἐπικατύνθησαν πάλιν Κορίνθιοι καὶ στενοχωρούμενοι, οὐκ ἄλλοι ἐτύγγαζον, ἀλλὰ πάλιν ἦσαν Κορίνθιοι· οὕτως εἰ ὁ Πατὴρ ἐπικατύνθη εἰς Τριάδα, ἡ Τριάς πάλιν ἐστὶν ὁ Πατὴρ μόνος. Τὸ αὐτὸ δὲ πάλιν φησὶν, *Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλατύνεται* (82)· καὶ ὁ Νῦν λέγει, *Πλατύνεται ὁ Θεὸς τῷ Ἰακώβ* ἢ αὐτὴ γὰρ καρδία καὶ ὁ αὐτὸς Ἰακώβ ἐστὶν ἐν τῷ πλατυσμῷ. Εἰ μὲν οὖν ἡ Μονάς ἐπλάτυνεν, ἄλλοις ἂν ἐπλάτυνεν, εἰ δὲ αὐτὴ (83) ἐπλάτυνεν (84), αὐτὴ ἂν εἴη, ὅπερ ἐπικατύνθη. Τί δὲ ἐστὶν ἢ ὁ Υἱός καὶ Πνεῦμα ἄγιον; Ἐρέσθαι δὲ (85) αὐτὸν ποιαῦτα λέγοντα, καλὸν· Τίς ἡ ἐνέργεια τοῦ τοιοῦτου πλατυσμοῦ; ἢ, ὡς ἐπ' αὐτῆς ἀληθείας, δὴ τὶ ὅπως ἐπικατύνθη; Τὸ γὰρ μὴ μόνον

Actus: primo sequitur ut dilatata Unitas aliquam passa sit affectionem, factaque sit quod non erat: siquidem dilatata est qua lata non erat. Deinde, si ipsa Unitas in Trinitatem dilatata est, Trinitasque Pater est et Filius et Spiritus sanctus: ipse ergo Pater factus est et Filius et Spiritus, ut sentit Sabellius; nisi forte Unitas quam ille propugnat, aliquid sit aliud præter Patrem. Igitur non jam Unitas dilatari dicenda erat, sed trium potius esse effectrix, ita ut primo sit Unitas, deinde et Pater, et Filius et Spiritus. Nam si ipsa dilatata est, sequè ipsam extendit, ipsa sane fuerit id quod extensum est. Dilatata proinde Trinitas, non amplius est Unitas, quæ cum esset Unitas, nondum Trinitas erat: igitur cum item Pater esset, nondum erat Filius et Spiritus, qui Pater postquam ista factus est, non jam tantum Pater esse. Verum nemo hæc dixerit, nisi qui corpus Deo false affingat, eumque patibilem naturam habere arbitretur. Quid enim est dilatata, quam quæ antea non hujusmodi, sed contracta erat? Eadem quippe est, soloque temporis spatio a seipsa differt.

14. Id non ignorabat divinus Apostolus qui ipa ad Corinthios scribit: *Non coangustamini in nobis: dilatamini vero, et vos Corinthii* *. Illos scilicet hortabatur ut ab angustia in latitudine se transferret. Ut autem si coangustati Corinthii, dilatati postea essent, non alii 497 sed Corinthii semper fuissent: ita si Pater in Trinitatem dilatatus est, certe Trinitas solus rursus est Pater. Idem iterum ait, *Cor nostrum dilatatum est* *. Non item dicit, *Dilatet Deus Jophet* *. Siquidem idem cor, idemque esse Japhet in dilatatione. Si ergo Unitas dilatavit, ea sane fuerit ipsimum quod dilatatum est. Quid vero illud est præter Filium et Spiritum sanctum? Non alis re autem erit cum qui ita sentit interrogare, quoniam sit hujusmodi dilatationis effectus, vel potius (ipsa veluti coram veritate), cur omnino dilatata Unitas sit? Quod enim non idem manet, sed postea dilatatur, causam habeat necesse est per

* II Cor. vi, 12. * ibid. 11. * Gen. ix, 27.

(76) Regius et Seguerianus, καὶ Υἱός. In aliis et editis deest καὶ. Ibidem Reg. Seg. Gobler. ὁ αὐτὸς ἄρα. Cæteri et editi ὁ omittunt.

(77) Regius et Seguerianus, παρ' αὐτῶν. Cæteri et editi, παρ' αὐτῶν. Nannius videtur legisse, παρ' αὐτῶν· nam vertit, *apud Deum*, sed male: hic enim Sabellius indicatur.

(78) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et editi, λόγῳ, mendose. Paulo post Basil. et Anglic., καὶ Υἱόν καὶ ἄγιον Πνεῦμα.

(79) Sic Regius et Seguerianus. At in aliis et editis deest τὸ. Ibidem, ante πρότερον, Basil. et Anglic. τὸ omittunt.

(80) Reg. Seguer. Basil. Anglican. addunt μόνον, Goblerianus, μόνον, utrumque autem abest ab aliis et editis. Ibidem Regius et Seguerianus, ταυτοῦ. Goblerianus, αὐτῶν. Cæteri et editi, αὐτοῦ. Quæ ibidem sequuntur, ita existant in Reg. Seg. Basil. Anglic. et Felckm. 1, ubi Seg., στενοχωρηθεε. Cæteri vero et editi sic habent, Τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Κορινθίους ἐπιστέλλων εφη. Goblerianus, φησὶ.

(81) Sic Regius et Seguerianus. At alii et editi, et omittunt.

(82) Sic mss. et editio Commeliniana ut Scripturæ textus. Editio autem Paris. et Colon., ὁμοῦν ἐπικατύνθη. Mox Regius et Seguerianus, τῷ Ἰακώβ, ut et habet Versio Septuaginta Interpret. juxta Hebræum textum, *רַבִּי יַעֲקֹב*. Cæteri vero mss. et editi, τὸν Ἰακώβ. Verum cum idem mox habeant, ἄλλοις ἂν ἐπλάτυνεν, non, ἄλλοις· legendum idcirco τῷ Ἰακώβ. Recte tamen per accusativum redditur: hunc enim casum regit verbum πλατύνω, et, *dilatato*. Ibidem Regius et Seguerianus, ἡ αὐτὴ γὰρ καρδία. Alii et editi, ἡ αὐτοῦ γὰρ καρδία.

(83) *Lege αὐτοῦ.*
(84) Basilienis et Anglicanus, εἰ δὲ τῆν. Cæteri mss. et editio Commeliniana habent αὐτῆ. Sed αὐτῆ legendum, ut antea legitur τῷ Ἰακώβ, et, ἄλλοις. Ibidem Basil. et Anglicanus, αὐτῆ ἂν εἴη. Forte aliter hunc locum legit Nannius, cujus hæc est versio post ἐν τῷ πλατυσμῷ: *Ergo si Unitas se dilatavit, eadem fuerit jam dilatata, quæ ante dilatationem fuerat.*

(85) Sic Reg. et Seg. At alii et editi, ἔρεσθαι. Infra Regius, ἀνόγη δὲ.

quam dilatatur. Si ut Verbum et Spiritus cum illo esset, præposterum est dicere Unitatem; deinde, dilatata esse. Nec enim posterior est Verbum et Spiritus, sed semper, ne videlicet Deus sine Verbo seu ratione esse putetur, uti sentiunt Ariani. Quocirca, si semper fuit Verbum et Spiritus, semper quoque dilatata fuit, non autem primum fuit Unitas. Quod si posterius dilatata est, posterius igitur est Verbum. Si vero propter humanæ naturæ assumptionem dilatata est, tuncque facta est Trinitas: igitur ante naturam humanam assumptam nondum erat Trinitas. Inde item sequetur ut Pater caro factus sit, si nempe ipse, qui Unitas erat, hominem assumendo dilatatus est: qui et idem fortassis Unitas postea erit, et caro, et, quod tertium est, Spiritus, si nempe ipse est qui dilatatus est: ac proinde solo nomine Trinitas futura est. Quod si ad creandum dilatata dicatur, id quoque absurdum est. Fieri enim poterat ut ipsa manens Unitas, omnia ediceret. Nec enim dilatatione indigebat Unitas, nec infirma erat priusquam dilataretur. Nam absurdum et impium est id de Deo sentire et dicere. Aliud insuper absurdum inde consequetur. Si enim rerum creaturarum gratia dilatata est; si quandiu erat Unitas, nullæ erant res create: cum post absolutam creationem, rursus e dilatata fieri debeat enim creandi causa dilatata est; ita cum dilatata esse

15. Hæc itaque absurda ex illa orientur opinione, qua Unitas in Trinitatem dilatari dicitur. Quod vero qui ita sentiunt, Verbum et Filium dividere audent, contenduntque aliud esse Verbum, et alium Filium, prius Verbum esse, deinde Filium: age, ista quoque, si placet, perpendamus. Varia autem illorum est temeritas. Alii enim hominem, quem Salvator assumpsit, Filium esse volunt: alii utrumque, nempe hominem et Verbum, tunc Filium factum fuisse putant, cum inter se copulati sunt. Alii autem arbitrantur ipsum Verbum tunc Filium factum esse, cum homo factus est: Siquidem ex Verbo, inquit, factus est Filius, qui antea non Filius, sed duntaxat Verbum erat. Porro uterque error Stoicorum est, quo et Deus dilatari dicitur, et Filius 498 negatur. Valde autem illud ineptum esse quod, cum Verbum agnoscat et nomen, ipsum Filium esse infirmitur. Eaimvero si Verbum ex Deo non esset, haud immerito ipsum Filium esse negarent. At si ex Deo est, cur non perspiciant id, quod ex aliquo existit, filium ejus esse ex quo est? Deinde, si Verbi Deus Pater est, quidni Ver-

A τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ὕστερον πλατυνόμενον, ἔχειν ἀνάγκη δεῖ τὴν αἰτίαν. δὲ ἦν καὶ ἐπλατύθη. Εἰ μὲν οὖν ἕνα Λόγος καὶ Πνεῦμα συνῆ αὐτῶν, περὶ τὸν λέγοντα, Μονὰς (86) εἶτα, ἐπλατύθη. Οὐ γὰρ ὕστερον Λόγος καὶ Πνεῦμα, ἀλλ' αἰεὶ ἕνα μὴ ἄλογος ὁ Θεὸς κατὰ τοὺς Ἀριανούς. Ὅποτε, εἰ αἰεὶ ἦν Λόγος καὶ Πνεῦμα, αἰεὶ πλάτεια, καὶ οὐ πρῶτον Μονὰς. Εἰ δὲ ὕστερον ἐπλατύθη, ὕστερον καὶ Λόγος. Εἰ δὲ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐπλατύθη, καὶ γέγονε τότε Τριάς· ἄρα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὕτω ἦν Τριάς. Φανήσεται δὲ ὁ Πατὴρ (87) καὶ γεγωνὸς σὰρξ, εἶγε αὐτὸς, Μονὰς ὢν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπλατύθη· καὶ τάχα λοιπὸν Μονὰς ἔσται καὶ σὰρξ, καὶ, τὸ τρίτον, Πνεῦμα· εἶγε αὐτὸς ἐπλατύθη· ἔσται δὲ καὶ ὀνόματι μόνον Τριάς. Εἰ δὲ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύθη, ἄτοπον. Δυνατὸν γὰρ ἦν, καὶ Μονὰς μόνουσαν αὐτὴν (88), πάντα ποιῆν· οὐ γὰρ ἐνεθῆξ ἦν πλατυσμοῦ ἡ Μονὰς, οὐδὲ ἀσθενῆς ἦν πρὸ (89) τοῦ πλατυθῆναι. Ἄτοπον γὰρ καὶ ἀσθενὲς τοῦτο εἶναι ἐπὶ Θεοῦ νοεῖν καὶ λέγειν. Ἀκολουθήσει δὲ καὶ ἄλλο ἄτοπον. Εἰ γὰρ (90) διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύθη, ἕως δὲ Μονὰς ἦν, οὐκ ἦν ἡ κτίσις· πάλιν δὲ (91) ἔσται μετὰ τὴν συντέλειαν Μονὰς ἀπὸ πλατυσμοῦ· ἀναερέθησεται καὶ ἡ κτίσις. Ὅποτε γὰρ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύθη, οὕτω· παυόμενου τοῦ πλατυσμοῦ, παύσεται καὶ ἡ κτίσις.

Unitas; utique debentur quoque res creatæ. Ut desinet, existere similiter desinent res creatæ.

15. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἄτοπα ἐκ τοῦ πλατυνεσθαι λέγειν εἰς Τριάδα τὴν Μονὰδα ἀπανήσει. Ἐπειδὴ δὲ οἱ (92) τοῦτο λέγοντες τολμῶσι διαίρειν Λόγον καὶ Υἱὸν, καὶ λέγειν ἄλλων μὲν εἶναι τὸν Λόγον, ἕτερον δὲ τὸν Υἱὸν, καὶ πρότερον μὲν εἶναι τὸν Λόγον, εἶτα τὸν Υἱὸν (93) φέρε, καὶ περὶ τούτων ἴδωμεν. Ἔστι δὲ τούτων διάφορος ἡ τέμμη. Οἱ μὲν γὰρ τὸν ἀνθρώπων, ὃν ἀνέλασεν ὁ Σωτὴρ, αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν λέγουσιν· οἱ δὲ τὸ συναμφοτέρον, τὸν τε ἀνθρώπων καὶ τὸν Λόγον, Υἱὸν τότε γεγενῆσθαι, ὅτε συνήθησαν. Ἄλλοι δὲ εἰσὶν οἱ λέγοντες, αὐτὸν τὸν Λόγον τότε Υἱὸν γεγενῆσθαι, ὅτε ἐνηθρώπησεν· Ἀπὸ γὰρ Λόγου, φασί, γέγονεν Υἱὸς, οὐκ ὢν πρότερον Υἱὸς, ἀλλὰ Λόγος μόνον. Στωϊκὰ μὲν οὖν ἀμφοτέρα, τὸ τε πλατυνεσθαι λέγειν τὸν Θεόν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν Υἱόν. Κατὰ περὶ τὸν δὲ ἀνόητον, οἱ, ὀνομάζοντες Λόγον, ἀρνοῦνται αὐτὸν Υἱὸν εἶναι. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος, εἰκότως ἂν αὐτὸν ἀρνοῦντο εἶναι Υἱόν· εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστι, διὰ τί μὴ συνορῶσιν, ὅτι τὸ ἐκ τινος ὑπάρχον υἱὸς ἔστιν ἐκείνου, ἐξ οὗ καὶ ἔστιν; Εἶτα εἰ τοῦ Λόγου Πατὴρ ἔστιν ὁ Θεός, διὰ τί μὴ καὶ ὁ Λόγος Υἱὸς ἂν εἴη τοῦ αὐτοῦ Πατρός; Πατὴρ γὰρ

(86) Regius et Seguerianus, Μονὰς· εἶτα, etc., puncto inter Μονὰς et εἶτα interposito. Alii et editi, Μονὰς εἶτα, etc., conjunctim. Paulo post Reg. Seg. et Gobl., ἄλογος ὁ Θεός. Alii et editi ὁ omittunt. Ibid. Reg. Seg. Gobl. Basil. et Anglican., ἦν Λόγος. Cæteri et editi, ἦν ὁ Λόγος.

(87) Sic Regius codex et Seguerianus. At alii cum editis, καὶ δὲ ὁ Πατὴρ.

(88) Sic Basilienis et Anglicanus atque ita emendatum in Regio. At alii et editio Commeliniana, μὲν

ὄσων.

(89) Sic mss. In editione autem Commel. πρὸ δεστ.

(90) Γὰρ abest a Basil. et Anglicano; qui Anglic. mox habet, καὶ ὡς δὲ Μονὰς ἦν.

(91) Sic Regius et Seguerianus alique mss. præter Felek. primum. In aliis et editis deest δὲ.

(92) Reg. Seg. et Anglic., Ἐπειδὴ δὲ οἱ. Cæteri et editi, Ἐπεὶ δὲ οἱ.

(93) Basilienis et Anglicanus, εἶτα δὲ τὸν Υἱόν.

τίς ἐστὶ καὶ λέγεται, οὗ ἐστὶν ὁ υἱός· καὶ υἱός τίς ἐστὶ καὶ λέγεται ἐκείνου, οὗ ἐστὶν ὁ πατήρ. Εἰ τοίνυν τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐστὶ Πατήρ ὁ Θεός, οὐδέ ὁ Λόγος Υἱός ἂν εἴη· εἰ δὲ Πατήρ ὁ Θεός (94), εἰκότως ἂν εἴη καὶ ὁ Λόγος Υἱός. Εἰ δὲ ὑπερὸν μὲν Πατήρ καὶ πρῶτον Θεός, Ἀρειανῶν μὲν (95) τὸ φρόνημα· ἔπειτα ἔπουν μεταβάλλεσθαι τὸν Θεόν· *συματικὸν γάρ· εἰ δὲ ὡσπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὑπερὸν ποιητῆς, ἰστέον, ὅτι τῶν γινομένων (96) ὑπερὸν ἐστὶν ἢ μεταβολή, ὡγὶ τοῦ Θεοῦ.*

creaturum factus est opifex, scire operæ pretium est mutationem non ad Deum, sed ad ea, quæ postea

16. Εἰ μὲν οὖν ποίημα καὶ ὁ Υἱός (97), καλῶς ἂν ὑπερὸν Πατήρ καὶ ἐπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ οὐ ποίημα ὁ Υἱός, ἀεὶ ἄρα ὁ Πατήρ, ἀεὶ καὶ ὁ Υἱός. Εἰ δὲ ἀεὶ ὁ Υἱός (98), αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Λόγος. Εἰ γὰρ μὴ Υἱός εἴη ὁ Λόγος, καὶ τοῦτο τις ἀποτολμῶν εἶποι· ἢ τὸν Λόγον Πατέρα λέγει, ἢ τὸν Υἱὸν κρείττονα τοῦ Λόγου. Τοῦ γὰρ Υἱοῦ ἐν κλάποις θυγὸς τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη ἢ μὴ εἶναι πρὸ Υἱοῦ τὸν (99) Λόγον· οὐδὲν γὰρ ἐστὶ πρὸ τοῦ θυγὸς ἐν τῷ Πατρὶ· ἢ εἰ ὁ Λόγος ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὸν Υἱόν, ὁ Λόγος ἂν εἴη ὁ Πατήρ, ἂν ᾧ ἐστὶν ὁ Υἱός. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ὁ Λόγος Πατήρ, ἀλλὰ Λόγος, ἐκτὸς ἂν εἴη ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, θυγὸς τοῦ Υἱοῦ ἐν τοῖς κλάποις τοῦ Πατρὸς. Οὐ γὰρ ἀμφότερα, ὅ τε Λόγος καὶ ὁ Υἱός, ἐν τοῖς κλάποις, ἀλλ' ἓνα εἶναι δεῖ, καὶ τοῦτον τὸν Υἱόν, ὅς ἐστι μονογενής. Καὶ πάλιν, εἰ ἄλλος ἐστὶν ὁ Λόγος (1), καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, κρείττονον εὐρεθήσεται ὁ Υἱός τοῦ Λόγου· οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐκ ὁ Λόγος. Ἢ τοίνυν οὐκ οὐδὲν ὁ Λόγος, ἢ εἰ οἶδε ψεύδος τὸ, *Οὐδεὶς γινώσκει. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ, Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα, καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν· Υἱὸς γὰρ εἰσι φωνὰ, καὶ οὐ Λόγος κατ' αὐτοῦς· ἤλθον οὐκ οὐδὲν ἐν Εὐαγγελίῳ. Κατὰ γὰρ τὸν Ἰωάννην (2), λέγοντος τοῦ Κυρίου, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν, ἐδάστωσαν λίθους οἱ Ἰουδαῖοι, ἰνα λιθάσωσιν αὐτόν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πολλὰ ἔργα καλὰ ἔδειξά ὑμῖν ἐκ τοῦ Πατρὸς· διὰ ποῖον αὐτῶν (3) ἔργον ἐμὲ λιθάσετε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάσομεν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ (4) ὅτι σὺ, ἀνθρώπος ὢν, ποιεῖς σαυτὸν Θεόν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἐστὶ γερραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, ὅτι ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ ἔστε; Εἰ ἐκείνους εἶπε Θεοὺς, περὶ οὗς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύνανται λιθῆναι ἢ Γραφή· Ἐν ὁ Πατήρ ἠγάπησε καὶ ἀπέστειλεν εἰς*

A hum, sui Patris Filius fuerit? siquidem pater ille est et dicitur ejus, qui suus est filius: et similiter filius ille est et dicitur ejus, qui suus est pater. Quapropter si Deus non est Christus Pater, nec Verbum Filius esse potest. Sed si Pater est Deus, vere et Verbum Filius est. Quod si postea Pater esse dicatur, cum primum Deus esset; hæc ipsa est Arianorum doctrina. Sed præterea absurdum est Deum mutari: nam id corporeum est. Si vero respondeant Patrem Filii factum esse, ut postea rerum

16. Quapropter si Filius esset opus; recte quocumque Pater ejus postea efficeretur. Sed si Filius non est opus, semper ergo Pater, semper et Filius est. Si porro semper est Filius, ipsum sane fuerit Verbum, Nisi enim Verbum Filius fuerit: qui id audebit negare, fateri cum necesse est vel Verbum Patrem esse; vel Filium Verbo esse præstantiorem. Nam cum Filius sit in sinu Patris, necesse est vel Verbum autem Filium non esse; nihil enim est ante eum qui in Patre est: vel si Verbum aliud est præter Filium, sequitur ut Verbum sit ipse Pater in quo est Filius. Quod si Verbum non est Pater, sed Verbum: igitur Verbum est extra Patrem, quippe cum Filius in sinu Patris sit. Nec enim ambo, nempe Verbum et Filius in sinu Patris sunt, sed unum esse oportet, eumque Filium, qui est Unigenitus. Rursus, si aliud est Verbum et alius Filius, Filius Verbo præstantior erit. Nemo enim Patrem cognoscit nisi Filius, non autem Verbum. Vel igitur Patrem non novit Verbum; vel si novit, false dicitur, *Nemo novit*. Quod idem urgendum est de hisce verbis, *Qui vidit me, vidit Patrem*, et, *Ego et Pater unum sumus*. Namque hæc voces Filii sunt, non Verbi, ut putant illi, idque ex Evangelis dilucidum est. Nam Domino, ut narrat Joannes, dicente, *Ego et Pater unum sumus, sustulerunt lapides Judæi, ut lapidarent eum. Respondit eis Jesus: Multa opera bona ostendi vobis ex Patre, propter quod bonum opus me lapidatis? Responderunt ei Judæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, Dii estis? Si illos dixit deos ad quos Verbum Dei factum est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in*

99 Joan. i, 48. 100 Matth. xi, 27. 101 Joan. xiv, 9.

102 Joan. x, 30.

(94) Regius, εἰ δὲ ὁ Πατήρ ὁ Θεός.

(95) Basilienensis et Anglicanus, Ἀρειανὸν μὲν, etc.

(96) Reg. Seg. Basil. et Anglic. γινομένων. Alii vero et editi, γενομένων.

(97) Sic Reg. Seg. et Gobler. In aliis et editis ὁ aest.

(98) Regius et Seguerianus, ἀεὶ Υἱός. Cæteri et editi, ἀεὶ ὁ Υἱός.

(99) Basilienensis et Anglicanus, πρὸ τοῦ Υἱοῦ.

(100) Regius et Seguerianus ἐστὶν omitunt. Ibidem 7bident Basil. et Anglic. καὶ ἄλλος Υἱός.

(101) Reg. Seg. Basil. Anglican. addunt Κατὰ γὰρ

τὸν Ἰωάννην, quæ absunt ab aliis et editis. Mox Reg. Seg. Basil. Anglic. ἐδάστωσαν λίθους. Cæteri et editi, ἐβάστασαν γὰρ λίθους.

(102) Sic Regius codex, Seg. Basil. et Anglic. In aliis et editis deest αὐτόν.

(4) Sic Regius et Seguerianus. At alii et editi, καὶ omitunt. Quæ ibidem sequuntur, ita exstant in Reg. Seg. Basil. et Anglic. sed in Anglic. et Basil. abest ἕτε ante ἐγὼ εἶπα. Cæteri et editi sic habent, ἕτε σὺ, ἀνθρώπος ὢν, ποιεῖς σαυτὸν Θεόν. Καὶ ὁ Ἰησοῦς λέγει· Ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν γέγραπται, Ἐγὼ εἶπα.

mundum, vos dicitis quia Blasphemias, quia dixi, *Filius Dei sum? Si non facio opera Patris, nolite credere mihi. Sin autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut sciatis et cognoscatis quia Pater in me est, et ego in Patre* 47. Atqui, prout sonant ipsa verba, non dixit, Deus sum, vel, Filius Dei sum, sed, *Ego et Pater unum sumus.*

499 17. Judæi quidem hac dictione, unum, eum se esse Patrem dixisse arbitrabantur, quemadmodum sentit Sabellius: at Saluator noster peccatum illorum coarguit hujusmodi ratiocinio: Εἰ μὲν ἄνθρωπος Deum dixissem, vos tamen scriptum meminisse oportebat: *Ego dixi, Dii estis.* Deinde hæc verba, *Ego et Pater unum sumus,* explanans, mutuum Filii et Patris unitatem eisdem indicari docet, cum ait, *Quia dixi, Filius Dei sum.* Nam tametsi verbis id uou expressit, tamen quod his vocibus, unum sumus, significatur, ad ipsum retulit Filium. Nihil unum est cum Patre, nisi quod ex ipso Patre est. Quid porro ex ipso Patre fuerit præter Filium? Itaque concludit, *Ut cognoscatis quia ego in Patre, et Pater in me est.* Nec enim quid unum istud esset explicans, dixit in eo esse quod idem illud sit quocum unum est: sed in eo quod ipse sit in Patre, et Pater in Filio, qua videlicet ratione inter se sunt conjuncti, nec a se separari queunt. Namque ipsum quoque Sabelli hoc in loco evertit errorem, quippe qui non dixerit, Ego sum Pater, sed, *Filius Dei sum.* Arium pariter profligat cum ait, *Unum sumus.* Quocirca si aliud est Filius, et aliud est Verbum, non Verbum unum est cum Patre, sed Filius: neque qui Verbum vidit, vidit Patrem, sed qui Filium vidit. Præterea, vel Filius major est Verbo, vel Verbum nihil amplius habet quam Filius. Ecquid enim majus vel perfectius esse possit, quam quod significatur hisce dictionibus, *Unum* 48, *Ego in Patre, et Pater in me est: Qui tidit me, vidit Patrem* 49? Hæ enim voces Filii sunt. Ait ergo idem Joannes: *Qui vidit me, vidit eum qui misit me* 50. Et, *Qui me recipit, recipit eum qui misit me* 51. Et, *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Uel, *Si quis audiverit verba mea, et non custodierit, ego non judico eum.* Non enim veni ut judicem mundum, sed ut saltem faciam mundum: sed sermo quem audit, ille judicabit eum in novissimo die: quia ego ad Patrem vado 52. Eum, qui mandatum non servaverit, prædicatione judicandum esse declarat. Nisi enim, in-

47 Joan. x, 30-38. 48 Ibid. 30. 49 Joan. xiv, 9, 10. 50 Joau. xii, 45. 51 Matth. x, 40. 52 Joan. xii, 46-48; xiv, 12.

(5) Basilienis et Auglicanus, τοῦ Πατρὸς μου. Ibidem Regius et Seguerianus hic et mox μὴ πιστεύετε, et γινώσκατε. Alii et editi, μὴ πιστεύετε, et γινώσκατε.

(6) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, ὅτι Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ τότε καὶ οὐα, ἑτέρα, etc.

(7) Reg. Seguerian. Basil. et Anglican. τοῦ Θεοῦ. In aliis et editis deest τοῦ. Ibidem Regius, Et γὰρ καὶ τῆ.

(8) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic. At alii et editi, ἀποδέδωκε τῷ Θεῷ ἔνοι τῷ Υἱῷ.

τὸν κόσμον, ὑμῖς λέγετε, ὅτι βλασφημῶς, δεῖ εἶπαι, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; *Ei οὐ ποῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, μὴ (5) πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποῶ, κὰρ ἔμοι μὴ πιστεύετε, τοὺς ἔργους πιστεύσατε, ἵνα γινώσκατε καὶ γινώσκατε, ὅτι ἐν ἔμοι ὁ Πάτερ, κἀγὼ ἐν τῷ Πατρὶ. Καίτοι, ὅσον ἐκ τοῦ προφανοῦς δεῖ νοεῖν, οὐδ' ὅτι θεός εἰμι, οὐδ' ὅτι Υἱὸς Θεοῦ εἰμι, εἶπεν, ἀλλ', Ἐγὼ καὶ ὁ Πάτερ ἐν ἑσμεν.*

17. Οι μὲν οὖν Ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἀκούσαι, ἐν, ἐνόμιζον κατὰ Σαβέλλιον αὐτὸν εἰρηκνῆσαι εἶναι τὸν Πατέρα· ὁ δὲ γε Σωτῆρ ἡμῶν συλλογίζεται μὲν αὐτῶν τὴν ἀμαρταν ὅτι· *Ei καὶ θεὸν εἶπον, εἶδει ὑμᾶς εἰδέναι τὸ γεγραμμένον, Ἐγὼ εἶπα (6), θεοὶ ἔστε· εἶτα τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πάτερ ἐν ἑσμεν, σαφηνίζων, ἐν τῷ Υἱῷ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητά ἀποδέδωκε λέγων, Ὅτι εἶπον· Υἱὸς εἰμι τοῦ Θεοῦ (7). *Ei γὰρ τῆ λέξει οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τοῦ, ἐν ἑσμεν, ἀποδέδωκε τῷ Υἱῷ (8). Οὐδὲν γὰρ ἐν πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ. Τί δ' ἂν εἴη τὸ ἐξ αὐτοῦ ἢ ὁ Υἱός; Ἐπιφέροι γοῦν, Ἴνα γινώσκατε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πάτερ ἐν ἔμοι. Τὸ γὰρ ἐν ἐπισηγροῦμενος, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι (9) ἐκεῖνο πρὸς δ ἐν ἑστίν εἶπεν, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ, τὴν συνάρειαν, καὶ τὸ ἀχώριστον. Καὶ γὰρ καὶ Σαβέλλιον ἐν τούτῳ ἀναστρέπει, ἐν τῷ εἶπειν οὐχ, Ὁ Πάτερ εἰμι, ἀλλὰ, Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ Ἄρειον ἐν τῷ εἶπειν, Ἐν ἑσμεν. *Ei τοῦτον ὁ Υἱὸς ἄλλο, καὶ ὁ λόγος ἄλλο, οὐχ ὁ λόγος ἐν ἑστὶ πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ Υἱός· οὐδὲ ὁ τὸν λόγον ἑωρακίως ἑώρακε τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ τὸν Υἱόν. Τούτων δὲ δεικνυμένων, ἡ μέλλων ὁ Υἱὸς τοῦ λόγου, ἡ πλεονομιὰ ὁ λόγος τοῦ Υἱοῦ ἔχει. Τί γὰρ μεῖζον ἢ τελευταῖον τοῦ, Ἐν (10), καὶ τοῦ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πάτερ ἐν ἔμοι, καὶ τοῦ, Ὁ ἑωρακίως ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα; Καὶ γὰρ καὶ (11) αὐταὶ αἰ φωναὶ τοῦ Υἱοῦ εἶσι. Φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης· Ὁ ἑωρακίως ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πᾶν-φαστὰ με· καὶ, Ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστελλαντά μου· καὶ, Ἐγὼ πῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνη· καὶ, Ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν λόγων, καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν· οὐ γὰρ ἤλθοι ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Ὁ λόγος δὲ ὃν ἀκούει (12), ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτόν ἐν τῇ ἰσχυρῇ ἡμέρᾳ· ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι. Τὸ κήρυγμα δὲ φησι κρίνειν τὸν μὴ φυλάξεντα τὴν ἐντολήν. *Ei γὰρ φησι, μὴ ἤλθοι, καὶ ἐλήλυθα αὐτοῖς, ἀμαρταν οὐκ εἶχον· τῶν δὲ πρόφασιν οὐχ ἔφευσεν, φησὶ, ἀκριβοῦς μου τῶν****

(9) Regius et Seguerianus, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. Caeteri et editi, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι.

(10) Sic mss. et editio Commeliniana. At editio Paris. et Colon. ἐν ἑσμεν.

(11) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis καὶ deest. Ibidem Reg. Seguer. Basil. et Anglican. Φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης, pro quo alii et editi habent καὶ πάλιν. Ibidem post ἑώρακε, editi addunt τὸν Πατέρα, quod abest a Regio et Seguerian.

(12) Basil. et Anglic. ἀκούει.

ρημάτων, δι' ὧν σωτηρίαν καρπίζονται οἱ ψαλάσσαντες.

18. Ἰουῶς μὲν οὖν ἂν εἰποιεν ἀναίδως, μὴ Υἱοῦ, ἀλλὰ Λόγου εἶναι τὴν φωνὴν ταύτην. Ἄλλ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω λεχθεῖσι ὄφρα ἐγένετο (13), ὅτι Υἱὸς ἐστὶν ὁ λέγων. Ὁ γὰρ λέγων ἐνταῦθα, οὐκ ἤλθορ κρίνας τὸν κόσμον, ἀλλὰ σώσει, δείκνυται οὐκ ἄλλος εἶναι ἢ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Φησὶ (14) γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὁ αὐτός (13) Ἰωάννης· Ὁὕτω γὰρ ἠγάπησαν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνη τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ δόγμα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἀλήθευεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα. Εἰ ὁ λέγων, Ὁ γὰρ (16) ἤλθορ, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω αὐτόν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ λέγων, Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· ὁ δὲ ἐβδὼν (17) οἴσασαι τὸν κόσμον, καὶ μὴ κρίνας αὐτόν, ὁ μονογενὴς ἐστὶν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· δῆλον δὲ ὁ αὐτὸς Υἱὸς ἐστὶν ὁ λέγων, Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με. Καὶ γὰρ ὁ λέγων, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ, Ἐάν τις μου ἀκούσῃ (18) τῶν ῥημάτων, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, περὶ οὗ ταῦτα φησὶν (19), Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ δόγμα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν, Καὶ αὕτη (20) ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ μὴ πιστεύοντος εἰς τὸν Υἱόν, ὅτι τὸ φῶς ἀλήθευεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, δηλοῦντι τῷ Υἱῷ (21). Αὐτὸς γὰρ ἂν εἴη τὸ φῶς τὸ φωτικὸν πάντα ἄνθρωπον τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· καὶ ὅσον χρόνον ἐπὶ γῆς (22) ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐνανθρωπήσιν, φῶς εἰς τὸν κόσμον ἦν, ὡς ἔφη αὐτός· Ἔως τὸ φῶς ἔρχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτός γένησθε. 19. Καὶ τούτου τοίνυν δευχθέντος, δῆλον ὅτι Υἱὸς ἐστὶν ὁ Λόγος. Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς ἐστὶ τὸ φῶς τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθὸς, ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ Υἱοῦ ὁ κόσμος

A *quid, venissem et locutus fuisset eis, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem nullam habere percipiunt qui ea custodiunt.*

18. Verum fortassis eo impudentia devenient, ut contendant has voces non Filii sed Verbi esse. At ex supradictis perspicuum est ea Filii esse verba. Qui enim hic dicit, *Non veni ut iudicem, sed ut salvum faciam mundum*, alius certe non est quam unigenitus Dei Filius. Sic enim antea loquitur idem Joannes : *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Non enim misit Deus Filium in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur : qui autem non credit, jam iudicatus est, quia non credidit in nomen unigeniti Filii Dei.* Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem : erant enim eorum mala opera¹⁸. Itaque si ille qui dicit, *Non enim veni ut iudicem mundum, sed ut salvum faciam eum*, ipse est qui etiam dicit, *Qui videt me, videt eum qui misit me* : si item ille, qui venit ut mundum salvum 500 faciat, non iudicet, Unigenitus est Dei Filius ; utique manifestum est ipsum esse Filium qui dicit, *Qui videt me, videt eum qui misit me*. Etenim is qui dicit, *Qui credit in me, et, Si quis audierit verba mea, ego non iudico eum*, ipse est Filius de quo haec dicit, *Qui credit in eum, non iudicatur : qui autem non credit, jam iudicatus est, quia non credidit in nomen unigeniti Filii Dei* : et rursum, *Hoc est iudicium ejus qui non credit in Filium, quia lux venit in mundum, nec crediderunt ei*¹⁹, nempe Filio. Lux enim certe ipse est, quae illuminat omnem hominem venientem in mundum²¹ ; qui quidem quandiu secundum humanam naturam in terris mansit, lux erat in mundo, ut ipse ait : *Dum lucem habetis, credite in lucem, in filii lucis sitis. — Ego enim lux, inquit, in mundum veni*²². Ἐγὼ γὰρ φῶς, φησὶν (23), εἰς τὸν κόσμον ἐλή-

D 19. Quibus ita probatis perspicuum sane est Filium esse ipsum Verbum. Porro si Filius lux est, quae venit in mundum ; sine ulla controversia se-

¹⁸ Joan. xv, 22. ¹⁹ Joan. iiii, 16-19. ²⁰ ibid. 19.

²¹ Joan. i, 9. ²² Joan. xii, 36, 46.

(13) Reg. Seg. Basil. et Anglic. γενήσεται. Caeteri et editi, ἐγένετο.
 (14) Sic Regius et Seguerianus. Alii vero et editi, ἔφη.
 (15) Regius, Seguerianus, Basiliensis et Anglicanus addunt ὁ αὐτός, quod abest ab aliis et editis.
 (16) Sic Regius et Seguerianus. At in aliis et editis deest γάρ.
 (17) Haec verba, ὁ δὲ ἐβδὼν, etc., ad πέμψαντά με inclusive, desunt in Gobl. et Felckm. I. Ibid. pro ὁ μονογενὴς ἐστὶν, Basil. Anglican. et editio Comneniana habent, ὁμογενὴς ἐστὶν. Mox Seguerianus, δηλοῦντι.
 (18) Reg. Seg. Basil. et Anglic., ἀκούσῃ. Caeteri et editi, ἀκούσῃται.
 (19) Reg. Seg. Basil. et Anglican. ταῦτα φησιν.

Alii et editi, ταῦτα ἔφη.
 (20) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. In aliis et editis καὶ deest. Ibid. Basil. αὐτῷ.
 (21) Reg. Seg. Basil. et Anglic. ὁ Υἱός. Ibidem Basil. et Anglic. δῆλον, ἔτι. Mox Regius et Seguerianus, τὸν ἐρχόμενον. In aliis et editis τὸν deest.
 (22) Basiliensis et Anglicanus, ἐπὶ τῆς γῆς. Mox iisdem et Regius ac Seguerianus, ὡς φῶς ἔρχεται. Item ibidem iisdem Reg. Seg. Basil. et Anglic. πιστεύετε εἰς τὸ φῶς. Editi et alii, πιστεύετε εἰς αὐτό.
 (23) Regius et Seguerianus φησὶν addunt : alii et editi omittunt. Paulo post Seguerianus, Basil. δευχθέντος, ἔτι Υἱὸς ἐστὶν ὁ λέγων. Anglicanus omittit quoque δῆλον.

quitur ut per Filium factus fuerit mundus. Sic enim evangelista initio Evangelii ita de Joanne Baptistia loquitur : *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine* ⁷¹. Namque, ut antea diximus, ipse Christus *lux vera est, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum* ⁷². Namque si in mundo ipse erat, et mundus per eum factus est : necesse igitur est ipsum Dei Verbum esse, per quod omnia facta fuisse idem testatur. Vel enim duos mundos admittere cogentur, ut unus per Filium, et alius per Verbum factus sit : vel si unus est mundus, et una creata natura, sequitur et unum et eundem Filium ac Verbum ante omnem creatam naturam existisse, quippe quæ per ipsum facta fuerit. Quocirca, si quemadmodum per Verbum, ita et per Filium omnia facta sunt, nihil contrarium esse apparebit, sed potius idem omnino erit dicere, *In principio erat Verbum*, et, *In principio erat Filius*. Sed si, eo quod nou dixerit Joannes, *In principio erat Filius*, negant Filio convenire quæ Verbi propria sunt, similiter igitur Verbo non convenient quæ propria sunt Filii. Atqui demonstratum est ad Filium hæc pertinere verba, *Ego et Pater unum sumus* ⁷³, ipsamque esse, *qui est in sinu Patris* ⁷⁴; has similiter voces ejus esse, *qui videt me, videt eum qui misit me* ⁷⁵: Verbo item et Filio commune esse quod dicitur, mundum nempe per ipsum factum esse : ex quibus evidens sit Filium ante mundum existisse, siquidem necesse est opificem ante opera esse. Deinde ex illorum sententia sequitur id quod ad Philippum dictum est, non ad Verbum, sed ad Filium pertinere. Nam, ut narrat evangelista, dixit Jesus : *Tanto tempore vobiscum sum, nec cognovistis me, Philippe ? Qui vidit me, vidit Patrem*. Et quomodo tu dicis, *Ostende nobis Patrem ? Non credis, quia ego in Patre et Pater in me est ? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor : Pater autem qui in me manet, 501 ipse facit opera. Credite mihi quod ego in Patre sum, et Pater in me. Alioquin propter opera ipsa credite mihi. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora his faciet, quia ego ad Patrem vado. Et quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio* ⁷⁶. Itaque si Pater in Filio glorificatur, Filius sine dubio fuerit qui ait : *Ego in Patre, et Pater in me est, et, Qui me vidit,*

ἐγένετο. Ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ λέγουν Ἰωάννου (24) ὁ Εὐαγγελιστὴς φησὶν· Ὅτις ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἢ ἡν μαρτυρῆσαι περὶ τοῦ φωτός. Ἦν γὰρ, ὡς προέφημεν, τὸ φῶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς δὲ ἀληθεύων, τὸ φωτίζον πάντα ἀνθρώπων τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον (25). Εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀνάγκη οὖν αὐτὸν εἶναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ἐφησεν. Ἡ γὰρ δύο κόσμους ἀναγκαθῆσθαι λέγειν, ἐν' ὃ μὲν δι' Ἰησοῦ, ὁ δὲ διὰ τοῦ Λόγου εἶναι γεγονός· ἦ, εἰ εἷς ἔστιν ὁ κόσμος καὶ μία ἡ κτίσις, ἀκόλουθον καὶ (26) ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Ἰῆσον καὶ Λόγον περὶ πάσης κτίσεως· δι' αὐτὸν γὰρ γέγονεν. Οὐκοῦν εἰ ὡς (27) διὰ τοῦ Λόγου, οὕτω καὶ διὰ τοῦ Ἰησοῦ τὰ πάντα γέγονον, οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται, ἀλλὰ καὶ ταῦτον εἶναι ἂν εἴπαιεν, ὡς, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Ἰησοῦς. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Θεός, οὐχ ἀρμύζειν φησὶται τῷ Ἰησοῦ τὰ τοῦ Λόγου, ὥρα καὶ τὰ τοῦ Ἰησοῦ μὴ ἀρμύζειν τῷ Λόγῳ. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἐδειχθῆ τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ τὸ (28), ὃ ὦν ἐν τοῖς κήρυκταις τοῦ Πατρὸς, ὑπάρχειν αὐτὸν· καὶ τὸ, Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· κοινὸν μὲντοι πρὸς τε τὸν Λόγον καὶ τὸν Ἰῆσον τὸ τὸν κόσμον δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· ὡς ἐκ τούτου δεῖκνυσθαι περὶ τοῦ κόσμου εἶναι τὸν Ἰῆσον. Ἀνάγκη γὰρ τὸν δημιουργὸν περὶ τὸν γινόμενον (29) εἶναι. Καὶ τὸ πρὸς Φίλιππον δὲ λεγόμενον οὐ τοῦ Λόγου κατ' αὐτοῦς ἂν εἶναι ἀλλὰ τοῦ Ἰησοῦ. Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς (30)· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἐγνωκάς με, Φίλιππε ; Ὁ ἐωρακώς ἐμὲ, ἔώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς σὺ λέγεις, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα (31) ; Οὐ πιστεύετε, οὐκ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἔστι ; Τὰ ρήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἐμῶν οὐ λαλῶ· ὁ δὲ Πατὴρ, ὃ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς (32) ποιεῖ τὰ ἔργα. Πιστεύετε μοι, οὐκ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ. Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι. Ἀμὴν, ἀμὴν· λέγω ὑμῖν, ὃ πιστεύω εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κακεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, οὐκ ἐγὼ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι. Καὶ ὃ τίς ἀρ ἀληθῆς ἐν τῷ ὄνοματι μου, τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Ἰησοῦ. Οὐκοῦν εἰ ὁ Πατὴρ δοξάζεται ἐν τῷ Ἰησοῦ, ὁ Ἰησοῦς ἂν εἶναι ὁ Λόγος· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ· αὐτὸς καὶ τὸ, Ὁ τῷ ἐωρακώς, ἔώρακε τὸν Πατέρα. Αὐτὸς γὰρ ὅ ταῦτα λέγων

⁷¹ Joan. 1, 8. ⁷² ibid. 9. ⁷³ Joan. 1, 50. ⁷⁴ Joan. 1, 18. ⁷⁵ Joan. 12, 45. ⁷⁶ Joan. 14, 9-13.

(24) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglican.; sed duo ultimi Ἰωάννης pro Ἰωάννου habent. At cæteri et editi, ὡς ὁ Ἰωάννης εἶναι περὶ Βαπτιστοῦ· Ὅτις ἦν, etc.

(25) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis τὸν δεστ. Ibidem Reg. Seguer. Basil. et Anglican. κόσμον. Ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ, etc. Sic item Gobl. sed γὰρ omissio.

(26) Gobl. et Felek. 1 καὶ omittunt.

(27) Ὡς abest ab Anglicano.

(28) Τὸ abest ab Anglicano. Mox Reg. Seg. et Basil. addunt ὑπάρχειν αὐτὸν, quæ alii et editi omittunt.

(29) Reg. Seg. et Gobl. γινόμενον. Cæteri et editi, γενομένον.

(30) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic.; sed duo ultimi, pro Ἰησοῦς, habent Ἰωάννης. Cæteri et editi, Τοσοῦτον γὰρ, εἶναι, χρόνον.

(31) Editio Cummeliniana et aliquot mss. τὸν Πατέρα, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀνθρώπον, etc., omissis intermediis, quæ in Reg. Seg. Basil. et Anglic. exstant. Sed in Seg. post ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Ἰησοῦ, desunt quæ sequuntur ante Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀνθρώπων.

(32) Basil. et Anglic. ὁ et αὐτός, omittunt, ut et αὐτὰ infra post τὰ ἔργα.

Υἱὸν ταυτὸν δεῖκνυσιν ἐπάγων, *Ἰνα δοξασθῆ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ.*

20. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐφόρεσεν ὁ Λόγος, αὐτὸν εἶναι λέγουσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοιοῦτον, καὶ μὴ τὸν Λόγον Υἱὸν ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη ἀκολουθῶν ὁ ἐν τῷ Πατρὶ, ἐν ᾧ καὶ ὁ Πατήρ ἐν αὐτῷ (33)· καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη, ὁ ἐν ὧν αὐτὸς καὶ ὁ Πατήρ, καὶ ὁ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Ἀναγκασθήσονται δὲ καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν τὸν κόσμον γεγενῆσθαι, καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν ἐλθόντα μὴ κρεῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι αὐτόν· αὐτὸν δὲ εἶναι καὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι. Ἰησοῦς γὰρ, φησὶν (34), εἶπεν αὐτοῖς· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. Καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον κατ' αὐτούς τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ μετὰ δύο καὶ τεσσαράκοντα γενεὰς γενόμενον (35) λέγειν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ὑπάρχειν; Πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον, εἰ ἡ (36) σὰρξ, ἣν ἐφόρεσεν ὁ Λόγος, αὐτῆ ἐστὶν ὁ Υἱὸς, λέγειν τὴν ἐκ Μαρίας σάρκα ταύτην εἶναι, δι' ἧς ὁ κόσμος ἐγένετο; Πῶς δὲ φήσους καὶ τὸ, Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν; Τὸ γὰρ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως τοῦ Υἱοῦ σηματοῦν ὁ εὐαγγελιστῆς, ἐπάγων λέγων, Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν. Πῶς δὲ εἰ μὴ ὁ Λόγος Υἱὸς ἐστὶν, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος Υἱὸς, δύναται τὸν κόσμον σῶσαι, εἰς ὃν καὶ αὐτὸς τοῦ κόσμου; Εἰ δὲ ἀναισχυνοῖσιν ἐπὶ τούτοις, ποῦ ἔσται ὁ Λόγος, τοῦ ἀνθρώπου ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ; Πότος (37) δὲ ἔσται ὁ Λόγος πρὸς τὸν Πατέρα, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πατρὸς ἐν ὄντων; Εἰ δὲ ὁ ἄνθρωπος μονογενὴς ἐστὶ, πότος ἔσται ὁ Λόγος; Ἡ γὰρ δευτέρον εἶναι αὐτὸν λέξει τις· ἡ εἰ (38) ὑπὲρ τὸ Μονογενὴς ἐστὶν, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Πατήρ. Ὅσπερ γὰρ εἰς ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὕτως ἐν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ Μονογενὴς. Τί δὲ καὶ πλεόν ὁ Λόγος ἔχει τοῦ ἀνθρώπου, εἰ γὰρ οὐχ ὁ Λόγος Υἱὸς ἐστὶ; Διὰ μὲν γὰρ Υἱοῦ καὶ τοῦ Λόγου ὁ κόσμος γεγενῆσθαι γέγραπται, καὶ κοινὸν ἐστὶ τῷ τε Λόγῳ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ δημιουργεῖν τὸν κόσμον· τὸ δὲ ὄρῃν τὸν Πατέρα οὐκ εἶναι τῷ Λόγῳ γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ τὸ σῶζειν τὸν κόσμον οὐκ εἶναι διὰ τοῦ Λόγου ἐλέχθη, ἀλλὰ διὰ τοῦ μονογενεῖος Υἱοῦ. Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὧν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Ὁ ἑωρακίως ἐμὲ, ἔώρακας τὸν Πατέρα. Καὶ τὸν Πατέρα δὲ οὐχ ὁ Λόγος γέγραπται γινώσκειν, ἀλλ' ὁ Υἱὸς· ὄρῃν (39) δὲ τὸν Πατέρα οὐχ ὁ Λόγος εἴρηται, ἀλλ' ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς.

21. Τί δὲ πλεόν εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ὁ Λόγος συμβάλλεται μᾶλλον τοῦ Υἱοῦ, εἰ γὰρ κατ' αὐτούς ἄλλος ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ ἄλλος ὁ Λόγος; Πιστεύειν γὰρ ἡμᾶς οὐκ εἰς τὸν Λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν Υἱὸν πρὸσταξίς ἐστι.

79 Joan. viii, 58. 80 Joan. i, 10. 81 Joan. xiv, 9.

(53) Sic mss. omnes. Editio Commeliniana, ὁ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν αὐτῷ.

(34) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et editi, Ἀμὴν γὰρ, ἐπεὶ ὁ Ἰησοῦς, λέγω, etc.

(35) Basilicenis et Anglicanus, γενόμενον. Regius et Seguerianus, λεγόμενον. Alii editique utrumque omittunt.

vidit Patrem. Qui enim hæc loquitur, seipsum Filium esse probat, cum addit, ut glorificetur Pater in Filio.

20. Si igitur contentundum hominem, quem gestavit Verbum, Filium Dei unigenitum esse, non autem Verbum: sequitur ut homo sit ille qui in Patre est, et in quo Pater est: homo item ille fuerit qui unum ipse et Pater est, quique in sinu est Patris, et lux vera est. Hinc fateri cogetur mundum per hominem factum esse, et hominem eum esse qui venit non ut judicaret, sed ut mundum saluum faceret: ipsum denique esse prius quam Abraham fieret. *Jesus enim, inquit, dixit illis: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum* 79. An non vero perabsurdum dictu esse eum existere, antequam fieret Abraham, quem ex semine Abraham post quadraginta duas ætates natum esse voluit? Si item caro, quam Verbum gestavit, Filius est: an non vehementer repugnat contendere hanc ipsam carnem, quam ex Maria accepit, esse per quam mundus factus est? Quid vero de his verbis dicturi sunt, *In mundo erat*? Namque evangelista, ut significaret exstitisse Filium, primum secundum carnem nasceretur, hæc subiecit verba, *In mundo erat* 80. Porro si non Verbum est Filius, sed homo est Filius, quomodo mundum possit servare, cum ipse quoque sit ex mundo? Quod si nec his rationibus, eorum comprimitur impudentia, respondeant ubi nam futurum sit Verbum, si homo est in Patre? Quotum autem Verbum erit cum Patre, cum homo et Pater unum sint? Quod si homo unigenitus est; quotum, quæso, erit Verbum? Vel enim secundum esse respondebit aliquis: vel si supra Unigenitum est, ipse certe Pater fuerit. Quemadmodum enim unus est Pater, ita Unigenitus ex eo natus, unus est. Quid præterea Verbum homine amplius habet, at Verbum Filius non sit? Mundum quidem per Filium et Verbum factum esse scriptum est, communique est Verbo et Filio mundum creare: at Patrem non a Verbo sed a Filio videri declarat Scriptura; nec item mundus per Verbum, sed per unigenitum Filium salvus fieri dicitur. Namque, inquit, *Dixit Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me, Philippe? Qui vidit me, vidit Patrem* 81. Nec etiam a Verbo, sed a Filio Patrem cognosci legitimus: uti nec Verbum videre Patrem dicitur, sed Unigenitus Filius qui est in sinu Patris.

21. Equid porro Verbum ad nostram salutem amplius possit conferre quam Filius, si nempe, ut arbitrantur, alius est Filius, et aliud Verbum? Nos enim non in Verbum, sed in Filium credere jube-

(36) Sic Regius et Seguerianus, ut et Nannius legit. Alii et editi, etc., mendose.

(37) Goblirianus hic et mox, πότος.

(38) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic. At in aliis et editis deest et.

(39) Basilicenis et Anglicanus, καὶ ὄρῃν.

mur, ut Joannes his verbis declarat : Qui credit in Filium, habet vitam æternam : qui autem Filio non credit, non videbit vitam²². Insuper sanctum baptismum, in quo totius nostræ fidei posita est constitutio, non in Verbum, sed in Patrem et Filium et sanctum Spiritum datur. Quapropter 502 si secundum illos aliud est Verbum, et alius Filius, nec Verbum est Filius : nihil sane ad Verbum baptismi pertinet. Quomodo igitur Verbum secundum illos una est cum Patre, cum in baptismi donatione una cum eo non sit ? At forte responsuri sunt Verbum in Patris nomine contineri. Quidni ergo et Spiritus ? An vern extra Patrem existit Spiritus ? Deinde, si Verbum non est Filius, homo igitur post Patrem nominandus erit, et Spiritus post hominem : nec jam unitas ex illorum sententia in trinitatem dilatabitur, sed in quaternitate, nempe in Patrem, Verbum, Filium, et Spiritum sanctum. Verum hic eos pudor in aliud cogit confingere devotivum. Ainnt igitur non hominem seorsum, quem creavit Dominus, sed utrumque, Verbum scilicet et hominem, esse Filium : ambo enim simul conjuncti, ut inquit, Filius appellatur. Quis igitur amborum, causa alterius est ? Uter utrum effecit Filium ? Vel, ut planius loquar, num Verbum Filius est propter carnem ? an vero caro propter Verbum Filius dicitur ? Anne potius neutrum alteri causa est cur Filius appelletur, sed solus amborum congressus ? Quod si Verbum propter carnem, Filium esse responderint, certe carnem Filium esse necesse est : quæ ex responso omnia illa absurda consequentur, quæ ex illorum superius dictum est oriri sententia, qui hominem Filium esse affirmant. Si vero propter Verbum caro Filius dicitur, igitur Verbum etiam ante carnem Filius erat. Nam qui fieri potest ut alios ille filios reddat, qui ipse filius non est, præsertim patre existente ? Profecto, si sibi ipse quoque Filius, vel potius ipse verus sit Filius efficiuntur.

22. Cæteroquin, si ille non sit Filius, et nos filii sumus, utrique non illius sed nostri Pater erit Deus. Qui ergo id sibi tanquam proprium his verbis vindicat, Pater meus²³, et Ego ex Patre²⁴ ? Si enim communis omnium Pater est, non ejus solius est Pater, neque solus ille ex Patre exivit. Interdum autem nostrum etiam Patrem dici docet, ob suam scilicet cum nostra carne communionem. Ideo enim Verbum caro factum est, ut, quoniam Verbum est Filius, propter Filium in nobis habitantem noster quoque Pater appellaretur. Nam, inquit, misit Spi-

²² Joan. iii, 36. ²³ Joan. v, 17. ²⁴ Joan. xvi, 28.

(40) Sic Reg. Seg. et Basil. Alii autem et editi ð omittunt.

(41) Sic Reg. Seg. Basil. Anglic. et Gobl. At editio Commeliniana, *ἀόρα*.

(42) Regius, Seguerianus, Basiliensis et Anglicanus recte addunt καὶ Λόγον, quod alii et editi omittunt.

(43) Basiliensis et Goblirianus, *ἄρα*. Cæteri et

A *Ἐστὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης* (40). *Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ἔσται ζωὴν.* Καὶ τὸ ἄγιον δὲ βάπτισμα, ἐν ἑκάστης πίστεως ἡμῶν ἡ σύστασις ὁρμηθῆ, οὐκ εἰς Λόγον, ἀλλ' εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα εἶδοται. Ἐπεὶ οὖν κατ' αὐτοὺς ἕλλος ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἐστὶν Υἱός ὁ Λόγος, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον τὸ βάπτισμα. Πῶς οὖν συνέστη ἐν Λόγῳ κατ' αὐτοὺς τῷ Πατρὶ, οὐ συνὸν αὐτῷ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἔδσει ; Ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποιεν. Ἐν τῷ τοῦ Πατρὸς ὀνόματι περιέχεται καὶ ὁ Λόγος. Διὰ τί (41) οὐκ οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα ; Ἡ ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ; Καὶ ἄνθρωπος μὲν, ἐπεὶ οὐκ ἐστὶν Υἱός ὁ Λόγος, μετὰ τὸν Πατέρα ὀνομάζεται, τὸ δὲ Πνεῦμα μετὰ τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἐστὶ ἐξ οὐδὲ εἰς τριάδα κατ' αὐτοὺς ἡ μονὰς πλάτυνεται, ἀλλ' εἰς τετράδα, Πατέρα, καὶ Λόγον (42), καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἄγιον. Ἐν τοῦτοις δὲ αἰσχυρόμενοι, εἰς ἕτερον καταφεύγουσι, καὶ φασὶ μὴ τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν, ὅν ἐπόρεον ὁ Κύριος, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον, τὸν τε Λόγον καὶ τὸν ἄνθρωπον, εἶναι Υἱὸν συνημμένα γὰρ ἀμφοτέρω Υἱός, εἰς αὐτὸ λέγουσιν, ὀνομάζονται. Τὸ τοῦτον τίνας αἰτιον, καὶ πότερος πότερον Υἱὸν κατασκευάσαν ; Ἡ, ἵνα λευκότερον εἴποιμε, ἄρα (43) διὰ τὴν σάρκα ὁ Λόγος Υἱός ; ἢ διὰ τὸν Λόγον ἡ σὰρξ Υἱός λέγεται ; Ἡ οὐδ' ὀπότερον τούτων, ἀλλ' ἢ (44) ἀμφοῖν σύνθετος ; Εἰ μὲν οὖν ὁ Λόγος διὰ τὴν σάρκα, ἀνάγκη τὴν σάρκα εἶναι Υἱὸν, καὶ ἀκολουθεῖ τὰ ἄποστα, ὅσα προσηλγεται ἐκ τοῦ λέγειν τὸν ἄνθρωπον Υἱὸν· εἰ δὲ διὰ τὸν Λόγον ἡ σὰρξ Υἱός λέγεται, καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς πάντως ὁ Λόγος ὢν Υἱός ἦν. Πῶς γὰρ οἷον τε υἱοποιεῖν τινα ἑτέρους, μὴ ὄντα αὐτὸν υἱὸν, ὄντος μάλιστα πατρὸς ; Εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ υἱοποιεῖ, Πατὴρ αὐτὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ τῷ Πατρὶ, ἀνάγκη αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν (45), εἰ ὅν καὶ οἱ ἄλλοι υἱοποιεῖνται.

filios efficit, Pater dicendus est : si Patri, ipse ait necesse omnino est, propter quem scilicet alii filii

22. Ἐπεὶ εἰ, μὴ ὄντος αὐτοῦ Υἱοῦ, ἡμεῖς υἱοὶ ἔσμεν, ἡμῶν ἂν εἴη ὁ Θεὸς Πατὴρ, καὶ οὐκ αὐτοῦ. Πῶς οὖν ἰδιοποιεῖται μᾶλλον λέγων, Ὁ Πατὴρ μου, καὶ, Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ; Εἰ γὰρ κοινὸς πάντων Πατὴρ, οὐ μόνου αὐτοῦ Πατὴρ, οὐδὲ μόνος αὐτὸς ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Λέγει δὲ ποτε καὶ ἡμῶν αὐτὸν λέγεσθαι Πατέρα, διὰ τὸ αὐτὸν κεκοινωνημέναι τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί. Διὰ τοῦτο γὰρ γέγονεν ὁ Λόγος σὰρξ, ἵν', ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἐστὶν Υἱός, διὰ τὸν ἕνοκουντα ἐν ἡμῖν Υἱὸν λέγηται (46) καὶ ἡμῶν Πατὴρ. Ἀπέστειλε γὰρ, φησὶ, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐ-

editio Commeliniana, *ἄρα*.

(44) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis ἢ deest.

(45) Regius et Seguerianus addunt, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν, quæ cæteri et editi omittunt.

(46) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et editi, λέγεται.

τοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρῖον, Ἀββᾶ, ὁ Πα-
 τερ. Οὐκοῦν ὁ ἐν ἡμῖν Υἱὸς, τὸν ἴδιον Πατέρα ἐπι-
 καλούμενος, καὶ ἡμῶν αὐτῶν ποιεῖ Πατέρα λέγεσθαι.
 Ἄμφλοι ὡν οὐκ ἔστιν εἰς τὰς καρδίας ὁ Υἱὸς, τοῦ-
 τῶν οὐδὲ Πατὴρ ὁ Θεὸς ἂν λεχθῆι. Ἐπειρ οὖν διὰ
 τὸν Λόγον ὁ ἀνθρώπος λέγεται Υἱὸς, ἀνάγκη πᾶσα,
 λεγομένου καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῶν παλαιῶν
 υἱῶν, εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τὸν Λόγον Υἱόν.
 Υἱὸς γάρ, φησὶν (47), ἐγέννησα· καὶ ἐπὶ Νῶε·
 Ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ· Οὐκ αὐ-
 τὸς οὐτός σου Πατὴρ; Οὐκοῦν ἦν καὶ ὁ ἀληθῶς
 Υἱὸς, δι' ὃν κάκεινοι υἱοὶ. Εἰ δὲ κατ' ἐκείνους πάλιν
 οὐδ' ὄπιστερον τούτων Υἱὸς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφοῖν
 σύνθετον, ἀνάγκη μὴδ' ὄπιστερον εἶναι Υἱόν φημι λέ-
 γειν, μήτε τὸν Λόγον, μήτε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τινα
 αἰτίαν, δι' ἣν καὶ συνήρθησαν· καὶ οὕτω δὲ (48)
 προσηγείσεται ἡ αἰτία τῆς συνάψεως, ἥτις Υἱὸν ποιεῖ.
 Οὐκοῦν καὶ κατὰ (49) τοῦτο πρὸ τῆς σαρκῆς προῆν
 ὁ Υἱὸς. Τούτων δὲ λεγομένων, εἰς ἕτερον καταφεύ-
 γονται, λέγοντες μὴ τὸν ἄνθρωπον εἶναι Υἱόν, μηδὲ τὸ
 συναμφοτέρον, ἀλλὰ τὸν Λόγον ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι
 Λόγον ἀπλῶς· ὅτε δὲ ἐνανθρωπήσας, τότε ὀνομάσθαι
 Υἱόν πρὸ τῆς ἐπιφανείας μὴ εἶναι Υἱόν, ἀλλὰ
 Λόγον μόνον· καὶ ὥστερ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ
 ὡν πρότερον σὰρξ, οὕτως ὁ Λόγος Υἱὸς γέγονεν, οὐκ
 ὡν πρότερον Υἱὸς. Ταῦτα μὲν ἐκείνων τὰ φλυαρη-
 ματα· ἔχει δὲ τὸν ἐλεγχον ἐναργῆ (50).

Verbum : ac proinde ut Verbum caro factum est, cum
 antea caro non esset, ita Verbum Filius factum est,

25. Et γὰρ ὁμοῦ ἐνανθρωπήσας γέγονεν Υἱὸς, ἢ
 ἐνανθρωπήσας αἰτία. Καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος τοῦ
 εἶναι αὐτὸν Υἱόν, ἢ τὸ συναμφοτέρον, καὶ (51) τὰ
 αὐτὰ ἔτιπα ἀπαντήσεται. Ἐπειτα, εἰ πρῶτον Λόγος,
 καὶ ὕστερον Υἱὸς, φανήσεται ὕστερον ἐγνωκῶς τὸν
 Πατέρα, καὶ οὐ πρότερον. Οὐ γὰρ ἦ (52) Λόγος γι-
 νώσκει, ἀλλ' ἦ Υἱὸς. Οὐδέτις γὰρ γινώσκει τὸν
 Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς. Ἀπαντήσεται δὲ καὶ τοῦτο,
 ὅτι ὕστερον ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς γέγονε, καὶ ὕστε-
 ρον αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν γενέσσει, καὶ ὕστερον τὸ,
 Ὁ ἐωρακῶς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα. Ταῦτα γὰρ
 πάντα ἐπὶ Υἱοῦ λέγεται. Ἐκ δὲ τούτων ἀναγκασθή-
 σονται εἰπεῖν· Οὐδὲν ἦν ὁ Λόγος, ἀλλ' ὄνομα μόνον.
 Ὅτις γὰρ ἐν ἡμῖν μετὰ τὸν Πατέρα, οὕτε ὁ (53) τὸν
 Λόγον ἐωρακῶς ἔβλεπε τὸν Πατέρα, οὕτε ὁμοῦ τὴν
 ἐγνώσθη ὁ Πατὴρ· διὰ γὰρ Υἱοῦ γινώσκειται ὁ Πα-
 τὴρ· οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται, Καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱὸς
 ἀποκαλύψῃ. Μήπω δὲ ἄν τις τὸν Λόγον Υἱοῦ, οὐ-
 δέπω τις ἐγνώσκει τὸν Πατέρα. Πῶς οὖν Μωσῆς, πῶς
 τοῖς πατέρας ὥσθη; Αὐτὸς γὰρ ἐν ταῖς Βασιλείαις
 φησὶν· Ἀποκαλυφθεὶς ἀπεκαλύφθη πρὸς πάντας
 τοὺς πατέρας ἡμῶν. Εἰ δὲ ἀπεκαλύφθη Θεὸς, ὅ-

Galat. iv, 6. Isa. i, 2. Gen. vi, 2. Deuter. xxxii, 6. Math. xi, 27. Joan. xiv, 9.

(47) Φησὶν abest a codice Regio et Segueriano, Basiliensi et Anglicano.

(48) Regius et Seguerianus δὲ addunt, quod alii et editi omittunt.

(49) Regius et Seguerianus, καὶ κατὰ. In aliis et editis καὶ deest.

(50) Anglicanus, ἐν ἀρχῇ.

ritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba,
 Pater. Itaque Filius, qui in nobis est, proprium
 suum Patrem invocans, nostrum etiam Patrem a
 nobis appellari concedit. Verumtamen in quorum
 cordibus Filius non est, nec etiam Deus eorum
 Pater dici potest. Igitur, si homo propter Verbum
 Filius dicitur, cum veteres, atqueam Verbum hu-
 manam assumpsisset naturam, filii sint appellati,
 omnino necesse est Verbum etiam ante eum ad-
 ventum Filium fuisse. Hinc illa Scripturæ verba,
 Filios genui; et in historia Noe: Videntes filii
 Dei; et in Cantico: Nunquid non ipse est Pater
 tuus; Ergo et verus Filius, propter quem illi
 filii dicuntur. Quod si secundum illos neutrum
 horum est Filius, sed amborum congressu consti-
 titur, necesse omnino est neutrum esse Filium;
 id est, nec Verbum nec hominem Filium esse, æd
 quamdam causam propter quam copulati sunt: ac
 proinde causa illa quæ Filium efficit, copulatione
 prior erit. Ergo ex hoc item responso sequitur Fi-
 lium ante 503 carnem exstitisse. Verum bis ita
 demonstratis, aliud querunt effugium: nempe
 aiunt non hominem Filium esse, neque utrumque
 simul, sed Verbum, quod quidem in principio fuit
 duntaxat Verbum; cum autem homo factus est,
 tunc Filius est nominatus. Nam antequam adve-
 nisset, inquit, non erat Filius, sed tantummodo
 est, cum antea caro non esset, ita Verbum Filius factum est,

25. Nam si Verbum, humana accepta natura,
 Filius est factus: igitur naturæ humanæ assumptio
 causa ejus rei est. Quapropter si homo causa est
 cur Verbum sit Filius, vel utrumque (54): eadem
 certe absurda occurrent. Deinde, si prius Verbum
 est, et posterius Filius, sequitur ut Patrem poste-
 rius, non prius cognoverit. Nec enim eum novit
 quatenus Verbum est, sed quatenus Filius. Nemo
 enim novit Patrem, nisi Filius. Sequitur item non-
 nisi posterius contigisse ut in sinu Patris fuerit,
 ipseque et Pater unum facti sint, eveneritque id
 quod dixit: Qui vidit me, vidit Patrem. Nam hæc
 omnia de Filio dicta sunt. Insuper ex bis cogatur
 fateri Verbum nihil fuisse præter merum nomen.
 Neque enim in nobis cum Patre erat, nec qui Ver-
 bum videbat, Patrem videbat, nec cuiquam omnino
 notus erat Pater: quippe qui per Filium cognosca-
 tur: sic enim scriptum est, Et cui Filius revelave-
 rit. Unde cum Verbum nondum esset Filius,
 nondum quoque Pater cognoscebatur. Quomodo
 igitur Moyse et patribus apparuit? Ipse enim in li-
 bris Regnorum ita loquitur: Revelatus sum omnibus

Basiliensi et Anglicanus καὶ omittunt.

(52) Regius et Seguer. hic et mox, ἢ pro ἦ.

(53) Sic Reg. Seguer. Basil. et Gobler. At alii et editi omittunt.

(54) Id est, vel si Verbum et homo, sive con-
 junctio Verbi cum homine, causa est cur Verbum
 sit Filius.

et mutabile esse videretur. Si enim quod erat, id postea erit, quasi nunc non id ipsum esset; igitur nunc non est quod erat et id. Rem clarius expono. Si in Deo antea erat, et postea rursus erit: perspicuum est Verbum nunc in Deo non esse. Verum revincuntur hac Domini voce: *Ego in Patre, et Pater in me est*. Sic enim nunc est, uti fuit semper. Si porro nunc est uti fuit semper: non igitur aliquando gignebatur, et aliquando non gignebatur; nec item aliquando in Deo silentium] et quies fuit, aliquando autem idem locutus est: sed semper est Pater, et Filius ejus Verbum, qui Filius non solo nomine Verbum est, nec Verbum cogitatione est Filius, sed Patri consubstantialis existit: nec ille propter nos est genitus, sed nos propter illum facti sumus. Ceteroqui si propter nos genitus est, et nunc tunc, cum est genitus, creati sumus, ejusque ortu constituta sunt res creatae, ac deinde recurrit ipse ut sit quod prius erat; primum 496 inde efficitur ut genitus, rursus non generetur. Nam si eum procedere, ipsum est gigni: igitur cum revertitur, gigni desinit. Postquam enim ad Deum revertitur, Deus rursus silebit. Atqui si silebit, erit quod eo silente erat, nempe quies, non autem rerum creatio, quae proinde finem habebit. Nam ut procedente Verbo, factae sunt et exsisterunt res creatae: ita recurrente Verbo, jam non amplius existent res creatae. Quid igitur eas illi opus fuit, si esse desinent? Vel, quare locutus est Deus, ut post haec sileret? Cur vero protulit quem deinde revocat? Cur eum gignit, cujus generationem finem voluit habere? Incertum autem est quid iterum erit. Vel enim semper taciturus est, vel rursus est geniturus, aliasque res creandas cogitaturus; nec enim easdem est effecturus, quippe quas factas permansisse satius fuisset: sed alias producturus est, quas delebit similiter, aliasque iterum cogitabit, idque infinite.

13. Forte autem hujusmodi opinio ex Stoicorum schola emanavit (69), qui nempe Deum putant contrahi rursusque cum rebus creatis dilatari, infiniteque quiescere. Quod enim dilatatur, contractum dilatatur; et quod extenditur, contractum extenditur: atque idem quidem est, nihil autem aliud praeter affectionem quamdam patitur. Itaque si Unitas dilatata, facta est Trinitas; si item Unitas est Pater, Trinitas vero est Pater, Filius, et Spiritus san-

(69) Stoicorum sententiam sic explicat Diogenes Laertius in *Zenone*, prout legit Justus Lipsius *Physiologiae Stoicorum* lib. xi, dissertat. 6: *Λέγουσι δὲ κόσμον τριγῶς· αὐτὸν τε τὸν Θεὸν τὸν τῆς ἀπάσης οὐσίας ἰδιοποιῶν, ὃς δὲ ἀφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὡν τῆς διακοσμήσεως, κατὰ χρόνον ποιάς περιόδου ἀναλλοκῶν εἰς ἐαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἐαυτοῦ γεννῶν. ἰδ ἐστ, Mundum vero tripliciter dicunt: primo ipsum Deum, universae essentiae proprium effectorem, qui sane corruptionis expertus est et ingenitus, ordinis et dispositionis rerum opifex, per certas temporum periodos universam in seipsum absumens essentiam, iterumque ex seipso gignens. Suidas habet, Θεὸν, καὶ τὸν ἀπάσης, etc. In editione Henrici Stephani ann. 1570, mendose habetur, τὸν ἐκ τῆς ἀπάσης οὐσίας ποιῶν, vel ut in notis emendatur, ἰδίων ποιῶν.*

τοῦ· Ἔσται μετὰ ταῦτα, ὡς νῦν οὐκ ἔν· ἔπλον, ὅτι (70) οὐκ ἔστι νῦν, ἔπερ ἦν καὶ ἔσται. Λέγω δὲ· Ἐἰ ἐν Θεῷ ἦν πρότερον, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἔσται· ἔπλον, ὅτι οὐκ ἔστι νῦν ἐν τῷ Θεῷ ὁ Λόγος. Ἄλλ' ἐλέγχει τούτους ὁ Κύριος λέγων· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτω γὰρ ἔστι νῦν, ὡπερ ἦν ἀεί. Εἰ δὲ οὕτω νῦν ἐστίν, ὡπερ ἦν ἀεί· ἔπλον, ὅτι οὐ ποτὲ μὲν ἐγεννᾶτο, ποτὲ δὲ οὐ· οὐδὲ ποτὲ μὲν ἐν Θεῷ ἠσυχία ἦν, ποτὲ δὲ ἐλάλει· ἀλλ' ἔστιν ἀεί Πατὴρ, καὶ Ἰδὸς ὁ τοῦτου Λόγος, οὐκ ὀνόματι μόνον Λόγος, οὐδὲ κατ' ἐπίνοιαν Ἰδὸς ὁ Λόγος (71), ἀλλ' ὑπάρχων ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ· οὐ δὲ ἡμᾶς γεννηθεὶς· ἡμεῖς γὰρ δὲ' ἐκεῖνον γεγόναμεν. Ἐπει εἰ δὲ ἡμᾶς ἐγεννήθη, καὶ ἐν τῷ γεγεννηθέντι αὐτὸν ἐκτίσθημεν (72), καὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ συνέστημεν ἡ κτίσις, ἀνατρέχει δὲ ἵνα ἢ ὅπερ πρότερον ἦν· πρῶτον μὲν ἔσται πάλιν μὴ γενημένος ὁ γεννηθείς. Εἰ γὰρ ἡ πρόδος αὐτοῦ γέννησις ἐστίν, ἡ ἀναδρομὴ πάλιν παῦλα τῆς γεννήσεως· γενημένου γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ Θεῷ, σωθήσει πάλιν ὁ Θεός. Εἰ δὲ σωθήσει, ἔσται ὅπερ ἦν, σωτῆρος αὐτοῦ, ἡσυχία, καὶ οὐ κτίσις· παύσεται ἄρα ἡ κτίσις. Ὅπερ γὰρ προελθόντος τοῦ Λόγου, γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ ὄψηρξεν· οὕτω παλινδρομοῦντος τοῦ Λόγου, οὐχ ὑπάρξει ἡ κτίσις (73). Τίς οὖν χρεῖα τοῦ γενέσθαι, εἰ παύσεται; Ἡ τί καὶ ἐλάλει ὁ Θεός, ἵνα μετὰ ταῦτα σωπήσῃ; Τί δὲ προσβάλλετο, ὃν ἀνακαλεῖται; Τί δὲ καὶ ἐγένεα, οὗ τὴν γέννησιν παύσιν ἤθελε; Τί δὲ πάλιν ἔσται, ἀπλον. Ἡ γὰρ σωθήσει ἀεί, ἡ πάλιν γεννήσει, καὶ ἐτέραν κτίσιν ἐπινοήσει· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ποιήσει· ἡ γὰρ ἂν διέμεινε ἡ γενομένη (74)· ἀλλ' ἐτέραν· ἀκολούθως δὲ καὶ ταύτην παύσει, καὶ ἐτέραν ἐπινοήσει, καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον.

43. Τοῦτο δὲ ἴσως ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν ὑπέλαθε, διαθεσασμένους συσταλέσθαι καὶ πάλιν ἐκτείνεσθαι τὸν Θεὸν μετὰ τῆς κτίσεως, καὶ ἀπειρῶς παύεσθαι. Τὸ γὰρ πλατυνόμενον ἀπὸ στενότητος πλατύνεται· καὶ τὸ ἐκτείνόμενον συνεσταλμένον ἐκτείνεται· καὶ αὐτὸ μὲν ἔστι, πλεόν τε οὐδὲν ἢ πάθος ὑπομένει. Εἰ τοίνυν ἡ Μονὰς, πλατυνθεῖσα, γέγονε Τριάς· ἡ δὲ Μονὰς ἐστίν ὁ Πατὴρ, Τριάς δὲ Πατὴρ, Ἰδὸς, ἄγιον (75) Πνεῦμα· πρῶτον μὲν πλατυνθεῖσα ἡ

D (70) Gohlerianus et Felckmanni primus hic et infra, δηλονότι.

(71) Regius et Seguerianus addunt ὁ Λόγος, quod in aliis et editis deest.

(72) Sic mss. et editio Commel.

(73) Gohlerianus et Felckmanni primus, ὄψηρξεν. Ibidem Reg. Basil. Anglic., Τίς οὖν ἡ χρεῖα. Alii et editio Commeliniana, Τίς οὖν χρεῖα. Item ibidem Gohler. et Felckm. 1. τοῦτου γενέσθαι.

(74) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At ceteri et editi, καὶ γὰρ, etc. Mox ad marginem Reg. Seg. Basil. Gohler. et Felck. 1 haec legitur, τὰ περιεβόδων καὶ περιοριστῆς (Basil. τομῆς) ὅδε ἐκτείνω. Id est, Tractatus de sabbatis et circumcissione hic exstat. De eo agemus sub loco.

(75) Sic Regius et Seguerianus. At alii et editi, καὶ ἄγιον.

Μονάς, πάθος ὑπέμεινε, καὶ γέροντες ἕπερ οὐκ ἦν ἡ ἐπικλυμένη γὰρ οὐκ οὐσα πλατεία· ἔπειτα εἰ αὐτῆ ἡ Μονὰς ἐπικλυμένη εἰς Τριάδα, Τριάς δὲ ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς (76) καὶ ἄγιον Πνεῦμα· ὁ αὐτὸς ἄρα Πατὴρ γέροντες καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα κατὰ Σαβέλλιον· ἐκὼς εἰ μὴ ἡ λεγομένη παρ' αὐτῶν Μονάς (77) ἄλλο εἶναι παρὰ τὸν Πατέρα. Οὐκ εἶναι οὖν πλατύνεσθαι εἶδει λέγειν (78), ἀλλ' ἡ Μονάς τριῶν ποιητικῆ, ὥστε εἶναι Μονάδα, εἶτα καὶ Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα. Εἰ γὰρ ἐπικλυμένη αὐτῆ, καὶ ἐξέτεινεν ἑαυτὴν, αὐτῆ ἂν εἴη, ἕπερ ἐξέταθη. Καὶ Τριάς μὲν πλατύνεσθαι οὐκ εἶναι Μονάς ἐστὶ· Μονάς δὲ ὅσα οὐκ ἦν Τριάς. Κατὰ Πατὴρ ἔρασαν οὐκ ἦν Υἱὸς καὶ Πνεῦμα· γενόμενος δὲ ταῦτα, οὐκ εἶναι Πατὴρ μόνον εἶναι. Ταῦτα δὲ καταφευγόμενος ἂν τις εἴποι, τοῦ Θεοῦ ὁμοία καὶ παθητὸν αὐτὸν εἰσαγωγῶν· τί γὰρ ἐστὶ πλατύνεσθαι ἢ πάθος τοῦ πλατυνόμενου; ἢ τί ἐστὶ τὸ πλατύνεσθαι (79), ἢ τὸ πρότερον μὴ τοιοῦτον, ἀλλὰ στενὸν τυγχάνον; ταῦτον γὰρ ἐστὶ χρόνον μόνον διαφέρειν ἑαυτοῦ (80), τὰρι quam passio seu affectio rei dilatata? Vel quid est res dilatata, quam quae antea non hujusmodi, sed contracta erat? Eadem quippe est, soloque temporis spatio a seipsa differt.

14. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς γινώσκεις Ἀπόστολος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῶν· *Μὴ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν· πλατύνθητε δὲ καὶ ὑμεῖς, Κορινθιοί.* Τοὺς γὰρ αὐτοὺς ἀπὸ στενότητος εἰς πλατυσμὸν μεταβάλλειν συμβουλεύει. Ὅτι παρ' δὲ εἰ (81) ἐπικλυμένησαν πάλιν Κορινθιοὶ καὶ στενοχωρούμενοι, οὐκ ἄλλοι ἐτύχχανον, ἀλλὰ πάλιν ἦσαν Κορινθιοί· οὕτως εἰ ὁ Πατὴρ ἐπικλυμένη εἰς Τριάδα, ἡ Τριάς πάλιν ἐστὶν ὁ Πατὴρ μόνος. Τὸ αὐτὸ δὲ πάλιν φησὶν, *Ἦ καρδία ἡμῶν. πεπλατύνεται* (82)· καὶ ὁ Νῶς λέγει, *Πλατύνεται ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ*· ἡ αὐτῆ γὰρ καρδία καὶ ὁ αὐτὸς Ἰάφεθ ἐστὶν ἐν τῷ πλατυσμῷ. Εἰ μὲν οὖν ἡ Μονὰς ἐπλάτυνεν, ἄλλως ἂν ἐπλάτυνεν· εἰ δὲ αὐτῆ (83) ἐπλάτυνεν (84), αὐτῆ ἂν εἴη, ἕπερ ἐπικλυμένη. Τί δὲ ἐστὶν ἢ ὁ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἄγιον; Ἐρεσθαί ἐξ (85) αὐτὸν τοιαῦτα λέγοντα, καλὸν· Τίς ἢ ἐνέργεια τοῦ τοιοῦτου πλατυσμοῦ; ἢ, ὡς ἐπ' αὐτῆς ἀληθείας, διὰ τί ὤκως ἐπικλυμένη; Τὸ γὰρ μὴ μόνον

¹¹ II Cor. vi, 12. ¹² ibid. 14. ¹³ Gen. ix, 27.

(76) Regius et Segerianus, καὶ Υἱὸς. In aliis et editis deest καὶ. Ibidem Reg. Seg. Gobler. ὁ αὐτὸς ἄρα. Caeteri et editi ὁ omittunt.

(77) Regius et Segerianus, παρ' αὐτῶν. Caeteri et editi, παρ' αὐτῶν. Nannius videtur legisse, παρ' αὐτῶν· nam veritas, apud Deum, sed male: hic enim Sabellius indicatur.

(78) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et editi, λόγος, mendose. Paulo post Basil. et Anglie., καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα.

(79) Sic Regius et Segerianus. At in aliis et editis deest τὸ, Ibidem, ante πρότερον. Basil. et Anglie. τὸ omittunt.

(80) Reg. Seguer. Basil. Anglican. addunt μόνον, Goblerianus, μόνος, utrumque autem abest ab aliis et editis. Ibidem Regius et Segerianus, ἑαυτοῦ. Goblerianus, αὐτῶν. Caeteri et editi, αὐτοῦ. Quae ibidem sequuntur, ita existant in Reg. Seg. Basil. Anglie. et Feichm. 1, ubi Seg., στενοχωρησθε. Caeteri vero et editi sic habent, Τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Κορινθίους ἐπιστολῶν ἐφη. Goblerianus, φησί.

(81) Sic Regius et Segerianus. At alii et editi, et omittunt.

Actus: primo sequitur ut dilatata Unitas aliquam passa sit affectionem, factaque sit quod non erat: siquidem dilatata est quae lata non erat. Deinde, si ipsa Unitas in Trinitatem dilatata est, Trinitasque Pater est et Filius et Spiritus sanctus: ipse ergo Pater factus est et Filius et Spiritus, ut sentit Sabellius; nisi forte Unitas quam ille propugnat, aliquid sit aliud praeter Patrem. Igitur non jam Unitas dilatari dicenda erat, sed trium potius esse effectrix, ita ut primo sit Unitas, deinde et Pater, et Filius et Spiritus. Nam si ipsa dilatata est, seque ipsam extendit, ipsa sane fuerit id quod extensum est. Dilatata proinde Trinitas, non amplius est Unitas, quae cum esset Unitas, nondum Trinitas erat: igitur cum item Pater esset, nondum erat Filius et Spiritus, qui Pater postquam ista factus est, non jam tantum Pater est. Verum nemo haec dixerit, nisi qui corpus Deo false affingit, eumque patibiliter naturam habere arbitretur. Quid enim est dilatata, quam quae antea non hujusmodi, sed contracta erat? Eadem quippe est, soloque temporis spatio a seipsa differt.

14. Id non ignorabat divinus Apostolus qui ita ad Corinthios scribit: *Non coangustamini in nobis: dilatamini vero, et vos Corinthii* ¹¹. Illos scilicet hortabatur ut ab angustia in latitudinem se transferret. Ut autem si coangustati Corinthii, dilatati postea essent, non alii ¹² sed Corinthii semper fuissent: ita si Pater in Trinitatem dilatatus est, certe Trinitas solus rursus est Pater. Idem iterum ait, *Cor nostrum dilatatum est* ¹³. Noe item dicit, *Ulatet Deus Japhet* ¹⁴. Siquidem idem cor, idemque est Japhet in dilatatione. Si ergo Unitas dilatavit, ea sane fuerit ipsimum quod dilatatum est. Quid vero illud est praeter Filium et Spiritum sanctum? Non abs re autem erit eum qui ita sentit interrogare, quinam sit hujusmodi dilatationis effectus, vel potius (ipsa veluti coram veritate), cur omnino dilatata Unitas sit? Quod enim non idem manet, sed postea dilatatur, causam habeat necesse est per

(82) Sic mss. et editio Commeliniana ut Scripturae textus. Editio autem Paris. et Colon., ὁμοῦν ἐπικλυμένη. Mox Regius et Segerianus, τῷ Ἰάφεθ, D ut et habet Versio Septuaginta Interpret. juxta Hebraeorum textum, *דַּוָּדָה דַּוָּתָה דַּוָּתָה*. Caeteri vero mss. et editi, τὸν Ἰάφεθ. Verum cum idem mox habeant, ἄλλως ἂν ἐπλάτυνεν, non, ἄλλως· legendum idcirco τῷ Ἰάφεθ. Recte tamen per accusativum redditur: hunc enim casum regit verbum πλατύνω, et, dilato. Ibidem Regius et Segerianus, ἡ αὐτῆ γὰρ καρδία. Alii et editi, ἡ αὐτοῦ γὰρ καρδία.

(83) Lege αὐτοῦ.
(84) Basilienensis et Anglicanus, et δὲ τὴν. Caeteri mss. et editio Commeliniana habent αὐτῆ. Sed αὐτῆ legendum, ut antea legitur τῷ Ἰάφεθ, et, ἄλλως. Ibidem Basil. et Anglicanus, αὐτῆ ἂν εἴη. Forte aliter hunc locum legit Nannius, cujus haec est versio post ἐν τῷ πλατυσμῷ: *Ergo si Unitas se dilatavit, eadem fuerit jam dilatata, quae ante dilatationem fuerat.*

(85) Sic Reg. et Seg. At alii et editi, Ἐρεσθαί. Infra Regius, ἀνάγει δὲ.

quam dilatatur. Si ut Verbum et Spiritus cum illo esset, præposterum est dicere Unitatem; deinde, dilatata esse. Nec enim posterius est Verbum et Spiritus, sed semper, ne videlicet Deus sine Verbo seu ratione esse putetur, uti sentiunt Ariani. Quocirca, si semper fuit Verbum et Spiritus, semper quoque dilatata fuit, non autem primum fuit Unitas. Quod si posterius dilatata est, posterius igitur est Verbum. Si vero propter humanæ naturæ assumptionem dilatata est, tuncque facta est Trinitas: igitur ante naturam humanam assumptam nondum erat Trinitas. Inde item sequetur ut Pater caro factus sit, si nempe ipse, qui Unitas erat, hominem assumendo dilatatus est: qui et idem fortassis Unitas postea erit, et caro, et, quod tertium est, Spiritus, si nempe ipse est qui dilatatus est: ac proinde solo nomine Trinitas futura est. Quod si ad creandum dilatata dicitur, id quoque absurdum est. Fieri enim poterat ut ipsa manens Unitas, omnia efficeret. Nec enim dilatatione indigebat Unitas, nec infirma erat priusquam dilataretur. Nam absurdum et impium est id de Deo sentire et dicere. Aliud insuper absurdum iude consequetur. Si enim rerum creaturarum gratia dilatata est; si quandiu erat Unitas, nullæ erant res create: cum post absolutam creationem, rursus et dilatata fieri debeant enim creandi causa dilatata est; ita cum dilatata esse

45. Hæc itaque absurda ex illa orientur opinione, qua Unitas in Trinitatem dilatari dicitur. Quando vero qui ita sentiunt, Verbum et Filium dividere audent, contenduntque aliud esse Verbum, et alium Filium, prius Verbum esse, deinde Filium: age, ista quoque, si placet, perpendamus. Varia autem illorum est temeritas. Alii enim hominem, quem Salvator assumpsit, Filium esse volunt: alii utrumque, nempe hominem et Verbum, tunc Filium factum fuisse putant, cum inter se copulati sunt. Alii autem arbitrantur ipsum Verbum tunc Filium factum esse, cum homo factus est: Siquidem ex Verbo, inquit, factus est Filius, qui antea non Filius, sed duntaxat Verbum erat. Porro uterque error Stoicorum est, quo et Deus dilatari dicitur, et Filius 498 negatur. Valde autem illud ineptum est quod, cum Verbum agnoscat et nument, ipsum Filium esse infutiant. Enimvero si Verbum ex Deo non esset, haud immerito ipsum Filium esse negarent. At si ex Deo est, cur non perspiciant id, quod ex aliquo existit, filium ejus esse ex quo est? Deinde, si Verbi Deus Pater est, quidni Ver-

A τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ὕστερον πλατυνόμενον, ἔχειν ἀνάγκη δεῖ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ ἐπλατύνθη. Εἰ μὲν οὖν ἴσα Λόγος καὶ Πνεῦμα συνη αὐτῷ, περιττὸν τὸ λέγειν, Μονάς (86)· εἶτα, ἐπλατύνθη. Οὐ γὰρ ὕστερον Λόγος καὶ Πνεῦμα, ἀλλ' ἀεὶ, ἵνα μὴ ἄλογος ὁ Θεὸς κατὰ τοὺς Ἀρειανούς. Ὡστε, εἰ ἀεὶ ἦν Λόγος καὶ Πνεῦμα, ἀεὶ πλατῖα, καὶ οὐ πρῶτον Μονάς. Εἰ δὲ ὕστερον ἐπλατύνθη, ὕστερον καὶ Λόγος. Εἰ δὲ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐπλατύνθη, καὶ γέγονε τότε Τριάς· ἄρα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὕτω ἦν Τριάς. Φανήσεται δὲ ὁ Πατὴρ (87) καὶ γεγονὸς σὰρξ, εἶγε αὐτὸς, Μονάς ὢν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπλατύνθη· καὶ τάχα λοιπὸν Μονάς ἔσται καὶ σὰρξ, καὶ, τὸ τρίτον, Πνεῦμα· εἶγε αὐτὸς ἐπλατύνθη· ἔσται δὲ καὶ ὄνματι μόνον Τριάς. Εἰ δὲ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, ἄτοπον. Δυσωπὸν γὰρ ἦν, καὶ Μονάδα μένουσαν αὐτὴν (88), πάντα ποιεῖν· οὐ γὰρ ἐνδεὴς ἦν πλατυσμοῦ ἡ Μονάς, οὐδὲ ἀσθενὴς ἦν πρὸ (89) τοῦ πλατυνθῆναι. Ἄτοπον γὰρ καὶ ἀσθενὴς τοῦτο γε ἐπὶ Θεοῦ νοεῖν καὶ λέγειν. Ἀκολουθήσεται δὲ καὶ ἄλλο ἄτοπον. Εἰ γὰρ (90) διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη, ἕως δὲ Μονάς ἦν, οὐκ ἦν ἡ κτίσις· πάλιν δὲ (91) ἔσται μετὰ τὴν συντέλειαν Μονάς ἀπὸ πλατυσμοῦ· ἀναίρησεται καὶ ἡ κτίσις. Ὡστε γὰρ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, οὕτω· παυομένου τοῦ πλατυσμοῦ, παύσεται καὶ ἡ κτίσις.

Unitas; utique debebantur quoque res create. Ut desinet, existere similiter desinent res create.

45. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἄτοπα ἐκ τοῦ πλατύνεσθαι λέγειν εἰς Τριάδα τὴν Μονάδα ἀπανησεί. Ἐπειδὴ δὲ οἱ (92) τοῦτο λέγοντες τολμῶσι διαίρειν Λόγον καὶ Υἱὸν, καὶ λέγειν ἄλλο μὲν εἶναι τὸν Λόγον, ἕτερον δὲ τὸν Υἱὸν, καὶ πρότερον μὲν εἶναι τὸν Λόγον, εἶτα τὸν Υἱὸν (95)· φέρε, καὶ περὶ τούτων ἴσωμεν. Ἔστι δὲ τούτων διάφορος ἡ τέλμα. Οἱ μὲν γὰρ τὸν ἀνθρώπων, ὃν ἀνέλαθεν ὁ Σωτὴρ, αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν λέγουσιν· οἱ δὲ τὸ συναμρότερον, τὸν τε ἀνθρώπων καὶ τὸ Λόγον, Υἱὸν τότε γεγενῆσθαι, ὅτε συνήψθησαν. Ἄλλοι δὲ εἰσιν οἱ λέγοντες, αὐτὸν τὸν Λόγον τότε Υἱὸν γεγενῆσθαι, ὅτε ἐνηθρώπησεν· Ἀπὸ γὰρ Λόγου, φασί, γέγονεν Υἱὸς, οὐκ ἂν πρότερον Υἱὸς, ἀλλὰ Λόγος μόνον. Στωϊκὰ μὲν οὖν ἀμφοτέρα, τὸ τε πλατύνεσθαι λέγειν τὸν Θεὸν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν Υἱὸν. Κατὰ περιττὸν δὲ ἀνόητον, ὅτι, ὀνομαζόμενος Λόγον, ἀρνοῦνται αὐτὸν Υἱὸν εἶναι. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος, εἰκότως ἂν αὐτὸν ἀρνοῦντο εἶναι Υἱὸν· εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστι, διὰ τί μὴ συνορῶσιν, ὅτι τὸ ἐκ τινος ὑπάρχον υἱὸς ἔστιν ἐκείνου, ἐξ οὗ καὶ ἔστιν; Εἶτα εἰ τοῦ Λόγου Πατὴρ ἔστιν ὁ Θεός, διὰ τί μὴ καὶ ὁ Λόγος Υἱὸς ἂν εἴη τοῦ ἑαυτοῦ Πατρὸς; Πατὴρ γὰρ

οὔσα.

(89) Sic mss. In editione autem Commel. προδέστ.

(90) Γὰρ abest a Basil. et Anglicano; qui Anglie. mox habet, καὶ ὡς δὲ Μονάς ἦν.

(91) Sic Regius et Seguerianus aliique mss. præter Felckm. primum. In aliis et editis deest δέ.

(92) Reg. Seg. et Auglic., Ἐπειδὴ δὲ οἱ. Cæteri et editi, Ἐπειδὴ δὲ οἱ.

(93) Basilienensis et Anglicanus, εἶτα δὲ τὸν Υἱὸν.

(86) Regius et Seguerianus, Μονάς· εἶτα, etc., puncto inter Μονάς εἰ εἶτα interposito. Alii et editi, Μονάς εἶτα, etc., conjunctim. Paulo post Reg. Seg. et Gobl., ἄλογος ὁ Θεός. Alii et editi ὁ omittunt. Ibid. Reg. Seg. Gobl. Basil. et Anglican., ἦν Λόγος. Cæteri et editi, ἦν ὁ Λόγος.

(87) Sic Regius codex et Seguerianus. At alii cum editis, καὶ δὲ ὁ Πατὴρ.

(88) Sic Basilienensis et Anglicanus atque ita emendatum in Regio. At alii et editio Commeliniana, μὲν

τις ἐστὶ καὶ λέγεται, οὗ ἐστὶν ὁ υἱός· καὶ υἱός τις ἐστὶ καὶ λέγεται ἐκεῖνον, οὗ ἐστὶν ὁ πατήρ. Εἰ τοίνυν τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐστὶ Πατήρ ὁ Θεός, οὐδὲ ὁ Λόγος Υἱός, ἂν εἴη· εἰ δὲ Πατήρ ὁ Θεός (94), εὐκότως ἂν εἴη καὶ ὁ Λόγος Υἱός. Εἰ δὲ ὑπερὸν μὲν Πατήρ καὶ πρῶτον Θεός, Ἀρειανῶν μὲν (95) τὸ φρόνημα· ἔπειτα ἄπορον μεταβάλλεσθαι τὸν Θεόν· σωματικῶν γάρ· εἰ δὲ ὡσπερ ἐπὶ τῆς κρίσεως ὑπερὸν ποιητής, ἰστέον, ὅτι τῶν γινωμένων (96) ὑπερὸν ἐστὶν ἡ μεταβολή, οὐχὶ τοῦ Θεοῦ.

creatum factus est opifex, scire operæ pretium est mutationem non ad Deum, sed ad ea, quæ postea sunt, pertinere.

16. Εἰ μὲν οὖν ποίημα καὶ ὁ Υἱός (97), καλῶς ἂν ὑπερὸν Πατήρ καὶ ἐπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ οὐ ποίημα ὁ Υἱός, ἀλλ' ἄρα ὁ Πατήρ, ἀλλ' καὶ ὁ Υἱός. Εἰ δὲ ἀλλ' ὁ Υἱός (98), αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Λόγος. Εἰ γὰρ μὴ Υἱός εἴη ὁ Λόγος, καὶ τοῦτο τις ἀπολατῶν εἶποι· ἢ τὸν Λόγον Πατέρα λέγει, ἢ τὸν Υἱὸν κρείττονα τοῦ Λόγου. Τοῦ γὰρ Υἱοῦ ἐν κελποῖς ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη ἢ μὴ εἶναι πρὸ Υἱοῦ τὸν (99) Λόγον· οὐδὲν γάρ ἐστι πρὸ τοῦ ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ· ἢ εἰ ὁ Λόγος ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὸν Υἱὸν, ὁ Λόγος ἂν εἴη ὁ Πατήρ, ἐν ᾧ ἐστὶν ὁ Υἱός. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ὁ Λόγος Πατήρ, ἀλλὰ Λόγος, ἐκτός ἂν εἴη ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, ὄντος τοῦ Υἱοῦ ἐν τοῖς κελποῖς τοῦ Πατρὸς. Οὐ γὰρ ἀμφοτέρω, ὃ τε Λόγος καὶ ὁ Υἱός, ἐν τοῖς κελποῖς, ἀλλ' ἓνα εἶναι δεῖ, καὶ τοῦτον τὸν Υἱὸν, ὃς ἐστὶ μονογενής. Καὶ πάλιν, εἰ ἄλλος ἐστὶν ὁ Λόγος (1), καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, κρείττων εὐρεθήσεται ὁ Υἱός τοῦ Λόγου· οὐδέ τις γὰρ γενώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐκ ὁ Λόγος. Ἡ τοίνυν οὐκ οἶδεν ὁ Λόγος, ἢ εἰ οἶδε ψεύδου τὸ, οὐδέ τις γινώσκει. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ, Ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα, καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἔν ἑσμεν· Υἱὸς γὰρ εἰσι φωναί, καὶ ὁ Λόγος κατ' αὐτούς· ὄηλον δὲ ἀπὸ τῶν Εὐαγγελίων. Κατὰ γὰρ τὸν Ἰωάννην (2), λέγοντος τοῦ Κυρίου, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἔν ἑσμεν, ἐδάστασαν λίθους ὁ Ἰουδαῖοι, ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πολλὰ ἔργα καλὰ ἐδείξα ὑμῖν ἐκ τοῦ Πατρὸς· διὰ ποίων αὐτῶν (3) ἔργων ἐμὲ λιθάσετε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάρομεν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ (4) ὅτι σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, ὅτι ἐγὼ εἶπα, Θεὸς εἶστε; Εἰ ἐκεῖνος εἶπε θεός, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγέρετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἢ Γραφῆ· ἐν ὁ Πατήρ ἠλιώθει, καὶ ἀπέτεκεται εἰς

hum, sui Patris Filius fuerit? siquidem pater ille est et dicitur ejus, qui suus est filius: et similiter filius ille est et dicitur ejus, qui suus est pater. Quapropter si Deus nou est Christi Pater, nec Verbum Filius esse potest. Sed si Pater est Deus, vere et Verbum Filius est. Quod si postea Pater esse dicitur, cum primum Deus esset; hæc ipsa est Arianorum doctrina. Sed præterea absurdum est Deum nutari: nam id corporeum est. Si vero respondeant Patrem Filii factum esse, ut postea rerum mutationem non ad Deum, sed ad ea, quæ postea

16. Quapropter si Filius esset opus; recte quocumque Pater ejus postea efficeretur. Sed si Filius non est opus, semper ergo Pater, semper et Filius est. Si porro semper est Filius, ipsum sane fuerit Verbum. Nisi enim Verbum Filius fuerit: si vel audebit negare, fateri cum necesse est qui id Verbum Patrem esse; vel Filium Verbo esse præstantiorem. Nam cum Filius sit in sinu Patris **, necesse est vel Verbum ante Filium non esse; nihil enim est ante eum qui in Patre est: vel si Verbum aliud est præter Filium, sequitur ut Verbum sit ipse Pater in quo est Filius. Quod si Verbum non est Pater, sed Verbum: igitur Verbum est extra Patrem, quippe cum Filius in sinu Patris sit. Nec enim ambo, nempe Verbum et Filius in sinu Patris sunt, sed unum esse oportet, eumque Filium, qui est Unigenitus. Rursus, si aliud est Verbum et alius Filius, Filius Verbo præstantior erit. Nemo enim Patrem cognoscit nisi Filius **, non autem Verbum. Vel igitur Patrem non novit Verbum; vel si novit, false dicitur, Nemo novit. Quod idem urgendum est de hisce verbis, Qui vidit me, vidit Patrem **, et, Ego et Pater unum sumus **. Namque hæc voces Filii sunt, non Verbi, ut putant illi, idque ex Evangelis dilucidum est. Nam Domino, ut narrat Joannes, dicente, Ego et Pater unum sumus, sustulerunt lapides Judæi, ut lapidarent eum. Respondit eis Jesus: Multa opera bona ostendi vobis ex Patre, propter quod bonum opus me lapidatis? Responderunt ei Judæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, Dii estis? Si illos dixit deos ad quos Verbum Dei factum est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in

** Joan. i, 48. ** Matth. xi, 27. ** Joan. xiv, 9.

** Joan. x, 30.

(94) Regius, εἰ δὲ ὁ Πατήρ ὁ Θεός.

(95) Basiliensis et Anglicanus, Ἀρειανῶν μὲν, etc.

(96) Reg. Seg. Basil. et Anglic. γινωμίνων. Alii vero et editi. γενομένων.

(97) Sic Reg. Seg. et Gobler. In aliis et editis ὁ οεστ.

(98) Regius et Seguerianus, ἀλλ' Υἱός. Cæteri et editi, ἀλλ' ὁ Υἱός.

(99) Basiliensis et Anglicanus, πρὸ τοῦ Υἱοῦ.

(1) Regius et Seguerianus ἰστέον omitunt. Idem ibidem Basil. et Anglic. καὶ ἄλλος Υἱός.

(2) Reg. Seg. Basil. Anglican. addunt Κατὰ γὰρ

τὸν Ἰωάννην, quæ absunt ab aliis et editis. Mox Reg. Seg. Basil. Anglic. ἐδάστασαν λίθους. Cæteri et editi, ἐδάστασαν γὰρ λίθους.

(3) Sic Regius codex, Seg. Basil. et Anglic. In aliis et editis deest αὐτῶν.

(4) Sic Regius et Seguerianus. At alii et editi, καὶ omitunt. Quæ ibidem sequuntur, ita exstant in Reg. Seg. Basil. et Anglic. sed in Anglic. et Basil. abest ὅτι ante ἐγὼ εἶπα. Cæteri et editi sic habent, ὅτι σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. Καὶ ὁ Ἰησοῦς λέγει· Ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν γεγραπται, Ἐγὼ εἶπα.

mundum, vos dicitis quia Blasphemus, quia dixi, *Filius Dei sum*? Si non facio opera Patris, nolite credere mihi. Sin autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut sciatis et cognoscatis quia Pater in me est, et ego in Patre⁶⁵. Atqui, prout sonant ipsa verba, non dixit, Deus sum, vel, Filius Dei sum, sed, Ego et Pater unum sumus.

499 17. Judæi quidem hac dictione, unum, eum se esse Patrem dixisse arbitrabantur, quemadmodum sentit Sabellius: at Salvator noster peccatum illorum coarguit hujusmodi ratiocinio: Eiusmodi me Deum dixissem, vos tamen scriptum meminisse oportebat: *Ego dixi, Dii estis*. Deinde hæc verba, *Ego et Pater unum sumus*, explanans, mutuam Filii et Patris unitatem eisdem iudicari docet, cum ait, *Quia dixi, Filius Dei sum*. Nam tametsi verbis id non expressit, tamen quod his vocibus, unum sumus, significatur, ad ipsum retulit Filium. Nihil unum est cum Patre, nisi quod ex ipso Patre est. Quid porro ex ipso Patre fuerit præter Filium? Itaque concludit, *Ut cognoscatis quia ego in Patre, et Pater in me est*. Nec enim quid unum istud esset explicans, dixit in eo esse quod idem illud sit quocum unum est: sed in eo quod ipse sit in Patre, et Pater in Filio, qua videlicet ratione inter se sunt conjuncti, nec a se separari queunt. Namque ipsum quoque Sabellii hoc in loco everit errorem, quippe qui non dixerit, Ego sum Pater, sed, *Filius Dei sum*. Arium pariter profligat cum ait, *Unum sumus*. Quocirca si aliud est Filius, et aliud est Verbum, non Verbum unum est cum Patre, sed Filius: neque qui Verbum vidit, vidit Patrem, sed qui Filium vidit. Præterea, vel Filius major est Verbo, vel Verbum nihil amplius habet quam Filius. Ecquid enim majus vel perfectius esse possit, quam quod significatur hisce dictionibus, *Unum*⁶⁶, *Ego in Patre, et Pater in me est*: *Qui vidit me, vidit Patrem*⁶⁷? Hæc enim voces Filii sunt. Ait ergo idem Joannes: *Qui vidit me, vidit eum qui misit me*⁶⁸. Et, *Qui me recipit, recipit eum qui misit me*⁶⁹. Et, *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat*. Et, *Si quis audiverit verba mea, et non custodierit, ego non iudico eum*. *Non enim veni ut iudicem mundum, sed ut salvum faciam mundum: sed sermo quem audit, ille iudicabit eum in novissimo die: quia ego ad Patrem vado*⁷⁰. Eum, qui mandatum non servaverit, prædicatione iudicandum esse declarat. *Nisi enim, in-*

⁶⁵ Joan. x, 30-38. ⁶⁶ ibid. 50.

⁶⁷ Joan. xiv, 9, 10.

⁶⁸ Joan. xii, 45.

⁶⁹ Math. x, 40.

⁷⁰ Ibidem.

(5) Basilienensis et Anglicanus, τοῦ Πατρὸς μου.

Ibidem Regius et Seguerianus hic et mox μὴ πιστεύετε, et γινώσκατε. Alii et editi, μὴ πιστεύετε, et γινώσκατε.

(6) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi, ὅτι Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ὄντες καὶ υἱοί, εἶπα, etc.

(7) Reg. Seguerian. Basil. et Anglican. τοῦ Θεοῦ.

In aliis et editis deest τοῦ. Ibidem Regius, Εἰ γὰρ καὶ ἤ.

(8) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic. At alii et editi, ἀποδέλωκα τῷ θεῷ ἦτοι τῷ Υἱῷ.

(9) Regius et Seguerianus, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. Cæteri et editi, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι.

(10) Sic mss. et editio Commeliniana. At editio Paris. et Colon. ἐν ἑαμέν.

(11) Sic Hegius et Seguerianus. In aliis et editis καὶ deest. Ibidem Reg. Seguer. Basil. et Anglican. Φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης, pro quo alii et editi habent καὶ πάλιν. Ibidem post ἔωρακε, editi addunt τὸν Πατέρα, quod abest a Regio et Seguerian.

(12) Basil. et Anglic. ἀκούσῃ.

τὸν κόσμον, ὁμῆς λέγετε, ὅτι Βλασφημῶς, εἰς εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; Εἰ οὐ ποῖά τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, μὴ (5) πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποῖα, κἀν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γινώσκῃτε καὶ γινώσκατε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ Πατὴρ, κἀγὼ ἐν τῷ Πατρὶ. Καίτοι, ὅσον ἐκ τοῦ προφανοῦς δεῖ νοεῖν, οὐδ' ὅτι θεὸς εἰμι, οὐδ' ὅτι Υἱὸς Θεοῦ εἰμι, εἶπεν, ἀλλ', Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν.

17. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἀκούσει, ἐν, ἐνόμῳ κατὰ Σαβέλλιον αὐτὸν εἰρηκέναι εἶναι τὸν Πατέρα· ὁ δὲ γε σωτὴρ ἡμῶν συλλογίζεται μὲν αὐτὸν τὴν ἀμαρτιαν ὅτι· Εἰ καὶ θεὸν εἶπον, ἔδει ὑμᾶς εἰδέναι τὸ γεγραμμένον, Ἐγὼ εἶπα (6), θεοὶ ὄντες· εἶτα τοῦ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν, σαφηνίζων, ἐν τῷ Υἱῷ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐνόητα ἀποδέλωκα λέγων, Ὅτι εἶπον· Υἱὸς εἰμι τοῦ Θεοῦ (7). Εἰ γὰρ τῇ λέξει οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τῆν διάνοιαν τοῦ, ἐν ἑσμέν, ἀποδέλωκα τῷ Υἱῷ (8). Οὐδὲν γὰρ ἐν πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ. Τί δ' ἂν εἴη τὸ ἐξ αὐτοῦ ἢ ὁ Υἱός; Ἐπιφέρει γοῦν, Ἴνα γινώσκατε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ. Τὸ γὰρ ἐν ἐπιζητούμενον, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι (9) ἐκείνω πρὸς ὃ ἐν ἑστίν εἶπεν, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ, τὴν συνέκριστον, καὶ τὸ ἀχώριστον. Καὶ γὰρ καὶ Σαβέλλιον ἐν τοῦτ' ἀνατρέπει, ἐν τῷ εἰπεῖν οὐχ, Ὁ Πατὴρ εἰμι, ἀλλ', Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ Ἄριστον ἐν τῷ εἰπεῖν, Ἐν ἑσμέν. Εἰ τοίνυν ὁ Υἱὸς ἄλλο, καὶ ὁ λόγος ἄλλο, οὐχ ὁ λόγος ἐν ἑστίν πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ Υἱός· οὐδὲ ὁ τὸν λόγον ἑωρακὸς ἔωρακε τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ τὸν Υἱόν. Τοῦτων δὲ δεικνυμένων, ἡ μείζων ὁ Υἱὸς τοῦ λόγου, ἢ πλείον οὐδὲν ὁ λόγος τοῦ Υἱοῦ ἔχει. Τί γὰρ μείζων ἢ τελευτέριον τοῦ, Ἐν (10), καὶ τοῦ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, καὶ τοῦ, Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἔωρακε τὸν Πατέρα; Καὶ γὰρ καὶ (11) αὐτὰ αἱ φωναὶ τοῦ Υἱοῦ εἰσι. Φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης· Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἔωρακε τὸν πέμψαντά με· καὶ Ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με· καὶ, Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνη· Ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν λόγων, καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν· οὐ γὰρ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Ὁ λόγος δὲ ἂν ἀκούει (12), ἐκείνος κρατεῖ αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν Πατέρα περυσόμαι. Τὸ κτήρυμα δὲ φησι κρίνειν τὸν μὴ φυλάξαντα τὴν ἐντολήν. Εἰ γὰρ φησι, μὴ ἦλθον, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· τὸν δὲ πρόφασιν οὐχ ἐξέουσιν, φησὶ, ἀκηκόετε μου τῶν

(9) Regius et Seguerianus, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. Cæteri et editi, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι.

(10) Sic mss. et editio Commeliniana. At editio Paris. et Colon. ἐν ἑαμέν.

(11) Sic Hegius et Seguerianus. In aliis et editis καὶ deest. Ibidem Reg. Seguer. Basil. et Anglican. Φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης, pro quo alii et editi habent καὶ πάλιν. Ibidem post ἔωρακε, editi addunt τὸν Πατέρα, quod abest a Regio et Seguerian.

(12) Basil. et Anglic. ἀκούσῃ.

σημάτων, δι' ὧν σωτηρίαν καρπίζονται οἱ φυλάσσοντες.

huius **, cum verba mea audierint, quibus salutem

18. Ἰσως μὲν οὖν ἂν εἰποιεν ἀναίδως, μὴ Υἱοῦ, ἀλλὰ Λόγου εἶναι τὴν φωνὴν ταύτην. Ἄλλ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω λεχθεῖσι ὅλην ἐγένετο (13), ὅτι Υἱός ἐστιν ὁ λόγος. Ὁ γὰρ λόγος ἐνταῦθα, οὐκ ἤλθοι κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σώσαι, δεικνύεται οὐκ ἄλλος εἶναι ἢ ὁ μονογενὴς Υἱός τοῦ Θεοῦ. Φησὶ (14) γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὁ αὐτός (15) Ἰωάννης· Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Οὐ γὰρ ἀλόγουται ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρῖνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρῖνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ αὐτῶν κοινή τὰ ἔργα. Εἰ ὁ λόγος, ὁ γὰρ (16) ἤλθοι, ἵνα κρῖνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ αὐτὸν, αὐτός ἐστιν ὁ λόγος, Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· ὁ δὲ ἐλθὼν (17) οὖσαι τὸν κόσμον, καὶ μὴ κρῖναι αὐτὸν, ὁ μονογενὴς ἐστὶν Υἱός τοῦ Θεοῦ· ὅλην δὲ ὁ αὐτός Υἱός ἐστιν ὁ λόγος, Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με. Καὶ γὰρ ὁ λόγος, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ, Ἐάν τις μου ἀκούσῃ (18) τῶν ῥημάτων, ἐγὼ οὐ κρῖνω αὐτὸν, αὐτός ἐστιν ὁ Υἱός, περὶ οὗ ταῦτα φησὶν (19), Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρῖνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν, Καὶ αὕτη (20) ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ μὴ πιστεύοντος εἰς τὸν Υἱόν, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, δηλονότι τῷ Υἱῷ (21). Αὐτός γὰρ ἂν εἴη τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· αἱ ὅσον χρόνον ἐπὶ γῆς (22) ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, φῶς εἰς τὸν κόσμον ἦν, ὡς ἔφη αὐτός· Ἐως τὸ φῶς ἔχυσται, πιστευέτα εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτός γένησθε. Ἰησῆ.

19. Καὶ τούτου τοίνυν δευθέντος, ὅλην ὅτι Υἱός ἐστιν ὁ Λόγος. Εἰ δὲ ὁ Υἱός ἐστι τὸ φῶς τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθός, ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ Υἱοῦ ὁ κόσμος

** Joan. xv, 22. ** Joan. iii, 16-19. ** *ibid.* 19.

(13) Reg. Seg. Basil. et Anglic. γενήσεται. Caeteri et editi, ἐγένετο.

(14) Sic Regius et Seguerianus. Alii vero et editi, ἔφη.

(15) Regius, Seguerianus, Basiliensis et Anglicanus adiunt ὁ αὐτός, quod abest ab aliis et editis.

(16) Sic Regius et Seguerianus. At iu aliis et editis deest γὰρ.

(17) Hæc verba, ὁ δὲ ἐλθὼν, etc., ad περιλαμβαντά με inclusive, desunt in Gobl. et Felckm. 1. *Ibid.* pro ὁ μονογενὴς ἐστὶν, Basil. Anglican. et editio Commeliniana habent, ὁμογενὴς ἐστὶν. Mox Seguerianus, δηλονότι.

(18) Reg. Seg. Basil. et Anglic., ἀκούσῃ. Caeteri et editi, ἀκούσεται.

(19) Reg. Seg. Basil. et Anglican. ταῦτα φησιν.

A quit, venissem et locutus fuisset eis, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem nullam habent. Percipiunt qui ea custodiunt.

18. Verum fortassis eo impudentie devenient, ut contendant has voces non Filii sed Verbi esse. At ex supradictis perspicuum est ea Filii esse verba. Qui enim hic dicit, Non veni ut iudicem, sed ut salvum faciam mundum, alius certe non est quam unigenitus Dei Filius. Sic enim antea loquitur idem Joannes : Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam: Non enim misit Deus Filium in mundum, ut iudicaret mundum, sed ut salvetur mundus pro ipsam. Qui credit in eum, non iudicatur : qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomen unigeniti Filii Dei. Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem : erant enim eorum mala opera *. Itaque si ille qui dicit, Non enim veni ut iudicem mundum, sed ut salvum faciam eum, ipse est qui etiam dicit, Qui videt me, videt eum qui misit me : si item ille, qui venit ut mundum salvum 500 faciat, non iudicet, Unigenitus est Dei Filius; utique manifestum est ipsam esse Filium qui dicit, Qui videt me, videt eum qui misit me. Etenim is qui dicit, Qui credit in me, et, Si quis audierit verba mea, ego non iudico eum, ipse est Filius de quo hæc dicit, Qui credit in eum, non iudicatur : qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomen unigeniti Filii Dei : et rursus, Hoc est iudicium ejus qui non credit in Filium, quia lux venit in mundum, nec eviderunt ei **, nempe Filio. Lux enim certe ipse est, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum **: qui quidem quandiu secundum humanam naturam in terris mansit, lux erat in mundo, ut ipse ait : Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. — Ego enim lux, inquit, in mundum veni **.

19. Quibus ita probatis perspicuum sane est Filium esse ipsum Verbum. Porro si Filius lux est, quæ venit in mundum; sine ulla controversia se-

19. Quibus ita probatis perspicuum sane est Filium esse ipsum Verbum. Porro si Filius lux est, quæ venit in mundum; sine ulla controversia se-

** Joan. i, 9. ** Joan. xii, 36, 46.

Alii et editi, ταῦτα ἔφη.

(20) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. In aliis et editis xat deest. *Ibid.* Basil. αὐτῷ.

(21) Reg. Seg. Basil. et Anglic. ὁ Υἱός. *Ibidem* Basil. et Anglic. ὅλον, ὅτι. Mox Regius et Seguerianus, τὸν ἐρχόμενον. In aliis et editis τὸν deest.

(22) Basiliensis et Anglicanus, ἐπὶ τῆς γῆς. Mox *ibidem* et Regius ac Seguerianus, ὡς φησιν. *Ibidem* Regius et Seguerianus, ὡς τὸ φῶς ἔχευε. Item *ibidem* *ibidem* Reg. Seg. Basil. et Anglic. πιστευέτα εἰς τὸ φῶς. Editi et alii, πιστευέτα εἰς αὐτό.

(23) Regius et Seguerianus φησὶν adiunt : alii et editi omittunt. Paulo post Seguerianus, Basil. δευθέντος, ὅτι Υἱός ἐστιν ὁ λόγος. Anglicanus omittit quoque ὅλον.

quitur ut per Filium factus fuerit mundus. Sic enim evangelista initio Evangelii ita de Joanne Baptista loquitur : *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine* ¹⁹. Nemp̄, ut antea diximus, ipse Christus *lux vera est, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum* ²⁰. Namque si in mundo ipse erat, et mundus per eum factus est : necesse igitur est ipsum Dei Verbum esse, per quod omnia facta fuisse idem testatur. Vel enim duos mundos admittere cogentur, ut unus per Filium, et alius per Verbum factus sit : vel si unus est mundus, et una creata natura, sequitur et unum et eundem Filium ac Verbum ante omnem creatam naturam existisse, quippe quæ per ipsum facta fuerit. Quocirca, si quemadmodum per Verbum, ita et per Filium omnia facta sunt, nihil contrarium esse apparebit, sed potius idem omnino erit dicere, *In principio erat Verbum*, et, *In principio erat Filius*. Sed si, eo quod non dixerit Joannes, *In principio erat Filius*, negant Filio convenire quæ Verbi propria sunt, similiter igitur Verbo non conveniunt quæ propria sunt Filii. Atqui demonstratum est ad Philippum hæc pertinere verba, *Ego et Pater unum sumus* ²¹, ipsumque esse, *qui est in sinu Patris* ²²; has similiter voces ejus esse, *qui videt me, videt eum qui misit me* ²³ : Verbo item et Filio commune esse quod dicitur, mundum nempe per ipsum factum esse : ex quibus evidens sit Filium ante mundum existisse, siquidem necesse est opificem ante opera esse. Deinde ex illorum sententia sequitur id quod ad Philippum dictum est, non ad Verbum, sed ad Filium pertinere. Nam, ut narrat evangelista, dixit Jesus : *Tanto tempore vobiscum sum, nec cognovistis me, Philippe ? Qui vidit me, vidit Patrem. Et quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem ? Non credis, quia ego in Patre et Pater in me est ? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor : Pater autem qui in me manet, 501 ipse facit opera. Credite mihi quod ego in Patre sum, et Pater in me. Alioquin propter opera ipsa credite mihi. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora his faciet, quia ego ad Patrem vado. Et quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio* ²⁴. Itaque si Pater in Filio glorificatur, Filius sine dubio fuerit qui ait : *Ego in Patre, et Pater in me est, et, Qui me vidit,*

A ἐγένετο. Ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ λέγων Ἰωάννου (24) ὁ εὐαγγελιστὴς φησιν· Ὅχι ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἦν γὰρ, ὡς προφητεύμεν, τὸ φῶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς δὲ ἀληθινὸν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον (25). Εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀνάγκη οὖν αὐτὸν εἶναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ἐφησεν. Ἡ γὰρ δύο κόσμους ἀναγκασθήσονται λέγειν, ἓν ὃ μὲν δι' Υἱοῦ, ὃ δὲ διὰ τοῦ Λόγου εἰη γεγονώς· ἦ, εἰ εἷς ἐστὶν ὁ κόσμος καὶ μὴ ἡ κτίσις, ἀκλόουθον καὶ (26) ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ Λόγον περὶ πάσης κτίσεως· δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν. Οὐκοῦν εἰ ὡς (27) διὰ τοῦ Λόγου, οὕτως καὶ διὰ Υἱοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται, ἀλλὰ καὶ ταῦτον εἰη ἂν εἰπὶν, ὡς, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός. Εἰ δὲ, ὅτι μὴ εἰπὲν ὁ Ἰωάννης, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός, οὐχ ἀρμολύζειν φησούσι τῷ Υἱῷ τὰ τοῦ Λόγου, ὡρα καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ μὴ ἀρμολύζειν τῷ Λόγῳ. Τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐδείχθη τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν, καὶ τὸ (28), ὃ ὦν ἐν τοῖς κόλλοις τοῦ Πατρὸς, ὑπάρχειν αὐτόν· καὶ τὸ, Ὁ θεοῦ ὡν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· κοινὴν μὲν πρὸς τε τὸν Λόγον καὶ τὸν Υἱὸν τὸ τὸν κόσμον δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· ὡς ἐκ τούτου δεικνύσθαι περὶ τοῦ κόσμου εἶναι τὸν Υἱόν. Ἀνάγκη γὰρ τὸν δημιουργὸν περὶ τῶν γινομένων (29) εἶναι. Καὶ τὸ πρὸς Φίλιππον δὲ λεγόμενον οὗ τοῦ Λόγου κατ' αὐτούς ἂν εἰη ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ. Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς (30)· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἐγνωκάς με, Φίλιππε· Ὁ ἐμαρκίως ἐμὲ, ἔώρακα τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς σὺ λέγεις, Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα (31) ; Οὐ πιστεύετε, οὐ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστὶ ; Τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ Πατὴρ, ὃ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς (32) ποιεῖ τὰ ἔργα. Πιστεῦτέ μοι, οὐ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ. Εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεῦτέ μοι. Ἄμην, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κάκεινος ποιήσει, καὶ μεῖζονα τούτων ποιήσει, οὐ ἐγὼ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι. Καὶ ὅτι ἂν αἰτήσῃτε ἐν τῷ ὀνόματι μου, τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ. Οὐκοῦν εἰ ὁ Πατὴρ δοξάζεται ἐν τῷ Υἱῷ, ὁ Υἱὸς ἂν εἰη ὁ Λόγος· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ· αὐτὸς καὶ τὸ, Ὁ ἐμὲ ἔώρακας τὸν Πατέρα. Αὐτὸς γὰρ ὁ ταῦτα λέγων

¹⁹ Joan. i, 8. ²⁰ ibid. 9. ²¹ Joan. x, 30. ²² Joan. i, 18. ²³ Joan. xii, 45. ²⁴ Joan. xiv, 9-15.

(24) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglican.; sed duo ultimi Ἰωάννης pro Ἰωάννου habent. At cæteri et editi, ὡς ὁ Ἰωάννης ἐφη περὶ Βαπτιστοῦ· Ὅχι ἦν, etc.

(25) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis τὸν deest. Ibidem Reg. Seguer. Basil. et Anglican. κόσμων. Ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ, etc. Sic item Gobl. sed γὰρ omisso.

(26) Gobl. et Felckm. 1 καὶ omittunt.

(27) Ὡς abest ab Anglicano.

(28) Τὸ abest ab Anglicano. Mox Reg. Seg. et Basil. addunt ὑπάρχειν αὐτόν, quæ alii et editi omittunt.

(29) Reg. Seg. et Gobl. γινόμενων. Cæteri et editi, γενομένων.

(30) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic.; sed duo ultimi, pro Ἰησοῦς, habent Ἰωάννης. Cæteri et editi, Τοσοῦτον γὰρ, ἐφη, χρόνον.

(31) Editio Commenliniana et aliquot mss. τὸν Πατέρα, καὶ τὰ ἔργα. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἄνθρωπον, etc., omissis intermediis, quæ in Reg. Seg. Basil. et Anglic. exstant. Sed in Seg. post ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, desunt quæ sequuntur ante Εἰ μὲν οὖν τὸν ἄνθρωπον.

(32) Basil. et Anglic. ὁ et αὐτός, omittunt, ut et αὐτὰ infra post τὰ ἔργα.

Υἱὸν λαυτὸν δεικνύουσιν ἐπάγων, *Ἰσα δοξασθῆ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ.*

20. Εἰ μὴ οὖν τὸν ἄνθρωπον, ἐν ἐφόρῳ ἐν ἁλόγοις, αὐτὸν εἶναι λέγουσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, καὶ μὴ τὸν Λόγον Υἱὸν ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη ἀκολουθῶς ὁ ἐν τῷ Πατρὶ, ἐν ἧ καὶ ὁ Πατήρ ἐν αὐτῷ (35) καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη, ὁ ἐν ὧν αὐτὸς καὶ ὁ Πατήρ, καὶ ὁ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Ἀναγκασθήσονται δὲ καὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν τὸν κόσμον γεγενῆσθαι, καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν ἐλθόντα μὴ κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι αὐτόν· αὐτὸν δὲ εἶναι καὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι. Ἰησοῦς γάρ, φησὶν (34), *εἶπερ αὐτοῖς, Ἄμην, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι.* Καὶ πῶς οὐκ ἄπονον κατ' αὐτοῦς τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ μετὰ δύο καὶ τεσσαράκοντα γενεὰς γενόμενον (35) λέγειν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ὑπάρχειν; Πῶς δὲ οὐκ ἄπονον, εἰ ἡ (36) εἴρη, ἣν ἐφόρῳ ἐν ἁλόγοις, αὐτῆ ἐστὶν ὁ Υἱὸς, λέγειν τῆν ἐκ Μαρίας σάρκα ταύτην εἶναι, δὲ ἡς ὁ κόσμος ἐγένετο; Πῶς δὲ φήσουςι καὶ τὸ, *Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν;* Τὸ γὰρ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως τοῦ Υἱοῦ τημαίνον ἢ εὐαγγελιστῆς, ἐπήγαγε λέγων, *Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν.* Πῶς δὲ εἰ μὴ ὁ Λόγος Υἱὸς ἐστίν, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος Υἱὸς, δύναται τὸν κόσμον σῶσαι, εἰς ὧν καὶ αὐτὸς τὸν κόσμον; Εἰ δὲ ἀναισχυνοῦσιν ἐπὶ τοῦτο, πῶς ἔσται ὁ Λόγος, τοῦ ἀνθρώπου ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ; Πόσος (37) δὲ ἔσται ὁ Λόγος πρὸς τὸν Πατέρα, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πατρὸς ἐν ὄντων; Εἰ δὲ ὁ ἄνθρωπος μονογενὴς ἐστίν, πόσος ἔσται ὁ Λόγος; Ἥ γὰρ δευτέρον εἶναι αὐτὸν λέξεῖ τις· ἡ εἰ (38) ὑπὲρ τὸ Μονογενὴς ἐστίν, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Πατήρ. Ὡστερ γὰρ εἰς ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὕτως ἐν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ Μονογενὴς. Τί δὲ καὶ πλεον ὁ Λόγος ἔχει τοῦ ἀνθρώπου, εἰ γε οὐκ ὁ Λόγος Υἱὸς ἐστίν; Διὰ μὲν γὰρ Υἱοῦ καὶ τοῦ Λόγου ὁ κόσμος γεγενῆσθαι γέγραπται, καὶ κοινὸν ἐστὶ τῷ καὶ Λόγῳ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ δημιουργεῖν τὸν κόσμον· τὸ δὲ ὄρῳ τὸν Πατέρα οὐκ ἐστὶ ἐν τῷ Λόγῳ γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ τὸ σῶζειν τὸν κόσμον οὐκέτι διὰ τοῦ Λόγου ἐλέχθη, ἀλλὰ διὰ τοῦ μονογενεοῦς Υἱοῦ. *Εἶπε γάρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς· Ἐσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε;* Ὁ ἑωρακίως ἐμὲ, ὄρακας τὸν Πατέρα. Καὶ τὸν Πατέρα δὲ οὐκ ὁ Λόγος γέγραπται γινώσκων, ἀλλ' ὁ Υἱὸς ὄρῳ (39) δὲ τὸν Πατέρα οὐκ ὁ Λόγος εἰρηται, ἀλλ' ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὧν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς.

21. Τί δὲ πλεον εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ὁ Λόγος συμβάλλεται μᾶλλον τοῦ Υἱοῦ, εἰ γε κατ' αὐτοῦς ἄλλος ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ ἄλλος ὁ Λόγος; Πιστεύειν γὰρ ἡμᾶς οὐκ εἰς τὸν Λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν Υἱὸν πρόσταξίς ἐστι.

¹⁹ Joan. viii, 58. ²⁰ Joan. i, 10. ²¹ Joan. xiv, 9.

(35) Sic mss. omnes. Editio Comueliniana, ὁ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν αὐτῷ.

(34) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et editi, Ἀμὴν γάρ, ἔρη ὁ Ἰησοῦς, λέγω, etc.

(35) Basilicenis et Anglicanus, γενόμενον. Regius et Seguerianus, λεγόμενον. Alii editique utrumque omittunt.

vidit Patrem. Qui enim hæc loquitur, seipsum Filium esse probat, cum addit, *ut glorificetur Pater in Filio.*

20. Si igitur contendunt hominem, quem gestavit Verbum, Filium Dei unigenitum esse, non autem Verbum: sequitur ut homo sit ille qui in Patre est, et in quo Pater est: homo item ille fuerit qui unum ipse et Pater est, quique in sinu est Patris, et lux vera est. Hinc fateri cogitur mundum per hominem factum esse, et hominem eum esse qui venit non ut judicaret, sed ut mundum salvum faceret: ipsum denique esse prius quam Abraham fieret. *Jesus enim, inquit, dixit illis: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* An non vero perabsurdum dictu est eum existere, antequam fieret Abraham, quem ex semine Abraham post quadraginta duas ætates natum esse volunt? Si item caro, quam Verbum gestavit, Filius est: an non vehementer repugnat contendere hanc ipsam carnem, quam ex Maria accepit, esse per quam mundus factus est? Quid vero de his verbis dicturi sunt, *In mundo erat?* Namque evangelista, ut significaret existisse Filium, priusquam secundum carnem nasceretur, hæc subjecit verba, *In mundo erat.* Porro si non Verbum est Filius, sed homo est Filius, quomodo mundum possit servare, cum ipse quoque sit ex mundo? Quod si nec his rationibus, eorum comprimetur impudentia, respondeant ubi nam futurum sit Verbum, si homo est in Patre? Quotum autem Verbum erit cum Patre, cum homo et Pater unum sint? Quod si homo unigenitus est; quotum, queso, erit Verbum? Vel enim secundum esse respondebit aliquis: vel si supra Unigenitum est, ipse certe Pater fuerit. Quemadmodum enim unus est Pater, ita Unigenitus ex eo natus, unus est. Quid præterea Verbum homine amplius habet, si Verbum Filius non sit? Mundum quidem per Filium et Verbum factum esse scriptum est, communeque est Verbo et Filio mundum creare: at Patrem non a Verbo sed a Filio videri declarat Scriptura; nec item mundus per Verbum, sed per unigenitum Filium salvus fieri dicitur. Namque, inquit, *Dixit Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me, Philippe? Qui vidit me, vidit Patrem.* Nec etiam a Verbo, sed a Filio Patrem cognosci legitur: uti nec Verbum videre Patrem dicitur, sed Unigenitus Filius qui est in sinu Patris.

21. Ecquid porro Verbum ad nostram salutem amplius possit conferre quam Filius, si nempe, ut arbitrantur, alius est Filius, et aliud Verbum? Nos enim non in Verbum, sed in Filium credere jube-

(36) Sic Regius et Seguerianus, ut et Nannius legit. Alii et editi, hic, mendose.

(37) Guberlianus est et mox, πόσος.

(38) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglic. At in aliis et editis deest et.

(39) Basilicenis et Anglicanus, καὶ ὄρῳ.

mur, ut Joannes his verbis declarat : *Qui credit in Filium, habet vitam æternam : qui autem Filio non credit, non videbit vitam***. Insuper sanctum baptisma, in quo totius nostræ fidei posita est constitutio, non in Verbum, sed in Patrem et Filium et sanctum Spiritum datur. Quapropter 502 si secundum illos aliud est Verbum, et alius Filius, nec Verbum est Filius : nihil sane ad Verbum baptisma pertinet. Quomodo igitur Verbum secundum illos una est cum Patre, cum in baptisimi donatione una cum eo non sit ? At forte responsuri sunt Verbum in Patris nomine contineri. Quidni ergo et Spiritus ? An vero extra Patrem existit Spiritus ? Deinde, si Verbum non est Filius, homo igitur post Patrem nominandus erit, et Spiritus post hominem : nec jam unitas ex illorum sententia in trinitatem dilatabitur, sed in quaternitatem, nempe in Patrem, Verbum, Filium, et Spiritum sanctum. Verum hic eos pudor in aliud cogit confugere devotivum. Aliant igitur non hominem seorsum, quem gestavit Dominus, sed utrumque, Verbum scilicet et hominem, esse Filium : ambo enim simul conjuncti, ut inquitur, Filius appellatur. Quis igitur amborum, causa alterius est ? Uter utrum effecit Filium ? Vel, ut planius loquar, num Verbum Filius est propter carnem ? an vero caro propter Verbum Filius dicitur ? Anne potius neutrum alteri causa est cur Filius appelletur, sed solus amborum congressus ? Quod si Verbum propter carnem, Filium esse responderint, certe carnem Filium esse necesse est : quo ex responso omnia illa absurda consequentur, quæ ex illorum superius dictum est oriri sententia, qui hominem Filium esse affirmant. Si vero propter Verbum caro Filius dicitur, igitur Verbum etiam ante carnem Filius erat. Nam qui fieri potest ut alios ille alios reddat, qui ipse filius non est, præsertim patre existente ? Profecto, si sibi ipse quoque Filius, vel potius ipse verus sit Filius efficiuntur.

22. Cæteroquin, si ille non sit Filius, et nos filii sumus, utriusque non illius sed nostri Pater erit Deus. Qui ergo id sibi tanquam proprium his verbis vindicat, *Pater meus***, et *Ego ex Patre*** ? Si enim communis omnium Pater est, non ejus solius est Pater, neque solus ille ex Patre exivit. Interdum autem nostrum etiam Patrem dici docet, ob suam scilicet cum nostra carne communionem. Ideo enim Verbum caro factum est, ut, quoniam Verbum est Filius, propter Filium in nobis habitantem noster quoque Pater appellaretur. Nam, inquit, misit Spi-

** Joan. iii, 36. ** Joan. v, 17. ** Joan. xvi, 28.

(40) Sic Reg. Seg. et Basil. Alii autem et editi o mittunt.

(41) Sic Reg. Seg. Basil. Anglic. et Gobl. At editio Commeliniana, *Δύο*.

(42) Regius, Seguerianus, Basiliensis et Anglicanus recte addunt καὶ Λόγον, quod alii et editi omittunt.

(43) Basiliensis et Goblirianus, *ἄρα*. Cæteri et

A Θεοὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης (40) : Ὁ πιστῶν εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὀφείλει ζωὴν. Καὶ τὸ ἅγιον δὲ βάπτισμα, ἐν ᾧ πάσης πίστεως ἡμῶν ἡ σύστασις ὁρμεῖ, οὐκ εἰς Λόγον, ἀλλ' εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα δίδεται. Ἐπεὶ οὖν κατ' αὐτοὺς ἄλλος ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ ἄλλος ὁ Υἱὸς, καὶ οὐκ ἐστὶν Υἱὸς ὁ Λόγος, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον τὸ βάπτισμα. Πῶς οὖν σύνεστιν ὁ Λόγος κατ' αὐτοὺς τῷ Πατρὶ, οὐ συνὸν αὐτῷ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἔδοσι ; Ἄλλ' ἴσως ἂν εἴποιεν. Ἐν τῷ τοῦ Πατρὸς ὀνόματι περιέχεται καὶ ὁ Λόγος. Διὰ τί (41) οὐκ οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα ; Ἡ ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ; Καὶ ἄνθρωπος μὲν, ἐπεὶ οὐκ ἐστὶν Υἱὸς ὁ Λόγος, μετὰ τὸν Πατέρα ὀνομάζεται, τὸ δὲ Πνεῦμα μετὰ τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἐτι δὲ οὐδὲ εἰς τριάδα κατ' αὐτοὺς ἡ μονὰς πλατύνεται. Ἄλλ' εἰς τετράδα, Πατέρα, καὶ Λόγον (42), καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Ἐν τούτοις δὴ αἰσχυρόμενοι, εἰς ἕτερον καταφεύγουσι, καὶ φασὶ μὴ τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν, ἐν ἐξόρσειν ὁ Κύριος, ἀλλὰ τὸ συναμψύτερον, τὸν τε Λόγον καὶ τὸν ἄνθρωπον, εἶναι Υἱὸν συνημμένα γὰρ ἀμφότερα Υἱὸς, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ὀνομάζεται. Τί τοῖνυν τίνος αἰτίον, καὶ πότερος πότερον Υἱὸν κατεσκεύασεν ; Ἡ, ἵνα λευκότερον εἴποιμι, ἄρα (43) διὰ τὴν σάρκα ὁ Λόγος Υἱὸς ; ἢ διὰ τὸν Λόγον ἡ σὰρξ Υἱὸς λέγεται ; Ἡ οὐδ' ὀπίστερον τούτων, ἀλλ' ἢ (44) ἀμφοῖν σύνοδος ; Εἰ μὲν οὖν ὁ Λόγος διὰ τὴν σάρκα, ἀνάγκη τὴν σάρκα εἶναι Υἱὸν, καὶ ἀκολουθεῖ τὰ ἄτοπα, ὅσα προεῖρηται ἐκ τοῦ λέγειν τὸν ἄνθρωπον Υἱὸν εἰ δὲ διὰ τὸν Λόγον ἡ σὰρξ Υἱὸς λέγεται, καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς πάντως ὁ Λόγος ἂν Υἱὸς ἦν. Πῶς γὰρ οἷόν τε υἱοποιεῖν τινα ἑτέρους, μὴ ὄντα αὐτὸν υἱὸν, ὄντος μάλιστα πατρός ; Εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ υἱοποιεῖ, Πατὴρ αὐτὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ τῷ Πατρὶ, ἀνάγκη αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν (45), δὲ ὄν καὶ ὁ ἅλλοι υἱοποιεῖνται.

C filios efficit, Pater dicendus est : si Patri, ipse sit necesse omnino est, propter quem scilicet alii filii

22. Ἐπεὶ εἰ, μὴ ὄντος αὐτοῦ Υἱοῦ, ἡμεῖς υἱοὶ ἴσμεν, ἡμῶν ἂν εἴη ὁ Θεὸς Πατὴρ, καὶ οὐκ αὐτοῦ.

D Πῶς οὖν ἰδιοποιεῖται μᾶλλον λέγων, Ὁ Πατὴρ μου, καὶ, Ἐγὼ εἰ τὸν Πατρός ; Εἰ γὰρ κατὰ πάντων Πατὴρ, οὐ μόνου αὐτοῦ Πατὴρ, οὐδὲ μόνος αὐτὸς ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Λέγει δὲ ποτε καὶ ἡμῶν αὐτὸν λέγεσθαι Πατέρα, διὰ τὸ αὐτὸν κεκοινωνηκέναι τῇ ἡμετέρα σαρκί. Διὰ τοῦτο γὰρ γέγονεν ὁ Λόγος σὰρξ, ἵν', ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἐστὶν Υἱὸς, διὰ τὸν ἑνοικουντα ἐν ἡμῖν Υἱὸν λέγηται (46) καὶ ἡμῶν Πατὴρ. Ἀπέστειλε γὰρ, φησὶ, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐ-

editio Commeliniana, *ἄρα*.

(44) Sic Regius et Seguerianus. In aliis et editis ἢ deest.

(45) Regius et Seguerianus addunt, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν, quæ cæteri et editi omittunt.

(46) Sic Reg. Seg. Basil. et Anglican. At alii et editi, λέγεται.

τοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρῖον, Ἄββᾶ, ὁ Πα-
 τερ. Οὐκοῦν ὁ ἐν ἡμῖν Υἱὸς, τὸν ἴδιον Πατέρα ἐπι-
 καλούμενος, καὶ ἡμῶν αὐτῶν ποιεῖ Πατέρα λέγεσθαι.
 Ἄμφω δὲ ὅτι οὐκ ἔστιν εἰς τὰς καρδίας ὁ Υἱὸς, τού-
 τῳ λόγῳ ὁ Πατὴρ ὁ Θεὸς ἂν λεχθῆι. Ἐπειρ οὖν διὰ
 τὸν Λόγον ὁ ἀνθρώπος λέγεται Υἱὸς, ἀνάγκη πάσα,
 λεγομένου καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῶν παλαιῶν
 υἱῶν, εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τὸν Λόγον Υἱόν.
 Υἱὸς γάρ, φησὶν (47), ἐγέννησα· καὶ ἐπὶ Νῶε·
 Ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐν τῇ Ῥῆθι· Οὐκ αὐ-
 τὸς οὐτός σου Πατὴρ; Οὐκοῦν ἦν καὶ ὁ ἀληθῶς
 Υἱὸς, δι' ὃν κἀκεῖνοι υἱοὶ. Εἰ δὲ κατ' ἐκείνους πάλιν
 οὐδ' ὅποτερον τούτων Υἱὸς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφοῖν
 σύνθετον, ἀνάγκη μὴδ' ὅποτερον εἶναι Υἱόν φημι δὲ,
 μῆτε τὸν Λόγον, μῆτε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τινα
 σίτιαν, δι' ἣν καὶ συνήρθησαν· καὶ οὕτω δὲ (48)
 προσηγῆσται ἡ αἰτία τῆς συνάψεως, ἥτις Υἱὸν ποιεῖ.
 Οὐκοῦν καὶ κατὰ (49) τοῦτο πρὸ τῆς ἀρχῆς προῆν
 ὁ Υἱὸς. Τούτων δὲ λεγομένων, εἰς ἕτερον καταφεύ-
 ζονται, λέγοντες μὴ τὸν ἄνθρωπον εἶναι Υἱόν, μῆδὲ τὸ
 συναμφοτέρον, ἀλλὰ τὸν Λόγον ἐν ἀρχῇ μὴ εἶναι
 Λόγον ἀπλῶς· ὅτε δὲ ἐνηθρώπησται, τότε ὀνομάσθαι
 Υἱόν πρὸ γὰρ τῆς ἐπιφανείας μὴ εἶναι Υἱόν, ἀλλὰ
 Λόγον μόνον καὶ ὡπερ ὁ Λόγος ἀρρῆ ἐγένετο, οὐκ
 ὡν πρότερον ἀρρῆ, οὕτως ὁ Λόγος Υἱὸς γέγονεν, οὐκ
 ὡν πρότερον Υἱὸς. Ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι τὰ φλυαρη-
 ματα· ἔχει δὲ τὸν ἐλεγχον ἐναργῆ (50).

Verbum : ac proinde ut Verbum caro factum est, cum antea caro non esset, ita Verbum Filius factum est, cum prius Filius non esset. Hæc illorum sunt inepitæ, quas refutare haud est difficile.

23. Εἰ γὰρ ὅπως ἐνανθρωπήσας γέγονεν Υἱὸς, ἢ C
 ἐνανθρώπησις αἰτία. Καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος τοῦ
 εἶναι αὐτὸν Υἱόν, ἢ τὸ συναμφοτέρον, καὶ (51) τὰ
 αὐτὰ ἄποκα ἀπαντήσῃ. Ἐπειτα, εἰ πρώτον Λόγος,
 καὶ ὕστερον Υἱὸς, φανήσεται ὕστερον ἐγνωκῶς τὸν
 Πατέρα, καὶ οὐ πρότερον. Οὐ γὰρ ἦ (52) Λόγος γι-
 νώσκει, ἀλλ' ἦ Υἱὸς. Οὐδέτις γὰρ γινώσκει τὸν
 Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς. Ἀπαντήσῃ δὲ καὶ τούτο,
 ἔτι ὕστερον ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς γέγονε, καὶ ὕστε-
 ρον αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν γεγῆσσι, καὶ ὕστερον τὸ
 Ὁ ἐμπαρκὸς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα. Ταῦτα γὰρ
 πάντα ἐπὶ Υἱοῦ εἰλήθη. Ἐκ δὲ τούτων ἀναχασθη-
 σονται εἰπεῖν· Οὐδὲν ἦν ὁ Λόγος, ἀλλ' ὄνομα μόνον.
 Οὕτω γὰρ ἐν ἡμῖν μετὰ τὸ Παρρῆ, οὕτε ὁ (53) τὸν
 Λόγον ἐμπαρκῶς ἐβλεπε τὸν Πατέρα, οὕτε ὅπως τὴν
 ἐγνώσθη ὁ Πατὴρ· διὰ γὰρ Υἱοῦ γινώσκειται ὁ Πα-
 τερ· οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται, Καὶ φῶς ἂν ὁ Υἱὸς
 ἀπεκαλύθη. Μῆπω δὲ ὄντος τοῦ Λόγου Υἱοῦ, οὐ-
 δέπω τις ἐγίνωσκε τὸν Πατέρα. Πῶς οὖν Μωσῆς, πῶς
 τοῖς πατράσιν ὤφθη; Αὐτὸς γὰρ ἐν ταῖς Βασιλείαις
 φησὶν· Ἀπεκαλύθητε ἀπεκαλύφθη πρὸς πάντας
 τοὺς πατέρας ὑμῶν. Εἰ δὲ ἀπεκαλύφθη Θεὸς, ὅ-

Galat. iv, 6. Isa. i, 2. Gen. vi, 2. Deuter. xxxii, 6. Math. xi, 27. Joau. xiv, 9.

(47) Θεῖον abest a codice Regio et Segueriano, Basiliensi et Anglicano.

(48) Regius et Seguerianus δὲ addunt, quod alii et editi omittunt.

(49) Regius et Seguerianus, καὶ κατὰ. In aliis et editis καὶ deest.

(50) Anglicanus, ἐν ἀρχῇ.

ritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba, Pater. Itaque Filius, qui in nobis est, proprium suum Patrem invocans, nostrum etiam Patrem a nobis appellari concedit. Verumtamen in quorum cordibus Filius non est, nec etiam Deus eorum Pater dici potest. Igitur, si homo propter Verbum Filius dicitur, cum veteres, antequam Verbum humanam assumpsisset naturam, filii sint appellati, omnino necesse est Verbum etiam ante eum adventum Filium fuisse. Hinc illa Scripturæ verba, *Filius genui*; et in historia Noe: *Videntes filii Dei*; et in Cantico: *Nunquid non ipse est Pater tuus*; Ergo et verus Filius, propter quem illi filii dicuntur. Quod si secundum illos neutrum horum est Filius, sed amborum congressu constituitur, necesse omnino est neutrum esse Filium; id est, nec Verbum nec hominem Filium esse, sed quendam causam propter quam copulati sunt: ac proinde causa illa quæ Filium efficit, copulatione prior erit. Ergo ex hoc item responso sequitur Filium autē 503 carnis existitisse. Verum his ita demonstratis, aliud querunt effugium: nempe aiunt non hominem Filium esse, neque utrumque simul, sed Verbum, quod quidem in principio fuit duntaxat Verbum; cum autem homo factus est, tunc Filius est nominatus. Nam antequam advenisset, inquit, non erat Filius, sed tautummodo

23. Nam si Verbum, humana accepta natura, Filius est factus: igitur naturæ humanæ assumptio causa ejus rei est. Quapropter si homo causa est cur Verbum sit Filius, vel utrumque (54): eadem certe absurda occurrent. Deinde, si prius Verbum est, et posterius Filius, sequitur ut Patrem posterius, non prius cognoverit. Nec enim cum novit quatenus Verbum est, sed quatenus Filius. Nemo enim novit Patrem, nisi Filius. Sequitur item non nisi posterius contigisse ut in sinu Patris fuerit, ipseque et Pater unum facti sint, eveneritque id quod dixit: *Qui vidit me, vidit Patrem*. Nam hæc omnia de Filio dicta sunt. Insuper ex his cogentur fateri Verbum nihil fuisse præter merum nomen. Neque enim in nobis cum Patre erat, nec qui Verbum videbat, Patrem videbat, nec cuiquam omnino notus erat Pater: quippe qui per Filium cognoscat: sic enim scriptum est, *Et cui Filius revelaverit*. Unde cum Verbum nondum esset Filius, nondum quoque Pater cognoscebatur. Quomodo igitur Mysis et patribus apparuit? Ipse enim in libris Regnorum ita loquitur: *Revelatus sum omnibus*

(51) Basiliensis et Anglicanus ca. omittunt.

(52) Regius et Seguer. hic et max. ἢ pro ἦ.

(53) Sic Reg. Seguer. Basil. et Gobler. At alii et editi omittunt.

(54) Id est, vel si Verbum et homo, sive conjunctio Verbi cum homine, causa est cur Verbum sit Filius.

patribus vestris". Proinde si revelatus est Deus, A certe Filius revelavit, ut ipse testatur, *Et cui Filius revelaverit*. Itaque impium et stultum dictum est, aliud esse Verbum et alium esse Filium. Nec vero abs re erit inquirere undeum hujusmodi hauserint opinionem. Aiunt igitur, cum in Veteri Testamento nulla Filii sed solius Verbi fiat mentio, idcirco se opinari Filium Verbo juniorem esse, quippe cum nihil de ipso dictum sit in Veteri Testamento, sed tantum in Novo. Hæc sunt quæ illi proferunt, sed impie. Nam primo Testamenta dividere, ita ut unum cum alio non cohæreat, Manichæorum atque Judæorum est, quorum nimirum alii Veteri, alii Novo Testamento adversantur. Deinde si, ut putant, ea quæ in Veteri exstant Testamento, tempore antecedunt, ea autem, quæ in Novo Testamento continentur, recentiora sunt, velintque ex divinis Litteris tempora æstimari, necesse sane est ista esse recentiora, nempe, *Ego et Pater unum sumus*", *Unigenitus*", *Qui vidit me, vidit Patrem*". Non enim ex Veteri Testamento, sed ex Novo hæc testimonia proferuntur.

24. Atqui non ita est, sed etiam revera in Veteri Testamento multa de Filio occurrunt, ut in psalmo secundo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*" ; et in nono inscripto, *In finem pro oculis Filii, psalmus David*" : et in quadragesimo quarto, *In finem pro iis qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum, canticum pro Dilecto*" : et apud Isaiam, *Cantabo dilecto canticum Dilecti vineæ mee*. 504 *Vinea facta est Dilecto*". Quis autem Dilectus est præter Filium unigenitum? ut in psalmo centesimo nono habetur, *Ex utero ante luciferum genui te*" , de quo postea dicendi locus erit; et in Proverbiis, *Ante omnes colles gignit me*" : et apud Danielelem, *Et species quarti, similis Filio Dei*" , pluraque alia. Si ergo ex Veteri Testamento petitur antiquitas, fatendum utique est antiquum Filium esse, cum multis in locis Veteris Testamenti commemoretur. Ita est, inquit, sed ista prophetice dicta sunt: ergo et illa pariter de Verbo prophetice memorata sunt. Nec enim unum prophetice est dictum, aliud vero non prophetice. Nam si hæc verba, *Filius meus es tu*, futurum aliquid significant; idem etiam de illis verbis dicendum est, *Verbo Domini caeli firmati*

λον ότι (55) ἦν ὁ ἀποκαλύπτων Ἰῶδς, ὡς αὐτὸς φησι, *Kal ᾧ ἐὰν ὁ Ἰῶδς ἀποκαλύψῃ*. Ἀσεβὲς μὲν οὖν καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν ἔλλιον εἶναι τὸν Λόγον, καὶ ἔλλιον εἶναι (56) τὸν Ἰῶν. Πόθεν δὲ ἄρα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν ἰσχυράσιν, ἐρῆσαι καλῶν. Φασὶ δὲ, διὰ τὸ μὴ εἰρησθαι ἐν τῇ Παλαιᾷ περὶ Ἰουῦ, ἀλλὰ περὶ Λόγου, καὶ (57) διὰ τὸ μὴ τὴν νεώτερον ὑπονοεῖν τοῦ Λόγου τὸν Ἰῶν διασθεβαίνουσαι, οὐ μὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἀλλ' ἐν τῇ Καινῇ μόνῃ περὶ αὐτοῦ (58) ἐλέγθη. Ταῦτ' ἐκαλεῖται ἀσεβῶς φθέγγονται. Πρῶτον μὲν γὰρ διαίρειν τὰς Διασθεβίας, καὶ μὴ τὴν ἐτέραν τῆς ἐτέρας ἔχουσαι (59), Μανιχαίων καὶ Ἰουδαίων τὸ ἐπιτρεθῆμα, τῶν μὲν τῇ Παλαιᾷ, τῶν δὲ τῇ Νέᾳ ἀντιλεγόντων ἔπειτα κατ' αὐτοὺς, εἰ τὸ ἐν τῇ Παλαιᾷ καίμενα πρόαγει τῶν χρόνων, τὰ δὲ ἐν τῇ Νέᾳ νεώτερα ἴσται, καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων οἱ χρόνοι κρίνονται: ἀνάγκη πάλιν νεώτερα εἶναι τὰ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν" τὸ τε, Μονογενὴς" καὶ τὸ, Ὁ θεοῦ καὶ ἐμὲ, ἔώρακε τὸν Πατέρα" οὐ γὰρ ἐκ τῆς Παλαιᾶς, ἀλλ' ἐκ τῆς Καινῆς ταῦτα μαρτυρεῖται.

24. Οὐ μὴν δὲ, ἀλλ' ἀληθῶς καὶ ἐν τῇ (60) Παλαιᾷ περὶ Ἰουῦ πολλὰ λέγεται: οἷον ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ τὸ, *Ἰῶδς μου εἶ σὺ* (61), ἐγὼ σήμερον γεννήσά σε" καὶ ἐν τῷ ἐνάτῳ ἡ ἐπιγραφῇ, *Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ Ἰουῦ, ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ*" καὶ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ, *Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, τοῖς υἱοῖς Κορῆ, εἰς σύνεσιν, ὡδή ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ*" καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα. Ἄσω δὲ τῷ ἡραπηνίμῳ ἴσμαι τοῦ Ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελιῶνί μου. Ἀμπελιῶν ἐγενήθη τῷ ἡραπηνίμῳ. Τὸ δὲ Ἀγαπητός τις ἄν εἴη ἡ Ἰῶδς μονογενής; ὡς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐνάτῳ, Ἐκ γαστρὸς ἀπὸ ἐωσφόρου ἐγεννήσά σε, περὶ οὗ ὑστερον λεγθήσεται καὶ ἐν Παραομιαιῖς δὲ (62), *Ἠρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με*" καὶ ἐν τῷ Δαυὶδ, *Kal* (63) *ἡ ἔρασις τοῦ τετάρτου ὀμοῖα Ἰῶθ θεοῦ, καὶ ἄλλα πλείονα*. Εἰ τούτων ἐκ τῆς Παλαιᾶς ἡ ἀρχαιότης, ἀρχαῖος ἄν εἴη καὶ ὁ Ἰῶδς, ὁ ἐν τῇ Παλαιᾷ (64) ἐν πολλοῖς σαφηνιζόμενος. Ἄλλα ναὶ, φασὶ, κείναι μὲν, προφητικῶς δὲ ἔστω· οὐκοῦν καὶ περὶ τοῦ Λόγου προφητικῶς εἰρησθαι λεγθήσεται ἄν. Οὐ γὰρ τὸ μὲν, τὸ δὲ (65). Εἰ γὰρ τὸ, *Ἰῶδς μου εἶ σὺ*, ἐπὶ λέγοντος, ὅτιλον οὐ καὶ τὸ, *τῷ Λόγῳ Κυ-*

" I Reg. viii, 27. " Joan. x, 50. " Joan. i, 18. " Joan. xiv, 9. " Psal. ii, 7. " Psal. ix, 1. " Psal. xliii, 1. " Isa. v, 1. " Psal. cix, 3. " Prov. viii, 25. " Dan. iii, 92.

(55) Gohlerian., δηλονότι. Mox Anglican. ᾧ ἂν ὁ Δ Ἰῶδς.

(56) Reg. et Seguer. ἀδούνη εἶναι, quod abest ab aliis et editis. Mox Reg. et Seguer. ἐρῆσαι. Cæteri et editi, ἔρῆσαι.

(57) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. In aliis et editis deest xxi.

(58) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi omittunt περὶ αὐτοῦ. Mox Gohler. ἐκείνοι οὐ ἀσεβῆς, Anglic. ibidem. διαίρειν τὴν Διασθεβίαν.

(59) Sic in Regio emendatum est. Alii et editi. ἐξέσθαι, ut et prius exstabat in Regio.

(60) Sic Reg. Seguer. Gohler. et Felck. 1. At alii et editi, ἀλλ' ἀληθῶς δὲ ἐν τῇ.

(61) Reg. et Seguer. τὸ, Ἰῶδς μου. In aliis et editis deest τὸ. Mox Reg. Seguer. Basil. et Anglic. καὶ ἐν τῷ ἐνάτῳ ἡ ἐπιγραφῇ. Cæteri et editi, καὶ ἡ ἐπιγραφῇ τοῦ ἐνάτου ψαλμοῦ.

(62) Reg. Seguer. Basil. et Anglic. addunt καὶ, quod ab aliis et editis abest. Ibid. Reg. et Seguer. δὲ omittunt, habentique, πάντων βουνῶν.

(63) Sic Regius et Seguer. In aliis et editis deest καὶ.

(64) Regius et Seguer. ὁ Ἰῶδς, ἐν τῇ.

(65) Οὐ post τὸ δὲ subintelligendum. Id est: *Nec enim istud prophetice est dictum; illud autem non prophetice. Nam si, etc.*

ρίον οἱ οὐρανὸν ἑστερεύθησαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, **A**
ἐγένοντο, οὐδὲ, ἐποίησεν. Ὅτι δὲ τὸ, ἑστερεύσαν,
ἐπὶ μιλίωντος, φησὶν Ὁ Κύριος ἐδουλίευσεν ἅπαντα·
καὶ γὰρ ἑστερεύσας τὴν οὐκουμένην, ἤτις οὐ σα-
λευθήσεται. Καὶ εἰ τὸ (66) ἐν τῷ τασσαρακοστῷ
τετάρτῳ, Ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπήνου, ἐπὶ μιλίωντος, δῆ-
λον εἶναι καὶ τὸ ἐπιπερόμενον τὸ, Ἐξηρεύξασο ἢ
καρδία μου λόγος ἀγαθός. Καὶ εἰ τὸ, Ἐκ γαστρὸς,
ἐπὶ ἀνθρώπου, ἀρα καὶ τὸ, ἐκ καρδίας. Εἰ γὰρ ἡ
γαστήρ ἀνθρώπου, καὶ ἡ καρδία (67) σωματικόν.
Εἰ δὲ τὸ ἐκ καρδίας, αἰθίων, καὶ τὸ ἐκ γαστρὸς,
αἰθίων καὶ εἰ ὁ Μονογενὴς ἐν κόλποις, καὶ ὁ Ἀγα-
πήνης ἐν κόλποις. Ταῦτόν γάρ ἐστι τὸ τε Μονογενὴς
καὶ τὸ Ἀγαπήν, ὡς τὸ, οὐτέος ἐστὶν ὁ Υἱός μου
ὁ ἀγαπήνός. Οὐ γὰρ δὴ τὴν εἰς αὐτόν (68) ἀγάπην
σημαίνει θέλων, εἶπε τὸ, Ἀγαπήνός, ἵνα μὴ τοὺς ἄ-
λους μισεῖν δόξῃ· ἀλλὰ τὸ Μονογενὴς ἐβήλου, ἵνα τὸ
μόνον ἐξ αὐτοῦ εἶναι αὐτὸν δείξῃ. Καὶ τῷ Ἀβραάμ
γόνυ (69) σημαίνει θέλων ὁ λόγος τὸ μονογενὴς, φησὶ
Προσέτερχε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπήνόν. Παντὶ
δὲ δῆλον, ἐκ τῆς Σάρρας μόνον εἶναι τὸν Ἰσαάκ.
Ἔστιν ἀρα ὁ λόγος Υἱός, οὐκ ἀπὸ γεγονόνος ἢ ὀνομα-
σθεὶς Υἱός, ἀλλ' αἰεὶ Υἱός. Εἰ γὰρ μὴ Υἱός, οὐδὲ Λό-
γος καὶ εἰ μὴ Λόγος, οὐδὲ Υἱός. Τὸ γὰρ ἐκ τοῦ Πα-
τρὸς Υἱός ἐστι. Τί δὲ ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς; εἰ μὴ Λό-
γος (70), ὁ ἐκ καρδίας προελθὼν, καὶ ἐκ γαστρὸς γεν-
νηθείς; Οὐ γὰρ ὁ Πατὴρ λόγος ἐστὶν οὐδὲ ὁ λόγος
Πατὴρ ἐστὶν· ἀλλ' ὁ μὲν Πατὴρ, ὁ δὲ Υἱός· καὶ ὁ μὲν
γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾶται.

porro est ex Patre, nisi Verbum, quod ex corde
Pater Verbum est, aut Verbum Pater est: sed ille,

25. Μαίνεται μὲν οὖν Ἄρειος ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι
λέγων τὸν Υἱόν, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. Μαίνεται
δὲ καὶ Σαβέλλιος λέγων τὸν Πατέρα εἶναι Υἱόν, καὶ
ἐμπαλιν τὸν Υἱὸν εἶναι Πατέρα, ὑποστάσει μὲν ἓν,
ὀνόματι δὲ δύο· μαίνεται δὲ καὶ (71) παραδειγματι-
χράμενος τῆ τοῦ Πνεύματος χάριτι· φησὶ γὰρ (72),
Ὅσπερ διαφέρεται χαρισμάτων εἶσι, τὸ δὲ αὐτὸ
Πνεῦμα· οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ ὁ αὐτὸς μὲν ἐστὶ, πλα-
τύνεται δὲ εἰς Υἱὸν καὶ Πνεῦμα. Ἔστι δὲ τοῦτο με-
τὸν ἄποπτας. Εἰ γὰρ ὡς ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, οὕτω
καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ (73) ἐστὶν ἔσται ὁ Πατὴρ λόγος καὶ
Πνεῦμα ἄγιον, ᾧ μὲν γινόμενος (74) Πατὴρ, ᾧ δὲ Λό-
γος, ᾧ δὲ Πνεῦμα πρὸς τὴν χρεῖαν ἐκάστου ἀρμοζό-
μενος· καὶ ὀνομάει μὲν Υἱὸς καὶ Πνεῦμα, τῷ δὲ ὄντι
Πατὴρ μόνον· ἀρχὴν μὲν ἔχων τὸ γίνεσθαι Υἱός,
παύσεως δὲ τοῦ λέγεσθαι Πατὴρ· καὶ (75) ἐνανθρω-
πήσας μὲν ὀνόματι, τῆ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲ ἐπισημήσας·

sunt *. Nec enim dixit, facti sunt, vel fecit. Quod
autem vocabulum, firmavit, de futuro intelligendum
sit, conicere licet ex his verbis: Dominus regnavit;
deinde, Etenim firmavit orbem terræ, qui non com-
movebitur *. Si item ea, quæ in psalmo quadrage-
simo quarto pro Dilecto * narratur, ad futurum
tempus pertinet; idem quoque erit dicendum de
his quæ sequuntur, Eructavit cor meum Verbum
bonum *. Similiter, si hæc verba, Ex utero *, homi-
nem denotant; ergo et quod ex corde eructari di-
citur. Namque si uterus humanum quid est, cor
etiam corporea res est. Sed si quod ex corde pro-
funditur, æternum est, illud etiam quod ex utero
nascitur, æternum esse intelligendum est. Similiter
si Unigenitus est in sinu, Dilectus quoque in sinu
est. Idem enim est Unigenitus et Dilectus, ut ex
his liquet verbis, Hic est Filius meus dilectus *.
Nec enim ut suam in eum charitatem significaret,
Dilectum ipsum appellavit, ne alios odio habere
videatur: sed Unigenitum indicabat esse, ut solum
eum ex seipso esse doceret. Hinc Verbum ipsum,
cum unigenitum Abraham filium vellet designare,
ait: Offer filium tuum dilectum *. Nemiui autem
dubium est solum Isaac ex Sara genitum hic intelli-
gi. Itaque Verbum est Filius, non recens factus
vel nominatus Filius, sed semper Filius. Nam si
Filius non est, nec Verbum esse potest. Et vicissim,
si Verbum non est, nec Filius potest esse. Siqui-
dem quod ex Patre est, Filius utique esse. Quid
enim Pater, hic, Filius est: ille gignit, hic gignitur.

25. Quocirca insanit profecto Arius, cum ait Ver-
bum ex nihilo esse, fuisseque aliquando cum non
esset. Insanit pariter Sabellius, cum Patrem Filium
esse, et Filium Patrem esse docet, unum quidem
hypostasi, sed nomine duos; cum, ut suum con-
firmet errorem, dementer et perperam exemplo gra-
tiae Spiritus utitur. Ait enim: Quemadmodum divi-
siones sunt gratiarum, idem autem Spiritus¹¹: ita
et Pater idem quidem est, sed in Filium et Spiritu-
m dilatatur. Sane id perabsurdum est. Si enim
eadem est ratio Dei et Spiritus: sequitur ut Pater,
Verbum sit et Spiritus sanctus: ita ut sese ad cujus-
que necessitatem accommodans, modo sit Pater, mo-
do Verbum, modo Spiritus: atque adeo nomine
tenus Filius erit et Spiritus, re autem vera tantum-
modo Pater, qui, quatenus est Filius, principium
habeat, ac Pater appellari desinat: 505 qui solo

* Psal. xxxi. 6. * Psal. xcii. 1. * Psal. xlv. 1. 7 ibid. 2. * Psal. cix. 3. * Matth. iii. 17.
10 Gen. xxi. 2. 11 I Cor. xii. 4.

(66) Regins. et ἐν τῷ. Mox idem et Seguer. Basil. et Anglican. τὸ ἐπιπερόμενον τὸ, Ἐξηρεύξασο. Alii et editi, τὸ ἐπιπερόμενον, Ἐξηρεύξασο.

(67) Reg. Seguer. Gobler. Basil. et Anglic. καὶ ἡ καρδία. Cæteri et editi, καὶ καρδία. Ibid. Gobler. σωματικῆ.

(68) Reg. Seguer. Basil. Anglic. et Gobler. τὴν εἰς αὐτόν. Alii et editi, τῷ εἰς αὐτόν.

(69) Reg. Seguer. Anglic. Gobler. et Basil. φησὶ, et mox, Σάρρας. Cæteri et editi, ἐστῆ, et Σάσα.

(70) Reg. Seguer. Basil. et Anglic. εἰ μὴ ὁ λόγος. Cæteri et editi, εἰ μὴ ὁ λόγος.

(71) Regius et Seguerianus addunt καὶ, quod in aliis et editis deest.

(72) Reg. Seguer. Basil. Anglic. Gobler. φησὶ γὰρ, etc. Alii et editi, ἐστῆ γὰρ.

(73) Regius et Seguer. ἐπὶ Θεοῦ.

(74) Anglicanus, γινόμενος.

(75) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At aliis et editi καὶ omittunt.

nomine homo factus sit, vere autem ne advenit A
quidem : qui denique false dixerit, *Ego et Pater*,
cum revera ipse sit Pater ; cæteraque absurda quæ
Sabellii errorem subsequuntur. Necessario item
evanescent Filii et Spiritus nomen, ejus expleto usu :
ac proinde nihil nisi ludus erit quæ acta sunt, cum
non vere sed nomine tenus existiterint. Deleto au-
tem, ex illorum sententia, Filii nomine, evanescent
quoque baptismi gratia, quippe qui in Filium datus
est. Quid vero inde sequetur, nisi rerum creaturam
Interitus ? Nam si ut nos crearemur, Verbum pro-
diit, eoque prodeunte, existimus : certe ipso in
Patrem, uti aiunt, redeunte, existere desinemus.
Sic eum ille erit, ut antea erat : sic item nos nihil
jam erimus, quemadmodum nihil prius eramus.
Eo quippe nou amplius prodeunte, nulla futura est
res creata.

26. Verum hæc quidem absurdissima sunt. Quod
autem Filius principium existendi nullum habuerit,
sed semper et ante humanam naturam assumptam
apud Patrem existierit, patet ex his verbis primæ
Joannis Epistolæ : *Quod fuit ab initio, quod audivi-
mus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus,
et manus nostræ contractaverunt de Verbo vitæ, et
vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et an-
nuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Pa-
trem, et apparuit nobis* ". Hic cum dicat Joannes
vitam non factam esse sed fuisse apud Patrem, idem
in fine ejus Epistolæ Filium vitam ipsam esse his
declarat verbis : *Et sumus in vero, in Filio ejus
Jesu Christo. Hic est verus Deus et vita æterna* ".
Itaque si Filius est vita, quæ sit apud Patrem, cum
idem Joannes dicat, *Et Verbum erat apud Deum* "¹⁰ ;
sequitur ut Filius revera sit Verbum quod semper
apud Patrem est. Ut item Filium, Verbum est :
ita Deus, ipse est Pater. Cæterum Filius secundum
Joannem non solum Deus, sed Deus verus est. Nam
ut idem Joannes ait, *Et Deus erat Verbum* "¹¹ :
Filius item dicit, *Ego sum vita* "¹². Itaque Filius Verbum
et vita est apud Patrem existens. Præterea quod
apud eundem Joannem legitur, *Unigenitus Filius
qui est in sinu Patris* "¹³, argumento est Filium semper
fuisse. Quem enim Joannes Filium appellat,
eundem David manum vocat his psalmi verbis : *Ut
quid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio
sinu tuo* "¹⁴ ? Quomobrem, si manus sit in sinu, et
"¹⁵ I Joan. i, 1, 2. "¹⁶ I Joan. v, 20. "¹⁷ Joan. i, 1,
LXXIII, 12.

(76) Reg. et Seguer. τῷ λέγειν. Cæteri et editi,
τὸ λέγειν. Paulo post, Reg. et Seguer. ὧν ὁ Πατήρ,
καὶ Θεός. In aliis et editis ὁ deest.

(77) Basilienensis, ἀπαντᾷ. Cæteri, ἀπαντα.

(78) Reg. Seguer. et Gøbler. ἐπιγονῆτι.

(79) Sic Regius, Seguer. Gøbler. et Felc. 1. At
Anglic. οὖν ομνιτῆ. Cæteri et editi, οὐκ οὖν ἤμην.

(80) Regius, Seguer. ἑρλοῖ ὁ Ἰωάννης. At ὁ ab-
est ab aliis et editis. Mox Regius, Seguer. Basil. et
Anglic. οὕτως ὁ ἦν. Alii et editi οὕτως ομνιτῆ.

(81) Sic Regius et Seguer. At alii et editi, ἐστῆ.

(82) Regius et Seguer. καὶ κατὰ. Cæteri et editi
καὶ ομνιτῆ. Mox Anglic. οὐκ ἀπλῶς, ἀνεθινός.
Ibid. Reg. et Seguer. Θεός ἐστῆ. Καὶ γὰρ κατ' αὐ-

καὶ ψευδόμενος μὲν τῷ λέγειν (76), Ἐγὼ καὶ ὁ
Πατήρ, τῷ δὲ οὐκ αὐτὸς ὧν ὁ Πατήρ; καὶ Θεός
ἀλλὰ ἐπὶ Σαβελλίῳ ἀτοπα ἀπαντᾷ (77). Ἀνάγκη
δὲ καὶ παυθῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
Πνεύματος. τῆς χρείας πληρωθεῖσαι καὶ ἕστας
λοιπὸν ἀρχὴ παιδείας τὰ γινόμενα, ὅτι μὴ ἀληθεῖα
ἀλλ' ὄνοματι ἐπαδείχθη. Πανομένου δὲ τοῦ ὀνόματος
τοῦ Υἱοῦ κατ' αὐτοῦς, παύσεται καὶ τοῦ βαπτίσματος
ἡ χάρις· εἰς γὰρ Υἱὸν ἐδόθη. Καὶ εἰ ἀκολουθήσει ἡ
ἀφανισμὸς τῆς κτίσεως; Εἰ γὰρ, ἴνα ἡμεῖς κτισθώ-
μεν προῆλθεν, ὁ Λόγος, καὶ προελθόντος αὐτοῦ
ἔσμεν ὅλῳν (78) ὅτι, ἀναχωροῦντος αὐτοῦ εἰς τὸν
Πατέρα, ὡς φασιν, οὐκ ἔτι ἐσόμεθα. Οὕτω γὰρ ἔστι,
ὡσπερ ἦν· οὕτως οὐκ ἔτι ἐσόμεθα, ὡσπερ οὐκ ὄν
ἤμεν (79). Οὐκ ἔτι γὰρ προελθόντος, οὐκ ἔτι ἡ κτί-
σις ἔσται.

26. Ἄτοπα μὲν οὖν ταῦτα. Ὅτι δὲ ὁ Υἱὸς οὐκ
ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρω-
πίσεως παρὰ τῷ Πατρὶ ἔστι, ἐρλοῖ ὁ Ἰωάννης (80)
ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ λέγων οὕτως· Ὁ ἦν ἀπ' ἀρ-
χῆς, ὁ ἀκράτος, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς
ἡμῶν, ὁ θεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλά-
φησαν περὶ τοῦ Ἀδρίου τῆς ζωῆς καὶ ἡ ζωὴ ἐφα-
νερώθη, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ
ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις
ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. Ἐνταῦθα
λέγων, ὅτι ἡ ζωὴ οὐ γέγονεν, ἀλλ' ἦν πρὸς τὸν Πα-
τέρα, ἐν τῷ εἶδει τῆς Ἐπιστολῆς τὸν Υἱὸν εἶναι
φασί (81) τὴν ζωὴν· γράζει δ' οὖν καὶ ἔσμεν ἐν
τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ.
Οὕτως ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ αἰώνιος. Εἰ
δὲ ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἡ ζωὴ, καὶ αὐτὴ πρὸς τὸν Πατέρα,
καὶ εἰ ὁ Υἱὸς ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, λέγει δὲ ὁ αὐτός,
καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· ὁ Υἱὸς ἂν εἴη ὁ
Λόγος ὁ ἀεὶ ὢν πρὸς τὸν Πατέρα. Ἄσπερ δὲ ὁ Υἱὸς
Λόγος ἐστὶν, οὕτως ὁ Θεός, ὁ αὐτός ἂν εἴη ὁ Πατήρ.
Ὁ μόνος Υἱὸς κατὰ (82) τὸν Ἰωάννην Θεός οὐκ
ἀπλῶς, ἀλλ' ἀληθινός Θεός ἐστι. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν
αὐτὸν τοῦτον, καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος· εἰλεγέ τε ὁ Υἱὸς,
Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ. Οὐκοῦν ὁ Υἱὸς Λόγος ἐστὶ (83) καὶ
ζωὴ ἡ οὐσα παρὰ τῷ Πατρὶ. Πάλιν δὲ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ
Ἰωάννῃ εἰρημένον, Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν ἐκ
τὸν κλίον τοῦ Πατρὸς, δείκνυσαι τὸν Υἱὸν ἀεὶ εἶ-
ναι. Ὅν γὰρ λέγει ὁ Ἰωάννης (84) Υἱὸν, τοῦτον
χεῖρα ὁ δαδὶς φάλλει λέγων· Ἴνα εἰ ἀποστρέψαις
"¹⁸ ibid. "¹⁹ Joan. iiv, 6. "²⁰ Joan. i, 18. "²¹ Psal.

τὸν τοῦτον. Basil. Θεός ἐστι. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν
τοῦτον. Anglic. Θεός ἐστι. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν αὐτόν.
Alii et editi, ἔστι κατὰ τὸν αὐτόν.

(83) Anglic. ἡ ζωὴ. Καὶ γὰρ κατ' αὐτὸν τοῦτον
ὁ Υἱὸς Λόγος ἐστὶ, etc. Ibid. Reg. et Seguer. καὶ
ζωὴ ἡ οὐσα. In aliis autem et editis ἡ deest. Item
ibid. Reg. et Seguer. Πάλιν δὲ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ
Ἰωάννῃ εἰρημένον. Sic etiam Basil. et Anglic., seil
omisso πάλιν. Alii et editi, καὶ ὁ αὐτός Ἰωάννης
πάλιν.

(84) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. Alii vero
et editi, λέγει Ἰωάννης. Ibid. Reg. et Seguer. φά-
λλει λέγων. Cæteri editique, λέγει.

την χεῖρά σου καὶ τὴν δεξιὰ σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου; Οὐκ οὐκ εἰ ἡ χεὶρ ἐν τῷ κόλπῳ, καὶ ὁ γῆς ὁ κόλπῳ, ὁ γῆς ἂν εἴη ἡ χεὶρ, καὶ ἡ χεὶρ ἂν εἴη ὁ γῆς, εἰ οὐ ἐποίησεν τὰ πάντα ὁ Πατήρ. Ἡ χεὶρ σου γὰρ, φησὶν, ἐποίησεν ταῦτα πάντα, καὶ τῆ χειρὶ ἐξήγαγε (85) τὸν λαόν σου οὐκ οὐκ διὰ τοῦ γιού. Εἰ δὲ καὶ αὐτῆ ἡ (86) ἀλλοιωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου καὶ πάλιν, εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, φησὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ ὁ Ἀγαπητὸς ἄρα ἐστὶν ἡ χεὶρ ἀλλοιωθεῖσα, περὶ οὗ καὶ λέγει ἡ θεὰ φωνή· Οὗτός ἐστιν ὁ γῆς μου ὁ Οὐτός (87) ὁ γῆς μου.

27. Ἐπειδὴ δὲ τινες τῶν ἀπειθεύτων, ἀναρροῦντες τὸ εἶναι τῶν, εὐτελεῖσαι τὸ, Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐσωφρόνου ἐγέννησά σε, ὡς ἂν ἐπὶ τῆς Μαρίας ἀρμόζοντος τούτου, φάσκοντες πρὸ τοῦ ἑωθινοῦ ἀστέρος γεγενῆσθαι (88) αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας· μὴ γὰρ ἂν ἐπὶ Θεοῦ ἀρμόζειν γαστέρα λέγειν· ὀλίγα εἰπεῖν ἀνάγκη. Εἰ μὲν οὖν, ὅτι ἡ γαστὴρ ἀνθρώπινός ἐστι, διὰ τοῦτο ἀλλότριον Θεοῦ· ὅπλον ἐστὶ (89) καὶ ἡ καρδία ἀνθρώπινον ἔχει τὸ σημαίνον· Ἀκολουθεῖ γὰρ τὸν καρδίας ἔχοντα (90) ἔχειν καὶ γαστέρα. Ἀμφοτέρων δὲ ἀνθρώπινων ὄντων, ἡ ἀναρίθμητο ἐκείνου ἀνάγκη, ἡ ἀμφοτέρων τὴν εἰδὸναι ζητεῖν χρῆ. Ὡς γὰρ ἐκ καρδίας Λόγος, οὕτως ἐκ γαστρὸς γέννημα. Καὶ ὡσπερ, καρδίας Θεοῦ λεγομένης, οὐκ ἀνθρωπίνην νοούμεν αὐτῆν· οὕτως ἔαν, ἐκ γαστρὸς ἡ Γραφὴ λέγει (91), οὐ σωματικὴν δεῖ ταύτην ἐκδέχασθαι. Ἔθος γὰρ τῆ θεῆ Γραφῆ ἀνθρωπίνως τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων λαλεῖν καὶ σημαίνει. Ἀμείλι περὶ τῆς κτίσεως διηγησόμενος φησὶν· Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἐκλάσαν με· καὶ, Ἡ χεὶρ μου ἐποίησεν ταῦτα πάντα· καὶ, Αὐτός ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. Ἀρμοζόντως ἄρα περὶ ἐκάστου σημαίνει, τοῦ μὲν γιού τὸ εἶναι καὶ τὸ γνήσιον, τῆς δὲ κτίσεως τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι. Τὰ μὲν γὰρ ποιεῖ καὶ κτίζει, τὸν δὲ γεννᾷ ἐξ ἑαυτοῦ Λόγος, σοφίας. Γαστὴρ γὰρ καὶ καρδία τὸ εἶναι καὶ γνήσιον ἐπλοῦσι. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸ μὲν γνήσιον ἐκ γαστρὸς ἔχομεν, τὰ δὲ ἔργα διὰ χειρὸς ποιοῦμεν.

28. Τί οὖν, φασί, καὶ τὸ, πρὸ (92) τοῦ ἐσωφρόνου; Ἐγὼ δ' ἂν εἰποιμ, εἰ τὸ πρὸ τοῦ ἐσωφρόνου τούτου θαυμαστὴν δεῖκνυσι τὴν ἐκ Μαρίας γέννησιν, πολλοὶ καὶ ἄλλοι πρὸ τῆς (93) τοῦ ἀστέρος ἀνατολῆς ἐγενήθησαν. Τί οὖν θαυμαστὸν ἐπὶ τούτου εἰρηται, ὅτι ὡς ἐξαιρέτως τινὸς αὐτοῦ μνημονεύει, κοινῶς ὄντος καὶ ἐπὶ πολλῶν; Ἐπειτα διαφέρει τὸ γεννησθαι τοῦ ἐξαγαγεῖν. Τὸ μὲν γὰρ γεννησθαι ἀρχὴν ἔχει καταβολῆς· τὸ δὲ ἐξαγαγεῖν οὐδὲν ἑτερόν ἐστὶν ἢ τὸ ὑπάρχον προαγαγεῖν. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος

⁸⁵ Isa. LXVI, 2. ⁸⁶ Deut. VII, 8. ⁸⁷ Psal. LXXVI, 44. ⁸⁸ Psal. XLVIII, 5.

(85) Sic Regius et Seguer. At alij et editi, ἐξ-
ήγαγε.

(86) Ἡ ἀνὲστ ἀβ Ἀγγλικαν.

(87) Regius, τὸ, οὐτός.

(88) Basil. et Anglic. γινώσθαι, mendosc. Alij et editio Commel. γεγενῆσθαι.

(89) Reg. Seguer. et Gohler. ἑλωθέντι.

A Filius similiter sit in sinu; Ipse igitur Filius est manus, et manus vicissim est Filius, per quem Pater omnia fecit. Nam manus tua, inquit, fecit hæc omnia⁸⁵, et, manu eduxit populum⁸⁶, nempe per Filium. Rursus si hæc mutatio dexteram Excelsi⁸⁷, et, in finem pro his qui commutabuntur, canticum pro Dilecto⁸⁸: vere ergo Ipse Dilectus, manus est quæ mutata est, de quo divina quoque vox ait: Hic est Filius meus dilectus⁸⁹. Idem igitur est, manus mea, et, Hic est Filius meus.

ἄρα φησὶν, αὐτῆ ἡ χεὶρ μου, τῷ

B 27. Porro quia nonnulli imperitii Filium esse negantes, parvipendunt ista verba, Ex utero ante luciferum genui te, quæ nimirum de Maria volunt **508** intelligi, aiuntque cum ex Maria ante matutinum aidus esse genitum, nec Deo attribui posse uterum; pauca de his dicere visum est necessarium. Itaque si, eo quod uterum humanum quiddam est, Dei talium esse volunt: haud dubie cor item aliquid humanum significat. Qui enim cor habet, uterum quoque sive ventrem habeat necesse est. Quæ duo nique hominum membra sunt: ac proinde vel utrumque est tollendum, vel quinam sit utriusque sensus investigandum est. Ut enim ex corde prodit Verbum, ita ex utero fetus oritur. Quapropter quemadmodum cum cor Deo attribuitur, nihil humanum C cogitamus; ita si Scriptura hæc dictione, ex utero, utitur, nihil hic corporeum intelligendum est. Neque mos est divinæ Scripturæ ea, quæ supra hominem sunt, humano more efferre et significare. Hinc de creatione sic loquitur: Manus tuæ fecerunt me et formaverunt me⁸⁵; et, Manus mea fecit hæc omnia⁸⁶; et, Ipse mandavit, et creata sunt⁸⁷. Scilicet apertissime singula denotat, cum et id quod Filii proprium et germanum est exprimit, et res creatas indicat esse incœpisse. Nam hæc quidem facti et creati; Filium autem ex seipso Verbum et sapientiam gignit. Uterus enim et cor proprium et verum fetum significat. Siquidem nos verum fetum producimus ex utero: opera autem manu effcimus.

D 28. Quid velint igitur, inquit, hujusmodi verba, ante luciferum? Quibus ego quidem responderim, si hisce verbis, ante luciferum, ejus mirabilem ex Maria ortum significari putent, complures alios ante sideris ortum fuisse genitos. Quid igitur hic admiratio dignum occurrit, ubi tamen veluti singularis et insignis allocutus rei fit mentio, cum id plurimis sit commune? Deinde, aliud est gignere, aliud educere. Nam gignere incipere est aliquid procreare: educere autem nihil aliud est quam

(90) Reg. et Seguer. τὸν καρδίας ἔχοντα. Alii et editi, τὴν καρδίας ἔχοντα.

(91) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglic. Cæteri autem et editi, λέγει.

(92) Ἠπὸ ἀβ ἂστ Ἀγγλ. Seguer. Basil. et Anglic.

(93) Sic Reg. et Seguer. At alii et editi, περὶ τῆς. Max Reg. et Seguer. Τί οὖν τὸ θαυμαστόν.

quod jam existit producere. Quocirca si hæc dictio ad corpus refertur, sciendum est eum non tunc gigni incœpisse, cum nocte pastoribus annuntiatibus est, sed cum angelus ad Virginem esset locutus. Tunc autem temporis nox non erat, cum id non dictum sit : at nox erat, cum ex utero proditit. Id discriminis ipsa observat Scriptura, quæ 'primum quidem significat, cum eum ante luciferum genitum dicit ; alterum vero indicat, cum exitum ex utero nominat, uti psalmo vicesimo primo habetur : *Tu es qui extraxisti me ex utero* ". Præterea observandum est dictum non esse, ante ortum luciferi, sed tantum, *ante luciferum*. Unde si de corpore locus hic intelligendus est, necesse est corpus ante Adamum fuisse, cum ante Adamum sidera exstiterint : vel certe quidam hæc significet dictio indagandum nobis est. Id sane possumus a Joanne discere, ita in Apocalypsi loquente : *Ego sum alpha et omega, et primus ac novissimus, et principium ac finis. Beati qui dilatant vestes suas, ut sit potestas eorum in ligno vitæ, et per portas intrent in civitatem. Foris canes, et venefici, acrioratores et homicidæ, et idololatra, et omnis qui facit et amat mendacium. Ego Jesus misi angelum meum, ut hæc vobis in Ecclesiis testificaretur. Ego sum radix et genus David, stella splendida et matutina. Et Spiritus et sponsa dicunt, Veni. Et qui audit, dicat, 507 Veni ; et qui sitiit, veniat : qui vult, accipiat aquam vitæ gratis* ". Itaque si genus David est stella illa splendida et matutina, si, liquet profecto Salvatorem ipsum, quatenus caro est, luciferum appellari, ante quem scilicet exstiterit, quatenus ex Deo est genitus ; ut is psalmi sit sensus : Ex meipso te genui antequam in carne appareres. Siquidem hæc verba, *ante luciferum* idem valent ac ista, ante Verbi incarnationem.

29. Aperte igitur Vetus quoque Testamentum Filii meminit. Verum de his contendere supervacaneum omnino est. Namque si ea, quæ in Veteri Testamento non habentur, recentiora velint esse, respondeant illi adeo pertinaces homines, quoniam in loco Veteris Testamenti facta fuerit mentio de Paraclete Spiritu? Meminit quidem Spiritus sancti : at nusquam Paracleti. Num ergo alius est Spiritus sanctus, et alius Paracletus, isque junior, quando-

²⁹ Psal. xxi, 10. ²⁷ Apoc. xii, 13-18.

(94) Anglicanus, ὄναρ
(95) Reg. Seguer. et Gobler. γεγεννησθαι. Cæteri et editi, γεγενησθαι.

(96) Sic Reg. et Seguer. In aliis autem et editis deest πρό. Paulo post, Basil. et Anglie. ἀνάγκη ἦν. πρό του, etc. Cæteri et editi, ἀνάγκη ἦν πρό του.

(97) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglie. At alii et editi, οἱ ἀστέρες.

(98) Regius et Seguer. hic et ante ἡ ἀρχή, addunt καί, quod alii et editi omittunt. Mox nuss. omnes cum editione Commel. et Colon. οἱ πλάτυνοντες τὰς στολάς αὐτῶν. Editio Paris. et Colon. οἱ πλύνοντες τὰς στολάς αὐτῶν, qui lavant stolas suas. Sic etiam habet ms. codex Alexandrinus Novi Testamenti, qui et addit, ut Vulgata, ἐν τῷ αἵματι τοῦ Ἀρνίου,

Ἄρμύζει ἡ φωνή, ἰστέον, οὐ οὐ τότε ἀρχὴν γενέσεως εἴληφεν, ὅτε τοὺς ποιμένας εὐηγγελίσθη συκτὸς, ἀλλ' ὅτε ὁ ἀγγελος ἐλάλησε πρὸς τὴν Παρθένον. Οὐκ ἦν δὲ τότε νόξ· οὐ γὰρ εἰρηται· νόξ δὲ ἦν, ὅτε (94) ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς γαστρὸς. Ταύτην τὴν διαφορὰν τίθησιν ἡ Γραφή, καὶ τὸ μὲν γεγεννησθαι (95) πρὸ ἐωσφόρου φησὶ· τὸ δὲ ἐ γαστρὸς πρόδον ὀνομάζει, ὡς ἐν εὐκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ· Σὺ εἶ ὁ ἐκπαύσας με ἐκ γαστρὸς. Ἄλλως τε οὐκ εἶπε, πρὸ ἀνυτολῆς ἐωσφόρου, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸ ἐωσφόρου (96). Εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος ληπτέον τὸ ῥητόν, ἀνάγκη ἢ πρὸ τοῦ Ἀδάμ εἶναι τὸ σῶμα· πρὸ τοῦ Ἀδάμ γὰρ τὰ ἄστρα (97) ἢ ζητεῖν τὸν νοῦν τοῦ γραμματός, ὃ παρὰ Ἰωάννου ἐκλαβεῖν δυνατὸν ἐν γὰρ τῷ Ἀποκαλύψει φησὶν· Ἐγὼ καὶ τὸ Α, καὶ τὸ Ω, καὶ ὁ πρῶτος καὶ

ὁ ἔσχατος, καὶ ἡ ἀρχὴ (98) καὶ τὸ τέλος. Μυῖαροι οἱ πλατύνοντες τὰς στολάς αὐτῶν, ἴνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ξύλου (99) τῆς ζωῆς, καὶ τοὺς πλύνουσιν εἰσέλθουσιν εἰς τὴν πόλιν. Ἐξω οἱ κύνας, καὶ οἱ φαρμακοὶ, καὶ οἱ πόρνοι, καὶ οἱ φονεῖς, καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς πωὴρ καὶ φιλῶν ψεύδος. Ἐγὼ Ἰησοῦς Ἐπεμψα τὸν ἀγγέλου μου, μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῖτα ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις. Ἐγὼ εἰμι ἡ ῥίζη καὶ τὸ γένος Δαβὶδ, ὁ ἄστηρ ὁ λαμπρὸς, ὁ πρωῒνος. Καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσι, Ἐρχου καὶ ὁ ἀκούων εἰπάτω, Ἐρχου· καὶ ὁ διψῶν ἐρχέσθω· ὁ θέλων λαβῆτω ὕδωρ ζωῆς δωρεὰν. Εἰ τοίνυν τὸ γένος Δαβὶδ ἔστιν ὁ ἄστηρ, ὁ λαμπρὸς, ὁ πρωῒνος, ἔθλον ἔστι τὸ κατὰ σάρκα τὸ Σωτήριος ἐωσφόρου εἰρησθαι, οὐ προὔπηρχε τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννημα· ὡς εἶναι τοιοῦτον τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ· Ἐξ ἐμαυτοῦ σε γεγέννηκα πρὸ τῆς κατὰ σάρκα ἐπιφανείας. Τὸ γὰρ, πρὸ ἐωσφόρου ἴσον ἐστὶ τῷ, πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου.

29. Ἔστιν ἄρα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ φανερῶς περὶ Ἰησοῦ κείμενα (1), εἰ καὶ περιττόν ἐστι περὶ τούτων ἀμειψοῦσθαι. Εἰ γὰρ τὰ μὴ κείμενα ἐν τῇ Παλαιᾷ νεώτερα ἔστι, λεγέτωσαν οἱ οὗτω φιλονεικοῦντες, ποῦ τῆς Παλαιᾶς περὶ τοῦ Παρακλήτου Πνεύματος (2) εἰρηται· Περὶ Πνεύματος μὲν γὰρ ἀγίου ἐλέγθη, περὶ Παρακλήτου δὲ οὐδαμῶς. Ἄρ' οὖν (3) ἔτερον ἔστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἕτερος ὁ Παρακλήτος, καὶ νεώτερος ὁ Παρακλήτος (4), ἐπεὶ μὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ

in sanguine Agni. Alii vero Græci codices Novi Testamenti mss. et editi habent, οἱ ποιούντες τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, quæ faciunt præcepta ejus. Ibidem Regius et Seguer. ἴνα ἔσται. Alii, ἴνα ἔσται.

(99) Sic nuss. cum editione Commel. At editio Paris. et Colon. ἐπὶ τὸ ξύλον.

(1) Sic Regius et Seguer. At alii et editi, Ἔστι δὲ ἄρα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ φανερῶς καὶ περὶ Ἰησοῦ.

(2) Sic Regius et Seguer. Cæteri vero et editi, τοῦ Πνεύματος. Mox Regius et Seguer. μὲν γὰρ ἀγίου.

(3) Regius, Seguer, Basil. et Gobler. Ἄρ' οὖν. Alii et editio Commel. Ἄρα οὖν.

(4) Regius, Seguer. Basil. et Anglie. addunt ὁ Παρακλήτος, et mox, Ἄλλὰ μὴ γένοιτο ἢ νεώτερος

καίται· Ἀλλὰ μὴ γένοιτο ἢ νεώτερον εἶπέν τὸ Α Πνεῦμα, ἢ διελεῖν καὶ ἕτερον εἶπέν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἕτερον τὸν Παράκλητον. Ἐν γὰρ καὶ ταῦτον ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ τότε καὶ νῦν ἀγιάζον καὶ παρακαλοῦν τοὺς δευτικούς αὐτοῦ· ὡς εἰς καὶ αὐτὸς Λόγος Υἱὸς εἰς υἰοθεσίαν ἁγίων καὶ τότε τοὺς ἀξίους. Ἦσαν γὰρ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἡλικίᾳ, οὗ δὲ ἄλλου ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ τεκνοποιούμενοι. Εἰ γὰρ μὴ ἦν καὶ πρὸ τῆς Μαρίας Υἱὸς ὁ τοῦ Θεοῦ, πῶς πρὸ πάντων ἐστίν, ὄντων πρὸ αὐτοῦ υἱῶν; Πῶς δὲ καὶ πρωτότοκος, δεύτερος μετὰ πολλοὺς εὐρισκόμενος; Ἀλλ' οὕτως εἰς ἑξῆς ὁ Παράκλητος· πρὸ πάντων γὰρ ἦν· οὕτως εἰς ἑξῆς ὁ Υἱὸς: Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὡς ταῦτον τὸ Πνεῦμα καὶ Παράκλητος, οὕτως ταῦτον ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος· καὶ ὡς φησὶν ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Πνεύματος (5)· Ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ πέμψεται ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὀνόματι μου, ταῦτον λέγων καὶ ὁ διαιρῶν· οὕτως ὁ Ἰωάννης τὸ θεῖον διηγούμενος λέγει, Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήρυσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατέρα. Καὶ ἐνταῦθα (6) γὰρ οὐ διελεῖν, ἀλλὰ τὴν ταυτότητα ἀπήγγειλε. Καὶ οὐχ ὡς ἄλλος (7) Παράκλητος, καὶ ἄλλο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐν καὶ ταῦτον· οὕτως οὐκ ἄλλος Λόγος, καὶ ἄλλος Υἱὸς, ἀλλ' ὁ Λόγος Μονογενὴς ἐστὶ. Δόξαν γὰρ οὐκ αὐτῆς εἶπε τῆς σαρκὸς, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου (8). Ὁ τοῦτων τοιμῶν διαιρῶν Λόγον καὶ Υἱὸν διαιρείτω καὶ Πνεῦμα καὶ Παράκλητον. Εἰ δὲ ἀδιαιρετὸν τὸ Πνεῦμα, ἀδιαιρετὸς καὶ ὁ Λόγος, ὁ αὐτὸς ὢν Υἱὸς, καὶ σοφία, καὶ δύναμις. Τὸ δὲ ἀγαπητὸν καὶ Ἑλληνες ἴσασιν οἱ δεινοὶ περὶ τὰς λέξεις, οἳ ἴσασιν ἐστὶ τῷ εἰπεῖν Μονογενὴς. Φησὶ γὰρ Ὁμηροῦ ἐπὶ Τηλεμάχου, τοῦ υἱοῦ (9) Ὀδυσσεύς μονογενοῦς ὄντος, ταῦτα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ὀδυσσεύς

Πίστε δὲ τοι, φίλις τέκνον (10), ἐνὶ φρεσὶ τοῦτο

Ἔκλετο; πῆ δὲ θέλεις λέναι πολλὴν ἐπὶ γαίαν, Μοῖνας δὲ ἀγαπητός; Ὁ δ' ἄλετο τηλεβί πάτερης Διογενῆς Ὀδυσσεύς (11), ἀλλογνώτων ἐνὶ δῆμῳ.

Ὁ ἄρα μόνος ὢν τῷ πατρὶ ἀγαπητός λέγεται.

30. Τινὲς τῶν ἀπὸ τοῦ Σαμοσατέως, διαιροῦντες ἐν Λόγον ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, φάσκουσι τὸν μὲν Υἱὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, τὸν δὲ Λόγον ἄλλον εἶναι· καὶ τοῦτο πρόσφατον λαμβάνουσι ἀπὸ τῶν Πράξεων, ὃ κα-

** Joan. i, 1. ** Joan. xiv, 26. ** Joan. i, 14.

εἶπεν τὸ Πνεῦμα, quæ absunt ab aliis et editis. Ibidem Regius, Seguer. Basil. et Anglic. εἶπεν τὸ ἅγιον, etc. Cæteri et editi, εἶπεν δὲ τὸ ἅγιον, etc. (5) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglic. At alii et editi ὁ omitunt. Ibidem Regius, Seguer. Basil. et Anglic. καὶ Λόγος· καὶ ὡς φησὶν ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Πνεύματος. Gobler. habet item φησὶν. Cæteri et editi, καὶ Λόγος· ὡς ἐπὶ ὁ Σωτὴρ. Ὁ δὲ, etc. Item ibidem, Reg. Seguer. Basil. et Anglic. τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ut et habet Scriptura. Alii vero cum editis, τὸ Πνεῦμα ἀληθείας.

(6) Regius, Seguer. Basil. et Anglic. Καὶ ἐνταῦθα. In aliis et editis καὶ deest.

quidem nihil de illo exstet in Veteri Testamento? Verum absit ut vel Spiritus junior dicatur, et dividatur, alii et alius sit Spiritus sanctus, et alius Paracletus. Unus enim idemque est Spiritus, qui ut tunc sic et nunc eos, qui ipsum recipiunt, sanctificat et consolatur; quemadmodum unus et idem Verbum Filius etiam tunc eos qui digni erant, ad filiorum provehebat conditionem. Nam erant quoque filii in Veteri Testamento, qui quidem non per alium quam per Filium dignitatem bujosmodi consequerantur. Si enim Dei Filius ante Mariam non exstitit, quomodo, quæso, ante omnes est, cum ante eum sint filii? Quomodo item primogenitus est, cum multis posterior reperitur? Verum neque Paracletus posterior est, quippe qui ante omnes sit: neque junior est Filius; nam *In principio erat Verbum* **: atque ut Spiritus et Paracletus idem esset, ita idem esset Filius et Verbum. Præterea ut Salvator de Spiritu hæc ait, *Paracletus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo* **, quibus quidem verbis eundem illum esse declarat, nec ipsum dividit: sic Joannes pariter dicit, *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* **. Nec enim Joannes hic ipsum divisit, sed eundem esse est testatus. Atque ut non alius est Paracletus, et alius Spiritus sanctus, sed unus idemque: sic nec aliud est Verbum et alius Filius, sed Verbum est Unigenitus. Nec enim carnis sed Verbi gloriam dixit. Quapropter qui Verbum et Filium audet separare, Spiritum quoque et Paracletum separet. Sin autem individuus est Spiritus, individuum pariter Verbum esse fatendum est, qui idem Filius est et sapientia et virtus. Cæterum norunt ipsi gentiles litterarum periti dilectum idem esse ac unigenitum. Nam Homerus de Telemacho Ulyssis filio unigenito ita secunda *Odyssea* loquitur:

Quid tu, care, tuo volvis sub pectore, fili?
Quid multas terras partes peragrare peroptas,
Qui solus dilectus es? at divinus Ulysses
Ignotas inter gentes, patriaque remotus
Sedibus, interit.

Igitur qui solus est pater, si dilectus appellatur.

508 30. Quidam ex Samosatensis sectatoribus Verbum a Filio separant, aliique Filium esse Christum, aliud autem esse Verbum. His autem errandi occasio fuit illa Actuum verba, quæ aut-

(7) Sic mss. et editio Commel. At editio Paris. et Colon., ἄλλο.

(8) Sic Regius, Seguer. Basu. et Anglic. At alii et editi, ἀλλὰ τοῦ Λόγου.

(9) Regius et Seguer., τῷ εἶπεν, et, φησὶ γὰρ Ὁμηροῦ ἐπὶ Τηλεμάχου τοῦ υἱοῦ. Cæteri et editi, τὸ εἶπεν, et, φησὶ γὰρ Ὁμηροῦ ἐπὶ Τηλεμάχου υἱοῦ. Mox Regius, ταῦτα ἐν τῇ. Seguer., ταῦτα μὲν τῇ. Alii editique, ταῦτα μὲν ἐν τῇ.

(10) Regia et Gobler., φίλον τέκνον. Seguer., φίλον τέκος.

(11) Basil., Anglic. et Gobler. Ὀδυσσεύς. Ibid in Homeri editis legitur ἀλλογνώτων.

dem recte protulit Petrus, sed perverse ipsi interpretantur; sunt autem hujusmodi: *Verbum misit Deus filius Israel, annuntians pacem per Jesum Christum. Hic est omnium Dominus* ²¹. Nemp̄e aiunt Verbum ita per Christum locutum esse, ac per prophetas scientes, *Hæc dicit Dominus*: alium enim fuisse prophetam, et alium Dominum. Verum ad id possumus reponeere hæc verba primæ Epistolæ ad Corinthios: *Expectantes revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die Domini nostri Jesu Christi* ²². Ut enim non alius Christus alterius Christi diem confirmat, sed ipse in sui ipsius die expectantes confirmat: ita Pater misit Verbum carnem factum, ut homo factus per seipsum prædicaret. Hinc recte subdit, *Hic est omnium Dominus*: atqui omnium Dominus Verbum est.

31. *Et dixit Moyses ad Aaron: Accede ad altare, et fac sacrificium pro peccato tuo, et offer holocaustum tuum, et deprecare pro te et pro domo tua, et fac dona populi, et deprecare pro illis, sicut præcepit Dominus Moysi* ²³. Ecce hic quamvis unus sit Moyses, tamen ipse Moyses velut de alio Moysæ dicit, *Sicut præcepit Dominus Moysi*. Sic ergo etiam si beatus Petrus divinum Verbum filius Israel per Jesum Christum missum esse dicat, non idcirco existimandum est aliud esse Verbum et aliud esse Christum, sed unum eundemque esse, propter suam nempe cum humana natura, quam divina plane benignitate et clementia assumpsit conjunctionem: qui si etiam dupliciter intelligatur, non ita tamen ut Verbum separatim concipiatur, sicuti docet divinus Joannes cum ait, *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* ²⁴. Itaque quandoquidem id, quod præclare ac recte a beato Petro dictum est, male ac perverse intelligunt Samosatensis discipuli, patet illos in veritate non stare ²⁵. Namque Christus in Scriptura sacra utrumque esse significatur, ut cum dicitur, *Christus Dei virtus et Dei sapientia* ²⁶. Quocirca cum Petrus ait Verbum per Jesum Christum missum esse ad filios Israel, hoc indicare intelligatur, nempe Verbum carnem factum filius Israel apparuisse, ut Joanui consonet dicenti, *Et Verbum caro factum est* ²⁷. Si vero dictum illud aliter exponant, Verbumque divinum esse, uti

ἄλλως μὲν ὁ Πέτρος εἶπεν, αὐτοὺς δὲ κακῶς ἐκδέχονται. Ἔστι δὲ τοῦτο· Ὁν λόγον ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὗτός ἐστι πάντων Κύριος. Φασι γὰρ, ὡς τοῦ λόγου διὰ Χριστοῦ λαλήσαντος, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν, ἄλλος δὲ ὁ Κύριος. Ἄλλα μὲν τούτο θροῖόν ἐστιν ἀντιτιθέναι (12) τὸ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους· Ἀπεκδεχόμενοις (13) τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς καὶ βεβαίωσε ἡμᾶς ἕως τέλους ἀνεκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡς γὰρ οὐκ ἄλλος Χριστὸς ἑτέρου Χριστοῦ τὴν ἡμέραν βεβαίωσι, ἀλλ' αὐτός (14) ἐν τῇ αὐτοῦ ἡμέρᾳ βεβαίωσι τοὺς ἀπεκδεχόμενους· οὐκὼν τὸν λόγον ἀπέστειλαν ὁ Πατὴρ σάρκα γενόμενον, ἵνα δι' αὐτοῦ ἀνθρώπος γενόμενος κηρύξῃ. Εἰθέως γοῦν (15) ἐπάγει· Οὗτός ἐστι πάντων Κύριος· Κύριος δὲ πάντων ὁ λόγος ἐστὶ.

31. Καὶ εἶπε Μωσῆς πρὸς Ἀαρὼν· Πρόσσελθε πρὸς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ποιήσον τὸ περὶ τῆς ἀμαρτίας σου, καὶ τὸ ὀλοκαυτωμῶ σου, καὶ ἐξέλθαι (16) περὶ σεαυτοῦ καὶ τοῦ οἴκου σου, καὶ ποιήσον τὰ θύρα τοῦ λαοῦ, καὶ ἐξέλθαι (17) περὶ αὐτῶν, καθάπερ ἐνετείλατο Κύριος τῷ Μωσῆϊ. Ἰδοὺ τοῖνυν ἐνταῦθα, καίπερ ἐνὸς ὄντος τοῦ Μωσέως, ὡς περὶ ἑτέρου Μωσέως αὐτὸς Μωσῆς λέγων ἐστὶ, καθάπερ ἐνετείλατο Κύριος τῷ Μωσῆϊ. Οὕτω τοῖνυν καὶ περὶ τοῦ θεοῦ λόγος, ἐὰν λέγῃ ὁ μακάριος (18) Πέτρος, ἀποσταλέντος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχρητέρον μὲν τὸν λόγον, ἕτερον δὲ Χριστὸν νοεῖν, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν διὰ τὴν ἑνωσιν τὴν πρὸς τὴν θελαν αὐτοῦ καὶ φιλόανθρωπον συγκαταθέσθαι τε καὶ ἐνανθρώπησιν. Εἰ δὲ καὶ νοεῖτο διχῶς, ἀλλ' οὐχ ὡς τοῦ λόγου κωχρισμένου, κατὰ τὸν θεοπλάσιον Ἰωάννην, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἰρηκότα, καὶ ἐκλήρωσεν ἐν ἡμῖν. Τὸ ἄρα καλῶς καὶ ὀρθῶς εἰρημένον πρὸς τοῦ μακαρίου Πέτρος, κακῶς καὶ στρεβλῶς νοοῦντες οἱ τοῦ Σαμοσατέως, ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἴστανται. Χριστὸς γὰρ τὸ συναμφοτέρον νοεῖται παρὰ τῇ θεῷ Γραφῇ (19), ὡς ἔαν λέγῃ, Χριστὸς θεοῦ δόναμα, καὶ θεοῦ σοφία. Εἰ τοῖνυν λέγει ὁ Πέτρος (20) τὸν λόγον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπεστάλαξαι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, τοῦτο σημαίνει νοεῖσθαι, τὸν λόγον σαρκωθέντα τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ πεφανερῶσθαι, ἐν τῇ συνόδῳ τῷ, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Εἰ δὲ ἑτέρως

²¹ Act. x, 36. ²² I Cor. i, 7, 8. ²³ Levit. ix, 7. ²⁴ Joan. i, 14. ²⁵ Joan. viii, 44. ²⁶ I Cor. i, 24. ²⁷ Joan. i, 14.

(12) Sic mas. At editi, ἀντιθέναι, mendose.

(13) Ita Regius, Seguer. et Scriptura. Alii autem et editi, ἀπεκδεχόμενοι.

(14) Regius, Seguer. Basil. et Anglie. αὐτός. Cæteri et editi, αὐτοῦς. Ibidem Regius et Seguer. ἐν τῇ αὐτοῦ. Alii cum editis, ἐν τῇ αὐτοῦ.

(15) Sic Regius codex, Seguer. Basil. et Anglie. At alii et editi, οὐν.

(16) Hic ad marginem Regii, Seguer. Gobler. et Felck. 1, hæc leguntur, ἀπόδειξις ἀπὸ τοῦ Λευιτικῶ καὶ τῆς ἐφ' ἐνὶ πράγματι διαφόρου ἑνομασίας. Id

est, Probatur ex Levitico rem eandem diversè appellari: quæ veritas Basil. et Anglie. ante καὶ εἶπε, in ipso contextu habentur.

(17) Regius codex et Seguer. hic et mox, ἐξέλθαι, ut exstat Levit. ix, 7.

(18) Gobler. et Felck. 1 omittunt ὁ μακάριος.

(19) Regius et Seguerianus addunt παρὰ τῇ θεῷ Γραφῇ, quod abest ab aliis et editis.

(20) Regius et Seguerianus, ὁ Πέτρος. In aliis et editis ὁ deest.

ἔχειν νοοῦσι, καὶ τὸν Λόγον μὲν, καθὼς καὶ ἔστι, θεῶν ὁμολογοῦντες, τὸν πρὸς αὐτοῦ ληφθέντα, ἢ καὶ ἠνώσθαι πιστεύεται, ἀνθρωπῶν ἀπ' αὐτοῦ χωρίζουσι, λέγοντες. Δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτὸν (21) ἀπεστάλθαι, ἑαυτοῖς ἐναντία φηγγόμενοι οὐ νοοῦσιν. Οἱ γὰρ (22) ἐναντία χωρίζοντες τῆς θείας σαρκώσεως θεῶν νοοῦσι, συμκρούουσιν ἄρα ἀκούοντες αὐτὸν σάρκα γεγενῆσθαι, καὶ τὰ Ἐλλήνων φρονούσιν, ὥσπερ οὖν καὶ φρονούσι, τροπὴν τοῦ Λόγου τὴν σάρκωσιν τὴν θεῶν ὑπολαμβάνοντες.

32. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο! Ὅν τρέπον γὰρ ἐναντία τὴν ἀνεκφραστον ἔνωσιν ὁ Ἰωάννης (23) κηρύσσει, καταποθέντος τοῦ θνητοῦ ὑπὸ τῆς ζωῆς, καὶ αὐτοζωῆς ἔντος, καθὰ πρὸς τὴν Μάρθαν ὁ Κύριος ἔφη, Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ (24)· οὗτω καὶ θαν λέγει ὁ μακάριος Πέτρος τὸ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπεστάλθαι τὸν Λόγον, τὴν θεῶν ἔνωσιν σημαίνει. Ὡς γὰρ ἀκούων τις τὸ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ἐν νομίῳ (25) μῆκετι οὖν εἶναι Λόγον, ὅπερ ἄπορον, ὡς προείρηται· οὗτω καὶ Λόγον ἀκούων τὸν συναφθέντα τῇ σαρκί, τὸ θεῶν ἐν καὶ ἀπλοῦν νοεῖται (26) μυστήριον. Σαφέστερον δὲ καὶ ἀναμφισβήτητον παντὸς λογισμοῦ τὸ πρὸς αὐτὴν τὴν Θεοτόκον (27) πρὸς τοῦ ἀρχαγγέλου βῆθεν τὴν ἐνότητά τοῦ θεῶν Λόγου καὶ ἀνθρώπου δεῖξαι. Φησὶ (28) γὰρ· Πνεῦμα ἁγίον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενος (29) ἁγίον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Ἀφρόως οὖν οἱ τοῦ Σαμοσατέως τὸν Λόγον χωρίζουσι, σαφῶς ἀποδειχθέντα ἠνώσθαι τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ. Οὐκ ἄρα ἀπεστάλη δι' αὐτοῦ· ἀπέσταλλε (30) ἐν αὐτῷ, λέγων· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.

33. Ἔθος δὲ τοῦτο τῇ Γραφῇ ἀπειρηγὼς καὶ ἀπλῶς τὰς λέξεις ἐκφράζειν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς τις εὐρήσει· Εἶπε γὰρ, φησὶ, Μωσῆς τῷ Ῥαγουήλ τῷ Μαδιανίτῃ, γαμβρῷ Μωσῆ (31). Οὐ γὰρ ἄλλος Μωσῆς ὁ λέγων, καὶ ἄλλος οὐ ἦν γαμβρὸς ὁ Ῥαγουήλ, ἀλλὰ εἰς ἕν ὁ Μωσῆς (32). Εἰ γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ σοφία ὁμοίως χρηματίζεται καὶ δυνάμις, καὶ δεξιὰ, καὶ βραχίον, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἦνται (33) δὲ φιλανθρώπως ἡμῖν, τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν περιβήμενος, καὶ ταύτῃ ἀνακραβεῖς· ἄρα αὐτὸς ὁ Λόγος καὶ τὰ λοιπὰ εἰκότως εἰληγεν ὀνόματα. Τὸ γὰρ εἰρηκέναι τὸν Ἰωάννην (34) ἐν ἀρχῇ μὲν

32 Joan. xi, 25. 33 Luc. i, 35. 34 Matth. xxviii, 19. 35 Num. x, 29.

(21) Sic Regius et Seguer. At alii et editi omitunt αὐτόν. Mox Regius et Seguer., φηγγόμενοι οὐ νοοῦσιν. Οἱ γὰρ, etc. Alii et editi οὐ omitunt ante νοοῦσιν. Gobler. autem et Felck. 1 habent ibidem, ἢ γὰρ, etc. Basil. et Anglic. Ὅν γὰρ, etc. Ceteri et editi, Ὁ γὰρ, etc.

(22) Forte ὁ γὰρ.

(23) Sic Regius et Seguer. At alii et editi, τὴν ἀνεκφραστον γέννησιν ἐναντία Ἰωάννης.

(24) Regius et Seguer., πρὸς τὴν Μάρθαν αὐτὸς· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ, λέγων.

(25) Gobler. νομίτηρ. Mox Seguer. ὥσπερ ἄπορον.

(26) Reg. et Seguer. νοεῖσθαι.

(27) Regius codex et Seguerian. Θεοτόκον. Editi, Θεοτόκου, mendose.

A revera est, confitentes, assumptum ab ipso hominem, cui conjunctum esse creditur, ab eo velint separare, ipsum aientes per Jesum Christum misum esse, saue se pugnancia loqui non attendunt. Qui enim hoc in loco divinum Verbum a divina incarnatione sejungunt, idem ipsum imminutum putant cum audiunt carnem factum esse; proindeque idem omnino sentiunt ac gentiles, uti sane sentiunt, cum divinam incarnationem mutationem Verbi esse suspiciantur.

32. Verum non ita est: absit! Quemadmodum enim inexplicabilem unionem hic prædicat Joannes, absorpto videlicet mortali a vita 509 et ab eo qui ipsa per se est vita, ut ipse ad Martham ait, *Ego sum vita* 35: ita cum beatus Petrus Verbum per Jesum Christum misum esse dixit, divinam ejus significavit unionem. Nam ut is qui audit, *Verbum caro factum est*, non idecirco arbitratur Verbum amplius non esse, quod certe perabsurdum est, ut diximus: ita qui Verbum cum carne conjunctum esse audit, divinum unum simplexque intelligat mysterium. Verum luculentius certiusque quovis ratiocinio ea, quæ ab archangelo ad ipsam Deiparam dicta sunt, divini Verbi et hominis unitatem demonstraverint: ejus hæc sunt verba: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei* 36. Stulte igitur Samosatenses Verbum dividunt, cum his ex verbis clarum sit ipsum unitum fuisse homini ex Maria assumpto. Non ergo Verbum per Christum est misum, sed potius in Christo misit, cum ait, *Ite, docete omnes gentes* 37.

33. Scilicet is est mos Scripturæ simpliciter et sine exornatione verba efferre. Sic exempli gratia in libro Numerorum hæc legimus: *Dixit Moyses Ragueli Madianitæ genero Moysi* 38. Nec enim alius erat Moyses qui loquebatur, et alius, cujus gener erat Raguel: sed unus erat Moyses. Quapropter si pariter Verbum Dei, sapientia, virtus, dextera, brachium, similique appellatur; si item sese nobis clementer conjunxit, nostrasque induit primitias, quibuscum sese commiscuit: ergo etiam idem Verbum cætera nomina jure merito sortitum est. Hæc enim Joannis verba quibus Verbum in principio

(28) Sic Regius, Seguer. Basil. et Anglie. At alii cum editis, ἔφη.

(29) Regius γνόμενον.

(30) Reg. Seguer. Basilien. Anglican. et Gobler. ἀπέσταλλε. Alii et editi, ἀπέστειλε.

(31) Seg. Μωσῆ. Alii et editi, Μωσῆ. Scriptura, Μωσῆ.

(32) Regius codex, Seguer. et Basilien. addunt ὁ Μωσῆς, quod omitunt alii editique. Mox Regius et Seguerian., χρηματίζου. Ceteri et editi, χρηματίζει.

(33) Basilien. et Anglie. ἦναι.

(34) Sic Regius et Seguer. At alii et editi omitunt τὸν Ἰωάννην. Ibidem Basil. et Anglie. μὲν ἔναι.

fuisse, et apud Deum ac Deum fuisse, omniaque A per ipsum facta esse, nihilque sine ipso esse factum dicitur ⁴³, aperte profecto ostendunt ipsum quoque hominem Dei Verbi opus esse. Itaque si eum, postquam corruptus est, in se suscepit, ut ipsum stabiliret et firma sui renovatione perpetuo permansurum fecerit, quam quidem ob causam eidem se conjunxit, ut illum in sortem conditionemve diviniorem proberet: qui fieri potest ut Verbum per hominem qui ex Maria assumptus sit, missum esse dicatur, ipseque apostolorum Dominus inter ceteros apostolos, nempe prophetas, ab eodem missos numeretur? An vero purus homo possit vocari Christus? Minime certe: at Verbo conjunctus, jure merito Christus et Filius Dei potest appellari, teste propheta qui jam olim paternam substantiam manifeste illi attribuit, cum ait, *Et mittam Filium meum Christum*. Apud Jordanem audita item hæc vox est, *Hic est Filius meus dilectus* ⁴⁴. Siquidem impletis promissis, recte his verbis indicavit illum esse quem se misisse dixerat.

34. Utrumque ergo Christum esse intelligamus, Verbum scilicet divinum, homini ex Maria assumpto in Maria conjunctum. Verbum enim sibi ipsi donum in ejus utero fabricavit, quemadmodum olim Adamum ex terra formaverat, imo diviniore certo modo, quo de Salomon, qui Verbum optime noverat sapientiam appellari, sic loquitur, *Sapientia ædificavit sibi domum* ⁴⁵: quam interpretans Apostolus ait, *cujus nos domus* 510 *sumus* ⁴⁶, alibi *templum* ⁴⁷ appellat: quatenus nempe Deo decet in templo habitare; cujus figuram antiquis patribus per Salomonem jusserat ex lapidibus ædificandam: unde exorta veritate, figura evanuit. Namque cum perfidi Judæi figuram vellent veritatem ipsam esse, verumque evertere ædificium, quod nos Verbi cum natura humana conjunctionem esse silenter credimus, nihil illis miuatur est Dominus: sed cum probe sciret illorum temeritatem in ipsos recidere, hæc ad eos dixit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* ⁴⁸. Quibus verbis clare ostendit Salvator sponte et ex se dissolvi hominum opera. Nisi enim Dominus ædificaverit domum, et custodierit civitatem, frustra laborant ædificantes, et vigilant custodientes ⁴⁹. Itaque quæ quidem Judæorum erant, penitus sunt dissoluta, quippe cum non nisi umbra essent: firmata autem est Ecclesia, ut pote que in petra fundata est; neque portæ inferi

είναι τὸν Λόγον, καὶ τούτων πρὸς τὸν Θεόν, καὶ αὐτὸν Θεόν, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γεγενῆσθαι (35) μὴδὲν, πλάσμα τοῦ Θεοῦ Λόγου σαφῶς καὶ τὸν ἄνθρωπον δείκνυσιν ὑπάρχειν. Εἰ τοίνυν, τούτων σαθρῶθέντα (36) εἰς αὐτὸν λαβόμενος, πάλιν ἀνακαινίζει διὰ τῆς βεβαίας αὐτοῦ ἀνανεώσεως πρὸς διαμονὴν ἀτελεύτητον, καὶ διὰ τούτου ἐνοῦται εἰς θεοτέραν ἀνάγινω (37) αὐτὸν λῆξιν· πῶς οὖν τε λέγειν διὰ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου τὸν Λόγον ἀπεσταλάξει, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, λέγει δὲ (38) προφήταις, ἀποσταλεῖς παρ' αὐτοῦ συναρθεῖμιν τὸν τῶν ἀποστόλων Κύριον; Πῶς δὲ καὶ (39) κληθεῖται Χριστὸς ψῆδός ἄνθρωπος; Ἠνωμένος δὲ τῷ Λόγῳ, εἰκότως χρηματίζοι Χριστὸς, καὶ Υἱὸς Θεοῦ, ἀγίου δὲ (40) προφῆτου σαφῶς ἐκδοήσαντος τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν παρ' αὐτοῦ, καὶ εἰπόντος· Καὶ ἀποστειλῶ τὸν Υἱόν μου τὸν Χριστόν· καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ· Οὐτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Ἐκπληρώσας γὰρ τὴν ὑπόσχεσιν, εἰκότως ὑπέδειξεν, ὡς οὗτός ἐστιν, ἔν εἶπεν (41) ἀποστειλαί.

34. Τὸ τοίνυν συναμφοτέρον νῶμιν Χριστὸν, Λόγον τὸν θεῖον ἡνωμένον τῷ ἐκ Μαρίας ἐν τῇ Μαρίας. Ἐν γὰρ τῇ ταύτης νηδίῳ ὁ Λόγος ἐκυτῶ τὸν οἶκον διεπλάσαστο, ὃν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὸν Ἄδῃμ ἐκ τῆς γῆς· μᾶλλον δὲ θεοτέρας, περὶ οὗ καὶ Σολομών φησι (42), τὸν Λόγον εἰδὼς καὶ σοφίαν χρηματίζουσαν φανερώς· Ἡ Σοφία ᾠκοδόμησεν ἐν τῇ οἰκῇ· ἔν καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐρημηγιῶν λέγει, οὗ (43) οἰκὸς ἐστὲν ἡμεῖς· καὶ ἀλλαχθῶ δὲ καὶ ἄν· προσαγορεύει, καθὲν πρέπον Θεῷ ἐν ναυῷ κατοικεῖν, οὗ καὶ εἰκόνα τὴν ἐκ λίθων τοῖς παλαιοῖς κτίζειν διὰ Σολομώντος προσέταξεν (44)· Ἔθεν τῆς ἀληθείας φανερίσας, πέπαιται ἡ εἰκών. Βουληθεὶς γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι τὴν εἰκόνα εἰδῆαι ἀληθεῖαν, τὴν δὲ ἀληθῆ οἰκίσαν, ἦν καὶ ἐνωσιν σαφῶς πιστεύομεν, καθελείν, οὐκ ἠψίλησεν· ἀλλ' εἰδὼς, ὡς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τολμῶσι, φησὶν αὐτοῖς (45)· Ἀύσατε τὸν ναὸν τούτων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· σαφῶς δεικνύς ὁ ἡμέτερος Σωτήρ, ὡς τὰ πρὸς ἀνθρώπων σπουδαζόμενα γ' αὐτόθεν ἔχει τὴν διάλυσιν. Ἐάν γὰρ μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, καὶ φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἐκοπίσαν οἱ οἰκοδομοῦντες, καὶ ἡγῆρησαν οἱ φυλάσσοντες. Τὰ τοίνυν τῶν (46) Ἰουδαίων λέλυται· σπᾶ γὰρ ἦν· τὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἤθεραται· τεθεμελιώται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ πῶλαι ἔξου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. Ἐκείνων ἦν τὸ λέγειν, Πῶς σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; τούτων μαθητῆς ὁ

⁴³ Joan. i, 1-3. ⁴⁴ Math. iii, 17. ⁴⁵ Prov. ix, 1. ⁴⁶ Psal. cxvii, 1.

(35) Regius, Seguerian. Basil. Anglic. et Gohler. γεγενῆσθαι. Cæteri cum editione Commel. γεγενῆσθαι.

(36) Ita Regius, Seguer. Basil. et Anglic. In aliis et editis xaf deest. Mox mss. omnes, τούτων σαθρῶθέντα. Editi, τούτο σαθρῶθέντα mendose.

(37) Anglican. ἀνάγινω.

(38) Anglic. ἐξ.

(39) Sic Regius et Seguer. In aliis et editis deest καί.

(40) Τοῦ abest a Reg. et Seguer.

(41) Regius et Seguer. ἔν εἶπεν.

(42) Ita Regius, Seguer. Basil. et Anglican. Alii autem cum editis, ἐφη. Ibid. Anglican. omitit καὶ post εἰδὼς.

(43) Basil. et Anglican. δε. Paulo post idem Anglic. καθάπερ πρέπον.

(44) Regius et Seguer. προσέταττεν.

(45) Reg. et Seguer. φησὶν αὐτοῖς. Alii et editis, ἐφη αὐτοῖς.

(46) Sic Regius et Seguer. In aliis et editis πῶ deest.

Σαμοσατεὺς ὑπάρχει· ὅθεν εὐκότως τὰ παρ' αὐτοῦ ἄδικοι αὐτοῦ ἀπαγγέλλει. Ἄλλ' ἤμελλε οὐχ οὕτως ἐμά-
θομεν τὸν Χριστὸν, εἶγε αὐτὸν ἠκούσαμεν, καὶ παρ'
αὐτοῦ ἐδιδάχθημεν, ἀποθέμενοι τὸν καλαῖον ἄνθρω-
πον τὸν φειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπά-
της, ἀναλαβόντες δὲ τὸν νέον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα
ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας (47). Χρι-
στὸς τοιγαροῦν τὸ συναμφοτέρον εὐσεβείας νοεῖσθω.
justitia et sanctitate veritatis ⁴¹. Christus igitur

35. Εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καλεῖ πολλοῦ καὶ ἡ Γραφή
Χριστὸν, ὡς ἔταν λέγει ὁ μακάριος Πέτρος πρὸς
Κορινθίον (48), διδάσκων Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζα-
ρέτ, ὃν ἔκρυψε ὁ Θεὸς Ἰννεύσαι ἀγίῳ, καὶ πάλ-
ιν πρὸς Ἰουδαίους, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ,
ἄνθρω ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποθεωτημένον εἰς ἡμᾶς·
καὶ πάλιν ὁ μακάριος (49) Παῦλος πρὸς Ἀθηναίους;
Ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὄρισσε, πιστὸν παρασχῶν ἅσιν, ἀνα-
στήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· ταῦτον δὲ τῆ χριστοῦ
πολλοῦ τὴν ἀνάδειξιν καὶ τὴν ἀποστολὴν (50) εὐ-
ρίσκωμεν· ἐξ ὧν μανθάνομεν ἔξεστι τῷ βουλομένῳ, ὡς
οὐ διαφωνοῦν τις ἐν τοῖς βήμασι τῶν ἁγίων, ἀλλὰ
διαφύραται τὴν πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον τοῦ
Θεοῦ (51) Λόγου ἕνωσιν γενομένην ὀνομαζούσαι ποτὲ
μὲν χριστὸν, ποτὲ δὲ ἀποστολὴν, ἄλλοτε δὲ (52) ἀνά-
δειξιν. Τὸ τὸν ἄλλοτε λεγόμενον ὅπὸ τοῦ μακαρίου Πέ-
τρο ὁρθόν (53), καὶ εἰλικρινῆ τὴν θεότητα τοῦ Μο-
νογενοῦς κηρύσσει, οὐ τὴν ὑπόστασιν χωρίζον τοῦ
Θεοῦ Λόγου ἀπὸ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου· μὴ γέ-
νοιτο! Πῶς γὰρ ὁ ἀκούσας πολλοῦ τὸ, Ἐγὼ καὶ
ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν, καὶ, Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἔώρακε
τὸν Πατέρα; Δι' οὗ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τὸ
αὐτὸ, κεκλισμένον τῶν θυρῶν, εἰσερχόμενον πρὸς
πᾶσαν τὴν ἀποστολὴν τὴν ἑνωρίδα, καὶ εἰ τι (54)
παρῆν ἐκ τούτου δυσπειθεῖς, διαλύσαντα τῷ εἰπεῖν,
Ἐπιλάθησατέ με, καὶ βλέπετε, δεῖ πνεῦμα σώμα
καὶ ὄστέα (55) οὐκ εἶχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε
ἔχοντα. Καὶ οὐκ εἶπε, Τὸνδε, ἦ, τὸν ἄνθρωπόν μου,
ὃν ἀνεψίχη, ἀλλ' ἐμὲ. Ὅθεν οὐδέμιν συγγνώμην
ἔδωκεν δυνήσεται ὁ Σαμοσατεὺς, ἐκ τοσούτων τὴν
ἕνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου διελεγχθεὶς· καὶ ἀπ' αὐτοῦ
ἐκ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἔρει μὲν πρὸς πάντας τὴν παῦ-
σιν προσάγοντος, καὶ πληροφορῶν ἀπὸ τε τοῦ φα-
γῆν καὶ τὴν ψιλάφθαισι ἐπιτρέφαι, ἢ δὴ καὶ γεγέ-
νηται. Πάντως γὰρ ὁ διδοὺς τὴν τροφὴν, ἢ οἱ διδόν-
τες ψῆσαν τῶν χειρῶν. Ἐπέδωκεν γὰρ, φησὶν, αὐ-
τῷ ἰχθύος ἐπιτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κη-
ρίου (56) καὶ φαρῶν ἐνώπιον αὐτῶν, λαβῶν τὰ

A adversus eam prævalebunt ⁴¹. Illorum erat dicere :
Quare, homo tu cum sis, facis teipsum Deum ⁴²? ho-
rum discipulus est Samosatensis, unde non imme-
rito sua suos docet : nos autem non ista de Christo
didicimus, si tamen eum audivimus et ab ipso edo-
cisti sumus, ut veterem hominem, qui corruptumur se-
cundum desideria erroris, deponito, induamus no-
vum hominem, qui secundum Deum creatus est in
utrumque esse pie intelligatur.

35. Cæterum si sæpe Scriptura Christum appel-
let ipsius corpus, ut cum beatus Petrus ad Corne-
lium ait, *Jesus a Nazareth quem unxit Deus Spiritu
sancto* ⁴³; et ad Judæos, *Jesus Nazarenum, vi-
rum approbatum a Deo in vobis* ⁴⁴; beatus item Pau-
lus hæc ad Athenienses loquitur, *In viro, quem
destinavit, fide omnibus impertita, eo a mortuis
excitato* ⁴⁵ : ita sæpe quoque ostensionem et missionem
idem esse ac unctiorem reperimus. Ex quibus
civis licet discere nihil in verbis sanctorum esse
dissontum : sed variis tantum nominibus conjunctionem
Dei Verbi cum homine ex Maria assumpto il-
los designare, cum eam modo unctiorem appellant,
modo missionem; modo ostensionem. Rectum est
igitur quod ait beatus Petrus, qui veram Unigeniti
predicavit divinitatem, nec Dei Verbi hypostasim
disjungit ab homine ex Maria assumpto : quod
omnino absit! Qui enim id ille auderet, qui frequen-
ter audit, *Ego et Pater unum sumus* ⁴⁶, et, *Qui
vidit me, vidit Patrem* ⁴⁷? Hinc etiam post resurrex-
tionem vidit corpus, januis clausis, ad universum
apostolorum cætum ingressus est; quod ne cui
incredibile videretur, ipse difficultatem removet,
cum ait, *Contractate me, et videte, quia spiritus carnis
at ossa non habet, sicut me videtis habere* ⁴⁸. Ubi ad-
vertendum est eum non dixisse : Huic, vel, homi-
nem meum, quem assumpsit, contractate, sed, *con-
tractate me*. Nulla proinde venia Samosatensis spe-
randa est, quippe qui, tot convictis argumentis, ne-
gare non possit Verbi Dei conjunctionem : quam
nimirum ipsum Dei Verbum asseruit, cum, ut
modo vidimus, omnes est allocutum, quibus et se
resurrexisse confirmavit, tum **511** comedendo,
tum se ipsum contractandum permittendo, uti fac-
tum est. Nam sive cum ipse illis cibum imperti-
ret, sive cum illi, ipsi, omnino manus ejus contra-
ctaverunt. Siquidem *Illi*, inquit, *obtulerunt partem
piscis assi et farum mellis : et cum mandicasset co-*

⁴¹ Matth. xvi, 18. ⁴² Joan. i, 33. ⁴³ Ephes. iv, 20-24. ⁴⁴ Act. x, 38. ⁴⁵ Act. ii, 22. ⁴⁶ Act. xvii, 31.
⁴⁷ Joan. x, 30. ⁴⁸ Joan. xiv, 9. ⁴⁹ Luc. xxiv, 39.

(47) Regius, Seguer, et Scriptura, τῆς ἀληθείας.
Alii et editi τῆς ομιττου.

(48) Ita Regius codex, Seguer. Basil. et Anglic.
At Gobler., Πέτρος Κορινθίῳ. Alii et editio Commel.,
Πέτρος Κορινθίῳ.

(49) Gobler. et Felc. 1 omittunt πάλιν ὁ μακά-
ριος. Ibid. Reg. et Seguerian., πρὸς Ἀθηναίους.
Cæteri et editi, Ἀθηναίους. Item ibid. post ἐν ἀνδρὶ,
deest Anglic. codex.

(50) Regius et Seguerian., ἀποστολῆν. Alii et editi
ἀποστόλων, mendose.

(51) Sic Reg. et Seguer. In aliis et ed. Θεοῦ δεσπ.
(52) Ita Regius et Seguerian. At alii et editi δὲ
omittunt.

(53) Reg., ὁρθόν, recte. Cæteri et editi, ὁρθῶν.

(54) Reg. Seguer. et Gobler., τὴν ἑνωρίδα, καὶ
εἰ τι. Gobler. habet item καὶ εἰ τι. In aliis et editis
deest τὴν et καί.

(55) Reg. et Seguer., ὄστέα.

(56) Regius et Seguer., κηρίον. Ibidem ibid. et Ba-
siliens. addunt, καὶ φαρῶν ἐνώπιον αὐτῶν, λαβῶν
τὰ ἐπιτομα ἀπέδωκεν αὐτοῖς, quæ alii et editi om.

ram eis, acceptas reliquias dedit eis⁵⁷. En igitur, si non ut se erga Thomam gessit, certe alia ratione fecit eos de sui resurrectione certiores, cum se illis contractandum præbuit. Quod si ipse etiam cicatrices cupis cernere, dicea a Thoma, qui videlicet ait Dominus, *Infer manum tuam, et mitte in latus meum, et infer digitum tuum, et vide manus meas*⁵⁸. Suum latus suasque manus Deus Verbum appellat, theque totum hominem simul et Deum esse ostendit: quod quidem ipso etiam sensu, ut intelligere est, voluit Verbum sanctos experiri, cum suum corpus, januis clausis, ingressum est in cubiculum⁵⁹, ac repente astans cum corpore, eos de rei veritate persuasos reddidit. Hæc autem fidelibus quidem ad confirmationem, infidelibus vero ad emendationem, satis dicta sint.

36. Suum itaque errorem etiam corrigat Paulus Samosatensis, divina Salvatoris voce audita dicitur, *Corpus meum*⁶⁰, non autem, Christum qui alius est a me qui sum Verbum, sed qui idem mecum est, et ego cum eo. Ego enim Verbum, sum unguentum: quod autem a me unctum est, homo est; quapropter Unetus sive Christus sive me minime dicitur, sed qui mecum est, et in quo ego sum. Itaque missio illa Verbi significata ejus indicat conjunctionem cum Jesu ex Maria assumpto, qui Salvator dicitur, non aliam sane ob rationem quam quod cum Deo Verbo sit conjunctus. Idem proinde locus ille significat atque hæc verba, *Qui misit me Pater*⁶¹, et, *A me ipso non veni, sed Pater me misit*⁶². Scilicet suam cum homine conjunctionem, quocum invisibilis natura per visibilem nota hominibus esse poterat, missionem appellavit. Nec enim loca mutavit Deus (uti nos qui locis abscondimur) cum nostræ parvitas accepta sita in carne existit et apparuit. Quomodo eum id illi posset accidere qui cælum et terram implet? Verum justi propter ejus in carne præsentiam, missionis vocem usurpaverunt. Ipse igitur est Deus Verbum: igitur Christus est Deus homo ex Maria natus. Non alius, inquam, alius est Christus, sed unus et idem est, qui ante sæcula ex Patre, et in ultimis diebus ex Virgine exortus est: qui idem antea ipsis etiam sanctis virtutibus in cælis erat invisibilis, nunc autem ob suam cum visibili homine conjunctionem visibilis est effectus; visibilis, inquam, non invi-

⁵⁷ Luc. xxiv, 42, 43. ⁵⁸ Joan. xx, 27. ⁵⁹ *ibid.* 19.

(57) Regius, Seguerianus et Basiliensis thelois. Cæteri et editi, θέλεις.

(58) Sic Regius codex, Seguer. et Basiliensis; sed Basiliensis habet βλέπει εἰς χεῖράς μου. Alii editique, καὶ τὸν δάκτυλόν σου βάλε εἰς τὰς χεῖράς μου. Mox Regius et Seguer., ὁ Θεὸς λόγος. Cæteri, cum editis, ὁ Θεὸς λέγει.

(59) Sic Reg. et Seg. In aliis et editis deest ττ.

(60) Regius et Seguer. addunt καὶ Παῦλος, quod alii et editi omittunt.

(61) Ita Regius codex et Seguer. In aliis vero et editis deest ἕτερον.

(62) Regius, Seguer. Goblerian. et Basil., κληθεῖται ἄν. At alii et editi ἄν omittunt. *Ibidem* Reg. Seg.

ἁπλοῖστα, ἀπέδωκεν αὐτοῖς. Ἰδοὺ τοίνυν, εἰ καὶ οὐχ ὡς ὁ Θωμᾶς, ἀλλ' ὅμως δι' ἑτέρας μεθόδου τὴν πληροπορίαν αὐτοῖς παρέσχε ψηλαφηθεῖς. Εἰ δὲ καὶ τοὺς μάλιστα ἰδεῖν θέλοις (57), παρὰ Θωμᾶ μάθε· φέρε γὰρ σου, ψησθί, τὴν χεῖρα καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ φέρε τὸν δάκτυλόν σου, καὶ βλέπε τὰς χεῖράς μου (58). Πλευρὰν αὐτὸν καὶ χεῖρας ὀνομάζον ὁ Θεὸς λόγος, καὶ ἴλον αὐτὸν ἀνθρωπῶν τε (59) καὶ θεὸν ὁμοῦ, ἄρτι μὲν τοῦ λόγου καὶ τὴν αἰσθησιν τοῖς ἀγίοις διὰ σώματος, ὡς ἔστι νοεῖν, παρεχόντος τῷ εισελθεῖν, τὸν θυρῶν κεκλεισμένων· παρ-εῦθε δὲ σὺν τῷ σώματι παρεστῶς, καὶ τὴν πληροπορίαν παρέχων. Ταῦτα τοῖς πιστοῖς εἰς βεβαίωσιν, καὶ τοῖς ἀπίστοις εἰς διόρθωσιν εἰρησῶν συμ-μέτρως.

B

36. Διορθώσθω τοιγαροῦν καὶ Παῦλος (60) Σαμοσατεὺς, τῆς θείας κατήκοος γεγεννημένος φωνῆς, *Τὸ σῶμά μου, λέγοντος, καὶ οὐχί τὸν Χριστὸν ἕτερον* (61) *παρ' ἐμὲ τὸν λόγον, ἀλλὰ εὖν ἐμοὶ αὐτὸν, καὶ ἐμὲ σὺν αὐτῷ. Τὸ γὰρ χρισμὰ ἐγὼ ὁ λόγος, τὸ δὲ χρισθὲν ὑπ' ἐμοῦ ὁ ἄνθρωπος· οὐ χωρὶς σὺν ἐμοῦ Χριστὸς κληθεῖται ἄν* (62), ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ ὄν καὶ ἐμοῦ ἐν αὐτῷ. Τὸ τοίνυν ἀποστολῆν τοῦ λόγου σημαίνεσθαι ἑνωσιν δηλοῖ τὴν πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας Ἰησοῦν, ὃς ἐρμηνεύεται Ὡσηρ, οὐ δι' ἕτερόν τι, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ τῷ (63) Θεῷ λόγῳ ἠνωσθαι. Ταῦτὸ σημαίνεσθαι τὸ ῥητὸν τοῦτο τῷ, *Ὁ πέμψας με Πατήρ, καὶ Ἄπ' ἐμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ὁ Πατήρ με ἀπέστειλε*. Τὴν γὰρ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἑνωσιν, σὺν ᾧ γνωρισθῆναι ἀνθρώποις ἦν δυνατόν τὴν ἀρά-τον φύσιν διὰ τῆς ὁρωμένης, ἀποστολῆν ὀνόμασαν. Οὐ γὰρ δὴ Θεὸς τόπους ἀμάλει (64), καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐν τόποις κρυπτομένους, τῷ τῆς μικρότητος ἡμῶν σχήματι τῆς ὑπάρξεως ἐν σαρκὶ ἐπιδεικνύμενος (65)· πῶς γὰρ ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν; Ἀλλὰ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας ἕνεκα τὴν ἀποστολῆν οἱ δίκαιοι ὀνόμασαν. Ἐἴτα οὖν (66) καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος. Χριστὸς οὖν ὁ ἐκ Μαρίας Θεὸς ἄνθρωπος· οὐχ ἕτερος τις Χριστὸς, ἀλλ' εἰς καὶ ὁ αὐτός· οὗτος πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς, οὗτος ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς Παρθένου· ἀράτος τὸ (67) πρὶν καὶ ταῖς ἐν οὐρανῷ δυνάμεσιν ἁγίας, ἀράτος νοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν ὀρωμένον ἄνθρωπον ἑνωσιν· ὀρωμένος δὲ, φημί, οὐ τῇ ἀράτῳ θεότητι, ἀλλὰ τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου (68) σώματος καὶ ἴλου

D

⁶¹ Matth. xxvi, 26. ⁶² Joan. viii, 10. ⁶³ *ibid.* 42.

et Gobler., καὶ ἐμῷ. In aliis et editis καὶ deest.

(63) Τῷ ἀβεστῷ a codice Regio et Segueriano. *Ibidem* *ibidem* ταῦτον σημαίνεσθαι. Item *ibidem* Goblerianus et Felckmanni 1, τὸ ῥητὸν τοῦτο τῷ.

(64) Regius et Seguerian., ἀμάλει. Alii et editi, ἀμολέει.

(65) Goblerian., ἐπιδεικνύμενος.

(66) Regius codex, Seguer. et Basiliensis, εἰ· οὖν. Alii cum editis, εἴτα οὖν.

(67) Τὸ ἀβεστῷ a Goblerian. et Felckm. 1.

(68) Regius codex, Seguerianus et Basiliensis, ἀνθρωπείου. Cæteri et editi, ἀνθρωπίνου. *Ibidem* Goblerian. et Felckm. 1 omittunt καὶ ἴλου ἀνθρώπου.

ἀνθρώπου, ὃν ἀνεκαίνισε τῆ ὀκειάσει τῆ πρὸς αὐτόν. A billi divinitate, sed ipsa divinitate per humanum
 Αὐτῷ τὸ σῆμας καὶ ἡ προσκύνησις, ὡς ἦν (69) πρώην, corpus totumque hominem agente, quem totum ho-
 καὶ νῦν, καὶ δὲ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην. minem ejusdem secum conjunctione renovavit. Ipsi
 honor et adoratio qui antea, et nunc et semper est in saecula. Amen.

(69) Basiliens., ὡς ἦν. Ibidem Seguer., πρὸ ἦν. Regius, προτῆν. In fine Regius et Seguerian. addunt
 Ἄμην, quod abest ab aliis et editis.

MONITUM

IN SEQUENTES SANCTI ATHANASII AD SERAPIONEM EPISTOLAS.

512-515. I. Quae sequuntur S. Athanasii ad Serapionem Thmuitanum episcopum epistolae, invitante et flagitante ipso Serapione, a sancto Doctore in eremo conscriptae sunt, ut ex prima patet epistola, num. 1 et 33, et quidem post Orationes contra Arianos, ut conjicere est ex his primae epistolae verbis, num. 2: Τῶν μὲν οὖν Ἀρειανῶν οὐκ ἀλλότριον καὶ τοῦτο ἐνόμημα. Ἐπαξ γὰρ ἀρνούμενοι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, εἰκότως τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ὁσαυτοῦσι. Διὸ καὶ οὐ χρὴ πλέον τι πρὸς αὐτοὺς ἐπαξῆν· ἀρκεῖ γὰρ τὰ πρὸς τοῦτων εἰρημένα κατ' αὐτῶν. Itaque Arianorum quidem nequaquam aliena est hujusmodi sententia. Postquam enim semel Dei Verbum negare ausi sunt, merito eadem quoque de ejus Spiritu imple mentiuntur. Quocirca nec plura adversus illos necesse est dicere: nam satis esse debent quae antea contra ipsos dicta sunt. In his itaque epistolis contra quosdam disputat S. Athanasius, qui ab Arianis quidem discesserant, fatebanturque Filium vere Deum esse, sed iidem de Spiritu sancto imple sentiebant, quem nimirum rem creatam esse vellent, et unum ex administris spiritibus, soloque gradu ab angelis differre, ut numero 1 primae epistolae habetur. Unde optime ait Athanasius factam illorum esse cum Arianis pugnam, at revera eos pia fidei adversari. Utrumque enim errorem propugnabant Arianis, et Filium videlicet et Spiritum rem creatam esse, uti modo vidimus, passimque alibi declarat S. Doctor, verbi gratia, Oratione ut contra Arianos, pag. 447, num. 15. Inde autem effectum est ut illi et ab Arianis odio habiti sint, quod Filium nollent rem creatam esse, quemadmodum num. 32 ejusdem primae epistolae narratur, nec ab orthodoxis fuerint admissi, quod Spiritum sanctum negarent Deum vere esse, Tropici porro dicti iidem sunt, uti saepe eo vocat S. Athanasius, ut numeris 10 et 32 primae epistolae, quod nempe sacrae Scripturae loca, quibus in vindicanda sancti Spiritus divinitate utebantur orthodoxi, metaphoris et tropis vellent esse interpretanda. Caeterum hi non iidem videntur esse qui Macedoniani. Illos enim recte de Filio sentire numero 1 et alibi indicatur: at Macedoniani volebant Filium Patri esse consubstantialem, sed similem duntaxat, ut refert Theodoretus Haereticarum fabularum lib. iv, numero 5, et Historiae ecclesiae lib. ii, c. 6.

II. Perturbato admodum et praepostero ordine exstant illae epistolae in editis antea operibus S. Athanasii. Nam quae prima esse debet, secunda est; quae contra secunda debet esse, primum occupat locum. Imo pars secundae epistolae posterior in secundo exstat tomo, cum pars ejusdem prior sit in primo tomo. Similiter pars ultima epistolae posterior in primo collocata est tomo, pars autem prior in secundo. Sed codicum manuscriptorum ope singulas in proprium restitimus ordinem, prout sequitur. Prima nempe ea est quae incipit, Τὰ γράμματα τῆς σῆς, etc., quam cum nonnulli fratrum cupeverint in epitomen redigi, petiit ab Athanasio Serapion, ut id effecere non gravaretur. Haecque causa fuit sancto Doctore secundam ad eundem scribendi epistolam, cujus initium, Ἐγὼ μὲν ἐνόμησον, etc. Hujus in priori parte brevitur contra Arianos Verbi divinitatem tuetur: in altera autem parte, quam his verbis exorditur, Ἰωσὺς θαυμάσιος, etc., primam contrahit epistolam. Videtur enim omnino non diversas esse epistolae, sed duas duntaxat ejusdem epistolae partes, quas postmodum distinctas veluti epistolae divisere amanuenses. Nec enim posteriorem partem quasi aliam epistolam exorditur: sed se excusat quod, rogatus ut primam de Spiritu sancto epistolam contraheret, prius de Filii divinitate disseruerit. Praeterea secundae epistolae initio se in ea praestitisse scribit quod postularat Serapion, ut scilicet primam, quae paulo fusius videbatur, verbis paucioribus vellet comprehendere: quod cum nonnisi in hac, quam dicimus, secunda parte praestiterit, clarum est ipsam non novam esse epistolam, sed partem tantum secundae epistolae posteriorem. Hinc etiam in plerisque et praestantioribus manuscriptis codicibus, secundae epistolae initio eam primae esse epitomen adnotatur, quod sane veri esset alienum, si pars ejus altera distincta esset epistola.

III. Nec vero soli secundae accidit epistolae ut in duas disjungeretur, sed idem quoque in ultima contigit, quae

videlicet in codicibus Globberiano et Felckmanni primo in duas pariter distracta est epistola. Verum etiam exploratum nobis videatur ita se rem habere, tamen cum in omnibus, quos vidimus, manuscriptis codicibus secunda epistola in duas veluti epistolas distincta sit, non ausi sumus simul conjungere, sed eam prout in ipsis manuscriptis habetur, divisimus.

IV. Felckmannus secundam epistolam, sive primam ejus partem, quæ de Filio disserit (70), synopsis esse Orationem contra Arianos est arbitratus. At huic opinioni refragantur cum manuscripti codices, qui eam epitomen esse primæ ad Serapionem epistolæ observant, tum vero ipsum ejusdem exordium, ubi primæ tantum meminit S. Athanasius, quam ita ait in secunda ista, rogatu Serapionis, nullisque optantibus fratribus, contraxisse. Non diffitemur tamen præcipua quæ in Orationibus contra Arianos fusius exponuntur argumenta, strictim hic pressequi tractari: at contendimus illud opus, quod secundæ epistolæ principio, ait se in epitomen redegiisse, aliud nullum esse quam epistolam primam ad Serapionem.

V. Ultima denique epistola ita orditur, Ἐνέτυχον καὶ τῆς, etc. Hujus autem pars postrema, sive veluti appendix est tractatus in Matthæi verba, Quicumque dixerit ⁶⁶, etc., qui male in hactenus editis ab illa est divisus. Siquidem non solum in omnibus manuscriptis codicibus hanc statim subsequitur epistolam, sed etiam in optimæ notæ Regio et Segueriano recte cum ipsa absque ullo titulo conjungitur, tantumque in margine verba ipsa Matthæi afferuntur, uti fit et aliis in locis. In Globberiano autem et Felckmanni primo hæc novæ quasi epistolæ præponitur inscriptio, Πρὸς τοὺς ἀδελφούς Σαράπωνα. Nempe cum in prima epistola, 516 num. 3, et in fine partis posterioris secundæ hæc Evangelii verba contra adversarios adduxisset S. Athanasius, ipsum rogavit Serapion, ut locum illum interpretaretur, explicaretque cur qui in Spiritum sanctum peccaverit, gravius puniendus sit quam qui in Filium; cui postulationi, multum licet, ut scribit, reluctans, in fine ultimæ hujus epistolæ satisfecit.

VI. Non multum immorabimur in refellendo præcipiti et iniquo admodum Erasmi de prima ad Serapionem epistola judicio. Salvo, inquit ille, et integro doctorum judicio, ego censeo hoc opus esse hominis otiosi. nulloque ingenio præditi, qui voluerit imitari divi Athanasii libellos ad Serapionem. Hic mira congeries locorum et rationum confusio, molestissimaque semel dictorum iteratio. Eidem sententiæ temere subscribunt Scultetus et Rivetus, nullis aliis adductis argumentis, nisi quod addat Rivetus citari ea epistola locum Michæ, qui nusquam reperitur, nimirum, Domus Jacob exacerbavit Spiritum Domini. Verum valde ille hallucinatur; nam is est versus septimus capituli secundi Michæ juxta Græcam versionem.

VII. Quam vana et temeraria sit hujusmodi illorum opinatio, ex omnibus omnino manuscriptis codicibus convincitur, in quibus videlicet, magno consensu, S. Athanasio attribuitur. Præterea qui in lectione S. Athanasii vel paulum versatus fuerit, ea in epistola methodum, dictiones, verbaque ipsa S. Doctoris facile agnoscat. Nec enim aliter hic disserit quam aliis in operibus, verbi gratia, in Orationibus contra Arianos, in quibus Scripturæ testimonia undique accumulatur, ut Filii divinitatem tueatur. Cum enim et Ariani et Tropici easdem admitterent Scripturas ac orthodozi, undenam, quæso, validiora posset proferre argumenta quam ex divinis his libris? Nec etiam crebrius hic eadem repetit quam alibi, quod quidem molestum nemini esse debere ipse solet præmonere. Denique cum iidem illi secundæ epistolæ partem posteriorem, quæ primæ est epitome, Athanasii esse consentiant, permirum sane est quod hanc audeant repudiare. Sed de his satis superque. Ita enim perspicuum est vere Athanasii esse primam hanc epistolam, ut nemini rem serio examini nonnulla possit oboriri suspicio id in dubium revocandi.

VIII. Cardinalis Perronius lib. II De Eucharistia, alique nonnulli postremam quoque partem sive appendix epistolæ ultimæ, nempe Tractatum in verba Matthæi, Quicumque dixerit, etc., negant verum esse S. Athanasii opus. At germanum ejus fetum esse, ea quæ paula ante, num. III et V, dicta sunt, apertissime ostendunt. Adde in Concilio Lateranensi sub Martino I, pag. 304, tres locos ex hoc tractatu; tanquam ex vero S. Athanasii opere, adduci.

⁶⁶ Matth. xviii, 32.

(70) Vide item pag. 267, n. 3

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΡΟΣ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ ΘΜΟΥΕΩΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ (71)

Κατὰ τῶν βλασφημούντων καὶ λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

EPISTOLA AD SERAPIONEM THMUITANUM EPISCOPUM

Contra illos qui blasphemant et dicunt Spiritum sanctum rem creatam esse.

1. Τὰ γράμματα τῆς σῆς ἱερᾶς διαθέσεως ἀπεδόθη μοι (72) ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ εἰ καὶ πικρὸς τις ἔνθ' ὁ καθ' ἡμῶν βιωγμὸς ἐπιπέσειεν, καὶ πολλὴ ἔρευνα τῶν ζητούντων ἡμᾶς ἀνελεῖν· ἀλλ' ὁ Πατήρ τῶν οὐρανῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ παρακάλεισεν ἡμᾶς καὶ ἐν τοῖς γράμμασί σου. Ἀναμιμνησκόμενος γὰρ τῆς σῆς διαθέσεως καὶ πάντων τῶν γενήσεων, ἔδοξα τοῦτους σὺν ἐμοὶ τότε παρῆναι. Ἐπιτολὴ μὲν οὖν ἔχειρον κατέχειν τὰ γράμματα· ὡς δὲ τοῦτοις ἐνέτυχον, ἠρξάμην πάλιν ἀθυμεῖν διὰ τοῦς ἄπαξ μελετήσαντας μάχεσθαι πρὸς τὴν ἀληθειαν. Ἐγραφεὶς γὰρ, ἀγαπητὴ καὶ ἀληθῶς ποθεινότητε, λυπούμενος καὶ αὐτός, ὡς ἐξελεθόντων μὲν τιμῶν ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν (73) διὰ τὴν κατὰ τοῦ Υἱοῦ

⁷² II Cor. 1, 3.

(71) Sic primus codex Regius, Seguerianus, Goblarianus et Felckmanni primus; sed duo postremi habent Σεραπίωνα. In Regio secundo, in quo hæc una ad Serapionem exstat epistola, is est titulus. Τοῦ αὐτοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. In codice manuscriptorio eminentissimi D. cardinalis Ottoboni, ac in Basil. Anglic. et Felckm. secundo, Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Sed in Felckm. 2 deest ἐπίσκοπον. In titulum Commeliniane editionis, quo Parisina item editio utitur, sic habentem. Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἐπίσκοπον, κατὰ τῶν λέγοντων ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα ἐστίν, hæc notat Felckm.: Titulus porro in G. et I. ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα ἐπίσκοπον Θμουέως κατὰ τῶν βλασφημούντων καὶ λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Unde Interpres reddidit: Epistola ad Serapionem episcopum Thmucos, contra eos qui dicunt Sp. S., etc. Verum cum ineptus nescio quis emendator in codice II, quem operæ secu-

517 I. Litteras sacras tuæ charitatis in eremo accepi. Nam tametsi acerba adversum nos persecutio instabat, et multa perquisitio eorum qui necem nobis moliebantur: tamen « Pater misericordiarum et Deus totius consolationis », tuis nos litteris est consolatus. Tuæ enim et omnium sincere amicorum benevolentie recordatus, illos tunc mecum presentes videre mihi videbar. Itaque acceptis tuis litteris valde gavisus sum: sed vixtum illas perlegeram, cum rursus vehementer dolere incepi, eorum pervicacia motus, qui contra veritatem pugnare semel in animum induxerunt. Siquidem tute ipse, dilecte vereque optatissime, non sine dolore mihi significasti, quosdam impiam Arianorum in

B

ta sunt, nec solummodo inveniret, quæ etiam in Basilienis et Aulicano totidem verbis habentur: Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ipse satis audacter eum qui nunc præfixus legitur ex suo cerebro titulum excendit et præposuit.

(72) Eminent. cardin. Ottoboni codex, ἀπεδόθη μοι. Ibidem uterque Regius καὶ εἰ κατ. Cæteri et editi καὶ εἰ tantum. Ibidem Ottobon., ὁ καθ' ἡμῶν βιωγμὸς. Paulo post, manuscripti omnes nostri, ἀλλ' ὁ Πατήρ τῶν οὐρανῶν, etc. Manuscripti vero Felckmanni, ἀλλ' ὁ Πατήρ τῆς παρακλήσεως, omissis intermediis. Mox καὶ autē ἐν τοῖς deest in Gobl. et Felckm. 1.

(73) Auglicanus, ἐκ τῶν Ἀρειανῶν. Macedonianos et Pneumatomachos ab Arianis ortum duxisse vulgaris et trita omnium sententia est, Macedoniumque esse Pneumatomachorum antesignanum. Quamobrem miretur fortasse quispiam nullam in hisce disputationibus Macedoni mentionem occurrere. Verum ut quid hæc de re sentiam paucis efficiam;

Dei Filium hæresin detestantes, ab illi quidem discessisse, 518 sed eosdem de Spiritu sancto prave sentire, contendere illum non tantum rem creatam, sed etiam unum ex administris spiritibus esse⁴⁴, soloque gradu ab angelis differre. Et hæc simulata quidem pugna cum Arianis, sed vera est cum pia fide certatio. Nam ut illi Filium negantes, negant et Patrem : ita et isti, indigna de Spiritu sancto loquentes, indigna quoque de Filio loquantur necesse est. Ita ambæ illæ sectæ bellum veritati indictum divisere, ut illi contra Filium, et isti contra Spiritum sanctum perversa sentientes, eisdem in sanctam Trinitatem blasphemias simul rel sint. Cum igitur hæc perspicere multa cum mecum cogitarem, in gravem vincidi luctum, quod iterum diaboli ludificandi ansam apud illos nactus esset, qui ejus insaniam et furorem imitari nihil verentur. Hinc ego hoc temporis silere decreveram. Verum tamen, cum ut tuæ sanctitatis cohortationi cederem, tum ut pravam illorum opinionem et satanicam audaciam propulsarem, vix tandem paucis hanc potui scribere epistolam, ut tu, occasione inde accepta, pro tua qua polles prudentia, ea quæ desunt supples, atque adeo plene refellat impia hæresis.

2. Itaque Arianorum quidem nequaquam aliena est hujusmodi sententia. Postquam enim semel Dei Verbum negare ausi sunt, merito eadem de ejus Spiritu impie mentiantur. Quocirca nec plura adversus illos dicere necesse est, sed satis esse debent quæ antea contra ipsos dicta sunt. Quod autem ad illos spectat, qui falsa de Spiritu sancto errantes opinantur, ipsis quodam modo sive (74) tropo, ut iidem loquuntur, convenit respondere. Mira enim profecto videatur ipsorum amentia, quod scilicet ii qui Filium Dei rem creatam esse nolunt, (qua

⁴⁴ Hebr. i, 14.

non videtur de Macedonio hic agi. Etenim ille inter Arianorum primipilares annumerabatur, atque, ut videtur, Filium semper pro re creata habuit. Contra vero isti, quos oppugnat Athanasius, Arianos quidem impugnabant ; verum sanam de Filio doctrinam vindicantes, in Spiritum sanctum debacchabantur, unde conjectandum relinquunt hanc Pneumatomachorum familiam disparem a Macedoniana esse, quod tamen augurando dicitur ; nam lucifugarum hujusmodi initia obscuriora sunt, quam ut possit de iis certa et indubitata ferri sententia. Et alioquin mirum quanta varietas sententiarum in hæresum initiis suboritur, aliis aliud apprehendentibus atque ex iisdem principiis diversa colligentibus. Nimirum solemne hæreticis est ut, amisso semel veritatis tramite, hac illac oberreat ac ne secum qualem ipsi consistere possint, scilicet

Πάντη μανόμενος καὶ ἀμάχητος ἀμπαλιδιχταί.

Ibidem Regii ambo codices manuscripti, Seguerianus et Basiliensis, κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Cæteri autem cum editis, κατὰ τοῦ Θεοῦ solum : prior lectio præstat, ut ex consequentibus propalam est. Ibidem Regius primus et Seguerianus, *δυσφημίαν* alii, cum editis, *βλασφημίαν*.

(74) Tropis nimirum illi et metaphoris depravant ea sacra Scripturæ loca, quibus orthodoxi Spiritum sanctum urobantur Deum esse : binque

A τοῦ Θεοῦ βλασφημίαν, φρονούντων δὲ κατὰ τὸ ἄγιον Πνεῦματες, καὶ λεγόντων αὐτὸ μὴ μόνον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ τῶν λειτουργικῶν (75) πνευμάτων ἐν αὐτῷ εἶναι, καὶ βαθμῶ μόνον αὐτὸ διαφέρειν τῶν ἀγγέλων. Τοῦτο δὲ ἐστὶ πρὸς μὲν τοὺς Ἀρειανούς προσποιητὸς μάχη· ἀλθθῆς δὲ ἀντιλογία πρὸς τὴν εὐσεβῆ πίστιν. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, ἀρνούμενοι τὸν Υἱὸν, ἀρνοῦνται καὶ τὸν Πατέρα· οὕτω καὶ οὗτοι, δυσφημοῦντες (76) εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσφημοῦσι καὶ εἰς τὸν Υἱόν. Καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη διακλοντο τὴν πρὸς τὴν ἀληθεῖαν ἀντίστασιν, ἵν' οἱ μὲν κατὰ τοῦ Λόγου, οἱ δὲ κατὰ τοῦ Πνεύματος φρονούντες, τὴν αὐτὴν ἔχουσιν εἰς τὴν ἅλιαν Τριάδα βλασφημίαν. Ταῦτ' ἐν συννοίᾳ καὶ πολλὰ λογιζόμενος, ἐν ἀθυμίᾳ γέγονα, ὅτι πάλιν εὖρε παλῖν ἐὶν τὸς ὑποκρινόμενους τὴν μανίαν αὐτοῦ· καὶ κρίνας μὲν ἤμην σωπῆν (77) ἐν τοιοῦτω καιρῷ· διὰ δὲ τὴν προτροπὴν τῆς σῆς διότιητος, ἐνεκὰ τε τῆς ἐκείνων ἀλλοδοξίας καὶ σατανικῆς προσητείας, δι' ὀλίγων ἔγραφα τὴν ἐπιστολὴν, μόγις καὶ ταῦτα δυνηθεὶς, ἵνα μόνον καὶ σὺ, πρόσφασι ἐκ τούτων λαθῶν, κατὰ τὴν προσουσάν σοι σύνεσιν τὰ λείποντα (78) προσθήῃς, καὶ πλήρης ὁ κατὰ τῆς δυσσεβοῦς αἰρέσεως ἔλεγχος γένηται.

2. Τῶν μὲν οὖν Ἀρειανῶν οὐκ ἀλλότριον καὶ τοῦτο ἐνθύμημα. Ἄπαξ γὰρ ἀρνούμενοι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, εἰκότως καὶ αὐτὰ καὶ κατὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δυσφημοῦσι. Διὰ καὶ οὐ χρὴ πλέον τι πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν· ἀρκαί γὰρ τὰ πρὸ τούτων εἰρημίαν κατ' αὐτῶν. Πρὸς δὲ τοὺς περὶ τοῦ Πνεύματος ἀπατηθέντας, τρῶμα τι, ὡς ἂν αὐτοὶ φαίεν, προσήκει διερευνώντας εἰπεῖν (79). Τούτων γὰρ καὶ θαυμάσιον ἂν τις τῶν ἀνοσιαν, ὅτι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μὴ θέλοντες κτίσμα εἶναι, καὶ καλῶς γε κατὰ τῆς φρονούσεως (80), οὕτως τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ κτίσμα καὶ ἀκού-

Tropici dicti sunt. Vide infra num. 10.

(75) Ita Regii ambo manuscripti, Seguerianus item, Basil. Gobl. et Felckm. secundus, atque eodem modo legitur in Epistula divi Pauli ad Hebræos i, 14. Alii et editi, λειτουργῶν. Βαθμῶ μόνον. Paulo post, Anglicanus codex solus, προσπειτὸς ἢ μάχη.

(76) Hic et infra post δυσφημοῦσι particula καὶ in manuscripto Regii primo et Segueriano omnium optimis codicibus legitur, in aliis omittitur. Iidem mox, διεκλοντο. Editi, διεκλοντο. Ibidem Basiliensis codex manuscriptus solus, πρὸς τῆς ἀλθθῆτας.

(77) In editis et in quibusdam manuscriptis hic perperam legebatur σωπῶν. Verum Regii ambo codices, Anglicanus item et Basiliensis, σωπῆν recte habent. Mox aliqui codices cum editis habent διοτιητος, ἐνεκὰ τε. Regius autem primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus habent γνησιότητος ἐνεκὰ γε. Nannius quoque γνησιότητος legit : nam veritatis sinceritatis ; tantillam momenti res est.

(78) Regius primus et Seguerianus, λεπόμενα.

(79) Regius et Seguerianus, ὀλίγα προσήκει διερευνώντας αὐτούς εἰπεῖν. Ibidem mox εὐθύς post ἐν τις ἀδιδόν.

(80) Sic Reg. 4, Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 1. Cæteri vero et editi κατὰ omittunt. Mox Otobon., τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

σαι ἡμέσονται; Καὶ γὰρ εἰ διὰ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα Α
 τοῦ Λόγου ἐνόησα, οὐ θέλουσιν εἶναι τῶν γεννητῶν
 αὐτὸν τὸν Υἱὸν, ἀλλ', ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς, δημιουργὸν
 αὐτὸν εἶναι (81) τῶν ποιημάτων φρονούσιν διὰ τί τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ τὴν αὐτὴν ἔχον ἐνόησα πρὸς τὸν
 Υἱὸν, ἣν αὐτὸς ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, κτίσμα λέγουσι,
 καὶ ἠγνόησαν, οἷτι, ὡς περ μὴ διατρούσιν τὸν Υἱὸν
 ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, σώζουσι τὸ (82) ἓνα θεὸν εἶναι,
 οὕτω, θαιροῦντες ἀπὸ τοῦ Λόγου τὸ Πνεῦμα, οἰκίετι
 μίαν τὴν ἐν Τριάδι θεότητα σώζουσι, σχίζοντες αὐτὴν
 καὶ ἐπιμίσγοντες αὐτῇ ἄλλοτριαν καὶ ἑτεροειδῆ φύσιν,
 καὶ τὸς κτίσματα συνεξιστοῦντες αὐτῆν; Τοῦτο δὲ
 πάλιν οὐκίετι ἔν εἶναι δείκνυσιν τὴν Τριάδα, ἀλλὰ ἐκ
 δύο καὶ διαφόρων φύσεων συγκατεμένη αὐτῆν, διὰ τὸ
 ἑτεροουσίον τοῦ Πνεύματος, ὡς αὐτοὶ ἐπιτοῖς ἀνε-
 γλάσαντο (83). Ποία οὖν αὕτη θεολογία ἐκ δημιουργοῦ
 καὶ κτίσματος συγκατεμένη; Ἡ γὰρ οὐ Τριάς
 ἐστίν, ἀλλὰ θυσ, καὶ λοιπὸν ἡ κτίσις, ἦ, εἰ (84) Τριάς
 ἐστίν, ὡς περ οὖν καὶ ἐστίν, πῶς τοῖς μετὰ τὴν Τριάδα
 κτίσματα συντάττουσι τὸ τῆς Τριάδος Πνεῦμα; Τοῦτο
 γάρ ἐστι πάλιν διακεῖν καὶ διαλύειν τὴν Τριάδα. Οὐκί-
 οῦν, κακίως φρονούσιν περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ
 ἁγίου (85), οὐδὲ περὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονούσιν (86).
 Εἰ γὰρ ἐφρόνουσιν ὀρθῶς περὶ τοῦ Λόγου, ἐφρόνουσιν
 ὀρθῶς καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς
 ἐκπορεύεται, καὶ τοῦ Υἱοῦ Ἰωάν θ, παρ' αὐτοῦ (87)
 δίδονται τοῖς μαθηταῖς καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς
 αὐτόν. Οὕτω δὲ πλανώμενοι, οὐδὲ περὶ τοῦ Πατρὸς
 ὀρθῶς τὴν πίστιν ἔχουσιν. Οἱ γὰρ ἀντικείμενοι τῷ
 Πνεύματι, ὡς εἶπεν ὁ μέγας μάρτυς Στέφανος, οὕτω
 καὶ τὸν Υἱὸν ἀρνοῦσιν. Τὸν δὲ Υἱὸν ἀρνοῦμενοι, οὐδὲ
 τὸν Πατέρα ἔχουσι.

Filium negant. Filium autem negantes, neque Patrem profecto habuerint⁶⁷.

⁶⁷ Act. vii, 51. ⁶⁸ I Joan. ii, 23.

(81) Regius secundus, αὐτὸν εἶναι. Ceteri et edi-
 ti εἶναι οὐκίετι. Ibidem Reg. 1, Seg. Anglican., φρο-
 νούσι. Alii vero et editi, φρονούσιντες.

(82) Sic Reg. 1, Seg., Basil. Alii vero et editi,
 τὸν.

(83) Sic Reg. 1, Seg. et mox δηλιουργῶ. Ceteri
 et editi, ἐκλάσαντο et δημιουργοῦ.

(84) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Gobl. et Felckm. 1.
 In Reg. 2 tamen ei deest. Alii et editi, ἡ κτίσις, εἰς
 Τριάδα ἐστίν, ὅπερ οὐκ ἐστίν, καὶ πῶς, etc.

(85) Haec verba usque ad καλῶς inclusive desunt
 in Reg. 2.

(86) Ne pigeat annotare, in haec verba : Et γὰρ
 ἐφρόνουσιν ὀρθῶς περὶ τοῦ Λόγου, ἐφρόνουσιν ὀρθῶς καὶ
 περὶ τοῦ Πνεύματος, haec observari a Felckm. : Est
 in Bibliotheca Archipalatina codex manuscriptus Graecus,
 in quo praeter illos V Dialogos Athanasii, quos
 supra tom. II habes (jam vero infra tom. II) tam
 Maximi illius magni Monothelitarum adversarii, tam
 D. Augustini Soliloquia et Damascei quaedam : tum
 denique nescio cuius atheniensis monachi complura opu-
 scula, qui circa annum Domini 4170 vixit. Siquidem
 fol. 214, col. 3, exstat ejus quoddam opusculum ad
 Manuelem Comnenum imperatorem de astrologia, ubi
 fol. 2, col. 2, Judaeos refutans inquit : Ἄγετι λοιπὸν,
 ὦ Ἰουδαίε, τίς ἡ αἰτία δι' ἣν οὐκ ἐν αἰχμαλωσίᾳ δια-
 τρήσεις τοσοῦτον καιρὸν; Ἰδοὺ γὰρ ὡσεὶ χίλια πρὸς
 τοὺς ἑκατὸν ἔτη διήλθοσαν, καὶ ὁ νότος ὁμίον κατὰ
 τὴν τοῦ Δαβὶδ πρόφῆτην εἶσι συγκατάμπεται. Hoc est :
 Dic igitur, o Judae, quae causa est quod nunc in

A quidem in re recte sentiunt,) Spiritum Filii rem
 creatam esse vel etiam audire patientur. Si enim
 propter Verbi cum Patre unitatem nolunt Filium
 esse e rebus factis : sed, quod quidem verum est,
 ipsum rerum facturum opificem esse sentiunt ;
 quare Spiritum sanctum, qui eandem habet cum
 Filio unitatem quam Filius cum Patre, rem creatam
 esse audent dicere? Cur ignorant quod quemad-
 modum Filius a Patre non dividendo, Dei unitatem
 servant, ita dividendo Spiritum a Verbo, non am-
 plius unam in Trinitate servant divinitatem, quam
 nempe diffundunt, et cui alienam ac diversam natu-
 ram admiscunt, quam deique inter res creatas
 collocant? Id sane probat non jam rem uam esse
 Trinitatem, sed ipsam ex duabus ac diversis natu-
 ris constare, ob diversam videlicet Spiritus sub-
 stantiam, quam illi sibi ipsis commenti sunt. Quae-
 nam ergo ista tandem est theologia ex creatore et
 re creata conflata? Vel enim non est Trinitas sed
 dualitas, ac deinde res creata : vel si Trinitas est,
 uti vere est, quomodo cum rebus creatis quae post
 Trinitatem existunt, Trinitatis Spiritum audent
 collocare? Id enim rursus est dividere ac dissolvere
 Trinitatem. Itaque si male de Spiritu sancto sen-
 tiant, bene de 519 Filio sentire non queunt. Nam
 si recte de Verbo sentirent, recte quoque de Spiritu
 sancto qui a Patre procedit sentirent, qui cum
 Filii sit proprius, ab illo discipulis omnibusque in
 eum credentibus datur. Quinetiam qui in hujus-
 modi errore versantur, neque in Patrem sanam
 fidem habere possunt. Nam qui Spiritui resistunt,
 uti insignis martyr Stephanus dixit⁶⁸, eodem et

ut i magis martyr Stephanus dixit⁶⁸, eodem et

capivitate verseris et quidem a tam diuturno tem-
 pore? Enimvero ab annis circiter centum supra
 mille qui praeterierunt, dorsum vestrum, juxta Da-
 vidis prophetiam, adhuc incurvatur. Hic ergo quis-
 quis est in opusculo, Quod Spiritus sanctus a solo
 Patre procedat, ad Maximum Smeriotium scribens,
 et fol. 179, col. 3, praesentem hunc locum citans, sic
 praefatur : Ἀπίστα γὰρ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὅτιν τε
 τὴν ὑπαρξίν κέκτηται, καὶ τίνα τρόπον ἐκλάμπει τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ὅπως τοῖς ἀξίαις (sic mss.,
 forte ἀξίαις) αὐτοῦ διαβύσται, ἐν τῇ πρὸς Ζαραπίω-
 να ἐπισκοπὸν ἐπιστολῇ σαφῶς οὕτω διελάτηεν· Εἰ
 καλῶς ἐφρόνουσιν περὶ τοῦ Λόγου, ὀρθῶς ἂν ἐφρόνουσιν
 καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπο-
 ρεύεται. Hoc est : Enimvero magnus ille Athanasius
 opportune in Epistola ad Serapionem episcopum,
 ac disertis verbis edisserit, undecum Spiritus sanctus
 existentiam mutetur, et qua ratione illuce-
 scat, necnon quo pacto detur iis qui digni sunt, his
 verbis : Si recte de Verbo sentirent, sanam quoque
 doctrinam tenerent de Spiritu sancto qui ex Patre
 procedit. Haec Felckm.

(87) Sic Reg. 1, Seg. Gobl. Felckm. 1, Otobon.
 et incertus auctor qui hunc locum citat epistola ad
 Maximum Smeriotium ex mss. Graec. biblioth. Ar-
 chipal., ut testatur Felckm. Alii et editi, 3 παρ' αὐ-
 τοῦ. Mox Regius 2, ποτεούσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ.
 Mox item omnes mss. περὶ τοῦ Πατρὸς habent :
 editi male, περὶ τοῦ Πνεύματος.

5. Undenam ergo tantæ vobis temeritatis causa, A ut nec illud a Salvatore dictum vereamini : « Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem neque in hoc sæculo neque in futuro⁹⁷ » Ariani quidem, etsi corpoream Verbi præsentiam, et quæ ejus causa dicta sunt, non intelligerent, ex his tamen occasione suæ comminiscendæ hæresis improbissime nacti, Dei hostes esse et vere de terra⁹⁸ inania loqui convicti sunt. Vos vero undenam, quæso, in errorem inducti estis? Quis vos ita docuit, vel quis tandem modus vestri erroris? Legimus, inquit, in propheta Amos hæc Dei verba : « Quia ecce ego firmans tonitru, et creans spiritum diluculum et nebulam, et gradieni super excelsa terræ: Dominus Deus omnipotens, nomen ipsi⁹⁹. » Inde adducti fuimus ut Ariani, qui Spiritum sanctum rem creatam esse docent, assentiremur. An ergo quod apud Amos exstat legisit: quod autem in Proverbiis dicitur : « Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua¹⁰⁰, » an legisit necne? Ergone istud Proverborum ex veritate interpretamini, ne videlicet Verbum rem creatam dicatis : illud autem prophætæ nulla interpretatione explicatis, sed voce « spiritus » tantummodo audita, Spiritum sanctum rem creatam dici existimatis? Atqui in Proverbiis Sapientia aperte dicit : « Creavit me. » Verumtamen recte vos dictum illud ita excipitis, ut non creatricem Sapientiam rebus creatis annumeretis. Sic igitur vox illa prophætæ non Spiritum sanctum denotat, sed tantum de spiritu dicitur. Cum ergo multa sit in Scripturis spirituum differentia, rectumque sensum habere possit iste Scripturæ locus, cur vos velut litigiosi aut serpentis Ariani morsu ulcerati, de Spiritu sancto prophetam 520 Amos loqui arbitrâmini, ne scilicet credere desistatis Spiritum sanctum rem creatam esse?

4. Dicite, amabo, an in aliquo divinæ Scripturæ loco Spiritum sanctum simpliciter spiritum dici reperiat, siue addita voce vel Dei, vel Patris, vel

⁹⁷ Math. xii, 32. Marc. iii, 29. ⁹⁸ Joan. iii, 31.

(88) Sic Reg. 1, Seg. Anglie. Gobl. Felckm. 1. D Cæteri autem et editi, τοιαύτης. Regius primus et Seguerianus mox pro Κυρίου, habent Σωτήρος.

(89) Regius secundus, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. Ibidem Gobl. et Felckm. primus pro μέλλοντι, habent ἐρχόμενον. Mox Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, Ἀρειανοί, καίτοι. Cæteri et editi καίτοι omittunt. Mox item Regius primus, Seguer., ὅμως ἐξ αὐτῶν, et paulo post, καὶ οὕτως ἐλέγχθησαν. Alii et editi, et καὶ ὅμως, οὕτως omittunt.

(90) Sic Regius primus et Seguerianus. At Gobl. et Felckmanni primus, χειροφωνοῦντες. Cæteri et editi, καινολοῦντες. Mox Reg. 1, Seg. Gobl. et Felckm. 1 sic habent : ἠπατήθητε παρ' αὐτῶν; Τί ἀκούσαντες, ἢ τίς ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης ὁμῶν πλάνης; Ἄλλ' ὡς γραφεῖσαν αὐτῆν φασὶν ἐν τῷ, etc. Regius et Seguerianus αὐτὴν omittunt. Ibidem iidem habent ὅστις ἔγω.

5. Πόθεν τοίνυν ὁμῶν, ὡς εἰπότε, τῆς (88) τοιαύτης τῶμης ἢ πρόφασις, ὥστε μὴ φοβηθῆσαι τὸ ὄπλ τοῦ Κυρίου εἰρημέμων· Ὁς δ' ἐν βλασφημίᾳ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἀφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι (89) τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι; Ὁι μὲν γὰρ Ἀρειανοί, καίτοι τὴν ἑνσαρκον παρουσίαν τοῦ Λόγου καὶ τὰ ἐκ' αὐτῆν εἰρημένα μὴ νοήσαντες, ὅμως ἐξ αὐτῶν πρόφασιν λαθόντως εἰς τὴν αὐτῶν ἀρεσκίαν, καὶ οὕτως ἐλέγχθησαν θεομάχοι καὶ ὡς ἀληθῶς ἀπὸ γῆς καινολογοῦντες (90). Ὑμεῖς δὲ πόθεν ἠπατήθητε; παρὰ τίνων ἀκούσαντες, ἢ τίς ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης ὁμῶν πλάνης; Ἀνέγνωμεν, φασίν, ἐν τῷ προφήτῃ Ἀμώς, λέγοντος τοῦ Θεοῦ, « Ὅτι Ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βρονθῆν, καὶ κτιῶν πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνωθρόπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ποίων ἔρπον καὶ ὁμίχλην, καὶ ἐκπαθαίνω ἐπὶ τὰ ὄρητὰ τῆς (91) γῆς, Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. » Καὶ ἐνθεν ἐπιέσθημεν τοῖς Ἀρειανοῖς λέγουσι κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἶτα τὸ μὲν παρὰ τῷ Ἀμώς (92) ἀνέγνωτε· τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, » οὐκ ἀνέγνωτε, ἢ ἀνέγνωτε; Καὶ τοῦτο μὲν (95), ὡς ἔχει ἀληθείας, ἐρμηνεύετε, ἵνα μὴ εἴπητε κτίσμα τὸν Λόγον· τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ οὐκ ἐρμηνεύετε, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀκούοντες « πνεῦμα, » ἐνομοίσατε λέγεσθαι κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Καίτοι ἐν μὲν ταῖς Παροιμίαις φανερώς (94) ἡ Σοφία λέγουσά ἐστι· τὸ, « ἔκτισέ με »· καὶ ὅμως καλῶς γε ποιοῦντες, ἐρμηνεύετε τὸ βῆτον, ἵνα μὴ τὴν δημιουργὸν Σοφίαν ἐν (95) τοῖς κτίσμασι συναριθμητῆ. Τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ βῆτον οὐκ ἔχει γινώσκοντα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' ἀπλῶς εἴρηται περὶ πνεύματος. Πῶς οὖν, καίτοι πλείστης ὁμοῦ διαφοράς ἐν ταῖς Γραφαῖς περὶ πνευματίων (96), καὶ δυναμίτων τοῦ βῆτον τὴν ἰδίαν διάνοιαν ἔχειν ὄρθην, ὁμεῖς, ὡς φιλονεικοῦντες ἢ ὡς ὑπὸ δόγματος τοῦ Ἀρειανοῦ θροῦς βλαβέντες, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρησθαι παρὰ τοῦ Ἀμώς νομίζετε, ἵνα μόνον τοῦ φρονεῖν κτίσμα μὴ ἐπιλάθησθε;

(91) Reg. 1, Seg. Gobl. Felckm. 1, τὰ ὄρητ. Quæ sequuntur καὶ ἐνθεν usque ad τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, usunt in ms. Basil.

(92) Regius secundus, παρὰ τοῦ Ἀμώς. Mox Seg., ὁ Κύριος ἔκτισε, etc.

(93) Sic primus codex Regius. Cæteri vero et editi, τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον, τοῦτο μὲν. Item mox primus codex Reg. Anglican. Gobl. et Felckm. 1, ὡς ἔχει ἀληθείας. Alii et editi, ὡς ἔχει ἢ ἀλήθεια.

(94) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Basil. Anglican. et Otobon. Cæteri et editi, φανερόν. Mox Reg. 2, ἔκτισέ με. Alii et editi me omittunt.

(95) Ἐν ἀββὰ καὶ Gobl. et Felckm. 1.

(96) Sic Regius primus. Cæteri et editi, Πνεῦματος.

(97) Sic Reg. 1, Seg. Gobl. Alii et editi, εὐρίσκειται.

(98) Sic Reg. 1, Seg. Gobl. Felckm. 1, τὰ ὄρητ. Quæ sequuntur καὶ ἐνθεν usque ad τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, usunt in ms. Basil.

(99) Regius secundus, παρὰ τοῦ Ἀμώς. Mox Seg., ὁ Κύριος ἔκτισε, etc.

(100) Sic primus codex Regius. Cæteri vero et editi, τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον, τοῦτο μὲν. Item mox primus codex Reg. Anglican. Gobl. et Felckm. 1, ὡς ἔχει ἀληθείας. Alii et editi, ὡς ἔχει ἢ ἀλήθεια.

(101) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Basil. Anglican. et Otobon. Cæteri et editi, φανερόν. Mox Reg. 2, ἔκτισέ με. Alii et editi me omittunt.

(102) Ἐν ἀββὰ καὶ Gobl. et Felckm. 1.

(103) Sic Regius primus. Cæteri et editi, Πνεῦματος.

(104) Sic Reg. 1, Seg. Gobl. Alii et editi, εὐρίσκειται.

Πατρός, ἢ ὅτι ἐμοῦ, ἢ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ (98) καὶ Α τοῦ Υἱοῦ, ἢ παρ' ἐμοῦ, ὃ ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ μετὰ τοῦ ἄρθρου, ἵνα μὴ ἀπλῶς λέγηται πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα (99) ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ Παράκλητον, ἢ ἀληθείας, ὃ ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ λόγοντος (1). « Ἐγὼ εἶμι ἡ ἀλήθεια » ἵνα, ἀκούσαντες ἀπλῶς « πνεῦμα, » ὀποιοῦσθε εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἐξερρήθωσαν δὲ τοῦ λόγου νῦν οἵτινες ἤδη λαβόντες, πάλιν ἠνομάζονται, καὶ ὅσοι, προμαθόντες περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὕστερον ὡς ἐν ἐκπαλήθει (2) καὶ ὀπομνήσει, καὶ μόνον λεγόμενον « τοῦ πνεύματος, » οὐκ ἄγνοοῦσι περὶ τίνος ἀκούουσι· καὶ μάλιστα, ὅτι καὶ οὕτως μετὰ τοῦ ἄρθρου λέγεται. Καὶ ὅπως ἔπειτα τοῦ ἄρθρου, ἢ τῆς προερρημένης προσθήκης, οὐκ ἂν εἴη σηματούμενον (3) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οἷα ἐστὶν ἂ γράφει Παῦλος τῆς Γαλάτας: « Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀπ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων νόμου τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; » Ποῖον δὲ ἦσαν λαβόντες ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δίδόμενον τοῖς πιστεύουσιν καὶ ἀναγεννωμένους διὰ λουτροῦ περιλογισίας; Καὶ Θεσσαλονικεῖσι δὲ γράφων (4): « Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυται: » εἰδοῖσι καὶ αὐτοὺς ὅσοι ἔλαβον εἰλεγον, ἵνα μὴ σβένθωσιν ἐξ ἀμαρτίας τὴν ἐν αὐτοῖς ἀναρθεῖσαν τοῦ Πνεύματος χάριν. Ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ τοῦ Σωτήρος ἀνθρωπίνως διὰ τὴν σάρκα ἢν προσέλαβεν, ἐὰν λέγωνται οἱ εὐαγγελισταὶ (5), « Ἰησοῦς δὲ, πλήρης (6) Πνεύματος ἦν, ὁπίστροφεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου; » καὶ τὸ, « Τότε οἱ Ἰησοῦς ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἐρημον; » τὸν αὐτὸν ἔχει νῦν. Προερίητο γὰρ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ: « Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἀπαντᾶτον λαόν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος, καὶ προσευχομένου, ἀνευθῆναι (6') τὸν οὐρανόν, καὶ καταβῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῶς εἶδει, ὡσεὶ (7) περιστέρην, ἐπ' αὐτόν. » Καὶ ὄθλον ἦν, ὅτι, λεγόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν σηματούμενον. Οὕτως μὲν οὖν παρ' οἷς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κἂν μόνον τὸ Πνεῦμα λέγηται χωρὶς τῆς ἐπ' αὐτῷ προσθήκης (8), οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σημαίνεται, ἔχον μάλιστα τὸ ἄρθρον.

5. Ὑμεῖς δὲ εἴπατε τὸ προαθὲν ὑμῖν (9), εἰ εὐρίσκεται πῶς τῆς θείας Γραφῆς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον

⁹⁸ Joan. xiv, 6. ⁹⁹ Galat. iii, 2. ¹ I Thess. v, 19. ² Luc. iv, 1. ³ Math. iv, 1. ⁴ Luc. iii, 21, 22.

(98) Reg. 1, Seg., ἢ τοῦ Χριστοῦ, etc. (99) Regius secundus omittit, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα. Ibidem τὸ bis mox seq. deest in Reg. 1 et Seg.

(1) Regii et Seg., τοῦ λόγοντος. Cæteri et editi τοῦ ομιλούντος. Mox Otobon., ὀποιοῦσθε τὸ Πνεῦμα. (2) Sic Reg. 1 et Seguerian. Cæteri et editi, ἀναλήθει.

(3) Sic Regii et Seg. Cæteri vero et editi, σημαίνον. Mox Regius secundus et Seguerian., ὁ Παῦλος. Ibid. τοῖς abest a Gobl. et Felckm. 1.

(4) Sic Regii et Seguer. Cæteri et editi καὶ omitant. Ibid. Goblirian. et Felckm. 1, δὲ πάλιν γράφω.

(5) Gublter. et Felckm. 1, προσέλαβεν, λέγουσιν εὐαγγελισταί.

(6) Luc. iv, 1, ex omnibus etiam mas. edit. Oxiæ., ann. 1675, legitur, Ἰησοῦς δὲ Πνεύματος ἁγίου πλήρης. At vocem ἁγίου non legisse Athanasium ex hac loco patet. Mox ibid. Reg. et Seg. ha-

abent τὸ τότε. Gobl. et Felckm. 1, καὶ οἱ Ἰησοῦς. Alii et editi, καὶ τὸ τε. Mox item Reg. et Seg. habent προερίητο, ut et Anglican. et Felckm. 1, et Otobon. Alii vero, προερίηται. Item ibid. Reg. 1, Seg., ὅτι ἐγένετο δὲ, etc. (6') Forte leg. ἀνευθῆναι. EDIT. ΡΑΤΚΟΛ. (7) Reg. 1, Seg., ὡς. Ibid. quæ sequuntur verba, καὶ ὄθλον usque ad σηματούμενον, abest a Reg. 2, Gobl. et Felckm. 1, Anglic., ἢν item deest in Reg. 1. (8) Sic primus codex Regius, Seg. Goblirian. et Felckm. 1. Cæteri et editi, κἂν ἔταν. Mox Reg. 1, Seg., τῆς ἐν αὐτῷ προσθήκης. Paulo post Anglican. Basil., ἔχον. Cæteri et editi, ἔχον. (9) Seg., προαθὲν. Reg. 1, προαθὲν. Reg. 2, προαθὲν. Alii et editi, προαθὲν. Mox Reg. 1, Seg., ἠόρετε. Reg. 2, γὰρ ἠόρατε, item Anglican. Basil. sed sine particul. γάρ. Paulo post, ἐπ' deest in Regio 2, πάλιν a Gobl. et Felckm. 1, et γὰ a Reg. 1, Seg.

ctum invenistis tantummodo Spiritum appellari sine predicto addimento et observatione cuius meminimus. Id certe nunquam prestare poteritis; siquidem nunquam ita scriptum vobis occurret. Sed contra in Genesi scriptum est: « Et Spiritus Dei ferebatur super aquas ⁷⁹. » Et paulo post: « Non permanebit Spiritus meus in hominibus his, quia carnes sunt ⁸⁰. » Et in Numeris dicit Moyses ad filium Nave: « Ne mihi amuleris. Quis triheruit populum Domini esse prophetas, cum dederit Dominus Spiritum suum ⁸¹ super eos ⁸²? » Et in Iudicium libris de Othoniel dicitur: « Et factus est super eum Spiritus Domini, et iudicavit Israel ⁸³. » Eliterum: « Et factus est super Jephthae Spiritus Domini ⁸⁴. » Et de Samsone: « Crevit, inquit, puer, et benedixit ei Dominus, coepitque Spiritus Domini ire cum illo ⁸⁵. » Et, « Irruit in eum Spiritus Domini ⁸⁶. » David item psallit: « Spiritum sanctum tuum ne auferas a me ⁸⁷. » Et rursus in Psalmo centesimo quadragesimo secundo: « Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam; propter nomen tuum, Domine, vivificabis me ⁸⁸. » In Isaiâ quoque scriptum legimus: « Spiritus Domini super me, propterea unxit me ⁸⁹. » Ante quae verba dictum erat: « Vae, filii desertores. Haec dicit Dominus: Fecistis consilium non per me: et pacta, sed non per Spiritum meum, ad peccata peccatis addenda ⁹⁰. » Et iterum: « Audite hæc: Non a principio in abscondito locutus sum. Cum staret, illic eram: et nunc Dominus misit me, et Spiritus ejus ⁹¹. » Deinde paucis interjectis addit: « Hoc fœdus meum cum ipsis, dixit Dominus; Spiritus meus, qui est in te ⁹². » Et in his quæ sequuntur rursus ait: « Non legatus, nec angelus, sed ipse Dominus servavit eos, quia illos diligebat et ipsis parcebat, ipso redemit eos et assumpsit eos, et elevavit eos cunctis diebus sæculi. Ipsi vero repugnaverunt et ad ira-

⁷⁹ Gen. 1, 2. ⁸⁰ Gen. vi, 3. ⁸¹ Num. xi, 29. ⁸² Judic. iii, 10. ⁸³ Judic. xi, 29. ⁸⁴ Judic. xiii, 24, 25. ⁸⁵ Judic. xv, 14. ⁸⁶ Psal. l, 15. ⁸⁷ Psal. cxi, 10. ⁸⁸ Isa. lxi, 1. ⁸⁹ Isa. xxx, 1. ⁹⁰ Isa. xlviii, 16. ⁹¹ Isa. lxi, 21.

(10) Τοῦτοις omittit Reg.

(11) Τοῦ deest in Reg. 1, Seg. Gobl. et Felckm. 1. Ibid. Seg., σύ με. Item ibid. Gobl. et Felckm. 1. Μη ζηλοῦ. Mox ἄν abest a Reg. 1, Seg., nec legitur num. 11, 29. Ibidem et Gobl. et Felckm. 1, ὄρη. Seg. Gobl. et Felckm. 1, ibid., τῷ λαῷ. Artic. τόν, quem Regii habent, ab aliis et editis abest. Ibidem mox, αὐτοῦ Reg. 2 omittit.

(12) Goblirian. et Felck. 1, Καὶ ἐν τοῖς Κριταῖς, Ἐγένετο Πνεῦμα Κυρίου ἐπὶ Γοθονιήλ, καὶ ἐκρίνε, etc. Ibid. pro ἐπὶ αὐτόν, Reg. 2 habet ἐπὶ Γοθονιήλ. In Seguerian. et Regii deest ἐπὶ αὐτόν, et καὶ ante ἐγένετο in Seguer. et Regio 1, ut et mox seq. καὶ πάλιν. Ibid. mox Goblirian. et Felck. 1, Ἰεφθ.

(13) Seguer. Gobl. et Felck. 1, ἐπὶ. Et paulo post, iidem et Regius 1, ἠλόγησεν αὐτό, ut legitur quoque Jud. xiii, 24. Alii et editi, αὐτόν. Ibid. Goblirian. et Felck. 1, συμπορεύεσθαι.

(14) Gobl. et Felck. 1, καὶ Δαβὶδ· Τὸ Πνεῦμα, etc., et mox, καὶ πάλιν· Τὸ Πνεῦμά σου, etc. Vox ψαλμῶν deest in Reg. 2. Editi post vocem ψαλμῶν, addunt, λέγει, καὶ, quod a Regii mss. Seguer. Goblirian. et Felckm. 1, abest. Ibid. omnes mss., γῆ εὐθεία, ubi ed. ii, τῇ εὐθείᾳ, et apud LXX legitur. Sequentia

λεγόμενον ἀπὸ τῶν Πνεύμα, χωρὶς τῆς περιειρημένης ἐπὶ αὐτῷ προσθήκης; καὶ πάλιν τῆς παρατηρήσεως ἧς γὰρ ἐμνημονώσαμεν. Ἄλλ' οὐκ ἂν εἴποτε: οὐ γὰρ εὐρήσατε γεγραμμένον. Ἄλλ' ἐν μὲν τῇ Γενέσει γέγραπται, « Καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος; » καὶ μετ' ἄλλα: « Οὐ μὴ καταμείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις (10), διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα; » ἐν δὲ τοῖς Ἀριθμοῖς λέγει Μωϋσῆς πρὸς τὸν τῷ Ναυῆ (11), « Μη ζηλοῖς σὺ ἐμέ; καὶ τίς ἐν δὴν τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας, ὅταν δὴ Κύριος τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐπὶ αὐτούς; » Καὶ ἐν τοῖς Κριταῖς ἐπὶ μὲν Γοθονιήλ: « Καὶ ἐγένετο ἐπὶ αὐτόν Πνεῦμα Κυρίου, καὶ ἐκρίνε (12) τὸν Ἰσαήλ. » Καὶ πάλιν: « Καὶ ἐγένετο ἐπὶ Ἰεφθά Πνεῦμα Κυρίου. » Περὶ δὲ Σαμφώνη: « Ἠδρύνθη, φησὶ, τὸ παιδάριον καὶ ἠλόγησεν (13) αὐτὸν Κύριος; » Καὶ, « Ἠρέσατο Πνεῦμα Κυρίου συνεκπορεύεσθαι αὐτῷ; » Καὶ, « Ἠλατο ἐπὶ αὐτόν Πνεῦμα Κυρίου. » Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ φέλλει: « Τὸ Πνεῦμά (14) σου τὸ ἄγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ; Καὶ πάλιν ἐν ἑκατοσῶν τετραρακοσῶν δευτέρῳ ψαλμῷ: « Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὀδηγήσει με ἐν γῆ εὐθείᾳ, ἐνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, Κύριε, ζῆσεις με. » Ἐν δὲ τῷ Ἠσαῖα γέγραπται (15): « Πνεῦμα Κυρίου ἐπὶ ἐμέ, οὐ εἵνεκεν ἐχριστέ με. » Ἐλέγετο δὲ πρὸ τούτου: « Οὐαί, τέκνα ἀποστάται. Τάδε λέγει Κύριος: Ἐποίησατε βουλήν οὐ δι' ἐμοῦ, καὶ συνθήκατε οὐ διὰ τοῦ Πνεύματός μου, προσθεῖναι ἁμαρτίας (16) ἐπὶ ἁμαρτίας; » καὶ πάλιν: « Ἀκούσατε ταῦτα· Οὐκ ἂν ἀρχῆς ἐν κρυφῇ λαλάριχα: ἦνικα ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην· καὶ νῦν Κύριος ἀπέστειλέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ (17). » Μετ' ἄλλα δὲ οὕτω φησὶ: « Καὶ αὕτη αὐτοῦς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε Κύριος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἐμὸν, ὃ ἐστὶν ἐπὶ σοί; » καὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων: « Οὐ πρέσβυς, οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτός ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτούς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτούς, καὶ φιλεῖσθαι αὐτόν· αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτούς, καὶ ἀνέλαθεν αὐτούς (18), καὶ ὠρίωσεν αὐτούς πάσας τὰς

verba usque ad ζῆσεις με desunt in Gobl. et Felck. 1. Hæc ultima, ζῆσεις με, existant tantum in Reg. 1, Seguer.

(15) Γέγραπται deest in Gobl. et Felck. 1; iidem omittunt, Ἐλέγετο δὲ πρὸ τούτου, cuius loco part. καὶ habent. Mox καὶ ante οὐ δι' ἐμοῦ, et διὰ Πνεύματός μου, addunt Anglic. Basil. Felck. 2, et editi. Ibid. Reg. 2, δι' ἐμῆ.

(16) Sic Reg. 1, Seguer. et Græco Scripturæ textus. Editi, ἁμαρτίαν. Mox Reg. 1, Seguer. Gobl. Felck. 1, Oub. et textus Scripturæ Græcæ, ἀκούσατε ταῦτα. Cæteri et editi, ἀκούσατε πάντα ταῦτα. Mox item ὁμῶν post λαλάριχα addunt editi, sed abest a mss. Regii et Seguer., ut et a Græco Scripturæ textu, in quo item mox et in Reg. 1, Seguer. legitur ἀπέστειλε. Inaliis vero et editis, ἀπέσταλκε.

(17) Reg. 2, καὶ hic addit. Idem mox habet αὕτη ἐστὶν ἡ παρ' ἐμοῦ, etc. Paulo post Reg. 1, Seguer. Goblirian. et Felck. 1, et Græco Scripturæ textus, τὸ Πνεῦμά τὸ ἐμὸν, ὃ ἐστὶν ἐπὶ σοί, etc. Cæteri et editi ὃ omittunt. Ibid. Goblirianus, καὶ πάλιν· Οὐ πρέσβυς, etc.

(18) Sic Reg. 1, Seguer. Goblirian. Felck. 1, et Græco Script. textus. Alii et editi omittunt καὶ ἀνέλα-

ἡμέρας τοῦ αἰῶνος· αὐτοὶ δὲ ἠπειθήσαν, καὶ παρ-
 ὤσανεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ, καὶ ἐτραφῆν αὐτοῖς
 εἰς ἔχθραν. » Ἰεζεχὴλ (19) δὲ οὕτω λέγει· « Καὶ
 ἀναβλάβη με Πνεῦμα, καὶ ἠγαγέ με εἰς γῆν Χαλδαίων
 εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐν ὁράσει, ἐν ἑνεύματι Θεοῦ. »
 Ἐν δὲ τῷ Δανιήλ· « Ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον παιδαρίου νεωτέρου, ᾧ ὄνομα Δανιήλ, καὶ ἀνε-
 ἐδόθη φωνὴ μεγάλη· Καθάρσε ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος
 ταύτης (20). » Καὶ ὁ μὲν Μιχαίας φησὶν· « Ὁκος
 Ἰακώβ παρῴσυνε Πνεῦμα Κυρίου. » Καὶ διὰ τοῦ Ἰωηλ
 ὁ Θεὸς φησι· « Καὶ ἴσται μετὰ ταῦτα, καὶ ἔκωδ ἀπὸ
 τοῦ Πνευμάτος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » Καὶ διὰ τοῦ
 Ζαχαρίου δὲ πάλιν (21), Θεοῦ φωνὴ ἐστὶ λέγοντος·
 « Πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμμά μου ἐδέξαθε,
 ὅσα ἐγὼ ἐνετέλλομαι ἐν Πνεύματι μου τοῖς δούλοις
 μου, τοῖς προφήταις. » Ὅτε καὶ αἰτιώμενος ὁ προ-
 φῆτης τὸν λαόν, μετ' ὀλίγα εἶπε· « Καὶ τὴν καρδίαν
 αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακοῦσιν τοῦ νόμου
 μου, καὶ τοὺς λόγους οὖς (22) ἐξάπιστεύει Κύριος
 παντοκράτωρ ἐν Πνεύματι αὐτοῦ ἐν χερσὶ τῶν προ-
 φητῶν τῶν ἑμπροσθεν. » Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν Πα-
 λαιῶν ἀναβλέσαντες, εἰρήκαμεν ὀλίγα.

6. Ἐρωτήσατε δὲ καὶ ὁμοίως περὶ τῶν ἐν τοῖς Εὐαγ-
 γελίοις, καὶ ὧν ἔγραψαν ὁ ἀπόστολος (23), καὶ ἀκού-
 σεθε πῶς κἀκεῖ, πλείστης ὅσσης διαφορᾶς πνευμά-
 των, κατ' ἐξάρτητον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἀπλώ-
 σενται, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, ἥς εἰκομαι, ὀνομα-
 ζεταί. Ὁ μὲν οὖν Κύριος ἦν ἄκαθ' ἑαυτοῦ, ἀν-
 θρωπίνως ἐσαπίπτετο, δι' ἣν ἐφόρε σάρκα, λέγεται
 καταβεβηκεῖν· ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτο
 δούλοισ μὲν (24) τοῖς μαθηταῖς, εἶπε· « Ἀδέσθε Πνεῦ-
 μα ἅγιον· ἐδίδασθε δὲ αὐτοὺς· Ὁ Παράκλητος τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματι
 μου, ἐκεῖνος ὁμοῦ δίδασκε πάντα. » Καὶ μετ' ὀλίγα
 περὶ τοῦ αὐτοῦ εἶπεν· « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλη-
 τος (25), ὃν ἐγὼ πέμψω ἕμιν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ
 Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύε-
 ται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· » καὶ πάλιν·
 « Οὐ γὰρ ὁμοῦς (26) ἔστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦ-

²² Isa. lxxiii, 9, 10. ²³ Ezech. xi, 24. ²⁴ Dan. xiii, 17.
²⁵ Zachar. vii, 12. ²⁶ Joan. i, 32. ²⁷ Joan. xv, 22.

6. εν αὐτοῦς. Paulo post eisdem, τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Ab
 aliis et editis vox αὐτοῦ abest. Ibid. Reg. 2, ἀνε-
 στραφῆν.

(19) Sic Reg. 1, Seguer. In Gobler. autem et
 Felckm. 1, Καὶ Ἰεζεχὴλ, καὶ ἀνάβλα, etc. Alii et
 editi, Καὶ ὁ Ἐζεχὴλ οὕτω λέγει, etc. Mox Gobler.
 et Felck. 1, ἀνήγαγε. Mox item Regii mss. et Seg.
 edit. Commel. nec non Græcus Script. textus, γῆν
 Χαλδαίων. Alii τὴν προ γῆν. Ibidem Regii, Seguer. et
 Græcus Script. textus, εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, quæ
 omittunt Reg. 2, Otob. et editi. Commel. Ab aliis
 solus art. τῆν abest.

(20) Sic Reg. 1, Seguer. Basil. et Græcus Script.
 textus: cæteri et editi, ἀπὸ τῆς. Mox Reg. 1, μὲν
 οὐκ ἴσται· Gobler. et Felckm. 1, ὁ μὲν. Ibid. Græc.
 Script. textus, παρῴσυνε. Paulo post, Reg. 1, Seg-
 uer. Gobl. Felc. 1, Græcus Scripturæ textus, καὶ
 ἔκωδ. Alii et editi καὶ omittunt.

(21) Sic Reg. 1, Seguer. At Gobler. et Felc. 1 δὲ
 omittunt, et Reg. 2, τοῦ. Alii autem et editi, διὰ δὲ
 τοῦ Ζαχαρίου πάλιν. Paulo post has voces ἐν Πνεῦ-
 ματι μου habent Reg. 1, Seguer. Gobler. Felck. 1,
 et Græcus Scripturæ textus: alii et editi omittunt.

cundiam provocaverunt Spiritum sanctum ejus, et
 conversum est eis in inimicitiam ²². » Hæc snt
 etiam Ezechielis verba: « Et levavit me Spiritus
 adduxitque in terram Chaldæorum, in captivitatem,
 in visione, in Spiritu Dei ²³. » Et apud Daniëlem:
 « Suscitavit Deus Spiritum sanctum pueri junioris,
 cujus nomen Daniel; et exclamavit voce magna:
 « Mundus ego sum a sanguine hujus ²⁴. » Michæas
 item dicit: « Domus Jacob irritavit Spiritum Do-
 mini ²⁵. » Et per Joëlem Deus dicit: « Et erit post
 ea: effundam de Spiritu meo super omnem car-
 nem ²⁶. » Per Zachariam similiter ita loquitur Deus:
 « Verumtamen verba mea et legitima mea suscipi-
 te, quæcumque ego præcipio in Spiritu meo servis
 meis prophetis ²⁷. » Cum item propheta populum
 increparet, paulo post ait: « Et cor suum obstina-
 tum constituerunt, ne audirent legem meam, et
 verba quæ misit Dominus omnipotens in Spiritu
 suo per manum prophetarum priorum ²⁸. » Hæc
 pauca ex Vetere Testamento collegimus.

6. Jam vos Evangelia et quæ apostoli conscripse-
 runt, si lubet, consulte, atque illic etiam audiri
 estis, cum plurima sit spirituum differentia, specii-
 tim tamen Spiritum sanctum non simpliciter Spi-
 ritum, sed cum memorato addimento nominari.
 Itaque cum 522 Dominus, ut supra dixi, humani-
 tus baptizaretur, propter assumptam carnem, dicitur
 super eum descendisse Spiritus sanctus ²⁹:
 quem ipse cum discipulis daret dicebat: « Accipite
 Spiritum sanctum ³⁰. » Eos item docebat: « Paracletus
 Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine
 meo, ille vos docebit omnia ³¹. » Et post pauca de
 eodem subicit: « Cum venerit Paracletus quem
 ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a
 Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me ³². »
 Et iterum: « Non enim vos estis, qui loquimini,
 sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis ³³. »

²⁹ Isa. lxxiii, 9, 10. ³⁰ Ezech. xi, 24. ³¹ Dan. xiii, 17.
³² Zachar. vii, 12. ³³ Joan. i, 32. ³⁴ Joan. xv, 22.

Ibid. δε εν μοx μετ' ὀλίγα desunt in Goblerian. et
 Felckm. 1.

(22) Sic Reg. 1 et 2, Seguer. Gobler. Felckm. 1.
 Græcus Scripturæ textus. Cæteri et editi, sou.

(23) Sic Reg. 1, Seg. Gobl., Felc. 1. At Reg. 2,
 καὶ τὴν Εὐαγγέλιον καὶ ὧν, etc. Otob., ἐκ τῶν
 Εὐαγγέλιων καὶ ὧν. Alii et editi, περὶ τῶν Εὐαγγε-
 λίων, ὧν, etc.

(24) Mæv abest a Gobler. et Felckm. 1, qui eisdem
 paulo post, ἐδίδασθε δὲ λέγων· Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 ἐκεῖνο, etc.

(25) Sic Reg. 1, Seguer. Alii et editi εἶπεν omittunt,
 Ibid. pro μετ' ὀλίγα, Gobl. et Felck. 1, habent
 πάλιν. Item hæc verba ἔταν εἶπεν, etc., usque ad
 παρὰ τοῦ Πατρὸς, habent Reg. 1, Seguer. Gobler.
 Felck. 1, Anglic., omittunt vero alii et ed. Commel.
 Ibid. Anglic. addit καὶ ante τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας.

(26) Reg. 1, Seg., οὐκ ὁμοῦς, etc., usque ad sequentia
 ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, in mss. Reg. 1, Seguer. Gobl.
 Felc. 1, exstant post ista quæ infra sequuntur, καὶ
 τοῦ ὄγτου Πνευμάτος.

Et paulo post : « Si autem ego in Spiritu Dei eicio A
dæmonia, igitur peruenit in vos regnum Dei ». »
Universam item theologiam nostricæ initiationem,
in qua scilicet nos sibi ipsi et per seipsum Patrem
conjunxit, in eodem complens, discipulis hæc præ-
cipiebat : Euntes docete omnes gentes, baptizan-
tes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ». »
Præterea cum se illis eum missurum promisit,
« præcepit ab Jerosolymis ne discederent », ac
paucis diebus interjectis, « Cum completeretur dies
Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco : et
factus est repente de caelo sonus tanquam advenien-
tis spiritus vehementis, et replevit totam domum
ubi erant sedentes : et apparuerunt illis dispersitæ
linguæ tanquam ignis. sederuntque supra singulos
eorum : et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœ-
perunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus
dabat eloqui illis ». » Hinc postea impositione ma-
nuum apostolorum Spiritus sanctus renascentibus
dabatur ». Quidam insuper Agabus in eodem vati-
cinatus est, aïens : « Hæc dicit Spiritus sanctus ». »
Et Paulus : « In quo vos Spiritus sanctus possuit
episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit
proprio sanguine ». » Et eunucho baptizato :
« Spiritus Domini rapuit Philippum ». » Scripsit
quoque Petrus : « Reportantes finem fidei salutem
animarum. De qua salute exquisierunt atque scru-
tati sunt prophætæ, qui de futura in vobis gratia
prophætauerunt, scrutantes in quod vel quale tempus
significaretur in cis Spiritus Christi, prænuñtians
eas quæ in Christo sunt passiones et posteriores
gl'orias ». » Joannes item scribit : « In hoc cognosci-
mus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis : quo-
niam de Spiritu suo dedit nobis ». » Paulus similiter
hæc ad Romanos scribit : « Vos autem in carne non
estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat
in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet,
hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est,
corpus quidem mortuum est propter peccatum, spi-
ritus vero vita est propter justitiam. Quod si Spiritus
ejus qui suscitavit Christum Jesum a mortuis, habitat
in vobis : qui suscitavit Jesum Christum a mortuis,

μα τοῦ Πατρὸς ὁμῶν ἐν λαοῖν ἐν ὑμῖν· καὶ μοῖ
ὄλγα· Ἐὶ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαι-
μόνια, ὅρα ἔσθασεν ἐφ' ὑμᾶς (27) ἡ βασιλεία τοῦ
Θεοῦ. Καὶ τὴν μὴ πᾶσαν θεολογίαν καὶ τὴν ἡμῶν
τελείωσιν, ἐν ᾗ συνῆπτεν ἡμᾶς ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ
τῷ Πατρὶ, ἐν τούτῳ συμπληρῶν, παρηγγεῖλε τοὺς
μαθηταῖς· Ἐπορευθέντες (28), μαθητεύσατε πάντας
τὰ ἔθνη. βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς,
καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐπαγγελί-
α μνος δὲ αὐτοῖς αὐτὸ πέμψειν (29), ἡ παρηγγεῖλεν
ἀπὸ Ἱερουσαλῶν μὴ χωρίζεσθαι· καὶ μεθ' ἡμέ-
ρας ὄλγας, Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς
Πεντηκοστῆς, ἦσαν πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ (30)·
καὶ ἐγένετο ἄρῳ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὡσπερ φερο-
μένης πνοῆς βίαςας, καὶ ἐπλήρῳσεν ὅλον τὸν οἶκον,
οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζό-
μεναι γλώσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισαν (31) ἐφ' ἕνα
ἕκαστον αὐτῶν· καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος
ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέρας γλώσσας, καθὼς
τὸ Πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. Ἐνθεν
οὖν καὶ διὰ μὲν τῆς (32) ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν
ἀποστόλων ἐδίδου τοῖς ἀναγεννωμένοις τὸ Πνεῦμα ἐν
ἄγων· Ἀγαθὸς δὲ τις προεφήτευσεν ἐν τούτῳ λέγων·
Ἐτάδε λέγει τὸ Πνεῦμα ἐν ἄγων· ὁ δὲ Παῦλος·
Ἐν ᾧ ὁμᾶς (33) τὸ Πνεῦμα ἐν ἄγων ἔθετο ἐπισκό-
πους, ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ (34), ἣν
περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰλοῦ αἱματος· ἐν τῷ τε εὐνοῦ-
χου βαπτισθέντος, Ἐἠρπασε Πνεῦμα Κυρίου (35)
τὸν Φίλιππον. Καὶ ἑτέρος ἔγραψε· Κομιζόμενοι ἐν
τέλει τῆς πίστεως, σωτηρίαν ψυχῶν· περὶ ἧς σωτη-
ρίας ἐξεζητήσατε καὶ ἐξηρεῖνσαν προφήται, οἱ περὶ
τῆς εἰς ὁμᾶς (36) χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνών-
τες εἰς τίνα ἡ ποῖον καιρὸν ἐδηλοῦτο ἐν αὐτοῖς Πνεῦ-
μα Χριστοῦ (37), προμαρτυρούμενον τὰ εἰς Χριστὸν
παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας. Καὶ ὁ μὲν
Ἰωάννης ἐπέσταλλεν· Ἐν τούτῳ γινώσκωμεν, ὅτι
ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεῦ-
ματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν· ὁ δὲ Παῦλος γράφει
Ῥωμαῖος μὲν· Ἐγμεῖς δὲ οὐκ ἔστε ἐν σαρκί, ἀλλ'
ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν (38).
Εὶ δὲ τὸ Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, ὅπως οὐκ ἔστιν
αὐτοῦ. Εὶ δὲ Χριστὸς ἐν ὁμῶν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν

* Luc. xi, 20.

* Matth. xxviii, 19.

* Act. i, 4.

** Act. ix, 28.

** Act. viii, 39.

** I Petr. i, 9-11.

* Act. ii, 1-5.

* Act. viii, 17.

** Act. xii, 11.

** I Joan. iv, 13.

(27) Sic Regii, Seguer. Octob. Editi autem et alii, D
ἡμᾶς.

(28) Regii et Seguerian., μαθηταῖς τὰ Πορευθέν-
τες, etc.

(29) Reg. 1., Segner. τοῖς μαθηταῖς. Hæc autem
verba επαγγελιάμενος usque ad μεθ' ἡμέρας ὄλγας
omittunt Gobler. et Felckm. 1., quorum loco solam
partic. καὶ hoc modo habent : καὶ ἐν τῷ συμπλη-
ροῦσθαι, etc.

(30) Reg. 1., Seguer. Gobler. et Felc. 1., ὁμοθυ-
μόδον.

(31) Reg. 1., Seguer. ἐκάθισαν, qui iidem mox,
πάντες.

(32) Reg. 1., Seguerianus; Ἐνθεν λοιπὸν μὲν διὰ
τῆς, etc.

(33) Ἐν ᾧ ὁμᾶς omittunt Reg. 1., Seguer. Gobler.
et Felc. 1.

(34) Reg. 1., Κυρίου. At Seguer. Gobler. et Felc. 1.,
Χριστοῦ.

(35) Κυρίου abest a Reg. 2. Mox idem et Reg. 1.,
Seg., ἔγραψε.

(36) Regii et Seguer., ἡμᾶς.

(37) Sic omnes nss. præter Felc. 2 et Reg. 2,
qui, ut Græcæ Scripturæ textus, ἐδίδου ἐν τῷ αὐ-
τοῖς. Mox Regii, Seguer. Gobler. et Felck. 1., προ-
μαρτυρούμενον. Ibid. Gobler. et Felc. 1., παθήματα.
Καὶ Ἰωάννης; Ἐν τούτῳ, etc. Item ibidem Basilii,
ἐπέσταλλεν.

(38) Basilienus, Anglic., ἐνοικεῖ. Quæ ibidem se-
quuntur usque ad Χριστὸς ἐν ὁμῖν habent Regii,
Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1., et veritè Nan-
nius : cæteri et editi omittunt. Ibid. mox Regii et
Seguer. nec non Græcæ Scripturæ textus, ἐ' ἄμαρ-
ταν. Alii et editi, διὰ τὴν ἄμαρτίαν.

ἔ' ἀμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωῆ διὰ δικαιοσύνην. Et
 ἔ' τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου (39) Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν
 ὁμίῳ, ὃ ἁγίως Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν ζωοποιή-
 σαι καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὁμίῳ διὰ τοῦ ἁποκαταστή-
 σαι τοῦ Πνεύματος ἐν ὁμίῳ· Ἐ Κορινθίους δὲ· Ἐ Τὸ γὰρ
 Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς
 γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ μὴ τοῦ Πνεύματος (40) τοῦ
 ἀνθρώπου ἐν ἐαυτῷ; οὕτως καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ οὐδὲς
 ἐφημέρον, ἐκ μὴ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς ἐκ οὗ
 τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου βλάβωμεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἐκ (41) τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἴσωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χα-
 ρισθέντα ἡμῖν· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐ Οὐκ οἴδατε (42),
 ὅτι παθὲς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν
 ὁμίῳ; Καὶ πάλιν· Ἐ Ἄλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγια-
 σθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι (43) τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι Θεοῦ
 ἡμῶν· καὶ πάλιν (44)· Ἐ Ταῦτα ἐκ πάντα ἐνεργεῖ
 τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διακρίνον ἰδίᾳ ἐκάστη καθ-
 ῶς βούλεται· καὶ πάλιν (45)· Ἐ Ὁ δὲ Κύριος τὸ
 Πνεῦμά ἐστιν· οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευ-
 θερία· Ἐ Ὅρα δὲ πῶς καὶ Γαλάταις ἐπιστάλλει
 λέγων· Ἐ Ἴνα ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ γένηται ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα τῆν ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος
 λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως· καὶ πάλιν (46)· Ἐ Ὅτι
 ἐκ ἐστε υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ
 αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὁμίῳ (47), κράνον· Ἀββὰ ὁ
 Πατήρ. Ὅστε οὐκ εἶμι ἐξ οὐλοῦ, ἀλλὰ υἱός· καὶ
 κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ· Ἐ Τοῖς δὲ Ἐφε-
 σίοις οὕτως εἶπε· Ἐ Καὶ μὴ λυπητέ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἔστιν τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσπαρίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπο-
 λυρώσεως· καὶ πάλιν· Ἐ Σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν
 ἐνότητα τοῦ Πνεύματος, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρή-
 νης· Ἐ Πρὸς δὲ Φιλιππησίους ἐπαρρησιάζετο γράφων·
 Ἐ Τί (48) γὰρ; πλὴν ὅτι παντὶ τρόπον εἶτε προσάγετε,
 εἴτε ἀληθεῖς Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ
 χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι. Οἶδα γὰρ, ὅτι τοῦτο μοι
 ἀποθήσεται εἰς σωτηρίαν, διὰ τῆς ὁμίῳ δεύσεως καὶ
 ἐκχωρησίας τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ
 τὴν ἀποκαταστάσιν (49) καὶ ἐλπίδα μου, ὅτι ἐν οὐδενί

vivilcabit et mortalia corpora vestra propter inha-
 bitantem Spiritum ejus in vobis 12. » Et ad Corin-
 thios : « Spiritus enim omnia scrutatur, etiam
 523 profunda Dei. Quis enim scit quæ sunt homi-
 nis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita et
 quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos
 autem non Deo spiritum mundi accepimus, sed Spi-
 ritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata
 sunt nobis 13. » Et post pauca : « Nescitis quia
 templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in-
 vobis 14? » Et : « Sed abluti estis, sed sanctificati
 estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri
 Jesu Christi et in Spiritu Dei nostri 15. » Et rur-
 sus : « Hæc autem omnia operatur unus et idem
 Spiritus, dividens proprie singulis, prout vult 16. »
 B Et, « Dominus autem Spiritus est; ubi autem Spi-
 ritus Domini, ibi libertas 17. » Vide etiam quomodo
 ad Galatas his verbis scribat : « Ut benedictio
 Abrahamæ seriet in Christo Jesu, ut pollicitationem
 Spiritus accipiamus per fidem 18. » Et iterum :
 « Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum
 Filii sui in corda vestra clamantem : Abba, Pater.
 Itaque jam non es servus, sed filius. Quod si filius,
 et hæres Dei per Christum 19. » Hæc quoque ejus
 sunt ad Ephesios verba : « Et nolite contristare
 Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem
 redemptionis 20. » Et rursus : « Solliciti servare
 unitatem Spiritus in vinculo pacis 21. » Ad Philip-
 pensis vero hæc confidentissime scribit : « Quid
 enika? dum omni modo sive per occasionem, sive
 C per veritatem Christum annuntietur, et in hoc gan-
 deo, sed et gaudebo. Scio enim quia hoc mihi pro-
 veniet ad salutem, per vestram orationem et sub-
 ministrationem Spiritus Jesu Christi, secundum
 expectationem et spem meam, quia in nullo con-
 fundar 22. » Et, « Nos enim sumus circumcisio, qui
 Spiritui Dei servimus et gloriamur in Christo Jesu
 23. » Et ad Thessalonicenses : « Itaque qui sper-
 nit, non hominem spernit, sed Deum qui dat Spi-

12 Rom. vii, 9-11. 13 I Cor. ii, 10-12. 14 I Cor. iii, 16. 15 I Cor. vi, 11. 16 I Cor. xii, 11. 17 I Cor. xii, 17. 18 Galat. iii, 14. 19 Galat. iv, 6, 7. 20 Ephes. iv, 30. 21 ibid. 5. 22 Philipp. i, 18-20. 23 Philipp. iii, 3.

(39) Sic Regii, Seguer. Basiliensis, Anglic. nec non Græcus Scripturæ textus: alii et edit. Commel., ἁγίου. Ibid. Basil., ἐνοικεῖ. Mox Ἰησοῦν abest a Reg. 1, Seguer.

(40) Reg. 1, Seguer. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπου τὰ τοῦ, etc. Hæc autem usque ad ἐν αὐτῷ abest a Gobler. et Felck. 1.

(41) Τὸ ἐκ δεστ in Reg. 1, Seguer.

(42) Hæc quæ sequuntur οὐκ οἴδατε usque ad Θεοῦ ἡμῶν, καὶ πάλιν, omittunt Regius 2, Ottob. Felck. 2, Basil. et editio Commel.; sed ea habent Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Leguntur quoque in Anglic. usque ad οἰκεῖ ἐν ὁμίῳ.

(43) Seguer. Gobler. et Felck. 1, ὀνόματι, ut etiam habet Regius 1, sed emendatum est, Πνεῦματι.

(44) Regius 1, μετ' ὀλίγα.

(45) Καὶ πάλιν, etc., usque ad ὅρα ἐκ πῶς, abest a Gobler. et Felck. 1, qui ibid. babent καὶ Γαλάταις πάλιν· Ἴνα, etc. Ibid. pro his verbis, οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, Regius 2 habet οὐ δὲ Κύριος. Item ibid. Regius 1 et Seguer. ἐκεῖ omittunt. Mox ibidem,

Ὅρα δὲ πῶς. Alii et editi, Ὅρατε πῶς.

(46) Καὶ πάλιν abest a Regio 1, Seguer. Gobler. D et Felck. 1. Ibid. Regius 2, ἐστε ἡμίῳ.

(47) Regius 2, ὁμίῳ. Ibid. Gobler. et Felck. 1, ὁ Πατήρ. Καὶ πάλιν Ἐφεσίοις· Μὴ λυπητέ, etc. Ibid. et abest ab Anglic. Mox Regius 2, Anglic., διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Paulo post Seguer. Gobler. et Felck. 1, λυπητέ.

(48) Gobler. et Felck. 1, Καὶ Φιλιππησίους· τί, etc. Ibidem ibidem et Regius 1, Seguer., Τί γὰρ; πλὴν ὅτι, ut et Græcus Scripturæ textus. Ottob., Τί γὰρ ἐστίν. Alii et editi, τί ἐστίν, etc. Mox Goblerianus et Felck. 1, Seguer., ἀληθεῖς· Χριστὸς γὰρ καταγγέλλεται.

(49) Sic Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1, Anglic. At Regius 2, Basil. Felck. 2, παραδοκίαν. Editi, παραδοκίαν. Mox hæc verba, ὅτι ἐν οὐδενί αὐτοῦ ἀποκαταστήσεται, desunt in Gobler. et Felck. 1, qui ibidem infra habent : Καὶ Θεσσαλονικεῖται· Ὁ δὲ ἀδελφῶν, etc. Ottob. mox, ὅτι ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Ibid., ἐξ ante διαμαρτυρεῖται, et post τοιγαροῦν abest a Regio 1, Seguer.

ritum sanctum suum in vobis 17. » Hæc item ad Hebræos scribit : « Hoc significante Spiritu sancto nondum propalatum esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum 18. » Et rursus : « Quanto, putatis, deteriori afflictiur supplicio, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit 19 ? » Et iterum : « Si enim sanguis taurorum et hircorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis : quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sempiternum, semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis 20 ? » Et ad Thessalonicenses : « Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet adventu præsentis ævæ 21. »

βαρῖσαι τὴν συνείδησιν ἡμῶν (51) ἀπὸ νεκρῶν ἔργων ; καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δέ : « Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματός αὐτοῦ (52), καὶ καταργήσει τὴν ἐπιφανείαν τῆς παρουσίας αὐτοῦ. »

5247. Ecce quo pacto Spiritus sanctus per omnes divinæ Scripturæ paginas indicatur. Quid ergo vos his simile in propheta animadvertistis ? Nec enim vel etiam articulum adjunctum habet spiritus de quo ille loquitur, ut saltem aliqua vobis ratio subesset. Vos vero perperam vobis ipsis tropos flagere audetis, nec veremini asserere, spiritum, qui creari dicitur, ipsum esse Spiritum sanctum, quamvis a peritis viris spirituum differentiam vobis discere liceret. Nam et ipsius quoque hominis spiritus dicitur, uti canit David : « Anima in angustiis et spiritus anxius clamat ad te 22. » Et in hymno trium puerorum : « Benedicite, spiritus et a animæ iustorum, Domino 23. » Ita etiam scribit Apostolus : « Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et hæredes 24. » Et rursus

17 I Thess. iv. 8. 18 Hebr. x. 29. 19 Hebr. x. 29. 20 Hebr. x. 29. 21 I Thess. ii. 8. 22 Psal. lxxvii, 7. 23 Baruch iii, 1. 24 Dan. iii, 86. 25 Rom. viii, 16, 17.

(50) Regius 4, Seguer., τούτο. Paulo post pro eti, Reg. 2 et Basil., ἐπι. Item paulo post Regius 4, Seguer., ἀξιώθησθε.

(51) Regius 4, Seguer., καθαρῖσαι τὴν συνείδησιν ἡμῶν.

(52) Sic Regii mss. et Oubob. Seguer. Gobler. et Felck. 1. Ita etiam legitur in cod. ms. Alexandr. Novi Testamenti ex edit. Oxon. 1675. Alii et editi, ἀποκτενεῖ. Cæteri autem mss. Novi Testamenti editi. Oxon., ἀναλώσει, qui et vocem Ἰησοῦς omittunt. Basil., Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκτενεῖ, ad quem locum Δοξαπατρῆς hæc notat : Σημ. Ὅτι τὸ ῥητὸν οὗ κεί- ται νῦν οὕτως ἐν τῷ Ἀποστόλῳ, ἀλλ', Ὁ Κύριος ἀνελεῖ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ἐοικε δὲ ὑπὸ τινων τὸ, Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐκβαλῆσθαι, οὐκ εἶδ' ὅ τι βουλομένων. Τοῦ δ' οὕτως ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γεγράφαι σημεῖόν ἐστι ἐναργῆς τὰ τε ἐναυθα παρὰ τοῦ ἁγίου τούτου Πατρὸς εἰρημένα, καὶ τὸ ὁμοίως προσετιγχεῖν τὸ ῥητὸν τοῦτο τὸ τε θεῖον Χριστοστόμον ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ, καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐν τῇ α' λέγει τῶν Ἀσκητικῶν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ Ῥωμαίους οὕτω κείται τὸ ῥητὸν ἐν τῷ ὕψει τῆς βίβλας Γραφῆς. Ὅρα δὲ, οἱ

αἰσχυνθῆσθαι : καὶ πάλιν : « Ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν ἡ περιτομή, οἱ Πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Καὶ Θεσσαλονικεῖς δὲ διαμαρτυρεῖται : « Τοιγαρὸν ὁ ἀθετῶν οὐκ ἀνθρώπων ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν δίδόντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ εἰς ὑμᾶς : καὶ πρὸς Ἑβραίους δὲ οὕτω (50) : « Ἀγλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου μὴτω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἐτι τῆς πρώτης σπληνῆς ἐχούσης τὰς ἀνάσιν : καὶ πάλιν : « Ἡσῶ δοκεῖτε χεῖρονος ἀξιώθησθαι τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς Διαθήκης κοινὸν ἠγγασάμενος, ἐν ᾧ ἠγάσθη, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυθρίσας ; Καὶ πάλιν : « Εἰ γὰρ τὸ αἷμα τούρων καὶ τράγων, καὶ σποδὸς βαμβαλεῖς ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἀγάτεις πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρσίτητα : πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ Πνεύματος αἰωνίου ἐαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ, κα-

καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δέ : « Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματός αὐτοῦ (52), καὶ καταργήσει τὴν ἐπιφανείαν τῆς παρουσίας αὐτοῦ. »

7. Ἰδοὺ πῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν πάσῃ τῇ βίβλῃ Γραφῇ γνωρίζεται. Τί τοίνυν ὑμεῖς τοιοῦτον ἐν τῷ προφήτῃ εἰθεωρήσατε ; Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ κἀν τὸ ἄρθρον ἔχει τὸ παρὰ τοῦ προφήτου λεγόμενον νῦν (55) ἐπινομία, ἢ να κἀν πρόφρασιν ἔχητε. Ἄλλ' ἀπλῶς ἐτολμήσατε τρόπους ἑαυτοῦς ἐπινοεῖν, καὶ εἰπεῖν τὸ λεγόμενον κτεῖσθαι πνεῦμα, αὐτὸ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καίτοι δυνάμενοι μαθεῖν καὶ παρὰ φιλολόγων ἀνδρῶν περὶ διαφορᾶς πνευμάτων. Λέγεται γὰρ καὶ ἀνθρώπου πνεῦμα, ὡς ψάλλει Δαβὶδ : « Νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ἠδολόγησον, καὶ ἠσχαλλεῖ τὸ πνεῦμά μου. » Ὁ δὲ Βαρὸυχ ἐπευχόμενός φησι : « Ψυχὴ ἐν στενοῖς καὶ πνεῦμα ἀκηδῶν κέκραγε πρὸς σέ. » Καὶ ἐν μὲν τῇ φῶθ τῶν τριῶν παίδων (54) : « Εὐλόγητε, πνεύματα καὶ ψυχὰ δικαίων, τὸν Κύριον. » Ὁ δὲ Ἀπόστολος γράφει : « Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ. Εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι : καὶ πάλιν : « Οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ

22 Hebr. ix, 13, 14. 23 I Thess. ii, 8. 24 Psal. lxxvii, 7. 25 Rom. viii, 16, 17.

καὶ ἐφ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ ῥητὸν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐδέξατο, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τινος τῶν ἄλλων πνευμάτων. Nota hunc locum ita nunc non existare apud Apostolum, sed, Dominus interficiet Spiritus oris sui. Videtur vero hæc voces, Jesus Christus, nescio qua ratione, ab aliquibus rejectas esse. Quod autem ita ab initio scripsit Apostolus, argumentum sunt tum quæ hic a sancto Patre sunt dicta, tum quod hunc locum similiter profertur divus Chrysostomus in Epist. ad Thessalonicenses, et magnus Basilius libro primo Asceticorum. Verum etiam apud Latinos scilicet hæc locus in contextu divinæ Scripturæ. Attende porro magnam Athanasium hunc locum intellexisse de ipso sancto Spiritu, non autem de aliquo aliorum spirituum.

(53) Sic Regii et Oubobon. Seguer. Ibid. Gobler. et Felck. 1, hæc verba, παρὰ τοῦ προφήτου λεγόμενον νῦν, omittunt. Alii et editi, οὐκ ἀν τὸ ἄρθρον ἔχη.

(54) Primus codex Regius, ἐν τῷ Δαυιδῇ γέγραπται. Gobler. et Felck. 1, καὶ Δαυιδῇ. Ibidem mss. Ὁ δὲ Ἀπόστολος αὐτὸ, etc. Ibidem Regii et Seg. Gobler. et Felck. 1, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα. Cæteri et editi τὸ omittunt.

ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. » A
 Ἐν δὲ τῇ πρὸς Θεσσαλονικαῖς ἐπιστολῇ ἐπευχόμενος
 λέγει· « Ὀλόκληρον ὄμων τὸ Πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ,
 καὶ τὸ σῶμα ἀμείψτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν (55) Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη. » Λέγεται δὲ καὶ
 ἀνίμωρα πνεύματα οὕτως ἐν μὲν τῇ γενέσει· « Καὶ
 ἐπήγαγεν ὁ Θεὸς πνεῦμα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐκόπασε
 τὸ ὕδωρ. » ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰωνᾶ· « Καὶ Κύριος ἐξήγειρε
 πνεῦμα ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας
 ἐν τῇ θαλάσῃ· καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευε τοῦ συντρι-
 θῆναι (56). » Καὶ ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ
 γέγραπται· « Εἶπε, καὶ ἔστη πνεῦμα καταγίβος, καὶ
 ὑψώθη τὰ κύματα αὐτῆς. » Ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ τεσσα-
 ρακοστῷ ὀγδῶν ψαλμῷ· « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ
 τῆς γῆς, ἑράκοντες καὶ πῖσας ἄβυσσοι, πῦρ, χάλαζα,
 χιών, κρυστάλλος, πνεῦμα καταγίβος, τὰ ποιῦντα
 τὸν λόγον αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἱεζεχιήλ ἐπὶ τοῦ θρη-
 νοῦ Σὺρ (57)· « Ἐν καρδίᾳ θαλάσσης, ἐν ὕδατι πολ-
 λῶ ἤγγόν σε ὁ κωπηλάται σου· τὸ πνεῦμα τοῦ νότου
 συνέτριψε σε. »

8. Ἐντυγχάνοντες δὲ καὶ ὑμεῖς ταῖς ἀγίαις (58) Γρα-
 φαῖς, εὐρήσετε λεγόμενον πνεῦμα καὶ τὸν ἐν αὐ-
 τοῖς τοῖς θεοῖς λόγος νοῦν, γράφοντος τοῦ Παύλου·
 « Ὅς (59) καὶ ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Δια-
 θήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. Τὸ γὰρ γράμ-
 μα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. » Τὸ μὲν γὰρ
 ῥῆθρον γράμματι κεχάρακται· ὁ δὲ νοῦς ὁ ἐν αὐτῷ
 πνεῦμα λέγεται. Οὕτως καὶ « ὁ νόμος πνευματικός
 ἐστιν, » ἐν ὧς πάλιν εἶρηκε (60), μὴ δουλεύωμεν ἐν
 παλαιότητι γράμματος, ἀλλ' ἐν καινότητι πνεύματος.
 Καὶ αὐτὸς μὲν εὐχαριστῶν ἔλεγεν· « Ἀρα οὖν αὐτὸς C
 ἐγὼ τῷ μὲν νοῦ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νό-
 μῳ ἁμαρτίας· οὐδὲν νῦν ἄρα (61) κατάκριμα τοῖς ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς
 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσε με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς
 ἁμαρτίας· » ὁ δὲ Φίλιππος, τὸν εὐνοῦχον ἀπὸ τοῦ
 γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα θέλων ἐπιστρέφειν, ἔλε-
 γεν· « Ἀρὰ γε γινώσκεις ἃ ἀναγκασίσεις; » τοιού-
 τον ἐσχηκῶς μαρτυρεῖται καὶ ὁ Χάλεβ (62) ἐν τοῖς
 Ἀριθμοῖς, τοῦ Θεοῦ λέγοντος· « Ὁ δὲ παῖς μου Χά-
 λεβ, οὗ ἐγενήθη ἕτερον πνεῦμα ἐν αὐτῷ, καὶ ἐπηκο-
 λούθησέν μοι· εἰσάξω αὐτὸν εἰς τὴν γῆν εἰς ἣν ἐσθλ-
 θεν ἐκεῖ (63). » Ἄλλῃ γὰρ διανοεῖ παρά τὴν ἐκεῖνον
 αὐτὸς λαλήσας, εὐάρεστος τῷ Θεῷ γέγονε. Τοιαῦτα
 ἔχεν προέτρεφεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν καρδίαν διὰ Ἰεζε-

« Nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus homi-
 nis qui in ipso est ». » Et Epistola ad Thessaloni-
 censes hæc precatur : « Integer spiritus vester et
 anima et corpus sine querela in adventu Domioi
 nostri Jesu Christi servetur ». » Dicitur etiam ven-
 torum spiritus sicuti in Genesi scriptum est : « Et
 adduxit Deus spiritum super terram, et imminuit
 sunt aquæ ». » De Jona item : « Et excitavit Do-
 minus spiritum in mare, et facta est tempestas mag-
 nis in mari, et navis periebatatur conteri ». » Et
 in centesimo sexto psalmo : « Dixit et venit spir-
 itus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus ». » Et in
 centesimo quadragesimo octavo psalmo : « Laudate
 Dominum de terra, dracones et omnes abyssi, ignis,
 grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faci-
 unt verbum ejus ». » Et apud Ezechielem, in la-
 mento Tyri : « In corde maris, in aquis multis ad-
 duxerunt te remiges tui : spiritus austri contrivit
 te ». »

8. Quii etiam si vobis sanctas litteras legere lu-
 beat, ipsum divinorum verborum sensum, spiritum
 quocumque appellari reperietis. Sic enim Paulus scri-
 bit : « Qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testa-
 menti, non literæ, sed spiritus. Littera enim occi-
 dit, spiritus autem vivificat ». » Siquidem dictum,
 littera exaratum est : sensus vero quem continet,
 spiritus dicitur. Ita et « lex spiritualis est », ut,
 quemadmodum idem dixit, non serviamus in vetu-
 state litteræ, sed in novitate spiritus. Idem quoque
 gratias agens dicebat : « Igitur ego ipse mente ser-
 vio legi Dei : carne autem, legi peccati. Nihil ergo
 nunc damnationis est illi qui sunt in Christo Jesu.
 Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me
 a lege peccati ». » Philippus etiam eunuchum a lit-
 tæra ad spiritum convertere volens aiebat : « Intel-
 ligis quæ legis ? » Talei quoque spiritum Ca-
 leh habuisse ex Numeris constat, Deo dicente :
 « Servus meus Caleb, quis factus est alius spiritus
 in eo, et secutus est me, inducam ipsum in terram
 in quam illic ingressus est ». » Nempe quia ille
 alia ab illis mente locutus sit, Deo fuit acceptus.
 Tale item cor populum habere jussit Deus per Eze-
 chielem : « Facite 525 vobis cor novum et spir-
 itum novum ». » Quæ cum ita sint, et tanta sit, ut

⁵⁸ I Cor. ii, 11. ⁵⁹ I Thess. v, 25. ⁶⁰ Gen. vii, 1. ⁶¹ Jon. i, 4. ⁶² Psal. cvi, 25. ⁶³ Psal. cxlviii, 7, 8. ⁶⁴ Ezech. xlviii, 25. ⁶⁵ I Cor. iii, 6. ⁶⁶ Rom. vii, 14. ⁶⁷ ibid. 6. ⁶⁸ ibid. 25; viii, 1, 2. ⁶⁹ Act. viii, 30. ⁷⁰ Num. xiv, 24. ⁷¹ Ezech. xviii, 31.

(55) Sic primus codex Regius, Seguer, et Græcæ Scripturæ textus in omnibus mss. edit. Oxon. Alii et editi ὄμων. Ibidem Seguer. omittit Ἰησοῦ Χριστοῦ. Mox idem Seguer., pro πνεύματα, habet Πνεῦμα. Paulo post Regius 2, τὸ Πνεῦμα.

(56) Τοῦ deest in mss. Regius et Seguer. Ibidem Reg. 1, ἐκινδύνευσε. Paulo post Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Græcæ Scripturæ textus, ἔστη. Cæteri et editi, ἦλθε.

(57) Sic Regius 1, Seguer. At alii et editi, male, θρόνου σου. Ibid. Reg. 1, καρδίαις θαλασσῶν.

(58) Sic Regius 1, Seguer. Cæteri vero et editi, θείας. Mox Regius 2, πνεῦμα καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς.

(59) Ὅς abest a Gobler. Felck. 1. Paulo post Re-

D gius 1, Seguer., ἀποκτείνει, forte pro ἀποκτενεῖ, ut habet Regius 2. Ibidem γὰρ deest in Gobleriano et Felck. 1.

(60) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Alii vero et editi ὧς solum habent. Mox iidem ἐν παλαιότητι habent : cæteri et editi ἐν omittunt.

(61) Seguer., pro νῦν ἄρα, οὖν habet. Paulo post Regius 2, τῆς ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ.

(62) Sic Regius 1, Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. 1. Editi, Ὁ δὲ παῖς Χαλὲβ, οὗ, etc., aliis omissis.

(63) Sic Regius 1, Seguerian. et LXX. Cæteri et editi, ἐκάρθη.

ostendimus, spirituum differentia, æquius profecto ageretur, si, ubi de creato spiritu mentio facta fuerit, id de aliquo prædictorum spirituum intelligeretur. Hujusmodi ille est de quo apud Isaiam legitur : « Consensit Aram cum Ephraim, et obstupuit anima ejus, et anima populi ejus, quemadmodum in silva arbor a spiritu concutitur⁶⁴. » Idem item his verbis indicatur : « Excitavit Dominus spiritum in mare⁶⁵, » propter Jonam. Tonitru siquidem sequuntur spiritus ventorum, uti contingit in pluvia quæ contra Achab cecidit, quemadmodum scriptum est : « Et factus est usque huc et usque huc, et cæli obscurati sunt nubilibus et spiritu⁶⁶. » καὶ ἕως ὧδε, καὶ ὁ οὐρανὸς συνεσκότασε νεφέλαις καὶ πνεύματι. »

9. Verum quia Christi, inquit, meminit Scriptura, hinc sit ut spiritus de quo hic est quæstio, nullus alius intelligendus sit præter Spiritum sanctum. Itane ergo Spiritum sanctum una quidem cum Christo nominari attendistis? at ubinam illum natura a Filio dividi et separari intellexistis, qui Christum quidem rem creatam non esse, sed Spiritum sanctum rem creatam esse audetis dicere? Absurdum sane fuerit ea quæ natura dissimilia sunt simul nominare eademque gloria celebrare. Quæ enim communiō vel quæ similitudo rei creatæ cum Creatore? Profecto si ita est, nihil aliud superest quam ut Filio res quas ipse creavit annumeretis et conjungatis. Inaque satis quidem esse videbatur quod apud prophetam scriptum est de spiritu ventorum, ut jam dictum est, intelligere. Verum quandoquidem factam ibidem de Christo mentionem objicitis, accurate res est nobis explicanda, si forte quid melius de isto spiritu, qui creari dicitur, ostendere possimus. Quid est igitur annuntiare inter homines Christum ejus⁶⁷, quam ipsum hominem fieri, idemque esse ac illud : « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel⁶⁸, » et alia quæ de ejus adventu scripta sunt? Cum igitur eo loci Verbi in carnem adventus annuntietur, qualem creatum spiritum intelligere debemus, præter hominum spiritum qui efficitur et renovatur, quemadmodum Deus

κτὴλ λέγων· « Ποιήσατε ἑαυτοὺς καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινόν. » Τούτων τοίνυν οὕτως ὄντων, καὶ τσαυτῆς διαφορᾶς περὶ τῶν πνευμάτων δεικνυμένης, βελτίους ἂν ἦτε (64), εἰ, περὶ κτιζομένου πνεύματος ἀκούοντες; περὶ ἐνὸς τῶν προειρημένων ἐφημεριταί, οἷον ἦν περὶ οὗ ἐν Ἠσαΐᾳ γέγραπται· « Συνεζώνησεν Ἀράμ πρὸς τὸν Ἐφραΐμ, καὶ ἐξέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐν τρόπον (65) ἐν θρουῶν ἐξόλον ὕπνῳ πνεύματος σαλευθῆ. » Τοιοῦτον δὲ ἦν καὶ, « Ὁ ἐξήγγειρε Κύριος πνεῦμα ἐπὶ τὴν θάλασσαν » διὰ τὸν Ἰωνᾶν. Ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ βροντῇ καὶ τὰ τῶν ἀνέμων πνεύματα, ὡς ἐπὶ τοῦ ὄψου τοῦ (66) κατὰ τὸν Ἀγαθὸν, ὡς γέγραπται· « Καὶ ἐγένετο ὧδε, καὶ πνεύματι. »

9. Ἄλλ' ἐπίπερ Χριστοῦ, φησὶ (67), μνημονεύει τὸ Λόγιον, ἀκαλόθως καὶ τὸ ληθόμενον πνεῦμα οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον γὰρ νοσῖν (68). Εἶτα καὶ μὲν (69) συνονομάζεσθαι τὸν Χριστῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐθεωρήσατε· τὸ δὲ διαίρειν αὐτὸ τῇ φύσει, καὶ ἀποξενίζειν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ποῦ κατονοήσατε, ὅτι τὸν μὲν Χριστὸν λέγετε μὴ εἶναι κτίσμα, τὸ δὲ ἄγιον (70) Πνεῦμα κτίσμα λέγετε; Καὶ ἀποτόν ἐστι τὰ ἀνόμοια τῇ φύσει συνονομάζειν, καὶ συνοξάζειν. Ποία γὰρ κοινωνία, ἢ ποία ὁμοίότης τῶ κτίσματι πρὸς τὸν κτίστην; Ἐπεὶ ὥρα ὁμᾶς καὶ τῷ Ἰησοῦ συναριθμεῖν καὶ συνάπτειν τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενα κτίσματα. Ἦρκει μὲν οὖν (71) περὶ πνεύματος ἀνέμων νοσῖν τὸ γεγραμμένον, ὡστερ εἴρηται· ἐπειδὴ δὲ προρασιζοῦσθε τὴν ἐν τῷ βήτῳ περὶ τοῦ Χριστοῦ μνήμην, ἀναγκαῖον ἰδεῖν ἀκριβῶς τὸ λεγόμενον, μὴ ἔρα καὶ περὶ τοῦ λεγομένου κτιζεσθαι πνεύματος οικειοτέραν εὐρωμεν τὴν διάνοιαν. Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ ἀπαγγέλλειν εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ἢ τὸ γίνεσθαι αὐτὸν ἀνθρώπων, καὶ ἴσον εἶναι τοῦτο τῷ (72) φάναι· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· » καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα περὶ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ γέγραπται; τῆς δὲ ἐνοάρκου παρουσίας ἀπαγγελλομένης περὶ τοῦ Λόγου, ποῖον χρὴ πνεῦμα κτιζόμενον νοσῖν, εἰ μὴ τὸ (73) ἀνακτιζόμενον τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀνακαινιζόμενον πνεῦμα; Τοῦτο γὰρ καὶ διὰ Ἰεζεκιὰλ ἐπαγγελιατο ὁ Θεὸς λέγων· « Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν, καὶ

⁶⁴ Isa. vii, 2. ⁶⁵ Jon. i, 4. ⁶⁶ III Reg. xviii, 45. ⁶⁷ Amos iv, 13. ⁶⁸ Isa. vii, 14.

(64) Sic Regius 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Alii et editi, εἴρηται. Paulo post idem, οἷον ἦν, περὶ οὗ ἐν Ἠσαΐᾳ. Cæteri et editi, οἷον ἦν ὡστερ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ.
(65) Primus codex Regius, Seguer. hic addunt ὅταν. Mox Reg. 1 et 2, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Τοιοῦτον δὲ ἦν καὶ ὁ, etc. Alii et editi, Τοιοῦτο δὲ ἦν καὶ τὸ, etc.
(66) Sic Regius 4, Seguer. Cæteri et editi τοῦ omitunt. Mox idem, Gobler. et Felck. 1, nec non Græcus Scripturæ textus habent, ἕως ὧδε καὶ ἕως ὧδε. Alii et editi semel tantum ἕως ὧδε. Ibidem primus codex Regius, Seguer. et Græcus Scripturæ textus, συνοξάζεται νεφέλαις. Alii et editi, συνεσκότασαν ἐν νεφέλαις.
(67) Regius 1, Seguer., ἐπεὶ περὶ, φασί, etc.
(68) Quæ sequuntur χρὴ νοσῖν, etc., usque ad τὸ Ἰνενῦμα τὸ ἄγιον, habent primus codex Regius, Se-

guer. Gobler. et Felck. 1; desunt vero in aliis et editis.
(69) Αὐτὸ post ἀποξενίζειν ἀντικτινὸν Regii et Seguer. Basil. Anglic., at alii et editi habent. Mox primus Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1, οὐ κατονοήσατε, ὅτι, etc.
(70) Ἄγιον et mox λέγετε desunt in Regio 1, Seguer. Paulo post idem, Gobler. et Felck. 1. Anglic. Reg. 2, συνοξάζειν addunt. Alii et editio Commel. abijciunt.
(71) Post οὖν, Reg. 1 et Seguer. καὶ addunt.
(72) Sic Reg. 1, Seguer. At Gobler. et Felck. 1, τοῦτο τὸ (forte pro τῷ) φάναι· Ἰδοὺ, etc. Anglic., τούτῳ φάναι τὸ, Ἰδοὺ, etc. Edit. Commel. et Reg. 2, τούτῳ φάναι· Ἰδοὺ, etc. Paulo post pro ἐπιδημία, Felck. 2 et editio Commel., δημιουργία.
(73) Primus codex Regius, Seguer., ἢ τὸ, etc.

πνεῦμα καινὸν δώσω ὑμῖν· καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν ἢν λυθῆν ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν· καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκινήν· καὶ τὸ Πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν. » Πότε δὴ τοῦτο (74) πηπλήρωται, εἰ μὴ ὅτι παραχρῆμανος ἢ Κύριος ἀνεκαίνισεν τὰ πάντα τῇ χάριτι; Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἐν τῷ ῥητῷ τοῦτον ἡ διαφορά τῶν πνευμάτων δείκνυται· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα τῶ ἡμῶν ἀνακαινίζόμενον ἔστι· τὸ δὲ Πνεῦμα τῶ ἁγίου οὐχ ἀπλῶς πνεῦμα, ἀλλ' ἐκτουτοῦ (75) φησιν αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἡμῶν ἀνακαινίζεται· ὡς καὶ ὁ ψάλλον ἐν τῷ ἔκταστῷ καὶ τρίτῳ ψαλμῷ λέγει· Ἐνανταλεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλεήσεται, καὶ εἰς τὸν χροῖον αὐτῶν ἐπιτρέψουσιν. Ἐξαποσταλεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιζέτω τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Εἰ δὲ ἐν τῷ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀνακαινιζόμεθα· οὐκ ἄρα τὸ Πνεῦμα τῶ ἁγίου ἔστι τὸ νῦν λεγόμενον πνεῦμα κτιζέσθαι, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον. Καὶ ἔπειτα, διὰ τὸ πάντα γενέσθαι (76) διὰ τοῦ Λόγου, φρονεῖτε καλῶς μὴ εἶναι κτίσμα τὸν Υἱόν· πῶς ὁ βλάστημὸν ἔστι λέγειν ὑμᾶς κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου τελειοῖ καὶ ἀνακαινίζει; Καὶ εἰ, διὰ τὸ γεγράφθαι ἀπλῶς πνεῦμα κτιζέσθαι, ἀνεπίστατον ἔσονται τοῦτο τὸ Πνεῦμα τῶ ἁγίου· πισθῆναι λοιπὸν ὀφείλοισιν, (77) ὅτι μὴ τὸ Πνεῦμα τῶ ἁγίου ἔστι τὸ κτιζόμενον, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον ἔστι τὸ ἐν αὐτῷ ἀνακαινιζόμενον· περὶ οὗ καὶ ὁ (78) Δαδὶδ ἤλεγχο ψάλλον· Ἐκαρδία καθαρὰ κτίσει ἐν ἐμοί, ὁ Θεός (79), καὶ πνεῦμα εὐθὺς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἔγκαστος μου. » Ὅτε μὲν γὰρ λέγεται κτιζέειν· πρότερον δὲ ἐπίστατον, ὁ Ζαχαρίας φησίν· Ἐκτείνων τὸν οὐρανόν, καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν, καὶ πλάσσει πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ· ἐν γὰρ πρότερον ἐπλάσε, τοῦτο πεπτωκὸς ἀνέκτισε (80), γενόμενος αὐτὸς ἐν τῷ κτισματι, ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἔγένετο, ἔνα, ὡς ὁ Ἀπόστολος εἶπε, « τοὺς δύο κτίσει εἰς ἓνα καινὸν ἀνθρώπου, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. » Οὐ γὰρ ὡς ἑτέρου δημιουργηθέντος παρὰ τὸν ἐξ ἄρχῆς κατ' εἰκόνα γενόμενον ἀνθρώπου εἶλεν (81)· ἀλλὰ τὸν ἐν Χριστῷ κτισθέντα καὶ ἀνακαινισθέντα νοῦν συνεβούλευεν ἀναλαβεῖν· ὅπερ καὶ διὰ Ἰεζεκιὴλ πάλιν δηλοῦται, λέγοντος αὐτοῦ· ἰ Ποιήσατε ἑαυτοὺς καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινόν· καὶ ἕνα τί ἀποβήσκατε, οἶκος Ἰσραὴλ; Διότι οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀποβήσκατος, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. »

10. Οὐκοῦν τοῦ κτισθέντος πνεύματος τοιαύτην

A per Ezechielem pollicitus est, dicens: « Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo vobis: et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum, et Spiritum meum dabo in vobis ». Quando ergo id impletum est, nisi cum advenit Dominus, et suar gratia omnia renovavit? Porro hoc etiam in loco spirituum differentia ostenditur. Nam spiritus noster, is est qui renovatur: sed Spiritum sanctum, non simpliciter spiritum, sed suum esse Spiritum Deus declarat, in quo scilicet spiritus noster renovatur, uti Psalmista psalmo cecentesimo tertio luculenter docet: « Auferes spiritum eorum et deficient, et in pulverem suum revertentur. Emittes Spiritum tuum et crebuntur, et renovabis faciem terra ». Quod si in Spiritu Dei renovamur: non ergo Spiritus sanctus is est qui creari dicitur, sed noster spiritus. Si 526 item quia omnia per Verbum facta sunt, recte sentiatia Filium non esse rem creatam: an non videtur impium est vos Spiritum sanctum, in quo Pater per Verbum omnia perficit et renovat, contendere rem esse creatam? Si igitur quod simpliciter scriptum sit spiritum creari, illum ideo Spiritum sanctum esse sibi ipsis fincere: jam persuasum illis esse debet, non Spiritum sanctum illum esse qui creatur, sed nostrum esse qui in eo renovatur; qua de re et ipse David hoc modo precabatur: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis ». Etiam hoc in loco spiritum creari dicitur, quem antea finxerat, ut ait Zacharias: « Extendens caelum, et fundans terram, et fingens spiritum hominis in ipso ». Quem enim antea finxerat, eumdem postea lapsam denuo eravit, factus ipse in re creata, nempe cum Verbum caro factum est, « ut, » quemadmodum Apostolus ait, « duos condat in unum novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis ». Id enim non dixit tanquam creatus sit alius ab illo homine qui initio ad imaginem factus fuit, sed ad creatam et renovatam in Christo mentem suscipiendam fideles hortabatur; quod idem his verbis prestat Ezechiel: « Facite vobis cor novum et spiritum novum: et quare morimini, domus Israel? Quia nolo mortem morientis, dicit Adonai Dominus ».

D 10. Cum igitur ita sentiendum sit de illo spiritu

⁷⁴ Ezech. xxxvi, 26.

⁷⁵ Psal. ciii, 29, 30.

⁷⁷ Psal.

l, 12.

⁷⁸ Zochar. xii, 1. ⁷⁹ Ephes. ii, 15; iv, 24.

⁸⁰ Ezech. xviii, 31, 32.

(74) Anglic., Πότε δὲ τοῦτο. Paulo post Regius 1 et 2, Seguer. Basil. Gobler. Felck. 1, ὁ Κύριος... ἡ διαφορά. Alii et editi omittunt ὁ, iidemque cum Basil., ἡ. Ibid., ἔστω ἐν τῷ ῥητῷ, καὶ abest a Basil.

(75) Sic Regius 1 et 2, Seguer. Gobler. Felck. 1. Alii, αὐτό. Ibid. Reg. 1 et 2, Seguer., αὐτὸ εἶναι. Ceteri et editi αὐτό omittunt.

(76) Primus codex Regius, Seguer., γεννηθήσεται.

(77) Sic Regius 1, Anglic. At alii et editi Commael., γνώσασαν, ὅτι, etc. Ibidem quae sequuntur, ita exstant in Regio 1. Seguer. Gobler. et Felck. 1. At ceteri et editi, τὸ ἔργον Πνεύμα οὐκ ἔστι κτιζόμενον.

(78) Gobler. et Felck. primus, Regius primus, Seguer. ὁ omittunt. Gobler. et Felck. primus, ibidem ἤλεγχο λέγων.

(79) Regius 1 et 2, Seguer. addunt ὁ Θεός: alii et editi omittunt.

(80) Primus codex Regius, Seguer., ἀνέκτισε.

(81) Sic Regius 1, Seguer. Ceteri et editi omittunt εἶλεν. Ibidem quae sequuntur, ita jacent in Regio 1, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Alii autem et editi Commael. omittunt, καὶ ἀνακαινισθέντα νοῦν. Vox συνεβούλευεν abest a Gobler. et Felck. 1. At Ottob. habet συνεβούλευεν.

qui creatur, congruenter quoque intelligi potest tonitru, quod firmari ibidem dicitur, fidelis sermo et immobilis lex spiritus: ejus cum Jacobum et Joannem ministros esse vellet Dominus, illos Boanerges nominavit, quod est, filii tonitru⁶¹. Hinc Joannes vere e cœlis clamat: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum⁶². » Lex quippe prius umbram futurorum bonorum habuit. Cum autem Christus hominibus annuntiatus est; et ipse adfuit dicens: « Ipse qui loquor adsum⁶³; tunc, » ut dixit Paulus, « ejus vos terram concussit, cum id prius pollicitus esset: Adhuc semel ego movebo non solum terram, sed et cœlum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilitatem translationem, ut maneat ea quæ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam, per quam servimus placentes Deo⁶⁴. » Quod autem hic immobile regnum dicit, ideam firmatum canit David: « Dominus regnavit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem et ea præcinxit se. Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur⁶⁵. » Itaque quod a propheta dictum est, Salvatoris adventum significat, in quo et nos renovati sumus, et lex spiritus immobilis perseverat. Sed illi vere tropici seu versatiles fœdere cum Arianis inito, ac inter se impietate adversus Divinitatem divisa, ut videlicet illi Filium, ipsi Spiritum rem creatam esse pugnant; utriusque, ut iidem loquuntur, effingere, atque illud etiam quod recte ad Timotheum scripsit Apostolus, male interpretari ausi sunt: « Testor, » inquit Paulus, « eam Deo et Christo Jesu, et electis angelis, ut hæc **527** custodias sine præjudicio, nihil faciens ex invitatione⁶⁶. » Ex quibus illi concludunt, quod cum Deum et Christum nominaverit, deindeque angelos, necesse est spiritum inter angelos annumerari, imoque ex illorum esse ordine, atque angelum aliis majore esse. Primo, hoc impii Valentini inventum est, neque latet ipsos eadem ac illum loqui. Ille siquidem dixit, quod misso Paraceto, una cum illo coævi ejus angeli missi fuerint. Deinde, dum Spiritum ad

A Εχοντος την διάνοιαν, πρεπόντως ἄν νοηθεῖη καὶ ἡ στερεομένη βροντὴ ὁ πιστὸς λόγος, καὶ ἀσάλευτος τοῦ πνεύματος ὁ νόμος. Τούτου γὰρ ὑπέρτατος εἶναι θέλων τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἰωάννην, ἐκάλεσεν ὁ Κύριος Βοανεργῆς, ὅ ἐστιν, υἱὸς βροντῆς· ὅ γ' οὖν Ἰωάννης ἀληθὲς ἀπ' οὐρανοῦ βοᾷ· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. » Πρῶτερον μὲν γὰρ σκιάν εἶχεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὅτε δὲ ὁ Χριστὸς ἀπηγγέλη τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρεγένετο λέγων· « Αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρεμι· ἴσθι, » ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος, « ἡ τοῦτου φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσεν, ἐπαγγέλιαινον πρότερον· Ἐτε ἀπαξ ἐγὼ σείσω (83) οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. Τὸ δὲ ἐτι ἀπαξ δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα. Δὲ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαβάνοντες, ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρευόμεν εὐαρέστως (85) τῷ Θεῷ. » Ἦν δὲ λέγει βασιλείαν οὗτος ἀσάλευτον, ταύτην στερεωθείσαν φάλλει δαδιδ· « Ὁ Κύριος ἐσάλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο. Καὶ γὰρ ἐπέτεωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. » Τὸ ἄρα παρὰ τῷ προφήτῃ ῥητὴν τὴν ἐπισημαίναν τὸ Σωτήρος σημαίνει, ἐν ἧ καὶ ἡμεῖς ἀνεκρινίσθημεν, καὶ ὁ νόμος τοῦ πνεύματος (84) ἀσάλευτος διαμένει. Ἄλλ' οἱ τῷ ὄντι τροπικοὶ (85), συνθέμενοι τοῖς Ἀρειανοῖς, καὶ μερισμένοι μετ' αὐτῶν τὴν εἰς τὴν θεότητα βλασφημίαν, ἵνα ἐκείνοι μὲν τὸν Ἰῶν, οὗτοι δὲ τὸ Πνεῦμα κτίσμα λέγουν· ἐτόλμησαν, ὡς αὐτοὶ φασί, τρόπους πάλιν ἑαυτοῖς ἐφευρεῖν καὶ παρεγγεῖσθαι καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητὴν, ὅ καλῶς μὲν αὐτὸς (86) ἔγραψε Τρομῶν λέγων· « Διαμαρτύρομαι ἑνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ (87) καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μὴδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν (88). » Ἐκείνοι δὲ ψάσκουσιν, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν ἄνωμασαν, εἰτα τοὺς ἀγγέλους, ἀνάγκη τοῖς ἀγγέλοις συναριθμεῖσθαι τὸ Πνεῦμα, τῆς τε αὐτῶν εἶναι συστοχίας καὶ αὐτὸ (89), καὶ ἄγγελοι εἶναι μείζονα τῶν ἄλλων. Πρῶτον μὲν οὖν τῆς ἀσέβειας ἐστὶν Ὑσάλευτίνου τοῦτο τὸ εὐρημα· καὶ οὐκ ἔλαθον οὗτοι τὰ ἐκείνου (90) φθηγόμενοι. Ἐκείνος γὰρ ἐφη-

⁶¹ Marc. iii, 17. ⁶² Joan. i, 1. ⁶³ Joan. iv, 26. ⁶⁴ I Timoth. v, 21.

⁶⁵ Agg. ii, 7; Hebr. xii, 26-28. ⁶⁶ Psal. xcii, 1.

(82) Primus codex Regius, Seguer., ὁστω.
(83) Regius 2, εὐαρέστους. Mox Regius primus, Seguer. Basil., ἀσάλευτον, et Regius 1, Seguer., οὗτος. Alii et editi, αὐτὸς ἀτελεύτητον. Ibidem Regius 1, Seguer. Gobler, et Felck. 1, στερεωθείσαν. Cæteri et editi, ἐτέρωθι ὄσαν.
(84) Sic Regii et Seguer., ut et legit Nannius. At alii et editi, Πατρός.
(85) Ad hanc vocem, τροπικοί. in cod. ms. Basil. Δοξαπατῆς hæc non inepte notat: Σημαίνειται, ὅτι, διὰ τὸ λέγειν ἑαυτοὺς τρόπους ἐφευρεῖσθαι παρεγγεῖσθαι, ἐκλήθησαν οἱ Πνευματομάχοι τροπικοὶ ἐν ἀρχῇ· ὕστερον δὲ ἀπὸ Μακεδονίου Μακεδονίαν. Id est: Nota S. Spiritus hostes, quia varios tropos in pravis suis interpretationibus se excogitare dicent, initio vocatos fuisse tropicos: postea vero a Macedonio, Macedoniano. Vide p. 516.
(86) Sic Regius 1, Seguer. Anglican. Gobler. et

D Felck. 1. Cæteri vero et editi αὐτὸς omittunt, et habent ἔγραψε. Reg. 2 tamen ἔγραψε quoque habet.
(87) Sic Regius 1 et Seguer. In Gobler. et Felck. 1 ita legitur, τῷ Θεῷ Χριστῷ Ἰησοῦ. In Anglic., τῷ Θεῷ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. Editio Commel. et Regius 2, τῷ Θεῷ καὶ Χριστῷ Ἰησοῦ.
(88) Sic omnes mss. et edit. Commel., uti etiam habent 4 mss. codices Novi Testamenti edit. Oxon. 1675. At alii πρόσκλησιν, quemadmodum quoque legit interpres Latinus, in alteram partem declinando. Ibid. Regii et Otobon. Seg. Basil. Angl., ψάσκουσιν. Alii et editi, ψάσκουσιν.
(89) Sic Regii et Seg. Otobon. Basil. Anglican. Goblerian. et Felckm. 1. Editi vero et alii καὶ ante αὐτὸ omittunt.
(90) Gobler. et Felckm. primus, Seg. Otobon., τὰ ἐκείνου. Paulo post Reg. 1 et 2, Basil. Seg. Gobler. et Felckm. 1, ἐφηθεν. Alii et editi, φησίν.

σαν, ὅτι, πιεφθέντος τοῦ Παρακλήτου, συναπεστύλη- A
σαν αὐτῷ ἐτ' ἡλικιώτα αὐτοῦ ἄγγελος· ἔπειτα δὲ τὸ
Πνεῦμα κατὰγοντας (91) εἰς τοὺς ἄγγελους εἰς τὴν
Τριάδα συντάσσοντας. Εἰ γὰρ μετὰ Πατέρα καὶ Υἱὸν
καὶ αὐτοὺς οἱ ἄγγελοι, δηλονότι τὴν Τριάδα εἰσὶν
οἱ (92) ἄγγελοι, καὶ οὐκ ἔτι « λειτουργικὰ πνεύματα
εἰς διακονίαν ἀποσταλλόμενοι, » οὐδὲ ἀγιαζόμενοι, ἀλλ'

11. Τί οὖν ἡ τοσαύτη τούτων ἀπόνοια; Πού τῶν
Γραφῶν πάλιν εὑρον ἄγγελον (93) τὸ Πνεῦμα λεγόμε-
νον; Τὰ αὐτὰ δὲ μοι τοῖς προσηρμένους εἰπεῖν
ἠνάγκη. Παράκλητος ἐλέγη καὶ πνεῦμα υἰοθεσίας,
καὶ πνεῦμα ἀγιασμοῦ, καὶ πνεῦμα Θεοῦ, καὶ πνεῦμα
Χριστοῦ ἐλέγη· οὐδαμοῦ δὲ ἄγγελος, οὐδὲ ἀρχάγ-
γελος, οὐδὲ πνεῦμα διακονίας; οἷοι (94) εἰσὶν οἱ ἄγ-
γελοι· ἀλλὰ μᾶλλον οὖν τῷ Υἱῷ καὶ αὐτὸ διακονεῖται
παρὰ τοῦ Γαβριὴλ λέγοντος τῇ Μαρτῆ· « Πνεῦμα
ἕγιον ἐπελεῖσται ἐπὶ σέ· καὶ δύνάμει Ὑψίστου ἐπι-
σκαίσει σοι. » Τῶν δὲ Γραφῶν μὴ λεγουσῶν ἄγγελον
τὸ Πνεῦμα, ποία τούτοις ἀπολογία γένοιτ' ἂν τῆς
τοσαύτης ἀλογιστοῦ τόλμης; ὅπου γε καὶ ὁ τῆν τοι-
σάτων αὐτοῖς κακόνοιαν ἐπισπεύρας Οὐαλεντινὸς
μὲν Παρακλήτου (95), τοὺς δὲ ἄγγελους ἠνόμασεν·
αἱ καὶ ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἡλικιώτην τοῖς ἄγγελοις συν-
τάσσει καὶ αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα ὁ ἀφρονέστατος. Ἄλλ'
μοῦ, φασὶν, ἐν τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ (96) γέγραπται·
« Τάδε λέγει ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί. » Καὶ ὅλην
ἐστίν, ὅτι ἄγγελον εἶναι τὸ Πνεῦμα σημαίνει τὸν
ἐν αὐτῷ λαλοῦντα. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν εἶπον, εἰ τῇ ἀνα-
γνώσει προσέχοντες ἦσαν. Αὐτοὺς γὰρ ὁ Ζαχαρίας,
ἦν ἡκα τὴν ὄπτασιν περὶ τῆς λυχνίας ἑώρακε, φησὶ·
« Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπεν·
Ὁ γινώσκεις τί ἐστὶ ταῦτα; Καὶ εἶπον (97)· Οὐχὶ
Κύριε. Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρὸς μὲ λέγων· Οὐ-
τος ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων· Οὐκ ἐν
δυνάμει μεγάλη, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν (98) Ἐνευματί
μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Εὐδὴλον (99)
οὖν, ὡς ὁ λαλῶν ἄγγελος τῷ προφήτῃ οὐκ ἦν τὸ
Πνεῦμα τὸ ἕγιον, ἀλλ' αὐτοὺς μὲν ἄγγελος, τὸ δὲ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τοῦ παντοκράτορος (1)· καὶ
διακονεῖται μὲν παρ' ἄγγελου, ἀδιαίρετον δὲ τῆς θεό-
τητός ἐστι, καὶ ἕστιν τοῦ λόγου (2). Ἐπεὶ εἰ τὸ ἀπο-
στολικὸν προφασίζονται ῥητόν, διὰ τὸ εἰρησθαι μετὰ

angelorum naturam deducunt, non advertunt se
angelos in Trinitate collocare. Nam si secundum
illos post Patrem et Filium sequuntur angeli: certe
et Trinitate sunt angeli, nec jam sunt « admini-
stratores spiritus in ministerium missi », nec ipsi
sancti efficiuntur, sed potius alios sanctos efficiunt.
αὐτοὺς μᾶλλον ἀγιάζοντας ἄλλους ἂν εἶεν.

11. Quenam tandem hæc tam absurda illorum
dementia est? Quo in loco rursus Scripturæ sacræ
invenerunt Spiritum angelum dici? Eadem enim
quæ jam dixi, mihi repetere necesse est. Paracletus
dictus est et spiritus adoptionis, spiritus sancti-
monia, et Christi spiritus. At nunquam vel an-
gelus aut archangelus, aut spiritus ministerii qualis
sunt angeli, appellatus est. Quin imo eidem et Fi-
lio ministrat Gabriel cum Maria ait: « Spiritus
sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obum-
brabit tibi ». Cum igitur Scripturæ Spiritum an-
gelum non appellent, quid excusationis habere possint
in tanta tamque absurda temeritate, maxime
cum ipse Valentinus, qui impiam hanc mentem illis
inseruit, illum quidem, Paracletum, hos vero, an-
gelos nominaverit, licet idem stultissimus Spiritum
angelis coætanem eodemque duntaxat tempore ac
illos existisse senserit. Sed ecce, inquit, apud
prophetam Zachariam scriptum est: « Hæc dicit
angelus qui loquitur in me ». Atqui perspicuum
est hic spiritus nomine angelum in ipso loquentem
significari: Verum id minime dicent, si quod le-
gunt vellent attendere. Nam Zacharias in cande-
labri visione ait: « Et respondit angelus qui loque-
batur in me, et dixit: Nunquid nescis quid sunt
hæc? Et dixi: Non, Domine. Et respondit, et ait ad
me, dicens: Hoc est verbum Domini ad Zorobabel,
dicens: Non in virtute magna, nec in robore, sed
in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens ». Ex
quibus liquet angelum qui propheta loquebatur,
non fuisse Spiritum sanctum, sed illum quidem
esse angelum, hunc autem esse Spiritum Dei omni-
potentis, cui et angelus ministrat, quique a divini-
tate dividi nequit, ac verbi proprius est. Quod si
Apostoli verba nobis opposuerint, qui scilicet post

⁹¹ Hebr. 1, 14. ⁹² Luc. 1, 35. ⁹³ Zach. iv, 5. ⁹⁴ ibid. 5, 6.

(91) Sic Regii et Seguerian. Editi et alii, κατ-
αγαγόντες.

(92) Regius secundus οἱ omittit, qui idem infra
habet ἀποσταλλόμενα, ut et Ουολον., ac ἀγιάζο-
μενα.

(93) Sic primus codex Regius, Seg. Basil. Angli-
can. Gobl. et Felckm. 1, sed Anglican. ἄγγελος
habet. Alii et editi, ποῦ τῶν Γραφῶν ἕγιον λεγόμε-
νον πᾶσιμα τὸ Πνεῦμα.

(94) Sic omnes mss. Editi vero, οἱ.

(95) Regius primus, Seg. Basil. Anglican., τὸ
μὲν, Παράκλητον. Alii et editi, τὸν μὲν, etc. Mox
Regius primus, Seg., et cati, etc. Caeteri autem et
editi et omittunt. Paulo post Regius primus, Seg.
Gobl. et Felckm. primus, συντάσσει καὶ αὐτοῖς, etc.
At alii et editi καὶ αὐτοῖς non habent.

(96) Gobl. et Felckm. primus, φασὶν, παρὰ τῷ

D Ζαχαρίᾳ. Idem mox et Regius primus, Seg., ὅλην
ἐστίν, etc. Anglican. Regius 2, ὅλην ὅτι. Caeteri et
editi, δηλονότι.

(97) Primus codex Regius, Seg., εἶπα.

(98) Regius primus, Seg. Gobl. Felckm. 4, ἀλλ'
ἦ ἐν, etc.

(99) Sic mss. omnes. Editio Commel. male, ἀθη-
λον. Ibid. Regius primus, Seg., οὖν omittunt.

(1) Sic Regius primus, Seg. Gobl. Anglie. Felck
primus. Attamen Gobl. Felckm. primus τοῦ omittunt.
Alii et editi, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἕγιον ἐστὶ τὸ
Πνεῦμα τοῦ παντοκράτορος.

(2) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm.
primus. Caeteri vero et editi, ἰσχυρός τοῦ λόγου.
Ibid. Regius primus, Seg., Ἐπεὶ, εἰ τό, etc. Gobl.
et Felckm. primus, Ἐπειδὴ, εἰ τό, etc. Alii et editi,
Ἐπειδὴ δὲ τό, etc.

Christum electos angelos nominavit; dicant quoniam ex illis omnibus Trinitati adjungendus sit? Nec enim omnes unus sunt numero. Aut quis illorum in columbae specie in Jordanem descendit? Nam millia millium et decies millies dena millia ministrant ei⁷¹. Vel quare caelis apertis non dictum est, Et descendit aliquis ex electis angelis, sed, Spiritus sanctus? Vel quare ipse Dominus de fine temporum cum discipulis disserens, 528 distincte ait: « Mittet Filius hominis angelos suos⁷² ». Item et antea dictum fuerat: « Angeli ministrabant ei⁷³ ». Iterum quoque dixit: « Exhibunt angeli⁷⁴ ». Cum vero discipulis sanctum Spiritum daret, ait: « Accipite Spiritum sanctum⁷⁵ ». Rursus et cum eisdem ad praedicandum misit: « Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti⁷⁶ ». Nec enim angelum cum divinitate copulavit, neque nos sibi ipsi et Patri in re creata conjunxit, sed in Spiritu sancto, quem cum promitteret, non ait se angelum mittere, sed « Spiritum veritatis qui a Patre procedit,⁷⁷ » qui idem ex ipso accipit et datur.

12. Moyses quoque qui angelos quidem res creatas esse, Spiritum autem sanctum Filio et Patri conjunctum noverat, Deo ipsi dicente: « Vade, ascende de loco isto tu et populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti, in terram quam juravi Abraham, Isaac et Jacob, dicens: Semini vestro dabo eam: et mittam ante faciem tuam angelum meum, et ejiciet Chanaanem⁷⁸; » id recusavit, ite respondens: « Nisi ipse proficiscaris nobiscum, ne me ex isto loco educas⁷⁹ ». Nolebat nempe populum a re creata duci, ne rei creatae potius quam Deo omnium Creatori servire discerent. Certe idem ille qui angelum ducem habere renuerat, Deum ipsum ut sui dux esset rogavit. Quod cum Deus pollicitus ipsi responderit: « Et istud verbum tuum, quod locutus es, faciam: invenisti enim gratiam coram me, et novi te prae omnibus⁸⁰ »: cum item inde in Isaia scriptum legamus: « Qui e terra eduxit pastorem ovium: ubi est qui posuit in

⁷¹ Dan. vii. 10. ⁷² Matth. xiii. 41. ⁷³ Matth. iv. 11. ⁷⁴ Matth. xiii. 49. ⁷⁵ Joan. xx. 22. ⁷⁶ Matth. xxviii. 19. ⁷⁷ Joan. xv. 26; xvi. 14. ⁷⁸ Exod. xxxiii. 1, 2. ⁷⁹ ibid. 15. ⁸⁰ ibid. 47, 18.

(3) Sic Regii 1 et 2, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Caeteri autem et editi, εν τῆ, etc.

(4) Gobl. et Felckm. primus, Πνεύμα ἅγιον, καὶ πορευθέντες μαθητεύσατε, etc.

(5) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Alii et editi, ἐπαγγελόμενος. Ibid. Basil. Ottob., οὐκ εἰρήκειν ἄγγελον ἀποστέλλειν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα, etc., ubi tamen Basil., ἐπιστέλλειν. Caeteri et editi, mendose, οὐκ εἰρήκει Πνεῦμα ἀποστέγειν. Mox ibid. Gobl. et Felckm. primus, Regius primus, Seg., ἔκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, etc. in Gobl. et Felckm. primo καὶ deest post δίδεται. Anglicanus, ἔκπορεύεται. Καὶ Μωϋσῆς γ' οὖν γινώσκων. Caeteri et editi, ἔκπορεύεται. Καὶ γινώσκων,

etc. Ibid. Regii 1 et 2, Seg., κτίσματα. Alii et editi, κτίσμα.

(6) Seg., ἐνταῦθα σύ, etc. Mox Ottobon., ἐκ τῆς Αἰγύπτου.

(7) Primus codex Regius, Seg., παραίτεται. Gobl. et Felckm. primus, Ottobon., παραίτετο. Editi et alii, παρητήσατο. Mox Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, συμπορεύη ut et LXX. Alii et editi, συμπορεύση.

(8) Sic Regii 1 et 2, Seg. Basil. Anglican. Gobl. Felckm. primus, Ottobon. Caeteri et editi, κτίσματα.

(9) Regius 2 et Felckm. 2, cum editis, πρὸς αὐτούς.

ἔστιν ὁ θεὸς ἐν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ ἀναγα-
γὼν (10) τῇ δεξιᾷ Μωσῆν, ἢ καὶ μετ' ὀλίγα φησί·
ἢ Κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου καὶ ὠδήγησεν αὐτούς.
Ὁὕτως ἤγαγεν τὸν λαὸν σου ποιήσας (11) σεαυτῷ
δογμα δόξης· ἢ τίς ἐκ τούτων οὐ συνορᾷ τὴν ἀλήθειαν;
Τοῦ γὰρ Θεοῦ ἐπαγγελιαζόμενον καθηγεσθαι, ἰδοὺ οὐκ
εἶς ἄγγελον ἐπαγγέλλεται πέμπαι, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα
αὐτοῦ, ὃ ἔστιν ὑπερ τοῦ ἀγγέλου, καὶ αὐτὸ καθη-
γοούμενον ἐστὶ τοῦ λαοῦ. Καὶ δεῖκνυται, ὅτι οὐ τῶν
κτισμάτων, οὐδὲ ἀγγέλως ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ ἕνω-
τῆς κτίσεως ἐστὶν (12), ἠνωμένον τῇ θεότητι τοῦ
Πατρὸς. Αὐτὸς γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ λόγου ἐν Πνεύ-
ματι καθηγέτω τοῦ λαοῦ· ὅθεν καὶ διὰ πάσης τῆς
Γραφῆς φησὶν· Ἐγὼ ἀνήγαγον (13) ὑμᾶς ἐκ γῆς
Αἰγύπτου· μάρτυρες ὑμεῖς ἐστε, εἰ Θεὸς ἦν ἄλλο-
τριος ἐν ὑμῖν πλὴν ἐμοῦ. ἢ Καὶ ὁ ἅγιος δὲ προσω-
ποῦσι τῷ Θεῷ· ἢ Ὁδήγησας ὡς πρόβατα τὸν λαὸν
σου· καὶ, ἢ Ὁδήγησεν αὐτούς Κύριος ἐπ' ἑλπίδι (14),
καὶ οὐκ ἐδειλίασεν. ἢ Τούτῳ καὶ τὸν ὕμνον ἀνατι-
θέασι λέγοντες· ἢ Τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν
τῇ ἐρήμῳ, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὰ ἔλεος αὐτοῦ. ἢ Ὁ δὲ
μάγας Μωσῆς συνεχῶς δηγγεῖται (15)· ἢ Κύριος ὁ
θεὸς ὁ προσωποῦμενος πρὸ προσώπου ὑμῶν. ἢ Τὸ
ἄρα τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα οὐκ ἂν εἴη ἄγγελος, οὐδὲ κτί-
σμα, ἀλλ' ἴσον τῆς θεότητος αὐτοῦ. Τοῦ γὰρ Πνεύ-
ματος ὄντος ἐν τῷ λαῷ, ὁ Θεὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι
ἦν ἐν αὐτοῖς.

13. Ἄλλ' ἔστω ταῦτα, φασὶ καὶ αὐτοί· διὰ τί οὖν
ὁ Ἀπόστολος μετὰ τὸν Χριστὸν οὐκ ὠνόμασε τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους; Τὸ
αὐτὸ δ' ἂν τις αὐτοῖς ἐρωτήσει· διὰ τί μὴ ἀρχαγγέ-
λους, μηδὲ (16) χερουβίμ, μηδὲ σεραφίμ, μηδὲ κυριό-
τητας, μηδὲ θρόνους, μηδὲ ἑτερόν τι, ἀλλ' ἐκλεκτοὺς
μόνους ἀγγέλους ὠνόμασεν ὁ Παῦλος; Ἄρ' οὖν, ἐπεὶ
μὴ οὕτως ὠνόμασεν, οἱ ἄγγελοι ἀρχαγγέλοι εἰσιν, ἢ
μόνοι ἄγγελοι εἰσι, καὶ οὐτε σεραφίμ, ἢ χερουβίμ,
οὐκ ἀρχαγγελοὶ, οὐδὲ κυριότητες, οὐ θρόνοι, οὐκ ἀρ-
χαί, οὐκ ἑτερόν τι εἰσὶν; Ἄλλὰ τοῦτο ἐστὶν ἀνάγκη
μὴ ἐπιβάλλειν τῷ Ἀποστόλῳ, διὰ τί μὴ οὕτως, ἀλλ'
οὕτως ἔγραψεν, ἀγνωστὸν δὲ τῆς θέας; Γραφὰς, καὶ διὰ
τοῦτο πλανᾶσθαι περὶ (17) τῆν ἀλήθειαν. Ἰδοὺ γὰρ
παρὰ μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται· ἢ Προσαγάγετε πρὸς
μὲ, καὶ ἀκούσατε ταῦτα· Οὐκ ἂν ἀρχῆς ἐν κρυφῇ

¹¹ Isa. LXXIII, 11, 42. ¹² Ibid. 14. ¹³ Levit. XI, 45;
LXXVI, 21. ¹⁴ Psal. LXXVII, 55. ¹⁵ Psal. CXXIV, 16.

(10) Regius primus, Seg. Gobl. et Felekm. 1, ἀγξ- D
γών.

(11) Regius primus, Seg., ποιήσας. Ibid. iud-m
et Gobl. et Felekm. primus, σεαυτῷ. Alii et editi,
λαοῦ.

(12) Sic Regii 1 et 2, Seg. Ceteri et editi ἐστὶν
omittunt.

(13) Gobl. Felekm. primus, ὅθεν καὶ φησὶν· Ἐγὼ
ἀνήγαγον, etc. Ibid. iudem et Regius primus, Seg.
Basil. ὑμᾶς addunt, quæ vox ab aliis et editis ab-
est.

(14) Sic Regius primus, Seg. Anglican. Gobl. et
Felekm. primus. Alii autem et editi vocem Κύριος
omittunt, habentem ἐν ἑλπίδι. Paulo post pro λέ-
γοντες, Regius primus, Seg. habent, ψάλλοντες.
Ottobon., λέγοντες.

A ipsis Spiritum sanctum, qui Moysen dextera de-
duxit *? et paulo post: « Descendit Spiritus a
Domino et ductor illorum fuit. Sic duxisti populum
tuum, ut faceres tibi nomen glorie *? » quis ex
his veritatem non perspiciat? Nam cum Deus se du-
cem populi fore esset pollicitus, ecce non jam an-
gelum, sed suum Spiritum, qui angelis superior est,
ductorem populi se missurum promittit. Quare
patet Spiritum non ex rebus creatis neque ange-
lum esse, sed rebus omnibus creatis superiorem et
Patris divinitati conjunctum esse. Namque ipse
Deus per Verbum in Spiritu populum ducet; unde
per totam Scripturam testatur: « Ego eduxi
vos de terra Ægypti: testes vos estis, si Deus alien-
nus erat in vobis præter me *? » Sancti quoque ita
Deo loquuntur: « Deduxisti sicut ovem populum
tuum *? » Et: « Deduxit eos Dominus in spe, et non
timeverunt *? » Huic eidem hymnum offerunt qui
aiunt: « Qui traduxit populum suum per desertum,
quoniam in seculum misericordia eius *? » Mag-
nus vero Moyses identidem repetit: « Dominus
Deus qui præit ante faciem vestram *? » Itaque
Dei Spiritus non est angelus neque res creata, sed
ejus divinitatis est propius. Nam cum Spiritus in
populo esset, Deus per Filium in Spiritu in iisdem
erat.

13. Verum hæc ita sint, inquit illi: cur igitur
Apostolus post Christum, non Spiritum 529
sanctum, sed electos angelos nominavit? Atqui idem ab
C illis merito quis sciscitetur: Quare non archangelos,
neque cherubim, neque seraphim, neque dominatio-
nes, neque thronos, neque quid aliud, sed solos elec-
tos angelos Paulus nominavit? Num ergo, quia non
ita nominavit, angeli suat archangeli, aut soli angeli
existunt, nullique sunt seraphim aut cherubim,
nulli archangeli et dominationes, nulli throni
et principatus, nihil denique aliud existit? Verum
id inquirere nihil aliud est, quam Apostolo neces-
sitate hoc vel illo modo scribendi imponere, nec
non divinas Scripturas ignorare, ac proinde a ve-
ritate aberrare. Ecce enim apud Isaiam scriptum
legimus: « Accedite ad me et audite hæc: Non ah

Deut. XXXII, 39; Isa. XLV, 21; Ose. XII, 4. ¹⁶ Psal.
¹⁷ Deut. I, 50, 35.

(15) Συνεχῶς δηγγεῖται omittunt Gobl. et Felekm.
primus. Mox ibid. iudem et Regii 1 et 2, Seg., ὠμῶν.
Alii et editi, ἡμῶν. Item paulo post, Regius primus,
Seg. habent, ἀλλ' ἴσον τῆς θεότητος, etc. At ce-
teri et editi, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς θεότητος.

(16) Pro μηδὲ et in sequentibus. Gobl. et Felekm.
primus ἢ habent. Ibid. Regius primus, Seg., ἐκλε-
κτοὺς μόνους ἀγγέλους. Editi vero et alii vocem μό-
νους omittunt. Mox vox Παῦλος deest in Gobl. et
Felekm. 1, qui iud-m paulo post, ἀγγελοὶ εἰσι; καὶ
οὕτε αἰ προσηρημέναι ὀνόματι εἰσιν. Ἄλλὰ τοῦτο
ἐστὶ, etc.

(17) Sic Regius primus, Seg. Alii autem et edi-
ti, παρὰ. Paulo post iudem Rev. et Seguer., προσ-
άγαγε.

initio in abscondito locutus sum; cum fieret, ibi eram : et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus¹⁸. » Et apud Aggæum : « Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus, et confortare, Jesu fili Josedec, sacerdos magne, et confortetur omnis populus terræ, dicit Dominus, et facite, quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens. Et Spiritus meus stetit in medio vestri¹⁹. » Hic apud utrumque prophetam, solius Domini et Spiritus fit mentio : quid igitur ad id dicturi sunt? Nam si eo quod Paulus Christi mentionem faciens, de Spiritu tacuerit, et electorum angelorum meminerit; s; inquam, eam ob causam Spiritum inter angelos collocare nihil verentur : restat ut ex his prophetis verbis, iidem de illo qui ibi silentio omittitur audacius disputent. Nam si dicant Dominum esse, idem esse ac Filium esse : quid de Patre dicturi sunt? Si vero illud de Patre intelligant, quid dicturi sunt de Filio? Procul autem absit vel a sola cogitatione, ea quæ ex illorum sententia consequitur impietas. Nempe illos respondere necesse est, vel nullum illum esse, vel, quod silentio prætermisiss sit, eum inter res creatas annumerare.

14. Quid item dicturi sunt, si ipsum etiam Dominum dicentem audierint : « Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur²⁰. » Nunquid quia post Deum hominem nominavit, ille homo est Filius quem injustus judex non reveretur? An forte quia post Deum, hominem subdidit, tertius est Filius post hominem, et quartus Spiritus sanctus? Quid, si Apostolum eadem Epistola rursus dicentem audiant « Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile²¹ »? Num quia hic de angelis et Spiritu siluit, de Spiritu et de angelis utrum sint dubitant? Ita sane dubitarent, quandiu hæc adeo impia contra Spiritum meditantur. Si præterea ad hæc libri Exodi verba attendant, « Timuit autem populus Dominum, et crederunt Deo et Moysi servo ejus²², » an Moy-

Α λελάθηκα ἡ ψήκη ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην· καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· » παρὰ δὲ τῷ Ἀγγαίῳ· « Καὶ νῦν (18) κατέλαχε Ζοροβάβελ, λέγει Κύριος, καὶ κατέλαχε Ἰησοῦ δὸ τοῦ Ἰωσεδάκ, ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, λέγει Κύριος. Καὶ κατοικήτεω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς, λέγει Κύριος· καὶ ποιήσετε, διότι μεθ' ὑμῶν ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐπέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. » Καὶ παρ' ἀμφοτέρων τοῖς προφήταις περὶ μόνου τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Πνεύματος μνήμη γέγονε. Τί τοῦτον καὶ περὶ τοῦ (19) φήσουσιν; Εἰ γὰρ, ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ μνημονεύσας ὁ Παῦλος περὶ μὲν τοῦ Πνεύματος ἐτύπωσε, τῶν δὲ ἐλεκτῶν ἀγγέλων ἐμνημόνευσε, διὰ τοῦτο ἐν ἀγγέλῳ τὸ Πνεῦμα συντάττουσιν· ὥρα, καὶ τοῖς προφητικῶς τοῦτοις ἐντυγχάνοντας (20), τοιμηρότερον αὐτοὺς διαλογίζεσθαι καὶ περὶ τοῦ σεσιωπημένου. Ἄν τε γὰρ τὸν Κύριον εἶπαι, φήσουσιν εἶναι τὸν Υἱόν, τί ἂν εἴποιεν περὶ τοῦ Πατρὸς; ἂν τε τὸν Πατέρα εἴπωσι, τί ἂν εἴπωσιν περὶ τοῦ Υἱοῦ; Τὴν γὰρ ἀκολουθοῦσαν κατ' ἐκείνουσιν δυσφημίαν μὴδὲ λογισασθαι τίνα γένοιτο· ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς εἰπεῖν, ἢ ὅτι οὐκ ἔστιν, ἢ τοῖς ποιήμασι συναριθμημέν τὸ σεσιωπημένον.

14. Τί δ' ἂν εἴποιεν (21), ἐὰν ἀκούσουσι καὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Κριτὴς τις ἦν ἐν τινι χώρῃ, τὸν θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἀνθρώπων μὴ ἐντρέπόμενος. » Ἄρα, ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ἠνόμασεν (22) ἀνθρώπων, ὁ Υἱὸς ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ἂν οὐκ ἐν ἐστράτῃ δάδικοσ κριτῆς; Ἥ ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ἠνόμασε τὸν ἀνθρώπων, τρίτος ἐστὶν ὁ Υἱὸς μετὰ τὸν ἀνθρώπων, καὶ τέταρτος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Τί δὲ ἄρα, ἐὰν καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πάλιν λέγοντος ἀκούσωσι· « Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τοῦ ζωογονήσαντος τὰ πάντα, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μαρτυρησαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρήσαι σε τὴν ἐντολὴν ἀσπίλων, ἀνεπίληπτον; » Ἄρα οὖν, ἐπειδὴ σεσιώπηκε νῦν περὶ ἀγγέλων καὶ Πνεύματος, ἀμφιβάλλουσι περὶ Πνεύματος, εἰ ἔστι (23), καὶ περὶ ἀγγέλων, εἰ εἶσι; Ναὶ ἀμφιβάλλουσι ἕως τοιαῦτα δυσφημῆν περὶ τοῦ Πνεύματος μεμελετήκασιν. Ἐὰν δὲ ἀκούσωσι τῆς Γραφῆς λεγούσης ἐν (24) τῇ Ἐξόδῳ, « Ἐφοβήθη

¹⁸ Isa. xlviii, 16. ¹⁹ Agg. ii, 5, 6. ²⁰ Luc. xviii, 2. ²¹ I Tim. vi, 13. ²² Exod. xiv, 31.

(18) Gobl. et Felckm. primus, καὶ Ἀγγαίος· καὶ D vñ, etc. Mox καὶ seq. habent Reg. ii 1 et 2, Seg. Editi et alii omittunt. Item abest a Reg. 1, Seg., λέγει Κύριος.

(19) Regius primus, Seg., περὶ τούτων.

(20) Sic Regii 1 et 2, Seg. Alii et editi mendose, ἐντυγχάνοντες. Paulo post Regius primus, Seg., habent, τὸν Κύριον εἶναι φήσουσιν εἶναι τὸν Υἱόν. Alii et editi, τὸν Κύριον φήσουσιν εἶναι τὸν Υἱόν. Regii 2, Gobl. et Felckm. primus habent tamen φήσουσιν. Quæ mox sequuntur τί ἂν εἴποιεν usque ad περὶ τοῦ Υἱοῦ desunt in Seg. Ibid. mox Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, καὶ ἐκείνουσιν et λογισασθαι. Alii et editi, κατ' ἐκείνουσιν et λογίζεσθαι. Et sequens abest a Reg. 1, Seg.

(21) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, ubi tamen Seg., ἀκούσωσι. Cæteri et editi, τί δ' ἂν εἴποιεν et κατ' ἐκείνουσιν· Κριτὴς τις ἦν ἐν τινι χώρῃ.

(22) Verbum ἠνόμασεν habent Regii 1 et 2, Seg. Gobl. Felckm. primus, Otobon.; omittunt vero alii et editi. Mox Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus addunt καὶ τέταρτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, quæ in alijs et editis deficiunt. Paulo post iidem post πάλιν addunt λέγοντος, quam vocem alii et editi omittunt.

(23) Sic primus codex Reg. Seg. Cæteri et editi omittunt ἰστι. Mox iidem et Gobl., Felckmanni primus, post ἀμφιβάλλουσιν, habent ut hic sequitur. Anglicanus vero et Otobon., Τοιαῦτα γὰρ δυσφημῆν περὶ τοῦ Πνεύματος μεμελετήκασιν. Alii et editi, Τοιαῦτα γὰρ μεμελετήκασιν. Gobl. et Felckm. primus pro vbi habent καί.

(24) Primus codex Regius, λεγούσης καὶ. Gobl. et Felckm. primus. Ἐὰν δὲ ἀκούσωσι τὸ ἐν Ἐξόδῳ· ἐφοβήθη, etc. Paulo post iidem Gobl. et Felckm. primus, Τί δὲ, ἐὰν ἀκούωσι τὸν Ἰαζεδάκ, etc.

ἔδ' ὁ λαὸς τὸν Κύριον, καὶ ἐπιστεύουσιν τῷ Θεῷ, καὶ Ἐ
Μωϋσῆ, τῷ θεραπεύοντι αὐτοῦ, ἔδρα συναριθμήσουσι
τῷ Θεῷ τὸν Μωϋσῆν, καὶ μετὰ τὸν Θεὸν οὐ νοήσουσι
τὸν Υἱόν, ἀλλὰ μόνον τὸν Μωϋσῆν; Τί δέ, ἐὰν ἀκού-
σῃσι καὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ εὐλόγωντος τὸν
Ἰωσήφ καὶ λέγοντος· Ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεό-
τητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· ὁ ἄγγελος ὁ βρού-
μενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν εὐλόγησάι (25) τὰ
παιδιά ταῦτα; Ἄρα, ἐπιπέδι μετὰ τὸν Θεὸν ἠε-
μασαν ἄγγελον, πρῶτός ἐστιν (26) ὁ ἄγγελος τοῦ
Υἱοῦ, ἢ ἄγγελοι συναριθμῶνται ὁ Υἱός; Ναί, πάλιν
οὕτω νοήσουσι, διεσβαρμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν.
Ἄλλ' οὐχ ἡ ἀποστολικὴ πίστις ἐστὶ τοιαύτη, οὐδ'
ὄλις Χριστιανὸς ἀνάσχοιτο ἂν τούτων. Ἡ γὰρ ἀγία
καὶ μακαρία Τριάς, ἀδιάρητος καὶ ἠνωμένη πρὸς
ἐαυτήν ἐστι· καὶ λεγόμενου τοῦ Πατρὸς, πρόσεσι (27)
καὶ ὁ τοῦτο Λόγος καὶ τὸ ἐν τῷ Υἱῷ Πνεῦμα. Ἐάν
ἔδ' καὶ ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται, ἐν τῷ Υἱῷ ἐστὶν ὁ Πατήρ,
καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἐστὶν ἐκτός τοῦ Λόγου. Μία γάρ
ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς χάρις δι' Ἰησοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ
πληρουμένη· καὶ μία θεότης ἐστὶ, καὶ εἰς θεός
ἐστὶν (28) ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶ-
σιν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Παῦλος, εἰρηκώς, ἔ Διαμαρτύ-
ρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔ ἐγί-
νωσκον, ὅτι οὐ διήρητο τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν
Χριστῷ ἦν καὶ αὐτὸ, ὥσπερ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ·
τοῦ δέ ἐκλεκτοῦ ἀγγέλου συνεπήγαγεν εἰκότως,
ἴνα, ἐπιπέδι διαμαρτυρία ἦν τῷ μαθητῇ λεγόμενη,
γινώσκων, ὡς (29) τὰ μὴ λεγόμενα παρὰ Θεοῦ διὰ
Χριστοῦ ἐν Πνεύματι λελάθηται, οἱ δὲ ἄγγελοι δια-
κονοῦσι τὰ παρ' ἡμῶν, ἐπισκοποῦντες τὰς ἐκάστου
κράσεις, φυλάξῃ τὰς τοῦ διδασκάλου παρανεύσεις (30),
ὡς ἔχον τοὺς ἐφορώντας τῶν λεγομένων μάρτυρας.
Ἡ τάχα καὶ διὰ τοὺς διὰ παντὸς θεωροῦντας τὸ
πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δια-
μαρτύρεται νῦν (31) ἄγγελοι, ἐνεκά γε τῶν ἐν τῇ
κρηδεύματι τῶν λαῶν, μὴ ἀμελήσῃ τῶν παρανεύσεων
15. Τῶν μὲν οὖν θεῶν λογίων τοιούτος ὁ νοῦς ἐμοὶ
φαίνεται, διελύχων τὴν τῶν ἀλόγων κατὰ τοῦ Πνεῦ-
ματος δυσφημίαν· αὐτοὶ δὲ τὴν φιλονεικίαν ἐμμονον
ἔχοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς γράφει, οὐκ ἐστὶ μὲν
ἀπὸ τῶν Γραφῶν (οὐχ εὐρίσκουσι γὰρ), ἀπὸ δὲ τοῦ
περισσεύματος τῆς καρδίας τῆς Ἰλας ἐρευγόμενοι,
πάλιν φάσκουσιν· Εἰ μὴ κτίσμα ἐστὶ, μὴδὲ τῶν ἀγ-
γέλων εἰς ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται·

²⁵ Gen. XLVIII, 15. ²⁶ II Timoth. IV, 1.

(25) Sic Regius primus, Seg. et LXX. Editi vero
et alii, εὐλόγησι. Porro supra oratione tertia
contra Arianos, pag. 444, num. 12, hoc in Scripturæ
loco, angeli nomine, Verbum Dei indicari docet. At
cum ea observatio nihil hic ad rem pertineat, ad
sola attendit Scripturæ verba.

(26) Primus codex Regius, Seg. ἐτινα addunt :
alii et editi omittunt. Mox Gobl. et Felckm. 1. συ-
αριθμῶνται ὁ Θεὸς καὶ Υἱός. Ibid. pro vai Regius
primus et Seguerian. habent καί, et Regius primus
præterea νοήσωσι, et paulo post δάκονα pro καρ-
δίαν.

(27) Seg., συνέστη. Regius primus, Anglicanus.
σύνεστι.

A sem Deo annumeraturus sunt, neque post Deum, Fi-
lium sed solum Moysem sunt iutiblecturi? Quid si
etiam patriarcham Jacob Josepho 530 his ver-
bis benedicere memuerint? Deus qui pascit me ab
adolescentia mea usque in præsentem diem; ange-
lus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pue-
ris istis²⁵.? Num quia post Deum angelum nomi-
navit, prior est angelus Filio, aut Filius inter an-
gelos annmeratur? Ita profecto senserint, quippe
quibus cor corruptum sit. Verum non hæc est apo-
stolica fides, neque ea ferre licet Christiano. Nam
sancta et beata Trinitas individua atque ipsa æ-
cum unita est, ita ut ulii Patris mentio fiat, ejus-
dem statim Verbum, ac in Filio Spiritus debeat
intelligi. Quod si Filius nominatur, similiter in
B Filio est Pater, nec extra Verbum est Spiritus sanc-
ctus. Siquidem una est Patris gratia quæ per Filium
in Spiritu sancto completur. Una pariter divinitas
et unus Deus est qui est super omnia, et per
omnia, atque in omnibus. Namque ipse etiam Pau-
lus cujus hæc sunt verba, « Testiflor coram Deo et
Jesu Christo²⁶, » Spiritum a Filio neutiquam dividi,
sed ipsum in Christo esse, quemadmodum Filium in
Patre est, optime noverat. Convenienter tamen elec-
tos angelos una adjunxit, ut, quoniam hæc ad di-
scipulum scribebat, ille cui minime latebat ea quæ
a Deo dicta sunt per Christum in Spiritu dicta
esse, et angelos res nostras administrare, singulo-
rumque actus speculari, magistri exhortationes cu-
stodiret, ut cui persuasum esset omnino quæ
diceret ipsos angelos speculatores testes habere.
C Un forte angelos qui semper vident faciem Patris,
qui in cælis est, propter Ecclesiæ pusillos, testes
appellat, ut discipulus, cognitis populorum cura-
toribus, Apostoli admonitiones non negligeret.

²⁷ Ἐκκλησία μικρῶν, ἴνα, γινώσκων ὁ μαθητῆς τοὺς
τοῦ Ἀποστόλου.

15. Itaque is mihi videtur esse sensus Scripturæ
sacræ, quo plane illum adversus Spiritum impie-
tas validissime refutatur. Verum iidem illi veritati
adversari pergunt, ut scribis, non jam ex Scripturis,
quippe qui nihil ibi inveniunt, sed ex proprii cordis
redundantia hæc rursus erucant: Si Spiritus res
creata non est, neque unus ex angelis, sed ex Pa-
tre procedit: igitur Filius quoque ipse dicendus

D (28) Ἐστὶν δεεστ in Regio primo et Seg.

(29) Felckm. 2 et editi, γινώσκοντι, ὅτι. Reg. 2
et Oublon. habent γινώσκων, ὅτι. Alii ut hic ex-
κιστ.

(30) Basil., παρατηρήσεις. Paulo post διὰ post
τάχα καὶ omittunt Reg. 1 et 2, et Seg. Ibid., pro
θεωροῦντας, Basil., ἐφορώντας.

(31) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et
Felckm. primus. Cæteri et editi νῦν omittunt, ha-
benque art. τοῦς. Ibid. Regius primus, Seg., ἐνεκά
γε. Particul. γε in aliis et editis deest, Paulo post
Regius primus, Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. pri-
mus, κρηδεύτους.

est, proindeque duo sunt fratres, ipse scilicet et A Verbum. Quod si frater est, qui fieri potest ut unigenitum sit Verbum, vel ut æquales non sint, ut hic post Patrem, ille post Filium nominetur? Si item ex Patre est, cur non et ipse genitus, aut Filius esse, sed simpliciter Spiritus sanctus dicitur? Denique, si Filii dicitur esse Spiritus: Pater ergo avus est Spiritus sancti. Hæc turpissimi homines cavillando effutunt, qui curiosius profunda Dei scrutari conantur, quæ nemo novit nisi Spiritus Dei, de quo illi tam impie sentiunt, quibus nihil amplius respondere æquum sane esset; sed secundum Apostoli præceptum **, post prædictam administrationem, tanquam hæretici vitandi essent: vel certe ut nos interrogant, sic eos a nobis interrogari oportet pretium fuerit, idemque nos ab illis responsum effugitare, quod illi a nobis exigunt. Respondeant igitur, utrum Pater ex patre sit, et num alius cum illo 531 genitus fuerit, quique ex uno fratres, qualemque nomen illis sit? Quis item eorum pater et avus, qui proavi? Atqui nullos esse respondebunt. Quare ergo Pater ab illis dicitur, qui idem ex Patre non sit ortus? Vel qui Filium habere potuit, qui ipse prius Filius non fuit genitus? Equidem non me fugit ista inquirere nefas omnino esse. Verum hæud ab re fuerit ita illudentibus vicissim illudere, ut saltem ex Injunctis absurda et impia interrogatione propriam insipientiam percipere valeant. Nec enim illa ullo modo sunt: absit! neque hæc de divinitate sciscitari decet. Siquidem non est Deus similis hominum, ut ista humana de illo percontari quis audeat.

16. Itaque, ut jam monui, silentium in his questionibus servare, et hujusmodi illorum argutias dissimulare satius certe fuerit. Verumtamen ne nostrum silentium majoris ipsis fiat impudentiæ occasio, hæc illis reponere non gravabor. Nempe quemadmodum Patris patrem dicere non possumus, ita nec Filii fratrem. Namque Patris, ut antea dictum est, alius Deus nullus fuit: nec ullus similiter alius est filius: unigenitus enim est. Proinde et solus et unus Pater, solus et unius Filii est Pater, atque adeo in sola divinitate semper et æst et fuit Pater ac Filius. Nam tametsi inter homines D

** Tit. III, 10.

(52) Sic Regius primus, Gobl. et Felckm. primus. Mox iidem et Seg. autó similiter habent. Editi et alii in utroque loco et Seg. in priori, autós.

(53) Sic Regius primus, Seg. At Anglic., áλλ' ó μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γενένηται, ut et verit. Nannius. Alii vero et editi, áλλ' ó μὲν μετὰ τὸν Πατέρα γενένηται.

(54) Regius primus, Seg., τὸ Πνεῦμα. Articulum et alii et editi omittunt.

(55) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. Felck. primus. Editi et alii, ὅπῃ τούτων. Reg. 2 ibid., omisit á μὴδὲς οἶδεν ἐι μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, habet τὸ δυσφημούμενον ὅπῃ τούτων οἶδεν αὐτὰ.

(56) Sic Regius primus, Seg. Basil. Anglicanus. Editi et alii, ὡς ἔν. Gobl. vero et Felckm. primus

οὐκὼν Υἱός ἐστι καὶ αὐτὸ (52), καὶ δύο ἀδελφοὶ εἶσαν αὐτὸ τε καὶ ὁ Λόγος. Καὶ ἐ ἀδελφός ἐστι, πῶς μονογενής ὁ Λόγος, ἢ πῶς οὐκ ἴσοι, ἀλλ' ὁ μὲν μετὰ τὸν Πατέρα, τὸ δὲ μετὰ τὸν Υἱὸν ὀνομάζεται (53); Πῶς δὲ, ἐι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστίν, ὅ μὴ λέγεται καὶ αὐτὸ γενένησθαι, ἢ ὅτι Υἱός ἐστίν, ἀλλ' ἀπλῶς Πνεῦμα ἄγιον; Εἰ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα (54), οὐκὼν πάπτος ἐστὶν ὁ Πατὴρ τοῦ Πνεύματος. Τοιαῦτα παίζουσιν οἱ ἄπειροι, περιεργαζόμενοι καὶ θέλοντες ἐρευνην τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, á μὴδὲς οἶδεν, ἐι μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δυσφημούμενον ὅπ' αὐτῶν (55). Ἔδει μὲν οὖν μακρῆτι τούτοις ἀποκρίνασθαι, κατὰ δὲ τὴν ἀποστολικὴν παραγγελίαν, μετὰ τὴν ἐκ τῶν προειρημένων νοουθεσίαν ὡς αἰρετικούς αὐτοὺς παραιτεῖσθαι, ἢ ἄξια ὡν ἐρωτῶσιν ἐρωτῶν αὐτοὺς, καὶ ἀπατεῖν παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν, ὡς (56) αὐτοὶ παρ' ἡμῶν ἀπαυτοῦσιν. Εἰπάτωσαν τοίνυν· ἐι ὁ Πατὴρ ἐκ πατρὸς ἐστὶ, καὶ ἐι ἄλλος οὖν αὐτῷ γενένηται, καὶ εἰσιν ἀδελφοὶ ἐξ ἐνός, καὶ τί ὄνομα αὐτοῖς (57), καὶ τίς ὁ καὶ τούτων Πατὴρ καὶ πάπτος, κἀκείνων οἱ πρόγονοι; Ἄλλ' οὐκ ἐναι φησούσιν. Πῶς οὖν Πατὴρ, λεγέτωσαν, αὐτὸς μὴ γενόμενος (58) ἐκ Πατρὸς; ἢ πῶς; ἠδυνήθη Υἱὸν ἔχειν, μὴ πρότερον αὐτὸς Υἱὸς γενένηθείς; Οἶδα, ὅτι ἀσέβης ἡ ἐρώτησις· ἀλλὰ τοιαῦτα παίζοντας αὐτοὺς παίζεν δίκαιον, ἵνα κἀν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀτοπίας καὶ ἀσεβούς ἐρωτήσεως αἰσθάνεσθαι τῆς βλάσφῆμης ἀπορροῆς δύνωνται. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ταῦτα μὴ γένοιο! οὐδ' οὕτως ἐρωτῶν περὶ τῆς θεότητος πρέπει. Οὐκ ἐστὶ γὰρ ὡς ἀνθρώπος ὁ Θεός, ἵνα καὶ ἀνθρώπινα περὶ αὐτοῦ τις τολμήσῃ ἐρωτῶν.

16. Σιωπῶν μὲν οὖν, ὡς προείπον, ἐπὶ τούτοις, καὶ μὴ προσποιηθῆναι τοὺς τοιούτους ἔδει· ἵνα δὲ μὴ ἡ ἡμῶν σωτῆρ πρόφασις ἀναιτιγνητίας αὐτοῖς ἐμποιήσῃ, ἀκούστωσαν. Ὅσοι οὐκ ἐστίν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εἰπεῖν πατέρα, οὕτως οὐκ ἐστίν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ εἰπεῖν ἀδελφόν. Τοῦ μὲν γὰρ Πατρὸς, ὡς γέγραπται ἐμπροσθεν, ἄλλος Θεὸς οὐ γέγονεν· Υἱὸς δὲ οὐκ ἐστίν ἄλλος· μονογενής γὰρ ἐστὶ· διὸ καὶ μόνος καὶ εἰς ὁ Πατὴρ (59), μόνου καὶ ἐνός Υἱοῦ Πατὴρ ἐστὶ· καὶ ἐπὶ μόνῃς τῆς θεότητος τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Υἱὸς ἴσχυον ἀεὶ καὶ ἐστίν. Τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων ἐι πατὴρ λέγεται τις, ἀλλ' ἑτέρου γέγονεν υἱός·

hæc usque ad ἀπαυτοῦσιν omittunt! Mox Regius primus, Seg. Anglican. Gobl. et Felckm. primus, ἐκ Πατρὸς ἐστίν. Cæteri et editi, ἐκ τοῦ Πατρὸς, omisso verbo ἐστίν. Ibid. Ottonon., καὶ ἄλλος ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἶπιν.

(57) Regius primus, Seg. Basil. Anglican., τούτους et mox τούτων. Editi et alii, αὐτοῖς et τούτων.

(58) Regius primus, Seg., γενόμενος. Mox iidem et Basil. Anglic. Ottonon., πρότερον. Alii et editi, πρότερος. Paulo post Regius primus et Seg. τοιαῦτα habent: alii et editi, τοιαῦτα.

(59) Sic Regius primus, Seg., et paulo post, μόνος τῆς θεότητος. Cæteri et editi articulo ὁ εἰ τῆς abjiciunt. Mox Anglicanus, ἴσχυον ἀεὶ καὶ ἐστίν. Sic. Tis seq. abest a Regio primo et Seg.

καὶ ἐπὶ υἱὸς λέγεται, ἀλλ' ἑτέρου γέγονε (40) πατήρ ὥστε ἐπ' ἀνθρώπων μὴ αἰετῆσαι κυρίως τὸ πατὴρ καὶ υἱοῦ ὄνομα. Ἀβραὰμ γοῦν, υἱὸς ὢν τοῦ θάρρα, πατήρ γέγονε τοῦ Ἰσαὰκ καὶ Ἰσαὰκ, υἱὸς ὢν τοῦ Ἀβραὰμ, πατήρ γέγονε τοῦ Ἰακώβ· καὶ τοῦτον τὸν τρίτον ἢ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἔχει μέρη γὰρ εἶναι ἀλλήλων· καὶ ἕκαστος γεννώμενος ἔχει τὸ πατὴρ μέρος, ἵνα καὶ αὐτὸς ἑτέρου γένηται πατήρ. Ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός, οὐδὲ μεριζομένην ἔχει φύσιν· διὸ (41) οὐδὲ γεννᾷ Υἱὸν μεριζόμενος, ἵνα καὶ αὐτὸς γένηται Πατήρ ἑτέρου, ἐπὶ μὲν αὐτὸς ἔστιν ἐκ Πατρὸς· οὐτε ὁ Υἱὸς δὲ μέρος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς· διὸ καὶ (42) οὐδὲ γεννᾷ, ὡς παρ' γενέσθαι αὐτὸς, ἀλλὰ ἕλος ἐστὶν ἕλος εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα· καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος μόνος ὁ Πατήρ κυρίως ἐστὶ Πατήρ· καὶ ὁ Υἱὸς, κυρίως Υἱὸς ἐστὶν· καὶ ἐπὶ τούτων ἔστηκε τὸ Πατήρ ἀεὶ Πατήρ, καὶ τὸ Υἱὸς (43) ἀεὶ Υἱός. Καὶ ὡς περ οὐκ ἂν εἴη ποτὲ ὁ Πατήρ Υἱός, ὥτως οὐκ ἂν ποτε γένοιτο ὁ Υἱὸς Πατήρ. Καὶ ὡς παρ' οὐ παύσεται ποτε ὁ Πατήρ μόνος ὢν Πατήρ, οὕτως οὐ παύσεται ποτε ὁ Υἱὸς μόνος ὢν Υἱός. Μανία ἄρα κἀν ὄλω ἐνθυμεῖσθαι καὶ λέγειν ἐπὶ μὲν Υἱοῦ ἀδελφῶν, ἐπὶ δὲ Πατρὸς τὸ πάππου (44) ὄνομα. Οὐδὲ γὰρ ὠνομάσθη ἐν ταῖς Γραφαῖς υἱὸς τὸ Πνεῦμα, ἵνα μὴ ἀδελφὸς νομισθῆ· οὐδὲ υἱὸς τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ πάππος νοιῶτο (45) ὁ Πατήρ· ἀλλ' ὁ Υἱὸς, τοῦ Πατρὸς υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς πνεῦμα εἰρηται· καὶ οὕτως τῆς ἁγίας Τριάδος μία ἡ θεότης καὶ πίστις ἐστίν.

17. Οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦτο μανία τὸ λέγειν αὐτὸν κτίσμα. Εἰ γὰρ κτίσμα ἦν, οὐ συνετάσσετο τῇ Τριάδι. Ὅλη γὰρ εἰς Θεὸς ἐστὶ. Καὶ ἀρκεὶ γινώσκειν, ὅτι μία κτίσμα ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, μὴδὲ τοῖς ποιμασι συναριθμεῖται· οὐ γὰρ ἀλλότριον ἐπιμένεται τῇ Τριάδι, ἀλλ' ἀδιαιρέτος ἐστὶ καὶ ὁμοία (46) ταυτῇ. Ἀρκεὶ ταῦτα τοῖς πιστοῖς· μέχρι τούτων ἐν ἀνθρώποις ἡ γνώσις φθάνει· ἕως τούτων τὰ χερουβὶμ καλύπτει ταῖς πτέρυξιν. Ὅ δὲ περὶ τῶν ζῴων καὶ θείων ἔρτυξιν παρακοίει τοῦ λέγοντος· « Μὴ σοφίζου περισσά (47), ἵνα μὴ ἐκταγῆς. » Τὰ γὰρ πίστει παραδοθέντα, ταῦτα οὐκ ἐν ἀνθρώπινῃ σοφίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀκοῇ πίστεως διανοεῖσθαι πρέπει. Ποιὸς γὰρ

« Eccl. vii, 17.

(40) Regius primus, Seg., γέγονε. Editi et alii, λέγεται. Quæ sequuntur, ὥστε, etc., ad υἱοῦ ὄνομα, desunt in Ottobon. Reg. 2 et Felckm. 2. Ibid. Regius primus, Seg., habent υἱοῦ ὄνομα. Editi et alii, Κυρίου ὄνομα. Mox ibid. Anglic., τὸ θάρρα. Gohl. et Felckm. 1, Reg. 1, τὸ Ναυῶρ.

(41) Hæc verba, οὐδὲ μεριζομένην ἔχει φύσιν, διὸ, desunt in editione Commeliniana.

(42) Kaf abest a Regio primo, Seg. Bas. Ibidem Gohl. et Felckm. primus, ὄλω. Ottobon., ὁ λόγος. Paulo post Reg. 1, Seg. Bas. Gohl. et Felckm. 1, τῆς θεότητος μόνος. Cæteri et editi μόνος omittunt. Ibid. Reg. 2. ὄλω φράσας pro θεότητος.

(43) Sic Regius 1, Seg. Bas. Gohl. et Felckm. 1, At alii et editi, ἔστηκεν ὁ Πατήρ ἀεὶ πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, etc. Mox Regius primus, Seg., post εἴη, et παύσεται, ποτὲ addunt: alii et editi: omittunt.

pater aliquis dicitur, tamen idem alterius filius fuit. Tametsi similiter filius quis dicitur, tamen idem alterius esse pater. Unde non proprie in hominibus pater et filii uomen seruator. Sic Abraham qui fuit filius Tharæ, idem fuit pater Isaac. Similiter Isaac qui filius erat Abrahæ, fuit pater Jacob, eaque est humanæ naturæ conditio. Nam sibi inuicem sunt partes, et quisquis gignitur, patris partem habet, ut et ipse alterius fiat pater. At non ita se res habet in diuinitate. Nec enim hominum similis est Deus, nec divisionem habet naturam. Quapropter neque sui divisione filium generat, ut et ipse alterius pater fiat, cum neque ipse sit ex patre, neque Filius pars sit Patris. Itaque Filius non generat, ut ipse genitus est, sed totus est totius imago et splendor: atque in sola diuinitate Pater proprie est Pater, et Filius proprie est Filius: qui Pater semper fuit Pater, et Filius pariter semper fuit Filius. Quemadmodum item nunquam Pater futurus est Filius, sic nunquam Filius futurus est Pater. Et ut nunquam Pater desinet solus esse Pater: ita Filius nunquam desinet esse solus Filius. Nemo igitur nisi mente captus dixerit vel cogitauerit fratrem esse Filio, et nomen uai Patri conuenire. Hiuc enim nosquam in Scripturis sacris Spiritus filius dictus est, ne frater esse existimaretur: uti nec filius Filii, ne Pater uue crederetur. Sed Filius, Patris est filius; et Spiritus, Patris spiritus dictus est, atque ita uia Trinitatis diuinitas et fides est.

17. Quocirca eam quoque oh rationem insaniam sine dubio fuerit contendere rem creatam illum esse. Nam si res creata esset, Trinitati uero adiungeretur. Nam tota unus Deus est. Satis ergo fuerit cognoscere Spiritum reio creatam non esse, nec rebus creatis annumerari. Siquidem nihil alienum Trinitati admiscetur, sed 532 individua et sibi ipsi similis est. Hæc, inquam, fidelibus satis esse debent: huc usque humana cognitio peruenire potest: hic cherubim alis faciem velant. Qui autem his plura querit et investigare capit, refragatur dicenti: « Ne plus sapias quam necesse est, ne obstupescas ». Quæ enim fide tradita sunt, hæc

(44) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gohl. et Felckm. primus. Cæteri et editi, πάππος.

(45) Noctro abest a Regio primo, Seg. Bas. Gohl. et Felckm. primus. Ibid. Regius primus, Seg., ἀλλ' ὁ Υἱὸς, τοῦ Πατρὸς υἱός. Gohl. et Felckm. primus articuli. ὁ omittunt. Editi et alii, ἀλλ' υἱὸς τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός. Et mox Regius primus, Seg. Gohl. et Felckm. primus, καὶ τὸ Πνεῦμα, τοῦ Πατρὸς πνεῦμα εἰρηται. Cæteri et editi, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα εἰρηται. Ibid. Regius primus, Seg., μία post οὕτως habent, et uocem ἁγίας omittunt.

(46) Regius primus, ὁμοουσία. Mox Regius primus, Seg., ἀπίστοις. Alii et editi., πιστοῖς. Mox Gohl. et Felckm. primus omittunt ἐν ἀνθρώποις.

(47) Sic Regius primus et Græcus Scripturæ textus. Cæteri et editi, πολλά.

non humana sapientia expendere, sed fidei auditu excipere convenit. Quæ enim oratio ea quæ creatam naturam transcendunt digne possit explicare? Vel quænam, quæso, aures capere possint quæ hominibus nec audire nec loqui licet? Sic enim Paulus de his quæ ipse audivit testatus est; de Deo autem hæc dicit: « Quam investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit? » Hinc Abraham nihil curiose inquisivit, nec loquentis verba discussit, sed « ereditit Deo et reputatum est ei ad justitiam ». Sic Moyses fidelis famulus appellatus est. Quod si Ariani, quia in malevolam ipsorum animam non ingredietur sapientia, individuum et sanctam Trinitatem nec intelligere nec credere queant: ne idcirco veritatem adulterent, nec quæ ipsi percipere nec possunt, hæc non posse esse contendant. Per-absurda enim res est, quod, cum concipere non valeant, qui fieri possit ut individua sit sancta Trinitas, Ariani idcirco Filium, et tropici Spiritum sanctum inter res creatas numerent. Nempe æquum erat vel ista non intelligentes, prorsus silere, nec illos Filium, nec istos Spiritum sanctum iuter res creatas collocare: vel certe quod scriptum est agnoscere, Filiumque cum Patre conjungere, nec Spiritum a Filio dividere, ut scilicet individua ac ejsdem vere particeps natura permaneret sancta Trinitas. Quibus utique cogitis non eo audacie prorumpere debebant, ut dubitantes inquirerent quonam pacto hæc se habeant, ne si interrogati in respondendo hæreret, ipsi pravos sibi ipsis sensus comminiscerentur. Hæc enim est rerum omnium factarum inprimisque hominum conditio, ut de rebus quæ verbis exprimi non queant, digne loqui non possimus. Major autem sane temeritas fuerit, si ad hæc eadem explicanda, nova vocabula aliaque a Scripturis excogitemus. Imo vero insanus admodum ille censendus sit, qui hisce de rebus interroganti vel tantum cogit respondere: quandoquidem nec is mentis compos esse æstimabitur, qui hæc

18. Nam vel tandem illi qui de re nulla dubitant, respondere audeant, quomodo et ex qua materia cæli constituti sint, vel quænam illorum sit admittio, quove modo sol et singula astra composita fuerint? Verum quid mirum, si ex superioribus sive cælestibus rebus, illorum amentiam convincamus, cum neque ipsis pateat quænam sit rerum inferiorum

18. Rom. xi, 33. 19. Rom. iv, 3. 20. Hebr. iii, 5.

(48) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, συνείναι.

(49) Sic Regius primus. Alii vero ét editi, oi èt εά, etc., omitta particul. et. Idem Regius primus paulo post ut et Seg. Bas. Gobl. et Felckm. 1, σοφία, οὐ δύναται νοεῖν οὐδὲ πιστεύειν περὶ τῆς, etc. Editi vero et alii, σοφία, οὐδὲ πιστεύουσιν περὶ τῆς, etc.

(50) Reg. 2. ἀληθινήν δόξαν. Ibid. Regius primus, Seg. Basil., μηδέ. Alii et editi, μήτε. Mox post λε-

λογος ἐπαξίως διερμηνεύσαι δυνήσεται τὰ ὑπὲρ τὴν γεννητὴν ὄντα φύσιν; Ἡ ποία τις ἔλωσ ἀκοή συνείναι (48) δύναται, ἂ μὴ ἔξεστιν ἀνθρώποις μήτε ἀκοεῖν, μήτε λαλεῖν; Περὶ μὲν οὖν ὧν ἤκουσεν ὁ Παῦλος, οὕτως εἶρηκε· περὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· « Ἡ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; Ἡ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; » Ὁ γοῦν Ἀβραὰμ οὕτε περιεργάσατο, οὐδὲ ἀνέκρινεν τὸν λαλοῦντα, ἀλλ' ἐπίστευσε, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· οὕτω Μωσῆς πιστὸς ἐλήθηθε θεράπων· Εἰ δὲ οἱ τὰ (49) Ἀφροῦ φρονούντες, ἐπεὶ εἰς τὴν κακότησαν αὐτῶν ψυχῆν οὐκ εἰσελεύσαται σοφία, οὐ δύναται νοεῖν οὐδὲ πιστεύειν περὶ τῆς ἀδιαίρετου καὶ ἀγίας Τριάδος, μὴ διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀληθεῖαν (50) παρεξηγήσθωσαν, μὴ δὲ ἅπαντες αὐτοὶ μὴ δύναται, ταῦτα λεγέτωσαν μὴδὲ εἶναι δύνασθαι. Πρῶτον γὰρ πάσχουσιν ἀποπίπτον· ὅτι, μὴ δυνάμενοι νοεῖν, πῶς ἀδιαίρετος ἐστὶν ἡ ἀγία Τριάς, ποιοῦσιν οἱ μὲν Ἀρειανοὶ ἐν (51) τὸν Ἰῶν μετὰ τῆς κτίσεως· οἱ δὲ τροπικοὶ τὸ Πνεῦμα καὶ αὐτοὶ τοὺς κτίσθαι συναριθμοῦσιν. Ἐδεῖ δὲ αὐτοὺς ἡ καθόλου μὴ νοούντας σιωπῆν, καὶ μὴ συντάσσειν, μήτε ἐκείνους τὸν Ἰῶν, μήτε τοῦτους τὸ Πνεῦμα τοὺς κτίσθαι· ἢ τὸ γεγραμμένον ἐπιγνωσκείν, καὶ τῷ Πατρὶ συναπτεῖν τὸν Ἰῶν, καὶ τὸ Πνεῦμα μὴ διαρεῖν ἀπὸ τοῦ Ἰοῦ, ἵνα τὸ ἀδιαίρετον καὶ ὁμοφυὲς ἀληθῶς τῆς ἀγίας Τριάδος διαμεῖνῃ. Ταῦτα μαθόντας αὐτοὺς εἶδε μὴ τολμῆν, μηδ' ἀμφιβάλλοντας ἐρωτῆν, πῶς ταῦτα γένοιτο, ἵνα, κἂν ὁ ἐρωτώμενος ἀπορῆ λέγειν, μὴ ἐπινοῶσιν αὐτοὶ κακοῦσις ἑαυτοῖς. Ἔστι μὲν γὰρ πᾶσι τοῖς γεννητοῖς, μάλιστα δὲ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἀδύνατον ἐπαξίως εἰπεῖν περὶ τῶν ἀπορήτων (52). Τολμηρότερον δὲ πάλιν, μὴ δυνάμενους λέγειν, ἐπινοεῖν ἐπὶ τούτων καινοτέρας λέξεις παρὰ τὰς τῶν Γραφῶν. Ἄλλως τε καὶ μακροῦς ἡ τοιαύτης ἐπιχειρήσεως τὸ ἐρωτῶντος καὶ τοῦ κἂν ἔλωσ (53) ἐνθυμουμένου ἀποκρίνασθαι. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ περὶ τῶν γεννητῶν οὕτω τις ἐρωτῶν νομισθεῖται νοεῖν ἔχειν ὁρθόν.

18. Ἡ τολμηρότατων ἀποκρίνασθαι οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, πῶς ὁ οὐρανὸς συνέστη, καὶ ἐκ ποίας ὕλης, καὶ (54) τίς ἡ τοῦτο μῆξις, ἢ πῶς ὁ ἔλωσ, καὶ ἔκαστος τῶν ἀστέρων; Τί δὲ θαυμαστόν ἐστι τῶν ὑπερκειμένων, αὐτῶν ἐλέγχειν τὴν ἀφροσύνην, ὅπου γε οὐδὲ πῶς τῶν ὡδε κάτω ζῶντων ἡ φύσις, καὶ τῶν ἰδόντων τὰ συστήματα, πῶς τε τῶν ζῶντων ἡ πλάσις

γέτωσαν, Regius primus, Seg. Gobl. et Felckmanni primus, μηδέ, ubi alii et editi, μῆ.

(51) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckmanni primus. Editi et alii, ἕνα. Paulo post Gobl. et Felckmanni, μετὰ τοῖς κτίσμασι.

(52) Sic Regius primus, Seg. Gobl. Felckmanni et Basil.; sed Basil. habet ἀρήτων. Alii et editi habent ἀρήτων et τολμηρών.

(53) Reg. 2 et Felckmanni primus, τοῦ τε ἔλωσ, etc. (54) Regius primus, Seg., ἡ.

καὶ ἡ οὐσία, γινώσκεται, Ἄλλ' οὐκ ἂν (55) εἴ-
 ποιεν, ὅπου γε καὶ Σολομὸν, ὁ περισσύτερον πάντων
 σοφίας μετασχών, ὁρῶν ἀδύνατον ἀνθρώπους περὶ
 τούτων εὐρεῖν, εἶπε· « Καὶ γε σύμπαντα τὸν αἰῶνα
 ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, ὅπως μὴ εὐρηθῆ ἀνθρώπος
 τὸ ποῖμα, ὃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι
 τέλους. » Ἄρ' οὖν, ἐπεὶ μὴ δύναται εὐρεῖν (56),
 οὐδὲ εἶναι αὐτὰ ὁμολογοῦσι; Ναὶ ὁμολογήσουσιν
 ἐφαρμμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν. Οὐκοῦν εἰκότως
 ἐν τῆς αὐτοῦ εἶποι· Ἡ ἀνόητοι καὶ πάντα τολμηροί,
 διὰ τί μὴ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος παύσθε
 περιεργαζόμενοι, καὶ μόνον πιστεύετε (57), ὅτι ἔστιν
 ἔχοντας εἰς τοῦτο διδάσκαλον τὸν Ἀπόστολον λέγοντα·
 « Πιστεύετε γὰρ δεῖ πρῶτον Θεῷ, ὅτι ἔστι, καὶ τοὺς
 ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθοδοτῆς γίνεταί; » Οὐ γὰρ,
 πῶς ἔστιν, εἴρηκεν, ἀλλὰ μόνον, « ὅτι ἔστιν. » Εἰ δὲ
 μὴδὲ οὕτω καταδύονται, εἰπάτωσαν πῶς ἔστιν ὁ Πα-
 τὴρ, ἢν οὕτω μάθωσι, πῶς ἔστι καὶ ὁ τοῦτου Λό-
 γος. Ἄλλ' ἄποπον, ψήσουσι, περὶ τοῦ Πατρὸς οὕτως
 ἔρωτῶν. Ἄποπον οὖν (58) ἀκούεσσαν καὶ περὶ τοῦ
 Λόγου αὐτοῦ οὕτως ἔρωτῶν.

do sit Pater, ut hoc pacto discant quomodo quoque
 de Patre inquirere. Audiant igitur absurdum quomodo

49. Περιττῆς τοιγαροῦν καὶ πλέον νουίας οὐσις
 τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως, μικροί τοιαῦτα τις ἐρω-
 τάτω, ἢ μόνον τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς μανθάνετω. Ἀν-
 ἄρχη γὰρ καὶ ἰκανὰ τὰ ἐν ταύταις (59) κείμενα
 περὶ τοῦτου παραδείγματα. Πηγὴ τοίνυν καὶ φῶς
 λέγεται ὁ Πατὴρ· « Ἐμεῖ » γὰρ, φησιν, « ἐγκατέλι-
 πον πηγὴν ὕδατος ζῶντος. » Καὶ πάλιν ἐν τῷ Βα-
 ρούχ· « Τί ἔστιν, Ἰσραὴλ, ὅτι ἐν τῇ γῆ τῶν ἐχθρῶν
 εἶ (60); ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας; » καὶ
 κατὰ τὸν Ἰωάννην· « Ὁ Θεὸς ἡμῶν φῶς ἔστι. » Λέ-
 γεται δὲ καὶ ὁ Υἱὸς ὡς μὲν πρὸς τὴν πηγὴν ποτα-
 μῶς· « Ὁ ποταμὸς » γὰρ « τοῦ Θεοῦ ἐπιληρόδη ὕδα-
 τῶς » πρὸς δὲ τὸ φῶς ἀπαύγασμα, λέγοντος τοῦ
 Παύλου· « Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρα-
 κτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. » Τοῦ τοίνυν Πατρὸς
 φωτὸς ὄντος (61), τοῦ δὲ Υἱοῦ ἀπαυγασματος αὐτοῦ
 (τὰ αὐτὰ γὰρ περὶ τούτων μάλιστα οὐκ ἀκητέον
 λέγειν πολλάκις), ἔξεστιν ὁρᾶν καὶ ἐν τῷ Υἱῷ τὸ
 Πνεῦμα, ἐν ᾧ φωτίζόμεθα· « Ἴνα » γὰρ, φησὶ, « εὐ-
 ἠμέν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώ-
 σει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρ-
 διας. » Τῷ δὲ Πνεύματι (62) φωτίζομένους ἡμῶν, ὁ
 Χριστὸς ἔστιν ἐν ᾧ αὐτῷ φωτίζων· « Ἦν » γὰρ,
 φησὶ, « ἐν φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἀν-
 θρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » Πάλιν τε τοῦ
 Πατρὸς ὄντος πηγῆς, τοῦ δὲ Υἱοῦ ποταμοῦ λεγομέ-
 νου, πίνειν λεγόμεθα τὸ Πνεῦμα· γέγραπται γὰρ,

Ἐκκλ. ιιι, 11. ἥ. Hebr. ιι, 6. ἥ. Jerem. ιι, 13.

ἥ. Hebr. ι, 3. ἥ. Ephes. ι, 17. ἥ. Joau. ι, 9.

(55) Ἄλλ' οὐκ ἂν deest in Reg. 2, Felckm. 2 et
 editione Commel.

(56) Regius primus et Anglicanus, λέγειν.

(57) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et
 Felckm. primus. Cæteri, πιστεύοντες.

(58) Οὖν abest a Regio primo, Seg. Gobl. et
 Felckm. primo, Basil.

(59) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckman.

rum, verbi causa, lignorum natura, quomodo con-
 sistant aque, quænam sit animalium conformatio
 ac compositio? Hæc enim profecto nunquam illi
 explicaverunt, quando ipse Salomon, qui sapientiæ
 cumulatus fuit particeps quam alii omnes, ista ab
 homine inveniri non posse perspicens ait : « Et
 quidem universum sæculum dedit in corde eorum,
 ut non inveniat homo opus quod fecit Deus ab
 initio et usque in finem ». An ergo quia hæc omnia
 nosse nequeunt, idcirco contendunt 533 non
 existere? Nullus utique dubito quin id contende-
 rint, quippe qui mentem penitus corruptam ha-
 beant. Jure igitur merito eos ita alloqui liceat : O
 stulti atque ad omnia audaces et præcipientes, quare
 non potius sanctam Trinitatem curiose scrutari
 desinitis, eamque esse duntaxat creditis, magistrum
 Apostolum hac in re imitati, cujus hæc sunt verba
 « Credere enim oportet primum Deo, quia est, et
 inquirerentibus se remunerator sit »? Nec enim
 dixit, quomodo est, sed tantum, « quia est. » Quod
 si nec sic quidem erubescunt, dicant ergo quomo-
 do sit Verbum. Sed absurdum est, inquit, hæc
 esse idem de ejus Verbo sciscitari.

49. Itaque cum inutilis et stultus sit hujusmodi
 conatus, nemo jam amplius de his percontari an-
 deat, sed ea tantum quæ Scripturis continentur,
 discere satis habeant. Siquidem omnino sufficiunt
 quæ in hanc rem profert exempla. Nempe fons et
 lux Pater dicitur : « Me » enim, inquit, « dereliquero-
 runt fontem aquæ viventis ». Et iterum apud Ba-
 ruch : « Quid est, Israel, quod in terra inimicorum
 es? dereliquisti fontem sapientiæ ». Et secundum
 Joannem, « Dens noster lux est ». Filius vero,
 cum refertur ad fontem, dicitur fluvius : namque
 « flumen Dei repletum est aquis ». Cum autem
 idem ad lucem refertur, splendor appellatur, dicen-
 te Paulo : « Qui cum sit splendor gloriæ et figura
 substantiæ ejus ». Cum ergo Pater sit lux, et Fi-
 lius ejus sit splendor (nam eadem sæpe, præsertim
 de hujusmodi rebus, dicere nemini grave videri
 debet), licet quoque in Filio perspicere Spiritum
 sanctum, in quo nempe illuminamur. Hinc enim
 Apostolus : « Ut det volis, » inquit, « Spiritum sa-
 pientiæ et revelationis, in agnitione ejus, illumina-
 tos oculos cordis ». Porro cum Spiritu illuminamur,
 Christus ipse est qui nos in illo illuminat, ut hæc
 verba testantur : « Erat lux vera quæ illuminat
 omnem hominem venientem in mundum ». Similiter
 ut Pater est fons, et Filius fluvius appellatur, ita Spi-
 ritum bibere dicimur. Nam scriptum est : « Omnes
 Baruch ιι, 10, 12. ἥ. Joan. ι, 5. ἥ. Psal. lxxv, 10.

primus. Alii autem et editi, αὐταῖς. Ibid. Regius
 primus, περὶ τούτου τοῦ παραδείγματος.

(60) Sic Anglicanus et Græcus Scripturæ textus,
 Editi et cæteri εἰ omittunt. Reg. 2 vero habet, εἴ-
 ναι; et ἐγκατέλιπες, etc.

(61) Ὅντος deest in Anglicano et edit. Commel.

(62) Regius primus, Πατρί.

unum Spiritum bibimus ¹⁰. » Rursus cum Spiritum bibimus, Christum una bibimus. Namque « bibebant de spiritali consequente petra. Petra autem erat Christus ¹¹. » Præterea ut Christus verus est Spiritus, ita nos Spiritum accipientes, filii efficiamur. « Non enim, » inquit, « accepistis spiritum servitutis iterum in timore: sed accepistis Spiritum adoptionis ¹². » Cum autem Spiritu filii Dei efficiamur, manifestum est nos in Christo filios Dei appellari. Nam « Quotquot receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri ¹³. » Deinde quemadmodum Pater, uti docet Paulus, solus est sapiens, sic ejus Filius est sapientia: « Christus » enim « Dei virtus et Dei sapientia ¹⁴. » Ut item Filius est sapientia, ita nos Spiritu sapientiæ accepto, Filium habemus, et in eodem sapientes efficiamur. Sic enim scriptum est in psalmo centesimo quadragésimo quinto: « Dominus solvit compeditos, Dominus cæcos sapientes efficit ¹⁵. » Cum insuper Spiritus nobis datur (« Accipite » enim « Spiritum sanctum, » inquit Salvator ¹⁶), Deus ita in nobis est: sic enim scripsit Joannes: « Si diligamus invicem, Deus in nobis manet. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis ¹⁷. » Cumque Deus in nobis est, Filius certe itidem in nobis est, ipso Filio dicente: « Ego et Pater veniemus et mansionem apud eum faciemus ¹⁸. » **534** Similiter et Filius est vita eodem testante, « Ego sum vita ¹⁹; » sic etiam in Spiritu vivificari dicimur, quemadmodum Paulus ait: « Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem ejus Spiritum in vobis ²⁰. » Nobis porro in Spiritu vitam accipientibus, ipse Christus in nobis vivere dicitur, ut ex his verbis patet: « Christo cõfusus sum cruci. Vivo autem, jam non ego: vivit vero in me Christus ²¹. » Et rursus, quemadmodum Filius quæ faciebat opera, Patrem suum facere ita testabatur: « Pater in me manens, ipse facit opera. Credite mihi, quia ego in Patre et Pater in me est. Alioquin propter opera ipsa credite mihi ²²: » sic quæ in virtute Spiritus Paulus efficiebat, Christi opera esse decebat: « Non enim audeo, » inquit, « aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et opere, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti ²³. »

20. Cum igitur ea sit in sancta Trinitate conjunctio et unitas: quis jam vel Filium a Patre, vel

¹⁰ I Cor. xii, 13. ¹¹ I Cor. x, 4. ¹² Rom. viii, 15. ¹³ Joan. i, 12. ¹⁴ I Cor. i, 24. ¹⁵ Psal. cxli, 7. ¹⁶ Joan. xx, 22. ¹⁷ I Joan. iv, 12, 13. ¹⁸ Joan. xiv, 25. ¹⁹ ibid. 6. ²⁰ Rom. viii, 11. ²¹ Galat. ii, 19, 20. ²² Joan. xiv, 10, 11. ²³ Rom. xv, 18, 19.

(63) Sic Regius primus, Seg. Anglicanus. Alii et editi. *ἐπινοήσαντες*.

(64) Sic Regius primus, Seg. Cæteri et editi hic vocem Θεοῦ addunt. Mox Seg. omittit δυνάμεις καὶ σοῦ.

(65) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Basil. Anglican. (Editi et alii καὶ abjiciunt. Ibid. sic habent Gobl. et Felc. primus, ὅπως γὰρ φησὶ Δαβὶδ· Κύριος, etc.

(66) Δὲ hic habent Regius primus, Seg. Alii et

A ὅτι: « Ἡμεῖς πάντες ἐν Πνεύμα ἐποτίσθημεν. » Τὸ δὲ Πνεῦμα ποτιζόμενοι, τὸν Χριστὸν πόνομεν· « Ἐπινοῶν » γὰρ « ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἢ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. » Καὶ πάλιν τὸν Χριστὸν ὄντος ἀληθινοῦ Υἱοῦ, ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα λαμβάνοντες, υἱοποιούμεθα· « Οὐ γὰρ ἐλάβετε, » φησὶ, « Πνεῦμα θεουλαίας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας. » Υἱοποιούμενοι δὲ τῷ Πνεύματι, ὅσων, ὅτι (63) ἐν τῷ Χριστῷ χρηματιζόμεν τέκνα Θεοῦ· « Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἔξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. » Εἶτα τὸν Πατέρα, ὡς ὁ Παῦλος εἶπε, μόνου ὄντος, ὁ Υἱὸς (64) ἐστὶν ἡ σοφία αὐτοῦ. « Χριστός » γὰρ « Θεοῦ δυνάμει καὶ Θεοῦ σοφία. » Τοῦ δὲ Υἱοῦ ὄντος τῆς σοφίας, ἡμεῖς Πνεῦμα σοφίας λαμβάνοντες, τὸν Υἱὸν ἔχομεν, καὶ ἐν αὐτῷ σοφὸν γινόμεθα. Ὅσων γὰρ καὶ (65) γέγραπται ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ ψαλμῷ· « Κύριος λύει πεπληθύνον· Κύριος σοφὸς τυφλοῦς. » Καὶ τοῦ Πνεύματος δὲ (66) διδομένου εἰς ἡμᾶς (« Ἄβετε γὰρ Πνεῦμα ἅγιον, » εἶπεν ὁ Σωτῆρ), ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐστὶν· ὅπως γὰρ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν· « Ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει. Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ νοῦμεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. » Τοῦ δὲ Θεοῦ ὄντος ἐν ἡμῖν, ἔστι καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ἡμῖν, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· « Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ μόνῃ παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. » Ἐπειτα ζωῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ, « Ἐγὼ » γὰρ, φησὶν, « εἰμὶ ἡ ζωὴ, » ζωοποιεῖσθα λεγόμεθα ἐν τῷ Πνεύματι· « Ὁ » γὰρ « ἕγενρας, » φησὶ, « Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν ζωοποίησεν καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν διὰ τοῦ ἔνοουόντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν. » ζωοποιούμενον δὲ ἡμῶν ἐν τῷ Πνεύματι, ζῆν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν λέγεται. « Χριστῷ » γὰρ, φησὶ, « συνεσταυρούμεν (67). Ζῶ δὲ οὐκ ἐτι ἐγὼ· ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Καὶ πάλιν ὡσπερ ὁ Υἱὸς, ἅπερ ἐποίησεν ἔργα, ἔλαβε τὸν Πατέρα ἐργάσασθαι· « Ὁ Πατὴρ » γὰρ, φησὶν, « ὁ μένων ἐν ἐμοὶ, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. Πιστεύετε μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ. Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ (68) πιστεύετε μοι. » Ὅπως, ἅπερ ἐν δυνάμει Πνεύματος ἐιργάζετο ὁ Παῦλος, ἔλαβε τὸν Χριστὸν εἶναι τὰ ἔργα· « Ὅδ γὰρ τομῆσός τι λαλεῖν, ὅν οὐ κατεργάσατο Χριστός δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἑθῶν ἐν (69) λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου. »

20. Τοιαύτης δὲ συστοχίας καὶ ἑνόητος τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι (70) οὐσίας, τίς ἀν διέλοι ἢ τὸν Υἱὸν

editi omittunt. Paulo post Gobl. et Felckm. 1, ὅπως γὰρ καὶ Ἰωάννης γράφει· Ἐὰν γὰρ ἀγαπῶμεν, etc.

(67) Reg. 2, συσταυρούμεθα.

(68) Sic Reg. 2 et Græcus Scripturæ textus. Regius primus, Seguerian. et editi, αὐτοῦ. Ibid. Regius primus Seg., paulo ante, post ἔργα, addunt item αὐτοῦ.

(69) Ἐν abest a Regio primo, Segueriano.

(70) Regius primus, Seg., habent ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι

ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ἢ αὐ-
 τοῦ τοῦ Πατρὸς; ἢ τίς οὕτω τολμηρὸς, ὡς εἰπεῖν
 ἀνόμοιον καὶ ἑτεροφυῆ τὴν Τριάδα πρὸς ἑαυτὴν, ἢ
 ἀλλοτριουσίον τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἢ ἕνον τὸ
 Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ; Πῶς ἐν ταῦτά ἐστιν; ἂν τις πά-
 λιν ἐρωτήσῃς ζητῶν· πῶς τοῦ Πνεύματος ἔντος ἐν
 ἡμῖν, λέγεται ὁ Υἱὸς εἶναι ἐν ἡμῖν, τοῦ τε Υἱοῦ ἔντος
 ἐν ἡμῖν, λέγεται ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἡμῖν; ἢ πῶς
 ὁμοῦ (71) Τριάδος οὕτως, ἐν ἐνὶ σημαίνεται ἡ Τριάς;
 ἢ πῶς τοῦ ἑνὸς ἔντος ἐν ἡμῖν, ἡ Τριάς; ἐν ἡμῖν λέ-
 γεται; διελέτω πρῶτον αὐτὸς τὸ ἀπαύγαγμα τοῦ φω-
 τὸς (72), ἢ τὴν σοφίαν τοῦ σοφοῦ· ἢ εἰπάτω, πῶς ἐστὶ
 ταῦτα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο δύναται, πολλῶν πλέον περὶ
 θεοῦ τοιαῦτα ζητεῖν μαινομένων ἐστὶ τὸ τολμημα·
 ἢ γὰρ θεοῦ οὐκ ἐν ἀποδείξει λόγων, ὡπερ εἰρη-
 γα, καὶ ἀρβύλας, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ εὐσεβεῖ λογισμῷ
 μετ' εὐλαβείας. Εἰ γὰρ καὶ τὰ περὶ τοῦ σωτηριώ-
 δους σταυροῦ, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδεί-
 ξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἐκφρατεῖν ὁ Παῦλος,
 καὶ ἀρβύλων δὲ ῥημάτων (73) ἤκουσεν· ἐν τῷ παρα-
 δείσῳ, ἢ μὴ ἐξὲν ἀνθρώπῳ λαλήσῃ· περὶ αὐτῆς
 τῆς ἁγίας Τριάδος τίς ἐξεπέειν δύναται; Ὅμως δ'
 ὁρῶν τὴν τοιαύτην ἀπορίαν διηγεῖται τις θεραπεύειν
 πρηγομένους μὴ τῇ πίστει, εἵματα δὲ καὶ ἐκ τῶν
 προεπιρριμένων, φημί δὴ (74), τῆς εἰκόνας καὶ τοῦ
 ἐπαυγάγματος, καὶ πηγῆς, καὶ ποταμοῦ, καὶ ὕπο-
 στάσεως, καὶ γαρκατῆρος. Ὅπερ γὰρ ἐν ἰδίᾳ εἰ-
 κόνη ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πνεύματι (75), οὕτω καὶ ὁ
 Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ γὰρ τὸ ἀδόνατον τῆς διὰ λό-
 γων ἐρημνείας, καὶ τοῦ καταλαβεῖν τὰ τοιαῦτα πα-
 ραμυθουμένη ἢ θεῖα Γραφή, τοιαῦτα καὶ τὰ παρα-
 δείγματα δέδωκεν (76) ἡμῖν, ἐν οὕτω διὰ τὴν ἀπι-
 στίαν τῶν τολμηρῶν λέγειν ἀπλούστερον, καὶ λέγειν
 ἀκινδύνως, καὶ μετὰ συγγνώμης νοσῖν ἐξῆ (77), καὶ
 πιστεύειν ἕνα εἶναι τὸν ἀγαθόν, τὸν ἐκ Πατρὸς δι'
 Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ γινόμενον. Καὶ γὰρ ὡπερ
 μονογενῆς ὁ Υἱὸς ἐστίν· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ

A Spiritum a Filio aut ab ipso Patre separare audeat?
 vel quis eo temeritatis deveniet, ut dissimilis et di-
 versæ naturæ Trinitatem esse, aliamque a Patre
 substantiam Filium habere, ac denique Spiritum
 Filio externum esse contendat? Si quis vero rursus
 sciscitetur quonam modo hæc esse possint, ut sci-
 licet cum Spiritu in nobis est, Filius in nobis esse
 dicatur; et simili.ter cum Filius in nobis est, Pater
 in nobis esse itidem dicatur; vel quomodo, cum sit
 Trinitas, in uno tamen significetur Trinitas; quo-
 modo item cum unus in nobis est, Trinitas in nobis
 esse dici queat: iniquis, inquam, ita interrogaverit,
 vel prius ipse splendorem a luce et sapientiam
 a sapiente dividat, vel quomodo hæc sint edisserat.
 Quod si prestare non valeat, multo magis hæc do
 Deo inquirere summæ temeritatis et insanie esse
 fatendum est. Siquidem divinitas, uti dictum est,
 non argumentis traditur, sed fide necnon ratione
 cum pietate conjuncta. Nam si quæ ad salutarem
 crucem pertinent, « non in sapientia verbi, sed in
 ostensione spiritus et virtutis » prædicavit Paulus **,
 « et audivit arcana verba » in paradiso, « quæ non
 licet homini loqui »: « quis de sancta Trinitate
 disserere poterit? Veruntamen hujusmodi hæsi-
 tio cum præsertim fide sanari poterit, tum etiam
 prædicis exemplis imaginis, splendoris, fontis, flu-
 vii, substantiæ, et figuræ. Quemadmodum enim Fi-
 lius in Spiritu tanquam in propria imagine est: ita
 et Pater in Filio. Scilicet divina Scriptura, ut no-
 stram infirmitatem levaret, per quam nobis res
 tantas haud licet comprehendere et sermone expli-
 care, nobis ista exempla subministravit, ut hoc
 modo propter petulantium hominum infidelitatem
 simplicius et extra periculum de his loqui posse-
 mus, liceretque sine culpa res ita arduas intellige-
 re, 535 ac denique credere unam esse sanctifica-
 tionem ex Patre per Filium in Spiritu sancto pro-

** I Cor. i, 17; ii, 4. ** II Cor. xii, 4.

δὲ. Alii et editi vocem ἁγία omittunt. Mox ibid. Reg-
 ius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus habent
 ut hic existat. Basil., Τίς ἀν δειλοῦ λοιπὸν τὸν Υἱόν,
 etc. Anglicanus, Τίς ἀν διελ, cum spatio vacuo,
 ἢ τὸν Υἱόν, etc. Alii et editi, Τίς ἀν ἐφ' ἑαυτῶν
 τὸν Υἱόν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ,
 ἢ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς χωρίζων; Gobl. et Felckm. pri-
 mus ibid., ἢ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.

(71) Sic Regius primus, Seg. Basil. Editi et alii, οὐ-
 τως. Sed utrumque abest a Reg. 2.

(72) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm.
 primus, Basil., qui et infra habent εἰπάτω, et δύν-
 αται. Editi vero et alii sic habent: ἢ Τριάς λέγεται;
 ἢ διελέτωσαν πρῶτον αὐτοὶ τὸ ἀπαύγαγμα τὸ
 φως, et infra, εἰπάτωσαν et δύνανται. Tamen Basil.
 Gobl. et Felckm. primus, pro αὐτῶς, habent αὐτό,
 et Seg., pro τοῦτο αὐτὸ δύναται, habet ταῦτα.

(73) Anglicanus, ἀρβύλας δὲ ῥήματα. Hic item
 Gobl. et Felckm. primus δὲ omittunt. Paulo post
 Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. pri-
 mus habent, περὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας Τριάδος τίς ἐξε-
 πέειν δύναται; Cæteri et editi, πῶς περὶ αὐτῆς τῆς
 ἁγίας Τριάδος τίς ἐξεπέειν δύναται; In Gohlerian.
 Felckman. primus et Basil. vox ἁγίας deest. Item

Gobl. et Felckm. primus, διηγεῖται. Angl. item
 cum Regio primo, Seg. Basil., δύναται. Mox Regius
 primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, θεραπεύειν.
 Alii et editi, θεραπεύσαι.

D (74) Regius primus, Seg., φημί δὲ, etc.

(75) Sic Reg. primus, Seg. Alii vero et editi, Πα-
 τρὶ, sed mendose, ut evidens est. Nec enim Pater
 sed Spiritus sanctus imago est Filii, ut ipse Filius
 imago est Patris, idque passim docet sanctus Atha-
 nasius.

(76) Sic Regius primus, Seg. Anglicanus. Iidem
 Regius primus, Seg., ibid., δέδωκεν. Item iidem et
 Basil. mox, ἐν οὕτως. Alii et editi articulo. τὰ ἐν ἐν'
 omittunt, habentque ἔδωκεν.

(77) Sic Regius primus, Anglicanus. At Basil. et
 Felckm. 2. ἐξ ἧς. Utrumque abest a Gobl. et Felc.
 primus. Editi vero et alii, ἐξῆς. Paulo post Regius
 primus, Seg., habent ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ. Editi et
 alii, ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Item iidem et Basil. ibid.
 γινόμενον. Alii et editi, γινόμενον. Mox item S-g.
 Gobl. et Felckm. primus habent μονογενῆς ὁ Υἱὸς.
 Alii et editi, γέννημα μονογενῆς ὁ Υἱὸς.

ductam. Nam quemadmodum unigenitus est Filius: sic et Spiritus, qui a Filio datur et mittitur, unus item est, non multi, neque ex multis unus, sed solus ipse Spiritus est. Quia enim unus est Filius qui et viveus est Verbum: unam quoque esse necesse est perfectam et pleam, sanctificautem et illuminantem, viventem ejus efficaciam et donum quod ex Patre procedere dicitur, quia ex Verbo, quod ex Patre esse conceditur, effulget, et ab eodem mittitur, ac datur. Filium quidem a Patre mitti verissimum est, ut ipse his Verbis testatur: « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum mitteret ». Sic etiam Filius Spiritum mittit. « Si enim, inquit, et ego abiero, mittam Paracletum ». Filius similiter Patrem honorat, ut ipse ait: « Ego te clarificavi ». Spiritus item Filium honorat, ut idem Filius dixit: « Ille me clarificabit ». Filius præterea dicit: « Quæ audiui a Patre, hæc loquor in mundo ». Spiritus autem ex Filio quoque accipit. « De meo, » inquit, « accipiet et auventiabit vobis ». Rursus, Filius in nomine Patris venit. Ita etiam « Spiritus sanctus, » inquit Filius, « quem mittet Pater in nomine meo ».

21. Cum igitur eundem ordinem eandemque naturam habeat Spiritus erga Filium, qualem Filius erga Patrem, qua, queso, ratione is qui Spiritum sanctum rem creatam esse contendit, non idem necessario de Filio sentiat? Nam si Filii Spiritus res est creata, consequens est ut et Verbum Patris rem creatam esse fateantur. Hæc nempe opinati Ariani in Caphæ Judaismum delapsi sunt. Si porro hi qui de Spiritu hæc audent dicere, Arii sententiam tueri nolint, ejus ergo verba quoque fugiant, nec impii sint in Spiritum sanctum. Nam ut Filius, qui in Patre est, in quo etiam est Pater, non est res creata, sed Patris substantiæ proprius est, quod et vos asseratis: ita et Spiritum sanctum, qui in Filio est, et in quo Filius est, inter res creatas collocare, aut a Verbo dividere, atque ita imperfectam Trinitatem reddere nefas omnino fuerit. Sed satis sit hactenus Tropicorum impietatem ex ignorantia ortam coarguere, quo videlicet prophetæ et Apostoli verba explicarem, quorum illi sensum adulterantes, seipsos in errorem iuduxerunt. Jam vero seorsim inspicia-

Α του Υιου διδόμενον και πεμπόμενον, και αυτε εν εστι (78) και ου πολλα, ουδε εκ πολλων εν, αλλα μονον αυτε Πνευμα. Ενδς γαρ εντος του Υιου (79), του ζωντος Λόγου, μιαν ειναι δει τελειαν και πληρη την αγιαστικην και φωτιστικην ζωσαν ενεργειαν αυτου και δουραειν, ητις εκ Πατρδς λεγεται εκπορευοσθαι, επειδη παρα του Λόγου του εκ Πατρδς ομολογουμενου εκλαμπει, και αποστειλεται, και εδιδεται. 'Αμλει ο μιν Υιδς παρα του Πατρδς αποστειλεται: « Ουτω » γαρ, φησιν, « ο θεδς ηγαπησε τον κοσμον, ωστε τον Υιδν αυτου τον μονογενη απεστειλαν (80). » 'Ο δε Υιδς του Πνευμα αποστειλλει: « Ειν » γαρ, φησιν, « εγω απειθω, αποστειλω τον Παράκλητον. » Και ο μιν Υιδς τον Πατέρα δοξάζει, λεγων, « Πάτερ, εγω σε εδόξασα: » τδ δε Πνευμα δοξάζει τον Υιδν: « Εκεινος » γαρ, φησιν, « εμε δοξάσει. » Και ο μιν Υιδς φησιν: « Α ηκουσα παρα του Πατρδς, ταυτα και λαλω εις τον κοσμον: » τδ δε Πνευμα εκ του Υιου λαμβάνει: « Εκ του εμου » γαρ, λεφεται (81) και αναγγελει υμιν, » φησι. Και ο μιν Υιδς εν τῷ ονόματι του Πατρδς ηλθε: « Τδ δε Πνευμα τδ αγιον, » φησιν ο Υιδς (82), « ο πέμψει ο Πατηρ εν τῷ ονόματι μου. »

21. Τοιαυτην δε ταξιν και φύσιν εχοντος του Πνεύματος προς τον Υιδν (83), οταν ο Υιδς εχει προς τον Πατέρα, πῶς ο τουτο κτισμα λεγων ου το αυτε και περι του Υιου εξ ανάγκης φρονει; Ει γαρ εστι τδ Πνευμα του Υιου κτισμα, ακολουθον αν εη (84) λεγειν αυτους και τον Λόγον του Πατρδς ειναι κτισμα. Τοιαυτα γαρ οι 'Αρειανοι φαντασθέντες, εις την κατε Κατάραν 'Ιουδαισμην πεπρωκασιν. Ει δε τδ 'Αρειου μη προσποιουνται φρονειν (85) οι περι του Πνεύματος τοιαυτα λεγοντες, φευγέτωσιν και τα κεινονα βήματα, και μη ασθελευσων εις τδ Πνευμα. 'Απτερ γαρ ο Υιδς, ο (86) εν τῷ Πατρι ὄν, εν ᾧ και ο Πατηρ εστιν, ουκ εστι κτισμα, αλλ' ιδιος της του Πατρδς ούσιας (τουτο γαρ καθόμειξ προσποιεσθε λεγειν) ουτως και τδ Πνευμα τδ εν τῷ Υιῷ, εν ᾧ και ο Υιδς εστιν, ου θέμις τοις κτισμασιν συντάσσειν, ουδε διαρρειν αυτδ από του Λόγου, και ἀτελη την Τριάδα κατασκευάζειν. Τῶν μιν οὖν βητων του τε προφητικου και του αποστολικου χαριν, ὡν την διανοιαν παραποιουντες, ηπάτησαν εαυτους, ἀρχει διά τούτων διαλέγξαι την εκ της ἀμαθιας των τροπικων δυσφρ-

22 Joan. iii, 16. 23 Joan. xvi, 7. 24 Joan. xvii, 4. 25 Joan. xvi, 14. 26 Joan. viii, 26. 27 Joan. xvi, 14. 28 Joan. xiv, 26.

(78) Verbum est restitutum ex Regio primo, Seg. Ibid. item et Reg. 2, Basil., autδ Πνεύμα. Alii et editi, autδ τδ Πνεύμα.

(79) Του Υιου, deest in Regio primo, Seg. Paulo post idem et Basil. Gobl. et Felckm. primus habent, ζωσαν. Editi et alii, ζωην, ούσαν. I's item particul. post ητις ab aliis et editis addita, ab iisdem abest.

(80) Sic Regius primus, Seguer. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Editi et alii, εδουξεν.

(81) Regius primus, Seg. omittunt εκ του εμου λεφεται, qui iisdem ibidem, 'Αναγγελει γαρ, φησιν, υμιν.

(82) Sic Regius primus, Seguer. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri et editi ο Υιδς omittunt.

(83) Regius secundus, Πατρδς, et mox προς τδ Πνεύμα.

(84) Regius primus, Seg. Basil. Anglicanus eη habent: alii et editi omittunt.

(85) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, qui tamen Gobl. et Felckm. primus φρονειν pro φρονειν habent. Alii vero et editi sic habent: Οι μιν τδ 'Αρειου μιν προσποιουμενοι μη φρονειν, περι δε του Πατρδς τδ αυτα λεγοντες, etc. Regius 2, pro Πατρδς, bene habet, Πνεύματῶν. Anglican. item et Regius 2, pro τδ αυτα, habent τοιαυτα. Ibid. Regius primus, Seg., et infra, ημάτα.

(86) Sic Regius primus, Seg. In aliis autem et editis articul. ο deest.

μιαν (87). Ἴδωμεν δὲ λατῶν καὶ αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου λεγόμενα, καὶ ὡς δόκιμοι τραπέζιται διακρίνωμεν, εἰ ἴδιόν τι πρὸς τὰ κτίσματα ἔχει τὸ Πνεῦμα, ἢ ἴδιον τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ἢ αὐτὸ κτίσμα αὐτὸ ἐπινοῦμεν, ἢ ἄλλο μὲν τῶν κτισμάτων, ἴδιον δὲ καὶ ἐν (88) τῆς ἐν Τρεῖδι θεότητος. Τάχα κιν οὕτως ἐντραπῶσι, μαθόντας, ὅσον ἀπέδει τῶν θείων λογίων τὰ ἐπευρεθέντα παρ' αὐτῶν τῆς βλασφημίας ῥήματα.

22. Τὰ κτίσματα τοῖνον ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν, ἀρχὴν ἔχοντα τοῦ γίνεσθαι· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἐκ δὲ τοῦ Θεοῦ λέγεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· «Ὁὐδεὶς γὰρ, φησὶν, εὐδὲ τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐν αὐτῷ οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ (89) Θεοῦ.» Ποία τοῖνον ἐκ τῶν προεργημένων συγγένεια τῶν Πνεύματι πρὸς τὰ κτίσματα; Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα οὐκ ἦν ὁ δὲ Θεὸς ὢν ἔστιν, ἐξ οὐ καὶ τὸ Πνεῦμα. Τὸ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἂν εἴη καὶ τοῦ μὴ ὄντος, οὐδὲ κτίσμα, ἢ αὐτὸ μὴ κατ' ἐκείνους καὶ ὁ (90) ἐξ οὐ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, κτίσμα εἶναι νομισθῆ. Τίς οὖν τῶν τοούτων ἀφῆρῶν ἀνέξεται, λεγόντων καὶ αὐτῶν ἐν καρδίᾳ μὴ εἶναι Θεός; Καὶ γὰρ εἰ (91) ὡσπερ οὐδεὶς οἶδεν τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ, οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα· πῶς οὐ δόσσημον ἂν εἴη λέγειν κτίσμα τὸ ἐν τῷ Θεῷ Πνεῦμα, τὸ καὶ τὰ βῆθη τοῦ Θεοῦ ἐρευνῶν; Μαθήσεται γὰρ ἐκ τούτων εἰπεῖν ὁ τοούτος τὸ μὲν τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα ἐξῶθεν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, τὸν δὲ ἐν τῷ Πατρὶ Λόγον (92) εἶναι κτίσμα. Πάλιν τε Πνεῦμα ἀγιοσύνης καὶ ἀνακαίνσεως (93) ἐστὶ τε καὶ λέγεται τὸ Πνεῦμα γράρει γὰρ ὁ Παῦλος· «Τοῦ ὁρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἀγιοσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.» Καὶ πάλιν φησὶν· «Ἄλλ' ἠγάσθητε, ἀλλ' ἔδικαιώθητε ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.» Ὡς καὶ πρὸς Τίτον

mus quænam in divinis Scripturis de Spiritu sancto dicta fuerint, ac velut probi mensarii discernamus, num proprium aliquid habeat Spiritus cum rebus creatis, vel an proprius sit Dei, ut eum vel rem creatam, vel alium a rebus creatis, propriumque divinitatis Trinitatis et unum ex ea esse dicamus. Forsan enim hoc pacto erubescunt illi, ubi didicerint, quantum impietatis verba quæ commentis sunt, a divinis oraculis discrepent.

22. Itaque res creatæ ex nulla re factæ sunt, habentque existendi principium. Siquidem in principio fecit Deus cælum et terram et omnia quæ in eis sunt ²². At Spiritus sanctus ex Deo esse dicitur. «Nemo enim, inquit, scit quæ sunt hominis, nisi spiritus ⁵³⁶ hominis, qui in ipso est: ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est ²⁴.» Quænam igitur cognatio Spiritus cum rebus creatis ex his esse videtur? Etenim res creatæ non erant: at Deus is est qui est, ex quo et ipse Spiritus est. Quod autem ex Deo est, non potest esse ex nihilo, neque res creata, ne secundum eos ille quoque ex quo Spiritus sanctus est, res creata esse putetur. Quis ergo hujusmodi insipientes ferre possit, qui et ipsi in corde suo dicunt non esse Deum ²²? Nam si quemadmodum nemo novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est, ita et quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus qui in ipso est: an non summæ impietatis fuerit dicere rem creatam esse Spiritum qui in Deo est, et qui profunda Dei scrutatur? Nam qui ea mente est, fateri utique cogetur spiritum hominis extra hominem esse, et Verum quod est in Patre, rem item creatam esse. Præterea, Spiritus est et dicitur Spiritus sanctitatis et renovationis. Scribit siquidem Paulus: «Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctitatis ex resurrectione mortuorum ²⁴ (94) Jesus Christus Dominus noster.» Et iterum dicit: «Sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi et

²² Gen. 1, 1. ²⁴ I Cor. 11, 12. ²³ Psal. 131, 1. ²⁴ Rom. 1, 4.

(87) Regius primus, τροπικὴν δυσφημίαν. Mox Regius primus, Seg. Basil., αὐτὰ καθ' αὐτὰ ἐν ταῖς, etc. Anglicanus, Regius 2 et Oubon., τὰ αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ, etc. Editi et cæteri, αὐτὰ τὰ ἐν ταῖς. Paulo post Gobl. et Felckm. primus, διακρινόμενα προ διακρίνωμεν.

(88) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Fele. 1, ἐν ἱερὲν legitur in Basil. Cæteri vero et editi, ἴδιον καὶ ἐν τῷ ἀγεννήτῳ (Regius 2, ἀγεννήτῳ) Τρεῖδι τῆς θεότητος.

(89) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Gobl. et Felckm. primus, sed Gobl. et Felckm. primus articulo τοῦ omitunt. In aliis et editione Commel. non habetur ἐκ τοῦ. Ibid. Regius primus, Seg. Gobl. et Felckmanni primus, Ποία νῦν. Paulo post Regius 2 sic habet, ὁ δὲ Θεὸς ὢν ἔστιν, ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα παραγαγῶν. Ὡν ἐστὶ, φημί, ἐξ οὐ καί, etc.

(90) Ὁ ἀβέστ ἰ Cor primo et Seg.

(91) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri et editi et abijciunt. Mox iidem et

D Reg. 2, Basil., habent ut hic exstat. Alii et editi omitunt οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα. Ibid. Regius primus, Seg. Basil. Anglican. particulam οὐν abijciunt, quam alii et editi post vocem πῶς addunt. Item ibid., pro οὐ δόσσημον, Regius primus, οὐκ ἄνοον. Abest quoque ab Anglican. ἂν εἴη.

(92) Sic Regius primus, Seg. Alii autem et editi hic post Λόγον addunt καὶ τὸ Πνεῦμα. Ibid. Regius primus, Seg. et Reg. 2 mox, κτίσμα. Alii autem et editi, κτίσματα.

(93) Gobl. et Felckm. 1, Seg., hic et infra, ἀνακαίνσεως.

(94) In Vulgata habetur, *Jesu Christi Domini nostri*: quæ quo referenda sint, varia est doctorum sententia. Plerique tamen hæc verba Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc., ad illa referri volunt v. 3, περὶ τοῦ Υἱοῦ. Sed hic non posse commode referri nisi ad hæc verba, τοῦ ὁρισθέντος Υἱοῦ, cuius perspicuum est,

in Spiritu Dei nostri". » Hæc quoque ad Titum scribit : « Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ". » At quod res creatas spectat, ipse sanctæ efficiuntur et renovantur : « Emittes enim Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ". » Et Paulus : « Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis et participes facti sunt Spiritus sancti". »

25. Itaque qui non ab alio sanctus efficitur, neque sanctionis sit particeps, sed ipse alios participes reddit, in quo et res universæ creatæ, sanctæ efficiuntur; qui, inquam, fieri potest ut is locum inter res omnes habeat, vel proprius illorum sit qui ipsius fiunt participes? Nam qui hæc ita esse pugnaverint, eos etiam concedere necesse sit Filium per quem res omnes factæ sunt, unam tamen illarum esse. Spiritus item vivificus dicitur : « Qui suscitavit, » inquit, « Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem ejus Spiritum in vobis". » Et Dominus quidem ipsa esse vita et « auctor vitæ, » ut ait Petrus". Idem tamen Dominus ait : « Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam". Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum". » Res autem creatæ, uti dictum est, vitam per ipsum accipiunt. Qui 537 igitur vitæ non sit particeps, sed ipse alios participes facit, et vitam rebus creatis impertit, qualem, quæso, cognitionem cum rebus factis habere potest? Aut qua tandem ratione inter res creatas censendus sit, cum ipse in illo vitam a Verbo accipiat? Unctio quoque Spiritus dicitur, et est item sigillum; unde Joannes scribit : « Et vos unctionem quam accepistis ab eo manet in vobis. Et non necesse habetis, ut aliquid doceat vos : sed sicut unctio ejus, » nempe ejus Spiritus, « docet vos de omnibus". » Et apud Isaiam prophetam legitur : « Spiritus Domini super me, cujus causa unxit me". » Paulus etiam ait : « In quo et

" I Cor. vi, 11. " Tit. iii, 4. " Psal. ciii, 30. " Joan. iv, 14. " Joan. vii, 39. " I Joan. ii, 27.

(95) Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν, etc. Anglicanus, ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν, etc. Editi vero et cæteri, ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἃ ἐποίησαμεν.

(96) Vox κληρονόμοι abest a Regio primo, S-g. Ibid. Seg., γεννηθόμεν. Item mox Regius primus, τὰ ἁγιαζόμενα. Cæteri et editi τὰ οὐκ οὐκ. Mox item hæc verba, καὶ ἀνακαινίζει τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, desunt in Reg. 2, Felckm. 2 et editione Commelioiana.

(97) Sic Regius primus et Anglicanus. At Gobl. et Felckm. orimus, μετόχων. Alii vero et editi, μετό-

χόμων ἔλαβεν. » Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπαφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν (95) ἐποίησαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινίσεως Πνεύματος ἁγίου, ὃ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ἰνα, δικαιοθύνῃς τῆ ἐκείνου χάρτι, κληρονόμοι (96) κατ' ἐπιπέθα γεννηθόμεν ζωῆς αἰώνου. » Τὰ δὲ κτίσματα ἁγιαζόμενά εἰσι καὶ ἀνακαινίζόμενα. » Ἐξαιροῦσθαί; » γὰρ « τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσει τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησὶν : « Ἀδύνατον γὰρ τοῖς ἀπαξ φωτισθέντας, γευσασμένους τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχου; γεννηθέντας Πνεύματος ἁγίου. »

25. Τὸ τοῖνον μὴ ἁγιαζόμενα παρ' ἑτέρου, μηδὲ μετόχου (97) ἁγιασμοῦ, ἀλλ' αὐτὸ μεθεκτὸν ὄν, ἐν ᾧ καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἁγιαζέται, πῶς ἂν εἴη ἐν τῶν πάντων, ἴδιον τῶν μετεχόντων αὐτοῦ; Ἀνάγκη γὰρ τοῖς τοῦτο λέγουσιν εἰπεῖν καὶ τὸν Ἰῶν, δὲ ὅς τὰ πάντα γέγονεν, ἓνα τῶν πάντων εἶναι. Πνεῦμα ζωοποιῶν (98) λέγεται : « Ὁ ἕλεος » γὰρ, φησὶν, « Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποίησεν καὶ τὰ θνητὰ ὁμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοικούντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. » Καὶ ὁ μὲν Κύριός ἐστιν ἡ αὐτοζωή, καὶ « ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, » ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος· ἔλαβε δὲ αὐτὸς (99) ὁ Κύριος· « Τὸ ὄψωρ, ὃ ἐγὼ ὄψω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πύγη ὑδατος ἀλλοιωμένη ἐς ζωὴν αἰώνου. » Τοῦτο δὲ ἔλαβε περὶ τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐμῶν λαμβάνει οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Τὰ δὲ κτίσματα, ὡς (1) εἴρηται, ζωοποιούμενά ἐστι δὲ αὐτοῦ. Τὸ δὲ μὴ μετόχου ζωῆς, ἀλλ' αὐτὸ μετεχόμενον καὶ ζωοποιῶν τὰ κτίσματα, πῶς ἔχει συγγένειαν πρὸς τὰ γενητά; Ἢ πῶς ὄψωσεν ἐν εἴη τῶν κτισμάτων, ἀπὸ ἐνὶ ἐκείνῳ παρὰ τοῦ Λόγου ζωοποιεῖται; Χριστὸν λέγεται τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐστὶ σφραγίς. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης γράφει : « Καὶ ὅμοις τὸ χρίσμα ὃ ἔλαβετε παρ' αὐτοῦ, μένει ἐν ὑμῖν. Καὶ ὃ χρίσμα ἔχετε, ἓνα τίς διδάσκη ὑμᾶς; ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα, τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, « διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων (?). » Ἐν δὲ τῷ προφήτῃ Ἠσαΐᾳ γέγραπται : « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, ὃ ἐνεκεν ἔγχετό με. » Ὁ δὲ Παῦλος φησὶν : « Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀποκλυρώσεως. » Τὰ δὲ κτίσματα (3) τοῦτω σφραγίζονται καὶ χρίσται, καὶ

" Hebr. vi, 4. " Rom. viii, 11. " Act. iii, 15. " Isa. lxi, 1.

D oxon. Regius primus, Seg., mox, ἁγιαζόμενα. (98) Reg. 2, Felckm. 2 et editi, ζωοποιῶν. Mox Regius primus, Seg., vocem Ἰησοῦν οὐκ οὐκ. (99) Sic Regius primus, S-g. Basil. Alii et editi, αὐτοῦ.

(1) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus, ὡς περ. Item Regius primus, Seg., post εἴρηται, addunt καί.

(2) Sic Regius primus, Seg. Basil. Anglicanus. In aliis autem et editis hæc ἀλλ' ὡς usque ad περὶ πάντων desunt. Basiliens. ibid. habet ὅλλ' ἀ τοῦ αὐτοῦ, etc.

(3) Sic Regius primus, Seguer. Basil. Cobl. et

περὶ πάντων διδάσκαται. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα χρίσμα ἂν
 καὶ σφραγὶς ἔστιν, ἐν ᾧ χρεῖται καὶ σφραγίζονται πάντα
 ὁ Λόγος· ποία ὁμοιότης ἢ ἰδιότης τοῦ χρίσματος καὶ
 τῆς σφραγίδος πρὸς τὰ χριζόμενα καὶ σφραγίζόμενα;
 Ὁλοῦν καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἂν εἴη τῶν πάντων
 αὐτὸ (4). Οὐ γὰρ ἂν εἴη ἡ σφραγὶς ἐκ τῶν σφραγίζο-
 μένων, οὐδὲ τὸ χρίσμα ἐκ τῶν χριζομένων· ἀλλ' ἑκά-
 ῃ ἐστὶ τοῦτο τοῦ χρίσματος καὶ σφραγίζοντος Λόγου. Τὸ
 μὲν γὰρ χρίσμα τὴν εὐδοκίαν καὶ πνοὴν τοῦ χρίσματος
 ἔχει, καὶ οἱ χριζόμενοι τοῦτο μεταλαμβάνοντες λέ-
 γουσι· « Χριστοῦ εὐδοκία ἐσμέν » ἢ δὲ σφραγὶς τὴν
 μορφήν (5) Χριστοῦ τοῦ σφραγίζοντος ἔχει, καὶ ταύ-
 τῃς οἱ σφραγίζόμενοι μετέχουσι, μορφωμένοι κατ'
 αὐτήν, λέγοντες τοῦ Ἀποστόλου· « Τεχνία μου, οὐδ'
 πάλιν ὠδίνω (6), ἀχρις οὗ μορφωθῆ Χριστῶς ἐν
 ὑμῖν. » Οὕτως δὲ σφραγίζόμενοι, ἐκείτως· καὶ κοινωνοὶ
 θείας φύσεως γινόμεθα, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος, καὶ
 οὕτως μετέχει πάσα ἡ κτίσις τοῦ Λόγου ἐν τῷ
 Πνεύματι.

24. Καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος λεγόμεθα πάντες μέ-
 τχοι τοῦ Θεοῦ· « Οὐκ οἴδατε, γὰρ φησὶν, οὗτις ναὶ
 Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν οἰκεῖ; Εἴ
 τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθέρει, φθέρει· τοῦτον ὁ Θεός.
 Ὁ γὰρ ναὶ τοῦ Θεοῦ ἁγίος ἐστίν, οὐκ ἐστὶν ἄλλο
 ἄλλοι. » Εἰ κτίσις δὲ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ
 ἂν τις ἐν αὐτῷ μετουσίαι τοῦ Θεοῦ γένοιτο ἡμῖν (7)
 ἀλλ' ἡ ἄρα κτίσις μὲν συνηγόμεθα, ἄλλοτεροι δὲ
 τῆς θείας φύσεως ἐγινόμεθα, ὡς κατὰ μηδὲν αὐ-
 τῆς (8) μετέχοντες. Νῦν δὲ, ὅτε λεγόμεθα μέτοχοι
 Χριστοῦ καὶ μέτοχοι Θεοῦ, δείκνυται τὸ ἐν ἡμῖν
 χρίσμα καὶ ἡ σφραγὶς μὴ οὕσα τῆς τῶν γεννητῶν
 φύσεως, ἀλλὰ τῆς (9) τοῦ Υἱοῦ, διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύ-
 ματος συνάπτοντος ἡμᾶς τῷ Πατρὶ. Τοῦτο γὰρ ὁ
 Ἰωάννης, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται, διδάσκων
 ἔγραψεν· « Ἐν τούτῳ ἠνωσάμεθα, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ
 μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος
 αὐτοῦ αὐτὸς ἔδωκεν ἡμῖν. » Εἰ δὲ τῆ τοῦ Πνεύματος
 μετουσίαι γινόμεθα κοινωνοὶ θείας φύσεως, μαίνομεν
 ἂν τις λέγων τὸ Πνεῦμα τῆς κτιστῆς φύσεως, καὶ μὴ

⁴⁷ Ephes. i, 13. ⁴⁸ II Cor. ii, 15. ⁴⁹ Galat. iv, 19. ⁵⁰ II Petr. i, 4. ⁵¹ I Cor. iii, 16, 17. ⁵² I Joan.
 ii, 15.

Felckm. primus. Ceteri et editi, Εἰ δὲ τὰ μὲν κτί-
 σματα, etc. Paulo post Regius primus, Seg. Gobl. et
 Felckm. primus, Outobon. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα χρίσμα
 καὶ, etc. Alii et editi, Τὸ δὲ Πνεῦμα καὶ χρίσμα καὶ,
 etc. Regius 2 tamen et Anglicanus καὶ ante χρίσμα
 omittunt. Mox Regius primus, Seg. πάντα ὁ Λόγος.
 Editi et alii, ὁ Λόγος τὰ πάντα.

(4) Regius 2, Felckm. 2 et editi, αὐτὸς. Mox
 Regius primus, Seg., ἡ σφραγὶς, etc., ut hic exstat.
 In aliis ἡ ante σφραγὶς, et ἐκ post χρίσμα deest;
 praeerea Regius 2 et Felckm. 2, Outobon. et editio
 Coumelmianina omittunt, οὐδὲ τὸ χρίσμα ἐκ τῶν χρι-
 ζομένων.

(5) Felckm. 2 vocem μορφήν omittit, et pro ἔχει
 habet ἐστὶ.

(6) Regius 2, ὠδίνω. Ibid. Regius primus, Seg.
 Basil., μέχρις οὗ.

(7) Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. 1, με-
 τούσαι τοῦ Υἱοῦ ἐγίνετο ἐν ὑμῖν. Gobl. et Felckm.

credentes signati estis in diem redemptionis. » At
 res creatæ illo signantur et ungnitur, ac de omni-
 bus docentur. Si igitur Spiritus unctio sive un-
 guentum et sigillum est, in quo omnia ungit et si-
 gnat Verbum: quænam similitudo aut convenientia
 unguenti et sigilli esse potest cum his rebus quæ
 ungnuntur et signantur? Nequit proinde fieri ut ipse
 inter res omnes numeretur. Nec enim aliquis ex his qui
 signantur, sigillum ipse dicendus sit: nec similiter
 aliquis ex his qui ungnuntur, unguentum idem erit.
 Sed id proprium est ungentis et signantis Verbi.
 Unguentum quidem ungentis suavitatem et odorem
 retinet, cujus participes facti qui ungnuntur, dicunt:
 « Christi bonus odor sumus. » Sigillum vero si-
 gnantis Christi effigiem servat, cujus qui signantur
 participes effecti, ad eam conformantur, ut ait Apo-
 stolus: « Filioi mei, quos iterum parturio, donec
 formetur Christus in vobis. » Hoc autem modo
 signati, convenienter divinæ naturæ consortes red-
 dimur, uti docet Petrus: « atque ita universæ res
 creatæ Verbi in Spiritu sunt participes.

24. Omnes similiter per Spiritum Dei participes
 dicimur. « Nescitis, inquit, quia templum Dei estis,
 et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei
 violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei
 sanctum est, quod estis vos. » Sed si Spiritus sanc-
 tus res creatæ esset, nulla sane Dei communicatio
 nobis in ipso esset; sed rei creatæ conjungeremur.
 et divinæ naturæ alieni essemus, utpote nulla in parte
 ejus facti participes. Nunc vero cum Christi et Dei
 participes dicamur, utique constat unguentum et si-
 gillum, quod in nobis est, non ad rerum facturam,
 sed ad Filii naturam pertinere, qui nos per Spi-
 ritum, qui in ipso est, Patri conjungit. Ipsum nos
 Joannes, uti supra dictum est, his verbis docet: « In
 hoc cognoscimus quia in Deo manemus, et ipse in no-
 bis; quoniam de Spiritu suo dedit nobis. » Si porro
 Spiritus communicatione divinæ naturæ consortes
 efficimur, nemo certe nisi insanus dixerit Spiritum
 non Dei, sed creatæ esse naturæ. Nec enim alia de
 causa hi in quibus ille est, dii edificantur. Quod si

D primus, ἡμῖν. Mox μὲν seq. deest in Seg. Ibidem
 Anglicanus, ἀλλ' ἡ ἄρα, etc. Alii et editi, ἀλλ' et
 ἄρα.

(8) Regius primus, Seg., αὐτοῦ. Mox Regius
 primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, etc.
 Ceteri et editi, ὁπότε.

(9) Sic Regius primus, Seg. Bas. Anglican. Alii
 et editi articulo, τῆς omittunt. Ibid. Regius primus,
 Seg. Basil., pro ἐν αὐτῷ, habent ἐν αὐτῇ. Item Reg-
 ius primus, Seg. vocem Πνεύματος abiciunt. Mox
 idem et Regius 2, Basil. Anglicanus, ἡμᾶς τῷ Πα-
 τρι. Outobon., τῷ Πνεύματι. Alii et editi, ἡμᾶς Πα-
 τρι. Ibidem, Anglican. excepto, articulo, ὁ ante Ἰωάν-
 νην habent. Regius primus, Seg. εἰρηται omittunt,
 et habent ἔγραψε. Gobl. et Felckm. primus sic ha-
 bent: Ἰωάννης γράπει: Ἐν τούτῳ, etc. Paulo post
 Reg. 1 et 2, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. 1, αὐτὸς
 ἐν ἡμῖν. Editi et alii, ὁ Θεός ἐν ἡμῖν.

deos efficit, dubium non est, quin ejus natura Dei A sit. Quod item centesimo tertio psalmo habetur, clarius adhuc argumentum ad hanc hæresim ever- tendam nobis suppeditat, ut jam monuimus: « Au- feres spiritum eorum, 538 et deficient, et in pul- verem suum revertentur. Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ ». « Et Pau- lus hæc Titio scribit: « Per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum ». « Si igitur Pater om- nia per Verbum in Spiritu creat et renovat: quæ similitudo aut cognatio creaturis cum rebus creatis? Vel qui omnino fieri queat ut ille res sit creata in quo omnia creantur? Sane cum impia hac sen- tentia illa coheret quæ Filii divinitatem impugnat, ita ut qui Spiritum rem creatam esse contenderint, eosdem fateri necesse sit Verbum, per quod omnia ereantur, rem quoque creatam esse. Addam Spiritum imaginem Filii et dici et esse. Nam, « Quos præ- scivit et prædestinavit conformes Veri imaginis Filii sui ». Itaque cum ipsi fateantur Filium rem creatam non esse, nec etiam ejus imago res creata censenda est. Qualis enim fuerit imago, talem necesse est eum esse cujus imago fuerit. Unde quemadmodum jure merito ac convenienter Verbum res creata esse ne- gatur, quia est imago Patris: ita qui Spiritum inter res creatas collocare non dubitaverit, non potest quin Filium cum iisdem annumeret: ac proinde ad ipsam Patrem refertur quidquid impie de hujus imagine senserit dixeritve.

25. Itaque manifestum est Spiritum alium omnino esse a rebus creatis, enimque ostendimus proprium Filii esse, non autem a Deo alienum. Namque quod ad hanc acutum illorum interrogationem spectat: Si Spiritus ex Deo est, quare non ipse quoque Fi- lius dicitur? Hanc, inquam, quæstiunculam auda- cem et temerariam esse supra jam ostensum est; sed idem nihilominus rursus ostendere non grava- bimur. Tametsi enim Spiritus in Scripturis Filius non dicitur, sed Spiritus Dei, tamen in ipso Deo, et ex ipso Deo esse dictus est, uti scripsit Aposto-

²² Psal. cii, 29, 30. ²³ Tit. iii, 5. ²⁴ Rom. viii, 29.

(10) Ita Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Sic autem Anglicanus habet: καὶ ἐν ἀνθρώποις γίνεται, καὶ ἐν οἷς γίνεται, οὗτοι θεοποιούνται. Cæteri et editio Commel., καὶ ἐν ἀνθρώποις γίνεται, καὶ ἐν αὐτοῦ θεοποιούνται.

(11) Δὲ deest in Reg. 2, Felckman. 2 et edit. Commel. Mox Gobl. et Felckm. primus, ἐν τῷ ψαλμῷ ᾄδεται: Ἀνατελεῖς, etc.

(12) Regius primus, Seg., Ἐγραψε. Gobl. et Felckm. primus, καὶ Παῦλος Τίτῳ. Mox Seg. Gobl. et Felckm. primus, ἀνακαίνιστος. Paulo post, πλουσιώσας abest a Gobl. et Felckm. primo.

(13) Regius primus, Seg., ἀγίω omittunt.

(14) Sic Regius primus, Seg. Alii et editi h. tol- lunt. Regius secundus, ἡ τοιαύτη δυσσημία καὶ εἰς τὸν Υἱόν.

(15) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri et editio Commelin. ἔγω.

τῆς τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐν οἷς γίνεται, οὗτοι θεοποιούνται (10)· εἰ δὲ θεοποιεῖ, οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι ἡ τοῦτου φύσις Θεοῦ ἐστίν. Καὶ ἔτι δὲ (11) φανερώτα- ρον εἰς ἀναίρεσιν τῆς αἰρέσεως ταύτης ἐν τῷ ἔκα- τοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ ᾄδεται, ὡς ἔμπροσθεν εἰπομεν· « Ἀνατελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χυόν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστειλεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Ὁ δὲ Παῦλος γράφει Τίτῳ (12)· « διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύ- ματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσιώσας διὰ Ἰη- σοῦ Χριστοῦ. » Εἰ δὲ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύ- ματι ἁγίῳ (13) κτίζει τὰ πάντα, καὶ ἀνακαινίζει· πᾶσα ὁμοιότης ἢ συγγένεια τῷ κτίζοντι πρὸς τὰ κτιστάματα; Ἡ ὁμοίωσις πῶς ἀνεῖν, ἐν ᾧ κτίζεται τὰ πάντα, κτίσμα; Ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ τοιαύτῃ δυσση- μίᾳ καὶ ἡ εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημία (14)· ὥστε τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα κτίσμα εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ Λόγος, δὲ οὐ τὰ πάντα κτίζεται, κτίσμα ἐστίν. Εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ λέγεται καὶ ἔστι τὸ πνεῦμα· « Ὁὺς » γὰρ προ- ἔγνω καὶ προῦρεσε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ (15). Ὁμοῦν τοῦ Υἱοῦ καὶ κατ' ἐκείνους ὁμοιογούμενον μὴ εἶναι κτίσματα, οὐκ ἀν εἴη οὐδὲ ἡ τοῦτου εἰκὼν κτίσμα. Ὅμοια γὰρ ἀν εἴη ἡ εἰκὼν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸν, οὗ ἐστὶν ἡ εἰκὼν, εἶναι. Ὅθεν εἰκότως καὶ πρὸς τούτους ὁ Λόγος ὁμοιολεῖται μὴ ὡς κτίσμα, εἰκὼν τοῦ Πατρὸς ὑπαρῆκεν ὁ ἀρα τοὺς κτίσματα συναριθμῶν τὸ πνεῦμα (16) πάντως που καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τούτοις συναριθμήσει, δυσσημίῳν ἐν τούτῳ καὶ τὸν Πατέρα διὰ τὴν εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ- του (17) δυσσημίαν.

25. Ἄλλο ἀρα τῶν κτισμάτων ἐστὶ τὸ πνεῦμα, καὶ δέδεικται μᾶλλον ἴδιον εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐ ξένον τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ κἀκεῖνο τὸ σοφὸν αὐτῶν ἐπέ- τημα· Εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὸ πνεῦμα, διὰ τί μὴ λέγεται καὶ αὐτὸ Υἱὸς (18); Δέδεικται μὲν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἤδη προπετῆς καὶ τοιμηρῶν, δείκνυται δὲ καὶ νῦν οὐδὲν ἥττον. Εἰ γὰρ καὶ μὴ Υἱὸς ἐλέγη ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀλλὰ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (19), ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰρηται, ὡς ὁ Ἀπό- στολος ἔγραψεν. Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστίν, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστίν (20), ἀνάγκη καὶ

D Paulo post καὶ ante κατ' ἐκείνους habent Regius primus, Seg., omittunt vero alii et editi.

(16) Ὁ post κτισμάτων habent Regius 2, Felckm. primus et editio Commel.

(17) Regius primus, Seg. Basil., τούτου. Alii vero et editi, αὐτοῦ. Mox Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, Ἄλλο ἀρα τῶν κτισμάτων. Cæteri et editi, Ἄρα οὐδὲν ὡς τῶν κτισμάτων.

(18) Sic Regius primus, Seguer. Alii et editi, αὐ- τός.

(19) Sic Regius primus, Seg. In aliis et editis τού- του deest.

(20) Sic Regius primus, Seg. Gobl. Felckm. pri- mus et Basil. At Anglicanus, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πα- τρὸς ἐστίν. Otthobon. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Cæteri et editio Commeliniana, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν.

ὁ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον, ὡς εἶναι κατὰ εὐδοκίαν τοῦ Υἱοῦ. Ἀρχαί τε τοῦ Κυρίου υἱοσίας Υἱοῦ, αὐτὸ δὲ (21) Πνεῦμα εἴρηται Πνεῦμα υἱοσίας. Καὶ πάλιν τοῦ Υἱοῦ υἱοσίας σοφίας καὶ ἀληθείας, γέγραπται τὸ Πνεῦμα εἶναι Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀληθείας. Ἦλθιν τε ὁ μὲν Υἱὸς ἐστὶ δυνάμει Θεοῦ, καὶ Κύριος τῆς δόξης· τὸ δὲ Πνεῦμα λέγεται Πνεῦμα δυνάμεως (22), καὶ Πνεῦμα τῆς δόξης, οὕτως ἐφ' ἑκάστου τῆς Γραφῆς λεγούσης· τοῦ μὲν Παύλου γράφοντος Κορινθίοις· «Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν ἐν Κύριον τῆς δόξης ἐταύρωσαν» καὶ ἐν ἑτέροις· «Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοσίας»· καὶ αὖθις· «Ἐξπαρτετεῖτε ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν (23), κράζον· Ἄββα, ὁ Πατήρ. Ὁ δὲ Πέτρος ἔγραπεν· «Εἰ οὐκ ἐπίστευσθε ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, μακάριοι οὗτοι τὸ τῆς δόξης καὶ δυνάμεως καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπέμψεται.» Ὁ δὲ Κύριος εἴρηκε Πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ Παράκλητον εἶναι τὸ Πνεῦμα· ἐξ οὗ δεικνύεται τελείαν εἶναι ἐν τούτῳ τὴν Τράπεζαν (24). Ἐν τούτῳ γ' οὐδ' ὁ Λόγος τὴν κτίσιν δοξάζει, θεοποιῶν δὲ καὶ υἱοποιῶν προσάγει τῷ Πατρὶ. Τὸ δὲ συνέπτον τῷ Λόγῳ τὴν κτίσιν οὐκ ἂν εἴη αὐτὸν τῶν κτισμάτων· καὶ τὸ υἱοποιῶν δὲ τὴν κτίσιν, οὐκ ἂν εἴη ἕξεν τοῦ Υἱοῦ· ἐπεὶ ζητεῖν ἕτερον ἀνάγκη Πνεύμα, ἵνα καὶ τούτῳ ἐν κείνῳ συναρῶν τῷ Λόγῳ (25). Ἄλλ' ἀποκρινόμενος. Οὐκ ἄρα τῶν γεννητῶν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ Πατρὶ θεότῃτος, ἐν ᾧ καὶ τὰ γενητὰ ὁ Λόγος θεοποιεῖ. Ἐν ᾧ δὲ θεοποιεῖται ἡ κτίσις, οὐκ ἂν εἴη ἐκτὸς αὐτοῦ τῷ Πατρὶ θεότῃτος.

esse, in quo et ipsam Verbum res factas divinae naturae consortes reddit. Atqui is in quo natura creata divinitatis fit particeps, extra Patris divinitatem ipse esse non potest.

26. Ὅτι δὲ ἄνω τῆς κτίσεως ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἄλλο μὲν παρὰ τὴν τῶν γεννητῶν φύσιν, ὡς ἐν τῇ θεότητι, ἔξεσται καὶ ἐκ τούτου (26) πάλιν συνιδεῖν. Ἄρρητον καὶ ἀναλλοίωτον ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἕκον· Ἄγιον, γὰρ φησι, Πνεῦμα παιδείας φεύξεται δόλον, καὶ ἀπανάσθησται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος φησὶν· «Ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ παλαῶς καὶ ἡσυχίου (27) Πνεύματος· καὶ πάλιν ἐν τῇ Σοφίᾳ· Ἐτὸ γὰρ ἀφθάρτον σου Πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι· καὶ

²¹ I Cor. II, 12. ²² Isa. XI, 2. ²³ Joan. XV, 26. VII, 15. ²⁴ Galat. IV, 6. ²⁵ I Petr. IV, 14. ²⁶ Sap. XII, 1.

(21) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. D. primus. Caeteri et editi tō alijciunt.

(22) In editione Coumnel. et Felckm. 2, pro δυνάμεως, legitur θεοῦ.

(23) Regii mss. et Seg., ἡμῶν. Paulo post Regius primus, Seg. Basil. habent ἐπίστευσθε ut et in Graeco Scripturae textu legitur. Editi et alii, οὐκ ἐπίστευσθε. Ibid. post δυνάμεως, Regius primus, Seg. addunt καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, quae verba ab aliis et editis abasunt. Item iidem ibid. habent ὅμας· alii et editi, ἡμᾶς.

(24) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Anglic. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Editi vero et alii omittunt ἐν τούτῳ. Mox Reg. 2, δοξάζων. Item et Seg. δὲ seq. omittunt. Basil. Anglic. Gobl. et Felckm. primus sic habent· δοξάζει θεοποιῶν· καὶ υἱοποιῶν δὲ, etc. Ibid. pro συνάπτον, in Anglic. Reg. 1 et Felckm. 2, O-

lus²¹. Porro si Filius quia est ex Patre, proprius idcirco ejusdem substantiae est; necesse est similiter Spiritum qui ex Deo esse dicitur, proprium quoque Filii esse secundum substantiam. Certe quemadmodum Dominus est Filius, ita ipse Spiritus spiritus adoptionis dicitur esse. Ut item Filius est sapientia et veritas; sic etiam scriptum est Spiritum esse spiritum sapientiae²² et veritatis²³. Filius est etiam virtus Dei²⁴ et Dominus gloriae²⁵. Similiter Spiritus dicitur Spiritus virtutis et Spiritus gloriae, de quibus singulis sic loquitur Scriptura, nempe ubi Paulus ad Corinthios scribit: «Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent²⁶;» et alibi: «Non enim accepistis Spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis²⁷;» et iterum: «Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater²⁸.» Petrus item scribit: «Si exprobramini in nomine Christi, beati, quoniam gloriae et virtutis et Dei Spiritus super vos requievit²⁹.» Ipse autem Dominus Spiritum veritatis Spiritum et Paracletum esse aperte testatur³⁰. Ex quibus patet perfectam in illo esse Trinitatem.

339 In illo itaque Verbum res creatas glorificat, hominesque deos et filios efficiens Patri adducit. Atqui is qui res creatas cum Verbo conjungit, ipse caeteri res creatae esse non potest. Qui item res creatas filios efficit, non potest a Filio alienus esse. Alioquin alium Spiritum quaerere necesse esset, ut iste in illo cum Verbo conjungi posset. Verum id per absurdum est. Quapropter fatendum est non ea rebus C factis esse Spiritum, sed divinitatis Patris proprium esse non potest.

26. Caeterum ex his quoque percipere licet Spiritum rebus creatis superiore aliumque a rebus factis esse. Nempē immutabilis et varietatis expertus est Spiritus sanctus: «Spiritus sanctus, inquit, disciplinae fugiet dolum, et auferet se a cogitationibus quae sunt sine intellectu³¹.» Et Petrus ait: «In incorruptibilitate quieti et modesti Spiritus³².» Et iterum in Sapientia legitur: «Tuus enim incorruptus Spiritus est in omnibus³³.» Item si «nemo

²⁷ I Cor. I, 24. ²⁸ I Cor. II, 8. ²⁹ ibid. ³⁰ Rom. Joan. XIV, 16. ³¹ Sap. I, 5. ³² I Petr. III, 4.

tolon. legitur συνοξάζων. Reg. 2, mendose habet συνοξάζων.

(25) Regius 2, Octobon., ἐν Χριστῷ συνάψην τῷ Θεῷ. Mox ante τῶν γεννητῶν, Anglic. Felckm. 2 et editi in addunt: Regius 2 post γεννητῶν. Paulo post haec sequentia desunt in Reg. 2, Felckm. 2 et editis. ἐν ᾧ καὶ τὰ γενητὰ ὁ Λόγος θεοποιεῖ.

(26) Sic Regius primus, Seg. Basilens. Gobl. et Felckm. primus. Alii vero et editi, ἐν τούτῳ. Paulo post iidem mss. Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, ut et Graeco Scripturae textus, habent, παιδείας. Alii et editi, σοφίας.

(27) Anglic. Basil. Reg. 2, Felckm. 2, et editi hic addunt καὶ ἡσυχίῳ, quod ab aliis et Seg. a Scripturae textu abest; seq. πάλιν deest in Gobl. et Felckm. primo.

cognovit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei, qui est in ipso 69; non est autem apud Deum, ut docet Jacobus, transmutatio nec vicissitudinis obumbratio 70: jure ac merito Spiritus sanctus, qui in Deo est, immutabilis et incorruptus omnisque vicissitudinis expers esse censendus est. At rerum factarum et creaturarum natura mutabilis est, utpote quæ sit extra Dei substantiam, et e nihilo exstiterit. Siquidem « omnis homo, inquit, mendax 71. » Et, « omnes peccaverunt et egent gloria Dei 72. Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit 73. » Et apud Job : « Si sanctis angelis suis non fudit, sed contra angelos pravum quid cogitavit 74; stellæ vero non sunt mundæ in conspectu ejus 75. » Paulus autem scribit : « Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis sæcularia 76? » Quin etiam audivimus diabolum, qui in medio cherubim stabat, et signaculum similitudinis erat, et celo quasi fulgur cecidisse 77. Si porro ea est rerum creaturarum natura, et hæc de angelis scripta sunt; si contra Spiritus idem semper et omnis mutationis expers est, qui et Filii immutabilitatis particeps, cum ipso semper immutabilis manet : quænam, amabo, similitudo immutabilis cum mutabilibus? Hinc enim perspicuum est, neque rem creatam esse, neque ad angelorum, utpote qui mutabiles sint, naturam pertinere, sed Verbi imaginem et Patris proprium esse. Præterea Spiritus Domini universum orbem replevit. Ita enim David cecinit : « Quo ibo a Spiritu tuo 78? » Et in Sapientia scriptum est : « Tuus enim incorruptus Spiritus est in omnibus 79. » Atqui universæ res factæ in divinis locis existunt, verbi gratia, sol, luna et astra, in firmamento, et nubes in aere. In hominibus quoque nationum terminos constituit 80. Angeli similiter in ministeria mittuntur : « Et venerunt angeli Dei ut assisterent coram Domino, » uti in Job legitur 81. Et, « somniavit Jacob patriarcha. Et ecce scala innixa in terra, cujus cacumen 540 ad caelom perveniebat : et angeli Dei ascendebant et descendebant per ipsam 82. » Si igitur Spiritus omnia implet, et in Verbo præsens est in medio omnium; si contra angeli hæc in re illi cedunt, atque illic tantum

A et « οὐδαί; οὐδα τὰ τοῦ Θεοῦ (28), εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ; οὐκ ἔστι δὲ παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς εἰπὼν ὁ Ἰακώβος, « παραλλαγῆ ἡ τροπικὴ ἀποκρίσις. » ἐν τῷ Θεῷ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰκότως ἂν εἴη ἀτρέπτων καὶ ἀπαράλλακτον καὶ ἀβάρτων. Ἦ δὲ τῶν γενητῶν καὶ τῶν κτιστῶν φύσις ἐστὶ τρεπτῆ, ὡς δὴ ἐξωθεν (29) οὕτως τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστάσα· « πλὴν γὰρ ὁ ἄνθρωπος, » φησὶ, « ψεύστης. » Καὶ, « πάντες ἡμαρτον, καὶ ὕστερον ταὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Ἀγγέλους δὲ (30) τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν αὐτῶν ἀρχήν, ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρῖνον μεγάλῃς ἡμέρας δεσμοῖς δάκλυς ὑπὸ ζῦγον ἐτήρησαν. » Ἐν δὲ τῷ Ἰωβ. « Εἰ κατὰ ἁγίων ἀγγέλων (31) αὐτοῦ οὐ πιστεύει, κατὰ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολιόν τι ἐπινοήσεν ἄσπρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐνόησεν αὐτοῦ; » ὁ δὲ Παῦλος γράφει : « Οὐκ οἴδατε, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτε γὰρ βιωτικά; » Ἄλλὰ γὰρ καὶ ἠκούσαμεν, ὅτι ὁ διάβολος (32), ἐν μέσῳ τῶν χερουβιμ ὢν, καὶ ἀποσπράγγμα ὁμοιωσας γενόμενος, ἐβέβαιεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀσπρατῆ. Εἰ δὲ τὰ μὲν κτίσματα τοιαύτην ἔχει φύσιν (33), καὶ γέγραπται περὶ ἀγγέλων τοιαῦτα : τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ αὐτὸ ἐστὶ καὶ ἀναλλοτῶν, καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ ἀτρέφιας ἐστὶ, μόνον δὲ οὐν αὐτῷ ἀτρέπτων τοιαῦτα ὁμοιωτῆς τῷ ἀτρέπτῳ πρὸς τὰ τρεπόμενα; ἄλλῃ γὰρ ἀνεῖη, ὡς οὐτε κτίσμα ἐστίν, οὐτε ὄντως τῆς τῶν ἀγγέλων οὐσίας ἐστὶ, διὰ τὸ ἐκείνους εἶναι τρεπτούς· ἀλλ' εἰκότως τὸ Λόγου, καὶ τοῦ Πατρὸς ἴδιόν ἐστι. Πάλιν τε τὸ μὲν Πνεῦμα Κυρίου περιέβηκε τὴν οἰκουμένην. Οὕτως γὰρ καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει : « Ποῦ πορευθεὶς ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; » Καὶ πάλιν ἐν τῇ Σοφίᾳ γέγραπται : « Τὸ γὰρ ἀβάρτων σου Πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι. » Τὰ δὲ γενητὰ πάντα ἐν μεμερισμένοις τόποις εἶσιν, ἥλιος μὲν, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρεις ἐν τῷ στερεώματι, νεφέλαι δὲ ἐν τῷ ἀέρι· καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐστήσεν ὄρια ἐθνῶν ὅτι ἐ ἀγγελοὶ ἀποστέλλονται εἰς διακονίας· « Καὶ ἦλθον οἱ ἀγγελοὶ παραστήνα ἐνόησεν τοῦ Κυρίου, » ὡς ἐν τῷ Ἰωβ γέγραπται· καὶ, « ἐκνυπιώθη δὲ Ἰακώβ ὁ πατριάρχης· καὶ, ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηρικμένη ἐν τῇ γῆ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀρκαίετο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ἀγγελοὶ τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς. » Εἰ δὲ τὸ μὲν Πνεῦμα πάντα πληροῖ, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ πάρεστιν ἐν μέσῳ πάντων (34), οἱ δὲ ἀγγελοὶ ἐλαττοῦνται

69 I Cor. II, 11. 70 Jac. I, 17. 71 Psal. cxv, 11. 72 Rom. III, 23. 73 Jud. 6. 74 Job IV, 18. 75 Job xxv, 5. 76 I Cor. vi, 3. 77 Ezech. lxviii, 12. 78 Psal. cxxviii, 7. 79 Sap. xii, 1. 80 Act. xvii, 26. 81 Job I, 6. 82 Genes. xxviii, 12.

(28) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Alii vero et editi ei omittunt. Paulo post pro τροπικῆς, Seg. habet τροπικῶς, Otobben., πρωτοτροπικῆς. Mox Regius primus, Seg. post ἐν τῷ ὕψι omittunt τὸν quod in aliis et editis legitur.

(29) Felckm. 2 et editi. Commel. mendose, οὐδὲ δὴ ἐξωθεν.

(30) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. Alii vero et editi, ἀγγέλους τε. Mox pro ἐκείνων, Felckm. 2, et editi habent ἰδίων.

(31) Regius 2, ἀγγέλων omittit. Basil. post πιστεύει habet. Felckm. 2 et editio Commel. sic habet : εἰ κατὰ ἁγίων αὐτοῦ οὐ πιστεύει, ἄσπρα δὲ, etc., intermedijis omissis.

(32) Sic Regius primus, Seg. et Basil. At Gobl.

D et Felckm. primus, ἀλλὰ καὶ ὁ διάβολος Anglicanus et Regius 2. Ἄλλὰ γὰρ καὶ ὁ διάβολος. Alii et editi, Ἄλλὰ γὰρ ὁ διάβολος. Paulo post idem, Regius primus, Seg. et Basil. habent ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Cæteri et editi, ἐκ τῶν οὐρανῶν.

(33) Regius primus et Seg., τρεπτῆν ἔχει τὴν φύσιν. Mox idem et Basil. ac Anglicanus, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ αὐτὸ ἐστὶ καὶ, etc. Gobl. et Felckm. primus, anonymous, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸ ἐστὶ καὶ, etc. Alii et editi, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐν ἐστὶ καὶ, etc.

(34) Sic Regius primus, Seg. Basil. Goblarian. et Felckm. primus. Cæteri et editi, ἐστίν. Mox idem usq. habent ἐλαττοῦνται τούτω. Cæteri et editi, ἐλάττους ὄντες ἐν τόπῳ εἰσίν. Idem item manuscripti codices particulam οὐν, quam alii et editi habent

τούτοι, καὶ ἔνθα ἀποστέλλονται, ἐκεῖ πάρεσιν οὐκ ἀμφίβολον οὖν, ὅτι οὐτε τῶν γεννητῶν, οὐτε ὄπως ἀγγέλοις ἔστιν, ὡς ὁμοίως λέγετε, τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἄνω τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως ἔστιν.

27. Πάλιν γὰρ καὶ ἐκ τούτων ἂν τις ἴδοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς μεθεκτόν ἐστι καὶ οὐ μετέχον (τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν οὐκ ὀκνητέον). Ἐ' Ἀδύνατον γάρ, ὡς φησὶ (35), « τοὺς ἀπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἰπουρανίου, καὶ μετόχους Πνεύματος ἁγίου γενομένους (36), καὶ καλῶν γευσαμένους Θεοῦ ῥήμα, » καὶ τὰ ἐξῆς. Οἱ δὲ ἀγγελοι, καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα μετέχοντά ἐστιν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦτο γὰρ ταῦτα μὲν καὶ ἐκπίπτειν οὐ μετέχον δύναται (37) τὸ δὲ Πνεῦμα ἀεὶ τὸ αὐτὸ ἔστιν οὐ γὰρ (38) τῶν μετεχόντων ἔστιν, ἀλλ' αὐτοῦ τὰ πάντα μετέχει. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν ἀεὶ τὸ αὐτὸ ἔστι καὶ μεθεκτόν, τὰ δὲ κτίσματα μετέχοντά ἐστιν αὐτοῦ οὐκ ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐτε ἀγγελοι, οὐτε ὄπως κτίσμα, ἀλλ' ἴδιον τὸ Λόγος, παρ' οὗ διδόμενον μετέχεται παρὰ τῶν κτισμάτων ἐπὶ ὧρα λέγειν αὐτοῖς καὶ τὸν ἴδιον κτίσμα, οὐ πάντες ἐν τῷ Πνεύματι μέτροι γεγόναμεν. Καὶ πάλιν ἐν ἑστὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὰ δὲ κτίσματα πολλὰ. Ἀγγελοι μὲν γὰρ χιλιαὶ χιλιάδες καὶ μύρια μυριάδες* φωστῆρες δὲ πολλοί, καὶ θρόνοι (39), καὶ κυριότητες, καὶ ὀρανοί, καὶ γερούβιμ, καὶ σεραφίμ, καὶ ἀρχάγγελοι πολλοί· καὶ ἀπλῶς οὐκ ἐστὶ τὰ κτίσματα ἐν, ἀλλὰ πάντα πολλὰ καὶ διάφορα. Εἰ δὲ τὸ μὲν Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἐστὶ, τὰ δὲ κτίσματα πολλὰ, καὶ ἀγγελοι πολλοί· ποία ὁμοιότης τῷ Πνεύματι πρὸς τὰ γενητά; Καὶ οὐκ ἄδηλον, ὅτι οὐκ ἐστὶ τῶν πολλῶν τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' οὐδὲ ἀγγελος, ἀλλ' ἐν ὧν (40), μᾶλλον δὲ τὸ Λόγος ἐνὸς ἔντος ἴδιον, καὶ τοῦ Θεοῦ ἐνὸς ἔντος ἴδιον καὶ ὁμοσιόν ἐστι. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ μόνα καθ' ἑαυτὰ λεγόμενα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰδέναι αὐτὸ μᾶλλον κοινὸν μηδὲ ἴδιον ἔχειν τε τῆ φύσει καὶ τῆ οὐσίᾳ πρὸς τὰ κτίσματα, ἀλλ' ἄλλο μὲν εἶναι τῶν γενητῶν, ἴδιον δὲ καὶ οὐ ξένον τῆς τοῦ Υἱοῦ οὐσίας καὶ θεότητος, δι' ἣν καὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ὄν, καταισχύει τὴν ἐκείνων ἀναστήσιον.

cum rebus creatis habere : sed vere alium eum esse substantiam et divinitatis esse, propter quam cum sit

28. Ἴδωμεν δὲ ὅπως καὶ πρὸς τοὺτας (41) καὶ αὐτὴν τὴν ἐξ ἀρχῆς παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν καὶ πίστιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣν ὁ μὲν Κύριος ἔδωκεν, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες

* Hebr. vi, 4.

post ἀμφίβολον omittunt : videmque post οὐτε sequens addunt ὄπως, quæ vobis ab aliis et editis abest.

(35) Sic Regius primus et Seg. In Gobl. et Felck. primo drest particula γάρ. Alii et editi pro φησὶ, habent ἐστὶ. Regius 2 et ἐστὶ et φησὶ omittit.

(36) Sic omnes manuscripi codices præter Regium 2 et Felckm. 2, qui habent γενηθέντας. Mox Reg. 1 et 2, Seg. Gobl. et Felck. primus habent Οἱ δὲ ἀγγελοι. Alii vero et editi, et δὲ ἀγγελοι.

(37) Sic omnes manuscripi, quorum tamen tres, nempe Regius 2, S. g. et Felckm. 2 anonymus, οὐ sic mendose scribunt. Editi sic habent ταῦτα μὲν ἰκπίπτειν μετέχοντα δύναται. Regius quoque secun-

A adsunt quo mittuntur : dubium utique non est, quin Spiritus nec res facta nec angelus sit, uti contendere audeatis, sed angelorum natura superior certe censendus est.

27. Enimvero rursus ex his quæ subjicimus Scripturæ verbo evidens fuerit Spiritum sanctum alios sui participes facere, non vero participem aliorum fieri (nam eadem repetere ne sit molestum). Nempe, « Impossible est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cælestis et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaveruntque bonum Dei verbum **, et cætera. At angeli et cætera res creatæ ipsius Spiritus sunt participes. Hæc enim ipsa est ratio cur ab eo cuius sunt participes possint excidere. Spiritus vero idem profecto semper est, quippe qui non est illis rebus sit quæ participes redduntur, sed potius a cuius res omnes fiant participes. Jam vero si Spiritus idem semper est, aliosque sui participes facit : si contra res creatæ ejus fuerit participes, sanæ Spiritus sanctus, neque angelus, neque alia res creatæ, sed proprius Verbi esse existimandus est, cuius ab ipso Verbo dati res creatæ sunt participes. Cæterum quoniam Filium quoque rem creatam dicere iisdem necesse esset, cuius nempe omnes in Spiritu participes facti suunt. Insuper, unus est Spiritus sanctus, multæ autem sunt res creatæ. Nam millia millium et decies dena millia sunt angelorum : multa pariter sunt luminaria, multi throni, multæ dominationes, multi cæli, multi cherubim, seraphim et archangeli, ac denique res creatæ non sunt quid unum, sed omnes multæ et diversæ sunt. Quod si igitur Spiritus sanctus unus est, si contra res creatæ multæ, et multi sunt angeli ; quænam similitudo Spiritus cum rebus factis ? Constat proinde Spiritum non esse ex multis, neque etiam angelum, sed unum esse, vel potius Verbi quod unum est, et Dei qui item unus est proprium et consubstantialem esse. Hæc certe vel sola, quæ de Spiritu sancto dicimus, si seorsim etiam considerentur, palam faciunt nihil illum commune aut proprium naturæ et substantiæ a rebus factis, propriumque nec alienum Filii substantiæ Trinitatis, illos vel invites pudore suffundit.

28. Verumtamen haud abs re fuerit veterem in super traditionem, doctrinamque ac fidem catholicæ Ecclesiæ investigare, quam scilicet Dominus tradidit, apostoli prædicaverunt, et patres servaverunt. In ea

dus μετέχοντα habet.

(38) Sic Regius primus, Seg. Anglican. Gobl. et Felckm. primus, quæ etiam verit Nannius. Alii et editio Commel. omittunt ὡ γάρ, etc., usque ad τὸ αὐτὸ ἐστὶ.

(39) Particul. καὶ hic et in sequent. drest in Gobl. et Felckm. primo, anonymo, ἀπλῶς ibid. abest a Regio 2 et Felck. 2, anonymo.

(40) Sic Regius, Seg. Bas. Gobl. et Felckm. primus. hidem mox et Anglicanus habent ut hie existat. Alii et editi ὧν omittunt, et, τοῦ Θεοῦ ἐνὸς ἔντος ἴδιον καὶ.

(41) Καὶ πρὸς τοὺτας desunt in Regio secundo, καὶ in Regio primo et Seg.

enim Ecclesia fundata est, a qua si quis exciderit, is nec esse nec amplius dici Christianum ulla ratione poterit. Itaque Trinitas sancta et perfecta est, quæ in Patre et Filio et Spiritu sancto agnoscitur, nihilque alienum vel extrinsecus admistum habet, neque ex creatore et re creata constat, sed tota **541** creandi et efficiendi vi prædita est: sibi quoque similis et individua est natura, unaque ejus est efficacia et actio. Nam Pater per Verbum in Spiritu sancto omnia facit, eoque modo sanctæ Trinitatis unitas servatur. Ita unus Deus in Ecclesia prædicatur, qui est « super omnia, et per omnia, et in omnibus ». « Super omnia » quidem ut Pater, ut principium et fons: « per omnia » vero, nempe per Verbum: « in omnibus » denique, in Spiritu sancto. Porro Trinitas non nomine tenus et sola verborum specie est Trinitas, sed vere et re ipsa existit Trinitas. Nam sicuti vere est Pater, ita et vere est ejus Verbum quod et ipsum super omnia est Deus. Nec item Spiritus sanctus non existit, sed utique vere est et existit. Nec his minus aliquid sentit catholica Ecclesia, ne hodiernus Judæus Capthæ haud absimilis et Sabellium sequatur; nec his item plus aliquid commissiscitur, ne in multitudinem deorum gentilium devolvatur. Sed in hæc sane fidem Ecclesiæ intelligant, eos discere operæ pretium est, quoniam modo Dominus mittens apostolos, iisdem præceperit ut istud fundamentum in Ecclesia jacerent: « Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ». Profecti vero apostoli, ita sine dubio docuerunt, atque hæc ipsa prædicatio in universam Ecclesiæ: am quæ sub cælo est, permanavit.

29. Cum igitur istud fidei fundamentum habeat Ecclesia, nobis iterum illi respondere ne graventur: Trinitas est, an dualitas? Si dualitas est: per me licet, Spiritum rebus creatis adjungite. At si ita est, fides vestra jam non est in Deum unum, qui sit « super omnia, per omnia et in omnibus. » Nec enim « in omnibus » habebitis, si Spiritum a divinitate separatis et ab ea alienum faciatis. Vestra item initiatio, quam peragere arbitramini, si ita sentitis, non tota et integra fiet in divinitatis nomen: quippe eum rem creatam ipsi admisceatis, et veluti Ariani

⁴⁶ Ephes. iv. 6. ⁴⁸ Matth. xxviii, 19.

(42) Sic Regius primus et Seg. Cæteri et editi ἐκ ἐπιπέδου.

(43) Regius secundus et Ottobon., ἐπισυνήγμενον.

(44) Sic Reg. 1 et 2, Seg. Basil. Gobl. et Felck. primus, Basil. tamen et Seg. habent μόνου. Alii et editi habent et μόνου et φαντασία.

(45) Sic Regius primus et Seg. qui ibid. ὁ ante ὧν omitunt. Ab aliis et editis xaf abest.

(46) Sic Regius primus, Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus. Alii cum editis xaf omitunt. Ibid. Reg. 1 et 2, Seg. Gobl. et Felckm. 1 habent τούτων. Ottobonus, τούτου. Alii vero et editi habent τῶν.

(47) Sic Regius primus, Seg. Basil. Goblarian. et

ἐπέδουσαν. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ Ἐκκλησία τεθεμελιώσεται, καὶ ὁ ταύτης ἐκπέπτωτον οὐτ' ἐν ἐκτῇ, οὐτ' (42) ἀν ἐκτὲ λέγοιτο Χριστιανός. Τριάς τοίνυν ἅγια καὶ τελεία ἐστίν, ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεολογούμενη, οὐδὲν ἀλλότριον ἢ ἔξωθεν ἐπιμυρομένη (43) ἔχουσα, οὐδέ ἐκ ἠθμοσυροῦ καὶ γενητοῦ συνσταμένη, ἀλλ' ὅλη τοῦ κτίζεν καὶ δημιουργεῖν οὕσα· ἕμοια δὲ ταυτῇ καὶ ἀδαιρετός ἐστι τῆ φύσει, καὶ μία ταύτης ἢ ἐνέργεια. Ὁ γὰρ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τὰ πάντα ποιεῖ· καὶ οὕτως ἡ ἐνότης τῆς ἁγίας Τριάδος σώζεται· καὶ οὕτως εἰς Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κηρύσσεται, « ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν. » « Ἐπὶ πάντων » μὲν ὡς Πατὴρ, ὡς ἀρχὴ, καὶ πηγὴ· « διὰ πάντων » δὲ διὰ τοῦ Λόγου· « ἐν πᾶσι » δὲ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Τριάς δὲ ἐστὶν οὗκ ἑως ὀνόματος μόνου (44) καὶ φαντασίας λέξεως, ἀλλὰ ἀληθεῖα καὶ ὑπάρξεις Τριάς. Ὅσπερ γὰρ ὁ ὧ ἐστὶν ὁ Πατὴρ, οὕτως ὁ ὧν ἐστὶ (45) καὶ ἐπὶ πάντων Θεὸς ὁ τοῦτου Λόγος. Καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἀνύπαρκτον ἐστίν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ὀρέστηκεν ἀληθῶς. Καὶ (46) οὕτε ἑακτον τούτων φρονεῖ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, ἵνα μὴ εἰς τοὺς ὡν κατὰ Καίσαρα Ἰουδαίους καὶ εἰς Σαβελλίον ἐμπέσῃ (47)· οὕτε πλείον ἐπινοεῖ, ἵνα μὴ εἰς τὴν Ἑλλήνων πολυθεότητα κυλισθῇ. Καὶ οὕτω αὐτῇ ἡ πίστις τῆς Ἐκκλησίας ἐστὶ, μαθέτωσαν πῶς ὁ μὲν Κύριος ἀποστέλλων τοὺς ἀποστόλους παρήγγειλε τοῦτον θεμέλιον τιθέναι τῇ Ἐκκλησίᾳ λέγων· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ (48) ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Οἱ δὲ ἀπόστολοι, πορευθέντες, οὕτως ἐδίδαξαν· καὶ τοῦτο ἐστὶν εἰς πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανῶν Ἐκκλησίαν τὸ κήρυγμα.

29. Οὐκοῦν τούτων ἐχούσης τῆς Ἐκκλησίας τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως, ἐπιπέτωσαν πάλιν ἡμῖν ἐκεῖνοι καὶ ἀποκρινάσθωσαν· Τριάς ἐστίν, ἢ διὰς; Εἰ μὲν οὖν διὰς ἐστὶ, συναριθμησώμεθα παρ' ὁμῶν (49) τοῖς κτίσμασι τὸ Πνεῦμα. Οὐκ ἐστὶ μὲν τὸ τοιοῦτον ὁμῶν φρόνημα εἰς ἕνα Θεόν, τὸν « ἐπὶ πάντων, » καὶ « διὰ πάντων, » καὶ « ἐν πᾶσι. » Τὸ γὰρ, « ἐν πᾶσιν, » οὐκ ἔχετε, διατρούντες καὶ ἀποξενούντες (50) ἀπὸ τῆς θεότητος τοῦ Πνεύματος· καὶ ἡ τελειώσις δὲ ὁμῶν, ἐν νομίζετε ποιεῖν, οὕτω φρονούντες, οὐκ ἐστὶν ὀλόκληρος εἰς θεότητα γινόμενη. Ἐπιμύνηται γὰρ ταῦ-

Felckm. primus, qui iidem infra habent κυλισθῆ. Editi et alii, περιπέση, et infra, κατακυλισθῆ. Ibid. Regius primus et Seg. πλέον habent: alii et editi, πλείον. Regius secundus pro πολυθεότητα, habet πολυθεταν.

(48) Articulus τὸ et τοῦ ter sequentes omitunt Regius et Seg.

(49) Basil., παρ' ὁμῶν. Mox idem et Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus habent τὸ τοιοῦτον ὁμῶν. etc. Alii autem et editi, τοι οὕτω τὸ ὁμῶν. etc. Regius 2, ὁμῆτερον pro ὁμῶν.

(50) Sic Regius primus, Seg. Basil. Goblarian. et Felckm. primus. At alii et editi, ἀποξενίζοντες. Proulo post iidem ὀλόκληρος habent: alii et editi, ὀλοκλήρωσ.

dem in seipsa est, et secum ipsa conjuncta est, nihil in se rerum factarum habet; hæcque Trinitatis unitas individua est, unaque in eandem fides est. Quod si uti vos, Tropic, commentis estis, non ita se res habet, sed, ut somniasit, Spiritus sanctus res creata a vobis dicitur: jam non una est fides vestra, non unum baptismum, sed duo: unum scilicet in Patrem et Filium, aliud in angelum qui res creata est; nihilque jam vobis firmum, nihil verum superfuert. Quæ enim communio inter rem factam et ejus effectorem? Vel quæ societas inter res inferiores creatas et Verbum a quo productæ sunt? Certe beatus Paulus, qui ista minime ignorabat, non ut vos, Trinitatem dividit, sed ejus unitatem luculenter docet cum de spiritualibus rebus ad Corinthios scribit et omnia ad unum Deum Patrem tanquam ad caput hoc pacto reducit: « Divisiones vero gratiarum sunt, item autem Spiritus: et divisiones ministratorum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus ». Quæ enim Spiritus singulis distribuit, ea a Patre per Verbum dantur. Nam omnia quæ Patris sunt, sunt item Filii: unde ea quæ a Filio in Spiritu dantur, vera sunt Patris munera. Similiter cum Spiritus in nobis est, Verbum, a quo illum accipimus, in nobis etiam est, et in Verbo est quoque Pater, atque ita fit istud: « Veniemus ego et Pater, et mansione apud eum faciemus », uti jam dictum est. Ubi enim lux est, illic et splendor quoque est: ubi item splendor est, ibi similiter et ejus effluencia et splendida est gratia. Quod item Paulus in secunda Epistola ad Corinthios his verbis docet: « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis ». Gratia enim et donum quod in Trinitate datur, datur a Patre per Filium in Spiritu sancto. Nam quemadmodum ex Patre per Filium datur gratia, ita in nobis fieri non potest doni communicatio nisi in Spiritu sancto. Hujus sive participatio effici, Patris charitatem, Filii gratiam et ipsius Spiritus communicationem habemus.

31. Ex his igitur una Trinitatis efficientia esse ostenditur. Nec enim diversa et divisa dari a singulis significat Apostolus, sed ea quæ dantur, in Tri-

⁷¹ I Cor. xii, 4-6. ⁷² Joan. xiv, 25. ⁷³ II Cor. xiii, 13.

(60) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Cæteri vero et editi, ἡ ἅγια Τριάς ἐν αὐτῇ οὐσα, καὶ, etc.

(61) Gobl. et Felckm. primus, ἔνωσις. Mox Regius primus et Seg., τὴν. Alii et editi, αὐτήν.

(62) Ex mss. Reg. 1 et 2, necnon Seg. vocem κτίσμα in aliis et editis omissam restitui.

(63) Reg. 1, Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 4, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος.

(64) Sic Regius primus, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Editi autem et alii, Καὶ τοῦ Πνεύματος δὲ ὄντος ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τούτῳ αὐτῷ ἐστὶν ὁ Πατήρ, omissis quæ intermedia sunt. Ibid. art. ὁ ante Pa-

αὐτὸς ἡ ἅγια Τριάς, ἡ αὐτὴ οὐσα ἑαυτῆ (60), καὶ ἠνωμένη πρὸς ἑαυτήν, οὐδὲν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τῶν γεννητῶν καὶ αὐτῆ τῆς Τριάδος ἡ ἀδιάρητος ἐνότης (61), καὶ μία ἡ εἰς ταύτην πίστις ἐστίν. Εἰ δὲ κατὰ τὴν ὁμῶν τῶν Τροπικῶν ἐπεκτεῖσθαι οὐχ οὕτως ἐστίν, ἀλλ' ἐνυπνιάσθητε κτίσμα (62) λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὕτως μία πίστις ἐστὶν ὁμῶν, οὐδὲ ἐν βάπτισμα, ἀλλὰ δύο: ἐν μὲν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν ἑτερον δὲ εἰς ἄγγελον κτίσμα ὄντα· καὶ οὐδὲν λοιπὸν ὑμῶν ἀσφαλὲς οὐδὲ ἀληθές. Ποία γὰρ κοινωνία γεννητῶ καὶ δημιουργῶ; Ἡ ποία ἐνότης τοῖς κάτω κτίσμασι καὶ τῷ ταῦτα δημιουργήσαντι Λόγῳ; Τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος Παῦλος, οὐ διαίρει τὴν Τριάδα, ὡσπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ τὴν ἐνότητα ταύτης δεδάσκων ἔγραψε Κορινθίους· περὶ τῶν πνευματικῶν, καὶ τὰ πάντα εἰς ἓνα Θεὸν τὸν Πατέρα ἀνακαταλοῦσθαι λέγων· Διαίρασις δὲ χαρισμάτων ἐστίν, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαίρασις διακονιῶν ἐστίν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος (63)· καὶ διαίρασις ἐνεργημάτων ἐστίν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πνεύματι. Ἄ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐκάστῳ διαίρει, ταῦτα παρὰ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Λόγου χορηγεῖται. Πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν διὰ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι διδόμενα τοῦ Πατρὸς ἔχει χαρίσματα. Καὶ τοῦ Πνεύματος δὲ ὄντος ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ Λόγος ὁ τοῦτο διδούς ἐστὶν ἐν ἡμῖν (64), καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἐστὶν ὁ Πατήρ· καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ, « Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, » καθάπερ εἴρηται. Ἐνθα γὰρ τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ (65) τὸ ἀπαύγασμα· καὶ ἐνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τοῦτο ἐνέργεια καὶ αὐτοεὶδὴς χάρις. Καὶ τοῦτο πάλιν δεδάσκων ὁ Παῦλος ἔγραψεν αὐδὲς (66) Κορινθίους καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ λέγων· Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἡ γὰρ δεδομένη χάρις καὶ δωρεὰ ἐν Τριάδι δίδεται παρὰ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ὅσπερ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶ δι' Υἱοῦ (67) ἡ δεδομένη χάρις, οὕτως οὐκ ἂν γένοιτο κοινωνία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Τοῦτο γὰρ μετέχοντες, ἔχομεν τοῦ Πατρὸς τὴν ἀγάπην, καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τὴν κοινωνίαν.

31. Μία ἄρα καὶ ἐκ τούτων ἡ τῆς Τριάδος ἐνέργεια δεικνύεται. Οὐ γὰρ ὡς παρ' ἐκάστου διάφορα καὶ διαφορεμένα τὰ δίδόμενα σημαίνει ὁ Ἀπόστολος· ἀλλ' ἐπὶ Basil. ms. et editi omittunt.

(65) Sic Reg. et Seg. Editi vero et alii καὶ omittunt.

(66) Sic Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus. Attamen hi duo ultimi omittunt, πάλιν, αὐδὲς· et καὶ. Alii et editi, Ἀπόστολος δεδάσκων ἔγραψεν. Regius 2, ἔγραψεν. Ibid. Basil. Felckm. 2 et editio Commel. vocem ἡμῶν omittunt. Gobl. et Felckm. primus, anonymus, post Θεοῦ addunt, καὶ Πατρὸς, et post Πνεύματος, εἴη.

(67) Sic Regius primus et secundus, Basil. Gobl. et Felck. primus anonymus. Alii autem et editi ἐπὶ δὲ Υἱοῦ.

ὅτι τὰ δεδομένα (68) ἐν Τριάδι διδοῦνται, καὶ τὰ πάντα ἄξ ἐκ ἐνὸς Θεοῦ ἐστὶ. Τὸ τοῖνον μὴ ἐν κτίσμα, ἀλλ' ἠνω-
 μένον τῷ Υἱῷ, ὡς ὁ Υἱὸς ἦν ἡνωται τῷ Πατρὶ, τὸ συν-
 δοξαζόμενον Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ θεολογούμενον μετὰ
 τοῦ Λόγου, ἐνεργούν τε ἅπτερ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ
 ἐργάζεται, πῶς ὁ λέγων κτίσμα οὐκ ἀντικρως εἰς αὐ-
 τὸν τὸν Υἱὸν ἀσβελεῖ; Οὐδὲν γάρ ἐστιν ὁ μὴ διὰ τοῦ
 Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι γίνεσθαι καὶ ἐνεργεῖσθαι. Τοῦτο
 καὶ ἐν Ψαλμοῖς φέρεται: Ἐν τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρα-
 νοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος
 αὐτοῦ πῶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. * καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ
 τεσσαρακοστῷ ἐδόξω ψαλμῶν. * Ἀποστελεῖ (69) τὸν
 Λόγον αὐτοῦ, καὶ τῆξεί αὐτὰ. Πνεῦσαι τὸ Πνεῦμα
 αὐτοῦ, καὶ ρυθίσεια ὕδατα. * Καὶ ἐδικαίωθημεν δὲ,
 ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, * ἐν τῷ δυνάμει τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ
 ἡμῶν. * Ἀδιάρητος γάρ ἐστι τοῦ Λόγου τὸ Πνεῦμα.
 Ἄμλιει λέγοντος τοῦ Κυρίου (70), * Ἐλευσόμεθα
 ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, * συνεισέρχεται τὸ Πνεῦμα οὐκ
 ἄλλως ἢ ὡς ὁ Υἱὸς (71) ἐν ἡμῖν οἰκίσων, γράφοντος
 Ἐρεστοῖς τοῦ Παύλου. * Ἵνα δὲ ἡμῖν κατὰ τὸν
 πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταυθῆναι, διὰ
 τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἴσον ἀνθρώπων, κατα-
 κῆσαι τὸν Χριστόν. * Τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐν ἡμῖν ἐντος, ἐτι
 καὶ ὁ Πατὴρ, λέγοντος τοῦ Υἱοῦ. * Ἐγὼ ἐν τῷ Πα-
 τρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. * Διὸ καὶ, γινόμενου τοῦ
 Λόγου ἐν τοῖς προφήταις, ἐν αὐτῷ τῷ Πνεύματι τῷ
 ἁγίῳ προφητεύουσι. Τῆς γοῦν Γραφῆς λεγούσης,
 * Καὶ (72) ἐγένετο Λόγος Κυρίου * πρὸς τὸνδε τὸν
 προφήτην, δεικνύται προφητικῶς ἐν τῷ Πνεύματι τῷ
 ἁγίῳ. Ἐν μὲν γὰρ (73) τῷ Ζαχαρίας γέγραπται. *
 Ἐπὶ τὸν λόγον μου καὶ τὰ νόμμά μου δέχεσθε,
 ὅσα ἐγὼ ἐπέλοκα: ἐν Πνεύματι μου τοῖς δούλοις μου
 τοῖς προφήταις. * ὅτε καὶ μετ' ἄλλα αἰτιώμενος τὸν
 λαὸν εἶπε. * Καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐξαζαν ἀπειθῆ,
 τοῦ μὴ εἰσακούειν τοὺς νόμους (74) μου καὶ τοὺς λό-
 γους. οὗς ἐξαπέστειλε Κύριος παντοκράτωρ ἐν Πνεύ-
 ματι αὐτοῦ ἐν χειρὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ τῶν (75)
 ἐμπροσθεν. * ὁ δὲ Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσιν εἶπεν.
 * Ἄνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν Γραφήν, ἣν
 προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. * Καὶ κοινῇ δὲ οἱ ἀπό-
 στολοι ἐβόων οὕτως. * Δέσποτα, ὁ ποιήσας τὸν οὐρα-
 νὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν
 αὐτοῖς, ὁ τοῦ πατρὸς ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου στό-

nitae dari, omniaque ex uno Deo esse. Ille igitur
 qui res creata non est, sed cum Filio non secus
 conjunctus est, ac ipse Filius cum Patre: qui itom
 cum Patre et Filio honoratur, et cum Verbo Deus
 agnoscitur, necnon ea ipsa agit quae per Verbum
 Pater efficit; qui res creata dici possit, nisi ab eo
 plane qui in Filium ipsum impius fuerit? Siquidem
 nihil prorsus est, quod non per Verbum fiat et agat-
 ur in Spiritu: quemadmodum etiam in Psalmis
 canitur: « Verbo Domini caeli firmati sunt, et Spi-
 ritu oris ejus omnis virtus eorum »; et in centesimo
 quadragesimo septimo psalmo: « Emitte Verbum
 suum, et liquefaciet ea; flabit Spiritus ejus, et fluent
 aquae ». Et, ut ait Apostolus, « justificati sumus
 in nomine Domini nostri Jesu Christi et in Spi-
 ritu Dei nostri ». Namque Spiritus a Verbo ne-
 quit dividi. Profecto cum Christus ait, « Veniemus
 ego et Pater », una quoque intrat Spiritus non
 alio modo quam Filius in nobis habitaturus, ut
 Paulus ad Ephesios scribit: « Ut det vobis secun-
 dum divitias gloriae suae, virtute corroborari per
 Spiritum ejus in interiore hominem, Christum
 habitare ». Porro cum Filius in nobis est, Pater
 quoque simul est, ut Filius ipse ita testatur: « Ego
 in Patre, et Pater in me ». Hinc cum Verbum in
 prophetis adest, illi in ipso Spiritu sancto vaticin-
 antur. Unde cum Scriptura dicit, « Et factum est
 Verbum » ad talem prophetam, illum in Spiritu san-
 cto vaticinari significat. Nam in Zacharia scriptum
 est: « Verumtamen verba mea et legitima mea sus-
 cepite, quae ego mando in Spiritu meo servis meis
 prophetis ». Paulo post etiam populum his ver-
 bis objurgat: « Et cor suum obstinatum statuerunt,
 ne audirent legem meam, et verba quae misit Do-
 minus omnipotens in Spiritu suo in manibus pro-
 phetarum ejus priorum ». Petrus item in Actis
 ita loquitur: « Viri fratres, oportebat impleri Scri-
 pturam quam praedixit Spiritus sanctus ». Simul vero
 sic clamabant apostoli: « Domine, qui fecisti caelum
 et terram, et mare, et omnia quae in eis sunt, qui Spi-
 ritu sancto per os patris nostri David, pueri 544 tui,
 dixisti ». Paulus quoque cum Romae versaretur,
 Judaeis ad se venientibus fidenter aiebat: « Bene
 Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam

** Psal. xxxii, 6. ** Psal. cxlviii, 12. ** I Cor. vi, 11. ** Joan. xv, 23. ** Ephes. v, 16. ** Joan. xiv, 10. ** Zach. i, 6. ** Zach. vii, 12. ** Act. i, 16. ** Act. iv, 25.

(68) Regius primus, Seguer. et Anglic. τὸ δεδομέ-
 νον. Mox Regius primus, et Seguer. habent Θεοῦ
 ἐστὶ. Alii et editi, Θεοῦ εἶπ.

(69) Gobler. et Felc. 1, καὶ αὐτίς. Ἀποστελεῖ τὸν
 Λόγον αὐτοῦ, etc. Regius item primus et secundus,
 Seguer. Basiliensis. et Anglic. habent ἀποστελεῖ.
 Asteri et editi, ἐξαποστελεῖ. Mox Regius primus,
 Seguer. Gobler. et Felc. 1, ρυθίσεια, ubi alii et ed.
 ρυθίσονται. Mox item Regius 2 et editi. Commel.
 omittunt Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(70) Sic Reg. 1, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At
 alii et editi, τοῦ Χριστοῦ.

(71) Art. ὁ ante Υἱὸς deest in Seguer. Ibidem,
 Reg. 1, Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, necnon
 latina ms. in Lucan, cujus meminit Felc. habent,
 οὐκ ἔσθαι. Videtur tamen legendum, οὐκ ἔσθαι, ut in

alii et editis exstat. Mox Reg. 1, Seguer. Gobler.
 et Felc. 1, et catena ms. habent, δὲ. Reg. 2, δὲ
 Editi vero et alii, δὲ, ut et legitur in Graeco Scri-
 pturae textu. Ibid. Anglic. et Basil. habent κατὰ τὸ
 πλοῦτος, ut et legitur in ms. Alexandrino Novi Tes-
 tamenti. Editi Oxon. 1675. Basil. praeterea pro
 τῆς δόξης, habet, τῆς χάριτος.

(72) Καὶ abest a Gobler. et Felc. 1.

(73) Regius primus, et Seguer. γὰρ hic addunt:
 alii et editi omittunt. Idem Regius 1, et Seguer.
 paulo post omittunt, τοῖς δούλοις μου.

(74) Regius primus, et Seguer. ut et Graecus Scri-
 pturae textus, τὸ νόμου.

(75) Αὐτοῦ τὸν δεest in Regio secundo. Basil. et
 Felc. 2, anon. Mox ἄνδρες ἀδελφοί omittunt Gobler.
 et Felc. 1, anon.

ad patres vestros¹. » Et ad Timotheum hæc scribit: « Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a sana fide, attendentes spiritibus erroris². » Quocirca cum Spiritus dicitur in aliquo esse, Verbum in ipso datur Spiritum intelligitur. Hinc cum impleteretur prophetia, quæ dicit: « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem³. » Paulus ait, « Secundum subministrationem Spiritus Jesu Christi in me⁴. » Et ad Corinthios idem scribit: « An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus⁵? » Si porro Christus erat qui in eo loquebatur, manifestum est Christi fuisse Spiritum qui in illo loquebatur. Etenim cum Christus in Actis in ipso loqueretur, rursus ille dicebat: « Et nunc ecce alligatus ego Spiritu, vado in Jerusalem, quæ in ea ventura sunt mihi ignorans, nisi quod Spiritus sanctus per civitates protestatur mihi dicens, quoniam vincula et tribulationes me manent⁶. » Unde cum sancti dicunt, *Hæc dicit Dominus*, non aliter sane quam in Spiritu sancto loquuntur; et in Spiritu loquentes, in Christo hæc eadem loquuntur. Quod si Agabus in Actis dicit, « Hæc dicit Spiritus sanctus⁷ », non aliter item intelligendus est quam quod, cum ad ipsum factum fuisset Verbum, Spiritus suggererat quæ in eo loqueretur, ut et quæ Paulo Jerusalem ventura erant denuntiaret. Profecto cum Spiritu Paulo iterum protestaretur, ipse Christus in eo loquebatur; ita ut Spiritus testimonium sit quoque Verbi testimonium. Sic etiam cum Verbum in sanctam Virginem Mariam advenit, simul quoque affuit Spiritus, et Verbum in Spiritu sibi ipsi

¹ Act. xxvii, 25. ² I Tim. iv, 1. ³ Joel ii, 28. ⁴ Act. xxi, 11.

(76) Sic Reg. 1, Seguer. Basil. Gobler. Felc. 1, quibus consonant mss. codices Novi Testamenti Alexandriani et Oxoniensis unus, Videtur tamen corruptus esse locus, transpositaque verba, ac ommissa præpositio *διὰ*, forteque possit ita restitui: *ὁ δὲ Πνεύματος ἁγίου διὰ στόματος τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβὶδ*, etc. Mira autem hoc in loco est varietas mss. codicum Novi Testamenti, ut patet ex editione Oxoniensi 1675. Alii enim sic habent: *ὁ Πνεύματι ἁγίῳ διὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβὶδ*, etc. Alii *ὁ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ διὰ στόματος Δαβὶδ τοῦ παιδὸς σου*, etc. Alii post *πατρὸς σου* habent, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Cantabrigiensi, *ὁ δὲ Πνεύματος ἁγίου διὰ τοῦ στόματος λαλήσας Δαβὶδ τοῦ παιδὸς σου*. Vulgata versio habet ut hic veritimum. Otobon. sic habet ἐν αὐτοῖς, ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου στόματος Δαβὶδ παιδὸς σου. Cæterum alii mss. et editi hunc S. Athanasii locum sic exhibent: *ὁ διὰ στόματος Δαβὶδ παιδὸς σου εἰπών*. Aliam autem lectionem, licet paulum corrupta videatur, selegimus, cum quia plures et melioris notæ nss. codices eam habent; tum quia constat S. Athanasium nomen S. Spiritus hic non omisisse, cum hunc ipsum locum afferat ad probandum Deum in prophetis per Spiritum S. locutum fuisse. Reg. 1, Segueriau. et Basil. ante *πατρὸς*, art. τοῦ omittunt.

(77) Primus codex Regius et Seguerianus, *μὲν* post *ἐν* habent: alii et editi minus bene post *ὁ*. Ibid. Goblerian. et Felc. 1, anon. προσελθούσι Ἰουδαίους λέγων

(78) Sic primus codex Regius, Seguerianus, Goblerianus, et Felc. 1. Alii vero et editi, *γράφον*.

ματος (76) Δαβὶδ τοῦ παιδὸς σου εἰπών. » Καὶ ὁ Παῦλος, ἐν μὲν (77) τῇ Ῥώμῃ γένομενος, ἐπαρρησιάζετο τοῖς Ἰλλοῦσι πρὸς αὐτὸν Ἰουδαίους. » Καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἰσασίου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν. » Τιμοθέῳ δὲ ἔγραφε (78) « Τὸ ἐν Πνεύμα βήτους λέγει, ὅτι ἐν ὑπέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης (79). » Αὐτὸ καὶ ὅταν λέγεται ἐν τῷ Πνεύμα γενέσθαι, νοεῖται ὁ Λόγος ἐν αὐτῷ διδοῦς τὸ Πνεῦμα. Τῆς γοῦν προφητείας πληρουμένης, « Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, » ὁ Παῦλος ἔλεγε (80) « Κατὰ τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἐμὲ¹ » καὶ πρὸς Κορινθίους δὲ ἔγραψεν· « Ἡ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἔμοι λαλοῦντος Χριστοῦ; » Εἰ δὲ Χριστὸς ἦν ὁ λαλῶν ἐν αὐτῷ, ὅλον, ὅτι (81) Χριστοῦ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ τοῦ Χριστοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ ἐν ταῖς Πράξεσιν ἔλεγεν πάλιν· « Καὶ νῦν ἰού δεδεμένος ἐγὼ (82) τῷ Πνεύματι, πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, » τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσόντά μοι (83) μὴ εἰδώς· πλὴν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πλῆν διαμαρτύρεται μοι λέγων, ὅτι δεσπὰ καὶ θλίψεις μένουσί με. » Ὅθεν, ἐὰν οἱ ἅγιοι λέγωσι· *Τάδε λέγει Κύριος*, οὐκ ἄλλως ἢ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ λαλοῦσι· καὶ ἐν τῷ Πνεύματι λαλοῦντες, ἐν Χριστῷ ταῦτα (84) λέγουσιν· ἐὰν δὲ καὶ ὁ Ἄγαθος ἐν ταῖς Πράξεσι λέγῃ· « (Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον) οὐκ ἄλλως ἢ τοῦ Λόγου γενομένου πρὸς αὐτὸν, τὸ Πνεῦμα ἐχορῆγει λαλεῖν ἐν αὐτῷ (85) καὶ διαμαρτύρασθαι τὰ μένοντα τὸν Παῦλον εἰς Ἱερουσαλὴμ. » Ἄμειλε, τὸ Πνεύματος πάλιν διαμαρτύρουμένου τῷ Παύλῳ, ὁ αὐτὸς Χριστὸς ἐλάλει ἐν αὐτῷ (86), ὡς

¹ Philipp. i, 19. ² II Cor. xiii, 3. ³ Act. xx, 22, 23.

Ibidem Reg. 2, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(79) Regius primus et Seguerianus, πλάνους.
(80) Sic Regius primus, Seguerianus, Anglican. Goblerian. et Felc. 1, et quidem recte. Alii autem et editi, καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε Κορινθίους. Ibid. Reg. 2, χορηγίαν. Mox ibidem illi sex mss. sic habent: καὶ πρὸς Κορινθίους δὲ ἔγραψεν. Editi vero et alii, καὶ πλῆν πρὸς αὐτοὺς ὁ αὐτὸς ἔγραψεν. Ibidem Regius primus et Seguerianus habent ἡ δοκιμὴν, ut et legitis videtur Vulgatæ Novi Testamenti versionis auctor. Alii et editi, ἡ δοκιμὴν. Grævus vero Novi Testamenti textus, ἐπεὶ δοκιμὴν, sine ulla mss. editi Oxoni. discrepantia.

(81) Sic Regius secundus, Seguerianus et Anglicanus. Cæteri et editi, ὅλον.

(82) Sic Regius primus, Seguerianus, Anglic. et Felc. 1. At Reg. 2 et Basiliens., ἐγὼ omittunt. Alii et editi habent, δεδεμένος ἐν τῷ Πνεύματι.

(83) Regius primus, et Seguerianus, συμπεσόντά μοι. Mox Reg. 2, ὅτι omittit. Paulo post Regius primus, et Seguer., διαμαρτύρομαι μοι, ut et legitur in ms. codice Alexand. Novi Testamenti editionis Oxoniensis. Mox ibidem Regius primus, et Seguer., ἐὰν habent: alii et editi *ἐν*.

(84) Reg. 1, Goblerian. et Felc. 1, τὰ αὐτοῦ.

(85) Sic Seguerianus, Anglicanus, Goblerianus et Felc. 1. At Regius primus, ἐχορῆγει λαλεῖν αὐτῷ. Basil., ἀποχορηγῆν καὶ λαλεῖν ἐν αὐτῷ. Alii et editi, ἀποχορηγῆν καὶ λαλεῖν ἐν αὐτῷ. Paulo post Reg. 1 et Seguer., διαμαρτύρομαι τῷ Παύλῳ.

(86) Sic Reg. 1, et Seguer. qui et infra habent.

είναι τοῦ Λόγου τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος γινωμένην ἁμαρτυρίαν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τὴν ἄγλιαν Παρθένον Μαρίαν ἐπιδημοῦντος τοῦ Λόγου, συνεισέρχεται τὸ Πνεῦμα, καὶ Λόγος ἐν τῷ Πνεύματι ἐπιλαττεῖ καὶ ἤρμυζεν ἑαυτὴν τὸ σῶμα, συνάψαι θέλων καὶ προσενηκεῖν δι' ἑαυτοῦ τὴν κτίον τῷ Πατρὶ, καὶ ἀποκαταλάξαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, « εἰρηνοποιήσας τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. »

32. Σύμφωνας ἄρα ἀπὸ τῶν ἁγίων Γραφῶν δεικνύεται μὴ εἶναι κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ ἴσον τοῦ Λόγου καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος· οὕτω γὰρ τῶν μὲν ἁγίων ἡ διδασκαλία εἰς τὴν ἅγιαν καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα συνάγεται, καὶ μία πίστις αὐτῆ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐστὶ (87)· τῶν δὲ Τροπικῶν ἢ ἀλόγιστος μυθολογία διαφωνεῖ μὲν πρὸς τὰς Γραφάς, συμφωνεῖ δὲ τῶν Ἀρειομαντικῶν ἀλογιῶν· καὶ εἰκὸς αὐτοὺς (88) οὕτως ὑποκρίνασθαι ἀπάτης ἕνεκα τῶν ἀκραίων. Ἄλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, ὅτι, ὡς γράφεται, οὐκ ἔλαθον ἀκούοντες ἑαυτοὺς τῆ πρὸς τοὺς Ἀρειανούς προσποιήσασθαι ἀντιλογίαν· καὶ γὰρ καὶ παρ' ἐκείνων ἐμπίσθησαν (89), ὅτι μόνον τὸ Πνεῦμα καὶ οὐχὶ καὶ τὸν Λόγον κτίσμα λέγουσι· καὶ παρὰ πάντων δὲ κατεργασθῆσαν, ὡς τῷ ὄντι πνευματομαχοῦντες, καὶ μετ' ὀλίγων γινόμενοι (90) νεκροί, ἔρημοι καὶ κενοί τοῦ Πνεύματος ὄντες. Κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, ψυχικοί ἄνθρωποι ὄντες οὐκ ἔδουλόθησαν δεῖξασθαι τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ὅτι πνευματικῶς ἀνεκρίνοντο· οἱ δὲ τὰ τῆς ἀληθείας προσηύοντες ἀνακρίνουσι μὲν τὰ πάντα, αὐτοὶ δὲ ὄν' ὀδυνῶν ἀνακρίνονται, ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὸν Κύριον ἀποκαλύπτοντα αὐτοῖς ἐν τῷ Πνεύματι ἑαυτὸν τε καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα.

33. Ἐγὼ μὲν οὖν καίπερ ἐν ἐρήμῳ διάγων, διὰ γούν τὴν ἀναθείαν τῶν ἐκτραπέτων ἀπὸ τῆς ἀληθείας, οὐ φροντισίας τῶν γελῶν θεολόγων διὰ τὸ ἀσθενεῖς καὶ ταπεινὸν τῆς διὰ τῶν λόγων ἀποδείξεως, δι' ὀλίγων γράφας, ἀπέστειλα τῆ σφί (94) εὐλαβία, πολλὰ παρακαλῶν, ἵνα, ἐντυγχάνων τούτοις, τὰ μὲν διορθώσῃ, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀσθενεῶν εἰρημίους συγγνώμησιν. Κατὰ γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τῶν Πατέρων ἀποστολικὴν πίστιν παρέδωκα, μὴδὲν ἔξωθεν ἐπινοήσας (92), ἀλλ' ὅπερ ἔμαθον ἐνεχάραξα σύμφωνας ταῖς ἁγίαις Γραφαῖς. Σύμφωναν γὰρ καὶ τοῦτο τοῖς προαποστειλαμένοις ἑαυτοῦ βεβαίωσιν ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν. Καὶ οὐκ, ἔξωθεν ἐπινοήσεται, ἀλλ' αὐτοῖς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' αὐτοῦ ἐδίδαξε τὴν Σαμαρείαν, καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς, τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος τελειότητα, ἀδιαίρετον ὑπέργουσαν καὶ μίαν Θεότητα (95). Αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ, ὡς φησι τῇ Σαμαρείται· « Πιστεύει μοι, γύναι, ὅτι ἐρ-

corpus formavit et aptavit, res creatas per seipsum Patri conjungere et aptare, omniaque in illo reconciliare cupiens, « pacificans sive quæ in cœlis sive quæ in terris sunt. »

32. Itaque ex divinarum Scripturarum consensu evidens est Spiritum sanctum rem creatam non esse, sed proprium esse Verbi et Patris divinitatis. Sic enim sanctorum doctrina ad sanctam et individuum Trinitatem æstruendam conspirat, eaque una est catholice Ecclesie fides. At absurdæ Tropiorum fabulæ a Scripturis valde dissentiunt, consentiuntque omnino cum Arianorum hæresi : unde verisimile sit illos non alia de causa ita dissimulare, nisi quo facilius simplices deciperent. Sed gratiæ Domino habende, quod, ut scribis, fletam suam cum Arianis contentionem obtegere non potuerint. Siquidem et illorum odium in se ipsos concitaverunt, ut quod solum Spiritum non autem Verbum rem creatam esse dicant : et ab illis omnibus reprobantur, quod liquet vere eos bellum contra sanctum Spiritum gerere, ac proinde brevi fore mortuos, utpote Spiritu vacuos et destitutos. Nempè quia sunt animales homines, non potuerunt, 545 ut docet beatus Apostolus*, percipere quæ sunt Spiritus Dei, utpote qui spiritualiter dijudicarentur. At qui ea quæ sunt veritatis sapiunt, omnia quidem dijudicant, ipsi vero a nemine dijudicantur, quandoquidem Dominum in seipsis habent, qui illis et seipsum et per seipsum Patrem in Spiritu patefecit.

33. Ego itaque, tametsi in solitudine degens, tamen propter eorum impudentiam qui a veritate deflexerunt, nihil omnino de illis curans, quibus forte meæ ratiocinationes infirmæ et humiles atque adeo irridendæ videbuntur, hæc pauca que scripsi, ad tuam pietatem placuit mittere, teque vehementer rogo, ut in his legendis, alia quidem emendes, alia vero que infirma occurrunt, mihi condones. Siquidem nihil ipse tradidi nisi secundum apostolicam fidem, prout ea nobis a Patribus tradita est, nihilque externum sum commentus, sed quod didici, juxta mentem sanctorum Scripturarum his litteris exaravi. Id enim optime cum his congruit, quæ ad veritatis confirmationem ex sanctis Scripturis adduximus. Non ergo extrinsecus accessit est hæc nostra doctrina : sed ipse Dominus Jesus Christus per seipsum quidem Samaritanam ac nos per illam deinde docuit, quam perfecta et absoluta sit sancta

* Coloss. 1, 20. ** I Cor. II, 14.

συνεισέρχεται. Alii et editi, λαλεῖ, et infra, συνήρ-
χστο.

(87) Reg. 1, et Seguer., ἐστὶ addunt : alii cum editis omittunt. Mox idem Reg. 4, et Seguerian. necnon Gobler. et Felck. 4, habent ἀλόγιστος. Cæteri vero et editi, ἀλλοπιστος.

(88) Sic Reg. 4, et Seguerian. Alii vero et editi, ἀλόγως.

(89) Hunc locum ita restituumus ex mss. Reg. I

Seguerian. Goblerian. et Felck. 1. In aliis et editis desunt ὅτι μόνον, usque ad κατεργασθῆσαν.

(90) Seguerian. Basil. et Anglic., γινόμενοι.

(91) Sic Regius primus, et Othob. Seguerian. nec non Regius 2, qui tamen τῆ σφ. non habet. Cæteri et editi, τῆ σφ. et τῆ σου et πολλά omittunt.

(92) Regius 4, et Seguerian., ἐπινοῶν, et mox ἀπ.ρ.

(93) Regius secundus, τῆ μετ' Θεότητι.

Trinitas, eamque individuum ac unam Divinitatem existere. Id, inquam, ipsa testatur veritas, ubi Samaritanæ ait : « Crede mihi, mulier, quia venit hora, et nunc est, cum veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate. Nam et Pater tales querit qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in Spiritu et veritate oportet adorare ». Inde enim perspicuum esse veritatem ipsum esse Filium, ut ipse ait, « Ego sum veritas », quem et propheta David his verbis invocabat : « Emitte lucem tuam et veritatem tuam ». Veri igitur adoratores Patrem quidem adorabunt, sed in Spiritu et veritate, Filium videlicet et in Filio Spiritum confitendo. Nam a Filio separari non potest Spiritus, uti nec a Patre Filius, quemadmodum ipsa Veritas his verbis docet : « Mittam vobis Patrem, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, quem mundus non potest accipere », hoc est, qui eum ex Patre in Filio esse negant. Qui igitur voverint veros imitari adoratores, eos veritatem confiteri et amplecti necesse omnino est. Quocirca illi, quos hic refellendos suscepi, si nec post hæc velint quod verum est discere, nec intelligere possint; saltem impia proferre desinant, nec Trinitatem audeant separare, ne ipsi a vita separentur; nec Spiritum sanctum inter res creatas numerent, ne quemadmodum sancti Spiritus opera Pharisæi olim Beelzebub attribuebant, sic et illi parvis audaciæ rei, hic et in futura vita aeterno supplicio sine ulla spe veniæ cum illis afficiantur.

546 EUNDEM ADEUMDEM EPISCOPUM SERAPIONEM ADVERSUS EOS QUI FILIUM REM CREATAM ESSE CONTENTENDUM.

1. Ego quidem pauca me ita scripsisse existimabam: atque adeo me ipse maxima imbecillitatis accusabam, qui nec tantum scribere potuissem, quantum adversus eos qui in Spiritum sanctum impii sunt licet hominibus dicere. Quando vero, ut scribis, quidam ex fratribus postulaverunt ut hæc in compendium redigerentur, quo paratiores ac promptiores esse possint cum ad breviter respon-

δεται ώρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ ἀληθῖνοι προσκυνῶνται προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τοιοῦτος ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν. Πνεῦμα ὁ Θεὸς (94), καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. » ἀδέξιαται τοῖνυν ἐνεπέθειν, ὡς ἡ ἀλήθεια μὲν αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἐστίν, ὡς αὐτὸς ἦσαν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· » περὶ οὗ καὶ ὁ προσφύτης Δαβὶδ ἐπαλαίετο λέγων (95)· « Ἐξάπιστελλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀληθειάν σου. » Οἱ ἀληθῖνοι τοῖνυν προσκυνῶνται, προσκυνοῦσαι μὲν τῷ Πατρὶ, ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, ὁμολογούντες Υἱὸν καὶ ἐν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα. Ἀχώριστον γὰρ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ὡς ἀχώριστος ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς. Αὐτὴ ἡ Ἀλήθεια μαρτυρεῖ (96) ἡ λέγουσα· « Πέμψω ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, » τοῦτο ἐστίν (97) ὁ ἀρούμενος αὐτὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Υἱῷ. Χρὴ τοῖνυν κατὰ μέλησιν τῶν ἀληθῶν ὁμολογεῖν καὶ προσδραμεῖν τῇ ἀληθείᾳ. Ἄν δ' ἄρα καὶ μετὰ ταῦτα μήτε μαθεῖν θέλωσι, μήτε νοεῖν δύναται· κἄν τῶν δυσφημιῶν παύσεισθαι, καὶ μὴ διαριτεῖσθαι τὴν ἰσθῆδα, ἵνα μὴ θιασθεῖσθαι (98) ἀπὸ τῆς ζωῆς· μηδὲ τοῖς κτίσμασι συναριθμῶμεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ, ὡς οἱ τότε Φαρισαῖοι τῷ Βεελζεβοῦλ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀνετίθεισαν, οὕτω καὶ οὗτοι, τὰ ἴσα τολμώντες, ἀσύγγνωστον καὶ ὧδε καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τιμωρίαν μετ' ἐκείνων (99) ὑπομεινωσιν.

C ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ἘΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΙΧΡΕΟΝΤΩΝ ΚΤΙΣΜΑ ΤΟΝ ΥΙΟΝ (1).

1. Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον καὶ (2) οὕτως ὀλίγα γεγραμένα· καὶ κατηγόρου ἐμαυτοῦ πολλὰς ἀσθενείας, ὡς μὴ δυναθέντος τοσούτων γράψαι, ὅσον ἀνθρώπος ἔξαστι λέγειν κατὰ τῶν ἀσθεούντων εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπειδὴ δὲ, ὡς γράφεις, τινὲς τὸν ἀδελφῶν ἠξίωσαν καὶ ταῦτα ἐπιτεμεῖν, ἵνα ἔγωσιν ἐξ ἐτοίμων καὶ δὲ ὀλίγων ἀπολογεῖσθαι μὲν τοῖς ἑρωτώσι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, ἐσιδέγγειν δὲ τοὺς ἀσθεούντας·

* Joan. iv, 21, 22. * Joan. xiv, 6. 10 Psal. xlii, 3. 11 Joan. xv, 26; xiv, 17.

(94) Reg. 2 et Felc. 2 addunt etc. At hæc verba ðta Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν, desunt in Anglic. Basilien. et edit. Commel.

(95) Gobl. et Felckm. 1, περὶ οὗ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγων, etc. Mox post ὁ ἀληθῖνος, particula τοῖνυν additur a Regio 4, Seguer. Gobl. et Felc. 1, sed ab aliis et editis omittitur. Ibidem Regius 1, Gobl. et Felc. 1, προσκυνήσουσι.

(96) Verbum μαρτυρεῖ abest a Regio primo, Gobl. et Felc. 1, anonymo.

(97) Sic Regius primus, Seguer. Anglican. Gobl. et Felc. 1. At Otob. ὁ ἐστίν. Alii vero et edit. Commel. ὅς ἐστιν, sed mendose. Ib. Reg. 1, et Seguer., αὐτὸς habent: alii et editi, αὐτόν. Item pro ἐν τῷ Υἱῷ, ut legitur in Reg. 4, Seguerian. Gobl. et Felckm. 1; alii cum editis habent, ἐν τῷ Χριστῷ.

(98) Seguer. ἀρεθῶσιν. Gobl. et Felckm. 1, διαριτεῖσθαι. Paulo post Reg. 1 et Seguerian. habent, ὁ τότε. Editi et alii ὁ ποτε.

(99) Editi et Felc. 2 omittunt μετ' ἐκείνων.

(1) Sic Otobon. In Basil. et Anglican. inscribitur ἰσθῆδα, Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν αὐτόν Σεραπίωνα κατὰ

τῶν λεγόντων κτίσμα τὸν Υἱόν, et ad marginem, Ἐπιστολὴ δευτέρα. Regius autem, Seguer. Gobl. et Felc. 1, pro titulo hæc habent verba, Ταῦτα ἐκ τῶν προσηρημένων κατ' ἐπιτομὴν ἰγράφη κατ' αὐτῶν πάλιν τῶν λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Id est, Hæc ex prædictis compendio scripta sunt contra eosdem qui dicunt Spiritum sanctum rem creatam esse. Quæ item exstant in margine codicis Basilien. In omnibus porro mss. etiam in Felckm. 2, est numero secunda sive sequitur præcedentem. In editis autem primo loco sive ante præcedentem ponitur, cum huiusmodi titulo, Τοῦ ἐν ἁγίοις, κ. τ. λ. Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἐπίσκοπον κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ Υἱὸς κτίσμα ἐστίν. Sancti patris, etc. Ἐπιστολὴ ad Serapionem episcopum, contra eos qui dicunt Filium esse rem creatam. Vide adnotationem pag. 516. num. 2.

(2) Felckm. 2 καὶ omittit. Mox Basil. Anglic. n. et Felckm. 2, et editi, γεγραμμένα. Ibid. Gobl. et Felckm. 1, ἐκατηγόρου. Item ibid. Anglicanus, πολλὰν ἀσθενείαν. Paulo post Reg. et Seguerianus, γράψαι. Alii et editi, γράξαι.

ἐποίησα καὶ τοῦτο θαρβῶν, ὅτι συνείδησιν ἔχων ἀγαθὴν, εἴ τι καὶ ἐν τοῦτοις παραλείπεται, ἀναπληρώσεις. Οἱ Ἀρειανοὶ, εἰς ἐκουσίως στραφέντες, καὶ μηδὲν πλεόν ἢ ἔξωθεν ἐαυτῶν νοούντες κατὰ τοὺς Σαδουκαίους, ἀνθρωπίνως λογισμοῖς ἐξέδειξαντο (3) τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Ἀκούοντες γοῦν σοφίαν, καὶ ἀπάγχασμα, καὶ λόγον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν εἰσθασιν ἐπιλέγειν. Πῶς δύναται τοῦτο εἶναι (4); ὡσπερ οὐ δυναμένου εἶναι, ὁ μὴ δύναται αὐτοὶ νοεῖν. Ὅρα γὰρ αὐτοὺς καὶ περὶ τοῦ παντὸς τοιαῦτα διανοῦσθαι. Πῶς δύναται ἡ κτίσις, μὴ οὐσα ποτε, γενέσθαι; ἢ πῶς δύναται γοῦς γῆς πλασθῆναι λογικῶς ἔσθρωπος; ἢ πῶς τὸ φθαρτὸν ἔσθρωπον γενέσθαι; ἢ πῶς ἡ γῆ ἐπὶ θαλάσσιον τεθεμελιώταται, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἠτοίμασεν αὐτὴν ὁ Θεός; Καὶ λοιπὸν ἐπιλέγειν αὐτοὺς ταυτοῖς· « Φθάρωμι καὶ πτωμεν· ἀθρίων γὰρ ἀποθήσκωμεν (5) »· ἵνα δηλονότι, φθειρομένων αὐτῶν, συμφωρηῆ καὶ ἡ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν μαζα. quam ut ipsi sibi dicant, « Manducemus et bibamus; cras enim moriemur », ut videlicet corruptis illis, simul corrumpatur insana eorum hæresis.

2. Τῶν μὲν οὖν Ἀρειανῶν θνητὸν καὶ φθαρτὸν τὸ τοῦτότων φρόνημα· ὁ δὲ εἰς ἀληθείας λόγος, ὅσπερ ἔτρεπε καὶ αὐτοὺς διανοεῖσθαι, τοιοῦτός ἐστιν· Εἰ πηγῆ, καὶ φῶς, καὶ Πατὴρ ἐστὶν ὁ Θεός, οὐ θέμις εἶπαιν οὕτε τὴν πηγὴν ξηρὰν, οὕτε τὸ φῶς χωρὶς αὐγῆς, οὕτε τὸν Θεὸν χωρὶς Λόγου, ἵνα μὴ ἀσφοφός, καὶ ἀλογος, καὶ ἀπεργῆς (6) ἦ ὁ Θεός. Ἀλλοῦ τοιγαροῦν ἔντος τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη καὶ τὸν Υἱὸν αἰώνιον εἶναι· ἃ γὰρ ἂν ἐν τῷ Πατρὶ νοήσωμεν, ταῦτα καὶ ἐν τῷ Υἱῷ εἶναι οὐκ ἀμφίβολον, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· « Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶ, » καὶ τὰ ἐμὰ πάντα τοῦ Πατρὸς ἐστὶν (7). Αἰώνιος γοῦν ἐστὶν ὁ Πατὴρ· αἰώνιος ἐστὶ καὶ ὁ Υἱός· δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν. Ἄν ἐστὶν ὁ Πατὴρ (8)· ἀνάγκη (9) καὶ ὁ Υἱός, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεὸς ἐλογηθῆς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. Οὐ θέμις εἶπαιν ἐπὶ Πατρὸς, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· ἀθέμειον εἶπαιν ἐπὶ Υἱοῦ, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. Παντοκράτωρ ἐστὶν ὁ Πατὴρ· παντοκράτωρ ἐστὶ καὶ (10) ὁ Υἱός, λέγοντος τοῦ Ἰωάννου· « Ὁ ὧν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ. » Φῶς ἐστὶν ὁ Πατὴρ, ἀπαύγασμα ὁ Υἱός καὶ φῶς ἀληθινόν. Ἀληθινὸς Θεὸς ὁ

A dendum his qui ipsos de fide nostra interrogant, tum ad impios refutandos: id ego eo majore fiducia suscepi, quod, cum recta sis præditus conscientia, si quid omissum fuerit, tu ipse non ægre supplebis. Ariani toti ad seipsos conversi, nihilque aliud neque quod extra ipsos positum est, more Sæducorum, cogitantes, divinam Scripturam humanis ratiociniis expendunt. Cum igitur Filium, Patris sapientiam, splendorem, et Verbum esse audiunt, percantari solent, qui istud possit esse: Quasi id esse non possit quæ ipsi intelligere non queunt. Certe idem peræque possumus de universo mundo inquirere: Quomodo res quæ aliquando non erat, potuit fieri? Quomodo pulvis terræ potuit effici homo ratione præditus? Quomodo quod corruptioni B subjectum est, incorruptum fieri potest? Quomodo terra super maria fundata est, et super flumina præparavit eam Deus? Denique nihil aliud superest

2. Nihil igitur nisi mortale et corruptum est in hac Arianorum sententia. At veritatis sermo, quem utique illos meditari decelat, hujusmodi est: Si fons, si lux, si Pater est Deus, nefas certe dictu est, vel fontem aridum, vel lucem sine splendore, vel Deum sine Verbo sive ratione esse; ne videlicet sapientia, rationis et splendoris experts credatur Deus. Itaque quia æternus est Pater, necesse est Filium esse quoque æternum. Quæcumque enim in Patre esse intellexerimus, non est dubitandum C in Patre esse eadem sint in Filio, cum ipse Dominus dicat: « Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt », et et mea omnia Patris sunt. Itaque æternus est Pater: æternus item est Filius; siquidem per illum facta sunt sæcula. Vere est Pater: vere quoque necessario est Filius, « qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen, » ut ait Paulus. Non licet de Patre dicere, Fuit aliquando cum non esset: nefas similiter est de Filio dicere, Fuit aliquando cum non esset. Omnipotens est Pater: omnipotens etiam est Filius, 547 Joanne dicente: « Qui est, qui erat et qui venturus est, omnipo-

¹⁰ Psal. xxiii, 2. ¹¹ I Cor. xv, 32. ¹² Joan. xvi, 15. ¹³ Hebr. i, 2. ¹⁴ Rom. ix, 5.

(5) Sic Regius et Seguerian. At alii et editi, διεξέσαντο.

(6) Goble. et Felckm. 1, λέγειν. Mox hæc verba, ὡσπερ οὐ δυναμένου εἶναι, absunt ab Anglican. et Olib.

(7) Regius ἀποθήσκωμεν. Item ibidem Regius, Seguer. Goblerian. et Felckmanni 1, δηλονότι. Caeteri et editi, ἔθλον ἂν εἶη, ἔτι. Mox Regius συμφωρηῆ. Alii editique, συμφωρησεται.

(8) Basilien. Felckm. 2 et editio Commel. ἀπεργῆς omittunt. Ibidem ἦ abest a Reg. et Seguer.

(9) Hæc verba, καὶ τὰ ἐμὰ πάντα τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, quæ habent Reg. Seguerian. Anglican. Goble. et Felc. 1, ac legit Nannius, desunt in aliis et editis. P. ulc. post καὶ abest a Reg. et Seguerian.

(10) Hæc verba, ὁ Πατὴρ ἀνάγκη καὶ ὁ Υἱός, ὁ ὧν, desunt in Regio. et Seguer. ibidem in Regio, Segueriano, ac editis scribitur, ὧν ἐστὶ: sed mendum

e-t, ut videtur, scribendumque. ὧν ἐστὶν ὁ Πατὴρ, ut exigit sensus. Mox Regius, Seguerianus, Goblerianus et Felckmanni primus habent, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. Alii et editi, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος. Ibidem post θέμις, Regius, Seguerian. Goble. et Felckm. primus, οὐν omittunt: at alii et editi addunt. Mox item Regius, Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, omittunt hæc verba, οὐδὲ ἐπὶ Υἱοῦ, quæ in aliis et editis habentur post, ἐπὶ Πατρὸς. Quæ sequuntur ibidem, ἀθέμειον εἶπαιν ἐπὶ Υἱοῦ, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ex ns. Regio restituitinus.

(9) Forte ἀνάγκη.
(10) Καὶ abest in Reg. Seguerian. Goblerian. et Felc. 1. Ibidem Goblerianus, et Felckmanni primus, λέγοντος τοῦ Ἰωάννου. Ὁ ὧν, etc. Alii mss., λέγοντος τοῦ Ἰωάννου. τότε λέγει, Ὁ ὧν, etc. Ed. I λέγοντος τοῦ Ἰωάννου, τότε λέγει, Ὁ ὧν, etc.

zens¹⁷. » Lux est Pater : splendor et lux vera est Filius. Deus verus est Pater : Deus verus est quoque Filius. Ita enim scriptis Joannes : « Sumus in vero, in Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus et vita æterna¹⁸. » Denique nihil habet Pater, quod non sit Filii. Idcirco enim Filius in Patre et Pater in Filio est, quia quæ sunt Patris, hæc in Filio sunt, et rursus eadem in Patre intelliguntur. Ita sane istud intelligi debet : « Ego et Pater unum sumus¹⁹, » quia non alia sunt in Patre et alia in Filio, sed quæ in Patre sunt, eadem sunt in Filio. Unde quia quæ in Patre vides, vides quoque in Filio, recte illud intelligitur, « Qui videt me, videt Patrem²⁰. »

3. His ergo ita confirmatis, impius sine dubio ille habendus est qui Filium rem creatam esse contendit. Hinc enim fateri cogetur rem creatam ipsum quoque esse fontem, unde emanat creatura sapientia et Verbum in quo omnia, quæ Patris sunt, existunt. Præterea vel ex his comprehendi potest quam futillis sit Arianorum hæresis. Nempe quorum sumus similes, eandem quoque quam illi naturam habemus, atque adeo consubstantiales sumus. Quia igitur homines similes sumus et eadem nobis est natura : sumus idcirco invicem consubstantiales. Eadem enim omnibus est mortalitas, corruptio, mutabilitas, et origo ex nihilo. Angeli pariter inter se aliaque omnia naturæ similitudine secum conveniunt. Scrutentur ergo homines plus æquo curiosi, si inter Filium et res creatas intersit aliqua similitudo, vel si ea, quæ in Filio sunt, in rebus factis reperire possint, quo illis liceat Verbum Dei rem creatam appellare. Verum id nunquam invenient viri perquam temerarii atque a vera pietate aberrantes. Nam in rebus creatis nihil est omnipotens, nullaque in alterius sed solius Dei est potestate. Siquidem « cæli enarrant gloriam Dei²¹; » et, « Domini est terra et planities ejus²². » Mare vidit et fugit²³. » Omnia denique creatori famulantur, faciuntque verbum ejus²⁴, et ejus mandato obediunt. At Filius omnipotens est, ut Pater, quod utique et scriptum et ostensum est. Item nihil inter res creatas natura immutabile est. Siquidem quidam ex angelis ordinem suum non servaverunt²⁵, et, « stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus²⁶ : » diabolus ex cælis cecidit, Adam prævaricatus est : postremo cunctæ res mutantur. Filius vero immutabilis est

Α Πατήρ, ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Υἱὸς· οὕτω γὰρ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν· « Ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὕτως ἔστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ζωὴ ἡ (14) αἰώνως. » Καὶ ἄλλως οὐδὲν ἔστιν, ἢν ἔχει ὁ Πατήρ, ὃ μὴ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ· ἐπειδὴ τὰ τοῦ Πατρὸς, ταῦτα ἐν τῷ Υἱῷ ἐστὶ, καὶ πάλιν ταῦτα ἐν τῷ Πατρὶ νοεῖται. Οὕτω νοεῖται καὶ τὸ (12), « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμέν· » ἐπειδὴ οὐκ ἄλλα ἐν τούτῳ, καὶ ἄλλα ἐν τῷ Υἱῷ· ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ Πατρὶ, ταῦτα ἐν τῷ Υἱῷ ἐστὶ. Καὶ ἂ βλέπεις δὲ ἐν τῷ Πατρὶ, ἐπειδὴ (13) βλέπεις ἐν τῷ Υἱῷ, νοεῖται καλῶς τὸ, « Ὁ ἐμὲ ἑωρακὸς ἑώρακε τὸν Πατέρα. »

3. Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, ἀσέβητος ἔστιν ὁ λέγων κτίσμα εἶναι (14) τὸν Υἱόν. Ἀναγκασθήσεται γὰρ εἰπεῖν κτίσμα καὶ τὴν πηγὴν βρούσαν, κτίσμα τὴν σφραγῖδα, τὸν Λόγον, ἐν ᾧ ἐστὶ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς. Ἄλλως τε καὶ ἀπὸ τούτων ἂν τις βῶι τὸ (15) σαθρὸν τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειομαντιῶν. Ἄν ἔσμεν ὅμοιοι, καὶ τὴν ταυτότητα ἔχομεν τούτων, καὶ ὁμοούσιοι ἔσμεν· ἀνθρώποι γοῦν ὅμοιοι καὶ ταυτότητα (16) ἔχοντες, ὁμοούσιοι ἔσμεν ἀλλήλων. Τὸ αὐτὸ γὰρ παῖσι, τὸ θνητοῦ, τὸ φαρτῶν, τὸ τρεπτόν, τὸ ἐκ μὲ ὄντων. Καὶ ἄγγελοι (17) δὲ πρὸς ἑαυτούς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὡσαύτως ὁμοφυῆ ἐστὶν ἀλλήλων. Οὐκ οὖν ἐρευνήσασαν οἱ περιεργοί, εἰ ἐστὶ τις ὁμοιότης πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦ κτίσματος· ἢ τὰ ἐν τῷ Υἱῷ δύναται εὐρεῖν ἐν τοῖς γενητοῖς, ἵνα καὶ κτίσμα τολμησῶσιν εἰπεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (18). Ἄλλ' οὐκ ἂν εὐρίσκον εἰ πάντα προπετεῖς καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν εὐσέβειαν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς κτίσμασιν οὐδὲν ἐστὶ παντοκράτωρ, καὶ οὐδὲν παρὰ τοῦ ἐτέρου κρατεῖται. Ἐκαστον γὰρ αὐτοῦ (19) ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. « Οἱ » μὲν γὰρ « οὐρανοδιηγούνται δόξαν Θεοῦ· ἢ δὲ γῆ τοῦ Κυρίου ἐστὶ καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς· ἢ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγε. » Καὶ τὰ πάντα δοῦλα τοῦ παπιοκράτους ἐστὶ, ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ὑπακούοντα τῷ προστάγματι αὐτοῦ. Ὁ δὲ Υἱὸς παντοκράτωρ ἐστὶν, ὡς ὁ Πατήρ· καὶ τοῦτο γέγραπται, καὶ δίδεικται. Πάλιν τε (20) ἐν τοῖς κτίσμασιν οὐδὲν ἐστὶν ἀρεπτον τῇ φύσει. Τῶν γὰρ ἀγγέλων τινὲς οὐκ ἐτήρησαν τὴν ἴδιαν τάξιν· καὶ « ἄστρα οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ· » καὶ ὁ μὲν δίκαιος ἔπεσεν ἀπ' οὐρανοῦ· ὁ δὲ Ἄδῃμ παρέβη· καὶ πάντα ἀλλοιωμένα ἐστὶν. Ὁ δὲ Υἱὸς ἀρεπτός ἐστι καὶ ἀναλλοίωτος, ὡς ὁ Πατήρ. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος ὑπέμνησεν ἐκ τοῦ ἑκατοστοῦ καὶ πρώτου ψαλμοῦ

¹⁷ Apocal. i, 8. ¹⁸ I Joan. v, 20. ¹⁹ Joan. x, 30. ²⁰ Psal. cxiii, 3. ²¹ Psal. cxii, 20. ²² Jud. 6. ²³ Joan. xiv, 9. ²⁴ Psal. cxvii, 2. ²⁵ Psal. cxliii, 1. ²⁶ Job xxv, 5.

(11) H deest in Regio, Seguer. Gobler. et Felckmanni primo.
 (12) Basil. Felckm. secundus anonymus, et editio Commeliniana, καὶ omittunt.
 (13) Sic Regius et Seguer. At alii et editi ἂε et ἐπειδὴ omittunt. Ibidem καὶ ante νοεῖται deest in Reg. Seguer. Gobler. et Felc. 1.
 (14) Ἐλνα abest a Reg. Seguerian. Goblerian. et Felc. 1. Mox post εἰπέτω, Reg. et Seguer. omittunt κτίσμα.
 (15) Sic Regius et Seguer. At Otobon., ἀπὸ τούτων βῶι τις. Cæteri et editi, ἀπὸ τούτων μάλιστα

βῶι τό, etc. Ibidem Regius et Seguerian., αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν.
 (16) Felckm. 2. et editi, τὴν ταυτότητα. Mox τὸ φαρτῶν abest a Gobler. Felc. 1. Reg. et Seguer.
 (17) Ita Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1. At alii et editi, ἀγγέλους. Ibid. Reg. et Seguer., τὰ ἄλλα πάντα. Cæteri et editi, τὰ ἄλλα δὲ πάντα.
 (18) Regius et Seguer., Θεοῦ Υἱόν.
 (19) Reg. Seguer. Anglican. Gobler. et Felck. 1. αὐτοῦ. Ibidem (præter Anglic.) omittunt τὸν Θεοῦ.
 (20) Sic Reg. et Seguer. In aliis vero et editis deest τε.

λέγων (21)· « Καὶ σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἔθεμελίωσας· καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμνεῖς· καὶ πάντες οἱ ἱμάτιον πλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβάλλον ἀλλέειες αὐτοῦ, καὶ ἀλλοτρήσονται· οὐδὲ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. » Καὶ πάλιν λέγει (22)· « Ἰησοῦς Χριστὸς ἤχθες καὶ σήμερον· ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. »

4. Καὶ πάλιν τὰ γενητὰ πάντα οὐκ ἦν, καὶ γέγονε. Τὴν γὰρ γῆν, ὡς οὐδὲν, ἐποίησε· καὶ, ε ὁ καλῶν τὰ μὲν ὄντα ὡς ὄντα· » καὶ (23) ποιήματα δὲ ἔστι καὶ κτίσματα· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀρχὴν ἔχει τὸ γινέσθαι. « Ἐν ἀρχῇ » γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, » καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· καὶ πάλιν (24)· « Ἡ γῆ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα. » Ὁ δὲ Ἰδὸς ὢν ἔστι καὶ ἐπὶ πάντων θεός, ὡς ὁ Πατὴρ· καὶ τοῦτο (25) οὕτω δέδεικται· καὶ οὐ ποιοῦμένος ἔστιν, ἀλλὰ ποιῶν· καὶ οὐ κτιζόμενος, ἀλλὰ κτίζων καὶ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς. Δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ αἰῶνες γαγόνασι· καὶ πάντα δὲ αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· ὡς δὲ Ἀπόστολος εἰδὼς τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ (26), αὐτὸς κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν ἔθεμελίωσε, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Καὶ πάλιν τὸν κτισμάτων οὐδὲν ἔστι τῆ φύσει θεός· ἀλλ' ἕκαστον τῶν γινομένων ὁ καὶ γέγονε (27), τοῦτο καὶ ἐκλήθη· τὸ μὲν οὐρανός, ἄλλο δὲ γῆ (28)· καὶ οἱ μὲν φωστῆρες, τὰ δὲ ἄστρα· καὶ ἄλλα θάλασσα, καὶ ἄβυσσοι, καὶ τετράποδα· καὶ λοιπὸν, ἀνθρώπος· καὶ πρὸ τούτων ἄγγελοι, καὶ ἀρχάγγελοι (29), χερουβιμ, σεραφίμ, καὶ δυνάμεις, ἀρχαί, ἐξουσίαι, κυριότητες, παράδεισος, καὶ οὗτος ἕκαστον διαμνεῖται. Εἰ δὲ καὶ θεοὶ τινες ἐκλήθησαν (30), ἀλλ' οὐ τῆ φύσει, ἀλλὰ τῆ μετουσίᾳ τοῦ Ἰησοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς εἶπεν· « Εἰ ἐκείνους εἶπεν θεός, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο (31). » Διὸ, μὴ ὄντες τῆ φύσει θεοί, ἔστιν ὅτε τινὲς τρέπονται, ἀκούοντες· « Ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἔστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· Ὑμεῖς δὲ, ὡς ἀνθρώποι, ἀποθνήσκετε. » Τοιοῦτος ἦν ὁ ἀκούσας· « Σὺ δὲ εἶ ἀνθρώπος, καὶ οὐ θεός. » Ὁ δὲ Ἰδὸς θεός ἀληθινός ἔστιν, ὡς ὁ Πατὴρ. Ἐν αὐτῷ γὰρ ἔστιν, καὶ ὁ

ut Pater, idque Paulus ex centesimo primo psalmo his verbis docet²⁷· « Et tu in principio, Domine, terram fuudasti, et opera manuum tuarum sunt caeli: ipsi peribunt, tu autem permanebis: et omnes ut vestimentum veterascant, et velut amictum mutabuntur eos, et mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficiunt; et iterum²⁸· « Jesus Christus heri et hodie: ipse et in saecula. »

4. Praeterea quidquid est factum, factum est cum antea nihil esset. Nam terram, quae antea nihil erat, fecit. Et qui vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt²⁹. » Atque res factae, sunt item creatae. Idcirco enim initium 548 existendi habent. Nam « in principio fecit Deus caelum et terram³⁰, » necnon omnia quae in eis sunt. Et iterum: « Manus mea fecit haec omnia³¹. » Filius autem, ut Pater, Deus est super omnia, quod quidem probatum est: nec est res quae sit, sed ipse res facit: nec denique creator, sed ipse Patris opera creat et facit. Nam per ipsum et saecula³² et omnia facta sunt³³, et sine ipso factum est nihil: atque, ut Apostolus ex psalmo ostendit, ipse initio terram fundavit, et opera manuum ejus sunt caeli³⁴. Insuper, nulla res creata natura Deus est, sed singulae quod factae sunt, idipsum appellatae sunt: hinc alia, caelum, alia terra dicta est: aliae, luminaria; aliae, astra; aliae, maria, abyssus et quadrupes, aliaeque, homo: ut et ante res illas angeli, archangeli, cherubim, seraphim, virtutes, principatus, potestates, dominationes, paradisi: atque ita res illae singulae perseverant. Quod si nonnulli dii appellati sunt: certe non ex natura, sed quod Filii participes facti sunt, id nomen sunt consecuti. Sic enim ipse ait: « Si illos dixit deus, ad quos sermo Dei factus est³⁵. » Unde quia natura non sunt dii, fit aliquando ut quidam mutentur, haecque audiant: « Ego dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes. Vos autem, sicut homines, morimini³⁶. » Talis ille erat cui dictum est: « Tu vero homo es, et non Deus. » At Filius, Deus verus est, non secus ac Pater. In ipso siquidem est,

²⁷ Hebr. 1, 40-42. ²⁸ Hebr. xiii, 8. ²⁹ Rom. iv, 17. ³⁰ Genes. 1, 1. ³¹ Isa. lxxvi, 2. ³² Hebr. 1, 2.

³³ Joan. 1, 3. ³⁴ Hebr. 1, 10; Psal. c1, 26. ³⁵ Joan. 1, 35. ³⁶ Psal. lxxxi, 6.

(21) Gobler. et Felc. 1, 1, ex τῷ Δαβὶδ λαβὼν τὴν χρῆσιν. Paulo post Reg. et Seguer., διαμνεῖς, et infra, ἀλλέειες, ubi alii et editi, διαμνεῖς, et ἐλίξεις.

(22) Reg. Seguer. Gobler. et Felck. 1, omittunt καὶ πάλιν λέγει. Mox pro καὶ πάλιν, Reg. et Seg. habent Πάλιν τε.

(23) Sic Reg. et Seguer. In Anglic. καὶ deest: alii et editi δὲ omittunt. Mox ibid. Reg. et Seguer., τὸ γινέσθαι.

(24) Πάλιν deest in Gobleriano et Felckmanni primo. Ibidem Basil., ἐποίησε τὰ πάντα. Mox Reg. et Seguer., ὢν ἔστιν ἐπὶ πάντων θεός, ὡς Πατὴρ.

(25) Sic Reg. Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. In aliis et editis deest τοῦτο. Ibid. Reg. et Seguer., καὶ οὐ ποιοῦμένος: alii et editi, ὡς οὐ, etc.

(26) Ita Reg. et Seguer. At Gobler. et Felck. 1, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος εἰδὼς· Αὐτὸς κατ' ἀρχάς, Κύριε. Alii et editi pro δὲ, habent καί, et τὰ pro τῷ, et Κύριε post αὐτὸς, iidemque cum Gobleriano. et Felc. 1, habent ἔθεμελίωσας et χειρῶν σου.

(27) Regius, Segucianus, Goblerianus, et Felck-

manni primus, καὶ omittunt.

(28) Sic Reg. et Seguer. Alii vero et editi, τὸ δὲ γῆ, οἱ δὲ φωστῆρες. Mox Reg. et Seguerian., θάλασσα καὶ ἄβυσσος. Gobler. et Felcku. 1, ἄστρα καὶ θάλασσα.

(29) Regius et Seguer. omittunt, καὶ et σεραφίμ καὶ. In Otob. autem deest, ἀρχάγγελοι et σεραφίμ.

(30) Sic Reg. Seguer. Goblerian. et Felc. 1, ut et legit Nannius. Alii vero et editi, καὶ θεοὶ δὲ τινες. Mox Reg. et Seguer., τῆ μετουσίᾳ. At alii et editi, τῆ omittunt. Ibidem in Reg. et Seguer., καὶ ante αὐτὸς.

(31) Ita Regius et Seguerianus, ut et legitur Joan. 1, 35. Caeteri et editi, τὸ omittunt. Mox post Διὸ, Regius et Seguerian., καὶ addunt. Ibidem paulo post sic habent Basiliensis, Anglicanus, Regius et Otobon., ἔστιν ὅτε τινὲς τρέπονται ἀκούοντες. Gobler. vero et Felck. 1, ἔστιν ὅτε τινὲς τρέποντες ἀκούοντες. Sic item Seguerianus, sed ὅτι additum est secunda manu pro ὅτε, quod aberrat. Editi, ἔστιν ὅτε τρέπονται ἀκούοντες.

et Pater in Filio, quemadmodum Joannes scripsit, uti ostensum est. David autem psallit: « Sedes tua, Deus, in seculum seculi. Virga equitatis, virga regni tui ». Et propheta Isaias clamat: « Laboravit Ægyptus, et negotiatio Æthiopia; et Sabain viri excelsi ad te transibunt, et te sequentur victi mancis, et adorabunt te, quia in te Deus est. Tu enim es Deus Israel, et nesciebamus ». Quis vero Deus est, in quo est Deus, nisi Filius qui dicit: « Ego in Patre et Pater in me est »?

5. Quæ cum ita se habeant ac conscripta sint, quis non videt Filium Patri esse consubstantialem, quandoquidem nihil simile habet cum rebus creatis, sed quæcumque sunt Patris, sunt etiam Filii? Quemadmodum enim si quam cum rebus creatis similitudinem et cognationem haberet, illis consubstantialis esset: ita quia ab iisdem secundum substantiam alius est, propriumque Patris est Verbum, nec alius ab illo est: cum item omnia quæ Patris sunt, ejusdem propria sint; verum sane est cum Patri consubstantialem esse. Hæc siquidem fuit mens et sententia Patrum, cum in Nicæna synodo Filium consubstantialem et ex substantia Patris esse confessi sunt. Recte enim perspexerunt nullam creatam substantiam posse unquam dicere: « Omnia quæcumque habet Pater, mea 549 sunt ». Nam cum existendi initium habeat, eam et proprie esse et semper fuisse dici nequit. Ac proinde quia hæc Filio conveniunt, et omnia, quæ Patris esse dictum est, Filii quoque sunt; necesse est Filii substantiam non esse creatam, sed Patri consubstantialem. Unde cum alias ob causas tum certe idcirco creati dici non potest substantia, quod proprietatem Dei capax sit. Proprietates autem ejus appello, ex quibus Deus cognoscitur, ut quod sit omnipotens, quod proprie sit, quod sit immutabilis, aliaque superior dicta, non videlicet ipse Deus rebus creatis, uti volunt insipientes, consubstantialis esse videretur, ea nempe habens quæ illa habere possent.

6. Sic autem etiam refutari potest eorum impietas qui Dei Filium rem creatam esse pugnant.

⁷⁷ Psal. XLIV, 7. ⁷⁸ Isa. XLV, 14, 15. ⁷⁹ Joan. XIV, 10. ⁸⁰ Joan. XVI, 15.

(32) Sic Regius, Seguer. Goblerian. et Felck. f. At alii et editi, γὰρ ἐστὶν ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Πατήρ, etc.

(33) Ita Regius et Seguer. et Græcus Scripturæ textus. Cæteri et editi, τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

(34) Goblerian. et Felck. 4, καὶ ὁ Ἰσραὴλ: Ἐκκοπίαν. Ibid. Basiliens. et Anglican., ἔμπορια: Mox Gobler. et Felckm. 4, Σαβαίμ, ut et habet Græcus Scripturæ textus. Reg. et Seguer. Σαβαίμ. Alii et editi, Σαβαίμ. Item mox Reg. et Seguer., ἀκολουθήσοι αὐτὸ ὄπισθεν.

(35) Ἔστιν deest in Reg. et Seguer.

(36) Regius Seguerian. Gobler. et Felckm. 4, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν, etc.

(37) Ita Regius et Seguerian. At alii et editi, οὐκ ομιττουν. Ibidem Gobler. Felck. 4, Anglic. Regius et Seguer., οὗτος ἐκείνων. Cæteri et editi, οὗτος ἐκείνων. Mox Regius et Seguerian. πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς. Alii et editi, τὰ ομιττουν.

(38) Sic Reg. et Seguer. At in aliis et editis, ἀν

Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ (32) · καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἔγραψεν, ὡς δίδεικται: ὁ δὲ Δαβὶδ φάσκει · « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς αἰῶνα αἰῶνος (33) · ῥάβδος ἐκθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου » · καὶ ὁ προφήτης δὲ Ἰσραὴλ βοᾷ (34) · « Ἐκκοπίαν Ἀἴγυπτος καὶ ἔμπορια Αἰθίοπων · καὶ οἱ Σαβαίμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ αὐτὸ διαθήσονται, καὶ ἀκολουθήσουσιν αὐτῷ ὅπως σου δεδωμένοι χειροπέδικαι, καὶ προσκυνήσουσί σοι, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός. Ἐν γὰρ εἰ ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἤδειμν. » Τίς δὲ ἔστιν ὁ Θεός, ἐν ᾧ ὁ Θεός, εἰ μὴ ὁ Υἱός; ὁ λέγων · « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν (35); »

5. Τίς, τοῦτων ὄντων καὶ γεγραμμένων, οὐ συνορᾷ, ἐπεὶ (36) τῶν μὲν κτισμάτων οὐδὲν ὁμοίον ὁ Υἱός ἔχει, πάντα δὲ τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, ὅτι ὁμοούσιος ἀν εἰς ὁ Υἱός τῷ Πατρὶ; Ἄλλοι γὰρ, εἰ τῶν κτισμάτων τινὰ εἶχεν ὁμοίωτα καὶ πρὸς αὐτὰ τινὰ εἶχε συγγένειαν, ὁμοούσιος ἂν αὐτοῖς ἦν · οὗτος ἀλλότριος μὲν ἂν κατ' οὐσίαν τῶν γεννητῶν, ἴσος δὲ τοῦ Πατρὸς λόγος, οὐκ (37) ἄλλος ἢν οὗτος ἐκείνου · ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ ἐστίν ἴσα πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς, ὁμοούσιος ἐκείνου; ἀν εἰς τῷ Πατρὶ. Οὗτος γὰρ καὶ οἱ Πατέρες νοήσαντες, ὠμολόγησαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ ὁμοούσιον καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν. Συνεῖδον γὰρ καλῶς, ὅτι κτιστὴ οὐσία οὐ δύναται ἂν ποτε εἰπεῖν (38) · « Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν. » Ἀρχὴν γὰρ ἔχουσα τὸ γίνεσθαι, οὐκ ἔχει τὸ ἦν, καὶ τὸ ἦν ἀβίως. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ (39) ταῦτ' ἔχει ὁ Υἱός, καὶ πάντα δὲ τὰ προσηρημένα τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, ἀνάγκη μὴ (40) κτιστὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ. Ἄλλως τε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἂν εἴη κτιστὴ οὐσία, δεκτικὴ τῶν ἰσίων τοῦ Θεοῦ. ἴσα δὲ αὐτοῦ ἐστίν, ἐξ ὧν γινώσκεται ὁ (41) Θεός, ὅσον τὸ παντοκράτωρ, τὸ ἦν, τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ τὰ ἔτερα τὰ προσηρημένα, ἵνα μὴ ὁμοούσιος τῶν κτισμάτων (42) αὐτοῦ ὁ Θεός φαίνεται κατὰ τοὺς ἄφρονας, ἔχων ἄπειρα καὶ τὰ κτίσματα ἔχειν δύναται.

6. Καὶ οὕτω δ' (43) ἂν τις διελέγξει τὴν ἀσέβειαν τῶν λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ἡ

deest. Paulo post Reg. Seguer. Gobler. Felck. 1 et Anglican. habent τοῦ γίνεσθαι. Cæteri et editi, τοῦ γενέσθαι.

(39) Ita Regius, Seguer. Anglie. Gobler. et Felck. primus anonymous. At alii et editio Commel., ἀβίως: ὁ δὲ Υἱός ἐκ τούτου ἀβίως. Ἐπειδὴ, etc. Mox Gobler. et Felck. primus anonymous, et Anglic. δὲ omittunt post πάντα. Ibidem Regius et Seguer., προσηρημένα τοῦ Πατρὸς. Alii et editi, προσηρημένα περὶ τοῦ Πατρὸς.

(40) Sic Regius, Seguer. Gobler. Felck. primus anonymous et Anglie. At alii, ὄν μὴ. Paulo post Anglie., Ἄλλως τε δὲ καί, etc.

(41) Ita Reg. et Seguer. In aliis et editis ὁ deest.

(42) Sic Reg. Seguer. Basil. et Anglie. At alii et editi, αὐτῶν τῶν κτισμάτων.

(43) Ita Reg. et Seguer. At alii et editi δὲ omittunt. Mox Basil., τὸν τοῦτου Λόγον.

πίστις ἡμῶν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμά ἄ
 ἐστι (44), λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῖς ἀποστόλοις·
 « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-
 ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
 καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Εἶπε δὲ οὕτως, ἵνα ἐξ
 ἑν ὄψεων, ἀπὸ τούτων νοούμεν καὶ περὶ τὸν προει-
 ρημένον (45). Ὅσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν τοὺς πατέ-
 ρας ποιητάς, ἀλλὰ γεννήτορας, καὶ αὐτοὺς δὲ ἡμεῖς
 οὐκ ἂν εἴποι τις κτίσμα πατέρων, ἀλλὰ υἱὸς φύσει,
 καὶ ὁμοουσίους τῶν πατέρων· οὕτως, εἰ Πατὴρ ὁ
 Θεὸς, πάντως Υἱοῦ φύσει καὶ ὁμοουσίου ἐστὶ Πατὴρ.
 Ἀβραάμ γοῦν οὐκ ἔκτισε τὸν Ἰσαάκ (46), ἀλλ' ἐγέν-
 ησ'· Βεσελέη δὲ καὶ Ἐλιὰ δὲ οὐκ ἐγέννησαν, ἀλλ'
 ἐποίησαν πάντα τὰ ἔργα τὰ ἐν τῇ σπηρῇ. Καὶ ναυ-
 πηγὸς δὲ καὶ οἰκοδόμος οὐ γινώσκων ἄ ποιοῦσιν, ἀλλ'
 ἔκτιστος ἐργάζεται, ὁ μὲν τὸ σκάφος, ὁ δὲ τὴν οἰκίαν.
 Ὁ μόνος Ἰσαὰκ οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ γινώσκει φύσει καὶ
 ὁμοουσίον τὸν Ἰακώβ (47)· καὶ ὁ Ἰακώβ δὲ οὕτως
 τὸν Ἰούθαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Ὅσπερ οὖν
 μαίνοιτ' ἂν τις λέγων τὴν οἰκίαν ὁμοουσίον τοῦ οἰκο-
 θέμου, καὶ τὸ σκάφος τὸ ναυπηγοῦ, οὕτως προηπό-
 νησ' ἂν τις εἴποι πάντα Υἱὸν ὁμοουσίον εἶναι τοῦ ἑαυ-
 τοῦ Πατρὸς. Εἰ τοίνυν Πατὴρ ἐστὶ καὶ Υἱὸς, ἀνάγκη
 τὸν Υἱὸν φύσει καὶ ἀληθεῖ εἶναι Υἱόν (48). Τοῦτο δὲ
 ἐστὶ τὸ ὁμοουσίον εἶναι τῷ Πατρὶ, ὡς ἐκ πολλῶν ὁδεί-
 χθη. Ἀμφότεροι περὶ μὲν τῶν ποιημάτων· Ἄλλος εἶπε,
 καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνεταίλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.
 Ἐπερὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ· « Ἐξηρῆξάτο ἡ καρδία μου Ἀδὸν
 ἀγαθόν. » Ὁ δὲ Δανιὴλ οἶδεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, εἶδεν καὶ
 τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸν μὲν Υἱὸν εἶδεν ἁποσ-
 ζοντα (49) τὴν κάμινον· περὶ δὲ τῶν ἔργων εἰρηκῶς,
 Ἐύλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, ὁ
 ἕκαστον μὲν τῶν κτισμάτων κατέλεξε· τὸν δὲ Υἱὸν
 οὐ συνηρόβησε τούτοις, εἰδώς, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἔρ-
 γον (50), ἀλλὰ δὲ αὐτοῦ γέγονεν μὲν τὰ ἔργα, ἐν Πατρὶ
 δὲ ὁμοουσίως καὶ ὁπερὸυοῦμένως ἐστίν. Ὅσπερ (51)
 οὖν δὲ αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται ὁ Θεὸς τοῖς γινώσκουσιν,
 οὕτως δὲ αὐτοῦ ἡ εὐλογία, καὶ ὁ ὕμνος, καὶ ἡ δόξα,
 καὶ τὸ κράτος ὁμολογεῖται τῷ Πατρὶ δὲ αὐτοῦ καὶ (52)
 ἐν αὐτῷ, ἵνα καὶ εὐπρόδοκτος ἡ τοιαύτη ὁμολογία
 γίνηται, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν. Ἐκ πολλῶν μὲν
 οὖν καὶ ἐκ τούτων δέδεικται καὶ θεῖονταί (53) ἀσε-
 θεῖς ὁ λέγων κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Ἀδόν.
 eum esse quicumque Dei Verbum rem creatam esse

Nempe fides nostra est in Patrem, Filium et Spi-
 ritum sanctum, ipso Filio ad apostolos dicente:
 « Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in
 nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ». Quibus
 sane verbis unus est, ut ex his quae novimus, ea
 quae dicta sunt intelligeremus. Quemadmodum ergo
 patres non opifices sed genitores appellamus, ac
 proinde nemo nos a patribus creatos, sed patrum
 esse natura filios et consubstantiales dicere possit:
 ita, si Pater est Deus, profecto Pater est Filii qui
 sit natura filius ipsique proinde consubstantialis.
 Hinc Abraham non eravit sed genuit Isaac. Bese-
 leel autem et Eliab non genuerunt, sed fecerunt
 omnia opera quae in tabernaculo erant. Similiter
 navium et aedificiorum fabricatores non gignunt
 quae faciunt: sed illi quidem navem, hi domum
 construunt. Sic item Isaac non fecit, sed genuit
 sibi natura consubstantialem Jacob, ut et Jacob
 Judam ac fratres ejus. Quocirca ut is sana mente
 non esset, qui domum vel navem opifici esse con-
 substantialem diceret: ita profecto fateri convenit
 omnem filium suo patri esse consubstantialem.
 Quapropter si vere et Pater et Filius est, necesse
 omnino est Filium natura et veritate Filium, hoc
 est Patri consubstantialem esse, quod quidem multis
 demonstratum est. Certe de operibus dicitur: « Ipse
 dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata
 sunt ». De Filio autem: « Eructavit cor meum
 Verbum bonum ». Daniel quoque Filium Dei
 optime noverat: noverat et Dei opera. Itaque Fi-
 lium quidem flammam fornacis rore irrigantem vi-
 dit: at cum de operibus dixisset, « Benedicite,
 omnia opera Domini, Domino », singulas quidem
 res creatas enumeravit: sed inter eas Filium mi-
 nime collocavit: quippe qui non esset nescius, il-
 lum opus non esse, sed per ipsum facta esse opera.
 eumque in Patre laudari et superexaltari. Igitur
 quemadmodum Dei cognitio pro ipsum Verbum ha-
 betur: ita per ipsum et in ipso benedictio, laus,
 gloria et potentia Patri concinitur, quo grata et ac-
 cepta sit hujusmodi confessio, sicuti Scripturae
 testantur. Itaque cum ex multis rationibus, tum
 550 ex iis perspicuum et evidens esse impliur
 contendit.

11 Matth. XXVIII, 19. 12 Exod. XXXVI, 1. 13 Psal. CXLVIII, 3. 14 Psal. XLIV, 2. 15 Dan. III, 57.

(44) Sic Regius et Seguer. Caeteri vero et editi
 omittunt ἐστίν. Hoc bæc verba, τοῖς ἀποστόλοις, πο-
 ρευθέντες, habentur in Regio. Seguer. Anglic. G-
 blier. et Felck. primo, et legit Nanius, sed desunt
 in aliis et editis. Ibidem Regius et Seguer., εἰς
 ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου, etc.

(45) Regius et Seguer., εἰρημόνων, iidemque mox
 et Gobler. ac Felck. primus anonymus, εἰποιμεν
 ubi alii et editi, εἴποιμεν. Ibidem post πατέρας, Re-
 gius et Seguer. addunt ἑαυτῶν. Ibidem Gobler. et
 Felck. primus, οὐκ ἂν εἴποι τις.

(46) Ita Regius, et Seguer. Gobler. et Felck. primus.
 ut et legit Nanius; at alii et editi, Υἱόν.
 Mox Regius et Seguer., καὶ Βεσελέη δὲ, etc.

(47) Sic Regius, Seguer. et Anglic. At Otobon.,
 φύσει τὸν Ἰακώβ υἱόν. Caeteri et editio Commel.,
 καὶ τὸν Ἰακώβ. Mox ibid. Gobler. et Felck. 1, ὁ δὲ

D τὸν Ἰούδα. Ὅσπερ οὖν, etc. Regius habet quoque
 τὸν Ἰούδα.

(48) Sic Regius, Seguer Gobler. Felck. 1, et An-
 glic., sed a tribus postremis abest ἐστίν. Caeteri et
 editi, Υἱὸν, τοιαύτην ὁμοουσίον.

(49) Ita Regius, Seguer. Gobler. Felck. II et Ot-
 tobon. Caeteri autem cum editione Commel., ἁποσ-
 ζοντα. Ibid. Regius et Seguer., εἶδεν. Alii et editi.
 οἶδεν.

(50) Felck. 2 et editi, οὐκ ἐστὶ μὲν, et mox, γέ-
 γων μὲν πάντα τὰ ἔργα.

(51) Felck. 2 et editio Commel., Ὅσπερ γάρ.

(52) Editio Commel. et Felck. 2 καὶ omittunt
 Mox Seguer., ἵνα εὐπρόδοκτος.

(53) Ita Reg. Seguer. Basil. et Anglic. At alii et
 editi omittunt καὶ θεῖονταί.

7. Verum cum maxime his Proverbiorum verbis A
niti videantur, « Dominus creavit me initium via-
rum suarum in opera sua », atque ad hunc modum
concludant: Ecce igitur creavit, ac proinde res est
creata; e re sane fuerit ex hoc etiam loco ostende-
re quantum illi hallucinentur, et a scopo divinæ
Scripturæ aberrent. Enimvero si Filius est, res
creata ne dicatur: sed si res est creata, Filius non
appelletur. Namque supra probatum est, quantum
esset rei creatæ et filii discrimen. Deinde, cum ini-
tiatio sive baptismus non in nomine creatoris et
rei creatæ, sed in nomine Patris et Filii perficitur,
necesse est Dominum non rem creatam sed Filium
vocari. At, inquit, an non id scriptum est? Ita
sane scriptum est et necessario dictum: sed hærci-
ci quod bene dictum est, male profecto intelligunt.
Si enim Christianismi formam et characterem in-
telligerent cognoscere, Dominum gloriæ rem
creatam esse nequaquam dicerent, neque quod rec-
te scriptum est, illis instar scopuli esset. Hi igitur
« nescierunt neque intellexerunt », quæ ob rem,
ut scriptum est, « in tenebris ambulavit ». Verum-
tamen rem explicare necesse est, cum ut illi
etiam hoc in loco desipere convincantur, tum ne
nos ipsi refutationem illorum impietatis prætermi-
sisse videamur, ac denique fortasse ut iidem ipsi
quoque respiciant. Is est itaque Christianæ fidei
character, Filium Dei, qui Verbum Deus est (nam,
« in principio erat Verbum et Deus erat Ver-
bum »,) qui sapientia et virtus Patris est (Chris-
tus enim Dei virtus et Dei sapientia), in fine
 sæculorum hominem propter nostram salutem fac-
tum esse. Joannes enim qui dixit, « In principio
erat Verbum: » mox subiecit, « Et Verbum caro
factum est », quod idem est ac si diceret, homo
factus est. Quin etiam ipse Dominus de seipso
aiebat: « Quid me queritis interficere, hominem
qui veritatem vobis locutus sum? » Paulus vero ab
eodem doctus scribit: « Unus Deus, unus et me-
diator Dei et hominum, homo Christus Jesus »:
homo, inquam, factus, qui, rebus humanis optime

8. Hæc ergo vera est Christianæ fidei forma ex
apostolis per Patres derivata. Cæterum qui Scri-
pturæ lectioni vacat, pendere et discernere debet,
quandonam de divinitate Verbi loquatur, quando

⁴⁴ Prov. viii, 22.

⁴⁵ Psal. lxxxv, 4.

⁴⁶ Joan. xii, 35.

⁴⁷ Joan. i, 1.

⁴⁸ I Cor. i, 24.

⁴⁹ Joan. i, 14.

⁵⁰ Joan. vii, 19; viii, 40.

⁵¹ I Tim. ii, 5.

54) Sic Reg. Seguer. Anglie. Gobler. et Felck. 1. Cæteri vero et editio Commel., ἐπιλέγουσιν. Mox Reg. et Seguer., ἐκτίσθαι. Alii et editio Commel., ἐκτίσθη. Editio autem Paris. et Colon., κτίσθη. Ibidem post ἀναγαλῶν Regius et Seguer. omittunt ἀετι.

55) Ita Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At Otobon., ἐκτίσθη καί, etc. Alii et editio Commel., κτίσθαι καὶ κτίσμα, male.

56) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1. Alii et editio Commel., γενέσθαι. Mox post σωτηρίαν Reg. et Seguer. omittunt ἐδέχον, quæ vox ibi

7. Ἄλλ' ἐπειδὴ προφασίζονται τὸ ἐν ταῖς Παροι-
μιαῖς γεγραμμένον τὸ, « Κύριος ἐκτίσθαι με ἀρχὴν
ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, » καὶ ἐπιλέγουσιν (54)
ἐαυτοῖς: Ἰδοὺ ἐκτίσθαι, καὶ κτίσμα ἐστίν· ἀναγαλῶν
ἐστὶ καὶ ἐκ τούτου δεῖξαι ὅσον πλανῶνται, μὴ εἰδόν-
τες τὸν σκοπὸν τῆς θείας Γραφῆς. Εἰ μὲν οὖν Υἱὸς
ἐστὶ, μὴ λεγέσθω κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, μὴ λεγέσθω
Υἱός. Δεδείκται γὰρ ἐν τοῖς ἑμπροσθίνοις, ὅση διαφορά
ἐστὶ κτίσματος καὶ Υἱοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τελειώσις οὐκ
εἰς κτίσθην καὶ κτίσμα (55), ἀλλ' εἰς Πατέρα καὶ
Υἱὸν κρατεῖ, ἀνάγκη μὴ λεγέσθαι κτίσμα, ἀλλ' Υἱὸν
τὸν Κύριον. Οὐ γέγραπται οὖν; φησὶ. Ναὶ γέγραπται,
καὶ ἀναγκαίως εἰρηται· ἀλλὰ κακῶς νοοῦσι τὸ καλῶς
εἰρημένον οἱ αἰρετικοί. Εἰ γὰρ ἐνόουν καὶ ἐγίνωσκον
τὸν χαρακτήρα τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὐκ ἂν τὸν Κύριον
τῆς δόξης ἑλεγον κτίσμα εἶναι, οὐδὲ προσκοπιόν τῷ
γεγραμμένῳ καλῶς. Ἐκείνοι μὲν οὖν « οὐκ ἔγνωσαν,
οὐδὲ συνήκαν » διὰ τοῦτο, ὡς γέγραπται, « ἐν σκότῳ
διαπορεύονται »· ἡμεῖς δὲ ὅμως ἀναγκαῖον εἰπεῖν,
ἐν' ἐκείνοι μὲν καὶ ἐν τούτῳ δευχθῶσαν ἄφρονες, ἡμεῖς
δὲ μὴ παραλίπωμεν τὸν κατὰ τῆς ἀπειθείας αὐτῶν
ἑλεγον, ἴσως καὶ αὐτοὶ μεταγνώσιν. Ὁ χαρακτήρ
τοῖνον τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως ἐστὶν οὗτος, τὸν Υἱὸν
τοῦ Θεοῦ, Λόγον ἕνα Θεοῦ (« Ἐν ἀρχῇ γὰρ ὁ Λό-
γος, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος »), σοφίαν ἕντα καὶ δύνα-
μιν τοῦ Πατρὸς; (Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ
σοφία), τοῦτον ἐπὶ συντελεῖς τῶν αἰώνων ἀνθρώπων
γεγενῆσθαι (56) διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Αὐτὸς
γὰρ ὁ Ἰωάννης, εἰρηκαῖος, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, »
μετ' ὄλιγα εἶπε· « καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο » ἴσων
τῷ εἰπεῖν, ἀνθρώπος γέγονος. Καὶ ὁ μὲν (57) Κύριος
περὶ ἐαυτοῦ ἔλεγε· « Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἀν-
θρώπων δὲ τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λαλῶντα; » ὁ δὲ Παῦ-
λος, παρ' αὐτοῦ μαθὼν, ἔλεγε· « Εἰς Θεὸς (58), εἰς
καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπος Χριστὸς
Ἰησοῦς· » ἀνθρώπος δὲ γενόμενος καὶ οἰκονομησας
τὰ ἀνθρώπινα, τροπώσας τε καὶ καταργήσας τὸν καθ'
ἡμῶν (59) θάνατον, κάθηται νῦν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς.
ἐν αὐτῷ ὄν, καὶ τοῦ Πατρὸς ἕνος ἐν αὐτῷ, ὡς περ
ἦν ἀεὶ, καὶ ἐστὶ διαπαντός.

administratis, et morte, cuius rei eramus, fugata
ipse est, et Pater in ipso sicuti fuit et est semper.

8. Ὁ μὲν χαρακτήρ οὗτος ἐκ τῶν ἀποστόλων διὰ
τῶν Πατέρων διὰ δὲ λοιπῶν, ἐντυγχάνοντα τῇ Γραφῇ,
δοκιμάζειν καὶ διακρίνειν, πότε μὲν περὶ τῆς θεότητος
τοῦ Λόγου λέγει, πότε δὲ περὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ·

D in aliis et editis habetur. Ibidem iidem Reg. et Seguer., Αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰωάννης εἰρηκαῖος, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, μετ' ὄλιγα, etc. Gobler. et Felck. 1. Ἰωάννης; γὰρ φησὶ..... καὶ μετ' ὄλιγα. Alii et editi, ὁμοῦς γὰρ Ἰωάννης; εἰρηκαῖος..... καὶ μετ' ὄλιγα.

(57) Reg. Seguer. Gobler. et Felck. 1 μὲν omittunt. Mox in Seguer. τὴν δεξτ ante ἀλήθειαν.

(58) Gobler. et Felck. 1, ὁ δὲ Παῦλος φησὶν· Εἰς Θεὸς, etc. Ibid. qui abest ab editione Commel.

(59) Otobon., τὸν καθ' ἡμᾶς. Ibid. Reg. et Seguer., κάθηται νῦν, etc. Alii et editio Commel. νῦν omittunt.

ἴνα μὴ ἔτρασαν ἑτέρων νοούτων παραπαιώμεν (60), ἢ ἵνα πεπόνθασιν οἱ Ἀρειανοί. Ὅσπερ τοίνυν, λόγον αὐτὸν εἰδότες, οἴδαμεν, ὅτι « δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν » καὶ, « Τῷ λόγῳ Κυρίου οὐ οὐρανοὶ ἐπεπερήθησαν » καὶ, « Ἀποστάλλει (61) τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἴσται τὰ πάντα » καὶ σοφίαν δὲ αὐτὸν εἰδότες, οἴδαμεν, ὅτι ὁ Θεὸς τῆ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ Πατὴρ καὶ Θεὸν δὲ (62) αὐτὸν εἰδότες, πεπιστεύκαμεν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς · « Ὁ θρόνος σου » γὰρ, « ὁ Θεός, » φέει Δαβὶδ, « εἰς αἰῶνα αἰῶνος · ῥάβδος ἐσθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἥγάθησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν · διὰ τοῦτο ἔχρισά σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, θάου ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. » Καὶ ἐν μὲν τῷ Ἰσαΐα αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει · « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἶνεκεν ἔχρισά με. » Ὁ δὲ Πέτρος ὁμολόγησεν, ὅτι « Εὐ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος » οὕτως εἰδότες αὐτὸν ἄνθρωπον γενόμενον, οὐκ ἀρνούμεθα τὰ περὶ αὐτοῦ ἀνθρωπίνως λεγόμενα, εὐδὲ ἐστὶ τὸ πεινῆν, τὸ διψῆν, τὸ βακτηρῆσθαι, τὸ δακρυῶσαι, τὸ κοιμηθῆναι, καὶ τέλος τῷ σταυρῷ ἀναδίστασθαι (63) τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον· ταῦτα γὰρ πάντα περὶ αὐτοῦ γέγραπται. Οὕτως καὶ τὸ, « ἔκτισεν, » ἀνθρώπους ἀρμόδιον οὐκ ἀπέκρυψεν ἡ Γραφή, ἀλλ' εἴρηκεν. Ἐκτίσθημεν γὰρ καὶ πεποιήμεθα οἱ ἄνθρωποι. Ἄλλ' ὥσπερ ἀκούοντες, ἐπίτασεν, κοιμήθη, ἐβραβίσθη, οὐκ ἀρνούμεθα (64) αὐτοῦ τὴν θεότητα· οὕτως ἀκούοντας τὸ, « ἔκτισεν, » ἀκούουθον ἂν εἴη μνημονεύειν, ὅτι, Θεὸς ὢν, ἐκτίσθη ἄνθρωπος. Ἀνθρώπων γὰρ ἴστων τὸ κτίσθαι, ὥσπερ καὶ τὰ προειρημένα, τὸ πεινῆν, καὶ τὰ θμῶσα.

9. Καὶ γὰρ κακὸν καλὸν καὶ καλῶς μὲν (65) εἰρημένον, κακῶς δὲ νοούμενον παρ' αὐτοῖς · φημι δὲ τὸ, « Περὶ τῆς ἡμέρας ἡ τῆς ὥρας ἐκείνης οὐδὲς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, » καλὸν ἔχει (66) τὸν νοῦν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ νομίζουσιν ἐκ τοῦ λέγειν, « οὐδὲ ὁ Υἱὸς, » ὅτι ἀγνοῦν θελοῖ, ὅτι κτίσμα ἐστίν. Οὐκ ἐστὶ δὲ οὕτως · μὴ γένοιτο! καὶ γὰρ ὥσπερ λέγων (67), « Ἐκτίει

vero de humanis ejus actis : ne alia pro aliis intelligendo hallucinemur, quod utique Arianis accidit. Quemadmodum igitur nos qui Verbum agnoscimus, novimus quicquod quod « omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum esse nihil » ; et, « Verbo Domini caeli firmati sunt » ; et, « Mittit Verbum suum et sanat omnia » . Similiter illius sapientiam esse agnoscetes, Deum sapientia fundasse terram ⁶¹, et Patrem omnia in sapientia fecisse certum habemus ⁶². Ipsum itidem Deum confitentes, Christum ⁶³ esse credimus. Nam « Sedes tua, Deus, » canit David, « in saeculum saeculi. Virga aequalitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem. Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae praes consortibus tuis » . Ipse vero in Isaias de seipso dicit : « Spiritus Domini super me, ejus causa unxit me » . Petrus autem confessus est, quia « Tu es Christus Filius Dei viventis » . Ita, cum hominem factum esse scientes, non negamus quae de illo humanitus sunt dicta, qualia sunt esurire, sitire, alapis percuti, lacrymari, dormire, ac demum mortem pro nobis in cruce suscipere. Haec enim omnia de illo scripta sunt. Illud quoque verbum, « creavit, » quod quidem hominibus convenit, non reticuit Scriptura, sed expressit. Nos enim homines creati et facti sumus. Sed quemadmodum cum audimus, esurivit, dormivit, alapis percussus est, ejus divinitatem non negamus : sic cum hanc vocem, « creavit, » audimus, meminisse aequum est eum qui Deus erat, hominem creatum esse. Siquidem hominum proprium est creati, ut et caetera supra allata, esurire et similia.

9. Istud quoque recte dictum est, quod male ab illis intelligitur, nempe, « De die autem illo vel hora nemo sciat, neque angeli, neque Filius » . Hae, inquam, rectam continent sententiam. At illi ex his verbis, « neque Filius, » putant cum ille se ignorare asseverat, rem creatam se esse significare. Verum non ita est · absit ! etenim quemadmodum cum

⁶⁰ Joan. i, 3. ⁶¹ Psal. cxxii, 6. ⁶² Psal. cvi, 20. ⁶³ Prov. iii, 19. ⁶⁴ Psal. ciii, 24. ⁶⁵ Psal. xlii, 7, 8. ⁶⁶ Isa. lxi, 1. ⁶⁷ Matth. xvi, 16. ⁶⁸ Marc. xiii, 32.

(60) Ita Regius et Segner. Caeteri autem et editi, παραπαιώμεν. Ibidem Regius, Segner. Gobler. et Felck. 1, Ἀρειανοί. Alii et editi, αἰρετικοί.

(61) Regius et Segner., ἀποστάλλει, ἰδὲμαque μοx cum Gobler. et Felck. primo, ἰάσεται, et σοφίαν δὲ αὐτόν. Alii et editi, ἀποστάλλει, ἰσται, et σοφίαν αὐτήν. Ibidem Gobler. et Felck. 1, ὅτι omisso, habent Ὁ Θεὸς γὰρ, etc.

(62) Goblerian. et Felck. primus δὲ omittunt, ἰδὲμαque paulo post habent, « Ὁ γὰρ θρόνος σου, φησὶ Δαβὶδ, εἰς αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ ἔξῃς. Καὶ Ἰσαΐας · Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ. Ibidem suo deest in Segner., ἰδὲμαque et Regius φάλαξ habet pro φέει. Regius addit quoque φησὶ post γὰρ. Item ibidem Regius et Segner., βασιλείας αὐτοῦ... καὶ ἐμίσσησας ἀδικίαν.

(63) Gobler. et Felck. primus, τὸν σταυρὸν ἀναδίστασθαι καὶ τὸν, etc. Paulo post Regius et Segner., ἐκρῆκεν, et ἐκτίσθημα.

(64) Ita Regius, Segner. Gobler. et Felck. primus. In aliis et editis deest o. Mox Gobler. et

Felck. primus, ἐπίτασσε καὶ τὰ λοιπὰ οὐκ ἀρνούμεθα. Paulo post Regius, Segner. Gobler. Felck. primus et Anglic., οὕτως ἀκούοντες. Alii cum editis, οὕτως ἀκούοντας.

(65) Sic Regius, Segner. Gobler. et Felck. primus. At alii et editi μὲν omittunt. Ibidem Gobler. et Felck. primus, εἴρηκεν. Item ibidem Regius et Segner. ἐκείνης habent post ἡμέρας, nou post ὥρας.

(66) Ita Regius, Segner. Basil. et Anglic. At alii et editio Commel., fixat. Ibidem post μὲν Regius et Segner. γὰρ addunt : alii et editi omittunt. Mox pro θελοῖ, etc. Reg. Segner. Gobler. Felck. 1 et Anglic. habent θελοντός.

(67) Sic Regius, Segner. Gobler. et Felck. primus. At alii et editi, ὡς. Mox haec verba, οὕτως λέγων, οὐδὲ Υἱὸς, ἀνθρωπίνως εἴρηκεν, desunt in Basil. Felck. 2, et editione Commel., ut ea quae paulo post sequuntur, Ὅ γὰρ γινώσκουσιν, ἐν μὴ ἀκούσωι : καὶ μάθωσι. Vox autem, ἀκούσωι, absit a Gobler. Felck. primo et Anglic. Haec item verba, ὡς

habat, « Creavit me, » humanam naturam designabat : ita cum ait, « neque Filius, » eandem humanam naturam denotabat. Et quidem causa cur ita locutus sit, valde consentanea est. Quia enim homo factus est, nisi scriptum est, et hominum proprium sit ignorare, ut et esurire ceteraque id genus (namque nihil homines cognoscunt nisi audierint et didicerint), idcirco hominum ignorantiam, quatenus homo factus, prae se ferre voluit : primum quidem ut ostenderet se vere corpus humanum habere ; deinde ut hominum ignorantiam in corpore gerens, naturam humanam ab omnibus liberaret et purgaret, perfectamque ac sanctam Patri exhiberet. Quid igitur Arianis superest quod possint opponere? Quid novi ad obgannendum excogitabunt? Si quidem dilucide ostendemus eos has voces non intelligere, « Dominus creavit me in opera sua : » et, « De die autem illo nemo scit neque angeli, neque Filius. » Etenim ut hoc verbo, « creavit, » humanam naturam significat, quia vere homo factus et creatus est : ut item cum ait, « Ego et Pater unum sumus », et, « Qui videt me, videt et Patrem », et, « Ego in Patre et Pater in me », suam aeternitatem et consubstantialitatem cum Patre denotat ; ita hæc verba : « Nemo scit neque Filius, » tanquam homo usurpat, quia nempe proprium hominum sit ignorare. Enimvero ille qui dicit, « Nemo novit Patrem nisi Filius, » neque Filius nisi Pater », multo magis res creatas idem noverit. Hinc discipuli apud Joannem Domino aiebant : « Nunc scimus quia scis omnia ». Itaque manifestum est nihil plane esse quod Christus ignoret, cum ipse sit verbum per quod omnia facta sunt. Quocirca quia dies illa aliquid est ex omnibus, non dubium est quin per ipsum ipsa quoque futura sit, etiam si

με, ἡ ἀνθρώπινος εἰρήκεν· οὕτως λέγων, « οὐδὲ ὁ Υἱὸς, » ἀνθρώπινος εἰρήκε. Καὶ τὸ αἴτιον τοῦ οὕτως εἰρηκεῖται ἔχει τὸ εἰλόγον. Ἐπειθὶ γὰρ ἀνθρώπος γέγονεν, ὡς γέγραπται, ἀνθρώπων δὲ ἴδιον τὸ ἀνοεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ πεινᾶν, καὶ τὰ ἄλλα (οὗ γὰρ γινώσκουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσι καὶ μάθωσι), διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀνοίαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀνθρώπος γεγὼνός, ἐπιτεκνύεται· πρῶτον μὲν, ἵνα δεῖξῃ, ὅτι ἀληθῶς ἀνθρώπινον ἔχει σῶμα· ἔπειτα δὲ, ἵνα καὶ, τὴν ἀνοίαν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ σώματι ἔχων, ἀπὸ πάντων λυτρωσάμενος καὶ καθαρίας, τελείαν καὶ ἀγίαν παραστήσῃ τῷ Πατρὶ τὸν ἀνθρωπότητα (68). Πολὺν ἔτι πρόβατον εὐρήσουσιν οἱ Ἀρειανοί; Ἴδιον ἐπινοήσαντες γογγύσουσι; Κατεγνώσθησαν μὴ εἰδότες τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ (69). » Καὶ ἐδείχθησαν μὴ νοούντες τὸ, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς. » Καὶ γὰρ ὥσπερ λέγων μὲν τὸ, « ἔκτισε, » τὸ ἀνθρώπινον σημαίνει, ὅτι ἀνθρώπος γέγονε καὶ ἐκτίσθη· λέγων δὲ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν, » καὶ, « Ὁ ἑωρακώς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα, » καὶ, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, » τὴν ἀδιότητα καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοούσιον σημαίνει· οὕτως λέγων, « Οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, » ὡς ἀνθρώπος πάλιν λέγει· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ ἀνοεῖν. Λέγων δὲ, « Οὐδεὶς οἶδε τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, » οἶδε πολλῶν πλεον τὰ γενητὰ (70). Οἱ μὲν ὅν μαθητὰ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ἔλεγον τῷ Κυρίῳ· « Νῦν οἶδαμεν, ὅτι πάντα οἶδας. » Ἐδῆλον (71) οὖν, ὅτι οὐδὲν ἔστιν ὃ ἀνοεῖ. Λόγος ὢν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τῶν δὲ πάντων οὕσα καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, πάντως δὲ αὐτοῦ γενήσεται, κἂν διαβραγῶσι μυριάκις τῇ (72) αὐτῶν ἀγνοία οἱ Ἀρειανοί.

Ariani prae sua ignorantia sexcenties dirumpantur.

**EPISTOLA EIUSDEM AD EUMDEM
SERAPIONEM EPISCOPUM,
DE SPIRITU SANCTO.**

1. Admirabere forsitan, quare eum jussus sim epistolam de sancto Spiritu in compendium redi-

**ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ
ΣΕΡΑΠΙΩΝΑ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΗΠΕΙ ΤΟΥ
ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ (73).**

1. Ἵως θαυμάσεις, πῶς ἐντειλάμενος τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γραφεῖσάν ἐπιστολὴν ἐπιτε-

“ Joan. x, 30. “ Joan. xiv, 9. “ Ibid. 10. “ Matth. xi, 27. “ Joan. xvi, 30.

ἀνθρώπος γεγὼνός ἐπιτεκνύεται, etc., usque ad ἐν τῷ σώματι ἔχων exclusive, desunt in Gobler. et Felck. primo. Mox Regins et Seguer., καθαρίας. Cæteri et editi, κηβάρας.

(68) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1. At alii et editio Commel., τέλειον καὶ ἅγιον παραστήσῃ τῷ Πατρὶ τὸν ἀνθρώπων.

(69) Regius et Seguer. omitunt, εἰς ἔργα αὐτοῦ, nec ea vertit Nannius. Mox idem Regius et Seguer., Περὶ δὲ τῆς. In aliis et editis δὲ deest. Ibidem Basil. et Anglic., τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας. Gobler. et Felck. primus ibidem, οὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδε. Item ibidem, Regius, Seguer. Anglic. Basil. Gobler. Felck. primus et Otobon., ὥσπερ. Cæteri et editi, ὡς. Rursus ibidem Seguer., λέγων μὲν, Regius, λέγομεν, male pro λέγων μὲν, ut habent Gobler. Felck. primus, qui idem, ut et Anglic. et Basil. habent quoque, ἔκτισέ με. Alii et editi, λέ-

γων τὸ, ἔκτισε, τὸ, etc.

(70) Basil., γεννητὰ. Ibidem Anglic., ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιῳ, quæ omnia desunt in Gobler. et Felck. 1.

(71) Sic manuscripti omnes. Editio Commel., male, ἄβηλον. Ibidem οὖν deest in Regio et Seguer. Mox Otobon., Λόγος γὰρ ἔστι, δι' οὗ, etc.

(72) Regius, Seguer. Gobler. et Felck. primus, ἐν τῇ. Cæteri et editi et omittunt. Ibidem Regins et Seguer., αὐτῶν.

(73) Hanc epistolam, ut monsimus supra, verisimile est esse præcedentis partem, esseque ambus usam ab amanuensibus divisam. Titulus in Regio et Seguer.: Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν Σεραπίωνα, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Basilicensis et Gobler. item, Σεραπίωνα. Vox Ἐραπίς, unde deductum nomen, scribitur etiam Σεραπίς apud Clement. Strom. 1, p. 322, item apud Origen. contr.

μεν (74), καὶ δι' ἄλλων δηλωσαί, ὅπως ὥσπερ ἀφέντα A
 με τὸν περὶ τοῦτου λόγον, καὶ γράφοντα κατὰ τῶν
 ἀποβούτων εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ λεγόντων
 αὐτὸν κτίσμα· ἀλλ' οὐ μέμνη εὐ οὐδ' ὅτι, εἰ μά-
 θους (75) τὸ αἴτιον, ἀλλὰ καὶ ἀποδείχεται σου ἡ εὐλό-
 γησι, ὅπως τὸ εὐλογον. Ἐπειδὴ γάρ, ὡς αὐτὸς ὁ
 Κύριος εἶπεν· Ἐγὼ λαλήσει παρ' αὐτοῦ ὁ Παράκλη-
 τος· ἀλλ' ὅσα ἀκούσι, λαλήσει· ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λή-
 ψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· » καὶ ἐμπροσθῆς (76)
 δέδωκεν ἐξ αὐτοῦ τοῖς μαθηταῖς, καὶ οὕτως
 ἐξέχεαν αὐτὸ ὁ Πατήρ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα κατὰ τὴ
 γεγραμμένον· διὰ τοῦτο εἰκότως (77) περὶ τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πρῶτον εἰρηται τε καὶ γέγραπται·
 Ἰν' ἐκ τῆς περὶ τοῦ Υἱοῦ γνώσεως ἔχειν καὶ τὴν περὶ
 τοῦ Πνεύματος γνώσιν καλῶς συνήθωμεν· ὅταν γὰρ
 ἔγνωμεν ἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, ταύτην
 ἔχειν τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸν Υἱὸν εὐρήσομεν. Καὶ ὥσπερ
 ὁ Υἱὸς λέγει, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἔστιν, »
 οὕτως ταῦτα πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ εὐρήσομεν ὄντα καὶ
 ἐν τῷ Πνεύματι. Καὶ ὡς ὁ Πατήρ εἰρεται τὸν Υἱὸν
 λέγων, « Οὕτως ἔστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ
 ἠρέσθησα, » οὕτως τοῦ Υἱοῦ ἔστι τὸ Πνεῦμα· « Ἐξ-
 ἀπέστειλε γάρ, » φησὶν ὁ Ἀπόστολος, « τὸ Πνεῦμα τοῦ
 Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν κράζον Ἀββὰ, ὁ
 Πατήρ. » Καὶ τὸ παράδοξον, ὥσπερ ὁ Υἱὸς λέγει (78),
 Ἐγὼ ἐμὰ τοῦ Πατρὸς ἔστιν, οὕτως τοῦ Πατρὸς ἔστι τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἔγιον, ὅπερ τοῦ Υἱοῦ εἰρηται. Αὐτὸς μὲν
 γὰρ ὁ Υἱὸς λέγει· « Ὅταν εἴθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν
 ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς
 ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος
 μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· » ὃ δὲ Παῦλος γράφει (79)·
 « Οὐδέ τις οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ
 Θεοῦ οὐδὲς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν
 αὐτῷ. Ἦμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβο-
 μεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ (80) Θεοῦ, ἵν' εἴδο-
 μεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. » Καὶ ἐν πάσῃ
 ἐστὶ τῆς θεῆς Γραφῆς εὐρήσεις, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἔγιον
 λεγόμενον τοῦ Υἱοῦ, τοῦτο λέγεται τοῦ Θεοῦ εἶναι·
 καὶ τοῦτο (81) ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐγράψαμεν. Οὐκ
 οὖν εἰ ὁ Υἱὸς διὰ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἰδιότητα,
 καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ τῆς οὐσίας ἰδίου γέννημα,

⁷⁵ Joan. xvi, 15. ⁷⁶ Joan. xx, 22. ⁷⁷ Joel ii, 29.
⁷⁸ Joan. xv, 26. ⁷⁹ I Cor. ii, 11, 12.

Celsus lib. v. p. 254. et alibi passim apud scripto-
 res : in Gobler. et Felck. primo, ut et in Regio et
 Seguer., ἐπιτοκον deest. Ad marginem Regii hic
 versus legitur, non quidem prima manu scriptus,
 sed paulo recentiore, Τὴν πίστιν ἡμῶν ἀκριβῶς ὡδ'
 (sic) ἂν μάθοις. Fidem nostram hic accurate didi-
 cimus.
 (74) Sic editio Commeliniana, et omnes manu-
 scripti. Editio Parisiensis, ἐπιτοκον.
 (75) Gobler. et Felck. 1, μάθησι. Paulo post
 idem, Ἐπὶ γὰρ ὡς ὁ Κύριος. Ibidem Regius et
 Seguer., εἶπεν. Cæteri et editi, εἶπεν.
 (76) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felck. 1,
 Basil., ἐμπροσθῆς. Editi, εὐπροσθῆς.
 (77) Editio Paris., εἰκότως, male. Te post εἰρηται
 deest in Gobler. et Felck. 1. Mox Regius et Seguer.,
 ἴνα ἐκ τῆς. Ibidem, τοῦ ἀντὶ τοῦ Υἱοῦ deest in Gobler.
 et Felck. 1.
 (78) Regius et Seguer., εἰρεται. Paulo post, ὅπερ,

gere, remque paucis explicare, me videas tamen
 eam pertractare supersedentem adversus eos scri-
 bere qui de Filio Dei imple sentiunt, dicuntque rem
 creatam illum esse. At perspectum est mihi te ne-
 quaquam reprehensurum, ubi causam didiceris ;
 imo potius rem probatam fore pietati tuæ, cum vi-
 derit quam consentanea ratione ductus sis. Enim-
 vero quia, ut ait ipse Dominus : « Paracletum non
 loquetur a semetipso : sed quæcumque audiet lo-
 quetur, quia de meo accipiet, et annuntiabit vo-
 bis » ; » quia item cum insufflasset, ex seipso dedit
 illum discipulis » : eoque pacto illum Pater effudit
 super omnem carnem, sicut scriptum est⁷⁵ : idcirco
 jure ac merito ante a me de Filio Dei actum scri-
 ptumque est ; ut ex cognitione Filii, valeamus et
 Spiritus sancti reclam assequi notitiam. Qualem
 enim scimus proprietatem esse Filii ad Patrem,
 eandem ad Filium habere Spiritum sanctum com-
 periemus. Et quemadmodum Filius dicit : « Omnia
 quæcumque habet Pater, mea sunt »⁷⁶, ita hæc omnia
 per Filium, in Spiritu essa deprehendemus. Ac sicut
 Pater Filium his verbis indicat : « Hic est Filius
 meus dilectus, in quo mihi complacui »⁷⁷ ; ita quo-
 que Filius ait Spiritus : « Misit enim, ait Apostolus,
 Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba,
 Pater »⁷⁸. Et quod mirabile est, quemadmodum
 Filius dicit : Quæ mea sunt, Patris sunt ; sic Pa-
 tris est Spiritus sanctus, qui dicitur esse Filii.
 Siquidem ipse Filius ait : « Cum venerit Paracletus
 quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis
 qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit
 de me »⁷⁹. » Paulus autem scribit : « Nemo scit quæ
 sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est :
 ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus
 Dei, qui est in ipso. Nos autem non spiritum hujus
 mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut
 sciamus quæ a Deo donata sunt nobis »⁸⁰. » Quin et
 in tota divina Scriptura reperies, Spiritum sanctum
 qui dicitur Filii, eundem dici esse Dei : quod in
 superioribus scriptum a nobis est. Proinde **553**
 si Filius, propter suam proprietatem ad Patrem, et
 quod sit ejus exheredatæ proprius fetus, non est
⁷⁵ Joan. xvi, 15. ⁷⁶ Math. iii, 17. ⁷⁷ Galat. iv, 6.

D sic omnes editi et mss. Erasmus legit ὥσπερ.
 (79) Hæc, ὃ δὲ Παῦλος γράφει, absunt a Gobler.
 et Felck. primo, post quæ verba particula καὶ lege-
 batur in editis et quibusdam mss., sed cum deest
 in Regio, Seguer. et Basiliensi, ommissa est. Mox
 Gobler. et Felck. primus, τὸ πνεῦμα τὸ κατοικοῦν
 ἐν αὐτῷ. Editi, τὸ πνεῦμα (τοῦ ἀνθρώπου) τὸ (κατο-
 κοῦν) ἐν αὐτῷ. Reg. veru Seguer. et Basil., quos
 sequimur, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατοικοῦν.
 (80) Tū deest in Seguer. Gobler. et Felck. primo.
 Mox Regius et Seguer., ἴνα εἴδομεν. Paulo post,
 καὶ ἀντὶ τὴν πίστιν deest in editis et in quibusdam
 mss., sed legitur in Regio et Seguer.
 (81) Sic Regius, Seguer. Basil. In quo tamen
 postremo deest, ἐν τοῖς. Editi, εἶνα· ὅπερ ἐν τοῖς
 ἐμπροσθεν. Mox Regius, Seguer. Gobler. et Felck.
 primus, Οὐκ οὖν ἀντὶ τῆς. Editi, Οὐκ οὖν ἀντὶ τῆς
 ἴδιος.

creatura, sed Patri consubstantialis, sic nec Spiritus sanctus fuerit creatura: quin etiam qui hoc dicit impius est, ob proprietatem scilicet ejus ad Filium; et quia ex ipso datur omnibus, et quae habet ille Filii sunt.

2. Sat quidem haec fuissent ad persuadendum vel cuivis contentioso, non post haec diceret creaturam esse Dei, eum qui est in Deo, quique profunda Dei scrutatur, et ex Patre per Filium datur: ne hinc adigeretur ut Filium quoque diceret creaturam, qui est Verbum, sapientia, figura, splendor: quem qui videt, videt et Patrem; ac ne deinceps audiret: « Qui negat Filium, neque Patrem habet »⁷⁶. » Ejusmodi quippe homo paulatim progrediens dicturus est ut ille insipiens: « Non est Deus »⁷⁷. » Attamen ut pluribus argumentis impii convincentur, operae pretium fuerit, ut quibus Filium demonstratur non esse creatura, ex iisdem probare nec Spiritum sanctum esse rem creatam. Ex nun exstantibus sunt res creatae, et initium habent existendi: nam, « In principio fecit Deus caelum et terram »⁷⁸, et quae in illis sunt. At Spiritus sanctus ex Deo est diciturque, ut ait Apostolus. Quod si Filius quia non est ex non exstantibus, sed ex Deo, non potest esse creatura: ergo nec Spiritus sanctus est creatura: quandoquidem in confesso est eum ex Deo esse.⁷⁹ Nam creaturae sunt ex non exstantibus.

3. Rursum unctio et signaculum dicitur et est Spiritus sanctus. Scribit enim Joannes: « Et vos unctionem quam accepistis ab eo manet in vobis. Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus, spiritus ejus docet vos de omnibus »⁸⁰. » In Isaia vero propheta scriptum est: « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me »⁸¹: » Pater autem sic scribit: « In quo et credentes signati estis »⁸²; » et iterum: « Nolite contristare Spiritum sanctum, in quo signati estis, in diem redemptionis »⁸³. » Create autem res in hoc unguuntur et signantur: quod si create res in hoc unguuntur et signantur, nequaquam creatura fuerit Spiritus: neque enim simile est quod ungit iis quae unguuntur. Etenim haec unctio status est Filii; ut qui habet Spiritum dicit: « Christi bonus odor su-

oix esti κτίσμα, ἀλλ' ἁμοούσιος τοῦ Πατρὸς· οὕτως οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ ἀσέλης ὁ λέγων τοῦτο, διὰ τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν ἰδιότητα αὐτοῦ, καὶ ἔτι ἐξ αὐτοῦ διδοῦναι πᾶσι, καὶ ἂ ἔχει τοῦ Υἱοῦ ἕστιν.

2. Ἰκανὴ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πείθει καὶ πάντα ὄντινον (82) φιλόδοξον, μηκέτι λέγειν κτίσμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐν τῷ Θεῷ, καὶ τὰ βᾶθ' ἐρευνῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ διδομένου· ἵνα μὴ ἐκ τούτων ἀναγκασθῆ καὶ τὸν Υἱὸν εἰπεῖν κτίσμα, τὸν Λόγον, τὴν σοφίαν, τὸν χαρακτήρα, τὸ ἀπαύγασμα, ὃν ἑρῶν τις ὄρᾷ τὸν Πατέρα, καὶ λοιπὸν ἀκούσῃ (83)· « Ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. » Λέξει γὰρ κατ' ἄλλοιόν ἐ τοιοῦτος, ὡς ὁ ἄρρων· « Οὐκ ἔστι Θεός. » Ὅμως δὲ ὑπὲρ τοῦ ἐκ πλείονων δευθῆναι τὸν κατὰ τὸν ἀσέβων ἐλαγχνον καλὸν, ἐξ ὧν ὁ Υἱὸς δείκνυται μὴ ὢν κτίσμα, ἐκ τούτων δείξει καὶ τὸ Πνεῦμα μὴ εἶναι κτίσμα. Ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ τὰ κτίσματα, καὶ (84) ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· « Ἐν ἀρχῇ » γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, » καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ λέγεται, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς, ἐπειδὴ (85) ἐξ οὐκ ὄντων οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, εἰκότως οὐκ ἂν εἴη κτίσμα, ἀνάγκη μὴ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι κτίσμα· ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁμολογῆται. Τὰ γὰρ κτίσματα ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν.

3. Καὶ πάλιν χρίσμα καὶ σφραγὶς λέγεται καὶ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα· ὁ μὲν (86) γὰρ Ἰωάννης γράφει· « Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ μῆναι ἐν ὑμῖν· καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς (87), ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων. » ἐν δὲ τῷ προφήτῃ (88) Ἡσαΐα γέγραπται· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, ὃ ἐνέπνευεν ἐχρισμένον· » καὶ ὁ Παῦλος δὲ γράφει· « Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε· » καὶ πάλιν· « Μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. » Τὰ δὲ κτίσματα (89) ἐν τούτῳ χρεῖται καὶ σφραγίζεται· οὐκ ἂν εἴη κτίσμα τὸ Πνεῦμα· ὁ γὰρ ὅμοιον τὸ χρίον τῶν χρισμένων (90). Καὶ γὰρ τὸ χρίσμα τοῦτο πνοή ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ· ὥστε τὸν ἔχοντα τὸ Πνεῦμα λέγειν· « Χριστοῦ εὐδοκία ἐσμέν. »

⁷⁶ I Joan. II, 23. ⁷⁷ Psal. XIII, 1. ⁷⁸ Gen. I, 1. ⁷⁹ I Joan. II, 27. ⁸⁰ Isa. LII, 1. ⁸¹ Ephes. I, 15.

⁸² Ephes. IV, 30.

(82) Seguerianus, ὄντινον. Regius, mendose, δὲτι οὖν. Mox post κτίσμα legebatur in editis τὸ Πνεῦμα, quod cum desit in Regio, Seguer. Gobler. et Felck. primo, et alioqui supervacaneum sit, omissum est. Ibidem editi, καὶ τὰ μὲν βᾶθ', sed in Reg. Seguer. et Basil. μὲν deest. Mox Regius, διὰ Υἱοῦ.

(83) Seguer. et Basil., ἀκούσει.

(84) Γὰρ deest in Reg. Seguer. et Basil. Mox editi post εἶναι habent, Γέγραπται γὰρ ἐν ἀρχῇ. Regius, Seguer. et Basil., Ἐν ἀρχῇ γὰρ, omissis γέγραπται.

(85) Gobler. et Felck. 1, 1. Ibidem paulo post δὲ pro μηδὲ.

(86) Μὲν deest in Gobler. et Felck. 1. Paulo post

δὲ ante ἐλάβετε deest in Basil.

(87) Sic Regius et Seguer. Editi, διδάσκει. Ibidem editi, διδάσκει ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα. Reg. et Seguer., τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ διδάσκει ὑμᾶς.

(88) In Gubleriano et Felckm. primo, deest vox προφήτῃ. Mox Regius et Seguerianus, οὐκ ἐνέπνευεν. Editi, οὐκ ἐνέπνευ. Ibidem post ὁ Παῦλος, desunt hæc, δι γράφει, in editis et in quibusdam msa., sed habentur in Regio et Segueriano. Ibidem καὶ ἀνοπιστεύσαντες deest in Gobler. et Felck. 1. Paulo post Seguer., λυπεῖτε.

(89) Basil., χρίσματα, et sic mox.

(90) Sic Regius, Seguer. Basiliensis. Editi vero et cæteri, τοῦ χρισμένου.

Καὶ (94) ἡ σφραγὶς δὲ τὸν Υἱὸν ἐκτυποῦ, ὡς τὸν Ἀ σφραγιζόμενον ἔχειν τὴν τοῦ Χριστοῦ μορφήν, λέγοντος τοῦ Ἀποστόλου· Ἐκτίνα μου, οὐκ πάλιν ὀδῶν (92), μέγχις οὐ μορφοῦν Χριστὸς ἐν ὕμῖν. » Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα εὐδοῖα καὶ μορφή τοῦ Υἱοῦ ἔστιν, εὐδῶλον, ὡς οὐκ ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα κτίσμα· ἐπειδὴ καὶ ὁ Υἱὸς, ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς ὑπάργων, οὐκ ἔστι κτίσμα. Καὶ γὰρ ὡςπερ ὁ ἱερακὸς τὸν Υἱὸν ὄρᾷ τὸν Πατέρα, οὕτως ὁ τὸ Πνεῦμα τὸν Υἱὸν ἔχων ἔχει τὸν Υἱὸν, καὶ ἔχων αὐτὸν (93), ναδὸς τοῦ Θεοῦ ἔστι, γράφωντος τοῦ μὲν Παύλου· Ὁὐκ οὐκαὶ, ὅτι ναδὸς τοῦ Θεοῦ ἔστι, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οὐκαὶ ἐν ὕμῖν. » ὁ δὲ Ἰωάννης (94) φησὶν· « Ἐν τούτῳ γινώσκωμεν, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδοικεν ἡμῖν. » Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ ὦν, ἐν ᾧ ἔστι καὶ ὁ Πατὴρ, ὡμολογηθῆ μὴ εἶναι κτίσμα, ἀνάγκη πάσα μὴδὲ τὸ Πνεῦμα εἶναι κτίσμα· ἐν αὐτῷ γὰρ ἔστιν ὁ Υἱὸς, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Υἱῷ. Διδὸ καὶ τὸ Πνεῦμα λαμβάνων ναδὸς τοῦ Θεοῦ χρηματίζεται. Πάλιν δὲ καὶ τοῦτο (95) συνιδεῖν καλὸν, εἰ ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς Πατὴρ εἰς ἔστιν. « Εἰς γὰρ Θεὸς, εἰς οὐ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς· ὁ δὲ καὶ μονογενὴς Υἱὸς εἰρητὰ καὶ γέγραπται· ἅλ δὲ κτίσματα πολλὰ καὶ διάφορα, ἀγγελοὶ, ἀρχάγγελιοι, χερουβιμ, ἀρχαὶ, ἔξουσία, καὶ τὰ ἄλλα, ὡςπερ εἰρητὰ. Εἰ δὲ, ὅτι οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν ὁ Υἱὸς, ἀλλ' εἰς ἔστι, ὡς Πατὴρ εἰς ἔστι, καὶ οὐκ ἔστι (96) κτίσμα, πάντως καὶ τὸ Πνεῦμα (χρῆ γὰρ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν καὶ τὴν παρὸ τοῦ Πνεύματος γνῶσιν) οὐκ ἂν εἴη κτίσμα. Οὐ γὰρ τῶν πολλῶν ἔστιν, ἀλλ' ἐν ἔστι καὶ αὐτό.

4. Καὶ τοῦτο οἶδεν ὁ Ἀπόστολος λέγων· Ταῦτα εἰς πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται· καὶ μετ' ἄλλα· « Ἐν ἑλ (97) Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐδαπισθῆμεν, καὶ πάντες ἐν Πνεύμα ἐποισθῆμεν· » καὶ πάλιν, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἰς λαμβάνειν τὴν παρὸ τοῦ Πνεύματος γνῶσιν, πρόπον ἀνεθεῖ ἐξ αὐτοῦ καὶ τὰς ἀποδείξεις προφέρειν. Πανταχοῦ τοῦτον ἔστιν ὁ Υἱὸς, ἐν Πατρὶ γὰρ ὦν, καὶ τοῦ Πατρὸς ὄντος ἐν αὐτῷ. Πάντα γὰρ κρατεῖ καὶ συνέχει, καὶ γέγραπται (98), ὅτι· « Ἐν αὐτῷ συνέστηκε τὰ πάντα » ἐκτε ὁρατὰ εἰτε ὁρατὰ, καὶ αὐτὸς ἔστι πρό πάντων. » Τὰ δὲ κτίσματα ἐν μεμερισμένοις τόποις ἔστιν (99)· ἥλιος μὲν καὶ σελήνη καὶ ὁ ἄλλοι φωτῆρες ἐν τῷ στερεώματι, ἐν οὐρανῷ δὲ ἀγγελοὶ, καὶ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς

mus⁹². » Pro signaculum Filium exprimit, ita ne quod signatur Christi formam habeat, dicente Apostolo : « Filioi mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis⁹³. » Quod si Spiritus bonus odor et forma Filii est, palam est Spiritum non esse creaturam, quandoquidem nec Filius, cum in forma Patris sit, est creatura. Sicut enim qui videt Filium videt Patrem; sic qui habet Spiritum sanctum, habet et Filium, et si habet illum, templum est Dei, ut Paulus scribit : « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis⁹⁴. » Joannes autem ait : « In hoc cognoscimus, quoniam in Deo manemus, et ipse in nobis : quoniam de Spiritu suo dedit nobis⁹⁵. » Quod si Filius quia in Patre est, et Pater in ipso, constat non esse creaturam; prorsus necesse est; nec Spiritum esse creaturam : in ipso namque Filius est, et ipse in Filio. Quapropter qui Spiritum accipit, templum Dei est. Rursum hinc rem animadvertere licet, si Filius Dei Verbum est, unus est sicuti Pater. « Unus enim Deus ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus⁹⁷ : » ideoque unigenitus Filius dictus scriptusque est : creaturæ autem multæ ac variæ sunt : angeli, archangeli, cherubim, principatus, et cætera, ut dictum est. Quod si quia Filius non est multorum, sed unus est, sicuti Pater est unus, non est creatura; ergo nec Spiritus sanctus (oportet enim ex Filio Spiritus sancti assequi notitiam) creatura fuerit. Non enim multorum est, sed unus est et ipse.

4. Et hoc probe norat Apostolus qui ait : « Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult⁹² : » et paulo post : « In uno Spiritu omnes nos in anum corpore baptizati sumus : et omnes uno Spiritu potati sumus⁹³. » Ac rursus, quoniam ex Filio Spiritus cognitio accipienda est, convenit etiam ex ipso demonstratione proferre. Igitur ubique Filius est cum in Patre sit, et Pater in ipso. Nam omnia tenet et complectitur : scriptumque est : « In ipso omnia constant, cum visibilia tum invisibilia, et et ipse est ante omnes⁹⁴. » Creaturæ autem in divisis sunt locis : sol quidem et luna cæteraque luminaria in firmamento, in cælo angeli, et homines in terra. Quod si Filius cum non in divisis locis, sed in Patre sit

⁹² II Cor. II, 15. ⁹³ Galat. IV, 19. ⁹⁴ I Cor. III, 16. ⁹⁵ I Joan. IV, 13. ⁹⁶ I Cor. VIII, 6. ⁹⁷ I Cor. XII, 11. ⁹⁸ Ibid. 13. ⁹⁹ Coloss. I, 17.

(94) Καὶ δεῖστ in Gohler. et Felck. 1. Mox editio Paris., mendose, σφράγις, at editio Commel. et omnes mss., σφραγίς.

(92) Basiliensis, ὀδῶνα.

(93) Sic Regius, Seguerianus, Basiliensis. At editi et alii, καὶ ὁ ἔχων, cum aliquo sententiæ discrimine. Mox μὲν ante Παῦλον legitur in Regio et Segueriano, in cæteris et editis desideratur.

(94) Gohler. et Felckm. 1, ὁ δὲ Κύριος.

(95) Regius et Seguerian., καὶ ἐξ τούτου. Ibidem, Εἰ ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς Πατὴρ, εἰς ἔστιν.

Sic Reg. Seguer. et alii. Editi vero Λόγος habent mendose. Hunc locum probe intellexit Erasmus, qui hoc modo vertit : Si Filius est Dei Verbum, unus

est sicuti Pater. Felckm. vero putavit legendum esse. Εἰ εἰς ἔστιν ὁ Υἱὸς. Sed locus bene habet, atque prout liquet ex serie, ut superius vertendum est infra Reg., χερουβιμ. Ibid. hæc, ἀγγελοὶ, ἀρχάγγελοιοι, χερουβιμ, ἀρχαὶ, ἔξουσία, καὶ τὰ ἄλλα, ὡςπερ εἰρητὰ, desunt in Gohler. et Felck. 1.

(96) Sic Reg. et Seguer. Editi perperam, οὐκ ἐστ.

(97) Seguerianus, πν. τι, mendose. Mox hæc, καὶ πάντες ἐν Πνεύμα ἐποισθῆμεν, desunt in Regio solo. Paulo post Reg. et Seguer., λαμβάνειν.

(98) Sic omnes mss. et editio Commel., editte vero Paris., ὡς καὶ γέγραπται.

(99) Sic Regius et Seguer. Editi vero, εἰστω.

unigue est, et cum extra omnia sit, non est creatura, consequenter nec Spiritus sanctus creatura fuerit, cum non sit in divisis locis, sed omnia implet, ac extra omnia sit. Ita enim scriptum est: « Spiritus Domini replevit orbem terrarum¹¹; » Davidque canit: « Quo ibo a Spiritu tuo¹²; » quasi non sit ipse in loco, sed extra omnia, atque in Filio sit, sicut Filius est in Patre: ideo enim nec ipse creatura est, ut demonstratum fuit. Ad hæc omnia, hinc validius confutabitur Ariana hæresis, ac rursum ex Filio perspicua fiet Spiritus sancti cognitio. Creator itaque est Filius sicuti Pater: « Quæ enim, inquit, video Patrem facientem, hæc et ego facio¹³. Omnia, » igitur, « per ipsum facta sunt, et siac ipso factum est nihil¹⁴. » Si vero Filius creator cum sit quemadmodum Pater, non est creatura: et si, quia omnia per ipsam creatur, non est ipse ex rebus creatis: ergo nec Spiritus sanctus creatura est. Quandoquidem de illo scriptum est psalmo centesimo tertio: « Auferes spiritum eorum et deficient, et in pulverem suum revertentur. Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terre¹⁵. » τοῦτῳ τρίτῳ ψαλμῷ· « Ἀναταλάεις τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. »

5. Cum hoc igitur ita scriptum sit, manifestum est Spiritum non esse creaturam, sed in creando adesse. Pater enim per Verbum in Spiritu creat omnia, quandoquidem ubi Verbum, illic et Spiritus: et quæ per Verbum creantur, habent ex Spiritu per Filium vim existendi. Ita enim scriptum est tricesimo secundo psalmo: « Verbo Domini celi firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum¹⁶. » Nimirum ita Spiritus indivisus a Filio, ut ex 555 supra dictis nullus supersit dubitandi locus. Quando namque Verbum factum est ad prophetam, quæ a Verbo prodibant, in Spiritu loquebatur propheta. Sic enim scriptum est, in Actibus Petro dicente: « Viri fratres, oportebat impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus¹⁷: » apud Zachariam vero cum Verbum ad illum factum esset, scriptum est: « Verumtamen verba mea, et legitima mea anscepit, quæcumque ego præcipio in Spiritu meo prophetis¹⁸. » Et paulo post populum coarguens hæc ait: « Cor suum posuerant inobsequens, ne audirent legem meam, et verba quæ

A γῆς. Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς, οὐκ ὦν ἐν μεμερισμένοις τόποις, ἀλλ' ἐν Πατρὶ ὦν, πανταχοῦ ἐστι, καὶ ἔξω τῶν (1) πάντων ὦν, οὐκ ἐστὶ κτίσμα, ἀκολουθῶν οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ τὸ Πνεῦμα κτίσμα, μὴ δὲ ἐν μεμερισμένοις τόποις, ἀλλὰ πάντα πληροῦν καὶ ἔξω τῶν πάντων ὦν. Οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται· « Πνεῦμα Κυρίου παπλήρωσε τὴν οἰκουμένην. » Καὶ Δαβὶδ φάλλει· « Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, ὡς μὴ ἔντος αὐτοῦ ἐν τόπῳ, ἀλλ' ἔξω μὲν τῶν πάντων, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ ἔντος, ὡς ἐστὶ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδ' αὐτὸ κτίσμα ἐστίν, ὡσπερ δέδεικται. Πρὸς πᾶσι δὲ τοῦτοις ἐτι μᾶλλον ἐκ τούτου καταγνωσθήσεται μὲν ἡ Ἀριανὴ ἀρεσις, ἐπιγνωσθήσεται δὲ πάλιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἡ περὶ τοῦ Πνεύματος γνώσις. Κεῖσθης τοίνυν ἐστὶν ὁ Υἱὸς ὡς ὁ Πατήρ· B « Ἄ γὰρ βλέπω, » φησὶ, « τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ ἐγὼ ποίω. Πάντα » γοῦν « ἐκ' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Εἰ δὲ, κτίστης ὦν, ὡς ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς, οὐκ ἐστὶ (2) κτίσμα· καὶ εἰ, ὅτι ἐκ' αὐτοῦ κτίζεται τὰ πάντα, οὐκ ἐστὶ τῶν κτισθῶντων· δηλοῦντι οὐδὲ τὸ Πνεῦμα κτίσμα ἐστίν· ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ γέγραπται ἐν τῷ ἑκατοστήῳ ψαλμῷ· καὶ ἐκλιθήσονται, καὶ εἰς τὸν χυλὸν αὐτῶν ἐπιστρέψονται. Τούτου δὲ οὕτως γεγραμμένου, δὴλόν ἐστίν, ὡς οὐκ ἐστὶ κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν τῷ κτίσειν ἐστίν· ὁ γὰρ Πατήρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι κτίζει τὰ πάντα, ἐπεὶ ἐνθα ὁ Λόγος, ἐκεῖ καὶ τὸ Πνεῦμα· καὶ τὰ διὰ τοῦ Λόγου κτισθόμενα ἔχει ἐκ C τοῦ Πνεύματος (3) παρὰ τοῦ Λόγου τὴν τοῦ εἶναι ἰσχύν. Οὕτω γὰρ γέγραπται ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Ἀμφὶ οὕτως ἐστὶ τὸ Πνεῦμα ἀδιαίρετον πρὸς τὸν Υἱόν, ὡς μὴ ἀμφιδόλλειν ἐκ τοῦ λεγομένου. Ὅτι (4) γὰρ ὁ Λόγος ἐγένετο πρὸς τὸν προφήτην, τὰ παρὰ τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι ἐλάλει ὁ προφήτης. Οὕτω καὶ γέγραπται ἐν μὲν ταῖς Πράξεσι τοῦ Πέτρου λέγοντος· « Ἄνδρες ἀδελφοί, εἶδε πληρωθῆναι τὴν Γραφήν, ἣν προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » ἐν δὲ τῷ Ζαχαρίᾳ, τοῦ Λόγου γενομένου πρὸς αὐτὸν (5), γέγραπται· « Πλὴν τοῖς λόγοις μου καὶ τὰ νόμῳ μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν Πνεύματι μου τοῖς προφήταις (6). » Καὶ μετ' ὀλίγα, αἰτιώμενος τὸν λαόν, D

5. Τούτου δὲ οὕτως γεγραμμένου, δὴλόν ἐστίν, ὡς οὐκ ἐστὶ κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν τῷ κτίσειν ἐστίν· ὁ γὰρ Πατήρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι κτίζει τὰ πάντα, ἐπεὶ ἐνθα ὁ Λόγος, ἐκεῖ καὶ τὸ Πνεῦμα· καὶ τὰ διὰ τοῦ Λόγου κτισθόμενα ἔχει ἐκ τοῦ Πνεύματος (3) παρὰ τοῦ Λόγου τὴν τοῦ εἶναι ἰσχύν. Οὕτω γὰρ γέγραπται ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Ἀμφὶ οὕτως ἐστὶ τὸ Πνεῦμα ἀδιαίρετον πρὸς τὸν Υἱόν, ὡς μὴ ἀμφιδόλλειν ἐκ τοῦ λεγομένου. Ὅτι (4) γὰρ ὁ Λόγος ἐγένετο πρὸς τὸν προφήτην, τὰ παρὰ τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι ἐλάλει ὁ προφήτης. Οὕτω καὶ γέγραπται ἐν μὲν ταῖς Πράξεσι τοῦ Πέτρου λέγοντος· « Ἄνδρες ἀδελφοί, εἶδε πληρωθῆναι τὴν Γραφήν, ἣν προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » ἐν δὲ τῷ Ζαχαρίᾳ, τοῦ Λόγου γενομένου πρὸς αὐτὸν (5), γέγραπται· « Πλὴν τοῖς λόγοις μου καὶ τὰ νόμῳ μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν Πνεύματι μου τοῖς προφήταις (6). » Καὶ μετ' ὀλίγα, αἰτιώμενος τὸν λαόν, D

¹¹ Sap. 1, 7. ¹² Psal. cxxviii, 7. ¹³ Joan. v, xxxii, 6. ¹⁴ Act. 1, 16. ¹⁵ Zach. 1, 6.

19. ¹⁶ Joan. 1, 3. ¹⁷ Psal. ciii, 29, 30. ¹⁸ Psal.

(1) Τὸν δεest in Gohler. et Felck. 1. Mox hæc verba absunt ab iisdem, ἀκολουθῶν οὐκ ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα κτίσμα. Eodem loco in iisdem et in Seguer. in desideratur. In ipsis item Gohleriano et Felckm. primo, mox, τῶν ante πάντων, particula καὶ ante γέγραπται, et paulo post vox φάλλει deest, incuria amanuensium omissa.

(2) Sic Regius et Seguer. Editi vero, οὐκέτι. Paulo post Regius, Seguer. Gohler. et Felck. primus, ἐπειδὴ καὶ. Editi, ἐπεὶ καὶ. Mox Gohler. et Felckm. primus, non habent hæc, ἐν τῷ ἑκατοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ. Mox Regius, Seguerian. Gohlerian. et Felckm. primus, τὸ Πνεῦμα αὐτῶν.

(3) Gohler. et Felckm. 1, παρὰ τοῦ Πατρός, minus recte. Mox Reg. Seguer. Basil., ὅτω καὶ γέ-

γραπται. Editi et cæteri, ὅτω γὰρ γέγραπται. Mox hæc, ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, absunt a Gohler. et Felckm. 1.

(4) Sic editio Commel. et omnes mss.; edit. vero Paris., ὅτι. Mox Regius quem sequi visum est, ἐγένετο. Alii et editi, ἐγένετο. Paulo post, καὶ γέγραπται absunt a Gohler. et Felck. 1, et mox ab iisdem, μὲν.

(5) Hæc, τοῦ Λόγου γενομένου πρὸς αὐτόν, desunt in Gohler. et Felck. 1. Ibidem, γέγραπται, deest in editis, sed habetur in Reg. et Seguer.

(6) Gohler. et Felck. 2, τοῖς προφήταις καὶ τῇ καρδίᾳ, omisissis intermediis. Ibid. Reg. et Seguer., ὅτι καὶ μετ' ὀλίγα. Paulo post Reg. et Seguer., τὸ νόμου. Cæteri et editi, τοῖς νόμοις.

ἔλεγε· « Τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθεῖ τοῦ μὴ ἀ
 εἰσακοῦναι τοὺς νόμους μου, καὶ τοὺς λόγους, οὓς
 ἐξαπέστειλε Κύριος παντοκράτωρ ἐν Πνεύματι αὐ-
 τοῦ, ἐν χειρὶ τῶν προφητῶν τῶν ἐμφροσβην. » Καὶ
 τοῦ Χριστοῦ (7) δὲ λαλοῦντος ἐν τῷ Παύλῳ, ὡς αὐ-
 τὸς εἶπεν· « Εἰ δοκιμῆν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἡμῶν λαλοῦν-
 τος Χριστοῦ; » οὐδὲν ἦν του τοῦ Πνεύματι εἶχεν ἐπιγο-
 ρητῶν αὐτῶν ἐν λαλεῖν. Ὅθεν γὰρ αὐτὸς γράφει·
 « Κατὰ τὴν ἐπιγορηγίαν τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ εἰς ἡμᾶς. » Πάλιν τε τοῦ Χριστοῦ (8) ἐν αὐτῷ λα-
 λοῦντος, ἔλεγε· « Πλὴν οὐκ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ ἁγίου κατὰ
 πόλιν διαμαρτυρεῖσθε μοι, λέγων (9), οὐκ ἐσμεν καὶ
 θλιβεῖς με μένουσιν. » Οὐ γὰρ ἐκτός ἐστι τοῦ Λόγου
 τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ, ἐν τῷ Λόγῳ ὄν, ἐν τῷ Θεῷ δι' αὐ-
 τὸ ἐστιν ὡστε τὰ χαρίσματα ἐν τῇ Τριάδι διδοῦσθαι.
 Ἐν γὰρ τῇ τοῦτων διαίρεσει, ὡς Κορινθίους γράφει, B
 τὸ αὐτὸ Πνεῦμά ἐστι καὶ (10) ὁ αὐτὸς Κύριος, καὶ ὁ
 αὐτὸς Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πάνσιν. Αὐτὸς
 γὰρ καὶ εἰδῶσι τὰ πάντα (11).

6. Ἀμέλει, ἐπευχόμενος Κορινθίους, ἐν τῇ Τριά-
 δι ἤρχετο λέγων· « Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος, μετὰ πάντων ἡμῶν. » Τοῦ γὰρ Πνεύμα-
 τος μετέχοντες, ἔχομεν τὴν τοῦ Λόγου χάριν, καὶ ἐν
 αὐτῷ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγάπην. Ὡς δὲ μία τῆς Τριά-
 δος ἡ χάρις, οὕτως ἀδιαίρετος ἡ Τριάς. Τοῦτο δ' ἄν
 τις εἶποι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἁγίας Μαριολίας (12). Ὁ γὰρ
 ἄγγελος Γαβριὴλ, ἀποσταλεὶς ἀπαγγεῖλαι τὴν ἐπ' αὐ-
 τῆς ἐσομένην τοῦ Λόγου κάθοδον, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, »
 εἶρηκεν, « ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, ὁ εἰδὸς, οὐκ ἐν τῷ Λόγῳ
 ἦν τὸ Πνεῦμα· εὐθύς γοῦν συνέβη· « Καὶ δύναις
 Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις
 καὶ Θεοῦ σοφία. » Τοῦ δὲ Πνεύματος ὄντος ἐν τῷ Λό-
 γῳ, ὅλῳ ἄν εἶναι, ὡς καὶ ἐν τῷ Θεῷ ἦν διὰ τοῦ Λόγου C
 τὸ Πνεῦμα. Ὅθεν δὲ καὶ τοῦ Πνεύματος γενομένου ἐν
 ἡμῖν, ἐλεύσεται ὁ Υἱὸς, καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μόνῃ ποιη-
 σοῦσιν ἐν ἡμῖν (13). Ἀδιαίρετος γὰρ ἡ Τριάς, καὶ μία
 ταῦτης ἡ θεότης· καὶ εἰς Θεὸς ἐπὶ πάντων καὶ διὰ
 πάντων, καὶ ἐν πάνσιν. Ἀὐτῆ τῆς καθολικῆς Ἐκκλη-
 σίας ἡ πίστις· ἐν Τριάδι γὰρ αὐτὴν ἐθεμελίωσε καὶ
 ἐβέβησεν ὁ Κύριος, εἰρηκῶς τοῖς μαθηταῖς· « Πο-
 ρευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη (14), βαπτί-
 ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς (15), καὶ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Κτίσμα δὲ εἰ ἦν τὸ
 Πνεῦμα, οὐκ ἄν συνέταξεν αὐτὸ τῷ Πατρὶ· ἴνα μὴ ἦ D

misit Dominus omnipotens, in Spiritu suo, per ma-
 nus prophetarum priorum ». Item Christo lo-
 quente in Paulo, ut ipse ait : « An experientium
 queritis ejus qui in me loquitur Christi ? » Nihilomi-
 nus Spiritum sanctum habebat ille, qui sibi
 verba suppeditaret : sic enim ipse scribit : « Se-
 cundo submistrationem Spiritus Jesu Christi in
 me ». Rursusque Christo in se loquente ait :
 « Nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates
 mihi protestatur diceus, quoniam vincula et tribu-
 lationes me manent ». Non enim extra Verbum est
 Spiritus : sed cum sit in Verbo, per ipsum in Deo
 est ; ita ut dona in Trinitate tribuantur. Nam in
 horum divisione, ut ad Corinthios scribit, idem
 Spiritus est, et idem Dominus, idemque Deus qui
 operatur omnia in omnibus *. Ipse namque Pater
 per Filium in Spiritu operatur et dat omnia.

6. Sane cum Corinthiis bene precaretur, in Tri-
 nitate precabatur, his verbis : « Gratia Domini Jesu
 Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti
 Spiritus sit cum omnibus vobis ». Nam cum par-
 ticipes simus Spiritus, Verbi gratiam habemus, et
 in ipso, Patris charitatem. Porro ut una est Tri-
 nitas gratia, sic indivisa est Trinitas : quod etiam
 videre est in ipsa sancta Maria. Angelus enim Ga-
 briel missus ut annuntiaret illi Verbi descensum
 in illam fore : « Spiritus sanctus, » ait, « superve-
 niet in te : » sciens in Verbo esse Spiritum, proinde
 quae statim addidit : « Et virtus Altissimi obumbrabit
 tibi ». Christus enim Dei virtus et Dei sapientia
 est *. Cum autem Spiritus sit in Verbo, palam C
 est, etiam in Deo per Verbum esse Spiritum. Et ita
 Spiritu ad nos veniente, venient Filius et Pater, et
 mansionem apud nos facient *. Indivisa namque est
 Trinitas, et una ejus divinitas : et unus Deus super
 omnia, per omnia et in omnibus. Haec est catho-
 licæ Ecclesiae fides. In Trinitate enim ipsam fun-
 davit et radicavit Dominus, qui ait discipulis :
 « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in
 nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ». Quod si
 Spiritus creatura esset, non eum cum Patre copu-
 lasset : ne Trinitas sibi ipsi dissimilis esset, al
 extraneum quædam et alienum ipsi adjungeretur.

* Zach. vii, 12. * II Cor. xii, 3. * Philipp. i, 19.
 13. * Luc. i, 35. * I Cor. i, 24. * Joan. xiv, 23.

* Act. xx, 25. * I Cor. xii, 4-6. * II Cor. xiii,
 * Matth. xxvii, 19.

(7) Gobler. et Felck. 1, sic, καὶ Παῦλος· Ἐπιδοκι-
 μῆν, intermedium omissis. Ibidem δὲ post Χριστοῦ
 deest in editis : sed legitur in Reg. et Seguer.

(8) Gobler. et Felck. 1, εἰς ἡμᾶς. Καὶ πάλιν τὸ
 Πνεῦμα, omissis interpositis.

(9) Ita Reg. et Seguer., recte. Editi, λέγων.

(10) Sic Regius, Seguer. Basiliensis. Editi vero,
 ἐστὶν μὴ καὶ. At in Gobler. et Felck. 1 ἐστὶ deest.
 Basil. ibidem, καὶ ὁ αὐτὸς Θεός.

(11) Gobler. et Felck. 1, τὰ πάντα. Καὶ πάλιν
 Κορινθίους, γράφει ἡ χάρις, etc. multis de more
 omissis. Ibid. post Κυρίου editi ἡμῶν, et post τοῦ
 Θεοῦ, hæc, καὶ Πατρός, habent : at desunt ea in
 Reg. Seguer. Gobler. et Felck. 1 : statim post μετὰ

πάντων, editi habent, ἡμῶν, sed Regius et Seguer.,
 ὁμῶν, rectius.

(12) Ita Regius, Seguerianns, Basiliensis, et ita
 legit Erasmus, quorum tamen primus habet ἀρχά-
 γελος (ut legit Erasmus), Γαβριήλ· postremus
 vero, ἐπὶ τῆς ἁγίας Μαρίας. Editi sic. παρὰ τοῦ
 Γαβριήλ τῆ θεοτόκου λέγοντος· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύ-
 σεται, etc. Mox Reg. et Seguer., γοῦν. Editi, οὖν,
 quæ particula penitus abest a Gobler. et Felck. 1.

(13) Sic Reg. et Seguer. Editi et alii, παρὶ ἡμῶν.

(14) Hæc, Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ
 ἔθνη, desunt in Gobler. et Felck. 1.

(15) Reg. et Seguer., εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ
 καὶ ἁγίου Πνεύματος.

Quid enim Deo deerat, ut quidquam diversæ substantiæ assumeret, et cum illo glorificaretur? Absit! Non ita se res habet. « Plenus sum », ait ipse. Idcirco ipse Dominus cum nomine Patris sui illum 556 copulavit; ut ostenderet, non ex diversis, id est ex creatore et creatura, sanctam Trinitatem constare; sed unam ejus divinitatem esse. Hoc cum didicisset Paulus, docebat unam esse, quæ in ipsa (Trinitate) daretur, gratiam, dicens: « Unus Dominus, una fides, unum baptisma ». » Ut autem unum baptisma, sic et una fides. Qui enim credit in Patrem, novit in Patre Filium, et Spiritum non extra Filium: et ideo credit et in Filium et in Spiritum sanctum; quandoquidem una est Trinitatis divinitas, quæ ex uno Patre cognoscitur.

7. Hæc est catholicæ fidei forma. Qui autem blasphemant in Spiritum, et dicunt ipsum esse creaturam, si ex iis quæ dicta sunt non respiciant, vel ex iis quæ dicenda sunt pudore afficiantur. Si Trinitas est et in Trinitate sita est fides, dicant num semper Trinitas fuerit, vel an fuerit cum non esset Trinitas. Si itaque sempiterna est Trinitas, non ergo creata res est Spiritus, qui semper Verbo coexistit in ipsoque est. Nam erat cum creaturæ non esset. Quod si creatura est, cum creaturæ sint ex non exstantibus, palam est fuisse cum non esset Trinitas, sed dualitas: quo quid magis impium quis dixerit? Ex mutatione et profectu dicunt constare Trinitatem, ac dualitatem quidem esse, sed expectare creaturæ productionem, ut cum Patre et Filio copuletur et fiat Trinitas. Absit ut quid hujusmodi vel in mentem unquam Christianorum cadat. Quemadmodum enim Filius cum semper sit, non est creatura; sic quoniam semper est Trinitas, in ea nulla est creatura, atque adeo non est creatura Spiritus. Sicut enim semper fuit, ita et nunc est: et sicut nunc est, ita semper fuit, estque Trinitas, et in ipsa Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Et unus est Deus Pater, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus; qui est benedictus in sæcula. Amen. Ego quidem, ut significasti, hæc paucis conscripta ad te misi. Tu vero prudens cum sis, si quid in his deest, id, quæso, suppleas, et domesticis fidei legas: eos autem, qui per contentionem blasphemant, redarguito. Fortasse vel sero tandem respicientes, ante iusitum errorem abstergent ab anima sua. E re enim fuerit eorum, ut scriptum est, resillire, nec comprehendiare: ne si permaneant,

« Isa. 1, 11. » « Ephes. 1, 5.

(16) Reg. et Seguer., *DEERE*. Editi, *DETE*.

(17) Ita Reg. Seguer. et Basil., recte. Editi vero, *αὐτό*. Paulo post editi cum quibusdam mss. habent *τοῦ* ante *πίστου*, sed articulus *δε* est in Regio, Segueriano et Basiliensi. Ibid. *καὶ* deest in Gobleriano et Felckm. primo.

(18) Sic Reg. et Seguer. In editis et aliis *καὶ* deest. Mox Regius et Seguer., *ἐπιπέδ*. Editi et alii, *ἐπιπέ*.

(19) Οὗν deest in Basiliensi, et vox articulus *ὁ* in

A *ἀνόμοιος* *αὐτοῦ* ἢ *Τριάς*, ἔξου τινὸς καὶ ἀλλοτρίου συντασσομένου αὐτῆ. Τί γὰρ εἶπε (16) τῷ Θεῷ, ἵνα ἀλλοτριούσιον προσλάβῃται, καὶ οὐκ ἀντὶ τοῦ δοξάζεται; Μὴ γένοιτο! Οὐκ ἔστιν οὕτως. « Πλήρης, » αὐτὸς εἶπεν, « εἰμί. » Διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Κύριος τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς (17) αὐτὸ συνέταξεν· ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἐκ διαφόρων, τοῦτέστι ἐκ πίστου καὶ κτίσματος, συνέστηκεν ἡ ἀγία Τριάς· ἀλλὰ μία ταύτης ἡ θεότης ἐστὶ. Τοῦτο μαθὼν ὁ Παῦλος, ἐδόξασκε μίαν εἶναι τὴν ἐν αὐτῇ δεδομένην χάριν, λέγων· « Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. » Ὅσαπερ δὲ ἐν βάπτισμα, οὕτως καὶ μία πίστις· ὁ γὰρ πιστεύων εἰς τὸν Πατέρα οἶδεν ἐν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἐκτὸς τοῦ Υἱοῦ· καὶ διὰ τοῦτο πιστεύει καὶ (18) εἰς τὸν Υἱόν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπειδὴ καὶ μία τῆς Τριάδος ἡ θεότης, ἐξ ἐνὸς τοῦ Πατρὸς γνωστομένη.

7. Τῆς μὲν οὖν (19) καθολικῆς πίστεως ὁ χαρακτήρ οὗτος. Οἱ δὲ δογματίζοντες εἰς τὸ Πνεῦμα, καὶ λέγοντες αὐτὸ κτίσμα, εἰ μὴ ἐκ τῶν εἰρημύμων μεταγινώσκουσι, καὶ ἐκ τῶν λεχθησομένων ἀσχυρῶμενοι καταβυθίσαν. Εἰ Τριάς ἐστὶ, καὶ ἐν Τριάδι ἐστὶν ἡ πίστις, εἰπάμενοι, εἰ αἱ Τριάς ἐστὶν, ἡ ἴη, ὅτε οὐκ ἦν Τριάς. Εἰ μὲν οὖν ἀδύνατος ἔστιν ἡ Τριάς, οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἀδύνατος συνὴ τῷ Λόγῳ καὶ ἐν αὐτῷ ἐν. Τὰ γὰρ κτίσματα ἦν, ὅτε οὐκ ἦν. Εἰ δὲ κτίσμα ἐστὶ, τὰ δὲ κτίσματα ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ, ὄντων, ὅτι ἦν, ὅτε οὐκ ἦν Τριάς (20), ἀλλὰ δύο. Καὶ τί τούτου ἀσθενέστερον ἂν τις εἴποι; Ἐκ μεταβολῆς καὶ προκοπῆς λέγουσι συνίστασθαι τὴν Τριάδα, καὶ οὐδὰ μὲν εἶναι, ἐκδοῦσθαι δὲ κτίσματος γένεσιν, ἵνα μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συνταχθῆ καὶ γένηται ἡ Τριάς. Μὴ γένοιτο καὶ εἰς νοῦν ποτε ἔλθειν Χριστιανῶν τὸ τοιοῦτον! Ὅσαπερ γὰρ αἱ ἐν ὁ Υἱὸς οὐκ ἔστι κτίσμα, οὕτως αἱ οὐσῆς τῆς Τριάδος, οὐδὲν ἐστὶν ἐν αὐτῇ κτίσμα· διὸ οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ Πνεῦμα. Ὡς γὰρ αἱ ἦν, οὕτως ἐστὶ καὶ νῦν· καὶ ὡς νῦν ἐστὶν, οὕτως αἱ ἦν, καὶ ἔστιν ἡ Τριάς, καὶ ἐν αὐτῇ Πατὴρ, καὶ Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ εἷς Θεὸς (21) ὁ Πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν παντί, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ἐγὼ μὲν οὖν, ὡς ἐδήλωσας, δι' ἄλλων καὶ ταῦτα καταγράφας (22) ἀπέστειλα· σὺ δὲ ὡς συνετός, εἰ τι καὶ ἐν τούτοις λέπει, θέλησον πληρῶσαι· καὶ τοῖς μὲν οικείοις τῆς πίστεως ἀνάγνωθι, τοὺς δὲ φιλονεικούντας δοξαζομένους D *Ἐλεγε*· τάχα καὶν ὀφέ ποτε μεταγίνοντες, ἀποψήσονται ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν τὴν (23) προγενομένην ἐν αὐτοῖς κακότητα. Καλὴν γὰρ αὐτοῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποπθῆσθαι καὶ μὴ ἐγγροῦσαι· ἵνα μὴ ἐπιμένοντες ἀκούσωσι τὸ εἰρημύμων ὑπὸ τοῦ Κυρίου·

Regio

(20) In editis art. ἡ ante Τριάς legitur. Sed deest in Regio.

(21) Sic Gobler. et Felck. 1. In editis et cæteris mss., εἷς ὁ Θεός. Mox ὁ ante ἐπὶ πάντων desideratur in editis, sed habetur in Reg. et Seguer.

(22) Gobler. et Felck. 1, γράφας.

(23) Sic Regius, Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Editi vero, αὐτῶν.

« Ὅς δ' ἂν ἐπιγῆ κατά τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφελθήσεται αὐτῷ ὅτι ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ (24), ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι.

Audiant quod dictum est a Domino : « Quicumque dixerit verbum contra Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro 12. »

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΕΡΑΠΙΩΝΑ ΟΜΟΙΩΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ (25).

EJUSDEM AD EUMDEM SERAPIONEM EPISTOLA ITEM DE SANCTO SPIRITU.

Ἐνέτυχον καὶ τῇ νῦν γραφῆσιν παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας ἐπιστολῆ, καὶ πάνυ θαυμάσας τὴν ἀναβαίνειν τῶν αἰρετικῶν, συνίδων, ὡς οὐδὲν ὅπως ἀρμυζέει περὶ αὐτῶν εἰπεῖν ἢ τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα· « Αἰρετικὸν ἀνθρώπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοθεσίαν παραιοῦ, εἰδώς, ὅτι ἐξέστραπται ἐ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρτάνει ὡς ἀποκατάκριτος. » Δυστοραμμένη γὰρ (26) ἔχων τὴν διάνοιαν, οὐκ ἔν' ἀκούσας πεισθῆ, οὐδ' ἵνα μαθῶν μεταγῆρ, πυνθάνεται, ἀλλ' ἕνεκά γε τῶν ἀπατηθέντων παρ' αὐτοῦ, μὴ ἄρα σιωπήσας καταγκωσθῆ καὶ παρ' αὐτῶν. Ἦρκει οὖν τὰ προειρημμένα ἤρκει, τοσαύτας ἀποδείξεις λαβόντας αὐτοὺς, παύσασθαι τῆς κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δυσφημίας. Ἄλλ' οὐκ ἠρκύσθησαν (27)· πάλιν δὲ ἀνακείδονται, ἵνα δείξωσιν, ὅτι λογομαχεῖν μελετήσαντες, καὶ λοιπὸν Πνευματομαχοῦντες, ἔσονται μετ' ὀλίγον νεκροὶ τῇ ἀλογίᾳ. Ἀμίλει κἂν ἀποκρίνηται τις καὶ πρὸς τὰς νῦν αὐτῶν ἐρωτήσεις, οὐδὲν ἤττον ἐπευρεταὶ κακίῶν ἔσονται· μόνον ἵνα ζητούντες μὴ εὕρωσιν, ἢ ἀκούσαντες (28) μὴ νοήσωσιν. Οἷαι δὲ αὐτῶν αἱ σοφαὶ ἐρωτήσεις; Εἰ οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ ἅγιον Πνεῦμα, οὐκ οὖν, φασιν, γίως ἔστι, καὶ ἀδελφοὶ δύο ἐ Ἄλογος καὶ αὐτός (29). Εἴτα ἐπιλέγουσιν, ὡς γράφεις· Εἰ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λήφεται τὸ Πνεῦμα, καὶ παρ' αὐτοῦ δίδεται (οὕτως γὰρ γέγραπται), εὐθὺς ἐπάγουσιν· Οὐκ οὖν πάππος ἐ Πατῆρ, καὶ ἕκγονόν (30) ἔστιν αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα.

Ritus sanctus a Filio accipiet, et ab ipso datur ergo avus est Pater, et nepos est Spiritus.

4. Legi epistolam a tua pietate modo scriptam, vehementerque admiratus hæreticorum impudentiam, animadverti nihil æque illis convenire ac Apostoli præceptum : « Hæreticum hominem, post unam et secundam correctionem, devita ; sciens enim quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus 13. » Perversam enim mentem cum habeat, non ideo sciscitatur ut eum audierit obtemperet, neque ut cum dixerit, respiciat ; sed eorum causa quos ipse decipit, ne scilicet, si taceat, ab ipsis quoque damnetur. Erant sane quæ prius dicta sunt satis : sufficiebant illa tot tantaque argumenta sibi opposita, ut finem facerent blasphemandi in Spiritum sanctum. Verum non sat illis fuit, sed rursus impudenter sese gerunt, ut hinc palam faciant se exercitatos ad pugandum 557 cum verbo, tandemque Spiritum sanctum oppugnantes, brevi fore insipientia sua mortuos. Profecto etiam si quis ad hujusmodi eorum interrogationes respondeat, nihilo minus malis excogitandis iucumbent, eo solum ut quærentes non inveniunt, vel audientes non intelligant. Cujusmodi porro sunt callidæ ipsorum interrogationes? Si Spiritus sanctus non sit creatura, ergo, aiunt, Filius est, et fratres duo sunt Verbum atque ipse. Postea subsumunt, ut scribis : Si Spiritus (ita enim scriptum est), et protinus inferunt :

2. Τίς, τούτων ἀκούων, εἰ Χριστιανός, καὶ οὐ μᾶλλον Ἑλληνας αὐτοὺς νομίζει; Τοιαῦτα γὰρ Ἕλληνας καθ' ἡμῶν ὀμιλοῦσιν ταυτοῖς. Τίς ἀποκρίνασθαι θελήσει πρὸς τὴν τοιαύτην ἀφροσύνην αὐτῶν; Ἐγὼ γοῦν, πολλὰ λογισάμενος, καὶ ζητῶν ἀρμυζούσας πρὸς αὐτοὺς ἀποκρίσιν, οὐδέ μιν εὕρον ἢ τὴν πρὸς τοὺς Φαρισαίους τότε γενομένην. Ὡς γὰρ ἐκείνων, κακοήθως ἐρωτήσαντας, ἀντηρώτησεν ὁ Σωτῆρ, ἵν' ἀσθωνάσται τῆς ἰδίας κακουλίας, οὕτως, ἐπειθεὶ καὶ οὗτος (31) τοιαῦτα ἐρωτῶσιν, ἐπιτάξωσαν ἡμῖν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ ἀποκρινάσθωσαν ἐρωτῶμενοι ὡς ἐρωτῶσιν (32). Ἐπειδὴ γὰρ, λέγοντες, τὰς παρ' αὐτῶν ἐπερωτήσεις οὐ νοοῦσιν τάχα, κἂν ἀκούοντες, ἐπιγῶσι τὴν ταυτὴν ἀφροσύ-

2. Quis hæc audiens, Christianus, et non potius paganus illos existimabit? Nam talia pagani adversum nos inter se colloquuntur. Quis vobis ad ejusmodi illorum insaniam responderet? Mihi sane multa mecum reputanti, ac quærenti congruentem illis responsonem, nulla occurrit præter illam quæ tunc Pharisæis data est. Quemadmodum enim eos malo animo sciscitatos, vicissim Servator interrogavit, ut mentis suæ perversitatem ipsi sentirent, sic quoniam et isti talia percontantur, dicant nobis ipsi, vel potius respondeant interrogati, quemadmodum ipsi interrogant. Quandoquidem enim, dum loquuntur, inventa non intelligunt sua, fortasse vel au-

12 Matth. xii, 32. 13 Tit. iii, 10.

(24) Τούτῳ δεest in Basil.
(25) In titulo Regio et editi. Seguer., Σαραπίωνα. Ibidem ὁμοίως abest a Basil.

(26) Sic Reg. et Basil., sed in editis γὰρ δεest.
(27) Ita Reg. Seguer. Basil. et Gohler. Editi vero, mendose, ἠρκύσθησαν.

(28) Basil., ἀκούοντες. Paulo post Reg. et Seg., τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Editi, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(29) Regius, Seguerian. Basili., καὶ αὐτός. Editi

vero, καὶ τὸ Πνεῦμα.

(30) Ita Regius et editi. Seguer., ἕκγονον, Gohler. et Felc. 1, ἕγγονος.

(31) Οὕτως δεest in Gohler. et Felc. 1. Mox ante αὐτοῖς in editis ὁ λεgebatur, sed deest in Reg. Seg. Gohler. et Felc. 1.

(32) Sic Regius et Seguer. In editis vero et cæteris hæc, ὡς ἐρωτῶσιν, desiderantur. Mox Regius, Seguerianus, Basiliensis, τὰς παρ' αὐτῶν. Editi, τὰς

dientes, insaniam suam agnoscent. Si Spiritus sanctus non est creatura, ut in superioribus demonstratum est, sed in Deo est, et ex Deo datur: ergo filius est ipse, et duo sunt fratres ipse et Filius: et si Filius est Spiritus, atque a Filio omnia accipit Spiritus, ut ait ipse, et: « Cum insufflasset uocidit illum discipulis¹⁴: » nam et vos fatemini: ergo avus est Pater et nepos ejus est Spiritus. Quæ enim aviscitas a nobis queritis, de iisdem vos, et ex iisdem interrogari æquum est. Quod si quæ scripta sunt negatis, non ultra Christiani dicendi estis, et par est ut nos, utpote Christianos, interrogetis. Sin eadem quæ nos legitis, necesse est vos quoque de iisdem sic a nobis interrogari. Dicite igitur et ne contumetiam, an Filius est Spiritus, et avus Pater? Quod si ratiocinatis, ut Pbarisæi illi, dixeritis apud vosmetipsos: Si dicamus, Filius est, auhemus: Ubinam id scriptum est? Sin dixerimus, Non est Filius, timemus ne dicant nobis: Cur ergo Scripsit est « Nos non spiritum muudi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est¹⁵: »? Sin autem apud vos ipsos decertantes, vos quoque dicatis: Nescimus; consentaneum est et eum quem de re ejusmodi interrogastis, silere, obtemperantem ei qui dicit: « Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis: sed responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur¹⁶. » Responso autem quæ vobis maxime convenit, est silentium; ut vestram ignorantiam deprehendatis.

3. Rursum igitur æquum est ex iis quæ vos afferitis, vos sic interrogare. Quandoquidem prophetæ in Spiritu Dei loquuntur, et in Isaia Spiritus sanctus prophetat, ut in superioribus demonstratum est: ergo Spiritus est Verbum Dei, duoque Verba sunt, Spiritus videlicet et Filius. Etenim prophetæ tunc prophetabant, quando Verbum Dei ad illos fiebat. Ad hæc, quandoquidem omnia per Verbum facta sunt, et sine **558** ipso factum est nihil¹⁷, et: « Deus sapientia fundavit terram¹⁸, » et omnia in sapientia fecit¹⁹: scriptumque est (ut in superioribus declaratum est): « Emittes Spiritum tuum et creabuntur²⁰: » ergo aut Spiritus Verbum est aut in duobus fecit Deus omnia, « in Sapientia et in Spi-
ritu; et cur, quæso, Paulus ait: « Unus Deus ex quo omnia, et unus Dominus per quem omnia²¹; » Iterumque: « Cum Filius sit imago Patris Invisi-

A vum (33). ΕΙ μὴ κτισμα ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν δέδεικται, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ ἐστὶ, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔββεται· οὐκοῦν ἴδιος ἐστὶ καὶ αὐτὸ, καὶ δύο ἀδελφοί, αὐτὸ τε καὶ ὁ Υἱὸς· καὶ αὐτοῦ Υἱοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ πάντα δέχεται τὸ Πνεῦμα, ὡς αὐτὸς εἶρηκε, καὶ ἐμφυσήσας δίδωκεν αὐτὸ (34) τοῖς μαθηταῖς· (βμολογεῖτε γὰρ ταῦτα καὶ ὑμεῖς), οὐκοῦν πάππος ἐστὶν ὁ Πατήρ, καὶ ἔχγων αὐτοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα. Ἄπαρ γὰρ ἐρωτῶντες ἀπαυτεῖτε παρ' ἡμῶν, τὰ ἀετὰ καὶ ὁμας ἐκ τῶν αὐτῶν ἐρωτᾶσθαι δίκαιον. Εἰ μὲν οὖν ἀρνησθετὰ τὰ γεγραμμένα, οὐκ εἶτε μὲν (35) ὁμας Χριστιανοὶ λεγέμενοι· ἀν· δίκαιον δὲ ἡμᾶς τοὺς Χριστιανίους ἐρωτᾶσθαι παρ' ὁμῶν· εἰ δὲ τὰ ἀετὰ ἡμῖν ἀναγιγνώσκετε, ἀνάγκη καὶ ὁμας περὶ τῶν αὐτῶν οὕτως ἐρωτᾶσθαι παρ' ἡμῶν. B Ἐφατε (36) τοῖτων, καὶ μὴ μέλλετε, εἰ Υἱὸς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ πάππος ὁ Πατήρ. Ἄν δὲ διαλογιζόμενοι, ὡς οἱ τότε Φαρισαῖοι πεποικησαν, εἴητε καὶ ὁμας πρὸς ἑαυτοὺς· Ἐάν εἴπωμεν, ὅτι Υἱὸς ἐστὶν, ἀκουσόμεθα· Ποῦ γέγραπται; ἔάν δὲ εἴπωμεν· Οὐκ ἐστὶν Υἱὸς, φοβούμεθα μὴ εἴπωσιν ἡμῖν· Πῶς οὖν γέγραπται· « Ἡμεῖς οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα (37) τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ; » Τοιαῦτα δὲ διαμαχόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς, ἔάν εἴητε καὶ ὁμας. Οὐκ ὀφθαμεν, ἀνάγκη καὶ τὸν ἐρωτῶμενον τοιαῦτα παρ' ὁμῶν σωπᾶν, πειθόμενον τῷ λέγοντι· « Μὴ ἀποκρίων ἀφρονι πρὸς τὴν ἐκείνου ἀφροσύνην, ἵνα μὴ ὁμοιος γένῃ αὐτῷ (38)· ἀλλ' ἀποκρίων ἀφρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ, ἵνα μὴ φαίνῃται σοφὸς παρ' ἑαυτῷ. » Ἄποκρίσις δὲ ὁμῖν (39) ἀρμύζουσα μάλιστα ἡ σωπῆ· ἵνα τὴν ἐαυτῶν ἀγνοίαν ἐπιγνώτε.

C 3. Πάλιν οὖν ἐκ τῶν ὁμῶν δίκαιον ὁμας οὕτως ἐρωτᾶσθαι. Ἐπειδὴ ὁ προφῆται ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ λαλοῦσι, καὶ ἐν τῷ Ἠσαῖα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προφητεύει, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν δέδεικται, οὐκοῦν καὶ τὸ Πνεῦμα Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ (40), καὶ δύο εἰσὶ Λόγοι, τὸ τε Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱὸς. Καὶ γὰρ ὁ προφῆται τότε ἐπροφήτευσεν, ὅτε ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ. Καὶ εἶτε πρὸς τοῦτοις, ἐπειδὴ (41) πάντα διὰ τοῦ Λόγου ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, καὶ ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἰδεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε (γέγραπται δὲ, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν δέδεικται· « Ἐξαποστείλεις τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, » οὐκοῦν ἢ τὸ Πνεῦμα ὁ Λόγος ἐστὶν, ἢ ἐν δύοσι πεποικηκεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ἐν τε τῇ Σοφίᾳ καὶ τῷ Πνεύματι. Καὶ πῶς ὁ Παῦλος φησὶν· « Εἷς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα; » Καὶ πάλιν· « Ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἰσὶν ἐστὶ τοῦ Πατρὸς τοῦ

¹⁴ Joan. xx, 22. ¹⁵ I Cor. ii, 12. ¹⁶ Prov. xxvi, 4. ¹⁷ Joan. i, 3. ¹⁸ Prov. iii, 19. ¹⁹ Psal. ciii, 24. ²⁰ ibid. 30. ²¹ I Cor. viii, 6.

ἐαυτῶν. Infra Seguerianum quem sequimur οὐκοῦν. Editi vero et alii sic, οὐκ οὖν, et ita inferius aliquoties.

(33) Hæc confer cum superioribus Epist. 1. n. 15.

(34) Αὐτὸ ἀβεστ ἂν Gobler. et Felc. 1. Mox Reg. et Seguer., ὁμας, recte. Editi, ἡμέτε. Paulo post Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1, ἐγγων. Ibidem ἂν Seguer. Goblerian. et Felc. 1 ἔστι ἀβεστ.

(35) Μὲν δεεστ in Gobler. et Felc. 1.

(36) Ἐφατε πρὸς αὐτοῦς· Ἐάν εἴη. Sic Gobler.

et Felckm. 1, omissis intermediis. Mox in Regio ἔτι δεεστ. Ibid. Seguerian., ὁ Υἱὸς ἐστὶν.

(37) Τὸ Πνεῦμα δεεστ in Gobler. et Felckm. 1. (38) Sic Reg. et Seguer. Editi vero, αὐτοῦ. Ibid. Goblerian. et Felc. 1, ἀλλ' ἀποκρίων πρὸς τὴν.

(39) Regius et Seguerian., ὁμῖν, recte. Editi vero, ὁμῶν.

(40) Τοῦ Θεοῦ ἀβεστ Gobler. et Felc. 1.

(41) Gobler. et Felc. 1, ἐπέφ.

ἀοράτου, ἔστι δὲ τὸ Πνεῦμα εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ (γέγραπται γὰρ: «Ὁὗς προέγνω καὶ προώρισε συμμέρους τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ»), οὐκ οὖν κατὰ τοῦτο πάππος ὁ Πατήρ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς ἦλθε: Ἐὐὐ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡ φησὶν ὁ Υἱὸς, «ὁ πέμφει ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὀνόματι μου»: οὐκ οὖν καὶ οὕτω (43) πάππος ὁ Πατήρ. Τί πρὸς ταῦτα, καὶ τοὶ πάντα λέγοντες ἐχέρωτες; Τί διαλογίσεσθε πρὸς αὐτούς; Ἡ ὁρῶντες ἑαυτοὺς ἀπορούμεναι, μέμψεσθε (43) τὰς τοιαύτας ἐρωτήσεις; Ἀλλὰ πρότερον ἑαυτὸν κατάγνωτε (ὁμεις γὰρ τοιαῦτα ἐρωτᾶν εἰώθατε), καὶ περὶθεσθε ταῖς Γραφαῖς, καὶ ἀπορούντες εἶπαί, μᾶθετε λοιπόν· Υἱὸς μὲν ἐν ταῖς Γραφαῖς τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀνομάσθη, ἀλλὰ Πνεῦμα ἅγιον καὶ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὡσπερ δὲ οὐκ ἀνομάσθη Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, οὕτως οὐδὲ περὶ τοῦ Υἱοῦ γέγραπται, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄρ' οὖν, ἐπειδὴ (44) οὐκ ἀνομάσθη Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, οὐδ' ἐστὶ Υἱὸς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, διαφωνεῖ τῆς ἀληθείας ἡ πίστις; Μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἑαστον τῶν σηματομένων ἔχει τὴν ἴδιαν γῶσιν. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς ἴσων τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς ἐστὶ γέννημα, καὶ τοῦτο ἔχει τὸ σηματομένον. Καὶ (45) τὸ Πνεῦμα δὲ λεγόμενον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ ἔν, οὐ ἴσων ἐστὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ φύσεως, οὐτε τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐν Τριάδι, ἐν Πατρὶ, καὶ ἐν (45) Υἱῷ, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Πνεύματι, μία θεότης ἐστὶ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Τριάδι ἐν ἐστὶ τὸ βάπτισμα, καὶ μία ἡ πίστις. Ἀμφότεροι τοῦ Πατρὸς κληρονόμοι τὸ Πνεῦμα, ὁ Υἱὸς ἐμφυσῶν δίδωσιν αὐτὸ τοῖς μαθηταῖς· ἐπειδὴ ἑ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ. Καὶ (46) τῷ λόγῳ γινόμενον ἐν τοῖς προφήταις, αὐτοὶ τὸ Πνεῦμα ἐπροφήτευσαν, ὡς γέγραπται καὶ δέδεικται· Ἐν λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερέωθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τὸ στόμαχος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. »

4. Οὕτως οὐκ ἐστὶ κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἴσων τῆς τοῦ λόγου οὐσίας, ἴσων καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ λέγεσθαι εἶναι. Πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐκ ἀνεπιτη. Εἰ καὶ Υἱὸς οὐκ ἀνομάσθη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἕκτος τοῦ Υἱοῦ· Πνεῦμα γὰρ υιοθεσίας εἰρηται· καὶ ἐπειδὴ ἡ Χριστοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, ὁ ἀκολούθως εἰρηται περὶ τοῦ Πνεύματος· Πνεῦμα σοφίας, καὶ Πνεῦμα δυνάμεως ἐστὶ. Ὁ τοῦ γὰρ Πνεύματος μετέχοντες, ἔχομεν τὸν Υἱὸν, καὶ τὸν γινόμενον, ἔχομεν τὸ Πνεῦμα, κρᾶζον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, «Ἀββὰ ὁ Πατήρ, ὡς ὁ Παῦλος (47) εἰρηται. Εἰ δ' ἐστὶ τὸ Πνεῦμα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι γέγραπται· Ἐὰν τοῦ Θεοῦ γὰρ οὐδεὶς ὄθεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ» καὶ ὁ Υἱὸς δὲ εἰρηται· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί.» εἰ δὲ ἐστὶ τὸ αὐτὸ ὄνομα οὐκ ἐστὶ τούτῳ (48)

billis²², » est autem Spiritus imago Filii, scriptum est eum: « Quos præcivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui²³: » igitur hac ratione avus est Pater. Et quoniam Filius quidem in nomine Patris venit: « Spiritus autem sanctus, » ait Filius, « quem mittet Pater in nomine meo²⁴: » ergo et hoc quoque modo avus est Pater. Quid ad hæc responsuri estis, licet omnia temere dicatis? Quid ratiocinamini apud vosmetipsos? An cum advertatis vos hæsitare, ejusmodi questiones reprehenditis? Sed prius vos ipsos coarguite (nam talia quærere consuevistis) Scripturisque obtemperate, et cum non suppetant quæ respondeatis, discite posthac, Spiritum in Scripturis nunquam vocatum esse Filium, sed Spiritum sanctum, et Spiritum Dei. Quemadmodum autem Spiritus non vocatus est Filius; sic neque de Filio scriptum est: Ipse est Spiritus sanctus. Num igitur quia Spiritus non vocatus est Filius, et Filius non est Spiritus, ideo dissentit a veritate fides? Absit! Quin potius unumquodque eorum quæ indicantur, habet propriam significationem. Etenim Filius substantiæ ac naturæ Patris propria est proles, et hoc revera significat: item, Spiritus qui Dei dicitur, et in ipso est, non alienus est a Filii natura, nec a Patris divinitate. Ideo enim in Trinitate, scilicet in Patre et in Filio et in ipso Spiritu sancto una est divinitas, et in ipsa Trinitate unum est baptisma, et una fides. Nimirum Patre mittente Spiritum, Filius insufflans dat illum discipulis²⁵; quoniam « Omnia quæcunque habet Pater, Filii sunt²⁶. » Et cum Verbum in prophetis fieret, ipsi in Spiritu prophetabant, ut scriptum ac demonstratum est: « Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum²⁷. »

4. Itaque non creata res est Spiritus: sed Verbi substantiæ proprius, Dei item proprius, et in ipso esse dicitur. Rursus eadem ipsa dicere non pigeat. Tametsi Spiritus sanctus non vocatus est Filius, non tamen est extra Filium; Spiritus namque adoptionis dicitur est; et quia « Christus Dei virtus et Dei sapientia est²⁸, » congruenter de Spiritu sancto dictum est, « Spiritus sapientiæ et Spiritus virtutis est²⁹. » Cum enim participes sumus Spiritus, Filium habemus, et Filium habentes, habemus et Spiritum clamantem in cordibus nostris, « Abba Pater³⁰, » ut loquitur Paulus. Quod si quia Spiritus est Dei, et in ipso esse scriptum est: nam « Quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei, qui in ipso est³¹. » Filius item dixit: « Ego in Patre et Pater in me³²: » quare non huic atque illi

²² Coloss. 1, 15. ²³ Rom. viii, 29. ²⁴ Joan. xiv, 26. ²⁵ Joan. xx, 22. ²⁶ Joan. xvi, 15. ²⁷ Psal. cxiii, 6. ²⁸ I Cor. 1, 24. ²⁹ Isa. xi, 2. ³⁰ Galat. iv, 6. ³¹ I Cor. 11, 11. ³² Joan. xiv, 10.

(42) Ita Reg. et Seguer. Editi vero, οὕτως.

(43) Goblerian. et Felc. 4, μὴ μέμψεσθε.

(44) Goblerian. et Felc. 4, ἐπί.

(45) In Goblerian. et Felc. 4, καὶ δεστέ.

(46) Ἐν δεστέ in Gobleriano et Felckmanni 4, et inferiori, ἐν αὐτῷ.

(46) Καὶ δεστέ in editi. Paris., sed habetur in editi.

Commel. et in omnibus codicibus. Infra καὶ ante τῷ λόγῳ δεστέ in Goblerian. et Felc. 4.

(47) Hæc, ὡς ὁ Παῦλος εἰρηται, desunt in Gobler. et Felc. primo.

(48) Sic Regius, Seguerianus, Basil., et ita legerat Naunius. Editi vero, οὐκ ἐστὶν ἀμφοτέροις.

idem nomen est, sed hic quidem Filius, ille Spiritus dicitur? Si quis hoc modo sciscitetur is profecto insanierit, cum inscrutabilia scrutetur, et Apostolo non obtemperat, qui ait: « Quis enim novit sensum Domini? aut quis consiliariorum ejus fuit? » Alioqui quibus Deus nomen indidit, quis nomen mutare audebit? alias rebus ille quoque creatis vocabula attribuat. Dicant, quandoquidem creatura eodem nutu facta est, 559 cur hic, sol; illud, cœlum; illud, terra, mare et aer? Sin insanis illis hoc impossibile videatur, singula eum manent ut facta sunt; multo magis quæ sunt supra creatas res, æternam habent perseverantiam: nec aliter sunt, quam ut Pater est Pater, et non avus: et Filius est Dei Filius, et non Pater Spiritus: et Spiritus sanctus est Spiritus sanctus, et non Patris nepos, nec Filii frater.

5. His ita commonstratis, is sane insanierit qui Interrogarit, num Spiritus quoque sit Filius. Ne tamen quia ita scriptum non est, ideo quis eum ex Dei natura et proprietate eximat; sed uti scriptum est, credat et ne dicat: Quare sic et non sic? ne talia cogitans incipiat meditari ac dicere: Ubinam est ergo Deus, et quomodo est? ac postea audiat: « Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus ». Nam quæ fide traduntur, cognitionem habent non curiosè perscrutandam. Certe cum discipuli audissent, « baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti », non curiosè inquirebant, cur secundo Filius, et tertio Spiritus, aut cur omnino Trinitas: sed prout audierant, crediderunt. Neque sciscitetur acque sicuti vos: Ergone Spiritus est Filius? Neque cum Dominus post Filium nominaret Spiritum, interrogabant: Ergo avus est Pater? Non enim audierant, in nomine avi, sed in nomine Patris; hancque fidem probe ratiocinati predicaverunt ubique. Non enim aliter loquendum fuit, quam dixerat Salvator: se quidem Filium, illum vero Spiritum sanctum. Neque immutandi erant, secus quam ordine juncti fuerant, ut neque Pater. Quemadmodum enim non licet aliter de illo loqui, quam quod Pater sit; ita impium fuerit interrogare, an Filius sit Spiritus, aut Spiritus Filius. Hac de causa Sabellius alienus ab Ecclesia judicatus est, avus tribuere Patri nomen Filii, ac Filio nomen Patris. An itaque post hæc ausit quisquam audiens Filium et Spiritum dicere: Avus ergo est Pater, aut Filius est Spiritus? Imo audebunt Eunomii, Eudoxii et Eusebii. Cum

11 Rom. xi, 34. 12 Psal. xii, 1. 13 Matth. xxviii, 19.

(19) Γάρ δεest in Gôblierian. et Felc. 1.

(20) Gobler. et Felck. primus, ὁ δὲ οὐρανός, γῆ, θάλασσα, ἀήρ. Mox Reg. et Seguer., τοῖς ἀεροσπιν. Editi, ἔμψροσπιν. Paulo post, ἀδίδιον δεest in Gobler. et Felckmanni primo.

(51) Seguerian. Gobler. et Felc. 1, ἔγγονον: alii, ὄκγονον.

(52) Μη̄ δεest in Basil.

(53) Sic Reg. et Seguer. Editi, Et γούν, male.

(54) Sic Regius, Seguerian. Basil. Editi vero, τὸ Πατρός.

(55) Ita Regius et Seguer. Editi autem, οὐδὲν ἀλ-

καὶ τούτω, ἀλλ' ὁ μὲν Υἱός, τὸ δὲ Πνεῦμα; Ἄν τις οὕτως ἐρωτῆ, μαίνονται ἂν ὁ τοιοῦτος, ἐρευνῶν τὰ ἀνερευνήτα, καὶ παρακούων τοῦ Ἀποστόλου, λέγοντος: « Τίς γὰρ (49) ἔγνω νόον Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; » Ἄλλως τε ὁ Θεὸς ἀνώμασε, τίς μετονομασία τολμήσει; ἐπεὶ εἰς τὰ τῆς κτίσεως ἐπιχορηγήτω. Εἰπάτωσαν, ἐπειδὴ ἡ κτίσις τῶ αὐτῶ νεύματι γέγονε, διὰ τί ὁ μὲν ἥλιος, ὁ δὲ οὐρανός καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα καὶ ἀήρ (50); Εἰ δὲ ἀδύνατον τοῦτό γε τοῖς ἀεροσπιν (μένει γὰρ ἑκαστον, ὡς γέγονε), πολλῶν μέλλον τὰ ἄνω τῆς κτίσεως ἀθίον ἔχει τὴν διαμονήν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως, ἢ ὡς ἔστιν ὁ Πατὴρ Πατὴρ, καὶ οὐκ ἀπάτωρ, ὁ δὲ Υἱὸς Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ Πατὴρ τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἅγιον, καὶ οὐκ ἔκγονον (51) τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ἀδελφός τοῦ Υἱοῦ.

5. Τούτων οὕτω δεικνομένων, μαίνονται ἂν τις ἐρευνῶν, Υἱός οὖν ἐστὶ καὶ τὸ Πνεῦμα; Μη̄ δὲ, ἐπειδὴ μὴ γέγραπται οὕτω, διὰ τοῦτο ἐξαιρετικῶς τις αὐτὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως καὶ ἰδιότητος; ἀλλ' ὡς γέγραπται, πιστευέτω καὶ μὴ (52) λέγεται. Διὰ τί οὕτως καὶ μὴ οὕτως; ἵνα μή τοιαῦτα διαλογιζόμενος, ἀρῆται μελετῶν καὶ λέγειν· Πού οὖν ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ πῶς ἐστὶ; καὶ λοιπὸν ἀκούσει: « Εἶπεν ἀπρουν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. » Τὰ γὰρ τῆ πίστει παραδίδόμενα ἀπεριέργαστον ἔχει τὴν γνώσιν. Οἱ γούν (53) μαθηταί, ἀκούσαντες, ἔβαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐ περιεργάσαντο, διὰ τί δεύτερον ὁ Υἱός, καὶ τρίτον τὸ Πνεῦμα, ἢ διὰ τί ὄλιος Τριάς; ἀλλ' ὡς ἤκουσαν, ἐπίστευσαν καὶ οὐχ ὡσπερ ὁμοίᾳ ἠρώτησαν· Υἱός οὖν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα; Οὐδὲ, εἰπόντος τοῦ Κυρίου μετὰ τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα, ἠρώτησαν· Πάτωρ οὖν ὁ Πατὴρ; Οὐ γὰρ ἤκουσαν εἰς ὄνομα πάτωρ, ἀλλ' εἰς ὄνομα Πατρός (54), καὶ ταύτην τὴν πίστιν ἐκφρούζαν πανταχοῦ, λογισάμενοι ὀρθῶς. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλως εἰπεῖν, ἢ ὡς εἶρηκεν ὁ Σωτὴρ· ἐαυτὸν μὲν Υἱὸν, τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον οὐδ' ἐναλλάξει (55) θέμις ἢ ὡς συντάκται, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς. Ὡς γὰρ οὐκ ἐξεστὶν ἄλλως εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ, ἢ ὅτι Πατὴρ, οὕτως ἀσεβῆς ἐρωτῶν, εἰ Υἱός (56) ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ἢ τὸ Πνεῦμα Υἱός. Διὰ τοῦτο Σαβέλλιος (57) ἀλλότρωπος τῆς Ἐκκλησίας ἐκέρθη, τολμήσας εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ Υἱός, καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ τοῦ Πατρὸς (58) ὄνομα. Ἄρ' οὖν ἐτι μετὰ ταῦτα τολμήσει τις ἀκούων Υἱὸν καὶ Πνεῦμα εἰπεῖν· Πάτωρ οὖν ὁ Πατὴρ, ἢ Υἱός οὖν (59) τὸ Πνεῦμα; Ναὶ τολμήσουσιν

λέξει. Paulo post Regius et Seguerian., οὐκ ἐξεστὶν. Editi, οὐκ ἔστιν.

(56) Sic Reg. Seguerian. et Basiliens. Editi vero, ἢ Υἱός.

(57) Reg. et Seguer. ad marg., περὶ Σαβέλλιου.

(58) Regius et Seguerian., Πατρός. Editi, Πνεύματος. Mox ἐτι δεest in Goblierian. et Felckm. 1.

(59) Οὖν δεest in Seguer. solo. Ibidem Regius et Seguerian., Ναὶ τολμήσουσιν, recte. Editi, καὶ τολμήσουσιν. Mox καὶ ante Εὐδόξου δεest in Goblierian. et Felckman. 1. Infra Reg. et Seguer., παύσουσι. Editi, παύσουσι. Ibidem Reg. et Seguer., γινώσκων.

Ευόμοιοι, καὶ Εὐδόξιοι, καὶ Εὐόθειοι (60). Ἄπαξ γὰρ ὑποκρινόμενοι τὴν Ἀριανὴν ἀφίρουν, οὐ μὴ παύσονται τὴν ἑαυτῶν γλώσσαν ἀπὸ ἀσεθείας. Τίς γὰρ αὐτοῖς παρέδωκε ταῦτα; Τίς ὁ διδάξας; Ἄλλ' οὐδεὶς ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν· ἐκ δὲ τοῦ περισσώτατος τῆς καρδίας αὐτῶν ἐξήλθεν ἡ τοιαύτη παραφροσύνη.

6. Εἰ γὰρ, ἐπεὶ μὴ κτίσμα ἐστὶ τὸ Πνεῦμα (τοῦτο γὰρ ἰδιότης), ἐρωτᾷτε, Υἱὸς οὖν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα; ὦρα, μαθόντες ὁμᾶς, ὅτι μὴ κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς (ἐκὰς τούτου (61) γὰρ τὰ γενητὰ ἐκτίσθη), ἐρωτῆν, Πατὴρ οὖν ἐστὶν ὁ Υἱός; ἢ καὶ οὕτως· Τὸ Πνεῦμα οὖν ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ ὁ Υἱὸς αὐτός ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Τοιαῦτα δὲ λογιζόμενοι, ἔξω μὲν τῆς ἁγίας Τριάδος ἴσονται, ἄθεοι δὲ κηρῆσονται (62), ἀλλὰ σπονταὶ τὸ ἔνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μεταφέροντες τὸ αὐτὸ, ὡς θέλουσιν, ἐν ὁμοιώματι γενέσεως ἀνθρωπίνης, ἐκγονα (63) καὶ πάππουσιν ὁμοιάζοντες, καὶ τὴν Ἑλλήνων θεολογίαν ἑαυτοῖς ἀνακλάσσομενοι. Οὐκ ἐστὶ δὲ αὕτη τῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις, ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα· Πατέρα μόνον, οὐ δυνάμενον λέγεσθαι πάππον, καὶ Υἱὸν οὐ δυνάμενον λέγεσθαι Πατέρα, καὶ Πνεῦμα ἄγιον οὐκ ἄλλως ἢ οὕτως ὁμοιάζομενον. Ἐπὶ ταύτης τῆς πίστεως οὐκ ἐστὶν ἐναλλὰξ εἰπεῖν· ἀλλ' ἀεὶ ὁ Πατὴρ Πατὴρ ἐστὶ, καὶ ὁ (64) Υἱὸς ἀεὶ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀεὶ Πνεῦμα ἄγιον ἐστὶ καὶ λέγεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων, οὐκ ἐστὶν οὕτως, κἂν οἱ Ἀρειανοὶ τοιαῦτα φαντάζονται (65). Ὡς γὰρ γέγραπται, «Ὁὗ ὡς ἀνθρώπος ὁ Θεός, ὁ οὕτως ἄν τις εἶποι, οὐχ ὡς Θεὸς ὁ ἀνθρώπος». Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἐστὶν ὁ πατὴρ ἀεὶ πατὴρ, οὐδὲ ὁ υἱὸς ἀεὶ υἱός. Ὁ γὰρ αὐτὸς πατὴρ μὲν υἱοῦ γίνεταί, αὐτὸς δὲ ἑτέρου γέγονεν υἱός, καὶ ὁ υἱὸς πατρὸς ἄν υἱός, ἄλλου (66) γίνεταί πατὴρ. Ἀβραάμ γοῦν υἱὸς ἄν τοῦ Ναχὸρ (67), πατὴρ γέγονε τοῦ Ἰσαάκ· καὶ Ἰσαάκ δὲ υἱὸς ἄν τοῦ Ἀβραάμ, πατὴρ γέγονε τοῦ Ἰακώβ. Ἐκαστος γὰρ, μέρος ἄν τοῦ γένους, γεννάται μὲν υἱός, γίνεταί δὲ καὶ αὐτὸς ἑτέρου πατὴρ. Ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐχ οὕτως, ἐπεὶ μὴ ὡς ἀνθρώπος ὁ Θεός. Ὁ γοῦν Πατὴρ οὐκ ἐκ Πατρὸς ἐστὶ· διὸ οὐδὲ γεννᾷ τὸν γεννησόμενον ἑτέρου Πατέρα· οὐδὲ ὁ Υἱὸς μέρος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, διὸ οὐδὲ γέννημά ἐστιν εἰς τὸ γεννᾶν Υἱόν. Ὅθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνος ὁ Πατὴρ κυρίως (68) καὶ μόνος Πατὴρ ἄν, ἐστὶ καὶ ἦν καὶ ἀεὶ ἐστὶ. Καὶ ὁ Υἱὸς κυρίως, καὶ μόνος Υἱὸς ἐστὶ. Καὶ ἐπὶ τούτων ἴσθητες τὸ, ὁ Πατὴρ ἀεὶ Πατὴρ, καὶ τὸ, Υἱὸς ἀεὶ Υἱός, εἶναί τε καὶ λέγεσθαι· καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἄγιον ἀεὶ Πνεῦμα ἄγιον ἐστὶ· καὶ τούτο τοῦ Θεοῦ εἶναι, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς δὲ Ἰοῦ διδοῦσθαι πιστευόμενα.

anım semel Arianae h̄eresis histrionis effecti sint, nunquam cohibebunt linguam suam ab impietate. Quis enim hæc ipsis tradidit? Quis docuit? Nemo sane ex divinis Scripturis. Sed ex abundantia cordis eorum hujusmodi stultitia prodit.

6. Si enim, quoniam creatura non est Filius (illud enim demonstratum est), interrogatis, Ergone Filius est Spiritus? Restat vos qui didicistis Filium non esse creaturam (per eum namque creaturæ conditæ sunt) interrogare, Pater ergo est Filius? Aut sic: Spiritus ergo est Filius, et Filius ipse est Spiritus sanctus? Cum autem talia cogitent et extra sanctam Trinitatem eruant, et athei judicabuntur, quod immutent nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, transferantque illud suo arbitratu in similitudinem generationis humanæ: quod nepotes avosque nomenent, ac deorum generationem, quemadmodum gentiles, effingant. Non est autem hæc Ecclesiæ fides, sed ut ait Salvator, in Patrem et Filium et Spiritum sanctum: Patrem scilicet qui non possit avus vocari, Filium qui non possit dici Pater, et Spiritum sanctum non alio quam hoc nomine appellatum. De hac fide 560 non licet varie loqui: sed semper Pater Pater est, et Filius semper Filius, et Spiritus sanctus semper est diciturque Spiritus sanctus. In rebus enim humanis non ita se res habet, quanvis Ariani talia comminiscantur. Nam quemadmodum scriptum est, «Non ut homo, Deus», ita dixerit aliquis, non ut Deus homines. Apud homines enim pater non semper pater est, neque filius semper filius. Nam ipse quidem filii pater efficitur, sed alterius ipse filius exstitit. Et filius cum sit patris filius alterius pater efficitur. Abraham igitur filius cum esset Nachoris, pater factus est Isaac; et Isaac cum esset filius Abrahæ, pater fuit Jacob. Unusquisque enim cum sit pars parentis, nascitur quidem filius, efficitur autem et ipse alterius pater. In divinitate vero non sic, quoniam non sicut homo Deus. Pater itaque non ex Patre est: ideoque non gignit eum qui futurus sit alterius Pater; nequo Filius pars est Patris, quapropter non est fetus ad generandum filium. Unde in deitate solus, Pater proprie, solusque Pater cum sit, est et fuit et semper erit. Et Filius proprie et solus Filius est. In his enim constat illud, Patrem semper Patrem et Filium semper Filium esse ac dici; Spiritum sanctum semper Spiritum sanctam esse; et hunc Dei esse, et a Patre per Filium dari credimus. Sic enim sancta Trinitas invariabilis permanet, in una deitate cognita. Itaque qui interrogat: Ergone Filius est Spi-

⁶⁰ Nnm. xxiii, 19.

(60) Ibidem, περί Εὐνομίου, Εὐδόξου, καὶ Εὐθείου.

(61) Seguerianus, διὰ τούτου. Mox idem et Reg., τὰ γενητὰ. Editi, τὰ γεννητὰ.

(62) Gobler. et Felck. 1, κρηθῶσιν.

(63) Regius, Seguerian. Goblerian. et Felck. 1, ἔγγονα. Editi, ἔκγονα.

(64) Ὁ abest a Goblerian. et Felck. 1.

(65) Sic Regius, Seguer. et Basiliens. Editi, φαντάζονται.

(66) Sic Regius et Seguerian. Editi vero, ἀλλ' οὐ, male. Mox Regius et Seguerianus, γοῦν. Editi, οὖν. Paulo post δὲ post Terauz decessi in editis, sed legitur in Reg. et Seguer.

(67) Memoriae lapsu ponitur pro Thare Nachor.

(68) Κυρίως deest in Gobler. et Felckm. 1.

ritus? Ita ille commissicitur quasi uomen mutari possit, atque sua sponte insanit. Et qui interrogat: Ergone avus est Pater? nomen Patri excogitans, errat corde. Cæterum posthac ad hereticorum impudentiam respondere non est tutum: id enim est pugnare adversus apostolicam admonitionem *; sed potius, ut præcipit ipse, consulere par est. *Ἰουάν οὐκ ἀσφαλές· μέγεσθαι γάρ ἐστι (69) τῇ ἀποστολικῇ παραίνεσει· συμβουλεύειν δὲ μέλλον, ὡς παρηγγυεῖταιν αὐτός, καλόν.*

7. Hæc sint ad vestram confutandam stultiloquentiam satis. Ne amplius inundatis deitati. Illudentibus enim mos est ea sciscitari que scripta non sunt, ac dicere: Ergone filius est Spiritus, et avus est Pater? Ita irrident episcopi Cæsareæ et Scythopolis. Sufficit vos credere Spiritum non esse creaturam, sed Spiritum esse Dei, et in ipso Trinitatem Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Neque Patris nomine Filius vocandus est: neque licet dicere Spiritum sanctum esse ipsum Filium; neque Filium esse ipsum Spiritum sanctum. Sed ita se res habet quemadmodum dictum est, et una est in hac Trinitate divinitas et una fides, et unum baptisma est quod in illa datur, et initiatio una in Christo Jesu Domino nostro per quem et cum quo Patri gloria et imperium cum sancto Spiritu in omnia sæcula sæculorum. Amen.

8. De quo autem scripsisti mihi evangelico dicto, veniam habe, dilecte, probo affectus animo. Vereor enim id vel ualatenus aggredi; ne, si in dictum illud mentem quasi demersero, scrutari que cœpero, non valeam profundum ejus intellectum exhaurire. Tacere igitur de illo omnino statueram, his prioribus contentus scriptis. Ad voritus ne iterum hac de re scribere contendas, vim mihi ipse intuli, ut vel mediocrem quam de illo didici sententiam perscriberem; quod sperem, si scopum attingamus, docentis gratia, rem tibi probatam fore; sin aberremus, non reprehensurum te, cui cum affectus no-

* Tit. III, 40.

(69) Ἐστὶ δεest in Gohler. et Felc. 1. Infra post ἀρκεῖ, in editis γὰρ legitur, sed cum desit in Reg. Seguer. Basil., optimis scilicet mss., omissum est.

(70) Reg. et Seguer., περὶ Ἐυαγγελίου καὶ Πατροῶλου, male de Eusebio qui jamdiu obierat.

(71) Sic Regius et Seguerian. recte. Editi, ὁ Υἱός. Infra iidem cuius Basil., αὐτὸ εἶναι τὸν Υἱόν. Editi, αὐτὸν, etc.

(72) Hæc, δὲ ὅδ, etc., ad finem usque absunt a Gohler. et Felc. 1. Paulo post Regius, etis τοὺς αἰώνας, omisso σύμπαντας.

(73) Hæc, περὶ δὲ, etc., consequenter annerti debent, ut et codices Regius et Seguerianus habent, et particula adversativa δὲ suadetur. In editis primo toto quasi peculiaris tractatus posita erant sub hoc titulo: Τοῦ ἐν ἁγίῳ Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ βιβλίον τοῦ εὐαγγελίου. * Ὅς ἐν εἰρηῇ λόγων κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπεθῆσται αὐτῷ * ὅς δ' ἐν εἰρηῇ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀπεθῆσται αὐτῷ ὅστε ἐν τῷ αἰῶνι τοῦτῳ ὅστε ἐν τῷ μέλλοντι, * qui titulus iidem verbis habetur in Basiliensi et Anglicano. Go-

ὄστω γὰρ ἡ ἁγία Τριάς ἀναλλοίωτος διαμένει, ἐν μιᾷ θεότητι γνωσκομένη. Οὐκοῦν ὁ ἐρωτῶν, Υἱὸς οὖν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα; ὡς δυναμένου τοῦ ὀνόματος ἀλάσσεσθαι, φαντάζεται, καὶ μανίαν ἐαυτῷ περιποιεῖται. Καὶ ὁ ἐρωτῶν δὲ, πάππος οὖν ἐστὶν ὁ Πατήρ, ἐπινοῶν ὄνομα τῷ Πατρὶ, πλανᾷται τῇ καρδίᾳ. Ἀποκρίνασθαι μὲν οὖν ἐστὶ πρὸς τὴν ἀνάθειαν τῶν αἰρετικῶν οὐκ ἀσφαλές· μέγεσθαι γάρ ἐστι (69) τῇ ἀποστολικῇ παραίνεσει· συμβουλεύειν δὲ μέλλον, ὡς παρηγγυεῖταιν αὐτός, καλόν.

7. Ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς Ελεγχὸν τῆς μωρολογίας ὁμών. Μηκέτι καίττει εἰς τὴν θεότητα. Παιζόντων γὰρ ἴσων ἐρωτᾷ τὰ μὴ γεγραμμένα καὶ λέγων Οὐκοῦν Υἱὸς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα καὶ πάππος ὁ Πατήρ; Ὅστω γελῶσιν ὁ ἐν Καισαρείᾳ καὶ ὁ ἐν τῇ Σκυθοπόλει (70). Ἀρκεῖ πιστεύειν ὅμως, ὅτι οὐκ ἐστὶ κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ἐν αὐτῷ Τριάς, Πατήρ, καὶ Υἱός (71), καὶ Πνεῦμα * ἄγιον. Καὶ ὅτε τὸ Πατήρ ὄνομα ἐπὶ Υἱοῦ ὀνομαζέται κρη, ὅτε τὸ Πνεῦμα λέγειν ἔξεστιν αὐτὸ εἶναι τὸν Υἱόν, ὅτε τὸν Υἱόν αὐτὸ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀλλ' οὕτως ἐστίν, ὡς εἴρηται, καὶ μίᾳ ἢ ἐν ταύτῃ τῇ Τριάδι θεότης ἐστὶ, καὶ μίᾳ πίστις, καὶ ἐν βάπτισμά ἐστιν, ἐν αὐτῇ διδόμενον, καὶ ἡ τελείωσις μίᾳ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δὲ ὅ καὶ (72) μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος οὖν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

8. Περὶ δὲ (73) ὁ γράφων ἐδήλωσας εὐαγγελικοῦ βιβλίου, συγγνώσκει, ἀγαπητέ, συνειδήσειν ἔχων ἀγαθῶν. Δέδια γὰρ καὶ ὄλιγος προσελθεῖν αὐτῷ (74) * μὴ καὶ, δύνας εἰς αὐτὸ τῷ λογισμῷ, καὶ ἀρξάμενος ἔπεισεν, ἀτόνησεν τὴν ἐν αὐτῷ βαθεῖαν διάνοιαν ἐκλύσαι. Ἐωπήσαι γοῦν περὶ τοῦτου τέλειον ἐβουλόμην, καὶ μόνον ἀρκεσθῆναι τοῦτους τοὺς (75) ἔμπροσθεν γράμμασι. Στοιχαζόμενος δὲ μὴ ἄρα καὶ δεύτερον περὶ τοῦτου γράψαι φιλονικησῆς, ἐδισάμην ἑμαυτὸν, ἣν ἔχω μαθῶν (76), περὶ αὐτοῦ μετρίαν διάνοιαν γράψαι: θαρρῶν, ὡς, τυχόντας μὲν ἡμᾶς τοῦ σκοποῦ, ἀποδέξῃ διὰ τὸν διδέξαντα * μὴ τυχόντας δὲ, οὐ

blerianus et Felc. primus sic ad modum tituli habent πρὸς τὸν αὐτὸν Σεραπίωνα. In Felc. secundo, nihil pro titulo habetur. Regius autem ad marginem habet περὶ εὐαγγελικοῦ βιβλίου. Seguerianus ad marginem iem. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ βιβλίου, ἦτοι τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα ἐν ἁγίῳ βασησημίας. Porro hæc subtegit Athanasius, ut Serapionis morem gereret, qui postularat ut dictum illud evangelicum, quo clauserat epistolam tertiam ad se scriptam, explanaret sibi.

(74) Sic editi. Commel. Regius, Seguer. Basiliens. Anglic. et Felckm. secundus. Editi. vero Paris. Gohler. et Felc. 1, εἰδοῦσας. Paulo post, editi. Commel., μὴ καὶ, ἐνδύνας. Editi. Paris., μὴ ἐνδύνας, Regius et Seguerian., μὴ καὶ ὄλιγος, Gohler. et Felc. 1, μὴ δύνας. Ibidem Reg. et Seguer. soli, etis αὐτά. Ibidem Gohler. et Felck. 1, τῷ λογικῷ. Mox Reg. et Seguerian., τὴν ἐν αὐτῷ διάνοιαν ἀνεκλύσαι. Gohler. et Felc. 1, τὴν ἐαυτοῦ διάνοιαν ἀνεκλύσαι.

(75) Regius et Seguer., τοῦτους τοὺς. Gohlierian., τοῦτους τοὺς. In editis τοὺς solum.

(76) In Reg. et Seguer. μαθῶν δεest.

μίμψη, γινώσκων τὴν ἡμετέραν προθυμίαν (77) τε καὶ ἀσθένειαν. Τὸ μὲν οὖν ῥητόν ἐστιν, ὅτε, Τοσοῦτον σημεῖον γινόμενον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἔλεγον· «Ὅτιος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ ἀρχόντι τῶν δαιμονίων· ὁ δὲ Κύριος, εἰδὼς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς· Πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν ἐρημοῦται. » Καὶ εἰρηκώς· «Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐπ' ὕμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· λοιπὸν ἐπιφέρει· «Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν (78), Πᾶσα ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα (79) βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται· καὶ ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ ὅτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ὅτε ἐν τῷ μέλλοντι.» Σὺ δὲ ἐξήτει, εἰ ὅποτε ἡ μὲν εἰς τὸν Ἰὼν βλασφημία ἀρίεται, ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔχει ἀφεσιν ὅτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ὅτε ἐν τῷ μέλλοντι (80) :

9. Παλαιοὶ μὲν οὖν ἄνδρες, Ὁριγένης ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος, καὶ Θεόγνωστος ὁ θαυμασιὸς καὶ σπουδαῖος (τούτων γὰρ τοῖς περὶ τούτων συναγματικῶν ἐνέτυχον (81), ὅτε τὴν ἐπιστολὴν ἔγραψας), ἀμφότεροι γὰρ περὶ τούτου γράφουσι, ταύτην εἶναι τὴν εἰς τὸ ἅγιον (82) Πνεῦμα βλασφημίαν λέγοντες, ὅταν ὁ καταξιωθὴς ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς δωρεᾶς (83) τοῦ ἁγίου Πνεύματος παλινοβρομήσῃ εἰς τὸ ἀμαρτάνειν. Διὰ τοῦτο γὰρ μὴ δέσπειν αὐτοὺς λήψασθαι φασί· καθὰ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λέγει· «Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἐπαξίως φωτισθέντας, γευσάμενους τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ (84) μετόχους γενήθεντας Πνεύματος ἁγίου, καὶ καλῶν γευσάμενους Θεοῦ ῥήμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεισθέντας, πάλιν ἀνακαίνεζεν εἰς μετάνοιαν.» Ταῦτα δὲ κοινῇ μὲν λέγουσι (85), καὶ ἴδιαν δὲ ἕκαστος προστίθησι διάνοιαν.

10. Ὁ μὲν γὰρ Ὁριγένης καὶ τὴν αἰτίαν τῆς κατὰ τὸν τοσοῦτον κρίσεως οὕτω λέγει· «Ὁ μὲν Θεὸς καὶ Πατὴρ εἰς πάντα διέκει (86) καὶ πάντα συνέχει, διψυχὰ τε καὶ ἡμίψυχα, λογικὰ τε καὶ ἄλογα· τοῦ δὲ Υἱοῦ ἡ δύναμις εἰς τὰ λογικὰ μόνον διατείνεται, ἐν οἷς εἰσι κατηχούμενοι καὶ Ἑλλήνηες, οἱ μετέωρον πιστεύσαντες· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς μόνους ἐστὶ τοὺς

Aster, tum nostra infirmitas non ignota est. Dictum igitur ejusmodi est : Cum post tot signa in Evangelio narrata, hæc Pharisei loquerentur : « Hic non ejicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum ; Dominus sciens cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum divisum contra se desolabitur. » Et cum dixisset : « Si autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, igitur pervenit in vos regnum Dei ; » deinde infert : « Ideo dico vobis : Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, blasphemia autem in Spiritum non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei ; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. » Tu autem percontaberis, cur blasphemia in Filium dimittitur, blasphemia autem in Spiritum sanctum veniam non obtinet neque in præsentis sæculo, neque in futuro ?

9. Prisci certe viri, Origenes, eruditissimus et laboriosus scriptor, et Theognostos, admirandus ille et studiosus homo (horum enim opera legebam cum epistolam accepti tuam), ambo quippe eam rem pertractant, aiunt illam esse in Spiritum sanctum blasphemiam, cum ii quibus in baptisate donum Spiritus sancti tribuitur, ad peccata recidunt. Ideoque illos remissionem non consecuturos, aiunt : quemadmodum et Paulus in Epistola ad Hebræos ait : « Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cælestis, et participes facti sunt Spiritus sancti, et gustaverunt boum Dei Verbum, virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt rursum reuovari ad penitentiam. » Et idipsum quidem ambo dicunt, sed suam singuli sententiam adajciunt.

10. Nam Origenes quidem eusam judicii contra ejusmodi homines latæ sic explicat : « Deus et Pater in omnia penetrat, et omnia continet, animata et inanimata, rationalia et irrationalia : Filii autem potestas ad sola rationalia se extendit ; in quibus continentur catechumeni et ethnici, qui nondum crediderunt. Spiritus vero sanctus in his solis est

⁷⁷ Matth. xii, 24-32. ⁷⁸ Hebr. vi, 4-6.

(77) Sic Regius et Seguerianus. Editi vero minus recte, ῥαθυμίαν.

(78) Gobler. et Felc. 1, ὁ δὲ Κύριος εἶπεν Πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα, καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, omissis intermediis.

(79) Ita Regius, Seguerianus. Gobler. et Felc. 1. Editi vero, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος. Gobler. et Felc. 1, ibidem, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ ὅτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, etc., omissis intermediis.

(80) Οὐκ ἔχει ἀφεσιν. Παλαιοὶ μὲν. Sic Gobler. et Felc. 1, multis omissis. Ibid. Felc. 3, Ὁριγένης cum deo spiritu. Mox Regius, Seguer. Gobler. Felc. 1, Θεόγνωστος. Editi et alii, Θεόγνωστος.

(81) Sic Reg. Seguer. Basil. Alii vero codices mss., περὶ τούτων συγγραμμάτων. Editi, περὶ τούτοις συγγραμμάτων.

(82) Sic Regius, Seguer. Basil. Gobl. et Felc. 1. Editi vero, τοιαύτην εἶναι τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(83) Reg. Seguer. Gobler. et Felc. 1, τῆς δωρεᾶς δωρεᾶς. In aliis δωρεᾶς deest. Mox Reg. et Seguer., παλινοβρομήσῃ una voce, rectius quam editi πάλιν βρομήσῃ.

(84) Sic Regius et Seguerianus ; καὶ deorat in editis.

(85) Ita Reg. Seguer. et Anglic. At Goblerian. et Felc. 1, ταῦτα μὲν κοινῇ λέγουσι. In Basilienis. hæc desunt usque ad vocem διάνοιαν. Infra Regius et Felc. 2, Ὁριγένης cum deo spiritu. Paulo post in Basil., τοιοῦτων deest.

(86) Regius, Seguer. Gobler. et Felc. 1, διέκει. Editi, ἦκει.

qui sui participes effecti sunt in baptismatis collatione. Cum igitur catechumeni et ethnici peccant, in Filium peccant, quoniam is est in illis, ut dictum est: possunt tamen veniam consequi, ubi acceperint donum regenerationis. Cum autem baptizati peccant, hanc iniquitatem in Spiritum sanctum recurrere ait, quia tum peccavit homo cum in illo esset Spiritus. Ideoque remitti non posse supplicium ipsi debitum. »

11. Theognostus autem hæc adjicit: « Qui 562 primum et secundum terminum transgressus est, minori supplicio dignus videri possit qui autem tertium contempserit non ulterius veniam consequetur. Primum autem terminum et secundum terminum ait, doctrinam de Patre et Filio acceptam: tertium vero, Verbum in initiatione et in participatione Spiritus traditum: quod coullirmare volens, adducit illud discipulis a Salvatore dictum: « Adhuc et multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare et modo. Cum autem venerit Spiritus sanctus docebit et vos ». » Deinde ait: « Sicut eos qui perfecta non dum capere possunt alloquentur Salvator, ad illorum sese parvitatem demittens: cum perfectis autem Spiritus sanctus versatur; neque tamen quis ideo dixerit, Spiritus sancti doctrinam, Filii doctrinam superare; sed quod Filius quidem sese demittat ad imperfectos, Spiritus vero sanctus sigillum sit perfectorum; sic non propter excellentiam Spiritus sancti præ Filio, inexpiabilis et citra veniam est blasphemia in Spiritum: sed quia imperfectis datur venia; iis vero qui donum cœlestis gustaverunt, et initiati sunt, nulla veniæ reliquitur excusatio vel deprecatio. » Hæc itaque illi.

12. Ego autem ex iis quæ didici, arbitror utriusque sententiam, mediocri quadam inquisitione et observatione indigere: ne forte profundior quædam in ipsis illorum dictis mens lateat. Manifestum enim est Filium cum sit in Patre, in illis etiam esse, in quibus est Pater, nec abesse Spiritum. Indivisa namque est sancta, perfecta et beata Trinitas. Insuper, si omnia per Filium facta sunt, et in ipso omnia consistunt, quomodo extra illa ipse fuerit quæ per ipsum facta sunt? Sin autem illa ab ipso non longe fuerint, in omnibus igitur et ipse fuerit, ut necessario qui in Filium peccat et blasphemat, in Patrem quoque et in Spiritum sanctum peccet. Quod si

« Joan. xvi, 12, 13.

(87) Reg. et Seg., μεταλαμβάνοντας. Alii et editi, μεταλαμβάντας.

(88) Hæc, όταν καταξιώθῃσι δωρεὰς τῆς καλιγγενεσίας, desunt in Goblerian. et Felckm. 1. Infra idem, ἀμαρτάνουσιν.

(89) Sic Regius et Seguer. Basiliensis vero, τυχάνη. Editi, τυχοί.

(90) Reg. et Seguer., περί τοῦ Πατρὸς.

(91) Τὸν deest in Regio et Seguer. Mox Regius, Seguer. Anglie. Golder. et Felckm. 1, καὶ τῆ τοῦ Πνεύματος. Editi, καὶ τὸν ἐπὶ τῆ τοῦ Πνεύματος.

μεταλαμβάνοντας (87) αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος δόσει. Ὃταν τοίνυν κατηγοροῦμεν καὶ Ἕλληνας ἀμαρτάνουσιν, εἰς μὲν τὸν Υἱὸν ἀμαρτάνουσιν, ἐπὶ ἐν αὐτοῖς ἔστιν, ὡς πρὸς εἰρηται' δύναται δὲ ὁμοῦ λαμβάνειν ἀρεσιν, όταν καταξιώθῃσι δωρεὰς τῆς καλιγγενεσίας (88). Ὃταν δὲ οἱ βαπτισθέντες ἀμαρτάνωσι, τὴν τοιαύτην παρανομίαν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φθάσειν φησὶν' ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ γενόμενος ἤμαρτε· καὶ διὰ τοῦτο ἀσύγγνωστον εἶναι τὴν κατ' αὐτοῦ τιμωρίαν. »

11. Ὁ δὲ Θεογνώστος καὶ αὐτὸς προστίθει φησι ταῦτα: « Ὁ πρῶτον παραθερηκῶς ὄρον καὶ δεύτερον ἐλάττωτος ἂν ἀξιοῖτο τιμωρίας· ὁ δὲ καὶ τὸν τρίτον ὑπερῶν οὐκ εἶναι ἀν συγγνώμης τυγχάνοι (89). Πρῶτον δὲ ὄρον καὶ δεύτερον φησι: τὴν περί Πατρὸς (90) καὶ Υἱοῦ κατήχησιν· τὸν δὲ τρίτον τὸν (91) ἐπὶ τῇ τελειώσει καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος μετοχῇ παραδιδόμενον λόγον· καὶ τοῦτο βεβαιῶσαι θέλων, ἐπάγει τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον τοῖς μαθηταῖς: « Ἐτι (92) et πολλά ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ' οὐκ ὄνασθε χωρεῖν. » Ὃταν δὲ ἔλθῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διδάξει ὑμᾶς. » Εἰτά φησιν: « Ὅσοι τοῖς μηδέπω χωρεῖν δυναμένοις τὰ τέλεια διαλέγεται ὁ Σωτῆρ, συγκαταβαίνειν αὐτῶν τῇ μικροσθένει· τοῖς δὲ τελειομένοις συγγίνεται (93) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ δέητοι τις ἐκ τούτων ἂν φαίη τὴν τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν ὑπερβάλλειν τῆς τοῦ Υἱοῦ διδασχῆς· ἀλλ' εἰ ὁ μὲν Υἱὸς συγκαταβαίνει τοῖς ἀτέλει, τὸ δὲ Πνεῦμα σφραγὶς ἐστὶ τῶν τελειομένων· οὕτως οὐκ εἶτα τὴν ὑπερβολὴν τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν ἀπικτός ἐστι καὶ ἀσύγνωστος ἢ εἰς τὸ Πνεῦμα βλασφημία· ἀλλ' εἰ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀτέλεισι ἐστὶ συγγνώμη· ἐπὶ δὲ τοῖς γευσάμενοις τῆς οὐρανίου (94) δωρεὰς καὶ τελειωθείσιν οὐδεμία περιλείπεται συγγνώμης ἀπολογία καὶ παρατήρησις. » Ἐκείνοι μὲν οὖν ταῦτα.

12. Ἐγὼ δὲ ἀρ' ὧν ἔμαθον, νομίζω τὴν ἑκατέρου δianoian μετρίως τινὸς δοκιμασίας ἐπιδείσθαι καὶ κατανοήσεως· μὴ ἀρα κεχυρμένους (95) ἐστὶ τις ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπ' αὐτῶν εἰρημένοις βαθυτέρος νοῦς. Δῆλον γάρ, ὡς, ὁ Υἱὸς ἐν τῇ Πατρὶ ὧν, ἐν τούτοις ἔστιν, ἐν οἷς καὶ ὁ Πατὴρ ἐστὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἄπεισιν. Ἄδιαφρετος γὰρ ἐστὶν ἡ ἅγια καὶ μακαρία, καὶ τέλεια Τριάς. Ἐτι δ' οὖν (96) εἰ πάντα διὰ Υἱοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκε, πῶς ἂν ἐκτός εἴη τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων; Μὴ ἔντων δὲ ἐκείνων αὐτοῦ μακρόν, ἐν πᾶσιν ἂν καὶ αὐτὸς εἰκότως εἴη· ὡς ἐξ ἀνάγκης τὸν εἰς τὸν Υἱὸν ἀμαρτάνοντα καὶ βλασφημῶντα ἀμαρτάνειν καὶ εἰς τὸν Πατέρα

(92) Regius et Seguerian., Ἐπει. Paulo post in itidem deest post όταν. Ibidem Regius, Seguer. Gohler. et Felc. primus, τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Editi, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Hic autem Scripturæ locus, quoad sententiam tantum, non ad verbum ab Athanasio affertur.

(93) Regius et Seguerian., συγγίνεται.

(94) Regius et Seguerian., ἐπουρανίου.

(95) Regius et Seguerian., καὶ κεχυρμένοις.

(96) Sic Reg. et Seguer. Editi vero, Ἐτι δ' ἄν.

καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ τὸ ἅγιον δὲ λουτρὸν εἰ μὲν εἰς τὸ ἅγιον (97) Πνεῦμα μόνον ἐβέβητο, εἰκότως ἂν ἐλέγγοτο τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ Πνεῦμα μόνον ἀμαρτάνειν· ἐπιθεὶ δὲ εἰς Πατέρα (98), καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα δίδοται, καὶ οὕτω τελειοῦται τῶν βαπτιζομένων ἕκαστος, ἀνάγκη πάλιν (99) τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα παραβαίνοντας εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα τὴν βλασφημίαν ποιεῖσθαι. Καὶ τοῦτο δὲ δίκαιον ἂν εἴη λογίζεσθαι καὶ νοεῖν. Εἰ μὲν πρὸς λαβόντας τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, τοὺς Φαρισαίους λέγω (1), καὶ μετασχόντας αὐτοὺς ἤδη τῆς δωριδῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διελέγγοτο ὁ Κύριος, πιθανῆ τις ἦν ἡ τοιαύτη διάνα, ὡς παλινδρομήσαντας, καὶ πλημμελῆσαντας εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· εἰ δὲ μήτε τὸ λουτρὸν εἰλήραστον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου (2) βάπτισμα ἐξουθενήσαντες ἦσαν, πῶς ἤτις τοῦτους ὡς βλασφημῆσαντας εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ μὴδέπω μέτοχοι γαγόνοιον (3); Καὶ γὰρ οὐ δεδάσκον ἀπλῶς ὁ Κύριος ἐλάλει ταῦτα, οὐδὲ ἐπὶ μίλλουσι τὴν τιμωρίαν ἠπειλεῖ· ἀλλ' ἐθύς αἰτιώμενος ἀληθῶς τοὺς Φαρισαίους, ὡς ἤδη γενόμενος ὑπευθύνους τῆς τηλικαύτης βλασφημίας, εἴρηκε τοῦτο τὸ ῥητὸν ὁ Κύριος. Τῶν δὲ Φαρισαίων οὕτω κατηγοροῦμένων, καὶ πρὶν λαθεῖν αὐτοὺς τὸ βάπτισμα, οὐκ ἂν εἴη τοῦτο ῥητὸν ἐπὶ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν παραβαίνοντας· καὶ μάλιστα οὐκ ἀπλῶς ἐπὶ ἀμαρτίας, ἀλλ' ἐπὶ βλασφημίᾳ αὐτοῦς ἤτιςτο. Διαφέρει δὲ, οὐκ εἰ μὲν ἀμαρτάνων παραβαίνει νόμον ὁ δὲ βλασφημῶν εἰς αὐτὴν ἀσβεβὴ τὴν θεότητα. Ἐπὶ πολλαῖς δ' οὖν πρότερον πλημμελείαις αἰτιώμενος αὐτοὺς ὁ ὤψτηρ, οὐκ (4) τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τῶν γενῶν διὰ ἀργύριον παρβάνων, καὶ τὰ τῶν προσηγῶν παρεκρούοντο, καὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐποιοῦν οἶκον ἐμπορίου, ὅμοι; παρῆγει καὶ μετανοεῖν αὐτοὺς (5). Ἐπὶ δὲ τῷ λέγειν αὐτοὺς, Ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, οὐκ εἴη ταύτην ἀμαρτίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ βλασφημίαν εἴρηκεν εἶναι τηλικαύτην, ὡς ταῖς ἀφροκτον καὶ ἀσύγγνωστον εἶναι τὴν τιμωρίαν τοῦ τοιαῦτα τολμῶσιν.

13. Ἄλλως τε, εἰ τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμαρτανόντων χάριν εἴρηται τοῦτο τὸ ῥητὸν, καὶ τοῦτοις ἀσύγνωστός ἐστὶν ἡ (6) τῶν πλημμελιῶν δική· πῶς τρ μὲν ἐν Κορινθῶ μετανοοῦναι κοροὺ τὴν αὐτὴν ἀγάπην ὁ Ἀπόστολος, τοὺς δὲ Γαλάτας παλινδρομήσαντας ὠβνεί, ἀρχῆς οὐ πάλιν μορφοῦθι Χριστὸς ἐν αὐτοῖς; Ἐν δὲ τῷ λέγειν, πάλιν, θεκνῶναι αὐτῶν καὶ τὴν προτέραν ἐν τῷ Πνεύματι τελειότητα. Τί δὲ καὶ Νουάτω (7) μεμψόμεθα ἀνατροῦντι μετάνοιαν, καὶ

¹¹ II Cor. II, 8. ¹² Galat. IV, 19.

(97) Regius, Seguer. Goblerian. et Felckm. I, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

(98) Sic Regius, Seguer. Anglican. Goblerian. et Felc. I. In editis, δὲ καὶ εἰς Πατέρα.

(99) Regius et Seguer., εἰ ἀνάγκη πάλιν.

(1) Seguer., Φαρισαίους, et infra sic idem. Paulo post Reg. et Seguerian., ὡς παλινδρομήσαντας καὶ πλημμελῆσαντας. Anglic., ὡς παλινδρομήσαντας καὶ πλημ. Editi, ὡς παλινδρομήσαντας αὐτοὺς καὶ πλημ.

(2) Regius, et Ἰωάννου.

(3) Ita Regius et Seguer. rectius ouam editi, γε-

sanctum Iavacrum in nomine Spiritus sancti tantum daretur, jure diceretur baptizatos, in Spiritum sanctum duntaxat peccare. Cum autem in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti detur: sicque singuli qui baptizantur, initiuntur, consentaneum prorsus est ut qui post baptismum pravaricantur, in sanctam et indivisam Trinitatem blasphemant. Et hoc æquum est ita cogitare et intelligere. Certe si ii quos ille alloquebatur, Pharisei nempe, Iavacrum regenerationis accepissent, et doni sancti Spiritus jam participes fuissent, verisimilis esset ejusmodi interpretatio, illi quippe a justitia descivissent, et in Spiritum sanctum deliquissent, sed cum Iavacrum non accepissent, sed etiam baptismum Joannis vilipenderint, cur illos accusabat ut qui blasphemassent in Spiritum sanctum, cujus nondum participes effecti fuerant? Non enim simpliciter docendo Dominus hæc loquebatur, neque iis qui futuri erant supplicium interminabatur; sed in presentia vere Phariseos incusans utpote tantæ blasphemæ jam reos, illud dicebat Dominus. Phariseis igitur ita accusatis priusquam baptismum perciperent, hoc certe dictum eis minime spectat qui post Iavacrum pravaricantur, et præsertim quia eos non de quibuslibet peccatis, sed de blasphemia accusabat. Hæc autem inter se differunt, quod qui peccat, legem transgrediat, qui vero blasphemat, in ipsam deitatem impie agit. Cum autem illos de multis 563 criminibus prius accusaret Salvator, quod scilicet legem de parentibus latam propter pecuniam transgredierentur, et prophetarum dicta respuerent, ac domum Dei domum facerent negotiorum; atamen hotabat eorum ut penitentiam agerent. Verum ubi ipsium dicerent in Beelzebulem ejicere dæmonia; non hoc ultra peccatum simpliciter, sed blasphemiam dixit esse tantam, ut qui talia proferre ausi essent, nec penam effugere, nec veniam obtinere possent.

13. Alioqui si eorum causa qui post Iavacrum peccant id dictum fuisset, et illi veniam peccatorum obtinere non possent, cur hominem apud Corinthios penitentem, in charitate confirmat Paulus ¹¹, Galatas vero retrorsum abeuntes parturit donec formetur iterum in eis Christus ¹²? Cum autem dicit, iterum, pristinam eorum in Spiritu perfectionem declarat. Cur vero Novatum culpamque penitentiam tollentem, ac dicentem nullam superesse iis veniam

γόνασι. Infra Seguer., τιμωρίαν ἐλάλει.

(4) Reg. et Seguer. et edit. Commel., δε. Editi vero Paris. et Basil., δε. Infra idem, δε' ἀργύριου.

(5) Regius et Seguer. αὐτοῖς. Mox Reg. Seguer. Gobler. Felck. I, ἐκβάλλει. Editi, ἐκβάλλειν. Paulo post editi habent καὶ ante βλασφημίαν, quæ particula deest in Reg. Seguer. Gobler. et Felc. I.

(6) 'H deest in Basil. Paulo post αὐτῆ ἀβαστ a Basil.

(7) Regius, Seguer. Anglic. Goblerian. et Felc. I, Νουάτω. Editi et alii, Νουάτω. Basil. ad marginem habet Νουάτω. Regius et Seguer. hæc ad margi-

qui post lavacrum peccaverint, si hæc verba de illis qui post lavacrum peccaverint dicta fuere? Etenim quod in Epistola ad Hebræos dictum est, non excludit a pœnitentiæ peccatores; sed ostendit unicum et non duplex esse Ecclesiæ catholicæ baptismum. Hebræis enim hæc scripsit: et ne illi pœnitentiæ obtentu existarent, juxta legis consuetudinem, multa esse et quotidie baptismata; ideo eos ad pœnitentiam hortatur: unamque esse per baptismum renovationem, nec secundam suppressæ affirmat, ut in alia scribit Epistola: « Una fides, unum baptismum ». Neque enim, ait, impossibile est pœnitentiam; sed impossibile est obtentu pœnitentiæ nos renovare. Est autem ingens inter hæc dicta discrimen. Is enim quem pœnitent, peccare quidem desinit, retinet tamen vulnerum cicatrices. Qui autem baptizatur, veterem exiit hominem, et renovatur, superne genitus Spiritus gratia.

14. Hæc igitur cogitanti mihi, major in hoc dicto occurrit sententiæ profunditas. Quapropter multis antea Dominum precatum, qui supra puteum sedit, et super mare deambulavit, ad dispensationem redco in illo pro nobis exhibitam, fortassis ex illa lectionis assequar intellectum. Omnis itaque divina Scriptura hanc annuntiat et prædicat, maximeque Joannes qui ait: « Verbum caro factum est et habitavit in nobis »; et Paulus his verbis: « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis ». Ideo enim Deus cum esset, atque humo factus esset, ut Deus excubaret mortuus, verbo sanabat universos, mutavit etiam aquam in vinum. Non enim hominis hæc erant opera; prout autem gestabat corpus, sitiebat, laborabat et patiebatur: non enim hæc erant deitati propria. Et ut Deus quidem aiebat: « Ego in Patre et Pater in me »: et autem corpus gestabat, Judæos arguebat: « Quid me queritis interficere, bo-

« Ephes. iv, 5. « Joan. i, 14. « Philip. ii, 6-8. « Joan. xiv, 11.

nem habent, περί Ναυάτου πρεσβυτέρου, Κορνηλίου τῷ Ρώμης ἐπισκόπου. Similis habetur locus in Testimonio Scripturæ sacræ et in Quest. ad Antiochum infra edendis. Mox editi ante μετόπισαν, articulum habent τῆν, qui deest in Regio, Seguerian. Gobler. Anglican. et Felc. 4 et 2. Paulo post Reg. et Seguer., συγγνώμην εἶναι τοῖς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνουσι (Reg., ἁμαρτάνοντας) εἰρηται τὸ ῥήτον. Gobler et Felckm. 1, συγγνώμην εἶναι τοῖς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνουσι. Καὶ γὰρ τὸ, omissis mediis. Editi et alii recte habent, ut in contextu.

(8) Regius et Seguer. soli post γὰρ habent καὶ. Mox editi, ῥήτον εἰρημένον. Sed ῥήτον cum deest in Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, et alioqui superfluum, expunctum est. Paulo post τῆν ante μετόπισαν desunt in Gobler. et Felc. 1 et 2.

(9) Reg. et Seguerian., πολλὰ καὶ καθ' ἡμέραν. Gobler. et Felckm. 4, πολλὰ μεθ' ἡμέραν. Editi et alii, πολλὰ καθ' ἡμέραν.

(10) Ita Reg. et Seguerian. Editi, οὐ δυνατὸν. Mox

ἁφάσκοντι μηδεμίαν συγγνώμην ἔχειν τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας, εἰ διὰ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας εἰρηται: τὸ ῥήτον; Καὶ γὰρ (8) τὸ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους εἰρημένον οὐκ ἐκκλιθὲν ἐστὶ τῶν ἁμαρτάνόντων τῶν μετανοῶν, ἀλλὰ δευτέρου ἐν εἶναι τὸ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας βάπτισμα καὶ μὴ δευτέρου. Ἑβραίους γὰρ ἔγραψε: καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι, κατὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ συνήθειαν, προφάσει μετανοίας εἶναι πολλὰ καὶ καθ' ἡμέραν (9) βάπτισματα, διὰ τοῦτο μετανοεῖν μὲν παραινέει, μίαν δὲ εἶναι τὴν ἀνακαινίσιν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μὴ δευτέρου ἀποφαίνεται, ὡς καὶ ἐν ἑτέρῳ Ἐπιστολῆς φησι: « Μία πίστις, ἐν βάπτισμα. » Οὐδὲ γὰρ, εἶπεν, ἀδύνατον μετανοεῖν ἀλλ' ἀδύνατον (10) προφάσει μετανοίας ἀνακαινίζειν ἡμᾶς. Ἐχει δὲ πολλὴν τὴν διαφορὰν ὁ μὲν γὰρ μετανοῶν παύεται μὲν τοῦ ἁμαρτάνειν, ἔχει δὲ τῶν τραυμάτων τὰς οὐλὰς: ὁ δὲ βαπτιζόμενος τὸν μὲν παλαιὸν (11) ἀπεκδυόμεναι, ἀνακαινίζεται δὲ, ἄνωθεν γεννηθεὶς τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι.

14. Τοιαῦτα δὲ ὅν μοι λογιζομένη, μετὸν ἀπαντᾶ τὸ βάθος τῆς ἐν τῷ ῥήτῳ (12) διανοίας: καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ πρότερον παρακαλέσας τὸν ἐπὶ τὸ φέρει καθεστῶντα, καὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατήσαντα Κύριον, ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν λοιπὴν τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέρχομαι, τάχα πως ἐξ αὐτῆς τὸν ἐν τῷ ἀναγνώσματι νοῦν λαβεῖν δύνηθω. Πίστα τοίνυν ἡ θεῆ Ἐπιτολή ταύτην εὐαγγελίζεται καὶ κηρύττει, μάλιστα δὲ ὁ μὲν Ἰωάννης λέγων: « Ὁ Ἄδολος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν: » ὁ δὲ Παῦλος γράφων: « Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἄρπαγγὸν ἠγῆσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ: ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν (13), καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ θανάτου. » Διὰ τοῦτο (14) γὰρ Θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ὡς μὲν Θεὸς ἔχειτε νεκροῦς, καὶ λόγῳ πάντας θεοραπίου, μετέβαλε καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον: οὐ γὰρ ἦν ἀνθρώπου ταῦτα ἔργα (15): ὡς δὲ σῶμα φορῶν, ἐδέξα καὶ ἐκοπία, καὶ ἔπασχεν: οὐ γὰρ ἦν ἴδια ταῦτα τῆς θεότητος. Καὶ ὡς μὲν Θεὸς ἔλεγεν: « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί: » ὡς δὲ σῶμα φορῶν,

post ἡμᾶς, in editis legebatur τις, quæ vox cum desit in Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, expuncta est.

(11) Reg. et Seguerian. soli, τὸ μὲν παλαιόν, non male. Paulo post editi, ὡς ἄνωθεν. Sed in Regiu, Seguer. Goblerian. et Felc. 1, ὡς deest.

(12) Sic Basil. Anglic. et editi. Reg. vero, Seguer. Gobler. et Felc. 1, μετὸν πάντα τῆς ἐν τῷ ῥήτῳ. Mox Gohlerian. et Felck. 1, παρακαλέσας τὸν Κύριον, ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν. Ibidem Anglican., καθεστῶντα.

(13) Gobler. et Felckm. 1, λαβὼν ὑπήκοος γεν., omissis intermediis.

(14) Διὰ τοῦτο, etc., hæc leguntur in conc. Lateran. tom. VI Conciliorum, pag. 304. Ibidem legitur in Lateran.: « Ἄνθρωπος γενόμενος, ὡς μὲν Θεὸς ὢν τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλεν, ὡς δὲ σῶμα φορῶν ἐδέξα, καὶ ἐκοπία, καὶ ἔπασχεν: οὐ γὰρ οὐν ἴδια ταῦτα τῆς θεότητος. Mox Regius et Seguer., πάντα θεοραπίου.

(15) Anglic. Gobler. et Felck. 1, ταῦτα τὰ ἔργα.

ἤλαττε τούς Ἰουδαίους· « Τί με ζητεῖτε ἀποκτείνει, ἄνθρωπον, ὅς τὴν ἀλήθειαν ὁμῶν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς; » Ἐγένετο δὲ ταῦτα (16) οὐ δεηρημίνως κατὰ τὴν τῶν γινομένων ποιότητα, ὥστε τὰ μὲν τοῦ σώματος χωρὶς τῆς θεότητος, τὰ δὲ τῆς θεότητος χωρὶς τοῦ σώματος δεῖκνυσθαι· συνμυμμένως δὲ πάντα ἐγένετο, καὶ εἷς ἦν ὁ ταῦτα ποῶν Κύριος παραδόξως τῇ ἑαυτοῦ χάριτι. Ἐπίτε γὰρ ἀνθρωπίνως, καὶ τὸ πῦσμα ἦν ἔνθεον ἐν αὐτῷ γὰρ ἐποίησε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς (17) τυφλοῦ ἀναβλέπειν. Καὶ δεῖκνύει δὲ θέλων ἑαυτὸν θεόν, ἀνθρωπίνῃ γλώττῃ τοῦτο σημαίνων ἔλεγεν· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἕσμεν » καὶ μόνον δὲ θεῶν ἐθεράπευε (18). Τὴν δὲ ἀνθρωπίνην ἐκτείνων χεῖρα, ἤγειρε τὴν πενθερὰν Πέτρου πυρέσσουσαν, καὶ τὴν τοῦ ἀρχισυναγῶγου θυγατέρα ἤδη τελευτήσασαν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνήγειρεν.

15. Αἰρετικοὶ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἰδίαν ἀπαίδευσιν ἐμάνησαν καὶ οἱ μὲν τὰ σωματικὰ βλέποντες τοῦ Σωτῆρος ἠρνήσαντο τὸ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος » οἱ δὲ τὰ τῆς θεότητος θεωροῦντες ἠγνόησαν τὸ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Ὁ δὲ πιστὸς καὶ ἀποστολικὸς ἀνὴρ, εἰδὼς τὴν τοῦ Κυρίου φιλανθρωπίαν, βλέπων μὲν τὰ τῆς θεότητος σημεῖα, θαυμάζει τὸν ἐν τῷ σώματι Κύριον θεωρῶν δὲ πάλιν καὶ τὰ (19) τοῦ σώματος ἴδια, ὑπερεκπλήσσεται, κατανῶν τὴν ἐν αὐτοῖς τῆς θεότητος ἐνέργειαν. Τσαυτῆς δὲ οὐσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, ὅταν τινὲς εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες, ἴωσι τὸν Κύριον διψῶντα (20), ἢ κοπιῶντα, ἢ πάσχοντα, καὶ μόνον φλυαρήσων ὡς κατὰ ἀνθρώπου τοῦ Σωτῆρος, ἀμαρτάνουσι μὲν μεγάλως, δύναται δὲ ὅμως, ταχέως μεταγινώσκοντες, λαμβάνειν συγγνώμην, ἔχοντες πρόφασιν τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν (ἔχουσι (21) γὰρ καὶ τὸν Ἀπόστολον συγγνώμην αὐτοῖς νέμοντα, καὶ οἰοεὶ χεῖρα αὐτοῖς ἐν τῷ λέγειν ἐκτείνοντα, ὅτι· « Καὶ ὁμολογούμενος μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί »). Ὅταν δὲ πάλιν τὰ τῆς θεότητος ἔργα θεωροῦντες τινες, διατάξωσι (22) περὶ τῆς τοῦ σώματος φύσεως, καὶ αὐτοὶ μὲν ἀμαρτάνουσι τὰ μέγιστα, ὅτι, καίτοι βλέποντες ἐσθίοντα καὶ πάσχοντα, φαντάζονται φαντασίαν· συγγινώσκουσιν δὲ ὅμως καὶ τοῖσι ταχέως μεταγινώσκουσιν ὁ Χριστὸς δύναται, διὰ τὸ καὶ αὐτοῖς ἔχειν πρόφασιν τὴν ἐκ τῶν ἔργων ὑπὲρ ἀνθρώπων μεγαλειότητα. Ἐπειδὴν

minimè qui veritatem vobis locutus sum, quom audivi a Patre * *) Hæc autem nequaquam quæ facta sunt juxta gestarum rerum rationem; ita ut quæ a corpore fierent, sine divinitate; quæ autem a divinitate, sine corpore exhiberentur; sed conjunctim omnia agebantur, et unus erat Dominus qui ea mirabiliter per suam efficiebat gratiam. Spuebat enim ut homo, sputum tamen divinum erat, per ipsum quippe cæco a nativitate visum restituit. Et cum vellet sese Deum exhibere, humana lingua idipsum significans aiebat: « Ego et Pater unum sumus ** »; solaque voluntate sua sanabat. Humanam item manum extendens, socrum Petri febricitantem erexit, et archisynagogi filiam jam defunctam a mortuis suscitavit.

15. Hæretici igitur ignorantia sua insanunt: quorum alii corporea Salvatoris respicientes, negarunt illud, « In principio erat Verbum »; alii quæ divinitatis sunt spectantes, ignoraverunt illud, « Verbum caro factum est ». Vir autem fidelis et apostolicus, gnarus Dominicæ benignitatis, ubi conspici divinitatis signa, miratur enim qui in corpore est, Dominus. Rursus cum ea quæ corpori sunt propria intuetur, obstupescit, animadversa in illis divinitatis efficacia. Ejusmodi cum sit ecclesiastica fides, ubi quidam humana spectantes, Dominum vident sitientem, vel laborantem, vel patientem, et Salvatori velut homini obtrectant: magnopere quidem peccant, possunt tamen celeriter penitentiam agendo, veniam consequi, cum habeant pro excusatione imbecillitatem corporis (cum maxime Apostolus veniam eis concedat et quasi manum illis porrigat, hæc dicendo: « Revera magnam est pietatis mysterium, Deus manifestus est in carne »). Cum autem rursus quidam divinitatis opera considerantes, dubitaverint de corporis natura, ipsi quoque maxime peccant, quod, licet cum videant comederent et patientem, phantasma nihilominus ipsum arbitrentur: verum illis item cito respicientibus veniam Christus donare potest: quod et ipsi pro excusatione habeant, magnitudinem operum hominis potestatem excedentium. Verum posteaquam utrorumque inscitiam et cæcitatem supergressi, qui

* *) Jean. viii, 40. ** Joan. x, 30. ** Joan. i, 1.

(16) Reg. et Seguer., παρὰ τοῦ Πατρὸς μου. Ibid. hæc: « Ἐγένετο δὲ ταῦτα, etc., usque ad ποῶν Κύριος inclusive, habentur in concil. Lateran. eodem loco.

(17) Reg. Seguer. Anglic. et Felck. 2, γεννητῆς. Editi et alii, γενετῆς.

(18) Reg. et Seguer., ἐθεράπευσε. Mox δὲ deest in Guberian. et Felckm. 1. Idem mox, πυρέσσουσαν, αἰρετικοὶ μὲν, omissis intermediis. Hæc autem: αἰρετικοὶ μὲν, cum sequentibus bene multis habentur in concilio Lateranensi, loco supra citato. Mox Lateran., κατὰ τὴν οἰκίαν ἀπαίδευσίν. Regius et Seguer., κατὰ τὴν ἰδίαν ἀπαίδευσιν. Editi et ceteri minus recte, κατὰ τὴν ἰδίαν παιδείαν. Ibid. edit. Commel. et Felckm. 2, ἐμάκρως, mendose.

(19) Tā deest in Seguer.

** ibid. 14. ** 1 Tim. iii, 16.

(20) Gobler. et Felckm. 1, ἴωσι τὸν Κύριον τὰ τοῦ σώματος πάσχοντα, καὶ μόνον φλυαρήσων ὡς, etc.

(21) Hæc quæ uncinis includuntur, usque ad ἐν σαρκί, in nullis codicibus leguntur, præterquam iu Felckm. 2, ubi ad marginem sunt scripta: unde videtur potius glossæma cuiusdam alius esse, quam Athanasii verba. Placuit tamen ea retinere, cum exploratum omnino non sit, sintne adjecticia, an, cum in aliis codicibus vitio scribarum omissa fuissent, ad hujus codicis marginem restituta sint: quod non semel vidimus. In omnibus editis hæc eadem habentur.

(22) Reg. Seguer. Gobler. et Felckm. 4, διατάξωσι. Anglic. et Felckm. 2, διατάξωσι. Basil. et edit. Paris., διατάξωσι. Edit. Commel., διατάξωσι.

videntur habere legis scientiam (quales tum erant A Pharisæi), in insaniam versi fuerint, et quod in corpore est Verbum, omnino negaverint, aut divinitatis opera diabolo ejusque daemonibus attribuerint, merito pro tali impietate indeprecabili sunt supplicio obnoxii. Nam et diabolum pro Deo habuerunt: eumque qui vere et reipsa Deus est, existimarunt nihilo plus in operibus posse quam daemones.

γίασαντο, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα Θεόν, ἤγρήσαντο.

565 16. In ejusmodi igitur impietatem prolapsi erant illius temporis Judæi et inter Judæos Pharisæi. Salvatore enim exhibente opera Patris (nam mortuos excitabat, cæcis visum donabat, claudos ambulare faciebat, surdis auditum aperiebat, mutis loquelam præstabat, declarabatque sibi subditam creaturam esse, imperans ventis, in ipso mari deambulans), turbæ quidem obstupescabant et glorificabant Deum: at contra admirandi illi Pharisæi, aiebant Beelzebub esse ejusmodi opera: nec erubescerant insipientes illi Dei potestatem in diabolum transferre. Unde jure merito Salvator declaravit blasphemiam proferre homines, quæ nec veniam nec remissionem haberet. Nam dum humana respicientes, claudicarent animo, dicentes: « Nonne hic est ille fabri filius? » et: « Quomodo hic literas scit, cum non didicerit? » et: « Quod tu facis signum de teipso? » et: « Descendat nunc de cruce, et credemus ei? »; et patienter tulit homines, utpote qui in Filium hominis peccarent, dolensque super illorum cæcitate dicebat: « Si cognovissetis et vos quæ ad pacem? » Etenim et magno Petro, quod ut de homine loquenti ostiariæ, eodem ille modo respondisset, ploranti ignovit Dominus. Verum ubi illi jam antea lapsi, iterum prolapsi sunt, et ad majorem insaniam devenerunt, ita ut Dei opera Beelzebub esse dicerent, non ulterius illos tulit: in suum enim Spiritum blasphemabant dicentes eum qui hæc faceret non esse Deum sed Beelzebulem. Quapropter eos, utpote non ferenda ausos, æteruis addidit suppliciis. Perinde enim erat

δὲ τὴν ἀμφοτέρων τούτων ἄγνοϊαν καὶ πῆρωσιν ὑπερβάντες οἱ δοκούντες ἔχειν τοῦ νόμου τὴν γνῶσιν (οἳ οἱ ἦσαν (25) οἱ τότε Φαρισαῖοι) εἰς μανίαν τραπῶσαι, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῷ σώματι ὄντα (24) Ἀθῶνον τέλειον ἀρνήσονται, ἥ καὶ τὰ τῆς θεότητος ἔργα τῶν διαβόλων καὶ τοῖς τούτου δαιμονισμῶν ἀναφέρουσιν εἰκότως ἀσύγγωστον ἔχουσι τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσέβειας; ἵπτιται. Τὸν γὰρ διάβολον εἰς Θεόν ἐλοῦσιν πλῆον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τῶν καιμένων

16. Εἰς τοιαύτην τούτων ἀσέβειαν πεντηκότες ἦσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ Φαρισαῖοι. Β Τοῦ γὰρ Σωτῆρος δεικνύοντος (25) τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα, (νεκροῦς γὰρ ἤγειρε, τυφλοῖς ἐχαρίζετο τὸ βλέπειν, χωλοῦς ἐποίησε περιπατεῖν, κωφῶν ἤνοιγε τὴν ἀκοήν, ἀλάλους ἐποίησε λαλεῖν, καὶ τὴν κτίσιν ὑποταξαμένην εἰδείκνυσεν, ἐπιτάσσων τοῖς ἀνέμοις, καὶ περιπατῶν ἐπ' αὐτῆς τῆς θαλάττης [26]), οἱ μὲν ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο καὶ ἐδόξάζον τὸν Θεόν· οἱ δὲ θαυμαστοὶ Φαρισαῖοι ἔλεγον τοῦ Βεελζεβοῦλ εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα· καὶ οὐκ ἠγχοῦντο οἱ ἄφρονες τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἐπὶ τὸν διάβολον μεταφέροντες. Ὅθεν ἀκολουθεῖς ὁ Σωτῆρ ἀσύγγωστα καὶ ἄρκατα βλασφημίαν αὐτοῖς ἀπεφώνησεν. Ἔως μὲν γὰρ εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες ἐχῶλεον τῆ διανοίᾳ, λέγοντες· « Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ (27) τέκνονος υἱός; » καὶ, « Πῶς οὗτος εἶδεν γράμματα, μὴ μαθηθῶς; » καὶ, « Τί σὺ ποιεῖς περὶ σεαυτοῦ σημεῖον; » καὶ, « Καταθήτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. » ἔφερον αὐτοῦς, καὶ, ὡς εἰς Ἰῶν ἀνθρώπου ἁμαρτανόντων αὐτῶν, λυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει αὐτῶν ἔλεγεν· « Εἰ ἔγνωτε καὶ ὁμῆς τὰ εἰς εἰρήνην. » Καὶ γὰρ καὶ τῷ μεγάλῳ (28) Πέτρῳ ὡς περὶ ἀνθρώπου λαλησάσης τῆς θυρωροῦ, καὶ οὕτως ἀποκρινομένην, συνέγνω καλύσαντι ὁ Κύριος. Ὅτε δὲ πεισθέντες ἐπιπτετώκασι, καὶ πλῆον ἐμάνησαν, ὥστε τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα λέγειν εἶναι τοῦ (29) Βεελζεβοῦλ, οὐκέτι λοιπὸν αὐτοῖς ἤνεγκεν· εἰς γὰρ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐβλασφημοῦν, λέγοντες τὸν ταῦτα ποιοῦντα μὴ εἶναι Θεόν, ἀλλὰ Βεελζεβοῦλ. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἀφῆρητα τομῶντας, αἰωνίως ἐτιμωρήσατο. Ἰσον γὰρ ἦν αὐτοῖς τομῶν καὶ (30) εἰπεῖν,

²⁵ Matth. xiii, 55. ²⁶ Joan. vii, 15. ²⁷ Joan. vi, 30. ²⁸ Matth. xxvii, 42. ²⁹ Luc. iix, 42.

(25) Seguerian., οἳ οἱ ἦσαν recte. Regius. οἱ ἦσαν. Editi, οἳ οἱ ἦσαν. Mox Φαρισαῖοι deest in Felc. 2. in Seguer. scribitur Φαρισαῖοι, et vulgo alias. Post cam vocem hæc sequerantur in editis, καὶ οἱ νῦν Ἀρειανοί, quæ cum desint in Reg. Seguer. Basil. Aoglic. Gohler. et Felckm. 1, et alioqui superflua videantur, omissa sunt.

(24) Ὅντα deest in Regio, Seguerian. Gohler. et Felckman. 1, sed legitur in cæteris et editis. Mox Reg. Seguer. et Basil. ἀρνήσονται recte, editi, ἀρνήσονται. Infra item Reg. et Seguer., ἀναφέρουσιν, rectius, quam editi, ἀναφέρουσιν. Mox edit. Comm. cum quibusdam codicibus, τὴν ἐπὶ τῆς τοιαύτης. Edit. Paris. et Reg. Gohler. et Felckm. 1, τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης.

(25) Seg., δεικνύοντος. Ibid. Gobl. Felckm. 1, τοῦ Πατρὸς ἔργα τὰ θαύματα, οἱ μὲν ὄχλοι ἐξεπλ., ὁμοίσις multis. Ibid. Regius et Seg., ἐχαρίζετο. Editi, ἐχαρίζετο.

(26) Seg., θαλάσσης. Mox Regius, ἐξεπλήσσοντο. Paulo post θαυμαστοὶ deest in Goblarian. et Felckm. primo.

(27) Τοῦ deest in editis. Sed legitur in Regio et Seguer., et habetur in Evangelio. Mox οὗ legitur in Felckm. 2 et in editis, habeturque in Evangelio: sed deest in cæteris omnibus manuscriptis. Paulo post Regius et Seg., ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, recte. Editi, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

(28) Μεγάλῳ adest a Gobl. et Felckm. primo. Mox Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus, λαλησάσης τῆς θυρωροῦ. Editi et alii, λαλησάσης τῆς θυρωροῦ. Goblarian. Anglie. et Felckm. primus mox habent ἀποκριναμένην.

(29) Regius totum, male. Mox Seg. et alii quidam codices cum editis habent τὸ κατὰ Πνεῦμα. Sed κατὰ deest in Anglicano, et in Regio deletum est.

(30) Καὶ deest in Felckm. 2.

ἀρόντας τὴν τοῦ κόσμου τάξιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πρόνοιαν, ὅτι καὶ ἡ κτίσις ὑπὸ τοῦ Βεελζεβοῦλ γέγονε· καὶ ὁ ἥλιος ὑπακούων τῷ διαβόλῳ ἀνατίλλει, καὶ δι' αὐτὸν περιπολεῖ τὰ ἄστρα ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ γὰρ ὡστερ ταῦτα τοῦ Θεοῦ, οὕτω κἀκεῖνα τοῦ Πατρὸς ἦν ἔργα· καὶ εἰ ἐκεῖνα τοῦ (31) Βεελζεβοῦλ, ἐξ ἀνάγκης καὶ ταῦτα τοῦ Βεελζεβοῦλ. Καὶ ποῦ λοιπὸν αὐτοῖς τὸ· εἰ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν; Ἄλλ' οὐδὲν ἔξενον τῆς τοιαύτης αὐτῶν μανίας· ἐπεὶ καὶ οἱ τῆς τοιαύτης αὐτῶν γνώμης πατέρες, ἐν τῇ ἐρήμῳ πρὸ ὀλίγου ἐξεληθόντες ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, μάρτυρον πλάσαντες, αὐτῷ τὰς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας πατρὸς Θεοῦ (32) γενομένας ἀνατιθέντες, ἔλεγον· « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου. » Διὰ γοῖν ταῦτην τὴν βλασφημίαν καὶ τότε τῶν τοιαύτων τολμῶσαντων τὴν μὲν ἀρχὴν οὐκ ὀλίγοι, πολλοὶ δὲ ἀνῆρθησαν· ἐπηγγεῖλατο δὲ ὁ Θεὸς λέγων· « Ἢ δ' ἂν ἡμέρᾳ ἐπισκίβωμαι (33), ἐπάψω ἐπ' αὐτοὺς τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν. » Καὶ γὰρ ἑὺς μὲν κἀκεῖνοι δι' ἄρτους καὶ ὕδωρ ἐλάττωσον, ἐπὶ τοσούτων αὐτοῦς οὕτως (34) ἔφερον, ὡς εἰ τις τροφὸς τροφοροφῆσαι τὸν ἑαυτῆς υἱὸν· ὅτε δὲ πῶλον ἐμάνησαν, καὶ ὡς ψάλλει κατ' αὐτῶν τὸ Πνεῦμα· « Ἥλλάξαντο τὴν δόξαν αὐτῶν ἐν ὁμοίωματι μόσχου ἐσθλοῦτον χόρτον· » τὸ (35) τρικυαῦτα λοιπὸν ἀσύγγηστα τολμῶσαντες, ἐπατάχθησαν, ὡς φησὶν ἡ Γραφή, περὶ τῆς πομπῆς τοῦ μόσχου, ὃ ἐποίησεν Ἀαρὼν.

17. Τοιαῦτα καὶ νῦν τολμῶντες ὁ Φαρισαῖοι, τοιαύτην ἐσχάρκασιν παρὰ τοῦ Σωτῆρος τὴν (36) ἀπόφασιν. οἶαν καὶ ὁ παρ' αὐτῶν ὑπονοηθεὶς Βεελζεβοῦλ ἔσχεν ἦδη καὶ ἔχει· ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸ ἠτοιμασμένον πῦρ ἐκείνῳ αἰωνίως συγκατεσθίεσθαι μετ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ δὴ σύγκρισίν τινα ποιούμενος τῆς εἰς ἑαυτὸν (37) καὶ τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον λεγομένης βλασφημίας (38), καὶ ὡς μελλόνος θύοις τοῦ Πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο μεζύονα τὴν αἰτίαν ἰχθυοῦς τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα γινομένης, ταῦτ' εἴρηκε· μὴ γένοιτο! Φθάσις γὰρ εἰδωθεῖν, ὅτι πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ἔστι, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λήφεται, καὶ οὕτῳ δοξάσει τὸν Υἱόν. Καὶ οὐχὶ τὸ Πνεῦμα τὸν Υἱὸν διδωσιν, ἀλλ' ὁ Υἱὸς παρέχει τὸ Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς, καὶ δι' αὐτῶν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. Ὁχ' ὁμοῦ σὺν εἴρηκεν ὁ Σωτὴρ· ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἐπ' ἀμφοτέρους γινομένης τῆς βλασφημίας, καὶ τῆς

³⁷ Genes. i. 1. ³⁸ Exod. xxxii. 4. ³⁹ ibid. 34.

(31) Τοῦ ἀντι Βεελζεβοῦλ δεῖσθαι ἐν ἐδίτῃ, sed habetur in Regio, Seg. Gobl. et Felckm. primo. Mox in iisdem hæc desunt, ἐξ ἀνάγκης καὶ ταῦτα τοῦ Βεελζεβοῦλ propter ὁμοιότητον. In iisdem mox τὸ δεῖσθαι.

(32) Regius et Seg., πατρὸς τοῦ Θεοῦ.

(33) Goblirianus et Felckm. primus, ἐπισκίβωμαι.

(34) Sic Regius et Seg. recte. Editi, οὕτως. Mox Gobl. et Felckm. primus, τροφοροφῆσαι, mendose. Paulo post edit. Commel. et Felckm. 2 male, ἐμάνησαν. Infra Regius, Seg. et Græcusc Scripturæ textus, δόξαν αὐτῶν. Editi, δόξαν αὐτοῦ. Gobl. et Felckm. primus, δόξαν τοῦ Θεοῦ.

(35) Tὸ δεῖσθαι in Anglicanus et Felck. primo. Mox pro ἐπατάχθησαν, Goblirianus, ἐματάχθησαν. Felck.

A illud ac si, dum cernerent mundi ordinem, et providentiam hæc gubernantem, ansi essent dicere, rerum naturam a Beelzebule fuisse conditam: aut solem, ut diabolo obsequeretur, oriri: et ejus causa astra in cælo circumagi. Nam quemadmodum hæc Dei sunt, ita et illa Patris erant opera: et si illa Beelzebulis, necessario et ista Beelzebulis fuerint: et quorsum postea hæc referent, « In principio fecit Deus cælum et terram? » Verum non insolens est isthæc eorum insaniam. Siquidem horum Patres, eadem mente præditi, in eremo cum nuper ex Ægypto egressi essent, vitulo a se conflatō Dei erga se beneficia referentes, dicebant: « Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti ». Ob hanc itaque blasphemiam, protinus ex iis qui talia ausi fuerant, initio non pauci sed plurimi occisi sunt: denuntiavit quoque Deus dicens: « Qua die visitabo, inducam super eos peccatum eorum ». Nam quandiu illi ob panis et aquæ penuriam obmurmurabant, homines tolerabat, haud secum quam nutrix alumnium suum: ubi autem ad majorem insaniam progressi, ut psallit contra eos Spiritus: « Mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum ». Jam cum rem indeprecabilem ausi essent, percussi sunt, ut ait Scriptura, ob fabricatum vitulum, quem fecerat Aaron.

17. Eadem et nunc ausi Pharisei, talem **566** a Domino retulerunt damnationem, qualem Beelzebule quem illi eorum auctorem suspicati sunt, jam tunc habuit et habet; ita ut ipsi quoque in igne æternitatis illi præparato cum ipso absumendi sint. Non enim hæc ideo locutus est, ut blasphemiam in se prolatam cum blasphemiam in Spiritum sanctum conferret; quasi Spiritus sanctus se major esset, ideoque majus crimen esset blasphemiam in Spiritum sanctum: absit! Nam ante docuerat omnia quæ Pater habet, Filii esse, et ex Filio Spiritum esse accepturum, ipsumque Spiritum glorificaturum esse Filium. Neque Spiritus Filium dat; sed Filius Spiritum præbet discipulis, ac per illos iis qui in se credunt. Non eo itaque animo locutus est Salvator: sed quasi blasphemiam in utrumque prolata in se ipsum recurreret, et illa minor, alia major esset, hæc

³⁶ Psal. cv. 22. ³⁷ Exod. xxxii. 35.

vero secundus, ἐπατάχθησαν. Editio Commel., ἐματάχθησαν.

(36) Sic Regius et Seg. In editis tñ deest. Mox Regius et Seg., οἶαν, recte. Editi, οἶα. Infra post πῦρ in Felckm. 2 et in editis, ἐκείνῳ. In aliis omnibus, ἐκείνο. Utraque lectio quadrare potest, sed præstare videtur prior. Mox post μετ' αὐτοῦ. Regius et Seg., ὄν' αὐτοῦ.

(37) Sic Reg. Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi, εἰς ταῦτόν.

(38) Sic Regius, Seg. Anglic. Gobl. Felckm. primus et edit. Paris. in qua tamen deest βλασφημίας post γινομένης, edit. Commel., λεγομένης βλασφημίας ταῦτ' εἴρηκεν, omissis intermediis propter repetitam βλασφημίας vocem. Ibidem Basil., τοιαῦτα εἴρηκεν.

locutus est Dominus. Etenim utramque proferebant Pharisæi : cum enim hominem cernerent, ipsi convitiabantur : « Unde huic sapientia isthæc ? » et : « Quinquaginta annos nondum habes et Abraham vidisti ? » Et Patris opera cum conspicerent, non solum ejus divinitatem negaverunt ; verum etiam contra illam locuti, siebant in ipso Domino esse Beelzebulem, et Beelzebub esse ejusmodi opera. Quapropter quasi utraque blasphemiam in se diceretur, et alia quidem minor esset, quod humanitatem, alia major, quod divinitatem spectaret, de majori dixit ejus vindictam indeprecabilem illis esse. Certe cum discipulis suis firmitatem fiduciamque præberet his verbis : « Si patrem familias Beelzebulem vocaverunt », se patrem familias esse declaravit, qui sic a Judæis maledictis iucesseretur.

18. Quod si Judæi dum dicerent, « in Beelzebulem », nulli nisi Domino convitiabantur, perspicuum sane est, illud, « Blasphemiam vero in Spiritum », de ipso Domino dictum esse, totamque sententiam ad seipsum Salvatorem retulisse. Ipse namque universi patrem familias est : idipsum quippe confirmationis causa jam repetere subterfugiendum non est. Sitire, laborare, dormire, colapbis cædi, comedere, hominum propria sunt : opera autem quæ faciebat Dominus, non hominum, sed Dei erant. Cum igitur quidam, uti superius dixi, his conspectis, Domino ut homini convitiarentur, minus supplicium merebantur, quam ii qui Dei opera diabolo ascriberent. Hi enim non solum sancta canibus projiciunt ; sed et Deum diabolo comparant, et lucem tenebras esse dicunt. Hanc certe esse Pharisæorum nunquam remittendam blasphemiam Marcus observavit, his verbis : « Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habet remissionem, sed reus est æterni delicti, quoniam dicebant : Spiritum immundum habet ». Et is qui a nativitate cæcus fuerat, visu recepto, testificabatur : « A sæculo non est auditum, quod quis aperuerit oculos cæci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam ». Turbæ autem admirantes super iis quæ a Domino facta fuerant, siebant : « Hæc verba non sunt demonium habentis : nunquid dæ-

Α μὲν ἐλάττωνος, τῆς δὲ ὑπερβαλλούσης ταύτα λελάθει καὶ ὁ Κύριος. Καὶ γὰρ καὶ (39) αὐτοὶ οἱ Φαρισαῖοι ἀμφότερα ἦσαν λέγοντας· καὶ ἀνθρώπων βλέποντες, αὐτὸν ἐλοιδοῦν· « Πῶθεν τοῦτω ἡ σοφία αὐτῆς ; » καὶ, « Πεντήκοντα ἔτη οὕτω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἐώρακας ; » Καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα θεωροῦντες, οὐ μόνον ἠρῶνουντο (40) τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνεὶ ταύτης ἔλεγον ἐν αὐτῷ εἶναι τὸν Βεελζεβοῦλ, καὶ αὐτοῦ εἶναι τὰ ἔργα. Διὰ τοῦτο, ὡς εἰς αὐτὸν ἀμφοτέρων λεγομένων, καὶ τῆς μὲν ἐλάττωνος βλασφημίας (41) οὕσης διὰ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς δὲ μεζιζονος διὰ τὴν θεότητα, ἐπὶ τῇ μείοντι καὶ αὐτῶν τὸ ἀπυκτον τῆς τιμωρίας ἔλεγεν. Ἀμείλει τοὺς μαθητὰς παραβαρύνων καὶ λέγων, ὅτι (42) « Εἰ τὸν οἰκοδοσῶ τὴν Βεελζεβοῦλ ἐπεκάλεισαν, » ἑαυτὸν εἶναι τὸν οἰκοδοσῶντα ἔλεγεν, τὸν καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων οὕτω βλασφημοῦμενον.

18. Εἰ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι (45) λέγοντας, « ἐν Βεελζεβοῦλ, » οὐδένα ἕτερον ἢ τὸν Κύριον ἐλοιδοῦν, δηλονότιον ἔστιν, ὡς τὸ λεγόμενον, « Ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία, » εἰς αὐτὸν ἔστι τὸν Κύριον λεγομένη, καὶ τὸ ἐρηγὸν ὅλον περὶ ἑαυτοῦ σημάτων ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ τοῦ παντὸς οἰκοδοσῶν· πάλιν γὰρ ἀσφαλῆως ἔνεκα τὸ αὐτὸ εἰπεῖν οὐκ ὄκνησεν. Τὸ δεῖξάν (44), τὸ κοπιᾶν, τὸ κοιμάσθαι, τὸ βαρῖζεσθαι, τὸ ἐσθίειν, ἀνθρώπων ἔστιν ἴδια· τὰ δὲ ἔργα ἃ ἐποίησεν ὁ Κύριος, οὐκ ἔτι ἀνθρώπων (45), ἀλλὰ Θεοῦ ἦν αὐτὰ ποιεῖν. Ὅταν ὡς τινες, καθὰ πρότερον εἶπον, ταῦτα βλέποντες ὡς ἀνθρώπων λοιδωρῶνται τῷ Κυρίῳ, ἐλάττωνος ἀν (46) ἀξιῶντο τιμωρίας τῶν τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα μεταφερόντων εἰς τὸν διάβολον. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐ (47) μόνον τὰ ἅγια τοῦ κυρίου βλάπτουσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν τῷ διαβόλῳ συγκρίνουσι, καὶ τὸ φῶς λέγουσιν εἶναι σκότος. Ταύτην γοῦν (48) εἶναι τῶν Φαρισαίων τὴν ἀσύγνωστον βλασφημίαν ὁ Μάρκος παρετήρησται λέγων· « Ὅς δ' ἀνβλασφημῆσθαι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν, ἀλλ' ἔνοχος ἔστιν αἰωνίου ἁμαρτίας· ὅτι ἔλεγον, Πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει. » Καὶ ὁ μὲν ἐκ γενετῆς (49) τυφλὸς ἀναβλέψας ἁμαρτύρει· « Ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἤκουσθη, ὅτι ἠνοιξέ τις ὀφθαλμούς τυφλοῦ γεγεννημένου. Εἰ μὴ ἦν οὕτως παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὕτως· οἷ τὸ ἐχλοῖ, θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς γινομένοις (50) ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἔλεγον· « Ταῦτα τὰ ἀ-

³⁹ Matth. xiii, 54. ⁴⁰ Joan. viii, 57. ⁴¹ Matth. x, 29, 30. ⁴² Joan. ix, 32, 33.

(39) In Regio et Seg. deest καὶ secundum Paulo post Seg. Gobl. et Felckm. primus, ἀμφότεροι. Alii et editi, ἀμφότερα.

(40) Sic omnes mss. præter Felckm. 2, qui cum editis habet ἠρῶνουντο.

(41) Regius et Seg., τῆς μὲν ἀνθρωπίνης βλασφημίας male. Paulo post hæc, τῆς δὲ μεζιζονος διὰ τὴν θεότητα, desunt in Felckm. 2. Editio Commel., διὰ τῆς θεότητος.

(42) Ὅτι deest in Gobl. et Felckm. primo; καὶ sequens deest in iisdem, et ibidem τῶν deest in iisdem et in Basil.

(43) Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus, Ὁ δὲ Ἰουδαῖοι, omisso et. Infra in iisdem deest τῶν. Editi et alii nt in contextu.

(44) Regius et Seg., διψᾶν. Gobl. et Felckm. prius, διψεῖν, mendose.

25. ⁴⁵ Matth. xii, 24. ⁴⁶ ibid. 31. ⁴⁷ Marc. iii,

(45) Regius, οὐκ ἔτι ἀνθρώπου. Seguer. Gobl. et Felckm. primus, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου. Editi et alii, οὐκ ἔτι ἀνθρώπων. Mox hæc, καθὰ πρότερον εἶπον, desunt in Gobl. et Felckm. primo.

(46) Ἄν deest in Regio et Seg.

(47) Ὅτι deest in Regio.

(48) Gobl. et Felckm. primus, οὖν. Mox Seguer., Φαρισαίων. Ibid. Gobl. et Felckm. primus, ἀσύγνωστον τιμωρίαν καὶ βλασφημίαν. Paulo post παρετήρησται, sic edit. Paris. Reg. Seg. Gobl. et Angl. At Basil. Felckm. 1 et 2, παρετήρησται. Editio Commel., παρετήρησται, mendose.

(49) Gobl. et Felckm. primus, γενετῆς. Infra Regius, Seg. Basil. et Anglican., γεγεννημένου. Editi, γεγεννημένου. Paulo post Gobl. et Felckm. primus, οἱ δὲ ἔχλοϊ.

(50) Seg. Gobl. et Felckm. primus, γενομένοις.

ματα οὐκ ἔστι δαιμονιοζομένου· μή δαιμόνιον δύναται ἄρῳ τοῦ νόμου, οἱ Φαρισαῖοι, οἱ τὰ κράττεα πλατύνοντες, καὶ κομπάζοντες ὡς πλεόντι τῶν ἄλλων γινώσκοντες, οὐδ' οὕτως ῥηχόνοντο· κατὰ δὲ τὸ γεγραμμένον, ἔθουον οἱ τάλανες δαιμονίῳ καὶ οὐ Θεῷ, λέγοντες δαιμόνιον ἔχειν τὸν Κύριον, καὶ δαιμόνιον εἶναι τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργα. Ἐπασχον δὲ τοῦτο δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα μόνον ἀρνήσωνται τὸν ταῦτα ποιοῦντα Θεὸν εἶναι, καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Εἰ γὰρ τὸ ἐθεῖεν καὶ τὸ τοῦ σώματος ἡ θῆξις ἐδεικνυεν αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον, διὰ τὴν μὴ ἐκ τῶν ἔργων ἐθεώρουσαν αὐτὸν εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν Πατέρα ἐν αὐτῷ; Ἄλλ' οὐκ ἤθελον· μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τὸν Βεελζεβοῦλ εἶχον ἐν ἑαυτοῖς (51) πεφρονημένοι, ὡς ἐκ μὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἄνθρωπον αὐτὸν ὀνομάζουσιν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων, ἃ ἦν ἔργα Θεοῦ, μηκέτι Θεὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς Βεελζεβοῦλ ἄν' ἐκείνου θεοποιεῖν, ἵνα σὺν αὐτῷ λοιπὸν αἰωνίως (52) ἐν τῷ πυρὶ κολάζωνται.

49. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ ἀναγνώματος παρατήρησις τοιαύτην ἔμφασιν τινα (53) παρέχειν μοι δοκεῖ, καὶ εἰκνύειν εἰς αὐτὸν φθάνειν ἀμφοτέρας τὰς βλασφημίας, καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἰρηκνίαι τὴν, « Ἰὼς ἀνθρώπου, » καὶ τὴν, « Πνεῦμα· » ἐν' ἐκ τούτου μὲν τὸ σωματικὸν ἑαυτοῦ δειξῆν, ἐκ δὲ τοῦ πνεύματος τὴν πνευματικὴν ἑαυτοῦ καὶ νοητὴν καὶ ἀληθεστάτην (54) θεότητα δηλώσῃ. Καὶ γὰρ τὸ μὲν λαθεῖν δυνάμενον συγγνώμην ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου συνέταξεν, ἵνα τὸ σωματικὸν ἑαυτοῦ σημάδι· τὴν δὲ ἀσύγγνωστον βλασφημίαν εἰς τὸ Πνεῦμα φθάνειν δεδῶκεν· ἵνα, πρὸς ἀντιδιαστολήν τοῦ σωματικοῦ τούτου (55) λέγων, τὴν ἑαυτοῦ θεότητα δειξῆν. Τούτου δὲ τὸν χαρακτήρα καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Ἐδαγγελίῳ ἔώρακα· ὀπιθνίκα, περὶ τῆς τοῦ σώματος βρώσεως διαλεγόμενος, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς ἐπιπρακτοὺς τοῦς σκανδαλισθέντας, φησὶν ὁ Κύριος· « Τοῦτο ὕμας σκανδαλίζει; Ἐάν σὺν θεωρεῖτε (56) τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον; Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιόν· ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδὲν. Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ. » Καὶ ἐν ταῦθα γὰρ ἀμφοτέρα περὶ ἑαυτοῦ εἰρηκναι, σάρκα καὶ πνεῦμα (57)· καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸ κατὰ σάρκα δεῖξειεν, ἵνα μὴ μόνον τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀόρατον αὐτοῦ πιστεύσαντες μάθωσιν, ὅτι καὶ (58) ἃ λέγει οὐκ ἔστι σαρκικά, ἀλλὰ πνευματικά. Πόσους γὰρ ἔρηκε τὸ σῶμα πρὸς βρώσιν, ἵνα καὶ τὸ κόσμον παντὸς τούτου τροφὴ γένηται; Ἄλλὰ διὰ τοῦτο τῆς εἰς

monium potest caecorum oculis aperire *? » Pharisaei autem qui legis peritissimi putabantur, qui simbriis dilatabant, et gloriabantur, quasi plus aliquid caeteris scirent, ne ita quidem erubescere, ut scriptum est, immolabant miser! daemónio et non Deo **, dicentes Dominum habere daemonium, et Dei operis daemouum esse. Et hoc nulla alia de causa, quam ut negarent Deum esse, et Dei Filium qui haec ageret. Si enim comestio speciesque corporis, eum etiam hominem esse declarabat, quare non ex operibus perspiciebant, ipsum in Patre esse, et Patrem in ipso? Atqui id nolebant illi, imo potius ipsum Beelzebulem habebant in se loquentem, ut ex bumaiss eum hominem duntaxat vocarent; ex operibus autem, quae Dei propria erant, non itidem illum esse Deum confiterentur, sed pro eo Beelzebulem in seipsis habitantem Deum facerent, ut cum illo tandem aeternum igne cruciarentur.

49. Quin et ipsa lectionis observatio videtur mihi talem quamdam sententiam exhibere, et indicare utramque blasphemiam ad ipsum pertingere, et de seipso illum dixisse, « Filius hominis, » et, « Spiritus; » ut ex illo, quae corpus suum spectarent; ex spiritu vero spiritualem suam et intelligibilem verissimamque divinitatem declararet. Si quidem id, de quo venia obtineri potest, ad Filium hominis retulit, ut corporea sua significaret: blasphemiam autem non remittendam, ad Spiritum pertingere declaravit: ut, dum ad differentiam sui corporis haec diceret, suam divinitatem commonstraret. Hanc autem loquendi formam etiam in Evangelio secundum Joannem animadverti: ubi de corporis esu disserens, ac propterea multos scandalizatos videns, ait Dominus: « Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem uli erat prius? Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quidquam. Verba quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt **. » Nam hic etiam utrumque de se dixit, carnem et spiritum: et spiritum a carne distinxit, ut non solum quod apparet, sed etiam quod invisibile ejus est credentes, discerent, ea quae ipse loqueretur non esse carnalia, sed spiritualia. 568 Quot enim hominibus corpus satis esset ad esum, ut illud totius mundi fieret alimentum? Sed ideo meminit ascensionis Filii hominis in caelum, ut a corporali cogitatione ipsos retraheret,

* Joan. x, 21. ** Deut. xxxii, 17. ** Joan. vi, 62-64.

Ibid. Regius et Gobl., παρὰ τοῦ Κυρίου.

(51) Sic Regius quem sequimur. Seg., ἑαυτοῖς, omisso ἐν. Editi et alii, ἐν αὐτοῖς. Ibid. Regius, Segner. Basil., ὡς. Editi et caeteri, ὡς. Infra Regius et Segueriauis, ἔργα Θεοῦ. Editi et alii, ἔργα τοῦ Θεοῦ.

(52) Basil., αἰωνίων πυρὶ. Anglicani., αἰωνίως τῷ πυρὶ.

(53) In Gobl. et Felckm. primo tina deest. Ibidem mox ἀμφοτέρας ἑαυτὸν φθάνειν, omisso εἰς. Mox Regius et Seg., περὶ αὐτοῦ. Ibid. idem cum Gobl. et Felckm. primo, τὸ υἱὸς ἀνθρώπου, recte. In Go-

beriano et Felckm. primo, τοῦ legitur ante ἀνθρώπου.

(34) Regius, Seg. et Felckm. primus, ἀληθῆς.

(35) Sic Regius et Seg. Editi, τούτου.

(36) Sic Regius et Seg.; Gobl. autem et Felckm. primus, θεωρεῖτε. Mox ἀναβαίνοντα deest in Regio, Seg. Gobl. et Felckm. primo.

(37) Ibidem, σὰρξ καὶ πνεῦμα.

(38) Regius et Seg., μάθωμεν. Ibid. qui deest in Gobl. et Felckm. primo. Hoc loco abutuntur heterodoxi, qui ex Athanasii verbis confici pugnant, corpus et sanguinem Christi, non reipsa, sed spiri-

atque hinc edicerent, carnem de qua locutus fuerat, a cibum e supernis caelestem et spiritualem alimoniam ab ipso dari. Nam « quæ locutus sum vobis, inquit, spiritus et vita sunt ⁷¹. » Quod perinde est ac si diceret: quod ostenditur et datur pro mundi salute, caro est quam ego gesto: sed hæc vobis cum eis sanguine a me spiritualiter esca dabitur; ita ut hæc spiritualiter unicuique tribuatur, et fiat singulis tutamen in resurrectionem vitæ æternæ. Sic et Samaritanam Dominus abstrahens a sensibilibus, Deum dixit esse Spiritum, ut deinceps illa non corporaliter, sed spiritualiter de Deo cogitaret. Sic itidem propheta cum Deum carnem factum contempleretur, ait: « Spiritus faciei nostræ Christus Dominus ⁷²: » ne quis ex eo quod apparebat, Dominum esse merum hominem existimaret: sed dum Spiritum audiret, Deum agnosceret esse eum qui in corpore esset.

Χριστὸς Κύριος: ἵνα μὴ ἐκ τοῦ φαινομένου νομίσῃ τις ἀνθρώπων φύλιν εἶναι τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα ἀκόσμου, γινώσκῃ θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι ὄντα.

20. Planum itaque utrumque fuerit, eum qui Dominum videt de se disserentem, si tantum corporalia ejus spectet, et non credens dicat, « Unde huic ista sapientia ⁷³? peccare quidem, et tanquam in Filium hominis blasphemare: si quis vero ejus ⁷⁴ Joan. vi, 64. ⁷⁵ Thren. iv, 20. ⁷⁶ Matth. xiii, 51.

tuatiter tantum in sacramento haberi. Sed si expendantur Athanasii verba, hic ejus esse scopus deprehenditur, ut ex Joannis loco supra citato, probet Christum humanitatem juxta ac divinitatem suam Judæis indicasse, et magnum inter utramque posse Judæis discernere. Unde post aliatum Joannis locum, subsumit sanctus doctor: *Nam hic etiam utrumque de se dixit, carnem et spiritum* (id est, ut supra explicat ipse, divinitatem), *et spiritum a carne distinguit: ut non solum quod apparet, sed etiam quod invisibile ejus est credentes, discernent ea quæ ipse loquitur non esse carnalia, sed spiritualia*. Ubi advertas velim, hic Athanasium de eucharistia loquentem, agnoscere corpus Christi cum divinitate in eucharistia esse: atque id quod invisibile est (divinitatem nempe) æque credendum esse, atque illud quod apparet, id est, quod ex sua natura apparet, nempe corpus: licet ex divina virtute in sacramento invisibile sit.

Quod autem subjungit, verba Christi de eucharistia loquentis non esse carnalia sed spiritualia, et inferius, carnem Christi esse cibum e supernis caelestem et spiritualem, atque spiritualiter dari, verissima sane sunt, eo nempe quo Athanasius indicat modo: duo enim, hisce verbis, intelligit: 1° non alimentum carnalis more dividi carnem Christi, ut hominibus datur: *Quot enim, ait, hominibus corpus satis esset ad esum, ut totius mundi feret alimentum?* Quibus verbis planum est non excludi præsentiam, ut vocant, realem, sed divisionem partium. 2° Vult S. doctor carnem Christi in eucharistia non esse corporalem alimoniam, sed spirituales, que datur, ut fiat, inquit, *tutamen in resurrectionem vitæ æternæ*. Quod utique nemo est inficius. Neque enim in hisce omnibus verbis Athanasii usquam dicitur, corpus Christi non esse, vel spiritualiter tantum esse in eucharistia: quæ tamen est vera Catholicæ inter et Calvinianæ questio. Possemus plurima afferre Cyrilli Alexandrii, et Isidori Pelusiæ loca, quibus dilucide demonstratur vera existentia corporis Christi in eucharistia. Eum vero cum 70 circiter post defunctum Athanasium annos scripserint, suam pariter et Athanasii sententiam explicarunt. Neque enim a tempore Athanasii ad suum ævum Ægyptia-

οὐρανοῦ (59) ἀναβάσεως ἐμνημόνευσε τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τῆς σωματικῆς ἐννοίας αὐτοῦ ἀπελκυστή, καὶ λοιπὸν τὴν εἰρημένην σάρκα βρῶσιν ἀνωθεν οὐράνιον, καὶ πνευματικὴν τροφὴν παρ' αὐτοῦ δεδομένην μάθωσιν. « Ἐ γὰρ λελάθηκα, ἤρην, ὕμιν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ: ἵσον τῷ εἶπειν: Ἐδ μὲν δεκνόμενον καὶ δεδομένον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἐστὶν ἡ σὰρξ ἣν ἐγὼ φορῶ: ἀλλ' αὕτη ὡσαύτῃ καὶ τὰ ταῦτης αἶμα παρ' ἐμοῦ πνευματικῶς (60) δοθήσεται τροφὴ (61): ὥστε πνευματικῶς ἐν ἐκάστῳ ταύτην ἀναδέσθαι, καὶ γίνεσθαι πᾶσι φυλακτικῶν εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου. Οὕτω καὶ τὴν Σαμαρειτὶν ἀφέλακον (62) ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν, Πνεῦμα εἴρηκε τὸν θεόν, ὑπὲρ τοῦ μηκέτι σωματικῶς αὐτὴν, ἀλλὰ πνευματικῶς διανοεῖσθαι περὶ τοῦ θεοῦ: οὕτω καὶ ὁ προφήτης θεωρῶν τὸν Λόγον τὸν (63) γενόμενον σάρκα εἴρηκε: « Πνεῦμα προσώπου ἡμῶν τις ἀνθρώπων φύλιν εἶναι τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα ἀκόσμου, γινώσκῃ θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι ὄντα.

20. Ἐκότερον οὖν ὄηλον ἂν εἴη λοιπὸν (64), ὅτι ὁ τὸν Κύριον ὄρων τὰ περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενον, ἂν μὲν τὰ σωματικὰ αὐτοῦ μόνον βλέπων, καὶ μὴ πιστεύων λέγοι: « Πόθεν τούτω ἡ σοφία αὕτη; » ἁμαρτάνει μὲν, καὶ ὡς εἰς Υἱὸν ἀνθρώπου βλασφημεῖ: ἀλλ' ὁ

cæ Ecclesie immutata fides est. Verum cum id notarum harumce brevitatis non ferat, et alioqui sapientissime res agitata fuerit, unum alterumve sufficit ex Isidoro apponere. Primum ex lib. 1, epist. 109, καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς μυστικῆς τὸν ἄρτον τὸν κοινὸν σῶμα ἰδικὸν τῆς αὐτοῦ σαρκώσεως ἀποφαίνον, *Et in mystica mensa communem panem propriam incarnationis corpus reddat* (Spiritus sanctus). Et lib. 1, epist. 125, Ἡμεῖς, ἐπὶ συνόδου τὸν ἄρτον τῆς προθέσεως ἀγαθόντες, σῶμα Χριστοῦ ἀδυστάτως εὐρίσκομεν. *Nos propositionis panem in sindone sanctificantes, Christi corpus sine dubitatione reperimus*. Quibus quid apertius?

Porro minus recte card. Perronius hunc Tractatum Athanasio adjudicavit: ex his enim que in Monito diximus, constat ejus esse germanum fetum. Qua de re eruditus nemo jam ambigit.

In hoc autem opere Spiritus nomine divinitatem Christi sæpe intelligit sanctus doctor. Quod ab Hilario itemque a multis Patribus antiquioribus admissum referunt nostri, in præfatione ad Hilarii novam editionem, num. 57 et sequentibus.

(59) Regius et Seg., εἰς οὐράνιον.
D (60) Gobl. et Felckm. primus, πνευματικῶς. Regius et Seg., πνευματικόν, minus recte, ni fallor. Ibid. Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus, ὡστα. Editi et cæteri, ὡς.

(61) Sic Regius, Seguerianus Gobl. et Felck. 1, Editi vero, ὑπὲρ τοῦ κόσμου δοθήσεται τροφὴ, omisis multis.

(62) Gobl. et Felckm. primus, ἐφέλακον.
(63) Sic Regius et Seg., τὸν δεστ in editis et aliis. Paulo post Regius et Seg., Πνεῦμα πρὸ προσώπου. Felckm. 2, Πνεῦμα προσώπου. Editi et alii, Πνεῦμα προσώπου et sic Græcus Hieremias textus.

(64) Sic editi et quidam cod. recte, Regius vero Seg. Gobl. et Felckm. primus, Ἐκ δὲ τούτου ὄηλον ἂν εἴη λοιπὸν (λοιπὸν δεστ in Gobl. et Felckm. primo) τοῖς πᾶσι τὸ εὐαγγελικὸν ἔργον: ὅτι τὸν Κύριον ὄρων ἢ καὶ παρ' (Gobl. et Felckm. primus, ἢ τὰ παρ') αὐτοῦ διαλεγόμενον. Mox Regius et Seg., εἰς τὰ σωματικὰ. Ibid. Regius, Seg. Gobl. et Felckm. primus, μόνον ἀποβλέπων, καὶ μὴ (μὴ δεστ in Regio et Seg.) προπετυόμενος λαλήσῃ: Πόθεν.

ὄρων αὐτοῦ (65) τὰ ἔργα τὰ Πνεύματι ἀγίῳ γινόμενα, καὶ λέγων τὸν τοιαῦτα ποιοῦντα μὴ εἶναι Θεὸν καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, ἀλλὰ τῷ Βεελζεβούλ αὐτὰ ἐπιγράφων, φανερώς βλασφημεῖ, ἀρνούμενος αὐτοῦ τὴν θεότητα. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελικῷ ῥήτῳ, καθά (66) πολλὰκις εἴρηται, λέγων, « Υἱὸν ἀνθρώπου, » τὸ κατὰ σάρκα καὶ ἀνθρώπινον αὐτοῦ δεῖκνυσι· ἵνα, « τὸ Πνεῦμα » λέγων, δηλώσῃ αὐτὸ εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐργάζεται. « Ὅθεν τὰ μὲν ἔργα ποιῶν ἔλεγεν· « Εἰ ἔμοι μὴ πιστεύετε, κἀν τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε, ἴνα γινώτῃ, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Μέλλιον δὲ λατὼν (67) σωματικῶς προσφέρειν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁπνίκα δὲ αὐτὸ τοῦτο ἀνέβη εἰς Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· « Καθεύετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδοὺ γὰρ ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραβέβηται ἐν χεῖρας ἀμαρτωλῶν· » τὰ μὲν γὰρ ἔργα Θεοῦ ἀληθινῶν αὐτὸν ἐποίησε πιστεύεσθαι· ὁ δὲ θάνατος ἐδείκνυεν αὐτὸν ἀληθῶς ἔχοντα σῶμα. Διὸ εἰκότως Υἱὸν ἀνθρώπου ἔλεγε τὸν παραβέβημεν· ὁ δὲ θάνατος, ἀθανάτος καὶ ἀβυσσός ἐστι, καὶ αὐτοζῶν τυχάνει ὢν (68). Ἄλλ' οὕτε τοῦτοις ἐπίστευον ὁ Φαρισαῖοι, οὕτε δὲ ἐποίησαν τούτων οἱ υἱοί, βλέπεν ἐβούλοντο· ὅθεν ἡρέμα πάλιν αὐτοὺς ὁ Κύριος ἐβλέπε λέγων· « Εἰ ἐν Βεελζεβούλ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν χρισταὶ ἔσονται· εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἅρα ἐρῶσιν ἐπ' ἡμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Καὶ (69) ὡς δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἐλάττων ὢν τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ ὡς τοῦ Πνεύματος αὐτὰ ἐνεργούντος (70) ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἵνα πάλιν δηλώσῃ, ὅτι αὐτὸς, Λόγος ὢν τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖ τὰ πάντα, καὶ διδάξῃ (71) τοὺς ἀκούοντας, ὅτι ὅσα τὰ τοῦ Πνεύματος ἔργα τῷ Βεελζεβούλ ἀνατιθέσται, τοσοῦτον ἔργα τοῦ Πνεύματος διατηροῦσιν (72)· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγων, δεῖκνυσι, ὅτι μὴ ἀρνούσιντες, ἀλλ' ἐκόντες εἰς τὴν τοιαύτην ἀναπόδραστον βλασφημίαν ἑαυτοὺς περιπέρουσι. Καὶ οὐκ αἰσχύνονται (73)· καίτοι γινώσκοντες τὰ τοιαῦτα ἔργα ὄντα (74) τοῦ Θεοῦ, ὅτι τῷ Βεελζεβούλ πνεύματος ἔλεγον γίνεσθαι ταῦτα.

⁷² Joan. x, 38. ⁷³ Matth. xxvi, 45. ⁷⁴ Luc. xi, 19, 20.

(65) Βλασφημεῖ, ἀρνούμενος αὐτοῦ. Sic Gohl. et Felckm. I. ommissis multis ubi repetitam vocem βλασφημεῖ. Ibid. Regius et Seg., ἂν δὲ ὄρων. Basil., ἀλλ' ὄρων, alii et editi, ἀλλ' ὄρων. Mox et Regius et Seg., γινόμενα λέγει τὸν ταῦτα, et paulo post iidem, καὶ Υἱὸν Θεοῦ. Mox ii ipsi, ἐπιγράφει.

(66) Regius et Seg. soli, καθῶς. Mox in iisdem post ἀνθρώπου deest etiam, quae vox in editis legebatur. Paulo post Basil., αὐτοῦ δεῖκνυσι. Ibid. in editis legitur ἵνα δὲ, sed particula δὲ deest in Regio et Seg., et superflua est. Infra Regius et Seg., quos sequimur, ἐργάζεται. Editi et alii, ἐργάσατο. Paulo post Regius, πιστεύετε. Ibid. μου post ἔργοις deest in editis, sed habetur in Regio et Seg. Ibid. Seg., πιστεύετε.

(67) Anglicanus, αὐτοῦ. Idem mox post ὁπνίκα habet κατ. Paulo post Regius, Seg. Gohl. et Felckm. primus, ἔλεγε κατιδὼν τοῖς μαθηταῖς, omisso αὐτοῦ. Ibid. Regius, Seg. Editio Commel. et alii quidam codices καθέβητε, et ita legitur in Graeco Evangelii textu. Edit. Paris. Gohl. et Felck. f, καθ-

opera videat in Spiritu sancto facta, dicatque eum, qui talia edidit, nec Deum esse nec Dei Filium, sed ea Beelzebub ascribat, manifesto blasphemare, negando ejus divinitatem. Etenim in Evangelico dicto, uti saepe dictum est, cum dicit, « Filium hominis, » carnalem et humanam suam naturam indicat; ut, cum « Spiritum » dicit, declarat suum esse sanctum Spiritum, in quo omnia operabatur. Unde cum opera ederet, aiebat: « Si mihi non creditis, saltem operibus meis credite, ut cognoscatis quia ego in Patre et Pater in me. » Cum autem seipso pro nobis corporaliter oblatum esset, quando ea de causa ascendit Jerosolymam, discipulis suis aiebat: « Dormite jam et requiescite: ecce enim appropinquantur hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. » Nam opera quidem effecere, ut verus Deus crederetur: iners autem ejus palam fecit eum revera corpus habere: ideoque jure Filium hominis dicebat eum esse qui tradebatur. Verbum enim immortale et intactile, et ipsissima vita est. Verum nec iis Pharisei credebant, neque volebant ipsa filiorum suorum opera videre: quapropter eos rursus leniter coarguit Dominus his verbis: « Si ego in Beelzebubem ejicio daemonia, Filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Porro si in Spiritu Dei ejicio daemonia, profecto pervenit in vos regnum Dei. » Illic autem dixit « In Spiritu Dei, » non quod minor esset ipse Spiritu, nec quasi Spiritus ea in se operaretur: sed ut rursus declararet se, cum Dei Verbum esset, per Spiritum omnia operari, auditoresque doceret se, **569** cum Spiritus opera Beelzebubii ascriberent, in ea operantem Spiritum blasphemare. Etenim haec cum dicit, ostendit eos non ex ignorantia, sed sponte sua se in hanc evidentiissimam blasphemiam implicasse, nec erubuisse, quod ea opera, quae vel ipsi Dei esse compertum haberent, amens Beelzebubii ascripsissent, atque ab impuro spiritu facta asseverassent.

ἀνατιθέσιν αὐτὰ οἱ παράφρονες, καὶ ἐξ ἀκαθάρτου

αἰδέσθε. Ibid. τό deest in Regio, Seg. et Basil. In aliis et in editis legitur.

D (68) Sic Regius et Seg. In aliis et editis ἂν deest. Mox edit. Paris. Reg. Seg. et Anglican., ὁ Φαρισαῖοι (sed Seg. de more Φαρισαῖοι), et ita legit Nannius. Editio Commel., οἱ Ἰουδαῖοι. Mox Regius et Seg. quos sequi visum est, οἱ υἱοί. Alii et editi, οἱ λαοί.

(69) Καὶ deest in Regio et Seg. In aliis et editis legitur.

(70) Regius et Seg. soli, αὐτῷ ἐνεργούντος, omisso ἐν αὐτῷ.

(71) Anglicanus, διδάξει.

(72) Haec, τοσοῦτον τὸν χορηγούντα δυσφημοῦσι, desunt in Basil. Mox Regius et Seg., καὶ γὰρ καὶ τοῦτο. In editis et reliquis καὶ postremum deest.

(73) Regius, ἀσχύνοντο perpetram.

(74) Ὅσα deest in Regio, Seg. Gohl. et Felckm. primo. In editis et aliis legitur. Mox Regius, ἀνέτιθεσαν αὐτὰ, Seg., ἀνέτιθεσαν αὐτῷ. Editi et reliqui, ἀνατιθέσιν αὐτὰ.

21. Quo pacto igitur qui talia audent, possunt adhuc gentiles incensare, quod idola a se confata deos nuncupent? Paria sunt enim horum gesta illorum insanie, imo forte graviora sunt horum facinora: a qui licet de hoc legem acceperint, per legis transgressionem Deum affecerunt contumelia. Quid autem qui talia blasphemant acturi sunt, cum Isaiam prophetam legerint, et audierint Christi adventum signa hæc esse, ut cæcis visus, claudis gressus, mutis loquela, mortuis resurrectio, leprosis curatio tribuatur, surdis aures aperiantur? Quemnam horum auctorem esse volent? Si enim Deum dicant, sese impietatis in Dominum coarguent: nam quæ futura prospiciens propheta dixit, hæc ipsa præsens ipse Dominus operatus est: sin petulantia præoccupati dicere ausint, ipsa quoque in Beelzebule facta esse; metuo ne paulatim in impietatem progressi, ubi legerint: « Quis dedit os homini? Et quis fabricatus est mutum et surdum, videntem et cæcum? » et his similia, insanientes rursus dicant, has quoque voces Beelzebule esse. Nam cui gratiam restituti visus tribuunt, huic et non videntis causam ascribunt oportet: utrumque enim ab eodem factum esse declaratum est. Qui si profecto hæc dicere ausint, tandem censebunt, humanæ naturæ conditorem esse Beelzebulem. Conditoris quippe est, ut res conditas habeat in sua potestate. Ut enim Moyses dixit: « In principio fecit Deus cælum et terram », et, « ad imaginem Dei fecit Deus hominem »: ita quoque Daniel libere Darium affatus est: « Non veneri idola manufacta, sed viventem Deum, qui creavit cælum et terram, et habet potestatem omnis carnis »: nisi rursus mutata sententia dixerint, cæcitatem, claudicationem ac cætera corporis vitia, a conditoris correptione proficisci, ad horum curationem, et erga hos qui affliguntur beneficentiam a Beelzebule præstari. Verum hæc vel disquirere, valde insanum est: furcanti enim et plus quam mente captorum est impiissima ejusmodi stultiloquentia. In ea si quidem comparatione, potiora non Deo, sed Beelzebuli ascribunt insani. Nihil enim curant divinarum Scripturarum dogmata labefactare, modo negent Christi adventum.

σὺ γὰρ κρινεῖς τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τῷ Βεελζεβούλ διδάσκειν οἱ τῶν θείων Γραφῶν τὰ δόγματα, ἵνα μόνον ἀρνήσονται τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν.

⁷⁵ Exod. iv, 11. ⁷⁶ Gen. i, 1. ⁷⁷ ibid. 27. ⁷⁸ Daniel. xiv, 4.

(75) Régis, Seg. Basil. et Felckm. 2, τοιαῦτα. Alii et editi, ταῦτα. Mox Régis et Seg., πλάττοντες. Sed in postremo correctum est πλάττοντας. Paulo post Seg., ὀνομαζόντες, sed correctum ὀνομαζόντας.

(76) Gobl. et Felckm. primus, ἀνάστατον, καὶ τὸ λοιπὸν: Ἄρα γὰρ καὶ. Ibidem post θεραπειάν deest καὶ in Regio et Seg.

(77) Régis et Seg. soli, βλέπων. Mox Reg. Seg. et Felckman. 1 et 2 post πεποιήκα habent ἄν pro ἰάν.

(78) Régis et Seg., λέγεσθαι. Gobl. et Felckm.

21. Πῶς οὖν, ταῦτα (75) τολμῶντες, ἐπι δύνανται τοὺς Ἕλληνας αἰτιάσθαι, πλάττοντας εἰδωλα, καὶ θεοὺς ὀνομαζόντας αὐτά; Ὅμοια γὰρ καὶ τὰ αὐτῶν τῆς ἐκείνων μανίας· ἢ τάχα καὶ μίσηζοντα τούτων τολμήματα τυγχάνει ὄντα· οὐκ, καίπερ νόμον περὶ τούτου λαθόντες, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἠτίμασαν. Τί δὲ τοιαῦτα βλασφημοῦντες ποιήσουσιν, ὅταν ἀναγινώσκωσι τὸν προφήτην Ἰσαΐαν, καὶ ἀκούσωσι, τὰ σημεῖα τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εἶναι τυφλῶν ἀνάβλεψιν, χωλῶν περίπατον, ἀλάλων λαλίαν, νεκρῶν ἀνάστασιν, λεπρῶν θεραπείαν, καὶ κωφῶν ἀκοῆς ἀνοίξιν; Ἄρα γὰρ καὶ (76) τούτων τίνα διδάσκουσιν εἶναι τὸν ποιητὴν; Τὸν μὲν γὰρ Θεὸν λέγοντες, ἑαυτοὺς διελεγέσονται ἀσεβήσαντας εἰς τὸν Κύριον· ἂ γὰρ ὁ προφήτης προβλέπων (77) εἶρηκε, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ὁ Κύριος πεποιήκειν· ἴαν δὲ, ὡς προσηγορεύει προφητῶντες, τολμήσωσιν εἰπεῖν κακίαινα ἐν τῷ Βεελζεβούλ γίνεσθαι (78), φοβούμει μὴ, κατ' ἄλλων ἐν ἀσεβείᾳ προκόπτοντες, καὶ ἀναγιγνώσκοντες· « Τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπου; Καὶ τίς ἐποίησε δὺσκωπον καὶ κωφῶν, βλέποντα (79) καὶ τυφλόν; » καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, μανέντες πάλιν ἐκποῦσι τοῦ Βεελζεβούλ εἶναι καὶ ταῦτα τὰς φωνάς. Ἄ γὰρ τὴν τοῦ ἀναβλεπόντος χάριν διδάσκει, τοῦτ' ἐπι καὶ τὴν τοῦ μὴ βλέποντος αἰτίαν αὐτοῦ ἀνάγκη δίδοναι· ἀμφοτέρω γὰρ τὸν αὐτὸν ποιεῖν εἶρηκεν ὁ Λόγος. Πάντως δὲ τοῦτο λέγοντες, φρονήσουσι ποτε καὶ δημιουργὸν εἶναι τὸν Βεελζεβούλ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ γὰρ (80) ποιούντος ἔστιν ἔχειν καὶ τὴν τῶν γινομένων ἔξουσίαν.

Τοῦ γὰρ Μουσῆως εἰρηκότος· « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· » καὶ, « ἐν εἰκόσι Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· » καὶ Δανιὴλ παρρησιάζεται τῷ Δαρείῳ λέγων (81)· « Οὐ σέβομαι εἰδωλα χειροποιήτα, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἔχοντα πάσης σαρκὸς κυρεῖαν (82)· » εἰ μὴ ἄρα πάλιν μεταβαλλόμενοι λέγουσιν τὸ μὲν μὴ βλέπειν καὶ χωλεῖν, καὶ τὰ ἄλλα πάθῃ ἔξ ἐπιτείας τοῦ δημιουργοῦ γίνεσθαι· τὴν δὲ λύσιν τούτων καὶ τὴν εἰς τοὺς πάσχοντας εὐεργεσίαν τὸν Βεελζεβούλ ἐργάζεσθαι. Ἄλλὰ τοῦτο κἂν ἐξετάξιν, ἵαν εὐρηθῆς ἔστι (85). Μανομένω γὰρ καὶ πλέον παρεστειρηκότων ὅστιν ἡ τοιαύτη μετὰ ἀσεβείας μωρολογία· ὅτι μηδὲ τὰ κρείττονα κατὰ παράφρονες. Καὶ γὰρ οὐ μέλει τούτους λυμάνεισθαι

D primus, γίνεσθαι λέγεσθαι. Editi et alii rectius γίνεσθαι tantum.

(79) Καὶ βλέποντα Reg. et Seg.

(80) Seg. Gobl. et Felck. primus, τοῦτο γὰρ, minus recte. Mox Reg. Seg. Gobl. et Felck. 1, γενόμενων. Editi et cæteri, γινόμενων.

(81) Goblerian. et Felckm. primus, φησὶν pro λέγουν.

(82) Régis et Seg., κυρεῖα. Paulo post Seg. non habet μὲν.

(85) Gobl. et Felckm. primus sic habent hunc locum: εὐρηθῆς ἔστιν. Ἡ τοιαύτη γὰρ μετὰ ἀσεβείας:

22. Ἐδει δὲ τοὺς πονηροὺς ἢ μὲν ἐκ τῶν σωματικῶν ἐξουθενεῖν (84) αὐτοὺς ὡς ἄνθρωπον τὸν Κύριον, ἢ δηλονότι καὶ ἐκ τῶν ἔργων Θεὸν αὐτὸν ὁμοιογενῆ ἀληθινόν. Ἄλλα πάντα διεστραμμένως ἔπρατον· ἄνθρωπον μὲν βλέποντες, ὡς ἀνθρώπων ἰλιδοῦντο· ἔργα δὲ θεϊκὰ θεωροῦντες, ἤρουντο τὴν θεότητα, καὶ προσέειπον τῷ διαβόλῳ, οἴμενοι, ὅτι, ταῦτα τολμῶντες, διαδράναι δυνήσονται, ὥστε μὴ κριθῆναι παρ' αὐτοῦ τοῦ ὑβριστομένου παρ' αὐτῶν Λόγου. Οἱ μὲν οὖν ἑπισκοδοῦντες, καὶ φαρμακοὶ τοῦ Φαραῶ, καίτοι πλεῖστα ἐπιχειρήσαντες, ὅμως βλέποντες τὰ διὰ Μωσέως (85) σημεῖα, καθυφῆκαν, καὶ νῦτα δευόκασαι, λέγοντες δάκτυλον εἶναι Θεοῦ τὸν ταῦτα ποιοῦντα· οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, ὅλην τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ βλέποντες ἐργαζομένην, καὶ πλεῖστα καὶ μεῖζονα θεωροῦντες ἐκείνων τὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος (86) γινόμενα, τὸν Βεελζεβοῦλ ἐλεγον ταῦτα ποιεῖν, ἔν καὶ οἱ μάγοι, καίτοι ἴβιον αὐτῶν ἦντα, ὅμως ὠμολόγησαν μὴ δύνασθαι μὲν τὰ τοῦτων ἐλάττωνα ποιεῖν (87). Τίς οὖν ὑπερβολὴ τῆς τούτων μανίας εἶπεν; ἢ τίς, ὡς ἐφίχεν ὁ προφήτης, ὁμοιωσάτι τι ταῖς τούτων ἀσεβείαις δυνήσεται; Ἐδικαίωσαν γὰρ ἐξ ἑαυτῶν (88) καὶ Σοδομίτας· καὶ νενικήκασαι μὲν τὴν Ἑλλάδην ἀγωνισίαν, ὑπερβάλλουσι δὲ καὶ τῶν μάγων τοῦ Φαραῶ τὴν ἀλογίαν, καὶ πρὸς μόνους (89) τοὺς Ἀρειομανίτας ἔχουσι τὴν σύγκρισιν, ἀλλήλους εἰς τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν συμπίπτοντες. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ βλέποντες διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ τοῦ Πατρὸς ἔργα, τῷ Βεελζεβοῦλ ἀνατιθέσαν (90) αὐτὰ· Ἀρειοὶ δὲ, καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ βλέποντες ἔργα, τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦσι τὸν ταῦτα ποιοῦντα Κύριον, φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν εἶναι· καὶ, οὐκ ἦν, πρὶν γέννηται· Καὶ οἱ μὲν Φαρισαῖοι θεωροῦντες τὸν Κύριον ἐν σώματι διεργύριζον λέγοντες· « Διὰ τί σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σαυτὸν (91) Θεόν; » οἱ δὲ Χριστομάχοι, βλέποντες αὐτὸν πάσχοντα καὶ κοιμώμενον, βλασφημοῦσι λέγοντες· Ὁ ταῦτα ὑπομένων οὐ δύναται Θεὸς ἀληθινὸς (92) καὶ ὁμοούσιος εἶναι τοῦ Πατρὸς. Καὶ ὅπως ἂν τις ἐξετάξῃ ἐκ παραλλήλου βούλοιο τὰς ἀμφοτέρων κακονοίας, εὐρήσει, καθὰ προείπον, εἰς τὴν κοιλίαν τῆς ἀλυκῆς παρονίας (93) συμπίπτοντας αὐτοὺς ἀλλήλους.

⁸⁸ Exod. viii, 19. ⁸⁹ Joan. i, 35. ⁹⁰ Gen. xiv, 8.

μωρολογία μαινομένων καὶ παρεξοστήκτων ἐστίν, εἰτι μὲν τὰ, multis omissis. Post παρεξοστήκτων ἐστίν. Paris. habet ἐτι προ ἐστίν.

(84) Sic editi. Paris. Reg. Seg. Gobl. et Felckm. primus. Edit. vero Commel., mendose, ἐξουθενεῖν. Paulo post Regius, Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. primus, δηλονότι. Editi vero, ἦσαν ὅτι. Mox αὐτὸν abest ab Anglicano solo.

(85) Editio Commel., Μωσέως.

(86) Editi, αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος. Sed Χριστοῦ deest in omnibus manuscriptis., excepto Basil. Mox τὸν deest in Regio.

(87) Sic Regius, Seg. et Basil. Editi vero, μὲν τὰ τούτων ἐλάττωνα δύνασθαι ποιεῖν. Infra Regius et Seguer., ἤτις. Mox in hisdem τι deest post ὁμοιωσας.

(88) Regius, Seg. Gohlerian. et Felckm. primus, ἐξ αὐτῶν. Editi et alii, ἐξ ἑαυτῶν. Mox καὶ

22. Verum par erat, improbos illos aut Dominum ex corporalibus non vilipendere, quasi hominem, aut ex operibus verum Deum illum confiteri. Sed omnia præpostere faciebant. Cum enim hominem cernerent, ipsi ut homini convitiabantur : ac vicissim opera divina spectantes, negabant divinitatem, et ad diabolum confugiabant, rati se, si hæc auderent, effingere posse, ne ab ipso Verbo quod contumelia affecerant, judicarentur. At incantatores, magi et venefici Pharaonis, licet plurima tentassent, tamen a Moysæ edita signa cum cernerent, cessere tandem, tergaque dedere dicentes, digitum Dei esse qui hæc ederet⁸⁸. Pharissæ autem et Scribæ, cum integram Dei manum viderent operantem, cernerentque ea quæ pro Christum Salvatorem agebantur, sane illis prioribus plura majoraque ; horum auctorem aiebant Beelzebulem, quem ipsi magi, licet summi, ne quidem his minora posse confitebantur. Quidam de tam ingenti stultitia dici possit ? aut, ut ait propheta, quis quid cum illis impietatibus comparare poterit? Justiores enim se Sodomitis exhiberunt : vicerunt gentium ignorantiam, magorumque Pharaonis stultitiam superant, atque cum solis Ariomanitis conferri possunt, quod in eamdem impietatem sint collapsi. Judæi enim Patris opera pro Filium videntes, Beelzebuli ea ascribere : Ariani vero hæc ipsa cum cernunt opera, Dominum ea edentem creatis rebus annumerant, aiuntque, ex non exstantibus ipsum esse, et non fuisse antequam fieret. Ac Pharissæ quidem cum viderent Dominum in corpore, obmurmurantes aiebant : « Quare tu homo cum sis, facis teipsum Deum⁸⁹ ? » Hi autem Christi hostes, cum vident illum patientem ac dormientem, blasphemant his verbis : Qui hæc patitur, non potest Deus verus esse, nec consubstantialis esse Patri. Demum si quis velit, utrorumque errores inter se collatos expendere, comperiet, uti supra dixi, ipsos in vallem amare stultitiæ⁹⁰ confertim collapsos esse.

D deest in Gobl. et Felckm. primo.

(89) Regius et Seg., μοναχός, perperam. Mox Reg. Seg. Gobl. et Felckm. primus, εἰς τὴν αὐτὴν, rectius quam editi, εἰς τὴν τοιαύτην.

(90) Regius et Seg., ἀντίθεσαν. Reliqui et editi, ἀνατιθέσαν. Mox Reg. Seg. Basil. Gobl. et Felckm. primus, αὐτοὶ τοιαῦτα βλέποντες. Editi et alii, αὐτοὶ τὰ αὐτὰ βλέποντες. Paulo post Reg. et Seg. soli, τὸν τοιαῦτα ποιοῦντα.

(91) Sic Regius, Seg. Gobl. Felckm. primus et edit. Paris. Editio Commel. et alii, ἐαυτῶν.

(92) Sic Seg. solus, quem tamen sequi visum est. Alii omnes et editi, Ἰὺδς ἀληθινός. Mox editi, καὶ Ἰὺδς ὁμοούσιος. Sed vox Ἰὺδς deest in Regio, Seg. Anglic. Gobl. Felck. 4 et 2. Mox Reg. et Seg., ὅμως pro ὅως minus recte.

(93) Regius et Seg. soli, παρονίας.

23. Quapropter tam illis quam istis, nullam fore A supplicii huic flagitio debiti remissionem, Dominus declaravit, his verbis : « Qui vero dixerit adversus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro ** » . Et merito quidem ; qui enim negat Filium , quem rogans obtinere poterit propitiationem ? aut quæ vita, vel requies ei exspectanda, qui repulit eum qui dicit : « Ego sum vita ** » , et : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos ** ? » Cum igitur isti hoc modo posnas luant ; perspicuum fuerit eos qui pii sunt erga Christum, et qui tam secundum carnem, quam secundum spiritum eum adorant, nec eum Filium Dei ignorant esse, nec Filium hominis factum esse negant ; verum etiam credunt, illud, « In principio erat Verbum », et « Verbum caro factum est ** », regnaturus æternum in cælis esse, secundum sanctas ipsius Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi pollicitationes, qui ait : « Ibi sunt quidem illi in supplicium æternum ; justi autem in vitam æternam ** » . Hæc paucis tibi, ex iis quæ didiceram, scripsi. Tu vero non ut perfectam doctrinam, sed tantum ut occasionem a me tibi datam accipe. Restat tibi 571 ut accuratorem sententiam ex evangelio dicto et ex psalmis decerpens, veritatis manipulos alliges : ut tibi quoque illa ferentur dicatur : « Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos ** », in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri, et una Spiritui sancto, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

† δέξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.

23. Διὰ τοῦτο γὰρ κακίους καὶ τοῦτους (94) ἀσύγγνωστον εἶσθαι τὴν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τιμωρίαν ὁ Κύριος ἀπέφηνατο λέγων · « Ὅς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι (95) τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. » Καὶ εἰκότως γὰρ ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, τίνα παρακαλῶν, Πλασμὸν δυνήσεται ἔχειν ; ἢ ποίαν ζωὴν, ἢ ἀνάπαυσιν προσδοκῆσει, ὁ ἀπιστάμενος τὸν λέγοντα · « Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ ; » καὶ, « ἄσπετος πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κατὰ ἀναπαύσει ἕμεσ ; » Τούτων δὲ οὕτως διδόντων εἰσκάς, δῆλον ἂν εἴη, ὡς οἱ εὐσεβοῦντες (96) εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ κατὰ σὰρκα καὶ τὸ κατὰ Πνεῦμα προσκυνῶντες αὐτοῦ, καὶ μήτε Υἱὸν Θεοῦ αὐτὸν ἀγνοοῦντες, μήτε ἔτι καὶ Υἱὸς (97) ἀνθρώπου γέγονεν ἀρνούμενος· ἀλλὰ καὶ πιστεύοντες, ὅτι « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » καὶ, « ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » βασιλεύσουσιν αἰωνίως ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατὰ τὰς ἁγίας ἐπαγγελίας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (98) λέγοντος · « Ἀπειλεύσονται μὲν ἐκεῖνοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Ταῦτά σοι συντόμως, ἐξ ὧν ἔμαθον, ἔγραψα. Σὺ δὲ μὴ ὡς τελείαν διδασκαλίαν, ἀλλὰ μόνην ἀφορμὴν ταῦτα παρ' ἐμοῦ λάμβανε· καὶ λοιπὸν σαυτῷ τὴν ἀκριβεστέραν (99) διάνοιαν ἐκ τε τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ καὶ τῶν Ψαλμῶν ἀναλαβέμενον, εἰσμενε τὰ τῆς ἀληθείας δράγματα · ἵνα καὶ, σοῦ ταῦτα φέροντος, εἰπωσιν οἱ λέγοντες · « Ἐρχόμενοι δὲ ἤξουσιν ἐν ἀγαλλίασει, ἀφροντες τὰ δράγματα αὐτῶν, » ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δὲ οὐ C καὶ (99*) μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι Ἄμην.

** Matth. xii, 32. ** Joau. xiv, 6. ** Matth. xi, 28. ** Joau. i, 4, 14. ** Matth. xxv, 46. ** Psal. cxxv, 6.

(94) Gobl. et Felckm. primus, mendose, κακίους, καὶ τοῦτους.

(95) Gobl. et Felckm. primus, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. Mox Reg. Seg. Gobl. et Felckm. primus, ὁ γὰρ ἀρνούμενος. In editis γὰρ deest.

(96) Anglic. Gobl. et Felckm. primus, ὁ ἀσεβοῦντες, male. Mox Reg. et Seg., καὶ Πνεῦμα, omisso τὸ κατὰ.

(97) Sic Reg. Seg. Basil. et Angl. Editi vero, ὁ Υἱός, minus recte. Mox καὶ post ἀλλά deest in Angl. Paulo post Regius et Seg., βασιλεύσουσιν. Editi et

alii, βασιλεύουσιν. Ibid. Regius et Seguerianus, καὶ, ante κατὰ, male. Ibidem Seguerianus solus, ἀπαγγελίας.

(98) Hæc, Ἰησοῦ Χριστοῦ, non sunt in editis et in quibusdam mss., sed habentur in Regio et Seguer. Ibid. Gobl. et Felckm. primus, ἐπαγγελίας τοῦ Σωτῆρος, omissis aliis.

(99) Reg. Seg. Gobl. et Felckm. primus, ἀκριβεστέραν. Editi et alii, ἀκριβεστάτην.

(99*) Sic Reg. et Seg. In editis et aliis deest ἐτ' οὐ καὶ. Mox pro ἅμα Regius et Seg. σύν habent.

IN EPISTOLAM DE SYNODIS MONITUM.

I. *Epistolam de synodis Ariminenst et Seleuciana sub finem anni 359, quo celebratae illae sunt, conscriptam fuisse, ex plurimis ejusdem locis conficitur: in ipso quippe initio, narraturum se Athanasium ait, res in ea gestas synodo, quae tunc in omnium ore versabatur: liquidius autem testatur, num. 4, professionem Sirmianam consulatam ejus, quo ipse scribebat, anni praeferre, ἀπὸ τῆς νῦν ὑπαταλας. Consules nempe iidem tunc erant, qui Sirmiensi fidei formulæ ascripti fuerant, Eusebius et Hypatius, qui ad annum pertinent 359. Et vero liquet ex appendice quam ad calcem hujusce operis atzexit sanctus Doctor, nondum allatas sibi fuisse res omnes Arimini gestas, quando hoc opusculum aggressus est. Quamobrem nihil de Patrum Ariminensium lapsu, nihil de legatis Arianorum astutis Nice circumventis, hic habetur, quæ tamen eo ioso contingere anno.*

II. *Quare, ut jam olim advertere viri cum primis eruditi, quæ num. 30 leguntur, Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, ἀνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινὴν πόλιν, etc., ad hæc usque verba, num. 32, Ἔως μὲν οὖν ἐχρητοῦτοῦ φθάσαντες, ubi Athanasius fidei formulam Constantinopolitanam affert, Antiochenam memorat, de Constantii obitu agit, quæ omnia post annum haud dubie 359 contingere; hæc, inquam, epistola jam pridem a se scripta Athanasium inseruisse, nullus superest ambigendi locus. Ita ut prædicta verba Ἔως μὲν οὖν ἐχρητοῦτοῦ φθάσαντες, etc., statim post fidei professionem Isauricam, num. 29, allatam, cui aptissime coherent, primo sequerentur; dehinc interpositis ab Athanasio iis quæ supra diximus, isthæc fuere a præcedentibus ditulsa.*

III. *Non satis autem firmo argumento nituntur qui arbitrantur ad solitarios missam fuisse hanc epistolam cum nec in manuscriptis codicibus usquam monachorum seu solitariorum nomen præferatur, neque apud Socratem vel Sozomenum ad monachos nuncupetur; sed apud priorem Πρὸς τοὺς γυνωμίους, apud posteriorem vero Πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους inscripta sit. Quare ad monachos hanc miserit epistolam nec repugnat, nec conjectari potest. Qua vero fuerit ad eam perscribendam causa permotus, haud obscure indicat Athanasius ipso operis exordio, ubi se ait ea scripto exarsisse cum ut amicorum desiderium discendique studium expleret, tum ut ne illi multis varie synodi gesta narrantibus animi penderent, unde nonnulli eam ad monachos missam colligant, levissimo sane, ut nemo non videt, ducti argumento.*

IV. *Porro licet hic unus videatur Athanasii fuisse scopus res Arimini et Seleucia: actas enarrare, post absolutam tamen eam rem ad alia progreditur, nique fluctuantem Arianorum in fide sua animum perspicue commonestrat, varias variis locis temporibusque ab illis editas fidei formulas recenset, atque ad verbum refert: quæ tam ingenti numero fuere, ut eas haud injuria labyrinthum vocet Socrates, lib. II, cap. 32. Iis absolutis, τοῦ ὁμοουσιου vocem cum argumentis validissimis, tum exemplo veterum Patrum ab Arianorum calumntiis objectionibusque vindicat. Tres itaque sunt hujus epistolæ partes. In prima agit de synodis Ariminenst et Seleuciana. In secunda de Arianorum blasphemis, eorumque variis fidei professionibus. In tertia, de consubstantialitate admittenda (1). De singulis quaedam pertractanda.*

V. *In prima parte antequam rerum Arimini gestarum narrationem ordiatur, agit de formula fidei Sirmii anno 359, consulis Eusebio et Hypatio, edita. Præcipuosque eorum auctores Ursacium, Valentem, Galium et Germinium vehementer exagitat, quod suæ fidei Constantium imperatorem consulasque annum præfererint, quasi tunc primum credere cepissent. Eam vero fidei formulam ait Patribus Arimini coactis propositam, ad iisque repudiatam fuisse. Hinc refert epistolam Ariminensium Patrum ad Constantium imperatorem, ubi res in Seleuciana synodo gestas, prædictorumque Arianorum præsulum depositio narratur. Deinde paucis recenset res in Seleuciana synodo gestas et in Acaciam Cæsariensem acriter invehitur; atque ita clauditur prima hujus epistolæ pars.*

VI. *In secunda parte progreditur ad varias Arianorum blasphemias fideique formulas recensendas, orsusque ab Arii Thalla, ejus non modicum affert fragmentum impietatis refertum. Hinc sequitur fidei confessio quam sub Ariana hæreseos initium Arius ipse cum sectatoribus suis Alexandro archiepiscopo Alexandrino obtulit anno circiter 319. Exinde refert ingentes blasphemias a quibusdam Arianorum antesignanis prolatas, quibus subdit epistolam synodi Hierosolymitanæ anni 333, ubi Arius cum suis ad communionem Ecclesie ab episcopis Eusebianis admittitur. Unde cum in Arianismi suspensionem jure illi venissent, ejus removendæ causa, fidei formulam edidit in synodo anno 344, Antiochiæ habita, occasione basilicæ Aureæ dedicandæ: ad quam celebritatem magnum episcoporum numerum acciverat Constantius. Eam integram refert Athana-*

(1) Vide item apud Hilarium lib. II ad Constantium, n. 4.

sus, atque secundam tertiamque subjungit eodem loco atque anno editas ab Arianis, cum se precedentium fidei professionum peniteret.

VII. Quartam post hæc affert Arianorum fidei formulam, quam paucis interjectis mensibus, eodem anno 341, ut putamus, de integro composuere, missisque in Gallias legatis, Constanti obtulere Augusto. Elapsis hinc tribus annis, et quintam conscribere fidei professionem cæteris omnibus 572 prolixiorem, legatosque miserunt qui eam in Italiam deferrent. Quæ hanc excipit sexta numero, in secunda Sirmiensi adversus Photinum synodo, edita fuit anno 351, cui subjunguntur 27 anathematiæ. Huic septimam subjicit Athanasius Sirmii item editam anno 357, cui subscripti Hosius, vi tormentorum ab Arianis compulsus. Postea illam memorat quæ octava numero est, quæque imperatoris præfixo nomine, atque ejusdem anni consulatu, sub initium hujus epistolæ primo loco posita fuit.

VIII. Nona subsequitur, eodem anno 369, Seleuciæ edita, ubi *ὁμοούσιον* pariter et *ὁμοουσίον* rejicitur, *ἀνόμοιον* vero anathemate damnatur. Decima, in Constantinopolitana synodo anni 380, admissa, integra isthæ legitur. Undecima denique, Antiochiæ anno 361 conscripta, non ad verbum legitur, sed quædam ejus sententiæ afferuntur. Porro quid quæque fidei confessio complectatur, in quove qualibet ab aliis discrepet, lectori advertendum relinquimus.

IX. In tertia epistolæ parte voces substantiæ et consubstantialis pluribus defendit adversus Arianos. Monet tamen se non pro inimicis eos homines habiturum, qui cum solam τοῦ ὁμοούσιου vocem non admitterent, reliqua omnia Nicænæ synodi scripta reciperent, atque solo nomine in controversiam adducto, reipsa cum Catholicis consentirent: cujusmodi esse ait Basilium Ancyranum. Hinc pugnat adversus eos qui ὁμοούσιον repudiatum proptabant, quique aiebant in synodo Antiochena adversus Paulum Samosatensem damnatam eam vocem fuisse: affirmatque haud sentire synodum illam cum Nicæna, sed ambas synodos vocem ὁμοούσιου vario accepisse modo, afferitque Dionysii Alexandrini locum, qui se testatur vocem admittere consubstantialis. Probat insuper exemplo Ignatii alteriusque Patris anonymi, licere divinis de rebus loquenti, voces usurpare quæ nusquam Scripturarum reperiantur, dum sanctæ fidei nihil repugnent. Atque aliis permultis ad consubstantialitatem asserendam allatis argumentis, demum epistolam claudii, atque appendicis modo subditi epistolam Constantii ad Ariminensem synodum, synodique ad eam responsum.

X. Socrates, lib. 1. c. 13, citat Athanasii librum Synodicon inscriptum: cujus nonnulla excerptit ex Nicænæ subscriptionibus quæ non exstant in hac epistolâ: unde diversum omnino opus fuisse censendum est. Non enim ad præsens Athanasii institutum pertinet catholicæ synodos recensere; ipseque Socrates cum alio nomine hunc librum alias laudaverit. satis innuit diversum hoc opus a Synodico esse.

SYNOPSIS EPISTOLÆ DE SYNODIS.

- Nom. 1. Cur hanc epistolam scripserit Athanasius.
2. Synodus Nicæna: indicta dividitur, Occidentalibus Ariminum, Orientalibus Seleuciam concedentibus.
- 3-4. Ursacius, Valens et Germinius contra Ecclesiæ usum consulationem sue fidei præxerunt.
- 5-6. Qua de causa coacta fuit Nicæna synodus.
7. Quo animo synodos dividendas curarint Ariani.
8. Historia Ariminensis synodi anno 359 celebratæ.
9. Arianorum vafritates deprehenduntur.
10. Exemplum epistolæ Arimiensis concilii ad Constantium imp.
11. Decretum synodi.
- 12-13. Res in synodo Seleuciensi gestæ anno 359.
14. Variæ Ariani edunt fidei professiones.
15. Blasphemias Arii.
16. Arianorum epistola ad Alexandrum papam.
17. Præcipuorum Arianorum impia dicta.
- 18-20. Asterii sophistæ scripta et impietas.
21. Eusebianorum epistola ad omnes episcopos, presbyteros et diaconos.
22. Arianorum prima fidei formula.
23. Secunda.
24. Tertia.
25. Quarta.
26. Quinta.
27. Sexta.
28. Septima.
29. Octava, quæ habetur supra num. 8. Nona formula.
30. Decima.
31. Undecima.
32. Cur Ariani tot fidei formulas ediderint.
33. Defenduntur contra Arianos voces in his epistolis expressæ.
- 34-35. Soti Ariani eas voces improbant.
36. Cur Nicæna synodus vocem ex substantiâ usurparit. Arius et Ariani vocabis in Scriptura non repertis sunt usi.
37. Georgii Alexandrini pseudo-episcopi ignorantia.
- 38-40. Adversus Anomeos, si Filius Patri sit dissimilis, nunquam ejus imago fuerit.
- 41-44. Non respicit Athanasius eos qui, rejecta sola τοῦ ὁμοούσιου voce, catholicam tamen Nicænamque sententiam retinebant.
- 45-47. Quo sensu Antiocheni Patres vocem ὁμοούσιον respuerint. Nicæni Patres Filium jure merito consubstantialitatem dixerunt.
- 48-52. Probatum Filium vere dici consubstantialitatem.
- 53-54. Vocis ὁμοούσιον explanatio.
55. Epistola Constantii ad episcopos Arimini congregatos. Rescriptum episcoporum.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀρμίνῳ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν Σελευκίᾳ τῆς Ἰσαυρίας συνόδων (2)

S. P. N. ATHANASII
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ
EPISTOLA

De synodis Arimini in Italia, et Seleucia in Isauria, celebratis.

(Scripta anno 359.)

Ἐφθάσε μὲν ἴσως καὶ παρ' ὁμᾶς ἡ ἀκοή περὶ τῆς Α καὶ νῦν θρυλουμένης (3) συνόδου· καὶ γὰρ βασιλέως καὶ τῶν ἐπάρχων ἐφοίτησε πανταχῇ γράμματα καλοῦντα τοὺς εἰς ταύτην συνερχομένους· ἐπειδὴ δὲ καὶ φιλομαθεῖς ὄντες ζητεῖτε γινῶναι τὰ πεπραγμένα, ἀκλόουθον εἶναι νενόμικα, ἅπερ ἑώρακα καὶ ἔγνω ἀκριβῶς, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλώσαι· ἵνα μὴ, παρ' ἑτέρων ἀκούοντες, ἀμφίβολον ἔχητε τὴν διάνοιαν· μάλιστα δὲ τινὲς εἰκόσασιν ἑτέρως ἀπαγγέλλειν τὰ πρατόμενα, ἢ ὡς γέγονεν. Ἐν μὲν οὖν (4) τῇ Νικαίᾳ, ὡσπερ ἦν ὀρισθὲν, οὐκ εἶτε γέγονε ἐὸ συνόδου, ἀλλὰ δεῦτερον πρόσταγμα ἐφοίτησεν· ὥστε τοὺς μὲν ἐν τοῖς δυτικοῖς μέρεσιν ἐπισκόπους ἐν Ἀρμίνῳ τῆς Ἰταλίας συνελθεῖν, τοὺς δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικῶς μέρεσιν ἐν τῇ λεγομένῃ Τραχεῖᾳ Σελευκίᾳ τῆς Ἰσαυρίας συγκροτηθῆναι. Ἡ δὲ πρόστασις τῆς τοιαύτης συνελεύσεως ἀρτυροῦτο (5) περὶ πίστει τῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. Οἱ δὲ ταύτην παρασχόντες εἰσὶν ἀπὸ μὲν τῆς Παννονίας Θέρσάκιος, καὶ Οὐάλης, καὶ Γερμανίος τις· ἀπὸ δὲ τῆς Συρίας Ἀκάκιος, Εὐδόκιος, καὶ Πατρόφιλος (6) ὁ ἀπὸ τῆς ἐπινοῦμου τῶν Σκυθῶν πύλλους τυγχάνων.

(2) Omnes manuscripti, τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ, περὶ, etc. Socrates, lib. II, cap. 37, p. 134, hujus locum afferens, ait, Ἀθανάσιος δὲ ὡν πρὸς τοὺς ταυτοῦ γνωρίμους ἐπιστέλλων· Athanasius in his quæ ad familiares scribit; Sozomenus vero: Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς ἐπιτηδέους γράφων· Athanasius ad familiares scribens. De quo vide quæ supra in Monito. libel. Reg. et Felck. 3, Ἀρμίνῳ.

(3) Regius et editio Commeliniana, θρυλουμένης. Felckm. 3, θρυλλομένης cum edit. Paris. Paulo

PATROL. GR. XXVI.

1. Fortasse et ad vos fama pervenit ejus synodi quæ nunc in omnium ore versatur: missæ quippe undique sunt imperatoris ac prælectorum litteræ quæ viros illuc conventuros accerserent. Sed quia discendi cupidi, res gestas scire peroptatis, quæ vidi, quæque diligenter exploravi, vobis indicanda duxi: ne aliis narrantis auidi pudentis, cum maxime nonnulli soleant res secus enarrare quam gestæ sint. Concilium itaque, nequaquam Nicææ, uti statutum fuerat, celebratum est: sed secunda prodit jussio, ut Occidentales episcopi Ariminum in Italia convenirent, Orientales vero Seleucias, quæ Aspera dicitur, in Isauria, convocarentur. Obtentus autem hujusmodi conventus erat, ut de fide in Dominum nostrum Jesum Christum (ut jactitabant) ageretur. Curarant scilicet eam spargere famam, ex Pannonia quidem, Ursacius, Valens et Germinius quidam; ex Syria vero, Acacius, Eudoxius et Patrophilus, urbis quæ ex Scythii nomen sortita est episcopus. Hi enim Arianarum semper partium cum fuerint, nec intelligant quid credant, quidve affirmant, singulos sensim decipientes, inserentesque hæreseos sementem,

post Reg., πανταχῇ, sic.

(4) Οὗν deest in Oubon. 2. At Felckm. 3, Ἐν μὲν οὖν ὀρισθὲν, perperam. Ibid. Regius, οὐ φοίτησεν ὥστε, intermedii ommissis. Paulo post Regius et Felckm. 3, Ἀρμίνῳ.

(5) Ἐθρυλλεῖτο, Felckm. 3.

(6) Oubon. 1 et Felckm. 3, Πρόφιλος, et ad marginem primi notatum Profilus, pro Πατρόφιλος. Hujusmodi errores haud semel superius adnotavimus, et occurrunt nonnulli postea.

nonnullos qui alicujus pretii videbantur, ipsumque imperatorem Constantium haereticum subornarunt ; 573 ita ut synodum, sub eminentia asserendae fidei specie impetrariat : rati se Nicenam posse synodum obruere, atque ita omnes a sententia dimovere, ut impietas veritatis loco obtineat ubique.

καὶ τοὺς πάντας μεταπειθεῖν, ὥστε τὴν ἀσέβειαν ἀντὶ τοῦ πρώτου quidem id valde miror quod prudentem arbitror, quemlibet animadversurum) nimirum cum universalis synodus indicta esset, illamque omnes expectarent, eam de repente visum divisam ; adeo ut hi hoc convenirent loco, alii alio sese convocarent : quod fortasse divinae providentiae fuit opus , ut in altera synodo hominum sincera praeque fides palam fieret, in altera vero suspecta virorum dubiae animi sententia deprehenderetur. Id quoque mihi, germanisque fratribus hic motum versantibus, in mentem-subiit, atque ejusmodi concursus absurditatem cernentes cogitabamus, quae res tantopere urgebat, ut orbis terrarum irrbaretur, et qui tum temporis pro clericis habebantur, ultro citroque discurrerent, sciscitantes quomodo in Dominum nostrum Jesum Christum crederent ? Si enim credidissent, nequaquam perinde sciscitatio essent, quasi quid crederent non haberent. Hoc autem catechumenis baud levis offensionis ansam, ethnicis vero non modicum sed effusam risus materiam praebuit , quod Christiani, veluti e somno nunc excitati, quaerant qua ratione in Christum credere oporteat ; qui autem inter illos clerici vocantur, tametsi auctoritatem apud populos, quasi magistri, sibi vindicant, jam se tamen infideles declaraverint, cum id quaerant scilicet quod non habent. Nec advertunt Ursacius et socii, qui horum auctores fuerunt, quantum sibi irae thesaurum recondant, Domino per sanctos suos dicente : « Vae illis per quos nomen meum blasphematur in gentibus » ; suo autem ipso ore in Evangelii ait : « Qui ergo scandalizaverit unum de pusillis istis, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus et demergatur in profundum maris, quam, » ut addidit Lucas, « ut scandalizet unum de pusillis istis ».

3. Quid enim doctrinae ad piam religionem defuit Ecclesiae catholicae, ut nunc de fide perquirant, utque suis de fide expositionibus praesentis temporis consulatum praestigant ? Ursacius enim, Valens et Germinius cum sociis id fecere, quod nunquam apud

Α Οὔτοι γὰρ, ἀεὶ τῆς Ἀρεῖου μερίδος ὄντες, καὶ μὴ νοῦντες μήτε πῶς πιστεύουσι, μήτε περὶ τίνων διαβιβαιοῦνται, ἀπατόντες δὲ ἕκαστον ἡρέμα, καὶ σπέρματα τῆς αἵρεως ταύτων (7) ἐπισπεύροντες, ὕψηρ-παῶν τινος τῶν δοκούντων εἶναι τι, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλεῖα Κωνσταντίνου αἰρετικὸν ὄντα, σχηματισάμενοι, νομίζοντες δύνασθαι καλύψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνδον τῆς ἀληθείας κρατήσαι πανταχοῦ.

Β Πρῶτον μὲν οὖν ἔγωγε θαυμάζω (ἡγοῦμαι δὲ καὶ πάντα ὄντιναοῦν φρόνημον τοῦτο συνορᾶν), ὅτι, καθολικῆς ὁρθεῖαις συνόδου, καὶ ταύτην πάντων προσδοκούντων, ἐξαίφνης ἐπιβῆθι· καὶ οἱ μὲν ἐκεῖ συνήλθον, οἱ δὲ ὕδὲ συνεκρίθησαν ἑαυτούς. Ἦν δὲ ἄρα τοῦτο τῆς Προνοίας ἔργον, ἵνα ἐν ἐκείτῃ, τῶν μὲν τὸ ἄδολον καὶ καθαρὸν τῆς πίστεως διεχθῆ φρόνημα, τῶν δὲ τὸ ὑποπτον καὶ ἀμφίβολον ἦθος ἐλεγχθῆ. Ἐπειτα κάκεινο διανοούμην (9) μετὰ τὸν ἐνταῦθα γνησίω ἀδελφῶν, καὶ καθ' ἑαυτοῦς ἡσχάλλομεν, θεωροῦντες τὸ ἀπρεπὲς τῆς τοσαύτης συνδρομῆς. Τί γὰρ τοσοῦτον ἤκειεν, ὥστε τὴν οἰκουμένην διαταραχθῆναι, καὶ τοὺς λεγομένους ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ κληρικῶς διατρέχειν ἄνω καὶ κάτω (10), καὶ ζητεῖν, πῶς ἄρα μάθωσι πιστεύειν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ; Εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν εὖ μὴ ἔχοντες ἐξήθουν. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν κατηχομένοις οὐκ ἕλιγον σκάνδαλον· τοῖς δὲ Ἑλλησιν οὐ τὸ τυχόν, ἀλλὰ καὶ πλατύν (11) γέλωτα παρέσχεν, εἰ Χριστιανοί, ὡσπερ ἐξ ὕπνου νῦν ἐγερθέντες, ζητοῦσι, πῶς δεῖ περὶ Χριστοῦ πιστεύειν (12). Οἱ δὲ λεγόμενοι κληρικοί τούτων, καίτοι τὰ προσεβία παρὰ τῶν λαῶν ἐκδικούντες, ὡς διδασκαλοί, νῦν ἤλεξαν ἑαυτοὺς ἀπίστους, ζητοῦντες ἕπερ οὐκ ἔχουσι. Καὶ ἠνόησαν οἱ περὶ Οὐρσάκιον, τούτων αἰτίαι γενόμενοι, ὅσῳ ἑαυτοῖς ἐθησαύρισαν ὀργὴν, λέγοντος τοῦ Κυρίου διὰ μὲν τῶν ἀγίων· Ὁσαί, δι' οὗς τὸ ἄνωμά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι· ἢ διὰ δὲ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς Ἐβραίοις· Ὁς οὖν ἐὰν σκανδαλίῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ ἵνα μύλος ὀνίκης κρημασθῆ εἰς τὸν τρέχλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῆ ἐν τῷ παλάγι τῆς θαλάσσης· ἢ ἵνα, » ὡς ὁ Λουκᾶς προσέθηκε, « σκανδαλίῃ τῶν μικρῶν τούτων ἓνα. »

Δ 3. Τί γὰρ εἰπετε διδασκαλαί εἰς εὐσέβειαν τῆ καθολικῆς Ἐκκλησίᾳ (13), ἵνα νῦν περὶ πίστεως ζητῶσι, καὶ τὴν ὑπατεῖαν τῶν παρόντων χρόνων προτάσσωσι τῶν παρ' αὐτῶν ἐκτεθειμένων ῥημάτων ὀρθῶν περὶ πίστεως ; Οὐρσάκιος γὰρ καὶ Οὐάλης, καὶ

¹¹ Isa. LII, 5 ; Rom. II, 21. ¹² Matth. XVII, 6 ; Luc. XVII, 2.

(7) Sic Regius. Editi vero, αὐτῶν.

(8) Othobon. 1 et 2 et Felckm. 3, γενέσθαι σύνδον, καὶ τοὺς πάντας μεταπειθεῖν, ὥστε τὴν ἀσέβειαν ἀντὶ τῆς ἀληθείας κρατήσαι πανταχοῦ (Felic. 3, πάντων) νομίζοντες δύνασθαι καλύψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνδον. Πρῶτον μὲν οὖν, eadem scilicet sententia, sed inversis phrasibus.

(9) Felckm. 3, διανοοῦμεν. Alii omnes cum editis, διανοοῦμεν. Utraque lectio quadrat. Mox Basil. 3, ἡσχάλλομεν.

(10) Sic Regius et Othobon. 1, 2. In aliis et editis deest καὶ κάτω.

(11) Othobon. 1 et Felck. 3, πλατύ. Mox Felck. 3, οἱ Χριστιανῶν, male.

(12) S.c. Regius et Othobon. 2. Editi et alii νῦν ante πιστεύειν. Paulo post Othobon. 1, 2, et Felck. 3, παρὰ τῶν λαῶν.

(13) Hæc habentur apud Socratem, lib. II Hist. eccles., c. 37. Regius, ἐπιτε. Ibid. Socratis editio-nes veteres, εἰς διδασκαλίαν εὐσέβειαν.

Γερμάνιος (14), καὶ ὁ εὖν αὐτοῖς παροήθησαν, ὅς μῆτε γάγονε, μῆτε ἐκρούσθῃ πώποτε παρὰ Χριστιανούς. Γράψαντες γάρ, ὡς ἤβηλον αὐτοὶ πιστεύειν, προέταξαν τὴν ὑπατάειαν, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ πρώτου χρόνου· Ἰνα δεξίωσι πᾶσι τοῖς φρονιμοῖς, ὅτι μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ Κωνσταντίνου ἀρχὴν ἔχει τούτων ἡ πίστις. Πάντα γὰρ πρὸς τὴν ἰδίαν αἰρέσιν βλέποντες ἔγραψαν. Πρὸς τούτους, περὶ τοῦ Κυρίου προσποιούμενοι γράφειν, ἄλλον δεσπότην ὀνομάζουσιν αὐτοὺς (15) Κωνσταντίνου· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τὴν δυναστείαν τῆς ἀσθεῖας αὐτοῖς παρέχων· καὶ αἰώνου δὲ αὐτὸν βασιλεῖα εἰρηχάσιν ὁ τὸν Υἱὸν αἰδῶν ἀνομιέμενοι· οὕτως εἶπὸ πρὸς ἀσθεῖαν Χριστομάχοι. Ἄλλ' Ἰσως αὐτοῖς ἐστὶ πρόφασις τῆς ὑπατάειας ἢ τῶν ἁγίων προφητῶν χρονογραφία. Ἄλλὰ καὶν τούτο τομμάσων εἰπεῖν, πολλὴ τὴν ἀμαθίαν (16) αὐτῶν ἐπαγγέλλουσιν· ἂν μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητῶν χρόνων ἔχουσι μνήμην. Καὶ Ἡσαίας μὲν καὶ Ἰσὴν ἐν ἡμέραις Ὀζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχάζ, καὶ Ἐζεκιῦ γεγονόσων. Ἰερεμίας δὲ ἐν ἡμέραις Ἰωσίου, Ἰεζεκιήλ (17) δὲ καὶ Δανιήλ ἐπὶ Κύρου καὶ Δαρείου, καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις προεφήτευσαν, οὐ τῆς θεοσεβείας ἀρχὴν καταβολήμενοι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου ταύτην ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ προτομάσων· οὐδὲ τῆς αὐτῶν δὴ πίστεως τοὺς χρόνους ἐστήμανον· ἦσαν μὲν καὶ πρὸ τούτων τῶν χρόνων αὐτοὶ πιστοὶ· ἀλλὰ τῆς δὲ αὐτῶν ἀπαγγελίας ἦσαν ὁ χρόνοι. Ἦν (18) δὲ ἡ ἀπαγγελία προηγουμένη μὲν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σουτήρου, ἐπακολούθημα δὲ περὶ τῶν ἐσομένων τῷ Ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσι. Καὶ ἦσαν ὁ χρόνοι σημαίνοντες οὐκ ἀρχῆς πίστεως, καθὰ προείπον, ἀλλ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, καθ' οὓς οὗτοι (19) γενόμενοι, ταυτα προεφήτευσαν. Οὗτοι δὲ οἱ νῦν σοφοί, οὐχ ἱστορίας ἐξηγούμενοι, οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ γράψαντες, « Ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ, » εὐθύς προσέθησαν καὶ τὴν ὑπατάειαν, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τὴν ἡμέραν· Ἰνα, ὡσπερ ὁ ἄγιος τῶν ἱστοριῶν καὶ τῆς αὐτῶν διακονίας τοὺς χρόνους ἔγραψον, οὕτως οὗτοι τῆς αὐτῶν πίστεως τὸν χρόνον σημάσων. Καὶ εἶπε περὶ τῆς αὐτῶν ἔγραφον νῦν γὰρ ἤρξατο (20), καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς καθολικῆς ἐπαχίρου· οὐ γὰρ ἔγραψαν, ὅπως πιστεύομεν, ἀλλ' ὅτι « Ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις. »

4. Τὸ μὲν οὖν τομμάσων τῆς προαιρέσεως ἐλέγχει τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν (21)· τὸ δὲ καινὸν ἐπινοήμα τῆς γραφῆς ἴσον ἐστὶ τῆς Ἀρειανῆς ἀλρέσεως. Ὅπως γὰρ γράψαντες ἔδειξαν, πότε μὲν ἤρξαντο πιστεύειν αὐ-

A Christianis vel factum vel auditum fuerat. Cum enim scripsissent quam ipsi vellent fidei formulam, consulatum initio posuerunt, mensem item, atque illius anni diem, ut prudenter omnibus palam facerent, non autem, sed nunc demum sub Constantio eorum cepisse fidem. In his quippe omnibus scriptis suis unam hæresis suæ curam habuere. Ad hæc cum se de Domino scribere simulent, alium sibi dominum vocant Constantium. Is enim erat qui impietati eorum potestatem tribuebat, eumque illi æternum imperatorem appellarunt, qui Filium sempiternum esse negant: adeo aperte pro impietate suæ Christi opponunt. Sed fortasse sanctorum prophetarum chronographia, consulatus indicandi causa illis fuit. At si id effutire ausi fuerint, suam hinc insecitiam liquidius commonstrant. Sanctorum enim prophetiæ temporum habent memoriam. Isaïas quippe et Osee in diebus Osie et Joatham et Achaz et Ezechiel vixerunt, 574 Jeremias in diebus Josie, Ezechiel et Daniel sub Cyro et Dario, alii item aliis prophetaverit temporibus. Non quidem quod tum religionis primordia constituerent; nam ea ante ipsos exstitit et semper fuerat, atque ante mundi constitutionem hæc ipsam nobis Deus in Christo præparavit; neque illi fidei suæ tempora significabant, cum ante illa fideles fuerint, sed suæ annuntiationis tempora indicabant. Quæ annuntiatio primo ac præcipue Salvatoris spectabat adventum; secundo, quo Judæis gentibusque obventura erant. Tempus autem indicabatur, non inceptæ fidei, uti supra dixi, sed ipsorum prophetarum, quo scilicet ipsi hæc prophetarent. Illi autem hujus temporis sapientes, non in historiæ narratione, nec in futurorum prædicatione, sed postquam hæc scripsissent, « Edita est fides catholica, » mox addidere et consulatum; et mensem et diem, ut quemadmodum sancti illi historiarum sui que ministerii tempora scripserant, sic isti suæ fidei tempus significarent. Atque utinam de sua tantum fide scriberent, nunc enim vere incepti illa, nec quasi de catholica loqui ausi fuissent. Non enim scribere: Ita credimus, sed, « Edita est catholica fides. »

D 4. Propositi igitur audacia eorum ignorantiam prædit. Nova autem illa scribendi ratio Ariane hæresi consentanea est. Ejusmodi enim scriptis suis indicarunt quandam ipsi inceptum credere: au-

(14) Regius et Socrat., Γερμάνιος. Felckm. 3, Γερμάνιος. Mox Ottob. 2 et Felckm. 3, πώποτε παρὰ Χριστιανῶν. Socr., ποτὲ παρὰ Χριστιανῶν. Mox editi, προέταξαν, male. Basil. Felckm. 3, προέταξαν. Regius et Socrat. quos sequimur, προέταξαν; Ita legimur infra num. 8, γὰρ προέταξαν ὑπατάειαν. Mox Socratis editiones veteres, τοῦ καινῆς χρόνου. (15) Socrat., αὐτῶν. Hæc confer con his que apud Sozomenum leguntur lib. iv, c. 17. (16) Ita Regius et Socrat. Editi vero, ἀμάθειαν. (17) Sic edit. Commel. Socrat. et omnes ms. Ed.

vero Paris. nullius codicis auctoritate, Ἐξετεθη. Infra Regius et Socrat., ἐπροφήτευσαν. (18) Seg., ἐπαγγελίας ἦσαν ὁ χρόνοι. H δὲ ἐπαγγελία προηγουμένης μὲν. (19) Socrat., αὐτοῦ. (20) Sic editio Commel. Reg. Basil. Ottobon. 4, Edit. Paris., νῦν γὰρ ἤρξαντο. Socrat. et Felck. 5, νῦν γὰρ ἤρξαντο. (21) Sic Regius. Editi, ἀμάθειαν. Socr. et Felck. 3, τὴν ἀθείαν. Ibid. Felckman. 3, τὸ δὲ καὶ νῦν ἴπην. Ibid. Socrat., ἴσον. Mox Socrat., ἐδίδαξαν, πότε μὲν.

quæ a præsentī tempore suam fidem annuntiatī volunt. Ac quemadmodum juxta Lucam evangelistam « datum est edictum » de descriptione, illudque edictum non prius extiterat, sed a diebus illis, a Scriptore scilicet indicatis, initium duxit; sic et isti his verbis, « Nunc fides edita est, » palam fecerunt hæreseos suæ sententiæ recentiore esse, nec antea existisse. Ubi autem addiderunt, « catholica, » non advertebat se in Cata-Phrygum amenitiam esse collapsæ, adeo ut isti periuræ atque illi dicant: Nobis primo revelatum est, et a nobis Christianorum fides incipit. Atque ut illi Maximillam et Montanum, sic et isti Constantium vice Christi dominum conscribunt. Quod si ex illorum sententiâ a præsentī consulatū fides habet initium, quid accuri Patres sunt et beati martyres? ino quid illi ipsi facient erga eos qui, a se in Christiana religione instituti, ante hunc consulatū obdormierunt? Quomodo illos excitabunt, ut quod illos docuere in illis deleant, et inventa sua quæ jam scripsere illis inserant? Ita nempe imperiti sunt, unaque est illorum scientiâ, causas confingere, easque absurdas, incredibiles, et quæ nullo negotio refutantur.

5. Siquidem Nicæna synodus non temere, sed ex urgente necessitate et ex legitima causa, coacta est; nam Syriæ, Ciliciæ et Mesopotamiæ populi, circa festi celebrationem claudicantes, cum Judæis Pascha celebrabant. Ariana quoque hæresis adversus catholicam Ecclesiam insurrexerat, patronosque habebat qui sui sollicitudinem gererent, et piis insidiarentur hominibus, Eusebianos. Quæ causa fuit œcumenicæ congregandæ synodi, ut ubique una festi 575 dies celebraretur, et hæresis, quæ pullularat, anathemate damnaretur: quod et factum est. Syri enim obtemperarunt: Ariana vero hæresis Antichristi prodromum declarata est, eaque refutata, rectam fidei expositionem ediderunt. Attamen cum tot tantique essent qui scriberent, ejusmodi nihil ausi sunt, quæ tres aut quatuor isti homines. Non enim consulatum vel mensem vel diem præposuere, sed de Paschate quidem ita scripsere: « Decreta sunt quæ sequuntur, » tunc enim decretum est ut omnes morem gererent; de fide vero nequaquam dixere, Decretum est, sed: « Sic credit catholica Ecclesia, » statimque confessi sunt quidnam crederent, ut declararent non recentiore sed apostolicam esse suam sententiâ. Quæque illi scripto tradidere non ab illis inventa, sed ea ipsa sunt quæ docuerunt apostoli.

» Luc. II, 1.

(22) Socrat., ἤρξατο εἶναι, καὶ ἐτέθη.

(23) Socrat., παρανομιᾶν.

(24) Socrat., Μαξιμίλλαν.

(25) Sic omnes uss. et Socrat. Editi vero præσοῦτεροι, cum viderent enim editores, πρὸς scriptum in mss., πρὸσοῦτεροι legendum existimant, quod erroris genus sæpe animadvertimus.

(26) Regius, ἐγγίγουσιν. Paulo post Reg. Otob. 2 et Socrat., ὡς ἐπευρόντες. In editis ὡς deest.

A τοί· ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν βούλονται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγέλλεσθαι. Καὶ ὡσπερ, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, « ἐτέθη δόγμα » περὶ τῆς ἀπογραφῆς, καὶ τοῦτο τὸ δόγμα πρότερον μὴ οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἤρξατο, ἐν αἷς καὶ ἐτέθη (22) παρὰ τοῦ γράφαντος· οὕτω καὶ οὗτοι γράφαντες, « Ἐξέτεθη νῦν ἡ πίστις, » ἔδειξαν, ὅτι νεώτερον ἐστὶ τὸ τῆς ἀλήσεως αὐτῶν φρόνημα, καὶ οὐκ ἦν πρότερον. Εἰ δὲ προστιθέασαι, « τῆς καθολικῆς, » Ἐλαθον ἐαυτοῦς πισόντες εἰς τὴν παράνοιαν (23) τῶν ἀπὸ Φρυγίας· ὥστε καὶ αὐτοὺς κατ' ἐκείνους εἶπεν· Ἡμῖν πρῶτον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἀπ' ἡμῶν ἡ πίστις ἀρχεται τῶν Χριστιανῶν. Καὶ ὡσπερ ἐκείνους Μαξιμίλλαν (24) καὶ Μοντανῶν, οὕτως οὗτοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Κωνσταντῶν δεσπότην ἐπιγράφονται. Εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς νῦν ὑπατείας ἀρχῆν ἡ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ Πατέρες (25) καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες; τί δὲ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τοὺς παρ' αὐτῶν κατηχηθέντας, καὶ πρὸ τῆς ὑπατείας ταύτης κοιμηθέντας; Πῶς αὐτοὺς ἐγγίγουσιν (26), ἢ αὐτῶν ἐπιεικέως ἐγγίψαι τούτους, ἀπαλειψάσιν, ἢ δὲ νῦν ὡς ἐφευρόντες ἐγράψαν, ἐπισπειρώσιν αὐτοῖς; Οὕτως εἰσὶν ἀμαθεῖς, μόνον εἰδότες πλάττειν προφασίς, καὶ ταύτας ἀπρεπείας καὶ ἀπιθάνους, ἐχούσας ἐγγύς τῶν ἑλεγχῶν.

5. Ἡ μὲν γὰρ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, οὐκ ἀπλῶς γέγονεν, ἀλλ' εἶχε τὴν χρεῖαν κατεπεύγουσαν (27), καὶ τὴν αἰτίαν εὐλογῶν. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Συρίας, καὶ Κιλικίας, καὶ Μεσοποταμίας ἐγγύλιον περὶ τὴν ἑορτήν, καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐποιοῦν τὸ Πάσχα (28)· ἢ τε Ἀρειανὴ αἵρεσις ἐπαναστάσα ἦν κατὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ προστάτας εἶχεν εἰς τε τὴν ὑπὲρ αὐτῆς (29) σπουδὴν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων ἐπιβολὴν τοῦ περὶ Εὐσέβιον· καὶ αὐτῆς αἰτίας γέγονεν οἰκουμηνικὴ συναχθῆναι σύνοδον, ἵνα πανταχοῦ μὴ τῆς ἑορτῆς ἡμέρα ἐπιτελεῖται (30), καὶ ἡ παραφασίσα αἵρεσις ἀναθεματισθῆ· γέγονε γοῦν· καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Συρίας ἐπίσθησαν· τὴν δὲ Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀπεφάναντο πρόδρομον τοῦ (31) Ἀντιχρίστου, καὶ κατ' αὐτῆς γράφαντες ἐκεδεδίωκται καλῶς. Καὶ ὅμως γράφαντες καὶ τοσοῦτοι βντες, οὐδὲν τοιοῦτον τεκομήσαντες, οἷον οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες οὗτοι. Οὐ γὰρ προέταξαν ὑπατείας, καὶ μήνα, καὶ ἡμέραν· ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ Πάσχα· « Ἐδοξε τὰ ὑποτεταγμένα » τότε γὰρ ἔδοξε πάντας πέθεσθαι· περὶ δὲ τῆς πίστεως ἐγράψαν οὐκ ἔδοξεν, ἀλλ', « Οὕτως πιστεύει ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία » καὶ εὐθύς ὁμολόγησαν, πῶς πιστεύουσιν, ἵνα δείξωσιν, ὅτι μὴ νεώτερον, ἀλλ' ἀποστολικὸν ἐστὶν αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ ἃ ἐγράψαν, οὐκ ἐξ αὐτῶν εὐρέθη, ἀλλὰ ταῦτ' ἐστίν, ὅπερ εἶδισαν οἱ ἀπόστολοι.

(27) Felckm. 3, κατεπάγουσαν

(28) Sic Reg. Otobon. 2, Basil. et Felckm. 5. Editi, ἐποιοῦντο Πάσχα. Ibid. Otobon. 1 et 2, et Felckm. 3, ἢ τε Ἀρειοῦ αἵρεσις.

(29) Ita Regius. Editi et alii, ὑπὲρ αὐτοῦ.

(30) Regius, ἐπιτελεῖται. Mox Otobon. 1 et 2, et Felckm. 3, παραφασία.

(31) Otobon. 1 et 2, et Felckm. 3, πρόδρομον εἶναι τοῦ. Mox Felckm. 3, κατ' αὐτῆς γράφαντες

6. Αἱ δὲ νῦν κινούμεναι παρ' αὐτῶν σύνοδοι τοίαν ἔχουσιν εὐλογον αἰτίαν; Εἰ μὲν γὰρ καινότερα τῆς ἄλλῃ γέγονεν αἰρέσεως μετὰ τὴν Ἀρειανὴν, ἐπάτωσαν τὰ τῆς ἐπινοίας αὐτῆς ῥήματα, καὶ τίνες οἱ ταύτην ἐπευρόντες; εἰσὶ γράφοντες τὴν ἀναθεματικὴν ἐπίστασαν τῆς πρὸ τῆς συνόδου ταύτης αἰρέσεις, ἐν αἷς ἔστι καὶ ἡ Ἀρειανὴ, ὥστε οἱ ἐν Νικαίᾳ πεποιθημένοι, ἵνα δειξῶσι καὶ αὐτοὶ (52) πιθανὴν τινα πρόφασιν ἔχειν τοῦ καινότερα λέγειν· εἰ δὲ μηδὲν τοιοῦτον γέγονε, μὴδὲ δύνανται δεῖξαι, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον, ἔχοντας τὴν ἀπέθειαν Ἀρείου, ταῦτα φθέγγονται, καὶ καθημέραν ἐλεγχόμενοι μεταβάλλονται· τίς ἡ χρεῖα τῶν συνόδων, ἀκούσης τῆς ἐν Νικαίᾳ γενομένης πρὸς τε τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὰς ἄλλας αἰρέσεις, ὅς κατέκρινε πάσας (53) διὰ τῆς ὁργανώσεως πίστωσης; Καὶ γὰρ καὶ ὁ θρυλούμενος Ἄδριος, ὁ ἐπικληθεὶς Ἄθεος, οὐκ ἴδεν ἐπευρόντων μανίαν θρασυνοῦσαι, ἀλλ' εἰς τὴν Ἀρειανὴν ἔπεροδῶσαν χειμαζόμενος ἐναυαγῆσε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἀπαθηθέντων παρ' αὐτοῦ. Μάτηρ γοῦν περιτρέχοντες προφασίζονται διὰ πίστιν ἠξιώσκειν γενέσθαι τὰς συνόδους. Ἔστι μὲν γὰρ ἱκανότερα πάντων ἡ θεία Γραφή· εἰ δὲ καὶ συνόδοι χρεῖα περὶ τούτων, ἔστι τὰ τῶν Πατέρων· καὶ τούτου γὰρ οὐκ ἠμελέσαν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες· ἀλλὰ καὶ ἔγραψαν οὕτω καλῶς, ὥστε τοὺς γνησίως ἐντυγχάνοντας τοῖς ἐκείνων γράμμασι δύνασθαι παρ' αὐτῶν ὑπομνηστικῶσαι τὴν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καταγγελλομένην εἰς Χριστὸν εὐσέθειαν.

7. Οὐκ οὖν, ἐπειδὴ (54) μηδὲν εὐλογὸν ἔστι παρ' αὐτοῖς, ἀποροῦσι δὲ πανταχόθεν, καίτοι καὶ προφάσεις πλάττοντες, τοῦτο λοιπὸν αὐτοῖς περιλείπεται (55) λέγειν· Ἥμεῖς ἀντιλέγοντες τοῖς πρὸ ἡμῶν, καὶ παραβαίνοντες τὰς τῶν Πατέρων παραδόσεις, ἠξιώσαμεν σύνοδος γενέσθαι· ἀλλὰ πάλιν φοβηθέντες, μὴ πάλιν εἰς ἐν συνελθόντων μάταιος ἡμῖν ἡ σπουδὴ γένηται (56), ἠξιώσαμεν εἰς δύο διασπῆσθαι τὴν σύνοδον· ἵνα, ἐν μέρει γενομένη, δεῖξαντες ἄπερ ἐγράψαμεν (57), ὑπαρτάσαι δύνηθωμεν τὸ πλεόν, ἀπειλοῦντες τὸν προισταμένον τῆς ἀπειθείας Κωνσταντῖον, καὶ οὕτω τὰ μὲν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντα σχολαστικῶς ποιήσωμεν, σχηματισάμενοι τὴν ἀπλότητά τῶν γραφέντων (58) παρ' ἡμῶν. Ταῦτα δὲ εἰ καὶ κατὰ τοὺς ῥήματι αὐτοῖς εἰρηκασίαν, ἀλλὰ τῆς διανοίας ταύτης πάντα ποιεῖται καὶ καὶ διατάραξαν. Ἀμελεῖ πολλὰ πολλὰ εἰρηκότες καὶ γράψαντες ἐν ἀκαρτέρῃ συνόδῳ, οὐδὲν ἕκαστος περὶ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως ὡς (59) φαύλης ἐμνημόνευαν· ἀλλ' εἰ καὶ ποτε παρόντες τινὲς τὰς αἰρέσεις διεβάλλον, αὐτὰ τὴν Ἀρειανὴν ἐξεδίκουν, ἣν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε· καὶ μᾶλλον οὕτοι τοὺς

6. Quam vero legitimam causam habent synodi ab illis coactæ? Si qua enim alia recentior post Arianam exorta est hæresis, ejus nobis commenta proferant, dicantque quinam ejus sint auctores: scriptisque suis ante hanc synodum exortas hæreses, inter quas est Ariana, anathemate damnent, quemadmodum a Nicæna Patribus factum est, ut et ipsi videantur verosimilem causam habere nova dicendi. Quod si nihil accidit ejusmodi, neque id illi probare valent, imo potius hæc effutunt quod Arianæ impietatis sectatores sint, unde obvenit illis ut quotidie confutati sententiam mutant? Quis, quæso, synodorum usus, cum Nicæna sufficiat, quæ contra Arianam et alias hæreses coacta, eas omnes per sanam suam fidem condemnavit? Etenim ille vulgo jactatus Actius, cognomine atheus, non eo ferocit quod novam repererit insaniam, sed in Arianam hæresin quasi procellis agitatus, ipse cum subornatis a se hominibus naufragium fecit. Frustra igitur circumcursantes obtundunt se fidei causa synodos postulasse. Est quippe Scriptura sacra præ cæteris omnibus satis. Quod si hac de causa synode opus sit, exstant Patrum Acta: neque enim qui Nicænae convenerunt, hanc rem neglexerunt, sed tam probe scripserunt, ut qui sincero animo eorum scripta evolvant, ex iis reminisci valeant pietatis erga Christum quæ in divinis prædicatur Scripturis.

7. Quis igitur nihil apud illos rationi consonum reperitur, et quanquam commentis utuntur, hærent tamen ubique; hoc demum restat illis dicendum: Nos majoribus nostris contradicentes, transgredientesque Patrum traditiones, synodum cogi postulavimus: metuentes autem ne episcopis unum in locum congregatis, vana fuerit nostra sollicitudo, rogavimus synodum in duas dividi partes, ut separatis illis, quæ scripsimus exhibentes, majorem eorum numerum, minis Constantii impietatis patroni nomine intentatis, subornare possimus, sicque acta Nicæna irrita facere, dum scriptorum nostrorum simulatam simplicitatem obtinemus. Hæc licet iisdem minime verbis sint effati, hoc certe animo omnia fecerunt, omnia conurbaverunt. Et sane cum multa multoties in diversis synodis dixerint scripserintque, nunquam tamen de Ariana hæresi, ut prava, mentionem fecerunt: imo si qui forte ex presentibus hæreses deferrent, illi Arianam, quam Nicæna synodus anathemate damnarat, propugnabant. Quin potius eos qui Arianica proferrent, per-

καὶ τοσούτοις ὄντες, omissis mediis. Ibid. καλῶς deest in Ottobon. 1.

(52) Sic Regius et Ottobon. 2. In reliquis, καὶ αὐτοὶ δεστ. Paulo post Regius, εἰ δὲ μηδὲν τι τοσούτων. Infra Felckm. 5, καδ' ἡμέραν.

(53) In Felckm. 3, τῶας deest. Mox Reg. Ottobon. 1 et Felckm. 3, καὶ γὰρ καὶ ὁ θρυλούμενος; Editi, καὶ ὁ θρυλούμενος.

(54) Regius, ἐπεὶ.

(55) Sic Reg. Basil. et Felck. 3. Editi vero, ἐπι-

λείπεται. Mox Ottobon. 2, πρὸς ἡμῶν, male.

(56) Ita Regius. Editi, γενέσεται. Ottobon. 2, γενέσθαι.

(57) Ita Regius et Ottobon. 2. Editi, ἔγραψαν.

(58) Sic Reg. Ottobon. 2 et Felckm. 3. At Ottobon. 1, qui in hæc verba desinit, γραφέντων. Editi, πραχθέντων.

(59) Ὡς deest in Felckm. 3 et in Ottobon. 2. In Felckm. 3, καὶ ποτὲ. Item mox, διεβάλλον. Paulo post Regius, ἣν ἐν Νικαίᾳ, omisso articulo.

humamter amplectebantur. Magnum hoc igitur argumentum, 576 eos non veritatis asserendae causa, sed ut Nicæna acta abrogarent, de convocandis nunc synodis cogitasse. Quæ autem in his synodis cum a se, tum a sibi similibus acta sunt, rem non alio modo se habere prout faciunt. Quapropter e re fuerit ut singula, præsertim gesta sunt, enarremus.

8. Cum expectarent omnes et in unum convenirent quos imperatoris litteræ accersebant, utque unica synodus celebraretur; posteaquam divisi fuissent, et alii Seleuciam, cognomento Asperam, convenissent, alii Ariminum, ubi plures quadringentis episcopi reperti sunt, eo se contulerunt etiam Germinius, Auxentius, Valens, Ursacius, Demophilus, et Gaius. Sed cum omnes episcopi ex divinis Scripturis dissererent, charta illi producta, ubi consilium legissent, postulabant ut hæc toti anteferrentur synodo, et nihil ultra ab hæreticis quaereretur, nec eorum exploraretur sententia: sed hæc eorum scripta sufficerent, quæ ad hunc modum se habent:

Edita est catholica fides, præsentem domino nostro piissimo et victoriam eximio imperatore Constantio Augusto, æterno, venerando, sub consulatione Flaviorum Eusebii et Hypatii clarissimorum, Sirmii undecimo calendis Junias (44).

Credimus in unum solum ac verum Deum Patrem omnipotentem, creatorem et opificem omnium; et in unum unigenitum Filium Dei, ante omnia secula, ante omne principium et ante omne tempus, quod excogitari potest, et ante omnem comprehensibilem substantiam, impassibiliter ex Deo genitum, per quem secula condita et omnia facta

(40) Regius et Felckm. 3, γίνεσθαι.

(41) In hæc verba totius mōnos desinit Ottob. 2. Pariterque in codice Felckm. 5, post hæc, παρ αὐτῶν ταῦτα, desunt multæ pagine.

(42) Hæc fidei confessio existat apud Socratem lib. II, c. 37, ejus pars apud Nicephorum lib. IX, c. 30. De hac fide disputavit Nicolaus Faber Præfat. ad Hilarii Fragmenta. Socrat., ἐξετέθη πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Κωνσταντίου ἐν ὑπατείᾳ Φλαυίου, etc. Porro Latine illam primo editam, Græce deinde fuisse versam aiunt Socrates lib. II, c. 30, et Sozom. lib. IV, c. 17. Quos tamen hallucinari putant viri complures eruditissimi, quod a Marco Arethudio Græco homine ab aliis episcopis electo concinnata fuerit, ut Germinius oculatus testis enarrat in epistola sua ad Rufinum, apud Hilarium fragmento 14, sub finem. Quod iidem confirmat ex subscriptionibus, quas affert Epiphanius Hæc. LXXIII, num. 22, ubi Marcus Arethudius prior subscribit, maximaque subscribentium pars Græci episcopi sunt. Et ne dicatur aliam esse illam fidei formulam a Germinio Epiphanoque laudatam, clausulam affert Germinius hic ipsam prorsus verbis expressam. Epiphanius vero verba affert Valentis qui ait se subscriptionem dedisse ea nocte, quæ diem Pentecostem præcessit, quæ ipsissima dies est quæ in fronte hujusce fidei formulæ designatur, videlicet undecimo calendis Junias. Innuit item Epiphanius, Valentis consilium fuisse illam fidei formulam Ariminum deferre, quod huic rectissime convenit. Aliam profert V. Cl. Valesius rationem, ut probet eam Græce fuisse

τὰ Ἀρείου λέγοντας γνησίως ἰδέγοντο. Μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι μὴ δὲ ἀλήθεια, ἀλλ' ἐπ' ἀναίρεσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ πραχθέντων ἡ ἐπίνοια τῶν νῦν συνόδων ἦν· ἃ δὲ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς συνόδοις παρ' αὐτῶν καὶ τῶν ὁμοίων πέπρακται, δεῖκνυσιν οὐδὲν ἤττον εἶναι ταῦτα ἀληθῆ. Λοιπὸν γὰρ ἀναγκαῖον ὡς ἕκαστα γέγονε δηλώσαι.

8. Πάντων προσδοκῶντων εἰς ἐν συνέρχεσθαι, οὗς ἐκάλεσε τὰ παρὰ βασιλέως γράμματα, καὶ μίαν γίνεσθαι (40') τὴν σύνοδον, ἐπειδὴ διεφθέρθησαν, καὶ οἱ μὲν εἰς Σελεύκειαν τὴν λεγομένην Τραχίαν κατήλθον, οἱ δὲ ἐν τῇ Ἀρμίνῳ συνῆλθον· ἦσαν δὲ οἱ ἐν αὐτῇ ἐπίσκοποι ὕ καὶ πλέον· εἰς ταύτην ἀνήλθον καὶ Γερμίνιος, καὶ Αὐξέντιος, καὶ Οὐάκιος, καὶ Οὐρσάκιος, Δημόφιλος τε καὶ Γάιος. Ἄλλὰ, τῶν ἐπισκόπων πάντων διαλεγόμενων ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν, οὗτοι χάριτιν ἐπαδεικνύον· καὶ τὴν ὑπατείαν ἀναγιγνώσκοντες, ἤξιον ταῦτα προκρίνεσθαι πάσης συνέδοις, καὶ τοῦτων μηδὲν πλέον ζητεῖν παρὰ τῶν ἀρετικῶν, μηδὲ ἐρευνᾶσθαι τὴν ἐκείνων δόξαν· ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τούτους (41) μόνως. Καὶ ἔστι τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ταῦτα·

(42) Ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλιπικοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Αἰγύουτου, τοῦ αἰωρλου, σεβαστοῦ, ὑπατείου Φλαυίου (45) Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου τῶν λαμπροτάτων ἐν Σιρμίου τῇ πρόῳ καὶ Ἰουρίων (44).

Πιστεύομεν εἰς ἓνα τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην (45) καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων· καὶ εἰς ἓνα μονογενῆ Υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς, καὶ πρὸ παντὸς ἐπισπουμένου χρόνου, καὶ πρὸ πάσης καταληπτῆς οὐσίας γεγεννημένον ἀπαθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ· δι' οὗ οἱ τε αἰῶνες κατηργήθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγέ-

editam, quia nempe Athanasius, ubi monumenta affert ex Latino Græce versa, de ea re admonere perpetuo solet. At non adeo firmum est hoc argumentum; in *Apologia* quippe ad *Constantium imperatorem*, p. 215, epistolam affert S. doctor ex Latino Græce versam, quoniam illud indicet. Uno verbo certum videtur hanc ipsam esse fidei formulam quæ a Marco Arethudio dictata est, cuiusque subscriptiones habentur apud Epiphanium Hæc. LXXIII, num. 22. Græceus autem an Latine primo fuerit edita, ambiguum.

Titulum vero quod spectat, ex Athanasio forte colligatur, Ursacio, Valente et Gælio auctoribus, præmissum illum fuisse. Certe id non obscure innuit sanctus Pater, num. 3, ubi ait, eos cum sociis post editam fidei professionem, ei consulationem, diem atque imperatoris nomen præpussisse. Et liquidius, num. 5, ait Nicænos Patres nequaquam assensu esse consulationem, diem, vel mensuram formulæ fidei præponere, quod tamen tres aut quatuor illi designarunt. Quod eo illi forte animo fecere, ut imperatoris consulumque nomen formulæ suæ auctoritatem daret, atque Ariminensibus Patribus terrorem incuteret.

(43) Sic omnes mss. et editio Comneli rectissime. Editores vero Parisienses imperite Φλαυίου posuerunt, Socratem videlicet secuti. At crant Eusebius et Hypatius fratres, atque adeo Flavii appellabantur ambo, quorum superior erat Eusebius Constantis conjux. Ibid. Nicæna, πρὸς ἑνδεκά.

(44) Maii 22, anno 359.

(45) Editi, καὶ κτίστην. In Regio et Socrat. καὶ δεστ. Infra Socrat., πρὸ πάσης καταληπτῆς ἐπινοίας; .

ντο (46) γεγεννημένον ἐκ μονογενῆ, μόνον ἐκ μό-
 νου τοῦ Πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννησάντι
 αὐτὸν Πατρί, κατὰ τὰς Γραφάς· οὐ τὴν γένεσιν οὐδ-
 εὶς ἐπίσταται, εἰ μὴ μόνος ὁ γενήσας αὐτὸν Πατὴρ.
 Τοῦτον Ἰσμεν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ Υἱὸν, νεύματι
 πατρικῷ παραγενόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτη-
 σιν ἁμαρτίας, καὶ γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς Παρ-
 θένου, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ
 πάσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαστα κατὰ τὴν πατρι-
 κὴν βούλησιν, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ εἰς
 τὰ καταθόνα κατελθόντα (47), καὶ τὰ ἐκείσε οἰκονο-
 μέσαστα, ὃν πυλωροὶ ἄβου ἰδόντες ἐρριξαν, καὶ ἀνα-
 στάνα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναστραφέν-
 τα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάσαν τὴν οἰκονομίαν
 πληρώσαστα, καὶ τεσσαράκοντα (48) ἡμέρας πληρου-
 μένων ἀναληφθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθιζό-
 μενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐλευσόμενον ἐν τῇ
 ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως τῇ βίβῃ τῆ πατρικῆς,
 ἀποδιόντα ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ
 ἅγιον Πνεῦμα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦς
 Χριστὸς ἐπηγγελᾶτο (49) πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀν-
 θρώπων, τὸν Παράκλητον, κατὰ τὸ γεγραμμένον·
 « Ἀπερχομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ παρακαλέσω
 τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν. Τὸ
 πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήγεται,
 καὶ δίδασκε, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς· πάντα. » Τὸ δὲ ἔνομα
 τῆς οὐσίας διὰ τὸ ἀπλοῦστερον ὑπὸ (50) τῶν Πατέρων
 τεθεσθαι, ἀγνούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν σκάνδαλον
 φέρον, διὰ τὸ μήτε τὰς Γραφὰς τοῦτο περιεχεῖν,
 ἤρεσε τοῦτο περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδμίαν
 μνημὴν οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ εἶναι τοῦ λοιποῦ· διὰ τὸ τὰς
 ἑσίας Γραφὰς· μηδαμοῦ (51) περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ
 οὐσίας μεμνησθαι. Ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν Υἱὸν τῷ
 αὐτῷ διδάσκουσιν (52-53).

9. Τούτων ἀναγκασθέντων, οὐ μακρὰν ἐγένωσθη τῶν
 γραφάντων ἡ πανουργία. Τῶν γὰρ ἐπισκόπων πρό-
 τεϊνάντων ἀναθεματισθῆναι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν
 μετὰ καὶ τῶν ἄλλων αἵρεσεων, πάντων τε (53) ἐπὶ
 τούτῳ συνθεμένων, Ὑρσάκιος καὶ Ὁσάλτης, καὶ οἱ σὺν
 αὐτοῖς ἀνεένουν· καὶ λοιπὴν κατεργώθησαν, ὡς οὐ
 γνησιῶς, ἀλλ' ἐπ' ἀναίρεσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ πραγθέν-
 των γρηψάντες ταῦτα, ἵνα τὴν δυσόνομον αἵρεσιν ἀν-
 τεισάξωσι. Θεωμάζαντες γοῦν ἐπὶ τοῖς ὁμοίαις αὐτῶν
 ῥήμασι καὶ πανούργῳ προαιρέσει, ἔλεγον· « Ἥμεῖς οὐ
 ὁμόνομοι πίστεως συνήλθομεν (ἔχομεν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς
 θεογνώσαν τὴν πίστιν), ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀντιλέγοντας
 τῇ ἀληθείᾳ καὶ καινοσομεῖν ἐπιχειροῦντας ἐντρέψω-
 μεν. Εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς ὡς νῦν ἀρχόμενοι πιστεύετε

⁹⁹ Joan. xiv, 16, 17.

(46) Ita Regius. Editi, ἐγένοντο. Ibid. editio Pa-
 ris. sola, γεγεννημένων, male. Paulo post editi, ἐκ
 μόνου ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. Sed vocem ὑπὸ, cum desit in
 Regio, expunximus.

(47) In veteribus Socratis editis, σταυρωθέντα
 καὶ παθόντα καὶ ἀποθανόντα.

(48) Sic Socrat. et edit. Paris. ex Socrate, ut vi-
 detur. Nam in edit. Commel. et in omnibus codi-
 cibus, πενήκοντα legitur, male. Mox Regius, τοὺς
 οὐρανοὺς, in editis τοὺς deest. Mox hæc, τῆς ἀνα-

sunt: natum unigenitum, solum ex solo Patre, Deum
 de Deo, similem Patri suo qui ipsum genuit, secun-
 dum Scripturas: cujus generationem nemo novit,
 nisi solus qui ipsum genuit, Pater. Hunc scimus
 Dei unigenitum Filium, nutu paterno de caelis adve-
 nisse, ad destruendum peccatum: et natum ex Ma-
 ria Virgine, versatum cum discipulis, qui omnem
 dispensationem implevit secundum paternam vo-
 luntatem, crucifixum et mortuum: qui ad inferos
 descendit, et quæ illic agenda ordinavit: quem con-
 spicati inferorum ostiarii exhorruerunt: qui tertia
 die resurrexit a mortuis: qui cum discipulis versatus,
 ubi omnem 577 dispensationem implesset, peractis
 quadraginta diebus, assumptus est in caelos, sedetque
 ad dexteram Patris: qui venturus est ultima die
 resurrectionis cum gloria paterna, redditurus sin-
 gulis juxta opera sua. Et in Spiritum sanctum,
 quem ipse unigenitus Dei Jesus Christus promisit
 se missurum generi hominum, Paracletum, id est
 Consolatorem, ut scriptum est: « Vado ad Patrem
 meum, et rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet
 vobis. Spiritum veritatis ille de meo accipiet, et doce-
 bit vos ac suggeret vobis omnia ⁹¹. Nomen autem
 substantiæ quod simplicius a Patribus positum
 a populisque minime intellectum, offensionis causa
 sit. quod etiam in Scripturis non continetur, de
 medio tolli, et nullam omnino substantiæ mentionem
 in Deo deinceps faciendam esse placuit: quod divi-
 næ Scripturæ nusquam de Patris et Filii substan-
 tiæ meminerint. Patri autem Filium secundam om-
 nia similem dicimus, quemadmodum Scripturæ di-
 cunt atque docent.

Πατρὶ κατὰ πάντα· ὡς καὶ αἱ ἅγια Γραφαὶ λέγουσι τε

9. His perfectis, non diu postea eorum qui scri-
 pserant vafritics deprehensa est. Episcopi enim
 proponentibus ut Ariana cum aliis heresibus ana-
 thematizata damnaretur, acquiescentibusque omnibus,
 abnuerunt Ursacius et Valens cum sociis, atque
 demum comperitum est illos non sincero ea scrip-
 disse animo: sed ut ea quæ Nicææ acta fuerant
 abrogarent, eorumque loco nefariam inducerent hæ-
 resim. Hominum itaque dolosa verba et vafrum
 consilium mirati episcopi aiebant: « Nos non ideo
 huc convenimus quod fide egeremus, in nobis enim
 ipsi sanam habemus fidem: sed ut eos qui veritati
 repugnant, et nova moliantur, pudore afficeremus.
 Quod si vos, quasi qui nunc credere incipiatis, ista

στώσεως desunt in Socrate, hene.

(49) Ita Regius et Socrat. Editi, μονογενὴς ἐπηγγε-
 ληται, omissis mediis.

(50) Ita Regius et Socrat. Editi, παρά.

(51) Sic Regius et Socrat. Editi vero, μηδαμοῦ.
 Ibid. veteres Socratis editi, περὶ Πνεύματος καὶ Υἱοῦ
 οὐσίας, male.

(52-53) Post διδάσκουσι in edit. Paris. legitur ταῦθ'
 αἰρετικοί. Sed desunt in edit. Commel. et in omni-
 bus mss.

scripsistis, nondum clerici estis, quippe qui jam primum fide institutamini: si vero qua mente nos convenimus, eadem et vos accessistis, sit omnium concordia, et hæreses anathemate damnemus Patrumque nostrorum servemus traditiones, ne posthac synodorum cogendarum causæ passim occurrant, cum semel illi qui Nicææ convenerunt omnia præoccuparint, et nihil non pro catholica Ecclesia egerint. « Sed cum episcopi una omnes consentirent, abnuere tamen supradicti. Quapropter cum exploratum ipsi esset, ignarus, vafros, vel potius hæreticus esse homines, omnes Nicenam synodum suis suffragiis approbarunt, sufficereque illam omnibus visum est; predictos autem. Ursacium scilicet, Valentem, Germanium, Auxentium, Gaium et Demophilum hæreticos declararunt, et cum illos deposuissent, utpote qui non vere Christiani, sed Ariani essent, hæc Latine scripsere, quæ ad sensum (55) Græce sic translata sunt :

10. *Exemplum epistolæ Ariminensis concilii ad Constantium imperatorem, ubi episcopi prævaricati sunt a fide vera* (57).

I. Jubente Deo ex præcepto pietatis tuæ credimus fuisse dispositum ut ad Ariminensium locum ex diversis provinciis occidentalium episcopi 578 veniremus, ut fides claresceret omnibus Ecclesiis catholicis, et hæretici noscerentur. Dum enim omnes qui recte sapimus contractaremus, placuit quidem ut fidem ab antiquitate perseverantem, quam per prophetas, evangelia et apostolos, per ipsum Deum et Dominum nostrum Jesum Christum Salvatorem imperii tui et largitorem salutis tuæ, quam semper obtinuimus, teneamus. Nefas enim duximus sanctorum aliquid mutilare, et eorum qui in Nicæno tractatu considerant una cum gloriosæ memoriæ Constantino patre pietatis tuæ. Qui tractatus manifestatus est, et insinuatus mentibus populorum, et contra hæresim Arianam tunc positus invenitur, ut hæreses inde sint expurgatæ: a quo si aliquid demptum fuerit, venenis hæreticorum aditus panditur. διτλήθε τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε Ἀρειοὺ ἀιρέσει; ὑπὲρ ἧς δι' ἧς οὐ μόνον αὐτῆ, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἰρέσεις καθηρέθησαν· ἐν ἧ ὄντως καὶ τὸ προσθεῖναι τι σφαλερόν (64), καὶ τὸ ἀφελῆσθαι τι ἐπικινδύνον ὑπάρχει· ὡς, εἴπερ τι βῆτερον γένοιτο (65), ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ὄβεια τοῦ ποιεῖν ἄπερ βούλονται.

(54) Sic Regius. In editis plerumque deest.

(55) Sunt qui vertendum putant, *pro viribus*.

(56) Hæc Epistola Latine primum data fuit, ut est apud Hilarium fragmento 8, col. 1544, quam huc transcribere visum est. Exstat et Græce apud Socratem lib. II, c. 37; Sozomenum lib. IV, c. 18; Theodoretum lib. II, c. 19; Nicephorum lib. IX, cap. 40. Prout scilicet apud Athanasium ex Græco versa habetur magis ad sententiam, quam ad verbum.

Titulus in Socrate: *Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀρμίνον συνόδου πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίνου*· in Theodoro: *Ἐπιστολὴ συνοδικὴ κατὰ τὴν αὐτῆς συνέλευθῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν βασιλέα γραμμένη Κωνσταντίνου*.

(57) Ex Hilarii fragmento 8, p. 1544.

(58) Sozom., τὰ τε ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως. Mox Regius, ἀσεβείας, et ita quoque Socrat. Soz.

Ἐγράφατε ταῦτα, ὅπως ἐστὶ κληρικοί, ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ καθιεῖσθαι· εἰ δὲ τῆ γνώμῃ ἢ συνήλωμεν ἡμεῖς, ταύτην καὶ ὑμεῖς ἔχοντες ἀπηγγήσατε, ἔστω πάντων ὁμοφροσύνη, καὶ τὰς μὲν αἰρέσεις ἀναθέματι ἀναθεματίσωμεν, καὶ τὰ δὲ τῶν Πατέρων φυλάξωμεν, ὑπὲρ τοῦ μηκέτι διατρέχεν προφασίς συνόδων, ἀπαξ προλαβόντων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, καὶ πάντα πράξαντων ὑπὲρ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπὶ ἅλλὰ καὶ οὕτως τῶν ἐπισκόπων πάλιν (54) πάντων συνθεμένους, ἀνέβησαν οἱ προειρημένοι· καὶ λοιπὸν καταγινόντες αὐτῶν, ὡς ἀμαθῶν δόλων τε καὶ μάλλον αἰρετικῶν, τῆ μὲν ἐν Νικαίᾳ γενομένη συνόδου συνεψήφισαντο πάντες, καὶ ταύτῃ πάντες ἔκριναν ἀρκείσθαι· τοὺς δὲ προειρημένους Ὀσρόδιον καὶ Οὐάλεντα, Γερμίονον, Αὐξέντιον, Γάϊον, Δημόφιον, αἰρετικούς ἀπέφηναν, καὶ καθελόντες αὐτούς, ὡς μὴ ὄντας ἀληθῶς Χριστιανούς, ἀλλ' Ἀρειανούς, ἔγραψαν κατ' αὐτῶν Ῥωμαίοι μὲν, ἑρμηνοεύτας δὲ Ἑλληνοῖσι κατὰ δύναμιν, ταῦτα·

10. (56) Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς κατὰ τῆς συνόδου πρὸς τὸν Ἀδριανόν Κωνσταντίνου (57).

Ἐκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως (58) καὶ τοῦ τῆς σῆς εὐσεβείας προσταγματος τὰ πάλαι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. Εἰς γὰρ Ἀρμίνον (59) ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων εἰς τὸ αὐτὸ πάντες οἱ ἐπίσκοποι συνήλωμεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας γνωρισθῆ, καὶ οἱ τάναντια φρονοῦντες ἐκδηλοῖ γένοιενται. Ὡς γὰρ ἐπὶ πλείστον διασκοπούντες εὐρίχκαμεν, ἀρεστον (60) ἐφάνη τὴν πλείστην εἶναι ἐκ παλαιῶν διαμείνουσαν, ἣν καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ Εὐαγγέλια, καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκφύρασαν, τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλικῆς φρουροῦ (61), καὶ τῆς σῆς βίωσης προστατό· ἵνα ταύτην κατασθέντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάττοντες μέχρι τέλους διατηρήσωμεν. Ἀποκον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως ὁρισμένων τι (62) μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Κωνσταντίνου τοῦ σου πατρὸς καὶ βασιλέως ἔσκεμμένων, ὧν ἡ διδασκαλία (63) καὶ τὸ φρόνημα καὶ διανοίας, ἦτις ἀντίπαλος μόνη καὶ ὀλετήρ τῆς

D et Theodor. Editi vero, εὐλαβείας. Ibid., τὰ πάλαι deest in Sozom. Idem ibi, γρησθαί.

(59) Regius, Sozom., Ἀρμίνον. Mox Socrat., ἐπὶ ταῦτό.

(60) Theodor., ἀριστον. Mox Socrat. et Theodor., τὴν ἐκπαλαί.

(61) Sozom., ἐφόρον. Paulo post Theodor., κατ' ἔχοντες.

(62) Τι deest in editis, sed habetur in Regio. Socrat. Sozom. Theodor., qui postremus habet μεταλλάξαι.

(63) Socrat., = post διδασκαλία.

(64) Hæc, ἐν ἧ ὄντως, καὶ προσθεῖναι τι σφαλερόν, non exprimitur in Latino. Mox Reg., ἀσφαλεσθαί, male. Theodor. omittit τι.

(65) Sozom., γέννηται, in quo mox deest τοῦ αὐτοῦ πολεῖν. Socrat., βούλοτο.

“Θεοῦ Οὐρακίου τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ ἔκπαιλι (66) ἄμετοχοί τε καὶ σύμφωνοι τοῦ Ἀρειανικοῦ δόγματος ἦσαν καθοστηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωριζέμενοι ἀπεφάνθησαν· ἥς ἵνα μετὰ χριστοῦ ἐφ’ οὗς ἐκυτοῖ· συνεγνωκίωσαν πλημμελήσαντες, μετανοήσας τε καὶ συγγνώμης ἤξιον τυχεῖν, ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ’ ἐκείνων γεγενημένα μαρτυροῦν· δι’ ὧν ἀπάντων φεῖδι γεγέννηται, καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη. “Ἦν δὲ ὁ καιρὸς, καθ’ ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν Μεσολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, συμπάρωντων δὲ (67) καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας· ἐγνωκίωτες δὲ ἅμα καὶ τὸν μετὰ ταυτὴν δέξαν μνήστην Κωνσταντίνου, μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως τὴν συγγραφίσαν πίστιν ἐκτεθεικίωτα (68). Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἔγενετο βαπτισθείς, καὶ πρὸς τὴν ἐπιθυμημένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν, ἄτοπον εἶναι μετ’ ἐκεῖνῳ (69) τὸ καινοτομεῖν, καὶ τοσοῦτους ἀγίους ὁμολογητὰς, μάρτυρας, τοὺς καὶ τοῦδε τοῦ δόγματος συγγραφίαις τε καὶ εὐρετὰς ὑπεριδεῖν· οἷτινες κατὰ τὸν παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸν ἅπαντα φρονούντες ἀειμενῆσασιν· ὧν ὁ Θεὸς τὴν πίστιν, καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέθηκε διὰ τοῦ (70) Δεσποτῆ τοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι’ οὗ σοὶ καὶ τὸ βασιλεῖειν οὕτως ὑπέβλεψεν, ὡς καὶ τῆς καθ’ ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν. Πάλιν γοῦν ὁ ἐλαεῖν καὶ ἀικτοῖ τῷ φρονήματι, ἀθεμίτω τολμήματι (71) τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας ἑαυτοὺς ἀνήγγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύνταγμα. Ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα τὸ (72) συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, ἀκείνοι τῆς ἰδίας ἀπάτης ἐγύμουν τὴν σκέψιν. Ἐπειρόντο γὰρ πανουργίᾳ τινὶ καὶ παραχῆ προσφρονέες τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἐταιρίας (73) συναλισκομένους ἐρόντες Γερμίνιον, Αὐξέντιον καὶ Γάιον, τοὺς τὴν ἐρῶν καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία, μία μὲν οὖσα (74), πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερέβηκεν. Ὡς δὲ συνεῖδον, οὐχὶ τῆς τοιαύτης προεπίσεως (75) ὄντας, οὐτε ἐμογνωμονούντας, ἐφ’ οὗς κακῶς ἐπρόνοιον, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτοὺς, ὡς δοκεῖν ἑτερόν τι γράφειν· ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. Ἴνα οὖν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας περιπίπτῃ, καὶ παραχῆ, καὶ ὁ θέρους καλινδουόμενος ἅπαντα συγχέῃ (76), βέβαιον ἐφάνη τὰ καὶ αἰετῶσιμα (77) ἔνομα καὶ ἄμετακίνητα διαφυλάττειν· τοὺς δὲ προειρημένους τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκηρυχίσθαι· δι’ ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάσκοντας (78) πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπιείκειαν ἀπεπαύλαμεν, τὴν γνώμην τοῦ συνεδρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσαντες· τοὺς δὲ πρέσβεις πρὸ γὰρ πάντων τούτου παρεκλευσόμεθα, τὸ τὴν ἀλθίειαν

II. Ideo Ursacius et Valens in suspitionem ejusdem haereseos Arianæ venerunt aliquando et suspensio erant a communione: et rogaverunt veniam, sicut eorum continent scripta, quam meruerunt tunc temporis a concilio Mediolanensi, assistentibus etiam legatis Romanæ Ecclesiæ. Constantino præsentem in hoc, cum magno examine fuisset conscriptum, quod tenens baptizatus ad quietem Dei conmissavit; nefas putamus inde aliquid mutilare, et tot sanctos et confessores et successores martyrum ipsius tractatus conscriptores in aliquo removere, cum et ipsi præteritorem Catholicorum secundum Scripturas cunctas (79) servaverunt, mansisseque in hæc tempora, quibus pietas tua a Deo Patre per Deum et Dominum nostrum Jesum Christum regendi orbis accepit. Tunc etiam conabantur convellere, quod fuerat positum ratione. Etenim cum pietatis tuæ litteræ jusserunt tractari de fide, offerrelatur nobis a supradictis turbatoribus Ecclesiarum, associato Germinio (Auxentio) et Gaio, novum nescio quid considerandum, quod multa perversæ doctrinæ continebat. Adeo cum videretur displicere quod offerbant 579 publice in concilio, putaverunt aliter esse conscribendum. Equidem hæc brevi tempore sæpe mutasse manifestum est. Et ne Ecclesiæ frequenter perturbentur, placuit instituta vetera rationalia servari. Ad instruendum igitur tuam clementiam (80) (legatos misimus qui tibi sententiam synodi per epistolam indicent), quibus hoc ipsum solum mandamus ut non aliter legationem perferrent, quam statuta vetera permanerent firmissima, ut et sapientia tua cognosceret, non hoc quod promiserant supradicti Valens et Ursacius, Germinius et Gaius, si sublatum fuisset, pacem posse compleri. Magis enim turbatio cunctis regionibus et Ecclesiæ Romanæ inimissa est.

(66) Ἐκπαιλι deest in Theodor. Sozom. vero legitur πάλαι. Mox Socrat. et Theodor., Ἀρειανικοῦ. Paulo post Theodor., καθοστῶτες τῆς ἡμετέρας.

(67) Theodor., δὲ.

(68) Regius mendiose, ἐκτεθεικίωτες.

(69) Regius, μετ’ ἐκεῖνῳ. Paulo post omnes manuscripti. cum Socrat. Sozom. Theodor., τοσοῦτους ἀγίους. Editi, τοσοῦτους ἀγίους. Ibid. Socrat. Sozom. Theodor., καὶ μάρτυρας. Paulo post Theodor., παρῶντες pro ὑπεριδεῖν.

(70) Theodor., καὶ διὰ τοῦ.

(71) Regius, φρονήματι, ἀθεμίτω φρονήματι.

(72) Sic Regius, Socrat., Sozom. In editis τὸ δε-ε-ε. Mox editi, συνεκρότητο. Regius, συγκεκρότητο. Socrat. Sozom. Theodor., συνεκροτεῖτο.

(73) Socrat., ἐτεροίας. Sozom., ἐτερείας. Ibidem Regius, τοὺς συναλισκομένους. Mox Socrat. et Theodor., Γερμίνους. Ibidem Auxentium Hilarius omitit. Theodor., τοὺς τὴν αἵρεσιν καὶ διχοστασίαν.

(74) Sozom., διδασκαλία μὴ μένουσα. Nec possunt hæc in contextu Latino internosci, ita libera versione Græca donatus est.

(75) Socrat. et Theodor., τῆς αὐτῆς προαιρέσεως. Sozom., τῆς αὐτῆς αἰρέσεως.

(76) Sozom., ὁρθὸς καλινδουόμενος ἅπαντας συνέχῃ.

(77) Ita Reg. Socrat. Theod. At Soz. cum Athanasii editis, διορμισμένα. Mox Sozom., φολάττειν. Porro hujusmodi decretum videtur apud Hilar. fragm. 7, col. 1541. Mox in Latino desunt quædam.

(78) Sic Reg. Sozom. et Theodor. At editi cum Socrate, ἀναδιδάσκοντας. Vide Hilarium ibid. Reg. Socrat. Sozom. Theodor., μηνύσαντες. Editi, μηνύσαντες. Ibid. Socrat., τοὺς γὰρ πρεσβυτοῦσαι.

(79) Forte, cuncta. Locut. vitiosus.

(80) Hilarii textus hio deficit.

πιστώσασθαι ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων καὶ δικαίων δομημένων (81) · οἱ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν δούτῳτα, ὅτι οὐχ, ὡσεὶ Ἐρηταν Οὐρσάκιος τε καὶ Οὐάλης, ἔσται εἰρήνη, ἐπεὶ τι τῶν δεκίων ἀνατραπή. Πῶς γὰρ εἰρήνην οὐκ ἐστιν τοῖς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μάλλον γὰρ ἔρις καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι καὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ γενήσεται.

III. Oh quam rem tuam rogamus clementiam, ut A placidis auribus et sereno vultu universos legatos nostros et respicias et audias : neve aliquid permittat clementia tua injuria veterum convelli ; sed manere ea, quæ a majoribus nostris accepimus, quos fuisse et prudentes, et sine Spiritu sancto Dei non egisse confidimus, quia ista novitate nou solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere. Oramus etiam ut præcipuos tot episcopos, qui Arimino detinentur, inter quos plurimi sunt qui ætate et paupertate defecti sunt, ad suam provinciam remeare, ne destituti suis episcopis laborent populi Ecclesiarum. Hoc etiam frequentius postulamus, ut nihil innovetur, nihil minuat, sed maneat incorrupta quæ patris sanctæ pietatis iud temporibus et tuis religiosus sæculis permanserunt. Nec jam nos fatigari aut convelli a sedibus nostris tna sancta prudentia permittat, sed quieti vacent semper postulationibus, quas habent semper et pro salute tua, et pro regno tuo, et pro pæce quam tibi Divinitas pro meritis tuis profundam et perpetuam largiatur. Legati autem nostri et subscriptiones et nomina episcoporum vel legatorum perferent, sicut idem alia scriptura instruit tuam sanctam religiosamque prudentiam.

φὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν, ἀναδιδάξουσιν δούτῳτα.

DECRETUM SYNODI.

41. Quantum decuit, fratres charissimi; catholica synodus patientiam habuit, et piam Ecclesiam toties exhibuit juxta Ursacium et Valentem, Gerninium, Gaium (et Auxentium); qui toties mutando quod crederant, omnes Ecclesias turbaverunt, et nunc conantur hereticum animum suum inserere animis Christianis. Subvertete enim voluit tractatum habitum apud Nicæam, 580 qui positus est contra Arianam hæresim et cæteras. Attulerunt nobis præterea conscriptam a se fidem, quam recipere nos non licebat. Jam quidem hæretici antehac nobis pronuntiatii sunt, et multis diebus est com-

Αὐδ δὲ ἰκετούμενη τὴν σὴν ἐπιεικίαν, ἵνα προσ-
ἡγνέσιν ἀκοαῖς καὶ γαληναῖο βλέμματι τοὺς ἡμετέρους
πρέσβεις ἀθήρσας, μήτε (82) πρὸς ὕβριν τῶν τετε-
λευτηκότων καινὸν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψαιας·
ἀλλ' ἐάσῃ ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τὸν προγόνων
ὀρισθεῖσιν τε καὶ νομοθετημέναις· οὐδ' ἅπαντα μετὰ
ἀγχινοῖας τε καὶ φρονήσεως καὶ Πνεύματος ἁγίου
πεποιημένα φρεσιν ἂν. Τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων
καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύουσιν ἀπιστίαν ἐμ-
ποιεῖ (83), τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν ὠμώτητα. Ἰκετούμενη
δὲ εἶ, ἵνα κελύσης ἐπισκόπους τοὺς ἐν (84) ταῖς
ἀλλοδαπαῖς διατηρόντας, οὐς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπι-
πνον καὶ τὸ τῆς πένιας ἐνδὲς τρῶχει, τὴν εἰς τὰ
οὐκεία ἀνακομιδὴν βράβην ποιήσασθαι· ἵνα μὴ Ἐρημοί,
τῶν ἐπισκόπων ἀφωρισμένων (85), αἱ Ἐκκλησίαι δια-
μένωσιν. Ἐτι δὲ πρὸς ἅπασα καὶ τούτο δεόμεθα, ἵνα
μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τῶν προσηφθέντων, μήτε πλεο-
νάξοι· ἀλλὰ πάντα ἀρόρητα διαμεῖνῃ (86), ἐκ τῆς
τοῦ σοῦ πατρὸς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον (87)
θαφυλαττούμενα· μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ τῶν
οὐκείων παροικήσεων ἄλλοτρίους ἐπιτρέψαιας γίνε-
σθαι (88)· ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς
μετ' εἰρήνης εἰς εὐχὰς τε καὶ λατρείας σχολῆν ἄγουσι,
ἰκετούμενες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, καὶ σωτηρίας;
καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ Θεότης (89) σὺν εἰς τὸ θεηνκεῖ
χαρισται. Οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς τε ὑπογρα-
φὰς καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων Γραφῶν (90), τὴν σὴν

C ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ (91).

41. Ἐως προσήκον ἦν καὶ θυαντὸν, ἀδάφολ τι-
μώτατοι, ἡ καθολικὴ σύνοδος καὶ ἡ ἁγία Ἐκκλησία
τῇ ἰδίᾳ ὑπομονῇ καὶ ἀνεγκλήκῃ φνεγκαν οὐκ ἀγεννῶς
Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλην, καὶ Γάϊον, καὶ Γερμίνιον, καὶ
Αὐξέντιον (92)· οἵτινες ἄλλοτε ἄλλα φρονούμετες πάσας
τὰς Ἐκκλησίας συνετάραξαν, οἱ καὶ νῦν ἐπιχειρήσαι
τετολμήκασι τὸν αἱρετικὸν λογισμὸν τῇ τῶν ἑρθοδό-
ξων πίστει συνάψαι, καὶ διαλύσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύν-
οδον, ἥτις ἀντιμαχος ὑπάρεχεν τῇ τῶν Ἀρειανῶν
αἵρέσει· ἔξωθεν ἰδίαν τινὰ καὶ ἄλλοτρωτάτην τῆς
ἀγιοπάτης Ἐκκλησίας συγγραφεῖσαν πίστεν προσέ-
φροντες· ἦντινα ἡμᾶς δεῖσθαι ἀθέμιτον ἔφησάμεθα·

(81) Sozom., ἀρχαίων δικαίως ὤρισμένων. Mox Reg. Socrat. Sozom. Theodor., ot. Editi, et. Ibid. Reg., ἀδούτῳτα, sed secunda manu superius scriptum est δούτῳτα. Mox τε post Οὐρσάκιος abest a Sozom.

(82) Sozom., μηδέ. Paulo post Sozom. Theodor., ἰόσεις.

(83) Sozom., ἐνεποίη.

(84) Ταῖς δεστ apud Sozom.

(85) Theodor., ἀφρημένων.

(86) Sozom., διαμεῖνῃ, et in eodem καὶ sequens deest.

(87) Theodor., εἰς τὸν νῦν καὶ εἰς τὸν ἐνέξῃ χρό-
νῳ.

(88) Socrat. καὶ ἐκτὸς τῶν ἰδίων παροικίων ἐπι-
τρέψαιας γενέσθαι. Sozom. et Theodor., καὶ τῶν

ἰδίων παροικήσεων. Theodor., ἄλλοτρίους ἐπιτρέ-
ψαιας γενέσθαι. Editi, ἐπιτρέψαις. Sed Regius melius, ἐπιτρέψαιας. Mox Reg. Basil. Socrat. Soz. Theod., οἱ ἐπίσκοποι. In editis oi deest. Mox Theod., σὺν τῷ ἰδίῳ λαῷ μετ' εἰρήνης εὐχὰς τε καὶ λατρείας σχολῆν ἄγουσι Paulo post idem, βασιλείας τε καὶ.

(89) Theodor., ἡ θεότης.

(90) Sozom., γραμμάτας, et mox idem, θεό-
τῳτα.

(91) Apud Hilar. fragm. 7, col. 1542, unde contextus Latinius desumptus est, legitur Græcianum a Calle decretum illud protulisse : quod cum Latine primum editum fuerit, ut ibidem jacet, Græce versus est.

(92) Auxentium onittit Hilarius de more.

Ἐκπαλαί γὰρ οὗτοι αἰρετικοὶ ὄντες καὶ τάναντία φρο-
νούντες καὶ νῦν ἀπεδείχθησαν· οὐκ πρὸς τὴν ἡμετέ-
ραν κοινωνίαν συναλθεῖν οὐκ ἐπιτρέπομεν, τῇ ἰδίᾳ
φωνῇ παρόντας αὐτοὺς κατακρίναντες, καὶ καθαι-
ροῦντες. Νῦν τοίνυν, ὅπερ δοκεῖ, ἀποφάσασθε· ἢ να
ἐνδὲς ἐκίστους ἢ γνώσις ἐκ τῆς ὑπογραφῆς εἰη βέ-
βαιος. Ὁμοθυμαδὸν οἱ ἐπίσκοποι φάσκομεν· Οἱ προει-
ρημένοι ἐχθροὶ καθαιρεθῶσιν, ἢ να ἡ καθολικὴ πίστις
ἐν εἰρήνῃ διαμελεῖται. Καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ Ἀρμῆνῃ (93)
πραχθέντα ταχέως καὶ ταυταῖν ἔσχε τὴν διάλυσιν.
Ὁσέως γὰρ ἐκεῖ διεψήθησαν, ἀλλὰ πάντες συμφώνως
ὡς ἔγραψαν τὰ δόξαντα, καὶ τοὺς Ἀρειανούς καθ-
ήθησαν (94).

12. Τὰ δὲ ἐν Σελευκίᾳ τῇ Τραχεία γενόμενα ταῦτά
ἐστί. Μὴν μὲν ἦν ὁ κατὰ Ῥωμαίους καλούμενος
Σεπτέμβριος, κατὰ δὲ τοὺς Αἰγυπτίους Θῶθ, καὶ κατὰ
Μακεδόνας Γορταῖος, καὶ ἡμέρα τὸ μῆνός κατ' Αἰ-
γυπτίους ἑκκαίδεκάτη, εἰς τὴν συνεδόσαν πάντες οἱ
κληθέντες συναλθεῖν ἦσαν ἐπὶ κάκει που ρε'· πολλῶν.
Ὡς ὄντων τῶν ἐν αὐτοῖς κατηγορουμένων, καὶ τῶν
κατηγορούντων βρώντων κατ' αὐτῶν, Ἀκάκιος καὶ
Πατρόφιλος, καὶ Οὐράνιος ὁ ἀπὸ Τύρου, καὶ Εὐδόξιος
ὁ ἐπισκοπῆσας τῇ Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίᾳ, Λεόντιος
τὸ καὶ Θεόδοτος, καὶ Εὐάγγελος, καὶ Θεόδουλος, καὶ
Γεώργιος ὁ διωχθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης, πράττουσι
τι πανούργον (95). Φοβηθέντες γὰρ τοὺς κατ' αὐτῶν
παρὰ τῶν κατηγορῶν ἐλέγχους, προσελάοντο τοὺς
ἄλλους τῆς Ἀρείου μερίδος, τοὺς εἰς αὐτὸ τοῦτο με-
σοθευτοὺς εἰς ἀσθεῖαν γηνομένους, καὶ κατασταθέντας
παρὰ Σεκουίνου τοῦ καθαιρεθέντος παρὰ τῆς μεγάλης
συνόδου· ἀπὸ μὲν τῆς Λιβύης Στέφανον καὶ Σε-
ρῶν (96), καὶ Πολυδεύκην, κατηγορουμένους ἐπὶ δια-
φόροις ἐγκλήμασι· καὶ λοιπὸν Παγκράτιον, καὶ Πτο-
λεμαῖον, Μελιτανδῶν τινα, καὶ σχηματισμένους εἶπεν
περὶ πίστεως ζητεῖν, οὐκ ἐλάθοντο τοὺς κατηγορού-
μενους· καὶ τὴν αἴρεσιν ἐξεδίκοι, καὶ λοιπὸν ἐσχλ-
σθησαν· καὶ οἱ μὲν μετὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον ἦσαν
ἑποῖτοι, καὶ ὀλίγοι (97) παντελῶς· οἱ δὲ ἄλλοι τὸ
πλήθος ἦσαν. Οἱ μὲν οὖν περὶ Ἀκάκιον ἀποκηρύσσ-
μενοι τῷ τῆς ἀπονοίας θράσει, τέλειον ἠρνούοντο τὰ ἐν
Νικαίᾳ γραφέντα, καὶ τὴν σύνοδον διεβάλλον· οἱ δὲ
ἄλλοι (τὸ πλήθος δὲ ἦσαν οὗτοι) τὰ μὲν ἄλλα πάντα
τῆς συνόδου ἀπεδέχοντο· μόνη δὲ τὴν τοῦ δημοσίου
λέξιν, ὡς ἐκ τῆς ἀσφαλείας ὑποπτον, ἐπιροσάζοντο.
Ἐγγρηνίζονταν τοίνυν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τῶν μὲν κατ-
ηγόρων ἐπικειμένων, τῶν δὲ κατηγορουμένων φευ-
γόντων, καὶ διὰ τοῦτο πλέον ἐξ ἀσθεσίας (98) ἐξαγο-
μένους, καὶ βλασφημοῦντας εἰς τὸν Κύριον, ἠγανά-
κτησε τὸ πλήθος τῶν ἐπισκόπων, καὶ καθήθησαν μὲν
Ἀκάκιον, Πατρόφιλον, Οὐράνιον, Εὐδόξιον, καὶ τὸν
ἀπὸ ὑποδρακτῶν Γεώργιον, καὶ ἄλλους ἀπὸ τῆς Ἀσίας,

A probatum: quos et ad nostram communionem non
admissimus, voce nostra damnantes eos praesentes.
Nunc iterum quid vobis placet, iterum dicite, ut
singulorum subscriptioe finietur. Universi episcopi
dixerunt: Placet ut haeretici SS. (99) damnentur,
quo possit Ecclesia fide inconcussa, quae vere ca-
tholica est, in pace perpetua permanere. Rerum
quidem Arimini gestarum celerissimi ejusmodi fuit
exitus. Nulla enim ibi fuit sententiarum discrepantia:
sed omnes una mente quae decreta fuerant
conscripterunt, Arianosque deposuerunt.

12. Seleuciae vero Asperae haec acta sunt. Mensis
erat a Romanis September, ab Aegyptiis Thoth, a
Macedonibus Gorpheus nominatus; decima sexta
mensis secundum Aegyptios: qua qui vocati fuerant
convenere. Erantque ibi episcopi circiter centum
sexaginta. Cum autem ex illis multi accusarentur,
clamarentque accusatores adversus illos, Acacius,
Patrophilus, Uranius Tyri, Eudoxius qui Antioche-
nam invasit Ecclesiam, Leontius, Theodotus, Eua-
ngrius, Theodotus, et Georgius ille ex toto terrarum
orbe pulsus, callidam rem aggredientur. Veriti
quippe accusatorum suorum probationes, alios se-
cum Arianæ factionis assumpserunt, qui pariter ad
impietatem mercenarii, et a Secundo, per magnam
synodum depositi, ordinati fuerant: ex Libya Ste-
phanum, Seram, et Pollucem, de variis criminibus
accusatos, ac deinde Pancratium et Ptolemaeum
quendam Meletianum, et cum se de fide inquirere
velle simularent, haudquasquam latuit eos reformi-
dare accusatores suos; cunisque hgresim vindica-
rent, disjuncti sunt episcopi, et alii quidem, Acacio
juncti, paucissimi numero, suspecti erant, alii
autem multitudine erant. Acaciani igitur amentiae
suae audacia usi, quae Nicæae scripta fuerant plene
abnegarunt, ipsamque synodum criminabantur.
Alii autem multo majore numero, reliquis omnibus
synodi admissis verbis, solam consubstantialis
vocem, eo scilicet obtentu quod prae obscuritate
suspecta esset, improbant. Cum igitur illic diu-
tius immoraretur, instantibus accusatoribus, ac-
cusatis autem refugientibus, et ea de causa veho-
mentius impietate sua concitatis, in Dominumque
blasphemantibus, episcoporum multitudo rem iudi-
cissimae ferens, Acacium quidem, Patrophilum,
Uranium, Eudoxium, Georgiumque olim exactorem
et alios ex Asia, Leontium, Theodosium, Evagrium,
et Theodulum deposuerunt. A communionem autem sua
segregarunt Asterium, Eusebium, Augarum, Basi-

(95) Ita Regius. Editi vero, κακούργον.

(96) Sic Regius et Basil. et ita legitur apud Epi-
phanium Hæresis LXXIII, num. 26, Σέρας ἐπίσκοπος
ἐκ Παρπονίου.

(97) Ita Regius. Editi vero, ὀλίγοι.

(98) Regius, ἐν ἀσθεσίᾳ. Infra, Γεώργιον τὸν
ἀπὸ ὑποδρακτῶν, de quo vido quæ diximus supra p. 307.

(99) Id est, *suprascripti*

(93) Regius et Basil., Ἀρμῆνῃ. Infra in editis
post συμφώνως legitur hoc, sed deest in Regio.

(94) Post hæc sequetur in edit. Paris. hujus-
modi titulus: Τῆς ἐν Σελευκίᾳ συνόδου πρόσταξις,
ἐπίσκοποι, καὶ ἄλλα πραχθέντα, quæ, cum desint in
edit. Commel. et in omnibus manuscriptor., ommissa
sunt. Porro de synodo Seleuciensi vide Socrat.
lib. II, cap. 39; Sozom. lib. IV, cap. 22; Theodor.
lib. II, cap. 26.

licum, Phœbum, Fidelium, Eutylichem, Eustathium, A et Magium: eo quod in ius vocati, ut a multis el-latas adversum se criminationes repellerent, non comparuissent: decreveruntque ut ita manerent, donec sese purgantes, ab ejusmodi criminibus se innocentes comprobarent. Cumque ad singulas dice-ceses judicium contra eos latum scripsissent, im-piissimum Augustum Constantium adierunt, ut illi acta sua renuntiarent, ita enim jussum illis fuerat. Talis fuit Seleucianæ synodi exitus.

Θὼν παρὰ τὸν ἀσεβέστατον (2) Ἀβουστον Κωνσταντίον, ἀπαγγελοῦντες αὐτῷ τὰ πεπραγμένα ταύτην γὰρ εἶχον πρόσταξιν. Καὶ τοῦτο τέλος γέγονε καὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου.

13. Quis igitur non laudaverit episcoporum in B Ariminensi synodo congregatorum pietatem? qui 581 tanto itineris labore, tot maris periculis per-functi sunt, ut eos qui cum Ario sentirent deponerent, Patrumque definitiones integras servarent, rebus sancte et canonice constitutis. Unicuique enim eorum persuasum erat, si majorum suorum decreta abrogarent, se posteris occasione daturus, ut res a se constitutas irritas facerent. Quis contra non improbarit temeritatem Eudoxii et Acacii, qui Pa-trum suorum honorem, Ariomanitarum studio et gratiæ propinant? Quænam fides eorum actis, si majorum solvantur acta? aut cur Patres vocent eos quibus illi succedere, quorum tamen sententiam criminantur? Præsertim Acacius quidnam de magistro suo Eusebio dixerit, qui non modo Nicææ synodo subscripsit, sed per epistolam plicis suæ significavit (1), hanc esse veram fidem, quæ in Ni-cæana synodo declarata esset? Et enim licet arbitrio suo sese per epistolam excusarit, verba tamen non negavit, imo reprehendit Arianos, quod cum dice-rent, Filius non erat antequam gigneretur, ne ante Mariam quidem eum esse vellent. Quid porro popu-los docebant ab illis institutos? an errasse Patres? qui dictis eorum fidem habebunt discipuli, quibus suadent illi ut magistris non obtempèrent? Quibus oculis intuebuntur monumenta Patrum, quos nunc vocant hæreticos? Cur Valentinianos, Cotaphrygas et Manichæos insectantur, quos autem illis similia loqui arbitrantur, sanctos appellant? Quove jurc episcopi erunt ipsi, si ab iis quos ut hæreticos crimi-nantur ordinati sunt? Quod si male senserunt illi, et scriptis suis orbem terrarum in errorem de-duxerunt, cesset penitus eorum memoria; et si scripta eorum abjiciantur, ite vos ipsi et eorum reliquias ex cœmeteriis abjicite, ut omnes intelligant, illos seductores, vos parricidas esse.

τῶν ἐκβάλλεται, ἐκβάλλετε (8) ὑμεῖς ἀπελθόντες ἀπὸ ἀπαντῶν ἐκείνων μὲν πλάνους, ὑμᾶς δὲ πατροκτόνους.

14. Certe beatus Apostolus Corinthios laudat his verbis: « Quod per omnia mei memores estis: et

(1) Eam epistolam habes supra post tractatum *De Nicæana synodo*.

(2) Sic Regius et sic legendum patet, nam ἀσεβέστατον item infra Constantium nuncupat. Editi, ἀσεβέστατον. Quam facili lapsu eū pro ἀ scribatur in codicibus, notatum sæpe superius est.

(3) 4) Basil., Ἀρμενίον.

Λεόντιον καὶ Θεοδοσίον, Εὐάγγριον καὶ Θεόδωλον· ἀκοινωνήτους δὲ πεποιθασιν Ἀττίριον, Εὐθείον, Ἀβγαρον, καὶ Βασιλικὸν, καὶ Φοῖβον, καὶ Φιδήλιον, καὶ Εὐτύχιον, καὶ Εὐστάθιον, καὶ Μάγνον. Τοῦτο δὲ πεποιθασιν, ἐπειδὴ, κληθέντες ἀπολογησασθαι ἐφ' οἷς αὐτῶν πλείστοι κατηγόρησαν, οὐκ ἀπήντησαν· καὶ ὤρισαν οὕτω μένειν αὐτοὺς, ἕως ἂν, ἀπολογησάμενοι, δεῖξωσιν ἑαυτοὺς καθαροὺς ἀπὸ τῶν ἐπιφερομένων αὐτοῖς ἐγκλημάτων. Γράφαντές τε εἰς τὴν ἑκάστον παροικίαν τὴν κατ' αὐτῶν γενομένην χρίσιν, ἀνῆλ-θον παρὰ τὸν ἀσεβέστατον (2) Ἀβουστον Κωνσταντίον, ἀπαγγελοῦντες αὐτῷ τὰ πεπραγμένα ταύτην γὰρ εἶχον πρόσταξιν. Καὶ τοῦτο τέλος γέγονε καὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου.

13. Τίς τοῦτον οὐκ ἂν ἀποδέχεται μὲν τὴν εὐλόγηταιν τῶν ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ (3) συνόδῳ συναβέντων ἐπισκόπων; οἱ τοσοῦτον κάματον ἰδοῦ, καὶ θαλάττης κινδύνους ὑπέμειναν, ἵνα τοῖς μὲν φρονούντας τὰ Ἀρίου καθέλωσι, τοὺς δὲ τῶν Πατέρων δροῦς ἀκαράτους φυλάξωσιν, οἷους καὶ κανονικῶς τοῦτο βουλευσάμενοι. Ἦγειτο γὰρ ἑκάστος αὐτῶν, εἰ λύσασιν τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν, πράξασιν δίδωσι τοῖς μετὰ ταῦτα, ὥστε λύσαι τὰ παρ' αὐτῶν νῦν γινώμενα (4). Τίς δὲ οὐκ ἂν καταγοῖ τῆς εὐχερίας τῶν περὶ Εὐδόξιον καὶ Ἀκάκιον, οἱ τῶν τῶν ἑαυτῶν Πατέρων τιμὴν προσίνουσι τῇ πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σπουδῇ καὶ χάριτι; Ποία γὰρ πίστις τοῖς παρ' αὐτῶν γινόμενοις, εἰ τὰ τῶν προτέρων καταλύεται; ἢ πῶς Πατέρας ἠνομάζουσιν, οὓς διεβέβησαν, ὃν αὐτοὶ τῆς γνώμης κατηγόροι γίνονται; Μάλιστα δὲ Ἀκάκιος εἰ ἂν εἶποι πρὸς Εὐδέσιον τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον, ὅς οὐ μόνον ὑπέγραψεν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, ἀλλὰ γὰρ (5) καὶ δι' ἐπιστολῆς ἐδήλωσε τοῖς ὑπ' αὐτὸν λαοῖς ταύτην εἶναι πίστιν ἀληθῆ, τὴν ὁμολογηθεῖσαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν ἡ-ν-δ-ωμ; εἰ γὰρ καὶ ὡς ἔβλησεν ἀπολογησάτο διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ γε τὰς λέξεις οὐκ ἠρήνησας, ἀλλὰ καὶ κατηγόρησε τῶν Ἀρειανῶν, ὅτι λέγοντες, Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ ὁ Υἱὸς οὐδὲ πρὸ Μαρίας αὐτὸν ἔβλεπον εἶναι. Τί ἄρα καὶ διδάξουσι (6) τοὺς λαοὺς, τοὺς παρ' ἐκείνων διδασκόντας; ὅτι ἐσφάλησαν οἱ Πατέρες; καὶ πῶς αὐτοὶ πιστευθήσονται παρ' αὐτοῖς, οὓς διδάσκουσι παρακοῦειν τῶν διδασκάλων; Ποῖοι δὲ ἕμμασι ἐμ-βλάθονται καὶ τοῖς μνήμασι τῶν Πατέρων, οὓς ἠνο-μάζουσι νῦν αἰρετικοὺς; Τί δὲ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντι-νίου (7), καὶ Φρυγίας, καὶ Μανιχαίου διασούρουσι, τοὺς δὲ τὰ θεοῖα φθειγμένους, ὡς ὑπονοοῦσιν αὐτοὺς ἀγίους ἠνομάζουσιν; Ἢ πῶς εἶτι δύνανται αὐτοὶ εἶναι ἐπίσκοποι, εἰ παρ' αἰρετικῶν, ὡς αὐτοὶ διαβάλλουσι, κατεστάθησαν; Εἰ δὲ καὶ κακῶς ἐφρόνησαν, καὶ γρά-ψαντες ἐπλάνησαν τὴν οἰκουμένην, παθῆτω τέλειον καὶ ἡ περὶ τούτων μνήμη· καὶ εἰ τὰ γράμματα αὐ-τῶν κοιμητηρίων τὰ λέξιμα τούτων, ἵνα γνῶσιν

14. Ὁ μὲν οὖν μακάριος Ἀπόστολος ἀποδέχεται τοὺς Κορινθίους λέγων· « Ὅτι πάντα μου μέμνησθε,

(5) Sic Regius. In editis vero γὰρ deest. Hæc autem confer cum iis quæ supra habentur, de sententia Nicæanæ synodi, p. 166.

(6) Regius, διδάξουσι.

(7) Regius, μένδωσε, Ἀλεντινίου.

(8) Regius, ἐκβάλετε.

καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν (8) τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε· οὗτοι δὲ, τοιαῦτα περὶ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐνθρομούμενοι, τάναντία πάντως τοῖς λαοῖς καὶ εἶπεν τοληήσοσαν· οὐκ ἐπαίνουμέν ὑμᾶς μνημονεύοντας τῶν Πατέρων, ἀλλ' ἀπολογούμεθα ἄλλον ὅμας, ὅταν τὰς παραδόσεις αὐτῶν μὴ κατέχητε· καὶ λοιπὸν διαβαλλέτωσαν τὴν ἐαυτῶν δυσγένειαν, καὶ λεγέτωσαν· Ἡμεῖς οὐκ εὐσεβῶν, ἀλλ' ἐξ αἰρετικῶν γαγόμενα. Τοιαῦτα γὰρ ἀρμόζει λέγειν τοῖς, ὡς προείπον, προπίνοσι τὴν τῶν Πατέρων τιμὴν, καὶ τὴν ἐαυτῶν σωτηρίαν τῇ Ἀρειανῶν (9) αἰρέσει, καὶ μὴ φοβουμένων ἀκούσαι τὸ ἐν τῇ θεῇ Παροιμίᾳ γεγραμμένον, « Ἐκγονοὶ κακῶν πατέρα καταρτῶται, » καὶ τὴν ἐν τῷ Νύμφη κατὰ τῶν ποιητῶν κειμένην ἀπειλὴν. Ἐκείνοι μὲν οὖν διὰ τὴν ὑπερτῆς αἰρέσεως σπουδὴν τοιούτων φιλονεικίῶν ἐσχρήκασι καὶ τὸ φρόνημα· ὅμας δὲ μὴ διὰ τεύτο παραχθῆτε, μηδὲ τὴν ἐκείνων τολμᾶν ἀληθειαν ἠγῆσθε (10). Καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἐκτούς ἀνόπισται, καὶ τῶν Πατέρων ἀποστάντες, μίαν οὐκ ἔχουσι τὴν γνώμην, ἀλλὰ ποικίλας καὶ διαφόρους νήχονται μεταβολὰς· καὶ πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ἐρίζοντες, πολλὰς μὲν συνόδους ποιεῖσθαι καὶ αὐτοὶ, καθ' ἑκάστην δὲ πίστιν ἐκτίθεισας, ἐν οὐδεμίᾳ μεμενηκασιν· ἀλλὰ καὶ οὐ παύονται γε ἀεὶ τοῦτο ποιοῦντες, ὅτι, κακῶς ζητοῦντες, οὐχ εὐρήσουσιν τὴν ἐπίστασαν σοφίαν. Ὑπὲρ ταῦτα τοίνυν ἀναγκαίως ἀπὸ μέρους τὰ τε παρὰ Ἀρείου γραφέντα, καὶ ὅσα συναγαγεῖν ἔδυνθην, ὧν ἐν διαφόροις οὗτοι συνόδοις ἐξέθεντο· ἵνα γῶτες καὶ θαυμάσητε, τίνας ἐνεκα, πρὸς οἰκουμένην σύνοδον, καὶ πρὸς τοὺς ἐαυτῶν Πατέρας φιλονεικοῦντες, οὐ καταθύονται. Ἀρειοὶ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φρονήσαντες, καὶ λέγοντες, « Ἐξ οὐκ ὄντων πεποίηκε τὸν Υἱὸν ὁ Θεός, καὶ κέκληκεν ἐαυτῷ Υἱόν· ἐν τῶν κτισμάτων (11) ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, » καὶ, « Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· φρετίς δὲ ἔστι, δυνάμενος, ὅτε βούλεται, τραπήναι, » ἐξεδηλόγησαν τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου.

15. Ἄλλ' ἐκδηλοῦς καὶ ἐπιτεριθεὶς Ἄρειος παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, συνέθληκεν ἐαυτοῦ τὴν αἰρεσιν ἐν χάρτη, καὶ ὡς ἐν *Thalia* ζηλώσας οὐδένα τῶν φρονίμων, ἀλλὰ τὸν Αἰγύπτιον Σωσάτην ἐν τῷ ἦθει καὶ τῇ ἐκλόσει τοῦ (12) μέλους, γράφει μὲν πολλὰ, ἀπὸ μέρους δὲ ἔστιν αὐτοῦ ταῦτα·

ΒΛΑΣΦΗΜΙΑΙ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ (15).

Αὐτὸς γοῦν ὁ Θεὸς καθὸ ἔστιν, ἀρρήτως ἄπιστος ὀπαρχεῖ. Ἴσον, οὐδὲ ὅμοιον, οὐχ ὀμόδοτον ἔχει μόνος οὗτος Ἀγέννητον δὲ αὐτὸν φάμεν διὰ τὸν τὴν φύσιν γεννητὸν· τοῦτον ἀναρχὸν ἀνυμνούμεν διὰ τὸν ἐν χρόνῳ (14) γεγαστα. Ἀρχὴν τὸν Υἱὸν ἔθηκε τῶν γεννητῶν ὁ ἀναρχος, καὶ ἤνεγκεν εἰς Υἱὸν ἐαυτοῦ τεκνοποιήσας. Ἴδιον οὐδὲν ἔχει τοῦ Θεοῦ καθ' ὅσο

A sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. » Isti autem cum talia de majoribus suis cogitent, iis plane contraria populis dicere audeant: Non vos laudamus quod Patrum memores sitis; sed potius eos vos probamus, quod eorum traditiones non retineatis: ac demum infaustum suum genus culpent, dicantque, Nos non ex piis viris, sed ex hæreticis originem duximus. Decet quippe ita loqui homines, qui uti supra dixi, et Patrum honorem, et salutem suam Ariæ hæresi propinant, qui non quod in divino Proverbio scriptum est, « Mala proles patrem execeratur », et audire metuunt, non minus adversum ejusmodi homines in lege posita. Ob suum itaque pro hæresi studium, ita pertinace sunt animo. At vos ne ideo turbemini, neve audentiam eorum pro veritate habeatis. Etenim ipsi inter se mutuo dissident, et cum a Patribus defecerint, nequaquam una eademque sunt mente; sed variis diversisque sententiis fluctuant: disceptantes quo adversum Nicænam synodum, multas et ipsi synodos celebrarunt, in quarum singulis cum fidem exposuerint, nulli tamen sietere professioni, nec alio unquam modo acturi sunt, male quippe querendum, quam oderunt sapientiam unquam invenient. Non ab re igitur aliquam Arii scriptorum partem subjuxi, item quascumque colligere potui fidei expositiones in variis synodis editas ab illis, ut cognoscatis, et quidem non sine admiratione, qua de causa, nullo afficiantur pudore, dum adversus œcumenicam synodum et adversus Patres suos disceptant. Arius et sectatores ejus cum hæc sentirent atque proferrent, « Ex non entibus Deus Filium fecit, et vocavit eum sibi Filium, Dei Verbum est, una ex creaturis, » et, « Erat aliquando cum non esset, mutabilis autem est, potestque, cum voluerit, mutari, » a beate memorie Alexandro ab Ecclesia ejecti sunt.

15. Ejectus autem Arius dum apud Eusebium versaretur. suam hæresim in charta disposuit, et quasi in *Thalia*, neminem prudetium, sed Ægyptium Sotadem, moribus et dissolutione numero imitatus, multa scripsit, quorum pars hæc est:

BLASPHEMIE ARII (15).

Ipse igitur Deus secundum illud quod est, ineffabilis omnibus est. Hic solus nullum sibi vel æqualem vel similem vel æqualis gloriæ habet. Ingenitum autem illum dicimus, propter eum qui natura genitus est: hunc sine principio celebramus, propter eum qui initium habet. Æternum ipsum veneramus, propter eum qui in tempore natus est. Qui sine

** I Cor. II, 2. ** Prov. XXX, 11.

(8) Sic Regius. Editi, ὅμας.

(9) Regius, Ἀρειανῆ. Mox idem, φοβουμένων, κατὰ.

(10) Regius, ἠγῆσθε. Editi vero, ἠγῆσασθε.

(11) Basil., καὶ ἐν τῶν κτισμάτων. Infra editio Commel. et omnes mss., ὅτε βούλεται. Edit. Paris., ὅτι βούλεται.

(12) Sic Regius. In editis τοῦ deest. Hic Sosates vocatur Sotades supra.

(13) Ante Ἀρείου, τοῦ deest in editis, in Regio habetur. Ibid. Regius, βλασφημία.

(14) Regius, χρόνους. Paulo post τόνδε deest in editis. In Regio igitur.

(15) Hæc paulo post annum 320 edita videntur.

initio est, Filium posuit initium creaturarum, hunc-
 que tulit ac sibi in Filium adoptavit, qui nihil Deo
 proprium habet secundum propriam substantiam,
 non est enim æqualis aut consubstantialis illi. Sapi-
 ens vero est Deus, quia sapientie magister ipse
 est. Evidens quoque res est, Deum invisibilem esse
 omnibus quæ per Filium sunt, ipsique Filio invisibilem
 esse. Diserte autem dicam quo modo a Filio
 videatur qui est invisibilis: Quia vi Deus videre potest,
 eadem propriis modis in Filium cadit Patrem
 videre, quatenus fas est. Nimirum Trinitas est non
 similis gloria — substantie enim eorum inter se per-
 missa non sunt, altera altera gloriosior est in im-
 mensum. Extraneus a Filio secundum essentiam
 Pater est, quia sine principio est. Intelligit unitatem
 fuisse, dualitatem vero non fuisse priusquam existi-
 steret. Igitur Filio nondum existente, Pater Deus
 est. Dehinc cum Filius aliquando non existerit
 (voluntate autem paterna existit), unigenitus Deus
 est, et ab utroque alienus. Sapientia, Dei sapientie
 voluntate sapientia existit. Sexcentis igitur ratio-
 nibus hic intelligitur, Spiritus, virtus, sapientia,
 Dei gloria, veritas, imago, et Verbum. Intelligit
 illud etiam, splendorem et lucem concipi. Æqualem
 Filio gignere potest Deus: at præstantiorem, vel
 meliorem, vel majorem, nequaquam. Dei voluntate
 Filius quantus quantus est, ex quo tempore a Deo
 existit, Deus fortis cum s' t, se præstantiorem ex
 parte celebrat. Ut paucis dicam, Filio Deus est
 ineffabilis, est enim sibi quod est, hoc est inenar-
 rabilis; ita ut nihil eorum quæ secundum compre-
 hensionem dicuntur, intelligere, aut effari valeat
 Filius. Impossibile quippe est illi Patrem investi-
 gare, qualis in se est. Nam ipse Filius ne suam
 quidem substantiam novit: Filius enim cum sit,
 paterna ex voluntate revera existit. Qua ratione
 cognoscere atque comprehendere possit? Palam quippe
 est id quod habet initium, non posse id quod
 non habet initium, ut est cogitare vel comprehendere.

16. Quæ vero Ariani per epistolam suam beate
 memorie viro Alexandro episcopo scripta tradi-
 dere, hæc sunt:

583 BEATO PAPA ET EPISCOPO NOSTRO
 ALEXANDRO PRESBYTERI ET DIACONI
 IN DOMINO SALUTEM.

Nostra a majoribus fides, quam et a te didici-
 mus, beate papa, hæc est. Agnoscimus nnum
 Deum, solum ingenitum, solum æternum, solum
 principio carentem, solum verum, solum immor-
 talitate præditum, solum sapientem, solum bonum,

(16) Regins. αὐτοῦ.

(17) Sic habet interpunctio in Basiliensi codice,
 ita ut οὐχὶ ad superiora referatur, et hæc sit sen-
 tentia, Æqualem Filio potest gignere Deus, at præ-
 stantioiorem, nequaquam. In editis vero οὐχὶ subse-
 quentibus jungebatur male. Paulo infra Regius τὸ
 κρείττονα.

(18) Ita Regius in editis γὰρ deest. Mox Regius,
 δὲ ἐστίν, et infra idem, οὕτως τε.

(19) Habetur hæc fidei formula apud Epiphanium
 hæresi LXIX, num. 7; apud Hilarium bis, libro sci-

στασιν ἰερέτων· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἴσος, ἀλλ' οὐδὲ
 ὁμοούσιος αὐτῷ (16). Σοφὸς δὲ ἐστὶν ὁ Θεός, ὅτι τῆς
 σοφίας διδάσκαλος αὐτός. Ἰκανὴ δὲ ἀπόδειξις, ὅτι ὁ
 Θεὸς ἀόρατος ἄπειρα, τοῖς τε διὰ Υἱοῦ καὶ αὐτῷ τῷ
 Υἱῷ ἀόρατος ὁ αὐτός. Ἐργῶς δὲ λέξω, πῶς τῷ Υἱῷ
 ὁρατὸς ὁ ἀόρατος. Τῆ δυνάμει ἢ δυνάτει ὁ Θεὸς ἰδεῖν
 ἴδους τε μέτρος ὑπομένει ὁ Υἱὸς ἰδεῖν τὸν Πατέρα.
 ὡς θέμις ἐστίν. Ἦγουν Τριάς ἐστὶ δόξαις αὐτῶν ὁμοίας·
 ἀνεπιμύκτηι ἐκασταίς εἰσὶν αἱ ὑποστάσεις· ἀκτῶν· μὴ
 τῆς μίδς ἐνδοξοτέρα δόξαις ἐκ' ἀπειρον. Ἐνός τοῦ
 Υἱοῦ κατ' οὐσίαν ὁ Πατὴρ, ὅτι ἀναρχὸς ὑπάρχει.
 Σύνες, ὅτι ἡ μονὰς ἦν· ἡ δοῦς δὲ οὐκ ἦν, πρὶν ὑπάρ-
 χῃ. Αὐτίκα γοῦν, Υἱοῦ μὴ ἔντος, ὁ Πατὴρ Θεός ἐστι.
 Αὐτῶν ὁ Υἱὸς οὐκ ὦν (ὀπῆρξεν δὲ θελήσει πατρός),
 μονογενὴς Θεός ἐστι, καὶ ἑκατέρων ἀλλότριος οὐτός.
 Ἡ Σοφία σοφία ὀπῆρξεν σοφοῦ Θεοῦ θελήσει. Ἐπινοῦ-
 νται γοῦν μυριάσις θεαίς ἐπινοίας Πνεῦμα, δυνάμεις,
 σοφία, δόξα Θεοῦ, ἀληθεία τε καὶ εἰκὼν, καὶ Λόγος,
 οὗτος. Σύνες, ὅτι καὶ ἀπαύγασμα καὶ φῶς ἐπινοεῖται.
 Ἰσὺν μὲν τὸν Υἱοῦ γεννῶν δυνατός ἐστὶν ὁ κρείττονος·
 διαφοροῦτερον δὲ, ἡ κρείττονα, ἡ μελίζονα, οὐχὶ (17).
 Θεοῦ θελήσει ὁ Υἱὸς ἡλικὸς καὶ ἄτος ἐστίν, ἐξ ὅτι
 καὶ ἀπ' οὐ, καὶ ἀπὸ τότε ἐκ τοῦ Θεοῦ ὑπέστη, ἰσχυ-
 ρὸς Θεὸς ὦν, τὸν κρείττονα ἐκ μέρους ὤμει. Συν-
 ελόντι εἰπεῖν, τῷ Υἱῷ ὁ Θεὸς ἀόρατος ὑπάρχει· ἐστὶ
 γὰρ ἐαυτῷ ὁ ἐστὶ, τοῦτ' ἐστὶν ἀλεκτος· ὥστε οὐδὲν
 τῶν λεγομένων κατὰ τε κατάληξιν συνίει ἐξεπιπῆν ὁ
 Υἱός. Ἀδύνατα γὰρ αὐτῷ τὸν Πατέρα τε ἐξηγνῆσαι,
 ὅς ἐστιν ἐφ' ἐαυτοῦ. Αὐτὸς γὰρ ὁ Υἱὸς τὴν ἐαυτοῦ
 οὐσίαν οὐκ ὁδεν· Υἱὸς γὰρ ὦν θελήσει Πατὴρ ὑπῆρ-
 ξεν ἀληθῶς. Τίς γοῦν λόγος συγχωρεῖ τὸν ἐκ Πατρὸς
 ὄντα αὐτὸν τὸν γεννησαντα γνῶναι ἐν καυλήσει·
 εἴηλον γὰρ (18), ὅτι τὸ ἀρχὴν ἔχον, τὸν ἀναρχον, ὡς
 ἐστίν, ἐμπερινοῦσαι, ἢ ἐμπεριδράξασθαι, οὐκ ὁδεν τε
 ἐστίν.

feri queat, ut qui est ex Patre, ipsum genitorem
 fieri queat, ut qui est ex Patre, ipsum genitorem
 fieri queat, ut qui est ex Patre, ipsum genitorem

16. "Α δὲ καὶ δι' ἐπιστολῆς Ἐγραψαν πρὸς τὸν μα-
 καρίτην Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἐστὶ ταῦτα·

(19) ΜΑΚΑΡΙΩ ΠΑΠΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΚΟΠῳ ΗΜῶΝ
 ΑΛΕΞΑΝΔΡῳ ΟΥ ἸΠΡΕΒΥΤΕΡΟΙ ΚΑΙ Οἱ
 ΔΙΑΚΟΝΟΙ ΕΝ ΚΥΡΙῳ ΧΑΙΡΕΙΝ.

Ἡ πίστις ἡμῶν ἡ ἐκ προγόνων, ἣν καὶ ἀπὸ σοῦ
 μεμαθήκαμεν, μακάριε πάπα, ἐστὶν αὕτη. Οἴδαμεν
 ἓνα Θεόν, μόνον ἀγέννητον, μόνον ἄϊστον, μόνον ἀναρ-
 χον, μόνον ἀληθινόν, μόνον ἀθανάσιον ἔχοντα, μόνον
 σοφόν, μόνον ἀγαθόν, μόνον δυνάστην, πάντων κρι-

licet quarto de Trinitate, col. 833; libro item vi De
 Trinit., col. 881. Apud Ambrosium, tom. II, pag.
 786, in Gestis synodi Aquileiensis, hejus epistole
 seu fidei formulæ passim fit mentio, ejusque varia
 expenduntur loca, ab initio petita: atque ut ibi te-
 stantur Patres in epistola ad imperatores nume-
 ro decima, ea in synodo recitata fuit, atque isti
 ad imperatores epistole subjuncta, unde tamē
 excidit. Vocaturque ibi *Epistola Arii*, præcipui
 scilicet, at non solius ejus auctoris. — Regius
 et Epiph., καὶ ἐπιστολῶν. In editis καὶ deest.

pars ipsius consubstantialis, vel quasi emissio, a quibusdam intelligatur, Pater compositus erit, et divisibilis et mutabilis, item corpus secundum illos, et quantum in ipsis erit, incorporeus Deus, quæ corpori sunt propria, patietur. Pars quædam hæc sunt eorum quæ ex hæretico corde suo Ariani evomuerunt.

584 17. Antequam vero Nicæna synodus celebraretur, eorum similia scripserant Eusebius, Narcissus, Patrophilus, Maris, Paulinus, Theodotus et Athanasius Nazarborum: quorum Eusebius Nicomediensis eo progressus est, ut hæc Ario scriperit: « Cum recte sentias, precare ut omnes ita sentiant: manifestum enim omnibus est, illud quod factum est, non fuisse antequam fieret. Quod autem factum est, incipit esse.» Eusebius vero Cæsareæ Palæstinæ ad Euphrationem scribens [Balance] episcopum, non timuit aperte dicere, Christum non esse verum Deum. Sed Athanasius Nazarborum apertius hæresim detexit, cum ait Filium Dei unam ex centum ovibus esse. In suis enim ad Alexandrum episcopum litteris, ausus est hæc proferre: « Cur Arianus arguis quod dicant, ex non exstantibus Filium Dei creatum factumque, atque ex omnibus unum esse? cum enim in centum ovibus officina omnia per parabolas indicentur, una ex illis est ipse Filius. Si igitur centum illæ non sunt creatae res et officina, aut si præter illas centum aliud quidpiam existat: nec Filium utique creatura est, aut unus ex omnibus. Quod si centum illæ omnes creatæ res sint, nihilque sit extra illas centum præter solum Deum, quid absurdi dicunt Ariani, si in illis centum, Christum complectentes et annuerantes, unum ex omnibus illum affirmant? » Georgius autem qui nunc Laodicæ episcopus est, tumque Alexandriae presbyter erat, et Antiochiæ commorabatur, ad Alexandrum episcopum hæc scripsit: « Ne Arianos reprehendas, quod dicant: Erat tempus cum non esset Filius Dei: etenim Isaias filius fuit Amos, ipseque Amos erat antequam Isaias existeret: Isaias vero non erat ante, sed postea existit.» Ad Arianos vero scripsit his verbis: « Quid Alexandrum papam arguitis quod dixerit ex Patre Filium esse? etenim nec vos metuere debetis Filium dicere ex Deo esse. Nam si Apostolus scripsit, *Omnia autem ex Deo* », propalamque est, ex non exstantibus omnia facta fuisse, estque etiam Filius creatus, atque una ex rebus

* 1 Cor. xi, 12.

(34) Quod hic ait Athanas. hæc partem esse eorum quæ Ariani imple protulere, nunquam indicat partem tantum epistolæ hic allatam fuisse; sed significat sanctus doctor, alias exstare in scriptis Ariatorum impias voces, seu alias alibi prolatas ab illis fuisse. Integram enim esse hæc epistolam patet ex Epiphanio, ubi statim post hæc verba, « ἀνομάτος Θεός, sequitur, Ἐβρώσθη αὖ ἐν Κυρίῳ εὐνοία, μακάριε πάπα Ἄρειος, Ἐθάλης, Ἀγύλλιδος, Καρπιωνός, Σαρμιάδης, Ἄρειος, πρεσβύτεροι· διέκο-

σύνθετος ἔσται ὁ Πατήρ καὶ διαίρετος, καὶ τρεπτός, καὶ σῶμα κατ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄσον ἐπ' αὐτοῖς. τὰ ἀκόλουθα σώματι πάσχων, ὁ ἀνομάτος Θεός. Ταῦτα ἀπὸ μέρους ὡν ἤμασιν ἐκ τῆς ἐαυτῶν αἰρετικῆς καρδίας οἱ περὶ Ἄρειον, ἐστίν (34).

17. Πρὸ δὲ τοῦ γενέσθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἔγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον, Νάρκισσον τε καὶ Πατρόφιλον, καὶ Μάριν, Παυλῖνον τε, καὶ Θεόδοτον, καὶ Ἀθανάσιον τὸν (35) ἀπὸ Ναζαρθῶν τὰ ὅμοια αὐτοῖς. Καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς Νικομηδείας Εὐσέβιος κατὰ περιττὸν ἔγραψεν Ἄρειον, ὅτι: « Καλῶς φρονῶν, εὐχῶ πάντας οὕτως φρονεῖν » παντὶ γὰρ δῆλον ἔστιν, ὅτι τὸ πεποιτημένον οὐκ ἦν πρὶν γενέσθαι. Τὸ γενόμενον δὲ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι. » Ὁ δὲ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Εὐσέβιος, γράφων πρὸς Εὐφράτιωνα τὸν ἐπίσκοπον, οὐκ ἐφοβήθη φανερώς εἰπεῖν, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς Θεός. Καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ ἀπὸ Ναζαρθῶν εἰς γυμνότερον ἀπεκάλυπτε τὴν αἵρεσιν, ἵνα τῶν ἑκατὸν προβάτων λέγων εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Γράφων γὰρ πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἀπέκλιμασεν οὕτως εἰπεῖν: « Τί μέμψου τοῖς περὶ Ἄρειον, εἰ λέγουσιν: Ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα πεποιήται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῶν πάντων ἐστίν; ἐν ἑκατὸν γὰρ προβάτοις παραβαλλομένων πάντων τῶν πεποιτημένων, εἰς ἔστι καὶ ὁ Υἱὸς ἐξ αὐτῶν. Εἰ μὲν οὖν τὰ ἑκατὸν οὐκ ἔστι κτίσματα καὶ γενητὰ, ἢ ἐνὶ πλείον τι τῶν ἑκατῶν, δηλοῦνται μὲν δὲ ὁ Υἱὸς ἔστω κτίσμα, καὶ εἰς τῶν πάντων. Εἰ δὲ τὰ ἑκατὸν πάντα γενητὰ, καὶ οὐκ ὄντων ἐκτός τῶν ῥ' πλὴν μόνου τοῦ Θεοῦ, τί ἄποπον λέγουσιν οἱ περὶ Ἄρειον, εἰ, ἐν ἐν (36) τοῖς ἑκατῶν περιβαλλόντες καὶ ἀριθμοῦντες τὸν Χριστὸν, ἵνα τῶν πάντων αὐτὸν εἰρήχασι; » Γεώργιος δὲ ὁ νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, πρεσβύτερος ὢν τότε τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ διατριβῶν, πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἔγραψεν, ὅτι: « Μὴ μέμψου τοῖς περὶ Ἄρειον, εἰ λέγουσιν: Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ ὁ (37) Ἡσαΐας υἱὸς γέγονεν Ἀμώς, καὶ ὁμοῦς ὁ μὲν Ἀμώς ἦν πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν Ἡσαΐαν, ὁ δὲ Ἡσαΐας οὐκ ἦν πρότερον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα γέγονε. » Πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανούς ἔγραψε: « Τί μέμψεσθε Ἀλεξάνδρῳ τῷ πάπῃ λέγοντι ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν; καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς μὴ φοβηθῆτε εἰπεῖν καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν. Εἰ γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἔγραψε: *Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ*, καὶ ἔστι δῆλον ἅξ οὐκ ὄντων πεποιήσθαι τὰ πάντα, ἔστι δὲ καὶ ὁ Υἱὸς κτίσμα, καὶ τῶν πεποιτημένων ἐξ-

νοί, Εὐσέβιος, Λούκιος, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἑλλάδιος, Γάϊος· ἐπίσκοποι, Σεκούνθος Πενταπόλεως, Θεωνᾶς Αἰβῶς, Πιστῆς, ὃν κατέστησαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν οἱ Ἀρειανοί. Quæ Pistum hunc spectant, exp. videntur in Vita Athanasii ad annum 319, ubi videsis. Alii autem omnes hic recensiti in Epistola encyclica Alexandri eodem ferme ordine igitur.

(35) Sic Regius. In editis vero tunc deest.

(36) Ita Regius. In editis in deest.

(37) Regius non habet ὁ.

λαθῆναι ἂν καὶ ὁ Γίδς ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὕτως ὡσπερ καὶ ἅ τὰ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Ἐξ ἐκείνου γοῦν Ἰμαθῶν οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες ὑποκρίνεσθαι τὴν λέξιν, τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγειν μὴ τὴν λέξιν, μὴ φρονεῖν ἐξ καλῶς. Αὐτὸς δὲ ὁ Γεωργίος καθυβρήθη ὑπὸ Ἀλεξάνδρου δι' ἄλλα (38) μὲν, οἷτι δὲ καὶ ἀσθεῖς ἐφάνη· πρεσβύτερος γὰρ ἦν αὐτὸς, καθὰ προείρηται (39).

18. Καὶ ὁπως ἔγραψον οὗτοι τοιαῦτα, ὡς ἕκαστον ἐρῶσιν καὶ φιλοτιμεῖσθαι, τίς πλέον αὐξήσῃ τὴν ἀσέβειαν τῆς αἵρέσεως, καὶ μᾶλλον αὐτὴν διέξει (40) γυμνότερον. Καὶ τὰς μὲν ἐπιστολάς αὐτῶν οὐκ ἔσχον ἐν ἐτοίμῳ, ὥστε καὶ ἀποστείλαι· εἰ δ' οὖν, καὶ (41) ἀντιγράφα καὶ αὐτῶν ὑμῖν ἐπέμψα ἂν· τοῦ δὲ Κυρίου θλιόντος, ἔδω ἀπορήσῃ καὶ τούτου ποιήσω. Καὶ Ἀστέριος δὲ τις ἀπὸ Καππαδοκίας, πολυκέραιος σοφιστῆς, εἰς ἃν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπειθὲ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ διαγμῶ, τῷ κατὰ τὸν πάππον Κωνσταντινοῦ, οὐκ ἠδύνατο παρ' αὐτῶν εἰς κλήρον προσχεῖσθαι, ποιεῖ μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συναγμάτων, ὅπου μὲν ἠθέλον αὐτοὶ ἴσον δὲ τῷ τῆς θύσεως αὐτοῦ τοῖς μέρματι· ἐν γὰρ τούτῳ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν κάμπτῃ τῷ Χριστῷ συγκρίνας, μᾶλλον δὲ προτιμήσας αὐτοῦ, καὶ λέγων ἄλλην εἶναι παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ θεῷ σοφίαν, τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ κόσμου δημιουργικὴν, περιήρχετο τὰς ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας, κατὰ σύστασιν τῶν περὶ Εὐσέβιον ἵνα ἀπαξ ἀρνεῖσθαι μελετήσας, οὕτω καὶ νῦν θρασυήνται κατὰ τῆς ἀληθείας. Ἐπέβαιναν οὖν εἰς τοὺς μὴ ἐξόν αὐτῶ τόπους ὁ πάντα τοιμηρὸς, καὶ εἰς τὸν τὴν κληρικῶν ἑσῶν καθελόμενος, ἀνεγίνωσκε δημοσίᾳ τὸ συναγμάτιον, καίτοι τῶν ἄλλων θυσαναγετούμενων ἐπ' αὐτῷ. Καὶ τὸ μὲν συναγμάτιον διὰ πολλῶν ἐστὶ γεγραμμένον. Μέρη δὲ αὐτοῦ ἐστὶ ταῦτα· « Οὐ γὰρ εἴπαν ὁ μακάριος Παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν, ἢ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, τούτεστι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς προσθήκης, δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν· ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συναπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως (42), κηρύσσειν· γεννητικὴν μὲν οὖσαν, δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου· περὶ ἧς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ διδάσκειν εἰλεγε· « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ ἐκτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοοῦμενα καθοράται, ἢ τὴ ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. » Ὅσπερ γὰρ τὴν εἰρημένῃ ἐνταυθοῖ θεότητι οὐκ ἂν τις φαίη Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν Πατέρα· οὕτως, οἶμαι, καὶ ἡ (43) ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις οὐχ ὁ μονογενὴς Θεός, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει Πατὴρ. Ἄλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει Θεοῦ, τὴν διὰ τοῦ

* Rom. 1, 20.

(38) Regius et Basil., καὶ δι' ἄλλα.

(39) In edit. Paris. majusc. litteris scriptum erat: Ταῦτα τῆς Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι, quae desunt in edit. Commel. et in omnibus mss. Latina veru: *Hæc presbyteri Alexandrini*, a Commel. perperam adjecta sunt, cum in prioribus Latinis editis non existarent. Græca a Parisiensibus addita sunt.

(40) Regius, διέξει.

A factis; ergo et Filius ex Deo dici poterit, sicut omnia ex Deo dicuntur. Ab illo igitur Arian sectatores didicere vocem, ex Deo, simulate proferre et verba quidem dicere, nec tamen recte sentire. Ipse vero Georgius ab Alexandro, cum aliis de causis, tum quod sese impium exhiberet depositus est; presbyter enim erat, uti supra dictum est.

18. Uno verbo ita illi scripsere, quasi singuli certarent atque contenderent, quisnam hæreseos impietatem plus augetet et apertius eam detegeret. Porro epistolas illorum peus e non habeo, alioquin earum exemplaria vobis misissem, missurus sane si Deo volente nactus fuero. Item quidam Asterius ex Cappadocia, multiceps sophista, unus ex Eusebianis, cum in priore persecutione sub Constantii avo diis sacrificasset, nec posset ab illis in clerum cooptari; ex sententia Eusebianorum opusculum edidit, eorum arbitrio conscriptum, quod sacrificii ejus scelus æquaret: in illo enim cum locustam et erucam Christo contulisset, imo prætulisset, ac diceret aliam esse in Deo sapientiam præter Christum, quæ et Christi et mundi creatrix esset, Syria Ecclesias aliasque, Eusebianorum commendatione 585 fretus, circuibat: ut quia semel Christum abnegare aggressus fuerat, ita nunc quoque adversus veritatem audacius insurgeret. Homo ille sane audacissimus in quæ loca sibi ingredi non liceret sese immisit, et in clericorum loco sedens opusculum publice legebat, cæteris tamen rem indigne ferentibus. Multa certe complectitur opusculum illud: cujus hæc pars est: « Non enim ait beatus Paulus se Christum predicare, propriam virtutem, aut sapientiam ejus, scilicet Dei, sed sine additamento, Dei virtutem, et Dei sapientiam: docens aliam quidem esse propriam ipsius Dei virtutem, ipsi innatam, non factam et cum ipso existentem quæ genitrix est, Christi scilicet, creatrix vero totius mundi: de qua in Epistola ad Romanos: « Invisibilia enim ipsius, inquit, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta contemplantur: sempernitentia quoque ejus virtus et divinitas ». Sicut enim memoratam hic divinitatem nemo dixerit Christum esse, sed ipsam esse Patrem; sic puto, sempiternam ejus virtutem, non unigenitum Deum, sed eum qui genuit Patrem esse. Aliam vero Dei virtutem et sapientiam docet, quæ scilicet per Christum exhibetur, et per ipsa ministerii ejus opera cognoscitur. » Et rursum: « Etsi sempiterna ejus virtus et sapientia, quam sine principio et generatione esse, veritatis ratiocinia de-

(41) In Regio et deletum est. Sed et sequens potius delendum videtur. De Asterio autem et ejus scriptis vide supra in epistola De decretis Nicænis, p. 169.

(42) Sic Reg. et Basii. Editi vero ἀγενήτως.

(43) Ita Reg. et Basii. In editis ἢ deest. Mox Reg. et Basii., οὐχ ὁ μονογενὴς Θεός. Editi, οὐχ ὁμογενὴς Θεός.

clarant, una eademque haud dubie fit : multæ tamen singulatum ab eo creatæ sunt, quarum primogenitus, unigenitus est Christus, quæ quidem omnes a possessore pendent, et omnes ipsius Creatoris qui illis utitur, virtutes jure appellantur. Ejusmodi est quod propheta locustam in pœnam humanorum scelerum divinitus immissam, non Dei virtutum solum, sed magnam virtutem ab ipso Deo vocari dicit *. Beatus autem David in plerisque psalmorum, non angelos solum sed et virtutes Deum laudare jubet, et omnes ad hymnum concinendum hortatur : quarum multitudinem declarat, easque ministros Dei vocare non renuit, ac illius voluntatem facere docet. »

καὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμειν αἰνεῖν παρακαλεῖται τὸν Θεόν· καὶ πάσας γε ἐπὶ τὸν ἕμνον παρακαλῶν, καὶ τὸ πλῆθος παρίστανει, καὶ λειτουργοῦς Θεοῦ καλεῖν οὐ παραιτεῖται, καὶ ποιεῖν αὐτοῦ τὸ θέλημα δέσκει. »

19. Hæc contra Salvatorem ausus, non hic tamen sceleris stetit, sed magis magisque blasphemias adauxit suas dicens : « Unus ex omnibus est Filius. Opificiorum enim primum est, et una ex intelligentibus naturis. Et quemadmodum sol in rebus quæ sub oculis cadunt, unus est ex iis quæ conspiciuntur : cum tamen universo mundo, juxta factoris sui mandatum, luceat ; eodem prorsus modo Filius, cum una sit ex intelligentibus naturis, omnibus qui in intellectuali mundo sunt, lucet ac splendat. » Iterumque ait : « Erat aliquando cum non esset, » atque ita scribit : « Et quidem ante Filii generationem, præexistens generandi scientiam habuit Pater ; inerat quippe medico, antequam quos sauret adessent, melendi scientia. » Et rursus : « Benefico, inquit, studio creatus est Filius, et virtutis copia Pater illum condidit. » Et iterum : « Si Dei voluntas per omnia deinde officia pertransiit, liquet Filium opificium cum sit, voluntate existisse, et factum fuisse. » Hæc Asterius solus scripsit ; Eusebiani vero hæc ipsa una cum illo sentiebant.

20. Hæc sunt quorum causa decertant, et cum antiqua synodo pugnant, quia scilicet qui in ea convenerunt Patres suis similia non scripserunt, imo Arianam hæresim, quam hi stabilire studebant, percusserunt anathemate. Quocirca Asterium qui idolis sacrificarat, sophistam hominem impietatis suæ 586 advocatum designarunt ; ne abstineret aut a verbis contra Dominum, aut a callidis argumentis ad simpliciores circumvenientes compositis. Verum ignorabat inscii illi, id sese in suam agere perniciem. Fetor enim sacrificii ab advocato suo idolis ohlati, hæresim magis magisque Christo inimicam coarguebat. Idcirco etiamnum omnia mo-

* Joel II, 25.

(44) Sic Reg. et ita legit Nannius qui vertit, *ingenitam*. Editi, ἀγέννητον.

(45) Al deest in Reg.

(46) Reg., πρὸ τῶν θεραπευομένων εἶχε.

(47) Reg. et Basil., ἔγραψε. Quæ sequuntur porro, οἱ δὲ περὶ Εὐσεβίου, etc., a præcedentibus se-

A Χριστοῦ δεικνυμένην δηλονότι, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν τῆς διακονίας αὐτοῦ γνωριζομένην. » Καὶ πάλιν « Καίτοιγε ἡ μὲν ἀδίκος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἦν ἀναρχόν τε καὶ ἀγέννητον (44) οἱ τῆς ἀληθείας, ἀποφαινόνται λογισμοί, μὴ ἀν ἐν ἡγήθησαν καὶ ἡ αὐτῆ· πολλὰ δὲ αἱ καθ' ἑκάστον ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὡν πρωτότοκος καὶ μονογενὴς ὁ Χριστός· πάσαι γε μὴν ὁμοίως, εἰς τὸν κεκτρίμενον ἀνήρτηται, καὶ πάσαι αἱ (45) δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ χρωμένου καλοῦνται δικαίως· οἷον ὁ μὲν προσήτης τὴν ἀκρίβεια δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων θελάτων γινωμῆν οὐ δὴναμν μόνον Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ γε μακάριος Δαβὶδ ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν οὐκ ἀγγέλλει τὸν Θεόν· καὶ πάσας γε ἐπὶ τὸν ἕμνον παρακαλῶν, καὶ ποιεῖν αὐτοῦ τὸ θέλημα οὐ παραιτεῖται, καὶ ποιεῖν αὐτοῦ τὸ θέλημα δέσκει. »

19. Τοιαῦτα τολμήσας κατὰ τοῦ Σωτῆρος οὐκ ἠρξίσθη, ἀλλὰ καὶ πλεον ἐπεκτείνει τὰς βλασφημίας αὐτοῦ, λέγων, ὅτι εἰς τῶν πάντων ἐστὶν ὁ Υἱός· « Πρῶτον γὰρ ἐστὶ τῶν γεννητῶν, καὶ εἰς τῶν νοητῶν φύσεων ἐστὶ· καὶ ὡς περ ἥλιος ἐν τοῖς βλεπομένοις εἰς μὲν ἐστὶ τῶν φαινομένων, λάμπει δὲ παντὶ τῷ κόσμῳ κατὰ πρόσταγμα τοῦ πεποιχέντος· οὕτως ὁ Υἱός, εἰς ὧν τῶν νοητῶν φύσεων, φωτίζει καὶ λάμπει· καὶ αὐτὸς πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ. » Πάλιν τέ φησιν· « Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, » οὕτω γράφων· « Καὶ πρὶν τῆς γενέσεως τοῦ Υἱοῦ ὁ Πᾶτερ προϋπάρχουσαν εἶχε τὴν τοῦ γεννᾶν ἐπιστήμην· ἐπεὶ καὶ ἱατρὸς, πρὸ τοῦ ἱατρεῖν εἶχε (46) τὴν τοῦ ἱατρεῖν ἐπιστήμην. » Καὶ πάλιν φησὶν· « Εὐεργετικῆ φιλοτιμίᾳ ἐκτίσθη ὁ Υἱός, καὶ πρὸς αὐτὴν δυνάμει ἐποίησεν αὐτὸν ὁ Πᾶτερ· » καὶ πάλιν, « Εἰ τὸ θέλει τὸ Θεοῦ διὰ πάντων ἐφεξῆς τῶν ποιημάτων διετέλλετο, δηλονότι, καὶ ὁ Υἱός, ποίημα ἂν, βούλησει γέγνετο καὶ πεποιχταί. » Ταῦτα δὲ Ἀστέριος ἔγραψε (47) μόνος· οἱ δὲ περὶ Εὐσεβίου ἔρρῶνον αὐτὰ κοινή μετ' αὐτοῦ.

20. Ταῦτα ἐστὶν, ὑπὲρ ὧν ἀγωνίζονται, διὰ ταῦτα μάχονται πρὸς τὴν ἀρχαίαν σύνοδον· ὅτι μὴ τὰ ὅμοια αὐτῶν ἔγραψαν οἱ συνελθόντες ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ μάλλον ἀνεθεμάτισαν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἣν ἐσπούδαζον οὕτοι συστήσαι. Διὰ τοῦτο καὶ Ἀστέριον τὸν θύσαντα σοφιστὴν ὄντα, συνήγορον τῆς ἀσεβείας αὐτῶν (48), προὐβάλλοντο, ἵνα μὴ φεθῆται μήτε κατὰ τοῦ Κυρίου φθέγγεσθαι, μήτε τοὺς ἀκρατοῦς τῆ πιθανολογίας πλανᾶν. Καὶ ἠγνόσαν γε οἱ ἀμαθεῖς, ὅτι καθ' ἑαυτῶν ἐργάζοντο τοῦτο. Ἡ γὰρ δυσωδία τῆς εἰς τὰ εἰδωλα θυσίας τοῦ συνηγόρου ἐπὶ πλεόν τῶν αἵρεσιν χριστομάχων ἐδείκνυε. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν πάντα κινουοῖσι καὶ θορυβοῦσι, νομίζοντες, ὅτι κἄν κλεινοῦς

jungenda non sunt, ut in edit. Paris. Nam in edit. Comm. et in mss. consequenter ponuntur ; quo item modo Nannius posuit.

(48) Reg., ταυτῶν. Editi, αὐτῶν. Mox item Reg., μὴ φεθῆται· recte. Editi, μὴ φεθῆτε.

ἀποκτεινῶσι, καὶ συνόδους κατὰ μῆνα συγκροτήσῃσι (49), παύσεται ποτε ἢ κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως ἀπόφρασις. Ἐοικασί δὲ πάλιν ἀγνοεῖν, ἢ εἰδέναι μὲν, ἀποπροσκοιθεῖσαι δὲ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς Νικαίας ἢ αἰρέσεως ἦν βδελυκτὴ, ὅτε ταύτην Ἀρτεμῆς καταβάλλετο, καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸ τοῦ Κατάρτα, καὶ τὸ τῶν τότε Φαρισαίων συνδεδῶν. Καὶ δεῖ δὲ τὸ χριστομάχον ἐργαστήριον βδελυκτὸν εἶναι, καὶ οὐ παύσεται ποτὲ εἶναι μισητόν, ἐρασμίου ἔντος τοῦ Κυριακοῦ ὀνόματος, καὶ καμπτύσεως πάσης τῆς κτίσεως τὰ γόνατα, καὶ ἐξομολογουμένης, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.

21. Πλὴν οἱ συνόδους συνεχεῖς κατὰ τῆς οἰκουμἐνικῆς ποιοῦντες οὐδέποτε κεκμήκασι. Μετὰ γὰρ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον οἱ περὶ Ἐδουβίου κατηγορήθησαν ἀλλὰ μετὰ χρόνον ἐπιβάτες (54) ἀναισχύντως ταῖς Ἐκκλησίαις ἤρξαντο τοῖς μὲν ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς ἐπισκόποις ἐπιβουλεύειν, ἀντὶ δὲ τούτων τοὺς τῆς αἰρέσεως αὐτῶν (52) καθιστάνουσιν εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Ἐν ὅτε βούλονται ποιήσῃσι τὰς συνόδους, ἔχοντες τοὺς συντρέγοντας αὐτοῖς, οὐδὲ ἐπιτήδεον εἰς αὐτὸ τοῦτο προχειρίζονται. Συνέρχονται τοῦτον ἐν Ἱερουσαλήμ (53), καὶ γράφουσι ταῦτα.

Ἡ ἀγία σύνοδος, ἡ ἐν Ἱερουσαλύμοις Θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τοῖς (54) κατὰ πάσαν τὴν Αἴγυπτον, καὶ Θηβαΐδα, καὶ Λιβύην, καὶ Πεντάπολιν, καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ διακόνους, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἦτοι μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθούσιν ἐξ ἐπαρχίῶν διαφόρων πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιέρωσει τοῦ σωτηρίου Μαρτυρίου, σπουδῇ τοῦ θεοφιλέστατου βασιλέως Κωνσταντίνου (56), τῷ πάντων βασιλεὶ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντος ἐπετελέσαμεν, πλείονα θυμηθῆναι ἢ τοῦ Χριστοῦ χάριτι (57) παρέσχεν, ἣν ἐποίησεν αὐτὸς τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οικειῶν, τοῦθ' ὅπερ ἔχρησεν παρορμήσας πάντα μὲν ἐξορίσας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπέλασας βασκανίαν, δι' ἧς τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη πάλαι πρότερον διεσπάρηκεν ἡπλωμένη δὲ καὶ εἰρηναία ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ Ἀρειοῦ, οὐδὲ πρὸς τινα καιρὸν ὁ μισακλίος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας εἰργάσατο. Ἐμαρτύρει δὲ τοῖς ἀνδράσιν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς πιστεύειν ὀρθοτομίαν, ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος, αὐτοῖς τε δι' ἐαυτοῦ παρὰ ζώσης φωνῆς αὐτῶν ἀκούσας ἀπεδέξατο, ἡμῖν τε φανερὰν κατεστήσατο, ὑποτάξας τοῖς ἐαυτοῦ

A vent et turbant, rati, si quamplurimos occidant, et singulis mensibus synodos convocent, vel sero tandem latam contra Arianos sententiam obliterandam esse. Videntur etiā nescire, aut scire quidem, sed simulare quasi nesciant, etiā ante Nicænam synodum hæresim istam abominabilem fuisse; quo tempore Artemas ejus fundamenta jaceret (50); et ante Hlum, Caiphæ et Pharisæorum illius temporis consensu. Imo semper Christi hostium officina execrabilis est, nec unquam cessabit esse odiosa, quod Dominicum nomen sit amabilissimum et omnis creatura genua flectat, et confiteatur, « quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. »

B 21. Cæterum illi frequentes synodos adversus univrsale illud concilium celebrantes nunquam fatiscunt. Nam tametsi post Nicænam synodum Eusebiani depositi sunt, postea tamen impudenter Ecclesiis invadentes, cœperunt episcopis sibi repugnantibus insidiari, horumque vice hæresis suæ homines in Ecclesiis constituere, ut arbitrari suo synodos cogant, quia scilicet episcopos habent qui secum concurrant: quos de industria, ea de causa, prius ordinarant. Coeunt igitur Jerosolymis atque hujusmodi litteras dedere.

Sancta synodus, Hierosolymis per Dei gratiam congregata, Ecclesiæ Dei quæ est Alexandria, et iis quæ sunt per totam Ægyptum, Thebaidem, Libyam et Pentapolim. Item episcopis, presbyteris et diaconis per totum orbem, in Domino salutem (55).

C Nobis omnibus unum in locum ex diversis provincii, ad magnam solemnitatem congregatis, quam celebravimus in Dedicatione Martyrii Salvatoris, a religiosissimo imperatore Constantino, in honorem omnium imperatoris Dei et Christi ejus excitati, iugentem animi voluptatem Christi gratiâ attulit, quam nobis ipse quoque religiosissimus imperator per proprias dedit litteras, nos ad officium, hortatus: cum omnem invidiam ab Ecclesia Dei ejecisset, et omne odium procul abegisset, quo Christi membra jam pridem dissidebant; ut simplici et pacifico animo Arium cum suis recipere; quos ad aliquod temporis spatium omni infesta bono invidia extra Ecclesiam detinuit. Imo ipse religiosissimus imperator per epistolam suam hujusmodi virorum rectam esse fidem testatus est: quam ipse ab illis rescitatus, viva voce loquentes cum audisset, a se approbatam nobis indicavit, litterisque suis sanam virorum fidei formulam sub

(49) Reg., συγκροτήσῃσι

(50) Artemas seu Artemon, Christum merum hominem putabat. Vide Euseb. *Histor. eccles.* lib. vi, pag. 195.

(51) Ita Reg. et Basil. Editi male ἐπίσταντες.

(52) Reg., ἐαυτῶν. Editi, αὐτῶν.

(53) Reg., ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ. Epistola vero sequens habetur: « Item in *Apologia* contra Arianos, p. 157

(54) Reg., καὶ ταῖς non male. Editi et alii, καὶ τοῖς. Et ita habet ipse Reg. supra *Apologia contra*

Arianos. Infra Reg. et Basil., οἰκουμένην. Editi male οἰκουμένην.

(55) Ita Regius probe. Editi, Κωνσταντῶνν perpetram. In Basil. vero ita abbreviatum est ut nescias, Κωνσταντῶνν in Κωνσταντῶνν sit legendum. Infra Regius, κατασκευασθέντος recte. Editi, κατασκευασθέντες.

(56) Supra p. 157, legitur ἢ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐνεποίησεν, αὐτοῖς τε, sed hic lucidior est pleniortque sententia, ut nemo non videt.

(57) Scripta anno 355.

junxit, quam nos omnes rectam et ecclesiasticam esse agnovimus. Et jure quidem hortabatur viros suscipi et Ecclesiae Dei conjungi, ut vobis ex ejusdem epistolae exemplari, quam nos ad pietatem vestram misimus, notum erit. Credimus vobis ipsis, utpote propria vestri corporis membra recuperantibus, magnum fore gaudium lætitiæque: dum vestra viscera, vestros fratres et patres agnoscitis **587** et recipitis; quippe non solum presbyteri Arii sequaces, sed omnis populus et multitudo universa vobis restituitur, quæ supra dictorum virorum occasione jamdiu a vobis dissidebat. Et revera decet vos, iis compertis quæ hic acta sunt, nempe viros illos nobiscum communicasse, et a tanta sacra synodo receptos fuisse, conjunctionem et pacem cum propriis membris libentissime amplecti: cum potissimum fides ab illis exposita, apostolicam traditionem atque doctrinam ab omnibus approbatam, absque contentione conservet.

ὧν πίστως ἀναμφίριστον ὄζει τὴν παρὰ τοῖς διδασκαλίαν (62).

22. Hoc illis fuit synodorum exordium, ubi cito consilium suum palam fecere, nec occultare potuerunt. Cum enim dicerent eliminatam omnem invidiam fuisse, et, postquam Athanasius Alexandriae episcopus in exsiliū missus esset, scriberent oportere Arium cum suis suscipi; plane ostenderunt se, ea de causa, Athanasio et aliis omnibus episcopis ribi repugnantibus insidias struxisse, ut Arium cum sociis reciperent, hæresinque introducerent in Ecclesiam, et quanquam omnes pravas Arii sententias in illa synodo laudassent, et ad communionem eos admitti stautissent, quod jam ab ipsis factum fuerat; atamen rati aliquid adhuc ad suum propositum desiderari, Antiochiæ synodum obtentu Enceniorum, ut vocant, coegerunt. Et quia semper ab omnibus de hæresi accusabantur, alia aliis diversisque modis scripta ediderunt. In aliqua autem epistolarum suarum hæc conscripsere:

« Nos neque Arii sectatores fuimus, quomodo enim episcopi presbyterum sequeremur? neque aliam fidem, præter eam quæ ab initio tradita est, recepimus. Quinimo nos ejus fide examinata, explorataque, eum potius admisimus, quam secuti sumus:

(58) Τῶν ἀνδρῶν ὀρθοδοξίαν. In hæc verba desinit Athanasius supra pag. 157, ubi non est integra epistola.

(59) Sic. Reg. et Basil. Editi vero τῆς ἰσοτύτης. (60) Reg., καὶ ἡμῖν καὶ αὐτοῖς. Mox Regius quem sequimur ἀπολαμβάνουσι. Editi, ἀπολαμβάνουσι.

(61) Reg., διεστῆκει. (62) Post hæc in edit. Paris. sequitur ταῦτα σύνδοξος, quæ verba desunt in edit. Commel. et in omnibus manuscriptoribus. Mox ἡ αὐτὴ ἀρχὴ deest in Reg.

(63) Reg., ἐξηλάσθαι.

(64) Ita Reg. in editis τῶν deest.

(65) Reg. secunda manu καὶ εἰς πάσα.

γράφουσι ἔγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθοδοξίαν (58), ἣν ἐπίγνωμεν οἱ πάντες ὑπὲρ τὴν ὅσαν καὶ ἐκκλησιαστικῆν. Καὶ εὐκρίτως παρεκάλει τοὺς ἀνδρας ὑποδεχθῆναι καὶ ἐνωθῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὡς περ οὖν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν ἰσοτύπων (59) εἰσεσθε τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἥς πρὸς τὴν ὑμέτεραν εὐλάβειαν διεπεμφθάμεθα. Πιστεύομεν, ὅτι καὶ ὑμῖν αὐτοῖς (60) ὡς ἂν τὰ οικεῖα μὲν τῷ ὑμέτερο σώματος ἀπολαμβάνουσι, μεγάλη χαρὰ καὶ εὐφροσύνη γενήσεται, τὰ ἐαυτῶν σπλάγχχνα καὶ τοὺς ἐαυτῶν ἀδελφοὺς τε καὶ πατέρας γνωρίζουσι τε καὶ ἀπολαμβάνουσιν οὐ μόνον τῶν πρεσβυτέρων τῶν περὶ Ἄρειον ἀποδοθέντων ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πληθῆος ἀπάσης, ἣ προφάσει τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν μακρῶ χρόνῳ παρ' ὑμῖν διεστῆκει (61). Καὶ πρέπει γε ἀληθῶς γνώτας ὑμᾶς τὰ πεπραγμένα, καὶ ὡς ἐκινώνησαν οἱ ἀνδρες, παρεδέχθησαν τε ὑπὸ τῆς τοσαύτης ἀγίας συνόδου, προθυμότητα καὶ αὐτοὺς ἀσπάσασθαι τὴν πρὸς τὰ οικεῖα μὲν ὑμῶν ἐπιτρέψαι τε καὶ εἰρήνην ὅτι μάλιστα τὰ τῆς ἐκτεθείσης ὑπ' αὐτῶν ὁμολογουμένην ἀποστολικὴν παράδοσιν τε καὶ

22. Αὕτη τῶν συνόδων αὐτῶν ἡ ἀρχὴ γέγονεν, ἐν ἣ καὶ τὴν προαίρεσιν ἐαυτῶν ταχέως ἐξηγγείλαν, καὶ οὐκ ἐδυνήθησαν κρύψαι. Εἰρηκότες γὰρ ἐξηλάσθαι (63) πάντα φθόνον, καὶ μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, γράφοντες δεῖν δεχθῆναι Ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, εἰδείξαν, ὅτι διὰ τοῦτο αὐτῶν ἐκ τῶν (64) Ἀθανασίῳ ἐπεβόλευον, καὶ τοὺς ἄλλους πᾶσιν ἐπισκόποις τοὺς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς ἐπεβούλευσαν, ὅπερ τῷ τοῖς περὶ Ἄρειον δεξάσθαι, καὶ τὴν αἴρεσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν καὶ εἰ καὶ πᾶσαν (65) τὴν Ἄρειον κακοφροσύνην ἐφήμισαν ἐν ταύτῃ, καὶ εἰς κοινωνίαν προσέταξαν αὐτοὺς δεχθῆναι, αὐτοὶ πρότερον τοῦτο ποιήσαντες ὅμως ἠγούμενοι λειπῆν αὐτοῖς εἶ, πρὸς δ βόλλονται, συγκροτούσιν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνδοξον προφάσει τῶν λεγομένων Ἐγκληνῶν καὶ ἐπιθετῆ ἀλλ' ὑπὸ πάντων κατηγοροῦντο περὶ τῆς αἰρέσεως, γράφουσι διαφόρως, τὰ μὲν οὕτως, τὰ δὲ ἐκείνως. Καὶ τὰ μὲν ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ γραφέντα παρ' αὐτῶν ἐστὶ ταῦτα:

(66) « Ἡμεῖς (67) οὕτε ἀκόλουθοι Ἄρειου γεγνησμεν πῶς γὰρ ἐπίσκοποι ὄντες ἀκολουθοῦμεν πρεσβυτέρῳ; οὕτε ἄλλον τινὰ πιστὸν παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν (68) εἰδέμεθα. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐξεταισται καὶ δοκιμασται τῆς πίστεως αὐτοῦ γενόμενοι,

(66) Prima fidei formula scripta anno 341.

(67) In edit. Paris. habetur hic titulus, Τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐπιστολῶν, ab editoribus qui titulis omnia inferciere auctus; in nullis enim codicibus legitur, neque in edit. Comm. Hæc porro fidei professio exstat apud Socratem lib. II, cap. 10; Niceph. lib. I, cap. 5, et quoad sententiam tantum apud Theodor. lib. III, cap. 5. Infra Socrat. et Niceph. ἀκολουθήσομεν. Decreveramus hic de synodo Antiochena an. 341 agere. Sed cum notarium hancumque brevitas rem tantam capere nequeat, ad vitam Athanasii, ubi res necessarie pertractatur, remittimus.

(68) Socr. et Niceph., ἐκτεθείσαν. Mox Socr. Ἄλλ' ἡμεῖς, Niceph. Ἄλλ' καὶ ἡμεῖς.

μῶλον αὐτὸν προστάξιμα, ἤπερ ἐκολούθησαν· ἄλλοι γὰρ ἠκούσαντες ἐκ τῶν λεγομένων. Μεμαθήκαμεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἓνα Θεὸν τὸν τῶν ὁλων Θεὸν πιστεύειν (69), τὸν πάντων κωτῆν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν τε καὶ προνοητὴν· καὶ εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ συνόντα τῷ γεγεννημένῳ αὐτῶν (70) Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, τὸν καὶ ἐπ' ἑσχατῶν ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς κατελθόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου (71) ἀνειληφότα, καὶ πάλιν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βούλησιν συνεκπεπληρωκότα, πεπονήθει, καὶ ἐγγιγῆραι, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθέντα, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθέζεσθαι, καὶ πάλιν (72) ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ διαμένοντα βασιλεῖα καὶ Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι, πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἄναστασιως καὶ ζωῆς αἰωνίου.)

23. Ἄ δὲ καὶ ἐν ἑτέρῃ ἐπιστολῇ δευτέρῳ ἐν τοῖς αὐτοῖς Ἑγκαινίοις ἐκτίθενται, μεταγινόμενοι μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις, ἐπινοήσαντες δὲ καινότερά τινα καὶ κλεινοῦ, ἔστι ταῦτα·

« Πιστεύομεν (73-74) ἀκολουθῶν τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὁλων δημιουργόν τε καὶ ποιητὴν καὶ προνοητὴν (75), ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ Θεόν, δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα πρὸ τῶν αἰώνων (76) ἐκ τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὁλον ἐξ ὁλου, μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τέλειου, βασιλεῖα ἐκ βασιλείας, Κύριον ἀπὸ Κυρίου (77), Λόγον ζῶντα, σοφίαν ζῶσαν, φῶς ἀληθινόν, ὄδον, ἀλήθειαν, ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἀτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίστων τῆς θεότητος (78), οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμει, καὶ δόξης τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως (79), τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, Λόγον Θεὸν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· « Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· » δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε· τὸν ἐπ' ἑσχατῶν τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἄνθρωπον, καὶ γεννηθέντα ἐκ Παρθένου κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ἀνθρώπων γενόμενον (80)· μεσότην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀπόστολόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὡς φησὶν, ὅτι· « Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, εὐχ ἓνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ ἐμῶν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ

A quod ex verbis nostris cognovistis. Ab initio namque didicimus, in unum et universorum Deum credere, omnium intelligibilem et sensibilem opificem et provisorem. Et in unum Filium Dei unigenitum, qui ante omnia saecula existit, et una-exstat cum eo qui se genuit Patre; per quem etiam omnia facta sunt, visibilia et invisibilia; qui novissimis diebus, secundum Patris voluntatem, descendit, et carnem ex Virgine assumpsit; qui postquam paternam ejus voluntatem adimplevisset, passus est, et resurrexit, in caelos ascendit, et in dextera Patris sedet; et rursus venturus est judicare vivos et mortuos, et permanet rex et Deus in saecula. Credimus quoque in Spiritum sanctum. Et si hoc addere oporteat: credimus carnis resurrectionem, et vitam aeternam. »

23. Iterumque in alia epistola eorundem Encatorum tempore, cum priorum penitenter, ac nova quaedam et plura excogitasset, haec edidit:

« Credimus juxta evangelicam et apostolicam traditionem in unum Deum Patrem omnipotentem: omnium rerum conditorem et opificem et provisorem; per quem omnia. Et in unum Dominum Jesum Christum Filium ejus, unigenitum Deum, per quem omnia; genitum 588 ex Patre ante saecula, Deum ex Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex regem, Dominum ex Domino, Verbum vivens, sapientiam viventem, veram lucem, viam, veritatem, resurrectionem, pastorem, portam, nec mutationi nec conversioni obnoxium, paternae divinitatis, substantiae, consilii, potestatis et gloriae in nullo dissimilem imaginem, primogenitum omniū creaturæ; qui erat in principio apud Deum; Deum Verbum, ut scriptum est in Evangelio: « Et Deus erat Verbum; » per quem omnia facta sunt, et in quo omnia consistunt; qui novissimis diebus descendit desuper, natus est ex Virgine secundum Scripturas, et homo factus est: mediator Dei et hominum, apostolus fidei nostrae, et auctor vitae, ut ipse ait: « Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me: » qui passus est pro nobis, et

* Joan. i, 1. * Joan. vi, 38.

(69) Socr., εἰς ἓνα τὸν τῶν ὁλων Θεὸν πιστεύειν. D Niceph., εἰς ἓνα Θεὸν τὸν τῶν ὁλων πιστεύειν.

(70) Nicophorus αὐτοῦ. Hildem Regius, Socrates, Nicophor., δι' οὗ καὶ τὰ. In editis fac deest. Mox Regius, Socrat., Niceph., τῶν καὶ ἐπ'. In editis τὸν δὲ ἐπ'.

(71) Socrat. et Niceph., ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου. Paulo post Socrat. et Niceph., τὴν αὐτῶν βουλῆν.

(72) Πάλιν deest in Socr. et Niceph. In iisdem infra post πιστεύομεν, δὲ deest.

(73-74) Secunda fidei formula scripta anno 341. Exstat apud Socr. lib. n, cap. 10, et apud Hilarium De synodis pag. 1168, quam teste Sozomene lib. iii, cap. 6, aiebant Ariani se reperisse scriptam manu ipsius Luciani martyris.

(75) Ita Reg. et Basil., et sic legit Nannius qui verit et Procuratorem, et similiter Hilarius qui habet, et Propriorem. In editis hoc deest. Ibidem haec, ἐξ οὗ τὰ πάντα absunt a Socrate. Infra post δι' οὗ τὰ πάντα, habet Socrates, ἐγένετο.

(76) Haec πρὸ τῶν αἰώνων non exprimitur apud Hilarium.

(77) Sic Reg. et Socr. Editi, ἐκ Κυρίου. Mox ζῶντα, non exprimitur apud Hilarium. Socr. σοφίαν, ζωῆν, et Hilar. sapientiam, vitam. Paulo post Socr. ὄδον ἀληθείας. Hilarius viam veram.

(78) Socr., τὴν τῆς θεότητος.

(79) Ita Reg. et Socr. Editi vero, τῆς κτίσεως.

(80) Sic habet Hilarius: Et agnus factus est, mediator Dei et hominum praedestinatus fidei nostrae.

resurrexit tertia die : et ascendit in caelum , sedet- que ad dexteram Patris : et iterum venturus est cum gloria et potestate , iudicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum , qui ad consolationem , et sanctificationem , et ad initiationem credentibus datur , sicut et Dominus noster Jesus Christus praecepit discipulis dicens : « Euntes docete omnes gentes , baptizantes eos , in nomine Patris , et Filii , et Spiritus sancti ». Patris , scilicet vere Patris ; et Filii vere Filii ; et Spiritus sancti vere Spiritus sancti ; nominibus non temere aut inutiliter positus , sed accurate propriam singulorum qui nominantur hypostasim , ordinem et gloriam significantibus ; adeo ut hypostasi quidem tria sint ; concordia autem , unum. Hanc igitur tenentes fidem , eamque ab initio ad finem usque in conspectu Dei et Christi servantes , pravam omnem haereticam doctrinam anathemate damnamus. Et si quis praeter sanam rectamque Scripturarum fidem docerit , dicens , aut tempus , aut aevum , aut saeculum , esse , vel existisse , priusquam Filius gigneretur , anathema esto. Et si quis dixerit Filium creaturam , ut usam ex creaturis , aut genitum , ut unum ex genitis , aut officium , ut unum ex officiis , neque singula ut divinae Scripturae tradiderunt , prout ordine dicta sunt , profiteatur ; aut si aliquid docuerit , aut evangelizaverit , praeter id quod accepimus , anathema esto. Nos enim omnia quae sacris in Scripturis traduntur , cum a prophetis tum ab apostolis , vere ac religiose credimus sectamurque. »

φών παραδεδομένοις ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀκολουθοῦμεν. »

24. Theophronius porro quidam episcopus Tyac-
neusis , hanc fidei formulam a se compositam coram omnibus proposuit , cui , hominis approbata fide , subscripserunt omnes :

« Novit Deus , quem testem in animam meam ad-
voco , me ita credere , scilicet , in unum Deum Patrem omnipotentem , universorum creatorem et factorem , ex quo omnia. Et in Filium ejus unigenitum , Deum , Verbum , potentiam , sapientiam , Dominum nostrum Jesum Christum , per quem omnia , ex Patre natum ante saecula , Deum perfectum ex Deo perfecto ; qui est apud Deum in hypostasi ; qui in novissimis diebus descendit , et natus est ex Virgine , secundum Scripturas , 589 homo factus est , passus est , resurrexit a mortuis , et ascendit in caelos , sedetque ad dexteram Patris sui. Et iterum venturus est cum gloria et potestate , iudicare vivos et mortuos , manetque in saecula. Et in Spiritu »

Matth. xxviii , 19.

(81) Socr. post ἀναστάντα , repetit , ὑπὲρ ἡμῶν. Hilar. vero : Qui passus est et resurrexit pro nobis tertia die.

(82) Socrates his ἀληθινὸς habet , tertio ἀληθῶς , ut in Regio habetur , quod postremum in editis deest. Infra Regius et Socrates , ἐκάστου. Editi , ἐκάστου.

(83) Haec habentur apud Niceph. lib. x , cap. 5 , pag. 680. Ibidem Socr. , ἐχόντας τὴν πίστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ , ἰσοῦσιs intermeditis

(84) Ἡ χρόνον deest in Socrae. Mox idem , πρὸ

πέμφαντος με : τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν , καὶ ἀναστάντα (81) τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ; καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοῦς , καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιῷ τοῦ Πατρὸς ; καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως , κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς ; καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον , τὸ εἰς παρακλήσιν , καὶ ἁγιασμόν , καὶ τελείωσιν τοῖς πιστεύουσιν δίδόμενον , καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετάξατο τοῖς μαθηταῖς λέγων : Πορευθέντες , μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη , βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς , καὶ τοῦ Υἱοῦ , καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ; δηλονότι Πατρὸς , ἀληθῶς (82) Πατρὸς ὄντος , Υἱοῦ δὲ ἀληθῶς Υἱοῦ ὄντος , τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἀληθῶς ἁγίου Πνεύματος ὄντος , τὸν ὀνομαζόμενον οὐχ ἄλλως οὐδὲ ἀργῶς κειμένων , ἀλλὰ σημαίνοντων ἀκριβῶς τὴν οικίαν ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑποστάσιν τε καὶ τάξιν καὶ δόξαν ὡς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία , τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἓν. Ταῦτην οὖν ἔχοντας τὴν πίστιν , καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους ἔχοντας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (83) καὶ τοῦ Χριστοῦ , πᾶσαν αἰρετικὴν κακοδοξίαν ἀναθεματίζομεν. Καὶ εἰ τις παρὰ τὴν ὁγῆ τῶν Γραφῶν ὀρθὴν πίστιν διδάσκει , λέγων ἢ χρόνον (84) , ἢ καιρὸν , ἢ αἰῶνα , ἢ εἶναι , ἢ γεγονέναι , πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸν Υἱὸν , ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἰ τις λέγει τὸν Υἱὸν κτίσθαι , ὡς ἐν τῶν κτισμάτων , ἢ γέννημα ὡς ἐν τῶν γεννημάτων (85) , ἢ ποιήμα , ὡς ἐν τῶν ποιημάτων , καὶ μὴ ὡς αἱ θείαι Γραφαὶ παραδεδούκασιν , τὸν προσηρημένον ἕκαστον ἀπ' ἐκάστου : ἢ εἰ τι ἄλλο διδάσκει , ἢ εὐαγγελίζεται , παρ' ὃ παραδεδόκειν , ἀνάθεμα ἔστω. Ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφρόδως (86) καὶ πιστεύομεν καὶ

24. Καὶ Θεοφρόνιος δὲ τις ἐπίσκοπος Τυάνων (87) συνθεὶς καὶ αὐτὸς ἐξέθετο τὴν πίστιν ταύτην ἐμπροσθεν τῶν πάντων , ἢ καὶ πάντας ὑπέγραψαν , ἀποδεχόμενοι τὴν τοῦ ἀνθρώπου πίστιν :

(88) « Οἶδεν ὁ Θεός , ὃν μάρτυρα καλῶ ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχήν , ὅτι οὕτως πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα , τὸν τῶν ὅλων κτίστην καὶ ποιητὴν , ἐξ οὗ τὰ πάντα ; καὶ εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ , Θεὸν (89) , Λόγον , δύναμιν καὶ σοφίαν , τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν , δι' οὗ τὰ πάντα , τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων , Θεὸν τελειὸν ἐκ Θεοῦ τελείου , καὶ ὄντα πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ὑποστάσει : ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν κατελθόντα , καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς Παρθένου κατὰ τὰς Γραφάς ; ἑνανθρωπήσαντα , παθόντα , καὶ ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν , καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοῦς ; καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιῶν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ; καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως κτλ. »

τοῦ τὸν Υἱὸν , omisso γεννηθῆναι.

(85) Ita Reg. cui consentit Hilar. Editi , τῶν κτισμάτων , καὶ μὴ ὡς αἱ , omisissis interpretiss. Socrat. haec omittit , ἢ ποιήμα , ὡς ἐν τῶν ποιημάτων. Mox Socrat. , παραδεδούκασιν τὸν προσηρημένον ἕκαστα : ἢ εἰ τις ἄλλο , et ita legit Hilarinus.

(86) Socr. , ἐμφρόδως. Mox Reg. ἀκολουθῶμεν.

(87) Reg. Τοιάνων.

(88) Tertiae fidei formula scripta anno 342.

(89) Reg. Θεὸν Λόγον , absque virgula.

και νεκροῦς, και μενοντα εις τοὺς αἰῶνας· και εις τὸ πνεῦμα ἄγιον, τὸν Παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ και διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγελματο ὁ Θεὸς ἐκχεῖν ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ δούλους, και ὁ Κύριος ἐπηγγελματο πέμψαι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ὃ και ἐπεμψεν, ὡς αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων μαρτυροῦσιν. Εἰ δέ τις παρὰ ταύτην τὴν πίστιν διδάσκει, ἢ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀνάθεμα ἔστω· και Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας, ἢ Σαβελίου, ἢ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ἀνάθεμα ἔστω και αὐτοῖς, και πάντες οἱ κοινουῦντες αὐτῷ (90).*

25. (91) Ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις ἐπίσκοποι ἐσνήκοντα, ὕπατοι Μαρκέλλου και Προβίνου, ἰνδικτιῶνος ἰδ', ἐκεῖ ὄντος Κωνσταντίου τοῦ ἀσεβοστάτου. Ταῦτα πράξαντες ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς Ἐγκαινίοις, νομισαντες δὲ μὴ τελείως γεγραφεῖναι, βεβουλημένοι δὲ τὴν διανοίαν ἔχοντες, αὐτοῖς πάλιν συντιθέσαν ἄλλο γράμμα ὅθεν περὶ πίστεως μετὰ μήνας ὀλίγους, και ἀποστέλλουσιν εἰς τὰς Γαλλίας Νάρκισσον, Μάριν, Θεόδωρον και Μάρκον. Κάκεινοις ὡς ἀπὸ συνόδου πεμφθέντες ἐπιδοθεῖσιν τῷ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντι τῷ Αὐγούστῳ, και τοῖς ἐκεῖ πᾶσι, ταῦτα·

(92) « Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν (93), Πατέρα παντοκράτορα, κτίστην και ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς και ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· και εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός· ὃς οὐ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς και ἐπὶ τῆς γῆς (94), τὰ ὁρατὰ και τὰ ἀόρατα· Λόγον ὄντα, και σὺφλαν, και δύναμιν, και ζωὴν, και φῶς ἀληθινὸν τὸν ἐπ' ἑσάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἀνθρωπογένεσσαν, και γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, τὸν σταυρωθέντα, και ἀποθανόντα, και ταπείνωτα· και ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, και ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν (95), και καθισθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· και ἐρχόμενον ἐπὶ συντελεῖν τοῦ αἰῶνος κρίναι ζῶντας και νεκροῦς, και ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὐ ἢ βασιλεῖα ἀκατάλυτος (96) οὕσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. Ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ και ἐν τῷ μέλλοντι· και εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τούτεστι, τὸν Παράκλητον (97) ὅπερ ἐπαγγελούμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸς αὐτοῦ ἀνοδοῦ ἀπέστειλε, διδάξαι αὐτοὺς και ὑπομνησάσαι πάντα· ὃς οὐ και ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εὐκλει-

sum sanctum, consolatorem, Spiritum veritatis, quem per prophetam promisit Deus se effusurum super servos suos, et Dominus promisit se missurum suis discipulis, quem etiam misit, ut testantur apostolorum Acta 19. Si quis autem quidpiam præter hanc fidem docet, aut intra se sentit, anathema esto. Et qui cum Marcello Ancyrae, aut Sabellio, vel Paulo Samosatensi sentit, anathema is quoque sit, et quicumque cum eo communicant. »

25. Porro qui ad Enezia convenerant episcopi, nonaginta numero erant, eos. Marcellino et Probinio, indictione 14, cum ibi esset impiissimus Constantius. Hæc cum Antiochiæ Enceniorum tempore gessissent, rati se nondum perfecte fidem suam scripsisse, utpote fluctuanti mente præditi; aliud denuo edunt de fide rescriptum paucis interjectis mensibus: atque Narcissum, Marin, Theodorum, et Marcum in Gallias mittunt: qui quasi a synodo legati, hæc beatæ memoriæ Constanti Augusto, et cæteris qui aderant, tradiderunt:

« Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, conditorem et factorem omnium, ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur. Et in unigenitum ejus Filium Dominum nostrum Jesum Christum, ante omnia sæcula ex Patre natum; Deum ex Deo, lumen ex lumine; per quem omnia facta sunt in cælis et in terra, visibilia et invisibilia; qui est Verbum, sapientia, potentia, vita et lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus, et natus est ex sancta Virgine, crucifixus etiam, mortuus et sepultus est; et resurrexit ex mortuis tertia die, et assumptus est in cœlum, sedetque ad dexteram Patris. Et venturus est in consummatione sæculi judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua; cujus regnum interminatum permanet in infinita sæcula. Sedebit enim ad dexteram Patris, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, id est, Paracletum; quem apostolis pollicitus, post suum ad cœlos ascensum misit, ut doceret illos et suggereret omnia; per quem etiam sanctificabuntur animæ illorum qui sincere in ipsum crediderint. Illos autem qui dicunt, ex non exstantibus Filium, aut ex alia sub-

* Joel II, 28. * Juan, xv, 26. * Act. II.

(90) Post hæc addiderunt Parisienses de more, tausta Θεορρόντος, quæ non habentur in mss. nec nisi Latine, in edit. Comm.

(91) De his vide Socrat. lib. II, c. 18, Sozom. lib. III, c. 5, et quæ diximus in Monito.

(92) Quarta fidei formula scripta anno 341.

(93) In edit. Parisiens. præpositus fuit hic titulus, ἑτέρα πίστεως ὁμολογία, qui non exstat in mss. nec nisi Latine in edit. Comm. Hæc fidei confessio habetur apud Socr. lib. II, c. 18. Et apud Niceph. lib. IX, c. 10. Socr. in edit. Christophors., πιστεύω, in Valciana, πιστεύομεν. Infra Reg. Socr. et Ni-

ceph., ποιητὴν τῶν πάντων. Editi, ποιητὴν τῶν ὄντων.

(94) Sic Reg. Soer. Niceph. et edit. Paris. Edit. Comm. male, και τῆς γῆς.

(95) Socr. et Niceph., και ἀνεληλυθότα εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Max idem et Reg., καθισθέντα. Editi, καθεζόμενον. Paulo post Socrat. et Nicephor., τῶν αἰῶνων.

(96) Socrat. et Nicephor., ἀκατάπαυστος.

(97) Socrat. et Nicephor., και εἰς τὸ Πνεῦμα ᾧ ἄγιον, τούτεστι, τὸν Παράκλητον.

stantia, et non ex Deo esse : et, fuit aliquando-tempus, quo non erat, alienos agnoscit Ecclesia catholica. »

26. Sed, quasi se horum poeniteret, rursum post tres annos concilium suum coegerunt, miseruntque Eudoxium, Martyrium, et Macedonium, in Cilicia episcopum, cum iisque alios quosdam, in Italiam, qui fidei formam plurimis conscriptam deferrent, multisque additamentis auctiorem quam superiores ; nam quasi recentiora quaedam excogitasset, hæc secum attulere.

I. « Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et factorem omnium, ex quo omnis paternitas in cælo et in terra nominatur. Et in unigenitum ejus Filium Dominum nostrum Jesum Christum, 590 ante omnia sæcula ex Patre natum : Deum ex Deo, lumen ex lumine, per quem omnia facta sunt, in cælis et in terra, visibilia et invisibilia ; qui est Verbum, sapientia, potentia, vita et lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus est, et natus est ex sancta Virgine, crucifixus, mortuus et sepultus ; et resurrexit ex mortuis tertia die, et assumptus est in cælum, sedetque ad dexteram Patris ; qui venturus est in consummatione sæculi judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua ; cujus regnum interminatum permanet in infinita sæcula. Sedet enim ad dexteram Patris non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Credimus etiam in Spiritum sanctum, hoc est in Paracletum, quem apostolis pollicitus post suum in cælos ascensum misit, ut doceret illos et suggereret omnia, per quem etiam sanctificabuntur anime eorum qui sincere in illum crediderint.

II. « Illos autem qui dicunt Filium ex non exstantibus, aut ex alia substantia, non autem ex Deo esse ; aut tempus aliquando vel sæculum fuisse cum non esset, alienos agnoscit catholica Ecclesia. Similiter eos qui dicunt tres Deos esse, aut Christum non esse Deum : aut cum ante sæcula neque Christum esse, neque Filium Dei : aut eundem esse Patrem atque Filium vel Spiritum san-

κως εις αυτον πεπιστευκτων ψυχαί. Τους δε λεγοντας εξ ουκ οντων τον Υιον, η εξ ετερας υποστασεων, και μη εκ του Θεου· και, ην ποτε χρονος, οτε ουκ ην, αλλοτριους οιδεν η καθολικη Έκκλησια (98).»

26. Επὶ τούτους ὡσπερ μεταγινόντες, συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον ταυτῶν μετὰ τῆς τριᾶς, καὶ ἀποστελλοῦσιν Εὐδόξιον, Μαρτύριον, καὶ Μακεδόνην τὸν ἀπὸ Κιλικίας, καὶ οὐν αὐτοὺς ἐπέτρος τινας εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, ἀποφέροντας πίστιν διὰ πολλῶν γραφείσων, προσθήκας τε ἔχουσαν πλείστας παρὰ τὰς προτέρας ὡς γὰρ καινότερά τινα ἐπινοήσαντες, ἀπέδησαν ἔχοντες ταῦτα.

(99) I. « Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα (1), κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς οὐρανόγειται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν πρὸ πάντων τῶν (2) αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δεῖ οὐ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν οὐρανῷ (5) καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· Λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινὸν τὸν ἐπὶ ἑσχάτων (4) τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἀνθρώπων πᾶσιν, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα (5), καὶ ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθισθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελεῖν τοῦ αἰῶνος (6) κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεῖα ἀκατάπαυστος οἶσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. Καθίσταται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πιστεύομεν (7) καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτοστι, τὸν Παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγελώμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδοῦν, ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνήσαι πάντα, δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται (8) αἱ τῶν ἐκλεκτῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκτῶν ψυχαί.

II. « Τους δε λεγοντας εξ ουκ οντων τον Υιον (9), η εξ ετερας υποστασεων, και μη εκ του Θεου, και οτε ην χρονος ποτε, η αλων, οτε μη ην, αλλοτριους οιδεν η καθολικη (10) και αγια Έκκλησια. Ομοίως και τους λεγοντας τρεις ειναι Θεους, η τον Χριστον μη ειναι Θεον, η πρὸ των αλωνων μητε Χριστον μητε Υιον αυτων ειναι Θεου, η τον αυτον ειναι Πατέρα και Υιον, η ἅγιον Πνεῦμα (11) ἢ ἀγέννητον Υἱὸν, ἢ δι-

(98) Quæ sequebantur hic, τέλος ταύτης τῆς ὁμολογίας, addita a Parisiensibus editoribus, expuncta sunt. Non enim habentur in mss., nec nisi Latine in edit. Commel. Infra, αὐτὸς post διδάξαι abest a Socrat. et Nicephor.

(99) Quinta fidei formula scripta anno 544 vel 545. Hæc item fidei formula exstat apud Socrat. lib. III, cap. 19, et apud Nicephor. lib. IX, cap. 14.

(1) Titulus Latine primum in edit. Commel. et Græce postea in edit. Parisiens. præfixus sic, ἑτέρα τῆς πίστεως ὁμολογία, in nullis habetur mss. expunctisque a nobis est.

(2) Τῶν deest in Reg., hæc τῶν αἰώνων desunt in Nicephor.

(3) Socrat., ἐν τοῖς οὐρανῶς. Mox tā deest in Reg.

(4) Socrat., ἐπὶ ἑσχάτου.

(5) Ita Reg., Socr. et Niceph. In editis hæc καὶ

ταφέντα desunt. Infra τὸν αὐτὸν οὐρανὸν deest in Reg. Socr. Niceph. In editis habetur.

(6) Socr. et Niceph., τῶν αἰώνων. Paulo post Reg. Socr. Niceph., κατὰ τὰ ἔργα. In editis tā deest. Mox τοὺς αὐτοὺς ἀπείρους deest in Socr. et Niceph.

(7) Post πιστεύομεν Socr. et Niceph. habent δε. Mox iidem, εἰς τὸν Παράκλητον.

(8) Socr. et Niceph., ἀγιάζονται, et mox iidem, πιστευόντων.

(9) Socr. et Niceph., τὸν Υἱὸν, reclusus, ut videtur, quasi editi et mss. qui habent Θεόν.

(10) Socr. et Niceph., ἡ ἁγία καθολικῆ.

(11) Socr. et Niceph., καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Infra edit. Paris. Socr. et Niceph., ἡ ἁγία καὶ καθολικῆ Έκκλησια. Edit. vero Commel. et Reg., ἡ ἁγία καθολικῆ Έκκλ.

ού βουλήσαι οὐδέ θελήσαι ἐγέννησε ὁ Πατήρ τὸν Υἱὸν, ἀναθεματίζει ἡ ἀγία καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία.

III. «Ὅτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν λέγειν ἀπαλλῆς, ἐπεὶ μηδᾶμου τοῦτο τῶν θεοσκευστῶν Γραφῶν φέρεται (12) περὶ αὐτοῦ, οὕτε μὴν ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως παρὰ τὸν Πατέρα προϋποκειμένης· ἀλλ' ἐξ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγενῆσθαι διορίζομεθα (13): "Ἐν γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ ἀναρχον τὸν Χριστοῦ Πατέρα ὁ θεὸς διδάσκει λόγος. "Ἄλλ' οὐδέ τι, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγοντας (14), χρονικῶν τὴν διάσταμα προεμβυμητέον αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ μόνον τὸν ἀρχόντων αὐτὸν γεγεννηκότα Θεὸν καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγονῆσαι δι' αὐτοῦ. Ὅτε μὴν συνἀναρχον καὶ συναγέννητον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶναι νομιστέον συναρχον γὰρ καὶ συναγέννητον οὐδέ τις κυρίως πατήρ ἢ υἱὸς λεγθήσεται. "Ἄλλὰ τὸν μὲν Πατέρα μόνον ἀναρχον ὄντα καὶ ἀγέννητον (15) γεγεννηκέναι ἀναφικτωῶς, καὶ πᾶσαν ἀκατήληπτως οἶδαμεν· τὸν δὲ Υἱὸν γεγενῆσθαι πρὸ αἰῶνων, καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ Πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γενήσαντα Πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ Θεός.

IV. «Ὅτε μὴν τρία ὁμολογοῦντες πράγματα καὶ τρία πρόσωπα, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὰς Γραφάς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοῦς Θεοῦ ποιούμεν ἐπειδὴ τὸν αὐτοσελῆ καὶ ἀγέννητον ἀναρχόν τε καὶ ὄρατον Θεὸν ἕνα μόνον οἶδαμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ (16) τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τοῦτο χαριζόμενον. Ὅτε μὴν, ἕνα θεὸν μόνον λέγοντας εἶναι τὸν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατέρα, τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα καὶ τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι πρὸ αἰῶνων (17)· ὅποιοί εἰσιν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατίως, ὑστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκρίτης θεοποιῆσθαι λέγοντας, τῶν τὴν φύσιν ψιλοῦν ἀνθρώπων γεγονέναι. Οἶδαμεν γὰρ καὶ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτίθεται τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Θεῷ (18), ἀλλ' ὅμως πρὸ αἰῶνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀλήθει, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα Θεὸν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐνανθρωπήσει δι' ἡμᾶς, καὶ μηδέποτε ἀπολωλέκοντα τὸ εἶναι (19).

V. «Βέλουσόμεθα δὲ πρὸς τοῦτοίς καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λόγον μὲν μόνον αὐτὸν ψιλοῦν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνύπαρκτον ἐπιπλάστως καλοῦντας, ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα (20), νῦν μὲν ὡς τὸν προφορικῶν λεγόμενον ἕνα τινω, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδέξιτον· Χριστὸν

11 I Cor. xi, 3.

(12) Socr. et Niceph., ἐμφερέτα.

(13) Socr. et Niceph., διδασκόμεθα. Mox Niceph., ἕνα γὰρ τὸν ἀγέννητον.

(14) Niceph., τὰς ἐξ ἀγράφων ἐπισφαλῶς λέγουσιν, ὡς χρονικῶν.

(15) Socr. et Niceph., καὶ ἀνεφικτων. Infra Reg. editi. Comm. Socr. et Niceph., γεγενῆσθαι. Editi. Paris., γεγενῆσθαι.

(16) Ita Reg. Socr. et Niceph. In editis δὲ deest

atum : aut ingentium esse Filium : vel Patrem non arbitrio suo aut voluntate genuisse Filium ; ana-

themate ferit sancta et catholica Ecclesia.
III. «Neque enim tutum est dicere Filium ex non exstantibus esse, cum nusquam divinarum Scripturarum hoc de ipso feratur : vel ex alia prius existente substantia quæ Patris non esset ; sed ex solo Deo cum vere genitum esse definimus ; unum enim ingentium et siue principio Christi Patrem esse divinus sermo docet. Sed neque eos qui citra Scripturæ auctoritatem temere dicunt : Erat tempus cum non esset, aliquod temporis spatium antecessens cogitare oportet ; sed solum Deum qui sine tempore illum genuit. Tempora enim et sæcula per illum facta sunt. Neque item existimandum est Filium una cum Patre non genitum et principio expertem ; quippe simul non geniti et principio carentis, nemo proprie pater aut filius dici poterit. Sed Patrem qui solus principio carens et ingentus est, modo ineffabili et omnibus incomprehensibili genuisse novimus. Filium autem ante sæcula genitum fuisse, nec proinde velut Patrem ipsum quoque ingentium esse ; sed principium habere, Patrem nempe qui se genuit : caput enim Christi Deus ».

IV. «Nec tamen quæ tres res et tres personas Patris, et Filii, et Spiritus sancti secundum Scripturas constemur, ideo tres deos facimus. Unum enim solum ex seipso perfectum, ingentium, principio carentem, et invisibilem Deum novimus, Deum et Patrem Unigeniti, qui solus ex seipso habet esse, solus copiose illud aliis largitur. Porro tametsi unum Deum solum dicimus Patrem Domini nostri Jesu Christi, solum ingentium, non ideo negamus Christum quoque Deum esse ante sæcula : ut faciunt 591 Pauli Samosatensis discipuli, affirmantes eum post incarnationem, ex profectu Deum factum esse, postquam natura simplex homo factus fuisset. Scimus enim eam, quamvis Patri et Deo subjectus sit, ante sæcula tamen a Deo genitum, Deum secundum naturam perfectam et verum esse, neque ex homine postea Deum, sed ex Deo hominem propter nos factum esse, neque unquam esse desivisse.

V. «Essecramur præterea et anathemate damnamus eos, qui illum solum ac simplex Dei Verbum nou subsistens, quod in alio suam existentiam habeat, falso appellant, quodque modo velut prolatitium a quibusdam dicitur, modo internum nomi-

Mox Socr., ἀφθόνως τὸ εἶναι παρεχόμενον. Niceph., ἀφθόνως χαριζόμενον τὸ εἶναι.

(17) Socr. et Niceph., προαιώνιον.

(18) Tō deletum in Reg. deest apud Nic. Mox, πρὸ αἰῶνων deest apud Socr. et Niceph.

(19) Socr. et Nic., καὶ μηδέποτε ἀπολωλέκοντα τὸ εἶναι Θεόν.

(20) Sic Reg. Socr. et Niceph. Editi vero, ἔχοντα.

natur. Christum autem ipsum et Filium Dei, me-
diatore, et imaginem Dei, non fuisse ante sæcula
contendunt; sed eo tempore Christum ipsum et
Filium Dei factum esse, ex quo nostram carnem ex
Virgine assumpsit, non integris abhinc quadrin-
gentis annis. Ex eo enim tempore initium regni
habuisse Christum contendunt: et hoc regnum,
post consummationem et iudicium, finem habitu-
rum.

VI. « Hujusmodi sunt sectatores Marcelli, et
Scotini Ancyrogalarum, qui Christi ante sæcula
existentiam et divinitatem, ejusque perpetuum re-
gnum cum Judæis indicantur, ut monarchiam con-
stituere videantur. Scimus enim eum, non esse
duntaxat prolatum, et internum Dei Verbum, sed
vivum Deum Verbum per se subsistens, Deique
Filium et Christum, eumque ante omnia sæcula
non per solam præscientiam simul eum Patre exis-
tisse, et cum illo versatum fuisse, ipsique ad crea-
tionem omnium visibilium sive invisibilium mi-
nistrasse. Hic enim est cui Pater dixit: « Facia-
mus hominem ad imaginem et similitudinem nos-
tram ». Qui patriarchis facie ad faciem visus est,
qui legem dedit, et locutus est per prophetas, qui
tandem homo factus est, et Patrem suum omnibus
hominibus manifestavit: qui regnat in infinita sæ-
cula. Nullam enim novam dignitatem accepit Chri-
stus: sed eum antea perfectum Patrisque per omnia
similem esse credimus.

VII. « Illos vero qui dicunt Patrem et Filium et
Spiritus sanctum eundem esse; tria hæc nomina
de una eademque re ac persona impie accipientes,
merito ab Ecclesia proscribimus: eo quod Patrem
qui nec comprehendi, nec pati potest, comprehen-
sivum et passioni per incarnationem subijciant; cu-
jusmodi sunt qui apud Latinos Patropassiani, apud
nos Sabelliani vocantur. Nos enim scimus Patrem
qui misit, in propria immutabilis divinitatis con-
ditione permansisse. Christum autem qui missus
est, Incarnationis implevisse dispensationem.

VIII. « Itemque illos qui summa impietate dicunt
non arbitrio neque voluntate Filium genitum fuisse:
involuntariam et invitam quamdam necessitatem
Deo attribuentes; ita ut nolens genuerit Filium,
Impiissimos et ab Ecclesia alienos censemus; quod
præter communes de Deo sententias, immo contra
mentem Scripturæ divinitus inspiratæ, ejusmodi de

11 Genes. 1, 26

(21) Niceph., μὲν εἶναι male.

(22) Eusebium vide in Marcellum.

(23) Apud Socr. et Nic., οὐκ δεστ, minus recte.

(24) Ita Reg. Socrat. et Nic. Editi, αὐτὸν minus

recte.

(25) Sic edit. Comm. et omnes manuscripti codd.
Edit. vero Parisiensis ex Socrate sic emendavit,
Θεοτενοῦ quasi mendum esset. At Exοτενοῦ vocatum
existimamus per antiphrasin.

(26) Τὴν μοναρχίαν Socr. et Nic.

δὲ αὐτὸν, καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μεσίτην, καὶ εἰ-
κόνα τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι (21). πρὸ αἰώνων θηλοῦντας·
ἀλλ' ἐκ τότε Χριστὸν αὐτὸν γεγενῆσθαι καὶ Υἱὸν τοῦ
Θεοῦ (22), εἰς οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς Παρθένου
σάρκα ἀνέληψε, πρὸ τετρακοσίων οὐχ (23) ἔλων
ἐτῶν. Ἐκ τότε γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας
ἐσχηκέναι ἐθέλουσι· καὶ τέλος ἔξεν αὐτὴν (24)
μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ τὴν κρίσιν.

VI. « Τοιοῦτοι δὲ εἶπιν οἱ ἀπὸ Μαρκελλοῦ καὶ Σκε-
τεινοῦ (25) τῶν Ἀγκυρογαλατῶν, οἱ τὴν προαιώνιον
ὑπαρξίν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν ἀτελεύ-
τητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως Ἰουδαίσι ἀθετοῦσιν, ἐκ
προφάσει τοῦ συνίστασθαι δοκεῖν τῇ μοναρχίᾳ (26).
ἴσμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς, οὐχ ἀπλῶς Λόγον προφορικῶς,
ἢ ἐνδιδάθητον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν Λόγον καθ'
ἑαυτὸν ὑπάρχοντα, καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστὸν, καὶ οὐ
προγνωστικῶς συνόντα καὶ συνδιὰκριθῆντα πρὸ αἰώ-
νων τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονοῦμε-
νον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν, ἐκτε τῶν ὁρατῶν ἐκτε τῶν
ἀοράτων (27). Οὗτος γὰρ ἐστὶ, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Πα-
τήρ, ὅτι, « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμε-
τέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν » ὃ καὶ τοῖς πατριάρχαις
αὐτοπροσώπως ὁρθεῖς (28), δεδωκίως τὸν νόμον, καὶ
λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευταία ἐναν-
θρωπήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις
φανερῶσας, καὶ βασιλείων ἐκ τοῖς ἀτελευτήτους
αἰώνας. Οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσέλη-
φεν ἀξίωμα, ἀλλ' ἀνέθεν τέλος αὐτὸν, καὶ τῷ Πα-
τρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον εἶναι πεπιστεύκαμεν.

VII. « Καὶ τοὺς λέγοντας δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι Πα-
τέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ
αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὄνματα
ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς
Ἐκκλησίας· ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ Πατέρα
χωρητὸν ἅμα καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως
ὑποτίθενται· τοιοῦτοι γὰρ εἶσιν οἱ Πατροπασσιανοὶ
μὲν παρὰ Ῥωμαίους, Σαβελλιανοὶ δὲ καλούμενοι
παρ' ἡμῖν. Οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς τὸν μὲν ἀποστελιαντα
Πατέρα ἐν τῷ οὐκίῳ τῆς ἀναλλοιούτου θεότητος ἦθει
μεμνηκέναι, τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς
ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι.

VIII. « Ὅμως δὲ καὶ τοὺς οὐ βουλῆσαι οὐδὲ θελήσαι
γεγενῆσθαι (29) τὸν Υἱὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς,
ἀνάγκη δὲ δηλονότι ἀδούλητον καὶ ἀπροαίτητον πε-
ριθετικῶς τῷ Θεῷ, ἵνα ἄκων γεννῆσθ τὸν Υἱὸν,
δυσσεβειστάτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ξένους ἐπιγινώ-
σκομεν (30)· ὅτι τε παρὰ τὰς κοινὰς περὶ Θεοῦ ἐνο-
υίας, καὶ ὅτι καὶ παρὰ τὸ βούλημα τῆς θεοπεικῆτου

(27) Socr. et Nic., τῶν ἀοράτων, ἀλλ' ἐνυπόστατον
Λόγον ἔντα τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ. Οὗτος
γὰρ ἐστὶ πρὸς ὃν εἶπεν, etc.

(28) Socr. et Nic., ὅς . . . ὤφθη.

(29) Sic edit. Comm. et omnes mss. Edit. vero
Paris., γεγενῆσθαι.

(30) Sic Reg. Socr. et Nic. Editi, γινώσκουμεν.
Mox Reg., κατὰ, male. Ibidem editi, τοῦ περὶ Θεοῦ
uale, τοῦ δεστ in Reg. Socr. et Nic.

Γραφῆς, τοιαῦτα τετελεῖσθαι περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι. Αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν Θεὸν καὶ (31) Κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες, ἐκουσίως αὐτὸν καὶ ἐβλοητὴν τὸν Υἱὸν γεγεννηκέναι εὐσεβῶς ὑπελήφαμεν. Πιστεύοντες δὲ ἐμψόβως (32) καὶ τῷ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντι· «Κύριος ἐκτίσά με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἢ οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νοοῦμεν. Ἄσεβες γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλοτριῶν τὸ τὸν κτίστην τοῖς δι' αὐτοῦ κεκτισμένους (33) δημιουργήμασι παραβάλλειν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἄλλοις τρόπον ἔχειν καὶ αὐτὸν νομίζειν. Μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ Υἱὸν γεγενῆσθαι (34) γνησίως τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμεῖς αἱ θεῖαι Γραφαί.

IX. « Ἄλλ' οὐδὲ τὸν Υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ζῆν τι B καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ Πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, τόπους (35) καὶ διαστήματα τινα μεταξὺ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν σωματικῶς ἐπινοοῦντες. Πειστούκαμεν γὰρ ἀμειψιτέως αὐτοῖς καὶ ἀδιαστάτως ἀλλήλους (36) ἐπισυνῆφθαι, καὶ ἀχωρίστους ὑπάρχειν ἑαυτῶν· ἕλου μὲν τοῦ Πατρὸς ἐνστερισμένου τὸν Υἱὸν, ἔλου δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐξηρητημένον καὶ προσπεφυκένον τῷ Πατρὶ, καὶ μόνου τοῖς πατρίοις κόλποις ἀναπαυομένου διηνεκῶς (37). Πιστεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον Τριάδα τὴν ἀγιωτάτην, τοῦτέστιν εἰς τὸν Πατέρα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ Θεὸν μὲν τὸν Πατέρα λέγοντες, Θεὸν δὲ καὶ τὸν Υἱὸν, οὐ δύο τοῦτους Θεούς, ἀλλ' ἓν ὁμολογοῦμεν τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκριθεῖ τῆς βασιλείας τὴν συμφωνίαν (38) πανταρχοῦντος μὲν καθόλου πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, μόνου τοῦ Πατρὸς· τοῦ δὲ Υἱοῦ ὑποταγμένου τῷ Πατρὶ· ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ πάντων μετ' αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν ἀφθόβως τοῖς ἁγίοις δωρουμένου πατρικῆ βουλήματι. Οὕτω γὰρ τὸν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν μοναρχίας συνίστασθαι λόγον παρέδωσαν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι.

X. « Ταῦτα ἠναγκάσθημεν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ προκτιθεῖσθαι πίστιν πλατύτερον ἐπεξηγήσασθαι οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πάσαν τὴν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτριαν ἀνακαθάρωμεν ὑπόψιν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοοῦσι, καὶ γνῶσιν οἱ κατὰ τὴν ὕσιν πάντες, ὁμοῦ μὲν τῆς συγκοινωνίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ τῶν

18 Prov. viii, 22.

(31) Καὶ deest in Socr. Infra idem et Nic., καὶ ὁθλοντα.

(32) Sic Reg. Socr. Nic. Edit. vero Comm., ἐμψόβως. Edit. Parisiens., ἐμψόβως. Ibid. Socrat. et Niceph., τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον. Ibid. Reg. post λέγοντι habet ὅτι.

(33) Sic omnes mss. et editi. Socr. et Nicephor., ἐκτισμένους. Paulo post Socr. τοῖς ἀλλοτριῶσι τρέπον. Mox Reg., καὶ αὐτὸν. Particula καὶ in editis deest.

(34) Ita Reg. et Bavi. bene. Editi cum Socr. et Niceph., γεγενῆσθαι. Mox Reg. Socr. et Nicephor., ἡμᾶς. Editi, ὁμᾶς perperam.

(35) Sic Reg. Socr. et Niceph. In editis vero. οὐ

illo ausi sint definire. Nos enim Deum sibi ipsi imperantem, ac sui Dominum agnoscentes, eum sponte ac libere Filium gentisue pie censemus. Porro licet cum timore credamus illi de se dicenti : « Dominus creavit me principium 592 viarum suarum ad opera sua » ; non tamen quo modo creaturæ et officia ab illo facta sunt, eodem et illum factum esse intelligimus. Impium enim est, et ab ecclesiastica fide alienum, creatorem cum rebus quæ creavit conferre, et eodem generationis modo atque alias creaturas illum editum esse arbitrari. Quippe unigenitum Filium, unum et unice genitum fuisse, germane ac vere docent nos divinæ Scripturæ.

IX. « Sed neque tametsi dicimus Filium per se ipsum esse, vivere ac subsistere, perinde atque Patrem, illum idcirco a Patre separamus, spatia quædam et intervalla quibus disjuncti sunt corporali modo intelligentes. Credimus enim, eos absque ullo modo interstitio conjunctos esse, nec a se invicem posse ullatenus separari : ita ut totus Pater Filium in sinu suo complectatur, et totus Filius a Patre pendeat, illi adhæreat, solusque in Patris sinu perpetuo conquescat. Credentes igitur in undique perfectam et sanctissimam Trinitatem, id est in Patrem, et in Filium, et in Spiritum sanctum : cum Deum Patrem, Deum item Filium dicimus, non hos, duos Deos, sed unam confitemur divinitatis dignitatem, et unam absolutam regni concordiam ; ita ut solus Pater omnibus omnino, et ipsi quoque Filio dominetur ; Filius verò Patri subjiçiantur, et illo excepto omnibus post illum dominetur quæ ab ipso facta sunt ; et Spiritus sancti gratiam Patris voluntate, sanctis affluat largiatur. Sic enim ejus quæ in Christo est monarchia rationem constare, sacra nobis eloquia tradiderunt.

X. « Hæc coacti sumus, post fidem compendio antehac editam, fusius explicare, non superflua ambitione impulsî, sed ut alienam omnem de fide nostra suspicionem levaremus, eorum maxime qui rerum nostratum imperiti sunt, utque Occidentales omnes cum adversariorum sycophantiæ impudentiam, tum Orientalium ecclesiasticam in Domino senten-

τόπους. Ibid. Nicephor., τόπους δὲ καί. Infra Reg. Socr. et Nicephor., σωματικῶς. Editi, σωματικῶν perperam.

(36) Regius codex, διαστάτως ἀλλήλους : deest illud in Socr. et Nicephor. Mox idem ἔλου.

(37) Ita Reg. Editi, ἐπανάπαυομένου. Totum hunc locum sic habent Socr. et Niceph., καὶ μόνου τοῖς πατρίοις κόλποις ἀναπαυομένου. Paulo post idem, ἀγιωτάτην, τὸν Πατέρα λέγοντες Θεὸν, καὶ τὸν Υἱὸν, οὐ δύο τοῦτους Θεούς, ἀλλ' ἓνα ὁμολογοῦμεν, μετὰ (Nic., κατὰ) τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα.

(38) Socr. et Nic., συνάμαρ. Mox μόνου deest in Socrate et Nicephoro

tiam, exploratam habeant, sinceroque divinitus inspiratarum Scripturarum testimonio confirmatam, apud eos qui mente minime perversa sunt. »

27. Sed neque his steterunt : iterum namque Sirnii adversus Photinum coacti, aliam fidei formulam ediderunt, non ita prolixam, neque tot verbis conscriptam : sed plurimis detractis, alia addiderunt, veluti ea a quibusdam sibi suggerentibus accepissent.

« Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem et factorem omnium : ex quo omnis paternitas in caelo et in terra nominatur. Et in unigenitum ejus Filium, Dominum nostrum Jesum Christum , ex Patre natum autem omnia saecula : Deum ex Deo, lumen ex lumine, per quem omnia facta sunt, quae in caelis et quae in terra, visibilia et invisibilia. Qui Verbum est et sapientia, lux vera, et vita ; qui in novissimis diebus propter nos homo factus est ; natusque ex sancta Virgine, crucifixus, mortuus et sepultus ; qui resurrexit ex mortuis tertia die, et assumptus est in caelum, sedetque ad dexteram Patris. Et venturus 593 est in consummatione saeculi judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua, ejus regnum perpetuum permanet in infinita saecula. Erit enim sedens ad dexteram Patris, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est, Paraclitum , quem apostolis pollicitus, se post ascensum suum in caelos, missurum, misit, ut doceret eos et suggereret eis omnia ; per quem omnes animae, quae in eum sincere credunt, sanctificantur.

αὐτοῦ ἀνοδοῦ ἀποστεῖλαι, διδάξαι καὶ ὑπομνήσαι αὐτοὺς πάντα, ἐπεμψε· δι' οὗ καὶ ἀγιάζονται αἱ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί.

I. « Eos porro qui dicunt, Filium ex non extantibus, aut ex alia substantia, et non ex Deo esse : aut tempus vel saeculum fuisse cum existeret, alieno a se agnoscit sancta et catholica Ecclesia.

II. « Hierum ergo dicimus : Si quis Patrem et Filium duos Deos dicit, anathema esto.

III. « Et si quis, cum dicat Deum Christum, et ante saecula Dei Filium esse, eundem non confiteatur ad creationem universorum Patri ministrasse, anathema esto.

IV. « Si quis ingentum illum , aut partem ejus ex Maria natum dicere ausit, anathema esto.

V. « Si quis secundum praescientiam ante Ma-

(39) Ἐν Κυρίῳ δεest apud Niceph. Socr. habet ἐν Χριστῷ.

(40) Socr. et Nic., παρ' αὐτοὺς ἀδίαστρόφοι. Quae sequuntur, τέλος ταύτης τῆς ὁμολογίας, a Parisiensibus de more addita, exprunximus, quod in nullis legantur codicibus.

(41) Sexta fidei formula scripta anno 551. — In edit. Paris., ἐτέρα τῆς πίστεως ὁμολογία, quae cum deant in edit. Comm. et in omnibus inanuscriptis, omisa sunt. Haec fidei confessio exstat apud Sozeratem libro II, cap. 30, apud Nicephorum lib. II, cap. 51, et apud Hilarium De synodus, col. 1174

ἀνατολικῶν τῶ ἐκκλησιαστικῶν ἐν Κυρίῳ (39) ἐφρόνημα, μαρτυρούμενον ἀδίαστρους ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, παρὰ τοὺς ἀδίαστρόφοις (40). »

· 27. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτοις ἐνέμειναν · πάλιν γὰρ ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες κατὰ Φωτεινῷ, τότε συνέθηκαν αὐτῆς πίστιν, οὐκ αἶψά μὲν οὕτω σχηματιστῆ, οὐδὲ τοσαύτην τοὺς ῥήμασιν · ἀφελόντες δὲ τὰ πλεῖστα καὶ προσθέντες ἄλλα , ὥσπερ ἐξ ὑποβολῆς παρὰ τινῶν ἀκούσαντες, ἔγραψαν ταῦτα.

(41) « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατρὰ ἐν οὐρανῷ (42) καὶ ἐπὶ τῆς ὀνομάζεται · καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα · Θεὸν ἐκ Θεοῦ, πρῶτος ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τὰ τε (43) ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα · λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ φῶς ἀληθινὸν, καὶ ζωὴν τὸν ἐκ' ἐσρατων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα · καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα · καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναλήφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθισθέντα (44) ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς · καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ αἰῶνος κρίναι ζώντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ · οὗ ἡ βασιλεία, ἀκατάπαυστος οὕσα, διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας · ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, οὗ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τοῦτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι · καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτέστι τὸν Παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγελ-

όμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀναστολήν, ἐπέμψε· δι' οὗ καὶ ἀγιάζονται αἱ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί.

I. « Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἶων, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτριούς οἶδεν ἡ ἁγία καὶ (45) καθολικὴ Ἐκκλησία.

II. « Πάλιν οὖν ἐροῦμεν · Εἰ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν δύο λέγει Θεούς, ἀνάθεμα ἐστω.

III. « Καὶ εἰ τις, λέγων Θεὸν τὸν Χριστὸν πρὸ αἰώνων (46) Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὑπουργηκότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογήῃ, ἀνάθεμα ἐστω.

IV. « Εἰ τις τὸν ἀγέννητον (47), ἢ μέρος αὐτοῦ ἐκ Μαρίας λέγειν γεγενῆσθαι (48) τολμᾷ, ἀνάθεμα ἐστω.

V. « Εἰ τις κατὰ πρόγνωσιν πρὸ Μαρίας λέγει τὸν

(42) Socr. et Nic., ἐν οὐρανῷ.

(43) Te deest in Socr. et Niceph. Infra καὶ σοφίαν deest apud Nicephorum.

(44) Socr. et Nicephor., καθίσαντα.

(45) In Regio καὶ deest.

(46) Niceph., προαιώνιον.

(47) Regius et Basil. ἀγέννητον minus recte.

(48) Sic miss. et editi omnes. Socr. et Niceph., γε γεννησθαι, et ita legendum videtur. Mox Socrat. et Niceph., εἰ τις κατὰ πρόγνωσιν τὸν ἐκ Μαρίας, et ita legit Hilarium.

Υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γε-
γεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ δι' αὐτοῦ γεγε-
νησθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω.

VI. « Εἰ τις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι, ἢ
συστέλλεσθαι φάσκει, ἀνάθεμα ἔστω.

VII. « Εἰ τις πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ
τὸν Υἱὸν λέγει ποιεῖν, ἢ τὸν πλατυσμένον τῆς οὐσίας
αὐτοῦ Υἱὸν ὀνομάζει, ἀνάθεμα ἔστω.

VIII. (49) « Εἰ τις ἐκδιδάσκει ἢ προφορικῶν λόγων
λέγει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

IX. « Εἰ τις ἀνθρώπον μόνον λέγει τὸν ἐκ Μαρίας
Υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω.

X. « Εἰ τις Θεὸν καὶ ἀνθρώπον τὸν ἐκ Μαρίας
λέγων, Θεὸν τὸν ἀγέννητον οὕτω νοεῖ (50), ἀνάθεμα
ἔστω.

XI. « Εἰ τις τὸ, « Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ Β
μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός, » ἐπι-
ναίρειαι εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων θεῶν εἰρημίων,
ἐπι-ναίρειαι τοῦ Μονογενοῦς πρὸ αἰώνων Θεοῦ Ἰου-
δαϊκῶς ἐκλαμβάνει, ἀνάθεμα ἔστω.

XII. « Εἰ τις τὸ, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » ἀκού-
ων, τὸν Λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλήσθαι νομίζοι, ἢ
τροπήν ὑπομεμνηκότα ἀνελεῖναι τὴν σάρκα λέ-
γει (51), ἀνάθεμα ἔστω.

XIII. « Εἰ τις, τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἑσταυ-
ρωμένον ἀκούων, τὴν θεότητα αὐτοῦ (52) φθορὰν, ἢ
πάθος, ἢ τροπήν, ἢ μελῶσιν, ἢ ἀναίρεισιν ὑπομεμ-
νηκέναι λέγει, ἀνάθεμα ἔστω.

XIV. « Εἰ τις τὸ, « Ποιησόμεν ἀνθρώπον, » μὴ
τὸν Πατέρα πρὸς τὸν Υἱὸν λέγειν, ἀλλ' αὐτὸν πρὸς
ἑαυτὸν λέγει τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω. C

XV. (53) « Εἰ τις μὴ τὸν Υἱὸν λέγει τὸν Ἀβραάμ
ἐκφρασθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεόν, ἢ μέρος αὐτοῦ,
ἀνάθεμα ἔστω.

XVI. « Εἰ τις τῷ Ἰακώβ μὴ τὸν Υἱὸν ὡς ἀνθρώπον
πεπαλαίκεναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεόν, ἢ μέρος
αὐτοῦ λέγει, ἀνάθεμα ἔστω.

XVII. « Εἰ τις τὸ, « Ἐβρεῖς Κύριος πῦρ παρὰ Κυ-
ρίου, » μὴ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκλαμβάνει,
ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγει βεβραχέναι, ἀνά-
θεμα ἔστω. Ἐβρεῖς γὰρ Κύριος ὁ Υἱὸς παρὰ Κυρίου
τοῦ Πατρὸς.

XVIII. « Εἰ τις, ἀκούων Κύριον τὸν Πατέρα, καὶ
τὸν Υἱὸν Κύριον, καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν
Υἱὸν, ἐπὶ Κύριος ἐκ Κυρίου (54), δύο λέγει Θεούς,
ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ συντάσσομεν Υἱὸν τῷ Πατρὶ,
ἀλλ' ὑποταγμένον τῷ Πατρὶ. Οὕτε γὰρ καθήκειν
ἐπὶ Σόδομα (55) ἀνευ βουλής τοῦ Πατρὸς, οὕτε ἐβριξεν
ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ Κυρίου, αὐθεντοῦτος; θελαθῆ

¹⁰ Isa. XLIV, 6. ¹¹ Joan. 1, 14. ¹² Gen. 1, 26.

(49) Ita Regius. Totus hic anathematismus in
editis deest. Socrat. vero et Niceph., προφορικῶν
λόγων λέγει τὸν Υἱὸν, et ita legit Hilarius, quam
lectionem sequi visum est. In Regio λόγων deest.

(50) Socrat. et Niceph., αὐτόν. Sed Hilarius cum
Athanasio legit. Sequens anathematismus apud Hi-
larium est XIII.

(51) Λέγει deest in Socrat. et Niceph., sed lectum
fuit ab Hilario.

(52) Socrat. non habet τὴν θεότητα αὐτοῦ. Ni-

riam Filium esse dicit, et non ante saecula ex Pa-
tre genitum apud Deum esse, ac per eum non om-
nia fuisse facta, anathema sit.

VI. « Si quis Dei substantiam dilatari, aut con-
trahi dixerit, anathema sit.

VII. « Si quis dilatatum Dei substantiam Filium
facere dixerit, aut dilatationem substantiae ejus
Filium nominet, anathema esto.

VIII. « Si quis internum aut prolaticium, esse
Dei Filium dixerit, anathema sit.

IX. « Si quis Filium ex Maria natum, hominem
tantum esse dicat, anathema sit.

X. « Si quis Deum et hominem ex Maria na-
tum, Deum ingentum ipsum intelligat, anathe-
ma sit.

XI. « Si quis illud, « Ego Deus primus, et ego
postea et praeter me non est Deus », quod ad idolo-
rum, falsorumque deorum subversionem dictum
est, subversionem Unigeniti, ante saecula Dei, Ju-
daico more accipiat, anathema sit.

XII. « Si quis illud, « Verbum caro factum
est », audiens, Verbum in carnem mutatum esse
existimet, aut mutationem quamdam, in assum-
endo carnem, passum esse dicat, anathema sit.

XIII. « Si quis unigenitum Filium Dei crucifi-
xum audiens, divinitatem ejus corruptionem, passio-
nem, mutatioem, diminutionem aut destru-
ctionem subisse dicat, anathema sit.

XIV. « Si quis illud, « Faciamus hominem », non
Patrem Filio, sed sibi ipsi Deum dixisse affirm-
averit, anathema sit.

XV. « Si quis dixerit Abraham non vidisse Fi-
lium, sed ingentum Deum aut partem ejus, ana-
thema sit.

XVI. « Si quis cum Jacobo non Filium ut ho-
minem colloctatum esse dicat, sed ingentum Deum,
aut partem ejus, anathema sit.

XVII. « Si quis illud, « Pluit Dominus a Domi-
no », non de Patre ac Filio accipiat, sed ipsum
a seipso pluisse dicat, anathema sit : pluit enim
Filius Dominus, a Domino Patre.

XVIII. « Si quis audiens Dominum Patrem et
Dominum Filium, aut Dominum Patrem et Filium,
594 quod Dominus ex Domino sit, duos dicat Deos,
anathema esto. Non enim Filium exaequamus Pa-
tri, sed subditum illi esse intelligimus. Neque enim
sine voluntate Patris descendit Sodoma, neque
pluit a semetipso, sed a Domino, id est per aucto-
ritatem Gen. I, 24.

ceph., κατὰ τὴν θεότητα.

(53) Totus hic anathematismus deest apud Ni-
ceph.

(54) Socrat. et Niceph., καὶ Κύριον τὸν Πατέρα
καὶ τὸν Υἱὸν εἶποι, καὶ Κύριος ἐκ Κυρίου λέγων, δύο
λέγει Θεούς.

(55) Socrat. et Nicephor. minus recte οὕτε γὰρ
κατήκειν εἰς σομα, nobiscum legit Hilarius : Neque
enim descendit in Sodoma.

ritatem Patris; neque sedet ad dexteram Patris a sometipso, sed audit Patrem dicentem : « Sede a dextris meis ¹⁸. »

XIX. « Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unam personam dicat, anathema sit.

XX. « Si quis Spiritum sanctum Paracletum dicens, ingenitum Deum dixerit, anathema sit.

XXI. « Si quis, ut nos docuit Dominus, non alium Paracletum dicat præter Filium, dicit enim : « Et alium Paracletum mittet vobis Pater, quem ego rogabo ¹⁹, » anathema sit.

XXII. « Si quis Spiritum sanctum partem Patris aut Filii dixerit, anathema sit.

XXIII. « Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres Deos dixerit, anathema sit.

XXIV. « Si quis voluntate Dei, ut unam ex rebus factis Filium Dei factum esse dixerit, anathema sit.

XXV. « Si quis Filium non volente Patre genitum esse dicat, anathema sit. Non enim coactus Pater, vel naturali necessitate ductus, cum nollet genuit Filium : sed simul ac voluit, sine tempore, et sine passione ex se genitum illum edidit.

XXVI. « Si quis ingenitum et principio carentem dixerit Filium, ita ut duo principio carentia, et duo ingenita dicat, duosque Deos faciat, anathema sit. Caput enim quod est principium omnium Filius est ; caput vero quod est principium Christi, Deus est ; ita enim ad unum, qui est sine principio omnium principium, omnia per Filium ²⁰ referimus.

XXVII. « Et iterum Christianismi sententiam accurate exponentes dicimus : Si quis negaverit Christum Deum, Filium Dei esse ante sæcula, et Patri ad universorum creationem ministrasse ; sed ex quo tempore ex Maria genitus est, Christum ac Filium appellatum fuisse, et tunc incepisse Deum esse, anathema sit. »

28. His omnibus rejectis, quasi præstantiora excogitasset, fidei doctrinam formulamque statuunt, et hæc Sirmii Latine scribunt, quæ Græce translata sunt :

« Cum nonnulla putaretur esse de fide discepta-

¹⁸ Psal. cix, 1. ¹⁹ Joan. xiv, 16

(56) In editis Athanasii et in mss. male hic legentur ἀνάθεμα ἔστω, quod cum desit in Niceph. et Hilari, expunctum est.

(57) Socrat. et Niceph., λέγει.

(58) Regius λέγει solus. Infra δὲ Κύριος deest apud Socratem, cujus loco apud Niceph. legitur ἡ Γραφή.

(59) Regius solus, λέγει. Mox Socrat. et Niceph., ὡς ἐν τῶν κτισμάτων.

(60) Ita Reg. Socrat. et Niceph. Editi vero, γεγενησθαι. Mox Socrat., φυσικῆς αἰθερ. Niceph. totum hoc locum invertit.

(61) Reg. Socrat. et Niceph., ὡς οὐκ ἤθελεν. Editi, ὡς οὐκ ἤβλησεν.

τοῦ Πατρὸς · οὕτε κἀθηται ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀκούει λέγοντος τοῦ Πατρὸς · « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου (56). »

XIX. « Εἰ τις τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἓν πρόσωπον λέγει (57), ἀνάθεμα ἔστω.

XX. « Εἰ τις, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Παράκλητον λέγων, τὸν ἀγέννητον λέγει Θεὸν (58), ἀνάθεμα ἔστω.

XXI. « Εἰ τις, ὡς εἰδῶσεν ἡμᾶς ὁ Κύριος, μὴ ἄλλον λέγει τὸν Παράκλητον παρὰ τὸν Υἱὸν · εἰρηκε γὰρ · « Καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ Πater, ὃν ἔρωτήσω ἐγὼ, » ἀνάθεμα ἔστω.

XXII. « Εἰ τις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μέρος λέγει τοῦ Πατρὸς, ἢ τοῦ Υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XXIII. « Εἰ τις τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τρεῖς λέγει (59) Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω.

XXIV. « Εἰ τις βουλήσει τοῦ Θεοῦ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων γεγόναι λέγει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

XXV. « Εἰ τις μὴ θελήσαντος τοῦ Πατρὸς γεννησθαι (60) λέγει τὸν Υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ γὰρ βίασθεὶς ὁ Πατήρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς ἀβθεῖς, ὡς οὐκ ἤθελεν (61), ἐγέννησεν τὸν Υἱὸν, ἀλλ' ἅμα τε ἠβουλήθη, καὶ ἀχρῶνος καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν (62).

XXVI. « Εἰ τις ἀγέννητον καὶ ἀναρχον λέγει τὸν Υἱὸν, ὡς δύο ἀναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων, καὶ δύο πῶν Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Κεφαλὴ γὰρ, ὃ ἔστιν ἀρχὴ πάντων, ὁ Υἱὸς · κεφαλὴ δὲ, ὃ ἔστιν ἀρχὴ τοῦ Χριστοῦ, ὁ Θεός (63)· οὕτω γὰρ εἰς μίαν ἀναρχον τῶν ὄλων ἀρχὴν δι' Υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀναγόμεν.

XXVII. « Καὶ πάλιν συνδιακριβοῦντες (64) τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν λέγομεν, ὅτι, Εἰ τις Χριστὸν Θεὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ προαιώνιον ὄντα, καὶ ὑπουργηχότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν μὴ λέγει · ἀλλ' ἐξ οὐ ἐκ Μαρίας ἐγεννήθη, ἐκ τότε καὶ Χριστὸν καὶ Υἱὸν κεκλησῆσθαι, καὶ ἀρχὴν ἐληφέναι τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω (65). »

28. Ταῦτα πάντα παρωσάμενοι · καὶ ὡς περ βελτιονα ἐπινοήσαντες, δογματίζουσι ἄλλην πίστιν, καὶ γράφουσι ταῦτα ἐν Σιρμίου Ῥωμαστὶ μὲν, ἐρμηνευθέντα δὲ Ἑλληνιστί·

(66) « Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἰδοῦξί τινα διάσκειν

(62) Socrat., ἀπέδειξεν. Post hanc vocem editi et codices Athanasii, itemque editi Socr. addunt, ἀνάθεμα ἔστω. Sed hæc cum absint a Niceph. et Hilari, maleque posita sint, expunctimus.

(63) Socrat. et Niceph., Κεφαλὴ γὰρ ἐστὶ καὶ ἀρχὴ πάντων ὁ Υἱὸς. Niceph., Ὁ Θεός · κεφαλὴ δὲ ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός.

(64) Socrat. et Niceph., οὖν διακριβοῦντες. Paulo post Socrat. et Niceph., ὅτι εἰ τις Χριστὸν Ἰησοῦν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ αἰῶνων ὄντα.

(65) Socrat. et Niceph. post ἀνάθεμα ἔστω addunt, ὡς ὁ Σαμοσατεύς.

(66) Septima fidei confessio anno 357. Hæc fidei formula Latine primum scripta fuit, ut habetur apud

γενέσθαι, πάντα ἀσφαλῶς ἐξηγήθη καὶ διερευνήθη ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐπὶ παροῦσι τῷ Ἀλέξανδρῳ, καὶ Ὑρρακίῳ, καὶ Γερμανίῳ, καὶ τῶν λοιπῶν. Συνέστηκεν ἡμεῖς θεὸν εἶναι Πατέρα παντοκράτορα (67), καθὼς καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταγγέλλεται· καὶ ἕνα μονογενῆ Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθέντα. Διὸ Θεοῦς (68) μὴ χρῆναι λέγειν· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Κύριος εἶρηκε· « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ θεὸν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. » Διὰ τοῦτο καὶ πάντων Θεοῦ ἐστι, καθὼς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν· « Ἡ ἰουδαίων μόνων ὁ Θεός, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν ; καὶ καὶ ἐθνῶν ; ἅπτεται εἰς ὁ Θεός, ὃς δικαιοσύνην περιτομῆν ἔχει πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως (69) ; » καὶ τὰ μὲν λοιπὰ ἀπὸ συμφωνίης, καὶ οὐδεμίαν ἔχει ἀμφιβολίαν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς τινὰς κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης Ῥωμαϊστὶ μὲν σουβουταντίας (70), Ἑλληνιστὶ δὲ λεγομένης οὐσίας, τοτέστιν, ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῆ, τὸ ὁμοίσιον, ἢ τὸ λεγόμενον ὁμοιοσύσιον (71)· οὐ χρῆναι τινὰ τούτων παντάλως μὴ μὴ γίνεσθαι, οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγηθῆσαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, καὶ διὰ τούτων τὸν λογιζομένων, ὅτι ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων· καὶ ὅτι ταῦτα ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων γνώσιν καὶ τὸν ἀνθρώπων νοῦν ἐστὶ· καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεάν τοῦ Υἱοῦ ἐξηγήσασθαι, καθὼς γέγραπται· « Τὴν γενεάν (72) αὐτοῦ τίς διηγήσεται ; » Μόνον γὰρ εἶδέναι τὸν Πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν Υἱὸν ἐγέννησε, καὶ πάλιν τὸν Υἱὸν, πῶς αὐτὸς γεγέννηται παρὰ τοῦ Πατρὸς (73). Οὐδὲν δὲ ἀμφιβολίαν ἐστὶ, μείζονα εἶναι τὸν Πατέρα· οὐδὲ γὰρ διστάσειν ἄν τις τὸν Πατέρα (74), τιμῆ, καὶ ἀξίᾳ, καὶ θεότητι, καὶ αὐτῷ τῷ ὄνοματι τῷ πατρικῷ μείζονα εἶναι, διαμαρτυρουμένου αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· « Ὁ ἐμὲ ἔπέμψας Πάτερ μείζων μοῦ ἐστὶ. » Καὶ τοῦτο δὲ καθόλου εἶναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, δύο πρόσωπα εἶναι, Πατὴρ καὶ Υἱοῦ· καὶ τὸν μὲν Πατέρα μείζονα, τὸν δὲ Υἱὸν ὑποταξαμένον τῷ Πατρί (75) μετὰ πάντων, ὡς αὐτῷ ὁ Πατὴρ ὑπέταξε. Τὸν δὲ Πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ἀόρατον εἶναι, καὶ ἀθάνατον εἶναι (76), καὶ ἀπαθῆ εἶναι· τὸν δὲ Υἱὸν γεγεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός. Καὶ τούτου τὴν γένεσιν, καθὼς προεφίρηται, μὴ βέβαια γινώσκουσιν, εἰ μὴ μόνον τὸν Πατέρα. Αὐτὸν δὲ τὸν Υἱὸν καὶ Κύριον καὶ θεὸν ἡμῶν σάρκα ἦτοι σῶμα, τοτέστιν ἀνθρώπων,

atio, diligenter omnia apud Sirmium tractata sunt et discussa, presentibus Valente, Ursacio, Germinio et ceteris. Unum constat Deum esse et Patrem omnipotentem, ut sic per universum orbem creditur. Et unicum Filium ejus Jesum Christum Dominum Salvatorem nostrum, ex ipso ante sæculum genitum. Duos autem Deos nec posse nec debere prædicari, quia ipse Dominus dixit : « Ibo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, ad Deum meum et ad Deum vestrum ». Ideo omnium Deus unus est, sicut Apostolus docuit : « An Judæorum Deus tantum ? nonne et gentium ? Imo et gentium. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisioem ex fide, et præputium per fidem » ; sed et cætera conveniunt nec ullam habere potuerunt discrepantiam. Quod vero quosdam, aut multos movebat, 595 de substantia, quæ Græcæ usia appellatur, id est (ut expressius intelligatur) homousion, aut quod dicitur homousion ; nullam omnino fieri oportere mentionem nec quemquam prædicare, ea de causa et ratione, quod nec in divinis Scripturis continetur ; et quod super hominis scientiam sit, nec quisquam possit nativitate Filii enarrare, de quo scriptum est : « Generationem ejus quis enarrabit » ? Scire autem manifestum est solum Patrem quomodo genuerit Filium suum ; et Filium quomodo genitus sit a Patre. Nulla ambiguitas est majorem esse Patrem. Nulli potest dubium esse Patrem, honore, dignitate, claritate, majestate et ipso nomine Patris majorem esse, Filio ipso testante : « Qui me misit Pater, major me est ». Et hoc catholicum esse, nemo ignorat, duas personas esse Patris et Filii. Majorem Patrem, Filium subjectum, cum omnibus his quæ ipsi Pater subjecit. Patrem initium non habere, invisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse : Filium autem natum esse ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine. Cujus Filii generationem, ut ante dictum est, neminem scire, nisi Patrem suum. Ipsum autem Filium Dei, Dominum et Deum nostrum, sicut legitur, carnem vel corpus, id est hominem suscepisse ex utero Virginis Mariæ, sicut angelus prædicavit. Ut autem Scripturæ omnes docent, et præcipue ipse magister gentium Apostolus, hominem suscepisse de Maria Virgine, per quem compassus

⁶⁶ Joan. ix, 17. ⁶⁷ Rom. iii, 29, 30. ⁶⁸ Isr. lxxv, 8. ⁶⁹ Joan. xiv, 28.

Hilarium De synodiis, col. 1156, unde illam transcripsimus. Legitur ea item apud Socratum lib. ii, c. 30, et apud Niceph. lib. ix, c. 31.

Titulus apud Hilarium : *Exemplum blasphemie apud Sirmium per Osium et Potamium conscriptæ*. Ai non putatur Osium illam conscripsisse, sed cum eidem subscripsisset, fraude fortasse Ariariorum obtinuit, ut ea Osii confessio vocaretur. Vide quæ ea de re dicuntur in Hilariana postrema editione, et in vita Athanasii nostra ad annum 357.

(67) Sic Reg. Socrat. et Niceph. In editis Patris deest. Infra Socrat. et Niceph., Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον καὶ θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν.

(68) Socrat. et Niceph., δύο ἐκ Θεοῦς.

(69) Hæc καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως desunt in

Socrat. et Niceph.

(70) Socrat., σουβουταντίας. Niceph., σουβουταντίας.

(71) Sic Regius. Editi vero, ὁμοίσιον.

(72) Ita Reg. et Nic. Editi vero cum Socrat., Τὴν δὲ γενεάν.

(73) Socrat. et Niceph., Ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.

(74) Hæc, Οὐδὲ γὰρ διστάσειν ἄν τις τὸν Πατέρα, absunt a Socrat. et Niceph. Mox Regius, θεότητι. Paulo post Regius secunda manu, διαμαρτυρούμενον.

(75) Τῷ Πατρί deest in Socrat. et Niceph.

(76) Sic Regius, Socrat. et Niceph. εἶναι deest in editis hic tantum. Mox edit. Paris., γεγεννηθῆσαι meudose. Alii omnes, γεγεννηθῆσαι.

est. Illa autem clausula est totius fidei, et illa confirmatio quod Trinitas semper servanda est, sicut legitur in Evangelio: «Ite et baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti». Integer, perfectus numerus Trinitatis est, Paracletus autem Spiritus per Filium est; qui missus venit juxta promissum, ut apostolus et omnes credentes instrueret, doceret, sanctificaret.»

«Ζητε πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.» Ἀκέραιος δὲ καὶ τελείος ἔστιν ὁ ἀριθμὸς τῆς Τριάδος (80). Ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τῷ ἁγίῳ, δι' ἑαυτοῦ ἀποσταλὲν, ἔλαβε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἀναδείξῃ καὶ ἀγάθῃ (81).»

29. Hæc cum scripsissent, consilio iterum mutato, eam edidere fidei formulam, quam se cum consulatu edidisse postea erubescere. De more autem, quasi hanc item improbant, curarunt ut per Martinianum notarium exempla ab iis qui haberent auferrentur. Et cum Constantio imperatori auctores fuissent ut adversus eam edictum promulgaret, aliam rursus tradidere; additisque, uti solent, quibusdam verbis, hæc in Isauria conscripserunt:

596 «Non subterfugimus authenticam fidem in Eucæniis Antiochiæ expositam in medium proferre, etsi Patres nostri tunc temporis ad propositam questionem concurrerint. At, cum hæc voces ὁμοούσιον, et ὁμοοῦσιον præteritis temporibus atque etiam nunc multos conturbarint: ino a quibusdam ἀνόμοιον (sive dissimilem Patri Filium) jam innovari dicatur, ὁμοούσιον, et ὁμοοῦσιον, utpote voces a Scripturis alienas rejicimus: ἀνόμοιον au-

« Matth. xxviii, 19.

(77) Sic Regius, Socrat. et Nic. Editi vero, ἀνεπιληθῆναι. Mox hæc, ἀπὸ Μαρτίας τῆς Παρθένου desunt in Socrat. et Nic. Paulo post Socrat. et Nic., ἐπιληθῆσθαι. Ibid. Nic., καὶ δὲ καί.

(78) Ita Regius, Socrat. et Niceph. In editis, ὁ διδάσκαλος deest.

(79) Sic Regius, Socrat. et Nic. Editi vero, ἀνάγνωμεν male. Ibid. Socrat. et Niceph., Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντας αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, &c.

(80) S. c. Regius, Socrat. et Niceph., et ita legit Hilar. In edit., τῆς ἁγίας Τριάδος.

(81) Socrat., ἀγάθη καὶ ἀναδείξη. Quæ mox sequuntur in editis, Ταῦτα ὁ πᾶσι εὐσεβῶν, a Parisiensibus editoribus addita, expunximus; quippe cum nullis in codicibus legantur. Latina vero, Hæc Eusebiana, non sunt Nannianæ versionis, sed a Commelinianis adjecta, Græcæ a Parisiensibus verasunt, quod actum sepe fuit in superioribus.

(82) Octava fidei formulæ, edita anno 359 quæ habetur supra num. 8.

(83) Ita Regius quem sequimur. Editi vero, Μαρτιανοῦ. Infra Regius, ἐδάταμα. Editi, ἐδάταγμα.

Quod autem ait hic Athanasius, exempla confessionis tertie Sirmiensis, qui scripti consules erant, a Martiniano ablata fuisse, ad secundam Sirmiensem superius editam num. 28 nequicquam, Socratis testimonio nixi, referre conati sunt eruditi viri, qui hoc loco lapsam Athanasium immerito arbitrantur.

Nam quod obijcitur vix potuisse Formulam in synodo 400 episcoporum Arimini lectam obliterari, infirmum plane censebitur, si advertatur, eam præ manibus fuisse Ursacii solum et sociorum ejus, qui ea perfecta, ubi adverserunt Patres indigne ferre præpositum consulatam esse fidei professioni, in

Α εὐληθῆναι (77) ἀπὸ Μαρτίας τῆς Παρθένου, καθάπερ καὶ ὁ ἄγγελος προεγγελάσθαι· καθὼς δὲ πᾶσαι αἱ Γραφαὶ διδάσκουσιν, καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ὁ διδάσκαλος (78) τῶν ἔθνων, ἀνθρώπων ἀνάλαβην ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρτίας τῆς Παρθένου, δι' οὐ πέποιθε. Τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως, καὶ ἡ βεβαίωσις ἐστίν, ἵνα Τριάς διὲ φυλάττηται, καθὼς ἀνεγνωμεν (79) ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ· « Πορευθέντες, βαπτίζετε πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.» Ἀκέραιος δὲ καὶ τελείος ἔστιν ὁ ἀριθμὸς τῆς Τριάδος (80). Ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τῷ ἁγίῳ, δι' ἑαυτοῦ ἀποσταλὲν, ἔλαβε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἀναδείξῃ καὶ ἀγάθῃ (81).»

29. Ταῦτα γράψαντες καὶ μεταγόντες, συνέβησαν μὲν ἐκείνην, ἣν μετὰ τῆς ὑπατείας ἐπιδείξαντες ἔκρυθσαν (82). Συνθῆσθαι δὲ, ὡς περ καταγόντες καὶ ταύτης, ἐποίησαν μὲν αὐτὴν ἀρπασθῆναι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀνεγγραφα διὰ Μαρτιανικοῦ (83) νοταρίου. Καὶ ποιήσαντες τὴν βασιλεῖα Κωνσταντίνου κατ' αὐτῆς προβείναι διάταγμα, δογματίζουσι πάλιν ἄλλην, καὶ προσθέντες, ὡς εἰώθασιν, λέξεις τινὰς, γράφουσι ταῦτα ἐν τῇ Ἱσαυρίᾳ·

(84) «Ὁὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθειάν ἀθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς Ἑγκαίνιοις τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν, προκομίζοντες αὐτὴν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὁ πατέρων ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρὸς τὸ ὑποκειμένον τῆς ζητήσεως συνέβραμον. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς (85) ἐθοροῦσθαι τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοοῦσιον ἐν τοῖς παρεληλυθόσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν· ἀλλὰ καὶ ἄριστος (86) λέγεται καινοτομοῦσθαι ὑπὸ τῶν τὸ ἀνόμοιον Υἱοῦ πρὸς Πατέρα· τοῦτου χάριν τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοοῦ-

C promptu sane fuit illis eam occultare, curaque ut nemini traderetur ejus exemptum. Qui tamen quantalibet sua sollicitudine assequi non potuerit et nec ea in manus veniret Athanasii, qui semper secretiora eorum acta ignotus nactus est molis. Nec plus valet quod aium, tertiam Sirmiensem Formulam, nedum sublata de medio fuerit, laudatam in synodi Seleuciæ professione, atque paucis immutatis, ablatoque titulo, Nice in Thracia propositam deuto fuisse, cui episcopi Occidentales fere omnes subscripsere. Ob solum namque titulum et appositum consulatam, ut ait Athanasius, non doctrinæ causa eam obliterare curarunt Arvani. Quare nil mirum, si suppresso titulo, eam postea memorarunt, atque nonnullis mutatis iterum proferunt. Contra vero credi vix potest secunde Sirmiensis Formulæ exempla omnia de medio tolli potuisse, quæ ubi primum edita fuit, in Galliam missa, ac sancti Phœbadii scriptis exagitata est: quæ item in Africam, aliasque regiones transmeavit? Qui, quæso, Martinianus notarius, ubique terrarum fere dispersa exemplaria colligere atque auferre potuit? Hinc videas quam periculosum sit Athanasium arguere in iis maxime quæ suo tempore suæque causa gesta sunt.

(84) Nova formulæ scripta anno 359, Octobris 29, habetur apud Epiphanium hæresi LXXIII, cap. 25; Socra. lib. II, c. 40; Niceph. lib. IX, c. 45. Ubi multa præmittuntur, quæ videsis. Mox ἐκτεθειάν deest in Epiphano, similiter vox αὐτὴν proxime sequens. Idem, ὁ καὶ αὐτοῖς μάλιστα.

(85) Epiphanius, Ἐπαῖθι πολλοὺς Socrat. et Nic., Ἐπαὶ δὲ πολλοὺς. Mox Reg. Epiph. Socrat. et Nic., ὁμοοῦσιον. Editi præeram ὁμοοῦσιον de more et sic iterum infra. Ibid. Epiph. et Socrat., ἐν τοῖς παρελθούσι. Niceph., ἐν τοῖς παρούσι.

(86) Epiph., εἰς ἄρι. Niceph., ἄρι solum.

σιον (87) ἐκβάλλομεν, ὡς ἄλλοτριον τῶν Γραφῶν · τὸ δὲ ἀνόμιμον ἀναθεματίζομεν, καὶ πάντας, ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἄλλοτρίους ἡγοῦμεθα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δὲ ὅμιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὸν λέγοντα περὶ τοῦ Υἱοῦ · «Ὁς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. » Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα (88) παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν πάντων καὶ ἀοράτων. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ (89), τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ (90) Μονογενῆ, ὡς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν, δύναμιν, δὲ ὄν τὰ πάντα ἐγένετο; τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφε ἑρατά, ἐφε ἀόρατα. Τοῦτον πιστεύομεν ἐπὶ συντελεῖσθαι τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας σάρκα ἀνεληλυθέναι (91) ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα · παθόντα ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληθέντα εἰς οὐρανοῦς, καθέζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· πάλιν (92) ἐρχόμενον ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, δὲ καὶ Παράκλητον ὀνόμασεν ὁ Σωτήρ καὶ Κύριος ἡμῶν, ἐπαγγελία μὲτα τὸ ἀπελθεῖν (93) αὐτὸν πέμψαι τοῖς μαθηταῖς τοῦτο, δὲ καὶ ἀπέστειλε· δὲ ὄν καὶ ἀγαθεῖς τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτίζομένους ἐν ὀνόματι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Τοὺς δὲ (94) παρὰ ταύτην τὴν πίστιν ἄλλο τι κηρύττοντας ἄλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστιν ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Σερμῶν πρώην ἐκτεθεισα πίστις ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλεῦς ἡμῶν, γνωρίζουσιν ἐν τυγχόντας (95). »

30. Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, ἀνεθρόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡς περ μεταγρόντες, ἤλλαξαν συνήθως ταῦτα, καὶ προσθέντες λεξιθεῖα τινα ὥστε μηδὲ ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, διεπέμφαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμίην, καὶ ἠγάχαλον καὶ τοῖς ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις ὑπογράφειν· τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας αὐτοῖς ἐπόλουν ἐξορίζεσθαι παρὰ Κωνσταντίου. Ἔστιν οὖν ταῦτα·

(96) « Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα · καὶ εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· δὲ ὄν τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ

» Coloss. 1, 45.

(87) Hæc καὶ τὸ ὁμοούσιον desunt apud Eriphanium.

(88) Πατέρα deest in editis, sed habetur in Reg. Eriph. Socrat. et Niceph.

(89) Eriph., τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

(90) Socrat. et Niceph., Θεὸν Λόγον ἐκ Θεοῦ. In hisdem paulo post εὐνάμιν deest.

(91) Socrat., εἰληθέντα. Mox Eriph. Socrat. et Niceph., Παρθένου Μαρίας.

(92) Sic Reg. Eriph. Editi vero cum Socrat. et Nic., καὶ πάλιν. Paulo post Eriph., Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

(93) Eriph., ἀνελεῖν. Mox τοῦτο deest in editis. Sed habetur in Reg. Eriph. Socrat. et Nic.

(94) Eriph., τοῦτο δὲ, mendose. Mox Socrat. et

A t: m anathemate damnamus: et omnes quotquot hujus sententiæ fuerint, ab Ecclesia alienos sentimus. Similem vero Patris Filium plane confitemur. Juxta Apostolum qui de Filio dicit: « Qui est imago Dei invisibilis ». Confitemur autem et credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cæli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. Credimus item in Dominum nostrum Jesum Christum, Filium ejus, sine passione ab eo genitum ante omnia sæcula, Deum Verbum, Deum ex Deo Unigenitum, lumen, vitam, veritatem, sapientiam, potentiam; per quem omnia facta sunt, quæ in cælis et quæ in terra, sive visibilia, sive invisibilia. Hunc credimus in consummatione sæculorum, ad abolendum peccatum carnem suscepisse ex sancta Virgine, et hominem factum esse: passum esse pro peccatis nostris, resurrexisse, assumptum fuisse in cælos, ac sedere ad dextram Patris: et iterum venturum esse in gloria judicare vivos et mortuos. Credimus et in Spiritum sanctum quem Paracletum quoque nuncupavit Salvator et Dominus noster; quem se post discessum suum discipulis missum pollicitus est, et revera misit; per quem sanctos in Ecclesia fideles sanctificat, qui baptizantur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Eos porro qui præter hanc fidem aliâ prædicant, alienos agnoscit catholica Ecclesia. Quod autem fides Sirmii nuper edita coram pietate imperatoris nostri, huic paria contineat, norunt omnes qui legerint. »

30. His in Isauria scriptis, Constantinopolim profecti, quasi se scriptorum posuerent, ea de more mutaverunt, additis tamen quibusdam voculis; ita ut neque hypostasim in Patre et Filio et Spiritu sancto dicerent; eademque ipsa iis transmissis qui Ariminum convenerant, coactis omnibus harum regionum episcopis ut iis subscriberent. Et si qui repugnabant, eos a Constantio in exsilium pellitur curant. Sic autem se habent illa:

« Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, ex quo omnia; et in Unigenitum Filium Dei, ante omnia sæcula, et ante omne principium ex Deo genitum: per quem omnia facta sunt visibilia

Nic., ἄλλοτρίους εἶναι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

(95) Addit Eriph., τῇ πίστει. Quæ mox sequuntur in edit. Paris., Ταῦθ' οἱ περὶ εὐσεβίου, addita de more, expunximus, quia in nullo habentur cod. nec in edit. Commel. Quæ sequuntur porro usque ad num. 32 aliquot post datam epistolam annis huc adjecta fuisse diximus in Moinio.

(96) Decima formula scripta anno 360. Qui titulus in edit. Paris. legitur, Ἐτέρα τῆς πίστεως ὁμολογία, a Parisiensibus de more additus absque ulla auctoritate, omissus a nobis est. Theodoretus hanc assert lib. 11, cap. 21; Socrat., lib. 11, cap. 51; Nic., lib. 11, c. 44.

Theodor., εἰς ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Socrat. et Nic., εἰς ἕνα μόνον Θεόν.

et invisibilia, eumque Unigenitum, solum ex solo Patre, Deum ex Deo, similem Patris qui se genuit, secundum Scripturas ; cujus generationem nemo novit nisi solus Pater qui genuit eum. Hunc scinus Unigenitum Dei Filium mittente Patre ex caelis advenisse, sicut scriptum est, ad destructionem peccati et mortis; et 597 ex Spiritu sancto natum de Maria Virgine secundum carnem, ut scriptum est : cum discipulis conversatum, et universa dispensatione secundum voluntatem Patris impleta, crucifixum, mortuum ac sepultum esse, et ad inferos descendisse, quem ipse infernus exhorruit : qui etiam tertia die resurrexit a mortuis, et cum discipulis versatus est : et impletis quadraginta diebus assumptus est in caelos, et sedet ad dexteram Patris, venturus ultimo resurrectionis die in paterna gloria, ut reddat unicuique secundum opera sua. Et in Spiritum sanctum, quem ipse Unigenitus Dei Filius, Christus, Dominus et Deus noster, promisit se nissurum generi humano Paracletum, sicut scriptum est ** : Spiritum veritatis, quem ipsis misit, postquam ascendisset in caelum. Nomen autem substantiae, quod simpliciter a Patribus positum est, et ignotum populis, offensionis fuit, quoniam in Scripturis non continetur, placuit amoveri, nec ullam omnino deinceps ejus fieri mentionem ; quandoquidem divinae Scripturae nusquam substantiae Patris ac Filii meminere. Imo nec hypothesis de Patre et Filio et Spiritu sancto nominari debet. Similem autem dicimus Patri Filium, ut loquuntur et docent divinae Scripturae. Omnes porro hereses, sive olim damnatae sive recens ortae, quae huic a nobis editae scripturae adversantur, anathema sunt. »

καὶ διδάσκουσι. Πᾶσαι δὲ αἱ αἰρέσεις, αἱ τε ἤδη πρότερον κατεκρίθησαν, καὶ αἰτίαι ἐὰν καινότεραι γένωνται, ἐναντία τυγχάνουσι τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστωσαν (8).

31. Sed ne his quidem stetero, nam Constantinopoli Antiochiam profecti, mutata sententia qua, juxta sacras Litteras, similem esse Patri Filium scripto tradiderant, concinnatisque his quae excogitarant, rursus ad priorem reversi sententiam, dixerunt Patris omnino dissimilem, et nullo modo similem esse Patris Filium, et tantopere a pristina mente deducti sunt, ut iis qui apertius Ariana lo-

** Joan. xvi, 13.

(97) Theodor., γεγεννηκότα.

(98) Theodor. Socr. Nic., γέννησιν. Ibid. Theod., οὐδέ τις οἶδεν.

(99) Socrat. et Nic., παραγενέσθαι, post quam vocem sequitur in editis αὐτῶν, secus in Regio, Socrat. Theod. et Nic. Mox Theodor., εἰς καθάρσειν ἀμαρτίας, καὶ θανάτου.

(1) Socrat. Niceph. Theodor., καὶ Μαρίας. Paulo post Theod., καὶ συναναστραφέντα. Illic et in sequentibus multum variat Theodoretus, verbis solum, non sententia, ut cuique volenti videre est.

(2) Regius, κατακληθέντα. Paulo post Regius, Socrat. Niceph.. ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Editi, ἐκ τῶν νεκρῶν.

(3) Sic Regius, Socrat. et Nicephor. Editi vero, ἀλευσάμενος. Infra Socrat. et Niceph., ἀποδώτη.

ἀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, γεννηθέντα (97) ἢ Μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ἄμοιον τῷ γενήσαντι αὐτὸν Πατρὶ κατὰ τὰς Γραφάς· οὐ τὴν γένεσιν (98) οὐδέ τις γινώσκει εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατὴρ. Τοῦτον οὐδαμῶν μονογενῆ Θεοῦ Υἱόν, πέμποντος τοῦ Πατρὸς, παραγενέσθαι (99) ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλοῖσι τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, καὶ γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, ἐκ Μαρίας (1) τῆς Παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης πληρωθείσας κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατακληθύντα (2) ὄντινα καὶ αὐτὸς ὁ ἕξῃς ἔπτηξεν· ὅστις καὶ ἀνάστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πληρωθεῖσιν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἀνεληύθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίζηται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἀλευσάμενος (3) ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδώ ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς (4) ὁ Χριστὸς, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἐπηγγέιλτο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παράκλητον, καθάπερ γέγραπται· Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ αὐτοὺς ἔπεμφεν, ὅτε ἀνήλθεν (5) εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἀπολούτερον ὑπὸ τῶν (6) Πατέρων ἐτέθη, ἀγνωστοῦμενον δὲ τοῖς λαοῖς, οὐκ ἀβαλον ἔφερε, διότι μὴδὲ αἱ Γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἥρως περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν· μνήμην τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι· ἐπεδότηκερ καὶ αἱ θείαι Γραφαὶ οὐδὰμῶς ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Καὶ γὰρ οὐδὲ (7) ὄφειλε ὑπόστασις περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὀνομαζέσθαι. Ὅμοιον δὲ λέγομεν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ὡς λέγουσιν αἱ θείαι Γραφαὶ

καὶ αἰτίαι ἐὰν καινότεραι γένωνται, ἐναντία τυγχάνουσι τῆς ἐκτεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστωσαν (8).

31. (9) Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτοις ἐνέμειναν· καταθέοντες γὰρ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, μετέγνωσαν, ὅτι ὁμοῖος ἔγραψαν ἄμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ὡς λέγουσιν αἱ Γραφαὶ· καὶ συνθέντας ἄπερ ἐπένοησαν, ἤρξαντο πάλιν ἀνατρέχειν εἰς τὰ πρῶτα εἰρητῶν, καὶ λέγειν, ὅτι παντελῶς ἀνωμοῖός ἐστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, καὶ κατ' οὐδένα τόπον ὁμοῖός ἐστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, τοσοῦτον μετεβάλλοντο (10), ὡς καὶ

(4) Υἱὸς ἀνὴν in Socrat. et ἑ Χριστὸς in Niceph.

(5) Ἀνεληύθη, Socrat. et Niceph.

(6) Sic Regius, Socrat. et Theodor. Editi, ἀπὸ τῶν.

(7) Socrat. et Niceph.. οὐκ. Illic multum variat Theodor.. Μῆτε μὴν εἶναι ἐπὶ προσώπου Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μίαν ὑπόστασιν ὀνομαζέσθαι. Ὅμοιον δὲ λέγομεν.

(8) In edit. Paris. de more additum fuit Ταῦθ' οἱ περὶ Ἐὐσέβιον, nulla quidem auctoritate : ideoque omissum est. Mox Regius et Basil., τοῦτοις. Editi male, τοῦτοις. Quae sequuntur conferenda cum Eristola de decretis Nicepae synodi.

(9) Undecima fidei formula anno 361.

(10) Sic omnes manuscripti et edit. Comelian. Edit. vero Paris., μετεβάλλοντο.

τως τὰ Ἀρείου γυμνότερον λέγοντας προσδέχεσθαι, καὶ τὰς Ἐκκλησίας αὐτοῖς παραδίδόναι, ἵνα ἐπ' ἀέλας τὰ τῆς βλασφημίας προσφέρωσι (11). Διὰ γοῦν τὴν πολλὴν ἀνάδειαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν Ἀνόμοιοι παρὰ πᾶσαν ἐκλήθησαν, ἔχοντες καὶ τὴν ἑξουκόντιον ἐπισημίαν, καὶ τὸν αἰρετικὸν Κωνσταντῖνον προστάτην τῆς ἀσέβειας αὐτῶν· ὅς, μέχρι τῆδους διαμείνας ἐν ἀσέβει, καὶ λοιπὸν ἀποβήσθαι αὐτῶν Ἀνόμοιοι, οὐ παρὰ εὐσεβῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ ὑπὸ (12) Εὐζώλου τοῦ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ (13) πολλάκις καθαιρεθέντος, καὶ ὅτε διάκονος ἦν, καὶ ὅτε ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκαθέσθη.

32. Τῶς μὲν οὖν ἄκρι τούτου φθάσαντες, ἔστησαν καὶ καθηρέθησαν οἱ προειρημένοι. Ἀλλὰ οὐδὲ οὕτως, εὖ οἶδα ὅτι στήσονται ὅσοι καὶ νῦν ὑπεκρίναντο, ἀλλ' ἐὰν εἰς ἀσέβειαν ποίησονται κατὰ τῆς ἀληθείας, ἕως ἂν εἰς ἑαυτοὺς ἰδόντες εἰπωσὶ καὶ οὗτοι· Ἀναστάντες πορευόμεθα (14) πρὸς τοὺς Πατέρας ἑαυτῶν, καὶ ἐροῦμεν αὐτοῖς· Ἀναθεματίζομεν μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἐπιγινώσκομεν δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον· πρὸς ταύτην γὰρ ἔχουσι τὴν ἔριν. Τίς οὖν ἔτι, κἂν ἄλλῃν αἵσθησιν ἔχων, ἀνίσταται τούτους; Τίς βλέπων κατ' ἑκάστην σύνοδον τὰ μὲν ἀπαρνούμενα, τὰ δὲ προστιθέμενα, οὐ συνορᾷ τούτους ὑποκτοῦ καὶ ὑπουλοῦν ἔχοντας (15) κατὰ Χριστοῦ τὴν διάνοιαν; Τίς, ὁρῶν αὐτοὺς διὰ μακρῶν ἐκτείνοντας ἑαυτῶν τὴν τε τῆς πίστεως σύνθεσιν καὶ τὴν ἀπολογία, περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται, οὐχ ἔρᾳ τούτους καταγινώσκοντας ἑαυτῶν, καὶ πολλὰ γράφοντας ἐπίτηδες, ἵνα δόξωσι διὰ τῆς ἀκαίρου φιλοτιμίας, καὶ τῆς τοσαύτης πολυλογίας, ἀφαρπαζέειν τοὺς ἀκεραίους, καὶ λαμβάνειν οἷος τὴν αἵρεσιν τυγχάνουσιν ὄντες; Ἄλλ' ὥσπερ οἱ ἐθνικοὶ, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, βαττολογούσιν ἐν ταῖς εὐχαῖς οὐδὲν ὑπερλοῦσιν, οὕτως οὗτοι τοσαῦτα κατανυλίσσαντες, οὐκ ἠδυνήθησαν σβέσαι τὴν κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως κρίσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐλεγχθέντες καθηρέθησαν, καὶ εἰκότως γε· ποῖαν γὰρ αὐτῶν ὁ ἀκούων ἀποδέχεται (16) συγγραφὴν; Ἡ ποῖα θαρβήσαντες αὐτοὶ καταγίγασται τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτούς; Εἰ μὲν γὰρ αἱ πλοῖαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσι συμφωνίαν, τίς ἡ χρεῖα τῶν πολλῶν; Εἰ δὲ τοσοῦτων χρεῖα γέγονε, ἤδη λὸν ἔστιν ἐκάστη ἐνδεῆ καὶ μὴ πλήρη τυγχάνειν· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἡμῶν αὐτὸ διελέγχουσιν ἐν τῷ πάσας ἐναλλάττειν καὶ μεταποιεῖν. Τὸ δὲ πλῆθος τῶν συνόδων, καὶ ἡ διαφορά τῶν γραφομένων δεικνύσι τοὺς ἐν αὐταῖς συνελθόντας, μαχομένους μὲν πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀσθενούντας δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

33. Ἐπειδὴ (17) δὲ οὕτως αὐτοὶ πρὸς τε ἑαυτοὺς, καὶ πρὸς τοὺς πρὸ αὐτῶν διετέθησαν, φέρεται λοιπὸν ἡμεῖς, ἐξετάσαντες, μάθωμεν παρ' αὐτῶν, ποῖον ἄποπον θεωρήσαντες, ἢ τίνα λέξιν αἰτιώμενοι τῶν ἐγγε-

A querentur admissis, Ecclesias etiam ipsis traderent, ut hinc illi fidentius blasphemias proferrent, ac proinde ob ingentem blasphemiarum impudentiam Anomœi ab omnibus vocati sunt, ἐξουκόντιον quoque cognomen habentes, ac hæreticum Constantinum impietatis suæ nacti patronum; qui cum ad usque finem in impietate perseverasset, demum instante morte baptizari voluit, non a piis utique viris, sed ab Euzoio qui Arianae hæreseos causa, non semel sed multoties, et diaconus cum esset, et cum Antiochiæ sederet, depositus fuerat.

B 32. Huc usque igitur progressi supra dicti viri, subsistere tandem, ac demum depositi sunt. Sed bene novi eos ne ita quidem gradum repressuros, quotquot jam hac usi sunt simulatione, sed confluturos semper conspirationes contra veritatem, donec ad se reversi dicant et ipsi: Surgamus, properemusque ad Patres nostros, et dicamus illis: Arianam hæresim anathemate damnamus, Nicænam vero synodum agnoscimus: cum ea enim illis est contentio. Quis igitur, vel modico sensu præditus, hos ultra ferat? Quis homines videns in singulis synodiis alia detrahere, alia addere, eorum suspectam ac subdolum erga Christum mentem non animadvertat? Quis eos conspicuus fidei suis formulam ac criminationum depulsionem multas concinnare verbis, 598 non advertat homines sese prodere, et multa de industria scribere, ut per iustempestivam ostentationem, et tantam loquacitatem simpliciores seducant, ac suam possint hæresim occultare? At sicut ethnicis, ait Dominus, nihil prodest multa in orationibus verba fundere, sic et isti tot tantaque effluentibus, iudicium contra Arianam hæresim latum aholere nequaquam poterunt; imo magis magisque convicti, depositi sunt, et jure quidem; quod enim eorum rescriptum quivis audiens recipiat? Aut qua fiducia accedentes ad se ad fidem instituent? Nam, si rescripta illa omnia unam eandemque sententiam ferant, quid multorum opus? Sin tam multorum opus fuit, manifestum est singula deflere plenaque non esse, quod illi ipsi plerumque non palam faciunt: ea quippe omnia immutant atque alio edunt sermone. Porro D multitudo synodorum, scriptorumque discrepantia arguit sane eos qui convenerunt, adversus Nicænam synodum coercerent; sed tamen se imbecilliores esse quam ut oppugnent veritatem.

33. Cæterum, quando ipsi erga se mutuo et erga majores suos sic affecti sunt, age, jam sciscitemur illos, ut ediscamus quam in scriptis illis absurditatem aut quam vitiosam sententiam conspiciat.

" Matth. vi, 7.

(11) Regius secundæ manu, προσφέρωσι.

(12) Regius, ἀλλ' ὑπὸ.

(13) Ita Regius; in editis vero καὶ deest.

(14) Regius, πορευόμεθα. Ibid. Regius, πρὸς τοὺς πατέρας. Μὲν sequens deest in Regio.

(15) Ita Regius. Editi, ἔχοντες.

(16) Ita Regius et Basilienis. Editi quoque, ἀποδέχεται.

(17) Ante Ἐπειδὴ, hunc titulum, Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀρμηνίᾳ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰουαρίας, præmittit Felckman tertius.

Patribus inobsequentes sunt, et adversus œcumenicam synodum decertant? Hæc voces, aiunt, « ex substantia, » et, « consubstantialia, » nobis minime placeant, quibusdam enim offendiculo fuere, plurimos conturbant. Illi igitur scriptis suis ita sunt locuti. Verum sic quispiam illis occurrit: Si ergo hæc verba per se illis offensionis causa fuere, non solum quosdam offendi, ac plurimos turbari oportuit, sed et nos aliosque universos eodem affecto esse modo par fuit. Quod si universi hæc voces amplectuntur: si qui illa scripsere, non vulgares homines, sed ex toto orbe coacti sunt; si qui jam Ariminum convenire episcopi plus quadringentis ea testimonio suo comprobant; nonne qui adversus synodum hæc effutunt hinc arguuntur, non verba quidem culpanda esse, sed eorum qui hæc prave interpretantur malitiam? Quam multi sunt, qui divinis Scripturis maligne lectis ac prave intellectis, sanctos hinc insimulant! ejusmodi fuere olim Judæi, qui Dominum non receperunt, et jam Manichæi qui in legem blasphemant; cujus sane rei, non Scripturæ, sed ipsorum perversitas causa fuit. Si itaque verborum pravitatem ostendere potestis, agite, demonstrandi ratio ineat; nec obijciatis nobis hæc nonnullis offensionis esse, ne idem vobis, quod tunc Phariseis, accidat. Etenim cum illi sese simularent de doctrina Domini offendi, ait Dominus illis: « Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur¹⁸. » Illis autem verbis ostendit, non Patris verba a se « plantata, » sed pravam suam recte dictorum interpretationem, offendiculo illis fuisse. Nam ii qui olim Apostoli epistolæ culpabant, non Pauli, sed ipsorum ignorantiam, et perversum animum palam fecere. ταυτοῦς. Ἐπεὶ καὶ οἱ αἰτιώμενοι τότε τὰς ἐπιστολάς ἀμαθίας καὶ στρεβλῆς διανοίας κατηγοροῦν.

34. Sed jam respondeat (operæ pretium enim fuerit hoc ab illis querere) quinam sunt, quos de illis offendi atque turbari causamini? Certe nemo eorum qui pie de Christo sentiunt, quippe qui ea defendant asserantque. Quod si Ariani sunt qui hæc indigne ferunt, quid mirum si irascuntur iis qui eorum hæresin de medio tollunt? Non enim ea verba illis scandalo sunt, sed dolori, quod quasi in cippo insculpta suam hæresin traducant. Desinite igitur adversus Patres nostros 599 hac de causa ohmurmurare: alioqui restat, ut crucein quoque Dominicam vituperetis, quod ea Judæis sit scandalum, gentibus autem stultitia, ut dixit Apostolus. Verum quemadmodum crux mala non est, nobis

¹⁸ Matth. xv, 15.

(18) Editio Commel., διαμύχοντα male.

(19) Ita Regius. In editis vero ἡμῶν deest.

(20) Sic Regius, Basil. et Felckm. 3. Editi vero, τυχαῖοι.

(21) Editio Comm. sola, ὅμας.

(22) Ita Regius. In editis vero, πῶς deest.

(23) Θελαίος deest in Basil. et Felckm. 3.

(24) Felckm. 3, τούτο ποιεῖτε, καὶ μὴ προφασί

α γραμμένων, ἀπειθεῖς μὲν γουεῖσι γεγόνασι, διαμύχοντα (18) δὲ πρὸς οἰκουμένην σύνουον; Τὸ « ἐκ τῆς οὐσίας, » φησὶ, καὶ τὸ « ὁμοούσιον » οὐκ ἤρσαν ἡμῖν (19). Ταῦτα γὰρ τινὰς ἐσκανδαλίσει καὶ πολλοὺς ἐθροῦθήσονται. Ἐκείνῳ μὲν οὕτω γράφοντες εἰρήκασιν ἁπάντησιν δ' ἄν τις αὐτοῖς ἐλόγους οὕτως· Εἰ μὲν οὖν αὐτὰ τὰ ῥήματα καθ' ἑαυτὰ τυχαῖα (20) ὄντα αἴτια τούτοις εἰς σκάνδαλον, ἔδει μὴ τινὰς σκανδαλίξασθαι, μὴδὲ πολλοὺς θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς (21) καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ταυτῶν ἐκείνους πάσχον ἐξ αὐτῶν· εἰ δὲ οἱ μὲν πάντες ἀγαπῶσι τὰ ῥήματα, οἱ δὲ ταῦτα γράψαντες οὐχ οἱ τυχόντες, ἀλλ' οἱ ἐκ πίστεως τῆς οἰκουμένης συνελθόντες εἰσι, καὶ ταῦτος ἐπιμαρτυροῦσάν οἱ νῦν ἐν τῇ Ἀρμιθῶν συνελθόντες ἐπίσκοποι ὁ καὶ πλείου· πῶς (22) οὐκ ἀντικρὺς ἐλέγχει τούτο τοὺς κατὰ τῆς συνόδου λέγοντας, ὡς οὐ τὰ ῥήματα ἔστιν αἴτια, ἀλλ' ἡ κακῶν αὐτῶν παρεξηγησμένων τὰ τοιαῦτα; Πόσοι, κακῶς ἐντυγχάνοντες ταῖς θελαίς (23) Γραφαῖς καὶ παρανοοῦντες ταύτας, κατηγοροῦσι τῶν ἁγίων! οἱσι γεγόνασιν οἱ μὲν τότε Ἰουδαῖοι, μὴ δεξιόμενοι τὸν Κύριον, οἱ δὲ νῦν Μανιχαῖοι βλασφημοῦντες τὸν νόμον· καὶ οὐχ αἱ Γραφαὶ γεγόνασιν αὐτοῖς αἴτια, ἀλλ' ἡ σφῶν αὐτῶν κακοφροσύνη. Εἰ μὲν οὖν ἀποδείξει δύνασθε τὰ ῥήματα φαῖλα, τούτο ποιεῖτε (24), καὶ λόγος ἡγεῖσθε τῆς ἀποδείξεως· καὶ μὴ προφασίξασθε τοὺς σκανδαλιζομένους, ἵνα μὴ ταυτῶν πάθητε τοὺς τότε Φαρισαίους. Καὶ γὰρ κακῶν προφασίζομένων σκανδαλίξασθαι ἐπὶ ταῖς τοῦ Κυρίου διδασκαλίαις, ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ Κύριος· « Πῶς φτεῖλα, ἦν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται. » Τούτο δὲ λέγων ἐδείκνυεν, ὡς οὐ τὰ τοῦ Πατρὸς δι' αὐτοῦ « φτελέμενα » ῥήματα σκάνδαλον ἦσαν αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοῖς κακῶς ἐδεχόμενοι τὰ καλῶς λεγόμενα ἐσκανδαλίξον τοῦ Ἀποστόλου, οὐ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῆς ἐαυτῶν

34. Ἐπεὶ (καλὸν γὰρ αὐτοὺς ἐρέσθαι τούτο,) εἶπατε, τίνες εἰσιν, οὓς προφασίξασθε σκανδαλίξασθαι καὶ θορυβεῖσθαι ἐπὶ τούτοις; Τῶν μὲν γὰρ εὐσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν οὐδεὶς, αὐτὰ (25) γὰρ προσθεύουσι καὶ ἐκδικοῦσιν. Εἰ δὲ τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν οἱ τούτο πάσχοντες, τί θαυμαστὸν, εἰ ἐπὶ τοῖς ἀναρροῦσιν αὐτῶν τὴν αἵρσιν ἄχθονται; Οὐ γὰρ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον τὰ ῥήματα· ἀλλὰ λύπη (26), ὅτι στηλογραφεῖα κατὰ τῆς ἀπειθείας αὐτῶν ἔστιν. Οὐκοῦν πᾶσασθε γογγύζοντες κατὰ τῶν Πατέρων, καὶ τοιαῦτα προφασίζομενοι· ἐπεὶ ὅρα ἡμᾶς καταμειψέσθαι καὶ τῶ κυριακῷ σταυρῷ (27), ὅτι Ἰουδαῖοις μὲν σκάνδαλον ἔστιν, ἔθνεσι δὲ μωρία, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος. Ἄλλ' ὥσπερ οὐ φαῦλος ὁ σταυρὸς· ἡμῖν

ζεσθε.

(25) Regius, αὐτῶ. Editi vero, αὐτά. Paulo προσθεύουσι, οἱ τούτο. Editi, οἱ ταῦτα. Mox Regius, τὸ θαυμαστὸν, mendose.

(26) Regius, λυπή, male.

(27) Τὸν κυριακὸν σταυρὸν, Felckm. 3. Ibid. Regius, δε.

tione Patres non recte locuti videbuntur, ubi dixerint Filium esse ex substantia Patris, rati scilicet idem esse sincera mente dicere, ex Deo, ac dicere, ex substantia? Nam creaturæ omnes, quamvis ex Deo existitisse dicantur, sed non quemadmodum Filius, ex Deo sunt illæ, non enim res genitæ, sed factæ, natura sua sunt. «In principio igitur «Deus,» non genuit, sed «fecit cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt», ut scriptum est. Nec vero dicitur, qui gignit, sed «qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis». Quod si Apostolus dixit, «Unus Deus per quem omnia», non eo sane illud dixit, quod Filium reliquis omnibus annumeraret: sed quoniam multi ex Græcis existimant fortuito, et ex atomorum 600 complicatione, ac ex similaribus partibus sponte rerum naturam coaluisse, neque auctorem habere. Alii autem ab aliqua causa nec tamen per Verbum eam conditam arbitrantur. Quisque autem ex hæreticis arbitrata suo res commiscitatur et de rerum natura fabulatur. Quapropter ex necessitate Apostolus dixit, «ex Deo», ut factorem notum faceret, et omnium creationem ex ejus voluntate factam declararet. Statim ergo infert: «Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia», ut ex omnibus Filium exciperet; quæ enim Dei esse dicuntur, omnia per Filium facta sunt: nec fieri potest creatas res eandem, quam creatorem, habere generationem; et ut doceret illud, «ex Deo,» quod hic dicitur, alia ratione de officis, alia de Filio intelligi. Nam hic proles, ille vero, officia sunt. Ideoque Filius est proprius substantiæ fetus, illa autem, voluntatis creaturæ.

36. Hæc cum ipsa synodus animadverteret, ac perspectum haberet ejusdem vocabuli diversas esse significationes; ne quidam suspicarentur Filium Dei ex Deo dici perinde atque creaturas, clarius scripsere, Filium ex substantia Dei esse: hinc namque vere germanum Patris esse Filium indicatur. Ex eo autem quod simpliciter dicitur, «ex Deo,» voluntas creatoris in creando significatur. Si ergo ipsi eadem mente scripserunt ex Patre esse Verbum, ne synodum criminentur: sin ut de creaturis scriptum est, ita de Filio eam intelligant vocem, «ex Deo,» oportuit eos id de creaturis accipientes, Filium non nominare, ne videantur cum pietate blasphemiam admiscere, parque fuit, aut Dominum creaturis non annumerare, aut non indigna et minime

³⁵ Gen. 1, 1. ³⁶ Psal. ciii, 4. ³⁷ I Cor. viii, 6.

(35) Regius prima manu, τῷ εἰπεῖν, et sic item mox, secunda vero τὸ εἰπεῖν utriusque. Ibid. Felck. 3, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα πάντα, εἰ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγεται (Regius solus, λέγεται) γεγενῆσθαι. Mox idem, ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐκ.

(36) Felckm. 3, ὡς εἴρηται.

(37) Ita Regius codex et Felckm. 3. Editi, ἐξ ἀτομάτων. Mox ὁμοιομερῶς abest a Felckm. 3. Mix idem, ἐξ ἀτομάτων. Editio Commel., ἐκ ταυτομάτων. Regius, Basiliens, et edit. Paris., ἐκ ταυτομάτου.

αὐτῶς εἰρηκότες οἱ Πατέρες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, λογισμένοι ταυτὸν εἶναι τὸ εἰπεῖν (35) ἄρθῶς, ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ εἰπεῖν, ἐκ τῆς οὐσίας; Τὰ μὲν γὰρ κτίσματα πάντα, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγηται γεγενῆσθαι, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ Υἱὸς εἶπεν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ γενήματα, ἀλλὰ ποιήματα εἶπεν φύσιν. «Ἐν ἀρχῇ γοῦν ὁ Θεὸς οὐκ ἐγέννησεν, ἀλλ' ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς,» εἴρηται (36). Καὶ οὐχ ὁ γεννῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. «Εἰ δὲ ὁ Ἀπόστολος εἴρηκεν, «Ἐξ Θεοῦ, ἐξ οὗ τὰ πάντα,» ἀλλ' οὐ τὸν Υἱόν συναριθμῶν τοῖς πᾶσι, τοῦτο φησὶ· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν Ἐλλήνων οἱ μὲν νομίζουσι κατὰ τύχην καὶ ἐξ ἀτόμων (37) συμπλοκῆς, καὶ ὁμοιομερῶς ἐκ ταυτομάτου συνιστάται τὴν κτίσιν, καὶ μὴ ἔχειν τὸν αἴτιον· οἱ δὲ ἐξ αἴτιου μὲν αὐτὴν γεγωνάσας, οὐ μὴν καὶ διὰ τοῦ Λόγου· τῶν δὲ αἰρετικῶν ἕκαστος, ὡς ἠθέλησεν ἀνεπίστατο, καὶ περὶ τῆς κτίσεως μυθολογεῖ· τούτου χάριν ὁ Ἀπόστολος ἀναγκαίως συνεῖρηκε τὸ, «ἐκ τοῦ Θεοῦ·» ἵνα καὶ τὸν ποιητὴν γνωρίσῃ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ τῶν πάντων δημιουργίαν ἀποδείξῃ· εὐθὺς γοῦν ἐπιφέρει, «Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα,» ἵνα τῶν πάντων ἐξάρχην τὸν Υἱόν· τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα, πάντα ταῦτα δι' Υἱοῦ γέγονε· καὶ οὐχ ὅτιν τε μίαν (38) ἔχειν τὴ δημιουργουμένη τῇ δημιουργοῦντι τὴν γένεσιν· καὶ ἵνα τὸ, «ἐκ τοῦ Θεοῦ,» λεγόμενον ᾧδε, ἄλλως ἐπὶ τῶν ποιημάτων αὐτῶν (39) σημαίνεσθαι διδάξῃ, ἣ ὡς ἐπὶ Υἱοῦ λεγόμενον νοεῖται. Ὁ μὲν γὰρ γέννημα, τὰ δὲ ποιήματα ἐστὶν. Αὐτὸ καὶ ὁ μὲν Υἱὸς ἴσων τῆς οὐσίας γέννημα, τὰ δὲ βουλήματος (40) δημιουργήματα.

36. Ταῦτα καὶ ἡ σύνοδος συνορῶσα, καὶ εἰδὼτα τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας διαφοράν (41), ὅτιρ τοῦ μὴ τινὰς ὑπονοεῖν κατὰ τὴν κτίσιν οὕτω λέγεσθαι καὶ τὸν Υἱόν ἐκ τοῦ Θεοῦ, λευκότερον ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐσίας τὸν Υἱόν. Ἐκ μὲν γὰρ τούτου τὸ γνησίον ἀληθῶς Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα γνωρίζεται· ἐκ δὲ τοῦ λέγεσθαι ἀπλῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸ βούλημα τῆς δημιουργίας τοῦ κτίζοντος σημαίνεται (42). Εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτοὶ ταυτὴν ἔχοντες διάνοιαν, ἔγραψαν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Λόγον, μὴ μεμψόσθωσαν τὴν σύνοδον· εἰ δὲ ὡς ἐπὶ τῆς κτίσεως ἐστὶ γεγραμμένον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ φρονοῦσι ἐκ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἔδει, τὰ ἐπὶ τῆς κτίσεως λαμβάνοντας αὐτοῖς, μὴ λέγειν Υἱόν, ἵνα μὴ δοκῶσι φεῖν βλασφημίαν τῇ εὐσεβείᾳ, καὶ ἣ τὸν Κύριον μὴ συναριθμῶν τοῖς κτίσμασιν (43), ἣ μὴ

³⁸ ibid. ³⁹ ibid.

(38) Regius codex, ὁμοιον. Editi, μίαν.

(39) Regius, αὐτῶς. Mox editi, ἐπὶ Υἱοῦ Θεοῦ. Sed Θεοῦ in Regio deest, et deletum in Basil., nec lectum a Nannio.

(40) Regius, τοῦ βουλήματος. In editis tu deest. (41) Felckm. 3, ὁμοιομερῶς. Infra Regius prima manu, κατὰ τὴν κτίσιν, secunda, καὶ τὴν κτίσιν.

(42) Τοῦ κτίσαντος σημαίνεται, ἀλλ' οὐ γέγραπται, Felckm. 3, omissis multis.

(43) Regius codex, ποιήμασιν.

ἀνάξια καὶ μὴ ἀρμόζοντα περὶ τοῦ Υἱοῦ γράφειν. Αἱ γὰρ Υἱὸς ἐστίν, οὐκ ἐστὶ κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα ἐστίν, οὐκ ἐστὶν Υἱός. Τοιαῦτα δὲ διανοούμενοι, ἀρνήσονται πού καὶ τὸ ἅγιον λουτρὸν, εἶτε εἰς Πατέρα καὶ εἰς Υἱόν, καὶ οὐκ εἰς Κτίστην καὶ κτίσμα ἰδόντες, ὡς αὐτοὶ νομίζουσι. Ἄλλ' οὐ γέγραπται ταῦτα, φαλοῖν (44), καὶ ὡς ἀγράφους τὰς φωνὰς ἐκβάλλομεν. Ἄλλα καὶ τοῦτο πάλιν πρόφασις ἐστὶν αὐτοῖς ἀναίσχυτος. Εἰ γὰρ ἐκδηλῆτα νομίζουσι τὰ μὴ γεγραμμένα, δεῖ τί τῶν περὶ Ἄρειον ἐξ ἀγράφων ἐπισησάντων τοσούτων βηματίων συρφετῶν, τὸ, εἴς οὐκ ὄντων, καὶ τὸ, οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι καὶ ἦν ποτε, εἶτε οὐκ ἦν· καὶ, τρεπτός ἐστι· καὶ, ἀβήητος (45) καὶ ἀόρατος ἢ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ· καὶ, ὁ Υἱὸς οὐκ ὁδεν οὐδέ τιν ἐαυτοῦ ὁμοίαν· καὶ ὅσα ἐν τῇ γελούῃ καὶ ἀσεβείᾳ (46) θαλίᾳ ἐκτυτὸ φρονῶν ἐξήμεσον Ἄρειος οὐκ ἀντεπρήκασιν, ἀλλὰ καὶ μέλλον ὑπὲρ αὐτῶν ἀγνωρίζονται, καὶ διὰ ταῦτα πρὸς τοὺς (47) Πατέρας ἐαυτῶν διαμάχονται. Ἐκ ποίως δὲ Γραφῆς καὶ αὐτοὶ ἀδρόντες τὸ ἀγέννητος (48), καὶ τὸ οὐσίας ὄνομα, καὶ, τρεῖς εἰσὶν ὑποστάσεις, καὶ, οὐκ ἐστὶν ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Χριστὸς, καὶ, εἰς ἐστὶ τῶν ἑκατὸν προβάτων, καὶ, ἢ μὲν σοφία τοῦ Θεοῦ ἀγέννητος καὶ ἀναρχός ἐστι, πάλαι δὲ εἰσὶν αἱ κτισθεῖσαι δυνάμεις, ὧν μία ἐστὶν ὁ Χριστὸς; ἢ πῶς ἐν τοῖς λεγομένοις Ἐγκαινίοις, ἀγράφοις χρησάμενοι λέξουσιν οἱ περὶ Ἀκάκιου καὶ Εὐδόκιου, καὶ εἰπόντες οὐσίας τε καὶ δυνάμεις, καὶ βουλῆς, καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν πρωτότοκον τῆς κτίσεως, γογγύζουσι κατὰ τῶν Πατέρων, ὡς ἀγράφων αὐτῶν μνημονευσάντων (49) λέξουσιν, καὶ οὐσίας μνημονευσάντων; Ἐδεῖ γὰρ αὐτοὺς ἢ κατ' ἐαυτῶν γογγύζειν, ἢ μηδὲν τοὺς Πατέρας αἰτιάζεσθαι.

37, Εἰ μὲν (50) οὖν ἄλλοι τινὲς ἐπιπροσκόζοντο τὰς τῆς συνόδου λέξεις, ἡδύναντο πως ἢ ἀνομίας ἢ εὐλαβείας ὑπόνοιαν ἔχειν· καὶ περὶ μὲν Γεωργίου τοῦ Καππαδόκου τοῦ ἐκδηληθέντος (51) ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας λόγος οὐδεὶς ἀνθρώπου μῆτε ἐκ προάγοντος ἵσου τῆν μαρτυρίαν ἔχοντος, μῆτε ὅλων Χριστιανοῦ τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνον ὑποκρινάμενον διὰ τὸν καιρὸν (52) τὸ ὄνομα, καὶ πορισμὸν ἕγησάμενον τὴν εὐσείθειαν· διδὸν οὐδὲ μὲμφαίτο ἂν τις αὐτὸν εἰκότως, παλιντα περὶ τὴν πίστιν, ἀνθρώπων μῆτε εἰδὸτα περὶ ὧν λέγει, μῆτε περὶ ὧν διαθεβαίονται, ἀλλὰ πᾶσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡς κέπρον (53) ἐπακολουθεῖντα· Ἀκάκιος δὲ καὶ Εὐδόκιος, καὶ Πατρόφιλος, ταῦτα λέγοντες, πῶς οὐκ δεῖσι πάσης εἰσε καταγνώ-

44 Prov. vii. 22.

(44) Felckm. 3, φησὶ.

(45) Καὶ ἀβήητος ἀβεία Felckm. 3.

(46) Sic Reg. codex et Felckm. 3. Editi vero, καὶ ἀσεβεῖ αὐτοῦ αὐτοῦ, inepte. Mox Felckm. 3, οὐκ ἀντιπρόθεσαν.

(47) Editi, καὶ πρὸς τοὺς, sed hoc deest in Regio. Mox Felckm. 3, διαμάχονται. ἢ πῶς ἐν τοῖς λεγομένοις ἐγγενεῖος (sic) ἀγράφοις χρησάμενος, omissis de more multis.

(48) Sic editi. Commel. et omnes mss. Editi vero Paris., ἀγέννητον.

congruentia Filio ascribere. Nam si Filius est, non est creatura; sin creatura est, non est Filius. Hæc cum mente sint, sacrum etiam baptisma forte negabunt, quia in Patre et Filio, et non in Creatore et creatura datur, prout ipsi sentiunt. Sed, aiunt, hæc scripta non sunt, vocesque illas, quod in Scripturis non habeantur, rejicimus. Sed hanc illi cavillationem impudentissime proferunt. Si enim verba non scripta putant rejicienda, quare Ario non obsistunt, qui tot sententiarum quæ in Scripturis non habentur colluviem excogitavit: quales sunt, ex non exstantibus; et, non erat Filius antequam gigneretur; et, erat tempus quo non erat; et, mutabilis est; et, ineffabilis et invisibilis est Pater Filio; et, Filius non novit suam substantiam, et quaslibet alias ejus sententias, quas in ridicula et impia Thalia sua evomit, imo potius eas illi propugnant, quæ causa illis est ut cum Patribus etiam suis decertent. In quibus autem Scriptoris hæc ipsi inventum, non factum, et nomen substantiæ; et, tres sunt hypostases; et, Christus non est verus Deus; et, is una est ex centum ovibus; et, Sapientia quidem Dei ingenta et sine principio est, multæ autem sunt virtutes creatæ, quarum una est Christus? Aut cur, cum in Encænisi, ut vocant, verbis ex Scriptura non desumptis usi Acacius et Eusebius, dixerint primogenitum creaturæ esse sine dissimilitudine imaginem substantiæ, potentiæ, consilii et gloriæ, adversus Patres jam obmurmurant, quod verborum quæ in Scriptura non exstant mentionem fecerint, et substantiæ 601 vocem usurparint? Par fuit enim eos aut contra se ipsos obmurmurare, aut nihil Patres criminari.

37. Si igitur quidam alii ex synodi verbis occasionem arripere, suspicio esset eos vel ignorantia vel religione id facere; neque vero hic sermo habetur de Georgio Cappadoco, qui Alexandria exactus est, viro qui nec ex præterita vitæ ratione commendatur, nec ulli modo Christianus est: sed propter opportunitatem, Christiani nomen simulate sumpsit, et pietatem questus loco habuit. Quapropter nemo eum jure arguerit, quod circa fidem labatur, hominem, qui neque movit quæ dicit, nec de quibus affirmat, sed omnes, uti scriptum est 60, veluti larus insequitur. Cum autem Acacius, Eudocius et Patrophilus hæc dicant, quomodo non omni damnatione digni sunt? Nam, cum ipsi quoque ea

(49) Felckm. 3; μνημονευσθέντων.

(50) Felck. 3, Ἐπερ οὖν.

(51) Regius codex, τοῦ Καππαδόκου καὶ ἐκδ. Felck. 3, τοῦ Καππαδόκου τοῦ ἐκδ. Reliqui ut in texto.

(52) Sic Regius codex, Basiliensis et Felckm. 3. Editi, ἀπὸ τῶν καιρῶν.

(53) Felckm. 3, κέπρον. Hic autem locus ita legitur Proverb. vii, 22: ὁ δὲ ἐπικολούθησεν αὐτῇ κερωθεῖς.

scripserint quæ in Scripturis non habentur, et sæpe substantiæ nomen ut sanum, maxime propter Eusebii epistolam, receperint, majores suos nunc criminantur, quod hujusmodi sint usi verbis. Imo cum ipsi quoque dixerint Filium esse Deum ex Deo, ac Verbum vivens, substantiæ Patris imaginem per omnia similem, jam Niceos Patres criminantur, quod dixerint, ex substantia, ac consubstantialem esse genitori genitum. Quid mirum autem si cum majoribus, et cum patribus suis pugnant, ubi ipsi secum concertant in seque ipsos impingunt? Cum enim Antiochiæ in Encæniis, ut vocant, declarasset Filium esse substantiæ Patris sine ulla dissimilitudine imaginem, jurassentque se ita sentire, ac eos qui aliter sentirent anathemate damnasset, imo in Isauria scripssissent: Non refugimus authenticam fidem in Encæniis Antiochiæ editam (illic autem substantiæ nomen scriptum est), veluti eorum immemores, paulo post in ipsa Isauria iis adversantia conscribere, scilicet, ὁμοούσιον et ὁμοοῦσιον, hoc est, consubstantiale et substantia simile, utpote a Scripturis aliena, rejicimus, et substantiæ nomen de medio tollimus, quippe cum in Scripturis non reperitur

38. Quis igitur viros hujusmodi ulterius Christianos existimabit? Aut quæ fides, apud quos nec verba, nec scripta firma sunt, sed omnia pro temporis ratione mutantur et invertuntur? Si enim, o Acaci et Eudoxi, non refugitis expositam in Encæniis fidem, in eaque scriptum est, Filium esse substantiæ Patris sine discrepantia imaginem, cur in Isauria scribitis, rejicimus ὁμοούσιον? Si namque Filius secundum substantiam Patri similis non est, qui substantiæ imago erit sine discrepantia? Quod si vos penituit scripsisse, cum esse sine discrepantia substantiæ imaginem, cur anathemate damnatis eos qui dicunt Filium esse Patri dissimilem? Si enim similis non est secundum substantiam, plane dissimilis est. Quod autem dissimile est, nunquam imago fuerit. Sin, uti vos dicitis, ita se res habet, verum ergo non est qui vidit Filium, Patrem vidisse, cum multa inter utrumque sit discrepantia, imo potius hic sit illi omnino dissimilis. Quod autem dissimile est, simile nunquam dicitur. Quo pacto igitur dissimile dicitis simile, et simile dissimile existimatis, ac simulatione usi dicitis, Filium esse Patris imaginem? Si enim Filius non est secundum substantiam Patris similis, aliquid sane imagini deficit, neque est plena imago, non perfectus splendor. Cur itaque hoc legitis: « Iu ipsi inhabitat omnis 602 plenitudo divinitatis corporali-

σεως; Γράφοντες (54) γὰρ ἄγραφα καὶ ἀπὸ τῆς οὐσίας, μάλιστα καὶ διὰ τὴν ἐπιστολὴν Εὐσεβίου, αἰτιῶνται νῦν τοὺς πρὸ αὐτῶν, ὡς τοιαύτως χρησαμένους λέξεσιν. Ἄλλὰ καὶ εἰπόντες αὐτοὶ θεὸν ἐκ θεοῦ, καὶ λόγον ζῶντα, τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτον (55) εἰκόνα τὸν Υἱόν, κατηγοροῦσι τὸν ἐν Νικαίᾳ εἰπόντων (56), ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ ὁμοούσιον τὸν γεννηθέντα τῷ γεγεννηστί. Τί δὲ θαυμαστὸν εἶ τοὺς πρὸ αὐτῶν καὶ τοὺς ἰδίους πατρᾷ διαμείνοναι, ὅπου γὰρ καὶ αὐτοὶ ταυτοῖς ἐναντιούμενοι, τοὺς ταυτῶν προσκόπτουσιν; Ἐκθέμενοι γὰρ ἐν τοῖς λεγομένοις Ἐγκαινίοις ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα εἶναι τὸν Υἱόν, ὁμοιωσάντες τε (57) ὅτω φρονεῖν, καὶ ἀναθεματίζοντας τοὺς ἄλλως φρονούντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ γράψαντες· Οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθείσαν ἀθνετυκὴν πίστιν ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν (ἐν αὐτοῖς δὲ (58) ἔγραψεν τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα), ὥστε ἐπιλαθόμενοι τούτων, μετ' ἄλλων ἐν τῇ αὐτῇ Ἰσαυρίᾳ τάναντία ἔγραψαν, λέγοντες· Τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοοῦσιον (59) ἐκβάλλομεν, ὡς ἄλλῳ τὸν γράφον· καὶ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα περιαιρούμεν, ὡς μὴ κείμενον ἐν ταῖς Γραφαῖς.

38. Τίς οὖν ἐστὶ τοὺς τοιοῦτους Χριστιανούς ἤγησται; Ἡ ποία πίστις παρὰ τούτους, παρ' οἷς οὐ λόγος, οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κατὰ καιρὸν ἀλλάσσεται καὶ μεταβάλλεται (60); Εἰ γὰρ, ὡς Ἀκάκι καὶ Εὐδόξει, οὐ φεύγεται τὴν ἐκτεθείσαν ἐν τοῖς Ἐγκαινίοις πίστιν, ἐν αὐτῇ δὲ γέγραπται, Οὐσία, ἀπαράλλακτος εἰκὼν ὁ Υἱός· πῶς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ γράψετε, Ἐκβάλλομεν τὸ ὁμοούσιον (61); Εἰ γὰρ οὐκ ἔστι κατ' οὐσίαν ὁμοιος ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, πῶς ἀπαράλλακτος τῆς οὐσίας εἰκὼν ἐστὶν; Εἰ δὲ μετέγνωτε, γράψαντες τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτος εἰκὼν· πῶς ἀναθεματίζετε τοὺς ἀνόμοιον εἶναι λέγοντας (62) τὸν Υἱόν; Εἰ γὰρ οὐκ ὁμοιος κατ' οὐσίαν, πάντως ἀνόμοιος ἐστὶν. Τὸ δὲ ἀνόμοιον οὐκ ἂν εἴη εἰκὼν. Εἰ δὲ οὕτω καθ' ἡμᾶς ἐστὶν, οὐκ ἔρα ὁ τὸν Υἱόν εὐρακῶς ἐώρακε τὸν Πατέρα, πλείστῃς ὅσης διαφοράς· μείζον δὲ τὸ ὅλον ἔντος τούτου πρὸς ἐκείνου (63) ἀνόμοιου. Τὸ δὲ ἀνόμοιον οὐκ ὀν τὸ ὅμοιον λέγεσθαι. Ποία τοίνυν μηχανῇ τὸ ἀνόμοιον ὅμοιον λέγετε, καὶ τὸ ὅμοιον ἀνόμοιον φρονεῖτε. καὶ ὑποκρίνεσθε λέγοντες ὅτι εἰκόνα εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν; Εἰ γὰρ οὐκ ἔστι κατ' οὐσίαν ὁμοιος ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, λείπει τι τῆς εἰκόνης, καὶ οὐκ ἔστι πλήρης εἰκὼν, οὐδὲ τέλειον ἀπύρασμα. Πῶς οὖν ἀναγινώσκετε τὸ, « Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς » καὶ, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν; » Πῶς τὸν Ἀρειανὸν ἄλειον ὡς αἰρετικὸν ἐκ-

(54) Felc. 3, γράψαντες.

(55) Felc. 3, θεὸν ἐκ θεοῦ ἀπαράλλακτον, quibusdani omissis.

(56) Felckmanni, καὶ εἴων.

(57) Sic Reg. In editis te deest. Mox Felckm. 3, τοὺς ἄλλους. Mox Reg. et Felc. 3, ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ. In editis τῇ deest.

(58) Felckm. 3, ἐν αὐτῇ δὲ.

(59) Sic Reg. Editi vero, ὁμοοῦσιον. Mox Felc. 3, ἀλλῆρα.

(60) Sic Reg. et Felc. 3. In editis, καὶ μεταβάλλεται deest. Infra idem, εἰκὼν ἐστὶν ὁ Υἱός.

(61) Forte ὁμοοῦσιον.

(62) Editi. Commel., λέγοντες, mendose.

(63) Sic. Felc. 3 et Reg. prima manu. Idem secunda manu, ἐκείνῳ, cum editis.

ἔλλατε, καίτοι τὰ αὐτὰ ἐκέλευ λέγοντες; Καὶ γὰρ σου μὲν, ὡς Ἀκάκις (64), ἑταῖρός ἐστιν, Εὐδοξίου δὲ διδάσκαλος εἰς τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν γέγονεν, ἥς ἔνεκα καὶ Λεόντιος αὐτὸν ἐπισκοποῦν διάκονον κατέστησεν· ἴνα, ὡς ἐνδόματι (65) προβάδων τῷ ὀνόματι τῆς διακονίας χρώμενος, ἐπ' ἀδείας ἐξεμείν δύναιται τὰ τῆς βλασφημίας ῥήματα.

59. Τί οὖν ὁμᾶς ἄρα τοιοῦτον ἐπεισεν, ὥστε καὶ ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἐναντίον περιπεσεῖν, καὶ τοσαύτην αἰσχύνην ἀπενέγκασθαι; ἀλλ' οὐδὲν εὐλογον ἀνεπίσταντες· τοῦτο δὲ μόνον περιλείπεται νοεῖν, ὅτι πάντα νῦν ὑποκρίνεσθε, καὶ πάντα προσποιοῦμενοι πλάττετε διὰ τὴν παρὰ Κωνσταντίου (66) προστασίαν, καὶ τὸ παρὰ τοῦ τοιοῦτου κέρδος. Καὶ κατηγορεῖτε μὲν εὐχερῶς τὸν Πατέρα, προσαίξεσθε δὲ ἀπλῶς τὰς λέξεις, ὡς ἀγράφου· καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, «διεστίνετε πᾶ σκέλη παντὶ παρόν»· ὥστε τοσαυτάκις ὁμᾶς μεταβάλλεσθαι, ὁσάκις ἀν' ὁμᾶς ὀμνοῦμενοι καὶ χορηγοῦντες ὁμῶν βούλωνται (67). Καίτοι καὶ ἀγράφου· τις λαλή λέξεις, οὐδὲν διαφέρει, εἰς εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει. Ὁ δὲ αἰρετικὸς ἀνήρ, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἡρήσθη λέξεις, οὐδὲν ἤτερον ὑποποῖ ὧν, καὶ τὸν νοῦν διεφθαρμένον, ἀκούσεται παρὰ τοῦ Πνεύματος· «ἴνα τί σὺ διηγῆς (68) τὰ δικαιοῦματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου;» Ὅπως ὁ μὲν διάβολος, καίτοι λαλῶν ἀπὸ τῶν Γραφῶν, περὶ μωρίας παρὰ τοῦ Σωτήρος· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος, καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν λαλή· «Κρῆτες ἀεὶ ψεύσται·» καὶ, «Τοῦ γὰρ (69) καὶ γένος ἔσμεν·» καὶ, «Φοβέουσαν ἦσθι χριστὰ ὁμιλίαι κακαί·» ἀλλ' ὁμως, ἅγιος ὧν, ἔχει τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ· καὶ τοῦ Χριστοῦ νοῦν ἔχων, διδάσκαλός ἐστιν ἰθὺν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ· καὶ ἃ λαλεῖ, μετ' εὐσεβείας φθέγγεται. Ποία τοῖνον ἐν τοῖς Ἀρειανῶν (70) ῥηματίοις καὶ πειθανότης ἔστιν, ἐν οἷς προτιμᾶται τοῦ Σωτήρος ἡ κἀμψή καὶ ἡ ἀκέρυ, καὶ λουδορεῖται παρ' αὐτῶν· Ὅχι ἥς ποτε, καὶ ἐκτίσθης, ἔξενος τε κατ' οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τυγχάνεις· καὶ ὅμως οὐδὲν δυσφημίας ἐν αὐτοῖς παραλείπεται (71); Τί δὲ πρὸς εὐφημίαν παρήχων εἰ Πατέρες; Καὶ ὁ μᾶλλον ὑψηλὴ διάνοια, καὶ φιλόχριστος εὐσέβεια παρ' αὐτοῖς ἐστίν; Καὶ ὁμως ταῦτα μὲν ἔγραψαν, ὅτι Ἐκβάλλομεν· ἐκεῖνον δὲ τῶν κατὰ τοῦ Κυρίου λουδορεῖων ἀνέχονται, καὶ φανεροὺς ἑαυτοὺς πρὸς καθιστώσων (72), ὅτι δι' οὐδὲν ἔξερων μάχονται πρὸς τὴν συνόδον ἐκείνην τὴν μεγάλην, ἥ ὅτι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκρινε. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν διαβάλλουσι, κακῶς αὐτοὶ φρονούντες καὶ περὶ αὐτῆς. Εἰ γὰρ ἐπί-

ter⁶⁴, » et, « ex plenitudine ejus nos omnes accepimus⁶⁵ »? Cur Arianum Aetium ut haeticum ejicitis, licet ea ipsa quae ille loquamus? Tibi enim, Acaci, amicus est, Eudoxioque hujus magister impietatis fuit, in cujus gratiam cum Leontius episcopus diaconum ordinavit; ut, quasi ovis vestimento diaconatus nomine nsus, blasphemiae verba libere posset evomere.

59. Quid igitur vobis suasit, ut vobis ipsis adversemini, tantumque dedecoris referatis? Certe nihil rationi consentaneum vobis dicendum suppetit: hocque solum intelligendum relinquitur, vobis nulla non simulatione, nullo non commento uti propter Constantii patrociniū, lucrumque quod hinc vobis evenit. Atque in prompta vobis est Patres incusare; temereque objicere, non haberi ea verba in Scripturis sacris: et ut scriptum est, « crura divaricatis omni transeunti⁶⁶; » ita ut toties sententiam commutetis, quoties veluit ii qui vos mercede et praemio conducunt. Quanquam nihil interest, si quis non scriptas voces proferat, dum piam servet sententiam. Haereticus autem vir, licet verbis et Scriptura deprompsit utatur, nibilo tamen minus, suspectus ac mente corruptus cum sit, a Spiritu sancto audit: « Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum⁶⁷; » Quare diabolo licet ex Scripturis loquenti os a Salvatore obturatum est. Beatus autem Paulus, quamvis ex profanis loquatur: « Cretenses semper mendaces⁶⁸; » et: « Ipsius enim genus sumus⁶⁹; » et: « Corruptum mores bonos colloquia prava⁷⁰; » atque sanctus cum sit, piam retinet sententiam: et cum Christi mentem habeat, gemitibus magister est fidei et veritatis, et cum pietate semper loquitur. Equidnam fide dignum inest Arianicis vuculis, quibus eruca et locusta Salvatori antepovitur, ipsique haec convicia dicuntur: Aliquando non eras, et creatus es, alienusque es a Deo secundum substantiam: nullamque demum non proferunt blasphemiam? Contra, quid quod Christi commendationi laudive conferat a Patribus omissum est? Nonne sanctis potius inest viris sublimis de Christo sententia, pietasque erga illum eximia? Et tamen isti haec ausi sunt scribere: Illa rejicimus; dumque ejusmodi in Christum maledicta tolerant, propalam certe faciunt, se nulla alia de causa cum magna synodo pugnare, quam quod Arianam damnaverit haeresim. Ea etiam illis causa est consubstantialis vocem criminandi de qua ipsi prave sentiunt. Si

⁶⁴ Coloss. II, 9. ⁶⁵ Joau. I, 16. ⁶⁶ Ezech. XVI, 25. ⁶⁷ I Cor. XV, 33.

(64) Ita Regius codex et Felck. 3. Editi, Ἀκάκι. Felck. 3, mox, εὐσεβειαν.

(65) Regius, ἐν ἐνδοματι. Infra Felckm. 3, δουλοσεπαι.

(66) Sic Regius. Editi vero, τὴν Κωνσταντίου.

(67) Felck. 3, βούλωνται. Ibid. Felckm. 3, καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἡρήσθη λέξεις, οὐδ'. Ibid. Regius, λαλεῖ λέξεις, et mox Regius, ἔχῃ.

(68) Sic Reg. et Graecus Scripturae textus. Editi,

μοιγγη. Mox Regius, ἀναλαμβάνης.

(69) Felckman. 3, Τοῦτου γὰρ. Mox edit. Commel., χριστὰ, male.

(70) Felckman. 3, Ἀρειανῶν.

(71) In Felck. 3, quae inter voces παραλείπεται, et infra φανερούς intercedunt, ommissa sunt. Regius mox, ὑψηλῶν.

(72) Regius et Felckm. 3, καθιστάσι. Editi, καθιστώσων.

namque recte crederent, Patrem vere Patrem confiterentur : Filium vero genuinum Filium, et naturam verum crederent Verbum, et Sapientiam Patris. Quod autem dicitur ex Deo Filium esse, si non ut de creaturis dicitur, ita de illo affirmarent ; sed illum substantiæ Patris propriam esse prolem intelligentem, quemadmodum splendor a luce ortum habet, nequaquam singuli eorum Patres incoassent, ac potius scilicet didissent bene synodum scripsisse, et eam esse rectam de Domino nostro Jesu Christo fidem.

40. Sed, aiunt, obscura nobis est horum verborum sententia. Ea enim fuit inutilis hominum excusatio : cum non possimus verborum interpretationem assequi, illa rejicimus. At si sincero loquentur animo, non dictum oportuit, illa rejicimus ; 603 sed sciscitaturi erant ut a peritis ediscerent ; alii qui rejiciant quidquid in Scripturis divinis non intelligunt, eosque qui illa scribere criminentur. Sed hæreticorum potius quam nostrum Christianorum fuerit audacia ejusmodi. Quæ enim in sacris eloquiis non intelligimus, non ideo rejicimus, sed ab iis quærimus, ab iis ediscere postulamus, quibus Dominus revelavit. Verum, quia eam verborum obscuritatem prætexunt, fateantur ergo quæ statim inferuntur, et anathemate damnent eos qui sentiunt, ex non exstantibus esse Filium, et non fuisse ætequam gignetur, et creaturam opificiumque esse Dei Verbum : natura mutabile esse, et ex alia substantia ; demumque Arianam damnent hæresim quæ hujusmodi impietatem excogitavit. Ne dicat deinceps, Ea verba rejicimus ; sed, Nondum illa intelligimus ; ut sic verisimile ea recusandi causam afferant. Probe scio autem ac exploratum habeo, quod ipsi quoque non ignorant, eos si ista confiteantur et Arianam hæresin anathemate damnent, synodi verba non negaturos. Idcirco eum Patres cum dixissent ex substantia Patris genitum Filium esse Patri consubstantialem, statim intulerunt : Eos autem qui prædicta illa Arianæ hæreseos verba dicunt, anathemate damnamus ; ut ostendant hæc a se quasi eandem ipsam vim habentia dicta esse, et utraque verba idem significare : ac quicumque illa confessus fuerit, eum hæc etiam esse cogitaturum ; qui vero illa non sunt sententia, imo ea verba improbant, si sane Christo inimici esse omni ex parte conuergunt.

41. Cæterum ad eorum confutationem qui totam synodum repudiant hæc pauca sufficiant. Viros au-

στευοῦ ὁρθῶς, καὶ τὸν μὲν Πατέρα (73) Πατέρα ἀληθῶς ὁμολογούν, τὸν δὲ Υἱὸν γνήσιον Υἱὸν καὶ φύσει ἀληθινὸν Λόγον, καὶ Σοφίαν ἐπίσταντον εἶναι τοῦ Πατρὸς· τὸ τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγειν τὸν Υἱὸν, ἐὶ μὴ, ὡς παρ' λέγεται περὶ τῶν κτισμάτων, οὕτως ἔλεγον καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὡς αὐτὸν ἐνόντων εἶναι γέννημα, ὡς ἐστὶ τὸ ἀπαύγαμα ἐκ τοῦ φωτὸς· οὐκ ἂν ἕκαστος (74) αὐτῶν κατηγορεῖ τὸν Πατέρα· ἀλλ' ἐθαύρατον, ὅτι καλῶς ἔγραψεν ἡ σύνοδος· καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ὁρθὴ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστις.

40. 'Αλλ' ἀσφαρῆς, φασίν, (75) ἐστὶν ἡμῶν τῶν τοιοῦτων λέξεων ἡ διάνοια. Καὶ τοῦτο γὰρ προεφασσάσαντο, λέγοντες, ὅτι, μὴ δυνάμενοι καταλαβεῖν τὴν ἐρημησίαν αὐτῶν, ἐκβάλλομεν ταύτας τὰς λέξεις. Τοῦτο δὲ ἐὶ ἀληθῶς ἔλεγον, οὐκ ἔδει λέγειν αὐτοὺς. 'Ἐκβάλλομεν ταύτας· ἀλλ' ἔξιον (76) μαθεῖν παρὰ τῶν ἐπισταμένων, ἑπεὶ ὁρεδοῦσι γε, καὶ ἄπειρ' ἂν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μὴ νοήσαντες ἐκβάλλειν, καὶ κατηγορεῖν τὸν γράψαντα (77) αὐτά. 'Αλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἀρετικῶν, καὶ οὐχ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὸ τολμήμα. 'Α γὰρ ἀγνοοῦμεν ἐν τοῖς λόγοις, οὐκ ἐκβάλλομεν, ἀλλὰ ζητοῦμεν οὐδ' ἀπεκάλυψεν (78) ὁ Κύριος, καὶ παρ' αὐτῶν μανθάνειν βέβηλομεν. 'Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὕτω προεφασσίζονται τὴν ἀσφαρῆαν τῶν τοιοῦτων λέξεων, ὁμολογεῖσθαι γούν τὰ εὐθὺς ἐπιπεμφόμενα, καὶ ἀναθεματίζεσθαι τῶν φρονούντων, ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι τὸν Υἱὸν, καὶ, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, καὶ ὅτι κτίσμα καὶ ποιητὴ ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ, Τρεπτός ἐστι (79) τῆ φύσει· καὶ, 'Ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως· καὶ ὅπως ἀναθεματίζεσθαι τὴν 'Αρειανὴν αἵρεσιν, τὴν φευρούσαν τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν (80). Καὶ λοιπὸν μὴ λεγέτωσαν, 'Ἐκβάλλομεν τὰς λέξεις, ἀλλ' ὅτι ὅστω νοοῦμεν αὐτάς· ἵνα οὕτω πιθανῆ τινα πρόφασιν ἔχωσι τοῦ παρατεῖσθαι ταύτας. Εὐ δὲ οἶδα καὶ πέπεισμαι, καὶ αὐτοὶ δὲ τοῦτο γινώσκουσιν, ὅτι ταῦτα ἂν ὁμολογήσασιν, καὶ ἀναθεματίσασιν τὴν 'Αρειανὴν αἵρεσιν, οὐκ ἀρνήσασιν κακείνας τὰς τῆς συνόδου λέξεις. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ Πατέρες, εἰρηκότες ἐκ τῆς οὐσίας γεννητῶν τὸν Υἱὸν ὁμοῦσιον τῷ Πατρὶ, εὐθὺς ἐπήγαγον· τοὺς δὲ λέγοντας τὰ προσηρημένα, ἄπειρ' ἐστὶ τῆς 'Αρειανῆς αἰρήσεως, ἀναθεματίζομεν (81)· ἵνα δειξώμεν, ὅτι ὡς ἐκ παραλλήλου λέλεκται παρ' αὐτῶν, καὶ αἱ λέξεις ἐκείναι ταῦτα σημαίνουσιν· καὶ ἂν ἐκεῖνας ὁμολογήσῃ, πάντως, καὶ ταῦτα διανοηθήσεται· οἱ δὲ μήτε ταῦτα φρονούντες, ἀλλὰ κακείνα διαβάλλοντες (82), οἱ τοιοῦτοι πανταχῶθεν ἐλέγχονται χριστομάχοι.

41. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐξ ὄλου τῆς συνόδου ἀρῶν αἰώνων ἀρκεῖ πρὸς ἔλεγχον τὰ ὀλίγα ταῦτα· πρὸς δὲ

(73) Ita Regius, Basilienensis et Felc. 3. Editi semel Πατέρα habent.

(74) Felckm. 3, ἕκαστον, mendose. Mox Regius, κατηγορεῖ.

(75) Regius, φασίν.

(76) Felc. 3, ἀξιόν.

(77) Felc. 3, τῶν γραψάντων.

(78) Felc. 3 solus, οὐδ' ἀπεκάλυψεν.

(79) Felc. 3, τρεπτός ἐστι.

(80) Felc. 3, εὐσέβειαν. Quam τῶ, α, in eu u-

tationem alias non semel notavimus. Paulo post Reg. et Felc. 3, ὅστω νοοῦμεν αὐτάς. Alii codices, ὅστω νοοῦμεν αὐτάς. Editi, ὅστω νοοῦμεν αὐτάς.

(81) Sic Regius, Felckm. 3 et editi. Paris. Editi. Commel., ἀναθεματίσασιν. In Felc. 3, ibidem post istam vocem, hæc ponuntur πρὸς δὲ τοῖς ἀποκεχομένους, his præmissis verbis, ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, omisiss internediiis.

(82) Regius, διαβάλλουσιν.

τοὺς ἀποδοχομένους τὰ μὲν ἅλλα πάντα πῶν ἐν Νικαίᾳ γραφάντων, περὶ δὲ μόνον τὸ ὁμοούσιον ἀμφιβάλλοντες, χρῆ (83) μὴ ὡς πρὸς ἑθέρους διακεῖσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας, οὐδ' ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς Πατέρας ἐνιστάμεθα, ἀλλ' ὡς ἀβαλαρὸν πρὸς ἀβαλεῖον διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διατάζοντας. Καὶ γὰρ ὁμοιογούντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι, καὶ μὴ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως τὸν Υἱὸν, κτίσμα τε μὴ εἶναι, μηδὲ ποίημα αὐτὸν, ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα αἰδίως τε (84) αὐτὸν συνεῖναι τῷ Πατρὶ Λόγον ὄντα καὶ Σοφίαν, οὐ μακρὰν εἶπον ἀποδέξασθαι καὶ τὴν τοῦ (85) ὁμοοῦσίου λέξιν. Τοιοῦτος δὲ ἐστὶ Βασίλειος ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας, γράψας περὶ πίστεως. Τὸ μὲν γὰρ ὅμοιον μόνον λέγειν κατ' οὐσίαν οὐ πάντως σημαίνει καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, ἐξ οὗ μάλιστα, ὡς καὶ αὐτὸ εἰρήκασι, σημαίνεται τὸ γνήσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Καὶ γὰρ κασσιτερος ὁμοῦς (86) ἐστὶ μόνον τῷ ἀργύρῳ, καὶ λύκος τῷ κυνί, καὶ χαλκὸς χρυσαῖον τῷ ἀληθινῷ χρυσῷ, οὕτε δὲ κασσιτερος ἐκ τοῦ ἀργύρου τυγχάνει, οὕτε λύκος ὡς οὗτος τοῦ κυνὸς ἀν νομοθεθεῖ. Ἐπισηθὲ δὲ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοοῦσιον (87) αὐτὸν εἰρήκασι, τί ἕτερον σημαίνουσιν ἐκ τούτων ἢ τὸ ὁμοοῦσιον; Καὶ γὰρ ὡσπερ ὁ λέγων μόνον ὁμοοῦσιον οὐ πάντως καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γνωρίζει, οὕτως ὁ λέγων ὁμοοῦσιον ἀμφοτέρων, τοῦ τε ὁμοοῦσίου καὶ τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας (88), σημαίνει τὴν διάνοιαν. Καὶ αὐτὸ οὖν ἐνιστάμενοι πάλιν πρὸς τοὺς κτίσμα λέγοντας εἶναι τὸν Λόγον, καὶ μὴ θέλοντας αὐτὸν γνήσιον Υἱὸν εἶναι, ἐξ ἀνθρωπίνων παραδείγματων υἱοῦ καὶ πατρὸς εἰληφάσι τὰς κατ' αὐτὸν ἀποδείξεις, ἐξαιρουμένου τούτου (89), ὅτι μὴ ὡς ἀνθρώπος ἐστὶν ὁ Θεός, μηδὲ ὡς ἀνθρώπινη γοῆ, οὕτως ἐστὶν ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις, ἀλλ' ὡς ἡ Θεῷ πρόσωπον, καὶ ἡμᾶς ἀρμόζοντα νοεῖν. Καὶ γὰρ καὶ πηγὴν εἰρήκασι τὸν Πατέρα τῆς σοφίας καὶ τῆς ζωῆς, τὸν δὲ Υἱὸν ἀπαύγασμα φωτὸς αἰδίου, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γέννημα λέγοντα· « Ἐγὼ εἰμι (90) ἡ ζωῆ, » καὶ, « Ἐγὼ ἡ Σοφία κατασκήνωσα βουλήν. » Τὸ δὲ ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ ἐκ πηγῆς γέννημα, καὶ ἐκ Πατρὸς Υἱὸν, πῶς ἂν τις ἀρμόζοντως ὀνομάσειεν ἢ ὁμοοῦσιον; Ἄρ' οὐν μὴ, ἔπειθ' ἐὰ ἐξ ἀνθρώπων γενήματα ὁμοοῦσιά ἐστιν, εὐλαβεῖσθαι δεῖ μὴ καὶ ὁ Υἱὸς, λεγόμενος ὁμοοῦσιος, νομοθεθεῖ καὶ αὐτὸς ὡς ἀνθρώπινον γέννημα; μὴ γένοιτο! οὐκ ἐστὶν οὕτως. Ἄλλὰ καὶ ταχεῖαν ἔχει τὴν λύσιν τούτου· Λόγος γὰρ ἐστὶ καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς· ἐξ ὧν τὸ ἀπαθὲς καὶ τὸ ἀμέριστον τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεως γνωρίζεται. Λόγος γὰρ οὐδὲ

A tem qui alia quidem omnia Nicææ scripta recipiunt, de solo autem consubstantialis vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est. Neque enim velut Ariomanitas, aut Patrum adversarios, homines aggredimur; sed disputamus veluti fratres cum fratribus, qui eadem qua nos sunt sententia, solo nomine in controversiam adducto. Cum enim conflentur ex substantia Patris et non ex alia substantia esse Filium, nec creaturam vel opificium illum esse: sed genuinam naturalemque prolem, et ab æterno una cum Patre Verbum et Sapientiam existere, uno longe absunt a recipienda consubstantialis voce. Talis est Basilius Ancyrae qui de fide scripsit. Nam, si similibus tantum dicatur secundum substantiam, id non idem prorsus significat atque illud: ex substantia; quæ verbo magis, ut ipsi dixerunt, Patris germanum Filium ipsum esse significatur. Nam stannum est argento simile, canis lupo, aurichalcum vero auro, nec tamen stannum ex argento est, nec lupo canis filius haberi potest. Quandoquidem autem et ex substantia, et substantiæ similem eum esse dixerunt, quid aliud his significant quam cum esse consubstantialium? Etenim, sicut qui dicit tantum, substantiæ similem, non prorsus indicat eum ex substantia esse; sic qui dicit, consubstantialium, utriusque dicti sententiam complectitur, et, substantiæ similis, et, ex substantia. Iterumque illos aggressi qui dicunt Verbum esse creaturam, et negant genitum esse Filium, ex humanis exemplis filii ac patris sua adversum illos argumenta mutuati sunt, hac tamen exceptione, quod Deus non sit ut homo, neque humani 604 partus similis sit Filii generatio, sed talis sit qualis Deo convenit, et a nobis intelligi debet. Nam et Patrem fontem sapientiæ dixere atque vitæ, Filium vero splendorem æternæ lucis, ipsumque esse fontis partum, qui ait: « Ego sum vita » et, « Ego Sapientia habito in consilio ».⁴² Porro lucis splendorem, fontis partum, Patris Filium, quomodo apte nominaveris, nisi, consubstantialium? Ergone, cum hominum proles ejusdem sit substantiæ, cavere oportet, ne is qui Filius dicitur, consubstantialis et ipse nomen, ut hominum proles: absit! nequaquam se ita res habet. Sed hoc facile solvitur; Filius quippe Verbum et Sapientia est Patris, quibus Patris generationem impassibilem et indivisam esse significatur. Nam ne hominum quidem verbum pars eorum est, neque cum quadam passione ab illis procedit; nedum Dei Ver-

⁴² Joan. xiv, 6. ⁴³ Prov. viii, 12.

(83) Sic Felckman, 3, quem sequimur. In cæteris et editis, χρῆ desideratur.

(84) Is deest in Felc. 3.

(85) Sic Reg. et Felc. 3. In editis vero tou deest. Existimatur nonnulli, quæ leguntur infra, Τὸ μὲν γὰρ ὅμοιον μόνον λέγειν, etc., esse Basilius Ancyranii verba; sed ex consequentibus liquet esse Athanasii.

(86) Felc. 3, ὁμοιον, male. Mox idem, μόνον, recte, atque ita legit Nannius. Cæteri et editi, μόνος.

(87) Editi. Paris., ὁμοιού· ov. Editi. Colon., ὁμοού-

σιον. At edit. Commel. et mss. omnes, ὁμοοῦσιον, et sic paulo infra bis terve.

(88) Regius, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, male.

(89) Felc. 3, τοῦ. Mox idem cum Reg., ἔστιν ὁ Θεός. Editi, ἐστὶν ὁ Υἱός.

(90) Editio Commeliana, et μὴ, mendose; εἰμι sequens, quod in editis ante ἡ σοφία legebatur, delitum est in Reg., et recte quidem. Ibidem, κατασκήνωσα βουλήν deest in Felc. 3.

bum, quod Filium esse suum Pater declaravit. Ne autem quispiam audiens duxat, Verbum, existimet ejusmodi illud esse quale est humanum, nempe sine substantia; sed quem audit, Filium, agnoscit esse Verbum vivens, et Sapientiam substantia premitam.

42. Deinde, quemadmodum ubi eum prolem dicimus, hoc non humano more intelligimus; et cum Patrem esse Deum agnoscamus, non corporalia de illo cogitamus: sed dum illa audimus exempla hujusmodique verba, ea tamen congruente modo de Deo intelligimus, non enim Deus ut homo; sic cum consubstantialem audimus, omnem sensum transcendere debemus, et juxta Proverbum⁹², spiritualiter intelligere quæ apponuntur nobis; ut cognoscamus, non voluntate, sed revera eum Filium ex Patre germanum esse, quasi ex fonte vitam, et ex luce splendorem. Alioqui cur illas voces, proles, filius, non corporaliter, consubstantiale autem quasi de corporibus, intelligimus: cum potissimum non de alio atque alio hæc dicantur, sed de quo, proles, de eodem, consubstantiale, dictum sit? Parque est eandem sententiam utriusque dicitur circa Salvatorem retinere, neque vocem illam, proles, recte; illam autem, consubstantialis, aliter interpretari; consequens enim est vos, cum ea mente dicitis Filium Patris Verbum et Sapientiam esse, diversam de his habere sententiam, et alio modo Verbum, alio Sapientiam intelligere. At sicut absurdum illud est: namque Filius est Verbum et Sapientia Patris, unusque est ex Patre factus, et ejus substantiæ proprius; ita una eademque significatio est prolis et consubstantialis: et qui censet Filium esse factum, is recte sentit eum esse consubstantialem.

43. Et satis quidem hæc sunt ad comprobandum dilectorum sententiam non alienam, neque longe esse a consubstantiali. Quoniam autem, ut ipsi dicunt (nam epistola penes me non fuit), qui Samaritanensem damnarunt episcopi scripto tradidere Filium Dei non esse Patri consubstantialem, ac deum ipsi, pietatis honorisque causa erga viros qui hæc dixerunt, sic pro ea voce sunt affecti, operæ pretium fuerit pie cum ipsis ea de re disserere. Non decet quippe illos cum his committere: omnes enim Patres sunt; neque sanctum esset definire hos probe, illos male locutos esse: omnes quippe in Christo obdormierunt. Disceptandum porro non est, neque numeris conferendus virorum qui coacti sunt, ne videantur trecenti illi pauciores obscurare, neque tempora

⁹² Prov. xiiii, 1

(91) Ὁ δεστ in Felc. 3. Idem vox, μέρος αὐτῶν ἐστιν.

(92) Regius codex, γινώσκεις.

(93) Felc. 3, τὴν θέσαν παρομιλιαν.

(94) Felc. 3, ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος διδάσκειν, καὶ μὴ τὸ γέννημα.

(95) Ita Felckm 3. recte Reg. et edit., εἰς ἐστὶν Ἰῶς.

δ (91) τῶν ἀνθρώπων μέρος ἐστίν, οὐδὲ κατὰ πάθος ἐξ αὐτῶν προέρχεται, μῆτι γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ, ὃν Ἰῶν εἶναι ἐαυτοῦ ὁ Πατὴρ ἐδήλωσεν· ἵνα μὴ πάλιν τις, ἀκούων μόνον, Λόγον, νομίσῃ τοιοῦτον εἶναι, οἷός ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων, ἀνυπόστατος· ἀλλ' ἀκούων, ὅτι Ἰῶς ἐστι, γινώσκῃ (92) τοῦτον εἶναι ζῶντα Λόγον, καὶ ἐνοῦσιον Σοφίαν.

42. Ἐπειτα, ὡς περὶ τὸ γέννημα λέγοντες, οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν, καὶ Πατέρα τὸν Θεὸν εἰδότες, οὐ σωματικὴν τινα περὶ αὐτοῦ λαμβάνομεν ἔνοιαν· ἀλλὰ τὰ μὲν παραβεβηγμένα καὶ θεῶς τοιαύτας λέξεις ἀκούομεν, ἀρμυζόντως δὲ περὶ Θεοῦ νοοῦμεν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός· οὕτως ἄρα καὶ τὸ ὁμοούσιον ἀκούοντες, ὑπερβαίνειν ὀφειλομεν πᾶσαν αἰσθησιν, καὶ κατὰ τὴν Παρομιλίαν (93), νοητῶς νοεῖν τὰ παρατιθέμενα ἡμῖν· ὥστε μάντι γινώσκειν, ὅτι μὴ βεβηγμένα, ἀλλὰ ἀληθῶς Ἰῶς ἐστὶν ἐκ Πατρὸς γνήσιος, ὡς ἐκ πηγῆς ζωῆ, καὶ φωτὸς ἀπαύγασμα. Ἥ διὰ τί τὸ μὲν, γέννημα, καὶ τὸ, Ἰῶς, οὐ σωματικῶς, τὸ δὲ ὁμοούσιον, ὡς ἐπὶ σωματῶν διανοοῦμεθα, καὶ μάστιχα, ὅτι οὐ περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ περὶ οὐ τὸ γέννημα, περὶ τούτου καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐλέγθη; Καὶ πρέπει τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἀμφοτέρον τῶν λέξεων ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος διασῶζειν, καὶ μὴ τὸ μὲν γέννημα (94) καλῶς ἐξηγηθῆσαι, τὸ δὲ ὁμοούσιον ἄλλως· ἐπεὶ ἀκόλουθον ἐστίν, οὕτω διακειμένους ὁμῆς καὶ λέγοντας Λόγον καὶ Σοφίαν τοῦ Πατρὸς τὸν Ἰῶν, διάφορον ἔχειν καὶ περὶ τούτων τὴν διάνοιαν, καὶ ἄλλως μὲν τὸν Λόγον νοεῖν, ἑτέρας δὲ τὴν Σοφίαν. Ἄλλ' ὡς περὶ ἄποπον τοῦτο· Λόγος γὰρ καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Ἰῶς, καὶ ἐν ἐστὶ τὸ ἐκ Πατρὸς γέννημα, καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὕτως εἰς ἐστὶν ὁ νοῦς (95) τοῦ γεννηματος καὶ τοῦ ὁμοούσιου· καὶ ὁ φρονῶν γέννημα τὸν Ἰῶν φρονεῖ τούτον ὁρθῶς καὶ ὁμοούσιον.

43. Αὐτάρχη μὲν ὄν ταῦτα δεῖται, τῶν ἀγαπητῶν τὴν διάνοιαν μὴ ἀλλοτριῶν, μῆδὲ μακρὰν οὔσαν τοῦ ὁμοούσιου. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς αὐτοὶ φασὶ (τὴν γὰρ ἐπιστολὴν οὐκ ἔσχον ἐγώ), οἱ τὸν Σαμοσατέα κατακρίναντες ἐπίσκοποι γράφοντες εἰρήκασιν μὴ εἶναι ὁμοούσιον τὸν Ἰῶν τῷ Πατρὶ (96), καὶ λοιπὸν αὐτοί, διὰ τὴν πρὸς τοὺς εἰρηκτάς εὐλαβείαν τε καὶ τιμῆν, οὕτω περὶ τῶν λέξιν διακρίνεται· καλὴν μετ' αὐτῶν μετ' εὐλαβείας καὶ περὶ τούτου διασκέψασθαι. Συγκροεῖται μὲν γὰρ τούτους (97) πρὸς ἐκείνους ἀρεπέως πάντες γὰρ εἰσι Πατέρες· διακρίνεται δὲ πάλιν, ὡς οὗτοι μὲν καλῶς, ἐκείνοι δὲ τῶναντιον εἰρήκασιν, οὐχ ὅτιον· οἱ πάντες γὰρ ἐκοιμήθησαν ἐν Χριστῷ. Οὐ χρὴ δὲ φιλονεικεῖν, οὐδὲ τῶν συνελθόντων τὸν ἀρεθμὸν συμβάλλειν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ τριακῶσι (98)

(96) Sic Felckm. 3. In editis et cæteris mss., τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ τῷ Πατρὶ. Hæc autem videtur quæ apud Hilarium *De synodo*, col. 1196; Euseb. item *Eccles. Hist.* lib. vii, cap. 29.

(97) Felc. 5, μὲν γὰρ τούτους. Editi et alii, μὲν τούτους.

(98) Felckm. 3. οἱ πλεονες. Paulo post Regius et Felckm. 3, οὐδ' αὖ πάλιν. Editi, οὐδ' ἂν πάλιν.

τοὺς ἐλάττωτας ἐπικρύπτειν· οὐδ' ἂν πάλιν τὸν χρόνον ἀναμνησθῆναι, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ προλαβόντες ἀφαινεῖν τοὺς μετὰ ταῦτα γενομένους. Οἱ πάντες γὰρ, καθὰ προέριχται, Πατέρες εἰσι· καὶ ὅμοι οὐδὲ οἱ ε' (99) νεώτερόν τι φρονήσαντες ἔγραψαν, οὐδὲ ἑαυτοὺς καταβαρῆσαντες, ἀγράφως προσέτισαν λέξεων· ἀλλὰ ἐκ Πατέρων ὁρμώμενοι καὶ αὐτοί, τοὺς ἐκείνων ἔγραψαντο ῥήματα. Διονύσιος γὰρ δύο γεγόνασιν ἔμπροσθεν πολλῶν ἑβδομηκοντα (1) τῶν καθελόντων τὸν Σαμοσατέα· τούτων ὁ μὲν τῆς Ῥώμης, ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν ἐπίσκοπος. Ἀλλὰ τινων αἰτιασαμένων παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, ὡς λέγοντα ποίημα, καὶ μὴ ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἢ μὲν κατὰ Ῥώμην σύνοδος ἠγανάκτησεν· ὁ δὲ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος τὴν πάντων γνώμην γράφει πρὸς τὸν ὁμόνομον ἑαυτοῦ (2). Κάκεινος λοιπὸν, ἀπολογούμενος, τὸ μὲν βιβλίον ἐπιγράφει Ἐλέγχου καὶ Ἀπολογίας. Γράφει δὲ ταῦτα πρὸς ἐκείνους.

44. (3) « Καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὁ πρότερόν μου ἐγγράμμα κατ' ἐμοῦ, ψεύδους ὄν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημι μὴ εὐρηκέναι, μὴδ' ἀνεγνωκέναι ποὺ τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἀλλὰ γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἐξῆς, ἃ σεσωπῆκασι, τῆς διαβολῆς ταύτης οὐκ ἀπάδει. Καὶ γὰρ (4) ἀνθρωπείαν γόνυν παρεθέμην, ὅταν ὡς οὖσαν ὁμογενῆ, φήσας πάντας τοὺς γονεὺς μόνον (5) ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, οἷοι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα· ἢ μήτε γονεὺς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι, μήτε τέκνα. Καὶ τὴν μὲν ἐπιστολήν, ὡς προείπον, διὰ τὰς περιστάσεις ὡς ἔχω προκομίσαι· εἰ δ' οὖν, αὐτὰ (6) σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἀνέπειμῶ τὸ ἀντίγραψον ὅπου ἔδην εὐπορήσω, ποιήσω. Οὐδα δὲ καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεῖν τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα (7). Καὶ γὰρ καὶ φουδὸν εἶπον, ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ βίβης ἀνελθόν, ἕτερον εἶναι τοῦ θένος ἐλάττωτος, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμορφῆς· καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς βέοντα, ἕτερον καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα μεταληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν· καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἶον Πατέρα εἶναι, τὸν δὲ

A 605 metienda sunt, ne qui præcessere subsequentes exauctorare putentur. Omnes enim, uti supra dictum est, Patres sunt; neque tamen trecenti illi aliquam novam scripsere sententiam; neque, sibi ipsis confisi, verbis non antea scriptis patrocinati sunt; sed exemplo Patrum incitati, eorum verba usurparunt. Diu namque ante illos septuaginta qui Samosatensem doxerunt, duo Dionysii exsistere, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ episcopus erat. Cum autem quidam ad Romanum episcopum, Alexandrinum detulissent, quod Filium rem factam et Patri non consubstantialē affirmaret, synodus Romæ coacta rem indigne tulit; Romanus autem episcopus omnium sententiam rescipit ad gentilem suum. At ille sui pergangi causa librum edit hoc titulo, *Elenchus et Apologia*, et his verbis ad Romanum scripsit episcopum:

44. « In alia item epistola ea scipsi, quibus crinationem adversariorum repuli, mendacemque ostendi qua aiebant me Christum negare esse Deo consubstantialē. Tametsi enim fateor me hoc vocabulum nusquam Scripturarum sacrarum vel invenisse vel legisse, attamen argumenta mea quæ sequuntur, quæque isti tacerunt, ab hac sententia non discernant. Etenim humanam prolem in exemplum attuli, quam patet ejusdem esse generis ac genitorem. Dixique revera in hoc solum parentes differre a filiis, quod ipsi non sint filii; alioqui necesse fore neque parentes existere, neque filios. Epistolam autem, ut ante dixi, ob presentem rerum conditionem penes me non habeo. Alioquin ipsa tibi quæ tunc scripsi verba, imo totius epistolæ exemplar misissem, mittamque si quando mihi ejus copia fuerit. Scio autem atque memini me plurimas ex rebus inter se cognatis similitudines conglossasse. Etenim plantam, sive ex semine, sive ex radice succrescentem, aliam esse dixi ab eo unde pullulavit, tametsi ejusdem prorsus est naturæ: fluviumque a fonte fluentem, aliam formam et nomen accipere: neque enim aut fontem fluvium, aut fluvium fontem

(99) Sic Regius et Basiliensis. Felc. vero 3 item, οἱ τραχίστοι. Editi mendose, οἱ τὸ. Mox Felckm. 3, βαρῆσαντες.

(1) Ἐβδομηκοντα. Hilarius octoginta memorat, et fortassis absque ulla dissensione: numero enim pleno, septuaginta, et octoginta dici possunt, qui septuagenarium aliquot numeris excedunt. At Basilius diaconus, alique monachi, in libello quem ad synodum Ephesinam obtulerunt centum octoginta numerant tomo III *Concil.*, pag. 425; sed Athenasii et Hilarii testimonio baud dubie standum. Nam quod nonnulli prope innumerabiles, aut pene infinitos eo convenisse ab Eusebio narrari putant lib. vii, cap. 29, decepti videntur Valesii versione, qua illud, πλείονων ὄσων ἐπισκόπων, episcoporum numero prope innumerabilium, vertitur, ubi verendum erat, quamplurimorum episcoporum.

(2) Felckman. 3, ἐλυτῶ.

D (3) In edit. Paris. sola præmissus hic titulus erat: Ἡ πρὸς Διονύσιον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον ἐπιστολὴ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. In edit. vero Comm. Latine sic titulus positus fuit: *Dionysii Alexandriæ episcopi ad Dionysium pontificem Romanum epistolæ*, quem Parisiensis Græce expresserunt. Hoc autem epistolæ Dionysii Alexandrini fragmentum legitur item supra in Epistola *De Nicænis decretis*, et in epistola *De sententia Dionysii*, pag. 201, cum aliis multis. In Regia præφέρουσαν legitur hic et supra pag. 201. Editi, προφέρουσαν.

(4) Sic Regius hic et supra cum aliis mss. Editi, καὶ γὰρ καί.

(5) Sic Regius, Basiliensis et Felck. 3. In editis, ἀναγκαῖον μόνον. Ibidem, μόνους habet Felc. 3.

(6) Felc. 3, οὐκ ἔχω προκομίσειν. Ἡ γὰρ ἂν αὐτὰ.

(7) Felc. 3, ὁμοιωματα.

dici, sed utrumque existere: ac fontem quidem quasi patrem esse, fluvium vero, aquam ex fonte manentem. » Hactenus episcopus ille.

45. Si quis igitur eos qui Nicææ convenerunt arguit, quod præter majorum decreta quædam protulerint, in jure septuaginta episcopos reprehendat, quod majorum suorum decreta non servarint. Prius quippe erant ambo Dionysii, atque ii qui tunc temporis Romæ convenerant episcopi. Sed neutros fas est culpæ: omnes quippe res Christi curabant, omnes studia sua convertebant adversus hæreticos, et alii Samosatensem, alii Arianam damnarunt hæresin. Recte autem ac probe utriusque scripsere, atque congruenter ad propositum argumentum. Et enim quemadmodum beatus Apostolus ad Romanos his verbis scripsit: « Lex spiritualis est¹¹; et « Lex sancta et mandatum sanctum, et justum et bonum¹²; » et paulo post, « Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur¹³; » ad Hebræos autem, « Nullum perfecit **606** lex¹⁴; » ad Galatas, « In legē nemo justificabitur¹⁵; » ad Timotheum autem, « Bona est lex, si quis ea legitime utatur¹⁶; » neque tamen quis sanctum virum criminatus fuerit quasi contraria et pugnantia scribat; sed potius admiratus fuerit, quod, ut singulis consentaneum erat, scriberet, ut Romani et alii ex littera ediscerent sese ad Spiritum convertere; Hebræi vero et Galatæ doceantur, non in legem, sed in Dominum qui legem dedit, spem habere: ita quoque etsi anularum synodorum Patres diverse de consubstantiali mentionem fecerint, nullatenus tamen ab illis dissidere debemus, sed illorum perscrutari sententiam, et tunc ambas inter se synodos consentire depreheudemus. Qui enim Samosatensem deposuere, vocem consubstantialis corporali accipere modo, cum Paulus arguatur ille ac dicere: Si Christus non ex homine Deus factus est, ergo non consubstantialis est Patri atque hinc necesse est tres esse substantias: unam priorem, duas vero ex illa procedentes. Ideoque illud Pauli sophisma jure caventes, dixere Christum non esse consubstantialem: neque enim Filius ita se habet respectu Patris qualiter ille cogitabat. Qui autem Arianam hæresin anathematice damnarunt, cum Pauli calliditatem animadvertissent, et cogitarent non ita de incorporeis, et maxime de Deo, consubstantialitatem accipiendam esse, agnoscentesque Verbum non creaturam, sed prolem ex substantia esse; item Patris substantiam, Filii principium, radicem et fontem esse, ac eundem ex se veram esse genitoris similitudinem, nec eum quasi natura extraneum, uti nos sumus, a Patre separa-

¹¹ Rom. vii, 14. ¹² ibid. 12. ¹³ Rom. viii, 5.

(8) Supra pag. 204, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ.

(9) Sic omnes mss. et edit. Felc. 3 tamen habet ὅτως ante εἰρηκεν.

(10) Sic Regius et Felckm. 3. Editi minus recte, πάντα τὰ δόξαντα.

(11) Felc. 3, τὸ ἄγνον, mendose.

Α ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γεννόμενον (8). » Εἰρηκεν (9) ὁ ἐπίσκοπος.

45. Εἴπερ οὖν μέμφεται τις τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθούσιν, ὡς εἰρηκόσι παρὰ τὰ δόξαντα (10) τοῖς πρὸ αὐτῶν, ὁ αὐτὸς μέμφεται ἂν εἰκότως καὶ τοῖς ἐδουλόμηνοντα, ὅτι μὴ τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐβούλασαν πρὸ αὐτῶν δὲ ἦσαν οἱ Διονύσιοι, καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ τὴν νικαῦτα συνελθόντας ἐπίσκοποι. Ἄλλ' ὅστε τούτους, ὅστε ἐκείνους ὁσον αἰτίαςασθαι πάντες γὰρ ἐπέμπευον τὰ Χριστοῦ, καὶ πάντες σπουδῆν ἐσχέχασιν κατὰ τὸν αἰρετικῶν, καὶ οἱ μὲν τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέκριναν. Ὅρθως δὲ καὶ οὕτω κἀκεῖνοι, καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν γεγράφασι. Καὶ ὡςπερ ὁ μακάριος Ἀπόστολος, Ῥωμαίους μὲν ἐπιστέλλων, εἶπεν: « Ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστὶ » καὶ, « Ὁ νόμος ἁγίος, » καὶ, « Ἡ ἐντολὴ ἄγια, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθὴ: » καὶ μετ' ὀλίγον: « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει: » Ἐβραῖοι δὲ ἔγραφεν: « Ὁ νόμος οὐδένα τετελείωκε: » καὶ Γαλάταις μὲν, « Ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται: » Τιμοθέῳ δὲ, « οἱ ἐκείνους ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται: » καὶ οὐκ ἂν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἄγον (11) ὡς ἐναντία καὶ μαχόμενα γράφοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θανατέειεν ἀρμολόγους πρὸς ἐκείτους ἐπιστέλλοντα, ἵνα οἱ μὲν Ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι μάθωσιν ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπιστρέφειν εἰς τὸ Πνεῦμα ὁ δὲ Ἐβραῖοι καὶ Γαλάταις παιδευθῶσι, μὴ εἰς τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς τὸν Κύριον τὸν δεδικαῖον τὸν νόμον ἔχειν τὰς ἐπιπέδας: οὕτως εἰ ἀμφοτέρων τὸν συνδόν οἱ Πατέρες διαφόρους ἐμνημόνευσαν περὶ τοῦ ὁμοῦσιον, οὐ χρὴ πάντως ἡμᾶς διαφέρειν πρὸς αὐτοῦς, ἀλλὰ τὴν δαιμόνιον αὐτῶν ἐρευνῆν, καὶ πάντως εὐρήσομεν ἀμφοτέρων τῶν συνδόν τὴν ὁμόνοιαν. Οἱ μὲν γὰρ τὸν Σαμοσατέα καθελόντες (12), σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ ὁμοῦσιον, τοῦ Παύλου σφραγίσθαι τε θέλοντες καὶ λέγοντες, Εἰ μὴ ἐξ ἀνθρώπου γέγονεν ὁ Χριστὸς θεός, οὐκ οὐκ ὁμοῦσιός ἐστι τῷ Πατρὶ, καὶ ἀνάγκη τρεῖς οὐσίας εἶναι, μίαν μὲν προηγουμένην, τὰς δὲ δύο ἐξ ἐκείνης διὰ τοῦτ' εἰκότως ἀλασθηθέντες τὸ τοιοῦτον σόφισμα τοῦ Σαμοσατέως, εἰρήχασιν μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ὁμοῦσιον οὐκ ἐστὶ γὰρ οὕτως ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς ἐκεῖνος ἐνοεῖ: οἱ δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίσαντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τοῦ Παύλου, καὶ λογισάμενοι μὴ οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, καὶ μάλιστα ἐπὶ θεοῦ τὸ ὁμοῦσιον σημαίνεσθαι, γνώσκοντες τε μὴ κτίσμα, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας γέννημα εἶναι τὸν Λόγον, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ἀρχῆν, καὶ ῥίζαν, καὶ πηγὴν εἶναι τοῦ Υἱοῦ (13), καὶ αὐτοαληθῆς ὁμοιότης ἦν τοῦ γεννησαντος, οὐκ ὡς ἑτεροφυῆς,

¹² Hebr. vii, 19. ¹³ Galat. iii, 1. ¹⁴ I Tim. i, 8.

(12) Felckmanni 3. καθελόντες εἰρήχασιν μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν, etc., ommissis multis.

(13) Felckmanni 3, εἶναι τοῦ Υἱοῦ, ἔχοντες δὲ καὶ τὰ τῶν plurimis ommissis. Ibidem, edit. Parisiensis, αὐτὸ ἀληθῆς. Edit. vero Commel. et omnes manuscripti, αὐτοαληθῆς, reclusus.

ὡσπερ ἡμεῖς ἴσμεν, χωριζόμενος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς· ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ Υἱὸς ἀδιαίρετος ὑπάρχει, ὡς ἐστὶ τὸ ἀνωίστασμα πρὸς τὸ φῶς· ἔχοντες δὲ καὶ τὰ τῶν περὶ ἀποστόλων παραδείγματα, τὴν πηγήν καὶ τὴν πηρὶ τοῦ θεοῦ ἀπολογία, πρὸ δὲ τούτων τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐνοσιθὴ φωνήν· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἴσμεν » καὶ, « Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα »· τούτου ἕνεκεν εἰκότως εἰρήχασαι καὶ αὐτὸ ὁμοούσιον τῶν Υἱόν. Καὶ ὡσπερ, καθὰ προείπον, οὐκ ἂν τις αἰτιάσαιτο τὸν Ἀπόστολον, εἰ περὶ τοῦ νόμου Ῥωμαίους μὲν οὕτως, Ἑβραίους δὲ οὕτως ἔγραψε· τὸν αὐτὸν τρόπον οὕτε οἱ νῦν τοῖς προτέροις ἐγκαλέσαιεν, βλέποντες αὐτῶν τὴν ἐρημνίαν· οὕτε οἱ πρότεροι τοὺς μετ' αὐτοὺς μέμψαντ' ἂν, ὁρῶντες τὴν ἐρημνίαν αὐτῶν, καὶ τὴν χρείαν δι' ἣν οὕτως ἔγραψαν περὶ τοῦ Κυρίου. Καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτίαν ἐκάστη συν-
 οδος (14) εὐλογον ἔχει, δι' ἣν οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήχασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Σαμοσατεύς ἐφρόνει μὴ εἶναι πρὸς Μαρίας τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἂν· οὕτως ἀρχὴν ἐσηχέναι τοῦ εἶναι, τούτου ἕνεκεν οἱ τότε συνελθόντες, καθέλιον μὲν αὐτὸν καὶ αἰρετικὸν ἀπέφηναν περὶ δὲ τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἀπλοῦστερον γράφοντες, οὐ κατεξένοτον περὶ τὴν τοῦ ὁμοούσιου ἀκριβείαν (15), ἀλλ' οὕτως ὡς ἐξεληκτοῦ περὶ τοῦ ὁμοούσιου εἰρήχασιν. Τὴν φροντίδα γὰρ εἶχον πάσαν, ἕπερ ἐπιστόντων ὁ Σαμοσατεύς, ἀναλεῖν, καὶ δεῖξαι πρὸ πάντων εἶναι τὸν Υἱόν, καὶ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων γέγονε Θεός, ἀλλὰ, Θεὸς ὢν, ἐνεδύσατο δούλου μορφὴν, καὶ λόγος ὢν, γέγονε σὰρξ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· καὶ οὕτω μὲν κατὰ τῆς (16) βλασφημίας Παύλου πέπρακται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Ἀρειοῦ πρὸ χρόνων μὲν εἶναι τὸν Υἱόν ἔλεγον, πεποιησθαι μέντοι, καὶ ἕνα τῶν κτισμάτων αὐτὸν ἐβδίδασκαν, καὶ τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὡς Υἱὸν ἐκ Πατρὸς γνήσιον, ἐπίστευον· ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα· οὕτω (17) καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι διεβεβαίουοντο· τῆν τε τῆς ὁμοιώσεως ἐνόητα τοῦ Υἱοῦ (18) πρὸς τὸν Πατέρα οὐκ ἔλεγον κατὰ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ἐστὶν υἱὸς ὁμοίος Πατρὶ, ἀλλὰ διὰ τὴν συμφωνίαν τῶν δογμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπερχοίνεζον καὶ ἀπεξενούοντο (19) παντελῶς τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἕτεραν ἀρχὴν αὐτῷ τοῦ εἶναι παρὰ τὸν πατέρα ἐπινοοῦντες (20), καὶ εἰς τὰ κτίσματα καταφέροντες αὐτὸν· τούτου χάριν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τῶν οὕτω φρονούντων, καὶ (21) συναγαγόντες ἐκ τῶν Γραφῶν τὴν δίκαιον, λευκότερον γράφοντες, εἰρήχασιν τὸ ὁμοούσιον ἕνα καὶ τὸ γνήσιον ἀληθῆς ἐκ τούτου γνωστῆ τοῦ Υἱοῦ, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τοῦτον τὰ γενητὰ (22). Ἡ γὰρ τῆς λέξεως ταύτης ἀκριβεία τὴν τε ὑπόκρισιν αὐτῶν, ἐὰν λέγωσι

¹⁴ Joan. i, 50. ¹⁵ Joan. xiv, 9.

(14) Ita Feickmanni 3, optime. Editi et alii, ἐκάστῃς συνόδου.

(15) Feick. 3, ἀκριβείαν. Τὴν φροντίδα γὰρ, etc. (16) Feick. 3, καὶ οὕτω μὲν τὰ κατὰ τῆς βλ. Ibid. post Παύλου deletum aliquid in Regio.

(17) Feick. 3, ἐκ Πατρὸς ἐπίστευον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τῶν κτισμάτων, οὕτω.

(18) Feick. 3, τοῦ Θεοῦ. Mox idem, ὁ Υἱὸς ὁμοίος

atque esse, sed, cum ex ipso sit, Filium esse individuum, uti se habet splendor erga lucem; cum item sibi faverent Dionysii exempla, fontis scilicet vox, et consubstantialis defensio, et ante ista vox Salvatoris index unitatis, « Ego et Pater unum sumus », et, « Qui vidit me vidit et Patrem »: ea, inquam, de causa, jure et ipsi Filium consubstantialem dixerunt. Et sicut, ut supra dixi, nemo Apostolum culpaverit quod de lege Romanis hoc modo, Hebrais alio scripserit, sic nec presentis temporis homines priscos illo criminali fuerint, si eorum considerent interpretationem; neque prisci posteros reprehenderint si advertant qua sententia et quo nsu ita de Domino scripserunt. Etenim ntraque quosdam ex legitima causa hoc modo alia, alio alia locuta est. Cum enim Samosatensis Filium sentiret non esse ante Mariam, sed ab illa initium existens accepisse, idcirco episcopi tunc congregati illum deposuerunt, et haereticum declararunt: de Filii autem divinitate cum simpliciter scriberent, ad accuratam consubstantialiam interpretationem non devenissent, sed, ut conceperat, de consubstantiali locuti sunt. Tota enim eorum cura in eo posita erat, ut quod Samosatensis commentus fuerat everterent, et ante omnia Filium esse declararent, eumque nequaquam ex homine Deum factum esse, sed Deus cum esset, formam servi induisse, et cum Verbum esset, factum carnem, ut ait Joannes, atque ita adversus Pauli Laspheimiam actum est. Cum autem Eusebiani et Ariani, ante tempora quidem Filium fuisse dicerent, factum tamen fuisse, ac unam e creaturis eum esse docerent, et illud, ex Deo, non Filium ex Patre genuinum esse crederent; sed sicut creaturas, ita eum affirmarent ex Deo esse: unitatem autem similitudinis Filii cum Patre dicerent non esse secundum 607 substantiam, nec secundum naturam, quemadmodum filius est patri similis, sed ob solum dogmatum doctrinaeque consensum: in o cum substantiam Filii a Patre omnino separarent et alienarent, diversum a Patre initium ipsum habere commenti, ad creaturasque eum deprimentes: ideo qui Nicææ congregati erant, eorum qui ita sentirent vafritium conspicati, Scripturarumque mente collecta, liquidius scripsere consubstantialiam eum esse; ut hinc vera et genuina Filii natura explorata esset, palamque foret officia nihil cum eo commune habere. Accurata enim hujus vocis ratio, eorum coargnit simulationem qua hanc proferunt vocem, ex Deo, omnesque eorum ad simplices seducendos argutias refellit. Certe cum omnia possint pro libidine sophismatibus eludere ac

τῷ Πατρὶ.

(19) Feickman. 3, ἀπεξένουν.

(20) Sic Reg. et Feic. 3. In edit., τοῦ εἶναι ἐπινοοῦντες, omissis cætera.

(21) Sic Reg. In editis vero καὶ deest.

(22) Feickman. 3, γεννητὰ. Infra idem ἐκ Θεοῦ, omissis articulo. Reg. mox, διελέχθη. Ibidem Regius et Basiliensis. τῆς πιθανότητος, artic. deest in editis.

detorquere, hanc solam vocem, utpote quæ suam hæresin confutet, reformidant; quam Patres, quasi propugnaculum adversus impiam omnem eorum cogitationem, conscripsere.

διελέγχουσαν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, δεδίασιν ἦν οἱ Πατέρες ὡσπερ ἐπιτείσιμα κατὰ πάσης ἀσεβοῦς ἐπινοίας αὐτῶν Ἐγγραφῶν (23).

46. Cesset ergo omnis contentio, nec ultra in nos nutuo impingamus, disceptemusque num variis modis synodi consubstantialis vocem acceperint. Ad defensionem enim legitimas causas pro iis afferendas habemus, cum supra dictas, tum etiam istam: nempe, licet hanc vocem, ingenium, ex Scripturis non didicerimus, nusquam enim Scripturæ Deum ingenium dixere; attamen cum multi præclari viri de illo nomine mentionem fecerint, accurate de illo scelsiciati, agnovimus hoc nomen diversa significare: alii enim aiunt ingenium esse id quod existit, nec tamen genitum est, neque omnino causam habet: alii vero, id quod creatum non est. Si quis igitur harum significationum priorem respiciens, qua intelligitur ingenium esse quod nullam habet causam, diceret Filium non esse ingenium; non ideo si quem conspicuas qui, iuxta sententiam quæ ait ipsum nec opificium nec creaturam, sed æternam prolem esse, eum ingenium diceret, illum propterea criminaretur. Uterque enim iuxta proprium scopum probe locutus esset; ita quoque si ex Patribus alii alio modo de consubstantiali locuti sunt, ne contentiamus: sed pie eorum dicta excipiamus, dum maxime toto studio pietati operam dederunt.

47. Ignatius certe, qui post apostolos Antiochiæ episcopus constitutus est, ipseque martyr Christi fuit, de Domino scribens, dixit (30): « Unus medicus est carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine Deus, in morte vita vera, et ex Maria et ex Deo. » Quidam autem post Ignatium et ipsi ex magistris nostris scribunt: « Unum non factum est, scilicet Pater: et unus ex ipso Filius germanus, proles vera, Verbum et Sapientia Patris. » Si itaque illis etiam adversamur, sit nobis adversum synodos quoque certamen. Quod si gnari eorum in Christo fidei, persuasum habemus beatum etiam Ignatium

23) Sic Felckmān. 5, recte. Editi et alii, ταύτην Ἐγγραφῶν.

(24) Sic Felc. 3. In cæteris et editis γὰρ δεest.

(25) Sic Reg. et Felck. 3. Editi vero, ἀγέννητον. Paulo post edit. Commel., ἀγέννητον. Edit. vero Paris. cum Reg. et Felck. 3, ἀγέννητον. Vide quæ de hac voce dicta sunt Epist. De decretis Nicænis in Monito et n. 28. Ἀγέννητον et ἀγέννητον confundit Athanasius.

(26) Sic Felck. 3. In editis et cæteris mss. hæc, οἱ δὲ τὸ δικύστον, desiderantur: germana tamen sunt, respondentque priori παρικοπῆς parti, οἱ μὲν, etc. Reg. ibid., ἀγέννητον prima manu, secunda vero, ἀγέννητον.

(27) Sic Felc. 3, et Reg. (in quo tamen unum v supra positum est), et edit. Paris. Edit. vero Commel. ἀγέννητον.

(28) Felc. 3, ἴδιον. Mox idem cum edit. Comm. et Paris. ἀγέννητον. Et ita Reg. etiam, in quo ta-

τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, ῥητὴν, διελέγχει, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς πιθανότητας, ἐν αἷς ὑφαρπάζουσι τοὺς ἀκεραίους, ἐκβάλλει. Πάντα γοῦν δυνάμειν σοφίζεσθαι καὶ μεταποιεῖν, ὡς θέλουσι, ταῦτην μὴνην τὴν λέξιν, ὡς διελέγχουσαν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, δεδίασιν ἦν οἱ Πατέρες ὡσπερ ἐπιτείσιμα κατὰ πάσης ἀσεβοῦς ἐπινοίας αὐτῶν Ἐγγραφῶν (23).

46. Πεπαισῶθα ἑμῶν πᾶσα φιλονεικία, καὶ μηκέτι προσκόπτεμε τὴν ἑξέσι, εἰ διαφόρως ἐξελεῖψασιν αἱ σύνοδοι τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν. Ἐχομεν γὰρ (24) εἰς ἀπολογίαὺν εὐλόγητους περὶ αὐτῶν αἰτίας, τὰς προειρημένας μὲν, καὶ ταύτην δὲ τὴν ἀγέννητον (25), εἰ καὶ μὴ παρὰ τῶν Γραφῶν μεμαθήκαμεν, οὐδαμῶς γὰρ ἀγέννητον τὸν Θεὸν εἰρήκασιν αἱ Γραφαί, ὁμοῦς ἐπιτεῖθαι καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἐμνημόνευσαν τοῦ ὀνόματος, φιλοπευσθησαντες ἔγνωμεν ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα διάφορα ἔχει τὰ σημαίνόμενα· καὶ οἱ μὲν τὸ ὄν μὲν, μήτε δὲ γεννηθὲν, μήτε ὄντως ἔχον τὸν αἴτιον, λέγουσιν ἀγέννητον (26)· οἱ δὲ τὸ δικύστον. ὡσπερ οὖν τούτων οὕτω σημαίνόμενα, εἰ ὁ μὲν τὴν ἀποβλέπων εἰς τὸ πρότερον σημαίνόμενον, τὸ, μὴ ἔχον τὸν αἴτιον, εἶπε μὴ εἶναι ἀγέννητον (27) τὸν Υἱόν, οὐκ ἂν καταγέροισι βλέπων ἕτερον βλέποντα εἰς τὸ μὴ εἶναι ποιητὰ μηδὲ κτίσμα, ἀλλ' ἴδιον (28) γέννημα, καὶ λέγοντα ἀγέννητον τὸν Υἱόν. Ἀμφότεροι γὰρ πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν ὄρωντες, καλῶς εἰρήκασιν οὕτως εἰ καὶ τῶν Πατέρων οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήκασι περὶ τοῦ ὁμοουσίου, μὴ φιλονεικῶμεν ἡμεῖς, ἀλλ' εὐσεβῶς τὰ παρ' αὐτῶν δεχόμεθα, ἕως μάλιστα τὴν σπουδὴν εἶχον εἰς εὐσεβίαν.

47. Ἰγνάτιος οὖν (29), ὁ μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἐν Ἀντιοχείᾳ κατασταθεὶς ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ γενόμενος, γράφων περὶ τοῦ Κυρίου, εἰρηκέν « εἰς Ἰατρὸς ἔστι, σαρκικός καὶ πνευματικός, γενητὸς καὶ ἀγέννητος (31), ἐν ἀνθρώπῳ Θεός, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινή, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ. » Τινὲς δὲ καὶ τῶν μετὰ Ἰγνατίου διδασκαλοὶ καὶ αὐτοὶ γράρουνσι: « Ἐν τῷ ἀγέννητῳ (32) ὁ Πατὴρ, καὶ εἰς ὃ ἐξ αὐτοῦ Υἱὸς γήσας, γέννημα ἀληθινόν, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς. » Εἰ μὲν οὖν καὶ πρὸς τούτους ἐναντίως διακειμεθα, ἔστω καὶ πρὸς τὰς συνόδους ἡμῶν ἡ μάχη. Εἰ δὲ, τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν αὐτῶν

47. Ignatius post apostolos Antiochiæ episcopus constitutus est, ipseque martyr Christi fuit, de Domino scribens, dixit (30): « Unus medicus est carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine Deus, in morte vita vera, et ex Maria et ex Deo. » Quidam autem post Ignatium et ipsi ex magistris nostris scribunt: « Unum non factum est, scilicet Pater: et unus ex ipso Filius germanus, proles vera, Verbum et Sapientia Patris. » Si itaque illis etiam adversamur, sit nobis adversum synodos quoque certamen. Quod si gnari eorum in Christo fidei, persuasum habemus beatum etiam Ignatium

29) Hunc locum vide epist. Ignatii ad Ephes., cap. 7.

(31) Felc. 3, γεννητὸς καὶ ἀγέννητος, et ita legitur in Ignatii epistola ad Ephesios, cap. 7. Editi et alii, γενητὸς καὶ ἀγέννητος, atque vera hæc est Athanasii lectio et ex inferioribus liquet. Mox in editis Ignatii legitur, ἐν ἀθανάτῳ ζωὴ ἀληθινή. Sed præstat Athanasii lectio: nam opposita sunt hæc omnia. Ibidem Felc. 3. Καὶ γὰρ ἐκ Μαρίας.

(32) Felc. 3, ἀγέννητον, et ita Reg. secunda manu. Cæteri et editi, ἀγέννητον. Mox ὁ ante τὴν αὐτοῦ δεest in Felcku. 3.

γινώσκοντες, πεποιθήσατο, ὅτι καὶ ὁ μακάριος Ἰγνά-
τιος ὁρθῶς ἔγραψε, γενητὸν αὐτὸν λέγων διὰ τὴν
σάρκα (ὁ γὰρ Χριστὸς; σὰρξ ἐγένετο) ἀγέννητον δὲ,
ὅτι μὴ τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστίν, ἀλλ' ὕψος
ἐκ Πατρὸς. Οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ, ὅτι καὶ οἱ εἰρηκότες
ἐν τῷ ἀγέννητον (33) τὸν Πατέρα λέγοντες, οὐχ ὡς γε-
νητῷ καὶ ποιήματι ὅπως τοῦ Λόγου οὕτως ἔγρα-
ψαν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχει (34) τὸν αἰτίον καὶ μᾶλλον
αὐτὸς Πατὴρ μὲν ἐστὶ τῆς Σοφίας, τὰ δὲ γενητὰ
πάντα ἐν σοφίᾳ πεποίηκε· διὰ τί μὴ καὶ τοὺς (35)
Πατέρας, τοὺς τε τὸν Σαμοσατέα καθελόντας, καὶ
τὴν Ἀρειανὴν αἰρέσιν στηλιτεύσαντας, εἰς εὐσέβειαν
συνάγομεν, ἀλλὰ διασεβόμεν ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ
ὁ μῆλον ὁρθῶς περὶ αὐτῶν φρονούμεν; μὴ κα-
καίνοι, καθάπερ εἶπον, πρὸς τὸ σόφισμα τοῦ Σαμο-
σατέως, καὶ τὴν ἑρμητικὴν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν
ἔχοντες, ἔγραψαν, Οὐκ ἐστὶν ὁμοούσιος· καὶ οὕτω δὲ,
καλῶς νοήσαντες, εἰρηχάσιον ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱόν.
Καὶ γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα μὲν νοῶν (36) περὶ τῶν εὐ-
σεβουσῶν ἐκ τὸν Χριστὸν δι' ἄλλων ἔγραψα· εἰ δὲ
θυνατὸν ἦν εὐπορήσει καὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἦν λέγουσιν
ἐκεῖνοις (37) γεγραφέαι, ἠγούμαι· πλείους εὐρεθί-
σασθαι τὰς προφάσεις, δι' ἧς ἠναγκάσθησαν οὕτω
γράψαι οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ πρέ-
πει τοιαῦτα φρονεῖν, τοιαύτην τε σὺν εἰν ἀγαθῶν συν-
εἰδῶσιν πρὸς τοὺς Πατέρας, εἴγε μὴ νόθοι τυγχάνο-
μεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἔχομεν τὰς παραδόσεις, καὶ παρ'
αὐτῶν τὴν τῆς εὐσεβείας διδασκαλίαν.

48. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ διάνοια τῶν Πατέρων λεγέ-
σθω καὶ πιστεῦσθω. Φέρε δὲ καὶ μετ' αὐτῶν πάλιν
ἐξετάσομεν τὸ πρᾶγμα πρῶτος, καὶ μετὰ συνειδη-
σεως ἀγαθῆς, μνημονεύσαντες (38) καὶ τῶν προειρη-
μέμων· εἰ μὴ τῶν δυνεὶ δεικνυνται καλῶς φρονήσαντες
οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι. Εἰ μὲν
ποιήμα ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ ἀλλότριος τῆς τοῦ Πα-
τρὸς οὐσίας, ὥστε καὶ χωριστῶς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Πα-
τρὸς τῷ ἔκτροπῳ χωρισμῷ, οὐκ ἂν εἴη ὁμοούσιος
τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον ὁμογενῆς (39) τῇ φύσει τοῖς
ποιήμασι, καὶ ὑπερβάλῃ τῇ χάριτι· εἰ δὲ ὁμολογού-
μεν μὴ εἶναι αὐτὸν ποιήμα, ἀλλὰ γνήσιον ἐκ τῆς
οὐσίας τοῦ Πατρὸς γέννημα, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ
ἀχώριστον αὐτὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς, ὁμοφυῆ δυνεὶ διὰ
τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννησθαι. Τοιοῦτος δὲ οὖν, εἰκότως
καὶ ὁμοούσιος ἂν λέγοιτο. Ἐπειτα εἰ μὴ ἐκ μετουσίως
ἐστὶν ὁ Υἱός, ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ Λόγος ἐστὶ καὶ Σοφία
τοῦ Πατρὸς, ἡ δὲ οὐσία αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς πατρι-
κῆς· ἐστὶ γέννημα καὶ ὁμοούσιος αὐτῆς, ὥσπερ καὶ τὸ
ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· λέγει δὲ ὁ Υἱός, « Ἐγὼ καὶ ὁ
Πατὴρ ἓν ἐσμεν, » καὶ « Ὁ ἐμὲ ἑωρακώς (40) ἑω-
ρακε τὸν Πατέρα » πῶς οὐκ εἰσὶν ταῦτας τὰς φωνάς;
ἢ πῶς αὐτὰς ἐκλαμβάνοντες, σώσομεν τὸ ἓν εἶναι

“ Joan. x, 30. “ Joan. xiv, 9.

(33) Regius et Felc. 3, ἀγέννητον. Editi vero et alii, ἀγέννητον.

(34) Regius codex, ἔγη.

(35) Ita Felckman. 3. in editis et aliis, τοὺς δεest.

(36) Ita editio Commeliniana et omnes manuscri-
pti. Editio Parisiensis, νοῶν, male.

(37) Editi, ἔκλιον. Regius et Felckman, 3, recte,
ἐκείνους habent. Nam loquitur hic de Patribus An-

recte scripsisse, cum illum carnis causa factum dixit
(Christus enim caro factus est), et non-factum,
quia non ex opificiis et rebus factis est, sed Filius
ex Patre : nec ignorans eos qui unum non-factum,
scilicet Patrem dixere, non quasi Verbum sit
res facta aut opificium ita scripsisse ; sed quia nul-
lam Pater habet causam ; imo potius, quia ipse
quidem Pater sit Sapientiae, opificia autem omnia
in sapientia fecerit ; cur non etiam Patres, cum eos
qui Samosatensem deposere, tam eos qui Arianam
haeresim infamia notarunt, in unum pietatis tuen-
dae studium coniungimus, imo segregamus, et quare
non potius de illis recte sentimus : quandoquidem,
uti jam dixi, priores illi solum Samosatensis so-
phisma. et ejus interpretationem spectantes, scri-
psere non esse Christum consubstantialium : hi vero
verba sane intelligentes, dixere Filium esse con-
substantialium ? Equidem cum tali de piis illis erga
Christum viris sim sententia, haec paucis conscripsi.
Quod si epistolae, quam illos scripsisse dicunt, mi-
hi copia fuisset, existimo plures deprehensurum me
fuisse causas, cur beati illi ita scribere coacti sint.
Par est enim decetque nos ita sentire, proutque
erga Patres animum servare, si tamen spuri non
sumus, et si ab illis traditiones pietatisque doctri-
nam tenemus.

48. Talem igitur Patrum fuisse mentem dicamus,
credamusque. Age vero rursum cum illis rem pla-
cide et bono animo inquiramus, deque supra dicta
mentionem faciamus : annon revera demonstrari
possit episcopos Nicææ congregatos recte sensisse ?
Si Verbum est res facta, et alienum a Patris sub-
stantia, ita ut a Patre segregetur, imo ea separatione
quæ a diversitate naturæ prodiscatur, Patri certe
consubstantialia nequaquam fuerit ; sed potius ejus-
dem naturæ, cujus res factæ, etsi illis gratia ante-
cellat. Quod si confiteamur eum non esse opificium,
sed genuinum ex Patris substantia prolem, conse-
quens sane fuerit eum inseparabilem esse a Patre,
cum sit ejusdem naturæ, utpote ab illo genitus.
Talis autem cum sit, jure consubstantialis dicatur.
Deinde si non ex participatione Filius est, sed sub-
stantia ipsa Verbum est et Sapientia Patris : hæc
autem substantia, paternæ substantiæ fetus est et
ejus similitudo, veluti splendor est similitudo lucis,
Filiusque dicit : « Ego et Pater unum sumus ” ; »
et : « Qui vidit me, vidit et Patrem ” ; » quomodo
hæ voces intelligendæ sunt ? aut qua mente eas acci-
pientes, Patrem et Filium unum esse tuebimur ? Nam

tiochenis, a quibus ait verisimile non esse vocem
ὁμοούσιον absolute et absque ulla exceptione pro-
scriptam fuisse.

(38) Felc. 3, μνημονεύοντες. Editi et alii, μνημο-
νεύσαντες. Mox Felckman, 3, ἐκείνους.

(39) Regius codex, ὁ μονογενῆς. Felc. 3, mono-
γενῆς tantum. Mox Regius codex, ὑπερβάλει.

(40) Editio Commel. mendose ἑωρακώς.

si ob dogmatum consensum, et quod Pater a Filio non dissentiat, ut dicunt Ariani, prava sane est hæc intelligendi ratio. Etenim sancti, et multo magis angeli et archangeli, huiusmodi habent cum Deo consensum, nec ulla apud ipsos est dissensio; nam qui discors fuit diabolus, e caelo cadere visus est, ut ait Dominus. Si ergo ob consensum Pater et Filius unum sunt, etiam officia quæ ita cum Deo consentient, unum cum eo fuerint, quorum quodque dicere possit: « Ego et Pater unum sumus. » Quod si absurdum hoc sit, ut verba est, necesse demum fuerit Filii et Patris unitatem secundum substantiam intelligere. Res factæ enim quantumvis cum officio suo consensum habeant: motu tantum, participatione, et mente eum habent, quem cum ille non servasset, eiecit ex caelo est. Filius autem non sit ex substantia fetus, substantia quoque ipse et, qui genuit eum, Pater unum sunt.

49. Quamobrem vocibus unitatem indicantibus æqualitatem cum Patre habere dicitur, et huic sit ut quæ 609 de Patre dicitur, eadem de Filio Scripturæ asserant: ea tamen exceptione quod ille Pater dicatur. Ipse enim Filius ait: « Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt⁶¹; » Patrique dixit: « Omnia mea, tua sunt, et tua mea⁶². » Huiusmodi est illud, « Dens: nam, » « Deus erat Verbum⁶³; » et illud, « Omnipotens: » « Hæc dicit qui est, et qui erat, et qui venturus est Omnipotens⁶⁴; » et quod sit lux: « Ego sum, » inquit, « lux⁶⁵; » quod sit creatrix causa, nam, « Omnia per ipsum facta sunt⁶⁶; » et, « Quæ video Patrem facientem, hæc et ego facio⁶⁷; » quod sit æternus: « Sempiterna enim » et quocumque ejus virtus et divinitas⁶⁸; » et, « In principio erat Verbum⁶⁹; » et, « Erat lux vera que illuminat omnem hominem venientem in mundum⁷⁰; » quod sit Dominus - « Pluit enim Dominus ignem et sulphur a Domino⁷¹; » et « Pater quidem ait: » « Ego Dominus⁷²; » et, « Hæc dicit Dominus Deus omnipotens⁷³; » de Filio autem inquit Paulus: « Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia⁷⁴. » Patri ministrant angeli, Filius autem ab ipsis adoratur: « Et adorent eum omnes angeli Dei⁷⁵. » Dicitur etiam esse Dominus angelorum, nam, « Angeli ministrabant ei⁷⁶; » et, « Mittit Filius hominis angelos suos⁷⁷; » quod honoretur sicut Pater: « Ut », inquit, « honorificent Filium, sicut honorificent Patrem⁷⁸. » Quod sit æqualis Deo: « Nou

τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν; Ἐι μὴ οὖν τῆ συμφωνίᾳ τῶν δογμάτων, καὶ τῷ μὴ διαφωνεῖν πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσι, φαῦλος ὁ τοιοῦτος νοῦς. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄγιοι (41), καὶ μᾶλλον γε ἀγγελοὶ καὶ ἀρχάγγελοι, τὴν τοιαύτην ἔχουσι πρὸς τὸν Θεὸν συμφωνίαν, καὶ οὐδέμια παρ' αὐτοῖς ἐστὶ διαφωνία. Ὁ γὰρ διαφωνήσας διδδολος ἐθεωρήθη πέπτων ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος. Οὐκοῦτο εἰ διὰ τὴν συμφωνίαν ἐν ἐστὶν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, εἴη ἂν καὶ τῶν γεννητῶν τὰ συμφωνοῦντα οὕτω πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἴποι ἂν ἕκαστος: « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. » Εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον ἄτοπον γὰρ ἐστὶν ἀλθθῶς ἀνάγκη λοιπὸν κατὰ τὴν οὐσίαν νοεῖν καὶ τὴν Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ἐνότητά. Τὰ μὲν γὰρ γεννητὰ καὶ συμφωνίαν ἔχῃ πρὸς τὸν πεποιχθέντα, ἀλλ' ἐν κινήσει καὶ μετουσίᾳ καὶ νῷ ταύτην ἔχει, ἤνπερ (42) ὁ μὴ φυλάξας ἐκβέβηται τῶν οὐρανῶν Ὁ δὲ Υἱός ἐκ τῆς οὐσίας ἂν γέννημα, οὐσία ἐν ἐστὶν (43) αὐτός καὶ ὁ γεννησας αὐτὸν Πατὴρ.

49. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἰσάῳν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ταῖς ἐνοεῖδεις φωναῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς λεγόμενα, ταῦτα καὶ ἐπὶ Υἱοῦ λέγουσιν αἱ Γραφαί, χωρὶς μόνον (44) τοῦ λέγεσθαι αὐτὸν Πατέρα. Αὐτός γὰρ εἶπεν ὁ Υἱός: « Πάντα, ἕσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶ: » τῷ τε Πατρὶ εἶπε: « Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ: οἷον τὸ, Θεός. » Θεός γὰρ (45) « ἦν ὁ Λόγος: » τὸ, Παντοκράτωρ. » Τάδε λέγει ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος ὁ Παντοκράτωρ: » τὸ εἶναι φῶς: « Ἐγὼ εἰμι, » φησὶ, « τὸ φῶς: » τὸ δημιουργικὸν αὐτίον: « Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο: » καὶ, « Ἄ βλέπω τὸν Πατέρα ποῦσιν, ταῦτα καὶ γὰρ ποῦσιν: » τὸ εἶναι ἀθάτον: « Ἡ τε » γὰρ « ἀθῖος αὐτοῦ δόναμις καὶ θεοτήτης (46), » καὶ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » καὶ, « Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον: » τὸ εἶναι Κύριος: « Ἐβριξε γὰρ Κύριος θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου: » καὶ ὁ μὲν Πατὴρ φησιν: « Ἐγὼ Κύριος, » καὶ, « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός (47) ὁ παντοκράτωρ: » περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ ὁ Παῦλος φησιν: « Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. » Καὶ τῷ μὲν Πατρὶ λειτουργοῦσιν ἀγγελοὶ ὁ δὲ Υἱός προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν: « Καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἀγγελοὶ Θεοῦ. » Λέγεται δὲ εἶναι (48) καὶ Κύριος ἀγγέλων: « Διχρόνουν » γὰρ « αὐτῷ οἱ ἀγγελοὶ: » καὶ, « Ἀποστείλει ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ: » τὸ τιμᾶσθαι ὡς τὸν Πατέρα: « Ἰνα » γὰρ, φησὶ, « τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα: » τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ: « Οὐχ (49) ἄραγαμὸν ἠγήσαντο τὸ εἶναι ἴσα

⁶¹ Joan. xvi, 15. ⁶² Joan. xvii, 10. ⁶³ Joan. i, 1. ⁶⁴ Apoc. i, 8. ⁶⁵ Joan. viii, 12. ⁶⁶ Joan. i, 3. ⁶⁷ Gen. v, 19. ⁶⁸ Rom. i, 20. ⁶⁹ Joan. i, 1. ⁷⁰ Joan. i, 9. ⁷¹ Gen. xix, 24. ⁷² Malach. iii, 6. ⁷³ Gen. xvi, 4. ⁷⁴ I Cor. vii, 6. ⁷⁵ Hebr. i, 6. ⁷⁶ Math. iv, 11. ⁷⁷ Math. xxiv, 31. ⁷⁸ Joan. v, 23.

(41) Felc. 3, καὶ γὰρ οἱ ἀγγελοὶ, male.

(42) Sic Felc. 3, recte. Editi et cæteri, ὡσπερ.

(43) Sic Felc. 3. In editis vero, καὶ ἐν ἐστὶ. Ibid. Felckm. 3, ἐν ἐστὶ γεννησάντα αὐτὸν Πατέρα ταῖς ἐνοεῖδ., omissis quibusdam.

(44) Sic Felckm. 3. At editi et cæteri habent μόνου.

(45) Regius codex, Καὶ Θεός γὰρ. Mox Felck. 3, τὸ, ὁ Παντοκράτωρ. Paulo post ὁ deest in Regio ante

ἐρχόμενος.

(46) Ita legitur in Regio et in Græco Scripturæ textu. Editi, καὶ ἡ θεότης. Felckman. 3, καὶ ἡ θεότης.

(47) Ὁ Θεός deest in Felckm. 3.

(48) Sic Felckm. 3 Regius, λέγεται εἶναι. Edit., λέγεται γὰρ εἶναι.

(49) Regius codex, ἴσα Θεῷ: τὸ εἶναι 2ξ, omissis mediis.

θεῶν· τὸ εἶναι ἐξ ἀληθινοῦ ἀλήθειαν, καὶ ἐκ ζώντος ζωῆν, ὡς ἀπὸ πηγῆς ὕδατος (50) τοῦ Πατρὸς, τὸ ζωοποιεῖν τὸν Υἱὸν καὶ ἔχειραν τοὺς νεκροὺς ὡπερ ὁ Πατὴρ· οὕτως γὰρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς γέγραπται· Ὁ Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἰς ἔστι· καὶ, ὁ Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν· περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ Κύριος, καὶ, Ἐπέκρανε ἡμῖν, καὶ, Ὁρῆσεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών· πάλιν τε (51) περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ φησὶ ὁ Ἡσαΐας· Ὁ Τίς Θεός, ὡπερ σὺ, ἐξαίρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας· ὁ δὲ Υἱὸς ἔλεγεν οἷς ἤθελον· Ἐφώνηται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι (52)· ὅτε καὶ τῶν Ἰουδαίων παραλογίζων, ἔργῳ τὴν ἀρεσκὴν εἰδείκνυε, λέγων τῷ παραλογιστῷ· Ἐγχεῖται, ἄρον τὸν κρῆβάτιόν σου, καὶ ὑπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. καὶ περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ ἔλεγεν (53) ὁ Παῦλος· Ἐπὶ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων· περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ ὁ μὲν Δαβὶδ ἐφάλλεν· Ἄρατε πύλας, εἰ ἀφροντες, ὄμω (54), καὶ ἐπέσθητε, πύλας αἰώνιας, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· ὁ δὲ Δανιὴλ ἠκούσεν· Ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνια, καὶ, Ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφραθήσεται. καὶ ὁ Διῶς ἄν εὐρεῖς περὶ τοῦ Πατρὸς λεγόμενα, τοσαῦτα ἂν εὐρεῖς καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ λεγόμενα, χωρὶς μόνου τοῦ εἶναι αὐτὸν Πατέρα, καθάπερ εἴρηται.

50. Εἰ μὲν οὖν ἄλλην ἀρχὴν ἐνθυμηταί τις, καὶ ἄλλον Πατέρα διὰ τὸ ἰσάζον τῶν λεγομένων, μακρὸν δὲ ἐνθύμημα· εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐν εἰκόνι καὶ χαρακτῆρι τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ, λογιώμεθα (55) εὐμένως, εἰ ἐξήν οὐσία τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας δεκτικῆ τῶν τοιούτων ἐστὶ· καὶ εἰ ὁ τοιούτος ἐτεροφυῆς καὶ ἀλλοτριούσιος (56) ἐστὶ, καὶ οὐχ ὁμοούσιος τοῦ Πατρ. Εὐλαβητέον γὰρ μὴ τὰ τοῦ Πατρὸς ὄντα μεταφέροντες ἐπὶ τὸ ἀνομοιοσύσιον αὐτῶν, καὶ ἐν ἀνομοιογενεῖ καὶ ἀλλοτριουσίῳ χαρακτηρίζοντες τὴν τοῦ Πατρὸς (57) θεότητα. ἐξήν μὲν ἄλλην εἰσαζόμενον οὐσίαν, δεκτικὴν τῶν τῆς πρώτης οὐσίας ἰδιωμάτων, ἐντραπῶμεν δὲ ὅπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντες· Ἐν δόξαν μου ἔτερόν σου ὄσω· καὶ ἐρεθισμένον προσκυνούντες τῷ ἑτέρῳ σου ὄσω, καὶ νομισθῶμεν εἶναι τοιούτους, οἳ ἦσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι λέγοντες· Ἐὰν τί σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιῆς σεαυτὸν (58) θεόν; ὅτε καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος μεταφέροντες, ἐδλασθήμεν λέγοντες, ὅτι· Ἐν Βεελζεβούλ ἐπέβηκε τὰ δαιμόνια. Εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπές, ὅλον, ὅτι (59) οὐχ ἀνομοιοσύσιος ἂν

⁵⁰ Philipp. II. 6. ⁵¹ Deut. VI. 4. ⁵² Psal. CXLIX. 1. ⁵³ I. Tim. I. 25. ⁵⁴ Matth. IX. 5. ⁵⁵ Marc. II. 11. ⁵⁶ Dan. VII. 14. ⁵⁷ Isa. XLII. 8. ⁵⁸ Joan. I. 33. ⁵⁹ Luc. XI. 15.

(50) Sic editio Comm. Basil. et Regius secunda manu, nam prima hntos habet. Felckm. 3, ὡς πηγῆς ὕδατος, non male.

(51) Sic Reg. codex et Felckm. 3. Editi vero, καὶ πάλιν τε. Mox Felckm. 3, μὲν τοῦ Υἱοῦ. Editi et cæteri, μὲν τοῦ Θεοῦ.

(52) Felckmanni 3, Ἀφώνηται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου.

(53) Sic Regius et Felckmanni 3. Editi, ἔγραψεν.

(54) Ita Regius, Basil. et editi. Paris. Edit. vero

rapinam arbitratus esse se æqualem Deo⁵⁰· quod sit ex vero veritas, ex vivente vita, ut qui revera ex Patris fonte emanaverit: quod Filius vivificet et suscitet mortuos sicut Pater, ita enim legitur in Evangelio. Et de Patre quidem scriptum est: « Dominus Deus tuus, unus Dominus est⁵¹ »; et: « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram⁵² »; de Filio autem, « Deus Dominus et illuxit nobis⁵³ »; et, « Videbitur Deus deorum in Sion⁵⁴ ». Et rursum de Deo quidem ait Isaias: « Quis Deus, ut tu, tollens iniquitates, et superans injustitias⁵⁵ »; Filius vero dicebat, quibus placuit ipsi: « Dimittuntur tibi peccata tua⁵⁶ »: quo tempore Judeis murmurantibus, opere illam remissionem comprobavit, dicens paralytico: « Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam⁵⁷ ». De Deo quoque dixit Paulus: « Regi sæculorum⁵⁸ »; de Filio autem David cecinit: « Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ⁵⁹ »; Daniel vero hæc audivit: « Regnum ejus, regnum sempiternum⁵⁹ », et, « Regnum ejus non corrumpetur⁵⁹ ». Denum quæcumque de Patre dicta repereris, tot tantaque de Filio dicta deprehendes, ea solum exceptione, quod ipse non sit Pater, ut dictum superius est.

50. Si quis igitur aliud principium et alium Patrem excogitet, eo quod æqualia sint quæ dicuntur, insanum certe illud commentum. Si autem quia Filius ex Patre est, omnia quæ Patris sunt (ut in imagine et charactere) Filii sunt: æquo animo cogitemus, num substantia aliena a Patris substantia, istiusmodi rerum capax sit: et si, qui talis est, diversæ nature, et alienæ substantiæ sit, et non potius Patri consubstantialis. Cavendum enim, ne quæ Patris propria sunt transferentes ad illud, quod ei substantia dissimile est, et ne in eo qui dissimilis natura, et alienus substantia est, Patris divinitatem designantes, extraneam aliam inducamus substantiam, primæ substantiæ proprietatum capacem: pudoreque afficiamur ab ipso Deo dicente, « Gloriam meam alteri non dabo⁵⁰ », et deprehendamus alienum adorare, talesque habeamur, quales olim fuere Judæi, qui aiebant: **610**: Quare tu, homo cum sis, facis teipsum Deum⁵¹? cum illi ea quæ Spiritus erant alio transferentes, blasphemarent his verbis: « In Beelzebule eiecit dæmonia⁵² ».

⁵⁰ Psal. CXVII. 27. ⁵¹ Psal. LXXXIII. 8. ⁵² Isa. I. Tim. I. 17. ⁵³ Psal. CXXII. 7. ⁵⁴ Dan. III. 100. ⁵⁵ Luc. XI. 15.

Comm., ὄμων.

(55) Regius codex, λογιώμεθα.

(56) Ita Regius atque sic scribendum, similiterque infra ἀνομοιοσύσιον, et ἀλλοτριουσίῳ. Editi, ἀλλοτριούσιον, ἀνομοιοσύσιον, ἀλλοτριουσίῳ, mendose.

(57) Sic omnes manuscripti. Editi vero, Πατέρως.

(58) Felckm. 3, ἐαυτὸν. Ibid. omnes manuscripti, δε. Edit. vero Paris., ὅτι.

(59) Sic Reg. et Felckm. 3. Edit. vero, δηλονότι. Ibid. Reg., ἀνομοιοσύσιος. Editi, ἀνομοιοσύσιος.

Quod si illud indecorum est, certe non dissimilis substantiæ fuerit Filius, sed consubstantialis Patri. Etenim si quæ Patris sunt, naturaliter Filii sunt, ipseque Filius ex Patre est, et propter hujusmodi unitatem divinitatis et naturæ, ipse et Pater unum sunt, et qui vidit Filium vidit et Patrem, merito a Patribus dictus est consubstantialis: neque enim qui alterius esset substantiæ, talia habere posset.

51. Rursum si, prout supra diximus, non ex participatione sit Filius: sed officia quidem omnia ex participatione Dei gratiam habeant, ipse vero Patris sapientia et Verbum sit, quicum communia habet omnia: certe cum sit ipse id quo Pater deificat et illuminat, in quo scilicet omnia deificantur et vivificantur, non alienæ a Patre substantiæ est sed consubstantialis. Hujus enim participatione Patris participes edicimur, eo quod ipse proprium Patris sit Verbum. Unde si ipse quoque ex participatione esset, et non ex se substantialis divinitas et imago Patris, non deificaret alios, cum et ipse deificatus esset. Non enim fieri potest eum qui ex participatione habet, id cuius participes est aliis impartire: quod enim ille habet, suum non est, sed ejus qui dedit, et quod accepit, vix sibi sufficientem gratiam accepit. Causam tamen cur quidam, ut fertur, consubstantiale respiciant, sincere examinemus, an non magis ex illa ipsa Filii Patri consubstantialis ostendatur. Aiunt igitur, ut vos scriptistis, Filium Patri consubstantialem dici minime debere, quia qui dicit consubstantialem, tria dicit, substantiam aliquam, quæ prius subiaceat, et eos qui ex illa geniti sunt esse consubstantiales: atque hinc concludunt: Si ergo Filius sit Patri consubstantialis, necesse est prius subiacere eorum substantiam ex qua geniti sint, et non esse illum Patrem, hunc Filium, sed ambos fratres. Hæc tamen ethnicorum sunt explicationes, nosque nihil eorum egemus ratiocinis: nihilominus videamus utrum illa consubstantialia, quæ cum ex prius intellecta substantia sint, fratres dicuntur, sibi mutuo, an substantiæ ex qua orta sunt, sint consubstantialia. Si enim sibi mutuo; diversæ ergo substantiæ, ac dissimilia erunt substantiæ a qua ortum duxerunt: opponitur enim consubstantiali, quod est ex diversâ substantia. Quod si utrumque consubstantiale sit substantiæ a qua ortum duxit, nam id certe quod ex alio nascitur ei qui se genuit est consubstantiale; non ultra sunt quærendæ tres substantiæ: sed id solum investigandum, num hoc vere ex illo sit. Nam etsi contingat non esse duos fratres, sed unicum ex illa substantia ortum esse: eo quod alter non sit, nequaquam qui natus est, diversæ sub-

Α εφη ὁ Υἱός, ἀλλὰ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ: καὶ γὰρ εἰ τὰ τοῦ Πατρὸς φυσικῶς τοῦ Υἱοῦ ἔστιν, αὐτὸς τε ὁ Υἱός ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔστι, καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἐνότητα τῆς θεότητος καὶ τῆς φύσεως αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν εἰσι, καὶ ὁ ἑωρακῶς τὸν Υἱὸν εἶρακε τὸν Πατέρα, εἰκότως ἐλέγχθη παρὰ τῶν Πατέρων ὁμοούσιος: οὐ γὰρ ἑτεροουσία τὸ τοιαῦτα ἔχειν ἐστὶ.

51. Πάλιν τε εἰ, καθὰ προείπομεν, οὐκ ἐκ μετουσίως ἔστιν ὁ Υἱός: ἀλλὰ τὰ μὲν γενετὰ πάντα ἐκ μετουσίας ἔχει τὴν παρὰ Θεοῦ χάριν, αὐτὸς δὲ τῷ Πατρὶ σοφία καὶ Λόγος ἔστιν, οὐ μετέχει τὰ πάντα· ὅλον, ὅτι (60) αὐτὸς ὢν τὸ θεοποιῦν καὶ φυσικτικῶς τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα θεοποιεῖται καὶ ζωοποιεῖται, οὐκ ἀλλοτριουσίως (61) ἔστι τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὁμοούσιος. Τοῦτου γὰρ μεταλαμβάνοντες, τοῦ Πατρὸς μετέχομεν, διὰ τὸ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἴσον τὸν Λόγον. Ὅθεν εἰ ἦν ἐκ μετουσίας καὶ αὐτός, καὶ μὴ (62) ἐξ αὐτοῦ οὐσιώδης θεότης καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἂν ἐθεοποίησεν θεοποιούμενος καὶ αὐτός. Οὐ γὰρ οἶόν τε τὸν ἐκ μετουσίας ἔχοντα μεταδίδοντα τῆς μεταλήψεως ἑτέροις, ὅτι μὴ αὐτὸ ἔστιν ὃ ἔχει, ἀλλὰ τοῦ δευκωτός, καὶ ὃ εἶλαβε, μάλιστα τὴν ἀρχουσαν αὐτῷ χάριν εἶλαβε. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐξ ὧν, εἰ ἦν τινας, ὡς λέγεται, παρατινύονται τὸ ὁμοούσιον, ἐξετάσμεν ἀληθῶς, μὴ ἄρα μᾶλλον ἐκ ταύτης ὁμοουσίας δεκνύνται ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ. Φασὶ τοίνυν, ὡς ὑμεῖς ἐγράψατε, μὴ χρῆναι λέγειν ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον τρία λέγει, οὐσαν τινὰ προὑποκειμένην, καὶ τοὺς ἐκ ταύτης γεννομένους (63) ὁμοουσίους εἶναι καὶ ἐπιλέγουσιν Ἐάν οὖν ὁ Υἱὸς ὁμοούσιος ἦ τῷ Πατρὶ, ἀνάγκη προὑποκεῖσθαι αὐτῶν οὐσίαν, ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν, καὶ μὴ εἶναι τὸν μὲν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν, ἀλλ' ἄμφοτέρους ἀδελφούς. Ταῦτα εἰ καὶ Ἑλλήνων εἰσὶν ἐρμηνεύεται, καὶ οὐκ ἀναγκαῖα ἦν τὰ παρ' ἐπειρῶν ἀλλ' ἴσμεν τὰ εἰρημμένα τὰ ὁμοούσια, τὰ ἐκ τῆς προνοουμένης (64) οὐσίας ἀδελφά, πότερον ἑαυτῶν εἰσὶν ὁμοούσια, ἢ τῆς οὐσίας ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν· εἰ μὲν γὰρ ἑαυτῶν, ἑτεροουσία καὶ ἀνόμοια ἔσται πρὸς τὴν γεννήσασαν αὐτὰ οὐσίαν ἀντίκειται γὰρ τῷ ὁμοουσίῳ τὸ ἑτεροούσιον· εἰ δὲ τῆς γεννήσασῃς αὐτὰ οὐσίας ἔστιν ἑκαστον ὁμοούσιον, ὅλον, ὅτι (65) τὸ ἐκ τίνος γεννώμενον ὁμοούσιον ἔστι τῷ γεννήσαντι· καὶ οὐκέτι χρὴ ζητεῖν τρεῖς οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ζητεῖν, εἰ τότε ἀληθὲς ἐκ τοῦτέ ἐστι. Κἂν γὰρ συμβῆ μὴ εἶναι δύο ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ μόνον ἓνα ἐξ ἐκείνης τῆς οὐσίας γενέσθαι, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἑτερον, ἀλλοτριουσίως (66) ἀν' ἑαυτῆς ὁ γεννηθεῖς: ἀλλὰ καὶ μόνος ὢν, εἴη ἂν καὶ αὐτός ὁμοούσιος τῷ γεννήσαντι. Ἐπεὶ εἰ ἂν ἐπινοίωμεν περὶ τῆς (67) θυγατρὸς τοῦ Ἰεφθά, ὅτι μονογενῆς ἦν· καὶ οὐκ ἦν, ὁριστῶν, ἐκ τοῦ

(60) Sic Regius. Editi, δηλονότι. Ibid. Felckm. 3, αὐτό.

(61) Sic Regius. Editi vero, ἀλλοτριουσίως.

(62) Felckman. 3, καὶ αὐτός. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ὅμως, multis prætermisiss.

(63) Felckman. 3, γεννομένους. Paulo post, Regius

et Felckman. 3, Ἐάν οὖν ὁ Υἱός. In editis οὖν deest.

(64) Felckm. 3, προειπομένης.

(65) Sic Regius et Felckm. 3. Editi, δηλονότι.

(66) Sic Regius. Editi, ἀλλοτριουσίως.

(67) Ita Regius codex. In edito. vero, τῆς, et mox τοῦ deest: in Felckm. 3, τῆς tantum.

τέκνον αὐτῶν, » καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ δὲ τῆς χήρας, ὃν ἔχειεν ἐκ νεκρῶν ὁ Κύριος, ὅτι καὶ αὐτὸς οὐκ εἶχεν ἀδελφόν, ἀλλὰ μονογενῆς ἦν· ἄρα (68) οὐκ ἔην ὁμοούσιος ἑκαστος αὐτῶν τῶ γεννήσαντι; καὶ μὴ ἦσαν τέκνα γὰρ ἦσαν· καὶ τοῦτο τέκνον ἰδίον ἐστὶ πρὸς γονεάς. Οὕτω καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας εἰπόντες (69) οἱ Πατέρες, εἰκότως καὶ ὁμοούσιον εἰρήκασι· ταύτην γὰρ ἔχει καὶ τὸ ἀπαύγαγμα δόναμιν πρὸς τὸ φῶς. Ἐπειτα δὲ τοῖσδε μὴδὲ τὴν κτίσιν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γεγενῆσθαι. Οἱ γὰρ κατὰ πάθος γεννῶντες ἄνθρωποι, αὐτοὶ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται, καὶ ἄλλως οὐκ ἂν δύναιτο ποιεῖν· εἰ δὲ τὸ κτίσιν οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ, πολλῶν μᾶλλον οὐδὲ τὸ γενεῖν ἀνθρωπίνως πρέπει νοεῖν ἐπὶ Θεοῦ, οὐδὲ τὸ ὁμοούσιον συμπτωτικῶς ἐκλαμβάνειν, ἀλλ' ἀναχωρεῖν δεῖ ἀπὸ (70) τῶν γεννητῶν, καὶ ἀποτιθέντας κάτω πῶς τὰς ἀνθρωπείνας εἰκόνας καὶ πάσας ἀπλῶς τὰς αἰσθήσεις, ἀνίεναι ἐπὶ τὸν Πατέρα, μὴ λάθωμεν ἀραιρούοντας τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ προστιθέντες τοῖς ἑαυτοῦ κτισμασι.

52. Καὶ ἄλλως δὲ, εἰ μὴν Πατέρα καὶ Υἱὸν ὁμολογούοντας, δύο τινὰς ἀρχάς, ἢ δύο Θεοὺς, καθάπερ Μαρκίων καὶ Ὑβαλιαντίους, λέγομεν, ἢ ἕτερον τινα τρόπον θεότητος ἔχειν τὸν Υἱὸν, καὶ μὴ εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν, διὰ τὸ ἔξ αὐτοῦ πεφυκέναι· ἔστιν ἀνόμοιος· εἶναι γὰρ εἰσι παντάπασι ἀλλήλων αἰ τοιαῦται οὐσίαι· εἰ δὲ μίαν οἴδαμεν καὶ μόνην θεότητα τὴν τοῦ Πατρὸς, τοῦτο τε λέγον καὶ Σοφίαν εἶναι τὸν Υἱὸν, καὶ οὕτω πιστεύοντες οὐ λέγομεν δύο Θεοὺς, τὴν τε ἐκότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα οὐκ ὁμοιώσει διδασκαλίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀληθείαν (71) φρονούμεν· ὥστε διὰ τοῦτο μὴ λέγουν δύο Θεοὺς, ἀλλ' ἓνα Θεόν, ἐκὸς ὄντος εἰδούς θεότητος, ὡς ἐστὶ τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγαγμα· τοῦτο γὰρ ὤφθη τῶ πατριάρχῃ Ἰακώβ, καὶ φησὶν ἡ Γραφή· Ἐνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἠνίκα παρῆλθε εἰς εἶδος τοῦ Θεοῦ· καὶ (72) τοῦτο θεωροῦντες οἱ ἅγιοι προφήται καὶ νοοῦντες, τίνας ἐστὶν Υἱὸς καὶ εἰκὼν, Ἐγένετο Ἄλογος Κυρίου πρὸς μὴ ἀλογούμενον Πατέρα, ἐθάρρουν εἰπεῖν· Ὁρθῆ μοι ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ (74) Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Τοῦτο δὲ οὕτως ὄντος, διὰ τί τὸν ἓνα ὄντα πρὸς τὸν Πατέρα καὶ φωνούμενον, ὡς ἐστὶν ὁ Πατὴρ (75), κατὰ τὴν ὁμοίτητα καὶ μίαν θεότητα, εὐλαδοῦμεθα εἰπεῖν ὁμοούσιον; Εἰ μὴν γὰρ, ὡς περὶ εἴρηται πολλάκις, οὐκ ἔχει τὴν ἰδιότητα τῆς πατρικῆς οὐσίας, οὐδὲ τὴν ἐμφέραν ὡς Υἱὸς, καλῶς εὐλαδοῦμεθα· εἰ δὲ τοῦτο

stantiz dicatur; sed, licet solus sit, erit tamen et ipse ei qui se genuit consubstantialis. Alioqui quid dixerimus de filia Jephthe, quæ ningenita erat: « Et non habebat, » ait, « alios liberos⁶⁸; » et de filio viduz quem Dominus ex mortuis suscitavit, qui et ipse fratrem non habebat, sed unigenitus erat⁶⁹: an uterque ei qui se genuerit consubstantialis non erat? Erant plane, nam liberi erant: idque proprium liberis est erga parentes suos. Sic cum Patres Dei Filium 611 ex ejus substantia dixerint, merito et consubstantialem dixerunt: hanc enim vim et proprietatem habet quoque splendor ad lucem. Hinc autem sequitur, neque creatas res ex non existente factas esse. Homines enim ipsi qui cum passione aliqua gignunt, in subjacente materia operantur, nec aliter quidquam facere poterunt. Quod si ereandi modum in Deo non humano more intelligimus, multo minus gignendi in ipso intelligere humano more debemus, neque corporeo modo consubstantiale accipere. Sed recedendum nobis est a rebus factis, ac depositis humanis imaginibus, omnibusque omnino sensibus, ad Patrem ascendere, ne inscii Filium a Patre auferamus, eumque rebus a se creatis adjungamus.

52. Rursum si Patrem et Filium confitentis, duo principia, aut duos Deos dicimus, quemadmodum Marcion et Valentinus; aut Filium, quemdam alium divinitatis modum habere, et non esse imaginem et figuram Patris, quod ex ipso genitus sit: esto dissimilis; nam alienæ inter se prorsus sunt istiusmodi substantiæ. Quod si unam agnoscimus et solam Patris divinitatem, hujusque Verbum et Sapientiam Filium esse, et hoc credentes, duos tamen Deos minime dicimus, unitatemque Filii cum Patre non doctrinæ similitudine, sed secundum substantiam, et revera consistere sentimus, ita ut propterea non duos Deos, sed unum dicamus, cum una sit species divinitatis, ut est lux et splendor; illa enim patriarchæ Jacob visa est, atque Scriptura: « Ortus est autem illi sol, postquam transiit species Dei⁷¹. » Hoc cum viderent sancti prophætæ, ac intelligerent eujusnam sit ille Filius et imago, aiebant: « Factum est Verbum Domini ad me^{72, 73}, » cumque Patrem in eo visum revelatnmque cognoscerent, fidenter dicebant: « Visus est mihi Deus patrum nostrorum, Deus Abraam, et Isaac et Jacob⁷⁴. » Cum igitur ita se res habeat, cur enim qui unus est cum Patre, et talis apparet qualis est Pater, secundum similitudinem atque unam divinitatem, veremur dicere consubstantialem? Si enim, quemadmodum sæpius dictum est, nullam habet ut Filius proprietatem similitudinemque cum paterna substantia, ea voce uti recte veremur. Sin autem ille est

⁶⁸ Jud. xi, 34. ⁶⁹ Luc. vii, 12. ⁷⁰ Gen. xxxii, 31. ^{71, 72} Isa. xxxviii, 4; Jer. i, 2, 4, 11, etc.

⁷³ Exod. iii, 16.

(68) Felckm. 3, ἄρα.

(69) Felckm. 3, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἰπόντες. Infra idem post εἰρήκασι, subiungit, Ἐπειτα δὲ, omissis intermediis.

(70) Sic Regius codex, Felckman. vero 3, ἀλλ' ἀναχωρεῖν ἀπὸ. Editi, ἀλλ' omisso, ἀναχωρεῖν δεῖ ἀπὸ.

(71) Felckm. 3, ἀλφθειαν.

(72) Ita Regius. In editis vero καὶ deest.

(73) Felckm. 3 habet καὶ ante γινώσκοντες.

(74) Ita Regius et Felckm. 3. In edit. καὶ deest ante Ἰσαάκ.

(75) Sic Felckm. 3 et edit. Paris. At Regius et edit. Comm. ὡς ἐστὶ, Πατέρα.

Patri propria vis illuminatrix et creatrix, sine qua nec creat, nec cognoscitur (omnia enim per ipsum et in ipso consistunt), cur rem intelligentes, recusamus vocem id significantem proferre? Quid enim esse ejusdem naturæ esse cuius Pater, nisi esse illi consubstantialia? Non enim alienum Deus veluti ministro egens Filium assumpsit; neque officia Creatori sunt dignitate paria, ut perinde illa atque ipse honorentur, aut, ut putandum sit, ea et Patrem unum esse. Alioquin ausit quis hæc dividere, ac dicere solem et splendorem duo esse lumina, aut diversam aliquam substantiam, aut splendorem solis accidens esse, et non simplicem ac purum solis partem; ita ut duo quidem sint sol et splendor, una tamen lux, eo quod ille a sole oriatur. Cum huiusmodi sit, imo magis inseparabilis natura Filii a Patre, et cum divinitas Filio non acciderit, sed paterna divinitas in Filio sit; ita ut qui videt Filium, in ipso Patrem videat, cur qui huiusmodi est, non dicatur consubstantialis?

53. Sat quidem hæc sunt, quæ vobis saneant, ut non accusetis eos qui dixere Filium esse Patri consubstantialem. Attamen ipsam consubstantialis vocem secundum se explanemus, ut comperiamus utrum hæc **612** vox, consubstantialis, usurpanda sit, et si propria sit dictio, atque congruenter de Filio dicatur. Nam ipsi scitis, et nemo dubitaverit, simile non de substantiis, sed de figuris et qualitatibus dici. De substantiis enim, non similitudo, sed identitas dici debet. Homo igitur hominis similis dicitur, non secundum substantiam, sed secundum habitum et figuram: quod ad substantiam enim ejusdem naturæ sunt. Rursus homo canis nequam dissimilis dicitur, sed diversæ naturæ: ergo quod ejusdem naturæ est, etiam consubstantialia est; et quod diversæ naturæ, diversæ etiam substantiæ. Quapropter qui dicit similem secundum substantiam, ex participatione similem dicit: similitudo enim est qualitas, quæ substantiæ accidere potest. Hoc autem officium proprium fuerit; ea enim ex participatione Deo similia efficiuntur. Nam « cum, » ait, « apparuerit ille, similes ei erimus, » similes scilicet non substantia, sed filiorum adoptione, quam per eum participamus. Si igitur eum ex participatione Filium dicitis, dicitur a vobis substantia similis: sed si ita appellatur, nec veritas, nec lumen ullatenus, nec naturæ Dens erit. Nam quæ ex participatione sunt, non vere, sed similitudine veritatis similia dicuntur; ita ut quod participatur, a participantibus decidere et tolli possit: hoc autem creatis rebus atque officiiis pro-

ἔστι τὸ φωτιστικὸν καὶ δημιουργικὸν τὸ ἰδιαίτερον τοῦ Πατρὸς, οὐ ἄνευ οὐτε δημιουργοῦ, οὐτε γινώσκου-
ται: (πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε)·
διὰ τί, τὸ πρῶτον νοοῦντες, παραιτούμεθα τὴν τοῦτο
σημαίνουσαν λέξιν ἐπει; Τί γὰρ ἐστὶ τὸ οὕτως
ὁμοφυὲς τῷ Πατρὶ ἢ ὁμοούσιον αὐτοῦ; Οὐ γὰρ ἄλλο-
τριον ὡς ἄποργου δεόμενος προσελάβετο ὁ θεὸς τὸν
Υἱόν, οὐδὲ τὰ ποιήματα ἰσάξια τοῦ κτίσαντος, ὥστε
επιλάσθαι ταῦτα ὡς ἐκείνων, ἢ νομίζειν, ὅτι ταῦτα
καὶ ὁ Πατὴρ ἐν εἶσιν. Ἡ τολμησάτω τις διαλεῖν, καὶ
ἐπει, δύο φῶτα εἶναι τὸν ἥλιον καὶ τὸ ἀπαύγασμα,
ἢ ἑτέραν τινὰ εἶναι οὐσίαν, ἢ ὅτι ἐπισυμβέθηκε τὸ
ἀπαύγασμα, καὶ μὴ ἀπλοῦν εἶναι καὶ καθαρὸν γέν-
νημα ἐκ τοῦ ἡλίου τοῦτο· ὥστε δύο μὲν εἶναι ἥλιον
καὶ ἀπαύγασμα, ἐν δὲ τὸ φῶς, διὰ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου
εἶναι τοῦτο γέννημα. Τσαυτὴς δὲ οὕτως καὶ μάλλον
ἀδαιρέτου τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ (76) πρὸς τὸν Πα-
τέρα, καὶ οὐκ ἐπισυμβάσης τῆς θεότητος τῷ Υἱῷ,
ἀλλὰ τῆς πατρικῆς θεότητος οὕσης ἐν τῷ Υἱῷ, ὥστε
τὸν ἑωρακῶτα τὸν Υἱὸν ὄρῶν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, διὰ
τί ὁ τοιοῦτος μὴ ἂν λέγοιτο ὁμοούσιος;

53. Ἔστι μὲν (77) οὐκ ἰκανὰ καὶ ταῦτα πείσαι
ὑμᾶς, μὴ κατηγορεῖν τῶν εἰρηκότων, ὁμοούσιον εἶ-
ναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ· καὶ αὐτὴ δὲ ὁμοῦς τὴν τοῦ
ὁμοούσιου λέξιν καθ' ἑαυτὴν ἐξετάσωμεν, ἵνα γνῶ-
μεν, εἰ χρὴ λέγειν ὅμοῦς ὁμοούσιον, καὶ εἰ κυρία
λέξις ἐστὶ, καὶ ἀρμολόγους ἐστὶν αὐτὴ ἐπὶ Υἱοῦ λε-
γομένη. Ὁρίσθε γὰρ καὶ ὁμοίς, καὶ οὐδ' ἂν τις ἀμφι-
βάλλοι (78), ὅτι τὸ ὅμοιον οὐκ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ'
ἐπὶ σχημάτων καὶ ποιότητων λέγεται ὅμοιον ἐπὶ γὰρ
τῶν οὐσιῶν οὐχ ὁμοίους, ἀλλὰ ταυτοῦς ἂν λεχθεῖη.
Ἄνθρωπος γοῦν ἀνθρώπου ὅμοιος λέγεται, οὐ κατὰ
τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν (79) χα-
ρακτήρα· τῆ γὰρ οὐσία ὁμοφυὲς εἶσι. Καὶ πάλιν
ἄνθρωπος κυνὸς οὐκ ἀνόμοιος (80) λέγεται, ἀλλ' ἑτε-
ροφυῆς· οὐκοῦν τὸ μὲν ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον, τὸ δὲ
ἑτεροφυὲς καὶ ἑτεροούσιον. Διὸ καὶ ὁ λέγων ὅμοιον κατ'
οὐσίαν ἐκ μετουσίας τοῦτο λέγει ὅμοιον. Τὸ γὰρ ὅμοιον
ποιότης ἐστὶν, ἥτις τῆ οὐσίᾳ προσγένοι' ἂν. Τοῦτο δὲ
τὸν ποιημάτων ἴδιον ἂν εἴη· ταῦτα γὰρ ἐκ μετοχῆς
ὁμοιοῦται τῷ θεῷ. εἰ Ὅταν γὰρ, φησὶ, εἰ φανερωθῆ,
ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅμοιοι ὁλησόντι οὐ τῆ οὐσίᾳ,
ἀλλὰ τῆ υἰότητι, ἥς μεταλαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ.
Εἰ μὲν οὖν καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ μετουσίας λέγετε, λε-
γίσθω μὲν παρ' ὁμῶν ὁμοούσιος (81). Οὐκ ἐστὶ
μῆντοι λεγόμενος οὕτως ἀληθεῖς, οὐδὲ ὅμοιος φῶς,
οὐδὲ φύσει θεός. Τὰ γὰρ ἐκ μετουσίας οὐκ ἀληθεῖς,
ἀλλ' ὁμοιοῦσι τῆς ἀληθείας λέγεται ὅμοια, ὥστε καὶ
μεταπίπτειν, καὶ ἀφαιρεθῆσαι δύνασθαι ἀπὸ τῶν μετ-
εχόντων τὴν μετρίτην. Τοῦτο δὲ πάλιν ἴδιον τῶν
κτισμάτων καὶ ποιημάτων ἐστὶν. Οὐκοῦν εἰ τοῦτο
θεοπαν, οὐκ ἂν εἴη ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ φύσει καὶ

¹ I Joan. iii, 2.

(76) Τοῦ Υἱοῦ δεest in Felckm. 3.

(77) Felckman. 3, Ἔστι μὲν οὖν. Mox Regius, ἡμᾶς.

(78) Regius codex. ἀμφιβάλλοι.

(79) Τὸν δεest in Regio.

(80) Ita Felckm. 3 et Regius, qui tamen prima

manu habuit, ἂν ὅμοιος, ut legitur in editis. Ibid. Regius, λέγεται, recte. Edit., λέγεται. Mox Felck. 3, οὐκ οὖν τὸ μὲν, recte. In Regio et editis μὲν δεest.

(81) Sic Regius. Editi, ὁμοούσιος. Mox Felck. 3, οὕτως ἀληθεῖς, ἀλλ' ὁμοιοῦσι, omissis nonnullis.

ἀληθείᾳ Ἰῶδ, φῶς, σοφία, Θεός. Φύσει δὲ ὄν καὶ οὐ μεταχθῆ, οὐκ ἂν κυρίως λαθεῖται ὁμοιοῦστος (82), ἀλλ' ὁμοῦστος. Ὁ δὲ μὴδὲ ἐπ' ἄλλων ἂν τις εἴποι· εἰδείχθη γὰρ τὸ ὅμοιον μὴ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν λεγόμενον πῶς οὐκ ἀνόητον μὲν, ἢ τάχα καὶ χαλεπὸν τοῦτο προφέρεται ἐπὶ Ἰου, καὶ μὴ μᾶλλον τὸ ὁμοῦστος; demonstratum est enim, simile de substantiis non praedicari, qui, quæso, non stultum fuerit, et fortasse etiam gravissimum id de Filio proferro, et non potius eum consubstantialem appellare?

54. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἦ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος καλῶς ἔγραψεν, ὅπερ ἔπρεπεν εἰπεῖν, γεννητὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ὁμοῦστον. Ταῦτα (83) καὶ ἡμεῖς μαθόντες, μὴ σκαμαζώμεν, καὶ μάλιστα γνώσκοντες, ὅτι οἱ καὶ ταῦτα γράψαντες, οὐχ ὡς παρεξηγούμενοι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐκδικούντες μὲν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέθειαν, καθαιρούμεντες δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ τῶν Ἀρειομανιτῶν βλασφημίας, οὕτως ὠμολόγησαν τὴν πίστιν. Σκεπτόμεν γὰρ καὶ ἀνοητοῦτον ἀκριδῶς, ὅτι λέγοντες μὲν ἀνομοιοῦστος (84) καὶ ἑτεροῦστος, οὐ σημαίνομεν τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν, ἀλλ' ἐν τῶν ποιημάτων καὶ τὸν εἰσποιητὸν καὶ θέσει Υἱὸν (85), ὅπερ τοῖς αἰρετικοῖς δοκεῖ λέγοντες δὲ μὴ ἱερατικῶς τὸ ὁμοῦστος, ἵνα σημαίνομεν γνήσιον ἐκ τοῦ Πατρὸς πεφυκότα, καὶ ἐν τούτῳ διαβήρηγνύονται πολλάκις οἱ Χριστομάχοι. Ταῦτα μὲν, ἄπερ ἔργων ἐγώ, καὶ διαλεγόμενον ἤκουσα φρονίμων, δι' ὧν γέγραφα ὁμιεῖς ἐκ, μένοντες ἐπὶ τὸν θεμέλιον τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Πατέρων (86) κατέχοντες, εὐχεσθε ἵνα ῥῆθι ποτὲ παύσῃται πᾶσα λοιπὴ ἔρις καὶ ζήλος, τῶν τε αἰρετικῶν αἱ μωρὰ ζητήσεις καταγνωσθῶσι, καὶ πᾶσα λογομαχία· καὶ ἡ μὲν δυσὸνυμος καὶ ἀνθρωποπατικὸς τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις ἐξαφανισθεῖ, ἀναλάμψει δὲ πάντων ἐν ταῖς καρδίαις ἡ ἀλήθεια, ὥστε πάντας πανταχοῦ τὸ αὐτὸ λέγειν, καὶ (87) τὸ αὐτὸ φρονεῖν· μηδεμίαν δὲ εἴτι περιλειπομένης Ἀρειανῆς δυσφημίας, λέγεται καὶ ὁμολογῆται κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν· εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα (88) καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

55. Μετὰ τὸ γράψαι μετὰ (89) περὶ τῶν συνόδων, ἔργων γράψαντα τὸν ἀσπείστατον Κωνσταντῖνον πρὸς τοὺς ἐν Ἀριμίνῳ μεναντας ἐπισκόπους· καὶ σπουδῆν ἔσχον λαβεῖν τὰ ἀντίγραφα παρὰ γνησίων ἀδελφῶν, καὶ ἀποστελαῖ ἡμῖν, καὶ (90) τὰ παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἀντιγραφέντα· ἵνα γνῶτε τοῦ μὲν βασιλέως τὴν ἀσπείτην πανουργίαν, τῶν δὲ ἐπισκόπων τὸ ἔδραλον καὶ ἀκλινὲς τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνώμης.

* Ephes. iv, 5.

(82) Sic Regius. Editi autem, ὁμοιοῦστος.

(83) Regius codex, αὐτὰ.

(84) Ita Regius. Editi vero, ἀνομοιοῦστος.

(85) Felckman. 3, καὶ τῶν εἰσποιητῶν καὶ θέσει Υἱόν.

(86) Ita Regius. Editi vero et cæteri mss. τῶν ἀποστόλων.

(87) Καὶ deest in Felckman. 3. Paulo post, idem, βλασφημίας λέγεται καὶ ὁμολογῆται. Editi, δυσφη-

prium est. Itaque si absurdum illud est, nequaquam erit ex participatione, sed ex natura et veritate, Filius, lumen, sapientia, Deus : cum autem natura talis sit et non participatione, nunquam proprie substantia similis dici poterit, sed consubstantialis. Quod autem de aliis nemo dixerit (depraedicari), qui, quæso, non stultum fuerit, et non potius eum consubstantialem appellare?

54. Idcirco probe Nicæna synodus id scripsit quod consentaneum erat, Filium nempe ex substantia Patris genitum, esse consubstantialem. Hæc eadem nos cum didicerimus, ne cum umbris pugnemus : gnari maxime eos, qui hæc scripserunt, non studio prave explicandi veritatem, sed eam una cum pietate in Christum asserendi, et Ariomanitarum blasphemias dammandi, sic fidem promulgasse suam. Considerandum enim est, et accurate animadvertendum, cum eum dicimus substantia dissimilem, et diversæ substantiæ, nos haudquaquam verum Filium significare, sed unum ex opificiis, et acutum adoptioque Filium, quod hæretici sentiunt : quem si dicamus sine contentione consubstantialem, verum significamus Filium ex Patre natum : etiamsi hac de causa plures disrumpantur Christi hostes. Hæc quidem, quæ nota mihi, et ex prudentium disputationibus explorata erant, paucis scripsi. Vos autem manentes super fundamentum apostolorum, Patrumque traditiones retinentes, orate ut jam cesset omnis contentio et zelus, hæreticorumque insanæ questiones et una omnis verborum contentio damnetur, ut quæ nefaria et sanguinaria Ariatorum hæresis aboleatur, in omnium vero cordibus veritas eluceat ; ita ut omnes ubique idem dicant, idem sentiant : ac nulla deinceps relicta Ariana blasphemiam, per universam Ecclesiam dicatur, atque in confesso habeatur illud, « Unus Dominus, una fides, unum baptisma », 613 in Christo Jesu Domino nostro, per quem Patri gloria et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

55. Postquam de synodis scripsissem, comperi impiissimum Constantium ad episcopos Arimini versantes scripsisse ; operamque dedi ut exempla a germanis fratribus acciperem, ad vosque mitterem, et simul ea quæ episcopi rescriperunt : ut sciat cum imperatoris impiam versutiam, tum episcoporum firmam immotamque in veritate sententiam.

μίας λέγεται ὁμολογῆται. Regius, δυσφημίας λέγεται καὶ ὁμολογῆται.

(88) Felckm. 3, ᾧ ἡ δόξα, etc. In hæc autem verba desinebat Nannii versio. Hæc autem, μετὰ τὸ γράψαι, cum duabus epistolis sequentibus, ex codice Basiliensti adjecta fuero in edit. Comm. habenturque in Regio codice.

(89) Ita Regius. Editi vero, μὲν, male.

(90) Sic Regius. In editis vero καὶ deest.

Interpretatio epistolæ.

Constantius Victor et Triumphator Augustus, omnibus episcopis qui Ariminum convenerunt.

Præcipuum nos semper curam gerere divinæ et adorandæ legis, ne vestra quidem mansuetudo ignorat: attamen viginti episcopos a vestra prudentia missos, qui legationem vestram obeundam susceperunt, nondum videre potuimus; urgebat enim nos necessaria adversus barbaros expeditio: et, quemadmodum nostis, animo ab omni sollicitudine vacuo divinæ legis negotia tractanda sunt. Quamobrem episcopis mandavimus ut Adrianopoli reditum nostrum expectarent, ut, postquam ea quæ ad republicam pertinent recte fuerint constituta, tunc demum quæ illi suggererint, audire atque expendere valeamus. Vestræ igitur constantiæ ne molestum sit eorum reditum expectare, ut, cum reversi fuerint, nostra ad vos responsa ferentes, ea quæ utilitatem Ecclesiæ catholicæ spectant, ad exitum perducere possitis. Hæc episcopi acceperunt, tribus referentibus.

Exemplum epistolæ episcoporum.

Tuæ clementiæ litteras accepimus, domine Imperator religiosissime, quibus significas, te, ob publicorum negotiorum necessitatem, nondum potuisse legatos nostros ad conspectum admittere tuum: nosque jubes eorum reditum expectare, donec pietas tua per illos norit quæ sunt a nobis juxta majorum nostrorum traditionem decreta. Nos vero etiam nunc his litteris profitemur, et affirmamus, nullatenus nos a proposito nostro discussuros: id enim legatis quoque nostris jussimus. Rogamus itaque, ut placido vultu, tum hæc mediocritatis nostræ scripta jubeas perlegi, tum ea quæ per legatos nostros mandavimus, perhumaniter accipias. Porro tuæ benignitas nobiscum intelligit, quantus moror et tristitia unis sit, quod tuis felicissimis temporibus, tot Ecclesiæ episcopis destitutæ sint, et idcirco clementiam tuam etiam atque etiam rogamus, domine Deo charissime imperator, ut ante huius asperitatem, si quidem id tuæ pietati placerit, nos ad nostras Ecclesias redire jubeas: quo possimus omnipotenti Deo, et Domino ac Salvatore nostro Christo, 614 Filio ejus uni-

A Ἐρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς (91).

(92) Κωνσταντῖος Νικητῆς καὶ Θριαμβευτῆς Αὐγουστοῦ πᾶσιν ἐπισκόποις τοῖς ἐν Ἀρμινηῶν συνελθοῦσιν.

Ἄξι μὲν (93) προηγουμένην ἡμᾶς ἔχειν φροντίδα περὶ τοῦ θεοῦ καὶ προσταχτητοῦ νόμου, οὐδὲ ἡ ὑμετέρα χρηστότης ἀγνοεῖ· ἀλλὰ νῦν τοὺς παρὰ τῆς συνέσεως (94) ὑμῶν ἀποσταλέντας εἰκόσιν ἐπισκόπους, ἀναβεβαμένους τὴν παρ' ὑμῶν πρεσβείαν, τέως οὐκ ἠδυνήθημεν (95) αὐτοὺς ἰδεῖν. Ἀναγκαῖα γὰρ εἰς ἡμᾶς ἤκειεν ἢ πρὸς τοὺς βαρβάρους ἔδός· καί, ὡς οἴδατε, πρέπει τὴν ψυχὴν, καθαρὰν οὖσαν ἀπὸ πάσης φροντίδος, τὰ περὶ τοῦ θεοῦ νόμου διαγυμνάζειν. Τοιγαροῦν τοὺς ἐπισκόπους ἐκελεύσαμεν (96) ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει ἐκδέξασθαι τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ἵνα, ἐπειδὴν πάντα καλῶς διατεθῆ ἡ δημοσία, τοῖς λοιποῖν ἅπερ ἀνὸς ἐπιβάλωσιν (97), ἀκούσῃ καὶ δοκιμάσῃ διηνθῶμεν. Τῇ μὲντοι σεβρότητι ὑμῶν μὴ βαρῦ φανείσθω, ὥστε ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἵνα ἐπειδὴν ἐπανεέλθωσι κομίζοντες ὁμίην τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις, δινηθῆτε εἰς πέρας ἀγαγῆναι τὰ πρὸς τὴν λυστέλειαν ἀνήκοντα τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ταῦτα εἰδέξαντο οἱ ἐπίσκοποι, ἐπαγομένους τριῶν (98).

Ἀντίγραφον τῶν ἐπισκόπων.

Τὰ γράμματα τῆς σῆς φιλάνθρωπιᾶς ἐδεξάμεθα, κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, τὰ περιέχοντα διὰ τὴν δημοσίαν ἀνάγκην τέως μὴ δεδυνῆσθαι σε (99) τοὺς ἡμετέρους πρῆσεις θεωρῆσαι· ἡμᾶς τε κελύεις ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἕως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα ἀκολουθῶσι τοῖς προηγουμένοις ἡμῶν ἐπιγνῶν παρ' αὐτῶν ἢ σὴ εὐσέβεια. Ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν, καὶ διαβεβαιούμεθα, μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας προθέσεως· τοῦτο γὰρ (1) καὶ τοὺς πρεσβεῦσιν ἡμῶν ἐνετείλαμεθα. Ἄξιούμεν τοίνυν ὅπως γαληναῖα τῇ προσέβει τὰ τε νῦν γράμματα τῆς ἡμετέρας μετρίτητος κελύσεως ἀναγλωσθῆναι. Ἀλλὰ γὰρ κάκεινα, ἃ διὰ τῶν πρεσβείων ἡμῶν ἐνετείλαμεθα, ἡδέως ὑποδέξῃ. Ἐκεῖνο μὲντοι συνορθῶ μεθ' ἡμῶν καὶ ἡ σὴ ἡμερότης, ὅση νῦν ἐστὶ λύπη καὶ κατήφεια, ὅτι ἐν τοῖς σοῖς (2) μακαριωτάτοις καιροῖς τοσαῦτα Ἐκκλησίαι χωρὶς ἐπισκόπων εἰσὶ· καὶ διὰ τοῦτο πάλιν τὴν σὴν φιλάνθρωπιαν ἀξιοῦμεν, κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ὅπως πρὸς τῆς τραχύτητος τῶν χειμῶνων, εἴπερ ἀρέσειε τῇ σὴ εὐσέβει, κελύσεως ἡμᾶς εἰς τὰς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐπανελεῖθιν, ὑπὲρ τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς τῶ παν-

(91) In Regio hæc, Ἐρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς, miniatilis litteris scripta sunt.

(92) Hæc epistola habetur apud Socratem lib. II, c. p. 37.

(93) Μὲν δεest in Socrate.

(94) Socrat., ἀπὸ τῆς συν.

(95) Regius, τε ὡς οὐκ ἔδυνήθημεν. In Socrat. αὐτοῦς δεest. Mox Socrat., ἀναγκαῖα γὰρ ἡμῖν ἢ πρὸς τοὺς βαρβάρους ἔδός.

(96) Sic Regius et Socrat. Editi vero, δεκελεύσαμεν.

(97) Socrat., ἅπερ ὑποβάλλωσιν.

(98) Socrat., ταῦτα διεξάμενοι τὰ γράμματα οἱ ἐπί-

σκοποι, αὐθις τοιαῦτα ἀντίγραφα. Sequens porro epistola habetur ibidem apud Socrat. lib. II, c. 34, et apud Theodor. lib. II, cap. 20; sed stylo multum diversa. Nam Latine primum data aliam apud Athanasium et Socratem, aliam apud Theodoretum interpretationem habet.

(99) Regius codex, δὲ δινηθῆναι, mendose. Mox Socrat., ἡμᾶς δέ. Infra idem, ἢ σὴ εὐλάβεια.

(1) Γὰρ δεest in Socrate. Infra Regius, γαληναῖα.

(2) Sic Regius codex et Socrates. In editis, I et τοῖς δεest. Infra Regius καὶ habet ante πάλιν.

τοκράτορι Θεῷ, καὶ τῷ Δεσπότη καὶ Σαυτῆρι ἡμῶν
Χριστῷ (3), τῷ Υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ, ὡπὲρ τῆς
σῆς βασιλείας, τὰς ἐθίμους εὐχὰς μετὰ τῶν λαῶν
ἀποπληροῦν, καθὼς καὶ ἐπὶ ἐπιτελέσαμεν, καὶ νῦν

genito, pro imperio tuo consuetas una cum popu-
lis preces effundere : sicut ante semper fecimus, et
nunc orantes facere non desistimus.

ποιούμεν εὐχόμενοι.

(3) Socrat., Ἰησοῦ Χριστοῦ.

IN TOMUM AD ANTIOCHENOS MONITUM.

I. In prioribus editis Græcis epistolæ nomen obtinet hoc opusculum, editorum sane vitio, nam Τόμος nuncupatur in omnibus pene codicibus, et Tomus in veteribus editis Latinis. Et vero non insolentem esse titulum ejusmodi, cum aliis permultis exemplis, tum maxime hoc luculento Gregorii Nazianzeni testimonio comprobatur. Is enim epistola 1, ad Cledonium, sic habet loquens de Apollinaristis : Δεξοσσι ἐκ πάντως, ἢ διὰ πόμου συνοδικοῦ, ἢ δι' ἐπιστολῶν κοινωνικῶν. Οὗτος γάρ τῶν συνόδων ὁ νόμος. Omnino autem ostendit (se scilicet ad communionem admissos esse) vel per tomum synodalem, vel per epistolas communionis indices. Nam hic synodorum mos est, Τόμος autem vocatur, ut Philotheus patr. lib. 11, adversus Niceph. Gregoram, quod in eo res συντεταγμένως, id est paucis, enarrentur.

II. Putat Felckmannus hanc epistolam seu tomum, esse fragmentum alicunde divisum. Hæc illius sunt verba : In codice Guberiano notatur ad hanc epistolam, Ζῆτει τὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτοῦ λόγου (præcessit enim Liberii ἀκέφαλος) : quo luuii videtur hanc epistolam esse fragmentum alicujus libri. Cujus rei etiam hoc indicium est, quod infra sub finem scribuntur quædam quæ in Antiochena synodo acta sunt, ad quam tamen habendam demum scriptam esse ex contextu apparet, et auctor est Socrates. Putarim ego epistolam hanc cum appendice, alicujus libri synodici fragmentum esse, ad certe illa sub finem aliunde ad epistolam assuta. Porro ad marginem Segueriani item scribitur; Ζῆτει ἀρχὴν, perinde atque in Guberiano, cujus notam non intellexit Felckmannus, nec intellecturus est quisquis ordinem manuscriptorum Athanasii non adverterit. In omnibus itaque codicibus quos, vel quorum catalogum dispicere licuit, hic tomus bis descriptus est, et primo quidem integer atque absolutus, duodecimus numero habetur, atque iterum in iisdem septuagesimus nonus ordine locatur, non quidem ex integro descriptus, sed ab initio ejus pars haud exigua ibi exaratur. Ad marginem igitur duodecimi scribunt librarii, Ζῆτει ἀρχὴν, Quære initium, quia scilicet ejusdem initium septuagesimo nono loco iterum ponitur, cum hac nota in Regio codice, Προεγράφη εἰς τὸ λόγον τὸ ἅλον, Descriptus est supra integer duodecimo tractatu. Liqueat autem hanc tomum omnibus numeris et partibus suis absolutum esse, ut ne vel minima suspicio sit esse fragmentum. Paulini vero formula fidei quæ ad calcem assuta est, Antiochiæ quidem edita fuit, sed congruenter huic tomo Alexandrinæ synodi attestatur, subscribit enim ille rebus Alexandriæ decretis.

III. Quid Athanasium cæterosque Patres compulerit ad eam celebrandam synodum, ex hoc ipso tomo comperire licet. Actum enim ibi primo fuit de rebus Antiochenæ Ecclesiæ componendis. Nam tres in partes distracta tunc civitas erat. Prima numero maxima erat Arianorum, qui, pulso Meletio, Euzoium suæ sectæ hominem episcopum sibi constituerant; 2^a Meletianorum, ut vocabant a Meletio episcopo, quem Ariani ordinarent episcopum, rati suæ favere sententiæ. At ubi primum agnoverunt eum consubstantialitatis strenuum defensorem esse, in exilium ablegari curarunt, cum vix triginta sedisset dies. Redux ille cum aliis, Juliano inrentente imperator, a suis ingenti gaudio exceptus fuerat; 3^a Eustathianorum, a sancto Eustathio Antiochia olim episcopo : sed Arianorum, quibus infensissimus erat, insidiis in exilium pulso, atque illic defuncto. Hi a reliquis omnibus segregati Paulini presbyteri conventibus intererant, atque cum Athanasio communicabant. Quos ad pacem cohortatur Athanasius, suadetque ut cum suis communicent qui in Veteri conventus agunt, scilicet cum Meletianis; qua in re nequaquam Athanasio synodoque Alexandrinæ obtemperatum est. diuturnum enim postea fuit discidium.

IV. Quod autem ait Baronius, Paulinum, antequam Alexandrina cogeretur synodus, a Lucifero episcopo ordinatum fuisse, vel ex hoc tomo, cui tamen soli ipse innititur, elevari videtur. Nam si episcopus antea fuit ordinatus, cur episcopi nomen ei nusquam hoc tomo tribuitur, maximeque num. 9, ubi cum agitur de legatis Luciferi, Paulini et Apollinari, primus et postremus episcopi dicuntur, Paulinus minime? An credibile est si jam episcopus Paulinus fuisset, non hortaturos fuisse synodi Patres, ut omnes Catholicis

præsulī suo adjungerentur? Sed instat Baronius, episcopum fuisse qui legatos miserit ad synodum. At certum est sede vacante licuisse presbytero legatos ad synodum mittere. Vacabat porro tunc Antiochena sedes, vel saltem vocare putabatur: Euzoius enim Arianus ab Ariani ordinatus fuerat. Meletius item ab Ariani constitutus, licet catholicus esset, plurimis tamen Catholicorum suspectus, nondum omnino Arianicæ promotionis maculam diluerat. His adde Baronio refragari omnes ecclesiasticæ historiæ scriptores, qui aiunt eo tempore ordinatum fuisse Paulinum, quo Patres Alexandrini de rebus Ecclesiæ agerent.

V. Actum præterea est in hac synodo de tabella Sardicensi, quam rejiciendam censuerunt Patres. De tribus etiam hypostasibus, quas nonnulli repudiatas volebant, admittent alii; sed expensa utroque sententia, solius nominis questio visa est. Actum item de aliis Christi Incarnationem spectantibus, maxime de Apollinarii hæresi tum pulsantī, qui per legatos suos virus suæ hæreseos ad tempus occultavit, ut infra dicitur. Editus autem est hic tomus initio imperii Juliani Apostatæ, cum ejus decreto episcopi remigrarent nō exsilio, anno 362, ipsaque manu Athanasii scriptum fuisse conjectamus ex quibusdam ad calcem positīs, nōi videsis.

615 TOMUS ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI AD ANTIOCHENOS. (4) Ο ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ ΤΟΜΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΔΑΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.

Charissimis et optatissimis ministris Ensebio, Lucifero, Asterio, Cymatio et Anatolio, Athanasius, cæterique episcopi, ex Italia, Arabia, Ægypto et Libya, qui Alexandriae affuerunt, Eusebius, Asterius, Gaius, Agathus, Ammonius, Agathodæmon, Dracontius, Adelphius, Hermæon, Marcus, Theodorus, Andreas, Paphnutius, alius Marcus, Zoilus, Menas, Georgius, Lucius, Macarius, et reliqui, in Christo salutem plurimam.

1. Persuasionem quidem habemus, vos cum sitis ministri Dei ac boni dispensatores, ad omnia Ecclesiæ negotia temperanda idoneos esse. Verum quia ad nos allatum est, plurimos, qui pridem a nobis per contentionem desciverant, pacem jam cupere: plerosque item ab Ariomanitarum hæresi deficientes communionem nostram exoptare; necessarium duximus, ea, quæ nos et dilecti nostri Eusebius et Asterius scripsimus, vestræ quoque mansuetudini scribere (qui et ipsi estis dilecti ac vere optatissimi ministri), de hoc quidem fausto nuntio læti, optantesque ut si quis adhuc procul nobis relinquitur, et si quis Arianorum cœtibus etiam nunc jungi videtur, is ab illorum

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις συλλειτουργοῖς Εὐσεβίῳ (5), Λουκιφῆρι, Ἀστερίῳ, Κυματίῳ καὶ Ἀνατολίῳ, Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρατυχόντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοποι ἀπὸ τε (6) τῆς Ἰταλίας καὶ Ἀραβίας, Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, Εὐθείῳ, Ἀστερίῳ, Γάϊῳ, Ἀγαθῶς, Ἀμυδοδαίμων, Δρακόντιος, Ἀδέλφῳ, Ἐρμαίῳ, Μάρκῳ (7), Θεόδωρῳ, Ἀνδρέᾳ, Παφνούτιῳ, ἄλλοις Μάρκοις, Ζώϊλοις, Μηναῖς, Γεώργιῳ, Λούκιῳ, Μακάριῳ, καὶ οἱ λοιποὶ, ἐν Χριστῷ πλεῖστα χαίρειν.

1. Πεπελοσμεθα μὲν, ὅτι, λειτουργοὶ Θεοῦ καὶ οὐκ ὠνόμοι καλοὶ τυγχάνοντες, ἰκανοὶ ἔστε πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀρμόζουσαι· ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν, ὅτι πλείστοι πρότερον διὰ φιλονεικίαν διαιερέθητες ἀπ' ἡμῶν (8), νῦν εἰρηνεύειν βούλονται, πολλοὶ δὲ, καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σχέσεως ἀποστάτες, ἀντιποιοῦνται τῆς πρὸς ἡμᾶς (9) κοινωνίας· ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα ταῦθ' ἕπερ ἐγράψαμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀγαπητοὶ ἡμῶν Εὐσεβίῳ τε καὶ Ἀστερίῳ, γράψαι τῇ ὑμῶν (10) χρηστότητι, καὶ αὐτοὺς ἀγαπητοὺς καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατοι συλλειτουργοὶ, χαίροντες μὲν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀκοῇ, εὐχόμενοι (11) δὲ ἵνα καὶ, εἰ τις ἐστὶ περιλείπεται μακρὰν ἀπ' ἡμῶν, καὶ εἰ τις ἐστὶ τοῖς Ἀρειανοῖς συνεργόμενος φαίνεται,

(4) Sic legitur titulus in omnibus codicibus, excepto Felckm. 1. In quo τῶμος solum deest. In edit. Comm. et Paris., πρὸς τοὺς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπῳ Ἀθανάσιῳ, etc. Sed vox ἐπίσκοπῳ in nullo habetur codice. Latinæ editiones omnes, in quibus scilicet sola Nannii versio cusa est, habent pro titulo, *Ad Antiochenos tomus duodecimus*, errore hinc orto (ut notat Felckmannus), quod interpres codicem Gohlerianum secutus omiserit vocem, λόγος ἐστίν, ubi λόγος ἐστίν, tractatus 12, ordinem duntaxat significat, quo in manuscriptis describitur, ut supra monimus; neque vero intelligendum est duodecim tomos Antiochiam vel alio missos fuisse. In Regio et Seg. τῶς deest.

(5) Existimat Baronius, Eusebii et Asterii nomina mendose huc irrepisse. Non potuisse enim ait, ad Eusebium et Asterium mitti epistolam, cui iidem episcopi subscripserunt. Sed reclamant verba ad calcem hujus epistolæ posita, ubi dicitur Eusebium et Asterium epistolæ seu tomo subscripsisse, et ad eisdem eam fuisse directam. Eninvero syno-

dali Alexandrino tomo subscribere, quia synodo affuerant; atque ad ipsos epistola dirigenda fuit, quia Antiocheno conventui, cui illa mitteretur, interfuturi erant. Mox Regius solus, ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ.

(6) Sic Reg. Seg. Basil. In editis te deest.

(7) Sic Regius et Basilienis, atque ita legendum ut patet ex mox sequentibus, ἄλλος Μάρκος, et ex subscriptionibus infra. Seg. et editi hic, Μάρκος. Paulo post in editis, ἄλλος ante Μάρκος deest. Mox Μηναῖς deest in edit. Comm., sed habetur in Regio, Seg. Basil. Gohl. et in edit. Paris. ubi legitur Μηναῖς. Mox Regius, Μακάριος. Editi et alii, Μάκαριος.

(8) Basil. ὁμῶν. Ibid. νῦν deest in editis, sed legitur in Regio et Seg.

(9) Basil. πρὸς ὁμᾶς, solus.

(10) Editio Comm. ἡμῶν, mendose.

(11) Ita Regius et Seg. melius quam ceteri et editi, qui habent εὐχόμεθα.

ὄσως (12) ἀποπηδήσει τῆς ἐκείνων μανίας· ὥστε πάντας πανταχοῦ λοιπὸν λέγειν· « Ἐξ Κυρίου, μία πίστις. » Τί γὰρ οὕτω καλὸν, ὡς ὁ Ὑμνωδὸς εἶπεν (13), ἦ τί « τερπνὸν ἢ ἀλλ' ἢ « τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό; » Ὁμοίως δὲ ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία· καὶ φρόνημα εἶναι πρέπει τὸ αὐτό· οὕτω γὰρ πιστεύομεν καὶ τὸν Κύριον μεθ' ἡμῶν κατοικήσαν λέγοντα· « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, » καὶ, « Ὡς κατοικήσω, οὕτως ἡμεῖς ἡμεῖς (14) αὐτῶν. » Ὡς δὲ ποῦ, ἢ ἐνθα μία πίστις καὶ εὐσέβεια κηρύσσεται;

2. Ἐβουλόμεθα μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἅμα τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς Εὐσεβίῳ καὶ Ἀστερίῳ (15) διὰ πολλὰ μὲν, μάλιστα δὲ τοῦτο χάριν λαβεῖν, ἐν ἅμα τὴν ὑμετέραν περιπτωξίμω διαθέσασιν, καὶ κοινῇ τῆς τοιαύτης ἀπολαύσωμεν εἰρήνης τε καὶ ὁμοιοῦς· ἔπειθ' ἐκ, καθὼς καὶ (16) ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἐδηλώσαμεν, καὶ δύνασθε μαθεῖν παρὰ τῶν αὐτῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι κατέχουσιν (17) ἡμᾶς· ἐλυπήθημεν μὲν, ὅμως δὲ ἠξιώσαμεν τοὺς αὐτοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν Εὐσεβίον καὶ Ἀστερίον λαβεῖν ἀπὸ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς· καὶ χάρις αὐτῶν τῇ θεοσεβείᾳ, οὕτως, καὶ παρ' αὐτοὺς ἐκτελεστέον (18) σπουδεῖν εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν, προέκριναν πάντων τὴν πρὸς ὑμᾶς ὁδὸν ἕνεκα (19) τῆς κατεπειγούσης ἐκκλησιαστικῆς χρεῖας. Συνθεμίον οὖν αὐτῶν, παρεμβήσασθε ἑαυτοὺς, οὕτως, αὐτῶν τε καὶ ὑμῶν ἐκεῖ τυγχάνοντων, πάντας ἑαυτοὺς ἡγούμεθα συνεῖναι ὅμν.

3. Πάντας σοφῶν τοὺς βουλομένους εἰρηνεύειν πρὸς ἡμᾶς, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ (20) συναγομένους, καὶ τοὺς ἀποτρέγοντας δὲ (21) ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν προσκαλέσασθε παρ' ἑαυτοῦ, καὶ ὡς μὲν πατέρως υἱοὺς προσλάβετε, ὡς δὲ διδασκαλοὺς καὶ κηδεμόνας ἀποδέξασθε (22), καὶ συνάψαντες αὐτοῖς τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν τοῖς περὶ Παυλίον, μηδὲν πλεόν (23) ἀπατήσῃτε παρ' αὐτῶν ἢ ἀναθεματίσῃτε μὲν τὴν

* Eph. s. iv. 5. * Psal. cxxiii. 4. * Levit. xxvi.

(12) Sic Reg. solus, sed probe. Editi et cæteri, οὕτως. Ibid. Regius, ἀποπηδήσει, male.

(13) Ita Regius, Scz. et Basil. Editi, Eφη. Paulo post, editi et manuscripti Fel., ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό; οὕτω γὰρ, etc., ommissa (quod phrasae simili voce caderent) clausula integra, quam restituiimus ex Regio et Seg.

(14) Ita Regius codex et Seg. Editi et alii, ἡμεῖς ἡμεῖς. Ibidem, κηρύσσεται. Editi, κηρύσσεται. (15) Editio Parisiensis sola, Ἀστρίῳ, male. Paulo post omnes manuscripti, ὑμετέραν. Editi, ὑμετέραν, male.

(16) Ita Regius codex solus. In aliis καὶ δεστ. Paulo post, Regius et Seg. παρὰ τῶν αὐτῶν. Editi, περὶ τῶν αὐτῶν, minus recte. *

(17) Sic Regius codex solus, atque ita legit Nannius, qui ut nos vertit, detineatur, estque germana hæc lectio. Editi et alii, κατεπίχουσιν.

(18) Regius codex, καίτοι δυνάμει. Editi et cæteri, καίπαρ αὐτοὺς δυνάμει.

(19) Regius codex solus, ἕνεκα γε. Mox idem, συνθεμίον γούν, παραμυθήσασθε ἑαυτοὺς. Paulo post, Seguerianus codex et editio Comneliuaiana habent ἡμῶν. Alii omnes et editi et manuscripti, ὅμν.

(20) Ita Regius codex solus. In editis et aliis καὶ δεστ. Ibidem, τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ. Libanius in Antiochico, ait Antiochiam in duas urbes fuisse divi-

insania resiliat : ita ut omnes deinceps ubique dicant : « Unus Dominus, una fides », et Quid enim tam « bouum, » ut ait Psalmista, et tam « iucundum, » quam « habitare fratres in unum » ? Dominus autem nostra est Ecclesia ; quocirca par est eandem nobis esse sententiam : sic enim et Dominum nobiscum habitaturum credimus, qui dixit : « Inhabitabo in illis et inambulabo », et : « Hic habitabo, quoniam elegi eam », et : « Hic autem ubinam, nisi ubi uia fides et religio prædicatur ? »

2. Vellemus quidem nos Ægyptii, una cum dilectis fratribus nostris Eusebio et Asterio multis de causis ad vos proficisci, sed ideo maxime, ut vestram charitatem amplecteremur, et simul huiusmodi pace et concordia fruere. Verum quia, ut in aliis quoque epistolis iudicavimus, et ab ipsis commissis nostris discere potestis, ecclesiasticis necessitatibus detinemur : hac de causa sane dolemus ; sed tamen eosdem commissarios nostros Asterium et Eusebium rogavimus, ut nostrum vice ad vos accedant : gratias illorum pietati agimus, quod tametsi licetbat ipsis ad suas dioceses properare, omnibus tamen posthabitis, ob urgentem Ecclesie necessitatem ad vos iter instituere maluerunt. Illis igitur nostro desiderio acquiescentibus, nosmetipsos consolati sumus ; quia ejusmodi viris vobiscum istuc convenientibus, eos quoque omnes adesse arbitramur.

3. Quotquot igitur nobiscum pacem habere cupiunt, maxime autem qui in Veteri conventus agunt, et qui ab Arianorum partibus resiliunt, ad vos convocato, eosque, quemadmodum patres filios suos, excipite, ac velut magistris et tutores amplectimini : dilectisque nostris Paulino et sequacibus ejus adjungite, nihilque amplius ab illis exigatis, quam ut Arianam hæresim anathemate damnet,

12 ; II Cor. vi, 16. * Psal. cxxiii, 14.

sam, alteram, παλαιῶν seu ἀρχαίων, hoc est antiquam, quæ secundum Orontis fluvii oram longum terræ occupabat spatium : alteram novam in ejusdem fluvii insula sitam, forma rotunda, quæ quinque pontibus antiquæ jungebatur. In antiqua exstabat vetus ecclesia ab apostolis fundata, quam ideo Apostolicam vocat Theodoretus, Chronicon vero Alexandrinum, Παλαιὰν appellat, unde ambigi possit, veteremne urbem, an veterem ecclesiam hic Athanasius memoret. Cæterum quidquid sit, certum est Meletium in veteri urbe conventus egisse, in ecclesia, quam Theodoretus Apostolicam, Chronicon Alexandrinum Veterem appellat. Paulinus vero unam tantum ecclesiam euzoium parvam in nova urbe occupabat, quam Eudodius tunc Arianorum episcopus reverentia viri commotus Paulino suisque concesserat, ut ait Socrates, libra tertio, c. 9.

(21) Ita Regius. In editis vero et cæteris, ἀποτρέγοντας ἐδ δεστ. Mox Regius, πρὸς ἑαυτοῖς. Editi, παρ' ἑαυτοῖς.

(22) Ita Regius et Basil. Editi, ἀποδείξασθε. Mox Regius, Seguerian. Editi, αὐτοῖς, Editi vero, ἑαυτοῖς.

(23) Ita Regius et Basil. Cæteri et editi, πλεόν. Paulo post Reg. Seg. Basil. et Guberian. παρὰ τῶν ἁγίων, recte. Editi, παρ' αὐτῶν ἁγίων : erroris causam vide in Prologo ad Antonii Vitam.

fidemque a sanctis Patribus Nicææ promulgatam A
 'profiteantur. Condemnent item eos qui Spiritum
 sanctum affirmant creaturam esse et a Christi sub-
 stantia divisum. Illud enim vere est resiliare a de-
 testanda Arianorum hæresi, sanctam Trinitatem
 non dividere, nec dicere aliquid quod ad eam per-
 tineat creaturam esse. Nam qui simulat quidem
 se Nicænam fidem profiteri, atque interea contra
 Spiritum sanctum blasphemare non dubitant, nihil
 aliud præstant, quam quod Arianam hæresin verbis
 quidem negant, animo autem et sententia retinent.
 Anathemate quoque ab omnibus damnetur Sabellii
 et Pauli Samosatensis impietas, Valentini item et
 Basilidis insaniam et Manichæorum amentiam : quod
 si ita fiat, futurum est ut omnia mala suspicio le-
 vetur ubique, et sola catholica Ecclesie fides pura
 commonstretur.

4. Quod autem hanc teneamus fidem cum nos,
 tum omnes qui nobiscum semper communione
 juncti fuere, nemini vestrum neque alii cuiquam
 latere arbitramur. Cæterum quia congratulamur
 iis qui nobiscum conjungi exoptant, omnibus qui-
 dem, sed his potissimum qui in Veteri conveniunt,
 jamque magnam Domino gloriam retulimus, cum
 de aliis omnibus, tum de bono horum proposito ;
 hortamur vos ut his conditionibus concordia inea-
 tur ; et, uti supra diximus, nihil plus his, ab iis
 qui in Veteri conveniunt, exigatis : neque plura
 quam quæ Nicææ decreta sunt, Paulini sequaces C
 proponant.

5. Quam igitur nonnulli jactant tabellam, quasi
 in Sardicensi synodo de fide compositam, ne legi
 quidem omnino aut proferri sinatis : nihil quippe
 ejusmodi definivit synodus. Quamvis enim non-
 nulli postularint ut quedam de fide scriberentur,
 quasi aliquid Nicææ synodo deesset, atque id ob-
 tinere temere conati fuerint ; synodus tamen Sar-
 dicens coacta rem indignè tulit, sancivique ut nul-
 lum ultra de fide ederetur rescriptum, sed suffice-
 ret fides a Patribus Nicææ promulgata, 617
 quippe quæ in nullo deficeret, sed plena pietatis
 esset : statuitque ne altera ederetur fidei profes-
 sio, ne quæ Nicææ conscripta fuerat, imperfecta
 reputaretur, neve occasio iis daretur, qui sæpenu- D
 mero de fide scribere ac definire volunt. Unde si
 quis illud aliudve proponat, compescite homines,

(24) Ita Regius et cæteri. Editi vero, τὸ ἀποπη-
 γνῶν.

(25) Regius, ὁσφρημέν.

(26) Seguer. Βασιλίδου. Ibid. articulo ἡ δεστ in
 Basil.

(27) Sic Regius, Seg. et Basil. Editi vero, οὗτε
 ὁμαξ.

(28) Regius codex, καὶ ἦδη τὸν. Mox omnes man-
 uscripti et editio Comm. προθέσει. Edit. Paris.
 προσέσει. Paulo post, Seg. et editio Comm. γί-
 νουσαι. De his vide Rufinum, *Hist. eccles.*, c. 28,
 et Athanasium epistol. ad Rufinum infra.

(29) Ita Regius. Editi vero et alii, μηδέ. Mox
 Reg. Seg. Gobl. et Felckm. prius, θρηληθέν. Edi-

Ἄρειανῶν αἵρεσιν, ὁμολογῶν τε τὴν παρὰ τῶν ἁγίων
 Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, ἀναθεμα-
 τίζειν δὲ καὶ τοὺς λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, καὶ διηρημένον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστοῦ.
 Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀληθῆς ἀποπηθῆν (24) ἀπὸ τῆς μω-
 σαραῖς αἵρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, τὸ μὴ διαρῆναι τὴν
 ἁγίαν Τριάδα, καὶ λέγειν τι ταύτης εἶναι κτίσμα. Οἱ
 γὰρ προσποιούμενοι μὲν ὀνομάζειν τὴν ὁμολογηθεῖσαν
 ἐν Νικαίᾳ πίστιν, τωμολογῶντες δὲ κατὰ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος βλασφημεῖν (25), οὐδὲν πλὴν ποιοῦσιν,
 ἢ τὴν Ἀρειανῶν αἵρεσιν τοὺς μὲν βήμασιν ἀρνοῦν-
 ται, τῷ δὲ φρονήματι ταύτην κατέχουσιν. Ἀναθεμα-
 τίζεσθαι δὲ παρὰ πάντων ἡ Σαβελλίου καὶ Παύλου τοῦ
 Σαμοσατεύου ἀσέβεια, καὶ Οὐαλεντίνου καὶ Βασιλεί-
 δου (26) ἡ μαγία, καὶ τῶν Μανιχαίων ἡ παραπρο-
 σήνη· τούτων γὰρ οὕτω γινομένων, πᾶσα παρὰ πάν-
 των ὑπόψια φαύλη περιαιρεθῆσεται, καὶ μόνη τῆς
 καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις καθαρὰ διεγχεῖσεται.

4. Ὅτι μὲν οὖν ταύτην ἔχομεν τὴν πίστιν ἡμεῖς τε
 καὶ οἱ ἀεὶ μεθ' ἡμῶν τὴν κοινωσίαν ἐσχηκότες, οὐδένα
 οὕτε ὁμῶν (27) οὐδ' ἕτερον τινα ἀγνοεῖν ἠγούμεθα.
 Ἐπιθεὶ δὲ συγχαίρομεν τοῖς βουλομένοις συνάπτεσθαι,
 πᾶσι μὲν, ἐξαιρέτως δὲ τοῖς ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγο-
 γόμενοις, καὶ μάλιστα τὸν (28) Κύριον ἐδοξάσαμεν, ὡς
 ἐπὶ πᾶσι, καὶ ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ προθέσει τούτων παρακα-
 λούμεν ὑμᾶς ἐπὶ τούτοις γίνεσθαι τούτων τὴν ὁμολογίαν,
 καὶ μηδὲν τούτων πλὴν, καθὰ προέπιπτον, μήτε τοὺς
 ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγογόμενοις ἀπατελεῖσθαι παρ' ὁμῶν,
 μήτε τοὺς περὶ Παυλίον ἕτερον τι μήτε (29) πλὴν
 τῶν ἐν Νικαίᾳ προβάλλεσθαι.

5. Καὶ τὸ θρηληθέν γοῦν παρὰ τινων πεττάκων,
 ὡς ἐν τῇ κατὰ Σαρδικίην συνόδῳ συνταχθέν περὶ πί-
 στews, καλύπτει καὶ ὅλους ἀναγινώσκεσθαι ἢ προσέ-
 ρεσθαι· οὐδὲν γὰρ τοιούτων ὤρισεν ἡ σύνοδος. Ἐξίω-
 σαν μὲν γὰρ τινες, ὡς ἔνεστος οὐστος (30) τῆς κατὰ
 Νικαίαν συνόδου, γράψαι περὶ πίστεως, καὶ ἐπεχει-
 ρησάν γε προπετιῶς· ἢ δὲ ἅγια σύνοδος ἣ ἐν Σαρδικίῃ
 συναχθεῖσα ἡράσκηται, καὶ ὤρισε μηδὲν ἐπι περὶ
 πίστεως γράφεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ
 παρὰ τῶν (31) Πατέρων ὁμολογηθείσῃ πίστει, διὰ
 τὸ μηδὲν αὐτῇ λείπειν, ἀλλὰ πλήρη εὐσεβείας εἶναι,
 καὶ ὅτι μὴ δὲν δευτέραν ἐκτίθεσθαι πίστιν, ἵνα μὴ ἣ
 ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσα ὡς ἀτελής οὖσα νομισθῇ, καὶ
 πρόσφαισι δοθῇ τοῖς ἐθέλουσι πολλαίαις γράφειν καὶ
 ὀρῖζειν περὶ πίστεως. Ὅθεν καὶ τοῦτο τις, ἢ ἕτερον
 προβάλληται, παύσει τοὺς τοιούτους, καὶ μᾶλλον ἐι-

τι, θρηληθέν. Ibid.* omnes manuscripti, πεττάκων.
 Editio Comm. πιττάκων; Paris. πινάκων. Ea au-
 tem tabella de fide, seu fidei confessio, habetur apud
 Theodoretum lib. II, c. 8, subjungiturque epistola
 encyclica synodi Sardicensis : atque hoc pacto in-
 cipit : ἀποκηρῶντομεν ἐπὶ ἐκείνων, etc. Ibi videsis
 p. 80. Mox editio Comm., συνδόν, male.

(30) Ita Regius quem sequimur. Editi et alii, ὡς
 ἐνεὼς ἐγούσης.

(31) Sic Reg. Seg. Basil. et Gobl. Editi, παρ'
 αὐτῶν, male. Infra Regius et Gobl. πλήρης. Mox
 omnes manuscripti et editi, μὴ δὲν. In Regio iam-
 en v. abraza fuit. Paulo post, articulo ἡ δεστ in
 editione Comm.

ρηκεῖν αὐτοὺς πεθεθε· καὶ γὰρ οὐδὲν πλέον συνεί-
 δομεν ἐν τούτοις ἢ φιλονεικίαν μόνην. Οὐδὲ γὰρ ἐμέμ-
 φοντό τινες ὡς τρεῖς λέγοντας ὑποστάσεις, διὰ τὸ
 ἀγράφους καὶ ὑπόπτους αὐτοὺς εἶναι τὰς λέξεις (32),
 ἡξιοῦσάμεν μὲν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν πλέον τῆς· κατὰ
 Νίκαιαν ὁμολογίας· ἀνεκρίναμεν δὲ ὁμοῦς τούτους διὰ
 τὴν φιλονεικίαν, μὴ ἄρ' ὡς οἱ (33) Ἀρειομανῆται
 λέγουσιν ἀπῆλλοτριωμένως καὶ ἀπειξνομένως, ἄλλο-
 τρισούσι (34) τὰ ἀλλήλων, καὶ ἐκάστην καθ' ἑαυτὴν
 ὑπόστασιν διηρημένην, ὡς ἐστὶ τὰ τε ἄλλα κτίσματα,
 καὶ οἱ ἐξ ἀνθρώπων γεννώμενοι· ἢ ὡς περ διαφόρους
 οὐσίας, ὡς περ ἐστὶ χρυσός, ἢ ἄργυρος, ἢ χαλκός, οὕτω
 καὶ αὐτοὶ λέγουσιν (35)· ἢ ὡς ἄλλοι αἰρετικοὶ τρεῖς ἀρ-
 χὰς καὶ τρεῖς θεοὺς λέγουσιν, οὕτω καὶ οὗτοι φρονού-
 ντες, τρεῖς ὑποστάσεις λέγουσι (36)· διεβεβαίωσαντο
 μὴτε λέγειν, μὴτε περὶ κενεῖναι ποτὲ θεοῦς. Ἐρωτῶν-
 των δὲ ἡμῶν αὐτοῦς· Πῶς οὖν ταῦτα λέγετε; ἢ διὰ τί δὲ
 εὐλοῦσάμενοι χρῆσθαι (37) λέξεσιν; ἀπεκρίναντο, διὰ
 τὸ εἰς ἁγίαν Τριάδα πιστεύειν, οὐκ ὄνοματι Τριάδα
 μόνον, ἀλλ' ἀληθῶς οὕσαν καὶ ὑπερτώσαν, Πατέρα τε
 ἀληθῶς ὄντα καὶ ὑπερτώτα, καὶ Υἱὸν (38) ἀληθῶς ἐνού-
 σιον ὄντα καὶ ὑπερτώτα, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ὑπερτώ-
 ταν ὄντα ὑπάρχον ὁραμέν, μὴτε δὲ εἰρηκέναι τρεῖς θεοὺς
 ἢ (39) τρεῖς ἀρχὰς, μὴδ' εὐλοῦσάμενοι ἀνέχουσι τῶν τοῦτο
 λεγόντων, ἢ φρονούντων· ἀλλ' εἰδέναι ἁγίαν μὲν
 Τριάδα, μίαν δὲ θεότητα, καὶ (40) μίαν ἀρχὴν, καὶ
 Υἱὸν μὲν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, ὡς εἶπον οἱ Πατέρες,
 τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα, οὐ κτίσμα, οὐδὲ ἔξον, ἀλλ' ἴσιον
 καὶ ἀδιαίρετον τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς.
 unum principium, ac Filium quidem Patri consubstantialem, ut Patres declararunt, sanctum vero
 Spiritum, non creaturam, neque alienum, sed proprium, et a substantia Filii et Patris indivisum.

6. Ἀποδεξάμενοι δὲ τούτων τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέ-
 ξων, καὶ τὴν ἀπολογία, ἀνεκρίναμεν (41) τοὺς αἰ-
 τιαθέντας παρὰ τούτων, ὡς λέγοντας μίαν ὑπόστασιν,
 μὴ ἄρα ὡς Σαβέλλιος φρονεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι λέγου-
 σιν ἐπὶ ἀναίρεσιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
 ἢ ὡς ἀνούσιον ὄντος τοῦ Υἱοῦ, ἢ ἀνουσιότατον τοῦ
 ἁγίου Πνεύματος; Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ διεβεβαίωσαντο
 μὴτε τοῦτο λέγειν, μὴτε οὕτω περὶ κενεῖναι πῶποτε·
 ἀλλ' ὑπόστασιν μὲν λέγομεν, ἡγούμενοι ταῦτόν εἶναι
 εἰπεῖν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν· μίαν δὲ φρονούμεν,
 διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν, καὶ
 διὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως· μίαν γὰρ θεότητα,
 καὶ μίαν εἶναι τὴν ταύτης φύσιν πιστεύομεν, καὶ οὐκ
 ἄλλην μὲν τὴν τοῦ Πατρὸς, ἔξῃην δὲ τούτου τὴν τοῦ
 Υἱοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄμειλι κάκα οἱ
 αἰτιαθέντες ὡς εἰρηκότες τρεῖς ὑποστάσεις συνετί-
 θησαν (42) τούτοις· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εἰρηκότες μίαν
 οὐσίαν τὰ ἐκείνων ὡς περ ἡρμήνευσαν καὶ ὁμολόγουν,

(32) Regium hic sequimur. Editi et alii sic ha-
 bent, Ἐνευθεν εἶναι τὰς λέξεις, ἡξιοῦσάμεν μὴδὲν
 πλέον ἐπιζητεῖν τῆς κατὰ Νίκαιαν ὁμολογίας, ἀνα-
 κρίνειν δὲ ὁμοῦς.

(33) Sic Regius codex. In editis et cæteris, o de-
 est. Mox Regius, Seg. Gobl. et Felckm. 3, λέγου-
 σιν recte. Editi vero, λέγουσι. In sequentem autem
 vocem, ἀπῆλλοτριωμένως Regius desinit.

(34) Sic Seguer. Editi vero et cæteri, ἄλλοτριου-
 σίως.

(35) Seg. λέγουσιν.

A atque ad studium pacis potius hortamini: nihil
 enim in istis agnoscimus quam solum costendendi
 studium. Nam quos quidam incusabant, quod tres
 hypostases dicerent, quia hæc voces cum in Scri-
 pturis non habeantur, hinc suspectæ esse possunt;
 rogavimus ut nihil præter Nicænam confessionem
 inquirant. Illos tamen contentionis occasione inter-
 rogavimus, anne ut Ariomanita dicunt hypostases
 illas alienas peregrinasque, ac diversæ a se invi-
 cem substantiæ, et unamquamque hypostasin se-
 cundum se ab altera divisam, ut sicut aliæ crea-
 turæ, nec non qui ex hominibus nascuntur; vel
 quasi diversas substantias, quale est aurum, argen-
 tum et æs: sic et ipsi dicerent: an sicut alii ha-
 retici, tria principia, et tres Deos esse dicunt, e-
 adem ipsi sententia affirmantes tres esse hyposta-
 ses? At illi, se neque hæc dicere, nec unquam ita
 sensisse, affirmabant. Nobis autem percontantibus,
 quid ergo hæc dicitis? aut quare tandem hujuscemodi
 vocabula usurpatis? responderunt illi: Eo quod
 in sanctam Trinitatem credamus, non nomine
 tenus Trinitatem, sed quæ vere sit et subsistat:
 Nimirum Patrem vere existentem et subsistentem,
 Filium item vere substantialem ac subsistentem,
 Spiritumque sanctum subsistentem et existentem
 agnoscimus. Nec tamen se dixisse aiebant tres Deos
 aut tria principia, nec omnino eos qui ita dicerent
 sentirent, tolerare: sed se sanctam quidem Trini-
 tatem agnoscere, unamque tamen deitatem ac
 substantiam esse credimus: et a substantia Filii et
 Patris indivisum.

6. Approbata igitur ejusmodi et vocum inter-
 pretatione et excusatione, eos quoque examinavimus,
 quos isti accusabant, quod unam dicerent hypostasin,
 num ii in Sabellii sensu ita loquerentur,
 quo Filium, Spiritumque sanctum de medio
 tollerent: an Filium substantia, Spiritumque
 sanctum hypostasi carere existimerent? Qui item
 affirmarunt se neque hoc dicere nec unquam
 ita sensisse; sed hypostasin, aiebant, dicimus,
 existimantes perinde esse dicere hypostasin atque
 dicere substantiam: unamque credimus hyposta-
 sin eo quod Filius sit ex substantia Patris, et quod
 una eademque sit natura. Unam quippe deitatem, et
 unam ejus naturam esse credimus: nec aliam qui-
 dem Patris, alienam autem ab illo Filii ac Spiritus
 sancti substantiam sentimus. Tuæ sane qui accu-
 sati fuerant, quod tres dixissent hypostases, cum
 istis consentiebant: ii autem qui unam esse sub-

(36) Seg. Gobl. et Felckm. 4, λέγουσι, minus
 recte.

(37) Seg. et Gobl. χρῆσθη. Editi, χρῆσθη.

(38) Καὶ ante Υἱὸν deest in Gobl. et Felckm. 4.
 Infra Seg. ὑπερτώτατος προ ὑπερτώτος.

(39) H deest in edit. Comm. tantum.

(40) Sic Seg. et Basil. καὶ deest in editis.

(41) Sic Seg. Basil. et Gobl. Editi vero, ἀνεκρί-
 νομεν, mendose. Infra Gobl. μὴ ἄρ' ὡς.

(42) Sic Seg. Editi, συνετίθοντο.

stantiam dixerant, illorum doctrinam, prout eam interpretati fuerant, profitebantur : et utriusque Arium tanquam Christi hostem, Sabellium item ac Paulum Samosatensem velut impios, Valentinum et Basilidem ut alienos a veritate, Manichæum vero ut malorum inventorem, anathemate damnarunt. Omnes denique, Dei gratia, post hujusmodi interpretationes, una confitentur istiusmodi vocabulis præstantione accuratiorēque **618** esse fidem a Patribus Nicææ promulgatam; atque demum illius verba sufficere debere, iisque utendum esse.

7. Sed cum etiam de Salvatore incarnatione nonnulli inter se litigare viderentur, utrosque interrogavimus : tum quod alii confitebantur, in hoc alii quoque consentiebant, nempe non sicut in prophetas « factum est Verbum Domini », eodem modo in sanctum hominem in consummatione sæculorum advenisse : sed ipsam Verbum carnem factum esse, et cum in forma Dei esset, formam servi accepisse, ac ex Maria secundum carnem propter nos hominem esse factum, et sic humanum genus in ipso integre ac perfecte a peccato liberatum in regnum cælorum introduci. Hoc item profitebantur, non corpus inanimatum aut sensus expers, aut mente carens Salvatorem habuisse. Neque enim, aiebant, possibile erat, Domino pro nobis homine facti, corpus ejus sine mente existere : non enim corporis duntaxat, sed etiam animæ in ipso Verbo salus facta est : et cum vere Filius Dei esset, factus est et filius hominis : cumque unigenitus esset Filius Dei, factus est ipse primogenitus in multis fratribus. Quamobrem non alius erat ante Abraham Filius Dei, alius post Abraham : neque alius erat qui Lazarum suscitavit, alius vero qui de illo interrogavit : sed idem ipse erat qui humane qui-

Jer. 1, 2, 4, 14, 15.

(43) Seg. Basil. Goblerian. χρῆσθαι. Editi, χρῆσθαι.

(44) Sic omnes mss. et ed. Paris. In edit. Comm. οὐκ εἰς, male. Seguer. habet οὐκ cum apostropho, quasi ab οὐκ eliso et ita semper alias.

(45) Ita Seg. recte. Editi vero et cæteri, γέννηται.

(46) Edit. Comm. male οὐκ. Mox editi, ἀναθήτον. Sed omnes manuscripti, ἀναθήτον. Hæc porro verba esse Apollinaris legatorum, patet ex ipsius Apollinaris epistola ad episcopos Diocæsaresæ congregatos, apud Leontium Byzantinum, libro adversus fraudes Apollinaristarum, quam hic referre operæ pretium fuerit, quod ad hæc intelligenda multum conferat.

DOMINIS MEIS HONORATISSIMIS EPISCOPIS DIOCÆSARÆÆ
IN DOMINO SALUTEM.

Expectabamus, litteris nostris ad vos missis, ut similiter a vestra charitate litteras acciperemus, Domini honoratissimi, quales semper a beato episcopo Athanasio accipimus : qui scit nos et in dogmatibus cum ipso consentire, et in omnibus morem ei gerere. Quia vero non rescriptis, existinavi fortasse prouxitatem epistolæ non declarasse vobis nostram mentem ac sententiam. In clare scribinus consentaneo communi magistro nostro et vestro. Uico igitur hæc de divina incarnatione, quandoquidem de his multis tumultus non a nobis, sed ab aliis, quos taceo, exci-tatus est. Confitemur, non ad hominem sanctum re-

καὶ ἀνεθεματίζετο παρ' ἀμφοτέρων τῶν μαρῶν Ἄρειός τε ὡς Χριστομάχος, καὶ Σαβέλλιος καὶ Παῦλος ὁ Ἐσμοσαεὶς ὡς ἀσεβεῖς, καὶ Οὐαλέντινος καὶ Βασιλεῖδης ὡς ἄλλοτριοὶ τῆς ἀληθείας, Μανιχᾶος δὲ ὡς ἐφευρτῆς κακῶν· πάντες τε τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ μετὰ τὰς τοιαύτας ἀρμηγίας ὁμοῦ συντίθενται τῶν τοιούτων λέξεων βελτίονα καὶ ἀκριβεστέραν εἶναι τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοὺς ταύτης ἀρκεῖσθαι μᾶλλον καὶ χρῆσθαι (43) βήμασιν.

7. Ἄλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος, ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτου ἐδόκουν φιλονικεῖν τινες πρὸς ἀλλήλους, ἀνεκρίναμεν καὶ τούτους κακᾶνους, καὶ ἅπερ ὁμολογῶν οὗτοι, συντίθεντο κακᾶνους, οἷοι οὐκ (44) ὡς εἰς τῆς προφητίας ἐγένετο ὁ Λόγος Κυρίου, οὕτω καὶ εἰς ἄγιον ἄνθρωπον ἐνεδήμουν ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰώνων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος οὐκ ἐγένετο· καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἔλαβε δούλου μορφήν, ἔκ τε τῆς Μαρίας τὸ κατὰ σάρκα γενέσθαι (45) ἄνθρωπος ἐκ' ἡμᾶς (45), καὶ οὕτω τελείως καὶ ὁλοκλήρως τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐλευθεροῦμεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῷ, καὶ ζωοποιῶμεν ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐλατταί εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁμολογῶν γὰρ καὶ τοῦτο, οἷοι (46) οὐ σῶμα ἄψυχον, οὐδ' ἀναίσητον, οὐδ' ἀνόητον εἶχεν ὁ Σωτῆρ. Οὐδὲ γὰρ οἶον τε ἦν, τοῦ Κυρίου ἐκ' ἡμᾶς ἀνθρώπου γενομένου, ἀνόητον εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ σωτηρία γέγονεν· Ἰὼς τε ὢν ἀληθὺς τῷ Θεοῦ, γέγονεν καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ μονογενὴς ὢν Ἰὼς τοῦ Θεοῦ, γέγονεν ὁ αὐτὸς καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Διὸ οὐδ' (47) ἕτερος μὲν ἦν ὁ πρὸ τοῦ Ἀβραάμ Ἰὼς τοῦ Θεοῦ, ἕτερος δὲ ὁ μετὰ Ἀβραάμ· οὐδ' ἕτερος μὲν ἦν ὁ τὸν Λάζαρον ἐγείρας. ἕτερος δὲ

nisse Verbum Dei, quod erat in prophetis, sed ipsam Verbum carnem factum esse non assumpta mente humana, mente mutabili, qua, turpibus cogitationibus cap'ta ducitur, sed divina mente, immutabili, et caelesti. Quamobrem non corpus inanimatum, neque sensus et intelligentia vacuum habuit Saluator. Nec enim feri poterat, ut cum Dominus propter nos factus esset homo, corpus ejus esset sine intelligentia. Cum esset vere Filius Dei, factus est Filius hominis : et cum esset unigenitus Filius Dei, factus est ipse primogenitus in multis fratribus. Unde non alius erat Filius Dei ante Abraham, alius vero post Abraham : sed unus perfectus unigenitus Dei, perfectus autem divina perfectione, et non humana. Cum ita qui sic sentiunt, confitemur nos communionem habere. Cum ita vero qui contra sentiunt et scribunt, communionem non habemus. Ubi cætera quidem omnia ut hic apud Athanasium leguntur, sed dum ait Verbum non assumpsisse mentem humanam sed divinam, virus suæ hæreses delegit, quod his antea verbis occultarat, οὐ σῶμα ἄψυχον, οὐδ' ἀναίσητον, οὐδ' ἀνόητον εἶχεν ὁ Σωτῆρ, corpus non inanimatum, nec sensus expers, nec mente carens habuit Saluator : vase scilicet ac subdole intelligendo, mentem divinam solum inesse Christo. Qua de re iterum ugetur ad libros contra Apollinarianum.

(47) Seguer., οὐκ. Mox in eodem toto deest ante Ἀβραάμ. Mox idem et Basil., ἕτερος μὲν ἦν. In editis μὲν deest.

ὁ πυνθανόμενος περὶ αὐτοῦ· ἄλλ' ὁ αὐτὸς ἦν ἄνθρωπος μὴ λέγων, ἢ Που Λάζαρος κεῖται; ἢ θεϊκῶς δὲ τοῦτον ἀνεγείρων (48)· ὁ αὐτὸς δὲ ἦν σωματικῶς μὴ ὡς ἄνθρωπος πύων, θεϊκῶς δὲ ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνοίγων τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ· καὶ σαρκὶ μὴ πάσχων, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος, θεϊκῶς δὲ ἀνοίγων τὰ μνήματα, καὶ ἀνεγείρων τοὺς νεκροῦς. Ἐξ ὧν καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁστω νοούντες, τὴ αὐτὸ φρονεῖν περὶ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου διεβεβαίωσαντο.

8. Τοῦτον τοῖνον ὁστω; ὁμοιογνηθέντων, παρακαλοῦμεν ὁμᾶς τοὺς μὴ ὁστω ὁμοιογούστας καὶ ἐρμηνεύστας (49) ὁστω τὰς λέξεις, ἃς λέγουσι, μὴ κατακρίνετε προπετῶς, μηδὲ (50) ἀποβάλλετε, ἀλλὰ μᾶλλον εἰρηνεύστας καὶ ἀπολογουμένους προσλαμβάνετε· τοὺς δὲ μὴ βουλομένους ὁστω ὁμοιογεῖν καὶ διερμηνεύειν τὰς λέξεις, τοῦστω κωλύετε καὶ ἐντρέπετε, ὡς ὑπόπτους τῷ φρονήματι. Τοῦτον τε μὴ ἀνεχόμενοι συμβουλεύετε κάκιστως τοὺς ὀρθῶς ἐρμηνεύστας τε καὶ φρονεῖν μηδὲν πλέον ἀλλήλους ἀνακρίνειν μηδὲ λογομαχεῖν ἐπ' ὁδὸν χρῆσιμον, μᾶτε ταῖς τοιαύταις λέξεσι διαμείχεσθαι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι τῆς εὐσεβείας συμκωνεῖν. Οἱ γὰρ μὴ ὁστω διανομῶμενοι, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις λεξεῖστω φιλονεικοῦντες, καὶ παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα ζητοῦντες, ὁδὸν ἕτερον ποιοῦστω, ἢ ἢ ποτίζουστω ἀνατροπῆν ὁλοκέρων τὸν πλησίον, ἢ ὡς φρονεῦντες τὴν εἰρήνην καὶ ἀγαπίοντες τὰ σχίσματα. Ἄλλ' ὁμᾶτε, ὡς ἀγαθοὶ (51) ἄνθρωποι καὶ πιστοὶ δούλοι, καὶ οἰκονόμοι τοῦ Κυρίου, τὰ μὴ σκανδαλλίζοντα καὶ ἐξνίζοντα παύετε καὶ κωλύετε, πάντων δὲ μᾶλλον προκρίνετε τὴν τοιαύτην εἰρήνην, ὁστω ὑγιαίνουσης πίστεως; Ἰσως ὁ Κύριος ἐλεήσει ἡμᾶς, καὶ συνάξει τὰ διηρημένα, καὶ γενομένης μιᾶς ποίμνης, πάλιν πάντας ἕνα ἔχοντες καθηγμένα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

9. Ταῦτα ἡμεῖς μὴ, εἰ καὶ μηδὲν πλέον εἶδει ζητεῖν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, μηδὲ ἀνεχέσθαι τῶν ἐκ φιλονεικίας ρημάτων, ἀλλὰ γε διὰ τὴν εἰρήνην, καὶ ἕνεκα τοῦ μὴ ἀποβάλλειν (52) τοὺς ὀρθῶς πισταεῖν ἰθέλοντας, ἀνεκρίναμεν, καὶ ἔπερ ὁμολόγησαν, συντόμως ὀπηγορέουσαμεν, οἱ περιλειφθέντες ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, κοινή μετὰ τῶν συλλειστοργῶν ἡμῶν Ἀστερίου (53) καὶ Εὐσεβίου· οἱ γὰρ πλείστοι ἐξ ἡμῶν ἀπεδήμησαν εἰς τὰς παροικίας ἐαυτῶν. Ὑμεῖς δὲ πάλιν κοινή ἔνθα καὶ εἰώθετε συνάγεσθαι, ἀνάγωντα ταῦτα, κάκει πάντας προσκαλέσασθαι καταξίωσαστε. Δίκαιον γὰρ ἐκεῖ πρῶτον τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι, κάκει τοὺς βουλομένους καὶ ἀντιποισουμένους τῆς

* Joan. xi, 34. * I Petr. iv, 1. * Habac. ii, 5.

(48) Basil., ἐγείρων. Infra post πύων. Editi, πυνθανόμενος. Seg. Basil. θεϊκῶς habent. Hæc ipsa videtur orat. 3, contra Arianos, p. 461, num. 32. Paulu post Seg. cum editiis, ἐκ γενετῆς. Basil., ἐκ γενετῆς cum e, melius.

(49) Seg. et Basil. διερμηνεύστας. (50) In Basil. μηδὲ δεστ. Severianus vero sic habet hunc locum, μὴ κατακρίνετε, μηδὲ προπετῶς ἀποβάλλετε.

(51) Seg. ω ἀγαθοί.

A dem dicebat: * Ubi positus est Lazarus *? et qui divinitus illum excitavit: idem ipse erat qui corporaliter quidem ut homo spebatur, divinitus vero, ut Dei Filius, aperiebat oculos cæci nati: et carne quidem patiebatur, ut ait Petrus *, divinitus autem monumenta aperiebat mortuosque suscitabat. Atque omnia quæ in Evangelio habentur eadem prorsus ratione intelligentes, affirmant se idipsum sentire de incarnatione et de assumpta a Verbo humana natura.

8. Cum hæc igitur ita confessi sint, hortamur vos eos quidem qui se profitentur, et eo pacto verba quæ profuerunt, interpretantur, temere eodem-nare aut rejicere velitis, sed potius, ipsos paci studentes et se purgantes recipiatis. Eos contra qui hæc profiteri et verba tali modo explicare nenerunt, ut suspectæ sententiæ homines arceatis pudoreque afficiatis. Hos igitur ne toleretis; eos autem qui et recte verba interpretantur et probe sentiunt, hortamini ne ulteriorem inter se adhibeant disquisitionem, nec verbis inutiliter decertent, neque hujusmodi vocabulis contendant, sed in pietatis sententiam conveniant. Nam qui non sic animo affecti sunt, sed de hujusmodi tantum voculis quæstiones agitant, et præter 619 ea quæ Nicææ conscripta sunt, nonnulla requirunt, nihil aliud argunt, quam quod * proximo suo subversionem turbidam propianant *, utpote qui paci invident et schismata dilignant. Sed vos, ut probi homines, fidelesque servi ac dispensatores Domini, quæ offeudiculo quidem sunt, et a concordia deterrent, compescite et impeditæ, omnibusque hujusmodi pacem anteponeite, cum sana sit fides: forsitan Dominus nostri misertus, quæ divisa fueræ coaptabit, factoque deinceps uno ovili, omnes unum habebimus ducem Dominum nostrum Jesum Christum.

9. Hæc nos quidem (tametsi nihil præter Nicæan synodum requirendum erat, neque toleranda: erant contentiones verba; at tamen pacis concilianda causa, et ne eos qui recte sentire cupiunt abjiceremus) examinavimus, et quæ ipsi professi sunt paucis dictavimus, nos qui Alexandriæ relicti sumus, idque una cum communiis nostris Asterio et Eusebio: plurimi namque nostrum ad suas dioceses sunt profecti. Vos itaque in commune ubi conventus agere soletis, hæc legitote, illucque omnes convocare dignemini. Equum enim est ut illic primum epistola legatur, ac ibidem qui pacem optant procurantque, sibi invicem concilientur: ac deinceps

(52) Seg. et Gobl. ἀποβάλλειν.

(53) Seg. solus sic, ἐλεεινῶν καὶ Ἀστερίου. Asterium Orientalium, Eusebium vero Occidentalium causam in hac synodo egisse auctor est Rufinus, Hist. eccles., lib. 1, c. 29. Porro hic Asterius est qui olim Arianos Sardoniam proferantes in via dederunt una cum Ario Petrarum episcopo, atque Sardonienis synodo subscripsit. Qua de causa iisdem Arianis auctoribus in Superiorem Africanam relegatus, in reditu huic interfuit synodo.

cum mutuo conciliati fuerint, ubicunque populo placuerit, praesente vestra humanitate illic conventus celebrentur, et Domino una gloria tribuatur ab omnibus. Salutant vos fratres qui mecum sunt. Opto vos bene valere, et memoriam nostri apud Dominum facere, Ego Athanasius: alii pariter episcopi, qui simul conuenerunt subscribere: necnon qui missi sunt a Lucifero quidem Sardiniae insulae episcopo, diaconi duo, Herenius et Agapetus: a Paulino autem Maximus et Calemerus, ipsi quoque diaconi. Aderant et quidam monachi ab Apollinario episcopo in hoc ipsum missi.

10. Episcopi autem praedicti ad quos scripta est epistola, hi sunt: Eusebius Vercellorum Galliae urbis, Lucifer Sardiniae insulae, Asterius Petrarum Arabiae, Cymatius Palti Coelestriae, Auatolius Eu-

Qui vero epistolam scripserunt, hi sunt, Athanasius papa et qui cum eo Alexandriae adfuerit, ipse Eusebius et Asterius: reliqui autem, Gaius Paratonii proxime Libyam, Agathus Phragonis et partis eiusdem Elearchiae Aegypti, Ammonius Pachnemunis, et reliquis partis Elearchiae: Agathodamon Schedias et Menelaiti, Dracontius paruae Hermopolis, Ldelphius Onophis quae est Lychnorum, Hermion Taneos, Marcus Zygrocom proxime Libyam, Theodorus Athribis, Andreas Arsenoiti, Paphnutius Saes, Marcus Philorum, Zoilus Andro, Menas Antiphorum.

His Eusebius quoque Latine subscripsit, quorum haec est interpretatio:

Ego Eusebius, secundum exactam vestram utriusque partis confessionem, qua in eandem circa hypostases sententiam convenistis, in eandem quoque conueni: sed etiam circa incarnationem Salvatoris nostri, nempe Dei Filium hominem factum esse, et omnia praeter peccatum assumpsisse, cuiusmodi erat antiquus noster homo: idque iuxta contextum epistolae meo suffragio confirmavi. Et quandoquidem exclusam dicitur Sardicensis concilii tabella, ne ultra Nicenam fidem aliquid exponi videatur: ego huic quoque rei consentio, ne per illam Nicena fides exclusa videatur, neque proferendam eam esse sentio. Opto in Domino vos bene valere.

(54) Seguer. *ὁμοίως* τε οἱ ἄλλοι. Editi, *ὁμοίως* καὶ οἱ.

(55) Segner. prima mann, Λουκίφερος, secunda, Λουκίφρου. Unum duntaxat diaconum a Lucifero legatum narrat Rufinus *Hist. eccles.* lib. 1, c. 27, et Sozom. lib. 7, c. 12. Atque ideam Rufinus, similiterque Theodoretus lib. III, cap. 5, Luciferum ab Eusebio rogatum ut Alexandriam secum proficisceretur, id adnuisse.

(56) Basil. Οὐκ ἔστι δέ, male.

(57) Sic omnes manuscriptori et editi. At in *Historia Arianorum ad monachos*, num. 33, restitutum ex mss. Βεροῦλλίων.

εἰρήνης συνάπτεσθαι· καὶ λοιπὸν συναφθέντων αὐτῶν, ἔνθα ἐν ἀρῆσιν πᾶσι τοῖς λαοῖς, παρουσίας τῆς ὑμετέρας χρηστότητος, ἐκεῖ τὰς συνάξεις ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τὸν Κύριον κοινῇ παρὰ πάντων δοξάζεσθαι. Προσαγορεύουσιν ἡμᾶς οἱ σὺν ἡμῶν ἀδελφοί. Ἐβρῶσθαι ἡμᾶς, καὶ μνημονεῖν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ εὐχομαί, Ἐγὼ τε Ἀθανάσιος· ὁμοίως τε οἱ ἄλλοι ἐπισκοποὶ οἱ συνελθόντες ὑπέγραψαν· καὶ οἱ ἀποσταλέντες (54) δὲ παρὰ μὲν Λουκίφερος (55) τοῦ ἐπισκόπου Σαρδίας νήσου, διάκονοι δύο, Ἐρηνίος, καὶ Ἀγαπητός· παρὰ δὲ Παυλίνου Μάξιμος καὶ Καλήμερος, καὶ αὐτοὶ διάκονοι. Παρῆσαν δὲ καὶ τινες Ἀπολλινάριου τοῦ ἐπισκόπου μονάζοντες, παρ' αὐτοῦ εἰς τοῦτο περιβηθέντες.

10. Ἔστι δὲ (56) ἑκαστος τῶν προκειμένων ἐπισκόπων, πρὸς οὓς ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, Εὐθείσιος πόλεως Βιργίλων τῆς Γαλλίας (57), Λουκίφερ τῆς Σαρδίας νήσου, Ἀστέριος Πετρῶν τῆς Ἀραβίας, Κυμάτιος Πάλτου Κοίλης Συρίας, Ἀνατόλιος Εὐβοίας.

Οἱ δὲ ἐπιστελιαντες δὲ πάσας Ἀθανάσιος, καὶ οἱ παρατυχόντες σὺν αὐτῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, αὐτὸς τε Εὐθείσιος καὶ Ἀστέριος· καὶ οἱ λοιποὶ Γάϊος Παρατονίου τῆς Ἑγγίστα (58) Λιθύης, Ἀγαθὸς Φραγώνως καὶ μέρους Ἐλεαρχίας τῆς Αἰγύπτου· Ἀμμώνιος Παχνημηνίως καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς Ἐλεαρχίας, Ἀγαθοδαίμων Σχεδιάς καὶ Μενελαίου· Δρακόντιος Ἐρμουπόλεως μικρᾶς, Ἀδελφίος Ὀνούφως τῆς Λύχνων, Ἐρμίον Τάνεως, Μάρκος Ζύγρων τῆς Ἑγγίστα Λιθύης, Θεόδωρος Ἀθροβίως, Ἀνδρέας (59) Ἀρσενότου, Παφνούτιος Σάεως, Μάρκος Φίλων, Ζώλιος Ἀνδρῶν, Μήνης Ἀντίφρων (60).

Τούτους καὶ Εὐθείσιος ὑπέγραψε Ῥωμαστὶ, ὧν ἡ ἔρμηνη.

Ἐγὼ Εὐθείσιος ἐπίσκοπος κατὰ τὴν ἀκρίθειαν ὁμῶν τὴν παρ' ἑκατέρων τῶν μερῶν ὁμοιογηθείσων ἀλλήλοις συντιθεμένων περὶ τῶν ὑποστάσεων, καὶ αὐτὸς συγκαταθέμην· οὐ μὴν ἀλλὰ (61) καὶ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅτι οἱ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, καὶ ἄνθρωπος γέγονεν, ἀναλοθῶν πάντα ἀνεῖν ἁμαρτίας, ὅς οἱ παλαῖος ἡμῶν ἄνθρωπος συνίστηται, κατὰ τὸ τῆς ἐπιστολῆς ὕψος ἐπιστώσαμην. Καὶ ἐπειδὴ ἔβωθεν λέγεται τὸ τῆς Σαρδικῆς πιστάκιον ἔκκενεν τοῦ μὴ παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν δοκεῖν ἐκτελεῖσθαι, καὶ ἐγὼ συγκαταθέμην, ἵνα μὴ ἡ (62) ἐν Νικαίᾳ πίστις διὰ τούτου ἐκκλεισθῆται ὁδῆν, μήτε εἶναι προκομιστέον. Ἐβρῶσθαι ἡμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαί.

Multi ex his episcopis delegati pro catholica fide recensentur in *Hist. Arianorum ad monachos supra*, num. 72, in *Apologia de fuga*, num. 7, et in *Apologia ad Constantinum*, num. 27. De episcopopatibus autem vide supra Tabellam geographicam.

(58) Sic Seguer. et Goblerian. Alii et editi, Ἑγγίστα.

(59) Editio Comm. Ἀνδρέας. Mox Seguer. Ἀρσενόητος.

(60) Editio Comm. Ἀνδρῶν νῆας Ἀντίφρων. Editi. Paris. Seg. Basil. ut in textu.

(61) Editio Comm. sola, οὐ μὴν ἀλλὰ.

(62) Ἢ δεest in edit. Paris. et in Basil. solis.

Ἐγὼ Ἀστέριος συνευδοκῶ τοῖς προγεγραμμένοις, A καὶ ἠρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι.

11. Καὶ μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν εὐμὸν τούτων, οὕτως παρὰ τῶν προεξηγμένων ὑπογεγραμμένων, μετὰ ταῦτα καὶ αὐτοὶ ὑπέγραψαν

Ἐγὼ Παυλῖνος (63) οὕτω φρονῶ, καθὼς παρὰ τὸν πατέρα τῶν Πατέρων, Ὅντα καὶ ὑπεστώτα Πατέρα τέλειον καὶ ὑπεστώτα Υἱὸν τέλειον, καὶ ὑπεστώτην τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τέλειον. Διὸ καὶ ἀποδέχομαι (64) τὴν προγεγραμμένην ἐρμηνείαν περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, καὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, ἥτις οὐσίας, καὶ τοὺς φρονούντας οὕτως. Εὐσεβὲς γὰρ ἐστὶ φρονεῖν καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι. Καὶ περὶ τῆς ἀνανθρωπήσεως δὲ τῆς δι' ἡμᾶς γενομένης τοῦ Λόγου τοῦ Πατρὸς οὕτω φρονῶ, καθὼς γέγραπται, ὅτι, κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο οὐ κατὰ τοὺς ἀσθεστάτους τοὺς λέγοντας μεταβολὴν αὐτὸν (65) πεποθέναι, ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας καὶ ἁγίου Πνεύματος γεννηθεὶς. Οὕτως γὰρ ἔφυγον, οὕτως ἀναίσθητον, οὕτως ἀνόητον σῶμα εἶχεν ὁ Σωτὴρ (66) οὕτως γὰρ οὐκ ἦν, τοῦ Κυρίου ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς γενομένου, ἀνόητον εἶναι αὐτοῦ τὸ σῶμα. Ὅθεν ἀναθεματίζω τοὺς τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖαν πίστιν ἀθετοῦντας, καὶ μὴ λέγοντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Ἀναθεματίζω δὲ τοὺς λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα δι' Υἱοῦ γεγονός. Ἐτι δὲ ἀναθεματίζω Σαβελλίους (67) καὶ Φωτεινοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, στοιχῶν τῇ πίστει τῇ κατὰ Νικαίαν, καὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις. Ἐρῶσθαι ὑμᾶς εὐχομαι ἐγὼ Καρτέριος (68).

(63) Hæc Paulini subscriptio et fidei professio habetur apud Epiphanium hæresis 77, p. 1015, cum hoc titulo, Ἀντίγραφον χειρὸς Παυλῖνου τοῦ ἐπισκόπου, et postea, Ἐγὼ Παυλῖνος ὁ ἐπίσκοπος. Mox ibidem, ἀπὸ τῶν Πατέρων. Hanc fidei professionem in synodo Antiochena anni 363, primò editam fuisse, existimant Baronius et Hermantius, quibus tamen refragari videtur Epiphanius hisce verbis: Μετὰ ἰκθέσεως ἐγγράφου ἡμᾶς ἐπισκεν, ἧς ἦδη πρότερον ἀπολογία χάριν πρὸς τὸν μακαρίτην Ἀθανάσιον ἐποίησατο τὴν συγκατάθεσιν. Προσθήκη γὰρ καὶ ἐπίθεσις ἡμῖν ταύτης τὸ ἀντίγραφον μὴ ὑπογραφῆς, σαφῶς περὶ Τριάδος ἔχον ὁμοῦ, καὶ περὶ νοῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως, χειρὶ αὐτοῦ τοῦ μακαρίτου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου. Id est: Nos (Paulinus) per scriptam fidei expositionem persuasi, cui jam aetate, sui apud beatæ memoriæ Athanasium purgandi causa, assensum præbuerat. Hujus enim nobis exemplum a se subscriptum obtulit tradiditque, in quo de Trinitate, et una de mente Christi incarnati, ex ipsius beatæ memoriæ Patris nostri Athanasii scripto, diserte agebatur. Quibus non obscure significatur hanc Paulini subscriptionem fidelique professio-

Ego Asterius superioribus scriptis astipulor, et opto in Domino vos bene valere.

11. Postquam autem tomus hic Alexandria missus est, a supra dictis ita subscriptus, postea et ipsi quoque (Antiocheni) ita subscripsere:

Ego Paulinus sic sentio ut a Patribus accipi: Esse et subsistere Patrem perfectum, et subsistere Filium perfectum, et subsistere Spiritum sanctum perfectum. Quapropter approbo supra scriptam de tribus hypostasibus et de una hypostasi sive substantia interpretationem, itemque eos qui ita censent. Pium enim est sanctam Trinitatem in una deitate sentire atque confiteri. De incarnatione autem Verbi Patris propter nos facta, ita sentio, ut scriptum est, nempe secundum Joannem, Verbum carnem factum esse: non vero, ut impiissimi quidam dicunt, ipsam mutationem esse passum; sed propter nos hominem factum esse, exque sancta Virgine Maria, et ex Spiritu sancto esse genitum. Neque enim inanimatum, aut sensus expertum, aut mento carens corpus habuit Salvator; nam fieri non potuit, ut cum Dominus pro nobis homo factus sit, corpus ejus mente caruerit. Ideoque anathemate damno eos qui fidem Nicææ promulgatam vilipendunt, et qui negant Filium ex substantia Patris, et Patri consubstantialem esse. Anathemate quoque damno eos qui dicunt Spiritum sanctum creaturam esse a Filio factam. Anathematizo quoque Sabellii et Photini et quamcumque aliam hæresin, incedens secundum Nicænam fidem, et secundum omnia superius scripta. Valere vos opto ego Carterius

nem tum primum editam fuisse cum tomus ad Antiochenses Antiochiam pervenisset, ut hic etiam innuitur, hoc est anno 362, Paulinumque anno sequenti 363, Epiphanio alisque Antiochenæ synodi Patribus, hujus professionis apographum obtulisse. (64) Ita Epiphanius. Seg. et Basil. Editi male, ἀπολογία. Ibidem Epiphanius, ἐρμηνείαν τριῶν ὑποστάσεων.

(65) Ita Seguerianus et Epiphanius. Editi vero, αὐτὴν. Infra Seguerianus post Παρθένου habet θεοτόκου σὺν.

(66) Post εἶχεν ὁ Σωτὴρ, omnes Epiphanii editi habent καὶ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Ἀθανασίου, quibus significatur hæc verba ex opere Athanasii manu conscripto desumpta esse, ut superius etiam dictum est; sintne autem Paulini, an Epiphanii, vel librarii cujusdam, non liquet.

(67) Seg., καὶ Σαβελλίους.

(68) Seg. Gobl. et Felckm. primus post Καρτέριος, addunt ἐστὶ δὲ πῶλεως Συρίας, quod est ejusdem glossæ. Carterii meminit Athanasius, Antaradi civitatis Syriæ episcopi, Apol. de fuga, sive num. 3.

MONITUM

In sequentia opuscula Joviani imperatoris tempore edita

621 I. Postquam Julianus Apostata miserima nece sublatus est, magna Christianorum rebus lux effulsit, cum Jovianus in ejus fuit locum inauguratus. Is ut erat, teste Gregorio Nazianzeno, mira pietate animique lenitate praeclitus, exsulum episcoporum revocatione imperium est auspicatus. Ante omnes autem Athanasium exulem restituit, qui omnibus virtute praestabat, et pro pietate sine ulla dubitatione oppugnatus fuerat. Λόγι μὲν, sic Gregorius, τοῖς ἐπισκόποις τὴν ἐξορίαν, τοῖς τε ἄλλοις ὄψαι, καὶ πρὸ πάντων τῶ πρὸ πάντων τὴν ἀρετὴν, καὶ προδήλως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πολεμηθέντι. Huic epistolam primo misit imperator ab Eriphanio memoratam, *Har. LXVni*, p. 726, quam suo loco restituentes, priorem hic posuimus, ubi Athanasium patriae Ecclesiaeque remittens, ejus virtutem animique firmitatem quanti faciat testificatur. Porro Joviano litteras εὐχαριστηρῶς rescripisse Athanasium, licet ad nos minime pervenerint, haud dubitandum videtur. Neque tamen putavit Athanasius expectandam sibi esse redeundi facultatem; Alexandriam enim remigrasse fertur cum primum necem Juliani audivit, ut pluribus in Vita Athanasii narramus.

II. Praeter epistolam, aliam Athanasio misit Jovianus, qua rogabat, ut fidei veritatem in sexcentas, ut ait ibidem Gregorius, opiniones partesque distractam, ad se transmitteret. Quae quidem epistola injuriis temporum disperit: superestque solum ea quam imperatori rescripit Athanasius, eximia sane et tanto doctore dignissima: ubi laudato principis erga res caelestes amore, atque discendi studio, Nicænam commendat fidem, in Arianosque acriter invehitur, quod illius synodi decretis stare venuerit: unde exortæ tantæ turbæ, tanta per Ecclesiam dissidia. Enumerat inde provincias et regiones, quarum Ecclesiae Nicænae inhærent fidei, paucis exceptis Arianis, qui hactenus adversus eam concertarent. Hinc refert Nicænam Symbolum, cui nonnulla perspicuitatis causa subjungit, ac liquido Spiritus sancti divinitatem declarat. Acceptam autem Joviano fuisse hanc Athanasii epistolam testatur ipse imperator inferius, in tertia scilicet Arianorum petitione, ubi ait se diligenter sciscitatum comperisse, Athanasium recte sentire, atque orthodoxum esse. Hanc item commendat Gregorius Nazianzenus, *Oratione 21*, atque *S. doctorem, trium personarum unam essentiam, atque Spiritus sancti divinitatem palam in ea epistola, licet paucis, confiteri. Exstat hæc ipsa apud Theodoretum, lib. iv, cap. 2*, Athanasium episcopos doctrina præstantiores congregasse, ut eorum consilio eam conscriberet, mitteretque ad Jovianum.

III. Antiochiæ autem ab Athanasio sociisque conscriptam fuisse hanc epistolam opinatur Valesius in notis ad cap. 3, lib. iv Theodoreti, sed levissimo sane ductus argumento. Nititur quippe solo hujus epistolæ titulo qui sic jacet apud Theodoretum: Τῶ εὐλαβεστάτῳ καὶ φιλανθρωποτάτῳ καὶ νικητῇ Αὐγούστῳ Ἰωβιανῷ Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι οἱ ἐλθόντες ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος καὶ Λιβυῶν ἐπισκόπων. Putatque his verbis indicari Athanasium et alios quosdam episcopos, ex persona omnium Ægypti, Thebaidis et Libyæ præsulum, Antiochiam venisse, ut Joviano coram se sisterent, atque ibi epistolam scripserint; sed apparet ex præcedenti Theodoreti capite, ubi ait Athanasium congregasse episcopos doctrina præstantiores, ipsum Athanasium non loco movisse, sed Alexandriæ ubi tunc erat stetisse. Nam illud, οἱ ἐλθόντες, non ad Athanasium refertur, sed ad illud οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι, qui scilicet Alexandriam accitii se contulerunt. Ecquid, quæso, opus ut episcopi adirent imperatorem, si litteris cum eo acturi erant? Hoc certe in loco Baronii sententiæ, qui datam putat epistolam Alexandriæ, quam Valesii, qui scriptam arbitratur Antiochiæ, stare malumus.

IV. Epistolæ Athanasii ad Jovianum subjicimus quatuor supplices Lucii Arianorumque petitiones Antiochiam ad Jovianum factas: quæ perperam in editis omnibus Colloquia inscribuntur. Vox enim ἐντυχία, non colloquium hic significat, sed supplicem petitionem, seu voce seu scripto, principi vel magistratui, adversus aliquem oblatam: qua sententia usu venit item vox, ἐντυχάμεν. Sic *I Machab. x, 65*, de Jonatha dicitur: Καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἶπε τοῖς ἀρχουσιν αὐτοῦ· Ἐξέλθετε μετ' αὐτοῦ εἰς μέσον τῆς πόλεως, καὶ κηρύξατε τοῦ μὲνέειν ἐντυχάμεν κατ' αὐτοῦ, περὶ μηδενὸς πράγματος. Ubi sic habet *Vulgata*: Et collocavit eum rex sedere secum. Dixitque principibus suis: Exite cum eo in medium civitatis, et predicatē, ut nemo adversus eum interpellat de ullo negotio. Vox, ἐντυχάμεν, eadem sententia ibi sæpe repetitur. Similem usum vocis, ἐντυχία, observavit vir erud. Valesius in notis ad Theodoreti Historiam eccl. p. 5. Hæc sunt igitur supplices petitiones Lucii et Arianorum adversus Athanasium qui tunc Antiochiæ aderat. In cujusque locum episcopum alium postulant; Lucium scilicet ordinari peroptabant, quem Georgius pseudoepiscopus Alexandrinus presbyterum constituerat. Palam enim illud est ex iis quæ sub finem tertiæ petitionis

dicuntur. Ex Joviani autem responsis liquet quantum ille pietate, quantum ingenis acrimonia vateret: Arianorum enim petitiones saepe arguteque respuit, Lucium vero ne auditum quidem cum convicio et imprecatione repudiavit. Hac porro opuscula anno haud dubie 363 edita sunt.

V. In prioribus Athanasii editis post epistolam Joviani, fragmentum subsequitur, cui titulus est, Τοῦ αὐτοῦ Ἀθανασίου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα Ἰωβιανόν, sed falso inscribi certum est; nullam enim praefert epistolae formam, nec habetur in manuscriptis antiquioribus; imo post aetatem Athanasii scriptum videtur, de quo fusius infra suo loco.

Ἰσὸν ἐπιστολῆς Ἰωβιανοῦ βασιλέως, πεμφθεῖσης πρὸς Ἀθανάσιον τὸν ἀγίακτον ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας.

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ φίλῳ τοῦ Θεοῦ Ἀθανασίῳ Ἰωβιανός (69).

Τοῦ ἐπιχειροτάτου σου βίου, καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ὁμῶσεως, καὶ τῆς πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν τὸν Χριστὸν διαθέσεως τὰ κατορθώματα ὑπερβαυμάζοντες, ἀποδεχόμεθα σε, ἐπίσκοπε τιμωτάτε· καὶ ὅτι μὴ πάντα πόνον, καὶ τῶν δικαίων τὸν φόβον οὐ κατέπτηξας (70), καὶ κινδύνους καὶ ξίφους ἀπειλάς, ὡς σκύβαλα ἡγησάμενος, τῆς φίλης σοι (71) ὀρθοδόξου πίστεως τοὺς σκακας κατέχων, ἕως τοῦ νῦν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνίῃ, ὑπογραμμὸν δὲ τῷ λαῷ παντὶ τῶν πιστῶν, καὶ τύπον σαυτὸν τῆς ἀρετῆς (72) προσφερόμενος διατελεῖς. Ἀνακτάται σε τοίνυν ἡ ἡμετέρα βασιλεία, καὶ ἐπανελθεῖν βούλεται πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας διδασκαλίαν. Ἐπάνθι τοίνυν εἰς τὰς ἀγίας Ἐκκλησίας, καὶ ποιμαίνε τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας πράττης προθύμους εὐχὰς ἀναπέμπετε (73) εἰς Θεόν. Ὀίδαμεν γάρ, ὅτι τῇ σῇ ἰκεσίᾳ ἡμεῖς τε καὶ οἱ σὺν ἡμῖν τὰ Χριστιανῶν (74) φρονούσης μεγάλῃν ἀντίληψιν

(75) ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΙΩΒΙΑΝΟΝ ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ (76).

1. Πρόποσα θεοφιλεῖ βασιλεῖ φιλομαθῆς (77) προαίρεσις καὶ πόθος τῶν οὐρανίων· οὗτω γὰρ ἀληθῆς καὶ τὴν καρδίαν ἐξῆς ἐν χειρὶ Θεοῦ (78). Θελησῶς τοίνυν τῆς σῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν τὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν, εὐχαριστήσαντες ἐπὶ τούτοις τῷ Κυρίῳ, ἐβουλεύσμεθα μᾶλλον πάντων τὴν παρὰ τῶν Πατέρων ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ὑπομνήσαι τὴν σὴν εὐσέβειαν. Ταύτην γὰρ ἀθετησαντές τινες, ἡμῖν μὴ ποικίλως ἐπεβούλευσαν, ὅτι μὴ ἐπειθόμεθα τῇ Ἀρειανῇ αἰρέ-

11 Prov. xxi, 1.

(69) Scripta anno 363.

(70) Ita Regius codex. Editi vero, ἐπιτηξας cum Basil., quo solo usu snnt qui hanc epistolam primum ediderunt.

(71) Regius, σοι. Editi vero cum Basil., σου.

(72) Regius codex, τῷ τῆς ἀρετῆς, ommissa linea integra.

(73) Regius codex quem sequimur, ἀναπέμπετε. Editi cum Basil., ἀνάπεμπε.

(74) In Regio hæc, τὰ Χριστιανῶν, et mox, μετ' ἄλλῃν, desiderantur.

(75) Scripta anno 363.

(76) Regius ms., τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωβιανόν, etc. Apud Theodoretum sic inscribitur: Ἐπιστολὴ συνοδικὴ πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωβιανόν γραφεῖσα περὶ τῆς πίστεως παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Id est, Epistola synodica scripta a sancto Athanasio ad Jovianum

A 622 Exemplum epistolæ Joviani imperatoris, missæ ad sanctissimum Athanasium archiepiscopum Alexandrinum.

Religiosissimo et Deo dilecto Athanasio, Jovianus

Cum magnopere miremur honestissimam vitam tuam, similitudinem tuam cum Deo universorum, tuumque erga Christum Salvatorem nostrum affectum, quæ tuæ sunt præclaræ virtutes; te laudamus, honoratissime episcopo, quod nullum laborem, nullum persecutorum furorem extimui, pericula gladiatorumque minas ne focci quidem fecisti, atque clavum charæ tibi orthodoxæque fidei retinens, hactenus certasti pro veritate: itemque quod exemplum te typumque virtutis, universo fidelium populo assidue exhibes. Te itaque revocat Majestas nostra, atque ad salutis doctrinam reverti jubet. Remigra igitur ad sanctas Ecclesias, et pascere Dei populum, atque alacri animo uia fundite preces ad Deum pro nostra clementia. Novimus quippe tua supplicatione, cum nos, tum eos qui nobiscum Christiane sentiunt magnam a summo Deo auxilium consecutores, scholichem parâ τὸ ὑπερέχοντος Θεοῦ.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ AD JOVIANUM, DE FIDE.

1. Religiosum imperatorem decet discendi studium et celestium rerum amor: ita enim vere cor in manu Dei¹¹ habiturus es. Cum igitur tua pietas fidem catholicæ Ecclesiæ a nobis cupiat perdiscere: postquam gratias cam ob rem Domino egimus, nihil nobis melius visum est, quam ut tuam pietatem fidei, quam Patres Nicææ confessi sunt, commonefaceremus. Quidam enim, illa rejecta, et nobis varie insidiatii sunt, quod Ariane hæresi assentiri nolimus; et hæresis schismatum in Ecclesia ca-

imperatorem, de fide. Deinde sequitur: Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ φιλοανθρωποτάτῳ νικητῇ Αὐγούστῳ Ἰωβιανῷ Ἀθανάσιος καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι οἱ ἐβδόντες ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ Θεβαίδος καὶ Λιβυῶν ἐπισκόπων. Id est, Religiosissimo et clementissimo victori Augusto Joviano Athanasius et reliqui episcopi qui venerunt ex persona omnium episcoporum Egypti, Thebaidis et Libyanum.

(77) Φιλομαθῆς dicitur in Basiliensi et Felckmanni septimo ms., necnon in edit. Comn. Legitur autem in Sog. et apud Theodoretum.

(78) Theodor., ἔχοις ἐν χειρὶ Θεοῦ, ac postea addit, καὶ τὴν βασιλείαν μετ' εἰρήνης πολλάς ἐτῶν περιόδους ἐπέτελλεσαι. Id est, et imperium multis annorum curriculis cum pace gubernaturus sis. Editio Valesii habet ἔχοις et ἐπέτελλεσαι.

hæc auctores fuerunt. Nemini tamen obscura esse potest, vera et pia in Dominum fides, ut quæ ex divinis Scripturis haberi et internosci queat. Hæc enim initiati sancti, martyres sunt effecti, qui quidem soluti a corpore, nunc sunt in Domino: earum inviolata mansisset semper, nisi quorundam hæreticorum malitia ipsam adulterare tentasset. Si quidem Arius quidam et ejus sectatores fidem illam conati sunt corrumpere, impietatemque adversus eam inducere, cum scilicet dicere ausi sunt Filium Dei ex nihilo, remque creatam **623** et factam, ac mutabilem esse. Cujusmodi sermonibus multos utique deceperunt, ut etiam ii qui aliquid esse videbantur, in illorum indueti sint impietatem; quamvis eam sancti Patres nostri in Nicænâ, ut diximus, synodo congregati, anathemate percusserint, simulque fidem cathelicæ Ecclesiæ scripto sint confessi, ut illa ubique promulgata, hæresis ab hæreticis accensa extingueretur. Ea igitur sincere ac sine dolo per omnem Ecclesiam agnita et pervulgata fuit. Verum cum Arianam hæresin quidam nunc renovare in animo habentes, fidem hæc, quam Patres Nicææ confessi sunt, ansi sint rejicere, eamque confiteri simul cum revera negent, quippe qui vocem consubstantialis, prave interpretentur, impietate profertur in Spiritum sanctum, quem nimirum aiunt rem creatam esse et per Filium factam: nos necessario perpendentes damnum, quod populo affert hujusmodi impietas, fidem quam Nicææ confessi sunt, tæe religioni tradere absque mora curavimus, ut scilicet non ignoret tua pietas, quæ omni cum diligentia scripta sunt, quantumque errent qui alia præter hæc fidem docent.

πιστιν ἐπονούδαμεν, ἵνα γρηῶ σου ἡ θεοσέβεια ἔκλανώνται ὁ παρὰ ταύτην διδάσκοντες.

2. Scito enim, religiosissime Auguste, hæc ab ætate ævo esse prædicata, hancque ipsam fidem Patres, qui Nicææ convenerunt, confessos fuisse, eamque snffragio suo comprobare universas totius orbis Ecclesiæ, nempe Hispaniæ, Britanniæ, Galliæ, totius Italiæ, Dalmatiæ, Daciæ, Mysiæ, Macedoniae, Græciæque et Africæ universæ, nec non Sardinia, Cypri, Cretæ, Pamphylia, Lyciæ, Isau-

(79) Γάρ ἀβεστ ἀπὸν Θεοδορετὸν. Ἰβιδὲν ἰδὲν, εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστις. Ἰδὲν αὐτὴ, ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν, ἀδιδί particulañ κατὰ.

(80) Theodor., ἔμεινε δὲ αἰ ἡ πίστις διαπαντὸς ἀδιδί.

(81) Theodor., Πολλοὺς δὲ ἐν τοῦτοις ἠπάτησαν, ὡστε, etc. Ibid. Regius, τοῦτοις, mendose.

(82) Sic Theodor. At manuscripti et edit. Commelia., ὄν ἀπαχθῆναι, errore, ut videtur, librario- rum, qui ο pro σ forte scripserint. Ibid. Theodor., αὐτῶν τῆ δυσφημία, καὶ φθάσαντες μὲν, etc. Regius quoque particulañ μὲν addit, quam alii et editi omittunt. Theodor. iuxta, ὡς προείπαμεν, ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν συνόδῳ τὴν μὲν Ἀρειανὴν ἀφείραν ἀνεθεμάτισαν. Ibid. Regius, ὡς προείπαμεν.

(83) Nunc deest apud Theodor. Paulo post pro ταύτην. Theodor., αὐτῆν. Regius codex, ταύτην. Mox Theodor., τετολήμασιν ἀθετήσαι. . . τινὲς δὲ σχηματίζονται ὁμολογεῖν αὐτῆν. Ibid., αὐτῆν om. Reg.

σει· αἰτίαι δὲ γαγόσαν αἰρέσεις καὶ σχισμάτων τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ μὲν γὰρ (79) ἀληθὴς καὶ εὐσεβὴς εἰς τὸν Κύριον πίστις φανερὰ πᾶσι καθέστηκεν, ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν γνωσσομένη τε καὶ ἀναγνωσσομένη. Ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ ὁ ἅγιος τελεωθέντας ἐμαρτύρησαν, καὶ νῦν ἀναλύσαντες εἰσιν ἐν Κυρίῳ· καὶ ἔμεινε ἂν ἡ πίστις ἀδιδί διὰ παντὸς (80), αἰ μὴ ποτηρία τινῶν αἰρετικῶν παραποιῆσαι ταύτην ἐτόλμησεν. Ἀρειὸς γὰρ τις καὶ ὁ οὖν αὐτῷ διαφθεῖραι ταύτην, καὶ ἀσέβειαν κατ' αὐτῆς ἐπεισαγαγεῖν ἐπεχείρησαν, φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων καὶ ἴστια καὶ ποτήρια καὶ τρεπτόνα εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Πολλοὺς δὲ τοῦτοις ἠπάτησαν τοῖς λόγοις (81), ὡστε καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναι τι συναπαχθῆναι (82) αὐτῶν τῇ βλασφημίᾳ· καίτοι φθάσαντες μὲν ὁ ἅγιος

Πατέρες ἡμῶν συνελθόντες, ὡς προείπαμεν, κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀνεθεμάτισαν· τὴν δὲ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν ὁμολόγησαν ἐγγράφως, ὡστε, ταύτης πανταχοῦ κηρυττομένης, ἀποσεσθῆναι τὴν ἀναφθεῖσαν ἀφείραν παρὰ τῶν αἰρετικῶν. Ἦν μὲν οὖν αὕτη πανταχοῦ κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἀδόλιγως γνωσσομένη τε καὶ κηρυττομένη· ἀλλ' ἐπειθὴ τῶν (83), τῇ Ἀρειανῇ ἀφείραν ἀνανεύουσαι βουλόμενοι τινες, ταύτην μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐτόλμησαν ἀθετήσαι, καὶ σχηματίζονται μὲν ὁμολογεῖν αὐτῆν, ταῖς δὲ ἀληθείαις ἀρνούνται, παρερμηνεύοντας τὸ ὁμοόσιον, καὶ αὐτοὶ (84) βλαστημούμενοι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῷ φάσκῳ αὐτοῦσι πέσμα εἶναι αὐτὸ (85), καὶ ποτήρια διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι· ἀναγκαιώς, θεωρησαντες τὴν τῆς ἐκ τοιαύτης βλαστημίας βλάβην γινομένην (86) κατὰ τῶν λαῶν, ἐπιδοῦναι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν μετὰ πάσης ἀκριθείας (87) γέγραπται, καὶ ἔσον

2. Γίνωσκε γὰρ, θεοφιλέστατε Αὐγουστε, ὅτι ταῦτα μὲν ἐξ αἰῶνός ἐστι κηρυττόμενα, ταύτην δὲ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὁμολόγησαν Πατέρες, καὶ ταύτη (88) σύμψηφοι συγγάγουσι πᾶσαι αἱ πανταχοῦ κατὰ τόπον Ἐκκλησίαι, αἱ τε κατὰ τὴν Ἰσπανίαν (89), καὶ Βρετανίαν, καὶ Γαλλίαν, καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης, καὶ Δαλματίας, Δακίας τε καὶ Μυσίας, Μακεδονίας, καὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατὰ τὴν Ἀφρι-

D (84) Theodor., οὔτοι.

(85) Αὐτὸ ἀβεστ a Theod., qui mox, διὰ τοῦ Υἱοῦ γενοῦς.

(86) Theodor. et Regius, γινομένην. Cæteri et editi, γινομένην. Mox Theodoretus, τῇ σῇ εὐσεβείᾳ.

(87) Theodor., μεθ' ὅσης ἀκριθείας. Idem mox, ὁ παρ' αὐτῆν διδάσκοντες. Γὰρ sequens ἀβεστ ab eodem qui item mox, ὅτι αὕτη μὲν ἐξ αἰῶνός κηρυττομένην.

(88) Sic Reg. et Theod. Cæteri vero et editi, ταύτης. Mox πανταχοῦ deest in Theod

(89) Basil. Felckm. 7, ms. et edit. Commelia., ὡστε κατὰ τὴν Ἰσπανίαν. Ibid. Theodor., Βρετανίαν, καὶ Γαλλίαν, καὶ αἱ τῆς Ἰταλίας πάσης, καὶ Καμπανίας, Δαλματίας τε καὶ Μυσίας... καὶ αἱ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν πᾶσαι, etc.

κὴν πᾶσαν, καὶ Σαρδανίαν, καὶ Κύπρον, καὶ Κρήνην, Παμφυλίαν τε, καὶ Λυκίαν, καὶ Ἰσαυρίαν (90), καὶ αἱ κατ' Ἀγυπτὸν καὶ τὰς Αἰθιοπίας καὶ Πόντον καὶ Καππαδοκίαν, καὶ αἱ πᾶσιον ἡμῶν (91), καὶ αἱ κατὰ ἀνατολὰς Ἐκκλησίαι, παρῆς ὀλίγων τῶν τὰ Ἀρεῖου φρονούντων. Ἀπάντων γὰρ τῶν προσηγμένων καὶ παῖρα ἐγνώκαμεν τὴν γνώμην, καὶ γράμματα ἔγραψα. Καὶ οἶδας, ὡς θεωροῦσθε Αἰγυπτὸν (92), ὅτι, κἂν ὀλίγοι τινὲς ἀντιλόγησι ταύτῃ τῇ πίστει, οὐ δύναται πρόκριμα ποιεῖν, πάσης τῆς οἰκουμένης τὴν ἀποστολικὴν πίστιν κρατούσης. Ἐκεῖνον γὰρ, πολλῶ χρόνῳ βλαβέντες ἀπὸ τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως, φιλονεικότερον ἀνθίστανται νῦν τῇ εὐσεβείᾳ. Καὶ ὑπερ τοῦ γινώσκειν τὴν (93) σὴν εὐσέβειαν, καίτοι γινώσκουσιν, ὅμως ὑποτάσσασμεν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὁμολογηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ὑποτάξαι. Ἔστι μὲν οὖν ἡ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις ἐν Νικαίᾳ αὕτη·

3. Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀόρατων ποιητὴν· καὶ εἰς τὸν (94) ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τοῦ ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ (95) σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα (96) τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ, Πρὶν γενθῆναι, οὐκ ἦν, καὶ οἱ εἰς τὸ Ἔξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστῶν, ἢ τρεπτῶν, ἢ ἀλλοιωτῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία (97).

4. Ταύτη τῇ πίστει, Αἰγυπτὸν, πάντας ἐπιμένειν ἀναγκαῖον, ὡς βεβαίον καὶ ἀποστολικῆ, καὶ μηδένα μετακινεῖν αὐτὴν πιθανολογίας καὶ λογομαχίας, ὅπερ πεποιθήκασι οἱ Ἀρειομανεῖται (98), ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντες, καὶ οἱ εἰς ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ κτιστῶν, καὶ ποιητῶν, καὶ τρεπτῶν ἐσσι. Διὰ τοῦτο γὰρ, καθὰ προειρημένον, καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεματίσκει τὴν τοιαύτην αἴρεσιν, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας πίστιν ὁμολόγησεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὁμοίον εἰρηκάσι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἓνα μὴ ἀπλῶς ὁμοῖον Θεῷ, ἀλλ'

riae, Ægypti, Libyæ, Ponti, Cappadociæ, vicinas quoque nobis nec non Orientis Ecclesias, paucis exceptis qui Arii hæresin sequuntur. Quæ enim sit omnium illarum Ecclesiarum sententia, et experientia novimus, et earum habemus litteras. Nec vero te fugit, piissime Auguste, tametsi pauci quidam huic fidei adversantur, præjudicium tamen facere non posse, quippe cum orbis universus apostolicam fidem retineat. Illi enim Ariana hæresi perdit jam infecti, veræ pietati hodie pertinacius adversantur. Quocirca ut ea de re cortior possit esse tua pietas, licet ei minime lateat, fidem quam episcopi Nicææ confessi sunt, subjicere nobis studio fuit. Itaque fides quam Patres Nicææ confessi sunt, hæc est·

3. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium effectorem : et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei genitum ex Patre unigenitum, id est ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, sive quæ in cælo, sive quæ in terra sunt ; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus est, passus est, et resurrexit tertia die, et ascendit in cælos, ac venturus est ad judicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Illos autem qui dicunt, Fuit aliquando cum non esset, et, Priusquam feret non erat, et, Ex nihilo factus est, vel qui ex alia hypostasi aut substantia esse, vel creatum esse aut mutari aut converti posse aiunt Filium Dei, anathemate ferit catholica et apostolica Ecclesia.

4. In hac fide, Auguste, tanquam divina et apostolica, omnes necesse est permanere, nec ullus eam subtilibus sermonibus et contentionibus immutare debet, uti fecere Ariani, qui Filium Dei ex nihilo esse aiunt, fuisseque aliquando cum non esset, creatumque et factum ac mutabilem esse. Si quidem idcirco, uti supra communiimus, Nicæna synodus hujusmodi hæresin anathemate multavit, et fidem veritatis confessam est. Nec enim Filium Patri esse similem tantummodo dixere, ne

(90) Regius, Παμφυλία τε καὶ Λυκία καὶ Ἰσαυρία. Ibid. post Ἰσαυρίαν, Theodor., καὶ αἱ κατὰ πᾶσαν Ἀγυπτὸν καὶ Αἰθιοπία.

(91) Theodor., καὶ τὰ πᾶσιον μέρη. Idem ibid., καὶ αἱ κατὰ ἀνατολὰς Ἐκκλησίαι. Regius ms., καὶ τὴν κατὰ τὴν ἀνατολήν Ἐκκλησίαν. Cæteri et editi, καὶ τὰς κατὰ ἀνατολήν Ἐκκλησίας. Moz Theodor., Πάντων γὰρ, etc.

(92) Sic manuscr. et edit. Commel. Theod., Καὶ οἶδαμεν, θεωροῦσθε Αἰγυπτὸν, etc. Moz idem, πρόκριμα ποιεῖν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Πολλῶ γὰρ χρόνῳ, intermediis omissis. Regius ibid. ποίη πάσης, addit τῆς ab aliis et editis omissum. Idem Theodor., pro ἀντιλόγησι, habet ἀντιλέγουσι.

(93) Ex Theodor. σύν addimus. ut et vertis Nan-

D nius, atque ita legendum esse patet ex sequenti voce, γινώσκουσιν, quam habent mss. Reg. ac Basil. cum Theodor. Editio autem Comen. cum Felckm. 7 habet γινώσκουσιν. Attamen, sicut deest et in mss. et in editis. Paulo post τῶν ante ἐπισκόπων deest in Regio. Theodor. habet ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ δεῦν ἐπισκόπων.

(94) Ἦτὸν abest a Regio et Theodor.

(95) Κατ' deest in Theodor.

(96) Theodor., εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

(97) Theodor., ἡ ἅγια καὶ καθολικὴ καὶ, etc., et, mox, θεωροῦσθε Αἰγυπτὸν. Deest in eodem manu-

tas. (98) Idem, ὅπερ ἐποίησαν ἐξ ἀρχῆς οἱ, etc.

videlicet similis duntaxat Deo putaretur : sed ut verus ex Deo Deus esse crederetur, scripserunt consubstantialem esse, quod quidem proprie convenit germano et vero Filio veri et naturalis Patris. Neque etiam Spiritum sanctum a Patre et Filio disjunxere, sed illum potius una cum Patre et Filio glorificaverunt, in una sanctæ Trinitatis fide, quia nempe una est in sæcula Trinitate divinitas.

Petitio ad Jovianum imperatorem Antiochiæ facta a Lucio, Berniciano, et aliis quibusdam Arianis contra Athanasium episcopum Alexandria.

Prima petitio quam fecerunt, imperatore in campum concedente, in porta Romanensi.

Rogamus potentiam tuam, imperium tuum et pietatem tuam, ut nos audias. Imperator dixit : Quinam estis, et unde? Responderunt Ariani : Christiani, domine. Imperator dixit : Unde et ex qua civitate? Ariani dixerunt : Ex Alexandria. Imperator dixit : Quid vultis? Ariani dixerunt : Rogamus potentiam tuam et imperium tuum ut des nobis episcopum. Imperator dixit : Jussi priorem quem habuistis Athanasium in throno collocari. Ariani dixerunt : Rogamus potentiam tuam, jam multis annis exsul et accusatus est. Miles de repente commotus respondit : Obsecro imperium tuum, ut ipse inquiras quinam et unde sint. Hi enim sunt abjectæ reliquæ Cappadociæ, residua improbi illius Georgii, qui civitatem et mundum desertum reddidit. His auditis imperator equum calcari concitavit, et abiit in campum.

Secunda petitio Arianorum.

Accusationes et probationes habemus contra Athanasium, qui ante decem et viginti annos ab æternæ memoriæ Constantino et Constantio in exsilium pulsus est : Et sub deo dilectissimo, philosophiæ studiosissimo, et beatissimo Juliano item exsulavit. Imperator dixit : Jam præterierunt quæ ante decimum, vicesimum et tricessimum annum iustitiae sunt accusationes. Ne mihi de Athanasio dicatis : scio enim quamobrem accusatus et quare proscriptus sit.

625 *Tertia petitio Arianorum.*

Et nunc iterum quasdam alias accusationes habemus contra Athanasium. Imperator dixit : Non ex tumultu et loquacitate, quod justum est apparebit : sed elige duos ex vobis, et ex plebe duos alios. Neque enim ad singulos vestrum respondere. Qui ex plebe erant dixerunt : Hi sunt reliquæ improbi Georgii, qui provinciam nostram devastarunt; et in civitatibus nullum permisere consiliarium habitare.

(99) Idem, άλλα καὶ ὁμοούσιον ἔγραψαν, ὅπερ ἰσὶόν ἔστι γνησίον, etc.

(1) Regius, γυνομένη.

(2) Scripta anno 363.

(3) Regius, εἶπαν.

(4) Regius codex, εἶπε· τί βούλεσθε; οἱ Ἀρειανῶν εἶπαν. Editi, εἶπε· τί βούλεσθε; Ἀρειανῶν εἶπον.

A ἐκ Θεοῦ Θεός ἀληθινός πιστεύεται· ἀλλ' ὁμοούσιος ἔγραψαν, ὅπερ ἰσὶόν ἔστι γνησίον (99) καὶ ἀληθινὸν Υἱόν, ἀληθινὸν καὶ φύσει τοῦ Πατρὸς. Ἄλλ' οὐδὲ ἀπῆλ-
λοτριώσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξασαν αὐτὸ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι θεότητα.

Ἐντυχία γενομένη (1) ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἰωδιανῶν βασιλεῖ, παρὰ Λουκίου καὶ Βερνικιανῶν, καὶ ἑτέρων τῶν Ἀρειανῶν, κατὰ Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Πρώτῃ ἐντυχίᾳ, ἣν ἐποιήσαντο, ἀπερχομένου τοῦ βασιλέως εἰς κάμπον ἐν τῇ Ῥωμανησίᾳ πόλῃ (2).

Δεόμεθὰ σου τοῦ κράτους, καὶ τοῦ βασιλείου σου, καὶ τῆς εὐσεβείας σου, ἀκουσον ἡμῶν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Τίνες ἐστέ, καὶ πόθεν; Οἱ Ἀρειανῶν εἶπον (3)· Κύριε, Χριστιανοί. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Πόθεν καὶ ἐκ ποίας πόλεως; Οἱ Ἀρειανῶν εἶπον· Ἀλεξανδρείας. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Τί βούλεσθε (4); Οἱ Ἀρειανῶν εἶπον· Δεόμεθὰ σου τοῦ κράτους καὶ τοῦ βασιλείου σου, ἐπίσκοπον ἡμῶν ἕξ. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ἐκέλευσα τὸν πρότερον, ὅνπερ εἴχετε τὸ πρότερον Ἀθανάσιον, καθέξασθαι ἐν τῷ θρόνῳ. Οἱ Ἀρειανῶν εἶπον (5)· Δεόμεθὰ σου τοῦ κράτους· καὶ ἐν ἐξορισμῷ καὶ ἐν κατηγορίᾳ ἐστὶν ἔτη πολλά. Στρατιωτικῆς ἐξαιφνης ζηλώσας ἀπεκρίνατο· Δέομαι σου τοῦ βασιλείου, αὐτὸς ἐξέτασον, τίνες εἶσθε, καὶ πόθεν. Οὗτοι γὰρ εἰσὶ τὰ λείψανα ἀλλ' ἢ παραβολῆς τῆς Καππαδοκίας, τὰ ὑπόλοιπα τοῦ ἀνοστοῦ ἐκεῖνου Γεωργίου, οἱ τὴν πόλιν καὶ τὸν κόσμον ἐρημώσαντες. Ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἐπέτρυνε τὸν ἵππον, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν κάμπον.

Δευτέρα ἐντυχία (6) τῶν Ἀρειανῶν.

Κατηγορίας καὶ ἀποδείξεις ἔχομεν κατὰ Ἀθανασίου, ὅστις πρὸ δέκα καὶ εἰκοσίν ἔτων ἐχωρήθη ἀπὸ τῶν ἀειμνήστων Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίας, καὶ ἐπὶ τοῦ θεωρηλαστάτου καὶ (7) φιλοσοφιστάτου καὶ μακαριωτάτου Ἰουλιανοῦ ἔσχε τὴν ἐξόρισιν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Αἱ πρὸ δέκα καὶ κ', καὶ λ' ἔτων κατηγορίαι ἤδη παρήλθον· Ἔμοι μὴ λέγετε περὶ Ἀθανασίου· οἶδα γὰρ διὰ τὴν κατηγορήσθαι, καὶ πῶς ἐχωρήθη.

Τρίτῃ ἐντυχίᾳ τῶν Ἀρειανῶν.

D Καὶ νῦν πάλιν κατηγορίας ἔχομεν ἄλλας τινάς κατὰ Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Οὐκ ἐκ τῆς πολυλογίας καὶ ἐκ τῶν πολυφωνημάτων τὰ δίκαια φανήσεται· ἀλλ' ἢ ἐκδέξασθε δύο ἐξ ἑαυτῶν, καὶ ἐκ τῶν τοῦ πλήθους ἑτέρους δύο. Οὐ γὰρ δύναμαι πρὸς ἕνα ἕκαστον ὑμῶν ἀποφαινεσθαι. Οἱ ἐκ τοῦ πλήθους εἶπαν· Οὗτοι εἰσὶ τὰ λείψανα (8) ἀπὸ τοῦ ἀνοστοῦ Γεωργίου τοῦ ἐρημώσαντος τὴν ἐπαρχίαν ἡμῶν, καὶ

(5) Regius, εἶπαν.

(6) Regius prima manu, ἐντυχία.

(7) Καὶ deest in editis et in Basil., sed legitur in Regio.

(8) Editio Basil. et Regius prima manu, οἱ τὰ λείψανα, sed of in Regio abrasum, a nobis expunctum est.

ἐν ταῖς πόλεσι βουλευτὴν μὴ (9) ἕλσαντες οὐκῆσαι. Α
 Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπαν· Δεόμεθά σου, εἴ τινα ἂν θέλῃς
 χωρὶς Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Εἶπον ὕμιν,
 ὅτι τὰ περὶ Ἀθανασίου ἦδη διοικῆσιν ἔσχη· καὶ ὀρ-
 γισθεὶς εἶπε· Φέρε φέρε (10). Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπαν·
 Δεόμεθά σου, ἵαν πέμψῃς Ἀθανάσιον, λυμαίνεται ἡ
 πόλις ἡμῶν, καὶ οὐδεὶς αὐτῷ συνέρχεται. Ὁ βασι-
 λεὺς εἶπε· Καίτοι περιεργασάμενος ἔγνων, ὅτι κα-
 λῶς φρονεῖ, καὶ ὀρθοδόξος ἐστὶ, καὶ καλῶς διδάσκει.
 Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον (11)· Τῷ μὲν στόματι καλῶς
 φθέγγεται, τῇ δὲ ψυχῇ βόλιως φρονεῖ. Ὁ βασιλεὺς
 εἶπε· Τοῦτο ἀρετὸν ἐστίν, ὅτι ὕμεις ἐμαρτυροῦσατε
 περὶ αὐτοῦ, ὅτι καλῶς φθέγγεται καὶ καλῶς διδάσκει.
 Εἰ δὲ τῇ γλώσσει καλῶς διδάσκει καὶ λέγει, τῇ δὲ
 ψυχῇ κακῶς φρονεῖ, πρὸς τὸν Θεὸν ἔχει. Ἀνθρωποὶ
 γὰρ οὐκ ἐστὶν τὸν λόγον ἀκούομεν· τὰ δὲ ἐγκάρδια ὁ
 Θεὸς οἶδεν. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπον· Κέλευσον ἡμᾶς συν-
 ἄγεσθαι. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Τίς γὰρ καλῶς ὕμας;
 Οἱ Ἀρειανοὶ εἶπαν· Δεόμεθά σου, αἰρεσιώτας καὶ
 δογματιστὰς ἡμᾶς ἀπαγγέλλει. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν·
 Ἔργον αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ τῶν καλῶς διδασκόντων. Οἱ
 Ἀρειανοὶ εἶπον· Δεόμεθά σου τοῦ κράτους· τοῦτον
 βασιτάσι οὐ δυνάμεθα, καὶ τὰ τεμνίη τῶν ἐκκλη-
 σιῶν περιθρην. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν (12)· Οὐκοῦν ἔνε-
 κεν χρημάτων ἤλυθε ὧδε, καὶ οὐχ ἔνεκεν πίστεως;
 Καὶ πάλιν εἶπεν· Ἀπέλυθε, καὶ εἰρηνεύετε. Ἐτι
 προσθεὶς εἶπε πρὸς τοὺς Ἀρειανούς· Ἀπέλυθε εἰς
 τὴν ἐκκλησίαν, ἀβριον σὺνάξης ὑμῖν ἐστὶ. Καὶ μετὰ
 τὴν ἀπολυσιν, εἰσὶν ὧδε ἐπίσκοποι, καὶ Νεμοσίως
 ὧδε ἐστὶν· ἕκαστος ὑμῶν, καθὼς πιστεύει, ὑπογρά-
 ψει. Καὶ Ἀθανάσιος ὧδε ἐστὶν· ὁ μὴ εἰδὼς τὸν τῆς
 ἀβριον καὶ τὴν ἐπαύριον. Ἐκβαίνω γὰρ ἐγὼ εἰς κάμπον.

Καὶ τις σχολαστικὸς τῶν κυνικῶν ἐνέτυχε τῷ βα-
 C
 σιλεῖ. Δέομαι τοῦ βασιλείου σου, προφάσει Ἀθανά-
 σιου ἐπισκόπου ὁ καθολικὸς τὰς οἰκίας μου ἤρην. Ὁ
 βασιλεὺς εἶπεν· Εἰ ὁ καθολικὸς τὰς οἰκίας σου ἤρην,
 τί κοινὸν Ἀθανασίῳ;

Ἐτέρως τις σχολαστικὸς Παταλῆς εἶπε· Κατηγο-
 ρίαν ἔχω κατὰ Ἀθανασίου. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Καὶ
 οὐ τί κοινὸν ἔχεις πρὸς Χριστιανούς, Ἑλλήνων;

Τινὲς δὲ τοῦ πλήθους τῶν Ἀντιοχείων κατέσχον
 Λουκίον, καὶ προσήνεγκαν τῷ βασιλεῖ λέγοντες·
 Δεόμεθα τοῦ κράτους σου καὶ τοῦ βασιλείου σου, ἵνα
 τίνα ἤβλησαν κοίτησι ἐπίσκοπον.

Ἐτέρα ἐντυχία (13) πρὸς τῷ πνιῶνι τοῦ καλα-
 τίου γενομένη παρὰ Λουκίου.

Δέομαι σου τοῦ κράτους, ἀκουσόν μου. Ὁ βασι-
 λεὺς ἐπέταθ' καὶ εἶπε· Σὺ (14) αὐτῷ Λουκίῳ λέγω, D
 πῶς ἦλθες ὧδε, πῶς ἦ καὶ ἡ περὶ (15); Λουκίος εἶπε·
 Δέομαι σου, πλοῦ. Ὁ βασιλεὺς εἶπε· Πρὸς σὲ λέγω,

(9) Ita Regius. Editi et Basil., μὲν. Ibid., ἕσαντες
 τας, legendum forte, ἕσαντες.

(10) Regius, φερε, φερε, absque accentu.

(11) Regius codex, εἶπαν, et ita semper ad finem
 usque. Editi, εἶπον.

(12) Haec, Ὁ βασιλεὺς εἶπεν, desunt in Reg. Mox
 Regius, ἤλυθε. Editio Commel. et Basil., ἤλυθε.
 Edit. Paris., ἤλυθε, mendose. Mox ante πάλιν
 deest in editis, sed habetur in Reg. Ibid. Reg., ἀπώ-

Ariani dixerunt: Rogamus te, quemcunque volue-
 ris, praeter Athanasium. Imperator ait: Dixi vobis,
 quae Athanasium spectant jam constituta esse: iras-
 tusque ait: Feri, feri. Ariani dixerunt: Rogamus
 te, si mittas Athanasium, perit civitas nostra, nul-
 lusque cum eo conventus agit. Imperator dixit: At-
 qui diligenter sciscitatus novi enim recte sentire, et
 orthodoxum esse, atque recte docere. Ariani dixe-
 runt: Ore quidem recte loquitur, animo autem dolose
 sentit. Imperator dixit: Satis hoc est, quod vos de
 illo testificati estis, cum recte loqui ac docere. Quod
 si lingua quidem recte docet loquiturque, animo
 autem prave sentit, res illi cum Deo est: bonines
 enim cum simus, sermonem audimus: quae vero in
 corde latent, novit Deus. Ariani dixerunt: Jube nos
 conventus agere. Imperator dixit: Quis vos prohi-
 bet? Ariani dixerunt: Rogamus te, haereticos et
 dogmatistas nos declarat. Imperator dixit: Hoc ejus
 officium est, atque eorum qui recte docent. Ariani
 dixerunt: Obscramus imperium tuum, huic ferre
 non possumus, et agros Ecclesiarum abstulit. Imper-
 ator dixit: Pecuniarium igitur gratia huc accessit-
 tis, et non fidei causa? Rursumque ait: Discedit,
 et quiescite. Praeterea ad Arianos dixit: Ite ad ec-
 clesiam, cras conventus vobis est; et post dimis-
 sionem adsunt hic episcopi; Nemesinus item hic est:
 unusquisque vestrum, secundum id quod credit,
 subscribet. Athanasius etiam hic est. Qui fidei ver-
 bum nescit, discat ab Athanasio. Habetis crastinum
 et perendinum. Egredivor enim in campum.

πίστεως λόγον, μάθῃ παρὰ Ἀθανασίου. Ἐχετε τῆς

Quidam etiam scholasticus ex Cynicis imperato-
 rem rogavit. Rogo imperium tuum, Athanasii epi-
 scopi causa catholicis mihi aedes eripuit. Imperator
 dixit: Si catholicis tuas aedes eripuit, quid hoc ad
 Athanasium?

Alius quidam Patalas scholasticus dixit: Accu-
 sationem habeo contra Athanasium. Imperator dixit:
 Ecquid tibi cum Christianis, cum sis gentilis?

Quidam autem e plebe Antiochenorum Lucium
 comprehenderunt et imperatori obtulerunt, dicen-
 tes: Rogamus potentiam tuam et imperium tuum,
 vile quem voluerunt episcopum constituere.

Alia petitio ad atrium valatii a Lucio facta.

Obsecro potentiam tuam, audi me. Imperator sub-
 stitit et ait: Tibi ipsi Lucio dico: quomodo huc
 venisti, navi ne an pedes? Lucius dixit: Rogo te,
 navi. Imperator ait: Deus mundi et cometes sol, et

θαυε. Paulo post idem, ὅς (sic) τοὺς Ἀρειανούς·
 ἀπέλυσε.

(13) Regius codex, ἐντυχία. Mox Reg. Basil. et
 editio Commeliniana, παρὰ Λουκίου. Editio vero
 Paris., παρὰ Λουκίου, male. Haec confer cum
 Sola. lib. vi, cap. 5.

(14) Regius codex, σὺ περπατα.

(15) Ita Regius. Editio Commel., πῶς. Ed. Paris.,
 πῶς.

luna iis ipsis succensae qui tecum navigarunt, quod non te in 626 mare abjecerunt : et navis illa nunquam in posterum secundis fruator ventis : nec cum jactata fluctibus erit, cum navigantibus ad portum appellat.

Ac per Euzoium postularunt a Probatio et sociis, qui Eusebii et Bardionis successores erant, eunuchis, ut commendationem haberent infideles Ariani. Re cognita, imperator eunuchos tormentis applicans dixit : Hæc patiatnr quisquis voluerit Christianos deferre. Et sic dimisit eos imperator.

(16) Sic Reg. Basll. et editio Comm. Edit. vero Paris. male, κοσμητής. Ibidem Regius, μήνη. Alii

Λούκις, ὁ Θεὸς τοῦ κόσμου, καὶ κομητής (16) ἤλιος καὶ σελήνη, ὀργισθεὶς αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς ἐμπλήουσιν ἅμα σοι, ὅτι οὐκ ἐβρέψαν σε εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἡ ναῦς δὲ ἐκείνη μὴ ἴσχη εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον εὐδρόμους πνοάς, μήτε χειμαζομένη μετὰ τῶν ἐμπλήοντων λιμένος (17) τύχοι.

Καὶ δι' Ἐδζούου ἤβρισαν τοὺς περὶ Προβάτιον, τοὺς διαδόχους Εὐσεβίου καὶ Βαρδίωνος, τοὺς εὐνούχους, ὡς ἴνα συστάτους τύχουσιν οἱ ἅπαστοι Ἀρειανοί. Καὶ γνοὺς τοῦτο βασιλεὺς, καὶ τοὺς εὐνούχους βασανίσας, εἶπεν· Εἰ τις ἔντυχεν βούλεται κατὰ Χριστιανῶν, τοιαῦτα πάθοι. Καὶ οὕτως ἀφῆκεν ὁ βασιλεὺς.

omnes, σελήνη.

(17) Regius codex, τύχη.

IN ANTONII VITAM MONITUM.

I. *Antonii Vitam, eximium Athanasii opus, haud diu post Joviani tempora editam opinamur, anno circiter 365, quo sedata persecutione, invictus fidei defensor, in pace demum Alexandria morabatur. Rogantibus autem transmarinis monachis, et, ut vere quidem videtur, Occidentalibus, eam conscripsit, ut testatur ipse sub initium. Neque porro assentimur iis qui, quod, Πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐξῆνι μοναχοῦς, nuncupetur, missam putant ad monachos monasterii cuiusdam, cui nomen Xene fuerit, aut regionis ejus nominis circa Seethen : quam quo pacto transmarinam existiment nescimus. Nam eo prorsus modo hic intelligendum videtur ἐν ἐξῆνι quo supra, p. 99, μετὰ τὴν ἐπὶ ξένης, ἀντὶ τῆς οὐκείας, καὶ πορροτάτω διακριθῆν. Post vitam, scilicet, relicta patria, in extranea regione (in Gallia) peregre actam. Et p. 136, Καὶ γὰρ τῆς ἐκτὸς ξένης αὐτοῦ διακριθῆς ἡμεῖς παραμυθία γεγόναι. Vos enim illi in extranea regione (in Italia) conmorantur consolationi fuistis. Atque ex his fortasse locis suspicari liceat, nomine ξένης, indicari nonnunquam proprie occidentales regiones, tum quod procul remotæ et transmarinæ essent, tum etiam quod diversa ibi lingua obtineret. Certe in Italianam Græce transmissam oportuit, cum ibi eam Evagrius Latine translulerit, ut infra dicimus : nec mirum Græce scriptam missi ad Latinos, ubi iis temporibus Græce intelligebant plurimi. Certe Occidentales intelligere omnino videtur Athanasius, cum gratulatur de propagatione monasteriorum et monachorum : Καὶ γὰρ καὶ παρ' ἡμῶν λοιπῶν μοναστήρια, καὶ τὸ τῶν μοναχῶν ὄνομα πολλαπλασιάζονται. Nam apud vos quoque jam demum sunt monasteria, et monachorum nomen celebratur. Quod vix ad Syros, Cilicæ, vel alios transmarinos quam Occidentales dictum credatur. Nostram tamen conjecturam prudentis lectoris judicio permittimus.*

II. *Hæc Græce primum vulgata fuit anno 1611, curante Davide Hæschelio, Augustano, qui eam Latine reddidit et notis illustravit, unde eam mutuati sunt Parisienses editores. At cum codices quibus est usus Hæschelius mendis pene infinitis reserpi, et nonnunquam mutili fuerint, imperfectam omnino edidit : qui si Evagrii versionem consulisset, multa loca restituere potuisset, multa purgare. Licuit certe nobis per manuscriptorum copiam et præstantiam, emaculatam vulgare. Atque Evagrii versionem una cudendam ducimus, quæ scilicet utpote Græcis Athanasii ætate suppar, permagni est ad Græca restauranda asserendaque momenti. Eam itidem cum manuscriptorum et quidem antiquissimorum, tum veterum editorum ope fidei pristinae restituere conati sumus. Edita illa fuit sub ipsis typographiæ incunabulis a Mombritio, ac deinde omnibus pene cæsis Vitæ sanctorum collectionibus inserta, accuratius demum a Rosweido, et postea a Bollandi publicata est.*

III. *Esse autem germanum Athanasii setum nulla est dubitandi causa, nec esset quod in eo probando diu-
sius immoraremur, nisi novatorum conatibus obsistendum foret, qui id contendunt, id pugnant, ut opus hoc egregium Athanasio abjudicent : imo in ejus auctorem gravia proferunt maledicta, insulsum scilicet hominem vocantes, insignis mendacii, insignis scorti auctorem. Nimirum, facilius multo ipsis est conviciis oppugnare quam argumentis. Futilia prorsus sunt quæ hactenus immisiere tela, ac licet jamdiu fracta, jamdiu quassata fuerint, non cessant in dies et ipsa contorquere. Quæ denuo depellere non pigebit, cum veterum Patrum testimonia attulerimus.*

¶ I. Atque ut initium ab ipso Athanasio ducatur, ait sanctus doctor infra, ὅτι δὲ ἀπεδήματ, καὶ προσπί-
νει

πομεν αὐτόν, ὡς ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πόλιν, ἐπισθὲν τις ἐβόα γυνή: «Μανὼ, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ἡ θυγάτηρ μου θεϊνὸς ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐνοχλεῖται· μάντων, παρακαλῶ, μὴ κἀγὼ κινδυνεύσω πρῆγουσα.» Ἐτα ἀκούσας ὁ γέρον, καὶ ἀξιώθεὶς παρ' ἡμῶν, θέλων ἔμεινε, etc. Cum autem discoderet (Alexandria) nosque illum honoris causa comitaremur, ubi ad portam pervenimus, retro mulier clamabat: «Maneto, homo Dei, filia mea graviter a dæmone vexatur: maneto, quæso, ne mihi quoque currenti sit periculum.» Tum his senex auditis, nobisque rogantibus libens substitit. *Ubi planum est ipsum Athanasium hujus Vitæ scriptorem de se loqui. Neque vero est quod dicatur, alium esse qui fraude quadam, Athanasii personam præ se ferat. Nam hæc ipsa verba in Evagrii versione reperimus, quæ vel ipso Athanasii tempore, vel non multis post ejus obitum annis concinnata sunt. Neque vero puto assuros novatores, quantalibet cura huic operi vobiscum maculam aspergere conentur, dicere ipsis Athanasii temporibus, vel haud diu post ejus obitum, falsum Athanasium Vitæ Antonii scriptorem exortum esse; cujus opus, Vitam a vero Athanasio scriptam ita obscuravit, ut nemine obistente hæc admisa sit ab omnibus, Athanasiana vero neglecta haud diu postea interierit.*

2. *Gregorius Nazianzenus, orat. 21, haud longe ab initio: Πάντες μόντοι τὰ ἐκείνου (τοῦ Ἀθανασίου) λέγειν τε καὶ θαυμάζειν, μακρότερον ἂν εἴη τυχεῖν, ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὀρθὴν τοῦ λόγου, καὶ ἰστορίας ἔργον, οὐκ εὐφημίας· ἃ καὶ ἰδίᾳ παραδοῦναι γραφῇ παλαιοῦ τε καὶ ἡρώδου τοῖς εἰς ὕστερον εὐχῆς ἔργον ἐμὸν ὥσπερ ἂν ἐκείνους Ἀντωνίου τοῦ θελοῦ βίον συνέγραψε, τοῦ μοναχικοῦ βίου νομοθεσίαν ἐν πλάσματι διηγήσασθε.* Atque totam quidem (Athanasii) vitam sermone et admiratione prosequi longius fortasse fuerit, quam orationis hujusce institutum ferat; atque historiae opus fuerit, non encomii: quam 627 etiam, ut posterioris documento atque oblectationi futuram, proprio scripto mandare cum primis optarem: quemadmodum ipse dicti Antonii Vitam conscripsit, et vitæ monasticæ leges narrationis specie tradidit. Vitam igitur Antonii scripsit Athanasius, quæ vitæ monasticæ norma erat: quod huic apprime convenit.

3. *Hieronymus, De scriptoribus ecclesiasticis, cap. 125: Evagrius Antiochiæ episcopus, acris ac ferventis ingenii, cum adhuc esset presbyter, diversarum hypoteseon tractatus mihi legit, quos necdum edidit. Vitam quoque beati Antonii de Græco Athanasii in sermonem nostrum transtulit. Hujus Evagrii versio sapientissime cusa fuit. Habeturque Evagrii nomine in codicibus omnibus. Ipsæque Hieronymus prologum ejus, tacito Evagrii nomine, epistolæ ad Pammachium inseruit. Cum autem Evagrius in codicibus editisque presbyter dicatur, necesse est hanc scripserit antequam crearetur episcopus, id est ante annum 368; nam anno 368 in episcopatum Antiochenum promotus fuit. Quod si Innocentius, ad quem prologum suum nuncupat, is ipse sit qui anno circiter 369 obiit, quod vere simile nobis videtur, aliquot ante obitum Athanasii annis hæc interpretatio Latina ab Evagrío edita fuerit. Quamobrem cum vel vivente Athanasio, vel pauculis ab ejus morte annis suam versionem concinnarit Evagrius, ipsa sane luce lucidius fuerit, ut germanam habemus Evagrii versionem ex Græco Athanasii adornatam, ita habere ipsam Athanasii Græcam, quæ huic ita convenit, ut ne interpolatam quidem utramlibet suspicari liceat. Huic argumento quo ratione occurrere possunt neotericis, intelligere nequimus: nisi forte dicant Græcum falsificum cum Latino convivisse, aut saltem eodem animo id facinoris admisisse; ut ille nomine Athanasii in Oriente Vitam Antonii conscriberet, hic in Occidente Evagrii nomine ejus versionem adornaret: quibus ita res ex voto cesserit, ut falsis scriptis vera obruerint, et obliterarint. Hæc quantumvis absurda fortassis usurpabunt, qui multo futiiora obsecrare.*

4. *Eodem ille libro, cap. 87: Fertur, ait, Athanasii historia, Antonii monachi Vitam continens. Et cap. 88: Antonius monachus, cujus Vitam Athanasius Alexandrinæ urbis episcopus, insigni volumine prosecutus est.*

5. *Sancti Ephremi insignis exstat locus, in illud, Attende tibi ipsi: quem longiusculum licet huc referre visum est. Cujusmodi sanctus Antonius existit, quemadmodum et sanctus Athanasius episcopus memioit in Vita quam de eo conscripsit. Nam multa exercitatione, eaque incitatore ac vehementiore est usus. Jejunabat enim semper, indumentumque gerebat, interius quidem cilicium, exterius autem pelliceum, idque ad mortem usque servavit; ita ut neque corpus sordium causa aquis albueret, neque peuitus suos pedes lavaret, neque illos unquam omnino, vel aqua tingeret, nisi necessitate cogente. Sed neque quia eum deundatum nunquam conspexit, nec prorsus Antonii corpusculum nudum, præterquam cum post mortem sepeliretur, cuiquam patuit. Rursusque ait: Etsi ista ad illius virtutem parva, ex iis tamen qualis Dei servus fuerit Antonius, considerare et æstimare licet; quippe qui a juventute ad tantam usque ætatem æqualem semper servabat in exercitatione alacritatem: et neque senectute fractus, delicatioribus utebatur cibis; neque propter debilitatem corporis immutabat sui indumenti habitum. Aut si forte pedes aqua tingeret, et tamen in omnibus illæsus permanebat: nam etiam oculos illæsos integrosque servabat, recteque cernentes. Et ne singula consectemur; cunctis qui cibis variis, et lavacris diversisque vestimentis utuntur, ipse multo illustrior apparebat, ac clarior et ad fortitudinem glaciior. Hæc S. Ephremi Athanasia æqualis verba eo retulimus ex integro, quod sint Vitæ Antonii Athanasianæ, ut jam comparet, veluti campendium; ut nemo sanus non videat fuisse illa ex iis expressa. Quod enim habet Ephrem de victu S. Antonii, de corporis neglectu et maceratione; hic omnia habentur, et quæ initio attulimus, iisdem verbis num. 47.*

6. *Chrysostomus, homilia 8 in Matth., sub finem*: Εἰ δὲ τις οὐδέποτε ἐπέθῃ τῶν σκηνῶν ἐκεῖνων, ἐνοεῖται τὸν μὲχρι νῦν ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασιν ὄντα, ὃν μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἡ Αἴγυπτος ἤνεγκε, τὸν μακάριον καὶ μέγαν Ἀντώνιον; καὶ λογιζέσθω, ὅτι καὶ οὗτος ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ γέγονεν, ἐν ἧ καὶ Φαράω· ἄλλ' ὁμοῦ οὐδὲν παρεβιάθη, ἀλλὰ καὶ θέλας θύεως κατηξιώθη· καὶ τοιοῦτον ἀπεδείξατο βίον, οἷον οἱ τοῦ Χριστοῦ νόμοι ζυγούσιν. Καὶ τοῦτο εἰσέταί τις μετὰ ἀκριβείας, ἐντυχὼν τῷ βιβλίῳ τῷ τῆς ἱστορίας ἔχοντι τῆς ἐκεῖνου ζωῆς, ἐν ᾧ καὶ πολλὰν βῆται τὴν προφητείαν, καὶ γὰρ περὶ τῶν τὰ Ἀρελοῦ νοσοῦντων. Si quis vero nondum illa adiit tabernacula, is virum cogitet qui hactenus in omnium ore versatur, quem post apostolos tulit Ægyptus, beatum scilicet et magnum Antonium: memineritque in eadem illum qua Pharao regione existisse; nihilque tamen hinc accepit detrimenti, imo divina donatus est visione. Atque tale vitæ genus co-luit qualem postulat Christi leges. Cuique autem id accurate ediscere in promptu est, legendo scilicet librum in quo vitæ illius historia continetur. Multa quippe propheticè vidit spiritus, in quibus ea sunt quæ de Arianis, etc. *Quæ fusius ibi ille prosequitur: atque nullum unquam existisse apud hereticos huiusmodi virum. Quem autem hic memorat librum, esse Athanasii non est dubium; nam fatetur sectarii, etiam Damasceni tempore existisse verum Athanasii De Antonii Vita librum, nec vel ipsa verbo dicturos, jam falsificum alium edidisse; qui enim tam modico post Athanasium tempore hoc facinus aggressus ille sit, ita ut opus ejus etiam magnos eruditissimosque viros, ipsumque Chrysostomum in errorem deduceret. Porro visio illa de Arianis quam memorat, hoc in opere narratur, cum aliis quæ de propheticè Antonii spiritu habet Chrysostomus; quæ tamen adversarii in Athanasio opere non admittunt.*

7. *Rufinus, l. 1 Hist. eccl. cap. 8*: De virtutibus Antonii, ait, atque institutis et sobrietate mentis, ut in solitudine vitam degens, usus solummodo sit consortio bestiarum, et de dæmonibus crebros agens triumphos, placuerit Deo supra cunctos mortales, utque institutionis suæ præclara nsque in hodiernum diem monachis exempla reliquerit, volentem me aliqua exponere, ille libellus excelsit, qui ab Athanasio scriptus, etiam Latino sermone editus est. *Quis non videt memorare Rufinum Vitam quam nunc habemus cum Latina Evagrii versione?*

8. *Augustinus, Confess. lib. viii, cap. 13, præclara habet de Antonio, longiora autem quam 628 ut nec afferantur: pauca excerpimus*: Stupebamus autem, ait, audientes tam recentè memoria, prope nostris temporibus testatissima mirabilia tua in fide recta et catholica Ecclesia. Omnes mirabamur, et nos quia tam magna erant et ille (Pontitianus) gnia inaudita nobis erant, etc. *Et cap. 19*: Surgunt indociti (de Antonio loquens) et cælum rapiunt, et nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce ubi volutarm in carne et sanguine. *Quæ ibi vide lectu sane dignissima. Et cap. 28*: Audieram enim de Antonio, quod ex evangelica lectione cui forte supervenerat, admonitus fuerit, tanquam sibi diceretur, quod legebatur: «Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesanrum in cællis, et veni, sequere me,» et tali oraculo confestim ad te esse conversum. *Quæ ipsissima sunt quæ narratur num. 2.*

9. *Idem Augustinus in prologo De doctrina Christiana*: Recordentur, ait, se tamen per homines didicisse, vel litteras, nec propterea sibi ab Antonio sancto et perfecto viro Ægyptio monacho insultari debere, qui sine ulla scientia litterarum Scripturarum divinas, et memoriter audiendo tenuisse, et prudenter cogitando intellexisse prædicatur. *De quo Augustini loco inferius agimus.*

10. *Paulinus, prologo ad Vitam sancti Ambrosii*: Hortaris, ait, venerabilis Pater Augustine, ut sicut beati viri, Athanasius episcopus et Hieronymus presbyter, stylo prosecuti sunt Vitam sanctorum Pauli et Antonio in eremo positorum.

11. *Palladius in Historia Lausiaca, c. 8, de Ammone*: Τούτου θαῦμα διηγῆσθαι ὁ μακάριος Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, γράψας εἰς τὸν περὶ Ἀντωνίου βίον, ὅτι, παρέρχωνται ποτε μέλλων τὸν Λύκων ποταμὸν ἅμα Θεοδώρῳ μαθητῇ αὐτοῦ, εὐλαβήτο ἀποδύσασθαι, ἵνα μὴ γυμνὸν ἑαυτὸν ἴσῃ ποτὲ· καὶ ἐν τῷ διαπορεῖν αὐτὸν, εἰς τὸ πέραν εὐρέθη τοῦ ποταμοῦ, ὡς ἐν ἐκστάσει περάσας εἶχα πορθημῶ, ὑπὸ ἀγγέλων μετενεχθείς. Rem miram de illo narravit Athanasius episcopus, Vitam conscribens Antonii, quod cum transiurus esset Lycum fluvium cum Theodoro discipulo suo, verereturque vestimenta exuere, ne sese nudum conspiceret: cum anxius esset, sese trans fluvium reperisset, quasi in exstasi absque trajecisset, translatus ab angelis. *Quam historiam habes in hoc opere.*

12. *Socrates, libro 1, cap. 21*: Ὅμοιος δὲ ἦν ἐπὶ τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ ὁ μοναχὸς Ἀντώνιος ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Αἴγυπτου, ὡς φανερῶς τοῖς δαίμοσι ἀντεπάλειεν, ἐπευρίσκων τε ἀπλῶς τὰς τέχνας αὐτῶν καὶ τοὺς θῆλους, καὶ ὅπως πολλὰ ἐποιεῖ τεράστια, περιττὸν λέγειν ἡμῶς· ἔφασκε γὰρ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρίας ἐπίσκοπος, μοναχὸν εἰς τὸν αὐτοῦ βίον ἐκδέμενος. Qualis in solitudine Ægypti fuit isdem temporibus Antonius monachus, qui cum dæmonibus palam dimicavit, astus eorum atque insidias omnes deprehendens; et ut multa prodigia ac miracula ediderit, superfluum mihi videtur commemorare. Athanasius quippe Alexandriae episcopus Jambliu librum unum de vita illius conscripsit. *Idem de Ammone loquens monacho, ait*, Τούτου τοῦ Ἀμμωνίου τὴν ψυχὴν μετὰ θάνατον ἀναλαμβάνομένην ὑπὸ ἀγγέλων ὁ κατ' αὐτὸν βίωσας Ἀντώνιος ἐδέξατο, ὡς φησὶν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ὁ τῆς Ἀλεξανδρίας ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος. Hujus

Ammunis animam post eorum ab angelis efferrī, Antonius, qui iisdem vivebat temporibus, vidit; sicut in ejus Vita narrat Athanasius Alexandrinus episcopus.

Sozomenus libro 1, cap. 13, Vitæ Antonii compendium adornat ex hoc haud dubie libro excerptum, ubi non modo res, sed etiam integræ sententiæ hinc depromuntur, ut quisque videat: quod autem quædam ibi enarrantur quæ nusquam comparant apud Athanasium, quid mirum, cum testatur, ipse se minimam gestorum Antonii partem narraturum: horteturque monachos ut sciocentur a multis, ac certo sciant se nunquam omnia illius memoranda gesta audituros?

14. *Auctor Vitæ sancti Pachomii sub initium: Τοῦ γὰρ ἀσκητικωτάτου καὶ ἀληθῶς ἐναγέρτου Πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου τοιοῦτος ἦν ὁ βίος, ὡς ὁ τοῦ μεγάλου Ἱεροῦ, καὶ Ἐλισσαίου, καὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, καθὼς καὶ ἐγγράφως μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ ἀγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθανάσιος, καὶ τὴν αὐτὴν διαγωγὴν ὁμοῦ δηλώσας τοῦ ἁγίου Πατρὸς Ἀμοῦν, ἀρχιμονάζοντος ἐν τῷ ὄρει τῆς Νιτρίας ἀδελφῶν, καὶ σὺν αὐτῷ Θεοδώρου. Præclari etenim ascetæ, et vere virtutibus eximii Patris nostri Antonii, talis vita fuit qualis magni Eliæ, Elisæi et Joannis Baptistæ, ut in ejus Vita post mortem ipsius scripta testatur sanctissimus archiepiscopus Athanasius: ubi de vita item Ammunis agit monachorum præfati in monte Nitriæ. nec non de Theodoro.*

15. *Joannes Damascenus, orat. 1 De imaginibus: Quemadmodum, ait, scimus beatum Athanasium sanctorum reliquias non in urnis collocandas, sed humi condendas, eo consilio censuisse, ut absurdum Ægyptiorum morem abrogaret, qui mortuos suos non sub terra coudebant, sed in lectulis et scimpodii collocabant. Et in Historia Barlaami et Josaphati, c. 37: Ac denique ingentem in ipsius animo, quemadmodum quodam loco de magno Antonio proditum est, cogitationum pulverem commovebat. Prior locus legitur sub finem. Alter ipsis verbis num. 3.*

IV. *Plura proferri possent Patrum loca, sed plusquam satis hæc sunt. Equodnam Athanasii opus germanum fuerit, si spurium istud concedatur: cujus auctoritas tot Patrum, et quidem multorum Athanasio æqualium testimonio firmatur? Et quod omnem dimoveat suspicionem adest Eeagrii versio, quam vel superstitie, vel haud diu mortuo Athanasio, constat esse scriptam. Adversariorum argumentis plane levissimis jam occurramus.*

Aliud esse commentum insulae hominis qui insigne mendacium, insigne scortum ediderit: ad quæ et scripserit Sculteti atque Riveti maledicta hoc unum reponemus. Longe aliter sensisse omnes qui ab Athanasii tempore existerent Patres, atque ea hic legi Christianæ et monasticæ vitæ documenta, quæ prudens Christianus, ne dum aspernetur, ut præclara vitæ instituendæ præcepta amplecti debeat.

Non haberi item dicunt monasticæ vitæ leges, quas Nazianzenus scribit Athanasium sub narrationis prætesta voluisse promulgare. Sed Nazianzenus loco superius a nobis alio id solum innuit, Antonii Vitam ab Athanasio scriptam monasticæ vitæ normam esse, quod sane huic optime convenire nulli non conspiciendum est.

Narrant etiam alii, ut Rivetus, Antonium caudicum fuisse et valde doctum. At commentitius 629 auctor iste dicit eum indoctum fuisse et litterarum imperitum. Id quidem verum est Augustini tempore jactatum fuisse. Antonium illum sine ulla scientia litterarum Scripturas divinas et memoriter audiendæ tenuisse et prudenter cogitando intellexisse. Simile etiam quid prædicatum fuisse de servo barbaro Christiano; sed quantum his narrationibus fidei tribuerit Augustinus, ex eo patet quod subjicit *De doctrina Christiana*, l. 1, in prologo: « At si hæc quidem falsa arbitretur, non ago pugnaciter. » Quod sane non dixisset si Athanasium ejus uarrationis non habuisset auctorem. *Hæc Rivetus, quam bona fide, hinc ediscas: Postquam de Antonio quæ supra attulimus et notat hic Rivetus, narravit Augustinus, subdit: Aut ab illo servo barbaro Christiano, de quo a gravissimis fideque dignissimis viris nuper accepimus: qui literas quoque ipsas nullo doctore homine, etc. Et post hanc historiam subjicit: At si hæc quispiam falsa arbitretur, non ago pugnaciter. Cum dicit se hanc postremam historiam a gravissimis fideque dignissimis viris accepisse, totum Riveti evertit ratiocinium; quod cum probe adverterit Rivetus, illa verba callide prætermisit. Nam si, ut perperam pugnat Rivetus, ideo oit Augustinus: At si quisquam falsa arbitretur, non ago pugnaciter, quod parum fidei his narrationibus tribueret, nihil repugnat Athanasianæ historiæ non habuisse fidem, qui item historiæ a gravissimis fideque dignissimis viris traditæ parum fidei tribuerit. Sed revera nec Athanasio nec aliis illis fide dignissimis viris fidem ut derogat Augustinus illa dicit: sed, ut patet, contentiones vitandæ studio. Alioquin cur fide dignissimos vocasset, an ut postea se eorum dicit parum fidei habere testificaretur? At vero non hoc solum in loco id Augustinus ait; sed etiam Confessionum lib. viii, c. 19, ubi de Antonio loquens ait: Surgunt indocti, etc., quæ vide superius.*

Quod vero oiant Hospinianus alique Antonium caudicum fuisse et valde doctum: hoc, ut advertit Rosweidus, ex Suida expiscatus ille est. Ad ipsum Suidam, brevitas causa, lectorem remittimus: ibi enim protinus quisvis perspiciet ovanta sit inter Antonium illum et nostrum discrepantia. Mirum sane postquam Hospinianus commentum detectum fuerat, ab omnibus tamen qui illius fuere sententiæ usurpatum postea fuisse:

cum maxime falsorum deorum cultor feratur in Suida Antonius. Sed, etsi Christianus esset, an liceret quemvis obvium Antonium, istum esse affirmare?

Piget sane tricus hujusmodi tempus terere, utque brevi complectamur dicimus multa levissima a Riveto objici, ut quod ait de responso ad philosophos Antonium irridentes, digno sane magni Antonii; quod, ut ridi culum exhibeat, detruncat Rivetus, uti cuique videre licet.

Aliud offert idem de pallio, quod Antonius in extremis agens Athanasio, a quo acceperat dedit. Nam ut vult Rivetus, cum pallium ab Athanasio sibi datum pro Pauli corpore humando tradiderit, non potuit illud ipsum Athanasio restituere. Quod quam futile sit ut videas, nota Antonium quindecim ante mortem annos Paulo pallium attulisse ab Athanasio sibi datum. Quid autem velat ut post hæc aliud ab Athanasio pallium acceperit?

Ait autem ibidem nihil hic haberi de Paulo quicum Antonius collocutus est: quod nunquam putat ab Athanasio omittendum fuisse. Sed cum Hieronymus, qui hanc narrat historiam, dicat illam se scribere quia omittas fuerit, ab Athanasio certe fuit omittas, cujus haud dubie scripta legerat Hieronymus. Et alioqui Athanasius, ut dictum est, se testatur minimam partem Antonii gestorum narrasse. Quod satis ait ad omnia alia ex omittis petita, depellenda argumenta. Exstant sane permulta alia Antonii vitam spectantia, quæ hic minime leguntur, quæque Bollandus ex variis collecta scriptoribus, ad calcem Vitæ Antonii apposuit.

Quod corporeos faciat dæmones Antonius, ut vult Rivetus, minime constat: ait solum illè dæmones levibus uti corporibus. Etiamsi corporeos faceret, quid hinc colligatur? multi namque Patres ante definitam rem ista tradidere. Et alioqui an si qua in Patribus de doctrina difficultas occurrat, statim vobelaç suspicio? Quot exstant talia?

Res non est difficultis remanere in statu innocentiae qua conditi sumus, ut ait Antonius, dum adsit Dei gratia, quam perperam Rivetus vult excludi ab Antonio: cum ne verbum quidem ejusmodi usquam in hoc libro compareat. Quinimo sæpe ac liquidissime innuit Antonius, omnia nobis bona, dæmonum lapsum, victoriam de tentationibus reportatam e Domino provenire.

Demum ait Rivetus: Verus Athanasius, in Epistola ad solitarios, narrat, Blacii femur proficiscentis ad primam mansionem, equum cui insidebat cervicibus retortis, ita momordisse, atque ex dorso excussum hmi affixisse, ut intra triduum proximum perierit. Auctor vero Vitæ Antonii equum quo Nestorio præses vehetatur morsu repentino Blacium decussisse in terram, ac sic in eum inhiantem femora ejus lacerasse et corrossisse, ut statim relatus in civitatem post triduum mortuus sit. Hæc varietas veram Athanasium a fletilio evidenter distinguit. Leve illud; nam primo equus qui Balacium male accepit, utrobique Balacii dicitur, scilicet supra pag. 278 et infra in hoc opere. Superius autem legitur, ἱπποτραπέζος ὁ ἵππος, conversus equus, quin dicatur, fueritne ille equus quo insidebat Balacius, an alius qui item suus esset. Ut detur tamen esse aliquam discrepantiam, quoties fit ut historias quas dudum narravimus, accuratius postea ediscamus. Si hoc argumentum aliquanti pretii esset, Epistolam ad monachos poteter quam Vitam Antonii. Nam certissimum licet sit priorem Athanasii esse, nequaquam illa tot veterum testimoniis, tot argumentis nititur. Nec defuere viri doctrina conspicui, qui putarint non ab ipso Athanasio, sed ejus jussu ab aliquo scriptam illam fuisse: quia scilicet nunquam putant in prima persona singulari locutum ibi Athanasium, quod tamen minus verum est. Nam aliquoties in persona Athanasii loquitur ibidem. Nec minimum dubii est esse ipsius Athanasii, qui etiam se testatur in Epistola ad Scrapionem, ejusmodi litteras ad monachos misisse.

V. Scriptor nuperus, superioribus denuo allatis argumentis, uovum hoc profert, Socratem scilicet et Sosomenum dicere, quod historia feratur de Amnone in cælum elato, quin memorent eam ab Athanasio uarrari, unde sequitur hanc Antonii Vitam in qua narratur hæc historia, eam non esse quæ ab Athanasio scripta est. Hæc quam consequenter judicent eruditi, sed occitanter admodum scriptor iste ait, non dicere Socratem eam ipsam haberi apud Athanasium. Nam post allatam eam historiam ait: Quemadmodum in Vita Antonii S. Athanasius archiepiscopus Alexandrinus, etc.; 630 ante Socratem vero Palladius idipsum ex Athanasio refert. Utriusque locum vide supra.

VI. Restat ut unum levem quorundam scrupulum, qui ægre tot visis, tot prodigiis, tot dæmonum phantasiis et portentiis, quot in hac Vita leguntur, habent fidem. Sed hac in re tria cum primis cogitanda sunt: 1º Quid sit de visis illis et dæmonum phantasiis, an vera scilicet sint, necne; ex Chrysoatomi, Rufini, Augustini et Socratis testimoniis superioribus allatis, compertum est, res ejusmodi multas in Vita Antonii ab Athanasio scripta fuisse recensitis, quare nullius id momenti est ad eam Athanasio abjudicandam. 2º Liceat non tenere cuique visis et dæmonum spectra loquenti credendum sit, cum maxime multi fabulis ejusmodi recensendis gaudeant, temerarium prorsus foret sine delectu omnia explodere, cum potissimum ejusmodi plurima in Evangelio legamus, dæmonum scilicet legiones unicum aliquando hominem, aliquando porcorum bina milia invadentes, diabolumque videamus ad Jesum accedentem forma (ut putant fere omnes) humana: cum præsumptiarum item Dominus fore ut qui crederent in eum, in nomine ejus dæmonia ejicerent, atque prodigia,

etiam majora, quam ipse, eederent: cum apud omnes ferme Patres etiam gravissimos eruditissimosque paria enarrentur. Unde non prudentis esset res ejusmodi, solum quia sunt præter consuetudinem, nulla habita narrationum ratione, inter aniles fabulas computare. 3° Quæ hic de dæmonum phantasiis leguntur, eadem ipsa itidem fere verbis expressa habentur in Epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ sub initium: ubi bene multa reperies istis adeo similia, ut eadem facile Athanasii manum agnoscas.

VII. Evagrii versionem quod spectat, usque adeo libera est, ut sæpenumero verborum Athanasii nihil pensi habuisse videatur, imo ab ejus scopo frequentissime aberrat, soletque brevius Athanasiana exprimere, quam in Græcis enarrentur. Quæ causa nobis fuit ut versionem e regione Græci textus quæ ipsi animo responderet adornaremus, Evagrii versione ad inum paginæ posita. Innocentium porro ad quem nuncupat prologum suum Evagrius, opinamur cum Rosweido eum esse, de quo Hieronymus epist. 41 ad Rufinum: Innocentium enim, partem animæ meæ, repentinus febrium ardor abstraxit. Nunc uno ex toto mihi lumine Evagrius nostro fruor; cui ego semper infirmus ad laborem cumulus accessi. Cujus mors cum anno 369 vel 370 contigerit, sequitur haud diu post scriptam Græcæ Antonii Vitam, Latine versam Athanasio superstiti: fuisse.

VIII. Cum Bollandus autem existinamus ejus interpretationem adornasse Evagrium cum in Italia esset: nimirum Italiam Evagrius cum Eusebio Vercellensi petierat circa annum 362, isthinc reversus est cum Hieronymo et Innocentio post Eusebii Vercellensis obitum, anno circiter 369 vel 370. Innocentius vero itinera socius, cui versionem suam nuncupat, in ipso ad Syriam adventu obiit, ut Hieronymus indicat epistola 41 ad Rufinum. Quare non potuit post reditum eam versionem adornare, atque ad Innocentium inscribere. Quod autem suspicatur Bollandus, Evagrium forte Alexandriam cum Eusebio Vercellensi commigrasse, atque illic Antonii Vitam ab Athanasio Græcæ accepisse; id sane fieri omnino non potuisse arbitramur. Nam præterquam quod non sat diu Athanasius fuisse tunc videtur ad eam conscribendam, quippe qui nuperrime ab exsilia remigrasset, et gravissimis tunc Ecclesiæ necessitatibus detineretur, ait ipse in prologo ad Vitam Antonii, rogantibus monachis id operis aggressum se urgeri a tabellario, qui Athanasii opusculum (jussu haud dubie monachorum) delatorum erat, quod scilicet ad finem vergeret navigandi tempestas. At cum Eusebii Vercellensis Alexandria sit profectus circa Augustum mensem, nondam Athanasius opus suum conscripsisse, et tunc Evagrius tradidisse potuit. Quare putamus data Ecclesiæ Athanasioque summa pace anno circiter 365 hoc opusculum ab Athanasio editum in Italiam transmissum, atque illic postea ab Evagrío Latine versum fuisse.

IX. Hanc autem versionem ab Hieronymo fuisse adornatam putavit post alios quosdam Baronius; hinc deceptus quod in epistola 101 ad Pammachium Hieronymus prologum Evagrii referens, tacito Evagrii nomine, hæc dicat: Qualis super hoc genere præfatiuncula sit, in libro quo beati Antonii Vita describitur, ipsius lectione cognosce: « Ex alia in aliam, » etc., ut infra, sub finem legitur: qui beatum Antonium te petente transposui. Quod de se dixisse Hieronymum male putavit Baronius: cujus lapsus jam nemini non liquet: quare non est quod in his diutius immoremur.

X. Cæterum ordinem temporis sedulo servat hoc in libro Athanasius quod a viris eruditione conspicuis minime animadversum erroris illis causa fuit. Curavimus nos singula gesta suis temporibus ascribere, annis nam accuratius potuimus ad marginem notatis.

PROLOGUS EVAGRII IN VITAM SANCTI ANTONII.

Presbyter Evagrius Innocentio charissimo filio in Domino salutem (18).

Ex alia in aliam linguam ad verbum expressa translatio sensus operis (19), et veluti læto gramine sæta strangulata. Dum enim casibus et figuris servit oratio, quod (20) brevi poterat indicare sermone, longo ambitu circumacta vix explicat (21). Hoc igitur ego vitans, Vitam beati Antonii, te petente, ita transposui, ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex verbis. Alii syllabas occupantur et litteras, tu quære sententiam.

(18) Colbertinus, Sancti Germani codex, Gemmeticensis 2, Presbyter Evagrius carino (German. addit charissimo) filio. Nimirum cum esset scriptum in quibusdam codicibus, carino pro charissimo, ex carino demum carino factum fuit.

(19) Hieronymus ad Pammachium, sensum. Ibid. Colb. solus, aperit. Mox omnes manuscripti et Hieronym., læto gramine. Editi, lætum gramen.

(20) German., breviter. Mox Gemmeticensis 1 et

2, et Hieronym., indicare, alii omnes, indicari.

(21) Hieronymus, Hoc igitur ego vitans qui beatum Antonium te petente transposui. Et sic etiam Colb. Gemm. 2 et Germ., qui tamen pro qui, habent ita, melius. Gemmet. 1, Igitur ego Vitam beati Antonii, ita te petente, transposui. Editi: Hoc igitur ego vitans, Vitam beati Antonii, te petente, ita transposui. Mox Gemmet. 1 et Colb., syllabis occupantur et litteris. Ibid. Germ. et Gemmet. 2, quæris.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΕΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΑΛΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ Τῃ ΞΕΝῃ ΜΟΝΑΧΟΥΣ

ΠΑΠΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ (1).

VITA ET CONVERSATIO

S. P. N. ANTONII

SCRIPTA MISSAQUE AD MONACHOS IN PEREGRINA REGIONE VERSANTES, A SANCTO PATRE NOSTRO
ATHANASIO EPISCOPO ALEXANDRIÆ.

SYNOPSIS.

Proœmium.

- 1-2. Nascitur Antonius anno 251.
- 3-4. Monastica vitæ nomen dat anno circiter 271.
- 5-6. A dæmonibus vexatur.
7. Ejus vitæ institutum.
- 8-10. Ad sepulcra se confert. Ejus cum dæmonibus pugna.
11. Annorum prope 55 eremum adit, anno circiter 285. Discum aureum et argenti massam invenit.
- 12-15. In castellum desertum ingreditur, anno circiter 285. Ejus cum dæmonibus certamina. Signi crucis usus.
- 14-15. Anno circiter 505, cum 85 prope annos natus esset, a castello egreditur. Monasteria in montibus construit eodem circiter tempore.
- 16-45. Oratio Antonii ad monachos ex Ægyptiaca lingua versa.
44. Monasterium Antonii status.
45. Secedit in monasterium suum.
46. Anno 310 Alexandriam petit martyrii cupidus.
47. Aspera ejus vitæ ratio.
48. Puellam a dæmone liberat.
- 49-50. Ad montem interioris solitudinis se confert.
- 51-54. Ejus pugnae adversus dæmones.
- 55, 56. Antonii monita.
57. Fronto palatinus curatur.
58. Virgo quedam sanatur. De Paphnutio monacho et confessore.
59. Frater quidam siti extinguitur.
60. Antonius videt Ammonis monachi animam in cœlum efferri.
- 61-62. Antonius Polycratiam curat virginem.
63. Adolescentem a morte liberat.
64. Item alium.
65. Visio Antonii.
66. Animæ justorum post mortem in cœlum feruntur.
67. Antonius bonorat episcopos et clericos.
68. Hæreticos odio babel.
- 69-70. Alexandriam petit rogatu episcoporum ut Arianos confutet, quod gestum ab anno 536 ad 553.
71. Remigrantem Athanasius comitatur usque ad portam.
- 72-79. Antonii colloquia cum philosophis.
80. Virtute signi crucis Antonius dæmoniacos liberat.
81. Constantinus imp. et filii ejus scribunt ad Antonium.
82. Visio Antonii anno 339 de ecclesiarum direptione ab Arianis postmodum facta anno 541.
- 83-84. Non jussu sanat Antonius, sed orando Christumque nominando.
85. Antonii ad quemdam ducem lepidia responsio.
86. Antonius Balacio mortem prænuuntiat quæ ipsi accidit.
- 87-88. Antonii monita.
- 89-90. Postrema Antonii oratio ad monachos in exteriori monte, cum esset 105 circiter annorum.
91. In morbum incidit.
92. Mors Antonii anno 536, 17 Januarii, ut putatur, de qua re etiam in *Vita Athanasii*.

(1) Sic titulus apud Hoeschelium, in Regio et Jerusalem. Edit. vero Paris., Εἰς τὸν βίον τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου προοίμιον πρὸς τοὺς ἐν ξένη μοναχούς. In Colbertin. 1 et 2, Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Πατρὸς

ἡμῶν καὶ καθηγίου τῆς ἐρήμου Ἀντωνίου, συγγραφὴς παρὰ Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Vide quæ de illo, τοὺς ἐν τῇ ξένη, diximus in *Monito*.

ΠΙΠΟΘΙΜΙΟΝ.

A

PROCEMIUM.

Ἄγαθὴν ἔμιλλαν ἐνεσθήσαθε πρὸς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ μοναχοὺς, ἧτοι παρισωθῆναι, ἣ καὶ ὑπερβάλλουσαι τοούτους προελόμενοι τῆ κατ' ἀρετὴν ὁμῶν ἀσκήσει. Καὶ γὰρ καὶ παρ' ὁμῶν (2) λοιπὸν μοναστήρια, καὶ τὸ τῶν μοναχῶν ὄνομα πολιτεύεται. Ταύτην μὲν οὖν τὴν πρόθεσιν δικαίως ἂν τις ἐπανένοιε, καὶ εὐχομένων ὁμῶν (3), ὁ Θεὸς τελειώσῃεν· ἐπιθεὶ δὲ ἀπηγγέσατε καὶ παρ' ἐμοῦ περὶ τῆς πολιτείας τοῦ μακαρίου Ἀντωνίου, μαθεῖν θέλοντες ὅπως τε ἤρξατο τῆς ἀσκήσεως, καὶ τίς ἦν πρὸ ταύτης, καὶ ὅποιον ἔσχε τὸ βίον τὸ τέλος, καὶ εἰ (4) ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενά ἐστιν, ἵνα καὶ πρὸς τὸν ἐκείνου ζῆλον ἑαυτοὺς ἀγάγητε· μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐδεξάμην τὸ παρ' ὁμῶν ἐπίταγμα. Κάποι γὰρ μέγα κέρρος ὠφέλειαι ἐστὶ καὶ τὸ μόνον Ἀντωνίου μνημονεύειν. Οἶδα δὲ, ὅτι καὶ ὁμῆς ἀκούσαντες, μετὰ τοῦ θαυμάσαι τὸν ἄνθρωπον, θελήσατε καὶ ζητῶσαι τὴν ἐκείνου πρόθεσιν· οὗτος γὰρ μοναχοῖς ἱκανὸς χαρακτήρ πρὸς ἀσκήσιν ὁ Ἀντωνίου βίος. Οἷς μὲν (5) οὖν ἠκούσατε περὶ αὐτοῦ παρὰ τῶν ἀπαγγελλόντων, μὴ ἀπιστήσητε, ὀλίγα δὲ μᾶλλον ἀκηκοῖναι παρ' αὐτῶν νομίσετε· πάντως γὰρ κἀκεῖνον μόγις (6) τοσαῦτα ἐνηγήσαντο. Ἐπεὶ κατὰ, προτραπείας παρ' ὁμῶν, ὅσα ἂν διὰ τῆς ἐπιστολῆς σημανῶ, ὀλίγα τῶν ἐκείνου μνημονεύσας ἐπιστεῖλω· καὶ ὁμῆς δὲ μὴ παύσηθε τοὺς ἐνθὺν ἐπιλόνας ἐρωτῶν. Ἵσως γὰρ, ἐκάστου λέγοντος ὅπερ οἶδε, μόγις ἐπαίσιος ἢ περὶ ἐκείνου γένηται διήγησις. Ἐβουλόμην γὰρ ὄν, δεξάμενος ὁμῶν τὴν ἐπιστολὴν, μετα-

631 Bonum cum Ægyptiis monachis iniistis certamen, cum eos virtutis exercitatione, vel æquare vel etiam superare constituisistis. Nam apud vos etiam demum sunt monasteria, jam monachorum nomen celebratur. Hoc itaque propositum jure quis laudaverit, vobisque precantibus, ipsum Deus perficere velit. Cum autem de vitæ instituto sancti Antonii me rogaveritis, cupientes ediscere quam ratione hæc exercitiosis genus aggressus ille sit, quis antea existiterit, quis fuerit vitæ ejus exitus, verane sint quæ de illo dicuntur, ut ad eum imitandum vos conferatis; multa cum alacritate mandatum suscepi vestrum. Magnum quippe mihi lucrum vel ex sola Antonii memoria obvenit. Novi certe futurum esse, B ut vos, postquam his auditis hominem admirati fueritis, ejus propositum imitari peroptetis. Apta quippe forma ad exercitiosum monachis est Antonii vita. Ne igitur narratibus de Antonio fidem derogate, imo pauca vos audisse existimate: vix enim illi potuere tot tantasque res vobis renuntiare. Etenim ego, **632** rogantibus vobis, quantacunque per epistolam misero, nonnisi pauca vobis ex gentis illius enarrabo; quare ne desinatîs homines hinc ad vos navigantes percontari. Fortasse enim singulis quæ nota sibi sunt indicantibus, vix pro merito illius digna fuerit narratio. Litteris itaque vestris acceptis, volebam quosdam monachos accersere, ex iis maxime qui frequentius illum adibant: et ab

VERSIO EVAGRII.

S. Athanasii episcopi Alexandrini præfatio.

Athanasius episcopus ad peregrinos fratres.

Optimum, fratres, iniistis certamen, aut æquare Ægypti monachos (7), aut superare nitentes virtutis instantia. Etenim apud vos jam plurima (8) sunt monasteria: monachorum quoque nomen est celebre: et hanc voluntatem vestram juste quisque mirabitur: orantibusque vobis optatum Deus tribuet effectum. Quoniam igitur exegit a me, ut vobis scriberem de conversatione beati Antonii, volentibus discere, quemadmodum cœperit, quive (9) fuerit ante sanctum propositum, qualem etiam habuerit terminum vitæ, et si vera sint ea, quæ de ipso fama dispersit, ut ad ejus æmulationem atque exemplum vos instituere (10) possitis: magna cum betitia ancepi vestræ charitatis imperium. Etenim mihi ingens lucrum est atque utilitas hoc ipsum, quod recorder Antonii: et vos cum admiratione audientes, scio ejus propositum cupere sectari: perfecta siquidem est ad virtutem via (11). Antonium scire quis fuerit. Ergo ut breviter dicam, et omnibus, quæ de eo referentium sermo jactavit (12), credite, et minima vos existimate (13) audisse de maximis: quia non ambigo, nec eos omnia potuisse cognoscere, cum et ego rogatus a vobis, quanta-

(2) Sic Regius 1 et Jesuit. Editi et alii, γὰρ παρ' ὁμῶν, omisso καί. Mox Regius 2, Colb. 2, ὄνομα, ut legit Evagrius. Alii et editi, σχῆμα.

(3) Colb. 2, ἡμῶν. Infra idem cum Regio 2, μακαρίου. Editi et alii, ἀγίου. Quod ait Athanasius paulo inferius, se narraturum qualis fuerit vitæ exitus Antonii, liquido confutat eos qui aiunt Athanasium, vivente Antonio, ejus conscripsisse vitam. Et sane mortem ejus fusc narrat sub finem.

(4) Regius 1, Colb. 2 et Jesuit., et. Alii et editi, ἦ. Quod ait infra, Κάποι γὰρ μέγα κέρρος ὠφέλειαι ἐστὶ καὶ τὸ μόνον Ἀντωνίου μνημονεύειν, imitatus videtur ex Xenophonte lib. iv Ἀπομνημονεύμ. p. 790, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου (Σωκράτους) μνημόσθαι μὴ παρόντος, οὐ μικρὰ ὠφέλει τούτοις εἰσθόδας τε αὐτῶ συνέβαιναι. Cui haud multum absimile habet Plato in Phædone, p. 58.

(5) Regius 2 et Colb. 3, ἃ μὲν οὖν. Infra Colb. 2, ἀπατήτες.

(6) Colb. 2 hic et infra, μόγις. Mox idem, ὅσα δ' ἄν.

(7) Sic omnes manuscripti. Editi, æquari Ægypti monachis.

(8) Germ. 2 et Gemmet. 2, plura. Infra Maximin., orantibusque nobis. Mox Gemmet. 2, tribuit effectum. Mox Colb. et Gemmet. 2, exigitis.

(9) Colbertin. et Germ. 2, Quisve. Infra Colb. et Germ. 2, et si vera sunt.

(10) Nos instruere, Germ. 2. Infra Colb., et mihi enim cum Bollando.

(11) Colb., Est ratio ad virtutum viam.

(12) Colb. et Gemmet. 1, quæ de eo referuntur, ut (Gemmet. 1, et) sermo jactavit. Gemmet. 2 et Germ. 2, quæ de eo referendum sermo jactavit.

(13) Colb., minima vos æstimate. Germ. 2, minima credite me audisse de maximo. Gemmet. 2, credite et minima audisse. Infra Germ. 2, exoratus a vobis. Colb. Gemmet. 1 et 2, exhortatus. Mox Germ. 2, per epistolas. Mox Colb., non æqualibus sim meritis ejus. Ibid., ejus deest in Gemmet. 1 et 2.

illis edoctus plura vobis posseam transmittere; sed cum ad finem jam vergeret navigandi tempestas, urgeretque tabellarius; ideo quæcunque novi, (sæpe etenim illum vidi:) et quæ ab eo ediscere potui, qui non modico tempore virum secutus sum, atque lavanti manus aquam effudi; hæc vestræ pietati rescribere festinavi: magnaque mihi ubique fuit veritatis dicendæ cura; ut ne si quis plura audierit, fidem deroget; sin vero pauciora quam par sit edidicerit, virum despiciat.

σας ἀπιστήσῃ, μήτε πάλιν ἐλάττονα (16) τοῦ δέοντος

1. Antonius genere Ægyptius, nobilibus et amplius facultatibus instructis, iisque Christianis paren-

πέμψασθαι τινὰς τῶν μοναχῶν, τῶν μάλιστα πυκνότερον εὐθεύτων πρὸς αὐτὸν παραγίνεσθαι· ὡς ἔν τι (14) πλέον μαθῶν πληρέστερον ὁμῖν ἐπιστελλῶ· ἐπειδὴ δὲ γάρ καὶ ὁ κερὶς τῶν πλεῶν συνέκλειε, καὶ ὁ γραμματοφόρος ἔσπευδε· διὰ τοῦτο ἄπερ αὐτὸς τε γινώσκω (πολλὰκις γὰρ αὐτὸν εἰώρακα), καὶ ἂ μαιεὶν ἠδυνήθην παρ' αὐτοῦ, ἀκολουθήσας αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον (15), καὶ ἐπιγέγων ὕδωρ κατὰ χεῖρας αὐτοῦ, γράφαι τῇ εὐλαβείᾳ ὁμῶν ἐσπούδασα· πανταχοῦ τῆς ἀληθείας φροντισίας, ἵνα μήτε πλέον τι ἀκούσῶν, καταφρονήσῃ τοῦ ἀνδρός.

(17) Ἀντώνιος γένος μὲν ἦν Αἰγύπτιος, εὐγενῶν ὡς γόνων καὶ περιουσίαν αὐτάρχεια κακτημένων, καὶ

VERSIO EVAGRII.

cumque per Epistolam significavero, non æqualia sim ejus meritis narraturus. Sed et vos, omnes hinc (18) navigantes studiose percontamini, quo singulis quæ norunt referentibus, congrua dignaque tanti nominis relatio compleatur. Disponebam itaque post lectionem litterarum vestrarum aliquos ad me monachos invitare, et maxime eos qui crebro ad eum ire consueverant: ut plenius aliquid addiscens, munera vobis majora transmitterem. Sed quoniam et navigationis tempora labebantur, et litterarum portitor vehementissime festinabat, ideo ea, quæ et ipse noveram: frequenter (19) enim eum visitavi, et quæ ab eo didici, uti ad præbendam ei aquam non paululum temporis cum eo feci (20), dilectioni vestræ indicare properavi: utrobique curam veritatis habens, ut neque plus aliquis audiens, miraculorum congesione non credat, nec rursus meritis ejus inferiora cognoscens, non putet dignum esse miraculo pro tanti nominis viro.

1. (21) Igitur Antonius nobilissimusque parentibus Ægypti oriundus fuit, tanta suorum (22) nutritus ura, ut nihil aliud præter parentes donumque cognosceret. Et cum jam puer esset, non se litteris erudiri, non ineptis se infantium jungi passus est fabulis: sed omni desiderio (23) flagrans, secundum quod scriptum

(14) Colb. 2, τάχα τι. Mox idem, πληρέστατον. Infra Regius 1, 2, Colb. 2 et Jesuiti, γραμματηφόρος. Editi et alii, γραμματοφόρος.

(15) Colb. 1 et 2, Regius 1 et Vatican. cum editis prioribus, παρὰ τοῦ ἀκολουθήσαντος αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον, καὶ ἐπιγέγωντος, etc., sed in Colb. 2, Regio 2, præterea in manuscript. Vaticano notato 566 ut monuere fratres nostri, item in manuscript. Anglicano cujus lectionem nobis transmisit vir clarissimus et eruditissimus Jacobus Millius, principalis collegii Sancti Edmundi Oxoniensis, sic legitur, παρ' αὐτοῦ ἀκολουθήσας αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον, καὶ ἐπιγέγων ὕδωρ, etc.: quam esse veram lectionem suadent omnes fere Latini manuscripti, ut infra videre licet, et editi pene omnes ante Rosweidum, qui non aliqua manuscripti Latini auctoritate ductus, sed ut Latina Græcis editis aptaret, fecit pro feci repositi, eumque secutus est Bollandus. At præter tot Græcorum manuscript. omniumque fere Latinorum auctoritatem, Patres Alexandriae coacti supra p. 102, testes sunt, fuisse Athanasium, ex acetis unum, quo nomine hic vocatur sæpissime Antonius ejusque discipuli, innumerate, quod hic præclare testatum habetur, eum in solitudine comoratum esse. his vero qui codices Græcos versare solent, exploratum est, facillime ab amanuensisibus pro παρ' αὐτοῦ, scribi παρὰ τοῦ, et vicissim pro παρὰ τοῦ, scribi παρ' αὐτοῦ. Duo exempla superius adnotata hujusce rei fidem faciunt, scilicet p. 592 et 616. Legit librarius quispiam, παρὰ τοῦ, et eonsequenter posuit, ἀκολουθήσαντος et ἐπιγέγωντος. Ad hæc, sane perspicit acutus lector, Athanasium si de alio locutus fuisset dicturum fuisse, παρὰ τινος, potius quam παρὰ τοῦ. Ibidem οὐκ ante ὀλίγον deest in Anglicano. In eodem Anglicano ibidem, similiter in Colbertino secundo et in duobus Vaticanis, ut monuere nostri, legitur κατὰ χεῖρας, in editis et cæteris, κατὰ χεῖρός, minus recte. Idipsum dicitur Elisæo IV Reg. iii, 11, ὅς ἐπιγέγων ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἠλιών, quem locum respicit Athanasius.

(16) Regius 2 et Colb. 2, ἐλάττονα. Alii et editi, C ἑλάττον.

(17) Sozom. ait lib. 1, c. 15, eum vico Κωμῶ nomine oriundum esse: Scholiastes et Nicephorus addunt, in Heracleote nomo. Infra post Χριστιανῶν, legitur ἐξ in Colb. 2.

(18) Colb., hic. Mox omnes manuscripti, περικυκταμίνι. Infra Gemmet. 2, post lectiones.

(19) Colb., Ideoque et et ipse noveram indico, frequenter. Gemmet. 1 et 2, Ideo quæ (2, que) et ipse noveram.

(20) Sic omnes editi ante Rosweidum et Bollandum, qui nullius, saltem quem indicaverint, codicis Latini auctoritate nixi, sed Græca vitata secuti, posuerunt fecit pro feci, quæ postrema lectio habetur in omnibus fere editis antiquioribus, et in codicibus, quos videre licuit, exceptis Gemmet. 1, 2, Germ. 3, tamen habet, fuit, et Colb., feceram, eadem ambo sententia. Mox Colb., et ubique curam. Gemmet. 2, ut ubiqueque curam. In eodem plus mox deest. Ibidem omnes manuscripti, congesione. Editi, cogitationem. Infra Colb. Germ. 2 et Gemmet. 2, dignum esse miraculum. Gemmet. 1 cum editis, miraculo.

(21) Sic omnes manuscripti. Editi sic incipiunt, Antonius nobilissimus onisio, igitur. Mox editi, parentibus natus, in Ægypto. Gemmet. 1, 2 et Germ. 2, parentibus, Ægypto. Colb., parentibus Ægypti. Gemmet. 3, qui onisio Evagrii et Athanasii prologo hic incipit, parentibus, Ægypti.

(22) Colb., suorum et sua.

(23) Sic Germ. 2 et Gemmet. 2 et 3, atque ita legendum patet ex Græco. Editi, sed Dei desiderio. Colb. et Gemmet. 1, Sed Domini desiderio. Paulo post de Jacob deest in editis, et in compluribus manuscriptis, sed legitur in Germ. 2 et in textu Græco. Ibid. Gemmet. 2, 3 et Germ. 2, in domo. Colb. Gemmet. 1 et editi, domi. Maximin. ibid., innocens.

Χριστιανῶν αὐτῶν ὄντων, Χριστιανικῶς ἀνήγατο καὶ αὐτός. Καὶ παίδων μὲν ὄν, ἐτρέφετο παρὰ τοῖς γονεῦσι, πλείον αὐτῶν καὶ τοῦ οἴκου μῆδὲν ἔπαρον γινώσκων· ἐπειθὲ δὲ καὶ αὐξήσας γένητο παῖς, καὶ προέκοπτε τῇ ἡλικίᾳ, γράμματα μὲν μαθηνοῦς ἠνέσχετο, βουλόμενος ἐκτὸς εἶναι καὶ τῆς πρὸς τοὺς πατέρας συνηθείας· τὴν δὲ ἐπιθυμίαν πᾶσαν εἶχε, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Ἰακώβ (24), ὡς ἀπλαστος οἰκίστην ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Συνήγατο μέντοι μετὰ τῶν γονέων ἐν τῷ Κυριακῷ· καὶ οὕτως ὡς παῖς ἐβήθη, οὕτως ἐπὶ τῇ ἡλικίᾳ προκόπτων κατεφόρον· ἄλλὰ καὶ τοῖς γονεῦσιν ὑπετάσσεται, καὶ τοῖς ἀναγνώσμασι προσέχων, τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν ἐν (25) ἐαυτῷ διέτρεψε. Οὕτως δὲ πάλιν ὡς παῖς ἐν μετρίᾳ περιουσίᾳ τυγχάνων ἠνώγει τοῖς γονεῦσι ποικίλους ἐνεκα τρυφῆς, οὕτως τὰς ἐκ ταύτης ἠθόνας ἐξήγαγε· μόνος δὲ οἷς ἠύρισκεν ἤρκετο, καὶ πλείον οὐδὲν ἐξήγαγε.

2. Μιὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν γονέων, αὐτὸς μόνος καταλείβθη μετὰ μιᾶς βραχυτάτης ἀδελφῆς· καὶ ἦν ἐτῶν ἑγγύς δέκα καὶ ὀκτώ, ἣ καὶ εἴκοσι γεγονώς, αὐτὸς τε τῆς οἰκίας καὶ τῆς ἀδελφῆς ἔσθοντι. Οὕτως δὲ μῆνας ἐξ παρήλθον τοῦ θανάτου τῶν γονέων αὐτοῦ (26), καὶ κατὰ τὸ εὐλογῶν προερχόμενος εἰς τὸ Κυριακόν, καὶ συναῖνον ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν, ἐλογίζετο περιπατῶν, πῶς οἱ μὲν ἀποστόλοι πάντα καταλείποντες ἠκολούθησαν τῷ Σωτῆρι· οἱ δὲ ἐν ταῖς Πράξεσι πωλοῦντες τὰ ἑαυτῶν ἔσραον καὶ ἐτίθουν παρὰ τοῖς πύλαις τῶν ἀποστέλων, εἰς διάδοσιν τῶν γραίων ἐχόντων, τίς τε καὶ πόση τούτους ἐλπὶς ἐν οὐρανῶς· καὶ ἀποκρίσται. Ταῦτα δὲ ἰδὼν ἠνθυμώμενος, ἐπιθήκην εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ συνέβη τότε τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκειν, καὶ ἤκουσε τοῦ Κυρίου λέγοντος τῷ Πλουσίῳ· *El θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησον πάντα τὰ ὑπάρχοντά σοι (27), καὶ δός τε πτωχοῖς, καὶ δεῖρο ἀκολουθεῖ μοι, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῶς.* Ὁ δὲ Ἀντώνιος, ὡς περὶ θεοῦ ἐσχηκώς τὴν τῶν ἐγῶν μνήμη, καὶ ὡς ἐπὶ αὐτὸν γενομένους

tibus oriundus, Christianorum et ipse more educatus est. Ac infans aubue cum esset, ita apud parentes nutriebatur, ut prater illos et dumum nosset nihil. Postea vero quam crescendo puer factus esset, atque ætate processit, litteris institui renuit, ut puerorum consortium atque consuetudinem devitaret; totumque desiderium in eo positum habebat, ut scriptum est de Jacobo, ut simplex domi remaneret¹². Cum parentibus vero in Dominico conventibus aderat: neque cum puer esset otio diffultus, neque æta et progressu contemplerat; immo vero parentibus erat obsequens, et lectionibus attentus, earum in se fructum conservabat. Neque rursum licet in sat pingui fortuna, puer, parentibus lautis atque varii cibi causa, erat importunus, nec ullo modo ejusmodi voluptati deditus: sed inventis contentus, nihil ultra requirebat.

2. Post parentum autem obitum, solus cum sola sorore admodum parva relicto, cum decem et octo vel viginti annorum esset, domus sororisque curam gessit. Sex autem nondum exactis mensibus a parentum exitu, cum de more ad Dominicum procederet, atque secum animo cogitaret, qua ratione apostoli relicto omnibus secuti sunt Salvatorem¹³, et qui in Actibus apostolorum, venditis possessionibus, pretia afferent ad pedes apostolorum, ut egenis distribuenterent¹⁴: nec non quænam quantaque istis spes in cælis reposita sit; hæc secum reptans, in ecclesiam ingreditur, contigitque ut tum Evangelium legeretur, et audivi Dominum diviti dixisse: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me: et habebis thesaurum in cælis*¹⁵. Antonius porro quasi divinitus inmissa sibi esset sanctorum memoria, et quasi sui causa lecta illa fuissent, egressus quamprimum ex Dominico, quas a majoribus habuit possessiones (erant autem illi aruræ trece-

VERSIO EVAGRII.

est de Jacobo, innocenter habitabat domi: ad ecclesiam quoque cum parentibus sæpe conveniens, nec infantum lascivias, nec puerorum negligentiam (28) sectabatur: sed tantum ea quæ legabantur auscultans, utilitatem præceptorum vite institutione servabat; non suis, ut solet illa ætas, pro variis et delicatis cibis unquam lædio fuit; nec esse mollioris blandimenta sectatus est, his solum quæ dabantur contentus, nihil amplius requisivit.

2. Post mortem autem parentum, annorum circiter decem et octo seu viginti, cum sorore admodum parvula derelictus, et domus et sororis honestam (29) curam gerebat: nerdum vero sex fluxerant menses, quibus ad ecclesiam, ut solebat accurrens, recordabatur quomodo et apostoli, omnibus spretis, secuti fuissent Salvatorem: et multi, in Actibus apostolorum, facultatibus suis venditis, pretia ad pedes eorum detulissent egentibus partienda, quæve aut quantæ spes iisdem reposita esset in cælis. Talia secum volvens, intravit in ecclesiam (30), et accidit ut tunc Evangelium legeretur, in quo Dominus dicit ad divitem: *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia tua quæcumque habes, et da pauperibus, et veni, sequere me. et habebis thesaurum in cælis.* Quo audito, quasi divinitus hujusmodi ante memoriam concepisset, et veluti propri-

¹² Gen. xxv, 27. ¹³ Matth. iv, 20. ¹⁴ Act. iv, 35. ¹⁵ Matth. xix, 21.

(24) Post γεγραμμένον, editi et quidam mss. περι τοῦ Ἰακώβ habent, sed hæc desunt in Reg. 2, Colb. 2. Mox Colb. 2, ἐαυτοῦ.

(25) Ἐν δεστ in Reg. 1 et 2.

(26) In Reg. 2 et Colb. 2 αὐτοῦ dec t. Mox omnes fere manuscripti, προερχόμενος. Editi, παρερχόμενος. Ibid. Colb. 2, συναγαγών. Mox Regius 2 et Colb. 2, περι πάντων pro περιπατῶν.

(27) Regius primus et Vatican. cou. Mox quidam mss. cum editis, ἐν τοῖς οὐρανῶς. Sed articulus τοῖς; deest in Reg. 1, 2, et Colb. 2, nec legitur in Græco Scripturæ textu.

(28) Colb., negligentias. Infra Gemm. 2, non suis otio læta illa ætas. Mox post lædio fuit, Gemm. 5, non vestiti mollioris blandimenta sectatus est.

(29) Colb., satis honestam. Item mox, effluxerunt. Ibid. Gemm. 1, quibus post mortem parentum ad ecclesiam, etc. Cui acciuit Græcus textus. Ibidem Colb., occurrrens. Paolo infra editi, et multi ut legitur in Actis, mss. omnes, multi in Actibus.

(30) Sic Colb. Gemm. 2 et 3. Alii et editi, intravit ecclesiam. Infra omnes mss., thesaurum, in cælis. Editi, in celo.

tae, fertiles et perquam amœnæ) vicanis dono dedit, ne sibi sororique molestiam afferrent. Mobilibus vero omnibus venditis, 634 multam hinc collectam pecuniam pauperibus distribuit, paucis solum sororis causa reservatis.

ἅσα ἦν αὐτοῖς κινητὰ, πάντα πωλῆσας, καὶ συναγαγὼν ἀργύριον ἰκανόν, ἔδωκε τοῖς πτωχοῖς, τηρήσας ἄλλα δὲ τῶν ἀεικλήφν.

3. Rursus in Dominicum ingressus, audit Dominum in Evangelio dicere: *Nolite solliciti esse in crastinum*¹⁶. Nec ultra illic remanere sustinens, egressus, illa quoque tenuioribus largitus est. Sorore vero virginibus notis sibi atque fidelibus commendata, atque ad Parthenonem tradita, ut illic educaretur, ipse ante domum suam asceticæ vitæ deinceps operam dedit, atque attentus sibi, asperum vitæ genus toleranter agebat. Nondum enim tam frequentia erant in Ægypto monasteria, neque ullus norat monachus vastam eremum: sed quisquis sibi ipsi vacare cuperet, is haud procul suo pago sese exercebat solus. Erat itaque tunc temporis in vicino pago senex homo, qui a juventute monasticam egerat vitam: hunc cum videret Antonius, probò ejus imitandi studio incensus, primum cœpit ipse in locis pago vicinis commorari. Atque hinc si quem audiret alicubi degere ad virtutem strenuum, hunc prudens apud more perquirebat, ne quæ ante ad sedes suas remigraret, quam hominem vidisset, atque hinc accepto ceu viatico ad virtutis iter instituendum, revertebatur. Sub initium itaque ibidem commoratus, mentem firmabat suam, ut ne ad paternam inde bona reverteretur, neque suorum meminisset cognatorum: sed toto desiderio, tota sollicitudine ad asceticæ vitæ perfectionem conten-

VERSIO EVAGRII.

se hæc esset scriptura recitata, ad se Dominicum traxit imperium: statimque egressus (39), possessiones quas habebat vendidit. Aruræ autem erant ei trecentæ uberes, et valde optime, quas vicinis largitus est: ne in aliquo aut sibi, aut sorori molestia gigneretur (40). Cætera vero, quæ in mobilibus possidebat, universa vendidit: et aggregat non exiguo pretio, indigentibus dedit, paucis tamen ob sororem reservatis, quæ et sexu, et ætate videbatur infirmior.

3. Rursus autem ecclesiam ingressus, cum audisset Dominum in Evangelio dicentem: *Nolite cogitare de crastino*, reliquam (41) quoque portionem pauperibus distribuit; neque se versari passus est domi, sed sorore fidelibus ac notis virginibus commendata, ut ad earum nutritur exemplum, ipse jam omnibus sæculi vinculis liber, asperum atque arduum arripuit institutum. Necdum autem tam crebra erant in Ægypto monasteria: neque omnino quisquam aviam solitudinem noverat: sed quicunque in Christi servitute sibi met (42) prodesse cupiebat, haud procul a sua villula separatus instituebatur. Ergit igitur in agello vicino senex quidam, vitam solitariam a prima sectatus ætate: hunc Antonius cum vidisset, æmulatus est ad bonum. Et primo quidem incipiens etiam ipse, in locis paululum a villa remotioribus manebat: erinde autem, si quem vigilantem in hoc studio comperat, procedens, quæretat ut apud prudentissima: nec ad habitaculum suum ante remeabat, nisi ejus quem cupiebat fructeretur aspectibus: et sic tanquam muero

¹⁶ Matth. vi, 34.

(31) Εἰθὺς deest in Colb. 2. Ibid. in Colb. 2, ἀπὸ τοῦ Κυριακοῦ.

(32) Colb. 2, ἐνοχλώσιν. Idem post ἀδεκλήφν habet αὐτοῦ.

(33) Sequitur Colb. secundum et Evagrium. In aliis vero et editis δὲ legitur post τηρήσας, et non post ὧς.

(34) Colb. 2 solus habet ἀδεκλήφν; ante παρθένοις. Mox Regius 2 et Colb. 1, 2, αὐτῆν, recte; editi male, αὐτῆ. Ibid. Colb. 2, εἰς παρθένοις.

(35) In hæc verba incipit Colb. 3, optime nota. Ibid. ὅπως deest in Regio 2 et Colb. 2.

(36) Reg. 1, 2, Colb. 2, κατὰ μόνον.

(37) Regius primus cum editis, ὧς εἰ. Alii omnes, ὧς ἦ.

(38) Sic Regius I et 2. Editi, μὴ solum. Mox

τοῦ ἀναγνώσματος, ἐξελθὼν εὐθύς (31) ἐκ τοῦ Κυριακοῦ, τὰς μὲν κτήσεις δὲ εἶχεν ἐκ προγόνων (ἄρουραι δὲ ἦσαν τριακόσαι εὐφοροὶ καὶ πάλιν καλά), ταύτας ἐχαρίσατο τοῖς ἀπὸ τῆς κώμης, ἵνα εἰς μὴδ' ἐτιοῦν ἐγλήσωσιν (32) αὐτῆ με καὶ τῆ ἀδεκλήφν. Τὰ δὲ ἄλλα ἅσα ἦν αὐτοῖς κινητὰ, πάντα πωλῆσας, καὶ συναγαγὼν ἀργύριον ἰκανόν, ἔδωκε τοῖς πτωχοῖς, τηρήσας ἄλλα δὲ τῶν ἀεικλήφν.

3. Ὡς δὲ (33), πάλιν εἰσελθὼν εἰς τὸ Κυριακόν, ἤκουσεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου λέγοντος, *Μὴ μεριμνήσητε περὶ τῆς αἰσίου*, οὐκ ἀνασχόμενος ἐπιμένειν, ἐξελθὼν ἔδωκεν ἀκαταίως τοῖς μετρίοις. Τὴν δὲ ἀδεκλήφν παραθέμενος γνωρίζοις καὶ πάλιν παρθένους (34), δοῦς τε αὐτῆν εἰς Παρθενῶνα ἀνατρέφουσαι, αὐτὴς πρὸ τῆς οἰκίας ἐργάζετο λοιπὴν τῆ ἀσκήσεως, προσέχων αὐτῶν καὶ καρτερικῶς ἐκινῶν ἄγων. Οὐπω γὰρ ἦν οὗτος (35) ἐν Αἰγύπτῳ συνεχθὲς μοναστήρια, οὐδ' ὄλιγος ἦδὲ μοναχὸς τὴν μακρὰν ἔρημον, ἕκαστος δὲ τῶν βουλομένων ἐκινῶν προσέχων οὐ μακρὰν τῆς ἰδέας κώμης καταμύνας (36) ἤσκητο. Ἦν τοίνυν ἐν τῇ πλησίον κώμῃ τότε γέρον, ἐκ νεότητος τὸν μονήρην βίον ἀσκήσας· τοῦτον ἰδὼν Ἀντώνιος, ἐξήλωσεν ἐν καλῶ· καὶ πρῶτον μὲν ἤρξατο καὶ αὐτὸς μένειν ἐν τοῖς πρὸ τῆς κώμης τόποις. Κάκειθεν εἰς πονεὶν ἀσπυδατοὺς ἤκουεν, προερχόμενος ἐξῆτει τοῦτον ὡς ἡ (37) σοφὴ μέλισσα· καὶ οὐ πρότερον εἰς τὸν ἴδιον τόπον ἀνάκαμπται, εἰ μὴ τοῦτον ἐωράκει, καὶ ὡς περὶ ἐφθόδον τι τῆς εἰς ἀρετὴν ὁδοῦ παρ' αὐτοῦ λαθῶν, ἐπαύθει. Ἐκεί τούτων τὰ ἀρχὴ ἐπαύθει, τῆ δαιμόνια ἐστάθμίζεν, ὅπως πρὸς μὲν τὰ τῶν γονέων μὴ ἐπιστρέφεται, μηδὲ τῶν συγγενῶν μηνιμούνη· ἔλον δὲ τὸν πόσον καὶ πάλιν τὴν σπουδὴν ἐχθὴ παρὶ τὸν τόπον τῆς ἀσκήσεως. Εἰργάζετο γοῦν ταῖς χερσίν, ἀκούσας· Ὅ δὲ ἀργὸς μὴδὲ (38) ἐσθίετω· καὶ τὸ μὲν

D Regius 2 et Colb. 2, εἰς τὸν ἄρτον, et ita legit Evagrius. Editi et alii, εἰς ἐκινῶν. Mox Colb. 2, τοῖς ἀκομίοις.

(39) Codices, egressus, præter Gemm. 2, qui cum editis regressus habet. Mox pro Aruræ Gemm. 1, Arule. Coll., Arbores. Germ. 2, Arbores olivarium inepte. Alii omnes cum editis, Aruræ. Hæschelius legisse se putat, palma.

(40) Gemm. 1, 2, molestiam gignerent. Infra omnes manuscriptorum, parvis ob sororem. Gemm. 3, parvis tamen ob sororem. Editi, paucos tamen ob sororem.

(41) Germ. 2 et Gemm. 3, relictam. Editi, Colb et Gemm. 1, reliquam. Gemm. 2, relicta quoque portione.

(42) Sic omnes manuscriptorum. Editi, sibi metipsi.

εις τὸν ἄρτον, τὸ δὲ εἰς τοὺς διαμένους ἀνήλισκε. Προσηύχθη δὲ συνεχῶς, μαθὼν, ὅτι κατ' ἴδαν προσεύχεται ἀδελφείπῳ. Καὶ γὰρ προσεῖχεν οὕτως τῇ ἀναγνώσει, ὡς μηδὲν τῶν γεγραμμένων ἀπ' αὐτοῦ πίπτειν χαμαί, πάντα δὲ κατέχειν, καὶ λοιπὸν αὐτῷ τὴν μνήμην (43) ἀντὶ βιβλίων γίνεσθαι.

4. Οὕτω μὲν οὖν ἑαυτὸν ἄγων, ἔγαπᾶτο παρὰ πάντων ὁ Ἀντώνιος· αὐτὸς δὲ τοῖς σπουδαίοις, πρὸς οὓς ἀπήγγετο, γενήσιως ὑπετάσστο, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐκάστω τοῦ πλεονέκτημα τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἀσκήσεως κατεμάθαν· καὶ τοῦ μὲν τὸ χαρίεν, τοῦ δὲ τὸ πρὸς τὰς εὐχὰς σύντονον ἐθεώρει· καὶ ἄλλου μὲν τὸ ἀόρητον, ἄλλου δὲ τὸ φιλάνθρωπον κατενόει· καὶ τῷ μὲν ἀγρυπνοῦντι, τῷ δὲ φιλολογοῦντι προσεῖχε· καὶ τὸν μὲν ἐν καρτερία (44), τὸν δὲ ἐν νηστείαις καὶ χαμηνίαις ἐθαύμαζε· καὶ τοῦ μὲν τὴν πραότητα, τοῦ δὲ τὴν μακροθυμίαν παρετηρεῖτο (45)· πάντων δὲ ἑμοῦ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν εὐσέθειαν, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην ἐσημειοῦτο· καὶ οὕτω πεπληρωμένος, ὑπέστρεψεν εἰς τὸν ἴδιον τοῦ ἀσκητηρίου τόπον· λοιπὸν αὐτὸς (46) τὰ παρ' ἐκάστου συνάγων εἰς ἑαυτὸν καὶ σπουδάζων ἐν ἑαυτῷ τὰ πάντων δευνοῦντι· καὶ γὰρ πρὸς τοὺς καθ' ἑλικίαν Ἰσους οὐκ ἦν φιλόνομος, ἢ μόνον ἵνα μὴ δευτερός ἐκεῖνων ἐν τοῖς βελτίοις φαίνεται· καὶ τοῦτο ἐπραττεν ὥστε μηδὲνα λυπεῖν, ἀλλὰ χάριτους ἐπ' αὐτῷ χαίρειν. Πάντες μὲν οὖν οἱ ἀπὸ τῆς κώμης καὶ οἱ (47) φιλόκαλοι, πρὸς οὓς εἶχε τὴν συνήθειαν, ὥπως αὐτὸν ὀρῶντες, ἐκάλουν θεοφιλεῖ· καὶ οἱ μὲν ὡς υἱὸν, οἱ δὲ ὡς ἀδελφὸν ἠσπάζοντο.

5. Ὁ δὲ μισόκαλος καὶ ὀφθαλμὸς διάβολος οὐκ ἠνεγκεν ὄρων ἐν νεωτέρῳ τοιαύτην πρόθεσιν. Ἄλλ' οἷα μευαλέτηκε ποιεῖν, ἐπιχειρεῖ καὶ κατὰ τούτου πρᾶ-

A deret. Laborabat itaque manibus suis : audierat aempe : Qui otiosus fuerit non manducet 17 : atque hinc partim panem sibi emebat, partim egenis largiebatur. Frequens orabat , quod didicisset oportere seorsim sine intermissione orare 18 : et enim ita autentus erat lectioni , ut nihil sibi scriptorum excideret, sed retineret omnia ; ita ut ipsi deinde memoria librorum loco esset.

635 4. Cum ita vitam suam insitueret Antonius, diligebatur ab omnibus : ipse vero sedulis quos adibat fratribus, libenter obsequabatur, addiscebatque in quo quisque eorum virtutis et exercitationis genere excelleret : atque hujus suavitatem contemplantatur, illius orandi assiduitatem : illius lenitatem, illius humanitatem cogitabat : huic vigiliis B agent, illi lectionis studioso adhibebat animum : hujus perseverantiam, alius jejunia et humi cubationem mirabatur : hujus mansuetudinem observabat, illius longanimitatem : unaque omnium pietatem erga Christum, ac mutua dilectionem reputabat secum. Atque ita plenus ad asceterii sui locum remeabat, atque singulorum dotes animo colligans , curabat in se ipse omnia exprimere. Etenim nullum ipsi cum aequalibus fuit contentionis studium, praeter hoc solum, ut ne virtute secundus ab illis esset. Atque illud ita agebat, nemini ut offensiois, imo potius illis ipsis hoc gaudium esset. Omnes itaque vici incolae, atque probi viri, quorum consuetudine utebatur, ejusmodi hominem cernentes, Dei amicum vocabant : et alii C ut filium diligebant, alii ut fratrem.

5. At omni bono inimicus atque invidus diabolus, hujusmodi in adolescente propositum cernens non tulit. Sed quae jam antehac adversus eum me-

VERS:O EVAGRIL.

mellis accepto, abibat ad sua. Tali ibidem institutus exordio, cum per dies singulos ita animum roboraret, ut nec opium paternarum, nec suorum meminisset affinium, omne etiam desiderium et sollicitudinem erga id quod caeperat exerceret, operabatur manibus suis, sciens scriptum esse : Qui non operatur, nec manducet. Mercedem tamen operis sui, pretio panis excepto, egenis libi largiebatur. Orabat frequenter, quod didicerat, quod oportere sine intermissione Dominum rogare (48). Auditio etiam Scripturarum ita studium commodabat, ut nihil ex ejus animo laberetur ; sed universa Domini praecipia custodiens, memoriam pro libris haberet.

4. Sic suam vitam instituens, ab universis fratribus puro diligebatur affectu : et omnibus, ad quos studio discendi pergebat, obediens, proprias singulorum gratias haurebat : hujus continentiam, jucunditatem illius sectabatur ; istius lenitatem, illius vigiliis (49), alterius legendi amulabatur industriam ; istum jejunantem, illum humi quiescentem mirabatur ; alterius patientiam, alterius mansuetudinem praedicabat, omnium quoque vicariam erga se retineas charitatem, atque uniuersis virtutum partibus irrigatus, ad sedem propriam regrediebatur : ibi secum universa petrarantibus, omnium in se bona nittebatur exprimere. Neque vero adversum coeuvos aliquando movebatur, sed ea tantummodo flamma egregio viro crescebat in pectore, ne secundus cuiquam in predictis operibus inveniretur. Et hoc ita faciebat, ut cum omnes gloria anteciret, omnibus tamen clarus esset. Nam et vicini et monachi, ad quos saepe veniebat, Antonium videntes, Deicolam nuucupabant : indultisque naturae vocabulis, quidam ut filium, alii ut fratrem diligebant.

5. Dum haec gereret Antonius, quibus omnium in se provocaret effectum, inimicus nominis Christiani diabolus, impatienter ferens tantas in adolescente virtutes, veteranis eum aggressus est fraudibus, et

17 Il Thess. III, 10. 18 Matth. VI, 6 ; I Thess. V, 17.

Mox omnes manuscripti, *hauđ procul*. Editi, non longe. Infra editi post haec, *hunc Antonius*, addunt cum *vidisset*, quae postrema desunt in omnibus manuscriptoris, uno excepto Gemm. 1, sed habentur in Graeco.

(43) Sic omnes mss. excepto Jes. qui habet γνώμην cum editis. Mox Regius 2 et Collb. 2 soli, ἀντὶ βιβλίου. Mox Regius 2 et Collbert. 2, *ἐαυτὸν*. . . ὑπ-

D *ετασσε*.
(44) Regius 2, ἐν ἔγκρατείᾳ. Collb. 2, ἔγκρατεία.
(45) Reg. 2 et Collb. 2, *παρετήρει*.
(46) Αὐτὸς deest in Reg. 2 et Collb. 2.
(47) Sic Reg. 2 et Collb. 2, καὶ οἱ deest in editis et aliis.
(48) Sic omnes manuscripti. Editi vero, *oraze*.
(49) Sic omnes manuscripti. Editi, *vigilantiae*.

ditatus fuerat, hæc exsequi conatus, illum primo ex ascetica vita deducere tentavit, submissa facultatum memoria, sororis sollicitudine, generis sui consuetudine, pecuniarum et gloriæ cupiditate, varii et lauti cibi voluptate, nec non variis remissionis vitæ blandimentis, atque demum asperitate virtutis, quæ tanti laboris esset: subjiciebat item corporis infirmitatem, temporis diuturnitatem. Uno verbo ingentem in mente ipsius excitavit cogitationum pulverem, ut a recto avocaret instituto. Verum se infirmiores conspicatus inimicus, quam ut Antonii propositum everteret; imo vero sese illius constantia devictum, et magna fide reversum, atque cadentem assiduis Antonii precibus; tum confusus iis quæ in umbilico ventris sui sunt armis iisque gloriatas: quæ priores sunt ejus adversus adolescentes insidias, juvenem adortur, 636 noctu perturbaciones excitans, interdiu vero ita infestans, ut qui eum cernerent, commissam inter utrumque pugnam adverterent. Ille namque obscenas cogitationes subjiciebat; hic eas precibus fugabat: titillabat ille, hic eum erubescens, fidè, precibus, jejuniis corpus muiebat: sustinebat miser diabolus vel mulieris formam noctu induere, femineque gestus imitari, Antonium ut deciperet; et ille Christum cogitans, ac propter illum nobilitatem spiritualitatemque animæ secum reputans, carbonem illius fallaciæ realinxit. Rursum suggerebat inimicus voluptatis suavitatem; ille iracundo ac morènti similibus, ignis comminationes atque vermis cruciatum cogitabat: quibus ipsi oppositis hæc præteribat illasus. Quæ omnia pudori erant adversario. Nam qui putabat se Deo similem esse posse, ab adolescente jam deludebatur: et qui adversus carnem et sanguinem gloria-

τείν και τὸ μὲν πρῶτον ἐπιβραῖεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως καταγαγεῖν, ὑποβάλλων μνήμην τῶν κτημάτων, τῆς ἀδελφῆς τὴν κηδεμονίαν, τοῦ γένους τὴν οἰκισίτητα, φιλαργυρίαν, φιλοδοσίαν, τροφῆς (50) τὴν ποικιλίαν ἤδονην, καὶ τὰς ἄλλας ἀνάσεις τοῦ βίου, καὶ τέλος τὸ τραχὺ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὡς πάλιν αὐτῆς ἔστιν ὁ πόνος τοῦ τε σώματος τὴν ἀσθένειαν ὑπετίθετο, καὶ τοῦ χρόνου τὸ μέγιστον. Καὶ ὅλων τῶν ἡγερῶν αὐτῷ κοινωρῶν λογισμῶν ἐν τῇ ποικιλίᾳ, θλίων αὐτὸν ἀποσοχόμενος τῆς ὀρθῆς προαιρέσεως. Ὡς δὲ εἶδεν αὐτὸν ὁ ἔχθρος ἀσθενούντα πρὸς τὴν τοῦ Ἀντωνίου πρόθεσιν, καὶ μᾶλλον αὐτὸν (51) καταταλαιώμενον ὑπὲρ τῆς ἐκείνου στενρότητας, καὶ ἀνατρεπόμενον τῇ πολλῇ πίστει, καὶ πίπτοντα ταῖς συνεχέσιν Ἀντωνίου προσευχαῖς· τότε δὴ τοῖς ἐπιβραχίου γαστρὸς ὄπλοις αὐτοῦ θαρβῶν, καὶ καυχώμενος ἐπὶ τούτοις (ταῦτα γὰρ ἔστιν αὐτῷ ἐκ πρώτα κατὰ τῶν νεωτέρων ἐνεργεῖα), προσέρχεται κατὰ τοῦ νεωτέρου, νυκτὸς μὲν αὐτὸν θορυθῶν, μεθ' ἡμέραν δὲ οὕτως ἐνοχλῶν, ὡς καὶ τοὺς ὄρνυτας ἀσθεῖσθαι τὴν γνομίην ἀμφοτέρων πάλιν. Ὁ μὲν γὰρ ὑπέβαλλε λογισμοὺς ῥυπαροὺς, ὁ δὲ ταῖς εὐχαῖς ἀνέτρεπε τούτους· καὶ ὁ μὲν ἐπαργαλίζεν, ὁ δὲ, ὡς ἐρωθρῖν δοκῶν, τῇ πίστει καὶ ταῖς εὐχαῖς καὶ (52) νηστείας ἐπέσχετο τὸ σῶμα· καὶ ὁ μὲν διαδόλους ὑπέμεινεν ὁ δὲ θλιὼν καὶ ὡς γυνὴ σχηματίζεσθαι νυκτὸς, καὶ πάντα τρέπον μμείσθαι, μόνον ἵνα τὸν Ἀντωνίου ἀπατήσῃ· ὁ δὲ τὸν Χριστὸν ἐνθυμούμενος, καὶ τὴν δι' αὐτὸν εὐγένειαν, καὶ τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς λογίζόμενος, ἀπεσθένειν τὸν ἀνθρακα τῆς ἐκείνου πλάνης. Πάλιν τε ὁ μὲν ἔχθρος ὑπέβαλλε τὸ λεῖον τῆς ἡδονῆς· ὁ δὲ, ὀργιζομένῳ καὶ λυπομένῳ ἐοικώς, τὴν ἀπειλὴν τοῦ πρὸς καὶ τοῦ σκώληκος τὸν πόνον ἐνεθυμίζετο· καὶ ἀντιτιθεὶς ταῦτα, θέλεινα τούτων ἀδολογήσῃ. Ἦν δὲ ταῦτα πάντα πρὸς αἰσχρὴν γνόμενα τοῦ

VERSIO EVAGRII.

primo quidem tentans, si quo modo posset ab arrepto eum instituto detrhere, immittebat ei memoriam possessionum, sororis defensionem, generis nobilitatem, amorem iterum, fluxum sæculi gloriam, easque varias delectationem, et reliqua vitæ remissionis blandimenta; postremo virtutis arduum finem, et maximum perveniendi laborem, nec non et corporis fragilitatem suggerebat, et otatis spatia prolata: prorsus maximam ei cogitationum caliginem suscitabat, volens eum a recto proposito revocare (53). Postquam autem diabolus orationibus ejus ad Deum, per passionis fidem se intellexit elidi, consueta adversum omnes adolescentes arma arripens, nocturnis eum inquietabat illecebriis. (Et primum noctibus infesta multitudo et horribili metu sonitus eum exagitare conabatur.) Per dies etiam tam apertis in eum telis iruebat, ut nullus ambigeret quin Antonius contra diabolium dimicaret: nam et ille cogitationes sordidas cotrabatur inserere: et hic eas oratu subponebat assiduo: ille titillabat sensus naturali carnis ardore: hic fide, et jejuniis (54) corpus omne vallabat: ille per noctes in pulchra mulieris vestiebatur ornatu, nulla omnittens fignenta lascivie: hic ultrices gehennæ flammam, et dolorem vermium recordans, ingestæ sibi libidini opponebat: ille lubricum adolescentiæ iter, et ad ruinam facile proponebat: hic æterna futuri judicii tormenta considerans, et illasam animæ puritatem per tentamenta servabat. Istæ autem omnia ad confusionem diaboli nebant: qui eum similem se Deo fieri posse existimabat, nunc ab adolescente ut miserimus deludebatur: et qui contra carnem et sanguinem magna cum exultatione gloriabatur, ab homine caræu gestante superabatur (55). Adjungebat enim servum suum Dominus, qui

¹⁰ Job xl, 11.

(50) Ita Reg. 2 et Colb. 2. Editi vero et alii, τροφῆς. Mox manuscripti omnes, ἀνάσεις, editi ἀνέσεις male.

(51) Ita Reg. 2 et Colb. 2. Editi vero et alii non habent αὐτὸν.

(52) Hæc, εὐχαῖς καὶ, desunt in Colb. 2. nec lecta sunt ab Evagr. Habentur autem in omnibus aliis cum editis tum manuscriptis. Mox omnes mss., ὑπέμεινε. Editi, ὑπέμεινε. Ibid. omnes mss., σχηματίζεσθαι. Editi, σχηματίζεσθαι.

(53) Hæc, volens eum a recto proposito revocare,

desunt in omnibus mss. Paulo post, diabolus desunt in omnibus mss. Infra quæ clauduntur uncinis desunt in omnibus mss.

(54) Vigiliis et jejuniis editi. Sed vigiliis desunt in omnibus mss. nec habetur in Græco. Infra Gemm. 1 et 2, vermis in singulari cum Græco. Editi, vermium. Mox omnes mss., cogitationis libidinum obiciebat. t. editi, ingestæ sibi libidini opponebat.

(55) Sic omnes mss. Editi vero, sciebat, ab homine qui carnem portabat elisus est.

ἐξήρθη. Ὁ γὰρ νομίσις ἔμοις γενέσθαι (36) Θεῷ ἅπασαν νῦν ἐπαίξεται· καὶ ὁ σαρκὸς καὶ αἵματος κατακαυχόμενος ὑπὸ ἀνθρώπου σάρκα φοροῦντος ἀντιπράττει. Συνήργει γὰρ ὁ Κύριος αὐτῷ, ὁ σάρκα δι' ἡμᾶς φορέσας, καὶ τῷ σώματι δούς τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην· ὥστε τῶν θυτῶν ἀγωνισομένων ἢ σὺν ἡμῶν. »

6. Τέλος γοῦν, ὡς οὐκ ἔβληθη τὸν Ἀντώνιον εὐδ' ἐν τούτῳ καταβαλεῖν ὁ δράκων, ἀλλὰ καὶ ἐβλεπεν αὐτὸν ἐξωθούμενον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ, τρίζων τοὺς ὀδόντας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ὥσπερ ἐξιστάμενος, οὐδὲ ἔσται τὸν νοῦν, τοιούτος ὕπερον καὶ τῇ φαντασίᾳ μέλας αὐτῷ φαίνεται παῖς· καὶ ὥσπερ ὑποπίπτων, οὐκείν μὲν λογιζομένη ἐπιβαινεῖν (57) (ἐκβέβλητο γὰρ ὁ δόλιος), λοιπὸν δὲ ἀνθρωπίνῃ χρώμενος φωνῇ, ἔλεγε· Πολλοὺς μὲν ἠπάτησα, καὶ πλείστοις κατέβαλον νῦν δὲ, ὡς ἐπὶ πολλοί· καὶ ἐπὶ σοὶ καὶ τοῖς σοῖς πόνους προσβαλὼν, ἠσθένησας. Ἔτα τοῦ Ἀντωνίου πυθομένου· Τίς εἶ σύ ὁ τοιαῦτα λαλῶν παρ' ἐμοί; εὐθύς ἐκεῖνος οὐκράς ἤφειε φωνῆς· Ἐγὼ τῆς πορνείας εἰμι φίλος· ἐγὼ τὰ εἰς ταύτην ἐνεθρα, καὶ τοὺς ταύτης (58) γαργυλισμούς κατὰ τὸν νέον ἀνεβέβηκα, καὶ πνεῦμα πορνείας κέκλημα. Πόσους θείοντας σωφρονεῖν ἠπάτησα! Πόσους ἐγκρατευσίμους (59) μετέπεισα γαργυλίζων! Ἐγὼ εἰμι δι' ὃν καὶ ὁ προφήτης μέμφεται τοὺς πεισύντας, λέγων· Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθητε· δι' ἐμοῦ γὰρ ἦσαν ἐκεῖνοι σκελισθέντες. Ἐγὼ εἰμι ὁ πολλὰς οὐκ ἐχλήσας, καὶ τοσαυτὰς ἀνατροπὰς παρὰ σοῦ. Ὁ δὲ Ἀντώνιος εὐχαριστήσας τῷ Κυρίῳ, καὶ καταθάρβησας (60) αὐτοῦ, φησὶ πρὸς αὐτόν· Πολλὰ τοῦτον εὐκαταρρήνητος τυγχάνεις· καὶ γὰρ μέλας εἶ τὸν

batur, ab homine carnem gestante prostratus est. Aderat enim illi adjutor Dominus qui carnem propter nos gavestavit, et victoriam dedit corpori contra diabolum : ita ut quisquis vere certat, possit dicere : Non ego sed gratia Dei mecum ».

ἑαυτὸν λέγειν· « Οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ

6. Demum, cum nec hoc modo posset draco Antonium prosternere, sed sese videret ex corde illius abjectum; stridens, ut scriptum est **, dentibus, et quasi extra se raptus, qualis animo est talis specie ipsi apparuit, niger scilicet puer : non jam cogitationibus illum aggreditur, dejectus quippe fuerat dolosus ille; sed humana deinceps usus voce : Multos, aiebat, decepi, plurimos prostravi : nunc vero ut ad alios, sic ad te laboresque tuos accedens, infirmior fui. Sciscitante Antonio : Quis tu es qui hæc mecum loqueris? tum ille lamentabili voce : Ego, inquit. 637 fornicationis sum amicus : ego insidias titillationesque ad juvenes hæc in re expugnandos suscepi, et spiritus fornicationis vocor. Quot temperant vivere volentes decepi ! Quot continentes titillationibus e sententia deduxi ! Ego sum ejus causa propheta eos qui lapsi sunt increpat his verbis : Spiritu fornicationis. decepti estis ** : per me etenim supplantati illi fuerant. Ego sum qui sæpius tibi molestiam creavi, ac toties a te repulsus sum. Antonius autem gratis Domino actis, assumptaque adversus hostem confidentia, ait illi : Admodum ergo contemnendus es : nam mente es atra et quasi infirmus puer : nulla mihi posthac ex te sollicitudo : Do-

VERSIO EVAGRII

nostri gratia carnem suscipiens, victoriam corpori contra diabolum largitus est : ut singulari ita certantibus, apostolicum liceret proferre sermonein : Non autem ego, sed gratia Dei que mecum est.

6. Ad postremum, cum nec hoc argumento destruere posset Antonium draco terribissimus, et videret se semper ab ejus cogitationibus repelli, secundum quod scriptum est, stridens dentibus et ejulans, qualis est merito, talis apparebat et vultu : puer horridus atque niger, ad ejus se genua provolvens, humana voce deflebat (61), dicens : Multos seduxi, plurimos decepi : nunc autem ut a cæteris sanctis, ita et tuo sum labore superatus. Quem cum interrogaret Antonius quisnam esset qui tanta loqueretur, ait : Ego sum fornicationis amicus, ego multimoda adversum adolescententes (62) turpitudinis arma suscepi : hinc et spiritus fornicationis vocor. Quantos pudice vivere disponentes, fefelli ! quot tenuiter incipientes, ad sordes pristinas redire persuasi ! Ego sum, propter quem propheta lapsos increpat, dicens : Spiritu fornicationis seducti estis, et reuera ; per me enim (63) et illi fuerant supplantati, Ego sum qui teipsum sæpe tentavi, et semper repulsus sum. Cum hoc Christus miles audisset, gratias agens Deo, et largiore adversus inimicum confortatus audacia, ait : Multum ergo despiciabilis, multumque contemptus es : nam et obscuritas tua et ætas, infirmarum signa sunt rerum, nulla mihi jam de te cura est. Dominus mihi adjutor (64)

** 1 Cor. xv, 40. ** Act. vii, 45. ** Ose. iv, 12.

(56) Colb. 1, 2 et Reg. 2, γενέσθαι. Editi vero D 2, ἐπλανήθησαν.

(57) Regius 2 et Colb. 2, σαρκοφοροῦντος. Mox Regius 2 et Colb. 2, σαρκοφοροῦντος.

(58) Regius 2 et Colb. 2, ἐπλανήθητε. Infra mss. pene omnes, κατέβαλον recte. Editi, κατέβαλον. Mox pro πολλοίς, Regius 1 et Colb. 2 habent ἄλλους.

(59) Ibid., καὶ ἐπὶ σοὶ deest in Colb. 2 nec lectum videtur ab Evagrío; προσβαλὼν, item deest in Colb. 2 et Regio 2.

(60) Editi, ἐγὼ τὰ εἰς ταύτης, omissis mediis quæ in omnibus leguntur mss. Mox Regius 2 et Colb. 2, νεωτέρων.

(61) Sic Regius 2 et Colb. 2, atque ita legit Evagríos. Editi et alii, ὑποκαρπύζωντος. Ibid. omnes manuscriptori, μετέπεισα. Editi, κατέπεισα. Infra Colb.

D 2, ἐπλανήθησαν.

(60) Ita manuscriptori omnes. Editi vero, καθάρης. Infra post Κύριος deest γὰρ, in Colb. 2. Mox ἐκεῖνος deest in Regio 2 et Colb. 2. Ibid. omnes mss., καταπτύξας. Editi, καταπτύξας.

(61) Sic omnes mss. Editi vero, flebat.

(62) Sic omnes manuscriptori. Editi, omnes adolescententes. Mox pro, pudice, Gemm. 1, pie.

(63) Sic codices, in editis enim deest. Infra editi, contemptibilis; manuscriptori omnes, contemptus.

(64) Colb., Gemm. 2, 5, auxiliator. Infra in hæc verba, qui peccatum in carne condemnavit, desinit Gemm. 3. Inferius omnes manuscriptori, nec diaboli. Editi, nec diabolo.

minus enim mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos 22. His ater ille auditus statim aufugit, tales pertimescens voces, atque reformidans vel ad virum accedere.

7. Hæc prima fuit Antonii contra diabolem victoria; imo potius in Antonio egregium facinus Salvatoris, qui damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum 23. Nec tamen Antonius quasi prostrato dæmone, negligens postea fuit, aut minorem sui curam gessit: neque inimicus, victus licet, insidiarum finem fecit. Circuibat enim rursus quasi leu captans aliquam adversus eum occasionem. At Antonius quod ex Scripturis didicisset, multas esse inimici insidias, ascetica vite cum contentione operam dabat 24, ratus, etsi non potuisset diabolus voluptate corporis cor decipere, alia sane arte eum insidias paraturum: dæmon quippe peccatis delectatur. Magis igitur magisque corpus macerabat, et in servitum redigebat, ne forte in aliis victor, in aliis succumberet. Asperiori igitur vite genere assuescero in animum induxit: quod multas admirationi fuit, ipse tamen ejusmodi laborem facile tolerabat: animi enim alacritas, 638 diuturnitate temporis, habitum illi bonum afferbat; ita ut vel minima oblata ab aliis occasione, permagnum ipse hæc in re studium exhiberet. Ita vigilabat, ut totam sæpe noctem insomnem duceret: idque non semel, sed sæpissime observabat, haud sine aliorum admiratione. Cibum semel in die sumebat post solis occasum: nonnunquam post biduum, imo sæpe post quadriduum edebat. Cibis illi panis

VERSIO EVAGRII.

est, et ego exultabo super inimicos meos, et statim ad vocem cantantis, phantasma quod videbatur, evanuit.

7. Hæc autem Antonii contra diabolum fuit prima victoria, imo virtus in Antonio Salvatoris: qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Sed neque Antonio securitatem dedit hic unus triumphus, nec diaboli semel fractæ defecere vires: nam et iste, ut leo rugiens querebat aditum per quem posset irrumperere: et ille Scripturarum doctus eloquio, multas esse dæmonum captiones, solerti propositum laborem servabat, considerans, quia possit Sathanas in carnis collectatione superatus, novarum adversus se arum machinas commovere (69). Idcirco magis ac magis subjugabat corpus suum, ne victor aliorum, in aliis vinceretur. Disponens igitur duriori se lege vite constringere, cum omnes infatigabilem adolescentis mirarentur instantiam, sanctum toleranter ferebat laborem, quia voluntarie servitutum longum in Dei opere studium, consuetudine in naturam verterat. Inedie autem et vigiliarum in tantum patiens erat, ut incredulitatem viribus vinceret. Pernocbat in oratione assidissime, edebat semel in die post solis occasum, nonnunquam biduo triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur: sumebat vero panem et sal, potumque aquæ perparvum. De carnibus enim (70) et vino reticere melius puto, quam quidquam dicere: quando nec apud plurimos quidem monachorum, istiusmodi aliquid reperitur: quieti autem membra concedens, junco tractæ atque cilicio utebatur. Aliquoties etiam (71) super nudam humum jacebat, unguenta penitus repudians: dicebat enim minime posse utentium et præcipue juvenum corpora roborari, si olei essent lenitate mollita; oportere e contrario asperos carni labores imperare secundum Apostoli præceptum, dicentis, *Quando infirmus, tuus factior sum*. Asserebatque sensum animi sic posse reviviscere, si corporis fuisset impetus fatigatus: unde nec temporum longitudinem (72), nec laborum merita pensabat, sed

22 Psal. cxvii, 7. 23 Rom. viii, 3, 4. 24 Ephes. vi, 11.

(63) Sic Colb. 2 cui accinit Evagrius. Reg. 2, τῶ D commovere.

Ἀγωνίῳ. Editi et alii, γέγονεν αὐτῷ.

(66) Regius primus, ὑποσυρίψῃ.

(67) Sic Regius 2 et Colb. 2. Editi et alii, λαμβάνοντι. Mox omnes ferme manuscriptorum, ἐνδεδεικνύσθαι. Editi vero, ἐνδεδεικνύσθαι.

(68) Ad deest in Reg. 2 et Colb. 2.

(69) Sic omnes manuscriptorum. Editi vero αἰτίαι

νοῦν, καὶ ὡς παῖς ἀσθενῆς οὐδὲ μία μοι λοιπὸν ἐστὶ φροντίς περὶ σοῦ· Κύριος γὰρ ἐμοὶ βοηθὸς, κατὰ ἐπόψομαι τοὺς ἐχθρούς μου. Ταῦτα ἀκούσας ὁ μάλα ἐκείνος, εὐθύς ἔφυγε καταπτήχας τὰς φωνάς, καὶ φοβηθεὶς ἐτι κἀν ἐγγίσει τῷ ἀνδρὶ.

7. Τοῦτο πρῶτον ἄθλον Ἀντωνίου γέγονε κατὰ τοῦ διαβόλου· μάλλον δὲ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦτο γέγονεν ἐν τῷ Ἀντωνίῳ (65) τὸ κατόρθωμα, τοῦ τῆ ἀμαρτίαν κατακρίναντος ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

Ἄλλ' οὕτε Ἀντώνιος, ὡς ὑποπεσόντος τοῦ δαιμόνου, ἡμέλει λοιπὸν καὶ καταστρέψει αὐτοῦ· οὕτε ὁ ἐχθρὸς, ὡς ἤτηθη, ἐπαύετο τοῦ ἐνεδρεῦναι. Περὶ ἔρχετο γὰρ πάλιν ὡς λέων, ζητῶν τινα πρόφασιν κατ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀντώνιος, μαθὼν ἐκ τῶν Γραφῶν πολλὰς εἶναι τὰς μεθοδείας τοῦ ἐχθροῦ, συντόμως ἐπέχρησε τῇ ἀσκήσει, λογιζόμενος, ὅτι, εἰ καὶ μὴ ἔσγυσεν τὴν καρδίαν ἐν ἔδῳ σώματος ἀπατήσας, περῶσαι πάντως δι' ἑτέρας ἐνεδρεύσας μεθόδου· ἔστι γὰρ φιλαμαρτηρῆμος ὁ δαίμων. Μᾶλλον οὖν καὶ μάλλον ὑπεπίαζε τὸ σῶμα καὶ ἐβουλαγωγεί, μήπως, ἐν ἄλλοις νικῆσας, ἐν ἄλλοις ὑποσυρίψῃ (66). Βουλεύεται τοίνυν σκληροτέρας ἀγωγὰς ἐκείνῳ ἐπιφέρειν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐθαύμαζον, αὐτὸς δὲ βῆσθον τὸν πόνον ἔφερον ἢ γὰρ προθυμία τῆς ψυχῆς, πολλὴν χρόνον ἐμμένοντα. Ἐξὶν ἀγαθῆν ἐνεργάζετο ἐν αὐτῷ ὥστε καὶ μικρὰν πρόφασιν λαμβάνοντα (67) παρ' ἑτέρων, πολλῶν εἰς τοῦτο τὴν σπουδὴν ἐνεδείκνυσθαι· ἠγγρῶνται γὰρ τοσοῦτον, ὡς πολλὰκις καὶ ἄλλῃ τὴν νύκτα διατελεῖν

αὐτὸν ἀπνῶν· καὶ τοῦτο δὲ οὐχ ἅπασι, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις ποιῶν ἐθαύμαζετο. Ἡσθίε τε ἅπασι τῆς ἡμέρας μετὰ δύσιν ἤλιον ἦν ὅτι καὶ διὰ οὗτο, πολλὰκις δὲ (68) καὶ διὰ τεσσάρων μεταλάμβανε. Καὶ

est, et ego exultabo super inimicos meos, et statim ad vocem cantantis, phantasma quod videbatur, evanuit.

7. Hæc autem Antonii contra diabolum fuit prima victoria, imo virtus in Antonio Salvatoris: qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Sed neque Antonio securitatem dedit hic unus triumphus, nec diaboli semel fractæ defecere vires: nam et iste, ut leo rugiens querebat aditum per quem posset irrumperere: et ille Scripturarum doctus eloquio, multas esse dæmonum captiones, solerti propositum laborem servabat, considerans, quia possit Sathanas in carnis collectatione superatus, novarum adversus se arum machinas commovere (69). Idcirco magis ac magis subjugabat corpus suum, ne victor aliorum, in aliis vinceretur. Disponens igitur duriori se lege vite constringere, cum omnes infatigabilem adolescentis mirarentur instantiam, sanctum toleranter ferebat laborem, quia voluntarie servitutum longum in Dei opere studium, consuetudine in naturam verterat. Inedie autem et vigiliarum in tantum patiens erat, ut incredulitatem viribus vinceret. Pernocbat in oratione assidissime, edebat semel in die post solis occasum, nonnunquam biduo triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur: sumebat vero panem et sal, potumque aquæ perparvum. De carnibus enim (70) et vino reticere melius puto, quam quidquam dicere: quando nec apud plurimos quidem monachorum, istiusmodi aliquid reperitur: quieti autem membra concedens, junco tractæ atque cilicio utebatur. Aliquoties etiam (71) super nudam humum jacebat, unguenta penitus repudians: dicebat enim minime posse utentium et præcipue juvenum corpora roborari, si olei essent lenitate mollita; oportere e contrario asperos carni labores imperare secundum Apostoli præceptum, dicentis, *Quando infirmus, tuus factior sum*. Asserebatque sensum animi sic posse reviviscere, si corporis fuisset impetus fatigatus: unde nec temporum longitudinem (72), nec laborum merita pensabat, sed

est, et ego exultabo super inimicos meos, et statim ad vocem cantantis, phantasma quod videbatur, evanuit.

7. Hæc autem Antonii contra diabolum fuit prima victoria, imo virtus in Antonio Salvatoris: qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Sed neque Antonio securitatem dedit hic unus triumphus, nec diaboli semel fractæ defecere vires: nam et iste, ut leo rugiens querebat aditum per quem posset irrumperere: et ille Scripturarum doctus eloquio, multas esse dæmonum captiones, solerti propositum laborem servabat, considerans, quia possit Sathanas in carnis collectatione superatus, novarum adversus se arum machinas commovere (69). Idcirco magis ac magis subjugabat corpus suum, ne victor aliorum, in aliis vinceretur. Disponens igitur duriori se lege vite constringere, cum omnes infatigabilem adolescentis mirarentur instantiam, sanctum toleranter ferebat laborem, quia voluntarie servitutum longum in Dei opere studium, consuetudine in naturam verterat. Inedie autem et vigiliarum in tantum patiens erat, ut incredulitatem viribus vinceret. Pernocbat in oratione assidissime, edebat semel in die post solis occasum, nonnunquam biduo triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur: sumebat vero panem et sal, potumque aquæ perparvum. De carnibus enim (70) et vino reticere melius puto, quam quidquam dicere: quando nec apud plurimos quidem monachorum, istiusmodi aliquid reperitur: quieti autem membra concedens, junco tractæ atque cilicio utebatur. Aliquoties etiam (71) super nudam humum jacebat, unguenta penitus repudians: dicebat enim minime posse utentium et præcipue juvenum corpora roborari, si olei essent lenitate mollita; oportere e contrario asperos carni labores imperare secundum Apostoli præceptum, dicentis, *Quando infirmus, tuus factior sum*. Asserebatque sensum animi sic posse reviviscere, si corporis fuisset impetus fatigatus: unde nec temporum longitudinem (72), nec laborum merita pensabat, sed

est, et ego exultabo super inimicos meos, et statim ad vocem cantantis, phantasma quod videbatur, evanuit.

7. Hæc autem Antonii contra diabolum fuit prima victoria, imo virtus in Antonio Salvatoris: qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Sed neque Antonio securitatem dedit hic unus triumphus, nec diaboli semel fractæ defecere vires: nam et iste, ut leo rugiens querebat aditum per quem posset irrumperere: et ille Scripturarum doctus eloquio, multas esse dæmonum captiones, solerti propositum laborem servabat, considerans, quia possit Sathanas in carnis collectatione superatus, novarum adversus se arum machinas commovere (69). Idcirco magis ac magis subjugabat corpus suum, ne victor aliorum, in aliis vinceretur. Disponens igitur duriori se lege vite constringere, cum omnes infatigabilem adolescentis mirarentur instantiam, sanctum toleranter ferebat laborem, quia voluntarie servitutum longum in Dei opere studium, consuetudine in naturam verterat. Inedie autem et vigiliarum in tantum patiens erat, ut incredulitatem viribus vinceret. Pernocbat in oratione assidissime, edebat semel in die post solis occasum, nonnunquam biduo triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur: sumebat vero panem et sal, potumque aquæ perparvum. De carnibus enim (70) et vino reticere melius puto, quam quidquam dicere: quando nec apud plurimos quidem monachorum, istiusmodi aliquid reperitur: quieti autem membra concedens, junco tractæ atque cilicio utebatur. Aliquoties etiam (71) super nudam humum jacebat, unguenta penitus repudians: dicebat enim minime posse utentium et præcipue juvenum corpora roborari, si olei essent lenitate mollita; oportere e contrario asperos carni labores imperare secundum Apostoli præceptum, dicentis, *Quando infirmus, tuus factior sum*. Asserebatque sensum animi sic posse reviviscere, si corporis fuisset impetus fatigatus: unde nec temporum longitudinem (72), nec laborum merita pensabat, sed

est, et ego exultabo super inimicos meos, et statim ad vocem cantantis, phantasma quod videbatur, evanuit.

7. Hæc autem Antonii contra diabolum fuit prima victoria, imo virtus in Antonio Salvatoris: qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Sed neque Antonio securitatem dedit hic unus triumphus, nec diaboli semel fractæ defecere vires: nam et iste, ut leo rugiens querebat aditum per quem posset irrumperere: et ille Scripturarum doctus eloquio, multas esse dæmonum captiones, solerti propositum laborem servabat, considerans, quia possit Sathanas in carnis collectatione superatus, novarum adversus se arum machinas commovere (69). Idcirco magis ac magis subjugabat corpus suum, ne victor aliorum, in aliis vinceretur. Disponens igitur duriori se lege vite constringere, cum omnes infatigabilem adolescentis mirarentur instantiam, sanctum toleranter ferebat laborem, quia voluntarie servitutum longum in Dei opere studium, consuetudine in naturam verterat. Inedie autem et vigiliarum in tantum patiens erat, ut incredulitatem viribus vinceret. Pernocbat in oratione assidissime, edebat semel in die post solis occasum, nonnunquam biduo triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur: sumebat vero panem et sal, potumque aquæ perparvum. De carnibus enim (70) et vino reticere melius puto, quam quidquam dicere: quando nec apud plurimos quidem monachorum, istiusmodi aliquid reperitur: quieti autem membra concedens, junco tractæ atque cilicio utebatur. Aliquoties etiam (71) super nudam humum jacebat, unguenta penitus repudians: dicebat enim minime posse utentium et præcipue juvenum corpora roborari, si olei essent lenitate mollita; oportere e contrario asperos carni labores imperare secundum Apostoli præceptum, dicentis, *Quando infirmus, tuus factior sum*. Asserebatque sensum animi sic posse reviviscere, si corporis fuisset impetus fatigatus: unde nec temporum longitudinem (72), nec laborum merita pensabat, sed

est, et ego exultabo super inimicos meos, et statim ad vocem cantantis, phantasma quod videbatur, evanuit.

7. Hæc autem Antonii contra diabolum fuit prima victoria, imo virtus in Antonio Salvatoris: qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Sed neque Antonio securitatem dedit hic unus triumphus, nec diaboli semel fractæ defecere vires: nam et iste, ut leo rugiens querebat aditum per quem posset irrumperere: et ille Scripturarum doctus eloquio, multas esse dæmonum captiones, solerti propositum laborem servabat, considerans, quia possit Sathanas in carnis collectatione superatus, novarum adversus se arum machinas commovere (69). Idcirco magis ac magis subjugabat corpus suum, ne victor aliorum, in aliis vinceretur. Disponens igitur duriori se lege vite constringere, cum omnes infatigabilem adolescentis mirarentur instantiam, sanctum toleranter ferebat laborem, quia voluntarie servitutum longum in Dei opere studium, consuetudine in naturam verterat. Inedie autem et vigiliarum in tantum patiens erat, ut incredulitatem viribus vinceret. Pernocbat in oratione assidissime, edebat semel in die post solis occasum, nonnunquam biduo triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur: sumebat vero panem et sal, potumque aquæ perparvum. De carnibus enim (70) et vino reticere melius puto, quam quidquam dicere: quando nec apud plurimos quidem monachorum, istiusmodi aliquid reperitur: quieti autem membra concedens, junco tractæ atque cilicio utebatur. Aliquoties etiam (71) super nudam humum jacebat, unguenta penitus repudians: dicebat enim minime posse utentium et præcipue juvenum corpora roborari, si olei essent lenitate mollita; oportere e contrario asperos carni labores imperare secundum Apostoli præceptum, dicentis, *Quando infirmus, tuus factior sum*. Asserebatque sensum animi sic posse reviviscere, si corporis fuisset impetus fatigatus: unde nec temporum longitudinem (72), nec laborum merita pensabat, sed

est, et ego exultabo super inimicos meos, et statim ad vocem cantantis, phantasma quod videbatur, evanuit.

7. Hæc autem Antonii contra diabolum fuit prima victoria, imo virtus in Antonio Salvatoris: qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Sed neque Antonio securitatem dedit hic unus triumphus, nec diaboli semel fractæ defecere vires: nam et iste, ut leo rugiens querebat aditum per quem posset irrumperere: et ille Scripturarum doctus eloquio, multas esse dæmonum captiones, solerti propositum laborem servabat, considerans, quia possit Sathanas in carnis collectatione superatus, novarum adversus se arum machinas commovere (69). Idcirco magis ac magis subjugabat corpus suum, ne victor aliorum, in aliis vinceretur. Disponens igitur duriori se lege vite constringere, cum omnes infatigabilem adolescentis mirarentur instantiam, sanctum toleranter ferebat laborem, quia voluntarie servitutum longum in Dei opere studium, consuetudine in naturam verterat. Inedie autem et vigiliarum in tantum patiens erat, ut incredulitatem viribus vinceret. Pernocbat in oratione assidissime, edebat semel in die post solis occasum, nonnunquam biduo triduoque sic permanens, quarta demum die reficiebatur: sumebat vero panem et sal, potumque aquæ perparvum. De carnibus enim (70) et vino reticere melius puto, quam quidquam dicere: quando nec apud plurimos quidem monachorum, istiusmodi aliquid reperitur: quieti autem membra concedens, junco tractæ atque cilicio utebatur. Aliquoties etiam (71) super nudam humum jacebat, unguenta penitus repudians: dicebat enim minime posse utentium et præcipue juvenum corpora roborari, si olei essent lenitate mollita; oportere e contrario asperos carni labores imperare secundum Apostoli præceptum, dicentis, *Quando infirmus, tuus factior sum*. Asserebatque sensum animi sic posse reviviscere, si corporis fuisset impetus fatigatus: unde nec temporum longitudinem (72), nec laborum merita pensabat, sed

ἦν αὐτῷ ἡ τροφή ἄρτος καὶ ἄλιος· καὶ τὸ πικρὸν ὕδωρ μόνον. Περὶ γὰρ κρεῶν καὶ οἴνου περιττὸν ἔστι καὶ λέγειν· ὅπου γε οὐδὲ (73) παρὰ τοῖς ἄλλοις σπουδαίως γυρῶσκετό τι πνεῦσον. Εἰς δὲ τὸν ἕκτον ἤρξατο ψαθίω· τὸ δὲ πλείστον καὶ ἐπὶ γῆς μόνῃς κατέκετο. Ἀλειφθεοθαί δὲ ἐλαίω παρηγόρει, λέγων μάλλον πρόπειν τοὺς νεωτέρους ἐκ προθυμίας ἔχειν τὴν ἀσκησιν, καὶ μὴ γρη῏εν τὰ γαυνοῦντα τὸ σῶμα· ἀλλὰ καὶ ἰοῖσιν αὐτὸ τοῖς πόνους, λογίζομένους τὸ δὲ Ἀποστόλου ῥητόν· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Τότε γὰρ εἰσγεν ἰσχυρίεν τῆς ψυχῆς τὸν νόνον, ὅταν αἰ τοῦ σώματος ἀσθενῶσιν ἔθδωαι. Καὶ ἦν αὐτῷ παράδοτος βρωσις καὶ οὗτος ὁ λογισμὸς· οὐ γὰρ ἤξϊου χρόνῳ μετρεῖν τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδόν, οὐδὲ τὴν δι' αὐτῆν (74) ἀναχώρησιν, ἀλλὰ πόθῳ καὶ τῇ προαιρέσει. Αὐτὸς γοῦν οὐκ ἐμετρήσεν τοῦ παρελθόντος χρόνου· ἀλλὰ καθ' ἡμέραν, ὡς ἀρχὴν ἔχων τῆς ἀσκήσεως, μετίζω τὸν πόνον εἶχεν εἰς προκοπήν, ἐπιλέγων ἑαυτοῦ τὸ τοῦ Παύλου (75) ῥητόν συνεχῶς· Ἵν ἐκισθεν ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθε ἐπεκτεινόμενος· μνημονεύων τε καὶ τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου Ἠλίου λέγοντος· Ζῆ Κύριος, ὃ περιέστην ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον. Παρηγορεῖτο γὰρ, ὅτι, σήμερον λέγων, οὐκ ἐμέτρει τὸν παρελθόντα χρόνον· ἀλλ' ὡς ἀρχὴν ἀεὶ (76) καταβαλλόμενος, καθ' ἡμέραν ἐσπούδαζεν ἑαυτὸν παριστάνειν τοιοῦτον, ὅσον χρῆ φαίνεσθαι τῷ Θεῷ, καθαρὸν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἔτοιμον ὑπακούειν τῷ βουλήματι αὐτοῦ, καὶ μηδὲν ἄλλω. Ἐλεγε δὲ ἐν ἑαυτῷ, δειν (77) τὴν ἀσκητὴν ἐκ τῆς πολιτείας τοῦ μεγάλου Ἠλίου καταμνησθάνειν, ὡς ἐν ἐσπέρῳ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀεὶ.

8. Οὕτω δὲ οὖν συσφίξας ἑαυτὸν ὁ Ἀντώνιος, ἀπῆρχετο εἰς τὰ μακρὰν (78) τῆς κώμης τυγχάνοντα μνημάτα, καὶ παραγγεῖλιας ἐνὶ τῶν γνωρίμων δι' ἡμερῶν πολλῶν αὐτῷ κομίζειν τὸν ἄρτον, αὐτὸς εἰσάδων εἰς ἐν τῶν μνημάτων, καὶ κλεισαντος ἐκεῖνον

A cum sale : et aqua sola, potus. Carnium enim et vini meminisit supervacaneum fuerit , cum nec apud alios strenuos ascetas ejusmodi quidpiam reperiretur. Ad somnum vero capiendum sufficiebat ei storea, ac ut plurimum humi cubabat. Oleo inungi nolebat, aiens prestare juvenes magna alacritate asceticam exercere, nec ea querere quae corpus emolliret, quin potius laboribus assuefacere, memores apostolici hujus dicti : Cum infirmor, tunc potens sum. Tunc enim aiebat animi vigorem roborari, cum corporis voluptates minuerentur. Eratque haec illius admiranda cogitatio : non oportere virtutis viam, vel accessum ejus causa susceptum, tempore metiri, sed desiderio et proposito. Ipse vero nequaquam recordabatur praeteriti temporis ; sed ac si quotidie exercitationis initium fecisset, majori ad profectum labore contendebat, Apostoli dictum illud frequenter sibi pronuntians : Quae retro sunt obliviscens, ad ea vero quae ante sunt extendens meipsum : memor quoque illius Eliae prophetae dicti : Vivit Dominus ante cujus conspectum hodie sto. Observabat quippe illum cum dixit, hodie, praeteritum tempus non mensum esse : sed quotidie, quasi tum primum incepisset, curasse, ut ase talem exhiberet, qualem ad conspectum accedere Dei par esset ; purum scilicet corie, et ad obsequendum ejus voluntati, et nulli alii, paratum. Dicebat autem apud semetipsum, oportere ascetam ex magni illius Eliae vitae instituto suam ipsius vitam quasi in speculo quotidie ediscere.

639 8. Sic itaque sese coarctans Antonius, ad sepulcra procul vico sita se comisit, et rogato ex familiaribus quodam, ut panem sibi multorum dierum intervallo afferret, ingressus quoddam sepulcrum, et clausa ab illo janua, solus remanebat in-

VERSIO EVAGRII.

amore et famulatu spontaneo semper, tanquam in principiis constitutus, ad profectum divini metus desiderium concitabat. Novisque cupiens augere praeterita, supra memorati doctoris sermonum recordabatur, qui ait : Praeterita obliviscens, et in futurum convalescens. Memoravit quoque Eliae prophetae dicentis : Vivit Dominus, cui adsto hodie ante ipsum : et disserabat cur , hodie, esset appositum, quia non computabat Eliae praeteritum tempus : sed, tanquam quotidie in certamine constitutus, talem se praebere cupiebat, qualem sciebat dignum Dei esse conspectibus, purum corde, et paratum obedire voluntati ejus.

8 Igitur secum (79) reputans oportere Dei famulum ex instituto magni Eliae exemplum capere, et ad illud speculum vitam suam debere componere : ad sepulcra baud longe a villa constituta secessit, uni e cognitis mandans, ut statutis diebus sibi alimenta deferret. Et cum in una memoria supradictus frater:

“ II Cor. XII, 10. “ Philipp. II, 14. “ III Reg. XVII, 15.

merita. Infra omnes manuscripti, augere. Editi, au-

guri. (73) Regius 2 et Colb. 2, ὁπότῃ οὕτῃ. Infra lidem, τί τὸν τοιοῦτον.

(74) Colb. 2, ἔ· αὐτῆς. Regius 2, αὐτῆς solum. Mox Regius 4, Αὐτὸς ἐν ὄν.

(75) Sic omnes feruae manuscr. Editi vero, Ἀποστόλου. Mox Regius 2 et Colb. 2, ἐπιλανθανόμενος, ἐπεκτεινόμενος. Editi, ἐπιλανθανόμενος· ἐπεκτεινόμενος.

(76) Sic omnes manuscripti excepto Jesuit. Editi

non habent ἀεὶ. Mox omnes manuscripti, ἑαυτὸν τῷ Θεῷ παριστάνειν, excepto Jesuit. in quo ut in editis τῷ Θεῷ deest.

(77) Δὲ ἑαυτῷ, ὅτι δὲ. Sic Regius 2 (qui tamen habet ἐν ante ἑαυτῷ) et Colb. 2. Editi, δὲ ἐν ἑαυτῷ δειν. Haec alio modo interponit Evagrius.

(78) Evagrius legit, ὁ μακρὰν.

(79) Sic manuscripti. Editi vero, Igitur S. Antonius secum. Infra, editi, non longe, unuscripti, haud longe.

us. Quod cum non ferret inimicus; imo metuens una brevi eremum illo asceti replect, accediens una nocivum cum daemonum turba, tot ei plagas infligit, ut præ nimis cruciatus mutus humi jaceret. Affirmat quippe tantum fuisse dolorem, ut ab hominibus inflictæ plagæ nunquam valeant cruciatum afferre. Dei autem providentia (nuncquam enim Dominus in se sperantes negligit), iussequente die, advenit familiaris ille, apertaque janua, ut illum humi jacentem vidit quasi extinctum, sublatum detulit in proximi vici Dominicum, atque humi deposuit. Multi autem ex cognatis, et vici incolæ assidebant Antonio quasi demortuo. Circa vero mediam noctem ad se reversus Antonius atque exsurgens, ut vidit dormire omnes, familiare illum qui solus vigilabat, nutu accivit, rogavitque ut nemine excitato se denuo tolleret, atque ad sepulcra deportaret.

καὶ μόνον τον (83) γυώριμον γρηγορούντα, νεύσας ἔκειν αὐτὸν πρὸς αὐτὸν, ἤξειτο πάλιν αὐτὸν βαστάσαι καὶ ἀποφέρειν εἰς τὰ μνήματα, μὲρδνα ἐξυπνίσαντα.

9. Delatus a viro, clausisque de more foribus, iterum solus erat intus: atque ob plagas stare cum non posset, decumbens orabat. Et post orationem edito clamore aiebat: Hic adsum ego Antonius: non vestras fugio plagas, etiamsi plures inflixeritis, nihil me separabit a charitate Christi *. Psal-
lebat deinde: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum* *. Hæc asceti sentiebat, hæc loquebatur. At omni bono adversarius inimicus, Antonium tot acceptis vulneribus redire ausum miratus, accitis canibus suis, et furore quasi disruptus: Cernitis, ait, eum non spiritu fornicationis, 640 non plagis deterreri a nobis potuisse, imo audacter nos provocat: sed alia ratione ipsum aggrediamur. In promptu enim diabolo

VERSIO EVAGRII.

eum clausisset, solus ibidem morabatur. Metuens ergo diabo.us, ne accessu temporis eremum quoque habitari faceret, ita eum aggregatis satellitibus suis, varia caede laceravit, ut doloris magnitudo et motum auferret et vocem: nam et ipse postea saepe referebat, vulnera fuisse tam gravia, ut universa hominum tormenta superaret; sed Dei providentia, quæ nunquam in se sperantibus deest (86), alio die, in quem supra diximus, frater advenit, cibos deferens assuetos: atque eum jacentem in terra semiointum, fractis foribus, invenit: quem impositum humeris, ad villulæ domicilium reportavit: quo audito, ingens vicinorum atque affinium multitudo concurrens, triste in medio positi funeris reddebatur officium. Et jam media noctis parte transgressa, gravis pervigiles omnium oculos viceerat sopor: tum Antonius anima paululum redeunte suspirans, elevavit caput: et postquam cæteris alta (87) quiete prostratis, eum, a quo delatus fuerat, vigilare conspexit, nutu advocans, obsecravit, ut nullo penitus excitato, ad pristinum se referret habitaculum.

9. Relatus ergo, juxta consuetudinem solus iterum permanebat: et stare quidem propter recentes plagas non poterat, orans vero prostratus, post orationem clara voce dicebat: Ecce hic sum ego Antonius, non fugio vestra certamina: etiamsi majora facialis, nullus me separabit a charitate Christi, psallebatque dicens: *Si constiterint (88) adversum me castra, non timebit cor meum*. Talis eo dicente,

* Rom. viii, 35. * Psal. cxvii, 3.

(80) Sic omnes manuscripi præter Colb. 2, qui habet καὶ κλεισας τὴν θύραν κατ' αὐτοῦ. Editi, καὶ κλεισάντος ἐκείνου, etc.

(81) Colb. 2, πάλιν τῆς ἀσκήσεως. Infra idem, ἐκράσαν πληγαῖς.

(82) Αὐτῷ deest in Regio 2 et Colb. 2. idem mox, ὡσεὶ νεκρὸν, statim idem, ἀπέπερεν.

(83) Regius 2 et Colb. 2, μόνον δὲ τόν. Infra idem soli, quos sequimur, αὐτόν post πάλιν habent.

(84) Ita Regius 2 et Colb. 2, et sic legit Evagrius. Editi et alii, διὰ τῆς ἐκ τῶν δαυμόνων πληγῶν. Ibid. omnes scire manuscripi, ἀνακείμενος. Editi, κείμε-

κατ' αὐτοῦ (80) τὴν θύραν, ἔμενε μόνος ἔνδον. Ἐνθα δὴ μὴ φέρων ὁ ἐχθρὸς, ἀλλὰ μὴν καὶ φοβούμενος, μὴ κατ' ἄλλων καὶ τὴν ἔρημον ἐμπλήσῃ τῆς ἀσκήσεως (81) προσελθὼν ἐν μίᾳ νυκτὶ μετὰ πλήθους δαυμόνων, τοσοῦτον αὐτὸν ἔκοψε πληγαῖς, ὡς καὶ ἀφρων αὐτὸν ἀπὸ τῶν βασάνων κείσθαι χαμαί: ὠεθεθαίουτο γὰρ οὕτω σφοδρῶς γεγενηθεὶς τοὺς πόνους, ὡς λέγειν μὴ δύνασθαι τὰς παρὰ ἀνθρώπων πληγὰς τοιαύτην κατὰ βασάνων ἐμποῖσαι. Θεοῦ δὲ προνοίᾳ (οὐ γὰρ παρορᾷ Κύριος τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν), τῇ ἐξῆς παραγίνεται ὁ γυώριμος, κομίζων τοὺς ἄρτους αὐτῷ (82) ἀνοήτας τε τὴν θύραν, καὶ τοῦτον ἰδὼν χαμαὶ κείμενον ὡς νεκρὸν, βαστάσας ἔφερεν εἰς τὸ τῆς κώμης Κυριακῶν, καὶ τίθησιν ἐπὶ τῆς γῆς. Πολλοὶ τε τῶν συγγενῶν, καὶ ὁ ἀπὸ τῆς κώμης, παρεκαθέζοντο ὡς ἐπὶ νεκρῷ τῷ Ἀντωνίῳ. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν ὁ Ἀντώνιος, καὶ διαγεθεις, ὡς εἶδε πάντας κειμωμένους, ἔκειν αὐτὸν πρὸς αὐτὸν, ἤξειτο πάλιν αὐτὸν βαστάσαι καὶ ἀποφέρειν εἰς τὰ μνήματα, μὲρδνα ἐξυπνίσαντα.

9. Ἀπηνέχθη οὖν παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ συνήθως τῆς θύρας κεκλεισμένης, ἔνδον ἦν πάλιν μόνος. Καὶ στήκεν μὲν οὐκ ἴσχυε διὰ τὰς πληγὰς (84) ἀνακείμενος δὲ ἠγόητο. Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἔλαγε μετὰ κραυγῆς Ἐὐδὲ εἰμι ἐγὼ Ἀντώνιος· οὐ φεύγω τὰς παρ' ὑμῶν πληγὰς. Κἂν γὰρ πλείονας ποιήσῃτε, οὐδὲν με χωρεῖσι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Εἶτα καὶ ἔβαλλεν Ἐὰν παραδέξηται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου. Ὁ μὲν οὖν ἀσκητῆς ἐφρόνει καὶ ἔλαγε ταῦτα· ὁ δὲ μισόκαλος ἐχθρὸς (85), θαυμάσας, ὅτι καὶ μετὰ τὰς πληγὰς ἐθάβρησεν ἐλθεῖν, συγκαλέσας αὐτοῦ τὸς κόνας, καὶ διαβρῆγγύμενος, ἔφη Ὅρατε οὐκ οὐ πνεύματι πορνείας, οὐ πληγαῖς ἐπαύσαμεν τούτων ἀλλὰ καὶ θρασυῖναι καθ' ἡμῶν προσελθόμεν ἄλλως αὐτῷ. Ἐδοκῶν

νος. Infra Regius 2 et Colb. 2, Κἂν γὰρ πλείονας. Editi et alii, Κἂν γὰρ καὶ πλείονας.
(85) Sic Regius 2 et Colb. 2 atque ita legit Evagrius. Editi et alii, μισόκαλος καὶ φθονερός.
(86) Editi, Sed Dei providentia, quæ nunquam in se sperantibus deest, conservavit eum, et post hæc a linea, alio die, etc., male ut ex Græco textu patet, et ex manuscriptis omnibus quos sequimur.
(87) Sic omnes manuscripi. Editi, Cæteris vero alto. Infra editi, post conspexit, habet enimque, quæ vox deest in manuscriptis omnibus.
(88) Sic manuscripi. Editi vero consistant.

δὲ τῷ διαβόλῳ τὰ εἰς κακίαν σχήματα. Τότε δὲ οὖν ἂν (89) τῇ νυκτὶ κτίσπον μὲν τοιοῦτον· ποιοῦσιν, ὡς δοξαῖν πάντα τὸν τόπον ἐκείνον αἰετοῦσιν· τοὺς δὲ τοῦ οὐρανοῦ τέσσαρας τοίχους ὡσπερ βήξαντας οἱ δαίμονες, ἰδοῦσιν δι' αὐτῶν ἐπιστρέφουσαι, μετασχηματιζόμεναι εἰς θηρίων καὶ ἑρπετῶν φαντασίαν καὶ ἦν ὁ τόπος εὐδὺς πεπληρωμένος φαντασίας (90) λέοντων, ἄρκτων, λεοπαρδῶν, ταύρων, καὶ ὄρων, ἀστίδων, καὶ σκορπίων, καὶ λύκων. Καὶ ἕκαστον μὲν τούτων ἐκίνας κατὰ τὸ ἴδιον σχῆμα. Ὁ λέων (91) ἔβρυχε, ὄθλων ἐπαλθεῖν, ὁ ταύρος ἰδοῦσαι κεραιζέειν, ὁ ὄρας ἔρπων οὐκ ἔφθανε, καὶ ὁ λύκος ἑρπετῶν ἐπίχετο· καὶ ὅπως πάντων ἰμοῦ ἦσαν τῶν φαινομένων οἱ φόβοι δεινοὶ, καὶ οἱ θυμοὶ χαλεποί. Ὁ δὲ Ἀντώνιος, μαστιζόμενος καὶ κεντούμενος παρ' αὐτῶν, ἤθετο μὲν δεινότερου πόνου σωματικοῦ (92). Ἀτρέμας καὶ μᾶλλον τῇ ψυχῇ γρηγορῶν ἀνέκικτο καὶ ἔστειλε μὲν διὰ τὸν τοῦ σώματος πόνον νήφον δὲ τῇ ἑσπερῃ καὶ ὡσπερ χλευάζων, ἔλεγεν· Εἰ δύναμις τις ἦν ἐν ἡμῖν, ἦρκει (93) καὶ μόνον ἕνα ἐξ ὁμῶν εἰλεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἐξενέφρωσεν ἡμεῖς ὁ Κύριος, διὰ τοῦτο κἂν τῷ πλῆθει περᾶντι πῶς ἐκροδεῖν γυμνάσιον τῆς ἀσθενείας ὁμῶν τὸ πᾶς ἀλόγων ἡμεῖς γυμνασθῆαι μορφάς. Θαρρῶν γοῦν πάλιν ἔλεγεν· Εἰ δύνασθε καὶ ἔρουσαι ἐλάθετε κατ' ἐμοῦ, μὴ μᾶλλοιτε, ἀλλ' ἐπίθητε· εἰ δὲ μὴ δύνασθε, τί μάτην ταρασσέσθε; Στραγῆς γὰρ (94) ἡμῶν καὶ σείχος εἰς ἀργάλειον ἢ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν πίστεις. Πολλὰ τοῖνον ἐπιχειρήσαντας, ἔτριζον κατ' αὐτοῦ τοὺς ὀδόντας, ὅτι μᾶλλον ἔτριζον C ἑαυτοὺς, καὶ οὐκ ἐκείνον.

VERSIO EVAGRII.

hororum hostis diabolus, admiratus quod post tot verbera ausus fuisset reverti, congregatis canibus suis, et proprio se furore dilanians : Videtis, ait, quia nec spiritu fornicationis, nec corporis doloribus superatus, insuper audacter lacessit nos. Omnia arma corripit, acrius a nobis impugmandus est : sentiat, sentiat, debet scire, quos provocet. Dixit, et ad hortantis vocem audientium turba consensus, quia innumeras habet diabolorum artes nocendi. Sonitus igitur repentinus increpuit, ita ut loco funditus agitato, et parietibus patefactis, multifaria daemonum exinde turba se effunderet : nam et bestiarum et serpentium fortius induentes, omnem protinus locum replere phantasias leonum, taurorum, luporum, aspidum, serpentium, scorpionum, necnon et pardorum atque ursorum. Et hæc singula secundum suam fremebant naturam : urgiebat leo, accedere volens (95) : laurus mugit et cornibus minabatur : serpens sibilum personabat : luporum impetus ingerebantur : pardus discolori tergo auctoris sui calliditates varias iudicabat : truces omnium vultus, et vocis horridæ dirus auditus. Antonium flagellatus atque confosus, sentiebat quidem asperiores corporis dolores, sed interritus durabat mente pervigili. Et licet genituum vulnera carnis exprimerent, sensu tamen idem manens (96), quasi de inimicis luderet, loquebatur : Si virium aliquid haberetis, sufficere unum ad prælium : sed quoniam Domino vos evanescere frangimini, multitudo tentatis inferre terrores, cum hoc ipsum infirmitatis indicium sit, quod irrationabilem indutitis formas bestiarum. Rursumque confidens, aiebat : Si quid valetis, si vobis in me potestatem Domini dedit, ecce præsto sum : devorate (97) : si vero non potestis, erit frustra nitimini ? Signum enim crucis et fides ad Dominum inexuperabilis nobis murus est. Multa contra eum nituntantes, fremebant dentibus suis, quod nullus tentamenta sequeretur effectus, sed maxime e contrario gigneretur illusio.

(89) Sic manuscripti ; ἐν δεστ in editis. Infra ma- D deest in edit. ut in quibusdam mss., sed habetur in Regio 1, 2 et Colb. 2.

(90) Regius 1, 2 et Colb. 2, φαντασίας. Editi et alii, φαντασίαν. Mox idem, τόπος ἐκείνος. Infra quidam codices ἄρκων habent, pro ἄρκτων. Regius 1, 2, Colb. 1 et Vatican., λεοπαρδῶν. Colb. 3, λεοπαρδῶλων cum editis ; in Colb. 2 turbatis ferarum nominibus, hæc vox deest.

(91) Colb. 2, ὁ μὲν λέων. Infra omnes pene manuscripti, ἐπιχέειν. Editi, ἐπιχέειν.

(92) Colbert. 2, δεινότερους πόνους τοῦ σώματος. Regius 1, δεινότερου πόνου τοῦ σώματος. Mox Colb. 2, τὴν ψυχὴν μᾶλλον.

(93) Colb. 2, ἐπὶ ἡρκει. Infra, ἡμεῖς post ἀλόγων

est, varias ad malitiam induere formas. Noctu itaque tantum excitaver strepitum, ut totus concussi videretur locus et quasi ruptis quatuor casæ parietibus irrupere demones visi sunt, variis ferarum reptiliumque induti formas : fuitque statim locus spectris repletus, leonum, ursorum, leopardorum, taurorum, serpentum, aspidum, scorpionum, atque luporum. Horum unumquodque forma propria movebatur. Rugiebat leo quasi invasurus, taurus cornu petere videbatur, serpens reptando non accedebat tamen, lupus irruens retinebatur. Erat demum omnium quæ apparebant ferarum horrendum strepitus, feroxque animus. Antonius vero flagris stimulisque lusus ab illis, sentiebat quidem graviores corporis cruciatibus, animo tamen intrepidus vigilansque jacebat, gemens quidem ob corporis dolorem, animo tamen vigil, quasi rideret illos : Si qua vis, ait, inesset vobis, sufficiebat ingredi unum ; at cum vos evaneret Dominus, ideo multitudine me terrere conamini : argumentum sane illud est imbecillitatis vestræ, brutorum formas imitari. Fidenterque rursum : Si valetis, inquit, si quam accepistis adversum me potestatem, me cunctemini, sed invadite, sin non potestis, cur frustra turbamini ? Sigillum nobis atque ad tutelam murus est fides in Dominum nostrum. Multis igitur tentatis, stridebant dentibus in eum, quod sese potius illuderent, quam illum.

deest in edit. ut in quibusdam mss., sed habetur in Regio 1, 2 et Colb. 2.

(94) Sic omnes mss. præter Jesuit. In editis γὰρ deest. Infra idem omnes, ἔτριζον κατ' αὐτοῦ, recte. Editi, ἔτριζον κατ' αὐτόν.

(95) Sic omnes pene manuscripti. Editi vero, accedere volens. Infra omnes manuscripti, sibilum. Editi, sibilu. Ibid. Germ. 2, luporum impetus iudicabant. Colb., adhibebantur.

(96) Sic omnes manuscripti. Editi, permanens.

(97) Editi post devorate, addunt concessum, quæ vox deest in omnibus manuscriptis. Infra editi omnes, contra S. Antonium, manuscripti vero, contra eum.

10. Dominus vero neque tunc certaminis Antonii A
 oñitus, ad opem ferendam advenit. 641 Sublati
 itaque oculis lectum vidit quasi apertum, ac
 lucis radium ad se descendere. Demonesque sta-
 tim evanuerunt, et protinus remisere corporis dolo-
 res, domiciliumque integrum apparuit. Auxilio
 Antonius animadverso, postquam amplius respi-
 rasset, doloribusque levatus, visum quod appare-
 bat his verbis compellavit : Ubi eras? cur non ab
 initio apparuisti, ut meos levas dolores? Tum
 vox illi emissa : Illic eram, ait, Antoni, morabar-
 que tuum spectans certamen. Cum itaque susti-
 nueris, neque superatus fueris, ero semper tibi
 adjutor, tuumque nomen ubique terrarum celebre
 reddam. His ille auditis surrexit atque oravit; tan-
 tumque roboris accepit, ut plus sibi virium cor-
 poris esse sentiret, quam habuisset ante. Eratque
 tum annorum prope triginta quinque.

11. Insequente die egressus, ferventiore animo
 erat ad pietatem erga Deum, cumque convenisset
 senem illum priorem, rogabat ut una eremum in-
 colerent. Abnuente illo, cum ob aetatem, tum quod
 id moris non esset, confestim Antonius ad mon-
 tem contendit. Verum inimicus, ejus ardens propo-
 situm conspicatus, ejusque impediendi cupidus,
 magni argentei disci speciem in viam projecit. An-
 tonius vero maligni fraude intellecta, stetit, disum-
 que intuitus, diabolum in eo deprehensum his al-
 loquitur : Unde discus in eremo? Nequaquam hinc
 via hæc est, nullum viatorum vestigium, lapsus
 lateris nequirit permagnus cum sit. Sed qui ami-
 sisset, ad perquirendum regressus, reperisset haud
 dubie in deserto loco. Techna diaboli hæc est; pro-
 positum animi mei nequaquam colibebis, o dia-

10. 'Ο δὲ Κύριος οὐδὲ ἐν τούτῳ ἐπαλάθετο τῆς
 ἀθλήσεως Ἀντωνίου, ἀλλ' εἰς ἀντιλήψιν αὐτοῦ παρα-
 γέγονεν (98). Ἀναβλέψας γοῦν, εἶδε τὴν στήθην
 ὡσπερ διαανοιγμένην, καὶ ἀκτινὰ τινα φωτὸς; κατε-
 ρχομένην πρὸς αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν δαίμονες ἐξαίφνης
 ἀφαντο γεγονόσιν· ὁ δὲ πόνος τοῦ σώματος εὐθὺς
 ἐπέπαυτο, καὶ ὁ οἶκος πάλιν ἦν εὐλόγητος. Ὁ δὲ
 Ἀντώνιος, ἀσθόμενος τῆς ἀντιλήψεως, καὶ πλεόν
 ἀναπνεύσας, κορυφθεὶς τε τῶν πόνων, εἶετο τῆς
 φανερώσεως ὀπτασίας, λέγων Ἡοῦ ἦς; διὰ τί μὴ ἐξ
 ἀρχῆς ἐφάνης. Ἐνα μου τὰς ὀδύνας παύσης; Καὶ
 φωνῆ γέγονε πρὸς αὐτόν· Ἀντώνι, ὡδε ἤμην, ἀλλὰ
 περιέμμενον ἔδειν (99) τὸ σὺν ἀγώνισμα. Ἐπεὶ οὖν
 ὑπέμεινας, καὶ οὐχ ἤττηθης, ἔσομαι σοι (1) διὰ
 βοήθους, καὶ παύσω σε ὀνομαστῶν πανταχοῦ γενέ-
 σθαι. Ταῦτα ἀκούσας, ἀναστὰς ἤγειρε τὸν τοσοῦτον
 ἰσχυραίν, ὡς αἰθεῖσθαι αὐτόν, ὅτι πλεόντα δύναμιν
 ἔσχεν ἐν τῷ σώματι μᾶλλον, ἢς εἶχε τὸ πρότερον (2).
 Ἦν δὲ τότε λοιπὸν ἐγγὺς τριάντων καὶ πέντε ἐτόν.

11. Τῇ δὲ ἐξῆς προελθὼν, ἔτι μᾶλλον προθυμώ-
 τερος ἦν εἰς τὴν θεοσέβειαν, καὶ γενόμενος πρὸς τὸν
 γέροντα τὸν παλαιὸν ἐκείνον, ἤξιστο τὴν ἐρημον οἰκί-
 σαι σὺν αὐτῷ. Τοῦ δὲ παρατηραμένου διὰ τε τὴν
 ηλικίαν, καὶ διὰ τὸ μηδέπω εἶναι τοιαύτην συν-
 ἦθειαν, εὐθὺς αὐτῆς ὤμνησεν εἰς τὸ ἔρος. Ἀλλὰ καὶ
 πάλιν ὁ ἔχθρος, βλέπων αὐτοῦ τὴν σπουδὴν καὶ θέ-
 λων ἐμποδίσει ταύτην, ὑπέβαλεν (5) ἐν ταῖς ὁδοῖς
 ἀργυροῦ disci μεγάλου φαντασίαν. Ἀντώνιος δὲ,
 συνεὶς τοῦ μισοκαλοῦ τὴν τέχνην, ἔστη, καὶ τῷ
 disci μὲν βλέπων, τὸν ἐν αὐτῷ διέδοκον ἔλαγγε λέγων·
 Πῶθεν ἐν ἐρήμῳ discos; Οὐκ ἔστιν ἡ ὁδὸς αὐτῆς τε-
 τριμμένη, οὐδὲ ἔστιν ἕγνος ὀνομαστῶν ὡδε πινῶν·
 ἐκπαῖδον οὐκ ἔδύνατο λαθεῖν μέγιστος ὢν. Ἀλλὰ καὶ
 ὁ ἀπολέσας, ἀναστρέψας καὶ ζήτησας εὗρεν ἐν δὲ
 τῷ ἐρημον εἶναι τὸν τόπον. Τοῦτο τέχνη τοῦ διαβό-

VERSIO EVAGRII.

10. Non oblitus Jesus colluctationis servi sui, eidem protector factus est; denique cum elevaret oculos, vidit desuper culmen aperiri, et deductis tenebris, radium ad se lucis influere. Post cuius splendoris (4) adventum nec demonum aliquis apparuit, et corporis dolor lectulo deletus est: edificium quoque quod paulo ante dissolutum erat, instauratum est. Illico presentiam Domini intellexit Antonius, et ex intimo pectore longa trahens suspiria ad lumen, quod ei apparuerat, loquelatur, dicens: Ubi eras, bone Jesu, ubi eras? quare non a principio adfuisi, ut sanares vulnera mea? et vox ad eum facta est, dicens: Antoni, hic eram; sed expectabam videre certamen tuum: nunc autem, quia dimicando viriliter non cessasti, semper auxiliabor tibi, et faciam te in omni orbe nominari. His auditis, exurgens in tantum roboratus orabat, ut intelligeret se plus recepisse tunc virium, quam ante perdidit. Erat autem tunc Antonius annos natus triginta quinque.

11. Exinde cum voluntati prompte merita religiosa succederent, vadens ad supradictum senem pro-
 cabatur, ut in deserto habitarent pariter. Causante filia senile ævum, et rei novitate, solus contendit
 ad montem, et eremi adhuc monachis ignote, rupto metu, viam conatus est pandere. Sed nec tunc ces-
 savit infatigabilis adversarius: nam impedire ejus propositum volens, argenteum discum in itinere pro-
 jecit: quo viso, Antonius callidi artificis agnovit astutiam, stansque intrepidus, et discum torvis iutuens
 oculis, doli auctorem in phantasmate objurgabat argenti, talia secum reputans: Unde hic in deserto
 discus? avium hoc iter est, nulla suat vestigia comæantium; lapsus de sarcina præ magnitudine latera
 nou potuit: sed et qui perdidit reversus, ob solitudinem locorum, invenisset profecto, quod ruerat. Hoc
 artificium, diabole, tuum est: non impedies voluntatem meam, argentum tuum tecum sit in perditionem.
 Hæc illo dicente, discus ut fumus a facie iguis evanuit.

(98) Regius 2 et Colb. 2, γέγονεν. Mox lidem γάρ D

pro γούν.

(99) ἔδειν deest in Colb. 2. Idem cum Reg. 2,

τὸν σὺν ἀγώνισμῳ.

(1) Colbertinus secundus, ἔσομαι σοι.

(2) Sic Reg. 2, et Colbert. 2. In editis, τὸ πρό-
 τερον deest.

(5) Ita manuscripti. Editi vero, ὑπέβαλεν. Infra

Regius secundus et Colbertinus secundus, διήλεγ-
 γε. Mox Regius primus, secundus, et Colbert. 1,
 ἐν ἐρημίᾳ.

(4) Codex cl. et erud. viri Francisci Desmarets,
 Avus Splendoris, qui mitulus initio, in hæc verba
 incipit. Infra omnes mss., ex imo pectore, editi, ex
 intimo.

λυ γέγονιν. Οὐκ ἐμποδίσαις ἐν τούτῳ μοι τὴν προθυμίαν, διάβολε. Τοῦτο γὰρ σὺν σοὶ εἶη (5) εἰς ἀπειλαίαν. Καὶ τοῦτο τοῦ Ἀντωνίου λόγοντος, ἐξέλιπεν ἁεῖνος, ὡσεὶ καπνὸς ἀπὸ προσώπου πυρός.

12. Ἐἶτα πάλιν οὐκ εἶσι φαντασίαν, ἀληθινὸν δὲ χρυσὸν ἐβρίμμιον ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐώρακεν ἀπερχόμενος. Εἶτε δὲ τοῦ ἐθροῦ δειξάντος, εἶτε τινὸς κρείττονος δυνάμειος γυμναζούσης τὸν ἀθλητὴν, καὶ δεικνύουσας τῷ διαβόλῳ, δεῖ μὴδὲ τὸν ἀληθῆος φροντίζει χρημάτων· οὐτε αὐτὸς ἀπήγγειλεν, οὐτε ἡμῆς ἐγώμεν, πλὴν δεῖ χρυσὸς ἦν ὁ φαινόμενος. Ὁ δὲ Ἀντώνιος τὸ μὲν πλῆθος ἐθαύμασεν, ὡς δὲ πῦρ ὑπερβάς, οὕτως αὐτὸν (6) παρήλαθεν ὡς μὴδὲ στραφῆναι· ἀλλὰ καὶ ὁρόμῳ σπουδαίως τοσοῦτον, ὥστε κρῖναι· καὶ λαθεῖν τὸν τόπον. Μᾶλλον οὖν καὶ μᾶλλον ἐπιτείνας τὴν πρόθεσιν, ὤρμησεν εἰς τὸ ἔρος. Καὶ παρεμβολὴν ἐρημον, καὶ διὰ τὸν χρόνον μεστήν ἐρηπτόν ἐώραν εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ, ἐκεῖ μετέδρασαν αὐτὸν, καὶ ὤρμησεν ἐν αὐτῇ. Τὰ μὲν οὖν ἐρηπέα, ὡσπερ τινὸς δίκωντος, εὐθύς ἀνεχώρησαν· αὐτὸς δὲ, τὴν εἰσοδὸν ἀναπράξας, καὶ ἀρτους εἰς μήψαι· εἰς ἀποθέμενος (ποιούσι δὲ τοῦτο θεβαῖοι, καὶ πολλὰκις μένουσι καὶ ἴσον ἐνιαυτὸν ἀελαθεῖς), ἔχων ἔνδοσ ὕδωρ, ὡσπερ ἐν ἀδύτοις ἐγκαταλιόμενος (7) μόνος ἔμενεν ἐνδοσ, μὴτε αὐτὸς προΐων, μὴτε τινα τῶν ἐρχομένων βλέπων. Αὐτὸς μὲν οὖν πολλὸν χρόνον εἴτω συνήψεν ἀσκούμενος· κατ' ἐνιαυτὸν μόνον ἀνωθεν ἀπὸ τοῦ δώματος δευτέρου δεχόμενος τοὺς ἀρτους.

13. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενοι τῶν γνωρίμων, ἐπεὶ μὴ συνεχώρει τοὺτους εἰσελθεῖν, ἐξω πολλὰκις ἡμέρας καὶ νύκτας ποιούντες, ἤκουον ὡς ὄχλων ἐνδοσ θορυβούτων, κτυπώντων, φωνὰς ἀριεταίων οὐκτρὰς, καὶ κραζόντων· Ἄποστα τῶν ἡμετέρων· τί σοὶ καὶ (8) τῆ ἀρήμῳ; οὐ φέρεις ἡμῶν τὴν ἐπιβουλήν. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν εἶναι τινας σὺν αὐτῷ μαχομένων ἀνθρώπων, καὶ τοῦτους διὰ κλιμάκιον εἰσαληλυθέναι πρὸς αὐτὸν ἐνόμιζον οἱ ἐξῶθεν· ὡς δὲ διὰ τινος τρυμμαλιᾶς παρακλύφαντες, οὐδένα ἔβλεπον, τότε

VERSIO EVAGRII.

12. Dehinc non ut ante phantasiā (9), sed ingentem auri massam jacentem in itinere conspexit. Verum hanc utrum diabolus simulaverit, an ad Antonium comprobandum, quia nec veris opibus inesceretur, virtus caelestis ostenderit, ignoratur: hoc tantum agnovimus, quia quod visum est, aurum fuit. At ille magnitudinem admiratur radiantis metalli, rapido cursu, quasi quoddam vitare incendium, ad montem usque perrexit, ibique flumine transvadato, invenit castellum desertum plenum (ob tempus et solitudinem) venenatorum animalium, in quo se constituens novus hospes habitavit: statimque (10) ad ejus adventum ingens turba serpentium, quasi persecutorem passa, profugit. At ille abstracto lapidibus introitua, secum mensium sex, ut Thebaeis mos est, secum recondens (nam crebro per annum incorrupti durare solent), nec non et exiguum habens aquae solitarii perdurabat (11): nusquam inde procedens, nunquam aliquem suscipiens, in tantum ut cum bis in anno per tectum desuper panes acciperet, nullum cum deferentibus haberet alloquium.

13. Multis igitur videndi eum desiderio et studio requirendi, ante ostium ejus pernoctantibus, audiebant ut vulgi voces adversus Antonium, tumultusque dicentium: Quid te nostris ingeris habitaculis? quid tibi et deserto? abaccede a finibus alienis, non potes (12-13) nostras insidias sustinere. Et primo qui-

¹¹ Act. viii, 20.

(5) Sic Reg. 1, 2, et Colbert. 2, 3. In editis, εἶη D deest.

(6) Coloert. 2, αὐτὸ. Infra Reg. 2, et Colbert. 2, μᾶλλον οὖν. Editi et alii, μᾶλλον μὲν οὖν.

(7) Sic Regius primus et Colbertin. secundus, atque ita legendum videtur ex Evagr. Alii autem edidit cum editis post ἐγκαταλιόμενος habent, ἐν τῷ μοναστηρίῳ.

(8) Sic mss. Editi vero, κατ'.

A bole. Hoc tecum eat in perditionem ¹¹. Hæc Antonio dicente, evanuit discus, quasi fumus a facie ignis

12. Rursumque cum progredieretur, non vanam speciem, sed verum aurum in via projectum conspexit: inimicus enim exhiberet illud, an aliqua virtus superior, quae athletam exerceret, **642** diabolique significaret, eum ne veras quidem pecunias curare; id sane nec indicavit ipse, nec nobis compertum est: constat solummodo verum fuisse aurum quod apparuit. Copiam solum miratus Antonius, tanquam ignem prosiliit, atque sic pertransiit, ut ne quidem vultum converteret: imo cursum ita concitavit, ut extra conspectum esset lateretque sibi locus. Magis igitur magisque propositum firmans snum, ad montem se contulit, ubi castellum trans flumen reperit tandiu desertum, ut esset plenum reptilibus: cumque transmesasset, ibi habitavit. Reptilia vero, quasi quodam insequente, subito recesserunt. Ille obturato ingressu, panibusque ad sex menses illic repositis (qui mos est Thebaorum, durantque panes per integrum annum incorrupti), aqua vero intus reperta, quasi in adyta descendens, ibi solus commorabatur, nec inde egressus unquam, nec adventantium quempiam videns. Diuturno itaque tempore hoc asceticæ vitæ genus coluit: bis solum quotannis per supremam domus partem accepto pane.

13. Familiæ autem eo accedentes, cum non sineret ingredi, extra domum noctes persepe diesque transigere coacti, audiebant quasi turbas tumultuari, strepitum edere, voces emittere lamentabiles, clamare: E nostris recede sedibus: quid tibi cum eremo? nostras nunquam ferens insidias. Et initio quidem qui stabant foris, putabant homines intus esse qui cum illo concertarent, ac per scallas intro descendissent: postquam vero per foramen introspererunt, tum viso nemine, intellexero

(9) Sic omnes mss. Bolland. vero, in phantasmate. Paulo post omnes mss., hoc tantum, editi, hoc tamen.

(10) Sic omnes mss. Editi vero, statim.

(11) Græca hic variant et fusiora sunt.
(12-13) Sic omnes mss., quorum tamen quidam habent, non poteris. Editi, non potes hic habitare, non nostras insidias, etc.

επιμονες esse, atque perterriti Antonium compellunt. Ille vero magis hos audiebat quam curabat illos. Et prope januam accedens, hortabatur homines ut recederent, nec reformidarent, nam ejusmodi phantasias demones exhibere eorum maxime causa qui perterritur. Obsignate vos, sicut, et cum fiducia abscedite: siniteque illos sibi ipsis illudere. Tum abibat illi signo crucis muniti: ille vero remanebat, nihil laesus a demonibus, neque ejusmodi certaminibus defatigatus. Accessio quippe caelestium visionum, et hostium imbecillitas permagnam illi praestabat laborem levamentum, majoremque **643** addebat alacritatem. Etenim cum frequenter accederent familiares, rati se illum mortuum reperituros, psallentem audiebant: *Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum a facie ejus. Sicut deficit fumus deficiat: sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei* ²². Et rursus: *Omnes gentes circumierunt me, et in nomine Domini ultus sum eos* ²³

ὁ Ἰωαννουλὸς ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· Κυριὸν ἡμῶν ἀποδοῦ.

14. Viginti itaque prope annos ita degit, asceticam seorsim agens vitam, neque inde progressus, nec nisi raro visus ab aliquo. Post haec autem, cupientibus permultis Antonii ascensum imitari, accedentibusque familiaribus: atque vi contractis, ac depulsis foribus, exiit Antonius tanquam ex adyto mysteriorum initiatus, atque divino afflatus numine. Tuncque primum extra castellum visus est ab adventantibus. Ut viderunt illi, mirati sunt corporis habitum eundem ipsum esse qui semper fuerat, nec per quietem obesos pinguedine, neque macie confectum per jejunia demonumque certamina; talis

VERSIO EVAGRII.

dem, qui foris erant, existimabant aliquos homines scalis positos (20) introisse, ibique contendere: postquam autem per cavernas introspectientes, nullum viderunt, demones intellexerunt contra eum contendere: et nimio metu perterriti, Antonii auxilium flagitabant. At ille ostio propinquans ad consolandos fratres, ne timerent, atque ut inde recederent, precabatur: trepidantibusque asserebat cunctis, a demonibus incuti metum: Signate vos, inquit, et abite securi, ipsosque semetipsos sinite deludere. Itaque illis revertentibus, hic remanebat illaesus, nec unquam in certamine lassatur, accedentium enim (21) augmenta profectum, vel debilitas repugnantium, maximum ejus contentioni levamen addiderant, et ejus animo constantiam suggerabant. Rursusque ad cremem venientibus turbis, quae jam mortuum eum esse existimaverant reperituros: ille psallebat intrinsecus: *Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum a facie ejus; ut fumus minuitur* (22), *deficiat, ut liqueat cera a facie ignis; ita pereant peccatores a facie Dei, et iterum: Omnes gentes circumdederunt me, et in nomine Domini vindicavi in eis.*

14. Sic annis (23) viginti solitarie transactis, atque ab hominum segregatus aspectibus perduravit. Cum ergo multorum et propositum imitari cupientium, et notorum multitudi ad eum concurreret, nec non et patientium infinita se caterva glomeraret (24), tandem pene jam foribus evulsis, quasi ex aliquo

²² Psal. LXXII, 2, 3. ²³ Psal. CXVII, 12.

(14) Sic Reg. 1, 2, et Colbert. 2 Editi, ἤκουσαν. Ibidem omnes mss. ut in textu. Editi, ἡ ἐκείνων ἐπρόνοιε, καὶ γὰρ συνεχῶς παρέβαλλον, omissis lineis permultis.

(15) Sic omnes mss. Editi, διασκορπισθήσονται.

(16) Sic Colbertinus secundus, cum textu Graeco. Alii et editi, ἀπολούνται.

(17) Sic Colbertinus primus. Regius vero 2, et Colbertinus 2, καὶ ζηλώσας θελόγους τὴν ἀσχησαν Ἀντωνίου. Alii et editi pro αὐτοῦ habent αὐτῶν.

(18) Haec καὶ θεωροῦντες desunt in Colbert. 2, nec videntur lecta ab Evagrío.

(19) Sic Regius secundus et Colbertinus secundus

ἀθολογούμενοι δαίμονας εἶναι τούτους, καὶ φοβηθέντες αὐτὰ, τὸν Ἀντωνίου ἐκάλλουν. Ὁ δὲ μέλλον τούτων ἤκουεν (14), ἡ ἐκείνων ἐπρόνοιε. Καὶ προσελθὼν ἐγγὺς θύρας, παρεκάλει τοὺς ἀνθρώπους ἀναχωρεῖν καὶ μὴ φοβεῖσθαι· οὕτω γὰρ εἶπε τοὺς δαίμονας φαντασίας ποιεῖν κατὰ τὸν θελήσαντων. Ὑμεῖς οὖν σφραγίσσατε ἑαυτοὺς, καὶ ἀπιτε βαρβόρυντες· καὶ τοῦτους ἄριτε παύειν ἑαυτοῦς. Θί μὲν οὖν ἀπήρχοντο τεταχισμένοι τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ. Ὁ δὲ ἔμενε, καὶ οὐδὲν ἐβλάπτετο παρ' αὐτῶν· ἀλλ' οὐδὲ ἔκαμην ἀγωνιζόμενος· ἡ γὰρ προσθήκη τῶν γνομένων αὐτῷ τὸν ἄνω θεωρημάτων, καὶ ἡ τῶν ἐχθρῶν ἀσθένεια, πολλὴν αὐτῷ τῶν πόνων ἀνάπαυλαν παρεῖχετο, καὶ εἰς πλεονα προθυμίαν παρεσχόμαζε. Καὶ γὰρ συνεχῶς παρέβαλλον ὁ γνώριμοι, νομίζοντες εὐρίσκειν αὐτὸν νεκρὸν, καὶ ἤκουον αὐτοῦ ψάλλοντος· Ἀναστήτω, ὁ Θεός, καὶ διασκορπισθήσονται (15) ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ, καὶ σφραγίσσεται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ὁι μεσοῦντες αὐτόν. Ὡς ἐκλείπει καπνός, ἐκλείπέτωσαν· ὡς τήκεται κηρός ἀπὸ προσώπου πυρός, οὕτως ἀπόλλοιτο (16) πάντα τὰ ἐθνη ἐκὼκλωσάν με, καὶ τῷ ὀνόματι

14. Εἶκοσι τοίνυν ἐγγὺς ἐστὶ διετέλεσεν, οὕτω καθ' ἑαυτὸν ἀπαυόμενος, οὕτε προθῆν, οὕτε παρὰ τιῶν συνεχῶς βλεπόμενος. Μετὰ δὲ ταῦτα, πολλῶν ποθόντων καὶ θελόντων αὐτοῦ τὴν ἀσχησαν ζηλώσας (17), ἄλλων τε γνωρίμων ἐλθόντων, καὶ βίβ τὴν θύραν καταβαλόντων καὶ ἐξεωσάντων προήλθεν ὁ Ἀντωνίος ὥσπερ ἐκ τίνος ἀδυτο μμμμσταγωγημένους καὶ θεωροῦμενος (18)· καὶ τότε πρῶτον ἀπὸ τῆς παρεμβολῆς ἐφάνη τοῖς ἐλθοῦσι πρὸς αὐτόν. Ἐκείνῳ μὲν οὖν, ὡς εἶδον, ἐθαύμαζον ὄρῶντες αὐτοῦ τό τε σῶμα τὴν αὐτὴν εἶναι ἔχον, καὶ μήτε πλανθῆν, ὡς ἀγύμναστον (19), μήτε ἰσχυθῆν ὡς ἀπὸ νηστεῶν καὶ μά-

14. Εἶκοσι τοίνυν ἐγγὺς ἐστὶ διετέλεσεν, οὕτω καθ' ἑαυτὸν ἀπαυόμενος, οὕτε προθῆν, οὕτε παρὰ τιῶν συνεχῶς βλεπόμενος. Μετὰ δὲ ταῦτα, πολλῶν ποθόντων καὶ θελόντων αὐτοῦ τὴν ἀσχησαν ζηλώσας (17), ἄλλων τε γνωρίμων ἐλθόντων, καὶ βίβ τὴν θύραν καταβαλόντων καὶ ἐξεωσάντων προήλθεν ὁ Ἀντωνίος ὥσπερ ἐκ τίνος ἀδυτο μμμμσταγωγημένους καὶ θεωροῦμενος (18)· καὶ τότε πρῶτον ἀπὸ τῆς παρεμβολῆς ἐφάνη τοῖς ἐλθοῦσι πρὸς αὐτόν. Ἐκείνῳ μὲν οὖν, ὡς εἶδον, ἐθαύμαζον ὄρῶντες αὐτοῦ τό τε σῶμα τὴν αὐτὴν εἶναι ἔχον, καὶ μήτε πλανθῆν, ὡς ἀγύμναστον (19), μήτε ἰσχυθῆν ὡς ἀπὸ νηστεῶν καὶ μά-

D recte. Editi et alii, ἡ ὡς ἀγύμναστον, positum habent post ἀπὸ νηστεῶν.

(20) Sic omnes manuscripti. Editi vero, *scalis appositis.*

(21) Sic omnes mss. Editi vero, *accedentium autem.*

(22) Ita omnes pene manuscripti. Editi vero, *sicut deficit fumus.*

(23) Ita omnes mss. Editi vero, *sic Antonius annis.* Mox mss. *aspectibus.* Editi, *conspicietibus.*

(24) Sic mss. Editi vero, *conglomeraret.* Bolland. *post pene jam, habet, per vim, quae desunt in omnibus mss.*

χης δαιμόνιος τοιοῦτος γὰρ ἦν, ὅσον καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἤδεισαν αὐτὸν τῆς δὲ ψυχῆς πάλιν καθρῶν τὸ ἦθος· ὅστις γὰρ ὡς ὑπὸ ἀνάγκης συνεσταλμένον (25) ἦν, ὅστις ὑπὸ ἡθονῆς διακχυμένον, ὅστις ὑπὸ γέλωτος ἢ κατηφέας συνεχόμενον ὅστις γὰρ ἑωρακίως τὸν ὄχλον ἐπαράχθη, οὕτως ὡς ὑπὸ τοσούτων καταπαζόμενος ἐγγεγῆται· ἀλλ' ἔλος (26) ἦν ἔσος, ὡς ὑπὸ τοῦ λόγου κυβερνώμενος, καὶ ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἔστω. Πολλοὺς γοῦν τὸν παρόντων ἐκ σάματα πάσχοντας ἐθεράπευσεν ὁ Κύριος δι' αὐτοῦ· καὶ ἄλλους ἀπὸ δαιμόνων ἐκαθάρισε. Χάρην τε ἐν τῷ λαλῆν ἐδίδου τῷ Ἀντινίῳ καὶ ὅσων πολλοὺς μὲν λυπούμενος παρεμβήτο, ἄλλους δὲ μοιχομένους διέλλαττεν εἰς φιλίαν· πᾶσιν ἐπιλέγων μὴδὲν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προκρίνειν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης. Διαλεγόμενος δὲ καὶ παρανοῶν μνημονεῖται (27) περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ὅς οὐκ ἐρείσαστο τοῦ ἰδίου Ἰγού, ἀλλ' ὀπίρ ἡμῶν πάντων κατέδουκεν αὐτόν· ἔπειτα πολλοὺς ἀρῆσασθαι τὸν μονήρην βίον· καὶ ὅσων λοιπὸν γέγονε καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι μοναστήρια, καὶ ἡ ἔρμος ἐπολιθῆ ὑπὸ (28) μοναχῶν, ἐξελεθόντων ἀπὸ τῶν ληταίων.

15. Χρείας δὲ γενομένης διαλεῖν αὐτὸν τὴν τοῦ Ἀρσενίου διώρυγα (χρεῖα δὲ ἦν ἡ τῶν ἀδελφῶν ἐπιταξίς), πλήρης ἦν ἡ διώρυξ κροκοδιλοῦν. Καὶ μόνον ἐξέσμενος, ἐνέθη αὐτὸς τε καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ, καὶ διεῖλον ἀδιαδεῖς. Ὑποστρέψας δὲ εἰς τὸ μοναστήριον, τῶν αὐτῶν εἶχετο σεμνῶν καὶ ναυικῶν πόνων. Διαλεγόμενος τε συνεχῶς, τῶν μὲν ἦδη μοναχῶν τὴν προθυμίαν ἑβόανε, τῶν δὲ ἄλλων τοὺς πεισίστους εἰς ἔρωτα τῆς ἀσκήσεως ἐκίνηε, καὶ ταχέως, ἔκοντος τοῦ λόγου, πλείστα γέγονε μοναστήρια, καὶ πάντων αὐτῶν ὡς πετῆρ καθήγατο.

16. Μίᾳ γοῦν ἡμέρᾳ προελθὼν, καὶ πάντων τῶν μοναχῶν ἐλθόντων πρὸς αὐτόν, ἀφίστασάν τε παρ'

quippe erat, qualem ante secessum ejus conspexerat. Animi item puri mores erant; nam nec mœrore coartari, nec voluptatibus diffluere, neque vel risum, vel tristitiam præferre, neque conspecta multitudine turbari, neque tanta salutantium frequentia letari visus est. Sed æquabilis omnino erat, utpote qui ratione regebatur, et æquum naturæ statum servaret. Multos quoque corpore per eum Dominus sanavit: alios demonibus liberavit. Gratiam item Antonio loquenti dederat Dominus; ut mœstos plurimos consolaretur: concertantes alios reduceret in amicitiam, hortans omnes ut nihil mundanarum rerum antefereat charitati Christi. Cum autem inter loquendum futura memoraret bona, nec non Dei erga nos amorem, qui proprio

644

Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum *; multis persuasit monasticam et eligerent vitam: atque ita demum in montibus quoque excitata sunt monasteria, eremusque a monachis habitata est, qui relictis anis omnibus, cœlesti instituto nomen dabant.

ἰδίῳν, καὶ ἀπογραφεμένων τὴν ἐν τοῖς ὄρεσιν πο-

15. Necessè cum esset ut Arsenioiticum canallem transiret (ex usu quippe fratrum erat ut inviseret illos), canalisque crocodilorum plenus esset, tantum precatus consendit, atque cum sociis omnibus pertransiit illasus. Reversus ad monasterium pristinos labores strenue fortiterque adlii. Frequentibus autem colloquiis, eorum qui jam monachi erant auxit alacritatem, aliorum vero plurimos ad asceticæ vitæ amorem inflammavit; ita ut ejus suasu brevi plurima fierent monasteria, quibus omnibus quasi pater ipse præerat.

16. Aliqua die progressus, monachis omnibus ad eum accedentibus, rogantibusque, ut eum ser-

VERSIO EVAGRII.

cœlesti aditu consecratus apparuit. Obstuperunt universi et oris gratiam et corporis dignitatem, quod nec per quietem intumuerat, nec juvenis ædemoniumque certamine faciem ejus pallor obscederat; sed e contrario quasi nihil temporis exegisset, antiquus membrorum decor perseverabat. Proh! quanta miracula (29)! quæ in illo animi puritas fuit? Nunquam hilaritate umia resolutus in risum est, nunquam recordatione peccati tristitia ora contraxit, non uagnis stupentium se elatus est laudibus: nihil in illo indecens solitudo, nihil asperum quotidiana cum hostibus bella contulerant; sed temperata mens æquali ad cuncta ferebatur examine. Plurimos igitur ab immundis spiritibus et infirmitatibus variis Dei gratia per Antonium liberavit. Sermo ejus sane conditus consolabatur mœstos, docebat inscios, concordabat iratos: omnibus suadens nihil amori Christi anteponeendum. Proponebatque ante oculos honorum magnitudinem futurorum, et Dei clementiam, et beneficia retexebat indulta, quod proprio Filio suo non pepercerit Deus, sed pro nostra omnium salute eum tradiderit. Nec mora, plura audientium corda ad humanarum rerum contempnum hæc ejus sanxit oratio: et habitandæ cremi istud exordium fuit (30).

15. Quid sane et in Arsenioitarum oppido gestum sit non transibo silentio: nam, cum fratres vellent invisere, et rivulum Nili (31), qui crocodilis et multis ejus fluminis bestias plenus erat, transvadere esset necesse, tam cum comitibus suis transiit illasus, quam inde rediit incolumis. Rursusque in pristinis laboribus perseverans, multos magisterio suo fratres confirmavit, ita ut brevi tempore plurima fierent monasteria, novos antiquosque monachos pro ætate vel tempore, paterno moderabatur affectu.

16. Quadam autem die cum (32) a congregatis fratribus rogaretur, ut eis institutoria largiretur præ-

* Rom. viii, 32.

(25) Regius secundus et Colbert. 2, συνεσταλμένον· διακχυμένη· συνηγομένη.

(26) Regius. 1, et Colbert. 2, ἔλος.

(27) Regius 2, et Colbert. 2, μνημονεύων, omissione παρανοῶν. Infra itidem, ὡς οὐκ ἐρείσαστο, et ita legit Evag. In editis et aliis, ὅς οὐκ.

(28) Ὑπὸ δεest in Regio 2, et Colbert. 2.

(29) Sic omnes mss. Bolland. proh! quanto mi-

D raculo!

(30) Ita omnes mss. Bolland. vero, istud ejus exordium fuit.

(31) Bolland. fluminis Nili, mss. sequimur. Infra Bolland. særis fluminis. Mss. ejus fluminis.

(32) Sic manuscripti. Bollandus vero, cum S. Antonius.

moerentem audire liceret: hæc illis Ægyptiaca lingua locutus est: Scripturæ sacræ sunt ad doctrinam satis: sed opere pretium est nos inuito in fide cohortari, atque verbis concitare. Vos itaque, ut filii, ea referite patri quæ uostis: ego uero utpote natu grandior, quæ novi quæque experimento didici trado uobis. Illud in primis sit commune omnium studium, ut a cæpto ne recedamus, neque propter labore animo concidamus: nec dicamus: Jamdiu asceticam ægimus vitam: imo potius, ac si quotidie inciperemus, alacritatem ageamus. Brevissima quippe hominis vita si cum futuris conferatur sæculis, ita ut nihil sit ævum nostrum cum æterna vita comparatum. In mundo quidem quævis res justo pretio venditur, et æquale æquali commutatur; promissio autem æternæ vitæ parvo emitur: scriptum est enim: *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentibus; octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor* 645. Si itaque totis octoginta vel etiam centum annos in ascetica vita perseveraverimus; nequamquam centum solum annis regnabimus, sed pro centum illis, in sæcula seculorum. Et cum in terra decertemus, non in terra hæreditas erit uostra, sed in cælis promittitur nobis: atque corruptibili deposito corpore, incorruptibile accipimus.

17. Itaque, filii, ne lassescamus, neque putemus nos diutius morari, aut magnum quid præstare: *Non enim sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* 646. Ne mandum intuentes existimemus magnis nos rebus renuntiasse: siquidem totus terrarum orbis minimus est si cum toto conferatur cælo. Si tota igitur terra potiremur, totique renuntiaremus, nequamquam dignum illud esset regno cælorum. Quomodo enim si quis æneca drachmam despiceret,

A αὐτοῦ ἀκούσαι λόγον, ἔλεγεν αὐτοῖς; τῆ Ἀιγυπτιακῆ φωνῆσαυτὰ. Τὰς μὲν Γραφὰς ἱκανὰς εἶναι πρὸς διδασκαλίαν ἡμᾶς δὲ καλὸν παρακαλεῖν ἀλλήλους ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀλείφειν ἐν τοῖς λόγοις. Καὶ οὖτως τοῖνυν ὡς τέκνα φέρετε τῷ πατρὶ λέγοντες ἃ οἱ πατέρες κατὰ τὸ ἴδιον πρὸς ὑμᾶς ἐλάλησαν, ἐγὼ δὲ ὡς τῆ ηλικίας πρεσβύτερος ὑμῶν, ἃ οἶδα καὶ ὧν κατεπείραμαι μεταδίδωμι. Ἔστω δὲ προηγουμένως κοινὴ πᾶσιν αὕτη σπουδὴ, ἀρξάμενους μὴ ὑπερθεύσασθαι, μηδὲ ἕκκασι ἐν τοῖς ἐνιαυτοῖς, μηδὲ λέγειν Ἐχρονίσταμεν ἐν τῇ ἀσκήσει· ἀλλὰ μέλλον ὡς ἀρχόμενοι κατ' ἡμέραν, τὴν πρὸς θεὸν ἐπαυξήσομεν. Ὅλος (35) γὰρ ὁ τὸν ἀνθρώπων βίος βραχυτάτος ἐστίν, μετρούμενος πρὸς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας· ὥστε καὶ πάντα τὰ ἐν κόσμῳ ἐπιτελεῖσθαι ἐπιτελεῖσθαι, καὶ ἴσον γὰρ τὴν ἀντικαταλλάσσει· ἡ δὲ ἐπαγγελία τῆς αἰωνίου ζωῆς ὀλίγου τινοῦ ἀγοράζεται. Γέγραπται γάρ· Αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς (34) ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν θυρασταταῖς, ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν, κῆκος καὶ πένθος. Ὅταν τοῖνυν πάντα τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη, ἢ καὶ ἑκατὸν διαμείνωμεν ἐν τῇ ἀσκήσει, οὐκ ἴσα ἐστὶν ἑκατὸν ἔτεσι βασιλεύσομεν, ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἑκατῶν αἰῶνας αἰῶνῶν βασιλεύσομεν· καὶ ἐπὶ τῆς ἀγωνισίας, οὐκ ἐν γῆ κληρονομούμεν, ἀλλ' ἐν οὐρανῶσι ἔχομεν τὰς ἐπαγγελλίας· πάλιν δὲ φθαρτὸν ἀποθέμενοι τὸ σῶμα, ἀφθαρτὸν ἀπολαμβάνομεν αὐτὰ.

17. Ὡστε (35), τέκνα, μὴ ἕκκασι, μηδὲ νομίζομεν χρονίζειν, ἢ μέγα τι ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς δόξαν. Μηδὲ εἰς τὸν κόσμον βλέποντες νομίζομεν μεγάλας τισὶν ἀποπειράσθαι· καὶ γὰρ καὶ αὕτη πᾶσα ἡ γῆ βραχυτάτη πρὸς ὅλον τὸν οὐρανὸν ἐστίν. Εἰ τοῖνυν καὶ πάτη; τῆς γῆς κύριος ἐπιγυῖνομεν, καὶ ἀπετασσόμεθα τῇ γῇ πάτη, οὐδὲν ἄξιον ἦν πάλιν πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὡς γὰρ εἰ τις καταφρονήσει μῆζ

VERSIO EVAGRII.

cepta, cum prophetica fiducia exaltans vocem aiebat: Ad omnem quidem mandatorum disciplinam Scripturas posse sufficere: sed et hoc optimum fore, si mutuis se invicem fratres sermonibus consolarentur. Et vos ergo, inquit, ut patri referite quæ nostis: et ego quæ per longam ætatem consentens sum quasi filiis indicabo. Hoc sit autem primum cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propositi vigore facessere, sed quasi incipientem augere semper debere quod cœperit, præsertim cum humane vitæ spatia, æternitati comparata, brevissima sint (36). Ita exorsus, paululum siluit: et admiratur uniam Dei largitatem, rursus adjecit, dicens: In præsentī hac vita æqualia sunt pro rerum commutatione commercia, nec: majora recipit ab emente qui vendit: promissio autem vitæ sempiternæ vili pretio comparatur, scriptum est enim: *Dies vitæ nostræ septuaginta anni: si autem multum, octoginta; quidquid reliquum est, labor et dolor est; quando ergo octoginta, aut centum, ut nullum annos (37) laborantes, in Dei opere vixerimus, non pari tempore regnaturi sumus in futuro: sed pro annis supradictis, omnium uobis sæculorum regna tribuentur, non terram hereditabimus, sed cælum: corpus quoque corruptum relinquentes, idipsum cum incorruptione recipiemus.*

17. Ergo, filii, non vos aut tedium delatiget, aut vanæ gloriæ delectet ambitio: *Non enim sunt condignæ passionibus hujus temporis, ad superentem gloriam quæ revelabitur in nobis.* Nemo cum desuperit mundum, reliquisse se arbitretur ingentia, quia omnis terra, ad infinitatem comparata cælorum, brevis ac parva est. Si ergo nec universo, orbī renuntiantes, dignum aliquid habitaculis possumus compensare

645 Psal. LXXXIX, 10. 646 Rom. VIII, 18.

(35) Sic maxima pars mss. Alii cum editis, ὅλος ἐστὶ post ὀγδοήκοντα tamen in editis et in quibusdam mss., in pluribus locis habetur. Mox Colbert. secundus solus, πλεῖστον pro πλεῖον. Paulo post Colbert. secundus et Colbert. secundus, ἢ καὶ ἑκατόν, quæ desunt in cæteris manuscriptis et in editis,

D sed leguntur apud Evagrium.

(35) Colbert. 2. Ὅλοσύν. Mox omnes pene mss., μὴ ἕκκασι μόνον. Editi, μὴ ἕκκασι μόνον.

(36) Bullaudus post brevissima sint, habet, ac parva; secus manuscripti.

(37) Sic manuscripti. Bullaudus, annis.

χαλκῆς δραχμῆς, ἵνα κερδήσῃ χρυσοῖ; δραχμὰς ἑκατόν, οὕτως ὁ πάτερ τῆς γῆς κύριος ὢν, καὶ ἀποτασσόμενος αὐτῇ, ὀλίγον ἀφήσῃ, καὶ ἑκατονταπλασίονα λαμβάνει. Εἰ δὲ οὐδὲ πᾶσα ἡ γῆ ἀξία τῶν οὐρανῶν ἔστιν, ὁ δὲ ἀφείλε ὀλίγας ἀρούρας, ὡς οὐδὲν καταλιμπάνων, κἄν οὐκίαν ἢ χρυσίον ἱκανὸν ἀφῆ, οὐκ ὀφείλει καυχῆσθαι ἢ ἀκηρᾶν. "Ἄλλως τε ὀφειλομέν λογίζεσθαι, ὅτι, κἄν μὴ ἀφίμεν δι' ἀρετῆν, ἀλλ' ὑπερὸν ἀποθησκοντες καταλιμπάνομεν αὐτὰ πωλάκις καὶ οὐς οὐ θέλομεν, ὡς ἐμνημόνευσεν ὁ Ἐκκλησιαστής. Διὰ τί οὖν μὴ δι' ἀρετῆν ἡμεῖς καταλιμπάνομεν, ἵνα καὶ βασιλείαν κληρονομήσωμεν; Διὰ τοῦτο μὴδὲ τοῦ κτᾶσθαι τις ἡμῶν ἐπιθυμῖαν λαμβανέτω. Τί γὰρ κέρδος ταῦτα κτᾶσθαι, ἃ μὴδὲ αἴρομεν μεθ' ἑαυτῶν; τί οὐ (38) μᾶλλον ἐκείνα κτᾶμεθα, ἃ καὶ μεθ' ἑαυτῶν ἄρα δυνάμεθα, ἅτινά ἐστι φρόνησις, δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ἀνδρεία, σύνεσις, ἀγάπη, φιλοπρωχία, πίστις; ἢ εἰς Χριστὸν, ἀοργησία, φιλοξενία; Ταῦτα κτᾶμενοι, εὐρήσομεν αὐτὰ πρὸ ἑαυτῶν ἐκεί πεισούντα ἡμῖν ξενίαν ἐν τῇ γῆ τῶν ποιῶντων.

18. "Ὅτε καὶ ἐκ τοιούτων πειθίτω τις ἑαυτὸν μὴ ὀλιγωρεῖν καὶ μέλιτα, ἐν λογιστάει, δοῦλον ἑαυτοῦ εἶναι τοῦ Κυρίου, καὶ ὀφειλόμενα τῷ δεσπότῃ δουλεῖν. "Ὅσπερ οὖν ὁ δοῦλος οὐκ ἂν ταλμῆσῃ λέγειν (39): Ἐπιθεὴ χθὲς εἰργασάμεν, οὐκ ἐργάζομαι σήμερον· οὐδὲ τὸν παρελθόντα χρόνον μετρῶν, παύεται τῶν ἐξῆς ἡμερῶν, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται, τὴν αὐτὴν προθυμίαν δεῖκνυσθαι, ἵνα τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἀρέσχη (40), καὶ μὴ κινδυνώσῃ· οὕτω καὶ ἡμεῖς; καθ' ἡμέραν ἐπιμένωμεν τῇ ἀσκήσει, εἰδότες, ὅτι, ἐάν μίαν ἡμέραν ἀμελήσωμεν, οὐ διὰ τὸν παρελθόντα χρόνον ἡμῖν συγχωρήσει, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμελίαν ἀνακατήσει καθ' ἡμῶν. Οὕτως καὶ ἐν τῷ Ἰσραήλ ἤκουσαμεν· οὕτως καὶ ὁ Ἰούδας διὰ νόκτα μίαν ἀπώλεις καὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου τὸν κῆματον.

A ut centum aureas lucraretur; Ita si quis universas terrae dominus renuntiaret illi, is parum reliqueret, ac centuplum reciperet. Quod si ne tota quidem terra digna sit regno colorum, qui ergo aruras paucas relinquit, quasi nihil amittit: vel etiam si domum, multumque auri dimittat, nequam gloriari debet, aut remissius agere. Et alioqui cogitandum nobis est, si ea virtutis causa non relinquamus, morte amissuros tandem nos esse, ac persæpe quibus minime vellemus, ut ait Ecclesiastes ³⁷. Cur ergo ea virtutis causa non relinquamus, ut regni accipiamus hæreditatem? Quapropter, ne quem nostrum invadat possidendi cupiditas. Quid lucri ea adipisci quæ vobiscum non auferemus? aut cur non potius ea acquiramus quæ nobiscum auferemus, prudentiam scilicet, justitiam, temperantiam, fortitudinem, intelligentiam, charitatem, pauperum amorem, fidem in Christum, mansuetudinem, hospitalitatem? Hæc si adipescamur, illic reperiemus, quæ nos in mansuetorum terra hospitio excipiant.

18. His itaque argumentis quisvis in animo inducat ut non animo concidat, præsertim si cogitet se Domini servum oportere Domino servire. Quemadmodum itaque servus non ausit hæc dicere: **646** Cum heri laborarim, otiorabor hodie: neque præteritum tempus dimensus, diebus sequentibus cessabit; sed quoidem, ut scriptum est in Evangelio, idem præfert animi studium, in suo placeat Domino, et non periclitetur: ita et nos quotidie in ascetica perseveremus, scientes, si una die indiligenter agamus, Dominum non veniam nobis, præteriti temporis gratia, esse concessurum; sed successurum nobis propter negligentiam. Ita et in Ezechiele scriptum ³⁸: ita et Judas ob unam noctem, præteriti temporis laborem perdidit.

VERSIO EVAGRII.

cœlestibus, se onusquisque consideret, et statim intelliget, parvis aruris et parietibus, vel modica auri portione contempta, nec gloriari se debere, quasi magna dimiserit, nec tædere, quasi parva sit recepturus. Ut enim contemnit aliquis unam aream drachmam ad drachmas centum aureas conquærendas: ita etiam, qui totius orbis dominium dereliquit, centuplum de melioribus præmiis in sublimi sede recipiet. Ad summum, illud perspicere debemus, quod etsi nostras velimus relinere divitias, lege mortis ab ipsis divellamur invit, ut in libro Ecclesiastæ scriptum est. Cur ergo non facimus de necessitate virtutem? cur non ad lucranda regna cœlestia ultro relinquimus, quod lucis ætatis sine perendum est? Nihil eorum curæ sit monarchis (41), quæ secum auferre non possunt: illud potius debemus expetere, quod nos ducat ad cœlum; sapientiam scilicet, castitatem, justitiam, virtutem, sensum pervigilem, pauperum curam, fidem in Christo robustam, animum iræ victorem, hospitalitatem (42). Hæc sectantes, mansioneu nobis in terra quietorum secundum Evangelium præparabimus.

18. Consideremus Domini esse nos famulos, et servitutum debere ei a quo creati sumus. Ut enim servus præteriti gratia famulatus, præsens aut futurum non contemnit imperium, nec audeat asserere, quod ex labore transacto instantis operis habere debeat libertatem, sed juxta studio, ut in Evangelio scriptum est, eandem semper exhibet servitutem, ut et domino placere possit, et ne metum lucratur et verbera; sic et nos divinis congrui parere præceptis: scientes quod æquus ille retributor, in quo quemque invenit, in eo sit indicaturus, quod propheta per Ezechielem voce testatur: nam et iuxta Judas propter unius noctis impietatem, omni præteriti temporis labore privatus est.

³⁷ Eccle. iv, 8. ³⁸ Ezech. xviii.

(38) Ita mss. quidam. Alii vero, μή. Editi, οὖν, D Colbert. 1, ἐπιμένωμεν. Paulo post Colbertin. 2, mendose.

(39) Sic mss. Editi vero, λέγων. Infra Colbert. 2, παύεται ἡμέραν ἐξ ἡμερῶν.

(40) Sic manuscriptorum. Editi vero, ἀρέσχη. Infra

ωσαν pro ἡμέραν.

(41) Sic maxima pars manuscriptorum. Bollandus vero, Christianis.

(42) Manuscripti, hospitalium.

19. Quocirca illi, asceticæ vitæ operam demus, A nec indiligenter agamus. In hoc enim ipsum, Dominum adiutorem habemus, ut scriptum est ²⁰ : Quicumque bonum elegerit, ei Deus cooperatur in bonum. Ut autem non negligenter agamus, Apostoli dictum meditari convenit : *Quotidie morior* ²¹. Si enim vixerimus quasi quotidie morituri, non peccabimus. Quod ita intelligendum, ut quotidie mane surgentes, non existimemus nos ad vesperam usque esse victuros, et cum decumbimus, ne surrecturos arbitremur : cum vita nostra natura incerta sit, et quotidie per Providentiam dimeusa. Sic affecti, et si in dies ita vixerimus, neque peccabimus, neque alicujus rei cupiditate tenebimur, nulli succensebimus, nullum recondemus thesaurum in terra : sed quasi quotidie mortem expectantes, nullam rem possidebimus : omnia omnibus delicta condonabimus : nec mulieris concupiscentia, nec obscena ulla voluptate tenebimur, sed ut radicam aversabimur : semper concertantes atque iudicii diem prospicientes. Semper enim gravior formido et cruciatuum periculum, voluptatis suavitatem dissolvit, nutantemque erigit animam.

20. Idcirco jam exorsi, jam ingressi virtutis viam, magis contendamus ut ad futura perveniamus ²². Nemo retrorsum convertatur, ut Loti uxor ²³, cum potissimum Dominus dixerit : *Nemo mitens 647 manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est regno cælorum* ²⁴. Retro autem respicere nihil aliud est quam paventem, ac rursus mundana sapere. Ne timeat de virtute audientes, neve de nomine stupeatis. Non enim procul nobis est, neque extra nos consistit : in nobis ipsis res est et perfacilis sane, si modo voluerimus. Græci

VERSIO EVAGRII.

19. Idcirco tenendus est continuus instituti rigor, habentibus Deum auxiliatorem, sicut scriptum est, quia omni proponenti bonum Deus cooperatur. Ad inertiam autem calcandam Apostoli præcepta replicantes, quibus se mori quotidie testabatur : similiter et nos humanæ conditionis vitam accipitem retractantes, non peccabimus : cum enim excitati a somno, ad vesperam nos pervenire dubitemus, et quiescentia corpora concedentes, de lucis non confidamus adventu, et ubique naturæ ac vitæ incertæ incertiores, Dei non intelligamus providentia gubernari : non modo (45) non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate rapiabimur ; sed nec irascemur quidem adversus aliquem, nec terrenis congregare thesauros ambiemus : quin potius metu quotidiani recessus, et sejungendi corporis jugi expectatione (46), omnia calidæ calcarimus. Cessabit mulierum amor, libidinis extinguetur incendiium, invicem nobis debita nostra donabimus. Ante oculos semper habentes ultimæ retributionis adventum : quia major formido (47) et penarum timor horridus, simul et lubricæ carnis incentiva dissolvit, et ruentem animam quasi ex aliqua rupe sustentat. 20. Ideoque precor ut ad finem propositi omni labore tendamus, neque post tergum respiciamus Lot imitator uxorem, presertim cum Dominus dixerit, Nullum ponentem manum super aratrum et respicientem retrorsum, dignum esse regno cælorum : respicere autem retrorsum nihil aliud est, quam in eo paventem quod cæperis, et mundanis rursus desiderii obligari. Nolite, quæso, virtutis tanquam impossibile nomen pavere, nec peregrinum vobis, aut procul positum videatur hoc studium, quod ex nostro pendet arbitrio : hujus operis homini inserta natura est, et ejusmodi res est quæ nostram tantummodo expectat voluntatem. Græci studia transmarina sectentur, et in alieno orbe constitutos, inanium litera-

²⁰ Rom. viii, 28. ²¹ I Cor. xv, 51. ²² Philipp. iii, 14. ²³ Genes. xix, 26. ²⁴ Luc. ix, 62.

(45) Sic Reg. 1 et 2. Alii et editi, πλείων, minus D eius βασιλείαν.

(46) Sic manuscriptori. Bollandus vero, hoc modo.

(47) Ita omnes manuscriptori. Bollandus, meditatione, minus recte.

(47) Bollandus, formido iudicii, manuscriptori ut in textu.

patas et potestates, mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitia in caelestibus⁵³. Magna illorum turba in aere nobis proximo est, usque procul nobis sunt, magna quoque inter illos est discrepantia. De quorum natura et differentia multa dici possent, ab aliis, nobis praestantioribus, pertractanda. Quod vero jam necessarie nobis iucumbit, est nosse eorum adversum nos calliditates.

22. Primum itaque hoc nosse debemus daemones appellari daemones, non quod tales fuerint conditi: nihil enim mali condidit Deus: sed non iam ipsi facti sunt; lapsi vero a caelesti sapientia, post in terra volutati, gentiles phantasis deceperunt, invidiaeque in nos Christianos ardeutes, nihil non movent, ut caelorum nobis aditum intercludant, ne eo nos ascendamus unde lapsi illi sunt. Quapropter multa oratione, multa exercitatione opus est, ut accepta quis per spiritum discretionis gratia, quae illos spectant, possit agnoscere: quinam scilicet illorum minus nequam, quinam nequiores sint: quo studio singuli eorum teneantur: qua quisque ratione prosternatur et ejiciatur. Multi sunt enim eorum doli, multi ad parandas insidias motus. Beatus certe Apostolus et ejus sectatores haec probe norant cum dicerent: *Non enim ignoramus cogitationes ejus*⁵⁴. Nos vero ex iis quas ab illis sumus experti tentationibus, mutuo debemus alii alios emendare. Ego itaque ut aliquam eorum assecutus experientiam, ut filiis loquor.

23. Si igitur videriunt illi Christianos quoslibet,

23. Si igitur videriunt illi Christianos quoslibet,

VERSIO EVAGRII.

fectum cum omni cautela et industria perducamus (57): quia exercitatus ad supplandam habemus inimicos, daemones scilicet contra quos nobis, secundum apostolicam contestationem, pugna sine foedere est, ait etenim: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates hujus mundi, adversus spiritualium nequitia in caelestibus*. Inguis eorum turba istum pervolat aerem, non procul a nobis hostium caterva discurrit. Et diversitatem quidem eorum non est meae parvitatis exponere, sed hanc majoribus concedo rationem: quod autem in promptu est, et ignorare non expedit, dolo scilicet eorum adversum nos compositos, breviter indicabo.

22. Hoc primum debemus mentibus affigere, nihil Deum fecisse quod malum esse, nec ab ejus constitutione (58) daemones cepisse principium: perversitas ista, non naturae, sed voluntatis est vitium. Boni etenim, utpote a Deo conditi, ex proprio mentis arbitrio ad terras ruere de caelis, ibique in caeni sordibus volutati, gentilitatis impiis constituere culturas: et nunc nostri (59) torquentur invidia, atque universa commovere non cessant, ne pristinis eorum sedibus succellamus. Diversa autem eorum et partita nequitia est, quidam enim ad summum nocendi verticem pervenerunt, alii ex comparatione peiorum videntur esse leniores (60): atque omnes pro possibilitate virium, diversa contra singulas causas susperere certamina. Idcirco necessarium est donum spirituum discernendorum a Domino petere, ut possimus, tam fraudes eorum quam studia pervidentes, adversus disparum pugnam unum Dominicae crucis elevare vexillum. Hoc munere Paulus accepto, docebat dicens: *Non enim ejus ignoramus astutias*. Ad cujus exemplum etiam nos oportet ex his quae passi sumus, mutuis nos invicem instruere (61) sermonibus.

⁵³ Ephes. vi, 12. ⁵⁴ II Cor. ii, 41.

(53) Regius codex, σκότους τοῦ αἵθρος τοῦτου.

(54) Sic Reg. 1, 2, et Colbert. 3. Editi, γινώσκμεν.

(55) Sic Reg. 2, et Colbert. 2. In editis, αὐτων ἐστ.

(56) Ita omnes ferme manu-scripti. Editi vero, σκῶν ὡς τέκνον.

(57) Sic manuscriptori. Bollandus, et ad perfectam cum omni cautela et astutia perducamus. Mox manuscriptori omnes, sine federe. Bollandus, sine inter-

α πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦτου (53), πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς κοιτηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Πολὺς μὲν οὖν ἐστὶν αὐτῶν ὁ ὄγκος ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἵθρῳ, καὶ μακρὰν οὐκ εἶσθαι ἀπ' ἡμῶν πολλὴ δὲ τίς ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορὰ. Καὶ περὶ μὲν τῆς φύσεως αὐτῶν καὶ τῆς διαφορᾶς πολὺς ἂν εἴη λόγος, καὶ ἄλλων μειζόνων ἢ καθ' ἡμᾶς ἐστὶ τὸ τοιοῦτον διήγημα: τὸ δὲ νῦν καταπεῖθον καὶ ἀναγκαῖον ἡμῖν, γινώσκει ἐστὶ μόνον τὰς καθ' ἡμῶν αὐτῶν πανουργίας.

22. Πρῶτον τοίνυν τοῦτο γινώσκωμεν (54), ὅτι οἱ δαίμονες οὐ καθ' ὁ δαίμονες καλοῦνται, οὕτω γεγόνασιν οὐδὲν γὰρ κακὸν ἐποίησαν ὁ θεός· ἀλλὰ καλὸν μὲν γεγόνασι καὶ αὐτοὶ, ἐκπεσόντες δὲ ἀπὸ τῆς οὐρανίου φρονήσεως, καὶ λοιπὸν περὶ τὴν γῆν καλινδοῦμενοι, τοὺς μὲν Ἑλληνας ἠπάτησαν ταῖς φαντασίαις, τῶν δὲ τοῖς Χριστιανοῖς φθονοῦντες, πάντα κινουσι, θέλοντες ἐμποδίζειν ἡμᾶς τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνάσσειν. Ἰνα μὴ ἔθεν ἐξέπεισον αὐτοὺ ἀνελθωμεν ἡμεῖς. Δι' ὃ καὶ πολλὴς εὐχῆς, καὶ ἀσκήσεως ἐστὶ χρεία. Ἰνα τις, λαθὼν διὰ τοῦ Πνεύματος χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων, γινώσκει δυνήθη τὰ κατ' αὐτοῦ· καὶ τίνες μὲν αὐτῶν (55) εἶσαν ἑλαττων φαῖλοι, τίνες δὲ ἐκείνων φαυλοτέρα, καὶ περὶ πόσον ἐπιπνεύμα ἑκαστος αὐτῶν ἔχει τὴν σπουδὴν, καὶ πῶς ἑκαστος αὐτῶν ἀνατρέπεται καὶ ἐκβάλλεται. Πολλὰ γὰρ αὐτῶν ἐστὶ τὰ πανουργήματα, καὶ τὰ τῆς ἐπιβολῆς κινήματα. Ὅτι μὲν οὖν μακάριος Ἀπόστολος καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἤδεισαν τὰ τοιαῦτα λέγοντες· Ὅτι γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν· ἡμεῖς δὲ ἀπ' ὧν ἐπαύρηθημεν παρ' αὐτῶν, ὀφειλωμεν ἀλλήλους ὑπὲρ αὐτῶν ἔχων, ὡς τέκνον, (56) λέγω.

23. Οὕτω μὲν οὖν, ἐὰν ἴδωσι καὶ πάντας μὲν Χρῖ-

missione.

(58) Sic manuscriptori. Bollandus, institutione. Mox manuscriptori, principium. Bollandus, principia.

(59) Sic mss. Bollandus vero, de nobis. Mox Bollandus, universa mala, sed vox, mala, deest in pluribus mss.

(60) Ita quidam manuscriptori rectius, ni fallor, quam alii, qui habent leviores. Infra quidam manuscriptori, diversa, contra singulas.

(61) Quidam manuscriptori, instituere.

στιανοὺς, μάλιστα δὲ μοναχοὺς, φιλοπονοῦντας καὶ προκόπτοντας, πρῶτον μὲν ἐπιχειροῦσι καὶ περὶ ῥουπίν, ἐχόμενα τρίτῳ τίθεντας σκάνδαλα καὶ σκάνδαλα δὲ αὐτῶν εἶσι οἱ πονηροὶ λογιμοί (62). Οὐ δεῖ δὲ ἡμᾶς φοβεῖσθαι τὰς ὑποβολὰς αὐτῶν· εὐχαίς γὰρ καὶ νηστείαις καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον πίστει πίπτουσι εὐδὸς ἐκείνοι. Ἀλλὰ καὶ πεσόντες οὐ παύονται, αὐθις δὲ πάλιν προσέρχονται πανούργους καὶ δολίους. Ἐπειδὴν γὰρ ἐκ φανεροῦ καὶ ῥυπαρὰς ἤθους (63) μὴ δυνθῶσιν ἀπατῆσαι τὴν καρδίαν, ἄλλως πάλιν ἐπιβαίνοσι· καὶ λοιπὸν φαντασίας ἀναπλάττοντες ἐκφοβεῖν προσποιῶνται, μετασχηματιζόμενοι, καὶ μεμιώμενοι γυναῖκας, θήρια, ἕρπετά, καὶ μεγέθη ζωμάτων, καὶ πλήθος στρατιωτῶν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως δεῖ τὰς τοῦτων φαντασίας δελεῖν (64)· οὐδὲν γὰρ εἰσι, ἀλλὰ καὶ ταχέως ἀφανίζονται· ἐὰν μάλιστα τῇ B πίστει καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἐαυτοῦ τις περιφράτῃ (65). Τολμηροὶ δὲ εἰσι καὶ κταν ἀναίετες. Ἐὰν γὰρ καὶ οὕτως ἠττηθῶσιν, ἄλλω τρόπῳ πάλιν ἐπιβαίνοσι. Καὶ προσποιῶνται μαντεῖσθαι, καὶ προλέγειν τὰ μεθ' ἡμέρας ἐρχόμενα, δεικνύειν τε ἐαυτοῖς ὑψηλοὺς ἀγχι τῆς στείγης φθάνοντας, καὶ πλιτεῖς τῷ μεγέθει· ἵνα οὖς οὐκ ἠδυνήθησαν ἀπατῆσαι τοῖς λογιμοῖς, κἄν ταῖς τοιαύταις φαντασίαις ὑφαρπάσωσιν. Ἐὰν δὲ καὶ οὕτως εὐρωσι τὴν ψυχὴν ἠσφαλισμένην τῇ πίστει, καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς διανοίας (66), λοιπὸν ἐπάγονται τὸν ἄρχοντα ἐαυτῶν

24. Καὶ φαίνεσθαι αὐτοῖς πολλὰκις ἔλεγε τοιοῦτους, ὅλον τὸν διάβολον τῷ Ἰωβῷ ὁ Κύριος ἀπεκάλυψε, λέγων· *Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς εἶδος ἐσφαιρόν.* C *Ἐξ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύονται λαμπάδες καιόμεναι, καὶ διαβρίσκονται ἐσχάραι* (67) πυρός· ἐκ μυκτῆρων αὐτοῦ ἐκπορεύεται καπνὸς καμίνου καιομένης πυρὶ ἀνθρώπων. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀνθρώπου· φλόξ δὲ ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται. Τοιοῦτος δὲ φαινόμενος ὁ τῶν δαιμονίων ἄρχων, ἀφορεῖ, καθὰ προείπον, μέγιστα λαλῶν ὁ πανούργος, ὡς πάλιν ἐξήλεγξεν αὐτὸν ὁ Κύριος, τῷ μὲν Ἰωβ

VERSIO EVAGRII.

25. Hostile illis contra omnes Christianos, maxime vero contra monachos (68), odium est, eorum somitis laqueos pratendunt, eorum mentes impiis atque obscenis cogitationibus nituntur evertere. Sed nihil vobis in hoc terroris incutiant, fidelium enim orationibus atque jejuniis ad Dominum statim currunt. Nec tamen si paululum cessaverint, porsus plenam putetis esse victoriam: solent etiam saucii gravius assurgere, et mutata arte pugnandi, cum in cogitatione nihil egerint, pavorebus terrent, assumptes nunc mulierum, nunc bestiarum, nunc serpentium formas, nec non et ingenia quaedam corpora, et usque ad tectum domus porrectum caput, inflant species et militum catervas. Quae omnia ad primum quodque crucis signum evanesunt. His quoque agnitis fallaciarum modis, incipiunt praesagire, et futurorum dierum eventus velle praedicere, cumque et in his contempti fuerint, ipsum jam nequitiae suae principem, ac totius mali summitem ad subsidium sui certantem vocant.

24. Caelo denique Antonius talem a se visum diabolum asserbat, qualem et beatus Job, Domino revelante, cognoverat. *Oculi ejus ac si species luciferi, ex ore ejus procedunt lampades incensae. crines quoque incenditis sparguntur, et ex naribus ejus fumus egreditur, quasi fornacis exituntis a dore carbonum:*

⁶² Job xli, 9-11.

(62) In Colbertino 2, οἱ πονηροὶ λογιμοί δεστ. Reg. 2, οἱ ῥυπαροὶ λογιμοί. Mox editi cum quibusdam manuscriptis, τὰς ἀπειλὰς. Reg. 1, Colbertin. 1, 2, et Vatican., τὰς ἐπιβολὰς. Reg. 2, τὰς ὑποβολὰς.

(63) Quidam mss., καὶ ῥυπαρὰς δὲ ἠθους.

(64) Colbert. 2, διὰ τὰς τοῦτων φαντασίας δελεῖν ὀφείλομαι.

(65) Sic Reg. 2 et Colbert. 2. Editi vero, περιφράττει. Infra Regius 2 et Colbertin. 2, μεθ' ἡμέρας. Editi et alii, μεθ' ἡμέραν.

(66) Sic Regius secundus et Colbertinus secundus.

maximeque monachos laborare atque proficere; 649 primum aggressi tentant, et offendicula ponunt in via: quae scilicet offendicula, sunt male cogitationes. Non est autem quod eorum suggestionibus terreamur: nam precibus, jejuniis et fide in Dominum statim illi labuunt. Sed lapsi minime quiescunt, vafre quippe et callide rursum accedunt. Ubi enim palam per obscenas voluptates cor decipere nequeunt, alia aggrediuntur via, vanisque speciebus perterrere nituntur, variis assumptis formis mulierum, ferarum, reptilium, praegrantium corporum, militarium turmarum. Sed neque haec illorum phantasiae nobis sunt pertimescende: nihil enim cum sint, subito evanesunt, si maxime fide et signo crucis se quis munierit. Audaces porro sunt admodumque impudentes: nam si hoc modo superentur, alio aggrediuntur. Vaticanandi enim se peritos simulant, atque ea praedicendi quae postea futura sunt: affectantque se ita proceros exhibere, ut tectum attingant, magnaque sint latitudine; ut quos cogitationibus decipere nequiverunt, hujusmodi potentis subornare possint. Quod si hic quoque animam inveniant: fide atque spe firmatam, principem denique suum secum adducunt.

24. Aiebatque tales saepe videri, qualem Jobo diabolum revelavit Dominus his verbis: *Oculi ejus ut species diluculi. Ex ore ejus procedunt lampadae ardentes, et projiciuntur quasi foci ignis. Ex naribus ejus procedit fumus camini ardentis igne carbonum: anima ejus carbones: flamma de ore ejus egreditur*⁶¹. Talis cum appareret demoniorum princeps, terrorem, uti dixi, veterator ille et magniloquus incutit, ut coarguit enim Dominus, Jobo quidem dicens: *Arbitratur ferrum quasi paleas, et vero quasi lignum putridum, mare reputat quasi vas un-*

D dus. Editi et alii, μεταβολας. Infra πολλὰκις deest in Colbertino secundo. Mox in editis post τοιοῦτους legebatur εἶναι, quae vox cum desit in Regio secundo et Colbertino secundo, et superflua videatur, expuncta a nobis est.

(67) Sic manuscripti. Editi vero ὡς ante ἐσχάραι habent. Infra haec, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀνθρώπου, desunt in editis et in quibusdam mss. Paulo post Reg. 1, μανόμενος pro φανόμενος.

(68) Post, monachos, Bullandus habet, et virginis Christi, quae desunt in omnibus mss. Infra quidam mss., fidelibus enim.

guentarium, et tartarum abyssi quasi capivum, **A** abyssum aestimavi quasi ambulacrum⁶⁹; per prophetam autem: Dixit inimicus: Persequar et comprehendam⁷⁰; et per alium iterum: Universam terram comprehendam manu mea quasi nidum, et quasi derelicta ova tollam⁷¹. **650** Talia illi jactant, et se facturos promittunt; ut pios convincerent. Sed ne has quidem ejus phantasias oportet nos qui fideles sumus reformidare, nec ejus attendere vocibus. Mentitur quippe, nihilque prorsus veri loquitur. Nam licet talia et tam multa audacter locutus sit, quasi draco a Salvatore hamo tractus est, et quasi jumentum, capistrum naribus accepit, ac velut fugitivus nares annulo vincetas habet, et labia armilla perforata. Ligatusque est a Domino tanquam passer, ut illudatur a nobis⁷². Positi autem sunt cum ipse, tum socii demones, quasi scorpiones et serpentes, ut conculcentur a nobis Christianis⁷³. Cujus rei argumentum illud est, quod nos jam vitæ instituto ipsi adversario utamur. Nam qui minatus fuerat se excisicaturum mare, et orbem terrarum comprehensurum, is jam non valet exercitationem vestram impedire, sed neque me contra se loquentem cohobere. Ne verbis itaque ejus adhibeamus animum, mentitur enim: neve phantasias ejus, vanissimas sane, pertimescamus. Non verum quippe lumen in illis apparet; sed praeludia potius et imagines ignis ipsis parati: et in quibus illi exurendi sunt flammis, in iisdem homines perferre conantur. Apparent revera, sed evanescenti illico: nemine quidem læso fidelium, imo ipsi imaginem ferunt ignis a quo demum excipiendi sunt. Quare nec ea illi ratione sunt extimescendi: vana quippe per Christi gratiam sunt omnia eorum molimina.

VERSIO EVAGRII.

anima ejus ut pruna, flamma vero ex ore ejus glomeratur. Cum hujusmodi terroribus visus est princeps dæmonum, inquit Antonius, et ingentia saepe, ut dixi, promittens, impicitatis suæ defurit lingua magniloqua: de qua Dominus triumphavit, ad Job dicens: Arbitratur enim ferrum ut paleas, aramentum ut lignum putridum, maria ut erasa (73), tartarum profundum tanquam captivum aestimavi, abyssum ut deambulatorium: per prophetam quoque increpat, dicens: Persequens comprehendam et omnem orbem terrarum manu mea ut nidum obtinebo, et ut ova derelicta auferam. Sic iniquus funereas evocans voces, bene viventium aliquos frequenter illaqueat. Sed nos nec ejus pollicitationibus credere, nec minas formidare debemus: fallit enim semper (74) nihilque verum promittit. Nam si non mendacia cuncta loqueretur, quomodo talia et tam infinita promittens, hamo crucis ut draco aduncatus a Domino est, et capistrum ligatus ut jumentum, et quasi mancipium fugitivum vincetas circum, et armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium devorare permittitur? Nunc miserabilis, ut passer ad ludum irretitus a Christo est; nunc comites suos quasi scorpiones et serpentes, calcaneo Christianorum substratos gemit: ille qui universa maria a se deleta plandebat: ille qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, etiam a vobis vincitur, ecce me adversum se prohibere non potest disputantem (75). Cotentissima est, filioi, penitus cum inanibus verbis superba jactatio (76): fulgor ille, quo lucere se simulat, non veri splendor est luminis; sed quibus arsurus est indicat flammam: nam dicto citius recedens, suarum secum refert simulacra pœnarum.

⁶⁹ Job xli, 18-24. ⁷⁰ Exod. xv, 9. ⁷¹ Isa. x, 14. ⁷² Job xl, 19-24. ⁷³ Luc. x, 19.

(69) Regius 2, et Colbert. 2, τάχα πύξ. Infra χρῆ D bertin. 2, φαινόμενον αὐτοῦ. Reg. 1, φαινόμενον παρ' αὐτοῦ. Editi et alii, φαινόμενον ἐν αὐταῖς.

(70) Sic editi, et Regius secundus, et Græcus Scripturæ textus. At Colbert. 1, φοβεῖσθαι. Reg. 1 et Colbertin. 2, 3, φοβέσθαι. Infra Colbertin. 2, φέλλω, alii φέλλω.

(71) Colbertinus secundus, καὶ τοῦτο γινώρισμα, Infra 1 seu, ἀπεχθάν ἡμῶν.

(72) Regius secundus, φαινόμενον ἐν αὐτοῖς. Col-

λέγων· Ἥγηται μὲν γὰρ σιθῆρον ἄχυρα, χαλκὸν δὲ ὡσπερ ξύλον σαθρὸν· ἤγηται δὲ θάλασσαν ὡσπερ ἐξάλειπτον, τὸν δὲ τάρταρον τῆς ἀβύσσου ὡσπερ ἀγκυμάτων· ἐλογίσατο ἀδυσσοσ ὡς περιπικτον· διὰ δὲ τούτου προφήτου· Ἐλατὸν ὁ ἐξ ἑβρῶν· Διώσας καταλήγομαι· καὶ πάλιν δι' ἑτέρου· Τὴν οἰκουμένην ἔλην καταλήγομαι τῇ χειρὶ μου, ὡς νεοσσὶν, καὶ ὡς καταλειμμένα ὡς ἀρῶ. Καὶ ὅπως τοιαῦτα κομπάζειν ἐπιχειροῦσι, καὶ ἐπαγγέλλονται ταῦτα, ὅπως (69) ἀπατήσῃσι τοὺς θεοσεβόντας. Ἄλλ' ἡμῶς οὐδ' οὕτως πάλιν χρῆ τοὺς πιστοὺς τὰς τε φαντασίας αὐτοῦ φοβεῖσθαι, καὶ ταῖς φωναῖς αὐτοῦ προσέγειν. Ψεύδεται γὰρ, καὶ οὐδὲν ὅπως ἀληθὲς λαλεῖ. Ἄμειλι τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα λαλῶν καὶ θρασυνόμος, ὡς μὲν δράκων ἐλκίσθη τῷ ἀγκίστρῳ παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ὡς δὲ κτήνος φορβαλεῖν (70) ἔλαβε περὶ τὰς βίνας, ὡς δὲ δραπέτης κριεῖν δέδεται τοὺς μυκτῆρας. καὶ φέλλω τετρώπηται τὰ χεῖλη. Καὶ δέδεται μὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ὡς στρουθίον, εἰς τὸ καταπαῖζεσθαι παρ' ἡμῶν· τέθειναι δὲ αὐτὸς τε καὶ οὐσὶν αὐτῷ δαίμονες, ὡς σκορπίοι καὶ ὄφεις, εἰς τὸ καταπαῖζεσθαι παρ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν. Καὶ τοῦτου γινώρισμα (71), τὸ νῦν ἡμῶς πολιτεύεσθαι κατ' αὐτοῦ. Ὅ γὰρ τὴν θάλασσαν ἐπαγγελλόμενος ἐξάλειψεν καὶ τὴν οἰκουμένην καταλαμβάνειν, ἰδοὺ νῦν οὐ δύναται κωλύσαι τὴν ἄσχησιν ἡμῶν, ἀλλ' οὐδέ ἐμὲ λαλοῦντα κατ' αὐτοῦ. Μὴ τοίνυν προσέχωμεν οἷς ἀν λαλῆ (ψεύδεται γὰρ), μὴδὲ δειλιώμεν αὐτοῦ τὰς φαντασίας, ψευδεῖς καὶ αὐτὰς τυχαίουσας. Οὐ γὰρ φῶς ἐστὶν ἀληθὲς τὸ φαινόμενον ἐν αὐταῖς (72)· τοῦ δὲ ἤτοιμασμένου πυρὸς αὐτοῖς μέλλον τὰ προόμια καὶ τὰς εἰκόνας φέρουσι· καὶ ἐν οἷς κατακαίεται μιλῶουσιν, ἐν τούτοις ἐκφοβεῖν τοὺς ἀνθρώπους πειράζουσιν. Ἄμειλι φαίνονται, καὶ παρ' αὐτὰ πάλιν ἀρᾶνίζονται· βιάσαντες μὲν οὐδένα τῶν πιστῶν, φέροντες

(74) Sic quoniam mss. Bollandus, ut terra, alii mas., ut aera, quæ postrena non quadrant cum Græcis.

(75) Sic manuscripti. Bollandus vero, frequenter. (76) Hæc multum brevitas Evagrius.

(76) Sic omnes manuscripti. Bollandus vero, superba jactantia.

ὅς μεθ' αὐτῶν τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ μέλλοντος αὐτοὺς δέχεσθαι πυρός. Ὅθεν οὐδὲ οὕτως φοβεῖσθαι τούτους προσήκει· πάντα γὰρ αὐτῶν διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν εἰς οὐδὲν ἔστι τὰ ἐπιτηδεύματα.

25. Δόλοισι δὲ εἶσι καὶ ἔτοιμοι πρὸς πάντα μεταβάλλεσθαι καὶ μετασχηματίζεσθαι. Πολλὰκις γοῦν καὶ φάλλειν μετ' ἑῶνδε προσποιούνται μὴ φαινόμενοι, καὶ μνημονεύουσι τῶν ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεων· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀναγινωσκόντων ἡμῶν, ἐθῆς ὡσπερ ἡγῶ λέγουσιν αὐτοὶ τὰ αὐτὰ πολλὰκις ἄπερ ἀνέγνωσται (77)· καὶ κοιμωμένους ἡμᾶς διεγείρουσιν εἰς προσευχάς· καὶ τοῦτο συνεχῶς ποιοῦσι, σχεδὸν μὴ ἐπιτρέποντες ἡμῖν μηδὲ κοιμᾶσθαι. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀποτυπούντες ἑαυτοὺς εἰς σχήματα μοναχῶν, ὡς εὐλαβεῖς προσποιούνται λαλεῖν (78), ἵνα τῷ ὁμοίῳ σχήματι πλανήσωσι, καὶ λοιπὸν ἔνθα θέλουσιν ἐκλύσωσι τοὺς ἀπατηθέντας παρ' αὐτῶν. Ἄλλ' ὡς χρὴ προσέγειν αὐτοὺς, κἂν εἰς προσευχὴν διεγείρωσι, κἂν συμβουλευώσι μὴθ' ὅπως ἐσθλείν, κἂν κατηγορεῖν καὶ ὀνειδίζειν (79) προσποιούνται, ἐν οἷς ποτε συνέγνωσαν ἡμῖν. Οὐ γὰρ δι' εὐλάβειαν ἢ ἀλήθειαν ταῦτα ποιοῦσιν, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀσεβαστοὺς εἰς ἀπέγνωσιν ἐνέγκωσιν, καὶ ἀνωφελεῖ τὴν ἀσκησιν εἰπωσι, ναυτάσαι τε ποιήσωσι (80) τοὺς ἀνθρώπους, ὡς φαστικῶ καὶ βαρυτάτου ἔντος τοῦ μονήρους βίου, καὶ ἐμποδίσωσι τοὺς κατ' αὐτῶν πολιτευομένους.

26. Ὁ μὲν οὖν προφήτης ἀποσταλαὶς παρὰ τοῦ Κυρίου, ἐταλάνιζε τοὺς τοιοῦτους λέγων· Οὐαὶ ὁ ποτίζων τὸν πλῆθος αὐτοῦ ἀνατροχὴν θαλασσῶν. Τὰ γὰρ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα καὶ ἐνθυμήματα ἀνατροπικὰ τῆς εἰς ἀρετὴν φερόμενης ἔστιν ὁδοῦ. Ὁ δὲ Κύριος αὐτοὺς δι' ἑαυτοῦ, καίτοι τάλιθθι λέγοντας τοὺς δαίμονας (ἀλήθθι γὰρ εἰσὼν· Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς Θεοῦ) ὁμῶς ἐξίμου, καὶ λαλεῖν ἐκώλυε, μὴ ποτε μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τὴν ἴδιαν κακίαν ἐπισταίρωσι, καὶ ἵνα καὶ ἡμᾶς συνεθίσθῃ, μηδέποτε τοὺς τοιοῦτους προσέγειν, κἂν δοκῶσι τάλιθθι λέγειν· καὶ γὰρ ἀρετῆς, ἔχοντας ἡμᾶς τὰς ἀγίας Γραφάς, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐλευθερίαν, δοῦσάκεσθαι παρὰ τοῦ διαβόλου, τοῦ μὴ τηρήσαντος τὴν ἴδιαν τάξιν, ἀλλ' ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων προήσαντος. Διὰ τοῦτο καὶ λαλοῦντα τούτων τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξεις κωλύει λέγων· Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἴνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ

25. Dolosi sunt etiam, atque parati ad omnem se formam ad speciem transferre. Plerumque etenim se psalmos canere simulant, licet minime videantur, memoranturque Scripturarum verba. Saepenumero nobis leguntibus, quae nos legitimos statim quasi echo repetunt ipsi : dormientes nos ad preces excitant : quod frequenter illi agunt, ut propemodum dormire non sinant. Aliquando, specie monastici habitus assumpta, quasi pii viri loquuntur, ut habitus similitudine decipiant, atque deceptos demum quo voluerint trahant. **651** Verum audiendi non sunt, etsi ad orandum excitent, etsi hortentur ut nihil prorsus comedamus, etiamsi accusare aut convitiari videantur, de quibus consilii nobis sunt. Non enim pietatis aut veritatis studio haec agunt ; sed ut simpliciores ad desperationem deducant ; inutilemque dicant asceticam vitam, nauseamque hominibus afferant monasticae vitae, tanquam onerosae et molestissimae : et eam exercitibus impedimento sint.

26. Propheta itaque a Domino missus, miseros illos pronuntiat his verbis : *Vae illi qui potum dati proximo suo subversionem turbidam* ⁷⁷. Ejusmodi enim molimina atque cogitationes, viam ferentem ad vitam subvertunt. Dominus vero, quamquam vera dicerent daemones (vere quippe dicebant : *Tu es Filius Dei* ⁷⁸), os tamen obturabat, ac silentium iniebat illis, nequando veritati malignitatem miscerent suam, utque nos assuescerent nunquam illis adhibere animum, etsi vere dicere viderentur. Indecorum quippe esset, cum sanctas habeamus Scripturas, et, qua donati sumus a Salvatore, libertatem, a diabolo doceri, qui proprium non servavit ordinem, et ab alia in aliam sententiam mutavit est. Quare illum Scripturarum dicta loquentem prohibet, dicens : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras iustitias meas, et assumis testa-*

VERSIO EVAGRII.

25. Solent etiam cum modulatione non apparentes (81) psallere : proh nefas ! ad haec et impuro ore sacra Scripturarum eloquia meditantur. Frequenter legentibus nobis, quasi echo ad extrema verba respondent : dormientes quoque excitant ad orandum, ut totius noctis somnum eripiant : plerosque etiam in monachorum nobilium habitu coercent (82), et pristina, quibus consilii sunt, peccata impiant. Sed spernendae sunt eorum increpationes, et admonitiones jejunandi, vigiliarum quoque fraudulenta suggestio : ob id enim familiares nobis species assumunt, ut affinitate virtutum nocentes, facilius virus interserant et innocentes quoque per speciem bonestatis elidant : impossibile postea durumque : hoc studium praedicant, ut, dum onerosum esse videtur quod coeptum est, ex desperatione tedium, et ex tadio succedat ignavia.

26. Idcirco propheta missus a Domino, luctuosa denuntians, sublimi voce dicebat : *Vae qui potum proximum suum subversione turbida !* Hujusmodi enim exhortamenta, depravatoria sunt itineris quod ducit ad caelum. Idcirco cum venisset Dominus ad terras, et vera de eo daemones inviti praedicarent (vero enim

(77) Sic Colbert. 2, quem sequimur, quod magis cum Evagr. quadret quam editi qui habent, ταῦτα ἄπερ ἀνέγνωμεν. Πολλὰκις δὲ. Infra idem solus, ἐγείρουσι εἰς προσευχὴν, σχεδὸν μὴ, mediis omissis.

(78) Regius 1 et Colbert. 2, φάλλειν.

(79) Sic manuscriptori. Editi vero, οὐδὲ ζῆν, male.

(80) Ita Regius secundus et Colbertinus secun-

26. Editi, ποιήσαντες.

(81) Ita omnes manuscriptori, cum Graeco. Bollandus, nonnunquam apparentes.

(82) Sic manuscriptori quidam. Editi vero, plerosque etiam, dum se in monachorum nobilium habitu transerunt, monachos cocercent.

mentum meum per os tuum⁸³? Nihil enim non agunt, effluunt, tumultuantur, turbant, nulla non simulatione utuntur, simpliciores ut decipiant. Streptus edunt, effuse rident, sibilant: si nemo attendat, fient dempni atque lamentantur quasi superari.

27. Dominus ergo, utpote Deus, os demonibus obturabat: nos vero a sanctis eruditos, par est imitari illos, et illorum æmulari fortitudinem. Namque illi hæc cum cernebant, aiebant: *Cum consisteret peccator adversum me, obtulit et humiliatus sum et silui a bonis*⁸⁴; et rursus: *Ego autem tanquam surdus non* 652 *audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens*⁸⁵. Nos itaque illos, utpote nobis alienos, ne audiamus, ne morem geramus illis, quamvis ad orationem exicent, quamvis de jejuniis loquantur; sed potius exercitationis nostræ proposito attendamus, nec ab illis decipiamur dolose omnino agentibus. Neque timendi sunt etiamsi invadere videantur, etiamsi misitentur mortem: imbecilli namque cum sint, comminari solum possunt et nihil præstera.

28. Hactenus brevi hæc de re locutus, fusius posthac dicere non pigeat: hæc enim vos monere ad tutelam conferet. Domino huc adventiente, cecidit inimicus, ejusque vires fractæ sunt. Quare sibi cum possit, velut tyrannus, collapsus licet, nunquam quiescit, sed verbis saltem interminat: quod vestrum cuique cogitandum est; et sic pote-

δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκη μου διὰ στόματός σου; Πάντα γὰρ ποιῶσι, καὶ λαλοῦσι, καὶ θορυβοῦσι, καὶ ὑποκρίνονται (83), καὶ ταράττουσι πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. Καὶ κτύπους γούν ποιῶσι, καὶ γελῶσιν ἀφρόνως καὶ συρρίπτουσιν· ἂν δὲ μὴ τις αὐτοῖς προσέχη, λοιπὸν κλαίονται καὶ θρηνοῦσιν ὡς ἡτηθέντες.

27. Ὁ μὲν οὖν Κύριος ὡς Θεὸς, (84) ἐφίμω τοὺς δαίμονας· ἡμᾶς δὲ, μαθόντας ἀπὸ τῶν ἁγίων, πρέπει κατ' ἐκείνους ποιεῖν, καὶ μιμεῖσθαι τὴν ἀνδρῶν αὐτῶν. Καὶ γὰρ κείνοι ταῦτα βλεπόντες ἔλεγον· Ἐν τῷ συστήναι τὸν ἀμαρτωλῶν ἐναντίον μου, ἐκωλύθη, καὶ ἐταπεινώθη, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν· καὶ πάλιν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἀλαλὸς οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ. Καὶ ἐγενήθη (85) ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς μῆτε ἀκούομεν αὐτῶν ὡς ἀλλοτρίων ὄντων ἡμῶν, μῆτε ὑπακούομεν αὐτῶν, κἂν εἰς εὐχὴν ἐγείρωσι, κἂν λαλοῦσι περὶ ἡμετέρων· τῆ δὲ προθέσει τῆς ἀσχησεως ἑαυτῶν μᾶλλον προσέγωμεν, καὶ μὴ παρ' ἐκείνων ἀπατώμεθα πάντα πραττόντων μετὰ δόλου. Οὐδεὶ δὲ φοβίθεαι αὐτούς, κἂν ἐπέρθεσαι δοκίαι, κἂν θάνατον ἀπειλοῦσιν· ἀσθενεῖς γὰρ εἰσι, καὶ οὐδὲν δύνανται, ἢ μόνον ἀπειλεῖν.

28. Ἦδη μὲν οὖν περὶ τούτου παρερχόμενος εἶρηκα· καὶ νῦν δὲ πλατύτερον εἰπεῖν τὰ περὶ αὐτῶν οὐκ ὀκνητέον· ἀσφαλῆς γὰρ ἦμιν ἡ ὑπόμνησις ἔσται. Ἐπιδημήσαντος τοῦ Κυρίου, πέπτωκων δ' ἐχθρὸς, καὶ ἡσθένησαν αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο γούν μὲν δυνάμενος ὁμοῦ ὡς τύραννος (86), καὶ περὶν οὐκ ἠρᾶμαι, ἀλλὰ κἂν λόγοις μόνον ἀπειλεῖ· καὶ τοῦτο ἔκα-

VERSIO EVAGRII.

dicebant: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, vociferantium ora claudēbat, qui vinctas hominum linguas solvebat, ne cum præconio veri perversitatis venena miscerent, et ut nos ejus exemplo, etiamsi profutura suaderent, in nullo his commodare assensum. Quia profecto non congruit nos post libertatem a Domino concessam et Scripturarum præcepta vitia, a diabolo vivendi capere consilia, qui suum desiderans ordinem, sacrum Christi temeravit imperium, propterea etiam Dominus eum de Scripturis loquentem jubebat tacere, quia peccatori dicit Deus: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* Omnia demones simulant: colloquantur sæpe cum fratribus, sæpe cum turba (87) incoeditos excitant sonitus, manus apprehendunt, sibilant, insipienter cachinnant, ut vel in puncto peccati Christianum pectus introcant, cumque ab universis fuerit repulsi, ad extremum debilitatem suam lamentatione testantur.

27. Et Dominus quidem quasi Deus, et suæ consciæ majestatis, obmutescere his imperabat (88) autem vestigiis sanctorum inherentes, eandem gradiamur viam, qui memoratas subtilius fallacias pervidentes, cæbebant: *Cum consisteret adversum me peccator, obtulit et humiliatus sum, et silui a bonis; et iterum: Ego vero tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum, et factus sum ut homo non audiens.* Christus silentium, ut Dominus, imperavit, nos diabolo nihil credamus, et vincamus: si orare compellunt, si jejunia suadent, non ex eorum nos monitis, sed ex nostra consuetudine dirigamus (88). Denique etiam si irruentes mortem nobis intentare videantur, ridendi potius sunt quam timendi; quia, cum sint debiles, minantur cuncta, nec faciunt.

28. Equidem de istis jam transitorie me dixisse memini, tamen eadem nunc explicanda sunt latius, quia nun mediocrem affert repetitio cautelam. Adveniente Domino destructus est inimicus, et omne peritius ejus robur elanguit. Propter quod pristinae virtutis memor, quasi tyrannus jam senescens, cum

⁸³ Psal. xlii, 16. ⁸⁴ Psal. xxxviii, 2. ⁸⁵ Psal. xxxvii, 13.

(83) Colbert. 2 et Reg. 2, καὶ λαλοῦσι, καὶ θορυβοῦσι, καὶ ὑποκρίνονται. In editis hæc, καὶ λαλοῦσι, καὶ θορυβοῦσι, ὄσονται. Infra Regius primus, secundus et Colbertinus secundus, ἀφρόνως, ut legit Evagrius. Editi vero et alii, ἀφρόνως. Evagrius habet, *minus apprehendunt*, quod non comparat in Greco.

(84) Sic omnes ferme mss. et Evagrius. Editi, δ Θεός.

(85) Regius 1, 2, ἐγενήθη. Infra Colbert. 2, εἰς

D προσεχῆν. Paulo post idem, τῆς ἀσχησεως ἡμῶν. (86) Sic Regius secundus et Colbertini. 2. Editi, δ τύραννος. Infra Regius secundus, ἔκαστος ἡμῶν. Mox post λογίζεσθω legatur ὅτιος in editis et quibusdam mss., sed deest in Regio 1, 2, et in Colbertino secundo.

(87) Manuscripti quidam, *sæpe conturbant et.*

(88) Sic manuscripti omnes. Boltzenius vero, *in agamus.*

στος ὁμῶν λογίζεσθω, καὶ δύναται καταφρονεῖν τῶν δαιμόνων. Εἰ μὲν οὖν τοιοῦτος σύμαζιν ἦσαν ἐνδεδέντες, ὡς περ ἐσμέν ἡμεῖς, δυνατὸν ἦν αὐτοῖς λέγειν, ὅτι Κρυπτομένους μὲν τοὺς ἀνθρώπους οὐχ εὐρίσκομεν, εὐρόντες δὲ βλάπτομεν. Ἡδυνάμειθα δὲ καὶ ἡμεῖς κρυπτόμενοι λανθάνειν αὐτοῦς, κλειόντες κατ' αὐτῶν θύρας. Εἰ δὲ οὐκ εἰσὶν οὕτως, ἀλλὰ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθεῖν δύνανται, καὶ ἐν τῇ παντὶ εὐρί- χάνουσι αὐτοὶ τε καὶ ὁ τοῦτων πρῶτος διάβολος· εἰσὶ δὲ κακοχέλεις καὶ πρὸς τὸ βλάπτειν ἔτοιμοι, καὶ, ὡς εἶπεν ὁ Σωτῆρ, ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἐστὶν ὁ τῆς κακίας πατὴρ διάβολος· ζῶμεν δὲ νῦν ἡμεῖς καὶ μέλλον κατ' αὐτοῦ πολιτευόμεθα· δηλοῖ εἰσι (89) μὲν ἰσχυρόντες. Οὕτε γὰρ τόπος· αὐτοὺς εἰς τὸ ἐπιβουλεύειν κωλύει, οὕτε φίλους ἡμεῖς ἴδωμεν ἐκείνων, ἵνα εἰδῶσιναι, οὕτε φιλαγαθοὶ εἰσιν, ἵνα διορθώσωνται· ἀλλὰ καὶ μέλλον εἰσι πονηροὶ· καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐστὶ περισπούδατος (90) ὡς τὸ βλάπτειν τοῦ φιλαρέτους· καὶ θεοσεβοῦσιν. Διὰ δὲ τὸ μὲν δύνασθαι ποιεῖν, διὰ τοῦτο οὐδὲν ποιοῦσιν, ἢ μόνον ἀπειλοῦσιν· εἰ γὰρ ἡδύναντο, οὐκ ἂν ἐμελλόν, ἀλλ' εὐθέως ἐνέργουν τὸ κακὸν, ἐτοιμῆν ἔχοντες εἰς τοῦτο τὴν προαίρεσιν, καὶ μέλειστα καθ' ἡμῶν. Ἰσοῦ γοῦν νῦν συνεδρόντες κατ' αὐτῶν λαλοῦμεν, καὶ ἴσασιν, ὅτι, προσκοπόντων ἡμῶν, ἀσθενοῦσιν αὐτοί. Εἰ τοίνυν εἶχον ἐξουσίαν, οὐδένα ἂν ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἀφῆκαν ζῆν· βδελυγμα γὰρ ἀμαρτωλῶ θεοσέβεια. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν δύναται (91), διὰ τοῦτο μέλλον ἐαυτοῦς τιτρώσκουσιν· ὅτι μὲν δύναται ποιεῖν ὡν ἀπειλοῦσιν. Ἐπειτα κάκεινοι λογίζεσθαι χρεῖ, πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τοῦτο· εἰ τὸ δυνατὸν ὑπέρχεν αὐτοῖς, οὐκ ἂν ἤρχοντο· μετ' ἐχθροῦ, οὐδὲ φαντασίας ἐποιούσιν, οὐδὲ μετασχηματιζόμενοι ἐμεθόδουσιν· ἀλλ' ἤρχει καὶ μόνον ἔλθειν ἕνα, καὶ ποιῆσαι τοῦτο ὅπερ δύναται καὶ βούλεται· καὶ μέλειστα ὅτι πᾶς ὁ τῆν ἐξουσίαν ἔχων οὐ μετὰ φαντασίας ἀναίρει, οὐδὲ τοῖς ἐχθροῖς ἐκφοβεῖ, ἀλλ' εὐθέως ὡς βούλεται (92) τῇ ἐξουσίᾳ καταχρᾶται. Ἄλλ'

rit dæmones contemnere. Quod si iisdem illi corporibus illigati essent quibus nos sumus, dicere sane possent : Latentes homines non invenimus, quos si inveiremus laderemus utique. Possemus item nos occultantes, oclusis januis latere illis. Sed cum secus se res habeat, nam clausis etiam januis ingredi possunt, in totoque aere versantur tam illi quam princeps eorum diabolus, suntuque illi ad malum damnunumque inferendum parati, et, ut ait Salvator⁶⁵, ab initio homicida est malitiæ pater diabolus, nosque jam vivimus, imo adversum illos vitam instituimus nostram; palam est illos nihil virium habere. Non enim locus eorum insidias obstat : neque nos sibi amicus ceruunt, ut parcant nobis, nec æqui bouique amantes sunt, ut corrigant ; imo potius maligni sunt, nibilque ita curant, ut virtutis pietatisque studiosos lædere. Ideo autem nihil faciunt quod nihil possint nisi cominari, nihil cunctantur si possent, sed statim malum inferrent, quod promptam hac in re habeant voluntatem, contra nos potissimum. Ecco jam congregati contra ipsos loquimur, noruntque se progressu nostro debilitari. Certe, si potestatem haberent, neminem nostrum Christianorum vivere concederent : nam execrator peccatori est pietas erga Deum⁶⁶. Cum nihil possint autem, sese vulnerant, quod nihil minarum suarum exsequi valeant. Illud præterea cogitandum ut illos minime reformidemus : si potestas sibi esset, non cum tumultu, non cum phantasiis accederent, non mutata forma insidias pararent : sed satis foret accedere unum, qui quod posset atque vellet, conficeret : cum maxime quisquis potestatem habet, non cum vana apparsens specie occidat, neque tumultu terrefaciat, sed protinus arbitrato sua propria utatur potestate. Sed dæmones nihil cum valeant, quasi in scena ludunt, immutata forma, terrentque pue-

VERSIO EVAGRII.

ruisse se vileat, in pernecium grassatur humanam, nec tamen potest firmum Deo pectus cogitationum et ceterarum fraudum arte pervertere. Nam luce clarius est quoniam adversarii nostri, cum nec humana carne sint septi, ut causari voleant idcirco nos a se non posse superari, quia clauso ostio introire non valeant : et revera si fuissent hoc fragili corpore colligati, obserato introitu, iisdem negaretur accessus : cum autem, ut diximus, hoc impedimento sint liberi, et obstructa penetrant, atque in omni licenter volent aere ; manifestum est ob enervationem eorum permanere corpus Ecclesie illiusum. Denique satellites impij cum principe suo diabolo, quem Salvator in Evangelio homicidam et patrem malitiæ ab initio fuisse firmat, nobis adversum se fortiter dimicantibus, nullo modo cessissent, si potestas eorum non fuisset ablata. Nam, si mentior, cur nobis Satanas parcis, qui ubique discurrens? Cur qui nullo clauderis loco, adversum te bene vivuntium et disputantium non potes lalefacere constantim? Sed fortasse nos diligis, quos quotidie conaris obruere, aut credibile est te esse bonitatis magistrum, et favere magis optimis, quam nocere? Et quid tam clarum tibi esse potest, quam lædere, maxime eos, qui tuis sceleribus viriliter repugnant, secundum quod scriptum est : quia abominatio est pietas peccatori? Quis tam secundum ad malitiam possidet pectus? quis tam meditatus implere conatur insidias? scimus te impurissimum cadaver : scimus quia idcirco vivimus Christiani, et contra te nobis est securæ congressio, quia infirmatus es a Domino. Ideo de tuis confoderis jaculis, quia inivationem tuam non sequitur effectus : quod si fallimur, cur cum terrore simulato, cur magnitudine corporum nostram aggredieris fidem? Si

⁶⁵ Joan. viii, 44. ⁶⁶ Eccli. i, 52.

(89) Regius secundus et Colbert. 2, ἐκείνοι εἰσι. D In iisdem infra ἐκείνων δεest.

(90) Sic Regius primus, secundus, et Colbertinus secundus ; in editis περιπέδαστον δεest. Infra Colbertinus secundus, οὐκ ἂν ἐμελλον, sed ἂν in aliis δεest.

(91) Sic Regius secundus et Colbertinus secundus. Editi vero et alii, οὐ δύναται.

(92) Colbertin. secundus, εὐθέως δὲ βούλεται. Mox Reg. 2, quem sequimur, καταχρᾶται. Editi, κατὰ χρῆται. Regius primus, κέχρηται. Colbertin. 2, κατὰ κέχρηται.

ros tumultibus atque larvis suis : unde sane quasi imbecilli contemnendi sunt. Verus certe angelus contra Assyrios missus a Domino, non tumultibus, non externo apparatu, non strepitu, non plausu opus habuit; sed quiete potestate usus, centum octoginta quinque millia repente occidit ⁴⁴. Qui autem nullis suis viribus, ut dæmones isti, vanis salem speciebibus perterere conantur. ⁴⁵ *λεν εὐθὺς ἐκάτῳ ὀδοῦσονται πέντε χιλιάδας. Οἱ δὲ φαντασίας ἐκφοβῶσιν περᾶσονται* (93).

29. Quod si Johi historiam cogitans quis objecerit, Cur diabolus adversus istum egressus, omnia potuit, facultates ademit, liberos interfecit, ulcero illum pessimo percussit ⁴⁶? agnoscat ille, non eam fuisse diaboli vim, sed Dei, qui Jobum ipsi tentandum tradidit: nimirum quia nihil poterat, petiit, et accepta facultate idipsum egit. Atque hinc maxime contemnendus est inimicus, quod quanquam vellet, ne adversus unum quidem justum hominem quidquam virium habuit: si habuisset enim, nequaquam petiisset. Cum autem non semel sed bis petierit, imbecillus sane et impotens arguitur. Nec mirum si nihil contra Job potuit, cum ne iumentis quidem ejus, nisi concedente Deo, perniciem inferre poterit: sed ne adversus porcos quidem aliquam vim habet: *Rogabant enim, ut in Evangelio scriptum est, Dominum dicentes: 654 Sine nos in porcos abire* ⁴⁷. Quod si ne adversus porcos quidem habent potestatem, multo minus in homines ad similitudinem Dei factos imperium obdinent.

30. Deum itaque solum timere convenit: hos vero despiciere et nullo modo formidare. Sed quo magis illi hæc agunt, eo ardentius nos asceticæ vitæ operam demus. Magnum quippe contra illos telum

οἱ δαίμονες, μηδὲν δυνάμενοι, παύσουσιν ὡς ἐπὶ σκηνῆς, ἀλλὰ τόντες τὰς μορφάς, καὶ τοὺς παῖδας ἐκφοβῶντες, τῇ τῶν ἁγίων φαντασίᾳ καὶ τοῖς σχηματισμοῖς· ἐξ ὧν μᾶλλον καταφρονεῖται ὡς ἀσθενεῖς φράσσουσιν εἶναι. Ὁ γοῦν ἀληθινὸς ἀγγελος, ἀποσταλαὶς παρὰ τοῦ Κυρίου κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, οὐ χρεῖαν ἔσχεν ἁγίων, οὐ φαντασίας τῆς ἐξουθεν, οὐ κτύπων, οὐ κρότους· ἀλλ' ἴρματα ἔξουσι ἐκείρητο, καὶ ἀνεμῆδεν δυνάμενοι δαίμονες, οἳοί εἰσιν οὗτοι, κὰν ταῖς

29. Ἐὰν δὲ τις τὰ τοῦ Ἰωβ λογιῆται, καὶ εἴπῃ, Διὰ τί οὖν ἐξελθὼν ὁ διάβολος πάντα κατ' αὐτοῦ ποιοῦναι; καὶ τῶν μὲν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἐξέλιπε, τὰ δὲ τίνα ἀνελε, καὶ ἐκεῖνον ἔπεισεν ἔλκει ποιητῆρ; γινωσκέτω πάντες οὗτοῦτο, ὡς οὐκ ἦν ὁ διάβολος ὁ ἰσχυρῶν, ἀλλ' ὁ θεὸς ὁ παραδόξος (94) αὐτῇ πρὸς πείραν τὸν Ἰωβ· ἄμελει μηδὲν δυνάμενος ποιῆσαι, ἤτησε καὶ λαθῶν πεποιθῆκεν. Ὅτε καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον καταφρονεῖται ὅτιν ὁ ἐχθρὸς, ὅτι, καίτοι θέλων, οὐδὲ καθ' ἐνὸς ἰσχυρῶν ἀνθρώπου δικαίου· εἰ γὰρ ἰσχυρῶν, οὐκ ἂν ἔπρασεν· αἰτήσας δὲ οὐκ ἔπαυε, ἀλλὰ καὶ δεύτερον, φαίνεται ἀσθενὴς καὶ μηδὲν δυνάμενος. Καὶ οὐ θαυμαστόν ἐστι κατὰ τοῦ Ἰωβ οὐκ ἰσχυρῶν, ὅπου γε οὐδὲ κατὰ τῶν κτηνῶν αὐτοῦ ἐγένετο κλεβρός (95), εἰ μὴ συγχωρήσας ἦν ὁ θεός· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ χοίρων ἔχει τὴν ἐξουσίαν· *Παρεκάλουν γάρ, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται, τὸν Κύριον, λέγοντες: Ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τοὺς χοίρους.* Εἰ δὲ μηδὲ χοίρων (96) ἔχουσιν ἐξουσίαν, πολλῶ μᾶλλον τῶν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενημένων ἀνθρώπων οὐκ ἔχουσι.

30. Τὸν Θεὸν ἄρα μόνον φοβεῖσθαι δεῖ· τοὺτων δὲ καταφρονεῖν, καὶ μηδ' ὄλιγς αὐτοῦς δεδιέναι. Ἄλλὰ καὶ μᾶλλον ὅσον ταῦτα ποιοῦσιν, ἐπιτεταμένωι ἡμῶς τὴν ἀσκησιν κατ' αὐτῶν (97). Μέγα γὰρ ὄπλον ἐστὶ

VERSIO EVAGRII.

voluntate sequitur possibilitas, tantum tibi velle sufficiat: is enim potentie mos est, non extraneæ fallaciæ adjectione conquirere, sed sua virtute implere quod cupiat. At nunc dum theatrali mutatione formorum, quasi rudem infantium scenica niteris simulatione deludere, exhaustas vires manifestis probationibus. Nunquidnam verus ille angelus contra Assyrios missus a Domino, aut populum eguit societate, aut sonitus quesivit, aut plausus, et non potius tacitam exerens potestatem, centum octoginta quinque millia hostium, sermone velocius, juxta jubentis Domini prostravit imperium? vos ergo cum fragiles sitis viribus, perpetuus vos consequitur interitus.

29. At dicit aliquis: Cur diabolus egrediens, beati Job omnem in ruinam impulit domum? cur ejus opibus penitus dissipatis, parietum quoque fundamenta subvertens, unum numerosæ sobolis conaceravavit sepulcrum? cur ipsam ad extremum diri vulneris novitate percussit? Qui hoc opponit, audiat e diverso: non diabolum potuisse hoc, sed Dominam, a quo potestas adversus nos dupliciter datur, vel ad gloriam, si probamur, vel ad penam, si delinquimus; quin potius ex hoc animadvertat, ne contra unum quidem hominem diabolum quidquam potuisse, si non potestatem accepisset a Domino, nullus enim quod sua ditionis est ab alio deprectur. Sed quid Job memoro, quem nec expetium potuit vincere? sed nec contra jumenta quidem ejus, nec contra suos (98) in Evangelio, sine concessu Dei proprium robur exercuit, sicut scriptum est: *Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejicias nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.* Quomodo igitur, qui porcorum expetunt mortes, imaginem Dei hominem, et tam charum conditori animal, suo valebunt jure pervertere?

30. Magna, dilectissimi, adversus dæmones arma sunt, vita sincera et intemerata ad Deum fides.

⁴⁴ IV Reg. xix, 35. ⁴⁵ Job i, 45-22; ii, 1-7. ⁴⁶ Matth. viii, 34.

(93) Sic Regius secundus et Colbertin. 2. Editi, *ἔκφοβῶσιν μόνον περᾶσονται.*

(94) Regius secundus et Colbertinus secundus, *παράδοξος.* Infra Regius primus et Colbertinus secundus, καὶ λαθῶν πεποιθῆκεν. Regius secundus, καὶ λαθῶν λοιπὸν καὶ πεποιθῆκεν. Editi, καὶ λαθῶν.

(95) Ὁ κλεβρός deest in Reg. o 2 et Colbert. 2.

(96) Sic omnes ferme manuscripti. Editi vero,

κατὰ χοίρων. Infra, post ἀνθρώπων, alii codices habent, οὐκ ἔχουσι, alii cum editis, οὐ κυριώσεως. Infra Reg. 2, et Colbert. 2, *μηδ' ὄλιγς αὐτοῦς προσποιεῖσθαι.*

(97) Sic omnes ferme mss. In editis κατ' αὐτῶν deest.

(98) Aliqui codices *contra orcs suas.*

καὶ αὐτῶν βίος ὀρθός, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν πίστις. Φοβούνται γοῶν τῶν ἀσκητῶν τὴν νηστειάν, τὴν ἀγρυπνίαν, τὰς εὐχὰς, τὸ πρᾶον, τὸ ἡσυχον, τὸ ἀφιλόργον, τὸ ἀκινῶδες, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὸ φιλόπικρον, τὰς ἐλεημοσύνας, τὸ ἀόργητον, καὶ προηγουμένως τὴν εἰς τὸν Χριστὸν εὐσέβειαν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πάντα ποιοῦσιν, ἵνα μὴ ἔχουσιν τοὺς καταπατοῦντας (99) αὐτούς. "Ἰσασι γὰρ τὴν κατ' αὐτῶν δοδεκάωρον χάριν τοῖς πιστοῖς παρὰ τοῦ Σωτῆρος, λέγοντος αὐτοῦ· Ἰδοὺ δέδοκα ὑμῖν ἐξουσίαν (1) πατεῖν ἐπάνω ἕσπεω καὶ σκορπίω, καὶ ἐπὶ πάντων τῆν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

31. Ἄν τόνων καὶ προλέγειν ὑποκρίνονται, μὴ προσποιεσθῶν τις. Πολλὰς γὰρ πρὸ ἡμερῶν λέγουσι τοὺς μεθ' ἡμέρας ἀπαντῶντας ἀδελφοὺς· καὶ ἔρχονται μὲν ἕκαστοι. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο οὗτοι, ὃ κηρῶμενοι τῶν ἀκούοντων, ἀλλ' ἵνα πιστεύειν αὐτοῖς πείσωσιν αὐτούς, καὶ τότε λοιπὸν ὑποχειρίους ἔχοντες, ἀπολέσωσιν· ὅθεν οὐ δεῖ προσέχειν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ λέγοντας ἀνατρέπειν χρῆ· ὅτι μὴ χρεῖαν ἔχομεν ἡμεῖς τούτων. Τί γὰρ θαυμαστὸν, εἰ λεπτοίροις χρώμενοι σώμασι μῆλλον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς ἀρξαμένους ὀδεύειν θεωροῦντες, προλαμβάνουσι τῷ δρόμῳ καὶ ἀπαγγέλλουσι; τοῦτο καὶ ἵππῳ τις ἐπιχαθήμενος προλέγει, προλαμβάνων τοῦ ὀδεύοντος (2) τοὺς ποσσὶν· ὥστε οὐδ' ἐν τούτῳ χρῆ θαυμάζειν αὐτούς. Οὐδὲν γὰρ τῶν μὴ γεννημένων προγινώσκουσιν· ἀλλὰ μόνος ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ πάντα γινώσκων πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Οὗτοι δὲ ἀβλέπουσιν, ὡς κλέπτει, προτρέχοντες ἀπαγγέλλουσι. Πόσους νῦν τὰ ἡμῶν, καὶ ὅτι συνήλθομεν, καὶ ὀμιλοῦμεν κατ' αὐτῶν σημάσι, πρὶν παρ' ἡμῶν τις ἀπελθὼν ἀπαγγεῖλη! Τοῦτο δὲ καὶ παῖς τις (3) ταχυδρόμος ποιῆσαι δύναται, προλαβὼν τὸν βραδύοντα. Ὅ δὲ λέγω, τοιούτων ἐστίν. Ἄν τις ἀρξῆται περιπατεῖν ἀπὸ τῆς Θεβαίδος, ἢ ἀπὸ τινος ἄλλης χώρας, πρὶν μὲν ἀρξῆται περιπατεῖν, οὐκ ἴσασι εἰ περιπατήσῃ· περιπατοῦντα δὲ τοῦτον θεωροῦντες, προτρέχουσι, καὶ πρὶν αὐτὸν εἰσεῖν, ἀπαγγέλλουσι· καὶ οὕτω συμβαίνει τοῦ-

A est sane vita, et fides in Deum. Tinent sane illi ascetarum jejunia, vigiliis, orationes, mansuetudinem, tranquillitatem, pecunie et inanis glorie contemptum, humilitatem, pauperum amorem, eleemosynas, lenitatem, et præ cæteris pietatem erga Christum. Quare nihil non agunt, ut nemo existat qui se concnctet. Norunt enim gratiam fidelibus adversum se datam a Salvatore qui ait: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici* 41.

31. Si itaque se futura prædicere simulent, nemo attendat. Sæpe enim aliquot ante diebus venturos fratres prænuntiant, et veniunt illi revera. Hoc autem agunt, non aliqua se audientium ratione habita, sed quo suadeant illis ut fidem habeant sibi: atque demum eos suæ quasi potestatis factos periant: unde ne attendatur ipsis, imo loquentes abjiciantur, quia nihil illis egemus. Quid mirum enim, si levioribus quam homines usi corporibus, cum viderint aliquos viam ingressos, cursu avertentur, atque renuntiant? eo quippe modo eques peditem prævertere possit: quare hac in re non sunt admiratione digni. Nihil enim norunt quod nondum existet: solusque Deus novit omnia antequam fiant 42. Illi vero si qua viderint, quasi fures concitato cursu referunt. Quam multis jam quæ inter nos geruntur, quod scilicet convenerimus, et mutuo loquamur adversum illos, renuntiant, antequam nostrum quispiam discedens hæc enarret! Quod sane quisvis pernix puer præstare valet, atque cunctabundum prævertere. Quod autem dico sic intelligendum. Si quis ex Thebaide, aut ex quadam alia regione iter ingreditur, antequam proficiscatur, 655 profecturusne sit ignorant: ambulantes cum vident præcurrunt, ejusque adventum prænuntiant: atque paucis inde diebus adventant illi. Contingit tamen

VERSIO EVAGRII.

Credite experto (4): pertimescit Satanas recte viventium vigiliis, orationes, jejunia, mansuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ glorie contemptum, humilitatem, misericordiam, iræ dominatum, et præcipue purum erga Christum amorem (5) novit teterrimus coluber, ex præcepto Domini sub justorum se jacere vestigiis, qui ait: *Ecce dedi vobis potestatem calcare super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici*.

31. Si autem et divinationem se habere simulantes, venturos fratres nuntiaverint, et adfuerint quos venire prædixerant, nec sic fides est commodanda mendacibus: ob id enim præcessere venientes, ut credulitas sibi pararetur ex nuntio, et postea aditus ex credulitate fallacie. Verum in hoc nullum Christiano debet esse miraculum, cum non tantum qui levitate naturæ per cuncta discurrunt valeant prævenire gradientes, sed homines quoque equorum velocitate prævecti, nuntiant adfutorum. Non enim ea, quæ nondum fieri cœpta sunt referunt, quia Deus solus conscius est futurorum: sed quomodo conspiciunt in actu initium, eorum sibi tanquam fures apud ignaros vinciant notionem. Nam quantos nunc putatis qui possint velocitate puerili istum cœtum nostrorum contra se sermones, ante relatum alicujus hic positū, longe manentibus indicare? Hoc quod dico vobis perspicuum fieri potest exemplis. Si quis a

41 Luc. x, 19. 42 Dan. xiii, 42.

(99) Reg. 2, ἀπαντῶντας. Colbertin. 2, πατοῦντας.

(1) Sic Reg. 2 et Colbert. 2. In editis ἐξουσίαν deest. Infra mss., πρὸ ἡμερῶν, ubi editi, πρὸ ἡμῶν habent.

(2) Colbertinus secundus, τοῦτον, καὶ ἵππῳ τις ἐπιχαθήμενος προοδεῖν τοῦ ὀδεύοντος. Sicque secundus, τοῦτο καὶ ἵππῳ τις καθήμενος προλέγει: τοῦ

ὀδεύοντος.

(3) Sic Regius secundus et Colbertini 2, atque ita legisse videtur Evagrius. Editi et alii, πᾶς τις.

(4) Sic manuscripti. Bollandus vero, *credite mihi experto*.

(5) Ita omnes pene manuscripti. Bollandus vero, *et præcipue purum cor erga Christi amorem*.

plerumque ut profectis pedem referentibus ipsi A mentiantur.

32. Eodem modo de fluvii aquis nonnuquam effluit: cum viderint enim multas fuisse pluvias in partibus Æthiopiæ, videntesque hinc futuram exundationem fluminis, priusquam aqua perveniat in Ægyptum, præcurrentes id annuntiant *. Quod etiam homines narrare possent, si tantum cursu valerent, quantum ipsi. Quod si Davidis speculator in editum conscendens locum, venientem hominem facilius vidit, quam qui infra steterat: et ille ipse qui præcurrit, ante alios renuntiavit, non quidem ea quæ nondum contigissent, sed gesta quæ jamjam in via erant ut nuntiarentur; eodem prorsus modo illi, hunc ineunt aliis annuntiandi laborem, solum ut decipere possint: sed si interea Providentia alia ratione disponat, ut facultas ipsi est, de aquis et de viatoribus, tum mentis illi, et qui fidem habere decepti sunt.

33. Ita exorta olim sunt Gentilium oracula, et ita illi olim a dæmonibus decepti sunt: sed fallacia invenit finem. Venit enim Dominus, qui dæmones cum vafritie illa sua de medio sustulit. Nihil quippe illi a seipsis norunt: sed quasi fures, quæ apud alios cernunt, hæc loquuntur: potiusque conjectare dicendi sunt, quam prævidere. Quare, si quando vere dicant, ne tunc quidem quispiam admiretur. Etenim ipsi medici qui morborum periti sunt, cum in diversis eundem viderint morbum, quadam consuetudine morbos persæpe futuros dicunt. Gubernatores item, atque agricolæ, ex assuetu conspiciendi aeris usu, aut tempestatem aut serenitatem aeris prædicunt: nec quisquam dixerit eos divino quodam afflatu talia præfari, sed experimento et usu. Ne quis ergo miretur si forte dæmones aliquando hæc ipsa conjectura ducti loquantur: neve iis adhibeat animum. Quæ audientibus utilitas si ab 656 illis aliquot ante diebus ediscant futura? aut

VERSIO EVAGRII.

ἠεβαίde aut alicujus regionis oppido cœperit proficisci et hunc jam dæmones (10) viderint in itinere ambulantem, pernicitate memorata possunt prædicere venientem.

32. Ita et de Nili inundatione solenni, cum multas in Æthiopia viderint pluvias, e quibus fluvius intumescens, ultra alveum effluere consuevit, præcurrentes ad Ægyptum, nuntiant animis adventum: hoc autem et homines, si illis celeritatis esset tantæ natura, facile nuntiarent: ut enim speculator beati David ad verticem loci celsioris ascendens, prior quam hi qui in terra erant, prospiciens venientes, non quadam incerta de futuris, sed de his qui venire cœperant, nuntiabat: sic et aëri dæmones (11) cura pervigili omnia considerantes, rapido cursu sibi invicem nuntiant: sed si forte contigerit, ut Dei nutu ad finem cœpta non veniant: hoc est si aut viator e media regrediatu via, aut suspensus nubibus aquæ ad alium cœli cardinem deferatur, tunc decipientium una cum credentibus error aperitur.

33. Hæc gentilitatis fuere principia, his præsgatorum (12) dolis apud delubra dæmonum quadam credentibus oracula; quæ adventu Domini nostri Jesu Christi indictis sibi silentio, obmutuerunt, suosque perdidere captivos. Quis, rogo, aut medicum ex observatione morborum, cum animæ æstuantis incendia (13) de venarum pulsus levi digitorum scrutatur attacku, divinam arbitratu habere notitiam? quis gubernatorem navigationis suæ viam inter cœli sidera requirentem majestatis honore veneratur? quis agricolam de aridis æstatis fervoribus, aut de hiemali aquarum largitate vel frigore disputantem, non potius experientia

* II Reg. xviii, 24.

(6) Sic omnes pene mss. Editi, ἐροῦνται. Max D Colb. 2, ἄλλοις. Alii, ἀλλήλοισ. Mox quidam manuscriptorum, ἀπαύσιν. Alii cum editis, ἀπαύσονται.

(7) In editis legatur ut ante παρά, sed deest in Reg. 1, 2 et Colbert. 2. Infra idem, Οὐδὲν ἀρξ.

(8) Regis primus, διαλαλούσας.

(9) Sic Regis secundus et Colbert. 2, recte. Editi vero, προνοίας.

τους μεθ' ἡμέρας ἰθὺιν. Πολύλακας δὲ τῶν περιπατούντων ὑποστρεφόντων, ἐξέψαστο αὐτοί.

32. Οὕτως καὶ περὶ τοῦ ποταμοῦ ὕδατος ἔστιν ἔπε φλυαροῦσιν· ἑωρακότες γὰρ πολλοὺς ὑετοὺς γινόμενους ἐν τοῖς τῆς Αἰθιοπίας μέρεσι, καὶ εἰδότες, ἐξ ἐκείνων ἢ πλημμύρα τοῦ ποταμοῦ γίνεται, πρὶν ἔλθειν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸ ὕδωρ, προτρέχοντες λέγουσι. Τοῦτο δ' ἂν καὶ οἱ ἄνθρωποι εἰρήκασιν, εἰ τοσοῦτον ἐξίδαντο δραμεῖν, ὅσον εἰκένον. Καὶ ὡστερ ὁ σκοπὸς τοῦ Δαβὶδ, ἀνερχόμενος εἰς ὕψηλον, μάλλον τοῦ κάτω μένοντος προέβλεπε τὸν ἐρχόμενον· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ προτρέχων ἐβλεπε πρὸ τῶν ἄλλων, οὐ τὰ μὴ γενόμενα, ἀλλὰ τὰ φθὴ ὀδεύοντα καὶ γινόμενα· οὕτω καὶ οὗτοι κάμνουν αἰροῦνται (6), καὶ σημαῖνουν ἄλλοις, ἵνα μόνον ἀπαύσιν· ἂν μέντοι ἢ Πρόνοια μεταξὺ τι βουλευσῆται περὶ τῶν ὕδατων ἢ τῶν ὀδεύοντων (ἔξῃστι γὰρ αὐτῆ), ἐξέψαστο οἱ δαίμονες, καὶ ἤπατήθησαν οἱ προσεσχηκότες αὐτοῖς.

33. Οὕτως συνέστη τὰ τῶν Ἑλλήνων μαντεία, καὶ οὕτως ἐπλανήθησαν παρὰ (7) τῶν δαιμόνων τὸ πρὶν· ἀλλὰ καὶ οὕτως πέπτουται λοιπὸν ἡ πλάνη. Ἦλθε γὰρ ὁ Κύριος ὁ σὺν αὐτῇ τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν καὶ τοὺς δαίμονας καταργήσας. Οὐδὲν γὰρ γινώσκουσιν ὅψ' ἑαυτῶν· ἀλλ' ὡς κλέπται, ἀ παρ' ἄλλοις ὁρώσι, ταῦτα διαβάλλουσι (8)· καὶ μάλλον στοχασταί εἰσιν ἢ προγνώσται. Δὲ, πᾶν ἀληθὲ ποτε τοιαῦτα λέγουσι, μηδ' οὕτως αὐτοὺς θαυμαζέτω τις. Καὶ γὰρ καὶ ἱατροὶ πείραν ἔχοντες τῶν νοσημάτων, ἐπειθὲν θεωρήσωσιν ἐν ἄλλοις τὴν αὐτὴν νόσον, πολλάκις στοχαζόμενοι ἀπὸ τῆς συνηθείας προλέγουσι. Καὶ κυβερνῆται δὲ καὶ γεωργοὶ πάλιν, ἀπὸ τῆς συνηθείας βλέποντες τὴν τοῦ ἀέρος κατάστασιν, προλέγουσιν ἢ χειμῶνα ἢ εὐδίον ἀέρα εἶσοθαι· καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἐκ θείας ἐπινοίας (9) αὐτοὺς ἂν τις εἴποι προλέγειν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πείρας καὶ τῆς συνηθείας. Ὅθεν εἰ καὶ οἱ δαίμονες τὰ αὐτὰ ποτε στοχαζόμενοι λέγουσι, μὴ διὰ τοῦτο τις αὐτοὺς θαυμαζέτω, μηδὲ προσέχτω τούτους. Τί γὰρ χρῆσι-

ἠεβαίde aut alicujus regionis oppido cœperit proficisci et hunc jam dæmones (10) viderint in itinere ambulantem, pernicitate memorata possunt prædicere venientem.

32. Ita et de Nili inundatione solenni, cum multas in Æthiopia viderint pluvias, e quibus fluvius intumescens, ultra alveum effluere consuevit, præcurrentes ad Ægyptum, nuntiant animis adventum: hoc autem et homines, si illis celeritatis esset tantæ natura, facile nuntiarent: ut enim speculator beati David ad verticem loci celsioris ascendens, prior quam hi qui in terra erant, prospiciens venientes, non quadam incerta de futuris, sed de his qui venire cœperant, nuntiabat: sic et aëri dæmones (11) cura pervigili omnia considerantes, rapido cursu sibi invicem nuntiant: sed si forte contigerit, ut Dei nutu ad finem cœpta non veniant: hoc est si aut viator e media regrediatu via, aut suspensus nubibus aquæ ad alium cœli cardinem deferatur, tunc decipientium una cum credentibus error aperitur.

33. Hæc gentilitatis fuere principia, his præsgatorum (12) dolis apud delubra dæmonum quadam credentibus oracula; quæ adventu Domini nostri Jesu Christi indictis sibi silentio, obmutuerunt, suosque perdidere captivos. Quis, rogo, aut medicum ex observatione morborum, cum animæ æstuantis incendia (13) de venarum pulsus levi digitorum scrutatur attacku, divinam arbitratu habere notitiam? quis gubernatorem navigationis suæ viam inter cœli sidera requirentem majestatis honore veneratur? quis agricolam de aridis æstatis fervoribus, aut de hiemali aquarum largitate vel frigore disputantem, non potius experientia

(10) Sic manuscriptorum omnes. Bollandus vero, et hunc dæmones.

(11) Ita manuscriptorum. Bollandus, sic et dæmones.

(12) Desmar., præsgatorum. Rosweid., præsgiatorum. alii cum Bolland., præsgatorum.

(13) Sic omnes pene manuscriptorum. Bollandus, fræctatum.

μον τοῖς ἀκούουσι τὸ εἰδέναι παρὰ τούτων πρὸ ἡμερῶν τὰ ἐργόμενα; ἢ ποῖα σπουδῆ τὰ τοιαῦτα γινώσκων, κἂν ἀληθῶς γινώσκῃ; οὐ γὰρ ἀρετῆς ἐστὶ τοῦτο ποιητικὸν, οὐδὲ ἤθους ἀγαθοῦ πάντως ἐστὶ τοῦτο γνώρισμα. Οὐδέ τις γὰρ ἡμῶν κρίνεται διὰ τί οὐκ οἶδε, καὶ οὐδέ τις μακαρίζεται, οὐ μὲν ἄρα καὶ ἔγνω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἕκαστος ἔχει τὴν κρίσιν, εἴ τῃν πίστιν τετήρηκε, καὶ τὰς ἐπιτολὰς γενησίως ἐφύλαξεν.

34. Ὅθεν οὐ δεῖ περὶ πολλοῦ ταῦτα ποιεῖσθαι· οὐδὲ διὰ ταῦτα (11) ἀσκεῖσθαι καὶ ποιεῖν, ἵνα προγινώσκωμεν, ἀλλ' ἵνα Θεῷ καλῶς πολιτευόμενοι ἀρῶμεν. Εὐχόμεθα τε χρῆσθαι οὐκ ἵνα προγινώσκωμεν, οὐδὲ τοῦτον τῆς ἀσκήσεως ἀπατεῖν μισθόν· ἀλλ' ἵνα συνεργῶς ἡμῖν εἰς τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην ὁ Κύριος γένηται. Εἰ δὲ ἀπαξ καὶ τὸ προγινώσκωμεν ἡμῖν μέλει, καθαρεύομεν τῇ διανοίᾳ. Ἐγὼ γὰρ πιστεύω, οὐ καθαρεύουσα (15) ψυχῆ πανταχόθεν καὶ κατὰ φύσιν ἁγία, δύναται, διορατικῆ γενόμενῃ, πλεονα καὶ μακρότερα βλέπειν τῶν θαυμάσιων, ἔχουσα τὸν ἀποκαλύπτοντα Κύριον αὐτῆ· οἷα ἦν ἡ τοῦ Ἐλισαίου βλέπουσα τὰ κατὰ (16) τὸν Γιεζῆ, καὶ ὄρωσα τὰς παρ' αὐτῆν ἐστώσας δυνάμεις.

35. Ὅταν τοῖων νεκρῶν ἐρχονται πρὸς ὑμᾶς, καὶ θέλωσι τὰ μέλλοντα λαλεῖν, ἢ λέγωσιν· Ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἄγγελοι· μὴ προσέχετε, φεύδονται γάρ. Ἄν δὲ καὶ ἐπιπύουσι τὴν ἀσκήσιν ὑμῶν, καὶ μακαρίζωσιν ὑμᾶς· μὴτε ὑπακούετε, μὴβ' ἄλλως προσποιεῖσθε τοῦτους (17)· σπρραγίζετε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς καὶ τὸν οἶκον, καὶ εὐχισθε· καὶ ἐλθεθε αὐτοῖς καὶ γινόμενοι· ἀφανεῖ· θελοῖ γὰρ εἶσθαι, καὶ πάντα φοβούονται τὸ σημεῖον τοῦ Κυριακοῦ σταυροῦ· ἐπειδὴ πρὸς ἐπὶ τούτους ἀποδοσάμενος, παρεργεμάτισεν ὁ Σωτῆρ. Ἐάν δὲ καὶ ἀναιδέστερον στήκωσιν, ἐξορχοῦμενοι καὶ ποικιλλόμενοι ταῖς φαντασίαις· μὴ δειλιάσετε, μηδὲ πτήξετε, μηδὲ ἐως κελῶς αὐτοῖς προσέχετε· καὶ γὰρ τὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν φαύλων παρουσίαν εὐχερῶς καὶ δυ-

A quid curæ ea nosse, etiamsi vere sciri queant? nulla enim hinc virtutis accessio, nec omnino probitatis est hoc indicium. Nemo nostrum in iudicium vocatur, quod ea non norit; nemo beatus censetur, quod didicerit et noscat: sed hac de re quisque in iudicium vocabitur, fidemque servaverit, an præcepta recte impleverit.

34. Quare non sunt hæc multi facienda: neque ideo subeunda ascetica vita, laboresque, ut futura prænoscamus, sed ut probitate vitæ Deo placeamus. Orandum item, non ut futura præsciamus: neque talis asceticæ vitæ postulanda merces est; sed rogandum ut nobis ad referendam de diabolo victoriam adiutor sit Dominus. Quod si omnino nobis futura prospiciendi cura sit aliqua, mente simus pura. Persuasum quippe habeo animam omnino puram, et quæ secundum naturam steterit, perspicacem fore, atque posse plura et remotiora videre quam diabolus, Domino ipsi revelante: qualis erat Elisei mens, quæ res a Giezi gestas conspexit¹⁹, quæque vidit exercitum ex sua parte stantem²⁰.

35. Cum ergo noctu vos adibunt, volentque futura loqui, ac dicent, Sumus angeli, ne fidem habeatis, mentiuntur quippe. Si asceticum vestrum laudent institutum, vosque beatos prædicaverint, ne audiat eos, nec advertere quidem videamini: sed potius obsignate vos domumque, et precamini. videbitisque eos evanescere: timidi quippe sunt, et signum Dominicæ crucis admodum pertimescunt, illo quippe ipsos Salvator spoliatus palmam tradidit. Sin insisterint impudentius, exsultantes, atque formas larvasque commutantes, ne timete nec terreamini, neve ipsis tanquam bonis adhibete animum: bonorum enim malorumque præsentiam internoscere in promptu est, divina scilicet ope. Sancto-

VERSIO EVAGRII.

laudat, quam Dei consecrat nomine? Verum, ut concedamus paulisper vera dæmones nuntiare, responde mihi quis fructus est nosse venientia? nunquid aut sciens hæc aliquando laudatus, aut punitus est nesciens? In hoc unusquisque sibi præparat, seu tormenta, seu gloriam, si vel negligat Scripturarum mandata, vel faciat. Nullus ob id nostrum hanc arripuit vitam, ut habeat præsentiam futurorum; sed ut præceptis Domini obediens, amicus esse incipiat de servo.

34. Curandum est ergo non præscire quæ veniant (18), sed implere quæ iusta sunt; nec instituti boni hanc flagitare mercedem, cum magis debeamus victoriam contra diabolum ab auxiliatore Domino postulare; sed si forte aliquis hoc liberent assumit, ut futura cognoscat, habeat purum cor; quia credo animam Deo servientem, si in ea perseveraverit integritate qua nata est, plus scire posse quam dæmones: talis erat anima Elisei, quæ aliis incognitas virtutes videbat.

35. Nunc jam cæteras vobis dæmonum explicabo fallacias: solent, nocte venientes, angelos Dei se fingere, laudare studium, mirari perseverantiam, futura præmia polliceri: quos cum videritis, tam vos, quam domos vestras crucis armate signaculo, et confestim dissolvunt in nihilum: quia metuunt illud tropæum in quo Salvator aëreas exspoliatis potestates, eas fecit ostentui: solent etiam variis saltationibus (19) membra torquere, et nostris procaciter offerre se visibus, ut mentem pavore, corpus horrore concutiant: sed et in hoc fides Deo tuta fugat eos quasi infirma ludibria. Non est autem difficilis bonorum spirituum malorumque discretio, quæ sic Deo tribuente panditur. Sanctorum angelorum amabilis et tranquillius aspectus est, quia non contenti neque clamabant (20), neque audivit aliquis vocem eorum:

¹⁹ IV Reg. v, 26. ²⁰ IV Reg. vi, 17.

(14) Sic Reg. 2, et Colbert. 2. Hæc, οὐδὲ διὰ ταῦτα, desunt in edit.

(15) Colbert. 4, 2 5, et Reg. 2, καθαρεύουσα.

(16) Sic Regius secundus et Colbert. 2. In editis et aliis τὰ κατὰ deest. Mox iidem, περὶ αὐτῆν, soli.

(17) Sic Regius secundus et Colbertin. secundus. Editi et alii, τοῦτοις.

(18) Sic mss. fere omnes. Bollandus vero, curan-

D dum est non præscire quæ veniunt. Paulo post manuscripti, nec instituti boni. Bollandus, nec institutionibus bonis. Infra omnes manuscripti, assumit. Bollandus, assumot.

(19) Ita manuscripti. Bollandus vero, simulationibus.

(20) Ita omnes manuscripti. Bollandus autem, καὶ κρῆσσιον, neque clamant.

rum quippe visio non perturbationem affert. *Non A contendet enim neque clamabit, neque audiet aliquis vocem ejus* 19: sed ita placide, ita leniter fit illud, ut gaudium, exultatio et lætitia hinc animæ exoritur: cum illis quippe 657 Dominus est, qui nostrum gaudium est, Deique Patris potentia: ejusque cogitationes imperturbatæ et tranquillæ remanent; ita ut illuminata ipsa, per seipsam eos qui apparent contempletur. Tum divinum atque futurorum bonorum desiderium occupat ipsam, velletque prorsus iis adjungi, ut cum illis abiret. Quod si quidam, utpote homines, bonorum visionem ex-timuerint: hi metum illis dilectione sua statim adimunt; ut Zachariæ Gabriel egit 20, et mulieribus qui in divino sepulcro apparuit angelus 21, et qui pastoribus in Evangelio ait: *Ne time* 22. Timor enim eorum non ex animi metu, sed ex præsentis præstantioris naturæ cognitione ortus est. Talis itaque est sanctorum visio.

36. Malorum vero iucursus et phantasia, cum tumultu, strepitu, sono et clamore obvenit: qualis exempli causa fuerit illiberalium adolescentium vel latronum tumultus. Unde exoritur animi pavor, turbatio et confusio cogitationum, tristitia, ascetatum odium, invidia, invidia, mærorum animi, cognatorum recordatio, formido mortis, ac demum concupiscentia malarum rerum, animus ad virtutem remissus, inordinati mores. Cum itaque quibusdam conspexit, timore corripimur, si statim timor auferatur, et ejus loco mox consequatur ineffabile gaudium, alacritas, fiducia, animi recreatio, cogitationum tranquillitas, et quæcumque alia superius dicta sunt, robur animi item et Dei amor, confidite et orate: gaudium enim et ille animæ status præsentis sanctitatem indicat. Sic Abraham Dominum

νατόν ἐστι διαγνώων, τοῦ Θεοῦ διδόντος οὕτως. Ἡ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων ὄπτασια οὐκ ἐστὶ τεταραγμένη. Οὐκ ἐρίσκει γάρ, οὐτε κραυγάζει, οὐδὲ ἀκούσει τις τῆς φωνῆς αὐτῶν. Ἡσυχὸς δὲ καὶ πρῶτος γίνεται ὁ ὄντων, ὡς εὐθὺς χαρᾶν καὶ ἀγαλλιάσαν καὶ θάρσος ἐπιγίνεσθαι τῇ ψυχῇ· ἐστὶ γὰρ μετ' αὐτῶν ὁ Κύριος, ὅς ἐστιν ἡμῶν μὲν χαρὰ, τοῦ δὲ Θεοῦ Πατρὸς ἡ δύναμις· οἱ τε λογισμοὶ αὐτῆς ἀτάραχοι καὶ ἀκίματοι διαμένουσιν· ὥστε καταφυγομένην αὐτὴν ὑπ' αὐτῆς (21), τοὺς φαινόμενους θεωρεῖν. Καὶ γὰρ πῶθος τῶν θείων καὶ τῶν μελλόντων αὐτῇ ἐπισέρχεται, καὶ θελήσει πάντως συναφθῆναι τοῖσδε, εἰ ἀπὸρχεται μετ' αὐτῶν. Ἐὰν δὲ καὶ, ὡς ἄνθρωποι, τινὲς φοβηθῶσι τὴν τῶν καλῶν ὄπτασιαν, ἀφαρκοῦσιν οἱ φαινόμενοι τὸν φόβον παρ' αὐτὰ τῆ ἀγάπῃ· ὡς ἐποίησε Γαβριὴλ τῷ Ζαχαρίας, καὶ ὁ φανεὸς ἄγγελος ἐν τῷ βίβω μνημεῖω ταῖς γυναῖκι, καὶ ὁ (22) τοῖς ποιμῆσι λέγων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· *Μὴ φοβείσθε*. Ἔστι γὰρ ὁ φόβος ἐκείνων οὐ κατὰ θεῖαν ψυχῆς, ἀλλὰ κατ' ἐπίγνωσιν τῆς τῶν κριτεῖναι παρουσίας. Τοιαύτῃ μὲν οὖν ἡ τῶν ἁγίων ὄπτασια.

36. Ἡ δὲ τῶν φαύλων ἐπιδρομὴ καὶ φαντασία τεταραγμένη, μετὰ κτύπου καὶ ἤχου καὶ κραυγῆς· οἷα ἂν γένοιτο νεωτέρων ἀπαιδεύτων καὶ ληστῶν κινήσει. Ἐξ ὧν εὐθὺς (23) γίνεται δεῖλα ψυχῆς, τάρραχος καὶ ἀταξία λογισμῶν, κατῆχθεια, μῆτος πρὸς τοὺς ἀσκητὰς, ἀκηδία, λύπη, μνήμη τῶν οἰκλῶν, καὶ φόβος θανάτου, καὶ λοιπὸν ἐπιθυμία κακῶν, δι-γνώρια πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τοῦ φόβου ἀκαταστασία. Ὅταν τοίνυν θεωρησαντὲς τινα (24) φοβηθῶσι, εἰ μὲν εὐθὺς ὁ φόβος ἀφαιρεθῆ, καὶ ἀντ' ἐκείνου γένηται χαρὰ ἀνεκλάλητος, καὶ εὐθυμία, καὶ θάρσος, καὶ ἀνάκτησις, καὶ τῶν λογισμῶν ἀταραξία, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα προεῖπον, ἀνδρία τε καὶ ἀγάπη εἰς τὸν Θεόν, θαρσεῖτε καὶ εὐχέσθε· ἡ γὰρ χαρὰ καὶ ἡ κατὰστασις τῆς ψυχῆς ἐκείνοις τοῦ παρόντος τὴν ἀντί-την. Οὕτως Ἀβραὰμ ἰδὼν τὸν Κύριον ἠγαλλιάσαστο

VERSIO EVAGRII.

verum tacite leniterque properantes, gaudium, exultationem, fiduciam pectoribus infundunt: siquidem cum illis est Dominus, qui est fons et origo lætitiæ. Tunc mens nostra nun turbida, sed lenis et placida, angelorum luce radiatur: tunc anima cœlestium præmiorum aviditate flagrans, effracto, si posset, humani corporis domicilio, et membris exonerata mortalibus, cum his quos videt, abire festinat ad cœlum. Horum tanta benignitas est, ut si quis pro conditione fragilitatis humanæ miro fuerit eorum fulgore perterritus, omnem continuo ex corde auferant metum. Ita Gabriel cum Zachariæ loqueretur in Templo, et angeli cum divinum Virginis partum pastoribus nuntiarent, et qui Domini corporis agebant excubias, securis videntium se mentibus ostendentes, ne metuerent, imperabant. Metus enim non tantum ex pavore animi, quantum ex magnarum rerum sæpe incutitur aspectu.

36. Pessimorum vero vultus truces, sonitus horridi, sordidi cogitatus, plausus motusque indisciplinatorum (25) adolescentum vel latronum: e quibus confestim timor animæ, sensibus torpor incutitur: odium Christianorum, monachorum mærorum et tædium, suorum recordatio, metus mortis, cupido nequitiæ, lassitudo virtutis, cordis hebetatio. Si igitur post timorem, horrore concepto (26) successerit gaudium, et ad Deum fiducia atque ineffabilis charitas, venisse sciamus auxilium: quia securitas animæ præsentis Majestatis indicium est. Sic namque et Abraham patriarcha videns Deum, gavisus est: et Joannes

19 Isa. XLII, 2. 20 Luc. I, 15. 21 Matth. XXVIII, 5. 22 Luc. II, 10.

(21) Regius secundus et Colbertin. 2, δι' ἐπι-
της.

(22) Sic Regius secundus et Colbertin. 2. In edi-
tis ὁ δεσπ.

(23) Ita Regius secundus et Colbertin. 2, εὐθὺς
deest in quibusdam mss.

(24) Ita Reg. 2 et Colbert. 2. Editi vero, τινὰς.

(25) Indisciplinatorum deest in omnibus quos vi-
dimus mss., sed legitur in editis et in Græco.

(26) Sic duo manuscripti. Alii, horrore concepto.
Editi, horrore conceptum.

καὶ ὁ Ἰωάννης, γενομένης φωνῆς φανῆς τῆς Θεοτόκου (27) Μαρίας, ἐσαύτησεν ἐν ἀγαλλιάσει. Ἐν δὲ φανέντων τινῶν παραχρῆ γένεται, καὶ κτύπος ἐξῴθεν, καὶ φαντασία κοσμητικῆ, καὶ ἀπειλὴ θανάτου, καὶ ὅσα προεῖπον· γινώσκετε ὅτι φάουλων ἐστὶν ἡ Ἐροδος.

37. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο γινώρισμα ὑμῖν ἔστω ὅτι τῶν τοίνυν (28) ἐπιμένη δειλίωσι ἡ ψυχῆ, παρουσία τῶν ἔχθρῶν ἐστίν. Οὐ γὰρ ἀφαιρούσθαι τὴν δειλίαν τῶν τοιούτων οἱ δαίμονες, ὥστερ πεποιθήκει ὁ μέγας ἀρχάγγελος Γαβριὴλ τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ, καὶ ὁ φανεῖς ἐν τῷ μνημερίῳ ταῖς γυναῖξιν· ἀλλὰ μάλλον ὅταν ἴδωσι δειλιώνας, αὐθάνους τὰς φαντασίας, ἵνα μαιζώνως αὐτοὺς καταπήξωσι· καὶ λοιπὸν ἐπιβάντες, προσκλιζῶσι λέγοντες· Πεισθέντες προσκυνήσατε. Τούτους μὲν οὖν Ἕλληνας ὅπως ἠπάτησαν· ὅπως γὰρ ἐνομοίθησαν παρ' αὐτοῖς (29) ζευδώνυμοι θεοὶ· ἡμᾶς δὲ οὐκ ἀφήκεν ὁ Κύριος ἀπατηθῆναι παρὰ τοῦ διαβόλου, ὅπως καὶ τὰς τοιαύτας αὐτῶν ποιοῦντι φαντασίας ἐπιτιμῶν εἰρῆκεν· Ὑπάγετε ἐπίσω μου, Σατανᾶ· γέγραπται γάρ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Μάλλον οὖν καὶ μάλλον ὁ πανούργος διὰ ταῦτα (30) καταφρονεῖσθω παρ' ἡμῶν· ὁ γὰρ εἰρῆκεν ὁ Κύριος, τοῦτο ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκεν ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν τρέψονται διὰ τὸν Κύριον, τὸν ἐν ταῦταις αὐτοῖς ἐπιτιμῶσαντα.

38. Οὐ δεῖ δὲ ἐπὶ τῷ δαίμονα ἐκβάλλειν καυχᾶσθαι, οὐδ' ἐπὶ ταῖς θεραπείαις ἐπαίρεσθαι· οὐδὲ ἐν μὲν ἐκβάλλοντα δαίμονα θαυμάζειν μόνον, τὸν δὲ μὴ ἐκβάλλοντα ἐξουθενεῖν· ἐκάστου δὲ τὴν δασκίαν καταμνησάνεω τις, καὶ ἡ μιμεῖσθω καὶ ζηλοῦται, ἡ (31) διορθοῦσθω. Τὸ γὰρ ποιεῖν σημεία οὐχ ἡμῶν τοῦτο Σωτήρος (32) ἔργον ἐστὶ· ταῖς γούν μαθηταῖς εἶπε· Μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαίμονα ὑμῶν ὑποτάσσεται· ἀλλ' ὅτι τὰ δόγματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τὸ μὲν γὰρ ἐν οὐρανῷ γέγραφαί

videns exsultavit⁷⁸: sic Joannes edita a Deipara Maria voce exsultavit gaudens⁷⁹. Quod si quibusdam apparentibus, tumultus fiat, externus strepitus, mundanus apparatus, metus mortis et quæ superius dixi, scitote malorum esse adventum.

37. Et hoc item vobis indicio sit. Si anima timida perseveret, inimicorum est præsentia: nequaquam enim demones metum auferunt, ut præstitit magnus archangelus Gabriel 658 Mariæ et Zachariæ, et qui in monumento apparuit, mulieribus; quin potius si reformidantes cernant, phantasias adaugeat, majorem ut incutant terrorem, atque adorti demum irrideant dicentes: Prostrati adorare. Ita gentiles deceperunt: sic ab illis falsæ dii habitus sunt. Nos vero Dominus non sivit a diabolo circumveniri, cum similibus phantasias se aggredientem increpavit his verbis: *Vade retro me, Satana, scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*⁷⁸. Quapropter magis magisque versipellis iste despicitur a nobis. Quod enim illi hæc Dominus dixit, id nostri causa factum est, ut has voces a nobis item audientes demones evertantur, propter Dominum qui eos ipsis increpavit.

ἀκούοντας οἱ δαίμονες τὰς τοιαύτας φωνὰς ἀνατιμῶσαντα.

38. Neque porro decet ejiciendorum dæmonum virtute gloriari, neque de morborum durationibus extolli; nec cum quæ dæmonia ejicit admirari, cum qui non ejicit despicere; sed singulorum exercitacionem quivis ediscat, et vel imitetur æmulatione, vel corrigat. Nam signa facere, non nostrum, sed Salvatoris opus est: quare discipulis ait: *Nolite gaudere quia spiritus vobis subjiciuntur, gaudeat autem quod nomina vestra scripta sunt in cælis*⁷⁹. Nam quod nomina nostra in cælis scripta sint, vir-

VERSIO EVAGRII.

cum Mariam supervenisse sentiret, quæ in sacro ventris hospitio universitatis gestabat parentem, exsultavit necdum natus in gaudium.

37. Sin autem (33) incussa formido permanserit, hostis est qui videtur: quoniam nec refovere novit, ut Gabriel parentem Virginem ne timeat, jubet, et sicuti pastores nuntio consolati sunt: quin imo parentem duplicat, et usque ad profundam impietatis foveam, et sibi homines prosternantur, impellit. Exinde misera gentilitas, Dominicæ interdictionis ignara, falso dæmones deos opinata est. Christianorum autem populos his fallaciis irretiri non passus est Dominus, qui diabolum in Evangelio audacter sibi principatum omnium præsumptentem repulit, dicens: *Vade retro, Satana, scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*. Horum verborum etiam nobis licentia est tributa; quia idcirco locutus est talia, ut similitudo tentamentorum Auctoris nostri frangeretur eloquiis.

38. Illud quoque, mei charissimi, admoneo, ut vitæ magis sit vobis, quam signorum sollicitudo: nullus ex vobis hæc faciens, aut ipse superbia intumescat, aut despiciat eos qui facere non possunt, conversationem magis scrutamini singulorum: in hæc (34) et imitari vos quæ perfecta sunt convenit et implere quæ desunt. Nam signa facere non est nostræ parvitatibus, sed Domini potestatis, qui ad discipulos glo-

⁷⁸ Joan. viii, 56. ⁷⁹ Luc. i, 41. ⁷⁸ Matth. iv, 10; Deut. xiii, 4. ⁷⁹ Luc. x, 20.

(27) Sic omnes manuscripti et editi, præter Colbertinum secundum, qui habet, Κυριοτόκου. Mox idem, post ἐν ἀγαλλιάσει, habet τὸ βρέφος, omisitque Ἰωάννης supra.

(28) Sic Colbertinus secundus solus, quem tamen sequi visum est. Alii et editi, ὅτι ἐν τινῶν. Infra dem, ἀπὸ τῶν τοιούτων.

(29) Sic Regius secundus, Colbertinus secundus et Vaticanus. In editis et aliis, παρ' αὐτοῖς deest. Mox editi, ὁ Κύριος οὐ συνεχώρησεν, manuscripti omnes et in textu. Paulo post Colbertinus secundus

D solus, ποιοῦντα φαντασίας, ἵνα μαιζώνως αὐτὸν καταπήξῃ, ἐπιτιμῶν αὐτῷ εἰρῆκεν.

(30) Sic mss. omnes, præter Regium secundum qui habet διὰ τοῦτο. In editis hæc desunt.

(31) Vide supra num. 22.

(32) Sic Colbertin. secundus. Editi et alii, τοῦ δὲ Σωτήρος.

(33) Sic manuscripti omnes. Editi vero, si autem.

(34) Ita manuscripti omnes. Bollandus, ἵνα hæc vita et

tatis vitæque uostræ testimonium illud est : eiecere autem dæmonia, Salvatoris donum. Quæm obrem illis qui noui virtute, sed signis gloriabantur, aiebantque : *Domine, nunc in nomine tuo dæmonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Respondit : *Amen dico vobis, nescio vos* 30. Non enim novit Dominus vias impiorum. Orandumque prorsus est, uti supra dixi, ut accipiamus gratiam discernendorum spirituum; ut, quemadmodum scriptum est 31 non omni spiritui credamus.

39. Equidem jam silere vellem, nec ulterius verba facere, hæc dictis contentus; sed ne putetis me temere ista proferre, sed credatis me expertum vera isthæc euarrare; ideo, 659 etsi quasi iuspiens flam, at cordis puritate novit Domini qui hæc audit, meque non mei causa, sed vestræ charitatis et exhortationis gratia, quæ novi dæmonum molimina, hæc rursus narrare. Quoties me beatum illi dixere, ego vero maledicebam illis in nomine Domini. Quoties prædixere exundaturum fluvium, quibus ego : *Equid hoc ad vos?* Accesserunt aliquando cum mihi, meque, quasi milites omni armorum genere instructi, cinxere. Alio tempore equis, feris et serpentibus implere domum, tum ego psallebam : *Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur* 32 : quibus illi precibus a Domino profligati sunt. Venerunt aliquando in teuebris, quamdam lumini phantasiæ preferentes, aiebantque : *Accessimus, Antoni, lucem prelaturi tibi : clausis ego oculis orabam, ac repente extincta lux impiorum est. Paucis post mensibus, venire quasi psallentes, ac verba loquentes Scripturam : Ego autem tanquam surdus non audiveram* 33. Fuit cum monasterium quassarent : at ego mente immotus mauendo precabar. Rursus post accessere cum

τὰ ὄνματα, μαρτύριόν ἐστι τῆς ἡμῶν ἀρετῆς καὶ τοῦ βίου τοῦ ἐκβάλλει δαιμόνια, τοῦ δεικνύοντος σωτήρος ἐστὶν ἡ χάρις αὐτῆς. Ὅθεν τοῖς μὴ ἐν ἀρετῇ, ἀλλ' ἐν σημεῖοις καυχούμενοις, καὶ λέγουσι· Κύριε, οὐ τῷ (35) σὺ ὄνοματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σὺ ὄνοματι ἐνθάδε πολλὰς ἐποίησαμεν; ἀπεκρίνατο Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Οὐ γὰρ γινώσκει Κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀσεβῶν. Καθόλου δὲ εὐχεσθαι δεῖ, καθά προείπον, λαμβάνειν χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων· ἵνα, καθὼς γέγραπται, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύωμεν.

39. Ἐβούλομην μὲν οὖν σιωπῆσαι, καὶ μὴ δὲ ἐξ ἔμαυτοῦ λέγειν, ἀρετῆσαι δὲ μόνοις τοῖσι· ἵνα ἐκ μὴ νομιστε ταῦτά με (36) λέγειν ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ πίστεως καὶ ἀληθείας πιστεύσητε ταῦτά με διηγεσθαι· διὰ τοῦτο, κἀν τῷ ἄφρων γένεσθαι, ἀλλ' ὁδεῖν ὁ ἀκούσιον Κύριος τὸ τοῦ συνειδῶτος καθαρὸν, καὶ ἔτι οὐ δὲ ἔμαυτον, τῆς δὲ ὁμῶν ἀγάπης χάριν καὶ προτροπῆς, δ' εἶδον τῶν δαιμόνων ἐπιτηθεύματα, ταῦτα πάλιν λέγω. Ποσάκις ἐμακάρισά με, κἀγὼ καταπραΰνην αὐτοῖς ἐν ὄνοματι Κυρίου. Ποσάκις προεῖρηκασι περὶ τοῦ ποταμοῦ ὕδατος, κἀγὼ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγον· Καὶ ὑμῖν (37) τί περὶ τοῦτο μλεῖσι; Ἡθὼν ποτε ἀπειλοῦντες, καὶ ἐκώκυσα μὲ ὡς στρατιώται μετὰ παντοπλίας. Καὶ ἄλλοτε ἵππων καὶ θηρίων (38) καὶ ἔρπετων ἐπλήρωσαν τὸν οἶκον κἀγὼ ἐβόλλον· Ὅστις ἐν ἄρμασι, καὶ ὅστις ἐν ἱπποσὶ ἡμεῖς δὲ ἐν ὄνοματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνήσομεθα καὶ ταῖς εὐχαῖς ἀνετρέψησαν ἐκείνοι παρὰ τοῦ Κυρίου (39). Ἡθὼν ποτε ἐν σκοτίᾳ, φωτὸς ἔχοντες φαντασίαν, καὶ ἔλεγον Ἠλόμεν φῶλα σοι, Ἀντώνιε· ἐγὼ δὲ, καμμένων τῶν ὀφθαλμῶν, ἠλόμην, καὶ εὐθὺς ἐσοβέσθη τὸ φῶς τῶν ἀσεβῶν. Καὶ μετὰ μῆνας ὀλίγους ἦλθον ὡς ψάλλοντες, καὶ λαλοῦντες ἀπὸ τῶν γραφῶν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωρὸς οὐκ ἤκουον. Ἐστῆσαν ποτε τὸ μοναστήριον ἐγὼ δὲ ἠλόμην ἀκίνητος μένων (40) τῷ φρονήματι. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν

VERSIO EVAGRII.

riantes, in Evangelio ait : *Ne gaudeatis quia dæmones vobis subjecti sunt, sed quod nomina vestra scripta sunt in cælis.* Nominum enim in libro vitæ conscriptio testimonium est virtutis et meriti : expulsio autem Satanae, largitio Salvatoris est; unde his, qui non iu vitæ laboribus, sed in prodigiis exsultabant, dicitur : *Nunc in nomine tuo dæmonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Respondit Dominus : *Amen dico vobis, non novi vos : discedite a me, operarii iniquitatis.* Non enim novit Dominus vias impiorum. Hoc ergo magnopere postulemus, ut donum spirituum discernendorum mereamur accipere, quo, secundum sententiam Scripturarum, omni spiritui non credamus.

39. Volueram quidem jam finire sermonem, et silentio premere quæcumque meæ acciderant parvitati : sed ne putetis me frustra commemorasse quæ evenire non possint, idcirco (licet insipiens sim, tamen Dominus, qui secretæ mentis est inspector, novit non me causa jactantiae, sed vestri gratia profectus hoc facere) pauca replicabo de plurimis. Quoties me nimis laudibus efferre conati sunt, cum a me in nomine Domini maledicta reciperent? Quoties augmentæ Nili futura (41) dixerunt, cum a me audirent : Et hoc ad vestram quid pertinet curam? Quoties minitantes ut milites armati, scorpionibus, equis, belluis, et variis serpentibus circumdederunt me, et domum in qua eram repleverunt, cum ego e contra psallerem : *Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur.* Et statim miseri-

30 Math. vii, 22, 23. 31 I Joan. iv, 1. 32 Psal. cix, 8. 33 Psal. xxxviii, 14.

(35) Sic omnes manuscripti et Græcæ Scripturæ initio mutilas, cuius varias lectiones ad calcem lib. de Vita Antoni adjectit Henschelius.

(36) Ita Colbertinus secundus. In aliis et editis, κατὰ τοῦ Κυρίου, desunt.

(40) Sic Colbertinus 2, cui consentit Evagrius. Editi et alii, μένεν.

(41) Sic manuscripti. ·Dollandus vero, Nisi minis.

ἔλθόντες ἐκρότων, ἐσύριττον, ὠρχοῦντο. Ὡς δὲ ἡ-
 χύμην, καὶ ἀνεκείμεν φάλλον κατ' ἐμαυτὸν εὐθύς
 ἤρξαντο θρηγεῖν καὶ κλαίειν, ὡπερ ἔξαυθινασεν-
 ἐγὼ δὲ ἐδόξαζον τὸν Κύριον (42), τὸν καθελόντα
 αὐτὰ παραδειγματίζοντα τὴν τόλμαν καὶ τὴν μανίαν
 αὐτῶν.

40. Ἐφάνη ποτὲ δαίμων ἰσχυρὸς λίαν μετὰ φαντα-
 σίας, καὶ τετόλμηκεν εἰπεῖν· Ἐγὼ εἰμι ἡ δύναμις
 τοῦ Θεοῦ· καὶ, Ἐγὼ εἰμι ἡ πρόνοια· τί σοι θέλεις
 χαρῖσμαι (43)· Ἐγὼ δὲ τότε μᾶλλον ἐνεφύσησα
 κατ' αὐτόν, τὸν Χριστὸν ὀνομάσας, καὶ τύφαι τούτων
 ἐπεγέθησα· καὶ ἔδοξα τετράβηαι, καὶ εὐθύς ὁ τη-
 λικοῦτος σὺν πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ δαίμοσι ἠφανίσθη ἐν
 τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Ἦθέλ ποτε (44) νηστεύοντός
 μου, καὶ ὡς μοναχὸς ὁ δόλιος, ἔχων ἄρτων φαντασίαν
 καὶ συνθεοῦλεως λέγων· Φάγε, καὶ πάσαι τῶν πό-
 λιν πόνων· ἄνθρωπος εἶ καὶ σὺ, καὶ μᾶλλισ ἀσθενεῖν.
 Ἐγὼ δὲ, νοήσας αὐτοῦ τὴν μεθοδεῖαν (45), ἀνέστην
 εὐξασθαι. Κάκεινος οὐκ ἠνεγκεν· ἐξέλιπε γὰρ, καὶ
 διὰ τῆς θύρας ὡς καπνὸς ἐξεργήματος ἐφάνη. Ποσά-
 κισ ἐν τῇ ἐρήμῳ φαντασίαν εἰδείε χρυσοῦ, ἵνα μόνον
 θῶμαι, καὶ βλέψω ἔγὼ δὲ κατέβαλλον αὐτοῦ, κά-
 κεινος ἐτήκετο. Πολλάκις ἔκοπτον με πληγαῖς, κἀγὼ
 κλεγον ὁδὸν με πληγῶν ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χρι-
 στοῦ· καὶ μᾶλλον αὐτοὶ μετὰ ταῦτα κατέκοπτον ἀλ-
 λήλων. Οὐκ ἐγὼ δὲ ἤμην ὁ παῖς ἐκεῖνος καὶ κατ-
 αργῶν· ἀλλ' ὁ Κύριος ἦν, ὁ λέγων· Ἐθεώρουσιν τὸν
 Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα.
 Ἐγὼ δὲ, τέκνα, μηνυμένους τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ,
 μετεσημάτια ταῦτα εἰς ἐμαυτὸν, ἵνα μάθῃτε μὴ
 ἐκκαθεῖν ἐν τῇ ἀσκήσει, μηδὲ φοβεῖσθαι τοῦ διαβόλου
 καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ τὰς φαντασίας.

A strepitu, sibilo, et saltationibus; ut vero orare me,
 atque decumbentem apud meipsum psallere conspe-
 xerunt, cœpere statim lamentari ac flere quasi se
 vires defecissent: ego vero gloriam Domino retuli,
 qui audaciam furoremque illorum retunderet, at-
 que traduceret.

40. Aliquando mihi admodum excelsus dæmon
 cum phantasia visus, dicere ausus est: Ego sum
 virtus Dei; ego sum providentia: quid tibi vis
 beneficii conferam? At ego tum magis in illum in-
 sufflavi, prolato Christi nomine, atque verberare
 conatus sum, ac reipsa verberasse visum mihi est:
 statimque ille tantus, cum omnibus suis demoni-
 bus, in nomine Christi evanuit. Venit aliquando
 me jejunante, monachi speciem habens: panesque
 ut videbatur tenens, suadebat dicens: Comede, tan-
 torumque laborum finem facito: nam **660** homo
 tu quoque es, periculumque ne ægrotes. Intellecta
 ego illius vafrilitie, surrexi oraturus: quod ille non
 tulit, evanuit enim, ac per januam quasi fumus
 egredi visus est. Quoties auri speciem in deserto
 objeci, ut vel solum tangerem atque respicerem:
 ego vero adversum psallebam, et contabescebat ille.
 Plurimque me plagis concenterunt, et aiebam: Ni-
 hil me separabit a charitate Christi: tumque illi
 sese mutuo cadebant. Nec eram ego qui illos com-
 pescerem atque arcerem; sed Dominus erat, qui ait:
 Videbam Satanam quasi fulgur de celo ca-
 dentem. Ego vero, filii, memor apostolice dici-
 tiæ, hæc in me transtuli, ut ediscatis non animo
 defecere in ascetica vita, neque diaboli ejusque dæ-
 monum phantasias reformidare.

VERSIO EVAGRII.

cordia Christi fugabantur. Quædam autem tempore cum ingenti luce venientes, dixerunt: Veni-
 usus, Antoni, nostrum tibi prædare fulgorem. Et ego clausis oculis, quia lucem diaboli dedignabar
 aspicere, orabam, et dicto citius impiorum lumen exstinguiebatur. Post menses autem paucos, cum
 coram me psallerent, et de Scripturis sibi met sermocinarentur: ego tanquam surdus non audiebam.
 Contingenter aliquando monasterium meum, et ego mente immobili Dominum deprecabar. Sæpe
 strepitus, sæpe saltationes, sæpe sibilos, ingesserunt, et me psallente, sonus eorum in voces flebiles
 vertebatur.

D Editi vero et alii, τυπτήσας.
 (44) Sic Regius secundus et Colbertin. 2. In
 editis et aliis dicitur ante tota.

40. Creditisne, filii, quod dicturus sum vobis? vidi aliquando diabolum excelsum corpore, qui se
 Dei virtutem et providentiam ausus est dicere, et ait ad me: Quid vis ut a me tibi donetur, Antoni? At
 ego sputaculum maximum (46) in eo ejus ingeminans, totum me io cum Christi nomine armatus, in-
 gessi: et statim ille procerus aspectu inter medias manus exsolvet. Jejunanti etiam mihi visus est ut
 monachus, et panes offerens, his sermonibus suadebat ut rescerer, et hinc aliquid indulgerem cor-
 pusculo: Et tu, inquit, homo es, et humana fragilitate circumdaris: labor paululum conquiescat, ne
 ægritudo subrepat. Illico luridam faciem serpentis agnovi, et cum ad consueta Christi munimenta confu-
 gerem, tanquam per fenestram fumus laberetur, evanuit. Auri quoque decipulam mihi in deserto frequen-
 ter tentandi: quod ideo offerebat, ut aut visu irretiret me, aut tactu commacularet. Cum vapularem
 autem (nam sæpe me a dæmonibus (47) non deuego verberatum) caneabam: Nullus me separabit a
 charitate Christi: ad cuius vocis auditum, in se invicem defuerentes, non meo, sed Domini fugabantur
 imperio, qui ait: Vidi Satanam quasi fulgur cadentem de celo. Hæc ergo, filii, apostolice memor
 eloquii, in me transformavi, ut propositum vestrum nec dæmonum terror, nec aliqua lassitudo
 dissolveret.

(42) Sic omnes mss. Editi vero, τὸν Θεόν. Infra
 posti ἐφάνη in editis et quibusdam mss. legitur ὅδ,
 sed deest in Regio secundo et Colbertin. 2.
 (43) Omnes manuscripti, χαρῖσμαι. Editi, χει-
 ρίσματα. Ibidem manuscripti omnes, ἐνεφύσησα,
 præter Reg. 2, qui habet, ἐφύσησα. Hoeschelius
 item legit, ἐνεφύσησα. Editores Parisienses ἐν-
 ἐφύσησα posuerunt, Hoeschelii conjecturam, ut vide-
 tur, quam ad marginem ipse notavit, nulla manu-
 scripti auctoritate secuti sunt, quod sæpius ubi præ-
 cedere. Mox Regius secundus et Colbertin. 2, τύψας.

42 Rom. viii, 35. 43 Luc. x, 18. 44 I Cor. iv, 6.

(42) Sic omnes mss. Editi vero, τὸν Θεόν. Infra
 posti ἐφάνη in editis et quibusdam mss. legitur ὅδ,
 sed deest in Regio secundo et Colbertin. 2.
 (43) Omnes manuscripti, χαρῖσμαι. Editi, χει-
 ρίσματα. Ibidem manuscripti omnes, ἐνεφύσησα,
 præter Reg. 2, qui habet, ἐφύσησα. Hoeschelius
 item legit, ἐνεφύσησα. Editores Parisienses ἐν-
 ἐφύσησα posuerunt, Hoeschelii conjecturam, ut vide-
 tur, quam ad marginem ipse notavit, nulla manu-
 scripti auctoritate secuti sunt, quod sæpius ubi præ-
 cedere. Mox Regius secundus et Colbertin. 2, τύψας.

(44) Sic Regius secundus et Colbertin. 2. In
 editis et aliis dicitur ante tota.
 (45) Ita Colbertinus secundus, quem sequi visum
 est. Alii et editi, μέθοδον. Mox omnes manuscripti
 et Hoeschel., ἐφάνη. Edit. Paris., ἠφανίσθη.
 (46) Quidam manuscripti, sputa tunc maxima.
 Alii, sputa quam maxime.
 (47) Sic manuscripti pene omnes. Bollaad. com-
 macularet: sæpe quoque me a dæmonibus.

41. Et quia hæc narrando factus sum insipiens, A istud quoque accipite, ut tñti et absque formidine degatis : mihi que fidem habete, nou mentior quippe. Quodam tempore pulsavit aliqui in monasterio janua meam. Tum egressus vidi quemdam procerum ac præaltæ staturæ. Sciscitante me : Quis tu es? Ego sum, inquit, Satanas. Me rursum interrogante : Qua de causa hoc ades in loco? Respondit ille : Cur me falso accusant monachi et omnes alii Christiani? Cur me horis singulis execrantur? Cui ego : Cur molestus illis es? Non ego, ait, sed illi ipsi sese conturbant : infirmus enim factus sum. An non legerunt : *Inimici defecerunt frameæ in finem, et civitates destruxisti* ⁴⁷? Nullus mihi superest locus, non telum, non civitas. Ubique locorum Christiani facti sunt, atque derum monachis repleta est solitudo. Observent ipsi sese, nec me immerito execrentur. Tum ego Domini gratiam admiratus : Quamquam mendax semper es, dixi, et veritatem nunquam dicis, hoc jam tamen licet invidus vere dixisti : Christus enim veniens te intrum reddidit, atque dejectum denudavit. **661** Audito ille Salvatoris nomine, ardoremque ejusmodi non ferens, evauitidus factus est.

42. Si igitur ipse diabolus se fatetur nihil posse, despiciendus sane a vobis est cum ille tum dæmone ejus. Inimicus ergo cum canibus suis, ejusmodi utitur dolis : nos autem gnari eorum infirmitatis, ipsos contemnere valemus. Quamobrem ne labarum mente, ne timendi causas animo versemus : neque comminiscamur nobis terrores, dicendo : Ne dæmon invadens prosteruat me : ne sublatus projiciat, vel derepente irruens perterrefaciat. Talia prorsus ne cogitemus, neu mœnore quasi perituri

VERSIO EVAGRII

41. Sed quoniam ob vestram utilitatem multa memorando, insipiens factus sum; et hujus rei vobis impertiri cupio notionem, quam veram esse nullus ambigat audientium : pulsavit aliquando demon monasterii ostium : egrediens, video hominem enormi sublimitate, porrectum (51) : cum ab hoc quoniam esset inquirerem, ait : Ego sum Satanas : et ego : Quid, inquam, hic queris? respondit : Cur mihi frustra imputant monachi? cur mihi omnes Christianorum populi maledicunt? et ego : Juste faciunt : tuis enim frequenter molestamur insidiis (52). At ille ait : Nihil ego facio, sed ipsi se invicem turbant : nam ego miserabilis factus sum, rogo, non legistis? *Quia defecerunt inimici frameæ in finem, et civitates eorum destruxisti*? Eum nullum jam habeo locum, nullam possideo civitatem, jam mihi nulla sunt arma : per omnes nationes cunctasque provincias Christi personal nomen : solitudines ipsæ monachorum stipant choris : ipsi se, quæso, tueantur, et me sine causa non lacerent. Tunc ego Domini gratiam (53) cum alacritate miratus, sic ad eum locutus sum : Non tuæ veritati, quæ nulla est, tam novam et tam inauditam ascribo sententiam. Nam cum fallacia caput sis, hoc sine mendacio enactus es confiteri. Vere enim Jesus tuas funditus subruit vires, et honore nudatus angelico, volutarius in sorribus. Vix dum verba compleveram, et ille sublimis aspectu Salvatoris nominatione dejectus est (54).

42. Quæ ergo jam, o filioli, poterit residere cunctatio? quæ trepidatio manebit ulterius? quis nos eorum turbo poterit convellere? secure sint animæ singulorum : non sibi fingat cogitatio vana discrimina : non aliquis timeat a diabolo sublatus ad præcipitia se posse defcerri : pellatur omnis anxietas. Dominus enim, qui nostros prostravit inimicos, manens, ut promisit, in nobis, a vanis nos Satanæ munitur incur-

⁴⁷ Psal. ix, 7.

48) Sic omnes manuscripti. In editis πρός D deest.

(49) Sic pene omnes mss. Editi vero omisso, ἐγὼ, habent Ἐγὼ εἶμι, φησίν.

(50) Sic tres manuscripti. Editi et alii, Τούτω τῷ τρόπῳ μὴ καταπίπτωμεν.

(51) Ita manuscripti omnes. Bolland. vero post porrectum, addit, caput usque ad caelum.

41. Καὶ ἐπιειθὴ γέγονα ἄφρων διηγοούμενος, δέξασθε καὶ τοῦτο πρὸς (48) ἀσφάλειαν καὶ ἀφοβίαν καὶ πιστεύσατέ μοι οὐ φεῦδομαι γάρ. Ἐκρούσε ποτὲ τις ἐν τῷ μοναστηρίῳ τὴν ἐμὴν θύραν καὶ ἐξελθὼν, εἶδὼν τινα μακρὸν καὶ ὀφηλῶν φανόμενον. Εἶτα πυθομένου μου· Σὺ τίς εἶ; ἔφη (49)· Ἐγὼ εἶμι ὁ Σατανᾶς. Εἶτα λέγοντός μου· Τί σὺν ἐνταῦθα πάρις; ἔλεγε·ν ἐκεῖνος· Τί μέμνηται με μάτην ἡ μοναχοί, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες Χριστιανοί; Τί μοι καταρῶνται καθ' ὤραν; Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος· Τί γὰρ αὐτοῖς ἐνοχλεῖς; ἔφη· Οὐκ εἶμι ἐγὼ ὁ ἐνοχλῶν αὐτάς, ἀλλ' αὐτοὶ παραττόουσιν ἑαυτούς· ἐγὼ γὰρ ἀσθενῆς γέγονα. Οὐκ ἀνέγνωσαν, ὅτι· Τοῦ ἔχθρῳ ἐξέλειπον ἀβραμαίαι εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθέλιες; οὐκ ἐπιτόπον ἔχει, οὐ βέλος, οὐ πῶιν. Πανταχοῦ Χριστιανοὶ γεγόνασι· λοιπὸν καὶ ἡ ἐρημος πεπληρωται μοναχῶν. Ἐαυτούς τηρεῖτωσαν, καὶ μὴ μάτην με καταρῶσθωσαν. Τότε θαυμάσας ἐγὼ τοῦ Κυρίου τὴν χάριν, εἶπον πρὸς αὐτόν· Ἄει φεῦστης ὢν, καὶ μηδέποτε λέγων ἀλήθειαν, ὅμως τοῦτο νῦν, καὶ μὴ θέλων, εἰρηκας ἀληθές· ὁ γὰρ Χριστός, εἰδὼν, ἀσθενῆ σε πεποίηκε, καὶ καταβαλὼν ἐγύμνωσεν. Ἐκεῖνος, ἀκούσας τὸ τοῦ Σωτῆρος ὄνομα, καὶ μὴ φέρων τὴν ἐκ τούτου καῖσιν, ἀφανῆς γέγονεν.

42. Εἰ τοίνυν καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος ὁμολογεῖ μὴ δύνασθαι, ἀπειλομένη παντελῶς καταφρονεῖν αὐτοῦ τε καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ. Ὅ μὴ σὺν ἔχθρῳ μετὰ τῶν αὐτοῦ κύνων τοσαύτας ἔχει τὰς πανουργίας· ἡμεῖς δὲ, μαθόντες αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, καταφρονεῖν αὐτῶν δυνάμεθα. Τούτων οὖν τῶν τρόπων μὴ προκαταπίπτωμεν (50) τῇ δαιμονίᾳ, μηδὲ λογιζόμεθα ἐν τῇ ψυχῇ δειλίαν, μηδὲ ἀναπλάττωμεν ἑαυτοὺς φόβους, λέγοντες· Μὴ ἄρα δαίμων ἐλθὼν ἀνατρέψῃ με· μὴ ἄρα βαστάξας καταβάλλῃ, ἢ ἐξαίφνης ἐπιστάς

(52) Sic mss. omnes. Bollandus vero, *molestantur insidiis*. Mox omnes fere mss., *non legistis*. Bolland. *nonne legisti*.

(53) Sic omnes manuscripti. Bolland. vero, *solitudines quoque stipantur*. Infra omnes manuscripti, *Domini*. Editi autem, *Det*. Mox quidam mss., *Non tuæ veritati recentem ascribo*.

(54) Quidam manuscripti, *deletus est*.

ἐκταράξῃ. Μηδ' ὁμοῦ ἐνθυμώμεθα τοιαῦτα, μηδὲ
 λυπώμεθα ὡς ἀπολλόμενοι· θαρβύμεν δὲ ῥᾶλλον
 καὶ χαίρομεν αἰ, ὡς σωζόμενοι· καὶ λογιζόμεθα τῇ
 ψυχῇ, ὅτι Κύριος μεθ' ἡμῶν ἐστίν, ὁ τροπῶσας (54')
 καὶ καταργήσας αὐτούς. Καὶ διανοήμεθα ἕτε καὶ
 ἐνθυμώμεθα αἰ, ὅτι, ἔντος τοῦ Κυρίου μεθ' ἡμῶν,
 οὐδὲν ἡμῖν οἱ ἐχθροὶ πῆχουσιν. Ἐλθόντες γὰρ,
 αἰθεῖς ἀν' εὐρωσιν ἡμᾶς, τοιοῦτοι καὶ αὐτοὶ γίνον-
 ται πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς ἃς εὐρίσκουσιν ἐν ἡμῖν
 ἔννοιας, οὕτω καὶ αὐτοὶ τὰς φαντασίας ἀφομοιοῦσιν.
 Ἐάν μιν ὅν δειλιώντας εὐρωσι καὶ ταρταρωμένους,
 αἰθεῖς αὐτοί, ὡς λησται, τὸν τόπον ἀρύλακτον εὐρόν-
 τας, ἐπιθάλοισι· καὶ ὅπερ ἀπ' αὐτῶν λογίζομεθα,
 τοῦτο μετὰ προσθήκης ποιοῦσιν. Ἐάν (55) γὰρ βί-
 βιωσιν ἡμᾶς; φοβούμενοι καὶ δειλιώντας, μειζήτως
 αἰξάνουσιν τῆν θειλαν ἐν ταῖς φαντασίαις καὶ ταῖς
 ἀπειλαῖς, καὶ λοιπὸν ἐν τούτοις ἡ καταλατρωρ κολά-
 ζεται ψυχῇ· ἐάν δὲ χαίροντας ἡμᾶς εὐρωσιν ἐν Κυ-
 ρίῳ, καὶ λογιζόμενοι περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν,
 καὶ ἐνθυμωμένους τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ διαλογιζο-
 μένους (56), ὅτι πάντα ἐν χειρὶ Κυρίου ἐστίν, καὶ
 οὐδὲν ἰσχύει δαίμων κατὰ Χριστιανῶν, οὐδὲ ὁμοῦ
 ἐξουσίαν ἔχει κατὰ τινος· βιβίοντας (57) ἠσφαλιζέ-
 νην τὴν ψυχὴν τοῖς τοιοῦτοις λογισμοῖς, ἀποστρέφου-
 νται κατ' ἄσχυρτοι. Οὕτως τὸν μὲν Ἰωβ ἰδὼν ὁ
 ἐχθρὸς περιεσφραγισμένον, ἀνεχώρησεν ἀπ' αὐτοῦ· τὸν
 δὲ Ἰουδᾶν γυμνὸν ἀπὸ τούτων εὐρώων, ἠγματοῦσιν.
 Ὅσα, εἰ θέλομεν καταφρονεῖν τοῦ ἐχθροῦ, λογιζώ-
 μεθα αἰ τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ χαίρομεν αἰ ἡ ψυχῇ
 τῇ ἐπίδει· καὶ ὀρόμεθα ὡς καπνὸν τὰ τῶν δαιμόνων
 παφύνη, καὶ ῥᾶλλον φεύγοντας αὐτούς ἡ δυνάμεις.
 Εἰσὶ γὰρ λίαν αὐτοί, καθὰ πρόειπον, δειλοὶ, προσδο-
 κιώτες αἰ τὸ ἡτομασμένον αὐτοῖς· πῦρ.

45. Καὶ τοῦτο δὲ (58) πρὸς ἀφοβίαν κατ' ἐκείνων
 ἔχετε παρ' ἑαυτοῖς τὸ τεκμήριον· Ὅταν τις φαντασία
 γίνηται, μὴ προκαταπίπτει ἐν δειλίᾳ, ἀλλ' ὅποια ἂν
 ᾖ, θαρβύων ἐρώτα πρῶτον· Τίς εἰ σὺ, καὶ πόθεν;

VERSIO EVAGRII.

sibus. En ipse diabolus, qui huiusmodi cum suis satellitibus exercet astutias, nihil se posse contra Chri-
 stianos fatetur. Jam curae Christianorum et monachorum sit, ne per eorum inertiam vires daemonibus
 praebentur. Nam quales nos et nostras repererint cogitationes, tales se nobis praestare consueverunt, et
 si quod in pectoribus male mentis et pavoris semen invenerint, quasi latrones, qui deserta obtinent loca,
 ceptus cumulant timores, et crudeliter imminentes, infelicem puniunt animam. Sin autem alacres (59)
 fuerimus in Domino; et futurorum bonorum cupidus nos succederit, si semper omnia manibus Dei com-
 mittamus, nullus daemonum ad expugnandum valebit accedere: magis enim; cum munia in Christo
 corda conspexerint, confusi revertentur. Ita et Job firmatus in Domino diabolus refugit, et infelicissimum
 Judam exspoliatum fide vinculis captivitatibus inuexit. Una est ergo ratio vincendi inimicum; letitia spiri-
 tualis, et animae Dominum semper cogitantis iugis recordatio: quae demonum ludos quasi funiculum expel-
 lens, persequetur adversarios potius quam timebit. Non est enim nescius Satanus ignium futurorum, et
 assuasantis gehennae copiosa novit incendia.

45. Sed ut mea jam claudatur oratio, illud in fine (60) commemoro: cum aliqua se vobis obtulerit

(54') Ita Regius secundus et Colbertin. 2. Edili
 et Savil., τροπῶσας. Colbertinus primus et ter-
 tius, et Regius primus, τροπῶσάμενος. Mox haec,
 ἡ καὶ ἐνθυμώμεθα, desunt in editis, sed habentur
 a manuscriptis omnibus.

(55) Ita manuscripti. Editi vero, Ἐάν μὲν ὅν.

(56) Sic mss. pene omnes. Editi vero, καὶ λογιζο-
 μένους τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ διαλογιζόμενους, omissis
 mediis.

(57) Sic Haeschelius et omnes manuscripti,
 praeter Savil., qui cum editione Paris. habet, βιβί-

afflicimur; sed fidemus magis et gaudeamus,
 utpote salutem consecuti: atque animo reputa-
 mus, nobiscum esse Dominum, qui daemones pro-
 fligavit atque compressit. Cogitemus item et mento
 semper volumus, dum nobiscum Dominus est,
 nullo nos ab inimicis malo afflictiendos esse. Cum
 adventient enim, quales nos repererint, tales erga nos
 futuri sunt, atque phantasias suas cogitationibus
 quae in nobis deprehenderit accommodant: si
 perterritos et turbatos reperiant, illico quasi fures,
 locum absque custodia inventum invadunt: tum
 quod nos ipsi cogitamus, id eam cum augebunt
 perpetrant. Nam si viderint nos reformidare, atque
 terri, terroris illi accessibilem praestant phanta-
 siis et comminationibus suis; de demum his sit re-
 bus castigatur misera anima; sin gaudentes in Do-
 mino reperiant, et de futuris cogitantes nobis; ac
 quae Domini sunt animo versantes, et nobiscum
 reputantes omnia in manu Domini esse, nec quid-
 quam valere daemones in Christianum, nec minima
 habere in quempiam potestatem; cum; inquit;
 animam huiusmodi rebus nunquam conspexerint;
 potestati recedunt. Ita Jobum munitionem reperierat
 inimicus, ab illo recessit: Judam vero his nudatum
 deprehendens, captivum abduxit. Si igitur inimi-
 cum despiciere velimus, quae Domini sunt assidue
 cogitemus, atque animam semper ape leta: tum de-
 monum ludibria nobis instar fumi videbuntur; at-
 que fugientes illos potius quam persequentes vi-
 delimus. Sunt namque, dum supra dixi, perquam
 timidi, quod semper expectent sibi paratum
 ignem.

602 45. Hocquid sit vobis ad securitatem indi-
 cium: Cum quaedam aderit visio, ne statim pavore
 contidas, sed qualiscunque illa sit, fidens primum
 interroga: Quisnam tu es, et unde? Tum si san-

πόντες γὰρ. Infra Regius secundus et Colbertinus
 secundus, Ἰωβ εὐρώων.

(58) Sic Haeschel. et pene omnes manuscripti.
 Savil. cum edit. Paris. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο. Savil-
 liani quippe codicis lectione cum bonis tum malis
 secuti frequenter sunt Parisienses.

(59) Ita omnes pene manuscripti. Editi vero, si
 animae alacres.

(60) Sic maxima pars manuscriptorum. Bolland.,
 in finem.

ctorum sit visio, certiorum te facient, atque terrorum tuum in gaudium vertent; sin diabolica illa sit, statim debilitatur, perspecta animi firmitate: nam imperterriti animi signum est, vel sic interrogare: Quis tu es, et unde? Ita sciscitatus filius Nave certior factus est: nec latuit inimicus interroganti Danieli **.

44. Hæc loquente Antonio delectabantur omnes: tum in aliis agebatur virtutis amor; aliorum segnitie pellebatur; quorundam prior cessabat opinio: omnibusque persuasum erat, contemnendas esse dæmonum insidias, mirantibus gratiam Antonio datam a Domino ad discretionem spirituum. Erant igitur in montibus monasteria quasi tabernacula repleta divinis choris psallentium, lectionis studiosorum, jejunantium, orantium, exultantium spe futurorum, laborantium ad eleemosynas erogandas, multa charitate et concordia junctorum. Ac revera videre erat quasi aliquam segregatam regionem pietatis atque justitiæ. Nullus ibi qui injuria vel adficeret, vel adficeretur: nulla exactoris increpatio, sed multitudo ascetarum, quosum nomen omnium erat virtutis studium; ut qui monasteria vidisset talemque monachorum constitutionem, exclamasset haud dubie: *Quam pulchræ domus tuæ, Jacob, et tabernacula tua, Israel! ut nemora umbrosa, ut paradisius juxta fluvium, ut tabernacula quæ fixit Dominus, quasi cedri prope aquas* **.

45. Ipse vero more solito accedens intra monasterium suum, majore vitam asceticam studio adiit, ingemebatque quotidie cœlestium memor mansio-

A Καὶ ἐὰν μὴ ἦ ἀγίων ὄπτασια, πληροφουσαί σε, καὶ τὸν φόβον σου εἰς χαρὰν μεταβάλλουσιν· ἐὰν δὲ διαβολικὴ τις ᾖ, εὐθὺς ἐξασθενεῖ, βλέπουσα ἐβρωμένην τὴν δάσιναι ἀταραξίας γὰρ τεκμήριον τὸ ὄλεος πυνθάνεσθαι· Τίς εἶ, καὶ πόθεν; Οὕτως ὁ μὲν τοῦ Ναυῆ, ἐρωτήσας, ἔμαθεν· ὁ δὲ ἔχθρος οὐκ ἔλαθεν ἐρωτήσαντα τὸν Δανιήλ.

44. Ταῦτα διαλεγόμενου τοῦ Ἀντωνίου, πάντες ἔχαρον· καὶ τῶν μὲν ὁ ἔρωσ τῆς ἀρετῆς ἤθελε, τῶν δὲ ἡ ὀλιγωρία παρεκβαλεῖτο (61), καὶ ἄλλων ἡ οἰσῖς ἐπαύετο· πάντες τε ἐπέβητο καταφρονεῖν τῆς δαιμονικῆς ἐπιβουλῆς, θαυμάζοντες τὴν δοθεῖσαν παρὰ τοῦ Κυρίου Ἀντωνίου χάριν εἰς τὴν διαίτησιν τῶν πνευμάτων. Ἦν οὖν ἐν τοῖς ὄρεσι τὰ μοναστήρια ὡς σπηλαὶ πεπληρωμένα θεῶν χορῶν, ψαλλόντων, φιλολογοῦντων, νησιεύοντων, εὐχομένων, ἀγαλλιωμένων ἐπὶ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι, καὶ ἐργαζομένων εἰς τὸ ποιεῖν ἐλεημοσύνας, ἀγάπην τε καὶ συμφωνίαν ἔχόντων εἰς ἀλλήλους. Καὶ ἦν ἀληθῶς ἰδεῖν ὡσπερ χωρὶν τινὰ καθ' ἑαυτὴν οὖσαν θεοσεβείας καὶ δικαιοσύνης. Οὐκ ἦν γὰρ ἕκει ὁ ἀδικῶν ἢ ὁ ἀδικούμενος, οὐδὲ μὲμψις φορολόγου· ἀλλὰ πλήθος μὲν ἀσκητῶν, ἐν δὲ τῶν πάντων εἰς ἀρετὴν τὸ ἐργον· ὡστε ἰδόντα τινὰ πάλιν τὰ μοναστήρια, καὶ τὴν τοιαύτην τῶν μοναχῶν τάξιν, ἀναφωνῆσαι καὶ εἰπεῖν· Ὡς καλοὶ σου οἱ οἴκοι, Ἰακώβ, αἱ σπηλαὶ σου, Ἰσραὴλ! ὡσεὶ ῥάται σκιαζούσαι, καὶ ὡσεὶ παράδεισος ἐπὶ ποταμῶν, καὶ ὡσεὶ σπηλαί, ἃς ἐποίησεν ὁ Κύριος, καὶ ὡσεὶ κέδροι παρ' ὕδατιν.

C 45. Αὐτὸς μόντοι συνήθως καθ' ἑαυτὸν ἀναχωρῶν ἐν τῷ αὐτοῦ μοναστηρίῳ, ἐπέτινε τὴν ἀσκησιν (62), καὶ ὅ τῆ μέραν τε ἐπέτιναζεν, ἐνθυμούμενος τὴς

VERSIO EVAGRII.

visio, audacter requirite—quis sit ille, et unde venerit: ac sine mora, si sanctorum fuerit revelatio, angelica consolatione timor vertetur in gaudium. Si vero diaboli fuerit oblata tentatio, fidelis animæ percontationibus evanescit: quia maximum est securitatis indicium, interrogare quisnam est et unde: sic et Nave filius auxiliorum suum interrogando cognovit, nec Dauelem percontantem latere potuit inimicus.

44. Postquam Antonius dicendi fluxum fecit: latentibus cunctis, in aliis virtutis epidio exardescibat, in aliis infirma refovebatur fides, ex aliorum mentibus tales opiniones pellebantur, ex aliorum sensibus inanium terrum pellebatur accessio (63): simulque universi, cum jam demonum insidias contemnerent, mirabantur in Antonio tantam gratiam spirituum discernendorum, quam Domino tribuente perceptorat. Erant igitur in monte monasteria tanquam tabernacula, plena divinis choris psallentium, legentium, orantium: tantumque jejunandi et vigiliarum ardorem cunctorum mentibus sermo ejus afflaverat, ut futuræ spei aviditate, ad claritatem mutuum et misericordias indigentibus exhibendas jugi studio laborarent, qui infirmitatem regionem quamdam et oppidum a mundana conversatione sejunctum, plenum pietatis et justitiæ videbantur incolere. Quis tantum monachorum agmen aspiciens, quis virilem illum concordie cœtum cernens, in quo nullus nocens, nulla detractio susurrans, sed multitudo abstinens et certamen officiorum erat, non in hanc statim erumperet vocata: *Quam bonæ domus tuæ, Jacob, tabernacula tua, Israel, tanquam nemora umbra brantia, tanquam paradisius super fluvios, tanquam tabernacula quæ fixa sunt a Domino, tanquam cedri cœtri aquas?*

45. Dum hæc ita gereretur (64), quibus in dies beatæ vitæ studium cresceret, Antonius mansionum in cœlo posituram recordans, et presentis vitæ despiciens inanitates, quasi parva essent quæcumque jam gesserat, separatus a fratribus instituebatur, cumque eum sive cibum sive somnum indulgere corpusculo, aut alias naturæ necessitates, cogeret humana conditio, miro afflictiorum pudore, quod tantam: animæ libertatem modici carnis termini coercerent: nam frequenter cum fratribus solens, a cibo qui

** Jos. v, 15. ** Dan. x, 11, 18, 19. ** Num. xxiv, 5, 6.

(61) Sic editio Parisiensis et maxima pars manuscriptorum. Hæscholius cum quibusdam aliis, παρεκβαλεῖτο. legendum forte παρεξέβαλετο.
(62) Collected. 2, ἐπέτινε τῆ ἀσκήσει.

(63) Ita duo manuscripti recte. Bolland. vero, accessio.

(64) Sic mss. Bolland. vero, geruntur.

ἐν οὐρανῷ μονάζ, τόν τε πόθον ἔχων εἰς αὐτάς, καί σκοποῦν τὸν ἐφήμερον τῶν ἀνθρώπων βίον. Καί γάρ μᾶλλον ἐσθίειν καὶ κοιμάσθαι, καὶ ἐπὶ ταῖς ἄλλαις ἀνάγκαις τοῦ σώματος ἐρχόμενος, ἤστυντο, τὸ τῆς ψυχῆς λογίζεμενος νοερόν. Πολλάκις γοῦν μετὰ πολλῶν ἄλλων μοναχῶν μᾶλλον ἐσθίειν, ἀναμνηθεὶς τῆς πνευματικῆς τροφῆς, παρητήσατο, καὶ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀπήλθε, νομίζων ἐρυθρίβη, εἰ βλέποιο παρ' ἑτέρων ἐσθίων ἥσθιε μέντοι καθ' ἑαυτὸν διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάγκην· πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τὴν τῶν ἀδελφῶν αἰδοῦμενος μὲν ἐπὶ τούτοις, παρήρησαζόμενος δὲ ἐπὶ τοῖς ἑπὲρ ὠφέλειας λόγους. Καὶ εἶπε χρῆναι τὴν πᾶσαν σχολὴν διδοῖναι τῇ ψυχῇ μᾶλλον ἢ τῷ σώματι, καὶ συγγωρεῖν μὲν διὰ τὴν ἀνάγκην ὀλίγων καιρῶν τῷ σώματι, τὸ δὲ ὅλον σχολάζειν τῇ ψυχῇ μᾶλλον, καὶ τὴν ταύτης ὠφέλειαν ζητεῖν· ἵνα μὴ αὕτη καθέλκηται ὑπὸ τῶν ἡδονῶν τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ σῶμα παρ' αὐτῆς δουλαγωγῆται· τούτο γὰρ εἶναι τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Σωτῆρος· *Μὴ μερμηρήσητε τῇ ψυχῇ ὅμων τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι τί ἐνδύσθησθε. Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγητε ἢ τί πίητε, καὶ μὴ μετεωρίζεσθε· ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἐθὴν τοῦ κόσμου ἐκίχθητι. Ὑμῶν θεὸς ὁ Πῦθρ ὀιδεν, οὗτι χρῆζετε τούτων ἀπάντων. Πλὴν ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.*

46. Μετὰ ταῦτα κατέλαθε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ κατὰ Μιζύμινον τὸν τρικαῦτα γενόμενος διωγμός· καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀγομῆσθαι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔκολούθησε καὶ αὐτός, ἀφίει τὸ μοναστήριον, λέγων· Ἀπέλιθωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀγωνιζόμεθα κληθέντες (65), ἢ θεωρησώμεν τοὺς ἀγωνιζομένους. Καὶ πόθον μὲν εἶχε μαρτυρῆσαι· παραδοῦναι δὲ μὴ θέλων ἑαυτὸν, ὑπέρτατι τοῖς ὁμολογηταῖς ἐν τε τοῖς μεταλλάξαι καὶ ἐν ταῖς φυλακαῖς. Πολλὰ τε ἦν αὐτῷ σπουδὴ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἀγωνιζομένους μὲν τοὺς καλούμενους ἐπαλεῖφαι εἰς προθύμιαν, μαρτυροῦντας δὲ αὐτῶς ἀπολαμβάνειν καὶ προπέμπειν ἑως· τελευτήσωσιν.

VERSIO EVAGRII.

fuerat appositus, memoria eorum spiritualis abstrahebatur. Edebat tamen, utpote homo, saepe solus, saepe cum fratribus. Et cum haec mira (ut praedixi) ageret, cum confusione animi (66) adhibendam magnopere diligentiam persuadebat, dicens, nec corpori esse penitus euecandum, nec nimicite esse satandum (67), ne operatio contra voluntatem Creatoris dissolveretur et ut ob id omne studium animae confunderetur, ne vitilis superata corporeis ad aeternas inferni tenebras truderetur; quinimo indultum sibi in carne imperium vindicans, domicilium suum, ut apostolus Paulus, ad tertium caelum subleuaret: asserebatque hoc esse (68) a Salvatore praecipuum, in quo ait: *Nolite solliciti esse animae vestrae quid manducetis, aut quid bibatis, nec corpori vestro quid vestiamini, quia haec genus quaerunt: vester autem Pater novit quod indigetis his omnibus: quaerite ergo primum regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia apponentur vobis.*

46. His rebus ita transactis, cum persecutio impissima Maximini furore vesano vastaret Ecclesiam, sanctisque martyribus Alexandriam perductis, relicto et ipse monasterio secutus est futurus Christi victimas, dicens: Pergamus ad gloriosos fratrum triumphos, ut aut ipsi congrediamur, aut spectemus alios praedantes. Et amore quidem iam martyri erat, sed cum trahere se ulter non vellet et ministraret confessoribus (70) in metallis vel in carceribus constitutus, magna cum libertate et cura ingredientes ad judi-

⁶⁵ Luc. xii, 29-31.

(65) Colb. 2, βληθέντες.

(66) Ita plerique omnes manuscripti. Bolland. vero, cum *confusione animae*. Mox in multis editis habetur *corpori*, post *magnopere*, sed non legitur in textu.

(67) Haec, nec *nimicite esse satandum*, in solo habetur Gemmet 1, unde suspicimus, ut integra fiat sententia

num, earumque desiderio captus, ac humanae vitae fragilitatem animo versans: cibum quippe aut somnum, aut ceteras corporis necessitates, non nisi cum rubore capiebat. secum reputans animae vim intelligendi. Saepe comesturus cum aliis monachis, spiritualis cibi recordatus, abnebat, atque procul illis recedebat, ratus pudori sibi esse si concedens ab aliis videretur: scorsum itaque comedebat ob corporis necessitatem, plerumque etiam cum fratribus: tum quod visus ab illis pudore afficeretur, tum quod fiduciam surmeret, ut illis utilem sermonem subministraret. siebatque totam curam animae potius quam corpori adhibendam: dandum tamen corpori ob necessitatem paululum temporis; sed totum reliquum animae impendendum, et ejus quaerendam utilitatem, ut ne ipsa traheretur corporis voluptatibus, imo potius ob ea corpus in servitum redigeretur: hanc enim ipsam esse Salvatoris sententiam: *Nolite solliciti esse animae vestrae quid manducetis, neque corpori quid induamini: et vos nolite quaerere quid manducetis, aut quid bibatis: et nolite in sublime tolli, haec enim omnia gentes mundi quaerunt. Pater autem vester scit quoniam his omnibus indigetis. Ceterum quaerite primum regnum eius, et haec omnia adjicientur vobis.*

46. Post haec Ecclesiam excepit Maximini persecutio; sanctosque martyres Alexandriam adductos, relicto ille monasterio, secutus est, aiens. Pergamus et nos, ut vel vocati congrediamur, vel praedantes spectemur. Et martyrii quidem desiderio flagrabat; sed cum nollet sese tradere, confessoribus in metallis et in carceribus ministrabat. Magna quoque ipsi cura in iudicii loco, vocatos concertantesque hortari ad animi alacritatem: martyriumque passuros excipere, atque comitari donec consummarentur. Index itaque, viso tam illius quam suorum intrepido haec in re animo, jussit ne-

(68) Sic manuscripti. In Bolland. vero, *esse, deest*. Infra pene omnes manuscripti, *nec corpori vestro induamini*. Bolland., *nec corpori quid vestiamini*.

(69) Ita omnes fere manuscripti. Bolland. vero, *adjicientur*. Mox manuscripti ita post *rebus*. Bolland. non habet. Mox aliqui legunt *Maximiani*.

(70) Ita omnes pene manuscripti. Bolland., *veleret et scitari confessoribus*.

minem monachorum in iudicii loco interesse, vel in urbe prorsus versari. Tum aliis omnibus visum est illo die sese occultare : 664 Antonium autem tantum iussio curæ fuit, ut loto ependyte, insequente die in edito loco conspicuus staret, atque profecto sese nitidus exhiberet. Omnibus rem mirantibus, ipsoque iudice illi perspiciente, et cum militum suorum turma prætereunte, sietit ille intrepidus, ut nostram Christianorum ostenderet animi alacritatem : nam, uti superius dixi, martyrii desiderio flagrabat. Itaque moerenti similis erat, quod martyrium assequi non posset : Dominus autem virum conservabat ad nostram cæterorumque utilitatem, ut asceticæ vitæ, quam ex Scripturis ipse didicerat, permittit magister foret. Enimvero nulli, respecto ejus vitæ instituto, imitari illum studuere. Confessoribus itaque rursum de more ministrabat, et quasi vinculus cum illis fuisset, assiduum illis officiorum suorum impendebat laborem.

47. Postquam autem cessavit persecutio, beatæque memoriæ episcopus Petrus martyrio affectus est, profectus est Antonius, atque iterum recessit in monasterium, ubi conscientie suæ studio quotidie martyr erat, atque fidei certaminibus dimicabat. Asceticam enim vitam ferventius iniiit ; jejunabat quippe quotidie, vestimento usus interno quidem cilicino, externo vero pelliceo, quod ad usque mortem servavit : neque corpus ad deponendas sordes aqua lavit, neque pedes unquam abluvit, vel solum in aquam nisi postulante necessitate demersit : nec unquam exutum illum conspexit quispiam, vel nudatum corpus Antonii, nisi cum post mortem suam sepultus est.

48. Cum secederet igitur, secumque statuisset aliquandiu nec isthinc egredi, nec apud se quæpiam admittre, Martinianus quidam militum præpositus accedens molestiam Antonio creavit, filiam

Ὁ γοῦν δικαστής, βλέπων αὐτοῦ τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τὸ ἄροσον, καὶ τὴν εἰς τοῦτο σπουδὴν, παρηγγεῖλε μὲν τὰ τῶν μοναχῶν ἐν τῇ δικαστηρίῳ φαίνεσθαι, μὴ δὲ ὄλους ἐν τῇ πόλει διατρέψεν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔδοξαν κρύπτεσθαι τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὁ δὲ Ἄντωνιος τοσοῦτον ἐπρόνοιον, ὥστε καὶ μᾶλλον πλῆναι τὸν ἐπειθῦτον, καὶ τῇ ἐξῆς ἔμπροσθεν ἐφ' ὄψιμου στήναι, καὶ φαίνεσθαι τῷ ἡγεμῶνι λαμπρῶν. Πάντων οὖν ἐπὶ τοῦτ' αἰμαμαζόντων, καὶ τοῦ ἡγεμόνος ὀρώντος, καὶ μετὰ τῆς τάξεως αὐτοῦ διαβαίνοντος, αὐτὸς ἀτρέμας εἰσῆκει, δεκνὸς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὴν προθυμίαν· ἤγχετο γὰρ καὶ αὐτὸς μαρτυρῆσαι, καθὰ προείπον. Αὐτὸς μὲν οὖν λυπομένῳ ἔθηκε, ὅτι μὴ μαρτυρήκεν· ὁ δὲ Κύριος ἦν αὐτὸν φυλάττων εἰς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἔτερον ὠφέλιαν, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει, ἣν ἐκ τῶν Γραφῶν αὐτὸς μεμάθηκε, πολλοὺς διδάσκαλος γένηται. Καὶ γὰρ καὶ μῶνον βλέποντες αὐτοῦ τὴν ἀγωγὴν, πολλοὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἐσπουδάζοντο ζηλωταὶ γενέσθαι. Πάλιν οὖν ὑπηρετεῖ (71) συνθήδω τοῖς ὁμολογηταῖς, καὶ ὡς συνθεθεμένος αὐτοῖς, ἦν κοπιῶν ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις.

47. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ὁ διωγμὸς ἐπέστατο, καὶ μαρτυρήκεν ὁ μακαριτῆρος ἐπίσκοπος Πέτρος, ἀπεδήμησε, καὶ πάλιν εἰς τὸ μοναστήριον ἀνεχώρει, καὶ ἦν ἐκεῖ καθ' ἡμέραν μαρτυρῶν τῇ συνειδήσει, καὶ ἀγωνιζόμενος τοῖς τῆς πίστεως ἄλλοις. Καὶ γὰρ καὶ ἀσκήσει πολλῇ καὶ συντονωτέρῳ ἐκέρχρητο· ἐνήστουε γὰρ ἀεὶ, τὸ δὲ ἐνδύμα ἔσχεν ἕνδο μὴν τρίχινον (72), ἐπάνω δὲ δερμάτινον, ὃ καὶ ἕως τελευτῆς ταῦτηκε, μὴτε σῶμα διὰ ῥύπον ὕδατι λούσας, μὴδ' ὄλους τοὺς πόδας ἀπονίψας, ἢ κἄν ἀπλῶς εἰς ὕδωρ αὐτοῖς χωρὶς ἀνάγκης ἀνασχόμενος ἐμβαλεῖν· ἀλλ' οὐδὲ γυμνωθέντα τις αὐτὸν εἶσρακεν, οὐδὲ ὄλους τὸ σῶμα τις ἐθε Ἄντωνίου γυμνῶν, εἰ μὴ ὅτε τελευτήσας ἐθάπτετο.

48. Ἀναχωροῦντι τοίνυν αὐτῷ, καὶ προθεμένῳ ποιῆσαι χρόνον, ὥστε μὴτε αὐτὸν προλίπει, μὴτε τὴν δέξασθαι, Μαρτιανὸς (73) τις ἔρχων στρατιωτῶν, εἰθὼν, ἐγένετο εἰς ἔχλου τῷ Ἀντωνίῳ· εἶχε γὰρ

VERSIO EVAGRII.

eam exhortabatur, ne terrore impiorum subacti, Dominum negarent. Jamque sententiâ coronatus (74) exsultans, quasi ipse vicisset, usque ad locum felicitis sanguinis prosequeretur. Quamobrem motus Index Antonii sociorumque ejus constantia (75), præcepit nullum penitus monachorum ut observare iudicium, aut in civitate versari. Et cæteris quidem omnibus in illa die placuit abscondi ; Antonius autem impavidus, neglecto persecutoris imperio, levit ependyten suum. Et alia die stans in quodam eminenti loco, candenti præcinctus veste, proccedentem iudicem suo provocabat aspectu, flagrans cupiditate martyrii : ostendebatque nobis contemptorem poenarum et mortis, in Christianis, animum præverere debere, in tantum, ut contristaretur, quia volenti pati pro nomine Christi (76), martyrium non dabatur. Sed Dominus qui suo grati parabat magistrum, servavit Antonium, ut institutum (sicuti factus est) monachorum non solum oratione ejus, sed et conspectibus firmaretur, nunquam tamen a sanctorum confessorum vestigiis separatus est, quin anxia circa eos cura et cbaritatis vinculis colligatus, magis carcerem patiebatur exultans.

47. Postquam autem persecutionis turbo deflaxerat, et B. episcopo Petro jam ob martyrii gloriam coronato, ad pristinum monasterium regressus, quotidianum fidei ac conscientie martyrium inerebatur, acrioribus se jejuniis vigiliisque conciens, vestimento cilicino intrinsecus, desuper pelliceo utebatur, i. unquam corpus lavans, nunquam pedibus sordes abluens, nisi cum per aquam (77) transire necessitas compulisset : nullus denique Antonii corpus nudum, antequam moreretur, unquam vidit.

(71) Colb. 2, ἡκολούθει.

(72) Tres manuscripti, τρίχινον recte. Tres alii, τρύχινον. Editi, τρυχίνον.

(73) Regius 2, Μαρτιανός. Colb. 2, Μαρτινός.

(74) Sic manuscripti quidam. Bolland., coronatus.

(75) Ita omnes manuscripti. Bolland. [vero, ob Antonii sociorumque ejus constantiam.

(76) Ita manuscripti pene nunes. Bolland. vero, pro Dei nomine.

(77) Sic manuscripti. Bolland. vero, per aquam.

ὅπὸ δαίμονος ἰνοχλουμένην τὴν θυγατέρα· ὡς δὲ ἐπὶ πολλὰ δέξιμεν κόπτον τὴν θύραν καὶ ἀξύνω ἐλθεῖν αὐτὴν, καὶ εὐξασθαι τῷ Θεῷ διὰ τὴν παῖδα· ἀνοίξει μὲν οὐκ ἠνώσχετο, παρακώφας δὲ ἔνωθεν, εἶπεν· "Ἄνθρωπε, τί μου κατακράζεις; ἄνθρωπος εἰμι καὶ γὰρ ὡσπερ καὶ σὺ. Εἰ δὲ πιστεύεις τῷ Χριστῷ, ᾧ λατρεύω, ἔπαγε, καὶ ὡς πιστεύεις εὐξάσαι τῷ Θεῷ" (78), καὶ γίνεταί. Ἐθῶς οὖν ἕκείνος πιστεύσας, καὶ ἐπικαλεσάμενος τὸν Χριστὸν, ἀπῆλθεν, ἔγων τὴν θυγατέρα καθαρῶσθεισαν ἀπὸ τοῦ δαίμονος. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα δὲ αὐτοῦ πεποίηκεν ὁ Κύριος, ὁ λέγων· *Alteite, καὶ δοθήσεται ὑμῖν*. Πείσονται γὰρ τῶν πασχόντων, μὴ ἀνοίγοντος αὐτοῦ τὴν θύραν, μόνον ἐκθέουον (79) ἔξω τοῦ μοναστηρίου, καὶ πιστεύοντας καὶ εὐχόμενοι γνησίως, ἐκαθαρίζοντο.

49. Ὡς δὲ εἶδεν αὐτὸν ἐχλούμενον ὅπὸ πολλῶν καὶ μὴ ἀριέμενον κατὰ γνώμην ἀναχωρεῖν, ὡς βούλεται· ἐπιλαθῆναι μὴ εἶναι ὁ Κύριος ποιεῖ δι' αὐτοῦ, ἢ αὐτὸς ἐπαρθῆ, ἢ ἄλλος τις ὑπὲρ ὃ ἐστι λογίσσεται περὶ αὐτοῦ, ἐσκέφατο καὶ ὤρμησεν ἀναλθεῖν εἰς τὴν ἀνω Θεβαΐδα πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας αὐτόν. Καὶ δὴ παρὰ τῶν ἀδελφῶν δεξάμενος ἄρτους, ἐκάθητο παρὰ πᾶς ἕλθεας τοῦ ποταμοῦ, σκοπῶν εἰ ἄρα παρέλθοι πλοῖον, ἵνα ἐμβὰς ἀνέλθῃ μετ' αὐτῶν. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ σκεπτομένου, φωνῇ τις ἀνωθεν γέγονεν πρὸς αὐτόν· Ἄντιόνε, ποῦ πορεύῃ, καὶ διὰ τί; Ὁ δὲ μὴ καταρχθῆς, ἀλλ' ὡς εἰσῶδες καλεῖσθαι πολλὰς οὖτως, ἐπακούσας, ἀπεκρίνατο, λέγων· Ἐπειδὴ οὐκ ἐπιτρέπομαι μοι ἡρεμεῖν οἱ ὄχλοι, διὰ τοῦτο βούλομαι ἀναλθεῖν εἰς τὴν ἀνω Θεβαΐδα, διὰ τὰς πολλὰς τῶν (80) ὁδοῦ μοι γινόμενας ἰνοχλήσεις, καὶ μάλιστα διὰ τὸ ἀπικαταίσθαί με παρ' αὐτῶν τὰ ὑπὲρ τὴν ἐμὴν δύναμιν. Ἡ δὲ πρὸς αὐτόν ἐφη (81)· Κάμ εἰς τὴν Θεβαΐδα ἀνέλθης, κἄν, ὡς ἐνθυμῆ, κατέλθης εἰς τὰ βουκλίτια, πλίστω καὶ ἐπιπλάσινα τῶν κάματον ἔχεις ὑπομένειν. Εἰ δὲ θέλεις οὕτως ἡρεμεῖν, ἀνάλαθε νῦν εἰς τὴν ἑω-

A quippe secum habebat a dæmone vexatam: ut autem diu januam pulsando perseverabat, rogabatque ut egrederetur, Deumque rogare pro filia sua; ille januam quidem non aperuit, prospiciens vero desuper ait: Quid tu ad me clamas? homo sum sicut tu. Quod si Christo credis cum ego servio, vade, et secundum fidem tuam ora Deum, et optatum assequere. Credidit ille 665 statim, et invocato Christi nomine alit, filiam reducens a dæmone liberatam. Multa item alia ejus opera fecit Dominus qui ait: *Petite, et dabitur vobis***. Plurimi namque eorum qui patiebantur, cum non aperiret ipse januam, extra monasterium dormiebant, atque cum sincera fide orantes, mundabantur.

B 49. Ut vidit autem a multis sibi molestiam creati, nec sibi licere pro arbitrio secedere, veritus ne ex signis quæ per se Dominus faciebat, aut ipse extolleretur, aut alius quispiam de ipso plus quam res ipsa ferret existimaret, re secum deliberata, profectus est ut se conferret in superiorem Thebaidem, ad homines quibus esset ignotus. Acceptisque panibus a fratribus ad oram fluminis sedelatur, ut observaret num quæ pertransiret navicula, ut ea conscensa cum vectoribus ascenderet. Hæc illo cogitante, vox quedam desuper ad illum facta est: Antoni, quo tendis? quæ de causa? Ille nihil turbatus, utpote solitus sic sæpe compelliari, respondit: Quia turbæ non sinunt me quiescere, ideo me in superiorem Thebaidem conferre decrevi, ad vitandas frequentes illas perturbationes, maximeque quod ea a me postulent quæ meam superent virtutem. Tum vox ad illum: Sive in Thebaidem ascendas, sive, ut cogitas, ad armenta boum te conferas; duplo majorem sustinebis laborem. Quod si omnino quiescere desideras, vade nunc in interiorem soli-

VERSIO EVAGRII.

48. Quodam autem tempore, cum ab omnium se amovisset oculis, et clauso monasterio neminem omnino susciperet, Martinianus militum præpositus, cujus filia immundi spiritus infestationibus quæsiebatur, pulsans ostium obsecrabat, ut suo pignori subveniret, et exiens Deum pro filia præceteret. Tum ille aperire quidem minime voluit, prospiciens vero desuper ait: O homo, quid meum poscis auxilium? Mortalis est ego sum, et tuæ solius fragilitatis; si autem credis in Christum, cui deservio, vade, et secundum fidem tuam ora Deum, et sanabitur filia tua. Confestim ille credens abiit, et invocato Jesu, filiam reduxit incolentem. Multa et alia mirabilia pro illum Dominus operatus est et merito: qui enim promissit in Evangelio: *Petite, et dabitur vobis*, invento qui mereretur accipere (82), suam potentiam non negavit: nam priores vexatorum ante monasterium ejus, clauso introitu, dormientes, fidelibus per eum ad Christum pedibus purgabatur.

49. Hæc illi multitudo venientium, desideratam solitudinem auferens, lædido fuit. Metuens itaque ne signorum copia concessio aut suos animos extolleret, aut alios plus de se, quam videbant in ipso, cogerec æstimare, ad superiorem Thebaidem pergere cogitavit, ubi nullus eum agnosceret. Et a fratribus acceptis panibus, sedebat super fluminis ripam, transitum navis observans. Illo talia cogitante, vox ad eum desuper facta est, dicens: Antoni, quo pergis, et quare? At ille intrepide, quasi consuetam vocem loquentis agnosceret, respondit: Quoniam non sinunt me quiescere populi, idcirco ad superiorem Thebaidem ire optimum duxi, præcipue, quia ea exigor quæ virtutem meam pusillanimitatis excedunt. Et vox ad illum ait: Si ad Thebaidem vadas, et ad pastoralia (ut cogitas) pergas, majorem ac duplicem sustinebis laborem: si autem vere quiescere cupis, vade nunc ad intus desertum. Cumque Antonius diceret: Quis mihi locum avium patenti ostendere? ignarus enim suæ locorum: confestim ei is qui loquebatur,

** Luc. xi, 9.

(78) Sic manuscripti. Editi vero, *Ei δὲ πιστεύεις εὐξάσαι τῷ Θεῷ*, multis omissis.

(79) Sic Reg. 2, Colb. 2, et ita legit Evagrius. Alii et editi, ἐκάθηντο.

(80) Ita omnes manuscripti. In editis τῶν derst.

(81) Sic manuscripti pene omnes. Editi vero, ἢ φωνῇ, male.

(82) Sic manuscripti. Bolland. vero, *qui ejus gratiam mereretur accipere*. Infra manuscripti, *purgabantur*. Bolland., *curabantur*.

itudinem. Percorante Antonio : Quis ignotam mihi viam ostensus est? statim illi Saracenis indicavit, eam ipsam viam ingressuros. Accessit igitur ad illos Antonius, rogavitque ut se in solitudinem una proficisci paterentur. Illi tanquam ex Providentia jussu, libenter virum recipere : confectoque cum illis trium dierum triumque noctium itinere, ad montem pervenit admodum excelsum, ad cujus radicem aqua erat limpidissima, dulcis, valdeque frigida, et planities extra montem, paucaque palmae incolebant.

50. Antonius itaque quasi divinitus permotus, locum illum dilexit; is enim ipse erat quem indicarat qui 666 eum ad oram fluminis allocutus fuerat. Initio igitur acceptis panibus a viæ sociis, solus in monte romaniis, nullo admissio sodali : locum enim deinceps illum pro sua agnovit domo. Saraceni autem ipsi conspecta Antonii alacritate, de industria per eam pertransibant viam, et cum gaudio panes ad ipsum deferabant : aliquid item solatii licet modicum dabant ista: palmae. Post hæc, ubi locum fratres edidicere, velut filii, patris memores, ipsi transmittendum panem curarunt : sed cum videret Antonius afferendi panis causa gravari quosdam, et laborem perferre, ut monachos illo levaret, re secum deliberata, quosdam se advenientes rogavit ut deferrent sibi lignem atque securam, parumque frumenti. Quibus allatis, peragrata quæ circa montem erat terra, minimum spatii repertum satni aptum, coluit : et cum irrigationi largiter aqua suppetaret, semina jecit. Quod cum quotannis præstaret, habuit inde panem; ketus, quod nulli ea de causa molestus deinde foret, et quod nemini omnino oneri esset. Sed cum deinceps adverteret quosdam ad se venire, pauca sevit olera, ut, si quis adventaret, tam gravi itinere defatigatus paululum hinc recreationis perciperet. Ac initio quidem feræ solitudinis, potus causa isthuc accedentes, ejus satia et culturae sæpius nocebant; is nna placide ap-

τέραν (83) ἔρημον. Τοῦ δὲ Ἀντωνίου λέγοντος· Καθ' εὐθείαν μοι τὴν ὁδὸν; ἀπειρος γὰρ εἰμι ταύτης· εὐθείας εἶδειν αὐτῷ Σαρακενοῦς μιλλοντας ὄδου ἐν τὴν ὁδὸν ἐκείνην. Προσελθὼν τοίνυν, καὶ ἔγγισας αὐτοῖς ὁ Ἀντώνιος, ἤξιον οὖν αὐτοῖς εἰς τὴν ἔρημον ἀπελθεῖν. Οἱ δὲ, ὡς περ ἐξ ἐπιτάγματος τῆς Προνοίας, προθύμως αὐτὸν ἐδέξαντο· καὶ ὁδοῦτας τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας μετ' αὐτῶν, ἦλθεν εἰς ἕρος ὑψηλὸν ἴσον· καὶ ὕδωρ μὲν ἦν ὑπὸ τῷ ἕρος διεκδύεσταιον, γλυκὺ, καὶ μάλα ψυχρὸν. Πεδιὰς δὲ ἔξωθεν, καὶ φοβικας ἀμεληθέντες ὀλίγαι.

50. Ὁ οὖν Ἀντώνιος, ὡς περ θεῶν κινουόμενος, ἠγάπησε τὸν τόπον· οὗτος γὰρ ἦν ἐν ἐσθίμανεν ὁ λαλῆσας αὐτῷ παρὰ τὰς θύρας τοῦ ποταμοῦ. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν δεξάμενος παρὰ τῶν συνοδουσάντων ἀρτους, ἔμεινεν (84) ἐν τῷ ἕρει μόνος, οὐδεὸς ἐτέρου συνόντος αὐτῷ· ὡς γὰρ ἴδιον οἶκον ἐπιτηρούς, εἶχε λοιπὸν τὸν τόπον ἐκεῖνον. Αὐτοῖς τε οἱ Σαρακενοὶ θεωρησαντες τὴν Ἀντωνίου προθυμίαν (85), ἐξικίτηδες ἐκείνην τὴν ὁδὸν διερχόμενοι, καὶ χαίροντες ἔφερον ἀρτους αὐτῷ· εἶχε δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν φοινίκων ὀλίγην τιὰν τότε καὶ εὐτελεῖ (86) παραμυθίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα, μαθόντες οἱ ἀδελφοὶ τὸν τόπον, ὡς τέκνα, παρὸς μνημονεύοντες, ἐφροντίζον ἀποστέλλειν αὐτῷ· ἀλλ' ἑρῶν ὁ Ἀντώνιος, ὅτι προφάσει τοῦ ἔργου σκόλλονται τινες ἐκεῖ, καὶ κάματον ὑπομένουσι· φερόμενος καὶ ἐν τοῖσιν τῶν μοναχῶν, καὶ ἐβουλεύσατο καθ' ἑαυτὸν, καὶ τῶν εἰσερχόμενων τιὰς πρὸς αὐτὸν ἡξίωσε κομῆσαι αὐτῷ ἐκκελλαν, καὶ πλεονα, καὶ σπονδὸν ὀλίγην. Ὡς δὲ ἐκομισθῆ ταῦτα, διεδούσας τὴν περὶ τὸ ἕρος γῆν, βραχύτατον τινα τόπον ἐρύον ἐπιτήθειον, ἐγεωργήσε· καὶ τὸν ἐκ τοῦ ὕδατος ποτισμὸν ἀφθόνως ἔχων, ἔσπειρε. Καὶ κατ' ἑναυτὸν τοῦτο ποίῶν, εἶχεν ἐκείθεν τὸν ἔργον· χαίρων, ὅτι μὴδὲν ἐκ τούτου γενήσεται ὀλιγρός, καὶ ὅτι ἐν πᾶσιν ἑαυτὸν ἀδαρῆ φυλάττει. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα βλέπων πάλιν τιὰς ἐρχομένους, ἐγεωργήσε καὶ ὀλιγοστὰ λάχανα, ἵνα ὁ εἰσερχόμενος ἔχη τιὰν παραμυθίαν ὀλίγην τοῦ καμῆτου τῆς καλεπῆς ἐκείνης ὁδοῦ. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν τὰ ἐν τῇ ἔρημῳ θερία

VERSIO EVAGRII.

Saracenos indicavit, qui mercandi gratia ad Ægyptum venire consueverant. His appropinquans Antonius rogavit ut se pariter abduceret in desertum: nullus obnixus est, sed tanquam a Deo missum comitem suscipientes, amplexi sunt ejus societatem. Tribus autem diebus et noctibus itinere confecto, invenit montem valde excelsum, ad cujus radices fons aque dulcis habebatur, et campus haud magnus totum ambiens montem, qui palmis perpaucis, et his neglectis, consitus erat.

50. Hunc Antonius locum, quasi a Deo sibi offerretur, amplexus est. Is enim erat quem sibi ad fluminis ripam sedenti, qui loquebatur ostenderat. Et primo quidem accipiens a comitibus panes, habebat locum illum. Saraceni quoque videntes ejus fiduciam, optato per eum transitu, panes eidem cum lætitia deferabant: necnon palmarum, licet medicori, utamen aliquanto solatio refovebatur. Exinde cum fratres, agnito loco, tanquam ad patrem filii, sollicitè alimenta transmitterent, videns Antonius quod eo suum refrigerium multis onerosus labor indiceretur, et parcens etiam in hoc monachis, rogavit unum de adventitibus, ut sarculum sibi bis acutum cum frumento deferret. Quibus allatis, circumiens montem, haud grandem culturae aptum reperit locum, ad quem derivata aqua desuper poterat influere; ibique seminavit, atque exinde annuum sibi panem laborans, gaudebat quod sine cujusquam molestia ex propriis manibus viveret in deserto. Sed cum rursus etiam illic quidam venire cupissent, misertus est lassitudinis eorum, et olus in parvo terræ cespite coluit, ni post asperum iter aliquo venientes solatio refoverent. Hoc fratum refrigerium et parvulam messem bestiae propter aquas illic convenientes depastæ sunt: e quibus

(83) Manuscripti pene omnes, ἐσωτέρων. Editi, ἔνδοξων.

(84) Quidam manuscripti, ἐμεινεν.

(85) Coll. 2 solus. Ἀντωνίου προθυμίαν τε καὶ προθυμίαν.

(86) Coll. 2 et Savil., καὶ ἀσθενῆ.

προβάσει τοῦ ὕδατος ἐρχόμενα, πολλάκις Ἰβλαπτον αὐτοῦ τὸν σπόρον καὶ τὴν γεωργίαν· αὐτὸς δὲ χαριέντως κρατήσας ἐν τῶν θηρίων, εἶπε τοῖς πᾶσι· Διὸ τί με βλέπετε, μὴδὲν ἐμοῦ (87) βλέποντος ὑμᾶς; Ἀπίθεται, καὶ ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου μῆκτι ἐγγίσχετε τοῖς ὄδοι. Καὶ ἐξ ἐκείνου λοιπὸν, ὡσπερ φοβήθητε τὴν παραγγέλιαν, οὕκ ἔτι τὸ τόπος ἤγγισαν.

51. Αὐτὸς μὲν οὖν μόνος ἦν εἰς τὸ ἕτος ὄρος, ταῖς εὐχαῖς καὶ τῇ ἀσκήσει σχολάζων· οἱ δὲ ἀδελφοὶ οἱ (88) διακονοῦντες αὐτῷ, ἤξισαν αὐτόν, ἵνα διὰ μηνῶν εἰσερχόμενοι κομίζωσιν αὐτῷ ἐλαίας καὶ ὄσπριον καὶ ἕλαιον· γέρον γὰρ λοιπὸν ἦν. Ἐκεῖ τοίνυν ἀναστρεφόμενος, ὄσας ὑπέμεινε πάλας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐ πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀντικειμένους δαιμονας, ἐκ τῶν εἰσερχομένων πρὸς αὐτὸν ἐρχομένων. Καὶ γὰρ κάκει θορύβων, καὶ φωνῶν πολλῶν, καὶ κτύπων, ὡς ὄπλων ἤκρουον· τὸ τε ὄρος νυκτὸς πλήρες θηρίων γενόμενον ἔβλεπον· ἰθεύρουσαν δὲ καὶ αὐτὸν ὡς πρὸς βλεπομένους μαχόμενον, καὶ εὐχόμενον κατ' αὐτῶν. Καὶ τοὺς μὲν ἐρχομένους πρὸς αὐτὸν παρεθέρβονεν, αὐτὸς δὲ ἠγωνίζετο κάμπτων τὰ γόνατα καὶ προσευχόμενος τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἦν ἀληθῶς θαύματος ἀξίον, ὅτι, μόνος ἐν τοιαύτῃ ἐρήμῳ ὄν, οὐτε δαιμόνων ἐπιστατῆμενον ἐπιπολεῖτο, οὕτε, ποσούτων ὄντων ἐκεῖ θηρῶν τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν, ἐφοβεῖτο τούτων τὴν ἀγρίτητα· ἀλλ' ἀληθῶς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πισποθῶς ἦν ἐπὶ Κύριον ὡς ὄρος Σιών, ἀσάλευτον ἔχων καὶ ἀκίμαντον τὸν νοῦν· ὥστε μέλλον τοῖς δαιμονας φεύγειν, καὶ τὰ θηρία τὰ ἀγρία, ὡς γέγραπται, εἰρημεῖεν πρὸς αὐτόν.

52. Ὁ μὲν οὖν διάβολος, ὡς φάλλει Δαβὶδ, παρετρίπτο τὸν (88) Ἀντώνιον, καὶ ἐτριβέ κατ' αὐτοῦ τοὺς ὀδόντας· ὁ δὲ Ἀντώνιος παρεκαλεῖτο παρὰ τοῦ Σωτήρος, ἀβλαβῆς διαμῆνον ἀπὸ τῆς ἐκείνου πανουργίας καὶ τῆς ποικιλῆς μεθοδεῖας. Ἀγρυπνοῦντι τοίνυν αὐτῷ νυκτὸς ἐπαρχέε θηρία· καὶ σχεδὸν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐρήμῳ πᾶσαι αἱ ὕδαι, ἐξελθούσαι τῶν φυλάων, βρομακάλωσαν, καὶ μέσος ἦν αὐτῶν· χαίνουσης δὲ, καὶ δάκνειν ἐκάστης ἀπειλοῦσης, συνελθὲ τὴν τοῦ ἔγθρου τέχνην, εἶπε πᾶσαις ἀναταῖς· Εἰ μὲν ἔξουσίαν ἐλάβετε κατ' ἐμοῦ, ἱτοιμάς εἰμε βρωθῆσαι παρ' ὑμῶν· εἰ δὲ παρὰ δαιμόνων ὑπεβλήθητε, μὴ μέλλετε, ἀλλ' ἀναχω-

preheusa, omnibus ait: Quid me læditis, nihil a me læsse? Abite, et in nomine Domini ne unquam hæc appropinquate. Et ex eo tempore quasi mandatum veritate, nunquam ad eum locum accessere.

51. Solus itaque ipse in interiore monte degeat, precibus et ascetica vite dans operam. Fratres vero qui ad eum accedebant, rogabant ut singulis mensibus liceret sibi olivas, legumina et oleum ad ipsum deferre: nam senex jam erat. Eo itaque in loco degens, quantas sustinuerit pugnas, uti scriptum est⁸⁷, non adversus carnem et sanguinem, sed contra adversarios daemones, ex iis qui illum alibant didicimus. Illie enim tumultus audiebant, voces multas, armorumque strepitus: noctuque montem videbant feris plenum: spectabantque ipsum tanquam contra 667 visibiles pugnantem, et adversum illos orantem. Sequæ adveniens ipse fiduciam dabat: pugnavat autem flexis genibus et Dominum precabatur. Eratque prorsus mira res, hominem solum in ejusmodi deserto, nec invadentes daemones reformidare, neque tantam ferarum, qua drupedum, reptiliumque, quanta illie aderat, multitudinem feritatemque pertimescere. Sed revera, ut scriptum est⁸⁸, confidebat In Domino sicut mons Sion, tranquillo semper et imperturbato animo, ita ut ipsi daemones potius auferentem, immanesque fere, ut scriptum est⁸⁹, pacem cum illo haberent.

52. Et diabolus quidem, ut canit David, observabat Antonium, et stridebat dentibus⁹⁰ in eum; Antonius vero a Salvatore consolationem accipiebat, nullo ex calliditate et dolosa vafritie illius accepto detrimento. Ipsi itaque noctu vigilantia immisit diabolus feras, ex prope omnes que in illa eremo erant hyænae, ex latibus egressæ, medium ipsum circumdederæ, singulis hianti ore morsum minitantibus. Animadversa ille inimici technæ, ait illis omnibus: Si accepistis adversum me potestatem, paratus sum vorari a vobis; sin estis a demonibus submissæ, non moremini, sed abscedite: Christi enim servus sum.

VERSIO EVAGRII.

unam apprehendens dixit omnibus: Cur me læditis, nihil a me læsse. Aste, et in nomine Domini ne hæc appropietis ulterius. Quis credat, post hanc denuntiatiorem quasi timentes, nunquam illuc bestias appropinquasse?

51: Sic Antonio Impenetrabilia montium et deserti interiora captanti, orationibus etiam dedito, introentes fratres magnis vix precibus extorserunt ut olivas et legumen et oleum, quod post menses aliquot ministrabant, dignaretur accipere, et senili modicum laxaret ætati. Proh! quantas ibi conversans expertus est luctas! Vere, secundum quod scriptum est, non illi adversus carnem et sanguinem fuisse collectationem, sed adversus principatus et potestates, ab his qui ad eum ingrediebantur, agnovimus. Illi enim tumultus et voces populi, armorumque sonitus, prorsus plenum montem daemorum multitudine se vidisse referabant, ipsum etiam quasi contra inimicos palam resistentem et fortiter collectantem. Qui tamen et advenientes suo refovebat hortatu, et flexis genibus, armis quæ orationum omnem Satanae prosternebat exercitium. Admiratione plane dignum est, in tam immani solitudine, unum hominem nec daemorum quotidianas exipavisse congressiones, nec tantarum bestiarum, quadrupedum sive serpentium diversæ cessisse

⁸⁷ Ephes. vi, 12. ⁸⁸ Psal. cxxiv, 1. ⁸⁹ Job v, 23. ⁹⁰ Psal. xxxiv, 16.

(87) Sic maxima pars manuscriptorum. In editis tunc deest

(88) Regius 2 et Coll. 2, ἀδελφοὶ οἱ εἰσερχόμε-

νοὶ ἤξισαν αὐτόν, καὶ διὰ μηνῶν διακονοῦντες ἐκείνῳ αὐτῷ.

(88) Ὑμῶν, παρετρίπτο. Edit.

Hæc Antonio dicente aufugere illæ, quasi verbi flagello pulsæ.

53. Post paucos hinc dies, dum operaretur (laborandi quippe cura ipsi erat), aliquis jamæ se sistens, funiculum operis trabebat: sportas enim ille necabat, quas se aduentibus daret pro iis quæ sibi deferebant. Surgens vero bestiam vidit semorum jenus forma humana, crura vero pedesque habens æsinis similes. Tum Antonius sese solum signo crucis munivit; atque: Christi servus sum: si adversum me missus es, ecce adsum. Bestia autem cum demoniis suis tam propere fugit, ut præ celeritate caderet et moreretur. Bestie autem interitus demonum lapsus erat. Nihil certe illi non tentarunt ut ei eremo illum abducerent, quod efficere œquiverunt.

54. Rogatus aliquando a monachis ut descenderet ad ipsos, et aliquantum temporis se suaque loca visitaret, iter cum illis ingressus est, capelo panes et aquam gestante. Nam tota ista solitudo arida est, nullaque isthic est aqua potui apta, præterquam in illo monte in qua ejus, erat monasterium, unde hauserant illi aquam. Deficiente ipsi aqua in itinere, cum calor nimius esset, periculum erat omnibus. Loca enim ubeantes, nec juventa aqua, neque progredi ultra poterant, sed humi jacebant, animique despondentes, camelum sive curru quoquo vellet abire, Senex videns periclitari omnes, admodum maustus atque ingenscens, parumque ab illis digressus, flexis genibus extensisque manibus orabat, statimque efficit Dominus ut

Α ρεϊτε· Χριστοῦ γὰρ δοῦλός εἰμι. Ταῦτα τοῦ Ἀντωνίου λέγοντος, ἔφυγον ἐκείνην, ὡς ὑπὸ μάστιγος τοῦ λόγου, ἐπικόμενα.

53. Εἶτα μὲν ἡμέρας ὀλίγας, ὅς εἰργάζετο (ἔμελλε γὰρ αὐτῷ καὶ κοπιᾶν), ἐπιστάς τις τῆ θύρας, εἴλεγε τὴν σπειρὰν τοῦ ἔργου· σπυρίδας γὰρ ἔβραπτε, καὶ ταύτας τοὺς εἰσερχομένους ἀντὶ τῶν κομιζομένων αὐτῷ εἶδον. Ὦστος δὲ, εἶδε θηρίον, ἀνθρώπων μὲν δοτικὸς ἕως τῶν μηρῶν, τὰ δὲ σκέλη καὶ τοὺς πόδας ὁμοίους ἔχον ὄναι. Καὶ ὁ μὲν Ἀντώνιος μόνον ταυτὴν ἐσφράγισεν, καὶ εἶπε· Χριστοῦ δοῦλός εἰμι· εἰ ἀπεστάλης κατ' ἐμοῦ, ἰδοὺ πάραμι. Τὸ δὲ θηρίον σὺν τοῖς ἁγαστοῦ δαίμονι σὺν οὕτως ἔφυγεν, ὡς ὑπὸ τῆς ὀφύτης κισσίν καὶ ἀποθάνειν. Ὁ δὲ τοῦ θηρίου θάνατος πτώμα τῶν θαμιλῶν ἦν. Ἐβήτη γὰρ ἐποπιδέζον ποιεῖν, ἵνα καταγάγῃσιν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐρήμου, καὶ οὐκ ἔσυσαν.

54. Ἀξιοθεὶς δὲ ποτε παρὰ τῶν μοναχῶν καταβῆναι πρὸς αὐτούς, καὶ ἐπισκεψασθαι διὰ χρόνον αὐτούς τε καὶ τοὺς τόπους, ὤδευσεν σὺν τοῖς μοναχοῖς τοὺς ἀπαντήσασαι· κάμηλος δὲ ἐβάσταξε αὐτοὺς τοὺς ἄρτους καὶ τὸ ὕδωρ. Ἄνδρος γὰρ ἡ ἐρημὸς ἐστίν, ἐκείνῃ πάσα, καὶ οὐκ ἔστιν ὕδωρ πώποτε ὄναι, εἰ μὴ ἐν ἐκείνῃ τῷ ὄρει μόνῃ, ὅθεν καὶ ὕδρευσαντο, ἐν ᾗ καὶ τὸ μοναστήριον (89) ἐστὶν αὐτοῦ. Λέξαντος τοίνυν τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ὄρει, καὶ καύματος ὄντος σφοδροτάτου, πάντες ἐμελλον κινδυνεύειν. Περιελθόντες γὰρ τοὺς τόπους, καὶ μὴ εὐρόντες ὕδωρ, οὐδὲ περιπατεῖν ἐδύνατον λοιπὸν, ἀλλὰ κατέκεινον χαμαὶ, τῆν τε κάμηλον ἀνῆκταν ἀπελθόντες, ἀπογινόντες ἑαυτῶν. Ὁ δὲ γέρον, ὄρων πάντας κινδυνεύοντας, πάνυ λυπηθεὶς καὶ στενάχας, ὄλιγον ἀπ' αὐτῶν ἀπελθὼν, καὶ

VERSIO EVAGRII.

feritatis. Iuste David cecinit: Qui confidunt (90) in Domino, sicut mons Sion. Immobilem et tranquillam retinent animi firmitatem, et demones fugabat, et feras, sicut scriptum est, secum pacificabat.

52. Sed et diabolus, ut supra dictus Propheta ait, observans eum, frendebat dentibus suis: et ille Salvatoris auxilio, ab universis tibus perseverabat insidiis. Quadam ergo nocte cum pervigil Antonius obscuraret Dominum, tantos in monasterium ejus bestiarum greges concervavit, ut omnes eremi bellus circum se aspiceret. Quæ cum rictu oris morsum corpori ministrarentur, intellexit hostis astutias, dixitque: Si a Domino in me vobis est tributa licentia, devorare concessum: si autem demonum huc venistis innumeros, quantocius abite, quia Christi famulus sum. Ita factum est, et cum jubentis voce omnis bestiarum multitudo, quasi majestatis verberè caderetur, aufugit.

53. Non multi post hæc fluxerunt dies, et alia oritur cum eodem hoste certatio. Operante illo (nam semper, ut venientibus pro his quæ sibi detulerant aliquid munusculum rependeret, laborabat), traxit quidam sportellæ, quam texebat, tricinum (91) sive unicum, ad cuius motum exurgens, vidit bestiam, pube tæpns humanam faciem præferentem, quæ exinde in æsinum finiebat. Post cuius aspectum, vexillum crucis in fronte sua pingens, hoc tantum ait: Christi servus sum, si ad me missus es, non fugio. Nihil in medio spatium, et statim inforne prodigium dicto ocius cum satellitum turba fugit, et in medio cursu ruens extinctum est. Ista autem explosi mors atque enecatio (92) prodigii, demonum erat communis interitus: qui omni studio laborantes, Antonium a deserto deducere non valuerunt. Miranda plus miranda succedunt.

54. Non grande post ista tempus excesserat, et tantarum victoriarum homo fratrum precibus vincitur; a monachis enim rogatus ut eos dignaretur invisere, una cum his profectus est, impositis camelo aqua et paubus: quia nusquam præter monasterii locum ex quo hauserant, potabilis aqua per arentem viam reperiebatur. Verum in medio itinere libendi subsidia defecerunt: ardor nimius, æstus intolerabilis, mortem cuncta minantur. Circumeunt, et querunt saltem collectam ex pluviis lacunam: nihil prorsus remediti, nihil occurrit penitus ad salutem. Camelus quasi periturus et ipse duntititur, æstus pectus exuri-

(89) Regius 2 et Colb, 2, ἀσκητήριον.

90) A Desm., feritatis juxta quod David cecinit: Qui confidunt. Editi et alii, feritatis, juxta David cecinit: Qui confidunt. Gemmet. vero 1, quem sequimur, feritatis, qui confidunt. Quæ lectio Græcis accipit. Mox post, Sion, editi, non commovebitur in

eternum, quæ desunt in mss.

(91) Alii manuscripti, trichiam, alii, triciam, alii, triceam, habent.

(92) Sic major pars manuscriptorum. Editi cum aliis, enecat.

κλίμας τὰ γόνυατα, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνεις, προσή-
 χετο· καὶ εὐθὺς ἐποίησεν ὁ Κύριος ὕδωρ ἐξελεῖν (95),
 ἔθια προσυγόμενος εἰσέτρεχε· καὶ οὕτως πίνοντες οἱ
 πάντες, ἀνέπνευσαν· καὶ τοὺς ἀσκούς κλέψαντες,
 ἐξήρτησαν τὴν κάμηλον, καὶ εἶρον· συνέβη γὰρ τὸ
 σχοιόνον εἰς τινα λίθον περιελθῆναι, καὶ οὕτω κατα-
 σπασθῆναι. Ἀγαγόντες τοῖνον καὶ ποτίσαντες, ἐπέθη-
 κεν ἐπ' αὐτὴν (94) τοὺς ἀσκούς καὶ διωδόντων ἀπλα-
 βίει. Ὡς δὲ ἦλθεν εἰς τὰ ἔξω μοναστήρια, πάντας ὡς
 πατέρα βλέποντας κατεσπάσαντο. Καὶ αὐτὸς δὲ, ὡς περ
 ἐφάθα φέρων ἀπὸ τοῦ βρους, ἐξέτινεν αὐτοὺς τοὺς λό-
 γους, καὶ μετεβίβω τῆς ὄψιλλας. Πάλιν τε ἦν χαρὰ
 ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ ζῆλος προκοπῆς, καὶ παρφορήσις
 διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως. Ἐγαίρειν οὖν (95) καὶ
 αὐτὸς, βλέπων τὴν τε τῶν μοναχῶν προθυμίαν, καὶ
 τὴν ἀδελφῶν γηράσασθαι ἐπαρθεὶς, καθηγουμένῃ
 τε καὶ αὐτὴν ἄλλων παρθέτων.

55. Μεθ' ἡμέρας τῶνον εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὸ ὄρος·
 καὶ τότε λοιπὸν πολλοὶ πρὸς αὐτὸν εἰσῆρχοντο· καὶ
 ἄλλοι πᾶσχοντας ἐτόλμησαν εἰσελθεῖν· Πρὸς μὲν οὖν
 πάντας τοὺς εἰσερχομένους πρὸς αὐτὸν μοναχοὺς,
 τοῦτο συνεχῶς εἶχε τὸ παρὰγγέλιμα, πιστεύοντες εἰς τὸν
 Κύριον, καὶ ἀγαπῶν αὐτὸν, φυλάττειν τε ἑαυτοὺς ἀπὸ
 βλαπτικῶν λογισμῶν καὶ σαρκικῶν ἠθῶν, καὶ ὡς ἐν
 ταῖς Παροιμίαις γέγραπται, μὴ ἀπατάσθαι χορταστὰ
 κούλας· φεύγειν τε κενδοξίαν, καὶ εὐχεσθαι συν-
 εχῶν, ψάλλειν τε πρὸ ὕπνου καὶ μεθ' ὕπνου, καὶ ἀπο-
 στήζειν (96) τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς παραγγέλματα, καὶ
 μετρημονύειν τῶν πράξεων τῶν ἀγίων, πρὸς τὸ τῷ ζῆ-
 λῳ τούτων ρυθμιζέσθαι τὴν ψυχὴν ὀπομιμησομέ-
 νην ἐκ τῶν ἐντολῶν. Μάλιστα δὲ συνεβούλευε τὸ
 Ἀποστόλου ῥητὸν συνεχῶς μελετᾶν· Ὁ ἥλιος μὴ
 ἐκπαύσεται ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν· καὶ τοῦτο κοι-
 νῶς περὶ πάσης ἐντολῆς εἰρηθῆσαι νομίζειν, ἵνα μὴ

tur (97), sitis desperatione fervescit. Maxime senem fratrum secum commune discrimen, et vehementissime
 contristatus iugemur. Dehinc ad solita precum auxilia confugiens, paululum ab eis accessit : ibique gen-
 bus fixis, supplices manus tetendit ad Dominum. Nec mora ; et ad primas rogantis lacrymas, in orationis
 loco fons ebulliens erupit, ibique extinguita sitis, et aereitia membra refecta sunt, et plenis utribus inven-
 tum potant camelum. Ita enim easu evenerat, ut camelus errans per eremum, dum funiculum trahit, in
 quodam lapide ejusdem alligatio fuviculi teneretur (98). Tandem confecto itinere, ad monachos qui in-
 vitaverant pervenit. Tunc vero quasi patri omnes obviam currunt (99), et honorifico salutatu in oscula
 ejus et amplexu certatim ruunt. Proposito ferventi gaudet Antonius, et latentibus de adventu suo cun-
 ctiis, quasi xenia de monte portans, spiritualia impartitur alimentum. Laudat veterum studia, hortatur novo-
 rum. Sororem quorundam jam vetulam virginem videns, et aliarum puellarum magistram, mira exultatione
 assultitur. Exiande quasi diu abesset ab eremo, rursum festinavit ad montem.

55. Plurimis jam ad illum venientibus, cum etiam vexati a demonibus, malo necessitatis coacti, aude-
 rent deserta penetrare ; quos ille consolans, et monachis in commune precipiens, aiebat : Credite in Jesum
 fideliter : mentem a malis cogitationibus (1), carere ad impudicis servate puram, et, juxta eloquia di-
 vine, ne seducamini in saturitate ventris : odite vanam gloriam, orate passissime, psallite vespere et ma-
 ne (2) : et mandata Scripturarum revolvite. Recordamini gestorum que sancti quique fecerunt, et excom-
 pli memoria animum incitet ad virtutem, refrenet a vitis. Suadebat etiam jugi meditatione retinendum
 Apostoli sermonem, quo ait : Sol non occidat super iracundiam vestram. Non tantum autem super iracun-
 diam solea occidere non debere interpretabatur, sed et super omnia delicia bonium, nec peccatorum uz-

¹ Prov. xxiv, 15. ² Ephes. iv, 26.

(95) In Regio 2 et Colb. 2 ἐξελεῖν deest, in iis-
 dem inferius hæc, οἱ πάντες, desunt. Mox ibidem,
 πληρώσαντες. Infra omnes pene manuscripti, πε-
 ριασθῆναι. Editi, περιελθῆναι.

(94) Sic Regius 2 et Colb. 2. In editis vero et
 cæteris ἐπ' αὐτὴν deest.

(95) Regius 2 et Colb. 2, Ἐγαίρειν δὲ.

(96) Colbertinus secumque, ἀποσπῆζειν.

(97) Sic manuscripti. Editi vero, Ἐπὶ ipse æstuans
 ἐπιτίθει, æstantis pectus exurit et sitis, etc.

A quo loco ipse orabat aqua scaturiret. Tum biben-
 tes omnes sese recrearunt, impletisque utribus, ca-
 melum perquirebant, atque invenere : contigit enim
 ut funiculum lapidi circumvolutus eum detineret.
 Illo potatum adducto, atque impositis utribus, per-
 rexerunt incolumes. Ut autem ad exteriora venit
 monasteria, quasi patrem suum vidisset, omnes
 amplexati sunt. Ipse vero ceu vicium ex monte de-
 tulisset, verbis illos quasi xenis donabat, utli-
 que impertiebat. Gaudiumque denuo in montibus
 erat, studium profectus, atque consolatio, ob fidem
 quam in se mutuo conspicebant. Lætatur ipse
 quoque conspecta monachorum alacritate, sororem-
 que videns in virginitate consensuisse, aliarumque
 virginum esse propositam

55. Elapsis quibusdam diebus, n montem reman-
 gravit : ac demum multi ad eum accessore, ausci-
 que sunt alii infirmitatibus afflicti illum adire. Mox
 omnibus ergo se convenientibus monachis, hoc fre-
 quenter mandatum iradebat : ut in Dominum cre-
 derent, ipsum diligenter, custodirentque se ab ob-
 scenis cogitationibus sordidisque voluptatibus, et
 ut in Proverbiis scriptum est¹, ventris saturitate
 ne deciperentur : inanem fugerent 669 gloriam,
 frequenter orarent, psallerent ante et post som-
 num, mandata Scripturarum mecte revolverent, at-
 que memores essent rerum a sanctis viris gesta-
 rum, ut anima ex divinis præceptis admonita, seas
 ad illorum zelum conformaret. Suadebat in primis
 Apostoli dictum frequenter meditari : *Sol non occi-
 dat super iracundiam vestram*² ; idque de omnibus
 præceptis una dictum arbitrari, nec super iracun-

VERSIO EVAGRIL

(98) Quidam manuscripti, potant camelum : ac-
 cidit enim ut fune circa lapidem obvoluto teneretur.
 Multo brevius.

(99) Ita manuscripti. Editi vero, Obviam occur-
 runt. Infra omnes manuscripti, quasi exenia.

(1) Sic manuscripti. Editi vero, mentem a malis
 cogitationibus.

(2) Sic manuscripti. Editi post, mane, addunt, et
 meridiis.

diam solvitur, sed nec super aliud quodvis peccatum vestrostrum sol occidat. Par quippe est et omnino e re nostra, nec solcm ob diurnam malitiam, nec lunam ob nocturnum peccatum, vel malam cogitationem, nos condemnare. Ut igitur in tuto sit prohibitio nostra, operæ prelium fuerit dictum Apostoli auscultare atque custodire; ait enim: Vos ipsos dijudicate, et vos ipsos probate²². Quotidie itaque de diurnis nocturnisque actibus rationem quisque apud se ineat: et si peccaverit, desinat; si non peccaverit, ne gloriatur, sed in bono perseveret, nec negligenter agat, neve proximum damnet, vel seipsum justum prædicet, ut ait beatus apostolus Paulus, donec venerit Dominus, qui abscondita scrutatur¹. Sæpe etenim accidit ut nobis lateant quæ agimus, quæ nos quidem ignoramus, sed Dominus novit omnia. Judicio igitur illi permisso, de aliorum malis inutuo doleamus, et alter alterius onera portemus³, nosmetipsos dijudicemus; si quid desit, id supplere nitamur. Ad cavenda autem peccata id observetur: Opera quisque nostrum sua, et motus animi, tanquam aliis nuntiaturus, notet conscribatque: atque confidite futurum esse, ut, cum nos pudeat ab aliis cognosci, peccandi prorsus, imo quid pravum cogitandi, suum faciamus. Quis est enim qui, dum peccat, videri velit? aut quis post peccatum admittam non mentitur latendi causa? Sicut itaque in aliorum conspectu nunquam scortabimur; **670** ita si cogitationes, ut aliis nuntiaturi, perscribamus, nobis potius ab obscenis cogitationibus cavebimus, et revelandi pudorem. Perinde itaque nobis ejusmodi scriptio sit atque ascetatum oculi, ut æque inscriptionem ac aliorum conspectum erubescences, prava ne cogitemus quidem. Hæc si nobis forma

VERSIO EVAGRII.

quam nostrorum aut in nocte luna, aut in die sol testis abscederet (5-6). Illius quoque admonerat præcepti memores esse, quo dicitur: *Dijudicate vosmetipsos, et probate*, ut rationem diei noctisque facientes, si in se delictum deprehendissent, peccare desisterent. Sin autem nullus error deciperet, perseverarent instanti potius incepto, quam arrogantia tumidi aut alios contemnerent, aut sibi iustitiam vindicarent, iuxta supradicti doctoris eloquium dicentis: *Nolite iudicare ante tempus*; magis debere eos Christi, cui soli occulta patent, reservare iudicio. Multas esse, ut scriptum est, vias, quæ videntur hominibus justæ, sed finis earum ad profundum respiciere inferni: sæpe nostra non posse nos intelligere peccata, sæpe falli ignoratione (7) gestorum: aliud esse Dei cuncta cernentis iudicium, qui non ex superficie corporum, sed ex mentium iudicat arcanis; æquum autem esse nos nobis compati, et invicem onera nostra portare: ut concessam examine Salvatori, proprias conscientias nosmetipsos iudicantes intueremur. Necnon dicebat maguam esse ad virtutem viam, si singuli vel observarent quid agerent (8), vel universas mentium cogitationes fratribus referrent. Non enim posse aliquem peccare, cum relaturus esset ad alium quæcumque peccasset; et subire pudorem in publicum torpia proferendi. Denique nullum peccantem, coram alio audere peccare: etiamsi peccet, tamen testem vitare peccati, mentiri magis et negare, et vetus delictum novo indicandi augere delicto. Igitur quasi sub oculis, aëbat, nostris et cogitatu confundimur et actu, si omnia referenda faciamus; multo autem magis, si peccata nostra fideliter describentes digeramus in ordinem. Tunc vero annotatio delictorum fratrum videbitur oculi. Si timebimus peccati ceras conscientias, ipsi nos arguent apices, et quomodolibet meretricibus membra miscntes, confunduntur ad præsentiam cæterorum; ita et nos erubescemus ad literas. Hæc agamus, hac virtutis gradiamur via (9), et corpora mentibus subiugantes, perniciosas diaboli co. teramus insidias.

²² II Cor. xiii, 5. ¹ I Cor. iv, 8; Rom. ii, 16. ³ Galat. vi, 2.

(3) Ita Regius 1, 2, Colb. 2 et Savil. Editi vero et alii, 'In' oñ εν τούτῳ ἡμῖν τὸ καλὸν περιώζηται, καλὸν ἀκούσαι.

(4) Sic omnes manuscripi. Editi, 'Ti γάρ. Mox Regius 2, Colb. 3 et Savil., βλέπεσθαι, recte. Editi et alii, βλέπεσθαι.

(5-6) Sic manuscripi omnes. Editi vero, testes abscederent. Mox aliqui manuscripi, præcepti quo di-

ἐπὶ μόνῳ παροργισμῷ, ἀλλὰ μὴ δὲ ἐπὶ ἄλλῃ ἀμαρτία ἡμῶν ὁ ἥλιος ἐπιδύνη· καλὸν γάρ καὶ ἀναγκαῖον, μὴ τε τὸν ἥλιον περὶ ἡμερινῆς κακίας, μὴ τε τὴν σελήην περὶ νυκτερινῆς ἀμαρτίας, ἢ ὅπως ἐνθυμησῶμεν, καταγινώσκωμεν ἡμῶν. 'In' oñ τουτο ἡμῖν περιώζηται, καλὸν ἀκούσαι (3) τοῦ Ἀποστόλου καὶ φολέξει· φησὶ γάρ· Ἐαυτοῦς ἀνακρίνετε, καὶ ἑαυτοῦς δοκιμάζετε. Καθ' ἡμέραν τοῖνον τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτερινῶν πράξεων τὸν λόγον ἕκαστος παρ' ἑαυτῷ λαμβανέτω· καὶ, εἰ μὴ ἤμαρτε, παυέσθω· εἰ δὲ μὴ ἤμαρτε, μὴ καυχάσθω· ἀλλ' ἐπιμέντω τῷ καλῷ, καὶ μὴ ἀμείλειτω, μὴ δὲ κατακρινέτω τὸν πλησίον, μὴ δὲ δικαιοῦτο ἑαυτὸν, ὡς εἶπεν ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, ἕως ἂν ἐλθῇ ὁ Κύριος, ὁ τὰ κρυπτὰ ἔρευνῶν. Πολλὰκις γάρ καὶ ἑαυτοῦς, ἐν οἷς πράττομεν, λανθάνομεν· καὶ ἡμεῖς μὲν οὐκ οἴδαμεν, ὁ δὲ Κύριος καταλαμβάνει πάντα. Αὐτῷ οὖν τὸ κρίμα δίδόντες, ἀλλήλοις συμπάσχωμεν, καὶ ἀλλήλων μὲν τὰ βάρη βαστάζωμεν, ἑαυτοῦς δὲ ἀνακρίνωμεν, καὶ ὁ ἑτεροῦμεν, ἀναπληροῦν σπουδάζωμεν. Ἔστω δὲ καὶ αὐτῇ πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν παρατήρησις· Ἐκαστος τὰς πράξεις καὶ τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς, ὡς μέλλοντες ἀλλήλοις ἀπαγγέλλειν, σημειώμεθα καὶ γράφωμεν· καὶ θαρβύετε, ὅτι, πάντως ἀλογυνόμενοι γνωσθήναί, παυόμεθα τοῦ ἀμαρτάνειν, καὶ ὅπως τοῦ ἐνθυμησθαι τι φαῦλον. Τίς γάρ (4) ἀμαρτάνων θέλει βλέπεσθαι; ἢ τίς ἀμαρτήσας, οὐ μᾶλλον φέβεται, λανθάνειν θέλων; Ὅσπερ οὖν βλέποντες ἀλλήλους, οὐκ ἂν πορνεύσαιμεν, οὕτως, ἐὰν ὡς ἀπαγγέλλοντες ἀλλήλοις τοὺς λογισμοὺς γράφωμεν, μᾶλλον τηρήσομεν ἑαυτοῦς ἀπὸ λογισμῶν βυρπῶν, ἀλογυνόμενοι γνωσθήναί. Ἔστω οὖν ἡμῖν τὸ γράμμα ἀντὶ ὀφθαλμῶν τῶν συνασκητῶν· ἵνα, ἐρυθριῶντες γράφειν ὡς τὸ βλέπεσθαι, μὴ' ὅμως ἐνθυμηθῶμεν τὰ φαῦλα· οὕτω

citur. Editi vero, præcepti memores esse, quod dicitur de his.

(7) Sic manuscripi quidam optime. Editi vero, in ratione.

(8) Sic manuscripi. Editi vero, quid gererent.

(9) Ita manuscripi. Editi autem, Si hæc agamus, hanc virtutis gradiamur riam

ἃ τυποῦντες ἑαυτοὺς, θυνησόμεθα δουλαγωγῶν τὸ σῶμα, καὶ ἀρέσκων μὲν τῷ Κυρίῳ, πατεῖν δὲ τὰς τοῦ ἑχθροῦ μεθοδίας.

56. Ταῦτα μὲν τοῖς ἀπαντιῶσι παρήγγελλε· τοῖς δὲ πάσχουσιν συνέπαυε καὶ συνήχετο· πολλὰς τε καὶ ἐν πολλοῖς ὁ Κύριος ἐπήκουεν (9*) αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἐπακούμενος ἔκαυχάτο, οὕτως μὴ ἐπακούμενος ἐγόγγυζεν· ἀλλ' ἀσὶ μὲν αὐτὸς ὑπάγχετο τῷ Κυρίῳ, τοῖς δὲ πάσχοντας παρεχάλει μακροθυμεῖν, καὶ εἰδέναι, ὅτι οὕτως αὐτοῦ, οὐδ' ὅπως ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ θεραπεία, ἀλλὰ μόνου τοῦ Θεοῦ τοῦ ποιῦντος, ὅτε θέλει, καὶ οἷς βούλεται (10). Οἱ οὖν πάσχοντες ὡς θεραπείαν ἐδέχοντο καὶ τοὺς λόγους τοῦ γέροντος, μανθάνοντες καὶ αὐτοὶ μὴ ἀλιγερῶν, μακροθυμεῖν δὲ ἄλλων· καὶ οἱ θεραπευόμενοι δὲ ἐδιδάσκοντο μὴ τῷ Ἀντωνίῳ εὐχαριστεῖν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ μόνῳ.

57. Εἰς γοῦν Φρόντων καλούμενος, ἀπὸ Παλατίου τυγχάνων, καὶ πάθος ἔχων δεῖνόν, τὴν τε γὰρ γλῶτταν ἑαυτοῦ κατήσθη, καὶ τοὺς ὀφθαλμούς ἐμάλει βλάπτεισθαι, εἰσελθὼν εἰς τὸ ὄρος, ἤξειτο τὸν Ἀντώνιον εὐξέσθαι περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ εὐξάμενος, ἔλεγε τῷ Φρόντῳ· Ἄπειθε, καὶ θεραπεία. Τοῦ δὲ βιασαμένου, καὶ μέναντος ἔνθεν ἡμέρας, ἐπέμνε λέγων ὁ Ἀντώνιος· Ὁ δὲ θυνησὴ μένων ὡς θεραπείαν ἔδειξε. Ἐξελθε, καὶ φθάσας εἰς τὴν Αἴγυπτον, θῆει τὸ γινόμενον εἰς σὲ σημεῖον. Πιστεύσας ἑκεῖνος ἐξῆλθε· καὶ ὡς μόνον εἶδε τὴν Αἴγυπτον, πέπαιτο τοῦ πάθους (11), καὶ γέγονεν ὑγιὴς ὁ ἀνθρώπος κατὰ τὸν λόγον Ἀντωνίου, ὃν εὐξάμενος ἔμαθε παρὰ τοῦ Σωτήρος.

58. Παρθένος δὲ τις ἀπὸ Βουσιρέως τῆς Τριπόλιως πάθος εἶχε δεινόν καὶ λίαν αἰσχροῦν. Τὰ τε γὰρ δάκρυα αὐτῆς, καὶ αἱ μύξαι, καὶ τὰ ἐκ τῶν ὤτων ὑγρὰ πίπτοντα χαμαὶ, σκώληκες εὐθὺς ἀγίνοντο· ἦν δὲ καὶ τὸ σῶμα παραλελυμένη, καὶ τοὺς ὀφθαλμούς εἶχεν οὐ κατὰ φύσιν. Ταύτης οἱ γονεῖς μαθόντες ἀπερχομένης πρὸς τὸν Ἀντώνιον μοναχῶς, πιστεύσαντες τῷ Κυρίῳ τῷ τῆν αἰμοφόρῳσαν (12) θεραπείᾳσαναι, ἤξιωσαν μετὰ τῆς θυγατρὸς συνοδεῦσαι τού-

vivendi sit, corpus subigere valebimus, Domino placere, atque insidias inimici calcare.

56. Hæc se advenitibus tradidit præcepta. Afflictorumque vicem dolebat et una cum illis precabatur; ac sæpe in multisque exauditus a Domino fuit: nec tamen ille ea de causa gloriabatur, nec si non exaudiretur murmurabat, sed semper gratias Domino actis, afflictis auctor erat ut bono essent animo, nossetque nec sibi nec cuiquam hominum inesse medendi facultatem, sed soli Deo, qui, quo tempore quibusque libet, beneficia impertit. Quæ verba ægris medelæ loco erant: qui seuis erudit sermonibus, ediscebat non animum despondere, sed alacriter potius tolerare, et qui curabatur, non Antonio, sed Deo soli gratias agere.

57. Quidam certe vir nomine Fronto, Palatinus, eum gravi morbo laboraret, linguam quippe suam dentibus laniabat, et oculis periclitabatur, ad montem progressus, rogabat Antonium, ut sui gratia precaretur. Precatus ille, Frontoni dicebat: Abi, sanaberis. Renitente illo, atque aliquot ibi dies commorante, instat Antonius: Hic si remaneas sanari non poteris. Vade, atque ubi in Ægyptum perveneris, signum in te factum conspicias. Creditid ille, abiitque: et conspecta solum Ægypto, liberatus morbo est, atque sanatus juxta Antonii dictum, quod oranti illi Salvator revelaverat.

58. Virgo item quædam ex Busiride Tripolitana, gravi turpissimoque tenebatur morbo. Lacrymarum quippe ejus, mucus, auriumque humor in terram delapsus 671 in vermes statim vertebantur; erat præter hæc paralytica, oculosque habebat contra quam natura ferret. Hujus parentes, cum didicissent proficisci monachos ad Antonium, habentes in Domino fidem, qui sanguinis fluxu afflictam mulierem sanaverat, rogarunt ut se una cum filia iti-

VERSIO EVAGRII.

56. Talibus sermonum hortamentis et venientes ad se monachos incitabat ad studium, et patientibus condolebat, pluresque eorum Dominus per Antonium liberavit. Nunquam tamen aut de incoluntate curatorum est iulatus ad gloriam, aut contristatus de obsessis adhuc corporibus murmuravit: magis autem eodem semper animo et vultu manens, gratias Deo refererat, suadens occupatis ut correp ionem qua vexantur, patientius ferrent. Non enim Antonii aut cuiusquam hominum omnino hæc esse medicinam, sed Dei solius, qui et quibus vellet et quo vellet tempore daret sanitatem. Ita consolatione sua et vexatos æquanimiter ferre tentationem, et jam liberatos, non sibi sed Deo gratias referre docebat.

57. Fronto autem quidam ex Palatinis (13) qui infestissimo demonio vexabatur (nam et linguam ejus laniabat dentibus, et oculoŕum nitebatur lumen exstinguere), perrexit ad montem, rogabatque beatum senem ut pro se Dominum rogaret. Graviter Antonius, dixitque ad eum: Vade, et curaboris. Illi incredulo sibi, et violenter ibidem contra præceptum remoranti, eadem geminabat Antonius, dicens: Hic curari non poteris: egredere, et calcata Ægypto statim te misericordia Christi consequetur. Tandem credidit, et profectus est: ac visa Ægypto, secundum promissionem (14) seuis, quæ ei Dominus oranti revelaverat, infestatio cessavit inimici.

58. Virgo vero quædam, quæ de Busiris Tripolitanz regionis civitate ibidem erat, inauditis ac flebilibus morbis laborabat. Etenim narium purgamenta, oculorum lacrymæ, aurium putridus humor in terram cadens, confestim in vermes vertebantur. Augebat calamitatem corpus paralyti dissolutum, oculos quoque

* Matth. ix, 20

(9*) Sic Regins 2 et Colb. 2. Editi et alii, ὁπ-
κροσεν

(10) Sic Reg. 2, Colb. 2 et Savil. Editi vero, ὅτι
βούλεται.

(11) Trcs colices, τὸ πάθος.

(12) Sic Regius secundus, Colbertinus secundus
et Savil. Editi et alii, αἰμοφόρου.

(13) S.c. manuscripti quidam recte. Editi, ex Pa-
latisinis.

(14) Ita manuscripti. Editi autem, profectus est.

neris comites admitterent. Quibus abnuentibus, parentes eum filia extra montem remansere apud Paphnutium confessorum et monachum; monachos vero ad Antonium ingressos, nuntiaturosque de virgine, praevenit ipse narravitque morbum puellae, et quod una cum illis iter fecisset. Rogantibus dehinc monachis ut illis etiam ingrediendi facultas esset, abnuisit ipse; sed, Abite, ait, et invenietis illam, nisi mortua sit, sanata. Mihi enim non convenit hujusmodi opus, ut me miserum hominem illa adeat; sed Salvatoris est medela, qui in omni loco misericordiam facit illi qui invocant illum. Ipsi certe precanti annuit Dominus: mihi quoque declaravit pro sua clementia, se puellam, quo loco jam versatur, curaturam. Editum itaque est hoc miraculum, nam egressi illi, laetos effunderent parentes puellamque sanata.

59. Cum duo fratres accederent, et aqua in via defecisset, obiit alter, alter vero moriturus erat: cumque non valeret ultra progredi, humi jaceans mortem expectabat. Antonius in monte sedens compellatis duobus monachis, qui casu tum aderant, urgens ait: Lagenam aquae sumite, atque cursu viam Aegypti capessite: cum enim duo accederent, alter jamjam extinctus, alter moriturus est, nisi properetis. Oranti quippe mihi hoc nunc revelatum est. Profecti monachi, alterum mortuum repererunt atque humarunt, alterum aqua recrearunt, ad senemque adduxerunt; unus namque diei erat spatium. Quod si quis quaerit cur non ante extinctum alium hoc dixerit, is non recte interrogaverit. 672 Namque mortis iudicium non Antonii, sed Dei erat, qui de illo ita decrevit, de hoc revelavit, Id solum

Α τους. Τῶν δὲ ἀνασχόμενων, οἱ μὲν γονεῖς μετὰ τῆς παιδὸς ἔμειναν ἔξω τοῦ ὄρους παρὰ Παφνούτιον τῷ ὀμολογητῇ (15) καὶ μοναχῷ· οἱ δὲ εἰσῆλθον, καὶ μόνον ὡς ἠθέλησαν ἀπαγγεῖλαι περὶ τῆς παρθένου, ἐφθάσαν αὐτοὺς αὐτὸς, καὶ διηγήσατο τὸ τε πάθος τῆς παιδὸς, καὶ πῶς συνέδωκεν αὐτοῖς. Εἶτα τούτων ἀξιούντων ἐπιτραπήναι κἀκεῖνος εἰσαθῆναι, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπέτρεψεν, εἶπε δέ· Ὑπάγετε, καὶ εὐρήσετε αὐτήν, εἰ μὴ ἀπέθανε, τετραπραυμένην. Οὐ γὰρ ἐμὸν ἔστι τοῦτο κατόρθωμα, ἵνα καὶ πρὸς ἐμὲ τὸν οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπον ἔλθῃ· ἀλλὰ τοῦ Σωτῆρος ἐστὶν ἡ θεραπεία, τοῦ ποιησέντος ἐν παντὶ τόπῳ τὸ ἔλεος αὐτοῦ τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν. Κάκεινη τοίνυν ἐπένευσεν ὁ Κύριος εὐκρίμην, κάμω δεδήλωκεν ἡ αὐτοῦ φιλελευθροπία, ὅτι τοῦ πάθος ἐκαὶ ὄσσης τῆς παιδὸς θεραπείουσι.

Β Γέγονε γοῦν τὸ θαῦμα, καὶ ἐξελθόντες εὗρον τοὺς γονεῖς χαίροντας, καὶ τὴν παῖδα λοιπὸν (15') ὀργαλιούσαν. 59. Εἰσαρχόμενων δὲ δύο ἀδελφῶν τινοῦ, καλεσθέντων ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ὕδατος, οἱ μὲν εἰς ἀπέθανον, ὁ δὲ ἕτερος ἔμαλλε· μηχανεὶ γοῦν ἰσχύον ὀσείν, ἕκαστο καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς γῆς τεθνῆξαι προδοκῶν. Ὁ δὲ Ἀντωνίου, καθήμενος ἐν τῷ ὄρει, φωνήσας δύο μοναχοὺς (συνεθεὶ γὰρ ἐκαὶ τοῦτους εἶναι), ἤπειρε λέγων· Λάβετε κέραμον ὕδατος, καὶ ὀράμετε τὴν ἐπ' Αἴγυπτον ὁδόν· δύο γὰρ ἐρχόμενων, ὁ μὲν εἰς ἄρτι τετελεύτησεν, ὁ δὲ ἕτερος ἔμαλλε, ἐπὶ μὴ σπαύστε. Τοῦτο γὰρ εὐκρίμην μοι νῦν (16) πεφανέρωται. Ἐλθόντες τοίνυν οἱ μοναχοί, εὗρον τὸν μὲν καίμενον νεκρὸν, καὶ ἐθαψάν, τὸν δὲ ἕτερον ἀνεκτίσαντο τῷ ὕδατι, καὶ ἀπήγαγον πρὸς τὸν γέροντα· ἦν γὰρ τὸ διάστημα ἡμέρας ὀδός. Ἐάν δὲ ζητήσῃ τις, διὰ τί μὴ πρὸ τοῦ τελευτῆσαι τὸν ἄλλον οὐκ εἰρχεν· οὐκ ὀρθῶς ζητεῖ τοῦτο λέγων. Οὐ γὰρ ἦν Ἀντωνίου ἐπὶ

VERSIO EVAGRII.

perversos contra naturam habens. Hujus parentes (17) cum ad Antonium monachos ire didicissent, credentes in Domino, qui persinacem sanguinis fluxum in Evangelio tactu floribae stare praecerat, rogaverunt ut miserabilem filiae comitatum susciperent. Illis renitentibus eam usque ad Antonium perducere, remansere parentes ejus foris montem (18) cum filia debili apud beatum confessorum et monachum Paphnutium, qui effosso pro Christo oculo sub Maximiano persecutore, tali debonestamento corporis plurimum gloriabatur. Pervenuerunt igitur ad Antonium monachi. Cumque de morbo puellae referre disponderent, relationem eorum senis sermo praevenit, et omnem debilitatis itineris usque ad sanctum Paphnutium causam, quasi ipse interfuisset, exposuit. Rogantibus autem eum monachis ut parentibus cum filia permitteretur ingressus, non concessit, sed ait: Ite, et invenietis puellam, si non est mortua, curatam. Et adjecit: Nullus debet ad meam humilitatem venire, quia largitilo curatio non est humanae miseriae, sed Jesu Christi misericordiae, qui ubique in sa credentibus prestare consuevit auxilium. Quamobrem et illa, pro qua petitis, suis precibus liberata est, et cum ad Dominum orarem ego, mihi praesentia sanitatis ejus indulta est. Dixit, et verba ejus puellae incoluntitas consecuta est. Nam exeuntes foras ad beatum Paphnutium, et filiam sospitem, et parentes laetos repererunt.

59. Non nulltos autem post ista dies, cum duobus fratribus euntibus ad Antonium aqua in itinere defecisset, et uno siti mortuo, alter jaceret in terra mortem expectans, Antonius sedens in monte, celeriter ad se duos monachos vocat, qui forte ibidem sunt reperti, et festinato praecipit, ut lagenam aquam assumentes, invaderent iter quod dicitur ad Aegyptum, dixitque: Unus e fratribus hic adventurius, modo migravit ad Dominum; alter, si non succurreritis, addetur: hoc enim mihi nunc oranti revelatum est. Sic ait, et juxta praecipitum ejus monachi festinantes, extinctus corpus invenit, terraque id operientes, alterum refecitatum suo junxerunt comitatu: erat autem spatium itineris unius diei. Fortasse aliquis quaerit, cur non antequam moreretur, Antonius dixerit; incongruo prorsus Christianis argumento, quia non Antonii, sed Dei iudicium fuit, qui et de recedente quam voluit, sententiam tulit,

(15) Ita manuscripti omnes. Editi vero, ὀμολογητῷ.

(15') Vulg., λιπὸν. Editi.

(16) Sic manuscripti quidam. In editis vñ deest, Colbertinus secundus, ἀπακαλύφθη.

(17) Sic manuscripti; editi vero, Hanc parentes quia deferentes.

(18) Montem deest in editis, sed legitur in manuscriptis, et ex Graecis expressum est. Infra manuscripti, effosso pro Christo oculo, rectius quam editi, qui habent, effossis pro Christo oculis. Hic Evagrius paraphrasten agit potius quam interpretem. Sed alias scripsisse brevius Graece exprimit.

τοῦ θανάτου χρίμα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ περὶ ἐκείνου κρίναντος, καὶ περὶ τούτου ἀποκαλύψαντος. Μόνον δὲ Ἀντωνίου τοῦτο θαῦμα ἦν, ὅτι ἐν τῷ ὄρει καθήμενος, εἶχε τὴν μὴ καρδίαν νήφουσαν, τὸν δὲ Κύριον θεωροῦντα αὐτῷ τὰ μακρὰν.

80. Καὶ γὰρ ποτε πάλιν, καθήμενος ἐν τῷ ὄρει καὶ ἀναδιέβας, εἶδεν ἐν τῷ ἄρει (19) ἀναγόμενον τινά, πολλὴν τε τῶν ἀπακρίτων γυνομένην τὴν χαρὰν. Εἶτα θαυμάζων καὶ μακρρίζων τὸν τοιοῦτον χορὸν, ἤρξατο μαθεῖν, τί ἂν εἴη τοῦτο. Καὶ εὐθὺς ἦλθεν αὐτῷ φωνή, ταύτην εἶναι τοῦ Ἄμου (20) τὴν ψυχὴν, τοῦ ἐν τῇ Νιτρία μοναχοῦ. Ἦν δὲ οὗτος ἕως γήρως ἀσκητικῆς διαμέννας. Καὶ τὸ δίστομα δὲ τὸ ἀπὸ Νιτρίας ἕως τοῦ ὄρους, ἔθα ἦν ὁ Ἀντικίων, ἡμερῶν ἔσσι δεκατριῶν. Οἱ τοίνυν ὄντες μετὰ Ἀντωνίου, βλέποντες τὸν γέροντα θαυμάζοντα, ἤξισαν μαθεῖν καὶ ἤκουσαν, ὅτι ἄρτι τετελείωκεν ὁ Ἄμου. Ἦν γὰρ γνώριμος, διὰ τὸ πυκνότερον αὐτὸν ἐκεῖ παραγίνεσθαι, καὶ πολλὰ καὶ δι' αὐτοῦ σημεῖα γεγενησθαι· ἐξ ὧν ἐν ἔσσι τοῦτο· Ποτὲ χρεῖας γενομένης παρελθεῖν αὐτὸν τὸν ποταμὸν τὸν λεγόμενον Λύκον (ἦν δὲ τότε (21) πλημμύρα τῶν ὀδάτων), ἤξισσε τὸν σὺν αὐτῷ Θεόδωρον μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι, ἵνα μὴ ἀλλήλους ἴδωσι γυμνοῦς, ἐν τῷ διανήχεσθαι τὸ ὕδωρ. Εἶτα ἀπελθόντος τοῦ Θεοδώρου, ἤρξυτο πάλιν καὶ ἑαυτὸν ἰδεῖν γυμνόν. Ἔως τοίνυν ἤρξυτο, καὶ ἐπρόνοιε, ἐξελθὼν ἀπηνέχθη εἰς τὸ πέραν. Ὁ οὖν Θεόδωρος, καὶ αὐτὸς ἀνὴρ εὐλαβῆς, ἐγγύσας καὶ ἑσπερικῶς αὐτὸν προλαβόντα, καὶ μὴθ' ὄλωσ ὕδατι βραχύντα, ἤξισσε μαθεῖν τὸν τρόπον τοῦ περάματος. Ὅς δὲ ἑώρα μὴ θέλοντα εἰπεῖν αὐτὸν, δισχυρίζετο, κατέχων αὐτοῦ τοὺς πόδας, ἵν' πρότερον ἐξαφείναι, πρὶν αὐν μάθη παρ' αὐτοῦ. Βλέπων τοιγαροῦν ὁ Ἄμου τὸ φιλάνεικον τοῦ Θεοδώρου, μάλιστα καὶ διὰ τὴν λόγον, ὃν εἶπεν, ἀπήγγεσε καὶ αὐτῷς μηδὲν λέγειν αὐτὸν ἕως θανάτου αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἀπήγγελε, βεβασιάζων καὶ τελεῖσθαι αὐτὸν εἰς τὸ πέραν· μήτε δὲ περὶ παπατρῆνας εἰς τὸ ὕδωρ, μὴθ' ὄλωσ εἶναι τοῦτο ἐκνατὸν ἀνθρώπου, εἰ μὴ μόνον πῦ Κυρίου, καὶ οἷς ἂν

in Antonio admiratione dignum est, quod sedens in monte, vigili corde esset, eique Dominus ea quae procul fierent, revelaret.

60. Nam iterum in monte cum sederet, sublatis oculis, vidit in aere quemdam efferrī, et magnam eorum gaudium qui ipsi irent obviam. Admiratus ille, atque ejusmodi coetum beatum praedicans, rogabat ut quid illud esset ediceret. Voxque statim ad illum facta est, esse Amunis in Nitria monachi animam. Is ad obitum usque in asceta statu perseveraverat. Atque a Nitria distat mons in quo erat Antonius tredecim dierum itineris intervallo. Qui cum Antonio erant, cernentes admirantem senem, rogabant quid esset, audireque: Jam obiit Amun. Erat quippe notus, quod frequens isthuc se conferret, multaque per eum ederentur signa: quorum unus hoc est: Cum trajiciebatur sibi esset Lycus fluvius, quo tempore exundabant aquae, rogavit Theodorum socium ut procul secederet, ne sese nudos aspicerent in transando aquam. Abscedente Theodoro, etiam tum puduit esse nudatum videre. Dum pudore et sollicitudine agitaretur, illico in ripam transfertur alteram. Theodorus itaque pius et ipse vir, ut reversus vidit illum antevertisse, neque prorsus aqua madidum esse, rogabat quo ille modo transmeasset. Quem abouentem dicere ut vidit, apprehensis ejus pedibus, affirmabat se non ante dimissurum, quam ediceret ab illo. Animadversa Amun Theodori contentione, in eo maxime quod dicebat, vicissim postulavit meminī ut rem aperiret ipse usque ad mortem ejus: et tunc narravit gestatum se atque trans fluvium positum fuisse, nec vel minimum in aquis deambulasse: neque prorsus id ab hominibus nec nisi a Domino fieri posse: 673 et quibus ipse concederet, ut olim magno apostolo Petro. Theodorus itaque rem ejusmodi narravit post mortem Amunis. Monachi porro quibus mortem Amunis renun-

VERSIO EVAGRII.

et de sitiēte revelare dignatus est. Hoc tantum in Antonio mirabile est, quod in monte remotissimo sedens, corde pervigili cuncta procul posita, Domino indicante, cognosceret.

60. Alio rursus in tempore cum sederet in monte, et oculis subito tetendisset in caelum, vidit nescio quam animam, latentibus in ejus occursum angelis, ad caelum pergere. Cujus spectaculi novitate stupefactus, beatum dixit sanctorum chorum, oravitque ut sibi rei praesentis agnitio panderetur. Et statim vox ad eum facta est iniquiens istam esse Ammonis (22) monachi animam, qui Nitriae morabatur. Erat autem Ammon vir grandaevis, qui perseveranter a pueritia usque ad senectutem in insancitate vixerat. Vivere quoque dierum tredecim, a Nitria, locus in quo sedebat Antonius, dividebatur. Videntes autem eum monachi admirantem, qui venerant, deprecati sunt ut causam hilaritatis ediceret. Quibus ait modo Ammonem quivisse: quem propter frequentem ejus ad Antonium comestum, et propter celebritatem indultorum evivisse: quem propter frequentem ejus ad Antonium comestum, et propter celebritatem indultorum fuit a Domino signorum, optime noverant. De quibus etiam hoc unum dicendum est. Necesso ei fuit aliquando sumen nomine Lycum subitis aquis inundatum transvadare, rogavitque Theodorum, qui cum ipso erat, ut paululum a suo separaretur aspectu, ne nuditatem corporis invicem uterque conspicerent. Necesso ite Theodorus. Nihilominus ille seipsum cum nudare vellet, erubuit. Cogitantem autem eum in alteram ripam virtus divina transposuit. Rursusque Theodorus, vir et ipse Deo devotus, transiens ad senem, mirari cepit quod tam velociter fluvium transvadasset. Cumque nihil humoris in pedibus, nulla in vestibus ejus aquae signa conspiceret, rogavit eum, ut tam incredibilem translationem quasi illi patet exponeret. Nolente illi dicere quae acciderant, amplexus est pedes ejus, juravitque non se dimissurum conspicerem nisi id quod celebrat referret. Videns ergo senex contentiose vivere volentem fratrem, exegit vicissim ab illo, ut mihi

* Math. xiv, 28, 29.

(19) Ita plurimi mss. Alii et editi, ἐν τῷ ὄρει.

(20) Vide Palled. Hist. Lausiac. c. 8.

(21) Ita omnes manuscriptori. Editi, τοῦτο, malo.

(22) Manuscripti alii Amun, alii Amos habent.

ticverat Antonius, observato die, advenientes post dies triginta ex Nitria, fratres interrogarunt atque compererunt ea ipsa die et hora obiisse Amunem, qua ejus animam sursum ferri senex viderat. Ac utriusque puritatem animæ Antonii summopere mirati sunt, qui a triginta dierum itineris intervallo statim rem didicerat, animamque sursum ferri conspexerat.

61. Archelaus etiam comes cum offendisset illum in exteriori monte, rogavit ut solum precaretur Deum pro Polycratia Laodiceæ virgine admiranda, atque Christifera, quæ vehementer stomachi laterisque dolore premebatur ob nimiam exercitationis contentione, atque toto erat corpore infirma. Oravit Antonius, observavitque comes qua ille orasset die, ac Laodiceam profectus sanam reperit virginem. Sciscitatusque quando et quonam die visisset morbo levata, chartam protulit, in qua orationis tempus conscripserat. Cumque rem comperisset, ostendit statim rem in charta descriptam: miratique sunt omnes, eodem illam tempore doloribus levasse Dominum, quo pro ipsa Antonius oraret, Salvatorisque clementiam ejus gratia obsecraret.

62. Sæpenumero aliquot ante dies, imo nunquam ante mensem, prædixit quinam adventuri essent, et qua de causa. Et alii quidem ejus solum videndi desiderio accedebant, alii infirmitatis causa, alii quod a dæmonibus vexarentur. Nemoque gravatior, aut durum æstimabat itineris laborem: præcepta quippe utilitate quisque remigrabat. Rogabatque ille ut nemo se pro his dictis factisque miraretur, sed potius Dominum, qui nobis hominibus suæ pro facultate nostræ cognitionis gratiam impertiret.

VERSIO EVAGRIL.

hoc ante suam mortem indicaret, atque ita confessus est se subito in alteram ripam fuisse transpositum, neque vero omnino uadis impressisse vestigia: Domini corporis hoc tantummodo privilegium asserens, et eorum quibus ipse, ut apostolo Petro, donaverit, ut aquarum levitati humanum corpus insisteret. Hæc autem Theodorus promissio tempore non dixit, post ejus mortem retulit. Monachi vero, quibus dixerat Antonius de morte Ammonis, notaverunt diem: et venientibus de Nitria fratribus post dies triginta, sciscitantes, repperunt illo die, illaque hora dormisse Ammonem, qua animam ejus ferri senex viderat. Utrique igitur puritatem mentis in Antonio mirati sunt, quomodo rei tam longe gestæ statim ad eum fuisset perlata cognitio.

61. Archelaus quoque comes, cum eum invenisset in exteriori monte, rogavit ut oraret pro Polycratia, quæ in Laodicea erat, admirabili et Christo dedita virgine. Patiebatur enim pessimos stomachi et lateris dolores, quos jejuniis nimis vigiliisque contraxerat, et erat penitus toto debilis corpore. Oravitque Antonius et diem quo oratio fuerat facta annotavit Archelaus. Redit Laodiceam, et invenit virginem incolumem. Percentatus diem sanitatis, reperit tempus medelæ cum annotatione congruere, et omnes admirati sunt, agnoscentes eo tempore illam a Domino fuisse a doloribus liberatam, quo orans Antonius pro ipsa bonitatem Salvatoris invocaverat.

62. Sæpe etiam ad se venientium, ante dies et menses, et causas prædixit et tempora. Nam quosdam vi tendi eum tantum desiderium, alios imbecillitas, nonnullos obsessa a dæmonibus corpora pertraherant. Nemo tamen unquam vexationem aut detrimentum laboriosi itineris conquestus est. Regrediebantur omnes spiritali cibo pleni. At ille præcipiebant non suæ laudi hanc admirationem ab eis applicari debere: sed Domini, qui sui notitiam hominibus pro capacitate mortalitatis indulserit.

(23) De monte Antonii exteriori et interiori fuit: Botlandus in præmissis ad Antonii Vitam.

(24) Colbertinus secundus, πώς τε καὶ πότε, etc.

(25) Ita omnes manuscriptorum. In editis hæc, ἐθαύμασαν ἐπιγινώσκοντες, desunt. Savil. ἐθαύμαζον habet.

αὐτὸς ἐπετρέψῃ, ὡς τῷ μεγάλῳ ἀποστόλῳ Πέτρῳ πεποίηκεν. Ὁ μὲν οὖν Θεόδωρος μετὰ θάνατον τοῦ Ἀμούν διηγήσατο τοῦτο· οἱ δὲ μοναχοί, οἳς εἶπεν ὁ Ἀντώνιος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀμούν, ἐσημειώσαντο τὴν ἡμέραν· καὶ ἀνελεθόντων τῶν ἀδελφῶν ἀπὸ τῆς Νιτρίας μετὰ τριάντα ἡμέρας, ἐπύθοντο, καὶ ἔγνωσαν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ τῇ ὥρᾳ κακομηθεῖσθαι τὸν Ἀμούν, ἐν ἣ τῆν ψυχὴν εἶδεν ἀναφερομένην ὁ γέγονεν τῆς ψυχῆς ἐθαύμαζον Ἀντωνίου, πῶς τὸ ἀπὸ διαστήματος ἡμερῶν δεκατριῶν γενόμενον περὶ αὐτὰ μεμάθηκε, καὶ τὴν ψυχὴν εἶδεν ἀναγομένην.

61. Καὶ μὴν καὶ Ἀρχελάος ποτε ὁ κόμης, εὐρών αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει τῷ Ἰξῷ (23), προσεῖξασθαι μόνον ἤξιωσεν αὐτὸν περὶ Πολυκράτειας τῆς ἐν Λαοδικείᾳ θαυμαστῆς καὶ Χριστοφόρου παρθένου. Ἐπάσχε γὰρ ἐκείνη θειῶς τὸν στόμαχον καὶ τὸν πλεῖστον ἀπὸ τῆς ἀγαν ἀσκήσεως, καὶ ὅλη ἦν ἀσθενὴς τῷ σώματι. Ὁ μὲν οὖν Ἀντώνιος ἤλυθε· ὁ δὲ κόμης ἐσημειώσατο τὴν ἡμέραν, ἐν ἣ γέγονεν ἡ εὐχὴ· καὶ ἀπελεθῶν εἰς τὴν Λαοδικεῖαν, εὐρὸν ὄγῃ τὴν παρθένου. Πυθθανόμενος δὲ, πότε καὶ ποῦ ἡμέρα (24) πέπαυται τῆς ἀσθενείας, προήγγυκε τὸν χρόνον, ἐν ᾧ τὸν χρόνον τῆς εὐχῆς ἐγράφε· καὶ μαθὼν, ἔδειξε καὶ αὐτὸς ἐοῦθι τὴν ἐν τῷ χρόνῳ γραφὴν· καὶ πάντες ἐθαύμασαν ἐπιγινώσκοντες (25), ὅτι τότε πέπαυεν ὁ Κύριος αὐτὴν τῶν πόνων, ὅτε ἦν εὐχόμενος ὁ Ἀντώνιος καὶ παρακαλῶν τὴν αγαθότητα τοῦ Σωτήρος περὶ αὐτῆς.

62. Καὶ περὶ τῶν ἐρχομένων ἐπὶ πρὸς αὐτὸν κολλέαι· προέλιγε πρὸ ἡμερῶν, ἦν δὲ ὅτε καὶ πρὸ μηνῶν, καὶ τὴν αἰτίαν, δὲ ἦν ἔρχοντο· οἱ μὲν γὰρ ἔνεκα (26) τοῦ μόνου ἰδεῖν αὐτὸν ἔρχοντο, οἱ δὲ δὲ ἀσθενείαν, καὶ ἄλλοι πάσχοντες ὑπὸ δαιμόνων. Καὶ πάντες οὐ σκυλῶν οὐδὲ ζῆμιαν ἠγούστων τὸν κόπον τῆς οδοῦ· ἀνεκαμπτε γὰρ ἕκαστος αλοθόμενος τῆς ὠφελείας. Τοιαῦτα δὲ λέγων καὶ βλέπων, ἤξιο μὴδένα θαυμάζειν αὐτὸν ἐν τούτῳ· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζειν (27) τὸν Κύριον, ὅτι ἀνθρώποις ἡμῖν ὅσων ἐχαρίσατο κατὰ δύναμιν γινώσκων αὐτὸν

(26) Sic duo manuscriptorum. Editi vero, οἱ μὲν ἔνεκα.

(27) Colb. 2, ἐν τούτοις· ἀλλὰ μᾶλλον δοξάζειν. Infra idem, Ἐλθὼν δὲ.

63. Κατιβάν ὁ ποτε πάλιν εἰς τὰ ἔξω μοναστήρια, καὶ ἀζωθεὶς εἰς πλοῖον ἐπιβείη, καὶ εὐξασθεὶς μετὰ μοναχῶν· μόνος αὐτὸς ἀντελάβετο δεινῆς δυσωδίας καὶ πάῃν πικρᾶς. Τῶν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ λεγόντων, ἰχθῦν εἶναι καὶ τάρικον ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ τούτων εἶναι τὴν ὁσμὴν, αὐτὸς ἄλλην εἶλεγεν εἶναι τὴν δυσωδίαν· ἔτι δὲ αὐτὸς λέγοντος, νεώτερός τις ἔχων δαίμονα, ἕς προσειβάνον ἐκρούετο ἐν τῷ πλοίῳ, εὐθὺς ἀνέκραξεν. Ἐπιτιμηθεὶς δὲ ὁ δαίμων ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξῆλθε· καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπος γέγονεν ὑγιής· πάντες δὲ ἔγκωσαν, ὅτι τοῦ δαίμονος ἦν ἡ δυσωδία.

64. Καὶ ἄλλος δὲ τις τῶν ἐπιφανῶν ἦλθεν ἔχων δαίμονα πρὸς αὐτόν. Ἦν δὲ ὁ δαίμων ἐκείνος (28) οὗτος δεινός, ὡς τὸν ἐνεργούσανον μὴ γινώσκον, εἰ πρὸς Ἀντωνίου ἦει· ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ τὰ κερτακά καθήσθην. Οἱ μὲν οὖν ἀγαγόντες αὐτόν, παρεκάλουν τὸν Ἀντωνίου εὐξασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἀντωνίου συμπαθῶν τῷ νεανίσκῳ, ἤρχετο· καὶ τὴν νύκτα πᾶσαν συνηγγύρησεν αὐτῷ. Καὶ ὁ μὲν νεανίσκος, ἐξάφνης ἐπαλθὼν τῷ Ἀντωνίῳ περὶ τὴν ἡμέραν, ὄθησεν αὐτόν· τὸν δὲ σὺν ἑαυτῷ εἰδόντων ἀγανακτούντων, ἔφη ὁ Ἀντωνίος· Μὴ χαλεπαίνετε τῷ νεανίσκῳ· οὐ γὰρ αὐτός ἐστιν, ἀλλ' ὁ ἐν αὐτῷ δαίμων· ἐπιτιμηθεὶς δὲ, καὶ κελευθεὶς ἐλαθῆναι εἰς ἀνύδρους τόπους, ἐμάχη, καὶ τοῦτο πεποίηκε. Δοξάζετε οὖν τὸν Κύριον· τὸ γὰρ οὕτως αὐτὸν ὀμῆσαι κατ' ἐμοῦ σημείον ὡς γέγονε τῆς τοῦ δαίμονος ἐξόδου. Ταῦτα τοῦ Ἀντωνίου εἰπόντος, εὐθὺς ὁ νεανίσκος γέγονεν ὑγιής· καὶ λοιπὸν σωφρονίσας, ἔγνω, ὅπου τε ἦν, καὶ καταπέταξε τὸν γέροντα εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ.

65. Πολλὰ τε ἄλλα τοιαῦτα συμπύκνωσεν καὶ ὁμαλῶς ἀρῆσθαι περὶ αὐτοῦ πλεῖστοι τῶν μοναχῶν δι' αὐτοῦ γυγενήσθαι. Οὐκ εἶ· δὲ ταῦτα θαυμαστά τοσοῦτον, ὅσον ἐκ ἄλλων θαυμασιωτέρα μέλλον φαίνεται. Μέλλων γὰρ εἶσθαι ποτὲ, καὶ ἀναστάς εὐξασθαι περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν, ἦσθετο αὐτὸν ἀρπαγέντα τῆ διανοίᾳ· καὶ τὸ παράδοξον, ἐστὼς ἔβλεπεν αὐτὸν ὡςπερ ἔξωθεν αὐτοῦ γινόμενον, καὶ ὡς εἰς τὸν ἀέρα ἀηγούμενον ὑπὸ κινῶν· εἶτα πικρὸς καὶ δεινὸς τινὰς ἐστῶτα· ἐν τῷ

63. Cum iterum descendisset aliquando ad exteriora monasteria, rogatus est in naviculam conscenderet, et oraret cum monachis, molestissimum solum fetorem percipit. Cumque vectores dicerent, pisces esse 674 et salsamentum in navicula, unde fetor talis oriretur, aliud ille esse affirmavit: ipsoque adhuc loquente adolescens quidam dæmone habens, qui prævertens alios in navi sese occultarat, derepente exclamat. Increpates dæmon in nomine Domini Jesu Christi, exit, sanusque fuit homo. Tum comperit omnibus fuit, ex dæmone fetorem provenisse.

64. Alius item illustris homo a dæmone vexatus ipsum adiit, et tam furiosus erit dæmon ille, ut ignarus esset se ad Antonium adduci, imo sui corporis comederet excrementa. Rogabant itaque qui ipsum adduxerant, Antonium, ut oraret pro illo. Antonius adolescentem miseratus, precabatur, totamque noctem cum eo duxit iusomnem. Juvenisque circa aurora: tempus derepente in Antonium irruens, impulsit eum. Quod cum iudique ferrent comites ejus: Ne succenseatis, ait Antonius, adolescenti: neque enim illud agit ipse, sed qui in ipso est dæmon. Increpatus autem dæmon, atque jussus in loca arida aufugere, id, furore percitus, aggressus est. Domino itaque gloriam referre. Nam quod ille sic impetum in me fecerit, dæmonis exitus aliquando vobis fuit. Hæc loquente Antonio, statim sanatus est juvenis, atque ad sanam rediens mentem, agnovit quo esset loco, senemque amplexatus est gratias agens Deo.

65. Alia his similia permulta edidisse Antonius signa, plurimi monachorum summo cœnæ u nararant. Neque tamen tanta sunt admiratione digna, quanta alia nonnulla videntur. Cum aliquando comesturus esset, ubi oraturus surrexisset circa nonam horam, sese mente abripi sensit, quodque prorsus stupeudum est, cum staret, sese vidit tanquam extra se positum, et per aerem a quibusdam abductum. Exinde terribiles tetrosque nonnullos vidit in aëro

VERSIO EVAGRII.

63. Quodam autem tempore cum exisset ad exteriora monasteria, et rogatus esset a fratribus ut in navi quadam cum monachis proficiscentibus oraret, ascendit, et solus ex omnibus odorem sensit teterrimum. Asserebant cuncti piscium salsorum et tarichorum in navi positurum hunc esse fetorem (29). At ille alterius rei fetorem se sentire affirmavit. Adhuc loquente illo, adolescens quidam possessus a dæmone, qui præcedens juxta carinam se navis absconderat, repente exclamavit. Quo statim per Antonium in nomine Domini nostri Jesu Christi curato, intellexere universi diabolus illum fuisse fetorem.

64. Alius quoque ad eum vir, inter suos nobilis, dæmoniosus adducitur, tanta oppressus insaniam, ut non sciret se esse apud Antonium, necnon et corporis sui superflua comederet. Quamobrem rogatus se vex ab his qui eum adduxerant, ut pro illo Dominum oraret, in tantum juvenis miserie condoluit, ut tota nocte pervigilians cum eo, adveniens patientis insaniam laboraret. Sed cum jam lucesceret, et obessus, impetum in Antonium facto, vehementer eum impulsisset; irasci cœperunt, qui eum adduxerunt, cur seni fecisset injuriam. Quibus Antonius ait: Nolite alienam culpam juveni misero ascribere: furor iste obidentis est, non obsessi: idcirco autem in hanc proruit dolens hostis audaciam, quia Dominus ad aridam regionem ire eum jussit, et expulsi Satanæ iudicium iste adversum me impetus fuit. Nulla post verba mora, adolescens recepto sensu, et gratias agens Deo, et locum ubi esset agnovit, et toto Antonium complexus deosculatus est affectu.

65. Innumera et alia istiusmodi signa sunt, quæ monachorum concordiam sæpe relatione cognovimus. Verum non tantum his adhibendus est stupor: quia multo plus, quæ sequuntur, conditionem nostre fragilitatis excedunt. Hora circiter nona, cum autem cibum orare cupisset, raptum se sensit in spiritu, et ab

(28) In editis post, ὁ δαίμων, legitur ἐκείνος, quæ vox deest in quibusdam manuscriptoribus.

(29) Sic manuscriptorum. Editi vero, putorem, et sic infra.

stantes, qui transitum ejus intercludere volebant. Obsistentibus iis qui illum adducebant, postulare illi nam obnoxius ipse esset: cumque rationes ab ejus nativitate exposcerent, id Antonii duces prohibere, aiebantque: Culpas ejus omnes a nativitate delevit Dominus: ex quo autem tempore monachus effectus est, et sese 675 Deo consecravit, liceat rationes ducere. Cum igitur accusarent, nec probare possent, libera illi ac minime interclusa via fuit: statimque seipsum quasi reversum vidit, et intra se stantem atque omnino Antonium ut ante. Tunc cibi sumendi immemor, residuum illius diei atque totam noctem gemendo precandoque transegit. Obstupefactus enim erat, cum videret quot nobis essent adversarii, quantisque laboribus aer iste pertransitur. Recordatusque est idipsum esse quod ait Apostolus: *Secundum principem potestatis aeris* *. Hæc enim est inimici potestas, pugnare scilicet, atque pro virili viam transcumbentibus intercludere. Quapropter hortabatur: *Accipite armorum Dei, ut possitis resistere in die malo* †; et inimicus nihil habens malum dicere de nobis confundatur ‡. Nos autem qui ista didicimus memores simus Apostoli hæc loquentis: *Sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio; Deus scit* §. Sed Paulus usque ad tertium cælum raptus est, et cum audisset arcana verba, descendit. Antonius vero usque ad aerem sese pervenisse vidit, atque concertasse donec liber evaderet.

66. Hoc item gratiæ dono præditus fuit. Sedens quippe solus in monte, si qua de re unquam apud se dubitaret, id illi in oratione a Providentia revelabatur. Eratque, uti scriptum est ¶ a Deo doctus beatus ille. Post hæc igitur, habita cum quibusdam se advenitibus disputatione de animæ statu atque

ἀέρι καὶ θελόντας αὐτὸν κωλύσαι ὥστε μὴ διαφύγειν. Τῶν δὲ ὀηγούντων ἀντιμαχομένων, ἀπήντησεν ἐκείνους λόγον, εἰ μὴ ὑπεύθυνος αὐτοῖς εἴη. Θελόντων τούτων συναρᾶν λόγον ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, ἐκώλυον αὐτὸν τὸν Ἀντώνιον ὀηγούντες, λέγοντες ἐκείνους· Τὰ μὲν ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ὁ Κύριος ἀπέλειψεν· ἐξ οὗ δὲ γέγονε μοναχὸς, καὶ ἐπηγγέλατο τῷ Θεῷ, ἐξέστω (50) λόγον ποιῆσαι. Τότε κατηγοροῦντων, καὶ μὴ ἐλεγχόντων, ἐλευθέρα γέγονεν αὐτῷ καὶ ἀκόλυτος ἢ ὁδός· καὶ εὐθύς εἶδεν ἑαυτὸν ὡς περ ἐρχόμενον καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐστῶτα, καὶ πάλιν ἦν ὁμοίως Ἀντώνιος. Τότε τοῦ μὲν φαιεῖν αὐτὸς ἐπιλαθόμενος, ἔμενε τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας καὶ δι' ἄλλης τῆς νυκτὸς στενάζων καὶ εὐχόμενος. Ἐθαύμαζε γὰρ βλέπων πρὸς πόσους ἑμὲν ἔστιν ἡ πάλιν, καὶ διὰ πόσων πόνων ἔχει τις διαφύγειν τὸν ἀέρα· καὶ ἐμνημόνευεν, ὅτι τοῦτο ἔστιν ὃ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· *Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος*. Ἐν τούτῳ γὰρ ὁ ἐχθρὸς ἔχει τὴν ἐξουσίαν, ἐν τῷ μάχεσθαι καὶ παρᾶν ἐν διακυβάνει τοὺς διερχομένους. Δι' ὃ καὶ μάλαστα παρήγει· Ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ δύνητε ἀντιστῆναί τῃ ἡμέρᾳ τῆς πορνῆς· ἵνα μὴ δὲν ἔχων (51) λέγειν περὶ ἡμῶν ψαῦλον ὁ ἐχθρὸς κατασχυσθή. Ἡμεῖς δὲ, τοῦτο μαθόντες, μνημονοῦμεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Εἶτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἶτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδεν*. Ἄλλ' ὁ μὲν Παῦλος ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἤρπαξεν, καὶ ἀπόσπασ ἀθήρηται βήματα κατήλθεν· ὁ δὲ Ἀντώνιος ἕως τοῦ ἀέρος ἑαυτὸν εἶδε φθάσαντα, καὶ ἀγωνισάμενον (52) ἕως ἐλευθέρου φανῆ.

66. Εἶχε δὲ καὶ τοῦτο πάλιν χάρισμα. Ἐν γὰρ τῷ ἔρει κατὰ μόνας καθήμενος, εἰ ποτε εἰ πρὸς ἑαυτὸν ζητῶν ἠπόρει, τοῦτο αὐτῷ παρὰ τῆς Προνοίας ἐρχομένην ἀπακαλύπτετο. Καὶ ἦν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, θεοδιδάκτος γενόμενος ὁ μακάριος. Μετὰ ταῦτα τοῦν διαλέξεως αὐτῷ ποτε γενομένης πρὸς τινας εἰσελθόν-

VERSIO EVAGRII.

angelis iū eblime deferri; prohibentibus transitum aeris dæmonibus, cæperunt angeli contradicentes requirere quæ esset causa retinendi, nullis existentibus in Antonio criminalibus. Ilijis vero ab exordio nativitalis replicare peccata nitentibus, calumniosa angeli ora clausurunt, dicentes, non debere tibus a nativitate ejus delicta narrare; quæ jam Christi essent bonitate sopita: si qua autem scirent ex eo tempore, quo factus esset monachus, et Deo se consecrasset, licere proferre. Accusabant dæmones multa prociaciter mentientes: et cum doessent præbentata fallacibus, liber Antonio consensensus aperitur. Et statim rediens in se, in eo loco in quo stare cœperat, hoc se rursus vidit esse quod fuerat. Tunc vero oblitus escæ, et collectionem tantam exercitit, et laboriosum per aerem iter ad cælum, et hoc Apostolū dictam, quo ait: *Non est nobis collectio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principem potestatis hujus aeris*, qui sciens aereas potestates ob id semper tentare, luctari et contendere, ne nobis liber transitus esset ad cælum, hortabatur monens: *Assumite arma Dei, ut possitis resistere in die malo; ut nihil mali habens quod de nobis (53) dicere possit inimicus, confundatur*. Nos autem apostolici sermonis recordemur, dicentis: *Sive in corpore, si. ē extra corpus, nescio; Deus scit*. Et Paulus quidem usque ad tertium cælum raptus est, ibique auditis verbis ineffabilibus, descendit: Antonius autem usque ad aerem sublatiis, post collectionem liber apparuit.

66. Habebat etiam istiusmodi donum: si cujus rei sedens in monte ignarus fuisset, et ejus scemum inquireret notionem; orantū ei a Domino revelabatur; et erat; secundum quod scriptum est, a Deo doctus. Denique cum a fratrilus haberetur iste tractatus, et ab eo sedulo sciscitarentur quemadmodum se post corporis sarcinam anima gereret; quive ei locus post exitum concederetur, proxima nocte vox desuper

* Ephes. ii, 2. † Ephes. vi, 15. ‡ Tit. ii, 8. § II Cor. xii, 2. ¶ Joan. vi, 45.

(30) Regius I, et Colbert. 2, ἔξεστι.

(31) Sic omnes mss. Editi, τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ δύνῃ ἔχων. Infra tres uss., μνημονοῦμεν. Editi et alii, ἐμνημονοῦμεν.

(32) Sic quidam manuscripti. Editi vero, ἀγωνι-

σάμενος, minus recte. Infra post πρὸς ἑαυτὸν δεest ζητῶν in editis et in quibusdam mss., sed habetur in aliis.

(33) Sic manuscripti. Editi vero, rodis.

τας (34) πρὸς αὐτὸν, περὶ τῆς διαγωγῆς τῆς ψυχῆς, καὶ ποῖος μετὰ ταῦτα αὐτῆ τόπος ἵσται, τῆ ἐξῆς νυκτὶ καλεῖ τις αὐτὸν ἀνορθεν, λέγων· Ἄντωνιε, ἀναστὰς ἔξελθε, καὶ βλέπε. Ἐξελθὼν τοίνυν, (ᾗβει γὰρ τίσιν ὑπακούειν ὀφείλει) καὶ ἰδὼν τινὰ μακρὴν ἀναβλήσας (35), ἀεὶδὼν καὶ φοβερὸν, ἐστῶτα καὶ φθάνοντα μέχρι τῶν νεφελῶν, καὶ ἀναβαίνοντάς τινας ὡσπερ ἐκπερωμένους· κάκεινον ἐκτείνοντα τὰς χεῖρας· καὶ τοὺς μὲν κυλιομένους παρ' αὐτοῦ, τοὺς δὲ ὑπεριπταμένους, καὶ διελθόντας λοιπὸν, ἀμείμνως ἀνάγεσθαι. Ἐπὶ μὲν (36) οὖν τοὺς τοιοῦτους ἐκρίζε τοὺς ὀδόντας ὁ μακρὸς ἐκαίνος· ἐπὶ δὲ τοὺς ἀποπίπτουσιν, ἔχειρε. Καὶ εὐθὺς πρὸς Ἄντωνίον ἔγενετο φωνή· Νόει τὸ βλέπόμενον· καὶ διανοήθειστος αὐτοῦ τῆς διαβολῆς, ἐνενοίει τῶν ψυχῶν εἶναι τὴν πάροδον, καὶ τὸν ἐστῶτα μακρὸν εἶναι τὸν ἐχθρὸν (37) τὸν φθονοῦντα τοὺς πιστοὺς· καὶ τοὺς μὲν ὑπευθύνους αὐτῷ κρατοῦντα καὶ κυλιόμενα διελεῖν, τοὺς δὲ μὴ πεισθέντας αὐτῷ μὴ δυνάμενον κρατεῖν ὡς ὑπερβαίνοντας. Τοῦτο πάλιν ἐρωτᾷς, καὶ ὡσπερ ὑπομνησκόμοις, μέλλον ἡγωνίζεσθαι προκόπτειν τοὺς ἐμπροσθεν καθ' ἡμέραν. Ταῦτα δὲ οὐχ ἑκὼν ἀπήγγελλεν αὐτός· ἐν δὲ τῷ χρονίῳ ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ καθ' αὐτὸν θαυμάζειν, πυνθανομένων τῶν συνόντων καὶ θλιδόντων αὐτὸν, ἡγαγέζετο λέγειν, ὡς πατὴρ οὐ δυνάμενος κρύπτειν τοὺς τέκνους· ἀλλὰ καὶ ἡγούμενος, οἷοι τὸ μὲν αὐτοῦ συνειδὸς ἐστὶ καθαρὸν, ἐκαίνους δὲ τὸ διήγημα γίνεται πρὸς ὠφέλειαν, μανθάνουσι τῆς ἀσκήσεως εἶναι καρπὸν ἀγαθὸν, τῶν τε πῶνιν πολλάκις παραμύθιον γίνεσθαι τὰς ὄπτασις.

67. Πρὸς δὲ (38) καὶ τὸ ἦθος ἀνεξήκατος ἦν, καὶ τὴν ψυχὴν ταπεινῶσαν· τοιοῦτος γὰρ ὢν, τὸν τε κανόνα τῆς Ἐκκλησίας ὑπερφοῦς εἶναι, καὶ πάντα κληρικών τῆ τιμῇ προηγεῖσθαι ἤθελεν αὐτοῦ. Τοὺς μὲν γὰρ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους οὐκ ᾔλλετο κλίνειν τὴν κεφαλὴν· διάκονος δὲ εἰ ποτε πρὸς αὐτὸν ὠφέλειας χάριν ἀπήντα, τὰ μὲν πρὸς ὠφέλειαν διελέγετο· τὰ δὲ τῆς εὐχῆς αὐτῷ παρεχώρει, οὐκ αἰδοῦμενος μανθάνειν καὶ αὐτός. Καὶ γὰρ πολλάκις ἐπυνθάνετο, καὶ

in loco post mortem; insequente nocte compellat quis eum desuper, aiens: Antoni, surge, egredere, atque vide. Egressus igitur (norat quippe quibus obsequendum esset) sublatisque oculis, vidit procerum quemdam deformem ac terribilem, stantem, atque nubes attingentem, et quosdam ceu alatos ascendere, illumque mauus extendere, atque alios quidem impediri ab illo, alios superius volare, et ubi pertransierant, absque cura et periculo sursum ferri. Quorum causa procerus ille dentibus stridens: de collapsis autem lætabatur. Stantisque Antonius vocem audivit: 676 Intelligi quod vidisti. Et aperta ipsi mentem, cogitabat animarum id esse transitum, et stantem illum procerum, esse inimicum, qui credentibus invideret, sibi que obnoxios apprehenderet, transituque arceret: eosque, qui nou sibi morem gererent, retinere non posset, utpote supergressos. Hæc cum vidisset, quasi eommonefactus, id magis magisque contendebat, ut quotidie ad ea quæ ante se essent progrediretur. Hæc autem inuitus ille renuntiavit: sed cum in orationibus diutius immoraretur, et hæc miraretur intra se, sciscitantibus his qui aderant, atque molestiam ingerentibus, coactus est id declarare, quasi Pater qui filiis id celare non posset: ratus etiam, suam sibi conscientiam puram esse, narrationemque illis perutilem fore, cum discerent, quam bonus esset asceticæ vitæ fructus, laborumque sæpe solatium visiones esse.

67. Ad hæc patientissimus erat, auiuoque humili: cum talia enim esset, Ecclesiæ canonem supra modum observabat. Omnem clericum honore sibi præire volebat. Non verebatur enim episcopis presbyterisque inclinare caput. Diaconus vero si utilitatis gratia accederet, quæ utilis essent ille loquebatur, quæ orationem vero spectant, ipsi cedebat. Neque verebatur ipse ab aliis ediscere: nam plerumque sciscitabatur, præsentisque audire ro-

VERSIO EVAGRII.

nomen ejus inelamitans, ait: Antoni, exsurge, exi et vide. Qui egressus (39) enim quibus respondere deberet, et elevatis ad cælum oculis, vidit quemdam longum atque terribilem, caput usque ad nubes attollentem. Vidit etiam pennatos quosdam se elevare cupientes ad cælum, atque illum extensis manibus prohibere transgressu: e quibus alios apprehensos elidebat ad terram, alios frustra retinere contendens, dolebat super se ad cœlestia transvolare: et maximum gaudium mistum morore victi victoresque tribuebant. Statimque ad eum vox facta est, dicens: Animadvertite quod vides. Et tunc cepit illuminato corde intelligere, animarum esse consensum, et diabolum prohibentem; qui et sibi retineret obnoxios, et in sanctorum: quos decipere non poterat, cruciaretur volatus. His visionum exemplis incitatus, quotidie ad meliora crescebat. Neque vero id, quod sibi revelatum fuerat, causa jactantiae fratribus indicabat: sed cum orans jugiter Dei laudaret auxilium, interrogantibus compelebatur edicere: nec spiritualibus filiis pura in Christo anima occultare quidquam volebat, præsertim cum hujusmodi signorum relatio et amorem ministraret propositum, et fructum laboris ostenderet.

67. Nunquam ille aut ita subita concitatus patientiam rupit, aut humilitatem erexit in gloriam. Nam omnes clericos nsque ad ultimum gradum ante se orare compellens, episcopos quoque atque presbyteris, quasi humilitatis discipulus, ad benedicendum se caput submittebat. Diaconos vero (40), qui ad eum utili-

(34) Sic manuscriptori. Editi vero, συνελθόντας.

(35) Sic mss. In editis, ἀναβλήσας deest. Infra omnes manuscriptori, ὑπεριπταμένους, Editi, ὑπεριπταμένους.

(36) Sic omnes fere mss. In editis μὲν deest. Infra εὐθὺς deest in editis, sed habetur in omnibus mss.

(37) Sic mss. cod. Editi vero, τῶν ψυχῶν εἶναι τὸν ἐχθρὸν, omissis plurimis.

(38) Sic Colb. 2. Alii πῶς εἶ.

(39) Sic manuscriptori. Editi veto, qui exurgens egressus est, sciebat.

(40) Manuscriptori quidam Diaconos habent. Alii, Diaconi.

gabat, et si quidpiam quis uile proferret, utilitati sibi fuisse fatebatur. Magna mirabilisque uultui ejus inerat gratia. Illudque præterea donum a Salvatore consecutus erat, ut si, dum in monachorum cœtu adesset, aliquis eum sibi antea ignotum videre uellet, statim accedens, prætergressus alios, ad eum accurreret, illius quasi aspectu attractus. Neque tamen statura, aut latitudine aliis præstabat, sed morum compositione atque animæ puritate: namque cum imperturbatam gereret mentem, tranquillitas item habuit externos sensus: ita ut ex animi lætitia uultus hilaritas proveniret, et ex corporis motibus animæ status sentiretur, juxta Scripturam: *Corde latente flores uultus: dum autem in mœrore est, dejicitur* 16. Sic Jacob agnovit Laban insidias parare, atque uxori: *Non est facies patris vestri sicut heri et nudius tertius* 17.

677 Sic Davidem agnovit Samuel; pulchros quippe habebat oculos, dentes tanquam lac candidos. Eo ipso modo dignoscebatur Antonius: præ mentis enim serenitate nunquam perturbabatur: ac præ animi lætitia, nunquam tristi erat uultu.

Οὕτως καὶ ὁ Ἀντώνιος ἐπιγινώσκето· οὐδέποτε γὰρ σκυθρωπὸς ἐγένετο, χαίρουσας αὐτοῦ τῆς διαβολῆς.

68. Eratque prorsus admirabili fide et pietate. Cum Meletianis quippe schismaticis nunquam communicavit: compertam habens eorum ab initio malitiam atque defectionem. Nec cum Manichæis unquam, aut aliis quibuslibet hæreticis, amice collocutus est, nisi admonendi causa, ut mutata sententia piam sectarentur fidem: ratus, eorum amicitiam et colloquia, animi damnus atque perniciem esse, quod item alios monebat. Sic etiam Arianorum hæresim execrabatur, omnibusque auctor erat, ut ne vel ad eos accederent, vel pravam eorum sectarentur fidem. Adcentes se aliquando

ἤξιον παρὰ τῶν συνόντων (41) ἀκούειν· καὶ ἐωλεῖται ὡφελισθαι, εἴ τι χρησίμῳ τὴν εἴαγε. Καὶ μὴν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ χάριν εἶχε πολλήν καὶ παράδοξον. Εἶχε δὲ καὶ τούτο τὸ χάρισμα παρὰ τοῦ Σωτήρος· εἰ γὰρ μακρὰ τοῦ πλήθους τῶν μοναχῶν παρήγ, καὶ τούτων ἰδεῖν τὴν ἐβούλετο μὴ πρότερον γινώσκων, προσελθὼν εὐθύς, τοὺς μὲν ἄλλους ὑπερβαίνει, πρὸς αὐτὸν δὲ ἔτρεχεν, ὡς ὑπὸ τῶν ἔθενεν αὐτοῦ ἔλκετο. Οὐχ ὕψος δὲ, οὐδὲ τῶν πλάτει διεφέρε τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τῇ τῶν ἡθῶν καταστάσει, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς καθαρότητι. Ἀθροῦθου γὰρ ὄψης τῆς ψυχῆς, ἀπαράχους εἶχε καὶ τὰς ἐξωθεν αἰσθησεις· ὡς ἀπὸ τῆς χαρᾶς (42) τῆς ψυχῆς Δαρὸν ἔχειν καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ σώματος κινήματων αἰσθῆσθαι καὶ νοεῖν τὴν τῆς ψυχῆς κατάστασιν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Καρδίας ἐύφρανονμένης, θάλλει πρόσωπον· ἐν δὲ λύπαις ὄψης, σκυθρωπάζει*. Οὕτως Ἰακώβ ἐπέγνω τὴν Λάβαν ἐπιβουλήν ἐνθυμούμενον, καὶ φησι πρὸς τὰς γυναῖκας· *Οὐκ ἔστι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὁμοῦν γὰρ χθὲς καὶ τριτὴν ἡμέραν*· οὕτως ὁ Σαμουὴλ ἐπέγνω τὸν Δαβὶδ· *χαροποιούς* (43) γὰρ εἶχε τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τοὺς ὀδόντας ὡς γάλα λευκοῦς. ἐταράττετο, γαληνῶσης αὐτοῦ τῆς ψυχῆς· οὐδέποτε

68. Καὶ τῇ πίστει ἴδε πάντων θαυματοῦς ἦν καὶ εὐσεβής. Οὕτε γὰρ Μελετιανοῖς τοῖς σχισματικοῖς ποτε κοινώνηκεν, εἰδὼς αὐτῶν τὴν ἐξ ἀρχῆς πονηρίαν καὶ ἀποστασίαν· οὕτε Μανιχαῖος, ἢ ἄλλος τιαν αἰρετικοῦ ὠμίλης φιλικῶς, ἢ μόνον ἄκρι νοουσεῖσας τῆς εἰς εὐσεβείαν (44) μεταβολῆς· ἠγούμενος καὶ παραγγέλλων τὴν τούτων φίλιαν καὶ ὁμιλιαν βλάβην καὶ ἀπόλειαν εἶναι ψυχῆς. Οὕτω γοῦν καὶ τὴν τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσιν ἐβδελύσσετο, παρήγγιλλε τε πᾶσι μήτε ἐγγίξων αὐτοῖς, μήτε τὴν κομποσίταν αὐτῶν ἔχειν. Ἀπελθόντας γοῦν ποτὲ τινας πρὸς αὐτὸν τῶν Ἀρειομανιτῶν, ἀνακρίνας καὶ μαθὼν ἀσεβοῦντας,

VERSIO EVAGRIL.

tatis causa veniebat, cum pro adjutorio eorum eis presentibus disputaret, ad orandum Dominum sibi præponebat, non erubescens et ipse discere. Nam et interrogabat frequenter eos eum quibus erat: et si aliquid ab eis necessarium audierat, se fatebatur adjutum. Habebat autem et in uultu magnam gratiam, et admirabile a Salvatore: etiam hoc munus acceperat. Si quis enim ignarus ejus, inter multitudinem monachorum eum videre desiderasset, nullo indicante, cæteris prætermisiss, ad Antonium currebat, et animæ puritatem agnoscebat ex uultu, et per speculum corporis, gratiam sanctæ mentis intuebatur: nam semper hilarem faciem gerens, liquido ostendebat se de cœlestibus cogitare, sicut Scriptura ait: *Corde latente uultus flores: et in mœrore constituto tristatur*. Ita et Jacob agnovit Laban socerum suum insidias sibi machinantem, dicens ad filias ejus: *Non est facies patris vestri sicut heri et nudius tertius*. Sic Samuel agnovit David: lætificatos enim habebat oculos, et dentes sicut lac candidos. Similiter agnoscebat Antonius: quia sæpè eamdem faciem inter prospera et adversa retinens, nec secundis extollebatur, nec frangebatur adversis.

68. Erat autem in fidei pietate mirabilis (45). Nunquam schismaticorum se miscuit communioni, anti-quam eorum sciens pravitatem atque transgressionem: nunquam Manichæis aut aliis hæreticis saltem amicabilem verba largitus est, nisi tantum ea quæ eos possent ab iniquitatis errore revocare: denuntiatis talium amicitias atque sermones, perditionem esse animæ. Sic etiam Arianos detestabatur, ut omnibus diceret, ne juxta eos quidem esse accedendum. Nam cum venissent quidam Ariomanite, reperta eorum

16 Prov. xv, 13. 17 Genes. xxxi, 5.

(41) Sic quidam mss. cod. rectius quam alii et editi, qui habent πάντων συνόντων.

(42) Sic omnes mss. In editis, χαρᾶς τῆς δεεσ.

(43) Mss. Alii, χαροπούς, alii χαροποιούς habent, quæ vox nusquam de Davide reperitur dicta, sed

Gen. xlii, 12.

(44) Sic quidam manuscripti rectius quam editi, qui habent πρὸς εὐσεβείαν.

(45) Sic ἡσώνυμα pars mss. Editi vero, *Erat autem et in uultu sanabilis, et in fidei puritate mirabilis*.

διώξαν ἀπὸ τοῦ ὄρους, λέγων ἔργων ἰσὺ χεῖρας· εἶ-
και τοὺς λόγους αὐτῶν.

69. Καὶ ψευσαμένων δὲ ποτε τῶν Ἀρειανῶν, ὡς
ἐκείνοι· τὰ αὐτὰ φρονούντες, ἠγανάκτες καὶ ἐθυροῦτο
κατ' ἐκείνων. Ἐτα παρακληθεὶς παρὰ τε τῶν ἐπι-
σκόπων καὶ τῶν ἀδελφῶν πάντων, κατήλθεν ἀπὸ τοῦ
ὄρους· καὶ εἰσιλθὼν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τοὺς
Ἀρειανῶν ἀπεκίρρυσεν (46)· ἀρεσιν ἰσχάτην λέγων
εἶναι ταύτην, καὶ προδρομὸν τοῦ Ἀντιχριστοῦ (47).
Ἐδίδαξέ τε τὸν λαὸν μὴ εἶναι κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ
θεοῦ, μηδὲ ἐξ οὗκ ὄντων γεγενῆσθαι· ἀλλ' ὅτι ἀδιά-
κριτος τοῦ Πατρὸς· οὐσίας ἴσους καὶ ὁμοίους. Δὲ ὁ
καὶ ἀσεβὴς ἐστὶ λέγων· Ἦν ὅτε οὗκ ἦν (48)· ἦν γὰρ
καὶ ὁ Λόγος συνπαρῶν τῷ Πατρὶ· ὅθεν μηδὲ μίαν
ἔχεται κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἀσεβεστάτους Ἀρειανούς·
Ὁδοῖα γὰρ κοινωνία φασι πρὸς σκότος. Ὑμῖς
μὲν γὰρ εὐσεβοῦντες Χριστιανοὶ ἐστε· ἐκείνοι δὲ,
κτίσμα λήγοντες τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς Υἱὸν τοῦ θεοῦ
καὶ Λόγον, οὐδὲν διαφέρουσιν ἐθνικῶν, λατρεύοντες
τῇ κτίσει· παρὰ τὸν κτίσαντα θεόν. Πιστεύσατε δὲ,
ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις πάσα ἀγανακτεῖ κατ' αὐτῶν·
ὅτι τὸν κτίστην καὶ Κύριον τοῦ παντός, ἐν ᾧ τὰ
πάντα γέγονε, τοῦτον τοὺς γενετοὺς συναριθμοῦσιν.

70. Οἱ μὲν οὖν λαοὶ πάντες ἔχαιρον ἀκούοντας
παρὰ τοῦ τοιοῦτο ἀνδρὸς ἀναθεματιζομένην τὴν
χριστομάχον ἀρεσιν· οἱ δὲ τῆς πόλεως πάντας συν-
έτρεχον ἰδεῖν τὸν Ἀντώνιον. Ἐλλήγες τε καὶ πό-
λοι οἱ λεγόμενοι αὐτῶν ἱερεῖς, εἰς τὸ Κυριακὸν ἤρχοντο
λέγοντες· Ἀξιοῦμεν ἰδεῖν τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον·
πάντας γὰρ αὐτὸν οὕτως ἐκάλουν. Καὶ γὰρ καὶ
πολλοὺς δὲ αὐτοῦ ἐκαθάρισεν ὁ Κύριος ἀπὸ δαιμό-
νων, καὶ βλαβέντας τὴν διάνοιαν ἰάσατο. Πολλοὶ δὲ
καὶ Ἐλληνες ἤξιουν κἄν μόνον ἀπτεσθαι τοῦ γέρον-
τος, πιστεύοντας ὠφελείσθαι. Ἀμείλι· τοσοῦτος γεγό-

A quosdam Ariomanitarum, explorata et cognita eorum impietate, ex monte repulit, aiens serpentum veneno peiores eorum esse sermones.

69. Cum aliquando mentiti Ariani dicerent se cum sentire Antonium, rem indigne tulit, graviterque iis succensebat. Hortantibus deinde episcopis et fratribus omnibus, descendit de monte, atque ingressus Alexandriam, Arianos publico sermone condemnavit : aiens postremam omnium esse eam hæresim et Antichristi prodromum. Docebatque populum, Filium Dei non esse creaturam, neque ex non exstantibus factum esse ; sed æternum esse Patris substantiæ Verbum et Sapientiam. Unde impium est dicere : Erat cum non esset. Erat quippe semper Verbum una cum Patre existens : Bquare nullam cum Impiissimis Arianis habete communionem : Nulla enim communicatio luci ad tenebras¹¹. Vos quippe pie sentientes Christiani estis : illi autem cum dicant eum qui ex Patre est Filium Dei et Verbum, esse creaturam, nihil differunt ab ethnicis, qui creature seivunt potius quam Creatori Deo¹². Credite autem creaturam 678 omnem adversus eos indignari : quod Cratorem Dominique universi, in quo omnia facta sunt, hunc, inquam, factis rebus annuerent.

70. Laetabatur porro populus omnis, audiens a tanto viro anathemate damnatam Christo inimicam hæresim, civesque omnes videndi Antonii desiderio accurrebant. Gentiles ipsi, imo eorum sacerdotes, ut vocant, ad Dominicum accedentes, aiebant : Rogamus ut hominem Dei videre nobis liceat : C omnes quippe ita eum appellabant. Ea item in urbe multos ejus opera mundavit Dominus a dæmoni- bus : alios mente captos liberavit. Multi item ex gentilibus rogabant ut saltem possent senem contingere, id sibi profuturum credentes. Ex illis certe

VERSIO EVAGRII.

post examinationem infidelissima secta, effugavit eos de monte, dicens, multo serpentibus deteriores horum esse sermones.

69. Mentientibus autem Arianis aliquando Antonium ita ut se credere, admiratus eorum audaciam, et justis doloris ira commotus, rogatusque ab episcopis atque universis fratribus, Alexandriam descendit : ibique Ariomanitas publico sermone condemnavit, ultimam hanc esse hæresim et præcursorem Antichristi affirmans, prædicavitque in populo Filium Dei, non facturam, non ex nullis exstantibus, sed proprium, unius cum Patre substantiæ : ne creatura potius, aut adoptio aut appellatio videretur. Impium esse dicens vel mente concipere : Erat quando non erat : cum Verbum Dei Deus (49), qui est semper, Patri sit coæternus, quia ex eo natus est Patre, qui semper est. Unde aiebat : Cum Arianis vobis nulla sit conjunctio : Quæ enim societas luci ad tenebras? Vos fideliter credentes, Christiani sitis : illi Verbum, id est Filium, qui ex Deo Patre est, creaturam dicentes, nullo intervallo a gentibus separantur, qui serviunt creature potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Ipsa, mihi credite, irascuntur elementa, et omnis contra Arianum furorem, secundum Apostoli dictum, ignemiscit creatura, quod sibi Dominum suum, per quem omnia et in quo omnia facta sunt, vident aggregari.

70. Hæc tantum viri prædicatione, exprimi non potest, quantum ad fidem populos roboraverit. Laetabantur quippe hostilem et Christo inimicam hæresim anathematizari ab Ecclesie columna. Nulla tunc estas, nullus sexus domi remansit. Taceo de Christianis, pagani quoque, et ipsi idolorum sacerdotes, ad Dominicum convolabant dicentes : Precamur ut videamus hominem Dei : quia hoc apud universos erat nomen Antonio. Ambiebant quoque saltem simbriam vestimenti ejus attingere, multum sibi et tactum processu

post examinationem infidelissima secta, effugavit eos de monte, dicens, multo serpentibus deteriores horum esse sermones.

¹¹ Il Cor. vi, 14. ¹² Rom. i, 25.
Apud Athanasium vero, quoties Antichristi prodromi vocentur Ariani, in Indice generali videre est.
(48) Regius I, solus, ἦν ποτε, ὅτε οὗκ ἦν.
(49) Multi codices, cum Verbum Deus. Germ. 2, cum Verbum Dei.

(46) Gestum hoc est ab anno 526 ad 535. Vide in Vita Athanasii.
(47) Colbertinus secundus, ἀντικειμένων. Antichristi προδρομῶν hereticos vocant SS. PP. Sic Irenæus De Hæresibus, lib. I, p. 68, et sat communis fuit antiquorum Patrum opinio, qui putabant iudicii diem imminere. Sic item Cyrillus ad Fortunatum.

tot, paucis istis diebus, Christiani effecti sunt, quot alias per annum visi fuerint. Exinde cum nonnulli rati cum tanta multitudinis turbari, ab illo omnes abigerent: nihil ille turbatus ait, nequaquam plures illos esse iis, quibuscum in monte pugnaret dæmonibus.

71. Cum proficisceretur autem, illumque nos honoris causa comitaremur; ut ad portam pervenimus, retro mulier clamabat: Maneto, homo Dei, filia mea graviter a dæmone vexatur: maneto, queso, ne mihi quoque currenti sit periculum. Tum his senex auditis, nobisque rogantibus, libens substitit. Ut appropinquavit mulier, puella humi jactata est: Antonio autem precante, atque Christum nominante, puella, egresso impuro spiritu; sana surrexit. Tum mater Deo benedixit: cunctique gratias egere. Gaudebatque ille, dum in montem, quasi in propriam sibi domum, renigraret.

72. Prudentia erat singulari: quodque mirum, tametsi litteras non didicerat, acri tamen et sagaci erat ingenio. Aliquando ad eum accedere duo Græci philosophi, rati se Antonii posse periculum facere: qui tum erat in exteriori monte. 679 Agnitique ex vultu viris, illisque occurrens, per interpretem ait: Quid tantum susceperitis laborem, o philosophi, ut stultum hominem conveniretis? Respondentibus illis, nequaquam stultum ipsum esse, sed perquam prudentem, dixit: Si stultum aditatis hominem, illud certe inani labore: sin me prudentem arbitramini, mihi estote similes, cum quæ bona sunt imitari par sit. Nam si ego vos adissem, vos imitatorum eram: cum autem ad me vos accesseritis, mei similes efficiamini: Christianus quippe sum. Admirati illi abscessere: nam præter hæc viderant dæmones Antonium reformidare.

VERSIO EVAGRII.

credentes. Quot tunc diabolica obsidione et variis infirmitatibus liberati? Quot simulacris erepta sunt spolia? Quanti etiam ab errore gentilium retracti, nostro juncti sunt gregi? tanti certe, ut paucorum dierum spatio ex idolorum superstitione conversio omnem per annum credentium vinceret turbam. Præterea cum irruentem multitudinem comites repellent, astimantes tædio illi conventum populi fore, ille tranquillo animo dicebat: Nunquid hic costus dæmonum major est turbis? unquid obsequentium multitudinem collectatorum in monte nostrorum catervis est numerosior?

71. Accidit etiam ut cum eum redeuntem circa portam prosequeremur, a tergo quædam mulier clamaret, diceans: Expecta, homo Dei, filia mea atrocissimo vexatur dæmone: expecta, ubsecro, expecta, ne et ego currens (52) inteream. Hoc audito, mirabilis senex a nobis admonitus, volens tamen et ipse, paululum substitit. Cumque appropinquante muliere, puella jaceret exposita, oravit tacitus Dominum Jesum: et ad nominationem ejus statim spiritus impurus egressus est: puella incolentis, populus in laudibus Dei, mater in gaudio fuit. Ipse autem letabatur, quia ad desideratam solitudinem revertebat (53).

72. Erat autem valde sapiens, et hoc in se mirabile habebat, quia cum litteras non didicisset, ingeniosissimus et prudentissimus erat. Aliquando etenim philosophi duo gentiles venerunt ad eum, putantes Antonium se posse decipere: erat vero in exteriori monte. Quos cum vidisset, paganos intellexit ex vultu: et procedens ad eos, per interpretem ita coepit loqui: Quare tam longe ad stultum hominem sapientes se vexare voluerunt? Illis dicentibus non esse illum stultum, sed et nimium sapientem, vigilanter respondit: Si ad stultum venistis, superfluous est labor vester: si autem putatis me sapientem esse, et sapientiam habere bonum est, imitami (54) quod probatis, quia bona convenit imitari. Si ego ad vos venissem, vos imitaret; sed quia vos ad me quasi ad sapientem venistis, estote, sicut ego sum, Christiani. Abscesserunt philosophi, utrumque mirantes, et acueva ingenii, et dæmonum expulsionem.

(50) Tres mss., ἐν ἐπιταφίῳ.

(51) Sic quidam mss. Editi vero, ὡς δέ.

(52) Ita msa. Editi vero, *corruens*, minus recte.

(53) Editi cum Germ. 1, solo, *repedabat*, Genuet. 1, et Germ. 2, *reueabat*. Desmar., *reverteba-*

νασι Χριστιανοὶ ἐν ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις ἐκείναις, ὅσους ἐν τις εἶδεν ἐπιταφίῳ (50) γενομένους. Εἶτα, τῶν νομιζόντων ἐκ τῶν ἄλλων αὐτὸν ταράττεισθαι, καὶ δὲ τοῦτο ἀποκρῆπόντων ἀπ' αὐτὸν πάντας, αὐτὸς οὐ ταρᾶττόμενος ἔλεγε, μὴ πλείους εἶναι τούτους ἐκείνων, μεθ' ὧν ἐν τῷ θρεῖ παλαίωμεν δαιμόνιον.

71. Ὅτι δὲ ἀπεδέχμην, καὶ προσιέπομεν αὐτὸν, ὡς ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πόλιν, ἑπισθὲν τις ἐβόα γυνή· Μείνον, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ἡ θυγάτηρ μου δεινῶς ὑπὸ δαίμονος ἐνοχλεῖται· μένον, παρακαλῶ, μὴ πάγῳ κινδυνεύσω τρέχουσα. Ἀκούσας ὁ γέρον, καὶ ἀξιωθεὶς παρ' ἡμῶν, θέλων ἔμεινεν. Ὡς δὲ ἤγγισεν ἡ γυνή, ἡ μὲν παῖς ἐβέβητο χαμαί· τοῦ δὲ Ἀντωνίου προσευξαμένου, καὶ τὸν Χριστὸν ὀνομάσαντος, ἠγγέθη ἡ παῖς ὑγιᾶ, ἐξελεθόντος τοῦ ἀκαθάρτου δαίμονος. Ἦτε μήτηρ εὐλόγει τὸν Θεόν, καὶ πάντες ἠγαρήσιον. Καὶ αὐτὸς δὲ ἔχαρειν ἀποδημῶν, ὡς εἰς τὸν ἴσον οἶκον, εἰς τὸ θρος.

72. Καὶ φρόνιμος δὲ ἦν Ἰβαν· καὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι, γράμματα μὴ μαθὼν, ἀγγίλους ἦν καὶ συνετὸς ἄνθρωπος. Ποτὲ γοῦν φιλόσοφοι δύο ἦλθον πρὸς αὐτὸν Ἕλληνας, νομιζόντες δύνασθαι τὸν Ἀντώνιον πειρᾶσαι· ἦν δὲ ἐν τῷ θρεῖ τῷ ἔξω· ὁ δὲ (51) ἐκ τοῦ προσώπου συνετὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἐξελεθὼν πρὸς αὐτοὺς, ἔφη δι' ἑρμηνείας· Ἵ τοσοῦτον ἐσκόλητε, ὧ φιλόσοφοι, πρὸς μωρὸν ἄνθρωπον; Τὼν δὲ εἰπόντων, μὴ εἶναι μωρὸν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ μάλα φρόνιμον, ἔφη πρὸς αὐτοὺς· Εἰ μὲν πρὸς μωρὸν ἦλθετε, περιττὸ· ὑμῶν ὁ κάματος· εἰ δὲ νομιεῖτέ με φρόνιμον εἶναι, γίνεσθε ὡς ἐγώ· δεῖ γὰρ τὰ καλὰ μιμεῖσθαι. Καὶ εἰ μὲν ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἤρχομαι, ἐπιμαρῆμον ἂν ὑμᾶς· εἰ δὲ ὑμεῖς πρὸς ἐμὲ, γίνεσθε ὡς ἐγώ· Χριστιανὸς γὰρ εἰμι. Οἱ δὲ θαυμάζοντες ἀνεχώρουν ἐβλεπου γὰρ καὶ δαίμονας φοβουμένους τὸν Ἀντώνιον.

tur. Colb., *rediebat*. Paulo post mss. quidam, non didicisset, immobilis homo et manuscul erat.

(54) Ita multi manuscripti. Editi vero, et *sapientiam habere, bonum est ut imitemini*.

73. Ἄλλων δὲ πάλιν τοιαύτων ἀπαντησάντων πρὸς Α αὐτὸν ἐν τῷ ἔρει τῷ ἔξω, τὸν μοιζήσόντων χλευάζειν, ὅτι μὴ μεμάθηκε γράμματα, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἀντώνιος· Ὑμῖς δὲ τί λέγετε; Τί πρῶτον ἐστὶ, νοῦς ἢ γράμματα; καὶ τί τίνος αἰτιον, ὁ νοῦς τῶν γραμμάτων, ἢ τὰ γράμματα τοῦ νοῦ; Τῶν δὲ εἰπόντων πρῶτον εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τῶν γραμμάτων εὐρέτην· ἔρη ὁ Ἀντώνιος· Ὁ τοῖνον ὁ νοῦς ὑγαίνει, τοῦτηρ (55) οὐκ ἀναγκαῖα τὰ γράμματα. Τοῦτο καὶ τοὺς παρόντας καὶ αὐτοὺς ἐξέπληξεν. Ἀπῆλθον οὖν θαυμάζοντες, ὅτι τοσαύτην ἔδεικπον ἐν ἰδιώτῃ σύνεσει· καὶ γὰρ οὐχ ὡς ἐν ἔρει τραφεῖς, κάκαί γέρον γενόμενοι, ἀγρουν εἶχε τὸ ἦθος· ἀλλὰ καὶ χαρτεῖς ἦν καὶ πολιτικός. Τὸν δὲ λόγον εἶχεν ἡρτυμένον τῷ βέλῃ διαιτά· ὥστε μεθὲν αὐθόνην, χαίρειν δὲ μέλλον ἐπ' αὐτῷ πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτόν.

74. Ἀμέλει μετὰ ταῦτα (56) πάλιν ἐλθόντων ἐτέρων τινῶν· ἦσαν δὲ οὗτοι τῶν παρ' Ἑλλήσιν δοκοῦντων εἶναι σοφῶν· καὶ ἀπαιτοῦντων αὐτὸν λόγον περὶ τῆς κπθ' ἡμῶν ἐν Χριστῷ πίστεως· ἐπιχειροῦντων δὲ συλλογίσασθαι περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ σταυροῦ, καὶ βουλομένων χλευάζειν· ὄλιγον ἐπισχόν ὁ Ἀντώνιος, καὶ πρῶτον οὐκείρας αὐτοῖς ἐπὶ τῇ ἀγνώσει, ἔλεγε δὲ ἐρημνέως, τοῦ καλοῦ τὰ ἐκεῖνου διεργμηνεύοντος· Τί κάλλιόν ἐστι, σταυρὸν ὀμολογεῖν, ἢ μοιχεύειν καὶ παιδοφθορίας προσάπτειν τοῖς παρ' ὑμῖν λεγόμενοι θεοῖς; Τὸ μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν λεγόμενον ἀνθρώπος ἐστὶ τεκμηρίον, καὶ καταπροφήσειας θανάτου γνώρισμα· τὰ δὲ ὀμότερα ἀσελγείας ἐστὶ πάθη. Ἐπειτα τί βελτίον ἐστὶ, λέγειν, ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ Λόγος οὐκ ἐτρέπη· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὢν, ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ εὐεργασίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἀνέληψε σῶμα ἀνθρώπινον, ἵνα, τῇ ἀνθρωπίνῃ γενέσει κοινωνήσας, ποιήσῃ τοὺς ἀνθρώπους κοινωνήσας θεῖας καὶ νοερὰς φύσεως· ἢ ἐν ἀλόγους ἐξομοῖον τῷ θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο σέβειν

73. Aliis rursum his similibus se in exteriori monte aduentibus, illudendi, ut sperabant, causa, quod litterarum esset imperitus, interrogavit eos Antonius: Quid vos dicitis? Quidnam prius est, mens an litteræ, et quid horum alterius causa est, mense litterarum, an litteræ mentis (57)? Qui cum mentem dicerent priorem et litterarum inventricem, ait Antonius: Cui ergo sana mens est, huic non necessaria litteræ. Quo sermone tam quæ aderant alii, quam isti, obstupere. Abscesserunt igitur illi mirati tantam in idiota homine sapientiam: licet enim in monte enutritus, ibi conuivisset, nequaquam agreste erat moribus, sed comis urbanusque. Divinoque sale conditus sermo illius fuit; ita ut nemo invideret ipsi, sed lætarentur potius universi qui ad eum accederent.

74. Enimvero accedentibus iterum quibusdam ex iis qui apud Græcos sapientes videntur, rationemque repositibus de fide nostra in Christum, nientibus argute de divinæ crucis predicatione, ridentibus causa, disputare; paululum moratus Antonius, illorumque ignorantiam prius miseratus, per peritissimum interpretem hæc locutus est. Quid præstabilius est, crucemne confiteri, an adulteria, præposteramque libidinem diis (ut vocatis) ascribere? Quod nos loquimur, fortitudinis est argumentum, certumque contemptæ mortis indicium: vestra autem, sunt lascivie morbi. Deinde quid præstat: 680 Verbumne Dei dicere non mutatum esse; sed idem ipsum existens, pro salute et bono hominum corpus assumpsisse humanum, ut humanæ participes originis, divinæ homines ac spiritualis naturæ participes redderet; an divinum Nomen brutis animantibus assimilare, ac propterea quadrupedes, serpentes, hominumque imagines co-

VERSIO EVAGRII.

75. Alios quoque similiter mundi sapientes, qui eum irridere cupiebant, quia litteras ignoraret, tali disputatione colligavit, dicens: Respondete mihi, quid prius, sensus an litteræ? et quid cuius exordium? sensus ex litteris, an litteræ oriuntur ex sensu? Illis asserentibus, quia sensus esset auctor atque inventor litterarum, ait: Igitur si cui sensus incolumis est, hic litteras non requirit. Quis præsentium post hanc colluctationem non exclamaverit, eum obstupuerint et ipsi qui victi sunt, tantam in imperito litterarum sagacitatem animi admirantes? Neque enim, ut in solitudine et montibus versatus, atque omnem ibidem exigens vitam, agrestis et rigidus erat, sed jucundus atque affabilis. Sermonem, secundum Apostoli præceptum, divino conditum sale proferebat, ita ut invidia gereret, et amore omnium potiretur.

74. Inter hæc, quædam parum esset his gentilitatem fuisse superatam, et tertio venerunt viri ad eum oranis sæcularis prudentiæ nube cæcati, atque universis philosophiæ studiis artium, suorum (58) æstimatione doctissimi. Illi cum rationem ab eo exigerent hîci, quam in Christo habebamus, et niteretur arguta sophismatum interrogatione de divina cruce eum illudere, in silentium paululum voce compressa, primum eorum miseratus errorem est: deinde per interpretem, qui ejus verba diligentissime in Græcum solebat exprimere sermonem, ita exorsus est, dicens: Quid pulchrius est, quidve honestius, crucem colere, an adulteria, parricidium, vel incestum his assignare quos colitis: cum in altero sit contemptus mortis, insigne virtutum; in altero turpis religii, obscenitatis inagistra? Quid melius est dicere, quod Dei Verbum manens ut erat, ob salutem nostram humanum corpus assumpsit, ut societate mortalitatis nos eveheret ad cælum, participesque naturæ cœlestis efficeret: an, ut ipsi assortitis, divinæ mentis haustum ad terrena veneranda submittere (59), et pecudum atque serpentium formis cœlestis nomen includere? Quo ore Christianorum credulitatem auditis irridere, dicentium Christum Filium Dei sine sui detrimento, et cœpitæ esse-quod non erat, et mansisse quod fuerat: cum ipsi animam de cœlestibus detrahentes,

(55) Ita mss. In editis τούτῳ δεest.

(56) Sic manuscripti. In editis habetur κατ' ἀντε μετὰ ταῦτα. Mox ἐτέρων δεest in editis, sed habetur in omnibus mss.

(57) Tertull. De testimonio animæ, cap. 5: Certe

prior anima quam littera, et prior sermo quam liber, et prior sensus quam stylus.

(58) Sic manuscripti recte. Editi vero, suarum.

(59) Ita manuscripti omnes. Editi vero, caput submittere.

lere? Ea enim vestrum sapientum sunt munia. A Quomodo igitur audetis nos irridere, qui Christum dicimus hominem factum apparuisse: cum vos ex caelo animam detrahentes, eam dicatis errasse, ei ex caelorum fornice delapsam esse in corpus? atque utinam in humanum duntaxat, et non in quadrupes quoque et in serpentes transiret decidere-
retque. Nostra quippe fides in salutem hominum fuisse Christi adventum affirmat. Vos autem erratis eum de non-genita anima verba facitis. Nos possibilis, et quae in beneficentissimam erga homines Providentiam cadunt, sentimus, nam id impossibile Deo nequaquam est; vos imaginem mentis animam dicendo, lapsus ei ascribitis, mutatio-
nique obnoxiam fabulamini, ipsamque demum mentem propter animam, mutabilem inducitis. B Qualis enim imago, talis sit oportet is cuius imago est. Cum porro de mente talia existimatis, advertite vos in mentis Patrem blasphemare.

75. Crucem vero quod spectat, quid praestabilius dixeritis, improborum hominum insidiis crucem tolerare, et quaecumque mortis genus non reformidare; an errores Osiridis et Isis, insidias Typhonis, Saturni fegam, liberorum devorantes et parricidia fabulose narrare? Haec quippe vestra est sapientia. Cur vero in crucem cachinnantes, 681
resurrectionem non miramini? Qui enim hanc rem, ki ipsi illam concenspire. Aut cur facta crucis mentem, suscitatos mortuos siletis, necnon caecos visum consecutos, sanatos paralyticos, mundatos leprosos, incessum supra mare, aliaque signa et

τετραπόδα, καὶ ἑρπετά, καὶ ἀνθρώπων εἰκόνας; Ταῦτα γὰρ ὁμῶν ἐστὶ τῶν σοφῶν τὰ σεβάσματα. (60) Πῶς δὲ χλευάζετε τοιμᾶτε ἡμᾶς. λέγοντας τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον πεφανερῶσθαι· ἔπου γε ὁμοί, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ (61) τὴν ψυχὴν χωρίζοντες, φάσκετε πεπλανηθῆσαι αὐτὴν καὶ πεπετωκῆναι ἀπὸ τῆς ἀβύσσου τῶν οὐρανῶν εἰς οὐρα· καὶ εἴθε εἰς ἀνθρώπων μόνον, καὶ μὴ εἰς τετραπόδα καὶ ἑρπετά μεταβαίνειν καὶ μεταπίπτειν. Ἡ μὲν γὰρ ἡμετέρα πίστις ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν λέγει· ὁμοί δὲ πλανᾶσθε, ἐπὶ περὶ ἀγεννήτου ψυχῆς ἐξηγιᾶσθε. Καὶ ἡμεῖς μὲν τὸ θανάτῳ καὶ φιλόδηρον τὴν τῆς Προνοίας φρονοῦμεν, ἐπὶ καὶ τοῦτο οὐκ ἀδύνατον ἦν τῷ θεῷ· ὁμοί δὲ, εἰκόνα τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν λέγοντας, πτώματα προσάπτετε αὐτῇ, καὶ ερεπτῆ B αὐτὴν μυθολογεῖτε· καὶ λοιπὸν καὶ αὐτὸν τὸν νοῦ διὰ τὴν ψυχὴν τρεπτὸν εἰσάγετε. Ὅποια γὰρ ἦν ἡ εἰκόνα, τοιοῦτον ἀνάγκη κάκεινον εἶναι, οὐ ἐστὶν ἡ εἰκὼν. Ὅτ' ἂν δὲ περὶ τοῦ νοῦ τοιαῦτα νομίζετε, ἐνθυμησθε, ἐπὶ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα τοῦ νοῦ βλασφημεῖτε.

75. Περὶ δὲ τοῦ σταυροῦ τί βέλτιον ἂν εἴποιτε, ἐπιβουλῆς ἐπαγομένης; παρὰ πονηρῶν ὑπομένειν σταυρὸν, καὶ μὴ πτήσσειν τὸν ἔπου δόξατος θάνατον ἐπαγόμενον· ἢ πλάνας Ὀσίριδος καὶ Ἰσιδος, καὶ ἐπιβουλῆς Τυφῶνος, καὶ Κρόνου φυγῆς, καὶ τέκνων καταπίσεις, καὶ παροικονίας μυθολογῶν; Ταῦτα γὰρ ὁμῶν ἐστὶ τὰ σοφᾶ. Πῶς δὲ, χλευάζοντες τὸν σταυρὸν, οὐ θαυμάζετε τὴν ἀνάστασιν; Οἱ γὰρ τοῦτο εἰπόντες κάκεινο ἔγραψαν. Ἡ διὰ τί, μνημονεύοντες τοῦ σταυροῦ, σιωπᾶτε περὶ τῶν ἐγερθέντων νεκρῶν, καὶ τῶν ἀναβλεψάντων τυφλῶν, καὶ τῶν θεραπευθέντων παραλυτικῶν, τῶν τε καθαρισθέντων λεπτῶν

VERSIO EVAGRII.

non tantum hominum sed et serpentium et praeudum solentis sepire (62) corporibus? Christiana credulitas pro salute mundi Deum suum venisse testatur: vos vero innatam animam praedicantes, ultro citroque transferitis. Christiana fides, quae omnipotentiam Dei clementiamque veneratur, consequenter incarnationem dicit Deo fuisse possibilem, ita tamen, ut non evacaverit dignatio dignitatem: vos qui animam ex splendidissimo Dei fonte manantem turpiter decidisse jectatis, qui mutabilem et convertibilem eam post sui diminutionem audetis asserere, jam illam quoque naturam, dominam saeculorum, per animae contumelias impia lingua temeratis: imago enim, quae secundum vos naturalem similitudinem sui retinet auctoris, cui una est ex quo defluit (63) eademque substantia, humilitates proprias et injurias consequenter ad suam originem remittit. Igitur animadvertite, contumelias animorum, ad potrem (ut appellatis) earum, per vestram blasphemiam redundare.

75. Crux Christi Domini Dei nostri hic nobis ingeritur. Rogo, quae haec est religionis obscenitas? nonne potius est crucem sat alioquis generis mortem, ab iniquis hominibus illatam patienter sustinere, quam isidis plangere post Osirim vagos incertosque discursus? Pudeat, quae vos, insidiarum Typhonis: pudeat Saturni fugae et devorantis crudelissimae liberorum. Erubescite parricidium Jovis et incestum: erubescite raptum ejus et coitum mulierum atque puerorum. Ille, sicut vestri fingunt poete, ad explem dum immanissimae libidinis furorem, molles dedit in amore vagitus: ille in Danaes fluxit sinus, ipse amator et pretium: ille modulatus ales Ledaeos expetivit amplexus: ille in proprium saeviens sexum, reziuum puerum ministris avibus polluit. Haec vos creditis, haec colitis, haec sunt vestrorum ornamenta templorum. Equo, deprecor, pro vestra salute, nostra dicta pensate iudicio. Cuncta, au nihil credendum in libris Christianis est? Si nihil, nec crucis quoque, cui detrahitis, nomen agnosceitis. Si universa credenda sunt, cur, cum in hisdem libris cruci resurrectio copuletur, passionem divinam stolidio laceratis

(60) Haec verba habentur in Oratione Justiniani ad Mannan, tomo quinto Conciliorum, p. 652, quae constantius cum his. Paulo post Colbert. 2, γηγυρῶσαι καὶ πεφανερῶσθαι. In edidit, πεφανερῶσθαι, colum, omissis ceteris.

(61) Colbertianus secundus solus, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, quem tamen sequimur, quia consonat cum Evagrio. Editi et alii, ἐκ τοῦ νοῦ. In Graecis codicibus,

ἐκ τοῦ οὐρανοῦ scribitur, unde facile factum est, ἐκ τοῦ νοῦ. Mox omnes editi, ἄρζοντες, praeter Reg. 1, optime notae, qui habet χωρίζοντες, et cum Evagrio consentit.

(62) Sic omnes pene manuscripti. Editi vero, sepelire.

(63) Sic manuscripti. Editi, deflucit.

καὶ τῆς ἐπὶ τῆν θάλασσαν περὶφορίας, τῶν τε ἄλλων σημείων καὶ ταρασιῶν, ἅπερ οὐκ εἶτι ἄνθρωπων, ἀλλὰ Θεὸν δεῖκναι τὸν Χριστόν; Πάνυ μοι δοκίτε ὀδοῖεν ἑαυτοὺς, καὶ μὴ γνησιῶς ἐντυγχάνειν ταῖς Γραφαῖς ἡμῶν. Ἄλλ' ἐντυγχάνετε μὲν ὁμοίως, καὶ βλέπετε, ὅτι ἂ παροίηκεν ὁ Χριστός, Θεὸν αὐτὸν ἀποδεικνύουσι, ἐπιδημήσαντα ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων.

76. Μῆποτε δὲ καὶ ὁμοίως ἡμῖν τὰ ὅμοια. Τί δ' ἂν εἶποντε περὶ τῶν ἀλόγων, ἢ ἀλογίας καὶ ἀγριότητα; Ἐὰν δὲ, ὡς ἀκούω, θελήσῃτε λέγειν μυθικῶς λέγεσθαι ταῦτα παρ' ὁμοίον καὶ ἀλληγορεῖτε (64) ἀπαρχὴν Κόρης; εἰς τὴν γῆν, καὶ Ἡρακλέου χυλοῦστα εἰς τὸ πῦρ, καὶ Ἦραν εἰς τὸν ἀέρα, καὶ Ἀπόλλωνα εἰς τὸν ἥλιον, καὶ Ἄρτεμιν μὲν εἰς τὴν σελήνην, τὸν δὲ Ποσειδῶνα εἰς τὴν θάλασσαν· οὐδὲν ἕτερον αὐτὸν οὐ Θεὸν εἴθεσθε, ἀλλὰ τῆ κτίσει λατρεύετε παρὰ τὸν τὰ πάντα κτίσαντα Θεόν. Εἰ γὰρ, ὅτι καλῆ ἡ κτίσις, τοιαῦτα συνεθέηκα· ἀλλ' ἔδει μέχρι τοῦ θαυμάσαι μόνον ὁμοίως γενέσθαι, καὶ μὴ θεοποιῆσαι τὰ ποιήματα· ἵνα μὴ τὴν τοῦ δημιουργοῦ τιμὴν τοῖς γεννητοῖς παρέχητε. Ἐπεὶ ὅρα ὁμοίως καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος τὴν τιμὴν εἰς τὴν ὕψ' αὐτοῦ γενομένην οὐκίαν μεταφέρειν, ἢ τὴν τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὸν στρατώτην. Τί τοῖνον πρὸς ταῦτα λέγετε, ἵνα γινώμεν, εἰ ἄξιόν τι χλευῆς ὁ σταυρὸς ἔχει;

77. Ἐκείνων δὲ διαπορούτων, καὶ στροφομενων ὧδε κάκιστα, μειδιάσας ὁ Ἀντώνιος ἔφη πάλιν δι' Ἑρμηνέως (65). Ταῦτα μὲν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὁμοίως ἔχει τὸν ἄλογον· ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον ὁμοίως τοῖς ἀποδεικτικῶς λόγοις ἐπιπείθεσθε, καὶ ταύτην ἔχοντες τὴν τέχνην, βούλοσθε καὶ ἡμεῖς μὴ ἄνευ τῆς διὰ τῶν λόγων ἀποδείξεως θεοσεθεῖν· εἴπατε πρῶτον ὁμοίως, τὰ πράγματα, καὶ μάλιστα ἢ περὶ τοῦ Θεοῦ γνώσις,

A prodigia, quæ Christum non hominem tantum, sed Deum demonstrant? Multum videmini mihi vobis ipsis iniqui, nec sincero animo Scripturas legisse nostras. Sed legitote, et advertite quæ Christus egit, Deum ipsum pro salute hominum adventum comprobare.

76. Jam quæ ad vos attinet loquimini. Quid de brutis dixeritis, nisi feritatem et immanitatem? Quod si, ut audio, hæc fabulose a vobis dicta contenditis, et per Proserpinæ raptum, figurate terram significatis; per Vulcani claudicationem, ignem; per Junonem, aerem; per Apollinem, solem; per Dianam, lunam; per Neptunum, mare; nihil magis. B ipsum Deum colitis; sed creatis rebus servitis potius quam omnium creatori Deo. Quod si hæc ob creatorum pulchritudinem commentum estis, satis erat ea mirari, nec officia pro diis habere, ne Creatoris honorem factis rebus ascriberetis. Alioqui restat ut architecti honorem ad domum ab illo struendam transferatis, aut ducis ad militem. Quid ad hæc igitur, ut sciamus num quid risu dignum crux habeat?

77. Hæsitantibus illis, atque hoc illucque sese convertentibus, subridens Antonius per interpretem rursum ait: Hæc primo aspectu ita se habere cogitantur. Cæterum quia argumentis potius nitimur, et hæc estis instructi arte, neque vos vultis absque probationibus Deum colere; vos primum dicite. Rerum et potissimum Dei cognitio qua ratione accurate percipitur, ratiociniorum demonstratione, an

VERSIO EVAGRII.

eloquio, et non statim jungitis cæcorum visum, surdorum auditum, claudorum gressum (66), lepræ emundationem, servitium ambulanti Deo suo mare, dæmonum fugas, resurrectionem mortuorum, et defunctorum ab inferis reditus? Hæc omnia Scripturis divinis, quas interpellatis, inserta sunt, et iisdem voluminibus continentur præconia majestatis, et mortis dedecora. Quamobrem odio, quo imbuti estis, abjecto, invenistis illico, et Deum verum esse Jesum, et salutis humanæ gratia fragilem assumpsisse naturam.

76. Vestram tamen verum, si non pulet, narrate religionem. Sed quæ error infelix poterit referre culturas de tanta rerum fœditate atque vecordia? nisi forte (ut audio) fabulas afferatis dæcorum vestrorum et abscentitias et crudelitates, et vanitates et mortes, regentes eas allegorice velaminibus: Liberæ raptum, terram; semiclaudum Vulcanum et debilem, ignem; Junonem, aerem; Apollinem, solem; Dianam, lunam; Neptunum, maria; et libidinum principem Jovem, ætherem interpretantes. Nec, post hæc excusationis procacitatem, Deum, sed creaturas, contempto Creatore, suscipitis. Quod si pulchritudo vobis elementorum ad suam traxit venerationem, modum fas erat custodire; et oportebat mirari tantum, nec colere; ne facturæ veneratio Creatoris esset injuria. Nam secundum istiusmodi, quam vos sequimini, rationem præposteram, et architecti honor migrabit ad domum, et medici scientia ad remedia conferetur, omnium quoque artificum merita vel laudes ad opera transferentur. Quid ad hæc dicitis, ut agnoscatum omne sit cruce ridicule vobis ignominiosa confessio?

77. Hæc disputatione convertentibus inter se philosophis oculos, simulque mussitantibus, subridens Antonius, rursum per interpretem ait: Prædurum namque cuncto videtur operi, quoties justo universæ rei tenore calcato, laboris merita factis magis quam factoribus astruuntur. Elementa quidem, ut memoravi, ex ipso conspectu suam comprobant servitatem. Sed quoniam vos observatione dialectica, necessaria, ut putatis, quæque colligitis, hoc quoque artificio etiam nos nostram religionem compellitis affirmare. Respondete mihi: cognitio Dei quomodum manifestus approbatur, per collectionem verborum, an per operationem fidei? et quid antiquius est, operatio fidei, an disputatio per argumenta procedens? Illis re-

(64) Ita omnes mss. Editi vero, καὶ ἀλληγορεῖτε τὴν γῆν, omisso quibusdam. Infra editi omnes et quidam mss., οὐδὲν ἕτερον αὐτὸν τὸν Θεὸν εἴθεσθε, contraria omnino sententia. Regius secundus, et Savil. ut in textu.

(65) Ita quidam manuscriptorum. In editis vero et cæteris, hæc, πάλιν δι' Ἑρμηνέως, desunt.

(66) Sic manuscriptorum quidam cum editis. Alii vero, *zuzum*.

fidei operatione? aut quid antiquius, fides quæ per operationem habetur, an argumentis facta demonstratio? **682** Illis reponentibus, antiquiorem esse fidem quæ per operationem habetur, esseque illam accuratam cognitionem, ait Antonius: Recte dixistis: nam fides ex animi affectu oritur; dialectica vero auctorum suorum arte constituta est. Itaque quibus adest operatio illa per fidem, illis minime necessaria, imo forte supervacanea est demonstratio argumentis facta. Siquidem quod nos fide intelligimus, id vos argumentis concludere nitimini: imo sæpe quæ nos intelligimus, ne exprimere quidem potestis. Præstantior itaque et firmior est operatio per fidem sophisticis vestris argumentis.

78. Nos certe Christiani, non in sapientia rationem Græcarum mysterium habemus⁶⁷, sed in virtute fidei quæ a Deo nobis per Jesum Christum suppeditatur. Quod autem vera sint quæ loquor, hinc comprobatur, quod nos, licet litterarum ignari, credimus in Deum, ac per ejus opera, ipsius in omnia providentiam novimus. Quod autem efficax sit fides nostra, hinc ostenditur, quod nobis fide in Christum innixis, vobis vero sophisticis disertationibus, vestra quidem idolorum portenta abolerentur; nostra vero fides ubique propagatur. Vos argumentis et sophisticatibus neminem Christianorum ad paganismum traducitis; nos fidem erga Christum docentes, vestram minime superstitionem, agnoscen-
tibus omnibus, Christum Deum esse et Dei Filium. Vos eloquentia vestra Christi doctrinam minime impeditis: nos Christum crucifixum nominantes, omnes fugæmus demones, quos ut deos timetis. Et ubi signum crucis formatur, magica ars vires amittit, atque veneficia nihil virtutis habent.

79. Dicite ergo, ubinam sunt oracula vestra? ubi Ægyptiorum incantationes? ubi magorum phanta-

VERSIO EVAGRII.

spondentibus firmiorem sermonibus operationem esse, et hanc liquidam de Deo cognitionem; bene eos et ipse dixisse consensit: quia operationem, qui ex fide descendit, animi generat affectus; dialectica vero disputatione ex artificio componentium sumpsit oppositionis exordium. Cum ergo, ait, operationem fidei animo sitam qui habuerit, superflua erit verborum compositio, per quam conceptam sensu nostro credulitatem tentatis evellere, et tamen sæpe nostras explicare intelligentias, non valetis. Ita solidiora sunt mentis opera, quam sophisticatum (70) fraudulenta conclusio.

78. Nos Christiani mysterium vite nostræ non in sapientia mundi habemus repositum, sed in virtute fidei, quæ nobis a Deo tributa per Christum est. Hanc orationis meæ veritatem, rerum, quæ quotidie geruntur, ordo comprehendat. Nobis imperitis et litterarum vestrarum ignaris ad Dei cognitionem ejus solum verba sufficiunt. Ecce nos tot gentilitatis gregibus abstracti, in universum orbem quotidie propagamur: vobis vero post adventum Domini, nodosa sophisticatum defecerunt versutia. Ecce nos simplicem Christi fidem docentes, idololatriam debellavimus, et per prædicationem ignominiosæ crucis, aurata templa ceciderunt. Vos, si potestis, ostendite, quibus contextione verborum gentilitatem Christo præponere suaseritis. Per omnes jam terras verus Dei Filius Christus est agnitus: nihil eloquentia sophisticatum, nihil disputatio philosophiæ multitudini potest obsæpe credentium. Crucifixum nominamus, et universi demones, quos vos ut deos colitis, rugiant, atque ex obsessis corporibus ad primum Dominicæ crucis signum fugantur.

79. Ubi sunt illa fabulosa oracula? ubi Ægyptiorum incantationes? quo magorum profecere carmina?

⁶⁷ I Cor. I. 17.

(67) Sic omnes manuscripti. Editi, ὁρδοθεῖ.
(68) Ita fere omnes manuscripti. Editi, ἀπρσι-
δουενα.

πῶς ἀκριβῶς διαγινώσκεται, δι' ἀποδείξεω, λόγων, ἢ δι' ἐνεργείας πίστεως; καὶ τί προσυτέρων ἐστίν, ἢ δι' ἐνεργείας πίστεως, ἢ ἡ διὰ λόγων ἀπόδειξις; Τῶν δὲ ἀποκριθεῖσιν, προσυτέρων εἶναι τὴν δι' ἐνεργείας πίστιν, καὶ ταύτην εἶναι τὴν ἀκριβοῦς γνώσιν· ἔφη δ' Ἀντώνιος· Καλῶς εἶπατε· ἡ μὲν γὰρ πίστις ἀπὸ διαδόσεως ψυχῆς γίνεται· ἡ δὲ διαλεκτικὴ ἀπὸ τέχνης τῶν συντιθέτων ἐστίν. Οὐκοῦν οὐκ ἐπάρσιν ἡ διὰ πίστεως ἐνέργεια, τοῦτος οὐκ ἀναγκαῖα, ἡ τάχῃ καὶ περιττὴ ἡ διὰ λόγων ἀπόδειξις. Καὶ γὰρ ὅτι παρ' ἡμεῖς ἐκ πίστεως νοοῦμεν, τοῦτο ὑμεῖς διὰ λόγων κατασκευάζειν περᾶσθε (67)· καὶ πολλάκις οὐδὲ φράσαι ἂ νοοῦμεν δύνασθε· ὥστε βελτίων καὶ ἰχυρωτέρα ἡ διὰ πίστεως ἐνέργεια τῶν σοφιστικῶν ὑμῶν συλλογισμῶν.

78. Ἐμεῖς τοῦτον οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγων Ἑλληνικῶν ἔχομεν τὸ μυστήριον· ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως ἐπιχορηγοῦμεν ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρὰ Θεοῦ. Καὶ οἷτι ἀληθὴς ἐστὶν ὁ λόγος, ἰδοὺ νῦν, μὴ μαθόντες ἡμεῖς γράμματα, πιστεύομεν εἰς τὸν Θεόν, ἐπιγινώσκοντες διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν. Καὶ οἷτι ἐνεργὴς ἐστὶν ἡ πίστις ἡμῶν, ἰδοὺ νῦν ἡμεῖς ἐπερειδόμεθα (68) τῇ πίστει τῇ εἰς τὸν Χριστὸν, ὑμεῖς δὲ σοφιστικαῖς λογομαχίαις. Καὶ τὰ μὲν παρ' ὑμῖν τῶν εἰδῶλων φάρμακα καταργεῖται, ἡ δὲ παρ' ἡμῖν πίστις ἐπακτινέεται πανταχοῦ. Καὶ ὑμεῖς μὲν συλλογιζόμενοι καὶ σοφίζόμενοι, οὐ μεταπισθετε ἀπὸ Χριστιανισμοῦ εἰς Ἑλληνισμὸν· ἡμεῖς δὲ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν διδάσκοντες, φιλοῦμεν ὑμῖν τὴν δεισοδαιμονίαν, ἐπιγινώσκόντων πάντων τὸν Χριστὸν εἶναι Θεόν, καὶ τοῦ ὕψους Ἰθόν. Καὶ ὑμεῖς μὲν τῇ καλλιειᾷ οὐκ ἐμποδίζετε (69) τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν· ἡμεῖς δὲ, δομαζόντες τὸν ἐσταυρωμένον Χριστὸν, πάντα διώκομεν δαίμονας, οὓς ὑμεῖς φοβεῖσθε ὡς θεούς. Καὶ εἴθα τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ γίνεται, ἀσθενεῖ μὲν μαγεία, οὐκ ἐνεργεῖ δὲ φαρμακεία.

79. Εἰπατε γούν, ποῦ γούν ὑμῶν τὰ μαγεῖα; ποῦ αἱ τῶν Αἰγυπτίων ἐπαυδαί; ποῦ τῶν μάγων αἱ φαν-

(68) Sic manuscripti omnes. Editi vero, καὶ ὑμῶν οὐκ ἐμποδίζετε, omissis multis.

(70) Manuscripti quidam, sophistarum.

ταύται· πότε ταῦτα πάντα πέπτωται καὶ ἠσθένησεν, ἢ εἰ μὴ ὅτε ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς γέγονεν; Ἐπεὶ οὖν ἀξίως οὕτως χλευσθεῖς, ἢ μᾶλλον τὰ καταργούμενα παρ' αὐτοῦ καὶ ἐλεγχόμενα ἀσθενῆ; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο θαυμαστόν ἐστιν· ὅτι τὰ μὲν ὑμέτερα οὐδέποτε ἐδιώγηθ', ἀλλὰ καὶ παρὰ ἀνθρώπων κατὰ πόλιν τιμᾶται· οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ δούκονται, καὶ μᾶλλον τὰ παρ' ἡμῶν ὑπὲρ τὰ ὑμέτερα ἀνθεὶ καὶ πληθύνει. Καὶ τὰ μὲν ὑμέτερα εὐφημιζόμενα καὶ περικλητιζόμενα (71) διαφθερίζεται· ἢ δὲ τοῦ Χριστοῦ πίστις καὶ ἡ διδασκαλία, χλευαζομένη παρ' ὑμῶν, καὶ διωχθεῖσα παρὰ βασιλέων πολλῶν, πεπλήρωκε τὴν αἰκουμένην. Πότε γὰρ οὕτω θεογνωσία ἐξέλαμψεν; ἢ πότε οὕτω σωφροσύνη καὶ ἀρετὴ παρθενίας ἐφάνη; ἢ πότε οὕτως ὁ θάνατος καταφρονήθη, εἰ μὴ ὅτε ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ γέγονε; Τοῦτο δὲ οὐδὲς ἀμφιβάλλει βλέπων τοὺς μάρτυρας διὰ τὸν Χριστὸν καταφρονούντας τοῦ θανάτου, βλέπων (72) τὰς τῆς Ἐκκλησίας παρθένους διὰ τὸν Χριστὸν καθαρὰ καὶ ἀμίαντα τὰ σώματα φυλάττουσας.

80. Καὶ ἐστὶ μὲν ἰκανὰ ταῦτα τεκμήρια δεῖξαι τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν μόνην ἀληθῆ εἶναι εἰς θεοσέβειαν. Ἰδοὺ ἀρχὴν ὑμεῖς ἀπιστεῖτε ζῆσθόντες τοὺς ἐκ τῶν λόγων συλλογισμούς. Ἡμεῖς μὲν οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας Ἑλληνικῆς λόγους (73), ὡς εἶπεν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν, ἀποδείκνυμεν· τῆ δὲ πίστει πειθόμεν ἐναργῶς προλαμβάνουσι τὴν ἐκ τῶν λόγων κατασκευὴν. Ἰδοὺ πάρεστιν ὧδε ὑπὸ δαιμόνων πάσχοντες ἦσαν δὲ τινες ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν ὑπὸ δαιμόνων ἐνοχλούμενοι, καὶ παραγαγόντες αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον, ἔφη· Ἡ ὑμεῖς τοὺς συλλογισμοὺς αὐτῶν, καὶ ἢ ἂν βούλησθε τέχνην ἢ μαγίαν, ἐπικαλούμενοι τὰ εἰδωλα αὐτῶν, καθαρῶσατε αὐτούς· ἢ, εἰ μὴ δύνασθε, κατὰθεσθε τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην, καὶ δῖψασθε τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν. Καὶ ταῦτα εἰπόντες, ἐπικαλέσασθε τὸν Χριστὸν, ἐσφράγιστε τε τοὺς πάσχοντας τῷ σημεῖν τοῦ σταυροῦ ἑκτερον καὶ τρίτον. Καὶ εὐδύς

sic? quandonam hæc omnia cessavere, viresque amisere, nisi Christi cruce apparente? Num risu dignus ille est, an potius quæ ab ipso abolita et imbecillitate convicta sunt? Etenim hoc quoque est admiratione dignum: nemo unquam vestra persecutus est, imo per urbes ab hominibus illa honorantur: Christiani vero persecutionibus **683** vexantur; et tamen nostra plus quam vestra florent augenturque. Vestra, celebrata et laudata, labefactantur: Christi vero fides et doctrina, quam vos irridetis, ab imperatoribus plerumque passa persecutionem, replevit orbem terrarum. Quandonam Dei cognitio ita refuit? quando temperantia et virginitalis virtus apparuit? quando mors despectui habita est, nisi cum Christi cruce exorta est? Nemo hac de re ambigit, cum martyres cernit propter Christum mortem despicientes, videtque Ecclesie virgines propter Christum corpora pura et incorrupta servare.

80. Hæc sane argumenta satis ad probandum Christianam fidem solam esse veram religionem. Certe vos jam fidem nullam habetis, dum argumenta perquiritis. Nos quidem non in persuasibilibus Græcæ sapientiæ verbis, ut noster ait doctor, argumenta proferimus; sed fide suademus, quæ verborum anteverit apparatus. Ecce hic quidam adsunt a dæmonibus vexati, quos in medium adducens ait: Aut vestris argumentis, aut qua volueritis arte, imo si licet magica, vestra invocantes idola, hos mundate: si non valetis, nobiscum pugnandi finem facite, videbitisque virtutem crucis Christi. His dictis Christum invocavit, et dæmoniacos his teque sigillo crucis signavit. Moxque steterunt homines incolumes, mentisque compotes, gratiasque agentes Domino. Tum philosophi (ut vocabantur) admirati,

VERSIO EVAGRII.

Certe tunc vastata sunt omnia cum de sua cruce mundo Christus intonuit. Nihilominus vos pretermisiss debilitatorum cetervis, gloriosam Jesu mortem irridere conamini. Illud autem quale est, quod nunquam infestatione regali concussa gentilitas, imo sæculo chara et hominum præsidis fulta, jam corrui. Nos famuli Christi quo plus premimur, eo magis assurgimus et floremus. Vestra simulacra ornatis quondam septa parietibus, jam vetustate collapsa sunt: vobis istius stultitia videtur et Indus, licet tyrannica persequentium principum tentamenta pertulerit, licet variis sit incurrata terroribus, nullo tamen terrarum orbe concluditur, nullo gentium barbararum sine prohibetur. Quando enim divine scientie tantus splendor illuxit? quando tot simul in se convenerunt virtutes? continentia in matrimonio, virginitalis in Ecclesia flores (74), martyrum pro Domino suo gloriosa constantia, quorum omnium crux Christi principium est.

80. Cum interim vos inter tantos virtutum choros, syllogismorum retia tenditis, et veram rerum lucem tenebrosis conamini argumentationibus obvolvete, ecce nos, ut dixit doctor noster, non in gentili persuasionem, sed in fide aperitissime (75) suademus, quæ verborum affirmationem prevenire consuevit. Adsunt quippe patientes a dæmonibus vexati, quos cum in medium produxisset, verba repetivit, dicens: Nunc vos collectionibus vestris, et quo vultis malefico carnine deos vestros, quos putatis, expellite: si autem non potestis, victas submittite manus, et ad Christi tropea confugite, et statim Crucifixi credulitatem majestatis potentia prosequetur. Dixit, et invocato nomine Jesu, cum vitale signum in sacro numero Trinitatis pressisset in frontibus, una cum exultis dæmonibus, vana præsentium philosophorum confutata

¹⁰ 1 Cor. II, 4.

(71) Σαῖνι, περιβλεπόμενα.

(72) Ita manuscripti. Editi, vero, βλέποντες.

(73) Sic quidam mss., qui cum Apostolo consentiunt. Editi, οὐκ οὖν πειθοῖς σοφίας Ἑλληνικῆς λόγους. Infra quidam mss., προλαμβάνουσιν, recte. Editi,

προλαμβάνουσι.

(74) Ita Coll. quem sequi visum est, qui tamen habet in Ecclesiæ mendose. Editi, virginitas in Ecclesia floret.

(75) Sic mss. Editi, vero aperitissime.

atque viri prudentia necnon edito signo stupefacti sunt. Antonius vero ait: Cur miramini? non nos haec agimus, sed Christus per eos qui in se credunt, haec operatur. Credite itaque vos ipsi, videbitisque nostra non verborum artificium esse, sed fidem quae per dilectionem in Christum operatur: quam si nati fueritis, non ulterius argumenta verborum perquiratis; 684 sed fidem in Christum sufficere vobis existimabitis. Haec tamen Antonii verba. Illi hoc quoque admirati, senemque amplexati, discessere: sequere ex eo utilitatem cepisse facti sunt.

ἀρχὴ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πιστὴν ἤγησασθε. Ταῦτα θαυμάζοντες, ἀναγύρουσι, κατασπαζόμενοι αὐτὸν, καὶ

81. Pro Antonii fama ad imperatores usque pervenit. Haec enim cum didicisset Constantinus Augustus, itemque filii eius Constantius et Constantus Augusti, illi tanquam patri scripsere, litteras nuntio ab illo accipere peroptantes. At ille nequam magni faciebat eas litteras: nec his acceptis epistolis gavisus est: sed talis erat, qualis ante scriptas illas ab imperatoribus. Cum deferrentur autem huiusmodi litterae, accitis monachis, aiebat: Ne miramini si ad nos scribat imperator, homo cum sit: sed miramini potius quod legem hominibus scripserit Deus, et per proprium Filium nobiscum locutus sit¹⁴. Et vero volebat litteras illas accipere, si sine se nescire eiusmodi litteris rescribere. Sed hortantibus monachis, aientibusque Christianos esse imperatores, periculumque fore ne se ita sperni indigne ferrent, concessit ut eae legerentur: atque rescripsit, laudans ipsos quod Christum adorarent: dabatque monita salutem spectantia: monebat item ne praesentia magni facerent, sed potius dei iudicium recordarentur, scirentque Christum solum et aeter-

ἔστησαν οἱ ἄνθρωποι ἐθαύμαστοι, σαρφρονούντες καὶ εὐχαριστούντες τῷ Κυρίῳ λοιπὸν. Καὶ οἱ μὲν λεγόμενοι φιλόσοφοι ἰθαυμάζον, καὶ ἀληθῶς ἐξεπλήκτοντο ἐπὶ τῇ συνέσει τοῦ ἀνδρός, καὶ τῷ γενομένῳ σημείῳ· ὁ δὲ Ἄντωνιος ἔφη, Τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ; οὐκ ἔσμεν ἡμεῖς οἱ κοινούτες, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐστὶν· ὁ δὲ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ταῦτα ποιεῖν. Πειτεύσατε ὅν καὶ ἡμεῖς· καὶ ἔθεθε, ὅτι οὐ τέχνη λόγων τὰ παρ' ἡμῶν ἐστίν, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἐνεργουμένης· ἦντινα ἐὰν σχολίητε καὶ ἡμεῖς, οὐκέτι τὰς διὰ λόγων ἀποδείξεις ζητήσατε· ἀλλ' αὐτῶ τοῦ Ἀντωνίου τὰ ῥήματα· ἐκεῖνοι δὲ καὶ ἐν τούτῳ ὁμολογοῦντες ὠφέλιστοι παρ' αὐτοῦ.

81. Ἔφρασε ἔθ καὶ μέγρι βασιλέων ἡ περὶ Ἀντωνίου φημί. Ταῦτα γὰρ μαθόντες Κωνσταντίνος ὁ Αὐγουστός, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Κωνσταντίνος καὶ Κόνστατος ὁ Αὐγουστός, ἐγραπον αὐτῷ ὡς πατρὶ, καὶ ἤχοντο λαμβάνειν ἀντίγραφα (76) παρ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅτε τὰ γράμματα περὶ πολλοῦ τινοσ ἐποιεῖτο, ὅτε ἐπὶ ταῖς ἐπιστολαῖς ἐγεγῆθε· ὁ αὐτὸς δὲ ἦν, οἷος καὶ πρὸ τοῦ γράφειν αὐτῷ τοὺς βασιλεῖς. Ὅτε δὲ ἐκομιζέτο αὐτῷ τὰ γράμματα, ἐκάλει τοὺς μοναχοὺς, καὶ εἶλεγε· Μὴ θαυμάζετε, εἰ γράφει βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς, ἄνθρωπος γάρ ἐστιν· ἀλλὰ μέλλον θαυμάζετε (77). ὅτι ὁ Θεὸς τὸν νόμον ἀνθρώποις ἐγραφε, καὶ διὰ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ ἐλάλησεν ἡμῖν. Ἐβούλετο μὲν ὅν μὴ ἔθεσθαι τὰς ἐπιστολάς, λέγων οὐκ εἶδέναι πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀντιγράφειν· προσηραπὶς δὲ παρὰ τὸν μοναχῶν, ὅτι Χριστιανοὶ εἰσιν οἱ βασιλεῖς, καὶ ἵνα μὴ ὡς προφρήνεις (78) σκανδαλισθῶσιν, ἐπέτρεψε ἀναγνώσασθαι. Καὶ ἀντέγραψεν, ἀποδεχόμενος μὲν αὐτοῦς, ὅτι τὸν Χριστὸν προσκυνοῦσι, συνβούλευε δὲ τὰ εἰς σωτηρίαν· καὶ μὴ μέγλα ἡγεῖσθαι τὰ παρόντα, ἀλλὰ μέλλον μνημονοῦν τῆς μελλούσης κρίσεως, καὶ εἶδέναι, ὅτι

VERSIO EVAGRII.

ret sapientia. Expaverunt enim stupentes ad hominem, cui post tantum ingenium, afflueret signorum divina largitio. At ille universa Christo, qui curarat, ascribens, usus esse affatu (79) reciproco, et ait: Nolite me putare bis sanitatem dedisse; Christus per servos suos ista miracula facit. Credite et vos, et videbitis quia devota Deo fides, non eloquentiae vanus tumor, talia signa mercatur. Confugite ad Crucifixi legem, usque eius imitaminei famulos, et hac scientia, hac fide (80) contenti, nulla deinceps secularis inprudencie argumenta quaeratis. Haec tamen Antonio dicente, miro philosophi stupore perculti, cum honorifico salutato ab eo recedentes, multum ejus sibi falebant profuisse consueperunt.

81. Hoc in eo mirabile est, ut hominem in extremo mundi limite conditum, et favor principum, et omnia celebraret aula regalis. Nam et Constantinus Augustus, et ejus liberi Constant atque Constantius, talia cognoscentes, crebro ad eum, quasi ad patrem, missis litteris obsecrabant, ut reciprocis eos scriptis hilararet. At ille ejusmodi manens, qualis et antequam litterae ad eum venirent, nec salutatione principum movebatur, et tanquam non acceptis litteris, convectis monachis aiebat: Reges seculi epistolas ad nos miserunt, quae hic Christianis adhibenda miratio est? licet enim diversa sit dignitas, atque eadem nascenti moriendique conditio est. Ista sunt veneratione omni percolenda, illa toto animi affectu retinenda sunt, quod hominibus Deus legem scripserit, quod per Filium suum propriis Ecclesiae ditaverit eloquiis. Quae monachis est ratio cum epistolis regum? Cur accipiam litteras, quibus consuecta nesciam reddere salutationis obsequia? Igitur rogatus ab universis fratribus, ut Christianus reges suis litteris refrigeraret, ne scilicet per silentium ejus exasperarent, ad susceptas epistolas convenientia rescripsit. Laudavit primum quod Christum colerent, deinde salutaria persuasit, ne magnum putarent regiam potestatem, ne praesentis carnis imperio tumentes, et se homines esse nescirent, et judicandos a Christo obliviscerentur: ad postreum clementiae circa subiectos et justitiae, curae quoque inopum adiuvanti, atque unum sempernum esse

¹⁴ Hebr. 1, 2.

(76) Sic Reg. 2, Colb. 2, et Savil. Editi et alii, ἀντιγράμμα. Mox mss. pene omnes, ἐπὶ ταῖς. Editi, περὶ ταῖς.

(77) Sic omnes pene mss. In aliis et editis non reperitur θαυμάζετε. Infra, post ἐβούλετο, deest μὲν ἐν editis et in compluribus mss., sed habetur

in aliis.

(78) Colb. 2, ἀποφρήνεις, non male. Reg. 2, ἀπορῆθεις. Savil., ἀπορῆθεις.

(79) Sic mss. Editi quidam, ἀφάτω.

(80) Sic Dmsar. Alii, hac scientiae fide. Editi, hoc scientiae fine.

ὁ Χριστὸς μόνος ἀληθὴς καὶ αἰώνιος ἐστὶ βασιλεὺς. Α Φιλανθρώπως τε αὐτοὺς εἶναι ἤξειο, καὶ φρονιζέτω τοῦ δικαίου καὶ τῶν πτωχῶν. Κάκεινοι ἐχθροί μοι ἔχαιρον. Οὕτω παρὰ πᾶσιν ἦν προσφιλεῖς, καὶ πάντας ἔχειν αὐτὸν ἤξειον πατέρα.

82. Τοιοῦτος δὲ οὖν γινωσκόμενος, καὶ οὕτω πρὸς τοὺς ἀπαντώντας ἀποκρινόμενος, ὥσπερ εἶπε πάλιν εἰς τὸ ἔνδον ἔρος. Καὶ τῆς μὲν συνήθους ἀσκήσεως εἶχετο· πολλάκις δὲ μετὰ τῶν εὐσεβησάντων πρὸς αὐτὸν καθεζόμενος, καὶ περιπατῶν, ἀπηγεύετο, ὡς ἐν τῷ Δανιὴλ γέγραπται. Καὶ αὐτὸς μὲν μεθ' ὥρας ὡμίλει τὰ ἀκλόουθα τοῖς συνοῦσιν ἀδελφοῖς αὐτῷ· οἱ δὲ συνόντες ἠσθάνοντο τινα θεωρίαν αὐτὸν βλέπειν. Καὶ γὰρ καὶ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ γινόμενα πολλάκις, ἐν τῷ ἔρει τυχάνων ἔβλεπε (81) καὶ διηγῆσθαι Σαραπίων τῷ ἐπισκόπῳ, ἔνθον ἔναι καὶ βλέποντι τὴν Ἄντωνιον ἀρχοληθέντα τῇ ὀπτασίᾳ. Ποτὲ γοῦν καθεζόμενος καὶ ἐργαζόμενος, ὥσπερ ἐν ἐκστάσει γέγονε, καὶ πολλὰς ἦν ἐν τῇ θεωρίᾳ στενάζων. Εἶτα μεθ' ὥραν στραφεὶς πρὸς τοὺς συνόντας, ἐπέταξε, καὶ ἔντρομος γινόμενος, ἤρχετο, καὶ κάμπτων τὰ γόνατα, διείμεναν ἐπὶ τοῦ. Καὶ ἀναστὰς ἔκλαιεν ὁ γέρον. Ἐντρομοὶ τοῦτον γενόμενος οἱ συνόντες, καὶ πάνυ φοβηθέντες, ἤξειον μαθεῖν παρ' αὐτοῦ· καὶ πολλὰ διώλησαν ἕως βιασθεὶς εἶπε. Ὅτι καὶ οὕτω μέγα στενάζας· Ὁ τάκενα, βέλαιον, ἔλεγεν, ἀποβαίνειν, πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ τῆς θεωρίας. Τὸν δὲ πάλιν ἀξιοῦντων, διακρύψας εἶπε· Μέλλει τὴν Ἐκκλησίαν ὄρητι καταλαμβάνειν, καὶ μέλλει παραδίδοσθαι ἀνθρώποις ἁλοῖσι ἀλόγοις κτήνεσιν. Εἶδον γὰρ τὴν τράπεζαν τοῦ Κυριακοῦ, καὶ περὶ αὐτὴν ἐκστάτας ἡμίονους κύλων πανταχόθεν, καὶ λακτίζοντας τὰ ἔνδον (82) οὕτως, ὡς ἂν ἀτάκτως

num esse imperatorem. Rogabat ut humanitati studerent, ac curam justitiae pauperumque gererent. Quibus illi acceptis, lætabantur. Sic acceptus omnibus charusque fuit, eumque omnes patrem sibi esse rogabant.

82. Ita notus cum esset, ac cum se aduentibus ita respondisset, ad interiorum rursus montem se contulit : atque pro more asceticam vitam. Sæpe cum sederet una cum iis qui advenerant, itemque cum deambularet, obmutescibat, uti de Daniele scriptum est ¹⁷. Elapsaque hora, cum presentibus fratribus consequenter colloquia resumebat : sentiebantque illi, aliqua illum visione occupatum esse. Plerumque enim in 685 monte cum esset, quæ in Ægypto fierent videbat, et Sarapionem narrabat episcopo : qui cum adesset, Antonium cernebat visioni occupatum. Aliquando igitur cum sedens operaretur, quasi extra se raptus est, multumque in contemplatione ingemebat, atque contremiscens precabatur, flexisque genibus, ita diu moratus est. Surgensque senex fiebat. Tum tremefacti omnes qui aderant, et admodum perterriti, quid illud esset sciscitabant, multumque urgebant, donec coactus rem aperiret cum magnis gemitibus. O filii, aiens, præstaret sane mori, potius quam quæ a me visa sunt fierent. Rogantibus iterum illis, collacrymans dixit : Ecclesiam ira divina invasura est, tradeturque illa hominibus qui jumentis insipientibus similes erunt. Vidi quippe mensam Domini nullis uadique circumsessam, qui ejus interiora ita calcibus petebant, quasi confuse subsultantium jumentorum calcitratus fierent. Sentistis plane quantum suspi-

VERSIO EVAGRII.

Regem omnium sæculorum Jesum Christum epistolis testatus est. His principes susceptis vehementissime lætabantur. Sancta quoque apud cunctos Antonii flagrabat opinio, ita ut ejus se filios cuperent nominari. Magna etenim cum advenientibus affabilitas, omnium in se studium converterat.

82. Postquam ergo gentiles confutatis, reges admoniti, fratres ab eo sunt consolatione relevati ; ad interiorum montem, et ad rigorem solum regressus est : ibique sæpe cum introeuntibus deambulans vel residens, stupebat, sicuti in Daniele scriptum est : et interjectis horarum spatii, consequentia respondebat, ut intelligeret aliqua revelationis vidisse secreta. Nam et in monte positus, ea quæ in Ægypto longe gerebantur, prævidens, episcopo Serapioni ibi constituto narravit. Lamentabilis sequitur visio, et omni lacrymarum fonte plangenda. Cum enim fratribus circa se sedentibus operaretur, intente fixit oculos in cælum gemens atque suspirans, et post aliquantum spatium revelationis incepte, nimio dolore contremuit : et statim fixis genibus ante Dei vultum prolatus oravit, ut clementia sua futurum averteret scelus. Succedunt orationi lacrymæ, metus ingens invadit præseates : obsecrant ut tanta calamitatis exponeret visionem : singultus occupant vocem, lingua sitibus præripitur, et in medio conatu ærmo gemitu interrumpitur. Vix tandem cum vociferatione luctuosus ait : Melius erat, o filii, impendens piaculum cito morte lucrari. Sic incipiens rursus lacrymis vincitur, et inter ægra suspiria tandem pectori commoans voce ait : Magnus, inquit, quoddam et universis sæculis inauditum imminet nefas ; magno fides catholica turbine subvertetur, et homines jumentis similes Christi sancta diripiunt. Vidi enim altare Domini mulorum circumdatum militudine, qui crebris calcium ictibus omnia dissipabant. Hæc est causa gemituum meorum, quos audistis. Et facta est vox Domini dicens : Abominabitur altarium meum (83). Nec mora, visionem sequitur effectus : nam post duos annos sæva Arianorum irrupit insania. Tunc ecclesiarum fuerunt rapine : tunc divinarum temeratio vasorum, tunc pollutis ethnicorum manibus sacra polluta sunt ministeria (84) ; tunc pagavorum opificum præsidia adversus Christum comparata

¹⁷ Dan. iv, 16.

(81) Sic Colb. 2, quem sequimur. Editi vero, τυχάνων καὶ βλέπων, minus recte. Paulo post sequi nunc Reg. 2, Colb. 2 et Savil. In aliis et editis hæc, καὶ ἐργαζόμενος, desunt. Infra in editis, ante ἤρχετο, legitur ἀναστάς, quam vocem, quod desit in plurimis mss., expunximus.

(82) Omnes manuscripti, τὸς ἔνδον. Editi, τὰ ἔνδον, et ita legit Evagr.

(83) Sic omnes pene mss. et editi ante Bollandum,

qui habet *altare meum*.

(84) Desmar. *mysteria*. Quæ hic de pollutis mysteriis addidit Evagrius, in Græcis absunt, sed leguntur supra, pag. 118. Quod sequitur autem, cum assumptione palmarum : quod idolorum apud Alexandriam insigne est, in Græco non legitur, videturque explanationis causa additum. Et sane quiddam simile legitur, pag. 90 supra, ubi de strobilis, seu pinis nucibus sacrificatis agit Athanasius.

ravi : audivi quippe vocem dicentem : Altare meum A pollutetur. Hæc senex vidit : et post biennium contigit ea quæ nuper fuit Arianorum irruptio, ecclesiasticamque direptio : cum (sacra) vasa vi abrepta, ethnicis asportanda tradidere : quo tempore ex officio ethnicos suis interesse synaxibus coegerunt, iisque præsentibus, quæ libuit in sacra mensa perpetrarunt. Tum novimus omnes, mulorum calcitrata ea Antonio prænuutiasse, quæ jam Ariani quasi bruta jumenta perpetrant. Post visionem autem eos qui secum erant consolatus est. Ne animo concidatis, aicns, filii : ut enim iratus est Dominus, sic denuo medelam adhibebit, et cito pristinum Ecclesia ornatum recuperabit, fulgebique de more : pulsos restitui cernetis, impietatum ad latibula secedere sua, piamsque fidem libere omnino 686 ac fidenter agere ubique : solum ne cum Arianis vos polluatis. Nequaquam enim apostolorum est ejusmodi doctrina, sed dæmonum, patrisque ipsorum diaboli, potiusque illa ortus atque rationis expers est, et non sanæ mentis, ut muli ratione carentes.

ἐκτυτὸς μετὰ τῶν Ἀρειανῶν. Οὐκ ἔστι γὰρ τῶν ἀποστόλων αὐτῆ ἡ διδασκαλία, ἀλλὰ τῶν δαιμονίων, καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου · καὶ μᾶλλον ἔργους, καὶ λόγους, καὶ διανοίας ἐστὶν οὐκ ἁθῆς, ὡς ἡ τῶν ἡμῶνων ἀλογία.

83. Hactenus Antonii gesta. Non decet autem nos fidem derozare tot tantisque ab uno homine editis miraculis. Hæc enim Salvatoris est promissio, qui ait : Si habueritis fidem ut granum sinapis, dicetis huic monti : Hinc transmigra, et transmigrabit ; et nihil impossibile erit vobis¹⁸. Et rursum : Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Petite, et accipietis¹⁹. Ipse quippe discipulis omnibusque iu se credentibus ait : Infirmos curate : dæmones eijcite : gratis accipistis, gratis date²⁰.

ῥαπεύετε · δαίμονας ἐκβάλλετε · δωρεὰν ἐλάθετε, δωρεὰν δότε.

VERSIO EVAGRII.

cum assumptione palmarum : quod idololatricæ apud Alexandriam insigne est. Ad ecclesiam pergere compellebantur Christiani, ut Arianorum populi crederentur. Proh scelus ! Horret animus replicare quæ gesta sunt : virginum matronarumque ereptus pudor : sanguis ovium Christi in Christi templo effusus veneranda respersit altaria : baptisterium pro voluntate gentilium pollutum est. Nihil defuit visioni veritatis, ut monstravit effectus, quod calcitrantium mulorum indisciplina, Arianorum esset impietas. Sed istam tristitiam consequentis revelationis prosperitate solatus est, et ait : Nolite, filii, moreri vos penitus dare : ut enim iratus est Dominus, sic rursum miserabitur, et suum cito Ecclesia recuperabit : ornatum : eosque qui in persecutionibus fidem Domini servaverint, solito videbitis fulgore relucentes. Revertentur ad foveas suas serpentes, et religio longius propagabitur : tantum videte, ne fidei vestræ sinceritas Ariana labe sordescat. Non apostolorum, sed dæmonum et patris eorum diaboli ista doctrina est : ob id per insipientium jumentorum, similis perudum eorum expressus est animus.

83. Huc usque Antonius. Sed nos minime convenit diffidere, tam grande miraculum per hominem potuisse portendi. Salvatoris enim promissio est ista (89) dicentis : Si habueritis fidem ut granum sinapis, dicetis monti huic : Transfer te, et transferetur, et nihil impossibile erit vobis : et iterum : Amen, amen dico vobis, omne quod petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Petite et accipietis. Ipse enim suis discipulis et universo credentium gregi, nunc subjectionem dæmonum, nunc variarum infirmitatum pollicens curationem, siebat : Gratis accipistis, gratis date.

¹⁸ Matth. xvii, 19. ¹⁹ Joann. xvi, 25, 24. ²⁰ Matth. x, 8.

(85) Hæc gesta sunt anno 344. Vide supra *Evangelium encyclicum ad episcopos*, p. 87.

(86) Colbertinus secundus, solus, ἐργαῶν.

σκιρτῶντων κτηνῶν γένοιτο λακτίσματα. Πάντως δὲ ἤθεσθε, φησὶ, πῶς ἐστὲναζον · ἤκουσα γὰρ φωνῆς λεγομένης · Βδελυχθήσεται τὸ θυσιαστήριόν μου. Ταῦτα εἶ'εν ὁ γέρον · καὶ μετὰ δύο ἔτη γέγονεν ἡ νῦν ἔραδος τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῶν ἐκκλησιασίων (85), ὅτε καὶ τὰ σκεύη μετὰ βίας ἀρπάσαντες, δι' ἔθνικῶν ἔποισον βασιτάζεσθαι · ὅτε καὶ τοὺς ἔθνικους ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων (86) ἠνάγκασον συναγεσθαι μετ' αὐτῶν · καὶ παρόντων αὐτῶν ἔπραττον ἐπὶ τῆς τραπέζης ὡς ἤθελον. Τότε πάντες ἡμεῖς ἐπέγνωμεν, ὅτι τὰ λακτίσματα τῶν ἡμῶνων ταῦτα προεμήγυε τῷ Ἀντωνίῳ, ἃ νῦν ὁ Ἀρειανὸς ἀλόγως πράττουσιν ὡς τὰ κτήνη. Ὡς δὲ ταύτην εἶδε τὴν θεωρίαν, τοὺς συνόντας παρεκάλεσε, λέγων · Μὴ ἀθυμεῖτε, τέκνα · ὥσπερ γὰρ ὠρίστη ὁ Κύριος, οὕτω πάλιν ἴσεται. Καὶ πάλιν ταχέως ἀπολήθεται τὸν αὐτοῦ κόσμον ἡ Ἐκκλησία, καὶ συνήθως ἀναλάμψει · καὶ ἔθεσθε τοὺς διαγῆθιντας ἀποκαθισταμένους, καὶ τὴν μὲν ἀσθεῖαν πάλιν εἰς τοὺς ἰδίους φωλεοὺς ἀναχωροῦσαν, τὴν δὲ εὐσεβῆ πίστιν παρρησιαζομένην μετὰ πάσης ἐλευθερίας πανταχοῦ · μόνον μὴ μιάνητε

83. Τοιαῦτα μὲν τὰ τοῦ Ἀντωνίου. Οὐ δεῖ δὲ ἡμᾶς ἀπιστεῖν, εἰ δὲ ἀνθρώπου τοσαῦτα γέγονε θαύματα. Τοῦ γὰρ Σωτήρος ἐστὶν ἐπαγγελία, λέγοντος · Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως (87), ἐρεῖτε τῷ ὄρει τοῦτω · Μετάθεθι ἐντεῦθεν, καὶ μεταθήσεται · καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν. Καὶ πάλιν · Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν τι αἰτήσῃτε τὸν Πατέρα (88), ἐν τῷ ὀνόματι μου, δώσει ὑμῖν. Αἰτεῖτε, καὶ λήψεσθε. Καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ τοῖς μαθηταῖς λέγων, καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν · Ἄσθεροῦντας θεραπεύετε

83. Τοιαῦτα μὲν τὰ τοῦ Ἀντωνίου. Οὐ δεῖ δὲ ἡμᾶς ἀπιστεῖν, εἰ δὲ ἀνθρώπου τοσαῦτα γέγονε θαύματα. Τοῦ γὰρ Σωτήρος ἐστὶν ἐπαγγελία, λέγοντος · Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως (87), ἐρεῖτε τῷ ὄρει τοῦτω · Μετάθεθι ἐντεῦθεν, καὶ μεταθήσεται · καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν. Καὶ πάλιν · Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν τι αἰτήσῃτε τὸν Πατέρα (88), ἐν τῷ ὀνόματι μου, δώσει ὑμῖν. Αἰτεῖτε, καὶ λήψεσθε. Καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ τοῖς μαθηταῖς λέγων, καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν · Ἄσθεροῦντας θεραπεύετε

(87) Sic plurimi mss. Alii cum editis, συνάπεως.

(88) Quidam mss., Πατέρα μου. In aliis μου δεσθ.

(89) Sic manuscripti. Editi, est ita.

84. Οὐ προστάτων (90) γούν ἐθεράπευεν ὁ Ἀντώνιος, ἀλλ' ἐχομόμενος καὶ τὸν Χριστὸν ὀνομαζόμενος· ὡς πᾶσι φανερὸν γενέσθαι, ὅτι οὐκ ἦν αὐτὸς ὁ ποιῶν, ἀλλ' ὁ Κύριος, δι' Ἀντωνίου φιλανθρωπεύομενος, καὶ θεραπεύων τοὺς πάσχοντας. Ἀντωνίου δὲ μόνον ἡ εὐχὴ καὶ ἡ ἀσκησις, ἧς ἕνεκεν ἐν τῷ θρεῖ καθήμενος, ἔχηρε μὲν τῆ τῶν ὀντων θεωρίᾳ, ἔλυετο δὲ διοχλούμενος ὑπὸ πολλῶν καὶ ἐλκόμενος εἰς τὸ θρος τὸ ἔξω. Καὶ γὰρ καὶ δικασταὶ πάντας ἤξισον ἀπὸ τοῦ θρους αὐτὸν κατέρχεσθαι, ἐπιτὶ μὴ δύνατον ἦν αὐτοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ, διὰ τοὺς ἀκολουθοῦντας τῶν δικαστομένων. ἤξισον δὲ ὅμως, ἵνα εἴθῃ καὶ μόνον αὐτὸν ὄσων· αὐτὸς μὲν οὖν ἐξετίμητο καὶ παρρητερο τὰς πρὸς τούτους ὁδοὺς· οἱ δὲ ἐπέμεινον, καὶ μᾶλλον τοὺς ἀπεθύοντες θντας ὑπὸ στρατιώτας προσέπειμον· ἵνα κἀν διὰ τὴν ἐκείνων πρόφρασιν καταλθῇ. Πάσχον οὖν ἀνάγκη, καὶ ὄρων αὐτοῦς ὀδουρομένους, ἤρχετο μὲν εἰς τὸ θρος τὸ ἔξω· οὐκ ἀνομιλήθῃ δὲ πάλιν ἦν ὁ σκυλμὸς αὐτοῦ· πολλοὺς μὲν γὰρ εἰς θνησιν ἐγένετο, καὶ εἰς ἀεργεσίαν ἢ ἀρετίς αὐτοῦ. Τοὺς δὲ δικαστὰς ὄφελαι, συμβουλεύων πάντων μᾶλλον προκρίνειν τὸ δικαιο· καὶ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, καὶ εἰδέναι, ὅτι οὐκ κριματι κρίνουςι, κριθῆσονται. Πλὴν τὴν ἐν τῷ θρεῖ διατριβὴν πάντων μᾶλλον ἠγάπα.

85. Ποτὲ οὖν βίαν ταυτήν παθὼν παρὰ τῶν χρειαυ ἐχόντων, καὶ τοῦ στρατηλάτου διὰ πολλῶν ἀξιώσαντος αὐτὸν καταλθεῖν· ἐλθὼν, καὶ ὀμιλήσας ὀλίγα, τὰ εἰς σωτηρίαν φθάνοντα, καὶ περὶ (91) τῶν δεομένων, ἠπάγγετο. Τοῦ δὲ λογομένου δοκῆς ἀξιοῦστος αὐτὸν ἐμβραδύνειν, εἶλεγε μὴ δύνασθαι χρονίζειν μετ' αὐτῶν, καὶ παραδειγματι χαρίεντι τούτου ἐπιθε λέγων· Ὅσπερ οἱ ἐχθροὺς ἐμαχρονίζοντες τῆ ἐρηθῆ γῆ τελευτῶσιν, οὕτως οἱ μοναχοὶ βραδύνοντες μεθ' ὁμῶν, καὶ παρ' ὁμῶν ἐκδιατριβόντες ἐκλύονται. Δαί οὖν, ὡσπερ τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν θάλασσαν, οὕτως ἠρᾶς εἰς τὸ θρος ἐκείγασθαι· μήποτε ἐμβραδύνοντες,

84. Non jussu itaque sanabat Antonius, sed orando Christumque uominando; ita ut palam esset uou ipsum ea edere, sed Dominum Antonii ministerio, beneficia et curationem patientibus impertire; ita ut Antonii esset oratio tantum et ascetica vita, cuius ope cum in monte sederet, diuinarum rerum contemplatione gaudebat: sed dolebat cum a multis vexaretur, atque ad exteriorem pertraheretur montem. Iudices namque omnes rogabant illum ut e monte descenderet, quod nequaquam sibi liceret, ob reos qui secum erant et sequebantur, ad montem ingredi. Postulabant tamen ut accederet, ejusque solium aspectu fruerentur, quam rem cum auersaretur ille, abnebat egredi. Instare illi, ac sub militum custodia reos ad illum mittere, ut illorum saltem causa descenderet. Necessitate igitur coactus, illosque cernens collacrymantes, in exteriore se contulit montem: quae illius defatigatio haud inutilis fuit: multis enim comoda, multis beneficia contulit adventus ejus. Iudicibusque ipsis emolumento erat: quos hortabatur ut jus et æquum omnibus anteferret, Deum timerent, noscentem, qui judicio judicarent, eodem sese judicandos. Nullus ei locus æque charus fuit atque mons ille.

85. Cum aliquando ita vi compulsus ab iis quibus ex usu id erat, duceque rogante ipsum ut descenderet, uenisset, paucis eum allocutus uerbis, quæ tam salutem ejus, tum eos qui sua ope egebant spectarent, regredi festinabat. Duce uero, ut uocant, rogante moram ut faceret, se diutius cum illis morari non posse respondit, lepidoque id illi exemplo persuasit. Sicut pisces, ait, in arida terra immorando moriuntur; sic monachi uobiscum morantes, apudque uos diutius uersantes, enervantur: ut igitur piscibus ad mare, sic nobis ad montem properandum, ne cunctantes, eorum quæ intus sunt obliu-

VERSIO EVAGRII.

84. Nunquid suæ virtutis imperio curabat Antonius? nunquid suæ possibilitatis arbitrabatur esse quod fecerat? Oracionibus, non preceptis, demones est morbuque cesserunt, et ad Christi Domini nostri nominacionem semper uniuersa perfecta sunt. Nemo sapientum sanitatum admirationem ascribat Antonio, sed Domino Jesu, qui solitum erga creaturas suas exhibens beneuolentiam, nunc quoque per electum famulum suum indulgenter exercuit. Antonius tantum orabat, et ob uitæ ejus merita, cuncta Dominus largiebatur. Sæpe autem, et contra uoluntatem, ad exteriorem montem a fratribus perducebatur. Et cum iudices qui ad interior archierarium (92), propter asperitatem itineris, et obsequentium multitudinem, et horridam solitudinem ire non poterant, precario quaererent ut ejus fruerentur aspectibus, nec impetrare possent, quia molestissime ferebat vexationem discursuum; ipsos catenatos, quos aut noxieta, aut vigor publicus constrinxerat, ad eum destinabat, scientes tales ad Antonium non posse contemni: quorum stultibus superatus pertraheretur ad exteriorem montem, agnoscentis laborem suum utiliam miseris fore: suadebatque iudicibus, qui eum iuuitauerant, ut in sententia proferenda, et odio et gratia, timorem Dei anteponerent; nec ignorare eos debere, quod scriptum est: *Quocunq; iudicio iudicaueritis, in eo iudicabitur de uobis.* Attamen inter medios sermones charæ sibi solitudinis recordabatur.

85. Post coactam itaque presentiam, quam ducis preces, et, quod uerius est, miserorum factus extorserat, post salutaria monita, post reorum commendationem, quorumdam etiam absolutionem, postulanti duci, ut paulo largius eidem suam presentiam indulgeret, ait, non p-ssc se diutius ibidem morari, grato uis exemplo, quod, sicuti pisces ab aqua extracti mox in arenti terra morerentur, ita et monachos cum sæcularibus retardantes humanis statim resolui confabulationibus. Ob id ergo, inquit, conuenit, ut pisces ad mare, ita nos ad montem festinare (93), ne, tardantibus nobis, aliqua propositi succedat obliuio.

⁹⁰ Matth. vii, 2.

(90) Sic manuscripti, rectius quam editi, qui habent προστάτων.

(91) Editi, παρά, in manusc. omnibus legitur περί.

(92) *Lege asreterium.*

(93) Sic manuscripti. Editi, festinemus.

scamur. Quibus dux auditis, aliisque permultis admiratus, vere illum Dei servum esse dixit : unde namque idiotæ mens tanta et tam eximia esset, nisi a Deo diligeretur ?

86. Quidam item dux, Balacius nomine, acriter nos Christianos persequebatur, ob studium erga nefarios Arianos. Is cum crudelis adeo esset, ut virgines verberaret, monachos nudaret atque flagris cæderet ; mitit ad illum Antonius scriptam huius sententiæ epistolam : Video iram iunimere tibi : desine itaque Christianos persequi, ne te forte ira Dei apprehendat : jamjam enim te invasura est. Misit Balacius, in epistolam humi projectam conspuit, tabellariisque injuria affectis jussit, ut hæc Antonio renuntiarent : Quia monachorum cura tibi est, te jam adorari. Necdum elapsis quique dichus, ira apprehendit eum : eum enim ad primam mansionem Cereu vocatum proficisceretur, egressus est ipse Balacius cum Nestorio Ægypti præfecto, amboque equis insidebant, qui Balacii erant, mitissimique omnium quos aleret ipse. Sed nondum eo advenerant, cum capere equi ludere more solito : ac derepente mansuetor cui insidebat Nestorius, Balacium morsu decussit in terram, in eumque irruens, femur ejus ita dentibus laniavit, ut statim in urbem delatus, intra triduum moreretur (94). **688**

Miratique sunt omnes ea quæ Antonius prænuñtasset, tam cito accidisse. **689** **690** **691** **692** **693** **694** **695** **696** **697** **698** **699** **700** **701** **702** **703** **704** **705** **706** **707** **708** **709** **710** **711** **712** **713** **714** **715** **716** **717** **718** **719** **720** **721** **722** **723** **724** **725** **726** **727** **728** **729** **730** **731** **732** **733** **734** **735** **736** **737** **738** **739** **740** **741** **742** **743** **744** **745** **746** **747** **748** **749** **750** **751** **752** **753** **754** **755** **756** **757** **758** **759** **760** **761** **762** **763** **764** **765** **766** **767** **768** **769** **770** **771** **772** **773** **774** **775** **776** **777** **778** **779** **780** **781** **782** **783** **784** **785** **786** **787** **788** **789** **790** **791** **792** **793** **794** **795** **796** **797** **798** **799** **800** **801** **802** **803** **804** **805** **806** **807** **808** **809** **810** **811** **812** **813** **814** **815** **816** **817** **818** **819** **820** **821** **822** **823** **824** **825** **826** **827** **828** **829** **830** **831** **832** **833** **834** **835** **836** **837** **838** **839** **840** **841** **842** **843** **844** **845** **846** **847** **848** **849** **850** **851** **852** **853** **854** **855** **856** **857** **858** **859** **860** **861** **862** **863** **864** **865** **866** **867** **868** **869** **870** **871** **872** **873** **874** **875** **876** **877** **878** **879** **880** **881** **882** **883** **884** **885** **886** **887** **888** **889** **890** **891** **892** **893** **894** **895** **896** **897** **898** **899** **900** **901** **902** **903** **904** **905** **906** **907** **908** **909** **910** **911** **912** **913** **914** **915** **916** **917** **918** **919** **920** **921** **922** **923** **924** **925** **926** **927** **928** **929** **930** **931** **932** **933** **934** **935** **936** **937** **938** **939** **940** **941** **942** **943** **944** **945** **946** **947** **948** **949** **950** **951** **952** **953** **954** **955** **956** **957** **958** **959** **960** **961** **962** **963** **964** **965** **966** **967** **968** **969** **970** **971** **972** **973** **974** **975** **976** **977** **978** **979** **980** **981** **982** **983** **984** **985** **986** **987** **988** **989** **990** **991** **992** **993** **994** **995** **996** **997** **998** **999** **1000**

VERSIO EVAGRII.

Pro tanta hominis sapientiâ dux miratus, instam de eo tulit veramque sententiam, dicens : Vere istum esse (97) Dei famulum, nec in rustico homine potuisse tantam aliquando inesse sapientiam, nisi divini amore regeretur.

86. Præterea cum Balacius, qui sub Nestorio præfecto Alexandria dux Ægypti fuit, homo Ariarum iniquitatis studiosissimus fautor, ita Christi Ecclesiam persequebatur, ut animo vesano, virgines monachosque nudatos verberaret in publico, ad eum Antonius litteras misit, quantum ista sententia est : Video iram Dei venientem super te : desine persequi Christianos, ne te ira occupet, quæ proximum jam tibi minatur interitum. Legit infelix epistolam, et irrisit, atque in eam excreans projecit in terram : portitores quoque multis afflictiis injuriis, Antonio talia renuntiare (98) præcepit : Quoniam cura tibi tantopere monachorum est, etiam ad te mei vigoris transibit disciplina. Sed confestim militatorem oppressit supplicium, et post quinque dies os effrenatum ultio divina compassit. Egreditur enim ad primam mansionem Alexandria, quæ appellatur Cereu (99), cum supraddicto Ægypti præfecto Nestorio. Vehuntur equis, quos inter omnes Balacius, cujus erant, mansuetissimos nutriebat. Cum ergo pariter solito sibi mit equi alluderent, mitior, quo Nestorius vehebatur, morsu repentino Balacium decussit in terram, ac sic in eum inhians, femora ejus laceravit atque corruisit, ut statim relatus ad civitatem, post tertium diem moreretur : universique agnoscerent minarum ab Antonio prædictarum effectum quantum cuius consecutum, digno persecutorum fine completo.

87. Cæteros ad se venientes mira cum modestia Antonius admonebat, ut obliata sæculi dignitate remotioris vitæ beatitudinem appeteret. Si qui autem majori potestate premebantur, nec poterant obtinere justitiam, ita eos obnixè defendebat, ut ipse pro illis pati videretur injuriam. Multis utilis fuit præclari

(94) Vide *Historiam Arianorum ad monachos*, numero 14.

(95) Sic quidam manuscripti. In editis *propi* deest.

(96) Ita omnes manuscripti. Editi vero, *ἐπαρχος*.

(97) Sic manuscripti. pene omnes. Editi, *vere justum esse*.

ἅ ἐπιλαθόμεθα τὸν ἔνδον. Ἀκούσας δὲ ὁ στρατηλάτης ταῦτα παρ' αὐτοῦ, καὶ ἴτερα πολλά, θαυμάσας, ἐλεγεν, ἀληθῶς εἶναι τοῦτον δούλον τοῦ Θεοῦ· πόθεν γὰρ ἰδιώτῃ τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος νοῦς, εἰ μὴ ἦν ἀγαπή-μενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ;

86. Εἰς δὲ τὰς στρατηλάτης, Βαλάκιος δὲ ἦν ἑνομα αὐτῷ, πικρῶς ἐδίωκεν ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν δυσονόμων Ἀρειανῶν σπουδὴν. Καὶ ἐπειδὴ τοσοῦτον ἦν ὄμιος, ὡς καὶ παρθένους τύπτειν, καὶ μονάζοντας γυμνοῦν καὶ μαστιζεῖν· ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀντώνιος, καὶ γράφει τοιοῦτον ἔχουσαν νοῦν ἐπιστολήν· Ὁρῶ δὲ τὴν ἐπαρχομένην ἐπὶ σὲ· παῖσαι οὖν διώκων Χριστιανούς, μὴ ποτέ σε ἡ ὀργὴ καταλάβῃ· μέλλει γὰρ ἦδη ἐπὶ σὲ ἐρχεσθαι. Ὁ δὲ Βαλάκιος, γελᾶσας, τὴν μὲν ἐπιστολήν ἔρριψε χαμαί, πύσας εἰς αὐτήν, τοὺς δὲ κομισσάντας ἔβρισε, παραγγείλας ἀπαγγέλλειν Ἀντωνίῳ ταῦτα· Ἐπειδὴ φρονιζέεις περὶ (95) τῶν μοναχῶν, ἦδη καὶ σε μετα-εἰσάσσομαι. Καὶ οὐ παρῆλθον ἡμέραι πέντε, καὶ κατέλαβεν αὐτὸν ἡ ὀργή. Εἰς γὰρ τὴν πρώτῃν μὴν Ἀλεξανδρείας τὴν λεγομένην Χαίρειον ἐβῆλθεν αὐτός τε ὁ Βαλάκιος καὶ Νεστόριος ὁ ἑπαρχος (96) τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀμφοτέρω μὲν ἐπικαθέζοντο ἴσους· ἦσαν δὲ οὗτοι ἴσιοι τοῦ Βαλακίου, καὶ πρῶ-τεροι πάντων τῶν τρεφομένων παρ' αὐτῷ. Ἀλλὰ μῆψο φθασάντων αὐτῶν εἰς τὸν τόπον, ἤρξαντο παι-ζειν, ὡς εἰθῆσαι, πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἐξαίφνης ἔ-πραῖτερος, ὃ ἐπικαθέζετο Νεστόριος, ὄγγαται τὸν Βαλάκιον καταβαλὼν ἐπέπασεν αὐτῷ· καὶ οὕτω τοὺς ὀδοῦσαν ἐπαράξας τὸν μὴρὸν αὐτῷ, ὡς εὐθὺς μὲν ἀπενεχθῆναι εἰς τὴν πόλιν, ἐν τρισὶ δὲ ἡμέραις ἀποθα-νεῖν· καὶ πάντα θαυμάζειν, οἱ δὲ προεῖρηκεν ὁ Ἀντώνιος, ταχέως πεπιθήρωται.

87. Sic igitur ferociores monbat : alios autem se adeuntes sic præceptis et mollitis imbuebat, ut statim juris dicendi immemores, beatos illos prædicarent qui ex sæculi vita secederent. Atque ita injuria alectorum patrocinium suscipiebat, ut videretur, ὡς

(98) Ita omnes pene manuscripti. Editi vero, *renuntiare*.

(99) Sic Desmar. optime. Alii, *Cereum*, alii, *Cherrem* cum Bollandò vocant. Vide in tabella geographica.

γυμναζομένη μη δόλου, ἀλλ' αὐτὸν εἶναι τὸν πάχοντα. Α non alios, sed ipsum laesum fuisse. Ita rursus ad omnium utilitatem natus erat, ut multi milites, alii- que plurimarum positū possessionum, depositis vitæ huius oneribus, fierent monachi. Denum quasi medicus Ægypto a Deo datus erat. Quis enim mæstus illum adiit, quin gaudens recesserit? quis accessit mortuos lugens suos, quin statim luctum deposuerit? quis iratus advenit, nec in amicitiam redactus est? quis pauper ad illum demisso animo accessit, andi- toque ac viso illo, divitias non contempsit, et non de paupertate sua consolationem admisit? quis mon- nachus pauperior illi conveniens, non fortior postea fuit? quis adolescens in montem profectus, visoque Antonio, non abnegans illico voluptates temperantiam est amplexus? quis a dæmone tenta- tus ipsum adiit, quin liberatus sit? quis cogitatio- nibus vexatus accedens, non tranquillo stetit animo?

88. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἦν μέγα τῆς ἀσκήσεως τοῦ Ἄντωνιου, ὅτι, καθὰ προείπον, χάρισμα διακρίσεως πνευματικῶν ἔχων, ἐπεγίνωσκεν αὐτῶν τὰ κινήματα· καὶ πρὸς ὃ τίς αὐτῶν εἶχε τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ὀρ- μὴν, τοῦτο οὐκ ἠγνόει. Καὶ οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἐπαί- ζετο παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνοχλουμένους ἐν λογισμαῖς παρακαλῶν (2) εἰδὶσκασι, πῶς ἂν δύναντο τὰς ἐκείνων ἐπιβουλὰς ἀνατρέπειν· διηγούμενος τῶν ἐνεργοῦντων τὰς ἀσθενείας καὶ τὰς πανουργίας. Ἐκατέρω γούν, ὡς περ ἐπαλιφεῖς (3) παρ' αὐτοῦ, καθήρχετο καταβαρῶν τῶν νοημάτων τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ. Πόσαι δὲ καὶ μνηστῆρας ἔχουσαι παρθένοι, καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ πέραν Ἰουδαίας τὸν Ἄντωνιον, ἔμειναν τῷ Χριστῷ παρθένοι; Ἠρ- χοντο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω μερῶν πρὸς αὐτόν. Καὶ αὐτοὶ μετὰ πάντων τὴν ὠφέλειαν ἐσχηκότες ὑπέστει- ρον, ὡς παρὰ πατρὸς προσιεπούμενοι (4). Ἄμει- να κοιμηθέντες αὐτοῦ, πάντας, ὡς ὄρανον γενόμενοι πατρὸς, μόνῃ τῇ ἐκείνου μνήμῃ παρακαλοῦσιν ἑαυτοὺς, κατέχοντας ἅμα τὰς νοθεσίας καὶ τὰς παρανομίας αὐτοῦ.

VERSIO EVAGRII.

senis oratio: multi magnis divitiis et altiori gradu militiae derelicto, ejus hæere curriculis cupiebant. Et ut infinita brevi sermone comprehendam, bonum Ægypto medicum Christus indulserrat. Quis non tristiciam apud Antonium mutavit in gaudium? quis non iram vertit in pacem? quis orbitatis luctum non ad ejus temperavit aspectum? quis non mæure paupertatis, quo premebatur, abjecto, statim et divinum desepit opulentias, et in sua letatus est paupertate? quis post lassitudinem monachus non ejus vegetatus est hortamentis? quis adolescens, ætatis (5) succensus ardoribus, non ex ejus admonitu pudicitie amator fuit? quis vexatus a diabolo sine medela rediit? quis inimici cogitationibus distractus, non, cæca tempestate sopita, sereno regressus est animo?

88. Sciebat enim quo quisque laboraret incommode, et ex vite meritis discretionem spirituum agnos- cens, adhibebat verborum, prout erant vulnera, sanitatem. Unde effectum est, ut post ejus doctrinam, omnes diaboli panderentur insidiæ; multæ quoque desponsatæ puellæ, ad ejus conspectum ab ipso pene thalamum recedentes, in Ecclesie matris gremio condescerunt. Quid plura? Totius orbis homines ad eum confluabant, et universarum gentium varietas bellicosissimum contra dæmones virum conspiceret gestie- bant. Nullus se frustra illic venisse conquestus est; omnibus delectabile atque jocundum laboris com- mercium fuit. Fatigatio enim itineris emolumentum viatici reportabat, sicut rei probavit effectus. Naua post resolutionem ejus, quasi communi vulnere orbitatis excepto, proprium singuli parentem luxerunt.

(1) Sic quidam manuscriptorum. Editi vero, ἀπλ- ὄων.

(2) Colb. 2, παρ' ἐκείνων.

(3) Sic omnes nass. Editi, ὡς παρ' ἐπαλιφεῖς. Qui- dam mss. habent ἐπαλιφθεῖς, alii ἐπαλιφείς.

(4) Ita quidam manuscriptorum. Editi et alii, πεμ- πόμενοι. Inferius manuscriptorum omnes, ὡς ὄρανον. Editi, et ὄρανον.

(5) Sic manuscriptorum. In editis, ætatis deest.

89. Qualis porro ipsi exitus vite fuerit, quantum est me enarrare, vosque, ut peroptatis, ediscere; cum maxime ea etiam in re illum imitari par sit. Cum de more monachos in exteriori monte degentes inviseret, et a Providentia divina de futura morte pramouitus fuisset, fratribus hac locutus est: Jam postremo vos invisam, mirumque si iterum in hac vita mutuo fruamur aspectu: tempus quippe ut hinc transmigram, cum forme quintam supra centesimum annum agam. His illi auditis, lacrymari, senem amplecti, ac deosculari. Ille vero quasi ab extranea in propriam se conferens urbem, latus colloquebatur, monebatque, ne in laborando segnes essent, neque in vita ascetica animo delicerent: sed ita viverent ac si quotidie morituri essent. Atque, uti jam dixerat, animam custodirent ab obscenis cogitationibus, sanctosque emularentur viros: nec ad Meletianum schismaticos accederent, quorum improbum profanumque propositum nosset: nec ullam haberent cum Arianis communionem, quorum impietas nemini non explorata esset. Etiamsi videritis, ait, ipsis iudices patrocinari, ne ideo turbemini; cessabit enim, atque mortalis modicique temporis est imaginaria huiusmodi potestas. Vos itaque puros ab illis custodite, servateque Patrum traditionem, et cum primis piam fidem in Dominum nostrum Jesum Christum, quam ex Scripturis didicistis, et quam vobis ego plerumque in memoriam revocavi.

90. Fratribus autem vim ipsi inferentibus, ut illic remaneret, vitamque obiret; abnuil ille, cum ob alias multas causas, ut vel tacitus ipse subindicabat, tum ideo maxime, quod Aegyptii soleant piorum hominum defunctorum corpora, maximeque sanctorum martyrum, funerare quidem et linteis

89. Οὐδὲν δὲ καὶ τὸ τέλος αὐτῶν τοῦ βίου γέγονεν, ἔδειον καὶ μνημονεύσαι, καὶ ὑμᾶς ἀκούσαι ποθοῦντας· καὶ τοῦτο γὰρ αὐτὸν ζηλωτῶν γέγονε. Κατὰ τὸ εὐθεῶς ἐπισκεπτόμενος τοὺς μοναχοὺς τοὺς ἐν τῷ ὄρει τῷ ἔξω, καὶ προσμαθῶν (6) παρὰ τῆς Προνοίας περὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ἐλάλει τοὺς ἀδελφοὺς λέγων· Ταύτην ὁμῶν τὴν ἐπίσκεψιν ὑστεραὶ ποιούμεαι, καὶ θαυμάζω, εἰ πάλιν αὐτοὺς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ θεωρήσομεν. Καιρὸς ἔστι καὶ λοιπὸν ἀναλῦσαι· αἰμὴ γὰρ ἔγγυς ἔτων πέντε καὶ ἑκατὸν. Οἱ μὲν οὖν ἀκούσαντες, ἔκλαιον, καὶ περιπέτυσσοντο καὶ καρτερῶν τὸν γέροντα· ὁ δὲ, ὡς ἀπὸ ἀλλοτρίας εἰς ἴδιαν ἀπαίρων πόλιν, χαίρων διελέγετο· καὶ παρηγγέλλον αὐτοὺς μὴ ὀλιγωρεῖν ἐν τοῖς πόνοις, μὲδὲ ἔκκακεῖν ἐν (7) τῇ ἀσκήσει· ἀλλ' ὡς καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντας ζῆν· καὶ καθὰ προσιτόν σπουδάζειν τὴν ψυχὴν φυλάττειν ἀπὸ βυκαρῶν λογισμῶν· καὶ τὸν ζῆλον πρὸς τοὺς ἁγίους, μὴ ἐγγίχειν ἐὰν Μελετιανὸς (8) τοῖς σχισματικοῖς· οὐδαμὰ γὰρ αὐτῶν τὴν πονηρὰν καὶ βέβηλον προαίρεσιν· μὲδὲ κοινῶν ἔχειν τιμὰ πρὸς τοὺς ἁγίους, καὶ γὰρ καὶ ἡ τοῦτων ἀσίθεια πάλιν ἐκθρόλος ἔστι. Μηδ' ἂν θεωρήσῃτε προσηταμένους αὐτῶν τοὺς δικαστάς, ταράττεσθε· παύσεται γὰρ, καὶ θνητὴ καὶ πρὸς ὀλίγον ἔστιν αὐτῶν ἡ φαντασία. Καθαροὺς οὖν αὐτοὺς μᾶλλον ἀπὸ τούτων φυλάττετε, καὶ τηρεῖτε τὴν τῶν Πατέρων παράδοσιν, καὶ προηγουμένως τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εὐσεβῆ πίστιν, ἣν ἐκ τῶν Γραφῶν μὲν μεμαθήκατε, παρ' ἐμοῦ δὲ πολὺ λάκις ὑπεμνήσθητε.

90. Τῶν δὲ ἀδελφῶν βιαζομένων μείναι αὐτὸν παρ' αὐτοῖς, κακέει τελευτῶναι, οὐκ ἠνέσχετο διὰ πολλὰ μὲν, ὡς αὐτὸς καὶ οὐκ ὠπῶν ἐνέφατε, καὶ διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα· οἱ Αἰγύπτιοι τὰ τῶν τελευτῶντων σπουδαίων σώματα, καὶ μάλιστα τῶν ἁγίων μαρτύρων, φιλοῖσι μὲν θάπτειν καὶ περιελίσσειν ὀδοῖσις (9)· καὶ κρῶ-

VERSIO EVAGRIL.

89. Quis autem finis vite ejus fuerit, dignum est et me commemorare, et vos cum desiderio audire: quia et hoc in eo imitabile cunctis fuit. Juxta consuetudinem ad visendos fratres qui in exteriori monte erant, venit, ibique a divini providentia de sua morte condiscens, ita exorsus est: Ultimam, filioli, patris audite sententiam: non enim arbitror, quod in hoc saeculo iterum nos visuri sinus. Cogit conditio natura, et post centenarium numerum, quem annis quinque supergredior, jam resolvat. Ita locutus, audientium pectora contristavit: gemites lacrymaeque dicta moerentia consecuta sunt. Amplexabantur eum universi, quasi jam de saeculo recessurum. At ille, tanquam aliena deserens, ad propriam patriam proficisceretur (10), magna cum laetitia praecipiebat, desidiam instituto non debere subpreperere; sed tanquam quotidie morituros, ut ante praedixerat, a sordidus cogitationibus animam custodire, et omnem emulationem ad sanctos quosque convertere: ad Meletianos (11) vero schismaticos ne prope quidem accedere. Scitis enim, aiebat, eorum antiquam perversitatem: neque cum Arianis communionem jungamini, quia impietas eorum jam omnibus manifesta est. His etiam illud addebat, nullum debere Christianum, cum saeculi viderit potestates pro Arianorum et Meletianorum pugnare nequitia, a Christi territum discedere veritate: mortalium illam esse defensionem, nec diu fallacem permanere posse phantasia. Quapropter, aiebat, custodienda est pia fides in Christo, et Patrum religiosa traditio, quain et Scripturam lectione et crebro meae parvitas didicistis admonitum.

90. Finito sermone, fratres cum vehementissime retardabant, glorioso patris cupientes termino decorari. Sed multas ob causas, quas et silentio demonstrabat, praecipue tamen ubi praesumptam Aegypti consuetudinem contradidit. Mos etenim Aegyptiis est, nobilium et praecipue bestorum martyrum corpora liu teamine quidem obvolvere, et studium funeri solitum non negare; terra vero non abscondere, sed super

(6) Ita quidam manuscripti. Editi, μαθῶν. Infra post ἀσκήσει, deest λέγων in editis: sed habetur in quibusdam manuscriptis.

(7) Sic manuscripti omnes. In editis ubi deest.

(8) Colbertinus secundum Μελετιανός. Infra κοινῶν deest in editis sed habetur in omnibus paucis manuscriptis.

(9) Sic omnes manuscripti. Editi vero, ὀδοῖσις.

(10) Ita quidam manuscripti recte. Editi, proficiscetur.

(11) Manuscripti quidam habent, Militianos, et infra, Militianorum; alii, Miletianorum.

πειν ἐκ ὑπὸ γῆν, ἀλλ' ἐπὶ σκιμποδίων τιθέναι, καὶ φυλάττειν ἔνδον παρ' ἑαυτοῖς· νομίζοντας ἐν τούτῳ τιμᾶν τοὺς ἀπειθόντας. Ὁ δὲ Ἀντώνιος πολλὰς ἐπιτοὰς ἐπέθηκεν καὶ ἐπισκόπους ἤξειο παραγγέλλειν τοῖς λαοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ λαϊκοὺς ἐνέτρπε, καὶ γυναιξὶν ἐπέκληται, λέγων, μήτε νόμιμον, μήτε ὄλιαν ὄσιν εἶναι τοῦτο. Καὶ γὰρ τὴν πατριάρχων καὶ τῶν προφητῶν σώματα μέχρι νῦν σώζεται εἰς μνημεῖα· καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ Κυρίου σῶμα εἰς μνημεῖον ἐτέθη, λίθος τε ἐπιτεθεὶς ἔκρυψεν αὐτὸ, ἕως ἀνάστη τριήμερον. Καὶ ταῦτα λέγων, ἰδέσκειν παρανομεῖν τὸν μετὰ θάνατον μὴ κρύπτοντα τὰ σώματα τῶν τελευτῶντων, κἄν ἅγια τυγχάνη. Τί γὰρ μεζον ἢ ἀγιώτερον τοῦ Κυριακοῦ σώματος; Πολλοὶ οὖν, ἀκούσαντες, ἔκρυψαν ὑπὸ γῆν λοιπὸν, καὶ τῷ χαριστῶν τῷ Κυρίῳ, καλῶς διδάχθέντες.

91. Αὐτὸς δὲ, τοῦτο γινώσκων, καὶ φοβούμενος μὴ καὶ τὸ αὐτοῦ ποιήσωσιν οὕτως σῶμα, φησὶ ἐν ἑαυτῷ, συναξάμενος τοῖς ἐν τῷ ἔξω ὄρει μοναχοῖς· καὶ εἰσιθῶν εἰς τὸ ἔνδον ὄρος (12), ἔνθα καὶ μένειν εἰκόθει, μετὰ μῆνας ὀλίγους ἐνόησεν· καὶ καλέσας τοὺς συνόντας αὐτῷ (δύο δὲ ἦσαν, οἵτινες καὶ ἔμειναν ἔνδον, δέκα καὶ πέντε ἔτη ἀκούμενοι, καὶ ὑπηρετοῦντες αὐτῷ διὰ τὸ γῆρας), ἔλεγεν πρὸς αὐτούς· Ἐγὼ μὲν, ὡς γέγραπται, τὴν ὁδὸν τῶν πατέρων πορεύομαι· ὁρῶ γὰρ ἑμαυτὸν καλούμενον ὑπὸ τοῦ Κυρίου· ὁμοίως δὲ νήσετε, καὶ τὴν πολυχρόνιον ὁμῶν ἀσκησιν μὴ ἀπώλεσθε· ἀλλ' ὡς νῦν ἀρχῆν ἔχοντες, σπουδάσατε τηρεῖν τὴν προθυμίαν ἑαυτῶν. Ὁφείατε τοὺς ἐπιβουλεύοντας δαιμόνας, οἴδατε πῶς ἀγριοὶ μὲν εἰσὶν, ἀσθενεῖς δὲ τῆς δυνάμεως. Μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν Χριστὸν αἰετὶ ἀναπνεύετε, καὶ τοῦτο πιστεύετε· καὶ ὡς καθ' ἡμέραν ἀποθυήσονται ζήσατε, προσέχοντες ἑαυτοῖς, καὶ μνημονεύοντες ὧν ἤκουσατε παρ' ἐμοῦ παρανοήσεων. Καὶ μεθεμίνα ἔστω ὁμῖν κοινωνία πρὸς τοὺς σχισματικούς, μήθ' ὄλιαν πρὸς τοὺς αἰρετικούς Ἀρειανούς. Ὁφείατε γάρ

A involvere, nec tamen sub terram occultare; sed lectulis superponere, 690 et apud sese intus servare: rari id vita functis esse honori. Antonius autem plerumque rogavit episcopos, ut ea de re populos monerent: similiterque laicos pudore afficiebat, mulieresque objurgabat, aliens nec legitimum nec sanctum illud esse. Nam patriarcharum et prophetarum corpora hactenus in monumentis servantur: ipsiusque Domini corpus in monumento fuit depositum **, impositusque ipsi lapis quo operiretur **, donec tertia die resurgeret. Hisque verbis demonstrabat prævaricari eum, qui defunctorum corpora non absconderet, quamvis sancta essent. Quid majus enim et sanctius corpore Domini? Quibus auditis, multi deinceps sub terra B occultarunt, et Domino egere gratias, quod tam probe edocui essent.

91. Ille vero hujusmodi consuetudinis gnarus, metuens non suo corpori idipsam præstarent, salutatis monachis qui in exteriori erant monte, ingressusque in interiori montem, ubi manere solitus erat, post menses paucos in morbum incidit: vocalisque iis qui secum erant (duobus scilicet, qui intus remanserant, per quindecim annos asceticam agentes, atque ob senectutem illi ministrantes), ait illis: Equidem, ut scriptum est **, viam ingredior Patrum; video enim a Domino me vocari. Vos autem vigilate, ac duntaxat exercitacionis vestræ fructum ne perditote: sed quasi jam ejus initium poneretis, curate vestram retinere alacritatem. Nostis insidiatores dæmones, quam sint truces quidem, sed viribus itubecilli. Ne itaque timeate illos: sed Christum semper respirate, ipsisque credite: ac velut quotidie morituri vivite: vobisque ipsis attendite, memores mearum quas audistis præceptionum. Nulla vobis sit comunicatio cum schismaticis, aut prorsus cum hæreticis Arianis. Nostis enim qui illos ego confutarem, ob aumam

VERSIO EVAGRII.

lectulos domi posita reservare. Hunc honorem quiescentibus reddi, inveteratæ consuetudinis vanitas tradidit. De hoc Antonius sæpe et episcopos deprecatus est, ut populos ecclesiastica contestatione corripuerent; et laicos viros ac mulieres rigidum ipse convenit, dicens: Nec legitimum hoc esse, nec Deo placitum; quippe cum patriarcharum et prophetarum sepulchra, quæ ad nos usque perdurant, hæc facta convincerent. Domini quoque corporis exemplum oportere intueri jubebat, quod in sepulchro positum, lapide, usque ad resurrectionis diem tertium, opertum fuerat. Atque his modis vitium circa defunctos Ægypti, etiamsi sapientia essent corpora, coarguebat, dicens: Quid majus aut sanctius corpore potest esse Domini, quod juxta consuetudinem gentium caterarum humo conditum est? (15) Hæc juxta persuasio multorum insitum evellit errorem, et repositis in terra cadaveribus, Domino gratias pro bono magisterio reulerunt.

91. Metuens ergo consuetudinem supradictam, ne eodem etiam circa se laboraret errore, celeriter valedicens monachis, qui confluxerant, ad amicum virtutis habitaculum repedavit. Post menses autem paucos, cum medicore (14) incommodum senilia membra turbasset, vocatis ad se duobus fratribus, quos ibidem ante quindecim annos modico intervallo sejunctos insituebat (15), quique etiam ei jam senilæ cœperant ministrare, ait: Ego quidem, filii, secundum eloquia Scripturarum, Patrum gradior viam: jam enim Dominus me invitavit, jam cupio videre celestia. Sed vos, o viscera mea, admoneo, ne tanti temporis laborem repente perdatiis. Hodie vos religiosum studium arripuisse arbitramini, et quasi cœptæ voluntati fortitudo succrescat. Varias demonum vobis insidias: vidistis eorum et impetus feroces et vires effeminatas. Jesum suspirate, et credulitatem nominis ejus vestris fugite mentibus, et a certa fide

** Joan. XIX, 41. ** Matth. XXVII, 60. ** Josue XXIII, 14.

(12) Ita quidam manuscripti. Editi, ἔνδοθεν.

(13) Sic manuscripti. Editi vero, conditum esse scimus.

(14) Ita manuscripti. In editis, non medicore.

(15) Maxima pars manuscriptorum, instituebat. Editi vero, instituerat.

Christo adversariam atque a vera doctrina alienam hæresim. Id curate, ut in 691 primis vos Domino, dehinc sanctis adiungatis : ut post mortem vos in æterna tabernacula, quasi amicos notosque sibi recipiant. Hæc cogitatis, hæc sentiat : et si qua mei vobis cura sit, et mei tanquam patris recordamini, corpus meum in Ægyptum transferri ne patiamini, ne in domibus deponant : hæc quippe de causa in montem me contuli, atque huc recessi. Scitis quantum eos semper objurgavi qui hæc agerent, præcepitque ut ejus consuetudinis finem facerent. Meum itaque corpus humate, terraque contegite : meusque hic sermo apud vos custodiatur, ut nemo, vobis exceptis, locum sciat. Ego quippe in resurrectione mortuorum incorruptum ipsum a Salvatore recepturum sum. Mea dividite vestimenta. Athanasioque episcopo melotem date unam, palliumque quo obvolverar, quod novum ab ipso cum acceperrim, jam detritum apud me est : alteram melotem Serapioni tradite episcopo : vos habete cilicium iudumentum. Quod reliquum est, salvete, illi : Antonius quippe hinc migrat, nec ultra vobiscum erit. Éτραν μηλωτήν· καὶ ὁμοίως ἔχετε τὸ τρίχινον ἔνδυμα. Καὶ λοιπὸν σώζεσθε, τέκνα· ὁ γὰρ Ἀντώνιος μεταβαίνει, καὶ οὐκ ἔτι μεθ' ὁμῶν ἔστι.

92. His ille dictis, postquam ipsum osculati sunt, erectis pedibus, ac quasi amicos se adentes contemplatus, eorumque causa lætus, nam dum decumberet hilari erat vultu, exspiravit, et appositus est ad patres suos. Illi, quemadmodum mandarat ipsis, condito et involuto corpore, illud terra contexere, nemoque baetenus novit ubinam lateat, illis duobus exceptis. Qui autem accepere beati Antonii utramque melotem, et detritum ab eo pallium, quasi res magni pretii ambo illa custodiunt, atque

πῶς καὶ ὅπως ἐξετραπέμην διὰ τὴν χριστομάχον αὐτῶν καὶ ἐπερόδοσον ἀρεσκῶν. Σπουδάσατε δὲ μέλλον καὶ ὁμοίως δεῖ συνάπτειν ἑαυτοῖς, προθυμῶν μὲν τῷ Κυρίῳ, ἔπειτα δὲ τοῖς ἀγίοις· ἵνα μετὰ θάνατον ὁμοῦ εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς, ὡς φίλους καὶ γνωρίμους, δέξωνται καὶ αὐτοί. Ταῦτα λόγιζεσθε, ταῦτα φρονεῖτε· καὶ εἰ μέλει ὁμῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ μνημονεύετε ὡς περὶ πατρὸς, μὴ ἀπειτέ τινας τὸ σῶμα μου λαθεῖν εἰς Ἀἴγυπτον, μήπως ἐν τοῖς οἴκοις ἀπόθωνται· τοῦτο γὰρ χάριν εἰσῆλθον εἰς τὸ ἔρος, καὶ ἦλθον ὧδε. Οὐβάτε δὲ καὶ πῶς δεῖ ἐνέτρεπον τοὺς τοῦτο ποιοῦντας, καὶ παρηγγέλλον παύσασθαι τῆς τοιαύτης συνηθείας. Θάψατε οὖν τὸ ἡμέτερον ὁμοίως, καὶ ὑπὸ γῆν κρύψατε· καὶ ἔστω τὸ παρ' ἐμοῦ ῥῆμα φυλαττόμενον παρ' ὁμῶν, ὥστε μηδένα γινώσκειν τὸν τόπον, πλην ὁμῶν μόνων. Ἐγὼ γὰρ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν ἀπολήσσομαι παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀφρατῶν αὐτῶ. Διέλτε δὲ μου τὰ ἐνδύματα· καὶ Ἀθανασίῳ μὲν τὴν ἐπισκοπὴν ὅστε τὴν μίαν μηλωτήν, καὶ ὁ ὑπεστρωμνυμένην ἱμάτιον, ὅσα αὐτὸς μὲν μοι καινὸν δέδωκε, παρ' ἐμοῦ δὲ πεπαλατωταί· καὶ Σαραπίῳ δὲ (16) τὴν ἐπισκοπὴν ὅστε τὴν

καὶ λοιπὸν σώζεσθε, τέκνα· ὁ γὰρ Ἀντώνιος μεταβαίνει, καὶ οὐκ ἔτι μεθ' ὁμῶν ἔστι.

92. Ταῦτα εἰπόν, καὶ ἀσπασμένον ἑαυτῶν αὐτῶν, ἐξήρας τοὺς πόδας, καὶ ὥστερ φίλους ὁρῶν τοὺς ἐλθόντας ἐπ' αὐτῶν, καὶ δι' αὐτοὺς περιχαρῆς γενόμενος, ἐφανέτω γὰρ ἀνακείμενος ἰατρῶν τῷ προσώπῳ, ἐξέλιπε, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας. Κάκεινοι λοιπὸν, καθὰ δέδωκεν αὐτοῖς ἐντολάς, θάψαντες καὶ εὐλξάντες, ἐκρύψαν ὑπὸ γῆν αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ οὐδεὶς οἶδε τῶς, ποῦ κέκρυπται, πλην μόνων αὐτῶν τῶν δύο. Καὶ τῶν λαθόντων δὲ ἑκαστος (17) τὴν μηλωτήν τοῦ μακαρίου Ἀντωνίου, καὶ τὸ τρίχι-

VERSIO EVAGRII.

universi demones fugabuntur. Mementote etiam admonitionum mearum et incerte conditionis vitam quotidie accipitem retractate, et cœlestis vobis præmium sine cunctamine tribuetur. Schismaticorum quoque et hæreticorum venena vitate : meumque circa eos odium sectamini, quia Christi sunt inimici. Scitis ipsi, quod nullus mihi nec pacificus quidem sermo cum eis aliquando fuerit, propter pravam eorum voluntatem, et pertinax contra Christum bellum. In hoc autem magis estote solliciti, ut Domini præcepta servetis, ut post mortem vestram sancti quique, quasi amicos et notos, in æterna vos recipiant tabernacula. Hæc cogitate, hæc sapite, hæc retexite : et si qua mei vobis cura, si qua patris memoria est, si mihi vicarium præstatiss affectum, nullus ad Ægyptum meas perferat reliquias, ne vauo corpus bonoræ servetur, ne vituperati, ut nostis, a me ritus, etiam circa me serventur obsequia : hujus enim rei gratia maxime huc sum regressus. Vos igitur humo legite, vos Patris operite corpusculum, et illud quoque senis vestri custodite mandatum : ut nemo præter vestram dilectionem locum tumuli mei noverit. Confido in Domino, quia necessario resurrectionis tempore hoc corpusculum resurget (18) incorruptum. Vestimentorum autem meorum sit ista divisio : melotem et pallium tritum, cui superjacet, Athanasio episcopo date, quod mihi novum ipse detulerat : Serapion episcopus aliam accipiat melotem : vos cilicium habetote vestimentum, et valet, viscera mea : Antonius enim migrat, et jam non erit in præsentis sæculo vobiscum.

92. Verba finierat, et osculantibus se discipulis, extendens paululum pedes, mortem lætus aspexit : hæc ut ex hilaritate vultus ejus, angelorum sanctorum, qui ad perferendam animam ejus descenderant, præsentia nosceretur. Hos intuens, tanquam amicos videret, animam exhalavit, et additus est Patribus secundum ordinem Scripturarum. Servaverunt mandata discipuli, involutum (ut præceperat) corpus humo operientes : et nemo interim usque ad hanc diem, præter eos, ubi sit conditum (19), novit. Legatarius autem Antonii benedicti, qui tritum pallium cum melote iuperio ejus meruerat accipere, Anto-

(16) Ita mss. pene omnes. In editis δὲ deest. Intra al., τρίχινον, alii τρίχινον habent.

(17) Sic manuscripti omnes. Editi, δύο ἐκτῶν,

λαθῶν δὲ ἑκαστος.

(18) Omnes manuscripti, resurget.

(19) Manuscripti quidam, conditus.

μένον παρ' αὐτοῦ ἱμάτιον, ὡς τι μέγα χρῆμα φυλάττει. Καὶ γὰρ καὶ βλέπων αὐτὰ (20), ὡς Ἀντωνίου ἐστὶ θεωρῶν· καὶ περιβαλλόμενος δὲ αὐτὰ, ὡς τὰς νοουθεσίας αὐτοῦ βραστάτων ἐστὶ μετὰ χαρᾶς.

93. Τοῦτο τῆς ἐν σώματι ζωῆς Ἀντωνίου τὸ τέλος, κἀκείνη τῆς ἀσκήσεως ἀρχή. Καὶ εἰ καὶ μικρὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐκείνου, ἀλλ' ἀπὸ τούτων λογίζεσθε καὶ ὑμεῖς, ὅποιοι ἦν ὁ τοῦ θεοῦ ἀνθρώπος Ἀντώνιος, ὁ ἐκ νεωτέρου μέχρι τῆς τοσαύτης ηλικίας ἴσῃ τέρησας τὴν προθυμίαν τῆς ἀσκήσεως· καὶ μήτε διὰ τὸ γῆρας ἑτήβησας πολυτελεῖς τροφῆς, μήτε δι' ἀτονίαν τοῦ ἑαυτοῦ σώματος ἀλλάζας τὸ σχῆμα τοῦ ἐνδύματος, ἢ νηφόμενος κἂν τοὺς πόδας ὕδατι· καὶ ὁμοίως ἐν πᾶσι διέμενον ἀδολογητός. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναινεῖς καὶ ὀλοκλήρους εἶχε, βλέπων καλῶς· καὶ τῶν δόντων οὐδὲ εἰς ἐξέπασεν αὐτοῦ· μόνον δὲ ὑπὸ τὰ ὄπλα τετριμμένοι ἐγεγόνευσαν, διὰ τὴν πολλὴν ηλικίαν τοῦ γέροντος. Καὶ τοῖς ποσὶ δὲ καὶ ταῖς χερσὶν ὕγιης διέμενε, καὶ ὅπως πάντων τῶν ποικίλῃ τροφῇ καὶ λουτροῖς καὶ διαφόροις ἐνδύμασι χρωσμένοι φαιδρύτερος μάλλον αὐτῆς ἐφαινετο, καὶ πρὸς ἰσχυρὴν προθυμότερος. Καὶ τὸ πανταχοῦ δὲ τούτων διαβεβῆσθαι, καὶ βαυμάζεσθαι μὲν παρὰ πάντων, ποθεῖσθαι δὲ καὶ παρὰ τῶν μὴ ἐωρακότων αὐτῶν, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θεοφιλοῦς αὐτοῦ ψυχῆς ἐστὶ γνώρισμα. Οὐ γὰρ ἐκ συγγραμμάτων, οὐδὲ ἐκ τῆς ἔξωθεν σφίρας, οὐδὲ διὰ τινὰ τέχνην, διὰ δὲ μόνην θεοσέβειαν ὁ Ἀντώνιος ἐγνωρίσθη. Τοῦτο δὲ ὡς θεοῦ δῶρον οὐκ ἂν τις ἀρνήσαιο. Πόθεν γὰρ εἰς τὰς Ἰσπανίας (21) καὶ εἰς τὰς Γαλλίας, πῶς εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἀφρικὴν, ἐν ὅροις κεκρυμμένος καὶ καθήμενος ἠκούσθη, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἦν, ὁ πανταχοῦ τοὺς ἑαυτοῦ γνωρίζων ἀνθρώπους, ὁ καὶ Ἀντωνίου τούτου κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπαγγελίαμένος; Κἂν γὰρ αὐτοὶ κεκρυμμένως πράττωσι, κἂν λανθάνει ἐθέλωσιν· ἀλλ' ὁ Κύριος αὐτοὺς ὡς λύχνους δαίκνυσαι πλῆσιν, ἢ καὶ οὕτως ὁ ἀκούωντες γνωσκῶσι δυνατὰς εἶναι τὰς ἐντολάς εἰς τὸ κατορθοῦν, καὶ ζῆλον τῆς ἐπ' ἀρετὴν ἰδοῦ λαμβάνουσι.

94. Ταῦτα τόνουν τοῖς μὲν ἄλλοις ἀδελφοῖς ἀναγνώστε, ἵνα μάθωσιν ὅποιοι ὄφελαι τῶν μοναχῶν ὁ

A in illis Antonium conspiciunt : iis quoque amicti, se Antonii monita cum gaudio gestare videntur.

93. Hic vitæ Antonii in corpore exitus, illud asceseos illius exordium fuit. Hæc etsi brevia sint, quam illius virtuti par sit, sed ex iis æstimare cujusmodi fuerit homo Dei Antonius, qui ab adolescentia ad tam grandem ætatem, æquali servato 692 ad asceticam studio, nec ob senectutem lautioris cibi desiderio victus, nec ob corporis infirmitatem mutata habitus forma, nec ablatis aqua pedibus : nihilominus omnino incolumis perduravit. Illæso quippe oculo atque integros habuit, ita ut recte videret : dentiumque illi ne unus quidem excidit, solummodo prope gingivas attriti erant ob grandem senis ætatem. Pedibus autem manibusque sanus omnino permansit, et sane omnibus, qui variis cibis, lotionibus, variisque vestibus uterentur, vegetior apparebat, atque omnino robustior. Quod autem ubique fama ejus pervagata fuerit, quod omnibus admirationi, iisque etiam qui nunquam hominem vidissent desiderio fuerit : id sane illius virtutis animæque Deo charæ argumentum est. Nequaquam enim scriptis suis, non gentili sapientia, non aliqua arte, sed sola erga Deum pietate celebris fuit Antonius. Quod sane donum esse Dei nemo eat inficias. Unde enim in Hispanias, in Gallias, Romam, in Africam, in monte latentis degenisque viri fama delata fuerit, nisi Deus suos ubique terrarum claros notosque redderet, qui id ipsum Antonio sub initium pollicitus eat? Etsi enim illi occulte degunt, cupiantque latere, attamen illos Dominus quasi lucernas omnibus exhibet : ut his auditis alii compertum habeant, sufficere præcepta Dei ad res præclare gerendas, et studio ad pietatis iter instituendum inflammantur.

94. Hæc itaque aliis legitote fratribus, ut ediscant cujusmodi debeat esse monachorum vita ac per-

VERSIO EVAGRIL.

nium in Antonii muneribus amplectitur : et tanquam magna hæreditate ditatus, lætanter per vestimentum recordatur imaginem sanctitatis.

93. Hic Antonii vitæ terminus fuit, ista principia meritorum : quæ licet pariori, ut prædixi, sermone narraverim, tamen ex his potestis advertere qualiter homo Dei a pueritia ad senectam usque pervenerit : et quod omni semper dubitatione calcata, nec languori, nec longævæ quidquam ætati aliquando concesserit. Magis autem æqualitatem propositi tenens, nec vestimentum mutavit, nec pedes lavit, nec escam seclatius est molliorem : oculorum quoque aciem, et numerum dentium, licet paululum ob ætatem viderentur attriti, necnon et pedum incessum, totius etiam corporis firmitatem, ita contra jura nature meritorum gratia condidit, ut lautorum corporum, quæ balneis atque deliciis confoverunt, hilarior ejus caro videretur. Hoc etiam, fratres, quod per omnes provincias amor ejus famaque volitavit, quem nec librorum disseminatorum oratio luculenta, nec mundanæ sapientiæ disputatio, nec nobilitas generis, nec opum infinita congestio commendavit, cui omnium ore est ascribendum, nisi Christo, cujus hoc donum est? Qui devotus ejus animos erga suam prævidens majestatem, hominem alio pene orbe celatum, et inter tantas positum solitudines, Africæ, Hispaniæ, Galliæ, Italiæ, Ælyrici, ipsi etiam, quæ urbium caput est, Romæ, ut in extordio promiserat, demonstravit. Creatoris est ista benignitas, qui famulos suos, licet nolentes, nobilitare consuevit, ut virtus possibilis nec extra humanam esse naturam sanctorum doceatur exemplis, et ad beatæ vitæ imitationem ex fructu laboris optimus quisque impellatur.

94. Hunc itaque fratribus librum magnopere legere (22) curate : ut agnita fidei vita sublimium Chri-

(20) Post βλέπων legebatὺ τις ἐν ἐδιτῖς ; sed deest in multis manuscriptis. Regius secundus solus hæc in plurali βλέποντες αὐτὰ, et cætera similiter.

(21) Colbertinus secundus, Ἰσπανίας.

(22) Sic mss. Editi vero, perlegere. Infra, Christianorum deest in multis manuscriptis.

suasum habeant Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, eos qui sibi gloriam tribuerint gloria donaturum : eosque qui ad finem usque ipsi serviunt, non solum in regnum cœlorum deducturum, sed hic quoque tametsi lateant, secessumque properent, claros, celebresque, cum virtotis propriæ, tum alienæ utilitatis gratia effecturum. Quod si ex usu id esse possit, ipsis ethnicis legitote : ut hoc saltem modo noscant Dominum nostrum Jesum Christum, non modo Deum Deique Filium esse ; imo Christianos qui ipsum colunt, pieque in illum credunt, dæmones, quos Græci putant esse deos, non tantum deos non esse coarguere, sed etiam calcare atque pellere, quasi deceptores hominumque corruptores, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ῥῶν ἡμῶν, ᾗ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἄβλος εἶναι, καὶ πισθῶσιν, ὅτι ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν δοξάζει, καὶ τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ μέχρι τέλους οὐ μόνον εἰς τὴν βασιλείαν ἀγει τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα κρυπτομένους, καὶ σπουδάζοντας ἀνακρυφῆναι, φανεροὺς καὶ διαβοηθῶντας διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν πανταχοῦ ποιεῖ. Ἐὰν δὲ χρεια γένηται, καὶ τοῖς ἐθνικοῖς ἀνάγνωται· ἵνα κἄν οὕτως ἐπιγνώσιν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ μόνον ἐστὶ θεὸς καὶ τοῦ θεοῦ ὕψος· ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ τούτῳ γνησίως λατρεύοντες, καὶ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν εὐσεβεῖς, τοὺς δαίμονας, οὓς αὐτοὶ οἱ Ἕλληγες νομίζουσιν εἶναι θεοὺς, τούτους οἱ Χριστιανοὶ ἐλέγχουσιν, οὐ μόνον μὴ εἶναι θεοὺς, ἀλλὰ καὶ πατοῦσαι καὶ διακούσιν, ὡς πλάνους καὶ φθορέας τῶν ἀνθρώπων τυγχάνοντας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ-

VERSIO EVAGRII.

stianorum et monachorum, scient, quod Salvator noster Jesus Christus glorificantes se glorificat, et servientibus sibi met, non tantum regna cœlorum, sed etiam hic in ipsis montium secretis latere cupientibus, famæ tribuit nobilitatem : scilicet ut et ipsi fruantur laude meritorum, et ceteri eorum provocentur exemplis. Si autem necessarium fuerit, et gentibus legite, ut vel sic agnoscant quia Dominus noster Jesus Christus non solum est Deus, Dei Filius, sed etiam his qui eum sollicite colunt, et in eum fideiiter credunt, hanc dedit potestatem, ut dæmones, quos illi deos esse arbitrantur, conculcent atque dejiciant, deceptores scilicet hominum, et totius corruptionis artifices (23).

EPILOGUS EVAGRII INTERPRETIS.

693 Itaque prudentes, qui legere voluerint hanc scripturam, obsecramus, ut dent veniam, si Græci sermonis vim exprimere non potuimus, transferentes eum in Latinam linguam, licet contra nostrum propositum hæc fecerimus. Sed non quasi invidentes volebamus facere, sed sufficientes scientes quantum infirmitatem sustinet Græcus sermo translatus in Latinitatem, tamen maluimus Græcum sermonem hoc austinare, quam fraudem pati eos lucri delicti, qui quomodocumque interpretatum Græcum sermonem legere possunt. Deus autem omnipotens, qui tanto viro cooperatus est ad facienda talia, et nobis cooperetur ad imitandum ipsum vel ex parte, ut in omnibus clarificetur nomen ejus per magistrum, et hortatorem, et Redemptorem, et Salvatorem nostrum Jesum Dominum cum Spiritu sancto, cui est claritas et perpetua potestas in sæcula sæculorum.

Placuit subjungere duo Socratis loca (*Hist. l. iv, c. 23 et 25*), quæ in omnibus editis habentur.

Ad justum Antonium quidam ejus temporis philosophus accedens : Quomodo, inquit, Pater, vitam agere potes, librorum solatio desitutus ? Meus, o philosopho, liber, inquit Antonius, est natura rerum : mihi que licet quoties voluero, sermones Dei legere.

Hanc Didymum dicitur Antonius jam olim Valentis tempore allocutus, cum Arianorum causa ex eremo Alexandriam descendit : atque viri prudentiæ gnarus dixisse illi : Nihil, o Didyme, conturbet jactura corporaliu oculorum : ejusmodi enim desitutus es oculis, quibus muscæ et culices videre

Τῷ δικαίῳ Ἀντωνίῳ προσῆλθε τις τῶν σοφῶν, καὶ Πῶς διακαρτερεῖς, εἶπεν, ὦ πάτερ, τῆς ἐκ τῶν βιβλίων παραμυθίας ἐστερημένος ; Τὸ ἐμὸν βιβλίον, ἔφη ὁ Ἀντώνιος, ὁ φιλόσοφος, ἡ φύσις τῶν γεγονότων ἐστὶ· καὶ πάρεστιν, ὅτε βούλομαι, τοὺς λόγους ἀναγινώσκειν τοὺς τοῦ θεοῦ.

(24) Τούτῳ λέγεται καὶ Ἀντώνιον ἔφη πρότερον κατὰ τὸν Οὐάλεντος χρόνον, ὅτε διὰ τοὺς Ἀρειανούς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς ἐρήμου κατήλθεν, ἐντυχεῖν τῷ Διδύμῳ, καὶ μαθόντα τὴν τοῦ ἀνδρὸς σύνεσιν, εἶπεῖν πρὸς αὐτόν· Μηδὲν, ὦ Διδύμη, ταραττέτω σε ἡ τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν ἀποβολή· τοιοῦτοι γὰρ σε

(23) Desmar. codex, 700 circiter annorum, hæc habet : *Igitur beatus Antonius sexto decimo Kalendas Februarii recessit a sæculo, et vivit semper cum Deo regnante in sæcula sæculorum. Amen. Epilogus*

Evagrii habetur in solo Germ. 2.

(24) Hæc refert Hieronymus ad Castrutum. — Mox lege eīs τὴν Ἀλεξάνδρειαν. EDIT. PATROL.

λεῖψουσιν ὄφθαλμοί, οἷς καὶ μύται καὶ κύνωπες βλέ-
φαι ἰσχύουσι. Χαῖρε δὲ, ὅτι ἔχεις ὄφθαλμούς, οἷς καὶ
ἄγγελοι βλέπουν, δι' ὧν καὶ ὁ Θεὸς θεωρεῖται, καὶ
τὸ αὐτοῦ φῶς καταλαμβάνεται.

De patria, discipulis et montibus Antonii fuse et erudite disputat Bollandus in ejus Vita, 16 Maii.

A possunt. Gaude potius quod illis fruaris oculis,
quibus angeli vident, quibus Deum contempler,
ejusque lucem comprehendas.

MONITUM IN DUAS SEQUENTES EPISTOLAS AD ORSISIUM.

Antonii Vitæ binas subjungimus epistolas Athanasii ad Orsisiu[m], ex Vita sancti Pachomii depremissas : quarum primam dedit in monasterio Theodori abbatis, tempore postremi sui sub Constantio exsilii, ab anno scilicet 356 ad 361, instante Paschatis solemnitate, postquam Artemii ducia opera, Ariani omnia Ægypti loca perregerat, Athanasii perquirendi causa. Secundam Alexandriæ conscripsit, data demum Ecclesiæ pace, et, ut ex ipsa liquet, haud diu post celebratam Pentecosten, anno circiter 364 vel 365. In ea Orsisiu[m] monachosque suos de Theodori abbatis morte consolatur. Estque sane illa Athanasio Magno dignissima, iisdemque fere verbis monachos in titulo compellat, quibus supra Epistola ad monachos.

PRIMA S. ATHANASII EPISTOLA AD ORSISIUM.

Ex Appendice in Acta Sanctorum ad decimam quartam Maii, p. 49.

Καὶ ἡμέρας ὄλγας ποιήσας ἐκεῖ, λέγει τῷ ἀδελφῷ B
Θεόδωρῳ Ἐπειδὴ ἔγγυς ἐστὶ τὸ Πάσχα, κατάλαβε
τοὺς ἀδελφοὺς κατὰ τὸν τύπον ὃν ἔχετε, καὶ ἐγὼ,
ὡς ὁ Κύριος οἰκονομήσει με, ποιῶ. Καὶ ἀσπασάμενος
αὐτὸν ἀπέλυσεν, γράψας ἐπιστολὴν δι' αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ
Ἄρσισιῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, οὕτως ἔχουσαν τὴν διά-
νοιαν·

Εἶδον τὸν συναγρόν σου καὶ Πατέρα τῶν ἀδελφῶν
Θεόδωρον, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Κύριον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν
Παχομιῶν· καὶ ὄρων ἡγαλλιασάμην τῆς Ἐκκλησίας
τὰ τέκνα, καὶ ἠθρονασαν ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ· Ὁ δὲ
Κύριος μισθαποδότης αὐτῶν ἐστὶ. Μέλλων δὲ ἀπο-
δημῆσαι Θεόδωρος πρὸς ἡμᾶς, ἔλεγε μοι τοῦτο·
Μνήσθητι μου· κἀγὼ αὐτῷ ἔλεγον· Ἐὰν ἐκλιθῶ-
μαι σου, Ἱερουσαλήμ, ἐκλιθῆσθαι ἡ δεξιὰ μου·
καλλιθηθεὶ ἡ γὰρ ὁσπία μου τῷ λάρυγγι μου, ἐὰν
μὴ σὺ μου μνησθῶ.

Dies itaque paucos isthic (in monasterio Theo-
dori) commoratus Athanasius, dixit abbati Theo-
doro : Quoniam proximum Pascha est, fratres, ut
mos est vobis, convoca; ego vero, quod Dominus
disponet, id faciam. Tum eo salutato, dimisit ipsum;
scripta per illum tum ad abbatem Orsisiu[m] fratres-
que ipsius epistola, hac sententia :

Vidi consortem tuum Patremque fratrum Theo-
dorum, atque in ipso Dominum Patris nostri Pa-
chomii. Et Ecclesiæ illius intuitus, summopere
gavisus sum, lætatusque illorum aspectu : quorum
sane Dominus remunerator est. Cumque ad vos
profecturus esset Theodorus, aiebat mihi : Memento
mihi : cui ego : Si oblitus fuero tui, Jerusalem, obli-
vioni detur dextera mea : adhereat lingua mea (su-
cibus meis, si non meminero tui**.

694 SECUNDA EPISTOLA AD ORSISIUM;

In Actis Sanctorum, ex appendice tom. III mensis Maii, p. 59, in Vita sancti Pachomii.

Ἀκούσας δὲ ὁ ἀγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθανά-
σιος περὶ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Θεόδωρου, ἐλυπήθη, καὶ
ἐπεμφε ταύτην τὴν ἐπιστολὴν τῷ ἀδελφῷ Ἄρσισιῳ
καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, παραμυθούμενος αὐτοὺς ἐπὶ τῇ
κοιμῆσει αὐτοῦ οὕτως·

Ἀθανάσιος ἀδελφῷ Ἄρσισιῳ, Πατρὶ μοναχῶν, καὶ
πᾶσι τοῖς ἐν τῷ αὐτῷ τοῖς τὸν μονήρη βίω-
σασκεῖν, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἰερημένοις, ἀγα-
πητοῖς καὶ κοσμιωτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ
χαίρειν.

Ἦκουσα περὶ τῆς κοιμῆσεως τοῦ μακαρίου Θεο-
δώρου, καὶ πάνυ μετὰ πολλῆς φροντίδος ἠνεργα τὴν
ἀκοήν, εἰδὼς αὐτοῦ τὸ πρὸς ἡμᾶς χρῆσιμον. Εἰ μὲν
οὖν μὴ ἦν Θεόδωρος, πολλοὶς ἂν ἡμῖν μετὰ δακρύων
ἐχρησάμην λόγοις, λογιζόμενος τὰ μετὰ θάνατον·
ἐπειδὴ δὲ Θεόδωρος ἐστίν, ὃν ἡμεῖς τε καὶ ἡμεῖς
ἐγνωκάμεν, τί δεῖ γράφοιντά με λέγειν, ἢ· Μακάριος
Θεόδωρος, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλήν ἀσεβῶν;

Audita sanctissimus archiepiscopus Athanasius
S. Patris nostri Theodori morte, mœstus, hanc
abbati Orsisi et fratribus epistolam scripsit, qua
acceptum de dormitione ejus dolorem levaret :

Athanasius abbati Orsisi, monachorum Patri, om-
nibusque cum illo monasticam vitam agentibus,
et in fide Dei firmatis, dilectis et optatissimis
fratribus, in Domino salutem.

Dormitionem beati Theodori edidici, nec sine
magna sollicitudine ejusmodi nuntium accepi, gau-
deris quantæ ipse vobis utilitatis esset. Et sane si
Theodorus non esset ipse, quæ mortem subsequen-
tur animo volvens, multis collacrymans vos sermo-
nibus alloquerer. At quando Theodorus est, qui vobis
pariter nobisque notus erat, quid me aliud par-
scribere, quam : Beatus Theodorus, qui non abiit in

** Psal. cxxviii, v. 6.

μινος κρυβῆναι περὶ Θεοδώρῳ, ἐπέβην τῷ ἐκείνου πλοίῳ πάντοθεν κεκαλυμμένῳ, προπέμποντος ἡμᾶς καὶ ἀδδᾶ Πάμμωνος. Καὶ τοῦ ἀνεπιτηδείου γενομένου, ἐγὼ μὲν ἀγωνιῶν τῇ καρδίᾳ προσηυχόμεν· οἱ δὲ μετὰ Θεοδώρου μονάζοντες, ἐξεληθόντες παρεῖλον τὸ πλοῖον. Καὶ ἀδδᾶ Πάμμων ἀγωνιῶντὰ με παραμυθούμενος ἔλεγεν (28). Πιστεῦσόν μοι λέγοντι, οὐχ οὕτως ἔχω πεπονηθῆναι τὴν καρδίαν μου ἐν καρῶν εἰρήνῃς, ὡς ἐν τοῖς τοῦ διωγμοῦ καιροῖς. Τεθάρρηκα γάρ, ὅτι ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχων, καὶ τῷ ἔλεει αὐτοῦ δυναμούμενος, κὲν ἀναیرهθῶ, ἔτι μάλλον εὐρίσκω παρ' αὐτῷ ἔλεος. Καὶ ἔτι μου λέγοντος ταῦτα, Θεόδωρος ἐνατενίσας ἀδδᾶ Πάμμωνι ἐμειδίασε· καὶ σχεδὸν γελάσαντος ἀδδᾶ Πάμμωνος, ἐγὼ μὲν πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Διατί ἐγελάσατε, ταῦτά μου λέγοντος; ἄρα δουλίας μου κατέγνωτε; Θεόδωρος δὲ πρὸς ἀδδᾶ Πάμμωνα ἔφη· Ἐπὶ αὐτῷ διὰ τί ἐμειδίασαμιν. Καὶ ἀδδᾶ Πάμμωνος εἰπόντος, Σὺ εἰπὲν ὀφείλεις, Θεόδωρος ἔφη· Ταῦτη τῇ ὥρᾳ ἀνηρέθη Ἰουλιανὸς ἐν Περσίᾳ· προεῖρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ ὁ Θεὸς οὕτως· Ὁ δὲ κατοῦμενος, κατασφραγισθεὶς, ἀπὲρ ἀλλῶν οὐδὲν οὐ μὴ περᾶν. Ἀναστήσεται δὲ βασιλεὺς Χριστιανὸς, ὅστις λαμπρὸς μὲν, εὐλόγιος δὲ ἔσται. Δεὸ οὐκ ὀφείλεις ἐπὶ τὴν Θεοῦ σκυλλόμενος ἀπλεῖν, ἀλλ' εἰς τὸν κομιτάτον ληληθῆτως γενέσθαι· συντεύξῃ γὰρ αὐτῷ καθ' ὅδον, καὶ γνησίως ὑποδεχθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἐπαυήσεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ οὕτως ἐκεῖνος τάμιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προληφθήσεται. Καὶ γέγονεν οὕτως. Ὅθεν πιστεύουσ πολλοὺς εὐαρστούντας τῷ Θεῷ ἐν τοῖς μονάζουσιν μάλιστα κρύπτεσθαι· κἀκεῖνοι γὰρ λαθάνοντες ἦσαν, ὥσπερ καὶ ὁ μακάριος Ἀμῶν, καὶ ὁ ἅγιος Θεόδωρος ἐν τῷ βρει τῆς Νιτρίας, καὶ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ εὐγρότατος Πάμμων.

²⁸ Habacuc, II, 5.

venerunt. Tum ego, sumpto consilio ut apud Theodorum laterem, ejus naviculam undique cooperatam concendi, abbate Pammonne nos honoris causa comitante. Vento autem minus prospero flante, equidem corde anxius precabar; qui vero cum Theodoro erant monachi, egressi, naviculam trahelant. Cumque abbas Pammo, mœrentem me consolaretur, respondi: Crede affirmanti mihi, non tanta tempore pacis cordi meo fiducia inest, quanta tempore persecutionis. Confido quippe, me pro Christo patientem, atque ejus misericordia roboratum, etiamsi occidar, multo majorem misericordiam ab eo consecuturum. Hæc verba necdum compleveram, cum Theodorus abbatem Pammonem intuitus, subrisit: et cum pene arderet abbas Pammo, Quid, inquam, me ista loquentem ridetis: an me timiditatis arguitis? Tum ad Pammonem Theodorus: Dic illi, ait, quæ sit nobis causa ridendi. Respondente Pammonne abbate: Tuum illud est, ait Theodorus: Hæc ipsa hora in Perside Julianus occisus est, ut de illo prædixerat Deus: Arrogans vir, contemptor et superbus nihil perficiet ²⁸. Surge autem Christianus imperator, qui præclarus quidem, sed brevioris vitæ futurus est. Quare ne in Thebaidem ascendas, nec defatigare: sed in comitatum clam te confer, quem in itinere offenses, atque ab illo perhmaniter exceptus, in Ecclesia remigrabis. Atque ille citius a Deo ex hac auferetur vita. Quod ita contigit. Quamobrem arbitror quamplurimos in monachorum maxime cœtibus latuisse Deo acceptissimos homines, cujusmodi fuit beatus Amun, et sanctus Theodorus in monte Nitriæ, et servus Dei felicisque senectutis Pammo.

IN LIBRUM ATHANASII SEQUEM ADMONITIO.

I. *Quam varie in manuscriptis nuncupatum fuerit hoc opusculum, in nota inferius posita cernere est. Parisiensis autem editio, et codices nonnulli, post verba, καὶ κατὰ Ἀρτιανῶν, hæc adjiciunt, καὶ Ἀπολιναρίου, sed perperam, ut ex optimis codicibus perspicuum est, et, ut jam pridem advertere viri eruditione celeberrimi. Nihil quippe adversus Apollinarium hic agitur, sed Anomæos et Pneumatomachos oppugnat Athanasius: quare ex editione nostra id expungere visum est.*

II. *Hunc porro librum Athanasio adjudicant viri nostro ævo doctissimi, aiuntque nusquam Athanasium tres hypostases memorasse, quarum tamen hoc in libro mentio habetur, num. 10. Imo putant iidem Apollinario hæresiarchæ hoc opus esse ascribendum, legendumque in titulo, Τοῦ Ἀπολιναρίου, non, Κατὰ Ἀπολιναρίου, ut in prius editis legitur, quam sententiam his asserere nituntur argumentis: 1° Quod caro Christi hic passim pro ejus humanitate usurpetur, ita ut humana mens sic excludi videatur, quam inesse Christo negabat Apollinarius; 2° Quod vox σαρκοφόρος Apollinarianis familiarissima, hoc in opere usu veniat.*

III. *Quam levitia, quam nulla hæc sint, facile demonstratur. Primo enim hypostases quod spectat, hæc semel illæ apud Athanasium component. Sic p. 86 de quatuor animalibus ait: Τὰς τρεῖς ἰσοστάσεις τολὰς δεκνόντα ἑστί. Tres hypostases perfectas denotant. In Expositione autem fidei, non esse ait in Deo tres hypostases inter se divinas, διαμεμερσμένας, et in tomo Alexandrinæ synodi, hæc loquendi ratio,*

(28) *Lege, παραμυθούμενος, ἔλεγεν. Hic deficit textus Græcus.*

τρεῖς ὑποστάσεις, sana et orthodoxa declaratur. Quare ex memoratis hoc in opere hypostasibus, ne minima quidem vobelat suspicio.

IV. Minore adhuc negotio solvetur quod afferunt ad hunc librum Apollinario ascribendum, nempe carnem Christi sarpissime pro humanitate ejus hic usurpari. Quid enim frequentius ejusmodi synecdoche, tum in Scripturis, tum apud Patres, et ipsum quoque Athanasium? Nequaquam opus est ut in exemplis apollinarianis immoremur, in re sane pertissima. Quod ad vocem σαρκόφορος attinet, fatetur ea usus fuisse Apollinarianis, ut testatur Gregorius Naziansenus, orat. 54, p. 748, nec inde tamen conficitur eam vel suspectam vel prohibitam fuisse: illa quippe sunt usi SS. Patres: Ignatius Epist. ad Smyrνασος, c. 5; ubi ait blasphemare qui Dominum non fatentur σαρκόφορον· Clemens Alex. Strom. v, p. 562, σαρκόφορος γενόμενος ὁ λόγος, et Pædagog. III, p. 215, σαρκόφορῆσαι τὸν λόγον. Mesychius item, vel si quis alius, De fine mundi, de Christo loquens, σαρκόφορον nuncupat, ut et Constantinus M. in Orat. Ad sacrum cœtum, ex Sibylla. 696 Imo ipse Athanasius licet voce σαρκόφορος alias non sit usus, frequentissime tamen ait Christum σάρκα φορέσαι, quod idem ferme sonat, idem prorsus significat: sic supra in Vita Antonij, num. 5, et alibi sæpissime. His adde, Christum dici in hoc opusculo, num. 8, hominem τέλειον, id est perfectum, quod ab Apollinariani sententia quantum abhorreat, nemo nescit. Item num. 11 dicitur Christum in omnibus nobis similem fuisse excepto peccato, et alibi duas in Christo esse voluntates, divinam scilicet et humanam, quæ admodum repugnant Apollinarianarum hæresi.

V. Præterea Athanasij esse comprobatur hic liber Theodoretii et Gelasij testimoniis, qui haud semel loca hinc excerpta nomine citant Athanasij, ut suis locis adnotamus. Et licet in tanta locorum Scripturæ, quanta hic congeritur, silva, vis Athanasij stylus internosci queat, attamen si quis hunc librum conferat cum Epist. 1 et 3 ad Serapionem, tantam inter hos tractatus deprehendet affinitatem, ut eandem utrobique Athanasij manum nullo negotio agnoscat.

VI. Porro licet Anomæos potissimum hic adoriatur invictus Verbi defensor, occasione tamen multa pertractat fidei dogmata: nimirum de Spiritus sancti deitate, de ejus cum Patre et Filio æqualitate, de processione ejusdem ex Patre et Filio, cum ait, Filium in Patre fontem esse Spiritus sancti; de Incarnatione, Passione et Resurrectione; de veritate corporis Christi in Eucharistia, cum affirmat nos carnem Domini sumere, quæ ex Spiritu vivificante concepta est; et alia permulta, quæ lectoris diligentie observanda relinquimus.

VII. Cæterum Anomæotum temporibus editum hoc opusculum fuisse arbitramur. De anno nihil certum; commode tamen post annum 365 reponi posse credimus, quo grassabatur hæresis illa.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΣΑΡΚΟΥ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ (29).

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

DE INCARNATIONE DEI VERBI, ET CONTRA ARIANOS.

1. Qui vafre et perverse divinas interpretantur A 1. Οι κακοτέχνως τὰς θείας Γραφὰς βουλόμενοι νοεῖν, Scripturas, verba quæ de Filii Dei inopia secundum τὰ ἀνθρώπινα (30) βήματα τῆς πτυχίας τοῦ Υἱοῦ

(29) Scripta post annum 364. Ita legitur titulus in Basil., Felck. 3 et 5, et edit. Comm.-I. Edit. vero Paris. post Ἀρειανῶν addit. καὶ Ἀπολλιναρίου. Theodoretus, dial. 5, vocat τόμον πρὸς Ἀρειανούς. Felckm. 2, ἕτερος τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν, καὶ δοσι ἔπονται τὰ Ἀρείου. Anglican., Περὶ τῆς μονογενεοῦς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως, κατὰ Ἀρείου καὶ Ἀπολλιναρίου. Gobler. et Felckm. 1, Περὶ τῆς

τοῦ μονογενεοῦς Λόγου ἐνανθρωπήσεως καὶ κατὰ Ἀπολλιναρίου. Seguerian., Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς τοῦ μονογενεοῦς (30) Sic omnes mss., præter Felck. 3, qui cum editis habet, ἀντικείμενα. Infra iidem omnes, συστήσαι. Felckm. 3, et editi, συστήσαι. Mox in omnibus, excepto Felck. 3 et editis, τὸν δεest ante Χριστιανισμοῦ.

τοῦ Θεοῦ παράγειν βούλονται πρὸς τὰ συστήσαι Ἀ
 την ἑαυτῶν βλασφημίαν. Πῶσα δὲ ἀκριβεία τοῦ Χρι-
 στιανισμοῦ ἐν τοῖς εὐτελεῖσι ῥήμασι καὶ πράγμασι
 εὐρίσκειται. Εἰ οὖν ἠδύναντο ἀκούειν τοῦ μακαρίου
 Παύλου γράφοντος πρὸς Κορινθίους· *Γινώσκετε γὰρ
 τὴν γλῶσσαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗ
 οὐκ ἔμαθον ἐπιλάττειν ἵνα ἡμεῖς τῇ
 ἀκαταστάσει κληρωθῶμεν ὡς ἐν ποτε ἀν-
 ἄριστοι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐτόλμησαν εἰπεῖν· εἴπερ
 ἔγνωσαν, τίς ὁ τρόπος τῆς πτωχείας αὐτοῦ, καὶ τίς ἡ
 δύναμις τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ ἀλλαχοῦ λέγει
 ὁ αὐτὸς Παῦλος· Ἰνα ἐξουσιώσητε καταλαθεῖν (31)
 οὐκ ἴσασι τοῖς ἀγίοις, εἰ τὸ πλάτος, καὶ μήκος,
 καὶ βάθος, καὶ ὄψος, γινώσκαι τὴν ὑπερέκταστον
 ἀγάπην τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, ἵνα πλη-
 ρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλῆρωμα τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο
 ἐγγράφως ἐν τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ καὶ τοῖς παθήμασι
 παραβραβεύεται λέγων· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶ-
 σθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, οὗ οὐκ ἔμοι κόσμος ἐσταύρωται,
 κατὰ τῷ κόσμῳ καὶ πάλιν (32)· Οὐδὲν ἔκρωμα εἰ-
 θένα ἐν ὕμῳ, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον
 ἐσταυρωμένον· καὶ, Εἰ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύ-
 ριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Καὶ νῦν ἔστω, εἰ
 ἔγνωσαν τὰς βελας Γραφᾶς, οὐκ ἂν τὸν Κτίστην τῶν
 ἀπάντων κτίσμα ἢ δημιουργημα βλασφημησάτωι ἐτόλ-
 μησαί. Παράγουσι γὰρ ἡμῖν, λέγοντες· Πῶς δύνα-
 ται (33) ὁμοιος, ἢ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας εἶναι,
 ὅπου γέγραπται· Ὅσπερ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν
 ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν
 ἑαυτῷ· ὑπεροχὴ (34) ἐστὶ, φησὶ, τοῦ ἐδόντος παρὰ
 τὸν λαμβάνοντα· καὶ, Τί με λέγειτε ἀγαθόν; φησὶν
 οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός· καὶ πάλιν Θεῶν
 Θεῶν, ἵνατι με ἐγκατέλιπε· καὶ αὖθις· Περὶ τῆς
 ἡμέρας τῆς ἐσχάτης οὐδεὶς ὀνείδ, οὐδὲ ὁ Υἱός,
 εἰ μὴ ὁ Πατήρ· καὶ πάλιν Ὁ ὁ Πατήρ ἠγάπησε,
 καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον· καὶ πάλιν· Ὁ ὁ
 Πατήρ ἠγάπησε ἐκ νεκρῶν. Πῶς οὖν, φασὶν (35),
 ὁμοιος εἶναι δύναται ἢ ὁμοούσιος ὁ χειρότερος ἐκ
 νεκρῶν τῷ ἐγείραντι αὐτόν;*

2. Ταῦτα δὲ ἀπὸ πολλῶν ὀλίγα παρεθέμεθα, ὅπως,
 τοῦτων λυθέντων, καὶ τὰ λοιπὰ εὐχερῶς νοηθῆ (36).
 Ὁφειλομένον οὖν ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατόν τὴν δύναμιν

11 Cor. vii, 9. 11 Ephes. iii, 18, 19. 11 Galat. vi, 14. 11 I Cor. ii, 2. 11 Ibid. 8. 11 Joan. v, 26.
 11 Marc. x, 18. 11 Matth. xxiii, 47. 11 Marc. xiii, 32. 11 Joan. x, 26. 11 Gal. i, 1.

μονογενεὸς Λόγος ἐνανθρωπήσας, κατὰ Ἀρείου καὶ D
 Ἀπολλινάριου. Gelasius lih. De duabus naturis, vo-
 cat, De Incarnatione, περὶ σαρκώσεως. Sexta syno-
 odus, περὶ Τριάδος καὶ σαρκώσεως, pluries : loca in-
 ferius notantur. In eadem, act. 10, Euphemius An-
 tiochenus, Λόγος περὶ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγος
 act. 18, Constantinus imp., Λόγος περὶ Τριάδος καὶ
 σαρκώσεως. Damascenus, De trinitate, his vocat Λόγον
 περὶ σαρκώσεως καὶ Τριάδος. Synodus Lateranensis
 tom. VI Concil., p. 287, sic vocat, περὶ Τριάδος καὶ
 σαρκώσεως Λόγος κατὰ Ἀπολλινάριου. Post titulum
 Felckm. 5 habet Λόγος c'. Seguer. vero ad margi-
 nem habet e, quo indicatur solum hoc opusculum
 ordine quintum haberi in his miss., ut et in aliis
 ferme omnibus, quæ, vel quorum catalogum, dispi-
 cere licuit. Vide quæ de ejusmodi titulis diximus
 in Admonitione.

humanitatem dicta sunt, ad blasphemiam suam as-
 serendam detorqueat satagunt. Totâ autem et accu-
 rata Christianismi ratio in humilibus dictis et acti-
 bus invenitur. Si igitur potuissent beatum Paulum
 audire ad Corinthios scribentem : *Scitis enim gra-
 tiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter
 nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inop-
 ia nos divites essemus* **, nunquam dissimilem
 Patri Filium dicere ausi fuissent : si tamen agno-
 vissent, quisnam modus inopiæ ejus, et quænam
 virtus crucis ejus. Unde et alibi idem Paulus dicit :
*Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ
 sit latitudo et longitudo, et profundum, et sublimi-
 tas, scire etiam supereminentem dilectionem scientiæ
 Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei* **.
 Quare in ejus inopia ejusque passionibus fidenter
 agit, hæc aiens : *Mihi autem absit gloriari, nisi in
 cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi
 mundus crucifixus est, et ego mundo* ** ; et rursus :
*Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi
 Jesum Christum, et hunc crucifixum* ** ; et : *Si cogno-
 vissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissint* **. Et
 nunc isti, si sacras intellexissent Scripturas, nunquam
 eo blasphemiarum erupissent, ut dicerent Creatorem
 omnium, creaturam esse aut opificium. Vafre enim
 Scripturam detorqueant dum dicunt : *Qui potest
 Filius Patri similis aut ex substantia ejus esse, cum
 scriptum sit : Sicut Pater habet vitam in semetipso,
 sic dedit 697 et Filio habere vitam in semetipso* ** ; eo
 excellentia denotatur, aiunt, dantis præ accipiente ; et : *Quid
 me dicis bonum ? inquit ; nemo bonus, nisi unus Deus* ** ; et
 rursus : *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti
 me* ** ? et iterum : *De die extrema nemo scit, neque
 Filius, nisi Pater* ** ; et rursus : *Quem Pater sanc-
 tificavit, et misit in mundum* ** ; ac rursus : *Quem
 Pater suscitavit a mortuis* **. Qui fieri potest, aiunt,
 ut qui a mortuis suscitatur, suscitanti se sit similis
 aut consubstantialis ?

2. Hæc pauca ex multis in medium attulimus, ut
 iis solutis, cætera quoque facile intelligantur. Nostri
 igitur muneris est, ut pro virili, verborum ejusmodi

(31) Seguer. Gobler. Felckm. 1, καταλαθεῖσθαι. Infra Felckm. 2, τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ.

(32) Sic Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1. In editis et aliis πάλιν deest. Nū sequens deest in Felckmanni 5.

(33) Seguer., πῶς δύναται.

(34) Seguer. et Anglic., ὑπεροχῆς. Ibid., post ἐστὶ, in editis legitur φησὶ, sed hæc vox deest in Seg. Gobler. et Felck. 1. Mox Seguer. Gobler. et Felck. 1, Μη με λέγε, φησὶν, ἀγαθόν.

(35) Φασὶν deest in Gobler. et Felck. 1.

(36) Seguer. Gobler. et Felck. 1, νοηθῆν. Infra hæc, ὅταν οὐν λέγει, et sequentia permulta, citantur a Theodoro, in dial. 5, Ἀπαθεῖ, p. 161, Ibid. Theod. Seguer. Anglic., λέγει, Gobler. et Felck. 1, λέγει ὁ Ἀπόστολος. Mox Goblerian. et Felck. 1, Ἰωάννης πάλιν φησὶν, ὅς.

vim explicemus. Sane cum beatus Paulus dicat : *A Pater suscitavit Filium suum a mortuis*, narrat nobis Joannes, dixisse Jesum : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabit illud. Dicebat autem, inquit, de templo corporis sui* ¹¹. Palam igitur cuivis est attendere volenti, quando corpus excitatur, tum Filium dici excitari a mortuis : quæ enim corporis sunt de ejus persona dicuntur. Sic igitur cum ait : *Vitam dedit Filio Pater, vitam carni datam intelligendum est : si enim ipse est vita, quomodo vita vitam accipit? Et si hæc ipse pollicetur : Oves meæ vocem meam audiunt : et ego cognosco eas, et sequuntur me : et ego vitam æternam do eis : et non peribunt in æternam* ¹² : si item ipse est sapientia Dei, et si ipse omnem fecit ætatem, quare dicitur : *Jesus autem proficiebat sapientia et ætate* ¹³ ? Et si Pater per proprium Verbum et Filium omnia fecit, plenum utique est, quia resurrectionem carnis ejus per ipsum effecerit. Per ipsum igitur ipsum suscitatur : et per ipsum ipsi dat vitam. Suscitur quidem secundum carnem ut homo, et vitam accipit ut homo, qui habitu inventus est ut homin. Ipse autem est, qui, utpote Deus, proprium templum excitat, et propriæ carni dat vitam. Cum igitur iterum dicat : *Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum* ¹⁴, alibi quoque ait : *Pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate* ¹⁵. Et cum dicit : *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti* ¹⁶ ? ex nostra persona ista loquitur, quia *formam servi accipiens et in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* ¹⁷, etc. Et ut ait Isaias ¹⁸ : *Languires nostros ipse tollit, et pro nobis cruciatur*. Non pro seipso itaque doloribus afficitur, sed pro nobis : nec ipse a Deo derelictus est, sed nos : et propter nos derelictos ille venit in mundum. Et cum dicit : *Propter quod ait Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen* ¹⁹, de templo loquitur, quod est corpus ejus.

τοὺς ἔγκραταλιφθέντας παρεγένετο εἰς τὸν κόσμον. Καὶ οὕτως λέγει· *Δὶδ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσεν*. καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα (44), τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα, καὶ τοῦ ναοῦ λέγει, ὅ ἐστι τὸ σῶμα αὐτοῦ.

¹¹ Joan. II, 19, 21. ¹² Joan. x, 27, 28. ¹³ Luc. II, 52. ¹⁴ Joan. x, 36. ¹⁵ Joan. XVII, 19. ¹⁶ Matth. XXVII, 47. ¹⁷ Philipp. II, 6, 7. ¹⁸ Isa. LIII, 4. ¹⁹ Philipp. II, 9.

(37) Theodoret., καὶ τοῦ ἴδιου σώματος.
(38) Theod. Srg. Gohler. et Felc. 1, ὅτε λέγει. Felc. 2, ὅταν λέγεται. Felc. 5, ὅταν λέγῃ. Alii et editi, ὅταν λέγει. Mox Seguer., ἑδομμένην.

(39) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, recte. Editi et alii, Καὶ γάρ.

(40) Ita omnes mss., præter Felc. 3, qui cum editis habet πῶς δέ, male. Ibidem Seguer., λέγει.

(41) Sic Seguer., recte. Alii et editi, οὕτω.

(42) Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ ἀλλαγῶ. Ibid. Seguer., λέγει. Infra hæc, καὶ ὅταν λέγει, etc., habentur in Concil. Constantinopolitano II, tom. IV Concil. p. 776. Ibid. editi habent semel θεὸς μου. At manuscripti omnes, præter Felc. 3, bis habent θεὸς μου.

(43) Sic Basiliensis. Seguer. Felc. 2 et 5, Gobler. et Felc. 1, qui duo postremi nou habent xai ante καθὼς. Editi, σταυροῦ. Καθὼς, omissis mediis. Ibi-

αὐτῶν ἐξηγήσασθαι. Ὅταν οὖν λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, Ὁ Πάτερ ἤγειρε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν, Ἰωάννης ἡμῖν διηγεῖται, ὅτι εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Ἀνάστα τὸν ναὸν τούτων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγειρό αὐτόν. Ἐλεγε δὲ, φησὶ, κατὰ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος (37) αὐτοῦ. Ἄλλοι οὖν ἐστί τοὺς προσέχουσιν, ὅτι, τοῦ σώματος ἐγειρομένου, ὁ Υἱὸς λέγεται παρὰ τῷ Πατρὶ ἔγγηρθεῖς ἐκ νεκρῶν· τὰ γὰρ τὸ σώματος αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον λέγεται. Οὕτως οὖν καὶ ὅταν λέγῃ (38), Ζῶην ἔδωκεν ὁ Πάτερ τῷ Υἱῷ, τῇ σαρκὶ δεδομένην τὴν ζωὴν νοητόν. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἐστὶν ἡ ζωὴ, πῶς ἡ ζωὴ ζωὴν λαμβάνει; Καὶ (39) εἰ αὐτὸς ἐπαγγέλλεται λέγων· Τὰ πρόβατά μου τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κατὰ τὴν ἰσχυρίαν αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσίν μοι, κατὰ τὴν ζωὴν ἀκρίτων B εἶδωμι αὐτούς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλλωμαι εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ εἰ αὐτὸς ἐστὶν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰ αὐτὸς ἐποίησε πᾶσαν ἡλικίαν, πῶς λέγεται (40)· Πρόκοπτε δὲ Ἰησοῦς σοφία καὶ ἡλικία; Καὶ εἰ ὁ Πάτερ διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ Υἱοῦ τὰ πάντα ἐποίησε, ὅπλον, ὅτι καὶ τὴν ἑγερσιν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δι' αὐτοῦ ἐποίησε. Δι' αὐτοῦ οὖν αὐτὸν ἤγειρε, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτῷ (41) ζωὴν εἶδωσιν. Ἐγείρεται μὲν κατὰ σάρκα ὡς ἄνθρωπος, καὶ λαμβάνει ζωὴν ὡς ἄνθρωπος, ἐν σχήματι εὐρέθειας ὡς ἄνθρωπος. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐστὶν ὁ ἐγειρὸν τὸν ἴδιον ναὸν, ὡς θεὸς, καὶ διδοὺς ζωὴν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ. Ὅταν οὖν πάλιν λέγῃ, Ὁ ὁ Πάτερ ἠγάπησε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλαχῶ (42) φησιν· Ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγάψω ἑμαυτὸν, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἠγάπησονται ἐν ἀληθείᾳ· καὶ ὅταν λέγῃ· θεὸς μου, θεὸς μου, ἵνα τί με εγκατέλειπες; ἐκ προσώπου ἡμετέρου λέγει· εἶδοι μορφὴν δοῦλου λαβὼν, καὶ ἐν ὁμοιωμάτι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρέθειας ὡς ἄνθρωπος, ἐπακρίνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπὸ κρίκος μῆτρο θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ καθὼς (43) λέγει· Ἠσάτας· Αὐτὸς τὰς μαλακίας ἡμῶν αἴρει, καὶ κατὰ τῶν ἡμῶν ὀνομασται· ὥστε οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὀνομασται, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ οὐκ αὐτὸς ἐγκατελείβεθ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡμεῖς, καὶ δι' ἡμᾶς.

κατὰ τὸν κόσμον. Καὶ οὕτως λέγει· *Δὶδ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσεν*. καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα (44), τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα, καὶ τοῦ ναοῦ λέγει, ὅ ἐστι τὸ σῶμα αὐτοῦ.

D dem Seguer. Basil. Anglic. Felc. 2, et 5, μαλακίας, editi et alii, ἀσθενείας. Græcus Script. textus, ἀμαρτίας. Hebr. חַלְשִׁי, Vulgata *languires*, recte. Ibid. Græcus Script. textus, φέρει, pro αἴρει. Ibid. omnes fere manuscripti, περιούμιον. Editi, ὑπὲρ ἡμῶν. Infra Seguer., quem sequimur, καὶ οὐκ αὐτὸς. Editi et alii, καὶ οὗτος οὐκ. Mox seguer. Gobler. et Felc. 1, ἀλλ' ἡμεῖς καὶ δι' ἡμᾶς. Editi, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, minus recte. Ibidem, pro παρεγένετο, Seguer. habet ἦλθεν. Ibid. omnes manuscripti, καὶ ἔτε, præter Felc. 3, qui cum editis habet καὶ ἔταν. Hic porro locus habetur apud Theodoretum, dial. 2, p. 93, et Gelas. De duabus Naturis, c. 2.

(44) Sic omnes omnino mss. et Theod. Editi, ὄνομα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ibid. Theod., post κατὰ τοῦ ναοῦ, addit, οὐ κατὰ τῆς ὁμοιωσῆτος. Infra Seguer. solus τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ. Paulo post Theod. habet ἀρχῆν, pro κατὰ χάριν.

3. Οὐ γὰρ ὁ Ὑψίστος ἰσχύεται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ Ἁγίου πνεύματος ἰσχύεται· καὶ τῆ σαρξ τοῦ Ὑψίστου ἐχαρίσταντο ὅνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα. Καὶ οὐχ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν ἔλαβε τὸ καλεῖσθαι Θεός, ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ ἐθεολογήθη. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ Λόγος Θεός γέγονεν, ἀλλὰ, Θεός ἦν ὁ Λόγος· Ἄει ἦν (45), φησίν, ὁ Θεός Λόγος, καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς ὁ Θεός γέγονε σὰρξ, ἵνα ἡ σὰρξ αὐτοῦ γένηται Θεός Λόγος· καθὼς καὶ ὁ Θωμᾶς, φηλαφήσας τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἀνεβόησεν· Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου, τὸ συναμφοτέρον θεολογῶν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐγραφεῖν (46)· Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, τὸ ἐσώφακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς. Φανερὸν οὖν ἐστίν, ὅτι ἐν σαρκὶ ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐδηλομήθη, καὶ τὸ συναμφοτέρον, Λόγον ζωῆς, ἡ βία Γραφῆ παραδέδωκε (47) φηλαφήθεντα. Καὶ ὅτε λέγει· Ὁπίσω ἦν Πνεῦμα ἄγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, τὴν σάρκα αὐτοῦ λέγει μὴπω δοξασθεῖσαν. Οὐ γὰρ ὁ Κύριος τῆς δόξης δοξάζεται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης αὐτῆ λαμβάνει δόξαν συναναβαίνουσα (48) αὐτῷ εἰς οὐρανόν. Ὅθεν καὶ Πνεῦμα υἱοθεσίας οὕτω ἦν ἐν ἀνθρώποις, διότι ἡ ληθθεῖσα ἀπαρχὴ ἐξ ἡμῶν οὕτω ἦν ἀνελεύσασα εἰς οὐρανόν.

4. Ὅσα οὖν λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ἔλαβεν ὁ Υἱὸς, καὶ ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ λέγει, οὐ διὰ τὴν θεότητα. Καὶ ὅτε (49) λέγει, Ὁ Πατὴρ μου, ὁ πρέμνας με, μείζων μου ἐστίν, ἐπεὶ ἀνθρώπος γέγονε, μείζων αὐτοῦ λέγει τὸν Πατέρα. Λόγος δὲ ὢν τοῦ Πατρὸς, ἴσος αὐτοῦ ἐστίν. Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν· καὶ Ὁ ἐσωρακὸς ἐμὲ εὐρακε τὸν Πατέρα. Καὶ οὐκ ἀπὸ ἀρκαγῆς (50) ἔχει τὸ εἶναι αὐτὸν ἴσον τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἴσος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ· διότι ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γεννητήτα. Καὶ ὅτε λέγει ὁ Ἀπόστολος, Ὅτι ἐν Χριστῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ κατοικεῖν πᾶν (51) τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος νοητέον. Καὶ ὅτε λέγει, Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐβέβαιατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, ἀλλοχού λέγει· Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς.

⁴⁴ Joan. i. 1.

⁴⁵ Joan. xx. 28.

⁴⁶ I Joan. i. f.

⁴⁷ Joan. vii. 39.

⁴⁸ Joan. xiv. 28.

⁴⁹ Joan. x. 30.

⁵⁰ Joan. xiv. 9.

⁵¹ Coloss. ii. 9.

⁵² Rom. viii. 32.

⁵³ Ephes. v. 25.

(45) Seguer. Anglie. et Gohler., ἀεὶ ἦν, φ. In editis ἦν deest.

(46) Ita Segner. recte. Editi vero et alii, ἔγραψεν. Paulo post, hæc, ὁ θεασάμεθα, desunt in Seguer. Anglie. Gohler. et Felckm. f.

(47) Seguer. Gohler. et Felc. 1, παρέδωκε. Mox iidem, ὅταν λέγῃ. Hæc item habentur apud Theodoretum et Gelasium locis superius notatis. Paulo post Seguer., οὕτω ἐδοξάσθη. Editi, οὐδέπω.

(48) Lectionem sequimur Theodoret. Editi autem et omnes mss. habent συναναβαίνουσαν, errore hinc orto, quod cernentes librarum vocem precedentem δόξαν, putarint scribendum συναναβαίνουσαν. At liquet referri ad vocem σὰρξ. Mox Seg. Gohler. et Felc. 1, ληθθεῖσα ἀπαρχὴ ἐξ ἡμῶν (ἐξ deest in

3. Non enim Altissimus exaltatur, sed caro Altissimæ: Altissimique carni nomen donavit, quod est super omne nomen. Neque Dei Verbum per gratiam accepit, ut Deus vocaretur, sed caro ejus una cum ipso, Dei nomen accepit: non enim dixit: Verbum Deus factum est; sed: Deus erat Verbum: Semper, inquit, Deus erat Verbum, et hic ipse Deus caro factus est, ut caro ejus fieret Deus Verbum. Quare et Thomas cum carnem ejus palpasset, exclamavit: Dominus meus, et Deus meus, utrumque simul Deum appellans. Itidem et Joannes hæc scripsit: Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostras contractaverunt de Verbo vitæ. Propalam est igitur, in carne Filium et Verbum Patris palpatum fuisse, et utrumque Scriptura divina tradidit esse Verbum vitæ quod palpatum est. Et cum dicit: Nondum erat Spiritus datus, quis Jesus nondum erat glorificatus, de carne ejus loquitur nondum glorificata. Non enim Dominus glorie glorificatur, sed caro Domini glorie: ipsa gloriam accipit ubi una cum illo in cœlum ascendit. Unde Spiritus adoptionis nondum erat in hominibus, quia primitiæ ex nobis assumptæ nondum in cœlum ascenderant.

4. Quæcumque igitur Scriptura dicit, nempe: accepit Filius, glorificatus est Filius, propter ejus humanitatem, et non propter deitatem sic loquitur. Et cum dicit, Pater meus qui misit me, major me est, eo dicit Patrem se majorem, quod ipse homo factus sit. Cum autem Verbum sit Patris, æqualis est illi. Nam Ego, inquit, et Pater unum sumus; et: Qui vidit me, vidit et Patrem. Ac non ex rapina habet quod sit æqualis Patri, sed secundum naturam æqualis est, et consubstantialis Patri, quia ex Patris substantia genitus est. Et cum Apostolus dicit, Quia in Christo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, in carne ejus inhabitare plenitudinem divinitatis, intelligendum est. Et cum aliquando dixerit, Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, alio loco ait: Sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea.

D Gohler. et Felc. 1). Theodor. pro ἐξ ἡμῶν habet ἐξ ἀνθρώπων. Editi vero, ληθθεῖσα σὰρξ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρώπων.

(49) Hæc, Καὶ ὅτε, etc., usque ad sequens Καὶ ὅτε λέγει ὁ Ἄπ. (ubi Gohler. et Felc. 1 habent ὅτι λέγει) desunt in Seguer. Gohler. et Felck. 1, nec lecta sunt a Nannio, et ad calcem hujus opusculi in quibusdam mss. sunt restituta.

(50) Basil., ἐστίν. Καὶ οὐκ ἀπὸ ἀρπ., omissis mediis.

(51) Sic Seguer. Anglie. Gohl. Felc. 1; in Seguer. πᾶν deest, et in Gohler. et Felc. 1 τῆς θεότητος. Editi, νοητέον ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, omissis aliis. Mox Felc. 5, ἔωκεν pro παρέδωκεν.

5. Non enim ut seipsum salvum faceret venit A Deus, qui est immortalis; sed ut nos qui mortui eramus liberaret: neque pro se passus est, sed pro nobis: ita ut ideo nostram vilitatem inopiamque susceperit, ut nobis divitias largiretur suas. Passio enim ejus, nostra est impassibilitas: mors ejus, nostra immortalitas: lacrymæ ejus, nostrum gaudium: sepultura ejus, nostra resurrectio, et baptismus ejus, nostra sanctificatio: nam *Pro eis*, inquit, *ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate* 53. Et livor ejus nostra est sanatio: nam *livore ejus sanati sumus* 54. Et disciplina ejus pax est nostra: nam *Disciplina pacis nostræ super eum* 55; id est, pro pace nostra ipse castigatur. Et ignominia ejus nostra est gloria: unde propter nos gloriam petit his verbis: *Glorifica me tu, Pater, apud temetipsum gloria quam habui, prius quam mundus esset, apud te* 56. Nos enim sumus qui in illo glorificamur. Et descensus ejus noster est ascensus, juxta illud quod scriptum est, *Conversus est, 699 et condescendit in caelestibus in Christo Jesu* 57; et illud: *Ut ostenderet in saeculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ, in bonitate super nos in Christo Jesu* 58. Et cum in cruce ait, *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum* 59, Patri per seipsum omnes commendat homines, qui in ipso vivificantur. Membra enim ejus sunt, et multa membra unum corpus sunt, quod est Ecclesia: quemadmodum beatus Paulus ad Galatas scribit: *Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu* 60. Omnes igitur in seipso commendat.

6. Ita quoque cum ait: *Dominus creavit me initium viarum suarum* 61, de Ecclesia illud dicit, quæ in ipso condita est. Non enim omnium opifex creatura est vel opificium; sed opificium in opifice renovatur, juxta illud Pauli dictum: *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu* 62; et ut iterum ait: *Ut innotescat nunc principibus et potentibus in caelestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem saeculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro: in quo habemus fiduciam, et accessum in confidentia per*

53 Joan. xvii, 19. 54 Isa. lxi, 5. 55 ibid. 56 Luc. xiii, 46. 57 Galat. iii, 28. 58 Prov. viii,

5. Οὐ γὰρ ἑαυτὸν ἦλθε σώσει αὐθάνατος θεός (52), ἀλλὰ τοὺς θανατωθέντας· καὶ οὐκ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἔπαθεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε διὰ τοῦτο τὴν εὐτέλειαν ἡμῶν καὶ τὴν πτωχείαν ἀνεδέξατο, ἵνα ἡμῶν τὸν πλοῦτον αὐτοῦ χαρίσθαι. Τὸ γὰρ πάθος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀπάθειά ἐστι· καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀθανασία ἐστὶ (53)· καὶ ὁ δάκρυον αὐτοῦ, χαρὰ ἡμετέρα· καὶ ἡ ταπὴ αὐτοῦ, ἡμῶν ἀνάστασις· καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, ἡμῶν ἁγιασμός· Ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ, φησὶν, ἐργάζω ἑμαυτὸν, ἵνα ὧσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ ὁ μῶλωψ αὐτοῦ, ἡμῶν ἰασίς· τῷ γὰρ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰσθμεν. Καὶ ἡ παιδεία αὐτοῦ, ἡμῶν εἰρήνη· Παιδεία γὰρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν τουτέστιν, ἔνεκεν τῆς ἡμῶν εἰρήνης αὐτὸς παιδεύεται· καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ, ἡμῶν δόξα· ὅθεν αἰτεῖ (54) τὴν δόξαν δι' ἡμᾶς, λέγων· Δόξασόν με σὺ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ἣ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί. Ἡμεῖς γὰρ ἔσμεν οἱ ἐν αὐτῷ δοξαζόμενοι· καὶ ἡ καθόδος αὐτοῦ, ἡμῶν ἔσται ἔνδοξος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Καὶ συνήγαγε (55) καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ τὸ, Ἴνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπεράλλοιτον πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐφ' ἡμᾶς. Καὶ τὸ λέγειν αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ· Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθωμι τὸ πνεῦμά μου, πάντας ἀνθρώπους παρατίθεται τῷ Πατρὶ δι' ἑαυτοῦ (56), τοὺς ἐν αὐτῷ ζωοποιουμένους. Μᾶλλον γὰρ αὐτοῦ εἶσι, καὶ τὰ πολλὰ μέλη ἐν ἐστὶ σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία· καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος γράφει Γαλάταις· Πάντες γὰρ ὁμεῖς ἐν ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τοὺς πάντας οὖν παρατίθεται ἐν ἑαυτῷ (57).

6. Οὕτως οὖν καὶ ἔτε λέγει, Κύριος ἐποίησέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς Ἐκκλησίας λέγει, τῆς ἐν αὐτῷ κειζομένης. Οὐ γὰρ ὁ ποιητὴς τῶν ἀπάντων κτίσμα καὶ ποιητὴ ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ποιῆμα ἐν τῷ ποιητῇ ἀνενοεῖται, κατὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Παύλου· Αὐτοῦ ἔσμεν ποιῆμα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Καὶ καθὼς πάλιν λέγει· Ἴνα γνωρισθῇ νῦν ἐν ταῖς ἀρχαῖς (58) καὶ ταῖς ἐξουσιαῖς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ ποικίλος ποικίλος τοῦ Θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰῶνων, ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ-

59 Joan. xvii, 5. 60 Ephes. ii, 6. 61 ibid. 72. 62 Ephes. ii, 10.

(52) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, atque ita legit Nannius. Editi et alii, ὁ ἀθάνατος Ἰός. Mox Seguer. ἀπέθανεν pro ἐπάθεν Nannius, mortuus est. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 2, et 5, διὰ τοῦτο. Editi et alii, διὰ τούτων. Mox Anglic., ἐδέξατο. Ibid. Seguer. Basil. Anglic. et Felc. 2, τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, et ita legit Nannius. Editi et alii, πάντα τὸν πλοῦτον.

(53) Hæc, καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἡμῶν ἀθανασία ἐστὶ, desunt in Basil.; postrema vñ ἐστὶ tantum desest in Seguer. Infra quidam, ἀνάστασις καὶ ἀθανασία ἐστὶ, καὶ τὸ βάπτισμα.

(54) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi et alii, ἦτε. Paulo post Seguer., ἦτερ εἶχον.

(55) Seguer. Gobler. et Felc. 1, κατὰ τὸ λεγόμενον συνήγαγε. Editi vero, κατὰ τὸ γεγραμμένον· καὶ

D συνήγαγε. Mox Seguer. Anglic., καὶ τὸ, quæ in aliis et editis desiderantur. Mox omnes mss., ἐπερχομένοις, præter Felc. 3, qui cum editis habet ἐπερχομένοις. Infra hæc, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, desunt in Felc. 2.

(56) Ita omnes mss. præter Felc. 3, qui cum editis habet δι' αὐτοῦ. Mox Seguer., ἐπέμην, et ita legit Nannius; alii vero cum editis, εἶσι. Paulo post in Seguer. καὶ ποὺ καθὼς desest. Ibid. Gobler. et Felc. 1, καὶ ὁ Ἀπόστολος γράφει. Infra Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰς ἔστε· editi et alii, ἐν ἔστε.

(57) Ita Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. Editi vero, ἐν αὐτῷ.

(58) Ita plurimi mss. et Scripturæ textus. Editi vero et alii, ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς.

εἰς ἡμῶν· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παύρησιν, καὶ τὴν προσαγωγήν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως (59) αὐτοῦ. Καὶ πάλιν φησὶ· Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἀγιούς καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν (60). Καὶ πάλιν λέγει καὶ περὶ τῶν δύο λαῶν· Ἴνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἕνα καιρὸν ἀνθρώπων, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμωτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἑξῆραν ἐν αὐτῷ (61).

7. Καὶ ὅταν λέγει· Τι με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός· ὁ Θεός, συναρτησάσας ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν σάρκα αὐτοῦ τοῦτο εἶπε, καὶ πρὸς τὸν νοῦν τοῦ προσελθόντος αὐτοῦ. Ἐκεῖνος γὰρ ἀνθρώπων αὐτὸν ἐνόμιζε μόνον καὶ οὐ Θεόν, καὶ τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν ἢ ἀπάκρισις· Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπων, φησὶ, νομίζεις με, καὶ οὐ Θεόν (62), μὴ με λέγε ἀγαθόν· οὐδεὶς γὰρ ἀγαθός. Οὐ γὰρ διαφέρει ἀνθρωπίνῃ φύσει τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ Θεῷ. Καὶ ἐπιφέρει· Τὰς ἐντολάς οὐδὲς; Εἰρηκότος δὲ ἐκείνου· Ποιᾶ; Ἐπ· Οὐ μοιχεύσεις, οὐ πορνεύσεις, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀπεκρίνατο λέγων· Ταῦτα πάντα ἐφυλάξαμην ἐκ νεότητός μου, τί ἔτι ὕστερόν; Ἐφ· αὐτῷ· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι (63), ἔπαυε, κἀλησόν σου πάντα ὅσα ἔχεις, καὶ ὅδε πτωχός, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ λαθῶν τὸν σταυρὸν σου ἀκολουθεῖ μοι. διὰ τούτων οὖν (64) ἔδειξε, ὅτι καὶ αὐτῷ διαφέρει τὸ ἀγαθόν· ὁ γὰρ μὴ ἀκολουθῶν τῷ ἀγαθῷ πῶς δύναται ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσαι; Καὶ ὅταν λέγει περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι οὐδεὶς οὐδὲν, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, ἀνθρωπίνως λέγει. Εἰ γὰρ τὸν Πατέρα ἵπσταται, τὴν ἐσχάτην ἡμέραν πῶς ἀγνοεῖ; οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα, φησὶν, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν οὐδὲ πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ, πῶς ὁ Υἱός τὴν ἡμέραν, ἢν ἔκτισεν, ἀγνοεῖ; Καὶ εἰ οἱ αἰῶνες; ὅ· αὐτοῦ ἐγένοντο καὶ οἱ χρόνοι, φανερόν, ὅτι καὶ ἡ ἐσχάτη ἡμέρα ἐν τοῖς αἰῶσι καὶ χρόνοις ἀόριστος, καὶ ἀόριστος ἔστιν αὐτὸν (65) ἀγνοεῖν.

⁵⁹ Ephes. iii, 10-12. ⁶⁰ Ephes. i, 4, 5. ⁶¹ Ephes. xii, 21. ⁶² Matth. xi, 27.

(59) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1, cum Græco scripturæ textu. Editi et alii, διὰ τῆς χάριτος. Infra omnes fere mss., ἡμᾶς, quæ vox deest in editis.

(60) Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς αὐτόν. Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Mox καὶ ante præb abest ab isdem. Ibidem omnes mss., τῶν δύο λαῶν, præter Felc. 5, qui cum editis habet τῶν ἄλλων λαῶν. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐν αὐτῷ.

(61) Seguer., ἔθραν ἐν τῇ σαρκὶ ἐν αὐτῷ. Mox Gobler. et Felc. 5, λέγει. Paulo post in Seg. semel ponitur ὁ Θεός, editi, εἰ μὴ ὁ Θεός συν. Omnes alii colices ut in textu. Infra Seguer., σάρκα αὐτοῦ, in editis autem et aliis, αὐτοῦ deest. Mox Seguer., τὸ προσελθόντο; ἀπεκρίνατο. Paulo post idem, ἐνόμιζε φιλόν εἶναι καί.

(62) Seguer., φησὶν ἀνθρώπων με νομίζεις εἶναι μόνον, καί, Felc. 2. Ἀνθρώπων εἶναι φησὶ, νομίζεις. Mox illud, οὐδεὶς γὰρ ἀγαθός, deest in editis et in quibusdam mss., sed habetur in Seguer. Gobler. et

A fidem ejus ⁵⁹. Et iterum ait: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum ⁶⁰. Et rursum dicit de duobus populis: Ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso ⁶¹.

7. Et cum ait: Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus ⁶². Deus nempe qui sese annumeravit hominibus, ratione carnis suæ hoc dicit, et ad mentem ejus qui se adierat, respondit. Is enim eum duntaxat hominem esse arbitratus est, et non Deum, eaque ipsa est illius responsionis sententia: Si enim, ait, me hominem duntaxat esse arbitraris, et non Deum, ne me dicas bonum: nemo enim est bonus. Neque enim hominum naturæ competit, bonum esse: sed soli Deo; et addit: Præcepta nosti? Eoque dicente: Quamnam? Non machaberis, inquit, non occides, etc. Respondit ille: Hæc omnia custodisti a juventute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia que habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælis, et tollens crucem tuam, sequere me ⁶³. Hinc itaque ostendit sibi quoque competere bonum esse: qui enim bonum non sequitur, quomodo potest vitam æternam adipisci? Et cum dicit de ultima die, Nemo novit, neque Filius, nisi Pater, secundum humanitatem loquitur. Si enim Patrem novit, ultimam diem quo pacto ignorabit? Nemo enim, inquit, novit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare ⁶⁴. Et si Spiritus sanctus novit omnia que Dei sunt, quomodo Filius diem, quam ipse creavit, ignorat? Et si sæcula et tempora per 700 eum facta sunt, manifestum est ultimam diem in sæculis ipsis et temporibus inveniri, et impossibile est ut eam ignoret ipse.

⁶² Marc. x, 48. ⁶³ ibid. 19-21; Matth. ii, 45, 16.

D Felc. 1, in priori tamen γὰρ deest. In isdem mox ἀνθρώπων pro ἀνθρωπίνῃ. Ibid. Seguer. Anglie. Gobler. et Felc. 1, Θεῷ μόνῳ, sed μόνῳ deest in editis et in Basil. Felc. 2 et 5, qui habent, ἀλλὰ Θεοῦ. Infra Goblerian. et Felc. 1, Οὐ μοιχεύσεις, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ φησὶ ταῦτα, etc. Ibid. post ἀπεκρίνατο l'gebat'ur οὖν, sed abest ab omnibus mss. Ibid. Seguer., ἐπόλαξα. Ibid. Gobler. et Felc. 1, ὕστερόν; Καὶ ὅ· Εἰ.

(63) Seguer. et Felc. 1, γενέσθαι. Mox idem, πάντα τὰ ὑπάγοντα. Ibidem, ἐν οὐρανόις.

(64) Seguer., Ἐνταῦθεν γούν. Paulo post Felc. 2, τὸν ἀγαθόν. Infra Seguer. Felc. 2, et 5, ὅταν λέγῃ.

(65) Seg. Gob. et Felc. 1, αὐτόν. Editi et alii, αὐτῷ. Ibidem mox, λέγεται pro εἶρηται. Mox Seguer., quem sequimur, ἐν αὐτῷ. Editi et alii, ἐν αὐτοῖς. Mox post quæ ἴνα legitur ἡμεῖς; in editis, sed deest in omnibus mss. præter Felc. 3.

8. Quæcunque igitur humilia verba a Domino dicuntur, inopiæ ejus (id est *humanitati*) conveniunt, ut nos in ipso discamus, non autem ut ejusmodi verborum causa blasphememur contra Filium Dei. Idcirco enim Filius Dei, filius hominis factus est, ut filii hominis, hoc est Adæ, filii Dei efficiantur. Quod enim desuper ex Patre Verbum modo ineffabili, inexplicabili, incomprehensibili, et æternæ genitum est, ipsum in tempore inferius generatur ex virgine Deipara Maria, ut qui inferius antea geniti fuerant, desuper secundo gignerentur, id est, ex Deo. Ipse igitur matrem duntaxat habet in terra: et nos Patrem duntaxat habemus in cælo. Quocirca Filium hominis seipsum appellat, ut homines Deum vocarent Patrem in cælis. *Pater noster*, inquit, *qui es in cælis* 74. Quemadmodum igitur nos servi Dei, filii Dei facti sumus, sic Dominus servorum, proprii servi, id est Adami, filius mortalis factus est, ut filii Adami, qui mortales erant, filii Dei fierent, juxta illud: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri* 75. Unde mortem gustat Filius Dei, propter carnalem patrem suum, ut filii hominis vitæ Dei participes efficerentur, propter Deum, Patrem suum secundum Spiritum. Ipse igitur secundum naturam Filius est Dei: nos autem per gratiam. Et iterum, ipse quidem per dispensationem, et nostri gratia filius Adæ factus est; nos vero secundum naturam filii Adæ sumus. Unde dicit: *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum* 76. Nam Deus est ejus Pater, uti supra dixi, secundum naturam, nostrum vero, per gratiam: et Deus ejus factus est per dispensationem, quatenus is homo factus est: noster autem Dominus ac Deus est, secundum naturam. Quapropter Verbum et Filius Patris unius carni, caro factus est, homo perfectus: ut homines Spiritui uniti, unus Spiritus efficerentur. Ipse igitur est Deus carnem gerens, nos homines Spiritum ferentes. Primitias enim sumens ex substantia hominum, id est ex semine Adæ (quæ substantia est forma servi), et in si-

74 Matth. vi, 9. 75 Joan. i, 12. 76 Joan. xi, 17.

(66) Ita Seguer. Gobler. Felckm. 1, et sic Nannius legit. Editi et alii, *κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Υἱὸς ἀνθρώπου*, omissis mediis.

(67) Ita Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1. Παρθένου Θεοτόκου. Seguer. solus habet ἀπαρθένου.

(68) Sic omnes mss. Editi vero, αὐτὸς ὄν.

(69) Goblerian. et Felc. 1, οὐρανό. Ὁ πατρὸς ὄν, omissis mediis propter ὁμοσιτέλευτον. et ita legerat Nannius. Ibid. Felc. 5, ἐν οὐρανῷ. Ibid. Seguer. habet ἐν τῷ λέγειν, Πάτερ ἡμῶν ὁ, Anglic., Πάτερ ἡμῶν, ἐν τῷ λέγειν, ὁ. Infra, hæc, υἱὸς Θεοῦ, desunt in omnibus editis manuscriptisque præter Seguer. quem sequimur, quia patet veram esse lectionem. Mox idem habet οὐρανῶν pro δούλων. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1, quos sequimur, τοῦ ἰδίου δούλου. Editi, τοῦ δούλου. In isdem θητικός mox sequens desit. Ibidem Seguer. Gobler. et Felc. 1, τούτεστι τοῦ Ἀδάμ. Λαβὼν γὰρ τὸν θνητὸν πατέρα τῶν ἀνθρώπων, ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις τὸν αὐτοῦ ἀθάνατον

8. Ὅσα οὖν εὐτελεῖ βήματα ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρηται, τῇ πωχεῖα αὐτοῦ διαφέρει, ἵνα ἡμεῖς ἐν αὐτῷ πλουτήσωμεν, οὐχ ἵνα ἐν αὐτοῖς βλασφημήσωμεν κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἵνα οἱ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου (66), τούτεστι τοῦ Ἀδάμ, υἱὸς τοῦ Θεοῦ γένωνται. Ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἀνωθεν ἐκ Πατρὸς Λόγος ἀβήτως, ἀφάρτως, ἀκαταλήπτως, ἀίδιος, ὁ αὐτὸς ἐν χρόνῳ (67) γεννᾶται: κάτωθεν ἐκ Παρθένου Θεοτόκου Μαρίας· ἵνα οἱ κάτωθεν πρότερον γεννηθέντες ἔνωθεν γεννηθῶσιν ἐκ δευτέρου, τούτεστιν, ἐκ Θεοῦ. Αὐτὸς ὄν (68) μητέρα ἔχει μόνον ἐπὶ γῆς, καὶ ἡμεῖς Πατέρα μόνον ἔχομεν ἐν οὐρανῷ. Καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν Υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖ, ἵνα οἱ ἀνθρώποι: Θεὸν καλέσωσι Πατέρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς (69)· Πάτερ ἡμῶν, φησὶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ πατρὸς ὄν ἡμεῖς οἱ δούλοι τοῦ Θεοῦ υἱὸς Θεοῦ γενόμεθα, οὕτως: ὁ Δεσπότης τῶν δούλων υἱὸς τοῦ ἰδίου δούλου γέγονε θνητός, τούτεστι τοῦ Ἀδάμ, ἵνα οἱ υἱὸς τοῦ Ἀδάμ, θνητοὶ ἦντες, υἱὸς τοῦ Θεοῦ γένωνται, κατὰ τὸ λεγόμενον· Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκεν Θεοῦ γενέσθαι. Ὅθεν καὶ θανάτου γέυεται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ (70) διὰ τὸν σαρκικὸν αὐτοῦ πατέρα, ἵνα οἱ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ μεταλάβωσι, διὰ τὸν κατὰ Πνεῦμα αὐτῶν Πατέρα Θεόν· Αὐτὸς ὄν κατὰ φύσιν Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ κατὰ χάριν. Καὶ πάλιν αὐτὸς κατ' οἰκονομίαν καὶ χάριν ἡμετέραν υἱὸς γέγονε τοῦ Ἀδάμ, ἡμεῖς δὲ κατὰ φύσιν ἐσμὲν υἱὸς τοῦ Ἀδάμ (71). Ὅθεν λέγει, Ἀπέρχομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν. Πατὴρ γὰρ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς προείπον, κατὰ φύσιν, ἡμῶν δὲ κατὰ χάριν· καὶ Θεός αὐτοῦ γέγονε κατ' οἰκονομίαν, διότι ἀνθρώπος, ἡμῶν δὲ κατὰ φύσιν Δεσπότης ἐστὶ καὶ Θεός (72). Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Λόγος καὶ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐνωθεὶς σαρκί, γέγονε σὰρξ, ἀνθρώπος τέλειος, ἵνα οἱ ἀνθρώποι: ἐνωθέντες Πνεύματι, γένωνται ἐν Πνεύμῳ. Αὐτὸς ὄν ἐστὶ Θεός σαρκιφόρος, καὶ ἡμεῖς ἀνθρώποι πνευματοφόροι. Ἀπαρχὴν γὰρ λαβὼν ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων, τούτεστιν ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀδάμ (73) (ἦτις ἐστὶ μορφή δούλου),

D Πατέρα, κατὰ τὸ λεγόμενον, etc.

(70) Sic Gobler. et Felc. 1, et ita etiam Seguer. qui habet κατὰ σάρκα ante ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Editi, γέυεται κατὰ τὸν σαρκικόν. Mox editi, υἱὸς αὐτοῦ μεταλάβωσι τοῦ Θεοῦ. Nos sequimur Seguer. Gobler. et Felc. 1.

(71) Editi, γέγονε τοῦ Ἀδάμ. Ὅθεν, omissis mediis, quæ nos ex Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, supplevimus.

(72) Basil., ἐστὶν ὁ Θεός. Mox Seguer. solus habet καὶ Υἱὸς ποῦς ὁ Λόγος. Paulo post hæc, ἀνθρώπος τέλειος, desunt in editis, sed habentur in Seguerian. Anglic. Felc. 1, et lecta sunt a Nannie. Vide quæ de his diximus in Monito.

(73) Seguer. Basil. et Felc. 5, Ἀβραάμ, cum aspero, uti solent. Paulo post omnes mss., ἀνθρώπων. Editi, ἀνθρώπων. Mox omnes mss., γεγονός, præter Anglic. qui cum editis habet γενόμενος. Mox Seguer., τοῦ Θεοῦ.

καὶ ἐν ὁμοιωμάτων ἀνθρώπου γεγονώς, ἴδιους ἡμῖν Ἄ
ἐκ τῆς οὐσίας; τοῦ Πατρὸς, ἀπαρχὴν ἀγίου Πνεύμα-
τος· ἕνα γενωμένον αἰ πάντες εἰς υἱοὺς Θεοῦ (74), ἐν
ὁμοιωμάτων τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς οὖν ὁ ἀληθινὸς
καὶ φύσις Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦς πάντας ἡμᾶς φορεῖ,
ἕνα οἱ πάντες τὸν ἕνα φορέσωμεν Θεόν.

9. Ἄσθεὶς οὖν ἔστι πιστὸν ἢ ποιητὸν λέγειν τὸ
Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· ὅποτε πᾶσα Γραφή Παλατὰ τε καὶ
Κανὴ (75), μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ αὐτὸ συναριθμεῖ
καὶ δοξάζει· δίδει τῆς αὐτῆς (76) θεότητός ἐστι, καὶ
τῆς αὐτῆς ἐξουσίας· καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει·
Ἔσθε οὖν εἰς ἐμὲ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιτίας αὐ-
τοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζωῆς. Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ
τοῦ Πνεύματος, οὗ ἡμελλοὶ λαμβάνουσιν οἱ πιστεύ-
οντες εἰς αὐτόν· ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰωῆλ ἡ προσώπου
τοῦ Πατρὸς λέγει· Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου
ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ
ἡμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ἡμῶν. Καὶ διὰ τοῦτο (77)
ἐμφοσά αὐτὸ εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀποστόλων λέγων
Ἄδθετε Πνεῦμα ἄγιον· ἕνα μάθομεν, ὅτι ἐκ τοῦ
πληρώματος τῆς θεότητός ἐστι τὸ δίδόμενον Πνεῦμα
τοῖς μαθηταῖς. Ἐν Χριστῷ γὰρ, φησί, κατοικεῖ,
τοιτίσθιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς
θεότητος (78) σωματικῶς· καθὼς καὶ ὁ Βαπτιστὴς
Ἰωάννης λέγει· Ἡμεῖς πάντες ἐκ τοῦ πληρώματος
αὐτοῦ ἐλάβομεν. Σωματικῶς γὰρ εἶδει, τοῦτέστιν
ὡς περισσεύει, ὠρθὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καταβαλὼν
καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. Ἐν ἡμῖν μὲν γὰρ (79) ἀπαρχὴ
καὶ ἀρραβὼν θεότητος κατοικεῖ, ἐν Χριστῷ δὲ πᾶν τὸ
πλήρωμα τῆς θεότητος. Καὶ μὴ τις νομίση, ὅτι μὴ
ἔχων αὐτὸ ἐλάβομεν· αὐτὸς γὰρ αὐτὸ ἀνωθεν ἐμ-
πειν, ὡς Θεός· καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτω ὑπέδεχτο, ὡς
ἄνθρωπος. Ἐξ αὐτοῦ οὖν εἰς αὐτὸν κατῆ, ἐκ τῆς
θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ. Καὶ ὁ
μὲν Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς ὁρᾷ λέγων·
Οὕτω λέγει Κύριος (80) ὁ Θεός σου, ὁ ποιήσας
σε καὶ πλάσας σε ἐκ κοιτίας· Μὴ φοβοῦ, ὁ παῖς
μου Ἰακώβ, καὶ ὁ ἡγαπημένος Ἰσραὴλ, ὃν ἐξ-
ελεξάμην· διτι ἐγὼ δώσω ὄδον ἐν δίψει τοῖς περνο-
μένοις ἐν ἀνθρώπῳ· ἐπιθήσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπὶ
τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰς εὐλογίας μου ἐπὶ τὰ τέ-
κνα σου (81). Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ δὲ ὁ Υἱὸς ἐπιγγέ-

nilitudinem hominis factus, dedit nobis ex sub-
stantia Patris primitias Spiritus sancti, ut efficiamur omnes Dei filii, in similitudine Filii Dei. Is
itaque verus, et natura Filius Dei, omnes nos
gestat, ut omnes unum feramus Deum.

9. Impium igitur est creatum, aut factum di-
cere Spiritum Dei; ubi omnis Scriptura Vetus et
Nova, cum Patre et Filio ipsum annumerat et glo-
rificat, quia ejusdem est deitatis, ejusdemque po-
tentiae ac substantiae: ut ipse Dominus dicit: Qui
credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquae
vivae. Hoc autem dixit 701 de Spiritu quem ac-
cepturi erant credentes in eum: et et in Joelle ex
persona Patris ait: Effundam de Spiritu meo super
omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et
filiae vestrae. Et propterea insufflavit ipsum in
faciem apostolorum dicens: Accipite Spiritum san-
ctum: et discamus, Spiritum qui discipulis da-
tur, esse plenitudinem deitatis esse. In Christo enim,
inquit, inhabitat, hoc est in carne ejus, omnis
plenitudo divinitatis corporaliter: et item ait
Joannes Baptista: Nos omnes de plenitudine ejus
accepimus. Corporali enim specie, hoc est, quasi
columba, visus est Spiritus sanctus descendere,
et manere super eum. In nobis quippe primitiae et
arbra deitatis inhabitant, in Christo autem omnis
plenitudo divinitatis. Et ne quis putarit, eum cum
prius non haberet, ipsum accepisse: eum ille desu-
per mittebat, utpote Deus, et ipse infra illum ac-
cipiebat, ut homo. Ex ipso igitur in ipsum descen-
dit, nimirum ex divinitate ejus in ejus humanita-
tem. Et Isaias quidem ex persona Patris clamat
his verbis: Sic dicit Dominus Deus tuus, faciens
et formans te ab utero: Noli timere, puer mi Jacob,
et dilecte Israel, quem elegi; dabo enim aquam in
siti illis qui ambulat in iniquo: et imponam
Spiritum meum super semen tuum, et benedictionem
meam super liberos tuos. In Evangelio autem
Filius pollicetur se daturum aquam iis qui in
siti ambulat, dum Samaritanæ ita de Spiritu
saucto loquitur: Si scires donum Dei, et quis est

74 Joan. vii, 58, 59. 75 Joel. ii, 28. 76 Joan. xi, 22. 77 Coloss. ii, 9. 78 Joan. i, 16. 79 Isa. xlii, 2, 3.

(74) Ita Seguer., quem sequimur. Alii, εἰς Υἱὸς, minns recte, ut videtur. Infra, post ἀληθινός, in solis Seguer. Gobler. et Felc. 1, habetur, καὶ φύσις. Infra, τὸν ἕνα legitur in solo Segueriano.

(75) Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ Νέα.

(76) Sic Basil. Anglic. et Seguer. Editi et alii, τῆς αὐτοῦ. Mox Gobler. et Felc. 1, ἐξουσίας καὶ οὐσίας. In editis et aliis hæc, ἐξουσίας καὶ, desunt. Ibid., ὁ Κύριος deest in Seg. Post περὶ τοῦ Πνεύματος, quidam addunt φησί, alii omittunt.

(77) Hæc, καὶ διὰ τοῦτο, etc., habentur tomo VII Conciliorum, p. 916, vocaturque isthic hoc opusculum, Oratio de apparitione Dominij in carne, nam Latine tantum exstat ibi locus. Ibidem Seguer., ἐμφοσά αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς εἰς. Anglic., ἐμφοσά αὐτὸς ὁ Κύριος εἰς. Infra Seguer. solus, πληρώματος αὐτοῦ τῆς θεότητος.

(78) Seguer. post θεότητος habet αὐτοῦ. Mox Se-

D guer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, ὁ βαπτιστῆς, alii et editi, εὐαγγελιστῆς· id certe ait Joannes Baptista apud Joannem Evangelistam. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, solli habent πάντες post ὁμεις.

(79) Γὰρ deest in Felc. 5. Infra Seguer., quem sequimur, μὴ ἔχων αὐτὸ. Editi et alii, μὴ ἔχων αὐτό. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἐμπεμπεν recte; alii et editi, ἐπεμψεν. Mox Seguer. solus, κάτω, quem tamen sequimur. Alii, κάτωθεν. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, εἰς τὸν αὐτόν· duo postremi ibidem, κατέη.

(80) Ita Seguer. solus. In aliis Κύριος deest. Infra articulus ὁ ante παῖς, et ante ἡγαπημένος; deest in quibusdam mss. Mox Seguer., ὃν ἐγώ.

(81) Basil., ἐπὶ τὰ τέκνα σου, καὶ τὰς εὐλογίας μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου. Ibid. Seguer., Ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις.

qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petiisses A
ab eo, et dedisset tibi aquam vivam⁸². Et paulo post
eam sic affatur : Omnis qui bibit ex aqua hac, si-
tiet iterum : qui autem biberit ex aqua quam ego
dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam
aeternam⁸³. Eaque de causa ait Deus : Quoniam
apud te est fons vitae, in lumine tuo videbimus
lumen⁸⁴. Norat enim apud Deum Patrem Filium
esse fontem sancti Spiritus.

τοῦτο ὁ Δαβὶδ ψάλλων τῷ Θεῷ λέγει : "Οτι παρὰ σοὶ γὰρ παρὰ τῷ Θεῷ (83) Πατὴρ ἔντα τὸν Υἱὸν τὴν πηγὴν
10. Ac per Jeremiam Filius dicit : Duo mala fecit
populus meus : me dereliquerunt fontem aquae vivae,
et foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere
non valebunt aquam⁸⁵. Et cum seraphim Deum glor-
rificant ter dicentes : Sanctus, sanctus, sanctus Dom-
inus sabaoth⁸⁶, Patrem et Filium, et Spiritum
sanctum glorificant. Quapropter sicut in nomine
Patris et Filii baptizantur, ita et in nomine Spiritus
sancti, et edificatur filii Dei, non Deorum. Pater
enim et Filius, et Spiritus sanctus, Dominus sab-
aoth est. Una enim est divinitas, et unus Deus, in
tribus hypostasibus. Ideoque quae Pater dicit in
Isaia, ea Joannes ait dixisse Filium : in Actibus
autem Paulus ait, eadem Spiritum sanctum locutum
fuisse. Sic enim loquitur Isaia : Vidi Dominum sab-
aoth, sedentem super **702** solium excelsum et ele-
vatum, et plena erat domus majestate ejus : et sera-
phim stabant in circuitu ejus : sex alae uni, et sex
alae alteri : et duobus quidem velabant faciem, et
duobus pedes, et duobus volabant. Et clamabant al-
ter ad alterum : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus
exercituum, plenum est caelum et omnis terra gloria
ejus⁸⁷ : ac paulo post ait : Audivi vocem Domini
dicentis : Quem mittam? et quis ibit ad populum
istum? Et dixi : Ecce ego, mitte me. Et dixit mihi :
Vade ad populum istum, et dic illi : Anditu audiatis,
et ne intelligatis : et videntes videatis, et nolite vi-
dere. Incrossatum est enim cor populi hujus : et au-

λεται δίδομαι ὕδωρ τοῖς πορευομένοις ἐν ὁδοῖς, λέγων
τῇ Σαμαρείτῃ (82) περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος·
Εἰ ἤθεες τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἔστιν ὁ
λέγων σοι, Δός μοι πνεῖν, σὺ ἂν ἤξησας αὐτὸν,
καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν. Καὶ μετ' ὀλίγα λέγει
αὐτῇ· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει
πάλιν· ὃς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω
αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ
ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πη-
γὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ δι-
πηγῆ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου ἐφέμεθα φῶς", οὕτως
τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

10. Καὶ διὰ Ἱερουλίμ ὁ Υἱὸς λέγει· Δύο καὶ πο-
νηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἑμὲ ἐγκατέλιπον (84)
πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὕρυσαν ἐαυτοῖς λάκ-
κους συστετριμμένους, οἳ οὐ δύνησονται ὕδωρ
συνέχεον. Καὶ ὅτε δοξολογοῦσι τὰ σεραφίμ τὸν Θεόν,
λέγοντα τρίτον· Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σα-
βαώθ, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα δοξολο-
γοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡσπερ εἰς τὸ ἔννομα τοῦ Πα-
τρὸς καὶ τοῦ Νεῦ βαπτίζεσθαι, οὕτως καὶ εἰς τὸ
ἔννομα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ γινόμεθα υἱοὶ Θεοῦ,
οὐ Θεῶν. Πατὴρ γὰρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα,
Κύριος σαβαώθ ἐστὶ. Μία γὰρ ἡ (85) Θεότης, καὶ εἰς
Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι. Καὶ διὰ τοῦτο, ἄπερ εἶπεν
ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Ἡσαΐα, ὁ Ἰωάννης λέγει, ὅτι (86) ὁ
Υἱὸς εἶπεν· ἐν δὲ ταῖς Ἰηραξέσιν ὁ Παῦλος φησιν, ὅτι
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπε. Λέγει γὰρ οὕτως ὁ Ἡσαΐας·
Εἶδον τὸν Κύριον σαβαώθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνον
ἐφ' ἡμῶν καὶ ἐκηρμένον· καὶ ἐπληρώθη ὁ (87) οἶκος
τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ τὰ σεραφίμ εὐστρίθεισαν
κύκλιον αὐτοῦ· ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἕξ πτέρυ-
γες τῷ ἐνὶ· καὶ ταῖς μὲν θυοὶ πτέρυξεν ἐκάλυ-
πτον τὰ πρόσωπα, ταῖς δὲ θυοὶ τοὺς πόδας, καὶ
ταῖς θυοὶν ἐπέτοντο. Καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς
τὸν ἕτερον, λέγοντες (88)· Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος
Κύριος σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ πάσα ἡ
γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα ὁ αὐτός·
ἤκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου λέγοντος· Τίνα ἀπο-
στελλῶ (89) ; καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαόν

⁸² Joan. iv, 10. ⁸³ ibid. 13, 14. ⁸⁴ Psal. xxiv, 40. ⁸⁵ Jer. ii, 13. ⁸⁶ Isa. vi, 3. ⁸⁷ ibid. 1-3.

(82) Gobler. et Felc. 1, Σαμαρείτιδι, alii Σαμα-
ρείτῃ. Ibidem Seguer. Gobler. et Felc. 1 adjuvanti,
περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, quae desunt in aliis, sed
lecta sunt a Nannio. Mox Basil. et Felc. 2, Δός μοι
ὕδωρ πνεῖν. In iisdem et in Felc. 5, deest ἄν.
Paulo post Basil., ὕδωρ ζωῆς. Ibidem Seguer., ὀλί-
γον. Ibidem omnes pene mss. habent αὐτῇ, quae
vox deest in editis.

(83) In Seguer. Θεῷ deest. Mox Seguer. Gobler.
Felck. 1 et 2, soli habent τὴν ante πηγῆν. Mox
ante καὶ legebat ὡς in editis et in quibusdam
mss., sed deest in Seguer. Gohl. Felc. 1 et 2.

(84) Sic Seguer. et Felc. 5. Editi vero et alii, ἐγκα-
τέλιπε. Infra haec : καὶ ὅτε, etc., referuntur a Da-
mascono Epist. de Trisagio. Ibidem Seguer., τὰ γε-
ροῦδιμ καὶ οἱ σεραφίμ τὸν Θεόν λέγοντα τρίτον.
Ang., δοξολογοῦσι τὰ γερ. καὶ οἱ σερ. τρίτον τὸν
Θεόν ἁ. Damasc., δοξολογοῦσι τὰ σεραφίμ τρίτον
λέγοντα. Recte Gobler. et Felc. 1, δοξ. τὰ γερ. καὶ
οἱ σερ. τὸν Θεὸν λέγοντα τρίτον. Editi, δοξολο-
γοῦσι τὰ γεροῦδιμ τρίτον τὸν Θεόν λέγοντα.

(85) Ἡ ante Θεότης deest in Seguer. Mox haec, ἐν
τρिसὶν ὑποστάσεσι, desunt in edit. Comm., sed ha-
bentur in Seguer. Gobler. Felc. 1, et lecta sunt ab
interprete Nannio. Vide quae de hisce diximus in
Monito.

(86) Haec, a voce ὅτι usque ad ὅτι sequens,
desunt in Seguer. Gobler. et Felc. 1. Paulo post
Gobler. et Felc. 1, Θεὸς γὰρ Ἡσαΐας.

(87) Seguer. solus, πλήρης ὁ. Ibid. Felc. 3, solus
cum editis, τῆς δόξης ὁ οἶκος αὐτοῦ. Infra πτέρυ-
ξεν deest in Seguerian. et in textu Script. Ibidem
Seguerian., τὸ πρόσωπον.

(88) Λέγοντες deest in editis et in quibusdam
mss., sed habetur in Seguer. Gobler. et Felckm. 1,
et lectum est ab interprete Nannio. Vox σαβαώθ
mox sequens deest in Seguerian. Infra Segner. Go-
lierian. et Felc. 1, μετ' ὀλίγα λέγει· ἡ ἤκουσα.

(89) Ita omnes manuscriptori, praeter Felckm. 3,
qui cum editis habet ἀποστέλλω. Paulo post Felc. 3,
desunt. Ibid. Seguerian., ἐγὼ εἶπα, et ita Graecus
Scripturae textus. Mox omnes fere mss., πρὸς τὸν

τούτων· Καὶ εἶπα· Ἰδοὺ ἐγὼ, ἀκούστω μὲ. Καὶ εἰπέ μοι Πορεύθητι πρὸς τὸν λαόν σου, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀπούστη, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἴσητε. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου. Καὶ τοῖς ὡσὶ βαρέως ἤκουσαν· καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάλυψαν (90)· μήποτε ἴδωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ τοὺς ὡσὶ ἀκούσωσι, καὶ τῆ καρδία συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰδῶμαι αὐτούς. Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει· Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύνατο πιστεῦναι οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸν Ἰησοῦν (91), ὅτι εἶπεν Ἠσαίας, ὅτι Ἐτύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἐπέκρωσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν· μήποτε ἴδωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τῆ καρδία νοήσωσι (92), καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰδῶμαι αὐτούς. Ταῦτα δὲ εἶπεν Ἠσαίας, ὅτι εἶδεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, τοιούτοις τοῦ Ἰησοῦ· ὡστε καὶ (93) Κύριος Σαβαὼθ ἐστὶν ὁ Υἱός. Κύριος γὰρ τῶν δυνάμεων ἐρμηνεύεται τὸ Κύριος Σαβαὼθ· Ὁ δὲ Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς ὁ Δαβὶδ εἶπε· Κύριος δὲ τῆς δόξης (94) ἐστὶν ὁ ἐσταυρωμένος Χριστὸς κατὰ τὸν Παῦλον. Καὶ καθὼς ἐπεὶ Δαβὶδ· Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὀστερήσει· καὶ ἀλλαχοῦ (95)· Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες, ὁ ὀδηγῶν ὡσὶ πρόσχον τὸν Ἰωσήφ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χειρῶν, ἐμφάνηθι. Ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει (96) ὁ Υἱός· Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· αὐτὸς οὖν ἐστὶν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χειρῶν, ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ. Ὁ δὲ Παῦλος ἐν ταῖς Πράξει· τὸ ἅγιον Πνεῦμα λέγει διὰ Ἠσαίου εἰρηκίνα ταῦτα, ὅτι εἶπεν Ἠσαίας, ὅτι Κύριος Σαβαὼθ μοι εἶπεν. Ὁ Πατὴρ οὖν καὶ ὁ Υἱός· καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα Κύριος Σαβαὼθ ἐστὶν.

11. Καὶ οὗτοι λέγει ἡ Γραφή περὶ τοῦ Πατρὸς, ὅτι Αὐτὸς ἐκτίσεν τὰ πάντα, τὰ ὄρατα (97) καὶ τὰ ἀόρατα· ἀλλαχοῦ ἡ (98) Γραφή διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐκτίσθη. Οὐκ ἔτερα χωρὶς ὁ Πατὴρ ἐκτίσεν, καὶ ἄλλα ὁ Υἱός· ἀλλ' ἅπαν ὁ Πατὴρ ποιεῖ, διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως ποιεῖ, ἥτις ἐστὶν ὁ Υἱός· τὰ πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Οὕτως οὖν καὶ οὗτοι λέγει ὁ Υἱός· Ἀύσατε τὸν ναὸν τούτων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγειρόν αὐτόν· εἴλεγε δὲ, ἤρα, κερὶ τοῦ ἰδίου σώματος· ἔτερα Γραφή λέγει, ὅτι Ὁ Πατὴρ ἤγειρε τὸν Ἰωάννῃν ἐκ νεκρῶν· καὶ (99) καλῶς λέγει· ἤγειρε γὰρ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου καὶ Ἰησοῦ τὴν σάρκα

90 Isa. vi. 8-10. 91 Joan. xii. 39-41. 92 Psal. cxvii. 40. 93 Psal. cxii. 1. 94 Psal. lxxix. 2. 95 Joan. x. 44. 96 Act. xxviii. 25; Isa. vi. 9. 97 Coloss. i. 16. 98 Joan. i. 3. 99 Joan. ii. 19, 21. Gal. i. 1.

λαὸν τούτων. Editi πρὸς τὸν λαόν, omisso τούτων. Basil., πρὸς τὸν λαόν μου. Mox Felc. 2, et Græcus Scripturae textus, ἀκούσατε. Editi et alii, ἀκούσγητε. Infra quidam mss., βλέψητε, alii cum editis, βλέψετε.

(90) Seguer. Gobler. Felc. 1, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάλυψαν, alii, τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάλυψαν. Gobler. Seguer. Felc. 1, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάλυψαν. Paulo post αὐτῶν post ὀφθαλμοὺς deest in Seguer.

(91) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Alii vero et editi, εἰς τὸν Ἰωάννῃν. Mox in Seguer. ὅτι deest ante ἐτύφλωσεν. Infra idem, πεπύρωσεν.

(92) Sic Seg. Gobl. Felc. 1. Editi, καὶ τῆ καρδία συνῶσιν.

(93) Ita Seguer. solus recte. In aliis καὶ deest. Infra Seg. Gobler. et Felc. 1, καθὼς ὁ Δαβὶδ.

(94) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1, quos sequi visum est. Editi et alii, τῆς δυνάμεως. Mox Seguer.

A ribus suis difficulter audierunt, et oculos clauserunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanent eos⁹⁰. Joannes vero evangelista dicit: Propeterea non poterat Judæi credere in Jesum, quia dixit Isaias: Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum; ne forte videant oculis, et corde intelligant, et convertantur, et sanent eos. Hæc autem dicit Isaias, cum vidit gloriam ejus⁹¹, hoc est, Filii: itaque Dominus quoque Sabaoth, Filius est: illud namque Dominus Sabaoth, explicatur, Dominus virtutum; Dominus autem virtutum ipse est Rex gloriæ⁹², quemadmodum David locutus est: Dominus vero gloriæ est, qui crucifixus est Christus, juxta Paulum. Et ut ait David: Dominus pascit me, et nihil mihi deerit⁹³: et alibi: Qui pascis Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph, qui sedes super cherubim, manifestare⁹⁴. In Evangeliiis autem ait Filius: Ego sum pastor bonus⁹⁵. Ipse igitur est, qui sedet super cherubim, qui pascit Israel. Paulus autem in Actibus ait Spiritum sanctum per Isaiam dixisse, ea quæ ipso Isaias dixerat: Dominus Sabaoth dixit mihi⁹⁶. Pater igitur et Filius et Spiritus sanctus, Dominus Sabaoth est.

B et alibi: Qui pascis Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph, qui sedes super cherubim, manifestare⁹⁴. In Evangeliiis autem ait Filius: Ego sum pastor bonus⁹⁵. Ipse igitur est, qui sedet super cherubim, qui pascit Israel. Paulus autem in Actibus ait Spiritum sanctum per Isaiam dixisse, ea quæ ipso Isaias dixerat: Dominus Sabaoth dixit mihi⁹⁶. Pater igitur et Filius et Spiritus sanctus, Dominus Sabaoth est.

11. Et cum Scriptura dicat de Patre: Ipse creavit omnia visibilia et invisibilia⁹⁷: alibi eadem Scriptura nos edocet, ea per Filium creata fuisse. Neque enim alia Pater creavit, alia Filius: sed quod Pater facit, id per propriam virtutem facit, quæ est Filius: nam omnia per ipsum facta sunt⁹⁸. Ita ergo ubi Filius dicit: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud: dicebat autem, inquit, de corpore suo⁹⁹: alia Scriptura dicit: Pater suscitavit Filium suum ex mortuis⁹⁹: et recte loquitur: suscitavit enim per proprium Verbum et Filium carnem Filii sui. Nec dicimus corpus esse na-

D solus habet μακρίων ante Παῦλον.

(95) Seguer. solus, καὶ ἀλλαχοῦ λέγει.

(96) Seguer. Gobler. et Felc. 1, Ἐγὼ εἰμι τὸς Εὐαγγελίους λέγει, in duobus postremo deest, et eam lectionem secutus est vetus interpres. Anglie. Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει. Editi vero et alii, καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τῷ προσφρονουμένῳ λέγει. Infra Seguer. Anglie. Gobler. et Felc. 1, αὐτός. Editi vero et alii οὐτός.

(97) Gobler. et Felc. 1, ὁράματα.

(98) Felc. 5, ἀλλ' ἡ. Editi ὅλη. Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἀλλαχοῦ ἡ, rectius: atque ita legit Nannius.

(99) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1. legitur ita Nannius. In editis καὶ deest. Mox plurimi manuscripti διὰ τοῦ ἰδίου λόγου καὶ Ἰησοῦ. Editi et alii διὰ ἰδίου Ἰησοῦ. Mox in editis quæ deest, sed habetur in Seguer. Gobler. et Felc. 1. Ibid. iidem, ἀλλὰ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ.

ura sua Filium Dei, sed corpus Filii Dei. Cum itaque corpus excitatur, Filius intelligitur excitari ex mortuis. Ideoque dicimus illum secundum carnem mortuum, sepultum, et excitatum fuisse a mortuis: secundum spiritum autem in caelo, et in terra, et ubique tunc fuisse. Quandoquidem igitur cum esset dives, **703** id est, Deus, factus est inops, id est, homo, et, excepto peccato, in omnibus similis factus est nobis: idcirco ut homo accipit vitam, licet vitam habeat, quippe ipse est vita, illam tamen propter nos accipit: ac utpote homo proficiebat sapientia et aetate, qui erat aeterna Dei virtus et sapientia. Ut homo etiam sanctificatur qui sanctus est, et qui sanctificatione non eget: nam pro eis, inquit, ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Ut homo item exaltatur accipiens nomen super omne nomen, quod tamen semper natura sua habet. Nam Deus, inquit, erat Verbum.

12. Quaecunque igitur Scriptura dicit accepisse Filium, propter corpus ejus illud dicit: corpusque illud est primitiae Ecclesiae: nam primitiae, inquit, Christus. Super ergo primitiae accepissent nomen quod est super omne nomen, tunc reliqua massa, per illam virtutem simul excitata et conedere facta est, juxta illud dictum: *Conversuscitavit et conedere fecit*. Quapropter eam gratiam homines accepere, ut dei et filii Dei vocarentur. Primo igitur proprium corpus Dominus excitavit ex mortuis, et in seipso exaltavit: deinceps membra corporis sui excitabit, ut omnia illis largiatur, utpote Deus, quaecunque ipse ut homo accipit. Ipse igitur sibi ipsi vitam largitur, ipse seipsum sanctificat, ipse seipsum exaltat. Cum ait igitur, quod Pater illum sanctificaverit, et excitaverit, et dederit illi nomen quod est super omne nomen, vitam quoque tribuerit: propalam est Patrem omnia per ipsum facere. Per ipsum igitur ipsum excitat, per ipsum ipsum sanctificat, per ipsum ipsum exaltat, et per ipsum ipsi vitam largitur. Et cum spiritum suum in manus Patris commendat, ut homo seipsum commendat Deo, ut omnes homines Deo commendet. Ipse enim est manus ipsa, et manus ipsae Patris. Eit ubi ait: *Ante omnes colles generat me*, id ex persona Ecclesiae loquitur, quae prius condita, postmodum ex Deo generatur. Quocirca illud in Proverbio primum ha-

¹ Joan. xvi, 19. ² Joan. 1, 1. ³ I Cor. xv, 25.

(1) Seguer. Gobler. et Felck. 1, *εγχειρόμενος*. Alii et editi, *εγγεγραμμένος*.

(2) Gobler. et Felck. 1, *γένετο ως άνθρωπος, καὶ Βασίλ., γέγονε καὶ*. Editi et alii, ut in textu supra. Infra haec, *ὁ ἔχων ζωὴν*, desunt in editis, sed habentur in omnibus manuscriptis, praeter Felck. tertium. Anglicanus mox, *λαμβάνει δὲ ἡμᾶς*.

(3) Ἐχων deest in Gobler. et Felck. 1. Mox in Seguer. legitur *ἐγὼ ἀντὶ ἀγιάζω*.

(4) Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. 1, *διὰ τὸ σῶμα αὐτοῦ, recte*. Basil. Felck. 2 et 5, *διὰ τὸ σῶμα*. Editi, *διὰ τοῦ σώματος*.

(5) Ita Seguer. Gobler. et Felck. 1. Editi et alii, *ὄψανε, μετὰ, etc.*

(6) Sic Seguer. Gobler. et Felck. 1. In editis

τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Καὶ οὐ λέγομεν τὸ σῶμα εἶναι Υἱὸν φύσει τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τοῦ οὖν σώματος εγχειρομένου, ὁ Υἱὸς νοείται ἐγγεγραμμένος (1) ἐκ νεκρῶν. Διὰ τοῦτο κατὰ σάρκα νεκρῶν, οἷ καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν· κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἦν καὶ πανταχῶς. Ἐπειὶ οὖν πρότερον κλοίστος ὢν, τούτῳ Θεὸς· ὕστερον δὲ πτωχὸς γέγονος, τούτῳ τινι ἀνθρώπου, καὶ (2) ὁμοιωθῆ ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος λαμβάνει ζωὴν, ὁ ἔχων ζωὴν, αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ζωὴ· λαμβάνει δὲ δὲ ἡμᾶς, καὶ ὡς ἄνθρωπος προέκοιτε σοφία καὶ ἡλικία ἢ ἀδίκος τοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀγιάζεται ὁ ἅγιος, καὶ μὴ χρεῖαν ἔχων (3) ἀγίαςμου· Ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ, φησὶν, *ἀγιάζω ἑμαυτὸν, ἵνα ὡσαν αὐτοὶ ἠγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ*. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται λαβὼν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ὅπερ αἱ κατὰ φύσιν ἔχει. Θεὸς γὰρ ἦν, φησὶν, ὁ Λόγος.

12. Ὅσα οὖν λέγει ἡ Γραφή οἱ Ἐλαβεν ὁ Υἱὸς, διὰ τὸ σῶμα αὐτοῦ (4) λέγει, ὅπερ σῶμα ἀπαρχῆ ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας· Ἀπαρχῆ γὰρ, φησὶν, ὁ Χριστός. Τῆς οὖν ἀπαρχῆς λαβούσης ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, συνηγέρθη δύναμις καὶ τὸ φύραμα, καὶ συνεκαθέσθη, κατὰ τὸ λεγόμενον ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ συνηγέρθη καὶ συνεκάθισεν. Καὶ διὰ τοῦτο χάριν ἔλαβεν οἱ ἄνθρωποι τὸ καλεῖσθαι θεοὶ καὶ υἱοὶ Θεοῦ. Πρῶτον οὖν τὸ ἴδιον σῶμα ἦγειρεν ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, καὶ ὕψωσεν ἐν αὐτῷ· μετὰ (5) ταῦτα ἐγείρει αὐτὰ καὶ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἵνα χαρισθῆται αὐτοῖς τὰ πάντα, ὡς Θεός, ὅσα αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἔλαβεν. Αὐτὸς οὖν ἐαυτῷ χαρίζεται ζωὴν, καὶ αὐτὸς ἐαυτὸν ἀγιάζει (6), καὶ αὐτὸς ἐαυτὸν ὀφείλει. Ὅτε οὖν λέγει, οἱ ὁ Πατὴρ ἠγάσεν αὐτὸν, καὶ ἦγειρεν αὐτὸν, καὶ ἔχαρισται αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ζωὴν· ὅπλον, οἱ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ποιεῖ ὁ Πατὴρ. Δι' αὐτοῦ οὖν αὐτὸν ἐγείρει, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτὸν ἀγιάζει, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτὸν ὀφείλει, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτῷ ζωὴν δίδωσι. Καὶ οἱ παρατίθεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἰς χεῖρας τοῦ Πατρὸς, ὡς ἄνθρωπος ἐαυτὸν παρατίθεται (7) τῷ Θεῷ, ἵνα πάντας ἀνθρώπους παραθήται τῷ Θεῷ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ χεὶρ, καὶ αἱ χεῖρες τοῦ Πατρὸς. Καὶ οἱ λέγει· *Πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννῶ με*, ἐκ προώπου τῆς Ἐκκλησίας λέγει, ἦτις, πρότερον κτισθεῖσα, μετὰ ταῦτα γεννᾶται δι' Θεοῦ (8). Διὰ τοῦτο πρῶτον κεῖται ἐν τῇ Παροι-

⁴ Ephes. 11, 6. ⁵ Prov. viii, 25.

vero. haec, καὶ αὐτὸς ἐαυτὸν ἀγιάζει, desunt: sed lecta snnt a veteri interprete. Infra Seg. et Anglie. soli quos sequimur habent αὐτῷ ante ὄνομα. Paulo post Seg. Basil. Gobler. et Felckm. 1, 2 et 5, δηλώσται. Editi et alii, ὅπλον, οἱ. Ibid. Gobler. et Felckm. 1, δι' αὐτοῦ ταῦτα ποιεῖ.

(7) Ita omnes manuscripti excepto Felckm. 3 qui eum editis habet παρατίθησι. Paulo post, ἐστὶν λεγὶται in Seg. Anglie. Gobler. et Felckm. 1, deestque in editis.

(8) Maxima pars manuscripta, ἐκ Θεοῦ, omisso articulo, qui in cæteris et in editis legitur. Infra, με post ἐγέννησα legitur in editis, sed deest in omnibus mss. praeter Felckm. 3.

μὴ τὸ Ἐκτίσθε μὲν ὁ Κύριος, καὶ ὑστερῶν τὸ ἐγέν-
ησε.

13. Καὶ οὕτως λέγει ἡ Γραφή περὶ Πατρὸς· Οὐκ
θεὸς εἰς ἕκτιστον ἤματι· ὁμοίως καὶ περὶ Υἱοῦ λέ-
γει, ὅτι δὲ αὐτοῦ ἐκτίσθη τὰ πάντα· τὰ δὲ αὐτὰ καὶ
περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγεται· Ἀναταλάεις,
φθοῖ, τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς
τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποσταλείς τὸ
Πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινί-
εῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Καὶ οὕτως λέγει ὁ Υἱὸς περὶ
Πατρὸς τῷ Πέτρῳ· Μακάριος εἶ, ὅτι (9) σὰρξ καὶ
αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς· τὰ αὐτὰ περὶ αὐτοῦ λέγει· Οὐδεὶς
ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃ ἄν
βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ
τοῦ ἁγίου (10) Πνεύματος ὁ Παῦλος λέγει· Ἡμῶν δὲ
ἀπεκάλυψε ὁ θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ.
Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντοι ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ
θεοῦ· τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου
εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, οὕ-
τως καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν (11) εἰ μὴ τὸ
Πνεῦμα τοῦ θεοῦ. Ὅσοι οὖν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀν-
θρώπου τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσίας οὐ
κεχώρισται, οὕτως καὶ τὸ Πνεῦμα (12) τοῦ θεοῦ τῆς
θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσίας οὐκ ἐστιν ἄλλοτριον.
Καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Κύριος ἐν Ἡσαΐα· Υἱοὺς ἐγέννησα
καὶ ὄψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν, ἐν τῷ Εὐαγ-
γελίῳ λέγει· Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς
σὰρξ ἐστὶ, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος
πνεῦμά ἐστι. Καὶ πάλιν· Τὸ Πνεῦμα ἔσται θέλει,
καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις· ἀλλ' οὐκ
οἶδας, πῶθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως ἐστὶ
πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος. Ἐν δὲ τῇ
ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰωάννης (13) λέγει· Ὅσοι δὲ
ἔδωκεν αὐτοῖς ἔδωκεν αὐτοῖς τέκνα θεοῦ
γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ·
οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρῶν,
οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννή-
θησαν. Ὅσοι οὖν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐγεννήθησαν,
οὗτοι ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ὅσοι εἰς Χριστὸν
ἐβαπτίσθησαν, οὗτοι εἰς Πατέρα καὶ ἅγιον Πνεῦμα
ἐβαπτίσθησαν. Καὶ πάλιν, ὅτι λέγει ὁ Πέτρος τῷ
Ἀνανίᾳ· Διὰ τί (14) ἐκλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν
καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου,
καὶ κοροϊφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου· οὐκ
ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ. Ὅστε ὁ ψεύσα-

⁹ Prov. viii, 22.

¹⁰ Malach. ii, 40.

¹¹ Psal. cxi, 29, 30.

¹² Math. xvi, 17.

¹³ Math. xi, 27.

¹⁴ I Cor. ii, 10, 11.

¹⁵ Isa. i, 2.

¹⁶ Joan. iii, 6.

¹⁷ ibid. 8.

¹⁸ Joan. i, 12, 13.

¹⁹ Act. v, 3.

(9) Anglicanus, εἰ, φωνὴ Σίμων Βάρ Ἰωνᾶ, ὅτι
infra Seg. Gobl. et Felckman. 1 et 2, περὶ αὐτοῦ.
Editi et alii, καὶ ἐπὶ αὐτοῦ. Mox post Πατέρα legi-
tur, φωνῆ, in editis, et in quibusdam mss., sed deest
in Seg. Gobl. et Felck. 1. Ibid. in iisdem legitur ἄν.
Editi et alii, ἔάν.

(10) Ita Seg. Gobl. et Felckm. 1. In editis et cæ-
teris ἁγίου deest. Infra Seg. Gobl. Felckm. 1, 2, et
Græcæ Scripturæ textus, πάντα. Editi et alii, ἄπι-
στα. Anglie. ibid., διερευνᾷ.

(11) Sic omnes pene manuscripti. Editi, ὅτιον.

(12) Ita Seg. Gobl. et Felck. 1. In editis et aliis
Πνεῦμα deest. Mox Anglie., ὅταν λέγει. Alii, ὅταν

betur: *Creavit me Dominus**, ultimo autem illud:
generavit.

13. Et cum Scriptura dicat de Patre: *Nunquid non Deus unicus creavit nos*? id de Filio quoque dicit: *per ipsum creata sunt omnia*; hæc ipsa de Spiritu sancto quoque dicuntur: *Auferes, inquit, spiritum eorum, et deficiet, et in pulverem suum revertentur. Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ* *. Et cum Filius ad Petrum de Patre dixerit suo: *Beatus es, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est* *, id ipsum de se locutus est: *Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* **. Similiter et de Spiritu sancto ait Paulus: *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum; Spiritus enim omnium scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ipso*? Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit nisi Spiritus Dei **. Sicut igitur spiritus hominis ab humanitate ejus et substantia non est segregatus; sic et Spiritus Dei 704 a divinitate ejus et substantia non est alienus. Et eum dixerit Dominus in Isaiâ: *Filius nutriti et exaltati, ipsi autem spreverunt me* **¹⁰. In Evangelio dicit: *Quod natum est ex carne caro est: et quod natum est ex Spiritu spiritus est* ¹¹. Et iterum: *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnino qui natus est ex Spiritu* ¹². In Evangelii autem initio ait Joannes: *Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine ejus: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt* ¹³. Quotquot igitur ex Spiritu sancto nati sunt, ii ex Deo nati sunt. Et quotquot in Christum baptizati sunt, hi in Patrem et Spiritum sanctum sunt baptizati. Et rursum cum Petrus ait Ananias: *Cur implevit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, et sepomere de pretio agri? Non es mentitus hominibus, sed Deo* ¹⁴. Itaque qui mentitus est Spiritui sancto, mentitus est Deo, habitanti in omnibus per Spiritum suum. Ubi enim est Spiritus Dei, ibi est Deus. Nam *in hoc, inquit, cognoscimus quod Deus in nobis manet, quoniam de Spiritu suo dedit nobis* ¹⁵.

ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ. Ὅστε ὁ ψεύσα-
μενος τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τῷ θεῷ ἐψεύσατο, τῷ κατοικοῦντι ἐν ἀνθρώποις διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ.
λέγῃ. Infra hæc, αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν, desunt in
editis, et habentur in solis Seg. Gobl. et Felckm. 1.
Mox Seg. solus his habet γεγεννημένον. Et inferius,
γεγεννημένον.

(13) Gobl. et Felckm. 1. Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ
Ἰωάννης, et ita legit Nannius.

(14) In Basiliens. Anglican. et Felckm. 2. Ἀνα-
νίᾳ, Ἀνανίᾳ, τῷ ibidem Seguer. Gobl. et Felckm. 1,
cum Græco Scripturæ textu, διὰ τί ἐκλήρωσεν ὁ Σα-
τανᾶς. Editi et alii, τὸ Σατανᾶς ἐκλήρωσεν. Infra
Seguerian. Basiliens. Gobl. et Felckm. 3, et ἐκ τοῦ
Πνεύματος τοῦ ἁγίου. In editis, εἰς; deest, ut et in Scri-
pturæ textu.

Ἐποὺ γὰρ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ ἐστὶν ὁ Θεός· Ἐν τούτῳ γὰρ, φησὶ, γινώσκομεν, ὅτι ὁ Θεός ἐν ἡμῖν μένει, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν (15).

14. Et cum Scriptura quidem dicat, Spiritum sanctum locutum fuisse in prophetis, alibi ait beatus Paulus, Patrem in prophetis locutum fuisse: nam multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio ¹⁵. Et alibi dicit, Filium loqui: An experimentum, inquit, quaeritis ejus, qui in me loquitur, Christi ¹⁶. Filium vero ait Spiritum esse qui loquitur in apostolis: Cum, inquit, tradent vos in concilia, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis ¹⁷. Et interdum quidem ait Apostolus, corpora fidelium esse membra Spiritus sancti; aliquando autem membra illorum membra Christi esse; aliquando ipsos esse templum Patris: Vos enim, inquit, estis templum Dei vici: sicuti dicit Deus: quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus ¹⁸. Et, Si quis violaverit templum Dei, disperdet illum Deus ¹⁹. Et rursum, Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis ²⁰? Si quis enim est templum Spiritus, is templum est Filii et Patris. Ubi enim Spiritus Dei habitat, illic Deus habitat. Et, Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit; sic et Filius quos vult vivificavit ²¹. Similiter de Spiritu sancto dicit: Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam ²². Ad Corinthios autem scribit Paulus: Spiritus autem vivificat ²³. Vides opera quae Patris sunt, ipsa Filii, eadem quoque Spiritus sancti esse, ut Scriptura testatur. Ut et ipse Apostolus his docuit verbis: Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus; 705 et divisiones ministratorum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus ²⁴. Et postquam dixit Patrem operari omnia in omnibus, paucis interjectis, ait Spiritum

14. Καὶ ὅτε μὲν λέγει ἡ Γραφή, ὅτι Πνεῦμα ἄγιον ἐλάλει ἐν τοῖς προφήταις, ἀλλὰ καὶ λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι ὁ Πατήρ ἐλάλει ἐν τοῖς προφήταις· Πο-λυμερῶς γὰρ καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λα-λήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχά-του (16) τοῦ ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. Καὶ ἀλλοῦ λέγει, ὅτι ὁ Υἱὸς λαλεῖ· Εἰ δοκι-μῆν, φησὶ, ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χρι-στοῦ. Ὁ δὲ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα εἶπε τὸ λαλοῦν ἐν τοῖς ἀποστόλοις, Ὅταν (17), φησὶ, παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς συνέδρια, μὴ μεριμνήσητε, πῶς, ἢ τί λαλή-σητε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τί λαλήσητε. Ὁ γὰρ ὑμεῖς ὅστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὁμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Καὶ ὅτε (18) μὲν ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὅτι τὰ σώματα τῶν πιστῶν ναὸς ἐστὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐκ τὰ μέλη αὐτῶν μέλη Χριστοῦ, ὅτι ἐκ αὐτῶν ναὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς· Ὑμεῖς γὰρ, φησὶ, ναὸς ὅστε Θεοῦ ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ Θεός· Ἐνοικήσω (19) ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός· καὶ, Ἐἰ τις φθερῇ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, φθερεῖ τούτον ὁ Θεός. Καὶ πάλιν· Ὅχι οἴδατε, ὅτι ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ (20) Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Εἰ τις γὰρ ἐστὶ ναὸς τοῦ Πνεύματος, οὗτος ναὸς ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς· ὅπου γὰρ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ, ἐκεῖ (21) ὁ Θεός κατοικεῖ. Καὶ, Ὅσπερ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὕς θέλει ζωοποιεῖ. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος λέγει, ὅτι (22) τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιεῖν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφε-λεῖ οὐδέν. Πρὸς δὲ Κορινθίους γράφει Παῦλος· Τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. Ὅρξ, ὅτι ἅπτερ ἐστὶν ἔργα τοῦ Πατρὸς, ταῦτα λέγει ἡ Γραφή τοῦ Υἱοῦ εἶναι, καὶ τοῦ ἁγίου (23) Πνεύματος· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος (24) εἶδιδας λέγων· Διαίρεσεις δὲ χάρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ αὐτό· καὶ διαίρεσεις δια-

¹⁵ Hebr. i. 4. ¹⁶ II Cor. xiii. 3. ¹⁷ Math. x. 17-20: Luc. xii. 11, 12. ¹⁸ II Cor. vi. 16. ¹⁹ I Cor. iii. 17. ²⁰ Ibid. 16. ²¹ Joan. v. 21. ²² Joan. vi. 61. ²³ II Cor. iii. 6. ²⁴ I Cor. xii. 4, 6.

(15) Haec, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν desunt in Gobler. et Felckm. 1; nec lecta sunt ab interprete. Ibidem Seguer., ἔδωκεν. Ibid. omnes fere manuscriptorum habent καὶ ὅτε pro ἀλλ' ὅτε, ut legebatur in editis.

(16) Anglicanus, ἐπ' ἐσχάτων. Mox Seg. Basil. Anglican. Gobler. et Felckm. 1, τῶν ἡμερῶν τούτων. In edit. τούτων deest. Ibidem mox, καὶ ἀλλοῦ λέγει, seu in tribus postremis καὶ deest. Λέγει non legitur in editis et in quibusdam manuscriptis. Mox Gobler. et Felckm. 1, ἐλάλει, ibidemque cum Segueriano, καθὼς φησιν· Ἡ δοκιμὴν ζητεῖτε.

(17) Sic Seg. Gobler. et Felckm. 1, recte. Editi et alii, ὅταν οὖν. Mox Seg. παραδώσουσιν, recte. Editi et ceteri, παραδώσουσιν.

(18) Seg. Gobler. et Felckm. 1, ὅτι hic et his in sequentibus habent (Gobler. tamen et Felckm. 1 habent primo tantum loco, ὅτι). Editi ter, post. In iisdem, ὅτε μὲν λέγει. Editi vero et alii, ποτὶ μὲν ὁ Ἀπόστολος λέγει.

(19) Seguerianus habet ὁ ante ἐνοικήσω. Paulo post Felckm. 5, αὐτῶν Θεός. Statimque Basil. μοι εἰς λαόν. Paulo post Anglican. et Felckm. 5, φθερεῖ αὐτόν.

(20) Quatuor manuscripti, καὶ ὅτι τό. Ibidem post τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, legitur τὸ ἅγιον in editis et in quibusdam manuscriptis, sed deest in Segueriano.

(21) Sic Seguer. Editi καὶ pro ἐκεῖ.

(22) Ὅτι deest in editis et in quibusdam manuscriptis, sed habetur in pluribus. Infra Seg. σὰρξ οὐδέν ὠφελεῖ. Mox Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, τὸ δὲ Πνεῦμα. In editis vero et aliis, τὸ deest.

(23) Sic Goblerianus et Felckm. 1, atque ita legit Nannius. Editi et alii, καὶ τὰ αὐτὰ τοῦ ἁγίου.

(24) Sic Goblerianus et Felckm. 1, et ita legit Nannius. Seguer. vero, ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Editi et alii, ὡς ὁ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος. Mox Seguer. et Felckm. 2, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. Infra Seg. Gobler. et Felckm. 1, ut legit interpres, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός. Editi, καὶ ὁ αὐτὸς Θεός.

κονίων εἶσι, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος· καὶ διαίρεσις ἁ
ἐνεργημάτων εἶσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ
πάντα ἐν πᾶσι (25). Εἰρηκῶς ὅμως, ὅτι ὁ Πατήρ ἐστιν
ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, καὶ μετ' ὄλιγον λέγει

Πάντα δὲ ταῦτα, φησὶν, ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ
13. Καὶ ὅτι μὲν ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκει (26)
περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἄβραάμ τῆς κληρο-
νομίας ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ Δαβὶδ λέγει· τὸν
Κύριον εἶναι τὴν κληρονομίαν· Κύριος γάρ, φησὶ,
μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τὸ ποτήριον μου.
Καὶ ἄλλαχού λέγει· Ἐκέκραξα πρὸς σέ, Κύριε,
εἶπα, σὺ εἶ ἡ ἐλπίς μου, μερὶς μου εἶ ἐν τῇ ζών-
τῃ. Ὁ δὲ Ἰερεμίας λέγει, ὅτι Ὁ πλάσας τὰ πάντα,
αὐτὸς κληρονομία τοῦ Ἰακώβ (27), Κύριος ἐνομα-
σάτω. Τῶν οὖν προφητῶν τὸν Κύριον κληρονομίαν

λεγόντων τῶν ἁγίων, ὁ Παῦλος τὸ ἅγιον Πνεῦμα κλη-
ρονομίαν εἶναι εἶπεν· Ἐν φ, φησὶ, καὶ πιστεύσαν-
τες, ἐσπαργισθήκε (28) τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελ-
τίας τῷ ἁγίῳ, ὁ ἔστιν ἄβραάμ τῆς κληρονομίας
ἡμῶν· ὡς καὶ Μωσῆς τὸ πρόσωπον ἐσπαργισθῆ τῷ
ἁγίῳ Πνεύματι, ὅτε ἐλαβε νόμον παρὰ Θεοῦ, καὶ οὐ-
δεὶς ἠδύνατο αὐτῷ ἀνεπίσται τῶν οὐρῶν Ἰσραὴλ· ἐση-
μειώθη γὰρ ἐπ' αὐτὸν τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου
ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται (29)· Τότε οἱ
εἰλικαίε ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ
τοῦ Πατρὸς αὐτῶν. Ὁ Θεὸς γὰρ φῶς ἐστιν· ὁμοίως
δὲ καὶ ὁ Υἱὸς φῶς ἐστὶ (30), εἶδει τῆς αὐτῆς οὐσίας
ἐστὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς, ὡς καὶ Ἡσαΐας λέγει· Καὶ
ἔσται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς πῦρ, καὶ ἀγιάσει
αὐτὸν ἐν φλογὶ καιομένη. Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ
Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς (31) λέγει περὶ τοῦ Κυρίου·

Ἀπὸς ἡμᾶς βασιτεῖαι ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.
Ἄλλαχού δὲ λέγει τὸν Κύριον τὸν ἀγιάζοντα· Ἐγὼ
Κύριος ὁ ἀγιάζων αὐτούς. Καὶ ὅτι τὸν Θεὸν καλεῖ
πῦρ ἡ Γραφή· Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλλασκόν (32),
ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λέγει· ὅτι
Ἐφθόνησεν τοῖς ἀποστόλοις διαμεριζόμενα ἡλώσ-
σαι ὡσαύτως, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἑνα ἕκαστον αὐ-
τῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου,
καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέροις ἡλώσσαις, καθὼς
τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθεγγέσθαι. Ὅσοι
γὰρ (33) Πνεῦμα Θεοῦ φοροῦσι, φῶς φοροῦσι· καὶ
οἱ φοροῦντες φῶς Χριστὸν εἶναι ἐνδεδυμένους· καὶ οἱ
ἐνδεδυμένοι Χριστὸν Πατέρα ἐνδέδυνται. Δεῖ γὰρ τὸ

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

15. Et cum Apostolus doceat Spiritum sanctum esse
illam hereditatem: nam Dominus, inquit, pars her-
editatis meae et calicis mei. Et alibi ait: Clamavi
ad te, Domine; dixi: Tu es spes mea, portio mea in
terra viventium. Jeremias vero dicit: Qui formavit
omnia, ipse est haereditas Jacob, Dominus nomen illi.
Propheta ergo, Dominum esse san-
ctiorum hereditatem, dicentibus, Paulus Spiritum
sanctum hereditatem esse dixit: In quo, in-
quit, et credentes signati estis Spiritu promissionis
sancto, qui est pignus hereditatis nostrae. Ut et
Moyses in facie signatus est Spiritu sancto, cum ac-
cepit legem a Deo, et nullus filiorum Israel poterat
eum intueri: signatum enim erat super eum lumen
vultus Domini: ut et in Evangelio scriptum est:
Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.
Deus enim lux est vera, similiter Filius lux
est, quia est ejusdem substantiae atque vera lux, ut
et Isaias loquitur: Et erit lux Israel ut ignis, et san-
ctificabit illum in flamma ardente. In Evangelio au-
tem Joannes Baptista de Domino ait: Ipse vos bap-
tizabit in Spiritu sancto et igne. Alibi autem Do-
minum dicit sanctificantem: Ego Dominus qui san-
ctifico eos. Et cum Scriptura Deum ignem vocet:
Deus noster ignis consumens est; similiter de Spiritu
quoque sancto dicit: Apparuerunt apostolis
disperitiae linguae tanquam ignis, sedique supra sin-
gulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et
caperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus
dabat eloqui illis. Quicumque enim Spiritum Dei
gerunt, lumen gerunt; et quicumque lumen gerunt,
Christum induti sunt, et qui Christum induti sunt,
Patrem quoque induti sunt. Oportet enim, inquit,
corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale
hoc induere immortalitatem. Qui enim Spiritum
Dei gestant, incorruptibilitatem gestant; Deus enim
incorruptibilis est.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

sanctum operari omnia in omnibus: Haec autem om-
nia, inquit, operatur unus atque idem Spiritus, diri-
dens propria singulis prout vult.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

15. Et cum Apostolus doceat Spiritum sanctum esse
illam hereditatem: nam Dominus, inquit, pars her-
editatis meae et calicis mei. Et alibi ait: Clamavi
ad te, Domine; dixi: Tu es spes mea, portio mea in
terra viventium. Jeremias vero dicit: Qui formavit
omnia, ipse est haereditas Jacob, Dominus nomen illi.
Propheta ergo, Dominum esse san-
ctiorum hereditatem, dicentibus, Paulus Spiritum
sanctum hereditatem esse dixit: In quo, in-
quit, et credentes signati estis Spiritu promissionis
sancto, qui est pignus hereditatis nostrae. Ut et
Moyses in facie signatus est Spiritu sancto, cum ac-
cepit legem a Deo, et nullus filiorum Israel poterat
eum intueri: signatum enim erat super eum lumen
vultus Domini: ut et in Evangelio scriptum est:
Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.
Deus enim lux est vera, similiter Filius lux
est, quia est ejusdem substantiae atque vera lux, ut
et Isaias loquitur: Et erit lux Israel ut ignis, et san-
ctificabit illum in flamma ardente. In Evangelio au-
tem Joannes Baptista de Domino ait: Ipse vos bap-
tizabit in Spiritu sancto et igne. Alibi autem Do-
minum dicit sanctificantem: Ego Dominus qui san-
ctifico eos. Et cum Scriptura Deum ignem vocet:
Deus noster ignis consumens est; similiter de Spiritu
quoque sancto dicit: Apparuerunt apostolis
disperitiae linguae tanquam ignis, sedique supra sin-
gulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et
caperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus
dabat eloqui illis. Quicumque enim Spiritum Dei
gerunt, lumen gerunt; et quicumque lumen gerunt,
Christum induti sunt, et qui Christum induti sunt,
Patrem quoque induti sunt. Oportet enim, inquit,
corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale
hoc induere immortalitatem. Qui enim Spiritum
Dei gestant, incorruptibilitatem gestant; Deus enim
incorruptibilis est.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

ἄγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, διαμορῶν ἴδια ἐκδόντω, καθὼς βούλεται.

φθορῶν τοῦτο ἐρδύσασθαι ἀφθαρείων, καὶ τὸ θητηδὸν τοῦτο ἐρδύσασθαι ἀθανασίων. Οἱ γὰρ φροῦντες τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀφθαροῖαν φοροῦσιν· ἀφθαρεία δὲ ἐστὶν ὁ Θεός.

16. Et cum hæc David loquitur: Multi dicunt, A Quis ostendit nobis bona? id de Spiritu sancto loquitur, alibi que ait: Dominus non retardabit bona eis qui ambulat in innocentia. Idemque Matthæus de Patre sic ait: Si igitur vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester qui in caelis est, dabit bona petentibus se. Lucas vero idipsum enarrans, his verbis quidnam sint illa bona explicat: Si igitur vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in caelis est, dabit Spiritum sanctum. Nisi enim Spiritus sanctus substantiæ illius esset qui solus bonus est, nunquam bonus vocatus fuisset, cum ipse Dominus prohibeat se vocari bonum, quatenus homo erat, dicens: Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus. Sanctum autem Spiritum bonum vocare non recusat Scriptura, cum David dicat: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Et iterum, cum Dominus de seipso ait: Ego sum panis vivus qui de caelo descendi: alibi Spiritum sanctum panem celestem appellat, dicens: Panem nostrum supersubstantialitatem da nobis hodie. Docuit enim nos ut orando peteremus in presenti saeculo, panem episcopium, id est, futurum: cujus primitias in presenti vita habemus, dum carnis Domini participes efficiamur: ut ipse dixit: Et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita. Nam caro Domini est Spiritus vivificans, quia ex Spiritu vivificante concepta est. Nam quod natum est ex Spiritu Spiritus est.

κόσμου ζωῆς. Πνεῦμα γὰρ ζωοποιῶν ἢ σὰρξ ἐστὶ ἐκλήθη. Τὸ γὰρ γενηκώμενον (40) ἐκ τοῦ Πνεύματος

17. Et cum Jeremias de Deo dicat, quod ipse dux fuerit Israel in deserto: Et non dixeritis, ait, Ubi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ægypti, qui dicit nobis fuit in deserto? Isaias edicit Spiritum sanctum ducem fuisse Israel in deserto: quem audire licet ita loquentem: Deduxit eos per abyssum quasi equum in deserto: et fatigati non sunt, et quasi

16. Καὶ ὅτε λέγει Δαβὶδ· Πολλοὶ λέγουσι, Τίς δειξέι (34) ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγει· καὶ ἀλλαχοῦ εἶρηκε· Κύριος οὐχ ὀστερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκαίᾳ. Καὶ ὁ Μαρθαλοῦ περὶ τοῦ Πατρὸς οὕτω (35) λέγει· Εἰ οὖν ὑμεῖς, ποιητοὶ ὄντες, οἴδατε δέματα ἀγαθὰ δίδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; Ὁ δὲ Λουκᾶς τὸν αὐτὸν τρόπον ἱστορῶν ἐρμηνεύει, τί ἐστὶ τὰ ἀγαθὰ, λέγων· Εἰ οὖν ὑμεῖς, ποιητοὶ ὄντες, οἴδατε δέματα ἀγαθὰ δίδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν (36). Εἰ μὴ γὰρ ἦν τῆς οὐσίας τοῦ μόνου ἀγαθοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἂν ἀγαθὸν ἐκλήθη (37), ὅπως ὁ Κύριος παρατίθει τὸ καλεῖσθαι ἀγαθὸς, καθὼ δὲ ἄνθρωπος γέγονε, λέγων· Τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα οὐ παρατίθει ἡ Γραφή καλεῖν ἀγαθόν, κατὰ τὸν Δαβὶδ τὸν λέγοντα· Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὀδηγήσει με ἐν γῆ εὐθείᾳ. Καὶ ὅτε πάλιν ὁ Κύριος λέγει περὶ ἑαυτοῦ (38)· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ἄλλαχοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καλεῖ ἄρτον οὐράνιον λέγων· Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον. Ἐβίβαζε γὰρ ἡμᾶς ἐν τῇ εὐχῇ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι αἰτεῖν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τοῦτέστι τὸν μέλλοντα, ὃ ἀπαρχὴν ἔχομεν ἐν τῇ νῦν ζωῇ, τῆς σαρκὸς (39) τοῦ Κυρίου μεταλαμβάνοντες, καθὼς αὐτὸς εἶπεν· Ὁ ἄρτος δὲ, ἐν ἐγὼ δίδωμι, ἡ σὰρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ Κυρίου, δίδει ἐκ Πνεύματος τοῦ ζωοποιῶν συν-

Πνεύμα ἐστι.

17. Καὶ ὅτε λέγει ὁ Ἱερεμίας περὶ τοῦ Θεοῦ, οὐ αὐτὸς ὠδήγησε τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· Καὶ οὐκ εἶπατε, φησὶ, Ποῦ ἐστὶν ὁ Κύριος, ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου (41), διακωδομηθήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ; Ὁ Ἰσαΐας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὠδηγήσεναι τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐστὶ γοῦν ἀκούσαι αὐτοῦ λέγοντος· Ἦγαγεν αὐτοὺς. (42) διὰ τῆς

11. 12 Psal. iv, 6. 13 Psal. lxxviii, 45. 14 Matth. vii, 10. 15 Joan. vi, 51. 16 Matth. vi, 11. 17 Joan. vi, 52. 18 Luc. xi, 43. 19 Marc. x, 48. 20 Psal. cxlii, 10. 21 Joan. iii, 6. 22 Jerem. ii, 6.

(34) Seg. Gobli. et Felckm. 1, Ὅταν λέγει ὁ Δαβὶδ· Τίς δειξέι ὀμισσις quibusdam. Infra Seguer. et lxx Interpret., οὐχ ὀστερήσει. Editi et alii, οὐ στερήσας. Mox Seguerianus et Anglicanus, τοὺς πορευομένους. Editi vero et alii, τοὺς πορευομένους. Ibidem Seg., Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Μαρθαλοῦ.

(35) Sic Seg. Gobli. et Felckm. 1. Editi vero et alii, περὶ αὐτοῦ οὕτω. Infra Gobler. et Felckm. 4, ὕμῶν ὁ οὐράνιος. Ibidemque δώσει iidem cum Seg. recte. Editi vero et alii, εἰδωσι. Mox Goblerian. et Felckm. 4, Λουκᾶς ἐρμηνεύων τί ἐστὶ. Ibidem Seg., τὸν αὐτὸν τρόπον. Paulo post Seguer. Basil. Gobler. Felckm. 1 et 5, ποιητοὶ ὑπάρχοντες. Editi vero et alii, ποιητοὶ ὄντες. Mox ἀγαθὰ deest in editis et in quibusdam mss.

(36) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 4, atque ita legit Nannius. Editi vero et alii, ὁ ἐξ οὐρανοῦ δίδωσι Πνεῦμα ἅγιον τοῖς πιστεύουσιν αὐτῷ. Mox iidem, τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

(37) Seguer. Anglic. Gobli. et Felckm. 1, ἐκλήθη

τοῦτο. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, παρατίθειται. Editi vero et alii, παρατίθει. Infra in Gobleriano et Felckm. 1 deest ἡ Γραφή, et mox in iisdem, τὸν λέγοντα.

(38) Ita Seguerianus, editi vero et alii, περὶ αὐτοῦ. Infra idem cum Gobleriano et Felckm. 4, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Paulo post Basiliens. Anglican. Felck. 2 et 5, τὸν ἐπουράνιον δός. Infra iidem ἐπουράνιον pro ἐπιούσιον.

(39) Basil. Anglican. Felckm. 2 et 5, διὰ τῆς σαρκὸς. Mox quidam mss. cum editis, καὶ ὁ ἄρτος, in aliis cum deest.

(40) Seguerian. Goblerian. Felckm. 1 et 2, γενηκώμενον.

(41) Felck. 2 et 5, ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ibidem Seg. Goblerian. et Felckm. 4, καθωδομηθήσας ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Seguer. vero, ἡ καὶ καθωδηγ.

(42) Goblerian. et Felckm. 2, ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἦγαγεν αὐτοὺς, ὀμισσις mediis.

ἀδύσαν ὡς Ἰακωβ διὰ τῆς ἐρήμου· καὶ οὐκ ἐκοπίασαν, καὶ ὡς κτήνη διὰ τοῦ πειλοῦ. Καὶ (45) κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ἀδήγησεν αὐτούς. Πρὸς δὲ Κορινθίους γράφει ὁ Ἀπόστολος, ὅτι Χριστὸς ἦν ὁ ὀδηγῶν· Ἐπικινῶ γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς. Καὶ ἐτε λέγει ὁ Παῦλος ὑπὸ τοῦ οὐνοῦ κεκλησθαι αὐτὸν· Ὁ Θεὸς, φησὶν, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί (44), ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι. Ῥωμαίους δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κεκλησθαι λέγει γράφων πρὸς αὐτούς· Ἐν οἷς ὄντες καὶ ὄντων κληροὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν κεκλημέναι (45) εἶρκεν εἰς τὸ τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελισασθαι τὸν Χριστόν. Καὶ τὸ γε θαυμαστόν, τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος Παῦλῳ ἐν τῷ ἱερῷ· Πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστείλλω σε· καὶ τοῦ Παύλου Γαλάταις γράφοντος, Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ ἐπελεργάσαντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ μετ' ὄλγων (46)· Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρώπων· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πνεύματος φαίνεται, κηρύττει τοῖς ἔθνεσιν τὸν Χριστόν.

18. Καὶ οὐ μὲν ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς (48) λαλοῦσιν οἱ προφῆται, ὡς ἔταν ἐν Ψαλμοῖς λέγῃ ὁ Θεός· Ἄπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, Εἰ τῷ Δαβὶδ ψεύσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μερεῖ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου (49)· καὶ πάλιν· Ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου· καὶ καθὼς ὁ Πέτρος εἶρηκε· Προφήτης ὄν ὑπάρχων ὁ Δαβὶδ, καὶ εἶπεν, ὅτι ὄρα μωσοεὶ αὐτῷ ὁ Θεός, ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καθίσαι τὸν Χριστόν κατὰ σάρκα (50) ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ· διὲ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἔταν λέγῃ ὁ Ἡσαΐας· Τάδε λέγει Κύριος· Δι' ὑμᾶς διαπαντός (51) τὸ ἐνομαῖόν μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. Διὰ τοῦτο γνώσεται ὁ λαὸς μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ τὸ ἐνομαῖόν μου· διὲ ἐγὼ εἶμι, αὐτὸς ὁ κἀλῶν πάρεμυ· διὲ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ

⁴⁴ Isa. LXXII, 13, 14. ⁴⁵ I Cor. x, 4. ⁴⁶ Galat. 1, 15, 16. ⁴⁷ Rom. 1, 6. ⁴⁸ Act. XXII, 21. ⁴⁹ Galat. 1, 4. ⁵⁰ ibid. 11. ⁵¹ Act. XIII, 2. ⁵² Psal. LXXXVIII, 36-38. ⁵³ Psal. CXXI, 11. ⁵⁴ Act. II, 30. ⁵⁵ Isa. LI, 5, 6.

(43) Καὶ δεστ ἐν Seg. Gobl. et Felckm. 1. Paulo post Gobler. et Felckm. 1, γράφει ὁ Παῦλος λέγων. Seg. ὁ Παῦλος λέγει.

(44) Ita Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi et alii, ἐν ἐμοί. Ῥωμαίους ὑπὸ, omissis mediis. Ibid. Seg. et Felckm. 1, Ῥωμαίους δὲ γράφων ὑπὸ. Basil. Anglie. et Felckm. 2, ut in textu.

(45) Goblerianus et Felckm. 1, κεκλημένον. Infra Seguer. Gobler. Felckm. 1 et 3, τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος. Alii et editi, τοῦ Υἱοῦ εἰπόντος. Ibidem Seguerianus solus, τῷ Παύλῳ εἰς τὸ ἱερὸν· Πορεύου, εἰς ἔθνη μακρὰν ἐγὼ ἐξαποστέλλω. Infra idem, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ, et sic Græcæ scripturæ textus. Editi et nlii, δι' ἀνθρώπων.

(46) Sic Goblerianus et Felckm. 2. Seg. vero, καὶ μετ' ὄλγων ἐφ' ἣν αὐτὸς. Editi et alii, καὶ μετ' ὀλίγα ψήσαντος. Mox τοῦτο deest in Segueriano.

A jumenta per campum. Et descendit Spiritus a Domino, et ductor eorum fuit ⁴⁴. Ad Corinthios vero Apostolus scribit, ducem fuisse Christum: Bibebant enim de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus ⁴⁵. Et cum dicit Paulus se a Deo vocatum esse: Deus, inquit, qui me segregavit et uero matris meæ et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus ⁴⁶. Romanis scribens, illos a Christo vocatos esse dicit: In quibus estis et vos vocati Jesu Christi ⁴⁷. Spiritus autem sanctus Paulum et Barnabam se vocasse dicit, ut Christum in gentibus evangelizarent. Et quod mirabile est, cum Paulo Jesus in templo jubeat: Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te ⁴⁸: et Paulus ad Galatas scribat: Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis ⁴⁹: ac paulo post ipse: Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium hoc, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accipi illud, neque didici: sed per revelationem Jesu Christi ⁵⁰: Spiritus tamen sanctus Paulum et Barnabam mittere exhibetur ⁵¹, ut Christum gentibus prædicarent.

ἀνθρώπου παρέλαθον (47) αὐτό, οὐδὲ ἐδιδάχθη· τὸ ἅγιον ἀποστείλει τὸν τε Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν

18. Item aliquando ex persona Patris loquuntur C prophete: ut in Psalmis ait Deus: Semel juravi in sancto meo, Si David mentiar, semen ejus in æternum mauebit; et thronus ejus sicut sol in conspectu meo ⁴⁴: et rursum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam ⁴⁵; et sicuti Petrus dixit: Propheta ⁷⁰⁷ igitur cum esset David, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi ejus, sedere Christum secundum carnem super thronum ejus ⁴⁶: aliquando ex persona Filii; ut cum dicit Isaias: Hæc dicit Dominus: Propter vos jugiter nomen meum blasphematur in gentibus. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego sum, ipse qui loquor adsum ⁴⁷; quandoque autem ex persona Spiritus sancti (53), ut cum propheta quidem Agabus ait: Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum cujus est zona

(47) Gobler. et Felckm. 1, ελαθον. Editi vero et alii, παρέλαθον.

(48) Sic Seguerian. Goblerian. Felckm. 1, 2 et 5. et recte quidem, ut patet ex subsequentibus. Editi et alii, τοῦ Πνεύματος. Infra Seguerianus, ὡς ἔτε ἐν Ψαλμοῖς λέγει. Goblerianus et Felckm. 1, ὡς ἐν Ψαλμοῖς λέγῃ. Editi et cæteri, ὡς ἔταν ἐν Ψαλμοῖς λέγῃ.

(49) Anglicanus prosequitur versus psalmi, Ἐναντίον μου, καὶ ὡς σελήνη καθήρτισμένῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Mox Gobl. et Felckm. 5, ἐπὶ τὸν θρόνον σου. Alii et editi, ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Ibid. Seg., σου. Καθὼς ὁ Πέτρος εἶπεν, omissio καὶ.

(50) Ita Seg. Gobl. Felckm. 1 et Anglie. In editis, κατὰ σάρκα deest.

(51) Διαπαντός deest in Gobl. et Felckm. 1. Anglican. vero habet, διὰ παντός.

huc ⁶⁸. Et rursum Paulus ad Timotheum scribit : *A Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide* ⁶⁹. Et iterum : *Dixit autem Spiritus Philippo : Accede et adijunge te ad currum istum Æthiops eunuchi* ⁷⁰. Et propheta quidem Ezechiel veterem populum accusans, aiebat : *Et in omnibus his dolore affecerunt me, dicit Dominus* ⁷¹. Paulus vero scribit ad novum populum : *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei in quo signati estis, in diem redemptionis* ⁷². Et David quidem de Judæis dicit : *Et exacerbaverunt Deum in deserto* ⁷³. Isaias vero de ipsdem : *Ipsi autem increduli fuerunt et exacerbaverunt Spiritum sanctum, et conversus est eis in inimicitiam* ⁷⁴. Stephanus vero in Actibus ait : *Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri* ⁷⁵. Ac cum de Patre quidem dicat Paulus : *Deus qui justificat, quis est qui condemnet* ⁷⁶? eadem et de Filio et de Spiritu sancto ait : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* ⁷⁷. Dominus vero Satanæ ait de seipso : *Non tentabis Dominum Deum tuum* ⁷⁸. Petrus autem ad Sapphiram ait : *Quid utique convenit vobis tentare Spiritum Domini* ⁷⁹?

καυώθητε ἐν τῷ ὄρατι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ὁ δὲ Κύριος τῷ Σατανᾷ λέγει περὶ ἐαυτοῦ· Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον, τὸν Θεόν σου· ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς τὴν Σαπφίραν· *Τί διὰ συνεννοήσῃ ἡμῖν πειράσαι τὸ Πνεῦμα Κυρίου* (59);

19. Ἐξ Θεου quidem est qui continet et implet omnia, ut per Isaiam dicit : *Cælum et terram ego impleo, dicit Dominus* ⁸⁰. Itidem de Filio ait Paulus : *Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut implet omnia* ⁸¹. Hæc ipsa autem de Spiritu sancto David loquitur : *Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam* ⁸²? Cum vero ait : *Quo ibo a Spiritu tuo?* palam nobis facit, Spiritum quoque sanctum esse qui omnia implet. *Et quo a facie tua fugiam?* Si ascendero in cælum, tu illic es ; si descendero in infernum, ades ⁸³. Quis autem inferos adiiit,

ἄγιον Πνεύματος (52), ὡς ἐταν ὁ μὲν προφήτης Ἄγαθος λέγει· *Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τὸν ἀνδρα, οὗ ἐστὶν ἡ ζῶν αὐτη. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος πρὸς Τιμόθεον γράφει· Τὸ Πνεῦμα (53) ῥητικῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως ; καὶ πάλιν Εἰπε τὸ Πνεῦμα τῷ (54) Φιλιππῷ· Πρόσελθε καὶ κολληθήσῃ τῷ ἄρματι τούτῳ τοῦ Αἰθίοπος τοῦ εὐνοῦχου. Καὶ ὁ μὲν προφήτης Ἰεζεκιήλ, αἰτιώμενος τὸν παλαῖον (55) λαόν, ἔλεγε· Καὶ ἐλόπησάν με ἐν πάσι τοῦτοις, λέγει Κύριος. Ὁ δὲ Παῦλος γράφει τῷ νέῳ λαῷ· Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου τῷ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἔσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως (56). Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ περὶ τῶν Ἰουδαίων λέγει· Καὶ παρώξυναν τὸν Θεόν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ὁ δὲ Ἡσαίας περὶ αὐτῶν· Ἀπλοὶ δὲ ἠπειθήσαν, καὶ παρώξυναν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐστράφη (57) αὐτοῖς εἰς ἔχθραν. Καὶ ὁ Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσι λέγει· Ἐκληροτάχθηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν, ὅμοιοι δὲ τῷ Πνεύματι τοῦ ἀγίου ἀντιπίπτετε, ὡς ὁ πατέρας ὅμων. Καὶ ὅτι μὲν λέγει ὁ Παῦλος περὶ Πατρὸς Θεοῦ ὁ δικαίων, εἰς ὁ κατακρίτων ; τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος (58) ἁμολογῶ λέγει· Ἄλλ' ἀσελοῦσασθε, ἀλλ' ἠγγίσθητε, ἀλλ' ἐδα-*

Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς τὴν Σαπφίραν· *Τί διὰ συνεννοήσῃ ἡμῖν πειράσαι τὸ Πνεῦμα Κυρίου* (59);

19. Καὶ ὁ Θεὸς μὲν ἔστιν ὁ περιέχων καὶ πληρῶν τὰ πάντα, ὡς καὶ διὰ τοῦ Ἡσαίου λέγει· *Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος*· Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ γράφει (60) ὁ Παῦλος· Ὁ καταβάς αὐτοῖς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος φησὶν ὁ Δαβὶδ (61)· *Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω ; Τὸ ἐὶ εἰπεῖν αὐτόν· Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου ; Ἐδείξεν ἡμῖν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ*

⁶⁸ Act. xxi, 11. ⁶⁹ 1 Tim. iv, 1. ⁷⁰ Act. viii, 29. ⁷¹ Ezech. xvi, 42. ⁷² Ephes. iv, 50. ⁷³ Psal. lxxvii, 40. ⁷⁴ Isa. lxxiii, 40. ⁷⁵ Act. vii, 51. ⁷⁶ Rom. viii, 53. ⁷⁷ 1 Cor. vi, 11. ⁷⁸ Matth. iv, 7. ⁷⁹ Act. v, 9. ⁸⁰ Jerem. xxxiii, 24. ⁸¹ Ephes. iv, 10. ⁸² Psal. cxlxxviii, 7. ⁸³ Ibid. 8.

(52) Vide Epist. 4. ad Serap., n. 6.
 (53) Gobl. et Felckm. 4. αὐτῆς. Καὶ Παῦλος Τιμοθέῳ· Τὸ δὲ Πνεῦμα. Seg. iisdem, Τὸ δὲ Πνεῦμα. Cæteri et editi, Τὸ Πνεῦμα.
 (54) Sic Gobl. et Felckm. 1 recte. Seguer., καὶ πάλιν δὲ εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ. Editi, omisso καὶ πάλιν, sic habent, εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ. Mox Seguer. solus, τῷ ἄρματι τούτῳ, et ita Græcus Scripturæ textus. In aliis, τούτῳ deest.
 (55) Ita Seguerian. et Anglicanus. Editi vero, τὸν παλαῖον. Mox alii, ἐν πάσι, alii, ἐν ἔθνοισι. Paulo post καὶ ante ipse deest in Seg. Ibidem Felckm. 5, μὴ λυπηθῆτε.
 (56) Hæc, εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως desunt in editis, sed habentur in maxima parte manuscriptorum. Ibidem, καὶ Δαβὶδ περὶ Ἰουδαίων λέγει· Ἠαρῶξυναν. Sic Gobl. et Felckm. 4.
 (57) Seguerianus solus ἐστράφη cum lxx. Alii et editi, ἐκστράφη. Ibidem Gobl. et Felckm. 4, καὶ Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσι. Ἐκληροτάχθηλοι. Mox Seguerianus, ταῖς καρδίαις, et sic codex Alexan-

drinus Bibliothecæ Regiæ Anglicanæ. Omnes alii, τῇ καρδίᾳ.
 (58) Sic Seguer. Gobl. Felckm. 4. et ita legit Nannius recte. Editi vero et alii, τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος. Infra Seguerianus et Græcus Scripturæ textus post ἠγγίσθητε, addunt, ἀλλ' ἐδικαιώθητε, que in editis desunt. Paulo post Seguer. et Græcus Scripturæ textus, Θεοῦ ἡμῶν. Editi vero et alii, Θεοῦ ἡμῶν. Ὁ δὲ.
 (59) Seguer. Gobl. et Felckm. primus, Πνεῦμα τὸ ἅγιον Κυρίου, καὶ Θεός. Mox Seguer. Gobl. et Felckm. 4, διὰ τοῦ Ἡσαίου. Editi vero et alii, διὰ τοῦ προφήτου.
 (60) Seguer., λέγει. Mox in editis et in compuri-bus mss. πάντων deest, sed habetur in Seg. et in Græco Scripturæ textu.
 (61) Seguer. 1 Δαβὶδ λέγει. Idem ibidem, Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου ; Ἐδείξεν ἡμῖν καὶ τὸ ἅγιον, omisis mediis. Ibidem Gobl. et Felckm. 4 habent etiam, ἐδείξεν ἡμῖν.

τὰ πάντα πληρῶν· Καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ἀκούσθης· Ἐάν ἀναβῆς εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἔχεις εἶ· Ἐάν καταβῆς εἰς τὸν ἄδη, πάρει. Τίς δὲ παραλέγων εἰς τὸν ἄδη· εἰ μὴ ὁ Υἱὸς ὁ ἐκ νεκρῶν (62) ἀναστὰς· καὶ οὗ μὲν λέγει ὁ Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσιν· Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὡσθὲν τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ Υἱοῦ ὁ Παῦλος λέγει· Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, ὅτι ἐν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν ἡμῶς· εἰ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· Κύριος τῶν θυρῶν αὐτὸς ἐστίν· ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Μία γὰρ δόξα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· Τὴν δόξαν μου, φησὶν ἡ Γραφή, ἑτέρω οὐ δώσω· οὐ γὰρ ἐστὶ δεύτερος Θεὸς ὁ Υἱός, ἀλλὰ ἄλλος τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, θεολογούμενος ἐν Πατρὶ, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν Υἱῷ θεολογῆται· καθὼς καὶ (63) Ἡσαΐας λέγει θεολογῶν Υἱὸν σὺν Πατρὶ· Καὶ προσκυνήσουσι σοὶ καὶ ἐν σοὶ προσέξονται, οὗ ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἐστίν, καὶ πληρὸν σου Θεὸς οὐκ ἐστίν. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἴδμεν, Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ Σωτήρ. Αἰσχυρήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ. Ἀντικείμενα εἰς αὐτῷ (64) οἱ μὴ ὁμολογούντες αὐτόν καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τῆς αὐτῆς τῆς Πατρὸς οὐσίας, καὶ πληρὸν αὐτοῦ μὴ εἶναι Θεόν, καὶ οἱ τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν πτωχεῖαν ἐπαυγάζοντο. Οὐδέ τις γὰρ δύναται γινῶναι Θεόν, ἐάν μὴ τὸν σταυρωθέντα καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα ὁμολογήσῃ σὺν τῷ ἀποστόλῳ Θωμᾷ (65) Κύριον καὶ Θεόν τὸν λέγοντα τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ· Εἰ γὰρ ἐγνωκαὶ μὲν, καὶ τὸν Πατέρα μου ἐγνώκατε ἄν, καὶ ἀπάρτι γινώσκετε αὐτόν, καὶ ἑώρακατε αὐτόν. Λέγει αὐτῷ Φίλιππος· Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκαῖ ἡμῖν. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ἡμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἐγνώκας με· Φίλιππε, ὁ ἑώρακός ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα μου. Καὶ πῶς σὺ λέγεις· Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα· Οὐ πιστεύεις, οὗτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν (66)· Τὰ ῥήματα αὐτοῦ ἐγὼ λαλῶ, οὐκ ἀπ' ἑμαυτοῦ λαλῶ. Ὁ δὲ Πατὴρ μου ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. Πιστεύετε μοι, οὗτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ μου (67), καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν. Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι· ἐπὶ δαιμόνια· ἐν Πνεύματι δὲ ἄγιῳ εἴπεν ἐκβάλλειν Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· Περὶ οὗ ὁ Λουκᾶς φησὶν

nisi Filius qui ex mortuis resurrexit? Et cum in Actibus Stephanus dicat: *Deus gloriae visus est patri nostro Abraham* 61: hęc ipse de Filio quoque Paulus ait: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent* 62. Similiter David: *Dominus virtutum ipse est rex gloriae* 63: una enim gloria Patris et Filii et Spiritus sancti. *Gloriam meam*, ait Scriptura, *alteri non dabo* 64: neque enim Filium est alter Deus, sed Verbum unius et solius Dei, quod Deus in Patre dicitur, ut et Pater Deus in Filio vocatur; uti Isaias Filium una cum Patre Deum dicens, ait: **708** *Te adorabunt, et in te precabuntur: quoniam in te est Deus, et prater te non est Deus. Tu enim es Deus, et nescivimus, Deus Israel Sator. Confundentur et erubescunt omnes qui adorsentur illi* 65. Adversantur autem illi qui non confitentur eum et Spiritum ejus esse ejusdem substantiæ cuius est Pater, et prater illum non esse Deum, necnon ii, quos pudet passionis et inopis ejus. Nemo enim Deum nosse potest, nisi eum qui crucifixus est, et ex mortuis resurrexit, cum sancto Thoma Dominum Deum coufiteatur 66, qui dicit discipulis suis: *Si enim cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis, et amodo cognoscitis eum, et vidistis eum. Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui vidit me, vidit et Patrem meum. Et quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba quæ ego loquor, a meipso non loquor. Pater autem in me manens ipse facit opera. Credite mihi, quia ego in Patre, et Pater in me est. Alioquin propter opera ipsa credite mihi* 67. Opus autem erat Dei Patris ejicere dæmonia: in Spiritu tamen sancto dicebat se ejicere dæmones: *Si in Spiritu Dei, ait, ego ejicio dæmonia* 68. De quo Lucas dixit: *Porro si in digito Dei ejicio dæmonia* 69. Aliquando enim Scriptura Christum brachium Patris nominat; et sanctum vero Spiritum, digitum Dei. Nonnunquam Filium Dei, Verbum appellat: Spiritum vero sanctum insufflationem Dei.

Ἔργον δὲ ἦν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς τὸ (68) ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· Εἰ δὲ ἐγὼ, φησὶν, ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω

61 Act. vii, 2. 62 I Cor. ii, 8. 63 Psal. cxviii, 10. 64 Isa. xlviii, 11. 65 Isa. xlv, 14-16. 66 Joan. xi, 28. 67 Joan. xiv, 7-12. 68 Matth. xii, 28. 69 Luc. xi, 20.

(62) Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1. εἰς τὸν ἄδη· εἰ μὴ ὁ Υἱὸς ὁ ἐκ νεκρῶν. Editi et alii, εἰς ἔδου εἰ μὴ ὁ Υἱὸς ἐκ νεκρῶν. Mox in Felckmanni 2, μὲν deest.

(63) Καὶ deest in quibusdam manuscriptis, sed legitur in aliis. Item καὶ proxime sequens deest in Segueriano. Infra post πληρὸν σου, Θεός deest in multis manuscriptis. Ibidem Gobler. et Felckm. 1, οὐκ ἐστίν.

(64) Sic omnes ferme manuscripti. In editis, αὐτῷ deest. Infra post, τὸ πάθος αὐτοῦ, omnes fere mss. habent, καὶ τὴν πτωχεῖαν, quæ desunt in editis. Infra γο ἀναστάντα, Seguer. habet ἐγερθέντα.

(65) Seguerianus, τὸ ἄγιον Θωμᾷ. Ibidem Seg. Gobl. et Felc. 1. ut in textu. Editi vero et alii, Κὺ-

ριον τὸν Θεὸν λέγοντα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· Εἰ γάρ... Πατέρα μου ἄν ἴδωτε. Ἀπάρτι δὲ γινώσκετε. Αὐτῷ μοι sequens deest in editis, sed legitur in omnibus ferme mss.

(66) Ita omnes ferme mss. In editis vero, hęc, ἔστι· Τὰ ῥήματα, desunt. Infra plurimi codices, μένων ἐν ἐμοί.

(67) Mox deest in Seg. et Felc. 2 solis. Ibidem, hęc, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἔστιν, habentur in omnibus ferme mss. desuntque in editis.

(68) Sic quidam mss. In aliis vero et editis, τὸ deest. Ibidem omnes pene mss., τοὺς δαιμόνας. Editi, τὰ δαιμόνια.

(69) Seguerian. Goblerian. et Felckm. 2, εἴπεν. Ibidem Anglicanus, Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐκ-

τὰ δαιμόνια. Ὅτε γὰρ ἡ Γραφή τὸν Χριστὸν βραχίονα ἠνομάζει τοῦ Πατρὸς, τὸ ἄγιον Πνεῦμα δάκτυλον Θεοῦ καλεῖ· καὶ ὅτε ἐν τῶν Ἰδὼν Θεοῦ Λόγον ἠνομάζει, τὸ ἄγιον Πνεῦμα ἐμφύσημα τοῦ Θεοῦ λέγει.

20. Ac rursus Apostolus ait : Cum tradiderit reg-

num Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Notissima autem inimica destruetur mors : omnia enim subiecit sub pedibus ejus. Cum autem dicat, Omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus **.

Hoc de subjectione mundi ait, quæ in carne ejus subiecit. Nam de regno ejus divino Daniel his verhis locutus est : Et regni ejus non erit finis **.

Quemadmodum Lucas ait, angelum Gabriel ad Virginem de Domino locutum fuisse : Et regnabit, inquit, in æternum, et regni ejus non erit finis **. Apostolus vero ait, regnum ejus finem habiturum. Oportet enim illum regnare, inquit, donec ponat inimicos sub pedibus ejus. Similiter et David : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum **. Quod igitur dicit, sede, initium significat : et quod ait, donec ponantur inimici tui, finem indicat. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subiectus erit ei qui subiecit sibi omnia : ut sit Deus 709 omnia in omnibus : id est, cum omnes Filio subiecti, ejusque membra reperti, ac in illo filii Dei effecti fuerimus, eos enim, inquit, unum estis in Christo Jesu ** ; tunc ipse pro nobis Patri subieciatur, ut caput pro suis membris. Quando enim omnia ejus membra subiecta non fuere, tandiu ipse qui est caput eorum, Patri subiectus non erat, dum propria membra exspectaret. Si vero unus fuisset ex subiectis, ab initio Patri subiectus fuisset, et non in fine. Nos enim sumus qui in eo Patri subieciuntur : et nos sumus qui in eo regnamus, donec ponantur inimici nostri sub pedibus nostris. Nam propter inimicos nostros Dominus celorum in similitudinem nostrum factus est : accepitque humanum illud solum David patris sui, secundum carnem, ut reedificaret et re-

20. Καὶ πάλιν λέγει ὁ Ἀπόστολος Ὅταν παραδιδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν (70) ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθρούς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐσχάτος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος· πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ὅταν δὲ εἰληθῇ, ὅτι πάντα ὑποτέτακται, ὅπλον, ἔστι ἐκτός τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἢ ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ κόσμου λέγει τῆς ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ὑποεταγμένης (71). Περὶ γὰρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τῆς θεϊκῆς δαυὶδ ἐξέφρασε λέγων· Καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς λέγει τὸν ἄγγελον Γαβριὴλ εἰρηκέναι πρὸς τὴν Παρθένον (72) περὶ τοῦ Κυρίου· Καὶ βασιλεύσει, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Ὁ δὲ Ἀπόστολος λέγει τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, φησὶν, ἄχρις ἂν θῇ πάντας τοὺς (73) ἐχθρούς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ὅμοιος δὲ καὶ ὁ Δαυὶδ· Εἶπε, φησὶν, ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Τὸ λέγειν οὖν αὐτὸν, κάθου, ἀρχὴν σημαίνει· καὶ τὸ λέγειν, ἕως θεώσωιν (74) οἱ ἐχθροὶ σου, τέλος δείκνυσιν. Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα (75)· ἢ ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Τοῦτο δὲ ἐστίν, ὅταν φησὶν ὑποταγῶμεν οἱ πάντες τῷ Υἱῷ, εὐρεθῶμεν αὐτοῦ μέλη, καὶ γενώμεθα αὐτῷ εἰς υἱοὺς Θεοῦ. Ὑμεῖς γὰρ, φησὶν, εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τότε δὲ αὐτὸς ὑποταγήσεται ἀπὸ ἡμῶν (76) τῷ Πατρὶ, ὡς κεφαλὴ ὑπὲρ τῶν ἰδίων μελῶν. Τῶν γὰρ μελῶν αὐτοῦ μηδέπω ὑποταγέντων πάντων, αὐτὸς, ἡ κεφαλὴ αὐτῶν, οὕτως ὑποτέτακται τῷ Πατρὶ, ἀναμμένον τὰ ἴδια μέλη. Εἰ δὲ ἦν εἰς τῶν ὑποεταγμένων (77), εἰ ἄρχῃς ἂν ὑπέτασσοτο τῷ Πατρὶ, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ τέλους τοῦτο ἐποίει. Ἡμεῖς γὰρ ἔσμεν εἰ ἐν

** I Cor. xv, 24-28. ** Dan. iii, 400. ** Luc. i, 33. ** Psal. cix, 4. ** Galat. iii, 28.

ἄλλω. Mox Felckm. 2, τὸν Υἱὸν. Ibidem editi, τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἄγιον Πνεῦμα δάκτυλον Θεοῦ. Ὅτε δὲ τὸν Υἱὸν Θεοῦ Λόγον, τὸ δὲ Πνεῦμα ἄγιον ἐμφύσημα. Hæc, ἀσωτάτως ἱρῶτα, ex Seguer. Goblerian. et Felckm. 1 emendavimus. Mox editi, Καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ· Ὁ. Sed rectius Seguerian., Καὶ πάλιν λέγει. Ibidem omnes manuscripti, παραδιδῶν, præter Felckm. tertium, qui cum editis habet παραδῶν.

(70) Sic Seguerianus et Græcus Scripturæ textus. In editis vero, πᾶσαν deest, et similiter infra, πάντας, quæ vox legitur in Segueriano, Gobleriano et Felckm. 1.

(71) Seguerianus, ὑποεταγμένης. Infra maxima pars manuscriptorum, ἐξέφρασε. Editi vero, ἐφρασε.

(72) Goblerianus et Felckmanni primus, καθὼς καὶ ὁ ἄγγελος φησὶ τῇ Παρθένῳ. Ibidem Seguerian., πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ Παρθένον. Infra idem, εἰς τοὺς αἰῶνας.

(73) Seguerianus, φησὶν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς. Anglicanus vero, ἄχρις οὗ θῇ τοὺς.

(74) Ita Seguerianus. Editi vero, καὶ ἕως ἂν θεώσωιν. Mox multi manuscr., ὅταν. Editi vero, deest. Paulo post, αὐτὸς deest in editis, sed legitur in omnibus penè mss.

(75) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, αὐτῷ τὰ πάντα ἐν πᾶσι, τοῦτο βούλεται (Seguer., θέλει) εἰπεῖν, ὅταν. Ibidem in Gobler. et Felckm. 1, φησὶ deest. Mox Seg. Gobler. et Felckm. 1, καὶ γενώμεθα ἐν αὐτῷ.

(76) Ἀπὸ ἡμῶν deest in Felckm. 2. Infra hæc. Τῶν γὰρ μελῶν desunt in Segueriano. Goblerian. et Felckm. 1.

(77) Seguerianus. Goblerian. et Felckmanni. 1, ὑποεταγμένων. Infra duo postreni, συνεταγμένοι. Mox iudem cum Segueriano, οἱ ἐν αὐτῷ. Editi, σὺν αὐτῷ.

αὐτῷ ὑποτασσόμενοι τῷ Πατρὶ, καὶ ἡμεῖς ἔμεν οἱ ἐν αὐτῷ βασιλεύοντες, ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν (78)· διὰ γὰρ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν ὁ Δεσπότης τῶν οὐρανῶν ἐν ἑμοίωματι ἡμῶν γέγονε, καὶ ἔλαβε τὸν ἀνθρώπινον θρόνον Δαβὶδ τοῦ κατὰ σάρκα πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνοικοδομησάσαι καὶ ἀνορθῶσαι αὐτόν. Ἦνα, ὅταν ἀνορθωθῆ (79), οἱ πάντες πῆγην βασιλείαν κατωρθωμένην τῷ Πατρὶ, Ἰησοῦ ἢ ἐὶ δὲ Λόγου Θεοῦ, μετὰ τὴν βασιλεύειαν αὐτὸν δι' αὐτοῦ, 21. Καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Πέτρος· Ἀσραλίως οὐν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριος καὶ Χριστὸν ἀντὸν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς [σταυρωσάτε· οὐ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λέγει, δεῖ καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ περὶ (80) τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, ἣ ἐν αὐτῷ κυριεύουσα καὶ βασιλεύουσα μετὰ τὸν αὐτὸν σταυρωθῆναι· καὶ χροιάμενη εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, ἕνα συμβασιλεύσῃ αὐτῷ, τῷ δι' αὐτὴν αὐτὴν κενώσασαι, καὶ ἀναλαβόντι αὐτὴν διὰ τῆς θρηλικῆς μορφῆς. Ὁ γὰρ Λόγος καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦν Κύριος καὶ Θεός· καὶ οὐ (81) μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἐποίηθῃ Κύριος καὶ Χριστός· ἀλλὰ, ὡς προεῖπεν, τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἐποίησεν ἡ θεότης αὐτοῦ Κύριον καὶ Χριστόν· καὶ ὅταν λέγῃ· Πάτερ, εἰ θνητὸν, τὸ κατ' ἄρτιον τοῦ παρελθόντος ἀπ' ἐμοῦ· κληρὸν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γένηται, ἀλλὰ τὸ σὸν· καὶ, τὸ μὲν Πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· δύο θέλήματα ἐνταῦθα δεκτικαί, τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τῆς σαρκὸς· τὸ δὲ θεϊκόν, ὅπερ Θεοῦ (82). Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς παραίτεται τὸ πάθος· τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτοῦ πρόθυμον. Ὡς περὶ δὲ ὁ Πέτρος ἀκούσας περὶ τοῦ πάθους δεδύλασας, καὶ εἶπεν· Ἰεσοῦ σοι, Κύριε· ἐπιτιμῶν δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος λέγει· Ὑπάγετε ὅπισθός μου, Σατανᾶ, σκάνδαλον μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· οὕτως καὶ ἐνταῦθα νοεῖται· γενόμενος γὰρ ἐν ἑμοίωματι ἀνθρώπων, παραίτεται τὸ πάθος, ὡς ἀνθρώπος· Θεός δὲ ὢν, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν τὴν θεϊκὴν ἀπαθής· ὑπάρχων, προθύμως ὑπεδέξατο (83) τὸ πάθος καὶ

A stauraret illud. Ut cum instauratum fuerit, omnes in ipso regnemus, et tradat ipse Patri humanum regnum instauratum: *Ut sit Deus omnia in omnibus* 78, regnans per ipsum, ut per Verbum Dei, postquam regnaverit ipse per eum, ut per hominem salvatorem.

ἐν αὐτῷ βασιλεύσωμεν, καὶ παραδῶ τὴν ἀνθρωπότητα τὰ πάντα ἐν πατρὶ, βασιλεύειν δι' αὐτοῦ, ὡς δι' ἀνθρώπου σωτήρος.

21. Et cum Petrus dicit: *Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum eum, et Christum fecit Deus, hunc Jesum, quem vos crucifixistis* 78; non de divinitate ejus dicit, quod Dominum ipsum et Christum fecerit; sed de humanitate ejus, quæ est universa Ecclesia, quæ in ipso dominatur et regnat, postquam ipse crucifixus est; et quæ ungitur ad regnum cælorum, ut cum illo regnet, qui seipsum pro illa exinanivit, et qui, induta servili forma, ipsam assumpsit. Verbum enim et Filius Dei, semper erat Dominus et Deus: neque postquam crucifixus est, factus est Dominus et Christus: sed uti supra dixi, humanitatem ejus Dominum et Christum effecit divinitas ejus. Cumque ait: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat* 79; et, *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma* 80: duas voluntates ibi ostendit: alteram humanam, quæ est carnis; alteram divinam, quæ Dei est: siquidem humana ob infirmitatem carnis deprecatur passionem; divina autem ejus voluntas prompta est. Ut vero Petrus audiens de passione timuit, et dixit: *Miserereis tui, Domine; increpans autem illum, Dominus ait: Vade post me, Satana, scandalum es mihi, quia non supis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum* 80; ita et hic intelligitur: in similitudinem enim hominum factus, deprecatur passionem ut homo: Deus autem cum sit, et secundum substantiam divinam impassibilis existat, alacriter passionem et mortem excipit: quia impossibile erat eum sub mortis imperio detineri: quippe qui Deus erat in similitudinem hominum

78 I Cor. xv, 28. 79 Act. ii, 36. 80 Matth. xxvi, 39. 81 ibid. 41; Marc. xiv, 38. 82 Matth. xvi, 22, 23.

(78) Seguerianus solus, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν ἡμῶν. Ibidem editi, ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ὁ Δεσπότης τοῦ οὐρανοῦ. Nos sequimur Seguerian. Gobler. Felc. 4 et Anglic., qui tamen postremum habet, τὸ οὐρανοῦ cum editis.

(79) Basiliensis et Seguerianus, ὀρθωθῆ. Editi et alii, ἀνορθωθῆ. Ibidem Seguerianus quem sequi visum est, οἱ πάντες ἐν αὐτῷ. In editis οἱ et ἐν αὐτῷ desunt. Mox Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, καὶ παραδῶ. Editi et alii, παραδῶσας οἷον καὶ. Ad hæc verba notatur in codice Basil., manu recentiore, Θεοδωρίτου· Ὁ τοιοῦτος ἐστίν, δεῖ ταύτην ἀποθήσει· ἀλλ' ἔτι ὅψ' ἡμετέρων ἐκπύσεως προσέξει τῷ Πατρὶ. Συγκατάρχει γὰρ μὴν τούτω καὶ αὐτός.

(80) Sic Seguerian. Gobler. et Felckm. 1. Editi vero, ἐποίησεν οὐ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λέγει, ἀλλὰ περὶ.

(81) Ita Seg. solus recte. In editis vero et aliis, οὐ desunt. Mox Seguerian. Gobler. et Felckm. 1, ἀλλ' ὡς προεῖπεν. Editi vero et alii, ἀλλ' ὡς περ εἶπεν. Infra hæc, καὶ ὅταν λέγῃ, etc., afferuntur in concilio

Constantinopolitano iii, tom. V, p. 640, 775, 794 et 1092. Et in concilio Lateran., tom. VI, p. 287. Ibid. Seguerian. Goblerian. et Felckm. 1, Ὅταν οὐν λέγῃ. Paulo post, hæc, ἀπ' ἐμοῦ desunt in editis, sed habentur in Seguer. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, γινώσκω περὶ γένηται. Mox Seguerian., τὸ μὲν γὰρ Πνεῦμα. Gobler. et Felckm. 1, τὸ γὰρ. Lateran., τὸ μὲν. Editi, καὶ τὸ μὲν.

(82) Hæc, ὅπερ Θεοῦ habentur solum in concilio Lateran. Infra Anglicanus, θεϊκὸν αὐτοῦ διὰ τὸ πρόθυμον. Editi, θεϊκόν, αὐτοῦ τὸ πρόθυμον. Sequimur Seguer. Gobler. Felckm. 1 et Basil. Mox Gobler. et Felckm. 1, Ὁ Πέτρος, δεδύλασας τὸ πάθος, ἔην. Paulo post manuscripti ferme omnes, αὐτῷ ὁ Κύριος. Editi, αὐτόν. Statim Gobler. et Felckm. 1, quos sequimur, Ὑπάγετε ὀπίσθους. Editi et alii, Ἀπέλαβε ὀπίσθους.

(83) Seguerianus, ἀνεδέξατο. Mox Seguerianus, διότι οὐκ. Basil. Anglican. Felckm. 2, 5 et 5, καὶ ὅτι οὐκ. Editi, καὶ ὅτι οὐκ. Paulo post Seguer. Gobler. et Felckm. 1, εἰς Θεὸν ἦν. Editi vero et alii, καὶ ὅτι ἦν. Mox Basiliensis, ἀνθρώπου. Ibidem, γενόμενος

factus: qui sponte sua moritur, et propria virtute A excitatur, utpote Deus, ut ait David: *Exsurgat Deus et dissipentur inimici ejus*¹; et iterum: *Exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti; et 710 synagoga populorum circumdabit te. Et propter hanc in altum regredere, Dominus judicabit populos*². Alibi autem dicit Apostolus: *Passus est ex infirmitate: sed vivit ex virtute Dei*³. Virtus autem Dei est Filius: qui passus est ex infirmitate, id est ex conjunctione cum carne: et qui passionem ut homo deprecatus est; jam vero vivit per suam virtutem.

ἐκ τῆς (85) σαρκικῆς συμπλοκῆς· καὶ παρατούμενος μωσός.

92. Et cum Dominus dicat in Evangelio secundum Joannem: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*⁴; idem Joannes alibi Filium ait verum Deum: nam *scimus, inquit, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, et sitimus in vero in Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus et vita æterna*⁵. Itaque verus Deus est Filius, priusquam homo fieret, et postquam factus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Hoc enim est quod dicit, et quem misit Jesum Christum, unitum Patri secundum Spiritum, nobis vero secundum carnem; et sic mediatorem Dei et hominum. Qui non solum homo, sed etiam Deus est, quemadmodum et Jeremias dicit: *Hic est Deus noster, et non estimabitur alius adversus eum. Hic advenit omnem viam scientiæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Posthæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*⁶. Quænoniam autem cum hominibus conversatus est, nisi quando genitus est cum illis ex femina, infans cum illis fuit, cum illis crevit, et cum illis comedit? Et alibi ait: *Profundum cor ejus super omnes; et homo est, et quis cognoscet eum*⁷? Similiter Isaias dicit: *Parvulus natus est nobis, et filius datus est*

τὸν θάνατον· διότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου· ὅτι θεός ἦν ἐν ομοιωματι ἀνθρώπων γενόμενος, ἀποθνῄσκων ἐκοντὶ, καὶ ἐγεγρόμενος κατ' ἐξουσίαν ἰδίων ὡς θεός, ὡς καὶ Δαβὶδ εἶπεν· *Ἀναστῆτω ὁ θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ*· καὶ αὖτις· *Ἐξεγέρθητι, Κύριε ὁ θεός μου, ἐν προσταγματι, ᾧ ἐνεστίνω, καὶ συναγωγῇ λαῶν κυκλώσει σε. Καὶ ὑπὲρ ταύτης εἰς θύρας ἐπιστρέψον· Κύριος κρινεῖ λαούς. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀλλαχού· *Ἐπαθεν ἐξ ἀσθενείας* (84), *ζῆ δὲ ἐκ δυνάμεως θεοῦ. Δύναμις δὲ ἐστὶ θεοῦ ὁ Υἱός, παθὼν ἐξ ἀσθενείας, τούτστιν, τὸ πάθος, ὡς ἄνθρωπος*· ζῶν δὲ διὰ τῆς αὐτοῦ δυνά-*

92. Καὶ οὕτως λέγει ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Ἐυαγγελίῳ· *Ἄσθη δὲ ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γενώσκωσιν σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν* (86), καὶ *ὁ ἀπέστειλες Ἰησοῦν Χριστόν*· ἀλλαχού δ' αὖτις Ἰωάννης τὸν Υἱὸν λέγει ἀληθινὸν θεόν· *Ὀψάμεν γάρ, φησὶν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ ἦκει· καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γενώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν θεόν, καὶ ἐσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεός, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος* (87). *Ἄσθη ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ Υἱός, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπον Ἰησοῦν Χριστόν. Τοῦτο γάρ ἐστι, καὶ ὃν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἠνωμένον* (88) *Πατρί κατὰ Πνεῦμα, ἡμῖν δὲ κατὰ σάρκα, καὶ οὕτως μεστύσαντα θεῷ καὶ ἀνθρώποις· τὸν μὴ μόνον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ θεὸν τὸν αὐτὸν ὄντα* (89), καθὼς καὶ Ἰερεμίας λέγει· *Οὗτός ὁ θεός ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξέψυε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης· καὶ ἔδωκεν αὐτῇ Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ᾧ αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα* (90) *ἐπὶ τῆς γῆς ὤρθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναεστράφη. Ἦσθε δὲ συναεστράφη τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ὅτι συνεγεννήθη μετ' αὐτῶν ἐκ γυναικός, καὶ συσυνήπιασε, καὶ συνηύξησε* (91), καὶ

¹ Psal. lxxv, 2. ² Psal. vii, 8, 9. ³ II Cor. xiii, 4. ⁴ Joan. xviii, 3. ⁵ I Joan. v, 20. ⁶ Baruch iii, 36-38. ⁷ Jerem. xvii, 9.

legitur in Seguerian. Goblerian. et Felckm. primo, sed deest in cæteris et in editis. Mox Seguer., καὶ D (85) pro ὡς καί.

(84) Goblerianus et Felckm. 1, ἐπιστρέψον, καὶ ὁ Ἀπόστολος· Ἐπαθεν ἐξ ἀσθενείας, omissis mediis. Ibidem, καὶ ante ὁ Ἀπόστολος deest in Segueriano.

(85) Goblerianus et Felckm. 1, ἦτοι, ἐκ τῆς. Infra Basilienus., αὐτοῦ δυνάμεως. Mox Goblerianus et Felckman. 1, ὅτι· αὐτὸ λέγει ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος· Ἄσθη δὲ. Ibidem Seguerianus quoque habet, δὲ, quæ vox in editis deest.

(86) Ita Basil. Anglic. Seguer. Gobler. Felckm. 1, 2 et 5. Goblerianus tamen et Felckm. 1 habent, ἀλλαχού πάλιν τὸν Υἱόν. Editi vero, ἀληθινὸν θεόν. Ὀψάμεν γάρ, ὅτι, omissis intermediis. Paulo post editi, τοῦ θεοῦ ἦκει. Καὶ ἐσμεν, omissis intermediis, quæ ex Anglic. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, desumpsimus. Ibidem Gobler. et Felckm. 1 ἐν τῷ ἀληθινῷ Υἱῷ, atque ita legit Nannius.

(87) H deest in Seg. et Felc. 2. Mox hæc, ὥστε ἀληθινός, etc., citantur a Theodor. dial. 2. Ibidem

Seguer. Theodor. Gobler. et Felckm. 1, οὗτός, pro ὁ Υἱός. Ibidem Seguerian. πρὶν γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον. Gobler. et Felckm. 1, πρὶν γενέσθαι ἀνθρώπου. Theodor., πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτόν, omissis ἀνθρώπων. Editi, πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον.

(88) Ita Seg. Anglic. Gobler. Felckm. 1. Editi, ἀνθρώπων Ἰησοῦν Χριστόν ἠνωμένον. Paulo post Seg. Anglican. Goblerian. et Theodor., θεῷ καὶ ἀνθρώποις. Editi vero et alii, θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

(89) Sic Seguerian. Goblerian. et Felckm. primo. In editis et aliis, hæc, τὸν αὐτὸν ὄντα desunt.

(90) Goblerianus et Felckmanni primus, Metὰ δὲ ταῦτα. Mox editi, πότε δὲ συναεστράφη. Sequitur Seguerian. et Felckm. 2. Mox Seguer. ἐγεννήθη, et ita Gobler. et Felckm. 1, in quibus deest, μετ' αὐτῶν. Anglican. συνεγεννήθη μετὰ τῶν.

(91) Ita Seguer. Basil. Anglican. Gobler. Felckm. primus et secundus. Editi, συνηύξησε male. Paulo post in solo Seguer. καθάρια αὐτοῦ. Mox Gobler. et Felckm. 1, Ὁμοίως καί. Infra et deest in Gobler. Seguer. et Felckm. 1. Ἡμῖν proxime sequens deest

συνάγαγε; Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· *Βαβεία ἡ καρδία αὐτοῦ παρὰ πάντα· καὶ ἀνθρωπὸς ἔσται, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν;* Ὁμοίως δὲ καὶ Ἰωάννης λέγει, ὅτι *Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῶν, καὶ γινὼς ἐδόθη ἡμῶν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ. Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλτης βουλῆς ἀγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής, ἀρχὼν εἰρήνης, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Ἰσοῦ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήγεται (92), καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλεῖται αὐτὸν αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. Θεὸς οὖν ἐστὶν ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ἐκ Μαρίας τῆς Θεοτόκου. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· Καὶ (93) εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. Ἦν γὰρ αὐτὸν πρὸ τούτου θεωρήσας ἐν τῇ θεϊκῇ καὶ ἐνόησεν αὐτοῦ μορφήν, καθήμενον ἐπὶ θρόνῳ ὀφθάλῳ καὶ ἐπιρριμένο, ὅτε καὶ ὁ στραφίμ (94) ἐδοξολογῶν αὐτόν, λέγοντες· Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαβωῶθ. Καὶ μετὰ ταῦτα ὁρᾷ αὐτὸν δοῦλου μορφήν λαβόντα, καὶ ἐν ἡρώματι ἀνθρώπου (95) γενόμενον. Διὰ τοῦτο λέγει· Εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄγιμον, καὶ ἐκλείπων παρὰ πάντα τοὺς υἱούς (96) τῶν ἀνθρώπων. Ἀνθρώπος ἐν πλητῇ ὄν, καὶ εἰδώς φέρειν μαλακίαν. Ὅτι ἀπεστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ (97)· ἠτιμώσθη καὶ οὐκ ἐλοτρίσθη· οὗτος τὰς μαλακίας ἡμῶν φέρει (98), καὶ πρὸς ἡμῶν ὀδύνηται. Καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτόν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ πλητῇ, καὶ ἐν κακίᾳ. Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν (99)· καὶ μεμαλάκωται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει περὶ αὐτοῦ· Ἰσοῦ ὁ θεὸς ἡμῶν ἔχρισεν ἀνεπαοθίῳ, καὶ ἀνταποδώσει (1). Αὐτὸς ἤξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὡτα κωφῶν ἀκούσονται. Τότε ἀλεῖται ὡς ἔλιψος ὁ χυλὸς, καὶ τραπὴ ἔσται ἡ γλώσσα μογχελάων. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· Οὐκ ἄγγελος, οὐδὲ πρέσβυς (2), ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν*

nobis, cuius principatus factus est super humerum ejus. Et vocatur nomen ejus Magni consilii angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri saeculi. Et alibi dicit: *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet Filium, et vocabunt uomen ejus Emmanuel, quod explicatum est Nobiscum Deus.* Deus igitur est, qui natus est ex Virgine, et qui factus est homo ex Maria Deipara. Et rursus alibi dicit: *Fidimus eum et non habebat speciem neque pulchritudinem.* Videbat enim illum prius in divina et gloriosissima forma sua, sedentem super solium excelsum et elevatum, cum seraphim eum glorificabant dicentes: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Et postea vidit eum servi forma iudatum, et in similitudinem hominis factum. Propterea dicit: *Vidimus eum, et non habebat speciem, neque pulchritudinem. Sed species ejus sine honore et deficiens plus quam omnium filiorum* 711 *hominum. Vir in plagis constitutus, et sciens ferre infirmitatem. Quia immutatus est vultus ejus a suo statu: despectus, et non reputatus est. Hic languore nostros ferit, et pro nobis cruciatur. Et nos putavimus eum esse in labore, in plaga et in afflictione. Ipse vero vulneratus est propter iniquitates nostras: in languore fuit propter scelera nostra.* Et alibi de ipso dicit: *Ecce Deus noster iudicium reddit, et retribuet. Ipse venit et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum et aures surdorum audient. Tunc saliet sicut cervus claudus, et expedita erit lingua balborum.* Et iterum alibi ait: *Non angelus, neque legatus, sed ipse Dominus salvavit nos.* Et David ait: *Mater Sion dicit: Alto et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus.* Nam is homo qui in illa natus est, ipse est Altissimus: ut et in alio Psalmo ait: *Et cognoscant quia nomen tibi Dominus: tu solus Altissimus spero omnem terram.* Hæc autem ex parte descriptissimus, ut quemadmodum dicit Apostolus, *Jam non sinus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni*

* Isa. ix, 6.

* Isa. vii, 14.

* Isa. lxi, 2.

* Isa. vi, 5.

* Isa. lxi, 2-5.

* Isa. xxxv, 4, 5.

* Isa. lxiii, 9.

* Psal. lxxxvi, 5.

* Psal. lxxxii,

19.

in editis. Paulo post, ἐγενήθη deest in Anglican. Alii ibidem legunt ἐγενήθη, alii, ἐγενήθη.

(92) Sic Seg. Gohl. Felckm. 1. et Græcus Scripturæ textus. Editi vero et alii, ἐν γαστρὶ ἔξει. Infra idem manuscriptor, θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου. Ibidem hæc, ἐκ Μαρίας τῆς Θεοτόκου, leguntur in Seguer. Anglie. Gohler. et Felck. primo: in aliis et in editis desunt. Damascenus qui hunc citat locum Epistola de Trisagio, hæc sic habet: Ἀνθρώπος, ἀλλ' ὁ θεὸς καὶ θεὸς καὶ θεὸς, ὁ εἰς τῆς Τριάδος, ὁ γινὼς τοῦ θεοῦ καὶ θεός· ἀλλ' οὐχ ἄγιος καὶ ἄγιος καὶ ἄγιος, οὐδὲ τρεῖς (forte τρεῖς), μόνον ἄγιος, ἀλλ' ἀορίστως καὶ ἀπειράκις ἄγιος καὶ ὑπεράγιος. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ. Anglican. item habet πάλιν.

(93) Sic maxima pars manuscriptor. In aliis et editis καὶ deest. Quæ sequuntur porro habentur in Dialogo Theoriatum. Infra Seguerianus, ὅπερ ἐδόξω μορφήν.

(94) Theorianus, τὰ στραφίμ. Seguer. Goblerian. Felckm. primus, καὶ ὁ στραφίμ. Editi et alii, τὰ

χεροσίμ. Mox alii, λέγοντες, alii, λέγοντα habent. Ibidem, Σαβωῶθ deest in Gobleriano et Felckmanni primo.

(95) Damascenus et Theorianus, ἀνθρώπων.

(96) Segueriau. Goblerian. et Felckm. 1. παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, atque ita legit Nannius.

(97) Ita Seguerianus et Græcus Scripturæ textus. Editi et alii, τὸ πρόσωπον αὐτῷ ἀπ' αὐτοῦ. (98) Sic Seguer. cum Hebræo, qui habet וְיָרַח מְוָן נְיָרִי infirmitates nostras ipse fert. Editi et alii, ἀμαρτίας ἡμῶν.

(99) Ita Seguerian. Gobler. et Felckm. 1. et sic Nannius legit. Editi vero et alii, τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Καὶ ἀλλαχοῦ. Gobler. et Felckm. 1. post ἀλλαχῶ addunt πάλιν.

(1) Καὶ ἀνταποδώσει deest in Felckm. 2. Paulo post multi habent μογγελάων. Ibidem Goblerian. et Felckm. 1. καὶ ἀλλαχῶ.

(2) Seguer., οὐ πρέσβυς. Mox idem solus, ἰδὼν ἔσωσεν. Paulo post idem, ὁ δὲ Δαβὶδ. Editi, καὶ ὁ Δαβὶδ.

vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad Α ἡμᾶς. Ὁ δὲ Δαδιδ λέγει· Μήτηρ Σιών ἐρεῖ· Ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐδέμαλυσεν αὐτὴν ὁ Ὑψιστος. Οὗτος γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὁ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Ὑψιστος, καθὼς; (5) ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ λέγει· Καὶ γνώωσας, ὅτι ὄνομά σοι Κύριος· σὺ μόνος Ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ταῦτα δὲ (4) ἀπὸ μέρους ἐγράψαμεν, ἰνα, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, Μῆκετι ὤμεν νῆκιοι κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ κυσίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν τῇ παρουρίᾳ πρὸς τὴν μεθοδεῖαν (5) τῆς πλάνης.

¹⁷ Ephes. iv, 14.

(5) Felckm. 5, αὐτὴν ὁ Ὑψιστος, καθὼς, omissis mediis. Anglican., αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα. Αὐτὸς γὰρ ὁ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ, αὐτός, etc. Gobler. et Felckm. primus, ut et legit Nannius, αὐτὴν ὁ Ὑψιστος. Καὶ ἐν ἐτέρῳ, καὶ γνώωσας (sic) ὅτι ὄνομα. Cæteri ut in textu.

(4) Δὲ deest in Gobler. et Felckm. 1. Mox in iisdem φησιν legitur pro εἶπεν.

(5) Sic Seguer. Basil. Anglic. et Felckm. 2: alii vero cum editis, μεθόδον. Ibidem post, τῆς πλάνης. hæc in editis, atque in Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1, leguntur. Πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἐρῶν τὰ ὑποτεταγμένα, ἅπερ ἐκ προσώπου λέγει τῆς Ἐκκλησίας, ἦτις, πρότερον κτισθεῖσα, μετὰ ταῦτα γεννᾶται κατὰ χάριν ἐκ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο πρώτων κεῖται ἐν τῇ Παροιμίᾳ τὸ, Ἐκτισέ με Κύριος, καὶ ὕστερον τὸ Ἐγέννησέ με· καὶ ὅτε λέγει Ὁ Πατὴρ μου ὁ πέμψας με μεζῶν μου ἐστίν, ἐπειδὴ ἀνθρώ-

πος γέγονε. μεζῶνα αὐτοῦ λέγει τὸν Πατέρα. Λόγος δὲ ἐν τοῦ Πατρὸς ἴσος ἐστὶν αὐτοῦ. Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, καὶ ὁ Πατὴρ, ἐν ἐσμέν, καὶ Ὁ ἑωρακίως ἐμὲ εἶωραξε τὸν Πατέρα, καὶ, Ὅχι ἀπὸ ἀραγαθῆς ἔχει τὸ εἶναι αὐτὸν ἴσον τῷ Πατρὶ. Ἄλλὰ κατὰ φύσιν ἴσος ἐστὶ καὶ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, διότι ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γεγέννηται. Sed præter supra memoratos codices, in omnibus aliis hæc desunt. Hæc autem, ἐκ προσώπου λέγει τῆς Ἐκκλησίας, ad nsque hæc verba inferens, καὶ ὅτε λέγει Ὁ Πατὴρ μου ὁ πέμψας με μεζῶν μου ἐστίν, habentur supra num. 12. Quæ sequuntur autem omnia leguntur num. 4. Cum enim suis locis ommissa fuissent, ut videre est in Seguer. Gobler. et Felck. 1, a librariis quibusdam ad calcem adjecta sunt: ac demum quispiam cum hæc ἀύστατα reperisset, priora verba temere addidit, scilicet, Πρὸς δὲ τὴν ἐρώτησιν ἐρῶν τὰ ὑποτεταγμένα.

IN EPISTOLAM AD AFROS EPISCOPOS MONITUM.

I. Jamdiu animadversus fuit a doctissimis viris Baronii lapsus, Afros episcopos, quibus hæc mittitur epistola, Cyrenaicos esse existimantis; quod sane vel uno hujusce loco apertissime elevatur; numero nempe 10, ubi ait Athanasius, hanc epistolam non a se tantum, sed ab omnibus Ægypti Libyarumque episcopis, missam subscriptamque fuisse. Nam ubi Libyarum meminuit, num. 4 et 10, utramque haud dubie indicat Libyam, Cyrenaicam, seu Pentapolitanam et Marmaricam, ac quodcumque Libyæ nomine a Cyrenaica ad Ægyptum extenditur; quæ ambæ tunc erant patriarchatus Alexandrini. Et sane solet Athanasius, ubi synodicas inscribit epistolas Alexandrinæ, cum Ægypto Libyam et Pentapolin sive Cyrenaicam copulari, ut p. 99. Demum ubi provincias recenset ecclesiasticas, Africam semper secernit a Libyæ et Pentapoli, seu Cyrenaica, ut videre est supra p. 97, 157, et in subscriptionibus Sardicenis; ut exploratissimum sit, Africæ nomine hic et alias oram occidentalem designari, in qua sita Carthago fuit.

II. Porro qua ducti occasione hanc dederint epistolam Athanasius cæterique episcopi, ex ipso liquet initio; ubi monentur Africani, ne viris obtemperant, qui, cum studio flagrant Nicænae abrogandæ fidei, omnem movebant lapidem, ut ea vim obtinerent, quæ illi Arimini edita mentiebantur, tametsi revera Nice in Thracia scripta propositaque fuerant. Post hæc commendatur in hac epistola Nicæna synodus, ex pietate ac multitudine episcoporum, qui ad eam celebrandam convenerant, quæ quantum præstet variis Arianorum conciliabulis pluribus commonsivatur. Historia deinde textitur rerum in Nicæna synodo gestarum, ad vocem ὁμοούσιον asserendam: paucisque demum propugnatur divinitas sancti Spiritus. Singulare illud est quod sub finem enarratur, tam arcto scilicet charitatis vinculo junctos fuisse Ægyptios et Libyos episcopos, ut quibusdam absentibus, qui adessent eorum loco subscriberent.

III. Quo autem anno conscripta fuerit hæc epistola, minime constat inter nujusce ævi scriptores; nuperas auctor annum illi assignavit 371, cui tamen ægre nos, peritissimo licet, assentimur, tardius sane eam synodo reponenti, quam ut posse videantur cetera, quæ ad mortem usque editi Athanasius, justum obtinere temporis spatium. Quare commodius in annum conferri posse putamus circiter 369 ut pluribus in Vita Athanasii.

ΤΩΝ ΚΑΤ' ΑΙΓΥΠΤΟΝ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΕΝΕΝΗΚΟΝΤΑ

ΚΑΙ ΤΩΙ ΜΕΛΕΚΑΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΙΑΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ Τῃ ΑΦΡΙΚῃ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ (6).

EPISTOLA EPISCOPORUM ÆGYPTI ET LIBYÆ NONAGINTA

NECNON B. ATHANASH

CONTRA ARIANOS, AD HONORATISSIMOS IN AFRICA EPISCOPOS.

4. Ἰκανὰ μὲν τὰ γραφέντα παρὰ τε τοῦ ἀγαπητοῦ A 712 f. Satis quidem sunt quæ a dilecto et com-
καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Δαμᾶσου, τοῦ ἐπισκόπου τῆς
μεγάλῃς Ῥώμῃς, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τοσοῦτων (7)
συνελθόντων ἐπισκόπων· οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ τὰ τῶν
ἄλλων γενομένων συνόδων ἐν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ
Ἰταλίᾳ περὶ τῆς ὀργανώσεως (8) πίστεως, ἣν ὁ
μὲν Χριστὸς ἐχαρίσατο, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν,
καὶ οἱ Πατέρες παραδεδώκασιν οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συν-
ελθόντες ἀπὸ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης. Τοσαύ-
τη (9) γὰρ γέγονε τότε σπουδὴ διὰ τὴν Ἀρειανὴν
αἵρεσιν, ἵνα οἱ μὲν πεπειωκότες εἰς αὐτὴν ἀνασπασθῶ-
σιν, οἱ δὲ ἐφευρόντες ἐκδηλοὶ γένωνται (10). Ταύτη
γούν καὶ πάλαι πᾶσα ἡ οἰκουμένη συμπεφύνηκε (11),
καὶ νῦν δὲ πολλῶν συνόδων γενομένων, ἔπομνησθέν-
τες πάντες οἱ τε κατὰ τὴν Δαλματίαν (12), καὶ Δαρδα-
νίαν, καὶ Μακεδονίαν, Ἡπειρούς τε καὶ τὴν Ἑλλάδα, B
καὶ Κρήτην, καὶ τὰς ἄλλας νήσους, Σικελίαν τε καὶ
Κύπρον, καὶ Παμφυλίαν (13), Λυκίαν τε καὶ Ἰσαυ-
ρίαν, καὶ πᾶσάν τε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας, καὶ
πλείστοι τῶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ταύτην (14) ἐπέγυωσαν
καὶ ἰθαυμάσαν τε τοὺς ὑπογράψαντας, ὅτι, εἰ καὶ τι
περιελείπετο παρ' αὐτοῖς ἐκ τῆς βίβλης τῶν Ἀρειανῶν
ἄνω φύουσα πικρία, ἀβέβαιόν φαμεν καὶ Οὐρσάκιον,
καὶ Οὐάλεντα καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονούντας αὐτοῖς (15),
διὰ τῶν γραμμάτων τούτων ἐξεκόμισαν καὶ ἀπελεί-
φθησαν. Ἰκανὰ μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ὁμολογηθέντα,
καὶ αὐτάρεχθαι, καθὰ προεβόμην, πρὸς τε ἀνατροπὴν
πάσης ἀσεβοῦς αἰρέσεως, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ
ὠφελειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας. Ἐπειδὴ
δὲ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς, βουλόμενοι (16) μάχεσθαι

(6) Scripta anno circiter 369. Titulus in Anglie. C
τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ τιμιωτάτους ἐπι-
σκόπους. Theodoretus vero, lib. i. cap. 8. et lib. ii,
cap. 23, *Histor. ecclesiast.*, vocat ἐπιστολὴν πρὸς
ἄφρους. In Regio deest, τιμιωτάτους ἐπισκό-
πους.

(7) Anglicanus, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τοσοῦτων.

(8) Anglicanus, τῆς συνομιλήσεως.

(9) Anglicanus, τοιαύτη.

(10) Anglicanus, εἰς αὐτὴν ἀνασπῶσιν· οἱ δὲ ἐφευ-
ρόντες ἄδελφοι (sic) γένωνται.

(11) Anglicanus, πᾶσα μὲν ἡ οἰκουμένη· συνεφέ-
ησε. Mox idem, γινούμενος.

(12) Anglicanus, οἱ κατὰ τὴν Δελματίαν, καὶ Δαρ-
δανίαν, καὶ ἄλλας νήσους. Et ita legit Nannius.

(13) Ita Regius. Editi, Παμφυλίαν. In eodem, τε
post πᾶσαν, deletum.

(14) Ita Regius. Editi vero et alii, ταῦτα, minus
recte. Ibidem Anglicano, ἰθαυμάσαν γε. Mox editi
ante ὅτι, habent καί, quæ particula deest in Regio
ei Anglicano. Paulo post Anglicanus, τῶν Ἀρειανῶν
ἀναφύουσα πικρία.

(15) Anglicanus, αὐτοῖς. Οὗτοι δὲ τῶν γραμμά-
των.

(16) Anglicanus, βουλεύμενοι.

toleretis : nihil quippe aliud illud est, nisi nova Arianae hæresis fructuatio. Nam qui synodum adversus hanc hæresin celebratam, Nicænam scilicet, repudiant, quid optant aliam, quam ut Arii sententia vim obtineat? Quid ergo dignum illis, nisi ut Ariani et ipsi nuncupentur, et eadem quo illi plectantur pœna? homines qui nec Deum timerunt dicentur: *Ne transferas terminos æternos, quos posuerunt patres tui*¹⁸; et, *Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur*¹⁹: nec Patres quidquam reveriti sunt, qui anathemate percusserunt omnes qui suæ confessioni adversa sentirent.

σου (19)· καὶ, Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα σου, παραγγελλίας ἀνάθεμα εἶναι τοὺς τὰ ἐναντία αὐ.

2. Enimvero ideo œcumenica fuit Nicæna synodus, trecentis decem et octo coactis episcopis, ut de fide ageretur Arianae impietatis causa; ne deinceps per partes seu provincias, fidei obtentu variæ celebrarentur synodi; imo si celebrari coningeret, ne prævalerent. Quid enim deest ipsi, ut nova quis requirat? Plena utique pietatis est ipsa, dilecti: totum illa replevit orbem. Hanc Indi, hanc quotquot apud barbaros alios Christiani sunt, agnovunt. Vanus certe conatus eorum qui illam plerumque oppugnare. Tales enim viri, jam decem, imo 713 plures synodos celebrarunt, mutataque in singulis sententia, quædam a prioribus detraxere: in sequentibus quædam immutarunt, alia addiderunt. Nihilque hæc tunc profuit ipsis quod scribant, scripta deleant, vii inferant: ignorantes illud, *Omnis plantatio quam non plantavit Pater cælestis eradicabitur*²⁰. Domini autem verbum per œcumenicam Nicænam synodum prolatum in æternum manet. Si enim numerum numero quis compararit, tanto plures sunt Nicæni illis peculiaribus, quanto totum est sua parte majus. Quod si quis internoscere velit quid causæ sit quod Nicæna synodus, quid quod tot alie sint celebratae, is comperiet Nicænam quidem legitimam habere causam: alias autem odio, contentione, vi coactas esse. Illa enim ob Ariamam hæresin, et ob Paschatis solemnitate convocata fuit; quia Syri, Ciliæ et qui in Mesopotamia degunt, a nohis dissentiebant, et eodem quo Judæi tempore Pascha celebrabant. Sed gratia Domino, quod cum de fide, tum de sancta illa solemnitate omnium una mens fuerit. Et hæc quidem Nicænae synodi causa; alie vero post illam innumeræ sane sunt, sed contra œcumenicam synodum instituta.

ὅπαρ ἀρεθμὸν μὲν (26), κατὰ δὲ τῆς οἰκουμηνικῆς συνόδου ἐπενηθήθησαν.

¹⁸ Prov. xii, 28. ¹⁹ Exod. xxi, 17. ²⁰ Matth. xv, 18.

(17) Regius, Ἀριμένη. Alii cum editis, Ἀριμένη. Mox Anglicanus, ὡς ὑπὸ Ἀρειανῶν γενομένην κρατείν· ἀναγκαίον.

(18) Anglicanus, περαιοῦμενοι, εἰ ἕτερον, omittis interpositis.

(19) Anglicanus, εἰρηκότα· Μη μεταίρε. Infra idem, τελευτάτω. ὅστε τοὺς Πατέρας.

(20) Anglicanus, αὐτῶν καὶ γὰρ καὶ ἡ οἰκουμηνικῆ. In Regio, ἡ deest, recte ut videtur.

(21) Anglicanus, προφάσις.

πρὸς αὐτὴν, ὀνομάζειν ἐπιχειροῦσι σύνοδόν τινα ὡς ἐν Ἀριμένη (17) γενομένην, καὶ φιλονεικοῦσι ταύτην μᾶλλον ἢ ἐκείνην κρατείν· ἀναγκαίον ἡρησάμεθο γράψαι καὶ ὑπομνήσαι ὁμᾶς, ἵνα μὴ ἀνέγρηθε τῶν τοιούτων· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ πάλιν τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως παραφάσις. Οἱ γὰρ τὴν κατ' αὐτῆς σύνοδον γενομένην παραιοῦμενοι (ἔστι δὲ ἡ ἐν Νικαίᾳ γενομένη), εἰ ἕτερον (18) βούλονται, ἢ τὰ Ἀρείου κρατείν; Τίνος οὖν ἄξιοι τοιοῦτοι ἢ Ἀρειανοὶ μὲν καλεῖσθαι, τῆς αὐτῆς δὲ ἐπιτιμίας ἐκείνους μεταχειεῖν; ἀλλὰ, καὶ γένωνται, μὴ κρατεῖται. Μη μεταίρε (19) ὄρια αἰώνια, ἀ ἔθετο οἱ πατέρες θανάτῳ τελευτάτω· οἱ μὴτε τοὺς Πατέρας ἡδέσθη- φρονούσας τῆς ὁμολογίας αὐτῶν (20).

B 2. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἰκουμηνικὴ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, τριακοσίων ἕκκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν Ἀρειανὴν ἀσέθειαν· ἵνα μὴ κτεῖ κατὰ μέρος προφάσις (21) πίστεως γίνωται; ἀλλὰ, καὶ γένωνται, μὴ κρατεῖται. Τί γὰρ ἐκείνη λείπει, ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις; Πλήρης ἐστὶν εὐσεβείας, ἀγαπητοί· αὐτὴ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπλήρωκε. Ταύτην ἔγνωσαν καὶ Ἰνδοί, καὶ ὅσοι παρὰ τοὺς ἄλλοις βαρβάρους εἰσὶ Χριστιανοί. Οἰκοῦν μάταιος ὁ κάματος τοὺς κατ' αὐτῆς πολλὰς ἐπιχειρήσασιν. Ἦδη γὰρ οἱ τοιοῦτοι ἕκκα καὶ πλείον (22) πού συνόδους πεποιθήκασι, κατ' ἐλάχιστην μεταβαλλόμενοι, καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀραιροῦντες, τὰ δὲ ταῖς μετὰ ταῦτα ἐναλλάσσοντες καὶ προστιθέντες. Καὶ ὤνησαν οὐδὲν μέχρι νῦν γράφοντες, ἐξαλείφοντες (23), βιαζόμενοι, οὐκ εἰδότες, ὅτι Πᾶσα μὲν φύσις, ἢν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται· τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ Κυρίου τὸ διὰ τῆς οἰκουμηνικῆς συνόδου ἐν τῇ Νικαίᾳ γενομένην μὲν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἄν τε γὰρ ἀρεθμὸν ἀριθμῶ τις συμβάλη, πλείους οἱ ἐν Νικαίᾳ τῶν κατὰ μέρος εἰσὶν (24), ὅσον καὶ τὸ ἅλον πλείον ἐστὶ τοῦ μέρους· ἂν τε τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν μετ' αὐτῆν τοσοῦτων γενομένων συνόδων παρὰ τοῦτων διαγνώσῃ τις ἐθέλοι, εὖροι ἂν τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ ἔχουσαν εἰς αἴτιον εὐλογον, τὰς δὲ ἄλλας διὰ μίσησ καὶ φιλονεικίαν (25) ἐκ βίας συγκρηθηθείσας. Ἦ μὲν γὰρ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἰρεσίαν καὶ διὰ τὸ Πάσχα συνηχθῆ· ἐπειδὴ οἱ κατὰ Συρίαν, καὶ Κιλικίαν, καὶ Μεσοποταμίαν διεφρόνουν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ποιοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐποιοῦν καὶ αὐτοί. Ἄλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, ὥσπερ περὶ τῆς πίστεως, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἁγίας ἐκότητος γέγονε συμφωνία. Καὶ τοῦτο ἦν τὸ αἴτιον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου· αἱ δὲ μετὰ ταύτην

C ὅπαρ ἀρεθμὸν μὲν (26), κατὰ δὲ τῆς οἰκουμηνικῆς συνόδου ἐπενηθήθησαν.

D

(22) Anglicanus, πλείον.

(23) Anglicanus, καὶ ἐξαλείφοντες.

(24) Anglicanus, τις συμβάλοι πλείον ἐν Νικαίᾳ τῶν κατὰ μέρος ἐστίν. Infra idem, τῶν μετὰ ταύτην.

(25) Regius, φιλονεικίας. Mox in eodem, Ἀρειανῆν deest.

(26) Anglicanus, αἱ δὲ μετ' αὐτὴν ὅπαρ Ἀρείου μὲν, quem secutus est Nannius.

5. Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, τίς ἀποδέξεται Ἀ τοὺς τὴν Ἀρίμηνον (27) ἢ ἄλλην σύνοδον παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ὀνομαζόμεναι; ἢ τίς οὐκ ἂν μισήσει τοὺς ἀθετοῦντας μὲν τὰ τῶν Πατέρων, τὰ δὲ νεώτερα ἐν τῇ Ἀρίμηνῳ κατὰ φιλονεικίαν καὶ βίαν συνθεθέντα (28) προκρίνοντας; Τίς δὲ τούτοις συνελθεῖν ἰδεθήσεται τοὺς ἀνθρώπους, μηδὲ τὰ ἐαυτῶν ἀποδοχεύουσι; Οἱ γὰρ ἐν ταῖς ἐαυτῶν δέκα πού καὶ πλέον (29), καθὰ προείπαμεν, συνδοίς, ἄλλοτε ἄλλα γράφοντες, δηλοῖ εἶσιν ἐκάστης αὐτοῦ κατήγοροι γινόμενοι. Πάσχοισι δὲ τι τοιοῦτον, ὅσον καὶ οἱ τότε τῶν Ἰουδαίων προδότες πεπύθασιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι, καταλέξαντες τὴν μόνην πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, ὤρυξαν ἐαυτοὺς λάκκους συντετριμμένους (30), οἱ οὐ δύνησονται ὑδὼρ συνέχειν, γέγραπται δὲ τοῦτο παρὰ τῆς προφήτης Ἱερεμιά· οὕτως οὗτοι, μαχόμενοι πρὸς τὴν μίαν καὶ οἰκουμένην (31) σύνοδον, ὤρυξαν ἐαυτοὺς συνδοὺς πολλά· καὶ πάσαι κεναί, αἱ παρ' αὐτοὺς ὡς δράγμα μὴ ἔχον ἰσχὺν ἐφάνησαν. Μὴ τοίνυν ἀνεγώμεθα τῶν τὴν Ἀρίμηνον ἢ ἄλλην ὀνομαζόμενων συνόδων παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ γενομένην. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν Ἀρίμηνον ὀνομαζόμενοι εὐκαίως μὴ εἰδέναι τὰ ἐν αὐτῇ πραχθέντα ἢ γὰρ ἐν ἐσιώπησαν. Οἴζατε γὰρ, ἀγαπίτοι, μαθόντες καὶ ὁμῆς παρὰ τῶν ἐλθόντων ἐξ ὧν ἐκ τὴν Ἀρίμηνον, ὡς Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, Εὐδόξιος καὶ Λύξέντιος, ἐκεῖ δὲ ἦν σὺν αὐτοῖς καὶ Δημόφιλος (32), καθηρέθησαν, βελήσαντες ἕτερα παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γράψαι· ὅτε καὶ ἀπατηθήσαντες ἀναθεματίσαι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, παρητήσαντο, καὶ μᾶλλον αὐτῆς ἠθέλον εἶναι προστάται. Οἱ δὲ γε ἐπίσκοποι, οἱ ἀληθῶς ἡγῆσαι δοῦλοι τοῦ Κυρίου καὶ (33) ὀρθῶς πιστεύοντες, ἦσαν δὲ ἑγγύς διακόσιοι, ἔγραψαν ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ μόνῃ, καὶ μηδὲν πλέον ἢ ἑαττων παρ' ἐκεῖνην ζητεῖν ἢ φρονεῖν. Ταῦτα καὶ Κωνσταντῖνυ δεδηλώκασι, τῷ καὶ τὴν σύνοδον (34) κηλεύσαντι γενέσθαι. Ἄλλ' οἱ ἐν τῇ Ἀρίμηνῳ καθαιρεθέντες, ἀπελθόντες πρὸς Κωνσταντῖον, πιστοίχασιν ὀρθοῦσθαι μὲν (35), ἀπειλὰς δὲ γενέσθαι, μὴ ἀνακάμψειν εἰς τὰς ἰδίαις παροικίαις τοὺς κατ' αὐτῶν ἀπορηγμένους, βίαν τε παθεῖν ἐν τῇ Θράκῃ ἐν αὐτῷ τῷ χειμῶνι· ὥστε τῶν παρ' αὐτῶν κινετομοιυμένων ἀνέχεσθαι.

4. Ἐπειρ οὖν ντιες τὴν Ἀρίμηνον ὀνομαζοῦσι, δεικνύσασιν πρῶτον τὴν καθάρσειν τῶν προσηρημένων, καὶ ἄπειρ ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι, λέγοντες μηδὲν πλέον ζητεῖν τῶν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογη-

²⁷ Jerem. ii, 13. ²⁸ Osee. viii, 7.

(27) Hæc habentur apud Theodoret. *Hist. eccl.*, lib. ii, cap. 23, qui mox habet, Ἀρίμηνον, et infra, Ἀρίμηνον.

(28) Regius et Theodoretus, συνθεθέντα. Editi vero et alii, συνθέντα. Ibidem Regius, προκρίνοντας. Infra Anglicanus, ἐβλήθησι ἀνθρ., Theodoretus, ἀβλήθησιν ἀνθρ.

(29) Theodoretus, πλεον.

(30) Συντετριμμένους deest in Theodoro.

(31) Anglicanus et Theodoretus, πρὸς τὴν οἰκουμένην. Regius, πρὸς τὴν μόνην καὶ οἰκουμένην. E. iiii vero et alii, πρὸς τὴν μίαν καὶ οἰκουμένην. Infra in Regio at deest. Ibidem Regius prima manu habet δράγμα, secunda, δράγμα. Anglic., δράγμα.

5. His ita comprobatis, quis eos admittat, qui Ariminensem aut aliam synodum præter Nicenam in ore habent? aut quis eos non oderit, qui abjectis Patrum decretis, recentiora Arimini per vim et contentionem constituta, illis anteponunt? Quia autem cum iis convenire velit hominibus, qui ne sua quidem ipsi approbant? Nam qui in suis decem aut pluribus etiam synodis, uti ante diximus, modo illa, modo alia scripserunt, palam sane fecere se singulas earum incusare. Idem porro iis accidit, quod olim proditoribus illis Judæis: ut enim illi, delictis unico aquæ viventis fonte, foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ aquam continere non valebunt, ut apud Jeremiam prophetam scriptum est²⁷; sic et isti adversus unam et octavimicam synodum decertantes, multas sibi synodos effoderunt: vacuæque omnes illæ fuere, quasi manipulus infructuosus²⁸. Ne foramus igitur viros qui Ariminensem synodum, aut aliam memorant præter Nicenam. Nam illi ipsi, qui Ariminensem in ore habent, igorare videntur ea quæ illic gesta sunt: alioqui de illa silerent. Scitis enim, dilecti, didicistisque ab iis qui et vestra provincia Ariminense se contuler, quomodo Ursacius, Valens, Eudoxius et Auxentius, quibuscum illic erat et Demophilus, cum præter illa quæ Nicææ constituta fuerant, alia quedam scribere vellent, depositi sunt²⁹. Quando rogati, ut Arianam hæresin anathemate damnarent, re illi negata, maluerunt illius esse pat. oni. Episcopi contra qui sinceri erant servi Domini, et sana fide præditi, numero ferme ducenti, solam Nicenam synodum satis sibi esse scripserunt, et præter illam nec plus nec minus querendum aut sentiendum esse. Hæc item Constantium significarunt, qui synodum celebrari iusserat. Verum qui Arimini depositi fuerant, Constantium adeuntes, **716** effecerunt ut indignissime acciperent illi, minis quoque additis, non licitum fore illis qui contra se sententiam tulissent, ad proprias ecclesias remigrare, vimque ipsos in Thracia, illa ipsa hieme, perpressuros; ut eo pacto res a se innovatas illi tolerarent.

4. Si qui ergo Ariminensem synodum proponunt, proferant primum eorum, quos memoravi, depositionem, atque episcoporum rescripta dicentium, præter ea, quæ a Patribus Nicææ declarata fuerant,

Theodoretus, ὡς δράγματα μὴ ἔχοντα ἰσχύν. Hic locus viros torsit eruditus, qui non advertenter locum in Osee propheta sic legi capite viii, versu 7 f δράγμα οὐκ ἔχον ἰσχύν τοῦ ποιῆσαι ἔκφυρον. Mox Theodoretus, ἐξέφάνησαν. Anglicanus in sequentibus sæpe, Ἀριμηνῶν. Theodoretus, Ἀρίμηνον, et Ἀρίμηνον habet.

(32) Vide quæ de his diximus in *Vita Athanasii* ad annum 359.

(33) Ita Regius. In editis vero καὶ deest.

(34) Theodoretus, κηλεύσαντι γυγενῆσθαι.

(35) Theodoretus, μὲν αὐτοῖς.

(55) De his in *Vita Athanasii* ad annum 359.

nihil querendum esse : nec aliam synodum, præter illam, memorandam. Sed hæc quidem dissimulant : ea vero, quæ in Thracia per vim gesta sunt, obtinendum : ex quibus conspicuum est, eos Arianae quidem hæreseos histrones, a sana autem fide alienos esse. Quod si quis magnam illam synodum, cum istorum synodis mutuo conferre voluerit, illorum pietatem, istorum dementiam deprehendet. Qui Nicæam convenerunt nequaquam antea depositi fuerant, sed ex Patris substantia Filium esse confessi sunt. Isti autem semel atque iterum, imo tertio Arimini depositi, scribere auti sunt, non dicendum esse, Deum habere substantiam aut hypostasim. Ex quibus animadvertere licet, fratres, Nicænos Patres Scripturas spirare, cum dicat ipse Deus in Exodo quidem : *Ego sum qui sum*³³; per Jeremiam vero : *Quis est in substantia ejus, et vidit verbum ejus?* et paulo post : *et si stetit in hypostasi mea, et audisset verba mea*³⁴. Hypostasis autem substantia est, neque aliam habet significationem, quam, hoc ipsum quod est : quod Jeremias vocat ὑπαρξίν, seu existentiam dicens : *Et non audierunt vocem existentiam meam*³⁵. Nam hypostasis et substantia, idipsum est quod ὑπαρξίς seu existentia. Est enim et existit. Hoc cum Paulus intelligeret, Hebræis scripsit : *Qui cum sit splendor gloria et figura hypostaseos ejus*³⁶. Hi vero qui sese et Scripturarum periti putant et sapientes appellant, cum nolint hypostasim in Deo dicere (hoc enim Arimini, et in aliis suis synodis conscripserunt) qui non jure depositi sunt, cum et ipsi dicant, ut insipienti in corde suo, *non est Deus*³⁷? Rursus Patres Nicæni docuerunt, Filium et Verbum non esse creaturam aut rem factam, quod legitur : *Omnia per ipsum facta sunt*³⁸; et : *In illo omnia creata sunt et consistunt*³⁹. Isti vero potius Ariani quam Christiani, in aliis suis synodis, ipsum creaturam dicere ausi sunt et unam ex rebus factis, quarum ipsum Verbum opifex est et conditor. Si enim per ipsum omnia facta sunt, et ipsum quoque creatura fuerit, ergo seipsum creaverit. Et quomodo potest quod creatur creare? aut qui creat qua ratione creatur?

5. Verum ne sic quidem erubescunt, ea licet dicant, quæ sibi odium apud omnes concilient : tenebreque Ariminensem synodum memorent, cum palam sit eos illic damnatos fuisse. Quod vero illam spectat Nicææ conscriptam sententiam, scilicet Filium esse Patri consubstantialem, cujus gratia

θέντων, μηδὲ ὀνομάζειν ἄλλην σύνοδον παρ' ἐκείνην. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν κρύπτουσι, τὰ δὲ ἐν τῇ Θράκῃ κατὰ βίαν παραθέντα προβάλλουσι· ἐξ ὧν δεικνύνται, τὴς μὲν Ἀρειανῆς αἰρέσεως ὄντες (36) ὑποκριταί, ἀλλότρωοι δὲ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως. Καὶ αὐτῶν δὲ τὴν μεγάλην σύνοδον, καὶ τὰς παρ' ἐκείνων ἐν τῆς ἐξετάζειν (37) ἐκ παραλλήλου θελοῖ, εὖροι ἂν τῶν μὲν τὴν θεοσέβειαν, τῶν δὲ τὴν ἀλογίαν. Οἱ ἐν Νικαίᾳ συναλεθόντες οὐ καθαιρεθέντες συνήλθον, ἀλλὰ καὶ ὠμολόγησαν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν· οὗτοι δὲ καὶ ἀπαξ καὶ δεύτερον καθαιρεθέντες, καὶ τρίτον ἐν αὐτῇ τῇ Ἀριμῆνῳ, γράφειν ἐτόλμησαν· μὴ χρίσθαι λέγειν οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν ἔχειν τὸν Θεόν. Ἐκ δὲ τούτων σκοπεῖν ἔξεστιν, ἀδελφοί, ὡς οἱ μὲν ἐν Νικαίᾳ τῶν Γραφῶν (38) πνεύσαι, λέγοντες αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν μὲν τῇ Ἑβραίων· Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν· διὰ δὲ τοῦ Ἑραμίου· Τίς ἐστίν (39) ἐν ὑποστάσει αὐτοῦ, καὶ εἶθε τὸν λόγον αὐτοῦ; καὶ μετ' ὀλίγων· Καὶ ἐι εἴρησαν ἐν τῇ ὑποστάσει μου, καὶ ἤκουσαν τῶν λόγων μου. Ἡ δὲ ὑπόστασις οὐσία ἐστίν, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαίνόμενον ἔχει ἢ αὐτὸ τὸ ὄν· ὅπερ Ἑραμίας ὑπαρξίν ὀνομάζει λέγων· Καὶ (40) οὐκ ἤκουσαν φωνὴν ὑπάρξεως. Ἡ γὰρ ὑπόστασις καὶ ἡ οὐσία ὑπαρξίς ἐστίν. Ἐστὶ γὰρ καὶ ὑπάρξις. Τοῦτονὸν καὶ ὁ Παῦλος, ἔγραψεν Ἑβραίοις· Ὅς ὢν ἀκαύχασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Οὐδὲν ἐστὶ ὁ δοκῶντες εἰδέναι τὰς Γραφὰς, καὶ ὀνομάζοντες ταυτοῦς εἶναι σοφοῦς, μὴ θελοντες ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ Θεοῦ (τοῦτο γὰρ ἔγραψαν ἐν τῇ Ἀριμῆνῳ (41) καὶ ἐν ἄλλαις ἑαυτῶν συνόδοις), πῶς οὐ δικαίως καθηρέθησαν, λέγοντες καὶ αὐτοί, ὡς ἄρρων ἐν καρδίᾳ, Οὐκ ἐστὶ Θεός; Πάλιν τε ὁ Πατέρις εἰδίδεξαν ἐν τῇ Νικαίᾳ μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποιήμα τὸν Υἱόν λόγον (42), ἀναγινόντες· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καί, Ἐν αὐτῷ τὰ πάντα κτίσθη καὶ συνέστηκεν. Οὗτοι δὲ οἱ μάλλον Ἀρειανοὶ ἢ Χριστιανοὶ (43) ὄντες, ἐν ταῖς ἑλλαις ἑαυτῶν συνόδοις κτίσμα τετολιμμάσθαι εἶπεν αὐτῶν, καὶ ἔνα τῶν ποιημάτων, ὧν αὐτοῖς ἐστὶν ὁ λόγος δημιουργὸς καὶ ποιητῆς. Εἰ γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, κτίσμα δὲ ἐστὶ καὶ αὐτός· εἴη ἂν καὶ ἑαυτὸν κτίζων. Καὶ πῶς δύναται τὸ κτιζόμενον, κτίζειν; ἢ πῶς ὁ κτίζων κτιζεται;

5. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἀταχύνονται, τοιαῦτα λέγοντες, ὡς ἐπ' οἷς μισθοὶ καὶ παρὰ πᾶσιν εἰσιν, ὀνομάζοντες μὲν ἀπλῶς Ἀριμῆνον, δεικνύμενοι δὲ καὶ (44) ἐν αὐτῇ καθαιρεθέντες. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐν Νικαίᾳ γεγραμμένον, ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱόν τῷ Πατρὶ, ὃ χάριν προσποιούται μάχεσθαι πρὸς τὴν σύνοδον, καὶ

³³ Exod. III, 14. ³⁴ Jerem. XIII, 18, 22. ³⁵ Jerem. IX, 10. ³⁶ Hebr. I, 3. ³⁷ Psal. XIII, 1. ³⁸ Joan. I, 3. ³⁹ CoLOSS. I, 16.

(36) Ὑποκριταί deest in Theodoro et in Anglicano.

(37) Anglicanus, ἀνεξετάζειν. Mox Regius, ἐδέλοξ. Mox Anglicanus, οὐ γὰρ ἐν Νικαίᾳ.

(38) Anglicanus, τὰ τῶν Γραφῶν. In aliis τὰ δεσ.

(39) Anglicanus, ἐν ὑποστάσει αὐτοῦ· καὶ μετ' ὀλίγων, et ita legit Nannius. Infra et deest in Regio.

(40) Καὶ deest in Anglicano et apud Jerem.

(41) Anglicanus hic et infra, Ἀριμῆνῳν.

(42) Anglicanus, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον.

(43) Regius, Χριστιανὸν καὶ ἐν ταῖς. In Anglicano καὶ deest. Editi vero sic, Χριστιανὸν ὄντες ἐν ταῖς. Infra Regius, τῶν ποιημάτων. Editi, τῶν πάντων.

(44) Sic Heg. Basil. Anglican. In editis vero καὶ deest. Mox Regius et Anglicanus, δὲ τὸ. Editi, ὃ ἐστ.

περιδομῶσιν, ὡς κώνωπες, πανταχοῦ περὶ τῆς λέξεως, ἢ ὡς ἀγνοοῦντες προσκόπτουσιν εἰς αὐτὸ, ὡς οἱ προσκόπτοντες (45) εἰς τὸν θεβέντα λίθον ἐν Σιών προσκόμματος· ἢ γινώσκουσι μὲν, διὰ τοῦτο δὲ μάχονται καὶ συνεχῶς γογγύζουσιν, ὅτι κατὰ τῆς αἰρέσεως ἐστὶν αὐτῶν ἀληθὴς αὐτῆ καὶ ἀκριβὴς ἀπόφασις. Οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦνται, ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῇ γενομένη κατάκρισις αὐτῶν. Καὶ τούτων δὲ πάλιν αἰτίοι γέγονασιν αὐτοί, καὶ εἰ τοῦτο κρύπτειν αὐτοὶ θέλουσι, καίτοι γινώσκοντες, ἀλλ' ἡμᾶς ἀκούουθον εἰπεῖν· Ἰνα καὶ ἐκ τούτων ἢ μετὰ ἀληθείας ἀκριβέτα τῆς μεγάλης συνόδου εἰρηθῇ. Τῶν γὰρ συνελθόντων ἐπισκόπων βουλομένων τὰς μὲν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν (46) ἐφευρεθείσας τῆς ἀσθελας λέξεις ἀναελὲν τὸν Ἔξ οὐκ ὄντων· καὶ τὸ λέγειν χριστὸν καὶ ποιῆμα τὸν Υἱόν· καὶ, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ ὅτι τρεπίτης ἐστὶ φύσεως· τὰς δὲ τῶν Γραφῶν ἐμολογούμενας γράφαι· ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ τῇ φύσει (47) μονογενῆς ἐστὶν ὁ Λόγος, δύναμις, σοφία μόνου τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἀληθινός, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· καὶ ὡς ἔγραψεν ὁ Παῦλος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως· οἱ περὶ Εὐσέβιον, ὅτι τὸς ἰδίας κακοδοξίας ἐλαβόμενα, διατέλλον ἀλλήλους· Συνθώμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔσμεν· εἰς γὰρ Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ, Τὰ ἀρχαία παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα (48) καιρὰ. Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι (49) γραφέν· Πρῶτον πάντων πιστεύσον, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ Θεός, ὃ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τῆς οὐκ ἦν εἰς τὸ εἶναι. Ἄλλ' οἱ ἐπίσκοποι, θεωρησάντες τὴν πανουργίαν (50) ἐκεῖνων, καὶ τὴν τῆς ἀσθελας κακοτεχνίαν, λευκότερον εἰρηχάσι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔγραψαν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Υἱόν· Ἰνα τὰ μὲν κτίσματα, διὰ τὸ μὴ ἀπ' αὐτῶν χωρὶς αἰτίου εἶναι, ἀλλὰ ἀρχὴν ἔχειν τοῦ γενέσθαι, λέγεται ἐκ τοῦ (51) Θεοῦ· ὃ δὲ Υἱὸς μόνος ἴδιος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας· τοῦτο γὰρ εἶον μονογενοὺς καὶ ἀληθινὸν Λόγον παρὰ Πατέρα (52). Καὶ περὶ μὲν τοῦ γεγενῆσθαι ἐκ τῆς οὐσίας ἢ πῶφασις αὐτῆ. Πάλιν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐρωτῶντων τοὺς δοκούντας ὀλίγους, εἴπερ λέγουσιν (53), τὸν Υἱὸν οὐ κτίσμα, ἀλλὰ δύναμις, σοφίαν μόνου τοῦ Πατρὸς, καὶ εἰκόνα δίδου, ἀπαράλλακτον κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸν ἀληθινόν, κατελήφθησαν (54) οἱ περὶ Εὐσέβιον διανεούτους ἀλλήλους, ὅτι καὶ ταῦτα φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς καὶ εἰκῶν καὶ ὄψα Θεοῦ λεγόμεθα, καὶ περὶ ἡμῶν εἰρηται·

A simulat se cum Nicæna synodo pugnare, de qua velut culices circumquaque susurrant; in illam certe vel ignorantes impingunt, quemadmodum illi alii qui impingunt in lapidem scandalii positum in Sion²⁰; aut, licet illam probe norint, propterea decertaot nec cessant obmurmurare, quod ea sit vera et accurata contra suam hæresin sententia. Non enim illi verba moleste ferunt, sed suam illic prolata damnationem. Horumque rursus ductores illi sunt, tametsi per sibi probe notam dissimulant, **715** quare par fuerit ut ipsi narremus; quo hiuc accurata maguz synodi diligentia ostendatur. Cum vellent enim episcopi congregati impias ab Arianis adinventas voces e medio tollere, nempc illud, ex non exstantibus: illud quoque quod aiunt, creaturam et rem factam Filium esse: et illud, aliquando non erat: et, est naturæ mutabilis; atque Scripturarum voces omnium consensu receptas conscribere; nempc, ex Deo natura unigenitum esse Verbum, virtutem et sapientiam solam Patris, Deum verum, ut ait Joannes: et, ut scripsit Paulus, splendorum gloriæ, et figuram substantiæ Patris: Eusebii propriis erroribus pertracti, mutuo colloquebantur: lis assentiamus, aiebant, nam nos quoque ex Deo sumus: unus enim *Deus ex quo omnia*²¹: et, *vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova*. *Omnia autem ex Deo*²². Cogitabant quoque illud in Pastore scriptum: *Ante omnia crede, unum esse Deum qui creavit et adornavit omnia, et fecit ea ex non exsistentibus exsistere*. Sed Episcopi, illorum vafritiem, et pravum impietatis artificium conspicati, illud, ex Deo, liquidius explicarunt: Filiumque ex substantia Dei esse scripserunt; ita ut creaturæ quidem eo dicerentur ex Deo esse, quod non a seipsis absque causa exstitissent, sed in initium existendi habuissent; Filius vero solus proprius substantiæ Patris haberetur: quod proprium est unigenito ac vero Verbo apud Patrem. Et hæc quidem causa fuit cur illud, ex substantia, scriptum sit. Rursum episcopis paucos istos interrogantibus, ai dicentur Filium, non creaturam, sed virtutem, sapientiam solam Patris, æternam imaginem per omnia Patri similem, et Deum verum; deprehensi sunt Eusebiani sibi invicem annuere, quod hæc etiam in nos homines caderent: etenim nos ipsi, imago et gloria Dei vocamur, deque nobis dictum est: *Semper enim nos qui vivimus*²³. Virtutes quo-

²⁰ Rom. ix, 33. ²¹ I Cor. viii, 6. ²² H Cor. v, 17, 18. ²³ Psal. cxiii, 18.

(45) Regius, προσκοπτοντες. Editi vero, προσκόπτουσιν.

(46) Sic Reg. Anglic. et Theodoret., apud quem hic affertur locus. Editi, τῶν μὲν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν, multis omissis. Infra Theodoretus, καὶ τὸ, Ἦν ποτε.

(47) Anglicanus et Theodoretus, τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς φύσις. Mox in Theodoro ὁ ante Λόγον deest. Ibid. Anglican. Theodoret. et Reg. secunda manu, σοφία μὲν ἢ. Editi et Reg. prima manu, σοφία μόνου.

(48) Τὰ πάντα. om. Reg. Mox in eodem δὲ derst.

(49) Lib. ii, Mandat. 4.

(50) Theodor., τὴν κακοουργίαν.

(51) Τοῦ deest in Anglican.

(52) Theodor., Λόγου τοῦ Πατρὸς

(53) Anglican., εἰ λέγουσιν.

(54) Regius, κατελήφθησαν. Mox Theodoretus et Regius secunda manu, ἀλλήλους. Editi et Regius prima manu, ἀλλήλους. Infra, εἰκῶν deest in editis: sed legitur in omnibus mss. et in Theodor.

que multæ sunt: *Ei egressa est omnia virtus Domini de terra Ægypti*. Eruca vero et locusta dicuntur virtutes magnæ⁵⁵. Et, *Dominus virtutum nobiscum susceptor noster Deus Jacob*⁵⁶. Imo vero quod Deo simus proprii acceptimus, haud levi modo, sed quia fratres nos vocavit. Quod si Filium etiam verum Deum vocavit, neque illud ægre feritans: cum enim factus fuerit, verus existit.

6. Hæc corrupta mens Arianorum fuit. Verum episcopi, tum quoque intellecta eorum fraude, et Scripturis has colligere voces, splendorem, fontem, fluvium et figuram substantiæ: illud item, *In lumine tuo videbimus lumen*⁵⁷: et illud, *Ego et Pater unum sumus*⁵⁸. Demum lucidius et compendiosè scripserunt, consubstantiale esse Patri Filium: nam supra dicta omnia hanc habent significationem. Porro quod effutunt illi, eas voces in Scriptura non esse, tantum ab ipsis demonstratur: cum ex non scriptis impietatem proferant: nusquam enim hæc scripta sunt: ex non existentibus, et illud: aliquando non erat: sese tamen, ex non scriptis licet pie excogitatis verbis, damnatos querunt. Sed illi, utpote ex verbi quinquilino orti, vere de terra loquuntur; episcopi vero nequaquam voces illas excogitarunt, sed Patrum testimonio freti, ita scripserunt. Siquidem prisci episcopi ante annos prope centum triginta, cum magnæ 716 Romæ (55), tum etiam nostræ urbis, scriptis suis eos culpaverunt qui Filium rem factam et Patri non consubstantiale dicerent. Cujus rei non ignarus Eusebius, Cæsareæ olim episcopus, qui cum prius Arianæ hæresi suffragaretur, postea Nicænæ synodo subscripsit; in litteris ad suos missis hæc affirmavit (56): « Ex antiquis quosdam eruditos clarosque episcopos, atque scriptores, scimus circa Patris et Filii divinitatem, consubstantialis nomine usos. »

7. Quid igitur adhuc Ariminensem memorant, in qua depositi sunt? Quid Nicænæ synodum recensant, cui etiam Patres sui subscripserunt, et confessi sunt, ex substantia, et consubstantiale esse Patri Filium? quid circumcursant? non enim cum Nicænæ tantum episcopis, sed et cum aliis inter suos clarissimis et cum propriis tandem dicant. Quorumnam igitur hæredes et successores sunt? qui possunt eos vocare Patres, quorum confessionem

ἅελ γὰρ ἡμεῖς οἱ ἴσμεν. Καὶ δυνάμεις πολλὰ εἶσι· καὶ ἐξῆλθε μὲν (57) πᾶσα ἡ δύναμις Κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ἡ δὲ κάμητι καὶ ἡ ἀκρίῃ λέγεται δύναμις μεγάλη. Καὶ, Κύριος τῶν ἐναντίων ἡμῶν, ἀντιλήπτω ἡμῶν ὁ Θεός· Ἰακώβ. Ἄλλὰ γὰρ τὸ (58) ἰδίους ἡμᾶς εἶναι τοῦ Θεοῦ ἔχομεν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀδελφοὺς ἡμεῖς ἐκάλεσεν. Εἰ δὲ καὶ Θεὸν ἀληθινὸν λέγουσι τὸν Υἱόν, οὐ λυπεῖται ἡμᾶς γενόμενος γὰρ, ἀληθινός ἐστιν.

6. Αὕτη τῶν Ἀρειανῶν ἡ ἐσθαρμένη διάνοια. Ἄλλὰ καὶ (59) ἐπιταῦθα οἱ ἐπίσκοποι, θεωρησαντες ἐκείνων τὸ ὄλιον, συνήγαγον ἐκ τῶν Γραφῶν τὸ ἀπαύσαμα, τὴν τε πηγὴν καὶ τὸν ποταμὸν, καὶ τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὴν ὑπόστασιν, καὶ τὸ, Ἐν τῷ φωτὶ σου οὐρόμεθα (60) φῶς· καὶ τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἓν ἐσμεν. Καὶ λευκότερον λοιπὸν καὶ συντόμως ἔγραψαν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· τὰ γὰρ προειρημένα πάντα ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν. Καὶ ἐγγυσιμὸς αὐτῶν, ὅτι ἀγραφοὶ εἰσι αἱ λέξεις, ἐλέγχεται παρ' αὐτῶν μάταιος, ἐξ ἀγράφων (61) ἀσέβησαντες· ἀγραφα δὲ τὸ, Ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· αἰτιῶνται, ὅτι ἐξ ἀγράφων μετ' εὐσεβείας νοουμένων λέξεων κατεκρίθησαν. Αὐτοὶ μὲν ὡς ἐκ κοπρίας ὄντες, ἐλάλησαν ἀληθῶς ἀπὸ γῆς· οἱ δὲ ἐπίσκοποι, οὐχ ἑαυτοὺς (62) εὐρόντες τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐκ Πατέρων ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν, οὕτως ἔγραψαν. Ἐπίσκοποι γὰρ ἀρχαῖοι πρὸ ἐτῶν ἑγγύς που ἑκατὸν τριάκοντα τῆς μεγάλης Ρώμης καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως γράφοντες ἠτιάσαντο (65) τοὺς ποιήματα λέγοντας τὸν Υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· καὶ τοῦτο ἐγένωσεν Εὐσέβιος ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Καισαρείας, πρότερον μὲν συντρέπων τῇ Ἀρειανῇ αἰρέσει, ὕστερον δὲ ὑπογράφας ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, ἔγραψε τοὺς ἰδίους διαβεβαιούμενος, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν τινας λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφάσας, ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ (64) Πατρὸς καὶ Υἱοῦ θεότητος τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρηταμένου ὀνόματι.

7. Τί οὖν εἶτι τὴν Ἀρμιμον (65) ὀνομάζουσιν, ἐν ἣ καθρέθησαν; Τί παραιτοῦνται τὴν ἐν Νικαίᾳ συνόδον, ἐν ἣ καὶ οἱ Πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, καὶ ὡμολόγησαν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοουσίου εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ; εἰ περιτρέχουσιν; οὐ γὰρ πρὸς μόνους τοὺς ἐν Νικαίᾳ ἐπισκόπους (66) συναλθόντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς αὐτῶν μεγάλους ἐπισκόπους, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους λοιπὸν μάχονται. Τίνων οὖν εἰσι κληρονόμοι καὶ διάδοχοι; πῶς δύναται λέγειν Πα-

⁵⁵ Joel II, 25. ⁵⁶ Psal. XLV, 8. ⁵⁷ Psal. XXXV, 10. ⁵⁸ Joan. I, 50.

(55) Cum Dionysius Rom., anno 264 pontificatus inierit, haud multo plures 100 annis erant cum hæc Athanasius scriberet, a datis utriusque Dionysii litteris. Nam de Dionysiis hic loquitur. Vide supra p. 605.

(56) Hæc Eusebii verba vide supra p. 189.

(57) Μὲν δεest in Theodor. Mox idem, δύναμις τοῦ Θεοῦ.

(58) Anglicanus, Ἄλλὰ γὰρ καὶ τὸ Theodor., Ἄλλὰ καὶ τὸ.

(59) In Anglic. καὶ δεest.

(60) Sic pene omnes manuscripti. Editi vero,

ἔφομαι. Paulo post! Anglie. λοιπὸν ἐκεῖ ἔγραψαν. (61) Theodor., ἐξ ἀγράφων γὰρ. Infra idem, διότι ἐξ ἀγράφων.

(62) Regius, ἑαυτοῦς male. Infra Theodor., Ἐπίσκοποι γὰρ ἦσαν ἀρχαῖοι male. Paulo post idem, τῆς τε μεγάλης.

(63) Theodor., οἱ ἠτιάσαντο, omisso γράφοντες, ut et Anglican.

(64) Theodor., εὐρομεν ἐπὶ τῆς τοῦ.

(65) Anglicanus, Ἀρμιμονῶν hic et inferius, de more. Infra Regius, ἐν ἣ καὶ ὁ πρὸς, sic.

(66) Ἐπισκόπους δεest in Anglicano.

εὐρας τούτους, ὡν οὐκ ἀποδέχονται τὴν ὁμολογίαν τὴν καλῶς καὶ ἀποστολικῶς γραφεῖσαν; Ἐπεὶ, εἰ νομίζουσιν ἀντιλέγειν δύνασθαι, εἰπάτωσαν, μᾶλλον δὲ ἀποκρινάσθωσαν, ἵνα καὶ ἑαυτοὶ περιπέπτοντες ἐλεγχθῶσιν, εἰ πιστεύουσι λέγοντι τῷ Υἱῷ· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν· καὶ, Ὁ ἑώρακα ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα; Ναί, εἴποιεν ἂν, ἐπειδὴ γέγραπται, πιστεύομεν. Ἀλλὰ καὶ πῶς ἔν εἰσι, καὶ πῶς ὁ ἑωρακὸς τὸν Υἱὸν ἑώρακε καὶ (67) τὸν Πατέρα, ἔδν ἑρωτηθῶσιν εἰπεῖν, πάντως που φήσουσι, Δι' ὁμοίτητα· εἰ μὴ τέλεον συμπεπτόκασι τοῖς ἀδελφοῖς φρονοῦσιν αὐτοῖς, καὶ λεγομένοις Ἀνομοίοις. Ἄλλ' ἔδν πάλιν ἐρωτηθῶσι, πῶς ὅμοιοι; ἀποβρασυόμενοι φήσουσιν· Ἀρετῇ τέλεια καὶ συμφωνίᾳ τὸ αὐτὸ θέλειν τῷ Πατρὶ, καὶ μὴ θέλειν ὅπερ ὁ Πατὴρ οὐ θέλει. Ἀλλὰ μαθέτωσαν, ὅτι ἐξ ἀρετῆς καὶ τοῦ θέλειν ὁμοιούμενος τῷ Θεῷ, ἔχει μὲν καὶ τοῦ κρῖναι (68) τὴν προαίρεσιν· οὐκ ἔστι δὲ οὕτως ὁ Λόγος, εἰ μὴ ἄρα ἕκ μέρους καὶ καθ' ἡμᾶς ὅμοιος, ὅτι μὴ καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιος ἔστι. Ταῦτα δὲ θία ἡμῶν τῶν γεννητῶν καὶ κτιστῶν ἐχόντων τὴν φύσιν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, καίτοι μὴ δυνάμενοι ὅμοιοι καὶ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἕσθαι, ὅμως, ἐξ ἀρετῆς βελτιούμενοι, μιμούμεθα τὸν Θεόν (69), χραισαμένου καὶ τοῦτο τοῦ Κυρίου, καὶ λέγοντος· *Γίνεσθε οὐκ ἐπίμοιοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὕμῶν οὐκ ἐπίμοιος ἔστι. Γίνεσθε τέλεια, ὡς ὁ Πατὴρ ὕμῶν ὁ οὐράνιος τέλειος ἔστι. Τρεπτά δὲ τὰ γενητὰ, οὐκ ἔν τις ἀρνησάτω, ἀγγέλιον μὲν παραβάτων, τοῦ δὲ Ἄδαμ παρακούσαντος, καὶ πάντων ἐσθμῶν τῆς τοῦ Λόγου χάριτος. Τρεπτόν δὲ ἀτρέπτου ὄντος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἂν εἴη ὅμοιον· ὡπερ οὐδὲ τὸ κτισθὲν τοῦ κτίσαντος. Διὰ τοῦτο περὶ μὲν ἡμῶν σκοπὸν ὁ ἅγιος ἔλεγεν· Ὁ Θεός, τίς ὁμοιωθήσεται σοι; καὶ, Τίς ὁμοίος σοι ἔν θεοῖς, Κύριε; θεοὺς λέγων, τοὺς κτισθέντας μὲν, μετόχους δὲ γενομένους τοῦ Λόγου, ὡς αὐτὸς εἶπεν· *Εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὗς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο. Τὰ δὲ μετέχοντα οὐκ ἂν εἴη τὰ (70) αὐτὰ οὐδὲ ὅμοια τοῦ μετεχομένου. Περὶ ἑαυτοῦ γοῦν ἔλεγεν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν, ὡς τῶν γεννητῶν μὴ ὄντων οὕτως. Ἐπεὶ ἀποκρινάσθωσαν οἱ τῆν Ἀρίμνηγον προσηύοντες, εἰ κτιστὴ (71) οὐσία δύναται εἶπεῖν· Ἄ βλέπω τὸν Πατέρα ποιῶντα, ταῦτα καὶ γὰρ ποιῶ. Ποιούμενα γὰρ ἔστι τὰ γενητὰ, καὶ οὐ ποιοῦντα· εἰ (72) δὲ μὴ γέ, καὶ ἑαυτὰ ἐποίησαν. Ἄμλει εἰ, ὡς λέγουσι, κτίσμα ἔστιν ὁ Υἱός, καὶ ποιεῖ αὐτὸν ὁ Πατὴρ, πάντως ἂν ἐποίησε καὶ ἑαυτὸν ὁ Υἱός, δυνάμενος ποιεῖν ἃ ποιεῖ ὁ Πατὴρ, ὡς εἶπεν αὐτός· ἄλλ' ἄστοπον καὶ λαὸν ἀσύστατον ἔστι τὸ τοιοῦτον· ποιεῖν γὰρ ἑαυτὸν οὐδεὶς δύναται.**

8. Πάλιν δὲ εἰπάτωσαν, εἰ δύναται τὰ γενητὰ εἰπεῖν· Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἔστιν;

⁶⁸ Joan. xiv, 9. ⁶⁹ Luc. vi, 36. ⁷⁰ Matth. v, 48. ⁷¹ 35. ⁷² Joan. v, 19. ⁷³ Joan. xvi, 15.

(67) Καὶ δεστ in Regio et in Anglicano. Infra, καὶ λεγομένοις, ἀνομοίοις, vix augurari possumus quid hic legerit Nannius, qui vertit, qui, quod ipsis animis cogitant, verbis promunt.

(68) Ita Regius. Editi vero, κρῖναι male. Infra in eodem, καὶ δεστ ante κατ' οὐσίαν. Paulo post Anglicanus, τῶν γενητῶν καί.

A recte et apostolice scriptam non recipiunt? Quod si sese repugnare posse arbitrantur, dicant, aut potius respondeant, ut in sese impingentes coarquantur; nun credant Filio dicenti: *Ego et Pater unum sumus*; et: *qui vidit me, vidit et Patrem*⁶⁸. Imo, dicitur, hoc quia scriptum est, credimus. Sed quomodonam unum sunt, et quomodo, qui vidit Filium vidit et Patrem; si sic interrogentur, respondebunt sane, Ob similitudinem: nisi cum iis collapsi sint qui affinem suae sententiam aut tuerent, et vocatur Anomoei. Sed si rursus sciscitare, qua ratione similibus? audacius dicent: Virtute perfecta et consensu, quod idipsum velit quod Pater, et quod nihil velit, nisi quod Pater. Sed discant eum qui ex virtute et voluntate Deo similis sit, nutandi sui arbitrium habere: atqui Verbum nequaquam est tale, nisi forte ex aliqua parte et nostro more, nedum secundum substantiam simile sit. Id enim proprium nobis est qui facti, et natura creata praediti sumus. Etenim nos, licet secundum substantiam Deo similes esse nequeamus, tamen in virtute proficientes, Deum imitamur, hoc donante Domino, qui ait: *Estote misericordes, sicut Pater vester misericors est*⁶⁹. *Estote perfecti, sicut Pater vester caelestis perfectus est*⁷⁰. Opificia autem mutabilia esse, nemo negatur: cum et angeli praevocati sint, et Adam non obedierit, et omnes egeant gratia Verbi. Mutabile autem immutabili Deo simile esse nunquam poterit: ut nec creatum creati. Quapropter in nos respiciens sanctus ille dicebat: *Deus, quis similis erit tibi*⁷¹? et: *Quis similis tibi in diis, Domine*⁷²? deos dicens illos qui creati quidem, sed participes Verbi sunt, quemadmodum ipse ait: *Si illos dicit: deos, ad quos Verbum Dei factum est*⁷³. Res autem quae alicujus participes sunt, nunquam eadem aut similes ei fuerint cuius sunt participes. De seipso igitur dixit: *Ego et Pater unum sumus*, quod scilicet res factae nunquam hujusmodi sint. Alioqui respondeant qui Arimuiensem obtulerunt synodum, an creati substantia dicere possit: *Quae video Patrem facientem, haec et ego facio*⁷⁴. Nam opificia condita sunt, et nihil condunt; sin autem minus, ergo seipsa condiderunt. Certe si, ut dicunt, creatura est Filius, et Pater fecerit eum, plane Filius seipsum condiderit, cum, ut ipse testatur, ea possit facere quae Pater facit: sed illud absurdum et nunquam constare potest: nemo enim seipsum potest efficere.

717 8. Rursum dicant an possint res factae dicere: *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt*⁷⁵?

⁷⁶ Psal. LXXXII, 2. ⁷⁷ Psal. LXXXV, 8. ⁷⁸ Joan. I^o

(69) Anglicanus, τὸν Θεόν. Mox, καὶ δεστ in Regio. Infra Anglicanus, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ.

(70) Anglicanus, οὐκ ἦν ἀεὶ τὰ αὐτὰ.

(71) Anglicanus, προκρίναντες, κτιστὴ οὐσία.

(72) Et deest in Anglicano. Infra idem, πάντως ἂν ἐποίησε.

Habet autem ille, quod sit creator, conditor, aeternus, omnipotens, immutabilis. Opificia autem nec creare possunt, creata cum sint; nec aeterna esse, initium quippe existendi habent: nec omnia posse et immutabilia esse, sub imperio enim sunt, naturaque sunt mutabilis, ut Scripturæ dicunt. Ergo si hæc Filii sunt, non ex virtute, ut diximus, sed ex substantia sua illa habet, ut synodus ait: nec ex alia substantia ipse est, sed ex substantia Patris, cujus hæc sunt propria: quod autem substantia Patris proprium est, ejusque proles, quid aliud fuerit, aut quomodo appellandum sit, nisi consubstantialia? Nam quæ quis in Patre videt, eadem in Filio conspicit; in Filio, inquam, non ex participatione, sed secundum substantiam. Et hoc est: *Ego et Pater unum sumus* 42; et, *Qui vidit me, vidit et Patrem* 47. Verum hinc quoque e re fuerit eorum amentiam commonstrare: Si ex virtute, quam sequitur velle et non velle, nec non morum profectus, similis est Patri Filius, ut vos dicitis, hæc autem sunt qualitatis propria: ergo Deum dicitis ex qualitate et ex substantia compositum. Equis vos ultra ferat talia dicentes? Non enim compositus est Deus, qui omnia ut essent composuit: neque talis, qualia sunt quæ ab ipso per Verbum sunt facta, absit. Simplex enim est substantia, in qua nulla qualitas, neque, ut ait Jacobus, *transmutatio aut vicissitudinis obumbratio* 44. Cum igitur demonstratum sit eum non ex virtute procedere, quippe nec in Deo nec in Filio est qualitas; ergo substantiæ propriæ fuerit: hocque sane fateamini necesse est, nisi plane in vobis intelligentia perierit. Jam quod proprium est, et idem ac substantia divina, et ex ipsa naturale germen, quid aliud fuerit, nisi consequenter genitori consubstantialia: illa quippe nota est Filii erga Patrem. Et hoc qui negat, is minime credit Verbum esse naturæ ac vere Filium.

9. Cum rem ita intelligerent Patres, scripserunt, Filium esse Patri consubstantialem; et anathemate damnaverunt eos qui dicerent, Filium ex alia esse substantia: neque verba ejusmodi commenti sunt, sed ea ipsi a priscis Patribus edidicerant, uti diximus. His igitur ita commonstratis, superflua est quæ ab illis affertur Ariminensis synodus, superflua et alia ab ipsis synodus, de fide appellata. Sufficit enim Nicæna quæ cum priscis episcopis consentit, in qua Patres ipsorum subscripsere, quos revereri filios oportuit, ne omnia potius quam Christiani habeantur. Quod si post hæc tauta, post priscorum

42 Joan. x, 30. 47 Joan. xiv, 9. 44 Jac. i, 17.

(73) Έστι δεστ in Anglicano.

(74) Κατ δεστ in Regio.

(75) Legendum putamus, εξ ἀρετης ἤ, omissum nempe videtur ἤ ob repetitionem ejusdem syllabæ, quod plerumque contingit.

(76) Regius, ταῦτα δὲ ποιότητος καὶ οὐσίας, omissis interpositis, δ' ὁμοιοκλειαντων. Ibid. Anglic., λέγεται. Καὶ τίς ὕμᾶς.

(77) Ita Regius. In editis vero, διὰ τοῦ δεστ.

Α Έχει δὲ τὸ κτίζειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ ἄδῃον, τὸ εἶναι παντοκράτωρ, τὸ ἀτρέπτον. Τὰ δὲ γενητὰ οὐ δύναται ἔχειν τὸ δημιουργεῖν· κτιστὰ γὰρ ἔστιν· οὐδὲ τὸ ἄδῃον· ἀρχὴν γὰρ ἔχει τοῦ εἶναι· οὐδὲ τὸ παντοκράτωρ καὶ ἀτρέπτον· κρατούμενα γὰρ καὶ τρεπτῆς φύσεως ἔστιν, ὡς περ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν. Οὐκοῦν εἰ ταῦτα τοῦ Υἱοῦ ἔστιν, οὐκ ἐξ ἀρετης, ὡς εἴπωμεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἔστι (73) δηλονότι, ὡς εἴπωμεν ἢ σύνοδος· οὐκ ἐξ ἄλλης οὐσίας ἔστιν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πατρὸς, ἧς ἔστι καὶ ταῦτα ἴδια· τὸ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον, καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα, τὸ ἂν εἴη, ἢ πῶς ἂν τις ὀνομάσσειεν αὐτὸ, ἢ ὁμοούσιον; ἀ γὰρ βλέπει τις ἐν τῷ Πατρὶ, ταῦτα βλέπει καὶ (74) ἐν τῷ Υἱῷ· Υἱὸν δὲ οὐκ ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν. Καὶ τοῦτο ἔστιν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν, καὶ

Β Ὁ ἐμὲ ἐωρακῶς ἐώρακε τὸν Πατέρα, Ἄλλως τε καὶ ἐκ τούτου πάλιν καλὸν δεῖκνύναται τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν· εἰ ἐξ ἀρετης (75) ἔπειτα τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν, καὶ τρόπον βελτίους, ὁμοιος καθ' ὕμᾶς ὁ Υἱός ἔστι τῷ Πατρὶ· ταῦτα δὲ ποιότητος ἴδια (76) δηλονότι σύνθετον τὸν Θεὸν ἐκ ποιότητος καὶ οὐσίας λέγετε. Καὶ τίς ὕμῶν ἀνεθέτα αὐτὰ λεγόντων· οὐ γὰρ σύνθετος ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα εἶς τὸ εἶναι συνθετικῶς, οὐδὲ τοιοῦτος, οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ (77) Λόγου γενόμενα, μὴ γένοιτο! Ἀπλῆ γὰρ ἔστιν οὐσία, ἐν ἧ ὁὐκ ἐν ποιότητι, οὐδὲ, ὡς εἴπω ἐν τῷ Ἰακώβῳ, *Παραλαλή τις ἢ τροπὴ ἀποκλισμα*. Οὐκοῦν εἰ δείκνυται οὐκ ἐξ ἀρετης (78)· οὐ γὰρ ποιότης ἐν τῷ Θεῷ, ὅτε ἐν τῷ Υἱῷ· δηλονότι τῆς οὐσίας ἴσως ἂν εἴη· καὶ τοῦτο πάντως ὁμολογήσετε, εἰ μὴ τέλεον τὸ νοεῖν ἀπόλετο ἐν ὕμῖν (79). Τὸ ἴδιον καὶ ταῦτον τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσία καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα φύσει τυγχάνον τί ἂν εἴη, ἢ πάλιν καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοούσιον τῷ γεννηθέντι; τοῦτο γὰρ Υἱοῦ τῷ Πατρὶ γνῶρισμα. Καὶ ὁ μὴ τοῦτο λέγων, ὡ φρονεῖ, φῶσαι καὶ ἀληθῶς Υἱὸν εἶναι τὸν Λόγον.

9. Οὕτω νοήσαντες οἱ Πατέρες, ἔγραψαν ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καὶ ἀνεθεμάτισαν τοὺς λέγοντας ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως εἶναι τὸν Υἱὸν· οὐχ ἑαυτοῖς πλασάμενοι λέξεσι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν Πατέρων μαθόντες, καθάπερ εἴπωμεν. Τούτων δὲ οὕτω δεῖκνυμένων, περὶ τῆ αὐτῶν ἢ Ἀριμνηος, περὶ τῆ καὶ ἢ (80) ἄλλη παρ' αὐτῶν ὀνομαζομένη περὶ πίστεως σύνοδος. Ἀρχαί γὰρ ἢ ἐν Νικαίᾳ σύμφορος οὐσα καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἐπισκόποις, ἐν ἧ καὶ οἱ Πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, οὐς αἰδεῖσθαι τούτους ἔπρεπε, ἵνα μὴ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὶ νομισθῶσιν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τούτων, μετὰ καὶ τὴν

(78) Ita Anglicanus, atque ita legit Nannius re-ete. In editis et in aliis, οὐκ δεστ. Infra Regius, ἴσως. Editi vero et alii, ἴσων.

(79) Regius et Anglicanus, ἐν ὕμῖν. Editi vero, ἐν ἡμῖν male.

(80) Ita Anglicanus. In editis et aliis, ἢ δεστ. Paulo post Reg. et Anglicanus, Ἀρχαί γὰρ. Editi vero et alii, Ἐκεῖ γὰρ.

μερτυριαν τῶν ἀρχαίων ἐπισκόπων, καὶ μετὰ τὴν Ἀ ἐπισκοποῦντων τῶν ἰδίων Πατέρων, προσποιούστας, ὡς ἀγνοούντες, τὴν λέξιν φοβεῖσθαι τοῦ ὁμοουσίου, ἐπά-
 ταντας καὶ φρονεῖσθαι ἀπλοῦστον μὴν καὶ ἀληθῆ-
 τὸν Υἱὸν φύσει Υἱὸν, ἀναθεματιστάσων δὲ, ὡς παρ-
 ῥηγεῖεν ἡ σύνοδος, τοὺς λέγοντας κτίσμα, ἢ ποίημα,
 ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ, Ἐν ποτε δετὰ οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ· καὶ οἱ τρεπτοὶ καὶ ἀλλοιωτοὶ ἔσονται, καὶ ἐξ
 ἑτέρας (81) ὑποστάσεως· καὶ οὕτω φευγέτωσαν ἀπὸ
 τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως· καὶ θαρρῶμεν, ὅτι γνη-
 σίως ταῦτα ἀναθεματίζοντες ὁμολογοῦσιν εὐθὺς, ἐκ
 τῆς οὐσίας καὶ ὁμοουσίου εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ.
 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ Πατέρες, εἰρηκότες ὁμοουσίου
 εἶναι τὸν Υἱὸν, ἐπηγάγον εὐθὺς· Τοὺς δὲ λέγοντας
 κτίσμα, ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ, Ἐν ποτε, ἢ
 οὐκ ἦν, ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία· ἵνα διὰ Β
 τούτων γνωρίσωσιν, ὅτι ταῦτα σημαίνει (82) τὸ ὁμο-
 ουσίου. Καὶ ἡ τοῦ ὁμοουσίου δύναμις γινώσκειται ἐκ
 τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα ἢ Υἱόν· καὶ ὅτι ὁ
 λέγων ὁμοοσίον οὐ φρονεῖ κτίσμα εἶναι τὸν Λόγον·
 καὶ ὁ ἀναθεματίζων τὰ προσηρημένα ὁμοοσίον ἄμα
 φρονεῖ εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ· καὶ ὁ ὁμοοσίον λέ-
 γων γνήσιον καὶ ἀληθινὸν λέγει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.
 Καὶ ὁ Γνήσιον λέγων νοεῖ τὸ· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν
 ἑσμέν· καὶ, Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα.
 Et qui dicit germanum, probe intelligit illud : Ego et
 Pater unum sumus ; et : Qui vidit me, vidit et Pa-
 trem.

10. Ἐπρεπε μὲν οὖν διὰ πλειόνων τὰ τοιαῦτα γρά-
 ζειν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς εἰδότες ὑμᾶς γράφομεν (83),
 διὰ τοῦτο συντόμως ὑπηγορεύσαμεν· εὐχόμενοι παρὰ C
 πᾶσι σώζεσθαι τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης, καὶ πάν-
 τας τοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τὸ αὐτὸ λέγειν, τὸ
 αὐτὸ φρονεῖν. Καὶ οὐκ ὡς διδάσκοντες, ἀλλὰ ὡς ὑπομι-
 νησκόνας ἔσμεν (84). Ἐσμέν δὲ οὐκ ἡμεῖς οἱ γράφον-
 τες μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ
 ταῖς Λιβύαις ἐνενηκοντά που ἐπίσκοποι. Πάντων γὰρ
 ἔν ἐστι τοῦτο φρόνημα, καὶ ὑπερ ἀλλήλων ἀεὶ ὑπο-
 γράφομεν, ἐὰν συμβῇ τινα μὴ παρεῖναι. Οὕτως
 οὖν (85) διακεῖμενοι, ἐπειδὴ συνέθη συνέλθειν ἡμᾶς,
 ἐγράφσαμεν καὶ τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν Δαμάτῳ τῷ ἐπι-
 σκόπῳ τῆς μεγάλης Ῥώμης περὶ τοῦ Ἀβεντινοῦ τοῦ
 ἐπελθόντος τῇ ἐν Μεδιολάνῳ ἐκκλησίᾳ, διηγοούμενοι
 τὰ κατ' αὐτόν· ὅτι τε οὐ μόνον τῆς Ἀρειανῆς αἵρέ-
 σεως ἐστὶ κοινωνὸς, ἀλλὰ καὶ ὑπευθύνος ἐστὶ πολλοῖς D
 κακοῖς, πράξας ταῦτα μετὰ Γρηγορίου τοῦ κοινωνοῦ
 τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ· καὶ θαυμάζοντας πῶς μὴ χρι-
 νῶν οὐ καθηρέθη καὶ ἐκδέδληται τῆς Ἐκκλησίας, καὶ
 χάριν ὁμολογήσαμεν τῇ θεοσεβείᾳ αὐτοῦ τε καὶ τῶν
 συνελθόντων ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, ὅτι καὶ τοὺς περὶ
 Οὐρακίου καὶ Οὐάλεντα, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ (86) αὐ-
 τοῖς φρονούντας ἐκβάλλοντες, ἔωσαν τὴν ὁμοφυλίαν
 τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἣν καὶ παρ' ὑμῶν εὐχό-

10. Cæterum par erat hæc pluribus scribere :
 verum, quia vobis jam horum guaris scribimus,
 ideo paucis dictavimus. Optantes ut apud omnes
 vinculum pacis servetur, et omnes qui catholica
 sunt Ecclesie, idem dicant, idemque sentiant. Et hæc
 non quasi docentes, sed quasi admonentes dici-
 mus. Non enim nos soli scribimus, sed omnes Æ-
 gypti et Libyarum nonaginta circiter episcopi.
 Omnium enim una hæc est sententia, et cum ali-
 quem abesse contigerit, alii pro aliis scribimus.
 Sic nos igitur affecti, cum contigisset nos in unum
 convenire, litteras quoque dilecto nostro Damaso
 magnæ Romæ episcopo misimus, de Auxentio qui
 Mediolanensem invasit ecclesiam, cujus illi gesta
 enarravimus, cum nempè non modo esse Arianæ
 hæreseos sectatorem, sed etiam multis sceleribus
 obnoxium, quæ cum Gregorio impietatis suæ socio
 perpetravit : nosque mirari cur nondum depositus
 et ab Ecclesia ejectus sit. Gratiasque retulimus
 ejus pietati, nec non iis qui in magnam urbem Ro-
 mam convenerant, quod Ursacio et Valente aliisque
 qui cum illis sentiret ejectionis, catholicæ Ecclesie
 concordiam servassent. Quam cum apud vos quo-
 que servari peroptemus, hortamur vos, ne feratis,
 ut supra diximus, eos qui fidei occasione, multitu-

(81) Anglicanus, ὅτι δρεπτοί, καὶ ἀναλλοιωτοὶ
 ἐστί, καὶ οὐκ ἐξ ἑτέρας, male.

(82) Regius est editio Commel., σημαίνη male :
 alii, σημαίνει.

(83) Basil. et Anglicanus, προειδόντι ὑμῶν γράφον-
 τας. Mox Regius, ὑπηγορεύσαμεν. Alii, συνηγορού-
 σαμεν.

(84) Ita Regius quem sequimur. Anglicanus, ἀλλὰ

ὡς ὑπομνησκόντες ὑμᾶς γράφομεν. Ἐσμέν. Infra
 Regius, καὶ ταῖς Λιβύαις, et sic supra legitur n. 1.
 τὰς Λιβύας, in plurali. Editi et alii, τῇ Λιβύῃ.

(85) Anglicanus. Οὕτως γούν.

(86) Sic Reg. optime. In aliis vero et in editis, αὐ-
 τὰ deest. Infra manuscripti et editio Commel.,
 παρ' ὑμῶν. Edit. vero Paris., παρ' ἡμῶν.

dicem synodorum objiciunt, Ariminensem, Sir-
miensem, eam quæ in Isauria, aliam quæ in Thra-
cia, eas quæ Constantinopoli, item quæ Antiochie
celebratæ sunt, quæ plurimæ sunt et tumultuosæ.
Sed apud vos Nicæna solum fides obtineat, quam
Patres pronuntiaverunt: ubi omnes aderant Patres,
imo quidam ex illis qui eam nunc oppugnant, uti
supra diximus, ipsique subscripserunt; ut de nobis
etiam Apostolus dicat: *Laudo autem vos, quod per
omnia memores mei estis: et sicut tradidi vobis
præcepta mea tenetis* 88.

41. Hæc enim Nicæna synodus, vere cippus est
inscriptus contra universas hæreses. Hæc ipsa eos
qui in Spiritum sanctum blasphemant, ipsumque
dicunt esse creaturam, confutat. Cum enim Patres
de fide in Filium pertractassent, statim addiderunt:
credimus et in Spiritum sanctum; ut perfectam et
plenam de sancta Trinitate fidem confessi, Chris-
tianæ fidei tesseram et catholicæ Ecclesiæ doctri-
nam in hoc ipso exhiberent. Propalam quippe vo-
bis omnibusque est, et nemini Christianorum hoc
dubium fuerit: nos in creaturam minime credere,
sed in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium
visibilium et invisibilium factorem. Et in unum
Dominum Jesum Christum Filium ejus unigenitum.
Et in eum Spiritum sanctum: unum Deum in
sancta et perfecta Trinitate cognitum. In cujus no-
mine baptizati, et in qua divinitati conjuncti, cre-
dimus nos regnum cælorum hæreditate accepturos
in Christo Jesu Domino nostro, per quem Patri
gloria et imperium in sæcula. Amen.
δὲ ὅ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν (90).

88 I Cor. xi, 2.

(87) Anglicanus, τὴν Ἀρσενίω, unde Nannius
vertit, *Arsenicam*.

(88) Regius, καθάπερ εἶπομεν. Paulo post Regius
et Basil., ἡμῶν ὁ Ἀπόστολος. Anglicanus, ἡμῶν ὁ
Ἀπόστολος. Editi, ἡμῶν Ἀπόστολος.

(89) Ita Regius et Anglicanus. Editi vero, ἐν

μενοι σώζεσθαι, παρακαλοῦμεν μὴ ἀνεχεσθαι, καθά
προείπομεν, τῶν προβαλλομένων ὅχλον συνδῶν προ-
φάσει πίστεως, τὴν ἐν Ἀρμενίῳ, τὴν ἐν Σιρίῳ (87),
τὴν ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, τὴν ἐν τῇ Θράκῃ, τὰς ἐν Κων-
σταντινουπόλει, τὰς ἐν Ἀντιοχείᾳ πολλὰς καὶ ἀτά-
κτους. Ἀλλὰ μόνον κρατεῖται ἐν ἡμῖν ἢ ἐν Νικαίᾳ
παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις· ἐν ἣ καὶ
πάντες καὶ τῶν νῦν μαχομένων πρὸς αὐτὴν παρῆσαν
Πατέρες, καθά προείπομεν (88), καὶ ὑπέγραψαν· ἕνα
καὶ περὶ ἡμῶν ὁ Ἀπόστολος εἶπη· Ἐκαὶ αὐτὸ δὲ ὅμοις,
ὅτι πάντα μου μνήσθε, καὶ καθὼς παρέδωκα
ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτω κατέχετε.

41. Αὕτη γὰρ ἢ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, ἀληθῶς στη-
λογραφία κατὰ πάσης αἰρέσεως ἐστίν. Αὕτη καὶ τοὺς
βλασφημοῦντας εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ λέγοντας
αὐτὸ κτίσμα, ἀνατρέχει. Εἰρηκεῖται γὰρ οἱ Πατέρες
περὶ τῆς εἰς τὸν Υἱὸν πίστεως, ἐπιήγαγον εὐθύς· Πι-
στεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἕνα, τελείαν
καὶ πλήρη τὴν εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα πίστιν ὁμολο-
γήσαντες, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως,
καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν
τούτῳ (89) γνωρίσασθαι. Δῆλον γὰρ καὶ παρ' ἡμῶν καὶ
παρὰ πᾶσι καθέστηκε· καὶ οὐδεὶς ἐν Χριστιανῶν ἀρ-
μόβολον εἰς τοῦτο σχολὴν τὴν διάνοιαν, ὡς σὺ ἐστίν
ἡμῶν ἢ πίστεως εἰς τὴν κτίσιν, ἀλλ' εἰς ἕνα Θεὸν Πα-
τέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν
ποιητὴν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν
Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ εἰς ἐν Πνεῦμα ἅγιον·
ἕνα Θεὸν τὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ τελείᾳ Τριάδι γνωσκό-
μενον· εἰς ἣν καὶ βαπτίζομενοι, καὶ ἐν ταύτῃ συν-
αποτόμενοι τῆ θεότητι, πιστεύομεν καὶ κληρονομήσει
βασιλείαν οὐρανῶν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν,
Ἀμήν (90).

ταυτῷ.

(90) Anglican. solus, quem sequitur Naonius, τῷ
Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Post, Ἀμήν, subjun-
git Anglican., ἔρρωσθαι ἡμᾶς καὶ μνημονεύειν ἡμῶν
ἐν Κυρίῳ εὐχόμενοι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινέτατοι, quæ
absnt a Reg. Basil. et Felckm. 7, et edit.

IN EPISTOLAM AD EPICTETUM ADMONITIO.

719 1. Celeberrima apud antiquos scriptores exstitit *Læc epistola*: eam quippe integram affert Epiphanius hæresi lxxvii; hujus item meminit Cyrillus in epistola ad Joannem Antiochenum et aliis in locis: utique jam olim ipsam ab hæreticis fuisse visitatam, quod in illa cernebant errores convelli suos; a se tamen collatis exemplaribus pristinae integritati restitutam. Verum depravata ejusmodi exempla ad nostram usque ætatem non pervenere: est enim ea, quæ jam in Athanasianis exstat editis, et plane orthodoxa, et ei quæ apud Epiphanium legitur consimillima. Cyrilli autem locum citat Rusticus diaconus, Contra Acephalos, cap. 2. Epistolam ad Epictetum memorant item, et loca inde excerpta afferunt synodi Ephesina et Chalcedonensis, Leo papa, Theodoretus, Gelasius libro De dualibus in Christo naturis, infra suis omnes notandi locis. Item apud Leontium Byzantinum multa hinc afferuntur loca lib. ii, sub finem. Ipseque Apollinarius inferrimus sane homo, in fragmento epistolæ ad Serapionem apud Leontium Byzantinum, ait, se epistolam

domini sui (scilicet Athanasii) Corinthum missam summopere approbare, et eorum qui dicunt carnem Deo consubstantialiam magnam insaniam damnare. Nimirum id sedulo curavit hæresiarcha ille, ut omnem pravæ sententiæ suspicionem a se, cum Athanasio agens, amoveret, quod sane, ad tempus saltem, ex voto illi cessasse videtur; etenim in hac epistola et in subsequenti contra Apollinarium libris, nulla Apollinariæ uentio. Vide item supra p. 618.

II. Occasione autem ductus Commentariorum, quæ sibi transmiserat Epictetus Corinthi episcopus, hæc ad illum rescripsit epistolam. Erant quippe Corinthi, referente Epicteto, quidam homines, qui sententias de fide impissimas proposuissent agitantisque; aiebant scilicet 1° corpus ex Maria genitum consubstantialia esse Verbi deitati; 2° Verbum in carnem, ossa et capillos et in totum corpus mutatum fuisse. Quæ sententia Marcionitis ascribitur in Dialogo qui Origenis nomine circumfertur. 3° Dominum fictione non natura gestasse corpus. Qui sane error antiquissimus fuit; ab Ignatio namque memoratur epistola ad Trallianos, cap. 10, et ab omnibus deinde Patribus; 4° Ipsam deitatem circumscissam et cruci affixam fuisse; 5° Verbum nequaquam ex Maria, sed ex sua ipsius substantia sibi corpus efformasse; 6° Qui ait Domini corpus ex Maria esse, non Trinitatem, sed quaternitatem admittere. Maximam harumce sententiarum partem Apollinario ascribit Gregorius Nazianzenus orat. 46, pag. 722. Nec tamen hic comparet ille Apollinaristarum error, quo negabant mentem humanam inesse Christo, quæ videtur fuisse sectæ illius quasi tessera; sed ex duntaxat hic tangit Athanasius, quæ Corinthi hic controversiam venerant. Nec leviter objurgat Epictetum quod talia vel proponi concesserit. Hisque omnibus sententiis brevissime confutatis, claudens epistolam, seæ multum gaudere testatur, quod eo demum res cesserit, ut quisque disputantium in catholica consisteret fide.

III. Dimeritarum porro nomine Apollinaristas insectatur Epiphanius hæresi LXXVII, cujus appellationis causam aperit Gregorius Nazianzenus cum ait orat. 46, pag. 722: corpus et animam esse in Christo τὸ τρίτηρον, tertiam partem. Apollinaristæ quippe aiebant, in Christo partem unam hominis, τὸν scilicet, seu mentem, a Verbo suppleri, solumque Verbum junctum corpori et animæ (nempe sensitive, ut dicitabant illi) totum constituisse Christum. Quamobrem, cum ex Catholicorum sententia, tribus constaret Christus, Verbo scilicet, mente humana, et corpore animato; qui unam ex illis demerent partem, mentem scilicet, a duabus aliis, διμορφεῖται audiebant; nam διμορφοῦς Græcis est, duæ tertiæ partes, cujus significationis exempli sæpius advertere est in Analectis nostris Græcis, pag. 519 et seq. Cæterum hanc epistolam in annum con-ferri posse putamus circiter 371, ut fuit in Vita Athanasii.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΕΠΙΚΤΗΤΟΝ ΚΟΡΙΝΘΟΥ, ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ (91).

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

AD EPICETUM EPISCOPUM CORINTHI CONTRA HÆRETICOS EPISTOLA.

Κυριῶ μου (92) ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ ποθεινο-
τάτῳ συλλειτουργῷ Ἐπικτήτῳ. Ἀθανάσιος
ἐν Κυριῶ χαίρει.

1. Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον πᾶσαν ἡματιολογίαν πάν-
των, ὅσοι θεοποῦν εἶναι αἰρετικοί, πεπαύσθαι ἐκ

Domino meo dilecto fratri et optatissimo commi-
nistro Epicteto, Athanasius in Domino salutem.

720 I. Arbitrar equidem omnium, qui un-
quam fuerit hæreticorum, vanam loquacitatem, a

(91) Scripta anno circiter 371. Seguer. Gobler.
et Felck. 1, τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ γραφεῖσα (γραφεῖσα
deest in Gobler. et Felck. 1) πρὸς Ἐπικτήτην ἐπί-
σκοπον Κορίνθου κατὰ αἰρετικῶν. Ibid. Gobler., λόγος
κατὰ αἰρετικῶν. Basiliens. et Ang., τοῦ αὐτοῦ πρὸς
Ἐπικτήτην ἐπίσκοπον Κορίνθου κατὰ αἰρετικῶν.
Felck. 2, nullum habet titulum, codex Jesuit. La-

tinus habet ad Epictetum, et inferius, Epicteto.

(92) Ita Seguer. Gobler. Felck. 1, et Basiliens. In
quo tamen non deest. Editi sic habent, τῷ ἀγαπητῷ
... συλλειτουργῷ καὶ συμμύστῳ Ἀθανάσιος, etc.,
quæ ex aliquone depremissa sint codice ignoratur.
In Anglicano et Felck. 2, horum nihil. In appendice
ad divi Leonis opera tom. II, p. 198, sic titulus :

Nicæna synodo compressam fuisse. Nam quæ illic a Patribus ex divinis Scripturis promulgata fides est, tum ad impietatem omnem evertendam, tum ad piæ in Christo fidem asserendam sufficit. Quamobrem cum hoc tempore variaz synodi per Galliam, Hispanias et magnæ Romæ celebratæ sint, quotquot eo convenere, eos qui etiam nunc latenter hæresin sapient Arianam, Auxentium nempe Mediolanensem, Ursacium, Valentem et Gaium ex Pannonia, communi calculo, quasi uno eodemque concitante Spiritu, anathemate damnarunt. Litteras autem ubique miserunt (quod varia isti synodorum nomina combinisterentur) nulla ut deinceps in Ecclesia catholica nominaretur synodus præter unam Nicænam, quæ omnis hæresis tropæum est, atque in primis Arianzæ, cujus potissimum causa tunc coacta fuit. His tot tantisque gestis rebus, quid est quod nonnulli disceptare ac quæstiones movere ausint? Qui si ex Arianis quidem sint, nihil mirum esse quæ contra se scripta sunt criminari: quemadmodum et ethnici, dum illud audiunt: *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum* **, doctrinam de divina cruce stultitiam arbitrantur. Sin autem ii, qui ejusmodi quæstionibus rem de integro tractare peroptant, ex eorum numero sunt qui recte sentire, et iis quæ a Patribus promulgata sunt favere videntur, nihil aliud præstant, quam quod, ut scriptum est **, proximo quidem suo eversionem lutosam propinant, verbis autem decertant non ad aliam utilitatem, sed ad simpliciorum perniciem.

2. Hæc ita scribo postquam legi commentarios a tua pietate mihi oblatos, qui utinam scripti nunquam fuissent, ut ne minima quidem horum memoria transmitteret ad posterum. Quis enim talia unquam audivit? quis docuit, didicisse? *De Sion quidem exhibit lex Dei, et Verbum Domini de Jerusalem* **: hæc autem unde prodierunt? Quisnam infernus illud eructavit, corpus ex Maria genitum esse Verbi divinitati **721** consubstantialitæ? aut Verbum in carnem, ossa et capillos, et in totum

** Psal. cxxi, 4. ** Habacuc ii, 15. ** Isa. ii, 3.

Epistola Athanasii episcopi ad Epictetum Corinthi episcopum, contra eos qui de Domini incarnatione spiritu blasphemiaz diversa senserunt. Deinde: *Dilectissimo fratri et amabili consecratorii Epicteto, Athanasius in Domino salutem.*

(93) Sic Epiph. Seguer. Gobler. et Felck. 1, in editis vero et in aliis manuscriptis præter deest. Infra Seguerianus, secunda manu, Ἰστανίαν, Goblerianus et Felck. 1, τῆ Ἰστανία καὶ Ῥώμῃ. Mox et deest in Epiph. qui habet ἐπιχρυπτομένους.

(94) Seguer. Basil. et Gobler., Παννονίας. Nannius male veterat, *Gaium Pannonem*, cum vertendum fuisset, *ex Pannonia*. Nam illud, ἀπὸ Παννονίας, intelligitur de Ursacio, Valente et Gaio. Ibid. Epiph., παμμήφοι, Seguerianus, παμψήφους, in quo ibidem deest. Gobler. et Felck. 1, παμψήφους. Mox Epiph., Ἐγραψάν δέ.

(95) Σύνδοτον deest in Seguerian. Gobler. Felck. 1, et Epiph.

Α τῆς γενομένης ἐν Νικαίᾳ συνόδου· ἡ γὰρ ἐν αὐτῇ παρὰ τῶν Πατέρων κατὰ τὰς θείας Γραφὰς ὁμολογηθεῖσα πίστις αὐτάρχης ἐστὶ πρὸς ἀνατροπὴν μὴ πάσης ἀσεβείας, πρὸς (93) τοῦσασιν δὲ τῆς εὐσεβείας ἐν Χριστῷ πιστεύω. Διὰ τούτων καὶ νῦν διαφόρων γενομένων συνόδων ἐν τῇ Γαλλίᾳ, καὶ Σπανίᾳ, καὶ τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, πάντες οἱ συναθροθέντες τοὺς μὲν ἐπὶ χρυπτομένους καὶ φρονοῦντας τὰ Ἄρετου, Αὐξέντιον δὲ λέγω τὸν ἐν Μεδιολάνῳ, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Γάιον ἀπὸ τῆς Παννονίας (94) παμμήφοι, ὡς ἀπ' ἐνὸς Πνεύματος κινούμενοι, ἀνεθεμάτισαν· Ἐγραψάν τε πανταχοῦ (διὰ τὸ τοὺς τοιούτους ἐπινοῦν ἑαυταῖς ὀνόματα συνόδων), μηδεμίαν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ σύνδοτον ὀνομάζεσθαι, εἰ μὴ μόνην τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνδοτον (95) γενομένην, τρόποιον οὖσαν πάσης μὲν αἰρέσεως, ἐξαιρετικῆς δὲ τῆς Ἀρειανῆς, δὲ ἦν μάλιστα καὶ ἡ σύνοδος τότε συνήχθη. Πῶς τοίνυν εἰ μετὰ (96) τοῦσαστα ἀμφισβητεῖν, ἡ ζῆτειν τινας ἐπιχειροῦσιν; Εἰ μὲν ὅν ἐκ τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ τὰ κατ' αὐτῶν γραφέντα διαβάλλουσιν, ὡσπερ Ἕλληνας ἀκούοντες· Τὰ εἰδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, μορφὰν ἔχουσι τὴν περὶ τοῦ θεοῦ (97) σταυροῦ διδασκαλίαν· εἰ δὲ τὸν δοκούντων ὄρθως πιστεύειν καὶ ἀγαπᾶν τὰ δηλωθέντα παρὰ τῶν Πατέρων εἰσιν οἱ διὰ τοῦ ζῆτειν ἀνασκευάζοντες θεολογοῦντες, οὐδὲν ἕτερον ποιούσιν ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὴν μὲν πλησίον ποτίζουσιν ἀνατροπῇ τοιαύτην (98), λογομαχοῦσι δὲ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ ἢ ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀσεβῶν.

2. Ταῦτα δὲ οὕτω γράψω, ἐντυχὼν τοῖς παρὰ τῆ σῆ θεοσεβείᾳ προσαχθεῖσιν ὑπομνήμασιν, ἃ μὴδὲ γραφέντα ὤλεον, ἵνα μὴδὲ μνήμη τις τοῦτων τοῖς μετὰ ταῦτα γένηται. Τίς γὰρ ἤκουσεν τοιαῦτα ποτε; τίς δ' (99) διδάξας, ἢ μαθὼν; Ἐκ μὲν γὰρ Σίων ἐξελεύσεται νόμος Θεοῦ, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ· ταῦτα δὲ, πῶθεν ἐξῆλθε; Ποιὸς ἄδης ἤρῳετο ὁμοούσιον εἶπεν τὸ ἐκ Πατρὸς σῶμα τῆ τοῦ Λόγου θεότητι; ἢ, οὗτοι δ' Λόγος εἰς σάρκα (1), καὶ ὄντια, καὶ τρίγας, καὶ ὅλον σῶμα μετα-

(96) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1, et Epiph. Editi, Ποῖς οὖν μετὰ. Infra Epiphanius, κατ' ἐαυτῶν γραφέντα. Mox Seguerianus, ὡσπερ καί.

(97) Epiphanius solus, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, minus recte. Nam respicit Athanasius illud Pauli, 1 Cor. i, 25: Ἡμεῖς δὲ χρῆσασομεν Χριστὸν ἑσταυρωμένον, Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν.

(98) Ποτίζουσιν ἀνατ. In hæc verba hæc Fronto Doc.: *Locus exstat Habacuc. ii, 15. Docet Hieronymus veterem editionem Græcæm reddidisse, ἑκστασιν ὀλομυμένην, anemiam turbidam.*

(99) Sic Seguer. et Theodoret., apud quem hæc leguntur dial. 1. Editi vero et alii ἢ τίς ὁ Paulo post Epiph. νόμος Κυρίου καὶ λόγος Θεοῦ Editi, νόμος καὶ λόγος Θεοῦ. Seguer. Gobler. et Felck. 1, ut in textu.

(1) Sic omnes pene mss. In editis, εἰς deest. Mox post τρίγας, Seguer. solus addit, καὶ νεῦρα. Paulo

δέδωκεται, καὶ ἡλλάγη τῆς ἰδίας φύσεως; Τίς δὲ ἔκρου-
σεν ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἢ ὁλοῦς παρὰ Χριστιανῶν, ὅτι θέσει
καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφώρηκεν ὁ Κύριος; (2) Ἡ τίς
τοσοῦτον ἠαῖθήσεν, ὥστε εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν,
ὅτι ἡ θεότης αὐτῆ ἢ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ περιεμύθη
καὶ ἀτελής ἐκ τελείου γέγονεν· καὶ ὅτι τὸ ἐν ξύλῳ
καθηλούμενον, οὐκ ἦν τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτῆ ἡ δη-
μιουργία οὐσία τῆς σοφίας (3); Τίς δὲ ἀκούσων, ὅτι οὐκ
ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, μετεποίησεν
ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ Λόγος, εἶποι ἂν Χριστιανῶν
τὸν λόγοντα ταῦτα (4); Τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύτην
ἐπανόησεν ἀσέβειαν, ὥστε καὶ εἰς ἐνθρόνιστον εἰλεῖν,
καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ λόγος ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ Κυρια-
κὸν σῶμα οὐκ εἶναι τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ θεό-
τητι φρονεῖ; ὡς διὰ τοῦτο τοὺς οὕτως διακειμένους
τῆς οὐσίας τῆς Τριάδος λέγειν εἶναι τὴν σάρκα, ἣν
ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ Σωτὴρ. Πόθεν δὲ πάλιν ἤρεύ-
ξαντο τινες ἔστιν ἀσέβειαν τοῖς προσηρημένοις, ὥστε
εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ Λόγου
θεότητος, ἀλλὰ συναίδιον αὐτῷ διαπαντός γεγενῆσθαι,
ἐπειδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς σοφίας συνστή (5); Πῶς
δὲ καὶ ἀμφιβόλλειν ἐτύλιμασιν οἱ λεγόμενοι Χριστια-
νοί, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν Κύριος Ἰῶς μὴ τῇ
οὐσίᾳ καὶ φύσει τοῦ Θεοῦ ἐστίν, τὸ δὲ κατὰ σάρκα ἐκ
σπέρματός ἐστι Δαβὶδ, σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας Μαρίας;
Τίνες δὲ ἄρα οὕτω τολμηροὶ γεγόνασιν, ὥστε εἰ-
πεῖν τὸν Χριστὸν τὸν σαρκὶ παθόντα καὶ ἑσταυρωμέ-
νον μὴ εἶναι Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ Θεόν, καὶ
Ἰῶν τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς Χριστιανοὶ θέλουσι ὀνομά-
σθαι οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον (6) ἄγιον ὡς ἐπὶ
ἓνα τῶν προφητῶν ἐληλυθέναι τὸν Λόγον, καὶ μὴ
αὐτὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι, λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ
σῶμα, ἀλλ' ἕτερον εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ ἕτερον
τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (7), τὸν πρὸ Μαρίας καὶ πρὸ
αἰῶνων Ἰῶν ὄντα τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς εἶναι Χριστια-
νοὶ δύνανται οἱ λέγοντες ἄλλον εἶναι τὸν Ἰῶν (8) καὶ
ἄλλον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον;

3. Ταῦτα ἦν ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι, διαφόρως μὲν
εἰρημένα, μίαν δὲ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντα
πρὸς ἀσέβειαν βλέπουσαν δύναμιν (9). Διὰ ταῦτα
διεκρίνοντο καὶ διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους οἱ αὐ-
χουνοῦντες ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν Πατέρων τῇ ἐν Νικαίᾳ
γενομένῃ. Ἐγὼ δὲ, τὴν σὴν ἰθαύμασα θεοσέβειαν
ἀνασχομένην, καὶ ὅτι μὴ τοῦτους ἔπασσε μὴ ταῦτα
λέγοντας, τὴν δὲ εὐσεβῆ πίστιν παρεβήκεν αὐτοῖς·

post, ἐν Ἐκκλησίᾳ δεστ ἐν Eriph. Ibid. Theol.,
παρὰ Χριστιανούς. Gobler. et Felck. 1, ἢ παρὰ Χρι-
στιανῶν. Ibid. Gobler. et Felck. 1, ὁ Θεὸς Λόγος.
Eriph., ὁ Ἰῶς.

(2) Hæc apud Theol. dial. 3, p. 159. Mox, θεότης
αὐτῆ. Eriphan., αὐτοῦ. In editis et in quibusdam
mss., περιεμύθη τραπίσια καὶ ἀτελής. Sed vocem
τραπίσια, Eriph. Theol. et Seguer. secuti, expru-
ximus. Infra Theol. Gobler. et Felck. 1, καθυλωμένον.

(3) Eriphanus solus, δημιουργὸς οὐσίας τῆς φύ-
σεως. Quæ sequuntur autem, Τίς δὲ ἀκούων, a Theo-
doreto citantur dialog. ibid.

(4) Theol. et Seguer., εἰπόντα ἢ λέγοντα.

(5) Locus frequentissima citatus, nempe in sy-
rgodo Ephesina, act. 1, et alibi. Item apud Cyrillum
Iulens. anathem. 2, synod. Chalcedon. act. 1, Leo-
nis papæ epistola ad Leonem imperatorem, item

A corpus mutatum fuisse, et a natura descivisse sua?
Quis autem in Ecclesia, aut a Christianis unquam
audivit Dominum fictione non natura gestasse cor-
pus? Aut quis eo processit impietatis, ut diceret
sentiretque, ipsam deitatem Patri consubstantia-
lem, circumcisam, et imperfectam ex perfecta fac-
tam fuisse: et quod cruci affixum erat, non fuisse
corpus, sed ipsam Sapientie substantiam rerum
opificem? Quis hæc audiens, Non ex Maria, sed ex
sua ipsius substantia Verbum sibi passibile corpus
efformavit, hæc loquentem Christianum dixerit?
Quis nefariam illam commentus est impietatem,
aut cui hoc in mentem venerit dixeritque: Qui ait
ex Maria esse Dominicum corpus, is non amplius
Trinitatem, sed quaternitatem in deitate sentit?
Quasi vero qui ita censent dicant, carnem quam
ex Maria Salvator induit, ex substantia esse Tri-
nitatis. Jam vero undenam æqualem supra dictis
impietatem nonnulli evomere, non minoris, aien-
tes, etatis esse corpus, quam Verbi divinitas, sed
omnino cœternum illi fuisse, quia ex sapientie
substantia constat? Quo pacto viri qui dicuntur
Christiani vel ambigere ausi sunt, sitne Dominus
ex Maria natus est, substantia et natura sua
Filius Dei; secundum carnem vero ex semine Da-
vid et ex carne sanctæ Mariæ ortus? Quinam vero
eae temeritate fuerunt, ut dicerent, Christum qui
carne passus et crucifixus est, non esse Dominum
et Salvatorem, ac Deum Filiumque Patris? Aut
quomodo Christiani volunt nuncupari, qui dicunt
in sanctum hominem, perinde atque in unum ex
prophetis, venisse Verbum, nec ipsum hominem
factum fuisse, ex Maria corpus assumendo, sed
alium esse Christum, et alium Dei Verbum quod
ante Mariam et ante secula Filius erat Patris?
Aut qua, quæso, ratione Christiani fuerint, qui
dicunt alium esse Filium et alium Dei Verbum?

3. Hæc in Commentariis erant, diversis quidem
verhis, sed quibus una eademque sententia visque
impietatem spectans inerat. Propter illa mutuo dis-
ceptabant concertabantque, qui de confessione
Patrum Nicæna gloriuntur. Ego vero tuam miratus
sum pietatem, quæ res ferat ejusmodi, et quod
non illis quidem talia dicitantibus silentium in-
dixerit, nec piam fidem illis proposuerit, ut vel

apud Mercatorem erud. Baluzii p. 177 et 226, et
apud Gelasium. Ibidem, λεγόμενοι in editis deest,
in omnibus pene manuscriptis legitur. Ibidem An-
glicanus, ἔτι, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας. Mox Seguer. solus,
Θεὸς μὴ τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει Ἰῶς τοῦ Θεοῦ. Alii et
editi, Ἰῶς μὴ τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει τοῦ Θεοῦ. Ubi
Eriphanus, καὶ τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ.

(6) Ἄνθρωπον, in editis deest; ex predictis au-
ctoribus et ex Seguer. restitimus.

(7) Mss. alii Λόγον, alii Ἰῶν habent. Mox πρὸ
αἰῶνων. Sic mss. fere omnes, in editis, πρὸ αἰῶνων.

(8) Ἰῶν restitimus ex mss. Seguer. Gobler. et
Felck. 1, et ex predictis auctoribus, uo excepto
Eriph. qui habet Θεόν. Editi, Χριστόν.

(9) Sic Seguer. Felck. 1, et Eriph.; sed δύνανται
deest in quibusdam. Editi, λέπουσαν δύναμιν.

obtemperantes acquiescerent; vel si repugnarent, pro hæreticis haberentur. Etenim quæ jam memorata sunt, neque dictu neque auditu sunt Christianis tolerabilia, sed ab apostolica doctrina penitus abhorrent. Quocirca eorum dicta, ut jam memorata sunt, ipsis verbis in epistola conscribenda curavi; ut quisquis audierit, eorum turpitudinem et impietatem animadvertat. Et tametsi oportebat illorum qui hæc commenti sunt stultitiam pluribus arguere et confutare; attamen satius fuisset epistolam huc desinere, et nihil ultra scribere: quæ enim ita manifeste prava comonstrantur, exagitare et curiosius indagare non expedit, ne a contentiosis 722 hominibus ambigna existimantur: sed sufficit his duntaxat verbis ad illa respondere: Hæc catholicæ Ecclesiæ non sunt, neque ea est Patrum sententia. Cæterum ne ex perpetuo silentio impudentiæ occasionem malurarum illi rerum artifices arripiant, e re fuerit et divinis Scripturis pauca memorare; fortasse vel hoc modo pudore affecti, inprissimas opiniones excogitandi finem facient.

4. Hens vos, qui eo animum appollistis ut corpus deceretis esse Verbi divinitati consubstantiale (hinc enim ordiri operæ pretium fuerit, ut cum ejus sententiæ fœditas palam fuerit, neque cætera majoris esse pretii conspiciamur sit)? In divinis certe Scripturis nihil comparat hujusmodi, nam ipsæ Deum in humano fuisse corpore affirmant: sed etiam Patres qui Nicææ convenerunt, non corpus, sed ipsum Filium dixerunt esse Patri consubstantialem, et hunc quidem ex substantia Patris, corpus vero ex Maria esse ex Scripturis item declararunt. Quamobrem aut Nicæanæ repudiate synodum, et nptote hæretici, hæc aliena inducite: aut si vultis Patrum illorum filii esse, ne diversam ab eorum scriptis sententiam consecutemini. Hæc quoque ratione illud quantæ sit absurditatis advertite: si Verbum corpori, quod ex terra naturam tenet snam, est consubstantiale, et aliunde Verbum iidem, juxta Patrum confessionem, est Patri consubstantiale; ipse Pater corpori ex terra facti consubstantialis erit. Ecquid ultra Arianos insectemini, quod dicant Filium esse creaturam, cum ipsi Patrem rebus creatis esse consubstantialem affirmetis, et in aliam impietatem transientes dicatis, in carnem, ossa, capillos, nervos et in totum corpus conversum esse Verbum, et a propria muta-

A Æνα ἡ ἀκούσωντες ἤρημῶσιν, ἢ ἀντιλέγοντες ὡς αἰρετικοὶ νομισθῶσι. Τὰ γὰρ εἰρημένα (10) ὅστε λακτὰ ὅστε ἀκούστα παρὰ Χριστιανῶν, ἀλλὰ ἀλλότρια κατὰ πάντα τρόπον τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο γούν καγὼ τὰ παρ' ἐκείνων, ὡς προσέφηται (11), ἐγγραφήνας γυμνῶς πιποίηκα τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα καὶ μόνον ὁ ἀκούων θεωρῆ τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλογίαν καὶ ἀσέβειαν. Καὶ εἰ καὶ ἔδει καὶ πλείονων κατηγορεῖν καὶ διελέγγειν (12) τὴν ἀπροσύντην τῶν τὰ τοιαῦτα νοσῶντων· ἀλλὰ καλὸν ἕως τούτων εἶναι τὴν ἐπιστολήν, καὶ μὴδὲν πλέον γράφειν· τὰ γὰρ ὅσων φανερώς διεκινῶμεν ψάλλον γυμνάξιν ἐπὶ πλείον καὶ περιεργάζεσθαι οὐ δεῖ, ἵνα μὴ τοῖς φιλονεικοῦσιν ὡς ἀμφίβολα νομισθῇ· ἢ τοῦτο μόνον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ εἰπεῖν·

B Ἄρχει, οὗτοι οὗτοι εἰσι ταῦτα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲ ταῦτα οἱ Πατέρες ἐφρόνησαν. Ἴνα δὲ μὴ ἐκ τῆς τελείου σωτηρίας πρόσφασιν ἀνασχυντίας (13) λαυτοῖς οἱ τῶν κακῶν ἐθευρετὰ πορῶσινται, καλὸν ἐκ τῶν βέλων Γραφῶν ἄλλα μνημονεύσαι· τὰχα κὲν οὕτως αἰδεσθέντες παύσονται ἀπὸ τῶν βυπαρῶν τούτων ἐπινοῶν.

4. Πόθεν ὤμην ἐπῆλθεν εἰπεῖν (14), ὡ ὅστωι, ὁμοούσιον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος (ἀπὸ γὰρ τούτου καλὸν ἐστὶν ἀρῆσθαι, ἵνα, τούτου διεκινῶμενον σαθροῖ, καὶ πάντα τὰ ἔλλα τοιαῦτα δεχθῆ); Ἄπὸ μὲν οὖν τῶν θείων Γραφῶν οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν, θεὸν γὰρ ἐν ἀνθρώπινῳ σώματι λέγουσι γεγονέναι. Ἀλλὰ γὰρ (15) καὶ οἱ Πατέρες, οἱ ἐν Νικαίᾳ συναβλόντες οὗ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸν τὴν Ἰῶν ὁμοούσιον εἰρήχασαι τοῦ Πατρὸς, καὶ τούτων μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ σῶμα ἐκ Μαρίας ἐμολόγησαν εἶναι πάλιν κατὰ τὰς Γραφὰς (16). Ἡ τοίνυν ἀρῆσασθε τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνδοσιν, καὶ ὡς αἰρετικοὶ παραιοφῆρετε ταῦτα· ἢ, εἰ βούλεσθε τέκνον τῶν Πατέρων εἶναι, μὴ φρονεῖτε παρ' ἐκείνα, ἀπερ ἐγραψαν αὐτοὶ (17). Καὶ γὰρ καὶ ἐκ τούτου τὸ ἄστοπον θεωρεῖν ὡμὰς ἔξεστιν· εἰ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι (18) ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν, ὁμοούσιος δὲ ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν τῶν Πατέρων ἐμολογῆσαν· ὁμοούσιος ἐστὶ καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ τῷ σώματι τῷ ἐκ γῆς γενομένῳ. Καὶ τί ἐτι μέμφεσθε τοῖς Ἀρειανοῖς λέγουσι τὴν Ἰῶν κτίσιμα, λέγοντες αὐτοὺ καὶ (19) τὸν Πατέρα ὁμοούσιον τοῖς κτίσιμασι; καὶ εἰς ἕτερον ἀσέβειαν μετερχόμενοι, φάσκοντες εἰς σάρκα, καὶ ὅστωι, καὶ τρίχας, καὶ νεῦρα, καὶ ὅλον τὸ σῶμα μεταβελῆσθαι τὸν Λόγον, καὶ ἠλλάχθαι τῆς ἰδίας φύσεως. Ὅρα γὰρ ὡμὰς φανερώς εἰπεῖν ἐκ γῆς αὐτὸν

(10) Seguer. et Eriph., ὄνομασθῶσι. Τὰ γὰρ προειρημένα.

(11) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1. In editis, εἰρηται.

(12) Quidam mss., κατηγορεῖν καὶ ἐλέγγειν. Mox, τῶν ταῦτα διανοσθέντων. Gobler. Felck. 1, Seguer. et Eriph., τὴν τῶν ταῦτα διανοσθέντων ἀσχύνην. Mox Eriph. Seguer. Basil. Gobler. et Felck. 1, πλείων. Editi et alii, πλείων. Infra Seguer. solns, ἀποκρίνασθαι.

(13) Seguer. solns ἀνασχυντίας. Alii, ἀνασχυντων.

(14) Seguerianus. Πόθεν ὤμην, ὡ ὅστωι, εἰπεῖν. In eodem infra post καλόν, non legitur, ὅστωι.

(15) Γάρ deest in editis. Et mss. Seguer. Basil. et Anglic. restitimus.

(16) Θείας Γραφὰς, in Seguer. Basil. Gobler. et Felckm. 1.

(17) Locns citatus in dial. Theoniani adv. Armenos, tom. 1. Bibl. Græc. PP. p. 447, Eriph. Καὶ γὰρ ἐκ τούτου.

(18) Gobler. Felckm. 1., εἰ ὁμοούσιον τῷ Λόγῳ τὸ σῶμα.

(19) Καὶ deest in Basil.

γεννησθαι· ἐκ γῆς γάρ (20) τῶν ὀστέων καὶ οἴου τοῦ σώματος φύσις. Τίς οὖν ἡ τοσαύτη παραφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς ἑαυτοῦ διαμάχησθε; ὁμοούσιον μὲν γὰρ λέγοντας τὸν Λόγον τῶ σώματι, ἕτερον πρὸς ἕτερον σημαίνετε (21)· τὸ δὲ εἶς σάρκα μεταβεβλήσθαι· αὐτοῦ τοῦ Λόγου τροπὴν φαντάζεσθε. Καὶ τίς εἶτι λοιπὸν ὁμῶν ἀνέστις ταῦτα καὶ μόνον φεγγόμενῳ; Πάσης γὰρ αἰρέσεως πλὴν εἰς ἀσέβειαν ἐξεκλίνετε. Εἰ γὰρ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῶ σώματι, περιττὴ τῆς Μαρίας ἡ μνήμη καὶ ἡ (22) χρεία, δυναμῆνον τοῦ σώματος εἶναι καὶ πρὸ Μαρίας ἀίδιος, ὥσπερ οὖν ἐστὶ καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος· εἴ γε καὶ ὁμῶς ὁμοούσιός ἐστι τῶ σώματι. Τίς δὲ καὶ ἡ χρεία τῆς ἐπισημίας τοῦ Λόγου, ἵνα ἢ τὸ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον ἐκδύσεται, ἢ, τραπέζῃ ἀπὸ (23) τῆς ἰδίας φύσεως, σῶμα γίνεσται; Οὐ γὰρ ἑαυτῆς ἡ ὀστέης ἐπιλαμβάνεται, ἵνα καὶ τὸ ὁμοούσιον ἑαυτῆς ἐκδύσεται. Ἄλλ' οὐδὲ ἡμαρτεν ὁ τῆς ἄλλων ἀμαρτίας λυτρώμενος Λόγος, ἵνα, τραπέζῃ εἰς σῶμα (24), ἑαυτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ εἰς θυσίαν προσενέγκῃ, καὶ ἑαυτὸν λυτρώσεται.

5. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γίνεσθε! Σπέρματος γὰρ Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· *δοθεὶ ὡφείλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, καὶ λαβεῖν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα.* Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὑπόκειται ἀληθῶς ἡ Μαρία, ἵν' ἐξ αὐτῆς οὗτο λάθῃ, καὶ ὡς ἴδιον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸ προσενέγκῃ. Καὶ ταύτην ὁ μὲν Ἰσάκας προφητεύων, ἐδεικνυὺς λέγων· *Ἰδοὺ ἡ Παρθένος· ὁ δὲ Γαβριὴλ ἀποστείλλεται· πρὸς αὐτὴν οὐχ ἄπλωσ πρὸς (25) παρθένον, Ἀλλὰ πρὸς παρθένον μεμνητευμένην ἀνδρὶ· ἵν' ἐκ τοῦ μηνστήρος (26) εἰξηγῆ τὴν Μαρῖαν ἀληθῶς ἄνθρωπον οὖσαν.* Διὰ καὶ τοῦ τίκτειν μνημονεύει ἡ Γραφή, καὶ φησιν· *Ἐσπαργάνωσε· καὶ ἐμακαρίσιντο μαστοί, οὓς ἐθήλασε, καὶ προσενέχθη θυσία, ὡς διανοίξαντος τοῦ τεχθέντος τὴν μήτραν· ταῦτα δὲ πάντα, τικτούσης ἦν Παρθένου γυνωρισματα.* Καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἀσφαλῶς εὐηγγελίζετο αὐτῆ, λέγων οὐχ ἄπλωσ, τὸ γεννώμενον ἐν σοί, ἵνα μὴ ἐξῶθεν ἐπισταγόμενον αὐτῆ σῶμα νομισθῆ· ἀλλ' ἐκ σοῦ, ἵν' ἐξ αὐτῆς φύσει τὸ γεννώμενον εἶναι πιστευθῆ, φανερός καὶ τοῦτο τῆς φύσεως δεικνυόμενος, ὡς ἀδύνατον παρθένον φέρειν γάλα μὴ τεκούσαν, καὶ ἀδύνατον γάλακτι τραφῆναι σῶμα καὶ σπαργανωθῆναι, μὴ πρότερον φύσει τεχθέν. Τοῦτό ἐστι τὸ περιτηγηθὲν ὀκταμήσου· τοῦτο Συμεὼν εἰς τῆς ἀρχάλας ἐδέξατο· τοῦτο γέγονε παιδίον καὶ ἠῤῥήσασ, δωδε-

tum esse natura? Restat enim ut aperte dicatis ipsum ex terra factum fuisse: ex terra enim os-sium totiusque corporis natura originem ducit. Quænam igitur hæc tanta dementia ut vobiscum ipsi pugnetis? dum enim dicitis Verbum corpori esse consubstantiale, alterum cum altero conferri significatis: cum vero in carnem mutatum esse affirmatis, ipsi Verbo mutationem affligitis. Ecquis vos ultra ferat hæc vel proferre ausos? Hæresim quippe omnem impietate superastis. Si enim Verbum est corpori consubstantiale, superflua fuerit Maræ mentio et ministerium, cum corpus ante Mariam ab æterno esse possit, ut est ipsum Verbum; si tamen, ut vos dicitis, consubstantiale est corpori. Quænam item necessitas Verbi adventus, ut vel illud quod sibi consubstantiale erat, indueret, vel mutatum a propria natura, corpus efficeretur? Nunc enim seipsum deitas assumit, ut quod sibi consubstantiale est induat. Sed neque peccavit Verbum quod aliorum peccata redemit, ut mutatum in corpus seipsum pro seipso in sacrificium offerret, ac seipsum redimeret.

5. Sed non ita se res habet, absit: nam, *semen Abraham apprehendit*, ut ait Apostolus, *unde debuit per omnia fratribus similari****, et corpus assumere nobis simile. Propterea igitur adest vere Maria ut ab ea illud assumat, et tanquam proprium pro nobis illud offerat. Illamque Isaias quidem indicavit dicens***: Ecce virgo, Gabriel vero ad eam mittitur, nec simpliciter 723 ad virginem, sed ad virginem desponsatam viro****. Ut ex sponsi mentione indicaret Mariam vere hominem esse. Partumque memorat Scriptura, et ait: *Pannis eum involvit****: ac beata prædicabantur ubera quibus ipse lactatus est**, et quasi partu vulvam adspiciente oblatum est sacrificium**: hæc sntem omnia parientis Virginis erant indicia. Et Gabriel quidem caute ac prudenter annuntiabat illi dicendo, non simpliciter, quod in te nascetur, ne extrinsecus corpus ipsi inductum putaretur; sed, *ex te***, ut quod gignebatur ortum ex illa duxisse crederetur, liquido hoc ipse natura demonstrante, nempe, impossibile esse Virginem citra partum lac habere: impos-sibile item esse lacte nutriri et pannis involvi corpus, quod nondum naturalis partu sit editum. Illud ipsum corpus octavo die circumcisum est, idem a Simeoue in ulnas susceptum, idipsum puer evasit, crevit, duodecimque annorum factum est**, et ad

*** Hebr. ii, 16, 17. ** Isa. vii, 14. * Luc. i, 27. ** Luc. ii, 7. *** Luc. xi, 27. **** Luc. ii, 25; ** Luc. i, 35. **** Luc. ii, 21-42.

(20) Ἐκ γῆς γάρ, Gobler. Felckm. 1, Seguer. et Epiph. Editi, Ἐκ τῆς γάρ γῆς πρὸς αὐτοὺς διαμάχησθε, ὁμοούσιον γάρ. Ibidem γάρ deest in Epiph. (21) Sic Anglic. Basil. Seguer. et Epiph. in editis, σῶματι ἕτερον σημαί-. Que sequuntur autem, τὸ δὲ εἶς σάρκα, a Gelasio citantur in lib. *De duabus naturis*, sed paulo diverse.

(22) Sic Seguerianus et Epiphann., atque ita legit Nannius. Alii et editi, καὶ τίς ἡ.

(23) Ita Seguer. Anglic. Gobler. Felck. 1, et Epiph.

Editi, male τραπέζῃ πρὸ.

(24) Sic Seguerian. Epiph., et ita legit Nannius. Editi, εἰς σάρκα. Mox Seguer., εἰς θυσίαν. In aliis, εἰς deest. Infra, κατὰ πάντα, deest in Seguer.

(25) Epiph. et Seguer., πρὸς, sed deest in editis.

(26) Gobler. Felck. 1, Seguer., μνηστήρος. Editi et alii, μηνστήρος. Mox editi, Διὰ καὶ τοῦ τίκτειν in Epiph. et in Seguer., δὸς deest. Paulo post Gobler. et Felck. 1, et μαστοί.

tricesimum usque pervenit annum⁶⁶. Non enim, ut nonnulli suspicati sunt, ipsa Verbi substantia mutata, circumcisa est, cum sit invariabilis et immutabilis, ipso quidem Salvatore dicente: *Videte, videte quia ego sum et non mutor*⁶⁷: Paulo autem scribente: *Jesus Christus heri et hodie ipse et in sæcula*⁶⁸; sed in corpore circumciso, gestato, edente, hibente, laborante, cruci affixo et patiente, erat impassibile et incorporeum Dei Verbum. Illud ipsum corpus in sepulcro positum erat, cum Verbum abiit, (licet a corpore minime segregaretur) ut prædicaret *his qui in carcere erant spiritibus*, ut ait Petrus⁶⁹.

6. Quod potissimum eorum stultitiam arguit qui dicunt, Verbum in ossa et carnem mutatum fuisse: si enim hoc esset, monumento sane opus non fuisset: ipsum enim corpus per se ipsum abiisset, quo spiritibus in inferno detentis prædicaret. Jam vero ipsum Verbum prædicandi gratia profectum est: corpus vero Joseph sindone involutum in Galgatha depositum⁷⁰: omnibusque propolam factum est, corpus non fuisse Verbum, sed Verbi corpus fuisse. Hoc ipsum, cum a mortuis resurrexisset, Thomas contractavit, fixurasque clavorum in illo conspexit⁷¹, quos Verbum ipsum sustinuerat, dum illos corpori suo vidit affigi, neque ei prohibuit cum prohibere posset, sed quæ corporis erant propria sibi ipsi incorporeo existenti, propria effecit. Quocirca cum a ministro corpus cæderetur, quasi ipsummet pateretur, aiebat, *Quid mihi cædia?*⁷² Et cum Verbum natura sua intactile esset, dicebat tamen: *Dorsum meum dedi ad flagella, maxillas autem meas ad alapas: faciemque meam non averti a probro aratorum*⁷³. Nam quæ humanum Verbi corpus patiebatur, hæc ipsa Verbum quod corpori conjunctum erat ad se referelat, ut nos Verbi deitatis participes fieri possemus. Ac illud perquam mirabile fuit, idem fuisse patiens et non patiens; patiens quidem quatenus proprium ipsius corpus patiebatur, et quatenus in ipso patiente erat; non patiens autem, quia Verbum cum natura sua Deus sit, impassibile est. Et ipsum quidem incorporeum in

κατὰς γενόμενον (27), καὶ εἰς τὸν τριακοστὸν ἔκαστον ἤλθεν. Οὗ γὰρ, ὡς τινες ὑπενόησαν, ἡ οὐσία αὐτῆ τοῦ Λόγου τραπίστα περιετμήθη, ἀναλλοιωτὰ ὄσα καὶ ἀτρέπτως· λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος· Ἴδετε, ἴδετε (28), οὗ ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοιωμαι· τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος· Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀλλ' ἐν τῷ περιτεμθένει σώματι, καὶ βαπτισθέντι, καὶ φαγόντι, καὶ πίνοντι (29), καὶ κροτούντι, καὶ ἐν ἔξῳ καθήλωθέντι καὶ παθόντι, ἦν ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος τοῦ Θεοῦ Λόγος. Τοῦτο ἦν τὸ ἐν μνημείῳ τεθὸν, ὅτε αὐτὸς ἐπερουθῆ, μὴ χωρισθεὶς αὐτοῦ (30), κηρύξαι καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος.

6. Ὁ μάλιστα δεξινοῦσι τὴν ἀνοιαν τῶν λεγόντων, εἰς ὅσα καὶ ἄσρακα τετράραθαι τὸν Λόγον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἦν χρεῖα μνημείου· αὐτὸ γὰρ ἂν ἐπορευθῆ ἐκ' αὐτοῦ τὸ σῶμα, κηρύξαι τοῖς ἐν τῷ ἔξῳ πνεύμασι. Νῦν δὲ αὐτὸς μὲν ἐπορεύθη κηρύξας, τὸ δὲ σῶμα εἰλέξας (31) ὁ Ἰωσήφ ἀνέβη, ἀπέθετο ἐν τῷ Γολγοθᾷ καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μὴ τὸ σῶμα ἦν ὁ Λόγος, ἀλλὰ σῶμα ἦν τοῦ Λόγου. Καὶ τοῦτο θαμᾶξ ἀναστὰν ἐκ νεκρῶν ἐψηλάφησεν, καὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἦλων, οὓς ὑπέμενε αὐτὸς ὁ Λόγος, ὅρων καθήλωμένους (32) ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι, καὶ, δυνάμενος κωλύειν, οὐκ ἐκώλυεν· ἀλλὰ καὶ ἰσοποιεῖτο τὰ τοῦ σώματος ἴδια, ὡς αὐτοῦ ὁ Λόγος ὁ ἀσώματος. Ἄμελει τοῦ σώματος ταυτομένου παρὰ τοῦ ὑπερέτου, ὡς αὐτὸς πάσχων εἶπε· *Τί με θέρεις; Καὶ ἀψαυτος ὢν ὁ Λόγος τῆ φύσει, ὅμως εἶπε (33)· Τὸν ὑπὲρ μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιγήρας μου εἰς ραπισματα· καὶ τὸ πρόσωκόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης (34) ἐμπνευσμάτων.* Ἄ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἔπασχε σῶμα τοῦ Λόγου, ταῦτα, συνὸν ἦν τὸ Λόγος, εἰς ἑαυτὸν ἀνέφερον, ὡς τῆς τοῦ Λόγου θεότητος μετασχεῖν δυνήσκον. Καὶ ἦν παράδοξον, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πάσχων καὶ μὴ πάσχων πάσχων μὲν, ὅτι (35) τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπασχε σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἦν μὴ πάσχων δὲ, ὅτι τῆ φύσει θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἀπαθὴς ἐστὶ. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἀσώματος ἦν ἐν τῷ παθόντι σώματι· τὸ δὲ σῶμα εἶχεν ἐν αὐτῷ τὸν ἀπαθὴν Λόγον, ἀφανίζοντα αὐτὸ τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας (36). Ἐποῖαι δὲ τοῦτο

⁶⁶ Luc. iii, 25. ⁶⁷ Malach. iii, 6. ⁶⁸ Hebr. xiii, 8. ⁶⁹ I Petr. iii, 19. ⁷⁰ Marc. xv, 46. ⁷¹ Joan. x, 25. ⁷² Joan. xviii, 25. ⁷³ Isa. l, 6.

(27) Seguer., τρισκαίδεκατῆς γενόμενος. Eriph., δεκατῆς γενόμενος. In Nannii versione hæc decerant, ut in veteribus editis cernere est.

(28) Seguer., et Seguer., semel tantum habet, ἴδετε, additō με.

(29) In editis post, φαγόντι, legitur, καὶ πίνοντι, quod abest ab Eriphanio, Segueriano, Gobleriano et Felckm. 1, et a Nanni; versione.

(30) *Μὴ χωρισθεὶς αὐτοῦ.* Hæc verba abest a Segueriano, Gobleriano, Felckm. 1, Eriph., sed in quibusdam mss. cum reperiantur, ea retinimus.

(31) Anglic., εἰλέξας. Seguer. Gobler. et Felck. 1, εἰλέξας cum aspero.

(32) Sic Seguer. Editi vero et alii, καθήλωμένους. Paulo post Seguer., οὐκ ἐκώλυεν. Infra in editi, ὁ Λόγος ὁ ἀσώματος. Sed, ὁ Λόγος abest ab Eriphan. Gobler. Felck. 1, Seguer. Mox, Ἄμελει τοῦ σώματος. Eriph. Basil. Gobler. Felck. 1, Seguer. Nann. At in

D editi, διὰ τοῦτο τοῦ σώματος.

(33) Seguer., τῆ φύσει ὁ Λόγος, ὅμως εἶπεν. I: Eriph. deest ὁ Λόγος. Editi, ὅτι τῆ φύσει, εἶπε. Mox Seguer., ἔδωκα. Paulo post idem, τὸ δὲ πρόσωκόν μου.

(34) Αἰσχύνης deest in Eriph. Mox, Ἄ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον. Hæc citantur a Theodor. dial. 3, p. 159, postea Seguer., ἔπασχε σῶμα, τῶτα συν. Theod. vero ταῦτα συνομολόγος εἰς αὐτὸν ὁ Λόγος. Infra Seguer. Anglic. Gobler. et Felckm. 1, Theod., ἴνα ἡσείξ.

(35) Sic Seguer. et Theod., quos secuti sumus. Editi, ἦν ὁ πάσχων μὲν, ὅτι, etc. Infra Seguer. Gobler. et Felck. 1, θεός, ὢν Λόγος.

(36) Gobler. Felck. 1, ἀφανίζοντα μὲν τὰς αὐτοῦ ἀσθενείας. Seguer. et Theod., ἀφανίζοντα μὲν τὰς ἀσθενείας αὐτοῦ τοῦ σώματος. Editi, ἀφανίζοντα αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας.

καὶ ἐγένετο οὕτως· ἵνα, τὰ ἡμῶν αὐτὸς δεχόμενος, ἅπαντα καὶ προσενεγκῶν εἰς θυσίαν, ἐξέφραση, καὶ λοιπὸν τοῖς ταυτοῖς περιβαλὼν ἡμᾶς, ποιήσῃ τὸν Ἀπόστολον εἰπεῖν· Δεῖ τὸ φροῦδόν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀσθαρσίαν, καὶ τὸ θηγεῖν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.

occasione daret: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* 68.

7. (37) Οὐ θέσει ἐπὶ ταῦτα ἐγένετο, μὴ γένοιτο ὡς τινες πάλιν ὑπέλαβον· ἀλλ' ὅπως ἀληθεῖς ἀνθρώπου γενομένου τοῦ Σωτῆρος, ὅλου τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία ἐγένετο. Εἰ γὰρ θέσει· ἦν ἐν τῷ σώματι ὁ Λόγος, κατ' ἐκεῖνους, τὸ δὲ θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστὶ, δοκῆσει εὐρίσκειται καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων λεγομένη, κατὰ τὸν ἀπεθίστατον Μαριανόφωτον. (38) Ἄλλὰ μὴ οὐ φαντασία ἡ σωτηρία ἡμῶν, οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς καὶ σώματος ἀληθῶς, ἡ σωτηρία γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ. Ἀνθρώπινον ἄρα φύσει (39) τὸ ἐκ τῆς Μαρίας κατὰ τὰς θέσεις Γραφᾶς, καὶ ἀληθινὸν ἦν τὸ σῶμα (40) τοῦ Κυρίου· ἀληθινὸν δὲ ἦν, ἐπὶ ταυτὸν ἦν τῷ ἡμετέρῳ ἀδελφῇ γὰρ ἡμῶν ἡ Μαρία, ἐπὶ καὶ πάντας ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἔσμεν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἂν τις ἀμφιβάλοι, μηθεὶς ὡν ἐγραφεῖν ὁ Λουκάς. Μετὰ γὰρ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν, δοκούστων τινῶν μὴ ἐν τῷ ἐκ Μαρίας σώματι βλέπειν τὸν Κύριον, ἀλλὰ ἀντὶ τοῦτου πνεῦμα θεωρεῖν, ἔλεγεν· *Ἰδετε τὰς χεῖρας μου καὶ τοὺς πόδας μου, καὶ τοὺς ἑσπούς τῶν ἡλῶν, ὅτι ἐγὼ εἰμι αὐτός*. Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἀπέδειξεν (41) ἀποτίς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἐξ ὧν καὶ ἐλέγχεσθαι δύνανται πάλιν οἱ τοιμῆσαντες εἰπεῖν εἰς σάρκα καὶ ὀστέα ἠλλοιωσθαι τὸν Κύριον. Οὐ γὰρ εἶπε. Καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε σάρκα καὶ ὀστέα ὄντα, ἀλλ' ἔχοντα· ἵνα μὴ αὐτὸς ὁ Λόγος εἰς ταῦτα τραπέσι νομισθῇ, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων αὐτὰ (42) καὶ πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ τὴν θνάστασιν εἶναι πιστευθῇ.

8. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων τὴν ἀπέδειξιν, περιττὸν εἶναι τῶν ἄλλων ἀπτεσθαι, καὶ γυμνάζειν τι περὶ αὐτῶν, τοῦ σώματος (43), ἐν ᾧ ἦν ὁ Λόγος, μὴ ὄντος δημοσίου τῇ θεότητι, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἀληθῶς τεχθέντος· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λόγου μὴ τραπέσι εἰς ὀστέα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου (44). Τὸ γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λεγόμενον· *Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου*

passibili corpore erat, corpus vero in seipso habuit Verbum impassibile, quod ipsius corporis 724 infirmitates absumeret. Ceterum hoc idco agebat, et ita se res habebat, ut nostra Verbum suscipiens, offerensque in sacrificium, penitus absumeret, ac deinceps suis non induens, Apostolo hæc dicendi

7. Hæc autem non fictione facta sunt, quemadmodum nonnulli existimarunt, absit! sed Salvatore vere homine facto, hinc totius hominis salus consecuta est. Nam si fictione duntaxat Verbum in corpore fuit, ut illi autumant, et si quod dicitur fictione esse, phantasia est; sequitur ut, secundum impiissimum Manichæum, specie tantum tenus. salus et resurrectio hominum feri dicatur. Verum nequaquam fictitia res est salus nostra, neque solius corporis; sed vere totius hominis, animæ scilicet et corporis, salus in ipso Verbo facta est. Humanam itaque natura erat quod ex Maria prodiit, secundum divinas Scripturas, verumque erat Domini corpus: verum, inquam, fuit, cum idem atque nostrum existeret. Soror etenim nostra est Maria, omnes quippe ex Adam orti sumus. Nec quisquam hæc de re dubitabit, si quidem eorum meminerit quæ Lucas scripsit. Nam, postquam a mortuis surrexisset, cum quidam existimarent, se non in corpore ex Maria genito Dominum aspiciere, sed illius loco spiritum videre, dixit ille: *Videte manus meas et pedes meos, et fixuras clavorum, quia ego ipse sum. Palpate me et videte, quia spiritus carnis et ossium non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et pedes* 69. Ex quibus jure cogruantur qui dicere ausi sunt, Dominum in carnem et ossa mutatum fuisse. Non enim dixit, ut non videtis carnem et ossa esse; sed, habere: non ipsummet Verbum in res illas transformatum fuisse censeretur, sed illas et ante mortem et post resurrectionem habere crederetur.

8. His igitur ita commonstratis, supervacuum est alia attingere, aut hæc ultra agitare: cum et corpus in quo Verbum erat, non consubstantialis deitati, sed ex Maria vere genitum sit: et cum ipsum Verbum in carnem et ossa conversum non fuerit, sed in carne existerit. Nam quod a Joanne dicitur: *Verbum caro factum est* 70, eadem est significatio, ut ex simili loquendi modo deprehen-

68 I Cor. xv, 53. 69 Luc. xviii, 59, 40. 70 Joan. i, 14.

(37) Hæc in synod. Ephes. Act. 1. Item Synod. Chalced. et apud Mercatorem p. 177, θέσει, Synod. Chalcedon. habet, *appositive*; Mercator, *putatione*; alii, *adoptione*; nos cum Petavio, *fictione*, et sic verendum esse patet. Mox Basil. ὑπέβαλον. Mox, ὄντος ἀληθῆ. Gobler. Felckm. 1, Seguer. Paulo post Gobler. et Felckm. 1, ὅλου τοῦ ἀνθρώπου. Ibidem, ἐγένετο, Ephes. infra Ephes., φαντασία.

(38) Hæc a Gelasio citantur lib. *De duabus naturis*.

(39) Hæc a Theodoro citantur dialogo primo pag. 40. Ephes., Ἀνθρώπινον γὰρ φύσει. Ibidem Theodoro, τὸ ἐκ τῆς Μαρίας σῶμα, κατὰ.

(40) Sic Gobler. Felck. 1, Seguer. Editi et alii,

τοῦ Σωτῆρος. Theodoret., καὶ ἀληθινὸν τὸ σῶμα τοῦ Σωτ. Mox Seguer. Theodoret. Gobler. et Felck. 1, ἐπέδῃ. Editi, vero et alii, ἐπέφ. Paulo post Seguer., solus, ἐπέδῃ.

(41) Gobler. Felckm. 1, Seguer., ἔδειξεν. Editi et alii, ἀπέδειξεν. Epiphani., ὑπέδειξεν. Mox, ἐλέγχεσθαι, Goblerian. Felck. 1, Seguerian. et Epiphani. Editi., ἐπέλεγχεσθαι.

(42) Sic Epiph. Nann. et Editi. Sed Gobler. Felck. 1, εἰς ταῦτα, minus bene. Mox Seguer., περιττόν ἐστι. Idem, γυμνάζουσα.

(43) Epiph. Gobler. Felckm. 1, Seguer., τοῦ γὰρ σώματος, sed male, ut ex serie liquet.

(44) Hæc apud Theod. dial. 1.

dere licet: apud Paulum quippe scriptum est: *Christus factus est pro nobis maledictum*⁴⁵. Et sicut non ipse factus est maledictum: sed quia maledictum pro nobis susceptum, idcirco dictum est ipsum factum fuisse maledictum; sic et Verbum caro factum est, non quod in carnem mutatum fuerit, sed quod carnem viventem pro nobis assumpserit, et homo factum sit. Nam dicere, *Verbum caro factum est*, idem est ac dicere, *Verbum homo factum est*, prout in Joelle dicitur: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem*⁴⁶: non enim bruta animalia ista promissio spectabat, sed homines duntaxat, quorum gratia Dominus homo **725** factus est. Cum igitur dictum illud ca sit significatione, merito sese coarguent quicunque existimant, ante Mariam fuisse carnem ex ea assumptam, et ante ipsam Mariam, Verbum humanam habuisse animam, in qua ante suum adventum semper extiterit. Silebunt etiam qui dicunt, carnem non esse mortis capax, sed immortalis esse naturæ. Si enim mortuus non est, quomodo Paulus Corinthiis tradidit quod et accepit? *Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas*⁴⁷. Aut qui tandem resurrexerit, si mortuus non est? Multum autem erubescunt, qui vel semel cogitaverint posse pro Trinitate fieri quaternitatem, si corpus ex Maria esse dicitur. Nam si, aiunt, corpus Verbo consubstantialia dicamus, Trinitas manet Trinitas, nihil in ipsam extraneum inducente Verbo: sin corpus humanum ex Maria genitum dicamus; necesse est ut cum corpus sit extraneum secundum substantiam, et in ipso sit Verbum, quaternitas pro Trinitate, propter corporis accessionem efficiatur.

9. Hæc cum ita loquuntur non cogitant quo pacto secum ipsi pugnent. Etenim licet ex Maria corpus esse negarint, sed ipsi Verbo consubstantialia dixerint: nihilominus (licet ipsi dissimulent ne ita sentire existimantur) eo ipso juxta eorum mentem, quaternitatem illos dicere demonstrabitur. Quemadmodum enim Filius, juxta Patrum doctrinam, quamvis sit Patri consubstantialis, non est ipse Pater, sed Filius Patri dicitur consubstantialis; sic corpus Verbo consubstantialia non est ipsum

⁴⁵ Galat. iii, 13. ⁴⁶ Joel ii, 28. ⁴⁷ I Cor. xv, 3.

(45) Gobler. Felckm. 1, τούτου δυνατὸν εὐρεῖν ὡς Παῦλος φησὶ Χρ., etc.

(46) Καὶ δεῖσθαι in Seguer. Mox Eriph., οὐκ αὐτὸς γέγονε κατὰρα. Theod., οὐχ ὅτι αὐτὸς γέγονε. Editi autem, οὐκ αὐτὸ τούτο γέγονε κατὰρα. Seguer. Gobler. et Felck. 4, οὐκ αὐτὸ τούτω αὐτὸς κατ- Mox Theodor., ἐδέξατο. In eodem mox, κατὰρα δεest. Ibidem Seguer., κατὰρα γέγονεν· οὕτω καὶ σὰρξ ἐγένετο. Theodor., οὕτω καὶ τὸ, Σὰρξ. Mox, omnes fere miss., ἀλλ' ὅτι. Editi, ἀλλ' ἔστ.

(47) Ζώων δεest in Ep. Theod. et Seguer. In Seguer., καὶ sequens δεest. Paulo post, πάλιν δεest in Gobler. et Felck. 4. Ibidem ὁ Λόγος δεest in Seg. Infra Seguer. ἀλόγων ζώων. In aliis, ζῶων δεest.

(48) Hæc citatur tom. V Conc. p. 653. Mox Gobler. Felck. 1, Seguer. Eriph., δῶσαν. Ibidem Seguer., πάντες. Alii, πάντως. Ibidem, νομίζοντες.

τούτο δυνατὸν εὐρεῖν (45) γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ· Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατὰρα. Καὶ (46) ὡσερ οὐκ αὐτὸς γέγονε κατὰρα, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατὰραν, ελεῖρηται κατὰρα γεγρονέναι· οὕτω καὶ σὰρξ γέγονεν οὐ τραπέζις εἰς σάρκα, ἀλλ' ὅτι σάρκα ζώων (47) ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν· Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἴσον πάλιν ἐστὶν εἰπεῖν· Ὁ Λόγος ἄνθρωπος γέγονε, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἰωήλ· Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· οὐ γὰρ ἕως τῶν ἀλόγων ζώων ἦν ἡ ἐπαγγελία, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστὶν, ὧν ἕνεκα καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. (48) Τούτου δὲ τοῦ ῥητοῦ καίτην ἔχοντες τὴν ἔννοιαν, εἰκότως καταγνώσκονται ἑαυτῶν πάντες ὁ νομιζαντες πρὸ τῆς Μαρίας εἶναι τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα, καὶ πρὸ ταύτης τινὰ ἐσχημένα ψυχὴν ἀνθρώπινην τὸν Λόγον (49), καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἀεὶ γεγενῆσθαι. Παύσονται δὲ καὶ οἱ εἰπόντες μὴ εἶναι δεστικὴν θανάτου τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀθάνατος φύσεως εἶναι ταύτην. Εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανε, πῶς ὁ Παῦλος παρείδου Ἰερουσαλήμ, ὃ καὶ παρέλαβεν· Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς; Πῶς δὲ ὅλως καὶ ἀνέστη, εἰ μὴ καὶ ἀπέθανεν; Ἐρυθρίασοι (50) δὲ μεγάλως ὁ ὅλως ἐνθυμηθέντες δύνασθαι ἀντὶ τῆς Τριάδος γενεσθαι τετραδάς, ἢ λέγοντο ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ σῶμα. Ὁμοούσιον γὰρ ἔαν ἐπωμεν, φασὶ, τὸ σῶμα τῷ Λόγῳ, μένει ἡ Τριάς (51) Τριάς, οὐδὲν ξένον εἰς αὐτὴν ἐπιφερομένου τοῦ Λόγου· ἔαν δὲ ἀνθρώπινον ἐπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκη, ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, καὶ ὄντος ἐν αὐτῷ τοῦ Λόγου, τετράς ἀντὶ Τριάδος γίνεται διὰ τὴν τοῦ σώματος προσθήκην.

9. Ταῦτα οὕτω λέγοντες, οὐ νοοῦσιν, ὅπως ἑαυτοὺς περιπέπτουσι. Καὶ γὰρ κἂν μὴ ἐκ Μαρίας λέγωσι τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὁμοούσιον αὐτὸ τῷ Λόγῳ, οὐδὲν ἦττον (ὅπερ ὑποκρίνονται) (52), μὴ ἀρα ὡσερ φρονούντες νομισθῶσι) τούτο κατὰ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν δειχθήσονται λέγοντες τετραδά. Ὡς γὰρ ὁ Υἱὸς κατὰ τοὺς Πατέρας, ὁμοούσιος ὢν τῷ Πατρὶ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Πατήρ, ἀλλὰ Υἱὸς πρὸς Πατέρα λέγεται ὁμοούσιος· οὕτω τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ Λόγου οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Λόγος, ἀλλ' ἕτερον πρὸς τὸν Λόγον.

D Eriph. Gobler. Felck. 1, Seguerian.

(49) Seguer., θεὸν Λόγον.

(50) Eriph., ἐρυθρίασοι. Gobler. Felckm. 1, Editi, ἐρυθρίασοι. Seguer., ἐρυθρίασοι quas lectio sane præferenda. Mox Seguer. Gobler. Felck. 1, κἂν ὅλως. Editi et alii, καὶ ὅλως. Ibidem, Seguerian. Gobler. Felckm. 1, γίγνεσθαι. Eriphanisus, γίνεσθαι. Editi, γινεσθαι. Infra Seguer., Ὁμοούσιον μὲν γὰρ, φησὶ, ἔαν ἐπωμεν.

(51) Sic Eriph. Seguer. in editis semel, Τριάς. Mox Eriph., ἐπιπροσφερομένου. Seguer. εἰς ἑαυτὴν εἰσπροσφερομένου.

(52) Sic Eriph. et Seguer. Gobler. Felck. 1, Editi, ἢ ὡσερ ὑποκρίνομεν μὴ ὄρα οὕτω φρον-. Mox Ep., αὐτῶν ἀνομεν. Paulo post, Seguer., ὡσερ γὰρ ὁ Υἱὸς. Infra idem cum Gobler. et Felckm. 1, ἀλλὰ ὁ Υἱὸς. Paulo post idem, οὐκ ἔστιν αὐτό.

ἐτέρου δὲ ὄντος, κατ' αὐτοὺς ἔσται ἡ αὐτῶν Τριάς; (53) τετράς. Οὐ γὰρ ἡ ἀληθινή, καὶ ὄντως τελεία, καὶ ἀδιαίρετος Τριάς δέχεται προσθήκην, ἀλλ' ἡ παρὰ τοῦτον ἐπινοημένη. Καὶ πῶς ἐστὶ Χριστιανοί, οἱ (54) ἕτερον παρὰ τὸν ὄντα Θεὸν ἐπισυνόντες; Πάλιν γὰρ καὶ ἐν τῷ ἐτέρῳ αὐτῶν σοφισματι πολλὴν (55) τὴν ἀρροσίην ἔξεστιν ὀφῆναι, εἰ, διὰ τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς Γραφαῖς, καὶ Μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ Ζωστήρος, νομίζουσιν ἀντὶ Τριάδος τετράδα λέγεσθαι, ὡς προσθήκης γινομένης διὰ τὸ σῶμα (56)· πολλὴ πλανῶνται τὸ ποίημα συνεξιστούσας τῷ ποιητῇ, καὶ ὕπονοῦντες θύνασθαι τὴν θεότητα προσθήκην λαμβάνειν· καὶ ἠγνόησαν, ὅτι οὐ διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἀλλ' ἵνα ἡ σὰρξ ἀναστή· οὐδὲ ἵνα βελτιωθῇ ὁ Λόγος, προσῆλον ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἵνα τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λυτρωσῆται. Πῶς οὖν ὄνεται τὸ διὰ τοῦ Λόγου λυτρωθῆναι (57) σῶμα καὶ ζωοποιεῖσθαι προσθήκην εἰς θεότητα τῷ Λόγῳ τῷ ζωοποιήσαντι ποιεῖν; μᾶλλον γὰρ αὐτῷ τῷ ἀνθρώπινῳ σώματι προσθήκη μεγάλη γέγονεν ἐκ τῆς τοῦ Λόγου πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τε καὶ ἐνώσεως· ἀπὸ γὰρ θνητοῦ γέγονεν ἀθάνατον· καὶ ψυχικὸν ὄν, γέγονε πνευματικόν, καὶ ἐκ γῆς γενόμενον, τὰς οὐρανίους διέβη (58) πύλας. Ἡ μέντοι Τριάς, καὶ λαθόντως ἐκ Μαρίας σῶμα τοῦ Λόγου, Τριάς ἐστίν, οὐ δεχομένη προσθήκην, οὐδὲ ἀφαιρεῖσθαι· ἀλλ' ἀπὲρ τελεία ἐστὶ, καὶ ἐν Τριάδι μία θεότης γινώσκειται, καὶ οὕτως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς Θεὸς κηρύσσεται, ὁ τοῦ Λόγου Πατήρ.

10. Ἐκ δὲ τούτου σιωπήσουςι λοιπὸν καὶ οἱ ποτὲ εἰπόντες τὸν ἐκ Μαρίας προελθόντα μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν, καὶ Κύριον, καὶ Θεόν. Εἰ γὰρ μὴ Θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι, πῶς εὐθὺς προελθὼν ἐκ Μαρίας ἐκλήθη Ἐμμανουήλ, ἃ ἔστι μεθερμηνευόμενον *Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός*; Πῶς δὲ καὶ ὁ Παῦλος, εἰ μὴ ὁ Λόγος ἦν ἐν σαρκί, Ῥωμαίους ἔγραψεν· Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων (59) Θεὸς εὐλόγητός εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν; Οὐκοῦν ὁμολογεῖσασαν καὶ οἱ πρότερον ἀρνούμενοι τὸν ἐσταυρωμένον εἶναι Θεὸν ἐσφαλῶσαι, πεθόμενοι ταῖς θείαις Γραφαῖς· μάλιστα δὲ τῷ Θεωμῆ, ὃς, μετὰ τὸ ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τοὺς τῶν ἡλίων τύπους, ἀνεθάρσεν· Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου (60). Θεὸς γὰρ καὶ Κύριος τῆς βῆξης ὢν ὁ Υἱός, ἦν ἐν τῷ ἀδόξῳ καθηλωμένῳ καὶ ἀπειμαζομένῳ σώματι· τὸ δὲ σῶμα (61) ἔπαυσε μὲν νυττόμενον ἐν τῷ ὕλῳ, καὶ ἔβρισεν ἀπὸ τῆς τούτου πλευρᾶς αἷμα

⁵³ Matth. 1, 23. ⁵⁴ Rom. ix, 5. ⁵⁵ Joan. xi, 28.

(53) Seguer. Gobler. Felc. 1, ἔσται κατ' αὐτοὺς ἡ ἄγία Τριάς τετ.

(54) Sic maxima pars mss. In al. vero et ed. oi deest.

(55) Πολλὴν deest in Seguer. Gobler. et Felc. 1. Mox Goblerian. et Felc. 1, 5, καθορῆν ἢ διὰ. Eriphan., εἰ δὲ διὰ. Porro hæc a Theodoro citantur, dial. 2, p. 92.

(56) Eriphan., ὡς προσθήκης λαγομένης τὸ σῶμα.

(57) Sic Eriphan. Theod. Anglic. Seguer. Editi, λυτρωμένον. Mox, τῷ ζωοποιήσαντι deest in Seguer. Theodoretus, τῷ ζωοποιήσαντι Λόγῳ. Infra σῶματι deest in Eriphanio et Seguer. Paulo post Basilien-

PATRIS. GR. XXVI.

A Verbum, sed aliud a Verbo distinctum; cumque aliud sit, Trinitas ex ipsorum sententiâ quaternitas erit. Neque enim vera, ac vere perfecta et indivisibilis Trinitas accessionem admittit: sed illa duntaxat, quam ipsi commenti sunt. Et qui, amabo, Christiani sunt qui alium Deum, præter eum qui revera est, commiscuntur? Iterum in altero illorum sopismate ingentem stultitiam deprehendere licet: si quod Scripturæ dicant, corpus Salvatoris ex Maria et humanum esse, ideo pro Trinitate quaternitatem dici existimant, quasi accessio quadam ex corpore facta sit; multum hallucinantur, dum rem factam factori exæquant, et arbitrantur posse deitatem accessionem admittere: ignorantque non propter augmentum deitatis Verbum carnem factum esse, sed ut caro resurgeret: neque ut præstantius redederetur Verbum, ex Maria prodiisse, sed ut humanum genus redimeret. Cur ergo existimant, corpus a Verbo redemptum et vivificatum, Verbo vivificant ad deitatem incrementum aliquid addere? Nam potius humano corpori, ex Verbi communione et conjunctione, ingens facta est accessio: ex mortali enim factum est immortale, et cum animale esset, factum est spirituale, cumque ex terra factum esset, celestes portas penetravit. Porro Trinitas, etiam Verbo ex Maria corpus sumente, Trinitas semper est, neque accessionem admittens, neque diminutionem; sed perfecta semper est, et in Trinitate una deitas agnoscitur, et sic unus Deus Verbi Pater in Ecclesia prædicatur.

C 726 10. Eadem autem ratione li quoque jati silebunt qui aliquando dixere eum qui ex Maria prodiit, nec Christum, nec Dominum vel Deum esse. Si enim Deus in corpore non erat, quomodo statim atque ex Maria prodiit, vocatus est *Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus*? Cur item Paulus, si Verbum in carne non erat, Romanis scripsit: *Ex quibus est Christus secundam carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen*. Quapropter qui prius negabant, eum qui crucifixus esse esse Deum, se errasse fateantur, ad divinis omnibus Scripturis fidem habeant, Thomæ potissimum, qui cum in illo clavorum vestigia conspexisset, exclamavit: *Dominus meus et Deus meus*. D Filius enim, Deus et Dominus gloriæ cum esset, erat tamen in corpore ignominiose clavus affixus, et contumeliis affecto. Corpus autem in ligno quidem

sis. πρὸς αὐτόν.

(58) Gobler. Felc. 1, Seguer., ὁπαρέθη.

(59) Sic omnes fere mss. Editi vero, ἐπὶ πάντα. Infra Gobler. Felc. 1, Seguer., τὸν ἐν σπαυρῷ. Mox, πάσας; ταῖς δ. Sic Goblerianus, Felc. 1, Seguer. Nicephor.

(60) Exstat hic locus apud Theodoretum, d. l. 3, p. 160.

(61) Sic Eriphan. Theod. Gobler. Felc. 1, Seguerian. Editi, τὸ δὲ σῶμα τοῦ Θεοῦ. Infra Seguer., τυγχάνω, πληρωμένον, recte. Alii, τυγχάνω, πληρωμένον.

vulneribus colossus patiebatur, et ab ejus latere sanguis et aqua manabat. Cum autem Dei templum esset, deitate repletum erat. Quocirca soli quidem cum deitate seum in corpore contumelias affectu tolerantem videret, radios contraxit, terramque tenebris offudit. Ipsum vero corpus natura praeditum mortali, supra suam naturam propter Verbum quod in ipso erat, resurrexit: et amisit quidem naturalem suam corruptibilitatem: induto autem quod supra hominem erat Verbo, incorruptibile factum est.

11. Quod vero nonnulli conralscuntur et dicunt: quemadmodum in singulos prophetas Verbum advenit, ita quoque in quemdam hominem Mariae Filium venisse, inutile est agitare; cum eorum insaniam manifestam sui confutationem praeseferat. Si namque Verbum ita advenit, cur hic homo ex Virgine, et non ex viro et muliere ipse quoque prodiit? sic enim quisque sanctorum Verbum genitus est. Aut cur, si Verbum ita venerit, cujusque mors non dicitur pro nobis tolerata, sed illius tantum? Quare item cum ad singulos prophetas Verbum advenerit, dicitur tamen ad solum Mariae Filium semel in consummatione saeculorum advenisse? Aut cur Verbo ita veniente, ut venerit in sanctos illos qui prius existerant, alii quidem omnes mortui cum sint, nondum resurrexerunt, solus vero Mariae Filius post triduum resurrexit? Aut quare cum simili modo ad alios Verbum venerit, ejus Mariae Filius dicitur Emmanuel, quasi corpus ejus deitate repletum et ex illa genitum sit? Nam illud, Emmanuel, significat, *Nobiscum Deus*. Vel quare si ita venerit, quodlibet sanctorum comedente et bibente, laborante et moriente, non dicitur ipsum Verbum comedere et bibere, laborare et mori, sed de solo Mariae Filio ita dicitur? Quaecunque enim corpus istud passum est, bac quasi ipso patiente Verbo dicta sunt. Et cum de aliis omnibus dictum sit duntaxat, quod geniti nati sint, de solo Mariae Filio dictum est: *Et Verbum caro factum est* 17.

12. Ex quibus ostenditur ad reliquos quidem sanctos verbum factum esse ut prophetaret; ex Maria autem Verbum carne assumpta hominem prodiisse, qui natura quidem et substantia Verbum Dei erat, secundum carnem autem ex semine David et ex car-

17 Joan. 1, 14.

(62) Theodoretus, αὐτοῦ. Infra Seguerian., συνέταλλας. Ibid. Theod., ἐκτόστας. Paulo post Seguer. Gobler. Felckm. 4, Epiphani. et Theodor., θνητῆν. Editi, γενητῆν.

(63) Epiph., φθορὰς ἑνὸς μὲν δὲ γέγονε τοῦ Λόγου.

(64) Seguerianus, εἰς ἕκαστον. Infra Seguer., τὸν ἐκ Μαρίας. In editis, τὸν δεστ. Mox Seguerianus, Goblerianus et Felc. 1, περιττόν ἐστι καὶ γυναικείν.

(65) Seguer. Gobler. et Felc. 1, τῆς ἀνοίας. Mox Seguerian., οὗτος ἐκ Παρθ. Editi et alii, οὕτως ἐκ Παρθ. Mox Anglie. Seguer. Gobler. et Felc. 1, καὶ μὴ καὶ αὐτός· in Seguerian., καὶ δεστ ἀπὸ αὐτός. Editi vero, καὶ μὴ καὶ οὕτως.

(66) Seguerian., ἡ δὲ καὶ τὸ οὖτος.

(67) Μόνος δεστ in Basil. Ibidem, τρίτημος δεστ

καὶ ὕδωρ· ναὶς δὲ τοῦ Λόγου τυγχάνον, πεπληρωμένων ἦν τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτο γοῦν ὁ μὲν ἥλιος, ὄρων τὸν δημιουργὸν ἑαυτοῦ (62) ἐν τῷ ὑβρισμένῳ σώματι ἀνεχόμενον, τὰς ἀκείνας συνέστειλε, καὶ ἐκτόστας τὴν γῆν· αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα, φύσιν ἔχον θνητῆν, ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀνέστη διὰ τὸν ἐν αὐτῷ Λόγον· καὶ πάσκαται μὲν τῆς κατὰ φύσιν φθορᾶς (63)· ἐνδυσάμενον δὲ τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων Λόγον, γέγονεν ἀφθαρτον.

11. Περὶ δὲ τοῦ φανταζέσθαι τινὰς καὶ λέγειν, ὅτι, ὡς περ ἐπ' ἕκαστον (64) τῶν προφητῶν ἐγένετο, οὕτω καὶ ἐπὶ ἑνα τινὰ ἀνθρώπων ἐκ Μαρίας ἦλθεν ὁ Λόγος, περιττόν ἐστι γυναικείν, φανεράν ἔχουσης τῆς μαρίας (65) αὐτῶν τὴν κατάγωσιν. Εἰ γὰρ οὕτως ἦλθε, διὰ τί οὗτος ἐκ Παρθένου, καὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναίκος; Οὕτως γὰρ καὶ ἕκαστος τῶν ἁγίων ἐγεννήθη. Ἡ δὲ καὶ τῆ, οὕτως ἐλθόντος τοῦ Λόγου, οὐχ ὁ ἕκαστος θάνατος λέγεται ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὁ τοῦτου μόνος; Διὰ τί δὲ, καθ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐπιδημοῦντος τοῦ Λόγου, λέγεται ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας, ὡς ἀπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντος; Ἡ δὲ καὶ τῆ, ἐλθόντος αὐτοῦ (66), ὡς ἦλθεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἁγίοις. οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, ἀποθνήσκοντες, ὡς πᾶσι ἀνέστησαν, ὁ δὲ ἐκ Μαρίας μόνος (67) τρίτημος ἀνέστη; Ἡ δὲ καὶ τῆ, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐλθόντος τοῦ Λόγου, λέγεται μόνος ὁ ἐκ Μαρίας Ἐμμανουὴλ, ὡς σώματος πεπληρωμένου θεότητος, τεχθέντος ἐξ αὐτῆς; Τὸ γὰρ Ἐμμανουὴλ ἐρμηνεύεται, *Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός*. Ἡ δὲ καὶ τῆ, εἰπερ οὕτως ἦλθεν, ἐσθλόντος ἕκαστου τῶν ἁγίων (68), καὶ πίνοντος, καὶ κοπιῶντος, καὶ ἀποθνήσκοντος, οὐ λέγεται ὡς αὐτὸς ἐσθλόν, καὶ πίνων, καὶ κοπιῶν, καὶ ἀποθνήσκων, ἀλλ' ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας; Ἄ γὰρ ἔπασχε τοῦτο τὸ σῶμα, ταῦτα ὡς αὐτοῦ πάσχοντος εἰρηται. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ (69) πάντων λεγομένων μόνον, ὅτι ἐτέλεθσαν καὶ ἐγεννήθησαν, ἐπὶ τοῦ ἐκ Μαρίας μόνου εἰρηται· *Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο*.

12. Ἐξ ὧν δεικνύεται, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους ἀπαντας γέγονεν ὁ Λόγος, τοῦ προφητεῖαν χάριν· ἐκ δὲ Μαρίας αὐτὸς ὁ Λόγος, σὰρκα λαβὼν (70), προῆλθεν ἀνθρώπος, τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ Λόγος ὢν τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ σὰρκα ἐκ σπέρματος ἀ-

iu Epiphania. Infra Anglican., post ἐκ Μαρίας Ἐμμανουὴλ, addit καὶ ἐρμηνεύεται, Μεθ' ἡμῶν Θεός.

(68) Sic Epiph. Gobler. Felc. 1, Seguer.; in edit., προφητῶν. Infra Seguer. Gobler. Felc. 1, et Epiph., ὡς αὐτός. Editi vero et alii, ὡσαύτως. Mox ἀποθνήσκων, sic Angl. Gobler. Felck. 1, Seguer. Editi et Epiphau., ἀποθανόντων.

(69) Sic Seguer. Anglie. Gobler. et Felckm. 1. In aliis et in editis, δὲ δεστ. Mox, ὅτι δεστ in plurimis mss., sed retinendum videtur. Mox Seguer. solus, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐκ Μαρίας μόνον. Infra Epiphani. Seguer. Gobler. et Felckm. 1, πάντας. Editi et alii, ἀπαντας.

(70) Seguerianus, ὁ Λόγος ἑαυτῷ σὰρκα.

Ὁ δὲ καὶ τῆς σαρκὸς Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. Τοῦτον ὁ Πατὴρ (71) εἰδείκνε, καὶ ἐν Ἰορδάνῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει λέγων· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠεδόκησα. Τοῦτον οἱ μὲν Ἀρειανοὶ ἠρνήσαντο, ἡμεῖς δὲ ἐπιγινώσκοντες, προσκυνοῦμεν, οὐ θαιρούντες τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Λόγον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Λόγον (72) εἰδότες εἶναι τὸν Υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἡμεῖς ἐλυτρώθημεν. Διὸ καὶ ἐθαυμάσαμεν, πὺς ὄλωσ' ἐν ἡμῖν (73) περὶ τῶν οὐτω φανερῶν γέγονε φιλονεικία. Ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, ὅτι, ὅσον ἐλυτρήθημεν ἐντυχόντες (74) τοῖς ὑπομνήμασι, τοσοῦτον ἐχάρημεν ἐπὶ τῷ τέλει τούτων. Μετὰ γὰρ συμφωνίας ἀνεχώρησαν, καὶ εἰρήνευσαν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως. Τοῦτο γοῦν καμὲ, πολλὰ πρότερον σχεψάμενον, πέπεικε (75) γράψαι τὰ ὀλίγα ταῦτα, λογισάμενον, μὴ ἄρα ταῦτα ἐκ τῆς σωπῆς ἀντὶ χαρᾶς λύπη γένεται τοῖς ἐκ τῆς συμφωνίας πρόσαιον τοῦ χαίρειν παρασχούσιν ἡμῖν. Ἄξιόν τούτων προηγουμένων τὴν σὴν εὐλόθειαν, καὶ δεῦτερον τοὺς ἀκούοντας, μετὰ συνεδίστατος ἀγαθῆς ταῦτα διδάσθαι· καὶ εἰ μὲν τι πρὸς εὐσεβίαν λείπει, τοῦτο διορθώσασθαι καὶ θηλώσασθαι μοι· εἰ δὲ ὡς παρὰ ἰδίου τοῦ Λόγου μὴ κατ' ἀξίαν, μηδὲ τελείως γέγραπται, συγγνώμην πάντας (76) τῆ ἡμετέρα περὶ τὸ λέγειν ἀσθενεία. Προσαγόρευε πάντας τοὺς μετὰ σοῦ ἀδελφούς. Σὲ οἱ σὺν ἡμῖν πάντες προσαγορεύουσιν. Ἐβρωμένως ἐν Κυρίῳ διάγοις, ἀγαπήτῃ καὶ ἀληθῶς ποθεινότετα.

⁷⁰ Matth. iii, 17.

71) Segueriau. Gobl. et Felc. 4, ὃν ὁ Πατὴρ.

(72) Τὸν Λόγον deest in Seguer.

(73) Seguer. ἐν ἡμῖν. Infra ὅτι deest in edit. Col.

(74) Sic Epiph. et Fr. D. Editi, εὐτυχόντες. In Seg., Gobl. et Felc. 4, hæc, ἐντυχόντες τοῖς ὑπομνήμασι desunt.

A ne Mariæ homo factus est, ut ait 727 Paulus. Hunc Pater in Jordane et in monte manifestavit dicens: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui* 78. Hunc Ariani quidem abnegarunt, nos vero agnoscimus adoramus, nec Filium a Verbo dividimus, sed agnoscimus ipsum Verbum esse Filium per quem omnia facta sunt, et per quem nos redempti sumus. Quapropter mirati sumus quod in rebus ita manifestis apud vos contentio oborta sit. Sed gratia sit Domino, quia quantum ex commentariorum lectione contristati sumus, tantum sumus rerum istarum exitu lætati. Cum concordia enim discesserunt, pia et orthodoxæ fidei confessione inter se conciliata pace. Ea certe res me multum prius deliberantem, ad hæc pauca scribenda compulit: verebar enim ne forte ex taciturnitate, pro gaudio tristitia illis obhoriretur, qui ex concordia nobis causam lætitiæ suppeditarunt. Rogo igitur tuam pietatem primum, secundo auditores, ut hæc cum bona conscientia recipiatis: et si quid a pietate deficient, illud corrigatis mihi que indicatis. Quod si, utpote ab homine imperito, non pro dignitate rei, nec satis accurate ista conscripta sint, veniam detis omnes nostræ iv dicendo imbecillitati. Saluta omnes, qui tecum sunt, fratres. Te omnes qui nobiscum sunt salutant. Salvus in Domino vivas, dilecte et vere optatissime.

(75) Epiph. Gobler. Felc. 4, Seg. πεποηκς. Μοχ, ταῦτα deest in Seg. Gobler. et Felc. 4.

(76) Epiph. G. I. S. συγγνώμην ἔχειν πάντας. Ibidem ipsi omitunt προσαγόρευε, etc., quorum loco Epiphanius habet ἔβρωσε tantum.

ADMONITIO

In Epistolam sancti Athanasii ad Adelphium.

I. *Adelphius iste, tomo ad Antiochenos, pag. 619, episcopus Onupheos Lynchnorum memoratur, quem ab Ariani in exilium Psinablum Thebaidis missum legitur Historia Arianorum ad monachos, pag. 306, numero 72, et Apologia de fuga, pag. 256, num. 7, hincque est quod idem in epistola titulo ὁμολογητής, Confessor dicitur. In fine Hieractis presbyteri, cui et hæc recitanda cupit, meminit Athanasius; is autem videtur esse, qui et ipse, vi Arianorum, eodem exulasse tempore locis modo laudatis fertur. Scripta autem videtur epistola circiter annum 374, quo nempe, pullulante Apollinariæ hæresi, varii exoriebantur de Christi Incarnatione errores. Nam Ariani hic memorati, impietati suæ pristinæ, aliam, ex Apollinaristis forte mutuati, adjecere.*

II. *In quosdam igitur Arianos scripta est, ut fert inscriptio, qui, ut numero 4 testatur Athanasius, passimque alibi, primum Verbi divinitatem negare satis habuerunt, simulaveruntque ejus in carnem adventum se rite agnoscere, postmodum vero impie quoque de Incarnatione Domini senserunt. Homines itaque quos hic oppugnat sanctus doctor, Christi corpus negabant esse adorandum: vel potius, ut videtur, negabant a Catholicis rite posse adorari, qui nimirum crederent Verbum perfectam assumpsisse humanam naturam, corpus scilicet, mentemque humanam. Contra Apollinaristarum dnces prave opinabantur solam humanam carnem a Verbo assumptam esse, ipsum autem Verbum instar animæ fuisse humano corpori: quam ob causam passionem ceteraque humana omnia in ejus transferebant divinitatem. Ita plane docet sanctus Athanasius Orationibus contra Apollinarium. Idem similiter disertè scribit Gregorius Nazianzenus, epistola 4 ad Cledonium, his verbis: Et*

μὴν γὰρ ἄψυχος ἄνθρωπος· τοῦτο καὶ Ἀρειανοὶ λέγουσιν, Ἐν ἰπὶ τὴν θεότητα τὸ πάθος ἐνέγκωσιν, ὡς τοῦ κινουόντος τὸ σῶμα καὶ τοῦτου πάσχοντος. Nam si ipse (Christus) inanimatus homo est : hoc etiam Ariani aiunt, ut passionem in divinitatem transferant, utpote cum id quod movet corpus, idem quoque patiatur.

III. Idcirco autem hi lucifuga se Verbum hominem factum recte adorare arbitrabantur, quod ut vane putabant, animæ locum Verbum ipsum obtineret. Nam etiam si Verbum rem creatam vellent esse, ipsum nihilominus adorabant : unde passim illis exprobrat Athanasius, quod rem creatam adoret eique serviant, ut hic numero I. At Christum ut hominem negabant idem adorandum esse, si, ut erat Catholicorum sententia, perfectus homo esset; atque ita intelligendum est, quod numero 7 ait sanctus doctor, Arianos Dominum in carne tanquam in templo existentem nolle adorare.

IV. Hoc ex errore ille alius videtur emanasse, eorum nempe qui carnem Domini conjunctione cum Verbo increatam factam fuisse existimabant. Quippe illi ad sui defensionem dictitabant : Ἡμεῖς οὐ κτίσματα προσκυνούμεν, Nos rem creatam non adoramus, iidemque Catholicos appellabant ἀνθρωπολάτραις, duosque ab eis agnoscī Filios calumniabantur, quod Verbum factum hominem perfectum adorarent. Cujus quidem erroris fundamentum hac in epistola diruit sanctus Athanasius, in qua docet et adorandum esse Christi corpus, sive Christum hominem, nec ita a nobis adorari rem creatam, sed Verbum hominem factum : nec enim humanam naturam a Verbo separandam esse, ut Verbum adoretur; sed 728 Verbum forma servi, quam accepit, indutum debere adorari. Qua sane doctrina et Nestorium et Eutychem, longe ante ortas ipsorum hæreses, luculenter condemnavit : Nestorium quidem, cum Christum negat in duo esse dividendum : Eutychem vero, cum integras ac distinctas tuetur Christi naturas.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ (77),

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΑΔΕΛΦΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΝ, ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΟΝ.

S. P. N. ATHANASII.

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

EPISTOLA AD ADELPHIUM EPISCOPUM ET CONFESSOREM, CONTRA
ARIANOS.

1. Perlectis his quæ a tua religione scripta sunt, A tuam quidem in Christum pietatem vere approbavimus, laudesque Deo imprimis persolvimus, qui tibi hujusmodi est largitus gratiam, ut et recte sentires, nec diaboli fraudes, quantum scire licet, ignores : non potuimus vero non admirari perversum hereticorum animum, qui adeo in profundum impietatis demersi sunt, ut nullum jam sensum conservent, sed corruptam omni ex parte habeant mentem. Certe hujusmodi facinus diabolum auctorem habet, estque ad improborum imitationem Judæorum. Nam ut illi undique convicti, rationes adversus seipso excogitabant, eo tantum ut Dominum negarent, et quæ prædicta sunt in seipso attraherent : sic et isti cum se undique notari, suamque hæresim omnibus execrandam esse vident, sese scelerum auctores non vereantur facere ; ut contra veritatem pugnare non desisterent, vere Christi hostes permanerent. Ude enim illis id exortum malum est ?

(77) Scripta anno circiter 371.—Seguer. τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ γραφεῖσα πρὸς. Basil. et Anglie. addunt quoque, γραφεῖσα.

1. Ἐντυχόντες τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γραφεῖσι, τὴν μὴν σὴν εἰς Χριστὸν εὐθείαιαν ἀληθῶς ἀπεδεξάμεθα, καὶ τὸν μὴν θεὸν προσηγομμένους ἐδοξάσαμεν, δεδοκῶτα σοι τὴν τοιαύτην χάριν, ὥστε καὶ τὴν φρόνησιν ἔχειν ὀρθήν, καὶ μὴ ἀγνοεῖν κατὰ τὸ δυνατόν τὰς μεθοδεῖας τοῦ διαβόλου· τὴν δὲ τῶν αἰρετικῶν κακόνιοιαν ἐθαυμάσαμεν, θεωροῦντες πῶς τοσοῦτον εἰς ἀσεβείας βάραθρον πεπτώκασιν, ὡς μηκέτι μὴδὲ τὰς αἰσθησεῖς σῶζειν, ἀλλὰ πανταχῶθεν διεφθαρμένην ἔχειν τὴν διάνοιαν. Τοῦτο δὲ τὸ ἐπιχείρημα διαβόλου μὲν ἔστιν ἰσοβολή, τῶν δὲ παρανόμων Ἰουδαίων μίμησις. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, πανταχῶθεν ἐλεγχομένοι, προσάποιε ἐπένδουν καθ' ἑαυτῶν, ἵνα μόνον τὸν Κύριον ἀρνήσωσιν, καὶ τὰ προφητευσθέντα καθ' ἑαυτῶν ἐπιστάσωσιν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι, θεωροῦντες ἑαυτοὺς πανταχῶθεν στηλιτευομένους, καὶ βλεπόντες γενομένην (78) βδελυκτὴν παρὰ πάντων τῶν ἀρεσιν αὐτῶν, ἐπευρεταὶ γίνονται κακῶν, ἵνα μὴ, παυόμενοι ταῖς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχαις (79),

(78) Seguer., γινόμενην.

(79) Forte τῆς μάχης.

ἀληθῶς Χριστομάχι διαμενωσαί. Πόθεν γὰρ αὐτοῖς ἄνευ καὶ τοῦτο τὸ κακόν; Πῶς ὅλως τετολμήκασι τὴν καιρὴν ταύτην δυσφημίαν φηδέσθαι κατὰ τοῦ Σωτῆρος; ἄλλ', ὡς ἴσκει, πονηρὸν ὁ ἀσεβῆς, καὶ ἀδόκιμος (80) ὄντως περὶ τὴν πίστιν. Πρῶτερον γάρ, ἀρνούμενοι τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὑπεκρίνοντο καὶ τὴν ἑσαρκίαν αὐτοῦ παρουσίαν ἐπιγινώσκον· νῦν δὲ, καί' ἄλγος ὀποκαταβαίνοντες, ἐξέστρασαν καὶ ταύτης αὐτῶν τῆς οἰσεως, καὶ πανταχῶθεν ἄθεοι γέγονασιν, ὥστε μήτε θεὸν αὐτὸν ἐπιγινώσκον, μήθ' ὅτι ἄνθρωπος γέγονε πιστεύον. Εἰ γὰρ ἐπίστευον, ὅκα ἂν τοιαῦτα ἐφθέγγαντο, οἷα ἔγραψεν ἡ σὴ θεοσεβεία κατ' αὐτῶν.

2. Εὐ μὲν οὖν, ἀγαπητὲ καὶ (81) ἀληθῶς ποθεινότητι, πρόποντα τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον εὐσεβείᾳ πεποιθήσας, καὶ παρηνέσας καὶ ἐπιτιμήσας τοῖς τοιοῦτοις ἐπειδὴ δὲ, παροξυνόμενοι παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου, ὅκα ἐγγύωσαν, οὐδὲ συνήσαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ ἐν σκότητι διακαρτεύονται· μανθανέτωσαν παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ὡς ἡ τοιαύτη αὐτῶν κακὴν Ὀυλαεντιανοὶ καὶ Μαρκιανὸς καὶ Μανυχαιοῦ (82) ἐστίν· ὃν οἱ μὲν ἀντὶ ἀληθείας δόκησιν ἐπιτήσαντο, οἱ δὲ διαπειρόντες τὰ ἀδιάρετα ἤρνησαντο τὸ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Διὰ τί οὖν, τὰ τούτων φρονούντες, ὄχι καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν γίνονται κληρόμοι; Εὐλογον γὰρ ὧν τὴν κακοδοξίαν ἔχουσι, τοῦτων ἔχειν καὶ τὰ ὀνόματα (83), ἵνα λοιπὸν Ὀυλαεντιανοὶ καὶ Μαρκιανιστὰ καὶ Μανυχαιοὶ καλῶνται. Τάχα καὶ καταγινώσκουσιν ἐπὶ πλείον τῆς ἐκείνων ματαιολογίας. ὅκα τὴν τῶν ὀνομάτων δυσωδίαν αἰσχυρόμενοι κατανοῆσαι δυνήσων, εἰς ὅσον βάθος ἀσεβείας πεπίδωκασι. Καὶ ἦν μὲν δίκαιον μηκέτι τοῦτους ἀποκρίνασθαι, κατὰ τὴν παραίνεσιν τῆς ἀποστολικῆς· (84) Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοθεσίαν παραιτοῦ, εἰδῶς, ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὡρ αὐτοκατάρκεις· μάλιστα τὰ καὶ (85) ὁ προφήτης περὶ τῶν τοιούτων φησίν· Ὁ μωρὸς μωρὸν λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταινοῖσιν· ἐπειδὴ δὲ (86) κατὰ τὸν ἠγούμενον αὐτῶν περιέρχονται καὶ αὐτοί, ὡς λίοντες, ζητούντες εἶνα καταπίωσι τῶν ἀκαρτέων· τοῦτου ἕνεκεν ἀναγκαῖον γέγονεν ἡμῖν τῇ σῇ εὐλαβείᾳ ἀντιγράφειν, ἵνα, πάλιν διὰ τῆς σῆς νοθεσίας (87) μαθόντες οἱ ἀδελφοί, καταγινώσκουσιν ἐπὶ πλείον τῆς ἐκείνων ματαιολογίας.

3. Οὐ κτίσμα προσκοινοῦμεν· μὴ γένοιο! Ἐθνικῶν γὰρ καὶ Ἀρειανῶν ἡ τοιαύτη πλάνη· ἀλλὰ τὸν Κύριον τῆς κτίσεως σαρκωθέντα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον προσκοινοῦμεν. Εἰ γὰρ (88) καὶ ἡ σὰρξ αὐτῆ καθ'

Qui omnino novam hanc calumniam contra Salvatorem proferre ausi sunt? Sed, ut planum est, mala res est impius, ac revera reprobis circa fidem. Primum enim negata unigeniti Filii Dei divinitate, ejus saltem corporeum adventum agnoscere simularunt: nunc autem paulatim delapsi, hanc quoque repudiaverunt sententiam, atque omni ex parte athei facti sunt, ut ipsum neque agnoscat Deum, neque hominem factum esse credant. Nam si crederent, ea sane locuti non fuissent, uix tua pietas adversus ipsos scripsit.

2. Tu igitur, dilecte et vere optatissime, rem ecclesiasticae traditioni et Christi religioni valde consentaneam peregristi, cum hujusmodi homines refutasti, invitasti, oburgasti. Quando vero diabolo ipsorum patre impellente, nescierunt, neque intellexerunt, uti scriptum est, sed in tenebris ambulasti; discant a tua pietate pravam eam illorum sententiam, Valentini, Marcionis et Manichaei esse, quorum alii pro veritate meram speciem induxere, alii individua dividentes, illud Scripturae negavere, Verbum caro factum est et habitavit in nobis. Quare igitur cum eadem quae illi sentiant, eorumdem nominum haeredes non sunt? Si quidem aequum est illos ipsorum vocari nomine, quorum perversam sequuntur sententiam, ut jam deinceps Valentiniani, Marcionistae et Manichaei vocitentur. Forte enim ob illorum nominum infamiam erubescentes, animadvertere poterunt in quantum impietatis profundum ceciderint. Par sane fuisset nihil amplius illis respondere, uti Apostolus his verbis monet: *Haereticum hominem post unam et secundam 729 correptionem desita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit cum sit eo ipso condemnatus*: maxime cum etiam propheta de iisdem dicat: *Stultus stulta loquetur, et cor ejus vana cogitabit*. Verum cum illi, ducis sui exemplo velut leones circumeant, quarentes quem e simplicioribus devorent, idcirco necessarium nobis fuit tuae pietati rescribere, ut fratres tua iterum instructi admonitione, eorum futilitatem magis magisque deprehendant.

3. Itaque rem creatam non adoramus: absit! Ethnicorum enim et Arianorum est hujusmodi error. Sed rerum creatarum Dominum, carnem factum, Dei Verbum adoramus. Eisi enim ipsa caro

⁷⁹ I Tim. iii, 8. ⁸⁰ Psal. lxxxi, 5. ⁸¹ Joan. i, 14.

⁸² Tit. iii, 10, 14. ⁸³ Isa. xxxii, 6. ⁸⁴ I Petr. v, 8.

(80) Anglie., ἀδόκιμος.

(81) Sic Seguerianus. Alii et editi particulam καὶ omittunt. In Gobl. et Felc. 1, haec, ἀληθῶς ποθεινότητι, desunt.

(82) Seguerianus, Basiliensis et Anglicanus, Μανυχαιῶν.

(83) Seguerianus, τὸ ὄνομα. Mux, Μανυχαιοὶ deest in edit. Commel. et Felc. 1.

(84) Seguerianus addit τὴν λέγουσαν.

(85) Seguerianus, καὶ ὅτι καὶ, etc.

(86) Sic Seguer. Basil. Anglicanus. Alii et edit. Commel. δὲ omittunt.

(87) Seguerianus, συνέσειος. Ex eodem ibidem, vocem σῆς, quae in aliis et editis deest, restitui-mus. Mox Seg. Basil. etc. habent pro ἐπὶ.

(88) Sic Seguer. Basil. Anglicanus. Editio vero Commel. Gobl. et Felc. 1, Ἡ γὰρ.

scorsum spectata, pars sit rerum creaturarum, at tamen Dei facta est corpus. Neque vero hujusmodi corpus a Verbo dividentes adoramus, neque cum Verbum volumus adorare, ipsum a carne removemus : sed, ut superius diximus, hæc, *Verbum caro factum est*, non ignorantes, idem Verbum in carne existens, Deum agnoscimus. Quis ergo adeo demens sit, ut Domino dicat : Recede a corpore ut te adorem ? Vel quis eo devenit impietatis, ut cum insanis Judæis eidem propter corpus dicat : *Quare tu, homo cum sis, facis teipsum Deum* ** ? Atqui talis non fuit leprosus ille ; Deum enim in corpore existentem adoravit, eumque Deum esse his agnovit verbis : *Domine, si vis, potes me mundare* ** . Nec vero ille Dei Verbum arbitratus est propter carnem rem creatam esse, nec quia Verbum rerum omnium creaturam opifex est, carnem qua indutum erat vilipendit ; sed universi Creatorem tanquam in creato templo adoravit, effectusque mundus ipse est. Sic etiam mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur, credidit, tactisque tantummodo ejus vestis fibrillis, sanata est ** ? mare similiter agitatum fluctibus audivit Verbum carnem factum, ac sedata tempestas est ** : cæcus item natus sputo carnis sanatus a Verbo est **. Quod autem majus est et admirabilius, (fortassis enim id implissimis illis scandalum fuit) etiam in ipsa cruce pendente Domino, (nam ejus erat corpus, in eoque erat Verbum) sol obscuratus est, terra tremuit, petrae scissæ sunt ut et templi velum, et multa sanctorum corpora, qui dormierant, surrexerunt ** .

4. Hæc quidem ita contingere, nemoque, uti nunc audent Ariani, secum dubitavit, utrum incarnata Verbo credendum et parendum esset ; sed illi hominem intuentes, eundem opificem esse suum intelligebant : humanamque audientes vocem, nequaquam propter humanam naturam Verbum rem creatam aiebant esse, sed magis etiam contremiscebant, eumque nihilo secius suspiciebant ac si e templo sancto loqueretur. Cur igitur non verentur impii homines ne, sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradantur in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt ** ? Nec enim rem creatam adorant res creata, neque rursus ob carnem Dominum suum refugit adorare : sed vidit in corpore Creatorem suum, atque in nomine Jesu omne

Α εαυτὴν μέρος ἐστὶ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ Θεοῦ γέγονε σῶμα. Καὶ οὕτε τὸ τοιοῦτον σῶμα καθ' ἑαυτὸ ἐλαιρούνητες ἀπὸ (89) τοῦ Λόγου προσκυνούμεν· οὕτε τὸν Λόγον προσκυνήσασθαι βλοήτους, μακρύνομεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς· ἀλλ' εἰδότες, καθὰ προείπομεν, τὸ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τοῦτον καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενον, ἐπιγινώσκομεν Θεόν. Τίς τοιγαροῦν οὕτως ἄφρων ἐστίν, ὡς λέγειν (90) τῷ Κυρίῳ· Ἄπιστά τοῦ τοῦ σώματος, ἴνα σε προσκυνήσω; Ἥ τις οὕτως ἀσεβὴς ἐστίν, ὡς μετὰ τῶν ἀφρόνων Ἰουδαίων διὰ τὸ σῶμα λέγειν αὐτῷ· Διὰ τί σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; Ἄλλ' οὐ τοιούτος ὁ λεπρῶς· προσεκύνη γὰρ τὸν (91) Θεὸν ἐν σωματι θύτα, καὶ ἐγίνωσκεν, ὅτι Θεὸς ἦν, λέγων· Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. Καὶ οὕτε διὰ τὴν σάρκα ἐνόμισε κτίσμα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· οὕτε διὰ τὸ εἶναι τὸν Λόγον δημιουργὸν πάσης (92) κτίσεως, ἐξουθεῖνε τὴν σάρκα, ἣν ἐνδεδυμένος ἦν· ἀλλ' ὡς ἐν κτιστῷ ναῷ τὸν κτιστὴν τοῦ παντὸς προσεκύνη, καὶ ἐκαθαρίζετο. Οὕτως καὶ ἡ αἰμορροῦσα γυνή, πιστεύουσα καὶ μόνον ἀψαμένῃ τοῦ κρασπέδου, ἰάθη· καὶ ἡ μὲν ἄλλαττα ἐπαφρίζουσα τοῖς κύμασιν ἤκουσε τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, καὶ πέπαιτα τοῦ χειμῶνος· ὁ δὲ ἐκ γενετῆς (93) τυφλὸς, πύσεται τῆς σαρκὸς τεθεράπευται παρὰ τοῦ Λόγου. Καὶ τὸ γε μείζον καὶ παραδοξότερον (ἴσως γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς ἀσεβέστατους ἐσκαιδάλισσε), καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένον τοῦ Κυρίου (αὐτοῦ γὰρ ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Λόγος), ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐτρόμαξεν (94), αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κοιμητημένων ἄγων ἀνέστη.

Β
C
D
4. Ταῦτα δὲ γέγονε, καὶ οὐδεὶς, ὥσπερ νῦν οἱ Ἀρειανοὶ τοῖ μῶσι, διελογίσαστο, εἰ δεῖ σαρκωθέντι τῷ Λόγῳ πεθεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον βλέποντες, ἐπιγινώσκον αὐτὸν θύτα δημιουργὸν αὐτῶν· καὶ ἄνθρωπίνης φωνῆς (95) ἀκούοντες, οὐ διὰ τὸ ἀνθρώπινον εἶλον, οὐδὲ ὁ Λόγος κτίσμα ἐστίν· ἀλλὰ καὶ μάλλον ἔτρεμον, καὶ οὐδὲν ἤτρτον ἐγίνωσκον, ἥ ὅτι ἐκ ναοῦ ἁγίου ἐφθέγγετο. Πῶς τοίνυν οἱ ἀσεβεῖς οὐ φοβούνται μὴ, καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεόν (96) ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παραδοῖον ἐκ ἀδόκιμον τοῦν κτίσειν τὰ μὴ καθήκοντα; Οὐ γὰρ κτίματα ἡ κτίσις προσεκύνη· οὐδὲ πάλιν διὰ τὴν σάρκα παρητήτο τὸν Κύριον ἑαυτῆς προσκυνεῖν, ἀλλὰ τὸν ἑαυτῆς δημιουργὸν ἐβλεπεν ἐν σωματι· καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ ἐκαμπτε (97), καὶ κάμψαι δὲ, ἰσγοραλίον

** Joan. x, 33. ** Matth. viii, 2. * Matth. ix, xxi, 45; Matth. xxvii, 51. * Rom. i, 28.

(89) Sic Seguerianus. Alii et editi, δά.

(90) Sic Seguer. Basil. Anglican. Gobl. Cæteri et editi. Comm., ὡς λέγων. Paulo post, vocem ἀφρόνων Seg. Basil. Anglic. habent : alii et editi omittunt. Ibidem, διὰ τὸ σῶμα Seg. Gobl. Felc. 4, addunt, quæ ab aliis et editi. Comm. absunt.

(91) Tὸν hic addit Seguerianus. Alii vero et editi omittunt.

(92) Πάσης deest in Applicano.

(93) Seguer. Anglican. Gobl. et Felc. 4, γεννητῆς.

(94) Sic Seg. At Basil. Anglic. Gobl., ἐτρόμαξ-

Ξεν. Editi. Commel. et alii, ἐτρόμαξεν. Paulo post Seguerianus habet, προσεκυνημένον, sine voce ἁγίων. In eodem, νῦν post ὥσπερ legitur, in cæteris post Ἀρειανῶν. Idem pro δεῖ, habet δεῖ, et pro πεθεσθαι, πειθεσθαι, male.

(95) Sic Seguer. Basil. et Anglic. Alii autem et editi, φώσεως. Paulo post, manuscr., ἥ ὅτι ἐκ ναοῦ habent; editi, ἥ ὅτι ἐκ ναοῦ.

(96) Basil. et Anglicanus, τὸν Χριστόν.

(97) Sic Seg. Gobl. et Felc. 4. Editi vero et alii, ἐκάμπτετο.

καὶ ἐπιγίαιον, καὶ καταγθόντων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἄ
 ἐξομολογήσεται, πᾶν τὸς Ἀρειανοὺς μὴ δοκῆ, ὅτι
 Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Οὐ
 γὰρ ἀδοξίαν ἤνεγκεν ἡ σὰρξ τῷ Λόγῳ· μὴ γένοιτο!
 ἀλλὰ μᾶλλον αὐτῆ δεδόξασται παρ' αὐτοῦ. Οὐδὲ,
 ἐπειδὴ δούλου μορφῆν ἀνέλαθεν ὃ ἐν μορφῇ Θεοῦ
 ὑπάρχων Υἱὸς, ἠλαττώθη τῆς θεότητος· ἀλλὰ μᾶλλον
 αὐτὸς ἐλευθερωτὴς πάσης σαρκὸς καὶ πάσης κτίσεως
 γέγονε. Καὶ εἰ ὁ Θεὸς δὲ ἀπόστατε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ
 γενόμενον ἐκ γυναικὸς, οὐκ αἰσχύνῃ ἡμῖν ἐπάγει
 τὸ πρῶτον, ἀλλὰ μᾶλλον εὐδοξίαν καὶ μεγάλην χάριν.
 Γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, ἵν' ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ποιοιῆσθαι
 καὶ γέγονεν ἐκ γυναικὸς, καὶ γεγέννηται ἐκ Παρθένου,
 ἵνα τὴν ἡμῶν πλανηθεῖσαν γέννησιν εἰς αὐτὸν
 μετενώγκῃ, καὶ γενόμεθα λοιπὸν γένος ἁγίου, καὶ
 κοινωνοὶ θείας φύσεως, ὡς ἔγραψεν ὁ μακάριος Πέ-
 τρος· Καὶ τὸ ἀδύνατον δὲ τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθέν-
 ρει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν
 πέμψας ἐν ὁμοίωμτι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ
 ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί.

3. Τὴν τοίνυν προσληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λόγου σάρ-
 κα, ἐπὶ τῷ πάντας ἀνθρώπους ἐλευθερωσίᾳ. καὶ
 πάντας ἐκ νεκρῶν ἀναστήσει, καὶ ἁμαρτίας (98) λυ-
 τρώσεται, πῶς οὐ ταύτην ἐξυδουνοῦντες, ἢ οὐ διὰ
 ταύτην κατηγοροῦντες τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς ποιήμα-
 τος ἢ κτίσεως (99), οὐκ ἀχάριστοι φαίνονται, καὶ
 παντὸς εἰσι μίσους ἄξιοι· Μόνον γὰρ οὐχὶ βοῶσι τῷ
 Θεῷ λέγοντες· Μὴ πέμψῃς σου τὸν Υἱὸν τὸν μονογενῆ
 ἐν σαρκί· μὴ ποιήσῃς αὐτὸν ἐκ Παρθένου σάρκα
 λαβεῖν, ἵνα μὴ λυτρώσεται ἡμᾶς τὸ θάνατον καὶ τῆς
 ἁμαρτίας. Οὐ θέλομεν αὐτὸν ἐν σώματι γενέσθαι,
 ἵνα μὴ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξεται θάνατον· οὐ βου-
 λόμεθα τὸν Λόγον σάρκα γενέσθαι, ἵνα μὴ ἐν ταύ-
 τῃ (1) μεστῆσθαι ἡμῶν γέννηται τῆς πρὸς δὲ προσόδου
 καὶ τὰς ἐν οὐρανοῖς οἰκησάμεν μονάς. Κλειστήτωσαν
 αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν, ἵνα μὴ διὰ τοῦ καταπετάσμα-
 τος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἡμῖν ὄβην
 ἔγκαινισθ' ὁ σὸς (2) Λόγος. Αἴται μὲν αἱ ἐκείνων φω-
 ῆς ἐπενήσαν αὐτοῖς κακνοίας· οἱ γὰρ μὴ θέλοντες
 σάρκα γενόμενον τὸν Λόγον προσκυνεῖν, ἀχαριστοῦσι
 τῇ ἐνανθρωπήσει αὐτοῦ· καὶ οἱ διατριβήσαντες τὸν Λόγον
 ἀπὸ τῆς σαρκὸς· οὐδὲ μίαν λύτρωσιν τῆς ἁμαρτίας
 γενέσθαι, οὐδὲ κατάλυσιν τοῦ θανάτου νομίζουσι. Ποῦ
 δὲ ὅλος ὁ ἀσέβει· καὶ καθ' ἑαυτὴν εὐρήσεται τὴν
 σάρκα, ἢν ἔλαθεν ὁ Σωτὴρ, ἵνα καὶ τοιμῶσι λέγειν·
 Οὐ(3) προσκυνούμεν ἡμᾶς τὸν Κύριον μετὰ τῆς σαρκὸς·
 ἀλλὰ διατριβόμεν ἐν αὐμᾶ, καὶ μόνῳ τούτῳ λατρεύο-
 μεν· Ὁ μὲν οὖν μακάριος Στέφανος ἐν οὐρανοῖς εἶδε
 τὸν Κύριον ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα· οἱ δὲ ἄγγελοι ἔλεγον
 τοῖς μαθηταῖς· Οὕτως ἐλεύσεται ἐν τρέπον θεά-

genus flexum est et flectetur, celestium, terrestrium
 et infernorum, et omnis lingua confitebitur":
 tametsi Arianis non placet, quia Dominus **730**
 Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Neque enim
 dedecus Verbo caro attulit: absit! sed ipsa potius
 ab illo gloriam accepit. Nec item, quia formam
 servi accepit Filius, qui in forma Dei est ⁹⁸, dimi-
 nutus divinitate est: sed contra, universæ carnis
 rerumque omnium creaturarum liberator ipse fuit.
 Et vero si Deus Filium suum misit ex muliere ge-
 nitum, nihil sane dedecoris, sed potius gloriam et
 gratiam magnum nobis res illa comparavit. Siqui-
 dem factus homo est, ut nos in seipso deos effice-
 ret: factus est ex muliere, et geuitus est ex Vir-
 gine, ut errantem nostri ortum transferret in se-
 ipsum, atque jam nos genus sanctum et divinæ
 consortes naturæ efficeremur, quemadmodum scrip-
 psit beatus Petrus ⁹⁹: Unde quod impossibile erat
 legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus misit
 Filio suo in similitudinem carnis peccati, et de pec-
 cato damnavit peccatum in carne ¹⁰⁰.

5. An non igitur illi, qui assumptam a Verbo
 caruem, quo omnes homines liberaret, ex mortuis
 exsuscitaret, a peccatisque redimeret, vilipendunt,
 vel ejus causa Filium Dei tanquam rem factam
 creatamve calumniantur, ingrati omnique odio di-
 gni videri debent? Tantum enim non ita clamant
 ad Deum: Ne mittas Filium tuum unigenitum in
 carnem: noli ipsum carnem ex Virgine accipere,
 ne nos a morte et peccato liberet. Nolumus hunc
 nasci in corpore, ne mortem pro nobis suscipiat:
 nolumus Verbum carni fieri, ne nostri ad te pro-
 gressus mediator in ea fiat, celestesque domos in-
 colamus. Claudantur caelorum januæ, ne tuum
 Verbum per carnis suæ velame nobis iter ad coe-
 los renovet. En quas illi voces diabolica cum au-
 dacia proferunt, qua eadem instigante verba sibi
 ipsi excogitavere commenta. Nani qui Verbum
 carnem factum adorare recusant, hi ingratos in
 ejus benignitatem sese exhibent, qua humanam as-
 sumpsit naturam. Qui autem Verbum a carne di-
 rimunt, hi profecto nullam peccati redemptionem
 nullamve mortis solutionem autumant fieri. Ubiar
 vero carnem, quam Salvator accepit, seorsum po-
 sitam reperiet impij, ut et dicere audeant: Nos
 non adoramus Dominum cum carne, sed corpus
 separamus, et soli Domino servimus? Sane beatus
 Stephanus Dominum a dextris stantem vidit ¹⁰¹:
 angeli quoque discipulis aiebant: Sic veniet quem-
 admodum vidistis eum euntem in caelum ¹⁰². Quin et
 ipse Dominus Patrem alloquens dixit: Volo ut ubi
 sum ego, et illi semper sint mecum ¹⁰³. Si igitur caro

⁹⁸ Philipp. II, 10, 11. ⁹⁹ Ibid. 7, 6. ¹⁰⁰ II Petr. I, 4. ¹⁰¹ Rom. VIII, 3. ¹⁰² Act. VII, 55. ¹⁰³ Act. I, 11.
¹⁰⁴ Joan. XVII, 24.

(98) Seguerian. Basil. et Anglicanus, καὶ παντὸς
 ἁμαρ.
 (99) Sic Seguer. atque ita legit Nannius. Alii et
 editi omittunt, ἢ κτίσεως.
 (1) Sic omnes unss. Editi vero, ἐνταῦθα. Mox Se-

guer., προσόδου.

(2) Sic Seg. Basil. Anglic. Alii vero et editi, ὡς
 omittunt.

(3) Sic omnes mss. Male autem editio Commel., ὡ
 omittit

a Verbo nequit dividi, an non necesse est illos aut errore deposito jam Patrem in nomine Domini nostri Jesu Christi adorare, aut, si Verbum carnem factum adorare illique servire noluerint, ab omnibus rejici, nec amplius censi Christianos, sed vel inter ethnicos, vel inter Judeos annumerari? **ὄνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἢ, μὴ νομῶμεν Λόγω, πανταχόθεν ἐκδόλλασθαι, καὶ μηκέτι συναριθμηθῆσαι;**

6. Hæc ergo, ut supra diximus, insano et temeritas illorum est. Nostra autem fides recta est, atque ex doctrina apostolica deducta, et Patrum traditione, nec non cum Novi tum Veteris Testamenti auctoritate confirmata. Hæc enim sunt prophetarum verba: *Emitte Verbum tuum et veritatem tuam*⁶⁶: et: *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus*⁶⁷. Quid porro illud est quam Deum in carne factum esse? Idem quoque apostolica docet traditio, tum beato Petro dicente: *Christo igitur pro nobis carne passus*⁶⁸; tum Paulo scribente, *Expectantes beatam spem et adventum magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni peccato, et mundaret sibi populum peculiarem, et sectatorem bonorum operum*⁶⁹. Quomodo ergo se ipsum pro nobis dedisset, nisi carnem gestasset? hanc enim offerens, semetipsum pro nobis dedit, et mortem in illa subeundo, diabolum mortis imperium habentem profligaret⁷⁰. Hinc gratias semper agimus in nomine Jesu Christi, necque gratiam nobis per ipsum præstitam repudiamus. Corporea enim Salvatoris presentia mortis fuit pretium, et rerum omnium creaturarum salus. Quocirca, charissime et optatissime, hi quidem, qui diligunt Dominum, ex dictis commonebant: qui vero imitatur Judam, et Dominum deserunt, ut Caipham sequantur, ex iisdem dedocentur, si modo velint, tandemque erubescant. Noverint igitur nos, cum Dominum in carne adoramus, non rem creatam adorare, sed Creatorem creato iudutum corpore, quem admodum supra explicavimus.

ἐν σαρκὶ προσκυνούντες, οὐ κτίσματος προσκυνούμεν, προσέτιμον.

7. Vellem vero ut tua pietas hoc ab illis sciscitaretur. Nempe cum Israelite Jerusalem jubebantur ascendere, ut adorarent in templo Domini, ubi videlicet arca erat, supra quam cherubim gloriæ obtegebant propitiatorium, benene agebant, an male? Si male agebant: cur hi qui legem istam negligenter, multabantur? Scriptum enim est: *Qui contempserit nec ascenderit, peribit de populo*⁷¹. Sin autem recte agebant, eaque in re accepti erant

⁶⁶ P=al. xlii, 3. ⁶⁷ Isa, vii, 14; Matth. i, 23. ⁶⁸ I Petr. iv, 16.

(4) Ita Seguer. Basil. et Anglie. At alii et editi, ἢ addunt ante ἐρῆθῃ. Iidem Seguer. Basil. et Anglie. ποχ, ἀποστολικῆς, et infra, ἀποστολικῆ, ubi alii et editi, ἀποστόλων.

(5) Sic Seg. Basil. et Anglie. Alii vero et editi,

σασθε αὐτὸν προκυνέμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ αὐτὸς ἐὶ δὲ Κύριος εἰρηκός, προσκυνῶν τῷ Πατρὶ· θέλω, δοῦν εἰμὲ ἐγὼ, ἵνα καὶ αὐτοὶ πάντοτε μετ' ἡμοῦ ὦσι. Καὶ ὁδως, εἰ ἀβαίρατος ἐστιν ἡ σὰρξ ἀπὸ τοῦ Λόγου, πῶς οὐκ ἀνάγκη τούτους ἀποθέσθαι τὴν κλάνην, καὶ προσκυνεῖν ἑαυτοὺς ἐν τῷ Πατρὶ ἐν τῷ προσκυνούντας. μηδὲ λατρεύοντας τῷ ἐν σαρκὶ γενομένῳ Χριστιανούς, ἀλλ' ἢ ἐθνικούς, ἢ μετὰ τῶν Ἰουδαίων

6. Ἐκείνων μὲν οὖν, καθὰ προσέτιμον, ἡ τοιαύτη μανία καὶ τόλμα· ἡμῶν δὲ ἡ πίστις ἐστὶν ἐρῆθῃ (4), καὶ ἐκ διδασκαλίας ἀποστολικῆς ὀρθομένη καὶ παραδόσεως τῶν Πατέρων, βεβαιωμένη ἐκ τῆς Νέας καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης, τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων· Ἀπόστειλον τὸν Λόγον σου καὶ τὴν ἀληθείάν σου· καὶ, Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται Υἱόν, καὶ καλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὁ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, Μετ' ἡμῶν ὁ Θεός. Τί δὲ τοῦτο ἐστὶν ἢ Θεὸν ἐν σαρκὶ γεγενῆσθαι; Ἡ δὲ ἀποστολικὴ παράδοσις διδάσκει, τὸ μὲν μακαρίον (5) Πέτρον λέγοντος· Χριστοῦ οὐκ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος σαρκί· τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος· Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν Ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάτειον τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας, καὶ καθαρῆσθαι ἐναντὶ ἑαυτῶν περιούσιον, καὶ ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. Πῶς οὖν ἔδωκεν αὐτὸν (6) ὑπὲρ ἡμῶν, εἰ μὴ σάρκα φορέσας ἦν; ταύτην γὰρ προσενέγκας (7), ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἔδωκεν, ἵν', ἐν ἐκείνῃ τῷ θανάτῳ ἀναβεβήμενος, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου διέβολον. Διὸ καὶ πάντοτε εὐχαριστοῦμεν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ οὐκ ἀθετοῦμεν τὴν δι' αὐτοῦ γενομένην χάριν εἰς ἡμᾶς. Ἡ γὰρ ἑνοσρκος παρουσία τοῦ Σωτήρος θανάτου λύτρον καὶ κτίσεως πάσης σωτηρία γέγονεν. Ἦστε, ἀγαπητὲ καὶ ποθεῖνόςτα (8), οὐ μὲν ἀγαπῶντες τὸν Κύριον ὀπομιμνησκέσθωσαν ἐκ τούτων· οἱ δὲ τὸν Ἰουδα τρόπον μιμησάμενοι, καὶ καταλιπόντες τὸν Κύριον, ἵνα μετὰ τοῦ Καίφα (9) γένωνται, μεταπαιδευέσθωσαν ἐν τούτοις, ἐὰν ἄρα θελήσωσιν, ἐὰν ἄρα αἰσχυνοῦσιν. Καὶ γνωσκέτωσαν, ὅτι, τὸν Κύριον ἀλλὰ τὸν κτίστην ἐνδυσάμενον τὸ κτιστὸν σῶμα, καθὰ

7. Ἐβουλόμεθα δὲ τὴν σὴν εὐλόθειαν ποθέσθαι παρ' αὐτῶν τοῦτο· ἦνίκα ὁ Ἰσραὴλ ἐκλειυτο ἀνέρχεσθαι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ προσκυνεῖν ἐν τῷ ναφ̄ Κυρίου, ἐνθα ἡ κιβωτὸς καὶ ὑπεράνω ταύτης τὰ χερουβίμ τῆς δόξης κατασκαίχοντα τὸ ἱερόσῃριον, καλῶς ἐποίησαν ἢ τοῦναντίον; Ἐἰ μὲν οὖν φαύλως ἔπραττον, πῶς οὐ τοῦ νόμου τούτου καταλογωρόντες ὑπὸ ἐπιτιμῶν ἐγένοντο; Γέγραπται γάρ· Ὅς ἐὰν ἐξουθενήσῃ καὶ μὴ ἀναβῆ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ· εἰ δὲ καλῶς I Petr. iv, 1. ⁷¹ Tit. ii, 13. ⁷² Hebr. ii, 14. ⁷³ Deut.

vocem. μακαρίου omitunt. (6) Forte ἑαυτῶν. (7) Seguerianus. προσενεγκίων. (8) Καὶ ποθεῖνόςτα omitunt Gobl et Felckm. I. (9) Seguerianus, Καίφα.

Ἐπραττον, καὶ ἐν τούτῳ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ (10) ἔγι-
νοντο· πῶς οὐκ ἀπολωλέναι πολλάκις εἰσὶν ἄξιοι οἱ
μαροὶ καὶ πάσης αἰρέσεως ἀσχιτοὶ. Ἄρειανοί, ὅτι,
τὸν πάλιν λαὸν ἀποδεχόμενοι διὰ τὴν πρὸς τὸν ναὸν
τιμὴν, οὐ βούλονται τὸν Κύριον ἐν σαρκί, ὡς ἐν ναῷ
ἔσται, προσκυνεῖν; Καίτοι ὁ πάλιν ναὸς ἐκ λίθων ἦν
καὶ χρυσοῦ κατασκευασθεὶς, ὡς σκιά· ἐλθούσης δὲ
τῆς ἀληθείας, πέπαιται λοιπὸν ὁ τύπος, καὶ οὐκ
ἔμεινε, κατὰ τὴν Κυριακὴν φωνήν, λίθος ἐπὶ λίθον ἐν
αὐτῷ, ὅς οὐ καταλύθη. Καὶ οὕτως, τὸν ναὸν βλέποντας
ἐκ λίθων, ἐνόηζον καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ναῷ λαλοῦντα
Κύριον εἶναι κτίσμα, οὕτως, τὸν ναὸν ἔξρουθενόντες,
ἀπερχόμενοι μακρὰν προσκύνουν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν
ἐρχόμενοι νομίμως ἐλάτρευον τῷ Θεῷ ἀπὸ τοῦ ναοῦ
σχηματίζοντι. Τούτου δὲ οὕτως γενομένου, πῶς τὸ
σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ (11) πάναντον καὶ πάνσεπτον
ἀληθῶς, ὑπὸ μὲν τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ εὐαγγε-
λισθῆν, ὑπὸ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πλασθῆν, καὶ
τοῦ Λόγου γεγενῆσθαι (12) ἔνδυμα, οὐ προσκνητὸν;
Χεῖρα γοῦν σωματικὴν ἔκτειλας ὁ Λόγος, ἤγειρε τὴν
πυρρσοῦσαν· καὶ φωνὴν ἀνθρωπίνην ἀφείλε, ἤγειρε
τὸν Ἀδάμαν ἐκ νεκρῶν (13)· καὶ πάλιν τὰς χεῖρας
ἔκτειλας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν μὲν ἄρχοντα τῆς ἐξου-
σίας τοῦ αἵματος, τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς
τῆς ἀπειθείας, κατέβαλε, τὴν δὲ ὁδὸν ἡμῶν ἐν τοῖς
οὐρανοῖς καθαρὰν ἵπκοιται.

8. Οὐκοῦν ὁ (14) τὸν ναὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τὸν
ἐν τῷ ναῷ Κύριον· καὶ ὁ διαίρων τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ
σώματος, ἀθετεῖ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν ἡμῶν ἐν αὐ-
τῷ. Καὶ ἀσεβέστατοι δὲ Ἄρειομανταὶ μὴ, ἐπειδὴ
τὸ σῶμα κτιστὸν ἐστὶ, νομίζουσιν καὶ τὸν Λόγον
εἶναι κτίσμα, μὴ δὲ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν Λόγον κτίσμα,
διαβαλλόμενοι τὸ σῶμα αὐτοῦ. Θαυμάσαι γὰρ ἐστὶν
αὐτῶν τὴν κακόνειαν, ὅτι καὶ πάντα κυκῶσι καὶ
ψόρουν, καὶ προβάσεις ἐπευρίσκουσιν, ἵνα μὴ
τὸν κτίστην τοῖς κτίσμασι συναριθμήσωσιν. (15) Ἄλλ'
ἀκούεωσαν· Εἰ κτίσμα ἦν ὁ Λόγος, οὐ προσελάμ-
βανε τὸ κτιστὸν σῶμα, ἵνα αὐτὸ ζωοποιήσῃ. Ποία γὰρ
τοῖς κτίσμασι παρὰ κτίσματος ἐστὶ βοήθεια, βοημέ-
νου καὶ αὐτοῦ σωτηρίας; Ἄλλ' ἐπειδὴ, κτίστης
ᾧ (16) ὁ Λόγος, αὐτὸς δημιουργὸς γέγονε τῶν κτι-
σμάτων· διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ συνέλειξεν τῶν αἰώνων τὸ
κτιστὸν αὐτὸς ἐνεδύσατο (17), ἵνα πάλιν αὐτὸς, ὡς
κτίστης, ἀνακαινίσῃ, καὶ ἀνακτίσῃαι τοῦτο δυνηθῇ.
Κτίσμα δὲ ὑπὸ κτίσματος οὐκ ἂν ποτε σωθῆ, ὥστερ
οὐδὲ ὑπὸ κτίσματος ἐκτίσθησαν τὰ κτίσματα, εἰ μὴ

* Matth. xxiv, 2. * Luc. iv, 26 seqq. * Joan. xi, 43. * Ephes. ii, 2

(10) Gobl. et Felkm. 4, εὐάρεστον τῷ Θεῷ.

(11) Sic editi, sed manuscriptorum pro eo habent οὐ,
quam particulam Scguerianus infra ante προσκυνη-
τὸν omittit.

(12) Basil. et Anglican., ἐπλάσθη καὶ τοῦ Λόγου
γένεσιν.

(13) Scguerian. addit, ἐκ νεκρῶν, omittunt alii et
editi. Ibidem idem et Basil. cum Anglican., καὶ πάλ-
ιν τὰς χεῖρας· alii vero et editi, τὰς δὲ χεῖρας. Item
Seguer. ibidem habet, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὸν μὲν ἔρ-
γοντα, et mox idem et Basil. cum Anglican., τὴν
δὲ ὁδὸν, etc. Alii vero et editi, totum et μέν omittunt, ut
et Basiliens. et Anglican., habentque καὶ τὴν ὁδὸν.

A Deo,annon sexcenties mori digni sunt scelerat
turpissimique omnium haereticorum Ariani, qui
veteris populi erga templum reverentiam laudant,
et Dominum in carne tanquam in templo existen-
tem adorare renuunt? Atqui velus templum et la-
pidibus et auro, velut umbra, constructum erat:
postquam autem advenit veritas, jam evanuit figura,
nec lapis super lapidem, secundum Dominicam
vocem *, in eo mansit, qui non fuerit eversus. Nec
vero illi templum ex lapidibus aedificatum contuen-
tes, ipsum etiam Dominum, qui in eo loquebatur,
rem creatam putabant esse: neque templum despicien-
tes procul inde adoraturi recedebant; sed in
illud ingressi, Deo oracula e templo edenti rite
serviebant. Quae cum ita sint, an non adorari di-
gnum est sanctissimum verique venerandum Do-
mini corpus, quod quidem ab archangelo Gabriele
annuntiatum, a Spiritu sancto formatum *, ac Ver-
bi factum est indumentum? Hujus corporis Ver-
bum manu extenta mulierem febril laborantem sa-
navit *, et voce humana emissa Lazarum revocavit
ad vitam *: idemque manibus rursus in cruce ex-
tensis, principem potestatis aeris, qui nunc opera-
tur in filiis diffidentiae *, prostravit, puramque ad
caelos nobis viam paravit.

8. Quapropter qui contemnit templum, Dominum
qui in templo est contemnit: et qui Verbum divi-
dit a corpore, gratiam nobis in ipso datam rejicit.
C Nec vero impiissimi Ariani, eo quod creatum corpus
est, Verbum quoque creatum esse debent existi-
mare: nec item quia creatum non est Verbum,
de ejus corpore detrahere sibi licere putent. Siqui-
dem permira est mentis illorum perversitas, qua et
omnia conturbant permiscuntque, et causas ecogi-
tant, quo solum Creatorem inter res creatas pos-
sint collocare. Verum audiant quae sumus dicturi:
Si Verbum res creata esset, creatum non assump-
sisset corpus, ut illi 732 vitam impertiret. Ec-
quid enim auxilii res creata rei create ferre possit,
cum ipsa salute indigeat? Sed quia Verbum, cum
creator sit, rerum creatarum fuit opifex: ideo in
fine saeculorum rem creatam induit, ut eam, tan-
quam creator, resarciret et repararet. Nec enim
res creata rem creatam posset salvam facere,
quemadmodum nec res create a re creata potuis-

(14) Sic Scguerianus. Alii et editi artic. 0 omittunt.

(15) Haec verba, usque ad ἀνακτίσθαι δυνηθῆ, ci-
tantur a Theodoro dialogo II, sed velut ex epi-
stola ad Epictetum: nisi forte pro ἐκ τῆς αὐτῆς, le-
gendum sit, ἐξ ἄλλης ἐπιστολῆς, ut observat Felck-
mannus. Ibidem Theodoretus, προσελάμβανεν ἄν. Et
mox, τοῦτο ζωοποιῆ.

(16) Basil. et Anglican., κτίστης ἦν.

(17) Theodoretus, συνιστήσατο. Mox Basiliensis et
Anglicanus αὐτὸς ὁ κτίστης. Ibidem mox Theodor.,
ἀνακτίσθαι.

sent creati, nisi Verbum creator fuisset. Desinant igitur deinceps Scripturas divinas false interpretari, neque sint scandalo simplicioribus fratrum : sed, si quidem velint, sententiam mutant et ipsi, nec jam rebus creatis potius quam Deo omnium creatori servant¹⁰. Sin vero in sua perseverare impietate malunt, se solos ea iudici satis habeant, dentibusque non secus ac ipsorum pater diabolus strideant, quandoquidem fides catholice Ecclesie Dei Verbum rerum omnium creatorem et opificem esse agnoscit, scimusque quod in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum¹¹: ipsum item propter nostram salutem factum adoramus hominem, non quidem ut æquale in æquali factum corpore, sed ut Dominum qui servi accepit formam, necnon ut opificem et creatorem qui in re creata fieri voluit, ut omnia in ipsa liberans, mundum offerret Patri, cunctaque pacificare sive quæ in cælis sive quæ in terris sunt¹². Sic enim et paternam ejus agnoscimus divinitatem, et presentiam corpoream adoramus, disrumpantur licet Ariani. Saluta omnes qui Dominum nostrum Jesum Christum diligunt. Valere te et memorem nostri apud Dominum esse precamur, charissime vereque optatissime. Hæc etiam, si opus fuerit, Hieracæ presbytero recitari cupimus.

¹⁰ Rom. 1, 25. ¹¹ Joan. 1, 1. ¹² Coloss. 1, 20.

(18) Seguer. Basil. Anglicanus, βούλονται, et infra, θέλωσι pro ἐθέλωσι.

(19) Seguer. Basil. Anglican., τὸν διάβολον. Idem mox et Gobl., τῆς καθολικῆς. Alii et editi habent, τῆς καθόλου.

(20) Hæc ad finem desunt in Anglicano. Ibidem

A κτίστης ἦν ὁ Λόγος. Ὅθεν μὴ καταφειδίσθωσαν τὸν θεῖον Γραφῶν, μηδὲ σκανδαλιζέτωσαν τοὺς ἀειμαίτους τῶν ἀδελφῶν· ἀλλ' εἰ μὲν βούλωνται (18), μεταγινώσκουσαν καὶ αὐτοὶ, καὶ μηκέτι τῇ κτίσει λατρεύουσαν παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεόν· ἔαν δὲ ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἐμμένειν ἐθέλωσι, μόνοι τούτων ἐμπορεύσθωσαν, καὶ τριζέτωσαν τοὺς ὀδόντας κατὰ τὸν πατέρα αὐτῶν τὸν διάβολον (19), ὅτι ἡ πίστις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, κτίστην οἶδε τὸν τοῦ θεοῦ Λόγον καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, καὶ οἴδαμεν, ὅτι Ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· γενόμενος δὲ αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν προσκυνούμεν, οὐχ ὡς ἴσον ἐν ἴσῳ γενόμενον τῷ σώματι, ἀλλ' ὡς δεσπότην προσλαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν, καὶ δημιουργὸν καὶ κτίστην ἐν κτίσματι γινόμενον, Ἰν', ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐλευθερώσας, τὸν κόσμον προσάγαγῃ τῷ Πατρὶ, καὶ εἰρηνοποιήσῃ τὰ πάντα, τὴν ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ θεότητα ἐπιγινώσκουμεν, καὶ τὴν ἕσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν προσκυνούμεν, κἄν Ἀρειομανταὶ διαβήρηγνῶσιν ἑαυτούς. Προσαγόμενε πάντας τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐβρῶσθαί σε καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ εὐχόμεθα, ἀγαπητῆ καὶ ὡς ἀληθεύει προσηγορίᾳ (20), ἔαν χρεῖα ἢ ἀναγνωσθῆναι ταῦτα Ἱερακῆ τῷ προσβυτέρῳ.

C Seguerianus, Ἱερακῆ habet. Editi, Ἱερακῶ. Gobl. et Felckm. 1, Ἱερακχα. Forte, Ἱεραχι, scribendum. Hic enim ille est Hierax quem Ariani una cum Adelfphio et multis aliis in exilium proferocunt, ut narrat Athanas. Hist. ad monachos, num. 72, et Apologia de fuga sua, num. 7.

ADMONITIO IN EPISTOLAM S. ATHANASHI AD MAXIMUM PHILOSOPHUM.

I. Idem circiter tempus hoc sancti Athanasii responsum ad Maximum philosophum datum est quo ejus ad Adelfphium epistola : quo nimirum multiplices circa Incarnationem Domini opiniones nascebantur. Hæc igitur epistola approbat sanctus doctor quæ ad ipsum scripserat Maximus contra quosdam hæreticos, quorum scilicet alii Christum verum Deum esse pernegabant ; alii Verbum, ut olim, ad aliquem hominem advenisse autumabant, non autem factum ipsum esse revera hominem ; alii vero ipsum communi naturæ ordine hominem factum esse existimabant. Paucis contra eos errores disputat sanctus Athanasius, quæ et ipsa ex Maximi litteris mutuatum se esse, hisque nihil addendum duxisse ait, sed tantum crucis meminisse, ut qui ex iis quæ ut homo egit et passus est Dominus, Deum illum esse negant, mutata et ipsi sententia crucifixum jam adoret. Passim autem supra vidimus Athanasium contra Arianos disserentem ostendere Verbum factum vere esse hominem, non vero, ut olim, ad sanctum aliquem hominem advenisse : quem item errorem expresse supra refellit Epistola ad Epictetum.

II. Hic porro Maximum philosophus, ad quem epistolam mittit sanctus Athanasius, non alius profecto videtur esse, quam Alexandrinus ille, cujus laudes celebrat Gregorius Nazianzenus, oratione 23, cujus nomen quidam postea suppresso, falsum Heronis nomen superscripsisse narrat Hieronymus Catalogo scriptor. eccl., quod scilicet in eundem libi vehementer admodum invehatur idem Gregorius : quasi non licuerit, inquit Hieronymus, eundem et laudare et vituperare pro tempore. Testatur autem Gregorius, Maximum contra gentiles et hæreticos solitum esse disputare, ut ex his ejus verbis liquet : Σύγγει μὲν καὶ τὴν Ἑλλήνων δεῖται

δαιμονίαν, ὡς πρότερον, καὶ τὴν πολὺθεν αὐτῶν ἀβελίαν, καὶ τοὺς παλαιούς θεοὺς καὶ τοὺς νέους, καὶ τοὺς αἰοχροὺς μύθους... σύγχε δὲ καὶ τὰς τῶν αἰρέσεων ἐπαναστάσεις, καὶ τοσοῦτον θερμότερον, ὅσαυ πέπον-
 θας. Gentilium superstitionem, ut prius, confuta, eorumque impietatem qua multos colunt deos; veteres-
 que et recentes deos, necnon obscenas fabulas.... Insurgentium similiter hæresum impetus frange, eoque
 acris quo passus es. *Quæ quidem in Maximum ad quem scribit Athanasius, optime quadrant qui pro fide
 Christi passus fuerat. Insignem quoque De fide adversus Arianos librum scripsisse eundem Maximum, Gra-
 dianoque Mediolani dedisse memorat sanctus Hieronymus Catalogo scriptorum ecclesiasticorum.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΜΑΞΙΜΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ (21).

S. P. N. ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

AD MAXIMUM PHILOSOPHUM.

Τῷ ἀγαπητῷ καὶ ἀληθῶς ποθεινοτάτῳ υἱῷ Μαξίμῳ φιλοσόφῳ, Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. **733** *Dilecto ac vere optatissimo filio Maximo philosopho, Athanasius in Domino salutem.*

1. Ἐντυχὼν τοῦ νῦν γραφεῖσι παρὰ σοῦ, τὴν μὲν σὴν ἐολόγῃαν ἀπεδείξαμην (22), τὴν δὲ προπέτιαν τῶν μὴ νοούτων μήτε ἢ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαίονται, ἐπὶ πολλὴ θαυμάσια, ἐβουλεύσαμην ἀληθῶς σιωπῆσαι. Τὸ γὰρ ἐπὶ τοῖς οὕτω φανεροῖς καὶ πλὴν φωτὸς λάμπουσιν ἀποκρίνασθαι, οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ προφάσεις ἀναστρουφίνας τοῖς οὕτω παρανομοῦσι παρέχειν. Καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Σωτῆρος μεμαθήκαμεν. Νιψάμεν γὰρ τῷ Πιλάτῳ καὶ καταλαβομένῳ τὴν συκοφαντίαν τῶν τότε Ἰουδαίων, οὐκ ἐτι ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὁ Κύριος, ἀλλὰ μάλλον ἐχρημάτισε τῇ τούτου γυναικί, ἵνα μὴ ἐν λόγῳ, ἀλλὰ ἐν δυνάμει πιστεύηται ὁ κρινόμενος εἶναι (23) Θεός. Τῷ δὲ Καϊάφῃ μὴ ἀποκρινόμενος πρὸς τὴν φλυαρίαν, αὐτὸς τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῖς πάντας εἰς γῶσιν μετήγαγεν. Ἐπὶ πολλοῦν ὑπεριθέμενος καὶ ὄρων τὴν τῶν ἀναιδεομένων λογομαχίαν, μόλις ἠδέσθη τὸν σὺν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, καὶ ὑπηγάρευσά οὐδὲν πλὴν τῶν παρὰ σοῦ γραφέντων, ἵν' οἷς ἀντίσκηεν ὁ ἑναντίος, τούτοις λοιπὸν πεισθῆις, παύσῃ τὴν γλώσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι ὄσλον. Καὶ γένοιτο μὲν τοῖς τούτοις μηκέτι ὀνειδίσθαι μετὰ τῶν παροδούντων τότε Ἰουδαίων τὸν κρεμῆμενον ἐπὶ ζύλου, εἰ Ἰός ἐστι τοῦ Θεοῦ, σώσει αὐτόν· ἐὰν δὲ ἄρα μὴδ' οὕτως καταδύνεται, ἀλλὰ σὺ τῆς ἀποστολικῆς μνημονεύου παραγγελίας, *αἰρετικῶν ἀνθρώπων μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νυκτεσίαν παραίτου*, εἰδῶς, *ὅτι ἐξέστραται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρτάνει ὡρ αὐτοκατάκριτος*. Εἰ μὲν γὰρ Ἕλληνας ἢ τῶν Ἰουδαϊζόντων (24) εἰσὶν οἱ τὰ τοιαῦτα τοιμύοντες, ὡς μὲν

B *Idem autem ipse qui nihil ad Caiphæ ineptias responderat, promissione sua omnes ad sui cognitionem traduxit* ¹⁴. Hinc igitur diu ipse distulit, vizque tandem, eorum commotus impudentia et loquacitate, tuo pro veritate cessi ardori. Nihil tamen plus dictavi iis quæ a te scripta sunt, ut quibus repugnavit adversarius, iisdem jam persuasus prohibeat linguam suam a malo, et labia sua ne loquantur dolium ¹⁷. Utinam vero non amplius cum prætereuntibus tunc Judæis suspensus in cruce exprobrant, Si Filius Dei est, seipsam salvum faciet ¹⁶. Quod si nec sic illos suæ audaciæ pudeat, tu præcepti apostolici memor, *hæreticum hominem post unam et secundam correctionem devota, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus* ¹⁸. Nam si gentiles sunt aut ex Judaizantium numero qui talia audent, illi

¹¹ I Tim. i, 7. ¹² Matth. xxvii, 24. ¹³ *ibid.* xxvii, 40. ¹⁴ Tit. iii, 10, 11.

(21) Scripta anno circiter 371.—Basil., ἐπίσκοπον πρὸ φιλόσοφον. In Segeriano nullo nomine prescriptur titulus, sed aliis omissis incipitur, τῷ ἀγαπητῷ, etc.

(22) Sic Seguer. et Basil. Alii vero et editi, ἐδει-

ξάμην. Mox ex Seguer. particulam μὴ in editis omis-
 sam restituumus.

(23) Εἶναι abest a Gobler. et Felle. 1.

(24) Segerianus, τῶν νῦν Ἰουδαϊζόντων.

quidem, ut Judæi, scandalum, vel, ut gentiles, A
 stultitiam esse arbitrentur Christi crucem ²⁵. At si
 se Christianos simulant esse, discant crucifixum
 Christum, Dominum gloriæ ²⁶, Deique virtutem et
 sapientiam esse ²⁷.

2. Quod si dubitent ntrum sit Deus, Thomam
 vereantur, qui crucifixum manibus contractavit, eum-
 que Dominum et Deum esse affirmavit ²⁸. Ino ipsum
 timeant Dominum, qui lotis discipulorum pedibus ait:
Vos vocatis me, Dominus et magister, et bene dicitis:
sum etenim ²⁹. Atqui quo in corpore pedes lavit,
 in eodem peccata nostra in lignum sustulit ³⁰.
 Tunc autem palam rerum omium agnitus est Do-
 minus, cum scilicet sol radios contraxit suos,
 terra tremuit, scissæ petreæ sunt, ipsique carnifices
 agnoverunt crucifixum vere Filium Dei esse. Nec
 enim hominis cujuspiam sed Dei erat corpus quod
 cerebatur, in quo cum esset et cum crucifigeretur,
 mortuus excitabat. Quocirca nec ferenda illorum
 audacia est, qua Dei Verbum dicunt ad sanc-
 tum aliquem hominem factum esse (Id enim
 singulis prophetis aliisque sanctis viris contigit),
 ne in singulis eorum natus, in singulis eorum mor-
 reretur. **734** Verum non ita est: absit! Sed seme-
 lum in fine sæculorum, eliminandi peccati causa,
 Verbum ipsum factum caro est, et ex Maria virgine
 prodiit homo nobis similis, qui et idem ad Judæos
 ait: *Quid me queritis interficere, hominem qui veritatem*
vobis locutus sum ³¹? Nec item corporis
 alius cujusdam hominis participes facti, sed ipsius
 Verbi corpus accipientes, dii efficiuntur.

μητέγοντες σώματος, ἀλλὰ αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα
 3. Certe illud etiam per mibi mirum visum est quod
 vel cogitare ausi sint cum natura communi ordine
 hominem factum fuisse. Nam si ita se haberet, su-
 pervacanea profecto esset Mariæ commemoratio. Si-
 quidem virginem absque viri consortio parientem
 ignorat omnino natura. Quapropter Patre compro-
 bante, ille cum verus Deus et natura Verbum at-
 que Patris sapientia esset, homo propter nostram
 salutem corpore assumpto factus est, ut habens
 quod pro nobis offerret, salvos nos omnes faceret,
 qui timore mortis per totam vitam obnoxii eramus
 servituti ³². Non enim aliquis alius homo semetipsum
 pro nobis dedit, cum omnis homo mortis esset
 reus, juxta illud quod in Adamo ad omnes dictum
 est: *Terra es, et in terram reverteris* ³³. Nulla e-
 tiam res alia creata prestare id poterat, cum omnis
 sit mutabilis. Sed ipsum Verbum corpus proprium
 obtulit pro nobis, ne videlicet in hominem fides
 et spes nostra esset, sed ut in ipsum Deum Verbum
 fidem haberemus. Profecto ipso homine facto, vi-

Ἰουδαῖοι σκάνδαλον, ὡς δὲ Ἕλληνες μωραν νομιζέ-
 τωσαν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ· εἰ δὲ ὑποκρίνονται
 ὡς Χριστιανοὶ, μαθήτωσαν τὸν σταυρωθέντα Χριστὸν,
 Κύριον μὲν τῆς δόξης, δύναντι δὲ Θεοῦ καὶ Θεοῦ
 σοφίαν αὐτὸν εἶναι.

2. Εἰ δὲ ἀμφιβάλλουσιν, ὅτι καὶ Θεὸς ἐστίν, αἰδε-
 σθωσαν τὸν Θεωμῶν τὸν ψηλαφῶσαν τὸν ἑσταυρωμέ-
 νον, καὶ λέγοντα Κύριον αὐτὸν εἶναι καὶ Θεόν. Καὶ
 φοβησάθωσαν αὐτὸν τὸν Κύριον, τὸν μετὰ τὸ νύφαι
 τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν λέγοντα· Ὑμεῖς φωνεῖτέ
 με ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλοῦς λέγετε
 ἐμὲ γὰρ (25). Ἐν ᾧ δὲ σώματι τυγχάνων ἐνήφει
 τοὺς πόδας, ἐν τούτῳ τῆς ἀμικρίας ἡμῶν ἀνήγεικιν
 ἐπὶ τὸ ξύλον. Ἐμαρτυρεῖτό τε δεσπότης τῆς κτί-
 στως, συστελιαντος μὲν τοῦ ἡλίου τῆς ἀκτίνας, καὶ
 τῆς γῆς τρεμύσεως, καὶ τῶν πετρῶν (26) σχιζομέ-
 νων, καὶ τῶν θημῶν ἐπιγόνων, ὅτι ἀληθῶς Θεοῦ
 Υἱὸς ἐστίν ὁ σταυρωθεὶς. Οὐ γὰρ ἀνθρώπου τινὸς ἦν
 τὸ βλέπομενον σῶμα, ἀλλὰ Θεοῦ, ἐν ᾧ τυγχάνων καὶ
 ὅτε ἑσταυροῦτο, ἤγειρε νεκρούς. Διὸ οὐδὲ καλὸν
 ἐκεῖνο (27) αὐτῶν τὸ λῆμμα τὸ λέγον· ὅτι εἰς ἀνθρω-
 πὸν τινα ἄγιον ἐγένετο ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος (τούτου γὰρ
 ἐν ἐκάστῳ ἐγένετο (28) τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἁλ-
 λων ἁγίων), ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον γεννώμενος καὶ
 πάλιν ἀποθνήσκων φαίνεται. Οὐκ ἐστὶ δὲ οὕτως·
 μὴ γένοιτο! Ἄλλ' ἀπαεὶ ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰώνων
 εἰς ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένε-
 το, καὶ ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου προήλθεν ἄνθρω-
 πος καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, ὡς καὶ πρὸς Ἰουδαίους
 ἔφη· *Τί ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν*
ἀλήθειαν ὑμῶν λέλειπκα; Οὐκ ἀνθρώπου τῆ τινος
 λαμβάνοντες, θεοποιούμεθα.

3. Ἀμέλει κάκεῖνο θαυμάμα, πῶς ὄλιος (29) κἂν
 ἐνοήσῃαι τετολομῆκασιν, ὅτι φύσις ἀκολουθία γεγέ-
 νηται ἀνθρώπου. Εἰ γὰρ οὕτως ἦν, περιττὴ τῆς Μα-
 ρίας ἡ μνήμη. (30) Οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ἡ φύσις παρθένου
 χωρὶς ἀνδρὸς τίκτωσαν. Ὅθεν εὐδοκία τοῦ Πατρὸς
 Θεοῦ ὡν ἀληθινὸς, καὶ φύσει Λόγος, καὶ σοφία τοῦ
 Πατρὸς, γέγονε σωματικῶς ἄνθρωπος, διὰ τὴν ἡμε-
 τέραν σωτηρίαν, ἵν', ἔχων ὁ προσενάγκη ὑπὲρ ἡμῶν,
 σώσει πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φθίω θανάτου διὰ παντὸς
 τοῦ ἔζη ἔνοχοι ἦσαν δουλεύετες. Οὐ γὰρ ἀνθρώπος τις
 ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δίδωκεν· ἐπὶ πᾶς ἀνθρώπος
 ὑπεύθυνός ἐστι θανάτῳ, κατὰ τὸ, *Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν*
ἀπελευσθήσῃ, ἐν τῷ Ἀδάμ εἰρημόνον πρὸς πάντας·
 ἀλλ' οὐδὲ ἕτερόν τι τῶν κτισμάτων· ἐπεὶ πᾶσα
 D κτίσις ὑποπίπτει ἐστὶ τροπῆς. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος τὸ
 ἦν σῶμα προσήγεικιν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ εἰς ἄν-
 θρωπον ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν
 Λόγον τὴν πίστιν ἔχωμεν. Ἀμέλει καὶ ἀνθρώπου
 γενομένου αὐτοῦ, θεωροῦμεν τὴν δέξαν αὐτοῦ, δέ-
 ξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλῆρης χάρι-

²⁵ I Cor. i, 23. ²⁶ I Cor. ii, 8. ²⁷ I Cor. i, 24.
²⁸ Joan. viii, 40. ²⁹ Hebr. ii, 15. ³⁰ Genes. iii, 19.

(25) Seguer. Basil., καὶ γὰρ εἰμι.
 (26) Seguer., τῶν δὲ πετρῶν. Mox Gobl., τῶν δὲ
 θημῶν.

(27) Sic Seguer. et Basil. Alii vero et editi, ἐκίωνων.

(28) Seguer., ἐγένετο. Paulo post Basil., γενόμε-

³¹ Joan. xi, 28. ³² Joan. xiii, 13. ³³ I Petr. ii, 19.

νος pro γεννώμενος. Ibidem pro πάλιν, Seg. habet
 πολλάκις.

(29) Ὅλιος abest a Gobl. et Felc. Mox Seg., γν-
 γένηται.

(30) Itac item supra leguntur, pag. 722, n. 4

τοῦ καὶ ἀληθείας. Ἐὰν γὰρ διὰ τοῦ σώματος ὑπέμεινε, ταῦτα ὡς θεὸς ἐμεγάλυνε· καὶ ἐπίνα μὲν σαρκί, θεϊκῶς δὲ τοῖς παινούντας ἐχόραζε. Καὶ εἰ σκανδαλλίζεται τις ἐπὶ τοῖς σωματικαῖς, πιστεύεται ἴψ' οἷς ὁ θεὸς ἐργάζεται. Πυθάνεται γὰρ ἀνθρωπίνως, ποῦ Λάζαρος κείται, ἐγείρει δὲ τοῦτον θεϊκῶς. Ὅθεν μὴ δὲ γέλωτος τις λέγων παιδῶν καὶ ἡλικίαν ἰνομάζων, καὶ αὐξήσιν, καὶ φαγεῖν, καὶ πίνειν, καὶ παθεῖν, ἢνα μὴ, τὰ ὅσια τοῦ σώματος ἀρνούμενος, ἀρνήσεται τέλος καὶ τὴν δι' ἡμᾶς ἐπιθρημίαν αὐτοῦ. Καὶ ὡς περ οὐκ ἀκολούθηζέ φύσεως· ἀνθρώπος γεγέννηται, οὕτως ἀκόλουθον ἦν σώμα λαβόντα αὐτὸν δεκνύμενα τὰ ὅσια τούτου, ἢνα μὴ ἡ φαντασία τοῦ (31) Μανιχαίου κρατήσῃ. Ἀκόλουθον δὲ πάλιν ἦν σωματικῶς αὐτὸν χρηματίζοντα μὴ κρύψαι τὰ τῆς θεότητος, ἢνα μὴ ὁ Σαμοσατικὸς πρῶτασιν εὐρη, ἀνθρώπων αὐτὸν λέγων, ὡς ἄλλων ὄντα παρὰ τὸν θεὸν Λόγον.

propria sunt non occultaret, ne Samosatensi esset errandi causa, qui nempe hominem eum esse atque alium a Verbo dixit.

4. Ταῦτα τοίνυν κατανοῶν ὁ ἄπιστος, μαθέτω, οἷτι βρέφος μὲν ἦν ἐπὶ φάτης, τοὺς δὲ μάγους ὑπέταξε προσκυνούμενος ὑπ' αὐτῶν· καὶ παιδῶν ἰπὲς εἰς Αἴγυπτον κατήλθε, τὰ δὲ χειροποίητα τῆς εἰδωλολατρίας καθήρητος· καὶ ἐσταυρωμένος σαρκί, νεκρῶς ἐκ πολλοῦ χρόνου σαπίντας (32) ἤγειρε. Καὶ δέδεικται πᾶσιν, οἷτι οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ὑπέμεινε πάντα, ἐν ἡμεῖς, τοῖς ἐκείνου παθήμασιν ἀπάθειαν καὶ ἀφρασίαν ἐνδυσάμενοι, διαμελωμεν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

5. Ταῦτα δὲ σοι συντόμως ἐκ τῶν ὧν, καθὼς προείπον, δεξάμενος ὑπηγόρευσα, οὐδὲν πλέον ἐπεξεργασάμενος (33), ἀλλὰ μόνον τὸ περὶ τοῦ θεοῦ σταυροῦ μνημονεύσας, ἢνα ἐν οἷς ἐσκανδαλίσθησαν εἰ ὀλίγωρον, ἐν τούτοις μεταπαιδευθέντες προσκυνήσωσι τὸν ἐσταυρωμένον. Σὺ δὲ γρησὶς τοὺς ἄπιστους παῖθε· τάχα πως ἀπὸ ἀγνωσίας (34) εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσι, καὶ πιστεύσωσι καλῶς. Καὶ εἰ καὶ αὐτάρχη αὐτὰ τὰ παρὰ σοῦ γραφήντα, ὅμως ὑπομνήσεως ἔνεκεν πρὸς τοὺς φιλονεικούς προσθεῖναι καὶ ταῦτα καλόν· ἢνα μὴ ὡς ἐλεγχόμενοι, ἐξ ὧν τετολμηχασιν, αἰσχυνθῶσιν, ἀλλ' ὡς ὑπομνησκόμενοι μὴ ἐπιλάθωνται τῆς ἀληθείας. Κρατεῖται γὰρ τὰ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων (35) ὁμολογηθέντα· ὀρθὰ γὰρ ἔστι καὶ ἱκανὰ πᾶσαν ἀσθεστάτην αἰρέσιν ἀνατρέψαι, καὶ μάλιστα τὴν Ἀρειανὴν, τὴν εἰς τὸν Λόγον τῷ Θεῷ (36) ὑσσημοῦσαν, καὶ ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον ὑσσεβοῦσαν. Προσαγόρευε πάντας τοὺς ὀρθῶς φρονούντας. Προσαγορεύουσι σε πάντας οἱ σὺν ἡμῖν.

³¹ Joan. 1, 14. ³² Joan. xi, 34, 43. ³³ I Cor. xv, 55.

(31) Seg. vocem, ἀθέου addit, quam alii et editi om.

(32) Seg. et Basil. addunt σαπίντας: alii et editi om.

(33) Sic Seguerianus. At alii et editi, ἐξεργασάμενος.

(34) Seguerianus et Basil., ἀπὸ ἀγνωσίας. Caeteri et editi, ἐξ ἀγνωσίας. Ibidem Seguer. et Goblerian., πιστεύσωσι. Alii et editi, πιστεύσουσι. Ibidem Gobli. et Felc. 1, ut et legit Naannius, καὶ εἰ μὴ αὐτάσκη.

A demus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis. Quae enim per corpus toleravit, haec eadem, ut Deus, magnifice exornavit. Hinc carne quidem esuriebat, at esurientes pascebat tanquam Deus. Unde si cui corpora ejus acta offendiculo sunt, ex his quae ut Deus agit, credere nihil conctetur. Namque interrogat quidem ut homo, ubi jaceat Lazarus, sed ipsum ut Deus ad vitam revocat. Nemo igitur irridens objiciat puerum eum fuisse etateque crevisse, manducasse, bibisse et passum esse, ne si ea quae corporis propria sunt negaverit, penitus etiam neget ejus propter nos adventum. Ac quemadmodum non consuetudo naturae ordine homo factus est, ita convenit ipsum, corpore assumpto, ejus proprietates ut se exhibere, ut ne ficta Manichaei incarnatio vim obtineret. Rursus vero par eum erat ita sese corpore ostendere, ut quae divinitatis

errandi causa, qui nempe hominem eum esse atque

4. Haec igitur intelligens infidelis, discat illum infantem quidem jacuisse in praesepio, sed magos, a quibus adoratus est, sibi subdidisse; discat puerum eum descendisse in Aegyptum, sed idololatriae simulacra deturbasse; discat carne quidem crucifixum ipsum esse, at mortuos multo jam tempore corruptos exsuscitasse. Denique palam factum est ipsum non propter se, sed propter nos omnia sustinuisse, ut nos ejus passionibus impassibilitatem et incorruptionem indueremus, vitam viveremus aeternam.

5. Haec autem brevier, ex tuis, ut dixi, mutata, dictavi, quibus nihil aliud duxi addendum, nisi quod solius crucis inmeminerim, ut quae incuriosis scandalo fuerunt, his ipsis, mutata sententia, adduci possint ut Crucifixum adorent. Tu autem infideles recte perdoce: forte enim futurum est ut relicta inscitia ad veritatis cognitionem perveniant recteque credant. Tametsi vero satis sunt quae tu ipse scripsisti, haud ab re tamen fuerit haec admonitionis causa, propter litigiosos illos homines addidisse; ut 735 scilicet non quasi ob ea, quae ausi sunt, convicti erubescant, sed ut, tanquam commonefacti, veritatis non obliviscantur. Vim enim habeant quae Patres Nicenae sunt confessi: recta quippe illa sunt idoneaque ad omnem everendam haeresim, et maxime Arianam, quae in Dei Verbum injuriosa est, proindeque in sanctum ejus Spiritum impia. Saluta omnes qui recte sentiunt: te salutant omnes qui nobiscum sunt.

(35) Sic Seg. et Bas. At alii et editio Comm., παρ' αὐτῶν Πατέρων. Mox Seg. Gobli. et Felc. 1, ὀρθὴ γὰρ ἔστι καὶ ἱκανή.

(36) Segueriau., τοῦ Θεοῦ. In aliis et editis deest τοῦ. Mox haec verba, ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον ὑσσεβοῦσαν, absunt a Basil. nec verit. interpres in editione Comm. Ibid. Seguer., ὑσσεβοῦσαν pro ὑσσεβοῦσαν. Idem in fine et Basil., et σὺν ἡμῖν. Caeteri et editi, et σὺν τῷ.

IN DUOS CONTRA APOLLINARIUM LIBROS MONITUM.

I. *Libros adversus Apollinarium ab Athanasio conscriptos memorat Proclus, oratione sua in synodo secunda Constantinopolitana (57) : cujus insignem locum hic offerendum censuimus. Et Athanasius ait, diversas epistolas ad Apollinarium scribit, tanquam eadem in fide sapientem : et tamen postea libros integros etiam post mortem Apollinarii scripsit adversus eum cognitis illius in scripto blasphemis. Et nihil Apollinario profuerunt quæ ante ad illum, tanquam eadem in fide sapientem, scripta sunt. Leontius item libro tertio contra Nestorium et Eutychem, gloriatum esse, ait, Apollinarium, innumerabiles epistolas ad eum scriptas esse Athanasii Magui, Serapionis et aliorum, quicunque fuerunt tunc fulgentia sidera et veritatis propugnatores. Quarum tamen epistolarum nulla jam superest. Idem Leontius, lib. 1, duo affert loca ex primo Athanasii adversus Apollinarium libro, et alium ex libro secundo, ubi secundum vocat eum, qui revera in editis secundus est. Quem item synodus vi œcumenica δεύτερον λόγον nuncupat. Joannes quoque Mazentius, qui sub initium scripsit vi sæculi, ex primo libro locum affert Athanasii nomine. Necnon Joannes Damascenus et alii quorum testimonia suis inferius uotantur locis. In omnibus etiam mss. hi duo libri eodem locantur ordine.*

II. *Tot veterum testimonia, necnon antiquorum codicum auctoritas, majoris apud nos sunt momenti, quam ut recentiores quosdam audiamus, quorum alii primum, alii secundum contra Apollinarium librum in suspicionem vocant : quia potissimum ambo tam Athanasii stylum referunt quam qui maxime. Libet sane quædam Athanasianæ dictionis exempla, ut omnem ea de re scrupulum levemus, apponere. Primum enim lib. 1, numero 6, errorem eorum qui Christi corpus adorandum negabant, nisi cæleste increatumque esset, iidem confutat argumentis, ac nonnunquam iisdem verbis, quibus supra in epistola ad Adelphium. Et num. 10 illud, Τὸ τοῦν μέγεθος Ἀπειράτως, etc., iisdem fere verbis reperies supra in Epistola ad Epictetum. Item numero 12, quod de quaternitate legitur, quam a Catholicis pro Trinitate induci criminabantur Apollinaristæ, eadem sententia habetur Epist. ad Epictetum. Ne multa, si cui libeat duos adversus Apollinarium libros conferre cum aliis Athanasii operibus, maximeque cum Epistolis ad Epictetum, ad Adelphium et ad Maximum, tot ille loca deprehendet inter se affinis, ut ab eodem profecta scriptore nihil ambigat. Secundi libri, quam primi, γρηγορίης, minus in suspicionem venit : sed neuter revera dubius.*

III. *Sane permistis pridem Athanasii libris nec suo loco positis, difficilis fuit germanos a spuris internoscere. Jam vero ubi quæcunque Apollinarii spectant hæresim consequenter locantur, minoris res est negotii. Contingit enim semper cum nova exoritur hæresis, nova item verba, novasque sententias, inter discipulantes usu venire. Quare nil mirum si in postremis hæc contra Apollinarium tractatibus quædam insolenter dicta reperiantur. Quæ tamen haud ita multa sunt. Et si initio primi contra Apollinarium libri occurrunt nonnulla quæ Athanasii fortasse dictionem minus referant, nulla hinc vobiscum conjectura. Advertendum enim ad amicam hic responderi qui suas cum Apollinaristis disputationes Athanasio recensuerat : quare rescribens eadem de re Athanasius, non suas modo sibi que familiares, sed amici quoque et Apollinaristarum voces sententiasque usurpat, quod fere fit inter disputantes. Id autem sub initium tantum comparat : in subsequentibus enim nemo, cui stylus Athanasii notus sit, non loquentem Athanasium advertat.*

IV. *Cæterum quam varie circa Christi personam errarent Apollinaristæ, quamque parum sibi mutuo constant, haud semel his in libris enarrat Athanasius. Alii enim Verbum putabant sola specie carnem assumptisse ; alii carnem cælestem et incretam sibi que consubstantialem Verbum induisse. Mentem vero humanam, utpote peccatis malisque cogitationibus obnoxiam, a Verbo assumptam minime fuisse pugnant : quæ fuit Apollinaristarum hæreseos quasi tessera. Apollinaris tamen, Vitalis, et si qui alii hujus sectæ homines, cum esse a Catholicis urgeri cererent, carnem Christi nostræ similem esse, atque ex Maria assumptam fatebantur ; imo animam quoque sed tantum sensitivam, vel, ut ait Suidas, animam vituli in Christo admittebant. Hactenus de libris contra Apollinarium, quos postremis Athanasii vitæ annis conscriptos putamus, anno circiter 572. Atque, ut patet, post Epistolam ad Epictetum, in qua errores ejusmodi quasi hactenus inauditos recenset Athanasius. Hac de re fusius in Vita Athanasii.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

(38) ΠΕΡΙ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

S. P. N. ATHANASII

ARCHEPISCOPI ALEXANDRIÆ

DE INCARNATIONE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, CONTRA APOLLINARIUM

LIBER PRIMUS.

1. Ὁ μὲν (39) τρόπος τοῦ εὐσεβοῦς ὁ ἄσκητος, τὸ αὐτοῦ οἶδεν τὸ πᾶν, ἀγαπητὲ, καλεῖται ἀποστολὴν ἀνομιεῖν τὸν εὐεργέτην Θεόν, κατὰ τὴν βῆσιν τῆς Γραφῆς τὴν λέγουσαν· *Καθήσεται κατὰ μόρας, καὶ σιωπήσεται, καὶ ἡσυχάζει, καὶ πράξει τὰ ἴδια· τὸ δε, κατὰ μόρας, καὶ, τὰ ἴδια, τούτοις τὴν ἴδιαν ἀνατροφήν ἐν κρίσει τίθεσθαι, καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἐν φροντίδι. Ἄλλ' ἐπειδὴ, κόπωσιν βαρυτάτην συνειδὸς ἐν τοῖς τὰ αὐτὰ (40) λέγειν δοκοῦσιν, ἡρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ τίς ἡ αἰτία τῶν ὀρθῶς φρονεῖν νομιζόντων, οὕτως ἀμετρίᾳ πολλῇ τὰ ἄθεσμα φεγγόμενοι (41) οὐ δεδοίκασιν· οἷς ἀπαχθέντες οἱ ἀσθητικοὶ τῆ πίστει, κινώμενοι οὐ συνιδῶν· εἰ γὰρ ἐστηρικμένοι ἐν τῇ πίστει ἐτύγχανον, οὐκ ἂν τοιοῦτας βήμασι συνεπέσθησαν. Σχολάζουσι δὲ αὐτῶν τῆς διανοίας, δεκτικῶν γεγῶσιν τῶν τοιούτων παραδόσεων· ἐξ ὧν ἀναβλαστάνει (42) ἀμετρίᾳ τύφος, καὶ κακίας πλήθος. Ἄβλαπτοῦντες δὲ ἐκ τοῦ μίσους, παροδίουσι τῶν προφητῶν τὰ μηνύματα, καὶ τῶν ἀποστόλων τὰ διδάγματα, καὶ τῶν Πατέρων τὰ παραγγέλματα, καὶ αὐτὰς δὴ τὰς (43) ἀναποδείκτους τοῦ Θεοῦ φωνάς. Οἷς ἐπάγειν κατὰ δύναμιν τὸν ἑλεγχον ἐπάναγκες· ἵνα, ἢ τινες (44) αὐτῶν ἀναστήψαντες διαβλέψωσιν, ἢ ἄλ-*

22 Thren. iii, 28.

(38) Scripta anno circiter 372. — Synodus vi œcumenica hunc librum citans Act. viii, p. 762; item actione decima, vocat eum, Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγος, καὶ κατὰ Ἀπολλινάριου. Damascenus vero lib. iii De orth. fide, cap. 6, Λόγος κατὰ Ἀπολλινάριου. Variant autem manuscr. Basil. Anglican., quos sequimur habent, Περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ Ἀπολλινάριου, sed in Basil. deest καί. At in Gobler. Felc. 1. Seguer. desunt καὶ κατὰ Ἀπολλινάριου, et ita legit Nannius. Patet esse contra Apollinarianum.

(39) Sic mss. fere omnes et edit. Comm. necnon synod. vi œcumenica. At Basil. et edit. Paris., σκοπός. Infra Segner. Gobler. et Felc. 1, καθήσεται. Editi vero et alii, καθίσεται. Ibidem in edit. Paris. legitur, πράσσει, in Commelinian., ἡσυχάζειν, καὶ

A 736 1. Hic pii viri mos est indefessus, dilectus mi, ut silentio veneretur τὸ πᾶν (id est universum) et cum gratiarum actione Deum benefactorem alta voce concelebrat: juxta Scripturæ sententiam qua dicit: *Sedebit solitarius et tacebit, et requiescet, et quæ propria sibi sunt facies* 22. Illud autem, *solitarius*, et illud *propria*; id est proprium vitæ institutum considerate et cum judicio disponere, et Dei mendum curare. Sed quia ingentem apud eos defatigationem conspicimus, qui hæc ipsa dicere non dubitant, de nostra me fide percontatus es: et quæ sit culpa rogasti, eorum, qui se probe sentire rati nihil verentur tamen, pro suprema animi sui intemperantia, impia proferre verba; quibus seducti qui instabiles sunt in fide, se errare non intelligunt; nam si stabiles in fide essent, dictis hujusmodi nunquam otio torperet, ejusmodi traditionibus suscipiendis idonei fuere: ex quibus ingens arrogantia, et multa malitia exoritur. Præ odio autem cæcipientis prophetarum testimonia, apostolorum documenta, Patrum præcepta, ipsasque manifestas Domini voces in pravam sensum detorquent. Quos pro viribus confutare operæ pretium fuerit, ut ita quidam saltem

πράσσειν, utraque male. Goblerian. Felc. 1 et Seg., πράξει.

(40) Seguer., συνιδῶν ἐν τοῖς ταῦτα. Paulo post Seguer. Gobler. et Felc. 1, περὶ τῶν ὀρθῶς, etc. In editis, περὶ deest.

(41) Basil. solum habet, τὰ ἄθεσμα φεγγόμενοι. C Mox Seg. solum, ὑπαχθέντες.

(42) Gobler. Felc. 1, Seg., ἀναβλαστῆ, iidem, κακίας μίσος.

(43) Seguerianus, omisso καί, habet αὐτὰς τε τὰς. Mox, ἀναποδείκτους, sic omnes manuscripi et editi Comm. In Parisiensi, mendose, irrepserat ἀναποδείκτους.

(44) Seg. habet εἰ τινες, omisso ἵνα, quæ lectio non spernenda. Mox idem, διαβλέψωσιν. . . δύνονται. Paulo post idem, μήτε ἀ λέγουσι, recte. In editis, μήτε deest.

eorum, vel resipiscentes rem animadvertant, vel alios decipere non valeant, dum apertissimam Christi comprehensionem pollicentur, non intelligentes neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant²².

2. Nam Patres quidem dixere, consubstantialiam, esse Patri Filium, ac Deum verum ex Deo vero, et perfectum ex perfecto. Qui deinde descendit propter nostram salutem, incarnatus et homo factus est, ac postmodum passus est et resurrexit. Sed ne quis audita passione et resurrectione, Deum Verbum mutatum esse cogitaret; immutabilem et invariabilem esse Filium damnatione adhibita definiunt. Isti vero aut mutationem Verbi comminiscuntur: aut Passionis dispensationem meram esse phantasiam suspicantur: atque interdum incretam coelestemque Christi carnem, aliquando deitatis aiunt esse consubstantialiam. Deinde, inquit, vice interioris qui in nobis est, hominis, mentem coelestem inesse Christo. Nam figura ille dicitur qui induebatur, instar organi usus est: neque enim possibile erat perfectum hominem illum fieri. Ubi enim perfectus homo, ibi et peccatum: itemque duo perfecta unum fieri non possunt. Alioqui in Christo erit ea quae in nobis est, pugna peccati: opusque erit ei illa apud nos fieri solita purgatione: si Christus homo factus quod in nobis cogitat 737 et carnem movet in seipso suscepisse exhibeatur. Sed assumpsit, inquit, corpus absque mente, ut ipse meus in illo esset, expers omnino peccati, cum ratione divinitatis, tum ratione carnis, quae absque mente sit. Neque enim peccat caro ejus qui carnem movet, Id est qui cogitat, si is prius peccati actum non mente conceperit; et si per corpus ad peccati consummationem operatus non fuerit. Unde carnis quidem novitatem Christus commonstravit pro ratione similitudinis: novitatem autem ejus qui in nobis cogitat, per imitationem et similitudinem et abstinentiam a peccato unusquisque in seipso exhibet. Et sic Christus sine peccato intelligitur.

3. Haec sunt illorum sophismata, et ad res detorqueunda consilia: neque unus est illorum sermo: multa enim incredulitatis diverticula, humanis ratiocinationibus excogitata. Proponamus igitur illis divini placiti voluntatem (nam juravit, inquit, Dominus, et non poenitebit eum²³), ac verissima: economiae consummationem, et absolutissimi beneficii gratiam: mutuoque sciscitemur, ut eorum exploremus mentem: num prophetis praedictionibus consonent: num apostolica documenta sequantur: num in Patrum praecipis incedant: num manifestas

Α λους ἀπατῆν μὴ δύνονται, κατὰ τὴν εὐκρινεστάτην παρὶ Χριστοῦ ὑποχρῶμενοι, μὴ νοοῦντες, μήτε ἂ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαίονται.

2. Οἱ μὲν γὰρ Πατέρες εἰρήκασιν, ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καὶ θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ τέλειον ἐκ τελείου· ἔπειτα καταβῆντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, εἶθ' οὕτως παθόντα, καὶ ἀναστάντα. Ἴνα δὲ μὴ τις, πάθος καὶ ἀνάστασιν ἀκούων, ἠλλοιωσθῆαι τὸν θεὸν Λόγον ἐννοῶτο, τὸ ἀτρέπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ Υἱοῦ μετὰ κρήματος θεωροῦνται. Οὗτοι δὲ ἢ ἀλλοίωσιν τοῦ Λόγου φαντάζονται, ἢ δόκησιν τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνουσι· ποτὲ μὲν ἀκτιστον καὶ ἐπουράνιον λέγοντας τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα, ποτὲ δὲ ὁμοούσιον τῆς θεότητος. Εἶτα, φασιν, ἀντὶ τοῦ ἔσθωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ. Ὡς γὰρ (45) ὀργανικῶς κέχηρται σχήματι τῷ περιέχοντι· οὐ γὰρ ὁλον τε ἦν τέλειον ἀνθρώπου αὐτὸν γενέσθαι. Ὅπου γὰρ τέλειος ἀνθρώπος, ἐκεῖ καὶ ἀμαρτία· καὶ οὐ δύο τέλεια ἐν γενέσθαι οὐ δύναται· ἐπεὶ ἔστι καὶ ἐν Χριστῷ ἡ ἐν ἡμῖν μάχη τῆς ἀμαρτίας· καὶ ἔστι αὐτῷ χρεῖα τοῦ καθ' ἡμᾶς καθαρισμοῦ, εἰ τὸ φρονούειν τὸ ἀγόν (46) ἐν ἡμῖν τὴν σάρκα Χριστὸς ἐν αὐτῷ ἐπιδείκνυται γενόμενος ἀνθρώπος. Ἀλλὰ ἔλαθε, φασί, τὸ ἀνόητος, ἵν' αὐτὸς ἦ νοῦς ἐν αὐτῷ, καὶ ἀγέυστος ἡ πάντα τῆς ἀμαρτίας, κατὰ γὰρ τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνόητον (47) τῆς σαρκός. Οὕτε γὰρ ἀμάρτιον ἂν ἡ σὰρξ τοῦ ἀγόντος τὴν σάρκα, τούτεστι τοῦ φρονούντος, μὴ προεμβυθισθέντος τὴν πράξιν τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἐνεργήσαντος διὰ τοῦ σώματος εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀμαρτίας. Ὅθεν σαρκὸς μὲν καινότητα Χριστὸς ἐπιδείκνυται καθ' ὁμοίωσιν· τοῦ δὲ φρονούντος ἐν ἡμῖν τὴν καινότητα εἰς μιμήσεως, καὶ ὁμοούσιως, καὶ ἀποχῆς τῆς ἀμαρτίας, ἔλαστος (48) ἐν αὐτῷ ἐπιδείκνυται. Καὶ οὕτως νοεῖται Χριστὸς χωρὶς ἀμαρτίας

3. Ταῦτ' ἔστιν αὐτῶν τὰ σοφίσματα, καὶ τῆς παρατροπῆς τὰ νοήματα· καὶ οὐκ ἔστιν εἰς ὁ λόγος αὐτῶν· πολλὰ γὰρ τῆς ἀπιστίας αἱ παρατροπῆαι, ἀνθρωπίνως λογιζομὲς ἐπινοησόμεναι. Προβόμενοι τοῖσιν τούτοις (49) τῆς τοῦ θεοῦ εὐδοκίας τὴν θέλησιν (ὡμοσε γὰρ, φησὶ, Κύριος, καὶ οὐ μεταμελήθησεται), καὶ τῆς ἀληθεστάτης οἰκονομίας τὴν συμπλήρωσιν, καὶ τῆς τελειοτάτης ἐβεργείας τὴν χάριν· ἀντερωθήσαντες τούτων τὰ νοήματα, εἰ τοῖς προφητικῶς (50) μνημόσιναι συνδέουσιν· εἰ τοῖς ἀποστολικῶς διδάγμασιν ἀκολουθοῦσιν· εἰ τοῖς τῶν

²² 1 Tim. 1, 7. ²³ Psal. cix, 4.

(45) Ὡς γὰρ, etc. Sic Gobl. Felc. 1 et Seg. At editi, τῷ γὰρ, et sic Angli.

(46) Gohlerian. Felckm. 1. Seguerian., τὸ ἐνάγον. Paulo post Seguer. solus, Ἀλλὰ, φησὶ, τὸ ἀνόητον. Mox Gobl. Felc. 1, Seguer., ἐν αὐτῷ, melius quam editi, ἐν αὐτῷ; idem manuscripti, ἀγνωστος ἢ πάντῃ.

(47) Seguer., καὶ κατὰ τὸ ἀν. Mox idem cum Gohler. et Felc. 1, ἀμαρτάνει σὰρξ τοῦ ἀγόντος.

(48) Edit. Conmel. et quidam mss., ἦν ἔλαστος. In aliis et in edit. Paris., ἦν deest, reclus.

(49) Τούτους deest in Segueriano.

(50) Anglic., ἐν τοῖς προφ., et infra item, ἐν τοῖς ἀποστ.

Πατέρων παραγγέλματα· στοιχοῦσιν· εἰ τὰς ἐναπο-
 δεκτους τοῦ Δεσπότη (51) φωνὰς οὐκ ἀθετοῦσιν· Ἰν'
 ἐκ τῶν προφητικῶν μηνυμάτων, καὶ τῶν ἀποστολι-
 κῶν διδασκαλιῶν, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πληρω-
 θέντων πραγμάτων (52), γίνηται τῆς ἀληθείας ἡ
 ὁμολογία, καὶ τῆς πλάνης ἡ ἐλεγχίς. Ἐξπατε τοῖνυν
 ὁ ἔκρεμαλλο τοῦ καινοῦ καθ' ἑμᾶ; Εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ
 ἔστιν ἄλλο, πῶθεν ἑμὴν καταγγέλλῃ (53) σάρκα
 ἄκτιστον λέγειν, ὥστε ἡ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου εἰς
 μετάπτωσιν σαρκὸς φαντάζεσθαι, ἡ τὴν οἰκονομίαν
 τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως,
 ὡς δόκησιν νομίζειν. Ἄκτιστος μὲν γὰρ πέφηνε
 μόνῃ ἡ ἀγία Τριάς τῆς θεότητος, ἀδιός τε καὶ ἄερ-
 πτος, καὶ ἀναλλοίωτος. Χριστὸν δὲ κατὰ σάρκα (54)
 ἐξ ἀνθρώπων ἀνισταμένον ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὡς
 γέγραπται, καὶ πατρὸς καὶ πρωτοτόκου (55) ἐξ
 ἀναστάσεως νεκρῶν, προκαταγγελλάντος τοῦ νόμου,
 πῶς τὸ ἄκτιστον πατρὸς λέγετε; ἡ πῶς τὸ πατρ-
 ὶον ἄκτιστον ὀνομάζετε; Καὶ γὰρ καὶ τὴν ἄκτιστον
 οὐσίαν τοῦ Λόγου πατρὸς λέγοντες, εἰς τὴν θεό-
 τητα βλασφημεῖτε· καὶ τὴν πατρὸς τὴν σάρκα, ὁσέως
 τε (56) καὶ αἵματι, καὶ ψυχῇ, καὶ ὄντι τοῦ καθ'
 ἡμᾶς σώματος ἀρροθεῖσιν, ψιλαφῆσθαι τε καὶ ὄρα-
 τὴν γενομένην, ἄκτιστον λέγοντες, δυσὶ περιπίπτετε
 πώμασιν· ἡ φαντασίαν τὴν δεῖξιν καὶ τὴν ἀνοχὴν
 τοῦ πάθους ὑπολαμβάνοντες, κατὰ τὴν (57) τῶν Μα-
 νιχαίων ἀσέβειαν· ἡ τοιαύτην ὑποτίθεσθε τῆς ἀκτί-
 στοῦ θεότητος τὴν οὐσίαν. Καὶ εἰ ἐτι μέμνησθε τοῖς
 ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τῇ κατὰ σάρκα τὸν Θεὸν φαν-
 ταζομένοις;

δ. Ἀλλὰ λέγετε, ὅτι (58) ἄκτιστος γέγονε τῇ ἐνώ-
 σει τῇ πρὸς τὸν ἄκτιστον. Ἐντεῦθεν δὲ ἡμῶν ἡ
 πλάνη διεχθήσεται αὐτέλεχτος· ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς γέ-
 γωνος πρὸς τὴν τοῦ Λόγου θεότητα ἐκ μητρός γέ-
 γωνος· ἐντεῦθεν γὰρ αὐτὴν ἀνεστήσατο ὁ Λόγος, ἐξ
 οὐρανῶν ἐπιδημήσας· οὐ προὔπαρξεν τῆς τοῦ
 Λόγου ἐπιδημίας, ἡ τῆς Θεοτόκου (59) Μαρίας, μόνῃς
 ἐκ τοῦ Ἀδάμ καταγομένης, καὶ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ καὶ
 ἐκ τοῦ Δαβὶδ γενεαλογουμένης, σὺν τῷ Ἰωσήφ τῷ
 μεμνηστευμένῳ αὐτῆν, ὅντων ἑκατέρων εἰς σάρκα
 μίαν, καθὼς γέγραπται, οὐ τῇ πρὸς ἀλλήλους συν-
 ἀφελί, ἀλλὰ τῇ ἐξ ἐνὸς ὑπάρχει· ὅτι γὰρ ἀβιγεῖς
 διέμειναν, μεμαρτύρηται. Γενῶνται οὖν ὁ Χριστὸς
 ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, τὸν Ἰωσήφ πατέρα κα-
 λῶν, ταυτὸν τῇ Μαρίᾳ τυγχάνοντα τοῦ Δαβὶδ (60)·

⁵² Math. i, 1. ⁵⁴ Gen. ii, 24. ⁵⁷ Matth. ii, 1.

(51) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. Editi, τοῦ Θεοῦ.
 (52) Basiliensis habet, τῶν τοῦ Θεοῦ πληρωθ-
 Paulo post. Seguerian. γένηται, Basil. γίνηται. Go-
 blierian. Felc. 1 et editi γίνηται.

(53) Κατηγγέλλῃ. Gobler. et Felc. 1. Anglic. vero
 et Seguer., κατηγγέλλῃ. Editi, κατηγγέλλῃ. Paulo post,
 φαντάζεσθε. Gobler. Seguer., et Felc. 1. et infra ii-
 dem, νομίζετε. Seguer. νομίζετε. Mox, δόκησιν, sic
 Basil. Anglic. Seg. In editi., ὡς δόκησιν. Statim Angli-
 canus solus, πέφηνε μόνῃ.

(54) Seguer. et Anglic., τὸ κατὰ σάρκα. In editis
 et aliis, τὸ δεest. Mox Seguer. Gobl. et Felc. 1, ἐξ
 ἀνθρώπων. Editi vero et alii, ἐξ ἀνθρώπου. Mox ii-
 dem, ὡς ἐκ τῶν. In editis et aliis ὡς deest.

(55) Sic Seguer. Gobl. et Felc. 1. In editi., πούτου.

PATROL. GR. XXVI.

A Dei voces non despiciant: ut ex propheticis testi-
 moniis, ex apostolicis documentis, et ex operibus
 a Domino designatis veritatis confessio et erroris
 confutatio consequatur. Respondete igitur, auctores
 novi, secundum vos, Evangelii, cum aliud nusquam
 sit Evangelium, undenam vobis pradicatum est,
 carnem incretam esse dicendam; ita ut aut deita-
 tem Verbi in carnem dilapsam et mutatam fuisse
 comminiscamini; aut economiam passionis, mortis
 et resurrectionis, meram phantasiam existimetis.
 Sola enim sancta Trinitas deitatis est increata et
 aeterna, immutabilis et invariabilis. Cum autem
 Christus secundum carnem ex hominibus duxerit
 ortum, scilicet ex fratribus nostris, ut scriptum est,
 ac passibilis sit, et primogenitus ex resurrectione
 mortuorum, lege idipsum prænuntiante, quomodo
 quod incretatum est, passibile dicitis? aut quomodo
 quod passibile est, incretatum vocatis? Etenim cum
 incretam Verbi substantiam prænuntiantem dicitis, in
 divinitatem blasphematis. Et dum passibilem car-
 nem, quæ ossibus, sanguini, animæ, et universo
 nostro corpori adaptata est, quæque palpabilis et
 visibilis est, incretam dicitis, duplici lapsu concidi-
 ditis: aut enim exhibitionem et tolerantiam passio-
 nis phantasiam existimatis, juxta Manichæorum
 impietatem; aut talem esse statuitis incretam deita-
 tis substantiam. Equid adhuc reprehenditis eos
 qui in humana forma secundum carnem Deum com-
 miniscuntur?

C
 4. Sed dicitis incretam factum esse, quod uni-
 tum sit cum increato. Hinc autem vestrum errorem
 sese falsi arguere ostendetur. Nam carnis cum
 Verbi divinitate conjunctio ex utero facta est; inde
 enim ipsi Verbum cum e cælo advenisset originem
 dedit, quippe quæ non erat antequam Verbum ad-
 veniret, aut ante Deiparam Mariam, ejus solius
 origo ex Adamo, 738 et genus ex Abraham
 et Davide ortum⁵² narratur, et una sponsi sui Jo-
 seph, qui erant duo in carne una, sicut scriptum
 est⁵⁴, non mutua inter se copulatione, sed quod ex
 uno eodemque originem ducerent; nam quod illi-
 bati remanserint, testatum est. Nascitur ergo Chri-
 stus in Bethleem Judææ⁵⁷, Josephque patrem suum
 D
 vocat, qui eandem quam Maria ex Davide originem

(56) Te deest in Segueriano.

(57) Basiliensis, ὑπολαμβάνοντες καὶ τὴν τῶν.

(58) Ὅτι deest in Seguer. Gobler. et Felc. 1. Ibi-
 dem Anglic. solus habet, ἄκτιστον, recte. Alii, ἄκτι-
 στος. Indem, Anglican. Seguer. Gobl. et Felc. 1,
 τῇ ἐνώσει, omissa præpositione ἐν, quæ in editis
 legitur.

(59) Θεοτόκου deest in edit. Comm. sed legitur in
 maxima parte manuscriptorum. Infra, ἐκ, ante, τοῦ
 Δαβὶδ, habetur in solo Seguer.

(60) Seguer., ἐκ τοῦ Ἀδάμ, et ita legit Manlius,
 sed omnes alii mss. et editi Græci, melius, τοῦ Δαβὶδ.
 Mox Seguer. et Felc. 1, ἀνακλήθετε. Ibidem Basil. : t
 Seguerian. Συμῶν. Editi, Συμῶνος. Nos cum mss.
 Gobl. Felc. 1 et textu Græco, Συμῶνον.

ducebat : in pannis repositus, a Simeone in templo A
 gestatus, et ad circumcisionem carnis secundum
 legem adductus est, augmentumque accepit ætatis
 atque staturæ⁶¹. Si itaque increatus illa unione fa-
 ctus est, quomodo non statim perfectus apparuit,
 sed pro voluntate Verbi, corpus augmentum acci-
 piebat? Increato autem incrementum ascribere im-
 pium est. Nam quod increatum est, uatura sua in-
 creatum dicitur, nec accessionem, vel diminutio-
 nem admittit. Quod autem cum increato quidpiam
 commune habet, aut ipsi unitor, proprium quidem
 increato, non tamen ipsum increatum esse dicitur;
 ne unionis beneficium in oblivionem veniat, et be-
 nedicti debitum aboleatur, neve humanum genus,
 quod adhuc in infirmitate degit, in desperationem
 cadat, si discat (quod vos dicitis), nullam esse sibi
 cum Deo cognationem; neve gratia evanescat. Quis
 enim increatum si audiat Domini corpus, seque
 factum, creatumque agnoscat, non intelligat, falsas
 quidem esse Scripturas, sibi que nullam esse cum
 Christo communionem? Si increatus increatum cor-
 pus assumpsit, perit ergo prima formatio, perit
 archetypus Adam, quo nos usque in hodiernum diem
 per carnis successorem oriundi sumus. Quomodo
 igitur Christus nos sui participes constituit? quid
 est quod Apostolus ait : *Qui enim sanctificat et qui
 sanctificantur ex uno omnes*⁶²?

5. Ne quis vero de divinitate Filii sic cogitare audeat :
 quod eodem ille modo ex Deo sit, quo nos sumus,
 ut impiissimi Ariani dicere audent : aut certe illum ex Deo
 secundum carnis speciem, et secundum formam servi, hoc est
 protoplasti Adam, quem accepit qui in forma Dei Deus
 existit. Profecto inter res creatas, illud dicitur increatum,
 quod nunquam existit, quia nunquam factum est. Ne igitur,
 dum in Verbo carnem nunquam fuisse existimatis,
 specioso vocabulo rem ipsam negare in animum inducatis,
 ut nihil in increato consteamus. Nam sola deitatis
 subsistentia increata intelligitur; ita ut impium sit,
 vel increatum passibilem, vel passibilem increatam
 appellare. Conditam enim hominis naturam, non
 unione Verbo propriam, sed ei coterminatam esse,
 Deique naturæ exæquatam per naturæ identitatem,
 impium est cogitare. Carnis enim et sanguinis
 ossiumque speciem exhibuit Dominus, necnon animi
 dolentis, perturbati, anxii. Hæc nemo dixerit
 naturam deitatis esse : propria autem Deo
 secundum naturam facta sunt, cum Verbo placuit
 humanam subire generationem, suumque

ἐν σπαργάνοις ἀνακλιθεὶς, καὶ ὑπὸ τοῦ Σιμωνῆος
 ἐν τῷ ἱερῷ βασταχθεὶς, καὶ περιτομὴν σαρκὸς προ-
 αχόμενος κατὰ τὸν νόμον, καὶ αὔξῃσιν ἡλικίας ποιού-
 μενος. (61) .Εἰ τοίνυν ἄκτιστος ἐπὶ ἐνώσει γέγονε,
 πῶς οὐκ αὐτοτελὴς ὤφθη, ἀλλὰ, θελησαντος τοῦ Ἀ-
 γίου, ἡ τοῦ σώματος αὔξῃσις ἐγένετο; Ἄκτιστος δὲ
 προσάγειν αὔξῃσιν ἀσέβει ἐστι. Τὸ γὰρ ἄκτιστον ἐπὶ
 φύσει ἄκτιστον λέγεται, μὴτε αὔξῃσιν, μὴτε ἐλάττω-
 σιν ἐπιδεχόμενον. Τὸ δὲ τῷ ἄκτιστῳ (62) κοινωνήσαν
 ἢ ἐνωθῆν, ἴδιον μὲν τοῦ ἄκτιστου λέγεται, οὐ μὲν
 αὐτὸ ἄκτιστον, ἵνα μὴ ἐπιλησθῆ τῆς ἐνώσεως ἢ εὐ-
 εργεσία, καὶ καταργηθῆ (63) τῆς εὐεργεσίας ἢ ὀφειλῆ,
 καὶ εἰς ἀνεπίστατον καταπέσει ἢ ἐν ἀσθενείᾳ ἐπι-
 τυγχάνουσα ἀνθρωπότης, διδασκομένη καθ' ἑαυτὴν
 μὴ ἔχειν πρὸς Θεὸν ἀκλιότητα, καὶ ἀμαυρωθῆ ἢ
 χάρις. Τίς γὰρ, ἄκτιστον ἀκούων τὸ τοῦ Κυρίου
 σῶμα, ἑαυτὸν δὲ ποιηθέντα καὶ κτισθέντα εἶδως,
 οὐκ ἐνοσηθῆσεται ψευδεὶς μὲν εἶναι τὰς ἁγίας Γρα-
 φὰς, ἑαυτὸν δὲ μὴ ἔχειν πρὸς τὸν Χριστὸν κοινωνίαν;
 Εἰ ὁ ἄκτιστος ἄκτιστον σῶμα ἀνελάθετο, κατήργηται
 τοίνυν ἡ πρώτη πλάσις, ἀπόλων ἐν ὀργετύπῳ Ἄδμ,
 οὗ ἡμεῖς μέχρι σήμερον ἀπόγονοι τυγχάνομεν κατὰ
 τὴν τῆς σαρκὸς διαδοχὴν. Πῶς οὖν Χριστὸς ἡμᾶς
 μετόχους ἑαυτοῦ κατεποίησεν (64); πῶς δὲ καὶ ὁ
 Ἀπόστολος λέγει, Ὅτε γὰρ ἀγαπᾶτω καὶ οἱ ἀγα-
 πόμενοι ἐξ ἐνός πάντες;

5. Μὴ τις δὲ τολμᾶται περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ
 ἐνοῆσαι, οἷς, ὥσπερ αὐτὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὕτως καὶ
 ἡμεῖς, καθάπερ οἱ ἀσεβέστατοι Ἀρειανοὶ λέγειν τολ-
 μῶσιν· ἢ πάντως κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐπίδειξιν,
 καὶ κατὰ τὴν μορφήν τοῦ δούλου, τουτέστι τοῦ προ-
 τοπλάστου Ἀδμ, ἢν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ
 ὑπάρχων Θεός. Ὅπως μὲν οὖν ἐν τοῖς ποιήμασι τὸ
 λεγόμενον ἄκτιστον, τὸ μὲν πρῶτον ὑπάρξαν λέγεται,
 οἷοι μὴ γέγονε. Μὴ τι οὖν ἄρα, μὴδ' ὄλιως (65) γε-
 γονέναι ἐν τῷ Ἀλόγῳ σάρκα ὑπολαβάνοντες, εὐφραν-
 λέξει ποιῆσθαι καὶ τὴν ἀρνήσιν εὐθύς ἐνοεῖτε, ἵνα
 μὴδὲν ἐν τῷ ἄκτιστῳ ὁμολογήσῃτε. Ἄκτιστος γὰρ
 ὑπαρξὶς μόνῃ ἢ τῆς θεότητος νοεῖται· ὥστε καὶ τὸν
 ἄκτιστον παθητὴν λέγειν ἀσέβει, καὶ τὴν παθητὴν
 ἄκτιστον ὀνομάζειν. Τὴν γὰρ ποιηθείσαν τῆς ἀνθρω-
 πότητος φύσιν, μὴ τῆ ἐνώσει (66) τοῦ Λόγου εἶναι
 ἴδιαν, ἀλλὰ συναβίον, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει ἐ-
 ἰσομήνην ἐπὶ ταυτότητι τῆς φύσεως ἐνοεῖται, ἀσέβει.
 Σαρκὸς γὰρ καὶ αἵματος καὶ ὀστέων ἐπίδειξιν ἐπιή-
 σατο Κύριος, καὶ ψυχῆς λυπομένης, καὶ ταρταρο-
 μένης, καὶ ἀδερμονούσης. Ταῦτα δὲ οὐκ ἂν τις εἴπω
 φύσιν εἶναι θεότητος· ἵνα δὲ Θεοῦ (67) κατὰ φύσιν

⁶¹ Luc. ii, 7, 28. ⁶² Hebr. ii, 11.

(61) Hæc vide supra, ad *Epictetum*, p. 721.

(62) Ita Seguer. et sic legendum est. Editi, Τῷ δὲ ἄκτ.

(63) Goblirianus et Felc. 1 habent, ἢ ἐλώγια, καὶ καταρ. Atque ita legit Nannius. Infra iidem, ut et legit Nannius, διδασκομένη καθ' ἑαυτὴν.

(64) Sic Seguer., rectius quam editi et alii qui habent, αὐτοῦ Paulo post ideu, ὁ ἀγαπᾶτω.

(65) Μὴ τι ἄρα μηδὲ ὄλιως. Sic Goblir. Seguer. et Felc. 1. In editis, Μὴ τι οὖν ἄρα μὴδ' ὄλιως. Mox Anglic. Goblir. Segner. et Felc. 1, καὶ τὴν ἀρνήσιν

εὐθύς. In editis dicitur καὶ, et εὐθύς. Seguerian. Goblir. et Felc. 1, paulo post, ὁμολογήσῃτε. In editis, ὁμολογήται.

(66) Μὴ τῇ ἐνώσει. Sic Seguer., et sic legendum videtur. Editi, μὴτε ἐνώσει.

(67) Anglic., ἵνα δὲ τοῦ Θεοῦ. Paulo post, Seguer. Goblir. et Felc. 1, γενήσεται. Editi vero et alii, γενέσεται. Mox Seguer. καὶ τὴν αὐτῆς. Goblir. et Felc. 1, καὶ τὴν αὐτοῦ. Alii et editi, καὶ τὴν ἑαυτοῦ. Infra Seguer., ἐν ἑαυτοῦ. Alii, ἐν αὐτοῦ.

γένονεν, ἀνομήσαντος τοῦ Λόγου ἀνασχέσθαι γεννή-
σας ἀνθρωπίνης, καὶ τὴν ἐαυτοῦ ποιήσιν τὴν ἐν
ἀμαρτίᾳ καὶ φθορᾷ καὶ θανάτῳ διαχυθεῖσαν ἐν
ἐαυτῷ συστήσασθαι ἐν εἰκόνι καινότητος. Διὸ τῆς
μὲν ἀμαρτίας τὴν κατάκρισιν ἐπὶ γῆς ἐποίησαν·
τῆς δὲ κατάρως τὴν καθάρσιν (68) ἐπὶ ξύλου· τῆς
τε φθορᾶς τὴν ἀπολύτρωσιν ἐν τῷ τόφῳ· καὶ τοῦ
θανάτου τὴν κατάλυσιν ἐν τῷ ᾄδῃ· παντὶ ἐπιβάς
τόφῳ, ἵνα τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπου τὴν σωτηρίαν
κατεργάσθαι, μορφήν τῆς ἡμετέρας εἰκόνας ἐν
ἐαυτῷ ἐπιδεικνύμενος (69). Ἐπὶ τῆς ἡν χρεῖα Θεῷ
γεννήσεως τῆς ἐκ γυναικὸς ἀνασχέσθαι; αὐξήσεως
τε ἡλικίας, καὶ ἐτῶν ἀριθμῆσθαι τῷ ποιητῇ τῶν
αἰώνων; ἢ πάλιν σταυροῦ, ἢ τάφου, ἢ ᾄδου, οὐκ
ἡμεῖς ὑποπεπνίκαμεν, εἰ μὴ ἡμεῖς ἐξήτε, διὰ τῆς
καθ' ἡμᾶς μορφῆς ζωοποιῶν ἡμᾶς καὶ εἰς ὁμοιωτῶν
καὶ μίμησιν τελείας εἰκόνας προσκαλούμενος; Μί-
μησις δὲ πῶς ἂν γένοιτο πρὸς τελειότητα, μὴ προὔπ-
αρχήσεως τῆς ἀνευθεῖς τελειότητος; κατὰ τὸν λέ-
γοντα Ἀπόστολον· Ἀπεκδυσάμενοι τὸν καλαιδὼν
ἄνθρωπον, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν κατὰ
Διηθείας.

6. Πόθεν οὖν διδαχθέντες, λέγετε ἄκτιστον; Εἰ
τοιοῦν φύσις ἐκ μεταποίησεως ἄκτιστος γίνεται, ἄρα
καὶ ἄρατος καὶ ἀθάνατος· οὐκ ἐκ θανάτου, ἀλλ'
ἀνεπίδικτος θανάτου. Πῶς οὖν ἀπέθανεν ὁ Κύριος,
εἰ ὁ ἄκτιστος ἄκτιστος (70) ἐπεδήμησεν ἐπὶ γῆς;
ἢ πῶς ῥατοῦ καὶ ψηλαφῆτος γέγονεν; ἢ γέγρα-
πται· "Ὁ θεὸς ἄμεν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλά-
φησαν. Πῶς οὖν λέγετε, ἢ μὴ γέγραπται, μήτε
θέμις ἐνοεῖν; Δώσετε γὰρ πᾶσιν αἰρετικοῖς κατὰ
τὴν τοῦ ποτὲ λεγομένου Ῥητορίου ἐνοίαν ἀειθεστά-
την, οὐ καὶ τὴν ἀπέθειαν ἐξεπέειν φοβερόν. Ἡ τολ-
μῶν ἀρνήσασθε τὰς θείας Γραφάς, ἢ αὐτάς ὁμολο-
γοῦντες, μὴ ἕτερα παρὰ τὰς γραμμένας ἐπινοεῖτε
λαλεῖν ῥήματα ἀπάτης ἀνάτου. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε,
εἰ ἡμεῖς κτίσματος (71) οὐ προσκυνοῦμεν. Ὁ ἀνή-
τοι! δεῖ τί οὐ λογίζεσθε, ὅτι καὶ ποιηθὲν τὸ σῶμα
τοῦ Κυρίου οὐ κτιστὴν ἀποφέρεται τὴν προσκύνη-
σιν; Τοῦ γὰρ ἄκτιστου Λόγου γέγονε σῶμα· οὐ γὰρ
σῶμα γέγονε, τοῦτω προσάγετε καὶ τὴν προσκύνη-
σιν (72). Ἄρ' οὖν καὶ προσκυνεῖται ὀφειλομένου, καὶ
θεῖκος προσκυνεῖται· Θεὸς γὰρ ὁ Λόγος ἐστίν, οὐ
τὸ σῶμα βίον συγγάνει· ἐπὶ καὶ ὅτε προσέσαν αἱ
γυναῖκες τῷ Κυρίῳ, διακλύων Ἐλεγε, Μὴ μὲν ἄπτον-
οῦμαι γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου, ση-
μαίνων, ὅτι χρεῖα ἀναβάσεως, καὶ ὅτι μία ἐστὶ καὶ

ipsius opus in peccato, corruptione, et morte disso-
lutum, in seipso in novitatis imaginem instaurare.
Quapropter peccati quidem condemnationem in
terra, maledictionis abolitionem in ligno, a corru-
ptione immunitatem in sepulcro, mortisque solu-
tionem in inferno peregit; omnemque locum per-
meavit, ut totius hominis salutem perficeret, cum
formam 739 nostræ imaginis in seipso exhibuit.
Nam quid erat opus Deo ut ex femina nasci digna-
retur? quid factori sæculorum opus ut statura et
annorum numero cresceret? aut rursus vultu opus
illi cruce, sepulcro, aut inferno, quibus nos obnoxii
facti sumus, nisi nos quaereret, ut per formam quæ
nostræ similis est nos vivificaret, atque ad simili-
tudinem imitationemque perfectæ imaginis provo-
caret? Imitatio autem perfectionis, quomodo esse
potuerit, nisi prius exsisterit absoluta perfectio? juxta
illud Apostoli: *Exspoliantes vos veterem hominem, et
induentes novum, qui secundum Deum creatus est in
sanctitate et justitia veritatis* 70.

Θεῶν κτισθέντα, ἐν δούτεται καὶ δικαιοσύνη τῆς

6. A quo ergo edocti increatum illum dicitis? Si
igitur natura ex mutatione fit increata; ergo et in-
visibilis fiet, et immortalis; non postquam ex morte
resurrexerit, sed mortis prorsus incapax erit. Qua
ergo ratione mortuus est Dominus, si increatus in-
creato modo advenit in terram; aut quomodo
visibilis et palpabilis factus est, sicut scriptum est:
C *Quod vidimus et manus nostræ contractaverunt* 71?
Cur itaque ea dicitis, quæ nec scripta sint, nec fas
sit cogitare? Omnibus enim hæreticis sententiam
supeditabit impiissimam, quam tenuit olim is qui
Rhetorius vocabatur; cujus impietatem referre bor-
ret animus. Aut igitur divinas ugate Scripturas;
aut si eas admittitis, ne præter ea quæ scripta sunt,
alia proferre excogitatis insanabilis fallacie verba.
Sed rursus dicitis: Nos creaturam non adoramus.
O stulti! cur non cogitatis, corpus Domini quod
factum est adorationem non exigere quæ rei creatæ
debeat? Nam increati Verbi corpus factum est:
ac ipsi cujus corpus factum est adorationem avertis
vestram. Debita ergo et divina adoratione colitur:
Deus enim est Verbum cujus corpus est proprium:
D *quippe cum accesserunt mulieres ad Dominum, il-
las his prohibet verbis, Noli me tangere, nondum
enim ascendi ad Patrem meum* 72, indicans opus esse

70 Coloss. iii, 9; Ephes. iv, 24. 71 Joan. i, 1.

72 Joan. xx, 17.

(68) Ita Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. 1, atque
sic legit Nannius. Editi, ἀπαρτασιν. Mox idem, ἀπο-
λύτρωσιν, ubi editi, καθάρσιν. Infra Basil., τοῦ σύμπ-
αντος τόπου.

(69) Gobler. et Felc. 1, ἐνδυσάμενος καὶ ἐπιδεικνύ-
μενος. Mox Seg. Anglican. Gobler. et Felc. 1, γεννή-
σεως. Editi, γεννήσεως. Ibidem in Seg. solo deest,
ἀνασχέσθαι. Infra Seg. Gobler. et Felckm. 1, ἐξήτε.
Editi vero et alii, ἀνέξητε.

(70) Seg. et Anglic., ἄκτιστος. Editi et alii, ἄκτι-
στος. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, γεγονώς, καθ-
ώς. Rhetorius porro infra memoratus, Ægyptius

erat, qui eousque insanis processit ut diceret,
omnes omnino hæreticos recte sentire, et nullum er-
rare: quod ita absurdum Augustino videtur, ut vix
eum ita sensisse credere possit. Vide Philastrium
hæresi xliiv, et August. hæresi lxxii.

(71) Editi, ὅτι ἡμεῖς κτίσματος. In Seg. Gobler. et
Felc. 1, deest ὅτι. Ibidem, editi, κτίσματος. At Seg.,
κτίσματος.

(72) Sic Angl. Gobler. Felc. 1 et Seg. In edit. προ-
σάγεταί ἡ προσκύνησις. Mox idem manuscripti, καὶ
θεῖκῃ προσκύνῃται: προσκυνεῖται. Editi, καὶ θεῖκος
προσκυνεῖται.

ascensione, et unam fore ascensionem. Attamen accedentes illæ tenerunt pedes ejus et adoraverunt. Pedes tenuerunt, Deum adoraverunt. Pedes quidem carnis et ossium contactum proferebant : sed cum Dei essent, Deum illæ adoraverunt. Et alibi quoque aitbat Dominus, *Palpate me et cognoscite, quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me videtis habere* ⁷³, quamquam ipse spiritus sit : *Spiritus enim est Deus* ⁷⁴. Et cum dicit ea se habere, simulque ostendit ipsa ; cur ait, *Spiritus carnem et ossa non habet, ut me, inquit, quem non illa esse, sed illa habere videtis ? An ut doceret, spiritum natura inenarrabilem esse, ipsum autem contactum ad corpus nostro simile pertinere, quod sibi ex Virgine non quadam operandi ratione, sed naturali generatione comparaverat ; ut et secundum naturam esset corpus, ac rursus secundum naturam indivisibile esset a Verbi deitate. Sic enim et mors ejus contigit : corpore quidem secundum naturam suscipiente, Verbo autem per voluntatem eam admittente et per potestatem suam proprium corpus morti tradente ; quo et naturaliter pro nobis pateretur, et divinitus pro nobis resurgeret. Totumque generationis mortisque negotium nostram perquisitionem recuperationemque spectat.*

740 7. Hæc cum ita se habeant, et in confesso sint in Ecclesia Dei catholica, cur vos rursus dicitis, corpus e caelo esse ? cur Christus illud effecit ? Respondete : Anne ut ex caelo in terram corpus deferret, et invisibile redderet visibile : contumeliaz incapacem, contumeliaz capacem ; impassibile et immortale, mortale et passibile faceret ? Equidnam in illis beneficii, o inepti, si ea in Christo facta dicatis, quas in protoplasto Adam facta sunt ? Nisi Adæ lapsus in incomparabilem reparationem Christus, in similitudine carnis peccati apparet, peccatumque in carne condemnans, restituisset ; ita ut ea ne indutus in terra versaretur, et carnem peccati incapacem exhiberet : quam cum ex prima formatione Adam peccati expertem habuisset, ex prævaricatione illam peccati capacem fecit, ac in corruptionem et mortem delapsus est. Hanc Christus suscitavit natura impeccabilem, ut ostendat Creatorem non esse causam peccati ; et ad primariam illam formationem propriæ naturæ eam restituit, ut ipse esset impeccabilitatis specimen. Frustra igitur erronei illi comminiscuntur, atque dicunt, ex caelo Christi

⁷³ Luc. xxiv. 39. ⁷⁴ Joan. iv. 24.

(73) Seg., ἐστὶν ἡ ἀνάστασις. Gobl. et Felc. 1, ἀνάστασις. Ὅμως, omissis mediis.

(74) Ep. ad Epict., p. 72d.

(75) Seguerianus, Πῶς οὖν ἔλεγε· Πνεῦμα ὁστέα καὶ σάρκα, etc.

(76) Seguerianus, ἀβήρητος τις ἐστίν. Infra idem, ἦν ἐν αὐτῷ περιποιησάτο.

(77) Ἰνα καὶ. Sic Seguerianus, quem secuti sumus ; καὶ deerat in editis. Mox, ἢ πάλιν κατὰ φύσιν τῆς τοῦ Λόγου, sic idem et Nannius. Editi, ἢ τῆς τοῦ Λόγου, omissis mediis.

(78) Ita Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi, καὶ ὅλης τῆς γενέσεως. Infra editi, ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ. S. I.

ἀνάστασις (73). Ὅμως, προσελθούσαι, ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν. Πόδας ἐκράτησαν, θεὸν προσεκύνησαν. Πόδας ὁστέων καὶ σαρκὸς ἔχοντας ψηλάρησιν, ἀλλὰ θεοῦ ὄντας, προσεκύνησαν θεόν. Καὶ ἀλλαχθῶ δὲ ὁ Κύριος ἔλεγε, *Ψηλάρησατέ με καὶ γνῶτε, ὅτι κρέυμα σάρκα καὶ ὁστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα, καίτοι πνεῦμα ὢν αὐτός· Πνεῦμα γὰρ ὁ θεός* (74). Καὶ λέγων ἔχειν, καὶ ἐπιβεβαιῶν ποιούμενος, πῶς ἔλεγεν, ὅτι *Πνεῦμα σάρκα καὶ ὁστέα οὐκ ἔχει* (75), καθὼς ἐμὲ, φησὶν, οὐκ ὄντα, ἀλλ' ἔχοντα θεωρεῖτε, ἢ τοῦ-ο διδάσκων, ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος φύσις ἀβήρητος ἐστίν (76)· αὐτὴ δὲ ἡ ψηλάρησις σώματος τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐστίν. ὅπερ αὐτῷ περιποιησάτο ἐκ Παρθένου, οὐκ ἐνεργεῖται τόποι, ἀλλὰ φρονικῇ γεννήσεται· Ἰνα καὶ (77) κατὰ φύσιν ἢ τὸ σῶμα, καὶ ἀδιαίρετον ἢ πάλιν κατὰ φύσιν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θάνατος γέγονε· τὸ μὲν σῶμα κατὰ φύσιν δεχομένου, τοῦ δὲ Λόγου κατὰ θελήσιν ἀνεχομένου καὶ ἐξουσιαστικῶς τὸ ἴδιον σῶμα εἰς θάνατον προλεπόμενον· Ἰνα καὶ πάθῃ φρονικῶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστῇ θεϊκῶς ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ὅλη τῆς γεννήσεως (78) καὶ τοῦ θανάτου ἡ πραγματεία εἰς τὴν ἡμετέραν ζήτησιν καὶ ἀνάκτησιν θεωρεῖται.

7. Τούτων δὲ οὕτως ἔχοντων, καὶ ὁμολογουμένων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, πῶς ὁμαί πάλιν λέγετε ἐξ οὐρανοῦ τὸ σῶμα ; καὶ διὰ τί τοῦτο πεποιήκειν ὁ Χριστός ; Εἴπατε, ἵνα ἐξ οὐρανῶν ἐπιγῆς (79) κατελθῇ σῶμα, καὶ τὸ ἀόρατον ὁρατὸν ποιῆσθαι, καὶ τὸ ἀνύδριστον ἴδρωσι δεκτικὸν, καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον θνητὸν καὶ παθῆτον ; Καὶ τίς ἦν ἐν τούτοις ἐνεργεσία, ὧ μάταιοι, εἰ ταῦτα ἐν Χριστῷ γεγονότα λέγετε, ἃ γέγονεν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ Ἀδᾶμ ; Εἰ μὴ τὸ τοῦ Ἀδᾶμ σύμπτωμα εἰς ἀσύγχριστον ἀνάστημα Χριστὸς ἀνεστῆσται ἐν ὁμοιωματι σαρκὸς ἀμαρτίας ὄφθελ, καὶ κατακρίνας τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ὥστε καὶ (80) σαρκὶ ἐπὶ γῆς πολιτεύσασθαι, καὶ ἀνεπίδεκτον ἀμαρτίας δεῖξαι τὴν σάρκα, ἣν ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως ὁ Ἀδᾶμ ἀναμαρτητον ἐλογηκώς, ἐκ παραβάσεως δεκτικὴν ἀμαρτίας πεποίηκε (81), καὶ εἰς διαφθορὰν καὶ θάνατον καταπέτωκε. Ταύτην ἀνίστησι κατὰ φύσιν ἀναμαρτητον, ἵνα δεῖξῃ τὸν δημιουργὸν ἀναίτητον τῆς ἀμαρτίας, καὶ κατὰ τὴν ἀρχέτυπον πλάσιν τῆς ἰδίας φύσεως κατεστῆσται· ἵνα αὐτός ἢ τῆς ἀναμαρτησίας (82) ἢ ἐπιβεβῆς. Μάτην οὖν φανταζόμενοι οἱ ἄλογοι, καὶ

τοῦ Θεοῦ δεest in Nann. Seg.

(79) Gobl. Felc. 1, Seg., ἐπὶ γῆν. Infra Segner, quem sequimur, Καὶ τίς ἦν ἐν τούτῳ. Editi et alii, Καὶ τίς ἦν ἐν τούτῳ. Paulo post Seguerianus, γεγονότα λέγετε ἃ. Editi, οὐ γέγονεν, ἃ γέγονεν. Mox hæc, et μὴ τῷ Ἀδᾶμ. desunt in Seg. Gobl. Felc. 1.

(80) Ita Seguerianus. Gobl. Felc. 1. In editis, καὶ δεest. Mox Anglican. Gobl. et Felc. 1, πολιτεύσασθαι.

(81) Seg. Gobl. et Felc. 1, ἐποίησε. Mox Gobl. et Felc. 1, διαφθορὰν.

(82) Ita Segner. Gobl. et Felc. 1. Editi, ἀμαρτίας, male.

ἐξ οὐρανοῦ λέγοντες τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα. Καίτοι ὁ Ἄδὰμ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν κατενήνοχε, Χριστὸς ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνενήνοχε· καὶ ἔπερ Ἄδὰμ (85) ἀναμάρτητον καὶ ἀκαταβίχαστον εἰς φθορὰν καὶ καταβίχην θανάτου κατενήνοχε, Χριστὸς τοῦτο ἀρθαρτον καὶ λυτήριον θανάτου ἀνέδειξεν· ὥστε ἔχειν ἔξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς ἀρτάναι ἀμαρτίας, ἵνα ἐκ τάφου τῆν ἀφθαρσάν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ἐν ἐπιθάσει ἔξουσιαν θανάτου, καὶ εὐαγγελισσασθαι πᾶσι τὴν ἀνάστασιν. Ὅτι ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσῆ (84), καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀειότητος ἐποίησεν αὐτόν. Φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσηλθὼν εἰς τὸν κόσμον· βασιλεύμενον δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου εἰς διαφθορὰν οὐχ ὑπερέβηεν αὐτὸς γενόμενος ἄνθρωπος, οὐ τραπέσι εἰς ἀνθρώπου μορφήν, οὐδὲ παροῦν τὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑπαρξίν, σκυϊώδη τὴν δειξίν ἐποίησεν· ἀλλ' ὁ ὢν φύσει Θεὸς γεννᾶται ἄνθρωπος, ἵν' εἰς ἧ τὰ ἑκάτερα, τελειὸς κατὰ πάντα, φυσικὴν καὶ ἀληθεστάτην τὴν γέννησιν (85) ἐπιδείξῃμενος. Διὸ εἰρηται· Καὶ ἐχαρισματο αὐτῷ ἔνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ἔνομα, βασιλεύειν οὐρανῶν, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν κρίσιν ποιῆν.

8. Ὁ γὰρ τῶν ἑλῶν δημιουργὸς Λόγος (86) ὤφθη υἱὸς ἀνθρώπου, οὐχ ἑτεροῦ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ δευτέρου Ἄδὰμ· ἵνα καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος γινώσκωμεν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ προγενέστερον δείκνυσαι τὸν πρωτόπλαστον τὸ Ἀπίστολον, πρῶτον τὸ ψυχικὸν δεικνύς, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. Ψυχικὸν δὲ καὶ πνευματικὸν λέγων, οὐχ ἕτερον καὶ ἕτερον δείκνυσαι σῶμα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ σῶμα· τὸ μὲν πρῶτον ἐν (87) ἔξουσίᾳ καὶ φύσει ψυχῆς, διὸ ψυχικόν· τὸ δὲ δεύτερον ἐν ἔξουσίᾳ καὶ φύσει Πνεύματος, διὸ πνευματικόν· Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος· οὕτω γὰρ καὶ τὸ ἐφ' ἑμὲν εἰρημένον ἐστὶ συνιδεῖν, ἐν τῷ λέγειν· Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει τὰ (88) πάντα· ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Καίτοι ἐνδὸς ἔντος ἑκατέρου τοῦ σώματος, τὸ μὲν τοῦ Πνεύματος μέτοχον νοεῖσθαι πνευματικὸν δείκνυσαι, τὸν δὲ τῆ ἔξουσίᾳ τῆς ψυχῆς μόνῃ ἐμμεῖναντα (89) δείκνυσθαι ψυχικόν. Διὰ τί δὲ ὅλως, εἰ καὶ ὁμᾶς ἐστίν, οὐχὶ ἄνθρωπος μόνον λέγεται ὁ Χριστὸς ὡς καινὸς τις ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημήσας, ἀλλὰ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν; Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς γέγονεν υἱὸς ἀνθρώπου, καίτοι οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος (90) ἁγίου γεννηθείς, ἐνδὸς ἔντος τοῦ πρωτοπλαστοῦ Ἄδὰμ υἱὸς

ἄ corpus esse. Aliqui quod Adam ex cælo in terram detulit, illud Christus e terra in cælum evexit: et quod Adam, cum prius peccati expers et nulli damnationi obnoxius esset, in corruptionem et damnationem mortis dejecit, idipsum Christus incorruptibile esse, imo a morte liberare ostendit: ita ut potestatem habeat in terra peccata dimittendi; ex sepulcro, incorruptionem exhibendi; in ascensu ex inferno, mortem solvendi, et resurrectionem omnium annuntiandi. Quia Deus hominem creavit in incorruptionem et imaginem eternitatis suæ illum fecit. Invidia autem diaboli mors intravit in mundum⁸⁶, quem mortis imperio oppressum in corruptionem, non neglecti ipse factus homo: non versus in hominis formam: neque despicieus hominis substantiam, quasi per umbram et speciem tantum sese ostendit: sed qui natura Deus est, homo nascitur, ut hæc ambo sint unus, in omnibus perfectus, qui naturale et verissimam nativitate exhibet. Ideo dictum est: *Et dedit illi nomen quod est super omne nomen*⁸⁷, ut regnaret in cælis, et potestatem haberet reddendi iudicii.

8. Nam Verbum, quod omnia creavit, filius hominis apparuit, non alienus, sed secundus factus Adam; ut ex ipso nomine agnoscamus veritatem. ipsumque priorem esse protoplastum Apostolus ostendit, ubi primum animale memorat, dehinc spirituale. Cum autem animale et spirituale dicit, non alterum et alterum corpus ostendit, sed idem ipsum corpus: primum quidem in potentia et natura animæ, et propterea animale: secundo autem in potentia et natura Spiritus, idcirco spirituale. *Spiritus enim est Deus Verbum*⁸⁸; ita enim et quod de nobis dicitur, intelligendum est, cum ait Scriptura: *Spiritualis iudicat omnia; animalis autem non percipit ea quæ sunt Spiritus*⁸⁹. Quanquam unum sit corpus amborum quod, quatenus Spiritus est particeps, spirituale intelligi ostendit, quatenus autem in potentia duntaxat animæ immanet, **741** animale illud declarat. Cur autem, si ita se res habet, ut vos dicitis, non homo tantum dicitur Christus, quasi novus quidam homo qui de cælis advenit; sed et filius hominis factus est? Si igitur in terra factus est filius hominis, licet non ex semine viri, sed ex Spiritu sancto natus sit, protoplasti qui

⁸⁶ Sap. II, 24. ⁸⁷ Philip. II, 9. ⁸⁸ Joan. IV, 24. ⁸⁹ I Cor. II, 14.

(83) Ita Seg. Gobl. et Felc. 1, sicque legit Nannius. Anglic. Καίτοι Χριστὸς ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνενήνοχε· καὶ ἔπερ Ἄδὰμ. Editi, Καίτοι ὁ Ἄδὰμ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς κατενήνοχε ἀναμάρτητον. Infra, κατενήνοχε ante Χριστὸς legitur in Seg. Angl. Gobl. et Felc. 1, deestque in aliis et in editis. Infra Seg., ἐκ τε τάφου.

(84) Seg. Gobl. Felc. 1 et Anglic., ἐπὶ ἀφθαρσῆ. Editi vero, ἐπὶ ἀφθαρσάν. Ibid. Anglic. Gobl. et Felc. 1, καὶ εἰκόνη, male.

(85) Sic Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi vero, γένεσιν, omisso articulo. Paulo post, in editis, αὐτῷ ὁ Θεὸς ἔνομα. Sed in Seguer. et textu Græco deest ὁ Θεός, et sic legit Nannius

(86) In editis deest Λόγος, sed habetur in Seg. Gobl. Felc. 1.

(87) In Felc. 1, Gobl. Seg. IV, deest, sed male, ut videre est in sequentibus.

(88) In Seg. deest τὰ. Mox editi, ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος, sed ἀνθρώπος in Seg. Gobl. Felc. 1 non legitur.

(89) Μόνη ἐμμεῖναντα δείκνυσθαι. Sic manuscr. quidam; in editis, ἐμμεῖναντα δείκνυσαι, omisso μόνη. Mox ὅλως deest in Seguer. Paulo post, editi habent μόνος, sed male. Gobl. Seguer. et Felc. 1, μόνον.

(90) Πνεύματος, omnes manuscr. Editi, σπέρματος.

unus est, Adam, filius intelligitur. Neque enim præter Adamum, qui ex terra est, alius quispiam descriptus est homo, qui in cælo fuerit, ut ex cælis corpus habeat Christus, et filius hominis sit, ex alio ab Adamo. Quapropter Mathæus quidem filium Abraham et David illum describit, secundum carnem; Lucas vero cum Adæ et Dei Filium enarrat. Si itaque Evangeliorum discipuli estis, ne loquamini adversus Deum iniquitatem, sed Scripturas resque gestas sectamini. Quod si præter ea quæ scripta sunt, alia loqui in animo sit, cur adversum nos decertatis, qui nulla audire, vel eloqui sustinemus præter ea quæ scripta sunt? cum Dominus dicat: *Si manseritis in sermone meo, vere liberi eritis* ⁹¹.

9. Quo pacto igitur aut fideles aut Christiani habeamini, qui neque secundum verba Scripturæ inceditis, neque rebus gestis fidem habetis; sed audetis ea quæ præ naturam sunt definire? *Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, et cur molesti estis Domino* ⁹²? Nam si qui prophetis non crederent, condemnati sunt, quanto magis qui non crederent ipsi Domino? Etenim quæ ipse voluit, et quæ ipse arbitrato suo egit ad abrogationem peccati et mortis, cur alio et diverso modo enarrare aut cogitare audetis? Si confitemur eum, et ipse confitebitur nos: si negamus, et ipse nos negabit: si fidem illi non habemus, ille fidelis manet, seipsum enim negare nequit. Quenam igitur lujusmodi vestra immensa stultitia, ut loquamini quæ scripta non sunt, et illa sententias quæ aliena sunt a pietate? Etenim carnem divinitati consubstantialiam dicere audetis, non advertentes in duplicem vos incidisse impietatem. Idcirco enim in hanc sententiam animum appulsi, ut vel carnem negatis, vel in Deitatem blasphematis, dicentes: Certe nos cum qui ex Maria natus est, consubstantiali Patri dicimus. Porro hæc vestra, quam præclaram existimatis, loquendi ratio, aut superflua, aut stulta comprobabitur. Etenim quis e fidelibus non confiteatur Deum Verbum, qui advenit, et ex sancta Virgine Maria homo prodiit, Patrique consubstantialis est, ex semine Abraham, cujus filius recessetur, hominem esse factum: aut Verbum, Deo consubstantiali, secundum carnem filium David factum esse? Ideo prophætæ, apostoli, et evangelistæ Christum ex semine David secundum carnem ortum duxisse narrant. Quomodo igitur, cum hæc dicatis, non erubescitis carnem quæ ex semine

⁹¹ Joan. viii, 33, 36. ⁹² Isa. vii, 13.

(91) Τὸν ἐκ γῆς Ἀδάμ. Sic Seg. Gobl. Fele. 1, in editis deest ἐκ γῆς.

(92) Ἀτόν, Basil., et sic Nannius, sicque legendum videtur. Editi et quidam manuscr. habent αὐτοῦ.

(93) Καὶ γενομένοις deest in Seg., nec lectum est a Naumio.

(94) Ita Seg. quem secuti sumus. Editi, λέγειν. Paulo post Gobl. et Fele. 1, δὲ εἰ ὕμεις. Mox Seg. Gobl. Fele. 1 et Græcus Scripturæ textus, ἐπεσθε. Editi, ἐπέτε.

(95) Ita Seg. Gobl. et Fele. 1. Editi το, οἱ μῆτε

νοηθήσεται. Οὐ γὰρ ἑταῖρος τις ἀναγέγραπται ἀνθρώπος ἐν οὐρανῷ ὑπάρχεις παρὰ τὸν ἐκ γῆς Ἀδάμ (91), ἢ καὶ ἐξ ὁσίων ἔχη τὸ σῶμα, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ἢ παρὰ τὸν Ἀδάμ. Διὸ ὁ μὲν Ματθαῖος υἱὸν Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ ἀναγράφει τὸ κατὰ σάρκα· ὁ δὲ Λουκᾶς υἱὸν αὐτὸν (92) τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Θεοῦ γενεολογεῖ. Εἰ τῶνυν μάρτυρα ἔσθε τῶν Ἐβραίων, μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν· ἀλλὰ στοιχεῖτε τοῖς γεγραμμένοις καὶ γενομένοις (93). Εἰ δὲ ἕτερα παρὰ τὰ γεγραμμένα λαλεῖν βούλησθε, εἰ πρὸς ἡμᾶς διαμύχεσθε, τοὺς μῆτε ἀκούειν μῆτε λέγειν (94) παρὰ τὰ γεγραμμένα πειθομένους; λέγοντος τοῦ Κυρίου, δὲ Ἐάν ὕμεις μὴ ἐσθῆτε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὄντως ἔλευθεροὶ ἕσθε.

9. Πῶς οὖν εἰ πιστοὶ ἢ Χριστιανοὶ νομισθῆτε, οἱ μῆτε τοῖς ῥήμασι τοῖς γεγραμμένοις στοιχοῦντες (95), μῆτε τοῖς γενομένοις πειθόμενοι, ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ φύσιν ὀρῶντων τοῖ μῶντες; Ἡ μικρὸν ὅμιν ἀνθρώποις παρέχειν ἀγῶνα, καὶ πῶς παρέχετε ἀγῶνα Κυρίῳ; Εἰ γὰρ οἱ προφῆταις ἀπιστήσαντες κατεκρίθησαν, πῶς μᾶλλον οἱ μὴ πειθόμενοι αὐτῷ (96) τῷ Δεσπότη; Ἄ γὰρ αὐτὸς ἠθέλησε καὶ εὐδόκησεν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, πῶς ὕμεις ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγειν ἢ φρονεῖν τοῦ μᾶτε; Εἰ ὁμολογοῦμεν, κακείνος ὁμολογήσει ἡμᾶς· εἰ ἀρνούμεθα, κακείνος ἀρνήσεται ἡμᾶς· εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μῖνε· ἀρνήσασθαι γὰρ ἐαυτὸν (97) οὐ δύναται. Τίς οὖν ὁμῶν ἡ ποσαύτη ἀπόδειξις τῆς ἀμετρίας, λαλεῖν τὰ μὴ γεγραμμένα, καὶ φρονεῖν ἄλλοτρία, κακείνος ἀσεβείας; Καὶ γὰρ καὶ ὁμοούσιον τὴν σάρκα τῆς θεότητος λέγειν ἐπιχειρεῖτε, οὐ συνωρῶντες διπλὴν ὕμιν γενομένην (98) τὴν ἀπάντησιν τῆς ἀσεβείας. Ταῦτα γὰρ ὕμιν ἐπινοήματα λέγειν. ἢ καὶ τὴν σάρκα ἀρνήσασθε, ἢ τὴν θεότητα βλασφημήσητε, λέγοντες, φησὶν· Ἡμεῖς τὸν ἐκ Μαρίας λέγομεν ὁμοούσιον (99) τοῦ Πατρὸς. Αὕτη δὲ ὁμῶν ἡ νομιζομένη εὐφημία δευχθήσεται ἢ περιεργος ἢ ἀνόητος. Ἐπεὶ τίς τῶν πιστῶν οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν, δὲ ὁ ἐπιδημήσας Θεὸς Λόγος, καὶ ἐκ Παρθένου τῆς ἁγίας Μαρίας προελθὼν ἄνθρωπος, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐ καὶ υἱὸς ἀναγέγραπται; καὶ δὲ ὁ ὁμοούσιος τοῦ Θεοῦ Λόγος γέγονε κατὰ σάρκα υἱὸς τοῦ Δαβὶδ; Διὸ καὶ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ προφῆται καὶ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταὶ γενεολογοῦσι τὸν Χριστὸν τὸν κατὰ σάρκα. Πῶς οὖν ταῦτα λέγοντες οὐκ ἐρυθρίατε, τὴν σάρκα, τὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γενεολογομένην, ὁμοούσιον τοῦ Λόγου ἀποφαινομένοι; Ἡ πάλιν, ὡς

τοῖς γεγραμμένοις πειθόμενοι, μῆτε τοῖς γενομένοις στοιχοῦντες.

(96) Sic omnes mss. præter Fele. 2, in quo, ut et in editis, αὐτῷ deest. Infra Seg. Gobl. et Fele. 1, ἕτερον ἢ λέγειν ἢ.

(97) Gobl. et Felekm. 1, αὐτόν.

(98) Seg., γενομένην. Ibidem, Seg. Gobl. Fele. 1 et Anglicanus, τὴν ἀπάντησιν. Editi vero et alii, τὴν ἀπάντησιν, dubia lectio.

(99) Seg. Gobl. et Felekm. 1, λέγοντες δὲ ἡμεῖς τὸν ἐκ Μαρίας ὁμοούσιον.

Ἐραμον, ἀνοήτως ταῦτα λέγετε, οὐ νοούντες, ὅτι τὸ θεοῦσιον τὴν μὲν ταυτότητα τῆς φύσεως ἔχει (1), τὴν δὲ ἴδιαν τελειότητα ἐν αὐτῷ ἐπιδεικνύται. Ὅσπερ γὰρ ὁ Υἱὸς, ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα ὁμολογούμενος (2), τελείως πρὸς τέλος ὁμολογείται, καθὰ καὶ τὸ ἔργον Πνεῦμα· ὁμοούσιος γὰρ ἡ Τριάς. Δώστε οὖν καὶ τῇ ὁμοουσίᾳ σαρκί (3) τὴν τελειότητα πρὸς τῇ τοῦ Λόγου τελειότητα· ἔσται δὲ καθ' ὁμῶς τετρὰς ἀντὶ Τριάδος καταγγελλομένη. Καὶ τίς; ἡ τοσαύτη ἐπίνοια τῆς ἀσεβείας;

10. Ἄλλὰ λέγετε· Ὁμοούσιος γέγονε (4) τοῦ Λόγου ἡ σὰρξ. Πῶς γέγονεν ὁμοούσιος; Ἐπάτα. Λόγος γέγονεν, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα γέγονεν. Εἰ δὲ ὅλος γίνεται θεότης ἐκ μεταποίησεως ἢ μὴ φύσει οὕσα θεότης, εἰ τοίνυν μέμφεσθε Ἀρειανούς, ταύτην περὶ τοῦ Λόγου προβαλλομένην τὴν ἔνοιαν; Καίτοι τῆς Γραφῆς λεγούσης (5), Ὁ Λόγος σὰρξ γέγονεν, οὐχ ἡ σὰρξ Λόγος γέγονεν, Ὁ Λόγος δὲ σὰρξ γέγονεν, εἰρηται (6)· ὅτι τοῦ Λόγου γέγονεν ἡ σὰρξ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου τινός· τουτέστιν ὁ θεὸς ἀνθρώπος γέγονε· καὶ λέγεται, Σὰρξ γέγονεν, ἵνα μὴ παραδράμητε τῆς σαρκὸς τὸ ἔνομα. Εἰ τοίνυν μὴ ἀρκεῖσθε τῇ ἀσυχγύτῃ (7) φυσικῇ ἑνώσει τοῦ Λόγου πρὸς τὴν ἴδιαν αὐτοῦ γενομένην σάρκα· καὶ ὅτι ὁ θεὸς ἀνθρώπος γέγονε· νῦν οὐτὶ ἀκούετε, οὐτὶ πιστεύετε βούλεισθε, οὐκ ἀκούομενοι ὅπερ πᾶσιν ἐπίνοιανευφημίας σῶμα θεοῦ ἀκούοντες, κατὰ τὸν λέγοντα· Ὅς μετασχηματίζεται τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι (8) αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· ἧτις ἐστὶ σημασία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ ἔτι λέγεται σῶμα τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ ὁ Κύριος δὲ λέγει· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· τὸν Υἱὸν τοῦ θεοῦ οὐκ ἀνθρώπου γενόμενον λέγει (9)· κρητὴν τε θῶτα ζώντων καὶ νεκρῶν, καὶ βασιλεῖα καὶ δεσπότην, καὶ θεὸν ἀληθινόν. Ἄλλὰ ἀναίρειν βούλεισθε τὸ τοῦ σώματος ἔνομα, ἢ τὸ εἶ λέγεσθαι ἄνθρωπον τὴν Χριστόν. Πῶς ἔτι τὰς βελας Γραφὰς ἀναγιγνώσκων δύνασθε; τοῦ μὲν Ματθαίου γράφοντος· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ τοῦ δὲ Ἰωάννου· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Λό-

David orta narratur, consubstantialiam Patri asserere? Vel rursum, ut aiebamus, hæc stulte dicitis, non intelligentes, quod est consubstantialia, eandem quidem naturam habere; propriam tamen perfectionem in seipso exhibere. Sicut enim Filius qui consubstantialis Patri declaratur, perfectus in perfecto agnoscitur; sic et Spiritus sanctus: consubstantialis enim est Trinitas. Dabitur ergo consubstantiali carni, 742 perfectionem præter Filii perfectionem: et secunda vos quaternitas pro Trinitate prædicabitur. Equodnam illud tantum impietatis commentum?

10. Sed dicitis: Caro facta est Verbo consubstantialis. Qua ratione facta est consubstantialis? Respondete. Verbum facta est, sed et Spiritus facta est. Sane si ea quæ natura sua divinitas non est, per mutationem divinitas efficiatur, cur igitur Arianos arguitis, qui hæc de Verbo sententiam in inedium afferunt? Licet Scriptura dicat, Verbum caro factum est **, non dictum est, Caro Verbum facta est, sed, Verbum caro factum est: quia Verbi facta est caro, et non hominis cuiusdam; id est, Deus homo factus est: et dicitur, Caro factus est, ne carnis nomen prætermitteretis. Si itaque vobis non sufficit naturalis illa sine confusione Verbi cum propria carne unio: et quod Deus homo factus sit; certe jam neque audire, neque credere vultis, nec satis vobis est, cum id quod omnem commendationem superat, corpus scilicet Dei, audiat, ubi dicitur: Qui transformabit corpus humilitatis nostræ, ut sit configuratum corpori gloriæ suæ **: quæ est futuri sæculi significatio. Et præterea dicitur, corpus gloriæ illius. Ipse quoque Dominus ait: Cum venerit Filius hominis **: Filius Dei, filium hominis factum dicit: iudicem quoque vivorum et mortuorum, ac regem Dominumque, et Deum verum. Sed corporis nomen e medio tollere vultis, atque id assequi, ut ne ultra dicatur Christum esse hominem. Quo potestis animo divinas Scripturæ adhuc legere? Cum Mattheus quidem scribat: Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham **: Joannes vero: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Dea erat Verbum **.

** Joan. i, 14. ** Philipp. iii, 21. ** Marc. viii, 38. ** Matth. i, 1. ** Joan. i, 1.

(1) Editi, τῆς φύσεως ἀδιαίρετον ἔχει. Sed in Seg. Gobl. et Felckm. i deest ἀδιαίρετον.

(2) Seguerianus, θεολογούμενος.

(3) Τῇ ὁμοουσίᾳ σαρκί. Sic Seg., et ita legit Nannius. At in editis legitur, τῇ τοῦ ὁμοουσίου σαρκί, minus recte.

(4) Seg. Gobl. et Felckm. i, ὁμοούσιον γεγονέναι (Seg. γέγονε). Πῶς γέγενετο ὁμοούσιος; Ἐπάτα, et ita legit Nannius.

(5) Hæc refert Joannes Maxentius in sua de Christo professione, sub initium, his verbis: Beatissimo simul, atque doctissimo Athanasio dicente: « Verbum caro, non caro Verbum et factum est. » Verbum autem caro factum dicitur, quia Verbi facta est caro, non alicujus hominis: hoc est, Deus homo factus est, et dicitur caro, ne prætereat carnis nomen. Cnr ergo non sufficit nobis naturalis unio. Verbi ad

propriam carnem, et quia Deus homo factus est. Nota, nobis irrepisse pro vobis.

(6) Ἡ σὰρξ Λόγος εἰρηται. Sic editi, omissis interpositis, quæ ex Seg. mutui sumus.

(7) In Seg. Gobl. et Felckm. i, ἀσυχγύτῃ deest. Mox, αὐτοῦ γενομένην deest in Seg. in Gobl. autem et Felckm. i deest tantum γενομένην. Paulo post, Seg. ἀκούειν.

(8) Εἰς τὸ γενέσθαι deest in Gobl. Felckm. i, Seg. Post μέλλοντος αἰῶνος quædam deerrant in editis, quæ mutui sumus ex Seg. Gobl. et Felckm. i, usque ad καὶ ὁ Κύριος.

(9) Ἄγει deest in Seg. Mox idem habet καὶ ante ζώντων. In eodem mox καὶ deest ante θεὸν ἀληθινόν. Infra editi, καὶ πῶς. Sed καὶ abest a Seg. Gobl. Felckm. i, nec lectum est a Nannio.

Verbum autem, et Deum et filium David, si divi-
sim considerare volueritis, duo ex mente vestra
dieta fuerunt; sin a divinis edocti Scripturis, cre-
dideritis Verbum cum Deus esset, filium hominis
factum esse; agnoscutis quoniam unus est Christus
et Deus, qui et ipse homo est; ut duplex prædica-
tio ejus adventus facile persuadere posset ejus pas-
sionem et impassibilitatem. Ut cum dicit Aposto-
lus: *Homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum
redemptionem pro nobis, qui est super omnia Deus
benedictus in sæcula. Amen* 55. Et ad Timotheum
scribens ait: *Mortor esto Dominum Jesum Christum
ex semine David resurrexisse a mortuis* 56. Et ipse
iterum inquit: *Mortem ejus annuntiamus donec veni-*
ant 57.

11. Si igitur ex confessione consubstantialis,
carnis nomen de medio tollitis, et sententiam quæ
dicit Christum esse hominem; aut non amplius
mortem ejus annuntiatas donec veniat, atque in
hoc Scripturas abrogatis: aut licet mortem con-
substantialis Patri et Spiritui sancto annuntietis,
si non confiteamini eum carne passum esse, ipsam
Patris et Spiritus sancti deitatem pacem mortis
esse dicitis: ac omnium hæreticorum impiissimi
743 evasistis. Mors quippe carnis, consubstan-
tialis Verbi mors fuit. Neque enim Pater carnem
gestavit, neque Spiritus sanctus, ut impie somni-
runt Valentiniani; sed *Verbum caro factum est* 58.
Ideo nos, dum coufitemur Deum et hominem Chri-
stum esse, nequaquam divisionis causa hæc dici-
mus, absit; sed quo Scripturis obtemperemus: ut
passione ejus vere acta et annuntiata donec veniat;
in carne quidem Verbi, passionem et mortem con-
fiteamur; ipsum tamen Verbum immutabile et
invariabile credamus: quod idem ipsum passum
est. et non passum, quodque divina quidem na-
tura impassibile, immutabile et invariabile est:
carne tamen passum est, ut dixit Petrus, et mor-
tem gustare voluit: quia factus est *mediator Dei
et hominum, homo Christus, qui dedit semetipsum
redemptionem pro nobis* 59; et rursus: *Quia factus*

Α γον δὲ καὶ θεὸν (10) καὶ υἱὸν Δαβὶδ εἰ κατὰ διαίρε-
σιν βούλεσθε θεωρεῖν, εὖ καθ' ὅμας ἀν λέγοντο·
εἰ δὲ πιστεύετε, διδασκόμενοι ἀπὸ τῶν θείων Γρα-
φῶν, ὅτι θεὸς ἂν ὁ λόγος υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε,
γνώσατε, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ θεὸς καὶ ἄν-
θρωπος ὁ αὐτός· ἵνα τὸ δικαίον κήρυγμα τῆς αὐτοῦ
ἐπιδημίας (11) εὐαπόδεικτον ἔχη τὴν πειρασμὸν τοῦ
τε πάθους καὶ τῆς ἀπαθείας. Ὡς ἔθαν λέγει ὁ Ἀπό-
στόλος· Ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυ-
τὸν ἀντιλήτρον (12) ὑπὲρ ἡμῶν, ὃ ὦν ἐπὶ πάντων
θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Καὶ Τι-
μοθέῳ δὲ γράψων ἔλεγε· Μνημόνευ Χριστὸν Ἰη-
σοῦν ἐξηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δα-
βὶδ· καὶ ὁ αὐτὸς δὲ πάλιν (13)· Τὸν θάνατον αὐτοῦ
καταγγέλλομεν, ἄχρι οὗ ἔλθῃ.

B 11. Εἰ οὖν ἐκ τῆς ὁμολογίας τοῦ ἁμοουσίου ἀναι-
ρεῖτε τῆς σαρκὸς τὸ ὄνομα, καὶ τὸ ἄνθρωπον λέ-
γεσθαι τὸν Χριστὸν· ἢ οὐκέτι τὸν θάνατον αὐτοῦ κα-
ταγγέλλετε, ἄχρι οὗ ἔλθῃ, ἀναιρούντες τὰς Γραφὰς·
ἢ τὸν θάνατον καταγγέλλοντες καθ' ὅμας τοῦ ἁμοου-
σίου (14) τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μὴ
ὁμολογούντες σαρκὶ πεπονηθέναι τὸν Χριστὸν, καὶ αὐ-
τὴν τοῦ Πατρὸς τὴν θεότητα καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
τος ἔρατε δεκτικὴν εἶναι θανάτου· καὶ γεγόναι (15)
ἀσθεστεροὶ πάντων τῶν αἰρετικῶν. Ὁ γὰρ θάνατος
τῆς σαρκὸς, γέγονε τοῦ ἁμοουσίου λόγου. Οὐδὲ γὰρ ὁ
Πατὴρ σάρκα ἐφόρσεν, οὐδὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς οἱ
κατὰ Οὐαλεντίνου ἀσεβοῦντες φαντάζονται· ἀλλ' ὁ
λόγος σὰρξ ἐγένετο. Διὸ ἡμεῖς, ὁμολογούντες θεὸν
καὶ ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, εὐ διαίρεσεως ἕνεκεν
C ταῦτα λέγομεν, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὰς
Γραφὰς. ἵνα πάθους καὶ θανάτου γενομένου καὶ κα-
ταγγελλομένου, ἄχρι οὗ ἔλθῃ (16), ἐπὶ μὲν τῆς
σαρκὸς τοῦ λόγου τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ὁμολο-
γῶμεν, αὐτὸν δὲ τὸν λόγον, ἀτρέπτου καὶ ἀναλ-
λωστοῦ πιστεύωμεν. Διὸ αὐτὸς ἐστὶν ὁ παθὼν καὶ
μὴ παθὼν· τῇ μὲν θεικῇ φύσει ἀπαθὴς καὶ ἀτρέπτου
καὶ ἀναλλωτὸς ὢν, τῇ δὲ σαρκὶ παθὼν, ὡς ἐπεὶ
ὁ Πέτρος, καὶ θανάτου γεύσασθαι θελήσας (17)· ὅτι
γένετο μιστῆς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος
Χριστὸς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντιλήτρον ὑπὲρ ἡμῶν·

55 I Tim. ii, 6; II Cor. xi, 31. 56 II Tim. ii, 8.

57 I Cor. xi, 26. 58 Joan. i, 14. 59 I Tim. ii, 5.

(10) Sic Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero, Λό-
γον δὲ Θεόν. Infra Seg. πιστεύετε... ἀπὸ. Alii cum
editis, πιστεύετε... ὅπῃ.

(11) Sic omnes fere manuscriptorum. Editi vero, ἀπο-
δημίας. Ibid. Seg. Gobl. et Felckm. 1. εὐαπόδεικτον.
Editi, εὐαπόδεκτον. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1.
πειρασμῶν. Editi vero, πῶστιν μόνῃ, mendose. Mox
Seg. Ὅταν λέγῃ μόνῃ, mendose.

(12) Ἀντιλήτρον deest in Seg. Gobl. et Felckm. 1.
sed habetur in aliis, in editisque, et in Græco Scrip-
turae textu: δὲ post Τιμοθέῳ deest in iisdem.

(13) Sic Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi et alii, πά-
λων, φσῖ. Mox omnes fere manuscr., καταγγέλλομεν.
Editi, καταγγελλόμενος. Mox editi et quidam mss.
ut in textu. Anglic. vero, Seg. Gobl. et Felck. 1. Ἡ
οὖν τῇ ὁμολογίᾳ. Paulo post, Seguerianus, ἢ τὸ pro
καὶ τῷ.

D (14) Basil., καταγγέλλοντες κατὰ τὸ ἁμοουσίου.
Seguer. Gobl. et Felckm. 1. καταγγέλλοντες τοῦ
ἁμοουσίου, μὴ ὁμολογούντες. In eodem mss., τὸν
Χριστὸν deest.

(15) Ita Seguer. Gobl. et Felckm. 1. Editi, γεγόν-
νατε.

(16) Basil., ἄχρι ἀν ἔλθῃ. Seg. paulo post, ὁμολο-
γούμεν, et mox, πιστεύομεν. Ibidem, Basil. Seg.
Gobl. et Felck. 1. διὸ. Editi et alii, διότι. Mox hæc,
ἀπαθὴς καὶ, desunt in Seg. solo.

(17) Sic Seg. Gobl. et Felck. 1. Editi vero, ὁ Πέ-
τρος· Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, καὶ
θανάτου γευσάμενος σαρκί· εὐ γέγονε, quæ cum se-
quentibus coherere nequeunt, ideo superiorum lec-
tionem prætulimus. Ibidem Seguer. Gobl. et Felck.
primus, ἐπὶ γέγονε μιστῆς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὁ
δὲ μιστῆς, omittis mediis

καὶ πάλιν· Ὅτι γέγονε μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· Ὁ δὲ μεσίτης ἐνὸς οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Θεὸς (18) αἷς ἔστιν.

*A est mediator Dei et hominum. Mediator vero unius non est : Deus autem unus est *.*

12. Διὸ πλανῶνται καὶ οἱ λέγοντες, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ παθὼν Ἰῆδς, καὶ ἄλλος ὁ μὴ παθὼν. Οὐ γὰρ ἑτερός ἐστι παρὰ τὸν Λόγον (19), ὁ τὸν θάνατον καὶ τὸ πάθος ἀναδεύσας· ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀπαθὴς καὶ (20) ἀσώματος Λόγος, γενέσεως σαρκὸς ἀνθρωπίνης ἀνασχόμενος, τὰ πάντα πεπλήρωκεν, ἵνα ἔχη τι, ὃ προσενέγκη ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ λέγεται κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων (21)· οὐκ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων Λόγος κρείττων γέγονεν, ὡς ἦρτων ἐν ποτε, ἀλλὰ ἡ μορφή τοῦ δούλου, ἣν αὐτὸς ὁ Λόγος ἰσοποίησθε φυσικῇ γενήσεται, κρείττων ἀνατελέσασα ἐκ τῆς τοῦ πρωτοπλάστου γενέσεως, καὶ ἡμᾶς προσοικισαῖται, ὡς εἰρηται, συμπόλιτας τῶν ἁγίων καὶ οἰκείου Θεοῦ γενομένου (22)· καὶ κατὰ φύσιν Θεοῦ γέγονεν, ἰδία οὐχ ἰσοουσίας οὐσα ἢ ἀρξὲ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ὡς συναΐδιος· ἀλλὰ ἰδία κατὰ φύσιν γενομένη, καὶ ἀδιαφρατος κατὰ ἔννοιαν, ἐκ σπέρματος Δαδὶθ, καὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἀδάμ (23), ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς γεγεννημέθα. Εἰ δὲ ἰσοουσίας τοῦ Λόγου ἢ ἀρξὲ καὶ συναΐδιος, ἐκ τούτου εἴρεται καὶ τὰ πάντα κτίσματα συναΐδια τῶν τὰ πάντα κτίσαντι Θεῶν. Καὶ πῶς εἰ Χριστιανοί, οἱ τοιαύταις συμπλεκόμενοι στραγγαλίας; Τὸ γὰρ ἰσοουσίας καὶ ἀπαθῆς καὶ ἀνεπίδεκτον θανάτου, πρὸς (24) τὸ ἰσοουσίαν ἔνωσιν καθ' ὑπόστασιν οὐκ ἐπιδεχόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν καθ' ὑπόστασιν δὲ τὴν ἰδίαν τελειότητα ἐκδεικνύμενον (25). Ὅστε τῇ νομιζομένῃ ὁμῶν εὐφρομῇ ἐπερρίσσει, ἢ τὴν ἐκ τῆς Παρθένου τῆς Θεοτόκου σάρκα ἀρτίσθη, ἢ τὴν θεότητα βλασφημεῖται. Εἰ δὲ οὕτω καὶ τὸν Ἰῆδ ὁμολογεῖτε ἰσοουσίαν τῶν Πατρὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τὴν σάρκα τὴν παθοῦσαν (26)· καὶ εἰ τί ἡμᾶς μέμψασθε, ὡς τετράδα ἀντὶ Τριάδος λέγοντας, αὐτοὶ τετράδα ἀντὶ Τριάδος καὶ θύοντες ὁμολογοῦντες, λέγοντες ἰσοουσίαν εἶναι τῇ Τριάδι τὴν σάρκα; Τοίνυν μάταλα ἡ πίστις ὁμῶν ἔστιν· Ἰσα γὰρ φρονεῖτε τῶν ἀσεβῶν Ἀρειανῶν, κακῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ, Ὁ Λόγος ἀρξὲ ἐγένετο (27). Ὁ Λόγος δὲ ἀρξὲ ἐγένετο, οὐχ ἵνα ὁ Λόγος μῆκεται ἢ Λόγος· ἀλλ' ἵνα ἐν σαρκὶ ἢ ὁ Λόγος, ἀρξὲ ἐγένετο, ἵνα καὶ ὁ Λόγος αἰὶ ἢ Λόγος, καὶ σάρκα ἔχη ὁ Λόγος, ἐν ἣ τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἀνεδέξατο ἐν μορφῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ, μέχρι τάφου καὶ ἕδου ἐπιτάξ, ἐν ἣ καὶ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν πεποιήται, σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ ψυχῆς τὴν ἐπιβί-

12. Quapropter errant qui dicunt, alium esse qui passus est Filius, et alium qui passus non est. Non enim alius est quam ipsum Verbum, quod passionem et mortem suscepit. Sed illud ipsum, incorporeum et impassibile Verbum, cum generatione carnis subire dignatum esset, omnia implevit, ut haberet quod pro nobis offerret. Et dicitur, melius angelis factum, non quod Verbum factor angelorum, melius factum sit, quasi aliquando minus illis fuerit: sed forma servi, quam ipsum Verbum propria sibi naturali generatione reddidit, melior ex protoplasti generatione exorta est, nosque illi affines reddidit, ut dictum est, cives sanctorum, et familiares Deo effectos: caro secundum naturam propria Deo facta est, nec tamen consubstantialis est Verbi deitatis, quasi illi coaeterna esset. Sed propria illi secundum naturam facta, et indivisibilis propter unionem: ex semine David, Abraham, et Adae, ex quo et nos progeiui sumus. Quod si Verbo consubstantialis est caro, et coaeterna; jam hinc dicentur omnes creaturas omnium creatori Deo coaeternas esse. At qui, quaeso, adhuc Christiani eritis, qui talibus vos laqueis implicatis? Nam quod consubstantialia, impassibile, et mortis incapax est, unionem cum consubstantiali non admittit secundum hypostasim, sed secundum naturam: porro secundum hypostasim, propriam perfectionem exhibet. Itaque per religiosum, ut aestimatis, vestrum commentum, aut carnem ex Virgine et Deipara assumptam negatis, aut in deitatem blasphematis. Si autem eo modo Filium, necnon Spiritum sanctum Patri consubstantialialem confiteamini, quo carnem quae passa est: ecquid ergo nos adhuc accusatis, ut qui quaternitatem pro Trinitate dicamus, cum ipsi quaternitatem pro Trinitate vel inviti confiteamini, dum dicitis, consubstantialialem Trinitati carnem esse? Itaque vana est fides vestra: paria enim sentitis cum impiis Arianis, male accipientes illud: *Verbum caro factum est*. Porro Verbum caro factum est, non ut Verbum non amplius Verbum esset; sed Verbum, ut in carne esset, caro factum est, ut et Verbum semper Verbum esset, et Verbum carnem haberet; in qua passionem et mortem sub

* Galat. iii, 20.

(18) Sic Seg. et Graec. Script. textus. Editi vero, ὁ δὲ Ἰῆδς. Infra, post παθὼν, legitur υἱὸς in editis, sed deest in Seg.

(19) Sic Seg. Gobl. et Felc. i. Editi vero, παρὰ τὸν Ἰῆδ τοῦ Θεοῦ.

(20) Καὶ deest in Seg.; et in eodem infra, ἀνθρωπίνης deest. Mox idem, ἔχη τί προσενέγκη.

(21) Seg. Gobl. Felckm. i, γενόμενος ἀγγέλων, οὐ πάντως ὁ ποιητὴς.

(22) Seg. et Gobl. ὡς εἰρηται πρὸς τῶν ἁγίων, καὶ οἰκείου (Gobl. καὶ οἰκείου) τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεοῦ κατὰ φύσιν γέγονεν ἰδία.

(23) Haec, καὶ τοῦ Ἀδάμ, desunt in Seg. Gobl.

et Felckm. i. Paulo post, in iisdem, τοῦ Λόγου deest. Mox ibidem, ἐκ τούτου κρείτε.

(24) Seguerianus. Goblerianus. et Felckm. i omittunt πρὸς.

(25) Seguerianus, ἐπιδεχόμενον.

(26) Seg. Gobl. et Felckm. i, τὴν σάρκα τὴν παθοῦσαν, μάταλα ἡ πίστις ὁμῶν, nullis omissis, ut et Nannius.

(27) Seg. Gobl. et Felckm. i, Ὁ Λόγος ἀρξὲ ἐγένετο, οὐχ ἵνα ἢ ἀρξὲ μῆκεται ἢ Λόγος (Goblerianus. et Felckm. i, Λόγος), ἀλλ' ἵνα ἢ ἀρξὲ ἢ Λόγος· Ἀλλ' ὁ Λόγος ἀρξὲ ἐγένετο, ἵνα καὶ ὁ Λόγος. Paulo post, ἐν, ante υἱοσῆ, deest in Seg.

744 humana forma susciperet, ac usque ad sepulcrum et infernum descenderet; in qua et resurrectionem ex mortuis perfecit, carnisque et sanguinis atque animæ indicia præbuit Deus Verbum, per propriam et inseparabilem, ut scriptum est, carnem, ex semine David. Quid enim aliud dixit Marcion quam quæ vos profertis? Nonne corpus quod ex coelo apparuit in similitudine humana, et non in veritate? Quid item aliud locutus est Manichæus? Nonne divina specie corpus, sola cujus naturam et non operationem, peccatum pietas.

15. Quomobrem nefas est plium homienu hujusmodi verborum commentis uti : sed dicendum est Verbum quod ante sæcula consubstantiale est Patri, in extremis temporibus, ex sancta et Deipara Virgine, Adæ plasma et officium novum restituisse, cum illud sibi per unionem proprium effecit: atque ita visus est homo Christus, qui ante sæcula Deus erat. Et nos membra Christi sumus, ut scriptum est, ex carne et ex ossibus ejus. Quorsum igitur hæc vestrarum inventionum contentio; ut per humanam sapientiam, ea quæ humanam intelligentiam superant defulatis, dum dicitis, vice interioris nostri hominis, mentem cœlestem in Christo fuisse? O nefariam sententiam, et infirma indecoraque verba : hominum sane qui non prius animadvertere, Christum non singulariter dici, sed in illo ipso nomine quod unicum est, rem utramque significari, divinitatem nempe et humanitatem. Ideoque homo dicitur Christus, Deus quoque dicitur Christus, ac Deus et homo est Christus, et unus est Christus. Vanum itaque est vestrum sophisma, quo aliud in Christo præter ipsum Christum conspiciere nitimini. Illi quidem qui abusive dicuntur Christi, forte, juxta sententiam vestram spectari possent: qui vero per naturam solus verus est Christus, non ab humana ratione describetur, quod vos temere tentatis, homines sane arrogantia plenissimi. Neque enim propheta, neque apostolos, neque evangelistarum quispiam, illa protulit, quæ vos impudenti plaue animo loqui audetis. Si enim alter est Christus a cœlesti mente in eo sita, perfectaque est mens illa, duo ergo, secundum vos, erunt : et sic in eam reciditis sententiam, quam videmini maledictis insectare. Cœlestem vero mentem prophetæ quoque habuere, qui cœlestia et futura, quasi præsentia fuissent, eloquebantur. Quid igitur hæc omnino dicere in

Α ειν ποιησάμενος ὁ Θεὸς Λόγος διὰ ἰβλας καὶ ἀκαίρετου σαρκὸς, ὡς γέγραπται, ἐκ σπέρματος δαβὶδ. Τί γὰρ ἕτερον παρ' ἡμᾶς εἶρηκε Μαρκεῖον; Οὐχὶ ὀρανοφανὲς τὸ σῶμα ἐν ὁμοίωσει ἀνθρωπίνῃ (28), καὶ οὐκ ἀληθεῖα; Τί δὲ ἄλλο εἶρηκε Μανιχαῖος; Οὐ θεοειδὲς, οὐ τὸ σῶμα ἐν ὁμοίωσει τῇ καθ' ἑμᾶς μόνῃ, ἀλλότριον δὲ σαρκὸς ἀνθρωπίνης, ἧς τὴν φύσιν ἀμαρτιαν λέγει ἀπεθῶν, καὶ οὐ τὴν πράξιν; Τοιαύτη τούτων ἡ ἀσέβεια.

similitudine corpus, ab humana carne alienum : esse impie affirmat? Hujusmodi est illorum iam-

15. Αὐτὸ οὐ δεῖ τὸν εὐσεβοῦντα τοιαύταις χρῆσθαι ἐπινοαίαι· ἀλλ' εἶσι δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ὁμοσίως ἂν Λόγος τῷ Πατρὶ, ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς ἀγίας καὶ Θεοτόκου Παρθένου (29) τὴν τοῦ Ἀδὰμ πλάσιν καὶ ποίησιν καιρὴν ἀνεστήσαστο, ἰδιοποιησάμενος καθ' ἑνωσιν καὶ οὕτως ὡφθὶ ἀνθρώπος ὁ Χριστός, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός. Καὶ ἔσμεν ἡμεῖς μέλη Χριστοῦ, ὡς γέγραπται, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Τίς οὖν ἡ τοσαύτη ὁμῶν φιλονεικία τῶν κερυραίων, ὥστε ἀνθρωπίνῃ φρονήσει ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν ὀρθῶσαι, λέγοντες· Ἀντὶ τοῦ ἔσθαι ἐν (50) ἡμῖν ἀνθρώπου νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ; Ὡ τῆς ἀθέσμου γνώμης, καὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀπεροῦν ἡμᾶτων, τῶν μὴ νοούντων πρῶτον τούτου, οἱ Χριστὸς μονοτρόπως οὐ λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ὀνόματι ἐν ἑνὶ ἐκατέρων τῶν πραγμάτων δεικνύσαι σημάσια, θεότης τε (51) καὶ ἀνθρωπότης. Διὰ καὶ ἀνθρώπος λέγεται ὁ Χριστός, καὶ Θεός λέγεται ὁ Χριστός, καὶ Θεός καὶ ἀνθρώπος ἐστὶν ὁ Χριστός, καὶ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός. Μάταιον οὖν ὁμῶν τὸ σόφισμα ἐπιχειροῦντων ἑτερόν τι παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῷ θεωρεῖν. Οἱ μὲν γὰρ καταχρηστικῶς λεγόμενα Χριστοί, ἴσως καθ' ἡμᾶς ἂν θεωροῦντο· ὁ δὲ κατὰ φύσιν μόνος ἀληθινὸς Χριστός· οὗ ὑπὸ ἀνθρωπίνου λογισμοῦ διαγραφῆσθαι, ὥστε ἡμεῖς τομᾶτε (52), καὶ ἀσέβειαι γεγῶνατε. Οὐδέ γὰρ προφήτης, οὐδέ ἀπόστολος, οὔτε τις τῶν εὐαγγελιστῶν ταῦτα ἐφθέγγετο, ἢ ἡμεῖς λαλεῖν ἐπιχειροῦτε, ἀναιδέως τὴν ψυχὴν (53) γεγονότες. Εἰ γὰρ ἕτερός ἐστιν ὁ Χριστός παρὰ τὸν ἐπουράνιον νοῦν τὸν ἐν αὐτῷ γενόμενον, τέλειος δὲ καὶ ὁ νοῦς, δύο ἄρα καθ' ἡμᾶς· καὶ ὅτερ δυσφημῆν (54) δοκεῖτε, τούτου ἐλέγχασθε φρονούντες. Νοῦν δὲ ἐπουράνιον καὶ οἱ προφῆται ἐγόχησαν, οἱ δὲ ἐπουράνια καὶ τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα λαλήσαντες. Διὰ τὸ ὅμως ταῦτα λέγειν ἐπινοεῖτε, ὡς τὸ ἔσθαι (55) ἡμῶν ἀνθρώπου οὐχ ὁμολογοῦμένου ἐν Χριστῷ; Τί οὖν περὶ τῆς ψυχῆς ἔρετε, εἰ καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ὁ ἑξωθέν ἐστιν ἀνθρώπος, ὡς ἂν

Basil. hæc omittit, καὶ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός.
(28) Seguer. Gobl. et Felckm. 1, τομᾶτε. Editii, minus recte, τομῆται. Mox idem, Οὔτε γὰρ προφήτης... οὔτε ἀπόστολος... οὐδέ τις.
(29) Seguerianus, τῇ ψυχῇ. In eodem mox, ἐ:ν deest.
(34) Editii, δυσφημῶν. Nos Seg. secuti sumus qui habet, δυσφημῆν, et ita legit Nannius. Infra Seg., τὰ οὐράνια καὶ τὰ μέλλοντα. Mox Gobl. et Felck. 1, λαλοῦντες.
(35) Seg., ἐστῶ. Paulo post, Seg. Gobl. et Felck. 1, Τί οὖν καὶ περὶ.

(28) Prins editi habent, ἀνθρωπίνῃ μόνῃ, sed μὴν abest, et quidem recte, a Seg. Gobl. et Felck. 1. Paulo post, editi habent ἐν ὁμοίωσει τῇ καθ' ἡμᾶς μόνῃ. At hæc, τῇ καθ' ἡμᾶς, desunt in Seg. Gobl. et Felckm. 1.

(29) Παρθένου deest in Gobl. et Felckm. 1. Paulo post, Seg., pro καθ' ἑνωσιν, habet κατὰ φύσιν, atque ita legit Nannius.

(30) Sic omnes fere manuscripti. In editis aut. m, ἐν deest.

(31) In Seg. τε deest. Infra Gobl. et Felckm. 1, λέγεται ὁ Χριστός καὶ Θεός, καὶ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός.

ἔσται τις, τὸ αἷμα καὶ τὴν σάρκα; Ἄλλ' ὥσπερ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα οὐ διαφεύγουσι τὴν ψηλάρησιν καὶ τὴν τρῶσιν ὁρατὰ ὄντα, δεῖξαι ἡμῖν καὶ τὴν ψυχὴν μὴ διαφεύγουσαν ταῦτα, καὶ ὁρατὴν ὄσων. Ἡ, εἰ μὴ δύνασθε δεῖξαι, φανερός ἐστιν ὁ λόγος, ὅτι οὐτε ὁρᾶται ψυχὴ, οὐτε ἀποκτείνεται ὑπὸ ἀνθρώπου ὥσπερ τὸ σῶμα, καθὼς εἴρηκεν (36) ὁ Κύριος. Πείσθητε οὖν, ὅτι ὁ ἔσων ἡμῶν ἀνθρώπος ἐστὶν ἡ ψυχὴ· τοῦτο καὶ τῆς πρώτης πλάσεως δεικνουσῆς, καὶ τῆς δευτέρας διαλύσεως δηλοῦσῆς· οὐ μόνον ἐφ' ἡμῖν τούτων δεικνυμένων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ εἰδεικνυτο· τὸ μὲν τοι, μέχρι τάφου φθάσαν ἢ δὲ, μέχρι ἔξου διαβάσα. Διαιρετῶν δὲ ὄντων τῶν τόπων πολλῶν τῷ μέτρῳ, καὶ τοῦ μὲν τάφου σωματικῆν ἐπιθεγμένον τὴν ἐπίβασιν, ἐκεῖσε παρήν τὸ σῶμα, τοῦ δὲ ἔξου ἀσώματον.

Utrumque tantum pervenit : anima vero ad infernum usque transievit : locisque multo spatio distantibus, sepulcrum quidem corporalem adventum excepit, ac ibi corpus adfuit, infernus vero incorporeis admisit.

14. Πῶς (37) ἐκεῖ παρὼν ὁ Κύριος ἀσωμάτως, ὡς ἀνθρώπος ἐνομήσθη ὑπὸ τοῦ θανάτου; ἵνα ψυχῆς ταῖς ἐν δεσμοῖς κατεχομένας, μορφήν ἴλας ψυχῆς ἐνεπίθεκτον ὡς δεκτικὴν τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου παραστήσας, παρούσαν παρούσας, διαβρήξῃ τὰ δεσμὰ ψυχῶν τῶν ἐν αὐτῷ κατεχομένων, τὸν τῆς ἀναστάσεως διαπηξάμενος ὄρον· ἵνα ὁ πλάστης καὶ ποιητὴς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καταδικῆ τοῦτον ὑποβαλὼν, αὐτὸς παρὼν, ἐλευθερώσῃ δι' ἑαυτοῦ ἐξ ὀλοκλήρου τὸν ἀνθρώπον ἐν μορφῇ τῇ ἑαυτοῦ. Ὅτε γὰρ θάνατος ὑπερισχύσας ὑπηγάγετο ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ Λόγου (38) ψυχὴν εἰς δεσμῶν κατοχὴν· οὐτε πάλιν ἡ φθορὰ τυραννικῶς διαπάσσα τοὺς σῶμα ἐνεργεῖ εἰς διαφθοράν, ὡς ἀπρονόητων ὄντων τῶν πραγμάτων. Οὕτως γὰρ ἐννοοῖν τὸ τοιοῦτον ἀσεβὲς· ἀλλ' ὁ τὴν ἐξέτασιν τῆς παρακοῆς ποιησάμενος καὶ κρίσιν ἐπαγαγὼν (39), διτόπῃν τῆς τιμωρίας τὴν ἀπόφασιν δέδωκε· τῷ μὲν γῆιν εἰρηκῶς· Γῆ εἶ, καὶ εἰ γῆν ἀπελεύσῃ· καὶ οὕτως ὑποδέχεται φθορὰ τὸ σῶμα, ἀεσπότου ἀποφηναμένου· τῇ δὲ ψυχῇ· θανάτῳ ἀπολευσῆ· καὶ οὕτως διχῆ διαιρεῖται ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἐν δυσὶ τόποις οἴσασθαι καταδικάζεται (40). Διὰ τοῦτο χρεῖα γέγονε τοῦ ἀποφηναμένου, ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ λύσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀπόφασιν, ἐν μορφῇ τοῦ καταδικασθέντος ἀκαταδικάστῳ καὶ ἀναμαρτήτῳ ἄφθεο· ἵνα καὶ ἡ καταλλήγη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπον γένηται, καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ παντὸς ἀνθρώπου δι' ἀνθρώπου (41) ὑπάρξῃ, ἐν τῇ καινότητι

¹ Gen. ii, 49. ² Gen. ii, 18.

(36) Seg., προείρηκεν. Mox Anglican. Seg. Gobl. Felckm. 1, ὁ ἔσω ἡμῶν ἀνθρώπος.

(37) Ἴνα (Seguer. ὅπως) ψυχῇ τῇ ἐν δεσμοῖς κατεχομένῃ τοῦτ' τοῦ Ἄδᾶμ μορφήν, sic Seguer. Gobl. et Felc. 1, sed mendose, ut videtur. Mox, ὡς δεκτικὴν quod in editis deest, ex iisdem mss. restitimus, et sic legerat Nannius. IPaou post, παρούσα παρούσων, sic iisdem mss. perperam. Mox Seguer., ἔξου.

(38) Τοῦ Λόγου deest in editis Græcis, sex exprimitur in Latinis, et in Segueriano habetur. Mox idem cum Gobl. et Felckm. 1, ἢ πάλιν ἡ φθορὰ. Mox Seguer.; αὐτοῦ τὸ σῶμα. Ibid. omnes mss.,

A animam induxistis, quasi vero in confesso non esset, interiore nostrum hominem in Christo esse? Cur hoc de anima quoque loquimini, nemp corpus et animam esse exteriorem hominem, ut de sanguine et carne quis dixerit? Sed sicut corpus et sanguis contactum et vulnera non effugiant cum sint visibilia; ostendite nobis animam quæque illa non effugere et visibilem esse. Aut si ostendere non potestis, manifestum est, neque videri animam, neque ab homine sicut corpus occidi posse, ut dixit Dominus. Credite igitur interiorem nostrum hominem esse animam: quod sane et prima formatio comprobatur, et sequens dissolutio propalam fecit: atque nun sequens in nobis, sed et in ipsa Christi morte 745 idipsum com-

B monstratur: quando corpus quidem usque ad sepulcrum tantum pervenit: anima vero ad infernum usque transievit: locisque multo spatio distantibus, sepulcrum quidem corporalem adventum excepit, ac ibi corpus adfuit, infernus vero incorporeis admisit.

14. Qua ratione igitur, cum Dominus illic incorporealiter adesset, homo tamen a morte existimatus est? ut animabus in vinculis detentis, propriæ animæ formam, incapacem vinculorum mortis, quasi capacem exhibens, presentibus presentem, vincula animarum in inferno detenturum dirumperet, resurrectionis terminum designaret? ut conditor, et factor hominis, et qui hominem damnationi subjecerat, ipse præseus per seipsum, hominem plane in sua ipsius forma liberaret. Nequaquam enim tantæ mortis vis fuit, ut subiceret sibi humanam Verbi animam, ac eam in vinculis detineret: neque rursus corruptio tyrannicam in corpus ejus vim sibi arrogavit, ut putrefaceret ipsum, quasi res nulla providentia gereretur. Ita enim ea de re cogitare, impium fuerit; sed qui de hominis inobsequentia questionem habuit, judicium dedit, quo duplicem pœnæ sententiam protulit, terreno corpori dicens: Terra es, et in terram revertetur¹; atque ita, Domino sententiam ferente, corruptio corpus excipit; animæ autem, Morte morietis²; et sic in duas dividitur partes homo, damnaturque ad duo secedere loca. Quocirca opus fuit judicante, ut ipse per sese suum solveret decretum, dum in forma damnati, indemnata, et peccati experte visus est; ut et reconciliatio Dei cum homine fieret, et libertas totius hominis per hominem oriretur in novitate imaginis Filii ejus Jesu Christi Domini nostri. Quod si mihi

διαφθοράν. Editi, διαφοράν, male.

(39) Seguer. Gobl. et Felck. 1, ἐπαγαγὼν. Infra editi, ὑποδέχεται φθορὰ, sed vox φθορὰ abest in Seguer., nec expressa est a Nannio.

(40) Ita Seguer. Gobl. et Felc. 1. Editi vero et alii, ἐκαταδικάστῳ. Infra Anglic. Seguer. Gobl. et Felc. 1, ἀκαταδικάστῳ καὶ ἀναμαρτήτῳ. Editi et alii, ἀκαταδικάστῳ καὶ ἀναμαρτήτῳ, utraque lectio quadrare videtur.

(41) Hæc, δι' ἀνθρώπου, desunt in Seguer. Gobl. et Felckm. 1. Mox omnes fere mss., τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ. Editi, τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ἰησοῦ.

alium damnationis locum, præter hos duos indicare valetis, merito dixeritis in tres partes dividi hominem: et ex duobus quidem locis revocationem factam esse; in tertio vero tertium partem manere vinculis colligatam. Si vero nullum alium locum ostendere potestis, præter sepulcrum et infernum, ex quibus homo perfecte ereptus sit (Christo per suam perfectam et verissimam formam nostræ similem, nos liberante), cur adhuc talia proferatis, quasi Deus humano generi nondum reconciliatus sit? Quomodo igitur Salvator advenit? an quod non posset totum solvere hominem? an quod mentem quæ semel peccaverit sit execratus? an quasi timeret, ne et ipse peccati particeps esset, si, cum Deus sit, perfectus homo feret? Sed impietatis pleni sunt, qui hæc ita cogitant. Quam enim peccato definitionem tribuatis, qui hæc loquimini, peccatum aientes ex natura esse, ut dixit impiissimus Manichæus?

15. Hæc dum ita sentitis, creatoris naturæ criminatores estis. Cum ab initio Deus Adam efformavit, num innatum ipsi peccatum effecit? Quid igitur præcepto opus fuit? cur illum damnavit quod peccasset? quo pacto Adam autem inobedientiam non cognoverit bonum et malum? Quem scilicet Deus creavit in incorruptione, et ad imaginem suæ æternitatis, eundem natura peccati ex parte, et voluntate libera donavit: *Invidiam autem diaboli mors intravit in mundum* 41, cum 746 ex transgressionis artifex auctorque fuit. Et sic ex transgressione præcepti Dei, factus est homo capax inducti ab inimico seuivis. Ac deinceps peccatum in hominis natura ad omnem conspiciscentiam movebat: non quod diabolus eam in illo naturam efformasset, absit! neque enim diabolus naturæ creator fuerit, ut Manichæorum fert impietas; sed ex prævaricatione, naturæ perversionem effecit: sicque regnavit mors in omnibus hominibus. *In hoc, inquit, venit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli* 42. Quænam opera diaboli dissolvit Filius Dei? quam fecit Deus naturam sine peccato, eam ipsam ad transgressionem mandati Dei, pervertit diabolus, et ad inventionem peccati mortis eandem sibi ipsi restauravit Deus Verbum, incapacem diabolice perversionis, et inventionis peccati. Ideoque aiebat Dominus: *Venit princeps mundi hujus, et in me non invenit quidquam* 43. Quod si princeps mundi hujus nihil operum suorum in Christo invenit, multo magis Christus nihil ex suis opit-

41 Sap. II, 24. 42 I Joan. III, 8. 43 Joan. XIV, 30.

(42) Sic Seguer. cui consentit Nannius. In editis, λέγοντος. Mox idem Seguer., τὴν ἀνάκλησιν γεγονέναι, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ μὲνεν ἐν δεσμοῖς τοῦ δεδ... Paulo secus in editis, qui habent, τὴν ἀνάκ... γενομένη... μένει, etc.

(43) Τῇ ἀνθρωπότητι δεest in Seguer. solo. Mox Seguer. Gobler. et Felc. 1, ἡ ὡς ἀδύνατος ἔντος λύσαι τὸν σύμπαντα ἄνθρωπον, ἡ ὡς βδελυξάμενος τὸν ἁμαρτήσαντα, ἡ ὡς δεδοκίμος μὴ καὶ αὐτ.

(44) Hæc afferuntur in synodo Constantinop. III, tom. VI Concil. p. 762 et 812.

(45) Sic Seguer. Gobler. et Felckm. 1, et synod.

A τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Εἰ δὲ καὶ ἕτερον τόπον καταδίκης δεῖται δύνασθε, εἰκότως ἂν λέγοιτε (42) τριχῆ διαίρεισθαι τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐκ μὲν τῶν δύο τόπων τὴν ἀνάκλησιν γεγονέναι, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ μὲνεν ἐν δεσμοῖς τὸ δεδεδμένον. Εἰ δὲ μὴ ἔχετε δεῖται ἕτερον τόπον παρὰ τὸν τάρων καὶ τὸν τρίτον, ἐξ ὧν ἑλευθέρωνται τελείως ὁ ἄνθρωπος, Χριστοῦ ἑλευθερώσαντος ἡμᾶς ἐν τῇ ἑαυτοῦ καθ' ἡμᾶς μορφῇ τελείᾳ καὶ ἀληθεστάτῃ· πῶς ἐτι ταῦτα λέγετε, ὡς οὐδέποτε καταλλαγέντος τῇ ἀνθρωπότητι (43) τοῦ Θεοῦ; Πῶς οὖν ἐπεδήμησεν ὁ Σωτὴρ; ἡ ὡς ἀδύνατος τὸν σύμπαντα λύσαι ἄνθρωπον; ἡ ὡς βδελυξάμενος τὸν ἅπασι ἁμαρτήσαντα νοῦν; ἡ ὡς δεδοκίμος μὴ καὶ αὐτὸς μέτοχος γένηται τῆς ἁμαρτίας, εἰ τελείως γένηται ἄνθρωπος, Θεὸς ὢν; Ἄλλ' ἀσεβείας ἐμπλοιοὶ οἱ ταῦτα οὕτως ἐνοοῦντες. Τί γὰρ περὶ τῆς ἁμαρτίας ὀρίζομενοι ταῦτα λαλεῖτε, φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν λέγοντες, κατὰ τὸν ἀσεβέστατον Μανιχαῖον;

15. Ταῦτα οὕτως φρονεῖτε κατήγοροι γινόμενοι τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως (44). Ὅτε τὸν Ἄδᾶμ ἀρχῆθεν ἔπλασαν ὁ Θεός, μή τιγε σύμφυτον αὐτῷ δέδωκε τὴν ἁμαρτίαν; Τίς οὖν ἐτι χρεῖα ἦν τῆς ἐντολῆς; πῶς δὲ αὐτὸν κατεδίκασεν ἁμαρτήσαντα; πῶς δὲ καὶ πρὸ τῆς παρακοῆς οὐκ ἐγένωκε καλὸν καὶ ποιηρὸν ὁ Ἄδᾶμ; Ὅν ἔπλασαν ὁ Θεός ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκότι (45) τῆς ἰδίας ἀιδιότητος, ἐποίησαν αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον, καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον· *Φθόνῳ δὲ διαδόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον*, εὐραμμένο τῆς παραβάσεως τὴν ἐπινοῦσαν. Καὶ οὕτως ἐκ παρακοῆς ἐντολῆς Θεοῦ γέγονεν ὁ ἄνθρωπος δεκτικὸς τῆς ἐπισπορᾶς τοῦ ἔχθρου. Καὶ ἐνήργει (46) λοιπὸν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν οὐ φύσιν ἐν αὐτῷ ἐργασάμενος ἐν τῷ διαδόλου, μὴ γένοιτο! οὐδὲ γὰρ φύσεως ἂν εἴη δημιουργὸς ὁ διάβολος, κατὰ τὴν τῶν Μανιχαίων ἀσεβειαν· ἀλλὰ φύσεως (47) παρατροπῆν ἐκ παραβάσεως ἐργάσατο καὶ οὕτως ἐδασίλευσεν ὁ θάνατος πάντων ἀνθρώπων. *Διὰ τοῦτο οὖν, φησὶν, ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαδόλου* (48). Ποῖα ἔργα τοῦ διαδόλου ἔλυσεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; οἱ φύσιν, ἦν ἐποίησεν ὁ Θεός ἀναμάρτητον, παρέτρεξεν ὁ διάβολος εἰς παράβασιν ἐντολῆς Θεοῦ, καὶ εὗρεσιν ἁμαρτίας θανάτου, ταύτην ἑαυτῷ ἀνεστήσατο ὁ Θεός Λόγος, ἀνεπίδεκτον τῆς τοῦ διαδόλου παρατροπῆς καὶ εὐρέσεως ἁμαρτίας (49). Καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Κύριος· *Ἐρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσκει οὐδέν*. Εἰ δὲ ὁ ἄρχων τοῦ

Constant.; in editis, ἀφθαρσίαν καὶ εἰκότι.

(46) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero, ἐνήργει. Mox, ἐν τῇ φύσει, habent Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi, ἐν τῇ προέσει.

(47) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 4. consequenter ad superiorem lectionem. Editi, προέσει.

(48) Gobler. et Felc. 1, τοῦ διαδόλου. Ποῖα ταῦτα, εἴ τι φύσιν.

(49) Ita Seguer. Anglican. Gobler. et Felc. 1. In editis δεest ἁμαρτίας. Mox τούτου post φύσεως.

(49) Gobler. et Felc. 1, τοῦ διαδόλου. Ποῖα ταῦτα, εὐρήσει.

κόσμου τούτου οὐδὲν τῶν αὐτοῦ πραγμάτων ἔδρασαν ἐν τῷ Χριστῷ, καλλῶ μᾶλλον ὁ Χριστὸς οὐδὲν τῆς ἰδίας ποιήσεως προσκατέλιπε τῷ ἄρχοντι τοῦ κόσμου τούτου. Ἡ καὶ διὰ τούτου οὐδὲν ἔδρασαν ἐν αὐτῷ (50), τελεῖαν τὴν καινότητα ἐπιδειξάμενου τοῦ Χριστοῦ, ἵνα τελεῖαν τὴν σωτηρίαν καταργήσῃται διου τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ἵνα τελεῖα ἦ καὶ ἀνάστασις. Μάτην οὖν Ἀρειανοὶ σοφίζονται, σάρκα μὴ ὑποτιθέμενοι ἀνεληφέναι τὸν Σωτήρα, τὴν δὲ τοῦ πάθους νόησιν ἐπὶ τὴν ἀπαθὴ θεότητα ἀναφέροντες ἀσέβως. Μάτην δὲ καὶ ὕμεις καθ' ἕτερον ἐπίνοαν (51), τὰ ἴσα τοῖσδε φρονούντες, λέγετε τῷ περιέχοντι σχήματι, τοῦτέστι τῷ ὀργανικῷ προσεχρησθῆναι ἀντὶ τοῦ ἔσθωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ. Καὶ πῶς ἦν λυπούμενος καὶ ἀδημονῶν, καὶ προσευχόμενος; Καὶ, Ἐταράχθη δὲ τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς, γέγραπται. Ταῦτα δὲ οὐτε σαρκὸς ἀνοήτου ἀν εἶναι, οὐτε θεότητος ἀτρέπτου, ἀλλὰ ψυχῆς νόησιν ἔχουσης, λυπούμενης (52), καὶ νοημένης τοῦ πάθους.

16. Εἰ δὲ τοίνυν ταῦτα οὕτω νοεῖν οὐ βούλεσθε, πρῶτον προσκειμένων νοημάτων, φαντασίας καὶ βλασφημίας καὶ ἀληθείας, ποῖαν ἔλιπεσθε ἄν; Τῷ γὰρ ὑπονοεῖν δοκῆσαι εἰρησθῆναι τὰ εἰρημίαν, φαντασία ἄν νομοθετῆ καὶ τὰ γενόμενα. Εἰ δὲ ἐπ' ἀληθείας εἰρησθῆναι, ἀλλοτρία δὲ (53) καθόλου ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου ἐγενόνη τῆς ἰδίας νοήσεως, θεὸν τὸν Λόγον ἔχουσα νοῦν, τετράφθαι τὸ ἀτρέπτον εἰς λῆπην, καὶ ἀδελφονίαν, καὶ παραχῆν (54), τὸ ἐνοεῖν ἀσέβες ἐστὶ κἂν λέγῃ τὰ Εὐαγγέλια, οἱ Ἐταράχθη Ἰησοῦς τῷ πνεύματι ἀλλὰ δεικνύσι τὸν νοῦν (55) ὁ Κύριος εἰρηκώς Ἡ ψυχὴ μου τετράρακται. Εἰ δὲ ψυχῆς ἰδίας νόησιν ὁ Κύριος ἐπιδεικνύεται, εἰς συμπάθειαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἵνα οὕτω καὶ αὐτοῦ νοήσωμεν εἶναι (56) τὸ πάθος, καὶ αὐτὸν ἀπαθὴ ὁμολογώμεν. Ὅσπερ γὰρ τῷ αἵματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐλυτρώσατο ἡμεῖς, οὕτω καὶ τῇ νοήσει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν νίκην ὅπερ ἡμῶν ἐπιδεικνύεται, λέγων Ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον καὶ ἀλλοτρίῳ δέ Διδόναι (57) ἡμῖν τὸ νίκος. Ἄλλ' ὥσπερ τὸ αἷμα οὐκ ἄν κοινὸν τοῖς εὐσεβεῖσι νοηθεῖ, ὥσπερ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ σωτήριον οὕτως καὶ ἡ νόησις λεγομένη, οὐκ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενεῖσθαι περιεκιμένη (58), ἀλλὰ θεοῦ φύσιν ἐπιδεικνυμένη. Καὶ οὕτως ἄν λέγοιτο τέλειος θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς οὐχ ὡς τῆς θετικῆς τε-

53 Joan. xi, 33. 54 Joan. xii, 27. 55 Joan. xvi, 33.

(50) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero, εἰσὶν. Infra in Seguer. λογικῆς deest. Paulo post, Seguer. Gobler. et Felc. 1. σοφίζονται. Editi, φαντάζονται. Mox hæc, ἀνεληφέναι τὸν Σωτήρα, desunt in iisdem codicibus.

(51) Editi, ἀπίνοαν, at Seguer. Basil. Gobler. et Felc. 1, ἐπίνοαν, et ita legit Nannius.

(52) Sic Seguer. Gobler. et Felc. 1. In editis, λυπούμενῳ, καὶ ταρταρούμενῳ καὶ ἀδελφονοῦσαν, καὶ νοητῶς ἐπασθονοημένῳ. Ibid. iidem codices omittunt, εἰ δέ, ejus loco habent. κἂν. Ibidem mox, Τριῶν τοίνυν προσκειμένων νοημάτων. In editis deest, τούτων et νοημάτων. Mox iidem cod. εἰσθε ἄν. Editi vero, ἄν εἰσθε.

(53) Ita Seguer. Gobler. et Felc. 1. Editi vero cum aliis, Εἰ δὲ ἐν ἀληθείᾳ εἰρησθῆναι καὶ γερῶσιν,

A cū reliquit principi mundi hujus. Aut etiam ea de causa nihil invenit in ipso, perfectam novitatem exhibente Christo, ut perfectam salutem totius hominis, animæ nempe et corporis, operaretur : quo perfecta quoque foret resurrectio. Frustra igitur Ariani argutiis utantur, dum Salvatorem, carnem solam assumpsisse statuunt, ac passionis seusum ad impassibilem deitatem impie referunt. Frustra quoque vos, alio commento usi, paria cum illis sentitis, dicentes, ipsum qua circumdabatur forma, id est organica usum fuisse : vice autem interioris nostri hominis, cœlestem mentem in Christo fuisse. Quo pacto igitur dolebat, anxius erat, precabatur ? Scriptum est enim : *Et conturbatus est spiritu Jesus* 54. Hæc autem neque carnis mente carentis, neque immutabilis deitatis fuerint : sed animæ intelligenti prædixit, dolentis, conturbatæ, auxiæ, et quæ cum intelligentia passionem senserit.

ταρταρούμενης, καὶ ἀδελφονοῦσης, καὶ νοητῶς ἐπασθα-

16. Quod si hæc sententia non placet, cum tria in promptu sint ea de re iudicia, phantasie, blasphemie, et veritatis, quodnam elegeritis ? Nam si suspicemini illa de sola et mera specie dicta fuisse, ea quæ gesta sunt phantasia quoque existimari debent : sin autem in veritate dicta sint, alienaque omnino facta est anima Domini a proprio cogitandi modo, cum vice mentis Deum Verbum habeat ; immutabilem versum fuisse in dolorem, auxietatem, et perturbationem, impium est cogitare. Et si Evangelia dicant : *Turbatus est Jesus spiritu* ; id tamen declarat Dominus de anima intelligendum esse, dum ait : *Anima mea turbata est* 57. Quod si suæ Domini animæ cogitationem manifestat, id agit ut animæ nostræ sese attemptet : quo sic et ejus intelligamus passionem, et eum impassibilem confitemur. Sicut enim sanguine carnis suæ nos redemit : sic cogitatione mentis suæ, quam pro nobis reportavit victoriam his declarat verbis : *Ego vici mundum* 58 ; et alibi : *Qui dedit nobis victoriam* 59. Sed sicut sanguis ille pro vulgari a piis hominibus nunquam habitus fuerit, quod tamen infideles autumant, sed pro salutari sanguine ; sic mens illa non humana infirmitate induitur, 747 sed Dei naturam exhibet. Sicque dicendus fuerit Christus, perfectus

56 1 Cor. xv, 57.

ἀλλότρια δέ.

(54) Seguer. Gobler. et Felc. 1, ταρταρούσαι. At editi et alii mss., ταρταρῆν, melius, et ita Nannius legit. Mox Basilienensis, καὶ εἰ λέγει τὰ. Ibid. Gobler. et Felc. 1, τὸ Εὐαγγέλιον, et ita legit Nannius.

(55) Τὸν νοῦν deest in Seguer. Gobler. et Felc. 1. (56) Εἶνα deest in Segueriano.

(57) Seguer., Gobler. et Felc. 1, τῷ δόντι. Text. Græc. Script. τῷ δίδοντι. Vulgata : qui dedit. Mox Seguer., οὐ κοινὸν τοῖς εὐσεβεῖσι. Ibidem, Anglican. νομοθετῆ pro νοητῆ.

(58) Seguer., οὐκ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενεῖαν. Infra, hæc, καὶ οὕτως ἄν λέγοιτο τέλειος, etc., habentur apud Leontium Byzant. lib. 1 contra Nestorium et Eutychen.

Deus, et perfectus homo : non quod divina perfectio in humanam perfectionem mutata sit, quod impium esse dicere : nec etiam, quod due perfectiones a se invicem divisæ dicantur, quod a pietate alienum est : neque per incrementum virtutis, et accessione iustitiæ, absit ! sed ratione existentie inefficientis. Ut utraque unus sint, omnino perfectus, utraque Deus et homo. Nam idcirco Dominus dicebat : *Nunc anima mea turbata est.* Illud autem, *nunc*, id est, cum ipse voluit. At certe, quod erat, significabat ; rem enim non existentem, quasi præsentem nunquam nominasset : nec quasi de rebus, quæ sola specie existerent, sermo habebatur : hæc enim omnia naturaliter et revera gesta sunt.

17. Cum igitur natura et non fictio Dominus homo factus sit ; neque secundum naturam, neque secundum operationem, peccatum in Creatorem referre possumus. Nam in nostra quidem natura, et inventionis pugna etiam nunc committitur, et inducti seminis, propter nostram imbecillitatem, sit accessio : Verbi autem incarnationi secundum naturam Dei facta, incaxp fuit rerum quæ in nobis ex vetustate adhuc gerebantur : quapropter docemur exuere veterem, et induere novum. Et res mira sane, quod Deus homo factus sit, et absque peccato ; quodque omnia nova facta sint, ut binc potestas ejus explorata esset. Et quidem quæcumque ipse sua voluntate in natura ordinavit ; ea, quantum voluit, in se suscepit, nativitatem ex muliere, augmentum stature, annorum numerum, laborem, esuriam, et sitim, somnum ; dolorem, mortem, et resurrectionem. Ideoque ubi corruptum fuerat hominis corpus, eo Jesus corpus suum immittit : et ubi anima humana in morte detinebatur, ibi Christus animam humanam sibi propriam ostendit : ut tanquam homo adesset, qui in morte detineri non poterat, mortisque imperium solveret, utpote Deus : ut ubi seminata erat corruptio, illic oriretur incorruptio : et ubi regnauerat mors in forma animæ humanæ, ibi immortalis ille præscas immortalitatem exhiberet : sicut nos suæ incorruptionis et immortalitatis participes constitueret, in spe resurrectionis ex mortuis ; ut et corruptibile hoc indueret incorruptionem, et mortale hoc indueret immortalitatem, quemadmodum scriptum est : ut, *sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors* ; sic et per unum hominem Jesum Christum gratia regnaret per iustitiam in vitam

¹⁰ Rom. v, 12.

(59) Hæc afferuntur a Damasceno lib. iv *De orthod. fide*, cap. 23. Ibidem, γὰρ καὶ δεστ apud Damascenum, καὶ tantum in Seguer. deest. Mox hæc, καὶ κατωθύνος ἐστὶ, absunt a Seguer. Basil. Anglic. et Damasc. : in aliis et editis leguntur.

(60) Seguer., ἢ ὡς δοκ-. Damasc. ibid., γενομένων τῶν λόγ.

(61) Seguer., ἕμας. Editi, ὁμας.

(62) Seguer. Basil. Anglic., προχώρησις.

(63) Seguer. Anglic. Gobler. et Felc. I., ἐνδύσασθαι. Editi et alii, ἐπιδύσασθαι.

(64) Seguer. Gobler. et Felc. I., γενήσεως. Editi,

λειότητος εἰς ἀνθρωπίνην τελειότητα μεταποιήσεως, ὃ ἐστὶν ἀσέβη· ὅτε μὴ ὡς δύο τελειότητων κατὰ διαίρεσιν ὁμολογουμένων, ὃ ἐστὶν ἀλλότριον εὐσεβείας· ὅτε δὲ κατὰ προκοπὴν ἀρετῆς, καὶ πρόσχηψιν δικαιοσύνης, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καθ' ὑπαρξιν ἀνελιπή· ἵνα εἰς ἣ τὰ ἐκτέρα, τελείως κατὰ πάντα, θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ (59) ὁ Κύριος εἶπε· *Νῦν ἡ ψυχὴ μου τεταράσσεται*, καὶ κατωθύνος ἐστὶ. Τὸ δὲ νῦν, τοῦτ' ἐστὶν, ὅτε ἠθέλησεν. Ὅμως μέντοι τὸ ἐν ἐπεδύσει τοῦ ὄψ γὰρ τὸ μὴ ἐν ὡς παρὸν ἐνόμαζεν, ὡς δοκῆσει (60) λεγομένων τῶν γενομένων· φύσει γὰρ καὶ ἀληθεὶς τὰ πάντα ἐγένετο.

17. Φύσει οὖν καὶ οὐ θέσει τοῦ Κυρίου ἀνθρώπου γενομένου, ὅτε κατὰ φύσιν, ὅτε κατὰ πρᾶξιν ἀνθρώπου φέρει ὁμας (61) δυνατόν τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῷ Δημιουργῷ. Ἐν μὲν γὰρ τῇ ἡμετέρῃ φύσει καὶ τῆς εὐρίσεως ἡ μάχη ἐτι γίνεται, καὶ τῆς ἐπισπορῆς ἡ προσχώρησις (62) διὰ τὸ ἡμῶν ἀσθενέει· ἡ δὲ τοῦ Λόγου σάρκασις κατὰ φύσιν Θεοῦ γενομένη, ἀνεπίδεκτος γέγονε τῶν ἐν ἡμῶν ἐκ τῆς παλαιότητος ἐτι πολιτευομένων πραγμάτων καὶ διὰ τοῦτο διδασκόμεθα ἀπειθῶσασθαι τὸν παλαιὸν καὶ ἐπειθῶσασθαι (63) τὸν νέον. Καὶ ἐν τοῦτω τὸ θαυμαστόν, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος, καὶ χωρὶς ἀμαρτίας· ὅτι καινότης ὅλη γέγονεν, ἵνα ἐνδείξηται τὸ δυνατόν αὐτοῦ. Καὶ ὅσα μὲν αὐτὸς συνέταξε θείας ἡλίας τῇ φύσει, εἰς ἐαυτὸν ἀνεβέβατο, ὅσα ἠθέλησεν, τοῦτέστι γεννήσεως (64) τῆς ἐκ γυναικὸς, αὐξήσεως τε ηλικίας, ἐτῶν ἀριθμήσεως, κόπου, καὶ πείνης, καὶ δίψης, καὶ ὕπνου, καὶ λύπης, καὶ θανάτου, καὶ ἀναστάσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὅπου διεσπάρη τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα, ἐκεῖ προλεταὶ Ἰησοῦς τὸ ἴδιον σῶμα· καὶ ὅπου κερᾶντο ἡ ψυχὴ (65) ἡ ἀνθρωπίνη ἐν θανάτῳ, ἐκεῖ ἐπιδείκνυται ὁ Χριστὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἴδιαν ὄσαν, ἵνα καὶ παρῆ ὡς ἄνθρωπος ὁ ἀκράτητος ἐν θανάτῳ, καὶ λύση τὴν κρᾶτησιν τοῦ θανάτου, ὡς Θεός (66)· ἵνα ὅπου ἐσπάρη ἡ φθορὰ, ἐκεῖ ἀνατελεῖ ἡ ἀφθαρσία· καὶ ὅπου ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἐν μορφῇ ψυχῆς ἀνθρωπίνης, παρὸν ὁ ἀθάνατος ἐπιδείκνυται τὴν ἀθανάσιαν· καὶ οὕτως ἡμᾶς μετόχους καταστήσει τῆς ἐαυτοῦ ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας ἐν ἐλπίδι ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν ὅπως ἂν καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται (67) ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανάσιαν, ὡς γέγραπται· *Ἰν', ὡς περ εἶπ' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος,*

γενήσεως. Te post αὐξήσεως deest in iisdem codicibus. Mox Seguer., ἀπαριθμήσεως. Ibidem, Gobler. et Felc. I., κόπου, πείνης, δίψης, ὕπνου, λύπης, θανάτου, καὶ ἀναστάσεως.

(65) Seguer., ἐκράτητος ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ.

(66) Ita Seguer., ut et legit Nannius, et sic legendum videtur, ex his sequentis pagine verbis, πῶς ἡ κρᾶτησις τοῦ θανάτου. Editi, κατὰ κρᾶτησιν. Mox, ἐσπάρη, sic in manuscripti omnes et edit. Commel. in edit. Paris., σπάρη, mendose.

(67) Τοῦτο ἐνδύσῃται. Hæc deest in Gobler. et Felc. m. I.

οὕτως καὶ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ (68) ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, καθὼς γέγραπται. Πῶς οὖν λέγεται, Ἄντι τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου τοῦ ἐν ἡμῖν, νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ; Μήτις, διχῆ μερίσας τὸ ἐξωθεν καὶ τὸ ἐσωθεν (69), καὶ ἐν τάφῳ ἐπέδεικνον καὶ ἐν ᾧ; Ἄλλ' οὐχ οἶόν τε ἦν (70) ἕτερον ἀνὸ' ἑτέρου ἀντιδούναι λύτρον· ἀλλὰ σῶμα ἀντὶ σώματος, καὶ ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς δέδωκε, καὶ τελείαν ὑπερῖν ὑπὲρ ὅλου ἀνθρώπου· τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ, ὃ ὠνεύσασαν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οἱ ἄχθροι τῆς ζωῆς Ἰουδαῖοι (71) παραπορευόμενοι, καὶ κινούντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Ὅστε γὰρ ὁ ᾄδης ἤνεγκεν ἀπαρκαλύπτου θεότητος ἐπίβασιν· τοῦτο καὶ προφήται καὶ ἀπόστολοι μαρτυροῦσιν.

18. Ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ σταυροῦ οικονομίας συνιδεῖν τὸ λεγόμενον ἔπος ὁ Κύριος τῇ μὲν προβολῇ τοῦ αἵματος τὴν βεβαιότητα τῆς σαρκὸς ἐπέδεικνον· τῇ δὲ προσθήκῃ τοῦ ὕδατος τὴν ἄχραντον καθαρότητα ἐδήλωσε, καὶ ὅτι τοῦ Θεοῦ τὸ σῶμα κρέμας δὲ καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, καὶ παραδύς τὸ πνεῦμα, τὸ ἔσωθεν τοῦ ἰδίου σώματος, τοῦτέστι τὴν ψυχὴν ἐστήριξε· περὶ ἧς καὶ εἶρηκεν, ὅτι Πίστιμ ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν. Ὅστε τὴν ἐκπνευσιν οὐκ ἂν τις εἴποι θεότητος μετástασιν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποχώρησιν. Εἰ γὰρ κατὰ μετástασιν θεότητος ὁ θάνατος γέγονε καὶ ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις, ἴδιον ἄρα θάνατον ἀπέθανε, καὶ (72) οὐ τὸν ἡμέτερον. Καὶ πῶς εἰς ᾄδου κατῆλθεν ἀπαρκαλύπτου τῆς θεότητος; Πῶς οὖν ἡ ψυχὴ, ἣν ἐπηγγελάτο ὁ Κύριος τελεῖναι ὑπὲρ τῶν προβάτων, περὶ ἧς καὶ προφήται προμνησθῆσιν; εἰ δὲ ψυχῆς ἀποχώρησις γέγονε, διὰ C τὸν εἶρηκεν, ὅτι τὸν ἡμέτερον ἀνεδέξατο θάνατον, τοῦτέστι τῆς καθ' ἡμῶς διαλύσεως ἀνασχόμενος, ὡσπερ καὶ γεννήσεως (73).

19. Μάταιον οὖν ὄμων τὸ σόφισμα· ἐπεὶ πῶς ἂν ὁ θάνατος ἐγγίνοι, εἰ μὴ καὶ τὸν ἔσωθεν καὶ τὸν ἐξωθεν συνεστήσατο ἐαυτῷ ὁ Λόγος (74), τοῦτέστι σῶμα καὶ ψυχὴν; Πῶς δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς ἀνέδωκεν ἀντιδύτρον; ἢ πῶς ἡ κράτησις τοῦ θανάτου τελείαν ἐλάμβανε τὴν λύσιν, εἰ τὸ κατὰ ἐφρόνησιν ἀμαρτήσαν, τὴν ψυχὴν (75), Χριστὸς ἀναμάρτητον οὐ συνεστήσατο ἐν ἐαυτῷ; Ἔτι οὖν βασιλεύει ὁ θάνατος τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου· τίνας γὰρ ἄλλου καὶ ἐβασίλευσε ποτε, οὐχὶ ψυχῆς τῆς ἐν φρονήσει ἀμαρτήσασας; καθὼς εἶρηται· Ψυχὴ (76) ἡ ἀμαρτήσασα, αὐτὴ καὶ ἀποθάνεται· ὑπὲρ ἧς τὴν ἴδιαν ψυχὴν ἐτέθεικεν ὁ Χριστὸς λύτρον (77) ἀντιδούσης.

⁷¹ Joan. i, 15. ⁷² Eszech. xviii, 4.

(68) Seguer., δι' ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ. In editis deest ἀνθρώπου.

(69) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, τὸ ἐξωθεν καὶ τὸ ἔσωθεν. In editis, τὸν ἐξωθεν, καὶ ἐν τάφῳ, omisis mediis.

(70) Ἦν deest in Seguer. Idem paulo post, ἀντὶ σώματος, et sic legendum videtur. Editi, ὑπὲρ σώματος.

(71) Τῆς ζωῆς Ἰουδαῖοι, in editis omisium, ex mss. Seguer. Gobl. et Felck. 4 supplevimus. Paulo post, Siger., ἤνεγκεν ἄν.

(72) Sic Goidler. et Felck. 1. Editi vero, καὶ οὐχὶ. Mox editi. Paris. menseos, παρακαλύπτου. Editi vero Cominell. et omnes mss., ἀπαρκαλύπτου.

æternam, ut scriptum est. Cur ergo dicitis pro interiore nostro homine, mentem celestem in Christo esse? num quia bifariam diviso exteriore et interiore homine, et in sepulcro, et in inferno apparuit? At non poterat alterum pro altero in redemptionem dari: sed corpus pro corpore, et animam pro anima dedit, ac perfectam subsistentiam pro toto homine. Hæc est Christi commutatio, quam in cruce probris affocere vitæ inimici Judæi, prætereuntes et moventes capita sua. Neque enim nudæ Deitatis accessum infernus 748 sustinisset: hoc et propheta et apostoli testantur.

18. Quod autem dictum est, in crucis œconomia animadvertere licet: quo pacto scilicet Dominus emissionē sanguinis carnis veram existentiam commonstravit: et aquæ additione, incontaminatam puritatem, ac verum esse corpus Dei ostenderit: clamando autem et inclinando caput, spiritumque reddendo; quod intra proprium corpus erat, id est, animam, significavit, de qua et dixerat: Pono eam pro ovibus meis⁷¹: ita ut expirationem nemo dixerit deitatis transmirationem, sed animæ discessum. Nam si [per transmirationem deitatis mors et corporis extinctio contigisset, propria morte obiisset, et non nostra. Et qui, amabo, non obiecta deitate in infernum descendisset? Ubinam igitur illa anima, quam promiserat Dominus se pro ovibus suis positurum, de qua et propheta præfati sunt? Si vero animæ discessus fuit, ideo dictum est, eum nostram mortem suscepisse, hoc est, nostram dissolutionem susinuisse, ut et nostram oascendirationem.

19. Vanum igitur est vestrum sophisma: nam qui, quæso, mors advenisset, nisi et interiorem et exteriorem hominem Verbum in se constituisset, id est corpus et animam? Qui pro toto homine redemptionis pretium dederit? aut quomodo mortis imperium plene abrogatum fuerit, si illud quod per intelligentiam peccarat, animam nempe, Christus in sese impeccabilem non constituisset? Ergo mors etiam nunc in interiore homine dominatur: in quonam enim alio unquam regnaverat, nisi in anima, quæ intelligendo peccaverat, ut dictum est: Anima quæ peccaverit, ipsa morietur⁷²: pro qua propriam animam Christus in pretium redemptionis

(73) Ita Seguer. Gobler. et Felckm. 1. Editi vero et quidam mss., γενέστω.

(74) Ita Anglic. Seguer. Gobler. et Felckm. 1. In editis desunt hæc, ἐαυτῷ ὁ Λόγος. Mox Seguer. Gobler. et Felckm. 1, δέδωκεν pro ἀνέδωκεν.

(75) Τὴν ψυχὴν deest in Seguer. Paulo post Seguer. Anglican. Goblerian. et Felckm. 1, ἐν ἐαυτῷ. Editi, ἐαυτῷ, omissa præp. Ibidem, Seguer. Gobler. et Felckm. 1, Ἔτι οὖν βασιλεύει ὁ θάνατος. Editi vero et alii, Τί οὖν καθ' ὅμας βασιλεύει ὁ θάνατος.

(76) Seguerianus solus, ὅτι ψυχῆ.

(77) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, ἀντιδύτρον ἢ Χριστὸς λύτρον (Seguer. ἀντιδύτρον) ἀντιδούσης.

posuit. Quemnam autem ab initio condempnavit Deus? opus opificis, an actionem opificii? Si opus opificis condempnavit, seipsum condempnavit Deus: eritque hominibus similis. Quod si impium sit hoc de Deo cogitare, et si ipse actionem opificii damnavit, aufert igitur actionem, et innuat opificium: nam ejus opus sumus, creati ad bene operandum.

90. Sed rursum dicitis: Nos Deum dicimus eum qui ex Maria natus est; cur itaque dicitis, veluti Marcion, Deum advenisse, ac Deum intactili modo accessisse, quod naturam habeat carnis humanæ non capax? Aut cur Deum illum dicitis sicuti Paulus Samosatensis? ea enim est illius impietatis ratio, ut Deum confiteatur eum qui ex Maria natus est, qui ante sæcula quidem præfinitus sit: qui tamen ex Maria initium existendi habuerit. Verbum autem efficax e caelo, et sapientiam in illo confitetur (ac plus quam vos, illi per suam impietatem attribuit) ut vos dicitis mentem cœlestem in corpore animato. Verum nec corpus animatum eo ipso homo perfectus est: neque mens cœlestis, eo ipso Deus est. Nam corpus animatum dicitur, in quantum nomen animæ per modum subsistentis in illo exprimitur. Corpus autem hominis, corpus dicitur et non anima: et anima hominis, anima dicitur et non corpus: alterum ad alterum, id est spiritus ad corpus. *Quis autem*, ait Scriptura, *novit mentem Domini?* Meus Domini, nondum Dominus; sed Domini voluntas, consilium, 749 aut efficacia ad aliquid. Quo igitur animo hæc profertis verba, verbisque commentitiis Verbum Dei adulteratis? Atqui Dei Ecclesia, neque ita accepit, neque ita tradidit; sed, ut scriptum est, Deum Verbum qui erat apud Deum ante sæcula in consummatione sæculorum advenisse: ac ex Maria Virgine, et ex Spiritu sancto genitum esse Filium hominis, ut scriptum est, *Donec peperit Filium suum primogenitum*: ut fieret primogenitus in multis fratribus, cum tamen Deus verus esset: ut et quatenus homo pro nobis pateretur, et quatenus Deus, ex morte et passione nos redimeret. Incassum igitur imaginamini, vos posse ejus qui intelligit et carnem agit, novitatem in vobis ipsis officere, existimantes per imitationem id fieri posse: nec advertitis imitationem, præmissi operis esse imitationem, alioquin non diceretur imitatio. Dum autem in Christo solius carnis novitatem confite-

⁷⁴ Rom. xi, 34. ⁷⁵ Matth. i, 25.

(78) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, περιαιρει τον την.

(79) Sic Seguer. Editi vero, λέγετε Θεον, ως Μαρκιον. Mox Seguer., προσληλυθότα. Infra, λέγετε deest in eodem.

(80) Basil., τὸ πρόβλημα. Ibidem Seguer. solus, ὁμολογεῖν, ubi editi et alii, ὁμολογεῖ. Mox, μὲν, post αἰώνων, deest in editis, ex Seguer. supplivimus.

(81) Τέλειος, deest in Segueriano.

(82) Seguer. Gobler. et Felckm. 1, σῶμα δὲ ἀνθρώπου λέγεται· καὶ ψυχὴ, ἕτερον πρὸς ἕτερον, τούτῃ.

Τίνος δὲ καὶ ἀρχῆθεν κατέγνω ὁ Θεός; τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος, ἢ τῆς πράξεως τοῦ πλάσματος; Εἰ τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος κατέγνω Θεός, ταυτοῦ κατέγνω· καὶ ἔσται ὡς οἱ ἄνθρωποι. Εἰ δὲ ἀπεδὲς τοῦτο περὶ Θεοῦ ἵννοει, κατέγνω δὲ τῆς πράξεως τοῦ πλάσματος, περιαιρεῖ τὸν τὴν πρᾶξιν (78), καὶ καινοποιεῖ τὴν πλάσιν· αὐτοῦ γὰρ ἔσμεν ποιήμα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργου ἀγαθοῦ.

90. Ἄλλα πάλιν λέγετε· Ἡμεῖς Θεὸν λέγομεν τὸν ἐκ Μαρίας. Πῶς τὸν τὸν λέγετε, ὡς Μαρκίον (79), Θεὸν ἐπιδημήσαντα, καὶ Θεὸν ἀδιγῶς προσληλυθότα, φῶσιν ἔχοντα ἀνεπίθετον σαρκὸς ἀνθρώπινης; Ἡ πῶς λέγετε Θεὸν, ὡς Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς; τοῦτο γὰρ τῆς ἐκείνου ἀσεβείας τὸ πρόσχημα (80), Θεὸν ὁμολογεῖν τὸν ἐκ Μαρίας, πρὸ αἰώνων μὲν προοισθέντα, ἐκ δὲ Μαρίας τὴν ἀρχὴν τῆς υπάρξεως ἐσχηκότα. Λόγον δὲ ἐνεργῆ ἐξ οὐρανοῦ καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ, πλείον παρ' ὑμᾶς χαριζόμενος κατὰ τὴν ταυτοῦ ἀσέβειαν· ὡσερ ὑμεῖς λέγετε τὸν ἐπουράνιον ἐν σῶματι ἐμψύχῳ. Ὅστε δὲ σῶμα ἐμψύχον ἦδὲ ἄνθρωπος τέλειος (81), ὅτε νοῦς ἐπουράνιος ἦδὲ Θεός. Σῶμα γὰρ ἐμψύχον λέγεται, ἐφ' ᾧ ἐνυποστάτως τὸ τῆς ψυχῆς φέρεται ὄνομα. Σῶμα δὲ ἀνθρώπου σῶμα λέγεται, καὶ οὐ ψυχῆ· καὶ ψυχὴ ἀνθρώπου λέγεται, καὶ οὐ σῶμα, ἕτερον πρὸς ἕτερον ὄν, τούτῃ (82) πνεῦμα πρὸς σῶμα. Τίς δὲ, φησιν, ἔγνω νοῦν Κυρίου; Νοῦς Κυρίου οὐπω Κύριος, ἀλλὰ Κυρίου θέλησις, ἢ βουλή, ἢ ἐνέργεια πρὸς τι. Πῶς οὖν ταῦτα λαλεῖν (83) ἐπινοεῖτε, πλαστοῖς λόγοις καπηλεύοντες τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ; Ἄλλ' ἢ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ὅτε οὕτω παρελήφθη, ὅτε οὕτω παρέδωκεν (84)· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, τὸν Θεὸν καὶ Λόγον, τὸν ὄντα πρὸς τὸν Θεὸν πρὸ αἰώνων, ἐπὶ συντελεῖα τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντα, καὶ ἐξ ἁγίας Παρθένου, καὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου γεννηθέντα Ἰῶν ἀνθρώπου, ὡς γέγραπται· Ἔως οὗ ἔσκε τὸν Ἰῶν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· ἵνα γένηται πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, αὐτὸς ὢν Θεὸς ἀληθινός· ἵνα καὶ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς ἄνθρωπος, καὶ λυτρώσῃται ἡμᾶς ἐκ πάθους καὶ θανάτου, ὡς Θεός. Μάτην οὖν φαντάζεσθε, τοῦ φρονούντος καὶ ἄγοντος τὴν σάρκα ἐν ταυτοῖς δυνάσται (85) τὴν καινότητα καταεργάζεσθαι, οἰόμενοι διὰ μίμησεως οὐ νοοῦντες, οἱ μίμησις, προαγούσης πραγματείας γίνεται μίμησις· ἐπεὶ οὐκ ἂν λέγοιτο μίμησις. Ἐν δὲ Χριστῷ, σαρκὸς μόνῃς καινότητα ὁμολογούντες, πλανώμενοι βλασφημεῖτε. Εἰ γὰρ τοῦ ἄγοντος (86) τὴν σάρκα δυνατὸν

(85) Sic Seg. Editi vero, καλεῖν.

(84) Basilienensis, παρεδόκεν. Mox hæc, καὶ Λόγον, desunt in Seg. Gobler. et Felck. 1.

(85) Seguer. Gobler. et Felck. 1, φαντάζεσθε τοῦ φρονούντος καὶ ἄγοντος τὴν σάρκα ἐν ταυτοῖς δυνάσται, et sic legendum esse ex contextu apparet. Per illud autem, τοῦ φρονούντος καὶ ἄγοντος τὴν σάρκα, animam intelligit. Editi, φαντάζεσθε φρονούντες τὴν σάρκα ταυτῇ δυνάσται. longe dissimili sententia.

(86) Seg. Gobler. et Felck. 1, γίνεται μίμησις, ἐν τε Χριστῷ, σαρκὸς μόνῃς καινότητα ὁμολογούντες. Εἰ γὰρ τοῦ ἄγοντος, multis omissis.

ἦν ἀνθρώποις τὴν καινότητα καταργήσασθαι (87) καὶ ἄνευ Χριστοῦ, ἔπειτα δὲ τῷ ἄγοντι τὸ ἀγόμενον τὴν χρεῖα τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας;

81. Μάταιοι δὲ καὶ οἱ λέγοντες, ὡς ἐπὶ ἓνα τῶν προφητῶν ἐπιδημηκίαι τὸν Λόγον (88). Τίς γὰρ τῶν προφητῶν, Θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονε; Διὰ τί δὲ ὁ ὄμιλος οὐδὲν ἐτελείωσεν; διὰ τί δὲ καὶ ἐθαύλασαν ὁ θάνατος καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας ἐν τῷ θμωμάτι τῶν πρωτοπλάστων (89); διὰ τί δὲ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἐάν ὁμοῦς ὁ Υἱὸς ἐλευθερώσῃ, ὅστις ἐλευθεροῖ ἑσέσθε; Οὐχὶ κατὰ τὴν καινότητα, τὴν ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν τελειότητα, δι' ἧς καὶ οἱ πιστεύσαντες (90) ἀνακαινίζομεθα, κατὰ μίμνησιν καὶ μετοχήν τῆς τελείας καινότητος τοῦ Χριστοῦ; Ἀλλὰ ἡμῖν πάντα ἐπινοήσεται, ἵνα μίαν τῆς ἀρνήσεως κατασκευάσῃτε γνώμην. Καὶ τὴν μὲν ψυχὴν κατὰ μεταφράσιν, ποτὲ μὲν οὖν (91) παράφρονα ὀνομάζοντες, ποτὲ δὲ ἀμαρτίαν ἐνυπόστατον, ποτὲ δὲ, ὡς ἐργάται τῆς ἀμαρτίας, ἐξομείτε· καὶ τὴν σάρκα ποτὲ μὲν ἀκτιστον, ποτὲ δὲ ἐπουράνιον, ποτὲ δὲ θμοῦσον τῷ Λόγῳ (92), ἵνα τελείαν ἑαυτοῖς τὴν ἐρῆσιν βεβαιώσῃτε. Ὡσπερ δὲ Ἄρειος, ἀπολιθησας ἀπὸ τῆς πίστεως, τῆς ἐν τῇ ἀβύσσῳ καὶ ἀληθεστάτῃ τοῦ Υἱοῦ ἐκ Πατρὸς γεννήσει, πάθος (95) καὶ τρυμνὸν καὶ βεῦσιν προσέειπεν· ἵνα διὰ τῶν ἀσεβῶν βημάτων καταβάλλῃ τοὺς ἀστηρίκτους εἰς τὸν τῆς παρανομίας βόθρον· Βόθρος γὰρ βαθὺς στόμα παρανομίου· οὕτω δ' αὖ πάλιν Σαβέλλιος, ἐνυπόστατον τὸν Υἱὸν ἐνόησας, καὶ ἀνύπαρκτον τὸ ἄγιον Ἐνεῦμα, ἀίραριν δέδοτος, καὶ ἄρχιν, καὶ θεῶν ἀρβύλας ἐπιδημίας, τῇ Ἰουδαίῃ στηρίζεται γνώμῃ· οὕτω δὲ (94) Μανιχαῖος, ἀπιστίας τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου, ἀσεβῆς κατὰ πάντα γέγονε, λέγων θεῶν υποκείμεθα Δημιουργοῖς τὸν ἄνθρωπον, πονηρῶν τε καὶ ἀγαθῶν· τὸν αὐτὸν τρέπον καὶ ἡμέτερος συκοφαντοῦντας λέγετε ἡμᾶς δύο λέγειν Υἱούς, καὶ ἀνθρωπολότρως ἡμᾶς ὀνομάζετε, ἢ τὴν ἀμαρτίαν (95) ἀνθυποφέρετε, οὐχ ἵνα εὐσεβήσῃτε, ἀλλ' ἵνα τὴν πλάνην ἡμῶν ταῖς κακαῖς (96) ἐπεφύρασιν εὐπροχώρητον δεΐξητε, καὶ ἐκκλίνητε τοὺς ἀστηρίκτους ἀπὸ τῆς πίστεως τοῖς ἀσεβῆσιν ἡμῶν βήμασιν. Ὁ μάντοι στερῆς θεμελίου τοῦ Θεοῦ ἔστηκεν, ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην.

⁸⁸ Hebr. vii, 19. ⁸⁹ Joan. viii, 56. ⁹⁰ Prov. xxii, 14.

(87) Seg. Gobl. et Felc. 1, καταργήσασθαι. In iisdem mox καὶ ante τῷ ἄγοντι, deest, cuius loco Seg. 84 habet. Iisdem, τὴν ἡ χρεῖα.

(88) Sic Seg. Gobl. et Felc. 1, et quidem recte ut apparet alibi. Editi, ὡς ἓνα τῶν προφητῶν ἐπιδημηκίαι τὸν Χριστόν. Mox editi, καὶ ἄνθρωπος, sed καὶ deest in Seg. Mox Gobl. et Felc. 1, Διὰ τί δὲ θμωμα, et ita legit Nannius, male.

(89) Τῶν πρωτοπλάστων deest in editis, sed legitur in plurimis mss. scriptis. Ibid. Basil. habet, ἐν τῷ ὀνόματι. Διὰ τί. Mox Segerian., Ἐάν οὖν ὁ Υἱὸς ἡμᾶς. Mox Seg. Gobl. et Felc. 1, ἔσασθε. Editi et alii, ἔστε.

(90) Seg. Gobl. et Felc. 1, οἱ πιστεύοντες. Mox, τοῦ Χριστοῦ, legitur in solo Seg.

(91) Seg. solus, ποτὲ μὲν οὖν. Editi vero et alii, ποτὲ μὲν οὖν. Paulo post idem mss., ὡς ἐργάτιν.

mini, errantes blasphematis. Si enim possibile fuisset hominibus, ejus qui carnem agit novitatem absque Christi ope sibi ipsis effacere: et si quod agitur agentem sequitur, quid opus erat Christi advento?

21. Vani quoque sunt, qui dicunt Verbum advenisse, ut in unum ex prophetis. Quis enim prophetarum, Deus cum esset, homo factus est? Cur autem lex nihil ad perfectum adduxit? cur mors regnavit etiam in illos qui non peccaverant ad similitudinem protoplastorum? quare Dominius dixit: Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis? Nonne secundum eam, quæ in ipso est, novitatem et perfectionem, per quam nos qui credimus, renovamur, secundum imitationem et participationem perfectæ novitatis Christi? Sed nihil non commenti estis, ut unam negandi sententiam adornetis. Et quidem animam definientes, eam modo insipientem nominatis, modo peccatum in homine subsistens: eandem aliquando ut peccati auctorem eliminatis. Et carnem nunc quidem increatam, nunc cœlestem, modo consubstantialem Verbo, ut perfectam vobis negationem firmetis. Ut autem Arius lapsus a fide in ineffabilem et verissimum Filii ex Patre generationem, passionem, et sectionem, et effluxum commentus est; ut per impia verba eos qui minime firmi erant, in foveam iniquitatis præcipitaret: nam os scelerati fovea profunda? sic rursus Sabellius, qui finxit Filium sine hypostasi esse, et Spiritum sanctum sine existentia, alioqui divisionem deitatis, ac principiorum, deorumque enumerationem induci criminatus, Judaica sententia firmatur. Sic quoque Manichæus incarnationi et humanitati a Domino assumptæ fidem negans, impius omnino evasit, aïens, hominem duobus subjacere Opificibus, malo et bono. Ita quoque vos, vel, ut sycophantæ, duos Filios nos admittere dicitis: vel nos hominis cultores vocatis, nosque peccati insimulatis: idque non ex pietate agitis; sed ut errori vestro per improba commenta, felicem progressum paratis: et ut impiis vestris verbis infirmos avertatis 750 a fide. Sed tamen Dei fundamentum immotum permanet, hujusmodi sigillo obsignatum.

D Editi, ἐργάτιν. Mox idem, τὴν τε σάρκα.

(92) Τῷ Λόγῳ, deest in Seg. Gobl. et Felc. 1.

(93) Seg., γεννήσει ἀπώλετο, πάθος. Mox Anglic. Seg. Gobl. et Felc. 1, βεῦσιν προσεφέρσας. Antiquam malam lectionem.

(94) Ita Seg. In editis autem deest. Mox omnes mss., ἐνανθρωπήσας. Editi, ἀνθρωπήσας.

(95) Seg. Gobl. et Felc. 1, ἢ δύο συκοφαντοῦντας λέγετε, ἢ ἀνθρωπήσιν τὴν λατρίαν ὀνομάζετε, καὶ τὴν ἀμαρτίαν, sed huic lectioni antiquam præferendam diximus. Porro orthodoxos, ἀνθρωπολότρως vocatos fuisse ab Apollinariis testatur Gregor. Nazian. Epist. ad Cledonium.

(96) Seg. habet, κακαῖς. Editi, καλαῖς, quæ lectio eodem redit si ironice accipitur. Mox Seg. Gobl. et Felc. 1, εὐπροχώρητον. Editi et alii, εὐπροχλήρητον.

22. Hæc ad te scripsi, dilecte (tametsi nihil amplius scribere opus erat; sufficit namque evangelica traditio), tum quia de nostra fide interrogasti, tum eorum causa qui commentis suis nugantur, neque cogitant eum, qui ex proprio loquitur animo, mendacia loqui. Neque enim vel putchritudinem, ve gloriam corporis Christi humanus intellectus exprimere potest; sed quæ gesta sunt, prout scripta habentur, confiteri valet, necnon verum Deum qui est, adorare, in gloriam et confessionem mansuetudinis ejus, et in spem salutis nostræ. In Christo Jesu Domino nostro. Amen.

(97) Seg. Gobl. et Felc. 1, ἀγαπητόφ. Editi vero et alii, ἀγαπητέ, rectius ut videtur.

(98) Sic Bas. Angl. Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi, ὁ δόξαν. Mox Seg., σώματος Θεοῦ. Gobl. et Felc. 1, Θεοῦ σώματος. Paulo post, Seg. Gobl. et Felc. 1,

22. Ταῦτα ἔγραψα, ἀγαπητέ (97)· κτλ ὅτι μάλα οὐδὲν πλέον εἶδε γράφειν· αὐτάραχος γὰρ ἡ εὐαγγελικὴ παράδοσις· ἀλλ' ἐπειδὴ ἠρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ ἕνεκά γε τῶν ἐριστολεῖν βουλομένων ταῖς ἐπευρέσει, καὶ οὐ λογιζομένων, ὅτι ὁ ἐκ τῶν Ἰβάνων λαλῶν τὸ ψεῦδος λαλεῖ. Ὅτε γὰρ κάλλος, οὕτε δόξαν (98) σώματος Χριστοῦ ἐπικτῶν εἰκνοῖξ ἄνθρωπου ἐξεταεῖν· ἀλλὰ γε καὶ τὰ γενόμενα, ὡς γέγραπται, ὁμολογεῖν, καὶ τὸν ὄντα Θεὸν προσκυνεῖν εἰς δόξαν καὶ ἐξομολόγησιν τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας, καὶ ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἡμῶν, (99) ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ἀμήν.

ἀλλὰ γε καὶ τὰ. Editi, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ.

(99) Hæc ad finem usque habentur in Segueriano, Gubleriano et Felckmanni primo, qui tamen non habent, Ἀμήν, quæ tantum vox legitur in editis.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ἈΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΔΟΥΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ (1)

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

S. P. N. ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

DE SALUTARI ADVENTU JESU CHRISTI, ET ADVERSUS APOLLINARIUM

LIBER SECUNDUS.

1. Qui Dominum nostrum Jesum Christum non ex Deo et homine unum consistentur, ut scriptum est in Evangelio: *Qui fuit Adam, qui fuit Dei*¹, dicat, quid de eo qui in forma Dei erat, et qui formam servi accepit, existimant; aut quomodo illud: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*², intelligant. Qui enim dixit: *Verbum caro factum est, idem ait, ipsum pro nobis animam possuisse suam*³. Num, ita ut Verbum mutationem passum, et in car-

¹ Luc. iii, 38. ² Joan. i, 14. ³ Joan. x, 15.

(1) Hæc in vi synod., act. 8, vocatur, δεύτερος λόγος κατὰ Ἀπολλινάριου, tom. VI, p. 754; Damascenus, lib. iii *De orth. fide*, cap. 23, λόγος περὶ σαρκώσεως, idem lib. iv, cap. 6, appellat, λόγον περὶ τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας. At qui titulus est in editis (ut annotavit Felc.) videtur esse a prefecto præli Comm. Nam cum codex 2, quo usi sunt Comm., titulum nullum haberet, ne oratio esset, ἀνεπίγραφος, eum qui est in editis, quomodocunque

1. Οἱ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὴ ἐκ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἓνα ὁμολογοῦντες, ὡς γέγραπται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, *Τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ, λεγέτωσαν, πῶς τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα Θεὸν καὶ λαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν* (2) ὑπειλήφασιν, ἢ τὸ, *Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, νενοήκασιν*. Ὁ γὰρ εἰρηκῶς, ὅτι *Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο*, εἰρηκνεν, ὅτι (3) αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔβωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἄρα ὡς τοῦ Λόγου τρο-

ex Latina interpretatione expressit. Nos Seg. sequimur, cui consonant Gobl. et Felc. 1, omisso, τοῦ Χριστοῦ, et Anglican. his additis, τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν. Basilien. habet simpliciter, λόγος κατὰ Ἀπολλινάριου.

(2) Ita Angl. Seg. Gobl. et Felc. 1. Editi et alii, λαβόντα δούλου.

(3) In Seg. Gobl. et Felc. 1, ὅτι deest. Mox idem, ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν.

πῆν ὑπομειναντες εἰς σαρκὸς μεταποίησιν, ἢ ψυχῆς ἀ
 ἑμειψίων· ἢ ὡς φανταστικὴν τὴν δεῖξιν παυσαμένου
 τῆς ἀνομιαντικῆς μορφῆς, ὡσαυτὸ ἄλλοι τὸν αἰρετι-
 κῶν πλανώμενοι λέγουσιν· Ἄλλ' οὐ συγχωρεῖ (4) ὁ
 Ἀπόστολος, σαφῶς εἰρηκῶς, ὅτι Τίς ὢν, τί ἔλαθεν.
 Ὅσαυτ' γὰρ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ, τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ
 Λόγου θεότητος νοεῖται· οὕτως καὶ ἡ μορφή τοῦ
 βούλου, ἢ νοερά τῆς ἀνθρώπων συστάσεως φύσις σὺν
 τῇ ὀργανικῇ καταστάσει ὁμολογεῖται· ἵνα τὸ μὲν,
 ἦν, ὁ Λόγος νοηταί, τὸ δὲ, ἐγένετο, ἢ σὰρξ ὁμολογῆ-
 ται σὺν τῇ ψυχῇ· ἥτις λέγεται μορφή βούλου, νοερά
 τις σύστασις νοουμένη (5). Διὰ τοῦτο νεκρωθεὶς ἄν-
 θρωπος ἄμορφος λέγεται, καὶ λυεταί ὄλος, τῆς ψυχῆς,
 τῆς ἄλυτον ἐχούσης τὴν φύσιν, ἀποχωρησάσης ἀπὸ
 τοῦ σώματος. Ὅθεν ὁ μὲν Παῦλος τῆς νοεραίας φύσεως
 τὴν μαρτυρίαν ποιεῖται, ὁ δὲ Ἰωάννης τῆς ὀργανικῆς
 τοῦ σώματος ἐπιδείξεται, ἵνα ἑκάτεροι τὸ πᾶν τῆς
 οἰκονομίας μυστήριον καταγγέλλουσιν (6). Ἀπὸλον γὰρ,
 ὅτι ὁ προεπάργων Θεὸς Λόγος πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ ἐπι-
 δημίας οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεὸς ἦν πρὸ τῶν
 Θεῶν, ἀόρατος καὶ ἀπαθὴς ὢν (7).

2. Οὕτε σὺν τῷ Χριστῷ, ὅμοια εἶχα τῆς σαρκὸς
 προσάγεται· ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ τῷ ὀνόματι τὸ πάθος
 καὶ ὁ θάνατος (8), τοῦ μὲν Παύλου γράφοντος· *Εἰ
 παθητός ὁ Χριστός, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως
 νεκρῶν*· καὶ ἄλλα τοῦ λέγοντος (9)· *Τὸ Πάσχα ἡμῶν
 ἀπέθη Χριστός*· καὶ οἱ ἄνθρωποι Ἰησοῦς Χρι-
 στός, ὁ Θεὸς ἐκείνῳ ἀντιλυτροῦν ὑπὲρ ἡμῶν. Οὐχ
 ὅτι οὐ Θεός, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Δὲ,
*Μνημονεύετε, φησὶν, Ἰησοῦν Χριστὸν (10) ἐξηγε-
 μένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ
 σάρκα.* Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Γραφή ἑκατέρων τῶν ὀνο-
 μάτων ποιεῖται τὴν προσαγωγήν ἐν ἐπιδείξει ὑπάρ-
 ξουσας· ἀοράτως μὲν Θεοῦ νοουμένου καὶ ὄντος ἀληθῶς,
 ἄρατος δὲ ἀνθρώπου φηκαζομένου καὶ ὑπάρχοντος
 ἀληθῶς· οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων ἢ ὀνομάτων (11),
 ἀλλὰ φυσικῇ γένεσιν καὶ ἀλύτῳ ἐνώσει· ἵνα, ἐν
 αὐτῷ τοῦ πάθους ὁμολογουμένου ἀληθῶς, ὁ αὐτός καὶ
 παθῆς καὶ ἀπαθὴς εἶναι συνομολογεῖται ἀληθινῶς.
 Πῶς οὖν γέγονε Χριστός ὁ Λόγος, Θεὸς ὢν, πρὶν γέ-
 νηται ἄνθρωπος; Εἰ μὲν γὰρ θεότητος ἴσιν τὸ, Χρι-
 στός, ὄνομα, εἶχα σαρκὸς, προσακτέον ἄρα καὶ τῷ
 Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ἔσται δὲ καὶ τὸ πά-
 θος κοινόν, ὡς τινες παπλανημένοι λέγουσιν. Ἢ καὶ

nem transformatum, vel animæ simile factum sit.
 an quod imaginariam speciem humanæ formæ præ
 se ferret, ut alii hæretici errantes dicunt? Sed hoc
 non concedet Apostolus, qui liquido dixit: Quisnam
 cum esset, quid acceperit. Sicut enim forma Dei,
 plenitudo divinitatis Verbi intelligitur; sic forma
 servi, humanæ substantiæ intelligens natura, cum
 organica compositione, agnoscitur: ut illa quidem
 dictione erat, Verbum intelligatur; illa autem,
 factum est, caro cum anima agnoscat: quæ
 forma servi dicitur, ac intellectualis quædam sub-
 stantia esse intelligitur. Hincque fit ut homo mor-
 tuus, u informis dicatur, et anima quæ indissolubi-
 lem naturam habet, e corpore recedente, totus sol-
 vatur. Unde Paulus quidem de intellectuali natura
 testimonium perhibet; Joannes vero de organica
 corporis ostensione, ut ambo totum incarnationis
 mysterium prædicent. Manifestum enim est, Deum
 Verbum qui ante adventum in carne exsistebat, non
 tunc hominem, sed Deum fuisse apud Deum, invi-
 sibilem et impassibilem.

2. Nequaquam igitur hæc vox, Christus, carne se-
 clusa profertur: quandoquidem nomen illud, passio
 751 et mors consequuntur, cum Paulus scribat: *Si
 passibilis Christus, si primus ex resurrectione mor-
 tuorum*; et alibi ipse dicat: *Pascha nostrum immo-
 latus est Christus*; et, *Homo Christus Jesus, qui
 dedit semetipsum redemptionem pro nobis*. Non quod
 Deus non sit, sed quod et homo Christus sit. Quare,
*Memor esto, ait, Jesum Christum renatusse a mor-
 tuis, ex semine David secundum carnem*. Idcirco
 Scriptura de utroque nomine mentionem facit, quo
 ejus subsistentiam declarat; ipsum nempe invi-
 sibiliter quidem, ut Deum, intellectu tantum percipi
 et revera esse: ut hominem autem visibiliter at-
 tractari, et revera existere: non divisione perso-
 narum, aut cogitationum; sed naturalis generatione,
 et indissolubili unione: ut ejus passionem in con-
 fesso vere habita, ipse passibilis et impassibilis
 revera esse concedatur. Quomodo igitur Verbum,
 Deus cum esset, factum est Christus, priusquam
 homo fieret? Nam si hoc nomen, Chris-tus, divini-
 tati a carne separate proprium sit; ergo Patri,
 Spirituique sancto attribuentum est: passio quo-

¹¹ Act. xxvi, 25. ¹² I Cor. v, 7. ¹³ I Tim. ii, 5, 6. ¹⁴ II Tim. ii, 8.

(4) Seg. Gohl. et Felc. 1, οὐ συγχωρεῖται.

(5) Ita omnes manuscriptori. E. iiii, νοουμένου. In-
 fra Seg. Gohl. et Felc. 1, ἐχούσης τὴν φύσιν. E. liii,
 ἐχούσης τὴν μορφήν. Mox in S-g. Gohl. et Felc. 1,
 ἀπὸ δεστ.

(6) Hæc in synodo ii œcumenica, et apud Da-
 mascenum, lib. iv De orth. fide, cap. 4. Ibidem, S-g.
 Gohl. et Felc. 1, καταγγέλλεται.

(7) Hæc Ita referuntur a Damasceno Ibid., ἀπα-
 θῆς ὢν. Ὅτι δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, τὸ, Χριστός, ὄνο-
 μα, etc.

(8) Καὶ ὁ θάνατος. Sic omnes mss, sed desunt
 hæc in editis. Mox, τοῦ μὲν Παύλου γράφοντος. S-g.
 Gohl. et Felc. u. 1. Μυσταί· γράφοντος, male. Syno-
 dus v, τοῦ μὲν Λουκᾶ γράφοντος.

(9) Gohl. Seg. Felckm. 1 et synodus Constant., νε-

κρῶν τοῦ δὲ Παύλου λέγοντος. Editi mox, τὸ Πάσχα
 ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν, sed cum, ὑπὲρ ἡμῶν, nec in textu
 Græco Scripturæ, nec in Seg. Gohl. et Felckm. 1,
 legatur, expunctum est. Mox Ἰησοῦς Χριστός deest
 in editis, sed legitur in Seg. et in synodo Constant.
 Ibid. Basil., λυτροῦν ὑπὲρ πάντων.

(10) Gohl. Felckm. 1 et Seg., Αὐτὸ μνημονεύειν
 Ἰησοῦν Χριστόν... Δαβὶδ γράφει· Διὰ τοῦτο, etc.

(11) Editi habent, ἢ ὀνομάτων. Sequitur. Gohl. et
 Felckm. 1, ἢ νομάτων. Mox Seg., ἵνα αὐτοῦ τοῦ
 πάθους. Ibid., ὄν, τὸ πάθος ὁμο-
 λογουμένου. Πῶς οὖν, quibusdam omissis. Ibidem.
 Seg. et synod. Constant., καὶ παθῆς καὶ ἀπαθῆς
 νοετο ἀληθινῶς, synod. Constant., ἀληθῶς. Paulo post
 Seg., πρὶν ἢ γένηται ἄνθρωπος; Εἰ γὰρ θεότητος.

que communis erit, ut quidam errantes arbitrantur. An et ipsum impassibile et incorporeum Deum Verbum, etiam ante incarnationem, et humanam naturam assumptam, passionis et mortis capacem esse dicatis? At qui, quæso, Filius, qui Patri consultantialis, et ab eo secundum divinam naturam indivisus est, passibilis dicatur, cum sit immutabilis et invariabilis, nisi sumpta in seipso ex Virginis utero tota humanæ structure specie, homo factus sit: ut et mutabilis homo esset in passione, et una immutabilis esset, quatenus Deus?

3. Quapropter unctio facta est, non quod Deus unctio indigeret, nec quod absque Deo unctio fieret; sed Deo unctioem applicante, ipsamque in corpore unctioem capace, recipiente. Manifestum igitur est, Verbum non absque humana carne Christum factum fuisse, nec sese dividendo in carnis speciem, et animæ similitudinem: sed manens quod erat, formam servi accepisse, non destitutam existens, quippe quæ per passionem, resurrectionem, et universam œconomiam sese proderet, ut scriptum et comprobatum est. Dicite igitur, cur Deum in Nazaret factum esse existimatis; quod omnes solent hæretici proferre? ut Paulus Nazosatensis Deum ex Virgine confitetur: Deum ex Nazaret visum, ac qui inde cum existendi, tum regnandi initium duxerit: Verbumque esse ex celo efficax, in quo sapientiam esse confitetur: quod prædicatione quidem ante sæcula sit, existantia vero ex Nazaret sit editum; ut Deus, inquit, unus ille sit, qui super omnia Deus est Pater. Talis est hujus impietas. Marcion autem et Manichæus, dicunt Deum in Virginem advenisse, ac intactili modo prodiisse, nec capacem fuisse communicandi cum natura humana, in peccatum lapsa, ac principi nequitiæ subjecta. Si enim, ait, hanc assumpsit, et principi nequitiæ Christus subditus erit, et peccati expers non erit; 752 sed propriam carnem exhibuisse, inquit, ex sese, ea qua libuit similitudine, ex celo scilicet exhibita, et in cœlum regressa, demum que tota sit divinitas. Valentinus contra, carnem deitatis partem esse commentus, passionem Trinitati communem fuisse contendit. Arius vero carnem solam, ad occultationem divinitatis confitetur; vice autem interioris nostri hominis, id est animæ, Verbum ait in carne existisse; passionem et ab inferis resurrectionem divi-

A αὐτὸν ἀπαθῆ καὶ ἀσώματος Θεὸν Λόγον καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως ἔρειπε δεκτικὸν εἶναι πάθους καὶ θανάτου; Καὶ πῶς ὁ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος Υἱὸς, καὶ ἀδαιρέτος κατὰ τὴν βίαν φύσιν, παθῆτος ἂν λέγοιτο, ἀρετῆτος ὢν καὶ ἀναλλοίωτος, εἰ μὴ, λαβὼν ἐκ μητέρας Παρθένου τὸ σῶμα τῆς ἀνθρώπου συστάσεως εἶδος ἐν αὐτῷ (12), ἐγένετο ἀνθρώπος· ἵνα καὶ ἀνθρώπος ᾦ ἐν τῷ πάθει, καὶ ἀρετῆτος ᾦ Θεὸς ὢν;

3. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ χριστὸς ἐγένετο, οὐχ ὡς Θεοῦ χριστῶν ἐσομένου, οὐδ' αὖ πάλιν τῆς χριστῶν εἴχα Θεοῦ γενομένην; ἀλλὰ Θεοῦ μὲν τὴν χριστῶν προσαγομένην, ἐν δὲ τῷ δεκτικῷ τῆς χριστῶν σώματι δεχομένην. Πρὸ δὲ τούτου, οὐκ οὐ εἴχα σαρκὸς ἀνθρωπίνης ὁ Λόγος Χριστὸς γέγονεν (13), αὐτὸν καταμερίσας εἰς σαρκὸς ἐπιβίειν, ἢ ψυχῆς ὁμοίωσιν· ἀλλὰ μὲν ὁ ἦν, ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν, οὐ λειπομένην ὑπάρξεως τῆς ἐν ἐπιπέσει φανερούμενης (14), διὰ τε πάθους καὶ ἀναστάσεως καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας, ὡς γέγραπται καὶ δεδῶκεται. Εἶπατε τοίνυν, πῶς Θεὸν ἐν Ναζαρέτ γεννηθῆναι ὑπελάθετε; ἐπειδὴ καὶ πάντες ἀρετῆτος τοῦτο λέγειν εἰσέθεσαν, ὡς Παῖλος ὁ Σαμοσατεύς (15) Θεὸν ἐκ τῆς Παρθένου ὁμολογεῖ, Θεὸν ἐκ Ναζαρέτ ὀφθέντα, καὶ ἐντεῖθεν τῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότα, καὶ ἀρχὴν (16) βασιλείας παρεληφότα· Λόγον δὲ ἐνεργῶν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ σφύραν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ· τῷ μὲν προσηγορῶν πρὸ αἰώνων ὄντα, τῇ δὲ ὑπάρξει ἐκ Ναζαρέτ ἀναδειχθέντα· ἵνα εἰς εἴη (17), φησὶν, ὁ ἐπὶ πάντα Θεὸς ὁ Πατήρ. Τοιαύτη τούτου ἡ ἀσέβεια. Μαρκίον δὲ καὶ Μανιχαῖος, Θεὸν ἐπιδημήσαντα ἐν Παρθένῳ, καὶ ἀδίως (18) προελήλυθτα, καὶ ἀνεπίδεκτος ἔχοντα κοινωνίαν φύσει ἀνθρωπίνῃ, τῇ ὑποπεπρωκίᾳ τῆς ἀμαρτίας (19), καὶ ὑποκειμένη τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας. Εἰ γὰρ ταύτην προσηγάγετο, καὶ τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας ὑποκίσταται, καὶ οὐκ ἔσται χωρὶς ἀμαρτίας ὁ Χριστός· ἀλλ' ἴδιον (20) σάρκα ἐπιδειχθῆναι ἐξ αὐτοῦ καθ' ὁμοίωσιν, ὡς ἡθέλησεν ἐξ οὐρανοῦ ὀφθεῖσθαι, καὶ εἰς οὐρανοῦς χωρήσασθαι, καὶ θεότητα ἔλην οὕτως. Οὐαλεντινὸς δὲ πάλιν κοινὸν τῆς Τριάδος τὸ πάθος λέγει, τῆς θεότητος μέρος τὴν σάρκα φανταζόμενος. Ἄρειος δὲ σάρκα μόνην πρὸς ἀποκρυφήν τῆς θεότητος ὁμολογεῖ· ἀντὶ δὲ τοῦ ἔσθαι ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου (21), τοῦτ' ἐστὶ τῆς ψυχῆς, τὸν Λόγον ἐν τῇ σαρκὶ λέ-

(12) Gobl. Seg. et Felckm. 1, ἐν αὐτῷ. Editi, ἐν αὐτῷ. Mox Seg. solus habet, ἵνα καὶ ἀρετῆτος ᾦ ἐν τῷ πάθει, pro quo interpres legis videtur, ἵνα καὶ τρεπτός. habet enim, convertibilis, et quidem melius. Editi, ἵνα καὶ ἀνθρώπος, etc. Mox Goblirian. Felckm. 1 et Seg. habent, καὶ ἀθάνατος ὢν ἡ Θεός. Nos in tanta lectionum varietate veterem lectionem secuti sumus, quippe que et congrua videatur, et quorundam mss. auctoritate firmetur. Ibid., Seg. Gobl. et Felckm. 1, διὰ τοῦτο καὶ. Editi, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ. Infra Seg., γενομένην· ἀλλὰ.

(13) Seg., ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ γέγονεν. Gobl. et Felckm. 1, ὁ Λόγος γέγονεν, male.

(14) Seguer. Gobl. et Felckm. 1, θεωρούμενης, διὰ τε.

(15) Seg., ὁ τῆς Σαμοσατέων.

(16) Basil. Gobl. et Felckm. 1, καὶ ὡς ἀρχὴν.

(17) Seg., ἵνα Θεὸς ᾦ φησὶν, ὁ ἐπὶ πάντα. Gobl. et Felckm. 1, ἵνα Θεὸς ᾦ ὁ ἐπὶ πάντα.

(18) Seg., καὶ Θεὸν ἀδίως. In eodem infra καὶ deest, ante πάντα ἀνεπίδεκτος.

(19) Seg., ὑποπεπρωκίᾳ ἀμαρτίας τῆς κακίας καὶ ὑποκειμένη. Seg. et Gobl., ὑποπεπρωκίᾳ τῆς ἀμαρτίας τῆς κακίας, ὑποκειμένη. Mox Seg. post ταύτην habet, φησὶν. Paulo post, Basil., καὶ οὐκ ἔστι.

(20) Ita Seg. Gobl. et Felckm. 1, quos sequimur. Editi vero, ἀλλ' ὁμοίαν. Mox idem manuscripi, ἐξ αὐτοῦ.

(21) Seguer. Goblirian. et Felckm. 1, ἡμῶν ἀνθρώπου.

ρει γεγονέναι, τὴν τοῦ πάθους νόησιν, καὶ τὴν ἐξ ἕδου ἀνάστασιν τῆ θεότητι προσάγει τοιμῶν. Σαβέλλιος δὲ τοῦ Σαμοσατέως Παύλου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἐπιδιδάσκειται τὴν γνώμην· δεδοκῶς γὰρ τὴν ἐξ Ἀρελοῦ διαίρεσιν, τῆ ἀναιρετικῆ καταπέπτως πλάνη. Ὑμεῖς δὲ εἰν πρόσκεισθε, ἢ εἶν βοθηεῖν βούλεσθε; Ἡ, τὸ λεγόμενον, πάμφυλοι (22) γεγονάτε; Πᾶσι γὰρ τοῖς προηρημένοις αἰρετικοῖς συνηχέθητε, ἀπιστήσαντες τῆ ἰουδαίᾳ· καὶ ἀντιλέγοντες τῆ πληρώσει, εἰς ἀναίρεσιν κεχωρηκατε, διαίρεσεως δειλίαν (23) προφασίζόμενοι. Ὅπερ δὲ εἰ διαίρουσας μεμῆνασι, καὶ οἱ παραιούσας πεπλάνηται, οὕτως οἱ ἀναιρούσας ἀπολλύονται· ἀληθινῆς τῆς οἰκονομίας γενημένης (24), καὶ τῆς ἀληθείας φανερωθείσης, καὶ τῆς χάριτος μαρτυρουμένης.

4. Τί τοίνυν προφασίζόμενοι σοφίζεσθε; τί ὑποκρινόμενοι ὑποκαλύπτετε (25), καὶ οὐ φανερώς λέγετε, ὅτι οὐχὶ λαβῶν δούλου μορφήν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι ὠφθη ὡς ἄνθρωπος; ταύτην παρέχει τὴν πῦσιν ὁμῶν (26) ὁ λόγος, προφάσει λεγόντων ὁ αὐτὸς καὶ ὁ αὐτός. Διὰ τοῦτο καταλέγει τῆς ἀληθοῦς οἰκονομίας ἐπιχειρεῖτε συκοφαντοῦντες, καὶ λέγοντες· Ἄνθρωπον λέγουσι τὸν Χριστὸν θεοποιηθέντα. Καὶ πού τὸ, Ἐν ἀρχῇ (27) ἦν ὁ Λόγος; καὶ ὅτι *Λαβῶν μορφήν δούλου* ἐγένετο ἄνθρωπος; ἢ *ἄνθρωπὸν* φησι μετὰ Θεοῦ ὄντα, ἢ *ἄνθρωπὸν* φησι Θεῷ (28) συμπλακέντα, ἢ ἄνθρωπον ὑπὲρ κόσμου ἀποθανόντα, καὶ μέρος τοῦ κόσμου ὄντα, ἢ ἄνθρωπον τῆς ἀμαρτίας οὐ χωρισθέντα, ἢ ἄνθρωπον ἀγγέλων ἐισπύζοντα, ἢ ἄνθρωπον ὑπὸ τῆς κτίσεως προσκενομένον, ἢ ἄνθρωπον Κύριον ὄντα, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Παῦλος σοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ*· ἢ ἄνθρωπον σταυρωθέντα, καὶ Κύριον τῆς δόξης ὄντα, ἢ ἄνθρωπον ἀκούοντα· *Κάθου ἐκ δεξιῶν μου*· ἢ ἄνθρωπον ἐρχόμενον κρίνειν κρίναι. Αὐτὴ ἐστὶν ὁμῶν, ἢ *βαλερὰ ἀνατροπῆ*, ἢν πρόβλεπε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεθύσκετε. Ἐρωτήσατε τοίνυν Ἰουδαίους, ἴνα, ταῦτα παρ' αὐτῶν ἀκούσαντες τὰ ῥήματα κατὰ Χριστοῦ λεγόμενα, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστωκότων, ἐβουβρίζητε· μάθετε δὲ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν, τὰ αὐτὰ λαλοῦντων καὶ φρονούντων. Προκεισθε τοίνυν τῶν αἰρετικῶν τὰ δόγματα (29), καὶ τῆς ὑμετέρας φρονήσεως ἢ γνώμης, καὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως ὁ λόγος, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ὁ βρος, καὶ τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, καὶ τῶν προφητῶν ἡ μαρτυρία, καὶ τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας ἢ κατανοήσεως.

5. Εἰπατε τοίνυν, πῶς λέγετε Θεὸν ἐκ Ναζαρέτ (30) γεγενῆσθαι, τῆς θεότητος ὡς ἀρχὴν γενέσεως ἀπαγγέλλοντες κατὰ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ἢ τῆς σαρ-

²² Joan. 1, 1. ²³ Philipp. 11, 7. ²⁴ Rom. 1, 1. ²⁵ Psal. cix, 1. ²⁶ Habac. 11, 15.

(22) Πάμφυλοι γεγονάτε, omnes fere manuscripti. Editi vero, πάμφυλοι γεγονάτε.

(23) Seg. Anglican. Gobl. et Felckm. 1, διαίρεσις διάνοια, minus recte.

(24) Seg. Gobl. et Felckm. 1, γενομένης.

(25) Basil. Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἐπικαλύπτετε. Mox in hæc verba, ὅτι οὐχὶ λαβῶν δούλου μορφήν, ὁ δοξαπάτης, aliusque scholiastes in Felck. 2, ὅρα καὶ τοῦτο (quod scilicet quasi homo esset, ὁ Λόγος, apparuerit) οἶμα τὸν θέλοντα δεχέσθαι. Ibid. Seg., ἐγένετο ἄνθρωπος.

nitati ascribere ausus., Sabellius autem Pauli Samosatensis, ejusque sequacium sententiam probat: veritus enim Arii divisionem, in errorem qui (personas) de medio tollit delapsus est. Vos autem cuiquam adhaeritis, vel cuiquam opitulanti vultis? Num, quod proverbio fertur, Cujuslibet tribus estis? Nam dum uniioni fidem negatis, dum plenitudini repugnatis, cum omnibus supra memoratis haereticis consentitis: metueque divisionis, ut causificamini, ad (personas) auferendas animum appulistis. Verum ut qui dividunt, insanunt, et qui detrahunt, errant; sic qui de medio tollunt, in perniciem eunt: cum et vera incarnatio facta, et veritas visa, gratia quoque testimonio comprobata fuerit.

4. Cnr itaque argutiis sophismatibusque contenditis? qua de causa simulatione utimini? et quare palam non dicitis, eum, non assumpta servi forma, hominem factum fuisse, sed quasi hominem apparuisse? ea quippe est interrogatio vestrae significationis, qua fraudulentè, ipse, et ipse, iterato dicitis. Ideoque verè incarnationis adversari studetis, nosque calumniis oppugnatis, dicitisque: Homines illi dicunt Christum esse hominem qui Deus factus sit. *Ecquid sibi vult illud: In principio erat Verbum* ²⁷ et, *Formam servi accipiens* ²⁸, factus est homo? quam, aut hominem, aiunt, cum Deo existentem, aut hominem Deo complicatum, aut hominem pro mundo mortuum, et qui pars mundi sit: aut hominem peccati non expertem: aut hominem angelis imperantem: aut hominem qui a creatoris adoretur: aut hominem qui Dominus sit, dicente Apostolo: *Paulus servus Jesu Christi* ²⁹: aut hominem crucifixum, qui Dominus sit gloriae: aut hominem qui hæc audiat: *Sede a dextris meis* ³⁰: aut hominem qui venturus sit, ut mundum judicet. Hæc est *lutosa vestra subversio*, qua homines potatis et inebriatis ³¹. Interrogate ergo Judæos, ut cum hæc ipsa verba contra Christum, et contra Christi fideles ab illis prolata audieritis, erubescatis. Discite quoque ab aliis haereticis, qui cadem quæ vos loquuntur et sentiunt. In medium adducantur itaque haereticorum dogmata, vestra sententia, fidelis nostrae ratio, Evangelii definitio, apostolorum prædicatio, prophetarum testimonium, et peractæ œconomiae verus modus veraque ratio.

5. Respondete igitur, qua ratione dicitis Deum ex Nazaret factum fuisse, deitatisque iuitium existendi juxta Paulum Samosatensem ascribitis; aut

(26) Ταύτην γὰρ εἶχει τὴν πῦσιν ὁ λόγος ὁμῶν, Seg. Item, Gobl. et Felckm. 1 habent, πῦσιν. Editi, ταύτην παρέχει τὴν πῦσιν.

(27) Seg., καὶ πάλιν τὸ ἐν ἀρχῇ.

(28) Ἡ ἄνθρωπον Θεοῦ, Seg.

(29) Gobl. et Felckm. 1, παρὰ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν τὰ δόγματα. Mox Seg., τὰ αὐτὰ ὁμῶν.

(30) Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 1, ἐκ Ναζαρέτ. Editi, ἐν Ναζαρέτ. Mox ὡς, ante ἀρχὴν, deest in Seg.

carnis generationem negatis, juxta Marcionem et alios hereticos; nec in statutis evangelicis inceditis, sed vultis ex propria loqui sententia? Ideo enim dicitis, Deum ex Virgine natum esse, ac non Deum et hominem, juxta evangelicam definitionem: ne si carnis generationem confiteamini, ipsam naturalem admittere cogamini, 753 quia sane in re vere dicitur: sed Deum genitum affirmatis, qui propriam carnem specie tantum exhibuerit. Non enim Deus initium nascendi ex Nazaret sortitus est: sed qui existit ante sæcula Verbum Deus, ex Nazaret homo visus est: natus ex Maria Virgine, et Spiritu sancto, in Bethleem Judææ, ex semine David, Abrahæ et Adæ, uti scriptum est: omniaque assumpsit ex Virgine, quæcumque ab initio Deus ad constitutionem hominis efformavit et condidit, excepto peccato. Ut Apostolus quoque ait: *Pro similitudine per omnia, præter peccatum* **; nec divinitatis mutationem, sed humanitatis innovationem arbitrio suo efficit; quo gentes Christo *incorporales et comparticipes* ** fierent, quemadmodum scribit Apostolus: utque homo revera Deus, et Deus revera homo foret: essetque ille vere homo, et vere Deus: non quod homo apud Deum esset, ut vos calumniantes, Christianorumque mysterio obtractantes dicitis: sed quod Deo archetypis placuerit, plenitudinis suæ divinitatis archetypis hominis naturam, novumque officium, ex utero Virginis in seipso per naturalem generationem, et indissolubilem unionem restaurare; ut et pro hominibus salutare negotium perficeret, inque passione, morte et resurrectione, hominum redemptionem absolveret.

6. Sed objicitis: Si omnia accepit, sane et humanas cogitationes habuit: impossibile autem est, humanis cogitationibus non inesse peccatum: quomodo igitur Christus absque peccato erit? Imo respondeo vos ipsi: Si vitiosarum cogitationum Deus creator fuerit, adjungendum Deo est proprium officium: venit enim ut proprium opus sibi adjungeret. Sed eo pacto injusto sane judicio peccator damnatur. Nam si vitiosas cogitationes creavit Deus, quid est quod peccantem condemnat? aut qui potest a Deo hujusmodi judicium proficisci? Quod si Adam, antequam Dei mandatum transgrediretur, ejusmodi

** Hebr. iv, 15. ** Ephes. iii, 6.

(31) Ita Anglic. Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero, γένειν. Mox Basil., τοὺς ἄλλους τῶν αἰρετικῶν.

(32) Kaf. deest in Gobl. et Felckm. 1. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, γέννησιν σαρκός. Editi et alii, γένειν σαρκός.

(33) Sequer. Gobl. et Felckm. 1, ἰδὼν τὰ σάρκα. Editi et alii, ἰδὼν δὲ σάρκα. Mox idem cum Anglic., γενήσεως. Editi, γενέσεως.

(34) Gobl. et Felckm. 1, καὶ σπέρματος ἁγίου. Seg., ἐκ Πνεύματος ἁγίου.

(35) Seg., πάντα ἔλαβεν.

(36) Κατὰ πάντα, deest in Seg.

(37) Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἵνα καὶ ὁ ἄνθρω-

κὸς τὴν γέννησιν (31) ἀρνούμενοι κατὰ Μαρκίωνα καὶ τοὺς ἄλλους αἰρετικούς, οὐ τῷ εὐαγγελικῷ στοιχοῦντες ὄντι, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖν θέλοντες; Διὰ τοῦτο γὰρ λέγετε Θεὸν γεγενῆσθαι ἐκ Παρθένου, καὶ οὐχ Θεὸν καὶ (32) ἄνθρωπον κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν ὄρον· ἵνα μήποτε, γέννησιν σαρκὸς ἐμολογήσαντες, φυσικὴν αὐτὴν εἴητε, ἐπαλθεύοντες τῷ λόγῳ· ἀλλὰ Θεὸν γεννηθέντα, ἰδὼν δὲ σάρκα (33) ἐβέλταν ἐν δοκίμασι. Οὐ γὰρ ἀρχὴν γενήσεως ἐκ Ναζαρέτ ὁ Θεὸς ἐπιδεικνύται· ἀλλ' ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων Λόγος Θεὸς ἐκ Ναζαρέτ ἄνθρωπος ὤφθη, γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου (34) ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἄβραμ, καὶ τοῦ Ἄδμ, ὡς γέγραπται· πάντα λαβὼν (35) ἐκ Παρθένου, ὅσα ἀρχῆθεν ὁ Θεὸς εἰς σύστασιν ἀνθρώπου ἔπλασε καὶ ἐποίησε χωρὶς ἁμαρτίας· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· Καθ' ὁμοίτητα κατὰ πάντα (36), χωρὶς ἁμαρτίας, οὐ τῆς θεότητος μεταποίησιν ἐπιδειξάμενος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος καταποίησιν ἐργασάμενος, κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα· ὥστε εἶναι τὰ ἔθνη σύσσωμα, καὶ συμμετοχὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος γράφει· ἵνα καὶ ὁ ἄνθρωπος (37) ἦ Θεὸς ἀληθῶς, καὶ ὁ Θεὸς ἦ ἄνθρωπος ἀληθῶς, ἵνα ἢ καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς καὶ Θεὸς ἀληθῶς· οὐχ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν ὄντος, ὡς ἡμεῖς συκοφαντοῦντες λέγετε, διασύροντες τὸ τῶν Χριστιανῶν μυστήριον· ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ μονογένητος εὐδοκῆσαντος τῷ πληρώματι τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν τοῦ ἀρχετύπου πλάσιν ἀνθρώπου, καὶ ποιῆσιν καὶνὴν, ἐκ μήτρας Παρθένου ἀναστήσασθαι αὐτοῦ, φυσικῆ γενήσεως καὶ ἀλύτου ἐνώσεως (38)· ἵνα τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων σωτηρίαν πραγματεῖαν ποιήσεται, ἐν πάθει καὶ θανάτῳ καὶ ἀναστάσει τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καταπραξάμενος.

6. Ἀλλὰ λέγετε, ὅτι, εἰ πάντα ἔλαβε, πάντως ἔδου καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς εἶχεν· ἀδύνατον δὲ εἶναι ἐν λογισμοῖς (39) ἀνθρωπίνους ἁμαρτίαν μὴ εἶναι· καὶ πῶς ἔσται χωρὶς ἁμαρτίας ὁ Χριστός; Εἶπατε τοῖνον· Εἰ τῶν ἀμαρτητικῶν λογισμῶν δημιουργὸς ὁ Θεός, προσάκτιον τῷ Θεῷ τὴν ἰδίαν δημιουργίαν· ἦλθε γὰρ προσάγειν τὴν ἰδίαν ποιήσιν. Ἀλλὰ ἄδικος ἔσται πάλιν ἡ χριστὸς καταδικάζουσα (40) τὸν ἀμαρτησαντα· εἰ γὰρ ἀμαρτητικῶν λογισμῶν ἐδημιούργησεν ὁ Θεός, πῶς καταδικάζει τὸν ἀμαρτησαντα; καὶ πῶς οἶόν τε παρὰ Θεοῦ τοιαύτην χριστὸν γενέσθαι; Εἰ δὲ καὶ ὁ Ἄδμ ὑπέκειτο τοῖς

τοῖς ἦ Θεὸς ἀληθῶς· οὐχ ἀνθρώπου, ommissis intermediis.

(38) Basil., καὶ ἀλύτου. Mox, σωτήριον deest in editis, sed legitur in Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. primo. Paulo post Seg. Gobl. et Felckm. 1, τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀνθρώπων. Editi vero et alii, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Mox hæc, Ἀλλὰ λέγετε, habentur in synod. vi, act. 8.

(39) Sic Seg. Gobl. et Felckm. 1, atque ita legit Nannius. Editi, ἀδύνατον δὲ ἦν λογισμοῖς.

(40) Anglicanus, δημιουργίαν. Ἡ χριστὸς καταδικάζουσα. Ibid. Seg., προσαγαγίσθαι τὴν. Mox Basil., ἄδικός ἐστι.

τούτους λογισμοίς, πρὶν ἢ παρακοῆς τῆς τοῦ Θεοῦ ἐντολῆς, καὶ πῶς οὐκ ἐγένωσκε καλὸν καὶ πονηρὸν; λογικὸς μὲν ὦν τὴν φύσιν, ἐλευθερὸς δὲ τὸν λογισμὸν, πειραν κακοῦ οὐκ εἶδus, μόνον δὲ τὸ καλὸν γινώσκων, καὶ ὡσπερ τις μονόθετος ὢν· παρακούσας δὲ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ὑποπέπτικε τοῖς ἁμαρτητικαῖς λογισμοῖς (41)· οὐ τοῦ Θεοῦ δημιουργήσαντος τοὺς ἀχμάλωτιζόντας λογισμοὺς, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου ἐξ ἀπάτης ἐπισπείραντος τῆς λογικῆς φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἐν παραβάσει γενομένη, καὶ ἀπωθείσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ὡστε τὸν διάβολον καὶ νόμον ἁμαρτίας καταστήσασθαι ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ θάνατον βασιλεύοντα διὰ τοῦ ἔργου τῆς ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Ἄλλὰ λέγεται· Ἐλυσέ μὴ ἁμαρτήσας. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν αὕτη λύσις τῆς ἁμαρτίας. ΘΘ (42) γὰρ ἐν ἐκείνῳ ἀρχῆθεν εἰργάσατο ὁ διάβολος τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα, ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, καὶ μὴ ἁμαρτήσαντος, λυθῇ ἡ ἁμαρτία· ἀλλ' ἐν τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ἐπισπείρας εἰργάσατο (43) διάβολος τὴν ἁμαρτίαν. Διὰ τοῦτο ἀδύνατον γέγονε τῇ φύσει, λογικῇ ὄντι καὶ ἐκουσίως ἁμαρτησάσθαι, καὶ ὑπὸ καταδίκην θανάτου γενομένη, ἐαυτὴν ἀνακαλέσασθαι εἰς ἐλευθερίαν, ὡς φησὶ δ' Ἀπόστολος· Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθῆναι διὰ τῆς σαρκός. Διὰ τοῦτο δι' ἐαυτοῦ ἦλθεν (44) ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ταύτην ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει καταστήσασθαι ἐκ νέας ἀρχῆς καὶ γενέσεως θαυμαστῆς· οὐ τὴν ἀρχῆθεν σύστασιν καταμερίσας, ἀλλὰ τὴν ἐπισπείραν ἀθέτησιν ἀθετήσας, ὡς μαρτυρεῖ ὁ προφήτης, λέγων· Πρὶν ἢ γένωαι ἐτὶ διαβλὸν ἀγαθὸν φήρης, λέγων (45), ἀπειθεῖ πονηρία τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Εἰ δὲ μὴ ἐν τῇ ἁμαρτησῆσθαι φύσει ἡ ἀναμνησία ὤρθη, πῶς κατεκρίθη ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ σαρκί, μῆτε τῆς σαρκὸς τὸ πρακτικὸν ἔχουσης, μῆτε τῆς θεότητος ἁμαρτίαν (46) γινωσκούσης; Πῶς δὲ ὁ Ἀπόστολος λέγει· Ὅσον ἐπέλεσαν ἐν ἁμαρτίᾳ, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις; οὐ τόπον διαγράφων, ἀλλὰ φύσιν ὑποτιθέμενος· Ἰνα, ὡσπερ, φησὶ, δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, οὕτω καὶ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἵνα δι' ἕως φύσεως ἡ προχώρησις τῆς ἁμαρτίας γέγνηε, δι' αὐτῆς (47) καὶ ἡ ἐπιδικαίσις τῆς δικαιοσύνης γένηται· καὶ οὕτω λυθῇ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ἐλευθερωθῆσθαι τῆς ἀνθρώπων φύσεως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ δοξασθῆ ὁ Θεός.

“ Paal. LXXII, 7. “ Rom. VIII, 3. “ Matth. XIII, 25. “ Isa. VII, 16. “ Rom. V, 20. “ ibid. V, 12, 21.

(41) Τοῖς ἁμαρτητικαῖς λογισμοῖς. Ita Anglican. Seg. Gobl. et Felckm. 1. In editis, τοὺς τοιοῦτους λογισμοίς. Infra, Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἐπισπείραντος. Editi vero et alii, ἐπισπείραντος.

(42) Anglican. Gobl. Felckm. 1. Nann. Seg., Ὅτι γὰρ ἐν ἐκείνῳ πλασθέντι Anglicanus, πλασθέν) διὰ τοῦ Λόγου εἰργάσατο. ἵνα ἐλθόντος αὐτοῦ (Anglicanus, αὐτοῦ τοῦ) Λόγου, etc. Sed nos editorum necnon quorundam manuscriptorum lectionem sequi malimus.

(43) Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἐπισπείρας εἰργάσατο. In editis, ἀρχῆθεν εἰργάσατο, male.

(44) Sic Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi autem, διὰ

A cogitationibus obtusior fuit, qui fieri potuit ut bonum et malum non cognosceret? Certe natura quidem rationalis, cogitative vero liber, mali experientiam non habebat, acutius boni notitia præditus, quasi unius moris⁴² erat. Postquam autem Dei mandatum transgressus est, in vitiosas lapsus est cogitationes: non quod Deus illas cogitationes quæ non in captivitate redigunt conderit, sed quod diabolus fraude illas in rationali hominum natura, in prævaricatione constituta, et a Deo expulsa, quasi alienum semen induxerit; ita ut diabolus legem peccati in natura hominis constituerit, unaque mortem quæ per opus peccati in illa dominatum exercet. Quocirca venit Filius Dei, ut solvat opera diaboli. Sed instatus, Jam solvit, cum non peccaverit.

B At nequam est illud peccatum solvere. Neque enim ab initio peccatum in illo operatus est diabolus: ut veniente Verbo in mundum, et non peccante, solveretur peccatum; sed in rationali et intellectuali natura boni per inductum semen diabolus peccatum est operatus. Quapropter impossibile fuit naturæ rationali, quæ sua sponte peccaverat, ac mortis damnationi subjecta erat, sese in libertatem revocare, ut 754 ait Apostolus, Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem⁴³. Quapropter venit ipse Dei Filius, ut eam in natura sua, per novam originem et mirabilem generationem restauraret. Non quo eam, quæ ab initio facta erat, constitutionem divideret; sed quo superseminatam⁴⁴ abrogationem abrogaret; ut testatur propheta, dicens: Priusquam cognoscat parrulus bonum vel malum, reprobat malitiam ad eligendum bonum⁴⁵. Quod si in natura quæ peccaverat, impeccabilitas non apparuisset, cur peccatum in carne damnatum esset, cum neque caro peccati actum habeat, neque in divinitatem peccatum eadit? Quare Apostolus dicit: Ubi abundavit peccatum, ibi superabundavit et gratia⁴⁶? non locum indicans, sed naturam significans. Ut sicut, inquit, per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors; ita per unum hominem Jesum Christum, gratia regnet per justitiam in vitam æternam⁴⁷. Ut per quam naturam peccatum processit, per eandem justitiæ specimen daretur: et sic humana natura a peccato libera, diaboli opera solverentur, Deoque gloria daretur.

σαρκός. Διὰ τοῦτο ἦλθεν. Infra Gobler. Felckm. 1 et 5, νεαρᾶς ἀρχῆς.

(45) Ita Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero, καλόν, ἢ κακόν.

(46) Sic Seguerianus. Editi et alii, ἁμαρτίας. Paulo post Seguerianus. Gobler. et Felckm. 1, ὑπερεπερίσσευσεν. Editi vero et alii, ἐπισπείραντων. Mux Seguerianus. Gobler. Anglican. et Felckm. 1, οὐ τόπον ὑπογράφων.

(47) Anglic. Seguer. Gobl. et Felckm. 1, διὰ ταύτης. Ibid. καὶ deest in Basil. Paulo post Seguerian., ἐλευθερωμένης τῆς ἀνθρώπου. Gobler. et Felckm. 1, ἐλευθερωθείσης τῆς ἀνθρωπίνης.

7. At rursum dicitis : Si homo est Christus , pars A
 erit mundi : pars autem mundi mundum salvum
 facere nequit. O fallacia commentum ! o insana
 blasphemias ! Dicant ex quamvis Scriptura deprompta
 sit ista definitio , aut potius hoc diaboli sophisma :
 quodamquidem propheta dicit : *Frater non redimitur*
redimet homo * ; et alibi : *Et homo natus est in ea*
et ipse fundavit eam Altissimas **. Qui fieri potest
 igitur ut Verbum homo factum mundum non redim-
 at ? cum manifestum sit in qua natura commis-
 sum est peccatum , in ea quoque extitisse gratiæ
 exuberantiam. Quisnam autem gratiæ exuberantia ?
 quod Verbum factum sit homo , manens tamen Deus ;
 ut et homo factum Deus crederetur : quemadmodum
 et Christus , homo cum sit , Deus tamen est : quia
 cum Deus esset , factus est homo , et in hominis
 forma credentibus salutem impertit. Si enim Domi-
 nus Jesum ore tuo confessus fueris , et in corde
 tuo crederis , quod Deus illum ex mortuis excitavit ,
 salvus eris. Nex autem in Deum non cadit , qui nec
 resurrectione opus habet , sed ipse a mortuis exci-
 tatur. Unde necesse fuit , ut aliquid Deus haberet , quod
 pro nobis offerret , sive in morte , sive in vita : qua-
 propter Verbum quod homo factum sit , eo magis
 salutem operatur.

8. Sed iterum obicitis : Ecqua ratione potest na-
 tura , quæ in consuetudine peccati edita est , et quæ
 peccati successionem excepit , absque peccato esse ?
 quod impossibile cum sit , erit igitur Christus , ut
 unus ex hominibus. Hæc et Marcion sensit : hanc
 C et Manichæus induxit sententiam , qui carnem homi-
 nis , ipsamque generationem sub malitiæ principio
 constituit , Ipsique Dominatoris titulum ascripsit :
 cum a quo quis victus est , ejusdem et servus red-
 datur. Horum sententiam vos quoque renovatis , dum
 diversa ratione , spiritualem hominis naturam , quæ
 anima esse intelligitur , sua illi subicitis , quam non
 posse peccatum vitare statuitis ; quantumcumque
 eandem animam carnalem esse scribatis. Unde autem
 hæc didiceritis ignoro , cum neque in sacris
 Scripturis , neque in vulgata hominum sententia id
 admittatur , Domino dicente : **755** *Ne timeatis*
ab iis qui occidunt corpus , animam autem non possunt
occidere **. Atqui si carnalis est anima , ut vestra
 fert opinio , cur non una cum corpore moritur ,
 D et perit ? et cur Petrus animas in inferno detentas

7. Ἄλλὰ πάλιν λέγετε· Ἐὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστός,
 μέρος ἔσται τοῦ κόσμου· μέρος δὲ κόσμου κόσμον
 σώσει οὐ δύναται. Ὁ ἐπίνοια ἀπάτης, καὶ ἀπίστια
 βλασφημίας! Λεγέτωσαν γὰρ ποίας Γραφῆς οὗτος ὁ
 ἄστος, ἢ τοῦ διαβόλου ἄστος· καίτοι τοῦ προφήτου
 λέγοντος· Ἀδελφοὶ οὐ λυτροῦνται, λυτρώσεται
 ἄνθρωπος· καὶ ἄλλοι· Καὶ ἄνθρωπος ἐγενήθη
 ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ Ὑψίστος.
 Πῶς οὖν Χριστὸς οὐ σώζει (48) κόσμον, γενόμενος
 ἄνθρωπος; ὅποτε δὴ πρόβηλον, οὗ ἐν ἧ φύσει ἐπα-
 ρχθῆ ἡ ἀμαρτία, ἐν αὐτῇ γέγονεν ἡ περισσεία τῆς χά-
 ριτος. Τίς δὲ περισσεία τῆς χάριτος; οὗτις ὁ Λόγος
 (49) ἄνθρωπος γέγονε, μόνον Θεός· ἵνα, καὶ ἄνθρω-
 πος γενόμενος, Θεὸς πιστευθῆ· ὡς καὶ ἄνθρωπος
 ὢν ὁ Χριστός, Θεὸς ἔστιν, οὗτις Θεὸς ὢν γέγονεν ἄν-
 θρωπος, καὶ σώζει τοὺς πιστεύοντας ἐν ἀνθρώπου
 μορφῇ. Ἐὰν γὰρ ὁμολογήσῃς Κύριον Ἰησοῦν ἐν τῷ
 στόματι σου, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὗτις ὁ
 Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. Νέκρωσιν
 ἐκ Θεοῦ (50) οὐκ ἐπιδέχεται, οὕτε ἀναστάσεως ἴσται,
 ἀλλὰ ἐκ νεκρῶν ἀνίστησιν. Ὅθεν χρεῖα γέγονεν
 ἔχειν τὸν Θεόν, ὃ προσεπιγένη ὑπὲρ ἡμῶν, εἴτε ἐν
 θανάτῳ εἴτε ἐν ζωῇ· ὥστε τοῦτω (51) μᾶλλον σώζει
 ὁ Λόγος, οὗτις ἄνθρωπος γέγονεν.

8. Ἄλλὰ πάλιν λέγετε· Καὶ πῶς δύναται ἡ ἐν συ-
 νθεσί τῆς ἀμαρτίας γενομένη φύσις, καὶ τὴν διαβο-
 χὴν τῆς ἀμαρτίας διαδεξαμένη (52), χωρὶς ἀμαρτίας
 εἶναι; ὃ ἐστὶν ἀδύνατον· ἔσται δὲ καὶ ὁ Χριστός, ὡς
 εἰς τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ καὶ Μαρκίον ἐπρόη-
 σεν· ταύτην καὶ Μανιχαῖος εἰσηγήσατο (53) τὴν γνώ-
 μην, τοῦ ἀνθρώπου τὴν σάρκα καὶ αὐτὴν τὴν γέννη-
 σιν ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς κακίας τάσσειν, καὶ Ἐξουσα-
 στήν τοῦτον ἐπιγραφόμενος· ἐπειδὴ ἦ τις ἤσθηται,
 τοῦτω καὶ δεδούλωται (54). Τοῦτων καὶ ἡμεῖς ἀνα-
 νεοῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἕτερον τρόπον τὴν νοερὰν
 τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ἥτις νοεῖται ψυχῇ, προσπει-
 θόντες, καὶ ἀπεικονιζόμενος· ἐπειδὴ ἦ τις ἤσθηται,
 πῶθεν μαθόντες οὐ συνεπίσταται· οὕτε γὰρ ἐκ τῶν
 ἁγίων Γραφῶν ἔστιν εὐρεῖν τοῦτο, οὕτε ἐν τῷ κοινῷ
 τῶν ἀνθρώπων λογισμῷ, τοῦ Κυρίου λέγοντος· Μὴ
 ροβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων (55) τὸ σῶμα, τὴν
 δὲ ψυχὴν μὴ συναμείνω ἀποκτείνω. Καὶ πῶς, εἰ
 D σαρκικὴ ἡ ψυχὴ καθ' ἑμᾶς, οὐ συνδύναται τῷ σώμα-
 τι, καὶ συναμείβεται; πῶς δὲ καὶ ὁ Πέτρος, τὰς ἐν

* Psal. XLVIII, 8. ** Psal. LXXXVI, 5. ** Matth. x, 28.

(48) Λόγος οὐ σώσει. Sic Seguerianus. Editi, Χριστός οὐ σώζει. Anglicanus, Χριστός ὁ Λόγος οὐ σώσει. Mox in Anglicano dē deest, ut et in Segueriano. Ibidem Gohler. et Felckm. 1, dicit δὴ πρόβηλον.

(49) Sic Seguer. Gohler. et Felckm. 1. Editi vero et alii, ὁ Θεός.

(50) Seguer., δὲ θεότης. Gohler. et Felckm. 1, δὲ θεότης.

(51) Anglic. Gohlerian. et Felckm. 1, τοῦτο. Mox Seguer. Gohler. et Felckm. 1, σώζει ὁ Λόγος. Editi vero et alii, σώζει ὁ Χριστός.

(52) Anglic. Seguer. Gohler. et Felckm. 1, δεξαμένη. Mox Seguerianus, ἔσται οὖν. Ibidem Seguer.

Gohler. et Felckm. 1, καὶ ὁ Χριστός. Editi et alii manuscripi, καὶ ὁ Υἱός.

(53) Seguerianus, εἰσηγήσατο. Editi vero et alii, εἰσηγήσατο. Mox Seguerian. Gohlerian. et Felckm. 1, τὴν γέννησιν. Editi et alii, τὴν γένεσιν.

(54) Gohlerianus et Felckm. primus, τοῦτω δεδούλωται.

(55) Basil., ἀποκτείνοντων. Gohler. et Felckm. 1, ἀποκτείνοντων. Ad quem locum notat doctissimus : Τοῦτο Ἀριστοτέλης ληρεί, ἐνδεδιγμένος σωματοποιῶν τὰς ψυχὰς. Mox Seg. Gohler. et Felckm. 1, Πῶς ἡ σαρκικὴ ψυχὴ. Mox Basil., οὐ δύναται.

ἔξη (58) καταχομένας ψυχὰς πνεύματα ὀνομάσας, ἔλεγεν· Ἐπορεύθη τοῖς ἐν φυλακῇ κατακεκλεισμένοις πνεύμασιν εὐαγγελισασθαι τὴν ἀνάστασιν; Ἀλλὰ ὁμοίως πάντα παρὰ φύσιν λέγετε καὶ ὀνομάζετε, ἵνα μὴ ποτε κατὰ φύσιν διηγοῦμενοι τὴν οικονομίαν ἐπαληθεύητε τῷ Λόγῳ, ὅτι καὶ (57) ἀνθρωπος γέγονεν ἀληθῶς ὁ Λόγος. Εἰρήχαιτε γὰρ, ὅτι φωνῆ Θεοῦ ὅτι ἐν ἡλόγουσα, ὅτι Ἐγχεῖται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ ποτηρὰ ἐπιμελῶς ἐκ νεότητος· οὐ νοοῦντες, ὅτι, ἐκ νεότητος, εἰρηκῶς, τὸ ἐξ ἐπισπορῆς καὶ ἐπίκτηρον (58) ἐβήλωσε. Διὰ τοῦτο ὠμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, ἐκ καρποῦ τῆς κωλίας αὐτοῦ ἀναστήσῃ τὸν Χριστὸν τὸν κατὰ σάρκα· οὐχὶ ἄνθρωπος ἐκ μεταποιήσεως θεότητος ἐβήθησόμενος (ἐπὶ ταῖς ἡν χριστὸς τοῦ ὀνόματι τῷ Δαβὶδ τὸν Κύριον); ἀλλὰ λαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἐν ἀνοχῇ τῆς γεννήσεως (59) τῆς ἐκ γυναικὸς καὶ αὐθιξίας ηλικίας τῆς καθ' ἡμᾶς, ὡς φησὶ ὁ Ἀπόστολος· Ἐκεῖ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήσαν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παρακλητικῶς (60) ἵματῶς τῶν αὐτῶν· παρακλητικῶς μὲν (61), ὅτι οὐκ ἐκ σπέρματος, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος· τῶν δὲ αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἐτέρωθεν, ἀλλ' ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἀδὰμ, ὡς γέγραπται.

9. Πῶς οὖν, παρελθόντας τὰς ἀγίας Γραφὰς, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν φανέρωσιν, λέγετε, ὅτι εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ (62) ἀνὴρ ὤφθη, ἀλλὰ λαβὼν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν, ἐγένετο ἀνθρωπος· πρὸς ἀνδρα ἕρα συνήχη· ἔσται δὲ καὶ ὁ σταυρωθεὶς Κύριος τῆς ἐδέξεως ἀνθρώπου; Ἐάν οὖν ἀκούσητε τοῦ Πέτρου λέγοντος· Τοῦτον καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν Ἰησοῦν, ἐν ὁμοίᾳ ἐσταυρώσατε, ἐπὶ τίνος τὴν ποίησιν λαμβάνετε; ἐἰ μὲν ἐπὶ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος (63), τί ἔτι Ἀριστοῦς μέμνησθε, τὰ ἴσα ἐκεῖνος φρονούντας; ἐἰ δὲ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ Λόγῳ τοῦ δούλου μορφῆς, τί ἔτι αὐτοῖς (64) μάχεσθε; ἀλλ' οὐκ οὕτως ὑμεῖς πεπιστευκάτε· πάλιν γὰρ λέγετε· Εἰ ἡ ἀμαρτήσασα φύσις ἐν Θεῷ γίνεται, ἀμαρτίαν μὴ ποιήσασα, ἀνάγκη τοῖνυν κατέχεται· τὸ δὲ ἀνάγκη καταχόμενον βίαιόν ἐστιν. Εἴπατε τοῖνυν· Εἰ τὸ μὴ ἀμαρτάνειν κατὰ ἀνάγκη γίνεται, τὸ ἀμαρτάνειν κατὰ φύσιν ἔσται· δώσετε οὖν τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν τῆς ἀμαρτίας εἶναι ἐνεργόν. Εἰ δὲ βλασφημία (65) ἐστὶ τὸ τοιοῦτον, κατὰ ἀνάγκη τὸ δὲ ἀμαρτάνειν συμβέβηκε· πρόσηλον, ὅτι τὸ μὴ ἀμαρτάνειν κατὰ φύσιν γέγονε. (66) Διὰ τοῦτο, ἐν

spiritus vocans, ait : *Abiit, ut iis, qui in carcere inclusi erant spiritibus, resurrectionem annuntiaret* ? Sed vos omnia praefer naturam dicitis et appellatis, ne iuxta naturalem sensuum oeconomiam enarrantes, vera proferatis, nempe Verbum vere hominem factum esse. Dixistis enim, ipsa Domini voce testatum illud esse *Sensus et cogitatio hominis*; in malum prona est ab adolescentia sua : non intelligentes, cum dixit, *ab adolescentia*, illud quod ab inimico insinuit et lethale est indicasse. Ideoque juravit Dominus David veritatem *, de fructu ventris ejus se Christum secundum carnem excitaturum : non qui ex divinitatis mutatione homo specie tenuis videndus esset (alioquin quid opus fuisset ut juraret Dominus David) : sed qui formam servi assumpturus esset, ex Virgine nasci, ac aetatis staturaeque augmentum nostro more accipere dignaretur, ut ait Apostolus : *Quia ergo pueri cognoscantur carni et sanguini; et ipse similiter (60) participavit eisdem* : similiter quidem quia non ex semine, sed ex Spiritu; eisdem vero, quia non aliis participavit, sed ex semine David et Abrahæ et Adæ prodiit, ut scriptum est.

9. Cur itaque sacras Scripturas, apertamque veritatem praefermittentes, dicitis, Si non ex se ipse vir apparuit, sed humanam assumendo substantiam, homo factus est; ergo viro conjunctus est, eritque Dominus gloriae qui crucifixus est, homo? Si igitur audieritis Petrum dicentem : *Hunc, Christum et Dominum fecit Deus, Jesum, quem vos crucifixistis* *, quidnam actum intelligetis? si Verbi deitatem, equid adhuc Arianos reprehenditis, cum eadem quae illi sentiantur? Si vero eam quae in Verbo est servi formam, cur adhuc voliscum pugnat? Verum nequaquam ita creditis, nam iterum instatis, Si natura quae peccavit, in Deo existens, peccatum non fecerit, vi ergo detinetur, quod autem vi detinetur, in statu est violento. At dicite, Si non peccare, esse necessitate sit; peccare secundum naturam erit : et si ita se res habet, concedatis oportet naturæ creatorem, peccati esse opificem. Quod si blasphemum illud est, et si necesse est ex accidenti peccatum esse; liquidum est, non peccare, secundum naturam fuisse : atque adeo forma servi, quae in Verbi deitate apparuit, non vi adacta, sed

* I Petr. iii, 19. * Gen. viii, 21. * Psal. cxxxi, 11. * Hebr. ii, 14. * Act. ii, 36.

(56) Seguer., ἐν ἄδου. Ibid. Basil., καταδεχομένας ψυχὰς.

(57) Καὶ deest in Seg. Mox Seg. et Anglic., ἀληθῶς ὁ Λόγος. Editi vero et alii, ἀληθῶς ὁ Χριστός. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, φωνῆ Κυρίου. Ibid. Seg., ἡ εἰδασκουσα, ὅτι.

(58) Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἐπίκτητος. Anglic., ἐπίκτητον. Paulo post. Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἀναστήσῃ τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα. Editi vero et ceteri manuscriptorum, ἀναστήσῃ τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα.

(59) Ita Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero, γενέσεως.

(60) Παρακλητικῶς, hic non *similiter* omnino, sed *proxime ad similitudinem* significat.

(61) Sic Seg. recte. Editi vero, παρακλητικῶς δὲ. Infra Seg. solus, ὅτι οὐκ ἐτέρωθεν.

(62) Ita Seg. Editi vero, ἐξ αὐτοῦ.

(63) Seg. Gobl. et Felckm. 1, λαμβάνετε ἐπὶ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, καὶ τί ἔτι, male. Mox iidem, τὰ ἴσα ἐκεῖνον.

(64) Ita Seg. Gobl. et Felckm. 1, quos sequimur. Editi vero cum ceteris manuscriptis, μορφής, καὶ τάλιν αὐτοῖς. Paulo post Gobl. et Felckm. 1, ὅτι ἡ ἀμαρτήσασα. Infra Seg. Gobl. et Felckm. 1, τὸ δὲ ἐν ἀνάγκη.

(65) Seguerianus, βλασφημία.

(66) Hæc in synodo vi, act. 8.

suspte natura et virtute, se peccati expertem exhibet, postquam necessitatis conditionem, et peccati legem dissolvit, et captivitate tyrannum in captivitatem adduxit, ut ait propheta : *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem* *. Nam cum formam servi istiaico Verbum objecerit, per eum qui olim victus fuerat, victoriam consecutus est. Quocirca per omne tentationis genus pertransivit Jesus, quia omnia sumpsit, in quæ tentationis experimentum cadere possit, quibus victoriam pro hominibus reportavit, dicitque : *Confidite, ego vici mundum* †. 756 Neque enim contra deitatem, quam in illo non norat, bellum suscepit diabolus; nequaquam enim id ausus esset, ideoque airbat : *Si Filius Dei es* †; sed contra hominem, quem olim in errore deducere voluit, ex quo in omnes homines malitiae suae efficaciam propagavit. Cum autem Ade anima io mortis condemnatione detineretur, ac perpetuo ad Dominum suum clamaret : item cum ii qui Deo placuerant, et qui in lege naturali justitiam assecuti fuerant, una cum Adamo detinerentur, ac simul cum illo lugerent clamarentque, Dominus, quem condiderat hominem miseratus, voluit per mysterium quod manifestavit, novam salutem humano generi conciliare, inimicisque qui per invidiam hominem decernerat profligare : exaltationem autem hominis, inone illa et communicatione cum Altissimo (natura et rei veritate) majorem quam quæ intelligi possit exhibere dignatus est.

10. Propterea venit Verbum quod Deus erat, et primi hominis creator, ut homo fieret, quo homo quidem revivisceret, iniuquus autem hostis profligaretur : quod natum ex muliere, ex prima ciformatione furmam hominis in seipso restituit, carnem vero suam absque carnalibus cupiditatibus, et absque humanis cogitationibus, in imagine novitatis exhibuit. Voluntas enim solius divinitatis erat : siquidem natura tota Verbi aderat, sub specimine humanæ formæ, necnon visibilis, secundi Adam carnis : non in divisione personarum, sed in existentia divinitatis et humanitatis. Quapropter diabolus ad Jesum ut ad hominem accedebat : sed cum in eo antiqui superinducti seminis vestigia non reperiret, neque ullum in presenti tentatione pro-

A τῆ τοῦ Λόγου θεότητι ὀφθεῖσθαι ἢ τοῦ δούλου μορφή, οὐκ ἀνάγκη ὑποκειμένη, ἀλλὰ φύσει καὶ δυνάμει, τὴν ἀναμαρτησίαν ἐπιδείκνυται, διαλύσασα τὸν τῆς ἀνάγκης ὄρον, καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας νόμον, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας τύραννον αἰχμαλωτεύσασα (67), ὡς φησιν ὁ προφήτης : Ἀπέβηθες εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν. Τὴν γὰρ μορφήν τοῦ δούλου κατὰ τὸ ἔχθρου προβαλλόμενος ὁ Λόγος, τὴν νίκην πεποιθεῖται διὰ τοῦ ποτὲ ἡττηθέντος. Διὰ τοῦτο καὶ πάντα τὴν πειρασμὸν συνετέλεσεν. ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔλαβε τὰ πειρασμῶν πειρᾶν ἐχηκότα, δι' ὧν τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων νίκην ποιοῖται (68), λέγων· *Θαρσείτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον*. Οὐ γὰρ πρὸς θεότητα ἔκρατο τὸν πόλεμον ὁ διάβολος, ἦν ἠγνόησεν, οὐδὲ γὰρ ἐτόλμα· διὰ τοῦτο (69) ἔλεγεν· *Εἰ σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ*· ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον, ἐν πάσαις πλανήσαι ἴσχυσε, καὶ ἐξ ἐκείνου εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐξέτεινε τῆς κακίας αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Τῆς δὲ τοῦ Ἀδὰμ (70) ψυχῆς ἐν καταβίῃ θανάτου κατεχομένης, καὶ βρώσης πρὸς τὸν ἐαυτῆς ἐσπότην διαπαντὸς (71), καὶ τῶν εὐαρεστησάντων τῷ θεῷ, καὶ δικαιοῦνθέντων ἐν τῷ φυσικῷ νόμῳ, συγκαταχομένων τῷ Ἀδὰμ, συμπερινοῦνται ἐκ καὶ συμβούλων (72), ἐλεήσας ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον, ὃν ἐποίησεν, γυμνάσκει διὰ μυστηρίου φανερώσεως, κανόντητος σωτηρίαν καταργήσασθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ καθαίρειν μὲν ποιήσασθαι τοῦ διὰ χρόνον (73) ἀπατήσαντος ἔχθρου, ὡς οὐκ ἐδούλοιστο ἀναδειξαι τοῦ ἀνθρώπου τῆ πρὸς τὸν Ὑψιστον ἐνώσει· καὶ κοινωνήσῃ φύσει καὶ ἀληθεῖα.

C 10. Διὰ τοῦτο ἤλθεν ὁ Λόγος θεὸς ὢν, καὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου δημιουργός, γενέσθαι ἀνθρώπος, εἰς ζωοποίησιν μὲν τοῦ ἀνθρώπου, καθαίρειν δὲ τοῦ ἀδίκου ἔχθρου· καὶ ἐγενήθη ἐκ γυναικὸς, ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως τὴν ἀνθρώπου μορφήν ἐν (74) ἐκτυπῶ ἀναστησάμενος, ἐν ἐπιδείξει σαρκὸς ὄργαν σαρκικῶν βλημάτων καὶ λογισμῶν ἀνθρώπων, ἐν εἰκότι κανόντητος. Ἢ γὰρ θέλησας θεότητος μόνης (75)· ἐπειδὴ καὶ φύσει ὅλη τοῦ Λόγου, ἐν ἐπιδείξει μορφῆς τῆς ἀνθρωπίνης καὶ (76) σαρκὸς τῆς ὁρώμενης τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ, οὐκ ἐν διαίρεισι προσώπων, ἀλλ' ἐν ὑπάρξει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Διὰ τοῦτο γὰρ προσήει (77) ὁ διάβολος τῷ Ἰησοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ, μὴ εὐρίσκων δὲ ἐν αὐτῷ τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ ἐπισπορᾶς γνώρισμα (78), μηδὲ τῆς

* Psal. LXXVII, 49. † Joan. XVI, 33. † Matth. IV, 3.
 (67) Ita Seg. Anglie. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero et cæteri manuscripti, αἰχμαλωτεύσας. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1. ἀπέβηθ. Editi et alii, ἀπέβηθς, recte. II id. Seg. Gobl. et Felckm. 1. ἠχμαλώτευσεν. Ibi I. G. bl. et Felck. 1. τὴν μορφήν, οmissio γὰρ. Mox Seg., προβαλλόμενος.
 (68) S-g. Gobl. et Felckm. 1. τὴν ὑπὲρ ἡμῶν νίκην. Basil. ὑπὲρ ἀνθρωπίνην νίκην. Editi vero et alii, τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων νίκην.
 (69) Basilienensis, διὰ τὰτα.
 (70) Guld. et Felckm. 1. ἐξέτεινε τὴν κακίαν αὐτοῦ. Τῆς δὲ τοῦ Ἀδὰμ.
 (71) Anglicanus, ἐσπότην διηνεκῶς.
 (72) Seg. Gobl. et Felckm. 1. καὶ βρώτων.
 (73) Seg., διὰ χρόνον. Paulo post Basil., ἀνθρώπου καὶ πρὸς τόν.

(74) Ita Seg. In editis, ἐν δεστ.
 (75) Seguerianus, θεότητος μόνης, sed præstat antiqua hecico, estque Athanasii sententia, voluntatem in Christo ita solius divinitatis esse, ut ex divini Verbi voluntate, omnes in Christo cogitationes actusque prolirent; ita ut nulla in eo carnalis cupiditas, nihil humana cogitatio, vitiosa scilicet, oriretur. Nec humanam tamen inesset Christo voluntatem negat, quam discrete superior, pag. 709, admittit sanctus doctor.
 (76) Ita Seg. In editis, καὶ δεστ.
 (77) Seg., προσήει. Gobl. et Felckm. 1. προσήει. Editi, πρόσκειται.
 (78) Seg., γνωρίσματα. Editi vero et alii, γνώρισμα. Ibi id. Seg. Gobl. et Felckm. 1. μήτε. Editi, μηδέ. Mox Gobl. et Felckm. 1. προσγνώρισιν. Editi

πρὸς τὸ παρὸν ἐπιχειρήσεως προχώρησιν , ἤτις αὐτὸ αἰσχυρόν μοι καὶ νικώμενος· καὶ ἀτονῶν Ἐλεγε· Τίς οὗτος ὁ παραγεγνημένος ἐξ Ἐδῶμ, τούτεστιν, ἐκ γῆς ἀνθρώπων (79), διαβαίνων βίᾳ μετὰ λογίους; Ἀδὲ καὶ ὁ Κύριος· ἔλεγεν· Ἐρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσκει οὐδέν. Καίτοι καὶ ψυχὴν, καὶ σῶμα, καὶ ὄλον ἐν πρώτων μεμαθήκαμεν ἔχειν ἐν δευτέρῳ Ἀδάμ (80). Εἰ γὰρ περὶ ὑπάρξεως ἀνθρώπου ἦν τὸ, οὐδέν, πῶς τὸ σῶμα εὐρετὸ τὸ ὀρώμενον εἰρηκότος οὐδέν; Ἄλλ' οὐχ εὐρεν ἐν αὐτῷ, ὡν αὐτὸς εἰργάσθη ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδάμ· καὶ οὕτως κατελύθη ἡ ἀμαρτία ἐν Χριστῷ· διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ· Ὅς ἀμαρτίας οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη ὁδὸς (31) ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

11. Πῶς οὖν λέγεται, ὅτι ἀδύνατον ἐστὶν ἀναίμακωτος γενέσθαι τὸν ἀπαξ αιμαλωτισθέντα ἄνθρωπον; ἢνα τὸ μὲν ἀδύνατον τῷ Θεῷ προσάγεται (82), τὸ δὲ δυνατὸν τῷ διαβόλῳ, ἀκατάλυτον αὐτοῦ λέγοντες τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι αἰρετικοὶ· καὶ διὰ τοῦτο ἐληλυθέναι τὴν βλάβη, τὴν μὴ αιμαλωτισμένην, ἐν ὁμοίῳ (83) σαρκὸς καὶ ψυχῆς, ἢνα αὐτῇ ἀναίμακωτος μετῆν, καὶ οὕτως ὀρθῆ καθαρὰ δικαιοσύνη. Πότε (84) γοῦν οὐκ ἦν τῆς θεότητος καθαρὰ ἡ δικαιοσύνη; Τίς δὲ ἐν τούτοις; ἀνθρώπων εὐεργεσία, εἰ μὴ ταυτῆτι ὑπάρξεως καὶ φύσεως καινῆτι ὠφῆθ' ὁ Κύριος, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· Ἦν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ἑδὲν πρόσωπον καὶ ζῶσαν λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀλήθεια; Ἀλλὰ λέγεται, τῇ ὁμοίῳ, καὶ αὐτῇ μὲθ' οὐκ ἐστὶ τὸς πιστεύουσας, καὶ οὐ τῇ ἀνακαινίσαι (85), καὶ τῇ ἀπαρχῇ. Καὶ πῶς πρωτότοκος; γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀπαρχῇ τῶν κεκοιμημένων Χριστῶν, ὅς ἐστι κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας; Ὅθεν γὰρ πίστις κατὰ ὅλου φαινομένη (86) πίστις ἂν λέγοιτο· ἀλλ' ἐστὶ πίστις; ἢ τὸ ἀδύνατον ἐν δυνάμει πιστεύουσα, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐν ἰσχυρί, καὶ τὸ παθητὸν ἐν ἀσθεσίᾳ, καὶ τὸ φαρτὸν ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸ θνητὸν ἐν ἀθανασίᾳ. Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ὅς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ἐγὼ δὲ λέγω, εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οὐ γὰρ ἤλθεν ἡ θεότης ταυτῆ δικαιοσύνης, οὐτε (87) γὰρ ἤμαρτεν, Ἀλλ' ἐπτώχευσεν δι' ἡμᾶς πλουσίως ὡς, ἢνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχεῖα πλουτήσωμεν. Πῶς δὲ ἐπτώχευσεν ὁ Θεός; D

11 Isa. Lxvii, 1. 11 Joan. xiv, 30. 11 I Petr. ii, 22. 11 Ephes. 5, 32. 11 II Cor. viii, 9.

vero et alii, προχώρησιν. Vide supra num. 6. Ibidem Seg., ἤτις αὐτῶν.

(79) Seg., τῶν ἐκ γῆς ἀνθρώπων, minus recte. Mox idem et Græcæ Scripturæ textus, διαβαίνων βίᾳ μετὰ λογίους. In editis et in cæteris, βίᾳ uocet, Ibidem Seguerian., Ἀδὲ καὶ ὁ Χριστὸς. Paulo post Basil. et Anglicanus, εὐρήσει οὐδέν.

(80) Sic Seg. Gobl. et Felckm. I. Editi uero et cæteri manuscripti, καὶ ὄλον εἶχε τὸν πρώτον ὁ δεύτερος Ἀδάμ.

(81) Gobl. et Felckm. I. καὶ οὐχ εὐρέθη ὁδὸς. Mox idem, Πῶς οὖν ἔλεγε.

(82) Seg., προσάγεται. Paulo post Seg. Anglie. Gobl. et Felckm. I. ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων. Editi uero et cæteri manuscripti, ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀν-

gressum, superatus cum pudore cessit, debilitatusque ait : *Quis est iste qui uenit de Edom, hoc est, ex terra hominum, incedens uolenter cum fortitudine* *? Idcirco aiebat Dominus : *Uenit princeps mundi hujus, et in me nihil inuenit* **. Quamquam et animam et corpus, totumque primum Adamum, didicimus secundum Adamum habuisse. Nam si illud, nihil, de substantia hominis diceretur, quomodo visibile corpus inuenit ejus qui dixerat, *nihil*? Sed nihil inuenit in illo diabolus, ex iis quæ in primo homine operatus ipse fuerat : atque ita destructum est in Christo peccatum ; quamobrem Scriptura testatur : *Qui peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore ejus* **.

11. Cur itaque dicitis : Impossibile est hominem a captiuitate liberum esse, qui semel in captiuitatem actus sit? ut impotentiam quidem Deo, potentiam uero diabolo attribuat, dum dicitis peccatum ab ipso inductum, nunquam in hominum natura destrui posse (ut et cæteri aiunt hæretici), ac ea de causa uenisse diuinitatem, quæ captiua nunquam fuerat, in similitudine carnis et animæ ; ut ipsa captiuitate libera semper maneret, et sic iustitiæ pura appareret. Quamdiu igitur diuinitatis iustitiæ pura non fuit? Et quodnam in istis erga homines beneficium, nisi cum eadem existentia, et in naturæ nouitate apparuisset Dominus, ut ait Apostolus : *Quom inuenerat nobis uiam nouam, et inuentam* **. dicens : *Ego sum uia, ueritas, et uita* **. Sed

757 dicitis, similitudine et imitatione salutem consequi eos qui credunt, non reuocatione, ac ipsis primitiis. Quo pacto ergo primogenitus in multis fratribus et in factio demicium Christus esse potuit, qui est caput corporis Ecclesie **? Neque enim fides euidenter apparet, fides dici poterit : uerum fides est quæ quod impossibile est in potentia, quod infirmum in uirtute, quod passibile in impassibilitate, quod corruptibile in incorruptione, quod mortale in immortalitate esse credit. *Mysterium hoc magnum est, ut ait Apostolus, ego autem dico in Christo, et in Ecclesia* **. Non enim uenit diuinitas, ut sese iustificaret, neque enim peccauit : *Sed egenus factus est, cum diues esset, ut nos illius inopia diuites euertamus* **. Quomodo au-

11 Hebr. x, 20. 11 Joan. xiv, 6. 11 Colos. i, 18.

θρώπου.

(83) Seg. Gobl. Anglie. et Felckm. I. ἐν ὁμοίῳ. Editi uero et alii, ἐν ὁμοίῳ.

(84) Seg. Anglican. Basil. Felckm. 3 et 5, πότε. Mox Seguer. Gobl. et Felckm. I. καὶ τίς ἐν τούτοις.

(85) Seguerianus, ἀνακαινίσαι.

(86) Seg. Gobl. et Felckm. I. κατὰ ὅλου φαινομένη. Anglicanus, κατὰ ὅλου φαινομένη. Mox Seg. Gobl. et Felckm. I. πιστεύουσα. Editi et alii, πιστεύουσα.

(87) Seg., οὐδέ. Mox Basil., ἢνα ἡμεῖς πλουτήσωμεν. Ibidem Seg. Πῶς δὲ ἐπτώχευσεν ὁ λόγος. Editi et alii, Πῶς δὲ ἐπτώχευσεν ὁ Θεός.

genus factus est Deus? Quia egenam naturam in seipso assumpsit; et quæ, dum ipsa in justitia degeret, pro hominibus, supplicis obicit, quæ hominibus superior, ex hominibus apparuerat, Deique tota facta fuerat. Si enim primogenitus factus non esset in multis fratribus, quomodo iam primogenitus ex mortuis visus esset? Cur itaque dicitis, Deus qui per carnem passus est, et resurrexit? O absurditatem et blasphemiam! Tales sunt Arianorum ausus. Illi enim ejusmodi blasphemiam impudenter proferunt, qui Dei Filium simulate Deum nuncupare didicerunt: docente licet Scriptura, per Deum in carne ejus passionem contigisse, neque tamen Deum in carne passum esse.

12. Qui igitur consubstantialitatis confessionem vos profiteri prius declarastis, quomodo indivisum nomen ad passionem trahitis? eademque opera, indivisibilem naturam, ineffabilem deitatem, immutabilem et invariabilem consubstantialitatem, ad passionem deductis et resurrexisse confitemini? Si enim Verbum, cum carne ex seipso transmisset, ad passionem usque perrexit, cum nihil passibile, aut resurrectionis capax in se assumpsisset; ipsum certe Verbum fuerit quod passum est, et ex mortuis resurrexit: critique juxta Valentinum passio Trinitati communis, quandoquidem Verbum, secundum divinam naturam a Patre non est distinctum. Quod si hæc ita intelligere in animi induticis, quænam illa, quæso, prophetarum promissio, aut evangelistarum generis descriptio, aut apostolorum iustificatio? cur Maria mater istic adhibita? quorsum illud ætatis staturæque augmentum? aut comestionis specimen? aut illa in omnibus commiserationis exhibitio, vel nominis impositio? aut quorsum illud: Filius Dei filius hominis factus est? vel illud: Homo Christus Jesus, qui dedit seipsum redemptionem pro nobis? illudve: Oportet Filium hominis multum pati, et interfici, et tertia die ex mortuis resurgere? Quod si Christum quatenus homo est, passibilem, quatenus vero Deus est, impassibilem non creditis, sed ad angustias redacti cogitatis: si confiteamini Christum Deum et hominem esse; non unum, sed duos vos dicere: necesse igitur est vos, aut passionis, mortis et resurrectionis œconomiam, meram speciem affirmare, juxta Marcionem et alios hæreticos; aut divinitatem, passibilem, secundum Arium ejusque sequaces, nominare.

¹⁷ I Tim. II, 5. ¹⁸ Luc. XXIV, 26 et alibi.

(88) Seguer. Gohl. et Felckm. 1, προβαλλόμενος. Editi et alii, προβαλλόμενος. Mox omnes fere manuscriptorum, ὑπὲρ ἀνθρώπων. Editi cum quibusdam, ὑπὲρ ἀνθρώπων. Mox Seg. Gohl. et Felckm. 1, καὶ θεὸς ἄλλῃ γενομένην. Lectio dubia.

(89) In Seguer., ἂν δεστ. Goblirianus autem et Felckm. 2, πῶς οὖν. Paulo post, Seg., ὅτι θεὸς διὰ σαρκός.

(90) Seguerianus habet καὶ ante προσποιητῶς.

(91) Seguerianus, ἐξ αὐτοῦ.

(92) Ita omnes manuscriptorum. Editi vero, αὐτὸς οὖν εἶη.

(93) Sic omnes manuscriptorum. In editis vero, τῆν

A ὅτι τὴν παρωχέουσαν φύσιν ἐν ἑαυτῷ ἀνελάθετο, ἐν ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ ταύτῃν προβαλλόμενος (88) ὑπὲρ ἀνθρώπων πάσχουσαν καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων οὖσαν, καὶ ἐξ ἀνθρώπων φανερωθείσαν, καὶ Θεοῦ ἄλλῃ γενομένην. Εἰ γὰρ μὴ πρωτότοκος ἐγγεγενῆς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, πῶς ἂν (89) πρωτότοκος ὦσθαι ἐκ τῶν νεκρῶν; Πῶς οὖν λέγετε, ὁ Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστὰς; Θεὸς τῆς ἀτοπίας καὶ τῆς βλασφημίας! Ἀρειανῶν τὰ τοιαῦτα τοιμήματα. Ἐκείνος γὰρ τὴν τοιαύτην βλασφημίαν προβάλλονταί ἀδελῶς, προσποιητῶς (90) ὀνομάζειν Θεὸν τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ μεμαθηκότες· καίτοι τῆς Γραφῆς διδασκαλοῦς, ὅτι διὰ Θεοῦ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ τὸ πάθος γέγονε, καὶ οὐχὶ Θεὸς διὰ σαρκὸς ἔπαθεν.

12. Οἱ τοίνυν τῆς ὁμοουσιότητος τὴν ὁμολογίαν προὔπιχοινομένοι πῶς εἰς πάθος καθέλιπτε τὸ ἀδιαιρέτον ὄνομα; τὴν ἀμέριστον φύσιν, τὴν ἀρραστον θεότητα, τὴν ἀρεπτοκὴν καὶ ἀναλλοιωτὴν ὁμοουσιότητα εἰς πάθος καθέλιποντες, καὶ ἐξ ἀναστάσεως ὁμολογούντες; Εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ (91) μεταποιήσας σάρκα ὁ Λόγος μέχρι πάθους καχώρησε, μηδὲν παθητικὸν ἢ ἀνάστατον ἐπιτεχόμενον ἐν ἑαυτῷ προσλαβόμενος, αὐτὸς ἂν εἶη (92) ὁ παθὼν καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν· ἔσται δὲ κοινὸν τῆς Τριάδος τὸ πάθος κατὰ Οὐαλεντινόν, ἀδιαιρέτου ἐκ Πατρὸς τοῦ Λόγου τυγχάνοντος κατὰ τὴν (93) θέαν φύσιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτω νοεῖν βούλεσθε, τίς ἡ διὰ τῶν προφητῶν ἐπαγγελία, ἢ τῶν εὐαγγελιστῶν ἡ γενεαλογία, ἢ τῶν ἀποστόλων ἡ μαρτυρία, ἢ τῆς μητρὸς Μαρίας ἡ παράστασις, ἢ τῆς ἡλικίας ἢ αἵματος, ἢ τῆς βρώσεως ἢ ἐπιδείξεως, ἢ τῆς κατὰ πάντα συμπαθείας ἢ ἐνδείξεως, ἢ τοῦ ὀνόματος (94) ἢ προσαγωγῆς, ἢ οἱ ὁ Ἰῶς τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἢ οἱ ἀνθρώπος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δοῦς ἑαυτὸν ἀντὶ λύτρωσιν ὑπὲρ ἡμῶν; ἢ οἱ οἱ δὲ τὸν Ἰῶν τοῦ ἀνθρώπου πολεῖν καθεῖν καὶ ἀποκαταθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; Εἰ δὲ μὴ πιστεύετε, οἱ παθητὸς ὁ Χριστός, ἐπειδὴ ἀνθρώπος (95)· ἀπαθὴς δὲ, ἐπειδὴ Θεός· ἀλλὰ στενωχορούμενοι λογίζεσθε, ὅτι, ἐὰν ὁμολογήσῃτε Θεὸν καὶ ἀνθρώπον τὸν Χριστόν, οὐκ εἶ ἕνα, ἀλλὰ δύο λέγετε· ἀνάγκη ὁμᾶς ἢ τὴν οικονομίαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως δόξαιεν λέγειν, κατὰ Μαρκίωνα καὶ τοὺς ἄλλους αἰρετικούς, ἢ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου παθητὴν ὀνομάζειν, κατὰ Ἀρειον καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν (96).

deest. Mox multum variant manuscriptorum, nam Gohl. Seg. et Felckm. 1, ταῦτα οὕτω νοεῖν πεθεσθε. Anglicanus, ταῦτα οὕτω νοεῖν οὐ πεθεσθε. Basil., ταῦτα οὕτω νοεῖν οὐ βούλεσθε. Editi et alii, ταῦτα οὕτω νοεῖν βούλεσθε.

(94) Gohl. et Felckm. 1, ἢ ἐπιδείξεως ἢ τοῦ ὀνόματος. Infra omnes fere manuscriptorum, καὶ οἱ ἀνθρώπος Χριστός Ἰησοῦς. Editi et alii, ἢ οἱ, etc. Mox, ἀντὶ λύτρωσιν, deest in Seg. Gohl. et Felckm. 1, pro quo Anglicanus habet, λύτρωσιν.

(95) Seguer. Gohl. et Felckm. 1, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπος.

(96) Gohl. et Felckm. 1, τοὺς κατ' αὐτὸν αἰρετι-

13. Εἰ γὰρ, ἀναγινώσκοντες τὰς θείας Γραφάς, ἅ κατενοήσατε ὅπως ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, Εὐαγγελιαῖς τε καὶ ἀποστόλις πανταχοῦ πρῶτον ἀνθρώπων προσηγορεύουσι τὸν Κύριον, καὶ τότε τὸ πάθος προσάγουσιν (97), ἵνα μήποτε κατὰ τῆς θεότητος βλάσφημον πρῶνται ῥήμα· διὸ οὕτως γέννησιν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος εἰρήκασι, ἀλλὰ Πατέρα ὁμολογούσιν, καὶ τὸν Υἱὸν κηρύττουσιν· ἐκ δὲ Μαρίας τῆς ἐν Λαβδί καὶ τοῦ Ἰωσήφ γενεαλογούσιν τὸν Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα τῆ προσλήψει τῆς τοῦ οὐλοῦ μορφῆς, ἵνα τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ ἐξ ἀνθρώπων πιστευθῆ, καὶ ἐκ Πατρὸς Θεοῦ Θεὸς ἄλογος ὁμολογηθῆ, φέρων τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων πάθη, τῶ ἐξ ἀνθρώπων παθητικῶ μορφώματι ἐν τῷ πάσχοντι σώματι τὴν ἀπάθειαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ ἐν τῷ θνήσκοντι τὴν ἀθανάσιαν, καὶ ἐν τῷ θαπτομένῳ τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ ἐν τῷ πειρασθέντι τὴν νίκην, καὶ ἐν τῷ παλαιωθέντι τὴν καινότητά· ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἀνθρώπος συνεσταυρώθη· αὐτὴ γὰρ ἐστὶν ἡ χάρις· οὐδαμῶς δὲ θεότης (98) πάθος προσεταίετο δίχα πάσχοντος σώματος· οὐτε ταραχὴν καὶ λύπην ἐπιδείκνυται δίχα ψυχῆς λυπομένης καὶ ταρρατομένης· οὐτε ἀδημονεῖ καὶ προσεύχεται δίχα νοσήσεως ἀδημονούσης καὶ προσευχομένης· ἀλλὰ γὰρ κτλ μὴ ἡετήματι (99) φύσεως συνέβαινε τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπιδείξει ὑπάρξεως ἐπράττετο τὰ γινόμενα· πῶς οὖν γεγράφατε, ὅτι Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστάς; εἰ γὰρ Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστάς, παθῶν ἐρεῖτε καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Παράκλητον, ἐνὸς ἔντος τοῦ ὀνόματος, καὶ μιᾶς τῆς θείας φύσεως.

14. Ἐκ δὲ τῆς βήσεως ταύτης ἐστὶ συνδεῖν ὁμῶν τὴν διάνοιαν, ὡς ὡς μὴ φοβούμενον (2) τὸν Θεόν, μήτε παρομένου τὰς θείας Γραφάς· τοῦ μὲν Μωσέως περὶ Θεοῦ γράφοντος, ὅτι Ὁ Θεὸς ἡμῶν (5) πύρ καταναλλοσκον· περὶ δὲ τῆς ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ἐπιδημίας, προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὁμῶν λέγει ἀναστῆσόμενον τὸν Κύριον, καὶ τὴν ζωὴν ἐπὶ ἔζυλον κρεμασμένην ὡσαύτε τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, εἰς ζωὴν ἡμῖν γινόμενον (4) καὶ Ἡσαΐας δὲ βοᾷ περὶ μὲν Θεοῦ λέγων· Θεὸς ὁ μέγας, οὐαῖος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει οὐδὲ κοπιήσει (5),

13. Si enim divinas Scripturas legendo animadvertistis in lege et prophetis, in Evangeliiis quoque et apostolicis libris, ubique Dominus primū homo prædicatur, ac deinde passio enarratur: ut ne blasphemia verba contra divinitatem unquam proferantur. Quapropter neque generationem deitatis Verbi enarrarunt; sed Patrem confitentur, et Filium prædicant: ex Maria autem, Dominum filium David, et Joseph secundum carnem ortum referunt, qui servi formam assumpsit, ut humanitas ejus ex hominibus esse crederetur, et ex Patre suo Deo Verbum Deus agnosceretur, qui pro hominibus cruciatus toleraret, per formam passibilem quam ex hominibus acceperat, in patiente corpore impassibilitatem ostenderet, in moriente immortalitatem, et in sepulchro incorruptibilitatem, in tentato victoriam, et in veterascente novitatem. Quia vetus noster homo cum illo crucifixus est: in hoc enim sita est gratia. Deitas autem nec absque corpore patiente passionem unquam admittit, nec absque anima dolente et perturbata, perturbationem et dolorem exhibet: neque absque mente anxia et orante, anxia est aut orat. Eniuvero licet quæ dicta sunt non naturæ defectu contingerint; tamen ad existentie indicium, hæc ita gerebantur. Cur ergo scriptisistis, Deum esse qui in carne passus est et resurrexit? si enim Deus sit qui per carnem passus sit ac resurrexerit, passibilem ergo dicitis et Patrem et Paracletum, cum unum sit nomen, et una divina natura.

14. Ex hac autem sententia, mentem vestram agnoscere licet, quæ sane non est timentium Deum, neque divinis Scripturis obtemperantium: Moyses quidem de Deo scribente: *Deus noster ignis consumens est* 1: de carnali autem ejus adventu, prophetam ait ex fratribus vestris a Domino excitandum 2: et vitam in ligno suspensam 3, quasi corpus Domini ad vitam nobis datum sit. Et Isaias de Deo quidem clamat dicens: *Deus magnus, æternus, qui construxit summitates terræ* 4, non esuriet, neque fatigabitur, etc.; de passione autem: *Homo qui in*

10 Deut. iv, 24. 11 Deut. xviii, 18. 12 Deut. xxviii, 66. 13 Isa. xl, 28.

κούς. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, τὰς θείας Γραφάς. Editi vero et alii, τὰς ἀγίας Γραφάς. Mox Seg., πῶς ἐν νόμῳ.

(97) Προσάγουσιν. Sic Seguerianus et ita legendum nobis videtur. Editi, προσηγορεύουσιν. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 1, γέννησιν. Editi et cæteri manuscripti, γένεσιν. Infra τὸ ante κατὰ σάρκα deest in Seg. Gobl. et Felckm. 1. Infra alii, Θεὸς ἄλογος, alii, ἄλογος Θεός habent.

(98) Οὐδαμῶς δὲ θεότης. Seg. Gobl. et Felckm. 1. At Damasc. apud quem hæc referuntur lib. in *De orth. fide*, cap. 23, cum editis habet, θεότητος. Ibid. alii, οὐδαμῶς, alii, οὐδαμῶς. Ibid. de deest in Segueriano.

(99) Ita Seg. Basil. Anglican. et Damasc. Editi vero et alii, ἡετήμασι. Mox Damasc., συνέβαινε τὰ γινόμενα. Ibid., Seg. Gobl. Felckm. 1 et Damasc., ἐπιδείξει ὑπάρξεως ἐπράττετο tā. Ibidem, Seg., γενόμενα.

(1) Seg., ὁ διὰ σαρκὸς πάσχει, male. Hæc autem, et γὰρ Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς πάσχειν καὶ ἀναστάς, desunt in Goblariano et Felckm. 1, nec lecta sunt a Nannio.

(2) Ita Seg. Gobl. vero et Felckm. 2, διάνοιαν, ὁ ὄντως μὴ φοβούμενον. Editi, διάνοιαν, μὴ φοβούμενον. Ibidem Seguer. Gobl. et Felckm. 1, μήτε παρομένου τὰς θείας Γραφάς. Editi et alii, οὐτε παρομένου τὰς ἀγίας.

(3) Seg., ὁ Θεὸς ὁμῶν. Mox Seg. Anglic. Gobl. et Felckm. 1, τῆς ὑπάρξεως. Editi et cæteri mss., τῆς ἐν σαρκί.

(4) Seg., γενόμενον. Ibid. Seg., καὶ Ἡσαΐας μὲν βοᾷ περὶ Θεοῦ. Gobl. et Felckm. 1, καὶ Ἡσαΐας δὲ βοᾷ περὶ Θεοῦ. Præstat vetus lectio, quam sequimur. Ibid. Seg. Gobl. et Felckm. 1, ὁ Θεός ὁ μέγας καὶ αἰώνιος. In LXX, ὁ μέγας deest.

(5) Ita Seguer. et LXX. Infra Seguer., Τί δὲ ἐστίν, εἰδώς.

plagis est, et sciens tolerare infirmitatem²². Quid sibi vult illud: *Sciens tolerare infirmitatem?* Id est, ex quo passus est, passibilitas commoustratur. Propterea enim ait: *Scribe stylo hominis*²³, in novo codice, et non carnis forma carentis. Et Apostolus dicit: *Homo Christus Jesus qui dedit semetipsum pro nobis*²⁴. Ideoque ei qui ex semine David ortum duxit resurrectionem adjicit, *secundum carnem loquendo*; de divinitate autem ejus: *Vivum est enim, ait, Verbum Dei, et efficacis, et penetrabilis omni gladio ascripti*²⁵. Quin et Dominus passionem in Filio hominis statuit, quod secundum carnem agi indicat; de divinitate autem sua dicit: *Ego et Pater unum sumus*²⁶; et, *Nemo novit Filium, quis sit, nisi solus Pater*²⁷. Nusquam autem sanguinem Dei absque carne tradiderunt Scripturæ, vel Deum per carnem passum esse et resurrexisse. Ariano- rum 759 sunt hujusmodi ausus, quandoquidem neque verum Deum Filium Dei esse confitentur. Sacræ vero Scripturæ in carne Dei et carnis Dei hominis facti sanguinem et passionem esse prædicant, necnon resurrectionem corporis Dei, nempe resurrectionem ex mortuis factam. Vos vero oppositum dicitis, quasi sapientiores apostolis, in mysteriis doctiores prophetis, præstantiores evangelistis, ipsoque Domino auctoritate graviore: ementitaque illa verborum specie, abnegatis quidem veritatem, contra deitatis vero œconomiam loquimini, quæ in cruce ipsa liquido apparet: cum in effusione quidem sanguinis carnem adesse confirmetur: cumque vox edita, et anima indicata, non deitatis separationem manifestet; sed corporis mortem significet: cum deitas neque corpus in sepulcro desereret, neque ab anima in inferis separaretur. Illud enim est quod dictum est per prophetas: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*²⁸. Ideo et Dominus aiebat: *Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso*²⁹, id est, præsens illud declaro.

15. Idcirco in anima quidem Christi mortis imperium destructum, resurrectio facta ex inferno, et

²² Isa. l. III, 5. ²³ Isa. VIII, 1. ²⁴ I Tim. II, 5, 6. ²⁵ Psal. xv, 10. ²⁶ Joan. x, 18.

(6) Gobl. et Felck. 1, τόμω τούτου. Mox in iisdem, δὲ λέγει, δεεστ.

(7) Gobl. Felckm. 1, edit. Paris., τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, sed αὐτοῦ, deest in edit. Comm. et in aliis manuscriptis recte. Mox Seguer., αἷμα Θεοῦ διὰ σαρκός. Editi, αἷμα Θεοῦ διὰ σαρκός, minus recte. Mox Nannius legit, ἢ Θεὸν διὰ σαρκός παθόντα, vertit enim, *vel Deum citra carnem patientem*, quæ lectio germinata fortasse. Potest tamen ea quæ jam exstat retineri, atque recte ad scriptum Athanasii, eam enim sententiam, Θεὸν διὰ σαρκός παθόντα, improbat paulo antea, non quo neget ipsum Verbum, seu personam Verbi, passam esse, sed quo Apollinaristarum errori, qui ipsa se putabant deitatem esse passam, officiat.

(8) Seg. Gobl. et Felckm. 1, ἀναστάσεως γενομένης.

καὶ τὰ ἐξῆς· περι δὲ τοῦ πάθους. Ἄρθρωπος ἐν πληρῇ ὧν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, εἰδὼς φέρειν μαλακίαν; ὅτι ἐκ τοῦ πεπονήθους τὸ παθητικὸν ἐπιδεικνυτο. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ, Γράψον, φησὶ, γραβίβει ἀνθρώπου ἐν τῷ καινῷ τόμω (6), καὶ οὐ σαρκὸς ἀμάρτου. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ λέγει· Ἄρθρωπος, Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· διὸ καὶ τῷ ἐκ σπέρματος Δεδοῖδ προσάγει τὴν ἀνάστασιν, τὸ κατὰ σάρκα λέγων· περι δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ· Ἄρει γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργητής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πάσαν μάχαιραν διστομον. Καὶ ὁ Κύριος δὲ τὸ πάθος ἐπὶ Υἱοῦ ἀνθρώπου ἵστησι, δεκνὺς τὸ κατὰ σάρκα· περι δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν· καὶ, Οὐδεὶς οἶδεν τὸν Υἱὸν (7), τίς ἐστιν, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Πατήρ. Οὐδαμοῦ δὲ αἷμα Θεοῦ διὰ σαρκὸς παραδειδώκασιν αἱ Γραφαί, ἢ Θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα καὶ ἀναστάντα. Ἀρειανῶν τὰ τοιαῦτα τομῆματα, ἐπειδὴ μήτε Θεὸν ἀληθινὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογοῦσιν. Αἱ δὲ ἅγια Γραφαί ἐν σαρκὶ Θεοῦ καὶ σαρκὶ Θεοῦ ἀνθρώπου γενομένου, αἷμα, καὶ πάθος, καὶ ἀνάστασιν κηρύττουσι σώματος Θεοῦ, ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν γενομένην (8). Ὑμεῖς δὲ, τὸ ἐμπαιλιν λέγετε, ὡς σοφώτεροι τῶν ἀποστόλων, καὶ μυστικώτεροι τῶν προφητῶν, καὶ ἐξουσιαστικώτεροι τῶν εὐαγγελιστῶν, ἢ καὶ αὐθεντικώτεροι τοῦ Κυρίου· ἐφευραμένη ὁμῶν εὐφημῆ ἀπαρνούμενοι (9) μὲν τὴν ἀλήθειαν, κατὰ δὲ τῆς θεότητος φθγγόμην, τῆς οἰκονομίας σαρκὸς καὶ ἐπὶ τὸ σταυρὸν δεικνυμένης· ὡς ἐν προβολῇ αἵματος σαρκὸς βεβατωμένης· φωνῆς δὲ γενομένης καὶ ψυχῆς σημαυμένης (10), οὐ χωριστὸν θεότητος δηλοῦσης, ἀλλὰ νεκρῶν σώματος σημαίνουσης, μήτε τῆς θεότητος τοῦ σώματος ἐν τῷ τάφῳ ἀπολιμπανομένης (11), μήτε τῆς ψυχῆς ἐν τῷ βῆθι χωριστομένης. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ βῆθιν διὰ τῶν προφητῶν· Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς βῆθιν, οὐδὲ δώσεις τὸν διστόν σου ἰδεῖν διασθοράν. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Οὐδεὶς ἀφαιρᾷ αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἐγὼ ἀπ' ἑμαυτοῦ τίθημι αὐτὴν· τοῦτ' ἐστὶ, παρὼν (12) ἐπιδεικνυμι.

15. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν ψυχῇ Θεοῦ ἡ κρᾶσις τοῦ θανάτου ἐλύετο, καὶ ἡ ἐξ ἔθου ἀνάστασις ἐγένετο, καὶ

²⁶ Hebr. iv, 12. ²⁷ Joan. x, 30. ²⁸ Matth. xi, 27.

νης· ἐκ νεκρῶν. Editi et alii, ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν γενομένην.

(9) Τῇ ἐφευραμένη ὁμῶν εὐφημῆ ἀπαρνούμενοι. Seg. Gobl. et Felckm. 1. Editi vero et ceteri mas., κηρωσμένη ἐπιπλάτῃ εὐφημῆ, ἀπαρνούμενοι.

(10) Φωνῆς δὲ γενομένης καὶ ψυχῆς σημαυμένης, οὐ χωριστῶν. Sic Anglicanus et Seguerianus. Editi vero et quidam manuscripti omittunt, καὶ ψυχῆς σημαυμένης. Ibidem Gobl. et Felckm. 1, βεβατωμένης; καὶ χωριστῶν, omissis mediis.

(11) Seguer. Gobl. et Felckm. 1, ἀπολιμπανομένης. Mox omnes manuscripti, γὰρ ἐστὶ. Editi, γὰρ ἐστὶ.

(12) Sic Seguerianus recte, et ita legit Nannius. Editi, παρ' ὧν. Ibidem, ἐπιδεικνυμι. Gobl. Seg. et Felckm. 1. At Basil. et Anglicanus, ἐπιδεικνυμαι. Editi autem, ἐπιδεικνυται, dubia lectio

ταὶς ψυχαῖς εὐηγγελίζετο· ἐν δὲ σώματι Χριστοῦ (13) ἢ φθορὰ καθηργεῖτο, καὶ ἡ ἀφθαρσία ἐκ τάρου ἐδείκνυτο. Ὅτι οὐκ ἄνθρωπος Θεοῦ ἔχωριζέτο, οὕτε Θεὸς πρὸς ἄνθρωπον ἐγκατάλειπεν διηγεῖτο, οὕτε ἡ νέκρωσις καὶ τοῦ πνεύματος ἀποχώρησις (14) Θεοῦ ἀπὸ σώματος ἦν μετástασις, ἀλλὰ ψυχῆς ἀπὸ σώματος χωρισμός· ὁ γὰρ ἡμετέρος· καὶ διεγράφετο θάνατος. Εἰ δὲ ὁ Θεὸς ἔχωρήθη τοῦ σώματος, καὶ οὕτως (15) ἡ νέκρωσις ἐδείκνυτο, πῶς τὸ σῶμα, χωρισθὲν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ, τὴν ἀφθαρσίαν ἐπέδεικνυτο; πῶς δὲ καὶ ὁ Λόγος τὴν εἰς ἄδου ἐπίβαιεν ἐποίησται; ἢ πῶς τὴν ἐξ ἄδου ἀνάστασιν ἐπέδεικνυτο; μή τις αὐτὸς ἀντὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἀνίστατο (16), ἵνα τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως τὴν εἰκόνα ἀρμόζηται; Καὶ πῶς οἷον τε περὶ Θεοῦ ταῦτα ἔνοστιν; Ἀσώμηνος τοῦνυν ταῖς ἀγίας Γραφαῖς ὁ ἔρος ὕμῶν, καὶ ἀνάμμοτος τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας ἡ γνώμη ὕμῶν. Καὶ τὸ, *Κάθου ἐκ δεξιῶν μου*, οὐκ ἀνθρώπου μὲν τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ τοῦ Θεοῦ ἀξίωμα ἀνθρώπου ἀξίωμα γέγονεν, ἵνα τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀξίωμα Θεοῦ ἀξίωμα πιστευθῆ (17), εἰρηται· *Κάθου ἐκ δεξιῶν μου*, καὶ, *ἀδελφόν μου, Πάτερ, τῇ ἀδελφῷ δόξῃ*. Οὐ χωρισθεὶς τῆς δόξης τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἐν ἀδελφῷ σώματι γενοῦναι, ἵνα δεῖξη τοῦ χωριστομένην τῆς θεϊκῆς δόξης τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἀλλὰ ταύτην ἐπιδεικνυμένην. Αὐτὸ λέγει· *Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάτερ δοξάσω*, μὴν τὴν πρό σώματος καὶ ἐν σώματι δόξαν δευκῆς, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· *Τοσοῦτω (18) κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσον διαφοροῦντο παρ' αὐτοῦς κεκληρονομήσαν ὄνομα. Τίτη γὰρ εἶπε ποτε τῶν ἀγγέλων· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου*; Οὐ πάντως ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων Λόγος κρείττων γέγονεν, ὡς ἦσαν ὦν (19)· ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀνατελέσαν τοῦ δούλου μορφήν κρείττονα τῶν ἀγγέλων, ἢ καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐπιδειξάμενος· ἐπειδὴ περ, εἰκὼν ὦν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀράτου, καὶ πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως γέγονεν, ὡς γέγραπται καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ· *Ἔως οὐ ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον*. Αὐτὸ καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος γέγονε, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐλευθερωτὴς τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὃς ἐστὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται, φησὶν, *ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων*.

16. Πῶς οὖν τὸν δημιουργὸν τῶν λογικῶν φύσεων Λόγον λέγετε, σάρκα ἐαυτῷ συγκεράσαντα, λογικὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι; καὶ πῶς ἄρεπτος καὶ ἀναλ-

¹¹ Psal. cix, 1. ¹² Joan. xvii, 5. ¹³ Joan. xii, 23. ¹⁴ Hebr. i, 4, 5. ¹⁵ Matth. i, 25. ¹⁶ Coloss. i, 18.

(13) Seg. Anglican. et Felckm. 1, Θεοῦ. Editi vero, etc., Χριστοῦ. Infra Seguerianus, ut legit Nannius, πρὸς ἄνθρωπον, et ita legendum videtur. Editi et alii, πρὸς Θεόν.

(14) *Ὅτε ἡ νέκρωσις καὶ τοῦ πνεύματος ἀποχώρησις Θεοῦ ἀπὸ σώματος*, etc. Sic Seg. Anglican. Gohler. et Felckm. 1. Editi vero, οὕτε ἡ νέκρωσις ἀποχώρησις Θεοῦ, ἢ ἀπὸ, etc. Basilienis ibidem, ἀποχωρίσις.

(15) Ita Seg. Anglic. Gohler. et Felckm. 1. In editis et cæteris manuscriptis, οὕτως deest.

animabus prædicatum est; in corpore autem Christi, corruptio abolita est, et incorruptio ex ipso sepulcro emicuit. Itaque, nec homo a Deo segregabatur, nec Deus homini, se eum deserturum annuntiabat, neque obitus, spiritusque discessio, transitus erat Dei a corpore; sed animæ a corpore separatio: nostra enim ibi mors descripta fuit. Quod si Deus a corpore separatus est, eoque modo mors contigit, quomodo corpus ab incorruptibili Deo segregatum, incorruptibile apparuit? quomodo etiam Verbum descensus suum ad inferos peregit? aut quo pacto ab inferis resurrectionem exhibuit? Numquid ipse vice animæ nostræ surrexerat, ut nostræ resurrectionis imaginem concinnaret? At qui fieri potest, ut talia de Deo cogitemus? Vestra igitur definitio a sacris Scripturis aliena est: vestraque sententia cum peracta in Christo œconomia non consentit. Et illud: *Sede a dextris meis* ¹¹, non hominis dignitas est, sed Dei. At quandoquidem Dei dignitas, hominis dignitas facta est; ut hominis dignitas Dei dignitas crederetur, dictum est: *Sede a dextris meis*: et: *Glorifica me, Pater, æterna gloria* ¹². Nec hoc dicit, quod gloria privata sit; sed quod in inglorio corpore degeret; ut palam faceret non separatam a divina gloria esse servi formam, sed eandem gloriam præ se ferre. Quapropter ait: *Et glorificavi, et rursus glorificabo* ¹³. Sicque unam eandemque, et ante corpus assumptum, et in corpore gloriam fuisse ostendit, ut ait Apollolus: *Tanto melior angelis effectus, quanto Excellentius præ illis nomen hereditavit*. Cui enim dixit aliquando angelorum: *Sede a dextris meis* ¹⁴? Nec sane angelorum opifex Verbum, melius factum est, quasi inferius ante fuisset: sed in se ortam servi formam angelis, sed potius, omni creatura præstantiorem exhibuit: quandoquidem cum imago esset Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ factum est, ut scriptum **760** est in Evangelio: *Donec peperit Filium suum primogenitum* ¹⁵. Ideo in ipso creata sunt omnia, in ipso passio locum habuit: ipseque est qui a passione et morte liberat. Omnia per ipsum facta sunt, et ipse est caput corporis Ecclesie, qui est primogenitus ex mortuis, ut *sit in omnibus*, inquit, *ipse primum tenens* ¹⁶.

D 16. Cur itaque rationalium naturarum creatorem Verbum, dicitis carnem sibi ipsi commiscuisse, et rationalem hominem factum esse? et quomodo

(16) Seguerianus, ἀνίσταται.

(17) Ita Seguer. Anglican. Gohler. et Felckm. 1. Editi et cæteri manuscripti, ἵνα τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀξίωμα πιστευθῆ.

(18) Gohler. et Felckm. 1, τοσοῦτω. Mox Seguer. cum Græco Scripturæ textu, ὅσω (Seguer. addit, καὶ) διαφοροῦντο. Editi, ὅσον διαφοροῦντο.

(19) Seguerianus, κρείττων γέγονεν, ὡς ἦσαν ὦν, et sic legit Nannius. Editi, κρείττων γενοῦναι ἦσαν, mendose.

immutabile et invariabile manens, homo factum est, si rationalem servi formam non concinnaverit, ut et Verbum immutabile esset manens quod erat, et rationalis homo in terra videretur, licet tamen Deus esset? Nam cœlestis homo erat Dominus, non quod carnem ex cœlo sumptam exhibuerit, sed quod eam, quam ex terra sumpsit, cœlestem constituerit. Idcirco qualis est cœlestis ille, tales et cœlestes illi qui per sanctitatis ejus participationem cœlestes facti sunt. Quocirca ipsi quæ corporea sunt propria fuere; sed rursus quæcunq; Quomodo Dominum gloriæ erudifixerunt, quin tamen secundum vos Verbum crucifixerint? Absit ut hoc dicamus: sed Verbum ignominia affecerunt, dum corpus Verbi cruci affixere. Nam Deus quidem est qui ignominia affectus est: passio autem, et mors, et resurrectio, tum carnis tum animæ Dei fuit. Propterea Judæis Dominus ait: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* 17; ut ait propheta: *Pro quibus tradita est in mortem anima ejus* 18, sed non ipsum Verbum. Joannes autem ait: *Ille animam suam pro nobis posuit* 19. Quomodo igitur potuerunt Judæi templum Dei solvere; et indissolubilem carnis cum Verbo conjunctionem dirimere si, ut vos dicitis, corporis mors tali modo contigit. Neque enim occisum est corpus, si a nullo separatum est. Si enim dissolutio facta non est, neque mors contigit: si mors non fuit, neque resurrectio fuit. Concedite igitur dissolutionem et separationem a corpore faciam esse, ut scriptum est in Evangelis: *Exspiravit* 20; et, *inclinato capite tradidit spiritum* 21, ut sciamus qualem spiritum existinatiss a corpore excessisse, sicut mortem obvenisse. Dixistis enim, cum carnem non subsisterent sibi commiscuissent Verbum, vere rationalem et perfectum hominem exhibuisse. Si igitur Verbum excessit a corpore, atque ita mors obvenit, adversus Deum Judæi invulnerunt, cum indissolubilem communionem solverint. Nec igitur mors nostra illic locum habuit; si ex Dei separatione corporis extinctio obtigerit. Quomodo autem corpus ab incorruptibili Deo separatum in incorruptibilitate remanere potuit? Eo autem modo vulneratio quidem corporis, passio autem Verbi fuerit. Eadem enim de causa et Deum passum esse, ex consequenti loquentes, asseveratis, qui et cum Arianis idipsum docentibus consentitis. Verbum autem, ut vestra fert opinio, ex resurrectione excitatum fuerit. Necesse est enim ipsum aliquid resurrectionis ab inferis initium accepisse, spirituumque qui ibi detenti erant dimissio.

17 Joan. II, 19. 18 Isa. LIII, 12. 19 I Joan. III, 16. 20 Luc. XXIII, 46. 21 Joan. XIX, 30.

(20) Seguerianus, δουλικήν τὴν τοῦ δούλου. Mox Seg. Gobler. et Felckm. 1, συστησάμενος γενομένη ἐνθρώπων. Alii omnes manuscripti, συστησάμενος γενομένη ἐνθρώπων, præter Felckm. 2, qui cum editis habet, συστησάμενος γέγονεν ἄνθρωπος.

(21) Seguer., τὴν ἐξ αὐτοῦ. Alii vero cum editis, τὴν αὐτοῦ. Mox hæc, Διὸ καὶ φιλεῖται τὰ τοῦ σώματος, desunt in Seg. Gobler. et Felckm. 1.

(22) Καθ' ὁμὰς deest in Segueriano.

λοῦτος, καὶ οὐχὶ λογικὴν τὴν τοῦ δούλου (20) μορφήν συστησάμενος γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ὁ Ἄδρος ἀτρεπτος ἢ μένων ὃ ἦν, καὶ λογικὸς ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς ὁραθῆθαι θεῶς ὄν; Ἐπουράνιος γὰρ ἄνθρωπος ὁ Κύριος, οὐχὶ ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα ἐπιδειξάμενος, ἀλλὰ τὴν ἐκ γῆς ἐπουράνιος συστησάμενος. Διὸ καὶ ὁμοιωταί τὰ τοῦ σώματος. Ἄλλα πάλιν λέγετε· Πῶς τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, ἀλλ' οὐ τὸν Λόγον ἐσταύρωσαν καθ' ὁμὰς (22); Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὸν Λόγον ἠθέτησαν, τὸ σῶμα τοῦ Λόγου σταυρῶ προσηλώσαντες. Θεὸς γὰρ ὁ ἀθητηθεὶς· σαρκὸς δὲ Θεοῦ καὶ φύχης τὸ πάθος, καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις γέγονε. Διὸ τοῦτο ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίους ὁ Κύριος· Ἄναστε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τριῶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ὡς φησὶ ὁ προφήτης· Ἄναστ' ὡν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸς ὁ Λόγος. Καὶ ὁ Ἰωάννης (23) δὲ λέγει· Ἀπέθες τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν. Πῶς οὖν Ἰησοῦσαν οἱ Ἰουδαῖοι λύσαι ναὸν Θεοῦ, καὶ τὴν ἄλυτον σύγκρασιν τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν Λόγον γενομένην χωρίσαι, ἐφε καὶ ὁμὰς ἔχε τοῦτον τὸν τρόπον ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις. Οὕτε γὰρ ἂν (24) ἐνεκρώθη τὸ σῶμα, εἰ μὴ τινος ἐχωρίσθη. Εἰ γὰρ μὴ λύσις γέγονεν, οὕτε θάνατος· εἰ δὲ θάνατος οὐ γέγονεν, οὕτε ἀνάστασις γέγονε. Δότε οὖν τὴν λύσιν καὶ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ σώματος γενόμενον, ὡς γέγραπται ἐν Εὐαγγελλίῳ, ὅτι Ἐξέπνευσε, καὶ οὕτω (25) κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ἵνα ἴδωμεν πῶς πνεῦμα ὑπελήφατε ἀποχωρηθῆναι τοῦ σώματος, καὶ τὴν νέκρωσιν γενομένην. Εἰρήκατε γὰρ, ὅτι Σάρκα τὴν ἀνυπόστατον (26) συγκράτας αὐτοῦ ὁ Ἄδρος, ἔδειξε τὸν ὄντως λογικὸν καὶ τελειὸν ἄνθρωπον. Εἰ τοίνυν ὁ Ἄδρος ἀπεχώρησε τοῦ σώματος, καὶ οὕτως ἡ νέκρωσις γέγονε, κατὰ Θεοῦ Ἰησοῦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, λύσαντες τὴν ἄλυτον σύγκρασιν. Οὕτε οὖν ὁ ἡμέτερος ἐκεῖ γέγονε θάνατος, εἰ Θεοῦ χωρισθέντος ἡ νέκρωσις τοῦ σώματος γέγονε. Πῶς δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀθάρατου Θεοῦ χωρισθὲν ἐν ἀφάρτα διαμένειν; Ἔσται δὲ ἡ μὲν τρεῖς τοῦ σώματος, τὸ δὲ πάθος τοῦ Λόγου. Διὸ τοῦτο γὰρ καὶ θεὸν παθόντα λέγετε, ἀκολουθεῖτε; αὐτοῖς φθειγγόμενος, μᾶλλον δὲ συμφώνως τοῖς Ἀρετανοῖς· τοῦτο γὰρ ἐκείνοι δογματίζουσιν. Ἔσται δὲ καὶ

Ἐξ ἀναστάσεως; ἐπεὶ ὁμοίως ὁ Ἄδρος καθ' ὁμὰς. Ἀνάγκη γὰρ τινα (27) ἐξ Ἰδοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως εἰληθῆναι, ἵνα τελεία ἢ ἡ ἀνάστασις, καὶ τοῦ θανάτου ἡ λύσις, καὶ τὸν ἐκείσε πνευμάτων ἡ ἀπλοῦσις.

ut perfecta foret resurrectio, et mortis solutio.

(23) Goblerian. et Felckm. 1, καὶ ὁ Ἰωάννης αὐτὸς etc.

(24) Ἄν deest in Segueriano.

(25) Ὅτι deest in Seg. Mox Gobler. et Felckm. 1, εἰδόμενον.

(26) Seguerianus, ἀνυπόστατον.

(27) Seg., γὰρ τινος. Mox Gobler. et Felckm. 1, τελεία γένεται ἡ ἀνάστασις. Editi vero et caeteri manuscripti, τελεία ἢ ἡ ἀνάστασις.

17. Εἰ δὲ ταῦτα ὁ Λόγος πάμπαν, καὶ τοῦ (28) τὸ ἄτραπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ Λόγου· Πῶς δὲ καὶ ἀπαρκαλίπτως ἄρθρος ὁ Λόγος ἐν τῷ ᾄῃ ἐνομήσθῃ ἐν τῷ θανάτῳ ὡς ἄνθρωπος; Πῶς δὲ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις; Ἐγένεθ' ὁ Κύριος· Ἐγένεθ' ἡρωστὸν, καὶ οὐχί, Ἐγένεθ' ἡδὴ ἀνίσταμαι; Εἰ γὰρ ὁ Λόγος, ἐν θανάτῳ γενοῦντος, χρεῖαν εἶχε (29) τοῦ ἐγειρόντος αὐτὸν ἐκ θανάτου, οὐκ αὐτοῦ ἔσται ἡ νίκη, ἀλλὰ τοῦ ἐγειρόντος αὐτόν. Πῶς δὲ καὶ διὰ τὸν προσημαίνοντο περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Πῶς παρὼν ὁ Κύριος ἔλαμψε πληρῶν τὴν ἐπαγγελίαν· *Τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν*; ἤγιντα ψυχὴν πνεύμα οὐσαν σαφῶς αἰ ἀγία Γραφὰ διδάσκουσι· καὶ ὁ Κύριος; δὲ εἰρηκῶς· Τὸ μὲν σῶμα ὑπὸ ἀνθρώπων ἀποκτείνόμενον, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένην ἀποκτείναι, ἅτε δὴ πνεῦμα οὐσαν. Τοῦτο γὰρ Πνεύματι ἐπαράχθη ὁ Ἰησοῦς· τούτου τοῦ Πνεύματος ἡ ἀποχώρησις (30) γέγονεν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Καὶ οὕτως ἐνεκρούτο τὸ σῶμα, καὶ αὐτοῦ γέγονεν ἡ λύσις, Θεοῦ τοῦ Λόγου ἀμεταβέτως ἔγοντος πρὸς τε τὸ σῶμα, πρὸς τε τὴν ψυχὴν, πρὸς τε αὐτὸν ὄντα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς (31) ἐν ἐπιπέθει ἀτραπτότετος. Ἐν δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς γενομένη ἐν αὐτῷ μορφῇ τὸν ἡμέτερον ἐκεί διέγραψε θάνατον· ἵνα ἐν αὐτῇ καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρμόσθῃται ἀνάστασις, ἐξ ἧδὴ μὲν τὴν ψυχὴν, ἐκ τάφου δὲ τὸ σῶμα ἐπιδεικνύμενος· ὅπως ἐν θανάτῳ καταλύσῃ (32) τὸν θάνατον ἐν ἐπιπέθει ψυχῆς, ἐν δὲ τῷ τάφῳ καταρχῆσθαι τὴν φθορὰν ἐν ταφῇ σώματος· ἐξ ἧδὴ καὶ ἐκ τάφου (33) τὴν ἀθανάτην καὶ τὴν ἀφθαρτίαν ἐπιδεικνύμενος, ἐν μορφῇ τῆς καθ' ἡμᾶς τὴν ἡμέτερον ἰδέσθαι ὄδον, καὶ τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην καταρχὴν λύσεως. Καὶ τοῦτο ἦν τὸ θαυμαστόν· αὐτὴ γὰρ γέγονεν ἡ χάρις. Ἐμῆς δὲ, σάρκα μόνην προσομολογούντες (34), οὕτε τῆς ἀμαρτίας τὴν κατάκρισιν δεῖται δύνασθαι, οὕτε τοῦ θανάτου τὴν κτελίωσιν, οὕτε τῆς ἀναστάσεως τὴν τελείωσιν, οὕτε τοῦ Λόγου τὴν ἀτραπτότητα· ἐπειδὴ ἔξω τῶν ἀγίων Γραφῶν βεβήκατε, λαλοῦντες (35) ἃ Ἄρειτικὸν σφρίζονται, φανεροῦ ὄντος τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου ἐν Γραφαῖς ἁγίαις, καὶ πληρωθείσης τῆς οἰκονομίας ἐν ἐπιπέθει πάσης πληρώσεως τε καὶ τελειώσεως (36).

18. Ἄλλ' οἱ μὲν τὸν αἰρετικῶν, τὸν ὁραθέντα ὁμολογούντες, ἀπιστοῦσιν αὐτοῦ τῇ θεότητι· οἱ δὲ ὁμολογούντες Θεὸν, ἀρνούνται αὐτοῦ τῆς σαρκὸς τὴν γέν-

³² Joan. vi, 40. ³³ Joan. x, 15.

(28) Seg., καὶ τοῦ. In editis καὶ deest.

(29) Seg., ἔλαμψε. Ibidem Seg. Gobl. Felckm. 4 et 5, ἐγειρόντος. Editi et ceteri manuscripti, ἐγειρόντος. Ibidem, αὐτόν deest in Anglicano. Mox Seg. Gobl. et Felckm. 4, προσήμαζοντο. Editi vero et ceteri manuscripti, προσσημαίνοντο, dubia lectio. Mox Anglican. Seguer. Gobl. et Felckm. 4, ὅπως ὡς παρὼν. Ubi editi et ceteri manuscripti, Πῶς παρὼν.

(30) Basil., ἡ ἀποχώρησις. Infra Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. 4, καὶ αὐτὴ γέγονεν ἡ λύσις (Seguer., λύσις). Alii cum editis, καὶ αὐτοῦ γέγονεν ἡ λύσις.

(31) Hæc, ὄντα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, desunt in editis, sed habentur in Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. 4; sed in Anglic. ὄντα deest. Seguer. vero

PATROL. GR. XXVI.

17. Quod si hæc ipsa Verbum sustinuit, ubinam, queso, Verbi immutabilitas, et invariabilitas? Et quomodo Verbum palam in inferno visum, in morte sua homo reputatum est? Cur Judæis dicebat Dominus: *Ego suscitabo eum* ³², et non: *Ego ex inferno resurgo*? Si enim Verbum, postquam mortuum est, suscitante se a morte **761** opus habuit, non Verbi victoria erit, sed ejus qui ipsum suscitavit. Cur autem per prophetas illud de anima ejus pronuntiatum est? Cur ipse Dominus, cum jam præsens promissum impleteret, aiebat: *Animam meam pro ovibus meis* ³³? quam animam spiritum esse sacre Scripturæ aperte docent: et Dominus ipse qui dixit: *Corpus quidem ab hominibus occidi, qui animam tamen non possunt occidere, quippe quæ spiritus sit*. Hoc ipso Spiritu turbatus est Jesus: hujus Spiritus discessio a corpore in cruce facta est. Et sic extinctum est corpus, atque ita contigit dissolutio, Deo Verbo immutato remanente, tam in corpore, quam in anima, atque in seipso, qui in sinu Patris exsistebat, ad specimen immutabilitatis. Et in sua ad nostri similitudinem forma, nostram illic descripsit mortem; ut in illa resurrectionem pro nobis concinnaret, ex inferno quidem animam, ex sepulcro autem corpus reducens: ut in morte per exhibitionem animæ mortem destrueret, in sepulcro per sepulturam corporis corruptionem aboleret, sicut ex inferno et ex sepulcro immortalitatem et incorruptibilitatem exhiberet, cum in forma nobis consimili nostram viam emensus esset, nostramque detentionem solvisset. Quod sane admiratione dignum existit: nam in hoc gratis sita fuit. Vos vero dum carnem solam continentini, neque peccati damnationem, neque mortis dissolutionem, neque resurrectionis consummationem, neque Verbi immutabilitatem demonstrare valetis, eo quod extra sacras Scripturas evagaminis, ea loquentes quæ Ariani cavillantur: cum tamen de anima aperte in sacris Scripturis sermo habetur: et œconomia consummata sit, exhibitis omnibus consummationis iudiciis.

18. Porro hæreticorum alii, eum qui visus est constantes, ejus divinitati non credunt: alii vero qui Deum confitentur, carnis ejus generationem

et Gobler. habent, ὄντα καὶ. Mox hæc, Ἐν δὲ τῇ καθ', a Leontio Byzantino afferuntur in libro ii contra Nestorium et Eutychen cum nulla discrepantia: ibidem hic liber vocatur secundus contra Apollinarium. Ibidem, Seguer. Anglic. Gobler. et Felck. 4, Ἐν τε τῇ καθ'. Paulo post ibidem, ἐκεί διέγραψε.

(32) Gobler. et Felck. 4, λύσις.

(33) Ita Seguer. Editi vero, καὶ τάφου, cum cæteris mss.

(34) Gobler. et Felck. 4, ὁμολογούντες.

(35) Anglic., λέγοντες.

(36) Ita Seguer., quem sequi visum est. Editi vero et ceteri, τελειώτετος.

negant : alii qui carnem cum divinitate confitentur, negant animam ejus exstitisse, similesque furiosis Arianis evadunt, qui connectunt tortuosas et obliquas propositiones, ut de illis questiones agitando simpliciores in dubitationem injiciant, dum ipsi interim in fide hæsitant. Ibidem et ipsi ita loqui didicerunt : *Ecquisnam ille qui natus est ex Maria? Deusne, an homo? ut, si quidem dixeris, Homo, ejus divinitati fidem non habeat, in hoc consentiens hæreticis, qui eidem fidem non habuere : quod si dixeris, Deus, ejus carnis generationem neget, et cum hæreticis qui illam negant abducatur. Hinc rursum : Quis est qui passus est? quisnam crucifixus est? Deusne, an homo? et, si quidem dicas, Deus, blasphemum quid proferat ex sententia impiorum Arianorum; si autem dicas, Homo, ex Judaica sententia loquatur. Ea de causa sanctæ Scripturæ, Verbum ineffabiliter ex Patre Deum esse, et ipsum extremis temporibus ex Virgine hominem genitum esse prædicant : ut neque Deus non crederetur, neque carnis generatio negaretur. Ubi autem est carnis nomen, 762 ibidem totius adest compositi compago, excepto peccato. Et ad nomen quidem hominis, passionem applicant, nec ultra progrediuntur, ut ubique scriptum est in sacris Litteris. De divinitate autem Verbi, immutabilitatem et ineffabilitatem confitentur. Ideoque de Verbo quidem ut de Deo loquuntur : ejusdem vero ut hominis generationem enarrant, ut idem ipse naturaliter et vere utrumque sit : Deus quidem, quoad æternitatem deitatis et rerum creationem : homo autem, quoad generationem ex muliere, et incrementum stature atque ætatis : Deus quoque pro beneficiis vitam tribuentibus, et potens in miraculis perpetrandis : homo vero, quoad passiones nostrum similis, et quoad nostras infirmitates. Ac Deus item est Verbum, si spectetur quidem immortalitas, incorruptibilitas et immutabilitas : et homo, si consideretur in cruce suspensio et sanguinis effluus, ac corporis sepultura, necnon descensus ad inferos, atque resurrectio a mortuis. Sic Christus ex mortuis excitatus est, et Deus cum sit, mortuus excitat.*

(37) Παῖδας deest in Segueriano, Gôbleriano et Felck. 1. Paulo post omnes manuscriptori et editio Commeliniana, σχολιάς προτάσεις. Edit. vero Parisiensis, σχολιάς προφάσεις, nullius manuscriptori auctoritate.

(38) Seguer. ἴνα, ἔάν μὲν εἶπη. Gobler. et Felck. 1, ἴνα, εἰ εἶπη. Editi vero et cæteri, εἴτα ἔάν μὲν εἶπη, quæ peræque quadrant omnia. Mox Seguer., ἀπιστήση. Mox Seguer. Gobler. et Felck. 1, γενόμενος. (39) Gobler. et Felck. 1, εἰ δὲ εἶπη. Paulo post Seguer. Gobler. et Felck. 1, καὶ συνεγενήθηται τοῖς ταύτην ἀρνημένοις. Mox Gobler. et Felck. 1, εἴτα αὐ.

(40) Seguerian. ἴνα, ἔάν μὲν εἶπη. Goblerian. et Felck. 1, ἴνα, εἰ εἶπη. Editi et cæteri mss., ἴνα, ἔάν μὲν εἴπωσι. Mox Seguer. πρόβηται. Gobler. et Felck. 1, προῖται. Editi vero et cæteri mss., πρόβηται. Mox Seguer. iterum, ἔάν δὲ εἶπη. Gobler. et Felck. 1, εἰ δ' εἶπη. Cæteri cum editiis, ἔάν δὲ εἴπω-

νησιν · οἱ δὲ σάρκα προσομολογούντες ἀρνοῦνται αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ἐπίδειξιν· καὶ γενῶσαι κατὰ τοὺς μανικούς παῖδας (37) τῶν Ἀρειανῶν, τῶν συμπελεκόντων τὰς στραγγαλιώδεις καὶ σχολιάς προτάσεις, ἵνα ταύτας ἐπαπορῶντες, εὐρίσκωσι τοὺς ἀνειραίνοντες, αὐτοὶ ἄποροι ὄντες τῆς πίστεως. Ὅμοιος καὶ αὐτοὶ λέγειν μαμαθήκασι· τί ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας; Θεός, ἢ ἄνθρωπος; Εἴτα ἔάν μὲν εἶπη (38), Ἄνθρωπος, ἀπιστήσαι αὐτοῦ τῆ θεότητι, σὺμφωνος τοῖς ταύτη ἀπιστήσασιν αἰρετικοῖς· ἔάν δὲ εἶπη (39), Θεός, ἀρνήσεται αὐτοῦ τῆς σαρκὸς τὴν γέννησιν, καὶ συναχθήσεται τοῖς ταύτην ἀπαρνούμενοις αἰρετικοῖς. Εἴτα δ' αὖ πάλιν· τίς ὁ παθὼν; τίς ὁ σταυρωθεὶς; Θεός, ἢ ἄνθρωπος; ἴνα, ἔάν μὲν εἶπη (40), Θεός, βλάσφημον πρόβηται ἄβημα κατὰ τοὺς ἀσεβούντας Ἀρειανούς· ἔάν δὲ εἶπη, Ἄνθρωπος, ἰουδαϊκῆ πάλιν φθέγγεται ὑπολήψει. Διὰ τοῦτο αἱ ἅγια Γραφαὶ Θεὸν ἀφράτως ἐκ Πατρὸς κηρύττουσι τὸν Λόγον, καὶ τοῦτον (41) ἐπ' ἐσχάτων ἐκ Παθρένου ἄνθρωπον γεννηθέντα· ἴνα μήτε Θεὸς ἀπιστηθῆ, μήτε σαρκὸς γέννησις ἀρνηθῆ.

Ὅπου δὲ σαρκὸς τὸ ὄνομα, ἐκεῖ πάσης τῆς συστάσεως ἡ ἁρμονία χωρὶς ἀμαρτίας. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ὄνοματος τοῦ ἀνθρώπου τὸ πάθος ἰστώσι, καὶ οὐχ ὑπερβαίνουσιν, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς ἁγίαις Γραφαῖς (42)· περὶ δὲ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου τὴν ἀτρέπτοτητα καὶ τὴν ἀφρασίτητα ὁμολογοῦσι· διὰ τοῦτο θεολογεῖται μὲν ὁ Λόγος, γενεαλογεῖται δὲ ἄνθρωπος (43), ἴνα πρὸς ἐκάτερα ἢ ὁ αὐτὸς φυσικῶς καὶ ἀληθινῶς· Θεὸς μὲν πρὸς τῆ ἀιδίτητι τῆς θεότητος καὶ τῆ δημιουργίᾳ τῆς κτίσεως· ἄνθρωπος δὲ πρὸς τῆ γέννησις ἐπ' ἐκ γυναικὸς, καὶ τῆ αὐξήσεως τῆς ηλικίας. Καὶ Θεὸς μὲν πρὸς ταῖς ζωτικαῖς εὐεργεσίαις, καὶ δυνατὸς ταῖς θαυματουργίαις· ἄνθρωπος δὲ πρὸς ταῖς ὁμοιοτρόπους συμπαθείαις· καὶ ταῖς καὶ ὁμῆς ἀσθενείαις. Καὶ Θεὸς μὲν Λόγος ἐν ἐπιδείξει (44) τῆς ἀθανασίας, καὶ ἀφθαρσίας, καὶ ἀτρέπτοτητος· ἄνθρωπος δὲ τῆ προσηλώσει τοῦ σταυροῦ, καὶ αἵματος ῥύσει, καὶ ταφῆ σώματος, καὶ καταθέσει εἰς ἔδου, καὶ ἀναστάσει τῆ ἐκ νεκρῶν. Οὕτως ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγέγερται, καὶ Θεὸς ὢν ἐγείρει τοὺς νεκρούς.

D in. Ibid. Seguer., φθέγγεται. Gobler. et Felck. 1, φθέγγεται. Editi et cæteri, φθέγγονται.

(41) Seguer., καὶ τοῦτον. Editi, καὶ τόν. Ibid. Anglic., ἐπ' ἐσχάτου. Ibid., ἐκ Παθρένου deest in Goblerian. et Felck. 1. Mox Seguerian. Goblerian. et Felck. 1, μηδὲ Θεὸς ἀπιστηθῆ, μηδέ. Editi, μήτε Θεὸς ἀπιστηθῆ, μήτε.

(42) Seguer. Gobler. et Felck. prinus, ἐν πάσαις ταῖς ἁγίαις Γραφαῖς.

(43) Seguer., δὲ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος. Mox, Basil. Seguer. Golder. et Felck. 1, καὶ ἀληθινός. Editi, καὶ ἀληθινός. Ibidem mss. infra, τῆ γέννησις τῆς γυναικὸς.

(44) Seguer., Θεὸς μὲν πρὸς τῆ ἐπιδείξει. Paulo post idem, πρὸς τῆ προσηλώσει. Ibidem. Seguer. Gobler. et Felck. 1, ῥύσει. Editi, ῥύσει. Mox, Seguer. Gobler. et Felck. 1, σὺς ἔδου. In editis, εἰς deest.

49. Μάταιοι οὖν οὐ τῆ θεότητι αὐτοῦ πάθος προσ-
 ἄγοντες, ἢ εἴ ἑνανθρωπήσει (45) αὐτοῦ ἀπιστοῦντες,
 ἢ τὸν ἕνα δύο λέγοντες, ἢ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὴν δια-
 μέτρην ποιεῖσθαι ἐπιχειροῦντες, καὶ τὸ πῶσον, ἢ
 πῶς, παρὰ τῆς Γραφῆς λέγειν τοιμῶντες. Τοιαύταις
 γὰρ ὑπονοίας ἀλλοίωσης τῶν αἰρετικῶν ἡ διάνοια
 Μαρκίωνος μὲν δι' ὑπερβολὴν βλασφημίας ἐκκλίναν-
 τος (46)· Μανιχαίου δὲ δι' ὑπὸνκιαν ἀμαρτίας ἐκτρα-
 πέντος· Οὐαλεντίνου δὲ διὰ πρόφασιν γνώσεως (47)
 πλανηθέντος· τοῦ δὲ Σαμοσατεῖος Παύλου, καὶ τοῦ
 λεγομένου Φωτεινοῦ, καὶ τῶν κατ' αὐτούς, δι' ἀπι-
 στιαν θεότητος ἐκπεσόντων· Ἀρείου δὲ διὰ μανίαν
 βλασφημίας. Καὶ ὑμεῖς, ταῖς ὁμοίαις χρώμενοι
 παρατριβαῖς, λαλεῖτε τὰ μὴ γεγραμμένα, ἐκτρέπον-
 τε τοὺς ἀσθηρίκτους. Ἄρκει δὲ πιστεῦσαι τοῖς γε-
 γραμμένοις καὶ γενομένοις, ὡς ἔρησι ὁ Παῦλος· *Καὶ*
ὁμοίωτα κατὰ πάντα, χωρὶς ἀμαρτίας· καὶ ὁ Πέ-
τρος δὲ· Χριστοῦ οὖν αὐθότος ὡπὲρ ἡμῶν σαρκί,
καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔγνωτε ἐπίστασθαι, καὶ
 μὴ περατέρω (48) ἐκτεινομένους ὀρθοῦν ἀλή-
 θειαν.

⁴⁵ Hebr. iv, 15. ⁴⁶ I Petr. iv, 1.

(45) Seguer., τῆ ἀνθρωπότητι. Alii cum editis,
 εἴ ἑνανθρωπήσει.

(46) Seguer. Gobler. et Felck. 1, δι' ὑπερβολὴν
 εὐσημίας ἐκκλίνοντος.

(47) Seguer. make, πρόφασιν ἐνώσεως. Infra

49. Vani igitur sunt, qui aut divinitati ejus pas-
 sionem ascribunt, aut humanitati ejus fidem non
 habent, aut qui unum duos esse dicunt : sive qui
 carnis ejus dimensionem facere conantur : et qui
 quantum et quomodo, præter Scripturarum aucto-
 ritatem proferre audent. Hujusmodi enim opinioni-
 bus hæreticorum mens prolapsa est : Marcione
 propter immoderatam blasphemiam a veritate
 declinante : Manichæo, ob peccati opinionem sedu-
 cto : Valentino, a scientia, uti causabatur, sedu-
 cto : Paulo Samosatensi, cum eo qui Photiaus vo-
 catur, ac eorum sequacibus, ob incredulitatem a
 deitate deficientibus : Ario, pro furore suo blasphe-
 mante. Vos autem similibus usi cavillationibus,
 quæ scripta non sunt loquimini, eoque modo imbeci-
 llos everitiss. Sufficit enim iis quæ scripta et gesta
 sunt credere, ut ait Paulus : *Pro similitudine per*
omnia, absque peccato ⁴⁵. Petrus autem : *Christo*
igitur pro nobis passo in carne, et vos eadem cogita-
tionem armamini ⁴⁶, et ne ulterius inquirentes, veri-
 tatem respiciatis.

idem, καὶ τοῦ δὲ λεγομένου Φωτεινοῦ. Mox, Seguer.
 Gobler. et Felck. 1, δι' ἀπιστίαν πεσόντων θεότητος.

idem, διὰ μανίαν λέγων.

(48) Ita Seguer. Basil. Anglic. Editi vero cum
 aliis, παρὰ τέρω

IN DUAS SEQUENTES EPISTOLAS MONITUM:

Eodem ferme tempore, id est, vel sub finem anni 371, vel ineunte 372, scriptas arbitramur epistolas ad Joannem et Antiochum et ad Palladium : hæc, ut augurari licet, occasione. Basiliius, ut conditioni tempo- rum esse accommodaret, etsi Spiritui sancto ea omnia quæ Deo concessione possunt ascriberet, a Dei tamen nomine abstinere, ne auditoribus appellationsi ejus insuetis offensio foret. Id cum ægre ferrent monachi nonnulli, S. Doctorem eo nomine ubique traducebant, quorum in prima epistola audaciam ferissime retulit Athanasius. In secunda vero Palladium monet, ut monachis qui ea, quam supra diximus, de causa cum Basilio disceptabant, reconciliandæ pacis auctor esset : testaturque se admodum probare piam illam Basilii simulationem, qui pro infortium utilitate, infirmus et ipse efficeretur : memorat item epistolam ad ipsos a se scriptam monachos, quæ jam temporum injuria nusquam exstat. Porro qui sint Joannes et Antiochus, Palladius item, Innocentius et Dianius hic memorati, in Vita Athanasii, ut facultas fert, eruitur.

Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ἀρχιε-
 πσκοποῦ Ἀλεξανδρείας, ἐπιστελὴ πρὸς ΙΩΑΝ-
 ΝΗΝ καὶ ΑΝΤΙΟΧΟΝ τοὺς πρεσβυτέρους (49).

Ἐθανάσιος Ἰωάννη καὶ Ἀντιόχῳ, τοῖς (50) ἀγαπη-
 τοῖς υἱοῖς καὶ συμπρεσβυτέροις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ἐχάρην δεξάμενος ὑμῶν καὶ νῦν ἐπιστολῆν, ὅτι
 μέγιστα ἀπὸ Ἱερουσόλυμων ἐγράφαστε· καὶ χάριν ὑμῶν
 εἶχον, ὅτι ἐδηλώσατε περὶ τῶν ἀδελφῶν, τῶν ἐκεῖ συν-
 γομμένων, καὶ περὶ τῶν βουλομένων προφάσει ζητη-
 μάτων ταράττειν τοὺς ἀεραίους. Ἀλλὰ περὶ μὲν τού-
 των παραγγελλέτω ὁ Ἀπόστολος, Μὴ προσέειν τοῖς

763 Sancti Patris nostri ATHANASII, archiepi-
 scopi Alexandrie, epistola ad JOANNEM et
 ANTIOCHUM presbyteros.

Athanasius Joanni et Antiocho, dilectis filiis et
 compresbyteris, in Domino salutem.

1. Missam etiam nunc a vobis epistolam lætus ac-
 cepi, maxime quia Hierosolymis scripsistis, et grati-
 am habeo, quod de fratribus istie congregatis
 certiore me fecistis, necnon de iis qui quæstionum
 movendarum obtentu, simpliciores turbare nitun-
 tur. Sed de iis præcipiat Apostolus : Non atten-

(49) Τοὺς πρεσβυτέρους deest in Regio et Felck. 3.¹

(50) Τοῖς deest in Felck. 3. Mox, υἱοῖς legitur in solo Regio.

dendum contentiosus, nec iis qui nihil aliud quaerunt, quam novi quidpiam vel dicere vel audire. Vos autem qui firmum habetis fundamentum, quod est Christus Dominus noster, a Patribusque veritatis confessionem accepistis. aversamini eos qui plus minusve quam illa habeat loqui voluerint : et majore opera fratrum utilitatem curate, ut Deum illi timeant, praecepta custodiant ; ut cum ex doctrina Patrum, tum ex observatione praeceptorum, grati Domino in die iudicii se sistere possint. Valde autem miror audaciam eorum, qui nihil reformidant obtractare dilecto et vere Dei famulo Basilio episcopo. Ex hujusmodi enim futili loquacitate deprehendi poterit, eos ne Patrum quidem confessionem diligere. Salutate fratres. Salutant vos qui mecum sunt. Opto vos valere in Domino, dilecti optatissimique filii.

Sacra Patria nostri ATHANASII, archiepiscopi Alexandrini, epistola ad PALLADIUM presbyterum.

Dilecto filio Palladio presbytero, Athanasius episcopus, in Domino salutem.

1. Epistolam quoque a te unoscritam libentissime accepi, potissimum quia solito more rectam spiras fidem. Quid causa sit autem quod cum dilecto nostro Innocentio degas, non nunc primum, sed jamdiu iudici, pietatemque probavi tuam. Cum igitur hoc instituto utaris, rescribe, nobisque significa, quid fratres qui istic versantur, quid veritatis inimici de nobis cogitent. Quod autem de Caesariensis monachis significasti, id ipsum a dilecto nostro Dianio accepi : infensos scilicet ipsos esse atque obistere dilecto nobis Basilio episcopo. Tibi certe qui rem indicasti gratiam habeo ; illis vero, quae decuit, scripsi, ut velut filii patri obsequantur, nec repugnent iis quae approbat ille. Nam si circa veritatem suspectus ille esset, recte pugnarent ; sin confidunt, ut nos confidimus, esse illum **764** Ecclesiae gloriam, qui etiam pro veritate dimicat, docetque illos qui doctrina indigent ; cum ejusmodi sane homine nefas est pugnare, imo probae suae conscientiae causa acceptissimum esse debet. Sane ex iis quae narravit dilectus Dianius, nulla de causa videntur indignari. Ille namque, ut existimo, infirmus infirmus efficitur, ut infirmos lucretur : dilecti vero nostri conscienties ejus ad veritatem scopum, atque oeconomiam, referant Domino gloriam, qui Cappadociae episcopus dedit hujusmodi, qualem sane nulla non regio sibi peroptat. Tu itaque, dilecte, id illis, quaeo, remittia ; ut, quemadmodum scripsi, morem illi gerant. Illud enim eos erga patrem suum benevolos efficiet, pacemque

** 1 Cor. ix, 22.

(51) Felek. 5, αποστρέψασθαι.

(52) Υπό δεest in Felek. 3.

(53) Haec, πρὸς Παλλάδιον πρεσβύτερον ἐπιστολή, absunt a Regio, Basil. et Felek. 3, sed habentur in

A λογομαχοῦσαι, καὶ μὴ ἐν ἑτερον ζητοῦσιν ἢ λέγειν τι καὶνὸν καὶ ἀκούειν. Ὑμεῖς δὲ, ἔχοντες τὸν θεμέλιον ἀποκαλῆ, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ τὴν τῶν Πατέρων περὶ τῆς ἀληθείας ὁμολογίαν, τοὺς πλὴν τι ταύτης ἢ ἑλαττων λαλεῖν θέλοντας ἀποστρέψασθε (51), καὶ μᾶλλον τῆς τῶν ἀδελφῶν ὠφελείας γίνεσθε, εἰς τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, καὶ τὰς ἐντολὰς τηρεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρησεως διηρηθῶσιν εὐαρεστοὶ τῷ Κυρίῳ φανῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Πάνυ δὲ θεαδύμακα τὴν θρασύτητα τῶν τολμῶντων λαλεῖν κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν, τοῦ ἀληθῶς Θεοῦ δούλου Βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου. Ἐκ γὰρ τῆς τοιαύτης φλυαρίας ἐλέγχεσθαι δυνήσονται, ὡς οὐδὲ τῶν Πατέρων ἀγαπῶντες τὴν ὁμολογίαν. Προσαγορεύετε τοὺς ἀδελφοὺς. Προσαγορεύουσιν ἡμᾶς οἱ σὺν ἐμοί. Ἐβῶσθαί ἡμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχόμεν, ἀγαπητὸν καὶ ποθεινίστατον υἱὸν (52).

Τὸ ἐν ἀγίῳ Πατρὶ ἡμῶν ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, πρὸς ΠΑΛΛΑΔΙΟΝ πρεσβύτερον ἐπιστολή (53).

Ἀγαπητῷ υἱῷ Παλλადίῳ πρεσβυτέρῳ Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Καὶ τὴν παρὰ σοῦ μόνου γραφεῖσαν ἐπιστολήν δεξάμενος, ἐχάρην, μάλιστα ὅτι συνήθως ἔπνεες ἐρθοδόξιας. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ἦν μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Ἰννοκεντίου (54) διαίεαι, οὐ πρῶτον νῦν, ἀλλ' ἔκπαλαι μαθὼν, ἀπεδεξάμην σου τὴν ἐλλείδω. Ὁσῶν τοίνυν πράττων, γράψε καὶ γνώριζε ἡμῖν, πῶς ἐκεῖ οἱ ἀδελφοὶ (55), καὶ πῶς οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας περὶ ἡμῶν διανοοῦνται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν μοναζόντων νῦν ἐν Καισαρείᾳ ἐδῆλωσας· ἔμαθον δὲ παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Διανίου, ὡς λυποῦμένον καὶ ἀντισταμένον αὐτῶν τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν Βασιλείῳ τῷ ἐπισκόπῳ· ἐμὲ μὲν ἀπεδεξάμην δηλώσαντα, αὐτοὶς δὲ τὰ πρόποντα δεδῆλωκα· ἵν' ὡς τέκνα ὀπακούουσιν πατρὶ, καὶ μὴ ἀντιλέγωνται, οἷς αὐτοὶς δοκιμάζει. Εἰ μὲν γὰρ ὑποπτος ἦν περὶ τὴν ἀλήθειαν, καλῶς ἐμάχοντο· εἰ δὲ θεοβόητος, θεοβόηται μὲν καὶ πάντες ἡμεῖς, ὡς καύχημα τῆς Ἐκκλησίας ἐστὶν, ἀγνωστὸν μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ διδάσκων τοὺς δεομένους· οὐ χρὴ πρὸς τὸν τοιοῦτον μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδέχεσθαι τὴν ἀγάθην αὐτοῦ συνέθεσιν. Ἐξ ἣν γὰρ διηγήσατο ὁ ἀγαπητὸς Διάνιος, μάτην φαίνονται λυπούμενοι. Αὐτοὶς μὲν γὰρ, ὡς θεοβόηται, τοῖς ἀθενοῦσιν ἀσθενῆς γίνεται, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ· οἱ δὲ ἀγαπητοὶ ἡμῶν, ἀποβλέποντες εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, καὶ τὴν οἰκονομίαν, λοξάζεσσαν τὸν Κύριον, τὸν δεσπόσαντα τῇ Καππαδοκίᾳ τοιοῦτον ἐπίσκοπον, οἷον καὶ ἐκδοτὴν χώρας ἔχον εὐχεται. Καὶ σὺ σὺν, ἀγαπητὲ, θέλησον αὐτὰς δηλώσαι, ἵνα, ὡς ἔγραψα, πεισθῶσι. Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὺς συνίστησιν ἐγγνώμονας πρὸς πατέρα· τοῦτο καὶ τὴν

Felek. 7, et in omnibus editis.

(54) Felekman. 3, Ἰννοκουτίου.

(55) Felekman. 3, πῶς ἐκτίθει οἱ ἀδελφοί.

εἰρήνην ταῖς Ἐκκλησίαις (56) διαφυλάξει. Ἐρρωθεῖσθαι
σε ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητὲ υἱέ.

Ecclesiarum servabit. Opto te in Domino valere,
dilecte filii.

IN TRES SUBSEQUENTES EPISTOLAS ADMONITIO.

I. Præter ea quæ in præfatione generali his de epistolis adnotavimus, eruditum lectorem monitum volumus, nobis nullam hic fuisse temporis rationem, atque ideo ad calcem illas transmisisse, ut quo ordine in Canonum collectionibus exstant, eodem hic locarentur: in solis quippe Canonum codicibus comparent illæ, haud secus hoc in tomo ordinatæ. Editæque sunt apud Theodorum Balsamonem, cum scholiis ejusdem Balsamonis. Cusæ item sunt in Collectione Canonum Oxiensi, tom. II, p. 36, cum scholiis Zonaræ et Balsamonis. De singulis quædam hic agenda.

II. EPISTOLA AD AMUNEM nihil habet quod Athanasium auctorem non præferat; id stylus suadet, necnon orationis argumentorumque ἐνέργεια, nomen denique Amunis monachi Athanasio votivissimi, de quo supra p. 672. Quæstionis autem cujusdam apud monachos excitatæ occasione data hæc epistola est. Nonnulli quippe erant qui nocturnas illusiones animi corporisque puritatem temerare contenderent, qua de re ab Amune monachorum Patre rogatus Athanasius, validis ille pugnat argumentis, non plus peccati huic inesse rei, dum absit propositum, quam egerendis quibuslibet corporis excrementis. Porro cum Amun ante Antonium vita functus sit, ut p. 672 dicitur, obieritque Antonius inveniente anno 356, necesse est ante annum illum datam epistolam fuisse, sed quo revera, conjectare nequimus.

III. EPISTOLA FESTALIS, initio mutila, ut cuique palam est, ex numero esse videtur epistolarum Athanasii festalium ab Hieronymo memoratarum, lib. De scriptoribus ecclesiasticis, in qua tamen nonnulla forte occurrit adversa suspicio. Nam dum canonicos recenset libros Athanasius, minime offert varias de auctoritate quorundam Scripturæ librorum sententias: plurimi namque illo ævo postremas duas Joannis Epistolas in controversiam vocabant, necnon alias quasdam, maximeque omnium Apocalypsin Joannis: qua de re legendus Eusebius, lib. III Eccles. hist., p. 97, et Gregor. Nazianz. Carm. p. 98 et 194. Verum nostro quidem judicio, nihil est ut ea de causa hæreamus. Nam potuit Athanasius suam verioremq; sententiam populis aperire, quin varias ea de re disceptationes vulgi captum superantes in medium afferret. Quare Athanasii verum esse setum arbitramur.

IV. IN EPISTOLA AD RUFINIANUM nihil non occurrit Athanasianum, nec quidquam controversiæ de illa ortum fuit sapiam. Scripsit autem illam, ut Rufiniano responderet, quærenti qua conditione admittendi hæreticⁱ sunt, cum ad sanam regrediuntur fidem. Ad hæc ait Athanasius, iis qui revertuntur, si hæresi, sua sponte, patrocinati fuerint, condonandum quidem, sed in clerum ipsos minime admittendos oportere: sin, vi coacti, cum hæreticis consenserint, non loco ipsos nec gradu movendos esse. Memoraturque carptim synodum Alexandriæ habitam anno 362, quam diu ante celebratam innuit: ex quo videtur postremis Athanasii vitæ annis data hæc epistola. Porro eadem sermo de lapsis ad Basilium scripsit Athanasius, quæ ad Rufinianum, ut videre est in epistola Basilii 75.

Τὸ ἐν ἀρίστοις Πατρὶς ἡμῶν ἈΘΑΝΑΣΙΟΥ, ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἐπιστολὴ πρὸς ἈΜΟΥΝ (57) μονάζοντα.

A 765 Sancti Patris nostri ATHANASII, archiepiscopi Alexandriæ, epistola ad AMUNEM monachum.

Πάντα μὲν καλὰ καὶ καθαρά τὰ τοῦ Θεοῦ ποιήματα· οὐδὲν γὰρ ἀχρηστον ἢ ἀκάθαρτον ὁ τοῦ Θεοῦ πεποιήκε (58) λόγος· Χριστοῦ γὰρ εὐωδία ἐστὲν ἐν τοῖς σωζομένοις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· ἐπειθεὶ δὲ ποικίλα καὶ πολύτροπα τὰ τοῦ διαβόλου βέλη, καὶ τοὺς ἀκραιότερους τῆ γνώμῃ παρασκευάζει ταραττεσθαι, κωλύει τε τῆς συνήθους γυμνασίας τοὺς ἀδελφοὺς, ὑποστειρών αὐτοῖς λογισμοὺς ἀκαθάρτους καὶ μολυσμοὺς φέρε, διὰ βραχέων καὶ τὴν τοῦ πονηροῦ πλάνην ἀπελάττωμεν τῆ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν χάριτι, καὶ τὴν τῶν ἀπλουστέρων γνώμην στηριζώμεν (59). Πάντα μὲν

Opificia Dei omnia bona puraque sunt; inutile quippe nihil aut impurum Dei Verbum condidit. Nam Christi bonus odor sumus in iis qui salvi sunt, ut ait Apostolus⁴⁷. Cum autem varia callidaque sint diaboli tela, qui id curat, ut simpliciores animo in perturbationem conjiciat, fratresque a consuetis exercitiis deterreat, dum impuras inserit obscenasque cogitationes, age, paucis maligni fraudes, per Salvatoris nostri gratiam, depellamus, simpliciorumque mentem confirmemus. Omnia quidem munda mandis⁴⁸: sed impurorum tum conscientia, tum

⁴⁷ II Cor. II, 15. ⁴⁸ Tit. I, 15.

⁵⁶ Regius, τῆς Ἐκκλησίας. Mox Regius, διαφυλάττει.

(57) Est maxima pars manuscriptorum. Editi, cum tribus manuscriptorum, Ἀμουν, sed cum unico μ legendum, ut supra pag. 672. Colbert. 2, post μονά-

ζοντα, addit, περὶ ἐνομιμαζομένων.

(58) Regius 3, ἐποίησε. Infra Colbert. 2, ἐπέλεξε καὶ ποικίλα. Mox quatuor manuscriptorum, ἀερατόν.

(59) Ita omnes ferme manuscrip. Editi vero στηριζώμεν. Mox γὰρ deest in quatuor manuscr.

cætera omnia immunda sunt. Miror autem diaboli vafritiem, qui tametsi corruptio luesque est, cogitationes suggerit specie quidem puritate plenas. Quod agit ille insidiarum potius causa, quam experimenti. Quo enim, ut supra dixi, ascetas a consueta et salutari meditatione avetat, atque hac in re superior evadat, hujusmodi quædam insurrat, quæ uibilibus vitæ commodi afferunt : sed vanas questiones et nugas, a nobis sane repudiandas. Quid enim, quæso, dicitur ac piissime, peccati aut impuri naturalis incst excremento? Equis vitio vertere velit mucorem e naribus ejectionem, vel sputa ore emissa? quibus plurimè possemus addere, ventris nimirum excrementa, quæ animali ad vitam necessaria sunt. Ad hæc, si hominem esse manuum Dei opus secundum Scripturas credimus, quomodo ex pura potentia opus contaminatum prodire valuit? Et si, ut in Actibus apostolorum legitur, genus Dei sumus⁴⁰, nihil sane in nobis impurum habemus. Tunc enim solum inquinamur, cum pessimi odoris opus, peccatum scilicet, operamur. At cum præter voluntatem naturale quoddam excrementum emittitur, tuæ naturæ necessitate, ut supra diximus, hæc cum cæteris toleramus. Sed quia ii, quibus una probe dictis, imo a Deo gestis rebus repugnandi inest cura, dictum illud evangelicum detorquent : Non quæ ingrediuntur, sed quæ egrediuntur coinquinant hominem⁴¹; hæc eorum insaniam, ne dicam questionem, confitemur. Primum enim Scripturas pro sua ignorantia, instabiles sane homines, depravant⁴². Porro divinum oraculum sic habet : cum quidam enim, quemadmodum isti, de cibis ambigerent, ipse Dominus, ut eorum levaret ignorantiam, doluntque cunctis retegeret, ait, Non ea quæ ingrediuntur hominem coinquinant, sed quæ egrediuntur. Addit post hæc, et undenam egrediuntur : ex corde. Quod probe nosset illic profanarum cogitationum aliorumque scelerum malos inesse thesauros. Brevius autem Apostolus idipsam docuit hisce verbis : *Esca non nos commendat Deo*⁴³. Jam aliquis opportune dixerit : Naturale excrementum nulli nos supplicio 766 addicit. Et forsitan ipsi medici (ut hinc homines illi vel ab extrinseco pudore afficiantur) nobiscum defendent, animalia datos esse quosdam necessarios meatus, ad humores qui in singulis habentur membris nostris egerendos : qualia sunt capitis excrementa, pituita, aquositates quæ ex capite emittuntur : ventris

A γὰρ καθαρὰ τοὺς καθαροῖς· τὸν δὲ ἀκαθάρτων καὶ ἡ συναθροιστὶς καὶ τὰ πάντα μεμυδνεται. Ἄγαμαι δὲ τοῦ διαβόλου τὸ σέρισμα, ὅτι περ, φθορὰ καὶ λύπη ὑπέρχων, λογισμοῖς ὑποβάλλει τῷ δοκεῖν μὲν καθαρῶς ῥήτους· ἔστι δὲ τὸ γινώσκον ἐνέδρα μᾶλλον ἢ δοκιμασία. Ἦνα γὰρ, ὡς προείπον, ἀκαταλόγητη (60) τοῖς ἀσκητῆς τῆς ἐθίμου καὶ σωτηριώδους μελέτης, καὶ βόξη κρατεῖν· κατὰ τοῦτο τοιαυτὰ τινα κινεῖ βομβύκια, ἅτινα φέρει μὲν οὐδὲν τῷ βίῳ χριστιανῶν, κινεῖς δὲ ζητήσεις καὶ φλυαρίας, ἃς δεῖ παρατεῖσθαι. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, ὦ ἀγαπητὸς καὶ εὐλαβέστατε, ἔχει ἀμάρτημα ἡ ἀκάθαρτον φυσικὴ τις ἐκκρίσις; ὡς εἰ τις ἐθέλοι ποιεῖσθαι ἐγκλημα καὶ τὰς διὰ θεοῦ ἐκπεπονημένα μύθας καὶ τὰ διὰ στόματος πύσματα· ἔτι δὲ καὶ τούτων ἔχοντες λέγειν πλεῖον, τὰς διὰ γαστέρου ἐκκρίσεις, ἅπερ τῷ ζῴῳ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα καθέσθαι. Ἐστὶ τε (61), εἰ τὸν τοῦ Θεοῦ χριστιανῶν ἔργον εἶναι πιστεύομεν τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὰς θείας Γραφάς, πῶς ἡδύνατο ἐκ καθαρῶς δυνάμεως ἔργον τι γίνεσθαι μεμολυσμένον; Καὶ εἰ γένος τοῦ Θεοῦ ὑπέρχομεν κατὰ τὰς θείας τὸν ἀποστόλων Πράξεις, οὐδὲν ἔργον ἐν ἑαυτοῖς ἀκάθαρτον. Τότε γὰρ μόνον μεμολυσμεθα, ὅτε τὴν θουοδεστάτην ἀμαρτιαν ἐργαζόμεθα. Ὅτε δὲ φυσικὴ τις ἐκκρίσις ἀβουλήτως (62) γίνεται, τότε τῆ τῆς φύσεως ἀνάγκη μετὰ τῶν ἄλλων, ὡς προείπομεν, καὶ τοῦτο ὑπομένομεν. Ἄλλ' ἐπεὶ ἔθετο περ οἱ θεῶντες μόνον ἀντιλέγειν τοῖς ὀρθῶς λεγομένοις, μᾶλλον δὲ παρὰ Θεοῦ πεποιημένοις, παραφέρουσι καὶ (63) βίτην εὐαγγελικὴν· ὡς εἰ οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα· ἀναγκαῖως αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν ἀλογίαν οὐ γὰρ ἂν εἰποιμεν (64) ζήτησιν, ἐλέγχομεν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἰσὶ Γραφὰς κατὰ τὰς ἰδίαις ἀμαθίας ἀσθητικῶν δυνατῶν βιάζονται. Ἐχει δὲ τὸ θεῶν οὕτω λόγιον· Τινῶν γὰρ πάλιν τοῦτοις ὁμοίως ἐνδοξασίαις ἐχόντων περὶ βρωμάτων, αὐτοῖς ὁ Κύριος λέων αὐτῶν τὴν ἀνοκίαν, ἡ γ' οὖν τὴν ἀπάτην δημοσιεύων, ψοῖ, Μὴ τὰ εἰσερχόμενα κοινῶν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα. Εἶτα ἐπάγει, καὶ πῶθεν ἐξερχόμενα· τὰ ἀπὸ καρδίας. Ἐκστὶ γὰρ εἶναι τοὺς ποτηροὺς θησαυροὺς τῶν βεβήλων λογισμῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων γινώσκου. Συντομώτερον δὲ ὁ Ἀπόστολος αὐτὸν δευδοξαμένους ψοῖ· *βρῶμα δὲ ἡμῶς οὐ παραστήσει* (65) τὸ θεῶν. Φαίει δ' ἂν τις καὶ νῦν εὐλόγως· Φυσικὴ τις ἐκκρίσις ἡμῶς οὐ παραστήσει πρὸς τιμωρίαν. Τὰγα δὲ καὶ καίτοις ταρῶν, ἵνα κἂν ἐκ τῶν ἐξωθεν θουοπηθῶσιν, ὑπὲρ τούτων ἀπολογήσονται· ἔτι τῷ ζῴῳ δέδονται τινες ἀναγκαῖαι διέδοχοι κατὰ τὸν ἐν ἡμῖν ἐκαστῷ

⁴⁰ Act. xvii, 28. ⁴¹ Matth. xv, 20. ⁴² II Petr. iii, 16. ⁴³ I Cor. viii, 8.

(60) Sic tres manuscripti, recte. Editi et alii. ἀποσολήτη. Mox Colb. 2 solus, ἀλόγητας. Infra idem, τίνων κινῶν.

(61) In Colb. 2 et deest. Ibidem Regius 5, ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ. Ibidem Colb. 2, ἔργων.

(62) Colb. 2 et Regius 5, ἀβουλήτως. Ibidem omnes fere manuscripti, γίνεται. Editi, γίνεσθαι.

(63) Ita omnes fere manuscripti. Editi vero, παραφέρουσι δὲ κατ. Mox tres manuscripti, ὡς οὐ τὰ εἰσερχόμενα, duo alii, ὡς οὐ τὰ εἰσερχόμενα. Editi cum Regio primo, ὡς εἰ τὰ εἰσερχόμενα. Post

hæc, Colb. 1 addit, ἐν τῇ κοιλίᾳ.

(64) Tres manuscripti, εἰποιμα. Mox quinque manuscripti, κατὰ τὰς ἰδίαις. Editi, μετὰ τῆς ἰδίας. In f. a. πάλιν deest in tritius manuscr. Ibidem quinque manuscripti, ἐνδοξασίως, sed omnium antiquissimi et optimi, Regius 1 et 2, habent cum editis, ἐνδοξασίως. Mox quatuor manuscripti, αὐτοῖς ὁ Κύριος. In editis et in quinque deest.

(65) Quatuor manuscripti, βρῶμα ἡμῶς οὐ παραστήσει. Infra idem, οὐ περιστήσει.

μελῶν τρεφομένων τὸ περιττὸν ἀποπέμπειν (66)· οἷον A κεφαλῆς περιττώματα, τρίχες, καὶ τὰ ἀπὸ κεφαλῆς ὑδατῶδη πεμπόμενα, καὶ γαστρὸς διαχωρήματα, καὶ τὸν τῶν σπυρματικῶν πόρων ἐκίον περίττωμα. Ποῖα τοίνυν ἐστὶ πρὸς Θεοῦ, ὡς προσῦτα θεοφιλέστατα, ἁμαρτία, αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος τὸ ζῶν θεοπτότου θελήσαντος καὶ ποιήσαντος ταῦτα τὰ μέλα τοιαύτας ἔχειν διεξόδους; Ἐπειδὴ δὲ (67) δεῖ προσλαμβάνειν τὰ τῶν πονηρῶν ἐναντιώματα, εἴποιεν γὰρ ἄν· Οὐκ οὖν οὐκ ἐστὶν ἁμαρτία οὐδὲ ἡ ἀληθὴς χρῆσις, εἰ τὰ ἔργα παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ διαπέπταται (68). Πρὸς τοῦτο ἐρωτηματικῶς αὐτοὺς παύσωμεν φάσκοντες· Ποῖαν λέγεις χρῆσιν, τὴν ἔννομον, ἣν καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψεν, Διδέξασθε, λέγων, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν· ἣν ὁ Ἀπόστολος ἀπέδεξατο εἰπών· Τίμος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμιαντος· ἣ τὴν ἡμιόμη μὲν, λαθραίως δὲ καὶ μοιχικῶς ἐπιτελουμένην; Ἐταὶ καὶ τῶν ἄλλων, τῶν ἐν τῷ βίῳ γινομένων, εὐρήσων τὰς διαφορὰς κατὰ τὴν γινομένην· οἷον φονεύειν οὐκ ἔξεστιν, ἀλλ' ἐν πολέμοις (69) ἀναίρειν τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἔννομον καὶ ἐπαίνου δεῖον. Οὕτως γοῦν καὶ τιμῶν μεγάλων οἱ κατὰ πόλεμον ἀριστεύσαντες ἀξιοῦνται, καὶ στήλαι τοῦτων γείρονται κηρύττουσαι τὰ κατορθώματα. Ὅστε τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν μὲν κατὰ καιρὸν οὐκ ἔξεστι, κατὰ τὴν δὲ καὶ εὐκαιρῶς ἀφίεται καὶ συγκεχώρηται (70). Ὁ αὐτὸς τοίνυν λόγος καὶ περὶ τῆς μέθης· Μακάριος ὅς ἐν νεότητι, ζυγὸν ἔχων ἐλεύθερον, τῆ φώσει πρὸς παιδοποιίαν κέχρηται· εἰ δὲ πρὸς ἀσέλγειαν, πόρνους καὶ μοιχὰς ἡ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ γραφεῖσα τιμωρία ἐκδέχεται (71). Δύο γὰρ C οὐσῶν ὁδῶν ἐν τῷ βίῳ περὶ τοῦτων, μίση μὲν μετρωτέρας καὶ βιωτικῆς, τοῦ γάμου λέγω· τῆς δὲ ἑτέρας ἀγγελικῆς καὶ ἀνυπερβλήτου, τῆς παρθενίας· εἰ μὲν τὴν κοσμικὴν, τοῦτ' ἐστὶ τὸν γάμον, ἔλοιτο, μέμψιν μὲν οὐκ ἔχει· τοσαῦτα δὲ χαρίσματα οὐ λήφεται. Αἰφύεται γὰρ, ἐπιπέρι φέρει καὶ αὐτὸς καρπὸν τῶν τριάκοντα (72). Εἰ δὲ τὴν ἀγνὴν τις καὶ ὑπερκόσμιον ἀσπάσεται, εἰ καὶ τραχεῖα παρὰ τὴν πρώτην καὶ δυσκατόρθωτος ἡ ὁδὸς, ὁμοῦς ἔχει χαρίσματα θαυμασιώτερα· τὸν γὰρ τέλειον καρπὸν τὴν ἑκατοντάδα ἐδέξατο στήσιν. Ὅστε τὰ ἀκάθαρτα αὐτῶν καὶ πονηρὰ ζητήματα λύσεις ἴδίας ἔχει καὶ παρὰ τῶν ὁσίων Γραφῶν πάλαι προλυθείσας. Ὑποστηρίξει τοίνυν, ὡς Πάτερ, τὰς ὑπὸ σουτὸν ἀγγελίας, ἐκ τῶν ἀποστολικῶν παρακαλῶν (73), ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν ψαλαγγῶν, ἐκ τῶν D ψαλμῶν συμβουλευτικῶν· Ζῆσόν με· λέγων, κατὰ τὸ λόγιόν σου· λόγιον δὲ αὐτοῦ τὸ ἐκ καθαρὰς καρδίας λατρεύειν αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ εἰδὼς ὁ αὐτὸς Προφήτης, ὡστερ' αὐτὸν μεταφράζων, λέγει· Καρδίαν καθάρωσαν κτίσεν ἐν ἐμῷ, ὁ Θεὸς· ἵνα μὴ βυβώδεις λογι-

item secessus, illaque spermaticorum meatuum superfluitas. Equodnam hac in re peccatum in Deum, senex religiosissimus, cum ipse Dominus qui animal condidit, id curarit effecerique, ut haec membra essent ejusmodi meatibus instructa. Ceterum quia praevertenda sunt improborum argumenta: fortasse enim dixerint: Ergo nec verus eorum usus est peccatum, siquidem organa a conditore facta sunt; ita loquentibus illis hac interrogatione silentium imponamus: Quem dicis usum, legitimumque, quem Deus his permisit verbis: *Crescite, et multiplicamini, et replete terram*: quem et ipse probavit Apostolus, cum dixit: *Honorabile connubium et thorus immaculatus*: an publicum illum qui clanculum et libidinoso exerceret? Nam in ceteris quoque, per banc vitam agi solitis, quaedam occurrunt agendi discrimina: quale occidere non licet; at in bello adversarius interficere, et legitimum, et laude dignum est. Sic magnis donatur praemiis qui se in bello strenue gerunt, cippique eriguntur, quae praeclara eorum celebrent facinora. Itaque idipsum quodam modo, et quodam tempore non licet: quaedam autem ratione et opportunitate permittitur concediturque. Eadem igitur est de coitu ratio: Beatus qui in juventute libero junctus matrimonio, natura ad liberorum procreationem usus est: quod si ad libidinem, fornicatores et moechos, quod apud Apostolum memoratur, supplicium excipiet. Nam duplex cum sit via in vita, alia quidem inferior vulgariorque, matrimonii scilicet: alia vero angelica et suprema omnium, nempe virginitalis; si quis mundanam, nuptias nimirum elegerit, culpa quidem vacat, sed tunc tantaque non consequetur dona. Consequetur tamen aliqua, si quidem et ipse fert fructum triecsimum. Si quis vero castam mundoque superiorem amplexus fuerit vitam, tametsi haec altera asperior et difficilior via est, at excellentioribus ille muneribus donandus est: perfectum quippe fructum, nempe centesimum produxit. Itaque obscenae illorum atque malignae questionum, proprias habent solutiones ex divinis Scripturis jam olim allatas. Confirma ergo, Pater, greges tuos, apostolicisque verbis hortare. Evangelicis demulce, ex psalmis da consilium: *Vivifica me, dicens, secundum eloquium tuum*: eloquium autem ejus illud est, ut ex puro corde serviamus illi. Hoc cum non ignoret ipse Propheta, sese quasi interpretatur dicens: *Cor mundum crea in me, Deus*, ne me obscenae cogitationes conturbent. Rursus ipse David: *Et Spiritui principali confirma me*, ut

⁶⁶ Genes. 1, 28. ⁶⁷ Hebr. xiii, 4. ⁶⁸ Psal. cxviii,

107. ⁶⁹ Psal. l, 12. ⁷⁰ ibid. 14.

(66) Regius tertius, quartus et quintus, διέξοδοι πρὸς τὸ πῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν ἡμιῶν· οἷον. Editi et quidam alii, διέξοδοι κατὰ τῶν, etc., ut in textu. Mox complures manuscripti, περιττώματα. Editi vero cum aliis, περιττωμα.

(67) Δὲ deest in editis et in quibusdam manuscr. In pluribus legitur.

(68) Regius tertius, παρὰ τοῦ Θεοῦ πέπταται.

(69) Duo manuscripti, ἐν πολέμῳ. Mox duo ma-

nuscripti, ἔννομον τε.

(70) Omnes fere manuscriptori, συγκεχώρηται. Editi, ἔγχεχώρηται.

(71) Maxima pars manuscriptorum, ἐκδέχεται. Editi, διέχεται. Regius tertius, ἐκδέχεται.

(72) Regius 3 et 4, τὸν τριάκοντα. Mox, manuscriptori ferre omnes, ἀσπάσεται. Editi, ἀσπάσεται.

(73) Regius quartus, ἀποστολικῶν Γραφῶν.

si quando me cogitationes conturbent, valida ex te virtus me quasi basis foletat. Hæc igitur et talia consulendo, dic iis qui tarde veritati obtemperant, *Docebo iniquos vias tuas*, in Domino quo confidens, te suasurum illis ut ab hujusmodi vitio absterneant, psalle, et *impii ad te convertentur* **. Utinam qui malo animo hæc movent quæstiones, in cassum laborandi finem faciant: qui vero ob animi simplicitatem in dubitatione versantur, Spiritu principali confirmantur: quotquot autem veritatem firmiter nostis, eam infractam et inconcussam retineatis in **767** Christo Jesu Domino nostro: qui cum Patri gloria et imperium cum Spiritu sancto in sæcula. Amen.

Ejusdem ex tricesima nona epistola festali, initio mutila.

At quandoquidem de hæreticis tanquam mortuis mentionem fecimus, de nobis autem, ut qui divinas ad salutem litteras habeamus, et quia vereor ne, ut ad Corinthios Paulus scripsit **, ex simplicioribus pauci, a simplicitate puritateque sua, per quorundam hominum vafritatem avertantur: neve deinceps libros alios legant, qui apocryphi vocantur, nominum similitudine decepti, qua cum veris libris conveniunt; æquo, quæso, ferte animo si de quibus probe nostis, de iisdem ego scribo, quod ex re utilitateque Ecclesie fore existimant. Illa autem memoraturus, ad aulæis propositi mei confirmationem, evangelistæ Lucæ forma utar **, dicendo: *Græciam quidem aliqui conati sunt*, quæ dicuntur apocrypha in suum ordinem redigere, eaque miscere Scripturæ a Deo inspiratæ, quam certis accepimus testimoniis, quemadmodum Patribus tradiderit qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis: visum est et mihi, adhortantibus germanis fratribus, prout didici, ab initio et ordine libros recensere, quos divinos esse, canonicæ scripturæ, traditum et creditum est: ut quisque si seductus quidem fuerit, eos coarguat qui se seduxerint; sin purus permanserit, letus hæc monita accipiat. Sunt itaque Veteris Testamenti libri omnes numero viginti duo. Tot enim, ut audivi, elementa apud Hebræos esse traditum est. Si quoli autem hoc ordine, hoc nomine sunt: Primum Genesis, deinde Exodus, hinc Leviticus, postea Numeri, exinde Deuterono-

** Psal. l, 15. ** Cor. xi, 3. ** Luc. i, 1.

(74) Ita plurimi manuscripti. In editis et cæteris manuscriptis, στηρίξην, omissis ms. Paulo post, manuscripti omnes, καὶ τὰ τοιαῦτα. Editi male, καὶ μετὰ τοιαῦτα.

(75) Ita plurimi manuscr. In editis et cæteris, ἐπὶ αὐτῷ, deest.

(76) Tres manuscripti, δι' εὐδοκίαν. Ibidem tres manuscripti, ἐνδοκίαντος. Editi et alii præstantes nota manuscr., ἐνδοκίαντος.

(77) In Regio tertio et quarto hæc desunt ad finem usque. Reg. vero 5 horum loco habet, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

(78) Titulus in Colb. 1 et 2, Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς 18'

σμοί με τηρίξωσι. Πάλιν Δαβὶδ· Καὶ Πνεύματι ἡγεμονικῷ στηρίξόν με· ἵνα, κἀν ποτε λογισμοὶ με θοροθήσωσιν, ἰσχυρὰ τις παρὰ σοῦ δύναμις στηρίξῃ με (74), ὥστε, κερτὴς τυγχάνουσα. Αὐτὸς τοῖνυν, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συμβουλευέων, λέγει πρὸς τοὺς βράδων τῆ ἀληθεῖα πισθομένους· Διδάξω ἀνόμους τὰς ἐδούσ σου· καὶ θαρρῶν Κυρίου, οἱ πείσεις ἀποσχεῖσθαι τῆς τοιαύτης κακίας, φάλλε· Καὶ ἀρεεῖς ἐπὶ σὲ (75) ἐπιτρέψουσιν. Γένοιτο δὲ τοὺς μεν κακοφθούς ζητῶντας παύσασθαι τῆς τοιαύτης μεταιοπίνας· τοὺς δὲ δι' εὐθθειαν (76) ἐνδοκίαντος ἔχοντας, ἡγεμονικῷ Πνεύματι κρατῶνθηνα· οὗτοι δὲ βεβαίως τὴν ἀλήθειαν ἐπίστασθε, ἀββαγῆ ταύτην κατέχετε καὶ Β ἀσάλευτον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μετ' εἰς τοὺς αἰῶνας (77). Ἀμήν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς 18' ἑορταστικῆς ἐπιστολῆς (78).

Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ μὲν τῶν αἰρετικῶν ἐμνήσθημεν ὡς νεκρῶν· περὶ δὲ ἡμῶν ὡς ἐχόντων πρὸς σωτηρίαν τὰς θέλας Γραφῶν· καὶ φοβούμαι (79) μήπως, ὡς ἔγραφε Κορινθίους Παῦλος, ὀλίγοι τῶν ἀκαρπίων ἀπὸ τῆς ἀπόδοτος καὶ τῆς ἀνότητος πλανηθῶσιν ἀπὸ τῆς πανουργίας τινῶν ἀνθρώπων, καὶ λοιπὸν ἐντυγχάνειν ἐτέροις ἀρξονται, τοὺς λεγόμενους ἀποκρύφους, ἀπατόμενοι τῇ ὁμωνυμίᾳ τῶν ἀληθινῶν (80) βιβλίων παρακαλῶ ἀνεχέσθαι, εἰ περὶ ὧν ἐπίστασθε, περὶ τούτων χρόνῳ μνημονεύων γράφω, διὰ τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ ἄριστον τῆς Ἐκκλησίας. C Μέλλον δὲ τούτων μνημονεύειν, χρήσομαι πρὸς σύστασιν τῆς ἑμαυτοῦ τόλμης τῷ τύπῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, λέγων καὶ αὐτὸ· Ἐπιειθήτερον ἐπέχειν ἀνατάξασθαι ἑαυτοῖς τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, καὶ ἐπιμῆσαι ταῦτα τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, περὶ ἧς ἐπληροφόρηθημεν, καθὼς παρέδοσαν τοὺς Πατέρας· ὅτι ἀρχῆς αὐτόπαι καὶ ὑπὲρ ταῦτα γενόμενοι τοῦ λόγου· ἔδοξε κάμω, προτραπέντι παρὰ γηγενῶν ἀδελφῶν, καὶ μαθόντι θωθῆναι, εἴ τις ἐκθέσθαι τὰ κανονίζεμενα καὶ παραδιδόντα, πιστευθέντα τε θεῷ ἐνταῖ βιβλία· ἵνα ἕκαστος, εἰ μὲν ἠπατήθη, καταγνῶ τῶν πλανησάντων· ὃ δὲ καθαρὸς διαμείνας γλήρη πάλιν ὑπομνησκόμενος· Ἔστι τὸν τῶν μετ' Παλαιᾶς Διαθήκης βιβλία τῶ ἀριθμῶν τὰ πάντα εἰκοσάδο· τοσαῦτα γὰρ, ὡς ἤκουσα, καὶ τὰ D ἀποκτεῖα τὰ παρ' Ἑβραίοις εἶναι παραδεδόται· τῇ δὲ τάξει καὶ τῷ ὀνόματι ἔστιν ἕκαστον οὕτως· Πρῶτον (81) Γένεσις, εἶτα Ἐξόδος, εἶτα Λευιτικόν,

ἑορταστικῆς ἐπιστολῆς, ἀπαρθημεῖς τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας. Regius quintus, Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐνάτης ἑορταστικῆς, etc. Reliqui mss. ut in textu.

(79) Colb. 2, θέλας Γραφῶν χρῆ πιστεύων· καὶ γὰρ φοβούμαι. Infra Regius quartus et quintus, τινὲς τῶν ἀκαρπίων. Mox omnes fere manuscripti, τῆς ἀνότητος. Editi vero, τῆς ἀνότητος. Paulo post, ἐτέροις deest in quatuor manuscriptis.

(80) Ita tres manuscr. Alii vero, minus recte, τῶν ἀληθινῶν. Mox Colb., ἀνέχεσθε.

(81) In Colb. 1, πρῶτον deest. Regius quartus habet, πρῶτον. Ibid. Colb. 2, Γένεσις; Ἐξόδος, Λευι-

καὶ μετὰ τοῦτο Ἀριθμοί, καὶ λοιπὸν τὸ Δευτερονόμιον. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ Κριταί· καὶ μετὰ τοῦτο ἡ Ρουθ· καὶ πάλιν ἐξῆς Βασιλειῶν τέσσαρα βιβλία (82)· καὶ τούτων τὸ μὲν πρῶτον καὶ δεύτερον εἰς ἑν βιβλίον ἀριθμῶνται· τὸ δὲ τρίτον καὶ τέταρτον ὁμοίως εἰς ἑν. Μετὰ δὲ ταῦτα Παραλειπομένων (83) α' καὶ β' ὁμοίως εἰς ἑν βιβλίον πάλιν ἀριθμώμενα· εἴτα Ἐσδράς α' καὶ β' ὁμοίως εἰς ἑν. Μετὰ δὲ ταῦτα βιβλίος Ψαλμῶν, καὶ ἐξῆς Παροιμίαι· εἴτα Ἐκκλησιαστής, καὶ Ἄσμα ἁσμάτων. Πρὸς τούτους ἐστὶ καὶ ἰώβ, καὶ λοιπὸν προφηταί· οἱ μὲν δώδεκα εἰς ἑν βιβλίον ἀριθμώμενοι· εἴτα Ἠσαΐας, Ἱερεμίας, καὶ σὺν αὐτῷ Βαρούχ, Θρηνοί, Ἐπιστολὴ (84), καὶ μετ' αὐτὸν Ἰεζεκιήλ καὶ Δανιήλ. Ἄχρι τούτων τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Ἰστοαί. Τὰ δὲ τῆς Καινῆς πάλιν οὐκ ὀκνηζόντων εἰσὶν ἑστὶ γὰρ ταῦτα· Εὐαγγέλια τέσσαρα· κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκᾶν, κατὰ Ἰωάννην. Εἴτα μετὰ ταῦτα (85) Πράξεις ἀποστόλων, καὶ Ἐπιστολὰ Καθολικὰ καλούμεναι τῶν ἀποστόλων ἑπτὰ· οὕτω μὲν Ἰακώβου α', Πέτρου δὲ β', εἴτα Ἰωάννου γ', καὶ μετὰ ταύτας Ἰούδα α'. Πρὸς τοῦτους Παύλου ἀποστόλου εἰς ἐπιστολὰ δεκατέσσαρες, τῇ τάξει γραφόμεναι οὕτως· πρῶτὴ πρὸς Ῥωμαίους· εἴτα πρὸς Κορινθίους δύο· καὶ μετὰ ταῦτα (86) πρὸς Γαλάτας· καὶ ἐξῆς πρὸς Ἐφεσίους· εἴτα πρὸς Φιλιππησίους, καὶ πρὸς Κολοσσαεῖς· καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο, καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους· καὶ εὐθύς πρὸς μὲν Τιμόθεον (87) δύο, πρὸς δὲ Τίτον μίαν· καὶ τελευταία ἡ πρὸς Φιλιππησίους· καὶ πάλιν Ἰωάννου Ἀποκάλυψις. Ταῦτα πηγάδι τοῦ σωτηρίου, ὥστε τὸν διψῶντα τῶν ἐν ταῖς ἐμπορεύσεσιν λογίων ἐν ταῖς ἐκείναις τῶν ἐν ταῖς ἐμπορεύσεσιν λογίων ἐναυγάζονται. Μηδεὶς τούτους ἐπιβαλλέτω, μηδὲ τούτων ἀραιεῖσθαι τι. Περὶ δὲ τούτων ὁ Κύριος Σαδδουκαίος μὲν ἐδυσώπει, λέγων· Πλανήσθε μὴ εἰδότες τῆς Γραφᾶς· τοῖς δὲ Ἰουδαίοις (88) παρήκει· Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς· οὗτοι αὐτοὶ εἰσὶν αἱ μαρτυροῦνται περὶ ἐμοῦ. Ἄλλ' ἐνεκὰ γε πλείονος ἀκριβείας προστίθημι καὶ τοῦτο γράφων ἀναγκάσιως, ὡς (89) ὅτι ἐστὶ καὶ ἕτερα βιβλία τούτων ἔξωθεν οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἀναγινώσκασθαι τοῖς ἀπὸ προσερχομένοις καὶ βουλομένοις (90) κατὰχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· Σοφία Σολομώντος, καὶ Σοφία Σιράχ, καὶ Ἐσθῆρ, καὶ Ἰουδῆ, καὶ Τοβίας (91), καὶ Διδαχὴ

⁸² Matth. xii, 29. ⁸³ Joan. v, 39.

τικῶν Ἀριθμῶν, καὶ Δευτερονόμιον. Ἐξῆς δὲ τούτων. Mox, τε, post, Ἰησοῦς, habetur in libris manuscr. In cæteris in editis desideratur.

(82) Codex unus, τέσσαρες βιβλία.

(83) Ita omnes ferme manuscr. Editi cum quibusdam aliis, Παραλειπομένα.

(84) Sic quinque manuscripti, panciores alii cum editis, καὶ ἐπιστολῆ. Mox quatuor manuscripti, Ἰεζεκιήλ. Editi cum aliis, Ἰεζεκιήλ.

(85) Metra ταῦτα deest in quibusdam manuscript. Paulo infra, Ἰακώβου, in editis deerrat. Mox, εἴτα deest in duobus manuscr.

(86) Tres manuscripti, μετὰ ταύτας. In iisdemque infra, μετὰ ταύτας, deest.

(87) Unus codex, καὶ ἐξῆς πρὸς Τιμόθεον.

(88) Duo manuscripti, τοὺς δὲ Ἰουδαίους.

A mium. Hos excipiunt, Jesus filius Nave, Judices et postea Ruth. Hinc rursus Regnorum libri quatuor : ex quibus primus et secundus pro uno numerantur libro; tertius et quartus pro uno similiter. Post hæc Paralipomenon primus et secundus pro uno pariter libro censentur. Hinc Esdræ primus et secundus, pro uno similiter : postea liber Psalmsorum, deinceps Proverbia, tum Ecclesiastes, et Canticum canticorum. Ad hæc Job, ac deinceps prophætæ, ex quibus duodecim pro uno libro numerantur. Hinc Isaias, Jeremias et cum ipso Baruch, Lamentationes, Epistola : postea Ezechiel et Daniel. Hactenus Veteris Testamenti libri. Novi autem Testamenti libros referre ne pigeat. Sunt enim hi : Evangelia quatuor, secundum Matthæum, secundum

B Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem. Postea Acta apostolorum, et Epistolæ Catholicæ, quæ Apostolorum vocantur, numero septem nempe, Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres, Judæ una. Ad hæc Pauli apostoli quatuordecim sunt Epistolæ, sic ordine descriptæ : prima, ad Romanos : tum duæ ad Corinthios : dehinc, ad Galatas : postea, ad Ephesios : deinde, ad Philippenses : tum, ad Colossenses : postea, ad Thessalonicenses duæ, et ea quæ ad Hebræos dirigitur : deinde ad Timotheum duæ : ad Titum una : ultimo, ad Philemonem una : ad hæc Joannis Apocalypsis. Hi sunt salutis fontes, ut qui sitiit, eorum eloquiis impleatur : in his solis pietatis doctrina docetur. Nemo illis addat, aut aliquid ab illis **768** detrahat. De his Dominus Sadducæos pudore afflicebat, his verbis : *Erratis nescientes Scripturas* : Judæos vero hortabatur dicens : *Scrutamini Scripturas, quia illæ sunt quæ testimonium perhibent de me* *. Sed majoris accuracionis causa illud quoque scripto addere necesse duxi; esse nimirum alios libros præter istos, non in canonem quidem redactos, sed quos a Patribus decretum est, legendos ab iis esse qui nuper ediscendi pietatis verbi gratia accesserint. Sapiëntia Salomonis, et sapiëntia Sirach, Esther, Judith, Tobias, Doctrina, ut vocant, apostolorum, et Pastor. Attamen, dilecti, cum illi in canonem redacti sint, hi legantur, nusquam apocryphorum mentio habetur (92); sed ii sunt hæreticorum commentum, qui arbitrato suo libros conscribunt, quibus assignant tem-

(89) Ὡς in tribus manuscriptis deest.

(90) Hæc, καὶ βουλομένοις, in tribus desunt. Infra tres manuscripti bonæ notæ, Σολομώντος. Alii cum editis, Σολομωνος.

(91) Tres manuscripti, Ἐσθῆρ, Ἰουδῆ, Τοβίτ. Ibidem in hæc verba, καὶ Διδαχὴ τῶν ἀποστόλων. Colh. 2, hæc habet ad marginem, Διδαχὴν τῶν ἀποστόλων λέγουσιν εἶναι τὰς διὰ τοῦ Κλήμεντος γραφείσας διατάξεις τῶν ἀποστόλων, ὡς ἡ ὁ λεγομένη συνόδος ἀναγινώσκασθαι οὐ συγγράφει. Doctrinam vocant apostolorum, Constitutiones a Clemente scriptas : quas legi, ea quæ dicitur sexta synodus, non concedit.

(92) Hæc item Rufinus lib. De expositione Symboli.

pura, ut ea quam ipsis ascribunt antiquitatis specie, occasione capient simpliciores fallendi.

ἀλλὰ αἰρετικῶν ἐστὶν ἐπινοία, γραφόντων μὲν ὅτι (94) θέλουσιν αὐτὰ, χαριζομένους δὲ καὶ προστιθέντων αὐτοῖς χρόνους, ἢ, ὡς παλαιὰ προφέροντες, πρῆρασιν ἔχουσιν ἀπατῆν ἐκ τούτου τοῦ ἀκαρίους.

EPISTOLA AD RUFINIANUM.

Domino filio, et optatissimo comministro Rufiniano, Athanasius in Domino salutem.

Tu quidem quæ dilectum filium decet ad Patrem scribis : te itaque litteris accedentem tuis amplexus sum, omnium dilectissime mihi Rufiniane. Cum autem et in sermonis exordio et in medio et in fine, tibi, quasi filio scribere possem, me ipse cohibui, ne ex litteris commendatio et testimonium palam feret. Tu enim mihi es epistola, sicut scriptum est **, agnita lectaque in corde. Sic igitur credito, et ita affectus esto, etiam credito. Saluto te, et ut rescribas hortor ; non parum enim, sed summopere me, ita agendo, delectas. Quoniam zelum studiosæ et ecclesiasticæ, ut pietati convenit tuxæ, interrogasti de iis qui vi quidem subducti, lapsi sunt, nec tamen prava fide corrupti : et voluisti me rescribere, quæ de illis, cum in synodis, tum ubique alias decreta sunt ; scito Domine mi optatissime, in principio quidem cum vis illa desisset, coactam synodum fuisse (99), præsentibus exterarum partium episcopis : celebratam item aliam fuisse apud Græciæ comministros, nihilque secius apud illos qui in Hispania et in Gallia degunt : atque idipsum hic et ubique placuisse, mirum ut iis qui lapsi sunt, si impietatis fuerint præfecti, venia concedatur, si quidem respiciant, nec detur tamen in clero locus : iis vero qui impietati patrocinati non sunt, sed necessitate ac violentia tracti fuere, decretum est, ut et venia concedatur, et in clero detur locus ; potissimum quia consentaneam attulerunt excusationem, et quod œconomia quædam id factum videatur. Affirmabant quippe se minime in impietatem lapsos fuisse : sed ne impiissimum quidam homines ad episcopatum evecti, Ecclesias corrumpent, se maluisse cum violentia concurrere, et id oneris ferre, quam populus perdere. Hæc illi verba non abs re loqui nobis visi sunt : quod maxime ipsi in exemplum

** II Cor. iii, 2.

(95) Synodum intelligit Alexandrinam. Vide supra p. 644.

(94) Duo manuscripti, ὅτι. Postremam vocem Regius legit, ἀκαριαίως.

(95) Ita omnes pncæ manuscripti. Editi, Πατὴρ πρῶτοντα. Mox tres optimi manuscripti, ἐγγίσαντα γόνυ. Editi cum aliis, ἐγγίσαντα ὄνυ.

(96) Sic maxima pars manuscript. In editis, τοῖς derst.

(97) In quibusdam manuscriptis, πιστεύε δεest.

(98) Hæc bis legitur in concil. Nicæno II, pag. 74 et 80. Paulo post, ad marguinem horum, ἠρώτητας περὶ τῶν δι', in Colb. 2 hæc legitur, οὐ περὶ τῶν εἰδώλων θυσάντων, καὶ οὕτω παραπεινωκῶτων ἢ

καλουμένη τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ Ποιμὴν. Καὶ ὁμας, ἀγαπητοί, κάκεῖνον κανονιζομένους καὶ τούτων ἀναγνωσκόμενων, οὐδαμοῦ τῶν ἀποκρύφων μνήμη· ἀλλὰ αἰρετικῶν ἐστὶν ἐπινοία, γραφόντων μὲν ὅτι (94) θέλουσιν αὐτὰ, χαριζομένους δὲ καὶ προστιθέντων αὐτοῖς χρόνους, ἢ, ὡς παλαιὰ προφέροντες, πρῆρασιν ἔχουσιν ἀπατῆν ἐκ τούτου τοῦ ἀκαρίους.

EPISTOLA PROS RUFINIANON.

Kυρίῳ υἱῷ καὶ ποθεινοτάτῳ συλλειτουργῷ Ρουφινιανῷ, Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Σὺ μὲν τὰ υἱῷ ἠγαπημένῳ πρῶτοντα (95) πρὸς Πατέρα γράφεις· ἐγγίσαντα γόνυ σε διὰ τοῦ γράμματος περιεπτυσάμην, πάντων ἐμοὶ ποθεινότατε Ρουφινιανῷ· κατὰ δὲ, ὡς υἱῷ δυνάμενος γράφειν ἐν τε τοῖς (96) προημοῖσι καὶ μέσοις καὶ τελευταῖαις, ἐπέσχον, ἢ καὶ ἐν γραμμάτων ἢ σύστασις καὶ ἡ μαρτυρία γνωρίζεται. Σὺ γὰρ ἐμοὶ ἐπιστολῆ, κατὰ δὲ γεγραμμένον, ἐπιγνωσκόμενη καὶ ἀναγνωσκόμενη ἐν καρδίᾳ. Οὕτω τόνου πιστεύε (97) διακειμένος, καὶ πιστεύε. Προσαγορεύω σε καὶ προτρέπω γράφειν οὐ γὰρ ὀλίγως, ἀλλὰ μεγάλως εὐφραίνεις τούτου ποῶν. (98) Ἐπειδὴ δὲ φιλοκάδως καὶ ἐκκλησιαστικῶς, τούτο γὰρ πάλιν πρῆτα τῆ σῆ εὐλαδείᾳ, ἠρώτησας περὶ τῶν δι' ἀνάγκην ὑποσυρέντων μὲν, μὴ εὐθαρῶντων δὲ ἐν τῇ κακοπιστίᾳ, καὶ ἠθέλησας γράψαι με τὰ δόξαντα περὶ αὐτῶν ἐν ταῖς συνόδοις καὶ πανταχοῦ (99)· γίνωσκαι, Κύριε μου ποθεινότατε, ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν, παυσάμενης τῆς γινομένης βίας, γέγονε σύνοδος, παρόντων ἀπὸ τῶν ἔξω μερῶν ἐπισκόπων γέγονε δὲ καὶ παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλάδα κατοικοῦσι συλλειτουργοῖς· οὐδὲν δὲ ἦντων καὶ τοῖς ἐν Σπανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ· καὶ ἤρσαν (1) ὁπερ ὡδε καὶ πανταχοῦ (2), ὥστε τοῖς μὲν κακαπεινωκῶσι καὶ προιστα-

μένοις τῆς ἀσεβείας συγγνωσκείν μὲν μετανουοῦσι, μὴ δίδόναι δὲ αὐτοῖς τόπον κλήρου· τοῖς δὲ μὴ αὐθεντοῦσι μὲν τῆς ἀσεβείας, παρασυρεῖται δὲ δι' ἀνάγκην καὶ βίαν, ἔδοξε δίδωσθαι μὲν συγγνώμην, ἔχειν δὲ καὶ τὸν τόπον τοῦ κλήρου· μάλιστα δὲ ἀπολογίαν πιθανὴν ἐπορίσαντο, καὶ ἔδοξε τούτῳ πως οἰκονομικῶς γενέσθαι (3). Διεβεβαίωσαντο γὰρ μὴ μεταβληθῆσαι εἰς ἀσέβειαν ἢ αὐτὴ δὲ μὴ κατασταθῆναι τινὲς ἀσέβηστοι διαφθέρωσι τὰς Ἐκκλησίας, εἰλοντο μᾶλλον συνθραμῆν τῇ βίᾳ καὶ βαστάσαι τὸ βάρος, ἢ λαοὺς ἀπολέσθαι. Τούτο (4) δὲ λέγοντες ἔδοξαν ἡμῖν πιθανῶς λέγειν διὰ τὸ καὶ προσφασίζεσθαι αὐτοὺς τὸν Ἄαρων τὸν τοῦ Μωϋσέως ἀδελφὸν ἐν τῇ ἐρώτησις αὐτῆ ἐστὶν, ἀλλὰ περὶ τῶν αἰρετικῶς συγγνωσκόντων, ἦγον Ἀρειανούς. *Interrogatio isthæc, nequaquam eus spectat qui idolis immolant, et in tam grande crimen lapsi fuerint : sed eos qui cum hæreticis, nempe Arianis, communicaverint.*

(99) Regius quintus, πάντα. Infra Nicæna synod. habet, τῆς γεγεννημένης βίας.

(1) Sic multi manuscripti. Editi vero, οὐδὲν ἔστον καὶ τοῖς ἐν Ἰσπανίᾳ· καὶ ἤρσαν.

(2) Hæc habentur in concil. iv Const. tom. VIII, p. 1412, non ipsis tamen verbis.

(3) Duo manuscripti cum synod. Nicæna, γαστρίσθαι.

(4) Ita manuscripti omnes. Editi vero, τούτο γὰρ.

ερήμῳ συνδραμεῖν μὲν τῆ τοῦ λαοῦ παραδοσι· ἀπολογίαν δὲ ἐσχηκέναι, ἵνα μὴ ὁ λαὸς ἐπιστρέψας (5) εἰς Αἴγυπτον ἐπιμείνῃ τῆ εἰδωλολατρειᾷ· καὶ γὰρ ἦν τὸ φαινόμενον εὐλογον· οἱ μένοντες ἐν τῇ ἐρήμῳ δύνανται παύσασθαι τῆς ἀσεβείας· εἰσελθόντες δὲ εἰς Αἴγυπτον, ἐπιτρέθοντο καὶ ὑβρίζον ἐν ἐκτοῖς (6) τῆν ἀσέβειαν. Τούτων τοίνυν ἕνεκα συγγνωστὸν τὸ παρθεὶν κληρῶν γέγονε· τοῖς δὲ ἀπατηθεῖσι καὶ βίαν παθεῖσι συγγνώμῃ δίδονται. Ταῦτα (7) καὶ τῆ σῆ εὐσεβείᾳ ἐργῶ, θαρβῶν, ὅτι καὶ τὰ ὀξεία ἀποδέξεται σου ἡ θεοσέβεια, καὶ οὐ καταγνώσεται ἐκχειρίας τῶν συνελθόντων οὕτως. Καταξίωσον δὲ αὐτὰ ἀναγνώσει τῶν ἱερατέων καὶ τῶ λαῷ τῶ ὑπὸ σὲ (8), ἵνα, καὶ αὐτοὶ γινώσκοντες, μὴ μέμψωνται οὕτω σὲ διακείμενον περὶ τοῖς τοιούτοις. Ἄσπερες γὰρ ἦν ἐμὲ γράψαι, δυναμένης τῆς σῆς εὐλαβείας καὶ τῆν ἡμῶν περὶ αὐτοῖς διδόντων ἀπαγγέλλαι, καὶ πάντα τὰ λεπίσονται ἀποπληρῶσαι. Χάρις τῷ Κυρίῳ τῷ πληρῶσαντι σὲ ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει. Οἱ μὲν οὖν μετανοήσαντες φανερώς ἀναθεματίζετοσαν ὀνομάζοντες Εὐδόξιου καὶ Εὐζώτου τὴν κακοδοσίαν (9). Αὐτοὶ γὰρ λοιπὸν βλασφημοῦντες, αὐτὸν κτίσμα ἀπεγράφαντο τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως προστάται. Ὁμολογῆσαν δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ μηδεμίαν ἄλλην σύνοδον προκρίνειν ταύτης τῆς συνόδου. Πρόσπειρε τὴν παρὰ σοὶ ἀελεφότητα· σὲ ἡ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

(5) Duo manuscripti, ἐπιστρέψας, recte. Editi vero et alii, ὑποστρέψας.

(6) Manuscripti pene omnes, ἐν αὐτοῖς.

(7) Nicen. synod., συγγνώμῃ δίδονται. Ταῦτα καὶ ἐν Ρώμῃ ἐγράφη, καὶ ἀποδέξατο ἡ Ρωμαίων Ἐκκλησία· ταῦτα, etc. Ibidem omnes pene manuscr., εὐλαβείᾳ. Editi et alii, εὐσεβείᾳ. Paulo post, tres optimi manuscripti, ἐκχειρίας. Editi vero et alii, ἐκχειρίαν. Mox duo manuscripti, ταῦτα ἀναγνώσει.

(8) Ita omnes pene manuscripti. Editi vero, ὑπὸ

A afferent, Aaronem, Moysis fratrem, in deserto populi pravariationi concurrisset: 769 hanc tamen ex-usationem habuisse, ne populus scilicet in Ægyptum reversus in idololatria permaneret: nam id rationi certe consentaneum videbatur; siquidem in deserto manentes, poterant impietatis finem facere, sin autem in Ægyptum ingressi fuissent, in impietate versati auctique fuissent. Quapropter ad clerum reditus illis concessus est; iis enim qui decepti et vim passi sunt venia facile datur. Hæc tuæ quoque pietati significo, confidens, tuam religionem quæ decreta sunt susceptoram, nec lenitentiam eorum qui convenere damnaturam. Hæc legere digneris sacris ministris et populo qui tibi subest; ut et ipsi his compertis, te circa illos ita affectum non coarguant. Abs re enim esset me scribere, cum tua pietas possit, et nostrum erga illos affectum nuntiare, et omnia quæ desunt implere. Gratia Domino, qui implevit te omni verbo et omni scientia. Qui itaque pœnitentiam agunt, anathematis damnetur, expresso nomine, pravam Euzoii et Eudoxii doctrinam. Illi enim Arianae hæreses patroni, in Christum blasphemantes creaturam cum cæso scriperunt. Confiteantur quoque fidem Nicææ a Patribus declaratam, et nullam aliam synodum huic anteponan. Saluta fratres qui apud te sunt; qui apud me degunt, te in Domino salutant.

C σοῦ. Infra σὲ, ante διακείμενον, deest in compluribus manuscriptis.

(9) Regius quintus, κακοδοσίαν γνώμῃ. Colb. 1, κακοπιστίαν. Mox, λοιπὸν deest in quatuor manuscriptis. Mox Colb. 2, ἀπεγράφαντο αὐτοῖς τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως προστάτας. Editi, ἀπεγράφαντο τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως προστάται. Alii manuscripti ut in textu; unus habet, αὐτοῖς, τῆς Ἀρειανῆς. Mox editi, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ, particula καὶ deest in omnibus pene manuscriptis.

MONITUM IN DUAS SEQUENTES AD LUCIFERUM EPISTOLAS.

770 Binas subjungimus epistolas ad Luciferum missas in edit. Comm. casus, quæ Latine tantum inter Luciferi scripta supersunt: nec constat utrum Latine primum conscriptæ ab Athanasio sint, an postea Latine ab aliquo translatae. Prior data videtur paulo post Luciferi exsilium, quod anno contigit 355. Laudat enim Luciferum a firmitate animi, illumque confessoris titulo exornat. Altera, ut monet quidam scholasticus, scripta fuit postquam Athanasius libros accepisset, quos ad ipsius Athanasii defensionem Constantio nuncupavit misitque Lucifer. Illic recenset Athanasius mala in persecutione Arianorum illata clericis, necnon monachis, aliisque orthodoxis. Atque iterum commendat Luciferum a constantia dicendique libertate. Est sane utraque epistola Athanasio Magno dignissima.

Domno dilectissimo fratri Luciferio episcopo et D confessori, Athanasius in Domino salutem (10).

Deo favente, corpore valeutes, misimus etiam nunc charissimum nostrum Eutychetem diaconem, ut tua quoque religiosa sanctitas, quod est nobis optandum et desiderabile, de tua incolumitate, tuo-

(10) Scripta anno circiter 360, ut et sequens.

rumque omnium certiores nos efficere dignetur. Vobis namque confessoribus ac servis Dei viventibus, credimus statum catholicæ Ecclesiae renovari, et quod heretici conscindere tentaverunt; hoc Dominum nostrum Jesum Christum per vos ad integrum restituere. Quamquam enim præcursores Antichristi

per potentiam hujus mundi omnia egerint, ut extinguerent lucernam veritatis, tamen ejus divinitas per vestram confessionem, clariorem vobis lucem ostendit, ut neminem latere possit eorum fallacia. Antehac vel simulare poterant, nunc Antichristi nominantur. Quis enim non exsecratur, qui eorum communionem tanquam maculam, ac virus anguis non fugiat? Omnis nique Ecclesia luget, omnis civitas gemit, senes episcopi in exilio laborant, et hæretici dissimulant, qui dum negant Christum, publicanos se effecerunt sedentes in ecclesiis, et exigentes vectigalia. O novum genus hominum et persecutionis, quod adinvenit diabolus, ut ipsis ministris ad malefaciendum et tanta crudelitate uteretur! Sed etsi hæc tanta agunt, et superbias et blasphemias extenderunt, confessio tamen et religio, et sapientia vestra, non modicum, sed maximum solatium et magna consolatio est fraternitati. Pervenit enim ad nos scripsisse sanctitatem tuam Augusto Constantio, et magis magisque miramur, quia in medio tanquam scorpionum habitans, animi tamen libertate uteris, ut vel monendo, vel docendo, vel emendando, errantes ad lumen veritatis adducas. Rogo igitur, rogant mecum etiam omnes confessores, ut digneris nobis exemplum destinare, ut non tantum auditu, sed etiam ex litteris possint perspicere omnes animæ tuæ virtutem fideique fiduciam et libertatem. Salutant sanctitatem tuam qui mecum sunt. Saluto omnes qui tecum sunt. Divinitas te incolumem, vegetum, memoremque nostri semper tueatur, domine dilectissime, ac vere homo Dei.

His acceptis litteris, beatus Lucifer misit libros quos ad Constantium scriperat; quos cum legisset Athanasius, hanc infra epistolam misit.

Domino gloriosissimo, ac merito desideratissimo, cœpiscopo Lucifero, Athanasius in Domino salutem.

Etsi credo pervenisse etiam ad sanctitatem tuam de persecutione, quam etiam nunc adversus fraternitatem facere conati sunt inimici Christi, quærentes sanguinem nostrum, possunt tamen etiam charissimi nostri referre religioni tuæ. In tantum enim rabiem suam per milites extendere ausi sunt, ut non solum civitatis clericos effugarent, sed etiam ad eremitas exirent, et funestas suas manus adversus *μωδ-ζωτρας* (11) immitterent. Inde factum est ut etiam ego me longius abducerem, ne etiam qui nos susceperunt, negotium ab eisdem paterentur. Cui et enim parcent Ariani, qui nec animis suis pepercunt? Quando autem possunt recedere a suis nefandis actibus, dum permanent negando Christum Dominum unicum Filium Dei? Hæc est radix eorum

pravitatis: hoc suo arenoso fundamento edificat perversas suas vias, sicut scriptum invenimus in tertiodécimo Psalmo: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Et mox sequitur: Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in operibus suis* 66. *Inde Judæi negantes Filium Dei digni fuerunt audire: Væ, gens peccatrix, populus plenus delictis, semen malignum, filii sine lege* 67. Unde sine lege? quippe quia dereliquistis Dominum. Inde beatissimus Paulus cum corpisset non tantum credere in Filium Dei, verumetiam prædicare deitatem ipsius, scribebat: *In nullo mihi mali conscius sum* 68. Ita juxta vestram confessionem etiam nos optamus, tenentes apostolicam traditionem, vivere juxta divinæ legis mandata, ut possimus vobiscum inveniri in choro illo, in quo nunc exsultant patriarchæ, prophætæ, apostoli ac martyres. Licet igitur Ariana insaniam cum extranea potentia ita se movebat, ut non liceret nec fratres, quantum illi sæviabant, libere aërem videre; tamen juxta orationes tuas Deo favente, etsi cum labore et periculo videre potui fratrem, qui solet tam necessaria quam epistolas tam sanctitatis tuæ quam aliorum destinare. Accepimus itaque epistolas et libros religiosissimæ ac sapientissimæ animæ tuæ, in quibus perspeximus imaginem apostolicam, fiduciam propheticam, magisterium veritatis, doctrinam veræ fidei, viam cœlestem, martyrii gloriam, triumphos adversus hæresim Arianam, traditionem integram Patrum nostrorum, regulam rectam ecclesiastici ordinis. O vere Lucifer (12), qui juxta nomen, lumen veritatis ferens, posuisti super candelabrum, ut luceat omnibus! 771 Quis enim, exceptis Arianis, non pervidet ex tua doctrina veram quidem fidem, maculam autem Ariatorum. Valde et admirabiliter, ut est lumen a tenebris, ita separasti veritatem a calliditate et hypocrisi hæreticorum, defendisti Catholicam Ecclesiam, probasti nihil esse, sed tantum phantasiam, Ariatorum verba, docuisti calcandos esse frendores diabolicos. Quam bona et jucunda hortamenta tua ad martyrium! quam desideratissimam ostendisti mortem esse pro Christo Filio Dei (13)! quam futuri sæculi et vitæ cœlestis amorem manifestasti! Videris esse verum templum Salvatoris, qui in te habitans hæc ipsa per te loquitur, ipse qui tantam gratiam præbuit sermionibus tuis, quippe qui ante eras apud omnes amabilis, nunc tamen tantus est amor affectionis tuæ in animis omnium collocatus, ut Eliam te temporibus nostris nominent, et non mirum. Si enim qui Deo placere videntur, filii Dei nominantur, quanto magis participes prophetarum confessorum (14), et maxime te appellare dignum est. Crede mihi, Lu-

66 Psal. XIII, 1, 2. 67 Isa. 1, 3. 68 I Cor. IV, 4,

(11) S. Germ. *monazontas*. Reg. *monazontes*.

(12) Hinc forte putetur Latine ab Athanasio scripta hæc epistola, cum alludat ad Latinam vocem.

(13) Reg. et S. Germ. *Quam desideratissime ostendisti moriendum esse pro Christo*... Paulo post idem, *vere templum Salvatoris*... Mox S. Germ.,

quem sequitur, *hæc ipsa per te loquitur*. Editi et Reg. *hæc ipse per te loquitur*.

(14) Sic hunc locum ex Reg. et S. Germ. restitimus. Editi *perperam, tanto magis particeps prophetarum, confessorum, et maxime*.

eifer, non tu solus hæc locutus es, sed Spiritus sanctus tecum. Unde hæc tanta memoria Scripturarum? unde sensus et intellectus earumdem integer? unde talis ordo sermonis compositus est? unde tanta hortamenta in viam cælestem? unde fiducia contra diabolum, et probationes adversus hereticos, nisi Spiritus sanctus collocatus esset in te? Gaude igitur in eo te esse, jam pervidens in quo etiam præcessores (15) tui nunc sunt martyres, hoc est in choro angelorum. Gaudemus etiam nos, habentes te exemplum (16) virtutis, et patientiæ et libertatis. Nam de his quæ scripsisti de nomine meo, erubesco aliquid proferre, ne videar adulator; sed scio et credo ipsum Dominum, qui sancto et religioso animo tuo revelavit omnem notitiam, redditurum tibi etiam pro hoc labore præmium in regno cælorum. Quia ergo talis es, precatorem te esse pro nobis per orationes Dominum petimus, ut jam inspicere dignetur, ut est misericors, Ecclesiam catholicam, et eripiat omnes famulos suos de manibus persecutorum: quo etiam hi omnes qui propter metum temporalem ceciderunt, levare se tandem possint et reverti ad viam justitiæ, a qua seducti vagantur, nescientes in qua fovea sint, miseri. Specialiter autem ego peto, si aliquid minus a me dictum est, ignoscere digneris:

(15) Sic Reg. S. Germ. Editi vero, *prædecessores*.

(16) Ita Reg. et S. Germ. Editi vero, *habentes, et exemplum*.

(17) Sic Reg. et S. Germ. Editi, *imperitia, ea*.

A a tanto enim foute, quod potuit imperitia (17) mea vix haurire valuit. De fratribus autem nostris, sin minus potui videre eosdem, iterum ignoscas peto. Est enim ipsa veritas testis, optasse me et desiderasse hoc impetrare et tantum habuisse dolorem quod non potui: nam nec lacrymæ cessaverunt ab oculis, nec gemitus ab animo, quia nec fratres permitimur videre. Testis est autem Dominus, quia nec parentes quos habeo potui videre, ex quo persequuntur nos. Quid enim non faciunt Ariani? Itinera observant, curam habent de (18) proficiscentibus et exeuntibus de civitate; naves quærent, eremias gyrant, domos perturbant, concutiunt fratres, singulis negotia (19) concinnant; sed Deo gratias, dum hæc agunt, tanto magis, et plus execrantur ab omnibus et cognoscunt vere, ut dixit sanctitas tua, mancipia esse Antichristi, et ipsi miseri dum in odio habentur, durant in malignitate sua, donec morte avi sui Pharaonis et ipsi damentur. Salutant religionem tuam qui tecum sunt, dignare salutare qui tecum sunt. Divina Dei gratia incolumem te, memorem nostri, semper beatum conservet, merito homo Dei, famule Christi, particeps apostolorum, solatium fraternitatis, magister veritatis, et in omnibus desideratissime

(18) Ita S. Germ. Editi cum Regio, *curas agunt de*.

C (19) Ita Reg. et S. Germ. Editi, male, *singulis negotiis*.

IN EPISTOLAM AD MONACHOS MONITUM.

Hæc epistola post præcedentes duas ad Luciferum cusa fuit in editione Commeliniana, ad calcem variarum Felckmanni lectionum, pag. 94, quas omnes lectiones una cum hisce tribus epistolis incuria omisere Parisienses editores. Hanc vero ad monachos Græce primo scriptam fuisse discimus, cum ex titulo, tum ex stylo ipso; tanta quippe religione versa fuit, ut nihil curasse videatur interpres, dum Græca verba Latinis consequeretur. Cæterum data fuit illa, sedatis Arianicis tumultibus, redditaque Ecclesiæ pace post annum ut putamus, 564, monachosque assueto titulo nuncupatos, ut supra in epistola prima ad Orsisiu[m], pag. 693, hortatur Athanasius, non modo ut Arianos aversentur, sed etiam ob iis declinent qui cum Arianis communicarent, nisi respiciant. Exemplar porro Græcum, magna licet cura perquisitum nancisci nequivimus.—[Cujus tamen postea compos factus clar. editor eandem epistolam Græce et Latine inseruit Novæ Bibliothecæ Patrum, his præmissis: « Græca tibi damus, erudite lector, epistolæ Athanasii ad monachos, cujus vetn- etatissimam Latinam interpretationem in Commeliniana editione primo cusam, et a Parisiensibus prætermissam, dedimus pag. 771, præmissis monito. Prodeunt autem isthæc partim ex codicibus Laurentianis, partim ex Regio 2425, x sæculi, optimæ notæ. »—Cæterum veterem interpretationem ne pereat subijcimus. EDIT.]

ΤΟΥ ΕΝΑΓΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.

Τοις τὸν μονήρη βίον ἀποῦσι, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἰδρυμένοις, ἀγαπητοῖς καὶ πολεινοτάτοις ἀδελφοῖς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII.

Monasticam vitam agentibus, et in fide Dei roboratis, dilectis ac desideratissimis fratribus in Domino, salutem.

VETUS INTERPRETATIO.

Exemplum Epistolæ Athanasii de Græco in Latinum translate.

Athanasius solitariæ vitæ studentibus et in fide Dei roboratis, ac dilectissimis fratribus, in Domino salutem.

Dominio quidem gratias ago, qui donavit vobis in eum credere, ut cum sanctis etiam vos habeatis vitam

Gratias quidem Domino ago, qui dedit vobis fidem in ipsum, ut cum sanctis vos quoque vitam possideatis æternam. Quia vero quidam sunt, qui cum Ario sentiunt, et monasteria circumcursant, nulla alia de causa, nisi ut quasi vos adiuventes, et a nobis revertentes, simpliciore seducant; quidam vero se cum Ario quidem minime sentiri profiteantur; sed tamen cum Arianis conveniunt, atque una eodem in loco precantur; hortantibus sincerissimis fratribus, necessario vobis scribendum duxi, ut piam fidem, quam Dei gratia in vobis operatur, sincere et sine dolo servantes, ne fratribus offensionis ansam præbeat. Nam cum quipiam in Christo fideles vos vident cum iis convenire ac communicare, rati esse rem licitam et indifferenter, in impietatis cœnum delabentur. Ne quid igitur tale contingat, id vobis in proposito sit, dilecti, ut eos qui palam impie sentiunt aversemini; eos autem qui se cum Ario non sentire volunt, sed cum impiis tamen communicant caveatis: nam quorum sententiam aversamur, eorum maxime communionem fugere consentaneum est. Quod si quis dum rectam se fidem profiteri simulat, cum illis tamen communicare videtur, hunc hortamini ut a tali consuetudine absteineat: ac si quidem polliceatur, hunc fratris loco habeatis; sin proterve insistat, bujusmodi hominem repudiate. Si ita quippe vos geratis, sinceram fidem servabitis, atque re perspecta, illi hinc utilitatem percipient, metuentes ne quasi impii et ejusdem atque Ariani sententiæ reputentur.

Εὐχαριστῶ μὲν τῷ Κυρίῳ, τῷ δόντι ὑμῖν εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι, ἵνα μετὰ τῶν ἁγίων καὶ ὑμεῖς ἔχητε τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον ἐπειδὴ δὲ εἰσὶ τινες οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες, περιερχόμενοι τὰ μοναστήρια, οὐ οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ ἵνα, ὡς πρὸς ὑμᾶς ἔλθοντες καὶ ἀπ' ἡμῶν ὑποστρέφοντες, τοὺς ἀκαίριως ἐξουσιῶσι: τινες δὲ εἰσιν οἱ διαβεβαιούντες μὲν τὰ Ἀρείου μὴ φρονεῖν, συγκαταβαίνοντες δὲ, καὶ μετ' αὐτῶν εὐχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναγκαίως, παρεκκελευόντων τινῶν εὐακρινεστάτων ἀδελφῶν, πρὸς ὑμᾶς γράφειν ἑσπούασα, ἵνα τὴν εὐσεβῆ πίστιν, ἣν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐν ὑμῖν ἐργάζεται, ἀκαίριως καὶ ἀβέλως φυλάττοντες, οὐ μὴ πρόσραιν διὸτε σκανδάλου τοῖς ἀδελφοῖς (20). Ὅταν γάρ τινες ὑμᾶς τοὺς ἐν Χριστῷ πιστοὺς θεωροῦσαντες μετ' αὐτῶν συναρχόμενοι καὶ κοινωνοῦντες, πάντως ὑπονοήσαντες ἀδιάρητον εἶναι τὸ τοιοῦτον, εἰς τὴν τῆς ἀσεβείας ἐμπροσθέντων βόρβωρον. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, θελήσατε, ἀγαπητοί, τοὺς μὲν φανερώς φρονούντας τὰ τῆς ἀσεβείας ἀποστρέφασθαι, τοὺς δὲ νομιζόντας τὰ Ἀρείου μὴ φρονεῖν, κοινωνοῦντας δὲ μετὰ τῶν ἀσεβῶν φυλάττεσθαι καὶ μάλιστα ἐν τῷ φρόνημα ἀποστρεφόμεθα, τοῦτους ἀπὸ τῆς κοινωνίας προσήκει φεγγεῖν (21). Εἰ δὲ τις προσποίηται μὴ ὁμολογεῖν ὀρθὴν πίστιν, φαίνεται δὲ κοινωνῶν ἐκεῖνοις, τὸν τοιοῦτον προτρέψασθε ἀπέχεσθαι τῆς τοιαύτης συνθείας: καὶ ἐὰν μὲν ἐπαγγέλληται, ἔχετε τὸν τοιοῦτον ὡς ἀδελφόν: ἐὰν δὲ φιλονεικῶς ἐπιμύνη, τὸν τοιοῦτον παραιτήσθε. Ὅπως γὰρ διακελούσας καθάρων τὴν πίστιν διατηρήσατε: κἀκεῖνοις βλέποντες ὑμᾶς ὠφελήθησονται, φοβηθέντες μὴ ἄρα εὖ ἀσθεῖς καὶ τὰ ἐκεῖνων φρονούντες νομιθῶσιν.

VETUS INTERPRETATIO.

perpetuam. Quia autem sunt quidam, qui quæ sunt Arii sapiunt, circumteant monasteria propter nihil aliud, nisi ut quasi ad vos venientes, et a nobis revertentes, simplices seducant; quidam autem sunt qui affirmant quidem non se sapere illa quæ sint Arii, pergunt autem et pariter orant cum ipsis; necessario hortantibus sincerissimis fratribus scribere studui [ἐσπούασα], ut piam fidem quam in nobis Dei gratia operatur, sincere et sine dolo custodientes, non deis occasionem scandali fratribus. Cum enim quis vos in Christo fidelis viderit communicare cum talibus, vel cum eis pariter orare, utique opinantes indiscretum [ἀδιάρητον] hoc esse, incidunt in cœnum impietatis. Ut ergo nihil tale fiat, sit vobis voluntas, charissimi, eos qui sapiunt quæ sunt impietatis Arii avertere: eos autem qui putantur quidem non sapere quæ sunt Arii, orant autem cum impiis, devitare: et maxime quia quorum sensus exaceramur, horum etiam communionem convenit fugere. Si quis itaque venit ad vos, si quidem offert secundum beatum Joannem rectam doctrinam⁶⁹, dicite huic, Ave, et sicuti fratrem hunc talem suscipite. Si quis autem simulat quidem confiteri se rectam fidem, apparet autem communicare illis, hujusmodi hominem hortamini quidem abstinere se a tali consuetudine, et si quidem promiserit, habetote et hunc quasi fratrem; si vero contumioso animo perseveraverit, et hunc quoque vitate. Possibile quidem erat mihi etiam per multa extendere epistolam, apponenti ex Scripturis divinis formam ejusmodi doctrinæ; sed quia prudentes existentes præventis eos qui scribunt, et magis abstinentiæ intenti idonei estis, et alios docere: propterea breviter, tanquam diligens ad diligentes, dictavi confidens, quia sic degentes puram sinceramque fidem servabitis: et illi jam videntes quod non cum eis pariter oratis percipient utilitatem, timentes ne forte tanquam impii [καὶ τὰ ἐκεῖνων φρονούντες], et qui illorum sapiant, deputentur.

⁶⁹ Il Joan., 10.

(20) Hæc habentur in Regio codice 2423, x sæ: D (21) Ist hæc multo proluxiora sunt in veteri interpretatione.

IN FRAGMENTUM SEQUENS MONITUM

772 En tibi fragmentum sistimus, lector erudite, epistolarum Athanasii festalium, quarum jactura, vel lacrymis deploranda. Erant illæ magno numero a sancto præsule conscriptæ cum profugus vitam solitudinis mandaret. Nam in remotioribus usque deserti locis, memor gregis sui, quotidianis ærumnis et calamitatibus Ariavorum furore oppressi, epistolas dabat, ut plurimum consolatorias, in cœtu fratrum legendas, quas ex-

inde in unum epistolarum corpus collectas fuisse propterea ex inscriptione epistolæ festalis superius editæ, quæ tricesima nona nuncupatur. Hæc autem, quam nunc primum ex manuscripto antiquissimo eruitur, data est anno 556, cum jussu Constantii, Alexandrinæ Ecclesiæ erepta Catholicis, Arianis tradita sunt: quæ de re consolatoriam hujusmodi epistolam dedit Athanasius. Hujus fragmenta tantum duo exscripsit librarius, omissis aliis, quæ Arianorum invadentium Ecclesiæ gesta fusiis ac subitillius, ut putamus, prosequeretur Athanasius. Et tamen quantulatunquæ sunt isthæc a tenebris et a temporum injuria vindicata, scilicet dignam rem nobis aperiant, Arianos videlicet ecclesias convertisse in domos negotiationis, et in domos veli, id est, in juridicialia tribunalia. Quæ de re agitur in Onomastico ad vocem Βηλός. De epistolis autem festalibus fusa in Præfatione generali (22).

Ex codice Colb. 1785, annorum saltem 800.

INCIPIIT EPISTOLA SANCTI ATHANASII EPISCOPI ALEXANDRINI, FILII SUI (25-24).

Deus quidem vos consoletur, novi autem quia non A hoc solum vos contristat, sed contristat et illud, quia ecclesias quidem alii per violentiam tenuerunt, vos autem interim foris estis a locis; illi enim loca, vos vero habetis apostolicam fidem. Illi in locis exsistentes, a vera fide sunt foris: vos vero a locis quidem foris estis, fides vero intus. Discutiamus quid sit majus, locus an fides: claret utique quia vera fides. Quis ergo amplius perdidit, vel quis amplius habet, qui locum tenet, an qui fidem? Bonus quidem locus est, quando illic apostolica fides prædicatur: sanctus est, si ibi habitat sanctus.

Et post pauca:

Vos autem beati, qui fide in Ecclesia estis, in fidei fundamentis habitatis, et sufficientem satisfactionem habetis, fidei summitatem, quæ in vobis permanet inconcussa; ex apostolica enim traditione pervenit ad vos, et frequenter eam execranda invidia voluit commovere, nec valuit: magis autem per ea quæ commoverunt sunt abscissi. Hoc est enim quod scriptum est: *Tu es Filius Dei vivi, Petro per revelationem Patris confesso et audiente: Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est* ¹⁸, et cætera. Nemo igitur unquam vestræ fidei prævale-

¹⁸ Matth. xvi, 17.

(22) Cf. infra Præfationem card. Maii in suam editionem eorundem epistolarum. « Nec vero, inquit, Latinum illud fragmentum (subsequens scilicet), fi-

bit, dilectissimi fratres: si enim aliquando ecclesias reddiderit Deus, credimus enim hoc; verumtamen tanta ecclesiarum redditione sufficit nobis fides. Et ne forte sine scripturis loquens, violentia dicam, bonum est vos ad Scripturarum testimonia trahere. Commemoravi enim quia templum quidem erat Jerusalem: templum non erat in eremo, alienigenæ invaserant. Ex quo et tempus vero Jerusalem; illi ejeti Babylonia descenderunt, iudicio probantis, sive etiam corrigentis Dei; manifestantis vero inimicorum sanguinem vorantium pœnas ignaris. Et locum quidem habebant alienigenæ; loci vero Dominum nesciebant. In tantum vero, quia nec responsa dabat, nec loquebatur, sed a veritate desolati fuerunt. Quid igitur eos jurat locus? Ecce enim locum habentes accusatur a diligentiibus Deum, quia cum fecerunt speluncam latronum, et domum negotiationis, et domum veli locum sanctum fecerunt amentes sibi, quos illic non licebat intrare. Audivimus enim, dilectissimi, discentes ab his qui inde venerunt hæc et deteriora his. Quanto igitur labore videntur Ecclesiam tenere, tanto magis ejeti sunt. Et putantur esse intra veritatem, expulsi sunt autem et capti, et nullum lucrum sola Ecclesia quia rarum [rerum] veritas judicatur.

liis suis inscriptum, ap. Montf. edit. Vcnæ., tom. I, part. II, pag. 772, heortasticum se demonstrat. » (25-24) Scripta anno 556.

773 IN LIBRUM DE TRINITATE ET SPIRITU SANCTO MONITUM.

Jamdud inter spuria latuit hoc opusculum: et quidem in omnibus Athanasii editis præpostere una inscriptione conjunctum cum illa Confessione fidei quæ: *tomus II [IV] post libros De Trinitate agmen claudit. Et probe sane animadvertit Cluiffietius, duplex opusculum esse, ac utrumque suo titulo distinguit in edito Vigiliæ Tapsensis. Miror autem non subodoratum quantum esset inter ista discriminis, quam disparatum loquendi genus. Nam priora quidem scripta de Trinitate a Latino scriptore adornata fuisse conspicuum, primigenium enim Latinitatis stylum sapiunt: hic autem liber, ut primo aspectu nemo non æstimabit, est inelegans quedam et minus accurata versio libri quem nos incunctanter Athanasio ascribimus. Nam præterquam quod res est explorata et plana fuisse ex Græco translaturum, et a multis retro sæculis Latine redditum; tantum inest affinitatis inter eum et alia S. Doctoris opera quæ in vera fide ex collectis Scripturæ locis comprobanda versantur, ut sæpe etiam prolixæ periodi ad verbum pene sint inter se simillimæ. Certe sunt admodum huic affines Epistolæ ad Serapionem, liber De Incarnatione et Contra Arianos. Quorum loca non semel quando similitudinem referunt adnotamus ad marginem. Ex modo item ordiendi argumentum pro Athanasio eruitur: quando significat contra eos rem sibi esse qui Spiritum sanctum dicerent esse rem creatam: et sagaciter ait iis qui dicant Filium esse creaturam, supervacaneum esse Spiritum sancti deitatem commonstrare. Quis indicat hæreses Arianorum et Pneumatomachorum. Unde conscriptum putamus librum post Juliani mortem, anno circiter 365, quo grassabatur utraque hæresis.*

SANCTI ATHANASII

LIBER DE TRINITATE ET SPIRITU SANCTO.

1. His qui Filium Dei creatum esse profitentur, nequaquam de Spiritu sancto dabimus responsum. Ut enim Filium, qui de substantia Dei impassibiliter sit genitus, creatum ausi sunt dicere, ita et de Spiritu sancto dicunt utique similia; positentiam vero acturis, sed de Filio interim sententibus recte, respondebimus de Spiritu sancto. Etenim desperandum est, eos qui semel de irreligiositate ad religionem converti cœperunt, ad perfectum lucri converti. Ex Scripturis sane divinis, et non ex humanis intelligentiis hoc est. Istiusmodi igitur rationem prestare operam daturi sumus. Dicit nobis, admirabiles, ubi in auctoritate legistis, creatum esse Spiritum sanctum? Joannem, inquit, audivimus in Evangelio dicentem: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*⁶⁶. Quibus dicimus: Si ergo audieritis et David in cxviii psalmo in Spiritu sancto dicentem Deo: *Quia universa serviunt tibi*⁶⁷: servum utique esse dicetis etiam Spiritum sanctum, qui non est servus, sed liber, et liberaverit creaturam, et in adoptionem filiorum eam promoverit ad Deum. Aut non audistis Paulum ad Romanos scribentem: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. Ipse spiritus attestatus est spiritui nostro, quia sumus Filii Dei*⁶⁸. Et iterum: *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis*⁶⁹. Si vero non est servus Spiritus sanctus, sicut probaverunt Scripturæ, quia omnia serviunt ei, quod omnia per Filium facta sunt, et sine ipso factum est nihil⁷⁰: unus namque erat eorum qui audierunt Salvatorem dicentem: *Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui habitat in vobis*⁷¹. Sicut et Petrus scribens, ait: *Quæ nunc nuntiata sunt vobis, evangelizante in vos Spiritu sancto misso e caelis*⁷². Itaque si Spiritus sanctus est, qui dicit: *Omnia per Filium facta sunt, et sine ipso factum est nihil*, oportuerat quidem ipsum, si quidem creatus esset, dicere: *Omnia per ipsum facta sunt, et ego per eum factus sum, et sine eo factum est nihil*, quomodo consuetudo Sanctorum est. Ita Paulus sane de se, et de omnibus sanctis observantis omnia scribit: *Nobis autem unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem*

*A omnia, et nos per ipsum*⁷³. Sed quoniam non est universitatis, sed Trinitatis Spiritus sanctus, omnia quæ post Trinitatem sunt, per Filium Dei creata esse dixit Spiritus sanctus.

2. Testis autem est mihi beatissimus Paulus in Spiritu sancto, hoc, quod omnia per Filium facta sint, prophetans in Epistola ad Colossenses scripta: *Quia in ipso Filio creata sunt omnia quæ in caelis, et quæ in terris, sive visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum, et in ipso facta sunt, et ipse est ante omnia*⁷⁴. Non dixit, sive Spiritus sanctus. Psalmista vero David in cxlviii psalmo in Spiritu iterum sancto imperans universæ creaturæ laudare Dominum, dicit: *Laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis. Laudate eum, omnes angeli ejus, laudate enim, omnes virtutes ejus. Laudate eum, sol et luna; laudate eum, omnes stellæ et lumen. Laudate eum, caeli colorum, et aquæ quæ super caelos sunt, laudent nomen Domini*⁷⁵, etc. Indignum duxit super bis connumerare Spiritum sanctum, et dicere: *Laudent eum Spiritus sanctus; quia laudandum, et non laudantium est, quemadmodum paulo post in Scripturis probabimus; et vivificantium, et non vivificantium [vivificantium] est, vita cum sit, sicut Paulus in secunda ad Corinthios Epistola, ait: Sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non littera, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat*⁷⁶. Ad Romanos vero: *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vivit propter justitiam*⁷⁷. Et iterum: *Si autem Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, habitat in vobis, vivificabit autem et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum suum in vobis*⁷⁸. Tres quoque sancti martyres, Ananias, Azarias et Misael in fornace ignis positi in terra Chaldæorum, cum admirabiliter Deus calorem ignis ad temperatum refrigerium convertisset, universam creaturam adhortantes secum laudare Deum, sic incipiunt: *Benedicite, omnia opera Domini, Domino; laudate et superexaltate eum in sæcula. Benedicite, caeli, Dominum; hymnum dicite, et superexaltate eum in sæcula. Benedicite, angeli, Dominum; hymnum dicite, et superexaltate eum in sæcula. Benedicite, aquæ, quæ super caelos sunt, Dominum; hymnum dicite, et*

⁶⁶ Joan. 1, 3. ⁶⁷ Psal. cxviii, 91. ⁶⁸ Rom. viii, 15, 16. ⁶⁹ ibid. 2. ⁷⁰ Joan. 1, 5. ⁷¹ Matth. x, 40. ⁷² I Petr. 1, 12. ⁷³ I Cor. viii, 6. ⁷⁴ Coloss. 1, 16 17. ⁷⁵ Psal. cxlviii, 1-5. ⁷⁶ II Cor. iii, 5. ⁷⁷ Rom. viii, 10. ⁷⁸ ibid. 11.

superexaltate eum in secula. Benedicite, 774 omnes A virtutes Domini, Dominum; hymnum dicite, et superexaltate eum in secula. Benedicite, sol et luna, Dominum; hymnum dicite, et superexaltate eum in secula⁹⁹. Et in consequentibus semetipsos ad hoc incitantes: Benedicite, Anania, Azaria et Misael, Dominum; laudate et superexaltate eum in secula¹⁰⁰. Et omnem creaturam benedicere Domino secum hortantes, non dicunt: Benedicat Dominum et Spiritus sanctus; sed et Isaie seraphim astantia et laudantia visa sunt: et Ezechiel (24) cherubim subtus gloriam Dei Israel.

3. Cum evidentissime ergo sancti fideliter non connumerassent his, quæ per Filium facta sunt, Spiritum sanctum, sed ubique Scripturarum divinarum auctoritate cum Patre et Filio eum professi fuissent: quare non timent isti, Patri et Filio subtrahere, et universitati audaciter connumerare? Sed Paulus, aiunt, Ecclesiis Dei: Gratia vobis et pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo¹⁰¹: non dicit autem, et Spiritu sancto. Et ad Thessalonicenses scribens dicit: Ipse autem Deus Pater, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos¹⁰². Non dicens, et Spiritus sanctus, manifeste eum non cum Patre et Filio, sed cum universitate eum pronuntiat: nam et famulus Dei Moses dicit: Dominus pluit a Domino de celo sulphur et ignem¹⁰³: non memorat Spiritum sanctum. A quo et Paulus cum didicisset, et de Onesiphoro ad Timotheum scribit: Det ei Dominus invenire misericordiam a Domino in die illa¹⁰⁴. Necnon et in Exodo scriptum est: Dixit autem Dominus ad Moysen: Quoadusque non vultis audire mandata mea, et legitima mea considerare? Non Dominus Deus dedit vobis istum diem Sabbati. Propterea ipse dedit vobis panes duum dierum¹⁰⁵. Et hic cum Patris et Filii fecisset mentionem, de Spiritu sancto tacuit. Denique et Zacharias propheta dicit: Et dixit Dominus ad diabolum: Increpet in te Dominus, diabole¹⁰⁶. Ubi est et nunc et apud istum Spiritus sanctus? Quem autem non movebit instructio sacramenti, prout Dominus confitetur: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum¹⁰⁷, eum de Spiritu nihil dixisset? Paulus autem, cum didicisset fidei sacramentum, tradidit scribens ita: Nobis vero unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illo: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum¹⁰⁸.

4. Ergo ubique divinæ Scripturæ memorantes Patrem et Filium, non commemorant etiam Spiritum sanctum. Quibus dicitur: Si ergo Moysen audieritis dicentem: Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies¹⁰⁹; aut si audieritis Deum in Isaia dicentem: Ego Deus, et non est præter me salvans¹¹⁰:

⁹⁹ Dan. ii, 57-62. ¹⁰⁰ ibid. 88. ¹⁰¹ Rom. i, 7 et passim. ¹⁰² I Thess. iii, 11. ¹⁰³ Gen. xix, 24. ¹⁰⁴ II Tim. i, 18. ¹⁰⁵ Exod. xvi, 28, 29. ¹⁰⁶ Zachar. iii, 2. ¹⁰⁷ Joan. xvii, 5. ¹⁰⁸ I Cor. viii, 6. ¹⁰⁹ Dent. vi, 13. ¹¹⁰ Isa. xliii, 11. ¹¹¹ Isa. xlv, 8. ¹¹² Isa. xlv, 4, 5. ¹¹³ Joel. ii, 27. ¹¹⁴ Agg. ii, 5, 6. ¹¹⁵ Isa. xxx, 1. ¹¹⁶ Iso. xxxiv, 15, 16. ¹¹⁷ Zachar. i, 3, 6. ¹¹⁸ Psal. cxxxviii, 7.

ergo neque Deus Salvator, jam quantum ad vos est, Filius Dei in confessione dicitur; aut si audieritis iterum eum dicentem: Testes estis vos, si est Deus præter me¹¹¹, non jam Deum esse Filium. Et iterum: Ego primus et ego postea, et præter me Deus non est. Tu autem non noasti me, quia ego Dominus Deus, et non est alius præter me. Ego Dominus, et non est amplius¹¹². Quod si audieritis et per Joel dicentem Deum: Et cognoscetis, quia ego in medio Israel sum. Ego Dominus Deus vester, et non est amplius alius præter me¹¹³; et alias tales innumerabiles professiones divinarum Scripturarum cum audieritis, nec Filium utique dabitis Deo connumerari? Et quibus ante concessistis Scripturis dixisse de Patre et Filio, iisdem nunc contraria ita esse dicitis? Aut nunquid hæc non sunt Scripturarum verba, sed adversantur sibi, secundum vos, divinæ Scripturæ? Absit! Sed licet singulariter sancti loquantur unius nominis mentione, id est Patris, vel Filii, vel Spiritus sancti, in uno tamen nomine Trinitatem in se proquantare sciunt, quod novissime probabimus. Ut enim hæc professiones Filium non excludunt ab unitate Patris, imo et Spiritum sanctum connumeratum Patri et Filio continent, quemadmodum in Scripturis sanctis monstravimus: sic nec cum Patrem et Filium nominant Scripturæ, Spiritum tanquam creatum universitati connumerant. Alioquin quemadmodum de Patre et Filio dicitis et ostenditis dicere Scripturas, arbitantes non connumerari cum Patre et Filio Spiritum sanctum, si audieritis Scripturas mentionem facientes Dei et Spiritus, quid eritis facturi? Dicit sane Aggæus propheta: Quia propter ego sum vobiscum, dicit Dominus omnipotens, et Spiritus meus constat in medio vestrum¹¹⁴. Considerate ergo, ubi ponatis Filium: ecce enim omnipotens et Spiritus significatur. Aut si audieritis Isaïam dicentem: Vae, filii desertores, hæc dicit Dominus: Fecistis consilium, et non ex me: et pactum, et non per Spiritum meum, adjicere peccata super peccata¹¹⁵. Et iterum: Occurrerunt sibi cervæ, et viderunt facies suas, numero transierunt, et una ex eis perit. Alia aliam non quaesivit, quia Dominus mandavit eis, et Spiritus ejus congregavit eas¹¹⁶. Hæc ergo audientes, ubi Filium quaeritis?

5. Aut si audieritis Zachariam prophetam dicentem: Patres vestri ubi sunt et prophetae? dicit Dominus: Nunquid in æternum vident? Verumtamen sermones meos et legitima mea percipite, quæ ego mando in Spiritu meo servis meis prophetis, qui apprehenderunt patres vestros¹¹⁷. Aut si audieritis David dicentem Deo: Quid ibo a Spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam¹¹⁸? Quid cogitabitis de Filio? Sic vero et apostolus Corinthiis scribens, ait: Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis¹¹⁹.

his¹⁷ Patrem et Spiritum connumerari dabit: Filium vero in his, quæ per Spiritum sunt, ponetis. Isaias enim dixit: *Hæc dicit Dominus: Fecistis consilium, et non per me: et pactum, et non per Spiritum meum*¹⁸. Nequaquam ergo nec in mentem vestram, religiosi viri, hoc subeat unquam: sed quemadmodum dixistis, Paulum scripsisse: *Gratia vobis et pax a Deo Patre, et Domino nostro Jesu Christo*¹⁹; et nullam mentionem eum fecisse Spiritus vobis: sic iterum audite eum ad Corinthios scribentem in secunda Epistola: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Spiritus sancti cum omnibus vobis*²⁰. Et quemadmodum hic dixit, charitas Dei, sic etiam ad Romanos: *Obsecro autem vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus, concertemini mecum in orationibus pro me ad Deum*²¹. Et cum Paulus asseruisset communicationem Spiritus vobiscum, Joannes ait: *Communicatio vero nostra ut sit cum Patre, et Filio ejus Jesu Christo*²². Paulus autem apostolus dicit: *Fidelis autem Deus, per quem vocati sumus in communicationem Filii sui Jesu Christi Domini nostri*²³. In prima quoque Epistola ad Corinthios necesse est iterum audire Paulum, Trinitatem prædicantem; dicit enim: *Divisiones autem donorum sunt, idem vero Spiritus: et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus*²⁴. Cum dixisset autem Deum et omnia in omnibus operari, et professus fuisset dona quæ per Spiritum donantur, adjecit: *Hæc autem omnia operatur unus 775 atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult*²⁵. Docens operationem Dei esse Spiritus sancti, nunquid destitit Paulus a Trinitate? nunquid subtraxit Deo et Filio Spiritum? Et sicut ad Thessalonicenses scripsit: *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos ad perfectum*²⁶; ita et ad Corinthios in prima Epistola: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri*²⁷. Consideratisne Spiritum sanctum ubique Scripturarum cum Patre et Filio connumerari?

6. Audiendus plane Filius in Isaiâ propheta, senetipsam et Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum prædicans; sic enim ait: *Audi me, Jacob, et Israel, quem ego voco: Ego sum primus, et ego in æternum: unicus mea fundavit terram, dextera mea fundavit cælum, vocabo eos omnes, et stabunt simul, et congregabuntur omnes, et audient. Quis annuntiavit vobis talia? Diligens te feci voluntatem tuam in Babylone, ut tollam semen Chaldæorum. Ego locutus sum, ego vocavi, adduxi illum, et prosperum iter ejus feci. Accedite ad me, et audite hæc, non a principio in abscondito locutus sum hæc, quando fiebant, et nunc Dominus misit me, et Spiritus ejus*²⁸. Et iterum:

A *Ego sum, qui deleo omnes iniquitates, dic tu iniquitates tuas prior, ut justificeris. Patres vestri priores, et principes eorum inique egerunt in me, et contemnaverunt principes sancta mea: et dedi perdere Jacob, et Israel, quem elegi, quia ego dabo aquam in siliis, qui iter fecerunt in sicco: imponam Spiritum meum super semen tuum, et benedictiones meas super filios tuos*²⁹. Et ipse vero Isaias, Trinitatem prædicans, ait: *Ecce nomen Domini per multum tempus venit, ardens ira, cum gloria laborum ejus, verbum ira plenum, et ira furoris, sicut ignis, et Spiritus meus sicut aquam trahens veniet usque ad collum*³⁰. Audite vero et Zachariam Trinitatem prædicantem; ait enim: *Hæc dicit Dominus omnipotens: Judicium justum judicate, et misericordiam et miserationes facite unusquisque ad fratrem suum; et vidua, et pupillo, et advena, et pauperi nolite per potentiam nocere, et malitiam unusquisque fratris sui nolite inermiores esse in cordibus vestris. Et non obediunt advertere, sed dederunt dorsum suum insipienter, et aurea suas gravaverunt, ut non audiant legem meam, et sermones meos, quos misit Dominus omnipotens in Spiritu suo, in manus anteriorum prophetarum*³¹. Angelus vero Domini inquit ad Zachariam: *Hoc verbum Domini in manu Zorobabel, dicens: Non in virtute magna, neque in fortitudine, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens*³².

7. Michæam quoque audiamus, Trinitatem pronuntiantem; et ipse enim ait: *Hæc dicit Dominus ad prophetas, qui seducunt populum meum, et mordent dentibus suis, qui prædicant super eum pacem, et non est pax data in ore eorum, et suscitaverunt super eum bellum. Propterea non vobis erit ex visis, et tenebræ vobis erunt ex divinatione: et occidet sol super prophetas, et tenebrosa cadet super eos dies, et confundentur, quia vident somnia, et irridebuntur divini, et detrahunt de his omnes isai, eo quod non sit qui exaudierit eos, nisi ego: in plena virtute et in Spiritu Domini, cum judicio et potentia annuntiante Jacob iniquitates suas, et Israel veccata sua*³³. Audi ergo sanctos convenienter Trinitatem prædicantes, et nunquam Spiritum sanctum universitati, quæ per Filium facta est, connumerantes, sed cum Patre et Filio eum profitentes. Quod si Salvatoris istud, ut aiunt, movit eos dicentis: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*³⁴, et non perhibentis, ut cognoscant et Spiritum sanctum, satisficit illis, cum audiant ipsum et de Spiritu dicentem: *Si diligitis me, mandata mea servate, et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec cognoscit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit*³⁵. Advertant igitur et apostolos quidem cognoscentes et Spiritum, et Fi-

¹ I Cor. iii, 16. ² Isa. xxx, 1. ³ Rom. i, 7. ⁴ I Cor. i, 9. ⁵ I Cor. xii, 4-6. ⁶ Ibid. 11. ⁷ I Thess. v, 25. ⁸ I Cor. vi, 11. ⁹ Isa. xl viii, 12-16. ¹⁰ Isa. xliiii, 25-28; xliiv, 1-3. ¹¹ Isa. xxx, 27-28. ¹² Zach. vii, 9, 12. ¹³ Zach. iv, 6. ¹⁴ Mich. iii, 5-8. ¹⁵ Joan. xvii, 5. ¹⁶ Joan. xiv, 15-17.

lum, et Patrem : mundum vero miserabilem, quia A non cognoverunt Patrem, neque me¹¹. Et iterum : Paracletum Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt, nec cognoscit eum. Significanter vero Dominus et alium paracletum esse dixit Spiritum sanctum : quoniam ipse paracletus est, sicut Joannes in Epistola sua ait : *Hæc vobis scripsi, ut non peccetis : quod si peccaverimus, Paracletum habemus a Patre Jesum Christum, et ipse propitiatio est pro peccatis nostris*¹² : ut doceremur Spiritus cum Filio æqualitatem. Quare vero non terret eos Dominus, qui fidei sacramentum apostolis tradens, dicit : *Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*¹³. Necnon et illa magna et beata confessio fidei, imò ipsa fides sanctorum, et testamentum, quod disposuimus ad Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ad sacrum lavacrum regenerationis venientes, confessi sic : « Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unigenitum, et Spiritum sanctum. » Et licet Dominus dixerit : *Credite in Deum, et in me credite*¹⁴, et non dicit : *Credite in Spiritum sanctum*; tamen apostoli docuerunt Ecclesias orbis credere in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum.

8. Ergo dicant si salus est his, qui credunt in Patrem, et Filium, et non credunt in Spiritum sanctum; sed absit! neque enim in Deum credunt, qui non credunt in Spiritum sanctum; adeo ut Paulus, inventis quibusdam discipulis et interrogatis, si Spiritum sanctum accipissent credentes, illisque respondentibus, nec si esset Spiritus sanctus, audisse, dixit : *In quo ergo baptizati estis*¹⁵? probans, qui non sunt baptizati in nomine Spiritus sancti, nec in Patris, et Filii nomine esse baptizatos. Ita plane et creatorem Spiritum sanctum agnoscimus. Alioquin si creator non esset et sine ipso ab initio creati sumus, quomodo in regeneratione sine eo non regeneramur? Aut si forsitan ad illam antiquitatem, quæ fuerat ante prævaricationem Adæ, resituit nos regenerationis lavacrum, vel minoris facturæ Adæ regeneratio nostra : quoniam ante quidem dicitis, sine Spiritu sancto creati sumus, quomodo vero hic assumptus est sine causa in regenerationem nostram? Verum hoc dicere irreligiosum est : ane D major et cautior tanquam sine eo creatus sit homo, et exciderit, ideo assumptus Spiritus in regeneratione nostra ad tutelam certiores? Sed et ipsum valde impium, vel in sensum alicujus subire. Dicant igitur, quomodo Spiritus assumptus est ad regenerationem nostram, qui non creavit nos ab initio : siquidem non creavit; dicitis forte, ut sanctificet accedentes ad lavacrum regenerationis. Est enim Spiritus sanctus, sanctificans sanctos, non tamen creator. Omnia enim ex Deo per Filium crea-

ta sunt, secundum Paulum dicentem : *Nobis vero unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, et vos per ipsum*¹⁶. Hic enim nihil de Spiritu sancto dixit. Quibus dicitur : Sancta 776 per Filium creata est creatura, aut non sancta : et quidem non sanctam dici a Domino creatam, illicitum est; si vero sanctam creavit Filius nunc sanctificans eam in Spiritu, superflua esset quæ datur ei per Spiritum sanctificatio, et valde infirma atque inanis : veluti, cum sole medio cursu diei illuminante orbem qui sub cœlo est, superfluum et infirmum, inanisque lucernæ sit splendor. Sed quoniam non merebatur, inquit, creatura per Filium sanctificari, ideo ministerium Spiritus induxit Deus, ut per illum sanctificaretur. Ergo creari quidem per Filium meruit, sanctificari vero non meruit : quid enim majus est, creari, an sanctificari? Pensate itaque in statera mentis vestræ, conspicientes, ut vel sic considerare possitis, quod etiam ipsi vos inviti contemini Spiritus dignitatem. Ergo creari quidem creatura per Filium merebatur, sanctificari vero per Spiritum, quia minime indigna sua sanctificatione creaverit Filius.

9. Sed oportebat, inquit, per Spiritum sanctificari eam prius, ut sic mereretur accipere Filii et Patris sanctificationem. Quibus dicitur : Ergo non sancta creasse Filium dicitis? Absit! Neque enim sine Filio Spiritus sanctificat, nec Filius sine Spiritu vel Patre, sicut et vos dixistis, et est verum quod Paulus ad Thessalonicenses scribens, ait : *Ipse autem Deus, et Pater noster, et Dominus Jesus Christus sanctificet vos ad perfectum*¹⁷; ad Corinthios vero in Epistola prima : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri*¹⁸. Videtisne unitatem sanctificationis, quomodo Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sanctificat creaturam? Si igitur sancta creatio creata est, siue Spiritu autem sancto non est sanctificata, et Spiritum sanctum creatorem esse necesse est omnes confiteri. Alioquin si hoc confiteri non vultis, quid utique facturi estis, dicentes non sanctam creatam esse creationem, deinde per Spiritum sanctificatam? Sed timetis irreligiositatis notam, sanctam vero conditionem creaturæ omnimodo confitentis, non tamen sine Spiritu sanctificatam, creatorem omnino contemini etiam Spiritum, si scitis, Verbum Dei Filium ipsius esse. Audite in xxxii psalmo dicentem : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*¹⁹; et docentem nos non sine Spiritu sancto, quem a corpore, suo ore Verbum in faciem apostolorum spiravit dicens : *Accipite Spiritum sanctum*²⁰, creaturam esse creatam : neque enim os habebat cum sit incorporale Verbum vel hujus Pater. Alioquin si ab initio sine Spiritu sancto creati sumus, quomodo per eum

¹¹ Joan. xvi, 5. ¹² I Joan. ii, 1, 2. ¹³ Matth. xxviii, 19. ¹⁴ Joan. xiv, 1. ¹⁵ Act. xix, 5. ¹⁶ I Cor. viii, 6. ¹⁷ I Thess. v, 23. ¹⁸ I Cor. vi, 11. ¹⁹ Psal. xxxii, 6. ²⁰ Joan. xx, 22.

resurrectio mortuorum efficitur? Paulus autem ad Romanos dicit: Si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, habitat in vobis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum suum in vobis²². David quoque canens Deo dicit de creatura: Aufer spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum convertentur. Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ²³. Incongruum est aliter ab initio condi creaturam, in novissimo aliter creari. Itaque, etsi non vultis, creator tamen Spiritus sanctus paracletus, qui a Deo mittitur, prædicatur a sanctis: Mitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ. Sic quæ Pater et Filius fecisse dicuntur et in Scriptura, inveniunt et Spiritus sanctus fecisse. Deus enim ait in Jeremia deduxisse hunc Israel in deserto ad populum meum, et non dixistis: Ubi est Dominus, qui eduxit nos de terra Ægypti, qui induxit in deserto²⁴? Dicit autem et Isaias, qui audiendus est, Spiritum sanctum deduxisse Israel in deserto, sic dicens: Deduxit eos per abyssum, sicut equum per desertum, et non laboraverunt tanquam jumenta per campum, descendit Spiritus a Domino, et deduxit eos²⁵. Dicitur autem et lex Domini, lex Spiritus.

10. Et de singulis quoque sanctorum in xxxvi psalmo dictum est: Lex Dei ejus in corde ipsius²⁶. De se vero Paulus: Factus sum, inquit, his qui sub lege sunt, tanquam sine lege, cum extra legem Dei non essem, sed in lege essem Christi, ut lucrarer eos qui sunt sine lege²⁷. Et rursum ad Romanos scribit: Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis²⁸. Ita ut unitas Trinitatis in veritate inveniretur in sanctis Scripturis: quæ enim sunt Dei, ac Christi, ac Spiritus sancti invenimus in eis, ut cum Dominus Judæis dicat: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ Dei sunt, Deo²⁹. Paulus quoque ad Philippenses scribit: Omnes enim quæ sua sunt querunt, non quæ Jesu Christi³⁰; et ad Corinthios: Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei: stultitia est enim ei³¹. Et si quidem Dei homines patres nostri, nomine Dei; Christiani vero discipuli, nomine Christi; et spirituales Spiritus sancti nomine appellantur. Audienda namque est illa in Sarepta Sidoniæ vidua ad Eliam Thesbiten dicens: Quid mihi et tibi est, homo Dei³²? Et rursum: Nunc cognovi, quia homo Dei es tu³³. Illa vero mulier Sunamitis suo marito de Elisæo dicens: Ecce homo Dei magnus venit ad nos³⁴. Ipsa quoque Scriptura Regnorum ait: Et homo Dei venit ex Juda, et prophetavit super altare Bethel³⁵. Necnon etiam titulatulo octogesimi noni psalmi: Oratio Moyse hominis Dei³⁶. Lucas vero in Actibus apostolorum ait: Factum est autem et integro anno eos convenire in Ecclesia, et appellari in

A Ecclesia primum discipulos, Christianos³⁷. Et Paulus ad Corinthios scribit: De spiritualibus autem novis vos ignorare, fratres; scitis, quia quando gentes erratis ad idola muta quomodocunque ducemini additi: quapropter notum facio vobis, quia nemo in Spiritu Dei dicit, Anathema Jesu: et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto³⁸. Et rursum: Animalis homo non percipit ea quæ Spiritus sunt Dei, stultitia enim est illi, et non potest scire, quia spiritualiter judicatur: nam spiritualis judicat omnia, ipse autem a nemine judicatur. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus³⁹. Sensum autem Jesu Christi in substantia proprie Apostolus Spiritum sanctum esse professus est: Quis scit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei? Sicut spiritus noster, quæ sunt nostra novit. Vel ipse Paulus ad Corinthios scribit: Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim scrutatur omnia, etiam profunda Dei. Quis enim novit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in ipso? Sic et quæ Dei sunt nemo novit, nisi Spiritus Dei: nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui a Deo est⁴⁰. Et rursum: Videor enim et ego Spiritum Dei habere⁴¹. Paulus autem a Deo se vocatum ait, ad Galatas scribens: Cum autem placuisset Domino, qui me segregavit de utero matris mee, et vocavit in gratiam suam, ut revelaret Filium suum mihi, ut evangelizarem eum in gentibus⁴². Romanos vero a Christo vocatos esse ait, scribens: In quibus estis et vos vocati Jesu Christi⁴³. Et Spiritus sanctus Paulum et Barnabam a se dixit esse vocatos, quo 777 gentibus annuntiarent Christum. Et plane mirabile, cum Saluator diceret ad Paulum in templo: Ito, quia ad gentes longe positas ego mittam te⁴⁴; et Paulus ad Galatas scriberet: Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis⁴⁵. Spiritus tamen sanctus misit Paulum et Barnabam probatos ad prædicandum gentibus Jesum Christum; dicit namque Scriptura sic: Erant autem Antiochiæ in Ecclesia prophetæ et doctores, in quibus erat Barnabas, et Simeon, qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manahem quoque, qui erat Herodis tetrarchæ collectaneus, et Saulus. Ministrantibus autem eis Domino, et jejunantes et orantes imposuerunt eis manus et dimiserunt, qui missi a Spiritu sancto descenderunt Seleuciam, et inde navigaverunt Cyprum⁴⁶. Et sic deinceps prædicatio gentibus per Paulum facta exponitur.

11. Et est quidem quando ex persona Patris loquuntur prophetæ, sicut David in Psalmis ait: Semel juravi in sancto meo: Si David mentiar, semen ejus in æternum manebit, et sedes ejus sicut sol ante

²² Rom. viii, 11. ²³ Psal. ciii, 29, 30. ²⁴ Jerem. ii, 6. ²⁵ Isa. lxiii, 13, 14. ²⁶ Psal. xxxvi, 31. ²⁷ I Cor. ix, 21. ²⁸ Rom. viii, 2. ²⁹ Luc. xx, 25. ³⁰ Philipp. ii, 21. ³¹ I Cor. ii, 14. ³² III Reg. xvii, 48. ³³ ibid. 24. ³⁴ IV Reg. iv, 9. ³⁵ IV Reg. xxiii, 17. ³⁶ Psal. lxxxix, 1. ³⁷ Act. xi, 26. ³⁸ I Cor. xii, 1-5. ³⁹ I Cor. ii, 14-16. ⁴⁰ ibid. 10-12. ⁴¹ I Cor. vii, 40. ⁴² Gal. i, 15, 16. ⁴³ Rom. i, 6. ⁴⁴ Act. xxi, 21. ⁴⁵ Gal. i, 1. ⁴⁶ Act. xiii, 1-4.

me⁷⁷. Et rursum: *De fructu ventris tui ponam super sedem meam*⁷⁸. Sicut et Petrus ait: *Propheta cum esset David, et sciret, quia iurjurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi ejus sedere Christum secundum carnem super thronum suum*⁷⁹. Quando vero ex persona Filii, cum Isaias dicit: *Hæc dicit Dominus: Propter vos semper blasphematur nomen meum in gentibus: propterea nunc sciet populus meus in die illa nomen meum, quia ego ipse qui loquar adsum*⁸⁰. Quando autem ex persona Spiritus sancti, ut cum propheta Agabus dicit: *Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum hunc, cujus est iste cingulus, sic ligabunt in Jerusalem Judæi, et tradent in manus gentium*⁸¹. Paulus autem ad Timotheum scribit: *Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoribus, et doctrinis dæmoniorum*⁸², etc. Est quidem quando Pater, et quando Filius, et quando Spiritus sanctus loquitur. Sic equidem per seipsum Pater de Salvatore ait: *Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui*⁸³. Filius vero, antequam conversaretur inter homines, singulis quibusque sanctorum locutus est, et post in cælum ascensum, Spiritus quoque sanctus ad discipulos: *Segregate mihi Barnabam et Sanlum in opus ad quod rocavi eos*⁸⁴. Et propheta quidem Ezechiel contra veterem populum clamans, dicit: *Et contristabas me in his omnibus, dicit Dominus*⁸⁵. Paulus vero scribit ad novellum populum: *Nolite contristare Spiritum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis*⁸⁶. Et David nihilominus contra Judæos dicit: *Et exacerbaverunt Dominum in deserto*⁸⁷. Isaias vero de eisdem ait: *Ipsi vero contumaciter egerunt, et exacerbaverunt Spiritum sanctum*⁸⁸. Et ad Corinthios scribens Paulus ait: *An experimentum quæris ejus, qui in me loquitur Christus*⁸⁹? Et rursum: *Mulier ligata est quanto tempore vivit vir ejus; si autem mortuus fuerit vir, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, si se manserit secundum meam sententiam: videor enim et ego Spiritum Dei habere*⁹⁰. Et ad Romanos dicit: *Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto*⁹¹. Et in Isaias Dominus: *Filios genui, et exaltavi, ipsi vero me spreverunt*⁹². In Evangelio vero: *Quod natum est de carne, caro est, et quod natum est de spiritu, spiritus est, quia Dominus Spiritus est*⁹³. Et rursum: *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, et quo eat. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu*⁹⁴. Ergo hæc ad initium Evangelii comparans, minuit Spiritus sancti dignitatem? In principio quidem Evangelii Joannes de Salvatore, et de his qui crediderunt ait: *Quotquot eum rece-*

*perunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguine, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*⁹⁵.

12. De generatione quoque fidelium exponens postmodum Dominus, Nicodemum instruens, quod eos qui in se credunt, hoc est qui accipiunt eum, a Spiritu sancto regenerari oportet, dicens: *Ne mireris quia dixi, Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, et quo eat. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu sancto*⁹⁶. Et commemorans ante: *Quod natum est ex carne, caro est: et quod nascitur de spiritu, spiritus est. Si igitur hi qui cælesti regeneratione generantur, ex Spiritu sancto regenerati, ex Deo sunt generati, cur non si quid magnum et divinum et Trinitate dignum de Spiritu nos opinari oportet, quantum ad humanam possibilitatem est? Quid vero cogitabimus iterum audientes Paulum ad Corinthios de Spiritu scribentem: An nescitis quia corpora vestra templum est Spiritus sancti qui in vobis est, quem accipitis a Deo et non estis vestri? empti enim estis pretio magno. Glorificate et portate Deum in corporibus vestris*⁹⁷. Taliæ de aliqua ex creaturis proprie esse dicuntur, et qualia de Deo, talia de Spiritu scriberentur sancto si creatio esset? Quid vero faciemus audientes Petrum ad Ananiam dicentem: *Quid quod tentavit Satanas cor tuum mentiri Spiritui sancto ut subtraheres de pretio fundi? non es mentitus hominibus, sed Deo*⁹⁸. Dicent forte: Qui Spiritui Dei mentiuntur, sicut qui ministrum contumelia afficiunt, regem debonestant. Quibus dicimus: Ergo et illi apostolo mentientes, nonne Deo mentiti sunt: aut qui apostolos recipiunt, nonne Deum recipiunt? sicut Dominus ad apostolos ait: *Qui recipi vos, me recipi, qui vero me recipit, recipit eum qui me misit*⁹⁹. Oportebat ergo Petrum memorentem: *Quid quod tentavit Satanas cor tuum mentiri Spiritui sancto? non es mentitus Spiritui sancto, sed Deo*: aut dicere, *Quid quod tentavit Satanas mentiri nobis? Non es mentitus hominibus, sed Deo*, ut sequentia ratio habeat. Quoniam Deus sanctis suis hoc tradidit et sapere et profiteri, quemadmodum cum a filiis Israel, spreto illo magno Samuele, rex petebatur: *mæstusque esset, dixit ad eum Deus: Non te spreverunt sed me*¹⁰⁰. Et talibus quidem verbis Petrus non est usus: sed cum Anania et Sapphira uxor ejus putarent, homines decipere, natus ex his, qui decipi putabatur, Petrus dixit: *Quid quod tentavit Satanas mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo. Sic sane et ad Sapphiram ingressam continuo dixit: Quid quod convenit vobis tentare Spiritum Domini*¹⁰¹? Et Patri quidem, et Filio, et Spiritui sancto fideles vivere sancta eloquia nos docent, sicut Paulus ad

⁷⁷ Psal. lxxxviii, 36, 37. ⁷⁸ Psal. xiii, 11. ⁷⁹ Act. ii, 30. ⁸⁰ Isa. lxi, 5, 6. ⁸¹ Act. xxi, 11. ⁸² I Tim. iv, 1. ⁸³ Matth. xviii, 5. ⁸⁴ Act. xiii, 2. ⁸⁵ Ezech. xvi, 27. ⁸⁶ Ephes. iv, 30. ⁸⁷ Psal. lxxvii, 40. ⁸⁸ Isa. lxxiii, 10. ⁸⁹ I Cor. xiii, 3. ⁹⁰ I Cor. vii, 39, 40. ⁹¹ Rom. ix, 1. ⁹² Isa. i, 2. ⁹³ Joan. iii, 6; I Cor. iii, 17. ⁹⁴ Joan. iii, 8. ⁹⁵ Joan. i, 12, 13. ⁹⁶ Joan. iii, 7, 8. ⁹⁷ I Cor. vi, 19, 20. ⁹⁸ Act. v, 3, 4. ⁹⁹ Matth. x, 40. ¹⁰⁰ I Reg. viii, 7. ¹⁰¹ Act. v, 9.

Romanos scribit: *Quod autem mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo* ⁸². Et rursum: *Ut hi qui vivunt, non jam sibi vivant, sed et qui pro ipsis mortuus est et resurrexit* ⁸³. Et rursum increpans Galatas scribit ⁸⁴: *Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus* (25). Et cum Paulus diceret: *Nobis vero unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia* ⁸⁵. Et quod est majus in tota creatura, hoc est corpus Domini, ex Spiritu sancto esse creditur, **778** sicut evangelista Matthæus tradidit: *Christi vero generatio sic fuit: Cum desponsata esset Maria mater ejus ab Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto: Joseph autem vir ejus, cum esset homo justus, et nollet eam detegere, voluit eam occulte dimittere. Hoc autem eo cogitante, ecce angelus Domini in somnis visus est ad Joseph dicens: Joseph fili David, ne timeas recipere Mariam uxorem tuam: quod enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est* ⁸⁶. Et licet sapientia Salomonis, in Proverbiis, de corpore Salvatoris diceret: *Sapientia edificavit sibi domum* ⁸⁷, et hic profletur unigenitum creatorem corporis sui, hic tamen angelus ex Spiritu sancto illud esse dixit, et sic omnis Christianus cum instruitur credit. Neque enim Scriptura circa Trinitatem discrepat, unam eandemque operationem ejus factam ubique docens. Denique Deum parituram Mariam cum Gabriele audisset dicentem: *Ecce tu in utero habebis, et paries Filium, et vocabis nomen ejus Jesus*, etc.; et cum interrogasset: *Quomodo erit istud, quia virum non novi?* statim docetur ab eo dicente: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* ⁸⁸. Quod si virtus Altissimi est unigenitum secundum Paulum, dicentem: *Christus Dei virtus, et Dei sapientia* ⁸⁹: Spiritus vero sanctus paracletus, Spiritus veritatis, hisque obumbrantibus, parituræ Deum Mariæ, creatum est Dominicum templum: angelus autem ex Spiritu sancto creatum illum dixit, cur non unam operationem esse Trinitatis erudimur?

15. Omnes vero fideles ex Spiritu sancto esse dixit Dominus ad Nicodemum profertens: *Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est de spiritu, spiritus est: ne mireris quod dixerim tibi: Oportet vos nasci denovo. Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescia unde veniat, et quo vadit: sic est omnis, qui natus est ex Spiritu sancto* ⁹⁰. Cum ergo audivimus nobis, *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum* ⁹¹, et habemus, quod majus est in tota creatura et gloriosius, quod est

corpus Domini, necnon et omnes sanctos, Spiritu esse sanctos: cur non que de Patre, et Filio, eadem etiam de Spiritu sancto sapere dirigimur ab Scripturis? Quod si grave vel nefas impiis hoc esse videtur: ergo sicut credunt in Patre, et Filio, ita credant in Spiritu sancto, et sicut baptizant in nomine Patris et Filii, ita baptizent in nomine Spiritus sancti. Et sicut baptizant in nomine Patris et Filii, non ita baptizent etiam et in nomine Spiritus sancti. Et videamus, si vel in Deum credant vel baptizent, qui sic sapiunt, aut non vident in Scripturis sanctis Trinitatis unitatem. Scripsit namque ad Ephesios beatissimus Paulus: *Propterea suscipite tota arma Dei, ut possitis resistere in die malo, et cum omnia perfereritis, state cincti lumbos in veritate, et calceati pedes in preparatione Evangelii pacis, super hæc omnia accipientes scutum fidei, et galeam salutis accipite, et gladium Spiritus, quod est Verbum Dei* ⁹². Ecce tota arma et galea Filii: ipse enim est salutaris: sicut dixit Isaias propheta: *Et videbit omnis caro salutem Dei nostri* ⁹³. Gladius vero Spiritus sancti nunquid destitit a Trinitate? nunquid non Trinitatem edocet? Quid igitur de Spiritu sancto quisquam dicit? cum tales professiones audiat de eo Scripturas enuntiare, et sanctos orare Dominum: *Domine, ne in ira tua arguas me* ⁹⁴. Et Dominus in Psalmo: *Arguam te, et statuum peccata tua ante faciem tuam* ⁹⁵. Et Salvatorem de Spiritu sancto dicentem: *Si autem iero, mittam Paracletum ad vos, et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio* ⁹⁶. Et quemadmodum in Isaiâ, de conversatione Unigeniti Inter homines audivimus: *Eziet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet in eo Spiritus Dei, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum gloriam judicabit, neque secundum loquelam redarguet, sed judicabit humili judicio, et redarguet superbos, et eripiet humiles terræ, et percussit terram verbo oris, et spiritus per labia interficiet impium* ⁹⁷. Igitur et conversatum eum inter homines videmus, et Spiritum Dei, id est Spiritum sanctum, et septem spiritibus vocatos requiescere super eum aspeximus, sed videre in secundum ejus adventum expectamus. Sic itaque et de Spiritu sancto audientes consideramus: ipse enim Filius est Dei, qui dixit: *Et cum venerit Paracletus, arguet hunc mundum de peccato, et de justitia, et de judicio* ⁹⁸. Neque enim sine Spiritu sancto Dominus adveniet in carne, sed constituens cum divinitate sua eum, qui universitatem implet, cum sit unctio super carnem suam Sic sane et David audivimus cantantem, et dicen-

⁸² Rom. vi, 10. ⁸³ II Cor. v, 15. ⁸⁴ Gal. v, 25. ⁸⁵ I Cor. viii, 6. ⁸⁶ Matth. i, 18, 20. ⁸⁷ Prov. ix, 1. ⁸⁸ Luc. i, 31, 34, 35. ⁸⁹ I Cor. i, 24. ⁹⁰ Joan. iii, 6-8. ⁹¹ I Cor. viii, 6. ⁹² Epli. vi, 12-17. ⁹³ Isa. xl, 5. ⁹⁴ Psal. vi, 2. ⁹⁵ Psal. xlix, 21. ⁹⁶ Joan. xvi, 7, 8. ⁹⁷ Isa. xi, 1-4. ⁹⁸ Joan. xvi, 8.

tem : Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam ¹⁰? Aut nou tanquam Iudicem Spiritum expectans istas emittit professiones? Omne enim opus Dei, et Christi, et Spiritus sancti est proprium. Aut non audivimus eum in xciv psalmo dicentem de Deo : *Hodie quidem, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in excoberatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri*; de se vero : *Probaverunt me et viderunt opera mea : quadraginta annis proximus fui generationi huic, et dixi semper, errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam* ¹¹?

14. Quod si dicant illi Dominus esse et non Spiritum, qui dicit : Propterea odio habui illam generationem, et ante dicta illa omnia : audiant ^B Paulum ea, quæ in xciv psalmo sunt dicta, ad Hebraeos scribentem : *Quare sicut Spiritus sanctus dicit : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra* ¹², etc. Veniant vero ad prophetam Isaiam, et audiant eum dicentem : *Non legatus, neque angelus, sed ipse salvabit eos omnibus diebus sæculi. Ipsi vero contumaciter egerunt, et excoberaverunt Spiritum sanctum, et conversus est eis ad inimicitiam* ¹³. Necnon etiam primitias martyrum Stephanum auscultent increpantem principes Judæorum, ob beneficia, quæ contulit Deus patribus eorum in deserto per annos quadraginta, et ob ea, quæ irreligiose egerunt facto vitulo, et idola adorantes, et propter hæc omnia, quæ nefarie machinati sunt, et dicentem ad eos : *Dura cervice, et incursumus corde et auribus, vos semper Spiritui sancto obstitimini, sicut patres vestri. Quem ex prophetis non persecuti sunt patres vestri, et occiderunt? pronuntiantes de adventu Justi, cujus vos proditores et interfectores estis, qui accepistis legem ad angelorum constitutionem* ¹⁴. Quis igitur non mirabitur Spiritus sancti divinitatem, cum talia sint de eo dicta? Quis non venerabitur paracletum Spiritum veritatis, cum viderit eum arguere hunc mundum de peccato, et de justitia, et de judicio; cum viderit eum suscitantem mortuos et vivificantem, et facientem quod Pater et Filius facit? In Evangelio scriptum est : *Sicut enim Pater suscitavit mortuos et vivificat, et sic Filius, quos vult, vivificat* ¹⁵. Ad Romanos dicit Paulus : **779** *Si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, habitat in vobis : qui suscitavit Jesum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra, per inhabitantem Spiritum suum in vobis* ¹⁶. Et in ciii psalmo : *Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum convertentur. Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ* ¹⁷. Et quis-

quam Paracletum creatorem non confletur esse, qui mittitur, et creat corpora a sæculo dissoluta, et conversa in pulverem suum, et renovat faciem terræ? secundum hoc, quod in Isaia propheta scriptum est : *Eris autem caelum novum, et terra nova* ¹⁸; sine quo nihil neque Pater, neque Filius operatur in creationem, sicut ante monstravimus his scripturis. Et iterum Paulus ad Romanos scribit : *Habeo ergo confidentiam in Christo ad Dominum, non autem audeo de omnibus loqui, quod non est operatus per me Christus ad obauditionem gentium verbo et facto, atque in veritate signorum et prodigiorum in virtute Spiritus sancti* ¹⁹ : duce Spiritu sancto Christum signa et prodigia fecisse. Ad Ephesios vero : *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem, ex quo omnis paternitas in caelo et in terra nominatur, ut det vobis secundum opulentiam gloriæ suæ virtutem corroborari per Spiritum suum in interiore hominem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris* ²⁰.

15. Et hæc quidem de Patre et Filio Paulus singulariter scribit, sicut ad Thessalonicenses quod frequenter memoravimus, ait : *Ipse vero Deus et Pater noster sanctificet vos ad perfectum* ²¹ : non dicit, sanctificet vos pluraliter, sed sanctificet singulariter. Quando autem ad Corinthios de Filio et Spiritu dicit : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* ²². Et de Patre quidem et de Spiritu : *Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus : quia templum Dei sanctum est, quod estis vos* ²³. Sed et David de Patre et Spiritu dicit : *Quo ibo a Spiritu tuo? et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in caelum tu ibi es* ²⁴ : et nun dixit, vos, licet de Spiritu et Patre dixerit. Ubi est enim Deus, ibi est et Filius, et Spiritus esse ostenditur, et in Filio atque in Spiritu sancto Deus adoratur. Nam cum mulier Samaritana adhuc carnaliter cogitaret de Deo, et arbitraretur in loco Deum adorari, ac diceret : *Domine, animadverte, quia Propheta es tu : patres nostri in monte isto adoraverunt, et vos dicitis, quoniam Hierosolymis est locus, in quo adorari oportet* ²⁵. Dominus autem excludens in loco adorari eum, dixit : *Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quando nec in isto monte [loco], neque in Hierosolymis adorabitur Patrem : sed veniet hora, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate : Pater enim tales querit adoratores : Deum in Spiritu et veritate oportet adorare* ²⁶. Quod si in Spiritu et veritate (26), ergo in Filio Deum adorari : nam veritas est Filius, qui dicit : *Ego sum via, et veritas, et vita* ²⁷, cur non cum Patre Spiritus adorandus est a nobis? Namque

¹⁰ Psal. cxxxviii. 7. ¹¹ Psal. xciv. 8, 11. ¹² Hebr. iii. 7, 8. ¹³ Isa. lxiii. 9, 10. ¹⁴ Act. vii. 51, 52. ¹⁵ Joan. v. 21. ¹⁶ Rom. viii. 11. ¹⁷ Psal. ciii. 29, 30. ¹⁸ Isa. lxi. 17. ¹⁹ Rom. xv. 17, 19. ²⁰ Ephes. iii. 14, 17. ²¹ I Thess. v. 23-27. ²² I Cor. vi. 11. ²³ I Cor. iii. 16, 17. ²⁴ Psal. cxxxviii. 7, 8. ²⁵ Jo. u. 14, 19, 20. ²⁶ Ibid. 21, 23. ²⁷ Joan. xiv. 6.

inacceptabilis est, ut corporalem venerantes Deum, non in Spiritu et in Filio adorare: alioquin si in Spiritu adorat Deum coadoratur Spiritus, cum in Christo audiant glorificari Patrem in Ecclesia, quid se esse facturos asserent? Paulus enim scribens ad Ephesios ait: *Et qui potens est omnia facere abundanter quam petimus vel sapiamus, ipsi gloria in Ecclesia in Christo Jesu in omnes generationes sæculi sæculorum, amen* ¹⁸. Et rursus Paulus dicit: Quia per Christum dicitur Amen Patri ad gloriam; per nos Patrem per Filium Dei, et in Filio Patrem glorificantes, nos utique conglorificantes Filio. Sic namque Deum adorantes in Spiritu et in Filio, id est, per Spiritum ac per Filium adorantes, coadoramus Deum Filium et Spiritum. Denique Paulus scribit: *Ut in nomine Jesu Christi omnes gentes genu flectant, et omnia lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris* ¹⁹. Quod si hi, qui in nomine Jesu Christi flectunt genua, Filium glorificant cum Patre, cur hi, qui in Spiritu Patrem et Filium adorant, non adorabunt eum cum Patre, et Filio, et Spiritu sancto? Si itaque audivimus Moesem dicentem: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* ²⁰, scimus pronuntiarum cum Deo Filium et Spiritum.

16. Et ne tanquam non scripta memorantes, et de nostro loqui videamur, demonstranda est eis celestium virtutum adoratio, et sicut in sanctis Scripturis didicimus, forsitan illi æmulatores effecti, sic et venerari discant et adorare. Quem visum voluit Isaia in templo laudare, et adorare, et clarificare, seraphim; Patremne an Filium? forte enim aures obstruent, si audiant, an Spiritum sanctum? Isaia enim dicit (27): *Et factum est anno quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum Sabaoth sedentem super thronum altum et elevatum, et plena domus majestate ejus, et seraphim stabant in circuitu ejus, sex alæ uni, et sex alæ alteri, et duabus quidem velabant faciem, duabus vero pedes, et duabus volabant, et clamabant ad alterutrum, et dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus. Et elevatum est limen ex voce clamantis, et domus impleta est fumo, et dixi: O miser ego, quoniam compunctus sum: quia cum sim homo, et immunda labia habeam, et in medio quoque populi immunda labia habentis ego habitem, Regem Dominum Sabaoth ego vidi oculis meis. Et misit me ad me unus de seraphim, et in manu habebat carbonem, quem forcipe tulerat de altari, et tetigit os meum et dixit mihi: Ecce tetigit istud labia tua, et ait: Ecce aufert iniquitates tuas, et peccatum tuum mundabit. Et ego audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam et quis ibit ad populum istum? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit mihi: Vade ad populum*

istum, et dic ei: Aure audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non aspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt, et oculos suos clauserunt, ne forte videant oculis suis et credant, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem illos. Et dixi: Usquequo Domine? Quem igitur hunc esse voluit asserant (28): dicent enim forte Filium. In Evangelio kata (29) Joannem scriptum est: Et propterea non poterant credere in Jesum, quia dixit Isaia propheta: Excæcavit eorum oculos, et hebetavit eorum cor, ne forte videant oculis, et intelligant corde, et convertantur, et sanem illos. Hæc igitur dixit Isaia, cum vidisset gloriam ejus, et locutus est de eo ²¹. Et quid facient de Paulo, qui Spiritum sanctum dicit in illa gloria **780** visum esse Isaia, et locutum esse ei, cum misisset eum ad populum supra dicta dicere? Scriptum est enim sic in Actibus apostolorum: *Convenientes autem ad alterutrum Judæi dimittebantur, dicente Paulo verbum unum: Quia bene Spiritus sanctus locutus est ad patres vestros per prophetam Isaia, dicens: Ito ad populum istum, et dic ei: Aure audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non aspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt, et oculos suos clauserunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem illos* ²². Ecce Joannes quidem Filium, Paulus vero Spiritum sanctum esse dicit, qui sit visus Isaia, sedens super thronum altum, et elevatum, qui adoratur, et laudatur, et glorificatur a seraphim. Ecclesiae autem Christi omnes ab oriente usque ad occidentem conveniunt Patrem a seraphim laudari profitentur in ministeriorum relatione. Dicant itaque nobis, qui venerationem Spiritui sancto abnegant, quanam ex his verum dicit, aut quis fallit? Utrumne Joannes, an Paulus? an vero omnes Ecclesiae Christi? quoniam quidem omnes Ecclesiae Patrem profitentur esse, qui adoratur a seraphim, Joannes autem Filium, Paulus vero Spiritum sanctum. Si vero nemo eorum fallit, sed omnes veritatem dicunt, manifeste probatum est, quod et solius nomen Patris dicatur. Habebat tamen Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum secundum pronuntiatum; vel si Spiritus habeat Patrem et Filium si venerentur qui sic adorant, venerationem celestium animantium imitentur, et non suas cogitationes sequantur. Alioquin quid facient audientes Salvatorem dicentem ad discipulos: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* ²³? cum Scriptura non Trinitatem, sed unionem baptismi nominaverit. Scriptum est enim sic in Actibus apostolo-

¹⁸ Ephes. iii, 20, 21. ¹⁹ Philipp. ii, 10, 11. ²⁰ Deut. vi, 15. ²¹ Isa. vi, 1, 11. ²² Joan. xii, 39-41. ²³ A. 2. xviii, 25-27. ²⁴ Math. xxviii, 19.

(27) Hæc item afferuntur supra, libro *De incarn.* contra Arianos, num. 10.

(28) G. R., asserant.
(29) Sic codd.

lorum, de his qui in Samaria crediderunt, et baptizati sunt a Philippo, tantum baptizati erant in nomine Domini Jesu Christi ²⁵.

17. De his vero qui Ephesi a Paulo baptizati sunt: *Si cum audissent, baptizati sunt in nomine Domini Jesu Christi* ²⁶. Petrus enim Judeos alloquitur: *Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum. Si cum audissent eò comprobassent sermones ejus, baptizati sunt, et additæ sunt in die illo animæ quasi tria millia* ²⁷. Nunquid prævaricatores mandati Salvatoris effecti sunt? et contra traditionem Salvatoris baptizaverunt tantam multitudinem? Non enim scriptum est: quia baptizaverunt in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti, sed tantum, in nomine Domini Jesu Christi. Sed non sunt prævaricati: absit! Nam licet Filii nomen tantummodo dicatur, habet tamen Patrem et Spiritum secundum [secum, mss.] pronuntiatum, sicut in Scripturis sanctis probabimus. Itaque et Spiritus sanctus Dominus Sabaoth dicitur, et est cum Deo et cum Filio a seraphim adoratus. Propter quod hæc ter dicunt: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, ut Trinitatem pronuntiare. Unde et Paulus Dominum vocari Spiritum non negat, dicens ad Corinthios: *Dominus vero Spiritus est, et ubi Spiritus Domini, est ibi libertas* ²⁸. Et ad Romanos ait: *Lex autem Spiritus vitæ liberavit me a lege peccati et mortis* ²⁹. Quomodo ergo ausi estis Spiritum sanctum servum dicere, qui creaturam liberavit? Si enim, inquit, omnia per ipsum facta sunt, ostendite creatum esse Spiritum sanctum. Utiq; etiam id, quod in cxviii psalmo scriptum est, *Quia omnia servium tibi* ³⁰, servum esse ostendit Spiritum sanctum. Sed neque id quod dicitur: *Omnia per Filium facta sunt*, assignat Spiritum sanctum: ipse enim est, qui dixit; neque id, quod omnia servium tibi, servum esse ostendit eum. Alioquin et Paulus quomodo audientis ait, dicens: *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater* ³¹? Itaque nec servus nec creatio Spiritus sanctus esse ostenditur. Sed vos et carnes, et servum esse eum infamatis, qui non solum non sit liber, sed et creaturæ libertatem largitur, sicut superius probavimus. Et rursus Paulus scribit: *Divisiones autem donorum sunt, idem vero Spiritus, dividens unicuique sicut vult* ³². Et Jesus ait: *Spiritus ubi vult spirat* ³³. Qui autem facit quod vult non est servus, sed liber est. Et quem mortem merebuntur qui Dominum cœlestis militie servum esse profiterentur? Dominus enim virtutum interpretatur, Dominus Sabaoth, et non utiq; libertatem largiretur creaturæ, nisi esset creationis Dominus: in

nomine enim Domini Jesu Christi et Spiritus sancti, quem mittet vobis Pater in nomine meo, ille vos docebit ³⁴. Tamen nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et in propria vita et substantia permanens, cum ipse sit vita. Alioqui quid estis facturi, audientes in Cantico canticorum Salomonem dicentem: *Unguentum effusum nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te* ³⁵? Isaias vero: *Et faciet Dominus Sabaoth gentibus, in isto monte bibent in lætitiis, et bibent vinum, unguento ungentur, tradens hæc omnia gentibus* ³⁶. Nonne Spiritum sanctum, quo uncti sumus, unguentum vocavit propheta? Quem et David oleum exsultationis in xliv psalmo dicit, in conversatione humana Salvatoris: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis præ consortibus tuis* ³⁷. Quod et asanens Petrus ait: *Jesum Christum, qui est a Nazareth, unxit Deus eum in Spiritu sancto et virtute* ³⁸. Spiritus itaque sanctus cum et oleum, et unguentum dicitur, nomen est Dei et Filii, in propria vita et substantia permanens: cum sit ipse, ut supra diximus, secundum prophetam, *unguentum effusum nomen tuum*. Manifestum est autem, quia Spiritum sanctum effudit Dominus abundanter super eos, qui ex gentibus crederentur, sicut Paulus scribit: *Et cum unctionem et signaculum habeamus*; et rursus idem Paulus in secunda Epistola ad Corinthios scribit: *Qui autem firmat nos vobiscum in Christo, et unxit nos Deus, qui et signavit nos, qui et dedit arrham Spiritum in cordibus nostris* ³⁹; et iterum ad Ephesios ait: *In quo credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrha hæreditatis nostræ* ⁴⁰: magna nos sapere sancti præparant de Spiritu sancto. Nam David dicit: *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei* ⁴¹. Et Moses scribit: *Non eris portio, neque hæreditas Levi in terra, Dominus ipse portio eorum est* ⁴². Et Jeremias clamat: *Quia formavit omnia ipse hæreditas hujus Jacob, Dominus nomen est ei* ⁴³.

18. Et cum Dominum hæreditatem sanctorum Spiritum sanctum esse dixit: *In quo, inquit, credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrha hæreditatis nostræ*, docens hæreditari et non hæreditare professiones sanctorum considerantes. Ait enim Isaias ad eos qui non habent Spiritum sanctum, et propterea ignorantes esse hæreditatem sanctis post hujus sæculi exitum instruens patienter, et dicens: *Est hæreditas colentibus Deum, et vos eritis justi, dicit Dominus: Qui sititis, ite ad aquam* ⁴⁴. Spiritum sanctum aquam **781** appellans, sicut postmodum monstrabimus: cum sit arrha sanctorum hæreditatis: hunc Spiritum sanctum et David signaculum hæreditatis cum habuisset. Sed hos quidem qui non credunt hæredi-

²⁵ Act. viii, 16.

²⁶ Act. xix, 5.

²⁷ Act. ii, 38-41.

²⁸ II Cor. iii, 17.

²⁹ Rom. viii, 2.

³⁰ Psal. cxviii, 91.

³¹ Rom. viii, 15.

³² I Cor. xii, 4, 11.

³³ Joan. iii, 8.

³⁴ Joan. xiv, 26.

³⁵ Cant. i, 2.

³⁶ Isa. xxv, 6.

³⁷ Psal. xlv, 9.

³⁸ Act. x, 37, 38.

³⁹ II Cor. i, 21, 22.

⁴⁰ Eph. i, 13, 14.

⁴¹ Psal. xv, 5.

⁴² Num. xviii, 20.

⁴³ Jer. x, 16.

⁴⁴ Isa. liv, 17;

lv, 1.

tatem esse sanctis, post hujus vitæ exitum miserose esse dicit. De se vero et similibus confidenter agens : *Multi dicunt : quis ostendit nobis bona ? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* ⁴⁶. Signationem esse dicens signaculum, quod lumen vultus tui, Domine, esse sit professus. Itaque credent Pauli dicenti, Spiritu promissionis sancto signatos esse credentes; et huic David qui haberet eundem spiritum fidei, psallenti : *Credidi, propter quod locutus sum* ⁴⁷. Sciant quod et vultus Domini esse dicit signaculum, quod accepit, id est Spiritum sanctum, adeo ut et Filium Dei lumen Dei esse sciens psalleret Deo in xxv psalmo, dicens : *In lumine tuo videbimus lumen* ⁴⁸, id est, in Filio tuo videbimus Spiritum sanctum. Sic et Isaias Spiritum qui sanctificat, non solum lumen, verum etiam ignem scit appellare, dicens : *Et erit lumen hujus Israel, et sanctificabit eum igne ardenti* ⁴⁹. Et ecce in lumine, quod est ignis, sanctificat Deus hunc Israel, et Deus noster ignis consumens est, sicut Moyses ait : *Deus noster ignis consumens est* ⁵⁰. Sed et Paulus dicit : *Ut fiat oblatio gentium acceptabilis, sanctificata in Spiritu sancto* ⁵¹. Et non aliter gentes, aliter Israel sanctificantur a Deo, quam Spiritum sancto lumine et igne existente. Dicit autem et sapientia Salomonis in Proverbiis : *Lux Domini spiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris* ⁵². Et manifestum est, quia Spiritus omnia scrutatur, quemadmodum scribit Paulus, et quod a principio formato Adam, in faciem ejus spiravit Deus Spiritum sanctum, sicut Moses ait : *Et spiravit Deus in faciem Adæ inspirationem vitæ, et factus est homo in animam viventem* ⁵³. Neque id quod spiratum est a Domino, auma est, secundum fabulatores Judæos; alioquin quomodo hoc, quod a se spiratum est, Deus igni æterno condemnat; sed vivificans Spiritus est, de quo et Paulus ait : *Spiritus vero vivificat* ⁵⁴. Et : *Spiravit Deus in faciem ejus inspirationem vitæ, et factus est homo in animam viventem*. Itaque Spiritus sanctus est spiritus vitæ, a quo excidentes nonnulli, viventes mortui sunt, sicut Paulus scribit : *Nam quæ in deliciis agit, vivens mortua est* ⁵⁵. Alioquin quomodo audiendus est Salomon, dicens : *Lux Domini spiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris*, si animas hominum lumen Dei esse dicitis, nisi Spiritum sanctum lumen Dei confessi fueritis? Sed spirationem lumen Dei esse credatis, dicente Mose : *Spiravit Deus in faciem Adæ spiraculum vitæ*. Et Filius Dei : *Ego sum vita* ⁵⁶. Sed et sapientia Salomonis introductionem Salvatorem dicit : *Ecce proferam vobis meæ aspirationis professionem* ⁵⁷ : sic enim in Proverbiis ait : *Sapientia in exitu canetur, in plateis vero fiscaliter agit : in portis autem potentium assistit* :

in muris quoque civitatis confidenter ait : Quanti temporis obtinent prudentes non stultitiam et erubescunt? Imprudentes autem contumeliæ cum sint cupidi, impii effecti odio habuerunt sensum, et obnoxii facti sunt increpationibus. Ecce proferam vobis meæ aspirationis professionem, docebo vos meum sermonem ⁵⁷. Et Isaias Spiritus sancti promissionem prædicans sic ait : *Dicit Dominus, qui cælum fecit et affixit illud, qui solidavit terram, et quæ in ea sunt : qui dat inspirationem populo, qui est super eam, et spiritum calcantibus eam* ⁵⁸. Dicite qui est populus qui accepit spirationem? Nunquid et hic spirationem animam esse dicitis? Aut dabitis sine anima populum super terram constituisse? Sed non est, professionem namque Spiritus sancti prædicans propheta hæc ait. Denique completam professionem super fideles, qui fuerant illo tempore, scripsit Lucas : *Et cum completerentur dies quinquagesimæ, erant pariter omnes in unum. Et factus est subito sonus de cælo, tanquam Spiritus vehemens ferretur, impleus totam domum ubi erant sedentes. Et visæ sunt eis divisæ linguæ tanquam ignis, et sedit super unumquemque eorum, et cæperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis* ⁵⁹.

19. Simili modo magnus ille Job adversus amicos suos, cum essent Spiritu sancto privati, et nihil verum dicerent, neque opinarentur se ante Deum loqui, aiebat : *Nonne ante Deum loquimini* ⁶⁰? Et rursus : *Cui annuntiaſti verba? Spiratio vero cujus est, quæ procedit a te* ⁶¹? Ex quibus unns magna loquens dicebat : *Spiritus est, qui mortalibus procedit, spiratio vero omnipotentis est, quæ me docet* ⁶². Omnipotens autem Filius Dei, de quo Zacharias ait : *Propterea sic dicit Dominus omnipotens. Post gloriam misit me super gentes* ⁶³. Igitur Salomone dicente : *Lux Domini spiratio est hominum* ⁶⁴; et a Mose instructi : *Spiravit Dominus in faciem Adæ inspirationem vitæ, et factus est in animam viventem* ⁶⁵; audientes vero et Salvatorem dicentem : *Ego sum vita* ⁶⁶; et Paulum scribentem : *Lex enim spiritus vitæ* ⁶⁷; et rursus : *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra* ⁶⁸; videntes autem etiam Unigenitum insufflantem in faciem apostolorum et dicentem : *Accipite Spiritum sanctum* ⁶⁹, spirationem Filii in propria vita et substantia manente Spiritum esse doceamus, et neque genitum neque creatum esse a Filio sapiamus, nequaquam unigenitum Filium credamus esse Spiritum, et quod Dominus sit Verbum Filii, genitum vero a Deo Verbum snum in propria vita et substantia permanens, cum sit vita Filius Dei. Propterea vero non est genitus ab eo Spiritus, quia non est Verbum ejus. Creatum vero dicere Spiritum, absi! Vernitaneu spirationem Filii Dei enim ex sanctis Scri-

⁴⁶ Psal. iv, 6-7. ⁴⁷ Psal. cxv, 10. ⁴⁸ Psal. xxxv, 10. ⁴⁹ Isa. x, 17. ⁵⁰ Deut. iv, 24. ⁵¹ Rom. xv, 16. ⁵² Prov. xx, 27. ⁵³ Gen. ii, 7. ⁵⁴ II Cor. iii, 6. ⁵⁵ I Tim. v, 6. ⁵⁶ Joan. xiv, 6. ⁵⁷ Prov. i, 23. ⁵⁸ Ibid. 20-25. ⁵⁹ Isa. xlii, v. ⁶⁰ Act. ii, 4-4. ⁶¹ Job xiii, 7. ⁶² Job xxvi, 4. ⁶³ Job xxxiii, 4. ⁶⁴ Zach. ii, 8. ⁶⁵ Prov. xx, 27. ⁶⁶ Gen. ii, 7. ⁶⁷ Joan. xiv, 6. ⁶⁸ Rom. viii, 2. ⁶⁹ Galat. iv, 6.

pluris docti sumus, et fontem Spiritus et Filium Dei dicimus, audientes Filium : *Quia duo nequam fecit populus iste, me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam portare* ⁷⁰. Aqua vivæ Spiritus sanctus est, sicut Joannes docuit, Salvatore dicente ad Samaritanam mulierem : *Si scires donum Dei, et quia est qui dicit tibi : Da mihi bibere; tu utique petisses eum, et dedisset tibi aquam vivam* ⁷¹; et rursum : *Quicumque biberit ex aqua, quam ego ei dabo, non sitiet in æternum* ⁷². Et in medio templi clamavit : *Si quis sitit, veniat ad me et bibat; qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* ⁷³. Et interpretatus est sic : *Hoc autem dicebat de Spiritu sancto, quem accepturi erant qui credituri erant in eum* ⁷⁴. Ita etiam et Isaias Dominum dixisse ait : *Quia ego dabo in siti aquam iis qui in sicco iter fecerunt, et vocam Spiritum meum super semen tuum, et benedictiones meas super filios tuos, et orietur tanquam in aqua fenum, velut salix inter fluxus aquæ* ⁷⁵. Ergo manifeste Scripturis sanctis profitentibus, aquam vivam Spiritum sanctum esse cognovimus. Dominus se fontem Spiritus esse dixit sic : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* ⁷⁶. Sic et David canit in psalmo xxxv, dicens ad Dominum : *Quia apud te est fons vitæ* ⁷⁷. Igitur præter Dominum ostende alium fontem vitæ, qui apud eum sit : non enim dixit, quoniam tu es fons vitæ, sed quia apud te fons vitæ est. **782** Est vero apud Deum, et est Filius fons existens Spiritus, de quo Paulus ad Romanos scribit : *Spiritus vero vitæ propter justitiam* ⁷⁸. Ita non alienum, sed proprium Patris esse eum dicit. Nam cum professus fuisset : *Quia apud te est fons vitæ*, adjunxit : *In lumine tuo videbimus lumen* ⁷⁹, id est, Filio tuo videbimus Spiritum. Necnon etiam et in nomine virtutis Dei appellatus Spiritus, et virtus, et sapientia esse monstratur. Audivimus enim Salvatorem in Evangelio promittentem discipulis suis missurum esse Spiritum sanctum, qui dicit : *Ecce ego præmittam promissionem Patris mei super vos : vos vero sedete in civitate, donec induamini ex alto virtutem* ⁸⁰. In Actibus vero apostolorum idem Dominus ait : *Sed accipietis virtutem superveniente super vos Spiritu sancto* ⁸¹. Hoc quoque impletum esse comperimus, sub die quinquagesimæ consummata. Aut ergo virtutem Dei Spiritum sanctum esse profiteamini, aut sicut Sabellius Paraclatum, cum sit virtus Dei, eundem Filium Dei esse prædicat (30), et audite Paulum dicentem : *Spiritus vitæ propter justitiam* ⁸². Fontem iterum Spiritus instruimur esse Filium. Jeremiam

A audite clamantem contra Judæos : *Quia dereliquerunt me fontem vitæ Dominum. Alius autem ait : Spiritum sapientiæ, sciens Spiritum sanctum secundum Isaiam quidem dicentem : Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus* ⁸³. Secundum Paulum vero tribuentem : *Non cesso gratias agens Deo pro vobis, ut det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis* ⁸⁴. Fontem esse Spiritum dixit supra, sic dicens : *Dereliquisti fontem sapientiæ* ⁸⁵. Quod vero Spiritum hic sapientiam appellaverit, manifestum est, ex quibus dicit. Nam cum in terra Chaldæorum esset populus, et cum Chaldæis conversaretur, eos qui non haberent Spiritum sanctum, sed carnaliter quidem viverent peccato, morentur vero justitiæ, et fraudarentur Spiritu sancto, querebatur cum lacrymis, dicens : *Quid est Israel? quid, quia in terra inimicorum tua, et inveterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum his qui in inferno sunt, dereliquisti fontem sapientiæ. Viam Domini si fuisses ingressus, habitares utique cum pace in æternum* ⁸⁶. Considerent enim viam, quam dereliquerunt filii Israel, Deum esse, qui dicit : *Ego sum via* ⁸⁷, fontem vitæ in propheta appellari, quam dereliquerunt Judæi, coinquinantes se cum Babyloniis, qui erant mortui justitiæ; ducem enim non habebant in se Spiritum paraclatum, Spiritum veritatis, qui est vita et vivificat : viventes mortui sunt.

20. Unde et Paulus de talibus scribit : *Nam quæ in deliciis agit vidua, vivens mortua est* ⁸⁸. Et Salomon clamavit : *Qui in deliciis conversatur, a pueritia servus erit, in novissimo vero dolebit in se* ⁸⁹. Qui enim in peccati deliciis agunt, non audiunt Paulum scribentem : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater* ⁹⁰. Sed cum sint filii peccati, mortui sunt justitiæ. Qui vero Spiritus sancti donum acceperunt : *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu, liberavit me a lege peccati et mortis* ⁹¹. Bene itaque Moses observavit ut diceret : *Itaque spiravit Dominus in faciem Adæ spirationem vitæ, et factus est homo in animam viventem* ⁹². Qui enim non habent Spiritum sanctum, viventes mortui sunt. Unde et ad Israel derelicto Domino, qui sit fons vitæ vivificans, dicit : *Dereliquisti fontem sapientiæ; viam Domini si fuisses ingressus, atque habitares in pace in æternum tempus* ⁹³. Audientes ergo Dominum dicentem : *Ego sum via* ⁹⁴, docti etiam ex Scripturis sanctis fontem Spiritum esse Deum, qui dicit : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* ⁹⁵, nequaquam creaturam Spiritum sanctum sapiamus, sed ejusdem esse cum

⁷⁰ Jer. ii, 13. ⁷¹ Joan. iv, 10. ⁷² ibid. 13. ⁷³ Joan. vii, 38. ⁷⁴ ibid. 39. ⁷⁵ Isa. xlv, 3-4. ⁷⁶ Jerem. ii, 13. ⁷⁷ P-sal. xxxv, 10. ⁷⁸ Rom. viii, 10. ⁷⁹ Psal. xxxv, 10. ⁸⁰ Luc. xxiv, 49. ⁸¹ Act. i, 8. ⁸² Rom. viii, 2. ⁸³ Isa. xl, 2. ⁸⁴ Ephes. i, 16-17. ⁸⁵ Baruch iii, 12. ⁸⁶ ibid. 10-13. ⁸⁷ Joau. xiv, 6. ⁸⁸ I Tim. v, 6. ⁸⁹ Prov. xxix, 21. ⁹⁰ Rom. viii, 15. ⁹¹ ibid. 2. ⁹² Gen. ii, 7. ⁹³ Baruch iii, 13. ⁹⁴ Joan. xiv, 6. ⁹⁵ Jerem. ii, 12.

Patre et Filio substantiæ iterum ex Scripturis probamus, sicut superius ab Isaia propheta docuimus. Scribit autem ille magnus Joannes evangelista in Apocalypsi, hæc dicens : *Et ostendit mihi fluvium aquæ vivæ, candidum quasi glaciem, egredientem a sede Dei et Agni, fluentem per medium plateæ* ¹². Dicebat vero supernæ Jerusalem, de qua scriptum est in Psalmis : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei* ¹³. Quod si dixerint, quid ergo quia scriptum est aqua? audiant. In sede Dei et Agni aqua est viva vitæ, et cum aquæ ejus capaces aliqui efficiuntur, et flumina dicuntur, et in singulis quibusque adimpleri dicitur Spiritus sanctus : sicut et Filius Dei adimpletur in singulis, secundum Paulum scribentem : *Plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimplet* ¹⁴. Et est eisdem, quando ii qui implentur ista aqua viva, flumina appellatur, sicut et David in xxi psalmo dicit : *Elevaverunt flumina, Domine, vocem suam, a voce aquarum multarum* ¹⁵. Est vero quando verbum doctrinæ, et unaquæque operatio spiritus, flumina vocatur, secundum Dominum dicentem : *Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* ¹⁶. Ergo non dicit, aqua impleta est, aqua enim Spiritus vita est, et flumen Dei impletum est aquis ¹⁷. Et Dominus : *Me, inquit, dereliquerunt fontem aquæ vivæ* ¹⁸. Itaque ejusdem sedis est cum Deo et Agno, vita vitæ, id est, Spiritus sanctus, sicut Joannes una cum Isaia dixit, et non servus, nec minister, sicut vos dicitis. Quod si permanent dicentes creatum Spiritum sanctum, et proferent illud quod in Amos propheta scriptum est : *Præpara te, invoca Deum tuum, Israel, quia ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians hominibus Christum suum* ¹⁹, audiant non de Spiritu sancto hoc dixisse Filium Dei, sed de spiritu venti qui tonitruum sequitur. Neque enim præcedit Spiritum sanctum tonitruum, sed præcedit spiritum venti, quem creare dixit post tonitruum Dominus. Alioquin dicant, an autem Spiritum sanctum crearet tonitruum. Si vero hoc impium est dicere, expellatur prorsus qui dicunt, creatum esse Spiritum sanctum, quoniam nec de prima creatione, quæ a Filio Dei sit creata, tacerit Scriptura : sic enim dicit qui loquitur ad Job : *Sed ecce bestia apud te fenum tanquam boves edent, et vigor ejus in lumbis, virtus vero in umbilico ventris ejus. Statuit eandem sicut cypressus, nervi ejus complexi sunt sicut funes, latera ejus sicut latera ærea, et dorsum ejus* ²⁰, etc. Hoc testimonium facturæ Domini factum ad illudendum angelis. Itaque diabolus prima creatio esse scriptus est deludi ab angelis, sic enim scriptum est : *Initium facturæ Domini, factum ad illudendum angelis* ²¹. Nos autem sensum Christi Spiritum esse de Scripturis sanctis didicimus, sicut Paulus scripsit : *Sed docti ab Spi-*

ritu, spiritualibus spiritualia comparantes : animalia autem homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei; stultitia est enim ei, et non potest scire, quia spiritualiter diducatur; spiritualis vero diducatur omnia, ipse autem a nemine diducatur : quis enim novit sensum Domini, qui instruat eum? Nos vero sensum Christi habemus ²². Iste igitur Spiritus sanctus cum sit sensus Domini, in propria vitæ substantia existens, sensus frequenter didicimus, novit omnia, **783** quæ sunt Dei, sicut spiritus noster quæ nostra sunt.

21. Denique et Paulus ait : *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profundum Dei. Quis enim homo novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? sic et quæ sunt Dei nemo novit, nisi Spiritus Dei : nos vero non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, quæ et loquimur, non docti humanæ sapientiæ verbis; sed docti ab Spiritu, spiritualibus spiritualia comparantes* ²³, etc. Istum Spiritum sanctum etiam digitum Dei esse docuit, secundum Matthæum quidem dicens : *Si autem in Spiritu Dei ejectione demonia, pervenit in vos utique regnum Dei* ²⁴. Secundum vero Lucam : *Si autem ego in digito Dei ejectione demonia, pervenit ad vos utique regnum Dei* ²⁵; propterea dico vobis quia omnia blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemie non remittetur eis. Et quicumque dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic, neque in futuro sæculo ²⁶. Per hunc Spiritum sanctum, cum sit digitus Dei, scriptæ sunt tabule lapideæ, quæ datæ Moysi sunt, scriptæ digito Dei, sicut ipse Moyses exposuit. Alioquin si non Spiritum sanctum digitum Dei esse dicunt, tabulas enim lapideas gloriosiores magis esse quam corda sanctorum profitebuntur, super quæ epistola Christi est scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Hunc Spiritum sanctum, et lumen vultus Dei esse credimus, secundum David in quarto psalmo dicentem : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* ²⁷. In tricesimo vero et quinto psalmo : *In lumine tuo videbimus lumen* ²⁸. Et secundum Salomonem in Proverbiis scribentem : *Lux Domini inspiratio est hominum, qui scrutatur interna ventris* ²⁹. Et Isaiam dicentem : *Et erit lumen huic Israel in ignem, et sanctificabit eum igne ardenti* ³⁰. Hanc spirationem Filii Dei esse divinæ Scripturæ docuerunt, secundum Salomonem quidem dicentem : *Lux Domini inspiratio est hominum; secundum Moysem : Et spiravit Deus spiramentum [spiracionem] vitæ, et factus est homo in animam viventem* ³¹, et quemadmodum postea creatus est Adam, acci-

¹² Apoc. xiii, 1-2. ¹³ Psal. xlv, 5. ¹⁴ Ephes. i, 23. ¹⁵ Psal. xcii, 3, 4. ¹⁶ Joan. vii, 38. ¹⁷ Psal. lxxv, 40. ¹⁸ Jerem. ii, 13. ¹⁹ Amos iv, 12, 13. ²⁰ Job xl, 10-15. ²¹ ibid. 14. ²² I Cor. ii, 15-16. ²³ ibid. 10-15. ²⁴ Math. xii, 28. ²⁵ Luc. xi, 20. ²⁶ Math. xii, 31, 32. ²⁷ Psal. iv, 7. ²⁸ Psal. xlv, 40. ²⁹ Prov. xx, 27. ³⁰ Isa. x, 17. ³¹ Gen. ii, 7.

piens spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem, et habens Spiritum sanctum, spiritualis erat, adeo ut et prophetaret, quod hujus rei gratia derelinqueret homo patrem suum et matrem suam, et adhereret uxori suæ, et essent duo in carne una: necnon et illam quæ sumpta est de se mulierem vocaret Evam, prophetice dicens ei: *Hæc est mater omnium viventium* 66. Simili modo et omnes sancti, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, per impositionem manuum sacerdotis Dei Spiritum sanctum consecuti, ad antiquum restituuntur, in quo erant ante prævaricationem Adam. Et hoc Spiritu legem dante in Ecclesiis gentium, nos neque carnem circumcidimus, neque carnaliter legem Moysi custodimus. Nam cum Paulus, et qui cum eo prædicabant gentibus Verbum Domini, et qui fideles fuerant de circumcissione dicentes: Quia oportet circumcidere eos, et præcipere eis custodire legem Moysi, jussit Spiritus sanctus non circumcidi ex gentibus credentes, neque carnaliter ritum sequi, quem Moyses Judæis tradidit: scripserunt apostoli iis qui ex gentibus erant, hæc: *Apostoli et presbyteri fratres, iis qui Antiochiæ, et Syriæ, et Ciliciæ fratribus, qui sunt ex gentibus, salutem. Quoniam audivimus, quod ex nobis quidam turbaverunt vos verbis quæ non constituimus: visum est nobis congregatis in idipsum mittere ad vos cum charissimis nostris Paulo et Barnaba, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi, Judam et Silam, et ipsos per verbum annuntiantes eadem. Visum est enim Spiritui sancto et nobis, nihil amplius imponi vobis oneris, præter ea*

quæ necesse est, ut abstinere vos ab idololatriis, et sanguine suffocato, a quibus custodientes vos benedicatis. Valete 67. Et cum Spiritus sanctus promulgasset, omnes Ecclesiæ Christi custodiunt hæc, quia nemini ex his, quæ creata sunt, legem orbi terrarum dare concessum est. Itaque videntes Spiritum sanctum legem dantem non blasphemant dicentes, eum esse creatum: quoniam præcipue Dominus contra eos qui blasphemant in eum dicit: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, qui autem blasphemaverit in Spiritu sancto, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro* 68. Non autem talia de eo diceret Dominus, si creatura esset.

Deinde et in libro Regnorum scribitur: *Si peccaverit vir in virum, orabit pro eo sacerdos; si vero in Dominum peccaverit, quis orabit pro eo* 69? Et his similia de Spiritu sancto etiam Dominus dixit, sicut superius probavimus: *Quicumque dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei; quicumque in Spiritum sanctum, neque in hoc sæculo remittetur ei, neque in futuro*. Hanc igitur pertimescentes sententiam, et audientes quanta de Spiritu sancto Scripturæ dixerint, qualia de Patre et Filio, talia etiam de Spiritu sancto sapiamus. Quoniam sicut credimus in Deum Patrem, et in Filium ejus unigenitum, ita credimus et in Spiritum sanctum. Et si baptizati sumus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, quod sicut credimus, et baptizati sumus, ita sentientes de Trinitate et imitantes adorationem seraphim, hæredes regni cælorum effici poterimus.

66 Gen. iii, 20. 67 Act. xv, 23-29. 68 Matth. xii, 31-32. 69 I Reg. ii, 25.

In editione Veneta (tomi I parte II, pag. 783, ed. Bened. t. II, p. 981) sequitur Athanasii *Epistola ad Marcellinum*, de interpretatione Psalmorum, tum *Expositio in Psalmos*. Hæc, juxta ordinem a nobis institutum, exegeticis annumeravimus quæ tomus III complectitur. Edrr.

ADMONITIO.

784-1011 Quod subsequitur fragmentum excerptum videtur ex quadam homilia Athanasio attributa: nam an Athanasii vere fuerit id in incerto versatur. Sane conspicuum nullum præsert Athanasianæ orationis indicium. Prodit ex codice Reg. 2999, fol. 274, cui inest Catena in *Epist. ad Hebræos*.

Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον.

Ἄλλ' ἀνωθεν πάλιν ἴσθωμεν τίς ἐστιν ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου· αὐτοῦ ἐφ' ἧς τιθῆσι λέγων· *Μὴ κάλιον θεμέλιον καταβαλλόμενοι μεταβολὰς, καὶ τὰ ἐξ ἧς.* Εἰ δὲ τοῦτο ἀρχὴ, τί ἄλλο ἐστὶ τὸ δόγμα τὸ ἡμέτερον, ἢ τὸ μετανοῆσαι ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος λαβεῖν τὴν πίστιν εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ κριματος αἰωνίου; Τί δὲ ἐστὶν ἀρχὴ; οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦ-

Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem 70.

Sed re altius repetita rursus videamus, quæ sit inchoatio sermonis; id ipse rursus postea exponit, his verbis: *Non rursus jacientes fundamentum penitentiarum* 71, et cætera. Quod si illud sit initium, quid aliud doctrina nostra est, quam penitentiam esse agendam ab operibus mortuis, ac per spiritum assumendam esse fidem in resurrectionem mortuorum.

70 Hebr. vi, 1. 71 ibid.

rum et condemnationem æternam? Quid autem est initium? nihil aliud quam hoc est. Initium, inquit, est, cum non adest proba et accurata vita. Sicut enim cum qui disciplinam litterarum ingreditur, oportet primum elementa auscultare et ediscere; ita et Christianum hæc primum accurate nosse oportet, nec ullatenus his de rebus dubitare. Quod si doctrina ille egeat, nondum posuit fundamentum. Eum namque qui firmus est, oportet consolidatum esse ac consistere, neque ullatenus moveri. Quod si futurum aliquando est, ut qui institutus in fide et baptizatus est post decem annos de fide rursus audiat, nempe credendam esse mortuorum resurrectionem, is nondum habet fundamentum, quippe qui rursus Christianismi initium exquirat. Nam quod fides sit fundamentum, ac quod superest deinde ad ædificationem conferat, audi ipsum loquentem: *Ego fundamentum posui, alius superædificat* 71. Quid est autem, *ad perfectiora feramur* 72? Ad tectum ipsum, inquit, demum perveniamus, id est, optimam agamus vitam. Quemadmodum enim in elementis, alpha continet omnia, ut et fundamentum totum ædificium; ita quoque vitæ puritatem continent certitudo et firmitas fidei, circa quam nemo potest esse Christianus, ut nec absque fundamentis potest ædificium existere, nec absque elementis potest quis litterarum esse peritus. Sed si quis circa elementa semper versetur, aut itidem circa fundamentum, non ei quid amplius erit. Ita apud nos agetur. Si namque in fidei initio semper maneamus, nunquam ad ejus finem perventuri sumus. Tu vero ne arbitrer ideo fidem minorem haberi, quia elementum vocatur. Ipsa quippe universa virtus est. Cum ergo ait: *Omnis qui lactis est particeps, expertus est sermonis justitiæ: parvulus enim est* 73, non lac ipsam vocat: sed de his adhuc ambigere, illud est infirmæ mentis, quæ multis sermonibus egeat. Hæc enim dogmata sana et recta sunt: illum namque perfectum vocamus qui cum fide probam ducit vitam. Quod si quis fidem habens mala perpetrat, imo de ipsa etiam fide ambigit, doctrinamque allicet contumelia, cum jure ac merito infantem vocemus, utpote qui ad initium recurrit. Itaque etiamsi sexcentos annos in fide trasegerimus, neque tamen firmi consistamus, infantes in ipsa sumus, cum vitam exhibemus ei minime convenientem, cumque fundamentum adhuc ponimus. His autem præter eam de vita agenda admonitionem, et aliam affert, naturarum scilicet ædificium, si egeant fundamentum ponere penitentia: a mortuis operibus. Quisquis enim ab alio in aliud transfertur, et aliud quidem dimittit, aliud eligit; primum aliud damnare debet, atque ab eo sese amovere toto affectu, atque tunc ad aliud se conferre. Quod si denuo priori adherere debeat, quo pacto ad posterius denuo **1012** accedet? Quid ais, legem reprohavimus, at denuo jubes ad eam

το. Ἀρχῆ, φησίν, ὅταν μὴ βίος ἀκριβὲς παρῆ. Καθὰ περ γὰρ τὸν εἰς τὴν μάθησιν τῶν γραμμάτων εἰσερχόμενον τὰ στοιχεῖα εἶναι πρῶτον ἀκούσαι, οὕτω καὶ τὸν Χριστιανὸν ταῦτα εἰδέναι ἀκριβῶς πρῶτον χρῆ, καὶ μὴ δὲ ἀμφιβάλλειν περὶ αὐτῶν. Εἰ δὲ δέοιτο πάλιν διδασκαλίαν, οὕτω τὸν θεμελίον ἔχει. Τὸν γὰρ ἔδρατον πεπηγέναι χρῆ καὶ ἰστανάαι, καὶ μὴ μετακινῆσθαι. Εἰ δὲ μέλλοι τις, κατηχηθεὶς δὲ βαπτισθεὶς, μετὰ ἑτῆ δέκα περὶ πίστεως πάλιν ἀκούειν, καὶ ὅτι τιστεύσαι χρῆ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, οὕτω τὸν θεμελίον ἔχει· πάλιν τὴν ἀρχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ζητεῖ. Ὅτι γὰρ ἡ πίστις θεμελίος, τὸ δὲ λοιπὸν οικοδομεῖ, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· Ἐγὼ θεμελίον τέθεικα· ἄλλος ἐπικοδομεῖ. Τί δὲ ἐστίν, Ἐπὶ τὴν τελειότητα φερόμεθα; Πρὸς αὐτὴν χωρῶμεν λοιπὸν, φησὶ, τὴν ὁρατὴν, τούτοις δὲ βίον ἄριστον ἔχωμεν. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν στοιχείων τὸ πᾶν τὸ ἄλλα συνέγει, καὶ ὁ θεμελίος τὴν πᾶσαν οικοδομήν, οὕτω καὶ τὸ βίον τὴν καθαρότητα ἡ περὶ τὴν πίστιν πληροφορία· ταύτης δὲ ἄνευ οὐκ ἐστὶν εἶναι Χριστιανὸν, ὥσπερ οὐδὲ θεμελίον ἄνευ οικοδομήν, οὐδὲ στοιχείων χωρὶς ἔμπειρον γραμμάτων γενέσθαι. Ἄλλ' ἔάν τις ἀεὶ περὶ τὰ στοιχεῖα σπράγγηται, ἢ εἴ τις περὶ τὸν θεμελίον, οὐδέποτε ἔσται αὐτῷ τι πλῆρον· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν. Ἄν γὰρ ἀεὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πίστεως μόνωμεν, οὐδέποτε πρὸς τῷ τέλει ταύτης ἀναβησόμεθα. Σὺ δὲ μὴ νομίσεις ἡσυχάζεσθαι τὴν πίστιν, οἷά τὸ στοιχεῖον κληθήναι. Ἡ γὰρ πᾶσα δύναμις αὕτη ἐστίν. Ὅταν γοῦν λέγεις· **Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος ἀπειρος λόγου δικαιοσύνης· νήπιος γὰρ ἐστίν· οὐ γάλα ταῦτην καλεῖ**· ἀλλὰ τὸ ἀμφιβάλλειν ἐστὶ περὶ τούτων, τοῦτο ἐστὶν ἀσθενεὺς διανοία, καὶ λόγων δεομένης πολλῶν. Τὰ γὰρ δόγματα ταῦτα ἐστὶ τὰ ὑγιᾶ· τελειον γὰρ εἰκένον λαλοῦμεν, τὸν μετὰ τῆς πίστεως βίον ἔχοντα ὀρθόν. Ἐάν δὲ τις πίστιν μὲν ἔχη, πράττει δὲ πονηρὰ, καὶ περὶ αὐτῆς δὲ ταύτης ἀμφιβάλλῃ, καὶ ὑβρίζῃ τὴν διδασκαλίαν· εἰκότως αὐτὸν φήσομεν νήπιον, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναβηρόμενα. Ὅστε, κἂν μωρία ἑτῆ ἐν τῇ πίστει ἔχωμεν, καὶ μὴ βέβαιον ὦμεν, ἐν αὐτῇ νήπιοί ἐσμεν· ὅταν βίον αὐτῇ μὴ συμβαίνοντα ἐπιδεικνόμεθα· ὅταν εἰ θεμελίον καταβάλλομεθα. Τούτοις δὲ μετὰ τὸ βίον καὶ ἄλλο ἐγκαλεῖ, ὡς παρασκευασίῃ καὶ δεομένοις θεμελίον καταβάλλειν μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων. Τὸν γὰρ ἀπὸ τὸν εἰς ἴτερον μετατιθέμενον, καὶ τὸ μὲν ἀφίεντα, τὸ δὲ αἰρούμενον, πρότερον αὐτοῦ καταγνώνας χρῆ, καὶ ἀποστῆναι τῇ διαθέσει, καὶ τότε εἶθεῖν ἐφ' ἑσέρον. Εἰ δὲ τὸ πρότερον πάλιν ἔχουσαι μέλλοι, πᾶς τοῦ δευτέρου ἀφεται; Τί φησ, κατέγνωμεν τοῦ νόμου, καὶ πάλιν ἐπ' αὐτὸν ἀνατρέχοντες κελυεῖς; Τούτο οὐκ ἐστὶ μεταθέσις· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἔχομεν νόμον. Νόμον οὖν, φησὶ, καταγνοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο! ἀλλὰ νόμον ἰστώμεν. Ἐγὼ δὲ περὶ τῶν ἁγίων εἶπον πραγμάτων, ἀλλ' οὐ περὶ νόμου. Ὅ γὰρ μέλλον ἐπ' ἀρετῆν ἐπιέναι, πρότερον τῆς κακίας καταγνώνας ὀφείλει, καὶ τότε αὐτὴν μετελθεῖν.

71 I Cor. iii, 10. 72 Hebr. vi. 73 Hebr. v, 13.

Καλῶς δὲ τῇ μετανοίᾳ καὶ τὸ βάπτισμα προσέθηκεν. Ὁδὸ γὰρ ἰσχυρὴ ἢ μετάνοια καθαρῶς αὐτοὺς δεῖξαι. Διὰ τοῦτο εὐθέως ἐβαπτίζοντο· Ἐν ἑπεί ἀδυνάτως εἶχον ἐργάσασθαι δι' ἐαυτῶν, τοῦτο διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ γένοιτο χάριτος. Οὐτε οὖν μετάνοια ἀρκεῖ πρὸς τὸν καθαρισμόν, ἀλλὰ δεῖ τὸ βάπτισμα παραλαβεῖν. Ἐπι τοῦντὸν τὸ βάπτισμα εἶδε ἐρχεσθαι, πρότερον καταγνόντα τῶν ἡμεροημέμων αὐτῶν· καὶ καταψηρισάμενον. Τί δὲ ἐστὶν *Βαπτισμῶν. διδαχῆς*; οὐχ ὡς πολλῶν ὄντων τῶν βαπτισμῶν, ἀλλ' ἑνός. Τί οὖν αὐτὸ πληθυντικῶς εἶπε; διὰ τὸ εἰπεῖν· *Μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανόιας*. Εἰ γὰρ πάλιν αὐτοὺς ἐβάπτισε, καὶ ἀνοθεὶν κατήχησε, καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς βαπτισθέντες ἐδιδάσκοντο τὰ πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα, διηκνωὺς ἐμελλον ἀδιόρθωτοι μένειν. Ἐπιθέσεως δὲ χειρῶν, εἶπεν· οὕτω γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐλάμβανον, ἐπιθέτων αὐτοὺς τὰς χειρὰς τοῦ Παύλου, φησί. Ἀναστάσεώς τε νεκρῶν· τοῦτο γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι γίνεται καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ βεβαιούται. Καὶ κρῖματος αἰωνίου. Διὰ τί δὲ ταῦτα φησιν; ἐπειδὴ εἰδὸς ἦν αὐτοῦς ἡ περισσεύουσα, ἤδη πεπιστευκότας, ἢ κακῶς βίου καὶ βιβίου. Νήψατε, φησὶν, οὐκ ἐν εἰπεῖν· Ἐὰν βιβίου ζήσομεν, πάλιν βαπτισθήσμεθα, πάλιν καταγνησθήσμεθα, πάλιν ληφθήσμεθα Πνεῦμα. Κἂν νῦν τῆς πίστεως ἐκπέσωμεν, πάλιν θνησθήσμεθα βαπτισζόμενοι τὰ ἀμαρτήματα ἀπολούσασθαι, καὶ τῶν αὐτῶν τυχεῖν, ὡς περὶ πρότερον. Θεμέλιον, φησὶ, καταβαλλόμεθα, ἐν τῷ βαπτίζεσθαι, τούτεστι ἀπαταγήν τῶν ἔργων τοῦ Σατανᾶ. Ἄπαξ γὰρ μετανοήσαντες, ἐπ' αὐτοὺς ἐβαπτισθήμεν. Οὐκ ἐστὶν οὖν δεῖ [δεῖ] ταῦτα ἐξ ἀρχῆς ποιεῖν. Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, τὸ περὶ βαπτισματος λέγειν, καὶ χειρῶν ἐπιθέσεως, εἰ ἦν τὸ Πνεῦμα ἐλάθετε, καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ κρίσεως, ἐπὶ τῆν *τελειότητα φερόμεθα*. Οὐ δεῖ γὰρ αἰεὶ τὰ αὐτὰ λέγεσθαι. Εἰρηται γὰρ ἀπαξ καὶ γεγένηται. Ἄλλὰ δεῖ καὶ τὰ περὶ ἡμῶν εἰσφέρεισθαι· τούτεστι χρηστὴν πολιτείαν, καὶ τῆς πίστεως ἀξίαν. Αὕτη γὰρ ἡ τελειότης τὸ ἀμφιβέλιον εἶναι τὴν ἀρετὴν· ὡσεὶ εἶπε· Νήψατε· οὐκ ἐν γὰρ ζῆσιν βιβίου, καὶ πάλιν βαπτισθῆναι, καὶ δεῖ ἐπιθέσεως χειρῶν λαβεῖν Πνεῦματος ἁγίου ἐκφορησθῆναι. Τάχα δὲ οὕτοι, Ἰουδαῖοι κρείττονες φρονούντες, διὰ τὸ διαφόρον ἐν τῷ νόμῳ εἶναι βαπτισμοῦ, ἐβούλοντο καὶ τὸ τῆς Νέας βάπτισμα, τὸ τῆν καλιγγενεσίαν δωρούμενον, πολλαῖς βαπτίζεσθαι· διὰ τὸ ἀπέσεως ἀμαρτιῶν πολλαῖς ἐθέλειν ἀξιοῦσθαι· διὸ ἐπάγει· Ἀδύνατον γὰρ τοῦ ἀπαξ φωτισθέντας, κ. τ. λ.

recurrere? Illud nequaquam iranslatio est, nam et hic legem habemus. Legem itaque, ait, per fidei abrogamus? Absit! imo legem confirmamus. Ego namque de malis operibus egi, non de lege. Qui enim virtutem est ingressurus, primum malitiam ut damnet oportet, ac sic demum illam adire. Pulchre autem poenitentiae baptismus quoque adjecit. Non poterat enim poenitentia mundos illos exhibere. Quamobrem quam primum baptizabantur, ut quod per se facere non valebant, id per Christi gratiam fieret. Nequaquam igitur poenitentia sufficit ad purgationem, sed adhibendus est baptismus. Oportuit ergo ad baptismum accedere, cum primum quis peccata sua improberit ac proscrisperit. Quid autem est illud: *Baptismatum doctrinae*? Non quod multa sint baptismata; sed unum tantum. Quid ergo illud in plurali protulit? Quia dixit: *Non rursus facientes fundamentum poenitentiae*. Si enim ipsos denno baptizasset, et prius insituisset, ac rursus ab initio baptizati, res agendas edocti fuissent, et unum agendas, perpetuo indisciplina futuri erant. *Impositionis quoque manuum*, inquit: ita namque Spiritum sanctum acceperant, Paulo manus ipsis imponente. *Ac resurrectionis mortuorum*. Illud enim et in baptismo efficitur, et confessione solidatur. *Et iudicii aeterni*. Quare haec loquitur? Quia verosimile erat eos, postquam credidissent, aut vacillare, aut improbe et segniter vitam agere. *Vigilate*, inquit, non licet dicere: Si segniter vivamus, rursus baptizabimur, rursus instituemur: rursus Spiritum sanctum accipiemus. Licet jam fide excidamus, rursus poterimus per baptismum peccata abluere; eademque denuo consequi quae suppetebant antea. *Fundamentum*, inquit, posuimus, cum baptizaremur, abrenuntiationem scilicet operibus Satanae. Semel enim baptizati, bis conditionibus baptizati sumus. Nequaquam ergo isthaec ab initio resumenda sunt. *Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem*, de baptismo agendum, et de impositione manuum, per quam Spiritum accepistis, et de mortuorum resurrectione ac iudicio, *ad perfectiora feramur*. Neque enim eadem semper sunt repetenda. Semel quippe dictum et factum est. Sed opus est ut nostra quoque afferamus; scilicet mansuetum vitae institutum, necnon fidei dignitatem. Haec enim est perfectio, inquit, ut ambidextra sit virtus, ac si dicat: *Vigilate*: non licet enim segniter vivere ac rursus baptizari, ac per impositionem manuum Spiritum sanctum admi-

¹⁶ Hebr. vi, 2. ¹⁷ ibid. 1. ¹⁸ ibid. 2. ¹⁹ ibid. 4.

Cod. Colb. 4097 *Panoplia* Euthymii Zygabeni, in qua permulta exstant ex Athanasii operibus supra editis excerpta. Nos ea solum damus quæ nusquam exstant edita. Dubia videntur esse.

Ejusdem (Athanasii) contra Valentinum, qui in multis consentit eum iis qui supra memorati sunt hæreticis.

Quid causæ est quod dicitis Christum, cœlestem, non humanam induisse carnem, cum Apostolus dicat: *Qui sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes? Quam ob causam non erubescit, inquit, fratres eos appellare, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis* 78. Ex uno autem, quoniam? ex Adam videlicet, **1013** juxta Lucæ genealogiam. Ac rursum: *Quia pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem* 79. Atque ut cœlestis carnis adimat suspicionem, subjicit: *Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham: unde debuit per omnia fratribus similari* 80. Et plurima ejusmodi. Sed Dominus, aiunt, dixit in Evangeliiis: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui ex cœlo descendit Filius hominis, qui est in cœlo* 81. Ac rursum Apostolus: *Primus homo de terra terrenus; secundus homo, Dominus scilicet, de cœlo cœlestis* 82. Ecco enim utrobique cœlestis homo nominatur. Quibus respondemus: Cum Christus, qui duplex est naturis suis, unius tamen sit hypostasi, quæ utriusque sunt naturæ sibi propria efficit. Et sicuti Apostolus cum dixit de iis qui Christum occiderunt: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent* 83, nequaquam significat passam esse deitatem, quæ est Dominus gloriæ, sed rem assumptam; sic in hisce dictis ipsum Filium et Deum passum esse dicitur, ob unam deitatis hypostasin, quæ humanæ quoque naturæ hypostasis facta est; sed passum secundum humanam suam naturam, atque ex cœlo quidem descendisse, et nihilominus in cœlo esse, secundum hypostasin deitatis, Filium autem hominis esse secundum naturam postremo assumptam, post descensum ex cœlo. Ac rursum: idem Dominus propter unam hypostasin, secundus quidem homo secundum unitam humanitatem: ex cœlo autem, secundum divinitatem. Nisi enim unamquamque proprie intellexerimus, in repugnantia Apostolorum conjiciemus. Quomodo enim per omnia similis nobis terrenis? Quomodo etiam frater noster, qui carne cœlesti indutus sit? Et sexcenta alia absurda hinc consequentur.

Ex Euthymii monachi Zygabeni, Orthodoxæ fidei dogmatica panoplia, e Græco translata per Petrum Franciscum Zinum Veronensem. Parisiis anno 1556.

Magni Athanasii, adversus illos, qui Christum unam esse dicunt naturam compositam. Licet enim postea ab Eutyche et Dioscoro monophysitis hæc hæresis fuerit prorogata, fuerunt tamen antea quidam, qui nefariæ istius opinionis semina projec-

Τοῦ αὐτοῦ (Ἀθανασίου) κατὰ Θαλακτινίου, τὰ πολλὰ συμφώνου ὅτιος τοῖς προηλωθεῖσιν αἰρετικοῖς.

Πῶς λέγεται Χριστὸν οὐρανίαν σάρκα περιβεβληθεῖσαι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην, καίτοι τοῦ Ἀποστόλου φάσκοντος: Ὁ ἀγαθὸν καὶ οἱ ἀγαθίζοντες ἐξ ἐνός πάντες; Δεῖ ἢν αἰτίαν οὐκ ἐπισηχίμεται, φησὶν, ἀδελφοὺς αὐτοῖς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγεῖλω τὸ ἔροσά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. Ἐξ ἐνός δὲ, τίς; Τοῦ Ἀδὰμ θρηνοῦντι, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν· καὶ πάλιν· Ἐπεὶ τὰ παιδία κεκοινώρηκε σαρκὸς καὶ αἱματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως ἐπέσχε τῶν αὐτῶν. Ἀναίρων δὲ καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς οὐρανοῦ σαρκὸς, ἐπήγαγεν· Οὐ γὰρ δῆπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Β' Ἀβραάμ· ὅθεν ὠρέετο κατὰ πάντα τοὺς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ἄλλ' ὁ Κύριος, φασίν, εἶρχεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν ἐς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὁ Ἀπόστολος πάλιν· Ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ἐκ γῆς χοιλικός· ὁ δευτέρος ἀνθρώπος, ὁ Κύριος, ἐξ οὐρανοῦ οὐράνιος. Ἰσοὶ γὰρ ἀμφοτέρωθεν οὐράνιος ἀνθρώπος ὀνομάζεται. Πρὸς οὓς ἱεροῦμεν, οὗ ἐπιτελειούσης ὡν ταῖς φύσεσιν ὁ Χριστὸς, μοναδικὸς ἐστὶ τὴν ὑπόστασιν, ἰδιοποιεῖται τὰ τῆς ἐκατέρως φύσεως. Καὶ καθάπερ ὁ Ἀπόστολος εἶπεν περὶ τῶν Χριστοκτόνων οὗ· Ἐβήρωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἑσταύρωσαν, οὐ τὴν θεότητα πεπονθέναι φησὶν, ἥτις ἐστὶ Κύριος τῆς δόξης, ἀλλὰ τὸ προσήχημα· οὗτω καὶ ἐπὶ τῶν ῥητῶν τούτων αὐτὸς μὲν ὁ Υἱὸς καὶ Θεὸς πεπονθέναι λέγεται, διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος, ἥτις καὶ τῆ ἀνθρωπίνῃ φύσει γέγονεν ὑπόστασις· πεπονθέναι δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ μὲν καταβεβηκέναι, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι, κατὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς θεότητος· Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου εἶναι κατὰ τὴν ὑστερον προσηληθεῖσαν φύσιν, μετὰ τὴν ἐξ οὐρανοῦ κάθοδον. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Κύριος διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν· δευτέρος μὲν ἀνθρώπος κατὰ τὴν ἡνωμένην ἀνθρωπότητα, ἐξ οὐρανοῦ δὲ κατὰ τὴν θεότητα· εἰ γὰρ μὴ νοσημεν ἐκείτην οἰκείως, ἐναντιολογίας ὑποβαλοῦμεν τὸν Ἀπόστολον. Πῶς γὰρ κατὰ πάντα ὁμοῖος ἡμῖν τοῖς γῆ-νοῖς; Πῶς δὲ ἀδελφὸς ἡμῶν, ὁ σάρκα οὐρανίαν περιβεβλημένος; Καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἄποια εἴφεται.

Καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἄποια εἴφεται.

Sanctus autem Maximus eam dicit Apollinariū disseminatæ.

Quid argumentum illud, quo veluti ariete animas petunt? partem, inquit, essentie propriæ Deus fecit carnem assumptam. Ut eo pacto una

78 Hebr. ii. 11. 12. 79 ibid. 14. 80 ibid. 16, 17. 81 Joan. iii, 13. 82 1 Cor. xv, 47. 83 1 Cor. ii, 8.

utrumque essentia intelligatur, quæ incompatibilis A
sit, quatenus Verbum est; patiatür autem partem
carnis, quæ cum Verbo ad unam essentiam absol-
vendam concurrat. Hoc autem absurdum esse et
maxime execrandum, facile quisvis intelligat. Pars,
inquiunt, divinx essentix caro, et quod magis ri-
dendum est, pars illius, qui nullas habet partes.
Compositam faciunt, quæ simplex est. Nam si hæ
mutæ inter se partes ad unum aliquid concu-
runt, compositum diversum ostenditur, quod e
partibus constat differentibus. Præterea suscipit
incrementum ex carne addita, quæ non in natura
propria spectatur, sed pars est essentix carnem
ipsam accipientis. Quin etiam ex his mutatio patet,
cum Verbum amplius secundum æternam essentiam
non maneat, sed aliud quiddam propter au-
gmentum esse contingat. Deum naturam mutabilem,
mutabilis naturæ partem constituit, et unam
istam ex utraque novam compositionem et muta-
tionem ostendit, adeo ut magna difficultas in ani-
mo oboriatur, cum nec quid inde sequatur videri
queat, neque rei propositæ nomen reperiatur. Quo
enim nomine unam ex utrisque essentiam appel-
lemus? Verbum tantum? At carnis pars id non
permittit. Carnem tantummodo? At id Verbi na-
tura non concedit. Christumne? Dispensationis,
non autem essentix, istud est nomen. Proh impio-
rum hominum insaniam, qui dum immutabilem
audent essentiam tractare, proprio etiam nomine
ipsum spoliaverint! Ista enim ratione Filio ne illud
quidem servabitur, ut ejusdem cum Patre sit es-
sentia. Qui enim essentix propriæ accessionem,
et mutationem ex alterius admittit admitione, is
cum illo qui in eadem manet essentia, non est
ejusdem essentix. Pater enim præter gloriam pro-
prios in natura nihil possidet. Filii autem in
natura carnem adjungit, ut carnis et Verbi una sit
essentia, multum abesse deprehenditur ab eo, qui
nullam accessionem ad essentix propriæ incremen-
tum aut mutationem accepit. Necessæ igitur est,
ut unam essentiam Verbi et carnis, non confu-
sam agnoscas, aut in eorum qui Arium secuti
sunt, errorem incidas, et illorum essentix diver-
sitate introducas, et sacris Domini vocibus ad-
verseris, et magno cum periculo respuas illud: *Ego et Pater, unum sumus* 10. Et, *Qui vidit me, Pa-
trem vidit* 11. Quomodo unum, ubi tanta differen-
tia reperitur? Ut unus quidem ad finem usque
mauserit, qualis ab omni æternitate creditur fuisse:
alter autem carnis compositione propriam es-
sentiam miscuerit, aut auxerit, aut per confusio-
nem in aliud commutarit? **IOI4** Quomodo qui
hunc videt, videt illum, si Patris quidem essen-
tiam divinitas duntaxat indicat; Filii vero divini-
tas et humanitas, quæ unum quiddam natura sunt?
Et Patris quidem essentia partem non habet quæ
patiatür. Verbi autem natura, carnis partem ha-

bet quæ patiatür? Quid ista impietate magis nefa-
rium? Unam essentiam dicere, et hanc in partes
secare varias et differentes, et voces dicere con-
tumeliosas, quæ rei propositæ accommodari ne-
queant, nisi perfectæ naturæ pars patibilis, et pars sit
inpatibilis; et pars patiatür, pars autem non pa-
tiatür; et pars vivat, et pars intereat. Magis præ-
fecto miserandum animal, cujus mortui doloræ
pars sensu percipiat. Siquidem unius essentix sit
simul et interire et vivere. Sed rejiciatur hæc ina-
nis doctrina. Nec partem naturæ simplicis, et quæ
dividi non potest, accepimus. Nec quod est impa-
tibile, parte quidem pati, parte autem non pati di-
dicimus. Neque unius naturæ defluitionem in dua-
bus agnoscimus, neque diversæ, etsi nomen admi-
simus. Quæ quidem omnia constituere deprehen-
duntur, qui Verbum et carnem in unam essen-
tiam convenisse dicunt. Quomodo igitur et caro
sumpta est, et qui illam sumpsit non est immuta-
tus? et qui cum illa conjunctus est, servat eandem
essentiam cum Patre suo? Quomodo ex carnis as-
sumptione, et ex his quæ per ipsam, sapienter so-
pra quam dici potest, gesta sunt, non ad incre-
mentum, aut mutationem essentix propriæ perve-
nit, sed ad communicationem naturalis dignitatis,
quam arcane conjunctionis gratia perfecit? Aliud
enim est dicere, duas naturas perfectas in unam
personam convenisse, et aliud ex duabus partibus
unam essentiam esse conflam. Nam divinx quid-
dem essentix ratio simplex est, humanæ autem
dispensationis miraculum duplex. Quare nec es-
sentix simplicitas in varias partes secatur, neque
duplex dispensationis ratio in unam conflatur es-
sentiam. Qui enim fieri potest, ut quod æternum
est, et quod est recens, in una consideratur na-
tura? Num et sanguis et aqua fuit divinitatis es-
sentia, quæ fontis instar defluxit e latere? Si ejus-
dem est et pati et non pati, necesse est et volun-
tates esse diversas, et non easdem actiones. Alia
enim convenit formæ Dei, et alia formæ servi: alia
templo, et alia inhabitanti Deo. Perpetuam igitur
in unam essentiam introducunt seditionem, cujus
essentia pars unum vult, pars alium. Si una essen-
tia, cur dicit: *Non quod ego volo, sed quod tu* 12? **B**
Quomodo eadem est quæ fecit et quæ facta est?
Quomodo eadem et omnia novit antequam fierent,
et extremum diem et horam ignorat? Quomodo
eadem et precatur et preces suscipit? Quomodo
dicit: *Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti* 13?
Quis novit eandem a seipsa naturam derelinqui,
et seipsam, ut alium invocare, quæ quidem om-
nia naturam duplicem consequuntur? Verum quo-
niam et humanæ naturæ exemplum nos quidem
ad pietatem confirmandam atulimus, alii autem
ad eversionem detorquent, necesse est ut et de
hoc item disseramus.

¹⁰ Joan. i, 30. ¹¹ Joan. xiv, 9. ¹² Marc. xiv, 36. ¹³ Psal. xxi, 1; Math. xvii, 46.

Ejusdem adversus eosdem.

Ecce enim falsam alteram cum impietate rationationem pepererunt. Quemadmodum, inquit, homo ex duobus consistens, uva dicitur natura, sic etiam Domium Christum ex Verbo et carne existentem, unam esse constat essentiam. Quod duo tantum inter se differentia perfectam unam nequeant essentiam conficere, et quæ non sit mutabilis, paucis antea demonstratum est. Quod autem exemplum hoc rei ab ipsis propositæ nihil prosit, statim ostenditur. Homo ex anima mente prædita, et corpore sensibus affecto animal jure censetur. Quoniam horum neutrum sine altero prius consistit, neque naturæ terminum conservat, cum existendi principium sumant ex utero, atque ita in vitam exeant, et unus animalis constitutionem efficiant. At Dominus Jesus non imperfectis e rebus existendi principium accipit, sed naturarum perfectarum in se principium ostendit. Atque illic quidem hominis partes sunt, anima et corpus: hic autem, neque caro pars Verbi est, neque Verbum pars carnis. Horum enim utrumque, priusquam conjungantur, perfectam naturam ostendit, ut nihil omnino neque divinitati ad rationem propriam, neque humanitati desit. Aliud enim est, duabus ex partibus essentiam absolvi, et aliud, duas essentias conjungi, quarum utraque perfecta sit. Quamobrem et forma Dei dicitur, et forma servi. In homine vero neque anima sola est homo, neque caro. Nam si harum altera reipsa perfecta foret natura, aliquid etiam sine altera perfecisset. Et hoc perspicuum est, non solum ex divinis legibus, verum etiam ex verbis humanis. Etenim, qui hæc protulerunt, sic hominem defluviu, esse animal ratione præditum, mortale: ut ratione præditum ad animam, mortale spectet ad corpus. Sic utrumque unius esse personæ, non autem duarum censuerunt. Pari ratione et divina Scriptura hominem ipsum et ad imaginem Dei significat, propter animæ ratione præditæ excellentiam, et masculinum appellat et feminam propter carnis proprietatem; ut animam et corpus unius personæ, non autem duarum, partes esse declarat. Cur igitur hoc utuntur exemplo, quod nullam habet similitudinem? Si enim duas personas perfectas ostenderent in unam conclusas essentiam, recte exemplum protulissent. Sed unius personæ duas partes dicentes, duas dicunt personas, cum Dominus Christus duo vocetur perfecta, et Deus et homo, propter utriusque perfectionem. Sic enim Servatoris Christi nomen nunc quidem solam ostendit divinitatem, utpote absolutam et perfectam, nunc autem humanitatem, quippe cujus perfectioni nihil desit. Nunc autem cum ipsa persona utraque duarum naturarum differentiam et perfectionem nova conjunctione suscipiat, illi quidem ad divinitatis mutationem et everisionem, humanitatem adhibuerunt: nos autem, ut

A ostenderemus et testaremur fieri posse ut duarum rerum congressus sit, et una persona. Nam si nihil prohibet quominus hominis natura duas habeat partes, ex quibus una consurgit persona, homo nimirum, qui ita constat; quanto magis divina gratia valet efficere ut duæ naturæ perfectæ in conjunctionem minime confusam concurrant, nec tamen una singularis tollatur persona? Quemadmodum autem cum audimus: *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia* **, rerum omnium procreationem, ut par est, soli tribuimus divinitati, sic audientes: *Uuus patibilis Christus, conjunctæ carnis affectionem agnoscimus. Qui enim possimus ejusdem essentia et in eodem, imbecillitatem et virtutem intelligere? Spiritus*, inquit, *promptus, caro autem infirma* **, non autem pars carnis, aut pars spiritus: et rursus: *Si enim, inquit, crucifixus est infirmitate, vivit ex virtute Dei* **. Cernis nomina et res, spiritus et caro, virtus et infirmitas, crux et vita, qui suscitavit et qui suscitatur, qui exaltat et qui exaltatur. Cernis autem in una persona, non partium compositionem, sed perfectarum naturarum conjunctionem, qua non duæ una sunt essentia, sed una dignitas et gloria declaratur. Non igitur naturarum negamus conjunctionem, sed in unam essentiam dicimus nunc confluisse. Fieri non posse, ut duæ una fiant essentia, docet naturæ lex, docet et prædicationis ratio, suadet in omni rerum genere experientia; aperte etiam ipse Dominus indicat, qui post resurrectionem suam non credentibus adhuc discipulis: *Palpate, inquit, me, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* **. *Palpate*, inquit, prius, ut ostenderet se spiritum non esse spectrum, quo spectantes deciperentur, sed corpus tactui resistens. Quis non videat naturarum proprietates, cum spiritus quidem carnem et ossa non habeat, quæ corpori adsunt; et corpus quidem videatur, spiritus autem non cernatur; corpus tactui sit obnoxium, spiritus autem sub tactum non cadat? Quomodo igitur essentia una, cum tanta sit differentia?

Ejusdem, adversus eosdem.

Quid dicitis? Quid demonstratis? Abit naturarum differentia; et nullum earum indicium relinquunt? Quomodo igitur subjectum appellabimus? Verbumne solum? Neque enim id quisquam carnem dixerit, qui eo nomine se illud putet honorare. At quomodo non ipsum afficitis contumelia, cum talem ipsius essentiam putatis esse, ut alteri liceat essentia procreare in eam commutari? Quod enim a deterioribus capi potest commune multorum est, et non unius exitium. Cui autem id proprium est ut sit inaccessum, huic quomodo alterum adjungatur? At non modo Verbum afficitis contumelia, verum etiam carnis personam tollitis. Cujus enim indicium amplius non relinquunt, hujus gloriam quomodo cognoscemus? Si enim

** I Cor. viii, 6. ** Matth. xxvi, 41. ** II Cor. xiii, 4. ** Luc. xiv, 39.

cognoscitur, quoniam est, merito eam honoratis. **A** modum vidistis, id est carnis oculis. Hæc qui ita Si non est, quomodo gloriæ fruitur amplitudine? Nisi ostenderitis id quod honoratis, non apparebit gloriæ magnitudo. Necessarium igitur est confiteri, duorum minime confusam conjunctionem, nec ad accipientis mutationem, nec ad accepti interitum esse factam, sed ad gloriæ societatem, quæ in unius persona declaratur. Quamvis enim utrumque verbum solum, natura etiam repugnante, vocari patiamini, non tamen discrimen abscondetis. Quandoquidem unum erat a principio, alterum autem factum est. Unum quod nec cerni nec tangi potest, ex infinito infinitum; **1015** alterum autem ex eo quod cerni tangique potest, in id, quod nec cernitur nec tangitur, transiit. Ex unum quidem semel immutabile, **B** alterum autem ex mutabili ad præstantiorem pervenit conditionem. Præterea, si hoc est solum Verbum, cur non invenimus, caro facta est Verbum; sed, *Verbum caro factum est* ******? Quis porro adeo insanit, et mente captus est, ut audeat dicere divinam essentiam assumpsisse aliam divinitatis essentiam ex altera proveniente natura, ut per talem accessionem incrementum illius, quod natura nullius indiget, et perfectum est, compararet? Ad hæc, quomodo divina Scriptura, etiam post novum reditum, prædicat quæ carnis sunt propria, nempe rursum venturum, eodemque modo visum iri? Num angelis etiam repugnabitis, qui aperte dixerunt: *Hic Jesus qui assumptus est a vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum* ******? Omnia ad carnem significandam plane spectant. Illud, *hic veniet*, sicut in corpore, nunc quidem hic, nunc autem illic perspecto; quemad-

modum vidistis, id est carnis oculis. Hæc qui ita non accipit, is non solum angelis repugnat, verum etiam sacris Spiritus sancti oraculis adversatur: Quomodo intercedit pro multis Dominus Christus, ut Verbum solum? Et ubi est equalis cum Patre dignitas, si tanquam inferior intercedit, non autem cum auctoritate largitur, cum sit priter omnipotens? Nonne perspicuum est, primitiarum esse, pro massa propria intercedere, ut suam erga carnis naturam affectionem ostendat? Quem autem non moveat clarissima sapientissimi Pauli prædicatio; qui, Deus, inquit, *ignorantiæ tempora despicens, denuntiat omnibus ubique, ut penitentiam agant, quoniam constituit diem in qua judicaturus est orbem terrarum, in justitia, in viro, quod defnivit, fidem omnibus faciens, ipsum a mortuis suscitasse* ******. Nonne differentiam sustulit? Nonne dixit Deum in viro? Nonne demonstravit Deum qui suscitavit, et hominem qui suscitatus est? Verum quamquam differentiam ostendit, non tamen conjunctionem inseparabilem prætermisit. Non enim dixit, Deum cum viro; sed, Deum in viro. Jam quomodo illud intelligemus: *Videbunt in quem transferunt* ******; nisi carnis natura, quæ clavos suscepit, aperte foramina demonstret? Neque enim divinitatis essentia, quæ nec videtur nec tangitur, vestigia vulnere in testimonium est allatura; sed natura ex patibili genere suscepta, impiorum scelus redarguet, qui cogentur propria flagitia agnoscere in carne quam vulnerarunt: sic et naturarum proprietates non esse sublatas; et certum humanæ carnis assumptæ lucrum, et impudens adversantium argumentum, et vim veritatis inexpugnabilem demonstravimus.

****** Joan. i, 14. ****** Act. i, 11. **^** Act. xvii, 30, 31. ****** Joan. xix, 37.

MONITUM.

1016 Hæc fidei Confessio excerpta fuit e codice Vaticano num 1431, membranaceo, optimæ notæ et perantiquo, in quo exstant Cyrilli opera, interque illa pag. 24 comparat Athanasii nomine sequens opusculum. Initium porro hujusce id ipsum est, quod illi fidei formula ad Jovianum Augustum missa, superiusque cusa. In subsequentibus autem liquido expenduntur Symboli quod vocatur apostolorum articuli: non indignum sane opusculum est Athanasio, iisque compositum vocibus et clausulis, quæ Athanasii ævo obtinebant: neque leve est argumentum quod illius solum ævi Arianorum, Pneumatomachorum, Apollinaristarum errores dilucide hic repudientur. Ex usu quoque vocis ὑπόστασις pro substantia Patris, videtur ascribendum Athanasio. Damnantur enim qui negant Filium esse ex eadem hypostasi vel οὐσίᾳ, ex qua Pater, quæ ratio loquendi post Athanasii ævum vix usurpabatur. Exstat item hæc Symboli interpretatio in cod. Reg. 2502, in charta papyracea vulgari descripto anno 1562, cujus lectiones adnotamus. Et ubique ascribitur Athanasio.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ (32).

ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI INTERPRETATIO IN SYMBOLUM.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem : et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, genitum ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum non factum, consubstantialiam Patri, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo et quæ in terra, visibilia et invisibilia. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, incarnatus et homo factus est, id est genitus perfecte ex Maria semper virgine per Spiritum sanctum : qui corpus et animam et mentem, et omnia quæ sunt in hominibus, præter peccatum (34), vere, nec specie tantum habuit : qui passus est, id est crucifixus, sepultus, et resurrexit tertia die, et ascendit in cælos cum gloria in ipso corpore : sedet ad dexteram Patris, venturusque est in ipso corpore cum gloria iudicatum vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et credimus in Spiritum sanctum, qui non alienus est a Patre et Filio, sed consubstantialis est Patri et Filio, increatus, perfectus (35), Paracletus, id est advocatus : qui locutus est in lege, in prophetis, et in Evangelis. Qui descendit in Jordanem, prædicavit apostolis, qui habitat in sanctis. Et credimus in unam solam hanc catholicam et apostolicam Ecclesiam, in unum baptismum pœnitentiæ et remissionis peccatorum, in resurrectionem mortuorum : in iudicium æternum animarum et corporum, in regnum cœlorum et vitam æternam. Eos autem qui dicunt : Fuit aliquando cum non esset Filius, vel : Fuit aliquando cum non esset Spiritus sanctus : aut, ex non exstantibus factus est, aut qui ex alia substantia vel essentia dicitur esse Filium Dei aut Spiritum sanctum, multabilem atque variabilem, eos (inquam) anathemate damnat catholica mater nostra et apostolica Ecclesia. Et anathemate damnamus omnes qui non confitentur carnis resurrectionem : omnem item hæresin, scilicet omnes qui hæc non tenent fidem sanctæ et solius catholicæ Ecclesiæ.

(32) Reg. εἰς τὸ ἄγιον σύμβολον.

(32*) Similia leguntur in *Confessione fidei* quam ex codice Naniano LXIII edidit Mingarelli in libro qui titulum fecit : *Codices Græci mss. apud Nanius patricios Venetos assecati*. Bononiæ 1784, in 4°. Vide ad calcem tomi IV Opp. Athan. Edit.

(33) Reg. ἐκ τοῦ Πατρὸς υἱογενῆ, τούτεστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς.

(32*) Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀόρατων ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός (33), Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁρατὰ τε καὶ ἀόρατα· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, τούτεστι γεννηθέντα τελείως ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ Πνεύματος ἁγίου, σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἀνθρώποις, χωρὶς ἁμαρτίας, ἀληθινῶς καὶ οὐ δοκῆσει ἐσχλητά· παθόντα, τούτεστι σταυρωθέντα, ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἐδόξως· καθίσαντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐρχόμενον ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ πιστεύομεν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ οὐκ ἄλλοτριον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀλλ' ὁμοούσιον ᾧ Πατρὶ καὶ Υἱῷ, τὸ ἀκτιστον, τὸ τέλειον, τὸ Παράκλητον, τὸ λαλήσαν ἐν νόμῳ, καὶ ἐν προφήταις, καὶ ἐν Ἐσαγγελλοῖς (36)· καταβῆν ἐπὶ τὸν Ἰερδάνην, κηρύξαν ἀποστόλοις, οἰκοῦν ἐν ἁγίοις. Καὶ πιστεύομεν εἰς μίαν μόνην ταύτην καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν (37) Ἐκκλησίαν, εἰς ἐν βάπτισμα μετανοίας, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, εἰς κρῖνον αἰώνιον ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, εἰς βασιλείαν (38) οὐρανῶν καὶ γῆς αἰώνιον. Τοῦς δὲ λέγοντας, ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς, ἢ, ἢ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἢ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως· ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν, τούτους ἀναθεματίζομεν, ὅτι αὐτοὺς ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Καὶ ἀναθεματίζομεν πάντας τοὺς μὴ ὁμολογούντας ἀνάστασιν σαρκὸς (39) καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, τούτεστι τοὺς μὴ ἰντας ἐκ ταύτης τῆς πίστεως τῆς ἁγίας καὶ μόνης καθολικῆς Ἐκκλησίας.

(34) Hic notantur Apollinaristæ.

(35) Hic Pneumatomachi.

(36) Reg. ἐν προφήταις καὶ ἐν ἀποστόλοις, καὶ ἐν Ἐσαγγ. Μοξ Reg. κηρύξαν. Vatic. κηρύττοντες.

(37) Καὶ ἀποστολικὴν δεῖσθ ἐν Vatic.

(38) Reg. εἰς βασιλείας.

(39) Reg. ἀνάστασιν νεκρῶν.

MONITUM IN FRAGMENTUM SEQUENS.

1017 *Non sine scrupulo ἀποστασμάτιον sequens inter Athanasiana edimus; licet enim non sit Athanasio indignum et Apollinaristarum hæresis hic confutetur, et in Epist. ad Epictetum, et alibi oppugnata, olet tamen quidpiam peregrinum, et videtur maxime sub finem Eutychianorum hæresin impugnare: unde forte suspicio oriatur quinto sæculo exaratum fuisse. Quia tamen una cum præcedenti expositione fidei nobis Roma transmissum fuit, hic locum habet et eruditorum examini subjiciatur. Est porro fragmentum istud superius iuter fragmenta Euthymii editum ex versione Zini, sed plura hic habentur, et quædam mutila loca restituantur.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ (40).

EJUSDEM ATHANASII

DE EXEMPLO EX NATURA HOMINIS ALLATO:

Πολλῶν τῶν ἐναντιῶν τὴν περὶ τὸ κακὸν ἐπιμέλειαν θεασάμενοι, πολλὴν ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἀνάγκην ἰακροτέρας πρὸς αὐτοὺς ἀντιστήσασθαι τὰς ἀνιβήσεις. Μηδεὶς οὖν ἡμῶν ἐγκαλεῖται τὴν ἀμνηστῆσαν τοῖς δὲ τὴν ἀνάγκην ἐπάγουσιν ἐπιγραφῆται τὰς αἰτίας. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἕτερον παραλογισμὸν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐγέννησαν. Ὅσπερ, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος, ἐκ δύο συνεστῶς, μία φύσις λέγεται, οὗτος καὶ ὁ Θεοπότης Χριστὸς, ἐκ Λόγου καὶ σαρκὸς συνεστῶς, μία οὐσία δεικνύται. Τὸ μὲν οὖν δύνασθαι τὰ τοιοῦτον ἀλλήλων παρηλλαγμένα καὶ τέλεια μίαν οὐσίαν ἀποτελεῖν, καὶ τροπὴν μὴ ποιεῖν, συντόμως προερίζεται· τὸ δὲ μηδὲ αὐτοῖς κατὰ σκοπὸν ἀπαντῆν ἐκ τοῦδε τοῦ ὑποδείγματος αὐτίκα δειχθήσεται. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐκ ψυχῆς νοητικῆς καὶ σώματος αἰσθητοῦ ζῶον γνωρίζεται εἰκότως, διὰ τὸ μηδέτερον χωρὶς τοῦ ἑτέρου προάγουσιν ἔχειν ὑπόστασιν, μηδὲ οὕτως ἐν ὄντι τῆς φύσεως, κατὰ ταῦτ' ἐκ ἀρχῆν τοῦ εἶναι λαβόντα ἐκ γαστρὸς, καὶ οὕτως εἰς τὸν βίον ἐρχόμενα, ἐνδὸς δὲ ζῶου σῆμασιν ἐργαζόμενα· ὁ δὲ Κύριος Ἰησοῦς οὐκ ἐξ ἀτελῶν πραγμάτων τὸ εἶναι δέχεται, ἀλλὰ τελείων φύσεων ἐν αὐτῷ σύνθετον δεικνύσει· καὶ μὲν μέρη ἀνθρώπου ψυχῆ καὶ σώμα· ἐνταῦθα δὲ οὕτε ἡ σὰρξ μέρος τοῦ Λόγου, οὕτε ὁ Λόγος μέρος τῆς σαρκὸς· ἑκάτερον γὰρ αὐτῶν, καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως, τελείαν οἰκνύσει τὴν φύσιν, ὡς μηδὲν ἕως λείπειν, μήτε τῆ θεότητι εἰς τὸν βίον λόγον, μήτε τῆ ἀνθρωπότητι· ἄλλο γὰρ ἔστι τὸ ἀνακληροῦσθαι οὐσίαν ἐκ δύο μερῶν, καὶ ἄλλο τὸ ἐνοῦσθαι δύο οὐσίας, ὧν ἑκατέρω τὸ τέλειον ἔχει· διὰ καὶ μορφῆ Θεοῦ λέγεται, καὶ μορφῆ δούλου. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου οὕτε ἡ ψυχῆ.

A Multam in adversariis conspiciati ad fovendum malum sollicitudinem, necessum est ut longiorem ipsis opponamus confutationem. Nemo itaque nobis vitio vertat, quod non finem altercandi faciamus; sed potius homines qui in eam nos compellunt necessitatem in crimen vocet. En tibi enim captiosam aliam quam sunt contra veritatem commentum ratiocinationem. Quemadmodum, ait, honore ex duobus constans, una dicitur natura; ita et Dominus Christus, ex Verbo et carne constans, una substantia comprobatur. At enim quod possint res tantum inter se dispare, et perfectæ usam constituere substantiam nulla facta mutatione, jaus paucis superius dictum est: quod autem hujusmodi exemplum nihil ad rem et propositum eorum faciat, mox commonstrabitur. Enimvero homo ex anima intelligente et sensibili corpore animal esse probe cognoscitur: quia sine altero neutrum prius existentem habet hypostasim, neque naturæ terminum per se potest servare. Utrumque enim pariter ex utero existens accepit initium, atque ita vitam ingressa sunt ambo, uniusque animalis constitutionem efficiunt. Dominus autem Jesus non ex imperfectis rebus existentiam accipit, sed ex perfectarum in se naturarum conjunctionem exhibet: et illic quidem pars hominis sunt, anima et corpus; hic vero neque caro pars Verbi, neque Verbum pars carnis: nam utrumque, etiam ante conjunctionem, perfectam exhibet naturam, ut nihil penitus deficiat, vel divinitati quod ad sui rationem pertineat, vel humanitati: a⁴ud quippe est compleri duabns

(40) Ex cod. Vaticanum num. 400, papyraceo.

partibus substantiam; aliud conjungi duas substantias, quarum utraque suam habeat perfectionem: quamobrem et forma Dei dicitur et forma servi. Quod hominem vero spectat, neque anima sola homo, neque caro. Nam si horum aliquid perfecta esset natura, vi prædita agendi, quiddam sine alio operaretur. Cum autem horum alterutrum memoratur, totum a parte solet indicari: neque tamen perfectam naturam agendi vi præditam habet una solum pars. Et hæc quidem homo esse dicitur non modo in divina lege, sed etiam in hominum libris. Desiniunt itaque hominem qui sunt harum peritiorum, animal rationale mortale, atque ita rem explicant, ut rationale ex anima petant, mortale ex corpore desinant. Eodem modo utramque partem unius esse personæ, non autem duarum, æstimat divina Scriptura: enimvero eundem hominem secundum excellentiam personæ affirmat ad imaginem Dei esse, secundum vero carnis proprietatem masculum et feminam nuncupat, quo ostendat animam et corporis partes unius et ejusdem personæ esse, non autem duas personas. Quid causæ igitur est quod hoc utantur exemplo, cui simile nihil inest? Si duas perfectas personas **1018** in unam substantiam compositas ostenderent, probe id exemplum usurparent: cum autem duas partes unius personæ memurant, nequaquam duas personas dicunt. Quemadmodum anima et corpus nequaquam duo sunt perfecta animalia: at enim Christus duo dicitur esse, divinus videlicet atque humanus ob utriusque naturæ perfectionem. Sic itaque Salvatoris Christi vocabulum, nunc solum deitatem ut nullo indigentem et perfectam (modo humanitatem), nunc utrumque, ut palam fiat duarum discrimen et perfectio naturarum, atque illius stupendæ conjunctionis personam indivisam esse: *Unus, inquit, Dominus Jesus Christus, per quem omnia*: hujusmodi significatio ad deitatem pertinet: non enim cum carne erat cum omnia crearet. Rursus, si patibilis Christus dicatur; ita nempe dicitur, ut humanæ quæ passa est naturæ perfectio ostendatur. Non enim ait patibile esse partem, ut novi isti dogmatistæ. Nec enim ait: Patibile est Verbum carne. Hujusmodi sæpe voce utrumque declaratur, uti supra dictum est: *Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula*. Nequaquam pars fuit substantiæ heri et hodie, parque item in sæcula: sed ipse heri et hodie secundum perfectam humanitatem: et in sæcula, secundum perfectam deitatem: atque deamum secundum utramque immortalis: quia caro ex conjunctione cum immortalis impatibilitatem accepit atque interminabilitatem. Ita illi quidem ad conversionem deitatis, et ad eversionem eorum quæ naturis competunt, et ad nugas absurditatesque, hominis exemplo ac speculatione sunt usi. Nos autem ad argumentum et testimonium, quod fieri possit ut duorum conjunctio intelligatur, ac per

A μόνη ἀνθρώπος οὕτε ἡ σὰρξ. Εἰ γὰρ ἦν τι τούτων τελεία φύσις εἰς ἐνέργειαν, ἐπράξεν ἂν τι καὶ ἕνεκα τοῦ ἄλλου. Ὅταν δὲ τι τούτων μνημονουθῆ, θελοὶ τὸ πᾶν ἀπὸ μέρους· οὐ τελείαν φύσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ μέρος. Καὶ τοῦτο ἀνθρώπος οὐ μόνον παρὰ τοὺς θεοὺς νόμοις, ἀλλὰ ἔη καὶ παρὰ τοὺς ἀνθρωπίνους λόγους. Ὅριζονται γοῦν τὸν ἀνθρώπον οἱ περὶ ταῦτα δεινὸς ζῶον λογικὸν θνητὸν, τὸ μὲν λογικὸν ἐκ τῆς ψυχῆς ἐρμηνεύοντες, τὸ δὲ θνητὸν ἐκ τοῦ σώματος ἀποφαίνοντες. Οὕτως ἀμφοτέρω μέρει ἐνὸς προσώπου, καὶ οὐ δύο ἐνόμοις τὸν Ἰσὺν τρόπον καὶ ἡ θεία Γραφή· τὸν γὰρ αὐτὸν ἀνθρώπον κατὰ εἰκόνα θεοῦ μνησθεὶς κατὰ τὸ ἐξάρτητον τοῦ προσώπου· καὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ προσαγορεύεται κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς σαρκὸς, ἵνα δείξῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα μέρη ἐνὸς προσώπου, οὐ δύο. Πῶς οὖν κέχρηται τῷδε ὑποδείγματι, μὴδὲ ὁμοίον ἔχοντι; Εἰ δύο πρόσωπα τελεία ὑποβείβειαν εἰς μίαν μεθαρμοσθέντα οὐσίαν, καλῶς προέφερον τὸ ὑπόδειγμα· δύο δὲ μέρη ἐνὸς προσώπου λέγοντες, οὐ δύο πρόσωπα λέγουσιν. Ἄσπερ οὐδὲ ψυχὴ καὶ σῶμα δύο τέλεια ζῶα· τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὰ δύο καλουμένοι, καὶ θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου, εἰς τὸ τέλειον ἀμφοτέρω. Οὕτω γοῦν ἡ Σωτήριος τοῦ Χριστοῦ προσηγορία νῦν μὲν θελοὶ μόνην τὴν θεότητα ὡς ἀνεκλήθη καὶ τελείαν, νῦν δὲ τὸ συναμφοτέρω, ἵνα δείχθῃ καὶ τὸν δύο φύσεων τὸ διάφορον τε καὶ τέλειον, καὶ τῆς ξένης ἐνώσεως τὸ πρόσωπον ἁγίου· *Εἰς, φησὶ, Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς ὃ τὰ πάντα· αὐτὴ ἐθλωσις τῆς θεότητος· οὐ γὰρ μετὰ σαρκὸς ὦν τὰ πάντα ἐδημιούργησε. Πάλιν, εἰ παθητός ὁ Χριστός, ἵνα δείχθῃ τὸ τῆς παθοῦσης ἀνθρωπότητος τέλειον. Οὐ γὰρ εἶπε παθητὸν τὸ μέρος, ὡς οἱ νέοι δογματισταὶ· οὐδὲ γὰρ εἶπε Παθητός ὁ λόγος τῆ σαρκί. Ἀηλοῦται δὲ τῆ τοιαύτη προσηγορίᾳ καὶ τὸ συναμφοτέρω, ὡς προείρηται· Ἰησοῦς Χριστός χθές, καὶ σήμερον, ὁ αὐτός καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Οὐ μέρος μὲν οὐσίας χθές, καὶ σήμερον, μέρος δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀλλὰ ὁ αὐτός χθές, καὶ σήμερον κατὰ τὴν τελείαν ἀνθρωπότητα· καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, κατὰ τὴν τελείαν θεότητα· λοιπὸν δὲ καὶ καθ' ἑκατέραν τούτων αἰώνιος· ὡς καὶ τῆς σαρκὸς λαθοῦσης τῆ πρὸς τὸν ἄτιμον συναψαλῆ, τὸ ἀπαθὲς τε καὶ ἀτελευτήτων. Ἐπὶ τούτοις ἐκείνῳ μὲν εἰς τροπὴν θεότητος, καὶ εἰς ἀνατροπὴν τῶν συνόντων ταῖς φύσεσι, καὶ εἰς ἀναρμόστους φιλαρίας ἐχρήσαντο τῆ κατὰ τὸν ἀνθρώπον θεωρίᾳ· ὅμεις δὲ εἰς ἀπόδειξιν καὶ μαρτυρίαν τοῦ δυνατὸν εἶναι καὶ δύο τινῶν συνοδῶν νοεῖσθαι, καὶ ἐν πρόσωπον δι' ἀμφοτέρω ὁρᾶσθαι. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου φύσις οὐκ ἐκωλύθη δύο μὲν ἔχειν τὰ μέρη, ἐξ ὧν τὸ πρόσωπον, ἐν δὲ δεικνύοναι πρόσωπον τὸν οὕτως συνωστῆτα ἀνθρώπου· πόσῃ μᾶλλον ἡ θεία χάρις ἰκανῆ δεῖξαι δυνατὸν καὶ ἀκόλουθον τὸ καὶ δύο φύσεις τελείας εἰς ἐνωσιν ἀσύγχυτον συνδραμεῖν, καὶ τοῦ προσώπου τὸ μοναδικὸν μηδὲ μῶς ἀμελεῖν; ψυχὴ μὲν γὰρ καὶ σῶμα συναρμοσθέντα ἐν ζῶον ἐργάζονται· δύο δὲ φύσεις ἐπυροῦσισι συναψθεῖσαι μίαν υἰότητα ἀτρέπτως οὐ σχεδιάζουσιν. Ἄσπερ γὰρ ἀκούσαντες· *Εἰς**

¹⁰¹⁷ Ἰ. Κορ. viii, 6. ¹⁰¹⁸ Hebr. xiii, 8.

Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, τῆ A
θεότητι μόνῃ ἐδ ποιηθεῖται τὰ πάντα κατὰ τὸ εἶδος
ἐπιγράφομεν· οὗτος ἀκούσαντες τὸ, Ἀπάθης ὁ
Χριστός, τῆς ἠνωμένης σαρκὸς τὸ πάθος γινώσκο-
μεν. Ἐπει πῶς νοήσομεν τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ τὴν
ἀσθένειαν ἐν ταυτῷ καὶ τὴν δύναμιν; Πνεῦματος
ἀπόρουμον, ἢ σὰρξ ἀσθενῆς· οὐ μέρος πνεύματος,
οὐδὲ μέρος σαρκὸς· καὶ πάλιν· Εἰ γὰρ ἐσταυρώθη
ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως. Ἄλλα τὰ
δύναματα, ἄλλα τὰ πράγματα· πνεῦμα καὶ τὰρξ, δύ-
ναμις καὶ ἀσθένεια, σταυρὸς καὶ ζωῆ, τὸ ἐγείρον τὸ
ἐγειρόμενον, τὸ ὑπερφυεῖν τὸ ὑπερφυόμενον. Ἐν
ἐνὶ δὲ προσώπῳ, οὐ κατὰ σύνθεσιν μερῶν, ἀλλὰ κατὰ
ἑνωσιν τελείων φύσεων. Οὐ μίαν οὐσίαν τὰς δύο
ποιούσας· ἀλλὰ μίαν ἀξίαν καὶ δόξαν ἐηλοῦσαν. Οὐ-
τως οὐκ ἀρνούμεθα τὴν ἑνωσιν, πρᾶξι μὲν δὲ τὴν
οὐσίωσιν. Ὅτι γὰρ ἀδύνατον τὰς δύο οὐσίας γενέσθαι
μίαν, διδάσκει μὲν ὁ τῆς φύσεως νόμος, διδάσκει δὲ
ὁ τοῦ κηρύγματος λόγος, πείθει δὲ διὰ παντός γένους
ἡ πείρα, θεσπίζει δὲ προδήλως ὁ Κύριος. Μηκέτι
γούνη τὴν ἀνάστασιν ἀπιστοῦντων ἐτι τῶν μαθητῶν,
Φηλαφῆσατέ με, φησὶ, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα
σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ ἔωρῦτε
ἔχοντα. Φηλαφῆσατε πρότερον, ἵνα δευθῆ ἡ φαν-
τασία πνεύματος ἀπατώσῃ τοὺς θεωμένους, ἀλλὰ
ἀντιτυπία σώματος πληροφροῦσα τοὺς ἀπομένους.
Τίς οὖν οὐχ ὀρᾷ τὰ τῶν φύσεων ἴδια· ἐτι τοῦ πνεύ-
ματος μήτε τὸ μὲν ἔχειν σάρκα, μήτε ὀστέα, τοῦ σώ-
ματος δὲ τὸ ἔχειν· καὶ τοῦ μὲν τὸ θεωρεῖσθαι, τοῦ δὲ
τὸ μὴ ὀρᾶσθαι· τοῦτου τὸ ἀφῆ ὑποβάλλεσθαι, ἐκείνου
τὸ ἀφῆν μὴ προσέσθαι. Πῶς οὖν μία οὐσία, τοιαύτης
οὐσίας παραλλαγῆς; Εἰ πνεῦμα μόνον, πόθεν σαρκεύς;
εἰ σῶμα μόνον, πόθεν δόξα; Ἄλλὰ πνεῦμα μὲν ἄσαρ-
κον, τῆ φύσιν θεός, σῶμα δὲ ἐμφυλον, λογικῶ μὲν
κάλει κοσμούμενον, δι' ὅστων δὲ καὶ σαρκῶν γνω-
ριζόμενον τῆ ἀφῆ. Οὕτω δεικνύται τὸ τῶν δύο φύσεων
ἀάφρον, καὶ τὸ τῆς ἐνώσεως ἀσύγγυτον, καὶ τὸ τῆς
προσυνήσεως ἀδιαιρέτων.

fallens 1019 eos qui rem cernerent; sed ipsa
certiores faceret (59). Quis itaque non videt quæ sicut
naturarum propria: spiritus quidem, quod neque
carneum habet neque ossa; corporis vero, quod habeat: et
huius quidem, quod videri possit, illius
quod non possit: huius, quod tactui subjiciatur; illius,
quod tactum non admittat? Quo pacto igitur
una substantia fuerit, cum tanta sit rerum discrepantia?
Si spiritus solum est, unde carnem habet? si
corpus tantum, unde gloria? Sed spiritus quidem sine carne
est, natura Deus: corpus autem anima-
tum, rationabili pulchritudine ornatum, per ossa vero et
carnem tactu agnitum. Ita ostenditur dua-
rum discrimen naturarum, et non confusa unio, et indivisibilis
adorationis.

SEQUUNTUR ALIA EJUSDEM S. ATHANASII FRAGMENTA,

E VARIIS VARIORUM AUCTORUM OPERIBUS DE PROMPTA A FELICEMANNO.

Theodoretus, Dialogo primo τῷ ἀπρέπῳ ἀπὸ τοῦ λόγου Περὶ τῆς πίστεως τοῦ μεζονος, Athanasii hæc citat, quæ nullibi in editis habentur.

Τὸ γεγράφαι, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, φανερώς D
τὴν θεότητα δηλοῦ· τὸ δὲ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,
τὸν ἄνθρωπον τοῦ Κυρίου δεικνύσιν.

Quod scriptum est, In principio erat Verbum, aperte divinitatem significat; illud autem, Verbum caro factum est, Domini humanitatem indicat.

10 Math. xxvi, 41. 11 II Cor. xiii, 4. 1 Luc. xxiv, 39. 2 Joan. i, 1. 3 ibid. 14.

(59) Tangere enim aut tangi, nisi corpus, nulla potest res.

LUCRET. De nat. rer. lib. 1, 304.

Ejusdem ex eadem Oratione. Et illud : *Lavabit in vino stolam suam* ^A, hoc est, in proprio sanguine corpus, quod est indumentum divinitatis.

Ejusdem ex eadem Oratione. Hoc enim, *Erat, re fertur ad ejus divinitatem, etc.*, ut in *Sermone majore de fide*, infra col. 1264.

Item Theodoretus, Dial. II τῷ ἀσυγχύτῳ, eumdem Περὶ πίστεως λόγον τὸν μεῖζονα citans, hæc inde decersit.

Quæ autem de eo adjecimus, *Sede a dextris meis* ^B, de corpore Dominico dicta sunt. Si enim *cælum et terram ego impleo* ^A, dicit Dominus, ut inquit Jeremias : omniaque contuet Deus, a nullo autem continetur : in quam sedem sedet? Corpus ergo est, cui dicit : *Sede a dextris meis.*

Corpus est ergo cui dicit : *Sede a dextris meis*, ^B cujus etiam fuit inimicus diabolus cum malis potestatis, et Judæi, et Græci. Per quod corpus, pontifex et apostolus, et fuit et dictus est, per id quod nobis tradidit mysterium dicens : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, et sanguis novi testamenti, non veteris quod pro vobis effunditur* ^C. Divinitas autem neque corpus habet, nec sanguinem; sed homo quem ex Maria portavit eorum causa est : de quo dixerunt apostoli : *Jesus Nazarenus virum a Deo ostensum in vobis* ^A.

Ναζαρέτ, ἄνθρωπος ἀπὸ θεοῦ ἀποδεικνυμένον εἰς ὑμᾶς.

Similiter, Dial. II τῷ ἀπαθεί, ex eodem opere citat.

1020 Quod excitatur a mortuis, homo erat, an Deus? etc. Vide in *Sermone majore de fide*, infra col. 1266 A.

Rursum Theodoretus et Gelasius, lib. de duab. nat. contra Nestorium et Eutychen, hæc :

Vita ergo non moritur, etc. Vide ibid. C.

Et rursum sequentia :

Qui vivit, mori non potest, etc. Ibid.

Et adhuc : Accidit ut Lazarus, etc. Ibid.

Idem Theodoretus, lib. II Hist. ecclesiastica, cap. 4, meminit περὶ τῶν παραμυθητικῶν πρὸς τὰς παρθένους λόγων (40) ipsius Athanasii, *ex quibus hoc excerptum affert.*

Quocirca, ne quis vestrum tantopere contristetur, etiamsi vobis vel sepultis invident illi impij, minimeque corpora vestra patiantur efferrī ; nam eo usque impietatis pervenit Ariusorum exitialis catastrophe, ut etiam portas claudat, circaque mortuorum sepulcra veluti dæmones considant, prohibitori ne quis deredentium humo mandetur.

Synodus vi œcumenica, act. 14 (42), in fine hoc fragmentum ex Athanasii tractatu in illud, «Nunc anima mea turbata est» ^A, adducit.

(45) Similitudinis Domini ad nos utilitas magna est, eo quod et nos assimilamur ipsi. Nisi enim ille assimilatus fuisset hominibus, **1021** non poterant Deo homines assimilari. Sed Deo homini facto assimilantur homines. Opportuerat itaque eum, qui ut similis nobis fieret descendit, in hoc maxime similem effici, in quo transmutari indigebamus. Trans-

Addit : Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Καὶ τὸ Πιπυρεῖ ἐν ὄλῳ τῆρ στολῆρ αὐτοῦ, τοῦτοστι, τῷ ἰδίῳ αἵματι τὸ σῶμα, τῆρ περιβολῆρ τῆρ θεότηρ.

Et adhuc : Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὸ γάρ, ἦρ, ἐπὶ τῆρ θεότηρ αὐτοῦ ἀναφέρεται, κ. τ. λ.

^A δὲ παρεθέμεθα περὶ τοῦ Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ὅτι εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα λήλεκται. Εἰ γάρ τὸν σῶμαρὸν καὶ τῆρ γῆρ ἐγὼ πλῆρω, λέγει Κύριος, ὡς φησιν Ἰερεμίας : πάντα εἰ χωρεῖ ὁ θεός, ὅπ' οὐδενὸς δὲ χωρεῖται : εἰς ποῖον καθέζεται ἑθρόνον ; Τὸ σῶμα τοῖνον ἐστίν, φ' λέγει : Κάθου ἐκ δεξιῶν μου.

^B *Et alia hæc :* Τὸ σῶμα τοῖνον ἐστίν, φ' λέγει : Κάθου ἐκ δεξιῶν μου : οὐ καὶ γέγονεν ἐχθρὸς ὁ διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμει, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἕλληγες. Δι' οὗ σώματος ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος γέγονε καὶ ἐχηρημάτιος : δι' οὗ παρέθηκεν ἡμῖν μυστηρίου λέγων : Τοῦτο ἐστὶ μου τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν (sic ibi), καὶ τὸ αἷμα τῆρ Κανίης διαθήκηρ, οὗ τῆρ Παλαιᾶρ, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυρόμενον. Θεότηρ δὲ οὔτε σῶμα, οὔτε αἷμα ἔχει : ἀλλ' ὅν ἐφῆρασαν ἐκ τῆρ Μαρίας ἄνθρωπον ; αἴτιος τοῦτων γέγονα : περὶ οὗ εἶπον οἱ ἀπόστολοι : Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ

^C ἡμᾶρ.

Τὸ ἐχηρημένον ἐκ νεκρῶν, ἄνθρωπος ἦν, ἡ θεός ; κ. τ. λ.

^A ἡ γούν ζωῆ οὐκ ἀποθνήσκει, κ. τ. λ.

Ζῶν ἀποθακεῖν οὐ δύναται, κ. τ. λ.

Ἐγένετο Ἀδάραο, κ. τ. λ.

^D Διὰ τοῦτο μὴδὲ γένεσθαι τις ὑμῶν περιπλυτος, εἰ καὶ βαπτομένας (44) ὑμῖν ἐφροῦσθαι οἱ δυσσοβεῖς, καὶ κωλύουσι τὰς ἐκφοράς : καὶ μέχρι γάρ τούτων ἡ καταστροφή τῶν Ἀρειανῶν ἐφθασε. Καὶ τὰς μὲν πύλλας κλειδοῖσι : περὶ δὲ τὰ μνήματα ὡς δαίμονες καθέζονται, ἵνα μὴ τις τῶν ἀπογενομένων ἀποτεθῆ.

Τῆρ ὁμοιώσεωρ τοῦ Κυρίου τῆρ πρὸς ἡμᾶρ ἡ ὠφέλεια μεγάλη, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὁμοιοῦμεθα πρὸς αὐτόν. Εἰ γάρ μὴ αὐτὸς ὠμοιωτο πρὸς ἀνθρώπουρ, οὐκ ἔδύνατο οἱ ἄνθρωποι ὁμοιοῦσθαι πρὸς θεόν. Ἄλλὰ πρὸς θεόν ἄνθρωπον γενόμενον ὁμοιοῦνται ἄνθρωποι. Ἐδει δὲ τὸν εἰς ὁμοίωσιν ἡμῶν καταβαίνοντα, κατὰ τοῦτο μάλιστα ὁμοιωθῆναι, καθ' ὃ μεταβολῆρ ἰδέσ-

^A Gen. xlii, 11. ^B Psal. cix, 1. ^C Jer. xxiii, 24.

^D Joan. xii, 27.

(40) Hodie nec liber istius argumenti existat : nec ista (spondere ausim) in ullo editorum reperiuntur.

(41) In editis Theodoretæ legitur βαπτομένους.

^A Matth. xxvi, 28, 28. ^B Act. ii, 12.

(42) Tom. VI Conc., pag. 986

(43) Est velus interpretatio.

μεθα. Ἐδεόμεθα δὲ κατὰ τὰ πάθη, ἵνα ταῦτα εἰς ἀπάθειαν μεταστῆ. Μηδὲς δὲ ἀπιστεῖτω περὶ τῶν παθῶν οἰόμενος τρέπεσθαι τὴν θεότητα, ἀλλὰ προσγενομένην αὐτῇ τὸ πάθος ἀπὸ τοῦ σαρκικοῦ καὶ ψυχικοῦ κινήματος ἐνθουμολοῖται, καὶ προσγενομένην καὶ νικώμενον. Διὰ γὰρ τοῦτο προσγέγονεν, ἵνα νικηθῆ· καὶ ἀπὸ τούτου νενίκηται, ἵνα ἡ πᾶσα ἀνθρώπων φύσις κατὰ τὸ συγγενὲς εὐεργετηθῆ. Ἐκεῖθεν γὰρ ἀρξάμενοι μετασχηματιζόμεθα πάντα ἐκ πασχόντων ἰσχυροί, καὶ ἀπὸ νεκρῶν ζῶντες καθιστάμενοι. Μὴ οὖν ταρταρέσθω τις εἰς ἀπίστιαν, εἰ λέγει Θεὸς ὃν ὁ Κύριος ἄμα καὶ ἀνθρώπων· *Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται*. Τοῦτο γὰρ ἐγένετο, τῆς μὲν θεότητος εἰκούσης, τῆς δὲ σαρκὸς ἐγειρομένης· δυνατὸν δὲ τῇ θεότητι κωλύσαι τὴν ταραχὴν, ἀλλ' οὐ βουλομένης αὐτῆς, ἵνα μὴ τὴν ἁμολοῖαν τὴν πρὸς ἡμᾶς διαλύσῃ. Τοιοῦτο δὲ τι νοητέον ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων· κεκαρμένον μέλι πρὸς ὕδωρ, οὐ δὲ τὸ μέλι μεταβέβηται, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ἐπλεόνασεν. Ὅτε δὲ κινήματι τῆς σαρκὸς ἔστιν ἐν τῷ Κυρίῳ, τοιοῦτό τι λάβωμεν ἁμολογία, ὡς περ ὕδατος ἐν μελικράτῳ πλεονασμῶν. Ὅταν δὲ πάλιν τὸ θεῖον ἐμφανηται, καὶ ἐνεργῆθαι δυνάμεις, καὶ δεῖξαι τὴν ἐξουσίαν, τοιαύτην ἁμολοῖαν λάβωμεν, ὡς περ τοῦ μέλιτος ἐπικρατοῦτος τὸ ὕδωρ. Δυνατὸν γὰρ τῇ θεότητι τοῦτο, ποτὲ μὲν τῇ σαρκὶ παραχωρεῖν εἰς τὸ πλεονᾶσαι, ποτὲ δὲ αὐτὴν ἐπικρατεῖσαι ἀναρροῦσαν τὸ πάθος καὶ τὸ τῆς σαρκὸς ἄσθενες. Τεκμήριον δὲ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπέχεται τροφῆς σωματικῆς καὶ οὐ πεινᾷ τὸ σῶμα. Μετὰ γὰρ ταῦτα, καθὼς γέγραπται, *πεπείνακεν*. Ἐνταῦθα σαρκὸς πλεονασμῶς· εἶτα ἐπείνασε μετὰ τὸν τοσοῦτον χρόνον. Ἐπείνασε τὸ τῆς σαρκὸς διὰ τοῦτο, ἵνα καὶ πεῖρα προσενηχθῆ, καὶ ὁ πειράζων καταισχυρῆθαι, καὶ ὁ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρώπος διὰ βράβωμα πεῖσιν δι' ἐγκρατεῖαν βρωμάτων ἀναστῆ. Φέμει δὲ καὶ τὴν ταραχὴν τῆς σαρκὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ προσείναι. Καὶ πῶς γὰρ ἐμελλεν ὀψήκοος γενέσθαι τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν πληρῶν ἀνθ' ἡμῶν, εἰ μὴ καὶ προσεναντίωμα ἔσχε, καὶ τὸ ἐναντιώματος ἐπικρατησεν; Ἡμῖν γὰρ ἐπειδὴν τι ἐκ σαρκὸς ἐναντίωμα γένηται, εἰ παρακούσομεν τοῦ προστάγματος, νικηθέντες σαρκὶ, τοῦτον τὸν τρόπον ἡ ἀμαρτία συμβαίνει. Οὐκοῦν ἐν τῷ Κυρίῳ τὸ μὲν ἐναντίωμα ἔδει γενέσθαι τὸ ἀπὸ τῆς σαρκὸς, νικῆσαι δὲ τὴν ὑπακοήν. (43) Εἰ γὰρ καὶ Θεός, ἀλλ' ἐν σαρκὶ καὶ κατὰ σάρκα τὴν ὑπακοὴν κληροῖ, καὶ τοῦ θελήματος τῆς σαρκὸς τῷ θελήματι τῆς θεότητος κρατεῖ, καθάπερ εἰρηκεν· *Ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός, ἰδίων λέγων θέλημα αὐτοῦ τὸ τῆς σαρκὸς*. Ἐπεὶ καὶ ἡ σὰρξ ἴδια αὐτοῦ γέγονεν· οὐ γὰρ ἔστι θέλημα Υἱοῦ θεῖον θέληματος Θεοῦ χωριστέον. (44) Ἐδεῖ δὲ τὸ τῆς σαρκὸς θέλημα κινήσθαι, ὡποταγῆναι δὲ τῷ θελήματι τῷ θεικῷ. Καὶ οὕτως αἱ τῶν ἀνθρώπων παρακοαὶ λύνονται διὰ τῆς παραδέξου ταύτης ὑπακοῆς, ἣν Χριστὸς ὀψήκουσεν

A mutari autem egebamus secundum passiones, ut hæc in impassibilitatem transferretur. Nullus igitur hæc de passionibus non credat, existimans verti deitate, sed supervenisse ei passionem ex carnali et animali animæ motione conjectet, et supervenisse et victam fuisse. Ideo namque advenit, ut vincatur ab ipso. Ideoque victa est, ut omnia natura humana per cognationem beneficium capiat. Ex hoc quippe incipientes transfiguramur omnes, ex passibilibus impassibiles, et ex mortuis viventis effecti. Nullus igitur perturbatus ad infidelitatem accedat, si dicit Deus qui Dominus pariterque et homo est: *Nunc anima mea turbata est*. Hoc enim factum est deitate quidem acquiescente, carne autem insurgente. Possibile enim erat deitati prohibere perturbationem, sed noluit, ut similitudinem, quam ad nos habuit, non dissolveret. Tale ergo aliquid est intelligendum ex rebus quæ circa nos sunt. Cum temperatur mel cum aqua, non mel mutatum est, sed superabundavit aqua: similiter quando duntaxat motio carnis est in Domino, talem quamdam similitudinem assumamus, sicut aquam in melicrato, id est in melle temperato superabundantem. Quando iterum, quod divinum est, demonstratur, et operatur virtutes, et ostendit potestatem, talem similitudinem assumamus, sicut dum mel aquam superat. Hoc enim possibile est deitati, aliquando quidem carni permittere ut superabundet: aliquando vero eam superare ad perimendam passionem ipsam et carnis infirmitatem. Indicium vero est, quod quadraginta totis diebus abstinitur corporali cibo, et non esuriit ipsum corpus. Post hæc quippe (sicut scriptum est) esuriit. Hic carnis exsuperantia: deinde esuriit post tantum tempus. Exsuperavit quod carnis est, idcirco ut tentatio ingereretur, et tentatio confunderetur, et homo, qui a principio per cibum lapsus est, per abstinentiam cibi resurgeret. Tolerat autem et perturbationem carnis, ipsa morte adveniente. Etenim quomodo obediens futurus esset, nostram pro nobis obedientiam completam, nisi et adversitatem haberet, et vinceret adversitatem? Nobis si quidem ex carne infestatio fit, et si inobedientes fuerimus mandato, victi carne, hoc modo peccatum emergit. Ergo et in Domino adversitatem quidem fieri oportebat a carne, obedientiam vero vincere. Quamvis enim Deus est, veram in carne et secundum carnem obedientiam implet, et voluntatem carnis voluntate superat deitatis, sicut dixit: *Quia descendi de celo, non ut faciam voluntatem meam, sed ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, Patris* ¹⁰, propria voluntatem dicens quipiam quæ carnis est. Nam et caro propria ejus erat: neque enim voluntas Filii divina, a voluntate Dei separata est. Oportebat quippe moveri carnis voluntatem, subijci vero voluntati deitatis. Atque ita hominum inobedientiæ solvuntur per hanc admirabi

¹⁰ Joan. vi 38.

(43) Hæc habentur in concilio Lateranensi t. VI Conc., p. 290.

(44) Ibid.

lem obedientiam, qua Christus obedivit pro nobis. Considera igitur, facta motione carnali, quid asserat. *Et quid dicam? Pater, salva me ex hac hora. Sed ideo veni ad hanc horam. Pater, clarifica nomen tuum ipsum* ¹¹. Illud *Quid dicam? Salva me ex hac hora*, loquitur secundum motionem carnis : *Ideo veni in hanc horam*, divinitate vincente effatus est, pene nec apparere carnalem voluntatem permitte divina. Ipsum igitur, **1022** *Quid dicam?* tanquam abscondentis est sermo, ut appareret quidem nobis, quia et caro vera, subjecta vero est, non valens circumducere, sicut equus sessorem, nec omnino ipsam manum quæ regit, inflectere. Denique quid arbitratur passionem? Non ignominiam, non confusionem : sed gloriam suam et Patris, et accelerat magis, quam evitat, passionem. *Pater, clarifica nomen tuum*. Non erit, inquit, a me ulla recusatio, sed recusans obtinere, et non recusans obtinet. Carnalis enim natura recusat mortem, et erat hæc in Christo, quoniam Verbum caro veraciter factum est. Deitatis autem voluntas elegit mundi salutem, quam mors operata est. Delinac impletam videtur id : *Ut faciam voluntatem ejus, qui misit me*. Dixit Christus : *Pater, clarifica nomen tuum*. Et responsum est de cælo : *Et clarificavi, et iterum clarificabo* ¹². Ut sciamus, quia distantia nulla est, neque separatio Patris et Filii, magis autem ut lucremur conjunctionem nostram, quæ ad Deum in Christo facta est. Nullus quippe hominum est, qui non seipsum abstraxerit a voluntate Dei ex aliqua parte, vel re, vel tempore. In solo autem Christo inseparabilis voluntas servatæ est, quem assequentes conjunctionem ad Deum lucrati sumus, unionemque salutarem ad similitudinem divinæ unitonis, sicut ipse perhibuit : *Ego et Pater unum sumus, ita et hi in nobis unum sint* ¹³.

Latet fortassis adhuc liber hic alicubi etiam integer, siquidem episcopi Cyprii in eadem act. 14 paulo ante dicunt, esse sibi domi ejus quoddam exemplar, et aliud Constantinopoli vetustissimum. Apparet autem ex hoc fragmento hunc tractatum scriptum esse contra Arianos, qui eo Christi dicto, Nunc anima mea turbata est, abutebantur ad evertendum Dei Patris et Filii eandem essentiam, ut videre est ex orat. iv contra Arianos.

Est in illustr. biblioth. archipalatina codex ms. vetust. continens Catenam expositionem ab incerto auctore ex Patribus Græcis in Evangelium D. Lucæ collectam, in qua ad cap. xiiii, fol. 216, solide hæc verba leguntur :

Sanctus Athanasius in illud Evangelii, *Postquam hæc dixisset, exspiravit* : Talis fuit Salvatoris nostri mors, quam quidem ejus corpus secundum naturam obiit, Verbum autem secundum voluntatem suscepit, utpote qui libere corpus suum morti tradiderit, ut pro nobis secundum ejus naturæ conditionem pateretur, iidemque pro nobis divinitus resurgeret : qua in re totus conditionis humanæ carnis veritatis, nostra videlicet ad vitam evocatio, et a morte suscitatio.

Quod vero hoc fragmentum nostri sit Athanasii, indicio est, quod idem ille Codex, fol. 114 similiter τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου αἰεὶς, hunc nostrum ex secunda oratione contra Arianos citat, et fol. 43 averso, similiter ex epist. De decretis synodi Nicænæ, ut suo loco monemus. Hæc Felekmannus.

¹¹ Joan xii, 27, 28. ¹² ibid. 28. ¹³ Joan. x, 50; xvii, 25.

ἄνω ἡμῶν. Ὅρα δὲ, τοῦ κινήματος τοῦ σαρκικοῦ γενομένου, τὴν φησι· Καὶ εἶπω· Πάτερ, σώσον με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην. Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα. Τὸ, *Τί εἶπω; Πάτερ, σώσον με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης*, ἐφθέγγετο κατὰ τὴν κίνησιν τῆς σαρκὸς ἐξ, διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην, θεότητος ὑπερ- νικώσεως φθέγγεται, σχεδὸν τοι μὴδὲ φανῆναι τῷ σαρκικῷ θελήματι συγχωρούτος τοῦ θεικοῦ. Τὸ γὰρ, *Τί εἶπω;* ὡσπερ ἐγκόπιοντός ἐστι ῥήμα, ὡς φανῆναι μὲν ἡμῖν, οὐ καὶ σὰρξ ἀληθῆς, ὑποταταμένη δὲ, καὶ οὐ δυναμένη περιστάσαι, καθάπερ ἵππος τὸν ἐκβάτην, οὐδὲ ὅσον ὀκλάσαι τὴν χεῖρα τὴν ἡνωτοῦσαν. Καὶ δὴ καὶ εἰ λογιζέται τὸ πάθος; Οὐκ ἀδόξω, οὐκ αἰσχύνῃ, ἀλλὰ δόξαν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἐπιστοῦδει μᾶλλον, ἢ ἀποτρέπει τὸ πάθος. Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα· οὐκ ἔσται, φησὶν, οὐδέμα παραίτησις παρ' ἐμοῦ, ἀλλ' εἴξει τὸ παρατιόμενον, καὶ κρατήσει τὸ μὴ παρατιόμενον. Σαρκικῆ μὲν γὰρ φύσει παρατίεται τὸν θάνατον, καὶ ἦν τοῦτο ἐν Χριστῷ, ἐπειδὴ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος ἀληθῶς· θεϊκῆ δὲ βουλήσιν αἰρεταί τὴν κόμην σωτηρίας, ἣν ὁ θάνατος κατειργάσατο. Ἐτα πληρούμενον φαίνεται τὸ, *Ἔνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πμψαντός με*. Ἀγῆς ὁ Χριστὸς· Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα· καὶ ἀπόκρισις ἐξ οὐρανοῦ· Καὶ ἐδόξασα, καὶ πᾶν δόξασω· ἵνα εἰδῶμεν, εἰ διάστασις οὐδέμα, οὐδὲ χωρισμὸς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· μᾶλλον δὲ ἵνα κεράζομεν τὴν συνάφειαν ἡμῶν τῇ πρὸς Θεὸν ἐν Χριστῷ γενομένην. Οὐδεὶς μὲν γὰρ ἀνθρώπων, ὃς οὐκ ἀπέσπασεν ἑαυτὸν ἀπὸ θελήματος Θεοῦ κατὰ τὸ μέρος ἢ πράγματος ἢ χρόνου. Ἐν μόνῳ δὲ Χριστῷ τὸ ἀχώριστον τῆς θελήσεως ἐπυλάθη· ὃ συνακολουθοῦντες κεράζομεν τὴν συνάφειαν τῇ πρὸς Θεὸν, καὶ τὴν ἑνωσιν τὴν σωτηρίαν καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ, καθ' ὁμοίωσιν τῆς θελας ἐνώσεως, ὡς αὐτὸς εἶρηκεν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν ἡμῖν ἓν ὄντιν.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου εἰς τό· Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξέπνευσεν· Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θάνατος γέγονε, τοῦ μὲν σώματος κατὰ φύσιν δεχομένου, τοῦ δὲ Λόγου κατὰ θέλησιν ἀνεχομένου, καὶ ἐξουσιαστικῶς τὸ ἴδιον σῶμα εἰς θάνατον προειρημένου, ἵνα καὶ πάθη φυσικῶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστῆ θεϊκῶς ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ὅλη τῆς γενέσεως καὶ τοῦ θανάτου ἡ πραγματεία εἰς τὴν ἡμετέραν ζήτησιν, καὶ ἀνάκλησιν θεωρεῖται.

Et quia mentionem codicis hujus fecimus, ascribam etiam alium locum ex eodem. Sic igitur 15, fol. 20, A, ad cap. 1 Luca.

Ἀθανασίου. Ἐν ᾧ ὁ πρὸς αἰώνων ἐκ Πατρὸς, ἐπ' Ἀ
ἐσχάτων ἐκ τῆς Παρθένου γεννᾶται, καὶ ὁ ἀράζος τὸ
πρὶν καὶ ταῖς ἐν οὐρανῷ ἀγλαῖς δυνάμεσιν, ὁρατὸς
γίνεται διὰ τὴν πρὸς τὸν ὀρώμενον ἀνθρώπων ἔνωσιν.
Ὁρώμενος δὲ φημι οὐ τῇ ἀοράτῃ θεότητι, ἀλλὰ τῇ
τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ διὰ τὸ ἀνθρώπινου σώματος
καὶ ὅλου ἀνθρώπου, ὃν ἀνεκαίνισεν, τῇ οικειώσει τῇ
πρὸς ἑαυτὸν. Κτιστὴς γὰρ ὢν ὁ Λόγος, αὐτὸς ἐπὶ
συντελεῖ τῶν αἰώνων τὸ κτιστὸν ἀνεῴσατο· ἵνα
πάλιν τοῦτο ἀνακαίνισῃ· χρεῖα γὰρ ἦν πρὸς τὴν
ἀνδράκλειαν τοῦ καὶ κατ' ἀρχαῖς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πε-
ποιηκότος Θεοῦ Λόγου. Τοῦτου δὲ ἔνεκεν ὁ ἀσώμα-
τος εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν παραγίνεται, καὶ λαμ-
βάνει ἑαυτῷ σῶμα οὐκ ἄλλότριον τοῦ ἡμετέρου, ἐξ
ἀρχαίων Παρθένου ὑπὸ τοῦ ἁγίου πλάστῃν Πνεύμα-
τος, καὶ τοῦ Λόγου γεγονὸς ἐνδύμα προσουητὸν, ἵνα
ἐν αὐτῷ λυθῇ ὁ κατὰ τῆς φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων νό-
μος, καὶ ὁ Λόγος, πρὸς ὁμοίωσιν τὴν ἑαυτοῦ κτίσας
τὸν ἀνθρώπον ἐξ ἀρχῆς, πάλιν εἰς ὁμοίωσιν τὴν πρὸς
αὐτὸν ἐπανάγει, ὁμοιωθεὶς τῷ ἰδίῳ ποιήματι.

Athanasii. In qua qui ante sæcula ex Patre est, in ultimis temporibus ex Virgine nascitur, invisibilis antea vel sanctis, quæ in crelo sunt, potestabilis deinde visibilis propter unionem ejus cum homine visibili. Visibilis, inquam, non per invisibilem deitatem, sed per operantem Dei virtutem per humanum corpus et totum hominem quem renovavit, proprius ipsi effectus. Creator enim cum esset ipsum in Verbum, consummatione sæculorum creatum induit, ut illud iterum restauraret, eo quippe fuit opus ad hominis revocationem, qui ab initio ex nihilo fecit omnia. Hæjus rei gratia incorporeus ille in terras venit, corpnsque sibi non alienum a nostro, sed ex intacta Virgine, virtute Spiritus sancti efformatum assumpsit; quod adorabilis Verbi amictus effectum est, ut [promulgata 1023 lex corruptionis humanæ in eo aboleretur, et quem ab initio considerat hominem ad sui similitudinem, eidem rursus a tali gradu lapsus factus ipse similis, similitudinem hominis cum ipso pristinam restitueret.

SEQUENTIA ITEM SUNT FELCKMANNI.

Et sunt quidem huic similia loca quædam, ut tom. I, pag. 45, 48, 127, 128, 347, 348; at qui totidem verbis idem sit cum hoc, a me hactenus animadverti non potuit. Atque idcirco malui bis (si tamen) egregium hunc locum haberi, quam penitus omitti.

Hieronymus in Catalogo librorum ecclesiasticorum refert duos libros Athanasii Contra gentiles suo tempore existisse: at nobis hodie unus tantum est. Nisi forte secundum esse voluerit Hieronymus eum, qui est De Incarnatione (45), quod ipsum et initium istius innuere videtur, ubi brevem summam præcedentis repetit.

Idem Hieronymus ibidem librum ejus quemdam contra Ursacium et Valentem commemorat. Ac meminit quidem illorum persæpe Athanasius, eosque exagitat in Apologiis, ut in opere De synodis Ariminensi et Seleuc., et in Epistola ad Africanos, et alibi: at qui in ipsis tantum scriptus sit liber ab ipso, talis hodie nullus exstat.

Liber De Psalmorum titulis, quem ab eodem scriptum ait Hieronymus (46), quemque Photius Hypomnemata in Psalmos nominat, si is non est, qui tom. I, sub titulo De interpretatione Psalmorum ad Marcellinum, habetur; probabile fuerit eum esse, quem in synodi vii œcumenicæ, Nicænæ n. act. 4, Germanus patriarcha Constantinopolitanus in epistol. ad Themas episcopum Claudiopoleos, hæc verba psalmi LXXX, juxta Græc. vel LXXX juxta Hebr. codices, « Qui sedes super Cherubim, appareas, » exponemem citat, in hæc verba: Etenim cherubim illorum exemplaria, ignota juxta naturam omnibus hominibus existentia, spiritus et ignis existant, et ab omni corporea figuratione et natura aliena, ea, quæ de ipsis a propheta corporalius dicuntur, symbolicum et alius ductum sensum, habent. Aliiter enim intelligere juxta sacris et corporeis non decentem rationem oportet. Hæc ibi. Notat Fronto Ducavus Burdegal. v. cl. in suis quibusdam in Athanasium collectaneis, qui ex bibliotheca Comædini habentis, esse apud Politanum Athanasii opus. in Psalmos. Similiter M. Crasius in indice quodam lib. mss. qui Constantinopoli adhuc exstant, refert apud illustrissimum principem Jacobum Marmoretam esse S. Athanasii archiepiscopi Alexandrini explicationem in Psalterium Davidis: an vero id sit, de quo agimus, non temere dixerim.

Eadem synodus, act. 6, ex Epistola Athanasii ad Eupsychium, cujus sit initium: « In quibus nos existimasti, » hoc fragmentum citat:

Ἀθανάσιος μὲν ἐν τῇ προλεχθεῖσῃ πρὸς Εὐψύχιον ἐπιστολῇ, ἧς ἡ ἀρχὴ: Ἐφ' οἷς μὲν ψήθης ἡμᾶς, εὐλαθεύσῃται, μεθ' ἑτέρα φησι· Κοινὸς ὁ τῶν προβάτων καρπός· τοῦτο δὲ τὸ νωτιαῖον θέρος, τὸ ἔριον εἰς

Athanasius quidem, in supradicta epistola, cujus initium est, Ἐφ' οἷς μὲν ψήθης ἡμᾶς, εὐλαθεύσῃται, in ter alia dicit: Communis ovium fructus est, hæc, inquam, tergo ris messis, haud quæ omnibus ad commu-

(45) Vide in *Monit. ad orat. contra gentes*, quid sit hæc de re sentiendum.

(46) Vide in *Monito ad Expositiones in Psalmo*,

nem casum prostat, verum postquam tinctura, quæ de mari accipitur, tincta fuerit, purpurea dicitur, et appellatione mutata et usu, propter excellentiam regibus tantummodo optatur. Ita lana est, et non est. Natura quidem manet id quod a principio fuit, usa autem non amplius [vulgaris enim usus fuit], propter colorationis dignitatem. Ita quoque caro natura communi [videtur hic addendum] de assumpta, postquam enim [τό enim abundat] facta fuerit regis indumentum, cum ipso rege ejusdem sit dignitatis, quanquam natura non fuerit talis. Quare recte Dominus gloriæ dicitur. Et secundum quod homo quoque fuit, assertiones et passiones naturæ eum invaserunt, et contumeliis aliorum fuit obnoxius. Quoniam enim modo rex veste utitur, sic ipse quoque se carne circumcinxit. Quemadmodum autem qui regis purpuram rumpens, regi penam dat, quasi insidiator aut malevolus, quanquam ipse rex nihil fuerit passus, purpuræ autem passio ad ipsum referitur: ita quoque carnis passio, Verbo Dei manente impossibili, in ipsum propter contumeliam descendere dicitur. Et ob id Paulus Dominum Christum, quatenus homo, Filium Dei tradit. Et ante hunc Gabriel paradoxum novi partus Mariæ evangelizans: Ave, inquit, gratia plena, Dominus tecum. Ecce tu in utero habebis, et paries filium, et vocabunt eum Jesum. Hic erit magnus, et Filii Altissimi vocabitur¹¹. Quare Jesus Filius Dei vocatur, non quod caro sit in divinam naturam mutata, sed propter unionem ad Deum Verbum cognominem dignitatem accepit.

Hæc ibi synodus, ubi et Eupsychium presbyterum Cæsareæ fuisse dicit. Ac meminit ipse Athanasius in Epistola ad Palladium epistolæ cujusdam suæ ad monachos Cæsarienses: de quorum numero an et hic Eupsychius fuerit, quis facile dixerit? Nisi forte malis Eupsychium hunc male dici presbyterum, fuisse vero episcopum Cæsariensem. Nam in orat. 4 contra Arianos, meminit Eupsychii Cappadociæ episcopi, qui contra Arianos scripserit.

Porro Theodoretus quoque, in Dialog. τῶ ἀνυγχύτω, mentionem facit epistolæ ad Eupsychium, cujus etiam mentio est act. ult. synodi Chalcedonensis, at non Athanasio, sed Attico Constantinopolitano, qui Chrysostomo successus est, tribuitur.

Gelasius quoque Romanus, in fragmentis librorum v De duabus in Christo naturis contra Nestorium et Eutychem, inter alia hæc ex Athanasio affert, quæ, quia hactenus in nostris operibus invenire non potuimus (ρητῶς inquam, quia similia plurima sunt), ideo his addere volumus.

Athanasii, inquit, episcopi Alexandrini in libris contra Arianos: Quia igitur aliqui, magis autem plurimi, qui nondum discipuli facti, ex qua petulantia ad docendum venerunt, nescientes neque que dicunt, neque de quibus affirmant, excæcatis oculis mentis, non habentes intellectum videntem Deum, sicut Jacob, neque mundum cor videns Deum, ea quæ propter hominem Salvatoris nostri, quem propter nos indutus est, sunt scripta, et opera humilia, et pauperes voces, divinitati tribuentes Verbi, errant et errare faciunt minus doctos et infirmos, ut humiliter de Domino sapiant; necessitatem habemus exponere, sicut Judas scribit per Epistolam, quæ congruant verba divinitati Verbi, et quæ secundum Salvatore[m] intelligendo homini. Sicut enim in sacculo aurei solidi et argentum positum unius imperatoris imaginem et inscriptionem nominis utraque habent, sed novit nummularius custos eorum auri excellentiam ultra honorem inferioris argenti; ita, licet in una scriptura de divinitate Filii, et de corpore ex Maria quod propter nos indutus est, sit scriptum, singula tamen eorum scimus, sicuti discipuli sapientes unius et vere Magistri. Quæcumque igitur humilia verba et opera sunt, in corpus Filii intellige scripta; quæcumque litteræ gloriose, in Verbi divinitatem.

1024 Tum subjicit: Eju[s]dem contra eosdem. Certissime itaque sciat omnis domus Israel, quia Jesum et Christum enim Deus fecit, bene Jesum, quem vos crucifixistis. Et ipsum ergo crucifixum Dominicum

¹¹ Luc. 1, 28, 35.

hominem, ostendentes quasi per digitum apostoli dixerunt : *Hunc Jesum quem vos crucifixistis, Christum et Dominum eum fecit Deus* ¹⁶. Certissime itaque Dominicus homo et principium inquit viarum, principium omnium sanctorum qui appellati sunt via, et Dominus et Christus est, qui factus est et crucifixus.

Et paulo post, idem Gelasius : Athanasii episcopi Alexandrini, inquit, in libro *Adversus hereticos* : Quaecumque igitur humilia verba et opera sunt, in corpore Jesu intellige scripta : quaecumque vero gloriosae sunt litterae, in Verbi divinitate (47). Quando esuriit post jejunium, corporis passio est : cum vero ex quinque panibus quinque millia virorum, praeter mulieres et infantes, pascit, et duodecim sportae fragmentorum remaneant, opus Verbi divinitatis. Cum vero super cervicalem dormit in nave, corporeae quietis est opus : cum ambulans supra mare, imperat fluctibus et ventis, *Quiesce, obtumece* ¹⁷, mox audit ab his qui in navi cum jurejurando confessi sunt : Vere Dei filius es. Cum stans ad sepulcrum Lazari deflet, et venturus ad passionem dicit : *Tristis est anima mea usque ad mortem* ¹⁸, et anxiatu : spiritum quidem divinitate promptum ad omnem dispensationem dicit : carnem vero infirmam. Carnis vero infirmitas est contristari et mortuum esse. Quando imperative dicit : *Lazare, veni foras* ¹⁹, et surrexit vivens mortuus quadriduanus, quod factum non est a principio mundi, signum divinitatis est. *Hactenus Gelasius*.

Damascenus quoque, lib. De duabus in Christo voluntatibus, edit. Basil., pag. 484, hunc ex Athanasio citat locum :

Ἐν ἀρχῇ γὰρ πλάσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον • καθὼς, inquit, φησὶν ὁ ἱερεὺς Ἀθανάσιος (48)

A Cum enim in principio Deus effinxisset hominem, eum ex natura sua impeccabilem et voluntatis arbitrio sui ipsius dominum reddiderat, ut inquit sanctus Athanasius.

Idem, in orat. de defunctis sub finem, sic ait :

Ἐτα ὁ ἐν βίῳ καὶ λόγῳ περιβλεπτός (49), καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας θεμέλιος Ἀθανάσιος τάδε φησὶ περὶ τῶν ἐν Κυρίῳ νεκρῶν • ὅτι περὶ διὰ τοῦτο τοὺς σωζομένων ὁ Θεὸς κεχάρισται, τὸ μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, ψυχτικῶς ἀλλήλοις συνείναι καὶ συνευφραίνεσθαι, ἀπεκδοχῆν ἔχοντες τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἀποκληροῦσθαι θέλων δωρεῶν.

Propterea conspicuus ille vita et moribus, solidumque Ecclesiae Dei fundamentum Athanasius, haec inter caetera de mortuis in Domino pronuntiabat, idcirco Deum iis, qui salutem consequuntur indulgisse, usque dum communis omnium resurrectio advenerit, ut inter se unum in locum anima convenientes collaetentur, spem habentes quod futurorum tandem bonorum possessione fruituri sint.

Idem, in eodem sermone circa medium, ex Athanasii eius τοὺς κοιμηθέντας παναρμονίῳ (ut vocat) λόγῳ, haec affert :

Ὅτι κἄν εἰς ἀστέρα ὁ ἐν εὐσεβείᾳ τελευθῆεις κατατεθῆ, μὴ ἀπαναίνου εἰαιον καὶ κηρούς, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, ἐν τῷ τάφῳ προσέψαι. Δεξτέα γὰρ ταῦτα τῷ Θεῷ, καὶ πολλὴν ἐξ αὐτοῦ φέροντα τὴν ἀντίδοσιν. Τὸ γὰρ εἰαιον καὶ ὁ κηρὸς ἐλοκαύτωσις. Ἡ δὲ γὰρ ἀναίμακτος θυσία ἐξίλασμός. Ἡ δὲ πρὸς τοὺς πένθητας εὐκοίαια προσθήκη πάσης ἀγαθῆς ἀντιδόσεως.

B Licet ad astra qui cum pietate consummatus est repositus fuerit, ne deneges oleum et cereos, Christo Deo invocato, ad sepulcrum accedere. Accepta quippe Deo isthaec sunt, magnamque ab illo referunt retributionem. Nam oleum et cera ceu holocaustum sunt. Sacrificium inruentum est propitiatio. Largitus autem pauperibus facta, accessio est omnis optima retributionis.

Fronto Ducæus, Burdegalensis, in collectaneis quorum jam meminimus, notat apud D. Thomam Aquinatem in libro contra errores Graecorum mentionem fieri theæ seu voluminis Athanasii in Joannem. Et addit idem : In Epitome Biblioth. Gesneri liber De fide catholica dicitur exstare Viennæ apud Lazium. » Haec Felckmannus. Verum jam bene multos Athanasii De fide catholica libellos edidimus, quorum quidam fortasse iste est a Frontone Ducæo memoratus.

¹⁶ Act. II, 36. ¹⁷ Marc. IV, 38, 39. ¹⁸ Matth. XXVI, 38. ¹⁹ Joann. XI, 43.

(47) His similia habentur in *Epist. ad Epictetum*, et in libris *contra Apollinarium*.

(48) Et sunt loca similia initio *Orat. contra gentiles*, pag. 2, 3 et 4, ut et *De Incarnat.* pag. 49, 50,

vix tamen totidem verbis.

(49) De hujus loci sententia fuse in Præfatione generali.

MONITUM.

1025 *Fragmenta subsequentia, a viro clarissimo Jacobo Milio, principali Collegii Sancti Edmundi Oxoniensis, nobis transmissa, nimirum γρωσά χαλκείος, immista, ut obtulit nobis sunt edi curavimus. Primum autem opusculum, de novem Herodis morbis, si non aperte spurium, odmodum suspectum videtur in quo sunt pleraque μυθώδη. De novem Herodis morbis, vide t. II [IV]. Nec minore suspitione laborat secundum.*

ATHANASII ALEXANDRINI, EX INTERPRETATIONE IN MATTHEUM.

De novem insanabilibus morbis quibus Herodes afflictus interitii.

Mortuo Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto dicens: Surgens accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel: mortui sunt enim qui querebant animam pueri¹⁹. Erant autem qui Jesum occidere querebant Herodes et Antipater filius ejus. Interitii autem Antipater gladio transverberatus in carcere. Deprehensum quippe fuit ipsum veneficum esse, et fratres suos Alexandrum et Aristobulum insidiis oppressisse. Ipse quoque Herodes mortem obiit, corpore ejus variis ac diversis morbis tradito. Primo, febris ipsi inerat fornace ardentior. Secundo, intolerabilis prurigo per totam corporis superficiem. Tertio, frequentes viscerum cruciatus. Quarto, pedum tumores quasi aqua intercuti distenti fuissent. Quinto, ventriculi tumida inflammatio. Sexto, in verendis putredo vermes generans. Septimo, ad hæc, orthopnoea, ut non posset nisi erecta cervicè respirare. Octavo, difficultas anhelitus. Nono, convulsiones omnium membrorum. Sunt autem morbi numero novem. Febris autem inerat fornace ferventior, quia ardebat libidinis et fornicationis morbo. Pruriginè intolerabili laborabat, quia obtemperabat magistris qui auribus prurientes erant. Viscerum cruciatibus torquebatur assidue, quia non psallebat illud: *Benedic, anima mea, Domino, et omnia interiora mea nomini sancto ejus*²⁰. Pedum tumoribus quasi aqua intercuti distentus, quia contemnebat puram et non turbidam aquam fontis salientis in vitam æternam. Ventriculi tumida inflammatio, quia erat impotens iræ et immisericors in subditos. Verenda autem ejus vermes gignebant, quia intemperantia equos emissarios imitabatur. Orthopnoea tenebatur, quia non surgebat diluculo ad Dominum adorandum qui ipsi regiam tradiderat dignitatem. Anhelitus laborabat, quia non respiraverat odoramentum charitatis, sed fœtorem belli inexpiables. Omnia autem membra ejus convulsione afficiebantur, quia et ipse omnes pueros qui erant in Bethlehem convulsærat: quia autem mensura mensus quispiam fuerit, merito eadem de cælo remetiatur ipsi. *Per quæ enim quis peccaverit, per hæc et punietur*²¹. Hunc itaque

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ,

Περὶ τῶν ἐννέα ἀνιδιῶν παθῶν τῆς τοῦ Ἡρώδου τελευτῆς

Τελευτησάντος Ἡρώδου, ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου κατ' ἄραρ ἐφάρη τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ λέγων Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθνήκασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Ἦσαν δὲ οἱ ζητοῦντες θανατώσαι τὸν Ἰησοῦν οἱ περὶ τὸν Ἡρώδην τὸν βασιλεῖα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀντίπατρον. Ἀπέθανε δὲ ὁ μὲν Ἀντίπατρος· ἐν ῥομφαίᾳ διαπαρεὶς ἐν τῇ φυλακῇ, ἀπελεγθεὶς φαρμακὸς καὶ ἐπιβούλος τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοβούλου· ὁ δὲ Ἡρώδης καὶ αὐτὸς καταστρέφει τὸν βίον, τοῦ σώματος αὐτῷ διαμερισθέντος εἰς διάφορα καὶ ποικίλα πάθη. Α', πυρετὸς γὰρ ἦν αὐτῷ καμίνου ἐνεργέστερος· Β', κνησμός τε ἀφόρητος τῆς ἐπιφανείας διῆς· Γ', τῶν ἐντὸς συνεχεῖς ἀληγθόνες· Δ', περὶ τοὺς πόδας ὡς ὕδρωπιῶντος οἰδήματα· Ε', τοῦ ἔγρον φλεγμονὴ ὑπέρογκος· ΣΤ', διὰ τοῦ μείλους τῆς αἰσχύνης σηπεδῶν γεννώσα σκώληκας· Ζ', πρὸς τοῦτους ὀρθόπνοια· Η' δύσπνοια· Θ', καὶ σπασμοὶ πάντων τῶν μελῶν. Καί εἰσι τὰ πάθη τὸν ἀριθμὸν ἐννέα. Πυρετὸς μὲν ἦν ἐπ' αὐτῷ καμίνου ἐνεργέστερος, ἐπειδὴ ἐξεκατετο τοῖς πάθεσιν εἰς τὴν ἀθέμιτον πρᾶξιν τῆς μοιχείας. Ὁ δὲ κνησμός ἦν ἐπ' αὐτῷ ἀφόρητος, διὰ τὸ πεθεσθαι αὐτὸν τῶν κνηβομένων διδασκάλων τὴν ἀκοήν ἀπάτην. Τῶν ἐντὸς δὲ τὰς συνεχεῖς ἀληγθόνες, ἐπεὶ οὐκ ἐψάλλον· Εὐλόγηε, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντὸς μου τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοὺς πόδας οἰδήματα ὕδρωπιῶντος, ἐπειδὴ ἐξουθένει τὸ καθαρὸν καὶ ἀβόλων ὕδωρ τῆς ἀλλομένης πηγῆς εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τοῦ δὲ ἔγρον ἡ ὑπέρογκος φλεγμονὴ, διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῷ θυμοῦ φλεγμονῇ κρατητῶν, καὶ ἀνελεθίμου εἰς τοὺς ὑποχειρίους. Τὸ δὲ τῆς αἰσχύνης αὐτοῦ μέλος ἐγένετο σκώληκας, ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀκολασίᾳ ἐξήλω τοὺς θηλυμανεῖς ἱπποὺς. Ἡ δὲ ὀρθόπνοια αὐτὸν κατεῖχε διὰ τὸ μὴ ὀρριζεῖν αὐτὸν εἰς προσκύνησιν τοῦ δόντος αὐτῷ Κυρίου τὸ βασιλικὸν ἄξιωμα. Ἡ δὲ δύσπνοια, ἐπεὶ οὐκ ἔπνευε τὸ μύρον τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ τῆς δυσουδίας τοῦ ἀκηρύκτου πολέμου. Πάντα δὲ τὰ μέλη αὐτοῦ ἐσπῶντο, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν πάντα τὰ παιδιά σπᾶσαι τὰ θνατὰ ἐν θηλείᾳ. Ὡς δὲ μέγερ μετρεῖται τις, τοῦτον ἀνιμετρεῖται οὐρανὸθεν δικαίως. Δι' ὧρ δὲ καὶ τις

¹⁹ Matth. ii, 19, 20. ²⁰ Psal. cxi, 1. ²¹ Sap. xi, 17.

Holopherne. Nam cum secundum opus peragere gestiret, Judith, ceo lex quaedam justitiæ, districto gladio caput ejus abscidit, postquam ad opem et patrio-
 adjutorem sui legum datorem Deum et continentiam
 adjutorem invocasset. Eodem quoque modo duo
 presbyteri, cum Susannæ dixissent: *In concupiscentia*
tui sumus **, etiamsi facinus non perpetrassent, ut
 mœchi plexi sunt, et morte multati. Si itaque
 hoc tempore quispiam sit Injunosodi intemperans,
 lascivus, alienas uxores appetens, is animo fornicatur.
 Nam qui in affectus suos imperium habet, si
 purus sit a quopiam delicto et ab obscenis dictis,
 hic non est mœchus, sed passiones cohibens, divino
 metu reprimens voluptatum impetum, quasi decumanum
 maris fluctum a solida et prævalida petra
 repressum.

Athanasii Alexandrini. Interpretatio in illud: *Luxurians Dominum de terra, dracones et omnes abyssos* **.

Postquam jussit Spiritus sanctus cœlestibus ordinibus ut Dominum laudibus celebrent, sermonem transfert ad terrena, idipsunque jubet. Cum tres autem sint ordines, cœlestium nempe, terrestrium et infernorum, qui genuflectunt 1027 Jesu, cœlestes quidem ordines præcedentibus verbis ad hunc utuntur: terrestres autem dicendo: *Principes et omnes judices terræ: juvenes et virgines* **. Antequam autem eorum mentionem faciat, ad inferna vertitur, quæ per dracones et abyssos significat. Nam et ipsa quoque illorum olim gigantum animæ, qui olim increduli fuerant et bellum gesserant adversus Deum, per dracones significantur. Imo vero ipsa quoque multitudo hominum toto orbe contentorum, quæ primis sæculis exsistere, et morte de-
 tenti sunt, genua flectunt, utpote liberati ab illa: *Dixit enim iis qui in vinculis erant, Exite, et iis qui in tenebris...* **. Quapropter et ipsi ad hunc vocantur cum principibus illorum, et cum præstantibus viris. Quod autem ii qui olim increduli fuerant et Deo resisterant liberati fuerint, id Petrus in Catholicis subindicavit dicens: *In quo et ii qui in inferno erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando* **.

Ms. cod. Græcus bibliothecæ Vaticanæ num. 790, in-12 spisso, et in charta papyracea, videtur habere 400 annos: est elegantis manû, et minusculis litteris exaratus. Est collectio diversorum fragmentorum operum sanctorum Patrum. Tale fragmentum inter alia reperitur:

Maqui Athanasii, ex sermone contra hæreses.

Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens **. Duas habet formas, eas reine, neutram adulteres. Neque enim, homo cum sit Filius Dei et Deus, formam Dei destruxit; neque, Deus cum sit, humanam formam recusavit. Quandoquidem igitur duas habet formas, domini scilicet et servi: aliam vultura divinam, aliam naturam

ἐκ τοῦ Ὑλοφέρουτος. Σπυδιότου; γὰρ ἔρρασι τὸ μῦθος, ἢ Ἰουδῆθ, ὡς νόμοι δικαιοσύνης, σπασαμένη τὸ ξίφος, ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ἐπιχαλοσαμένη εἰς βοήθειαν καὶ ὑπερασπιόμεν τὸν δοτήρα τῶν νόμων θεῶν καὶ συνερῶν τῆς σωτηροσύνης. Ἰουδαίους καὶ εἰ δύο πρεσβύτεροι, εἰρηκότες τῇ Ἐωσάννη, Ἰδοὺ ἐν ἐπιθυμίᾳ σου ἔσμεν, καίπερ τοῦτο μὴ πρόβαντες, ὡς μοιχοὶ ἐκολόσθησαν, καὶ τὴν ζῆμίαν ἔσχον θάνατον. Ἐάν οὖν καὶ ἔρει τίς ἐστὶ τοιοῦτος, ἀδύλατος, ἀκρατῆς, ἐπιθυμῶν ἀλλοτρίων γυναικῶν, κατὰ δίκνοιαν μοιχεύει. Ὁ γὰρ ἡγεμονεύων τῶν παθῶν, καθαρῶν ἀπὸ ὀφλήματος, ἀπὸ αἰσχρολογίας, οὕτως οἷα ἐστὶ μοιχὸς, ἀλλὰ παθοκρατορικὸς, ἀναστέλλων τὸ ἐπαχθὲς τῆς ἡρόνης τῷ θεϊκῷ φόδῳ, ὡς κύμα θαλάσσιον ἀνακοπτόμενον ὑπὸ ἰσχυρᾶς καὶ στερεᾶς πέτρας.

Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας. Ἐρμηνεῖα εἰς τὸ: *Alreite τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πάσαι ἀβυσσοί.*

(53) Παρακαλεσόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἐν οὐρανοῖς τάγμασιν αἰνεῖν τὸν Κύριον, μεταφέρει τὸν λόγον τοῖς ἐπιγείοις παρακαλεσόμενον. Τριῶν ἐστὶν ταγμάτων, ἑπουρανίων, ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, τῶν χαριτόντων γένῳ τῷ Ἰησοῦ, τὰ μὲν οὐράνια διὰ τῶν προειρημένων ἐπὶ τὸν ἕμνον τρίπονται: τὰ δὲ ἐπιγεία διὰ τοῦ εἰπεῖν: Ἀρχοντες καὶ πάντες κρείται γῆς: νεανίσκοι καὶ παρθέναι. Πρὶν δὲ τούτων μνήμην ποιῆσαι, ἐπὶ τὰ καταχθόνα τρέπεται, ἃ διὰ τῶν δρακόντων καὶ τῶν ἀβύσσων σημαίνονται. Καὶ αὐτὰ γὰρ αἰ πάλαι τῶν γιγάντων ἐκείνων ψυχὰι, τῶν ἀπειθεσάντων ποτὲ καὶ πολεμησάντων Θεῷ, αἱ διὰ τῶν δρακόντων σημαίνονται. Καὶ μὴ καὶ τὸ ἄλλο πᾶν πλῆθος τῆς οἰκουμένης, τὸ ἐν ταῖς προτέροις μὲν ὑπάρξαν γενεαῖς, κατὰσχόντες δὲ θανάτῳ, χαριτόντων γένῳ, ἅτε ἐλευθερωθέντες ἀπ' αὐτοῦ: Ἐἶρκε γὰρ τοῖς ἐν δεσμοῖς, Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκοτεινῷ... Ἀπὸ καὶ αὐτὰ ἐπὶ τὸν ἕμνον καλοῦνται οἱ τῶς ἄρχωντων αὐτῶν γνωσμένοι καὶ μεγάλοι ἀνθρώποι. Ὅτι δὲ οἱ ποτὲ ἀπειθήσαντες καὶ ἀντάραντες Θεῷ ἠλευθέρωνται, ὁ Πέτρος ἠνείκα, ἐν καθολικαῖς ἐπιπέων: Ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν ἄδου πνεύματι πορευθεὶς ἐκέρηξεν, ἀπειθήσασι ποτε.

Δ Τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ κατὰ ἀλέξωσ.

Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρκατῶν ἤγησατο τὸ εἶναι ἴσον Θεῷ ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσ. μορφῇ δούλου λαβὼν. Δύο ἔχει μορφάς: κρείται ταύτας, μὴθ' ἑτέραν παραχαράξῃ. Οὕτε γὰρ ἀνθρώπος ὢν ὁ ὕλος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ἡφάνιος τὴν θεϊκὴν μορφὴν: οὕτε Θεός, ὢν, παρητήσατο τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν. Ἐπει οὖν δύο ἔχόμενος μορφάς, τὴν δεσποτικὴν φημι, καὶ τὴν δουλικὴν: τὴν μὲν φάσι θεϊκὴν,

** Dan. xiii, 20. ** Psal. cxxviii, 7. ** ibid. ii, 12. ** Isa. xlii, 9. ** I Petr. iii, 19, 20. ** Pli-
 fipp. ii, 6, 7.

(53) In eodem codice, f. 154. Est fortasse pars Expositionum in psal. cxxviii.

την δε φύσει ἀνθρωπίνην, τὴν μὲν πρὸ αἰώνων, τὴν δὲ ἐξ ὀστέων χρόνου· τὴν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὴν δὲ ἐκ τῆς Παρθένου· τὴν μὲν ἐκ μόνου, τὴν δὲ ἐκ μόνης· ἐπεὶ δύο ταύταις ὑφέστηκε πράγματα, δύο ἐν ἑνί. Οὕτε γὰρ διαρούμεν τὸν Θεὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ σώματος, οὕτε δύο οὐραμνοὺς Υἱοὺς, καὶ Χριστοὺς, ἀλλὰ τὸν πρὸ αἰώνων Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ὀστέροις καιροῖς ἀνθρώπων ἐξ αὐτῆς μήτρας τῆς Παρθένου γενόμενον ἔλειον· ὡς γὰρ ὁ γεννησας Πατὴρ τέλειον ἐγέννησεν Υἱόν, οὕτως αὐτὸς καὶ εἰς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, τὸν τελείως ἀπολλύμενον ἀνθρώπων σῶσαι βουλόμενος, τέλειος ἐγένετο ἀνθρώπος· Ἐν ἑμῶ ἐξῴθεν σώματι, τὸ ἐσῴθεν προδιδομένος ἑαῶν. Οὐδὲ γὰρ σῶμα ἐναλαθῶν ἔλασε τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ νοῦν ἀνέλαθεν.

A humauam; aliam ante saecula, aliam novissimis temporibus; aliam ex Patre, aliam ex Virgine; aliam ex solo, aliam ex sola, atque ex hisce duabus constans rebus, duo in uno sunt. Neque enim dividimus Deum Verbum a corpore, neque duos novimus Filios et Christos; sed Filium Dei ante saecula in postremis temporibus hominem, ex ipsa vulva Virginis editum perfectum. Quemadmodum enim qui ipsum genuit Pater perfectum genuit Filium, ita et ipse unus Filius et Verbum Patris, hominem qui funditus perierat salvum facere cupiens homo perfectus effectus est; ut simul exteriorem salvum faciens, interioriorem miuime negligeret. Neque enim assumpto corpore animam reliquit, sed et animam B et mentem assumpsit.

MONITUM IN SEQUENS FRAGMENTUM.

Meminerit eruditus lector, Athanasium in Historia Arianorum ad monachos frequenter agere de episcopi Meletianis, Simoniacis Arianiisque, imo etionicis aliisque magnorum criminum reis, totam Aegyptum in postrema Constantii persecutione occupantibus. Ita ut viz quisquam esset in Alexandrino patriarchatu quin vel Arianus inebriatus esset, vel Arianis partibus simulate haereret. Hos aversari atque a caetu suo pellere Catholicis inbet Athanasius, si tamen illius sit hoc ἀποπίασματιον, quod verisimile est: nam ejus temporis haec congruere opinamur, licet excerpti brevitatis rem definiendi adimat facultatem. Videmus sane Oxyrinchi civis catholicos, quod eorum episcopus Theodorus sese in Arianorum castra conjecisset, ab ejus communione recessisse, atque Athanasium omnes per Aegyptum populos a scelestis hujusmodi praesulibus abhorruisse (54). Prodit autem hoc fragmentum ex codice Vaticano, num. 392, membranaceo optimae notae, nobisque a fratribus nostris Roma transmissam est.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου.

Βαδίζοντες δὲ τὴν ἀπλαγὴ καὶ ζωηφόρον ὁδὸν, ὀφθαλμὸν μὲν ἐκκόψωμεν σκανδαλίζοντα· μὴ τὸν αἰσθητὸν, ἀλλὰ τὸν νοητὸν· ὅσον ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος ἡ ὁ πρεσβύτερος, οἱ ὄντες ὀφθαλμὸς τῆς Ἐκκλησίας, κακῶς ἀναστρέφονται καὶ σκανδαλίζουσι τὸν λαόν, χρὴ αὐτοὺς ἐκβάλλεσθαι. Συμμέρον γὰρ ἔνευ αὐτῶν συναθροίζεσθαι εἰς εὐκτήριον ὄκλον, ἢ μετ' αὐτῶν ἐμικληθῆναι, ὡς μετὰ Ἄννα καὶ Καϊάφα, εἰς τὴν γέννηαν τοῦ πυρὸς. Ὁμοίως καὶ ἡ χειρὸς ὁ διάκονος, ἐὰν ἀνείξειν τι πρᾶτην, χωρίζεσθαι τοῦ θυσιαστηρίου.

Ex Chronica Paschali, pag. 4 postremae editionis.

Καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ μέγας τῆς Ἀλεξανδρείων Ἐκκλησίας φωστὴρ, ἐν τῇ μνημονευθεσῇ πρὸς Ἐπιφάνιον ἐπίσκοπον ἐπιστολῇ διδάσκει λέγων οὕτως·

Οὐκ οὖν ὥσπερ συνήθεις, καὶ συνεχάρης, οὕτω καὶ τοῦ μέμεσθαι παῖσι· καὶ μᾶλλον εἶχου ἵνα τοῦ λοιποῦ ἡ μὲν Ἐκκλησία βεβαίαν τὴν εἰρήνην ἔχη, καὶ παύσονται αἱ αἰρέσεις τῆς μαιφώνου προαιρέσεως· παύσονται δὲ καὶ οἱ τοὶ φιλονεικούντες, οἱ ἐφευρόντες θαυτοὺς ζητήματα, προφάσει μὲν τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἐργῶ δὲ τῆς ἰδίας ἑλευθερίας χάριν μάλιτα· ὅτι, ἐξ ἡμῶν εἶναι δοκούντες καὶ Χριστιανοὶ αὐχούντες ληγῆσαι, ζηλοῦσι τούτων προδωκῶντων Ἰουδαίων. Ἐποία γὰρ αὐτοὺς καὶ πιθανὴ ἀπολογία γένοιτ' ἂν ἀρχ. ἐπειδὴ γέγραπται· Τῇ δὲ πρῶτῃ τῶν Ἀζύμων,

(54) In Vita Athanasii, anno 356, n. 23.

C

Sancti Athanasii Magni.

Incedentes autem in via nulli errori obnoxia et vivifica, oculum eruamus si nobis **1028** offendiculo sit, non quidem sensibilem illum, sed spiritualem: ut si, verbi causa, episcopus aut presbyter qui sunt Ecclesiae oculi, improbe versentur et populum scandalizent, abjiciendos oportet. Praestat enim in domo orationis, absque illis agere conventus, quam cum illis injici, quasi cum Anna et Caïpha, in gehennam ignis. Similiter, si diaconus qui pro manu habetur indignum quid egerit, ab altari segregetur.

Et Athanasius magnum illud Ecclesiae Alexandriae luminare in superius memorata ad Epiphanium epistola haec docet his verbis:

Itaque sicut certaminum et gaudii consors fuisti, ita finem querelarum facito; imo potius precare ut deinceps Ecclesia firma pace fruatur, et haereticus a nefario proposito cohibeantur; et hi jurgia compeccant, qui sibi questionibus excogitarunt, obtentu quidem salutaris Paschatis, revera autem rixandi maxime causa. Nam cum ex nostrorum numero videantur esse, et Christianorum nomine gloriantur, proditores Judaeos æmulantur. Et quænam ipsis consentanea defensionis ratio suppetat, cum scriptum sit: Prima autem die Azymorum, et qua oportebat

occidere Pascha **. At enim tunc sane pulchre factum est; nunc autem ut scriptum est: *Semper errant corde* **.

καὶ ἐν ᾗ ἔθει θύειν τὸ Πάσχα. Ἄλλὰ ἐγένετο τότε καλῶς· νῦν, κατὰ τὸ γεγραμμένον Ἄσι πλανῶνται τῇ καρδίᾳ.

Exstat item fragmentum epistolæ ad Antiochenos, diversæ ab ea quam superius edidimus, in concilio Lateranensi t. VI *Conciliorum*, pag. 504.

Ejusdem (Athanasi) ex dogmatica ad Antiochenos epistola.

Quapropter Verbum quidem Deus esse prædicatur; hominibus vero genealogia textitur, ut idem ipse naturaliter ac vere utrumque sit: Deus quidem quod ad æternitatem et naturæ officium spectat; homo autem quod attinet ad generationem ex muliere et ad augmentum staturæ ætatisque: ac Deus quidem secundum vivificas operationes; homo autem secundum similes nostris affectus atque infirmitates.

Τοῦ αὐτοῦ (Ἀθανασίου) ἐκ τῆς πρὸς Ἀντιοχείας δογματικῆς ἐπιστολῆς.

Διὰ τοῦτο θεολογεῖται μὲν ὁ Λόγος, γενεαλογεῖται δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἵνα πρὸς ἑκάτερα εἶη ὁ αὐτὸς φυσικῶς καὶ ἀληθῶς· Θεὸς μὲν πρὸς τῇ αἰδιότητι τῆς θεότητος καὶ τῇ δημιουργίᾳ τῆς κτίσεως, ἄνθρωπος δὲ πρὸς τῇ γενήσει τῇ ἐκ γυναικὸς καὶ τῇ αἰῶσι τῆς ηλικίας· καὶ Θεὸς μὲν ταῖς ζωτικαῖς ἐνεργείαις, ἄνθρωπος δὲ πρὸς ταῖς ὁμοιοτρόποις συμπαθείαις, καὶ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀσθενείαις.

1029 Exstant item apud *Facundum Hermaniensem*, lib. II, p. 468, *primæ editionis*, ex Epistola ad Antiochenos, *hæc ut conjecimus, eadem ut verbis*.

Quid ergo etiam sanctus Athanasius dicat in Epistola ad Antiochenos debemus inspicere. Ex veteribus enim eruditus et legis doctor existens, Proverbia Salomonis legens, et duas personas de Domino inveniens, unam quidem circa hominem, quam ex Maria pro nobis futurus erat assumere, altera au-

tem circa Verbum, quod ante omnia sæcula æterno ex Patre natum est: et de Jesu quidem ex Maria scribit Timotheo: *Memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis, ex semine David secundum Evangelium meum* **. De Deo Verbo autem quod cum Patre semper est, dixit quoniam est omnia.

Afferret exinde locum ex epistola Petri qui post Athanasium Alexandrina sede potius est. Ubi laudatur hæc Athanasii ad Antiochenos epistola. At cum Sirmoudo arbitramur, hæc Epistolam ad Antiochenos esse admodum suspectam, utpote quæ doctrinam complectatur ab Athanasiana penitus abhorrentem. Quod si a Petro Athanasii successore ea ipsa laudetur, id pari Nestorianorum fraude fortasse factum, quo facilius commentum defenderent. Ejusdem porro ad Antiochenos epistolæ fragmentum aliud mox occurrit eodem libro, pagina 469, sic:

In eadem ergo ad Antiochenos epistola, in qua beate memorie episcopus Athanasium successor ejus Petrus omnia diligenter exposuisse perhibuit, hoc quoque continetur

Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula **. Heri quidem ante sæcula, sempiternitatem significat: hodie autem terrenum sæculum; in sæcula au-

tem, post transitum hujus vitæ. Jesus Christus autem, qui juxta hominem salvatoris intelligitur, non est ipse. Qui enim protractum ætatis suscepit, aliquando infans existens, et aliquando vir, incipiens quasi annorum triginta, sicut ait Lucas, non potest ipse esse.

Et paulo inferius hæc adjiciuntur, pag. 470:

Denuo in eadem epistola, Est, inquit, Spiritus vitæ sanctus cum Patre et Filio in singulis prophetarum per generationes transiens, qui indicat, quæ erunt et quæ fuerint, habens oculos ante et post, hoc est, sicut diximus, scientiam futurorum atque præteritorum, quæ in Salomou narrat ex persona filii hominis ex Maria, et Filii Dei Verbi quod ab initio erat apud Patrem: et duas personas significans, de homine quidem ex Maria creato et plasmato: de illo vero qui ante sæcula est sine principio et æternæ nativitatis. Quoniam ergo verborum seductores, et non eruditi spiritu observantes errare faciunt inductos, dicentes: A quadringentis annis est

operatio corporis Domini, et quomodo in eum quidam referunt quod dictum est: *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera ejus* **, cum dicat Scriptura, ante montes et colles, ante fontes, et ante sæculum generatum et creatum? Hæc dicentes a quibusdam laudari putantur, non dividentes quæ persona prophetico spiritu de corpore Domini clamat, et quæ de æterna ejus a Patre generatione docet.

Subsequitur Facundus: Sunt multa similia in hac epistola, quæ adversus Apollinaristas dicta, Nestoriani quoque in assertionem sui erroris assumant.

Verum hæc repetitio duarum personarum in Christo auget vobiscum suspicionem. Quid enim simile Athanasius habet, an non potius in libris contra Apollinaristas unam semper personam inuit. Sic pag. 747: Ἰνα εἰς ἡ τὰ ἑκάτερα, τέλειος κατὰ πάντα, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Ἐὶ sint utraque unus in omnibus perfectus, idem ipse Deus et homo. Apertius autem commentum repudiat, pag. 756: Οὐκ ἐν διαίρεσι προσώπων, ἀλλ' ἐν ὑπάρξει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Id est, « Non in divisione personarum, sed in existentia deitatis et humanitatis. »

** Luc. XIII, 7. ** Psal. XCIV, 10. ** II Tim. II, 8. ** Hebr. XIII, 8. ** Prov. VIII, 22.

et inferius, pag. 506, aliud fragmentum dubium offert, sic habens. §

Quid erat, inquit, voluntarium et non voluntarium Christo? a Judæis exonoratio, detractiones, injuriæ, plage, super hæc quoque calumnix, et quod est in omnibus ultimum mors corporis. Sed si fuisset possibile, ut non passus obtineret in vobis quod

Ex Facundo Hermaniensi alius accedit locus melioris notæ ad commendationem Diodori Tarsensis, estque excerptum epistolæ ejusdem Athanasii ad Diodorum, ab initio, his verbis :

Beatus igitur Athanasius ita memorato sancto Diodoro scribit :

Domino meo filio, et amantissimo consacerdoti, episcopo Tarsi Diodoro, Athanasius in Domino salutem.

Gratias Domino meo, qui ubicunque suam doctrinam fundat, et maxime per filios proprios, qualem et te ipsum res ipsa demonstrat. Etenim antequam scriberet vestra reverentia, cognovimus quanta gratia facta est in Tyro per tuam perseverantiam : et congaudemus tibi, quia per te cognovit et Tyrus

Tomo V Concil. in Hispalensi II, pag. 1673, hæc duo fragmenta afferuntur :

Sanctus Athanasius in Tractatu quem scripsit de Christi nativitate, sic dicit :

In hoc sit ergo, fratres charissimi, fides nostra, in hoc tota salus et vita consistat, ut credamus Deum Dei filium, primum ante omnia sæcula a Deo Patre invisibiliter (55) genitum : deinde a Maria virgine secundum hominem natum, et secundum hunc hominem passum, mortuum, sepultum, resurrexisse ab inferis, ascendisse in cælum.

(55) In margine additur *impassibiliter*.

A studebat, non voluisset pati. Quoniam autem omnino et inexcusabiliter futuri erant Judæi præsumere quæ in eo facta sunt, suscepit ut pateretur, et fecit voluntarium quod non erat voluntarium, propter utilitatem ex passione.

rectum verbum pietatis. Et ego quidem occasionem assumens scripsi tibi, dilectissime et amantissime. Tu vero quomodo me scribente non rescripsisti, miratus sum. Itaque non sis segnis scribere continue, sciens, quia sicut filius requiescere me facis patrem, et sicut præco veritatis superlætificas me. Et nihil contendas adversus hæreticos, sed silentio verbositatem illorum supera, mansuetudine malitiam. Sic enim sermo tuus, sale conditus, habebit gratiam ; illi autem apud omnium conscientiam. . .

Item idem in Expositione fidei :

Verbum, inquit, nascitur de Maria Virgine, accipiens corpus animale : sed neque sermo comprehensus est carne ; sed in carne et supra carnem. Et sicut Deus dicitur, ita Dei virtus, Dei veritas ; passus autem humana carne ; sed sermo Dei impassibilis est. In passione quidem moritur homo, ut vivificaret protoplastum qui ceciderat per inobedientiam.

EUGENII DIACONI LEGATIO AD ATHANASIAM

Pro causa Marcelli Ancyranæ et Confessio fidei Ecclesiæ Ancyranæ.

(Vide in Marcello Ancyrauo, ad annum 372.)

MONITUM IN SERMONEM MAJOREM ATHANASII DE FIDE.

1030 *Diu est quod egregiam Athanasii opus, cui titulus, Μεζων λόγος περί πίστεως, in tenebris latebat, amanuensium incuria in Athanasii collectionibus prætermissum ; a Theodoro et Gelasio plerumque memoratum, qui etiam ejus ἀποστολικάρια aliquot in scriptis suis inseruere. a nobis edita tom. I operum Athanasii, pag. 1019 (supra col. 1239). Hic sermo, sive liber, nam sic aptius λόγον verterem, ni vetaret consuetudo, nec opinanti mihi, aliudque agenti, sese obtulit. Siquidem cum Chrysostomi et Basilii codices in bibliotheca Laurentiana evolverem, casu iucidi in manuscriptum decimi sæculi, ubi inter alia variorum scripta hoc Athanasii opus aderat, sed proh dolor ! multis in locis truncatum ac mutilum ; ita tamen ut sententia semper apta sit et aptissime cohereat.*

Non absimile vero est hunc sermonem esse, quem libellum Athanasii vocat Rufinus in Apologia pro Origene, ubi has voces, homo Dominicus, exstitisse narrat idem Rufinus. Nec est quod vox ἴθα, Libellus

Λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ εἰς σάρκα ἀπαλυθείς, ἀλλὰ σάρκα φορέσας· ὡς ἔ' ἀν εἰποι τις· Ὁ δὲναι γέγονε γέρον, οὐκ ἐξ ἀρχῆς γεννηθείς· ἢ, Ὁ στρατιώτης βετράνος ἐγένετο, οὐ πρότερον τοιούτος ὢν, ὅλος γέγονεν. Ἰωάννης, Ἐγενόμην, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρῃ τῇ Πάτρω, ἐν τῇ ἡμέρᾳ Κυριακῇ· οὐχ ὅτι ἐκεῖ γέγονεν, ἢ γαγενῆται· ἀλλ' εἶπεν, Ἐγενόμην ἐν Πάτρω, ἀντὶ τοῦ, Παρεγενόμην. Οὕτως ὁ Λόγος εἰς σάρκα παραγένετο, ὡς λέλεκται· Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. Ἄκουσον λόγοντος· Ἐγενόμην ὡσεὶ σκευὸς ἀπολαλῶς, καὶ, Ἐγενόμην ὡσεὶ ἀνθρώπος ἀλοήθητος ἐν νεκροῖς ἐλευθέρος.

2. Τὸ ἐγεγρόμενον ἐκ νεκρῶν ἀνθρώπων, ἦν, ἢ Θεός; Ἐρμηνεύει Πέτρος ὁ ἀπόστολος, ἡμῶν μᾶλλον γινώσκων, καὶ λέγει· *Καθελόντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου, βήκαρ εἰς μνημείον· ὁ δὲ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.* Τὸ γοῦν ἀπὸ τοῦ ξύλου καθαίρειν οὐκ εἰς σάρκα νεκρῶν τοῦ Ἰησοῦ καὶ εἰς μνημείον τεθεῖν, ἐνταριασθέν τε ὑπὸ Ἰωσήφ τοῦ Ἀριμαθαίας, αὐτὸ ἤγειρεν ὁ Λόγος λέγων· *Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.* Ὁ γὰρ πάντας τοὺς νεκροὺς ζωοποιῶν, καὶ ἐν τῇ Μαριάμ ἀνθρώπων Χριστὸν Ἰησοῦν ἐζωοποίησεν, ἐν ἀνεληφεν. Εἰ γὰρ, ἐπὶ σταυροῦ ὢν, τὰ προδιαλυθέντα νεκρὰ τῶν ἁγίων ἤγειρε σώματα, πολλὰ μᾶλλον ἤγειραι οὐκ αἶται, ὁ ἔφρασε σῶμα, ὁ ἀεὶ ζῶν Θεὸς Λόγος, εἰς φησὶν ὁ Παῦλος· *Ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγενήθη.*

3. Ζῶν ἀποθανεῖν οὐ δύναται, μᾶλλον ἐκ τοῦ νεκροῦ ζωοποιεῖ. Ἔστι τοίνυν καὶ πηγὴ ζωῆς τῇ ἐκ Πατρὸς θεότητι· ἀνθρώπος δὲ ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον οὐ καὶ ἐγεγρόμενος ἐκ νεκρῶν, ὅς καὶ ἐνευγγάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ἐκ Παρθένου Μαρίας, ἐν ἡ τῷ Λόγῳ θεότης ἐκ ἡμῶν ἀνεληφεν. Τὸ γοῦν γεγράφαι, Ἐξ ἀρχῆς ἦν ὁ Λόγος, φανερώς τὴν θεότητα ἐηλοῖ. Τὸ δὲ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Κυρίου δείκνυσιν.

4. (57) Ἐγένετο Ἀδάμαρ ἀσθενήσαντα ἀποθανεῖν· ὁ δὲ Κυριακὸς ἀνθρώπος οὐκ ἔκων, οὐδὲ ἀσθενήσας ἀπέθανεν· ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ ἦλθεν ἐπὶ τὴν τοῦ θανάτου οἰκονομίαν, στερεοποιούμενος ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ ἐνοικησαντος Θεοῦ Λόγου, τοῦ εἰπόντος· *Οὐδεὶς αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ.* Ἀπ' ἐμοῦ αὐτῆν τὴν εἶδημ· *ἐξουσίαν ἔχω θεῖαν αὐτῆν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαθεῖν αὐτῆν.* Ἡ θεότης οὐκ ἔστι τοῦ Υἱοῦ ἢ τίθεισα καὶ λαμβάνουσα τὴν ψυχὴν οὐ ἔφρασαν ἀνθρώπου. Πλήρη γὰρ ἀνεληφεν τὸν ἀνθρώπου, ἵνα καὶ πλήρη αὐτὸν καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς νεκροὺς ζωοποιήσῃ.

5. Αὐτὸς γὰρ δυνατὸς ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν ὄλων, ἐν τῇ Παρθένῳ κατασκευάζει αὐτῷ ναὸν τὸ σῶμα, καὶ ἐνοικεῖται τοῦτο ὡς πτερ δργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν. Τοῦτο ἔνεκεν τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν αὐτῷ λαμβάνει σῶμα· ἵνα

Caro factum est **, non in carnem resolutum, sed carnem gestans; quemadmodum si dixerit quispiam: Hic senex factus est, cum non talis antea esset genitus; vel, Miles factus est veteranus, cum nun talis antea esset, qualis effectus est. Joannes, *Ἐγενόμην*, inquit, hoc est, *Factus sum*, sive *Fui in insula Patmo, in die Dominica* **; non quod illic factus vel natus fuerit; sed dixit, *Factus sum in Patmo*, quasi dicas, *Accessi*. Ita etiam Verbum ad carnem accessit, ut dictum est: *Verbum caro factum est*. Audi dicentem: *Factus sum tanquam vas perditum* **; et: *Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber* **.

2. Quod fuit excitatum a mortuis, homone erat, an Deus? Rem explicat Petrus apostolus, cui melius quam nobis id notum erat, atque: *Depouentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento: Deus vero suscitavit eum a mortuis* **. Corpus itaque Jesu mortuum de ligno depositum, in monumento collocatum et a Joseph ab Arimathia unguentis conditum; idipsum a Verbo excitatum fuit, uti dixerat: *Solveite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* **. Nam qui mortuos omnes vivificat, etiam homineum ex Maria natum Christum Jesum, quem assumpsit, vivificavit. Si enim eum esset in cruce, quae prius dissoluta erant sanctorum corpora suscitavit, multo magis suscitare potuit corpus quod gestavit, qui est semper vivens Deus verbum, ut dicit Paulus: *Vivens enim Dei Verbum et efflax* **.

3. Vita mori nequit, quinimo mortuos vivificat. Est itaque fons vitæ, per suam ex Patre deitatem: humo autem est qui mortuus est, itidemque qui a mortuis excitatus est, qui etiam postulat pro nobis, natus ex Virgine Maria, quem deitas Verbi propter nus assumpsit. Quod itaque scriptum est, *In principio erat Verbum*, deitatem manifeste declarat. Ilud autem, *Verbum caro factum est*, Domini comonstrat humanitatem.

1031 4. Accidit ut Lazarus morbo affectus moreretur: homo autem Domiuicus, non previa ægritudine, nec inuitus mortuus est; sed ex se ad mortis economiam accessit, confirmatus a Deo Verbo, in ipso habitante, qui dixit: *Nemo tollit animam meam a me. Ex meipso eam pono: potestatem habeo ponendi ipsam, et rursus potestatem habeo accipiendi ipsam* **. Deitas ergo Filii est, quæ ponit et accipit animam hominis quem gestavit. Plenum enim hominem suscepit, ut et plenum ipsum, et cum ipso mortuos vivificaret.

5. Cum ipse potens, omniumque opifex esset, in Virgine templum sibi, scilicet corpus, paravit, et proprium sibi facit quod instrumentum, in ipso cognitus, in ipso habitans. Idcirco corpus quod mori possit assumit sibi; ut idem corpus Dei Verbi

** Joan. 1, 14. ** Apoc. 1, 9. ** Psal. xxx, 13. 19. ** Hebr. iv, 12. ** Juan. x, 18.

** Psal. lxxviii, 5, 6. ** Act. xiii, 29. ** Joan. ii, 11.

particeps, ad mortem pro omnibus subeundam idoneum esset; ac, propter Verbum inhabitans, incorruptum maneret.

6. Verbum quippe Dei, cum supra omnes sit, templum suum et corporeum instrumentum offerens in redemptionem pro omnibus, pro merito implevit debitum, quod in morte situm erat; et, utpote qui propter similitudinem omnibus inesset incorruptibilis Dei Filius, omnes, ut consentaneum erat, in promissione resurrectionis induit immortalitate: et corruptio, quae secundum homines mortem consequitur, nequaquam ultra locum habet, propter Verbum in ipsis habitans, quia unum cum eo corpus suut. Ac perinde atque cum rex quidam magnus in aliquam amplam urbem intrat, et in una domorum ejus habitat; urbs sane hujusmodi magno afficitur honore, neque ulterius quis hostium furumve insultare ipsi aut eam destruere audeat; imo vero regis in una domorum ejus habitantis gratia, cum nulla non sollicitudine atque decore illa servatur; pari modo de Servatore nostro actum. Cum venisset enim in regionem nostram, et domicilium cepisset in corpore nostris simili, exinde omnes contra hominem insidiae sedatae.

7. Neque enim circumclusus in corpore erat; neque etiam ita in corpore erat ut alicubi non esset; neque ita corpus movebat, ut alia ejus providentia privarentur. Sed, quod vix capi valeat, cum Verbum esset, a nullo continebatur, imo potius complectebatur omnia. Propter Verbi adventum in ipsum, non ultra corpus juxta propriam naturam corrumpebatur, sed propter inhabitans Dei Verbum corruptione vacuum erat. Corpus siquidem juxta corporum naturam patiebatur: nihilominusque incorruptionis naturam per inhabitans in ipso Verbum habuit.

8. Ipse Dei Filius trium dierum spatio corpus, quod mortuum erat, effecit immortale et incorruptum; omnibusque liquidum fuit non infirmitate naturae inhabitantia in ipso Verbi mortuum fuisse corpus, sed ut mors abrogaretur in ipso per virtutem Servatoris.

9. Quem oportebat fore corporis finem, cum in ipsum advenisset Verbum? Non mori nequibat, quia mortale erat; et pro omnibus offerendum in mortem, quae de causa Salvalor ipsum paraverat; manere mortuum non poterat, utpote templum vitae; quamobrem ut mortale quidem obiit, at propter vitam in ipso sitam revixit.

10. Quid incredibile narramus, cum dicimus, Verbum in errantem atque lapsam naturam humanam incesidisse, hominemque factum fuisse; ut tempestate jactatae ipsi salutem conferret per administrationem et bonitatem suam? ...

11. Ad animam quidem spectat, interiora corporis sui cogitatione contemplari; neque tamen

Α τοῦτο, τοῦ Θεοῦ Λόγου μεταλαμβάν, ἀντὶ πάντων ἰκανῶς γένηται τῷ θανάτῳ, καὶ διὰ τὸν ἐνοικησάντα Λόγον ἀφθαρτον διαμείνῃ.

6. Ὑπὲρ πάντας γὰρ ὧν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, εὐκρίτως τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν ἔργον προσαγαγὼν ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων, ἐπιλήρου τὸ ὀφειλόμενον ἐν τῷ θανάτῳ· καὶ ὡς συνὸν δὲ διὰ τοῦ ὁμοίου τοῖς πάσι· ὁ ἀφθαρτος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, εὐκρίτως τοὺς πάντας ἐνέδυσεν ἀφθαρσίαν ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐπαγγελίᾳ· καὶ αὕτη ἦ ἐν τῷ θανάτῳ φθορὰ, κατὰ τὸν ἀνθρώπου, οὐκ εἶ χῶραν ἔχει, διὰ τὸν ἐνοικησάντα Λόγον ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἐνδὸς σώματος. Καὶ ὡσπερ μεγάλου βασιλεῖος εἰσελθόντος εἰς τινὰ πόλιν μεγάλην, καὶ οἰκησαντος εἰς μίαν τὴν ἐν αὐτῇ οἰκίῳν, πάντως ἡ τοιαύτη πόλις πολλῆς τιμῆς ἀξιοῦται, καὶ οὐκ εἶ τις ἐχθρὸς αὐτῇ ἢ λησθῆς ἐπιδαίνων καταστρέφει· πάσης δὲ μάλλον ἐπιμελείας ἀξιοῦται διὰ τὸν εἰς μίαν αὐτῆς οἰκίαν οἰκησάντα βασιλεῖα οὖτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος γέγονεν. Ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν, καὶ οἰκησαντος εἰς ἐν τῶν ὁμοίων σωμάτων, λοιπὸν πᾶσα κατὰ τὸν ἀνθρώπου ἐπιβουλὴ [f. ἐπιβολὴ] πάπται.

7. Οὐ γὰρ περιεκλεισμένος ἦν ἐν τῷ σώματι, οὐδὲ ἐν σώματι μὲν ἦν, ἀλλὰ γόσει δὲ οὐκ ἦν, οὐδὲ ἐκεῖνο μὲν ἐκίνα, ἀλλὰ δὲ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐστερεῖτο· ἀλλὰ τὸ παραδοξότατον, Λόγος ὧν, οὐ συνείχετο μὲν ὑπὸ τινος, συνέχευε δὲ τὰ πάντα μάλλον αὐτόσ. Τῇ δὲ τοῦ Λόγου εἰς αὐτὸ ἐπιβάσει οὐκ εἶται κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐφθείρετο τὸ σῶμα· ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνοικούντα τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐκτός ἐρίετο φθορᾶς. Πάσῳ μὲν γὰρ τὸ σῶμα, κατὰ τὴν τῶν σωμάτων φύσιν ἔπαρχεν· εἶχε δὲ τῆς ἀφθαρσίας τὴν φύσιν ἐκ τοῦ συνοικησαντος αὐτῷ Λόγου.

8. Αὐτός ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐν τριήμερῳ διαστήματι νεκρὸν γενόμενον τὸ σῶμα εἶδειεν ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον· καὶ ἐδέλεχτο πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενεῖς φύσεως τοῦ ἐνοικούντος Λόγου τέθηκε τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τὸν θάνατον ἐξαφανισθῆναι ἐν αὐτῷ τῇ δυνάμει τοῦ Σωτῆρος.

9. Ποῖον εἶει τέλος γενέσθαι τοῦ σώματος, ἐπιθάντος αὐτῷ τοῦ Λόγου; Μὴ ἀποθανεῖν μὲν γὰρ οὐκ ἔδύνατο· ἅτε δὴ θνητὸν ὄν, καὶ ὑπὲρ πάντων προσφερόμενον εἰς τὸν θάνατον, οὐ γὰρ ἐν καὶ ὁ Σωτὴρ κατεσκεύασεν αὐτό· μείναι δὲ νεκρὸν οὐχ ὄν τε ἦν, διὰ τὸ ζωῆς αὐτοῦ ναὸν γενέσθαι· ὅθεν ἀπέθανε μὲν ὡς θνητὸν, ἀνέζησε δὲ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν.

10. Τί ἀπιστον λέγεται παρ' ἡμῶν, εἰ, πλανωμένης τῆς ἀνθρωπότητος, καθίσας ὁ Λόγος ἐπ' αὐτῆν, ἀνθρώπος ἐπεφάνη, ἵνα χειμαζομένην αὐτὴν περισώσει διὰ κυβερνήσεως καὶ ἀγαθότητος; ...

11. Ψυχῆς μὲν ἔργον ἐστὶ θεωρεῖν τὰ ἐσω τοῦ ἰδίου σώματος τοῖς λογισμοῖς· οὐ μὴν καὶ τὰ ἐξωθεν

τοῦ ἰδίου σώματος ἐνεργεῖν, ἢ τὰ τούτου μακρὰν τῆ
 παρουσίᾳ κινεῖν. Οὐδέποτε γοῦν ἀνθρωπῶς μακρὰν
 ἦδη ταῦτα κινεῖ, καὶ μεταφέρει· οὐδὲ, εἰ ἐπὶ τῆς
 ἰδίας οἰκίας καθέξωτο τις, καὶ λογίζετο τὰ ἐν οὐ-
 ρανῶν, ἦδη καὶ τὸν ἥλιον κινεῖ, καὶ τὸν οὐρανὸν περι-
 στρέφει· ἀλλ' ὁρᾷ μὲν κινούμενα καὶ γινόμενα, οὐ
 μὴν ὥστε καὶ ἐργάσασθαι δυνατὸς τυγχάνει. Οὐ δὲ
 τοιοῦτος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· οὐ γὰρ
 συνεδέετο τῷ σώματι, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐκράτει
 τοῦτο· ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ἦν καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν
 ἐτύγγανε· καὶ ἐξῶθεν τῶν ὁλων ἦν, καὶ ἐν μόνῳ τῷ
 Πατρὶ.

12. Ἐσῶπει, παρακαλῶ, εἰ μὴ τὴν χλεῦν καθ'
 ἐαυτῶν κινούντες ἀγνοοῦσιν, τὸν κόσμον σῶμα μέγα
 φασὶν εἶναι οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, καὶ ἀληθεύουσι
 λέγοντες· ὁρῶμεν γὰρ αὐτὸν καὶ τὸ τοῦτο μέρος, ὅτι
 ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπίπτει. Εἰ τοίνυν καὶ ἐν τῷ
 κόσμῳ σῶματι ἐντεῖ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστὶ, καὶ ἐν
 ὧσιν καὶ ἐν τοῖς κατὰ μέρος αὐτοῦ πᾶσιν ἐπιδέθηκε-
 τί θαυμαστὸν ἢ τί ἄτοπον εἰ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ φημὲν
 αὐτὸν ἐπιδεδμημέναι· Εἰ δὲ, καὶ γενητῆς ὁμοσῆς
 τῆς κτίσεως, οὐκ ἄτοπον ἐν αὐτῇ τὸν Λόγον εἶναι,
 οὐκ ἄρα οὐδὲ ἐν ἀνθρώπῳ αὐτὴν εἶναι ἄτοπον. Οὐκ-
 οὖν ὁλος οὐκ ἀπρεπὲς τὸ ἐν ἀνθρώπῳ εἶναι τὸν Λό-
 γον· καὶ πάντα ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φωτίζεσθαι
 καὶ κινεῖσθαι.

13. Ἀπατηθέντα γὰρ τὸν Ἀδὰμ ὑπὸ τοῦ διαβόλου
 παραθῆναι τὴν τοῦ πλάσαντος αὐτὸν ἐντολήν, καὶ
 ὑπὸ κατάραν καὶ κατοχῆν θανάτου γενόμενον ὁρῶν ὁ
 τοῦ παντὸς κτίστης Θεὸς Λόγος, ἐκ τῆς ἀπογόνου
 τοῦ Ἀδὰμ Παρθένου Μαρίας πλάσας· ἐαυτῷ τὸ χωρη-
 σαι δυνάμενον ἀφαντον σῶμα πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς
 θεότητος σωματικῶς, καὶ τὰ πάθη τὰ ἀνθρώπεια,
 ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου αὐτὸ ἐκουσίως παραβέδω-
 κεν· ἵνα τὸν ποτε βασιλεύσαντα τοῦ θανάτου διάβολον
 θανατώσῃ, τῷ τοῦ ἰδίου σώματος θανάτῳ. Αἷμα δὲ οὐκ
 ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς τοῦ Λόγου θεότητος ἐκπο-
 ρεῖται· ἀλλ' ἐξ οὗ ἐφόρουν ἀνθρώπου.

14. Τὸ, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, καὶ Ὁ Πατήρ
 μου μεῖζον μου ἐστὶ, καὶ τὸ, Ἐκτίσέ με, καὶ,
 Ἐγὼ εἰμι ὁκώληξ, καὶ οὐκ ἀνθρώπος, καὶ ὅσα ἐν
 τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ ἐν τοῖς προφήταις εἶπε ταπεινῶ
 περὶ αὐτοῦ, εἰς τὸ (58) ἐφόρουν σῶμα δι' ἡμᾶς εἴρηται.
 Ὅθεν τὸ παθῆτον σῶμα, ὃ ἐφόρουν διὰ τὴν τοῦ παν-
 τὸς σωτηρίαν, ἀνατίθεμεν τῷ Πατρὶ· τὰ πάντα γὰρ
 ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ὁ δὲ Υἱὸς μόν-
 ος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη· διὸ πρῶτότατος ὅσως
 πάσης κτίσεως ὁ Θεὸς Λόγος· ἀπρεπτος γὰρ ἐξ
 ἀπρεπτοῦ ἐστὶ· τοίνυν τὸ δι' ἡμᾶς ἐφόρουν τὸ σῶμα
 κτίσμα ἐστίν.

15. Τὸν γὰρ Ἀδὰμ ἐνδυσάμενος σὺν τοῖς παθῆ-
 μασι κατὰ πάντα χωρὶς ἀμαρτίας, τὸν κεκλιμένον.
 Ἰησοῦν, ἵνα δι' αὐτοῦ τὸ ἀπολιόμενον πρόδρατον

A operari in ea potest quæ extra corpus suum, nec
 quæ procul corpore consistunt per præsentiam
 suam movere. Nunquam igitur homo procul posi-
 tus illa movet, aut transfert: neque enim domi se-
 dens quispiam, et quæ in cælo sunt cogitans, aut
 solem movet, aut cælum circumvertit; sed illa
 commoveri, et condita fuisse videt; neque tamen
 ita ut eorum quidpiam efficere valeat. At non hu-
 jusmodi est Dei Verbum in homine; non enim cor-
 pore colligatum erat, imo potius ipsum occupabat
 cum imperio; ita ut uns in corpore et in universis
 rebus esset; quietiam extra res omnes, atque in
 solo Patre.

B 12. Animadvertite, quæso, annon vel ignari ad-
 versum se risum moveant, qui apud Græcos sapien-
 tes habentur; dum mundum aiunt corpus esse
 grande, atque vere dicunt dum isthæc effantur: ip-
 sum enim ejusque partes singulas, quoniam in
 sensum cadunt, perspicimus. Si igitur in mundo
 ipso, qui corpus est, Verbum Dei existit, ac simul
 in rebus universas, et in singulas quoque pervadii;
 quid mirum aut quid absurdum si dicamus ipsum
 in hominem advenisse? Quod si, licet facta sit
 universa creaturarum rerum natura, non absurdum
 est Verbum in ea esse, non absurdum pariter erit
 esse ipsum in homine. Non indecorum itaque est,
 in homine esse Verbum, atque omnia ab ipso et in
 ipso illuminari atque moveri.

C 13. Videns itaque Deus Verbum, omnium crea-
 tor, Adamum a diabolo deceptum, transgressum opif-
 icis sui mandatam, atque in maledictionem,
 mortisque subjectionem delapsam; ex Virgine Ma-
 ria, ab Adamo originem ducente, efformato sibi
 purissimo corpore, quod posset continere omnem
 plenitudinem divinitatis corporaliter, atque pas-
 siones, id est cruciatibus humanis ferre; pro toto
 mundo ipsum sponte tradidit; ut diabolum, qui
 olim mortis imperium obtinebat, morte corporis
 sui occideret. Sanguis autem non ex spiritu
 divinitatis Verbi manat; sed ex homine quem
 tulit.

1032 14. Illud. Ego sum vitis⁴²; et, Pater
 meus major me est⁴³; item, Creativ me⁴⁴; et, Ego
 sum vermis et non homo⁴⁵; et quæcumque in Evan-
 geliiis et in prophetis de se humilia et abjecta
 dixit, corpus quod propter nos tulit spectant. Neque
 patibile corpus, quod pro universi salute tulit, Pa-
 tri ascribimus: omnia enim creata sunt a Patre
 per Filium. Filii porro solus a Patre genitus
 est: quamobrem primogenitus est omnis creaturæ⁴⁷
 Deus Verbum: immutabilis siquidem ex immuta-
 bili est. Igitur corpus quod pro nobis tulit, res est
 creata.

15. Adamum enim induens cum affectibus per
 omnia præter peccatum: scilicet eum qui voca-
 tur Jesus, ut per ipsum perditam ovem Patri redu-

⁴² Jnan. xv, 1. ⁴³ Joan. xiv, 28. ⁴⁴ Prov. viii, 22. ⁴⁵ Psal. xxi, 7. ⁴⁷ Coloss. i, 15.

(58) Sic sæpe τὸ relativum.

ceret et offerret, quasi ovis ad occisionem ductus est, A et quasi agnus coram tondente se sine voce¹⁶; de quo Paulus scribit : *Homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis*¹⁷. Et alio loco ait : *Per hominem mors, et per hominem vita. Nam sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*¹⁸.

16. Per ipsum eam Verbum omnia facta et creata sunt, ipsum vero factum non est; sed hominem ipsum quem propter nos tulit, factum et creatum declarant Scripturæ. Ait quippe Dominus : *Omnia palmes in me manens fructum fert*¹⁹ : et in homine quem tulit, quique ex genere Adami erat, omne quod ex genere Adami erat vivificavit.

17. Pende, quæso, neminem heretum novisse Filium Dei sicuti est, donec sese ipse manifestum faceret nobis. Quem autem ipse tulit pro nobis filium hominis, novimus, de quo dixit Paulus : *Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum*²⁰. De quo et Stephanus ait : *Video Filium hominis stantem a dextris Dei*²¹; non dixit, Verbum aut Sapientiam Patris se vidisse, sed Filium hominis, Dominicum corpus ex Maria natum.

18. Quod autem illud spectat, *Jesus autem proficiebat ætate, sapientia et gratia*²²; id sane dicitur de homine qui in Salvatore esse intelligitur, qui modo infans fuit, modo profecit ætate, et sapientia et gratia, incipiens quasi annorum triginta, ut ait evangelista Lucas. Corpus vero, quod et profectum et ætatem admittit, est res creata et condita. Jesus autem Christus, qui in Salvatore intelligitur homo, ipse est qui profectum ætatis admittit, modo infans, modo vir, incipiens quasi ætatem triginta annorum, ut ait Lucas²³. Qui igitur ætatum successionem admittit homo Christus Jesus, qui fuit fidelis apostolus atque pontifex ei qui fecit illum, ipse est qui profectum admittit.

19. Stephanus ait : *Video Filium hominis stantem a dextris virtutis Dei*²⁴; non dixit Verbum aut Sapientiam Patris se vidisse; sed Filium hominis, Dominicum corpus ex Maria sumptum, quem Filium hominis Paulus dicit sedere ad dexteram Dei²⁵. De quo corpore David prophete ex persona Patris D ait : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*²⁶. Quia prævidebat inimicos fore diabolum et adversarias potestates ipsius inuistras, quæ infestæ erant Dominico homini; gnare se necnon diabolum, qui imperium mortis habet, per mortem ejus destructum iri. Qui enim deitatem Verbi miuunt, ac si Dominus per se non posset inimicos vinceri, quia scilicet Pater Filio dixit : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; ii scilicet, imperiū homines, noverint, id in hominem secundum carnem

προσάξῃ τῷ Πατρὶ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος περὶ τοῦ Παύλου γράφει, Ἐπιφάνιος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δεὺς αὐτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶ Δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἡ ζωὴ. Ὡς περὶ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιήσονται.

16. Δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου πάντα ἐγένετο καὶ ἐκτίσθη· οὐκ αὐτὸς δὲ ἐγένετο, ἀλλ' ἔνπερ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσεν ἀνθρώπων γεγονότα καὶ κτισθέντα θεολογῶν αἱ Γραφαί. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος Πᾶν κλίμα μένον ἐν ἐμοὶ καρπὸν φέρει· καὶ ἐν τῷ ἐφόρεσεν ἀνθρώπων τῷ ἐκ τοῦ γένους Ἀδάμ ἐζωοποίησε τὸ ἐκ τοῦ γένους Ἀδάμ.

17. Ὅρα, ἐτι ἕως τοῦ νῦν οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὡς ἔστιν, ἄχρι τοῦ φανερωσαί αὐτὸν ἑμῖν. Τὸν δὲ ἐφόρεσεν δι' ἡμᾶς υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, εἰδομὸν ἐνεῖπεν ὁ Παῦλος· Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιῆσαντι αὐτὸν· δι καὶ Στέφανος λέγει· Θεωρῶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Θεοῦ· οὐκ εἶπε τὸν Λόγον ἢ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς ἐρωακέναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ Μαρίας Κυριακὸν σῶμα.

18. Περὶ τοῦ, Ὁ δὲ Ἰησοῦς προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι· λέγεται δὲ ὁ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενος ἀνθρώπος, ὁ αὐτὸς ποτὲ νήπιος ὢν, καὶ ποτὲ προκόπτων ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι, ἀρχόμενος τε ὢν ὡσεὶ ἐτῶν λ', ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς φησὶ. Τὸ δὲ προκοπῆν καὶ ἡλικίαν ἐπιτεχόμενον σῶμα, αὐτὸ ἐστὶ κτίσμα καὶ ποίημα. Ἰησοῦς δὲ ὁ Χριστὸς, ὁ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενος ἀνθρώπος, αὐτὸς ἐστὶν ὁ προκοπὴν ἡλικίας ἐπιτεχόμενος, ποτὲ νήπιος τυγχάνων, ποτὲ ἀνήρ, ἀρχόμενος τε ὡσεὶ ἐτῶν λ', ὡς φησὶν ὁ Λουκᾶς. Ὁ τάλιν μετ' ἡλικιούμενος ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς, δὲ ἐγένετο πιστὸς ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς τῷ ποιῆσαντι αὐτὸν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ τὴν προκοπὴν ὑπομείνων.

19. Στέφανος λέγει· Θεωρῶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τῆς θυράμεως τοῦ Θεοῦ· οὐκ εἶπε τὴν Σοφίαν ἢ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς ἐρωακέναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ Μαρίας Κυριακὸν σῶμα, ὅπερ ὁ Παῦλος λέγει καθισταί ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Περὶ οὗ σώματος Δαυὶδ φησὶ προφητικῶς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ἐπεὶ προεγίνωσκεν ἐχθρούς ἐσομένους τὸν διάβολον καὶ τὰς συναγεῖρας αὐτοῦ ἀντικειμένας ἐνεργείας, αἰτῶνς ἤχθουν τῷ Κυριακῷ ἀνθρώπῳ, γινώσκουσαι διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καταργουμένας αὐτάς καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸν διάβολον. Οἱ γὰρ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ἐλαττοῦντες, ὡς μὴ δυναμένον τοῦ Κυρίου δι' αὐαυτοῦ τοὺς ἐχθρούς ἀμύνασθαι, οἶον τὸ εἰρηκέναι τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς

¹⁶ Isa. lvi, 7. ¹⁷ I Tim. ii, 5. ¹⁸ I Cor. xv, 21, 22. ¹⁹ Joan. xv, 5. ²⁰ Hebr. iii, 1, 2. ²¹ Act. vii, 55. ²² Luc. ii, 52. ²³ Luc. iii, 23. ²⁴ Act. vii, 55. ²⁵ Closs. iii, 1. ²⁶ Psal. cix, 1.

εὐν ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· τοῦτο οὖν γινώσκουσιν οἱ ἀπαίδευτοι εἰς τὸν κατὰ σάρκα νοούμενον ἄνθρωπον γεγράφαι. Ἐν γὰρ αὐτῷ Δαυὶδ παρὰ τοῦ Κυριακοῦ ἀνθρώπου γέγραπται· Ἐχθρὸς οὐκ ὤρεθῆσεν ἐν σοί. Τὸ σῶμα τοίνυν ἐστὶν ᾧ λέγει· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, οὐ καὶ γέγονεν ἐχθρὸς καὶ Ἕλληνας.

20. Πάντα εἰπὼν ἐν αὐτῷ κτισθέντα ὁ μακάριος Παῦλος, αὐτὸν μόνον εἶπε πρὸ πάντων. Ἐκ γὰρ τῶν παλαιῶν πεπαιδευμένους νομομαθῆς ὢν, τὰς τε Παροιμίας τοῦ Σολομῶντος φιλολογήσας, καὶ δύο εἶδη παρὰ τοῦ Κυρίου εὐρῶν, ἐν μὲν παρὰ τοῦ ἐκ Μαρίας ἐμῆλιν ἀναλαμβάνειν ἀνθρώπου, ἕτερον δὲ παρὰ τοῦ πρὸ πάντων αἰώνων ἀίδιως ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντος Λόγου· καὶ παρὰ μὲν τοῦ ἐκ Μαρίας Ἰησοῦ γράφει Τιμοθέω· *Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐργηθεῖνον ἐκ νεφρῶν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα·* παρὰ δὲ τοῦ ἀεὶ σὺν τῷ Πατρὶ Θεοῦ Λόγου εἶπεν, ὅτι ἐστὶ πρὸ πάντων. Ἐλεγξέσθωσαν τοίνυν παρὰ πάντων τῶν ἁγίων οἱ λέγοντες τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀρχὴν τῶν ἔργων κτισθέντα, καὶ παρὰ τοῦ Δαυὶδ ἀκουέσθωσαν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἔργον, ἀλλ' ἔργον ποιητῆς, ὡς λέγει· *Ἔργα χειρῶν σου εἰσὶν εἰ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολούνται, σὺ δὲ διαμενεῖς.*

21. Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, λέγεται ὁ κατὰ τὴν Σωτῆρα νοούμενος ἄνθρωπος. Ὁ αὐτὸς ποτὲ νήπιος ὢν, καὶ ποτὲ προκόπτων ἡλικίᾳ καὶ χάριτι· ἀρχόμενος ὡσαύτῃ ὡς ἂν Χ, ὡς ὁ εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς φησὶ. Τὸ δὲ προκοπήν καὶ ἡλικίαν ἐπιδεχόμενον σῶμα, αὐτὸ ἐστὶ τὸ κτίσμα καὶ ποίημα. Ἐλεγχόμενοι τοίνυν παρὰ τῶν ἁγίων οἱ λέγοντες κτίσμα τὸν ἐκ Πατρὸς Λόγον ἢ πεπαύσθωσαν τῆς δυσσεβοῦς βλασφημίας, ἢ Χριστομάχου παρὰ πάντων ἀποκηρυχθέντων ἐν ᾧ γὰρ ἤρτωνται, πεποθεῖσιν ἐν ταῖς Παροιμίαις τῶν λέγοντι· *Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.* Ἄλλ' ὀλισθαίνουσιν· προφητεύων γὰρ Σολομῶν εἰς τὸν μέλλοντα διὰ τὴν παντὸς τοῦ κόσμου εὐεργεσίαν ἐκ Μαρίας κτίζεσθαι Κυριακὸν ἄνθρωπον, εἶπεν ἐκ προσώπου αὐτοῦ τὸ, *Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.*

22. Ἀσφαλιῶς οὖν γνωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὴν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ἐν ὁμίᾳ ἑσταυρώσασα. Αὐτὸν γοῦν τὸν σταυρωθέντα τοῦ Κυρίου ἄνθρωπον δεκνύντες διὰ θαυμάσιον αἰσθητικῶν εἶπον· *Τοῦτον ἐν Ἰησοῦν, Χριστὸν καὶ Κύριον ἐποίησεν ὁ Θεός.* Αὐτὸς φανερώς ὁ τοῦ Κυρίου ἄνθρωπος καὶ ἀρχὴ ὁδῶν ἐκτίσθη τῶν προγεγραμμένων εἰς εὐεργεσίαν, ἀρχὸν πάντων τῶν ἁγίων καὶ χρηματιζόντων ὁδῶν, καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ποιητὴς καὶ σταυρω-

A acceptum quadrare. In ipso quippe Davide de eodem Dominico homine scriptum est : *Non proficiet inimicus in te* **. Corpus itaque est, cui dicit : *Sede a dextris meis*, cujus inimicus fuit diabolus cum malis potestatibus, necnon Judæi et Græci.

ὁ διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμεισι, καὶ Ἰουδαῖοι

1033 20. Cum omnia in ipso creata fuisse dixisset beatus Paulus, ipsum solum ait ante omnia esse. Ab antiquis enim eruditus, quis legis peritus erat, utpote qui accurate parabolas Salomonis legisset, atque duas de Domino loquendi speciesprehendisset ; aliam quidem de homine quem ex Maria assumpturus erat, aliam de Verbo, quod ante omnia sæcula ab æterno ex Patre genitum fuerat ; de Jesu quidem ex Maria nato, Timotheo scribit : *Memor esto Dominiun Jesum Christum carnem* ** ; de Verbo autem Deo qui semper cum Patre est, dixit : quod sit ante omnia. Convicti itaque omnium sanctorum testimonio maneani qui dicunt, Dei Verbum initium operum creatum fuisse ; atque a Davide audiant, non esse opus, sed operum conditorem, ut habet ipse : *Opera manuum tuarum sunt cæli : ipsi peribunt, tu autem permanebis* **.

21. *Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula* ** : sic dicitur de homine qui in Salvatore esse intelligitur. Is ipse est, qui aliquando infans fuit, deinde proficit ætate et gratia, et post erat incipiens quasi annorum triginta, ut ait Lucas evangelista. Quod autem et profectum et staturam sive ætatem admittit, corpus scilicet, illud est res creata atque facta. Sanctorum itaque testimonio convicti, quæ aiunt, Verbum ex Patre natum esse rem conditam, aut finem facient impias blasphemias proferendi, aut Christi hostes ab omnibus proclamantur. Ubi enim sese profligari sentiunt, confidenter refugiant ad eum qui in Proverbis ait : *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua* **. Verum labuntur : cum enim Salomon prophético affiatu de illu verba faceret, qui ad totius mundi salutem et utilitatem ex Maria ortum sumere debebat, de Dominico scilicet homine, ex persona illius dixit : *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*.

22. *Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum eum et Christum fecit Deus, hunc Jesum quem vos crucifixistis* **. Ipsum itaque crucifixum digito monstrantes apostoli, dixerunt Domini hominem : Hunc Jesum, Christum et Dominum fecit Deus. Ipse scilicet, ut conspicimus, Dom' ni homo est, qui creatus est initium viarum, quæ ad beneficia mundo dispensanda præscriptæ sunt, qui princeps est omnium sanctorum, qui vix appellantur, Dominus Jesus Christus, qui factus et cruci affixus

** Psal. LXXVIII, 25. ** Il Tim. II, 8. ** Psal. CI, 26, 27. ** Hebr. XIII, 8. ** Prov. VIII, 22. ** Act. II, 36.

est. De quo Jeremias dicit juxta Septuaginta in-
 A interpretum editionem : *Dominus creavit me in plan-*
tilatione salutem novam, in qua salute circumibunt
homines 59; secundum Aquilam vero hoc dictum ita
 exprimitur : *Creavit Dominus novum in femina.*
 Hanc dicit salutem novam, non antiquam, quæ
 nobis creata est, non ante nos. Quem vero novum
 creatum in femina vocat, intelligas hominem Jesum
 qui in Servatore est. Jesus quippe modo Salvator,
 modo salus explicatur; ex Salvatore salus, ut a
 lumine illuminatio : quem dicit esse Dominum Je-
 sum, salutem nobis creatum, novum in femina, id
 est in Maria, imo potius ex Maria. Quem igitur
 Salomon ait principium viarum creatum esse, et
 quam Jeremias dicit salutem novam creatam, et
 novum in femina, quem pro nobis et propter nos
 Sapientia ædificavit sibi domum, Christum Jesum
 esse, Scripturarum testimonio comprobavimus : jam
 vero cætera subsequamur, quæ nonnulli aut ex
 ignorantia, aut ex præjudicata opinione, in errore
 perseverantes, neque docere recte neque doceri
 volunt.

23. Si omnes eloquia divina possent spirituali
 more intelligere, nequaquam cuperet ipsis spiritua-
 lem gratiam impertire; neque lacte ipsos potaret,
 41 si solidum omnes cibum percipere valeret. Sed
 eos qui in cognitione divinæ verbo quasi infantes
 sunt, veluti infantes lacte alendos, primæ institu-
 tionis rudimentis imbui procurat; utpote qui non-
 dum possint angelorum pane nutrirī, scilicet Deo
 Verbo, qui in corpore humano absconditus latet.

24. Par est itaque nos, ut peritos dispensatores
 mysteriorum divinarum, sermonem pro cujusque
 captu et facultate impertire. Nam utres veteres
 rumpuntur, cum continere non valent novum veræ
 vitis vinum, id est, verbum Domini nostri Jesu
 Christi. Cum igitur quidam, imo vero multi, qui
 nondum 1034 discipulis connumerari possunt,
 ex quadam temeritate ac petulantia, ad docendum
 accesserint, *nescientes neque quæ dicunt, neque de*
quibus affirmant 60, cæcipientes animi oculis, nec
 mente præditi Dei contemplationi dedita, veluti
 Jacob, neque mundo corde ad Deum videndum; ii
 cum humilia opera, vocesque inopiam testificantem,
 de Salvatoris homine, quem pro nobis tulit, scri-
 ptas, Verbi deitatis tribuunt, et sic in errorem la-
 hantur, atque una imperitos et infirmos in errorem
 pertrahunt; nobis utique necessitatem afferunt, ut
 Judas scribit 61, per hanc epistolam expromere
 quæ dicta Verbi deitati competant, quæ vice versa
 homini propter nos assumpto. Quemadmodum
 enim in una eademque crumena aurea numismata
 cum argenteis pariter servantur, et utraque unius
 regis imaginem et inscriptionem nominis ejus ha-
 bent; sed tamen nummularius, penes quem isthæc
 sunt, probe novit quam præstet et quam pretio

60 Jer. xxxi, 22. 61 1 Tim. i, 7. 62 Jud. 3.

θεός (59). Περὶ οὗ καὶ Ἱερειμίας εἶπε κατὰ τὴν τῶν
 Ὁ ἐρμηνευτῶν ἔκδοσιν· Κύριος ἐκτίθει με σωτηρίαν
 εἰς καταφύτευμα καινὴν ἐν ἣ σωτηρία περιελευ-
 σονται ἄνθρωποι· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν περὶ τοῦ
 αὐτοῦ βήτου λέγει· Ἐτίθει Κύριος καινὴν ἐν τῇ
 θηλείᾳ. Τῆνδε λέγει σωτηρίαν καινὴν, καὶ οὐ πα-
 λαιὰν, ἡμῖν κτισθένταν, καὶ οὐ πρὸ ἡμῶν. Καὶ ὅν
 λέγει καινὴν κτισθένταν ἐν τῇ θηλείᾳ τὸν κατὰ τὸν
 Σωτῆρα νέον ἄνθρωπον Ἰησοῦν ἐρμηνεύεται· γὰρ
 Ἰησοῦς πῆ μὲν Σωτῆρ, πῆ δὲ σωτηρία· ἐκ τοῦ Σω-
 τῆρος ἡ σωτηρία· ὅν τρέπον ἐκ τοῦ φωτός ὁ φωτισμός·
 ὅντινα εἶπεν ἄνθρωπον Ἰησοῦν, σωτηρίαν ἡμῖν κτι-
 σθέντα, καινὴν ἐν τῇ θηλείᾳ· ὁ ἔστιν ἐν τῇ Μαρίας,
 μᾶλλον δὲ ἐκ τῆς Μαρίας. Ὅν τοίνυν ὁ Σολομῶν εἶ-
 πεν ἀρχὴν ὁδῶν κτισθέντα, καὶ ἦν Ἱερειμίας λέγει
 κτισθένταν σωτηρίαν καινὴν, καὶ καινὴν ἐν τῇ θηλείᾳ,
 τὸν ὅπερ ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς ἡ Σοφία ἐκκοδόμενος
 εαυτῆ ὅσον Χριστὸν Ἰησοῦν, ἐκ τῶν Γραφῶν διεξά-
 ντες, τῶν ἐξῆς ἐχόμεθα· ἐφ' οἷς ἡ ἀγνωστὰς τι-
 νες, ἡ προληφθέντες, ἐν πλάνῃ διαμεμενηκό-
 τες, οὕτε διδάσκειν ὀρθῶς, οὕτε διδάσκεισθαι βού-
 λονται.

25. Εἰ πάντες χωρεῖν ἠδύνατο πνευματικῶς τὰ
 θεῖα λόγια, οὐχ ἱμεῖρετο (sic) μεταδίδοναι αὐτοῖς τὸ
 πνευματικὸν χάρισμα· οὐδὲ γὰλα αὐτοῖς ἐπότιζεν, εἰ
 τὴν στερεὰν τροφήν πάντες μεταλαμβάνειν ἠδύνατο·
 ἀλλὰ τοῖς ἐτι νηπιζέουσιν περὶ αὐτὸν τὸν τῆς θεο-
 γωσίας λόγον εἰκην νηπιῶν γαλουχομένων τὸν τῆς
 κατηχησεως ἐπετρέπει δεχέσθαι λόγον· οὕτω τὸν
 τῶν ἀγγέλων ἄρτον τρέφεται δυναμένους, τὸν ἐν
 σῶματι ἄνθρωπῳ κρυβέντα θεὸν λόγον.

24. Χρὴ τοίνυν ἡμᾶς, ὡς ἐπιστήμονας οἰκονόμους
 μυστηρίων θεῶν, μεταδίδοναι τὸν λόγον πρὸς ὃ
 χωρεῖν ἕκαστος δύναται· βήγουνται γὰρ οἱ παλαιοὶ
 ἄσκολ μὴ χωροῦντες τὸν νέον τῆς ἀληθινῆς ἀμπελοῦ
 οἶνον, τούτεστι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ. Ἐπεὶ τοίνυν τινὲς, μᾶλλον δὲ καὶ πολλοί,
 οἱ μὴτοι μαθηταὶ γενόμενοι, ἐκ προσητείας ἐπὶ τὸ
 διδάσκειν ἐληλύθασι, οὐκ εἰδότες οὕτε ἃ λέγουσιν,
 οὕτε περὶ τίνων διαβεβαίονται, τυφλώτοντες
 τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμούς, οὐκ ἔχοντες νοῦν
 ὀρώντα τὸν θεόν, ὡς ὁ Ἰακώβ, οὕτε καρπῶν καθαρῶν
 τὴν ὀφόμενὴν τὸν θεόν τὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον τοῦ
 Σωτῆρος, ὅν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, γεγραμμένα βήσῃ,
 καὶ ἔργα ταπεινά, καὶ πτωχὰς φωνὰς, τῆ θεότητι
 τοῦ Λόγου συνάπτοντες, πλανῶνται καὶ πλανῶσι
 τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀστηρικτοὺς ἀνάγκην ἔσχομεν, ὡς
 ὁ Ἰούδας γράφει, ἐκθέσθαι διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ποῖα
 βήσῃ τῆ θεότητι τοῦ Λόγου ἀρμύζει, καὶ ποῖα τῶν
 δι' ἡμᾶς ἀναληφθέντων ἀνθρώπων. Ὡς γὰρ ἐν ἐνὶ βα-
 λαντίῳ χρύσεια νομισμᾶτα καὶ ἀργύριον ἀπόκειται,
 ἐνδὸς βασιλέως εἰκόνα καὶ ἐπιγραφὴν τοῦ ὀνόματος
 ἐκότερα ἔχοντα, ἀλλ' οὐδὲν ὁ φυλάττων αὐτὰ τραπεζι-
 ζίτης τὴν τοῦ χρυσοῦ ὑπεροχὴν, παρὰ τὴν ὑποβε-
 θηκυῖαν τοῦ ἀργυρίου τιμὴν οὕτως κἂν ἐν μιᾷ
 Γραφῇ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ περὶ τοῦ ἐκ

(59) Vide in Expositiōne fidei tom. I Operum Athanasii, p. 80.

Μαρία δὲ ἡμᾶς ἐφόρεσε σώματος, γέγραπται· ἀλλ' ἑκαστον αὐτῶν ἐπιγνωσόμεθα, ὡς συνελθοί μαθηταὶ τοῦ ἐνός καὶ δυοῦς διδασκάλου. Ὅσαι τούτων ταπεινὰ λέξεις καὶ ἔργα, εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ γεγραμμένα νόμι· ὅσα δὲ ἔνδοξα γράμματα, εἰς τὴν τοῦ Λόγου θεότητα. Ὅταν πεινώσῃ μετὰ τὸ νηστεύσαι, τοῦ σώματος ἑλάττωμα· ἤνικα δὲ ἐξ' ἔργων τοῦ εὐχωρῆς παιδῶν καὶ γυναικῶν πρέφει, καὶ ἐξ' κοφίνους κλαυμάτων περισεύει, τῆς θεότητος τοῦ Λόγου ἔργον. Ὅταν ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον ἐν τῷ πλοῖῳ κοιμᾶται, ἀναπαύσεως σωματικῆς ἔργον. Ὅταν περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἀπειλῇ τοῖς κύμασι καὶ τοῖς ἀνέμοις. Σῶπτα, *περιμύσσο*, εὐθύς ἀκούει παρὰ τῶν ἐν τῷ πλοῖῳ μεθ' ὀρκου ὁμολογούντων· Ἄληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ. Ὅταν ἐστῶς πρὸς τῷ μνηματι Λαζάρου θαυρῆ, καὶ ὀνηνικά πάσχειν ἐμελλε, λέγει, *Περὶλυπὸς ἔσται ἡ ψυχὴ μου διὰ τοῦ θανάτου*, καὶ ἀδριμνεῖ, καὶ τὸ μὲν Πνεῦμα τῆς θεότητος πρῶθυμος, εἰς πάσαν οἰκονομίαν λέγει, τὴν δὲ σάρκα ἀσθενῆ· τοῦ σώματος ἀσθένεια τὸ λυπεῖσθαι καὶ ἀδριμνεῖν. Ὅταν κελουσιτικῶς λέγῃ· *Αἰλάρε, δεῦρο ἔξω*, καὶ ἀναστῆ ζῶν ὁ νεκρὸς ὁ τεταρταῖος ἤδη λαλῶν, ὃ οὐκ ἔγνωτο ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως· τῆς θεότητος σημεῖον. Ὅταν ἀπὸ τῆς ὀλοιορίας ὑπὲρ ἡμῶν κωκοπιακῶς ἐπὶ τῆς πηγῆς καθέζῃται, τοῦ σώματος τὸ κοπιᾶν. Ὅταν λέγῃ· *δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς* ἔργον τῆς θεότητος, τὸ καὶ ἀπὸ σωματικῶν νόσων καὶ κόπων, καὶ τῶν κἀτὰ ψυχῆν κινδύνων ἰάσθαι. Ὅταν βαπτίζῃται ὑπὸ Ἰωάννου, *ὃς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στήματι αὐτοῦ* τοῦ σώματος ὑπὲρ ἡμῶν ἐξήλασμάς. Ὅταν κελυθῆ τῆς ἀποστόλεως βαπτίζῃται πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆ θεῶς δυνάμει αὐτοῦ ἀρμόζει. Ὅταν κλίνῃ τὰ γόνυα καὶ ὡς ἀνθρώπος προσεύχεται, τοῦ σώματος ὑπὲρ ἡμῶν ἐξομολόγησις. Ὅταν ἐν τῷ θρεῖ, μεταμορφουμένον αὐτοῦ τὴν δόξαν μὴ δυνάμενοι φέρειν Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γόνυα κλίνουσιν ἐπὶ τὴν γῆν ἐκ τῆς δόξης τῆς θεότητος· τοῦ Λόγου ἰσχύς. Ὅταν στερεοποιῇ τοὺς ἀποστόλους λέγων· *Μὴ φοβείσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν* τῆς θεότητος ἡ δόξης καὶ ἰσχυρὰ παράκλησις. Ὅταν παραίτηται τὸ ἀποθανεῖν, τοῦ σώματος ἡ δεῖλια. Πρὸ γὰρ τοῦ παραθῆναι τὸν Ἀδάμ οὕτε λύπη, οὕτε δεῖλια, οὐ κόπος, οὐ λιμὸς, οὐ θάνατος ἦν.

25. Ἐγὼ εἰμι, φησὶν, ἡ τῶν σωζομένων ὁδὸς, καὶ ἡ τῶν νεκρῶν ζωὴ, καὶ ἡ τῶν ἀπορευόντων τὸ ψεῦδος ἀληθεῖα· λέγων τοῖς ἐν σκοτεινῇ· Ἀνακαλύφθητε. Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· τὸν γὰρ Ἀδάμ ἐνδοσάμενος σὺν τοῖς παθῆμασι χωρὶς ἀμαρτίας, τὸν κεκλιμένον Ἰησοῦν, δι' αὐτοῦ τὸ ἀπόλυτον πρόβατον προσῆκε τῷ Πατρὶ, ὡς πρόβατον ἐπι-

A dispar sit aurum argento : pari modo in una cademque Scriptura et de divinitate Filii, et de corpore quod propter nos et Maria assumpsit, scriptum est ; at eorum singula cognoscemus ut sagaces discipuli unius veri magistri. Quot igitur humiles voces et similia opera sunt, tot cogites scripta esse de corpore Jesu : quot gloriosa et sublimia, ad Verbi deitatem referas. Cum post jejunium fame premitur, id corporis infirmitas est ; eum autem ex quinque panibus quinque millia, exceptis parvulis et mulieribus, alit, et duodecim cophini fragmentorum supersunt, deitatis Verbi est opus. Quando ad pulvinar in navicula dormit, id requies est corporea ; cum supra maris undas ambulans fluctibus comminatur et ventis, *Tace, obmutescere* **, subito audit vectores in navicula cum juramento affirmantes, *Vere Filius Dei es*. Quando ad Lazari sepulcrum stans lacrymatur, et cum vicinis cruciatibus ait, *Tristis est anima mea usque ad mortem* **, et horrore tenetur, ac Spiritus quidem deitatis promptus est ; de tota oecumonia hæc profert : *carnem quoque infirmam dicit ; corporis infirmitas est tristem esse atque horrore corripi. Cum jubentis more dicit : Lazare, veni foras* **, et statim quadruiduanus mortuus reviviscit, qui jam solutus erat, quod ab initio mundi nusquam factum est, illud est deitatis signum. Cum ab itinere ad fontem sedet ** ; corporis est fatiscere ; cum autem dicit : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego quiescere faciam vos* **, deitatis est opus, tam a morbis et fatigationibus corporis, quam ab animæ periculis liberare. Cum ab Joanne baptizatur qui peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus **, corporis est propitiatio pro nobis ; cum autem jubet apostolos baptizare omnes gentes, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti **, id divinæ ejus potestati convenit. Cum genua flectit et ceu homo precatur ; corporis confessio est pro nobis ; cum autem illius in monte transfugati gloriam non ferentes Petrus et Jacobus et Joannes, vultus atque genua ad terram inclinant ad gloriam deitatis ** ; Verbi virtus est. Cum apostolos confirmat his verbis, *Nolite timere ab iis qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere* **, hæc est deitatis latens atque valida adhortatio ; cum mortem deprecatur, corporis formido est. Prius enim quam Adam transgrederetur, neque tristitia, neque formido, non lassitudo, non fames, non mors erat.

25. *Ego sum*, inquit, eorum qui salutem consequuntur via, et mortuorum vita, et eorum qui mendacium aversantur veritas **, dicens iis qui sunt in tenebris, *Revelamini* **. *Ego sum lux mundi* **. Quandoquidem enim Adamum cum affectibus induit, præter peccatum, videlicet eum qui vocabatur Jesus ; per ipsum ovem perditam Patri obtulit,

** Marc. iv. 39. ** Matth. xxvi. 38. ** Joan. xi. 43. ** Joan. iv. 6. ** Matth. xi. 28. ** I Petr. ii. 22. ** Matth. xxviii. 19. ** Matth. xvii. 6. ** Matth. x. 28. ** Joan. xiv. 6. ** Isa. xlii. 9. ** Joan. viii. 12.

tanquam ovis ad occisionem ductus, aut quasi agnus coram tendente se sine voce ⁸². De quo Paulus scribit : Homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis et pro peccatis nostris ⁸³ ; et alibi ait Apostolus : Per hominem mors, et per hominem vita ⁸⁴. Nam sicut in Adam omnes morimur, ita et in Christo omnes vivificabimur. Et rursus alio in loco scribit : Primus homo de terra terrenus, secundus homo de caelo ⁸⁵. Per primum itaque Adamum, primum hominem in mundo efformatum significat ; per secundum autem Adamum, hominem qui in Servatore est, qui vocatur filius hominis, ovis, vitis, panis, arbor, granum frumenti, et his similia. Vocatur quoque Adam, etiamsi secundus multum differat a primo. Nam ille quidem ex terra factus, hic vero cum Verbum Patris esset, caro factus est. Neque tamen quia carnem ferebat, ideo Verbi naturam amisit : quemadmodum neque animum proprium amittit decorem, quod in deformi claudatur marsupio.

26. Cum autem doctor noster alio loco dicat, Considerate apostolum et pontificem confessionis nostrae Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum ⁸⁶, cave putes rem factam esse Deum Verbum, qui ab initio apud Patrem est. Non enim ait ut deitas invisibilis consideretur, sed Dominicus homo, quem ait Paulus mediastorem esse Dei et hominum, hominem Christum Jesum, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis. Quem dixit ut consideremus, Jesum scilicet, qui fidelis est ei qui fecit ipsum : quemadmodum ait Dominus, Considerate corvos quia non seminant ⁸⁷, etc., et rursus : Considerate lilia agri quomodo crescunt ⁸⁸. Quae apparent igitur, ait consideranda esse, non autem angelos aliasque creatas res quae sub aspectum non cadunt. Quamvis enim dixerit Habacum propheta, Considerasti opera tua, et exavi ⁸⁹ : at ille se opera considerasse ait, non operum conditorem. Ac similiter apostolus quod sub aspectum cadit Domini corpus consideratum oportere ait, non autem invisibilem Verbi deitatem : Deum enim nemo vidit unquam, neque videre potest ⁹⁰. Siquidem Deus Verbum erat et est, ut theologus ait Joannes ⁹¹. Quem itaque ad considerandum includimus hominem Christum Jesum, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis, quem ait apostolum et pontificem fidelemque esse ; eum, inquam, quatenus res creata est, considerare jubet. Omnia itaque creata sunt ; sed Dei Verbum non est creatum, utpote Dei Filius, sed genitum secundum naturam : universa enim per Verbum Pater creavit, quemadmodum Paulus ait : In quo omnia creata sunt ⁹² ; et ut Joannes dicit : Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil ⁹³. Ipsum autem Verbum neutiquam creat Deus, sed gignit : per ipsum namque Verbum facta omnia creataque sunt ;

Α σφαγήν ἀχθεις, ἢ ὡς ἀμύδος ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἀρωγός. Περὶ οὗ ὁ Παῦλος γράφει· "Ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ θεὸς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ φησὶν ὁ Ἀπόστολος Δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἡ ζωὴ. Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσομεθα. Καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ γράφει· Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοικός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ. Τὸν τοῖνυν πρῶτον Ἀδὰμ τὸν πρωτόπλαστον τοῦ κόσμου ὁλοῦ· τὸν δὲ δεύτερον Ἀδὰμ τὸν κατὰ τὴν Σωτήρα νοούμενον ἄνθρωπον, δε καλεῖται υἱὸς ἀνθρώπου, πρόβατος, ἀμπελος, ἄρτος, δένδρον, κέκος σίτου, καὶ τὰ τοιαῦτα παραπέλησια. Καλεῖται δὲ καὶ Β Ἀδὰμ, εἰ καὶ πολλὴ τὸν δεύτερον διαφέρει ἀπὸ τὸν πρῶτον. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ γῆς γέγονεν, ὁ δὲ, Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς, σὰρξ ἐγένετο, οὐ κενωθεὶς τὸ εἶναι Δόγος διὰ τὸ σάρκα φορέσαι, καθ' ὃ οὐδὲ τὸ χρυσὸν κενούται τῆς ὀξείας, ἐνθὸν ξένου γλωσσόκομου τυγχάνον.

26. Ὅταν δὲ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος φάσκει ἐν ἐτέρῳ τόπῳ· Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιῆσαι αὐτὸν· μὴ ἐδέξῃς ποίημα εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς πρὸς τὸν Πατέρα θεῖον Λόγον. Οὐ γὰρ τὴν ἀόρατον θεότητα λέγει κατανοεῖν ἀλλὰ τὸν Κυριακὸν ἄνθρωπον, ὃν εἶπεν ὁ Παῦλος μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν C ὄντα ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅν εἶπε κατανοεῖν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιῆσαι αὐτὸν· ὡς φησὶν ὁ Κύριος· Κατανοήσατε τοὺς κόρυμβας, πῶς οὐ σπείρουσι, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν Κατανοήσατε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς ἀξάνουσι. Τὰ οὖν φαινόμενα λέγει κατανοεῖν, καὶ οὐκ ἀγγέλιους ἢ ἐτέρας κείτους ἀόρατους. Κἄν γὰρ λέγῃ Ἀμβακούμ ὁ προφήτης· Κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην ἔργα, λέγει, κατανόησα, καὶ οὐ τὸν τῶν ἔργων ποιητήν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος τὸ φαινόμενον τοῦ Κυρίου σῶμα λέγει κατανοεῖν, οὐ τὴν ἀόρατον τοῦ Λόγου θεότητα· θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὐτε ἰδεῖν δύναται· καίπερ θεὸς ἦν ὁ Λόγος καὶ ἔστιν, ὡς φησὶν ὁ θεολόγος Ἰωάννης. Ὅν τοῖνυν κατανοεῖν ἀκούομεν ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν, δε δίδωκεν ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, ἢ λέγει ἀπόστολος καὶ ἀρχιερέα πιστὸν ὄντα, τὸ ποίημα νοεῖν λέγει. Πάντα οὖν ἐκτίσθησαν κτίσμα δὲ οὐκ ἔστι· ὁ τοῦ θεοῦ Λόγος, δε ἔστιν Ἰδῆς, ἀλλὰ γέννημα κατὰ φύσιν· τὰ γὰρ πάντα ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου ἐκτίσεν, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος· Ἐφ' ᾧ τὰ πάντα ἐκτίσθησαν· καὶ ὡς ὁ Ἰωάννης λέγει· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν. Αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον οὐ κτίζει, ἀλλὰ γεννᾷ ὁ θεός· δι' αὐτοῦ γὰρ τοῦ Λόγου πάντα ἐγένετο καὶ ἐκτίσθη· οὐκ αὐτὸς δε ἐγένετο, ἀλλ' ὄντως δι' ἡμᾶς ἐφόρασεν ἄνθρωπον γεγονότα καὶ κτισθέντα δηλοῦσιν αἱ Γραφαί.

⁸² Isa. liii, 7. ⁸³ I Tim. ii, 5. ⁸⁴ I Cor. xv, 22. ⁸⁵ ibid. 47. ⁸⁶ Hebr. iii, 2. ⁸⁷ Lnc. xii, 24. ⁸⁸ ibid. 27. ⁸⁹ Habac. iii, 4. ⁹⁰ I Joan. iv, 12. ⁹¹ Joan. i, 1. ⁹² Col. i, 16. ⁹³ Joan. i, 3.

neque tamen ipsum factum est. Sed in supra notatis sententiis hominem quem pro nobis gestavit, factum scilicet atque creatum intelligunt significantque Scripturæ.

27. Φησι γὰρ ὁ Κύριος· Πᾶν κτήμα μένον ἐν ἔμῳ καρπὸν φέρει· καὶ ἐν τῷ ἐφόρειον ἀνθρώπῳ ἐκ τοῦ γηγενοῦς Ἀδάμ, ζωοποιεῖται δὲ ἐκ τοῦ Ἀδάμ γένους, θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιεῖται δὲ Πνεύματι, ὡς ὁ Πέτρος γράζει· ὅτι σαρκὶ θανατωθέντα αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν λέγει, καὶ οὐ τῇ ἀθανάτῳ ζωοποιῶ θεοῦ. Φησι γὰρ ὁ Κύριος· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ. Ἡ γοῦν ζωὴ οὐδὲ ἀποθνήσκει, τοὺς νεκροὺς δὲ μάλλον ζωοποιεῖ. Ὡς γὰρ τὸ φῶς οὐ βλάπτεται ἐν σκοτεινῷ τόπῳ, οὕτως ἡ ζωὴ παθεῖν τι δύναται ἐπισκοφεμένη τὴν θνητὴν φύσιν· ἀτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος ἡ τοῦ Λόγου θεότης.

28. Τίς γὰρ, φησὶν, ἔγνω τοῦτον Κυρίου; ἡ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἔβητο, ἢς συμβεβῆκε αὐτῶν; Μόνος ὁ Υἱὸς σύμβουλος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸν κτὼν αὐτοῦ ἔγνω, ὁ λέγων· Οὐδεὶς ἐπαγνώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸν Υἱὸν οὐδεὶς ἐπαγνώσκει εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ ὁ ἔδῳ ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. Λέγει τοίνυν ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ Κυρίου· Ὅταν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἔσονται, καὶ ὁφείματα αὐτῶν, καθὼς ἐστίν (60). Ὅρα, ὅτι ἔως τοῦ νῦν οὐδεὶς εἶδε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὡς ἐστίν, ἔχρης οὐ φανερώσει αὐτὸν ἡμῖν· τὸν δὲ ἐφόρεισε δι' ἡμᾶς ἀνθρώπων εἰδομεν· ἐν εἶπεν ὁ Παῦλος· Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ κηρύσσῃ αὐτὸν. Ὅχι καὶ Ἐλέφαντος λέγει· Θεωρῶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ δεξιῶν ἐστῶτα τῆς ἐνδράμῃς τοῦ Θεοῦ. Οὐκ εἶπε τὸν Λόγον ἢ τὴν Σοφίαν τοῦ Πατρὸς ἑωρακέναι, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐκ τῆς Μαρίας Κυριακῶν σῶμα· ὃ καὶ Παῦλος λέγει· Ὅς ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Περὶ οὗ σώματος ὁ Δαυὶδ φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς προφητικῶς· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποκάθῃ τῶν ποδῶν σου· οὗς προσέγνωσκον ἐχθροὺς ἐσομένους, τὸν διάβολον καὶ τὰς συνεργοῦσας αὐτῷ ἀντικειμένας ἐνεργείας, αἵτινες ἤχθρευον τῷ Κυριακῷ ἀνθρώπῳ, γινώσκουσαι διὰ τὸ θανάτου αὐτοῦ καταργουμένας ταυτάς, καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τὸν θανάτου τὸν διάβολον, καὶ τὰς ἐχθρεύσαντας αὐτῷ Ἰουδαίους, εἰς οὗς τὸ γεγραμμένον πληροῦται· Ὅτι ἐμίσησάν με ὡσεὶ δῶρα. Ἀνθ' ὧν τὰ πρὸς ὤφελον διδασκόμενοι μαρτυροῦν καὶ σταυροῦν ἐτάμνω, Σαμαρείτην αὐτὸν καὶ δαιμονιζόμενον καὶ ἀνθρώπον ἀμαρτῶν λέγοντας, καίτοι δι' αὐτοῦ τῆς ἀμαρτίας κατακρίθης. Εἰς δὲ γέγραπται· Ὅφρονται εἰς ἐξ ἐξεκέντησαν. Ὅταν ἐν τῇ κρίσει ὄφροντες κρινόντα ζῶντας καὶ νεκρούς, ὡς φησὶν Ἰωάννης περὶ τοῦ Υἱοῦ· Καθὼς ἔδωκεν αὐτὸν κρίσιν ποιῆσαι, ὅτι ὁ Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ· μεταμελόμενοι, φυλὴ κατὰ φυλῆς κρούσιν· Ὅσως ἦν ἐν ἐσχομένῃ ποτε εἰς γέλωτα, λέγοντες αὐ-

1035 27. Ait quippe Dominus, *Omnis palmas in me manens fert fructum* ** : et in homine quem gestavit ex terrigena Adamo, vivificabit ipsum Adami genus, mortificatus carne, vivificatus Spiritu ** , ut scribit Petrus ; quia scilicet tunc ipsum carne pro nobis, neque tamen immortal ac vivifica dedit, oecium significat. Ait quippe Dominus : *Ego sum vita* ** . Vita certe non moritur ; imo vero mortuos suscitavit. Sicut enim lumen in loco tenebroso non læditur ; sic neque vita quidpiam pati valet cum mortalem visitat naturam : immutabilis quippe et invariabilis est Verbi divinitas.

28. *Quis novit, inquit, sensum Domini ? aut quis consiliarius ejus fuit, qui instruat eum* ** ? Solus Filius consiliarius est Patris, cujus mentem novit, qui ait : *Nemo novit Patrem, nisi Filius ; et Filium nemo novit nisi Pater, et cui Filius revelaverit* ** . Ait itaque Joannes de Domino : *Cum apparuerit, similes ei erimus et videbimus eum sicut est* ** . Animadvertite neminem hactenus vidisse Filium Dei, sicuti est, donec se ipse nobis manifestaret : hominem vero, quem propter nos gestavit, vidimus. De quo ait Paulus : *Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit ipsum* ** . De quo Stephanus quoque ait : *Video Filium hominis stantem a dextris virtutis dei* . Non dixit Verbum aut Sapientiam Patris se vidisse, sed Filium hominis, Dominicum ex Maria corpus, de quo Paulus ait : *Qui sedet a dextris Dei* . De quo corpore loquitur propheticæ David ex persona Patris : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* ; videlicet quos præcivit fore inimicos, diabolum et adversarias illi adminiistras potestates ; quæ Dominico homini infestæ erant, quia non nesciebant abrogari se per mortem ipsius, necnon eum qui imperium mortis habebat diabolum, atque Judæos ejus inimicos, in quibus impletur quod scriptum est : *Quia odio habuerunt me gratis* . Nam cum ab eo præcepta edocerentur sibi perutilia, flagris ipsum cadere et cruci affigere ansæ sunt, Samaritanum, dæmonium habentem , hominem peccatorem dietitantes, quamvis ab eo peccatum condemnatum fuisset. De quo scriptum est : *Videbunt in quem transfixerunt* . Sed quando ipsum in iudicium deditur judicantem vivos et mortuos, uti Joannes de Filio ait : *Quemadmodum dedit illi iudicium facere, quia Filius hominis est* ; penitentia moti, tribus adversus tribum ita loquentur : Hic est quem habuimus aliquando in derisionem , dicentes ipsi : Alios salvos fecisti, te ipsum non potes salvum facere . Domini itaque

** Joan. xv. 5. ** I Petr. iii. 18. ** Joan. xiv. 6. ** Isa. xl. 13. ** Luc. x. 22. ** I Joan. iii. 2. ** Hebr. iii. 1. 2. ** Act. vii. 55. ** Hebr. x. 12. ** Psal. cxi. 1. ** Psal. xxiv. 10 ; Joan. xv. 25. * Joan. viii. 48. * Zachar. xii. 10, Joan. xix. 37. * Joan. v. 27. * Sap. v. 3. * Matth. xxvii. 42.

corpus respicit quod scriptum est a Davide : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* ¹⁰: Nam ante prophetiam hanc Davidis, in sinu Patris Verbum erat, neque habuit inimicos in cælo. Nemo enim ante conditum mundum cum Patre erat, nisi Filius et Spiritus sanctus. Pater enim per Filium fecit infinita sæcula, principatus, potestates, omniaque officia. Qui ergo commune nihil cum aliquo habet, non fundum, non pecuniam, sed omnium est Dominus, videlicet Deus Verbum cui nemo resistere valet, quoniam pacto inimicos habuerit? Nam qui deitatem Verbi minuunt, quasi scilicet non possit Dominus per se ipsum inimicos ulcisci, æstimant dixisse Filio Patrem : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Illud vero vel nunc tandem noverint homines imperiti scriptum fuisse de Servatore, quatenus spectatur ut homo. In ipso enim Davide scriptum est de Dominico homine : *Inimicus nihil proficiet in te* ¹¹; ac rursus : *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo* ¹².

29. Dominus, inquit, in cælo paravit thronum suum ¹³. Aliud est, *Cælum mihi thronus* ¹⁴; et aliud est parari thronum in cælo ceu in aliquo loco. Multis in præsentii opus est verbis ad eorum enarrationem. Memorati vero throni denotant omnium creaturarum rerum obsequentiam. Hæc autem præmissimus in illud, *Sede a dextris meis*, quod scilicet de Dominico corpore dictum sit. Si namque, *Cælum et terram ego impleo, dicit Dominus*, ut ait Jeremias ¹⁵: omniaque Deus continet, et a nullo continetur; quo in throno sedebit? Corpus igitur est cui dicit, *Sede a dextris meis*, cujus etiam inimicus fuit diabolus cum malignis potestatibus, nec non Judæi et Græci, qui Christi prædicationibus obstiterunt: perque ipsum corpus pontifex et apostolus effectus et vocatus est, per mysterium quod dedit nobis dicens : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, et sanguis Novi Testamenti, non Veteris, qui pro vobis effundetur* ¹⁶. Divinitas autem neque corpus neque sanguinem habet, sed is, quem ex Maria tulit homo, horumque causa fuit: de quo dixerunt apostoli : *Jesum ex Nazareth, virum approbatum a Deo in vobis* ¹⁷. Nazareth urbem terrenam dicit, neque celestem illam. Virumque vocant ipsum non Deum, apud Judæos scilicet aliosque, qui perinde atque illi ab illo ad usque præsens tempus secundum carnem sentiant. Apostoli vero, ipseque Dominus de seipso humano more respondit his verbis : *Quid me queritis interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis* ¹⁸? Non ait, Queritis me interficere qui Deus sum. Deus quippe, cum impatiibilis et immortalis sit, mortem quidem abrogat, mortuos autem vivificat: ait quippe, *Ego sum vita* ¹⁹. Philippum vero, ad credendum prom-

τῷ · Ἄλλως ἔσωσας, ἐαυτὸν δὲ θύνασαι οἴσασαι. Ἔστι τοίνυν εἰς τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα τὸ γραφέν διὰ τοῦ Δαυὶδ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποκάθειν τῶν ποδῶν σου. Πρὸ γὰρ τῆσδε τῆς διὰ Δαυὶδ προφητείας, ἐν κλίματι τοῦ Πατρὸς ἦν ὁ Λόγος, καὶ οὐκ εἶχεν ἐχθρούς ἐν οὐρανῷ. Οὐδέ τις γὰρ ἦν σὺν τῷ Πατρὶ πρὸ κτίσεως εἰ μὴ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ Πατὴρ γὰρ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐποίησε τοὺς ἀπειροὺς αἰῶνας, ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας καὶ πᾶσαν κτίσιν. Ὁ τοίνυν πρὸς μετέβητα ἔχων κοινὸν κτίμα ἢ χρῆμα, ἀλλὰ πάντων Κύριος ὁ Θεὸς Λόγος, ἢ οὐδέ τις δύναται ἀντιστῆναι, πῶς ἔχεν ἐχθρούς; Οἱ γὰρ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ἐλάττωντες, ὡς μὴ δυναμένου τοῦ Κυρίου εἶ ἐαυτοῦ τοὺς ἐχθρούς ἀμύνασθαι, οἴονται εἰρηκέναι τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποκάθειν τῶν ποδῶν σου. Τοῦτο δὲ κἂν νῦν γινωσκέτωσαν οἱ ἀπαίδευτοι εἰς τὸν κατὰ τὸν Σωτήρα νοούμενον ἄνθρωπον γεγράφαι. Ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ Δαυὶδ γέγραπται περὶ τοῦ Κυριακοῦ ἀνθρώπου · Ἐχθροὺς οὐκ ὤρεθήσῃ ἐν σοὶ · καὶ πάλιν· Μόστιξ οὐκ ἐγγίει τῷ σκηνώματι σου.

29. Κύριος, φησὶν, ἐν τῷ οὐρανῷ ἠέσκησε τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ἐτερον ἔστιν ἡτοιμάζεσθαι θρόνον ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ἐπὶ τόπου τινός. Πολὺς μὲν ὁ περὶ τοῦτον λόγος ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς διήγησιν· οἱ δὲ προεδηλωμένοι θρόνοι ἠθλοῦσι τὴν ὑποταγὴν πάσης κτίσεως. Ταῦτα δὲ παρέβηκα περὶ τοῦ, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ὅτι εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα ἔλεξεταί. Εἰ γὰρ, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος, ὡς φησὶν Ἱερεμίας· πάντα δὲ χωρὶς ὁ Θεός, ἢ· οὐδενὸς δὲ οὐ χωρεῖται· εἰς ποῖον καλεῖται θρόνον; τὸ σῶμα τοίνυν ἐστίν, ἢ λέγει· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ὅτι καὶ γέγονεν ἐχθρὸς ὁ διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμει, καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες, οἱ τοὺς Χριστοῦ κηρύγμασιν ἀντιπίπτουντες· εἰ· ὃ σώματος ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος καὶ γέγονε καὶ ἐξημέτιξ, εἰ· ὃ παρέβηκεν ἡμῖν μυστηρίου, λέγων· Τοῦτο ἐστὶ μου τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸ αἷμα τῆς Καινῆς Διαθήκης, οὐ τῆς Παλαιᾶς, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκφυρόμενον. Θεῶτιξ δὲ οὐτε σῶμα οὐτε αἷμα ἔχει, ἀλλ' ἂν ἐφόρεσεν ἐκ τῆς Μαρίας ἄνθρωπον, αἷτιος τούτων γέγονε· περὶ ὃ εἶπον οἱ ἀπόστολοι· Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ἄνδρα ἀπὸ Θεοῦ ἀποθευειγμένον εἰς ἡμᾶς. Ναζαρέτ πόλιν ἐπίτευον λέγει, καὶ οὐχὶ οὐράνον. Ἄνδρα τε αὐτὸν φασί, καὶ οὐ Θεόν, πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ὁμοίους αὐτοὺς κατὰ σάρκα φρονούντας ἔκτονος καὶ νῦν. Καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος περὶ ἐαυτοῦ ἀνθρωπίνως ἀπεκρίνατο λέγων· Τί με ζητεῖτε ἀποκτείνειν, ἄνθρωπον δὲ τὴν ἀλήθειαν ἔχον· ἐντα· Θεὸς γὰρ ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος ὢν, τὸν μὲν θάνατον καταργεῖ, τοὺς δὲ νεκροὺς ζωοποιεῖ λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ. Πρὸς δὲ Θεοπίπτον, ἔμα τῷ ἀκού-

¹⁰ Psal. cix. 4. ¹¹ Psal. lxxxviii. 23. ¹² Psal. xc. 10. ¹³ Psal. cii. 19. ¹⁴ Isa. lxvi. 1; Act. vi. 49. ¹⁵ Jer. xxiii. 24. ¹⁶ Matth. xxvi. 26-28. ¹⁷ Act. ii. 22. ¹⁸ Ioan. viii. 40. ¹⁹ Ioan. xiv. 6.

και πιστεύοντα, διδάσκει οὐδὸν τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, καὶ τοὺς δυναμένους ἄλλοις πνευματικῶς χωρηῖται, λέγων· Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ὅσμοι, καὶ, Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑμοί.

50. Ἐχεις τοίνυν ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν Γραφῶν ἀποδείξεως τὸν ἄνθρωπον τοῦ Σωτῆρος, ὃν κατανοεῖν οὐδασκόμεθα αὐτὸν εἶναι ποιῆμα· οὐ γὰρ τὴν ἀόρατον θεότητα τοῦ Λόγου, τὴν ἐν κόλποις πατρὸς ἀποκακρωμένην, ἣν οὐδὲς ἄλλος τοῦ δεῦρο θεβεται. Καὶ τοῦτο Παῦλος οἶδεν ἡμῶν μέλλον λέγων· Περιηστραφὲ με ὡς ἱκανὸν, καὶ ἔπεσα εἰς τὸ ἔδαφος. Καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι· Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις; σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίειν. Κἀγὼ εἶπον· Τίς εἶ, Κύριε; Καὶ ὁ Κύριός φησι πρὸς με· Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις. Ὁμολογεῖ δὲ ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτός τοῦ Κυρίου τετυφλώσθαι· καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ προστάξεως αὐτοῦ ἠτανκίναται. Εἰ δὲ Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τετυφλωται, μὴ δυνάμενος ὄρεθν τὴν τοῦ Κυρίου δόξαν· πὼς ἡμεῖς διδάσκει τὴν θεότητα αὐτοῦ τοῦ Λόγου κατανοεῖν; Ἄλλ' ὁ πάλαιος εἶπον, καὶ νῦν ἔρω, Ἰησοῦν τὸν ἄνθρωπον τοῦ Σωτῆρος, τὸν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, εἶπαν ἡμῖν κατανοεῖν.

51. Μιμηταὶ μοῦ γίνεσθε, φησὶ, καθὼς κατὰ Χριστὸν· δηλονότι τοῦ ἀνθρώπου λέγει, τοῦ κατεμένου θεμελίου. Τῆς γὰρ θεότητος τοῦ Λόγου οὗτε Παῦλος, οὗτε ἑτέρος τις γενέσθαι δύναται μιμητής, ἀ μὴ ἐν τοῖς παθήμασι καὶ πρᾶτῃσι τοῦ Χριστοῦ· περὶ οὗ ὁ Πέτρος λέγει· ἐπακολούθησεν ἡμῶς τοὺς ἔχουσιν αὐτοῦ· καθὼς καὶ ὁ Παῦλος εἶπε, τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἀναπαληροῦν ἐν τῇ ἰδίᾳ σαρκί. Ἀναντιρρήτως οὖν ὁ πρὸ τοῦ αἰῶνος θεμελιώθεις εἰς τὰ ἀπόκρυφα τῆς πατρῴας διαβολῆς ἐν προηγουσὶ ἦν, ὃν ἐμέλλεν ἐκ Μαρίας Κυριακῶν ἄνθρωπον κτίσειν. Περὶ δὲ τὸ Κυριακῶν σῶμα φανερώς προσηγαυῆται τῷ Ἰουδα· Ἐκ σου ἐξελεύσεται μοι ἡγουμένος· καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς αἰῶν ἡμερῶν αἰῶνος· καίπερ ἐπὶ συντελεῖ τῶν αἰῶνων ἐκ φυλῆς Ἰουδα ἀνάληφεν ὁ Θεὸς Λόγος τὸν ἄνθρωπον.

52. Ὅταν, φησὶν, ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγίσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. Ζητήσομεν τοίνυν τίς ἐστὶν ὁ μὴ ὑποτασσόμενος τῷ Θεῷ, εἰ μὴ πρότερον τὰ πάντα αὐτῷ ὑποταγῇ. Τί γὰρ οὐκ εἶχεν ὑποταγῆναι ὁ ἐκ Πατρὸς Λόγος, πρὶν τῆς δεικνύμενης ἀνθρώπου δεικνύμενης οἰκονομίας; πάντα γὰρ τὰ ποιήματα τῷ πεποιημένῳ ὑποτάσσεται. Τῷ δὲ ἀναληφθέντι ἀνθρώπῳ ἕως νῦν οὐ τὰ πάντα ὑποτίταται· φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος· Ὁπω βλέπομεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποταγμένα. Τοὺς γὰρ Ἰουδαίους σκάνδαλον ἐστίν, ἔθνεσι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Ὅταν τοίνυν πᾶσα

ptum, cum reliquis apostolis, aliisque qui pari modo possent spiritualiter capere, docuit his verbis: Qui vidit me, vidit et Patrem; Ego et Pater unum sumus; et, Ego in Patre et Pater in me.

103650. Habes itaque ex ipsa sacrarum Scripturarum demonstratione, hominem Servatoris esse, quem ut rem creatam considerare docerim; sed non invisibilem Verbi divinitatem, quæ in paterno sinu abscondita est, quamque nemo hactenus vidit. Id vero Paulus præstantius quam nos noverat, qui ait: Circumfulsit me lux copiosa, et decidi in terram: et audivi vocem dicentem mihi: Saule, Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulos calcitrare. Et ego respondi: Quis es, Domine? Et dixit Dominus mihi, Ego sum Jesus, quem tu persequeris. Fatetur autem se a gloria et claritate lucis Domini excæcatum, et post triduum ex revelatione et jussu ipsius visum recepisse. Quod si Paulus, vas electionis, excæcatus est, quod gloriæ Domini conspectum ferre non valuerit; qui nos ipse elocere possit quo pacto consideremus et perspicimus ipsius Verbi deitatem? Sed quæ sæpe dixi, et nunc repetam: Jesum Servatoris hominem, qui fidelis est ei qui fecit ipsum, nobis esse considerandum dixit.

51. Imitatores mei estote, inquit, sicut et ego Christi: de homine scilicet loquitur, qui positus est in fundamentum. Divinitatis enim Verbi neque Paulus, neque quispiam alius potest imitator esse: nec nisi in passionibus et in mansuetudine Christum possumus imitari: de quibus Petrus ait, non secuturos vestigia ejus: quemadmodum et Paulus ait, adimplere se quæ desunt tribulationibus Christi in carne sua. Sine controversia igitur est, eum qui ante sæcula fundatus est in secreto paternæ mentis per præscientiam fuisse, Dominicum scilicet hominem, quem futurum erat ut Pater ex Maria produceret. De Dominicum autem corpore palam est propheticum afflatu Judæ dictum fuisse: Ex te exiit mihi dux: et principatus ejus a principio a diebus sæculi. Siquidem in consumptione sæculorum ex tribu Juda Deus Verbum assumpsit hominem.

52. Nam, inquit, subjecta fuerint illi omnia, ipse Filius subjectus erit ei qui subjecti sibi omnia. Queramus itaque quis ille est qui non subjicitur Deo, nisi prius omnia subjecta sint illi. Quid enim habuit non sibi subjectum is qui, ante æternitatem suscepti pro nobis hominis, Patris Verbum erat? omnia quippe officia officii subjiiciuntur. Assumpto autem homini non omnia etiam ad hoc usque tempus subjecta sunt; ait enim Paulus: Necdum videmus omnia subjecta ei. Judæis quippe scandalum est, gentibus autem stultitia, nobis vero qui in ipsum credimus, Christus est Dei virtus et Dei sapientia. Cum itaque omnis creatura in nubibus occurrat

¹⁰ Joan. xiv, 9. ¹¹ Joan. x, 30. ¹² Joan. xiv, 10. ¹³ Act. xxii, 6-8. ¹⁴ I. Cor. iv, 16. ¹⁵ I. Petr. ii, 21. ¹⁶ Coloss. i, 24. ¹⁷ Mich. vi, 2. ¹⁸ I. Cor. xv, 28. ¹⁹ Hebr. ii, 8. ²⁰ I. Cor. i, 21.

Filio, et ipsi subjecta fuerit; tunc et ipse Filius Patri subiectus, factus pro omni creatura fidelis apostolus et pontifex, ut sit Deus omnia in omnibus, id est, Pater et Filius et Spiritus sanctus, una dominatio, divinitas et regnum. Quod si quis dixerit: Non Jesum subjectum esse dixit Apostolus, sed Verbum; audiat is, Jesum Filium Dei vocari et esse propter Verbum in eo absconditum: quemadmodum Lucas, qui genealogiam scripsit, ait: *Erat autem Jesus incipiens quasi annorum triginta, filius, ut putabatur, Joseph*³¹. Atque decursis omnibus qui in genealogia locum habent usque ad Adam, dixit: *qui fuit Adam, qui fuit Dei*³²; ut declararet et corpus quod ex Adamo gestavit, et deitatem quam ex Patre habet.

33. Est autem una ex omnibus rebus quas in Filio Pater effudit et ostendit, quod ipse cognoscat diem et horam iudicii, ipsique omne iudicium tradidit; *ut quemadmodum honorant Patrem, ita et Filium honorant*³³. Quod si iudicium omne ipsi tradidit, ut illud exerceret; liquidum sane est cognitionem quoque ejus, quandom scilicet et quo pacto futurum sit, ipsi traditam fuisse. Qui igitur nou novit diem iudicii, Jesus est ex Maria genitus, nam qui ex corde Patris est Deus Verbum, ignorat nihil, qui omnia novit antequam fiant.

34. Si itaque Jesus ait: *Pater meus major est me*³⁴, et tamen dicit se æqualem Deo esse; ediscamus quæ causa sit, quod Patrem et majorem et æqualem sibi dicat: Major est Filio, propter corpus patibile quod Filius gestavit; æqualis vero, quia Pater totus totum perfectum ab æterno genuit Filium.

35. Quemadmodum et Esdras propheticè spiritu dicit ex persona Zorobabelis, idque de Filio Dei: *Vivit veritas, et vincit, et roboratur manetque in sæcula sæculorum*³⁵; intelligendo scilicet corpus, quod gestaturus erat pro nobis, morti tradendum; sed non veritatem in ipso latentem, id est Verbum Patris. Una quidem cum Jesu mortuo descendit veritas in cor terræ; ut eos qui mendacio decepti ac circumventi fuerant, ipse, veritas cum esset, liberaret: perinde ac si rex quispiam carcerem adeat visitatum eos qui in vinculis sunt; ingressus quippe nihil læditur, sed eos juvat qui sub custodia sunt; ita Deus Verbum, nihil læsus a corpore mortali quod pro nobis gestavit, ipsis qui in carcere inferni degebant, in spiritu divinitatis auxilium tulit.

1037 36. Jacob cum benedicit Judæ, ex quo futurum erat ut Dominus bumatum corpus assumeret, ait: *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine usque amictum suum*³⁶. Quod tam historice sumptum neutiquam fecit: neque enim in vino lavit stolam suam. Quid vero, posquam dixit loturum in vino stolam suam, adjicit, *Et in sanguine usque*? Num aliud est vinum, aliud sanguis usque? id melius novit Isaias

A ἡ κτίσις ἐν νεφέλαις ἀπαντήσῃ τῷ Υἱῷ, καὶ υ.σ.α. γῆ αὐτῷ· τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγῆσται τῷ Πατρὶ, ὑπὲρ πάσης κτίσεως γενόμενος πιστὸς ἀποστόλος καὶ ἀρχιερεὺς, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πατρὶ· τούτῳ Πατρὶ καὶ Υἱῷ; καὶ ἄγιον Πνεῦμα, ἡ μία κυριότης καὶ θεότης καὶ βασιλεία. Ἐάν δέ τις λέγῃ, ὅτι Οὐ τὸν Ἰησοῦν εἶπεν ὑποτασσόμενον, ἀλλὰ τὸν Λόγον· ἀκούσατω, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐχηρημάτισε καὶ ἔστι διὰ τὸν ἐν αὐτῷ κρυβέντα Λόγον· ὡς ὁ Λουκᾶς γενεαλογῶν εἶπεν· Ἦν δὲ τις ἀρχόμενος ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα, ὡν εἰδός, ὡς ἐνομίζετο, τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ διεβῶν τοὺς ἐφεξῆς γενεαλογουμένους ἕως ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, εἶπε· τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ· ἵνα ἐλεῖγῃ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐφόρσε σῶμα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς θεότητα.

B 33. Ἐστὶ δὲ ἐν τῶν πάντων, ὧν ἐν τῷ Υἱῷ ἐργάζεται καὶ δεικνύει ὁ Πατὴρ, τὸ γινώσκειν τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς κρίσεως· αὐτῷ τε καὶ πᾶσαν τὴν κρίσιν παραδέδωκεν· Ἰνα, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα, τιμῶσι καὶ τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ τὴν κρίσιν αὐτῷ πᾶσαν παραδέδωκε ποιεῖσθαι, ὅθλον, ὅτι καὶ τὴν γνώσκει αὐτῆς, πότε καὶ πῶς γίνεται. Ὁ γοῦν μὴ γινώσκων τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ὁ ἐκ τῆς Μαρίας γεννηθεὶς ἐστὶν Ἰησοῦς· οὐδὲν γὰρ ἄγνοεὶ ὁ ἐκ καρδίας τοῦ Πατρὸς Θεὸς Λόγος, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.

34. Εἰ τοίνυν λέγει ὁ Ἰησοῦς· Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστὶ· λέγει δὲ καὶ Ἰσὺν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ· μάλιστα ἐν δὲ τὴν καὶ μείζων λέγει τὸν Πατέρα αὐτοῦ καὶ Ἰσὺν· Μείζων ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ διὰ τὸ σῶμα ὁ ἐφόρσε πατρῶν· Ἰσὺς δὲ, καθότι διὸς ὄλον τέλειον ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ ἀβίως τὸν Υἱόν.

C 35. Ἐκ καὶ ὁ Ἐσδρας προφητεῖ ἐκ προσώπου τοῦ Ζωροβάβελ, λέγων περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· Ζῆ ἡ ἀλήθεια, καὶ νικῆ, καὶ κραταιότης, καὶ μένει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἔμελλε φορεῖν σῶμα, ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθήσκειν αὐτό· καὶ οὐ τὴν ἐν αὐτῷ κρυπτομένην ἀλήθειαν, τούτῳ τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς. Συγκατέβαινε μὲν ἡ ἀλήθεια τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι Ἰησοῦ εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς· ἵνα τοὺς ὅπῃ τοῦ ψεύδους ἀπατηθέντας, αὐτὸς ἀληθεύσῃ ὡν, ἐλευθερώσῃ· ἐν τῷ τρόπῳ ἐφ' οὗ βασιλεύει ἐν φυλακῇ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἐκείσε κατεχομένους δεσμώτας εἰσελθόν, βλάπτεται μὲν οὐδὲν, ὡφελεὶ δὲ τοὺς ὑπὸ κατοχὴν τυγχάνοντας· οὕτως ὁ Θεὸς Λόγος, οὐδὲν βλαπτόμενος εἰ· οὐ ἐφόρσεν ὑπὲρ ἡμῶν θνητοῦ σώματος, ὡφέλησε τοὺς ἐν τῇ τοῦ Ἰησοῦ φυλακῇ ἐν τῷ πνεύματι τῆς θεότητος.

D 36. Εὐλογῶν δὲ ὁ Ἰακώβ τὸν Ἰούδαν, ἐξ οὗ ὁ Κύριος ἔμελλε τὸ ἀνθρώπινον ἀναδέχεσθαι σῶμα, λέγει· Πλυθεὶ ἐν ὄνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταυρῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο καμτὴν ἱστορίαν οὐ πεποίηκεν· ὅτι γὰρ ἐν ὄνῳ ἔπλυε τὴν αὐτοῦ στολὴν. Τί δὲ, μετὰ τὸ εἰπεῖν αὐτόν, ὄνῳ πλυθεὶ τὴν στολὴν αὐτοῦ, λέγει· Καὶ ἐν αἵματι σταυρῆς; Μὴ ἑτέρως ἐστὶν ὁ ὄνος, καὶ ἑτερον αἷμα

³¹ Luc. iii, 23.³² ibid. 38.³³ Joan. v, 25.³⁴ Joan. xiv, 28.³⁵ III Esd. iv, 41.³⁶ Gen. xlix, 11.

sum ait, *A meipso non loquor, Pater mihi praecepit quid loqui et dicere debeam*⁴⁵; et illud, *Non veni ut faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me Patris*⁴⁶? Aliam ergo voluntatem habet Pater, aliam Filius, ut ipsi quidem sentiunt. At si divinus habent voluntatem, quare ait, *Faciamus hominem*⁴⁷ et reliqua? neque discernunt quae dicta competant deitati, et vicissim quae homini quem gestavit.

Fragmentum ex Bibliotheca Coisliniana, p. 112.

Beati Athanasii, ex sermone De fide.

Synaxes vero celebrare statutum est a sanctis apostolis. Feria quarta et prosabbato jejunandum usque ad horam nonam, quandoquidem illucescente feria quarta captus est Dominus, et prosabbato crucifixus est. Tradiderunt apostoli his diebus jejunandum esse, ita ut impleatur dictum illud: *Cum ablas fuerit ab eis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus*⁴⁸; non ut gratiam feramus ei qui pro nobis passus est (jejunium nobis praeceptum fuit); sed ut constitemur in salutem nobis fuisse Domini passionem, quam pro nobis suscepit, et ut pro peccatis nostris jejunia nostra accepta et benedicta a Deo sint. Ac per totum quidem annum jejunium servatur in ipsa sancta et catholica Ecclesia, videlicet feria quarta et prosabbato usque ad horam nonam, excepta sola Pentecoste tota quae quinquaginta constat diebus, quibus neque genuflexiones fiunt, neque jejunium praecipitur; ac pro synaxibus quae hora nona in feriis quartis et in prosabbato fiebant, matutinae synaxes quasi in Dominica celebrantur. Insuperque in illis quinquaginta diebus Pentecostes, de quibus supra, neque jejunia servantur, neque genuflexiones. Et post constitutionem sanctae Quadragesimae rursum dicit: Sex ante Pascha diebus sticis alimentis vescuntur omnes populi, nimirum pane, aqua et sale ad vesperam utentes. Imo quidam ferventiores, biduo, triduo et quadriduo jejunant; imo quidam tota hebdomade usque ad gallinicum Dominicae illucescentis, sex diebus in vigiliis perseverant.

Fragmentum ex Bibliotheca nova card. Angelo Mai, t. II, pag. 583.

Sancti Athanasii ex sermone majore De fide.

Sic ergo Arius dum Del Verbum facit creatum, nescit se Patrem absque Verbo facere. Omnis enim cui rationale verbum non inest, irrationali prorsus natura est. Deinde dum Verbo carnem anima rationali earentem attribuit, facit Verbum naturaliter possibile, mortale, invite passioni obnoxium, quandoquidem nullum motum voluntarium inanimata caro habet. Etenim quae est sine mente anima, ab omni naturali voluntate aliena est; quoniam nihil aliud est voluntas nisi mens erga aliquid commota, vel animae intelligentis spontaneus motus.

⁴⁵ Joau. xii, 49. ⁴⁶ Joan. vi, 38. ⁴⁷ Genes. i, 26. ⁴⁸ Matth. ix, 15.

(60) Id est quando sputo caecum illuminavit, leprosum manu extenta mundavit, etc.

καὶ τὸ, *Ὅχι ἑλθὼν ἴνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς*; Ἐτερον ἔχει θέλημα ὁ Πάτερ, καὶ ἕτερον ὁ Υἱός, ὡς αὐτοὶ φρονούσιν. Εἰ γὰρ μεμερισμένον ἔχουσι τὸ θέλημα, πῶς λέγει· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, καὶ τὰ ἑξῆς· *οὐ διακρίνουσι δὲ ποία ῥητὴ τῆ θεότητι ἀρμόττει*, καὶ ποία ἢ ἐφ' ἑρασεν ἀνθρώπῳ.

Τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ Περὶ πίστεως λόγου.

Συνάξεις δὲ ἐπιτελούμενας ταχέϊσθαι εἰσιν ἀπὸ τῶν ἀγίων ἀποστόλων. Τετράδα (sic) καὶ προσάββατον ἐν νηστεία ἕως ὥρας ἐνάτης· ἐπειδήπερ ἐπιρωσκουσή τετράδι συνελήφθη ὁ Κύριος, καὶ τὸ προσάββατον ἑσταυρώθη· καὶ παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι ἐν ταύταις νηστείας ἐπιτελεῖσθαι, πληρομένου τοῦ ῥητοῦ· *Ὅταν ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις*· καὶ οὐχ ἴνα χάριν παύσωμεν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν πεποιθότι (ἡ νηστεία ἡμῶν προστάταται), ἀλλ' ὅπως ὁμολογησώμεν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς ἀνεβίβασε, καὶ ὅπως ὑπὲρ τῶν ἐκωντῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεαὶ ἡμῶν εὐλόγηται Θεῷ γίνονται. Καὶ δι' ὅλου μὲν τοῦ ἔτους ἡ νηστεία φυλάττεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀγίᾳ καὶ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, φημὶ τετράδι καὶ προσάββατον ἕως ὥρας ἐνάτης, ὄχι μόνως τῆς Πεντηκοστῆς ὅλης τῶν πενήτηκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς οὕτε γουγκιλίσαι γίνονται, οὕτε νηστεία προστάταται· ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τὴν ἐνάτην συνάξεων τετράδων καὶ προσάββατων ὡς ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ κατὰ τὰς προειρηγὰς αἱ συνάξεις ἐπιτελοῦνται. Ἐτι δὲ καὶ ἐν ταῖς πενήτηκοντα ἡμέραις, αἷς προεῖπον τῆς Πεντηκοστῆς, οὐκ εἰσιν οὕτε νηστεαὶ οὕτε γουγκιλίσαι. Καὶ μετὰ τὴν διάταξιν τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς πάλιν λέγει, *ὅτι τὰς ἑξ ἡμέρας τὰς πρὸ τοῦ Πάσχα ἐν ἑξήσποσι διατελοῦσι πάντες οἱ λαοὶ, φημὶ ἄνω καὶ ἄλλ καὶ ὕδατι τότε χρωμένοι πρὸς ἐσπέραν*. Ἀλλὰ καὶ τινες σπουδαῖοι διπλάς καὶ τριπλάς καὶ τετραπλάς νηστεύουσι· καὶ ὅλην τὴν ἑβδομάδα ἐν αἷς ἀκριβῶς ἀλεκτεροῦσιν κρηγῆς τῆς Κυριακῆς ἐπιρωσκουσῆς ἐν ἀγρυπνίαις διατελοῦσι τὰς ἑξ.

Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ Περὶ πίστεως μελέτης λόγου (60).

Ὅπου μὲν οὖν Ἄρειος κατασκευάσας τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον κτιστὸν, οὐκ ἔγνω κατοικητικῶς ἄλλογον τὸν Πάτερ· πᾶν γὰρ ἢ φυσικῶς μὴ πρόσθετον λόγος, ἁελογος φύσει πάντως ἐστίν. Ἐπειτα ψυχῆς νοεράς ἐστερημένην αὐτῷ σάρκα διδοῦς, φύσει παθητὸν αὐτῶν εἰκνυσι, καὶ θνητὸν, καὶ τὸ πάθος ἀκούστων, ὡς τῆς μηδὲν ἐχούσης ἐκούστων ἀψύχου σαρκὸς κινήσων, ἡ γὰρ ἀνόητος σὰρξ πάσης ἡλιετριεται κατὰ φύσιν θελήσεως, ἐτερον οὐδὲν ἐστὶ θελήσεως ἢ νοῦς περὶ τι κινουμένος, ἡ ψυχῆς νοερᾶς αὐτεβούσιος κινήσεως· ἡς γυμνῶν τοῦ Κυρίου τὴν σάρκα, περὶ τοῦ ἢ χερ-

σαλον η νηκτου ζωου ταυτην παποληται· και σαφεστε· ρον ειπειν, ουδε τουτων τινος, επιπερ ουδενος ζωου ψυχης ισαρηται σαρεξ.

A Igitur qui anima carnem Domini spoliat, facit hanc volucris alicujus aut terrestris aquaticive animalis carnem. Imo ut clarius dicam, ne horum quidem cujuslibet; siquidem nullius animalis caro anima caret.

MONITUM IN DUO FRAGMENTA HISTORICA.

1038 *Hæc duo fragmenta historica ex codice quodam clarissimi et amicissimi viri Balusii xiv sæculi mutuati sumus. Primum de Paulo Samosateno, qui, teste Athanasio (De synod. num. 45, p. 606) dicebat: Si Christus non ex homine Deus factus est, ergo non consubstantialis est Patri, ac necesse est tres esse substantias: quod sophisma ut coverent Patres Antiocheni, vocem ὁμοούσιος repudiarunt: neque, ut ait hic Athanasius, ad perfectam τοῦ ὁμοουσατου interpretationem attigerunt: non quo incitavit aut temeritatis Antiochenos Patres accuset: eosdem quippe pro virili in epistola De synodis defendit, sed ut palam faciat Antiochenos Patres vocem ὁμοούσιος, non quod ad totam quam præfert sententiam, sed quatenus a Paulo pravum in usum detorquebatur, condemnasse. Hæc porro habentur in libro De synodis, p. 606, exceptis iis quæ de Zenobia feruntur, quorum gratia fragmentum hoc edere visum fuit: nam ex alio excerptum opere autumo; solet enim Athanasius variis in operibus, paucis additis, eudem repetere.*

Secundum fragmentum, ex quodam Athanasii opere excerptum, ut in eodem codice fertur, historiam præfert sceleris Stephani Antiocheni, qui immissa Onagri cujusdam ope multiercula, calumniam conflare studuit in Euphratam et Vincensium episcopos, Constantis Augusti legatos. Quæ res ab Athanasio p. 231 et a Theodoro I. II, c. 9, enarratur. Apud Nicephorum autem lib. IX, cap. 23, ita similis huic narratio fertur, u^t nou ab re suspicari liceat, inde exsumptum fuisse locum. At cum Athanasii opera bene multa interierint, et Balusianus codex Athanasii nomen præferat; nihil vetat Nicephorum quæ ibidem enarrantur ex Athanasii scriptis mutuatum esse.

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.

Ἐπειδὴ γὰρ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἐφρόνει μὴ εἶναι πρὸς Μαρίας τὸν Υἱὸν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς ἀρχὴν ἐσχηκέναι τοῦ εἶναι· τούτου ἕνεκεν οἱ τότε συνελθόντες ἀρχιερεῖς, πολλοὶ τὸν ἀρεθμὸν, καθέλιον αὐτὸν, καὶ ἀρετικὸν ἀπέφηναν. Περὶ δὲ τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἀπλούστερον γράφοντες, οὐ κατεγίνοντο περὶ τὴν Ὁμοουσίαν ἀρεθίειαν· ἀλλ' οὕτως, ὡς ἐξελέησασι, περὶ τοῦ ὁμοουσίου εἰρηκασί· προέτατο δὲ αὐτοῦ Ζηνοβία Ἰουδαία· ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν αὐτὸν ἡ προστασία αὐτῆς. Τὴν φροντίδα γὰρ εἶχον πᾶσαν ἕπερ ἐπενήσεν ὁ Σαμοσατεὺς ἀνελεῖν, καὶ διεῖξαι πρὸ πάντων εἶναι τὸν Υἱὸν, καὶ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων γέγονε θεός, ἀλλὰ, θεὸς ὢν, ἐνεθύσατο δούλου μορφῆν, καὶ λόγος ὢν, γέγονε σὰρεξ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης. Καὶ οὕτω μὲν κατὰ τῆς βλασφημίας Παύλου πέπρακται.

actum esse carnem, ut ait Joannes. Atque ita contra blasphemam Pauli dicta actum est.

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ.

Τούτους ὄχρωμαμένους τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος, εἰς τὴν ἔω διεβῆαι πρὸς τὴν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν, ὅπου τὴν καυῆα διέτριβεν ὁ Κωνσταντῖνος. Τῆς δὲ ἐκεῖσε ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἱεράς ἡγίας τότε διεῖξε Λεόντιος. Μεθὲν γὰρ Εὐστάθιος εἰς φυγαθείαν φλαύετο, ὡς διαλαμπται, πρῶτος ἐπέβη τοῦ θρόνου Εὐφρόνιος, ὃν Πλάκετος διεδέξατο· τὸν δὲ Στέφανος. Ὅς, ποιηρᾶν

B. MAGNI ATHANASII.

Quia enim Paulus Samosatenus sentiebat Filium non esse ante Mariam, sed ab ea initium existendi accepisse; ideo episcopi, qui tunc magno numero convenerant, ipsum damnarunt ac deposuerunt, hæreticumque declaraverunt. Cum autem de Filii divinitate simplicius agerent, non pervenerunt ad perfectam *Homoousii* sive *Consubstantialis* interpretationem; sed de voce *Homoousii*, uti primo in mentem venit, verba fecerunt. Paulus autem Zenobiae Judææ patrociniog tegebatur: sed nihil ipsi profuit ejus patrociniog. Tota namque præsulum cura in id incumbat, ut Samosatani commenta dissiparent, demonstrarentque Filium ante omnia esse, neque ex hominibus factum esse Deum, sed ipsum, Deus cum esset, induisse formam servi, et Verbum factum esse carnem, ut ait Joannes. Atque ita contra blasphemam Pauli dicta actum est.

MAGNI ATHANASII.

His litteris munitus Athanasius, in Orientem commigravit, et Antiochiam Syriæ urbem petiit, ubi tum versabatur Constantius. Istius porro ecclesie eo tempore sacras habenas moderabatur Leontius. Postquam enim Eustathius solum vertere compulsus est, uti narratur superius; prior thronum adiit Euphronius, quem Placius excepit (61) atque hunc Stepha-

(61) Hic etiam Flacillus et Placillus dicitur.

nus. Qui periniquo modo conspirationem fecit, usus opera cujusdam familiaris et domestici sui, hominis moribus inhumani, et animo crudelissimi, cui nomen Onager : atque in legatos Roma, Athanasii causa, missos a Constante, qui pari ac Constantius labore doloreque functus est, conjurationem fecit : iis nomen Euphratas et Vincentius, episcopi in ditioe Constantis, qui sententiam tulerat de Athanasio ut per iniquum iudicium episcopali sede pulso. Ipse quippe Stephanus veritatis infensus, quotquot hærebant rectis fidei dogmatibus, nullis non calamitatibus afflixit et circumvenit : domosque invadens, plagis et contumeliis oneratis per forum agebat : nec viros modo, sed etiam matronas pudore et vitæ probitate exornatas. At vel unum contra legatos facinus est ad hominis declarandam indolem satis. Cum timeret enim ne ecclesias obtineret Athanasius, cujus causa maxime facta legatio fuerat, memorati Onagri ministerio puellam ex lupanari corruptam mercede, in episcoporum domum submittit : insidiis quoque procul, vafro improboque modo, collocatis, ut confertim sese dato signo immitterent in sanctorum hominum domicilium. Eorum autem alter, ubi sensit impudicæ mulieris strepitum, quem ingressa fecerat, dæmonem ratus esse, psalium demisse canebat. Cumque fabula quo auctore et quo pacto edita fuisset, magistratus iudicio deprehensum esset, ut nefandi sceleris auctor Stephanus abdicatus, Leontius vero ad regendam Antiochenam Ecclesiam allectus est. Quem Athanasius, utpote doctrina atque sententia quacibus, qui conventus in privatorum domibus

A συσκευὴν διὰ τινος τῶν αὐτῶν προσηκόντων ὁμοεικότου καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν ψυχὴν· Ὀναγρος ἦν αὐτῶν ὄνομα· ἐξερτύσας τοὺς ἐκ Ῥώμης ἤκουσι πρέσβεις παρὰ Κωνσταντῶν· (62) ὅς τὰς αὐτὰς ὄψινας· Κωνσταντῶν διέλυσεν, ὑπὲρ Ἀθανασίου πεμφθεῖσιν· Εὐφράτας δὲ καὶ Βικέντιος ὀνομαζόντο· ἐπίσκοποι δ' ἦσαν ὑπὸ Κωνσταντῶν διακάζοντι, ὡς ἀναίσιος τοῦ θρόνου κραθεὶς ἀπερρίθη. Δυσμενῶν γὰρ τῇ ἀληθείᾳ, παντοδαπὰς περιβάσεις ἐπιφορὰς οἱ τῶν ὁρθῶν dogμάτων ἀντίειχοντο· αἰκίζων τε καὶ προπηλακίζων, ἤγε διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐπιῶν ταῖς οἰκίαις· οὐκ ἄνδρας μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, αἰδοὶ καὶ σεμνότητι βίου κεκοσμημένας. Ἀπόχη δὲ τὸ κατὰ τῶν πρέσβειων μόνον τεκμηριώσας τὸν ἄνδρα ὅποιος. Δείσας γὰρ μὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιλήψατο Ἀθανάσιος, ὑπὲρ οὗ καὶ B ἡ πρεσβεία μέγιστα ἦν, παύσασθαι, διὰ τοῦ προειρημένου Ὀναγρου ἐκ χαρισματικῶν μεθῶ διαφθείρας, ὑποβάλλει τῇ οἰκίᾳ τῶν ἐπισκόπων· ἔπειτα λόγον πύρρωθεν στήσας καγουργίας μεστὸν, ἀθρόον ἐπιστήναι παρασκευάζει τῇ καταγωγῇ τῶν θελῶν ἄνδρων. Ὡν ἕτερος, αἰσθόμενος τῆς ἀκολάστου τὸν ψόφου, ἠνίκα εἰσῆει, δαίμονα οἰηθεὶς, ψαλμὸν ὑψῆδε. Τοῦ δὲ δράματος, ἔθεν καὶ ὅπως γέγονε, κρίσει τοῦ κρατοῦντος ἀνευρεθέντος, ὡς αὐτομυθῶς τῆς ἀθεμίτου πράξεως καθήρηται Στέφανος· Λεόντιος δὲ εἰς ἐπιτροπήν τῆς Ἀντιοχείου ἐκκλησίας κληθεὶς (sic). Ὁν Ἀθανάσιος ὡς περὶ τὸ δόγμα κιβδηλὸν ἐξετρέπετο· τοὺς δ' ἐκ τοῦ Εὐσταθίου ἐν ἰδιωτῶν οἰκίαις ἐκκλησιάζουσιν ἐκοινωνεῖ.

corruptum, aversabatur : atque cum Eustathii seagebant, communicabat.

In eodem Baluziano codice hoc segmentum habetur Athanasii Hagiorita, ut vocat, scilicet in sacro monte Atho degentis, nostroque multum ætate inferioris. Præit fragmento hæc nota : Ἐν ἔτει ςυξβ', id est anno mundi, ex Græcorum sententia, 6469, Christi 961, quo exaratus videtur codex unde Baluzianus excerptus est.

Sancti Athanasii Hagiorita.

Hæc perumque sibi mutuo hærent atque aliud ex alio commonstratur. Etenim gratia vitæ instituti prænuuntia est; vitæ institutum gratiæ munus parens; gratiæ munera vitæ instituti fructus; ex his porro deinceps miracula sequuntur.

C Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀγιορείτου.

Ταῦτα δὲ, ὡς ἐπίπαν, ἀλλήλων ἔχονται καὶ δι' ἀλλήλων δεικνύνται· ἡ μὲν χάρις τοῦ βίου προάγγελος· ὁ δὲ βίος τῶν χαρισμάτων πατήρ· τὰ χαρίσματα δὲ τοῦ βίου καρπός· ἐκ δὲ τούτων ἀκολουθεῖ· ἔπεται καὶ τὰ θαύματα.

MONITUM IN SERMONEM DE PATIENTIA.

1039 Paulo melioris notæ hic sermo censendus est quam præcedens (a), eisi ex uno eodemque codice Ambrosiano uterque prodeat. Sic vero Athanasiani aevi perspicua signa præferi. Nam scriptus fertur quo tempore, subito inter Christianos tumultu, carnificina in probos exerceretur, ac episcopi veri seqaces, officii sui munia exsequi non valerent. Exemplo autem omnium quoiquot in Veteri vel Novo Testamento memorantur sanctissimorum hominum ac feminarum, creditis sibi populum ad patientiam cohortatur Athanasius, sive quisquis alter hunc sermonem edidit. Dum porro martyrum cruciatus recenset, aliquot (62) Locus corruptus.

(a) Homilia scilicet in Cantica canticæ, quam, ut omnino spuriam, appendicis vice ad Athanasii Expositionem in Cantica ponimus tomo sequenti. EART. PARS.

memorat qui pro Christo oculum perdiderant. Hinc vero statim inferas, Pophnutium et Potammonem Athanasii amicos indicari, qui tali supplicio perfuncti, in ministerii sui officio plurima item sunt ab Ariani perpassi. Ceterum haec γρησιούτης argumenta non talia sunt, quæ mihi prorsus scrupulum amoveant: nam stylus plane demissior Athanasiano, fucum olere videtur, ac longe imparem Athanasio scriptorem arguere: nisi forte dicatur Athanasium infamam turbam alloquentem, pro captu populi verba fecisse. Rem dubiam mittimus: unum tantum observare libet, hanc orationem non ore in cœtu populi prolatam ferri, sed scripto transmissam fuisse.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΠΕΡΙ ΥΠΟΜΟΝΗΣ.

EJUSDEM ATHANASII ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRINI, DE PATIENTIA.

1. Ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος Παῦλος παραγγέλλει, **A** παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσιᾷ ζώσαν, εὐδρεστον τῷ Θεῷ. Κοινὸν μὲν τὸ παράγγελμα, μᾶλλον δὲ ἐπαγγέλλει τοῖς ἀγιοσύνην ἀσπύουσιν. Ἡ παρθένος τὴν μὴ φύσιν ἐστὶν ὁμοία ταῖς ἀλλαις γυναιξί, τῇ δὲ προθέσει τὴν φύσιν ὑπερβῆσα. Καὶ τῷ ἁγίῳ ἀγίως προσελθεῖν βεβήσασα, εἰ μὴ κατορθοῖ ἐνταῦθα, θαῦμα μέγα ἀπηνέγκαστο· εἰ δὲ προβεβημένη οὐκ ἐτελειώσασα, ἐξίστηεν τὸ τοιοῦτον πῶμα γεγέννηται· καὶ γὰρ χαλεπώτερον ἔστω ἀπὸ ὑψηλοτέρων πεσεῖν, ἢ ἀπὸ τῶν χαμᾶι καταπίπτειν. Καὶ ὅση μεγάλη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία, τοσούτω χεῖρον ἡ πῶσις. Ἡ γὰρ ἐπαγγελία ὑπερβαίνει τὴν φύσιν, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὴ ἀναφέρει, καὶ μετὰ ἀγγέλων χορεύειν αὐτὴν κατασκευάζει. Ἐντεῦθεν εἶπεν τῇ πολιτείᾳ, ὡς φησι καὶ ὁ Σωτὴρ τῷ ἀξιωματικῷ τούτῳ μαρτυρῶν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ὁ βίος ἐστὶ, φησὶν, ἡ προσδοκία τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν λέγει, ὅτι οἱ καταξιοθέντες τῆς ἀναστάσεως τῶν μελλόντων αγαθῶν οὕτε γαμοῦσιν οὕτε γαμίσκονται. Ὁ τόνον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ταῖς ἐπαγγελίαις ἀπόκειται, τοῦτο προλαθοῦσα ἢ τιμῶν προαίρεσις, ἔχει καὶ κέκτηται. Οἱ γὰρ ἅγιοι, ὅστινες τὸν λογισμὸν ἔχουσιν ἀνατεταμένον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἐσθλόντες ἐκ τῆς οὐρανόθεν τροφῆς, ἡγήσαντο ὡς φυλακὴν τὸν κόσμον τούτον, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν εἰς μαρτυρίαν παραδεδώκασι, καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν τετηρηκασιν ἄγνην, ἵνα ὁ Θεὸς οἰκτιρῇ ἐν αὐτοῖς. Ὑπέμεινον δὲ, ὡσπερ ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει, ὅτι Ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται· καὶ καθάπερ ὁ ψαλμῶδης φησὶν· Ἐκπαύσεν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἴσθηται εἰς τέλος· ὅσοι γὰρ ἴκαιοι τὴν ἐλπίδα αὐτῶν ἐν τῷ Θεῷ ἔχουσιν, ἀνάπαισιν σαρκικῆς οὐκ ἐσχίκασι, χωρίζουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἔμεινον ἐν κόποις, μὴ δεικνύοντες, οὕτε μὴν διατάζοντες περὶ τῶν θεῶν ἐπαγγέλλουσι· ἀλλ' ὑποδεχόμενοι τὰς θλίψεις ἐλαφροῦς, μνημονεύουσι τοῦ θεοῦ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε. Καὶ μαρτυρεῖ καὶ περὶ τῶν μὴ προσδεξαμένων τὴν ἀπολύτρωσιν, ὅτι οὐκ ἤθελον ἀνασπρέψαντες πάλιν εἶναι ἐν τοῖς οὐρανῶσι· ἡμεῖς δὲ οὐ δεῖ εἶναι ἐν τοῖς κοσμικοῖς, ἀλλὰ μεταβῆναι εἰς τὸ σινεῖναι τῷ Θεῷ.

2. Νῦν γὰρ καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, μὴ ὀλιγοψήσητε, μηδὲ ὀμωθήτε τῷ λαῷ τῷ κατὰ τὸν καιρὸν Μωυσέως παραθεθηκότι ἐν ἡμέραις τεσσαράκοντα **D** μόνασι, ἐν τῷ αὐτῶν ἀναβαίνειν λαθεῖν τὸν θεῖον νόμον· καὶ ἐκ τούτου ἔνοχοι γένησασιν, καὶ ἔπισπον ἐν τῇ

1. Doctor noster Paulus præcipit, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, Deo placentem⁹⁰. Commune quidem præceptum est, sed plus promittit iis qui sanctitatem profitentur et exercent. Virgo natura similis aliis mulieribus est, proposito autem suo naturam exsuperat. Et cum ad sanctum sancte accedere cupiat, si probe hic rem gerat, rem sane mirabilem et spectaculo dignam præstat: quodsi cum proposerit non perficiat, funestus hujusmodi casus est: gravius quippe est a sublimioribus decedere, quam humi stantem ruere. Et quanto major est promissio, tanto deterior lapsus. Promissio quippe naturam superat, ipsamque in cælum sublevat, efficitque ut cum angelis choreas agat. Atque inde instituti hujusmodi præstantia eminet, ut ait Salvator, tantæ dignitati testimonium afferens, quod post resurrectionem mortuorum, vita, inquit, sit expectatio hominum. Et rursus ait: Qui digni habitus sunt resurrectione ad futura bona possidenda, neque nubant neque nubuntur. Quod itaque in regno cælorum promissum ac repositum est, id proprio consilio et voluntate prævertentes nonnulli, hic obtinent possidentque. Sancti enim qui defixa in Deum cogitatione fuerunt et cælestem cibum degustarunt, mundum hunc pro carcere habuerunt, et corpora sua tradiderunt ad martyrium. Utque Deus in ipsis habitaret, animam suam servare castam. Patientiam autem habebant, ut Dominus noster ait: Qui patientiam habuerit usque in finem, hic salvus erit⁹¹; et quemadmodum ait Psalmista: Laboravit in æternum et tirit in finem⁹²: quotquot enim iusti homines spem suam in Deo habuerunt, carnalem quietem non obtinuerunt, quæ ipsos separaret a Deo; sed in laboribus perseverabant, nihil reformidantes, nihil dubii de divinis promissionibus: sed alacriter exceptis ærumnis, recordabantur ejus qui per Apostolum ait: Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis⁹³. Et testificatur de iis etiam qui non acceperunt redemptionem, quod noluerunt in cælestibus versari: nos autem non in sæcularibus sistere oportet, sed transmigrare, ut cum Deo versemur.

2. Nunc itaque, dilecti fratres, ne negligatis, ne similes sitis populo tempore Moysis pervaricanti, idque brevi quadraginta dierum spatio, cum ipse ascenderet acceptum divinam legem: exindeque rei et obnoxii in deserto conciderunt; sed Moysen imi

⁹⁰ Rom. xii, 1. ⁹¹ Marc. xiii, 13. ⁹² Psal. xlviii, 9, 10. ⁹³ Hebr. x, 34.

temur, qui jejunus quadraginta dies totidemque noctes degit, cibo vacuus atque potu. Neque solum hisce quadraginta, sed aliis totidem jejunavit, cor habens et oculos ipsamque carnem suspensus et ad Deum erectam. Ne concupiscamus, ut tunc illi cupidid carnium, qui in deserto lapsi sunt: *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum*, ut psalmus habet, *et ira Dei ascendit super eos*¹⁶: sed ei qui precepta dedit cum studio et observatione hæreamus, quem admodum filii Jonadab, quibus Deus hæc pollicitus est: *Non deficiet vir de filiis Jonadab, qui stet in conspectu meo cunctis diebus vitæ suæ*¹⁷: qui domum non ædificaverunt sibi, neque vineas plantaverunt, et populo in redargutionem fuerunt. Et populus iudæi, qui multitudo magna erat, in carpitivitate adductus est: isti vero, pauci numero, a Deo servati sunt. Et vos quoque qui Patrum viam teritis, pro filiis filiorum Jonadab reputamini. Patrum hæreditatem, ut generosus ille Nabuthe, servemus. Qui Nabuthe, comminatus Achab pro vinea ejus adipiscenda, atque in hortum olerum convertenda, cum nollet ei morem gerere, viriliter concertans, interruptus est: verum Deus ipsum est ultor. Nolebat scilicet vineam suam converti in hortum, ubi nascuntur porri, et cæpæ et allia, a queis ipse abhorrebat: sed prætulit vineam lætitiæ; imo potius mentem suam voluit exhilaratam, non dissolutam, ut est malva in horto æstus tempore, aut quasi beta semicocta: cujusmodi sunt hi proditores. Nam si ea privatus esset, privaretur forsitan et illa mente paternæ religionis: siquidem vocabatur Israelites, quia mentem habebat Deum videntem. Qui autem nunc asperi nihil tolerant, vineam suam veris vitibus plenam Achabo traderunt, quæ pravis olerum speciebus sata est.

3. Ne simus pecunie amatores ut Elisai puer, qui hæc de causa Naamani lepram in se traduxit; sed cum patientia toleremus ærummas, ut laborum remissionem ac quietem nanciscamur: nemo quippe sine afflictione intrabit in regnum cælorum. Imitemur sanctos qui ætate nos prævertunt. Prior justus fuit Abel qui ex primogenitis ovium suarum et ex earum adipè primitias Deo obtulit, in quem frater ipsius germanus invidia inflammatus est. Quid, queso, mali Caino fecerat Abel? Invidiæ autem hujusmodi causa fuit, quod cum non rite obtulisset, acceptus non fuerit Deo. Et corpus quidem ejus occidit, ratus eadem opera divinum erga eum amorem extinguere posse, ignorans scilicet animam ejus ad Deum clamare. Ad mentionem illius ipse Salvator facit in Evangelio; Caini autem memoria extincta est. Hodie item innocuus Abel occiditur; sed sanguis ad Domium clamat: speramusque illum sanguinem talium tantorumque martyrum non silentio missuram. Tempus præsens illi sane simile est.

Ἐρήμῳ· ἀλλ' ἐμοιωθῶμεν Μωϋσῆϊ ποιήσαντι τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας, νηστεύοντι χωρὶς βρώσεως καὶ πόσεως. Οὐ μόνον ταύτας, ἀλλὰ καὶ ἄλλας τεσσαράκοντα, ἔχων τὴν τε καρδίαν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν σάρκα κρημαμένην πρὸς τὸν Θεόν. Μὴ ἐπιθυμήσωμεν ὡς τότε ἐπιθυμητὰ κρείων γενόμενοι, παύσασθαι ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἐτι τῆς βρώσεως αὐτῶν ὄψηση ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, ὡς ὁ ψαλμὸς διαστρεφόμενος ἐν τῷ Θεῷ ἀρέθῃ ἐπ' αὐτοῦ· ἀλλὰ διαστρεφόμενοι ὄντι τὰς ἐντολάς, ὡς οἱ υἱοὶ Ἰωναδὰβ, οἳ ὁ Θεὸς ἐπηγγέλιατο λέγων· Ὅτι ἐκλείψει ἀνὴρ υἱῶν Ἰωναδὰβ παρεστῆκώς ἐνώπιόν μου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ· ὅτινες οἶκον οὐκ ᾠκοδόμησαν ἑαυτοῖς, οὐτε μὴν ἀμπελώνας ἐφύτευσαν, καὶ γεγράναν εἰς ἑλεγον τῷ λαῷ. Καὶ ὁ μὲν λαὸς πλήθος ὡν ἠχμαλωτεύθη· οὗτοι δὲ, ὀλίγοι ὄντες, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐφυλάχθησαν. Καὶ ἡμεῖς τούτων, ὅτινες τηρεῖτε τὸν πατέρων τὴν ὁδόν, λογιέσθε υἱοὶ υἱῶν Ἰωναδὰβ. Τὴν τε κληρονομίαν τῶν πατέρων, ὡς ὁ γενναῖος Ναβουθὲ, τηρῶμεν, ὅς ἠπειλήθη ὑπὸ Ἀχαάβ λαβεῖν τὸν αἰτοῦ ἀμπελώνα εἰς κήπον λαχάνων· μὴ ὑποδεξάμενος δὲ, ἀνηρέθη ἀγωνιζόμενος· ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐσθένεισε. Κήπον γὰρ τὸν αὐτοῦ ἀμπελώνα οὐκ ἤθελεν, ἐνθα φύονται πράσσα [πράσα] καὶ κρόμμυμα καὶ σκόροδα, ἅτε ἐξέκλινεν· ἀλλ' ἤθελεν ἀμπελώνα εὐφροσύνης· μᾶλλον δὲ τὸν αὐτοῦ νοῦν εὐφραντικόν, καὶ οὐκ ἐκλυτον ὡς μολόχην κήπον ἐν καύματι, ἣ ὡς στυλῖον ἡμεφθον, ὥσπερ οὐ νῦν προδεδουκότες. Εἰ γὰρ ἀρηρημένοι ἦν, τάχα ἀφῆρητο ἂν ὁ νοῦς τῆς πατρικῆς θεοσεβείας· καὶ γὰρ ἐχηρηματίσθη Ἰσραηλιτὴς, οἷοι καὶ ἦν ὄρων τὸν Θεόν. Οἱ δὲ νῦν μηδὲν παθόντες τὸν αἰτοῦ ἀμπελώνα τῆς ἀληθινῆς ἀμπελίου ἀπέδοντο τῷ Ἀχαάβ, καὶ ἐφυτεύθησαν τοσαῦτα ψεκτὰ λαχανοειδή.

3. Μὴ γενώμεθα φιλάργυροι ὡς Ἐλισαίου ὁ παῖς, ὁ διὰ τοῦτο τὴν λέπραν τοῦ Ναυμᾶν ἐπισπασάμενος αὐτοῦ· ἀλλ' ὑπομένωμεν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἵνα τῆς ἀναπαύσεως μέτοχοι γενώμεθα· οὐδέλες γὰρ χωρὶς θλίψεως εἰς τὴν βασιλείαν εἰσελεύεσται. Μιμησώμεθα τοὺς προγενεστέρους ἡμῶν ἁγίους. Ὁ πρῶτος δικαίος ἦν Ἄβελ, ὃς ἀπαρχὴν τῷ Θεῷ ἀνήνεγκεν ἐκ πρωτοτόκων τῶν προβάτων αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῶν σιτάων αὐτοῦ, ὃν ἐζήλωσεν ὁ ἴδιος ἀδελφός. Τί γὰρ δίκαιον παποίησε τῷ Κάϊν ὁ Ἄβελ; Ὁ δὲ ζῆλος διὰ τοῦτο ἐγένετο ἐν αὐτῷ, ἐπειδὴ οὐ προσεδέχθη αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μὴ προσενεγχαί καὶ ὄρω. Καὶ τὸ μὲν σῶμα ἀπέκτεινε, νομίζων σθέσαι τὴν μεταξὺ αὐτοῦ θείαν ἀγάπην, ἀγνοῦν, εἰ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ ἡμῶν μείλαν αὐτοῦ ποιεῖται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· ἡ δὲ τὸ Κάϊν μείλαν ἀπληγῆται. Σήμερον πάλιν τὸν ἀνατίων Ἄβελ ἀποκτείνουσιν· ἀλλὰ τὸ αἷμα πρὸς τὸν Κύριον βοᾷ· καὶ ἐλπίζομεν, εἰ οὐ παρασυνηθῆσεται διὰ τὸ αἷμα τῶν τριακοντῶν μαρτύρων. Ὅσπερ ὁ τότε καρδὸς, οὕτω καὶ νῦν.

¹⁶ Psal. LXXVII, 30. ¹⁷ Jerem. XXXV, 19.

4. Μνησώμεν δὲ καὶ τῆς ὑπομονῆς τοῦ Ἐνώχ, ὅτι πεποιθὲν ἔτη τριακῆσδρα ἐξήκοντα πάντα ἀνκυμαίνην τὴν δεινότητα ἔχων πρὸς τὸν Θεόν, ἕως ἂν μετασθῆ. Μὴ οὖν ἀλιγώρησῃς· οὐ γὰρ κεχρονίκαμεν. Καὶ Νῶε δὲ πεντακῆσδρα ἔτη πεποιθὲς δικαίως ὡν τέλειος ἐν τῷ καιρῷ τῆς παραστάσεως, πρὸ τοῦ λαλεῖν πρὸς αὐτὸν Θεὸν κατασκευάσαι τὴν κιβωτὴν, καὶ ἄλλα ἑκατὸν ἔτη αὐτὴν ἐργαζόμενος, χλευαζόμενος ὑπὸ τῶν ἐναντιουμένων· καὶ οἱ μὲν χλευάζοντες ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ· ὁ δὲ, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἠλπιτικῶς, ἐσώθη σὺν τοῖς οικιακῶς, καὶ σωτήριον ἐγένετο τῷ κόσμῳ.

5. Ἀβραάμ δὲ πάλιν ὑπήκουος Κυρίου γενόμενος πατήρια τὰ ἴδια οικητήρια, ἕως οὐ ἀπολάβῃ τὰς μεγάλας ἐπαγγελίας· πειραζόμενος γὰρ ἄκρι τοῦ ἀνεγκίχα ὑψιστὸν τὸν ἴδιον ἀγαπήτων υἱὸν τῷ Θεῷ, καὶ εἰληφῆς τρικλυτὸν χρηματισμὸν ὁ Ἀβραάμ καλεῖσθαι φίλος Θεοῦ. Τὸν δὲ Ἰσαὰκ οἱ Φιλιστῆται ἐπινοεῖσκον, καὶ τοῦτο τὰ φρέσκα ἐνεφάρττον, καὶ ἐμάχοντο αὐτῷ περὶ τοῦ ὕδατος· ὅτι ἐῤοχάτον ἐμακροθύμησεν ἀπ' αὐτῶν, ἐπλάτυνεν αὐτῷ ὁ Θεός, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ἐνεπίπλεον εὐλογίας. Καὶ σήμερον πάλιν τοῖς Ἰσαὰκ τὰ φρέσκα θέλουσιν ἐμπαρῆσαι· ἀλλὰ μὴ ἐάσητε· λάβετε σὺν ἡμῖν τοὺς παῖδας τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ ὀρίζεσθε, αἰτινές εἰσιν ἀποστόλων βοήθειαι τῆς διδασκαλίας, τῶν ἔντων ὑπερμάχων τῆς ἀληθείας. Τὸν Ἰακώβ πάλιν ἐδύκεν ὁ Θεὸς ἀδελφὸς Ἠσαῦ, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ ἐποιμαίνει τὰ πρόβατα Λαβὰν, ἀγρυπνῶν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ὡς μίσθος κακοπαθῶν, ἐμακροθύμησεν ἐν μόχθῳ. Ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ συνέσει ἔθηκε τὰς βάρβους ἐν ταῖς ληνοῖς τῶν ποιτιστηρίων, καὶ πάντα τὰ ποικιλοειδῆ πρόβατα ὑπῆρχθη ἴδια. Καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐπ' ἔσχατον ἐπλάτυνεν· αὐτὸς γὰρ μόνος ἀπῄχετο, σὺν πολλῷ δὲ πληθεῖ ἐβλήθην, υἱὸς ἐκτάσσο καὶ κτήνη, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πληθὴ ἀγγέλων συνευφραίνοντο αὐτῷ. Ἐλευσεται οὖν ὁ ἀληθινὸς Ἰακώβ μετὰ τῆς ὀρανοῦ ἀγγελικῆς παρατάξεως, ὁ ποιμὴν τῶν προβάτων, καὶ ἀπόδοσις ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ. Τὸν Ἰωσήφ δὲ οἱ ἴδιοι ἀδελφοὶ ἐξήλωσαν· οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦτον ἀντιἀργυροῦ ἀπέδοντο, καὶ τὴν τούτου τιμὴν διμερίσαντο. Ὅρατε τὴν τοσαύτην ἀδικίαν τῶν ἀνδρῶν τούτων. Αὐτὸς δὲ ἐμακροθύμησεν ὁ δικαίος ἐν πᾶσι τούτοις· οὐ γὰρ μόνον οἱ ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ ἐφθόνησεν αὐτῷ. Καὶ τοῦτον μακροθυμήσαντα ὁ Θεὸς κατέστησε τῆς γῆς Αἰγύπτου βασιλέα. Οὐ μόνον τῆς αἰσθητῆς βασιλείας κληρονόμος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπουρανοῦ ἐγένετο. Καὶ σήμερον εἰσιν οἱ τοὺς αὐτῶν ἀδελφούς πεπράσσαντες καὶ διαμεριζόμενοι τὸ ἀργύριον. Μνησώμεν καὶ τῆς ὑπομονῆς τοῦ Ἰώβ, τοῦ μίμης εὐθηνούτος ἐκκλίναντος, μήτε μὴν πειραζόμενος τοσαῦτα ἐν ἐκάστῳ πράγματι, ἀλλὰ μακροθυμήσαντος καρτερῶς, ἕως ἂν ἀπολάβῃ διπλά παρὰ Θεοῦ. Καὶ ἐμακροθύμησεν μέχρι νῦν, ὅτι πέπονθεν οὗτος, ἵνα φανῇ τοῖς πᾶσι δικαίος. Ὁ δὲ Μωϋσῆς οὐκ ἐπιθύμησε τοῦ τόπου τὸν πλοῦστον περιποιησάσθαι· ἀλλ' ἔφυγε πάροικος γενόμενος ἐν ἄλλοις γῆ, ἧ τὰ ἐνεστώτα καταλείπειν, ἵνα μεταλάβῃ τὸν αἰώνιον. Οἱ δὲ τοῖνον ἐπλάθοντο [ἐπέλαθοντο] ἴσως τῆς βασιλείας.

4. Recordemur item patientiæ et perseverantiæ Enochi, qui annos trecentos sexaginta quinque per egit mentem habens semper Deo hærentem, donec translatus est. Ne itaque remisse ac negligenter agatis; non enim diuturno hic tempore degimus. Noe autem quingentos annos transegit justus atque perfectus in tempore prævaricationis, priusquam alloqueretur eum Deus juberetque illum arcam fabricari; quam per alios centetos annos construxit, ridentibus adversariis suis. Verum irrisores illi diluvio perierunt: ille contra qui in Deo spem habuerat, salutem cum familia sua consecutus est et mundum servavit.

1040 5. Abraham rursus Domino obsecutus, proprias deseruit aedes, donec promissa magna consequeretur: tentans enim eo usque ut juberetur filium suum dilectum offerre Deo in sacrificium, responso dignatus est, quo vocabatur amicus Dei. Isaac quoque Philistai superbe tractatur, ejusque puteos obturaverunt, ac cum eo de aqua concertantur: at illum denique, postquam longius abscerserat ab eis, dilatavit Deus, osque illius replevit benedictione. Hodie quoque supersunt qui Isacii puteos obturare tentent: verum id ne agi sinatis, sumite vobiscum Isacii pueros, et puteos fodite, id est apostolicæ doctrinæ auxilia; apostoli namque sunt propugnatores veri. Jacobum rursus persecutus est ejus frater Esau, ac recessit is in Mesopotamiam, ubi greges Labani pascebat, die nocteque vigilans et quasi mercenarius mala passus, in labore diu viriliterque perseveravit. Prudenter autem ac considerate virgas posuit in canalibus aquariorum, ita ut quotquot varii coloris erant oves, suæ essent. Et hunc quoque Deus in novissimo dilatavit: nam cum solus abiisset, cum multitudine magna rediit, filios possedit et jumenta, nec iis solum potitus est, sed etiam angelorum turmæ cum ipso familiariter agebant. Veniet igitur versus Jacob cum celesti angelicoque exercitu, scilicet ille Pastor ovium, et reddet unicuique secundum opera ejus. In Josephum autem vel ipsi fratres invidia moti sunt, ipsi filii patris sui pro pecunia tradiderunt eum, et pretium ejus inter se diviserunt. Videte quantum illi facinus perpetrarunt. Ipse autem vir justus in hisce omnibus fortiter patienterque se gessit: non enim fratrum duntaxat invidiam, sed etiam impotentem mulieris animum tulit. Hunc vero Deus diuturno tempore viriliter agentem, constituit Ægypti regem. Nec solum ejus quod sub sensum cadebat, sed etiam celestis regni hæres factus est. Sane hodie quoque tales reperiantur, qui fratres suos vendant, et dividant inter se pecuniam. Recordemur etiam patientiæ Jovi, qui neque cum prospere agebat, neque cum tot tentationibus impetretur, idque singulari in rebus atque possessionibus, ab æquitate declinavit; sed fortiter diuque toleravit, donec duplicia acciperet a Deo. De ipsoque testimonium datum est usque ad præsens tempus, quod tanta taliæque passus sit, ut palam esset omnibus, eum virum esse justum. Moyses autem non concupivit loci illius divitiis adipisci, sed

aufugit advena que fuit in aliena terra, ac quæ præsentia erant dereliquit, ut æterna nancisceretur. Ipsi itaque pari regni præmio donati sunt.

6. Tempus nos deficeret si de singulis sanctis A mentionem facere aggredere. Sed ut paucis concludamus, dicamus Eliam ab Jezabele vexarum, cum in ærurnis perseverasset, assumptum fuisse. Elizabeth autem cum sociis oriferibus vescebatur, sed Verbum vivens in se habuit: ipsiusque mortui ossa mortuorum suscitaverunt: hinc iudicium datur spem justi nunquam perire. Jeremias, ex invidia pseudopropheta, in lacum lotuosum vivens coniectus est. Ezechiel autem decumbens in latu alterum totos centum nonaginta dies ita transegit, comedens panem bibensque vinum cum mensura, neque in latu aliud conversus est, donec jussisset Deus. Qui autem Dominum deserunt, in latu aliud ad captandam quietem convertuntur, quos propalam est inde recepturos partem suam esse. In latu itaque idem perseverate donec jussisset Deus. Vincula namque illa magna Ezechielis sunt firmissimi sermones Dei. Danielem autem accusarunt satrapæ, animo ipsum a precibus deterrendi; ille vero nequaquam finem orandi fecit, iniectusque bis est in lacum leonum, quorum Deus ora obturavit. Nec desunt hodie qui nos accusent, ut a precibus ad Deum emittendis absterreat. Idque manifestum est quia cum nos, tum Patres nostros episcopos persequuntur. Beatus sane vir inculpatus, in cuius ore inventa nulla est accusandi causa, nisi quod preces fundat ad Dominum. Illud est patientiam tenere usque in finem. Nemo itaque vestrum animo deficiat. Considerate sanetos illos tres pueros qui imaginem Nabuchodonosoris adorare noluerunt, quique ex huiusmodi sanctitate ac vite instituto, tantum flammæ caninum extinxere, ut neque odor ignis in vestimentis eorum inventus sit. Nec in vestris quoque indumentis sit odor ignis Nabuchodonosoris, sive spurcarum exstinctarumque diaboli cogitationum. Ne vos fallat esca, nen quis dicat: Consenui, nec jejuare possum; sed recordetur Eleazari senis, qui nequaquam regis artibus deceptus est, ut gustaret aut manducaret inmundum. Qui vero inter vos iuniores sunt, in memoriam revocent septem illos generosissimos Machabæos; ac se mutuo cohortentur, frater scilicet fratrem, donec martyrio consummentur, et sint in templo Domini quasi columnæ ignis. Matres item in vobis quotquot habentur, filios B hntentur suos; quemadmodum illa Machabæorum mater, quæ non insano amore, non errore quopiam decepta, filios hortabatur, ut eosdem in regno cælorum reciperet et una secum haberet. Quod etiamsi vos adversarii persequantur, imo et comprehendant, sat vobis esto quod corpus vestrum sit templum Dei. Memento apostolorum, qui olim vexati et in carcerem coniecti sunt; et si tamen cum gaudio gratias agebant, quoniam digni habiti sunt pro nomine eius contumeliam pati. Recordamini item tot sanctorum martyrum, qui plagas perpassi sunt, adeo ut etiam ipsis oculi excluderentur, et coclites

6. Ἐκλείπει ὁ καιρὸς διαγγομένων ἡμῶν περὶ ἐκάστου τῶν ἁγίων. Ἄλλ' ἵνα συντόμως εἰπωμεν τὸν λόγον, δηλώσωμεν, ὅτι καὶ τὸν Ἥλιαν ἐδίωκεν Ἰεζάβελ, ὑπομείνας ἐν ἐν τῷ κόλπῳ ἀνελήφθη. Καὶ ὁ Ἐλισσαῖος δὲ σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ βοτάναις ἤσθιεν, ἀλλ' εἶχε τὸν ἐν αὐτῷ ζῶντα Λόγον· καὶ τούτου τὰ ὀστέα τελευτήσαντα ἀνέστησε νεκρῶν, γνωρίσματος δεδομένου, ὅτι τοῦ δικαίου ἑλπίς οὐκ ἀπόλλυται. Ἰερεμίαν εἰς λάκκον βορβόρου ἐνέβαλον ζῶντα, ζηλούμενον ὑπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν. Ὁ δὲ Ἰεζεκιὴλ κοιμώμενος ἦν ἐπὶ τὰ πλευρὰ ἡμέρας ὄλας ἐκαστὸν ἐνεθήκοντα, ἐσθίων ἄρτον καὶ πίνων οἶνον ἐν μέτρῳ, οὐ μεταστράφη ἐπὶ τὸ πλευρὸν τὸ πλευρῶν, ἕως οὗ ὁ Θεὸς αὐτῷ εἶπεν. Οἱ δὲ καταλείποντες τὸν Κύριον μεταστρέφονται εἰς τὸ πλευρὸν τῆς ἰδίας ἀναπαύσεως, οἵτινες [ἐκδηλοῖ] εἰσι λαβόντες ἀπεντεύθει ἐν τῇ ἐαυτῶν μερίδα. Ἐπιμένετε σὺν ἐπὶ τὸ πλευρὸν ἕως ἂν ἡ θεϊκὴ προστάξῃ. Οἱ γὰρ τοῦ Ἰεζεκιὴλ μεγάλοι θεσμοὶ εἰσιν οἱ βεβαιῶτατοι λόγοι τοῦ Θεοῦ. Τοῦ δὲ Δανιὴλ κατηγορήσαν οἱ σατράπαι, κωλύσαι θέλοντες αὐτὸν τῶν εὐχῶν· ὁ δὲ οὐκ ἐπαύσατο, καὶ ἐνεβλήθη εἰς εἰς λάκκον λεόντων· ὁ δὲ Θεὸς ἐνέφραξεν αὐτῶν τὰ στόματα. Καὶ σήμερον κατηγοροῦσιν ἡμῶν, μὴ θέλοντες προσεύχεσθαι ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεόν. Φανερὸν τοῦτο, ὅτι καὶ ἡμεῖς δίκαιοι, καὶ τοὺς Πατέρας ἡμῶν τοὺς ἐπισκόπους. Μακάριος ἀνὴρ ὅστις ἀμειψτός ἐστι, καὶ οὐχ εὐρέθη ἐν αὐτῷ αἰτία, ἀλλ' αὐτῇ μόνῃ, τὸ προσεύχεσθαι πρὸς τὸν Κύριον. Τοῦτο ἐστὶ τὸ ὑπομένειν εἰς τέλος. Μηδεὶς οὖν ἐν ὑμῖν διωλοφύεται. Κατανοήσατε γὰρ τοὺς τρεῖς ἁγίους μικροῦς θνάσας μὴ ὑποταγένας τῇ εἰκόνι Ναβουχοδονόσορ, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἀγνοῦσῆς καὶ πολιτείας κατασθέντας τὴν τριμικαίτην κείμενον τῆς φλογὸς, καὶ οὐδὲ ὀσμὴ πυρὸς ἐν τοῖς ἐνδύμασιν αὐτῶν ἐγένετο. Μηδὲ ἐν τοῖς ὑμετέροις ἐνδύμασι γενέσθω ὀσμὴ πυρὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορ, οἵτινες εἰσιν οἱ τοῦ διαβόλου οἱ κατασθενέμενοι φθαρτοὶ λογισμοί. Μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς βρώσις, μηδὲ λεγίτω τις· Γεγήρακα, καὶ οὐ δύναμαι νηστεῦσαι· ἀλλὰ μεμνήσθω τοῦ γεραίου Ἐλεάζαρου, τοῦ μὴ ἀπατήθέντος ὑπὸ τῶ βασιλέως γευσσάσαι ἢ μαροφαγῆσαι. Οἱ δὲ ἐν ὑμῖν νεώτεροι μνημονεύσαν τὸν ἐπὶ τὰ γεννασιότατων Μακκαβαίων, παραμυθούμενοι ἑαστος τὸν ἐαυτοῦ ἀδελφόν, ἄχρις ἂν τελεωθῶσιν ἐν τῇ μαρτυρίᾳ, καὶ γένωνται ἐν τῷ ναῦ Κυρίου στύλοι φωτός. Ὅσαί τε πάλιν ἐν ὑμῖν μητέρες, παρακλήτορες ἔστωσαν τῶν τέκνων, ὡς περ ἡ ἐκείνων ἀμάνης καὶ ἀπλανῆς ἦν προπροτομένη τοὺς υἱούς, ἵνα ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἀπολάβῃ σὺν αὐτῇ. Κἂν διωχθῆτε, καὶ ἀπολάβωσιν ὑμᾶς, ἱκανοῦσθω τὸ σῶμα ὑμῶν εἶναι ναὸς Θεοῦ. Μνήσθητε τῶν διωκομένων τότε ἀποστῆλαι καὶ εἰς φυλακὴν βληθέντων, καὶ εὐχαριστούντων μετὰ χαρῆς, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὄνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι· καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων τῶν τοσοῦτων αἰκισμοῦ ὑπενεγκόντων, ὅχρι καὶ ἐξορῆξωσιν ὀφθαλμῶν, καὶ μονοὶθαλαμῶν ἐγένοντο. Ἄλλ' ἡ τὸ Θεοῦ γνώσις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἐτύγγανεν, εἰς οὗς ὁ

Σωτήρος λόγος ἐφθασε λέγοντος· *Μακάριοι οἱ καθυποτάκται τῇ καρδίᾳ, δεῖ αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὑποτάξαι*. Τινὲς δὲ νῦν προεδόκασαι μὴδὲν καθόλου αἰκισμὸν παθόντες, ἔνεκεν τριῶν πραγμάτων, φιλαργίας τε καὶ ἀπολαύσεως σαρκῶς, βρωμάτων καὶ ποτῶν, καὶ κενοδοξίας, φιλαρχίας καὶ ἀνθρωπίνου ὀφθού.

7. Ταῦτα γεγραφήκαμεν παρακαλοῦντες ὑμᾶς· ἀλλ' ἔστι μέτρον ἐκάστου κατὰ τὴν ἐκάστου πολιτείαν ἔθειον· Ἐκαστος οὖν ὑμῶν φίλους ταυτοῦ ἀνω κτάσθω· διὸ ἡ Γραφή λέγει· *Ἐν παντὶ καιρῷ φίλος ὑπαρχέτω σοι*. Ἀδελφοὶ δὲ ἐν ἀνάγκαις ἔστωσαν χρήσιμοι· τοῦτο γὰρ χάριν γεννῶνται· Ὅσοι οὖν μιμηταὶ ἐκάστου τῶν προειρημένων εἴσθ, τούτων συγκατηρόνομοι ἔσονται, καὶ τούτους ἔξουσι φίλους ἐν ἡμέρᾳ ἀνάγκης. Εἰ τις πρεσβύτερος τυγχάνει, μιμησθὼ Τιμόθεον προστώτα καλῶς, καὶ βαθμὴν ἀνωτὴ περιποιούτα καὶ πολλὴν παρήρσιαν ἐν Χριστῷ. Εἰ τις διάκονος ἔσθε, μιμησθὼ τοὺς περὶ Στέφανον ἑπτά πιστευθέντας διακονεῖν, οἳ καὶ πιστοὶ πλήρεις Πνεύματος ἁγίου ἐγένοντο. Εἰ τις ἀναγνώστης, συμμέτοχος γενέσθω τῶν λέγοντος· *Ἦ γλώσσα μου κάλαμος γραμματέως ἐξυγρᾶνον*· καὶ ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος· *Εἰ τις λαλεῖ, ὡς λόγιον Θεοῦ*· καὶ, *Ἄργυρος πεκυρωμένος γλώσσα δικαίου*. Ὅσοι μοναχοὶ τέλειοι, ἐχέτωσαν τοῦτους τοὺς ἁγίους ἄνδρας εἰς φίλους, Ἠλίαν, Ἐλισσίου, Ἰωάννην· οἳ δὲ ἐν αὐτοῖς νεώτεροι μιμησθῶσαν τοὺς τότε τρεῖς ἀγίους μετὰ τῶν Μακκαβαίων. Αἱ δὲ παρθέναι προσδοκώμεναι εἰσι μετὰ τῶν συνεταίρων ἐν οὐρανοῖς *Μαρίας ἑμα ἀδελφῆς Ἀαρῶν, καὶ τῆς Μαρίας καὶ Ἑκάλης τῆς ἐκτίλασθαι τὴν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν ἀφ' ἑαυτῆς*, καὶ τῶν τεσσαρῶν θυγατέρων Φιλίππου τῶν προφητευσουσῶν. Αἱ δὲ χήραι πολιτευόμεναι ἔστωσαν ὡσπερ Δεβόρα κρινούσα τὴν λαὸν, ἥτις ἐχρημάτισε μήτηρ ἐν Ἱερουσαλὴμ· καὶ ὡς Ἰουδὴθ ἐν τῇ φρονιμότητι καὶ ἀγιασμῷ τὴν καζαλὴν Ὀλοφέρνην ἀπειλαμένη· καὶ ὡσπερ Ἄννα θυγάτηρ Φανουὴλ, ὀγδοήκοντα τεσσαρῶν ἐτῶν οὔσα, ἦν ἐν τῷ Ἱερῷ λατρεύουσα ἐν νηστείαις καὶ δεήσεσι, καὶ ἐπὶ τέλει ἀνωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ.

8. Ὅσοι πρεσβύτεαι τῇ ηλικίᾳ εἰσιν, ἔστωσαν μιμηταὶ τοῦ ἀγαθοῦ πρεσβίτου τοῦ Ἀβραάμ ἐν τῇ φιλοξενίᾳ, καὶ ὡσπερ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, Ἰώβ τε καὶ Αὐτ. Ὅσοι δὲ πρεσβυτέρως ἢ χήραι, γηλούεωσαν τὴν χήραν τὴν ἐν Σαραπιτᾷ, καὶ τὴν προσεγεγραμμένην τὰ δύο λεπτά. Νῦν δὲ ἀγαπητοὶ μου ἐν Κυρίῳ, χωρὶς πολλολογίας, καιρὸς ἔστι τοῦ πενήθσαι. Ἐγένετο δὲ μετὰ τὸ ἀχμαυλωθῆναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ Ἰσραὴλ ἐρημωθῆναι, ἐκάθισεν Ἱερემίας κλαίων, καὶ ἔρηνησε τὸν θρήνον τούτων ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ εἶπεν· *Πῶς ἐκάθισα μόνη ἢ πόλις ἢ κεκληθυμένη λαῶν; ἐρηνήθη ὡς χήρα*· οἱ γὰρ ἄγιοι ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων πώσει κλαίουσιν. Ἰδοὺ γὰρ σήμερον ἡ Ἐκκλησία ὡς χήρα γηγένηται· Ἰδοὺ ὁδοὶ τῶν πενθοῦσι παρὰ τὸ μὴ εἶ-

A evaderent. Verum Dei cognitio cordibus eorum inhaerebat, ipsisque competeat hoc Salvatoris dictum, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* 10. Sunt autem quidam hodie, qui aperte prodest se nihil ærumnarum tolerare posse, idque tribus potissimum de causis, ob avaritiam scilicet, carnisque voluptates, eibum et potum, atque ob iuvenum gloriam, ambitionem, humanumque metum.

7. Hæc scripsimus vos exhortandi causa; verum est sua cuique mensura secundum proprium singulorum institutum. Quisque igitur vestrum amicos sibi 1041 sursum parent, qua de causa dicit Scriptura: *In omni tempore amicus tibi sit* 11. Fratres autem in necessitatibus, mutuis inserviant commodis; ea enim de causa signatur. Quotquot igitur singulorum, quos supra recessui, imitatores sunt, eorumdem coheredes erunt, usque in die necessitatis amicis frueuntur. Si quis presbyter est, imitetur Timotheum qui pulchre præfuit, et gradum sibi acquisivit multamque in Christo fiduciam. Si quis diaconus est, imitetur septem illos qui cum Stephano ad diaconi officium allecti sunt, qui fideles ac pleni Spiritu sancto fuerunt. Si quis lector est, is particeps et imitator ejus sit qui ait: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis* 12; et, ut ait Petrus: *Si quis loquitur, tanquam eloquia Dei* 13; et, *Argentum igne examinatum est lingua justi* 14. Monachi perfecti, sanctos hosce amicos sibi parent, Eliam, Eliseum, Joannem: qui vero inter illos juniores sunt, imitentur tres illos sanctos pueros, cum Machabæis. Virgines autem expectent se cum consortibus suis in cælis coronandas esse, una cum Maria Aaronis sorore, Maria Virgine, ac Thecla quæ carnalem cupidinem ab se eradicavit, necnon cum quatuor Philippi filibus prophetantibus. Viduæ vitam suam perinde instituant atque Debora, quæ populum judicavit, quæ vocata est mater in Jerusalem: ac sicut Judith quæ prudentia et sanctitate caput Holopherni abscidit; et sicut Anna filia Phanael, quæ octoginta quatuor annorum cum esset, in templo ministrabat in jejuniis et obsecrationibus, et in fine constabatur Domino.

8. Quotquot senes ætate sunt, boni senis Abrahami in hospitii jure exercendo imitatores sint, pariterque Isacii, Jacobi, Jobi et Loti. Vitulæ aut viduæ æmulentur viduam Sareptanam, et eam quæ duo minuta obtulit. Nunc autem, dilecti mei in Domino, veni multas dicam, tempus lugendi est. *Et factum est postquam in captivitate redacta est Jerusalem et Israel desertum est, sedit Jeremias flens, et plangit lamentatione hac super Jerusalem et dixit: Quomodo sedet sola civitas plena populo? facta est quasi vidua* 15, sancti quippe hominum lapsus deplorant. Ecce namque hodie Ecclesia Dei quasi vidua facta est: ecce vix Sion lugent eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem; ecce sacerdotes ejus genuit, virgines ejus abducuntur, clausum est

10 Matth. v. 8. 11 Prov. xvii. 17. 12 Psal. xlii. 2. 13 I Petr. i. 9. 14 Psal. xi. 7. 15 Thren. i. 1.

Sabbatum nostrum et solemnitas, atque neomenia. Alio item loco lacrymatur propheta dicens : (62) *F'itbo te, vinea Sebema : cur perierunt vindemiatores tui ? vinum in torculari est, egens calcatoribus. Multa autem ob multitudinem vulneratorum hoc tempore recusarunt vulnerati. Quotquot igitur illasi remanserunt juvenes expediti, conservati veniant, ut hæc percipiant*⁶⁵. Et rursus alio in loco hæc lamenta elicit : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabimus populum hunc die ac nocte, vulneratos filia populi mei, qui sapientes sunt ad faciendum malum, nesciuntque facere bonum*⁶⁶ ? Sic faciunt qui plorant de lapsibus hominum. Ezechiel propheta rursus plorabat pro omnibus qui caderent, prout jussum ipsi fuerat : *Leva plancium super principem Tyri*⁶⁷. Nec de principe Tyri tantum lamentabatur, sed ut vel ex ipsius lacrymis augurari facile est, de multis aliis : nam omnibus advigilant et lugendi exempla suppeditant. David quoque de fortium casu lamentabatur cum diceret : *Quomodo ceciderunt fortes, et perierunt vasa bellica ? Ne annuntiatis in Geth, neque in viis Ascalonia, ne forte exsulent filii circuncisionum*⁶⁸. Ecce hodieque ceciderunt fortes, et magna instrumenta bellica, de quibus lugendum est. Lugebat hæc ipse de Absalone non quia mortuus, sed quia prævaricatus esset. Et nos itaque ne lugeamus defunctos, sed eos qui propriam fidem abnegarunt. Excipiamus Joelis dictum ejusque jussa compleamur, queis hortatur ut lamentemur de iis qui eunt in perniciem, his verbis : *Egrediaturs sponsus de cubiculo suo, et sponsa de lecto suo. Plorabunt sacerdotes ministri altaris et dicent : Purce, Domine, populo tuo, et ne des hereditatem tuam in opprobrium, ut dominentur eis nationes, ne forte dicant in gentibus, Ubi est Deus eorum*⁶⁹ ? Fortasse nobis quoque dicatur et illud : *Zelatus est Dominus populum suum, et repercit populo suo*⁷⁰. In Threnis item legitur : *Muri Sion emittant ceu torrentes lacrymas die ac nocte*⁷¹. Num muris et lapidibus ita loquitur, an potius iis qui vere muri Ecclesiae sunt ? Certe in iisdem omnibus id completum est ; nam lacrymas ubique ceu torrentes emiserunt.

χθεθῆ τῶν, καὶ ἐξήλωσε Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξείσατο τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐν τοῖς Θρηνοῖς πάλιν κεῖται· Τελεχὶ Σιών καταγατέωσαν ὡσεὶ χεῖμάρβρους δάκρυα ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἡ δὲ ἄρχι τελεχσιν ἢ λίθους λέγει, ἢ πάντως τοὺς οὖσιν ἁγίους τελεχσι τῆς Ἐκκλησίας· Ἰδοὺ γὰρ ἐπὶ πάντας· αὐτοὺς πεπλήρωται καταγατόνας ὡσεὶ χεῖμάρβρους δάκρυα πανταχοῦ.

9. Nunc autem assumamus Cantici verba, *Euntes ibant et flebant mittentes semina sua*⁷². Quomodo hodierni præses, qui non habent quo semina emittant. Attamen venientes venient cum exultatione, portantes manipulos suos⁷³. Nam beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur⁷⁴ ; et illud : *Ad vesperum demorabatur fetus, et ad nuntinum lactitia*⁷⁵. Apostoli quippe qui tunc ad vesperum

ναὶ ἐρχομένους ἐν ἑσπέρῃ· Ἰδοὺ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἀναστεινάζουσι, καὶ αἱ παρθέναι αὐτῆς ἀγοραῖαι, ἀπεκλεισθῆναι ἡμῶν τὸ Σάββατον, καὶ ἡ ἑσπέρη, καὶ ἡ νεομηγία. Καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ κλαίει ὁ προφήτης λέγων· *Κλαύσωμαι σε, ἀμπελος Σέβημα· τί ὠλοθροῦσθησαν τρυγηταὶ σου ; ὁ οὖνός ἐστιν ἐν ἀληθῶν κρήνῳ κούφῳ ἀλῶν χωρητῶν τούτων. Πολλὰ δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῶν τραυματισμένων ἐν τῷ κρηνῶ κρητήσατο τετραυματισμένοι. Ὅσοι γοῦν ἀλλοδαεῖς ἔμειναν κοῦφα νέα διατετηρημένα προσερχέσθωσαν μεταλαβεῖν. Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ κλαίει λέγων· Τίς δὴν ἐπὶ κεφαλῇ μου ἔδωκε, καὶ ἐφθαλοῖς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσωμεν τὸν λαὸν τούτον ἡμέρας καὶ νυκτός, τοὺς τετραυματισμένους θυγατέρας λαοῦ μου,· τοὺς σοφοὺς ὅντως εἰς τὸ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλὸν κοιτῆσαι μὴ ἀπεργνωκότας ; Τοῦτο ποιοῦντες κλαίοντες ἐπὶ τῷ πτώματι τῶν ἀνθρώπων. Ὁ προφήτης δὲ πάλιν Ἱερεικῆλ ἰθρῆνει ἐν ἕκαστον τῶν ἀποπετακώτων, ὡπερ αὐτῷ εἰρηται· Ἀδθε θρῆνον ἐπὶ τὸν ἀρχοντα Τύρου. Καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν ἀρχοντα Τύρου μόνον κλαίει, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς πολλοὺς τάχα ἐκ τῶν αὐτοῦ δακρύων κατανήθουσιν· σκοποὶ γὰρ τυγγήωνοι τοῦ παντός, καὶ δίκαιοι τοῦ πενεθῆν. Καὶ ὁ Δαυὶδ ἐκλαίει ἐπὶ τῷ πτώματι θνατῶν λέγων· Πῶς ἔπεσον θνατοί, καὶ ἀπόλωτο σκεῦη πολεμικῆ ; Μὴ ἀνυμῆλατε ἐν Γέθ, μὴδὲ ἐν ὄδοις Ἀσκαλωνός, μήποτε εὐφρανθῶσι θυγατέρες ἀπεριμῆτων· Ἰδοὺ γὰρ καὶ σήμερον ἔπισαν θνατοί, καὶ μεγάλη σκεῦη πολεμικῆ, ἄπερ δεῖ κλαίειν. Ἐκλαίει δὲ ἐπὶ τὸν Ἀβεσσαλῶν, οὐχ ὅτι ἀπέθανεν, ἀλλ' ὅτι παρηνήμισεν. Καὶ ἡμεῖς τοῖνον μὴ τοὺς τελευτήσαντας κλαύσωμεν, ἀλλὰ τοὺς τὴν ἴδαν πίστιν ἀπαρησαμένους. Δεξώμεθα καὶ τὸν λόγον τοῦ προφήτου Ἰωηλ, καὶ ἐπιτελώσωμεν, ὡς προετίηται καὶ προσκαλεῖται κλαίειν ἐπὶ τοῖς ἐν ἀπωλείᾳ λέγων· Ἐξελεθῶ νυμφὸς ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς. Κλαύσονται οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, καὶ ἐροῦσι· Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ ὄψης τῆς κληρονομίαν σου εἰς θειδος τοῦ κατάρχει αὐτῶν ἔθνη, μήποτε εἰπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι· Πού ἐστιν ὁ θεός αὐτῶν ; Τάχα δὲ πως καὶ ἡμῖν λε-*

9. Nūn δὲ ἐπιλαβόμεθα καὶ τοῦ τῆς Ὑδῆς λόγου· Πορευόμενοι ἐπορευόμεθα καὶ ἔκλωρον ἀίροντες τὰ σπέρματα αὐτῶν. Ὅπερ οἱ προσώτως νῦν καὶ οὐκ ἔχοντες πῶ τὰ σπέρματα καταβάωσιν. Ἄλλ' ὅμως ἀρχόμενοι ἤξουσιν ἐν ἀγαλλίσει φέροντες τὰ δρόγματα αὐτῶν. Μακάριοι γὰρ οἱ πενοθῶντες, εἰ αὐτοὶ παρακληθῶσονται· καὶ τὸ, Ἐσπέρης ἀλλοθῆσεται κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρῶτ ἀγαλλία-

⁶² Jerem. xviii, 52. ⁶³ Jerem. ix, 1-3. ⁶⁴ Ezech. xxviii, 11. ⁶⁵ II Reg. i, 19. ⁶⁶ Joel ii, 16, 17. ⁶⁷ ibid. 18. ⁶⁸ Thren. ii, 18. ⁶⁹ Psal. cxxv, 6. ⁷⁰ ibid. ⁷¹ Matth. v, 5. ⁷² Psal. xxix, 6.

(62) Hæc multum a Græco et a Vulgata differunt perplexaque sunt.

σις. Οὐ γὰρ ἀπόστολοι καὶ τότε κλαίοντες το ἐσπέ-
ρα, ἠγαλλιάσαντο πρώτας. Καὶ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία
παρεκάρθητο τῷ μνημεῖω κλαίουσα· ταύτην ὄφθεις ὁ
Κύριος ἀπέβλεπε τῶν αὐτῆς ὀφθαλμῶν τὰ δάκρυα·
ἐπληρώθη τὸ (63) προλέγοντο· Καὶ ἀπέβλεπε ὁ Θεὸς
παρ δάκρυον ἀπὸ παντός προσώπου. Μνήσθητε τοῦ
Κυρίου ἡμῶν, ὅτι τοσαῦτα ἔπαθε δι' ἡμᾶς· ἐξεδύθη
τὸν ἱματισμὸν, ἐνέδυσαν αὐτὸν γλαυκὰ κοκκίνην,
περιβύθη αὐτῷ στέφανον εἰς ἀκανθῶν, ἐνέπτυσαν
αὐτῷ, ἐνέπαιξαν αὐτῷ, καὶ ἐβράβισθη ὑπὸ ὑπηρέτου
ὁ τῶν ἀπάντων Δεσπότης. Ἐκρεμάσθη ἐπὶ ξύλου,
ἐπίπυσαν αὐτὸν ἕως μετὰ γολῆς, διεμερίσαντο τὰ ἱμά-
τια αὐτοῦ βλήποντες, λόγγῃ τὴν πλευρὰν ἔνυξαν,
παρέθετο τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας τοῦ Πατρὸς, ἐτέθη τὸ
σῶμα αὐτοῦ ἐν μνημεῖω, ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,
ἀνεληφθῆ ἐν δόξῃ εἰς οὐρανὸν, προεκήρυξαν αὐτὸν
ἄγιοι ἄγγελοι λέγοντες· Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχον-
τες, ὁμῶν. Ἀναλογισασθε οὖν τὸν τοιαύτην ὑπομο-
νην ἐνδειξάμενον, ἐν ὅσας ἂν μιμητῆς αὐτοῦ γίνη-
ται, οὗτος καὶ συγκάθεδος καὶ συγκληρονόμος αὐτοῦ
γένηται, ὡς αὐτὸς ἐπηγγεῖλατο, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν
οὐρανῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

reverenti, ad inatutinum postea lactati sunt. Et
Maria Magdalena sepulcro flens astabat, cui appa-
rens Dominus abstulit lacrymas ab oculis ejus,
sicque impletum est quod ante dictum fuerat, Et
abstulit Deus omnem lacrymam ab omni vultu⁷⁴.
Recordamini Domini nostri, qui tanta passus est
pro nobis: exutus fuit vestimento, et induerunt
eum chlamyde coccinea, imposuerunt ei spineam
coronam, conspuerunt in eum, illuserunt ei: co-
laphis cæsus est a ministro, qui omnium Dominus
est. Suspensus est in ligno, potatus aceto cum
felle: diviserunt vestimenta ejus ipso vidente, lan-
cæa latus ejus confixerunt, deponit ipse spiritum
in manus Patris: repositum est corpus ejus in mo-
numento, resurrexit tertia die, assumptus est cum
gloria in cælos, prænuntiaturum cum sancti angeli
dicentes, *Attollite portas, principes, vestras*⁷⁵. Animo
igitur considerate cum qui talem exhibuit patien-
tiam, ut quisquis ejus imitator fuerit, cum illo se-
deat ejusque coheres sit, quemadmodum ipse
pollicitus est, in regno cælorum, in sæcula sæcu-
lorum. Amen.

MONITUM IN SEQUEMTEM SERMONEM.

1042 Hoc opusculum Athanasii nomine comparet in codicibus Ambrosianis et Ottonianis: cujus stylis medio quodam orandi genere inter δριμύν scilicet et χυδῶν progreditur. At cum quidquid homiliarum populariumque sermonum Athanasius edidit, jam injuria temporum velustate obrutum fuerit, et si qua hoc in genere supersunt vel aperte spuria sint, vel inter ἀμφιβαλλόμενα computentur; haud facile est internoscere num hoc opusculum sit Athanasio adjudicandum. Si quis vero objiciat, hac rerum conditione, non posse uquam, quavis reperta homilia vel sermone Athanasiane sit definiri; huic reponam, posse homilia sive orationes Athanasii nomine deprehendi, quæ primo conspectu Athanasii styli notas præferant; quæ autem supersunt homilia Athanasii nomine insignita, vel nugis plenæ manifesteque spuriae sunt, vel humiliori stylo conscripta, quam ut Athanasio incunctanter ascribantur. Quo postremo in genere hanc censendam putamus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΙΑ.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI SERMO IN RAMOS PALMARUM.

Φρικτὸν, ἀγαπητοὶ, μυστήριον σήμερον ἐν Ἱερου-
σαλὴμ γέγονε. Μυστήριον δὲ φημι τὸ ὑπὸ τῶν προ-
φητῶν κηρυχθὲν, καὶ ὑπὸ Χριστοῦ τελεσθέν. Ὅντως
γὰρ εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου,
κατὰ τὸν μακάριον Δαυὶδ· καὶ πάλιν ὁ αὐτός· Ἐκ
στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κηχηρίσω αἶ-
νον. Τὴν γὰρ κοινὴν ἀνάστασιν τοῦ τῶν ἀνθρώπων
γένους πιστούμενος ὁ πάντων Δεσπότης καὶ δημιουργ-
ὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πάντα δι' ἡμᾶς οἰκονομήσας,
πρὸ τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ πάθους ἐκ νεκρῶν ἤγειρε τὸν
Δάβιδον. Ὅθεν μετὰ τοῦτο σπεύδων, ὡς ἔφηγ, λοι-
πὸν τὸ ὑπὲρ ἡμῶν πάθος ἀναδέξασθαι, Ἀποστείλει,
φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, δύο τινὰς τῶν ἑαυτοῦ μαθη-
τῶν λέγων· Πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι ἡμῶν
κώμην, εὐρήσετε ἕνον δεδεμένον, καὶ πῶλον σὺν
αὐτῷ· λύσαντες ἀνάγετέ μοι. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος

Tremendum, dilecti, mysterium hodie Jerosoly-
mis exiitit. Mysterium dico, quod a prophetis
prænuntiatum, a Christo consummatum est. Revera
enim benedictus qui venit in nomine Domini, secun-
dum beatum Davidem⁷⁶; ac rursus idem: Ex ore
infantium et lactentium perfecisti laudem⁷⁷. Ut enim
commune generis humani resurrectionem fore
suaderet Dominus et creator Jesus Christus, qui
omnia nostri causa dispensavit et fecit, ante salu-
tarem passionem suam Lazarum ex mortuis susci-
pavit. Quamobrem hoc peracto, ut dixi, festinavit
voluntarium pro nobis adire passionem. Mittit, ait
evangelista, duos ex discipulis suis dicens: Euntes
in vicum oppositum, invenietis asinam alligatam, et
pullum cum ea: solventes, adducite mihi⁷⁸. Ideo
beatus Jacobus patriarcha cum benedictionibus quasi

(63) Προλεγόμενα.

⁷⁴ Isa. xlv, 8. ⁷⁵ Psal. cxliii, 7, 9. ⁷⁶ Psal. cxvii, 26. ⁷⁷ Peal. viii, 3. ⁷⁸ Matth. xxi, 1, 2.

sortem filii impertiret, ubi ad Judam pervenisset, sic ait: *Judas, te laudent fratres tui*⁷⁸; et paucis interpositis, *Et ipse exspectatio gentium*⁷⁹. Qualium Judas gentium exspectatio fuit? Nullius. Verum id indicat propheta, quod ex Juda sol ortus sit. Rursum paucis interjectis idem ait: *Ligans ad vineam asinam suam, et ad vitem pullam asinam*⁸⁰. Asinam et pullum dicens, Ecclesiam gentium significavit. Nam revera Dominus gentes vineæ et viti colligavit, id est, Vetèri et Novo Testamento, quo per fidem pietatis fructum ferrent. Hinc pergit: *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uxor amictum suum*⁸¹. Stola et amictum Christi, carnem nuncupat. Si quidem sponte in carne sua cruci pro nobis affixus est, ut proprio sanguine peccatorum nostrorum sordes ablueret, quemadmodum in Isais scriptum est: *Quare rubra vestimenta tua, et indumenta tua quasi calcati torcularis, plenus conculcata*⁸²? Verum ad propositum revertamur. Dicit ergo discipulis Dominus de asina loquens: *Et si quis vobis dixerit: Quid facitis? aut cur solvitis pullum? dicite: Domino opus illo est*⁸³. In nullo, inquit, dubitate eorum quæ secundum œconomiam meam geruntur; nemo vobis repugnabit aut obsistet in ulla re. Dicite, Domino illius esse opus: jussum meum exsequentes nemo vos coercebit: *Nam meus est orbis terræ et plenitudo ejus*⁸⁴. Oportet igitur quæcumque a me scripta sunt ad exitum deduci. Hodie insidens subjugali Jerosolymam ingressurus sum. Scrutamini Scripturas; ecce Zacharias propheta his verbis exclamavit: *Gaude multum, filia Sion: prædicabitur tibi justus et Salvator. Ipse mansuetus, insidens subjugali, et pullo asinæ juveni*⁸⁵. Tempus præsens beneplaciti est; oportet me inimicum evertere ac per crucem omnia pacata reddere. Opus est ut isthæc Jerosolyma finem accipiat, et Ecclesia gentium firmetur. Annon psalmista David de hac vocatione gentium vaticinatus est? Quid vero ait? *Omnes gentes, quascunque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine*⁸⁶. Hi sunt veri adoratores, qui per fidem Verbum receperunt. Deinde ait evangelista: *Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis, et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super illos vestimenta, et Jesum desuper sedere fecerunt*⁸⁷. O magnam Servatoris erga nos attemperacionem! Quis ejus erga nos amoris affectum non admiretur? Quis non obstupescat quando is, qui sedet super cherubim, jam propter nos pullo asinæ insidet? Et qui a seraphim celebratur, jam a parvulis effertur laudibus? Nam vestimentis, inquit, suis viam sternebant; alii ramos de arboribus cædentes, id ipsum præstabant; et alii quidem præeuntes, alii vero subsequentes, cum innocentibus pueris una clamabant, triumphalem hymnum proferentes, his verbis: *Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis*⁸⁸. Quamobrem

A Ἰακώβ ὁ πατριάρχης, ἦνίκα τὰς εὐλογίας ἐν κλήρῳ παρέλαβε τοὺς τέκνους, ἐβλῆθ' ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, οὕτως εἶρηκεν· Ἰούδα, σὲ ἀνέσπασαν οἱ ἀδελφοὶ σου· καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. Ποῖον δὲ ἐθνῶν γέγονε προσδοκία Ἰούδας; Οὐδαμῶς. Ἀλλὰ τοῦτο θρησκ. ὁ προφήτης, ἐπειδὴ ἐξ Ἰούδα ἀναπέταλκε ὁ ἦλιος. Πάλιν μετ' ἕτερα ὁ αὐτὸς λέγει· Δεσμεύων πρὸς ἀμπέλων τὴν ἕνρον αὐτοῦ, καὶ τῆ ἐλιου τὸν πῶλον τῆς ἕνρον. Ὅνον καὶ πῶλον εἰπὼν, τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἐθνῶν ἐσήμανεν. Ἐδέσμευε γὰρ ἀληθῶς τὰ ἔθνη ὁ Κύριος τῆ ἀμπέλου καὶ τῆ ἐλιου· τούτεστι, τῆ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, ὅπως καρποφορῶσαι καρπὸν εὐσεβείας διὰ τῆς πίστεως. Εἶτα ἐπάγει· Πλῆθει ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. Ἐσκόλη τὸν Χριστὸν καὶ περιβολὴν τὴν σάρκα λέγει. Ἐκουσίως γὰρ δι' ἡμᾶς ἐν σταυρῷ προσηλώθη σαρκί, ἵνα τῷ ἰδίῳ αἵματι τὸν ῥύπον ἐκπύλῃ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν, καθὼς καὶ ἐν Ἠσαϊ γέγραπται· Διὰ τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀποκατηγεῖτο ληροῦ, πλήρης κατακατατημέρης; Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκαίμενον ἐπανέβηθον. Λέγει γὰρ τοὺς μαθηταῖς ὁ Κύριος περὶ τῆς ἕνρον· Καὶ ἐὰν τις ὄμῃ εἰπῇ, Τί κοιείτε; ἢ τί λύετε τὸν πῶλον; εἰπατε δεῖ Ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει. Μὴ διατάσση, φησὶν, ἐν μηδενὶ τῶν κατὰ τὴν ἔμῃν οἰκονομίαν πραττομένων· οὐδὲς ὅμιον ἀντιστήσεται οὐδὲ ἀντιβήρορῃσει πρὸς οὐδὲ ἐν ῥῆμα. Εἶπατε, ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει, οὐδὲς κωλύσει ὁμᾶς ποιῆσθαι τὸ ὅπ' ἐμοῦ προστατόμενον· Ἐμὴ γὰρ ἔστιν ἢ οἰκονομῆσαι καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Δεῖ τὸν ἄνθρωπον πάντα τὰ παρ' ἐμοῦ γεγραμμένα εἰς πέρας ἔλθειν. Δεῖ με εἰσελθεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ σημερον ἐποχομένου ἐπὶ ὑποζυγίον. Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς· Ἰδοὺ Ζαχαρίας ὁ προφήτης διαβήθη ἐν βοῇ λέγων· Χαῖρε σφοδρὰ, θύγατερ Σιών· κηρύσσεται σοι δικαιοσύνη καὶ σώζων. Αὐτὸς πρᾶξ καὶ ἐπιθεθῆναι ἐπὶ ὑποζυγίον καὶ πῶλον ἕνρον νέον. Καὶρὸς οὖν εὐδοκίας ὁ παρίων· δεῖ με τὴν ἔχθραν λύσαι καὶ εἰρηνοποιῆσαι τὰ πάντα διὰ τοῦ σταυροῦ. Δεῖ τὴν νῦν Ἱερουσαλὴμ τέλος λαβεῖν, καὶ τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν στηριχθῆναι. Ἡ οὐχὶ καὶ ὁ ὁμωμῶδς Δαυὶδ περὶ τῆς κλησεως ταύτης τῶν ἐθνῶν προεφήτευσεν; Τί γὰρ εἶρηκε; Πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἐποίησας, ἤξουν καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε. Ὅστω εἰσὶν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί, οἱ δὲ πίστεως τῶν λόγων δεχόμενοι. Εἶτα φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς· Πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐποίησαν· καθὼς συνέταξεν αὐτοῖς, καὶ ἤγαγον τὴν ἕνρον καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμάτια, καὶ ἐπεκάθισαν τὸν Ἰησοῦν. Ὡ τῆς πολλῆς τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἡμᾶς συγκαταβάσεως! Τίς οὐ θαυμάσει τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης; Τίς οὐκ ἀν' ἐπιλάγη, οὐκ ὁ ἐπὶ τῶν χειροῦσιν ἐποχομῶν ἐπὶ πῶλον δι' ἡμᾶς ἐκαθέθη; Ὁ ὑπὸ τῶν σεραφίμ ἀνυμνοῦμενος, ὁπὸ νηπίων εὐφημεῖται; Τοῖς μὲν γὰρ ἱματίοις, φησὶ, τὴν ὁδὸν κατεστρώσανον· ἄλλοι δὲ κλάδους ἐκ τῶν δένδρων

⁷⁸ Gen. XLIX, 8. ⁷⁹ ibid. 10. ⁸⁰ ibid. 11. ⁸¹ ibid. ⁸² Isa. LXIII, 2. ⁸³ Luc. X, 3, 51. ⁸⁴ Psal. XLIII, 1. ⁸⁵ Zachar. IX, 9. ⁸⁶ Psal. LXXIV, 9. ⁸⁷ Matth. XXI, 6, 7. ⁸⁸ ibid. 9.

κρίπτοντες τὸ αὐτὸ ἔποιοσαν· καὶ οἱ μὲν προπορευόμενοι, οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον ἅμα τοῖς ἀπειροκάκοις παισίν, ἐπινικίον τινα ὕμνον λέγοντες· Ὁσαννὰ τῷ κτῆρι Δαυὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Ὁσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Αἰδὸ καὶ ἡμεῖς, ἀποθέμενοι πάντα λογισμῶν ῥυπαρῶν καὶ αἰσχρῶς ἐνθυμήσεις, καὶ τὴν ἐν πανουργίᾳ πονηρίαν, ἀπειρόκακον ἔνοισαν ἀναλαβόντες, ἅμα τοῖς παισίν ἐκείνοις μετὰ φαυλῶν τῶν λαμπρῶν ἀπαντήσωμεν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν· καὶ τοῖς μὲν βαλοῖς νικητὴν αὐτῶν τοῦ θανάτου κηρύξωμεν, τοῖς δὲ τῶν ἐλαιῶν κλάδοις τὸν ἐλεῆσιμον καὶ ἀγαθὸν ἱκετεύσωμεν λέγοντες· Εὐλογημένος ὁ ἐλθὼν καὶ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Ὁσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Εὐλογημένος ὁ ἐλθὼν κατ' οἰκονομίαν, καὶ ἡμᾶς πτωχεύσας πλούσιος ὢν, ἵνα καὶ ἡμᾶς τῇ σῆ ζώντας καὶ νεκρούς· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM IN FRAGMENTUM CONTRA MACEDONIANOS.

1043 *Sequens fragmentum ex prolixo, ut videtur, opere excerptum est. Cum enim quidam eminentia catholicae fidei specie Macedonii errores spargerent, Athanasius, quo vivente nemo inulte vel clam vel publice sonam fidem impugnavit, vastos homines ut larvam ponant provocat, ratus optabilis esse ut errores palam efferrent, quam ut aliud simulantes adreperent, incautosque simpliciorum animos sensim abducerent. Editum porro fuit hoc opus circiter annum 350, quo maxime tempore Macedoniani obstrepébani.*

Fragmentum contra Macedonianos. Ex cod. Colbert. 5179, bombycino.

Εἰ μὲν, μηδενὸς ὑποκειμένου, περὶ πίστεως γράφομαι, περιττὸν τὸ ἐπιχειρῆμα καὶ ἐπιβλαβές, ὅτι, μηδεμίαν ζητήσεως ὁδοῦ αὐτοῖς, πρόφασις λογομαχίας παρέχουσι, ἀνασκευάζοντες τὰς ἀκάκους τῶν ἀδελφῶν καρδίας, καὶ παρασπεύροντες ἃ μὴ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτε ἀνέβη· εἰ δὲ διὰ τὴν Μακεδονίου ἀρεσίν ἀπολογούμενοι γράψαι ἐπιχειροῦσιν, ἔδει τῶν κακῶν φυτῶν τὰ σπέρματα προσαιεῖν, καὶ τοὺς αὐτὰ παρασχόντας στήλητεῦσαι, καὶ οὕτως τὰ ἀν' ἐκείνων γράψαι ὀρθῶς, ἢ ἐκδικεῖν φανερώς τὰ Μακεδονίου, ἵνα μὴ κεκρυμμένοι, ἀλλὰ φανερώς πνευματομάχοι δεικνύονται, καὶ πάντες αὐτοὺς φεύγωσιν ὡς ἀπὸ προσώπου ἕρεως. Νῦν δὲ κακείνα κρύπτουσι, καὶ περὶ ἄλλων προσποιούμενοι γράφουσιν· ὥσπερ οἱ τῶν αἰσθητῶν μελῶν παρατρέγοντες ἱατροὶ περὶ τῶν ὑγιαινόντων διαλέγονται, ἢ ἀγνοοῦντες ἢ τέχνη πεινώργως χρώμενοι. Οὐδὲς γὰρ, ἐγκαλούμενος περὶ μοιχείας, ἀπολογεῖται περὶ κλοπῆς· (64) οὐδὲ φόνος τις ἐγκλημα διώκων, ἀνέχεται τῶν κατηγορουμένων εἰ ἀπολογίζοντο λέγοντες, Οὐκ ἐπωκῆσαμεν. Ἄλλο καὶ τὴν παρακαταθήκην ἐφυλάξαμεν. Μᾶλλον γὰρ ἐστὶ τοῦτο παύγων ἢ λύσις ἐγκλήματος καὶ ἀληθείας ἀπόδειξις.

Si quidem nulla existente de tractanda fide occasione, scribunt, inanis damnosusque est illorum conatus: quia nulla suborta questione, disceptandi præbent occasionem; innocentium fratrum corda labefactantes, eaque perperam disseminantes, quæ nunquam illis in mentem venissent; quodsi ea illis scribendi causa sit, quod a Macedonii hæresi sese purgare velint; oportebat sane eos malarum semina plantarum primo sustulisse, atque traduxisse eos qui talia subministrant, ac deinde contra illos recta sententia scribere, vel tandem Macedonii opinionem palam iudicare, ut ne latenter, sed publice Pneumatomachi, sive Spiritus sancti hostes, commonstrentur: sicutque omnes ab illis tanquam a facie serpentis refugiant. Nunc autem et illa occultant, et de aliis dissimulant scribunt: quemadmodum medici de carie laborantibus membris carptim agentes, de sanis edisserunt, sive ignorantes, sive arte sua vafre utentes. N. l. o. enim de adulterio accusatus, de furto sese purgat; neque qui cædis crimen offert, reos patitur hæc sibi defensionem parare: Non pejeravimus, imo etiam depositum servavimus. Id enim lusus potius est, quam criminis depulsio, aut veritatis demonstratio.

(64) Cf. *Epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ*, n. 11, p. 221.

MONITUM IN FRAGMENTA CONTRA NOVATIANOS.

Novatianos, qui avo suo residui erant, non senuel in scriptis suis exagitat Athanasius. Quod autem speciatim contra Novatianos opus ediderit, ex hisce fragmentis deprehendimus, compertimusque duos saltem ea de re libros exaratos ab eo fuisse: nam secundi excerptum affertur. Tertium vero fragmentum, quod in veteri codice Athanasii nomen præfert, conjectura tantum ex libris contra Novatianos excerptum putamus: exhibetque vræclarum de confessione ad sacerdotem edenda testimonium, ut cuius perspiciere licet.

Fragmenta librorum contra Novatianos. Ex codice Regio 2398, xi sæculi membr. Est catena in Acta apostolorum, fol. 32.

S. Athanasii ex libro secundo contra Novatianos. Α Τού ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ πρὸς Νοβατιανῶς β' λόγου.

Manens, inquit, vobis manebat, et venundatum in vestra erat potestate *. Quoniam, ait, Spiritum sanctum tentare aggressi estis, atque in hoc mutuo consensistis, ut voluistis experimentum illius rei capietis. Alii vero ad sanam mentem deducti, sumptaque a vobis experientia, idipsum tentare verrebuntur.

Εἰ ἔμνετε, φησίν, ὑμῖν ἔμνετε, καὶ πρᾶθὲν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ἐξουσία ἦν. Ἐπειθὶ δὲ, φησίν, ἐπεχειρήσατε πειράσαι τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου. καὶ εἰς τοῦτο συνεφωνήσατε, λήψεσθε πειραν οὐ ἡβελήσατε. Σωφρονισθήσονται δὲ, καὶ φοβηθήσονται καὶ ἄλλοι πειράσαι, δι' ὑμῶν τὴν πειραν λαβόντες.

Ibidem.

S. Athanasii ex opere contra Novatianos.

Τού ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς πρὸς Νοβατιανῶς πραγματείας.

Bic porro considerandum est, tunc initium prædicationis fuisse, ipsosque magnum facinus aggressos esse, auctos tentare Spiritum sanctum. Horum autem supplicium magnæ fratribus aliis utilitati fuit, institutis scilicet et edoctis, non audendum quidpiam esse contra Spiritum sanctum, nec tentare ipsum oportere.

Κατανοῶσαι δεῖ καὶ ἐνταῦθα, οὗ ἀρχὴ ἦν τοῦ κηρύγματος, καὶ μέγα μὲν ἐτόλμησαν οὗτοι, πειράσαι τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου ἐπιχειρήσαντες· μεγάλη δὲ τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς ὠφέλεια γέγονεν ἡ τούτων τιμωρία· ἐπαιδεύθησαν γάρ, καὶ ἐδοκίμαθησαν, οὗ οὐ δεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος τολμᾶν, οὐδὲ πειράσαι τοῦτο ἐπιχειρεῖν.

Ex cod. Colb. 200, quæ est catena in Jeremiam. Estque, ut videtur, fragmentum ex libris contra Novatianos.

Quemadmodum homo a sacerdote baptizatus, Spiritus sancti gratia illuminatur; ita qui constituitur in pœnitentia, per sacerdotem Christi gratia remissionem accipit.

Ὅσπερ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀνθρώπου ἱερέως βαπτισθέντος φωτίζεται τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι, οὕτως καὶ ὁ ἐξομολογούμενος ἐν μετανοίᾳ διὰ τοῦ ἱερέως λαμβάνει τὴν ἄρεσιν χάριτι Χριστοῦ.

Duo Athanasii loca, quæ in Anecd. Græc. Jo. Christophori Wolfii tom. IV, pag. 52 edit. Hamburgi, habentur, ab eodem excerpta ex catena ms., in qua ad Actus apostolorum illustrandos affertuntur.

CAP. VIII, v. 24. *Precamini vos pro me ad Dominum.*

ATHANASII

Ex sermone III contra Novatianos.

Adversus hanc ejus amaritudinem et temeritatem insolentem, qua in Dei donum ferebatur, Petrus merito graviter commovebatur, commotusque ad eum dicebat: *Pœnia tua tecum pereat* **. Quamvis enim melius tibi esse possit, tamen propter insolentiam illam tuam, quod gratuitum Dei donum pecunia comparari posse censeas, non est tibi por-

ΚΕΦ. Η', ζ. κβ'. Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον.

ἈΘΑΝΑΣΙΟΥ

C Ἐκ τοῦ πρὸς λεγομένου Καθαροῦ (65) λογ. γ'. Πρὸς οὖν τὴν ὑποκειμένην αὐτοῦ πικρίαν, καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν κατὰ τῆς ὡραίας τοῦ Θεοῦ τόλμαν καὶ ἐπιχειρήσιν Πέτρος δικαίως ἐκινήθη, καὶ κινήθη εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἐν ἀργύριον σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπόλειαν. Εἰ καὶ μὴ δεῖ, ἀλλὰ διὰ τὴν τόλμαν σου ταύτην, ὅτι τὴν ὡραεὶαν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι, οὐκ ἔστι σοι μέρος, οὐδέ

* Act. v, 4. ** Act. viii, 20.

(65) Καθαροῦ. Catharorum nomine et ipsi Novatiani se vocabant, et ab aliis appellabantur. Vide Bevereg. ad canon viii concil. Nicæni. Conf. B. Mayeri Commentar. de Pietistis Veteris Ecclesie, p. 99 seq. Præstantissimus Bern. de Montfaucon tria fragmenta sermonum Athanasii Collectioni Patrum Novæ, Paris. 1706, fol. editæ, tom. II,

p. 103. Inseruit, inter quæ tamen præsens hoc una cum sequente frustra quæres. Cumque prius illud, ex utroque Novatianos libro afferatur, p. 101, non duos, quos suspicabatur cl. Montfauconius, sed tres minimum libros adversus Novatianos ab Athanasio scriptos fuisse.

κλίβωσ ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ. Ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστι εὐθεία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὰ πάντα κατ' αὐτοῦ εἰπὼν ὁρθῶσ καὶ δικαίως, οὐδὲν τούτων ἀνίατον ἠγησάμενος τῷ τῆσ μετανοίας φαρμάκῳ, θεραπευτικὰ δὲ τὰυτὰ κρίνας εἶναι, ἐπήγαγε· *Μετανόησον οὐν ἀπὸ τῆσ κακίας σου, καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου, εἰ ἄρα ἀρεθῆσεται σοὶ ἡ εἰπίνοια τῆσ καρδίας σου.* Μέγα γὰρ σοὶ καὶ τοῦτο. Καὶ μὴ ἦδη τῆν δωρεάν οὕτως ἀκαθάρτως καὶ βυπαρῶσ ἐκ τῆσ χρημάτων σπευδε. Ἄλλὰ τῶσ τῆσ πικρίας σου καὶ τῆσ κακῆσ ταύτης ἐπινοίας παυσάμενος, *μετανόησον, εἰ ἄρα ἀρεθῆσεται σοὶ ἡ εἰπίνοια τῆσ καρδίας σου, οὐχ ὡσ ἀμεβέλλων, ἀλλ' ὅτι δυσίατα βῆθη, οὐκ ἀνίατα μέντοι, ἀλλὰ δυσίατα.* Εἰ γὰρ ἦν ἀνίατον, παρισὼν ἦν τό· *Μετανόησον ἀπὸ τῆσ κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου.* Ἄλλ' ὅτι ἡ μετάνοια μὲν ἰσχύει διὰ τούτων, ὅτι δὲ μετὰ πολλῆσ μετανοίας καὶ ἐπιμελείασ χρεῖα τοῖσ βαρυνθεῖσιν εἰσ κακίαν, παριστῆσ ἐπήγαγεν· *Εἰ ἄρα ἀρεθῆσεται σοὶ ἡ εἰπίνοια τῆσ καρδίας σου. Εἰς γὰρ χολῆν πικρίας καὶ συνῆσμον ἀδικίας ὄρω σε ἐντα.* Καὶ τοσοῦτον ἰσχυεὶν ἡ εἰσ μετάνοια προτροπῆ τοῦ μεγάλου τούτου ἀποστόλου καὶ πρὸς τὸν τοσοῦτον μάγον, καὶ πρὸς τὸν οὕτω χολῆσ καὶ πικρίας μεστὸν, καὶ ποσούτων κακίων πεπληρωμένον, ὡσ ἦδη ἐπιμελείασ ἑαυτὸν δοῦναι, καὶ τὰυτὰ αὐτῷ εἰπόντι τῆν Γραφήν ἐπιμαρτυρεῖν· *Δεήθητε ὁμῆσ ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον*· οὐ γὰρ ἐμοὶ παρήσσια μέτεσιν, ὅπωσ μηδὲν ἐπιπῶσ ἐπ' ἐμὲ, ὡσ ἐπρήχασ. Οὐτε δὴ ἀπηγγέρουσ ταῦτα αὐτῷ ὁ θεῖοσ Ἀπόστολοσ, οὐτ' ἀπηγγῆσαστο. Πῶσ γὰρ ὁ καὶ ὑποθέμενοσ καὶ εἰπὼν; Τοσοῦτον δὲ ὠφέλιθῳ οὕτωσ αὐτοῖσ ὁ τηλικούτοσ μάγοσ ἀπὸ τῆσ ἐλπίδοσ, τῆσ εἰσ μετάνοια, ὡσ ἦδη τοσοῦτον τῆσ πονηρίας καὶ πικρίας αὐτὸν μεταβλήθηεντα εἰπῶν· Ἐγὼ μὲν οὐκ εἰμὶ ἱκανὸσ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ δεηθῆναι· ὁμῆσ δὲ δεήθητε ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς Κύριον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς τοῖσ *Novatianοῖσ* τοῖσ ἑαυτοῖσ ὀνομάσαντασ Καθαροῖσ λόγου Β'.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ', στ. γ'. Καὶ λαβὼν περιτέμεν αὐτόν. Ἴν' οὐν μὴ κωλύηται (66-67) εἰσ συναγωγὰσ παραβάλλειν, διὰ τὸ ἀπεκρίμμενον εἶναι τὸν Τιμόθεον, οὕτωσ συμπαρεῖναι τοῦτ' ὠκονόμησεν, οὐχὶ καὶ ἔδογματίσεν (68).

'' *ibid.* 21. '' *ibid.* 22. '' *ibid.* 23.

66-67) Κωλύηται. Ita scripsit ro κωλύηται, id quod sensus requirere videtur. Verebatur enim Paulus, ne Timotheus, non circumciscus, a Judæis ex synagoga excluderetur.

(68) Ὁκονόμησεν, οὐχὶ καὶ ἔδογματίσεν. Quæ certa de causa et certo uisdam scopo ad tempus a

tio, neque sors in sermone isto. Neque enim eum tum rectum esse coram Deo''. Tam graviter in loc locutus recte tamen et merito nihil horum pœnitentia accedente immedicabile esse existians, sed potius medicinæ locum superesse judicauis: *Pœnitentiam igitur age de hac pravitate tua, et precare Dominum, si forte remitteretur tibi cogitatio cordis tui*''. Nam et hoc tibi magnum erit. Cave itaque, ne donum Dei tam impure et sordide pecunia tibi tam festinanter comparare studeas. Sed potius ab amaritudine tua et mala ista cogitatione recedens, *pœnitentiam age, si forte remitteretur tibi cogitatio cordis tui*; quæ verba non dubie proferuntur, sed ideo, quia affectus difficulter sanabiles non iusurabiles quidem sunt, sed ægre tamen sanantur. Si enim prorsus emendari non potuisset, superfluum fuisset dicere: *Pœnitentiam age de malitia tua, et precare Dominum*. Itaque pœnitentia in hac causa efficax est. Quia vero cum pœnitentia magna cura opus est illis, qui ad malitiam indurati sunt, statim subiungit: *Si forte tibi remitteretur cogitatio cordis tui. Nam in felle amaritudinis et vinculis iniustitiæ te esse video*''. Et tantum quidem valuit excitatio ista ad pœnitentiam, a tanto apostolo ad tantum magum, eumque tanto felle et amaritudine refertum, tantisque peccatis oppressum, ut jam tum curam illam susciperet, verbisque, Scriptura testante, his eam prosteretur: *Orate vos pro me ad Dominum*: neque enim mihi tanta inest fiducia, ut ne quid eorum, quæ dixistis, super me veniat. Nec præcidit ipsi huius rei spem divus Apostolus, neque facere hoc denegavit. Quomodo enim id facere poterat qui ipse suaserat, et præceperat? Tantum vero commodi hinc capiebat ipse ille tantus magus ex hac spe, ad pœnitentiam facta, ut a malitia sua et amaritudine multum mutatus diceret: ego quidem idoneus non sum, qui pro me ipso precer: vos vero orate pro me ad Dominum.

1044 *Ejusdem ex sermone II contra Novatianos qui se ipsos Catharos appellant.*

CAP. XVI, 3. *Et assumptum eum circumcidit.*

Ne igitur prohiberetur in synagogas penetrare, quia Timotheus non erat circumciscus, ut et hoc fieret, permisit quidem prudenter, non vero præcepit.

Deo sunt, vel ut fiant, permittuntur, ea οικονομεῖσθαι, vel κατ' οικονομίαν, vel οικονομικῶσ fieri a Patribus dicuntur. Sic Damascenus lib. III *De orthodoxa fide*, c. 23, p. 266, de Christo: *Εἰ καὶ οικονομικῶσ ἑαυτὸν συνέσταλλε πολλάκις· οὐ γὰρ ἡγγύει τὸν καιρόν.*

MONITUM IN SEQUENS FRAGMENTUM.

*Hoc fragmentum Περὶ ἄπτων inscribitur in manuscripto : quia vitandæ κακοφωνίας et repetitionis ergo, et περιάπτων unica voce, περὶ resecatur, ne περὶ περιάπτων legatur. Nam amuleta et præstigie, quæ hic con-
futantur et prohibentur, περιάπτα non autem ἄπτα dicuntur, ut videas hic in fragmento et apud Gregorium
Naziansenum, qui illa voce utitur.*

Ex codice Reg. 1995, fol. 317.

Athanasii Alexandrini, de amuletis.

Si quis in ægritudinem curatu difficile lapsus sit, psallat, *Ego dixi, Domine, miserere mei: sana animam meam, quia peccavi tibi* **, precibus scilicet intentus, ac misericordiam implorans, celestis sapientiæ obsequens dicenti: *Fili, in tempore infirmitatis tuæ ne despicias; sed ora Dominum, et ipse curabit te* *. Amuleta enim et præstigie vana sunt auxilia. Si quis vero iis utatur, is clare discat, quod seipsum effecerit pro fidei infidelem, pro Christiano ethnicum, pro prudenti imprudentem, pro rationabili irrationabilem. At enim vetula viginti obolorum, aut quartariæ vini pretio, serpentis incantationem tibi exhaurit: tuque stas hianti ore tanquam asinus, quadrupedum sordes a collo gestans, repulso salutaris crucis sigillo. Quod sigillum non morbi tantum reformidat, sed etiam unius dæmonum cohors pertimescit et horret. Quamobrem omnis præstigator hujusmodi sigillo vacuus est.

In eodem codice 2425 locus ille psalm. p. 1206 nostræ edit. explicatur, et p. 1027, l. 11, pro trépovται legitur κέκληται, in fine autem post hæc verba, ἀπειθήσασι ποτε, hæc adduntur :

Quemadmodum igitur rex, cum latronum principem invenit, vi urbes occupantem, circumquaque prædantem, antra subeuntem, ut collectas ibi pecunias deponat, colligatum hujusmodi furum principem supplicio tradit; thesaurum autem ejus in regia penuria transfert; ita fecit et Christus, principem furum, carceris custodem diabolum, et mortem colligavit; eorumque divitias, videlicet universum hominum genus transtulit in Dominica penuria. Ideo clamat Paulus his verbis: *Quia redemis nos de tenebris, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ* **.

Quod autem in Patre sit Filius, et Pater in Filio, illud est esse Filium Dei, qui ex Deo genitus est, et Deus secundum naturam, quemadmodum et Pater, in se paternam speciem representans, atque in paterna hypostasi exhibitus. Unus itaque et unus, et dyas, sive dualitas illa, natura non separatur, nullius egens ad perfectionem. Tota quidem plenitudo deitatis est Pater ut pater; tota item plenitudo deitatis est Filius ut filius. Quo-

** Psal. xl, 5. ** Eccli. xxxviii, 9. ** Coloss. 1, 15.

(69) Fragmentum hoc suspicor eusum.

A 'Αθανασίου Ἀλεξανδρείας περὶ ἄπτων.

Ἐάν τις περιπέπτωκεν ἀνωμαλῶ δουσιάντῳ, ψαλλέτω· Ἐγὼ εἶπον, Κύριε, ἐλέησόν με, Ἰασαι τὴν ψυχὴν μου, δεῖ ἡμαρτόν σοι, ἐπιμελούμενος τῆς προσευχῆς καὶ μεταδύκων τὴν ἐλεημοσύνην, πειθόμενος τῆς ἐπουρανίου σοφίας· Τέκνον, ἐν καιρῷ ἀβρωστήματός σου μὴ παραβλήθῃς· Ἄλλ' εὖξαι Κύριον, καὶ αὐτὸς ἰάσεται σε. Τὰ γὰρ περιάπτα καὶ αἱ γοηταὶ μάταια βοήθηματα ὑπάρχουσιν. Εἰ δέ τις αὐτοῖς κληρῆται, γνωσκέτω τοῦτο σαφῶς, δεῖ αὐτὸν ἐποιοῦσεν ἀντὶ πιστοῦ ἄπιστον, ἀντὶ δὲ Χριστιανοῦ ἔθνηκον, ἀντὶ δὲ συνετοῦ ἄσυνετον, ἀντὶ δὲ λογικοῦ ἀλόγητον. Κατανεῖλε γὰρ σοι γραβὴ διὰ κ' ὀβολοῦς, ἢ τετάρτην οἴνου ἐποίησεν τοῦ ἔρως· καὶ οὐ ἔσθηκας ὡς βνος γαστρώμενος, φορῶν δὲ ἐπὶ τὸν αὐχένα τὴν ῥυπαρίαν τῶν νετραπέδων, παρακρουσάμενος τὴν σφραγίδα τοῦ σωτηρίου σταυροῦ. Ἴν σφραγίδα οὐ μόνον νοσήματα δεδολκασίον, ἀλλὰ καὶ πᾶν τὸ σίφος τῶν ἁιμάτων φοβεῖται καὶ τέθηεν. Ὅθεν καὶ πᾶς γόης ἀσφραγίστους ὑπάρχει.

B Ὅσπερ οὖν βασιλεὺς, λήσταρχον εὐρών κατακρατοῦντα πῶλες, ἀρπάξοντα πανταχόθεν, εἰς τὰ σκλήλα καταδύδόμενον, ἀποτιθέμενον ἐκεῖ τὸν πλοῦτον, εἰσας μὲν τὸν λήσταρχον, ἐκεῖνον μὲν τιμωρῶν παραδίδοσι, τὸν δὲ θησαυρὸν αὐτοῦ μεταφέρει εἰς τὰ ταμεία τὰ βασιλικά· οὕτω καὶ Ἰησοῦς ἐποίησεν, εἰσας τὸν λήσταρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα διάβολον καὶ τὸν θάνατον· καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν, ἀπάντων ἀνθρώπων τὸ γένος μετήγαγεν εἰς τὰ ταμεία τὰ δεσποτικά. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος βοᾷ λέγων· Ὅτι ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους, καὶ μετήγαγεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

In eodem codice p. 150.

(69) Καὶ τὸ ἐν Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶναι, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ, τοῦτο ἐστὶ τὸ Υἱὸν εἶναι Θεοῦ, τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένον, θεὸν ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, ὡσπερ ὁ Πατήρ, καὶ δεικνύοντα τὸ πατρῶιον εἶδος ἐν αὐτῷ, καὶ δεικνύμενον ἐπὶ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως. Εἰς οὖν καὶ εἰς, καὶ ἡ δυὰς οὐ μεμέρισται τῇ φύσει, ἀνευθερῆ οὕσα τῇ τελειότητι· Ἐὸν μὲν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος ὁ Πατήρ ὡς πατήρ· Ἐὸν δὲ τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος ὁ Υἱὸς ὡς υἱός. Ἐπειδὴ

δι' ἀμφοτέρων ἐν εἶδος νοεῖται, ὁλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεικνύμενον. Ἐρωτᾷς δὲ πῶς οὗτος ἐν ἐκείνῳ, κακείνῳ ἐν τούτῳ· ὅτι καὶ οὗτος τοιοῦτός ἐστιν, οἷος κακείνῳ, κακείνῳ οἷος οὗτος. Οὕτως καὶ ἐν τὰ δύο, τὸ μὴ διαλλάττειν, μηδὲ ἀπεσχονίσθαι, μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτηρὰ νοεῖσθαι τὸν Υἱὸν ἄλλ' εἶναι Θεὸν ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ.

Codex reg. 1993, ex saeculi x membr. optimae notae, p. 39.

Οὗτος καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν, εἰ τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ πισθόντες οἱ περὶ τὸν Ἀδάμ τῆς ἡδονῆς ἐκράτησαν τοῦ ξύλου, οὐκ ἂν ἠπόρησεν ὀδοῦ, δι' ἧς τὸ τῶν ἀνθρώπων ἀβήσασαι γένος. Καὶ πῶς ἂν, β *genus propagaret. Et quomodo, inquires, tot hominum millia producta fuissent? Ego vero te iterum interrogabo, quia te talis metus exagitat, quomodo Adam, quomodo Eva, nullis intervenientibus nuptiis, editi sunt?*

Ex codice Reg. 2411, xi saeculi, fol. 298 verso : est Catena in Joannem.

Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ περὶ τῆς ταφῆς τοῦ Ἀδάμ εἰρηκότες, Ἀφρικανὸς καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος.

In eodem codice ad Catenam in Daniele, in haec verba, καὶ τὰ σαραβάρᾳ ἀέθων οὐκ ἄλλοσθη, καὶ ὁσμὴ πυρὸς οὐκ ἦν ἐν ἀντοῖς, haec Athanasii nomine leguntur.

Μηδὲ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐνδομασι γενέσθω ὁσμὴ πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορ, οἷτινες φθαρτοὶ λογισμοὶ εἰσι τοῦ διαβόλου οἱ κατασθενύμενοι.

Ex codice Reg. 1994, xiv saec., bombycino : eu pandectis.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας.

Πᾶς ἄνθρωπος, τὸ διακρίνειν παρὰ Θεοῦ εὐληθῶς, κολασθήσεται, ἐξακολουθήσας ἀπειρῶ ποιμῆνι, καὶ ψευδῆ δόξαν ὡς ἀληθῆ δεξιόμενος· *Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;*

Fol. 48, cod. 2398.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

Ταῖς πολλαῖς, ὡς εἰπεῖν, χερσίν, ὧν αὐτὸς ἐτήρει τὰ ἱμάτια, Στάφανον λιθάσαι.

Fol. 98.

In illud, Καὶ λαβὼν περιέλαμεν αὐτόν.

Ἴν' οὖν μὴ κωλύηται εἰς συναγωγὰς παραβάλλειν, διὰ τὸ ἀπεριτέμητον εἶναι τὸν Τιμόθεον, οὕτως συμπαρελαίται τοῦτ' ἠκονόμενον· οὐχὶ δὲ καὶ ἰδογμάτιον.

Ex codice Reg. 2919, x saeculi, membr.

Ἵτι παντοῖος σχήμασι λέγει καλλωπίζεσθαι τὴν βίβλον τῶν Ψαλμῶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὑπερβατοῖς, ὑπερθέσταις, ἀποστροφαῖς, ἐκλεΐψεις, παραβολαῖς, μεταφοραῖς, ἐμφάσεις, προσωποποιαῖς.

Ἵτι ὁ μέγας Ἀθανάσιος τὸ διάψαλμα διὰ τὰς ἐναλλαγὰς φησι προσκλεῖσθαι τῶν ρυθμῶν, οὐχὶ δὲ διὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς τινες ἐφαντάσθησαν.

BREVIS EXPOSITIO FIDEI.

Ex codice Regio 2280, bombyc., xiv saec., fol. 13.

Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, αἰὶν ὄντα Θεὸν Πατέρα· καὶ εἰς τὸν Λόγον Θεόν, τὸν μονο-

A niam per ambos una species intelligitur, integre et perfecte in ambobus exhibita. Quæris autem, Quomodo hic in illo, et ille in hoc sit : quia et hic talis est, qualis ille ; et ille talis, qualis hic. Sic et unum sunt illa duo, quod nec mutuo differant, neque separentur, neque secundum aliam speciem et extraneum characterem intelligatur Filius, sed sit Deus sicut et Pater.

Sic et in principio, si præceptis ejus obtemperans Adam et consors ejus a voluptate ligni abstinuissent, non defuisset sane via qua hominum genus propagaret. Et quomodo, inquires, tot hominum millia producta fuissent? Ego vero te iterum interrogabo, quia te talis metus exagitat, quomodo Adam, quomodo Eva, nullis intervenientibus nuptiis, editi sunt?

Hi de sepultura Adami verba fecerunt, Africanus et S. Athanasius.

Neque in vestimentis nostris sit odor, ad Nabuchodonosorem delatus ; hæc scilicet sunt pravæ cogitationes a diabolo immissæ, quæ extinguuntur.

C. S. Athanasii Alexandrini.

Quivis homo accepta a Deo discernenti vi, supplicio afficietur, si imperitum pastorem secutus sit, et falsam sententiam ut veram amplexus sit : Quæ enim participatio luci cum tenebris? ?

S. Athanasii.

Multis, ut ita dicam, manibus eorum, quorum vestimenta custodiebat, Stephanum lapidasse (putandum est).

In illud, Et accipiens circumcidit illum? ?

Ne igitur a synagoga aditu arceretur Timotheus, quod incircumcisus esset, ut iis adesse posset, id ita dispensavit ; neque tamen illud quasi præceptum et dogma tradidit.

Omni figurarum genere exornatum librum Psalmorum esse ait Magnus Athanasius, hyperbaticis, hyperthesticis, apostrophis, eclipsibus, parabolis, metaphoricis, emphasicis, prosopopœis.

Magnus Athanasius ait diapsalma ob rhythmorum mutaliones jacere, non ob recessum Spiritus sancti, ut quidam commentis sunt.

⁹⁷ H Cor. vi, 14. ⁹⁸ Act. xvi, 3.

σώματος θεϊκῶς πράττοντα ἢ λέγοντα τινὰ, γινώσκωμεν ὅτι θεὸς ὢν ταῦτα ἐργάζεται· καὶ πάλιν ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν ἐν ὄργανῳ τοῦ ἴδιου σώματος ἀνθρωπίνως λαλοῦντα ἢ πάσχοντα; μὴ ἀγνοῶμεν αὐτὸν, ὅτι σαρκοφόρος γέγονεν ἀνθρώπος· καὶ οὕτω ταῦτα καὶ ποιεῖ καὶ λέγει· καὶ ἐκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμφοτέρω ἐξ ἑνὸς περατόμενα βλέποντες καὶ νοούσας, ὁρθῶς πιστεύομεν καὶ ὁποῦτε πλαηθεῖσθαι. »

Ἄθανασίου. Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός, εἰς ὢν καθ' ὑπαρξιν ἀνελλιπῆ τὰ ἐκείτερα.

Ἄθανασίου ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ, « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι. » — Ἀναίσχυντία σαφῶς τὸ μὴ ἐυχῶς νοεῖν τὸν Χριστὸν θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως.

Τοῦ ἀγίου Ἄθανασίου, ἐκ τοῦ λόγου εἰς τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με, » καὶ κατὰ Ἀρειανῶν.

Καὶ γοῦν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐρχόμενος, ἐκτενωὺς προσεύχεται, καὶ τὸ γένυ κλίνει, λέγων· *Πάτερ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλήρην μὲν τὸ ἡμῶν ὀπίσθημα γενέσθω, ἀλλὰ τὸ ἐσθ' ἴδιον αὐτοῦ θέλημα λέγων τὸ τῆς σαρκὸς· ὅτι περ καὶ αὐτὴν τὴν ἡμετέραν σάρκα ἐν ἑαυτῷ οἰκωσάτω.*

Τοῦ μεγάλου Ἄθανασίου ἐν τῷ εἰς τοὺς βαπτίζομενους λόγῳ (69).

Ὅσοι τοὺς ἁεῦτας φέροντας ἄρτους, καὶ ποτήριον οἴνου, καὶ τιθέντας ἐπὶ τὴν τράπεζαν· καὶ ὅσον ὄψωμον ἱερασίας καὶ δεήσεις γίνονται, φίλος ἐστὶν ὁ ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον· ἐπὶ δὲ ἐπιτελεσθῶσιν αἱ μεγάλα καὶ θαυμαστά εὐχαί, τότε γίνεται ὁ ἄρτος, σῶμα· καὶ τὸ ποτήριον, αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ πάλιν· Ἐλθόμεν ἐπὶ τὴν τελειωσιν τῶν μυστηρίων· οὗτος ὁ ἄρτος καὶ τοῦτο τὸ ποτήριον, ὅσον οὕτω εὐχαί καὶ ἱερασίας γηγόναισι, φίλά εἰσιν· ἐπὶ δὲ αἱ μεγάλα εὐχαί, καὶ αἱ ἄγια ἱερασίας ἀναπεμφθῶσι, καταβαίνει ὁ λόγος εἰς τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον, καὶ γίνεται αὐτοῦ σῶμα (70).

A viderimus eum proprii corporis organo divina facientem aut dicentem, sciamus Deum esse qui talia operatur. Rursusque si eum viderimus proprii corporis organo humana loquentem aut patientem, laud ignoremus ipsum fuisse in carne hominem; atque ita hæc facere ac loqui. Nam natura utriusque proprium agnoscentes, et utraque actionem ab uno peractam cernentes atque intelligentes; recte credimus, et nunquam exerrabimus. »

IV.

Athanasii. Deus et homo idem (Christus) personaliter unus, utraque subsistentia præditus.

V.

Athanasii in explanatione verborum: « Amen, amen dico vobis antequam Abraham fieret, ego sum. » — Manifesta impudentia est illorum, qui duplici notione Christum considerare nolunt, id est divinitus et humanitus.

VI.

Sancti Athanasii, ex sermone in istud: « Dominus creavit me, » et contra Arianos.

Propterea cum ad crucem venturus esset, enixe orabat, flexoque genu dicebat: *Pater, transeat a me calix iste. Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat;* propriam scilicet dicens carnis voluntatem; quandoquidem ipsam nostram sibi propriam fecerat carnem.

VII.

Athanasii Magni, ex sermone ad baptizatos.

Videbis Levitas panes vini que calicem ferentes, mensaque imponentes. Et quandiu quidem preces et invocationes nondum peractæ, nihil aliud nisi panis calixque est. Verum enimvero postquam peractæ fuerint magnæ miræque preces, tunc panis fit corpus; calix autem, Domini nostri Jesu Christi sanguis. Et rursus: Veniamus ad mysterium perfectionem. Hic panis et hic calix ante preces et invocationes nihil ultra naturam propriam habent: verumtamen ubi magnæ preces sanctæque invocationes editæ fuerint, descendit Verbum in panem et calicem, et corpus eius conficitur.

VIII.

Fragmentum ex Athanasii epistola ad Eusebium, Lucinianum, et socios (71).

Namque et magnus Athanasius æquum esse iudicavit, eos non repellere, qui quod dicunt, recto sensu explicant. Sic enim ipse docet in sua ad Eusebium, Lucinianum, et socios epistola: « Vos ergo, qui hæc omnia profitemini, ne quæso illos qui eadem profitentur damnatis; sed vocabula ab illis adhibita explicate; neque his inconsideratis, auctores repellatis; imo vero eos exorate, iisque suadete, ut conciliare sententias velint. »

(69) Non legitur hic locus in Athanasii sermone ad recenter illuminatos seu baptizatos, opp. ed. Ven. t. II, p. 395. Nec mirum; multi enim alii necessario existenter Athanasii sermone de hoc argumento singulis annis recurrent, quo tempore, id est Paschali, solebant episcopi erudire catechumenos, et mox baptizatos sublimiorum mysteriorum doctrina imbuerent.

(70) S. Augustinus in sexto sermone, ex Vindobonensi bibliotheca edito, qui est de Sacramento altaris, cum Athanasio adamusum consentit sic: *Hoc quod videtis, charissimi, in mensa Domini panis est et vinum; sed iste panis et hoc vinum, accedente verbo, fit corpus et sanguis Verbi.*

(71) Non videbam hujus tituli epistolam inter edita Athanasii scripta.

MONITUM IN OPUSCULUM SEQUENS (71*).

Hoc opusculum exhibet cod. Græc. Matrit. LXXXII, chartaceus, in quarto, cui folia 118, charta quidem satis solida, sed mediocriter candida; totus Constantini Lascaris manu literarum minutissimis descriptus. Eo continentur S. Athanasii De azymis; Pselii Epitome logicae ad rhetoricam introductus; Blemmydæ De tribus syllogismorum figuris, aliisque ad dialecticam pertinentibus; Joannis Geometræ Laus mali sive pomi; S. Joannis Damasceni Theologica, sive De fide orthodoxa libri; ex Cydonii Theologici de Spiritu sancti processione; varique Excerpta levioris momenti. Fol. 1: Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου περὶ τῶν Ἀζύμων. S. Athanasii de Azymis. Id opusculum, quamvis diligenter a nobis quaesitum, neque inter germana, neque inter dubia, spuriae S. Athanasii opera occurrit; neque vel ipsa τῶν Αζύμων in ejus operum indice usquam apparet. Quamobrem, cujuscunque demum sit, ineditum rati, huc transcribere non alitum ab ecclesiastica eruditione duximus.

SANCTI ATHANASII DE AZYMIS.

1046 Tribus materiis pertinebant Judæi Pascha, et tribus virtutibus, et tribus testibus secundum legis ordinem. Tres quidem materiae erant, agnus, azyma, et lactuca agrestia. Tres autem virtutes, zonæ, calcemata in pedibus, et baculum in manibus. Tres testes erant scribæ super mensa stantes et diligenter observantes plenilunium, cratere agitato, futuraque vaticinante. Statim sacerdos tuba clangebat indicans Pascham esse Domini, ac deinde post auditionem vocis tubæ, faciebant fermentum sine pane, die septima. Ante signum crateris, non licebat præparare die septima agnum, vel azymum vel lactucam. Sic enim cecinit et magnus David: *Buccinate in Neomenia tubæ*²⁸. Dominus autem noster Jesus Christus, quinta die, tradidit sacra mysteria hora noctis septima. Introitus azyma manducantium Parasceves vespere factus est post sepulturam Domini. Quapropter evangelistæ panem perfectum dicunt tradidisse Dominum in sanctis mysteriis et non azymum, ut credatur perfectum corpus ex sancta Virgine. Dicitur autem anima et spiritu præditum, et non sicut hæreticus Apollinarius dicebat, scilicet corpus solum accepisse. Sed nos panem perfectum dicimus hunc farina, fermento et sale confectum, velut animal corpore et spiritu constat: corpus enim sine spiritu mortuum est; et azymum tantum non habens fermentum, mortuum est, non autem vivificus panis: quoniam fermentum vitam dat massæ et unitatem, haud secus ac spiritus corpori, et sal animæ: propterea perficimus mysterium pane perfecto, ne in blasphemii impij Apollinarii incidamus. Est vero plenilunium diebus quatuordecim cum dimidio et horis tribus: in passione vero Domini nostri Jesu Christi, post sedecim dies contigit, ut testificaretur se esse veram æternam vitam. Scire ergo oportet quod tempore Christi et sanctorum ejus apostolorum, optimam farinam Azymorum manducare aut distribuere nulla neglecta Ecclesia. Quoniam vero neque Christus ipse tempore passionis suæ legale manducavit Pascha, audi Joannem evangelistam dicentem: Ante

²⁸ Paal. LXXX, 4.

Α ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΖΥΜΩΝ.

Ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐπέλουν οἱ Ἰουδαῖοι τὸ Πάσχα καὶ ἐν τρισὶν ἀρεταῖς: καὶ ἐν τρισὶ μάρτυρι κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Νόμου. Καὶ αἱ μὲν τρεῖς ἡμέραι ἦσαν, τὰ δόγμα καὶ ἡ περικάλυξ: αἱ δὲ τρεῖς ἀρεταί, περιεζωσμένοι, καὶ ὑποθήματα εἰς τοὺς πόδας, καὶ βακτηρίαν ἐν ταῖς χερσίν. Οἱ δὲ τρεῖς μάρτυρες, γραμματεῖς ἐπὶ τῇ τραπέζῃ ἐστώτες, καὶ ἀκριβῶς γινώσκοντες τὴν τῆς σελήνης ἀπόχυσιν, διὰ ποτηρίου τινὸς σαλευομένου καὶ σηματομένου σαλπίζοντες εὐθὺς τοῦ ἡμεῶς ἐπὶ Πάσχα ἐπὶ Κυρίου καὶ λοιπὸν μετὰ τὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, ἐποίησαν τὴν ζύμην ἀνευ ἄρτου ἡμέρας ζ'. Πρὸ δὲ τοῦ σημείου τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς σάλπιγγος, οὐκ εἶχον ἐξουσίαν ἐτοιμάσαι ἡμέρας ἐπὶ ἡμῶν, ἢ ἀζύμων, ἢ περικάλυξ: οὗτω γὰρ φησὶ καὶ ὁ μέγας Δαυὶδ· Σαλπίζατε ἐν Νεομηνίᾳ σάλπιγγι. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῇ ε' ἡμέρᾳ ἐποίησε τὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων μυστηρίων ὑπὲρ τῆς νυκτὸς ζ' ἢ δὲ εἰσοδος τῶν Ἀζυμομάζων ἐγένετο Παρασκευῆ ἑσπέρας μετὰ τὸ ταφῆναι τὸν Κύριον. Διὰ τοῦτο οἱ δ' εὐαγγελιστὰς ἄρτον τελειον λέγουσι παραδοῦναι τὸν Κύριον ἐν ταῖς ἁγίοις μυστηρίοις καὶ οὐκ ἄζυμον ἵνα πιστώσῃται ὅτι τελειον σῶμα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου λέγω δὲ ἔμφυχον καὶ ἑνωτον καὶ οὐ καθάπερ δαιρειτικὸς Ἀπολλινάριος εἶπεν, ὅτι σῶμα μόνον ἀνελάβετο· ἀλλ' ἡμεῖς ἄρτον τελειοῦμένον φάμεν τὸν δι' ἀλευροῦ καὶ ζύμης καὶ ἀλατος συνεστηκότα καθάπερ σῶματι δὲ πνευματικῶς, καὶ νοτ' σῶμα γὰρ, χωρὶς πνοῆς, νεκρὸν ἐστὶ: καὶ τὸ ἄζυμον μόνον μὴ ἔχον ζύμην νεκρὸν ἐστὶ καὶ οὐ ζωτικὸς ἄρτος: ἐπειδὴ ἡ ζύμη ζῶν δίδωσι τῷ φαρμάκῳ καὶ ἔνωσιν καθάπερ τὸ πνεῦμα τῷ σῶματι, καὶ τὸ ἄλας τῷ ᾧ: καὶ διὰ τοῦτο τελοῦμεν τὸ μυστήριον δι' ἄρτον τελειομένου, ἵνα μὴ τῇ βλασφημίᾳ τοῦ ἀσεβοῦς Ἀπολλινάριου περιπέσωμεν. Γίνεται δὲ ἡ τοῦ φέγγους ἀπόχυσιν, ἐν ἡμέραις τέσσαρα καὶ δέκα ἡμῶσι καὶ ἡμέρας τρισὶν εἰ: δὲ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπερέβηεν ἑκτὴν καὶ δεκάτην ἡμέραν ἵνα μαρτυρησῆ ὅτι ἀληθινὸς ἐστὶ καὶ ζῶν αἰώνως. Ἰστέον οὖν αἰὼς αἰῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων αὐτοῦ τὴν σεμνιδίαν τῶν Ἀζύμων ἐστίν· ἢ προσφέρεται οὐδέμῃ

(71*) J. Iriaric, *Cod. Græc. Matrit.*, Matriti, 1769, in-fol., p. 299.

παρλαβεν Ἐκκλησία· ἐπεὶ δὲ οὕτως ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἄδιον κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ τὸ νομικὸν ἔφαγε Πάσχα, ἔκουε Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, εἰδὸς ὁ Ἰησοῦς δειξάμενος αὐτοῦ τὴν ὥρα ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Πατέρα, . . . καὶ δείξει τὸν γενομένον τοῦ Διαβόλου ἤδη βεβληκέντος εἰς τὴν καρδίαν Ἰουδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου ἵνα αὐτὸν παραδῶ· καὶ οἱ, φησὶν, ἐγένοντο ἡ ὥρα, τούτεστιν ὅτι παρῆσθη ὁ καιρὸς τοῦ προλοῦναι αὐτὸν, ἀνέπεσαν καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν. Ὁρᾷς, Πρὸ τοῦ με παθεῖν φησὶν· ἐπεὶ οὖν οὕτως παθεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τοῦ νομικοῦ καθ' ἦν καὶ ὁ ἄμνος παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐθύετο, ἐμύλλε δὲ γενέσθαι τὸ πάθος παρὰ τὸν θεοκτόνον Παρασκευῆ ἡμέρᾳ, ὡς αὐθὶς φησὶν ὁ Ἰωάννης· Ἐπεὶ Παρασκευῆ ἡρ', ἦν γὰρ μεγάλη ἡμέρα ἐξέστη τοῦ Σαββάτου ἐν ἧ τρηκαῦτα καὶ ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης, κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα, ἐν τῷ πεντακοσιοστῷ τριακοστῷ ἔτει ἐκπασιῶν ἔτυχεν, ἵνα μὴ παραδοθεὶς οὐ φθάσῃ τὸ οἰκεῖον Πάσχα τῆς βασιλείας παραδοῦναι, ἐν τῷ δευτέρῳ ἀνακτοῦν θάψαι, καὶ βραδύ περὶ τὴν νύκτα κατὰ τὴν ὄψαν, δηλονότι τῆς ε', ἔφαγε μὲν, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον Πάσχα πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀζύμων· καὶ τοῦτο ἔδωκεν ἐκ τοῦ ἀναπαύσαι αὐτὸν· οὐδὲ γὰρ νενομιστέη μὲν ἐπειδὴ Ἰσταμένους καὶ παρεζωσμένους καὶ ὑποδεξιμένους ἐσθίειν τὸ Πάσχα μετὰ σπουδῆς, καὶ ἐπὶ χεῖρας τὴν βακτηρίαν ἔχοντας τοῖς Ἰουδαίοις ὁ νόμος ἐκέλευε· κατέπαυσαι μὲν τοῖς χρόνοις τοῦ οἰκεῖου κηρύγματος τὸ Πάσχα τὸ νομικὸν, παρέδωκε δὲ τὸ οἰκεῖον διὰ τοῦ δεῖπνον διὸ μετὰ τὸ δεῖπνησαι, λαβὼν ἄρτον, καὶ κλάσαι, παρέδωκε τοῖς ἀποστόλοις τὸ μυστήριον τῆς Καινῆς Διαθήκης αὐτοῦ καὶ λειτουργίας· ἐν τῇ νυκτὶ δηλονότι τῆς ε', ἐν ἧ παρεδόθη. Ἰστέον δ' ὅτι καθ' ἦν ὥραν ἔσταυρώσαν οἱ θεοκτόνοι τὸν Κύριον τῆς δόξης, κατ' αὐτὴν καὶ τὸν αὐτὸν θύσαντες, ἔφαγον τὸ Πάσχα τὸ νομικὸν καὶ τοῦτο ἔδωκεν ἐκ' τοῦ εἰπεῖν τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην· ὅτι αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ Πρατώριον ἵνα μὴ μισθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα· ὥστε ἐν ἡμέρᾳ μετ' αὐτὸν ἄμνον ἐθύθη ὁ Χριστός· ἀλλὰ τί φησὶν ὁ Ἀουκᾶς; ἄρτον εἶπεν λαβεῖν τὸν Χριστὸν καὶ οὐκ ἄζυμον· οὐ γὰρ εἶπεν ἦν, ἀλλὰ ἐπιθυμία τῆς τρηκαῦτα ἡμέρας· τριακοκαίδεκάτῃ ἦν εἰς ἡ σελήνη καὶ οὐκ ἦσαν ἄζυμα, διὰ τὸ μῆπω γενέσθαι· τῆ ε' γὰρ τῆς σελήνης ἦν νενομοθετημένον ἐσθίειν τὰ ἄζυμα· τῆ δὲ ἰδ' τὸν ἄμνον καὶ μόνον θύεσθαι· διὰ καὶ τῆ μὲν ἰδ' τοῦ πρώτου μηνὸς τῆς σελήνης Πάσχα προσαγορεύει ὁ νόμος· τῆ δὲ ἰδ' πρῶτον Σάββατον ὀνομάζει· εἰ οὖν ὁ Χριστὸς ἐθύθη κατὰ τὸν ἰδ' τῆς σελήνης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς, τῆ δὲ Σάββατον ἦν τῶν Ἀζύμων ἑορτή, πότε τὰ ἄζυμα ἔφαγε; καὶ πότε τοῖς ἀποστόλοις ταῦτα· ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ παρέδωκεν; οἱ λέγουσιν οἱ μμηταὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι τὰ ἄζυμα παρὰ τῶν ἀποστόλων

*diem festum Pasche, sciens Jesus quia tenit hora ejus ut transiret ex hoc mundo ad Patrem,..... et cæna facta, cum diabolus jam misisset in cor ut traderet cum Judas Simonis Isariotes; et cum diceret: Venit hora, hoc est, cum venisset hora ut traderetur, discubuerunt et duodecim apostoli cum eo, et dixit eis: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Vides, antequam patiar dicit; quoniam ergo oportebat pati illum die Paschatis legalis, quo et agnus a Judæis immolabatur, debebat fieri passio a deicidia die Parasceves ut iterum dicit Joannes: Quoniam Parasceve erat,.... erat enim magnus dies ille Sabbati, in quo et decimus quartus dies lunæ primi mensis, quingentesimi trigesimali anni incidere contigit, ne traditus proprium Pascha discipulis prius traderet. In cæna recumbens sero, et fere nocte vergente ad vespæram, quinta nocte scilicet, manducavit quidem sed proprium Pascha, ante festum Azymorum. Et hoc manifestum est cæna ejus, neque enim hoc legale erat, quia stantes, et præcinctos, et calceamenta in pedibus habentes, manducare Pascha cum festinatione, et manibus baculum tenere, Judæis lex jubebat. Finem impositum tempore propriæ prædicationis Paschati legali, dedit vero proprium pascha in cæna. Itaque post cænam, accepit panem, frangit deditque apostolis mysterium Novi Testamenti sui ac Liturgiæ novæ, nocte scilicet quinta, in qua traditus est. Scire vero oportet quod, qua hora crucifixæ deicidæ Dominum gloriæ, eadem hora agnum immolantes, Pascha legale manducaverunt. Et hoc manifestum est et verbis evangelistæ Joannis: quod ipsi uon intraverunt in prætorium ne contaminarentur, ac pascha manducare possent: ita ut unius diei spatio post agni immolationem, immolatus esset Christus. Sed quid dicit Lucas? Panem narrat accepisse Christum et non azymum, qui uondum confectum erat. Quia tunc erat dies; luna erat adhuc decima tertia, et non erant azyma, quia non erant nondum confecta. Decima quinta die lunæ, legale erat azyma manducare; decima vero quarta agnum tantum immolare. Propterea decima quarta die lunæ primi mensis, Pascha annuntiat lex, decimumque vero quietum vocant primam Sabbati; si ergo Christus immolatus est decima quinta die lunæ, die scilicet Parasceves, cum Sabbatum esset Azymorum festum, quando azyma manducavit, et quando apostolis hæc in Novo Testamento dedit? Quia dicunt imitatores Judæorum azyma manducare, apostolis jubentibus, nos neglexisse. Neque enim Pascha legale hoc tempore prius manducavit: quod hoc est veritas, in probatione rerum supra relatarum, audi legislationem Moysis quam de Paschate et Azymis tulit: *Hæ sunt ergo, inquit, feriæ Domini sancitæ quas celebrare debetis temporibus suis. Mensis primo, decima quarta die mensis ad vespæram Phase Domini est: et decima quinta die**

¹⁰ Levit. xxi, 4 seqq.

mensis hujus solemnitas Asymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis. Ecce discis et ex legislatione Moysis, quod adhuc non erant azyma; etenim post cœnam] die decima quinta tradidit Christus, panis fractione, Novi Testamenti mysterium, quoniam azyma in illa die nondum erant.

καὶ οὕτως ἔχει τὸ ἀληθές, πρὸς πίστωσιν τῶν ἐρημένων, ἔκουσον καὶ τῆς νομοθεσίας Μωϋσέως ἢ περὶ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Ἀζύμων νενομοθέτησαν Ἀῦται, φησὶν, αἱ ἑορταὶ τῷ Κυρίῳ κληθεὶς ἄγται, δε καλοῦσθε αὐτάς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Ἐν τῷ α' μηνί ἐν τῇ 15 ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς ἐκείνου ἐορτὴ τῶν Ἀζύμων τῷ Κυρίῳ ἐκτὸς ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε. Ἰδοὺ μανθάνεις καὶ ἐκ τῆς νομοθεσίας Μωϋσέως, ὅτι οὐκ ἦν τὰ ἄζυμα καὶ γὰρ μετὰ τὸ δεσπνήσαι κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν ἐπαρῆκεν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ ἔργου κλάσεως τῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης μυστήριον ἐπειδὴ ἄζυμα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἦσαν. . . .

VETERA MONUMENTA.

I.

Concilii Sardicensis ad Mareoticas Eccl. epistola (72).

Sancta synodus secundum Dei gratiam collecta Sardicæ, Ecclesiis Dei apud Mareotam cum presbyteris et diaconibus, in Domino salutem.

Etiã ex his, fratres dilectissimi, quæ ad Alexandriam per fratres directæ sunt, scire potestis quæ apud sanctam et magnam synodum secundum Dei gratiam Sardicæ collectam, sunt actitata: sed quia et vos scripsistis intolerabilia sustinuisse ab impiissimis hæreticis, quorum est princeps pessimus Gregorius, hanc ob causam scribere et ad vestram reverentiam necessarium sancta synodus æstimavit: ut iis consolati, magis ac magis habentes in Deo spem, futuram promissionem repositam diligentibus Christum consequamini. Si igitur passi estis mala, nolite contristari, sed magis gaudete, quoniam et vos meruistis pro nomine Domini injurias tolerare. Si vero carceres, et vincula, et factiones tolerastis, hæc vos non contristabunt: hæc enim et ante vos patres sustinuerunt, quorum unus est beatus Paulus, propter quod et *vinctus* vocatus¹. Audivimus quanta et Ingenius presbyter passus est, et doluimus quidem propter injurias; libenter autem accepimus sacram ejus voluntatem, quoniam propter Christum cuncta sustinuit. Si igitur adhuc vos premunt, quæ putatur tristitia esse, in gaudium convertatur. Scripsimus enim piissimis imperatoribus, ut ne de cætero talia committantur adversum Ecclesias; et credimus, quod Dominus faciet per religionem humanissimorum imperatorum, ut et nos cum solatio et libertate Deo gratias agentes, et placentes inveniamur in die judicii. Quæ autem sunt actitata, sicut prædiximus, cognoscetis ex dilectissimis fratribus nostris, qui vestras litteras portaverunt, hoc est presbyteris et diaconibus Alexandrinis: episcopum enim vestrum

¹ Ephes. iii, 4; iv, 4.

B dilectissimum fratrem nostrum, et coministrum Athanasium innocentem et sincerum ab omni calumnia pronuntiavit sancta et magna synodus; Theodorum vero, Narcissum, Stephanum, Acacium, Georgium, Ursacium, Valentem et Minophantum, episcopatu depositos ob ea quæ deliquerunt, et ob impiissimam hæresim cujus socii et patroni videntur. De Gregorio autem nec tantum credimus necessarium esse scribere; olim enim depositus est, imo magis episcopus penitus non est æstimatus: ejus enim opus simile est ejus ordinationi (73). Si quis igitur ab eo deceptus est, erudiatur et veritatem cognoscat; si vero resistit ejus impietati, gaudeat, quod et ipse adversatus est hunc quem sancta synodus nec episcopum æstimavit. Nec enim nos latuit, quid adversus vos commiserit, et quantum vos presserit. Sed gaudete, quoniam pro Christo patimini ab his qui Christum blasphemant: æstimamus autem quod jam omnis insolentia cessabit, increpati ac depositi noxiis, qui hæresim non nominandam defendebant. Incolumes vos esse in Domino opto.

Ego Osius episcopus incolumes vos in Domino opto, dilectissimi fratres.

Athanasius episcopus vester incolumes vos in Domino opto, dilectissimi fratres.

Hellodorus	similiter.
Joannes	sim.
Jonas	sim.
Dionysius	sim.
Paregorius	sim.
Actius	sim.
Valena	sim.
Arius	sim.
Porphyrius	sim.
Athenodorus	sim.
Alysius	sim.

60-85.

(73) *Vid. Athan. Apol., n. 30.*

(72) Hæc primus in lucem protulit ex ms. codice amplissimi capituli Veronensis V. C. Scipio Maffei in *Oscecras. Letter.* tom. III, pagg. 29-47,

Gerontius	similiter.
Lucius	sim.
Asterius	sim.
Bassus	sim.
Dioscorus	sim.
Domitianus	sim.
Calepodius	sim.
Alexander	sim.
Plutarchus	sim.
Vincentius	sim.
Vitalis	sim.
Severus	sim.
Restitutus	sim.

Vincentius episcopus incolumes vos in Domino opto, dilectissimi fratres iussus a fratribus meis et coepiscopis scripsi, et subscripsi pro cæteris.

1047 II.

S. Athanasii ad eandem Ecclesiam epistola.

Athanasius presbyteris et diaconibus, et populo catholicæ Ecclesiæ apud Mareotam, dilectissimis ac desiderabilibus fratribus, in Domino salutem.

Sancta synodus laudavit in Christo vestram religionem. Omnes acceptos tulerunt in omnibus animum et fortitudinam, quoniam minas non timuistis, quod tolerantur injurias et persecutiones adversum pietatem, prævaluistis. Litteræ itaque vestræ, dum legerentur omnibus, lacrymas commoverunt, et omnes ad vestrum pertraxerunt affectum: dilexerunt vos et absentes, ac vestras persecutiones suas æstimaverunt: indicium namque charitatis eorum sunt litteræ ad vos datæ: et licet sufficeret vos connumerare sanctæ per Alexandriam Ecclesiæ: tamen separatim vobis scripsit sancta synodus, ut adhortati non deficiatis ob hæc quæ patimini, sed gratias agatis Domino; quod vestra patientia bonum fructum habebit. Olim itaque latebant hereticorum mores; nunc tamen omnibus expansi sunt, et patefacti: nam sancta synodus advertit ab his concinnatas adversus vos calumnias, et eos habuit odio, atque omnium consensu deposuit Theodorum, Valentem, Ursacium in Alexandria et Mareota. Eadem etiam per alias Ecclesias facta sunt. Et quoniam intolerabilis est jam crudelitas eorum et tyrannia (74) adversus Ecclesias celebrata; ideo episcopatu dejecti sunt, omnique communione nientati. Cæterum de Gregorio nec mentioem fa-

A cere voluerunt; qui enim penitus episcopi nomen nec habuit, hunc nominare superfluum æstimaverunt: sed propter deceptos ab eo, nominis ejus mentionem fecerunt; non quia dignus memoria videbatur, sed ut ex hoc, qui ab illo decepti sunt, ejus cognoscant infamiam, et erubescant cujusmodi factis homini (75) communicaverunt.

Cognoscetis vero super eos scripta ex superanensis: et licet non omnes scribere episcopi occurrerunt, attamen ab omnibus scripta sunt, et pro omnibus scripserunt. Invicem salutate in oculo sancto. Salutant vos omnes fratres.

Protoprotes episcopus, incolumes vos in Domino opto, dilectissimi et desiderabiles.

Athenodorus episcopus incolumes vos in Domino opto, fratres dilectissimi.

Julianus episcopus similiter.

Ammonius	sim.
Aprianus	sim.
Marcellus	sim.
Gerontius	sim.
Porphyrius	sim.
Zosimus	sim.
Asclepius	sim.
Appianus	sim.
Eulogius	sim.
Eugenius	sim.
Liodorus (76)	sim.
Martyrius	sim.
Eucarpus	sim.
Lucius	sim.
Caloes (77)	sim.
Maximus (78)	sim.

Per epistolas de Galliis incolumes vos in Domino opto, dilectissimi.

Arcidamus (79), et Philoxenus presb. et Leo diaconus de Roma incolumes vos optamus.

Gaudentius Naisitanus episcopus incolumes vos in Domino opto.

Florentius (80) Merie Pannoniæ similiter.

Ammianus de Castello Pannoniæ sim.

Januarius de Benevento sim.

Prætextatus (81) de Narcidono Pann. sim.

Hypeneris de Hypata Thessaliæ sim.

Castus de Augusta Cæsareæ (82) sim.

Severus de Calciso Thessaliæ sim.

Julianus de Theriseptapoli sim.

sacerdotes. Quoniam ergo universa quæ gesta sunt, quæ acta, quæ constituta, et chartæ continent, et vive vocis charissimorum fratrum et compresbyterorum nostrorum Arcydamii et Filozeni et charissimii filii nostri Leonis diaconi, etc.

(80) Merie Pannoniæ. Leg. Emerita Hispaniæ. Scriptum pro more fuerit in cod. Span., sed littera S detrita legerit librarius Pan., inde confecerit Pannoniæ. Item lapsus mox infra, ubi legendum Anianus ab Hispania de Castulone.

(81) Prætextatus de Narcidono Pann. Leg. Prætextatus ab Hispania de Barcinona.

(82) De Augusta Cæsareæ. De Cæsaraugusta.

(74) Tyrannia. Sic ms. pro tyrannus.

(75) Cujusmodi factis homini. Eodem sensu fortasse, quò Italice uom di tal fatta.

(76) Liodorus. Forte Diodorus.

(77) Caloes. In editis Calvus.

(78) Maximus. Per epist. Clar. editor conjicit hic legendum Maximinus episcopus de Galliis, qui nimirum fuerit Trevirensis.

(79) Arcid. Inter fragmenta ex opere historico S. Hilarii extat epistola synodi Sardicensis ad Julianum I in qua sic legitur p. 15, edit. Paris. 1598: Hoc enim optimum et valde congruentissimum esse videbitur, si ad caput, id est ad Petri apostoli sedem de singulis quibusque provinciis Domini referant

Lucius de Verona sim.
 Eugenius de Heclæa Cycbinis sim.
 Zosimus Lychnis Sunosio Apuliæ sim.
 Hermogenes de Sycone sim.
 Thyryo de Magara sim.
 Paregorius Caspinus (83) sim.
 Caloes (84) Gastromartis sim.
 Ireneus Syconeus (85) sim.
 Macedonius Lypianensis (86) sim.
 Martyrius Naupactis sim.
 Palladius de Diu sim.
 Broseus (87) Ludonensis Galliæ sim.
 Ursacius Brixiensis sim.
 Amantius Viminacensis, per presbyt.
 Maximum sim.
 Alexander Gyparensis Achaïæ sim.
 Eutychnus de Mothona sim.
 Aprius de Petabione Pannoniæ sim.
 Antigonus Pallenensis Macedoniæ sim.
 Dometius de Acaria Constantias sim.
 Olympius de Enorodope (88) sim.
 Zosimus Oreomargensis sim.
 Protasius Mediolan. sim.
 Marcus Siscensis Savix sim.
 Eucarpus Oponsius Achaïæ sim.
 Vitalis Vertaresis Africæ sim.
 Helianus de Tyrtanis sim.
 Symphorus de Herapythis Cretæ sim.
 Mosinius Heracleæ sim.
 Eucisus Chisamensis sim.
 Cydonius Cydonensis sim.

III.

1048 Item S. Athanasii.

Athanasius presbyteris et diaconibus omnibus Ecclesiæ sanctæ apud Alexandriam et Parembolam catholice dilectissimis fratribus salutem.

Hæc scribentes oportet epistolæ principium gratiarum Christi actionibus facere, fratres dilectissimi; nuuc autem maxime docet (89) hoc fieri, quoniam et facta multa apud Dominum, et magna habent gratiam, et oportet credentes in eum non esse ingratos tot ejus beneficiis. Gratias igitur agimus Domino, qui nos semper omnibus palam facit in fide, qui et jam in præsentî magna et mirabilia fecit Ecclesiæ: quæ enim rursum affirmaverunt divulgantes hæretici Eusebiani et Arii hæretes, hæc omnes qui couvenerunt episcopi, pronuntiaverunt falsa ea esse et ficta. Et ii ipsi qui apud multos putantur esse terribiles, tanquam gigantes nominati, pro nihilo habiti sunt: et merito; quemadmodum enim adveniente luce tenebræ arguuntur, sic per adventum justorum iniquitas revelatur; et præsen-

A tibus egregiis debiles convincuntur. Quæ enim fecerunt maledicæ hæresis Eusebii successores, Theodorus, Narcissus, Valens, Ursacius, et in omnibus pessimus Georgius, Stephanus, Acacius, Minophantus et eorum collega, nec vos ignoratis, dilecti; nam eorum dementia omnibus patefacta est: quæ contra Ecclesias commiserunt, vestram nec hoc laetit solertiam. Primum enim vobis uocuerunt; primum vestram ecclesiam corrumpere tentaverunt: sed ii qui tot ac tanta fecerunt, et apud omnes terribiles æstimati sunt, sicut prædixi, tantum timerunt, ut omnem exsuperent cogitationem. Neque enim solum Romanam synodum timerunt, nec solum se vocati excessaverunt; sed et nuuc cum Sardiniam advenissent, sic infirmati sunt conscientia, ut cum vidissent iudices, mirarentur; sic mente conciderunt. Vere quis posset adversum eos dicere: *Ubi est stimulus tuus, mors? ubi est victoria tua, mors?* Nec enim illis proficiebat, ut vellet iudicare: jam non poterant circumvenire quos volebant; sed videbant viros fideles curantes justitiam, imo magis ipsum Dominum nostrum videbant in eis: quemadmodum tunc dæmones de sepulcris; filii enim cum essent mendacii, non ferebant veritatem videre. Sic Theodorus, Narcissus, et Ursacius cum suis verba dicebat: *Omne; quid nobis et vobis hominibus Christi? novimus quod veri estis, et timemus convinci; veremur in personam recognoscere calumnias. Nihil est nobis et vobis; Christiani enim vos estis, nos vero Christo repugnantes; et apud vos quidem veritas poliet, nos vero circumvenire didicimus. Putavimus abscondi nostra; non jam credebamus in iudicium venire: quid ante tempus nostra convinctis, et ante diem nos convincentes vexatis?* Et licet sint moribus pessimi, et in tenebris ambulent; tamen cognoverunt vix taudem, quoniam nulla est communio lucis et tenebrarum, nec est aliqua consensio Christo cum Belial. Unde, fratres dilectissimi, cum scirent quæ fecerint, quæcunque miserrimos (90) videntes accusatores, testes præ oculis habentes, imitati sunt Cain, et illius more fugerunt: quoniam granditer erraverunt, etenim (91) ejus fugam sunt imitati, et condemnationem habuerunt. Cognovit enim opera eorum sancta synodus; audivit nostrum sanguinem proclamantem, audivit voces læsorum ab ipsis. Cognoverunt omnes episcopi quæ peccaverunt, et quanta adversus Ecclesias nostras et alias operati sunt; et ideo hos quemadmodum Cain Ecclesiis ejecerunt. Quis enim non lacrymatus est, dum vestra litteræ legerentur? quis non iugemuit, aspiciens quos exsilaverunt isti? quis non existimavit vestras suas esse tribulationes? Fratres dilectissimi,

* I Cor. xv, 55.

(83) Caspinus. De Scupis.

(84) Caloes. Forte Calvus, ut supra.

(85) Syconeus. Secoreus, vel de Secoro.

(86) Lypianensis. Ulpianensis.

(87) Broseus Ludon. Verissime Lugdunensis.

(88) De Enorodope. De Doliche.

(89) Docet. An decet?

(90) Quæcunque miserrimos. Forte eorumque acerrimos.

(91) Etenim. Forte etiam.

quondam vos patiebamini, cum ii delinquerent ad-
versum vos, et forte jam tempore multo bellum
non quievit. Nunc vero episcopi convenientes omnes,
et audientes quæ passi esis, sic dolebant,
sic gemebant, quemadmodum tolerantes injuriam
tunc dolebatis, et illis erat dolor communis
illo tempore, quo processistis. Ob hæc igitur,
et alia omnia, quæ contra Ecclesias commiserunt,
cunctos universa synodus sancta deposuit, et non
solum eos alienos judicavit ab Ecclesia, sed nec
dignos vocari Christianos æstimavit: qui enim ab-
negantes Christum, quemadmodum Christiani vocentur?
et qui contra Ecclesias delinquant, ii quemadmodum
poterunt adesse Ecclesiis? Unde mandavit: sancta
synodus ubique Ecclesiis, ut apud omnes notentur;
ut ii qui ab ipsis decepti sunt, jam ad plenitudinem
et veritatem revertantur. Nolite igitur deficere,
fratres dilectissimi; tanquam Dei servi, et fidem
Christi confitentes probemini in Domino, et non
deiciat vos tribulatio, neque ab hæreticis, ad-
versum vos qui exercentur, dolores contristent. Habetis
enim mundum universum condolentem vobis; et quod
majus est, habentem omnes vos in mentem. Puto
autem jam deceptos ab illis, videntes correptionem
factam a synodo, ab illis averti, et (92) ex ore
ipsorum impietatem. Si vero post hæc adhuc manus
est eorum excelsa, ne stupeatis vos, neque formid-
etis, si illi sæviunt; sed orate, et manus ad Deum
levate, et confidite, quoniam non tardabit Dominus,
sed omnia vobis faciet pro vestra voluntate. Vellem
quidem adhuc pluribus epistolam

(92) *Ex ore. Forte exhorrere.*

A vobis scribere, et ut singula facta sunt significare;
sed quoniam presbyteri et diacones idonei sunt
nuntiare vobis præsentem de omnibus quæ viderunt,
multa quidem scribere cessavi. Illud tantum signifi-
fico, necessarium putans, ut præ oculis habentes
timorem Domini, eum præponatis, et omnia cum
vestra concordia celebretis intelligentes et sapientes.
Orate pro nobis, habentes in mente viduarum
necessitates, maxime quoniam ad eas pertinentia
inimici veritatis obtulerunt (93), sed dilectio vestra
vincat hæreticorum malitiam: credimus enim,
quod secundum orationes vestras Dominus annuens
dabit mihi velocius vos videre. Interim tamen apud
synodum actitata cognoscetis ex scriptis ad vos ab
omnibus episcopis, et de subjectis litteris depositionem
Theodori, Narcissi, Stephani, Acacii, Georgii,
Minophanti, Ursacii et Valentis: nam Gregorii
mentionem facere noluerunt; qui enim penitus
episcopi nomen non habuit, hunc nominare superfluum
putaverunt. Sed tamen propter deceptos ab eo
ejus nominis mentionem fecerunt; non quia dignum
erat ejus nomen memorare, sed ut ab eo decepti
cognoscant ejus infamiam, et erubescant, quod
tali communicaverunt tamen et hoc cum
illis. Incolumes vos in Domino oro, dilectissimi, et
desiderabiles fratres.

IV.

C *Historia acephala, ad Athanasium potissimum ac res Alexandrinæ pertinens.*

Exstat infra bujus tomi col. 1443.

(95) *Obtulerunt. Forte abstulerunt.*

SANCTI ATHANASII

ALEXANDRINI EPISCOPI

EPISTOLÆ HEORTASTICÆ.

(Ang. Mai *Nova Bibliotheca Patrum*, tom. VI, Romæ 1855, in-4°, pag. 1-III, 1-168.)

PRÆFATIO.

ECCLESIE ALEXANDRINÆ OFFICIUM FUIT PASCHATIS DESIGNATIO.

I. Postquam a Nicæno decreto (a) finis impositus fuit gravissimæ de die paschali inter Asianos cæterosque Christianos populos controversiæ, ita ut uno eodemque die Domiuico a cunctis deinceps per orbem Christianis, contra Judæorum consuetudinem, ea solemnitas celebraretur; mos ille invaluit, quem compendii causa Cassiani verbis referam (*collat. x*, cap. 2) : « Intra Ægypti regionem mos iste antiqua traditione servatur, ut peracto Epiphaniorem die, epistolæ pontificis Alexandrini per universas dirigantur Ægypti Ecclesias, quibus initium Quadragesimæ et dies Paschæ, non solum per civitates omnes, sed etiam per universa monasteria designentur. » Leo vero PP. in epistola 121, edit. Ballerin., ad Marcianum imper. sic loquitur : « Sancti Patres omnem banc curam Alexandrino episcopo delegantes (quoniam apud Ægyptios hujus supputationis antiquitus tradita esse videbatur peritia), per quem quotannis dies prædictæ solemnitatis sedi apostolicæ indicaretur, cujus scriptis ad longinquiores Ecclesias indicium generale percurreret. » (Romanis reapse se Pascha indicasse ait nunc apud nos Athanasius ipse heortast. 18.) Exin Leo verba facit de errore in Theophili Alexandrini episcopi cyclo illapso (ut etiam in epist. 88); Idemque in ep. 122 vult per principem admoneri Ægyptios, ne in summæ festivitatis die, dissensione aliqua aut transgressione peccetur. Et quidem de computo Ægyptio diu loquitur etiam Paschasinus Lilybetanus cum Leone in ep. 3. Rei confirmandæ causa, placet verba quoque Bedæ *De ratione temporum*, c. 42, ascribere : « Fertur antiquitus Alexandrinæ Ecclesiæ antistiti delegatum, ut officiose operam curamque investigationi computi paschalis impenderet, quatenus pontifici apostolicæ sedis annuntians, per eum

(a) Decretum exstat apud Gelasii *Historiam concilii Nicæni*, lib. II, cap. 53, in Patrum Nicænorum epistola ad Ægyptios : Εὐαγγελισόμεθα ὑμᾶς καὶ περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἀγίου Πάσχα, οὗ κατορθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐκκλῆσιᾳ ἀδελφοὺς, τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιούντας, συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίων μεθ' ὑμῶν φυλάσσοιτε τὸ Πάσχα, ἐκ τοῦ δεύρου ἀγειν τὴν αὐτὴν ἀνοστήτην ἑορτὴν τοῦ Πάσχα. Idem repetit Constantinus Augustus in epistola

ad episcopos qui concilio non interfuerant. Denique etiam S. Athanasius rem eandem narrat in *Epistola ad episcopos Africanos*. Conferatur autem Eusebii *Hist. eccles.* lib. V, 23-25, nec non *De vit. Const.*, lib. III, 5, 14, 19. Atque ea occasione idem Eusebius tractatum illum *De Paschate* scripsit, cujus nos partem ex Vat. codice dedimus, tom. IV, part. I, pag. 209 seq. (*), quod scriptum, utpote doctissimi omnium episcopi, et qui in illa synodo sedii, recolendum est.

(*) Vide tomum nostrum XXIII. EDIT. PATR.

Paschæ diem solemnem cæteros Ecclesiarum principes agnoscere faceret. » Mox idem Beda de Theophili memorato cyclo loquens (cujus rationem cognoscimus in ipsius Theophili prologo apud Gallandium *Bibl.* tom. VII, p. 614), « Hujus, inquit, Proterius Alexandrinæ urbis antistes, ad inquisitionem papæ Leonis, luculentissimam reddidit rationem. Oportebat enim, pergite dicere, ut ab Alexandrinæ Ecclesie præsule talia scripta ad sedem apostolicam mitterentur, quæ ostenderent, magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus discipulum didicisse Ægyptios, quod constat credidisse Romanos. » Nempe Ægyptii hac in re non Asianis (id est Syria, Ciliciæ et Mesopotamiæ populis, ut ait Athanasius *De synodis Arimini et Seleucia*, n. 5), sed aliis consentiebant Christianis.

EXTRA ÆGYPTUM PASCHA INDICEBATUR A ROMANO PONTIFICE.

II. Igitur inveniendi quidem diei paschalis calculus Ægyptiorum erat; cæterum hi intra Ægyptum tantummodo Pascha publice indicebant; in toto autem Occidente Romani pontifices. Ecce enim vel ante Nicænum concilium (ope ut puto cyclorum, v. gr. S. Hippolyti, vel aliorum, de quibus vide Ægidium Bucherium) canon primus concilii i Arelatensis anni 314 sic ait ad Silvestrem papam: « Primo in loco de observatione Paschæ Dominicæ, ut uno die et uno tempore, per omnem orbem a nobis observetur, et juxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas. » Hinc Leo ep. 96, ad Arelatensem episcopum: « Quia hoc divina institutio et paterna traditio ad nostram sollicitudinem voluit pertinere, fraternitatem tuam solemniter admonemus, ut Pascha Domini celebrandum nobis die x Kal. Aprilium recognoscas, etc., cujus notitiam per dilectionem quoque tuam omnibus volumus declarari. » Atamen ep. 142 ipse per se ait Leo: « Diem venerabilis festi omnibus Occidentalium partium sacerdotibus intimasse, quem Alexandrii episcopi declaraverat instructio. » Fiebat autem ea denuntiatio in epistolis formatis (ep. 131), cujusmodi illa erat (158) de eadem re ad universos Galliarum atque Hispaniarum episcopos. Sancti denique Ambrosii luculenta est de computo paschali epistola 23 (anni 386), in qua rei hujus marte proprio et perita regulam tradit. Ait enim: « Necessè fuit, quia etiam post Ægyptiorum supputationes et Alexandrinæ Ecclesie definitiones, episcopi quoque Romanæ Ecclesie per litteras plerique meam adhuc exspectant sententiam, quid existimem scribere de die Paschatis. » Denique Innocentius I PP. epist. 14, ad Aurelium Carthaginensem, doctrina videtur propria paschalis diei statuendi normam præscribere.

QUONAM PUEBINT EPISTOLE HEORTASTICÆ.

III. Jam vero epistolæ, præsertim Ecclesie Alexandrinæ, quæ Pascha indicebant, *heortasticæ*, id est festales, dici solebant, quia Pascha summum est κατ' ἐξοχὴν Christianorum festum, scilicet ἑορτή. Dionysius, qui ab anno 247 ad 265 fuit episcopus Alexandrinus, heortasticas epistolas cum Canone paschali legebat Eusebius *Hist.* vii, 20, quarum tamen nonnisi tenuè ex quarta fragmentum superfuit in Damasceni *Parallelis* (Opp. tom. II, p. 753). Post Nicænum concilium, in Syriaco Chronico Athanasiano (de quo nos postea dicemus) memoratur heortastica Alexandri, qui Athanasio præcessit, extremo vitæ suæ tempore, anno 328, per Ægyptum dimissa, quæ cæteroque nusquam apparet. Secutæ sunt magni Athanasii heortasticæ, de quibus mox peculiariter disseremus. Posthinc tres Theophili habemus heortasticas, quas honoris causa, ipsoque rogante Theophilo, in Latinam linguam transtulit noster Hieronymus (a) quæ sola interpretatio ætatem tulit, Græco perdidit textu. Quintæ item et sextæ, atque aliarum, ut videtur, minuta fragmenta sunt apud Gallandium *Biblioth.*, t. VII, pag. 642 et 643. Etienim p. 641 disertè dicitur: Ἐκ τοῦ ἑορταστικῆς τόμου. Quintæ aliud fragmentum ineditum comperimus nos in codice Vat. 1455, f. 171, his verbis: Θεοφίλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς ἐ' ἑορταστικῆς. Ἐπειδήπερ ἡ τῶν ἀνομοίων φύσις ἀνομοίας ἔχουσι τὰς ἐνεργείας - οὐ γὰρ ἔδηον μίαν εἶναι φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν δώσωμεν. *Theophili episcopi Alexandrini ex quinta heortastica. Quoniam dissimilium naturæ, dissimiles exerunt operationes, profecto unicam esse naturalem operationem non concedemus.* Alium multo prolixiorum Theophili tractam ex decima sexta heortastica recitavimus item nos in *Script. vet.*, tom. VII, pag. 50, in quo contra Origenem disputatur. Sed en postea Cyrillus heortasticarum disertissimus scriptor, quorum xxix temporis edacitatem fugerunt: hæque in codicibus promiscuo vocabulo appellantur λόγοι ἦτοι ἐπιστολαί. Postremo sancti Ambrosii epistola 23, præcipueque grandis illa Proterii episcopi Alex. (apud Bucherium, p. 82) ad Leonem PP., heortasticæ insignes sunt.

DE HEORTASTICIS SANCTI ATHANASII EPISTOLIS.

IV. Veniendum nunc est ad Athanasii heortasticas seu festales epistolas, quarum causa totus hic prologus a nobis institutus est. Athanasium more officioque Alexandrinorum episcoporum scripsisse heortasticas, nemo profecto dubitare poterat: præsertim quia testis aderat nominatum Hieronymus, qui *De vir. illustr.*, cap. 87, inter cætera sanctissimi viri scripta heortasticas ponit epistolas. Tum deinde in opere, quod Montfauconius edidit, *Cosmæ Indiceplustæ*, minutæ aliquot prædictarum heortasticarum laciniae apparuerant ex 2, 5, 6, 22, 24, 28, 29, 40, 45. Mihi vero ipsi tenuè ex tertia decima fragmentum Græcum

(a) Unius ex his Theophili heortasticis fragmentum Græcum, Latino Hieronymi feliciter respon-

dens, nos exhibuimus, tom. IV, pag. 62, ubi tamen legendum est πρὸς τοῦτο loco πρὸς τοῦτο.

Syriaco consonum, in Vaticano codice casu conspiciendum se obtulit, quod inferius pag. 119 in scholio recitavi. Atque hic s'ponte oboritur quædam de Athanasii heortasticarum numero quæstio. Etenim ex Chronico (de quo mox dicemus) constat episcopalem sedem incendiasse Athanasium ante dimidium anni 328, rebusque humanis excessisse sub exitu anni 373, qui sunt anni 46. Verumtamen ab his subtrahendus primus est, quo non Athanasius, sed Alexander decessor scripserat. Ergo anni episcopatus 45 respondeat adamussim numerus heortasticarum apud Cosmam memoratur. (Attamen in Vita Athanasii Arabice scripta circa finem dicuntur ejus heortasticæ 47.) Quin adeo in Chronico Syriaco dicitur confectus ab Athanasio anno 367 Canon sacrarum Scripturarum, qui reapse conservatus est, ex epistola 59 sumptus; isque item numerus plane respondet Athanasiani episcopatus anno 59. Recte hactenus. Sed quid eidem Chronico respondeas, quod annis 336, 337, 341, 342, 357, 358, 359, 360, 361, id est novem annis prætermisam ab Athanasio heortasticam fuisse narrat? Mihi quidem cogitant! nil aliud interim menti occurrit, quam ut illa Chronici verba non scripsit, vel non misit, de publica tantum et libera heortasticæ diffusionis intelligere liceat; quia nimirum ab Athansio vel in fuga et exsilio, vel in abstrusis locis lateute, solemnibus epistola ad populum deferri palam nequiverit: cnius rei indicia, futurivæ scilicet epistolæ alicujus submissionis, in ipso Chronico sunt. (Et quidem nos hanc ambiguitatem inuimus in scholio pag. 116.) Certe quia dies paschalis ab episcopo Alexandrino denuntiandus quotannis necessario erat tum Ægyptiis suis, tum etiam Romano pontifici, proum creditur est, Athanasium singulis omnino annis, per privatam saltem heortasticam, vel heortasticæ simulacrum, eo perfungendo muneri non defuisse. Nec vero Latinum illud fragmentum *filii suis* inscriptum apud Montfauconium edit. Ven., tom. I, part. II, pag. 772, heortasticum se demonstrat. Neque item novæ illæ Athanasii epistolæ in Veronensi codice a Scipione Maffeo Latine inventæ, ad heortasticum genus ullatenus pertineat.

DE CHRONICO TEMPORUM ET HEORTASTICARUM SANCTI ATHANASHI.

V. Non semel jam memoravimus Syriacum Chronicon Athanasianis heortasticis præclaro consilio præpositum, quod universum episcopatus ejus tempus complectitur; quo certe documento incommode caruit is qui de ratione temporum Athanasianorum diseruit Mamachius; item Fontaninius *De anno emortuali sancti Athanasii*, aliique annalium auctores. Pretiosissimum hercle scriptum, ubi præter diem paschalem, qui est Chronici primarius scopus, æra Diocletiani, id est tempus suscepti ab eo imperii (a), consules Romanorum, Ægypti præfecti, singuli lunæ, id est mensium dies (namque, ut ait Ambrosius in cit. ep. 23, naturalis usus nationum lunam pro diebus appellat), hebdomadæ quoque sub consuetis deorum nominibus dies, indicationes, epactæ, et Ægyptiaci mensis ad Romanum reductio, perquam accurate adnotantur: imo præcipui etiam Athanasii actus, et scriptarum heortasticarum mentio admiscetur. Hoc ergo Chronicon, quicunque in illorum temporum rebus versari volent, sine dubio consulent. Quod ut videatur utilius, heortasticarum calci nos aliud subteximus Latinum Chronicon æque Athanasianum, sub Theophile episcopo scriptum, et a Scipione Maffeo ex pervetusto Veronæ codice excitatum.

(a) Æra Diocletiani dicitur etiam Martyrum, quantum persecutio nonnisi anno ipsius imperantis XIX (Christi 303) commota fuerit. Ceperat autem imperare anno Christi 284, quod est usitatum, ut dixi, illius æræ initium. Mihi in codice Latino Vat. II 95, f. 206, satis prisco et magnæ molis (unde etiam poematum de SS. Constantia et Gallicano sumpsi) in prologo martyrii S. Georgii occurrebant Diocletiani edictum quoddam contra Christianos, ab eo diversum quod Pasocrates recitat in Actis ejusdem S. Georgii apud Surium, tom. II, pag. 905. Neutrum fortasse satis genuinum est (etsi tria saltem Diocletiani edicta de ea persecutione extitisse scimus); hoc autem nostrum parum se locutione sua aliisque criticis notis commendat, et de Græco certe derivatum videtur; nihil tamen vetat quominus hic obiter recitetur: *Diocletianus et Maximianus digna providentia Cæsares, omnibus magnatibus, consensibus, præfectis, atque tribunis, omnibusque populis nostræ ditioni faventibus, tota salutis. — Sacq. 412*

suis gauderet, et gloriose viveret. Proinde, quia nemo eis sine premio servit, præcipimus, suademus, monemus, ut quanto magis eos præcipitatos habere concupitis, tanto magis una nobiscum omni nisu, omnique conamine mentis pro illorum honorificentia vigiletis: maximeque nefandorum Christianorum culturam sagaciter extirpando, qui et palam eos infamare non metunt, et alium quemdam crucifixum ut deum tenerari nituntur. Idcirco per hoc imperiale edictum sancimus, ut ubicunque reperti fuerint, remota omni occasione, sine aliqua miseratione, sacrificare compellantur: aliquin atrocissimis tradantur penis, et flammarum combustionibus exurantur. Hactenus edictum. Cæterum quam tumida, quam verbosa atque involuta et plusquam Asiatica Diocletiani scriniorum locutio fuerit, quanta ejus de Romana fortuna imperioque proprio magniloquentia, quanta demum hypocriti suam æra deos pietate impius hic jacare soleret, licet apprime cognoscere in ejus magno et indubio De pretiis venalium rerum edicto, vel apud nos Script. vet., tom. V, part. I, pag. 296 seq., vel apud alios editores. Ubi etiam observes velim Diocletianum, quanquam Augustum, dici illic nihilominus Cæsarem, ut in hoc Vaticano edicto. Ibidem tamen in quatuor imperatorum titulis ante illud ARMEN. VEL ARMENIC. addendum est CARPIC. MAX., ut postea didicimus.

HEORTASTICARUM SANCTI ATHANASII IMAGO.

VI. Jam ut aliquid de natura quoque et merito epistolarum harum dicemus, prima et maxima ipsarum commendatio est, auctoris nomen; namque Athanasius, vi etiam etymologica, *causam nullo tempore* nomen habet. Hunc, inquam, tota antiquitas eum firmissimum recti dogmatis columnam veritatisque regulam suspexit ac prædicavit. Etenim Alexandrinæ Ecclesiæ, post Marci apostolatam, sex ferme fuerunt splendidiore lumina: Dionysius confessione, laboribus et scriptis celeberrimus (a), Petrus inclitus martyr (b), Alexander Arii primus debellator et in Nicæno concilio prope coryphæus; Athanasius noster, Theophilus atque Cyrillus (c). Inter hos tamen apostolicis certe virtutibus, invicta patientia et constantia, præter adamantinam doctrinæ catholicæ firmitatem, princeps propemodum Athanasius emicans *implevit meritis solis utramque domum*. Hæ cæteroque epistolæ non tam theologicæ pleræque sunt quam morales ac populares. Quamquam enim non desunt Arianorum, Manichæorum, aliorumque hæreticorum, seu diversarum sectarum, graves reprehensiones ac refutationes, major tamen adhortationum pars in sanandis vitiis, suadendis virtutibus, moribusque formandis consumitur: quæ res loquenti scribentive ad populum præcipue curanda erant. Ergo passim ab Athanasio inculcatur catholicæ fidei tenacitas, sacrarum Scripturarum meditatio, orationis ad Deum studium, agendarum ei gratiarum perpetuum officium, atque, ut vult Origenes *De oratione* edit. Ruæi, tom. I, pag. 271: Ἐπὶ πάσαι, τὴν εὐχὴν εἰς θεολογίαν Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι καταπαύσαι: animæ insuper per confessionem purgatio, corporis et sanguinis Domini digna participatio, mutua charitas, carnalium desideriorum extinctio, voluptatum fuga, ne videlicet mundi hujus tæbe animus putrescat, sed ad cœlestium rerum appetitum assurgat: uamque animæ causa, non corporis, tota religio constituta est. Re sane vera qui de futuro sæculo non cogitat, vix Christianus est: quippe, ut ait Tertullianus *De resurr. carnis*, cap. 1: *Nihil esse post mortem, Epicuri schola est*. In primis vero propriam mansuetudinem Athanasius miramque patientiam demonstrat, dum in omni vita sua tantopere malis exercitus, et furialibus odiis exagitatus, atque ad necem toties quæsitus ab ea pessimiorum hominum permitione, ethnicorum, Judæorum, totque sectarum sub Christiano vocabulo errantium, et ab illo præsertim magno diaboli laqueo Ario ejusque scelestis assecclia; ipse tamen pie semper sedateque in his epistolis loquitur. Sed quia longum mihi esset ire per singula, rem per se lectoribus cognoscendam permitto.

HEORTASTICARUM S. ATHANASII NUPERA INVENTIO.

VII. Superest ad extremum ut inventarum Athanasii Heortasticarum notitiam, cum debita inclitorum Anglorum laude exponamus. Namque his annis vir doctus, et Copticæ præsertim linguæ scientia clarus D. Henricus Tatamus ad Scetense in Ægypto S. Mariæ Deiparæ, quod est in deserto Nitriæ, monasterium (d), profectus, ibi apud Syriacæ originis ritusque monachos pretiosissimos Aramæicæ linguæ codices ex Mesopotamia olim translatos comperit, pretioque redemptos in Angliam contulit. Est autem idem hoc monasterium quod Elias primum Simonius Maronita, anno 1707 Roma missus, adiit, ex eoque xl Syriacos codices reportavit, qui in bibliothecam Vaticanam sunt illati. Deinde an. 1717, majore incensus cupiditate Josephus Simonius Assemanus ob reliquos conquirendos illuc progressus, ita de suo parum læto successu loquitur *Bibl. Orient.* t. I, Præf., fol. 6: *Repertos codices recensui, selectos circiter centum*

(a) Hujus Dionysii habes nova fragmenta apud *Script. vet.* t. VII, pp. 96, 98, 99, 102, 107. Prolixiora alia in hoc volumine, pp. 165, 166.

(b) Petri Vitam, seu potius genuina martyrii Acta, interprete Anastasio Bibliothecario, edidimus nos in *Spicilegii Romani* tomo III. Fragmenta autem egregia in *Script. vet.* t. VII, pp. 85, 96, 134, 306, 307. Nunc e Syriaco Vat. codice addimus, videlicet ex Severi Antiocheni opere inscripto Φ.Ι. α.λ.η.θ.η.ς, haud procul initio, hæc: «*Sancti Petri archiepiscopi et martyris ex sermone (vel libro) de theologia. Interim evangelista firmiter ait: Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Ex hoc cognoscimus, angelum cum Virginem salutavit dicens: Gaude, gaudio plena, Dominus tecum, significare voluisse: Deus Verbum tecum est: itenque denotare, illud de sinu ejus oriturum, et carnem factum iri, prout scriptum est: Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi in te descendet; ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei.* » Laudat Petrum Alexander item Alexandrinus episcopus in codice quodam Coptico, quem nos sermone postea vulgabimus. Imago ejusdem Petri Alex. eburnea visitur in museo sacro bibliothecæ Vaticanæ.

(c) Alexandri, Athanasii, Theophili, præcipueque Cyrilli, nova scripta sunt in hac nostra *Patrum Bibliotheca*. Duorum autem Dioscori labe aspersorum Timothei II, ac Theodosii, scripta dedimus in *Spicilegii Romani* tomo tertio. Sed et aliorum Alexandriæ patriarcharum scripta inedita habemus in codicibus Copticis atque Arabicis Vat. (præsertim in illo inscripto *Fides Patrum*), scilicet: Benjimini, Cabilæ, Christoduli, Christophori, Cosmæ, Cyrilli-laelaki, Dioscori, Gregorii, Joacimi, Joannis, Marcarii, Marci II, Mennæ, Michaelis, Petri Mongi, Philothei, Senuthii, Timothei I (catholici), Zaelarizæ. Patriarcharum autem omnium Alex. series a divo Marco usque ad Gabrielem an. 1378, exstat in codice Arab. Vat. 152. Alii breviores eorundem catalogi in codicibus item Arabicis Vat. 92, 159. Atque hi utiliter cum Leguinii in *Or. Ch.* serie conferentur.

(d) De hoc monasterio Moyses monachus Scetensis ita loquitur in annotatione subscripta codici Syriaco apud Assemanum *Catalog. Codd. Vat.* t. III, p. 440: *Monasterii Domina nostræ, quod in deserto Scetensi situm est, Syrorumque cœnobium appellatur.* Item t. II, p. 221.

petii, sed nullis precibus, præter paucos quosdam, persoluto pretio, a monachis obtinere licuit. Porro Nitrienses hos codices, quotquot e Nilo, quo debebantur, naufragos expiscari licuit, idem Assemanus enumerat in prædicto tomo circa finem. Ergo elapsis centum fere et triginta post Assemanum annis, D. Tatamus residuos illic invidit codices (quorum nonnullos viderat paulo ante etiam nobilis alter Angelus Robertus Curzonus), hique interdum signa gerebant manu Assemani impressa, propterea quod illos sibi tradendos frustra speraverat: atque his feliciori auspicio, seu majore pretio, impetratis, merito ætabundus discessit. Ecce autem paulo post, cl. Tatami exuvias valde auxit, id est cuetos omnino codices ex eo monasterio coemptos deduxit vir strenuus Ægyptium Augustus Pakus. His omnibus in Britannico museo collocatis, primus Eusebii Cesarensis *Theophaniam* integram in antiquissimo miroque exemplari observavit vir doctissimus D. Samuel Leus, quam mox impigre sermone Anglico interpretatus edidit, et deinde etiam Syriacæ. De hac Eusebii *Theophania* nos quarto in volumine locuti sumus, ubi eam Græcis inventis reliquiis, lautis sane ac genuinis, locupletavimus. Alter mox accessit pars meriti parique cum honore appellandus D. Willelmus Curetonus, qui in prædictis codicibus, præter alia multa, Heortasticarum sancti Athanasii epistolarum grandem partem detexit, et Syriacæ anno 1848 venustis typis Londini vulgavit. Hoc ei tamen incommodum accidit, quod jam curata editione partis ejus quæ prima ad ipsius manus devenerat, deinde pars alia earundem epistolarum in Angliam subsequente anno delata est: quo felici casu imposita editori necessitas fuit, partes has reliquas, et quidem sæpe intermedias, et hiantibus lacunis congruas, seorsum in eodem libro adjungendi. Quæ cum ita se habeant, sedulitatem quidem benevolentissimi Curetoni laudamus, et tamen novæ continuæque et ordinatæ faciendæ editionis, quis tempestivitate non videt? Nam et textus in seriem (ab ipso Curetono indicatam) redigendus erat, et notiore aliquo sermone ad vulgi notitiam defendendus. Etenim Anglus editor, festinantibus typis, nullam Syriaci textus translationem neque vernaculam neque Latinam libro addidit; testatus imo in præfatione, se hæc sponte prætermittere; jucundumque sibi fore, si quis eam Syrophilus communi utilitati quantocius suppeditaverit.

DE NOSTRA HEORTASTICARUM INTERPRETATIONE ATQUE EDITIONE.

VIII. Equidem sero nimis ad me cl. Curetoni Syriacus liber ex Anglia advenit; quo tamen demum accepto, nullam prope moram interponendam putavi, quominus his pretiosis Athanasii epistolis volumen hoc meum Syriacæ simul (a) Latineque exornarem. Converti me itaque ad peritissimum patriæ linguæ Maronitam Syrum, Mattheum Sciahuanum, in urbano Propagandæ Fidei collegio linguarum Syriacæ et Arabicæ laudatissimum antecessorem, qui mei causa Athanasianum textum in vernaculam Italarum linguam fidelissime transtulit. Ordinato igitur explanatoque Syriaco textu, Latinitatem ego simpliciter sed veraci admodum stylo adjecti, gestiens scilicet tanti Ecclesiæ Patris luculentum et perulite dictatum Romanæ urbi, ubi et partim exaratum fuerat, quasi ἑρμῆιον jucundissimum exhibere. Etenim nullam bacterem, ne extra Angliam quidem, Athanasiani libri factam translationem existimo, vel ea certe mihi conspecta non est. Verumtamen ad cl. Sciahuanum vernaculam interpretationem quod attinet, discrete is declarat, se omnino peraccurate in sua lucubratione versatum, id est verbum pene de verbo transtulisse, omni sibi paraphraseo licentia præcisa. Simul tamen monet, quoniam olim liber Syriacus rudis Minerva de Græco derivatus fuit, voluisse totam hujus transformati textus insuavem licet locutionem exprimere, in qua Syrus monachus hellenismos sæpe ascivit, usum particularum Græcarum gentilibus suis insuetarum admiscuit, interpunctionem arbitrariam fecit, Aramæam syntaxim ad Græcam improprie et quasi vi accomodavit, ideoque barbarus identidem, obscurus confususque evasit, et Syriacæ vocabulis insolitum non semel supposuit significatum. Vocalium quoque et diacriticorum punctorum, ut fit in antiquis mss., defectus ambiguum aliquando, in nominibus præsertim propriis insolitisve, reddebat lectionem. Mendæ insuper in Londinensi libro apparebant, quæ Sciahuanus codice carens, undenam irrepperint, delibere non poterat; quorum tamen evidentiora necessario correxit. Certe donec ipse aut codicem Nitriensem inspicat, aut alium qui alicubi casu appareat, anxius interdum hæsit, nisi forte nos tam benigne fortuna respexerit, vel potius tanto Deo beneficio cumulaverit, ut Græcum ipsum aliquando Heortasticarum harum exemplar nanciscamur!

EX SEVERI ANTIQVÆNÆ HOMILIA DE S. ATHANASIO.

IX. Severi Antiocheni, sæculo sexto Accephalorum antesignani, laudationem in S. Athanasium, ex Syriaco codice Vat. cxlii, f. 82, viro cl. Fr. Mehæbo interprete, edituri eramus, nisi nimia præsentis voluminis moles nos ab incepto deterruisset. Itaque specimen tantummodo, seu defectus locos, in hoc præfationis angulo subjiciemus. Sic autem incipit homilia: *In lege illa per Moysen lata mandavit omnium Deus (Num. xx, 26) ut cum summus sacerdos præsentis vitæ tempus compleisset, atque ad alterius*

(a) Cum Patres qui Syriacæ, Armenicæ vel Copticæ scripserunt ad peculiarem seriem quæ *Patrologia Orientalis* addit, mandare constituerimus, non miretur lector *Heortasticas* Athanasii Latine tantum hic exhiberi. Textus Syriacæ locos suos non deerit, quanquam non is primigeniam operis Athanasiani formam representat, estque novis Græci textus deperditi antiqua translatio. EOR. PATR.

optatæ beatam metam transisset, is qui statim ad supremum sacerdotium appellaretur, eadem veste, quæ mortuo detracta fuisset, indueretur, etc. Sic autem discrete mandatum fuit, ut ita nos doceremur, oportere eum qui succedit, mores sibi omnino et verba ipsa sui præcessoris asciscere, sibi quæ ejusdem virtutem unice contexers; ut unum credat populus esse sacerdotium, non multiplex. Et paulo post: Quæ vis verborum vel exiguam Athanasianæ historiæ partem attingat? Hic ille est summus sacerdos, pastor, doctor, et veritatis athleta, etc. Hic ab incunabulis mystica quadam ratione sacerdotio se initiavit. Sequitur nota illa narratio de baptizatis pueris ab Athanasio puero; quo facto, euncti illi cum Athanasio pueri ab Alexandro episcopo in ecclesiæ ædibus ad Leviticam vitam et scientiam educari coeperunt. Tunc Arii coorta hæresi, in dictoque Nicææ concilio, Athanasius jam in ordine diaconorum primus, Alexandrum comitatus, in eo cœtu fortissime decertasse dicitur. Sancta autem synodus, inquit Severus, unanimi voce decrevit substantialiorem esse Patri ipsam illum Filium, qui, expletis temporibus, propter nostram salutem incarnatus est, totamque dispensationem peregit. Item Spiritum sanctum Patri ac Filio connumeravit, docuitque concorditer in hunc etiam esse credendum: atque hoc salutare decretum sanamque professionem universo legitime orbi tradidit, paucisque verbis id omne definiit in quo baptizamur. Mox narrat Severus quomodo mortuo Alexandro Marci sedem occupaverit Athanasius. Hinc Arianorum apud Constantinum imp. calumniæ, exsilium Athanasii usque Treviros, et deinde reditus Alexandriam, Roma non semel salutata. Item alii sub variis imperatoribus labores ejusdem, ac fugæ, et latebræ, et interfecti Arsenii fabula, ita ut de xlvi. episcopatus annis, sex tantum quieverit. Prodigatos item ab Athanasio dicit duos Arianismi gigantes, impurum eunuchum Leontium, et Hosium qui ambitiose sedem mutavit. Facit tamen Severus calumniam Hosio, quem quantopere amaverit laudaveritque Athanasius, patet ex ejus operibus. Et Arianismo quidem strenue purgavit Hosium vir cl. Maceda grandi edito libro *Hosius vere hosius*. Quod vero idem sedem episcopalem mutaverit, id plane falsum videtur: nam contra banc potius nonnullorum episcoporum ambitionem condidit primum canonem Sardicensem ipse Hosius. Pergit antem Severus dicere: Arii infamem sententiam Athanasius oppugnans, tanquam bellicæ artis bene peritus, nulli simul alii ex hæresibus aditum vel occasionem præbuit; secus ac illi in fide reprobi se gesserunt. Diodorus atque Theodorus, qui uno oculo utentes, in altero cæcutierunt, quia Verbum Dei incarnatum factumque hominem, obtentu Arium refutandi, in duo diviserunt. Non ita tamen noster hic magnus, qui genuinis accuratisque verbis usus est. *I*^s enim constituit, non duas esse dicendas post unionem in Christo naturas, sed unam Verbi incarnatam naturam, conservata tamen divina humanatione immutabili, inconfusa, inseparabili. Quod ejus effectum non sentientes Nestorius aliique discipuli Diodori ac Theodori, illius ad Epictetum epistolam falsaverunt. Sed enim illam od veritatem exigens germanus Athanasii discipulus sapiens Cyrillus, misit ad sanctas Orientis Ecclesias, Judæorum fautoribus os occultans. Vides, lector, Severum nunquam suæ de unica in Christo natura hæreseos immemorem. Jam Athanasium unam dixisse Dei Verbi incarnatam naturam, alii veteres affirmant, alii negant, apud Petavium *De incarnat.* lib. iv, cap. 6, n. 5 seq., qui hanc questionem doctissime evolvit. Porro et nos scimus aliud esse unam Christi naturam dicere, aliud unam Verbi incarnatam naturam. Sed quod pluris est, verba hæc in Athanasii ad Epictetum epistola non legitur; totus imo illius contextus duas in Christo naturas astruit; et nonnisi in spurio quodam opusculo, de quo Petaviius loc. cit., ea locutio superfluit. Quamobrem, nisi vana prorsus narrat Severus, illa unius naturæ dicto a Monophysitis potius alicui exemplari epistolæ Athanasianæ obtrusa fuisse videtur, quam indidem a Nestorianis subtracta. Cyrilli quidem adversus Diodorum ac Theodorum complures nos reliquias, ex ipsius Severi ac Joannis Caesarensis scriptis ineditis haustas, in secundo hujus *Bibliothecæ* volumine edidimus.

EPISTOLÆ FESTALES

DOMINI SANCTI ATHANASII

CUM CHRONICO PRÆVIO.

A Notitia mensis per unumquemque annum, dierum, indictionum, consulatum, præsidum Alexandriæ, epactarum omnium, et cunctorum illorum qui dicuntur deorum *dies* (1); nec non causæ ob quam non fuerit missa (epistola), et ab exilio responsum. (Hæc omnia) secundum festales epistolas papæ Athanasii.

Hæc sunt festales epistolæ, quas Athanasius Alexandriæ episcopus mittebat quotannis ad singulas civitates atque præfecturas jurisdictioni suæ subjectas; id est a Pentapoli, et deinceps ad Libyam, Ammoniacam, Oasim parvam et magnam, Ægyptum (2), Augustamniam, atque Heptanomum, et provincias Thebarum superiorem ac mediam; capto initio ab anno XLIV æræ Diocletiani (CHRISTI ANNO 328), quo anno Paschatis festum erat die XVI Pharmuthi, XVIII Kal. Maii, lunæ (3) XVIII. Cum enim vita excessisset præcessor 2 ejus Alexander die XXI Pharmuthi (4), successit ei (Athanasius) post Pascha, die XIV Payui, indictione 1, consulibus Januario et Justo, gubernante Zeneo Italo Ægypti præfecto, epacta XXV, deorum autem 1.

Hoc anno (Ca. 329) Dominica Paschatis erat Pharmuthi die XI, VII Idus Aprilis, lunæ die XXI, in octavo consulatu Constantini Augusti et quarto Constantini Cæsaris, gubernante eodem Zeneo Ægypti præfecto, indictione II, epacta VI, deorum II. Hanc primam epistolam misit (Athanasius) anno Diocletiani XLV; nam quia consecratus fuit præcedente anno post solemnitatem (paschalem), ut supra dictum est, Alexander jam miserat consuetam epistolam antequam vita excederet.

(1) Apud Ægyptios, æque ac apud Romanos, et nos usque in hodiernum diem, hebdomadæ periodus fuit, cujus singuli dies totidem deorum, seu planetarum nominibus distinguebantur, id est Lunæ, Martis, Mercurii, etc. Ergo, Chronici Athanasiani auctor hæc quoque sedulitate utitur designandi, cuiusmodi diei deorum, id est Lunæ, Martis, etc., ceteræ paschalis solemnitates denotationes respondeant. R-prebendit tamen hunc morem S Augustinus *Enarr. in psal. xcvi, 3*: *Una Sabbati* (id est hebdomadæ) *dies Dominicus est: secunda Sabbati, secunda feria, quem seculares diem Lunæ vocant: tertia Sabbati, tertia feria, quem diem illi Martis vocant; quarta Sabbati, quarta feria, qui Mercurii dies dicitur a paganis et a multis Christianis; sed nollemus: atque utinam corrigant, et non dicant sic! Habent enim linguam suam, qua utantur Nos;*

Hoc anno (Ca. 331) Dominica Paschatis erat die XXI Pharmuthi, XIII Kal. Maii, lunæ XV, in consulatu Gallicani et Symmachi, gubernante Magniniano (5) Cappadoce Ægypti præfecto, indictione III, epacta XVII, deorum III. Hoc anno Thebas visitavit (Athanasius) (6).

Hoc anno (Ca. 331) Dominica Paschatis erat die XVI Pharmuthi, lunæ XVIII, III Idus Aprilis, consulibus Annio Basso et Ablavio, gubernante Hygino Italo Ægypti præfecto, epacta XXVIII, indictione IV. Hanc epistolam ex itinere misit, cum reverteretur de comitatu; etenim hoc anno perrexit 3 in comitatum ad imperatorem Constantinum, a quo accessit fuerat, cum eum inimici accusassent, quod ætate admodum juvenili factus fuisset episcopus. Sed postquam (Constantino) se obtulit, ab eo laudari atque honorari meruit. Circa vero Quadragesimam mediam regressus est.

Hoc anno (Ca. 332) Dominica Paschatis erat die XVII Pharmuthi, lunæ XX, IV Nonas Aprilis, epacta IX, deorum VI, consulibus Pacatiano et Hilariano, gubernante Hygino Ægypti præfecto, indictione V. Hoc anno visitavit Pentapolim et Ammoniacam.

Hoc anno (Ca. 333) Dominica Paschatis erat die XX Pharmuthi, lunæ XV, XVII Kal. Maii, epacta XX, deorum VII, consulibus Dalmatio et Zenophilo, gubernante Paterno Ægypti præfecto, indictione VI.

Hoc anno (Ca. 334) Dominica Paschatis erat XII Pharmuthi, lunæ XVII, VII Idus Aprilis, indictione VII, epacta I, deorum I, consulibus Optato et Paulino, gubernante Paterno Ægypti præfecto. Hoc anno visitavit (Athanasius) partes inferiores: quo tem-

enim et in omnibus gentibus ista dicuntur. Nulle gentes aliæ atque aliæ aliter atque aliter vocant. Melius ergo de ore Christiano ritus loquendi ecclesiasticus procedit. Conferatur ejusdem Augustini sermo Vaticanus xciv, 4.

(2) Ægyptus propria erat Delta.

(3) Id est mensis die XVIII. S. Ambrosius ep. 23, 18: *Μηνὴν lunam vocant Græci; unde μηνᾶς Græce dicunt menses; et naturalis usus nationum exterarum lunam pro diebus appellat. Erant autem Ægyptiorum menses lunares.*

(4) Consonat adamussim Chronicon Orientale.

(5) Syrus Magninensis. Magnus quidem comes largitionum in Ægypto apud Theodoretum *Hist. IV, 22.*

(6) Videmus episcopalis visitationis morem.

pre vocatus fuit Cæsaream Palestinæ ad synodum, ubi ejus inimici fraudulentans machinas struebant; verum ipse insidias præsentens, excusatione usus est, quomiuus illuc proficisceretur.

Hoc anno (Cn. 355) Dominica Paschatis erat die xiv Pharmuthi, lunæ xx, 6to Kal. Aprilis, indictione viii, epacta xn, deorum ii, consulibus Constantio (7) et Albino, gubernante eodem Paterno Ægypti præfecto.

Hoc anno (Cn. 356) Dominica Paschatis erat die xxiii Pharmuthi, lunæ xx, xiv Kal. Maii, indictione ix, epacta xxiii, deorum iv, consulibus Nepotiano et Facundo, gubernante Philagrio Cappadoce Ægypti præfecto. Hoc anno profectus est (Athanasius) ad synodum, quam ejus inimici coegerunt Tyri. Disscessit hinc (i. e. ex Ægypto) die xvii Epiphi: sed compertis adversus se machinationibus, Tyro se subduxit, et maritimo itinere Constantinopolim profugit; quo cum die ii Athyr pervenisset, octavo die post adiit imperatorem Constantinum, ejusque gratiam adeptus est. Sed enim iidem ejus hostes variis calumniis imperatorem ipsi infensum effecerunt: quamohrem subitum ei exsilium decretum fuit, et die x Athyr abiit in Gallias ad Constantem Cæsarem Augusti filium. Propterea festalem epistolam non scripsit.

Hoc anno (Cn. 357) Dominica Paschatis erat die viii Pharmuthi, lunæ xvi, iv Nonas Aprilis, indictione x, epacta iv, deorum v, consulibus Feliciano et Titiano, gubernante Philagrio Cappadoce Ægypti præfecto. Cum versaretur (Athanasius) adhuc Treviris in Galliis, epistolam festalem scribere non potuit.

5 Hoc anno (Cn. 358) Dominica Paschatis erat die xxx Pharmuthi, vii Kal. Aprilis, lunæ xix, indictione xi, epacta xv, deorum vi, consulibus Urso et Polemio, gubernante Theodoro Heliopolitano Ægypti præfecto. Hoc anno cum die xxvii Pachon mortuus esset Constantius, dimissus fuit (Athanasius), et die xxvii Athyr de Galliis cum gloria reversus est. Eodem hoc anno multa acciderunt. Magnus ille hegumenus Antonius Alexandriam venit, biduoque tantum illic moratus, et multis patris miraculis (8), multisque valetudini redditus, die iii mensis Mesuri discessit.

Hoc anno (Cn. 359) Dominica Paschatis erat die xx Pharmuthi, lunæ xx, xvii Kal. Maii, epacta xxvi, deorum vii, indictione xii, consulibus Constantio ii et Coustante (9), gubernante Philagrio Cappadoce Ægypti præfecto. Hoc anno multis cocuitatis tumultibus, quæsitus fuit (Athanasius) a persecutoribus noctu xxii Phamenoth; sed crastina die fugit ex Theonæ ecclesia, postquam multos ibi baptizaverat.

(7) Syr. Constantino.

(8) Syrus imperie multa admiratus.

(9) Vice versa Syrus mendose Constantio i et Constante iterum.

(10) Narrat hæc Athanasius ipse in *Encyclica ad episcopos*, n. 3.

(11) Syr. mensis.

(12) Fast. Proculo.

A Exii quarta die Gregorius Cappadox ingressus est urbem tanquam episcopus (10).

Hoc anno (Cn. 340) Dominica Paschatis erat die xiv (11) Pharmuthi, lunæ xv, iii Kal. Aprilis, epacta vii, deorum ii, indictione xiii, consulibus 6 Acindyno et Proclo (12), gubernante eodem Philagrio Ægypti præfecto. Cum Gregorius oppressionis suiæ actus augeter, ideo non fuit scripta festalis epistola. Quamobrem cum Ariani (Pascha) in diem xxvii Phamenoth indixissent, multo risui ob huic errorem fuerunt; qui tamen media in Quadragesima mutata sententia, Pascha nobiscum egerunt die xiv Pharmuthi, ut supra dictum est; quem solemnitatis diem significavit Athanasius presbyteris Alexandriæ per brevem epistolam, quia non potuit consueti moris mittere epistolam propter fugam et proditionem.

Hoc anno (Cn. 341) Dominica Paschatis erat die xxiv Pharmuthi, lunæ xvi, xiii Kal. Maii, epacta xviii, deorum iii, indictione xiv, consulibus Marcellino et Prohino, gubernante Longino Nicæno Ægypti præfecto. Schisma fuit in Augustamueica propter morantem in urbe Gregorium quam opprimebat, donec conflictari morbo cœpit; proptereaque papa festalem epistolam non scripsit.

Hoc anno (Cn. 342) Dominica Paschatis erat die xvi Pharmuthi, lunæ xvi, iii Idus Aprilis, epacta xxix, deorum iv, indictione xv, consulibus Constantio iii et Constante ii, gubernante eodem Longino Nicæno Ægypti præfecto. Cum graviter ægrotaret in urbe Gregorius, idcirco papa mittere (epistolam) non potuit.

7 Hoc anno (Cn. 343) Dominica Paschatis erat die i Pharmuthi, lunæ xv, vi Kal. Aprilis, epacta xi, deorum v, indictione i, consulibus Placido et Romulo, gubernante eodem Longino Nicæno Ægypti præfecto. Hoc anno habita fuit synodus Sardicæ (13): qua re cognita, Ariani Philippopolim se contulerunt. Cumque Philagrius eis auctor esset ut in hac urbe synodum cogerent, ipsi quolibet in loco viuperabantur, excommunicatique fuerunt etiam ab Ecclesia Romana. Et cum de sua penitentia ad papam Athanasium scripsissent, pudit Arsacium atque Valentem Sardicæ de conventionem circa Pascha facta; et decretum ad annos quinque duraturum ediderunt, quemadmodum ubique Romani atque Alexandrini proponere solebant. Athanasius quoque festalem epistolam scripsit.

Hoc anno (Cn. 344) Dominica Paschatis erat die xx Pharmuthi, lunæ xix, xvii Kal. Maii, epacta xxi, deorum vi, indictione ii, consulibus Leontio et Salustio, gubernante Palladio (14) Italo Ægypti præfecto. Cum rediisset (Athanasius) a synodo Naissi

(13) En annus synodi catholice Sardinensis, nempe 343: en item annus synodi Arianae, vulgo pariter dicte Sardicenses, sed potius Philippopolitanae. Errat ergo Mansius, qui ponit hanc synodum in anno 344, multoque magis Mamachius *De rat. temp. Athan.*, qui trahit in annum 347.

(14) Palladius Ægypti præfectus apud Theodoretum *Hist. lib. iv 22.*

habita, ubi et Pascha celebraverat, significavit accurate Alexandriæ presbyteris diem Paschatis; cæteris tamen locis non potuit.

Hoc anno (Cn. 345) Dominica Paschatis erat die xi Pharmuthi, lunæ xviii, vi Idus Aprilis, epacta iii, deorum i, indictione iii, consulibus 8 Amantio et Albino, gubernante Nestorio Gazæo Ægypti præfecto. Cum (Athanasius) Aquileiam profectus esset, Pascha illic exegit, significavitque accurate diem Paschatis presbyteris Alexandriæ; cæteris vero locis non potuit.

Hoc anno (Cn. 346) Dominica Paschatis erat die iv Pharmuthi, lunæ xxiv, iii Kal. Aprilis, epacta xiv, deorum ii, indictione iv, consulibus Constantio (15)iv et Constante iii Augustis, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfecto. Cumque obiisset Gregorius die ii Epithi, reversus est Roma ex Italia (Athanasius) et in civitatem ecclesiamque ingressus. Mirabili autem occurso dignus fuit; etenim die xxiv Paophi, populus cunctique magistratus ei obviam iverunt usque ad centesimum lapidem; atque ita honoratus quievit. Festalem vero epistolam hujus anni jam breviter ad presbyteros miserat.

Hoc anno (Cn. 347) Dominica Paschatis erat die xvii Pharmuthi, lunæ xv, pridie Idus Aprilis, epacta xxv, deorum iii, indictione v, consulibus Rufino et Eusebio, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfecto. Residens Alexandriæ (Athanasius) consuetam significationis paschalis epistolam misit, quam antea non potuerat.

Hoc anno (Cn. 348) Dominica Paschatis erat die viii Pharmuthi, lunæ xviii, iii Nonas Aprilis, epacta vi, deorum iv, indictione vi, consulibus 9 Philippo et Salia, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfecto. Hanc quoque epistolam Alexandriæ residens scripsit.

Hoc anno (Cn. 349) Dominica Paschatis erat die xxx Phamenoth, lunæ xix, vii Kal. Aprilis, epacta xvii, deorum vi, indictione vii. Sed cum renuissent Romani dicentes, se ob traditionem a Petro apostolo acceptam haud progredi ultra diem xxvi Pharmuthi, neque citra xxx Phamenoth, lunæ xxi . . . (*hic lacuna brevis in codice, qui postea prosequitur sic*;) vii Kal. Aprilis, consulibus Limenio et Catulino, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfecto. Hanc quoque epistolam misit Alexandriæ residens.

Hoc anno (Cn. 350) Dominica Paschatis erat die xiii Pharmuthi, lunæ xix hora secunda, vi Idus Aprilis, epacta xxviii, deorum vii, indictione viii, consulibus Sergio et Nigriano, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfecto. Hoc anno interfectus fuit a Magnentio Constans, tenuitque imperium Constantius solus; qui tunc ad papam (Athanasium) scripsit ne quid timeret ob Constantis ob-

atum, sed sibi haud secus quam illi viventi confideret.

Hoc anno (Cn. 351) Dominica Paschatis erat die v Pharmuthi, lunæ xviii, 10 pridie Kal. Aprilis, epacta ix, deorum i, indictione ix, post consulatum Sergii et Nigriani, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfecto.

Hoc anno (Cn. 352) Dominica Paschatis erat die xxiv Pharmuthi, lunæ xviii, xiii Kal. Maii, epacta xx, deorum iii, indictione x, in consulatu quinto Constantii Augusti et primo Constantii Caesaris, gubernante eodem Nestorio Gazæo Ægypti præfecto. Gallus proclamatus fuit Cæsar, mutatumque nomen ejus in Constantium.

Hoc anno (Cn. 353) Dominica Paschatis erat die xvi Pharmuthi, lunæ xxi, iii Idus Aprilis, epacta i, deorum iv, indictione xi, in consulatu sexto Constantii Augusti et secundo Constantii Caesaris, gubernante Sebastiano Thrace Ægypti præfecto. Hoc anno Serapion episcopus Thmucos, Triadelphus Nicii, et presbyteri Petrus atque Astrucius (16) cum aliis ad imperatorem Constantium missi fuerunt, quia timor imminere malorum ab Arianis; attamen re infecta revertebantur. Hoc anno Montanus palatii silentiaris, introiit tanquam episcopus (Alexandriam); sed enim coorto tumultu, frustratus abiit.

Hoc anno (Cn. 354) Dominica Paschatis erat die iv Pharmuthi, lunæ xvii, vi Kal. Aprilis, epacta xii, deorum v, indictione xii, in consulatu 11 septimo Constantii Augusti et tertio Constantii Caesaris, gubernante eodem Sebastiano Thrace Ægypti præfecto.

Hoc anno (Cn. 355) Dominica Paschatis erat die xxi Pharmuthi, lunæ xviii, xvi Kal. Maii, epacta xxiii, deorum vi, indictione xiii, consulibus Arbetione et Lolliano, gubernante sene illo Maximo Nicæno Ægypti præfecto. Hoc anno Diogenes, qui erat imperatoris notarius (17), conatus episcopum (Athanasium) comprehendere, cassa effectus fuit.

Hoc anno (Cn. 356) Dominica Paschatis erat die xii Pharmuthi, lunæ xvii, vii Idus Aprilis, epacta iv, deorum i, indictione xiv, in consulatu octavo Constantii Augusti et primo Juliani Caesaris, gubernante eodem sene Maximo Nicæno Ægypti præfecto, cui successit Cataphrovius Biblius. Hoc anno cum Syrianus dux tumultum magnum die xiii mensis Mechir in ecclesia concitavisset, die xiv ingressus est cum militibus suis nocturno tempore in basilicam Theonæ: haud tamen comprehendere (episcopum) potuit, qui non sine prodigio evasit.

Hoc anno (Cn. 357) Dominica Paschatis erat die xxvii Phamenoth, lunæ xvii, x Kal. Aprilis, epacta xv, deorum ii, indictione xv, consulibus Constantio Augusto novies et Juliano Cæsare iterum, gubernante eodem Cataphronio 12 Bibliio Ægypti præ-

(15) Syr. Constantino.

(16) Chron. Veron., modo Astericus, modo Astericus.

(17) Ita ipse Athanasius in *Apol. ad Const.*, n. 32, nec non Chronicon Veronense.

fecto, cui successit Parnasius. Tunc Georgius ingressus est die xxx Mechir, multosque violenter comprehendit. Verumtamen Athanasius episcopus in fuga erat, seduloque in civitate quærebatur; cuius rei causa periclitantibus multis, scripta non fuit festalis epistola.

Hoc anno (Ca. 358) Dominica Paschatis erat die xvii Pharmuthi, pridie Idus Aprilis, lunæ xvii, epacta xxvi, deorum iii, indictione i, consulibus Tatiano et Cereali, gubernante Pario Corinthio Ægypti præfecto. Episcopus quidem Athanasius latebat in urbe Alexandria; Georgius autem recessit die v Paophi, a populo expulsus. Propterea ne hoc quidem anno potuit papa (Athanasius) festalem epistolam mittere.

Hoc anno (Ca. 359) Dominica Paschatis erat die xix Pharmuthi, pridie Nonas Aprilis, lunæ xx, epacta vii, deorum iv, indictione ii, consulibus Eusebio et Hypatio, gubernante eodem Pario (18), cui successit Italianus Italus; huic autem post tres menses Faustianus Chalcedonensis. Ne hoc quidem anno papa (Athanasius epistolam) scripsit.

Hoc anno (Ca. 360) Dominica Paschatis erat die xxviii Pharmuthi, ix Kal. Maii, lunæ xxi, epacta xviii, deorum vi, indictione iii, in decimo consulatu Constantii Augusti et tertio Juliani Cæsaris, gubernante Faustiano 13 Chalcedonensi Ægypti præfecto. Hic præfectus una cum Artemio duce ingressi domunculam cellulamque, ut ibi Athanasium episcopum conquirerent, acriter torserunt Eudæmonem virginem monialem. Quamobrem ne hoc quidem anno epistolam scripsit (Athanasius).

Hoc anno (Ca. 361) Dominica Paschatis erat die xiii Pharmuthi, vi Idus Aprilis, lunæ xvii, epacta xxix, deorum vii, indictione iv, consulibus Tauro et Florentio, gubernante Photino Ægypti præfecto, cui successit Gerontius Armenius. Ne nunc quidem mittere potuit (epistolam Athanasius). Hoc anno mortuus est Constantius; cumque solus potentatum obtinuisset Julianus, persecutio adversus orthodoxos deferbit: etenim imperator Julianus mandavit, ut ubique terrarum orthodoxi ecclesiastici dimitterentur, qui Constantii tempore persecutionem passi erant.

Hoc anno (Ca. 362) Dominica Paschatis erat die xv Pharmuthi, pridie Kal. Aprilis, lunæ xxv, epacta x, deorum i, indictione v, consulibus Mamertino et Nevitta, gubernante Gerontio Armenio, cui successit Olympius Tarsensis. Hoc anno episcopus Athanasius rediit ab exsilio mense Mechir, et Ecclesiam suam recepit Juliani Augusti jussu, qui libertate donavit cunctos 14 episcopos et ex-

sulantem clerum, uti supra actum est. Tunc autem scripsit epistolam (Athanasius).

Hoc anno (Ca. 363) Dominica Paschatis erat die xxv Pharmuthi, xi Kal. Maii, lunæ xx, epacta xxi, deorum ii, indictione vi, in quarto consulatu Juliani Augusti cum Sallustio, gubernante eodem Olympio Ægypti præfecto. Pythodoros Thebanus, Philippi servus, attulit Juliani edictum die xxvii Paophi, et episcopo coram exhibuit, quo in edicto multæ minæ siebant (19). Tunc sine mora exiit urbe (Athanasius) perexitque Thebas (20). Octo autem post menses interit Julianus; cuius morte vulgata, rediit clam Alexandriam noctu. Deinde octavo die mensis Thoth, consensa navi apud Hierapolim orientalem, obvius ivit imperatori Joviano, a quo honorifice dimissus fuit. Hanc festalem epistolam misit quaquaversus more solito ex urbe Memphis, dum Thebas fugeret.

Hoc anno (Ca. 364) Dominica Paschatis erat die ix Pharmuthi, pridie Nonas Aprilis, lunæ xvi, epacta iii, deorum iv, indictione vii, consulibus Joviano Augusto et Varroniano, gubernante Hyrico Damasceno præfecto, cui successit Maximus Rhacotensis (21); huic autem Flavianus Illyricus. Hoc anno papa (Athanasius) ingressus est Alexandriam atque ecclesiam die xxv Mechir. 15 Epistolam vero festalem misit consucto more Antiochia ad cunctos singularum præfecturarum episcopos.

Hoc anno (Ca. 365) Dominica Paschatis erat die primo Pharmuthi, v Kal. Aprilis, lunæ xix, epacta xiv, deorum v, indictione viii, in consulatu primo Valentiniani et Valentis Augustorum, gubernante eodem Flaviano Illyrico. Nos occupavimus Cæsareum (22). At mox multarum accusationum causa patiebatur persecutionem papa (Athanasius), ideoque contulit se in hortum Fluvii Novi. Sed enim paucis diebus post, cum ad eum venisset cum Barsade secretario præfectus, tulit ei opem ut in ecclesiam ingrederetur. Tunc terræ motus contigit die xxvii Epiphi, mare in orientali plaga retro cessit, multi perierunt, multaque res pessundate.

Hoc anno (Ca. 366) Dominica Paschatis erat die xxi Pharmuthi, xvi Kal. Maii, lunæ xx, epacta xxv, deorum vi, indictione ix, in primo consulatu Gratiani filii Augusti et Daglaiphi, gubernante eodem Flaviano præfecto. Die xxvii Epiphi impetum fecerunt ethnici, et Cæsareum incensum fuit, multique cives immania detrimenta passi sunt. Rei auctores damnati fuerunt et extorres facti. Deinde Proclianus Macedo dux creatus fuit.

16 Hoc anno (Ca. 367) Dominica Paschatis erat

(18) Syrus hoc loco *Pariasio*.

(19) Sive de restituendis idolorum bonis, sive de expellendo Athanasio, ut est in Chronico Veronensi.

(20) Hinc demum corrigitur illud *Thereu* Chronici Veronensis, n. 11, de quo corrupto vocabulo tot vana verba fecerunt Maffeiis, Mansius atque Narmachus. Vide adnotata ad dictum num. Chronici

Veronensis, infra.

(21) *Syr. Rhaphontensis*.

(22) Una erat ex ecclesiis Alexandriae sic appellata. Hanc magnam dicit ipse Athanasius in *Historia Arianorum*, cap. 74 (ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν τῷ Καίσαρειῷ) et ab his atque ab ethnicis pollutari fuisse blasphemis in Christum atque sacrificiis.

die XVI Pharmuthi, Kalendis Aprilis, lunæ XVI, epacta VI, deorum VII, indictione X (25), consuli- bus Lupicino et Jovino, gubernante eodem Procliano, cui Tatianus Lucius successit. Hoc anno cum Lucius ingredi conatus esset die XXVI Thoth, noctu delituit in domo quæ erat prope ecclesiæ præsidium; cumque Tatianus præfectus, et Trajanus dux foras ipsum egredi curasset, is mirabiliter ex urbe evasit incolumis, quia eum turba interficere volebat. Hoc quoque anno epistolam scripsit (Athanasius) nec non divinarum librorum canonem edidit.

Hoc anno (Cæ. 568) Paschatis Dominica erat die XXV Pharmuthi, XI Kal. Maii, lunæ XVI, epacta XVII, deorum II, indictione XI, Valentiniano et Valente Augustis secundo consulibus, gubernante eodem Tatiano præfecto. Cæsarem ceptum est reedificari die VI mensis Pachon, quia gratiose impetratum fuit imperiale decretum per Trajanum duces. Comperti sunt incendii auctores, et remotis statim incensæ molis maceris, eodem mense Pachon initium instauranti ædificii factum est.

Hoc anno (Cæ. 569) Paschatis Dominica erat die XXVII Pharmuthi, pridie Idus Aprilis, lunæ XV, epacta XXVIII, deorum III, indictione XII, consule 17 primum Valentiniano Augusti filio cum Victore, gubernante eodem Tatiano præfecto. Cæpit papa (Athanasius) ecclesiam ædificare in Mendesio, quæ postea de nomine ejus appellata est, die XXV mensis Thoth, initio anni LXXXV Diocletiani.

Hoc anno (Cæ. 570) Paschatis Dominica erat die II Pharmuthi, IV Kal. Aprilis, lunæ XV, epacta IX, deorum IV, indictione XIII, consuli- bus tertio Valentiniano et Valente Augustis, gubernante eodem Tatiano, cui successit Olympius Palladius Samosatensis. Absolvit papa (Athanasius) ecclesiam, quæ de nomine ejus dicta est, desinente anno LXXXVI æræ Diocletiani; quo anno, die XIV mensis Mesori anniversaria quoque peregit.

Hoc anno (Cæ. 571) Paschatis Dominica erat die XXII Pharmuthi, XV Kal. Maii, lunæ XVI, epacta XX, deorum V, indictione XIV, in secundo consulatu Gratiani Angusti cum Probo, gubernante eodem Palladio, cui successit in Ægypti præfectura Ælius Palladius Palæstinus, qui dictus est Cyrus.

Hoc anno (Cæ. 572) Paschatis Dominica erat die XIII Pharmuthi, VI Idus Aprilis, lunæ XII, epacta I, deorum VI, indictione XV, consuli- bus Modesto et Arintheo, gubernante eodem Ælio Palladio, qui dictus est Cyrus, Ægypti præfecto.

¹ Psal. LVII, 7. * Cant. VIII, 1.

(25) Quæ sequuntur continentur in folio quod in perturbatis membranis Nitriensibus, itemque in Londinensi editione extra proprium locum est, ut ipse cl. editor Curetonius recte adnotavit; nos autem nunc iusta in sede folium hoc nativoque ordine, ut par est, collocamus.

(24) Hoc usque folium tralatitium, quod nos in proprium locum, unde incommodè exciderat, resti-

A 18 Hoc anno (Cæ. 573) Paschatis Dominica erat die V Pharmuthi, pridie Kal. Aprilis, lunæ XXI, epacta XII, deorum I, indictione I, in quarto (24) consulatu Valentiniani et Valentis Augustorum, gubernante eodem Ælio Palladio Ægypti præfecto. In hujus anni exitu, die VII Pachon, prodigiose (25) vita excessit (Athanasius).

Finis capitulorum epistolarum festalium sancti Athanasii Alexandriæ episcopi.

EPISTOLA I.

(Ch. anno 329.)

B EPISTOLA PRIMA FESTALIS PAPÆ ATHANASII, JUXTA QUAM DOMINICA PASCHATIS ERAT DIE II PHARMUTHI, VIII IDUS APRILIS, ANNO XLV DIOCLETIANI, IN OCTAVO CONSULATU CONSTANTINI AUGUSTI ET QUARTO CONSTANTINI CÆSARIS, PRÆFECTO SEPTIMIO (26) ZENEO, INDITIONE SECUNDA.

De jejunio, tuba et festis.

1. Venite, dilecti mei, ad celebrandum festum, quoadquidem nos tempus invitat. Sol ille justitiæ divinos suos nobis radios ostendens, solemnitas tempus nobis prædicit; quo cognito, festum agere debemus, ne simul cum tempore avolet a nobis lætitia. Quippe est apprime necessarium, 19 ut tempus exercendæ virtutis cognoscamus. Sic etiam beatus Paulus discipulum suum ad temporis agnitionem adhortabatur, docebatque eum dicens: «Insta in tempore, et extra tempus.» Nempe ut utrumque sciret et res dignas tempore agere, et cavere quominus reprehendatur extra tempus (27). Similiter et omnium Deus, juxta sapientem Salomonem (28) uniuscujusque rei tempus atque momentum distingebat, ut omnino definiret tempore proprio hominum salvatio. Sic etiam Dei sapientia Dominus ac Salvator noster Jesus Christus, cum laud extra tempus, sed idoneo tempore, ad sanctorum animas se confert, Dei amatores atque prophetas apte disponit. Atque ita plurimi eum precabantur, dicentes: «Quis dabit ex Sion salutare Dei?» Sponsa vero, ut in Cantico scriptum est, orabat dicens: «Quis det te filium sororis meæ, sugentem ubera matris meæ?» Nempe ut hominibus fias similis, et humanos dolores pro nobis subeas.

D 2. Sed ille omnium Deus, factor temporum ac momentorum, qui res nostras, plusquam nos ipsi, novit, dum, periti medici instar, solamen per tempus iis concedit, qui sanari consentiunt, id ipsum laud extra tempus, sed idoneo tempore suppeditat

tuimus.

(25) Vide notam infra, p. 164.

(26) Vocabulum *Septimio* deest in Chronico.

(27) Il Tim. IV, 2. Gr., *Ἐπίσχευε εὐχαρίως, ἀκαταπαύτως*. Est autem propemodum insperata hujus loci interpretatio Athanasii. Philologi sacri judicent.

(28) Eccl. III, 7, *Tempus tacendi, et tempus loquendi*.

dicens: « Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te ». Ideo beatissimus quoque Paulus, ad hujusmodi tempus non adhortans, scribebat dicens: « Ecce nunc tempus **20** acceptabile, ecce nunc dies salutis. » Item antiquitus invitans (Deus) per Moysen Israelis filios ad festum sacerdotale, sic aiebat: « Tribus vicibus per singulos annos mihi festum celebrabit. » Sacerdotes tubæ clangebant, dilecti mei, atque ad tria celebranda festa hortabantur, quorum unum hodiernum est. Ita sanctus Psalmista mandavit, dicens: « Vociferate in Neomenia tuba, in die solemnitate vestra. » Dictum hoc jubet nos vociferare utroque tempore, nempe in mensium initio, et præscriptis diebus, quorum in medio plenilunium fiebat. Diem præscriptum fecit illum, quo tubæ modo ad festum, ut olim scriptum fuit, modo ad jejunium, modo ad bellum invitabant. Hæc nimirum haud inscienter fiebant, id est casu; sed tubarum vox exaudiebatur, ut unusquisque ad indicatum opus conveniret. Nec vero ex me, sed ex divinis libris, hæc discenda sunt. Sic cum Deus Moysi apparuit, velut in *Numerorum libro* scriptum est, ait: « Dominus locutus est ad Moysen: Fac tibi duas tubas; argenteas facies eas; quæ tibi usui erunt ad multitudinem convocandam. » Est autem hoc pulcherrimum apud Dei amatores, nempe ut sciamus, id omne jam inde a Moysi ætate consuetum fuisse, id est ab umbræ tempore. Eaque præscriptio directionis quoque causa fiebat. Etenim dixit (Deus): « Si exieritis ad bellum in territorio vestro contra hostes vestros, qui in conspectu vestro sunt (29), » scilicet intra territorii limites, non extra illud, « tunc **21** signum edetis tubis, et erit recordatio vestri apud Dominum, atque ab hostibus vestris salvi eritis. » Nec belli tantum causa clangebant, sed etiam festorum, ut in lege scriptum est. Audi enim quæ addit dicens: « Et in diebus lætitiæ vestrae, vestrisque solemnitatibus, vestrorumque mensium Kalendis, tubis clangite. » Nemo credat nihil hoc esse aliud, quam verbum, aut nauci faciendum. Si lex tubarum usum mandat, mirum ac tremendum hoc edictum est: etenim tuba vim excitandi habet, et præ qualibet voce aut organo terribilis est: ideoque imperata fuit, ut eam audicus Israel, qui tunc adhuc puer erat, haud humanum esse nuntium crederet, sed plusquam humanum. Ille ex norma sonituum obtemperabat; quos ab iis audicus, qui in monte consistebant, legis recordabatur, quæ tunc sibi fuit imposita, eamque observabat.

3. Mirabilis erat lex, et speciosa figura; secus enim haud metum ingressisset, neque ad obedientiam flexisset eos qui audiebant, imo tunc etiam videbant. Verum hæc res tunc erant figuratæ et umbratiles. Nos vero cogitationem nostram transfe-

rentes, atque ab umbra unice digredientes, ad veritatem veniamus, tubasque sacerdotales Salvatoris nostri spectemus clamantes atque invitantes, modo ad prælium, ut ait beatus Paulus: « Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus **22** principes, adversus potestates, et mundi hujus tenebrosi rectores, contra malignos spiritus aeris. » Modo ad virginitatem, ab continentiam, et irreprehensibile conjugium, clamando atque dicendo: « Virgo (cogitet) ea quæ virginitatis sunt: qui abstinentem vitam præoptant, de abstinentia cogitent: qui denique cum uxore sunt, de honorabili conjugio; indicens singulis propria officia, præmiumque decorum. Quandoque etiam ad jejunium invitando et solemnitate. Audi adhuc vociferantem clamantemque: « Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus, ut festum agamus non fermento vetere, neque fermento malitiæ et nequitia. » Sin autem tubam audire mavis tubarum omnium magnificentissimam, aurem præbe Salvatori nostro dicenti: « In novissimo magno die stabat Jesus, et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat. » Profecto decebat ut Salvator non ad festum simpliciter, sed ad solemnitatem magnam nos invitaret; qua voce audita, parati essemus et conveniremus ad cujuslibet tubæ signum, ut paulo ante dixi; sunt quippe diversæ denuntiationes.

4. Audi quomodo propheta sub figura vociferabat; deinde ad veritatem te transfer, et tubæ denuntiationi esto paratus. Ipse ait: « Canite tuba in Sion, sanctificate jejunium. » Definitum erat hoc tubæ signum, præciseque omnino imperabat, ut nos jejunantes sanctificemus jejunium. Neque enim omnes Deum invocantes Deum sanctificant; sed quidam potius eum contaminant; quanquam non ipsum contaminant; absit! sed eas **23** de ipso cogitationes: sanctus enim ille est, et in sanctis quiescit. Sic beatus Paulus definit, quomodo aliqui contumeliam faciunt Deo, nempe violando præcepta, in Deum sunt contumeliosi. Ob admonitionem vero eorum qui jejunium vitiant, ait nunc: « Sanctificate jejunium. » Etenim multi dum de jejunio satagunt, animas tamen suas corrumpunt proprii cordis cogitationibus, male facientes fratribus suis, quos primere audent: et ne quid præterea dicamus, adversus proximos suos multi superbiunt, iisque detrimenta majora moluntur. Nihil sane Phariseo illi profuit jejunii jactantia, qui tantummodo ad coram publicano gloriaretur, bis in hebdomada jejunabat. Sic item (Deus) ob ejusmodi jejunium Israelitas reprehendebat, perque Isaiam prophetam hortabatur dicens: « Num hoc est jejunium quod elegi, et dies quo humiliet homo animam suam? quo contorqueas quasi circum collum tuum, et saccum ad ciuerem tibi substernas? Num ejusmodi

² II Cor. vi, 2. ³ Isa. xlix, 8. ⁴ II Cor. vi, 2.

⁵ Exod. xxiii, 14. ⁶ Psal. lxxx, 4. ⁷ Num. x, 2.

⁸ Ibid. 9. ⁹ Ibid. 10. ¹⁰ Ephes. vi, 12. ¹¹ I Cor. vii, 34. ¹² I Cor. v, 7. ¹³ Joan. vii, 37. ¹⁴ Joel ii, 15.

¹⁵ Hebr. x, 29. ¹⁶ Isa. lviii, 5.

(29) Sic interpretatur Athanasius Græcum ἀνθεστηκόντες.

appellabitur jejunium acceptabile (30)? Atque ut pateat, debere nosmet ita gerere dum jejunamus, et ejusmodi oporteat esse jejunium, audi Deum Moysi his verbis mandantem, prout in Levitico scriptum est¹⁷: « Locutusque est Deus ad Moysen dicens: Decima mensis septimi die, expiationis dies erit: celeberris vobis et sancta hæc erit dies, vestrasque animas humiliabit, et holocausta offeretis perfecta Domino. » **24** Mox de hac lege sic decernebat¹⁸: « Quæcunque anima non se humiliaverit, de populo delcbitur. »

5. Cernitis, fratres mei, quantum valeat jejunium, et quomodo lex jejunare nos jubeat. Vult scilicet, nos haud corpore tantum, sed etiam anima jejunare. Humiliatur autem anima, cum a pravæ doctrinæ recedit, et idoneis virtutibus alitur. Porro virtutes æque ac vitia, alimenta cibique animæ sunt, ut alterutris illis vescatur, et pro suo placito in utrumlibet latus declinet. Utroqueversum scilicet pergere potest. Si ad virtutem deflectit, virtute alitur, id est justitia, castitate, abstinencia, fortitudine, veluti Paulus aiebat¹⁹: « Se verbo veritatis pasci; » sicuti etiam Dominus noster²⁰: « Cibis meus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cælis est. » Quod si non ad hæc, sed ad inferiora illa se inclinaverit anima, nulla alia re pascetur quam peccato. Ita Spiritus quoque sanctus de peccatoribus loquens deque eorum cibo, diabolus designat dicendo²¹: « Dedisti eum escam populis Æthiopum. » Illi sunt peccantium cibi. Et quemadmodum Dominus noster ac Salvator Jesus Christus panis est cælestis, fitque sanctorum alimonia, ut ipse ait²²: « Nisi manducaveritis meam carnem, et biberitis meum sanguinem; » sic diabolus fit cibus impurorum atque eorum qui non lucis, sed tenebrarum opera faciunt. Propterea mandabat illis, ut virtutis cibis se alerent, quo nimirum saperent atque a vitis resipiscerent. Cibi virtutum suut demisso animi, jaectantiæ omisio, **25** humiliationum patientia et cognitio Dei. Hujusmodi jejunium non animæ tantummodo veniam conciliat, sed cum illi reapse sanctificatur, sanctos disponit et tellure extollit.

6. Mirum fortasse videbitur, quod dicturus sum: imo vero præ omnibus ante dictis mirabilis est, neque tamen a veritate alienum, prout vox ipsi ex sacerdotalibus libris potestis condiscere. Magnus Moyses jejunii merito cum Deo collocutus est, et legem recepit. Magnus item ille sanctusque Elias, peracto jejunio, ipse pariter dignus fuit divina visione, postremoque tanquam ille qui in cælum ascendit, ita elevatus est. Daniel denique jejunio indulgens, tanquam adhuc adolescens, dignus æque fuit intellectu mysterii, solusque regis arcana co-

gnovit, et visiones videre divinas meruit. Neque vero ob stupendum jejunii ab his tolerati spatium, et ob dierum prolixitatem, incredulus quisquam continuo sit; imo potius certior fiat credatque unicum erga Deum respectum, atque unicum hujus verbum, alendis obedientibus satis esse, et cujuslibet nutrimenti instar fieri. Sic etiam angeli nulla re alia aluntur, nisi quod semper vident faciem Patris ac Salvatoris, qui in cælis est. Quapropter quotiescunque Moyses cum Deo colloquebatur, toties corpore jejunabat, divinisque verbis alebatur. Cum autem ad homines descenderet, ab eoque Deus recederet, tunc famem sicut cæteri experiebatur. **26** Haud ultra quadraginta dies jejunasse dicitur, quibus cum Deo sermocinatus est. Generatim denique quilibet sanctus hujuscemodi virtutibus pasci meruit.

7. Jam vero et nos, dilecti mei, nostram divinis escis nutriendas animam, et verbo ac voluntate Dei, atque exterius corpore jejunantes, grandem hanc et salutarem solemnitatem, prout decet, celebremus. Stolidi quoque Judæi divinæ hujus alimoniæ usurpantes figuram, agnum paschali tempore comedebant, neque tamen ipsam figuram intelligebant: et ad præsens usque tempus, agnum contra fas comedunt, quandoquidem extra urbem ac veritatem versantur. Nam figura, agnus et umbra intra limites gerebatur Judææ et illius urbis; sic jubente lege, ne hæc in alia urbe fierent, sed in regione Judaica; nequaquam vero alibi. Una cum his mandabat lex ut holocausta offerrentur ab iis ac victimæ, quia nullum aliud erat altare, præter quam Hierosolymis. Idcirco sacra hujusmodi haud licebat in alia qualibet urbe peragi, nisi in illa, ubi erat altare ac templum, quod Deus ædificatum stare voluerat, donec urbs finem suum nancisceretur. quo demum tempore finem habituræ erant illæ quoque res abundante.

8. En nunc civitas illa, post nostri Salvatoris adventum, finem experta est, et universa Judæorum regio vastata. Quod ut comprobemus, nullo egenus extraneo argumento; namque ipsis oculis rei transactæ veritatem **27** comperimus. Necesse erat umbram terminum suum nancisci: neque id a me dicendum est, sed a sacerdotali voce prophetæ, qui exclamavit prædixit²³: « Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem. » Quid significat verbum annuntiat? nisi quod addit, eis dicendo: « Celebra, o Juda, festivitatis tuas, et redde Domino vota tua. » Ac ne postmodum ad res veteres reditus fieret, ait²⁴: « Desiit, ablati est, ascendit ille qui insufflabat in faciem, teque angustiis expediebat. » Quis ille est qui ascendit, dicit aliquis

¹⁷ Levit. xxiii, 26, 27. ¹⁸ ibid. 29. ¹⁹ I Tim. iv, 6. ²⁰ Joan. iv. 34. ²¹ Psal. lxxiii, 14. ²² Joan. vi, 54. ²³ Nahum i, 13. ²⁴ Nahum ii, 4.

(30) Ita sonat textus Athanasii Syriacus, consonanter ad Syriacum biblicum et Hebraicum. At Græcus vulgatusque Lat. Eiliorum textus paulo

post aliter; quamquam non magna sententiæ discrepantia est.

Judæis, propter quem umbræ jactantia desit? A
 Haud frustraneum est audire verba, « desit, ascendit ille qui insufflavit: » quippe nondum ulla res desiderat, antè quam ille ascenderit qui insufflavit; verumtamen post ejus ascensum, statim desit. Quis ergo ille, o Judæi, de quo supra locutus sum? Si Moyses; mendacium profecto id esset, quia tunc nondum populus ingressus erat regionem, in qua sola jussus fuerat sacra peragere. Sin vero Samuel aut alius propheta; id quoque falsum foret, quia illatenus fiebant hæc in Judæa, et urbs adhuc manebat; ac necesse erat, quandiu hæc maneret, tandiu sacra illa frequentari. Igitur, dilecti mei, prædictorum ex numero non erat is qui ascendit. Jam si te verax verbum audire aves, atque a Judaicis exemplis recedere, videsis Salvatorem nostrum qui ascendit, et insufflavit in faciem, suisque discipulis dixit²⁸: « Accipite Spiritum sanctum. » Quæ uli acta sunt, finis omnium rerum **28** fuit, altare dissuit, et frons januæ templi difflata est. Et quamvis nondum urbs est destructa, interior tamen templi abominatio mansura est, et ipsi urbi cunctisque illis priscis finis adierit cæremonii.

9. Nos vero extra umbræ tempus sumus, neque secundum hanc jam operamur; sed conversi ad Dominum sumus, « qui spiritus est: ubi autem spiritus Domini est, ibi libertas²⁹, » ceu ad aures nostras intonat tuba sacerdotalis. Etenim nunc haud materiam immolamus agnum, sed verum illum, qui immolatus fuit, Dominum nostrum Jesum Christum, qui ductus est tanquam ovis ad lanienam; qui quasi agnus coram lanio inuis erat³⁰; pretioso exo nos purificans sanguine, qui multo magis loquitur quam ille Abelis³¹. Calcantes pedes nostros in præparatione Evangelii (31), capientesque manus nostris Domini virgam et baculum; quibus recreatus sanctus ille dicebat³²: « Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. » Summatinque aiebat beatus Paulus³³: « Ad omnia parati, nihil solliciti sinus; Dominus prope est. » Ipse denique Salvator noster dicit³⁴: « Qua nos hora non putamus, adveniet Dominus. »

10. « Festum itaque celebremus non fermento vtere, neque fermento malitiæ ac nequitia, sed azymo puritatis ac veritatis³⁵; » exuentes veterem Lominem cum omnibus operibus suis, et induentes novum hominem qui propter Deum creatus fuit: cum animi humillitate et conscientia pura, in lege meditantis diu noctuque. Nam si personarum acceptionem vitabimus, **29** et superbia doluntque abjiciemus, tunc charitatem erga Deum et homines consequemur; renovatique et novo vino poti cum Spiritu sancto, mensem quoque rerum harum no-

varum digne celebrabimus, sanctum jejunium exordientes die v Pharmuthi; et huic consequenter adjunctes sex illos dies sanctos atque magnificos, qui creationis mundi hujus symbola sunt, sinem jejunii faciemus die decimo ejusdem Pharmuthi in Sancto hebdomada: Sabbato: atque illucescet nobis sancta Dominica, undecimo ejusdem mensis die: ex quo gradatim septem reliquas hebdomadas numerantes, sanctum Pentecostes diem celebrabimus; qui olim apud Judæos figurabatur sub festi hebdomadarum nomine: quo tempore fiebant amnestiæ ac debitorum remissiones, oratque is deum omnimodæ libertatis dies. Jam cum nobis id tempus sit futuri mundi symbolum, magnam Dominicam celebrabimus, arrham hic futuræ illius capientes eternæ vitæ. Cum autem hinc demigrabimus, plenam cum Christo peragemus solemnitatem, et cum sanctis ita exclamabimus³⁶: « Transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei; cum voce exultationis, et cum laudis præconio, tanquam illorum qui lætantur: » ubi scilicet fuga doloris, tristitiæ et anxietatis: atque ad summum gaudium et exultationem proventi, cum illis peragere digni erimus.

30 11. Pauperum meminerimus, et peregrinorum ne obliviscamur. In primis Deum diligamus tota anima, facultate, ac viribus; deinde proximum nostrum tanquam nos ipsos. Sic illa consequemur, que: « oculus non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis pervenerunt, quæ nempo præparavit Deus diligentibus ipsum³⁷; » per unigenitum Filium ejus Dominum nostrum, nostrumque Salvatorem, Jesum Christum; per quem sit gloria et imperium (32) soli Patri, per Spiritum sanctum, in sæcula sæculorum. Amen. Salute omnes cum osculo sancto. Salutant vos cuncti, qui mecum sunt, fratres.

Prima epistola festalis sancti Athanasii explicet.

EPISTOLA II.

(Ch. anno 330.)

EPISTOLA SECUNDA FESTALIS PAPÆ ATHANASII, JUXTA QUAM DOMINICA PASCHALIS ERAT DIE XXIV PHARMUTHI, XIII KAL. MAI, ANNO XLVI DIOCLETIANI, CONSULIBUS GALLICANO ET AURELIO SYMMACRO PÆFACTO MAGNINIANO, INDICIONE III.

1. Rursus Pascha et lætitia, fratres mei; denuo Dominus ad hoc nos tempus perduxit, ut more solito verbis ejus nutriti, festum prout oportet agamus. Cum sanctis illis celeste hoc gaudium celebremus; quoniam et ipsi **31** solemnitate bujusmodi prænuñtaverunt, nobisque exemplo præverunt per suam in Christo conversationem. Haud

²⁸ Joan. xx, 22. ²⁹ I Cor. iii, 17. ³⁰ Isa. liii, 7. ³¹ Heb. xii, 24. ³² Psal. xiii, 4. ³³ Philipp. iv, 6. ³⁴ Matth. xxiv, 44. ³⁵ I Cor. v, 8. ³⁶ Psal. xli, 5. ³⁷ I Cor. ii, 9.

(31) Sic adamussim scribit etiam sanctus Augustinus (ex Ephes. vi, 16) in sermone nostro Vaticano CXIX, 7: *Calciantur pedes vestri in præparatione Evangelii pacis.*

(32) Imperium scribo exemplo Hieronymi interpretans epistolam Theophili. Sic etiam Augustinus serm. Vat. CXXXVI; pariterque ego legelam in clausula præcæ homilie in cod. Vat. 264, f. 118.

illis tantummodo curæ erat Evangelium prædicare; sed si attente intuemur, utique scriptum cernimus Christi virtutem in ipsis fuisse manifestatam. Ad Cerinthios enim ita (Paulus) scribebat ²⁶: « Imitatores mei estote. » Jam quod singulis perscripsit, simul omnibus atque ubique imperabat, quia omnium gentium doctor erat in fide ac veritate ²⁷. Prorsus hortatorium hoc jussum sanctorum omnium est. Jam et Salomon in parabolis aiebat ²⁸: « Audite, filii, disciplinam patris, et attendite ut intelligatis. Donum bonum do vobis, verba mea ne derelinquatis. Ego quoque filius obediens patri fui, et dilectus coram matre mea. » Sic optimam institutionem perfereret justus pater, cum horum ductu exemplorum erudiendis alijs operam daret. Quod si aliter se gereret, ignominiam experiretur a discipulis sibi ²⁹: Tu qui alios erudis, te ipsum non erudis. Igitur frugi illum servum potius imitando, et ipse sibi deberet consulere et alijs professe; ut gratiam sibi attributam duplicans, ita se compellari audiret: « Euge, serve bone et fidelis! quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui ³⁰. »

2. « A nobis quoque danda opera est, ut semper quidem, sed diebus præcipue festalibus, non auditores tantum, sed factores præceptorum Salvatoris nostri simus, ut sanctorum vitam imitantes, in cœlesti illud Domini ³¹ nostri gaudium simul intremus, haud transitorius, sed firmiter permanens (33): » gaudium, inquam, illud, quo exclusi hi qui nequiter agunt, nihil de actibus suis reliquum habebunt, præter dolorem, afflictionem et cruciatum molestiam. Hi similitudinem hominis retinentes, minime tamen formam vite sanctorum præ se ferunt, atque ejus recti intellectus, quicum ab initio creatus homo rationalis fuit ad imaginem Dei; sed se bestix potius irrationali comparant atque assimilant, voluptati contra legis normam dediti, lasciviorum instar eorumque, nec non calliditati deliquit, peccato demum mortifero, ut aiebat Joannes, qui eos gemina viperarum dixit ³². Hi enim sic procumbentes, seque humi ceu serpentes

A volutantes, haud cogitant alia esse meliora quam hæc visibilia, in quibus ipsi constitutam felicitatem arbitrantur; dumque his frunntur, non Deo famulantur, sed concupiscentiis suis.

3. At enim Verbum illud tantopere hominum amans, cum hæc ob causam adveniret, ut rem perditam querat atque inveniat, deterrebat eos ab hujusmodi insania, exclamansque aiebat ³³: « Nolite fieri sicut equus ³³ et mulus, quibus non est intellectus: in camo et freno maxillas illorum constringunt; » tanquam scilicet desperatorum et improbis simulum. Ideo propheta in spiritu orabat dicens ³⁴: « Fuisisti mihi tanquam Phœnicis negotiatores ». Ulter vero spiritus his qui ejusmodi sunt adversatus ita est ³⁵: « Domine, in civitate tua imaginem eorum abominaberis. » Ipsi autem tanquam insani semet transformantes, proprium fallunt ratiocinium; et quasi vi logica magnopere præditi, Dei sapientiam suæ assimilant, talem scilicet reputantes, qualia sunt propria officia. Hinc de sapientia sua præsumentes tument, gloriamque Dei incorruptibilis immutant ad similitudinem imaginum hominis corruptibilis, volatilium, quadrupedum, atque reptilium. Propterea contulit illos Deus in mentem reprobam, ut absurditates illas perpetrarent ³⁶. Isti scilicet haud audierunt prophetica vocem ipsos reprehendentem ³⁷: « Cri assimilastis Dominum, et cuiquam adæquastis! » Nec Davidem psalmistam audierunt imprecantem hisce hominibus: « Similes sint eis opifices eorum, et omnes qui confidunt in eis ³⁸. » Jam vero ad veritatem cæci, lapidem ceu Deum respiciunt (34); sensuque carentes, in tenebris ambulant, ut propheta clamat: « Audientes audiunt, et non intelligunt: videntes vident et non agnoscunt ³⁹. Incrassatum est cor eorum, et auribus graviter audierunt ⁴⁰. »

4. Qui igitur festi hujus hactenus participes non fuerunt, exhibent ³⁴ sibi siultique excogitant alios festorum titulos; qui tamen gaudiine dies revera sunt, an potius tristitiæ? « Non est pax impiis, dicit Dominus ⁴¹. » Item ut Sapientia loqui-

²⁶ I Cor. iv, 16. ²⁷ I Tim. ii, 7. ²⁸ Prov. iv, 1-3. ²⁹ Rom. ii, 21. ³⁰ Matth. xxv, 21. ³¹ Luc. iii, 7. ³² Psal. xxxi, 9. ³³ Isa. xxiii, 2. ³⁴ Psal. lxxii, 20. ³⁵ Rom. i, 22-26. ³⁶ Isa. xl, 25. ³⁷ Psal. cxxxiv, 18. ³⁸ Isa. vi, 9. ³⁹ Act. xviii, 27. ⁴⁰ Isa. xlvi, 22.

(33) A Cosma Indicopleuste, qui sub Justiniano Magno vixit, recitatus fuisse nonnullis festalium Athanasii epistolarum locos, constat ex ipsius Cosmæ curata a Montfauconio editione ex Mediceo codice. Jam ejus operis Vaticanum quoque habemus mirabilem codicem 699, auctori contemporaneum, grandibus litteris scriptum, et decoris pariter imaginibus exornatum. Ibi f. 122 b primus hic apparet Athanasii locus, qui nihil ab illo edito differt, nisi verbo γενόμεθα pro γενόμεθα (ut est in Montf.). Et quidem melior est Vaticana lectio, quia priori γένετο respondet. En igitur Græca Athanasii apud Cosmam verba: Ἀθανάσιος ἐκ τῆς δευτέρας ἑορταστικῆς. Γένετο δ' ἄν. καὶ παρ' ἡμῶν κρηπόντως ἐκώσente μὲν, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἑορτῆς, μὴ μόνον ἄχροτα, ἀλλὰ καὶ

D ποιητὰ τῶν τοῦ Σωτῆρος προσαγγέλων γενόμεθα. Ἔνα καὶ τῶν ἄγων κρότον μνησάμενοι, συνεσιόθημεν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἀπαυστόν τε καὶ ἄνωγόν μόνουσαν ἐν ὁρανοῖς γαλάν. Sancti Athanasii, ex secunda epistola festali. Faxit Deus ut semper, maxime autem in diebus solemnitatibus, non auditores tantum, sed etiam factores præceptorum Salvatoris simus; ut sanctorum mores imitati, una ingrediamur in indesinentem ac vere manentem in cælis Domini lætitiâ. Videmus autem hic Athanasium dixisse optativo modo, quod Syrus interpres vel quinus recte vel libere absoluto et quasi imperativo protulit.

(34) Hinc Lucretius lib. v, 1197: *Nec pietas ulla est tertius ad lapidem.*

aur (55) : « Ablatum est ab ore eorum gaudium et A exultatio. » Talia sunt improborum festa. At vero servi illi qui sensum Domini intelligunt, quique hominem illum vere sibi induunt propter Deum ercatum, hi verba evangelica admittunt, reputantque generale esse præceptum, quod Timotheo his verbis traditum fuit ⁵⁵ : « Exemplum esto fide-
lium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. » Sic videlicet festum bene agunt ; ita ut ethnici quoque rectum illorum ordinem spectantes, dicturi sint : Vere Deus cum ipsis est. Sicut autem qui missum recipit , mittentem recipit ; ita sanctorum imitator Domini notam impressam habet. Idem Paulus, quia imitationi studebat, addit dicens ⁵⁶ : « sicut et ego Christi. » Sed ante Paulum verba nostri Salvatoris exstabant, qui ex propria divinitatis sublimitate discipulos suos alloquitur ⁵⁷ : « Discite, inquit, a me quia mitis sum et humilis corde, et inveietis requiem animabus vestris. » Sic etiam cum in pelvim aquam immisit, seque linteo præcinxit, pedesque lavit discipulorum, dixit eis ⁵⁸ : « Scitote quid fecerim vobis. Vos me vocatis, Magister et Domine ; et bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego Dominus et Magister lavi pedes vestros, et vos debetis alter alterius lavare pedes : exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis. »

35 5. O quantopere admirari deberemus, fratres mei, Salvatoris nostri erga homines charitatem ! quantaque vi, qualique tuba exclamare, atque hæc ejus beneficia exaltare ! Non solum ad ejus imaginem facti sumus, sed ab eodem formam exemplumque celestis vite accipimus : idque debemus discere, cui ipse factis præcivit. Quare cum aliquid patimur, hæc est excandescendum, neque ulciscendæ injuriæ, sed benedicendum est maledicentibus, atque omnia Deo juste judicanti permitenda ⁵⁹. Qui ita se gerunt, seque Evangelio conformant, participes Christi erunt, et exemplorum apostoli imitatores, a quo laudis præmium consequentur, prout ipse Corinthios laudabat dicens ⁶⁰ : « Laudo vos, quod per omnia mei memores estis. » Deinde quia nonnulli verbis ejus abutebantur, homini sensum ad sua desideria trahentes, audebantque ea immutare, sicuti in Hymenæi atque Alexandri negotio contigit ⁶¹, et ante hos cum Sadducæis ⁶², qui ut ipse ait, naufragium fidei passi ⁶³, resurrectionis mysterium deridebant, propterea statim subdidit ⁶⁴ : « Et sicut tradidi vobis, traditiones meas tenetis. » Quod reapse propterea dixit, ne aliter opinemur quam doctor tradidit.

6. Multifariam simulat improbi, qui sibi, ut

Dominus ait ⁶⁵, agni vestimenta induunt, et quasi dealbata sepulcra videntur : hi nempe divina **36** etiam verba ore effantur, et nihilominus pravam intus sententiam fovent. Hac quippe olim ratione is qui primus malitiam invenit, serpens, inquam, ille, hostis ille, cum Eva colloquens simulatorem se gessit, atque ita ipsam deceptit. Post hunc, imo cum hoc ipso, cuncti hæresum præter fas inventores, lectis libris, non tamen prout sancti tradiderunt, opinantur ; sed eos secundum hominum traditiones intelligentes, errore labuntur, quia vim illorum ignorant. Merito igitur laudabat beatus Paulus Cozinthios, qui secundum ipsius traditionem sententiam tenebant. Dominus item justius adhuc reprehendebat Judæos ita ⁶⁶ : « Quare vos transgredimini mandata Dei propter vestras traditiones ? » Etenim hi accepta a Deo mandata mutabant, proprium sensum sequentes, atque ad hominum potius traditiones accedentes ; ob quas Galatis paulo post molesti fuerunt. Cujus rei causa beatus Paulus missa ad hos Epistola sic scribebat ⁶⁷ : « Si quis vobis annuntiaverit, præter id quod annuntiavimus, anathema sit.

7. Nulla est communio inter sanctorum verba et humanorum inventorum phantasias : nam cum viri sancti veritatis ministri sint, cælorum regnum annuntiant ; secus illi, qui in parte contraria sunt, nihil nisi epulas cogitant ; et quasi jam nihil sint, aiunt ⁶⁸ : « Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. » Idcirco beatus Lucas hominum adinventiones improbat, et sanctorum potius tradit, dum initio Evangelii ita scribit ⁶⁹ : « Quoniam multi **37** ausi sunt (36) narrationem scribere rerum quas nos edocti fuimus (37), sicut ii nobis tradiderunt, qui ab initio viderunt, et miuistri fuerunt sermonis ; visum est et mihi, assecuto omnia a principio, diligenter eis ordine tibi scribere, illustris Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem. » Nam quod unusquisque sanctorum accepit, id ipsum immutabiliter tradit, propter doctrinæ circa mysteria soliditatem. Horum mandat verbum (sacra Scriptura) ut simus discipuli, hosque decet nobis esse magistros, ad hos tantummodo nos accedere oportet, quia solis **D** ipsi conceditum verbum fuit, verbum, inquam, omni laude ornandum. Hi sunt discipuli, non quia ab aliis audiverint, sed quia cum ipsi viderint ministrum sermonis fuerint, res a Christo auditas tradiderunt. Hi magna narraverunt miracula a Salvatore nostro patrata, æternam ejus divinitatem annuntiaverunt, carnalem ejusdem de Virgine nativitatem descriperunt, et sancti Paschatis

⁵⁵ I Tim. iv. 12. ⁵⁶ I Cor. iv. 16. ⁵⁷ Matth. xi. 29. ⁵⁸ Joan. xiii. 12-15. ⁵⁹ I. P. tr. ii. 23. ⁶⁰ I Cor. xi. 2. ⁶¹ I Tim. i. 20. ⁶² Matth. xxii. 23. ⁶³ I Tim. i. 19. ⁶⁴ I Cor. xi. 2. ⁶⁵ Matth. vii. 15 ; xxiii. 27. ⁶⁶ Matth. xv. 3. ⁶⁷ Galat. i. 9. ⁶⁸ Isa. xxii. 13. ⁶⁹ Luc. i. 1-4.

(55) Confer Isaiam xvi, 10, Jeremiam xlviij, 35, Baruchum ii, 27.

(56) Ex polysemo επιχειρώ, aggredior vel ausus

sum.

(37) Ex πεπληροφορημένων, ut est in Gr. At vulgatus Lat. legebat πεπληρωμένων.

solemnitatem prædicarunt dicentes ⁶⁶ : « Pascha nostrum immolatus est Christus : » nemp̄ ut nos singuli, imo et simul universi, et cunctæ orbis Ecclesiæ, memores simul scriptum esse de Christo, quod a mortuis surrexerit, quodque de Davidis stirpe fuerit, ut est in Evangelio, nequaquam obliviscamur, quod Paulus Corinthiis significans tradidit ⁶⁷, resurrectionem ejus, inquam, qua destruxit illum qui habebat mortis imperium ⁶⁸, adversarium scilicet ⁶⁹, fecitque omnes nos secum resurgere, mortis vinculis resolutis, contulitque nobis benedictionem pro maledictione, gaudium pro tristitia, pro mœre festivitatem. Hac sancta Paschatis exultatione, quam semper nostris in cordibus retinemus, omni tempore læti erimus ⁷⁰, ut Paulus jubet : sine intermissione orantes, et de omnibus gratias agentes ⁷¹, ac ne omitemus quidem tempus ejusdem denuntiare, sicut a patribus traditum accepimus. His superaddimus : nemp̄, ut apostolicis attendentes traditionibus, simus invicem memores in precum conventibus : et cum simul omnes festum celebrabimus, Domino gratias uno ore semper agamus. Sic ejus gratia accepta, sanctos imitudo, in Domino laudabimur quotidie (38), ut ait Psalmista ⁷² : nimirum, si prout decet, solemnitatem exegerimus, cœlesti gaudii digni erimus.

8. Nunc quoque quadragesimale tempus exordiemur die XIII mensis Phamenoth. Deinde ex ordine jejunii abstinentiam prosequentes, sanctam Paschatis hebdomadam incipiemus die XVIII mensis Pharmuthi : et die XXIII jejunia finientes, celebrataque Dominica die XXIV, adjungemus his septem reliquas magnæ Pentecostes hebdomadas ; gaudentes omnes atque exultantes in Christo Jesu Domino nostro ; per quem gloria sit et imperium Patri per Spiritum sanctum in sæcula sæculorum. Amen.

Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Salutate omnes cum osculo sancto.

Explicit secunda epistola sancti Athanasii Alexandriæ episcopi.

39 EPISTOLA III.

(Ch. anno 351.)

EPISTOLA TERTIA FESTALIS PAPÆ ATHANASII, JUXTA QUAM DOMINICA PASCHATIS ERAT XVI PHARMUTHI, III IDUS APRILIS, ANNO XLVII DIOCLETIANI, CONSULIBUS ANNO BASSO ET ABLAVIO, PRÆFECTO FLORENTIO (39), INDICITIONE IV.

1. Rursus, fratres mei dilecti, appropinquat nobis dies ille festalis, in quo præ cæteris orare dignum est. Hunc lex celebrari jubet : et quaquam nos a

A noxiis hominibus impedimur, nihilominus haud sanctum nobis foret, silentio hunc diem premere, neque vobis, illorum causa, annuntiare. Sed Deo gratias, qui consolatur humiles ! Nos haudquaquam ut accusatorum calumnias vitemus silentium tenebimus ; sed, audito veritatis verbo, vobiscum in festali die exclamamus : Universalis Deus præcipit dicens ⁷³ : « Celebrant filii Israël Pascha. » Spiritus item in Psalmo prædicat ⁷⁴ : « Canite tuba in mensis Kalendis, in insigni die solemnitatis vestræ. » Propheta autem exclamat ⁷⁵ : « Celebra, Juda, festivitatem tuam. » Hanc ego vobis epistolam mitto, non quasi de re ignota, sed bene guaris significo : ut nimirum sciatis, Deum nos vobis astringere, etiamsi homines separaverint. Ipsa nos solemnitas copulat, eundemque Dominum qualibet hora adoramus. Nos haud ideo festum agimus, quia dierum sinus observatores ; etenim novimus ab Apostolo eos reprehendi, qui sunt hujusmodi, dicente ⁷⁶ : « 40 Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. » Sed festum hoc nuntiamus, cum satis notum diem, in quo omnes Deo ubique famulemur, eumque orationibus placemus. Beatus quippe Paulus dum hujus gaudii propinquitatem significaret, haud dies denotavit, sed Dominum illum cujus causa festum agimus, aitque ⁷⁷ : « Pascha nostrum immolatus est Christus : » et nos omnes Verbi æternitatem contemplantes, ad famulatum ejus accedamus.

2. Quid est solemnitas, nisi servitium ab anima exhibitum ? Quid porro est hoc servitium, nisi jugis ad Deum oratio et debita eidem gratiarum actio ? Qui gratias non agunt, quoniam ab eo recesserunt, hi merito ab illius quoque letitia excluduntur : ablatum est ex ipsorum ore gaudium et exultatio. Idcirco illud oraculum pacem ipsis esse non sinit ⁷⁸ : « Non est enim pax impiis, dicit Dominus : » atque ita opera faciunt tristitiæ et doloris. Propterea ne ille quidem duodecim (40) talentorum debitor ⁷⁹, cui in Evangelio facta fuit remissio, gratias domino egit ; et qui grandis debiti remissionem obtinuerat, levis debiti gratiam facere oblitus est ; ideoque justam tulit pœnam prioris debiti persolvendo. Oportuerat enim, quemadmodum gratiam impetraverat, ita et ipsum conservi sui misereri. Ille item qui acceptum talentum in sindone alligavit atque humi obruit, æquum fuit ut tanquam 41 ingratus rejiceretur, sibi que dictum audiret ⁸⁰ : « Serve male et piger, sciebas quia ego meto ubi non seminavi, et congrego ubi non sparsi ? Oportuit te committere pecuniam meam nummulariis, ut veniens ego quod meum est reciperem. Auferite igitur ab eo talentum et date ei qui habet decem talenta. » Æquum itaque

⁶⁶ I Cor. v, 7. ⁶⁷ I Cor. xv, 4. ⁶⁸ Hebr. ii, 14. ⁶⁹ Philipp. iv, 4. ⁷⁰ I Thess. ii, 13. ⁷¹ Psal. xliii, 9. ⁷² Exod. xiii, 5. ⁷³ Psal. lxxx, 4. ⁷⁴ Nahum i, 15. ⁷⁵ Galat. iv, 10. ⁷⁶ I Cor. v, 7. ⁷⁷ Isa. xlviii, 22. ⁷⁸ Math. xvii, 24. ⁷⁹ Math. xxv, 26-28.

(38) Ita Syrus, non tota die.

(39) In chronico Hygino. Ergo vel Florentius co-

dem anno successit Hygino, vel mendum est.

(40) Mupta, decem millia.

fuerat ut redditurus rem suam domino, beneficium simul ejus qui dederat, reique collata vim agnosceret. Nam qui dederat durus non erat; secus enim ab initio non dedisset. Ne id quidem, quod datum fuerat inutile erat aut sterile, neque vituperabile: sed et qui dedit bonus erat, et quod datum fuit non erat fructu caritutum. Igitur sicut ille qui serendi tempore triticum suppressit, maledictus est, ut divinum Proverbum ait¹⁹; sic ille etiam qui gratiam negligit et sine cultura abdit, jure meritoque, ceu nequam et ingratus abigendus erit. Contra autem tunc laudat Dominus illos qui lucrati fuerant, dicens²⁰: «Euge, serve bone et fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.»

3. Recte sapienterque actum est, ut illi cuicunque ad lucrandum contulerint quae acceperant, ut ait Scriptura²¹. Oportet itaque ut nos quoque, dilecti mei, cum Dei gratia, curramus neque desistamus; ne, dum otiosi volumus, gratia accepta se subducere incipiat; et ne hostis vacuos nos, nudosque deprehendens, subingrediat velut in illum de quo Evangelium loquitur: 42 «Cum dæmonium ab eo exivisset, postquam per iniqua loca exerravit, assumpsit secum alios septem spiritus ipso peiores; reversusque invenit domum vacantem, ibique habitavit; et fuerunt novissima hominis illius pejora prioribus²².» Quippe a virtute recessus ingressum impuro spiritui præbet. Quapropter ne forte gratia sit nobis inutilis, Apostolus discipulo suo scripsit peculiare præceptum, ita tamen ut nos simul adhortetur dicens: «Noli negligere gratiam quæ in te est²³. Qui suam operatur terram, satiatur pane: viæ autem otiosorum spinis occupantur²⁴.» Atque ut nemo in illas incurrat, Spiritus nos præmonet dicens²⁵: «Novate vobis novale, et nolite serere super spinas.» Qui spreta quam accepit gratia, in mundanas se curas ingurgitat, hic semet cupiditatibus tradit; atque ita superveniente persecutione, scandalum patitur et infructuosus fiet. Quinam vero est hujusmodi pigritiæ exitus? Propheta hunc significat dicens²⁶: «Maledictus homo qui facit opera Domini negligenter.» Quod in obsequium Domini fit, id attentè est peragendum, absque pigritia, imo ferventer, ut consumpto omni per spiritus fervorem materiali peccato, ad Deum illum propinquare possumus, qui est ignis devorans, ut sanctorum verba aiunt.

4. Quippe universalis ille Deus, «Qui fecit angelos suos spiritus, et cherubinos suos flammam ignis²⁷,» in egressu ex Ægypto vetuit quominus hujusmodi hominum multitudo monti propinquaret ubi eis legem laturus erat²⁸. 43 At beatum illum Moysen, cujus ardens erat spiritus et gratia inextinguibilis, ad se vocabat dicens: Unus accedat Moy-

ses. Idcirco ille in caliginem ingrediebatur, et fumante moute nullum detrimentum capiebat; imo illinc probatior descendebat, propter Domini eloquia quæ sunt argentum electum et probatum terræ²⁹. Interea beatus Paulus, datam nobis Spiritus gratiam nolens frigescere, nosmet adhortatus scripsit³⁰: « Spiritus nolite extinguere. » Sic, videlicet participes Christi permanelimus, si in Spiritus initiatione usque ad finem consistemus. Dixit autem: « nolite extinguere, » non quod Spiritus in hominum potestate sit, aut aliquid ab eis pati possit; sed quia improbi atque increduli videntur in animo suo illum extinguere; et cum sint in impuris operibus inveterati, Spiritum persequuntur. Spiritus vero sanctus, qui dicitur correptivus, fraudem defugit, ueque moratur in corpore culpæ addicto, sed a mentibus intellectu carentibus recedit; quæ cum jam non intelligant, fraudulentæque sint, et peccati studiosæ, quasi in tenebris ambulantes, luce illa carentes, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Par ignis prophetam quoque Jeremiam contingebat, cum in eo verbum instar ignis fieret, aiebatque³¹: Ego undique angustior, nec ferre queo. Noster autem Dominus Jesus Christus, quia magnopere homines diligit, ut hunc ignem in terram injiceret, venit, atque³²: « Quid? utinam jam arderet! Ipse vult, teste Ezechiele³³, ponentiam hominis potius 44 quam ejus mortem; adeo ut hominum malitia exuratur, atque anima purificata fructus justitiæ possit offerre; atque ita satum ab eo verbum fructum ferat tricesimum, sexagesimum, atque centesimum. Sic Cleophas cum initio ambigeret, gratiam referre non est visus; mox tamen propter Domini verba exardescens³⁴, grati animi sui fructum obtulit. Beatus item Paulus, postquam hoc igne inflammatus fuit, carnis et sanguinis rationem non habuit³⁵, sed gratia agnita exultavit in verbo. Secus vero, dissimiles his, leprosi illi novem, lepra mundati, grati erga sanatorem suum Dominum non fuerunt³⁶. Ille pariter Judas, qui dignus apostolica sorte habitus fuerat, et Domini discipulus appellatus, postremo cum paucum cum Domino nostro comedisset, calcaneum contra hunc levavit³⁷, et factus est proditor³⁸. Horum similes vecordie suæ præmium capiunt: nempe expectati illorum vana erit propter eorumdem ingratum animum, quia nulla ingrato homini spes superest. Eos vero qui divinum ignem neglexerint, alter potius ignis manebit; ignis, inquam, ille, qui est paratus diabolo et angelis ejus³⁹. Huic igni par erit illorum exitus, qui adversus gratiam ingratos se præbent.

5. At enim fideles verique servi Domini, probe gnari quod Dominus gratos gratiæ diligit, nullum præternittunt tempus, quo Domino gratias laudes-

¹⁹ Prov. xi, 26. ²⁰ Matth. xxv, 25. ²¹ ibid. 16. ²² Matth. xii, 43-45. ²³ 1 Tim. iv, 14. ²⁴ Prov. xii, 11; xv, 19. ²⁵ Jer. iv, 5. ²⁶ Jer. xlviii, 40. ²⁷ Psal. ciii, 4; Hebr. i, 7. ²⁸ Exod. xix, 12. ²⁹ Prov. x, 20; Psal. xi, 7. ³⁰ 1 Thess. v, 19. ³¹ Jerem. iv, 51. ³² Luc. xii, 49. ³³ Ezech. xvi, 23. ³⁴ Luc. xxiv, 32. ³⁵ Galat. i, 16. ³⁶ Luc. xvii, 17. ³⁷ Joan. xiii, 18. ³⁸ Luc. vi, 16. ³⁹ Matth. xxv, 41.

que non referant. Et sive tempora serena sint siue molesta, ipsi quidem **45** gratias laudationesque Deo extollunt (41); nullaque temporalium vicissitudinum ratione habita, Deum temporum dominum adorant. Primus quidem ille Jobus omnium constantissimus qui in rerum abundantia versatus fuerat, ita censebat; dum angeretur, tolerabat; dum cruciaretur, gratias agebat. Sic etiam humilis ille David ipso tribulationis tempore psallebat dicens: « Benedico Dominum omni tempore. » Beatus denique Paulus, nulla propemodum in Epistola a gratis agendis desinebat; nec requie indulgebatur, imo vero gloriabatur in tribulationibus; sciebat enim, « quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confunditur. » Si nos itaque hujusmodi homines imitabimur, nullum nobis elabetur tempus, quo gratias non agamus. Et nunc quidem potissime cum tempus tribulationum est, quas hæretici adversus nos concitarunt, gratias agere Dominum debemus, verba sanctorum usurpantes: « Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te. » Judæorum autem exempla sectantes, qui nihil de animi vigore remittebant, cum Iudæorum audaci impetu pulsarentur, et abs Hierusalem hostibus detrimenta paterentur, sed tunc impensius Deo canebant; ita et nos, fratres mei dilecti, cum a verbo Dei dicendo impedimur, tunc id vehementius prædicare debemus, et canere enim tribulamur; ut digni simus contemptum atque ærumnam pro veritate pati. **46** Omnino cum damnis afflicimur, tunc gratiæ a nobis agendæ sunt. Sic etiam beatus Paulus omni tempore gratias agebat; atque ut pari secum studio ad Deum accedamus, hortabatur dicens: « Petitiones vestras cum gratiarum actione innotescant apud Deum. » Vult autem ne unquam a tali desiderio desinamus, dum ait: « Omni tempore gratias agite, sine intermissione orate. » Sciebat enim, quod dum fideles gratias agunt, potentes sunt; et quod dum exsultant, rœnia inimicorum pervadunt. Velut illi sancti, qui aiebant: « Tecum iniuicos nostros expugnabimus; cum Deo meo transgrediar murum. » Sic firmi semper perstantes, nunc præcipue, etsi multæ tribulationes sunt, multique adversus nos furentes hæretici; nihilominus, fratres mei dilecti, cum gratiarum actione quod nobis modo appropinquat sanctum Pascha peragemus, succincti lumbos conscientiæ nostræ, quemadmodum Salvator noster Jesus Christus, de quo scriptum est: « Justitia erit cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus. » Manu unus-

A quisque tenentes virgam, quæ de stirpe Jessæ exiit, nostrosque pedes evangelico apparatu calciantes, festumque agentes, ut ait Paulus: « Non fermento vetere, sed azymo puritatis ac veritatis; » promittentes insuper nosmet reconciliare in timore bono per Christum; a fide erga eum nunquam descidentes, nec cum hæreticis nos polluentes, aut cum illis qui extra veritatem versantur, quorum desideria ac morsus abjecti sunt; nec non **47** in tribulationibus lætitia gestièntes, ferream illam tenebrosamque prætergrediemur fornacem, ac sine detrimento tremendum illud Rubrum mare transibimus. Atque ita suffusos pudore hæreticos spectantes, magnam illam cum beato Moysè laudem canemus, dicentes: « Laudamus Dominum, gloriose enim magnificatus est. » Sic cantantes, et peccatum nostrum submersum videntes, desertum quoque pertransibimus. Denique prævia nostra intra quadragesimam purificatione per preces, jejunia, bonosque mores et opera, sanctum quoque intra Hierusalem Pascha comedere nobis licebit.

6. Quadragesimæ initum est die quinto mensis Phamenoth. Et postquam his diebus purificati fuerimus, ut jam dixi, ac bene comparati, Sanctæ hebdomadæ magni Paschatis initium faciemus die Pharmuthi decimo: quo tempore, fratres mei, exercere nosmet debemus assiduis orationibus, jejniis atque vigiliis, ut postes pretiosos sanguine possimus inungere, et exterminatorem vitare. Finiemus autem jejunia die xv Pharmuthi. Et cum in vespere Sabbati audiemus dicentes angelos: « Cur queritis viventem inter mortuos? surrexit: » statim nobis magna Dominica illucescet, die, inquam, xvi ejusdem mensis Pharmuthi, quo Dominus noster resurrexit, qui nobis pacem cum proximis nostris donavit (42). Sic festum agentes juxta ejus voluntatem, et huic sanctæ Dominicæ hebdomadas septem adjungentes, videlicet illius Pentecostes, in qua Spiritus gratiam recipiemus, semper Domino **48** gratias agemus; per quem gloria sit et imperium Patri per Spiritum sanctum in sæcula sæculorum. Amen.

Salutate omnes cum osculo sancto. Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Oro, fratres mei dilecti, ut sitis incolumes, et nostri in Domino memores.

Explicit epistola tertia festalis sancti Athanasii.

EPISTOLA IV.

(Ch. anno 332.)

EPISTOLA QUARTA FESTALIS PAPÆ ATHANASII DE DOMINICA PASCHATIS, QUÆ ERAT DIE XVII PHARMUTHI, IV

¹ Job 1, 21. ² Psal. xxxiii, 2. ³ Rom. v, 3. ⁴ I Thess. v, 18, 17. ⁵ Psal. xliii, 6; xvii, 30. ⁶ Hebr. xi, 29. ⁷ Exod. xv, 1. ⁸ Luc. xxiv, 5.

⁹ Ibid. 3-5. ¹⁰ Psal. xliii, 48. ¹¹ Philipp. iv, 6. ¹² Isa. xi, 5. ¹³ I Cor. v, 8. ¹⁴ Deuter. iv, 20.

(41) Ita Joan. Chrysostomus (ut est in ejus nova Vita apud nos, auctore Theodoro Trimitiuntis episcopo); mortu proximis in exsilio, aiebat more sibi solito: ὁδὴα τῶ Θεοῦ πάντων ἐνεκεν, gloria Deo pro-

pter omnia; quibus in verbis vir divus et usquequoque mirabilis expiravit.

(42) Neque ante sacram synaxim mandatur in liturgiis fraterna condonatio.

NONAS APRILIS, ANNO XLVIII DIOCLETIANI, CONSUL-
 NDUM PAPIRIO PACATIANO ET MÆCILIO HILARIANO, PRÆ-
 FECTO UTICINO, INDICTIONE V. HANC EPISTOLAM MI-
 SIT DE COMITATU PER OFFICIALEM.

1. Sero quidem, et consuetum extra tempus, scribo vobis, dilecti mei; sperans tamen vos mihi hanc tarditatem condonaturus, habita magnæ longinquitatis ratione, necnon ejus quæ me male habuit infirmitatis. Utroque hoc videlicet impedimento retentus sal, necnon et hiemis asperitate, quousque litteras ad vos darem. Sed tamen, etiam longe absum, et adhuc morbo conficior, non ideo sum oblitus festale tempus vobis significare; goarus quippe consuetudinis, officio meo defungor. Quamquam epistola ultra solitos significandi limites exarata sit, nihil tamen minus hoc idoneum tempus esse **49** videtur festalem hymnum canendi, cum hostes ignominia affecti sunt, atque ab Ecclesia reprehensi, propter actam adversus nos gratuitam persecutionem. Tempus, inquam, est repetendi illud contra Pharaonem canticum, dicendo **50**: « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est: equum et ascensorem dejecit in mare. »

2. Bene est, dilecti mei, nos de festo ad festum pervenire; ita tamen, ut festales conventus ac vigiliae pacificæ mentem nostram excitent, nostrumque intellectum impellant ad bonarum rerum contemplationem. Ne, quæso, his diebus utamur ad fovendam tristitiam, sed ad nutriendam solatio animam, atque orandum ut corporis concupiscentia sedetur. Hisce actibus hostes quoque sperare poterimus, æque ac beata Juditha, quæ jejuniis precibusque exercita, hostes devicit, et Holophernem interemit. Ita se gessit beata quoque Esther, proximo jam totius gentis suæ exterminio, et Israelitici populi imminente excidio, cum sliter tyranni ira compepsi nequiret nisi jejunio ac precibus ad Deum fusis; atque ita populi salutem cum ejusdem interfectione commutavit. Jam ut hujusmodi dies, festorum loco ab Israele haberentur, diserte festa antiquitus appellata sunt; cum videlicet hostes destruebatur, populi periculum expediebatur, Israel denique salvabatur. Propterea ut festum hujusmodi celebraretur, beatus Moyses magnam Paschatis festum præfiguravit, quia Pharaone pariter interempto subducus fuit servituti populus. Sed **50** enim hæc non nisi identidem olim fiebant: quando scilicet noxii populo tyranni destruebantur, tunc festa pro tempore ac solemnitates celebrabantur.

3. Nunc vero postquam inimicus universi orbis tyrannus interemptus fuit, nequaquam, dilecti mei, temporaneo festo intersumus, sed æterno illi ac celesti: quod nos figuris hæc portendimus, sed re vera peragimus. Tunc carnis agni irrationalis esu festum diem celebrabant, unctisque illius cruore

A stiptilibus exterminatorem fugabant. Nunc autem cum Patris Verbum comedimus (**45**), cordiumque nostrorum labia Novi sanguine Testamenti signamus, datam nobis a Salvatore gratiam agnoscimus, qui ait **51**: « Ecce dedi vobis calcare supra serpentes ac vipersas, et supra omnem inimici potestatem. » Haud ulterius mors dominabitur, sed mortis vita succedit, quia idem Dominus ait **52**: « Ego sum vita. » Omnia scilicet nunc lætitia redundant ac gestiunt, sicut jam scriptum fuit **53**: « Dominus regnavit, exsultet terra. » Tunc mors regnabat, cum in Babylonis fluminum ripis sedentes fiebamus **54**, et in captivitate amaritudine tristabamur. Nunc vero morte regnoque adversarii destructis, copiosa lætitia gaudioque cumulata sunt omnia. Neque iu Judea tantum notus est Deus **55**, sed in omnem terram exivit vox eorum **56**, et scientia Domini universus orbis plenus est **57**. Ceteroquid exploratum est, dilecti mei, oportere nos, qui hujusmodi festo intersumus, conscientias nostras induere hæc sordidatis vestibus, sed puris omnino indumentis ornare in hoc Domini nostri **58** Jesu (die), ut cum eo recæpe festum agitare possimus. Ulisque sic induimur, cum virtutem diligimus, et vitium aversumur; cum castitatem servamus, et lasciviam omitimus; cum iniquitati justitiam præferimus; cum necessariis contenti, animum potius nostrum corroboremus; cum pauperum non obliviscimur, sed unicuique fores nostras patere volumus; cum nostrum animum studemus demittere ac superbiam detestari.

C 4. Israel quoque ritum hunc sedulo olim tanquam in figura exercebat, et festis intererat: attamen hæc res tunc velut umbra ac representatio quedam erant. Nos vero, dilecti mei, pulsa umbra, consumptiæ figuris, hæc jam hoc festum cum figurativum reputare debemus, nec velut in terrestri Jerusalem ad paschale altare conscendere, juxta indetermined Judæorum pervigilium, timentes ne, decurrente tempore, videamur extra tempus operari; sed omittere a nobis figuræ sunt, apostolorum exemplo, et illud canticum novum cantandum. Quam rem cum iidem apostoli futuram præsensissent, seque sodales veritatis fecissent, ad Salvatore nostrum accedentes dixerunt **59**: « Ubinam vis Pascha tibi paremus? » Quippe ea res terræ Jerusalem gratia jam non fiebat, neque festi illic tantummodo celebrandi voluntas erat, sed ubique Deo placeret: ipse autem ubique id fieri volebat, atque omni loco tunc sibi et sacrificium offerri. Olim quidem, ut historia tradit, Paschatis festum nusquam extra Jerusalem transferre licebat: **60** sed enim postea, temporaneis rebus dilapsis, figurisque conclusis, quia predicatio Evangelii quaquaversus dilatanda erat, ideoque hoc etiam festum nullo non loco a discipulis propagandum; propterea

50 Exod. iv, 1. **51** Luc. x, 19. **52** Joan. xiv, 6. **53** Psal. xcvi, 1. **54** Psal. cxxvi, 1. **55** Psal. lxxv, 2. **56** Psal. xxviii, 5. **57** Isa. xi, 9. **58** Luc. xxii, 9.

(45) Observemus hic et postea Athanasii testimonium de sacrosancta Eucharistia.

Salvatorem rogatur : « Ubinam vis paremus? » **A** Ipse vero Salvator noster a figurato pariter ad spiritale transiliens, promisit eis fore ut non agni carnem deinceps comederent, sed sui ipsius dicentis : « Accipite, comedite, et bibite; hoc est corpus meum et sanguis meus. »

3. Cum nos bis pariter, dilecti mei, vescemur, tunc enim vero Paschatis solemnitatem complebimur; capto initio a die Pharnuthi primo, et in sexto ejusdem mensis jejunia finiemus, Sabbati vesperere. Sanctus autem Dominicæ dies illucescet nobis die ejusdem Pharnuthi septimo. Deinde certis evolutis diebus, sanctæ Pentecostes solemnia agemus; quorum dierum periodo futurum mundum immoimus, in quo cum Christo semper versantes, universalem Deum laudabimus per Christum Jesum, perque hunc cum sanctis dicemus Domino : Amen.

Salutate omnes cum oculo sancto : salutant vos enim, qui mecum sunt, fratres. Hanc epistolam misimus vobis ex comitatu per officialem nobis ab eo concessum, qui vere Deum timet, id est ab Ablatio prætorii præfecto. Ego porro in comitatu versor, quia ad imperatoris Constantini conspectum vocatus sui. Sed enim qui hic degunt Meletiani pugnant, **53** invident, adversantur nobis apud imperatorem; attamen ignominia non aliis polsi que hinc fuerunt, cum calumniosiores, et nulli's de rebus oblongati. Pulsi vero nominati fuerunt Callinicus, Ision, Endæmon, et Gelæus (**44**) Hieracammon, qui nonnullis sui pudens, Eulogium se appellandum curavit.

Sancti Athanasii quarta epistola festalis explicit.

EPISTOLA V.

(Ch. anno 333.)

HÆC EST ATHANASII QUINTA EPISTOLA, IN CONSULATU DALMATH ET ZENOPHILI, PATERNO PRÆFECTO, INDICTIOHE VI, CUM ESSET DOMINICA PASCHÆTIS XV° KAL. MAII, NEMPE XX PHARNUTHI, LUNE XV, EPACTA XX, DEORUM SEPTIMO, DIOCLETIANI ANNO XLIX.

1. Præclarum est, fratres mei, ab uno ad aliud festum pervenire, ab una ad aliam transire orationem, ab uno ad aliud jejunium, ab una denique ad aliam solemnitate. Adest videlicet rursus illud tempus, quod nobis novom initium offert, beati nempe notitiam Paschatis, in quo Dominus fuit immolatus. Nos utique vescimur, tanquam vite cibo, animamque nostram pretioso illius sanguine semper oblectamus, cum fonte quodam; et nihilominus semper sitimus, semperque ardemus. Ipse vero sitien-

2 Math. xxvi, 26-28; Luc. xxi, 17-19. **3** Jo. n.

(44) Nempe Γελῖος, *ridiculus*.

(45) Animalverte morem concedendi o uni tempore, etiam extra Pascha, Eucharistiam petentibus.

(46) Laudavit olim hunc locum Indropleust-s ed. p. 516, et cod. Var., f. 122 b: Του αὐτοῦ (Ἀθανασίου) ἐκ τῆς ἐ' ἑορταστικῆς; Καὶ πρὸς ταῦτα ἐς ἱκανόν; Τὸν μὲν γὰρ κάσμον τῷ αἵματι τοῦ Σωτῆρος; ἤλυθ' ἕρῳσαν, τὸν ἕδον πάλιν τῷ τοῦ Σωτῆρος; θαύτω

tibus adest, et ob suam benignitatem diei festali ad-movet illos qui sitientia viscera **54** habent, juxta ejusdem Salvatoris nostri effatum : « Si quis sitit, veniat ad me et bibat. » Non tunc tantummodo cum quisque accedit, sitim suam exstinguit; sed quotiescunque etiam aliquis petit, libenter ei conceditur, ut ad Salvatorem accedat (**45**). Gratia festi haud uno tempore coarctatur, neque splendidus ejus radius occasum patitur, sed semper in promptu est illorum menti illuminandæ qui cupiunt. Pollet autem continua virtute erga illos qui illuminatam mentem gerunt, et divinis libris attendunt diu noctumque; velut homo ille qui bratis appellatur, proit in sancto psalmo scriptum est : « Beatus vir, qui non abiit in consilium impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentium non sedit; sed in lege Domini voluntas ejus est, et in lege ejus meditatur die ac nocte. » Non hunc sol illuminat, vel luna, vel aliorum siderum turbæ; verum is excelsis Dei universalis radiis resplendet.

2. Porro ille Deus, dilecti mei, qui initio festum hoc nobis instituit, ut id quotannis peragatur cœdidi. Ipse qui Filium suum morti tradidit, propter nostram salutem, eadem de causa sanctum festum instituit, quod in anni cursu notatur, et circa hoc tempus semper unquatur. Festum hoc regit nos per occurrentes nobis in hoc mundo ærumnas; et nunc letitiam nobis salutis confert Deus ex hoc festo emanantem, dum nos ad unum concessum adducit, cunctos spiritualiter ubique copulans, nobisque communiter **55** orare concedens, communisque gratiarum actiones persolvere, prout in festo factitare opus est. Hoc est benignitatis ejus miraculum : ipse scilicet ad hoc festum longinquos congregat, et eos qui forte corpore remoti sunt, sibi unitate proximos facit.

3. Agesis itaque, dilecti mei, quidni gratiam festi hujus, ut par est, agnoscamus? Quidni rerum adeo pulcherram antorem remuneramus? Deum sane pro merito remunerari impossibile est; verum enimvero acceptum donum non grate agnoscere, ea demum iniquitas est. Natura quidem impossibilitatem prodit, sed libera nostra voluntas ingratum animam arguit. Ideo etiam beatus Paulus divini magnitudinem doni admirans aiebat : « Et ad hæc quis idoneus? » Is terrarum orbem Salvatoris nostri sanguine redemit, inferos item Salvatoris nostri morte conculcandos curavit, cœli januas patefecit, perque Dominum nostrum viam absque ullo impedimento ascendentibus munivit (**46**). Interim saluto-

vn 57. **2** Psal. i, 1 seq. **3** II Cor. ii, 16.

παρεῖσθαι δίδωκεν, καὶ ἐς τὴς οὐρανῶν πόλιν ἀνεμ-
πύκτων τοὺς ἀνερχόμενους τὴν ὁδὸν παρασάτων.
Ejusdem (Athanasii) ex quinta e, istola festali : Quis ad hæc curia da sufficit? Nam mundum Salvato-
ris sanguine liberavit, inferni item Salvatoris morte
calcandum tradidit, et ad cœlestes portus obice va-
num ascendentibus viam paravit. Textus hic apud
Moulaucoum non differt a codice Vaticano.

rum quidam de hoc beneficio cogitans, nec Dominum remunerari valens, aiebat ⁵⁶: « Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? » Pro morte vitam, pro servitio libertatem, pro inferis cæli regnum contulit. Antea regnabat mors ab Adam usque ad Moysen ⁵⁷; nunc divina vox insonuit ⁵⁸: « Hodie tecum eris **56** in paradiso. » Reverta et sancti illi, rem experti aiebat ⁵⁹: « Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea. » Et nihilominus cum se (David) ineptum retribuendo sensit, gratiam agnovit, sibi que diffidens dixit ⁶⁰: « Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. » Ad calicem quidem quod attinet, ipse etiam Dominus aiebat ⁶¹: « Potestis bibere calicem, quem bibiturus sum? » Et cum discipuli affirmarent, Dominus ait ⁶²: « Calicem quidem meum bibetis; sed sedere ad dexteram meam vel sinistram meam, non est meum dare, nisi illis quibus id paratum est. »

5. Ergo tenero erga gratiam animo simus, dilecti mei; et quanquam retribuendo impares sumus, pro viribus ad id conitiamur. Etsi autem natura res tantas digne verbis remunerari nequit, tamen dum in timore bono versamur, gratias agamus. Quandoque enim in timore bono versamur, nisi cum gratiores erga illum Deum sumus, qui benignitate sua talia nobis contulit? Sic mergeri legem observare debemus, atque ejus mandata custodire; præcipue ne ingrati extra legem nosmet esse putemus, et nefanda perpetremus. Deus gratum animum diligit: et cum nobis omnino diffidimus, tunc utique nostras animas Domino offerimus, more sanctorum: quia non nobis vivimus, sed Domino qui pro nobis mortuus est; prout se gessit etiam beatus Paulus dicens ⁶³: « Christo confixus sum cruci. Vivo ego, sed non ego, vivit vero in me Christus. »

4. 57 Vere exploratum est, dilecti mei, debere nos corporis rebus abrenunciare, atque in iis tantummodo quæ sunt Salvatoris nostri exerceri. Jam et tempus a nobis postulat, ut non ejusemodi verba tantum dicamus, sed etiam operibus sanctos homines imitemur. Imitamur autem, cum eum qui mortuus est recognoscimus, nec nobis vivimus, sed ipse vivit in nobis Christus; et cum Dominum omni vi nostra remuneramus. Si autem retribuimus, nihil nostrum conferemus, sed quod ab eo accepimus; quæ cum ejus gratia sit, ipse a nobis gratiam suam reposeit; ac propterea dicit: Oblationes mihi exhibitæ munera mea sunt; id est quod mihi tribuitis, id a me antea acceptatis. Dona autem Dei sunt quælibet virtus, verusque ac bonus timor ipsius. Hæc offeramus Domino; et cum in timore bono comperti fuerimus, una cum iis rebus quas ipse nostri causa sanctificavit (47), festum ei celebrabimus.

A Ita nos in jejuniis sanctis gerere debemus, prout sunt ab eo instituta, quorum ope viam ad Deum inveniemus; non tamen velut ethnici aut contumaces Judæi, aut bodierni hæretici, vel sectarum alumni. Ethnici quidem scopum festi in epularum copia positum æstimant: Judæi, figura et umbra decepti, idem opinantur: sectarum vero alumni, separatim locis vanisque sententiis (aberrant). Nos autem, fratres mei, **58** ethnico superamus, festum agendo cum animæ puritate corporisque munditiâ; Judæos item, quia jam figuram aut umbram non admittimus, sed vera luce splendentes, solemque justitiæ aspiciamus: sectarum denique alumnos, quia Christi tunicam non discindimus, sed una in domo, in Ecclesia nempe catholica, Pascha Domini illius comedimus, qui sanctorum legum suarum constitutione nos ad virtutem dirigit, atque abstinentiam solemnitate debitam suadet. Vere Pascha est a malo abstinentia, virtutis exercitium et a morte ad vitam transitio. Hoc homo ab antiqua discit figura: tunc enim ex Ægypto Hierosolymam transire studebant; nunc nos de morte ad vitam transimus: tunc a Pharaone ad Moysen; nunc a diabolo ad Salvatorem. Et quemadmodum tunc præstiti auxilii typus quotannis repræsentabatur, ita nunc quoque salutem nostram commemoramus. Jejunamus, quia de morte cogitamus, ut postea vivere possimus. Vigilamus haud mœsti, sed veluti dominum de convivio redeuntem expectantes, ut invicem videamus, et victoriæ signum adversus mortem quantocius nuntiemus.

C **5**. Utinam, dilecti mei, prout sacra doctrina requirit, sic omni tempore, et nunc maxime, ita nos geramus vivamusque, ne unquam pulchrorum Dei operum obliviscamur, neque a virtutis exercitio desinamus, ceu apostolica **59** verba nos monent ⁶⁴: « Memento Jesu Christi, qui a mortuis resurrexit. » Sane definitum tempus non statuit (Apostolus) hujus recordationis; nos tamen nostris cogitationibus semper banc versare debemus, et de multorum socordia quotidie dolere. His ergo diebus rei initium faciamus, quandoquidem commemoratio tempus adest, quod sanctis hominibus vocationis præmium ostendit, negligentes autem non sine reprehensione adhortatur. Cæteris vero diebus virtutis cursum teneamus, patratorem flagitiorum poenitentes, uti par est, quæcunque ea fuerint: nemo enim mundus est a sordibus, tametsi unius horæ vita ejus in terra fuerit, ut omni virtute præditus testatur Jobus ⁶⁵. Deinde ad res futuras animum convertentes, oremus ne indigne Pascha comedamus, et ne periculis irretiamur. Pascha quidem, esca cælestis erit pure festum agentibus; impuris autem et aspernantibus, periculum atque ignominia. Scriptum est enim ⁶⁶: « Qui manducat et bibit indigne, reus erit mortis Domini nostri. » Igitur ne simpliciter ad fe-

⁵⁶ Psal. cxv, 12. ⁵⁷ Rom. v, 14. ⁵⁸ Luc. xxiii, 43. ⁵⁹ Psal. xciii, 47. ⁶⁰ Psal. cxv, 13, 15. ⁶¹ Matth. xx, 22. ⁶² Ibid. 23. ⁶³ Gal. ii, 19. ⁶⁴ Il Tim ii, 8.

⁶⁵ Job. xiv, 4, sec. Græc. ⁶⁶ I Cor. xi, 27.

(47) Intellige Eucharistiam in Paschate a fidelibus sumendam.

stalis ritus celebrationem veniamus; sed ut idonei A
simus ad divinum Agnum accedere, et cœlestes escas
attingere, manus nostras purificemus, corpus munde-
mus, et omni fraude expertem conscientiam teneamus.
Ne, quæso, ad ebrietatem laxemur neque ad concupi-
scentias, sed cum Domino nostro et cum divinis
doctrinis confabulemur; ut usquequaque puri, pos-
simus fieri Verbi participes.

6. Die autem XIV Pharmuthi, vespere Sabbati,
sanctum jejuniun incipientibus, et ejusdem mensis
Pharmuthi die XIX finientibus, illucescet nobis 60
sancta Dominica, die ejusdem Pharmuthi XX: cui
adjungentes septem illas Pentecostes hebdomadas,
in orationibus, communiione cum proximo, et vo-
luntate omnino pacifica, regni quoque cœlestis hæ-
redes stemus, per Dominum nostrum Jesum Christum
salutem, per quem gloria sit et imperium Patri in
sæcula sæculorum. Amen.

Salutant vos cuncti, qui mecum sunt, fratres.
Salutate invicem omnes cum osculo sancto.

Explicit quinta epistola sancti Athanasii.

EPISTOLA VI.

(Ch. anno 354.)

HÆC EST SEXTA PAPE ATHANASII EPISTOLA, JUXTA
QUAM (PASCHATIS) DOMINICA ERAT DIE XII PHAR-
MUTHI, VII IDUS APRILIS, LUNE XVII, DIOCLETIANI
ANNO L, CONSULIBUS OPTATO PATRACIO ET ANICIO
PAULINO, PRÆFECTO PHILAGRIO (48) CAPPADOCE,
INDICTIONE VII.

1. Deus nunc etiam, dilecti mei, ad solemnitatis
tempus nos deduxit, suaque benignitate ad hunc
cessum pervenire providit. Deus ille, qui Israel-
em ex Ægypto eduxit, idem nos ad solemnitatem
nunc invitat. Is ore Moysis dixit 66: « Observa
mensem novarum frugum (49), ut facias 61 Pascha
Domino Deo tuo. » Idem etiam, per prophetam ait 67:
« Celebra, Juda, festivitates tuas, et persolve Do-
mino vota tua. » Si Deus ipse festo oblectatur,
atque ad id invitat, haud oportet, fratres mei, de-
morari, neque negligere, sed hilariter seduloque
ad hoc convenire; ut hinc sollicite incipientes,
festi illius cœlestis arrham capiamus. Si diligenter
festum hic agemus, sine dubio gaudium illud per-
fectum in cœlo assequemur, velut ipse Dominus
dixit 68: « Desiderio desideravi hoc pascha man-
ducare vobiscum, autequam patiar. Dico enim vo-
bis, quia ex hoc non manducabo illud, donec im-
pleatur in regno Dei. » Comedemus autem hoc, si
mente causam festi comprehendemus, si auxilii
auctorem agnoscemus, atque ut decet in ejus gratia
vivemus; celebrantes, ut ait Paulus 69, « non fer-
mento vetero, neque fermento maliæ, sed azymis
puritatis et veritatis. » Mortuus est his diebus Do-

minus, ne ulterius opera mortis ageremus: animam
suan tradidit, ut nostram incolumem ab inimici
machinationibus conservaremus. Quodque mirum
est, Verbum fuit in carne, ne nos ulterius essemus
in carne; atque ut in spiritu constituti, Deum qui
spiritus est 70 adoremus. Si quis autem non ita se
comparat, sed his diebus abutitur, hic non agit
festum, sed quasi incredulus gratiam incusat; ma-
vultque honorare dies, quam Domino illi supplica-
re, qui salutem per hos dies largitus est. Homo
62 hujusmodi sine dubio, quæquam agere festum
putat, apostolicis verbis se reprehensum audiret 71:
« Vos dies observatis, et menses, et tempora, et
annos. Timeo ne forte apud vos frustra labora-
verim. »

2. Festum hoc non dierum gratia fit, sed Domini
illius causa solemnes sumus, qui in his passus est:
« Pascha nostrum immolatus est Christus 72. » Sic
Moyses Israellem increpans, quoniam festum fieri
crederet dierum gratia, sed propter Dominum,
aiebat 73: « Pascha Domini est. » Et Judæi quidem
celebrare se Pascha credebant; sed quia Domino
adversabantur, inutile ipsis festum erat. Et quan-
quam nomen Domini non erant oblitii, sed confite-
bantur, attamen Pascha Domini non erat, sed Ju-
dæorum. A Judæis, fratres mei, dicebatur Pascha;
sed quia negabant Paschatum Dominum, ideo idem
Dominus ab hac illorum credulitate vultum averte-
bat, aiebatque 74: « Anima mea mensium vestrorum
Kalendas et hebdomadas odit. »

3. Nunc quoque idem Dominus illos increpat, qui
Pascha Judæorum non celebrant; ut eis illorum
leprosum casu cognoscatur, qui mandati fue-
runt; quia nimirum Dominus ex his unum ob ejus
gratum animum adamavit; alios autem acerbe tu-
lit, qui ob suam recurdiam beneficii auctorem non
agnoverant, sed sanitatem a lepra suam, sanantem
præterulerunt. Quippe ex his unus, cognita propria
sanitate, regressus est magna Deum voce collau-
dans; et ad Jesu pedes abjectus, gratias ei egit;
erat autem hic Samaritanus. Jesus vero respondit
dicens 75: « Nonne decem mandati sunt? 63 novem
autem illi ubiæ? Non inventi sunt qui redirent,
et darent gloriam Deo, nisi hic alienigena? » Ille
D vero qui mandatus lepra fuerat, audiit præ cæteris
a Domino: « Surge, vade; fides tua salvum te fe-
cit 76. » Jam qui gratias agit, et qui laudat, fratres
veluti sunt, qui invicem conspirant ad benedicen-
dum auxilii auctori, ob ea quæ feliciter expecti
sunt. Sicuti ad hoc Apostolus unumquemque ad-
hortatur dicens 77: « Glorificate Deum corpore ves-
tro. » Et Propheta ita inculcat dicens 78: « Dæ-
laudem Deo. » Etsi autem testimonium a Caipha

66 Deut. xvi. 1. 67 Nahum i. 15. 68 Luc. xxi. 15, 16. 69 I Cor. v. 8. 70 Joan. iv. 24. 71 Gal. iv. 10, 11. 72 I Cor. v. 7. 73 Exod. xii. 11. 74 Isa. i. 14. 75 Luc. xvii. 17, 18. 76 ibid. 19. 77 I Cor. vi. 20. 78 Psal. lxxv. 2

(48) In chronico erat *Paterno*, non *Philagria*.

(49) Syrus tantum *novarum*, ut Græcus νέων, sed

subintelligitur *frugum*. Sic dicendum fuit etiam in
epistola 4, p. 20.

dictam fuit adversus Salvatorem nostrum, idemque a Judæis contumeliam passus, et a Pilato his diebus damnatus, sublimior tamen potentiorque est illa Patris vox ad eum demissa ¹¹ : « Clarificavi, et aerum clarificabo. »

4. Num vero quæ pro nobis passus est (Jesus) transitoria sunt? Imo vero Salvatoris nostri res in æternum manebunt. Propterea, fratres mei, harum rerum memores, ne nosmet epulis addicamus, sed Domino laudes dicamus. Sponte nosmet aspernemur propter eum qui pro nobis mortuus est, sicut ait Paulus ¹² : « Sive enim mente excedimus, Deo : sive sobrii sumus, vobis. Quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus ipse mortuus est : ut et nos qui vivimus, jam non nobis vivamus, sed ei qui pro omnibus mortuus est et resurrexit. » Non nostri gratia, sed ut servi vivere Domino debemus. Ne, quæso, incassum gratiam recipiamus; præsertim cum sit tempus acceptabile, **64** quo mors Salvatoris nostri tanquam dies salutis apparuit. Cum Verbum nostri causa descenderit, et incorruptibile cum esset, corruptibile sibi corpus induerit propter nostrum omnium salutem, ideo Paulus confidenter dixit ¹³ : « Oportet hoc corruptibile sibi induere incorruptionem. » Et interfectus fuit Dominus, ut sanguine suo mortem exstingeret. Merito itaque quodam in loco reprehendit eos qui frustra participant sanguinis ejus effusionem, neque Verbi carne delectantur ¹⁴ : « Que utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? » Certe utilitate non caruit Domini descensio, imo orbi universo utilitatem peperit. Jam cum ipse ita sit passus, il qui peccant, malintne amittere an lucrari? Utilitatem ac peculiare lucrum ipse nostram salutem reputat; secus vero, nostram damnationem.

5. Idem in Evangelio ceu lucrificos ac fructuosos eos commendat, qui gratiam duplicaverunt, ceu fuit ille qui de quinque talentis decem, et alius qui de duobus quatuor effecit. At illum qui talentum occuluit, tanquam perditorem objurgat dicens ¹⁵ : « Serre male, nonne oportuit te pecuniam meam committere nummulariis, et veniens ego recepissem utique quod meum est cum ejusdem usura? Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui decem talenta habet. Nam qui non habet, datur ei, et cumulat : ab eo autem qui non habet, etiam illud quod habet, auferitur. Et ducite **65** servum inutilem ad tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium. » Inaud vult esse inutilem quam accepimus gratiam, sed sedulo a nobis fructum ejus proprium retribui, quem Paulus beatus dixit ¹⁶ : « Fructus Spiritus est charitas, gaudium, atque

¹¹ Joan. xii, 28. ¹² II Cor. v, 15-15. ¹³ I Cor. xv, 53. ¹⁴ Psal. xxix, 10. ¹⁵ Matth. xxv, 26-50. ¹⁶ Gal. v, 22. ¹⁷ Rom. xiii, 7. ¹⁸ Matth. xxi, xi, 25.

(50) Ita Syrus, ex Græco vulgato *ὁμην μῆρον*, cui consonat interpres Arabicus in *Polyglottis*.

(51) Abhinc ingens lacuna est in editione Londinensi; supplementum autem in perturbatis colli-

A pax. » Propter hanc ergo bonam voluntatem, neminem fraudabat, sed unicuique suum tribuebat; cujus honestatis magistrum se fecit, dicens ¹⁷ : « Reddite omnibus debita. » Similis nimirum illis erat quos dominus misit ad exigendos ab operariis vineæ fructus ¹⁸; ideoque unumquemque ad satisfaciendum cohortabatur. Sed enim Israel satisfacere contempsit, quia honestus non erat; imo illos interfecit qui missi fuerant; sicuti ne vineæ quidem dominum reveritus est, qui ab illis fuit interemptus. Quamobrem cum ipse venit, nec fructus apud ipsos reperit, in ficu (eis) maledixit, dicens ¹⁹ : « Nunquam ex te fructus nascatur. » Et continuo infructuosa atque mortua evasis ficulnea; ceu reapse mirati sunt discipuli, postquam exaruit.

B 6. Tunc prophetæ dictum completum est ²⁰ : « Perdanique ex eis vocem gaudii et vocem lætitiæ, vocem sponsi et vocem sponsæ, odorem opobalsami (50) et lumen lucernæ, et erit universa terra in solitudinem. » Abolitum est ipsi legis ministerium, et abhinc usque in æternum sine festo erunt : patriaque earentes, et quaquaversus errantes, Pascha non faciunt, et contra legis fas comedunt azyzum, quia jam eis non licet agnum sacrificio offerre, prout etiam de azymo comendo constitutum **66** illis fuit. At ipsi ubique legem violant, Deique iudicis sic est decretum, ut pro gaudii diebus dies mœstitiæ transigant. Causa autem ipsius horum fuit Domini occisio, et quia Unigenitum non sunt reveriti, ideo patiuntur hæc. Scelasti autem heretici, et temerarii sectarum alumnii, illi quidem Verbum interficientes, hi autem tunicam illius scindentes, ipsi quoque a solemnitate excluduntur, quia sine bono timore vivunt ac sine intellectu; sed latronem æmulantur Barabham, quem Judæi loco Salvatoris condonari sibi postularunt. Ideo ipse Dominus haud secus quam ficulnæ illis maledixit (51); ita tamen ob suam clementiam misertus eorum est, ut radicibus perire noluerit. Radici enim non maledixit, sed ne quisquam ex ejus deinceps fructu comederet, curavit. Hoc acto, umbræque crescere jussa, hanc utique abolevit, sed radicem retinuit, donec huic nos insereremus : illi autem, nisi forte in incredulitate permanserint, in olivam suam inserentur ²¹. Interim illis Dominus propter pigritiam maledixit.

D 7. Transactæ sunt Kalendæ, verusque Agnus qui vere Pascha est, ad nos venit. Dies sollemnis ades, quo festum tuba proclamandum est, quo nos ad Deum gratiarum agendam causa convertamur, atque ipsum Paschatis nostri loco habeamus. Festum Domino, non nobis, celebrare debemus; neque nobis exsultare, sed Domino, qui afflictiones

cis membranæ ab editore postea repertum, non nisi multo post in eo libro positum fuit, nempe in pagina tertia additamentorum. Nos vero omnia iusto ordine, ut oportebat, posuimus.

nostras pertulit, dixitque ⁶⁶: **67** « Tristis est anima mea usque ad mortem. » Ethnici quidem, cunctique fide nostra alieni, cum festa celebrare suscipiunt, pace carent, quia peccant adversus Deum: secus vero sancti, quandoquidem Domino vivunt, festum revera eidem celebrant dicentes ⁶⁸: « Ego exultabo in salutari tuo. Exsultabit anima mea in Domino. » Commune videlicet ipsis mandatum illud est ⁶⁹: « Exsultate, justi, in Domino. » Quamobrem in conventibus suis commune illud festale canticum canent: « Venite, exsultemus⁶⁶, » haud sane in nobis, sed in Domino.

8. Abraham quoque, ille patriarcharum princeps, non quia diem suum, sed quia diem Domini vidit, exsultavit. Atque ita cum expectasset, vidit atque exsultavit. Et cum fidei ejus experimentum captum fuit, Isaacum perduxit in montem, obtulitque unigenitum, cui factæ erant promissiones: et dum proprium offerret filium, Dei Filium adorabat: et dum a cæde Isaaci prohiberetur, Christum in illo agno contemplatur qui Deo immolatus fuit. Princeps ille patriarcharum probatus in Isaaco fuit, qui haud ipse quidem sacrificabatur, sed ille de quo apud Isaiam prædicatur ⁶⁶, fore ut tanquam agnus ad lanienam duceretur, et coram lanio obmutesceret, mundi autem peccatum auferret. Idcirco Abraham ab inferendis puero manibus prohibitus fuit, ne forte Judæi in Isaaci immolatione sistentes, propheticas voces de Salvatore nostro prolatas frustrarentur, cunctas præsertim illas, quas predicavit Psalmista ⁶⁷: « Sacrificium et oblationem noli, corpus autem aptasti mihi, » parisque sensus cæteras omnes.

68 9. Sane quod ad Abrahami filium atinet, sacrificium quidem haud ab Isaaci sed ab Abrahami offerentis proposito fiebat, qui ea in re tentabatur: etenim Deus voluntatem offerentis excepit, obtulit tamen quominus oblati ille immolaretur. Nempe Isaaci mors mundum non erat liberatura, sed illa tantum Salvatoris unstri, qui nos omnes vulneribus suis sanavit, lapsos erexit, infirmis medelam contulit, famelicos saturavit, egentibus consultit; quodque est mirabilis, nos omnes a mortuis suscitavit, morte destructa; atque ex angustiis et afflictione ad requiem et hujus festi lætitiâ transtulit, quæ in cælum usque pervenit. Neque enim nos soli hanc experimur; sed hujus causa cæli quoque nobiscum exsultant, simulque universa lætatur primogenitorum Ecclesia, qui in cælo sunt scripti; veluti Propheta deprædicat dicens ⁶⁸: « Lætamine, cæli, quoniam Deus misertus est Israelis; caute, terræ fundamenta; clamate, montes, cum gaudio, et vos colles et omnia ligna quæ in vobis sunt, quia Deus salvavit Jacob, et Israel gloriabitur. Item, exsultate, cæli, et lætamini; gaudium germinent montes, quoniam Deus

A populi sui misertus est, et humiles populi creavit.

10. Creatura omnis, fratres mei, festum agit; et omnis spiritus, juxta Psalmistam ⁶⁹, Domino laudem propter delictos hostes extollit. Nostra, inquam, salus peracta est. Enimvero æquum apprime est: nam si pro uno peccatore penitentiam agente, gaudium in cælo est ⁷⁰, quanta futura est lætitia **69** ob peccati destructionem, atque a mortuis resurrectionem? O quæ solemnitas, quantaque lætitia in cælo fiet, quantoque opere exsultabunt ac lætaluntur virtutes omnes (cælestes), cum conventus nostros spectabunt lætos semperque vigiles, præsertim in solemnibus Paschatis concionibus! cum respicere peccatores cernerent, et qui vultum averterant, denuo converti; et qui antea cupiditatibus indulserant et ebrietatibus, nunc jejuniis et abstinentia semet comprimere; cum denique hostem aspicient debilitatum atque jacentem, manibus pedibusque ligatis, et exanimem, ita ut ei insultare possimus dicendo ⁷¹: « Ubi est victoria tua, o mors? ubi stimulus tuus, o inferne? »

11. Cantemus Domino victoriæ canticum. Quis ad hanc veluti angelorum turbam perveniet? Ille nimirum, qui ad cælestem festum et angelicam solemnitatem convenire ambit, qui cum Propheta dicat ⁷²: « Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. In voce exultationis et confessionis, sonus epulantis. » Sancti pariter ad id nos hortantur dicendo ⁷³: « Venite, ascendamus ad montem Dei, ad domum Dei Jacob. » Non ita tamen ut hujusmodi solemnitas impura sit, neque aliquam peccatores ad eam ascendamus, sed quasi virtute ornatî ac seduli, illorum instar, qui ex numero sanctorum vivunt ⁷⁴. « Quis ascendet ad montem Domini, aut in sanctuario ejus consistet? Innocens manibus et mundus corde, qui non accepit in vanum animam suam, qui non juravit dolose **70** proximo suo. » Hic, ut Propheta subdit, cum ascendet, benedictionem a Domino accipiet ⁷⁵. Exploratum vero est, Dominum hanc imperitum esse iis qui in dextera erunt, atque dicturum: « Venite, benedicti, possidete paratum vobis regnum ⁷⁶. » Dolosus autem homo, et qui mundo corde minime est, nihil purum habebit, ut ait Proverbum ⁷⁷: « Filio proditori nihil inest boni. » Sine dubio quia hic factus extraneus, et is alienam a sanctis stirpem insertus, indignus erit paschali epulo. « Alienigena non comedit ex eo ⁷⁸. » Sic Judas Pascha sese celebrare putabat, sed quia proditorem adversus Salvatorem præconceperat, factus est supernæ vocationi et apostolorum sodaliti extraneus. Lex quidem Pascha festinanter comedere jubebat ⁷⁹; verumtamen ipse dum comederet, a demone corruptus fuit, qui in ejus animam introivit.

⁶⁶ Matth. xxvi, 38. ⁶⁷ Psal. ix, 15; xxxiv, 9. ⁶⁸ Psal. xxxii, 4. ⁶⁹ Psal. xciv, 4. ⁷⁰ Isa. lxi, 7. ⁷¹ Psal. xxxix, 7. ⁷² Psal. xc, et alibi. ⁷³ Psal. cl, 6. ⁷⁴ Luc. xv, 7. ⁷⁵ 1 Cor. xv, 53. ⁷⁶ Psal. xli, 5. ⁷⁷ Isa. ii, 5. ⁷⁸ Psal. xxiii, 3, 4. ⁷⁹ ibid. 5. ⁸⁰ Matth. xxv, 34. ⁸¹ Prov. xiv, 15. ⁸² Exod. xii, 43. ⁸³ ibid. 41.

12. Nos interim festam agamus non tanquam in A terra versantes, sed cum angelis quasi in cælo degentes. Laudemus Dominum cum castitate atque innocentia cæterisque virtutibus. Non in nobis sed in Domino exultemus, ut sanctorum simus cohæredes. Feriemur cum Moyse, vigilemus cum Davide, qui septies consurgens, nocte media, iudicia justitiæ Dei collaudabat ⁶⁰. « Præoccupemus ⁶¹, » ut ipse ait : « Mane astabo tibi : conspicias me in matutinis, et vocem meam exaudies ⁶². » Jejunemus tanquam Daniel : oremus assidue, ut Paulus jubet, cum orandi tempus nobis annuatiabit, **71** it præsertim qui honorabili conjugio juncti sunt : ut in prædictis rebus feriantes, intrare in gaudium Domini nostri, in regnum scilicet cælorum, possimus (52). Sed quemadmodum Israel, dum Hierosolymam versus tenderet, antea senet in deserto mundabat erudiebatque, ut Ægypti consuetudinum oblivisceretur, ita æquum est ut in sancta Quadragesima, quæ a nobis suscepta est, purgationem nostram et emundationem prosequamur : ut hinc profecti, et jejunii memores, ad cœnaculum cum Domino possimus ascendere, et cum eo cœnare, gaudiunque in cælo participare. Secus enim neque Hierosolymam ascendere, neque Pascha comedere, nisi observata Quadragesima, nobis liceat.

15. Quadragesimam igitur exordiemur die primo mensis Phaenoth, qua decurrente usque ad diem v Pharmuthi, cum Dominicarum et præcedentium Sabbatorum vacatione, die mox Pharmuthi sexto ^C sanctos Paschalis temporis dies incipiemus ; et undecimo ejusdem mensis jejunium finiemus, Sabbato tenebris vespertinis ; post quas illucescet nobis die xii Pharmuthi sancta Dominica ; quæ radium suum immensa cum gratia ad omnes reliquas sanctæ Pentecostes hebdomadas pretendit : quo demum tempore quiescentes Paschalem solemnitatem semper absolvemus, in Christo (55) Jesu Domino nostro, per quem gloria sit et imperium Patri ejus in sæcula sæculorum. Amen.

72 Salutant vos cuncti, qui mecum sunt, fratres. Salutate omnes cum osculo sancto.

Explicet sexta epistola festalis sancti ac deiferi Athanasii.

EPISTOLA VII (54).

(Ch. anno 355.)

HÆC EST SEPTIMA ATHANASII EPISTOLA, JUXTA QUAM (PASCHATIS) DOMINICA ERAT DIE XIV PHARMUTHI, IN KAL. APRILIS, LUNÆ XX, ANNO LI DIOCLETIANI, CON-

⁶⁰ Psal. cxviii, 164. ⁶¹ Psal. xciv, 2. ⁶² Psal. v, 4. ⁶³ Galat. v, 24. ⁶⁴ II Cor. iv, 13, 14. ⁶⁵ P. al. v, 14. ⁶⁶ Luc. xiii, 25. ⁶⁷ ibid. ⁶⁸ Psal. ix, 18.

(52) Cosmas loc. cit. in ed. et in cod. Vat. hoc admissum fragmentum ex sexta Athanasii festali epistola laudabat. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς 5' ἑορτατικῆς : Καὶ οὕτως ἑορτάσαντες θουήθημαν εἰσελθεῖν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου χαρὰν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. *Ejusdem ex sexta epistola festali : Et sic festa celebrantes ingredi possimus in illam que in regno cælorum adest, Christi lætitiā.*

SILIBUS JULIO CONSTANTIO, FRATRE ILLIUS ADORABILIS (55), ET RUFINO ALBINO, EODEM PHILAGRIO (56) PÆFACTO, INDICTIONE VIII.

1. Beatus Paulus semper mortificationem Jesu in corpore suo circumferebat, prout ipse ad Corinthios ⁶⁹ scribebat ; non ut gloriaretur tantummodo, fratres mei, sed ut illi, et nos pariter, hac in re imitatores ejus essemus. Gloriatum hæc ubique occurrit ; namque et David hæc utebatur in Psalmis, dicens ⁷⁰ : « Propter te quotidie mortificamur, et tanquam agni ad macellum æstioati sumus. » Hoc idem oportet a nobis quoque fieri, præsertim diebus ejus festi, in quo commemoratio peragitur mortis a Salvatore nostro obitæ. Qui mortem ejus imitatus fuerit, et virtutis operibus studium impenderit, membra in hac terra mortificans ⁷¹, et carnem cum passionibus concupiscentisque crucifigens ⁷², hic spiritu vivet, et spiritui se conformabit, **73** semper Dei memor, nullaque oblivione captus, nec mortis opera unquam perficiet. Propterea, ut mortificationem Jesu in corpore nostro circumferamus, statim pergit demonstrare hujusce abstinentiæ viam, dicens ⁷³ : « Habentes nos eundem spiritum fidei, sicut scriptum est ⁷⁴ : Credidi, propter quod locutus sum : et nos credimus, propter quod et loquimur. » Addidit etiam illam, quæ est a scientia gratiam, dicens : « Scientes, quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum cœram eo. »

2. Age vero cum sancti veram hanc vitam tibi cum fide scientiæque amplexi fuerint, sine dubio gaudium illud cælorum consequentur : improbi autem vitam ejusmodi cum neglexerint, jure meritoque felicitate illinc manante carebunt. « Extolletur autem impius, ne videat gloriam Domini ⁷⁵. » Et quanquam communem promissionis predicationem audituri sint, id est « Expergiscere qui dormis, atque a mortuis resurge ⁷⁶ » ipsi utique surgent, et in cælum usque pervenient, pulsabuntque dicentes ⁷⁷ : « Aperi nobis ; verumtamen Dominus nullius rei indigus, cum ipsi ab ejus notitia recesserint, increpabit eos dicens : « Nescio vos ⁷⁸. » Spiritus vero sanctus eisdem inelamabit ⁷⁹ : « Convertatur impius in infernum, omnes gentes quæ oblitæ sunt Dei. » ^D Nos quidem impios mortuis connumerabimus, quia non opponunt peccato abstinentiā, neque in corpore suo mortificationem circumferunt more sanctorum ; sed animam peccatis atque insanis **74** quasi sepulcro obruunt, mortuis propinquantes ;

(55) Ita cod. Vat. cum Syro. At ed. Montfaucon, Christi.

(54) Hæc quoque epistola nonnisi in supplementis pag. 7 Syriacæ appareat editionis Londinensis.

(55) Ita hic et alibi Syrus. Intelligitur autem magnus Constantinus Augustus, αὐτοκράτορ.

(56) Ita Syrus hic et in præcedente epistola. Verumtamen in Chronico utrobique legebatur Paterno.

eamque quolibet escarum mortuarum genere alunt; aquilinorum instar pullorum, qui de celo in cada-vera involant; quorum avium esum lex vetabat, figurate præcipiens⁹⁶: « Neque aquilam, neque animal quodvis quod cadavere pascitur. » Imo quidquid morticino vescitur rejiciebat. Hi suam animam propriis passionibus enecarunt, nec aliud aiunt⁹⁷, nisi « Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. » Talem porro referunt fructum. De his, inquam, qui ita delicias sectantur, statim dicere pergit⁹⁸: « Atque hæc manifesta sunt auribus Domini Sabaoth, quod nempe minime vobis condonabitur hoc peccatum, donec moriamini. » Sed et adhuc viventes, in ignominia erunt, quia ventrem suum dominum existimaverunt: et post obitum cruciabuntur, quia hujusmodi morte gloriantur sunt. Quamobrem testatur Paulus dicens⁹⁹: « Esec ventri, et venter escis: Deus autem et illum et has destruet. » Divina vero vox de illis prænuuntiat¹⁰⁰: « Mors peccatorum pessima. Et qui justum odio habent, peccabunt. » Molestus erit veritas ille, duræque tenebræ quas impij hæreditabunt.

3. Secus autem viri sancti, et virtutis causa vere abstinentes, qui membra sua in terra mortificaverunt, scilicet fornicationem, immunditiam, passionem, pravam concupiscentiam; ideoque mundi ac sine macula effecti; promissioni insuper Salvatoris nostri fidentes qui ait¹⁰¹: « Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt; » hi mundo mortui, et a mundi communiione alieni, pretiosa morte fruuntur, quatenus scilicet « Pretiosa est coram oculis **75** Domini mors justorum ejus¹. » Hi præterea poterunt, capientes de Apostolo exemplum, dicere¹⁰²: « Christo confixus sum cruci. Vivo ego, jam non ego; vivit vero in me Christus. » Si vivamus in Christo, hæc vera vita est, quanquam mundo mortui simus. Tum de rebus supernis cogitantes, ita efficiuntur, quasi jam cælum incoleremus; æque ac ille videlicet talis habitaculi amator, qui ait³: « Ambulantes in terra, habitamus in cælo. » Qui ita vivunt, et hujusmodi virtutem participant, soli Deum laudare valebunt. Sibi igitur unusquisque suadeat, propriam festi ac solemnitatis viam, haud epularum amplificatione conseri, neque vestium splendore, neque feriis agendis, sed ingenio erga Deum affectu, gratiarum actione, et laudis retributione. Hæc autem nonnisi a sanctis fiunt in Christo viventibus; etenim scriptum est⁴: « Mortui non laudabunt te, Domine; neque omnes illi qui ad inferna descendunt. Sed nos qui vivimus, benedicemus Domino nunc et in æternum. » Velut etiam Ezechias, qui morte liberatus, propterea Deum lau-

dabat dicens⁵: « Non illi qui sunt in inferno laudabunt te, neque mortui tibi benedicent; sed viventes, æque ac ego, tibi benedicent. » Viventium tantummodo in Christo propria laus est, atque erga Deum benedictio: cujus rei causa ad festum conveniunt. Etenim non est ethnicorum Pascha, neque eorum qui adhuc carne Judæi sunt; sed illorum **76** potius qui veritatem in Christo noverunt, prout ille exclamat, qui ad festum hoc promulgandum missus fuit: « Pascha nostrum immolatum est Christus⁶. »

4. Quamobrem etiamsi impij solennes esse nituntur, et Deum quasi in festo laudare, ad justorum Ecclesiam confluentes, Deus tamen reluctabitur, peccatori dicens⁷: « Quare tu enarras justitiam meam? » Benignus autem spiritus id vetat dicens⁸: « Non est speciosa laus in ore peccatoris. » Neque sane consistit cum Dei laude peccatum. Peccatori os pervertitatem loquitur, ut in Proverbiis dicitur⁹: « Os impiorum redundat malis. » Qui enim fieri potest ut impius impuro ore Deum laudet? Res contraria consistere nequeunt. « Quænam communiõ justitiæ cum iniquitate? Vel quæ commistio tenebrarum cum luce¹⁰? » Hæc videlicet ait Paulus Evangelii minister. Propterea peccatores, cunctique catholice Ecclesie extranei, hæretici, et sectarum alumni (57), cum a justorum laudatione sint alieni, merito solennes non erunt. Justus autem, etiamsi mundo mortuus existimetur, fiducialiter agit, dicens¹¹: « Non moriar, sed vivam, et narrabo omnia mirabilia tua. » Simulque ipse Deus non renuet invocari Deus ab illis, qui membra sua in terra mortificaverunt, et tamen in Christo vivunt. Porro Deus, vivorum Deus est, non mortuorum; imo per suum vivum Verbum omnem hominem vivificat; quod nimirum cibi vitæque causa sanctis largitur, ut Dominus ipse clamat¹²: « Ego sum panis vitæ. » Cui rei Judæi, **77** gustu infirmo, et aumi sensibus ad virtutem minime exercitis, neque sermonem de hoc pane probe intelligentes, obtrecebant, quia dixerat¹³: « Ego sum panis qui de cælo descendit, et vitans hominibus dat. »

5. Sed enim peccatum quoque peculiaris quidam panis est, mortem continens; et quando deliciarum amatores et vecordes invitati, ait illis¹⁴: « Contractate suaviter panes absconditos, dulcesque furtivas aquas. » Verumtamen ille qui eos contractabit, ignorat perituros ibi esse terrigenas¹⁵. Existimabit peccator se voluptatem inde capturum, sed haud jucundus finis hujus panis erit, quemadmodum Dei quoque Sapiencia dicit¹⁶: « Duleis fuit peccatori panis mendacii, sed postea implebitur os ejus calculo¹⁷. Mel destillat de ore mulieris fornicariæ,

⁹⁶ Levit. xi, 43. ⁹⁷ Isa. xxii, 43. ⁹⁸ ibid. 44, v, 8. ⁹⁹ Psal. cxv, 45. ¹⁰⁰ Galat. ii, 49. ¹⁰¹ Philipp. ¹⁰² I Cor. v, 7. ¹ P-sal. cxix, 46. ² Eccli. xv, 9. ³ 47; ix, 2. ⁴ Joan. vi, 41. ⁵ ibid. 53. ⁶ Prov.

⁷ I Cor. vi, 15. ⁸ Psal. xxxiii, 22. ⁹ Matth. iii, 20. ¹⁰ Psal. cxiii, 47, 48. ¹¹ Isa. xxxviii, 48. ¹² Prov. xv, 28. ¹³ II Cor. vi, 14. ¹⁴ Psal. cxvii, ix, 17. ¹⁵ ibid. 48. ¹⁶ Prov. xx, 17.

(57) S. August. adv. Cresc. ii, 9: *Schisma est recessus congregationis ex aliqua sceleratam diversitate*

disensio; hæresis autem, schisma inveteratum. Certe schismati veterascenti obrepat hæresis.

et **68** toum parumper mulcet; postremo tamen A amarius absynthio experieris, et ancipiti gladio exacutus¹⁷. » Ideo comedens brevi tempore gaudet; sed retro deinde procul abscedet, quia non noverat infelix, eos qui a Deo se elongant fore perituros. Et nihilominus propheticum monitum id vetabat, dicens¹⁸: « Quid tibi vis in via Ægypti, ut bibas aquam Gebon? Et quid tibi cura via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis? » Jam et Dei erga homines benigni Sapientia hoc ipsum vetabat, clamans¹⁹: « Sed cito præteri, neque oculum tuum in illa defigas. Sic alienas aquas prætergraderis, et extraneæ flumina saltu transmites. » Atque hos ad se invitabat dicens²⁰: « Sapientia edificavit sibi domum, **78** eamque septem fulcivit columnis. Immolavit victimas suas, miscuit in hydriis vinum suum, et mensam suam apparavit. Misit servos suos, ut elata voce vocarent ad hydrias dicendo: Si quis est stultus, declinet ad me. Et insipientibus ait: Venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis. » Quænam igitur his supersit spes? « Derelinquite stultitiam, ut vivatis; quærite prudentiam, ut aitis longævi²¹. » Nam sapientiæ panis, vitæ fructus est, ut ait ipse Dominus: « Ego sum panis vivus qui de cælo descendit: si quis de hoc pane comederit, vivet in æternum²². » Fuit enimvero delicatus cibus atque mirabilis manna, dum illud Israel comederet; qui nihilominus mortuus est: quia nequaquam ille cibus manducanti erat ad vitam æternam. Revera enim omnis illa C multitudo in deserto extincta est. Dominus autem docet dicendo²³: « Ego sum panis vitæ: patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. Hic est panis qui de cælo descendit, ut qui de eo comederit, non moriatur. »

6. Impii interim et animæ indifferentes (58) panis hujus famem patiuntur; dum vir sanctus huic idoneus saturatur et dicit²⁴: « Ego autem cum justitia faciem tuam videbo; et cum mihi apparuerit gloria tua, satiabor. » Qui divinum panem participat, perpetuam desiderii famem experietur: et qui ita esurit, gratiam sine fine habebit, ut promittit Sapientia dicens²⁵: « Non interficiet **79** Dominus fame animam innocuam. » In Psalmis quoque promisit dicens²⁶: « Venationibus (59) ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo pane. » Audiamus nostrum quoque Salvatorem dicentem²⁷: « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quia saturabuntur. » Oportet itaque ut sancti vitæque in Christo amatores, ad hujus cibi desiderium se extollant, orantesque dicant²⁸: « Sicut desiderat cervus fontem

A aquarum, ita anima mea te, Deus, desiderat. Anima mea Deum vivum sitiit; quandoquam veniam, et faciem Dei videbo? » Item²⁹: « Deus meus, ad te anticipo: te sitiit anima mea, multipliciter caro mea. In terrâ deserta et in via et in aquosa, sic in sanctuario apparui tibi, ut viderem potentiam tuam et gloriam tuam. »

7. Quæ cum ita se habeant, nos quoque, fratres mei, membra in terra mortificare debemus, et pane vivo vesci, cum fide et charitate erga Deum; quandoquidem scimus, sine fide impossibile esse hunc panem participare. Noster ipse Salvator, quo tempore ad se omnes vocabat, ait³⁰: « Si quis sitiit, veniat ad me et bibat. » Moxque intulit de fide mentionem, sine qua nemo hujusmodi alimoniam deberet suscipere, aitque³¹: « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. » Quoniam ipse discipulos semper alebat verbis suis, credentes scilicet, vitamque ipsis propinquitate divinitatis suæ conferebat. At vero mulierem **80** illam Chananzæam, quæ nondum ad fidem accesserat, ne responso quidem dignatus est, quanquam ab ipso ali valde indigebat. Ita porro se gessit, non contemptum, absit! quia benignus bonusque est Dominus, propterque illam ad partes Tyri ac Sidonis perrexit; sed quia ipsa nondum crediderat, et quia spiritus suæ causa unlo jure potiebatur. Merito id egit, fratres mei, quia nihil proderat, quod ante fidem susceptam preces obtulisset, nam fidei conformandæ erant ab ea preces suæ. Quapropter qui ad Deum accedit, ante omnia credat in eum necesse est, qui rem petitam tunc retribuet. Et enim impossibile est sine fide placere, ut Paulus docet³². Cum igitur illa adhuc fide careret, atque insuper esset alienigena, sic magistrali ore effatus est: « Non est³³ bonum sumere panem filiorum, et projicere canibus. » Sed mox illam verborum vi objurgatam, et ommissa jam gentilitate sua fidem adeptam, non quasi canem sed ut hominem allocutus est dicens³⁴: « Magna est fides tua. » Cumque illa credidisset, statim ipse fructum eidem contulit fidei suæ, aitque³⁵: « Fiat tibi sicut vis, et sanata est filia ejus ex illa hora. »

8. Justus autem fide se nutriens, et scientia, et D divinorum verborum obsequio, anima semper uter in eolomi. Ideo (Paulus) mandabat, ut infirmum in fide ad nos reciperemus, eumque aleremus, si pani nondum comedendo sit idoneus, saltem oleribus. « Qui autem infirmus est, olus manducet³⁶. » Ne Corinthiis quidem panem hunc participare valebant, cum adhuc **81** parvuli essent, et

¹⁷ Prov. v, 3, 4. ¹⁸ Jer. ii, 18. ¹⁹ Prov. v, 8 seqq. ²⁰ Prov. ix, 1-5. ²¹ ibid. 6. ²² Joan. vi, 51, 52. ²³ ibid. 59, 60. ²⁴ Psal. xvi, 15. ²⁵ Prov. x, 3. ²⁶ Psal. cxxxi, 15. ²⁷ Matth. v, 6. ²⁸ Psal. xli, 2, 3. ²⁹ Psal. lxxii, 2, 3. ³⁰ Joan. vii, 57. ³¹ ibid. 28. ³² ibid. ³³ Rom. xiv, 2.

(58) S. Augustinus serm. LXXI, 17: *Multi vel corde fixo carnem illam manducant et sanguinem bibunt; vel cum manducaverint et biberint, apostata*

sunt. Confer etiam serm. CCXXVII, circa finem. (59) *Vulgatus riduam.* Constat enim legisse *ἡδονή* pro *θηζαυ.* Syrus cæteris textibus consonat.

cou parvuli lac biberent : « Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ »³⁷, juxta viri divini verba. Dilecto autem filio Timotheo præcipiebat Apostolus in prima Epistola³⁸, ut verbis fidei se nutiret, et bonæ doctrinæ, « quam assecutus, inquit, es. » In secunda vero³⁹ : « Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti, in fide et in dilectione, in Christo Jesu. » Panis hic, fratres mei, non hic tantummodo justorum alimonia est, nec soli sancti in terra tali pane vescuntur et sanguine; sed eum in cælo quoque nos comedemus : namque omnium superiorum spirituum atque angelorum Dominus æque nutrimentum est, ac cælestium omnium potestatum voluptas, eritque omnia omnibus, atque omnium ob benignitatem suam miserabitur. Dominus primo dedit nobis panem angelorum; nunc vero pollicetur illis qui una secum tentationes tolerant, dicens⁴⁰ : « Ego autem promitto vobis, sicut promisit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibitis super mensam meam in regno meo, et sedetis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel. » Pro illius nimirum cœnæ dignitate, fratres mei, quanta erit concordia et exultatio eorum, qui in cælesti illa mensa vescuntur ! Utique epulis vescuntur, haud illis tamen quæ sint evacandæ, sed his quæ vitam æternam efficiunt. Quis erit illo cœtu dignus ? Quis ita felix, ut ad cœnam illam divinam vocari mereatur ? Beatus vero ille, qui panem in regno⁴¹ tuo comedet⁴² ! Ille scilicet qui cœlestem vocationem meritus est, et ob hanc ipsam vocationem sanctus evasit !

9. At qui hæc negligit, et dum abluitor, contaminatur, reputans quasi simplicem (id est *καθόν*) sanguinem illum Testamenti, quo sanctificatus fuit; spernensque spiritum gratiæ⁴³, sibi dictum audiet : « O sodes, quomodo hinc intrasti non habens vestem convivalem⁴⁴ ? » Etenim pura est et immaculata sanctorum cœna : « Multi sunt vocati, pauci vero electi⁴⁵. » Judas ad cœnam venit, sed ea contempta, de conspectu Domini exiit (60); et quoniam vitam suam dereliquerat, laqueo sibi gulam fregit. At vero qui cum Salvatore manserunt discipuli, cœnæ delicias participarunt. Adolescens ille, qui peregre profectus dissipat substantiam suam vivendo luxuriose⁴⁶, si eum caperet divinæ cœnæ cupiditas, atque in se reversus diceret : « Quot patris mei famuli pane abundant, ego autem hic fame pereo⁴⁷ ! » atque hinc surgens, ad patrem suum veniret, confitensque diceret : « Peccavi in cœlum, et coram te : jam non

sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis⁴⁸; » si ita, inquam, confiteretur, tunc foret plane dignus qui a patre reciperetur, nec quasi mercenarius, aut tanquam extraneus haberetur, sed osculo ut filius exciperetur, et quasi mortuus ab eo vitæ restitueretur, ad⁴⁹ divinam cœnam dignanter admissus, stola prima pretiosa donatus, gaudio ob id et canticis in paterna domo sonantibus.

10. Hic est benignitatis bonitatisque paternæ actus, non vitam tantummodo mortuis reddendi, sed gratiæ quoque medelam per Spiritum suppeditandi. Idcirco pro corruptela, induit hominem in corruptione; famis loco, vitulum immolat; et ne ille peregre abscedat, curam gerit reditus ipsius, pedes ejusdem calcans : quodque mirum est, divinum annulum manus inserit⁵⁰; per hæc illum regenerans, ut sit forma gloriæ Christi. Sunt hæc patris dona, quibus Dominus eos exornat et alit, qui eum ipso perseverant; necnon et illos qui penitentia tacti ad eum revertentur; quibus pollicetur dicens⁵¹ : « Ego sum panis vitæ. Qui venit ad me, non esuriat; et qui credit in me, non sitiet in æternum. » His utique bonis nos quoque digni essemus, si Salvatorem nostrum semper sectaremur; et si non his tantum sex Paschatis diebus mundaremur, sed totam nostram solemnitatis instar vitam reputaremus; semperque adherentes, et nunquam recedentes, diceremus ei⁵² : « Verba vitæ habes; quoniam bibimus ? » Quod si forte nos elongavimus, cum nostrarum confessione transgressionum (61) revertamur, nulla adversus quempiam similitate retenta, sed actus corporis spiritu mortificemus. Certe si rebus his nutrire animam hic prævertemus, 62 mensæ illius cœlestis ac spiritalis particeps fieremus eum angelis : neque excludemur, cum pulsabimus, quinque illarum saturarum virginum more; sed cum Domino ingrediemur, prout illæ prudentes sponsi amicæ; mortem Jesu in corporibus nostris ostentantes, et ab eo vitam regnumque obtinentes.

Itaque quadragesimæ initium faciemus die xxii mensis Mechir; sanctum vero beatæ solemnitatis jejunium die xxviii Phamenoth. Tum transigentes sex quoque subsequentes dies cum jejunio atque vigiliis, pro suis quisque viribus, die iii mensis Pharmuthi finem jejunio imponemus vespere Sabbati. Moxque illa dies (62) sancta ac beatissima, Christi Onomastica, id est Dominica, nobis illucescet. Postquam sancta Pentecoste celebrata, Patrem semper adorabimus per Christum, per quem

³⁷ Hebr. v. 15. ³⁸ I Tim. iv. 6. ³⁹ II Tim. i. 13. ⁴⁰ Matth. xxii. 12. ⁴¹ Ibid. 14. ⁴² Luc. xv. ⁴³ Joan. vi. 35. ⁴⁴ Ibid. 69.

(60) Videtur existimare Athanasius, ut et alii quidam veteres, Judam recessisse de convaculo ante sanctissimæ Eucharistiæ institutionem, vel ejus assumptionem. Sed contradictio sanctus Augustinus Eparr. in psal. x, 6, et cxlii, 16, itemque apud nos in hoc volumine Theodorus Audeusensis. necnon ibi laudati a nobis in adnotationibus Petrus

⁴⁵ Luc. xxi. 29, 30. ⁴⁶ Luc. xiv. 15. ⁴⁷ Hebr. x. 15. ⁴⁸ Ibid. 17. ⁴⁹ Ibid. 18, 19. ⁵⁰ Ibid. 22, 23.

Damiani, et Petrus Laodicenus.

(61) Rursus Athanasii testimonium pro confessione.

(62) Quæ prosequitur hujus epistolæ clausula, legitur extra proprium locum (quia posterior inventa) in pagina Syriaca 45 editionis Londinensis. Nos vero eam justa in sede hic atteximus.

et cum quo sit ei gloria et imperium per Spiritum A sanctum in sæcula sæculorum. Amen.

Salutant vos cuncti qui mecum sunt fratres. Salutate invicem cum osculo sancto.

(Octavam ac nonam (epistolas) prædictam ob causam (65) non misit.)

Explicit septima epistola festalis sancti Athanasii patriarchæ.

85 EPISTOLA X.

(Ch. anno 358.)

HÆC EST DECIMA (ATHANASII EPISTOLA), CONSULIBUS URSO ET POLENIO, CUBERXANTE THEODORO HELIOPOLITANO CATHOLICO PRAEFECTO; CUI POST BIENNIIUM SUCCESSIT PHILAGRIUS; INDUCTIONE XI, CUM ESSET DOMINICA PASCHATIS VII KAL. APRILIS, DIE XXX PHARMUTHI, LUNE XVIII AC DIMIDIO, DIOCLETIANI ANNO LIV.

1. Non quia a vobis absum, fratres mei, idcirco præcæ erga vos consuetudinis oblitus sum, quam a Patris traditione accepi; ita ut silendum mihi sit, nec annui sancti festi tempus cum ipso solemnitate die annuntiandum. Et quanquam iis tribulationibus tencor, quas vos sine dubio fando audistis; et quantumvis graves tentationes nobis incumbunt, hostesque veritatis jamdiu nos vestigant, insidioseque dant operam inveniendæ alicui scripto nostro, ut inde accusationem instruant, et nostrorum vulnerum dolorem augeant; nihilominus quia Dominus vires suggerit, et consolatur nos in angustiis nostris, haud metuinus proclamationem hanc facere: et licet molestiis fraudibusque obsessi, vobis nihilominus ab extremis terræ partibus salutare Pascha nostrum significamus. Jam quo tempore ad Alexandria scribere presbyteros, in mandatis dedi ut litteræ vobis manu ipsorum traderentur: idque agebam, quia impendere illis ab inimicis timorem sciebam. Contestabar insuper, apostolicæ 86 fiducia memor, dicens: « Nihil nos separabit a charitate Christi, nec tribulatio, nec angustia, nec persecutio, nec fames, nec nuditas, nec periculum, neque gladius. » Jam cum ego sic festum agam, opto ut vos quoque, fratres mei, pari modo celebretis. Cumque me faciendæ hujusmodi proclamationis debitorem sciam, nihil moror officium exsequi; secus enim ab apostolico monito me damnatum iri timerem, quod ait: « Reddite omnibus debita ».

2. Cum igitur res meas cunctas Domino commendaverim, dedi operam ut vobiscum festum peragerem, quia non arbitrator me a vobis abesse: nam etsi locus nos separat, attamen festorum donator

⁸¹ Rom. viii, 35. ⁸² Rom. xii, 7. ⁸³ Matth. xviii, 20. ⁸⁴ Isa. xxxviii, 20. ⁸⁵ Dan. iii, 50 seqq. ⁸⁶ Ephes. ii, 4, 5.

(65) Nempe causa superius cognoscitur in Chronico ad annos 356 et 357.

(64) Hoc solenni vocabulo respondebat populus liturgicis precibus, præcipueque irsumendo Christi corpore; de qua re nos diximus in Missæ Græcæ descriptione.

(65) Hic est lacuna in Londinensi editione; sed

Dominus, imo qui festum nostrum est, quique Spiritum concedit, congregat nos spiritaliter per concordiam pacisquæ vinculum. Dum autem sic affecti animo sumus, easdemque preces extollimus, nullus nos dividit locus, sed adunat nos Dominus atque copulat: etenim ubi duo vel tres in nomine ejus conveniunt, ipse, ut promisit⁸¹, in medio eorum erit. Porro iis notissimum est, qui quolibet in loco congregabuntur, Dominum in ipsorum societate fore, cunctorum receptorum orationem, tanquam si proximi essent, atque omnes exauditurum cum clamaverint: Amen (64). Profecto angustias atque omnes tribulationes, quas sum perpeusus, tunc subindicavi, cum alias litteras ad 87 vos dedi, fratres mei. Sed ne quid vos angat, nunc etiam paucas ex his vobis memorabo (65).

3. Non enim expedit homini, ut quietis tempore dolorem in angustiis tolerantium obliviscatur, ne extra divinum sodalium fiat. Sed ne laudes quidem canere deberet, nisi postquam ex angustiis emergerit; nec gratias agere, nisi post quietem a tentationum labore; Ezechiæ more, qui, peremptis Assyriis, laudabat Dominum, gratiasque agens dicebat⁸²: « Salva me, Domine; neque desinam tibi benedicere cibaria cunctis diebus vitæ meæ, coram domo Domini (66). » Illi pariter beati viri, qui Babyloⁿe tentati fuerunt, id est Ananias, Misael et Azarias, media in quiete, dum flamma esset ipsis roris instar, cum canticis gratias agebant, et laudes Deo attollebant⁸³. Ita ut isti, sic ego quoque opinor, fratres mei, atque hæc scribo. Quæ non sunt temporibus nostris apud homines possibilia, ea Deus facit possibilia: quodque homines minime poterunt, id Deus facile factu demonstrabit, nos videlicet ad vos revocando, non autem prædam iis tradendo qui nos pulsare contendunt. Hæc vero omnia non tam in nos intorquentur quam in Ecclesiam et rectam fidem, quam isti iniquitate sua obruere moliebantur.

4. Attamen bonus Deus, benignitatem suam erga nos prodigebat, non 88 tunc tantummodo cum universalem salutem per Verbum suum procurabat, sed nunc etiam cum nos inimici persequerentur, et occupare nitentur, ceu alicubi narrat beatus Paulus de incomprehensibilibus divitiis Christi, dicens⁸⁴: « Deus autem cum sit dives in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos; et cum essemus mortui propter peccatorum insaniam, convivificavit nos in Christo. » Etenim vires hominum et creaturarum debiles miseræque sunt: at vis illa, hominibus altior et in-

quem nos subjungimus longum tractum usque ad verba centenarium numerum proceat (sive continua sit textus series, quod non videtur, sive secus) in illic est in supplementis p. 15.

(66) Ita in Græco textu Isaie quo utebatur Athanasius. Aliter autem Latinus vulgatus ex Hebræo

creata, dives est et incomprehensibilis, caret dissolutione, ac sempiterna est. Itaque non uno tantum modo sanitatem operata est; sed cum dives sit, multimodis salutem nostram per Verbum suum perfecit: quod neque coactum neque a nobis attractum fuit, sed quia dives est et multiplex, ipsismet quoque variat pro cuiusque animæ habitū. Verbum autem est potentia ac sapientia Dei, prout de Sapientia testatur Salomon ⁸⁷ quæ cum una sit, « omnia potest; » et in se manens, omnia renovat; et cum ad sanctas animas accedit, tunc Dei amatores et prophetas efficit. Iis autem qui nondum perfectum iter insistunt, quasi ovis lactans fiet: qua similitudine utitur Paulus ⁸⁸: « Lac vobis potum dedi, non escam. » Porro iis qui puerili statu excesserunt, cum adhibe imperfectione laborant, fiet esca illorum gustui idonea; qua locutione utitur Paulus ⁸⁹: « Qui autem infirmus est, **89** olus manducet. » Simul ac vero perfectam viam terere cœperimus, haud diutius prædictis rebus homo se alet, panem rationalem comedit et cibum carneum. Scriptum est enim ⁹⁰: « Perfectorum autem est solidus cibus, eorum scilicet qui exercitatos consuetudine sensus habent. » Propterea cum verbum seritur, haud simplicem mortalitatis fructum in humana vita germinat, sed flavescens atque maturescens centenarium numerum procreat . . .

5. . . lugebat. Si quæ in Psalmis scripta sunt intellexissent, vanam audaciam adversus Salvatorem non exprompsissent; quoniam Spiritus dixerat ⁹¹: « Quare frenauerunt gentes, et populi meditati sunt inania? » Si Moysis vaticinium ⁹² considerasset, haud suam vitam de medio abstulissent. Et si mente sua revelissent scripta oracula, haud trepidanter de prophetiis loquerentur, quæ contra ipsos sunt: verbi gratia, quod eorum urbs destruenda foret, quod eripienda iis gratia, quod legis bouo spoliandi, quod filiorum nomen amissuri; prout in Psalmis exclamatur his verbis ⁹³: « Filii alieni mentiti sunt mihi. » Atque ut Isaias ait ⁹⁴: « Filios peperit et enutrivit, ipsi autem oppresserunt me. » Et quod posthinc ne populus quidem vocandi forent, nedum populus Dei atque gens sancta, sed principes potius Sodomorum, et Gomorrhæ natio: quoniam ipsi hoc pacto Sodomitarum nequitiam superaverunt, ut ait propheta ⁹⁵: « Iustificata sunt Sodoma præ te. » Sodomitæ quidem adversus angelos peccaverunt; at Judæi occidere **90** ausi sunt Dominum Deum, regem universalem, Dominum angelorum: nescii profecto Christum ab ipsis occisum vivere. Mortui sunt Judæi, qui contra Dominum conspiraverunt; et breviter temporalibus rebus

A gavis, ab æternarum possessu excederunt. Magnopere in hoc errarunt: etenim immortalis promissio est non deliciarum brevi periturarum, sed æternarum quæ sperantur. Per angustias multas, ærumnas atque dolores introibit vir sanctus in regnum colorum; illucque perveniet, unde dolor et mœstia exsultabunt atque anxietas. Quiescet tunc, velut apte vaticinatus est Joh. qui postquam hic tentatus fuerat, confabulatus postea cum Domino est. At vero deliciarum amator, brevi gaudebit, sed postea tristem vitam exiget; quemadmodum Esau, qui brevis momenti esca potitus, postea ob hanc ipsam damnatus fuit.

6. Figura autem, ut aliquis dicit, quæ utramque conditionem discernit, illa est Israelitarum Ægypto egredientium, et ipsorum Ægyptiorum. Hi quidem, postquam brevi tempore adversus Israellem inique exsultaverant, ad extremum in exitu, submersi abyso sunt. Contra autem, Dei populus brevi, ut diximus, tempore afflictus atque detritus persecutorum opera, mox in exitu ab Ægypto, mare incolumis tranavit, atque in deserto non secus ac in exulta regione iter fecit: et si loca illa a frequentia hominum deserta erant, non tamen a legis beneficio deserebantur, neque ab angelorum **91** colloquio, imo qualibet bene habitata regione potiora erant. Veluti etiam Elisæus dum se putabat solum esse in deserto, reipse in angelorum turba versabatur ⁹⁶. Similiter, quanquam initio populus in deserto molestis conflictatus est, si qui nihilominus permansere fideles, promissam in terram ingressi sunt. Similiter, qui brevi nunc tempore afflicti, constantem patientiam retinuerint, ad solatium pervenient: qui autem hic persecutorum vice funguntur, corripientur demum, et malum exitum experientur. Dives ille, ut Evangelium demonstrat ⁹⁷, postquam hic voluptati brevi tempore indolserat, illic esuriit: et hic ebrietati deditus, illic vehementer sitiit; secus vero Lazarus mundanarum rerum angustias passus, requiem in cælo adeptus est; et esuriem panis qui de tritico molitur perpressus, esca illic satiatus fuit meliore quam manna, id est Domino ipso qui de cælo descendit, dixitque ⁹⁸: « Ego sum panis, qui de cælo descendit, et vitam hominibus dat. »

7. O dilecti atque charissimi, si ex angustis ad solatium, si ex labore ad requiem, si ex infirmitate ad sanitatem, si ex morte ad immortalitatem sit transitus; haud est nobis tristandum ob ea quæ hominibus parumper accidunt, neque vicissitudinum causa dolendum est. Non est expavescendum, si mundus (67) Christo repugnat, et contra timorem bonum conspirat: quin potius Deo placere in

⁸⁷ Sap. x, 12. ⁸⁸ I Cor. iii, 2. ⁸⁹ Rom. xiv, 2. ⁹⁰ Joan. vi, 35. ⁹¹ Psal. xvii, 46. ⁹² Isa. i, 2. ⁹³ Ezech.

⁹⁴ Joan. vi, 35.

⁹⁵ Hebr. v, 14. ⁹⁶ Psal. ii, 1. ⁹⁷ Deut. xxviii, xvi, 48. ⁹⁸ IV Reg. vi, 17. ⁹⁹ Luc. xvi, 19 seqq.

(67) Syrus *habitaculum*, pro *mundus*. Nimirum in Græco fortasse fuit *οικουμένη*, *mundi pars habitata*, quod Syrus legit tanquam *οίκος*. Vel Græce

item fuit *οικῆνος*, pariter *habitaculum*, id est *corpus animæ habitaculum*, ut loquitur Paulus. Corpus autem sæpe Christo repugnat.

rebus hujusmodi studeamus, quas loco experimenti **92** atque exercitii virtutum habere debemus. Quomodo enim patientiam quisquam exerceat, nisi ex adverso sint labores atque ærumnæ? Quomodo fortitudinem cognoscat, si nullus inimicorum impetus fiat? Quomodo magnanimitas appareat, nisi injuria et offensio præcedat? Quis longanimitatis notionem habeat, nisi Antichristorum iniquitas antevertat? Atque, ut summatim dicam, quis virtutem præ oculis habeat, nisi malum in antecessum existat? Dominus quoque et Salvator noster Jesus Christus peiora bis mala sustinuit, ut suam hominibus patientiam demonstraret: eum percuteretur, tolerabat: cum injuria afficeretur, non referebat injuriam: cum pateretur, non irascebatur ⁹³: sed dorsum suum flagellis, genas slapis concedebat, faciem a sputis non avertebat ⁹⁴: denique, prout voluit, ad necem ductus est, ut nos in ipso virtutum omnium imaginem, una cum immortalitate, teneamus.

8. Si unusquisque nostrum ad hæc exempla se conformaverit, sine dubio serpentes ac viperas, cunctasque inimici vires calcabimus. Sic etiam Paulus ex norma Domini nos hortabatur dicens ⁹⁵: «Estote mei imitatores, sicut et ego Christi.» Ille nimirum ille ratione turbæ universæ adversarii diaboli prævaluit; nam scriptum reliquit ⁹⁶: «Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque dominationes, neque instantia, neque futura, neque potestas, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit me separare a charitate Dei quæ est in Christo Jesu.» **93** Etenim inimicus tentationibus ærumnisque pugnat, omni opem nitens ad exterminium. At homo, qui adversus hæc per Christum se comparat, dum iræ opponit longanimitatem, contumeliæ humilitatem, malo virtutem, victor evadet, dicitque: «Omnia possum per Christum, qui me confortat ⁹⁷.» Sic vincemus per Christum, qui nos dilexit. Hæc est gratia Domini; hæc est doctrina Domini ad homines. Ipse passus est, ut immortalitatem homini acquireret, qui pro eo foret passurus: descendit, ut nos extolleret: nativitate experiri consentit, ut nos eum diligeremus qui nativitati non est obnoxius: ad corruptibilitatem se depressit, ut quod est corruptibile indueret incorruptibilitatem: pro nobis infirmatus est, ut nos fortes exurgeremus: ad mortem venit, ut immortalitatem nobis concederet, et mortuos vita donaret. Ut compendio dicam, hominem se fecit, ut nos mortales homines vitam habeamus, neque mors nobis dominetur. Mors, inquam, nobis non dominabitur; sic enim Apostoli locutio prædicat ⁹⁸.

9. At vero Arius, et Manes, atque hæretici, his quas diximus rebus non consideratis, Christum oppugnant, Salvatorem lingua sua pulsant, liberato-

rem blasphemant, atque omnia contraria opinantur de salutis auctore. Nam quia descendit propter homines, ipsi divinitatem ejus naturalem negant: quia natum de Virgine viderunt, quominus Dei sit Filius suspicantur: et dum factum hominem animadvertunt, æternitatem ejus negant; et dum ejus **94** pro nobis passionem considerant, non credunt esse Filium incorruptibilem ex Patre incorruptibili. Generatim denique, quia is pro nobis passus est, naturalem ejus immortalitatem inficiantur; ingræteque se gerentes, benefactoremque aspernant, nedum gratias agunt, sed contumeliam retribunt. His merito dicendum foret: O incredule Christi oppugnator, scelestissime Domini tui interfector, cæcum animæ oculum gerens, mente Judææ; si liberos intelligeres, si sanctis auscultares dicentibus: «Illumina faciem tuam, et salvi erimus ⁹⁹;» vel, «Emitte lucem tuam et veritatem tuam ¹⁰⁰;» tunc utique agnosceres, Dominum haud sui gratia descendisse, sed nostri; magisque ejus benignitatem admirareris. Si, quid sit Pater, et quid Filius considerares, profecto non blasphemares, quasi Filius ab illo diversus sit: et si benignitatis ejus operam nobis impensam intelligeres, Filium a Patre non abalienares, neque extraneum reputares illum qui Patrem nobis reconciliavit.

10. Novi equidem hæc non solum Christo contradicentibus displicere, verum etiam sectarum alumnis qui eadem fere opinantur, atque inter se conspirant; quia didicerunt indivisibilem Dei unitatem dividere; neque absurdum se facere judicant a Patre Filium separando. Scio, dum hæc dicuntur, ipsos contra nos dentibus stridere æque ac illum qui eos concitat, **95** adversarium diabolum, quia veram Salvatoris laudem ægre fert. Sed Dominus, qui adversarium illum semper ridet, et cum eo etiam hos neotericos, dixit ¹⁰¹: «Ego sum in Patre meo, et Pater meus in me est.» Id est Dominus ille, qui in Patre conspicitur et in quo conspicitur Pater, cum verus Patris Filius esset, homo postremo pro nobis factus est, ut semet pro nobis Patri offerret, et per sui oblationem ac sacrificium nos salvaret. Hic est qui olim populum Ægypto eduxit: et qui denique nos, imo universum hominum genus, morte liberavit, atque ex inferis eripuit. Hic est qui antiquitus tanquam agnus immolabatur, quia sub agni figura agnoscebatur. Postremo se hominem fecit pro nobis. «Pascha nostrum immolatus est Christus ¹⁰².» Ille est qui de laqueo venantium ¹⁰³ nos expedit, sectariorum, inquam, et Christi oppugnantorum, nosque, Ecclesiam suam videlicet, salvavit.

11. Quid vero nunc agere decet, fratres mei, prædictarum rerum causa, nisi laudes extollere, regi- que omnium Deo gratias agere, præoccupantes psalmis, exclamantesque ¹⁰⁴: «Benedictus Dominus, ¹⁰⁵ Rom. viii, 38, 39. ¹⁰⁶ Philipp. iv, 13. ¹⁰⁷ Rom. Joan. xiv, 10. ¹⁰⁸ I Cor. v, 7. ¹⁰⁹ Psal. cxlii, 7.

⁹⁹ I Petr. ii, 25. ¹⁰⁰ Isa. l, 6. ¹⁰¹ I Cor. iv, 46. ¹⁰² I Cor. v, 7. ¹⁰³ Psal. cxviii, 135. ¹⁰⁴ Psal. xlii, 5. ¹⁰⁵ ibid. 6.

«*ui non dedit nos in captionem dentibus eorum!* » A
 Celebremus viam, quam ipse nobis instauravit ad salutem, diem, inquam, Paschatis, ut illam postea cœlestem solemnitatem cum angelis exigamus. Sic enim Judaicus olim populus, ex angustiis ad solationem egrediens, festum celebrabat, triumphalem illum recitans hymnum. Sic idem populus Estheris ætate, festum Domino persolvebat, **96** propterea quod denuntiæ morti fuisset ereptus; pensi banc celebritatem habens, gratias Domino agens, ipsumque ob commutatam rerum vicissitudinem laudans. Igitur nos quoque reddentes Domino vota nostra, et peccata nostra confitentes, Dominum bonis moribus honoremus, dignaque ratione eum celebremus: qui etsi aliquantisper corripit, attamen non destituit, neque derelinquit usque in finem: neque tantummodo in causa nostra non tacet, sed ex perfida intellectuali nos abstraxit Ægypto illorum qui Christo contradicunt; et per multas tribulationes angustiasque tractos, tanquam per desertum ad sanctam Ecclesiam suam deduxit: ut hinc more solito ad vos mittere vicissimque recipere litteras possemus. Quamobrem ego gratias Deo agens, oro vos ut magis magisque gratias mecum agatis et pro me, quia cum sit hæc apostolica consuetudo, ipsam quoque Christi oppugnatores et sectarum alumni antiquare atque abolere moliti sunt. Attamen Deus non annuit, sed renovavit potius et custodivit quod ipse per apostolos præformaverat, ut festum simul agamus, conjunctimque celebremus, juxta Patrum traditionem atque præcepta.

12. Ergo initium Quadragesimæ faciemus die XIX mensis Mechir: sanctum autem Paschatis jejunium die XXIV mensis Phamenoth; jejuniumque finiemus die XXIX mensis ejusdem Phamenoth in tenebris vespertinum Sabbati: atque ita Dominicam celebrabimus, quæ die XXX ejusdem Phamenoth **97** illucescet. Ex quo gradatim septem hebdomadas supputantes, Pentecostem celebrabimus: et debitum studium his diebus impendentes, digni fieri poterimus futurarum rerum, per Jesum Christum Dominum nostrum, per quem sit gloria et imperium Patri in sæcula sæculorum. Amen.

Salutate invicem cum osculo sancto, nostrique in sanctis orationibus vestris reuniscamini. Salutate vos cuicunque, qui mecum sunt, fratres, qui semper memores vestri suut. Equidem oro ut in Domino nostro incolumes sitis, charissimi fratres, quos præ omnibus dilexi.

Explicit decima epistola sancti Athanasii.

EPISTOLA XI.

(Ch. anno 359.)

UNDECIMA ATHANASII EPISTOLA, IN CONSULATU SECUNDO CONSTANTII AUGUSTI ET PRIMO CONSTANTIS, CUBERNANTE ITERUM PHILAGRIO CAPPADOCE, INDICTIONE

XII, CUM ESSET DOMINICA PASCHATIS DIE XVII KAL. MAII, PHARMUTHI XX, DIOCLETIANI ANNO, LV.

1. Beatus ille Paulus, in omni virtute exercitus, et Domini appellatus fidelis ⁹¹, nihil tamen pensi habebat, nisi quod virtus et vera commendatio est, et charitati ac bono timori congruum. Hæc in eo erant peculiare dotes, donec ad cœlestes illas res se extulit, et in paradysum pervenit: prætergressus **98** videlicet humanam conversationem, superior evasit hominibus: et cum illis rediit, prædicavit cuilibet dicens ⁹²: «*Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscar, sicut et cognitus fui.* » Et reapse a sanctis illis cœlestibus cognitus fuit tanquam ipsorum civis in omni re futura et perfecta. Quod dicit, «*ex parte,* » illud erat quod in præsentia ab eo cognoscebatur: verumtamen propter illa sublimia ipsi a Domino communicata, perfectus evasit, atque ⁹³: «*Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.* » Et quoniam Christi Evangelium absolutio est atque finis illius ministerii, quod per legem traditum fuit Israeli, illa res futuræ suæ erunt præsentium; posteaquam completa fuerint Evangelia, et fideles homines illa acceperint, quæ nunc etsi non visa expectant, sicut idem Paulus ait ⁹⁴: «*Nam quod videt quis, cur expectat? Si autem quæ non videmus, speramus, per patientiam expectamus.* » Sic ille vir beatus, cui apostolatus gratia commissa fuit, scribebat, volens omnes homines similes ei esse ⁹⁵. Porro erga homines charitas, ea demum virtus est. Regni cœlestis turba infinita est: millia millium et decies centena millia sunt ibi in Domino obsequium. Illic homo ingrediatur per angustam arctamque viam: ingressus autem, immensum spatium percipiet, et locum omnium maximum, ut ille uarrant, qui spectatores atque hæredes talium rerum fuerunt. Posuisti ante nos angustias. Deinde post angustias aiebant: **99** «*Eduxisti in latitudine* ⁹⁶. » Item: «*In tribulatione dilatasti uobis* ⁹⁷. » Revera, fratres mei, vita sanctorum hic angustia est, quia ipsi ærumnose laborant, rerum futurarum desiderio, ut ille dicit ⁹⁸: «*Heu mihi, quia peregrinatio mea prolongata est!* » Vel quia angustur atque laborant ob aliorum salutem, ut ad Corinthios Paulus scribit ⁹⁹: «*Fortasse cum venero, humiliabit me Deus; et crebro propter multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt penitentiam super immunditia et fornicatione et impudicitia, quas gesserunt.* » Quemadmodum etiam crebrat Samuel de Saulis perdizione: et populi captivitatem desolebat Jerenias. Verumtamen post hanc afflictionem, dolorem, atque tristitiam, cum de hoc mundo abibunt, excipiet eos divina hilaritas, gaudium atque lætitia, unde exsultabunt miseria, meror ac gemitus.

2. Quæ cum ita se habeant, fratres mei, ne,

⁹¹ I Tim. I, 12. ⁹² I Cor. XIII, 9, 12. ⁹³ Philipp. III, 15. ⁹⁴ Rom. VIII, 24, 25. ⁹⁵ I Cor. VII, 7. ⁹⁶ Psal. XVII, 20; LXV, 11. ⁹⁷ Psal. IV, 2. ⁹⁸ Psal. CXIX, 5. ⁹⁹ II Cor. XII, 21.

quæ, unquam a terenda virtutis via desinamus, A sed ejus consilium sequamur, qui ait ⁹⁰ : « Imitatores mei estote, sicut ego Christi. » Consilium autem hujusmodi haud solis Corinthiis dat, quia non horum tantummodo erat apostolus; sed quia doctor erat gentium in fide ac veritate ⁹¹, nos pariter cum prædictis commonet generatimque omnibus hæc unversalia præcepta scribebat. Propterea dum scriberet, quosdam exorabat, ut in Epistolis ad Romanos, ad Ephesios et ad Philemonem; alios vero reprehendebat cum ira, veluti Corinthios et **100** Galatas; aliis promittebat, ceu Coloasensibus ac Thessalonicensibus; Philippenses autem hilariter excipiebat; Hebræos edocebat, legem apud eos tanquam umbram fuisse. Suos autem electos filios Timotheum ac Titum, ceu proximos erudiebat. Longinquos denique commonefaciebat. Prorsus ipse fiebat omnia omnibus ⁹². Nam cum hic homo perfectus evasisset, dabat operam ut sua doctrina singulorum usibus esset idonea, ut omnimodo ex his aliquos salvaret. Neque effectus doctrina illius caruit; sed ea ubique disseminata, ad hunc usque diem fructum præbet.

3. Quam ob rem, dilecti mei, apostolicam mentem debemus agnoscere. Is precibus et exhortationibus usus est non initio suarum Epistolarum tantummodo, sed in earum conclusionem ac medio. Spero itaque mihi propter vestras orationes concessum iri, ut nullo modo sancti viri mentem defraudem. Is in divinis rebus eruditus, doctrinæque vim probe sciens, necessarium putavit dilatare ab initio orationem circa Christum ejusque mysterium: deinde vero morum integritatem ostendere; ita ut, cognito Domino, ac satis res ejus edocti, quidquid ipse jussisset, sedulo exsequi vellent. Et enim nisi legislator innotuerit, nemo mandata ejus diligenter exsequi poterit. Ita se gessit fidelis ille Moyses Dei minister, qui antequam divinæ legis verba promulgaret, Dei notitiam prædicavit ⁹³: « Andi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est. » Mox initiato populo, et **101** credendarum rerum tenorem edocto, et refricata memoria de vero Deo, legem tulit earum rerum, quibus homo gratificari Deo posset, dicens ⁹⁴: « Non adulterabis, non furaberis; » cum alio quolibet præcepto. Item secundum apostolicam doctrinam ⁹⁵, oportet accedentem ad Deum credere illum esse, et iniquitibus se fore remuneratorem. Queritur vero Deus per virtutis opera, ut ait Propbeta ⁹⁶: « Quæ-

rite Dominum; et cum inveneritis, invocate eum: et cum ad vos propinquaverit, derelinquat impiam suam, et homo exlex cogitationem suam. »

4. Quod si quis testimonio Pastoris non offenditur, melius ei erit si ante omnia discat, quæ ille scripto tradidit: « In primis crede unum esse Deum, qui creavit disposuitque res omnes, quas ex nihilo ad existendum produxit (68). » Hinc beati evangelistæ memores verborum Domini, sub Evangeliorum initiiis de Salvatore nostro locuti sunt; ut, agnito primum Domino illo creatore, ea deinceps promulgare possent quæ credenda sunt. Secus enim quomodo creditum fore scriptis de illo a ventre matris suæ cæco, et de aliis qui visum recuperarunt cæcis, et de mortuis ad vitam revocatis, et de aqua in vinum mutata, et de mundatis leprosis, nisi de Creatore affirmavissent scribentes: « In principio erat Verbum ⁹⁷. » Et secundum **102** Matthæum: Et qui nascetur de semine Davidis ⁹⁸, hic est Emmanuel Filius Dei vivi a quo Judæi pariter atque Ariani faciem avertunt; sed nos enim cognitum adoramus. Sic Apostolus merito quibusdam scripsit, præcipueque filio suo, commonefaciens illum quominus id aspernaretur quod a se didicerat. Quam rem commendans ait ⁹⁹: « Memento Jesu Christi, qui surrexit a mortuis, qui est de semine Davidis, secundum Evangelium meum. » Atque ut hæc memoria illius semper occurreret, illico hæc verba scripsit ¹⁰⁰: « Hæc meditare, et in his esto. » Sane studium perpetuum, et divinorum verborum memoria, bonum Dei timorem roborant. Apostolo quidem inerat charitas inseparabilis et inexpugnabilis erga Deum, prout de se ipse testatur, dum cum suorum consiliorum sociis fiducialiter sic disserabat, dicens ¹⁰¹: « Quis nos separabit a charitate Dei? » Alios autem (69) devinciabat, veluti in Proverbiis scriptum est ¹⁰²: « Peccatorum suorum funibus inpius illigatur. »

5. Cum hæc Judæi moliti fuerint, et Domino injuriam intulerint, errarunt ut sibi iram attraherent. Ideo Scriptura cum mœrore aiebat ¹⁰³: « Quare gloriatæ sunt (70) gentes, et populi meditantur nisi inania? » Vana erat Judæorum molitio, qui mortem machinabantur vitæ, et contra Verbum Patris absurda struebant. Quis nunc illorum dispersionem, urbisque ipsorum **103** excitium spectans, haud jure meritoque dicit: Væ illis, qui male contra se meditantur dicentes ¹⁰⁴: « Circumveniamus justum, quia nobis minime placet. » Me-

⁹⁰ I Cor. iv, 16. ⁹¹ I Tim. ii, 7. ⁹² I Cor. ix, 22. ⁹³ Isa. lv, 6, 7. ⁹⁴ Joan. i, 1. ⁹⁵ Math. i, 1. ⁹⁶ Prov. v, 22. ⁹⁷ Psal. ii, 1. ⁹⁸ Sap. ii, 12.

⁹⁹ Deut. vi, 4. ¹⁰⁰ Exod. xx, 14, 15. ¹⁰¹ Hebr. xi, 6. ¹⁰² II Tim. ii, 8. ¹⁰³ I Tim. iv, 15. ¹⁰⁴ Rom. viii, 35.

(68) Citat hunc ipsum ex opere Pastoris locum Athanasius noster *De incarn. Verbi*, cap. 3, nec non *De decretis Nic. synodi*, cap. 18: Πᾶρων πάντων πνεύματων, οὗτις ἐστὶν ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐς τὸ εἶναι. Quæ verba adamussim pertinent ad prædicti Pastoris librum ii, mand. 1. Vide Cotelierum, *Patr. apost.*

t. I, p. 85. (69) Hic fit lacuna in editione Londinensi p. 56. Sed epistolæ deinde continuatio usque ad finem suppletur illic in additamento p. 17.

(70) Verbum est polysemum ἠφροσύνη, gloriari, vel fremere. Variat autem hujus loci verbum apud priscos interpretes.

ito, fratres mei, dum per libros vagi discurrerent, A nequaquam tamen illud agnoscebant : « Qui foveam proximo suo fodit, in eandem incidet ⁶. » Item : « Qui sepe dissipat, mordet eum coluber ⁷. » Et nisi faciem suam a Domino avertissent, haud ea formidarent quæ in divinis laudibus prædicuntur ⁸ : « Captæ fuerunt gentes fune quem ipsæ struxerunt ; in laqueo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Cognoscetur Dominus iudicia fatiens ; in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. » Hoc item animadvertite ⁹ : « Venient eis insidiæ, quas non cognoscebant ; laqueus quem occultaverunt, capiet eos. » Hæc videlicet non intellexerunt ; secus, Dominum gloriæ non crucifixissent ¹⁰.

6. Quamobrem iusti atque fideles Domini famuli, disciplinam propter regnum celorum amplexi, hinc nova et vetera hauriant, atque in verbis Domini meditantur, domi sedentes, dormientes, vigilantes, et in viis æmbulantes, bona spe præditi, propter Spiritus promissionem qui dicit ¹¹ : « Beatus vir qui non abiit in consilium impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentium non sedit ; sed voluntas ejus in lege Domini, et in ipsius lege meditatur die ac nocte. » Firma autem fide, læti spe, quieti spirito, fiducialiter dicent ¹² : « Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam. » Item : « Meditatus **104** sum in omnibus operibus tuis ; et opera manuum tuarum considerabam ¹³. Si memineraui tui super stratum meum, in matutinis meditabar de te ¹⁴. » Deinde adhuc confidentius dicent : « Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper ¹⁵. » Quis porro hujusmodi hominis finis ? Hic statim in verba erumpet : « Dominus adiutor meus ac liberator ¹⁶. » Cum his ergo, qui ad seipsum contemplabuntur, et in corde suo Domini memores erunt, nullus poterit hostis præliari ; quia cor illorum ob suam erga Dominum fiduciam ita se habebit ut scriptum est : « Qui confidit in Domino sicut mons Sion ; non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem ¹⁷. » Quod si aliquando callidus ille presumat, ausitque aciem præsertim sancto- rum perumpere, et discidium inter fratres efficere, ipsis quidem in hoc etiam aderit ; qui non solum eos ulciscetur, sed interim etiam dum flagellantur, divina illa promissio eosdem liberabit : « Dominus pugnabit pro vobis ¹⁸. » Propterea etiamsi angustiarum ac tentationum exterius invadant, hi nihilominus, verba Apostoli considerantes, angustiarum patientes, in precibus perseverantes, et ingructibus casibus meditationem legis opponentes, Deum placaturi sunt, recitatis iis quæ scripta sunt verbis : « Tribulatio et angustia invenerunt me ; et mandata tua, meditatio mea est ¹⁹. »

7. Verumtamen quia hæc haud externis tantum actibus peragenda **105** sunt, sed mentis quoque cogitatione consideranda, quo virtutem exerceamus, idcirco ille subdidit : « Prævenierunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua ²⁰. » Oportet enim animi cogitationes in hominibus puris, præire actibus qui corpore fiunt, et non vice versa. Noster quoque Salvator hanc doctrinam traditurus ab animæ cogitationibus cepit, dicens ²¹ : « Qui spectat mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est. Et qui fratri suo irascetur, reus homicidii est ²². » Quippe ira non præcedente, homicidium excluditur : exclusa pariter cupiditate, crimen adulterii aberit. Necessaria est igitur, dilecti mei, legis meditatio, et continuum virtutis exercitium, quo nulla in re vir sanctus claudicat, sed in omni opere bono perfectus sit : etenim hie vitæ æternæ promissio adnexa est, ut Paulus Timotheo scribetat, quo loco meditationem vocabulo exercitationis indigabat, dicens ²³ : « Exerce te ipsam ad pietatem : nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est ; pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ. »

8. Mirabilis est viri hujus virtus, fratres mei ; qui dum monet Timotheum, mandat omnibus ut rei cuilibet exercitium pietatis anteferat ; sed præ cæteris omnibus fidem erga Deum pensi habeat. Nam quæ hominis esset bonitas, qui dum inique peccat, nihilominus præcepti observantiam stimulet ? Imo vero nullam legis partem observare posset, qui iniqua est : namque animi sententiæ, opera quoque consentire necesse est, prout **106** Spiritus hos reprehendit dicens ²⁴ : « Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. » Mox eadem Scriptura, ut opera demonstret cogitationum pedisequa, ait ²⁵ : « Corrupti sunt, et in studiis suis inquinati. » Homo ergo iniquus, corpore quoque corrumpitur, cum furatur, mœchatur, maledicit, ebriatur, atque his similia committit. Quenadmodum propheta quoque Jeremias, dum de his cum Israele expostularet, clamabat dicens ²⁶ : « Quis mihi aliud donet in deserto diversorium, ut populum meum derelinquam, et ab eis recedam ? Quia omnes adulteri sunt, cæcus prævaricatorum, et quasi arcum linguam suam tetenderunt. Mendaciam et incredulitas invaluerunt super terram ; de malo ad malum progressi sunt, et me non cognoverunt. » Igitur iniquitatis mendacique vocabulis opera illorum vituperabat : et sub imagine illorum, qui increduli Deum ignorabant, populi scelera agusabat.

9. Fides ac pietas connexæ sunt atque sorores : qui Deo credit, pietate non caret, et qui pietatem habet, valde credit. Igitur qui in iniquitate versatur, sine dubio et in fide errat : et qui a pietate excidit,

⁶ Eccli. xxvii, 29. ⁷ Eccli. x, 8. ⁸ Psal. ix, 16, 17. ⁹ Psal. xxxiv, 8. ¹⁰ I Cor. ii, 8. ¹¹ Psal. i, 1, 2. ¹² Psal. xlviii, 4. ¹³ Psal. lxxvi, 15. ¹⁴ Psal. lxxii, 7. ¹⁵ Psal. xviii, 15. ¹⁶ Psal. cxliii, 2. ¹⁷ Psal. cxxiv, 1, 2. ¹⁸ Exod. xiv, 14. ¹⁹ Psal. cxviii, 143. ²⁰ ibid. 148. ²¹ Matth. x, 28. ²² I Joan. iii, 15. ²³ I Tim. iv, 7, 8. ²⁴ Psal. xii, 1. ²⁵ ibid. ²⁶ Jer. ix, 2, 5.

a vera pariter fide excidit quam possidebat. Paulus quidem discipulum suum præmonens, hoc ei consilium præbet¹⁷: « Impura verba devota, multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit; ex quibus est Hymenæus et Philetus, » quorum patratam iniquitatem narrat dicens: « Qui **107** a veritate declinaverunt, dicentes resurrectionem esse jam factam¹⁸. » Deinde idem Apostolus, ut demonstret sociam esse fidei pietatem, ait¹⁹: « Et omnes qui pie vivere volunt, propter Jesum Christum persecutionem patientur. » Quamobrem ne quis in persecutionibus pietati nuntium remittat, fidem conservandam suadet, subdens²⁰: « Tu vero permane in iis quæ didicisti, et in quibus es confirmatus. » Nam quemadmodum si frater a fratre adjuvetur, ambo invicem loco mœnium sunt; ita fides ac pietas, eodem stipite ortæ, inter se cohærent: et qui in una exercetur, necessario corroboratur in altera. Ideo cum vellet Paulus discipulum suum ad pietatem exerceri, et denique pro fide certare, suadebat ei, dicens²¹: « Certa bonum certamen fidei, et apprehende vitam æternam. » Cæterum ante omnia ab idolorum impietate recedendum homini est, firmeque credendum esse Deum. Tum deinde fide nixus cum adversariis depugnet.

40. Una est ambarum spes, id est fidei atque pietatis, scilicet vita æterna. Certa, inquam, bonum fidei certamen, et apprehende vitam æternam; exercete ad pietatem, quoniam hæc habet præsentis vitæ atque futuræ promissionem²². Propterea Arius et Manes, qui nunc ab Ecclesia exiverunt, dum oppugnant Christum, infidelitatis foveam foderunt, in qua sunt contracti; et impietate protracti, fidem simplicium pervertunt, in Dei **108** Filium blasphemantes, quem creaturam esse dicunt, atque ex non extantibus factum. Sed quomodo tunc adversus Philetum atque Hymenæum, ita nunc contra parem illis impietatem cavet unicuique Apostolus dicens²³: « Nunc autem fidei fundamentum elevatum est, habens signaculum hoc: cognovit Dominus qui sunt ejus; et discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini. » Bonum est ab impietate discedere, atque ab iniquitatis operibus, ut recte unusquisque festum agere queat. Qui autem impiorum sordescit impuritate. Pascha Domini nostri Dei immolare non poterit. Quare ille etiam tunc in Ægypto degens populus niebat²⁴: Nobis non licet in Ægypto Pascha Domini nostri Dei immolare. Idem quoniam omnium Deus, recedere Israelitas a Pharaone volebat, et a iugo ferreo, ut qualibet improbitate liberi, et omni extranea opinione spoliati, Dei notitiam suscipere possent, cum virtutis operibus. Idecirco niebat: Recedite ab eis, egredimini de medio illorum: nolite tangere impuros; secus nemo peccato emergit; nemo virtutis opera sectabitur; nisi cum operum

A studio et pietatis exercitio, fidei simul confessionem teueat, pro qua Paulus præliatus, coronam justitiæ adeptus est, quam dabit ille justus iudex²⁵; nec huic tantummodo, sed et omnibus eidem similibus.

41. Hujusmodi meditatio ac pietatis exercitium sanctis perpetuo familiare, **109** nunc quoque instat; vult enim Scriptura, ut, cum fuerimus ita affecti, cum illis festum celebremus. Quid enim aliud festum est, nisi ad Deum oratio continua, pietatis scientia, et preces non vaga quadam ratione, sed concordia cordium consensu actæ? Quapropter volens Paulus nos hoc modo semper esse dispositos, mandat dicens²⁶: « Semper gaudeat, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. » Ne igitur seorsum, sed conjunctim atque concorditer cuncti simul festum agamus, ceu hortatur Propheta dicens²⁷: « Venite, exultemus Domino, laudemus Deum Salvatorem nostrum. » Quis ita piger est, quis, inquam, audita divina voce, quodlibet haud omittit negotium, ut ad communem concionem festalemque conventum accurrat, qui non uno in loco celebratur? Non enim unius loci solemnitas, et sed in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum²⁸. Non uno in loco sacrificium offertur, sed in omni populo thus offertur mundumque sacrificium Deo²⁹. Cum sic unanimiter extolletur laus et oratio ab iis, qui ubique sunt, ad Patrem illum clementem ac bonum; cum universa catholica Ecclesia, ubique diffusa, conjunctim et cum exultante lætitia Deum adorabit; cum unusquisque generatim laudem extollet, dicetque amen; quam bene nobis erit, fratres mei! Quis non gaudebit, cum recte orabit? Tunc ipsa hostilis artificii mœnia, tanquam Jerichuntis³⁰ subito cadent: tunc parum Spiritus sancti donum in singulos copiose effundetur, **110** ita ut omnes agnito Spiritus adventu dicturi sint³¹: « Repleti sumus mane misericordia tua, et lætati sumus, atque exultavimus in diebus nostris. »

42. Quæ cum ita se babeant, cantemus cum sanctis, nemoque nostrum hæc officia negligat, quolibet angustiarum respectu habito aut tentationum, præcipueque illarum, quas nunc per invidiam nobis suscitant Eusebiani, nobisque crimini et accusationi vertunt usque ad necem rectum nostrum cultum, qui tamen in Dei tutela est; sed tanquam fideles Dei famulos nosmet geramus, quandoquidem scitis salutem nostram ipso angustiarum tempore conferri. Dominus quoque jam pridem promisit dicens³²: « Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et malum adversus vos dixerint, mentientes propter me. Gaudeat et exultate, quoniam necres vestra copiosa est in cælis. » Item Salvatoris effatus est, haud omnes in mundo angustis corripit, sed qui Deum timent³³. Quapropter quoties nos inimici gravius affligunt, nos solamine utior: et

¹⁷ II Tim. II. 16, 17. ¹⁸ ibid. 18. ¹⁹ II Tim. III. 12. ²⁰ ibid. 14. ²¹ I Tim. VI. 12. ²² I Tim. IV. 7, 8. ²³ II Tim. II. 19. ²⁴ Exod. VIII. 26. ²⁵ II Tim. IV. 8. ²⁶ I Thes. V. 16. ²⁷ Psal. xciv. 1. ²⁸ Psal. XVIII. 5. ²⁹ Malach. I. 11. ³⁰ Josue VI. 20. ³¹ Psal. LXXXIX. 11. ³² Matth. V. 11, 12. ³³ Joan. xv. 19.

quamvis illi injuriam inferant, nos concordia vincula astringimus : quoties denique impedire nos a recta religione satagunt, nos eam cum fiducia prædicamus, dicentes ⁴⁴: « Omnia hæc nobis supervenerunt, quia tui non sumus oblitii, » neque impletatem commisimus cum Ario ac Manete, qui dicunt te ex non exstantibus factum, cum tamen Verbum semper cum Patre fuerit, ex eoque sit.

111 13. Ergo nos quoque, fratres mei, solemus simus; non enim rem celebramus tristificam vel molestam. Neque misceamus hæreticis, propter tentationes, quæ pietatis causa brevi tempore accidunt; verum ita nos geramus tanquam gaudio elati ac lætantes; ne sit cor nostrum mœrore pulsatum, ceu Caini; sed tanquam servi fideles bonique dictum audiamus: « Intra in gaudium Domini tui ⁴⁵. » Neque omnino Paschalia hæc quasi tristitiae atque angoris loco habeamus, ut forte quis arbitrabitur, sed hilaritate redundantantes et gaudio, festales simus, neglecta Judæorum fraude et Arianorum prædicatione, quæ deitatem Filio eripit, eumque in creaturis connumerat: sed iustitiam illam a Domino patratam consideremus. Certe dolus Judæorum et effrenis Arianorum improbitas nihil aliud quam tristitiam meditantur: etenim primo illi Dominum interfecerunt; hi autem triumphum ejus de morte abolent, quam ipse a Judæis depulerat, dum aiunt haud creatorem esse, sed creaturam. Atqui si creatura fuisset, mors eum detinisset; verumtamen cum ipsum, Scriptura teste ⁴⁶, non detinuerit, sequitur ut non creatura, sed creaturarum sit Dominus; quod festi hujus immortale argumentum est.

14. Mortis Dominus mortem voluit destruere; quodque Dominus voluit omnino peractum est. Omnes nos de morte ad vitam transibimus. Judæorum consilium, nec non eorum qui his assimilantur, vanum evasit; neque **112** prout voluerant contigit, sed res in contrarium cessit. Utrosque irridet qui in cœlis residet, et eos Dominus ludibrio habet ⁴⁷. Hujus rei causa Dominus cum ad necem duceretur, subsequentes feminas scotosque objurgabat, dicens: « Nolite deflere ⁴⁸; » volens his verbis significare, mortem suam haud tristificam esse, sed lætificam; et quod etiamsi pro nobis moreretur, ipse vivit; et quod nequaquam ex nihilo exstitit, sed ex Patre. Res enim vero gaudio digna! triumphalis nempe victoria adversus mortem, postquam simul impunitibilibitas, per Dominicum illud corpus: etenim eo resuscitato, futura pariter nostra resurrectio est: cumque ejus corpus corruptionis immune fuerit, sine dubio id nostræ incorruptibilitatis causa fit. Sicut autem propter unum hominem, ut veraciter Paulus ait ⁴⁹, [ad] omnes homines peccatum transiit, sic ob Domini nostri Jesu Christi resurrectionem omnes

resurgemus: oportetque, ait, corruptibile hoc induere incorruptioem, et mortale hoc induere immortalitatem ⁵⁰. Id tempore passionis accidit, qua Dominus noster pro nobis obiit, et Pascha nostrum immolatus est Christus. Propterea igitur quia immolatus fuit, unusquisque eo vescetur, et hilariter seduloque alimoniam hanc participabit. Ipse vero sine invidia unicuique semet communicabit; et in singulis commorans, fiet fons aquarum decurrentium in vitam æternam ⁵¹.

15. Exordiemur itaque quadragesimam die **ix** mensis Phamenoth, Deoque per hos dies servientes cum continentia, nosque in antecessum **113** purificantes, initium sancti Paschalis faciemus die **xix** mensis Pharmuthi. Dein jejunia necentes usque ad Sabbatum, nempe ad **xx** mensis diem, finem illorum faciemus obscuro serotino, post quod orietur nobis lux Dominicalis, sancta, inquam, Dominica nobis splendet, qua Dominus noster surrexit. Decet autem nos lætari et illo gaudio exultare, quod ex operibus bonis provenit, per illas reliquas septem hebdomadas, quæ est Pentecoste, gloriam Patri dantes dicentesque ⁵²: « Hæc dies quam fecit Dominus, lætetur et exultemus in ea, » per Dominum ac Salvatorem nostrum Jesum Christum, per quem eidem et ejus Patri, gloria sit atque imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Salutate invicem cum osculo sancto. Salutant vos cuncti qui mecum sunt fratres. Oro ut valeatis in Domino, dilecti fratres.

Sancti Athanasii epistola undecima explicita.

EJUSDEM SANCTI ATHANASHI EPISTOLA AD SERAPIONEM
THUMBOS EPISCOPIUM.

(Chr. anno 310 vel 341.)

Dilecto fratri nostroque in ministerio collega, Serapioni (71).

1. Gratia sint providentiæ divinæ, propter ea quæ singulis horis tribuit nobis beneficia, et quia nunc quoque ad hoc festi tempus pervenire concessit. Interim misi tibi, dilecte noster, epistolam quam more solito de præsentis festo lucubravi, ut per te fratres pariter omnes lætitiæ diem cognoscant. **114** Quoniam vero Meletiani, cum de Syria venerunt, gloriosi sunt id obtinuisse, quod minime ad eos spectabat, id est se quoque catholicæ Ecclesiæ ascriptos fuisse, idcirco misi tibi exemplar unius epistolæ illorum ministerii nostri collegarum, qui sunt de Palæstina, ut tu hæc lecta cognoscas hypocritarum illorum circa id fraudem. Nam quia, ut supra dixi, semet jactabant, necesse fuit ut ad Syriæ episcopos scriberem; nobisque ill. co Palæstini responderunt, iudicium de illis editum confirmantes, ceu tu ex rei expositione cognoscas. Ne tu enim

⁴⁴ Psal. xliii, 18. ⁴⁵ Matth. xxv, 21, 23. ⁴⁶ Act. ii, 24. ⁴⁷ Psal. ii, 4. ⁴⁸ Luc. xxiii 28. ⁴⁹ Rom. v, 12. ⁵⁰ I Cor. xv, 53. ⁵¹ Joan. iv, 14. ⁵² Psal. cxvii, 24.

(71) Hujus Serapionis epistolas Græcæ duas nos autè hoc annos vulgavimus; priorem brevem in

Class. AA., tom. V, pag. 362; alteram libelli instar prolixam in *Spicil. Rom.*, tom. IV, pag. 45-67.

cunctorum episcoporum epistolas continuatim legeres, nisi tibi cæterarum unum conforme exemplum, ut hinc omnium voluntatem rescias. Et sane intelligo, quod ex hoc convicti, summum omnium hominum odium incurrent. Sic itaque propter hos hypocrisis apprime necessarium impenseque urgens exorbitavi rem hanc modestæ vestræ significare. Scripsi autem singulis fore ut tu quadragesimam indiceres fratribus, eisque jejunium suaderes, ne, dum universus orbis jejuna, nos Ægyptii risui essemus, quia non jejunemus, atque hos dies in hilaritate singamus (72). Ac ne hæc excusatione quisquam utatur, quod epistola (non) sit lecta, quominus jejunii debitum agnoscamus, hunc oportet obtentum de medio auferre, dareque operam ut ante quadragesimam omnino legatur, ne aliqua aña capta, jejunium omittatur. Profecto ex hujus lectione 115 jejunii officium discent; sed et tu nihilominus, dilecte, sive hoc sive alio modo, suade illis atque eos edoce ut quadragesimale jejunium obeant: pessimum quippe foret, si cum orbis universus ita se gerit, soli Ægyptii jejunii loco voluntati indulgerent. Equidem ægre ferens quod nonnulli hanc nos ob causam irrideant, ad te scribere coactus sum. Porro his acceptis lectisque litteris, mihi, dilecte noster, rescribes, ut hæc notitia exhiberetur.

2. Necessarium insuper judicavi vos certiores facere, substitutos fuisse defunctis episcopos, Tanis Theodorum loco Eliæ; Arsinoite Silvanum pro Calosyrio; Parali Nemesianum pro Nonno; Bicheti (72) Heraclium; Tentyris Andronicum pro Saprione parente ipsius; Thebis Philonem pro Philone; Maximianopoli Herminium pro Atra (73); Apollone inferiore Serapionem pro Polotione (74); Aphroditæ Serenum pro Theodoro; Rhinocoru-

ræ (75) Salomohem; Setatmæ (76) Arabionem. Itemque in Marmarica, Geruatis (77) orientalibus Andragathum pro Hierace; Geruatis australibus, Chenitum pro Nicone (78). Hæc aio, ut bis scribatis, mutuoque canonicas epistolas recipiatis.

116 Salutate invicem cum osculo sancto. Salutant vos cuncti qui mecum sunt fratres.

Hanc epistolam ex urbe Roma scripsi (79). Deest autem duodecima.

EPISTOLA XIII.

(Chr. anno 341.)

HÆC EST ATHANASI XIII EPISTOLA (80), IN CONSULATU MARCELLINI ET PROBINI (81), CUM ESSET PÆFECTUS LONGINUS, INDICTIONE XIV, XIII KAL. MAJ. DIE XXIV PHARMUTHI, DIOCLETIANI ANNO LVII.

1. Nunc quoque, fratres mei dilectissimi, haud demoror vobis indicare Salvatoris (82) juxta annum consuetudinem solemnitatem. Si hostes Christi vos una nobiscum molestiis et cruciatibus oppresserunt, Deus vobis non per fidem munusculum consolatur. En ex urbe Roma ad vos scribō (83), in qua cum fratribus festum exigens, vobiscum etiam spiritu ac voluntate id celebrabo; preces pariter Deo illi attollens, qui nobis concessit non solum in 117 ipsum credere, sed etiam pro ipso nunc pati. Quanquam vero abesse a vobis doleamus, Deus nihilominus nos ad scribendum vobis extimulat, ut epistolarum saltem commercio recreemur, cunctique ad bonam frugem excitemur. Multæ sane oppressiones et persecutiones acerrimæ contra Ecclesiam et contra nos peractæ fuerunt. Quidam enim hæretici homines, corruptam mentem gerentes, nec in fide probati, bello adversus virtutem suscepto, violenter Ecclesiam insectantur, ita ut fratres nonnulli seduci se patientur, alii vero propter cruciatu fiant desertores: quodque acerbius

(72) Hoc videlicet contingebat, si quando diverso die a Christianis Pascha celebraretur, quod ante Nicænum decretum reapse usabatur. Urget itaque Athanasius Paschalis diei indictionem, quo ex debita norma cognito, concorditer Christiani Ægyptii solemnitatem celebrarent.

(73) Stephanus Byz. De urb.: Μέτρηλις πόλις Ἀγυπτίας, πλησίον Ἀλεξανδρείας, ἣ νῦν Βήρυξ λέγεται. Ergo Bicheti eadem videtur quæ Metelis, urbs cognita episcopalis.

(74) An Hermion et Atta et mox Politiano?

(75) Legendum Plutione, prout scribit ipse Athanasius, Apol. contra Arianos, n. 40 et 74.

(76) Syr. Dinocorvi. Sed patet mendam.

(77) Syrum vocabulum legi potest etiam Statemæ. Num Semnude aut Semmenut, id est Sebennyti?

(78) Geruatis in itin. Ant. ed. Wess. pag. 71. At Theophilus in Paschali an. 404, scribit Gerax.

(79) De his urbilibus episcopalibus Or. Ch. t. II, col. 524, 535, 582, 570, 517, 611, 603, 586.

(80) Scilicet Athanasius Romam profugerat sub Julio pontifice, et aiunt scriptor anonymus Vitæ illius n. 45, alique historici. Nam verba deest duodecima Syrus interpres posuit vel amanuensis. Atqui undecima data fuit an. 339, coss. Constantio II et Constante I. Quæ autem mox sequitur tertia decima, anni est 341, coss. Narcellino et Probino.

Ergo duodecima scribi debuerat anno intermedio, coss. Acindyno et Proclo. Jam vero in Chronico dictum fuit nou potuisse illo anno 340 mitti ab Athanasio more solito (id est publico) epistolam festalem. More solito, inquam, id est fortasse dixit, quia clanculum et serius miserit. Et tamen in Epistola ad Serapionem ait Athanasius se includere consuetam festalem, ab illo in Ægypto diribendam. Hæc vero inclusa utrum duodecima fuerit an tertia decima, quam æque se ex urbe Roma scribere ait divus Pater, non omnino definio. Etenim Cosmas certe Indicopeustes tot heortasticas numerat, quot Athanasiani episcopatus annos, videlicet 45. Etsi enim annis 46 præfuit Alexandrinæ sedi Athanasius, prius tamen non scripsisse narratur in Chronico.

(80) In Chronico ad an. 341, coss. Marcellino et Probino, dicitur Athanasius non scripsisse; mendose tamen dicitur, ut ex hac apparet.

(81) Syr. hic Probiani, sed in Chronico recte Probini.

(82) Syr. salutarem. Sed sine dubio Græce fuit σωτηριον βοηθη, quod pro linguæ genio transferendum erat, ut fecimus.

(83) Iudidem scriperat ad Serapionem anno præcedente, vel hoc ipso, prout criticis definire placuerit.

est, illorum contumeliæ ad episcopos usque pertinent. Haud idcirco tamen festi oblivio nos capiat; imo magis recordemur, atque ejus identidem commemorationea mente versemus. Profecto quæ huic festali temporî congruunt, ea increduli homines minime curant, quorum universa vita ebrietate ac vitibus consumitur: quæ vero ipsi festa agunt, ea tristitiam potius quam gaudium pariunt. Cæterum haud hi magnopere nobis obsint, qui vitam hic transitoriam degimus. Adhuc tempus superest: hæc vero eventui exercitiî experimentique nostri causa, ut compertî stabiles probatque servi Christi, sanctorum hæreditatis filii simus. Namque, ut ait Jobus ²², « Mundus universus tentationis stadium est terrificis. » Probantur autem (homines) in hoc mundo gravibus molestisque anxietatibus, ut unusquisque dignam a Deo accipiat mercedem. Sic enim per prophetam dixit ²³: **118** Ego Dominus scrutans corda, et vestigans renes, ut dem unicuique juxta vias suas. »

2. Quomodo sane dum experimento probatur, quid sibi eventurum sit non prænoscit; sed generatim tantum ante sententiam latam agnoscat. Verumtamen bonus atque amator hominum (Deus) singulos pro operum meritis remunerabitur; quo fit ut passim quisque dicere soleat: Justum est Dei judicium, sicut etiam Propheta ait ²⁴: « Dominus quod justum est inquiri, et scrutatur renes. » Propterea singulatum nos vestigat, vel ut his qui non intelligunt, manifestetur virtus ab illis quorum fit experimentum, prout Jobo dictum fuit ²⁵: « Credisne memet tibi denique manifestasse, ut tu justus appareas? » Vel quod ubi propria opera inspexerint, cujusmodi fuerint agniti sint; ideoque a malitia sua respiciant, aut in vera fide manebunt. Interim beatissimus Paulus, dum angustiis premeretur, persecutionem, famem, sitimque pateretur, omnibus superior erat per Jesum Christum qui dilexit nos. Patiebatur in infirmo corpore, credebatur, sperabat, atque ita spiritu roborabatur, virtusque ejus in infirmitate perficiebatur.

3. Cæteri quoque sancti homines, Deo pariter confidentes, probationem hanc cum gaudio excipiebant, ut Jobus aiebat ²⁶: « Sit nomen Domini benedictum. » Psalmista item ²⁷: « Proba me, Domine, et tenta me; scrutare cor meum et renes meos. » Recapse virtutis probatio ignavos coarguit. **119** Quamobrem gnari ipsi quanta fieret purgatio et utilitas ab igne divino, in ejusmodi tentationibus animum non respondebant, imo et fortius perstabant, detrimenta patientes, nullis casibus territi, et tanquam aurum ex igne splendiores prodibant.

²² Job vii, 1. ²³ Jer. xvii, 10. ²⁴ Psal. vii, 10. ²⁵ Psal. xvi, 3, 4. ²⁶ II Cor. xii, 10. ²⁷ I Tim. iv, 11, 27-32.

(84) Mirum! Nos in hujus collectionis tomo II, pag. 493, fragmentum eulideramus ex codice quodam Vaticano sumptum, cum titulo Του ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς 17 ἐπιστολῆς, sancti Athanasii ex 15 epistola, ibique in adnotatione suspicati fueramus

A Sic ille, qui in pari palestra exercitus fuit, aiebat ²⁸: « Probasti cor meum, et visitasti nocte; vestigasti, et nihil in me iniquum reperisti; ut non loquatur os meum opera hominum. » At illi qui illegitimi moribus sunt, quia nihil nisi comedere, potare, ac mori, cogitant, tentationes præcipiti instar reputant. Illi nimirum facile in hujusmodi casibus corruent: et quia in fide non sunt probati, reprobo sensui se trahent, et flagitiis semet inquinabunt. Ideo beatissimus Paulus ad ejusmodi exercitia nos excitat, sequè aprime in exemplum præbet, dicens ²⁹: « Propterea angustias opto (Gr. εὐδοκῶ) et infirmitates. » Adiditque: « Exerce te in timore Domini ³⁰. » Sciebat enim quas fuissent tentationes perpassi illi qui in timore Domini vivere constituerant. Atque ut sui discipuli in his exercebantur, optabat ipse labores, propter timorem Domini; ut tentationibus supervenientibus, et angustiis ingruentibus, tanquam experti homines eas facile tolerarent. Nam qui animum suum in his occupat, consuetudine ipsa fit interius peritus (84). Hinc beatissimi martyres, cum se ab initio ærumnis assuefecissent, repente extiterint perfecti in Christo, et ignominiam **120** corporis teruncii fecerunt, quia speratam requiem intentis oculis prospiciebant.

4. Concti autem qui promulgarunt nomina sua super terram ³¹, et quorum cura ad ligna et stipulas herbasque, et (idola) bis similia, conversa erat, illi ærumnarum inexperti, a colorum regno se abalienarunt. Quod si contra scivissent, ab angustiis patientiam perfici, a patientia fieri probationem, ex probatione spem oriri, spem denique non pudefacere; hi sane exercitationes illas adamantes, Paulum imitantes qui ait ³²: « Subjugo corpus meum, et in servitutum redigo; ne, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus forte sim. » Porro facilius molestias illas sibi identidem incidentes pertulissent, si pro pbetæ monitis paruisset dicentis ³³: « Beatus homo, qui portaverit jugum tuum ab adolescentia sua! Seditur bumi solitarius, quia jugum tuum tulit: maxillam percussit se tradet, satiabitur contumeliis; quia Dominus non repellit in perpetuum; sed dum humiliat, clemens est, secundum multitudinem misericordiarum suarum. » Quidquid inimici agunt, flagella, ignominie, contumeliæ sunt, quæ tamen numerum misericordiarum Dei superare non poterunt. Harum molestiarum nonnullæ adhuc manent, nihilo tamen minus temporaneæ sunt; sed Deus omni tempore miseretur, abundanter tribuens misericordias suas volentibus. Ideo, fratres dilectissimi, haud temporaneæ hæc spectare debemus, sed

²⁸ Job xxxiii, 32. ²⁹ Job i, 21. ³⁰ Psal. cxv, 2. ³¹ Psal. xlvi, 12. ³² I Cor. ix, 27. ³³ Thren.

pertinere recapse ad divi viri heortasticas, quod nunc feliciter ita se habere comperimus. En itaque Græcum fragmentum: Οὗς ἂν τις τὴν διάνοιαν ἀπκηθῆ, ἐν τούτοις λανθάνουσαν τὴν προθυμίαν πρὸς τὴν συνθήσαν ἔχει.

æterna. **121** Et si angustiae instant, harum finis erit: A et si ignominiae persecutionesque non desunt, nihil tamen hæc sunt præ illa quæsitæ spe. Præsentia hæc omnia ineptiæ sunt præ futuris illis. Non sunt æquales passiones bujus temporis spei futuræ. Quid reapse exæquaverit regnum Dei? Vel quid æternæ vitæ comparabitur? Quanti demum est, quod hic contribuimus, ut hæreditatem illis consequamur? Nos quippe erimus Dei hæredes, et filii hæreditatis Christi.

5. Itaque, dilecti mei, ne quæso intueamur angustias et persecutiones, sed spem potius, quæ persecutionum causa nobis proposita est. Quæ in re prodest nobis patriarchæ Issacharis exemplum, prout in Bibliis dicitur: « Issachar pulchritudinem concupivit, requiescens inter possessiones, vidensque requiem quod esset bona, et terram quod pinguis, supposuit humerum suum labori, fuitque vir agricola. » Divino amore vulneratus fuit, ut illa Cantici sponsa, atque utilitatem de sacris libris percepit: neque ex Veteri Testamento tantum, verum ad possessionem utramque cogitationes suas intendit. Interim velut ille, cui nata sunt alæ, celestem requiem spectabat: nam terrena quidem requies in operibus bonis habetur; verum enimvero genuina illa et celestis, nova semper est nec veterascit. Terrena requies transitoria est, teste Domino; sed futura, quæ sanctos complectetur, immortalis. His itaque consideratis patriarcha Issachar libenter gloriabatur molestiis et ærumnis, atque humerum supponebat **122** labori; siue querela erat cum percipientibus se; neque animum demittebat in ignominiam, sed quasi vir fortis de omnibus triumphabat, et majore cum alacritate terram suam excolabat. Verbum quidem serebat, ipse autem vigil agricolabat, donec maturescens fructus pene centuplex factus est.

6. Quid est hoc, dilecti mei, nisi quod cum inimicos patienter ferimus, tunc de angustiis gloriamur? Et cum persecutionem patimur, concidere animis nequaquam oportet, sed potius erga coronam decurrere supernæ vocationis in Christo Jesu Domino nostro. Et cum injuria afficimur, ne, quæso, commoveamur, sed maxillam nostram percipientibus præbeamus, simul humerum nostrum inclinantes. Deiciamur quidem et jurgiorem amatores tentantur, ut beatus Jacobus apostolus ait: « Abstracti et illecti a concupiscentia sua; » nos tamen scimus pro veritate nos pati, nec nisi a negatoribus Dei percuti et infestari; speramusque plenum gaudium obtinere, juxta Jacobi dictum: « Cum in varias probationum tentationes inciderimus, scimus quod probatio fidei nostræ patientiam operatur. » Et dum festum agimus, fratres mei, læto animo simus, probe

scientes salutem nostram in angustiarum tempore esse repositam. Neque enim Salvator noster requiescendo nos salvavit; sed pro nobis patienti, mortem destruxit. Propterea prædixit: « Presauram in mundo habebitis. » Neque hoc de omnibus dixit, sed de illis qui cum fide constante ei deserviant; prævidit, inquam, fore ut li qui Deum metuent, persecutionem patiantur.

123 7. Homines scelesti ac nebulones eo deveniunt, ut prave agendo fallant et fallantur, veluti qui somnia explaant, aut falsi prophete qui miracula a se patrum iri spondent, hi videlicet insipientes, non vino ebrii sed nequitia sua, stabilitatem premitunt, et combinationes jactant. Cavete quominus his credatis; sed cum tentationes ingruunt, mansuetudinem tenere discamus, nec ab his irridemur. Sic enim Israeliticum populum ore Moysis Deus admonerat: « Si surrexerit in medio tui propheta, aut somniorum somniator, edidebitque signa aut portenta, et evenerint ea signa ac portenta quæ prædixerat; dixeritque: Eamus ad servandum diis alienis quos vos ignoratis; caveat ne audiat verba prophete illius aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, ut dignoscat, utrum toto corde vestro Dominum Deum vestrum diligatis. » Quamobrem si in hisce rebus tentati fuerimus, a charitate Dei separari non debemus. Sed tunc quoque festum agamus, dilecti mei; ad idque accedamus non tanquam ad diem meroris, sed lætitiæ potius in Christo, quo quotidie vescimur (85). Tum memores ejus (agni), qui diebus Paschalibus occidebatur, Pascha celebremus in quo Christus fuit occisus. Ille (agnus) populum ex Ægypto eduxit; Christus mortem destruxit, simulque eum qui imperium mortis habebat, id est diabolum, quem tunc pudefacere possumus; opemque iis conferre, qui in angustiis sunt, atque ad Deum noctu diuque clamant.

124 8. Ergo quadragesimale jejunium incipimus die xiii Phamenoth; sancta vero Paschalis hebdomada ordietur die xviii Pharmuthi. Finiemus demum jejunia Sabbato, die xxiii. Denique magna Dominica erit die xxiv ejusdem mensis Pharmuthi. Ex quo supputabimus tempus usque ad Pentecostem. Porro in cunctis Christum laudemus, qui nos vocavit; D et atque ita ex hostibus liberabimur, per Jesum Christum Dominum nostrum; per quem gloria sit et imperium Patri ipsius in secula sæculorum. Amen.

Salutate omnes cum osculo sancto. Salutant vos, qui mecum hic sunt, cuncti. Oro, fratres atque dilecti, ut per Dominum nostrum valeatis.

Hanc quoque (epistolam Athanasius) Roma scripsit.

Explicit decima tertia epistola.

⁸⁵ Rom. viii, 18. ⁸⁶ Gen. xlix, 14, 15. ⁸⁷ Cant. iv, 9. ⁸⁸ Jac. i, 14. ⁸⁹ ibid. 2, 3. ⁹⁰ Joan. xvi, 33. ⁹¹ Deut. xiii, 4-3.

(85) Videtur eucharisticæ communionis, vel certe sacerdotalis liturgiæ seu missæ, usum quotidianum.

EPISTOLA (XIV.)

(Chr. anno 342.)

HÆC EST XIV ATHANASII EPISTOLA IN CONSULATU TERTIO CONSTANTII, ET SECUNDO CONSTANTIS, GUBERNANTE EODEM LONGINO, INDICTIÖNE XV, IUXTA QUAM PASCHÆ DOMINICA ERAT III IDUS APRILIS, ID EST DIE XIV PHARMUTHI, ANNO DIOCLETIANI LVIII.

1. Solemnitatis nostræ lætitia, fratres mei, semper instat, neque unquam recedit ab illis qui festum agere avert. Proximū nobis est Verbum **125** illud, quod pro nobis omnia factum est, Dominus, inquam, noster Jesus Christus, qui apud nos indesinenter spondet se esse mansurum. Quamobrem clamat sæculi: « Quemadmodum autem ipse pastor est, summus sacerdos, via, et janua, simulque omnia pro nobis factus est, ita etiam festum atque solemnitas nobis apparuit, cum beatus ait Apostolus ⁶⁷: « Pascha nostrum immolatus est Christus, » qui expectabatur. Sed ad Psalmistæ quoque precos illuxit dicentis ⁶⁸: « Exsultatio mea, erue me a circumstantibus me. » Hæc est vera exsultatio, læc est germana solemnitas, malorum nempe depulsio; ad quam ut unusquisque perveniat, rectis omnino moribus sit, suaque mente meditetur in quiete timoris Dei. Sic etiam sancti dum viverent, omni ætate sua lætabantur, tanquam in festo; quorum unus, nempe beatus David ⁶⁹, noctu surgebat haud semel sed septies, et Deum precibus propitiabat. Alter, magnus videlicet Moyses, hymnis exultabat, laudesque canebat ⁷⁰ ob victoriam de Pharaone relatam, et de iis qui laboribus (Hebræos) oppræserant. Postremo alii assidua cum hilaritate sacro cultu perfurgebantur, veluti magnus Samuel, et beatus ille Elias; qui morum suorum merito libertatem sunt adepti, et nunc festum agunt in cælo, et de sua in umbra olim peregrinatione lætantur, et jam veritatem a figura discernunt.

2. Nos autem nunc solemnitatem agentes, quæ vias corripimus? Et festo **126** huic propinquantes, quem ducem habebimus? Neminem profecto, dilecti mei, nisi quem vos ipsi mecum dicetis Dominum nostrum Jesum Christum, qui ait ⁷¹: « Ego sum via. » Ipse est qui, ut beatus inquit Joannes ⁷², tollit peccatum mundi: ipse animas nostras purificat, cum dicit alicui Jeremias propheta ⁷³: « State super vias, et videte, et dispicite quænam sit via bona, et in ea invenietis animarum vestrarum emendationem. » Olim vero hircorum sanguis, et cinis vituli super immundos aspersus, purificando tantum corpori aptus erat: nunc per Verbi Dei gratiam unusquisque abunde mundatur: quod si mox sectabimur, licebit nobis hic tanquam in vestibulis celestis Jerusalem festum illud æternum præmeditari:

A sicut etiam beati apostoli, qui ducem suum Salvatorem sequebantur, et tunc erant, et adhuc in præsentī sunt hujusmodi gratiæ magistri; namque aiebant ⁷⁴: « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. » Videlicet nos sequimur Dominum; et festum Domini, non verbis tantum sed operibus adimplemus. Jam quælibet legis mandatque executione duplici actu (id est re verboque) constat: atque ita magnus ille Moyses, cum hieraticas leges ferebat, sponderi sibi a populo executionem volebat; ne postquam obedientiam spondidissent, mendacii criminationem vellent incurrere, si forte verba in rem minime contulissent. Sic ergo festi et Paschæ peractio quæ sit, extra questionem est, nec ullo responso eget; sed facti cum dicto copula efficitur. ^B dicente **127** Moysē ⁷⁵: « Et peragant filii Israel Pascha: » nimirum ad præceptum quod attinet, actus a dicto non absit; namque ipsa executione operam levat.

3. De his rebus prudenter me facere arbitror, si vos erudiero. Sane haud semel et in aliis epistolis spartam hanc adornavimus; nunc vero præcipue necessarium est, ut vobiscum ego meminerim, Scripturam sacram nolle nos simpliciter ad Paschæ festum accedere, sed non sine allegoriis, traditionibus, legibus observantia, quemadmodum ex historia didicimus ⁷⁶: « Alienigena autem, et empticius, aut incircumcissus, Pascha non comedat. » Nec vero id omni in domo comedendum erat; sed festinanter jubebatur fieri ⁷⁷: quia antiquitus afflicti fuimus et contristati sub Pharaonis servitio, atque eorum jussibus qui ad labores compellebant. Ita se antiquitus gesserunt Israel filii, et hanc habendi figuram digni habiti sunt. Atqui illa propter hæc nostra fuerunt, et ad hoc nos festum per illud priscum adducimur. Sicut etiam Dei Verbum, cum hoc ipsum optaret, aiebat discipulis ⁷⁸: « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum. » Atque illa quidem historia est admirabilis: etenim cum id opus fieret, unumquemque vidisses quasi ad pompam choreamque pergentem; quippe calcæati probantur cum baculis atque azymo; quæ omnia cum in umbra præcederet, non sine allegoria sunt. Proxima nunc nobis est veritas, imago illa Dei invisibilis, Dominus noster Jesus Christus, lux vera. Ipse **128** loco baculi, scriptum nobis est; pro azymo, panis qui de celo descendit; pro calcamentis, Evangelii apparatus instruit; atque ut summam dicam, ipse omni iure ad Patrem suum nos dirigit. Quod si nos inimici persecutionibus premerent, is Moysē melius ejusque verbis, nobis animos adderet dicendo ⁷⁹: « Confidite, ego vici malignum. » Et si, Rubro mari transmissio, æstus fervor nos opprimeret, et aliqua

⁶⁷ Matth. xxviii, 20. ⁶⁸ I Cor. v, 7. ⁶⁹ Psal. xxxvi, 7. ⁷⁰ Psal. cxviii, 62, 164. ⁷¹ Exod. xv, 1. ⁷² Joan. xiv, 6. ⁷³ Jer. vi, 29. ⁷⁴ Jer. vi, 16. ⁷⁵ Matth. xix, 27. ⁷⁶ Num. ix, 2. ⁷⁷ Exod. xii, 43. ⁷⁸ Ibid. 11. ⁷⁹ Luc. xii, 15. ⁸⁰ Joan. xvi, 33.

aque amaritudo occurreret, illic Dominus apparet, suamque nobis dulcedinem impertiretur, cum suo vivifico fonte, dicens ⁶⁶: « Si quis sitit, veniat ad me et bibat. »

4. Cur ergo differimus aut demoramur, quominus ad solemnitatem cum omni hilaritate ac sedulitate veniamus, Jesu fidentes qui invitat nos; qui pro nobis omnia factus est, salutis nostræ curam modis plurimis gerens? Qui nostri causa esuritateque sitiivit, is alit potatque per sua salutaria dona. Hæc est ejus gloria, hoc ejus divinitatis miraculum, qui dolorum nostrorum naturam sua bonitate immutavit. Cumque ipse vita esset, ut nos vivificaret est mortuus; et Verbum cum esset, in carne exstitit, ut Verbum carnem erudiret; et vite fons cum esset, sitim nostram adeptavit, ut nos idcirco ad festum cohortaretur dicens: « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. » Moyses olim festi initium intimavit dicendo ⁶⁷: « Mensis iste, vobis principium mensium erit. » Dominus autem, qui in fine sæculorum descendit, alium diem proclamat, non ut legem destruat, absit! sed ut **129** lex statuatur, atque ut culmen legi imponatur. « Finis enim legis Christus est, ad justitiam omni credenti, » ut beatus Paulus ait ⁶⁸: « Num legem fide destruis? absit! sed legem statuimus ⁶⁹. » Hæc nimirum stupore affecerunt ministros illos abs Judæis missos, qui demerentes Phariseis dixerunt ⁷⁰: « Nunquam sic locutus est homo. » Quid porro stupori ministris fuit? vel quid sic homines miraculo interesse impulit? Nihil profecto aliud nisi fiducia illa et auctoritas Salvatoris nostri. Olim vero quotiescumque propheta aut legisperiti sacras Scripturas legerunt, cavabant prorsus ne quid ad se traherent, sed potius ad alios referendum curabant, quod legebant. Nam Moyses propheta ⁷¹, « Dominus, inquit, constituet vobis prophetam ex fratribus vestris; ipsi auscultate in omnibus, quæ præcipiet vobis. » Isaias autem ⁷²: « Ecce virgo concipiet in utero suo, et pariet filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel. » Alius alia de Domino vaticinabatur. Secus tamen Dominus, qui non ad alium verba referebat, sed de seipso omnia recitabat, dicens ⁷³: « Si quis sitit, veniat ad me: » non ad alium, inquam, sed « ad me. » Nonnullos quidem ex iis de meo adventu narrantes audiet; ex me tamen, non ex aliis bibat.

5. Igitur etiam nos cum ad festum venimus, haud tanquam ad prisceas umbras (veniamus); hæc quippe finem nocte sunt; neque veluti ad simplex festum; sed ad Dominum, qui ipsemet festum est, festinemus: **130** neque arbitremur festum esse voluptatem quandam et ventris oblectamentum, sed virtutis potius ostensionem. At vero ethnico-rum solemnitates ingluvie et omni pigritia scatent. Illi solemniter agere putant, si inertes sint; et dum

A festum agunt, perditionis opera patrunt. At festa nostra virtutis exercitationes sunt, abstinentiæ, castitatisque; cæu prophetica quoque dictio testatur alicubi dicens ⁷⁴: « Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi, erunt domui Juda in gaudium, et lætitiæ, et in solemnitates præclaras. » Cum id ergo veluti quædam schola nobis propositum sit, diesque hujusmodi instet, et propheticum dictum festum agere jubeat, conveniamus sane omnes ad hanc egregiam predicationem: et more illorum qui in palæstra æmulantur, in unum congregemur cum puritate, jejunio, precum vigiliis, et librorum lectionibus, cum largitione ad pauperes, pace cum inimicis nostris, discordes conciliando, superbiam omittendo, humilitatem recuperando, pacifici ad omnes, fratresque nostros ad charitatem hortando. Sic etiam beatus Paulus in jejunii sæpe vigiliisque erat ⁷⁵, et anathema pro fratribus esse volebat ⁷⁶. Beatus quoque David jejunii semet humilians, versabatur in fiducia dicens ⁷⁷: « Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuendis mihi mala; decidam merito ab inimicis meis inanis. » Hæc si egerimus, mortemque superaverimus, regni cælorum artham recipiemus.

131 6. Exordiemur itaque sanctum Paschatis festum die x Pharmuthi, et jejunia sancta finiemus die xv ejusdem mensis Pharmuthi, vespere Sabbati, sanctamque celebrabimus solemnitatem die xvi mensis (ejusdem) Pharmuthi; atque hinc nectentes ex ordine sanctam Pentecosten, quam velut aliud et alio festum indicimus, Spiritus solemnitatem celebrabimus qui jam proximus nobis est, per Christum Jesum, per quem et cum quo sit gloria et imperium (Patri) in sæcula sæculorum. Amen.

Decima quinta et decima sexta desiderantur.

EPISTOLA XVII.

(Chr. anno 515.)

HÆC EST XVII ATHANASII EPISTOLA, CONSULIBUS AMANTIO ET ALBINO, PREFECTO NESTORIO CALEO, INDICATIONE III, CUM PASCHATIS DOMINICA ESSET VII IDUS APRILIS, ID EST DIE XII PHARMUTHI, LUNE XIX, DIOCLETIANI ANNO LXI.

Athanasius presbyteris, diaconis, fratribusque dilectis in Christo, gaudium.

More solito vobis Pascha annuntio, dilecti mei, ut vos pariter longinquis provinciis juxta consuetudinem nuntiatis; nempe quod præsens solemnitatis fiet die xx mensis Pharmuthi, vii idus Aprilis, id est, secundum Alexandrinos, die xii Pharmuthi. Hoc itaque provinciis illis significato, **132** nempe Paschatis Dominicam incidere in diem vii idus Aprilis, nempe secundum Alexandrinos die xii Pharmuthi.

Oro, fratres mei dilecti, ut valeatis in Christo.

⁶⁶ Joan. vii, 37. ⁶⁷ Exod. xii, 2. ⁶⁸ Rom. x, 4. ⁶⁹ 15. ⁷⁰ Isa. vii, 14. ⁷¹ Joan. vii, 37. ⁷² Zach. viii, vii, 4, 5.

⁷³ Rom. iii, 31. ⁷⁴ Joan. vii, 40. ⁷⁵ Deut. xviii, 19. ⁷⁶ II Cor. vi, 5. ⁷⁷ Rom. ix, 3. ⁷⁸ Psal.

EPISTOLA XVIII.

(Chr. anno 346.)

HÆC EST XVIII ATHANASHI EPISTOLA IN QUARTO CONSULATU CONSTANTII AUGUSTI, ET TERTIO CONSTANTIS, NESTORIO EODEM PRÆFECTO, INDICTIONE IV, CUM PASCHALIS DOMINICA ESSET III KAL. APRILIS, DIE IV PHARMUTHI, LUNÆ XXI (86), ANNO DIOCLETIANI LXII.

Athanasius presbyteris et diaconis Alexandria, fratribus et dilectis in Domino, gaudium.

1. Recte egistis, amabiles et dilecti fratres, cum more solito sanctam Paschatis Dominicam provincis illis nuntiastis, cujus rei certam jam notitiam accepi. His vero literis vobis significavi, quomodo præsentem exacto anno, sequentem quoque cognosceretis. Nunc necessarium putavi eadem ad vos scribere, ut de his certiores facti, nulla mora interposita scribere possitis, instantem solemnitatem fore, die XII mensis Pharmuthi, III Kal. Aprilis. Itaque Paschatis Dominica agetur III Kal. Aprilis, die secundum Alexandrinos IV Pharmuthi.

133 2. Significate igitur iis provinciis, juxta veterem consuetudinem, fore Paschatis Dominicam III Kal. Aprilis, id est, secundum Alexandrinos, die IV Pharmuthi. Nemo de die amigat, neque contendat dicendo, Pascha fieri debere die XVIII mensis Phenoth. Etenim in sancta synodo questio ventilata fuit, cunctique definierunt festum esse agendum III Kal. Aprilis, videlicet die IV mensis Pharmuthi. Propterea (Kalendæ) valde infra sunt, usque ad præcedens Sabbathum. Nemo igitur pertinaciter agat, sed bona cum voluntate. Idem hoc ad Romanos quoque scriptum fuit. Quod ergo vobis significavi, ad publicam transferre notitiam, Pascha videlicet fore tertio Kal Aprilis, id est, secundum Alexandrinos, die IV Pharmuthi.

Oro, fratres amabiles ac dilecti, ut valcais in Domino.

EPISTOLA XIX.

(Chr. anno 347.)

HÆC EST ATHANASHI XIX EPISTOLA, IN CONSULATU RUFINI ATQUE EUSEBII, NESTORIO EODEM PRÆFECTO, INDICTIONE V, JUXTA QUAM PASCHALIS DOMINICA ERAT PRIDIE IDUS APRILIS, NEMPE DIE XVII PHARMUTHI, LUNÆ XV, ANNO DIOCLETIANI LXIII.

1. Benedictus Deus Pater Domini nostri Jesu Christi. Pulchrum est hujusmodi initium epistolæ, præsertim quia, veluti nunc, Apostoli verbis fit, 134 cum gratiarum actione ad Dominum, propterea quod nos de longinquis regionibus deduce-

11. Cor. v, 7. 12. Deut. xvi, 1. 13. Isa. i, 11. 14. Ose. iv, 2. 15. Psal. xvii, 46. 16. Joan. v, 46.

(86) In chronico est xiv

(87) Quomodo hodierni Judæi pascha agnumque paschalem simulent, narrat Buxtorfius *Synag. Jud.* cap. 18. Sanctus vero Augustinus, in psal. xci, 2, reprehendebat sui temporis Judæos male pariter sabbatizantes: *Sabbatum otio quodam corporaliter*

A rit, et fiducia instruxerit ut paschales de more litteras ad vos mitteremus. Festale tempus, fratres mei, est, et quidem proximum. Nec vero tubis nuntiatur, prout in historicis libris scribitur, sed a Salvatore patefit, qui pro nobis passus resurrexit; et jam prope est, ut Paulus proclamât dicens: « Pascha nostrum immolatus est Christus. » Nostra porro est, et nullius præterea extranei, ac ne Judæorum quidem, Paschalis solemnitas. Umbrarum tempus desit, res veteres interdictæ, novarumque frugum mensis advenit, quo unusquisque solemnitatem agere debet, cum audientem: « Observa mensem novarum frugum, ut facias Pascha Domino Deo tuo. » Ethnici quoque festum sibi mente confingunt; Judæi vero cum hypocrisi simulant (87). Atamen (Deus) ethnicorum festa tanquam epulis inhiantium objurgat; a Judæis autem cœu jam legi extraneis, faciem avertit dicens: « Odit anima mea vestrorum mensium Kalendas et vestra Sabbathata. »

2. Quidquid extra legis pietatisque normam sit, quamvis credatur actum, nihilominus futile est; imo magis aperteque reprehenduntur ii, qui ita se gerere audent: ideoque hujusmodi homines, etiam si sacrificia offerre simulant, Patrem audient sibi dicentem: « Holocausta vestra non sunt accepta. »

135 sacrificia vestra minime mihi jucunda fuerunt: si offeratis similia, cassa res est; thus mihi abominabile. » Deus nulla re eget; cumque nihil impurum habeat, horum satietate tenetur, sicut apud Isaiam testatur dicens: « Plenus sum. » Porro lex horum rituum lata fuit ob populi eruditionem, et futurarum rerumfigurationem. At Galatis Paulus: « Priusquam veniret fides, sub lege custodiemur, conclusi in eam fidem que in nobis manifestanda erat. Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificaremur. » Verumtamen Judæi non agnovissent hoc, neque intellexerunt: quamobrem in die tanquam in tenebris ambulabant; palpabant, sed veritatem nostram non contingebant, que in lege est; Scripturæ figuram sectabantur, sed spiritali non propinquabant; Moysen dum esset absconsus expectabant, comparatam aversabantur; que legebant, nesciebant, sensuque perverso commentabantur. Igitur propheta in-clamât illis dicens: « Mendacium et incredulitas prævaluerunt in eis. » Tunc autem Dominus sic de iis loquebatur: « Filii extranei mentis sunt mihi, filii alieni inveterati suot. » Nunc vero pacifice reprehendit dicens: « Si Moysi crederetis, utique et mihi crederetis; de me enim ille scripsit. » Cum

17. ibid. 18. ibid. 11. 19. Galat. iii, 25, 24.

languido et fluxo et luxurioso celebrant Judæi: vident enim ad nugas. Idem tomò V, serm. ix, 5, nit similiter eos prave ulari, et viros in theatro seditiose se gerere, feminas autem toto die in manianis suis impudice saltare.

increduli fuerint, legem nunc egerant, dnm pro libito blaterant, nihil eorum intelligentes, quae scripta sunt. Ideo dum hypocrisim in nuda Scriptura simulant, et in hac credulitate versantur, Dens illis irascens per **136** Isaiam ait ¹: « Quis hæc de manibus vestris exquisivit? » Et jam audaciores factos, per Jeremiam increpat ²: « Vestras utique victimas cum holocaustis vestris coarbate, carnes comedite: neque enim ego talia patribus vestris indixi; neque eo die, quo de Ægypto eduxi, de hofocanstis aut victimis mandata tuli. » Nequaquam: hi prout fas erat agebant, neque legis observantia rite fiebat; sed iis potius diebus, prout eis improperat propheta ³, voluntatibus suis satisfacere studebant, servos suos opprimebant, judicia exercebant et rixas, humiles pugnis verberabant, et omnia ad voluptates referebant. Ideo in sempiternum solemnes non erunt, quanquam id modo præ se ferunt: carnem enim extra locum tempusque comedunt, et pro legali agno, sacrificare Baali didicerunt. « Et qui verum azymum conficere debuissent, nunc [filii eorum] ligna colligunt, eorumque patres ignem suscitant, femine eorum farinam subigunt ut offas militiæ cæli conficiant, atque libationes diis extraneis immolant, ut ne ad iram concitent, dicit Dominus ⁴. » Sed talium operum mercedem referent: quamvis enim Pascha agere simulant, altamen ablatum est ab ore eorum gaudium et exsultatio, prout Jeremias ait ⁵: « Desiit in Jude civitatibus, et in viis Jerusalem vox lætantium et vox jubilantium, vox sponsi et vox sponsæ. » Nunc igitur, quisquis eorum immolat vitulum, idem facit hominem percutienti: et qui de grege sacrificat, instar illius est **137** qui canem victimet: et qui similitam offert, perinde est ac si suillum sanguinem offerat: et qui thus exhibet, ut se Deo commendet, par blasphemio habetur. Hæc nunquam Deo plauerunt, neque ejus mandatum talia exegit, verum ipsimet vias suas elegerunt, et eam quam anima ipsorum adamavit abominationem.

3. Verntamen quid est hoc, fratres mei? Sane oportet prophetæ verba a nobis perpendi, præcipueque quasnam isti hæreses adversus legem meditati sint. Deus per Moysen sacrificia imperavit; nam liber Leviticus mandata hujusmodi redundat: ut (cognoscatur) quomodo gratias fiat qui offert, vicissimque contumacia reus agatur qui hæc contemnit. Atqui is ore prophetarum dicit: Hæc de manibus vestris non exquisivi, neque de sacrificiis verba ad patres vestros feci, neque illis holocausta imperavi. Videtur itaque, siquidem Scriptura sibi non consonat, Deus mentiri qui precipit, quandoquidem dictorum concordia nulla est. Absit tamen! nam veritatis parens non mentitur, quia impossibile est, ut Paulus affirmat ⁶, mentiri Deum. Quippe hæc omnia

A æqua sunt recte considerantibus, et cum fide Scripturas legis suscipientibus. Credo itaque Deum per vestras orationes concessurum, ut quæ ego dicam, a veritatis tramite nequaquam deviant. Mandatum ac lex de sacrificiis, antiqua non fuerunt, neque holocausta erant ex mente Dei qui legem statuit; sed ejus potius rei **138** gratia exstiterunt quæ in figuris anteedebat: lex autem bona illa adumbrabat, quæ depositi loco erant usque ad tempora reparationis.

4. Non ergo lex universa propter sacrificia erat, sed in lege præceptum continebatur sacrificiorum, quorum ope Deus Hebræos præmuniēbat, atque ab idolorum cultu arcebat, et ad se trahebat, præsentia simul tempora portendens. Propterea Deus ne initio quidem cum populum Ægypto eduxit, sacrificia huic indixit aut holocausta, neque tunc quidem cum ad Sinai montem pervenerunt. Non est Deus homini similis, ut harum rerum curam in antecessum gerat; sed utique præceptum ejus erat, ut se verum Deum agnoscerent; idque ob eam finem ut falsos deos contemnerent qui nihil sunt. Sic reus illis innotescere voluit, et ipsorum phantasiam imbuat, per educationem ex Ægypto, et transitum maris Rubri. Postquam vero socium Deo creare voluerunt, et iis sacrificare sunt ausi qui nulli sunt, miraculorum in Ægypto propter eos patratum immemores, et illic reverti machinati sunt, tunc demum lex lata fuit, et imperata fuere sacrificia, ut illi mentem suam avocarent a priore vanorum idolorum cogitatione, seque verum Deum agnoscerent; et nedum sacrificia eorum offerre, sed faciem ab idolis avertere discerent, atque ad illud accederent, quod Deus imperabat dicens ⁷: « Nihil de sacrificiis effatus sum, holocausta non imperavi. » **139** Statimque addidit ⁸: « Veruntamen hoc verbum eis intimaui: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, vosque populus meus eritis; atque in cunctis viis meis ambulate, quas vobis mandaverō. » Nempe ut sic imbuti et edocti, nemini præterquam Domino obsequium exhibere condiscerent, et quandiu duratura umbra foret scirent, neque fallerentur circa tempus jam adventans, quo Deo amplius non immolaretur vitulus taurorum, neque aries ovium, neque hircus caprarum; sed hæc omnia spiritaliter exsequenda forent, per assiduum orationem, rectam morum regulam, cum verbis pietatis, veluti psallit David ⁹: « Jucunda sit ei laudatio mea. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Elevatione manuum mearum, ceu sacrificium vespertinum ¹⁰. » Spiritus autem per os ejus præcipit dicens: « Sacrificate Deo sacrificium laudis. Redde Domino vota tua ¹¹. Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino ¹²⁻¹³. » Ille pariter magnus Samuel, haud perfunctorie, sed districte Saulem increpabat dicens ¹⁴: « Nonne verbum melius dono

¹ Isa. i, 12. ² Jer. vii, 21, 22. ³ Isa. lviij, 3, 4. ⁴ Jer. vii, 18, 19. ⁵ Jerem. xxxiii, 11. ⁶ Hebr. vi, 18. ⁷ Jer. vii, 22. ⁸ ibid. 23. ⁹ Psal. cxi, 54. ¹⁰ Psal. cxl, 2. ¹¹ Psal. xlii, 14. ¹²⁻¹³ Psal. i, 6. ¹⁴ I Reg. xv, 22.

est? Illis agendis rebus homo legem exsequitur, A Deoque placet dicenti¹⁷: « Sacrificium laudis honorificabit me. » Unusquisque autem quale id sit, compertum habebit, videlicet¹⁸: « Misericordiam volo, et non sacrificium. » Neque Deus contrariis delectatur.

5. At hi nihilominus intelligere haud sategerunt: « Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent¹⁹. » Et cujusmodi horum 140 exitus futurus esset, propheta vaticinabatur clamans: Vae illorum animabus, qui perversa cogitatione machinati sunt dicentes²⁰: « Circumveniamus justum, quia non est nobis jœcundus. » Exitus hujusmodi exitus nihil aliud quam error est, teste Domino qui eos reprehendit dicens²¹: « Erratis, nescientes Scripturas. » Quamobrem hac increpatione commoti, majore adhuc aulacia dicebant²²: « Nos Moysis discipuli sumus: nos scimus quia Moyses locutus est Deus: » sic (Christi) verbis vehementius contradicentes, ac semet accusantes; nam si bis quæ audierant fidem adhibuissent, Dominum non negasset, qui præsentialiter cum Moyse collocutus est. At non ita se gessit credens ille, quem apostolorum Actus memorant²³; audiens enim sibi dictum: « Putasne intelligis quæ legis? » non puduit eum confiteri ignorantiam suam, seque edoceri rogavit. Ideo Spiritus gratia datur iis qui se doceri curant: at il qui permanent iuendati, mortem incurrunt, ut ait Proverbum²⁴: « Morietur stultus in peccatis suis. »

6. Ita se habent qui sectantur hæreses; namque a vera intelligentia exidentes, callide sibi impietatem asciscere audent, et « Dicit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt atque inquinati in operibus suis²⁵. » Quorum mens insanit, eorum sunt opera quoque pessima, quemadmodum ipse (Christus) aiebat²⁶: « Num bona loqui possetis, cum sitis mali? Perversi sunt, quia impie cogitant. Quomodo autem juste agant, qui studium opprimendi 141 fovet? Qui fieri potest ut diligat, qui se antea odio imbuat? Quæ sit in eo claritas, qui pecuniæ amore tenetur? Quomodo castimoniam sequetur, qui ad mulierem oculos cupiditatis injicit? De corde enim prodeunt prava cogitationes, fornicationes, adulteria, homicidia; quibus perturbationibus stultus tanquam fluctibus agitatur, carnis suæ deliciis abstractus et illectus. De hoc pariter scriptum est²⁷: « Valde agitatur omnis caro stultorum. » Nempe cum se insaniam implicaverit, tunc tempestate jactabitur atque peribit, ut inquit in Proverbiis Salomon²⁸: « Simul insipiens et stultus peribunt, et relinquent alienis divitias suas²⁹. » Male isti habebunt, quia sanæ mentis ducatu carebunt: ut ubi sapientia est, illic animarum dux Verbum ratem gubernabit. Homo intelligens recto regimine ute-

tur; sed qui tali regimine caret, ceu frondes decidit. Nonne hic prorsus corruit, ut Hymeneus et Philetus corruerunt³⁰, quia male de resurrectione senserunt, atque hac omnino opinione somes imbuerunt? Nonne et Judas proditor a ducis sui latere excidit, et cum Judeis desperavit? At vero cordati discipuli, Domino suo adherentes, mare licet intumesceret, ac navis fluctibus jam mergeretur, et procella simul ventusque contrarius flarent, animo non conciderunt, sed Verbum secum navigans somno excitaverunt; moxque mare Domino suo jubente deferbit³¹; ipsique incolumes facti sunt prædicatores, imo et doctores, miraculorum scilicet Salvatoris nostri narratores; nos 142 pariter admonentes, ut ipsorum exempla imitemur. Quæ quidem propter nos nostræque eruditionis causa scripta fuerunt, ut ex miraculis Dominus illorum auctor immotescat.

7. Porro nos cum Magistro per discipulorum fidem conversamur. Etenim, fratres mei, mundus hic nobis est veluti mare, de quo scriptum est³²: « Hoc mare magnum et spatiosum: illic naves pertransibunt. Draco hic quem creasti ad illudendum ei. » Hoc in mari pro ventu opportunitate navigamus: unusquisque autem pro arbitrio suo, quo navis tendit; et in requiem ingreditur, si modo Verbum sit ei dux; secus autem naufragium patitur, si voluptas prævaleat. Periculum quidem a tempestate est: et quomodo in mari concitantur procellæ et fluctus, sic in mundo angustiae multæ ac pericula sunt. Homo interim incredulus, superveniente pressura vel persecutione, scandalum, ut ait Dominus³³, patitur quia firmus in fide non est: siquidem temporalia spectans, laborem de pressuris scatement non perferet: vique ventorum domus illa corruet, quam stultus in arena ædificavit. Ita hic cum sit vecors, tentationum impetu victus concumbet. Secus vero sancti cum sensus suos consuetudine bona exercitio habeant, atque in fide solidati sint, Verbi- que vim cognoscant, quamvis tentationum commotio identidem adversus eos validior consurgat, nihilominus fideles persistent, Dominum itineris comitem suscitabunt, et salutem 143 consequentur; perque ignem et aquam transcentes, recreati simul festum agent, gratiarum actionem extolentes liberatori Deo. Hi si forte tentarentur, scmet instar Abrahami præberent; si malis vexarentur, Jobum representarent; si oppressi et conditione divenditi, tanquam Joseph ille patienter ferrent; persecutione instante, haud se præoccupari sinerent, sed veluti scriptum est³⁴, Deo freti transgredientur iniquitatis murum; qui fratres separat, atque arceat a veritate. Ita etiam beatus Paulus gaudebat infirmitatibus suis, delectabatur ignominia propter Christum, nec non tentationibus, persecutionibus, atque carceri-

¹⁷ Psal. xlii, 25. ¹⁸ Math. xii, 7. ¹⁹ I Cor. ii, 8. ²⁰ Sap. ii, 12. ²¹ Math. xxii, 29. ²² Joan. ii, 28. ²³ Act. viii, 50. ²⁴ Prov. xxiv, 9, sec. Græc. ²⁵ Psal. xiii, 1. ²⁶ Math. xii, 34. ²⁷ Prov. xxvi, 10, sec. Græc. ²⁸ Prov. i, 27. ²⁹ Psal. xlvi, 41. ³⁰ II Tim. ii, 17. ³¹ Math. viii, 25, 26. ³² Psal. cii, 25, 26. ³³ Math. xiii, 31. ³⁴ Psal. xvii, 30.

bus, nosque omnes letari volebat, dicens ⁸⁸ : « Semper gaudete, in omnibus gratias agite. » Quid autem huic festo aptius, quam conversio a malo, morum rectitudo, precum sine intermissione oblatio ad Deum cum gratiarum actione?

8. Igitur, fratres mei, dum gaudium illud sempiternum celebrare in cælo præstolamur, nunc quoque læti id frequentemus, sine intermissione orantes, in omnibus gratias agentes Domino. Ego pariter Deo gratias ago ob hæc nova miracula atque adjumenta nobis suppeditata : quamvis enim nos castigavit, neci tamen non tradidit, sed a remotissimis terræ fluvibus nos revocavit, vobisque festi causa celebraudi copulavit. Quare et curæ mihi fuit magnum Paschatis festum vobis nuntiare, ut ad Jerusalem ascendentes, non divisim sed tanquam una in domo, Pascha manducemus; non **144** tanquam aqua elixatum (88), quo molle fiat verbum Dei; neque ossa frangentes, quasi præcepta evangelica dissolventes; sed igne tostum cum felle; spiritu ac fervore optantes jejunia persolvere atque vigilias cum chaumentis, pœnitente animo, et confessione (89).

9. Quadragesimam ergo incipiemus die vi Phamenoth, atque hæc jejuniis et orationibus transigentes, ad diem sanctum pervenire licebit. At vero qui Quadragesimæ observantiam aspernabitur, is Pascha non celebrabit; more ejus, qui incaute impureque res sanctas pedibus calcat. Quare invicem memores simus, a negligentia caveamus, sed apprimè his diebus jejunemus, donec jejuniis continuatis, solemnitatis celebrationi feliciter occurramus.

10. Intium itaque, ut supra diximus, Quadragesimæ faciemus die vi Phamenoth; et deinceps magnam Passionis hebdomadam die xi Pharmuthi; ac jejuniæ finem imponemus die xvi ejusdem mensis, Sab-

⁸⁸ 1 Thess. v, 16, 4

(88) Quippe Judæi partem agni paschalis elixabant; de quo ritu scribit inter alios Bartolocius, *Biblioth. rabb.*, t. 1, p. 736, n. 41.

(89) Animadvertant Athanasii testimonium de peccatorum confessione paschali.

(90) Syr. corrupte *Sivani*, vel potius ex *Asowani*, ut pronuntiant Arabes.

(91) Syr. *Laton*. Reapse Strabo simpliciter *Λατόν*, et in Meletii Breviario *Λητόν*.

(92) Syr. *Chipton*.

(93) *Psenosiris* episcopus memoratur in Athanasii *Historia Arianorum*, n. 72.

(94) Syr. corrupte *Terodos*. Theodorum ordinaverat Meletius.

(95) Syr. *Panos*, id est Panis civitas.

(96) Homo hic satis est celebris in rebus Athanasianis. Exstat (in collect. Conc. ed. Florent., t. II, col. 1157) hujus Arsenii epistola ad patriarcham Athanasium, qua suum a Meletiano schismate ad ejus concordiam ac subjectionem reditum denuntiat. In *Apologia* autem Athanasii contra Arian., n. 8, Ἀρσένιος μὲν ἦμῶν εὐχεται συνάγεσθαι.

(97) Syr. *Leuchon*.

(98) Ita hic codex.

(99) In prædicta Arsenii epistola dicitur Ammo-

hata tenebris vespertinis : solemnesque denique crinius exoriente Dominica, mensis Pharmuthi die xvii. Adlitis posthinc septem continuatim Pentecostes sanctis hebdomadis, jubilabimus Deumque laudabimus, qui per hæc nobis in antecessum denotavit gaudium illud requiemque æternam, paratam in cælo nobis et iis qui vere credunt; per Jesum Christum Dominum nostrum, **145** per quem et cum quo gloria sit et imperium Patri ejus et ejusdem Spiritui sancto per sæcula sæculorum. Amen. Salutate invicem cum osculo sancto. Salutant vos qui mecum sunt fratres.

Necessarium putavi vobis quoque significare factam episcoporum promotionem, beatorum loco nostrorum ministerii collegarum; ut ad quos scribende, et a quibus accipiendæ sint epistolæ, probe sciatis. Ergo Syene (90) pro Nilammone, alter pari nomine Nilammon. Latopoli (91) Masis pro Ammonio. Copti (92) Psenosiris (93) pro Theodoro (94). Panopoli (95), quia Artemidorus ipsemet senii sui corporisque infirmi causa, preces obtulit, factus est ei coepiscopus Arius. Hypselæ datus est Arsenius (96), qui in concordiam cum Ecclesia rediit. Lycopoli (97) autem Eudemon pro Plusiano (98). Antinoi Orion pro Ammonio (99) et Tyranno. Oxyrynchi Theodorus pro Pelagio. Nilopoli Amatas et Isaacus, qui ad concordiam inter se redierunt, pro Theone. Arsinoite Andreas pro Silvano. Prosopi (1) Tarnadelphus (2) pro Serapammone. Diosphaci (5) ad mare Theodorus pro Serapammone. Saite Paphnutius **146** pro Nemesio. Chusis (4) Theodorus pro Anubione (5); enim eo etiam Isidorus qui ad Ecclesiæ concordiam rediit. Sahröite (6) Arius pro Potammone. Clysmate Titus pro Jacobo, cum coque Paulus, qui item ad pacem Ecclesiæ rediit (7).

nianus. Huiusmodi nominatur etiam Tyrannus. At in Breviario Meletii (quod est in *Apol. contr. Arian.*, n. 71) ex his nostris nominantur Ammonius, Theodorus, Pelagius, Theon, Amos (idem qui apud nos Amatas), Eudemon, Tyrannus, Isaacus, qui plerique fuerant Meletiani.

(1) Syr. *Prosoponte*; sed *Prosopis* fuit urbs Ægypti, teste Stephano Byzantino.

(2) Supra p. 40, *Triadelphus*.

(3) Syr. *Diosphacos*.

(4) Syr. *Chusuanes*. Sed *Chusans* vel *Cusans* scimus urbem episcopalem fuisse Ægypti, dictam etiam *Cais*, *Keis*, aut *Kis*. Curetione ponit *Cois*, quæ fuit item episcopalis.

(5) Arabion episcopus apud Athanasium *Apol. contr. Arian.*, n. 79 et 87.

(6) Syr. *Sihraanti*.

(7) De harum urbium et episcoporum nominibus, præter indices Athanasianos, consulatur *Oriens chr.*, t. II, col. 615, 609, 607, 601, 599, 577, 588, 585, 565, 549, 621, 587. Videmus autem tum ex hoc catalogo, tum etiam ex superiore in epistola ad Serapionem, non parum lucis affundi Ægypti episcopologio. Lequini enim opus posthumum *Or. ch.* valde esse imperfectum, alibi docuimus.

EPISTOLA XX.

(Chr. anno 348.)

HÆC EST ATHANASI EPISTOLA XX IN CONSULATU PHILIPPI ET SALIÆ, EODEM NESTORIO PREFECTO, INDICTIONE VI, JUXTA QUAM PASCHÆ DOMINICA ERAT III NONAS APRILIS, PHARMUTHI DIE VIII, DIOCLETIANI ANNO XLIV, LUNÆ XVIII.

I. Nunc quoque, fratres mei, solemnes sumus. Quomodo autem tunc Dominus noster discipulis suis significavit, sic nobis pariter nunc prædicit post dies aliquantos Pascha fore, quo tempore Judæi Dominum prodiderunt. Nos illius mortem cum gaudio celebramus, quia postea tristari desinemus. Nunc sedulo congregamur, quia dispersi atque errantes antea, demum convenimus: remoti, invicem propinquamus: extranei pridem, **147** nunc illius familiares facti sumus, qui pro nobis passus est et crucifixus, et peccata nostra portavit, ut ait propheta ³⁹; et nostri causa moestus fuit, ut nostrum omnium finem imponeret afflictioni, miseræ atque dolori. Si nos sitis vexabit, ipse nostræ occurret necessitati, exclamans in die festo: « Si quis sitit, veniat ad me et bibat ⁴⁰. » Est hic semper sanctorum affectus, nempe ut nullo temporis intervallo subsistant, sed necessaria quadam assiduitate ad Dominum tendant, eum semper sitiunt, ab eoque potum exquirant, quemadmodum David psallit ⁴¹: « Deus, Deus meus, ad te anticipo, te sitivit anima mea, tibi multoties caro mea. In terra deserta et in via et in aquosa, sic in sancto apparui tibi. » Propheta vero Isaias ait ⁴²: « Nocte anticipat in matutino ad te spiritus meus, quia lux sunt mandata tua. » Alius vero ait ⁴³: « Diligit anima mea desiderare judicia tua semper. » Et idem quoque inquit ⁴⁴: « In judiciis tuis speravi, et legem tuam semper custodiam. » Idem adhuc cum fiducia clamabat dicens ⁴⁵: « Oculi mei semper ad Dominum. » Idem ait ⁴⁶: « Meditatio cordis mei coram te semper. » Item Paulus hortatur ⁴⁷: « Semper agite gratias Deo, sine intermissione orate. » Hi qui ita semet semper exercent, sine dubio Dominum exspectabunt dicentes ⁴⁸: Sequemur, ut cognoscamus Dominum: et tanquam paratam auroram eum inveniemus, et ad nos veniet tanquam imber autumnalis et vernas telluri. Neque in matutino tantummodo tribuet eis sufficienter: neque pro postulatis solum potabit, sed copiose largietur pro magna benignitate sua, **148** Spiritus gratiam

Ejusdem ex viceima secunda festali.

Ut Dominus noster Jesus Christus, qui mortem pro omnibus suscepit, non in quodam infimo terræ

³⁹ Isa. lxi, 4. ⁴⁰ Joan. vii, 37. ⁴¹ Psal. lxi, 2. ⁴² Ibid. 43. ⁴³ Psal. xxiv, 15. ⁴⁴ Psal. xviii, 15. ⁴⁵ 25. ⁴⁶ Matth. xxii, 42. ⁴⁷ Prov. xxi, 26. ⁴⁸ Isa. v,

(8) Hoc et sequens Græcum fragmentum epistolæ 22 et 24, a Cosma Indicopleuste sumimus, collato tamen codice antiquissimo Vatic. 699, qui

A semper concedens. Quem vero denotet vocabulum illud sitient, ipse statim dicere pergit: qui in me credit. Sicut autem frigida aquæ sitienti gratæ sunt, ut ait Proverbiū ⁴⁹, ita erit Spiritus sancti adventus credentibus Domino, omni requie gaudioque potier.

2. Nos quoque oportet his Paschatis diebus cum sanctis vigilare, atque ad Dominum accedere cum omnimoda animæ corporisque munditie, cum gratiarum actione, et cum religiosa erga eum fide, ut hic primo bibentes, divinisque illius aquis perfusi, sedere in cælo possimus cum sanctis, ibique fieri participes cantici ejusdem et gaudii, a quo merito peccatores excludentur, quia tantam rem neglexerunt, sibi que dictum audient ⁵⁰: « Amice, quomodo hic intrasti, non habens vestem convivalem? » Peccatores sitient, gratiæ scilicet spiritualis penuriam patientur, cum sint nequitia inflammati, et voluptatibus prorsus exusti, ut est in Proverbiis ⁵¹: « Tota die desiderat desideria improba. » Propheta vero contra eos exclamat dicens ⁵²: « Væ illis qui consurgunt mane ad ebrietatem sectandam, in eaque se conterunt usque ad vesperam, et vino æstant: » atque ita crapulati circumventes, aliis quoque sitim commovere audent ad perniciem. Priores illi mendacii et incredulitatis aquas bibunt; hi que a propheta denotantur dicente ⁵³: « Plaga mea dura est; quomodo sanabor? Facta est mihi quasi mendaces aquæ infideles. » Alteri vero cum sodalibus politantes deducunt mentem sanam atque pervertent, a qua stulti **149** recedunt, prout Habacuc exclamat ⁵⁴: « Væ qui potum dat proximo suo vappam turbidam, et inebriat ut aspiciat nuditatem ejus! » Hi vero cum simulat et veritatem suffurantur, conscientia sua excidunt, rebus jam hujusmodi ebrii, et illius Proverbiorum fornicariæ verba usurpant ⁵⁵: « Suaviter attingite panem absconditum. » Et in dulcedine furtivarum aquarum delitescunt; quia virtutis libertate carent, et fiducia sapientiæ quæ publica luce gloriatur, et in plateis confidenter versatur, et in mœnium sublimitate prædicatur. Propterea monentur ut suaviter attingant, quia in securitate atque deliciis enolumentum habent, veritatis dulcedinem suffurantes, atque in amaris aquis suis simulate versantes, ut propriæ nequitie criminationem vident, quæ eis facile aperteque possent inferri. Ideo lupus agniam pellem sibi induit, et dealbata mortuorum sepulcra exteriore facie fallunt. Diabolus autem... *Reliquæ desiderantur.*

Tou αυτού εκ τῆς κβ' εορταστικῆς (8).

⁴⁹ Ἰν' ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ (9) Χριστός, ὁ τὸν ὑπὲρ πάντων (10) ἀναδεξάμενος θάνατον, οὐκ ἐν γῆ τινι 2, 3. ⁵⁰ Isa. xxvi, 9, sec. Gr. ⁵¹ Psal. cxviii, 20. ⁵² I Thess. v, 17, 18. ⁵³ Ose. vi, 3. ⁵⁴ Prov. xxv, 14. ⁵⁵ Jer. xv, 48. ⁵⁶ Habac. ii, 45. ⁵⁷ Prov. ix, 17.

complures emendationes nobis suppeditavit. (9) Dæst ὁ in editione.

κίτω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἄρι τῆς χειρὰς ἦπλωσεν, ἅπαντων τῶν πανταγῶ τὸ διὰ τοῦ σταυροῦ σωτήριον εἶναι δεχθῆ (11), τὸν μὲν ἐν τῷ ἄρι ἐνεργοῦντα διάβολον καθελών, τὴν δὲ εἰς οὐρανὸν ἡμῶν ἀνοδοῦ ἰγκαινίση, καὶ ἐλευθέραν καταστήσῃ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κτ' ἑορταστικῆς.

Καὶ τότε μὲν ἐξίντων καὶ περὶ τῶν (12) αὐτῶν τὴν Αἴγυπτον, οἱ ἐχθροὶ θαλάττης ἐγένοντο θρύλλημα (13)· ἄρι δὲ ἡμῶν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν περῶντων, αὐτὸς ὁ Σατανᾶς ὡς ἀστρατὴ (14) λοιπὸν ἀπ' οὐρανοῦ καταπίπτει.

Ex epistola vicesima septima (15) festali Athanasii Alexandriæ episcopi et confessoris, quæ incipit: «Denuo dies Paschatis adest.»

Quæ est exultatio nostra et gloria, nisi Dominus noster, atque Salvator noster Jesus Christus, qui pro nobis idem est passus, Patremque nobis revelavit? Ipse ille idem est qui olim per prophetas locutus est, et nunc unicuique dicit: Ego sum qui loque-

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κη' ἑορταστικῆς.

Ἴν' (16) αὐτὸς μὲν ὑπὲρ πάντων θυσία γένηται· ἡμεῖς δὲ, ἐνερπόμενοι τοῖς λόγοις τῆς ἀληθείας, καὶ ζωῆς αὐτοῦ διδασκαλίας (17) μεταλαμβάνοντες, δυνηθῶμεν μετὰ τῶν ἁγίων καὶ τὴν ἐπουράνιον (18) ἀπολαβεῖν χαρὰν· ἐκεῖ γὰρ ἡμεῖς, ὡς ἐπὶ τὸ ἀνώγειον τοὺς μαθητάς, ἐπὶ τὴν θέαν καὶ ἀφθαρτον ὄντως ἐστίασιν (19) ὁ Λόγος καλεῖ μετ' αὐτῶν· ἐνταῦθα μὲν παθῶν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐκεῖ δὲ τῆς οὐρανοῦς ἀκη- νὰς ἐτοιμάζων τοὺς μάλιστα προθύμους ὑπακούσαι πρὸς τὴν κλήσιν (20), καὶ ἀνεύθυντος καὶ κατὰ σκοπὸν ἀκολουθήσασιν εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως, ἐνθα τοῖς ἐπὶ τὸ δεῖκνον ἐρχομένοις τε καὶ πρὸς τοὺς ἐμποδιζομένους ἀγνωστομένους ἀπέκειται καὶ στέφανος καὶ ἡ ἀφθαρτος· εὐφροσύνη· εἰ γὰρ καὶ πολλὸς ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὁ κάματος τῆς τοιαύτης ἐστὶν ὄδοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Σωτὴρ καὶ ταύτην ἐλαφρὰν τε καὶ

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς.

Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, οἱ τὸν ἀμπελόνα παρὰ τοῦ Σωτῆρος παραλαμβάνοντες καὶ εἰς τὴν οὐρανὸν ἐωχθαίνοντες, ὡς ἦδη τῆς ἑορτῆς ἐγγιζούσης, λάβομεν τὰ βῆτα τῶν φοινίκων, καὶ νικῆται τῆς ἀμαρτίας γενόμενοι (21), ὡς οἱ ἀπαντήσαντες τῷ Σωτῆρι τότε, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐτοιμοὶ γινώμεθα (22), ταῖς πράξεσιν, ἵνα καὶ ἀπαντήσωμεν ἐρχομένῳ, καὶ συνεισελθόντες αὐτῷ τῆς ἀθανάτου μεταλάβωμεν τροφῆς, καὶ ἀτέλειως λοιπὸν ζήσωμεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

10 Luc. x, 18.

(10) Ed. ἀπάντων.

(11) Ed. διδαχθῆ.

(12) Ita cod. At editio hic et infra perωντων.

(13) Ed. melius θρύλλημα. Sed miror Montfauconium, qui liberius interpretatur: mari absorpti fuerunt.

(14) Verba ὡς ἀστρατὴ desunt in editione Montf.

(15) Syriacum hoc fragmentum sumpsit D. Curetonius ex opere Severi Antiocheni adversus Joannem grammaticum Cæsariensem, seu contra Apologiam hujus pro concilio Chalcedonensi; ex qua quidem Joannis Apologia nos multa inedita, illic citata, Cyrilli Alex. fragmenta decrepta dedimus in hujus Bibliotheca tomo II, p. 445 seqq. Contraria itaque opera expulvimus, Curetonius Severi, nos grammati-

ci loco, sed in ipso aere manus expandit; quo hinc demonstratur, illud per crucem salutare omnibus ubique prodesse: ut sic 150 eo, qui in aere operabatur, diabolo sublato, ascensum nobis in cœlum novum pararet, ac liberum constitueret.

Ejusdem ex vicesima quarta festali.

Et tunc quidem illis excutibus ex Ægypto, inimici eorum maris ludibrium fuerunt; nunc vero nobis a terra in cœlum trajicientibus, ipse deinde Satanas sicut fulgur de cœlo cadit 22.

Bar, ego adsum. Optimè id Scriptura declarat; etenim non is est qui modo loquatur, modo sileat, sed semper et omni tempore loquitur. Ab initio unumquemque confirmat sine intermissione, et singulorum corda affatur.

Ejusdem ex vicesima octava epistola.

151 Ut ipse quidem pro omnibus hostia fuerit; nos autem veritatis inuitriti sermonibus, viventisque ejus doctrinæ participes, cum sanctis cœlestem quoque lætitiā adipisci valeamus. Illic quippe nos tanquam discipulos ad cœnaculum, ad divinum atque incorruptibile convivium cum isdem Verbum invitat: hic quidem passum pro nobis; illic vero cœlestia tabernacula præparans illis, qui prompte et non remisse vocationi obediverint, atque desuenter ac secundum scopum secuti fuerint ad bravium supernæ vocationis; ubi illis qui ad cœnam accesserint, et adversus cohibentes se certaverint, reposita est corona et incorruptibilis lætitia. Etiam si enim multus apud homines talis vis labor sit; at ipse Servator expeditam eam et commodiorem effecit, christum κατεσκεύασεν.

Ejusdem ex eadem epistola.

Nos autem, fratres, qui vineam a Salvatore accepimus, et ad cœlestē convivium invitamur, utpote jam imminente die festo, ramos palmarum accipiamus; ac peccati victores effecti, quemadmodum illi qui tunc Salvatore obviam iverunt, ita et nos operibus ipsis parati simus, ut venienti occurramus, ut cum illo ingressi, immortalis cibi participes simus, ac denique immortaliter vivamus in cœlis.

tici; ex illo Athanasius, ex altero Cyrillus incrementum acceperunt. Opus vero prædictum (cui titulus fuit etiam φιλαλήθης) scriptis Severus ante episcopatum, cum esset begumenus in Palestino monasterio, ut in codice Syriaco Vaticano legitur, cujus nos alibi rationem habebimus.

(16) Ed. Iva, et mox ἀπάντων.

(17) Ed. καὶ τῆς ἀληθινῆς καὶ ζωηρᾶς διδασκαλίας αὐτοῦ.

(18) Ed. ἐν οὐρανοῖς.

(19) Ed. ἐστίασιν.

(20) Deest in ed., πρὸς τὴν κλήσιν.

(21) Ed. γινώμενοι.

(22) Ed. γινώμεθα.

152 *Ejusdem ex vicesima nona festali.*

Et ea quidem quæ hominum sunt, finem habent; quæ autem bonitatis Dei sunt, nunquam desinunt. Quamobrem nos mortuos, et ex natura nostra infirmos suscitavit, atque ex terra plasmatis deducit in cœlum.

(25) *Ex vicesima nona epistola, quæ incipit: « Satis huic tempori erant, quæ antea scripta a nobis fuerunt. »*

Ipse Dominus experimentum capiebat de suis discipulis, quo tempore pulvini innixus dormiebat²⁵, et cum id patravit miraculum, quod etiam improbos pudore potest afficere. Cum is surrexisset et mare increpuit tempestatemque sedavit, duo apprimè demonstravit, nimirum illam maris a ventis tempestatem non fuisse, sed a Domini sui potius terrore, qui mare decurrebat; et quod Dominus, a quo fuit increpitum, haud res creata erat, sed illius creator: neque enim

Τὸ αὐτοῦ ἐκ τῆς κθ' ἑορταστικῆς.

Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀνθρώπων παύεται ἢ ἐξ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης οὐ παύεται ὅθεν καὶ ἀποθανόντας ἡμᾶς καὶ ἀσθενήσασθαι τῆς Ἰδίας ἡμῶν φύσεως ἀνεγείρει, καὶ ἐκ γῆς γεγονότας εἰς οὐρανοῦς ἀνάγει.

153 *Ex epistola tricesima nona sancti Athanasii Alexandriae episcopi de Paschatis festo, in qua definit canonicè, quinam sint libri quos Ecclesia recipit.*

Quot et quinam sint libri quos Ecclesia recipit (24).

Quoniam nonnulli ausi sunt libros sibi conficere, qui oculi dicuntur, et a Græcis appellantur apocryphi, eosque permiscere dictatis a Spiritu sancto libris, de quibus a Patribus edocti fuimus, quomodo traditi fuerint, atque ab iis provenierint, qui ab initio spectatores ac ministri verbi fuerunt, visum est et mihi (rogantibus qui veritatem diligunt fratribus et me ipso hujus rei sponsore, prout antèrius cognovi) canonicè defuere quinam sint divini libri sancte Ecclesiæ commissi ac traditi; ut nimirum quicunque errarunt, jam reprehendant erroris sui auctores; et qui in sua puritate permanserunt, librorum borum mentione lætentur.

καὶ αὐτοῖς Ἐπειδὴ περὶ τινὲς ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι αὐτοὺς τὰ λεγόμενα ἀπόκρυφα, καὶ ἐπιμίξαι ταῦτα τῇ θεοπνευστῶν Γραφῇ, περὶ ἧς ἐπιληροφορήθημεν, καθὼς παρέδωκαν τοῖς πατράσιν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ Λόγου· ἔδοξε κάμολι, προτραπέντι παρὰ γνησίων ἀδελφῶν, καὶ μαθόντι ἀνωθεν, ἐξῆς ἐκθέσθαι τὰ κανονιζόμενα καὶ παραδοθέντα, πιστευθέντα τε θεῶν εἶναι βιβλία· ἵνα ἕκαστος, εἰ μὴ ἠπατήθη, καταγνῶ τῶν πλανησάντων· ὁ δὲ καθαρὸς θαμίνας χαιρῆ πάλιν ὑπομιμη-
σόμενος.

Veteris ergo Testamenti libri sunt xxii. Ita traditum est, ut audio, tot fuisse Hebræorum litteras. Horum autem ordo et titulus hujusmodi est.

In primis Genesis, deinde Exodus, mox Levitarum liber, postea Numeri, exin Deuteronomium. Post hos Josue filius Nun, tum Judices, postea **154** Ruth, dehinc Regum liber, in quatuor tomos distri-

²⁵ Marc. iv, 28.

(25) Alterum hoc quoque sumpsit Syriacum fragmentum D. Curetoni ex prædicto Severi opere. Idem vero sit prævertendum Græco, an secus, hæc tenet latet.

(24) Sequentem SS. librorum canonem, scriptum anno 367, ut ex chronico Syriaco agnoscimus, et epistola festali 39 subjunctum, conservaverunt nonnulli codices Græci, laudaveratque jampridem Theodorus Balsamon in suis ad canones scholiis, edit.

B 155 *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κθ' ἑορταστικῆς ἐπιστολῆς.*

Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ μὲν τῶν αἱρετικῶν ἐμνησθημὸν ὡς νεκρῶν, περὶ δὲ ἡμῶν ὡς ἐχόντων πρὸς σωτηρίαν τὰς θείας Γραφάς· καὶ φοβούμαι (25) μήπως, ὡς ἔγραψε Κορινθίος Παῦλος, ὀλίγοι τῶν ἀκέραιων ἀπὸ τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀγνώτητος πλανηθῶσιν ἀπὸ τῆς πανουργίας τῶν ἀνθρώπων καὶ λοιπῶν ἐντυγχάνειν ἑτέροις ἄρξονται τοῖς λεγομένοις ἀποκρύφοις, ἀπατόμενοι τῇ ὁμωνυμίᾳ τῶν ἀληθινῶν βιβλίων παρακαλῶ ἀνεγέσθαι, εἰ περὶ ὧν ἐπίστασθε, περὶ τούτων κατὰ μνημονεῖων γράψω, διὰ τε τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ χρησίμον τῆς Ἐκκλησίας. Μέλλων δὲ τούτων μνημονεῖν, χρήσομαι πρὸς σύστασιν τῆς ἐμὰς τοῦ τόμου τῶν εὐαγγελιστῶν Λουκᾶ. λέγων·

Ἔστι τῶν τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης βιβλία τῶν ἀριθμῶν τὰ πάντα εἰκοσιῶν τοσαῦτα γὰρ, ὡς ἤκουσα, καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ παρ' Ἑβραίοις εἶναι παραδεδόται· τῇ δὲ τάξει καὶ ἀφ' ὀνόματι ἐστὶν ἕκαστος οὕτως· Πρῶτον Γένεσις, εἶτα Ἔξοδος, εἶτα Λευϊτικόν, καὶ μετὰ τούτου Ἀριθμολογία, καὶ λοιπὸν τὸ Δευτερονόμιον· ἐξῆς δὲ τούτοις (26) ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ

Paris, p. 636, et Maurini in Athanasii editionem non sine variis lectionibus receperunt (L. I, part. II, ed. Ven. p. 767).—Versionem Latinam juxta textum Syriacum adornatam exhibemus, sub eodem conspectu posito textu Græco qui in multis variat. Ed. PATR.

(25) Codex alius, θείας Γραφὰς χρὴ πιστεύειν· καὶ γὰρ φοβούμαι.

(26) Codex alius, τούτων.

Κριταί· καὶ μετὰ τοῦτο ἡ 'Ρουθ' καὶ πάλιν ἐξῆς ἅ Βασιλειῶν τέσσαρα βιβλία καὶ τούτων τὸ μὲν πρῶτον καὶ δεύτερον εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμεῖται· τὸ δὲ τρίτον καὶ τέταρτον ὁμοίως εἰς ἓν μετὰ δὲ ταῦτα Παράλιπομῆνον α' καὶ β', ὁμοίως εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμούμενα· εἶτα 'Εσθῆρας α' καὶ β', ὁμοίως εἰς ἓν μετὰ δὲ ταῦτα βιβλίος 'Υαλιῶν, καὶ ἐξῆς Παροιμίαι· εἶτα 'Εκκλησιαστής, καὶ 'Ἄσμα ψαλμῶν πρὸς τοῦτος ἐστὶ καὶ 'Ιωβ, καὶ λοιπὸν Πρωφῆται· οἱ μὲν θύοδεκα εἰς ἓν βιβλίον ἀριθμούμενοι· εἶτα 'Ἠσαίας, 'Ιερემίας, καὶ σὺν αὐτῷ Βαρούχ, Θρηῆν, 'Ἐπιστολῆ. καὶ μετ' αὐτῶν 'Ιεζεκιήλ καὶ Δανιήλ· ἄχρι τούτων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Ἰσταιται.

Τὰ δὲ τῆς Καινῆς πάλιν οὐκ ὀκνητέον εἰπεῖν ἔστι γὰρ ταῦτα· Εὐαγγέλια τέσσαρα, κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκᾶν, κατὰ Ἰωάννην· εἶτα μετὰ ταῦτα Πράξεις ἀποστόλων, καὶ ἐπιστολῶν Καθολικαὶ καλούμεναι τῶν ἀποστόλων ἑπτὰ· οὕτως μὲν, 'Ἰακώβου α', Πέτρου δὲ β', εἶτα Ἰωάννου γ', καὶ μετὰ ταύτας Ἰούδα α' πρὸς τοῦτους, Παύλου ἀποστόλου εἰσὶν ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες, τῆ δέξει γραφόμεναι οὕτως· πρώτη πρὸς 'Ρωμαίους· εἶτα πρὸς Κορινθίους δύο· καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Γαλάτας· καὶ ἐξῆς πρὸς Ἐφεσούς· εἶτα πρὸς Φιλιππησίους, καὶ πρὸς Κολασσαίς· καὶ μετὰ ταύτας πρὸς Θεσσαλονικεῖς 156 δύο· καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους· καὶ εὐθύς πρὸς μὲν Τιμόθεον δύο· πρὸς δὲ Τίτον μία· καὶ τελευταία ἡ πρὸς Φιλήμονα καὶ πάλιν Ἰωάννου Ἀποκάλυψας.

Ταῦτα πηγαὶ τοῦ σωτηρίου, ὥστε τὸν διεψώντα τῶν ἐν τοῦτοις ἐμφορεῖσθαι λόγων· ἐν τοῦτοις μόλις τὸ τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται. Μηδὲς τοῦτοις ἐπιβαλλέτω, μηδὲ τούτων ἀφαιρεῖσθαι τι. Περὶ δὲ τούτων ὁ Κύριος Ἐδδοχουλαὸς μὲν λέδωσ, οἷτοι, λέγων· « Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς· » τοῖς δὲ Ἰουδαίοις (27) παρρησι· « Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι αὐταὶ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. » Ἄλλ' ἐνεκὰ γε πλείονος ἀκριβείας προστίθημι δὴ τοῦτο γράφων ἀναγκαίως, ὡς (28) ὅτι ἔστι καὶ ἕτερα βιβλία τούτων ἔξωθεν, οὐ κανονίζόμενα μὲν. τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἀναγινώσκεισθαι τοῖς ἄρτι προπερηγομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· Ἐσθῆρα Σολομῶντος, καὶ Ἐσθῆρα Σιράχ, καὶ Ἐσθῆρ, καὶ Ἰουδίθ, καὶ Τωβίας, καὶ διδαχὴ καλουμένη τῶν Ἀποστόλων (29), καὶ ὁ Ποιμῆν. Καί

27 Matth. xiii, 29. 28 Joan. v, 39.

(27) Duo codices τοῖς δὲ Ἰουδαίοις.

(28) Deest ὡς in tribus codd.

(29) Codex Colbertinus hoc habet in margine scholion: διδαχὴν τῶν ἀποστόλων λέγουσιν εἶναι τὰς διὰ τοῦ Κλήμεντος γραφεῖσας διατάξεις τῶν ἀποστόλων, ἀς ἡ εἰς λεγομένη σύνολος ἀναγινώσκεισθαι οὐ συγχωρεῖ· *Doctrinam vocans apostolorum, constitutiones apostolorum a Clemente scriptas: quas legi, ea quae dicitur sexta synodus, non concedit.*

(30) Syr. epistolae.

(31) S. Augustinus *De doctr. chr.* ii, 15, de his duobus sic: *Sapientia et Ecclesiasticus, quoniam in auctoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt.* Sed et alios agnoscit canon Damasi in paraphrasi (apud Sedul. ed. Arelati, pag. 451). Tobium adscribit Ben-Assali, cap. 2 cod. Vat. Arab.

butus; primus quidem ac secundus tanquam liber unus habentur, tertius quartusque pariter quasi unus. Sequitur Paralipomenon liber, namque horum primus ac secundus instar unius habentur. Hinc Esdræ primus ac secundus, quasi pariter liber unus. Post hos Psalmorum liber unus. Exin Salomonis Proverbiorum liber unus. Mox Ecclesiastæ liber unus. Tum Cantici canticorum liber unus. Sequitur item Jobi liber unus. Deinde duodecim prophetarum qui instar libri unius reputantur. Tum Isaia liber unus: et mox Jeremias et Baruch cum lamentationibus et epistola (30), similiter liber unus. Sequitur Ezechielis unus, nempe Daniells liber unus. Hactenus Testamentum Vetus.

Sed neque Novi negligenda mentio est. Sunt autem Evangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucae et Joannis. Exin Actus apostolorum. Tum septem Epistolæ, quarum sunt hujusmodi: Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres. Post has Judæ una. Sequuntur Pauli quatuordecim hoc ordine positæ: prima ad Romanos, tum ad Corinthios duæ, ad Galatas una, ad Ephesios una, ad Philippenses una, ad Colossenses una, ad Thessalonicenses duæ, postea ad Hebræos una: deinde ad Timotheum duæ, ad Titum una, et ad Philemonem alia. Denique Apocalypsis Joannis.

Hi sunt salutis fontes, unde satiantur ii qui viventium verborum ibi 157 contentorum sitim pre se ferunt. Per hos tantummodo pietatis magisterium traditur; nemo esse augeat, nemo deminuat. De his Dominus noster Sadduceis prædicans aiebat: « Erratis, quia libros nescitis. » Tum et Judæos increpabat dicens: « Scrutamini libros, quoniam ipsi de me testantur. » Sed tamen majoris accuratioris gratia, hoc etiam addam festinanti scripto; quod cum alii præter hos libri existent, nequam canonice definiti, Patrum sententia est, ut illi legi possint ab iis qui eruditionem querunt et pietatis doctrinam. Sunt autem, Sapientia Salomonis, Sapientia filii Sirach (31), Esther, Judith, Tobias, Apostolorum dicta didascalica, et liber Pastoris. Verumtamen, dilecti mei, cum priores illi canonice sint definiti, et hi etiam legantur; nusquam tamen librorum occultorum mentio est, quos Græci vocant apocryphos (32). Hoc enim hæreticorum commentum est, qui libros illos pro libito scribunt, eisdemque gra-

D 151. Denique *Pastorem* memorat antiquissimus orationum N. T. canon apud Murator. *Antiq. M. E.* t. III, col. 854.

(32) Animadvertamus sædulo distingui ab Athanasio libros Sapientie, Esther, Judith, etc., ab occultis, seu apocryphis; et hos quidem vitandos dici, utpote hæreticorum commenta; illos autem legendos pietatis ergo ex Patrum sententia. Ergo Athanasius in illorum numero est, qui libros, ut nos loquimur, *deuterocanonicos* distinguunt omnino ab apocryphis. Quare jam prorsus nolim (quidquid alii veteres libere secureque interdum fecerunt) duo hæc vocabula pronisculo sensu usurpari; præsertim si id heterodoxo animi sensu fiat, ut in externis sæpe editionibus videre est. Cæterum haud nunc vacat, gravissimum biblicæ canonis argumentum at-

tiam tribuunt, dnm remotam ipsis^a statem appin-
gunt, nec secus ac priscis libris utuntur, ut fallendi
simplices animum habeant.

μὲν ὅτε θέλουσιν αὐτὰ, χαρίζομενοι. δὲ καὶ προστιθέντων αὐτοὺς χροῖους, ἐν', ὡς παλαιὰ προφερόντες,
πρόφασιν ἔχουσιν ἀπατῆν ἐκ τούτου τοῖς ἀκεραλοῦς.

Ejusdem ex quadragesima festali.

« Vos autem estis qui permansistis mecum in tenta-
tionibus meis; et ego dispono vobis, sicut dispo-
suit mihi Pater, regnum; ut edatis et bibatis super
mensam meam in regno meo ». Ad magnam itaque
et cœlestem cœnam per Evangelium invitati
ad cœnaculum illud scopis mundatum, nosmet mun-
demus, ut præcepit Apostolus¹¹, « ab omni inquinamento
carnis et spiritus, perficientes sanctificationem
in timore Dei, » ut intrinsecus et extrinsecus
immaculati; extrinsecus quidem induti temperantia
et justitia. **158** intrinsecus autem spiritu intelligentes
recte doctrinam veritatis (53) audiamus: « Intra in
gaudium Domini tui¹². »

Ejusdem ex quadragesima secunda festali.

Vocati enim sumus, fratres, et nunc convocati a
Sapientia, necnon secundum evangelicam parabola-
m, ad cœnam illam magnam et cœlestem omnique
creaturæ sufficientem; ad Pascha videlicet, sive
immolatum Christum: « Nam Pascha nostrum im-
molatus est Christus¹³. » Et paucis interjectis. Illi
quidem sic ornati, ingredienti audiet: « Intra in
gaudium Domini tui. »

Ejusdem ex quadragesima tertia festali.

Nostrum autem, quorum est Pascha, vocatio item
superna est, et conversatio nostra in cœlis, cum Paulo
dicente¹⁴: « Non enim habemus hic manentem ci-
vitatem; sed futuram inquirimus: » quo resipientes
probe festum celebramus. Et quibusdam interposi-
tis: « Excelsum sane cœlum est, infinitoque a nobis
spatio distat: nam et cœlum cœli Domino », ait¹⁵.
Verumtamen haud idcirco ad torporem et metum
declinandum est, quasi nempe via ad cœlum trajici
nequeat; imo potius alacriter agendum. Non enim
ut illi olim ab oriente profecti, reperto campo in
terra Sennaar, (turrim) aggressi sunt, opus est et
nos lateres igne coquere, ac bitumen pro cœmento
querere. Eorum quippe lingue confusæ fuerunt,
opusque dissolutum. Nobis vero **159** Dominus no-
vam per proprium sanguinem viam munivit, ipsam-
que facilem et expeditam paravit. Et iterum: Neque
solum circa cœli distantiam cōsolatus nos est, sed
etiam quæ portam habet olim clausam, ipse veniens

ἄμωσ, ἀγαπητοὶ, κάκεινον κανονίζομενοι, καὶ τού-
των ἀναγνωσκομένω, οὐδαμῶς τῶν ἀποκρίφων
μνήμη· ἀλλὰ ἀρετικῶν ἔστιν ἐπίνοια, γραφόντων
αὐτοὺς χροῖους, ἐν', ὡς παλαιὰ προφερόντες,

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μ' ἑορταστικῆς.

« Υμεῖς δὲ ἐστε οἱ διαμνημονώτες μοι¹⁶ ἐμοὶ ἐν
τοῖς πειρασμοῖς μου (34) κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν καθ-
ὼς διέθετό μοι ὁ Πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε
καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν (35) τῇ βασι-
λείᾳ μου. » Ἐπὶ δειπνον τοῖνον τὸ μέγα καὶ οὐρά-
νιον διὰ τοῦ Εὐαγγελίου κληθέντες εἰς τὸ ἀνάγκασον
ἐκεῖνο τὸ σεσπαρωμένον, καθαρῶσμεν ἑαυτοὺς, ὡς
παρήγγειλεν ὁ Ἀπόστολος, « ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ
σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἀκτελοῦντες ἀγασώσῃ ἐν
φόβῳ Θεοῦ. » Ἐν' ἔσθιεν καὶ ἔξω (36) ἄσπιλοι τυγχά-
νοντες, ἔξωθεν μὲν περιβεβλημένοι σωφροσύνης καὶ
δικαιοσύνης, ἔσθιεν δὲ τῷ πνεύματι ὀρθοτομοῦντες
τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἀκούσμεν· Εἰσελθε εἰς
τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. »

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μθ' ἑορταστικῆς.

Κεκλήμεθα γάρ, ἀδελφοί, καὶ νῦν συγκαλούμε-
νοι (37) ὑπὸ τῆς σοφίας καὶ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν
παράβολην ἐπὶ τὸ δειπνον ἐκεῖνο τὸ μέγα τὸ ὑπερ-
κόσμιον καὶ πάσης τῆς κτίσεως (38) διαρκούν, ἐπὶ τὸ
Πάσχα ἢ λέγω, τὸν τυθέντα Χριστόν· « Τὸ γὰρ Πά-
σχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. » Καὶ μεθ' ἕτερα· οὐ μὲν
οὖν οὕτω κεκοσμημένοι ἀκούσονται· Εἰσελθε εἰς τὴν
χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. »

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μζ' ἑορταστικῆς.

Ἡμῶν δὲ, ὧν ἔστι καὶ τὸ Πάσχα, ἡ κλήσις ἀνω-
θέν ἔστι, καὶ τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς
ἔστι (39), μετὰ Παύλου λέγοντος· « Οὐ γὰρ ἔχομεν
ὄδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητού-
μεν, » ἔνθα καὶ ἀποβλέποντες, ἑορτάζομεν καλῶς. Καὶ
πάλιν (40) μεθ' ἕτερα· Ὑψήλης μὲν ὁ οὐρανὸς ἀλη-
θῶς, καὶ ἀπέραντον τοῦ οὐρανοῦ διάστημα πρὸς ἡμᾶς·
« ὁ γὰρ οὐρανὸς, ψηλοὶ, τὸ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ. » Ἄλλ'
οὐ διὰ τοῦτο ἀποκηρτέον, οὐδὲ φοβητέον, ὡς ἀδύνα-
τον οὖσαν τὴν πρὸς ἐκεῖνον ὁδόν· ἀλλὰ καὶ μάλλον
προθυμητέον· οὐ γὰρ, ὡς οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν τότε κη-
νήσαντες καὶ εὐρόντες πειθὸν ἐν γῆ Σενναρ ἐπεχεί-
ρησαν, χρειαὶ καὶ ἡμῖν ὁπτιεῖσαι πύθινον ἐν πυρὶ, καὶ
ζῆτειν ἀσφαλτον ἀντὶ πηλοῦ· συνεζήτησαν γὰρ ἐκεί-
νων αἰ γλώσσαί, καὶ διατέλλθη τὸ ἔργον. Ἡμῖν δὲ ὁ
Κύριος τὴν ὁδὸν ἐνεκάτισε διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος,
καὶ εὐκόλον αὐτῆν κατεσκεύασε. Καὶ πάλιν· Οὐ γὰρ
μόνον ἐν τῷ διαστήματι καὶ παρακλήσει παρεμυθή-
σατο, ἀλλ' ὅτι καὶ κεκλιμένῃ τούτῃ ποτὶ τῆς

¹¹ Luc. xii, 29, 30. ¹² II Cor. vii, 1. ¹³ Math. xiii, 16.

tingere, de quo jamdiu docti catholici sive in singulorum librorum præfationibus, sive in separatim tractatibus plenissime disputarunt; post Tridentinum præsertim decretum, quod libros omnes prævotum ac δευτέρον canonicos in auctoritatis arce pariter collocavit.

(53) Discessimus hoc loco ab interpolatione simul et ab interpretatione Montfauconii.

xiv, 21. ¹⁴ I Cor. v, 7. ¹⁵ Hebr. xiii, 14. ¹⁶ Psal.

(34) Verba, ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου, desunt in c.l.

(35) Ed. ἐπὶ.

(36) Ed. ἐν' ἔξωθεν καὶ ἔσθιεν.

(37) Ita cod. 1 m. συνκ. pro συγκ., qui est notus

Archaismus.

(38) Editio addit τὸ.

(39) Desunt præcedentia septem verba in editione.

(40) Desunt πάλιν in editione.

πύλην ἑλθὼν ἤνοιξε · κλείσται γὰρ ὄντως ἐξ οὗτου ἄπειρη. Vere etenim clausa fuit, ex quo Adamus expulsi ex paradiso voluptatis, atque cherubim et flammæum gladium versatilem deputavit ad viam ligni vite custodiendam; quæ quidem nunc aperta est. Ac majore gratia clementiæ usus, adveniens ipse qui sedet super cherubim, in paradysum quidem latronem, qui ipsum confessus fuerat, introduxit; in cælum vero ipsem præcursor pro nobis ingressus, portas omnibus aperuit. Ac rursum: Paulus vero secundum scopum persequens ad bravium supernæ vocacionis, per hanc raptus est usque ad tertium cœlum: postquam autem superna vidisset, deinde descendens, nos quoque edocet, annuntians ea quæ ad Hebræos scripta sunt, dicensque: « Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensum ignem, et turbinem, et tenebras, et procellam, et tubæ sonum, et vocem verborum; sed accessistis ad Sion montem Dei viventis, Jerusalem cœlestem et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam prinitivorum, qui descripti sunt in cœlis. » Quis non optaverit superno horum consortio frui, et cum illis describi, ut simul audiat: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi? »

τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. »

160 Item ex epistola XLIV, quæ incipit: « Cuncta hæc quæ Dominus noster ac Salvator Christus Jesus nostri causa et propter nos fecit (46). »

Cum ergo pontificum ministri nec non scribæ hæc animadvertent, et Jesum audierunt dicentem: « Qui sinit, ad me veniat et bibat, » satis cognoverunt non esse hunc parem ipsis simpliciter hominem, sed illum potius qui aquas sanctis suppeditavit, quique ab Isaiâ propheta prædicatur. Hic est tenera quasi splendor lucis, et verbum Dei, quasi

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς μεθ' ἑορταστικῆς.

Ἄρωμεν πάντες τὰς θυσίας αὐτῶν, τὴν πρόδρομον ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς (47), αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος. Ἐκ τῆς αὐτῆς (48) ἄ. . Τοῦτο ἐστὶν μέγα τεκμήριον τὸ ξένους ἡμῶς ἄκουσαι οἰκίους, καὶ ἄλλοτρίους ποτὲ ὄντας, γενέσθαι συμπολίτας τῶν ἁγίων, καὶ τέκνα χρηματίσας τῆς ἁγίας Ἰερουσαλὴμ, ἧς τύπος ἦν ἡν ψυχοδόμος Σολομών. Εἰ γὰρ κατὰ τὸν δειχθέντα ἐν τῷ θρει πάντα πεποιθῆεναι Μωυσῆς (49), τύπος ἦν θηλονότι ἡ ἐν τῇ σκηνῇ λατρεία τῶν ἐν οὐρανοῖς μυστηρίων, εἰς ἃ θάλων καὶ ἡμεῖς εἰσελθεῖν ὁ Κύριος ὠδοποίησεν ἡμῖν τὴν ὁδὸν πρόσφατον καὶ μένουσαν · ὡς δὲ πάντα τύπος ἦν τὰ πάλαι (50) τῶν νέων, οὕτω τύπος τῆς ἁγίας χάριτος (51)

⁴⁹ Hebr. XII, 18. ⁵⁰ Matth. XV, 31. ⁵¹ Joan. VII, 40. ⁵² Hebr. I, 20.

(41) Ed. χειροβίμ.

(42) Ed. τὰ.

(43) Doest' d in ed.

(44) Ed. τε τὰ. Plures fortasse erant varietates, sed hoc loco valde est evanidus codex Vat.

(45) Male Montf. Gr. κατέγει, et Lat. continet.

(46) Hoc item tertium fragmentum ex prædicto

severius opere sumpsit D. Curetousus.

(47) Ed. Χριστός.

(48) Ed. καὶ πάλιν.

(49) Ed. Μωϋσῆς.

(50) Ed. παλαιά.

(51) Cod. χόρας.

fluvijs de fonte qui tunc paradysum irrigabat; nune autem Spiritum unicuique donat, atque: « Si quis sinit, veniat ad me et bibat. Qui in me credit, ut inquit Scriptura, flumina viventium aquarum de ventre ejus fluent. » Hæc de homine dici nequeunt, sed de vivente Deo, qui vere vitam tribuit, qui Spiritum sanctum donat.

Ejusdem ex quadragesima quinta festati.

Afferamus omnes sacrificia nostra, communionem cum pauperibus agnoscentes: et ingrediamur in sancta, ut scriptum est⁴⁶, quo præcursor pro nobis ingressus est Jesus, æterna redemptione inventa. Ex eadem... Magnum id argumentum est quod nos, qui extranei eramus, familiares dicamur; et qui alieni eramus, concives sanctorum efficiamur, atque filii **161** supernæ Hierosolymæ, cujus figura erat illa, quam Salomon edificavit. Nam si Moyses omnia secundum exemplar, quod sibi in monte monstratum fuerat⁴⁷, effecit, sane exploratum est cultum in tabernaculo exhibitum, mysteriorum cœlestium figuram fuisse; ad quæ mysteria cum nos ingredi vellet Dominus, viam paravit nobis novam et permanentem⁴⁸. Quemadmodum autem omnia vetera

⁴⁷ Ibid. 37, 38. ⁴⁸ Hebr. IX, 12. ⁴⁹ Exod. XV,

novorum figura erant, sic hæc solemnitas superni gaudii typus est, ad quod pergentes cum psalmis et canticis spiritalibus jejuniorum initium faciamus (52).

Α καὶ ἡ ψῆν ἐστὶν ἐορτῆς, εἰς ἣν ἐρχόμενοι μετὰ ψαλμῶν καὶ ᾠδῶν πνευματικῶν ἀρχόμεθα τῶν ηἱεριστῶν.

DE CHRONICO QUODAM LATINO RERUM SANCTI ATHANASII.

Inter opuscula ecclesiastica a Cl. Scipione Maffeo ex collegiis Veronenis eruta, iñud valde pretiosum est, quod inscriptis: Fragmentum lusigne historice ecclesiasticae quarti sæculi (quod a nobis legitur in editione Tridentina anni 1742, post ejusdem Maffei vernaculo sermone historiam questionum de divina gratia, etc., quanquam etiam Gallandus in suam Bibliothecam intulit tom. V, nec operum Athanasii Venetus editor omisit). Ibi inter præclara oppido multa, duæ quoque Athanasii nostri epistolæ novæ sunt, prior ad Ecclesiam Mæreoticas, altera ad presbyteros et diaconos Ecclesiæ Alexandriæ; quæ cum de genere heortasticarum non sint, illæ a nobis reticte sunt. Non tamen omittendum judicavimus chronicon acephalum rerum Athanasii sub Theophilo episcopo (qui post annos duodecim successit Athanasio) scriptum Græce, ut putamus, sed Latine tantum in antiquissimis Veronæ membranis servatum, manu Theodosii diaconi exaratis. Nam chronicon hoc Latinum tantum chronico nostro Syriaco lucem aspergit, tantamque vicissim ab eo accipit, ita se invicem emendant ut eugent, ut separari omnino non debeant. Cæteroque quidquid erat in Latino chronico ad res Athanasii non pertinet, prætermissimus.

1. Scripsit autem et imperator Constantius de reditu Athanasii, et inter imperatoris epistolas hæc quoque habetur:

2. Et factum est post Gregorii mortem, Athanasius reversus est ex Urbe, et partibus Italiz, et ingressus est Alexandriam Paophi xxiv (AN. 346), consulibus Constantio iv et Constante iii, hoc est post annos vi, et remansit quietus apud Alexandriam annis xvi et mensibus vi.

3. Post hoc tempus Athanasius audiens adven- tum se turbam futuram, imperatore Constante in Mediolano constituto (AN. 355), direxit ad comitatum navigium cum episcopis quinque, Serapionem Thmuitanum, Triadelphum Niciotanum, Apollinem Cynopolitanum superioris, Ammonium Pachemomensem et presbyteros Alexandriæ iii, Petrum medicum, Astericum, et Phileam (53). Post quorum navigationem de Alexandria, consulibus Constantio vi Aug. et Constante Cæsare ii, Pachon xxiv die: mox post iv dies Montanus Palatinus ingressus Alexandriam Pachon xxviii, ejusdem Augusti litteras Constantis dedit episcopo Athanasio, per quas volebat eos occurrere ad comitatum; ex qua re nimis vastatus est episcopus, et omnis populus fatigatus est valde: ita Montanus nihil agens profectus est, relinquens episcopum Alexandriæ.

162 4. Postmodum autem Diogenes, imperialis notarius, venit Alexandriam mense Mesuri (53), consulatu Arhitionis et Lolliani (AN. 355): hoc est post annos ii et menses v ex profectioe Montani de Alexandria: et incubuit omnibus Diogenes, expellens egredi episcopum civitate, et omnes satis afflixit, vi autem die Toth mensis acriter incumbens expugnabat Ecclesiam; et fecit iustitens menses iv,

B hoc est mense Mesuri, sive ex die intercalarioruru usque Choiaie (54) xxv diem. Populo vero resistente Diogeni vehementer, et iudicibus, reversus est Diogenes sine effectu prædicti mensis Choiaie die xxvi, consulatu Arhitionis et Lolliani post menses iv, sicut dictum est.

5. Haque dux Syrianus, et notarius Hilarius de Ægypto Alexandriam venerunt, Tybi decimo die (AN. 356), post consulatum Arhitionis et Lolliani, ac præmittentes omnes per Ægyptum ac Libyam militum legiones, ingressi sunt dux et notarius per noctem cum omni manu militari ecclesiam Theonæ Mechir (55) xiii die per noctem supervenientem xiv. et frangentes ostia ecclesiæ Theonæ, ingressi sunt cum infinita manu militari. Episcopus autem Athanasius effugit manus eorum, et salvatus est die prædicto Mechir xiv. Hoc tamen factum est post annos ix, et menses iii, ac dies xix, quam Italia reversus est episcopus. Liberato autem episcopo, presbyteri ipsius et populus remanserunt obtinentes ecclesias, et colligentes mensibus iv, donec ingrederetur Alexandriam Cataphronius præfectus, et Heraclius comes mense Payni, xvi die, consulatu Constantis viii et Juliani Cæsaris primo.

6. Et post dies iv, quam sunt ingressi, Athanasiani ejeti sunt ecclesiis, et iradite sunt ad Georgium (56) pertinentibus, et episcopum expectantibus. Susceperunt autem ii ecclesias die xxi, mense Payni. Advenit etiam Georgius Alexandriam consulatu Constantii ix, et Juliani Cæsaris ii (AN. 357), Mechir xxx die, hoc est post menses octo, et dies xi, quando susceperunt ecclesias ad eum pertinetes. Ingressus itaque Georgius Alexandriam, tenuit ecclesias mensibus xviii integris; et tunc plebs ag-

(52) Maurini editores in parte secunda tomi I Operum Athanasii (edit. Ven., pag. 772) posuerunt Latinum quoddam epistolæ Athanasianæ fragmentum incipiens *Deus quidem*, etc., idque in *Monito* diserte aiunt, prout sibi sponte persuaserunt, ex aliqua ejus heortastica epistola sumptum. Verumtamen cum nullo id argumento sufficiant, nullumque ipsi fragmento iussit heortastici generis indicium, nos minime illud admisimus, ne res certas cum in-

certis vel potius omnino arbitrariis confunderemus. (52*) Apollo, Ammonius, et Phileas desunt in chron. Syr.

(53) Ed. *Meusore*. Sic et infra.

(54) Ed. *Cyac*. Sic et infra.

(55) Ed. *Methir*. Sic infra.

(56) Ed. *Gregorium*. Notum est autem Georgium Cappadocem successisse Gregorio item Cappadoci qui jam obierat Alexandriæ.

gressa est illum in Dominico Dionysii, et vix cum A periculo et magno certamine liberatus est, die primo mensis Toth, consulatu Tatiiani et Cerealis. Ejectus est autem Georgius de Alexandria die x factæ seditionis, hoc est Paophi die v. Ad Athanasium vero episcopum pertinentibus, post dies ix profectionis Georgii, hoc est xrv die mensis Choiac (AN. 358), ejicientes Georgii homines, tenuerunt ecclesias mensibus duobus et diebus xrv, donec adventit dux Sebastianus de Ægypto, et ejecit eos, et iterum ad Georgium pertinentibus ecclesias consignavit mense Choiac die xxvii.

7. Post menses autem ix integros profectionis Georgii de Alexandria, Paulus notarius adventit Payni xxix, consulante Eusebio et Hypatio (AN. 359), et proposuit imperiale præceptum pro Georgio, et domuit multos ob ejus vindictam. Et post menses v, Georgius venit Alexandriam, Athyr xxx die, consulatu Tauri et Florentii, de comitatu; hoc est post annos iii et menses duos quam fugerat.

8. Ingressus autem, sicut prædictum est, Georgius Alexandriam, Athyr die xxx (AN. 361), degit in civitate securus dies iii, hoc est dies iii Choiac, nam iv die mensis ejusdem præfectus Gerontius nuntiavit mortem Constantii imperatoris, et quod solus Julianus tenuit universum imperium. Quo audito cives Alexandriini, et omnes contra Georgium clamaverunt; eodemque momento sub custodia illum constituerunt; et fuit in carcere ferro vinctus ex prædicto die Choiac iv, usque ad xxvii ejusdem mensis diebus xxiv. Nam xxviii die ejusdem mensis mane pene omnis populus illius civitatis perduxit de carcere Georgium, nec non etiam comitem, qui cum ipso erat, insistentem fabricæ Dominicæ, quæ dicitur *Cæsareum*, et occiderunt ambos, et eorum corpora circumdlexerunt per medianam civitatem, Georgii quidem super camelum, Dracontii vero homines funibus trahentes; et sic injuriis affectos circa horam vii diei, utriusque corpora combusserunt.

9. Proximo autem die Mechir, x die mensis (AN. 361), post consulatum Tauri et Florentii, Juliani imperatoris præceptum propositum est, quo jubebatur reddi idolis et necoris et publicæ rationi, quæ præteritis temporibus illis sublata sunt.

10. Post dies autem iii. Mechir xiv, datum est D præceptum Gerontio præfecto ejusdem Juliani imperatoris, nec non etiam vicarii Modesti, præcipiens episcopos omnes factionibus antehæ circumventos, et exsiliatos reverti ad suas civitates et provincias. Hæ autem litteræ sequenti die Mechir xv propositæ

sunt: postmodum autem (AN. 362) et præfecti Gerontii edictum propositum est, per quod vocabatur episcopus Athanasius ad suam reveri Ecclesiam. Et post dies xii hujus edicti propositionis, Athanasius visus est apud Alexandriam, ingressusque est ecclesiam eodem mense Mechir die xxvii: ut sit ex ejus fuga, Syriani et Hilarii temporibus facta, usque ad reditum ejus, Juliano... Mechir xxvii. Remansit in ecclesia usque Paophi xxvi, consulatu Mamertini et Nevittæ, mensibus viii integris.

11. Prædicto autem die Paophi xxvii, propositum Juliani imperatoris edictum, ut Athanasius episcopus recederet de Alexandria, et eodem momento quo propositum est edictum, episcopus egressus est civitatem, et commoratus est circa Thereu (57). Quo mox egresso, Olympus præfectus obtemperans eidem 163 Pythodoro, et his qui cum ipso erant, hominibus difficillimis, misit ad exsilium Paulum et Astericum presbyteros Alexandriæ, et direxit eos habitare Andropolitana civitatem (58).

12. Olympus autem idem præfectus, mense Mesuri, xxvi die, consulibus Juliano Augusto iv et Sallustio (AN. 363), nuntiavit Julianum imperatorem esse mortuum, et Jovianum Christianum imperare; et sequente mense Toth xviii, imperatoris Joviani litteræ advennerunt ad Olympum præfectum, ut tantum Deus excelsus colatur, et Christus, ut in ecclesiis colligentes se populi celebrent religionem. Paulus vero et Astericus, prædicti presbyteri, reversi sunt de exsilio Andropolitana civitatis, et ingressi sunt Alexandriam Toth x die, post menses x.

13. Episcopus autem Athanasius moratus, sicut prædictum est, apud Thereon, ascendit ad superiores partes Ægypti, usque ad Hermopolim superiorem Thebaidos, et usque Antinuum: quo in his locis degente, cognitum est Julianum imperatorem, mortuum, et Jovianum Christianum imperatorem. Ingressus igitur Alexandriam latenter episcopus, adventu ejus non pluribus cognito, occurrit navigio ad imperatorem Jovianum: et post, ecclesiasticis rebus compositis, accipiens litteras, venit Alexandriam, et intravit in ecclesiam, Athyr xix die, consulatu Joviani et Varroniani (AN. 364): ex quo exiit Alexandria secundum præceptum Juliani, usque dum adventit prædicto die Athyr xix, post annum unum, et menses iii, dies xx i.

14. Cum autem episcopus Athanasius veniret de Antiochia Alexandriam, consilium fecerunt Ariani Eudoxius, Theodorus, Sophilionius, Euzoius, et constituerunt Lucium presbyterum Georgii, inter-

(57) Athanasium tunc temporis fugam Capessivisse Thebas versus dicitur in chronico Syriaco, nec non in Vita ejusdem Athanasii apud Maurinos ad hunc annum (edit. Ven., tom. I, pag. 82). Cæteroque in *Thereu*, de quo ambigunt Maffei in Adn. et Mamachus in Ratione temporum Athanasianorum, pag. 8, vanum esse vocabulum existimemus, docet nos ipse Athanasius in *Vita sancti Antonii*, n. 86, ubi *Chereu* (quod idem putamus ac *Thereu*) dicitur

prima statio ab Alexandria: τὴν πρώτην μόνην Ἀλεξανδρείας τὴν λεγόμενὴν Χαίρεον. Illic ergo primum fugit divus vir; deinde, urgente periculo, longius recessit Thebas. Etiam pessimus Julianus imp. præter publicum de Athanasii exsilio edictum, in mandatis dederat ut clam si fieri posset occideretur.

(58) Andropolis urbs Ægypti episcopalis. *Or. ch.* t. II, 523.

pellare imperatorem Jovianum in palatio, et dicere A
quæ in exemplaribus habentur.

Hic autem minus necessaria intermissimus (59).

15. Post Jovianum autem citius ad imperium
vocalis Valentiniano et Valente, ipsorum præcep-
tum ubique manavit, quod etiam redditum est
Alexandriæ, Pachon die x, consulatu Valentiniani
et Valentis, continens ut episcopi sub Constantio
depositi et ejecti ab ecclesiis, Juliani autem imperii
tempore sibi vindicaverant et receperant episcopatum,
non denno ejiciantur ecclesiis, interminatione posita
curiis multæ anri librarum ccc, nisi scilicet eccle-
siis et civitatibus episcopos minaverint (60). Ex
qua re apud Alexandriam magna est confusio et
turba exorta, ut Ecclesia universa fatigaretur, cum
etiam principales essent numero exigui, cum præ-
fecto Flaviano, et ejus officio, et ob imperiale præ-
ceptum, et auri multam, imminabant egredi episcopos
civitate, multitudine Christiana resistente
et contradicente principalibus et iudici; et affir-
mante episcopum Athanasium non esse subjectum
huic definitioni et præcepto imperiali, quod nec
Constantius eum persecutus est, sed et restituit.
Similiter et Julianus persecutus est; universos re-
vocavit, et enim propter idololatriam (61) denuo
ejecit; at Jovianus reduxit. Remansit hæc contra-
dictio, et turba usque ad sequentem mensem Payni
xiv; hoc enim die præfectus Flavianus relatione
facta, declaravit consuluisse principes de hoc ipso,
quod apud Alexandriam motum est. Et ita omnes
exiguo tempore quieverunt.

16. Post menses iv et dies xxiv, hoc est Paop-
hi viii (AN. 365), episcopus Athanasius noctu la-
tentem egressus ecclesia, recessit in villam juxta
fluvium novum. Præfectus autem Flavianus, et
dux Victorinus, ignari recessisse eum, eadem no-
cte ad ecclesiam pervenerunt Dionysii cum manu
militari, ac fractis posterulis ingressi atrium, et
partes superiores domus, hospitium episcopi quæ-
rentes, non iuverunt eum. Nam paulo ante re-
cesserat, et remansit degens in prædicta posses-
sione a memorato die Paophi viii, usque Mechir
vi (AN. 366), hoc est mensibus iv integris. Post hæc
notarius imperialis Bresidas, eodem Mechir mense,
venit Alexandriam cum litteris imperialibus jubentibus
eundem episcopum Athanasium reverti ad civitatem,
et consueve tenere ecclesias; et vii die
Mechir mensis, post consulatum Valentiniani et
Valentis, hoc est in consulatu Gratiani et Dagalaifi,
idem notarius Bresidas cum duce Victorino et præ-
fecto Flaviano convenientes in palatio nuntiaverunt
præsentibus curialibus et populo, quod præceperant
imperatores episcopum reverti ad civitatem.
Et eodem momento idem Bresidas notarius egres-
sus cum curialibus et multitudine ex populo Chri-

stianorum ad prædictam villam, et assumens epi-
scopum Athanasium, cum præcepto imperiali in-
duxit in ecclesiam, quæ dicitur Dionysii, mensis
Mechir die vii.

17. Consulatu Gratiani et Dagalaifi, usque ad
sequentem Lupicini et Jovini consulatum, et Va-
lentis secundo, Payni xiv, in consulatu finiuntur
Athanasiani xl (AN. 367). Ex quibus mansit Tre-
veris in Galliis (62) menses xc, et dies iii. Apud
Alexandriam in incertis locis latens, quando ab
Hilario notario, et duce fatigabatur, menses lxxii,
et dies xiv. Apud Egyptum et Antiochiam in iu-
neribus, mensibus xv, et diebus xxii. In posses-
sione juxta novum fluvium menses iv. Fient pariter
menses vi, et anni xvii, et dies xx. Remansit
autem quietus apud Alexandriam annos lxii, et
menses v, dies x. Sed et bis cessavit modicum
tempus extra Alexandriam in novissima profe-
ctione, et Tyri (63) et Constantinopoli. Fiunt ergo
episcopatus Athanasii, ut prædixi, usque ad con-
sulatum Valentiniani et Valentis, 164 Payni iv,
anni xl. Et sequenti consulatu Valentiniani et Vi-
ctoris, Payni xiv, annus i. Et sequenti consulatu
Valentiniani et Valentis iii, Payni xiv. Et sequenti
consulatu Gratiani et Probi, et alio consulatu Va-
lentiniani et Valentis iv, Pachon viii, dormiit.

18. Prædicto autem consulatu Lupicini et Jovini
(AN. 367), Lucius Arianorum specialiter sibi vo-
lens vindicare episcopatum, post profectionem de
Alexandria multo tempore adventit consulatu præ-
dicto, et ingressus est civitatem latenter per no-
ctem xxvi diei Toth mensis; et, sicut dictum est,
mansit in quadam domuncula, latens diem illum.
Postero autem die intravit domum, ubi mater ejus
commanebat; cognitoque statim ejus adventu per
civitatem, niversus populus collectus incusabant
ejus ingressum. Et Trajanus dux, et præfectus ni-
mis moleste tulerunt irrationabilem ejus et auda-
cem adventum, et miserunt principales ut eum
ejicerent de civitate. Advenientes itaque principales
ad Lucium, et considerantes omnem populum ira-
tum et valde tumentem adversus illum, timuerunt
eum per se producere de domo, ne a multitudine
occideretur: et hoc ipsum nuntiaverunt iudicibus:
et paulo post ipsi iudices, dux Trajanus, et præ-
fectus Tatanus ad locum cum multis militibus in-
gressi domum, prodixerunt per semetipsos Lucium,
hora diei vii, Toth die xxvii. Lucius autem cum
sequeretur iudices, et omnis populus civitatis post
eum Christianorum, ac paganorum, ac diversarum
religionum, cuncti pariter uno spiritu, et ex una
sententia, et eodem decreto non cessaverunt ex
domo qua ductus est, per mediam civitatem, usque
ad domum ducis vociferantes, ac turpia et scele-
rata eidem ingerentes, et clamantes: *Extra ci.ta-*

(59) Sic adnotatum est antiquitus in codice Veronensi. At nos partem hanc etiam historiæ non levi desiderio desideramus.

(60) Ita ed. et cod. pro *exterminaverunt*.

(61) Ed. *idolatriam*.

(62) Ed. *Galliis*

(63) Ed. *Tyro*.

tem ducatur. Tamen dnx introduxit eum in domum suam, et apud eum mansit, et enstodiebatur reliquis horis diei, ac tota nocte, et sequenti die xxviii mensis predicti, dux manicans, et habens eum usque Nicopolim, tradidit militibus Ægypto deducendum.

19. Defuncto autem Athanasio viii (64) Pachon

(64) Syr. vii. Jam quod Syriacum Chronicon dicit Athanasium prodigiöse (seu cum prodigio) vita excessisse, nullam dicti ejus causam hactenus inveniebam, nisi quod in calce Vitæ Arabicæ Atha-

mensis (AN. 375), ante diem v dormitionis sue ordinavit Petrum episcopum de antiquis presbyteris, qui in omnibus eum secutus gessit episcopatum. Post quem Timotheus frater suus (65) suscepit episcopatum annis iv. Post hunc Theophilus ex diacono est episcopus ordinatus (AN. 385). Explicit.

nasianæ dicitur is moriens prædixisse idoli cujusdam destructionem, quæ reapse septimo post ejus obitum die contigit.

(65) Id est Petri decessoris frater.

SYLLABUS CODICUM

Quibus ad duos priores tomos Operum Athanasii usi sumus,

Cum variis lectionibus omissis, quæ quidem allicujus pretii videntur.

Ad orationem contra gentes, tom. I, col. 1.

Codice Segeriano num. 153, quingentorum annorum, et Colbert. 3931, mutilo in fine, optimæ notæ, et lectionibus Felckmanni, Basiliensis, Anglic. Gobler. ac i, ii, et iv.

Col. 8, B 3, xal deest in Segeriano et in tibus Felckmanni. C 12, quinque mss. πάσις ἐπιθυμίας habent. Col. 9, A 8, aliqui codices λαμβάνοντες, ibid. xal deest in duobus. Col. 28, C 9, sic optimi cod., alii Διδόχοροι. Col. 57, B 14, in hæc verba, Ἡλίου μὲν ὕπὸ γῆν, etc. scholiastes Basiliensis codicis ad marginem notat, Τὸ περιτρέφεται τὸν ἥλιον, καὶ ὅπὸ γῆν γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἄφύγον εἶναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τῇ δόξῃ τῶν ἔξω ἀκολουθῶν λέγει, ὅτι πάντως δογματίζων αὐτοῦς ταῦτα εἶναι. ἀλλ' ἐκ τῶν αὐτοῦς ὁμολογουμένων ἀνατρέπων τὰ αὐτῶν σεβάσματα.

Ad orationem de incarnatione, I, 103.

Codice Segeriano, et sub finem Regio 3489, ac lectionibus Felckmanni codicum Basil., Anglic., Gobler. anonym. i et ii. Col. 112 B, in hæc verba, Ἀντίφυγον ὑπὲρ πάντων, hæc habet scholiastes Basil.: Ὅτι πᾶσι ἠνώθεθ ἀνθρώπους ὁ λόγος γὰρ σχέσιν ἔχει ὁμοουσιότητα διὰ ἐνὸς σώματος τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ, καὶ συμμετικῶν ὄργανον τοῦ κατ' ὁμοίωσιν αὐτῶν ἐνωθέν μόνον· ἀπλῶς δὲ ὅτι ἐψυχωμένον ψυχῇ λογικῇ νοεῖσθ.

Ad Expositionem Fidei, I, 199.

Codicibus Segeriano. Regio num. 2502, et lectionibus Felckmanni codicum Basiliensis, Gobler., Felckman. i et vi.

Ad tractatum in illud: « Omnia mihi tradita sunt a Patre, » I, 207.

Codicibus Regio 1284, egregiæ notæ Segeriano, et lectionibus Felckmanni codicum Basiliensis, Gobleriani et primi anonymi.

Ad encyclicam ad episcopos epistolam, I, 219.

Codice Regio 1284, lectionibus codicis Vaticani, lectionibus codicum Basiliensis, Anglicani et anonymi i et v.

Ad Apologiam contra Arianos, I, 239.

Codice Regio 1284, et lectionibus Felckman. cod. Basil. et vii anonymi.

Ad epistolam de Nicænis decretis, I, 415.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckman. codd. Basil. et ii. In lectionibus Felckman. memorat tractatum Athanasii De doctrina, Περὶ θεοσχευαίας, qui excerptus est ex Orationibus contra

Arianos.

Ad epistolam de sententia Dionysii, I, 477.

Codice Regio 2284, Colbert. 4926, eminent. cardin. Bullonii, cod. cœnobii Sancti Taurini Ebroicensis RR. PP. Jesuitarum collegii Ludovici Magni. Et Felckmanni codd. Basiliens. iii et Fr. i. Laudatur opusculum n Theodoro. Lectiones quæ tantilli pretii sunt accurate ad imum paginæ notantur ut et in superioribus.

Ad epistolam ad Dracontium, I, 521.

Codd. Reg. 2284 et lectionibus codd. Felck., Basil., Anglic. ii, vii.

Ad epistolam ad episcopos Ægypti et Libyæ, I, 535.

Codice Segeriano. Colbert. 4956, eminent. card. Bullonii S. Taurini Ebroicensis, RR. PP. Jesuitarum, et lectionibus codd. Felckman., Basil., Anglican., Goblerian. i, ii, v et Fr. i. Col. 537, A 5, Seguer., μετὰ πάντων αὐτοῦ καὶ τοῦτο θαυμάσι τῆς ἀγαθότητος.

Ad Apologiam ad Imperatorem Constantium, I, 601.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckman. codicis Basiliensis.

Ad Apologiam de fuga, I, 615.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckman. codd. Basil., Anglic. v, vii, et Socratis atque Theodoretii editis.

Ad Epistolam ad Serapionem de morte Arii, I, 685.

Epist. ad monachos, 691. Et ad Ilist. Arianorum ad monachos, 695.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckman., Basil. et vii.

Ad orationem i contra Arianos, II, 9.

Codicibus Segeriano, et Regio, num. 200, bombycino, bonæ notæ, et variis lection. Felckm. ex Basil., Anglic., Gobler. i, ii, v.

Col. 15, A 7. Sotades auctor impuri carminis Cretenensis dicitur a Suida, sed Athanasius Ægyptium dicit; forte varii sunt.

Ad orationem ii contra Arianos, II, 147.

Codicibus et lectionibus iisdem et præterea Felckmanni iv.

Ad orationem iii contra Arianos, II, 321.

Regiis 200, 2284, Segeriano et Felckmanni lectionibus iisdem.

Ad orationem iv contra Arianos, II, 377.

Iisdem codicibus.

Ad epistolam ad Serapionem de Spiritu sancto, II, 529.

Codicibus Regio 2284 et 2502, recenti manu, sed bonæ notæ, Segueriano, eminentissimi cardinalis Otthoboni, et lectionibus Felckm. codicum Basil., Anglic., Gobler. i et ii.

Ad *epistolam ii ad Serapionem*, II, 607. Iisdem codicibus et lectionibus.

Ad *epistolam iii ad Serapionem*, II, 623.

Codicibus Regio 2284, Segueriano et lectionibus Felckm. codd. Basil., Gobler. i.

Ad *epistolam iv ad Serapionem*, II, 637. Iisdem codicibus et lectionibus.

Ad *epistolam de Synodis Arimini et Seleucie*, II, 681.

Codice Regio 2284 et dnobus eminent. cardinalis Otthoboni codicibus et lectionibus Felckm. ex Basil. ii et iii, insuperque ex scriptoribus ecclesiasticis.

Ad *tonum ad Antiochenos*, II, 795.

Codicibus Regio 2284 et Segueriano, ac lectionibus Felckm. codicum Basil., Gobler. i.

Ad *epistolam Joviani ad Athanasium*, II, 843.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckm., Basiliensis.

Ad *epistolam Athan. ad Jovianum*, II, 844.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckm. ex Basiliensi et vii. Insuperque editis Theodoretii *Hist. eccles.*

Ad *petitiones ad Jovianum imp.*, II, 851.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckm. ex codice Basiliensi.

Ad *Vitam S. Antonii*, II, 855.

Codicibus Regiis, 2004, 495. Colbertinis 450, 357, 2536. Vaticano uno RR. PP. Jesuitarum collegii Ludovici Magni, lectionibus D. Hoeschelii. Ad versionem Evagrii Colbertino uno. Sangerman. duobus, Gemeticensibus tribus, Desmarezii uno.

Epistola prima ad Orsimum, II, 977.

Ex Vita Pachomii, in appendice ad Acta S.S. ad decimam quartam Maii, pag. 49.

Epistola secunda ad Orsimum, ibid.

Indidem, pag. 50.

Narratio Athanasii ad Ammonium, II, 979.

Ex appendice eadem, pag. 71, in epistola Ammonii. Ad *librum de Incarnatione Dei Verbi, et contra Arianos*, II, 981.

Codice Segueriano, et lectionibus Felckm. codicum Basil., Anglic., Gobler. i, ii, iii, v. Insuper *Hist. eccles.* Theodoretii.

Ad *epistolam ad Afros*, II, 1029.

Codice Regio 2284 et lectionibus Felckm. codicibus Basil., Anglic.

Ad *epistolam ad Epictetum*, II, 1049.

Codice Segueriano, RR. PP. Jesuitarum collegii Ludovici Magni, Epiphaniæ editis, Leonis edit. et lectionibus Felckm. codicum Basil., Anglican., Gobler.

In *epistolam ad Adelphum*, II, 1069.

Codice Segueriano, et lectionibus Felckm. codicum Basil., Anglic., Gobler. et i.

Ad *epist. ad Maximum philosophum*, II, 1085.

Iisdem codicibus et lectionibus.

Ad *librum primum contra Apollinar.*, II, 1095.

Codice Segueriano, et Felckm. lectionibus codicum Basil., Anglic., Gobler. et i.

Ad *librum secundum contra Apollinar.*, II, 1131.

Iisdem codicibus et lectionibus.

Ad *tres epistolas, scilicet ad Amunem*, II, 1169.

Heortastica seu festali, II, 1175, et ad *Rufinum*, II, 1179.

Codicibus Reg. 2058, 2045, 2044, 2502, 2505, 2508, 2509, 3027, et Colb. 924, 4262, 4956.

Ad *epistolas duas ad Luciferum*, II, 1181.

Codicibus Regio et Sangermanensi.

Ad *epistolam ad monachos*, II, 1185.

Nullum codicem nacti sumus, sed ex Felckm. appendice cõdidimus.

Fragmentum Epistolæ sancti Athanasii Filii eius, II, 1189.

Prodit ex codice Colbertino, 1785.

Ad *librum de Trinitate et Spiritu sancto*, II, 1191.

Codicibus Regio et Sangermanensi.

ONOMASTICON

VOCUM

Vel insolentium, vel quarum significationes peculiare aut inobservatæ sunt, quæ in duobus prioribus tomis occurrunt.

Revocatur lector ad numeros crassiores.

**Ἀελλετώ*, cæcætio, 736.

**Ἀεραμῶτος*, epitheton senibus ascriptum. De Hosio dicitur, 295.

**Ἀγαπῆρ κοινῶτα*, communionem amplecti alicujus, 279. Eadem sententia, 283, *Τὸν μόνηρη βίον ἠγάπησαν, Monasticam vitam amplexi anni.*

**Ἀγαπήτος*, idem qui, *μονογενής*, unigenitus. *Τὸ δὲ ἀγαπήτων καὶ Ἕλληνας ἴσασιν οἱ θεῖοι περὶ τὰς λέξεις, ὅτι ἴσον ἐστὶ τῷ σινεῖν μονογενής. Ceterum notant ipsi Græci, qui litterarum periti sunt, dilectum idem esse atque unigenitum, 507, pro qua re afferuntur Homeri carmina.*

**Ἀγέρητος* et *ἀγέρητος*. Harumce vocum varias significationes videsis, 184 et seqq., et in *Monio* ad *Epistolam de decretis Nicanis* et ad *Orationes contra Arianos*.

**Ἀγερητιπλόου*, agentes in rebus, 239. Erant li palatii officiales. Ibid. in notis.

**Ἀθέλητος*, involuntarius, qui involuntarie gignitur. Id de Filio negatur contra Arianos, quod præter voluntatem Patris gignatur. Nam licet non ex voluntate et arbitrio Patris genitus sit, at non ἀθέλητος est, sive non involuntarie genitus est, 487.

**Ἀθιγής*, illibatus, intactus, integer, 758.

**Ἀθιγώς*, intactiili modo, 748.

**Ἀκαθήλωρ*, infocissimus, 296.

**Ἀλογάθετε*, ad brutorum conditionem reductus, 46. *Ὅτω τοίνυν ἀλογάθετων τῶν ἀνθρώπων.*

**Ἀμμοσπεύως*, sine medio, sine intermedio, 592.

**Ἀμιαρτος*, amiantus, apud Indos, 57, 69. Est linum quod comburi nequit.

**Ἀντίετα* (τὰ), res quæ abrogato priore iudicio in

- judicium iterum vocantur. 97.
 **Ἀνακλίσεις*, renovatio, 406.
 **Ἀναλύειν*,olvere, mori, resolvi, 115.
 **Ἀνακευάζω*, de integro tracto, refrico, 720.
 **Ἀναστροφή*, perturbatio, conturbatio, tumultus, 157.
 **Ἀνέσθοσ*, qui, ἀνά τὰς ἐξόδους, per vias et exitus stipem eogit, 378. Vide in notis, 277.
 **Ἀνθρωποθυσία*, immolatio hominum, 19.
 **Ἀνόμοιοι*, Anomai, ita dicti quod Filium Patri ἀνόμοιον, id est dissimilem, dicerent, 597.
 **Ἀντιδιαστολή*, πρὸς ἀντιδιαστολήν, ad differentiam, r. 567 et alibi.
 **Ἀντιμοθετεύω*, contrariam legem assero, 254.
 **Ἀντιψυχον ὑπὲρ πάντων*, quod pro redemptione animarum hominum omnium datur in præmium, 44.
 **Ἀπαρέγκλιτος*, qui inclinatus et inflexus non est, 985.
 **Ἀπερίθρακτος*, incomprehensibilis, qui capi nequit, a πῆρι et δράσσω, 202.
 **Ἀπόκοπος*, castratus, 218, 274.
 **Ἀπομαρφορίζομαι*, Maforio sine maforie exuor, 90. Vide *Μαρφόριον* in *Onomastico* tomi IV.
 **Ἀποξενίζω*, alienum facere, separare, 525.
 **Ἀποπροποιούμαι*, me nescire simulo, 586.
 **Ἀποστράγγισμα ὀμοιώσεως*, signaculum similitudinis, id diabolus erit antequam de celo caderet, 539.
 **Ἀρρόστωσ*, sine fluxione. Οὕτως ἡ τοῦ Πατρὸς ἐς τὸν Υἱὸν θεότης ἀρρόστωσ καὶ ἀδιαίρετωσ τυγγάνει, 80.
 **Ἀρχιδιδασκαλία*, primaria doctrina, 379.
 **Ἀρχιερεσία*, videtur significare remigium præfectorum, 142. In cod. Reg. legitur Ἀρχιερεσία in neutro plurali.
 **Ἀσυνεδήτως*, imperite, vel, cum mala conscientia, 203.
 **Ἀσκεπτι*, inconsiderate, citra prævium examen, 123.
 **Ἀστυάστωσ*, sine seditione, sine dissensione, 29.
 **Ἀστέργωσ*, sine charitate, sine amore, 102.
 **Ἀταροσ*, femininum, insepulta, 277.
 **Ἀυτοετιήσ χάρισ*, splendida gratia, 542.
 **Ἀυτέλεγκτοσ*, qui sese falsi arguit, 737.
 **Ἀυτολόγοσ*, vocatur ipsum Dei Verbum per excellentiam et Ἐμφασιν ita dictum, 32. Dicitur item *ἄποστορία*, *αὐτοδύναμισ*, *αὐτοαληθεία*, *αὐτοδικαιοσύνη*, *αὐτοαρτεία*, 57. Item *αὐτοαγαμέωσ*, *αὐτοζή*, *ἰδιόσ*.
 **Ἀφῆρωσ*, consecratio, dedicatio templi, 157.
 **Ἀφροσώσσει*, defunctorie, perfunctorie, 131.

B

- Βήλον*, velum, 235, Αὐτὸσ γὰρ εἰστέχει πρὸ τοῦ βήλου. *Ἰππεσ παμπεσ σταθὰν ante velum*, 298. Καὶ τὰ βήλα τῆσ ἐκκλησίας, 772, et *domum negotiationis et veli locum sanctum fecerunt*.
Βηριδάριοσ, veredarii, 153.
Βικάριοσ, vicarius, magistratus, 275.
Βίωσ ἀνθρώπων, genus humanum. Καταλαζονεύομενοι τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίωσ, 779. Superbe agentes adversum genus humanum. Hac sententia item legitur apud Eusebium *Præp. evang.* in fine sexti libri, ὁ σύμπασ τῶν ἀνθρώπων βίωσ, *ὑπὲρτατον hominum genus*, et apud alios scriptores.
Βρεβλιοσ, breviarium, brevis catalogus, 148. In epist. Constantini, apud Eusebium *Hist. eccles.* l. x, c. 6. legitur *βρεβλίον*.

Γ

- Γελοιολογία*, scurriles facietie, ridicula dicta, 322.
Γρηγοῖωσ ὄφῶν, sereno et placido vultu intueri, 282.

Δ

- Δακρυτικός*, luctuosus, 245.
Διαβεβλημένοι περι τὸν Χριστιανισμόν, de Judæis dicitur, id est, ut putamus, qui propter odium

erga Christianismum male audiunt, 118. Eadem sententia in Origene *Παυλι*, t. I, 190, διαβεβλημένοι πρὸς Χριστιανισμόν.

- Διαγυμνάζω*, tracto, exsequor, 615.
Διάθεσισ, vox compellendi passim. Ἡ διάθεσισ γ σου, charitas seu affectus tuus.
Διαμαρτυρία, contestatio, 311.
Διασῆρωσ, ad me redeo, ad mentem redeo. Ath. *Hist. Arian.* ad *Monachos*.
Διασφρακίζω, ventilio, flatum excito, 277.
Διαστηματικὴ ὄρχη, initium intervallis distinctum, 415.
Διασυνίστημι, compono, constituo, 169.
Διασφῆραι τινί, alicui convenire, 700.
Διαχύρομαι, effundor, 308.
Δικάζομεν πρᾶγμα, negotium quod potest in jus vocari, 234.
Διμορίζω, Dimoriza, unde ita dicti, 719.

Δισκεύομαι, 90. Difficilis est hujus vocis interpretatio; et quidem duas significationes apud gravissimos auctores invenio: prior, quam sequimur, est Hesychiæ. Sic enim ille, *Δισκεύει, δισκοβολῆ*, id est, *discum jacit*. Moxque idem, *δισκεύωσ, δισκον ῥίψωσ* ἢ *λεβάσασ, discum jacere, sive lapidare*, quæ item interpretatio in multis lexicis comparset. Pro factu item accipitur apud Eupriidem in *Ione*,

Καταζηλώσ Παρήσοσ κλάξωσ
Ὅθεν Πετρίοσ ἄλιμα δισκευθήσασ.

Secundo in veteribus glossis legitur, *δισκεύωσ, τοίω*, cui accinere videtur Suidas qui habet *δισκεύωσ, ἐπιχειρόμενοσ, ἢ κωλύωσ*, nam ibi volutate, seu circumagere pro rotare accipi commode potest, id est arretum agere circumquaque, et more fundæ rotare, arretum manu, aut instrumento quopiam aut longius projiciatur. Sed hic postremus vocis *δισκεύει* usus non ita perspicuus videtur. Non omitam hic Eusebii locum l. v, c. 16, ubi de Montanista quodam hæc habet: *Καθάπερ καὶ τὸν θαυμαστὸν ἐκείνον τὸν πρῶτον τῆσ κατ' αὐτοῦσ λεγομένησ προφητείασ ὄλον ἐπιτροπὸν τινα, βεβόσων, πολλὸσ ἀίρελ λόγοσ. Ὡσ ἀιρόμενὸν ποτε καὶ ἀναλαμβάνομενον εἰς οὐρανὸσ, παρεκοτίζηται τε καὶ καταπιεστέσασ ἐαυτὸν τῷ τῆσ ἀπάτης πνεύματι, καὶ δισκευθέντα κακίωσ τελευτῆσασ. Ὑβὶ δισκευθέντα probe puto ah interprete verbi, *jaciatum*. Cæterum hanc esse veram lectionem in memorato Athanasii loco, p. 90, non dubitandum, respiciendique lectio *ἐδῆμα ὄνοσ*, qua significatur actio juris, cum qui prescribitur, aut ejus bona publicantur, quod non competere videtur turnæ forensium irrumpenti; quare nos lectionem mss. sequimur.*

Δοκεῖν, plerumque non minuit affirmationem; sic p. 150. *Ἰνα τῷ ὄνόματι τοῦτω δόξωσι τῆ συγκοφαντίσ καταπλήθειν τοῦσ ἀκούοντασ*, ubi sic verendum: *Ut hoc nomine nisi per sycophaniam auditores percillant, non, percillere videantur*: clare, 147. *Ἰνα τὸντων καὶ ὧν ἐπιθυμῆσ τετυχηκῆσαι δοκῶσ.* *Ut igitur optata consequaris, et alibi speres.* Sic apud Eriphanium n. l. II, 2, καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἀπατάσασ, qui decipi fuerant. Athan. item 520, *Ἰνα δόξωσι καὶ αὐτοὶ οὕτω καλεσθῆσ Χριστιανοί.* Ubi fortasse melius vertas, ut *ipsi Christiani vocentur*. Et summopere cavendum ne vulgari interpretum vendendi more ducti, qui vocem *δοκεῖν*, per illam, *videri*, vertunt, quæ certa dicuntur, ut incerta habeantur.

Δοξολογία, 86. Idipsum est quod postea *τριάκτων* vocatum fuit, id est hæc verba, *Sanctus, sanctus, sanctus*. Alia hujus vocis significata vide in Glossariis Cangii et Suiceri
Δυναρχία, sive duo principia, in Deo non sunt, 489.

E

Ἐγκαταμίγεωσ, immiscere, 287.

Ἐγκυλιῶν, 204. Ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἔγκυλιεῖ. *Verbum autem mentem in circumstantes auditores insinuat.* Vide *ibid.* in notis. *El δ' οὐδ'*, alioquin, alias, 181, 201, 584.

Ἐιδωλομανία, idololatriæ furor, 47.

Ἐισκοιητός, ascititius, adoptivus, 612.

Ἐκλιητός, projectæ temeritatis homo, 299.

Ἐκκλίνω, declinare facio, avertō, 749.

Ἐκπέφραμα τοῦ Πατρὸς, emanatio Patris. Ita dicitur Spiritus sanctus, 81.

Ἐμμέτρως θάνατος, mors quæ coram testibus contigit, 54.

Ἐμπεριδράξασθαι, comprehendere, perfecte concipere, 582.

Ἐμπερινοῦσαι, cogitatione comprehendere, concipere, 582.

Ἐναπόδεικτος, perspicuus, manifestus, communstratus, 736.

Ἐνδίδωτος λόγος. Vide in voce Προφορικός.

Ἐνδομιστός, dubitans, 765, 766.

Ἐνσώδης φωνή, vox unitatis significativa, *De signis*.

Ἐνούσιος λόγος, Verbum substantia præditum, 490.

Ἐντυχία, petitio adversus aliquem, accusatio, 624, et in *Monito*, 621, ubi etiam de voce ἔντυγάνειν, 625. Καὶ τὰς σχολαστικὸς τῶν κυνικῶν ἐντύχει τῷ βασιλεῖ. Eriphanias hæc. *lxxvii*, 720, ait Meletianorum primarios ad comitatum missos ἔντυχας ἔνεκα. Ἐντυχία item eodem modo videtur verti posse in *Epist. ad Marcellinum*, t. III. Nam qui Psalmi ἔντυχας dicuntur, accusationes profertur in adversarios.

Ἐνυποστέτωσ, ad modum subsistentis. Athan. lib. 1 contra Apollin.

Ἐξέρωσ, evomo, 140.

Ἐξετάσθαι ἐν τοῖς ἔωσιν. Superstes esse, inter vivos numerari, 124 et 126.

Ἐξίσωσις, adæquatio, cœquatio, 345.

Ἐξόρισις, exsilium, 624.

Ἐξουκόντως. Ariani, quod dicerent Filium ex οὐκ ὄντων, id est, ex non exstantibus factum, dicti suat, ἔξουκόντως, 597.

Ἐξοχετεύομαι, emitto, emano, derivor, 204. Λόγος ἀπὸ καρδίας διὰ στόματος ἐξοχετεύεται.

Ἐπακούσαι, respondere, 241. Putabam olim ἔπακούσαι ibi positam esse pro ἑπακούσαι. At quis ista vox 457 item occurrit eadem sententia, hinc minus suspecta videatur. Sic ibi legitur: Οἱ Ἀριανοὶ καὶ αὐτοὶ ἑπακούουσιν ἐξ Ἰσοῦ λέγοντες. Id est, Ariani pariter ex adverso respondent, dicentes; et magis firmatur vocis hujus significatio ex alio loco tomi IV, p. 334: Οὐκ οὖν θέον ἔκειθεν ἑπαγαγόντας τὸν λόγον, μετέρχεσθαι εἰς τὰ κατὰ τὴν σάρκασιν, καὶ οὕτως τὰ κατὰ τὴν εὐαγγελισμῶν ἑπακούειν. Ubi vocem ἑπακούειν, intelligimus, quasi dicam, consequenter eloqui rem, præcedenti, quam loquebamur, affinem: et veritum: *Quamobrem par est ut inde orsi, transsumam ad ea quæ Incarnationem spectant, atque ita de Amuntiatione consequenter verba faciamus*, quæ interpretatio superiori si non similis omnino, finitima saltem est.

Ἐπαρχία, provincia ecclesiastica.

Ἐπαρθεῖω, impello, induco. *Apol. contra Ariam*.

Ἐπαρθέτης, ependytes, vestis monachalis, 664.

Ἐπεξέρωσις, commentum, inventio, 542.

Ἐπεξηγοῦμαι, enarro, explicō, 499.

Ἐπαρθεῖω, erubescō. Athan.

Ἐπαρεῖν, gravare, molestiam creare, 112.

Ἐπαριταῖοι, epicritiani, histrionum genus, 309.

Ἐπλήκτος, promissio turbæ, 944.

Ἐπιναυτιομαί, adhuc nova molior. *Apol. contra Ariam*.

Ἐπισκοπικός, episcopali more, 109.

Ἐπιταμίειν, in compendium redigere, 552.

Ἐπιτερίθῃ, ferocitas, immanitas, 301.

Ἐποφθαλιμῶ, cupiditatis oculos adjicio, cupidine teneor, 314.

Ἐποφθαλιμῶσ, cupiditatis oculos adjicio, 275, ubi legendum ἐποφθαλιμῶσ.

Ἐργασία. Putavimus olim hæc 107 ἔργασια τε καὶ αὐτὸν ἐπεστέωτο, significare, facinora seu flagitia concitata adversus virgines fuisse. At rem considerantibus in mentem subit, hoc loco ἔργασια significare operas, sive operarios ut Latines fert usus. Et totum locum ita vertendum esse, ἔργασια τε καὶ αὐτὸν ἐπεστέωτο, καὶ ἰθὺς δὲ δῆμοι πρὸς τὸ γυμνῶν, etc. *Operæ contra virgines excitabantur, necnon ethnici populi ad eas nudandas, etc.*

Ἐταιροτρόφος, leno, 281.

Ἐυκατάγνωτος, qui facile convinci et confutari potest, 20.

Ἐυπροχώρατος, qui feliciter procedit, 749.

Ἐυδιδάκτωσ, fluctuans, nutans, volubilis. Athan. *De sent. Dionysii*.

Ἐφραναστίαστος, qui bonarum rerum phantasias et cogitationes habet. ☉

Θάκαι, latrinæ, 270.

Θαυμάζω, laudo, cum admiratione celeberrimo, 122, et usæ frequenti.

Θεολογεῖσθαι, Deus vocari. Οὐδ' ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατὰ γὰρον ἔλαβε τὸ καλεῖσθαι Θεός, ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ ἰδεολογήθη, 698.

Θεόλογος, sic dicitur Joannes evangelista, 33. Val. gar est.

Θεοκαταληψία, error circa Deum, seu, cultus falsorum deorum, 580.

Θεοπλαστία, deorum efformatio, fictio, 15.

Θεοφάνεια τοῦ Λόγου. Dei Verbi adventus, 70.

Θεωρητής, contemplator, 2.

I

Ἰερατεῖον, sacerdotalis ordo, aut sacrarium, locus in ecclesia, 88. Prima significatio existat 118, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἱερατεῖου ἔδει καταστῆσαι, et 144, τὸ ὄπὸ σὲ ἱερατεῖον προσαγορευόμενον, et 769, καταβύσσων δὲ αὐτὰ ἀναγνώσων τῶ ἱερατεῖω· secunda autem, 265

Ἰσοδυναμίωσ, æqualem vim habeo, 596.

Ἰσον, exemplar, ἀπόγραφον, 622.

Ἰσα (τὰ), agrapha, exemplaria, 450.

Ἰσότησιν, exemplar, ἀπόγραφον, 588.

K

Καθηκον (τὸ), 45.

Καθηκείων, etiam legitur, καθηκείων, favore, assentari, gratiam alienius captare, 251, καθηκείων legitur. Sed 293, 304, καθηκείων.

Καθολικός, officialis, quinam sit vide 107.

Καθολικὰ ἐπιστολά, 717.

Ὁ καθόλου, ἢ καθόλου. Universalis. Athan. *De sent. Dionysii*, subaudi κόσμου.

Καθολοῦσις, vox a rationali usurpata, ἐπὶ τῆς ἐπιχ καθολοῦσις, *Coram mea sanctitate*, aut æquitate, 158, 282. Constantinus Nestorium Ἐγυπτί πρεφέτιον compellens ait, Ἐν τῇ τάξει τῆς ἐπι καθολοῦσις. Καθολοῦσις, eadem ratione usurpata a Maximino in epistola sua ad Sabinum, apud Eusebium *Hist. l. ix*, c. 9, his verbis: Τογαροῦν εἰ καὶ τὰ μέγιστα καὶ τῆ σῆ καθολοῦσις πρὸ τούτου τοῦ γράσου διὰ γραμμῶν ἐπέσεταιται.

Κακοθελεῖω, μαντὸν κακοθελεῖω. Mala sibi exoptare. Athan. *Apolog. contra Arianos*.

Κακοτέχνωσ, malitiose, cum mala arte, 696.

Κανονίζομαι, κανονίζόμενα βιβλία. Libri in Canonem recepti, 767.

Καρτερικός, tolerantior, fortiter. In *Vita Antonii*.

Καστρήσιος, Castrensium, 278.

Καταβύωσ, obloquor.

Κατανοώσκειν. Hujus vocis varia sunt significata. Significat primo *convincere*, sic 113, Ἀθανάσιος δὲ μὴ ἐν Τύρῳ κατανοώσθεσ ἐμαρτυρήθη. *Αθη-*

nasium testantur Tyri coniectum non fuisse. Vide ibid. in notis. Et 117, 120, et sæpe alibi. Secundo significare videtur *animadvertere*. Sic 129, Ἡ τοῦν ἄγία σύνοδος καταγνώσα τῆς ἀπειροῦς καὶ ὑπόπτου φυγῆς ἐκέλευεν. Et 153, Καὶ καταγνώσας ὅτι χωρὶς ἡμῶν ἀπέστειλαν οὗς ἠθέλησαν. Tertio *damnare*, seu *improbare*, 155, Πιστεύομεν γὰρ ὅτι ἡ εὐθεία αὐτοῦ ἀκούσασα, οὐ καταγνώσεται ἡμῶν. Et 160, 167. Nam pro juridica damnatione vix usurpatur. Sic 141, καταγνώσων μὲν Ἰωάννου, *damnanus Isionem*.

Κατάγνωσις, perspicuum adversus aliquem argumentum, 122. Confulatio.

Κατανοήσασθαι, darsum vertere, avertere se, 447.

Κατάσκοποι. Sic per antiphrasin vocantur identidem episcopi Ariani, id est, exploratores, seu polius, episcopi adversarii, 274.

Καταπύτευμα, plantatio, 80.

Κατάσσω, frango, rumpo. Hæc vox sæpe apud Athanasium usu venit, 512, Ὁ βουλόμενος λοιπὸν ἦν ἠδύνατο θύρα κατάσσων ἄνοιγε.

Κηρίολος. Cereus in ecclesiis accendi solitus, 90. Τοῖς κηρίοις τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἀνῆπτον, in prius editis legitur *κηρίωνας*.

Κοιμητήριον, cœmeterium, humanis corporibus destinatum, 247, 256.

Κοιμητήρια, conventus loca fuisse testificatur item Eusebius, *Hist. eccl.*, l. vii, c. 11: Οὐδαμῶς δὲ ἔξεσται ὅτε ὑμῖν ὀβριε ἄλλοις τῶν, ἡ σύνοδος ποιεῖσθαι, ἢ εἰς τὰ καλούμενα κοιμητήρια εἰσεῖναι.

Κομηντῆριος, commentarius, minister forensis, cui incumbat delationem et accusationum monumenta apud se in commentariis servare, 103.

Κομήτης ἡλιος, comatus sol, 625.

Κομῆτατος, comitatus, sive imperatoris, sive præfecti cuiuspiam, 89.

Κόπασσις, molesta defatigatio, 736.

Κοσμία, moderatio, modestia. Athan. *Apolog. ad Constantium*.

Κουρίωσι, curiosi, officiales quinam sint, vide p. 150 in notis.

Κράτησις, imperium, dominatus, κράτησις τοῦ θαλάτου, 45.

Κρείτων (ὁ). Sic passim, apud ecclesiasticos maxime, Deus dicitur, 250.

Κροκέφαλοι, dii Ægyptiorum arietino capite, 7.

Κροκπηρία (ἡ), latibulum.

Κυριακόν, Dominicum sive ecclesia, 311.

Κυριακόν σῶμα, Domini nostri J. C. corpus, 45, 81.

Κυριακὸς ἄνθρωπος, Dominicus homo, scilicet Christus. Vide quæ de ea voce in *Mosis* ad *Expositionem fidei* dicta sunt, 78, 79, 81. Hæc vox item exstat apud Epiphanium, t. I, 84.

Κυριακὸς ἄνθρωπος, Dominicus homo; id est Christus, 166.

A

Αἰγιμόνος ἐπίσκοπος, de eo dicitur, qui vere episcopus est. Sic 140 et alibi, quod observatu dignissimum.

Αλογότης, πητος, ratiocinandi vis. 25. Fortasse quispiam legendum putaverit *λογότης*. Sed cum editi omnes et manuscripti, uno excepto, *λογότης* habeant, et alioquin *λογότης* eo loci non quadret, quia de rationabilitate, non de eloquentia est quæstio, pntamus legendum *λογότης*, *rationabilitatis*. Quæ vox inusitata lexicis est.

M

Μάρτυριον, templum, ecclesia, 157.

Μετακομιδή, commueatus, transvectio, 104.

Μικρογνώχια, vox non satis probe intellecta a multis interpretibus, vulgo significat similitudinem, dissensionem, quæ quidem ex pusillanimitate oritur, 112, 120, a compluribus perperam intelligitur. Sic apud Basil. *epist.* 74, hæc, ὁ μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν λόγος ὑποπέσει ἐπὶ τοῖς πολλοῖς, ὡς τάχα διὰ τινὰς ἰδιωτικὰς φιλονεικίας, τὴν μικρο-

γνώχια πρὸς αὐτοὺς ἐλόμηνον. Ubi interpres: *Quæ nos enim loquimur multis suspecta sunt: quasi propter privatas quasdam contentiones meum ac pusillanimitatem illis incutere velimus.* Ubi vertendum erat: *Quasi propter privatas quasdam contentiones, simulatim cum illis suscipere velimus.* Hic multi interpretes labuntur.

Μοραρχία, in Deo est, scilicet unitas principii, sive unum principium, 489.

Μορή, mansio, diversorium publicum vitorum. Quorum numerum videre est in *Itinerario Antonini*, 147. Μορῆ item monasterium.

Μορῆσις βίος, monastica vita, 654.

Μορομείρια. Actio juridica vitiosa, quæ sit altera soluta et partibus præsentem, 113, 115, et talibi passim.

Μοροσύσις, vox Sabellianis usitata, qua ita substantiam unam in Patre et Filio affirmabant, ut tollerent distinctionem personarum.

Μυθίβιον, fabella, 325.

Μυθοπλαστία, fabularum fictio, 370.

Μυστηρικός, arcanus, secretus, 434.

N

Νεωτέρα, dea Ægyptiorum. Παρὰ δὲ Ἀγυπτίους τοῖς Κόρη, καὶ Νεωτέρα, 8. Quæ sit autem dea isthæc, ibi vide in notis.

Ξ

Ξέρη, peregrina regio, 631. Vide in *Mosis*, 626.

Ξέρη, 106, alia sententia.

Ξέω, cædo, lancino, 90, 251 et seqq.

Ξυρωπὶς τῶν ἀποστόλων, Apostolorum cætus, 510.

O

Οικονομία sæpe pro Incarnatione usu venit. Valgatus autem significat totam seriem actionum Christi ut, 761. Dicitur etiam, *οικονομία* τοῦ πάθους, *œconomia passionis*, 736, 748. *Οικονομία* τοῦ σταυροῦ, *œconomia crucis*.

Ολιγοστάς, parcissime, modice, 595.

Ὀλόγραφος χεῖρ, rescriptum cuiusdam manu, de integro exaratum, 116.

Ὀλοκλήτως, integre, perfecte. Athan. *Epist. ad Antiochenos*.

Ὀμομορῶς, ex similaribus partibus, 600.

Ὀμολογητής, confessor, qui pro fide Christi exulavit aut passus est, 728.

Ὀροκέφαλοι, dii Ægyptiorum asinino capite, 7.

Ὅσοι δ' ἄρ, quonocunque loco, quocunqueversus. Athan. *contra Gent.* 76. Ὅπου δ' ἄν, idem.

Ὀρθοτομία πίστewς, recta et sana fides, 157.

Ὀρθότομος, vox Arii, significans *orthodoxus*, 522.

Ὀυρανοφανής, qui e cælo apparet.

Ὀυροκέφαλοι, dii Ægyptiorum serpentino capite, 7.

II

Ὀμφρωλο γηγόντες, adagium, id est, *Cujuslibet iudicium estis*. Dictum de iis qui probe nesciunt cui ex dissentientibus partibus hæreat, 752.

Ὀμνήρη, omnium calculo atque iudicio, 132.

Ὀνομακλήτος, nulli non criminationi obnoxius, 525.

Ὀπαντόφορος, qui omnia circumspicit.

Ὀπαργούς, perperam intelligens. Athan. *Apol. ad Const.*

Ὀπαράλωμα πυρός. Ita Constantium vocat Athanasius, quasi dicat æterno igne absumentum, 304.

Ὀπαρηνίωμα, dispere, 43.

Ὀπαρθυμωμία, negligo. *Apol. contra Arianos*.

Ὀπαξευρεῖν, prave invenire, male excogitare, 378.

Ὀπαξευρεσις, prava excogitatio, futile commentum, or. 1 *contra Arianos*, post medium.

Ὀπαρούς, inhabitio, dicitur de ecclesia quamiam, ἐκκλησία παρούσα, 122.

Παροικία, aliquando diocesis, aliquando ecclesia quaedam peculiaris, 122.
Πελοπονησία, incesso pedibus, 681.
Περίκλειος, constringo, astringo, 214. Τοῖς πλανηθέντας τοῖς ἰδίω περικλείει διαμοίς, 288.
Περιπάδησις εως. Vita cursus, vitae curriculum, 51.
Περίττον, κατά περίττον, idiotismus Athanasii, eo magis, eo maxime, 15.
Πέταυρον ἄδου. Inferni fovea, aut, inferni lacus, 526.
Πνευματομαχεῖν, Spiritum sanctum impugnare, 557.
Πνευματόφοροι, homines dicuntur Spiritum Dei ferentes, 700.
Πολυλόγημα, loquacitas, garrulitas, 625.
Ποσειδάων, quantus, quam magnus, 100.
Πράδα, praeda vox Latina, 90.
Πραγνίζω, prius lustror, prius expio, 245. Ὁ τόπος πραγνισθείς τὰς προκρινόμενας εὐχάς.
Προαιολίτω, prius abluo, 77.
Προαιολίτων, idem ibidem.
Προαιερισμένος, supra dictus, 545.
Προβούλεῖς Πνεύματος, sic dicitur Deus Pater apud Greg. Nazianzenum orat. 15.
Προγνωστικῶς, per prascientiam, 591.
Προσπεξευρισκω, insuper invenio, 201.
Προσμηγρῶν, commodare, mutare, 231.
Προσποιεῖν, vulgo significat. *simulare*; sed sibi vult etiam, *admittere*, 551, 555.
Προφορικὸς λόγος, 79. Opponitur τῷ ἀδιάθετος λόγος. Erant nimirum qui dicerent Deum Patrem ante mundi creationem habuisse Verbum ἀδιάθετον, sive, *intus positum aut internum*. Et quando mundum creavit, protulisse Verbum suum et tunc fuisse προφορικὸν λόγον, *prolatitum Verbum*. De λόγῳ προφορικῶ καὶ ἀδιάθετῳ, prout scilicet in hominibus est, agit Plutarchus in libro: *Quod philosophus debeat maxime principes alloqui*.

Σ

Σαρκῶς, qui carnem gestat, dictum de Christo, 1019.
Σαρκοφόρος, de Christo dicitur, id est, *carnem gerens*. Αὐτὸς οὖν ἐστὶ θεὸς σαρκοφόρος, 700. Vide in *Monito*, 695. *Σαρκοφόρος γενόμενος ὁ λόγος*. Clem. Strom. 5, 562.
Σιδηροίαι, ferreis catenis constringor, 305.
Σκιαλόγῳ, umbratilia et flititia loquor, 339.
Σοφόν, accipitur pro *sophisma*, 448.
Σπικουλάτωρ, spiculator seu carnifex, 103. Vide in notis ibid.
Σπρματικὸς λόγος, id est ratio quae singulis rebus inest, qua notatur intelligentia opificis, 31. Eodem usu hanc vocem adhibebant Stoici teste Justino Apolog. pro Christianis, 51: Ἐκαστὸς γὰρ (τῶν Ἑστικῶν καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων) ἀπὸ μέρους τὸν σπρματικὸν θεῖου λόγου τὸ συγγενὲς ὄραν καλῶς ἐπεβέβατο.
Στιφῶν λιπὸν. Vestis ecclesiastica ministrorum altaris, 141.
Στολίω, velis et tapetibus orno. Θρόνον τὸν ἐσταλαμένον ἐπισκοπικῶς, *thronum episcopali more velis ornatum*, 109.
Στροβίλος, 90. Strobilus. Ibidem vide in notis.
Συγκατεσθῆσθαι, una absumi et devorari, 566.
Σύζησις, convicius, 2, 77.
Συμπροσβύτεροι, compresbyteri, ita presbyteros vocant episcopi, quia nimirum episcopatus presbyteri ordinem complectitur, 425. Tritum est et tamen haec vox perperam plerumque intelligitur.
Συνάγειν, id est collectas agere et synaxin celebrare, 88, ut. in notis maxime.
Συναγένητος, vel *συναγέννητος*, simul-non-genitus, vel simul-non-factus. Ariani dicunt Filium

esse *συναγέννητον τῷ Πατρὶ*, 583, 590.
Συναράσθαι, una conjungi, una conjurare, 155. Μηδὲ συναράσθαι τῇ τῶν περὶ Ἐσάθειον σκέψαι.
Συναρτέθω, socius sum impietatis, 275.
Συνδιδασκῶ, condiaconus. Hac voce utuntur episcopi de diacono loquentes, quia diaconatus in episcopatu continetur, 144.
Συνεξισθῶ, coaquo, 355.
Συνεξιστοκοί, coepiscopi, comministri, 115.
Συνεμῶσις, conjurationis socius. Athan. *Epist. ad Serapionem de morte Arii*.
Συνερέσθαι, valedicere, salutare, 155.
Συνυφύστημι, una existere facio. Καὶ τὰς δόξας συνοποστήσαντος αὐτῷ τοῦ Πατρὸς. Id est, *Patre in Filio suo glorias suas una existere faciente*, 585.
Σωματορῶς, pro corporum natura, corporum more, 80.
Σώτεια, Diana, 10, σώτεια, dicitur item de Minerva. Item σώτεια Themis apud Pindarum *Olymp. ode 8*. Item *Junos hospita*. Unde verisimile est *Σώτειαν* esse epithetou deorum omnium.

Τ

Ταμιακά (τά), penuaria. Ἐποδέκτης *ταμιακῶν*, exceptor penuriarum, 507.
Ταμειοφόρος, deceptor, qui penuaria publica absumpsit, 296.
Τάξεις, id est tabulae, commentaria, 157. Item τάξις, militaris manus, 107.
Τεκνοθῶλα, immolatio liberorum, 19. Τεχνήτης, arte factus. Athan.
Τόμος, rescriptio compendiosum, sic vocatum quod in eo res συνταγματικῶς tractentur, 614, 615. Τόμος item pro libro simpliciter usurpatur, sic Eusebius *Hist. eccl.* initio decimi libri, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ιστορίας ἐπιβέβητες τόμον.
Τρισαιώνης, terra sanctitas, quae vox spectat ad angelicum illud dictum, Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος. 86.
Τρίτευχος (ή). Sic vocantur tres libri, scilicet *Josue*, *Judicum*, et *Ruth*, 784.
Τρομάω, tremo, 729.
Τροπικοί, tropici. Ita dicti sunt primum qui Spiritus sancti deitatem impugnabant, deinde vero Macedoniani vocati sunt, sic *Doxapatres* vide p. 526, et alibi saepe. Tropis et metaphoris depravabant Scripturas, ideo Tropici dicti, 526, in notis. Haec autem vox Athanasii propria est. Eandem quoque usurpat qui Athanasii nomine et ex ejus scriptis librum *Adversus haereseis* edidit.

Τροπικοί, tropici, 185.

Υ

Υποπάτωρ, filio-pater. Ita Deum vocabat Sabellius, putans solo nomine, nec re, Patrem et Filium distingui, 80.
Υπακούειν, respondere, 265. Vide ibi in notis. Eximius est Methodii locus in *Conseio Virginium*, 161, quo antiquus psallendi ritus illustratur. Τῆν θέλωσαν μέσση μὲν τῶν παρθένων ἔση, ἐκ δεξιῶν δὲ τῆς ἀρετῆς στάσαν, κοσμίως φάλλειν τὰς δὲ λοιπὰς ἐν αὐκῶν καθάπερ ἐν χορῶν σχήματι συστάσας ὑπακούειν αὐτῇ. Ὑπακούω, *respondeo*.
Υπερανάβλυω, transcedo, 477.
Υπερῶν, supra modo, 455.
Υπεραυτάρχομαι, sustentor, 299.
Υποκλήσις, exceptor, exactor, officium, 580.
Υπόστασις. De variis hujus vocis, quae plerumque occurrit apud Athanasium, significationibus, vide in praefatione generali.
Υφαραγή, dolus, artificium, varietas, 482.
Υψηλός (ή), terrarum orbis, quod sit ὄψ' ἤλιου, sub sole, 47.
Υψός, metaphoricè contextus sermoneis. Athan. *Epist. ad Antiochenos*.

Φαντασιοσκοπία. Variis spectris terreo aut in religionem adduco, 71.

X

Χειρ, χειρός, exemplar manuscriptum αὐτογράφου. Κατ' αὐτοῦ δὲ τοῦ κατηγόρου ἰσχυρά προεξιόμισα χεῖρα διδύραρον ἀδελφότητι, 116, 143.
Χορηγισκοπος, chorepiscopus, 158.

Vide praeterea Onamasticon tomi IV.

INDEX ANALYTICUS

IN DUOS. PRIORES TOMOS.

Revoçatur lector ad numerales notas typis grandioribus in textu expressas.

A

Aaron et Moyses ex Amram nati, 62. Christi et sacerdotii ejus typus, vestis ejus, carnis Christi typus, 62.
Abel ex Adam natus, 62. Martyrium passus, 166. Eadem instructus doctrina qua Moyses, Abraham, Enoch et Noe, 166. Quam ab Adam didicit, 166.
Abimelech. Coram eo David, vultum suum immutavit, 258.

Abraham ex Tharra natus, 62. In Ægypto peregrinatus non everit idola ut Christus, 62. Propter illum Deus Abimelech castigavit Sarræ causam, 168. Cum grandævus jam esset motus esse incepit, 62. Ea custodivit quae Moyses docuit, 166. Abraham patriarcha coronatus quia fidelis Deo fuit, 251. Abraham in cubili oblit, 62.

Abundantios, 135. Subscribit synodo Sardicensi, 155.
Abuterius ingenuus vir, 257. A Magneatio oecius, 257.
Acacius episc., Eusebii Caesariensis discipulus, 166, 281. Synodum Nicænam respuit, 281. Io Encasili (Antiochiae) vocibus non scriptis usus, 600. Athanasii inimicus, 284. Acacius ad omnem impietatem audacissimus, 218. In synodo Sardicensi depositus, 218. Acacius Caesarem damnatur a Synodo Sardicensi, 122, 151, 152, 279. Episcopus, 272. Auctor Constantio convocandi Arimæensis et Seleuciaensis synodum. Damnatur in synodo Seleuciaensi, 280. Queritur Nicænam synodum vocibus non scriptis usum fuisse, 600.

Aebah selestus et apostata, 244. Achabo cura fuit viritatem de medio tollere, 257.

Achala, 98.
Achan ob furtum lapidibus obrutus, 221.
Achillas episcopus, Petri successor, 105. Achilles magnus Meletianorum calumnias impetitus, 252. A Melitio maledictis laceratus, 140.

Achillas Myrsines presbyter, 145.
Achillas presb. Marcotus subscribit synodo Alexandriam anno 320, 517.

Achilles Arianus desertor Ecclesiae, 514. Deponitur, 515.

Achilles Caesarum episcopus Meletianus, 148.
Achilles, 15.
Achitas diaconus a Constantio ad Athanasium missus, 135.

Acta apostolorum liber canonicus, 365.
Adam sic Hebraice dicitur. Ante peccatum caelestium rerum contemplatione fruebatur, 5. Simul ac creatus est nihil differat ab Enoch qui Deo placuit, 168. Veram a Domino doctrinam didicit, 166. Archetypus, 738. Ante lapsum vitiosus cogitationibus non subjectus erat 733. Qui ex Adam oriuntur, in iniquitatibus concipiuntur avi sui damnatione collapsi, 166.

Adamantius episc. Ægyptius interfuit synodo Tyriae, 154. Cum Athanasio Constantinum adiit, 150.
Adephius episc. Ægyptius in exilium missus ab Ariano, 256. Relegatur in Praisaba Thebaidis, 506. Episc. Ouphis Alexandriae anno 562. Et ei subscripsit, 619. Confessor, 728. Ad eum epistolam mittit Athanasius, 728.

Adolescentula Ægyptiorum dea, 8.

Ἀδολύμωρ γῶσις, male Valesius adulterinam modo, modo falsam doctrinam vertit. Eus. Hist. 104, cum perspicuum sit hisce significari Gnosticorum haeresin: qui se perspicaces, aliosque peritiores jactabant; quorum haeresis idem ἑνδύμωρος γῶσις, quod est, ut habet Irenaeus, falsi nominis agnitio, id est cognitio sive scientia falso cognominata.

Adollus, 155.
Adrianopolis, cujus episcopus Eutropius, 274. Luget ob pulsus Eutropium, 254.

Adrianopolitani volunt cum Ariano communicare, 280. Unde Ariani administro Philagrio curantur decem laicos ex fabrica capite truncari, 280.

Adrianus in Ægypto versans defunctum Antinorum in deorum numerum retulit, 8. Hinc argumetum adversus Idololatriam praebuit, 8.

Adventus Christi. Vide ad vocem Christus. Adventus secundus Christi non in humili forma sed in gloria, 17.
Aegeon centimanus auxilium Jovi fert cum Theide, 10.

Ægyptii Pelagos deorum nomina docuerunt, 18. Ægyptiorum dii, 7. Ægyptii Apin adorant, 19. Iidem, Osiridem, Orum, 8. Fluvius fontes et aquas colunt, 49. Aquam ut dent colunt, 70. Non eadem quae Phoenices idola venerant, 18. Ægyptiorum oracula falsa, 71. Ægyptii olim homines Junoni imolabant, 49. Eorum abominandi ritus, 18. Ægyptii et Chaldaei magis dedit, superstitiones, moribus feri, 71, 74. Ægyptiorum civitates religiones varias et inter se pugnantibus habent, 48. Apud Ægyptios multi magi memorantur, 75. Ægyptiorum idola in adventu Christi corruerunt, 62. Eorum impietas et idololatria eversa per Christum natum, 63. Ad Ægyptios usque pervenit Evangelium, 74. Ægyptii piorum hominum maximeque martyrum corpora non humata in lectulis asservant, 689. Hunc morem improbat Antonius, 690. Ægyptii episcopi qui cum Athanasio Tyrum venerant queruntur de conspiratione Eusebianorum, et de legatione Marcotica, 152. Queruntur suspectos viros in Marcotem missos esse, 155. Recusant Eusebianos iudices Athanasii, 152. In synodo Tyriae, datis ad Dionysium comitem litteris appellant imperatorem Constantinum, 155. Calumnias Meletianorum in Athanasium patefecere tentant, 155. Intorpebant ab Eusebianis, 155. Ægyptii episcopi litteras suas ad Julium mittunt, 110. Quibus purgant Athanasium, 150.

Ægyptii Thebaidis et Libyae episcopi pacem cum Athanasio habebant in Gregorii ingressu, 89. Ægyptii episcopi, 94. Qui synodo Sardicensi subscribunt, 155. Ægyptiorum episcopus constantia adversus Arianos, 250. Ægyptii episcopi persecutionem sustinent pro Athanasio, 161. Ægyptii ac Libyae episcopi prope nonaginta persecutionem patitur pro Athanasii causa, 247. Ægyptii episcopi sexdecim in exilium pulsati, 247. Ægyptii episcopi Ariam haeresim confuturunt, 250. Ægyptii et Libyiarum episcopi numero circiter nonaginta cum Athanasio scribunt ad Afros, 718.

Ægyptus, 97, 122, 285.
Ælianus, 155. Subscribit synodo Sardicensi, 155.
Ælurion episc. Ægyptius interfuit synodo Tyriae, 151.
Æol in Thracia civitas cujus episcopus Olympus, 280.
Aer non a se ipso, sed ab æthere calore habet, 21.
Aeri dei honor ascriptus, 7.

Æra Dodonæa, 9.
Æsculapius inter deos relatus quod medicinam exercuit, 72.

Æternitas nota homini, 2.
Æthales presb. Alexandrinus, 150

- Æthiopes Indi cum Arabibus de idolis discentiunt, 18.*
Al. Æthiopes usque perveniit Evangelium, 75.
 Aetius cognomine *Abas, 575.*
 Aetius Arianae haereseos auctor, 575. Aetii amicus, magister Eudoxii, 602. Aetius, 153. Subscribit synodo Sardicensi, 152. Aetius, 133, 139. Subscribit synodo Sardicensi, 235.
 Azana et Szana Auxumeos tyranni, 250.
 Africa, 98, 285.
 Africæ episcopi, 56. Synodo Sardicensi subscribunt, 155.
 Agape, 111.
 Agapetus diaconus missus a Lucifero ad synodum Alexandrinam, 619.
 Agathammon *Ægypti* episc. adfuit synodo Tyrine, 154. Cum Athanasio Constantium adit, 160. Agathammon, 153. Episcopus *Ægypti* subscribit synodo Sardicensi, 153. Agathammon in Alexandrinorum territorio, sive Hermapolis parvæ episc., 148.
 Agatho monachus in episcopum cooptatus, 210.
 Agatho episcop. *Ægyptus*, forte idem, in exsilium missus ab Ariano, 256.
 Agathodemone episc. Schedæ et Menelatti in fugam versus ab Ariano, 506. Interfuit synodo Alexandrinae anno 562, 615. Et ei subscribit, 619.
 Agathon diacon. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.
 Agathus episc. in fugam versus ab Ariano, 506.
 Agathus episc. Phragonis et partis Elearchis, idem, ut videtur, interfuit synodo Alexandrinae anno 562, 615. Et ei subscribit, 619.
 Agathus presb. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.
 Agathus presb. Mareotæ subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.
 Ἀγαπᾶν vocem a Græcis mutuati sunt Ariani, 184. Ἀγαπᾶν vox a gentilibus excogitata, 345. Ἀγαπᾶν vocis tria significationes, 184. Ea voce qua sententiæ Ariani utuntur, 185. Ἀγαπᾶν vocis variaz interpretationes, 345 et seqq. In Scripturis non exstat, 545. Ἀγαπᾶν sive non-gentili varia significata, 607. Ἀγαπᾶν in Scripturis non exstat et suspectum est, 186. Ἀγαπᾶν vocabulum pie potest intelligi, 187. Ἀγαπᾶν Pater dicitur respectu creaturarum, quæ sunt Ἀγαπᾶν, id est res factæ, 345. Ἀγαπᾶν, duo esse non posse Ariani dicunt, 543. Aggræus propheta tempore captivitatis Babylonicæ, 65.
 Agrippina. Vide *Colonia.*
 Aidoneus sive Plato ab Hercule vulneratus, 10.
 Aithales Arianus, desertor Ecclesie, 514. Deponitur, 515.
 Aicmeus a Jove vitatus, 10.
 Alexander episcopus Alexandrinus orthodoxus, 220. Ecclesiam Thebas dictam extruxit, 241. Et in ea edificio nodum abscidit collectas habuit, 241, 245. A Meletio maledictus læscasus, 140. Alexander, Athanasii successor, calumniis Meletianorum impetitus, 105, 232. Apud imperatorem, 105. Litteras mittit ad Arium, 515. Alexander Arium elicit, 101, 228. Et socios ejus deponit 515. Alexander damnat Arium, 101. Ob impii illius verba, 222. Alexandri epistola ad omnes obsequios episcopos, 515. Alexander Ammonem damnat, 93. Ariano confutat ex Scripturis, 515. Usque ad mortem pro fide certat, 231. Contra hæresin Arianae 231. Afflictiones passus est, 231. Alexander catalogum episcoporum et clericorum Meletianorum postulat a Meletio, 148. Mensibus quinque a redditu Nicææ nodum exactis obiit, 140.
 Alexander Constantinopolitanus episcopus orthodoxus, 220. Obiit Eusebianis Arium in Ecclesiam introducere volentibus, 229. Non vult admittere Arium ad Ecclesiam eommunionem, 370. Deum percutere ut tollat Arium, 270. Et exaudit, 270.
 Alexandri episcopi Thessalonicensis epistola ad Athanasium, 144. Improbatur legatos mitti ab Athanasio recusatos, 108, 116, 156. Monet Dionysium de conspiratione Eusebianorum, 155.
 Alexander episcopus, 152. Subscribit synodo Sardicensi, 152.
 Alexander presbyter Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae, 516, anno 530.
 Alexander alter presbyter Alexandrinus, 80. Subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 516.
 Alexander diacon. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.
 Alexander diacon. Mareotæ subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.
 Alexander et Hymenæus a fide deficient, 231.
 Alexandrum Magnum benevolentem in urbem Alexandria superare se testatur Constantius, 248.
 Alexander Herodis filius necatur fratris iusuridi, 1023.
 Alexandria synodus cui adfuit episcopi prope centum, anno 540, 97. Athanasium innoxium declarat, 540, 97. Ejus epistola, 99. Alexandria synodus Juliano imperatore, 614. In *Monio*. Tomum mittit ad Antiochenam synodum, 615. Episcopi qui ei interfuerunt, 615. Mittit legatos cum Tomo Antiochum Eusebium et Asterium, 613. Curat conjungi partes civitatis Antiochense distractas, 516. Resipit Labellam Sardicensem ut supposititum, 516. Hæreticis formulam prescribit abjurandam, 516. Nicæanæ fidem confirmat, 516 et seqq. Damnât Arium, Sabellium, Paulum Samostensem, Valentinum, Basilidem, Manichæum, 516, 617. Agit de tribus et de una hypostasi, et quid tenendum sit statuit, 617. Compescit disputationem de Incarnatione, 618, 619.
 Alexandrinum quatuor presbyteri ab Eusebianis in exsilium acti, 109.
 Alexandrinum presbyteri legatos ad Mareotem arguunt quod soli reo Tyrî relictos accesserint, 149. Alexandrinum Gregorium aversantur, 89. Alexandrini Athanasio exsulanti litteras mittunt, 156. Alexandrini Christiani ob paucitatem et angustiam ecclesiarum cogunt Athanasium ut in magis ecclesiæ nodum absoluta conventus agat, 240. Alexandrinum presbyteri et populi Syriam adeuntes rogant ut litteras imperatoris exhibeant, 245. Alexandrinum legatos mittunt ad Constantium questuros de Syriam, 311. Alexandrinorum Catholicorum contestatio de Syriani irruptione, 311. Alexandrinum populi amor erga Athanasium, 512. Alexandrinum intrusionem Gregorii adfuisse ferunt, 89. Alexandrini omnes a Georgii communionem abhorrent, 256. Alexandrini Catholici a duce ter mille militibus stipato cœduntur, 247. Alexandrini Catholici pro Eutychæo precantur, 500. Alexandrinorum Catholicorum feruio, 501. Alexandrinus æger in episcopum electi Dracontium monachum, 207. Alexandrinorum territorum cujus episc. Agathammon Meletianus, 148.
 Altare violatum in irruptione Gregorii, 90.
 Alympis, 152.
 Amatec ducit exercitum contra Mnysen, 62.
 Amantius, 152. Subscribit synodo Sardicensi, 152.
 Amantius, 155. Episc. subscribit synodo Sardicensi, 155.
 Amantius episcopus subscribit, 155.
 Ambythianus diacon. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.
 Amen vox in ecclesiis dicebatur, 241, 242.
 Amianus Indorum igni resistit, 57. Amiani vis igni resistit, 69.
 Amilianus, 155. Episcopus subscribit synodo Sardicensi, 155.
 Ammon arietino capite, 7. Ammon a Libyæ populis adoratur arietis forma, 49.
 Ammon damnatus ab Alexandro Alex., 505. Litteras Gregorii subscribere solebat, 95. Ammonus. Dicitur presbyter, 145. Ammonus presb. Mareotæ subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517. Ammonus presbyter Mareotæ forte idem, 151. Ammoniacæ Libyæ, 251. Ammoniacæ, 303. Ammonianus episc. *Ægyptus* interfuit synodo Tyrine, 154. Ammonianus episcopus, 147. Ammonianus, 153. *Ægyptus* episc. subscribit synodo Sardicensi, 153. Ammonius cui scribit Dionysius contra Sabellianum, 196. Ammonius alter, 155. Subscribit synodo Sardicensi, 155. Ammonius monachus in episcopum electus, 210. Cum Serapione peregre profectus est, 210. Ammonius Diospolitanus episc. Meletianus, 148. Ammonius episc. ab Alexandro ordinatus relegatur in superiore Ostia, 505. Ammonius alter episc. *Ægyptus* in exilium missus ab Ariano, 256, 306. Ammonius tertius episcopus fugatus ab Ariano, 506. Ammonius episc. Pachemunis et partis Elearchis, interfuit synodo Alexandrinae anno 562, 615. Et ei subscribit, 619. Ammonius episcopus Elearchis adest narrationi Athanasii de iis que sibi acciderunt in exilio suo sub Juliano, 694. Ammonius episcopus afert narrationem Athanasii de fuga sua sub Juliano Aug., 694. Ammonius presb. Alexandrinus, 156. Ammonius presb. Mareotæ subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517. Ammonius diaconus Alex. subscribit synodo Alexandrinae 530, 516. Ammonius diaconus, 145. Ammonius diacon. Mareotæ subscribit synodo Alex. anno 530, 517. Ammonius diaconus Mareotæ, 152. Ammonius laicus ab Athanasio ad Utsacum et Valentem missus, 284.
 Amor sive Cupido in Papho insula collitur ut deus, 7. Amores deorum turpissim, 10.
 Amorrhæi Jesu filio Nave obstitabant, 62.
 Amos propheta, 65.
 Amos Leontopolis in *Ægypto* episcopus Meletianus, 148.
 Amphio in Cilicia episc. orthodoxus, 220.

Amblyon loco Eusebii exsulis Nicomedienſis epiſcopus conſtituitur, 102.

Anon monachus Deo acceptiſſimus, 695. Ejus animam in celum ferri videt Antonius, 672. Anon ſæpe Antonium adit, 672. Multa ſigna edit, 672. Flumen mirabiliter traſiit, 672. Querit ab Athanaſio utrum excretiones ſpermatice, ſi abſit voluntas, ſint peccata, 765 et ſeqq. Non eſſe peccata reſpondet Athanaſius, 766.

Amyntius preſb. Alexandrinus, 150.

Amagampus, 135.

Amagampus epiſcopus ab Alexandro ordinatus, 256, 505. Relegatur in ſuperiorem Oaſin, 303.

Anatolius Eubeæ; ad eum milititer tomus ſynodi Alexandrianæ, 615.

Anazarbus urbs cujus epiſcopus Athanaſius, 581.

Anycra luget ob pulſum Marcellum epiſcopum, 255.

Anycra in Galatia multa mala lilaſta ab Arianiſ, 119. Anycrogalatia, 128.

Andragathus, 135. Subſcribit ſynodo Sardiſiensi. 135.

Andreas, 135. Subſcribit ſynodo Sardiſiensi. 135.

Andreas epiſc. Arſenoita interſuit ſynodo Alexandrina anno 562, 615. Et ei ſubſcripſit, 619.

Andro epiſcopatus in Ægypto, 619.

Andronicus, 135. Epiſc. ſubſcribit ſynodo Sardiſiensi, 135.

Angeli proprium eſt Deo Imperatris miniſtrare, 445.

Angeli non poſſunt homines redimere, 47. Non ſunt imagines, 47. Qua ratione id intelligitur, in noſis 47. Angeli et archangeli Deum in nomine Jeſu adorant, 552. Angeli aſcendendo et deſcendendo miniſtrant, 567. Angelorum ſubjecto Verbi divinitatem demonſtrat, 468.

Anima veri Dei oblitia ipſum in ſenſibilitibus rebuſ commenta eſt, 6. Ejus munus eſt ea que extra corpus ſunt contemplari, 49. Nec tamen agere extra corpus, 49. Anima Del oblitia ea ſola videt que in ſenſu cadunt, 6. Anima corpus movet, et ab alio non movetur, 25. Anima motus eſt ejus vita, 26. Animam qua ſeipſam movet necesse eſt, poſt mortem corporis vivere, 26. Anima per ſomnum videtur et cogitat, 26. Sanctos et angelos ſæpe conſpicit. Sejuncta a corpore evidentiſſimè immortalitatem cognoscit. Immortalia et æterna cogitat, 26. Immortalis, 26. Non moritur, ſed ejus diſceſſus corpus moritur, 25. Anima noſtra eſt via ſalutis, 23. Anima ſubtrahit facultatibus cum eaſ ad creaturas convertit, 1. Suis Chriſti ad infernum deſcendit, 743. Animæ munditia eam expeditam reddit ad Deum contemendum, 3. Anima eſt natura ſua ſæcile mobilis, 5. Non poteſt a motu quieſcere, 4. Motum corporis facultatibus imprimi, 24, 25. Id ex comparatione lyraſ explicatur, 24. Ad imaginem Dei facta, 26. A Deo averſa auriga comparatur extra metam currenti, 4. Anima peccati maculas abſtergens poteſt Deum contemplari, 97. Ex rebuſ ſpectabilibus, 37. Anima creata ut Deum videtur, res caducas queſſit, 6. Anima rationalis inſeſe hominibus probatur, 24 et ſeqq. Quia res abſentes homo contempletur, 24. Quia eligentium vim habet, 24. Quia de immortalitate cogitat, 25. Æterna item apprehendit, 25. Anima tum recte ſe habet cum manet ut creata eſt, 647. Non perſeveravit qualis creata eſt, ſed ſe contaminavit, 6.

Annianus epiſcopus ſubſcribit ſynodo Sardiſiensi, 132.

Annoſci epiſcopi Eccleſiaſ Arianiſ tradunt anno 561, 597. Iſ dicit quia Filium dicebant Patri adpatrem, id eſt diſſimilem, 561, 597. Vocantur *trinitarios*, quia Filium dicebant *ſi ubi Erant*, ex non exiſtantibus eſſe, 597. Alium Filium Patri ſimilem non eſſe, 716.

Antaradus urbs Syria luget pulſum Carterium epiſcopum, 254.

Anteopolites nomus, 145.

Antichriſti prodromus eſt Ariana hæreſis, 162.

Antonius epiſcopus ſubſcribit ſynodo Sardiſiensi, 132.

Antinoopolis, 148. Ejus epiſcopus Lucius Meletianus, 148.

Antonius ab Adriano in deorum numerum relatus, 8.

Antonius diaconus Meletianus in breviario Meletii, 148.

Antiochena ſynodus anni 370. Epiſcopi ibi erant ſeptuaginta, 605. Antiochena ſynodus anno 341. In ea legatur ad Conſtantem Narcifiſus, Maris, Theodorus et Marcus, cum nova fidei formula, 589. In ea ſynodo tres fidei formulæ eduntur, 587 et ſeqq.

Antiochia luget Euaſthium epiſcopum pulſum, 234.

Antiochia Athanaſius Conſtantium alioquitur, 236. Antiochena civitas in multis diſtracta partes, 516, in noſis.

Antiochus ager in rebuſ, 239.

Antiope a Jove vitata, 10.

Antiochus preſbyter, 763. Ad eum epiſtolam ſcribit Athanaſius, 763. Litteras Jeruſolyſis miſit ad Athanaſium, 763.

Antipatris, Herodis Patris, hiſtoria, 1025. Antipater, Herodis filius, necatur, 1025.

Antiptra epiſcopatus in Ægypto, 619.

Antonius epiſcopus ſubſcribit ſynodo Sardiſiensi, 135.

Antonius (Pl.) commeſtium præfectus centuarius, 152.

Antonius Ægyptius, 632. Nobilitas et opulentis parentibus ortus, 632. Chriſtianique, 632. Chriſtianorum more educatus, 632. Juvenis cum eſſet probus erit moribus. Orbatus præcibus, audita Scripture ſacrae lectione, venditiſſione poſſeſſionibus in uſum pauperum arctum vitam genus ſuit, 635. Ante domum ſuam ſecedit, 635. Antoniuſ ſororem parthenoni committit anno circiter 271, 634. Antonium ſenem monachum adit, 631. Manum opere viciat, 631. Frequens orat, 634. Ab omnibus diligitur, 635. Streuſus quoque imitatur, 635. A demone multis modis tentatur ad reſtinquendum propoſitum, 635 et ſeqq. Vincitur dæmon ab Antonio, 636. Nigri pueri ſequi Antonium aggreditur dæmon, 636. Antonius corpus macerat jejuniis et vigiliis, 637. Ejus inſtitutum vita, 637. Ad ſepulchra procul vita ſita ſe conſert, 639. Poſtea oneratur a demoniſ, 639. Inde exportatus, poſtquam redit ad locum priſtinum, 659. Rurſum viſis et ſpectris a demoniſ terretur, 640. Flagrſ ſtimulique caditur, 640. Demones verbis lacertis, ricet et fugat, 640. Viſu, lumine, et auxilio Domini recitat, 641. Erat tum annorum prope xxxv, 641. Antonius ad montem ſolus contendit, 641. Argentel diſci ſpectes ei a demone offertur et poſtes aurſi maſſa, quam ille contemnit, 641. In caſtello deſerto domicilium collocat, 642. Victus aſperitas, 642. Nemiſum admittit ſecum, 642. Demonium terribiliſ agitatur, 642. Imperterritus alios confirmat, 642. Viſis coeleſtibus recreatur, 642. Vigiliis ſuis ita deſcit, 645. Antonius extra caſtellum egreditur et ſeſe conſpiciendum præbet, 645. Nihil mutatus tam ſæpe exercitatione, 645. Multos curat, alios a demoniſ liberat, 645. Multis oratione ſuadet ut monaſterium inſeſt vitam, unde multa excitantur monaſteria. 644. Quo ille moderatur, 644. Arſenolium caſtem tranſiens crocodillos fugat, 644. Antonius orationem habet ad monachos Ægyptiſa lingua, 644. Demoniſ ſe ludantibus maledicit, 639. Prædicentis exundaturum ſuivum in-crepat, 639. Miniſtantibus et ſe circumſiſtentibus demoniſ poſſit, 639. Lucem præferentibus claudit oculos, 639. Quasſantibus monaſterium precat, 639. Sibilantibus et ſaltantibus poſſit, tum filiſi filii, 639. Demoneſ ingentiſ ſpecte ſe virtutem Del dicentem fugat, 639. Monachi ſpecte apparentem oratione fugat, 639, 660. Demoniſ auri ſpectem offerentibus poſſit, 660. Cædentiſ ſe, verbis Scripture comprimit, 660. Satanam procerſa ſtatura apparentem increpat et abigit, 660 et ſeqq. Antonius verbis ſuis utilitatem fratribuſ offerit, 662. Monaſterium Antonii ſocietas, 662. Antonius ſecedit ad monaſterium ſuum, 662. Ejus vita ratio, 662. Cum pudore, cibo aliſſque necariſ utitur, 663. Jejunandi modum præſcribit, 663.

Antonius in perſecutione Maximini relicto monaſterio Alexandriam venit et martyrio ſeſe offert, 665. Conſoſeribus in metallis et in carceribus miniſtrat, 665. Juſſus excedere urbe cum monachis, non parat, et in edito loco ſtat, 663, 664. Dolet quod martyrium non ſubeat, 664. Antonius in moaſterium denuſ ſecedit, 664. Aſceticam vitam ferventiſ inſit, 664. Martianiſ filiam a demone liberat, 664, 665. Allos curat, 665. Antonius tadio concurreptum in ſuperiore Thebaidem tendens, jubetur diviniſ in deſertum interius concedere, 665. Saracena ducibus ad montem pervenit, 665. Ubi conſidet, 666. Saraceni ei panes deferunt, 666. Agellum colit ad victum, 666. Feras ſegetem vaſtantes increpat et fugat, 666. Olivas et legumina ægre a fratribuſ accipit, 666. Demone horrenda ſpecie et feras fugat, 667. Monuſtroſam feram ſigno crucis fugat et præcipitat, 667. Antonius a fratribuſ rogatus de monte deſcendit monaſteria inſivurus, 668. Iter ageus aquam mirabiliter impetrat, 668. Monachos in propoſito confirmat, 668. Sororem virginum præpoſitam reperit, 668. In montem remigrat, 668. Egri adent illum, 668. Fratruſ præcepta tradit, 668. Peccata ut quiſque ſcribat ſuadet, 669. Frontem palatinum sanat, 670. Virginem quendam a Buſiride Tripolitana, 670, 671. Divitiuſ edicit fratrem exſtinctum ſui eſſe, alterumque ſeminecem, 671. Videt Amunſ Nitriuſis monachi animam ſu colum ferri, 672. Qua hora ille obiit, 672. Polycratum virginem rogante Archelao comite curat, 673. Prædicit futura, 673.

Antonius de monte iterum deſcendit, 675. Adolescentem demoniacoſ curat, 674. Alium demoniacoſ miro exagitatione liberat, 674. Demoneſ jubet in loca arida fugere, 674. Viſio Antonii de tranſitu animæ ſue ad celum, 674. Antonius de ſtatu animarum poſt mortem cogitans viſionem habet tranſeuntium animarum, 675. Antonius quanto in honore habet epiſcopos, præſbiteros, et diaconos, 676. Antonii bilantias, 676, 677. Antonius abhorret a Meletianis, Manichæis, Arianiſ, 677 et ſeqq.

- Arianus mentibus Antonium secum sentire, venit ille Alexandriam, 677. Arianos confutat, 677. Gentilibus in honore habetur, quorum multum convertitur, 678. Alexandria proficiscentem ad portam urbis deductit Athanasius, 678. Poellam a demone liberat, 678. Antonium literas non dicit, 678. Duos philosophos Græcos coarguit, 679. Alios philosophos multos confutat, 679 et seqq. Coram ipse demoniacos signo crucis liberat, 685. Antonium literas accipit a Constantio et filis ejus miseris, ægre ipsis vicissim literas mittit, 684. Iterum in interiore monte se confert, 684. Visione habet quas Sarpalio episcopo narrat, 685. Mira visio Antonii de futura Arianorum persecutione, 685. Antonius discipulos monet ne cum Ariano communicent, 686.
- Antonius non jussu sed orando morbos curat, 686. Judices optant ut ex interiore monte descendat, 686. Descendit tandem et in exteriorem montem venit, 686. Duci hortant ut extra montem consisteret respondet monachum in saculo esse eum piscem extra aquam, 687. Balacium Christiano cruciantem increpat, 278, 687. Irridet ille, 687. Misere interit, 278, 687. Antonius multorum utilitati providet, 688. Cui medicus Ægypti est, 688. Antonius instante morte in exteriorem montem postremo contendit, 689. Fratris mortis dat, 689. Centesimum supra quintum annum tunc ægebat, 689. Hortatur ut Meletianus et Arianos fugiant, 689. Rogant fratres ut in exteriore monte cursum conficiat, 689. Id negat ille ob consuetudinem Ægyptiorum, plorum corpora in lectulis esse humata servare, 689. Hunc morem improbat Antonius, 690. Rogabat episcopos ut morem hujusmodi abrogarent, 690. Antonius in exteriore monte commigrat, 690. In morbum incidit, 690. Fratres hortatur ad virtutis exercitium, 690. Vetat ne corpus suum in Ægyptum deferri permittant, 691. Athanasio pallium et melosum quam ab eo acceperat dari jubet, 691. Sarpalio alteram melosum, fratris suis ciliicum, 691. Moritur, 691. Humatur, 691. Ubi lateat nemo novit, 691. Antonius oculorum aciem, et dentes ad mortem usque servavit, 692. Ejus laudes, 692. Ejus fama ubique vagatur, 692. Philosopho eisdem dicit Antonius librum suum esse naturam, 693. Dicitur ad Didymum, 693.
- Ambion Ægyptius episc. adfuit synodo Tyrina, 154. Cum Athanasio Constantium adiit, 160.
- Ambros apud Ægyptios canino capite fabulosum commentum, 17.
- Aotas, 135.
- Aphrodisius, 135.
- Aphthonius presbyter Alexandrinus, posuit ab Artavio per Sardicensem synodum restitutus, 125. Aphthonius presbyter Alexandrinus, 150. Forte: ilem.
- Aphthonius diac. Alexandrinus subscribit Synodo Alexandrina anno, 520, 516.
- Apis cultus ab Ægyptiis, 19.
- Apis presbyter Alexandrinus subscribit synodo Alexandrina anno, 520, 516.
- Apis et Macarius presbyteri Athanasii calumniam Athanasio oblatam depellunt, 141.
- Apocalypsis Joannis liber canonicus, 767.
- Apocryphi libri, 767. Non leguntur in Ecclesia, 768. Sunt hæreticorum commentum, 768.
- Apollinaris episcopus quosdam monachos legatos mittit ad synodum Alexandrinam, 619.
- Apollinaris versuta, 618, in notis. Regit errorem suum per legatos, 618 et seqq.
- Apollinaris hæresiarca. Contra eum scribit Athanasius, 756 et seqq.
- Apollinaristarum sive Dimocritarum errores varii. Dicantur: 1° corpus ex Maria genitum consubstantiale esse Verbi dicitur; 2° Verbum in carere et ossa et in totum corpus mutatum fuisse; 3° Christum fictione non natura gestasse corpus; 4° ipsam Deitatem circumcisam et crucifixam fuisse; 5° Verbum nequamquam ex Maria, sed ex sua ipsius substantia sibi corpus efformasse; 6° Eum qui dicitur Domini corpus ex Maria esse, non Trinitatem, esse quaternitatem admittere; 7° Non minoris ætatis esse corpus quam Verbi divinitas; 8° Christum qui passus est non esse Deum et Filium Dei, sed Verbum in sanctum hominem quasi in unum ex prophetis venisse, 720, 721, 736 et seqq.
- Apollinariste dicebant vice interioris, qui in nobis est hominis, mentem celestem fuisse Christo, 736, 744.
- Apollinaristarum argumenta, 725, 756, 732, 754, 756, 760.
- Apollinariste animi dicebant modum suspicentem, modo tæcantur in homine subsistere, 749. Eorum errores confutatur, 720, 721, 722, 725 et seqq., 737, 738, 739 et seqq.
- Apollo per Theseum inter deos relatus, 8. Apollo olim colabatur, 71. Apollo musicæ auctor dicitur, 14.
- Apollo monachus in episcopum cooptatus, 210.
- Apollodoros episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Apollonius episc. subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Apollonius alter subscribit synodo Sardicensi, 133. Apollonius tertius, 133. Apollonius quartus, 133. Apollonius Ægypti episc. adfuit synodo Tyrina, 151. Apollonius episc. fugatus ab Ariano, 506.
- Apollonius presbyter Alexandrinus, 150. Apollonius presb. Meletianus, 148. Apollonius presb. Mareota subscribit synodo Alexandrina, anno 520, 517. Apollonius diaconus Alexandrinus subscribit synodo Alexandrina, anno, 520, 516.
- Apollo subscribit synodo Sardicensi, 133. Apollot episc. fugatus ab Ariano, 506. Apollot episc. Ægypti adfuit synodo Tyrina, 154. Forte idem Apollot diaconus Mareota, 151. Apollot alter diaconus Mareota, 152. Apollot tertius diaconus Mareota, 152.
- Apologia contra Arianos, 97. Apologia ad Constantium, 234. Apologia Athanasii de fuga sua, 253.
- Apostoli sunt columnæ Jerusalem, 905. Montes dicuntur, 883. Eorum statua, Domino auctore facta, bona et firma sunt, 208. Apostoli principes, 288. Non propria virtute, sed Dei gratia signa edebant, 437. Per reconomiam aliquando loquuntur, 194 et seqq. Post collatum munus restitit via ad bravinum pervenerunt, 210.
- Apostolica constitutio ab Ariano violata, 248.
- Apostolicus chorus a Judæis vexatus, 869, 905.
- Apphus, episc. subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Appianus diaconus Alexandrinus, 150.
- Aprianus episc. subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Apulia, 98, 122, 225.
- Apum usum Aristæus inventi, 15.
- Aqua ut Deus habetur apud Ægyptios, 70. Adoratur ab Ægyptiis maxime, 19. Aqua refectionis sacrum baptismi intelligitur, 828.
- Aquasilia et reptilia in decorem numerum computata, 7.
- Aquila subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Aquila lectio, 86, 376, 684.
- Aquila lectiones, 834.
- Aquilæ episcopus Fortunatianus, 233.
- Aquilæ in templo nondum absoluto collectæ habentur, 241.
- Arabes cum Æthiopiis de idolis dissentient, 18.
- Arabia, 97, 122.
- Arabicus lupus, 1026.
- Arabion episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Arbæthion Ægypti episcopus adfuit synodo Tyrina, 154.
- Arbæthion consul, 512.
- Arbæthion Ægyptius episcopus cum Athanasio Constantium adiit, 160.
- Arcadie Mercurium colit, 8.
- Arcas vulnerat Minervam, 10.
- Archaph, Joannis Meletiani cognomen, 144.
- Archelus comes rogat Autonum pro virgine Polycratia, 675.
- Archidamus presbyter, Julii legatus in synodo Sardicensi, 152.
- Argumentum est contra Judæos quod ex Danielis predicatione tempium non stet ultra, nec propheta, nec visio sit, 65 et seqq. Argumenta alia externis, alia Christianis afferenda, 54.
- Ariani. Vide in Ariano.
- Aries Ammon adoratur apud Libyæ populos, 19. Ariano capite dicitur Ægyptii, 7.
- Ariminum in Italia, 572. Ibi synodus celebratur, 572 et seqq. Ariminus plus quodringentes episcopi congregantur, 576, 598. Ariminenses Patres. Eorum sincera et pura fides, 575. Ariminenses Patres deprehendunt vafriorem Arianorum, 577. Proponunt damnari Arianam hæresim, 577. Abnuunt Ursacius, Valens et reliqui, 577. Patres testificantur se non pro fide asserenda convenisse, 577. Et sufficere Nicænam fidem, 577. Confirmant illam, 577. Damnant Ursacium, Valentem, Gerulium, Auxentium, Gaium et Demophilum, quos hæreticos declarant, utpote Arianos, 577. Ariminensis synodus deponit Ursacium, Valentem, Eudoxium, Auxentium, Demophilum, quod nolent Arianam hæresim damnare, 715. Ejus decretum, 579. Quo damnantur predicti Ursacius, etc., 580. Ejus prima acta sincera, 714. Ariminenses Patres legatos mittunt ad Constantium, 579. Ariminensis synodi episcopi legatos viginti mittunt ad Constantium, 615. Quos Constantius Adriano-philus retinet, 613. Affirmant se unquam a proposito recessuros, 613. Rogant revertendi in Ecclesiam sine facultate, 618. Ariminensis synodi episcopi in Ecclesia sine facultate imperatores, 577. Ibi confirmatur Patrum fides et Nicæna, 578. Ariminensis synodi episcopi ferme ducenti, 713. In dignissime habiti a Constantio, 714. Ariminensis synodus

laudatur ab Athanasio, 580. Eam Nicænae opponebat Ariani, 712, 715, 714.

Arius episcopus subscripsit synodo Sardicensi, 153.

Aristæus apum osum inventit, 15.

Aristæus in Græcia episcopus orthodoxus, 220.

Aristobulus, Herodis filius, necatur fratris insidiis, 7025.

Ariston episcopus Ægypti adfuit synodo Tyria, 154. Ariston Ægypti episcopus, alius adfuit synodo Tyria, 155. Ariston subscripsit synodo Sardicensi, 153. Ariston monachus in episcopo electus, 210.

Arius episcopus subscripsit synodo Sardicensi, 152. Arius episcopus Petrarum orbe idem in exilium actus et contumeliosis affectus ab Ariano, 260. Relegatur in superiorem Libyam, 260. Arius alius episcopus subscripsit synodo Sardicensi, 153. Arius alius episcopus subscripsit synodo Sardicensi, 153, 159.

Arius virus impietatis vomit, 502. Arius et sectatores eius ob impietatem suam ab Alexandro Ecclesiam pulsati, 101, 232, 235, 515, 514, 583. Arius desertor Ecclesie, 514. Nicanæ Patres Arii impietatem audientes aures continebant, 225. Arius Eusebii Nicomediensis socius, 226. Arii hæresis sectatores erant Eusebii et socii ejus, 82. Arius vir et minor Eusebii confidit, 229. Apud Eusebium Nicomediensem Thalam edidit ad imitationem imperii Sotades, 582, 194, 520, 521, 582. Arius Ursacium et Valentinum rudineus fidei imbuit, 218. A Constantino evocatur Constantinopolim, 269. Eusebianorum opera, 228. Rescriptum fidei tradit Constantino, occultas hæresis vendit, 269. Coram Constantino Scripturarum vocabula nuda usurpat, 228. Impietatem suam Constantino occultat, 228. Jurat se non eam tenuisse sententiam cujus causa ab Alexandro ejectus fuerat, 269. Jurat se suam fidem exponere, 228. Arius ingressus in latrinam crepuit pedes, 228, 270. Die Sabbati moritur, 229. Arii mors est argumentum contra hæresim Arianam, 270, 273. Arius Sotades, 522. Atheus, 232. Arius alter Arii assecta desertor Ecclesie deponitur, 514.

Arii et Ariarum verba.

Deus non fuit semper Pater, 222, 322, 325. Filius non semper fuit : fuit cum non esset. Non erat antequam nasceretur, 222, 322, 325, 327 et seqq., 522 et seqq. Non ex e Patre, 325. In tempore factus, 582. Ex nihilo factus, 272, 325 et seqq. passim. Non proprius est natura Patris, 326. Creatura perfecta, sed non ut aliqua ex creaturis, 583. Creatus et factus est, 326, et in sequentibus centies, 585, 636. Non est verus Deus, 536. Non est æternus, 585. Participatione Deus, 526. Ante tempora et secula creatus, 585. Filius Patrem non novit, nec perfecte videt, 526. Non est unicum et verum Verbum, 222, 526. Non est simile Patri, 582. Principium habet, 522. Solo nomine Verbum, 526. Solo nomine sapientia, 526. Gratia Filius, 526. Initium creaturarum, 582. Gratia verum, 526. Natura mutabilis, 222, 526, 546 et seqq. Pater est sua ipseus virtus, 528. Arii ab Ario nomen habent, 521.

Arii Thalia verba, 522. Non semper Deus fuit Pater : non semper fuit Filius. Verbum ex nihilo factum, fuit cum non esset. Duae sapientie in Deo, Filius nomine tenus Verbum et sapientia. Verbum natura mutabile est, 522, 599, 582. Nulla esse verba, 174.

Arius ait : Verbum non esse verum Deum, 525. Omnino dissimile esse a Patris natura, 525, 696. In Thalia rursum : Patrem a Filio videri non posse, 525, 582. Nec suam ipsius naturam cognoscere Filium, 325, 582. Alienas substantias esse Patris et Filii et Spiritus sancti, 525, 585. Ait Filium esse a Patre divinum, 325. Trinitatem non esse similia gloria, 582.

Arius quis in scena jocator de Deo loquens, 525. Arius serpenti qui Evam deiecit comparatur, 525.

Ariana hæresis bovisime excogitata, 525. Ariarum de creatione Verbi dictum, 589. Arius dicit Dominum dici Verbum secundum cogitandum modum, 205. Et non esse verum Dei Filium, sed per adoptionem, 204. Esse creaturam, 204. Verbum non esse proprium Patri, sed aliud esse in Deo Verbum, Dominum autem esse alienum a Patris substantia, 205. Aliud esse Verbum quod in Deo est, et aliud de quo ait Joannes : *In principio erat Verbum*, 205. Id impugnat Dionysius, 205. Non esse naturam in Patre, 222. Non esse proprium ejus naturæ Verbum, sed aliud esse in Patre proprium Verbum et propriam sapientiam, 222. Christum cogitatione solum Verbum et sapientiam dici, 222. Diversum a Patris natura, 225. Spiritum sanctum creatum, 519.

Arius ait Verbum mutabile esse, quia voluntate agit, 548. Arii opinione Judæismis inducitur, 225. Passionem in Deo, sectionem et effluxum commentus est, 749. Arii dogmata Scripturæ locis confutantur, 225 et seqq.

Ariandicunt : Creatus est Filius, sed non ut una ex re-

bus creatis : factus, sed non ut una ex rebus factis, 584. Dicunt idem esse *γεννητος* et *σκητος*, 585. *Thalam* occultant nec audent evulgare, 326. Se præsidio Constantii faciunt, 327. Scripturis adversantur, 327. Maligne abstinent a temporis nomine cum de Filio loquantur, 330.

Ariarum argumentum : Si Filius est coæternus Patri, est ejus frater, 550. Confutatur. Ariani nolunt Filium esse Patris prolem, quia id sine partium divisione fieri non posse suspicantur, 530, 531.

Ariani dicunt tres esse *θεογονους*, 585. Diversæ substantiæ, 570. Corporea et terrestria de Deo cogitant, et exclusiones, effluvias, influxiones, 555. Ex Eusebii doctrina Verbum factum fuisse dicebant, 556. Pueros et mulieres in foro interrogant ut dolo circumveniant, 556, 584. Dicunt non posse deo *αφ' ουθεν*, non facta, esse, 542. Nicænos Patres accusant quod vocibus non scriptis utantur, 542. Ipsi vocibus non scriptis utuntur, 542. Simpliçiores seducunt, 519. Non sunt Christiani vocandi, 520. Ariani pro Christo Arius est, 520.

Ariani dicunt Deum non nos propter Verbum, sed Verbum propter nos creasse, 225.

Ariani dicunt Verbum unum factum fuisse cum Deus nos vellet producere, 225. Verbum Patris voluntate factum esse cum non esset, 225. Non naturaliter sed gratia esse Filium, 225. Christum non esse naturalem et veram Dei potentiam, 225. Ariani nihil presertim Scripturæ qui Dei Verbum rem creatam dicunt, 216. A Gentilibus non differunt, 224.

Ariana hæresis Antichristi prodromus, 514. Ariana hæretici, 114. Manichæis similes, 226. Nicænam synodum calumniant, 175. Diabolum habent eodem, 207. Dicebant Verbum in eo solum rebus creatis præcellere quod ipsa solum a Deo factum esset et cætera per ipsum, 168. Dicebant Verbum non nisi abstractive dici Verbum ac sapientiam, 167. Dicebant Filium ante tempora factum potuisse, 606. Deum qui vere est egentes alium sibi fingunt, 402.

Ariani queruntur *consubstantialitatem* vocem in Scriptura non esse, 715. Dicebant Patrem Filio esse ineffabilem, 225. Nec ab eo videri posse, 225. Ne quidem propriam cognoscere naturam, 225. Rejiciunt voces substantiæ et consubstantialitatis, 598, 514. Cur consubstantialitatem vocem criminantur, 602. Ariani confutatur per ea cum de Christo secundum divinitatem dicta sunt, 206.

Ariani quia Verbum sive rationem rejecerunt, omnino ratione privati, 165. Sanguisugam comparantur, 502. Aitunt Patrem esse solum ingenitum, solum æternum, solum principio carentem, solum verum, solum immortalem, etc., 585. Ideo Deum ministro Verbo creasse mundum quia res indignæ erant ut ab ipso Deo crearentur, 589. Aiebant Filium voluntate solum et consensu esse nam cum Patre, 442, 582, 585, 606. Ex Ariarum sententia sequitur et multos et multos deos, 447. Ariani dicunt Filium voluntate et arbitrio Patris genitum fuisse, 481.

Ariani dicunt : Non confitemur duo non facta, 448. Filius est in Patre sicut nos in Patre sumus, 448, 449. Ariarum alia argumenta, 456, 457. Cum Judæis consonant, 457. Ariani dicunt Christum ignorasse diem iudicii, 468 et seqq. Principium existendi Filio tribuunt, 495. Aitunt Filium instar instrumenti fuisse Patri ad creationem, 585. Pugnant contra ipsam divinitatem, 595. Ariarum rationes, 597.

Ariani et decipiunt vocibus Scripturæ utuntur, 219. Scripturis abutuntur, 348, 360. Ariani abutuntur hoc loco : *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen*, 350 et seqq. Hoc item loco : *Propterea unxit te Deus Deus tuus, 355 et seqq.* Hoc item loco : *Tanto præstantior angelis factus, 362 et seqq.*, 584. Et, *Dominus creavit me, 570 et seqq.*, 405 et seqq. Et, *Fidelis est qui fecit eum, 570 et seqq.* Et, *Ante eum fundavit me, 428.* His verbis abutuntur. *Ego in Patre, et Pater in me est, 456.* Hoc dicto quoque : *Jesus autem profectus erat et sapientia, 475.* Hoc item, *Nunc anima mea turbata est, 477, et aliis sexcentis.*

Ariani dicunt Verbum ipsum perturbatum fuisse, 478 et seqq. Ariani episcopi voces Scripturæ usurpant, 221. Ariani citando pastorem vocibus non scriptis utebantur, quod in Nicæna synodo vituperabant, 176. Ariani periculum ne baptismi integritatem amittant, 403. Ariarum baptismus inutilis, 403 et seqq.

Ariana hæresis pater diaboli est, 428. Arii ex Patris notitia refelluntur, ut Sabelliani ex Filii, 491. Hydre similes dicuntur, 481. Impietati additi, 251. Ariani dicebant Dionysium doctrina secum consentire, 191, 192. Et ita eum maxime criminabantur, 191, 192. Ariani nulli Patrum favent, 165. Ariani Eusebii gregales, 485. Ariarum cæcitas, 198. Non longe a gentilibus cæcitas sunt, 217. Gentilibus annumerandi, 448. Antichristi nominantur, 770. Ab Ariarum partibus descendentis quidam pa-

rum inferunt Spiritui sancto, 517, 518. Ariarum hæresis omnibus manifestata, 252.

Ariani quidam dicebant Salvatorem assumpsisse solam carnem, 746. Cavillationibus et sophismatibus utebantur, 191. Non sibi constant, 401. Hypocritæ, 229. Nolunt infamiam Arii notari et sic appellari, 217. Hæresin suam occultant, 222, 228, 229. Christi hostes, 181, et exsecrati aliis.

Ariarum suctata, 218. Ariani violant apostolicam constitutionem, 248. Ariani qui recipiebant Nicenam synodum vilipendebant, 115. Ariani queruntur quod Nicæna synodus voces non scriptas usurpari, *vires*, et *quædam*, 161, 600. Ariani soli vocem *consubstantialis* improbant, 598. Comparantur chamaeleonibus, 161. Græcis et barbaris peiores, 192. Calphæ et Judæis comparantur, 192. Judæorum imitatores, 163, 251. Aliis hæreticis audaciores, 505, 401.

Ariarum gesta.

Ariani ab Alexandro episcopo ejeti ab Ecclesia, 115, 315. A singulis civitatibus pulsi, 515. In Nicæna Synodo damnati, 102, 115, 140, 252, 603. Per epistolam Alexandro declarant et tenentur impietatem suam, 585. Alii se Nilam ab eo edidicisse, 583. recepti ab Eusebianis, 115. Cum Meletianis in Athanasium conspirant, 147. Licet testes inimici societatem ineunt, 251. Mentuntur Antonium secum sentire, 677. Ab eo confutatur, 677. Episcoporum catechumenis et coram ethnicis mysteria sacra traducunt, 103. Ad communionem a Jerusalemiana synodo assenti, 157, 272. Meletianorum pravitatem tenentur, 21. Ethnicis suis adesse conventibus cogunt, 685.

Ariani irruptionem faciunt in Ecclesiam anno 341, 685. Ariani episcopi in Sardicenis synodo damnati, 98. Post fugam a Sardiceni synodo nefaria gesta edunt, 280. Plurimos catholicos episcopos in Thracia persequuntur, 280, 281. Nefaria gesta post synodum Sardicensem, 281. Curant ne qui admissi fuerant a synodo Sardiceni sedes reciperent, 280. Insidias parant in legatos Sardicenses, 281. Ariani presbyteros duos et diaconos tres in Armeniam relegari curant, 280.

Ariani synodum Sirmii adversus Photinum cogunt, 592, anno 351. Multa moluntur contra Catholicos, 137. Ursarium et Valentem post pentitentiam ad suorum partes redeunt, 285. Episcopi Ariarum doctrinam occultant, 331.

Ariani Constantium concitant in Hostium, 291. Constantium in Hostium denuo concitant, 291. Episcopi invidis et metu correpti in Athanasium, 285. Denuo Athanasium criminationibus impetunt, 97.

Ariani accusant Athanasium quod Constantem adversus Constantium confiteretur: litteras Magnentio tyranno miserit, 237. Et exemplar epistolæ se habere faciunt, 237. Confligunt litteras Athanasii nomine, 245. Effutunt se habere exemplar epistolæ Athanasii ad Magnentium, 239. Ariani falsifici erant et imperatorum manus sæpe sunt imitati, 239. Athanasium accusant quod in magna ecclesia, non absoluto edificio synaxin habuerit, 240. Athanasium, quarto accusant quod mandatis Constantii non obtemperavit, 343.

Ariani eos qui hæresin suam favent quantumvis malos commendant; qui autem contra hæresin constant quantumvis pii damnari perilli et vexari curant, 375. Homines pecunia et magistratum petitione corrumpunt, 502. Pauci numero, 218. Sola Catholicis bellum inferunt, hæreticis in pace sistent, 280.

Ariarum persecutio, 505. Ariani cohortibus et tribunicis utuntur ut pro libidine agant, 163. Ante triginta sex annos hæretici declarati, 232. Athanasium pellere nituntur et populum ad impietatem deducunt, 246. Georgium in sedem Alexandrinam intrudere volunt, 219. Ariani de fide scribunt et insidias parant, 218. Et in fide tractanda intenti, hæresis accusatorum posant declinare, 218. Ariani una conveniunt et rescriptum fidei libellus episcopis offerant, 216, 217. Quare, 217.

Ariani duces et auctores irruptionis Sirmii, 246. Militibus se adiungunt, anno 356, 264. Multi comites Syriam erant, 216. Alexandriam invadit, 235. Ariarum immunitas, 257. Ariani episcopi efferuntur ut Ecclesiam Alexandrinam Ariani traderentur, 230. Et Catholicis sufferrentur, 232, 247.

Ariani sepulcra aperiant, 299. Corpora defunctorum occultant, 506. Ne ipsi quidem mortui parentur 275. Non concedunt ut corpora defunctorum sepellantur, 256. Paves defunctorum diripiunt, 501. Eorum immunitas in defunctis, 1020.

Ariani accepta a Constantio potestate irruunt in omnes, 296. Virgines nudatas in hermetaria suspendi jussunt et lacerari, 251. Coercent ab erogandis elemosynis, 501. Et in jus vocant eos qui darent, 501. Viduae egenas elemosynas privantur ab Ariano, 501. Eutychem subdiaconum

verberibus, exilio, morte mulciant, 500. Calumnias in Catholicos semper deferunt ad imperatorem, 502. Heroniam qui mendicorum pedes aliebat cum tribus aliis flagris cædi curant, 500. Ariarum mulierum gesta, 500. Ariani episcopos persequuntur, quos, 254. Ariarum fautores episcopi episcopos et presbyteros Catholicos in exilium agunt, 232. Ex Libya in Magnam Oasin, ex Thebaida in Ammoniacam Lybia, 251. Episcopos ab Alexandro ordinatos, monachos et ascetas pellunt, 248. Episcopos persequuntur, 217. Multos episcopos in exilium mittunt, 256. Episcopos plurimorum in fugam vertunt, 256.

Ariani bumo præsidio nituntur, 404. Lignis et sarcinis episcopatum mercantur, 220. Episcopos venales proponunt, 248. Episcopos ordinant ethnicos, 506. Athanasio fugam vitæ vertunt, 255, 251. Eorum episcopi calascopi vocantur, 274. Non habent regem nisi Cæsarem, 287. Inter se dissident, 381. Circumvent monasteria et monachos in errorem inducunt, 771. Cum Arianis qui orant, vitandi, 772. Arimenseium synodum Nicænam opponebant, 712, 715, 714. Petitiones offerunt Joviano contra Athanasium, 624. Ariarum prima petitio contra Athanasium, rogant Jovianum ut det episcopum alium quam Athanasium, 624. Rejecit contra a Joviano, 624. Secunda petitio contra Athanasium, 624. Repudiatur a Joviano, 624. Tertia petitio contra Athanasium, 625. Pariter rejicitur, 625. Quarta petitio Lucii contra Athanasium; qui Lucius cum contumelia ejicitur, 625.

Ariani cur Nicæna synodo malevolent, 185. Ariani curant Nicænam synodum obscurare, 217. Ariarum inconsistentia et varietas in edendis formulis fidei, 217. Ariani singulis annis conveniunt ut de fide decernant, 217. Ariani decem synodos celebrantur, 712, 715. Et in singulis quedam mutantur, 715. Ariani episcopi synodos singulis pene mensibus convocant, 586. Varias synodos cogunt, 598. Multas synodi, 591, 718.

Ariani synodum Sirmii cogunt anno 457, 594. Fidei formulam præfixis eos. edunt, 576. Varias edunt formulas ut Nicænam synodum oppugnent, 596.

Ariarum formulæ fidei in toto libro de synodi.

Ariana hæresis exortus, 140. Ariana hæresis bellum comparatur, 273. Omnium hæresum extrema et fæx, 227. Damnatur a Nicæna synodo, 624. Antichristi prodromus, 162, 677. In Nicæna synodo damnata, 140. In causa fuit cur Nicæna synodus celebraretur, 574.

Ariana hæresis ipsum Deum impugnant, 228. Ariana hæresis causa multa mala perpetrata, 129. Ejus impudentia, 508. Ariana hæresis in caestri primogenitorum a communionem per Salvatorem exclusa, 228. Eam hæresim quidam renovare studebant anno 361, 625. Ariana qui sentit ne Christianus quidem vocandus, 225.

Ariomanitæ, Ecclesia hostes, 455, 456. Armeni, ad Armenios usque pervenit evangelium, 75. Armeni alios deos quam Balthazar colunt, 18. Ars est imitatio, 14. Artes quæ inveniunt non dii propterea existimandæ, 14. Artes quomodo inventæ, 14. Arsacus eunuchus cum Philagrio militare Alexandriam, 276.

Arsenius episcopus subscribit Sardie. synodo, 153. Arsenius falso occisus ab Athanasio dicebatur, 115. Delitescit in monasterio Ptemencyreos, 145. Latens apprehenditur, 144. Ab Athanasio occisus dicitur, 103, 143. Arsenius falso dicitur membratim obructurus fuisse, 124, 126, 150. Arsenius pacificas litteras mittit Athanasio, 146. Communionem Ægyptiorum expetit, 103. Præsens in synodo Tyria calumniam Meletianorum prodi, 149. Arsenioites episcopatus in Ægypto, 619.

Arsenoites idem in Thebaidæ, 148. Cujus episcopus Metas Meletianus, 148.

Artemas quidam Ariana hæreses fundamenta jeci, 586.

Artemidorus episc. Ægypti, adfuit synodo Tyria, 153. Asaph propheta, 63.

Asclepas Gazensis pulvis ab Ariano, 235, 274. Accusatus ab Eusebianis anno 340, 128. Falso accusatur a Theogono, 129. Se innocentem comprobato, 150. A synodo Sardiceni ad communionem admissus, 151.

Asclepius sive Asclepas Gazæ subscribit synodo Sardiceni, 152.

Asini capita dii Ægyptii, 7.

Assyrii Judæos premebant, 62.

Asterius Petrarum in Arabis episcopus ab Ariano deservit, 131, 278. Subscribit synodo Sardiceni, 152. In exilium mittitur ab Ariano in superiorem Libyam, et contumeliosis afficitur, 280. Adest synodo Alexandrinae anno 502, 615. Mittitur a synodo Antiochia, 618, 619.

Asterius episc. alius communionem privat in synodo Seleuceni, 580.

Asterius, dux Armeniæ, litteras defert ad Athanasium, 245.

Asterius comes, 239.

Asterius Sophista, 515, 593. Idolis immolavit, 169, 589. Sophista verferimus et hæresis patronus, ad non factum, sæd semper est, 545. Duas sapientias in Deo admittit, 241. Dicebat solum Filium a Deo factum, et creaturas a solo Filio, quia non facti Dei manum ferre non valebant, 169, 177. Asterii verba, 599, 456. Alii id esse commune Filio cum omnibus creaturis quod pater in ipso sit, 457. Alium virtutem et sapientiam in Deo esse docet quam Filium, 599. Comparat verbum locustæ, 599. Contra Gentilium disputans unam tamen esse sapientiam docet, 401. Cappadox antipetris sophista, 584. Unns ex Eusebianis, 584. In persecutione Maximiani diis sacrificat, 584. Ideoque in clerum non cooptatur, 584. Nunc Eusebianorum librum edit, 584. Et Christum locustæ et bruchæ comparat, 584. Syriæ ecclesias circuit, 584. In clericorum loco sedes hæresin prædicat, 585. Ejus locus et blasphemias, 585. Docet Deum voluntate producere Verbum, 485.

Astra ex sole pendunt, 21.

Astris Dei honor ascriptus, 7.

Athanasius ab his qui divinitatis Christi martyres fuerunt scripturam sacram edidit, 77. Non modico tempore cum Antonio versatur, 632. Elque manus abluenti aquam ministrat, 632. Asceta fuit, 102. Diaconus cum Alexandro frequentissime versatur, et ab ipso in pretio habetur, 101. Athanasius in synodo Nicæna contra Ariarum impetorem confidenter loquitur, 101. Quod Iram Eusebianorum vehementius excitat, 101.

Athanasius omnium populorum et episcoporum voto in episcopum Alex. electus, 101, 102. Ejus ordinatio libera et legitima, 116. Ejus laudes in ejus promotione a populis celebrata, 102. Athanasius ordinat Frumentium, 250. Rogatur ab Eusebianis ut vel simulate cum illis impietatem amplectatur, 222. Abiit, 232. Eum delectum episcopum insidiis appetit Eusebiani, 101. Abiit Arianos admittere ad communionem, 140. Ab Eusebianis accusatus apud imperatorem, 92. Quod linea sticharia exegerit, 141. Hæc calumnia deprehenditur, 141. Interminante Constantino respondit non posse se recipere hæreticos, 141. Accusatur quod scriulum auri plenum Philumen miserit, 141. Eam calumnia Athanasius depellit, 141. Athanasius Ischyram aditu sacrorum interdicat, 145. Accusatur quod thronum everterit, 109. Nicomediam petit, 141. Perhuanitur a Constantino Nicomedie exceptus, 142. Athanasium Constantinus litteris suis innocensissimum dicit, 106.

Athanasius accusatur a Meletiano de contracto poculo et de mensa subverta, 105. In crimen occisi Arsenii vocatur, 105, 125, 126, 145. Diaconum mittit perquisitum Arsenium, 144, 145. Constantino significat verum fuisse Arsenium, 144.

Athanasius Antonium Alexandriæ proficiscentem Alexandria deducit, 678. Pro Athanasii causa disquærenda Constantinus Tyri synodum congregari jubet, 147. Athanasium compelli Constantinus ut Tyrum contedat, 147. Athanasius Eusebiani et socios ejus recusat iudices, 147. Illo presente nihil probatur accusatores adversus Macarium præbyterum; absente, pro libidine rem gesserunt, 254. Athanasius recusat legatos ad Marcotem, 116. Negat mittendam esse in Marcotem legationem, 149. In Marcote dum monumenta adversus eum ederentur presens non fuit, 115, 115. Furgatur a calumnia de calice fracto et de mensa subverta per clerum Marcoticum, 150. Tyri convictus non est, 115. Tyro aufugit, 156. Se proptit ad imperatorem, 104. Constantinum adit et queritur de rebus contra se gestis in synodo Tyria, 159. Constantinum equo insidentem adit, 159. Et prope ab eo repellitur, 159. Rogat evocari adversarios suos, 159. Et postulatium obtinet, 159. Rogat imperatorem ut legitima synodus cogatur, 104. Aut et ipse imperator suam defensionem audiat, 159. Athanasius causa nulla die iudicata ab Eusebianis, 125.

Athanasius ab Eusebianis accusatur quod trumentum comestum interclusurum se cominatus esset, 104. Impeditur quominus Constantino poli ferretur, a Constantino relegatur in Gallias, 160. Necem ejus postulabant Eusebiani post synodum Tyriam, cum ipso exsul missus est in Gallias, 100. Instidias Eusebii Nic. et sociorum in exilium missus in Gallias, 89. Ut insidiatorum immunitatem devietaret, 296. Athanasio in Gallias relegato non alius substitutus est, 117. Athanasio exsulanti Constantinus junior necessarius suppeditat, 160. A Constantino Jnn. in patriam remissus Athanasius, 229, 250. Constantium primo Viminaci, secundo Cesariæ Cappadociae alloquitur et ne verbum quidem in Eusebianis facit, 256. Ex Gallias redeundo transit per Syriam, 101. Athanasio redeunte ragna fuit iustitia Ægyptiorum episcoporum, 100. In Atha-

nasi adventu gaudium et celebritas, 265.

Athanasius post reditum ex Gallias accusatur deuno ab Eusebianis, 95. Cædium et exsiliorum auctor falso dicitur, 99. Apud tres Augustus defertur, 99. Accusatur ab Eusebianis quod furtim fuerit ordinatus episcopus, 101. Athanasio Eusebiani iudicium et præfectorum acta ascribit, 100, 101. Athanasius accusatur ab Eusebianis, quod frumentum aleudis viduis destinatum in lucrum suum converterit, 109. Anno 539. Accusatur ab Eusebianis, 128. Anno 540 denno ab Ariarum criminationibus impettitur, 97. Hortatur Ægyptios episcopos ut Nicænam fedat berant, 250, 251, 252. Athanasius synodum celebrat, cujus litteræ, 99. Pro Athanasio scribitur Ægypti episcopi, et alii ex aliis provinciis, 115. Athanasii legati synodum Romæ petunt, 95. Eusebianorum legatos confutant, 112. Athanasius defenditur ab oblatiis criminibus per Ægyptios episcopos, 100.

Athanasius inbente Constante libros Scripturæ misit III, 256. Athanasii legati scripta Eusebianorum apud imperatores Constantium et Constantem falsi arguerunt unde illi repulsi sunt, 276. Athanasius Alexandria degens epistolam scribit ad Constantem ut propulset calumnias Eusebianorum, 256. Secularium patrocinio non usus est, 109. Athanasii communionem omnes episcopi amplectantur, 125, 126. Contra eum mittuntur litteræ ad Philagrium ut interficiatur anno 541, 255. Athanasius ad necem queritur, 92. Athanasii familiares prodigat, 91. Athanasius in Gregorii invasione queritur interficiendus, 91. Se populo subducat, 91. Hortatur episcopos ut ipsum ulciscantur, 92.

Athanasius Romam proliciscitur, 100. Sub inimicis persecutionis Gregorii, 236, 277. Pacem habebat cum episcopis Ægypti, Thebaidis et Libyæ in Gregorii invasione, 89. Non suo motu, sed acclius, Romam accessit, 117. Per annum unum et sex menses Romæ remansit Eusebianorum adventum expectans, 117. Constanti non scriptis dum Romæ degeret, 256. Romæ postquam res suas Ecclesie commendavit ecclesiasticis conventibus vacat, 256. Apud Constantem et Constantio verba fecit cum Thalassio Pitybionem venit, 255. A multis defenditur, 125. Per litteras et per presbyteros suos, Eusebianos sapienter elusit, 122, 125, 126.

Athanasii innocentiam testificantur episcoporum scripta, 254. Athanasii materter defunctæ corpus humari non permittit Gregorius, 277. Athanasius ad communionem a Julio admissus, 115. Per synodum Romanam ad communionem et agapen admittitur, 111.

Athanasius Constantis amatissimus, 258. Mediolanum adit, Constantis jussu, cumque ibi alloquitur, 256. Post tres annos a scriptis libris pro Constante, ab eo Mediolanum evocatur, 258. Athanasio exsulanti Alexandrinæ frequenter litteras mittunt, 136. Athanasium Constantis mittit in Gallias, 256.

Athanasius Sardicam concedit, 256. A synodo Sardicensi admissus ad defensionem, innocentiam suam probat, 122, 151. Non metuens adversarios eos in jus provocat, 124, 126, 129. Orientales episcopos Ariarum patronos provocat ad synodum Sardicensem, 121. Admittitur a synodo Sardicensi ad communionem et Agapen, 122, 278. Probat monumenta Marcotica secum ipsa portare, 116, 117, 118. Affert Marcotens monumenta altera solum presente parte facta fuisse, 115. In synodo Romana octoginta Ægyptios episcopos pro se habebat veraces testes, 123. Falso accusatur a Theognio, 123. Subscribit synodo Sardicensi, 152. Innocens declaratus a tribus synodi, 97.

Athanasius post solutum Sardicensem synodum Naisis degit, 256. Naisis profectus Aquileiæ commoratur, 256. Ibi degebat quando Constantis litteras accepit, 155. Athanasio tres epistolæ mittit Constantius, 154. Revocandi causa, 154. Athanasius litteras Constantii pacificas accepit, 245, 285. Aquileia a Constante evocatur in Gallias, 256. Romam redit, 155.

Athanasius Adrianopoli transiens videt monumenta decem laicorum pro fide occisorum, 280. Litteris Constantii et comitum ejus evocatus redit in patriam, 282. Constantio perhuanitur excipitur, 282. Antiochiæ Constantium alloquitur et ne verbum quidem adversus Eusebianos facit, 256. Apud Constantium de malis sibi latis conqueritur, 282. Et rogat evocari adversarios. Id negat Constantius, 282. Ab episcopis Palestine perhuanitur excipitur, et cum pacificis litteris dimittitur, 158, 163. Athanasii Ursacius et Valens gratiam et amicitiam postulant, et falsa dicitur ea quæ adversus eum detulerant, 159, 164.

Athanasium monumenta Marcotica Roma mittuntur, 157. Et mala inferuntur Ariarum innoctiam, 158. Athanasium clam criminantur Ariani, 254. Ejus innocentiam testificantur Ursacii et Valentis penitentia, 254. Reformidat Valentem Magnentii legatum, 258. Ob Constantis necem lacrymis vestimenta perfundit, 258. Cum populo suo orat pro

sanctae Constantii, 259. Ob paucitatem et angustiam ecclesiarum cogitur in magna ecclesia nouum absolutam conueniunt, 240.

Athanasius scribit ad Dracontium, 297. Dracontium hortatur ut ad delatum episcopi munus redeat, 207 et seqq. Hieracem presbyterum et maximum lectorem mittit ad Dracontium reuocandum, 211. Litteris Constantium permittit Athanasio ut se adcat, quasi ille postulasset quod ne cogitare quidem, 215 et seqq. Rogat a Syriano et Maximo iussum proficiscendi ad Constantium, uelut ut proficiscatur, 245. Postulat a Syriano litteras Constantii, 245. Non recusari Constantium adire, si ad Imperatori placere, 244. Irrompente Syriano in throno sedens omnes cohortatur ad orandum, 511. Obsessus non uult deserere populum, 265. Obsidente Syriano ecclesiam se progit, 246. Cum periculo exadit Syriam caesum, 511. Quo pacto subigit anno 175, 265. A monachis et clericis pertrahitur ut eripiarit inimicis, 175, 265.

Athanasius Paulo apostolo uoluit apud Constantium intercessore, 254. Ingemiscens de calumnia Eusebianaorum apud Constantium sese purgare nititur, 104. Optat ut liceat sibi aduersarios per ipsam ueritatem interrogare, 238. Veritatem (scilicet Deum) in testem advocat, 236. Ad necem questus ab Ariano, 254. Athanasium criminatur Ariani quod Constantem in fratrem suum Constantium criminatus sit, 254 et seqq. Eam calumniam depellit Athanasius, 254 et seqq. Athanasius Deum orat ut calumniam aduersariorum patefaciat, 239. Accusatur quod litteras Magnentio miserit, 237. Ejus consternatio, audita ejusmodi calumnia, 237. Veritatem ipsam in testem uocat, 265. Tertio accusatur quod in magna ecclesia nouum absoluto edificio collectas habuerit, 240. Eam depellit criminatorem Athanasius, 240 et in seqq. Quarto ab Ariano accusatur quod mandatis Constantii non obtemperarit, 245. Eam calumniam depellit Athanasius, 245 et in seqq.

Athanasius in desertum proficiscitur, 252. Deo et Christo in testem uocato affirmat se non esse Magnentium, 237. Calumniam depellit, 237 et seqq. Scribit ad episcopos Aegypti et Libyae, 215. Athanasio reuocantur Ariano conuenisse ut rescriptum fidelis libellum episcopis subscribendum offerat, 218. Athanasium hortatur Aegyptios episcopos, ut Ariano, eius uoces ex Scriptura depromptas usurpent, rejiciant, 219.

Athanasius epistolam mittit ad Amunem monachum, 765. Cum apologia sua ad Constantium properat, 247. Ediscit iter agens quanta episcopi nulli ejus causa passi sint, 247. Putat contra meum Constantii Ariano agere, 217. Athanasii constantia, 255. Cum feris habitauit, 232. Jubetur perquiri usque ad barbarum terras et ad Comenaria duci, 248. Perditissimus uocatur a Constantio, 249 et seqq. Tertio uocato a Constantii aditu desertum pedem refert in eremum, 250. Constantium rogat in Apologia ut pulsos reuocet, 252.

Athanasio jussu Constantii frumentum auferunt, daturque Ariano, 298. Athanasio Antonino moriens pallium dat et melotem quae noua ab eo accepta, 691. Qui eam quasi rem magni pretii seruat, 691. Et criminat datur fuga a Leontio Narcisso, Georgio Laodiceo et ceteris Ariano, 255. De fuga se excusat, 246. Et factum defendit, 251, 252, 254 et seqq. Dum in deserto degeret epistolam mittit Alexandriam in cotu fratrum legendas, 773. Ex quo fugit parentes uidere non potuit, 771. Athanasius scribit Apologiam de fuga sua, 255. A Serapione rogatur ut historiam et conulationem Ariane haereseos et mortis Ariti narrationem ad se transmittat, 269. Athanasii epistolam ad Serapionem de morte Ariti, 269.

Athanasius, rogantibus monachis, mittit Ariano et calumniam suam historiam et Arianismi conulationem, 271. Serapioni et monachis jubet ut de scripta sua aliis tradant ut eorum apographum edant, 271, 272. Scribit orationes contra Ariano, 519. In solitudine agebat cum scriberet litteras ad Serapionem, 545. In deserto litteras accipit a Serapione Thmuitani, 517. Epistolam scribit De synodia criminis et Seleucia, 572. Eos qui Consuetudinaria uocem non admittunt, modo recte sentiant, non prorsus rejicit, 605. Et ueluti fratres habet, ut erat Basilium An-cyranus, 605.

Athanasius dum perquireretur in deserto ad remotiora se loca subducit, 770. Ad necem questus in deserto, 517. Dies paucos in monasterio, Theodori commoratur, 695. Istinc proficiscitur, 695. Epistolam scribit ad Orsimum, 695.

Athanasius laudat Luciferi scripta, 770. Epistolam mittit ad monachos, hortans ut caveant ab Ariano dolo et consortio, 771. Athanasii ius, 136. Athanasius et reliqui episcopi Alexandrinae synodi hortantur Antiochenam synodum ut eos qui ueterem ecclesiam occuparent cum

Pauli sequacibus adjungant, 616. Athanasius subscribit tomo synodi Alexandrinae, 619.

Athanasii narratio de his quae sibi acciderant tempore exsilii sub Juliano, 694. Athanasius a Juliano queritur ad necem, 695. Conscendit nauiculum ad monasterium Theodori petat, 698. Athanasii fiducia in Deum, 695. Athanasium diuinitus mouent Theodorus et Pammo abbates eadem die occisum Julianum fuisse, 695.

Athanasius epistolam accipit a Iouiano imperatore, 622. Reuocatur ab exilio, 622. Epistola ad Iouianum, 622. Iouiano commendat Nicenam fidem, 622 et seqq. Nicenam symbolum Iouiano mittit, 625. Accusatur ab Ariano apud imperatorem Iouianum, 624. Quatuor petitiones contra eum, 624 et seqq. Defenditur a Iouiano et laudatur, 624, 625. Ariano uocat haereticos et dogmatistas, 625.

Athanasius rogantibus monachis transmarinis scribit Antonii Vitam, 651. Ipsique eam transmittit, 652. Ab ipso Antonio et a monachis ejus sociis edidit ejus uita genus, 632. Epistolam scribit ad Orsimum consolatoriam de morte Theodori, 695. Scribit de Incarnatione Dei Verbi, 696. Et librum De Trinitate et Spiritu sancto, 773.

Athanasius scribit ad Rufinum circa lapsos in haeresein, qui penitentiam agunt, 768. Athanasius et episcopi Aegypti epistolam scribunt ad Afros, 712. Litteras mittunt ad Damasum, 718. Contra Auxentium, 718. Athanasii epistola ad Epictetum Corinthi episcopum, 720. Athanasius Epictetum increpat quod Dimeritarium errorem uel proponi siverit, 721. Epistola ad Adelphiolum episcopum et confessorum, 728. Et ad Maximum philosophum, 735.

Athanasii epistola ad Palladium, in qua defendit Basilium contra Caesarienses monachos, 765, 764. Athanasii scribit ad Ioannem et Antiochum in gratiam Basilii episcopi, 763. Athanasii modestia, 271, 272, 518, 545, 561, 727.

Athanasius in Cypro episcopum, 135. Athanasius Nazaburum scribit ad Alexandrum, 584. Ait Christum unam esse eum centum uolubus, 584.

Athanasius Capitonis presbyter Alexandr. pulsus ab Eusebianis per synodum Sardicensem restitutus, 125.

Athanasius presbyter Alexandrinus, 150.

Athanasius diaconus Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 520, 516.

Athanasius alter diaconus Alexandrinus, subscribit synodo Alexandrinae anno 520, 517.

Athanasius Aegypti episcopum addit synodo Triae, 154.

Athanasius episc. subscribit synodo Sardicensi, 135.

Athenodorus subscribit synodo Sardicensi, 152.

Athenodorus episcopus ab Alexandro ordinatus, 505.

Athenodorus in Ammoniacam, 505.

Atheuodorus Aegyptius episcopus in exsilium missus ab Ariano, 256.

Athribis, urbs Aegypti, cujus episcopus Amos Meletianus, 148. Athribis episcopus in Aegypto, 619.

Aves in sacrificium dila oblate in ecclesia, in irruptione Gregorii, 90.

Augustannica, 158.

Auxentius Ariano, 712. Ob esumias contra orthodoxos episcopos delatas in episcopum cooptatus, 219.

Cappadox litigator, a Constantio Mediolanum missus episcopus, 507. Latinae linguae imperitus, 507. Mediolanensem inuasit Ecclesiam, 718. Gregorii Alexandrini socius, 718.

Ariano, 718. Interfuit synodo Ariminensi, 576. Synodo Ariminensi formulam Sirianam praefixis consoliuis offerit, 576. Depositus in Ariminensi synodo quod nollet Ariano haeresein damnare, 713. Auxentius damnatur in Romana synodo, 720.

Augaris episc. communione priuatur in synodo Seleuciensi, 580.

Auzibus subscribit synodo Sardicensi, 155.

Auzimeos tyrannidis litterae datae contra Athanasium, 248, 250. Anximeos episc. Frumentius, 248, 250.

B

Babylon Aegypti, 506. Babilouii orantem Danielem criminantur, 242.

Bacchus inter deos reatus a patre Ioue, 10. Ebricitatis magister, 72. Colitur ab Indis, 8.

Balacius dux persequitur Christianos, 277. Jussu Gregorii aduersus Antonii litteras conspuit, 278. Christianos caeciat, increpatur ab Antonio, 687. Misere interit, 687.

Balanae urbs luget Euphratorem episcopum pulsam, 254.

Baptismus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti datur, 562. Nun autem in nomine facti et non facti. 146.

Per baptismum efficitur Filius Dei, 186, 316. Non in uer

bam, sed in Patrem et Filium et Spiritum sanctum datur. 501. In baptismo cum Patre nominatur Filius, 402. Qui baptizabatur confessionem edebat Patris et Filii et Spiritus sancti, *quam vide*, 775. Baptismus a penitentia in quo distinguitur, 565. Baptisma Joannis despectum a Pharisaeis, 562. Baptismus Arianorum, Manicheorum, Phrygum, Samosatensis inutilis, 405, 404.

Baptisterium a Judeis et gentilibus profanatum, 90.

Barac per fidem justus, 251.

Barbari fidem quotidie amplectuntur, 38.

Barca in Lybia, 501.

Bardio comes Constantii jussu Athanasium litteris hortatur ut redeat, 282.

Bardion eunuchus, 636.

Baruch cum Jeremia computatur pro uno libro, 767. Est canonicus, 767.

Basilius episc. communionem privat in synodo Seleneciensi, 580.

Basilides sensit angelos posse creare, 586. Anathemate damnatus, 616. Ut alienus a veritate, 617.

Basilidiani a Basilide nomen habent, 521.

Basilina uxor Julii Constantii urget contra Eutropium Adrianopolitanum, 274.

Basilius Magnus alius a Basilio Caesariensi, 220.

Basilius Caesariensis, accusatur a monachis, 765. Ecclesiae gloria dicitur, 763, 764.

Basilius Anacura qui eam sedem invaserat, non nominatus episcopus declaratur, 151. Impietatis patrosus, 219. De fide scripsit, 603. Non rejicitur ab Athanasio, 603.

Bassus, 152. Subscribit synodo Sardicensi, 152.

Basimion, 153. Subscribit synodo Sardicensi, 153.

Baudius, 153. Subscribit synodo Sardicensi, 153.

Belium sola praesentia cerunt et ad ea impetu feruntur, 24.

Beelphégor Saturnus a Graecis vocatur, 945.

Beelzebul, 164, 565 et *passim*.

Beitricianus Arianus petitionem offert Joviano contra Athanasium, 624.

Beroza in Syria luget ob pulsam Cyrum episcopam, 255.

Bilingues esse Paulus apost. vetat, 167.

Bithyni alios deos quam Armeni colunt, 48.

Bithynus haereticus Catholicos persequitur, 268.

Bisphemia quae dicitur venia carere, 1008. Bisphemia in Patrem est blasphemia in Filium, 352. Bisphemia in Spiritum sanctum non dimittitur, quo pacto id intelligatur, 560 et seqq.

Blastamon sive Bastamon episc. Aegypti interfuit synodo Tyriae, 154.

Boco presbyter Mareotae, 151. Bocoen Chenebri presbyter, 145. Forte idem. Boco presb. Mareotae subscribit synodo Alexandrina anno 530, 517. Forte idem.

Bonotim oracula falsa, 71.

Bomothicus vicus Mareotae, 145.

Bona sunt ea quae vere sunt, ea vero non sunt quae mala sunt, 4. Bona ideo sunt, quatenus eorum exemplaria sunt in Deo, 4. Bonum non est auctor mali, 5.

Bos in sacrificium offertur, 18, 19.

Breviarium Meletii, 148.

Britannia, 98, 285.

Bruta et ferae in deorum numerum relata, 7.

Brotia, 98, 285.

Bubastis, urbs Aegypti, cujus episc. Harpocration Meletianus, 148.

Busiris, urbs Aegypti, cujus episc. Hermæon Meletianus, 148.

Busiris Tripoleos, 670.

C

Cabirorum oracula falsa. 71. Ejus ordo mirabilis Deum esse indicat, 27. Caelo, soli, lunae et astris Dei honor primo ascriptus ab hominibus, 7.

Caeclianus subscribit synodo Sardicensi, 153. In Africa Episc. orthodoxus, 220.

Caesarea Cappadociae, ibi Constantium Athanasium alloquitur, 256.

Caesariensis monachi infesti Basilio episcopo, 765. Eos objurgat Athanasius, 764.

Caesareo (In), ecclesia sic dicta, ethnici sacrificia diis offertur, 507.

Caiphas et Judeis comparatur Ariani, 192.

Caius presbyter Mareotae, 151.

Calabria, 98, 122, 285.

Calamitates Ecclesiae in persecutione Arianorum, 770.

Calaris insularum Sardiniae metropolis, 235.

Calemerus diaconus missus a Paulino ad synodum Alexandrinam, 619.

Calepodius. 152. Episcopus subscribit synodo Sardicensi, 152.

Cales Hermeti episc. Meletianus, 148.

Calix sacri populi propinatur a ministris, 105.

Callinicus Pelusii episcopus Meletianus, 148. Athana ii accusator, 141.

Calumniam lectus, lapidum ictibus acerbioris, 240.

Campania jocus metropolis est Capua, 281.

Campania, 98, 122, 285.

Canalia Italiae episcopi, 15. Sardicensi synodo subscribunt, 155.

Cancelli ecclesiae, 90.

Candelabra ecclesiae, 90.

Canis capite dii Aegyptii, 7.

Canones violati ab Arianis, 75. Canones et statuta Ecclesiae a Patribus data, 88.

Canticum caucorum est liber canonicus, 767.

Capito in Sicilia episcopus orthodoxus, 220. Subscribit synodo Sardicensi, 153.

Cappadoecii alios deos quam Cilices colunt, 18.

Capua metropolis Campaniae cujus episcopus Vincentius, 281.

Caput hominis seorsim divisum, inter deos relatum, 7.

Caro in Scripturis pro homine accipitur, 460. Caro Domini est Spiritus vivificans, 706. Unita est Divinitati in utero, 757. Digna redditur est quae Verbum recipere, 566.

Carpocrates ait, angelos esse mundi fabricatores, 564.

Carpou diaconus Mareotae subscribit synodo Alexandrina anno, 530, 517.

Carpones ab Alexandro ep. Alexandrino pulsus cum aliis pariter ejectionem Romam venit legatus a Gregorio, 115.

Carpones Arianus desertor Ecclesiae, 514. Deponitur, 514.

Carterius episcopus Antiradi pulsus ab Arianis, 254.

Carterius subscribit toto synodi Alexandrinae, 630.

Castor et Pollux. Vide *Discurt*.

Castus episcopus subscribit synodo Sardicensi, 152.

Cataphronis Aegypti praefectus catholicos persequitur anno 556, 298.

Cataphryges a Phrygia nomen habent, 521. Dicebant, nobis primo revelatum est, a nobis Christianorum fides incipit.

Catascopi vocantur haeretici episcopi, id est exploratores, 507. Sic vocantur episcopi Ariani, 274.

Catechumeni in Mareote de mysteriis interrogati, 186. Et tamen tempore oblationis non aderant, 116.

Catholicus officialis qui, 107, in nota, 158.

Catholicae Epistolae, 79.

Catholici cum virginibus in Magnam Oasin relegantur, 256. Catholicorum Alexandrinorum constantia, 509.

Cecropius Laodicea Nicomediam missus episcopus a Constantio, 507. Arianus, ob calumnias contra orthodoxos in episcopatum cooptatus, 219. Cecropius, Auxentius, Epictetus, in Ecclesia, a quibus octoginta mansionibus distabant, episcopi constituti sunt, 219.

Centenarius subscribit synodo Sardicensi, 152.

Centimanus Aegon, 10.

Centum circiter episcopi erant in Aegypto, Libya et Pentapoli, 147.

Cerei ecclesiae, idolis accensae ab ethnicis, 90.

Ceres agricultrice inventrix fingitur, 14. Per Theseum inter deos relata, 8.

Cereus prima mansio post Alexandriam, 687.

Chaldaei. Ad eos usque pervenit Evangelium, 75, 76. Olim magice arti dediti, 71, 75 Chaldaei et Aegyptii, magice dediti moribus feri, superstitionis, 74.

Chalvis episcopus subscribit synodo Sardicensi, 152.

Chameleon mutat colorem, 164.

Chares presbyter Mareotae ad Arium deficit, 515.

Charybdis fabulosum commentum, 17.

Chenebri, vicus Mareotae, 145.

Ciberubinis et seraphiis nihil Deo propinquius, 86.

Chori musici ratio, 35.

Chrestus loco Theognii exsulis Nicæus episcopus constituitur, 102.

Christus Deus homo, 511. Perfectus Deus, perfectus homo, 747. De illo alia secundum divinitatem, alia secundum humanitatem dicuntur, 196. In illo una hypostasis, duae naturae, 1015 et seqq. Duae formae, 1027. Est Verbum et sapientia Patris, 173 et *ubique passim*. Brachium Dei, 708. Solus unus Deus, 71.

Christus, id est unctus, 511. Quomodo unctus Spiritu sancto; 556. Ilum Moyses et prophetae praedixerunt, discipuli inveniunt, 215. Ejus solius generatio non potest enarrari, 65. Secundus Adam est, 756. Creationis aeternitatem per ipsum, instauratio in ipso facta est, 85. Ex se-

mine Abraham post quadraginta duos annos venit, 501. Venisse dicitur ante quadringentos annos non integros, 591.

Christus solus ex Virgine natus, 72. Ex sola Virgine, 63. In Judaea, 65. Ejus Pater secundum carnem non exstat, sed sola Virgo parens est, 65. Solus regnavit antequam patrem vel matrem vocare posset, 63. Ejus patrem ut omnes inimici hominis profligati, 41. Ipse adveniens diaboli astutiam profligavit, 314. Natum Persae adoratum venerunt, 63.

Christus quasi in nube vectus Aegyptiorum idololatram evertit, 65. Cum in Aegyptum descendit idololatram simulacra deturbavit, 62, 734. Sanctus sanctorum, quando venit propheta et visio defecit in Israel, 65. Corpus assumptum, ut mortem destrueret, 175. Qua ratione proficiebat sapientia et aetate, 475 et seq. Quodnam opera perlicienda suscepit, 485. Opera Dei Filium esse illum comprobant, 48, 49 et seq. Ex operibus cognoscitur, 75.

Christi miracula, 365, 467. Nihil fiebat apud Pharisaeos, 164. Christo soli omnia miracula tribuuntur caecis visum, claudis gressum, surdis auditum, habuit linguam usum restitueret; aliis non item, 64. Christus excellentiore quam Esculapius modo morbos curavit, 72. In Spiritu Dei dicitur demonia, 589. Notebat a demonibus veritates proferri, 315. Cum interrogaret, non ignarus est rerum quas quaerebat, 468. Quae ventura erant praedixit nobis ut praesentis aetatis cum venerit, 315. Non prohibuit eos qui se adorabant, 588. Ejus mansuetudo, 267.

Christus. Diem iudicii non ignoravit, 469. Cum ait se non esse diem iudicii intelligit secundum carnem et ut homo, 469 et seq. Se occultavit dum ad necem quaeretur quia tempus quod ipse decreverat nondum adveniret, 299, 290. Quo sensu turbatus est, 746. Cum tempus advenisset, morti sese obtulit, 260. Ut omnes a veteri transgressione immunes redderet, 51 et seq. Ut homo mortem deprecabatur quam ut Verbum volebat, 480. Non pro seipso sed pro nobis datus afflicti, 697. Morti se tradidit, ut lex contra homines lata abrogaretur, 55. Ut homines incorruptos redderet, 55. Cur in cruce mori voluerit, 55.

Christi crux et resurrectio homines de immortalitate certiores fecit, 75. Christus in cruce mortuus et manus extendens moretetur, 55. Illo moriente sol obscuratur, quod in aliorum morte non contingit, 72. Eum decuit in aere mori, ut diabolum et demones in aere veritates profligaret, 55. Non decebat absque dolore et clamore interficere, 55. Quare, 55. Cur non capite truncatus aut sectus sit, 54. Cur non vulgari morte, sed in cruce oblit, 52. Christum non decebat ex infirmitate corporis interficere, 52. Qui infirmitates aliorum curabat, 55. Non decuit Christum a se accere mortem ne id resurrectionis esset impedimentum, 55. Cur non insidias Iudeorum eflugerit, 55. Non ut suam, sed ut hominum mortem conficeret adventit, 55.

Christum universa natura confitebatur, 48. Ejus mors propria corpori, 122. Delitas non discessit a corpore, 748, 760. Christi passio nostra est impassibilitas; mors nostra immortalitas; lacrymae, nostrum gaudium; sepultura, nostra resurrectio, baptismus, nostra sanctificatio; livor, nostra sanatio; disciplina, pax nostra; ignominia, nostra gloria; descensus, noster ascensus, 698. Christi mors non imbecillitate Verbi, 56. Christus corpus pro corpore, animam pro anima dedit, 747. Ipse morienti testificata est humana natura, 55.

Christus mortem abrogavit, 251. Immolatus legi finem imposuit, 45. Iudicium mortis contra nos latum delevit, 83. Morte sua aditum nobis munivit ad celum, 55. Corruptionem delevit, 55. Ejus morte resurrectionem accipimus, 52. In eum mors non regnavit, 554. Ejus mors nos egis comminatione liberavit, 52. Ejus anima ad infernum descendit, 745. Christus patientius nos recreavit, inseruendo nimirum, ad inferos descendendo extulit, 85. Quare nec diutius nec tardius quam post triduum resurrexerit, 55. Propria virtute excitatur, 700. Eum resurrexisse probatur, 58 et seq. Ex conversione gentium, ex pulsione demonum, miracula, 58. Christus ex Edom, 85. Christus in resurrectione sua tropaeum de morte erexit, 70. Ipse proprium corpus excitavit, 697. Eandem potestatem habuit ante resurrectionem quam post resurrectionem, 467. Praecursor noster intravit in caelum, 79. Spiritum sanctum desuper mittebat ut Deus, et infra, illum accipiebat ut homo, 701. Ejus secunda adventus non in vili forma sed in gloria erit, 72. De ipso in Scriptura, alia secundum humanitatem, alia secundum divinitatem dicuntur, 196. Quatenus homo creari dicitur per haec verba: *Dominius creavit me*, etc., 175.

Christi caro non est immortalis, 725. Unita est divinitati in utero, 737. Humana est, 537. Est Spiritus vivificans, 706.

Christi corpus primitivae mortuorum, 60. In Eucharistia,

1019. Corruptionis immune propter Verbum immortalitas, 45, 82. Adorandum est propter Verbum, 751. Non est natura sua Filius Dei, 702. Non est consubstantiale deitati, 724, 745. Ut victima oblatum, 44. Esse fantasiam arbitratum haereticis quidam, 564.

Christus dicitur factus et creatus respectu humanitatis quam accepit, 197. In Christo duae voluntates, 709, 1009. Ejus opera non divisa secundum divinitatem et humanitatem, 561. In illo alia divinitati, alia humanitati congruunt, 175, 196. Vita et Dominus mortis, 582. Adoratur, 2. Ab angelis, 388. Quo sensu praestantior angelis factus, 563 et seq. Illud, *Dominius creavit me*, etc., de Ecclesia dicit, 699. Vitis, nos palmitis, quomodo, 197 et seq. Nostra salutis causa omnia egit, 315. Ab omni errore nos eripuit, 70. Prior docuit virginitatem, 75. Ut homo vivebat, ut Verbum vitam omnibus daret, ut Filius, una cum Patre erat, 49. Per ipsum Pater cognoscitur, 2. In illo Patris voluntas, 483.

Christus ut Verbum Patris tentans non habet cum sit creator temporum, 260. Quia sententia sponsor factus dicitur, 366. Pontifex, 577. Christi virtus, 58. Christus sapientia, iustitia, sacrificio, redemptio, 950. Lignum vitae, 599. Universorum rex, 247. Pater futuri saeculi, quo sensu, 85. Homines ad Dei Imperium restituit, 47. Est Deus carnem gerens, nos autem homines Christum ferentes, 700. Secundum divinitatem ultimam diem novit, 699. Sibi ipsi vitam largitur, 705. Ipse seipsum sanctificat, seipsum exultat, 705. Quo sensu factus est pro nobis malefictum, 724. Multa nobis beneficia contulit, 115. Nemini vim inferit, 305. Cum nec porus homo, nec demones, nec magus sit, vere Filius Dei est, 72. Non fuit magus, sed magiam destruxit, 72. Demoni non fuit qui demones expellit, 72. Gentiles dicebant Christum esse magum aut dæmonem, 72. Maledicuntur a gentilibus in irruptione Gregorij, 90. Ejus sermo humilis ac vulgaris efficacis ad corrigendos mores, 71. Praecipit in persecutoribus fugere, 251.

Christi doctrina pacem parit, 74. Homines mansuetos efficit, 74. Christianam religionem esse veram maximum argumentum virginis sunt, 251.

Christianorum fortitudo, 56. Christianorum ingens turba Alexandriam, 240. Christianis quoque Dei praesente loquuntur juramenti loco sunt, 258. Christiani quia Trinitatem adorant a gentilibus accusantur quod plurimos deos adorant, 447.

Christianismi ratio in humilibus dictis et actibus invenitur, 696.

Cilices cum Judaeis Pascha celebrabant, 715.

Cilicium dicitur a Syria non coluntur, 18.

Cilicis populi cum Judaeis Pascha celebrant, 574.

Cithara quod, 985.

Chusi amicus David, 809.

Claudius, 155, 159. Subscribit synodo Sardicensi, 155.

Clementis, Magnentij legatus, 258.

Cleopatra, uxor Thebaidis, 148.

Clerici ab Alexandro Alex. damati, episcoporum Arianorum litteras accipiunt, 229. Clerici ab Eustathio deponuntur ab Arianis recipientur et plerique eorum episcopi ordinantur, 274. Clerici Mareotae confutant calumniam de calice fracto, 151. Clerici Mareotae subscribunt synodo Tyriae, 150. Clerici Stephani ejus jussu metreticem mercede conducunt, 281. Clerici Athanasii pristina restituitur immunitas a Constantio, 156. Clerici coguntur communicare cum Arianis, 248. Aut interlici, 253. Clerici erant qui famem tolerarent, 211.

Clyma in Arabia, 306.

Celestinus subscribit synodo Sardicensi, 155.

Cometerium, 247. Cometeria in quibus habebantur episcoporum reliquia, 581. Cometerium, ibi orationes fiunt, 256.

Cognitio Dei ex filius operibus et ex Christi doctrina sole clarior habetur, 1.

Coldasus subscribit synodo Sardicensi, 155.

Collanus consul, 512.

Colluthus eps. Cyno Superioris, Meletianus, 148.

Colluthus presbyter Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae, 316. Colluthus presbyter idem, ut videtur, ordinandi presbyteros jus sibi arrogat, 106. Colluthus presbyter falso episcopi nomine gloriarur, 152. Ordinatus Ischyram presbyterum, 152. Et alios, 152. Ab Hodio ad presbyteri conditionem redigitur, 152. Et quotquot ordinati ab eo fuerant ad priorem statum revertuntur, 152, 106.

Colluthiani Ecclesiae hostes, 153, 155.

Colonta Agrippina, metropolis Galliae superioris, 261.

Comes Tyriae synodo praesidebat, Dionysius scilicet, 163.

Comentaria, 157. Commentarius minister quid, 103, in nota.
 Commodus diac. Alexandriensis subscribit synodo A'ex. anno 320, 317.
 Conon diac. Mareotæ subscribit synodo Alexandr. anno 320, 317.
 Concordia sanctorum propria est, 166.
 Conscientia indicium est vultus color, 239.
 Consortius episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Consortius alius subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Constantia Imperator ab Athanasio postulat librum Scripturæ, 236. Ejus humanitas, 293. Athanasium Mediolanum evocat, 256. Humane eum alloquitur, 256. Eum Athanasium nunquam solum vidit, sed comite episcopo urbis in qua degebat, 255. Constantis litteris Constantium rogat ut synodus convocetur, 256. Athanasium evocat in Gallias anno 549, 256. Ecclesiam donis cumulavit, 237. Baptizatus fuit, 237. Occisus a Magnentio, 237.
 Constantia in fide est martyrismus, 231.
 Constantinus. M. aderat Nicænae synodo, 578. Ut ait Eusebius Cæs., libellum fidei Eusebiano approbavit, 188. Auctore Eusebio, litteris Athanasio minas intonat nisi recipiat Arianos, 104. Isonis calumniam in Athanasio damnat, 141. Epistolam mittit ad Alexandrinum, 141. Et ad Athanasium, qua deprehensus calumnias Meletianorum testificatur, 145. Litteris suis Meletianos insectatur et scyphobantas appellat, 108. Athanasiumque innocentissimum, 108. Minas in Meletianos intonat, 104, 146. Litteris Dalmatio censori jubet ut de causa Athanasii iudicet, 144. Censorem Dalmatum vetat ne de Athanasii causa iudicet, 144. Eusebium et assecias in Orientem preperant ut Athanasio noceant, retrogredi jubet, 144.
 Constantinus litteras mittit ad Autoletum, 684. Excitat ecclesiam sive martyrjum Salvatoris Jerosolymis, 157. Hortatur synodum Jerosolymitanam ut Arianos ad communionem admittat, 157. Audita Arii fide confessione, eum catholicum existimat, 586. Episcopus Jerosolymis coactos hortatur ut eum recipiant, 586. Indignatus in episcopos Jerosolymitanos synodi ipsos evocat, 104. Eius opera barbari Deum agnovērunt, 159. In exilium mittit Athanasium, 104, 160. Eusebiano episcopum Athanasii locos constituere volentes deterruit, 259. Eusebiano opera Arum evocat, 228, 269. Hortatur ut ne pejeret, 228. De fide interrogat, 269. Miratur Arum perjuri fuisse convictum, 229. Arum post mortem ejus ut hæreticum habuit, 226. Papatatus moritur, 578. Virgines maxime honorat, 231.
 Constantinus junior Athanasium fovet exilii tempore, 160. Constantinus, Constantius et Constantia post obitum patris sui exules revocant, 276. Constantinus junior Athanasium remittit Alexandrinum, 160, 230. Scribit ad populum Alexandrinum in gratiam Athanasii, 160, 276.
 Constantinus socerum et cognatos suos non miserat, 501. Patruos occidit, 504. Patruelas sustulit, 504. Adest synodo Antiochens anno 341, 589. Mittit Athanasium cum Arsacio eunucho Alexandrinum, 276. Itemque Gregorium mittit Alexandrinum, 296. Olympiadem fratris uxorem barbaris tradit, 504. Constantius et Constantia jubent celebrari synodum Sardicensem, 121, 278.
 Constantius ex insidiis in Euphratem structis malum Arianorum summum suspicatur, 281. Pulsos revocat, 281. Persecutionem in Catholicos sedat, 281. Scribit ad Athanasium in sedem revocandi causa, 154. Tres epistolas, 154, 281. Eodem degit, 154. Litteras mittit ad Constantem fratrem, rogans remitti Athanasium, 154, 282. Eius epistola ad populum Alexandrinum in gratiam Athanasii, 157, 282. Redeuntem Athanasium perbenignanter recipit, 156. Litteras ad episcopos et presbyteros in eius gratiam mittit, 156, 282. Jurat se non auditurum eos qui Athanasium in posterum accusarent, 282, 285. Eius minas in seduciosos Alexandrinos, 157. Jubet omnia qua contra Athanasium scripta essent abrogari et ex commentariis aboleri, 157. Eius epistola ad Nestorium, 158, 282. Epistola ad Athanasium, qua jubet eum fidere et in pace degere, 245, 285. Epistolam mittit ad Athanasium jubens eum fidenter agere, 296. Mittit Asterium comitem et Palladium notarium, 296. Jubet Felicissimum ducem et Nestorio præfectori arceri Philippum ab inferendis Athanasio calamitatibus, 296.
 Constantina contra Magnentium preperat, 285. Vetrationem imperio abdicat, 296. Arelate ex Arianorum consilio omnia agit, 286. In litteris suis ait se Constantis reverentia concessisse ut Athanasium rediret Alexandrinum, 293. Id confutat Athanasium, 296. Mediolani ex hæreticorum consilio omnia agit, 286. Pantinum, Luciferum, Eusebium Vercell. et Dionysium cogere vult ut contra Athanasium subscribant, 287. Gladium stringit adversus episcopos, et aliquos ad supplicium adduci jubet, sed senten-

tiam mutat, 287. Blanditis et minis coactus eo Hosium adducere ut contra Athanasium subscribat, 293. Sed viri hortatu a sententia defluunt, 292. Hosium deus evocat, quem anno integro Sirmi detinet, 294. Eusebium eunuchum cum donis ad Liberium mittit, 298. Liberium vult eo adducere ut subscribat contra Athanasium, 288. Conatur Liberium Roma abducere, 289. Felicem episcopum ordinari curat, 507. Cogit episcopos in singulis urbibus sententiam mutare, 286. Furorem vertit in Ecclesiam Alexandrinam, 295. In litteris suis virginis sanctas et venerandas appellat, 281.
 Constantius memorie tenacissimus, 256. Magnum episcoporum numerum terrore atque minis abducit a partibus Athanasii, 286. Eius animus Athanasio non notus, 232. Georgium mittit Alexandrinum, 286. Eius epistola ad Arzanam et Sazanam Auxumios tyrannos, 250. Jubet frumentum mitti in Ægyptum, 250. Veretur ut Athanasius pulvis Auxumim proficiat, 250. Eius epistola ad Alexandrinos adversus Athanasium ad commendationem Georgii, 248. Ira inflammatur in Athanasium, 286. Jubet Athanasii necessarios occidi, 249. Mala probat Alexandrinis et virginibus illata, 293. Eius edicto ecclesie Ariana traduntur, 508. Jubet frumentum sufferi Athanasio, derique Arians, 286. Studet Arianos in Ecclesiam introducere, 295. Exules variis in loca mittit, 290. Eius jussu ut episcopi ex urbibus et ex eparchia ejiciantur, 251. Insontes episcopos damnat, alios reos absolvit, 504. Protestatem cutvis facit contumelias inferendi illi qui Athanasii conventibus interesse, 286. Accusationes adversus hæreticos nunquam admittit, adversus Catholicos semper, 297.
 Constantius impetratis patronis, imperator hæreses, 294. Pharaoni confertur, 285. Comparatur Sauli, 503. Achabo, 504. Pharaoni, 504. Pilato, 504. Antichristo, 507. Christi hostis, 503. Eum vocat Athanasius Costyllum per derisionem, 507, 510. Viam parat Antichristo, 295. Notas omnes Antichristi habet, 507. Immortale malum Catholicis, 504. Eius inconstantia, 504.
 Constantius adest synodo Sirmiana, 576. Æternus vocatur ab Ariana, 576, 576. Jubet aboleri fidem Sirmianensem, 595. Vin inferi Patribus Ariminensibus, 714. Scribit ad episcopos Ariminenses, 613. Instante morte ab Euzoio Ariano baptizatur, 597.
 Constantialis est Trinitas, 741. *Constantialis* vox non eo sensu damnata a synodo Antiochena anno 270, quo approbata fuit a Nicæna, 605. Quo pacto statuta et decreta, 776, 177 et seqq. Recte compellitur Filio, 608 et seqq. Cur in synodo Nicæna adhibita non approbata, 715, 716 et seqq. *De constantiali* questionibus motus in synodo Nicæna, 189. Explicatio per Eusebium Cæs., 188. Eam qui non admittit si alias recte sentiant non damnamus, 605. *Constantialis* et *ex substantia* licet in Scripturis non legatur, id quod significant in Scripturis habetur, 178. *Constantianitas* non intelligitur corporum aut mortalium animalium more, 189. *Constantianitas* et *substantialis* voces defenduntur contra Arianos, 598. *Constantianitas* vox Ariana iuxta, 714. Eius significatio, 612, 718. Quibus de causis respicitur a nonnullis, 610. Definita in concilio Nicæno, 603. Germaña et propria, 717.
 Contestatio secunda populi Alexandrini, 511.
 Copres presb. Mareotæ subscribit synodo Alexandrianam anno 320, 317.
 Coptus Ægypti urbs, 148.
 Copti Episcopus Theodoros Meletianus, 148.
 Corax Syracusanus rhetoricam invenit, 151.
 Cora, sive Proserpina (sive Puella) Ægyptiorum dea, 8.
 Corona non pro loci, sed pro factorum ratione tribuitur, 211.
 Corpus animæ discessu moritur, 25. Ab anima movetur et regitur, 25. Corporis sensus nihil nisi mortale percipit, 26. Corpora defunctorum canibus projiciuntur ab Ariano, nec permittuntur exportari, 248. Corpora peccatorum hominum Ægypti in lectulis asservant nec humabant, 689. Hunc morem improbat Antonius, 690.
 Corruptio in corpus Domini vix non habuit, 745. Per resurrectionem eliminatur, 44.
 Corsica, 285.
 Corybantæ Creta, argumento sunt Jovem non fuisse Deum, 9.
 Cosmus episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Costyllum. Sic vocatur Constantius ad derisionem, 507, 510.
 Creati vocem ex Scriptura innuitur non semper significare productionem ex nihilo, 405 et seqq. Creator ex natura operibus cognoscitur, 46. Creandi facultas non ediscitur, sed naturaliter habetur, 502. Creta re idem est ac res facta, 585. Creatum et genitum in quo differant, 418. Creaturae non sunt natura similes Patri, 534.

Non possunt esse æternæ, 342. Nisi a verbo conservarentur, esse desinerent, 52 et seqq.
 Creta, 98, 122, 285. Jovem colit, 7.
 Cretenses liberorum cædibus Saturnum sibi propitium reddebant, 19.
 Crispinus episcopus subscribit synodo Sardicenis, 153.
 Crispianus Patavii episcopus cum Athanasio Constantem adit, 235.
 Crocodilus quem alii adorant aliis exsecrationi est, 18.
 Cronius episc. Metelli, Meletianus, 148.
 Cronius episc. Ægypti adfuit synodo Tyris, 155.
 Crux Christi ex Veteri Testamento probatur, 61. In cruce solum manibus extensis quis moritur, 55. Qui in eam ascendit est Dei Verbum et Salvator mundi, 2. In ea posita est nostra resurrectio, 552. Ejus necessitas, 55. Virtute totus terrarum orbis impietur, 1. Cruce erecta universa idololatria eversa est, 1. Per eam omnes demonum præstigie fugantur, 2, 71. Ejus qui fidem induit naturalia respuit, 57. Ejus usus ad fugandos dæmnes, 642, 685. Ejus signum qui gerunt victoriam referunt, 58. Crucis signum barbaras gentes ad pacem et mansuetudinem deduxit, 75.
 Cupiditas inter deos relata, 7.
 Curiosus qui, 311.
 Curiosus officium, quale, 150 in nota.
 Cæsa, 148. Ejus urbis episc. Achilles Meletianus, 148.
 Cymatius Palli. Ad eum militum tomus synodi Alexandrinæ, 615. Pulsus ab Ariano, 254, 274.
 Cymatius alter Taradi vel Aradi pulsus ab Eusebianis, 274.
 Cyno superior, cujus episcopus Colluthus Meletianus, 148.
 Cyno urbs Ægypti cujus episc. Hermæon Meletianus, 148.
 Cypri episcopi, 12. Synodo Sardicenis subscribitur, 153.
 Cyprianus, 153. Subscribit synodo Sardicenis, 153.
 Cyrus Beræem episc. pulsus ab Ariano, 255, 274.
 Cyprus, 97, 285.
 Cyriacus sive dominicus, id est ecclesia, 511.
 Cyriacus in Mysia episcopus orthodoxus, 220.
 Cyrii ecclesia Alexandria vastatur a Gregorio, 276.
 Cyrus presb. Alexandria subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 316.

D

Dacia, 97, 122, 285. Dacia altera, 122.
 Dæmones boni creati sunt, sed per peccatum mali sunt effecti, 648. Eorum magna turba in aere, 648. Ipsorum leviora corpora sunt, 654. Vident Christum Deum esse, 60. Et resurrexisse, 60. Nihil possunt nisi concedente Deo, 655. Quo pacto gentiles deciperent et pro veris diis habitus sunt, 658. Potius coniectando quam prævidendo futura prædicunt, 655. Nisi incrementa prænuuntiant, 655. Ideo bellum inter homines concitabant, ne ei in pace mutuo degerent, bellum in se moverent, 74.
 Dæmones signo crucis confunduntur, 76. eos fugare non humanum, sed divinum opus est, 80. Ejici non possunt nisi per virtutem Spiritus sancti, 559. Præstigie dissolventur, 352. Dæmones qui fugat, et morbos curat ne gloriatur, 658. Dæmonum tentationes, 649. Precibus et jeuniis fugantur, 649. Et signo crucis, 649.
 Dæmonum fraus et furor per Dei Verbum coercita, 70. Ne quidem cum veritate dicunt audientibus sunt, 651. Olim variis spectris homines decipiebant, 71. Fontibus, fluvii, ignis, et lapidibus insidentes stultos mortales prestigis percellabant, 71. A Salvatore pelluntur, 70. Christi nomine prolato fugantur, 60. Plerumque psalmos cantant, 650. Legentibus monachis quasi echo verba repetunt, 689. Dormientes excitant, speciem monachi assumunt, 650. Timent asætarum jejunia, vigiliis, orationes, 654. Dæmonum cultus homines a fertitate non revocabat, 74.
 Dæmoniaci ab Antonio liberati, 675, 674.
 Dalmatia, 98, 285.
 Dalmatius censor, 144. Evocat Athanasium, 144.
 Damasus magnæ Romæ episcopus, 712. Synodum cogit Romæ, 712. Damasus et Itali episcopi Ursacium et Valentem damnant, 718.
 Danae a Jove vitata, 10.
 Daniel tempus adventus Christi prædixit, 382. Orandi studiosus, 212. Propheta tempore captivitatis Babilonica, 65. Per septuaginta hebdomadam tempus Christi adventum præsignificavit, 61. Daniel est liber canonicus, 707.
 Darius, 111 et in nota.
 Darius inquit criminonem in Danielem audivit, 294.
 Dardania, 97, 122, 285.

Datianus comes Athanasium litteris hortatur ut redeat, 282.
 Datyllus, 155.
 David unctus est, 65. In speluncam fugiens psalmum cantavit 86. Ex Jesse natus, 62. Fugit Saulem, 258. A Saule ad necem commisit incolatus evasit, 65. Coram Abime ech vultum suum immutavit, 258. Deum solum adjuvatore adesse sibi rogabat, 445. Snadet suis ne Saulem occidant, 257. Sanie non vult interficere, 261. Triginta annos iustus regnavit, 62. Per fidem justus, 251. Periculis se primum offerrebat, 262. Bellum gessit adversus Moabitas et Syros, 62. Sanctissimus, 244. Domi obiit, 63.
 Declopetus episc. subscribit synodo Sardicenis, 153.
 Decreta Dei firma sunt, 42.
 Dedicatio ecclesiarum, 242, 245.
 Dedicatio martyrii Salvatoris Jerosolymis, 586.
 Deipara, 916. Vide in nota.
 Deitas una in tribus hypostasibus, 701.
 Delphorum oracina falsa, 71.
 Demetrius presbyter Marcote, 151.
 Demetrius diac. Marcote subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
 Demetrius diaconus, 145.
 Demophilus interfuit synodo Ariminensi, 576. Synodo Ariminensi fidei formulam præfixit conc. offert, 576. Deposuit in Ariminensi synodo quod nollet Ariarium hæresin damnare, 715.
 Deposito Arit et sociorum ab Alexandro Alexandria episcopo, 515.
 Desiderius, 153. Episcopus subscribit synodo Sardicenis, 153.
 Deus, hæc vox nihil significat nisi Dei substantiam, 179. Deus esse natura clamat, 20. Probatur ex mirabili oculi ordine, 37. Est elementorum harmonia, 28. Ex nubium, terræ, tempestatum ordine, 28. Ex contrariis elementorum concordia, 29. Deus quid non sit quam quid sit facillius comprehenditur, 279. Non initium nascendi habet, 735. De eo humana non licet cogitare, 556.
 Deus non est corporeus, 17. Nec comprimi vel mori potest, 17. Nulla re indiget, 17. Externæ materiæ et corporis est, 171. Proficere non potest, 556. Non est compositus ut in substantia accidens, 179. Sed simplex, 179. Dei substantia quid sit comprehendi non potest, 179. Deo aliquid deesse impium est dicere, 50. A Deo nihil procal, 453. Dei proprietates quæ, 549.
 Deus non mentitur, 42. Deus nulla re indiget, sibi ipse solus satis est, 21. In eo omnia consistunt, 21. Est omnipotens, 22. In eo nulla qualitas est, 717. Non est divisibilis, 22. Natura sua invisibilis ex operibus cognoscitur, 75. Per idola non loquitur, 15 et 16.
 Deus est unus, 5. Quare, 5. Cur non possit esse duo dil, unus bonus, alter malus, 5 et 6. Esse unum probatur quia unus est mundus, 50, 51. Ideo unum mundum creavit ut ipse Deus unus esse crederetur, 51. Deus omnium auctor, 22. Creator ex rebus creatis cognoscitur, 225. Mundum condidit cum voluit, non item Filium genuit, 542. Tunc omnia creavit cum vidit posse facta permanere, 542. Ut aliter est, quam homo, aliter digni quam homo, 557. Creator dici non possit nisi materiam creasset, 39. Non facit res ex materia præexistente, 386. Alios mundos fabricari poterat, 51. Non fatigatur agendo, 165. Non jubendo, 389. Omnia continet, nulla re continetur, 171. Esse mundi rector intelligitur, ut ex bene administrata civitate esse magistratus cognoscitur, 29, 50. Ejus officia omnia bona sunt, 765. Non potest auctor esse malus, 5. Ex operibus cognoscitur magis quam doctrina hominum, 1. Per Christi doctrinam item cognoscitur, 1. Olim per creaturas cognoscebatur, nunc vero per Sapientiam, id est Verbum, 451. Ejus cognitioe universa terra repleta est; quomodo, 451, 455.
 Deus fons sapientie, scilicet Verbi, 175. Natura simplex unum produxit Verbum, 171. Non Verba succedentes habet, 226. Est fons sapientie, id est Verbi, 553. Nunquam fuit *αὐτός*, id est, sine Verbo, 354, 358. Non est multorum pater Verborum, 226. Non facit dicitur non respectu Filii, sed respectu creaturarum rerum, 185. Deus et Dei Verbum omnia condidit, 2. Ipse per Verbum omnia fecit, 169. *Ex Deo* vocem quo sensu in Filio admettebant Eusebiani, 176. Per Verbum fecit hominem, 2. Omnia per Verbum ex nihilo fecit, 59, 42. Per Verbum omnia gubernat, 51. Non intermedio eget ad creandum, 591 et seqq. Deus poterat sine Verbi adventu sultvere maledictionem, 424. Si mediator opus haberet ut creaturas faceret, mediator opus habuit ut Verbum faceret sit Verbum sit factum, 169. Hominum creator per Verbum suum eorum pater efficitur, 418. Non solo nutu debuit hominum genus reparare, 68. Cum dedecet hominem lapsus, in perniciem omnino relinquere, 42.

Deus nos gratia divini Verbi sancte vivere concessit, 41. Misericordiam per solum Filium confert, 922. Cur Verbum suum dederit hominibus, 40. Deus unus in Trinitate, 447. In tribus hypostasibus, 701. Ubi Deus est, ibi sunt Filius et Spiritus sanctus, 779.

Deus aternitatis cogitationem indidit homini, 2. Homines vocat filios, 417. Ipse Labano apparuit, 443. In angelo loquebatur in rubo, 446. Legis et prophetarum Dominus, 215. Ejus decreta firma sunt, 42.

Deorum multiplicitas, 17. Dii tot quot gentes, 17. Dii gentilium nec natura nec promissionibus ileites, 377. Dei nomen tributum elementis, 7. Deos qui faciunt, moriendo perperam id agisse arguunt, 8. Deos qui fabricantur ridiculum est adgere ipsos, 17. Deos qui nulli sunt homines confingere, 6. Deorum imagines auro, argento, aere, lapidibus, etc., exserandae, 10.

Dii gentilium inbecillii et infirmi homines sunt, 10. Maree et feminae, 15. Dii sunt magis qui deos faciunt, quam qui fiunt dii, 8. Dii volucrum, reptilium, brutorum formas sumebant, 10. Deorum nomina pariterque gesta conflictata, 13. Eorum gesta cum Christi gestis non comparanda, 72. Eorum nefaria gesta extremo supplicio luenda, 11. Eorum varietas bella multa induxit, 18. Eorum pugna ante filium pro Graecis et Trojanis, 10.

Dii varii in variis civitatibus, 18. Dii irridunt Martem et Venerem in adulterio comprehensos, 10. Iis inanem gloriam scribere ridiculum, 51. Deos gentilium non esse vere deos ex eorum gestis probatur, 9. Eorum inventa fictione non rei veritate, 14. Eorum facta homines illos fuisse evincunt, 14. Dii quot alii eo cont, diis suis alii imolant, 19. Deorum consecratio Athanasii tempore vigebat adhuc, 8.

Deuteronomium est liber canonicus, 767.

Diabolus, magnus daemon, 215. Quia discors fuit, ex cubo cecidit, 608. E castro lapsus in infimo aere vagatur, ubi daemorum opo et praestigii homines seduct, 55. Iis qui sursum tendunt obstare nititur, 55. Nobis invicem circum et vigilat adversum nos, 315. A Salvatore victus, 650. Diaboli audaciam repressit Christus, 315.

Diabolus ne cum veritate quidem dicit ille dignus est, 215. Id quod ipse est celat, et veritatis nomen affectat ut falsat, 215. Salvatore tentans vocibus Scripturae utitur, 19. Despicendus, 638. Eum Job describit, 619. Diabolus decept Evam, 214. Nunc vel a pueris deriditur, 214. Haeremus auctor, 324. Auctor Arianae haereses, 185. Angeli lucis formam induit, 214.

Diaconus psalmum legit, 265. Diaconi in ecclesia plagis cogelli in irruptione Syriaci, 512.

Dialectica a Zeone Eleate inventa, 15.

Diana per Thesum inter deos relata, 8. Dianam lunam significare aiunt philosophi Graeci, 681. Diana venationem invenisse dicitur, 14. In Piraeo adorabatur, 9. Jove vitata, 10.

Dianius monet per litteras Athanasium monachos Caesarienses Basilio infestos esse, 765.

Diocella, 143.

Didymus presbyter Mareotis subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317.

Didymus diaconus Mareotis subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317.

Didymi Alexandrii caeti cum Antonio colloquium, 695.

Dilectus idem sibi vult ac unigenitus, 507.

Diodorus, 152. Subscribit synodo Sardicensi, 152.

Diodorus in Asia episc. pulsus ab Ariano, 374.

Diodorus episcopus post Sardicensem synodum in exsilium pulsus ab Ariano, 280.

Diogenes notarius, 244. Viginti sex mensibus post Montanum Alexandriam venit, 244. Qui nec epistolam tradidit nec Athanasium vidit, 244.

Diogenius aut Diogenes et Hilaris notarii cum palatinis mittuntur Alexandriam, 235.

Diognus Nicenus *Vide Theognus*.

Diomedes, 15. Vulnerat Martem et Venerem, 10.

Dionysius episcopus Alexandrinus, 191. Eum Ariani secum consensu dicebant, 191 et seqq. Catholicæ Ecclesiae magister, 191. In epistola ad Euphranorem et Ammonium de Christo secundum humanitatem loquitur, 196. Scribit epistolam contra Sabellianos, 191. Tentat Sabellianos a sententia deducere, 194. Ejus verba quae Arianae haeresis specie saltem sapient, 195. Ejus sententia non ex una solum ejus epistola, sed ex omnibus expromenda, 195. Ait Filium esse rem factam, 195. Ait se Patrem Filii facientem, et Filium factum dixisse cum eo humanitatem quae facta est, tum intelligendo per factorem, Patrem, 205. Non

existimavit Filium rem esse factam, 205. Tempori et personae sese attemperans scripsit Filium esse rem factam, 195. In suspitionem venit quod negaret consubstantialitatem, 181. Diu ante synodum Antiochenam floruit, 605, 715. Accusatur apud Dion. Rom. quod Filium Patri non consubstantialitatem affirmaret, 196, 605. Se purgat apud Dionysium Romanum, 181. Epistolas scripsit ut suspitionem amoveret, 195, 194 et seqq.

Dionysius ait Verbum utrumque esse et Patri coexistere, 199. Docet Filium Patri semper coexistere, 205. Per æconomiam humano more loquitur de Christo, 195. Exemplo apostolorum, 195. Approbat consensu actuali vocem, 181, 201, 302. Piraeciae attulit exempla quibus indicat Patrem et Filium ejusdem esse naturae, 181. Dionysii insignia de Trinitate verba, 200.

Dionysius Arium et Sabellitum impugnat, 205. Nunquam fidei causa pulsus est, 195. Vel recessit ab Ecclesia, 195. Dionysius Alex. Arii doctrinam evertit, 197, 198, 200. Dionysio eandem quam Arii doctrinam scribere insanum est, 201. Dionysius Alexandrinus pite obdormivit ejusque memoria cum Patribus relata est, 195. Dionysii duo Romanus et Alexandrinus diu ante Antiochenam synodum floruerunt, 605, 716.

Dionysius Leidis episcopus cum Athanasio Constantem adit, 235.

Dionysius, 152.

Dionysius religiosus homo Mediolano pulsus, 507. Fortiter agit cum Constantio, 287. In exsilium missus, 255, 288, 508. Dionysius Romanus diu ante synodum Antiochenam floruit, 605, 715. Scribit ad Dionysium Alexandrinum rationem dictorum ejus postulans, 198. Apud eum se purgat Dionysius Alexandrinus, 181. Dionysius Romanus scribit contra eos qui Monarchiam in tres hypostasies separatas dividerent, 182. Scribit contra Sabellianos, 182. Ait in hoc dicto: *Dominus creavit me, vocem, creavit*, non accipi pro fecit, 182.

Dionysius presb. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 316. Dionysius presbyter Alexandrinus, 150. Dionysius presb. Mareotis subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317. Dionysius diacon. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317.

Dionysius comes, 116. Tyrum militum cum militibus, 147. Vi utitur contra Athanasium in synodo Tyria, 149. Omnia moderabatur in synodo Tyria. Scribit Eusebianis, quos monet legationem ex communi sententia mittendam, 156. Non probat suspectos viros mitti in Mareotem legatos, 149.

Dionysius sive Bacchus Jovis fil. inter deos relatus a patre, 10. Ebrietatis magister, 72. A Perseo vulneratur, 10.

Dioscorus, 152. Subscribit synodo Sardicensi, 152. Dioscorus alter, 153. Dioscorus, 153. Dioscorus episc. Aegypti adit synodo Tyria, 155. Dioscorus episc. ingatus ab Ariano, 506. Dioscorus presb. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 316. Dioscorus presbyter Alexandrinus, 150. Dioscorus Aegyptius presbyter in exsilium missus ab Ariano, 256. Syeneam relegatur, 506. Dioscorus presbyter Mareotis, 151. Dioscorus presb. Mareotis subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317. Dioscorus presbyter Meletianus in breviario Meletii, 148.

Dioscuri sive Castor et Pollux inter deos relati a patre Jove, 10.

Diopolis, 148. Ejus episc. Ammonius Meletianus, 148.

Discipuli Christum quem Moyses et prophetae praedixerant invenerunt, 215.

Divinitatis unitas individua, 489. Divinitatis principium unum, 489.

Divinitate somniantium visa et phantasmata, 900.

Doctrina vera quae sit, 175. Doctrina Christi universam terram implet, 175. Vide *Quidem. Doctrina apostolorum*, liber sic dictus, legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768. Doctrina hominum infirma, 75.

Donatus aza, 9. Donatus uracula laeta, 71.

Doeg calcitravit sacerdotibus Dei, 214. Idemque, 867. Syrus dictus, 867. Nuntiat Sauli veniasse Davilem in domum Ahimelech, 867.

Dominicus homo, 81. Dominicus homo Christus praecursor noster intravit in caelum, 79.

Dominicus, *magister*, ecclesiae nomen, 211.

Dominus adventus ex Scripturis probatur, 60. Dominus venit ut diabolum prosterнат, et aeternum purget, 55. Dominus, vide *Christus, Filius, Verbum*. Dominus instat omnium nobis in culis erit cum nos in aeternam vitam admittet, 431.

Domitianus, ejusdem nominis duo, 152.

Domitianus episc. pulsus ab Ariano, 374.

Domus obsignantur in Georgii intrusione, 236.

Donatians, 135.
Donatus proconsul: huic mittuntur litteræ contra Olympium episcopum, 255.
Doxologia, id est, *oratio*, 86. Doxologia Jerosolymitana que, 937.

Draconius *quædam*, sive monachorum prefectus, 207 in ista Juramento affirmaverat se, si ordinaretur, nequaquam remansurum, 209. Quorundam consilio aufugit, 208. Instante Paschate, 211. Electus in episcopum, 207. Episc. parvæ Hermopoleos, interfuit synodo Alexandriæ anno 362, 615. Et ei subscriptus, 619. Relegatus ad desertam loca circa Cyra, 506.

Dux Ægypti in populum in deserto loco orantem invadit cum ter mille militibus, 247. Ab eo multi caduntur, 247.

Dyarchia non statuenda in Deo, 489.
Dynamius, 153. Dynamius miles, 501. Dynamius, 512.
Dyscolius, 153.

E

Ecclesie catholice corpus unum est, 513. Ejus decreta non ab imperatore auctoritas habent, 297. Sola celebranda mysteria destinata, 105. Ecclesie horrida expiatio sub Gregorio, 90. Incenditur, 118. Ecclesie pauca et parva Alexandriæ, 240. Ecclesie Ægypticæ Arius tradita, 247. Alexandriam Arius tradidit, 505, 772. Versa in domos Veli, 772. Ecclesia expiatur a gentilibus, 298. Ecclesiastes filius David, 263. Ecclesiastæ liber est canonicus, 767.

Eiarchia Ægypti, 619.
Electio episcopi quo ritu faciendâ presentibus scilicet et postulantibus clericis et populis, 89.

Elementum, Dei nomen ascriptum ab hominibus, 7.

Elementorum harmonia, 21.

Elias assumptus est cum universam prophetam impleset, 211. Elias solus in persecutione erat, sed Deus ei omnia erat, 295. Fugit Achabum, 258. Elias et Elisæus mortuum excitavit, 64. Elias jussu Spiritus sancti Achabo se obtulit, 261. Ad Carmelium secedens Deum invocavit, 263. Baalis prophetas plures quadraginta deiecit, 263.

Elias subscriptus synodo Sardicensi, 153. Elias alius, 153.

Elias monachus monasterii Ptemencyreos, 145. Abducit Arsenium in inferiores partes Ægypti, 115.

Elisæus duplicita obtulit postquam Eliam secutus est, 211. Elisæus mortuum excitavit, 64. Futura prospiciendi vi pollebat, 656.

Eloquentia in rebus ecclesiasticis non querenda, 111. Elpidius subscriptus synodo Sardicensi, 153, 159. Elpidius et Philoxenus legati Julii Iulianus Eusebioorum ad eum deferunt, 111, 277.

Elurion subscriptus synodo Sardicensi, 153.

Eusebia Antiochiæ celebrata, 587.

Eusebica epistola, 42. Eusebica epistola legebatur in ecclesia secunda Mali, 87 in nota.

Enoch ex Jared natus, 62. Cum Deo placuisset transiitum est, 168.

Ependytes vestis monachorum, 664.

Ephraim episc. Thmoeus, Meletianus, 148.

Epictetus Corinthi episcopus. Ad eum litteras mittit Athanasius, 720. Eum increpat Athanasius quod Dimeritarum errores vel proponi permisit, 721.

Epictetus Centumcellarum neophytus adolescentem scelerum Constantii administravit, 507. Histrion ab cæcurnis contra orthodoxos episcopos delatus in episcopum cooptatus, 219.

Epicurum notatur, 176. Epicurei fortuito omnia facta fuisse dicunt, 58. Refelluntur, 59. Quia sors non potest tante harmonie auctor esse, 59.

Epiphania, id est, *festum*, 706.

Epiphania de Paschate scribit Athanasius, 1028.

Epist. 98, 122.

Episcopatus non est peccati causa, 211. Minorum relinquere ad majorem petendum nefas, 102, 114. Episcopatus venales apud Arianos vel ipsi ethnici et catechumenis, 248.

Episcopi ordinatio quo ritu faciendâ, 89. Antequam ordinetur sibi ipse vivit: postquam autem ordinatus est, his quibus est ordinatus, 208. Episcopum ab ecclesia sua abscedens magnum crimen, 244, 246. Maxime in solemnitatibus, 211. Episcopi erant qui jejunarent, monachi qui comederent, 211. Episcopi erant qui signa edere et monachi qui id non præstarent, 211. Episcopi multi erant qui nunquam nupsere, monachi vero qui filios susceperunt, 211. Episcopi erant qui vino abstinerent, monachi vero qui vinum biberent, 211. Episcopi improbi abiciendi, 1028.

Episcopi exterioris foris noti, 281. Episcopi prope crati-

tum in Ægypto, Libya et Pentapoli, 147. Episcopi ante Eusebium ut sunt voce *apostolici*, 189. Episcoporum Libyæ, Pentapoleos, et Ægypti testimonia mittuntur ad omnes ubique præses, 109. Episcopi Ægypti recusant legatos Mareoticos, 108. Episcopi exules revocatur a tribus fratribus Augustis, 276. Episcopi scribunt pro Athanasio, 128 Eorum scripta Athanasii innocentiam testificantur, 254. Episcopi multi læsi ab Eusebianis Romanæ ad Julium confugerunt, 119. Qui ad synodum Romanam se conferre volebant prohibiti ab Arius, 119. Episcopi in carcerem trahi in adventu Gregorii, 118. Episcopi a Gregorio flagellantur, 277. Gregorii jussu plagis onerantur, 277. Missi in exilium ut cogantur cum Gregorio et Ariano communicare, 119. Ab Ariano plagis taniat et in carcere detentus anno 341, 119.

Episcopi rogant Constantium in Constantio rescribat pro cogenda synodo anno circiter 345, 256. Episcopi Orientales factiosi, comites Musonianum et Hecyrium Castrensem secum adducunt patronos, 121, 278. Judicium Sardicensis synodi reformidant, 124, 278. Eorum nefaria gesta, 125, 125. Episcopi per orbem sæpe Arianos scriptis suis damnarent, 110. Episcopi xxv ex Asia, Phrygia, Isauria in Athanasii gratiam scribunt, 153. Episcopi, cœcæ numero qui vel subscriptum synodo Sardicensi vel in gratiam Athanasii litteras dant, 344. Plusquam cœcæ cum Athanasio pacem habent, 284.

Episcopi a militibus vinciti abducuntur in Georgii intrusione, 256. Ad ministeria publica traduntur, 119. Ad lapidationem missi ab Ariano, 506. Multi quia cum Athanasio communicarent in exilium pulsi, 210. Ad tribuistia ducti ut cogantur contra Athanasium subscribere, 286. Episcopi a Petro Achilla et Alexandro ordinati pelluntur anno 356, 509. Alii fugantur, 248. Episcopum mortuum non sinit sepelire Arius, 506. Episcopi multi presbyteri et diaconi in exilium missi, quod nolent subscribere contra Athanasium, 247. Et quia cum Ariano non communicabant, 233. Episcopus ethnicos ordinant Arius, 306.

Epistola Jeremiam cum ejus propheta pro uno libro computatur, qui est canonicus, 767.

Epistolæ catholicæ septem numero, Jacobi una, Petri due, Joannis tres, Judæ una, 767.

Epistola Alexandri ad omnes ubique episcopos, 513. Constantini ad Athanasium, 145. Constantii ad Alexandrinum, 141. Ægyptiorum episc. ad synodum Tyriam, 122. Ægyptiorum episcoporum ad Flavium Dionsium comitem, isidem prope verbis atque priorum, 154. Altera Ægyptiorum episc. ad Dionysium comitem quo appellat Constantium, 155. Alexandrii episc. Thessalonicensis ad Dionysium comitem, 155. Dionysii comitis ad Eusebianos, 156. Alexandrinorum presbyterorum ad legatos synodi Tyriæ, 149. Clericorum Mareotæ ad synodum Tyriam, 150. Cleri Mareotæ ad Philagrium Ægypti prefectum et alios, 152. Synodi Alexandrinæ anno 340, 99. Synodi Sardicensis ad omnes ubique episcopos, 127, 279. Synodi Sardicensis ad episcopos Ægypti et Libyæ, 125, 279. Synodi Sardicensis ad Ecclesiam Alexandrinam, 122, 279.

Epistolæ tres Constantii ad Athanasium, 154. Constantii ad Nestorium, 158. Constantii ad populum Alexandrinum in gratiam Athanasii, 157. Synodi Jerosolymitane, 158, 157. Ursacii et Valentis ad Julium, 159. Fuisse Athanasii memoratur, 167. Constantii ad Athanasium, 245. Hosi ad Constantium, 202. Constantii ad Ezanum et Sazanam Antumeos tyrannos, 250. Joviani imp. ad Athanasium, 622.

Erucas et bruchus magnæ virtutes appellantur. Quid hinc Eusebius, 177.

Esdra sacerdos et legis scriba, 245. Esdra libri primus et secundus pro uno computantur, 767. Sunt canonici, 767.

Esther liber legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768.

Ethnici in persecutione Maximiani Christianos occulant, 252. Ethnici milites admittuntur ad disquisitionem Mareoticam, 149. Ethnici et Judæi adversus ecclesiam inanes a Gregorio, 89. Qui ecclesiam et baptisterium incendunt, et innumera mala perpetrant, 90 et seqq. In ecclesia immolant diis suis, 90. Jussu episcoporum in Christianos et in virgines debacchantur, 107. Ethnici Alexandrii agri in ordinatione Draconis se Christianos fore pollicentur, 208. Ethnici a Meletiano ordinantur episcopi, 509. Ethnici Dominicam resurrectionis avversantur, 91. Ethnici virgines ut templum Verbi admirantur, 251.

Eucarpus episcopus subscriptus synodo Sardicensi, 153.

Eucharistia, 1019.

Eudemone subscriptus synodo Sardicensi, 153. Eudemone Athansii accusator, 141. Eudemone Taneos episcopus Meletianus, 148.

Eudoxius in Syria episcopus, 572. Eudoxius Ariasem im-

pietatis patronus, 219. Eudoxius legatus ab Ariano et oratione fidei formulam in Italiam deferret, 289. Germanicus episcopus, 274. Cum Eustathius non admittat in clerum, 274. Ab Eusebiano ordinatur episcopus, 274. Eudoxius Ant. damnatur in synodo Seleuciensi, 580. Eudoxius depositus in Ariminensi synodo quod nollet Arianam heresim damnare, 715. Eudoxius queritur Niceam synodum vocibus non scriptis usum fuisse, 601.

Eugenius subscribit synodo Sardicensi, 152.

Eugenius magister ante velum stabat cum Athanasio Constantem alloqueretur, 235.

Eulogius subscribit synodo Sardicensi, 153. Eulogius fugatus ab Ariano, 506.

Eulogus subscribit synodo Sardicensi, 152.

Eumenes diaconus Alexandriensis subscribit synodo Alex. anno 530, 516.

Eunucho vetat lex ad ecclesiasticum consilium admitti, 270. Eunucho noluit admittere Filium Dei, quod ipsi steriles sint, 289. Apud Constantium gratia et sicutiora plurimum valent, 289.

Euphranor et Ammonius quibus rescribit Dionysius contra Sabellianos, 196.

Euphrates Coloniae Aegriptionis episcopus, 281. Legatus synod. Sardic., 281.

Euphratou Balaneæ, ut puto, scribit Eusebius Casarea, 584. Euphratou episc. Balaneæ mirabilissimus homo ab Ariano vexatus, 254, 274.

Eupsychius in Cappadocia episc. orthodoxus, 230.

Europa a Jove vitata, 10.

Eusebius Nicomedienensis, 111, 502. Depositus, 102. Arius patrocinatur et litteras in eorum gratiam scribit, 314. Beryto-Nicomediæ se transfert, 102, 275. Alexandrum rogat ut ne Arlum extra Ecclesiam reliquat, 101. Cum Meletianus amicitia junctus, 105. Quos magnis sibi pollicitationibus devinct, 140. Hereses sectator, 82, 93. Eusebius et socii ejus Arianam heresim sectabantur, 93. Eusebius impie interpretatur illud: *Omnia mihi tradidit sicut a Patre*, 82. Dicebat Filium rem esse factum, 536. Impia dicta profert in Verbum Dei, 589. Athanasium hortatur ut recipiat Arianos, 140. Athanasii ordinationem culpatur, 102.

Eusebius et assecles ejus in Orientem properant ut Athanasio noceant, 144. Eusebius et Arius viri impietatis evomere, 502. Eusebius Nic. et socii Arianorum patroni Athanasio insidias parant, 89. Ejusque exsilium in Græciâ auctores sunt, 89. Eos recusat Athanasius, 147.

Eusebius scribit contra Athanasium, 115. Ipse et socii ejus Athanasium accusant apud imperatorem, 93. Eusebius r. lictio Nicomedienis episcopatu Constantiopolitanum invadit, 102, 275. Romanam synodum reformidat, 93. Solum Julio recepit, 115. Mortem obit, 121. Eusebius sodales post mortem ejus dispartem cum Catholicis, 161. Eusebiani dicebant Ideo Dei Filium alius amplius habere et uigenitum esse, quia ipse solus Patris sibi particeps et cetera omnia Filii, 170. Ut rem creatam esse Christum demonstraret, hoc loco utuntur: *Dominus creavit me initium viarum suarum*, 172. Existimant Filium ex nihilo fuisse factum, 170. Sola cogitatione Filium Verbum esse contendunt, 494. Dicebant Filium ante tempora factum fuisse, 606.

Eusebiorum dolus in synodo Nicæna, 715. Eorum impietate compulsi sunt Niceni Patres voces ex Scriptura non desumptas usurpare, 187. Subscribunt vocibus, *in et ab æterno, ab æterno*, 165. Et Nicæna synodo, 175. Pudore compulsi ad subscribendum consubstantialitatem, 167. Postquam subscriperunt ad vomitum reversi sunt, 166. Arianorum patroni, 574. Eusebiani Eustathium Antiochenum accusant et pelli curant, 374. Athanasii promotionem in episcopatum criminantur, 101. Athanasium insidias appetunt, 101, 152. Meletianus iterum concitatis auctores sunt Constantium ut Tyri synodum jubeat congregari, 147. Eusebiano cura ut Ariani admittantur ad communionem, 108.

Eusebiani Meletianus utuntur sycophantis, 252. Minia adhibitis hortantur Athanasium ut vel simulate cum illis impietatem amplectatur, 252. Dant milites ad synodum Tyriam, 147. Eorum violenta gesta in synodo Tyria, 153.

Eusebiani suffragia episcoporum circumcursantes Tyri postulunt, 153. Athanasium de variis criminibus insinuant, 99, 100. Epistolam trahunt quasi a Meletianis, Colluthianis, Arianis adversus Ægyptios episcopos datam, 155. Auctores sunt Dionysio comiti ut legationem mittat Marcotem, 149. Consilio conspirandi in Athanasium, 149. Eusebiani sex numero soli Constantium conveniunt, scilicet Eusebius Nicomedienensis, Theognus, Patropbilus, Eusebius Casariensis, Uracius et Valens, 160. Athanasium accusant de frumentis naviumque detentione, 104. Eusebiani jurat Athanasium divitem et potentem esse, 101. Eusebiani curant Ariam Constantiopolim evocari, 269.

Miniantur se Ariam introducturos, 229. Vi in ecclesiam introductores voluit, 270. Ariam sepeliunt, 270.

Eusebiani accusati a Marcello non esse purgant, 273. Marcellum calumniantur, 150. Nicænam synodum abrogare conantur et Tyriam confirmare, 102. Episcopis sibi adversantibus insidiantur, 286. Mulierum commendatione plurimum valet apud imperatorem, 275. Minis terroribusque Ecclesias dividunt ut ubique impetatis sui adiutores habeant, 110. Eorum inconstantia, duplicitas, 166. Eusebiani Arianos recipiunt, et ad ecclesiasticos gratius promovent, 151. Eusebius et socii litteras in gratiam Arianorum mittunt, 110. Et eos ad verum Ecclesiam concitant, 110. Episcopum illis constitutum, scilicet Pistum, 110.

Eusebiaul litteras Romam, itemque ad Constantium et Constantem scribunt contra Athanasium, 276. Eorum legati repulsi sunt, 276. Athanasio iudicium et prefectorem acta ascribunt, 101. Eorum in Athanasium conspiratio comœdiæ comparatur, 108. Eusebiani secularium patrocinio usi sunt, 109. Curant frumentum alendis viduis destinatum in Arianorum usum convertere, 109. Pellunt quatuor presbyteros Alexandrinos, qui restituantur per synodum Sardicensem, 125. Eorum disconi cum Arlomanitis societatem habebant et eorum cultibus intererant, 110. Monumenta Mæroetice Romam mittunt, 157. Episcopi synodum Antiochie celebrant Encæniorum tempore, 587.

Eusebiano rum legati ad Julium papam et Romanam synodum, 112. Postulant ut synodus cogatur, 110, anno 340. Litteras scripserunt adversus Athanasium, Marcellum et Acleptam, 128. Eorum epistolæ secum pugnant, 115. Cum accessisset Athanasium veni-esse Romam, iter instituere detrectant, 110. Legatos ultra prædium tempus delinunt, 277. Detrectant Romanam synodum, 128, 277. Causantur, arguunt sibi temporis spatium delinunt ut Romam concederent, 114. Eos confutat Julius Papa, 114. Eorum litteram Patribus Romæ coactis offensalis sunt, 111. Superbe conscriptæ, 114.

Eusebius Casariensis ad Euphratonem scribit Christum non esse verum Deum, 584. Cum sociis libellum fidei offerunt in synodo Nicæna, 187. Alii libellum fidei suum fuisse in Nicæna synodo approbatum, 187. Tandem subscribit Nicænae fidei, et ea de re epistolam, scribit ad populum suum, 168, 581.

Eusebius Casariensis epistola ad sua parocia homines, 187. Eius verba in Nicæna synodo promulgata propagant, 581. Maligna et falsa interpretatio, 190. Alio vitem *consubstantialis* nihil aliud significare quam quod Filius ex eadem substantia et hypostasi sit quæ Pater, 189. Fatetur vocem *homonem* a Patribus usurpatam fuisse, 168. Reprehendit Arianos quod dicerent Filium non fuisse aeternam gigneret, 581. In Cænesis, vocibus non in scriptis (id est que in Scriptura non habebantur) usus est, 600. Præsens erat condemnationi Acleptæ Gazensis, 150. Inimicus Athanasii et Ægyptiorum factus est, 153. Confessoribus accusatus est quod idolis sacrificasset, 105. Unus et sex episcopi, qui post Jerosolimitanam synodum Constantium adierunt, 160. Magister Accai, 581.

Eusebius alius subscribit synodo Sardicensi, 153.

Eusebius Vercellensis in exsilium missus, 247. Latine subscribit synodo Alexandrinae anno, 362, 619. Mittitur a synodo Alexandrina Antiochiam, 615, 619.

Eusebius episc. alius communione privatur in synodo Seleuciensi, 886.

Eusebius presbyter Alex. subscribit synodo Alexandrinae anno, 320, 516.

Eusebius (Plavius) consul præfixus formulæ Sirmanæ, 576.

Eusebius eunuchorum princeps, 626. Minas tentat in Liberum, 289. Dona apponit in martyrio Petri apostoli, 289. Constantium et eunucho concitat in Liberum, 289. Eusebius decurio, 157.

Eustathius Antiochie orthodoxus, 219. Confessor, Ariane heresi infensissimus, 274. Apud Constantium accusatur quod mari ejusconstumelliam fecisset, 274. Et in exsilium pellitur, 274.

Eustathius Sebastus episcopus, impietatis patronus, 218, 274. Eom Eustathius non admittat in clerum, 218, 274. Episcopus ordinatus ab Eusebiano, 212, 274.

Eustathius alius episc. communione privatur in synodo Seleuciensi, 880.

Eustathius confessor et orthodoxus ab Ariano vexatus, 254.

Eustathius Sardicensis Ecclesiae presbyter, synodo avert excusationem Orientalium, 279.

Eustollion consuetudinem habet cum Leontio, 260, 264.

Eustorgius in Italia episc. orthodoxus, 220.

Euthergius, 152. Subscribit synodo Sardicensi, 152.

Eutropius Adrianopolitanus episc. Eusebium coarguit, 274. Monet transeuntes ne impiis Eusebii verbis obtulerent, 274. Pellitur civitate et ecclesia, 251, 274.

Eutropius presbyter legatus Iberi in exilium pellitur ab Ariano, 291.

Eutropium Constantii matertera, 237. Occisa a Magnentio, 237.

Euthes diaconus missus ab Athanasio ad Luciferum, 70.

Euthychius episc. communionem privatur in synodo Seleuciensi, 680.

Euthychius subscribit synodo Sardicensi, 132.

Euthychius subdiaconus scoticus cecidit, ad metalla damnatur, 500. Ex vulnere dolore moritur, 500.

Euthychius subscribit synodo Sardicensi, 133.

Euzoius diaconus Ariamus deponitur, 314.

Euzoius Chananeus datus ab Alexandro, 505.

Euzoius Ant. Probatur et socius euechos concitat ut caveant Ariani apud Jovianum, 626. Sæpe depositus, 597.

Baptizatus Constantium imp., 597. Ejus doctrina prava, 769.

Eva olim a diabolo decepta, 214. Turgens voluptate concepit peccatum, 886. Dixit, possed' hominem, pro peperit, 575.

Evagoras, 133. Subscribit synodo Sardicensi, 133.

Evagrius damnatur in synodo Seleuciensi, 580.

Evagrius presbyteri prolatus in *Vitam* Antonii, 630.

Quam Innocentii hortatu Latine verit, 630. Epilogus ejus, 693.

Evagrius agens in rebus, 239.

Evangelia quatuor sunt libri canonic, 767.

Evangelica lex non ad exilium ant ad mortem spectat, 121.

Exactor Mareote, 158.

Exodus est liber canonicus, 767.

Expositio fidei, 79.

Extensio manuum in precando, 74.

Ezechias ex Achaz natus, 62. Unectus full, 65. Senacherim reformidabat, 62. Ei anni vitæ quindecim additi sunt, 260.

Ezechiel ex Buzi natus, 62. Propbeta tempore captivitatis Babylonicæ, 65. Pastores qui gregem deserunt objurat, 217. Passus est a populo non pro populo, 65. Ezechiel est liber canonicus, 767.

F

Fabrica Adrianopolitana, 280.

Facundinus subscribit synodo Sardicensi, 133.

Faustinus, 133, idem. Faustinus catholicus sive rationalis Catholicos persequitur, 298. Homo circumforaneus, 299.

Felicissimus dux Ægypti, 239.

Felix Romani ordinis illegitimus, 507.

Felix subscribit synodo Sardicensi, 133. Felix, 133 alius Iudæi. Felix, 133. Alius 133. Felix, 133. Alius 133.

Fidelem non verba, sed recta sententia et pia vita commendant, 229. Fideles non cessant quotidie divina celebrare mysteria, 878.

Fidelius episc. communionem privatur in synodo Seleuciensi, 580.

Fidentius subscribit synodo Sardicensi, 133.

Fides evidenter apparet non potest dici fides, 757.

Fides sine operibus nihil valet, 1011. Ipsius cum operibus conjuncta fructus est immortalitas, 57. Quæ fide traduntur notitiam ferunt non curiose perscrutandam, 559.

Fidei vis erga eos qui increduli fuerant, 57, 75. Fides a Domino pro discipulis ad nos usque pervenit, 88. Fide Christi mors concelatur, 57.

Fidel formula ab Eusebiano in Nicæna synodo oblata, 187. In qua nihil occurrit a fide alienum, 188. De fide scribere nulla impellente causa periculosum, 221.

Filius vox duo significat, scilicet adoptione et natura, 168.

Filius Dei *generans*, non *parens*. Id est *consubstantialis*, sed non *unitate substantiæ* quæ pluralitatem hypostasium excludit, 80. Genitus modo inexplicabil, 79. Eadem ratione filius est quæ Isaac filius est Abraham, 170. Ejus tamen generatio non humano more est intelligenda, 170.

Ex Deo ex Dei substantia non virtute solum Filius est, 179. Solut ex Deo, 179. Filium esse in sinu id generationem significat, 178.

Filius verus Deus, 226. Ejus divinitas Spiritus dicitur, 567, 568. Habet quæ Pater habet, 81. In Filio sunt quæque in Patre sunt, 85. Est Verbum, Sapientia, Imago, manus et virtus, 175. Patris propria vis creatrix et illuminatrix, 611. Paterna lux, 477. Manus Patris, 505, 703.

Signaculi voce exprimitur, 533. Sigillum est eandem quam Pater formam representans, 86.

Filius qui separat a Patre ab ecclesiastica communione abjiciendi, 132. De Filio dicitur eadem: quæ de Patre, 609. Est Patri honore et gloria par, 79. Dominus originis hominum, 50. Fons Spiritus sancti, 783.

Filius mino em dicere blasphemia est, 86. Non corpore cogitatione, sed pura intelligentia ex Deo esse cognoscendus est, 180. Providentiam suam in omnes extendit, omnibus vitam tribuit, omnia continet, a nullo continetur, in solo Patre totus, 49.

Filius Patrem perfecte cognoscit, 226. Solus, 466. Genitus non factus, 182, 183, 185, 188. Non creatus, 80, 81, 530. Priusquam in corpore appareret victoriam de demonibus reportavit, 63. Et de idololatria, 65. Cum moritur neque animam neque corpus deserit, 759, 761. Non corpore suo circumscriptus erat ut alibi non esset, 49.

Nec ita movebat corpus suum ut alius res non moveret, 49. Ubique est sua potentia, 49. Per Filium Pater omnia facit, 444. Filius angeli nomine aliquando significatur in Scripturis, 445. Pro nobis se humiliavit, 476.

Filius si non est Patri similis non est Patris Imago, 611. Filium dissimilem Patri dicere non licet per Scripturas, 626. Secundum naturam est æqualis et consubstantialis Patri, 698. Ejus Pater est Deus secundum naturam, nostrum vero per gratiam, 700. Filius apud Patrem est fons sancti Spiritus, 701. Filio eadem ipsa competunt quæ Patri et Spiritui sancto, 704 et seqq. Filius non virtute perfecta et consensu tantum Patri similis, sed natura, 716.

Filius Dei cognitio est Patris cognitio, 331, 347. Sine passione vel divisione nascitur e Patre, 332. Non ex effluvio Patris, 356. Nisi semper esset, sequeretur imminutio naturæ Patris, 312. Antequam fieret homo adoratur, 321. Et invocatur, 321. Dicitur accipere gratiam quam Pater donante ipse impertit, 354. Quo sensu ungi dicitur, 355. Non sanctificatur, sed sanctificat, 358.

Filius et Patris divinitas eadem, 567. Habet quod dextrum et honorabile est in Patre, 567. Filius a dextris est Patris quamvis Pater sit etiam dexter, sive a dextris, 567. Non est angelus, 567 et seqq. Est vivens Patris voluntas et substantialis efficientia, 571. Esti servus vocatur est tamen natura Filius, 572 et seqq. Quo sensu dicitur fidelis, 574 et seqq. Confessionis nostræ pontifex, 575. Cum in baptismo cum Patre nomenque, Deus haud dubie est, 402. Quare Filius nominatur in baptismo, 409. Si creatus esset, homo mortalis remaneret, 424. Ant ævum fundatus, 430 et seqq. Non est in Patre sicut corpus in corpore, 456. Non est participatio Filius, 456. Totum quod est Filius, natura Patris proprium est, 437. Ut genitus non ut Deus, est alius quam Pater, 458. Vide *Verbum* et *Christus*.

Filiculus Antiochenus, 111.

Flavianus subscribit synodo Sardicensi, 133.

Flavius episc. fugatus ab Ariano, 506.

Flavius Antonius: Vide *Antoninus*.

Flavius Hieremius Catholicus jubet exactori Mareote ut ecclesiam Ischyram construat, 158.

Flavius Palladius. Vide *Palladius*.

Florentius subscribit synodo Sardicensi, 132.

Florentius comes Constantii, ejus jussu Athanasium hortatur ut redeat, 282.

Flovis olim demones insidebant ut homines deciperent, 71. Fluvii et fontes adorantur, 19. Ab Ægyptiis maxime, 19.

Fontes adorantur ab Ægyptiis maxime, 19.

Fontibus demones olim insidebant ut homines deciperent, 71.

Fortitudo martyrum, 56.

Fortunatianus subscribit synodo Sardicensi, 133.

Fortunatianus Aquileiæ episcopus, cum Athanasio Constantem adit, 235. Injuriis ac vi compulsus est non ultra communicare cum Athanasio, 242.

Fortunatianus subscribit synodo Sardicensi, 133. Fortunatianus alius subscribit synodo Sardicensi, 133.

Frondo Palatinus ager sanatur ab Antonio, 670.

Frumentius ab Athanasio ordinatus, 250. Auximenes episcopus. Jubetur adduci Alexandriam, 248. Frumentium jubet Constantius mitti in Ægyptum, 250.

Frumentum ab imperatore pro viduis erogatum, 109. Frumenti sementem Triptolemus invenit, 157.

Fuga in persecutionibus licita, 251.

Fugere licet in persecutione in *Apologia de fuga*, 253 et seqq.

Futura præsciendi vis non quaerenda, 636.

G

Gabrianus comes, 111.

Gabriel angelus Filio ministravit, 257. Magnus archangelus, 657.

Gad propheta, 63.
 Gaius subscribit synodo Sardicensi, 133. Gaius alius subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Gaius Ægypti episc. adfuit synodo Tyria, 154. Fugatus ab Ariano, 306. In exsilium missus ab Ariano, 286. Gaius episc., forte idem, Paratonii proxime Libyam, interfuit synodo Alexandrina anno 362, 615. Et ei subscribit, 619.
 Gains interfuit synodo Ariminensi, 576. Ibi Fidel formulam præfixis coss. offert, 576. In Pannonia episcopus damnatur in Romana synodo, 720.
 Gaius diac. Alexandrinus, subscribit synodo Alexandrina anno 320, 317. Gaius presbyter Alexandrinus, 150. Gaius diaconus, 143. Gaius diac. Marcote, subscribit synodo Alexandrina anno, 320, 317. Gaius diaconus Arianus, 314. Deponitur, 314.
 Galatia, 97.
 Gallii, 98, 122, 285. Gallii episcopi qui synodo Sardicensi subscribere, 133. Gallii episcopi multi persecutionem sustinent pro Athanasio, 161. Gallia superior eus metropolis Colonia Agrippina, 281.
 Gallus a Constantio subditus, 307.
 Galymedes raptus, 9.
 Gaza urbs Palestinæ luget ob pulsum Asclepam episcopum, 285.
 Gedeon per fidem iustus, 231. Angelum vidit, 446.
 Generatio solius Christi non potest enarrari, 63. Generationis in Deo ratio diversa est a generatione hominum, 171.
 Genesis liber est canonicus, 767.
 Genes quilibet proprium sibi Deum habet, 70.
 Genes quando stetit Jerusalem Iudeos oppugnavit, 64. Genes omnes Christum agnoscunt, 332. Idola detestatur, 63. Christum adorant, 63, 197.
 Gentiles ipsi viam salutis ingredi possunt, 25. Christi incarnationem irrident, 38. Crucis causa, 38. Gentilium sapientia per divinum Verbum stulta facta est, 70. Gentiles quo pacto refelluntur, 60, 66, 70. Suos principes in deorum numerum retulere, 7. Quadrepedes, serpentes hominumque imagines colunt, 620. Gentilium insania qui opificum opifici præferunt, 37. Idolis homines immolabant, 19. Erant qui partem captorum in bello Marti immolarent, 19. Deos suos imitantur, 19. Quidam militiam esse substantiam putabant, 5. Possunt ad Deum que recesserunt redire, 26. Resurrectionem corporum ne cogitarunt quidem, 73. Gentiles qui res inaniam colunt, inter perdes numerandi, 26. Gentiles conversi ad fidem, 65. Gentiles immolant diis ante ecclesiam, 298. Obscena verba proferunt coram virginibus, 298. Gentiles et gentilium sacerdotes Antonium honorant, 678. Multi eorum convenerunt, 678.
 Georgius episc. Ægyptus interfuit synodo Alexandrina anno 362, 615.
 Georgius Cappadox, penarum exceptor, deprecatur Alexandriam missus a Constantio, 298, 307. Ne Christianus quidem, ignarus ecclesiasticæ rei, 691. Barbaris moribus, idololatra, 219. Eum Ariani in sedem Alexandrinam intrudere voluit, 219. Eius electioni ethiopicis subscribit, 298. Quadragesimæ tempore ingreditur Alexandriam, 256. Sebastianum ducem concitat in Catholicos, 256. Vir præstantissimus vocetur a Constantio, 219. Cæteræ eius laudes, 219. Civitatem suam et mundum desertum reedificat, 621. A Georgii communione Alexandrini omnes abhorrent, 256.
 Georgius Alexandria exactus est, 601. Damnatur in synodo Seleuciensi, 580.
 Georgius Laodicæus Ariano hæresicos sectator, 580. Georgius Laodicæus, Alexandrinus presbyter, 548. Antiochie moratur, 581. Scribit ad Alexandrum in gratiam Ariarum, 584. Simulat se arguere Arianos, 548. Ab eo Ariani discunt vocem, ex Deo, usurpare, 584. Ab Alexandro depositus cum impietatis, tm aliorum criminum causa, 103, 584, 152. Et sese episcopum nominat, 226. Impetentur vivit. Finem vitæ et animi tranquillitatem turpissimis rebus militur, 226. Promovitur ab episcopis, Arionice sententibus, 218, 274. Athanasii inimicus, 284. Pre meta non audet Sardicam venire, 152. Damnatur a synodo Sardicensi, 122, 131, 132, 279. Athanasio fugam animi dat, 233.
 Gerastus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Germanica cujus episc. Eudoxius Arianus, 274.
 Germanus subscribit synodo Sardicensi, 133, 159. Germanus alius subscribit synodo Sardicensi, 133, 139.
 Germanus in Pannonia episcopus, 572. Auctor Constantio convocandi Seleucianam et Ariminensem synodum, 572. Cyrice, Sirmium transmissus a Constantio, 307. Inter-

fuit synodo Ariminensi, 576. Formulam Sirmianam præfixis conscribit offert, 576.
 Gerontius subscribit synodo Sardicensi, 132. Gerontius alius subscribit synodo Sardicensi, 132.
 Gigantes cum diis bellum gerunt, 152.
 Gorgonius dux clericeus vexat et lanat, 501, 312.
 Gorpisus Macedonum, est Thoth Ægyptiorum et Septembris Romanorum, 580.
 Gothi. Ad eos usque pervenit Evangelium, 73.
 In Græcia synodus celebrata est pro questione de lapsis, 768.
 Græci et barbari quotidie nulli fidem amplectuntur, 38. Græci mentem ex bono, animam ex mente esse aiunt, 184. Ex fato tempore vitæ hominum definiunt, 260. Græci multi putant fortuito ex atomis rerum naturam coaluisse, 599. Græci naufragi immolantur a Thracibus, 19. Græcorum cum Trojanis bellum, 10. Græci peregrinantur et mare traiciunt ut litteras ediscant, 647. Sese librorum suorum factores appellant licet revera eorum patres sint, 203. Eloquents et sobrius matibus suadere conantur, 305. Græcorum dii, 8.
 Gratia præstantior lege et veritas umbra, 567. Gratia Trinitatis una, 555. A Patre per Filium in Spiritu sancto datur, 513. Omnibus gentibus datur, 382. Peccata amittit, sed poenitentia recuperat, 455. Gratia quæ ad imaginem Dei facti sumus sufficit ad Deum Verbum et Patrem cognoscendum, 46. Gratia discernendorum spirituum oratione obtinenda.
 Gratus diaconus synodo Sardicensi, 133.
 Gregorius diaconus Marcote, 152.
 Gregorius Arianus ex Cappadocia Alexandriam missus, 307. Successor Athanasii missus ab Eusebio Ariano, 89, 90. In comitatu venit, 89. A Constantio missus, 296. Ex palatio, 278. Cum militari manu, 278. Gregorii ab Ariano ordinatio, 89. Eius ingressus Alexandriam inivis populis, 89. Gregorius Capthæ comparatur, 91. Ethnicis et Judæis Ecclesiam tradit in prædam, 90. In Gregorii adventu ecclesia incensa est, virgines denudatæ, nonachi conculatæ, presbyteri et plebei lanati, episcopi in carcerem trahi, mysteria directa et in terram projecta, 118. Catholicis illatæ calamitates in Gregorii ingressu, 90 et seqq.
 Gregorius Dominica resurrectionis homines in carcerem trudit, 91. Acta in Athanasium edi studet et eius perniciem machinetur, 91, 92. Munia suffragii ethiocraticum, ædificatorum, et Ariarum, 92. Eos qui domi orabant ad deum defert, 92. Ammonæ Ariano utitur ad litteras subscribendas, 93. Nautas vi compellit ut litteras suas accipiant ac deferant, 91. Omnes hortatur ut secum communicent, 277. Impedit elemosinas, 278. Non sinit materiam Athanasii bumari, 277. Ægyptum peragrât et episcopos vexat, 277. Despicit Antonium eiusque litteras, 225. Pseudiepiscopus Alexandrinus damnatus ac depositus in synodo Sardicensi, 124, 227, 279. Gregorii Alex. ordinationes irritæ declarantur in synodo Sardicensi, 280. Gregorius qui Alexandriam sedem invaserat a synodo Sardicensi declaratur non habendus episcopus, 131. Diem obit, 281.
 H
 Hæreses Salvatoris nomen usurpant et Verba Scripturarum, 215, 216. Insanas excogitant opiniones, 319. Earum impietas varia et fallax, 216. Se mutuo impugnant, 216. Nihil commune cum Scripturis habent, 216.
 Hæreticorum perversa mens, 526. Hæretici quidam ab angelis facta esse omnia contendunt (Simon magus, Menander, Saturninus), 176. Quidam mali aliquam substantiam esse credabant, 5. Quam Deum esse fingebant, 5. Hæretici falsos Scripturæ libros commentis suis, quibus sua tempora assignarunt, 768. Hæretici, scilicet Marcionites et Manichæi; præter Deum, alium sibi verum opificem fingunt, 39. Iidem Deum non agnoscant creatorem, 476. Forum dictum, 84. Eorum varie sententiæ, 497, 198. Arbitratu suo res comminiscuntur, 600.
 Harporation episc. Ægypt. interfuit synodo Tyria, 154.
 Harporation episc. Bubastis Meletianus, 148.
 Harporation subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Harporation presb. Alexandria subscribit synodo Alexandrina anno 320, 316.
 Hector, 15.
 Hecuba, 15.
 Heliodorus subscribit synodo Sardicensi, 132.
 Heliopolis urbs Ægypti, 148.
 Heliadius diaconus Arianus, 314. Deponitur, 514.
 Heliarius Tripollitanus episc. pulsus ab Ariano, 271.
 Heremius catholicus, 158. Vide Flavianus.
 Hephæstion diaconus Meletianus in *Breviario Meletii* 148.
 Hephæstus diaconus Marcote, 152.

- Idololatris quanta poena destinata, 19. Idololatria post Salvatoris adventum non ultra crevit, sed decrevit, 76. Omni impletatis genere repletur, 23.
- Ignatius post apostolos episcopus Antiochena, 607. Dicit Christum esse factum et non factum, in homine Deum, 607.
- Imago Dei scilicet Christus homines ad Dei imaginem restituit, 47 et seqq. Imaginis exemplum, 47. Imago Dei in homine corporeis cupiditatibus obscuratur, 6. Imagines deorum ex auro, argento et ære detestanda, 10.
- Immortalitas animæ argumento est esse repudianda idola, 25.
- Imperator non licet ecclesiasticis rebus sese immiscere; si id agat verendum ne illi Deus imperium admittat, 235. Imperatores inter deos relictos a Romano senatu, 8.
- Incarpatio Domini orienti soli comparatur, 57. Incarnatione sola homines redimi poterunt atque a mortuis excitari, 353.
- Incretum est impassibile, 753.
- Indi cum Arabibus de idolis dissentiant, 18. Apud Indos multi magi memoratorum, 75.
- Indi Bacchum colunt, 8, 19.
- Indi olim magice arti dediti, 71. Indi et barbari Nicæam synodum recipiunt, 712.
- Infantes ad mortem pro Christo festinant, 56, 38.
- Infernus sive Pluto ab Hercule vulceratus, 10.
- Ingenius presbyter Marcote, 151.
- Ingenius presbyter Marcote subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 517.
- Injustus. Vide Peccator.
- Iniquitas. Vide Peccatum.
- Innocentius Albanasi amicus, 765. Degit cum Palladio, 765.
- Innocentius Evagrii amicus, 650. Ad eum nuncupat Antonii vitam Evagrius, 650. Qui illo hortante eam Latine vorit, 650.
- Ira comprimenda, 647, 669.
- Irenæus subscribit synodo Sardicensi, 152. Irenæus Ægypti episc. adfuit synodo Tyria, 154. Irenæus presbyter Meletianus in breviario Meletii, 148. Irenæus diaconus Marcote ad Arium deficit, 315. Irenæus damnatur ab Alexandro, 505. Irenæus Albanasi presb. offert litteras ejus Ursacio et Valenti subscribendas, 364.
- Irenæus subscribit synodo Sardicensi, 153.
- Isaac in cubili obit, 62. Isaac subscribit synodo Sardicensi, 153. Isaac Letois Meletianus, 143. Isaac Meletianus, 143. Letopolis episc., 148. Isaac Cleopatrias episcopus Meletianus, 143.
- Issuria, 97, 285.
- Isalas episc. subscribit synodo Sardicensi, 153. Isalas propheta, 65. Aperte narrat economiam Christi, 61. Scelus est non crucifixus, 54, 65. Isalas est liber canonicus, 767.
- Ischrammon subscribit synodo Sardicensi, 153. Ischrammon episc. Ægyptius interfuit synodo Tyria, 154 in notis.
- Ischyras ordinatus a Collutho presbytero, 152. Impudens homo presbyteri munia obit, 145. Non erat presbyter, utpote a presbytero ordinatus, 106. In synodo Alexandria ad lacerum conditionem redactus anno 330, 152. Æger erat cum Macarius accessit, 116, 157. Confugit ad Meletianus, 145. Ne Meletianus quidem presbyter erat, 117, 150, 150. Ischyra scopophantia, 150. Mentebatur libros sacros a Macario combustos fuisse, 117. A suis oburgatus veuiam ab Athanasio petit et rescriptum tradit, 145. Vi ad Athanasium accusandum compulsus est, 108, 116, 143.
- Ischyras testatur nullum fuisse calicem contractum, nullam mensam eversam, 143. Ischyras roganti non datur in ecclesia locus, 151. Ischyras nunquam ecclesiam habuit, 152. Ischyra cognati cum Athanasio juncti, 108. Ischyras non pina septem habebat qui conventibus suis interessent, 153. Abducitur Tyro ad Marcotem a legalis, 106. In mercedem scopophantia vacuo episcopatum nomine donatur ab Eusebianis, 108, 123, 126. In minimo vico, 156. Non erat in breviario Meletii, 158.
- Ischyron Ægypti episc. adfuit synodo Tyria, 154.
- Ision Athribis episc. Meletianus, 148. Athanasii accusator, 141. Ision orphaneus, 152. Ejus domo pro ecclesia utilis Ischyras, 153.
- Isis Ægyptiorum dea, 8. Ejus errores, 680.
- Israelitis, extructio tabernaculo, circumscriptis orandi locus fuit, 242.
- Italis, 98, 122, 285. Italicæ episcopi multi persecutionem sustinent pro Athanasio, 161.
- Jacob ex Isaac natus, 62. Dum fugit multas visiones habet, 262. In Ægyptum proficiens Deum comitem habuit, 168. In cubili obit extensis pedibus, 62. Præsentem mortem non reformidavit, 262.
- Jacobi Epistola Catholica est canonica, 767.
- Jacobus episc. Ægypti adfuit synodo Tyria, 153.
- Januarius subscribit synodo Sardicensi, 152.
- Jejunium hebdomade post Paschæ festum servatur, 256.
- Jephthe pro fidem justus, 231.
- Jeremias ex Helicia natus, 62. Contumelias affectus est, non condemnatus perit, 65. Jeremias est liber canonicus, 767. Cum Barucho, Lamentationibus, et epistola pro uno libro computatur, 767.
- Jericho Jesu filio Nave obsidebat, 62.
- Jerosolymitana synodus Arianos ad communionem admittit, 157. Ejus epistola, 586. In qua Arius et socii admittuntur ad communionem, 586.
- Jesses, 155.
- Jesus Josedec filius in templo nondum extructo orationem habuit, 245.
- Jesus aliquando Salvator, aliquando salus explicatur, 81. Significat Dei aslus, 968. Hoc nomen adoratur ab angelis et archangelis, 552. Vide Christus.
- Jezabel calumnia sua Nabothum imitit, 244.
- Jezechiel ex Buzi natus, 62.
- Josnes martyrium subit, 259. Joannis tres epistolæ catholicæ, sunt canonicæ, 767. Joannis Evangelium est liber canonicus, 767.
- Joannes Memphis episcopus Meletianus, 148.
- Joannes Archepiscopus Athanasium calumniatur, 144. Juntos ab imperatore ut archiepiscopo ademit, 148. Postquam cum catholicis communicaverat Eusebianis operam locat, 108. Pœnitentiam agit de calumnia in Athanasium evulgata, 147. Evocatur a Constantino, 147. Pacem init cum Athanasio, 147.
- Joannes presbyter, 763. Ad eum epistolam scribit Athanasius, 765. Litteras Jerosolymis misit ad Athanasium, 763.
- Joas septimo ætatis anno regnare cepit, 62.
- Job cor dæmoni traditus, 655. Ejus uxor decepta a diabolo, 214. Fortitudinis animi magnus, 261. Job est liber canonicus, 767.
- Jonas subscribit synodo Sardicensi, 153.
- Joseph et Maria illibati remanserunt, 758. Joseph ex Davide ortus, 758.
- Joseph insidiatoribus ipsa conscientia prodidit, 239, 240.
- Joseph Arimatheus corpus Christi sepelivit, 725.
- Joseph subscribit synodo Sardicensi, 153.
- Josias ex Amos natus, 62. Circa septimum ætatis annum regnare cepit, 62. A vicinis oppugnatus, 62.
- Josue. Vide Jesus filius Nave. Josue sive Jesu filii Nave liber est canonicus, 767.
- Jovianus imperator epistolam mittit ad Athanasium, 625. Quem vocat religiosissimum, revocat in patriam, 622. Rogat Athanasium ut catholicam se fidem edoceret, 622. Rejecit petitiones Arianorum, 624. Defendit Athanasium contra accusationes eorum, 624, 625. Et accusationes scholasticæ ejundem, 625. Et Patalæ, 625. Locum cum contumelia eliminat accusantem Athanasium, 625. Eunuchos Probatum et socios tormentis applicat, quia Arianorum causam agebant, 626.
- Judei a vicinis oppugnati, scilicet ab Assyriis, Babyloonia, Syria, Moabitibus, 62. Plenior doctrina olim imbuti, 55. Omnia Scripturis confutator, 61. Apud eos regere fuisse donec ureturer Sanctus sanctorum, 63. Judæa non solis lex et prophete missi sunt, 46. Judei principes Sodomorum et populus Gomorrhæ appellati, 254. Legem adulterabant, 254. Judæi nihil predest. Vetus Testamentum, qui Christum in eo prædicatum non agnoscut, 215. Legis et promissorum iacturam fecerunt, 163. Eorum blasphemias in Christum, 38. Putabant Christum prorem esse hominem, 581. Verbum indignissime tractaverunt, 65. Miracula Christi a prophetis prædicta futura, non facta, dicunt, 64. Judei in Marcote de mysteriis Interrogati, 156. Judæis ecclesia in prælam concessa, 90. Judei adversus ecclesiam immissi a Philargio, 89.
- Judas ex Jacob natus, 62.
- Jude Epistola Catholica est canonica, 767.
- Judas ab apostolatu dejectus quia proditor fuit, 251.
- Judicia doctus partibus presentibus ferenda, 149. Judicium mortis contra nos latum Christus delevit, 83. Judicium extremum, 77, 121, 904. In illo a peccatoribus aufertur Spiritus per baptismum datus, 905.
- Judicum liber est canonicus, 767.
- Juditha liber legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768.
- Julianus Apostata dicitur philosophiæ studiosissimus, 624. Ejus mors Theodoro revelatur, 695.
- Julianus episc., 152.

Julius Romæ orthodoxus, 219. Synodum indicit pro Athanasii causa, 276. Mittit Elpidium et Philoxenum presbyteros ad Eusebianos, 110. Julii æquitas in iudicando causam Athanasii, 125, 125. Litteras mittit ad Eusebianos per Gabianum comitem, 111. Causam avertit cur Athanasium et Marcellum ad communionem admitteret, 115. Per Archilammum et Philoxenum presbyteros legatos subscribit synodo Sardicensi, 153. Athanasio litteras gratulatorias dat Alexandrinis deferendas, 155.

Julius, 153. Julius diaconus Arianus, 314. Deponitur, 314. Julius damnatus ab Alexandro, 305.

Julius Constantius consul anno 355, 153. Frater Constantii Magni, 153.

Junonem ærem significare alunt philosophi Græci, 681. Juno ab Hercule vulnerata, 10. Insidias Jovi parat cum Minerva et Neptuno, 40. Per Theseum inter deos relata, 8.

Jupiter ex patre carnivorus, 9. Patris insidias fugit, 10. Eum vinculis constringit et castrat, 10. Pater deorum Olympus, 15. In Creta Deus, 7. Exemplum dedit pueros corrumperendi, 30. Eius amores et impudicitia, 9. Ganymedem rapit, 9. Adulteria, 10. Quos ex stupris procreavit liberos inter deos retulit, 10. Semelen, Ledam, Alceam, Dianam, Latonam, Malam, Europam, Danaem et Antiopeam vitavit, 10. Propriam sororem uxorem habuit, 10. Placidas sive artis fuliginæ auctor dicitur, 14. Per Theseum inter deos relatus, 8. Timet Trojæ eversionem, 10. Sarpedonem filium sui necem graviter fert, 10. Insidias Minervæ, Junonis et Neptuni impeditur, 40. Jovatur a Thetide et centimano Ægeone, 10.

Juramentum Christianorum illud est cum quasi Deo præsentem loquuntur, 258.

Justinianus, 153.

Justus, 153.

Justus Bomothel presbyter, 145.

Justus diac. Marcotæ subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.

Juvenis quidam thronum convellere tentans lectu insulsa foras eiecit, 299. Juvenis alius cum thalis ingressus in ecclesiam, tenebris divinitus ofunditur, 299.

L

Labani pravus in Jacobum animus ex vultu deprehensus est, 340. Et Deus ipse apparuit, 445.

Laici qui cum Ariano communicare noluerunt captivi damnati, 250.

Lamentationum liber cum Jeremiæ prophetia pro uno libro computatur, 767. Qui est canonicus, 767.

Laodicea in Syria, 253. Laodicea urbs Ægypti, 675.

Lapides et ligna in deorum numero computata, 7.

Lapsi in hæresin, si impletis fuerint præfati, venia conceditur, sed non recipiunt in clerum, 768. Sin necessitate ac vi compulsi lapsi sint, in clerico locum pristinum restituitur, 766.

Latis Juppiter, 19.

Latio a Jove vittata, 10.

Latro in paradissum ingressus, 79.

Latus urbs Ægypti eodem forsitan quæ Letopolis, 219.

Leda a Jove vitata, 10.

Legati ad Marcotem sex, 106. Quinam, 149. Recusati ab Athanasio, 116. Eorum gesta in Marcote, 107. Flagitia, 107, 115. Legati Eusebianorum synodum cogi postulant a Julio, 112. Legati missi ubique ab Athanasio pro invasione Gregorii indicanda, 89.

Leis (Lod) cujus episcopus Dionysius, 235.

Leo in Ægypto ab aliis colitur, ab aliis occiditur, 18.

Leonides subscribit synodo Sardicensi, 153.

Leontius in Cappadocia episcopus orthodoxus, 220.

Leontius Antiochenus dum presbyter esset damnatur, 266. Castratus, damnatus ab Eustathio, in episcopum cooptatur ab Eusebianis, 274, 218. Constantii vi et potestate in episcopum deligitur, 218, 266. Accusatus quod consuetudinem cum Eustathio quædam habeat, sese castrat, 266, 224. Athanasii inimicus, 284. In gratiam Actii Eudoxium ordinat diaconum, 602. Athanasio fugam criminat, 275. Leontius alius damnatur in synodo Seleuciensi, 580.

Leontopolis urbs Ægypti, cujus episc. Amos Meletianus, 148.

Letopolis cujus episc. Isaac Meletianus, 148.

Leviæ in libro Judicum historia, 87.

Leviticus est liber canonicus, 767.

Lex et propheta hominum doctores, 46. Lex ex monte Sina prolata, 424. Non ad Judeos solum missa, sed ad totum orbem, 46. Umbra futurorum, 366, 957. Per legem prebet coercere nequitiam, 46. Lex nescit perfectum reddi, quia Verbi adventu indiget, 566. Lex Dei vetat inimicum aut judicem aut testem esse, 153. Legos

Iycurgus Spartiæ et Solon Atheuensis invenerunt, 153.

Libër subscribit synodo Sardicensi, 153. Libri philosophorum nihil simile effecerunt nisi quæ per crucem Christi facta sunt, 75.

Liberius Romæ orthodoxus, 219. Donis tentatur ab Eusebio eunucho et subscribit contra Athanasium, 288. Eius ad eunucho responso, 288. Eusebii presbyteri et Hilarii diaconi legatos mittit ad Constantium, 291. Trahitur ad Constantium et eum cum fiducia alioquitur, 290. In exilium pellitur et cogitur non ulterius cum Athanasio communicare, 161, 247. Biennio in exiliis loco comoratur, 161. Tandem frangitur ærumnis, 161, 291.

Librum arbitrium, 481.

Liburnus subscribit synodo Sardicensi, 153. Libyæ oracula falsa, 71. Libyæ, 87, 157, 285. Libyæ episcopi in exilium missi in magnam Basin, 161, 251. Libyæ artem adorant, quem vocant Ammonem, 19.

Lycia, 97, 285.

Ligna et lapides in deorum numero computata, 7. Lignis olim demones insidebant, ut homines deciperent, 71.

Litteræ a Phœnicibus inventæ, 15. Litterarum ordo et numerus a Palamede inventus, 15. Litteræ mittuntur Ariano ab Eusebianis et vicissim, 110. Litteræ hereticis non scribende, 152.

Longianus magnus episc. orthodoxus, 220.

Longus presbyter Alexandrinus, 150. Subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 316.

Lucæ Evangelium est liber canonicus, 267.

Lucifer foriter cum Constantio se gerit, 287. In exilium missus, 288, 235, 308. Scribit ad Constantium Augustum, 770. Mittit Athanasio exempla epistolæ suæ ad Constantium, 770. Episcopus et confessor, 770. Ad eum Athanasius epistolam mittit, 770. Item aliam, 770. Lucifer diaconus duos, Herennium et Agapetum mittit ad synodum Alexandrinam anno 362, 619. Ad eum mittitur tomus synodi Alexandrinæ, 615.

Lucillus Veronæ cum Athanasio Constantem adit, 255.

Lucillus subscribit synodo Sardicensi, 153.

Lucius Adrianus, aspe ab Ariano catenis vincitur et in exilium actus exsul diem obit, 280. Lucius episc. Ægyptus interfectus synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Lucius subscribit synodo Sardicensi, 153. Lucius Antinoepolitanus episc. Meletianus, 148. Lucius diaconus Marcotæ, 153. Lucius diaconus Arianus, 314. Deponitur, 314. Lucius designatus ab Ariano ad episcopatum Alexandrinum, 625. Accusationem offert contra Athanasium, 625. Cum repulsa et ignominia rejicitur a Joviano, 625.

Luctus Osiris, Ori, et Typhonis, 9.

Lumen a sole, 21.

Luna et alia astra ex sole pendent, 21. Lunæ Dei honor ascriptus, 71.

Lupus in Cilicia episc. orthodoxus, 220.

Lycia oracula falsa, 71.

Lycopolis, 148. Eius episc. Meletius, 148.

Lyræ pulsandus modus, 24:

M

Macarius Jerosolymorum episc. orthodoxus, 220.

Macarius in Palestina episcopus (idem qui Arius vocatur) ab Orientalibus Ariatorum fautoribus desciscit, 131, 278 in nota.

Macarius Ægypti episc. adfuit synodo Tyria, 155. Macarius episc. Ægyptus interfectus synodo Alexandrinæ anno 362, 615. Macarius de contracto calice accusatur, 111, 145. Vincitur Tyrum adducitur, 147. Macarius legatis proficiscens ad Marcotem, Tyri sub militum custodia relinquitur, 106, 115, 116, 149.

Macarius presbyter ab Eusebianis ad Julium legatus, 112, 115. Audito presbyterorum Athanasii accessu noctu aufugit, 114. Macarius presbyter Constantinopoli erat cum Arius obit, 269. Macarius Castrorum presbyter Meletianus in Breviario Meletii, 148.

Macarius diac. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 316. Macarius diaconus, 144. Macarius alter diac. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.

Macedonia, 98, 122, 285.

Macedonius Mopsuestenus, 111. Legatus ad Marcotem, 106, 149. Macedonius Mop. legatus ab Ariano ut novam fidei formulam in Italiam deferat, 589. Macedonius sub Paulo. Eum accusat, 275. Constantinopol. presbyter, 275. Episcopus, Pauli loco, creatur, 275.

Macedonius subscribit synodo Sardicensi, 152. Macedonius, 153. Macedonius, 153.

Magnentius Constantem occidit, 257 et seq. Et multos Christianos, 257 et seq. Itemque Eutropium Constantii

pateteram, Abuterium et Sperantium, 257 et seq. Exsecrandus, 241. Erga amicos perfidus, erga Deum impius, veneficus et incantatoribus utitur, 257. Totum terrarum orbem summo dolore affecti, diabolus vocatur, 257. Sibi ipsi manus inferit, 257.

Magnus episcopus communione privatur in synodo Seleuciensi, 580.

Magistratibus jubetur ut episcopos cogant ad subscribendum contra Athanasium, 286.

Magus non fuit Christus quem demones magice auctores reformidant, 72. Magi apud Chaldaeos, Aegyptios et Indos, 75. Magica ars ante Christi adventum vigeabat apud Aegyptios, Chaldaeos et Indos, 75. Verbi adventu destruxit, 75. Christus adventum suo artem magicam destruxit, 71. Magi aurum Arabicum obtulerunt, 898.

Mala a Jove vitata, 10.

Malitia est prima idololatriae causa, 6. Ab hominibus exco-gitata est, 2, 6. Res caeca, 290. Esse substantia putabatur a quibusdam gentilibus, 5. Malitia si substantia esset, Deus omnium rerum Dominus non esset, 5.

Malum, est hominum commentum, 5. Mala sunt ea quae non sunt, bona ea quae sunt, 4. Mala non existunt, quia hominum commentis confecta sunt, 4. Malum nec in Deo nec a Deo est, 5. Nec ab initio fuit, nec aeternam aliquam habet, 5.

Manichaeus, Vetus Testamentum rejicit, 215. Principem malitiae esse, 761. Malorum inventor, 617. Ait fictione tantum salutem et resurrectionem hominum factam esse, 724, 744, 749. Incarnationem fidem negat, 749. Ait hominem duobus subiacere officibus, bono et malo, 749. Ait filium esse partem Patri consubstantialem, 585. Manichaei Verbum carnae factum esse et adventisse negant, 561. Scripturas adulterant, 505. Veteri Testamento adversantur, 505. Deum nomine tenus hominum appellat, nullumque et aspectabile opus scribitur, 226. In legem blasphemant, 598. Eis pro Christo Manichaeus est, 530. Dicunt Deum ignorare quendam, 475. Eorum baptismum inutilia, 404. Tolerantiam passivum in Christo phantasmam extollunt, 757. Aliques Evangeliorum particulas adhibent, 524. Repudient legem et prophetas, 531. Negant Deum esse creatorem, 557, 401. Ipsa res odiosa est pauper miserari, 504. Liber Athanasii adversus eos, 1029. Manichaei anathemate damnandi, 616. Dicebant diabolum esse naturae creatorem, 746.

Manuum subscriptis synodo Sardicensi, 155.

Mansiones triginta sex a Antiochia Alexandriam usque, 117. Manus Dei esse Filium quomodo dicitur, 175. Manus Christi extensus in cruce, ut altera veterem populum, altera gentes attraheret, 55. Manuum extensio in orando, 241. Manus seorsim divisa inter deos relata, 7.

Marcellinus subscriptis synodo Sardicensi, 152. Marcellinus diaconus Alexandrinus, 150.

Marcellinus consul anno 541, 589.

Marcellus Ancyranus in Nicena synodo Ariam obstitit, 128. Eusebianus accensat impletatis, 275. Ab iis vicissim accusatur, 275, 118, 119. In exilium pellitur ab eis, 275, 118, 119, 255. Romae se purgat, 275. Fidem suam scripti tradit, quam approbat synodus Sardicensis, 51, 275. Falso accusatur a Theognio, 129. Ad communionem a Julio admittus, 115. Marcellum defendit Julius papa, 118. Marcellus Ancyranus a multis defenditur, 115. Non ex sancta Maria Verbum Dei lotum habere dixit, 150. Ejus error, 591. Ejus sequacibus anathema dicitur, 589.

Marcion dicit corpus Christi in similitudine humana, non in veritate, fuisse, 744. Sensit angelos posse creare, 586. Monarchiam in tria principia separata dividit, 182. Dicit Deum intucilli modo accessisse, 748, 751. Negat carnis generationem, 752, 754. Marcionem et Manichaeo Vet. Testamentum rejicientibus nihil prodest Novum, 215. Marcion ejectus est ab Ecclesia, 521. Ait mortis et resurrectionis oeconomicum, meram speciem esse, 757. Marcionem a Marcione nomen habent, 521.

Marci Evangelium est liber canonicus, 767.

Marcus subscriptis synodo Sardicensi, 153. Marcus episcopus Zygorum proxime Libyam interitui synodo Alexandrinae anno 562, 615. Et ei subscriptis, 619. Marcus alius episcopus Philarum interitui synodo Alexandrinae anno 562, 615. Et ei subscriptis, 619.

Marcus Areth. legatus ad fidei formulam Constanti deferendum, 589.

Marcus episcopus ab Alexandro ordinatus relegatur in Ammoniacam, 505. Marcus alius episcopus ab Alexandro ordinatus, 505. relegatur in superiore Oasim, 505.

Marcus presbyter Marcotae, 151. Marcus diaconus Alexandrinus subscriptis synodo Alexandrinae anno 520, 517. Marcus diaconus Marcotae subscriptis synodo Alexandrinae anno 520, 517. Marcus alter diaconus Marcotae subscriptis synodo Alexandrinae anno 520, 517.

Marcus damnatur ab Alexandro, 505.

Marcotae regio Alexandrina, 145, 158. In qua nunquam episcopus fuerat, 145, 158. In ea decem aut plures maximi vici, 145, 158. Eo mittitur legatio ab Eusebiano, 106. In ea ne unquamquid Meletianus, 153. Marcotae presbyteri litteras dant adversus Ischyram, 108. Falso Macarium accusari affirmant, 115, 116. Marcotici clerici repulsi a perquisitione, 151. Marcotica perquisitio facta coram praefecto, cohorte, ethnicis, Judeis, 118, 156. Hlegitima, 150. Marcotica monumenta a perditissimis adolescentibus edita, 125. Athanasio et Macario absentibus, 125, 126.

Maria ex Davide orta, 1758. Delpara, 446, 455, 462, 503, 700, 710, 737, 743, 744. Maria et Joseph libitati remanserunt, 758. Est soror nostra, 724.

Marianus subscriptis synodo Sardicensi, 155.

Marinus, 153. Alius iudex.

Maris Chalcodonensis, 111. Scribit pro Ariana haeresi, 584. Ad Marcotem legatus, 106, 149. Maris utus ex sex legatis ad Marcotem, 149 et seqq. Legatus ad fidei formulam Constanti deferendum, 589.

Mars caedes patrare docuit, 20. Ejus cum Venere adulterium, 10. Marti immobilatur pars captorum in bello, 19. Mars a Diomede vulneratus, 10.

Martinianus filium ducit ad Antonium, quae a demone liberatur, 661. Martinianus notarius exemplaria fidei Sirimienis, in qua consules premissi, auferit, 595.

Martinus subscriptis synodo Sardicensi, 155.

Martyres qui iudicibus sese offerunt impetente Spiritu sancto id agebant, 261. In persecutione fugiebant, deprehensi martyrium fortiter subibant, 264. Eorum constantia, 480. Fortitudo, 57. Argumentum Christianae constantiae, 57.

Martyrium est fidem in periculis non negare, 251.

Martyrium Salvatoris, 586, 157.

Martyrium, id est templum Petri apostoli Romae, 289. Martyrium subscriptis synodo Sardicensi, 152. Martyrium legatus ab Ariano ut novam fidei formulam in Italiam deferat, 589. Martyrium diaconus Eusebianus ad Julium et ad Romanam synodum legatus, 112. Martyrius et Hecychius convicti, 112.

Matthaei Evangelium est liber canonicus, 767. Matthias episcopus Iudae accipit, 948.

Maurus diaconus Marcotae, 152. Subscriptis synodo Alexandrinae anno 520, 517.

Maximiani persecutio, 502.

Maximianopolis Aegypti urbs, 148.

Maximilla Cataphrygum prophetissa, 574.

Maximianus subscriptis synodo Sardicensi, 153.

Maximinus Trevirorum episcopus cum Athanasio Constantem adit, 255. Defunctus erat cum Athanasio Apologiam ad Constantium scriberet, 255.

Maximini persecutio Alexandriae, 665.

Maximus subscriptis synodo Sardicensi, 152. Maximus, 153. Maximus legatus a Magnento ad Constantium, 252.

Maximus Jerosolymitanus decretis Sardicensi synodi subscriptis, 155, 159.

Maximus diaconus missus a Paulino ad synodum Alexandrinam, 619. Maximus lector missus ab Athanasio ad Dracontium, 211.

Maximus philosophus, 755. Epistolam mittit ad Athanasium, 755. Ad eo accipit epistolam, 755.

Maximus Aegypti praefectus, 245.

Meccir mensis, 511, 512.

Mediolanum Italiae metropolis, 255 in notis.

Megastus subscriptis synodo Sardicensi, 153.

Mela in Arsenoite episcopus Meletianus, 148.

Meletius magnus alius a Meletio Antiocheno episcopus orthodoxus, 220.

Meletius episcopus Idolis immolavit, 140. Damnatur a Petro et a Synodo, 140. Schismaticus auctor foli, 140. Marcotem in schisma deducere frustra tentat, 147. Nullum in Marcote habuit presbyterum, 148. Petrum Achillium et Alexandrum maledictis incessit, 140. Breviarium episcoporum et clericorum cum ad ordinarum tradit Alexandro, 148. Ad Ecclesiam communionem admissus, 148.

Meletianus a Meletio, 110, 331. Alexandrum apud imperatorem accusant, 105. Post mortem Alexandri perturbant Ecclesias, 140. Ecclesiae hostes, 155, 156. In Nicena synodo aliquo modo recepti, 140. Schismatici accusant Athanasium de confrauto poculo, 108, 145, 252. Meletianus et Ariani insidias in Athanasium inter se dividunt ut illi accusandi, hi iudicandi sibi partes vindicent, 147. Meletianus Macarium presbyterum confraicti calicis convancere non potuerunt, 149. Truncam matum circumferunt quam Ariani esse dicunt, 145. Eusebianis operam locant, 252. Contra Athanasium, 252. Calumniam de mensa subversa et de calice fracto deferunt ad Constantium, 144. Accusant Athanasium quod linea sticharia exegerit, 144. So-

cietatem cum Ariano inest, 231. Meletianorum simulatio, 232.

Meletiani episcopi semper schismatici Eusebianorum litteris nomina sua ascribebant, 110. Eorum calumniae secundum pagant, 146. Mittunt veredariorum ad conspersionem in Mareote adorning, 153. Ante quinquaginta quinque annos schismatici facti, 232. Præsidio cupidi et avari, 251. Epitricitanis comparantur, 509. Ordinavit ethnicos episcopos, 110, 509.

Meliphthongus diaconus Marcote, 152.

Memphtis urbs Ægypti, cujus episcopus erat Joannes Meletianus, 148.

Menas episc. Antiphorum interfecit synodo Alexandrinae anno 362, 615. Et ei subscribitur, 619.

Menas diaconus Ariano, 514. Depouitur, 514.

Meneteaites in Ægypto, 619.

Menophantus Ephesinus damnatur a synodo Sardicensi, 122, 151, 152, 279.

Mens humana in toto homine est, 67. Mens prior litteris, 679. Est quasi verbum immanens, et verbum est quasi mens proliens, 301.

Mensus Palamedes invenit, 15.

Mercurius subscribitur synodo Sardicensi, 153.

Mercurius inter deos relatus a patre Jove, 10. In Arcadia colitur, 8. Per Theseum inter deos relatus, 8.

Meretrix in cubiculo Euphrate immittitur, 281.

Mesopotamia cum Judæis Pascha celebrabat, 574, 713.

Metelli urbs Ægypti, cujus episc. Cronius Meletianus, 148.

Metianus episc. subscribitur synodo Sardicensi, 153.

Metopas diaconus Marcote, 152.

Milites jussu Spiritus sancti Achabum adit, 261.

Milites ecclesiam obsident, 256. Milites Eusebiani dantur ut arbitrio suo Tyri omnia agant, 147.

Minerva insidias Jovi parat cum Junone et Neptuno, 10. Minerva truxinix invenit dicitur, 14. Ab Arcade vulneratur, 10.

Minervæ subscribitur synodo Sardicensi, 153.

Miracula Christi, 51, 164. Miracula duo in Christi morte, ut mors omnium impleteret, et corruptio destrueretur, 52. Miraculum ingens est puellam ad virginitatem, adolescentem ad continentiam, idololatram ad Christi fidem deducere, 210.

Moabitis a Davide debellati, 62.

Monachi nondum in vastam eremum secesserant cum Antonius recessit, 634. Monachus in sæculo perinde est atque piscis extra aquam, 687. Monachi conculcantur et eucantur in Gregorii irruptione, 90, 118. Plagis cæsi, 277. Ferris cæteus ligati ab Ariano, 505. Plagis concisi in exsilium mittuntur, 505. Monachos in ignem jucicare testantur Ariani, 506. Monachi rogant Athanasium ut Ariano et eam: alium suorum historiam, atque Ariansmi confutationem ad se transmittat, 271. Monachi Dracontio auctores erant ne episcopatum susciperet, 211. Monachi in episcopos adlecti, cum magno popolorum emolumento, officio perfuncti sunt, 210. Monachi et clerici Athanasium perturbant in militibus subripiant, 265.

Monachi Casarienses infesti Basilii episcopo, 765. Eos obiurgat Athanasius, 765. Monachi presbyteros habebant, 211. Monachi erant qui vinum biberent, 211. Et qui illos susceperant, 211.

Monasteria eversa ab Ariano, 506. Monasteriorum Antonii sanctitas, 662. Monasteria nondum tam frequenter erant in Ægypto cum Antonius ascetæ vitam inii, 634.

Monasticus ordinis propagatio, 651.

Monazotes vexati ab Ariano, 770.

Monarchia in Deo est, 489.

Monarchia in Trinitate quænam, 592.

Monarchia, id est unitas principii, non debet in tres hypostases separatas aut in tria principia distingui, 183.

Montanus Palatinus epistolam Constantii offert ad Athanasium, 245, 244.

Montanus Cataphyrgum propheta, 574.

Monumenta aliera absente parte edita suspecta sunt, 115. Ut Marcotica, 150.

Mors postquam Christus resurrexit terribilis non est, 56, 57, etc. Mors cruce victa et destructa, 55. Mors Christi demonibus formidini est, 75. Mors non permissa sed seminatur ad resurrectionem, 52. Mortis corruptio nullam in homines vim habet ob Christum tucatum, 44. Mors ante Salvatoris adventum sanctis formidini erat, 56. Mors Domini est gentium vocatio, 55. Mors regnavit in homines, non autem in Christum, 554. Ab Adam usque ad Moysem invaluit, 83. Non sibi subjecti animam Verbi, 745. Mortis impetum morte Christi destructum, 54.

Motus animæ est vita ejus, 36.

Moses in Ægypto natus non everit idola ut Christus, 62. Moses et Aaron eus Amram nati, 62.

Moses ortum parentes celaverunt, 62. Moses profugus magnam visionem conspexit, 263. In terram Madian metu Pharaonis secedit, 258. Moses et prophetae Christum prædixerunt, 215. Moses os ad eum Deo loquitur, 168. In monte obit, 62. Prædixit Judoorum regnum permanentur usque ad Christum, 65. Præsentem mortem non reformidavit, 262. Vir in omnibus magnus, 56.

Moses episc. Ægyptus adfuit synodo Tyria, 154.

Moses episc. Phacuarum Meletianus, 148.

Moses presbyter (aut Musus) litteras defert Ursaci et Valentis ad Athanasium, 159. Qui postulat ab eo litteras accipere, 159.

Muls episc. Ægypti adfuit synodo Tyria, 155.

Muis subscribitur synodo Sardicensi, 153. Muis episcopus ab Alexandro ordinatus, 505. Relegatur in Ammoniacam, 505.

Multus monachus in episcopum cooptatus in superiore Thebaide, 210.

Mulus episc. Ægyptus in exsilium missus ab Ariano, 236.

Mulieres inter deos relatae, 8. Mulieres ipse ad mortem pro Christo festinant, 56, 58.

Multiplicatis deorum est nullitas deorum, 50. Multiplicatis rectorum est nullitas rectorum, 50.

Mundus ideo creatur unus ut episc. conditor unus credatur, 31. Ex nihilo per Verbum factus, 67. Est corpus quod sensibus subjicitur, 66. Mundus qui cum ratione movetur per rationem sen Verbum Dei factus, 31. Mundus multo fieri non deuit, qua de causa, 50. Mundus choro musico comparatur, 55, 54. Et corpori humano ab anima motu et urbi, 54. Mundum mundique partes qui colunt, confutatur, 20 et seqq.

Musæus subscribitur synodo Sardicensi, 152. Musæus alter subscribitur synodo Sardicensi, 153.

Musonianus comes, 121, 278.

Musonius subscribitur synodo Sardicensi, 152.

Mutari creaturis solis convenit, 347.

Myrsine vixit Marcote, 145.

Mysia, 97, 285.

Mysteria in Ecclesia sola celebrantur, 105. Sola deo Dominica, 105. Mysteria direpta et humi projecta in adventu Gregorii, 118.

Myzonius subscribitur synodo Sardicensi, 153.

N

Naaman leprosus mundatus est, 64.

Naboth læsus calumniis Jezabelis, 244.

Naisius, Isthic Athanasius post solum Sardicensium synodum degit, 236.

Narcissus Neroniadis, 111. Legatus ad fidei formulam Constantii deferendum, 589. Athanasii inimicus, 284. Scribit pro Ariano bæresi, 584. Cum aliis damnatur a synodo Sardicensi, 122, 151, 218, 279. Athanasio fugam critica dat, 253. Ter in diversis synodi damnatus et deponitur, 266. Omnium sceleratissimus, 266.

Nathan propheta, 65.

Natura clamat Deum esse, 30. Non est ipsa Deus, 21, 22.

Naturam humanam ipsam solum Verbum poterat instaurare, 45.

Nazarbi. Vide Anazarbus.

Nemesius, 625.

Nemesion subscribitur synodo Sardicensi, 153.

Nemesius presbyter Alexandrinus subscribitur synodo Alexandrina anno 320, 516.

Nepheus, id est Adoleſcentula, Ægyptiorum dea, 8.

Neptunus per Theseum inter deos relatus, 8. Insidias Jovi parat cum Junone et Minerva, 10. Nautica auctor dicitur, 14. Neptunum mare significare aiunt philosophi Greci, 681.

Neroulas aut Neronopolis, 235.

Nessus subscribitur synodo Sardicensi, 153.

Nestor, 15.

Nestorius Ægypti præfectus, 158, 283, 687.

Nicææ convocatur synodus, qua postea divisa est in Arminianensem et Seleucianam, 572, 573, 576 et seqq.

Nicæna synodus sola sufficit, 573. Cur coacta, 574. Cur vocem substantivam adstuit et ad substantia, 176 et seqq. 606, 607. In ea circiter episc. trecenti, 503. Trecenti decem et octo, 712. Trecenti, 115, 114, 604. Ex toto orbe coacta, 712. Et totus assensit orbis, 712. Postulat ab Eusebianis rationem eorum que dicerent, 165. Eam calumniantur Eusebiani, 167. Eam qui repudiavit eandem qua Ariani pona digni sunt, 713, 715. Ariano anathemate damnat, 140, 223, 227, 228, 324. Meletianos aliquam ratione recipit, 140. Eusebianorum impietate et calliditate

compulsa est ad voces ex Scriptura non desumptas usurpandas, 187. Voces ex *substantia*, et *consubstantialis* non excogitavit, sed eas ab antiquioribus Patribus accepit, 180.

Nicensis synodus *επιτομια* contra omnes haereseis, 718. Conflat eam qui Spiritum sanctum dicunt creaturam esse, 718. Confirmatur in synodis Gallia, Hispania, et Romae, 720. Apollinaristarum errores repudiat, 722. Concessit ut acta synodorum in subsequentibus synodis examinarentur, 112. Eam synodum Indi et barbari recipiunt, 712. Satis est ad subversionem haereseos, et ad tutelam ecclesiae, 712, 730, 735. Ob haeresein Arianae et ob Paschasio lemmatate coacta, 713.

Nicensis fides est ecclesiae fides, 185. Ab universis orbi Ecclesiae recipitur, 635. Praesertim omnibus, 617, 618. Nicensium Symbolum, 186, 625.

Nicetas subscribit synodo Sardicensi, 153.

Nicetus urbs Thebaidis cujus episc. Heraclides Meletianus, 148.

Nicon Aegypti episc. adfuit synodo Tyria, 151.

Nilammon subscribit synodo Sardicensi, 153. Nilammon episcopus ab Alexandro ordinatus, 505. Relegatur in Ammoriacam, 505. Nilammon episc. Aegyptius in exsilium missus ab Ariano, 256.

N Haras presbyter Alexandrinus, 150.

N Haras presbyter Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 516.

Niopolis episcopus Theon Meletianus, 148.

Nilus subscribit synodo Sardicensi, 153.

Nili incrementa ex pluvio Aethiopicis, 655.

Nilus diacon. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.

Nitria distat a monte Antonii tredecim dierum itinere, 672.

Noe ex Lamech natus, 62. Ea perspecta habuit quem Abraham servavit, 166.

Nomen Christi demones pellit, 75.

Non facta duo esse non posse Ariani dicunt, 542.

Nonus Aegypti episc. adfuit synodo Tyria, 154.

Norbanus subscribit synodo Sardicensi, 153.

Noricum, 98, 122, 283.

Notarii mittuntur qui cogant omnes episcopos ab Athanasio communicare assistere, 296.

Novatianus a Novato nomen habent, 521.

Novatus, 114. Penitentiam tollit, et nullam peccantium post baptismum veniam relinquit, 563.

Nubes sine aere non consistunt, 21.

Nemedius subscribit synodo Sardicensi, 153.

Numerorum liber est canonicus, 767.

Nunechius subscribit synodo Sardicensi, 153.

O

Oasis magna, 251. Ibi relegantur Catholici cum virginibus, 256.

Occidentales episcopi injuriis ac vi compulsi non ultra communicare cum Athanasio, 247.

Oceanus Verbi Dei imperio coercitus, 55. Universam terram undique aluit, 21.

Octoginta Aegypti episcopi pro Athanasio scribunt ad synodum Sardicensem, 123, 125.

Olympiadem fratris uxorem Constantius barbaris tradit, 504.

Olympius Aenorum episcopus ad necem quaesitus ab Ariano, 253, 280.

Olympius diaconus, 145. Olympius diacon. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 516.

Omnia mihi tradidit pater a Patre, cum pacto id intelligendum, 82. Scilicet de Verbo homine facti, 83 et seqq. Omnia a Patre per Filium creata, 80.

Opuscula. Vide *Consubstantialia*.

Omphale Herculis amasia, 10.

Ouphis Lychnorum, episcopus in Aegypto, 619.

Optavianus subscribit synodo Sardicensi, 153. Optavianus subscribit synodo Sardicensi, 153.

Optatus episc. Aegyptius adfuit synodo Tyria, 154.

Oracula gentium falsa, 71. Quomodo exorta, 635.

Orandum ad laqueos hereticorum vitandos, 216.

Ordinationi ecclesiae assistere, magnum periculum 211. Ordinationes pecunia factae a Meletiano, 509.

Ordo multarum rerum rectorem indicat, 29.

Orientalis episcopi vinculo, exsiliorum, scelerum, etc., auctores, 129. Ariatorum fautores, 151. Eorum docti, 151. nefaria gesta, 151. Nolunt ad synodum Sardicensem accedere, 125 et seqq. 128. Sardicam cum venissent iudicium refugium, 128. Postulavit ut Athanasius a communione synodi Sardicensis separaretur, 125, 126. Mentuntur Constantium victoriam de Persis recortasse, 279. Fugam faciunt, 279.

Origenes et *επιτομια*, 185. Docet Filium semper esse cum Patre, nec alterius quam Patrem substantiam vel hypostasim, 185. Eruditissimus et laboriosus scriptor, 561. Ejus locus, 561. Ait non posse fieri ut aliquando Filius non fuerit, 185. Quae inquirendo vel disputando scriptis non sicut affirmative accipiendi, 185. Origenis tempore erant qui dicerent: Fuit aliquando cum non esset Filius, 185.

Orion presb. subscribit synodo Sardicensi, 153.

Orion episc. Mareotis subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.

Orphanorum et viduarum domus et panes diripiuntur in Georgii intrusione, 226.

Orsius abbas, 693. Epistolam mittit illi Athanasius, 693. Item alteram consolatoriam de morte Theodori, 694.

Orthodoxi a Christo non a magistris suis nomen habent, 530.

Orus collitur ab Aegyptiis, 8. Ori luctus, 9.

Osee propheta, 65.

Osiris collitur ab Aegyptiis, 8. Ejus errores, 680. Ejus luctus, 9.

Otiiosi haereticis traditionibus recipiendis idonei, 756.

Oxyrynchus cujus episc. Pelagius Meletianus, 148.

P

Pactus subscribit synodo Sardicensi, 153.

Pachymes Tentyrorum episcopus Meletianus, 148.

Pachnemenis episcopus in Aegypto, 619.

Paderos Heraclius episcopus orthodoxus, 220.

Palastina, 97, 122, 285. Palaestina episcopi 15. Sardicensis synodi decretis subscribitur, 153. Athanasium per humaniter excipiunt, 158, 283.

Palastina Ecclesia, sive vetus pars urbis Antiochia, in qua conventus habebat Meletius, 616.

Palamedes litterarum ordinem et numerum, mensuras et pondera invenit, 15.

Palatinus officium, 153 in nota. Palatini missi contra Athanasium, 296.

Palladius subscribit synodo Sardicensi, 153. Palladius presbyter, 765. Ad eum epistolam scribit Athanasius, 765.

Palladius Augusti curiosus, 150. Palatinus, 153. Palladius palatii magister, 239. Palladius palatii magister et Asterius dux Armenie litteras Constantii Athanasio deferunt, 245.

Pallas per Theseum inter deos relata, 8. Vide *Minerva*.

Paltus nrbis Syriae luget ob pulsus Cymatium, 254. Colesyria, 619.

Pammone abbas praefectus monachorum, 695. Divinitus monet Athanasium eadem die occisum fuisse ac Julianum apostatam, 695.

Pamphylia, 97.

Pancratius episcopus, 580.

Panes ministrorum et virginum ablati in Gregorii intrusione, 91.

Paninthus Aegypti episc. adfuit synodo Tyria, 154.

Paninthus subscribit synodo Sardicensi, 153.

Pannonia, 98, 585.

Pantagathus, 155. Subscribit synodo Sardicensi, 153.

Papnuthius Aegypti episc. adfuit synodo Tyria, 154.

Subscribit synodo Sardicensi, 153. Papnuthius alius, 153.

Papnuthius alius, 153. Papnuthius episc. Saens, interfuit synodo Alexandrinae anno 563, 615. Et ei subscribitur, 619. Papnuthius episc. fugatus ab Ariano, 506.

Papnuthius monachus et confessor, 671. Papnuthius Ptemeyrcos monachus, 145.

Paradisus sic tropice dicitur a Moysse, 5.

Parallipomeon libri primus et secundus pro uno computantur, 767. Sunt canonici, 767.

Parmodone diaconus Mareotis ad Arim defuit, 315.

Parasceve, id est feria VI, 91, 511.

Paratonium proxime Libyam episcopus, 619.

Paregorius subscribit synodo Sardicensi, 153.

Par'ies corporis seorsum acceptae inter deos relata, 7.

Paschasio solemnitas in causa est cur Nicensa synodus celebrata sit, 715.

Paschatis ratio, 1028. Paschatis festum instabat cum Dracontium accessit, 211.

Paschasius subscribit synodo Sardicensi, 153.

Pasophilus, 153.

Pastoris liber, 166, 715. Utilissimus, 39. Non est in Canone, 176, 768. Citatur ab Ariano, 176. Legitur in Ecclesia, 768.

Pastorum absentia gregis invadendi occasionem lupis praebet, 246 et seqq.

Patalas scholasticus accusat Athanasium, 625. Repulsam fert, 625.

Patavium, 255. Cujus episcopus Crispinus, 255.

Pater. Hoc nomen potius Deo convenit quam non facti, 196 et seqq. Patrem qui dicit non dicit optime, 202. Est aeternus, immortalis, potens, lux, rex, omnipotens, Deus, Dominus, creator, factor, 535. Pater a seipso habet ut sit, 79. Verbum producendo non patitur nec dividitur, 171. Non magis sine Verbo esse potest quam sol sine splendore, 172. Per Verbum omnia administrat, 180. Sese per Verbum notum facit, 37. In Filio, 180. Verbum notum facit, 37. Pater et Filius eodem modo et aequè naturaliter unum sunt ac lux et splendor, 180. Pater non assumpsit corpus humanum, 80. Non aliequus est Filius, 530. Non alterius Patris, 536.

Pater, hæc vox ad Filium refertur, 545. Immutabilis, 547. Quæ dat per Filium dat, 554. Non est in Filio sicut in sauctis, 456. Patris et Filii eadem divinitas utaque natura, 458. In Filio et per Filium colitur, 440. A Patre et a Filio eadem gratia datur, 444. Quæqueque Patris sunt, sunt etiam Filii, 471. Pater Verbum suum sine deliberatione gignit, 483 et seqq. Natura non voluntate Pater, 485. Omnia per Verbum in Spiritu creat et renovat, 538, 541, 551. Est fons sapientiæ atque vitæ, 601. Vitam dedit Filio, carnis scilicet, 697. Per Verbum resurrectionem efficit, 697. Major Filio quia Filius homo factus est, 698. Pater, Filius, et Spiritus sanctus unus Deus in perfecta Trinitate, 718.

Patricius subscribit synodo Sardicensi, 153.

Patricius, 153, 159. Subscribit synodo Sardicensi, 153.

Patropassio ac vocatur a Latinis Sabellianis, 591.

Patropassio episc. Sythopolitanus iuvenis Athanasii, 152. Interfuit synodo Tyrina, 152. Adit imperatorem cum Eusebio 160. Scribit pro Ariana hæresi, 581. Ante synodum Nicænam, 584. Queritur Nicænam synodum vocibus non scriptis usum fuisse, 601. Damatur in synodo Seleuciensi, 580.

Paulianus subscribit synodo Sardicensi, 153.

Paulinus Trevisinus successor Maximini, 219. Metropolitanus Galliarum, 253. Sub Constantio fortiter se gerit, 508. Mittitur in exsilium, 755, 608.

Paulinus sive Paulus litteras Ursacii et Valentis mittit ad Athanasium, 159, 281. Paulinus Tyrinus scribit pro Ariana hæresi, 584. Paulinus Antiochenus diaconus mittit ad synodum Alexandrinam anno 362, 619. Subscribit tomo synodi Alexandrinae, 620.

Paulus apostolus a tribus personis divinis vocatus, 706. Per Benjamin significatur. Esuribat, sitiabat, jejuabat, 211. Fugit cum eum persecuerunt, 238. Nec mortem propter Christum pertimescit, 271. In omnibus suis epistolis desinit in hæc verba, *gratia vobis et pax*, etc., 444, 476. Nonnunquam sententias profanorum utitur, 602. Non doctus in Hispaniam proferre predicationis causam, 309. Ad tertium cælum raptus, 265. Instante martyrio glorioratur, 262. Velat episcopum a grege abscedere, 347. Cum ipsummet bonum finem haberet nihil mali agebat, 4. Martyrium subit, 210.

Pauli epistolæ quatuordecim canonicæ, 767.

Paulus Samosatenensis Zenobium Judæam patronam habuit, 595. Dominatur in Antiochena synodo, 114, 604, 605. Verbi adventum negat, 754. Et corporeum ejus adventum, 215. Christo tribuit initium generationis, 752. Ait Christum *deus ex deo*, Deum factum esse, 591. Ait Christum esse æternum hominem aliumque a Verbo, 754.

Paulus Constantinopolitanus in exsilium mittitur a Constantino, 275. Deinde a Constantio, 275. Insidias Eusebii, 275. Accusatus a Macedonio in exsilium mittitur in Pontum, deinde Singara in Mesopotamiam, 275. Hinc Emesam, et Cocum, atque hic Ariaorum opera a Philippo strangulatur, 275.

Paulus Latini in Ægypto episcopus ex monacho, 210.

Paulus episc. subscribit synodo Sardicensi, 153. Paulus alius, 153. Paulus alius, 153, 159. Paulus alius, 153, 159. Paulus Tyri episcopus, 144. Convincit A. enium, 144.

Paulus presbyter pulsus ab Eusebio, 123. Paulus diaconus Alexandrinus subscribit synodo Alex. anno 320, 317. Paulus diaconus, 143. Paulus presbyter subscribit synodo Alex. anno 320, 317. Paulus Hypseles monachus, 145.

Pax Secularium vicus in quo jubetur extrui ecclesie pro Ischyra, 158.

Peccatum hominem ad naturam conditionem revocavit, 40. Id solus Christus delere potuit, 40. *passim*. Peccato gratia amittitur, penitentia recuperatur, 455. Peccata per gratiam cavemus, 962. Peccata ante monasticam vitam admissa Antonio non imputantur, 674. Peccata contra naturam, 41. Peccatum ex accidenti non ex natura, 753.

Peccatus presbyter, 145.

Pedes sacerdotum divisi inter deos relati, 7.

Pelagius Ægypti episc. adfuit synodo Tyrina, 154.

Pelagius Oxyruchi episc. Meletianus, 149.

Pelagii deorum nomina ab Ægyptiis didicerunt, 18.

Pelusium urbs Ægypti, cujus episcopus Callinicus Meletianus, 148.

Pentateuchus, 767.

Pentapolis, 97, 285. Pentapoleos episcopi omnes persecutionem susceperunt pro Athanasio, 161. Pentapolis superioris Libyæ, 194. In ea quidam episcopi cum Sabelio se sentiebant, 194. Sabelii hæresis grassatur in Pentapolis, 194.

Pentecostes sancta, 256.

Petrous presb. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 316.

Persæ Syrorum numina non admittunt, 18. Ad Persas usque pervenit doctrina Christi, 75.

Persecutio Ariana prima sub Constantio, 90 et seqq. Postrema sub Constantio, 770. Persecutio Alexandriae anno 356, 276. In persecutione fugiendum, 256 et seqq.

Persæ inter deos relatus a Jove, 10. Bacchum vulverat, 10.

Pervigilium festorum, 246.

Petræ in Arabia cujus episcopus Asterius, 151, 290, 619.

Petrus apostolus Incarceratus vocatum se angelum sequitur, 265. Judaorum metu se abscondit, 262. Romam cum Paulo martyrium subit, 262.

Petrus Alexandrinus Meletium damnat, 140. Meletianorum calumnias impetitus, 105, 252. Martyrio afficitur et tunc cessat persecutio, 661.

Petrus subscribit synodo Sardicensi, 153. Petrus alius, 153 et 159. Petrus Hieractepolis episc. Meletianus, 148.

Petrus Athanasii presbyter deserit litteras Athanasii Ursacii et Valentii, 284. Petrus presb. Marcotæ, 151. Petrus diaconus Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 320, 317. Petrus diaconus, 145.

Phacusa in Ægypto civitas, 148.

Phæno metallæ, 500.

Pharisæi fimbrias alligant, 220. Eos qui Christi resurrectionem viderunt eam negare coegerunt, 51. Arianus comparatur, 570.

Phileus Hermopolitanus episc. Meletianus, 148.

Phila Ægypti civitas cujus episcopus Marcus, 619.

Philiagrus præfatus Ægypti in Marcetum cum legatis synodi Tyrinae se conferit, 107. Catholicos vexat et virgines, 107. Gregorium Alexandrinum ducit, 89. Ecclesiam diripit, directas Gregorio et Ariani tradit, 91 et seqq. Vocatur Pilatus, 91. In Cappadocia vicarius, 275. Historiæ fabularum Ariaorum, 275. Indicat Serapioni episcopo genus mortis Pauli C. P., 275. Cum Arsacio eunucho mittitur Alexandria, 276.

Philippus subscribit synodo Sardicensi, 153. Philippus Ægypti episc. adfuit synodo Tyrina, 151.

Philippus præfatus Paulum C. P. strangulat, 275. Et anno postea a prefectura deturbatur, 275. Et postea misere interit, 275. Philippus alius Athanasii adversarius, 296.

Philon subscribit synodo Sardicensi, 153.

Philo episc. Ægyptus in exsilium missus ab Arianiis, 226. Babylonem, 506.

Philoionus orthodoxus episc., 219.

Philoilogus subscribit synodo Sardicensi, 153.

Philosophi duo coarguuntur ab Antonio, 679.

Philosophi alii Antonio illudentes confutantur ab Ipso, 679. Philosophi gentiles aiunt mundum esse magnum quoddam corpus, 66. Philosophi præstantiores fatebantur divinam potestatem simulacris longe antecellere, 16. Philosopherum magniloquentia non est efficax ad corrigendos mores ut Christi sermo, 71. Philosophi olim gentiles Evangelii interpretationem omnibus anteponebant, 75. Philosophi ethnicorum cur hominum et belluarum formas diis tribuant, 15. Philosophi præstantiores, aiunt per idola angelos hominibus apparere, et idola esse hominibus instar litterarum, 15, 16. Confutantur, 15, 16. Philosopherum Antonio adit, 693.

Philonis subscribit synodo Sardicensi, 153.

Philozeus presbyter legatus Julii Antiochiam, 277. Philozeus presbyter Julii legatus in synodo Sardicensi Forte idem 152.

Philonemus, 141.

Phloneus Ægypti adfuit synodo Tyrina, 155.

Phoebus episc. communionem privatur in synodo Seleuciensi, 580.

Phoenices liberorum cadibus Saturnum sibi proleptum reddebant, 19. Phoenices alios quam Ægyptii deos colunt, 18. Phoenices litterarum inventores, 15.

Phoenice mulieres in honorem deæ suæ frostabant, 23.

Phoebus episcopus subscribit synodo Sardicensi, 153.

Phrygon episcopus in Ægypto, 619.

Phryges aiunt prophetas et alios Verbi ministros ignorare quid agant, 475. Phrygon baptismum iudicis, 404.

- Phibeny urbs Ægypti cujus episcopus Pliunthos Meletianus, 148.
 Piccum, 98.
 Pictura expressi homines in deos postea consecrati sunt, 9.
 Pictus Salvatoris latus perforavit, 251.
 Pliunthos Phibeny episc. Meletianus, 148.
 Pinnas occulatur Arseni, 145. Monet Joannem ne ultra Athanasium de Interempto Arsenio accuset, 145.
 Piræus ubi Diana adorabatur, 9.
 Piscis ab aliis et deus colitur, ab aliis occiditur, 18.
 Pistus in Græcia episcopus orthodoxus, 220. Pistus Ægypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 154. Pistus subscribit synodo Sardiensi, 154.
 Pistus presbyter Alexandrinus, 150. Pistus presbyter Mareotæ ad Arim defecit, 313. Pistus Arianus pulsus ab Alexandro et a Nicæna synodo, 115. Ordinatus Alexandrinus episcopus a Secundo, 115. Ab Eusebio delectus, 92. Pistus diaconus Alex. subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 316. Pistus diaconus, 145. Pistus diaconus Mareotæ, 151. Pistus aliter diaconus Mareotæ, 151.
 Pityhon, 235.
 Plato magnus inter gentiles asseverat Deum omnia ex materia præexistente fecisse, 39. Refellit, 39. Quia id imbecillitatem arguit in Deo, 30. Summoepore apud gentiles admirationi est, 68. Ejus locus, 68. Cum Socrate Dianæ adorandæ causa in Piræum concessit, 9.
 Plen episcopus ab Alexandro ordinatus, 305. Relegatur in Ammoniacam, 305.
 Plentius episc. Ægyptius in exilium missus ab Arianis, 256.
 Plusianus episcopus, 147.
 Plutarchus, 132.
 Plution presbyter Alexandrinus, 150. Pulsus ab Eusebio, per Sardicensem synodum restituitur, 125.
 Poculum mysticum a Macario contractum dicebatur ab Eusebio, 105, 108 et seqq.
 Pœnæ illi preparatæ qui cum bonum nossent male egerunt, 58.
 Pœnitentiæ a baptismo in quo distinguitur, 565.
 Poesis heroica ab Homero inventa, 15.
 Poetae quos celebrant, et dii habiti sunt, 48. Non sunt excusandi quod decorum gesta more poetico enunxerint, 12, 13, 14. Falsorum decorum predicatorum, 12. Eorum turpem vitam litteris mandantur, 19.
 Potemius Constantii comes Althausio rescribit cohortans ut revertatur, 222.
 Pollux Jovis ex adulterio filius. Vide Diocuri.
 Pollux in Libyæ episcopus a Secundo ordinatus, 580.
 Polyarchus non statuenda, 489.
 Polybius diaconus Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
 Polycratia virgo admiranda et Christifera, 673. Ab Antonio curatur, 675.
 Polynicus diaconus Mareotæ, 151.
 Pondera Palamedes inventi, 15.
 Pontificatus Christi non transit, 377.
 Populus dicono respondet in ecclesia, 265.
 Putamon Ægypti episc. adfuit synodo Tyriæ, 154. Episc. et confessor plagis lanatus tandem Interit, 277.
 Præcursor noster Christus Dominicus homo intravit in eum, 79.
 Prædicatores verbis canibus similes, 888.
 Prætextatus, 132. Subscribit synodo Sardiensi, 132.
 Prætorium sacrum, 132.
 Presbyteri et diaconi qui Romam venerant affirmant innocentem esse Athanasium, 116. Presbyteri multi Alexandria et aliunde ad Julium confluxerunt anno 342, 119.
 Presbyteri lanati in adventu Gregorii, 118. Presbyteri et laici plagis lanati in Gregorii invasione, 90. Presbyteri et diaconi Alexandrini ab Arianis pulsati et vexati, 501. Presbyteri et monachi ferreis catenis ligati ab Arianis, 305. Ad necem plagis concisi in exilium mittuntur, 305. Presbyteri a Petro et Alexandro ordinati profugiant, 305. Presbyteri Athanasii ad necem quesiti ab Arianis, 285.
 Principium vitarum Christus, 179. Principium divinitatis unum, 489. Principium malum quod habet, nulla in re bonum, 6.
 Probatus, 155. Probatus et socii eunuchii favent Arianis, 626. Ideoque tormentis traduntur a Joviano, 626.
 Probinus consul anno 341, 589.
 Prophetae duodecim pro uno Scripturæ libro computantur, 767. Qui est canonicus, 767. Prophetae falsi, 1026. Propheta et visio ab Israele defecit quando Christus adventi, 65. Prophetis homines non obtemperant, 46. Prophetae a Judæis vexati, 46.
 Prophetarum et patriarcharum unius pro populo crucifixus, 62, 61. Per nubes indicantur, 875. Christum præ-

- dixerunt, quem discipuli inveniunt, 215. Non ad Judæos solos missi, sed ad omnes homines, 46. Prophetae fontes, 888.
 Proserpina sive Puella, Ægyptiorum dea, 8. Proserpinae raptum figurate terram significare aiunt philosophi Græci, 681.
 Protasius subscribit synodo Sardiensi, 132.
 Protasius Medicinæ episc. cum Althausio Constautem adit, 235.
 Proterius presb. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 316.
 Protogenes in Dacla Sardiæ episc. orthodoxus, 220. Subscribit synodo Sardiensi, 132.
 Proverbia non ut nude jacent explicanda, 403. Proverbiorum liber est canonicus, 767.
 Providentia Dei, 978.
 Prudentis est omnia ad temporis rationem dispensare, 194.
 Psæus subscribit synodo Sardiensi, 135.
 Psalis episc. fugatus ab Arianis, 306.
 Psalis episc. Ægypti adfuit synodo Tyriæ, 155.
 Psalmorum liber est canonicus, 767.
 Psammathis Nicomedis suburbium, 141.
 Psenoris, 135.
 Psenoritis episcopus ab Alexandro ordinatus relegatur in Ammoniacam, 305.
 Psinabis Thebaidis, 506.
 Ptemencyris monasterium, 145.
 Ptolemaus Ægypti urbs, 148.
 Ptolemaus episcopus Meletianus, 580.
 Ptolemaus Valentinus discipulus ait : *ὁ θεὸς ἑστὶν ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἡμεῖς αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ*, 482.
 Ptolæon presbyter Mareotæ, 151. Ptolæon diac. Mareotæ subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
 Puella, sive Proserpina Ægyptiorum, dea, 8.
 Puga deorum ante Ilium pro Græcis et Trojanis, 10.
 Pythiæ oracula falsa, 71.
- Q
- Quadragesima synaxes, 241. Quadragesima sancta dicitur, 91. In ea jejunabant Christiani, 241.
 Quadragesima laici catholici in exilium missi ab Arianis, 506.
 Quintianus qui Gazensem sedem invaserat uoq nonnondum esse episcopus declarat, 151.
 Quintus subscribit synodo Sardiensi, 135.
- R
- Ratio seminalis singulis rebus innata, 31. Ratio in homine omnia moderari potest, 24. Ratio seu Verbum præbatur inesse Patri, 32. Ratio et Verbum Dei omnia movet cum ratione, 31, 32. Ratio Dei. Vide *Verbum*.
 Refugii urbes in leæe, 258.
 Regibus et magnatibus vel occulte maledicere periculosum est, 235.
 Regum libri duo, primos et secundus, pro uno computantur, 767. Sunt canonici, 767. Regum liber tertius et quartus pro uno computantur, 767. Sunt canonici, 767.
 Religio ideo multiplex est, quia homines ab omni Dei contemplatione recesserunt, 18. Comparatur illi qui solem fugiunt, 18. Religionis proprium est non cogere, sed persuadere, 305. Religionis varietate et prope infinita, 70.
 Reptilia et aquatilia animalia in decorum numerum relecta, 7.
 Res non fortuito factæ sunt quia providentia gubernantur, 39.
 Resurrectio corruptionem eliminat, 44. Mortis tropæum, 55. Resurrectionem corporum ne cogitarent quidam gentiles, 75. Resurrectio Christi homines de immortalitate certiores fecit, 75. Quare post triduum, 56. Resurrectio corporum per Christum, 56. Ob resurrectionem ei mortuus Christus principium viarum appellatur, 422. Resurrectio nostra in cruce posita, 352.
 Restitutus subscribit synodo Sardiensi, 132.
 Rheba luxuriam docet, 20.
 Rhetoricam Corax Syracusensis invenit, 15.
 Rhetorius impissimus hæreticus, 759.
 Rhinus presbyter Alexandrinus, 150.
 Rhodope, 122.
 Rogatianus subscribit synodo Sardiensi, 135.
 Roma, apostolicus thronus, 288. Metropolis Romanæ, 288. Romæ conjurus habetur pro causa Diunysii Alexandrini, 605.
 Romanica cybus metropolis Roma, 788.
 Romani olim Latialem Jovem humanis hostiis colebant, 19. Romanus diac. Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317. Ad Romanum pontificem mos erat negotia ecclesiastica majoris momenti referre, 121. Romana sy-

nodus cui adhaerent episcopi plus quinquaginta, 97, 278. Innocentem declarat Athanasium, 97, 278.
 Romulus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Rubrum mare in duodecim divisiones divisum, 908, 976.
 Rufinus episcopus, 768. Ad eum scribit Athanasius, 768. Eum vocat filium suum, 768.
 Rufinus Alibiensis consul cum Julio Constantio anno 375, 133.
 Rufinus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Rufinus Catholicus, 259.
 Rufus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Rufus in Augustalinea speculator sive spiculator, 157.
 Ruth est liber canonicus, 767.

S

Saboth Dominus, id est Dominus virtutum, 702. Haec vox convenit tribus personis, 702.
 Sabbatizans est futura hereditas, 277.
 Sabellius arbitratur eundem esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum, 504. Sequitur eundem, modo Patrem, modo Filium vocari, 182, 494. Haereticus declaratus est, 458. Ejus confutandi ratio, 205, 206. His verbis: *Omnia quaequaque habet Pater mea sunt, everitur*, 85. Ait, eundem esse *monotheyen*, Filium et Patrem, 589, 585. Cum Paulo Samosatensi consensit, 752. Anathemate damnatur, 616. Ut impius, 617. Recte confutatur per ea quae humana more de Salvatore dicta sunt, 206.
 Sabelliani ex Filii notitia refellendi, 491, 591. Latins Patropassiani vocantur, 591.
 Sacra vasa diripiuntur anno 541, 685.
 Sacrificium Christi constans non fluxum, 377. Praestantius aliis est, 366.
 Sacrificia humana, 19, 45.
 Saccudae consonant cum Arrianis, 170. Legem retinent, prophetae repudiant, 215. Saccudae, Herodiani et Pharisaei simul juncti veritatem subvertire non potuerunt, 220, 286.
 Sais episcopus in Aegypto, 148, 619. Salomon ex David natus, 62. Uinctus est, 65. Adolescens regere cepit, 62. Prae omnibus hominibus sapiens, 552.
 Salustus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Salvator per incarnationem universa sui cognitione reperit, 69. Ejus praecara gesta non magis numerari possunt quam maris fluctus, 76. Ex eo salus ut lumen ex lumine, 81. Salvator mortem destruxit, 49, 57. Nos renovavit, 49. Totam idololatriam impugnat, quod est ejus deus indicium, 75. Quotidie in suis discipulis tropaea per crucem excitat, 57. Ubique terrarum praedicatur, 75.
 Salvator. Vide *Christus*, et *Filius Dei*, et *Verbum*.
 Samosatensis Pauli sententia, 180. Ait Salvatorem Dominum et regem non fuisse antequam fieret homo, 378. Judeorum discipulus, 310. Ait Filium Dei non prius fuisse quam homo fieret, 559, 549. Ejus hapismus inutilis, 404. Consonat cum Arrianis, 170. Ejus sectatores quidam Verbum a Filio separant, 507.
 Samson per idem justus, 251.
 Samuël ex Elcana natus, 62. Per fidem justus, 251.
 Sancti in persecutione fugebant, 261. In curio semper benedicunt Deum, 809. Sanctorum imitatores esse debemus, 209. Sancti viri si quando sese persecutoribus offerunt, id jussu Spiritus sancti agebant, 261. Eorum verba nemo sine pura mente intelligere potest, 77.
 Sanctus. Haec vox eodem tono ter dicitur, de singulis sciitici personis, 86. Tres hypostas perfectas denotat, 86.
 Sanguinem Christi contumeliosus afflicere impius est, 105.
 Sapientes falsi naturam a Deo conditam pro Deo habent, 20.
 Sapientia Salomonis, 539. Legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768. Sapientia Sirach legitur quidem in Ecclesia, sed non est in canone, 768.
 Sapientia nra in Deo nra est Verbum, 205. Esse Filium Dei quomodo dicitur, 175. Non est vacuum Filii nomen, 174. Est filius, 341. Non est passio non pars eius, sed propria ejus proles, 341. Est Verbum Dei, 79. Se ad res creatas accommodavit, 452. Vide *Verbum*. Sapientia quae in rebus est quae nra, 432.
 Sappiricus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Sappion Aegyptius episcopus adultus synodo Tyrie, 154.
 Sara Abrahamum Dominum vocat quamvis maritum, 372.
 Saraceni Antonium ducunt ad montem, 665. Ei panes deferunt, 666.
 Sarapion. Vide *Serapion*.
 Sarapamnon episcopus Aegyptius adultus synodo Tyrie, 154.

Sarbatius subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Sardicenses conveniunt episcopi circiter 170.
 Sardicensis synodus nullam fidei tabellam edidit, 616.
 Sardis episcopus provocat ad synodum, 132, 125, 279.
 Athanasium admittit ad defensionem, 132, 279. Invenit Nicenam synodum sufficere, nec aliquid nitra statuendum esse, 616. Subscribere pluresque trecenti episcopi, 97. In ea Athanasii adversarii quasi syncopatae damnati sunt, 37. Legatos mittit ad Constantinum, Vincentium Capuanum, et Euphratem Coloniosensem, 391. Rogat imperatores ut retentur ne seculares iudices de causis ecclesiasticis judicent, 124, 127.
 Sardinia, 98, 285. Cujus metropolis Calaris, 255.
 Sarmates Arias desertor Ecclesiae, 314. Depositor, 514.
 Sarmaton diae. Marcotus subscribit synodo Alexandriam anno 320, 317.
 Satanas proceras statura Antonio apparet, 660 et aeqq.
 Saturnus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Saturnus liberorum caedibus sacrificabatur, 19. Idem qui Beelphegor, 945. Ollum colebatur, 71. A filio victus et castratus, 10. Ejus fuga, 680.
 Salyrus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Saul scarios mittit ad Davidem confodientem, 258.
 Ejus factiosa, 305. De violata lege reprehensus, 221. Vir iniquus, 244.
 Sazana et Azana Auxumens in tyranis, 250.
 Schedia episcopus in Aegypto, 619.
 Scholasticus quidam accusat Athanasium apud Jovianum, 625. Repulsam fert, 625.
 Scotinus. Sic vocatur Pbotinus per antiphrasin, 591.
 Ejus error, 591.
 Scripta gentilibus non efficacia sunt ad corrigendos mores, sed Christi sermo, 71.
 Scriptura omnis plena est testimoniis adversum Judeos, 60, 61. Etiam obscura non ideo rejicienda, 603. *Quidam* vocatur, 60. *Et scpe alibi in scriptura dicitur ad fidem statuendam*, 216, 575, 614. Per se satis est, ad veritatem indicandam, 1. Ejus verba qui negat impius et Christi hostis est, 174. Cum prudentia intelligenda quando similia deo ac de hominibus dicit, 171. Docet quae de Verbo sentienda sunt, 35. Non verba solum spectanda, 216. Et ea longe aptiora erantur argumenta quam ex aliis quibusque, 166. Sedulo interpretanda, 216. In ea tempus observandum, 281. Eam interpretari sunt magistri, 1.
 Scripturae libri combusti a gentilibus in irruptione Gregorii, 90.
 Scripturae libri, 767.
 Scylla, fabulosus commentus, 17.
 Scythae qui Tauri appellantur virgini deae naufragos Graecos immolant, 19. Scythae Persarum numismata non admittunt, 18. Ad eos usque pervenit Evangelium, 73.
 Sebaste cujus episcopus Enstathius Arianus, 274.
 Sebastianus Maritimus cum turba militum in Catholico irrumpit, 256. Nullam habet pauperum commiserationem, 501. Quadragesima catholico viro: palma verberari jubet, 256. Quorum catholicos exstiterunt, 256. Jubet pelii episcopus catholicus, 503. Ariatorum administrator, 500.
 Sebennytus nra Aegypti cujus episcopus erat Soterichus Meletianus, 148.
 Secundus Pentapollitans Arianus, 115. Depositor in synodo Alexandriam, 514, 315. Pulsus ab Alexandro, 305. In superiore Libya episcopus, 305. Cum Ario pulsus, 229. Ceteris episcopis Arrianis admissus, 229. Damianus episcopus ordinat, 580. Secundum presbyterum occidit, 502.
 Secundus presbyter Barce calcibus interimitur a Secundo Pentapollitano, 502.
 Seleucia in Isauria, 572, 572. *Triple* sive, aspera dicta, 572, 580. Ibi synodus celebratur, 574. A Constantio suadentibus Arrianis convocata, 572, 580. Conveniunt episcopi circiter cxx, 580. In ea Acaelius Caesariensis, Patrophilus Scythopolitanus, Uranus Tyri, Eudoxius, Georgius Alexandrinus et alii pauci numero ab aliis accedunt, 580. Verrentur accusatores, 580. Nicenam synodi scripta abnegant et synodum criminantur, 580. Alii episcopi magno numero solum consubstantialis vocem improbant, 580. In re: quibus catholice sentiunt, 580. Damnant Acaelium Caesariensem, Patrophilum Scythop., etc., et alios a communione segregant, 580. Quod in jus vocati non accesserunt, 580. Constantinum postea adent, 580.
 Semele a Jove vitata, 10.
 Seminalis ratio singularis rebus innata, 51.
 Sempronianus subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Sempronius subscribit synodo Sardicensi, 133.
 Senacherim Ezechiez formidini erat, 62.
 Senatus Romanus etiam tempore Athanasii imperatores

- foter deos consecrabit, 8. Sententia varia de mundi fabrica et de rerum omnium creatione, 59. Sensus homini ad creaturas cognoscendas, et Creatorem per ipsas, d. 4. Septim atrameolum emittit, 482.
- September mensis, Aegyptiis Tboth, Macedonibus Gorpheus, 580.
- Septuaginta Interpretum editio, 80.
- Septuaginta hebdomadis Danielis argumetum sunt adventus Christi, 64. Probator, 65.
- Serapammon, 155. Subscribit synodo Sardicensi, 155.
- Serapammon aut Serapammon episcopus et confessor ab Ariandis in exilium mittitur, 377.
- Serapan diaconus Mareotae, 152.
- Seraphim dicendo : Sanctus, sanctus, sanctus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum glorificant, 701.
- Seraphim et cherubim nihil Deo propinquos, 86.
- Serapion Sozothen filius bene moratus juvenis, 144.
- Serapion monachus in episcopum electus est, 310.
- Serapion episcopus Aegyptius Thmuitaeus, 685. Et visiones suas narrat Antiochus, 685. Et mortuus Meloten unam dat, 691. Serapion rogat Athanasium ut historiam et confutationem Arianae haeresis et narrationem mortis Aril ad se transmittat, 269. Litteras mittit ad Athanasium, 517.
- Serapion subscribit synodo Sardicensi, 155. Serapion alios, 155. Serapion presb. Alexandrinus, 150. Serapion presbyter Mareotae, 151. Serapion diaconus Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 520, 317. Serapion diaconus Mareotae ad Arium deficit, 515. Serapion cognomento Pelycon damnatur ab Alexandro, 505.
- Seras sive Seras diaconus Mareotae, 151. Subscribit synodo Alexandrinae anno 520, 317.
- Seras in Libya episcopus, a Secundo ordinatus, 580.
- Serenus subscribit synodo Sardicensi, 155. Serenus alius, 155. Serenus presbyter Mareotae subscribit synodo Alexandrinae anno 520, 317.
- Sermo Christi humilioris stylo scriptus acutissimos sophistas confutavit, 75.
- Servatius legatus a Magnentio ad Constantium, 258.
- Severianus subscribit synodo Sardicensi, 155.
- Severinus, 155.
- Severus, 152. Severus, 155.
- Sicilia, 98, 285.
- Sigilli crucis, 56. Demones fugat, 71, 76, 612, 649, 656, 683. Signo crucis ars magica deficit, incantamenta evaescent, idola deserunt, 59, 71. Dii fugantur, 75. Mors conculetur, 57.
- Silvanus, 153, 159. Subscribit synodo Sardicensi, 155, 159.
- Silvanus presbyter Alexandrinus subscribit synodo Alexandrinae anno 520, 316.
- Similis vox non sufficit ad Filii generationem indicandam, 178, 180.
- Simoni et a Simone Mago nomen habent, 321.
- Simolacra. Vide *Idola*.
- Simplicius, 155. Subscribit synodo Sardicensi, 155.
- Sirach liber legitur quidem in Ecclesia, sed non est in Canone, 768.
- Sirmium cojus episc. Dominio, 374.
- Sirmienus Symbolum cum cons. confiteri Filium Dei unigenitum esse, 576. Ante omnia saecula et tempora et substantias ex Patre genitum, 576. Impassibiliter, 576. Deum de Deo, 576. Patri per omnia similit. secundum Scripturas, 576. Natum ex Maria Virgine, passum, crucifixum, 576. Ad inferos descendisse, 576. Resurrexisse, 576. Quadraginta diebus cum discipulis versatum esse, 576. Ascendisse ad caelos, 577. Et in Spiritum sanctum, 577.
- Siscia, 98, 122, 285.
- Sisinnius Arianus in Libya, 505.
- Socrates subscribit synodo Sardicensi, 152.
- Socrates cum Platone Dianae adorandae causa in Piraeum concessit, 9.
- Sol extra proprium circulum nunquam egreditur, 21. Terram circum, 22. Sol et luna ostenduntur utri esse non posse, 20. Sol obscuratur in solius Christi morte, 72.
- Solon Atheniensis et Lycurgus leges invenerunt, 15.
- Somniorum praesagia, 24.
- Soni tres sunt in cantu : gravis, acutus, medius, 50.
- Sophismata gentilium quando in vixerunt tantum valuerunt ; secus doctrina Christi, 75.
- Sophistae confutati a Christo, 75.
- Soterates, 155. Subscribit synodo Sardicensi, 155.
- Scepta sive Diana inter deos relata a patre Jove, Sotiras presb. Mareotae subscribit synodo Alexandrinae 40.
- Sotades Aegyptius poeta effeminatus, 191. Impurus poeta, ad cujus imitationem *Thalian* edit Arius, 582. Gentilibus derisioni est, 520.
- Sotiras sive Diana inter deos relata a patre Jove, 10.
- Soterichus Sebennay episc. Meletianus, 148.
- Soton pater Serapionis, 144.
- Sperantius fidelissimus vir, 257. Occisus a Magnentio, 257.
- Sperantius subscribit synodo Sardicensi, 155.
- Spiculator. Vide *Spiculator*, 165, 157.
- Spiritus sanctus est spiratio Filii, 781. Non est creatus, 775. In Scriptura non commemoratur inter res creatas, 775. Semper est in manibus Patrie matris et Filii ferentis, 81. Eiusdem est delictis atque Pater et Filius, 700. Eiusdem potentiam ac substantiam, 700, 708. Creator, 705. Spiritui sancto eadem opera competunt quae Deo, 705. Quae Patri et Filio, 704 et seqq. Spiritus sanctus Moyse datus, 557. Quocumque habet a Verbo habet, 455. Spiritus sancti participatio infert Verbi participatorem, 480. Non sine Patre et Filio sanctificat, 776. Deus est quia cum Filio conjungitur in divina Scriptura, 526, 528, 774, 775. Spiritus sanctus non creator, 507, 526, 531, 535, 539, 700, 552. Spiritus sanctus vocatur Paraclitus, Spiritus adoptionis, Spiritus sanctimoniam, et Christi spiritus, 527. Filio et Patri conjunctus, 528. Non est Filius Patris, nec frater Verbi, 530. Et illuminatur, 553. Unus est non multi, 555. A Patre et Filio datur et mittitur, 555. Ex Deo, 555, 555. Est Spiritus renovans, 556. Vita largitor, 556. Est unctio et sigillum, 557, 555. Imago Filii, 558. Proprius Filii secundum substantiam, 558. Spiritus sapientiae et veritatis, 558. Virtutis, 558. Gloria, 558.
- Spiritus sanctus est immutabilis et variabilis exera, 559. Omnia implet, 540. Patri et Verbo consubstantialis, 540. Ita Filio conjunctus ut Filius Patri, 545. Separari non potest a Filio nec Filius a Patre, 545. Eandem habet proprietatem erga Filium, quam Filius erga Patrem, 552. A Patre per Filium datur, 555, 560. In eo res creatae unguuntur et signantur, 555. Est bonus odii et forma Filii, 555. Est in Verbo, 555. Et qui resistunt, Filium negant, 519. Impugnator a quibusdam qui ab Ariolis defecerant, 518 et in seq. passim, 555. Eandem quam Filius habet cum Patre unitatem, 518. De Spiritu sancto dicitur quod de Patre et Filio. Quod illuminet, 555. Quod bibatur, 555. Quod est sapientia, 555. Quod eo vivificatur, 554.
- Spiritus varie in Scripturis usurpatur, 519, 524. In Scriptura sine addito non significat Spiritum sanctum, 520. Pro verborum sensu aliquando intelligitur, 524. Pro veuto, 524.
- Spudasius subscribit synodo Sardicensi, 155.
- Spyridon, 155.
- Status deorum adorare quantum error, 11, 12 et seqq. Ex Scriptura confirmatur, 11, 12 et seqq. Statum ferarum ut dii habebantur, 16.
- Stella soli Christo nato praecurrit, 62, 65.
- Stercorius subscribit synodo Sardicensi, 152.
- Stephanns insignis martyr, 519.
- Stephanns Antiochenus damnatur a synodo Sardicensi, 122, 151, 152, 279. Ab Eusebianis episcopus ordinatus, 218, 274. Eius iussa meretrix in cubicum Euphratae immittitur, 281. Ant. episcopato abdicatur, 281.
- Stephanns cum Secundo Pentapoli. Secundum presbyterum interimit, 502. Stephanus in Libya episcopus a Secundo ordinatus, 580.
- Stephanus magister, 259.
- Sticharia, 141.
- Stipula amianto induta non exoritur, 69.
- Stoici putant Deum contrariis rursusque cum rebus creatis dilatari, infiniteque quiescere, 496, 497. Deum in omnia diffundunt, 378.
- Strobilus quid, 90 in *notis*. Strobili diis ubi in sacreficium in Ecclesia, invadente Gregorio, 90.
- Substantia Graece *ουσια*. 598. Substantiae nomen excludit ab Ariandis, 577. Quia in Scripturis sacris non reperitur, 577. De substantis similitudo non dicit debet, sed identitas, 612. Substantia Dei quid sit comprehendi non potest, 179. Substantia in Deo una, 490.
- Superior subscribit synodo Sardicensi, 155.
- Syene, 506.
- Sylvanus, 145. Sylvanus a Paulo in socium assumptus, 82.
- Sylvester Romae orthodoxus, 219 in *notis*.
- Sylvester in Dacla episcopus orthodoxus, 220.
- Symbolum fidei Niceanum, 188.
- Symphorus subscribit synodo Sardicensi, 155.
- Synodus Alexandrina anno 520, 150. Habet episcopos prope centum, 515. Synodus Romana cogitur quo loco Vito presbyter conventus agebat, 110, 111. Episcopi co-

- acti plus quinquaginta, 110. Synodus Jerosolymis coepta litteras dai Athanasio, 138. Synodi tres Athanasium innocentem declarant, Alexandrina, Romana, Sardicensis, 97. Synodi variae in Gallia et in Italia celebrantur, 712, 720. Contra Arianam haeresin, 712. Synodi in Hispanis et Roma celebratae, 720.
- Syriacus dux exercitus Alexandriam ingreditur, 245. Aut se non habere litteras Constantii ad Athanasium, 245. Per salutem Constantii pollicetur se non ulterius Ecclesiam conturbaturum, 245 et seqq. Praefectus Alexandriae, 246. Viginti tribus a data diebus in ecclesiam irrumpt, 246. Cum militibus plus v. militibus ecclesiam noctu obsidet, 265. In ecclesiam irrumpt, 511. In Syriam irruptione ne faria gesta, 512. Jubet corpora defunctorum amoveri, 511. Vi compellit omnes ut fatesant nullum tumultum, nullam eadem fuisse, 511. Catholicos jubet fustibus concidi, 511.
- Syriae populi cum Judaeis Pascha celebrant, 574.
- Syrus subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Syri a Davide debellati, 62. Pascha cum Judaeis celebrant, 713. Obtemperant Nicenae synodo pro Paschate celebrando, 575. Cilicum deos non colunt, 18. Syrorum summa a Persis non admittitur, 18.
- T
- Tabernaculum extructum ut Israelitis circumscriptus orandi locus esset, 242.
- Tanis urbs Aegypti, 148, 619. Cujus episcopus Eudemon Meletianus, 148.
- Tapanaceraeus, 145.
- Taphosiris, 145.
- Tarados urbs Syriae cujus episcopus Cymatius, 274 in nota.
- Tauri Scythae naufragos immolant virgini, 19.
- Taurinus episc. Aegyptius adfuit synodo Tyrina, 154.
- Taurus comes, Constantii jussu, Athanasium hortatur ut redeat, 282.
- Telemachus Ulyssis filius, 507.
- Tempestatum anni ordo, 52.
- Tempus vite nostrae a Deo definitum, 260.
- Tentyrae, 145.
- Tentyrae episcopus Pachymes Meletianus, 148.
- Terra in medio universi consistit, 31. Sine pivitis fructus edere non potest, 21. Est immobilis, 28.
- Terrenarum rerum vilitas, 645.
- Testamenti veteris libri viginti duo, juxta numerum litterarum Hebraeorum, 767. Testamentum Vetus rejicientibus nihil prodest Novum, 318. Testamenti Novi libri qui, 767. Testamentum Novum nihil prodest rejicientibus Vetus, 215.
- Testimonia inimicorum nullam vim habent, 151.
- Thalassius Pityblonem se confert, 235.
- Thalassus comes Constantii, ejus jussu Athanasium litteris hortatur ut redeat, 282.
- Thalelaeus presb. Mareotis subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.
- Thaïsia Aris, 174, 218, 250, 582. Effeminatis modis conscripta ad imitationem Sotadis Aegyptii poetae, 194. Thaïs inter pocula cantari solet, 322.
- Thebaidis episcopi Meletiani qui, 148. Thebaidis episcopi in exilium missi in Ammoniacam Libyam, 251.
- Thebanorum dii a Thracibus rejiciuntur, 18.
- Theodorus, 159. Vocatur Theodosius, 153.
- Theodorus Heraclitae, 111. Scribit pro Ariana haeresi, 584. Ad Mareotem legatus mittitur, 106, 149. Promotus ab Ariano, 218. Athanasii inimicus, 284. Legatus ad fidei formulam Constantii deferendam, 589. Damatur a synodo Sardicensi, 123, 131, 152, 379.
- Theodorus Aegypti episc. adfuit synodo Tyrina, 154.
- Theodorus subscribit synodo Sardicensi, 154. Theodorus, 155. Alius, 155. Theodorus episc. Aethiops, interfuit synodo Alexandrinae anno 562, 615. Et et subscripsit, 619. Theodorus Copti episcopus Meletianus, 148.
- Theodorus Nitriae Deo acceptissimus, 695. Amnis socius, 672.
- Theodorus Tabennesiotes magnus Dei homo, 693, 694. In ejus monasterio commoratur aliquot dies Athanasius, 693, 694. Ejus mors, 694. Theodorus Athanasium monet divinitus eadem die occisum fuisse Julianum, 695.
- Theodosius Tripolitanus in episcopum cooptatur ab Eusebianis, 274.
- Theodosius damnatur in synodo Seleuciensi, 580.
- Theodosius, 155, 159. Vocatur Theodorus. Subscribit synodo Sardicensi, 133, 139.
- Theodulus Trajanopolis episc. ad necem quaesitus ab Ariano, 255, 280. Profugus diem obit, 129. Theodulus alius damnatur in synodo Seleuciensi, 580.
- Theogenus depositus fuit, 102. Unus ex sex legatis ad Mareotem, 106, 149. Unus ex sex episcopis qui ex Jerosolymitana synodo ad Constantinum profecti sunt, 160. Ejus litterae adversus Athanasium, Marcellum et Asclepiam conditae, 139.
- Theognostus vir eruditus, cujus locus affertur, utitur voce ex *substantia*, 181. Exemplo lucis et apendioris probat ex eadem substantia Filium esse quae Pater, 161. Theognostus admirandus et studiosus homo, 561. Eius locus, 561, 562.
- Theologia de Trinitate perfecta quoniam, 533.
- Theologi viri, id est apostoli, 50, 77, 234. Et discipuli, 44.
- Theologus Joannes apostolus, 33.
- Theon subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Theon Aegypti episc. adfuit synodo Tyrina, 154.
- Theou episc. Niopolita Meletianus, 148.
- Theon presb. Mareotis subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.
- Theon presbyter Mareotis, 151.
- Theon diaconus Alexandrinus, 150.
- Theon Ecclesiae Alexandriae, 241.
- Theonas episcopus Arianus deponitur in synodo Alexandrina, 514.
- Theonas diaconus Alex. subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517. Theonas diac. Mareotis subscribit synodo Alexandrinae anno 530, 517.
- Theophrastus episc. Tyaneasis fidei formulam offert in Encensis Antiochia, 588.
- Thersites, 15.
- Thessalia, 98, 122, 285.
- Theseus Jovem, Neptunum, Apollinem, Vulcanum, Mercurium, Junonem, Palladem, Cererem, Dianam inter deos retulit, 8.
- Thetis auxilium fert Jovi, 10.
- Thetis urbs Aegypti cujus episc. Ephraim Meletianus, 148.
- Thoth mensis, 153, 580. Est September Romanorum, Gorpisus Macedonum, 580.
- Thracia, 97, 123.
- Thraciae dii rejiciuntur a Pelagis, 18. Thracis Thebanorum deos rejiciunt, 18.
- Thracia, 98.
- Thyrus presbyter Mareotis, 151.
- Tiberinus episc. subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Timotheus vinum non bibebat, 311.
- Timotheus episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Timotheus Diospolitanus episc. adfuit synodo Tyrina, 155.
- Timotheus diaconus Alexandrinus, 150. Timotheus alter diaconus Alexandrinus, 150. Timotheus diaconus Meletianus in *Brenario* Meletii, 148.
- Tithoes episcopus subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Tobias liber legitur quidem in Ecclesia, sed non est in Canone, 768.
- Tomes Alexandrinae synodi, 615. Defertur Antiochiam, 620.
- Traditio Patrum servanda, 689.
- Trecenti circiter episcopi Nicenae convenerunt, 113, 165. Trecenti decem et octo, 712.
- Tres personae adorantur, 780.
- Tres hypostasies non sunt per se divinae, 80. Perfectae in Trinitate, 86.
- Treviri metropolis Galliae, 225. Ibi in templo mundum absolute collectae habentur, 241. Ibidem moritur Crustianus jun., 161. Trevirorum episcopus Maximinus, 225.
- Trinitas. In Trinitate una divinitas, 533, 518. Vere et reipsa Trinitas, 511. Una actus individualis, 86, 533. Trinitatis unitas invenitur in Scripturis, 776. Trinitatis ratio secundum Dionysium Alex., 300. Trinitatem quae immani nequit in unitatem contrahimus, 300. Est absque confusione, 85. In unum eum verticem colligitur, 162. Trinitatis divinitas una, quae ex uno Patre cognoscitur, 356, 558. Saucta, perfecta et beata est, indivisa, 562. Consubstantialis, 741. Semipterna, 256. Tres res et tres personae, non tamen tres dii, 590. Ab aeterno perfecta, 533. Saucta et perfecta in Patre et Filio et Spiritu sancto cognoscitur, 540. Trinitas delatilis sola est increata, aeterna, immutabilis, invariabilis, 737.
- Trinitatis vera doctrina quoniam, 535. Efficitur una, 545. Creatrix et opifex, 533. Trinitatis una operatio, 778. Gratia una est, 535.
- Triphylus subscribit synodo Sardicensi, 133.
- Tripolis cujus episcopus Theodosius Arianus, 274. Episcopus verus Hellanicus, 274.
- Tripolemos frumenti sementem invenit, 15.
- Trojanorum bellum, 10.
- Tropici, id est Pneumatomachi, quia varios tropos pro sua haeresi asserenda excogitaverunt, 526, 532, 533, 544.

Verbum simplex sanctis iuramenti loco est, 209.
 Verceh Gallia nrbs, 619
 Veredaril, 155
 Verisimus subscribit synodo Sardicensi, 155.
 Veritatem qui prodit damnoque, 251. Veritatis comprehensio longe facultatem nostram exasperat, 272. Non gladius, non militum manu prædicatur, sed suasionem et consilio, 287. Veritatem Athanasius in testem vocat, 497. Veritas est imperatorum Christianorum præsidium, 239.
 Verona cuius episcopus Lucillus, 235.
 Vestium usus a Junone inventus, 14.
 Vetranoone Constantius abdicat, 296, 307.
 Via ad Deum in nobis ipsis est, 23. Via salutis est ipsa anima nostra, 23. Viam salutis omnes ingredi possunt etiam gentiles, 23.
 Viator subscribit synodo Sardicensi, 155.
 Vicarius officii genus, 275.
 Victor subscribit synodo Sardicensi, 155. Victor, 153. *Alius idem.*
 Victoria Salvatoris comparatur victoriæ regis conjugum, 26.
 Victorious subscribit synodo Sardicensi, 153.
 Victurus, 153.
 Viduus calcibus percussus ab Artanis, 306.
 Viminacium urbs in qua Athanasius Constantium alloquitur, 236.
 Vincentius Capuæ in Campania episcopus cum Athanasio Constantem adit, 235. Legatus a synodo Sardicensi, 281. Subscribit synodo Sardicensi, 152. Injuriis ac vi compulsus et non ultra communicat cum Athanasio, 247. Vini libatio, 19.
 Virgines Christi sponsas vocare consuevit catholica Ecclesia, 317. Votum virginitatis in usu, 73. Virginitas a Christo orta, 75, 251. Virgines ethnici ut templum Verbi admirantur, 251. Argumentum Christianæ religionis, 71. Apud solos Christianos sunt, 251. Virginium membra Salvatoris membra sunt, 251. Salvatori dicata, 232. Virgines Constantius maxime honorat, 251. Constantius sanctas et venerandas appellat, 251. Ad Christum abnegandum plagis deduci non possunt in irruptione Gregorii, 90. Virgo lectio studiosa, verberibus laniatur, et in carcerem recluditur, ejusque liber capitur a carnificibus, 91. Virgines nudatæ et casæ in irruptione Gregorii, 90. Verberatæ, 277. Virgo quedam sanatur ab Antonio, 670. Virgines ex ædibus dejectæ anno 350, 300.
 Virgines persequi solis hæreticis proprium, 252. Virgi-

nes martyrio affectæ in irruptione Syriani, 311. In magnam Oasim relegantur, 256. Aliæ nudatis capitibus caduntur, 300. Virgines jussu Ariarum in heremeteris suspensæ et verberatæ, 251. Virgines antea igni admodum in exsilium missæ ab Ariano, 256, 306. Virgines in carcerem conjiciuntur post ingressum Georgii Alexandriam, 256. Plagas casæ in irruptione Heraclii, 298. Nudantur ab irrompentes militibus, 248.
 Virgo Scytharum dea, 19.
 Virtus non est difficilis, 647. Virtutis via non tempora metiendi, sed desiderio et proposito, 638.
 Visionis bonæ malæque differentia, 657, 662.
 Visitatio episcopi, 151.
 Vitalius subscribit synodo Sardicensi, 152.
 Vitalius, 152. *Alius idem.* Vitalius, 153. *Alius idem.*
 Volucres, quadrupes, reptilia in deorum numerum computata, 13. Quare, 15.
 Voluntas dicitur in Christo, 709. Voluntas hominum in utranque partem vergere potest, 4.
 Voluptas inter deos relata, 7. Voluptatis amor exitio fuit homini, 3.
 Vulcanus et celo dejicitur, 10. Eoque casu claudes efficitur, 10. Fabrilis auctor dicitur, 14. Vulcani claudicatioem ignem significare alunt philosophi Græci, 681. Vulcanus per Theseum inter deos relatus, 8. In Martem et Venerem adulteros insidias parat, 10.

X

Xenon subscribit synodo Sardicensi, 153.

Z

Zacharias propheta tempore captivitatis Babylonicæ, 65.
 Zeno Eleates dialecticam invenit, 15.
 Zenobia Judæa Pauli Samosatensis patrona, 305.
 Zenobius, 153, 159.
 Zoilus episc. Andro interfecti synodo Alexandrinæ anno 302, 615. Et ei subscribit, 619.
 Zoilus diacon. Marcotæ subscribit synodo Alexandrinæ anno 320, 317.
 Zorobabel Salathielis vir sapiens, 243.
 Zosimus subscribit synodo Sardicensi, 152. Zosimus, 153. *Alius idem.* Zosimus diaconus Marcotæ ad Arium deficit, 313. Zosimus damnatur ab Alexandro, 505.
 Zygri proxime Libyam episcopatus, 619.

INDEX AD EPISTOLAS FESTALES S. ATHANASII

ET AD CHRONICA DUO.

Numeri annos Christi significant quos parentibus concisos duplici Chronico inseruimus; tamen (posita littera p) paginas editionis Romane quarum seriem typis crassioribus exhibemus.

A

Ægypti præficti:
 Aelius Olympius Palladius Samosatensis annis 371, 372.
 Aelius Palladius Palestinianus, dictus Cyrus, annis 371, 372, 375.
 Cataphronius Biblius an. 356, 357, et p. 162.
 Faustinus Cbalcedonensis an. 359, 360.
 Flavianus Illyricus an. 364, 365, 366, et p. 163.
 Florentius an. 331, et p. 39.
 Gerontius Armenius an. 362, et p. 163.
 Hyginus Italus an. 351, 352.
 Hyrieus Damascenus an. 364.
 Italicianus Italus an. 359.
 Longinus Nicænus an. 341, 342, 343.
 Magninianus an. 350.
 Maximus Nicænus an. 356.
 Maximus Rhacotensis an. 361.
 Nestorius Gazeus an. 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352.
 Olympius an. 362, 363, et p. 162.
 Palladius Italus an. 344.
 Parios Cortothius an. 358, 359. (Vel Pariesius p. 12.)
 Parossius an. 357.
 Paternus an. 354, 353, 356.
 Pbilagnus Cappadox an. 337, 339, 340. (conf. tamen ad p. 60 et 72.)

Photinus an. 361.
 Proclianus an. 366, 367.
 Sebastianus Thrax an. 355, 354.
 Tattianus Lucius an. 367, 368, 369, 370, et p. 164.
 Septimius Zeneus an. 328, 329.
 Theodorus Heliopolitanus an. 338.
 Zonophilus an. 333.
 Gaudet me hunc Ægypti præfectorem non mediocrem numerum addere potuisse illis, quos ab Augusto ad Caracallam sedulo collegit vir doctissimus Joannes Labanius egregio libello edito Mediolani anno 1826. Sine dubio autem hic numerus augeri adhuc facile potest, vel ex operibus Athanasii, vel ex historicis rerum ejus temporis, puta Theodoro, Socrate, Sozomene, alisque. Ecce Atilianus in diatriba *De Theodoris*, n. 25, nominat Theodorum Samium Alexandria præfectum. Ecce item in *Vita Chrysostomi*, a nobis edita in hoc volumine, part II, p. 267. Theodorus alius, junior Ægypti præfectus (ubi $\epsilon\gamma\gamma\epsilon\tau\omicron\varsigma$ vel $\epsilon\gamma\gamma\epsilon\tau\omicron\varsigma$ vel $\epsilon\gamma\gamma\epsilon\tau\omicron\varsigma$, dicens fuisse a nobis Latine solemnioris vocabulo præfectus). Præfectorem autem, seu bassarium, Mahumetanorum Ægypti series chronologica est in cod. Arab. Vat. 754.
 Abrahami sacrificium sapienter ventilatur, p. 68.
 Alexander Athanasii præcessor mortitur post scripturam paschalem epistolam an. 339, p. 2.
 Amen, solemne populi orantis responsorium, p. 86.

Antonius Magnus miracula patrat Alexandriæ, p. 5.
 Arius et Manes arguuntur, p. 93, 107, 110.
 Ariani falluntur in computo paschali, p. 6. Excommuni-
 cantur ab Ecclesia Romana, p. 7.
 Arsacii et Valentis Arianorum ignominia, p. 7.
 Athanasius admodum juvenis assumitur ad episcopatum
 an. Christi 328. Post pascha, p. 2 et 5. Ejus ad comitatum, id
 est aulam Constantini M. iter, p. 2 et 52. Visitat Thebas, p. 2.
 Pentapolem et partes inferiores, p. 3. Superiores, p. 163. Re-
 nunt pergere ad synodum Cæsareensem, p. 3. Accedit ad Ty-
 riam, sed ab ea mox profugit, p. 4. In exsilium mittitur Tre-
 vros a Constantino, p. 4. Pergit Constantinopolim, p. 4.
 Aquileiam, p. 8. Ejus prima fuga ex urbe Alexandria, p. 5;
 secunda, p. 12; tertia, p. 14. Scribit ex urbe Roma, p. 116.
 Magna cum honore et plausu revertitur ex Italia et Roma
 Alexandriam, p. 8 et p. 161. Alius reditus, p. 13. Ter-
 tius, p. 14. Occurrit Joviano imp., p. 14 et 163. Ædificat
 in Mendesio ecclesiam, quæ postea de nomine ejus dicta
 fuit, p. 17. Moritur prodigiose, an. 475, p. 18, et p. 164.
 Athanasii biblicæ dum interpretationes insolite, p. 19, 20.
 Heortasticarum ejus fragmenta relictaverunt Cosmas Indi-
 couplestes, et Severus Antiochenus. (Vide in propriis locis.)
 Item codices Vaticani, p. 119 et præf. Athanasio pa-
 triarchæ subjectæ Ægyptii provincie numerantur, p. 1.

B

Bresidas (vel Barasides) notarius vel secretarius, p. 13
 et p. 163.

C

Cæsaream, basilica Alexandrina, occupatur a Catholi-
 cis, p. 15. Incenditur, ibidem.
 Canon utriusque Testamenti anno 367. Ab Athanasio
 conficitur, seu proponitur, p. 16 et 153. (Utile erit con-
 ferre similes canones apud S. Cyrillum Hierosol. catech.
 iv, 35 et 36, et S. Augustinum *De doctr. Chr.* lib. ii, 15.)
 Commuio eucharistica etiam extra Pascha, p. 54.
 Athanasium peccatorum faciendam docet Athanasius,
 p. 85.
 Constantinus Magnus moritur an. 338, p. 5.
 Constantius imperator moritur an. 361, p. 13.

D

Didascalia apostolorum, id est constitutiones apostolo-
 rum a Clemente scriptæ, p. 157.
 Dies deorum, id est dies hebdomadæ, Lunæ, Martis,
 Mercurii, etc., p. 1.
 Diocletiani edictum ex cod. Vat. Præf. adnot.
 Diogenes notarius imperatoris, p. 11, 162.
 Dominicus (id est ecclesia) S. Dionysii Alexandrinæ,
 p. 162, 165.

E

Epistola episcoporum canonicæ mutue, p. 115.
 Episcoporum promotiones ab Athanasio factæ, p. 115,
 et p. 154.
 Eucharistia veritas, p. 28, 50, 55, 57, 78, 81, 125.
 Eudæmon virgo monialis torquetur Athanasii causa,
 p. 15.

F

Festa ethnorum, Judæorum, improborum, reprehenduntur,
 p. 54, 27, 154.
 Fides religiosa ante omnia, p. 107.

G

Georgius occupat sedem Alexandrinam, p. 12, 162. Oc-
 ciditur, ibidem.
 Gregorius Cappadox obtruditur Alexandriæ episcopus,
 p. 5. Ejus tyrannus, p. 6. Moritur anno 346, p. 8.

H

Heraclius comes, p. 162.
 Hilarius notarius, p. 162, 163.

I

Interpretatio spuria S. Scripturæ reprehenditur ab Atha-
 nasio, p. 56.

J

Jejunii salutaris vera ratio, ejusque laudes, p. 25,
 25, 49.
 Jovianus imperator, p. 14.
 Judæorum recentiorum paschalis ritus vituperatur,
 p. 26, 65, 134, 156, 144.
 Julianus imp. sistit persecutionem, p. 115. Instaurat,
 p. 14, 162. Ejus epistola sen minav edicium, ibi et p. 162.
 Moritur anno 363, ibi. (Iuvebitur Julianus contra Athana-
 sium etiam in epistolis suis 6 et 26.)

L

Lectio biblica quedam rara apud Athanasium, p. 65.
 Alia bona, p. 79. Alia, p. 102.
 Lucius presbyter mittitur invadere episcopatum Alexan-
 drium, p. 16, 164. Mittitur ab Arianis ad Jovianum imp.,
 p. 163. Non sine gravi discrimine evadit, p. 164.

M

Magentius interficit Constantem imp., p. 9.
 Meletiani contra Athanasium, p. 52, 55, quorum nomina
 sunt Callinicus, Iston, Eudæmon (hi fuerunt Athanasii ac-
 cusatores, ut constat ex aliis Athanasii scriptis) Gelæus,
 Hieracemmon, qui se dicebat Eulogium.
 Meletianorum mendacium, p. 114.
 Missæ usus quotidianus, p. 125.
 Missio vana Catholicorum ad Constantium imperatorem,
 p. 10, 161.
 Modestus vicarius, p. 162.
 Montanus paianus sileularius conatur occupare sedem
 Athanasii, p. 10. Affert Constantis acerbas litteras, p. 161.

N

Nicænum decretum de Paschate, p. 1 et 135.

O

Oratio mutua commendatur, p. 58.

P

Paschatis certi termini apud Romanos ex traditione S.
 Petri apostoli, p. 9. Paschale festum futuri mundi symbolum,
 p. 29. Vel superni gaudii imago, p. 161. Accurata de
 Paschate doctrina, p. 127.
 Pastoris liber citatur ab Athanasio, p. 101.
 Patriarcharum Alexandrinorum scripta inedita et cata-
 logi Præf. adn.
 Paulus notarius, p. 162.
 Pauperum et peregrinorum cura commendatur tem-
 pore paschali, p. 30, 31.
 Periodus quinquagenaria paschalis, p. 7.
 Petri Alex. fragmentum ex Severo præf. adnot.
 Prochianus Macedo dux, p. 15.
 Pythiodorus Thebanus fert Juliani edictum ad Athana-
 sium, p. 14, 163.

S

Schisma in Augustannica, p. 6.
 Sebastianus dux, p. 162.
 Serapioni Thmuesis episcopo scribit Athanasius, p. 115.
 Severi Antiocheni laudatio in S. Athanasium, Præf. sub
 finem.
 Synodus Cæsareensis, p. 3. Nalssensis, p. 7. Sardicen-
 sis, p. 7. Tyria, p. 4.
 Syrianus dux, p. 11, 162.

T

Terræ motus in Ægypto et maris retrocessio, p. 15.
 Theonem Ecclesia Alexandriæ, p. 3, 11, 162.
 Trajanus dux, p. 16, 164.
 Theren (sen Chereu), prima mansio ab Alexandria,
 p. 162, 165.

V

Valentiniani et Valentis imp. edictum contra episcopos
 reduces, p. 165.
 Victorinus dux, p. 163.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. ATHANASIUS ALEXANDRINUS ARCHIEPI- SCOPUS.		Monitum in fragmentum sequens.	1187
OPERA HISTORICA ET DOGMATICA.		Fragmentum epistolæ filii sui.	1189
Admonitio in quatuor Orationes contra Arianos.		Monitum in opus sequens.	1189
Oratio prima adversus Arianos.	9	Liber de Trinitate et Spiritu sancto.	1191
Oratio II.	12	Fragmenta varia.	1217
Oratio III.	145	Fragmentum interpretationis in Symbolom.	1251
Oratio IV.	321	Fragmentum de exemplo ex natura hominis aliato.	1253
Monitum in sequentes ad Serapionem epistolas.	468	Alla fragmenta a Felckmanno depremta.	1257
Epistola I ad Serapionem. — Contra illos qui blasphemant et dicunt Spiritum sanctum rem creatam esse.	525	Fragmentum ex interpretatione in Mathæum.	1271
Epistola II. — Adversus eos qui Filium rem creatam esse contendunt.	530	Sermo major de fide, fragmentum.	1262
Epistola III. — De Spiritu sancto.	608	Fragmenta duo historica.	1265
Epistola IV. — De Spiritu sancto.	624	Sermo de patientia.	1266
Monitum in epistolam De synodis.	638	Sermo in Ramos palmarum.	1310
Epistola de synodis Ariminî in Italia, et Seleuciæ in Isauria, celebratis.	677	Fragmentum contra Macedonizios.	1315
Monitum in tomum ad Antiochenos.	793	Fragmentum de Anselmo.	1319
Tomus ad Antiochenos.	795	Fragmenta quædam alia.	1323
Monitum in Epistolam sequentem.	811	Opusculum de azymis.	1327
Epistola ad Jovianum.	813	Vetera monumenta.	1331
Monitum in S. Antonii Vitam.	825	EPISTOLÆ HEORTASTICÆ.	1539
Vita et conversatio S. Antonii.	853	Pæfatio.	1539
Monitum in duas ad Orasium epistolas.	977	Chronicon prævium.	1551
Epistola I ad Orasium.	978	Epistola I. — De Jejuio, tuba et festis.	1560
Epistola II ad Orasium.	978	Epistola II.	1566
Narratio Athanasii ad Ammonium episc. et alios de sua fuga sub Juliano.	980	Epistola III.	1371
Admonitio in librum sequentem.	982	Epistola IV.	1576
Liber de Incarnatione Dei Verbi, et contra Arianos.	984	Epistola V.	1579
Monitum in Epistolam sequentem.	1027	Epistola VI.	1585
Epistola ad Afros episcopos.	1029	Epistola VII.	1589
Monitum in sequentem epistolam.	1047	Epistola X.	1597
Epistola ad Epictetum contra hæreticos.	1049	Epistola XI.	1405
Admonitio in epistolam sequentem.	1069	Epistola XII ad Serapionem Thumæos episcopum.	1412
Epistola ad Adeiphum episcopum contra Arianos.	1071	Epistola XIII.	1414
Monitum in sequentem epistolam.	1095	Epistola XIV.	1419
Epistola ad Maximum philosophum.	1085	Epistola XVII.	1422
Admonitio in libros sequentes.	1091	Epistola XVIII.	1425
Libri de Incarnatione Domini Jesu Christi, contra Apollinarium.	1095	Epistola XIX.	1431
Liber primus.	1095	Epistola XX.	1431
Liber secundus.	1151	Ex vicesima secunda festivi.	1435
Admonitio in tres epistolas subsequentes.	1169	Ex vicesima quarta.	1435
Epistola ad Amunem monachom.	1169	Ex vicesima septima.	1435
Epistola ad eundem Amunem.	1175	Ex vicesima octava.	1435
Epistola ad Rufianum.	1179	Ex vicesima nona.	1435
Monitum in duas sequentes epistolas.	1181	Ex epistola tricesima nona.	1435
Epistola I. ad Luciferum.	1181	Ex quadragesima.	1439
Epistola II. ad eundem.	1185	Ex quadragesima secunda.	1439
Monitum in epistolam ad monachos.	1185	Ex quadragesima tertia.	1441
Epistola ad monachos.	1185	Ex quadragesima quarta.	1441
		Ex quadragesima quinta.	1441
		Chronicon acephalum.	1445
		Syllabus codicum, cum variis lectionibus omnis.	1449
		Onomasticum vocum vel insolentium, vel quarum significationes peculiare aut inobservata sunt, quæ in duobus prioribus tomis occurrunt.	1451
		Index rerum analyticus.	1461

FINIS TOMI VICESIMI SEXTI.

Ex typis MIGNÉ, au Petit-Montrouge.

UNIV. OF MICHIGAN

JUN 23 1913

D. Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 01995 8456

